STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

ИЗВѢСТИЯ

ЗА

ОМАНДИРОВКИТѢ

НА

МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ.

КНИГА I.

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1904.

ПРОГРАМА.

Да се изпращатъ хора на науката или въобще вѣщи лица съ извѣстни въ чужбина или да се натоварватъ съ нѣкои специални изучвания въ ата, е една по-отдавна осветена практика на Министерството. И съ закони бюджета сѫ бивали прѣдвиждани по-малки или по-голѣми суми за изне прѣдставители на България въ разни научни конгреси, за посѣщения ециални изложби, за изучване на отдѣлни въпроси, обаче на тия мисии псвали въ много случаи послѣдователность и системность. Като желая тури въ това отношение редъ и бидейки отъ друга страна дълбоко нъ въ голѣмата полза за младата ни наука и за учебно-културното ни отъ участието на България въ всички по-важни всемирни конгреси, отъ алнитѣ научни мисии въ странство, отъ командировкитѣ съ цѣль да се нѣкой въпросъ на теорията или практиката, или да се посѣтятъ заведения, сѫществуватъ у насъ, но се нуждаятъ отъ прѣобразование и подобрение, а се видятъ институти, каквито е необходимо да се откриятъ на скоро България и т. под., изработихъ единъ специаленъ правилникъ, за да се ѣлятъ условията, при които ще се даватъ за напрѣдъ командировки. итѣ нововведения състоятъ въ изискванията на чл. 4 и 5. Лицата, които пращатъ въ бѫдеще на конгреси или изложби или бѫдатъ натоварени вѣстна специална работа, ще се задължаватъ, както това стана вече минагодина, непрѣмѣнно да четатъ реферати на конгреситѣ и да прѣдставятъ вни доклади за изпълнената мисия.

А за да се види, че Министерството дѣйствително изпраща въ командисамо лица, които заслужватъ, и за да се даде публичность на резултатитѣ зучванията, докладитѣ на изпратенитѣ на конгреси и пр. лица ще се неѣ ежегодно въ специални «Извѣстия за командировкитѣ на Министерството родното просвѣщение». Въ тая първа сбирка сѫ помѣстени само рапорза командировкитѣ отъ началото на 1903. год. до мѣсецъ юний н. г. За та Сбирка оставатъ докладитѣ на слѣднитѣ лица:

1. *Д. Ацура*, пратенъ съ заповѣдь № 1151 отъ 23/VIII 1904 год. арижъ, да изучи уредбата на Ecole des Chartes и условията, при които би да постѫпватъ въ нея и българи.

2. *А. Безеншекъ*, пратенъ съ прѣдписание № 7859 отъ 14 VIII год. въ гр. Мюнхенъ, да вземе участие въ международния конгресъ по графия.

3. *Д-ръ П. Боневъ*, учитель-лѣкарь, пратенъ съ заповѣдь № 1752 с
I/XI 1904 год. въ Пеща, Мюлхаузенъ, Липиска, Берлинъ и Парижъ,
се запознае съ уредбата на училищно-хигиеничнитѣ институти.

4. *Йорданъ П. Георгиевъ*, съ прѣдписания № 572 отъ 19/I 1904 г
№ 1912 отъ 23/II 1904 год. № 813 отъ 7/VI 1904 год. № 7472 отъ 3/VIII 1904 г
№ 8939 отъ 27/VI 1903 год. № 18932 отъ 29/XI 1903 год. пратенъ да съб
материали по българското възраждание.

5. *Д-ръ Ив. Георговъ*, пратенъ съ заповѣдь № 901 отъ 22 VI 1904 г
въ Женева, да вземе участие въ II. международенъ конгресъ по философ

6. *Б. Давидовъ*, пратенъ съ заповѣдь № 847 отъ 28 VI 1904 го
да довърши научнитѣ си изслѣдвания върху растителностьта на крайморск
пѣсъци и на терциерния басейнъ.

7. *Ст. Димитровъ*, прѣподаватель по керамиката въ рисувалното у
лище, пратенъ съ заповѣдь № 1797 отъ 6 XI 1904 год. въ Виена, да изу
уредбата на керамическия отдѣлъ при Kunstgewerbeschule и най-новитѣ усъв
шенствувания въ художествената керамика.

8. *Д-ръ Н. Добревъ*, пратенъ съ прѣдписание № 6854 отъ 10 V 1903 г
като делегатъ отъ страна на България въ конгреса по приложната хи
въ Берлинъ.

9. *В. Добруски*, пратенъ съ заповѣдь № 1276 отъ 9/IX 1904 г
въ Гърция, Италия и Австрия, да се запознае съ техниката и организаци
на археологическитѣ издирвания и разкопки, за да може и въ България да
произвеждатъ проектиранитѣ систематични разкопки по образцовитѣ мето
употрѣбявани въ ония страни.

10. *Д-ръ С. Доневъ*, пратенъ съ прѣдписание № 6690 отъ 13/
1904 год. въ Виенското заведение за слѣпи дѣца, да се запознае съ методи
по които се води обучението на слѣпитѣ. Съ заповѣдь № 1575 отъ 9/X 1904 г
пратенъ съ сжщата цѣль и въ Петербургъ.

11. *Г. Н. Златарски*, пратенъ съ прѣдписание № 6853 отъ ·I
1903 год. за делегатъ отъ страна на България въ конгреса по геология въ Ви

12. *Георги Ивановъ*, пратенъ съ прѣдписание № 5977 отъ 22/VI 1904 г
да слѣдва въ единъ отъ гимнастическитѣ курсове въ Швейцария.

13. *Юрданъ Ивановъ*, лекторъ при университета, пратенъ съ прѣдписа
№ 6294 отъ 1 VII 1904 год., да води разкопкитѣ, които централното Архео
гическо дружество прѣдприе въ мѣстностьта «Мощени» при Кадиинъ мо
въ землището на с. Таваличево, Кюстендилско.

14. *Ст. Каблешковъ*, пратенъ съ заповѣдь № 1558 отъ 8/X 1904 г
въ странство, за да изучи инспекторския институтъ и уредбата на интернат

15. *П. Мѣдникаровъ*, пратенъ съ заповѣдь № 1192 отъ 28/VIII 1904 г
въ Императорския Кралевски Институтъ за глухонѣми въ г. Виена, да
запознае практически съ начина, по който се води обучението за г
хонѣмитѣ.

16. *Д-ръ Л. Милетичъ,* пратенъ съ прѣдписание № 7513 отъ 4 VIII 1904 г. въ **Римъ**, да изучи архивитѣ на пропагандата на пасионисткия и капуцинския орденъ въ тоя градъ досѣжно историята на нашитѣ сѣверни и южни павликяни, както и да прѣгледа славянскитѣ ржкописи въ Ватиканската библиотека.

17. *А. Митовъ,* пратенъ съ заповѣдъ № 1243 отъ 3 IX 1904 год. въ **Римъ**, за да уреди съ дирекцията на Ватиканската библиотека съвмѣстно съ професора Д-ръ Л. Милетичъ въпроса за издаване на Манасиева Лѣтописъ и за копиране отъ него на цѣннитѣ за българската културна история миниатури.

18. *Иванъ Мърквичка,* пратенъ съ прѣдписание № 6172 отъ 26/VI 1904 год. въ Бернъ, да участвува като делегатъ на Министерството въ II. международенъ конгресъ по рисувание.

19. *Иванъ Нейчовъ,* пратенъ съ прѣдписание № 9754 отъ 22/VII 1903 год. въ Габровския балканъ, да събира материали за ботаническия институтъ при Висшето Училище.

20. *Г. Палашевъ,* получилъ помощь отъ 500 лева, да вземе участие въ II международенъ конгресъ по рисувание въ Бернъ и да посѣти нѣкои училища въ Австрия и Германия, за да се запознае съ новитѣ посоки въ методата по рисувание.

21. *Д-ръ Хр. Пиперовъ,* пратенъ съ прѣдписание № 9319 отъ 8 VII 1903 год. въ Трѣвна, да изучи геологически Трѣвненския каменовжгленъ басейнъ.

22. *Пешо Радоевъ,* получилъ съ заповѣдь № 913 отъ 23 VI 1904 год. 200 лева за разноски по отиването му въ Люблянъ и Краковъ, да направи нѣкои изучвания по училищната гимнастика и училищнитѣ игрища.

23. *Ив. Стрьлуховъ,* пратенъ съ прѣдписание № 4670 отъ 14/V 1904 год. въ Бернъ (Швейцария), да присжтствува на интернационалния конгресъ по рисувание.

24. *Е. Сърчаджиевъ,* пратенъ съ прѣдписание № 4678 отъ 14/V 1904 год. въ Bienne (Швейцария), за да слѣдва въ курса по ржчна работа.

25. *А. Шоурекъ,* пратенъ съ прѣдписание № 6229 отъ 28 VI 1904 год. въ Хайделбергъ, да вземе участие като делегатъ на Министерството въ III. международенъ математически конгресъ.

26. *Стефанъ Юриничъ,* получилъ съ заповѣдь № 1045 отъ 4/VII 1904 год. 200 лева да отиде въ Срѣдня-Гора, да изслѣдва фауната на сладководнитѣ и земни мекотѣли.

Къмъ горнитѣ доклади ще се прибавятъ рапортитѣ на всички лица, които ще бждатъ натоварени съ мисии до началото на учебната година 1905/1906.

Министъръ: **Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ.**

Правилникъ

за командировкитѣ въ чужбина и за изслѣдване страната.

Чл. 1. За да спомага за развитието на отечествената наука или за изслѣдване на страната, Министерството на Народното Просвѣщение прѣдвижда ежегодно въ бюджета си специална сума за командировки въ страната и въ чужбина.

Чл. 2. Командировкитѣ и изслѣдванията се възлагатъ на лица, избрани отъ Министерството или прѣпоржчани отъ нѣкоя учена корпорация.

Чл. 3. Врѣмето за траяне на командировката се опрѣдѣля, споредъ важностьта на работата, отъ сжщото министерство.

Чл. 4. Най-късно два мѣсеца слѣдъ свършване на командировката лицето е длъжно да прѣдстави въ Министерството обстоенъ рапортъ за резултатитѣ отъ своята командировка.

Чл. 5. Изпратенитѣ да взематъ участие въ нѣкой конгресъ или научно събрание сж длъжни не само да прѣдставятъ рапортъ (чл. 4), но и да четатъ на конгреса или въ събранието рефератъ върху тема отъ своята специалность.

Чл. 6. Всички рапорти и съобщения на командированитѣ лица се печататъ отъ Министерството въ особенъ сборникъ подъ название: «Извѣстия за командировкитѣ на Министерството на Народното Просвѣщение», който излиза веднажъ въ годината.

Чл. 7. За печатанитѣ въ «Извѣстията» реф[...]рати и рапорти, не се плаща възнаграждени[...] Разноскитѣ за печатане на карти, диаграми, ф[...]топични, хромолитографични и пр. снимки остава[...] върху Министерството.

Чл. 8. Авторитѣ иматъ право на 50 отдѣл[...] отпечатъка. Ржкописитѣ сж собственость на М[...]нистерството.

Чл. 9. Лица които не сж на служба мога[...] да се командироватъ съ научна цѣль, като и[...] се опрѣдѣли и възнаграждение до 500 лева о[...] Министерството на Народното Просвѣщение, по голѣмо отъ Министерския Съвѣтъ.

И за такива лица обаче сж задължител[...] постановленията на тоя правилникъ.

Чл. 10. Пжтни и дневни пари на командир[...]ванитѣ длъжностни лица се даватъ споре[...] случаитѣ: или напълно споредъ Закона за ч[...]новницитѣ, или само дневни или пъкъ въ ви[...] на помощи, споредъ характера и трайностьта [...] командировката. Тѣзи помощи обаче, въ ник[...] случай не могатъ да надминаватъ сумата, коя[...] се полага отъ закона за пжтни и дневни разноск[...]

Чл. 11. Командировкитѣ винаги се възлага[...] съ писмена заповѣдь на Министерството, която между другото се опрѣдѣлятъ и мѣста[...] които ще бждатъ посѣтени или изслѣдвани.

Съдържание.

ИЗВѢСТИЯ

за

[иллегибле]АНДИНОВКИТѢ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ

Книга I. 1903–1904.

[illegible]ждународенъ конгресъ по история въ Римъ (1903. г., 1. априлъ).

Съобщава *Д. Агура.*

[illegible] бѣхъ отъ Министерството за уча[illegible] международния исторически конгресъ [illegible] важнитѣ исторически [illegible] въ Италия и Гърция [illegible]

[illegible]

и по-надолѣ съ едри букви написано:

[illegible] imperator
et [illegible]

При бързото прѣгледване на [illegible] [illegible]

пратеници отъ евангелието. Точното обяснение на приписката е дадено въ студията на Bethman'a «Die evangelienhandschrift zu Cividale», върху която рефирира Д-ръ Константинъ Иречекъ въ споменатото по-горѣ списание «Часописъ на Чешкия музей». Върху Чивидалската приписка въ Евангелието има и доста подробенъ отчетъ въ «Български Прѣгледъ» (IV. год., книга III.) отъ г. професора В. Златарски, въ статията му: «Кой е билъ Тудоръ Черноризецъ Доксовъ».

Азъ ще се ограннча прочее да дамъ прѣвода на споменатата Чивидалска приписка:

«Тукъ сж имена отъ България. Между първитѣ, името на тѣхния царь Михаилъ, и неговиятъ братъ Доксъ, и другиятъ му братъ Гавриилъ, и жена му Мария, и синъ му Расате (спор. Иречека, Хръсате), и другиятъ Гавриилъ, и третиятъ синъ Симеонъ, и четвъртиятъ синъ Яковъ, и дъщеря му рабиня Божия Пракси, и другата му дъщеря Анна . . . . Зергобула . . . . Отъ България, който првъ дойде въ тоя мънастиръ, името му е Сондоке, и жена му Анна, и баща му Иванъ, и майка му Мария, и синътъ му Михаилъ, и другиятъ му синъ Велегнѣвъ, и дъщеря му Богомила, и другата Каля, и третята Марта и четвъртата Елена, и петата Мария, и втората му жена Согесклава, и другъ добъръ човѣкъ Петъръ . . . . и неговата жена . . . . . и Георги . . . . Петъръ и жена му София . . . и по-надолѣ съ едри букви е написано: «Иоанъ императоръ и неговата съпруга Текла» . . . . Колкото за послѣдната добавка подъ текста на IV. страница, трѣбва да се прѣдполага, че тя е чужда на българския текстъ на приписката; тя се намира изолирана и доста на страна. Много ми се иска да вѣрвамъ, че това име се отнася до царя Калояна, като мисля, че то е могло да се впише отъ други нѣкой български пратеникъ прѣзъ врѣмето на асѣновцитѣ; но липсва всѣка почва за такова заключение, освѣнъ ако не вземемъ въ внимание, че и Калоянъ е изпращалъ до папата пратеници по черковния въпросъ.

Не мога да скрия радостьта, която почувствувахъ при прочитането на тоя текстъ, принадлежещъ на именити българи отъ славното минало на първото българско царство. Азъ мислено се прѣнесохъ въ оная епоха на велики изпитания, на които бѣше изложена младата християнска България, между римската и цариградската черква, въ недоумѣние, къмъ коя отъ тѣхъ да се присъедини съ по-малка опасность за своята самостойность. Нѣма съмнѣние, не само религиозни мотиви сж тласкали нашитѣ прадѣди къмъ Римъ, а и политически мотиви сж ги карали да се отдѣлятъ отъ Изтокъ и да се прѣхвърлятъ на Западъ и тамъ да дирятъ опора въ тѣхнитѣ стремежи да запазятъ непокжтнато отечеството си. Чивидалското евангелие е единъ особно драгоцѣненъ източникъ за нашата минала политическа история; той е помогналъ да се разяснятъ много тъмни въпроси отъ нашето историческо минало; той е живъ споменъ на това минало, който говори не само на разума, но и на сърцето на българина.

Въ Удине се върнахъ слѣдъ четири часово прѣстояване въ Чивидале и съ вечерния влакъ пристигнахъ още сжщия день въ Венеция.

Сутриньта побързахъ да излѣза, за да успѣя да видя повечко отъ тоя праженъ исторически градъ, гдѣто можехъ да остана за жалость само единъ день. На деветь часа бѣхъ вече в... *лата на дожитѣ*, до самия голѣмъ каналъ (canal grande), въ центра на града, върху историческата площадь «*Свети Марко*». Обиколка... изъ тоя колосаленъ дворецъ трая три ... пакъ не мога да кажа, че видѣхъ всичк... заслужва да се види въ него. Зданието ... етажно. Въ горния етажъ, гдѣто се влиза ... единъ украсенъ съ злато и изящна жи... входъ, се намиратъ всичкитѣ забѣлѣж... исторически салони, които по своята грама... по оригиналностьта на своята мебель, по ... ството на живописнитѣ си картини и по ... рическото си значение неволно спиратъ п... теля и възбуждатъ у него живъ интересъ. Т... намира салонътъ за избора на дожи... историческия балконъ на площадьта Св. ... гдѣто слѣдъ избора дожътъ се показвалъ ... народа и бивалъ акламиранъ отъ него. В... салонъ сж наредени въ една рамка, въ г... часть на стѣнитѣ, портретитѣ на дож... както стѣнитѣ на салона, тъй и тавани... сж украсени съ разни исторически ка... Силно впечатлѣние произвежда грамаднат... тина на боя при Лепанто, спечеленъ, к... извѣстно, отъ венецианцитѣ въ съюзъ ... паднитѣ държави противъ турцитѣ въ в... на Филипа II. Испански, който бой стана ... за морскитѣ сили на Турция. Успоредно ... салонъ се намира салонътъ на сената, съ ... китѣ негови стари седала и съ ораторскат... буна, изработени отъ дърво, които седал... личатъ много на седалата отъ източнитѣ ч... Все тукъ се намира салонътъ на *десетьтѣ*, сждѣли обикновенитѣ прѣстжпници, и ... по-малъкъ салонъ на *тритѣ* държавни ин... тори, които сждѣли политическитѣ прѣстж... Прѣзъ единъ затворенъ своденъ мостъ, на... «мостъ на риданията», и прѣзъ двата тѣсни ... на тоя мостъ минували прѣстжпницитѣ от... жавния затворъ, който се намира на р... палата на дожитѣ задъ единъ тѣсенъ к... въ салонитѣ за сждене, отъ гдѣто осжд... минували въ долния катъ на палата, за д... търпятъ смъртното наказание. Все тукъ, в... ния катъ, се намира най-голѣмиятъ сало... «събранието на 1500-тѣ», който при мое... сѣщение се поправяше, защото се прѣмѣ... отъ тука държавната библиотека и се ... вяха стѣнитѣ му, доста много повредe... тежестьта на книгитѣ. И тоя салонъ ... личава съ цѣнни художествени изображе... стѣнитѣ и тавана. Двѣтѣ му дълги стѣни ... крити съ исторически картини, които оп... два най-важни момента отъ политически...

[illegible]а венецианцитѣ. Върху стѣната, откъмъ [illegible]ия каналъ, се изобразява въ редъ сцени [illegible]то на венецианцитѣ въ кръстоносни[illegible] походи, а особено най-важниятъ епизодъ [illegible]зимането на Цариградъ», въ IV. кръстоносенъ походъ. Върху срѣдната стѣна е изписана [illegible]дъ картини борбата на двѣтѣ власти и [illegible] отъ тая борба, въ които играятъ роль [illegible]нцитѣ. Така, една отъ тия картини прѣд[illegible] помиряването отъ папа Александра III. [illegible]итиятъ борецъ за италиянската свобода, [illegible]енецианския дожъ пръстена, който той [illegible]ше да хвърля всѣка година въ морето, [illegible]жность за женитбата му съ морето. Това е било дадено отъ папата на венецианския [illegible] като възнаграждение за принесенитѣ [illegible] на папата въ борбата му съ Фридриха [illegible]са. Всичкитѣ тия исторически картини [illegible]вятъ същевременно най-художествени [illegible]творения на «венецианската школа» отъ [illegible]о на изражението и принадлежатъ по[illegible] на най-знаменититѣ живописци отъ тая [illegible] Тициано, Тинторето, Паоло Веронезе [illegible] Всѣка една отъ тѣхъ има и голѣма обща [illegible]тъ за оцѣнка на културния напрѣдъкъ [illegible]ения въ историята на човѣчеството. Тѣх[illegible]тойность бѣше толкова по-голѣма за мене, [illegible] исторически картини.

[illegible]рѣшния етажъ, дѣто се намирали частни [illegible]апартаменти на дожитѣ, днесъ е наре[illegible]динъ извънредно богатъ музей отъ ста[illegible]отъ миналия животъ на венецианцитѣ. [illegible]прави особно впечатление монетната сбирка [illegible]на по систематиченъ редъ и прѣдставяща [illegible]ъмъ интересъ за миналата история на [illegible]я. Много богато е също картографическо[illegible] отдѣление, дѣто се намиратъ карти, из[illegible]но изящно изработени за разнитѣ епохи [illegible]торията на Венеция и за [illegible] морски [illegible]я. Също голѣмъ интересъ прѣдставя и [illegible]ей богатата бронзова сбирка. Не мога [illegible] за богатството на тоя музей, защото [illegible]ахъ да посѣтя и специялния музей въ [illegible]я, който се описва като единъ отъ бо[illegible] италиянски музеи. Що се отнася обаче [illegible]тическата история на Венеция, музеятъ [illegible]ата на дожитѣ прѣдставя голѣмо богат[illegible] Скулптурната сбирка отъ тоя етажъ [illegible]вя също голѣмъ интересъ, между многото [illegible] мерморни статуи, наредени въ ко[illegible]коридора на тоя етажъ, има много цѣнни [illegible]ри, които прѣдставятъ най-виднитѣ исто[illegible] лица на Венеция: художници, поети, [illegible]вачи, пълководци и др.

[illegible] видъ на това, че ми не оставаше врѣме [illegible]ърна още единъ пжть въ палата на до[illegible] [illegible] течение на половинъ часъ можахъ на[illegible] [illegible]а видя и черквата Св. Марко, [illegible] [illegible]ата на дожитѣ, която черква е подражание [illegible] Цариградската черква на Юстиниана [illegible] и съдържа богати художествени [illegible] Тя е работена, както е извѣстно, въ [illegible]тийски стилъ, който е запазенъ дори и

мозаичната покривка на стѣнитѣ и подоветѣ на черквата; знаменита е тя съ своитѣ куполи и петстотинъ стълба и съ извѣстната група отъ четири бронзови коне, прѣнесена отъ Цариградъ.

Слѣдъ обѣдъ можахъ да посѣтя само палата на управителитѣ на Венеция при италиянското [illegible] на [illegible], които обаче, освѣнъ богатство и разкошни мебели и украшения не съдържа нищо особно важно отъ археологическо и историческо интересъ. Най-важната му часть е [illegible], построена отъ Наполеона Бонапарта. Общото впечатление, което изнесохъ отъ тоя важенъ исторически градъ, е, че той, ако и западналъ и овехтѣлъ, прѣдставя и до днесъ единъ отъ най-живописнитѣ градове на Италия, важенъ по своитѣ исторически паметници и по своята оригинална външность.

Прѣзъ вечерьта отпжтувахъ за Флоренция, [illegible] да мога да оползотворя слѣдния день и да видя по-важнитѣ забѣлѣжителности на тоя градъ. Флоренция се счита и днесъ за единъ отъ най-хубавитѣ градове на Италия; по своето минало той е италиянска Атина, по своитѣ многобройни паметници, галерии, музеи, дворци, черкви, отъ които катедралната черква, позната подъ името «Duomo», прѣдставя единъ отъ най-забѣлѣжителнитѣ архитектурни паметници на Италия, хубави градини, разни академии, особено живописната академия, която се ползува съ европейска извѣстность. За жалость, азъ можахъ да видя твърдѣ малко отъ всичко това. Успѣхъ да посѣтя само катедралната черква, галерията на Медицитѣ, една часть отъ музеитѣ (Palazzo Pitti), паметника на Микелъ Анджело, издигнатъ неотдавна по случай на четиристогодишния юбилей отъ неговото раждане на една височина задъ рѣката, отъ дѣто има една прѣкрасна гледка на града и пр. и пр.

Вечерьта тръгнахъ за Римъ, понеже слѣдъ единъ день се откриваше вече конгресътъ и трѣбваше да бързамъ да се намѣря тамъ прѣди откриването му. Пжтуването ми бѣше доста трудно поради многото пжтници, между които имаше една партия отъ стотина американци и много конгресисти, които бързаха като мене да се намѣрятъ въ Римъ. Порази ме въ общо голѣмото движение по италиянскитѣ желѣзници, множеството на пжтници, които пжтуватъ на всѣ страни. [illegible] обаче лесно отъ хубавата природа на Италия и това чудно пролѣтно врѣме, съ историческата и художествена важность на страната и съ [illegible] центъръ Римъ, [illegible] много [illegible], особено англичани, американци, [illegible], французи и пр. въ тая прѣкрасна и отъ всѣка страна интересна земя.

Късно прѣзъ нощьта пристигнахъ въ Римъ. На гарата имаше една [illegible] за [illegible] конгресиститѣ [illegible] Слѣдъ като се прѣдставихъ [illegible] конгресъ [illegible] послѣдно откриването на конгреса, [illegible]

ваше да стане на слѣдния день, побързахъ да излѣза и да обиколя града, въ който стжпвахъ за пръвъ пжть и който съ нетърпѣние чакахъ да видя въ неговата дѣйствителна обстановка. Двайсеть години бѣхъ прѣподавалъ история на римлянитѣ, безъ да имамъ възможность да видя тоя вѣченъ градъ, всемиренъ владѣтель въ древно и ново врѣме, града на грахитѣ, на Цезара и Циперона, на държавната мждрость и на законодателството, на всемирната католишка религия и на художествата и пр. и пр.

Всѣка стжпка въ Римъ има историческо значение. Прѣди всичко побързахъ да се дигна на Капитолия, древната крѣпость на Римъ, гдѣто «триумфираха» побѣдоноснитѣ римски консули, проконсули и императори, а въ срѣднитѣ вѣкове се вѣнчаваха поетитѣ, и днесъ се помѣщаватъ римскиятъ сенатъ, гдѣто имаше да става тържественото откритие на историческия конгресъ, градскиятъ съвѣтъ на Римъ и Капитолийскиятъ музей. Съ нетърпѣние бързо се издигнахъ по многобройнитѣ стжпала на широката гранитна стълба на Капитолийското бърдо, гдѣто се намиратъ споменатитѣ здания, построени отчасть подъ ржководството и по плана на Микелъ Анджело. Посрѣдъ площадьта между тия здания се намира конната статуя на Маркъ Аврелия отъ бронзъ. До самата стълба, при горния ѝ край, отъ лѣво стои една желѣзна клѣтка, гдѣто се държи една жива вълчица съ двѣ вълчета, за да споменуватъ постоянно на посѣтителитѣ за легендарнитѣ основатели на Римъ, Ромула и Рема, изхранени отъ една вълчица.

На 2. априлъ сутриньта стана въ «Капитолийската аула» на сената тържественото откриване на конгреса въ присжтствието на краля и кралицата, на министерския съвѣтъ, на градския кметъ, или синдикъ, който е единъ князъ отъ прочутото сѣмейство Колона, и на всичкитѣ конгресисти, домашни и външни, на чело съ управителния комитетъ, прѣдсѣдателствуванъ отъ директора на историческия институтъ въ Римъ, сенатора Вилари. Щомъ пристигна кралската двойка, тържеството се отвори съ рѣчь отъ синдика, която имаше привѣтственъ характеръ. Втората рѣчь се произнесе отъ министра на народното просвѣщение, който си бѣ поставилъ за цѣль да обясни значението на историческия конгресъ, свиканъ въ Римъ, най-важниятъ исторически центъръ на свѣта. Третята и послѣдния рѣчь се произнесе отъ прѣдсѣдателя на историческия конгресъ, учениятъ професоръ и сенаторъ Вилари, сжщо върху значението и задачитѣ на конгреса. Знаменитиятъ ораторъ изтъкна много ефектно значението на Римъ като всемирна столица, законодателка на народитѣ въ древно врѣме и религиозна възпитателка и просвѣтителка въ ново врѣме. Въ прѣдварителното засѣдание отъ 1. априлъ конгресътъ бѣше избралъ, по прѣдложение на извѣстния парижки професоръ Моно, виенския професоръ Фридерихъ, като прѣдставитель на конгреса отъ една малка неутрална страна, да отговори отъ името на външнитѣ прѣдставители на конгреса на официя нитѣ рѣчи, които имаше да се произнесатъ пр отварянето на послѣдния. Рѣчьта на професор Фридериха бѣше произнесена на френски, кат международенъ и достжпенъ езикъ на пов чето отъ конгресиститѣ. Тя бѣше кратка, ор торътъ изказа въ нея благодарностьта на чуж дитѣ прѣдставители въ конгреса за инициятива взета отъ италиянскитѣ учени за свикването н конгреса въ историческия градъ Римъ. Съ ент сиязъмъ и бурни ржкоплѣскания се посрѣщнах отъ конгресиститѣ думитѣ на професора Фриде риха, когато той нарече краля колега, прѣдъ вид на научнитѣ занятия на младия и симпатични италиянски краль Викторъ Емануилъ III. по ну мизматиката.

Съ това се свърши церемонията при отварянет на конгреса, слѣдъ която всички конгресист бѣха поканени да присжтствуватъ на иногура цията на една реставрирана харта на града Рим — Forma Urbis, върху една отъ стѣнитѣ на «Pa lazzo dei Conservatori», все на Капитолия, гдѣт сжщо се каза рѣчь отъ професора Р. Ланчиян за историята на откриването и на реставрира нето на тая харта. И тая церемония стана в присжтствието на краля и кралицата. Слѣд това членоветѣ на конгреса се възползуваха от случая да разгледатъ сбирката, която се намир въ «Palazzo dei Conservatori», гдѣто се помѣща ватъ много цѣнни паметници.

Веднага слѣдъ обѣдъ се начнаха занятият на конгреса въ разнитѣ секции, които бѣх опрѣдѣлени по-прѣди, съ малки измѣнения на правени отпослѣ. Секциитѣ бѣха осемь: 1) древн история, епиграфика, класическа и сравнителн филология; 2) срѣдна и нова история; 3) исто рия на литературата; 4) история на изку ствата; 5) история на правото, на економиче скитѣ и социялнитѣ науки; 6) история на гео графията; 7) история на философията и на ре лигията; 8) история на математическитѣ, физи чески, естествени и медицински науки. Всѣк отъ тия секции се раздѣляше на 2 или повеч подсекции. Така напримѣръ, втората секция з срѣдновѣковна и нова история се подраздѣляш още на двѣ секции, отъ които едната по мето диката, а другата по архивистиката, библиогр фията и помощнитѣ науки и т. н. Всѣка от секциитѣ имаше по два пжти на день занятия когато се четѣха разни реферати, прѣдвари телно опрѣдѣлени отъ комитета споредъ пол ченитѣ съобщения отъ поканенитѣ делегати. З всѣко засѣдание бѣше опрѣдѣлено извѣстно к личество реферати. Никой рефератъ не можеш да трае повече отъ двайсеть минути. При все ч въ правилника се прѣдвиждаха разсжждени върху четенитѣ реферати, много рѣдко се до пускаха прѣния, защото току-речи никога не изчерпваше дневниятъ редъ. Референтитѣ бѣ принудени да съкратяватъ своитѣ реферати и съобщаватъ само по-важнитѣ нѣща отъ тов що имаха да реферирать. Естествено е, че мног въпроси не можеха да се развиятъ и обсждят

…чно въ конгреса. Най-важнитѣ въпроси …то се реферира въ конгреса, ще могатъ …прочӣтать тепърва, следъ като бъдатъ об…вани отъ комитета на конгреса.

…за се види важностьта на работитѣ, ще …за примѣръ, нѣколко въпроса, по които …правиха съобщения въ конгреса. Така въ …ия се реферира върху: «Историческитѣ ре… отъ откриванията на трајановата колона» …офесора Петерсенъ; «Въ какво положение …ира днесъ етрускиятъ въпросъ» отъ про… Модестовъ; «Легендата за Ромула и Рема» …рофесора Хюлзенъ; «Съставянето на …истематична историко-критична библиогра…а гръцкитѣ и латински класици» отъ про… Стампини и Сабадини; «Преизпопецнието …инския езикъ въ XX. вѣкъ» отъ професора …

…рата секция по срѣдновѣковна и нова …я бѣше най-много посѣщавана отъ делега… тая секция привличаше повече и мест……ие и въ нея азъ постоянно присъствув… …и понеже засѣданията ставаха, тъй-речи …едновременно въ всичкитѣ секции, нѣмахъ …жность да участвувамъ редовно и въ дру…гитѣ секции или секции. Тъй като кон… …бѣше свиканъ по инициативата на италиян…правителството, което още не се е поми… …съ папата, то ученитѣ отъ католишката …не взеха участие въ него, и поради …много интересни реферати не можаха да …несатъ на бѣлъ свѣтъ. При това мно…отъ референтитѣ четоха свои печатни ра… Изобилваха съобщения отъ провинциал…история на Италия, и тѣ се правѣха не само …италиянци, а и отъ чужденци. За това нѣкъ… и много цѣнни работи, които заслужватъ …споменатъ: «Епископствата на Италия и …бардското нашествие» отъ абата Дюшенъ. …то авторътъ поиска да докаже, че прѣ…нитѣ загуби отъ епископската организация …алия при нашествието на лонгобардитѣ се … не на религиозния фанатизъмъ на нападат…тѣ, а на самото нашествие, което е било …пено съ голѣма свирѣпость; «Войната като …ника на економическия развитъкъ на Италия …презъ митѣ вѣкове», отъ професора А. Шулте. …стичатъ професоръ по своитѣ студии върху …ическитѣ отношения на Италия и Германия, …за докаже, че, благодарение на войната, …получавала ту отъ Магребъ, ту отъ Англия …я достигнала до онова цвѣтуще състояние и земе……ски произведения, което е станало славно …ия (XVIII. вѣкъ). Италия почитана за от… «Мишле и Италия» отъ извѣстния френ… професоръ Г. Моно. Референтътъ искаше …каже, че развитието на бѣлежития историкъ …е е тѣсно свързано съ Италия и пре…рѣшалъ къмъ Вергилия. Мишле въ своята …ата възрасть се увлича у Вико и се прѣ… на неговата теория. Въ становището къ… Римската република и Възраждането има …на всѣка стъпка отъ неговата любовь къмъ

Италия и отъ желанието му за братско единство между Франция и Италия, като начало на обединение на човѣчеството. Интересно бѣше съобщението на мюнхенския професоръ К. Крумбахеръ върху приготвеното отъ него, съ участието на професора К. Иречекъ отъ Виена и съ срѣдствата на Мюнхенската академия на наукитѣ, «Издание на corpus'а на гръцкитѣ източници отъ срѣднитѣ и новитѣ вѣкове», относещи се до историята на Византия. Референтътъ спомена и една тъждествена работа, която се готви отъ руската академия на наукитѣ, и набълга особно върху интереса, който прѣдставя тая работа за Италия, която се намира въ толкова тѣсна свръзка съ гръцкитѣ страни. Други интересенъ рефератъ бѣше рефератътъ на Г. Пасторъ върху «Частнитѣ библиотеки въ Римъ», важенъ за ученитѣ, които желаятъ да работятъ въ Римъ. Още по-интересенъ бѣше рефератътъ на професора Скиапарели относително издаването на единъ нѣкой «Corpus chartorum Italiae». По тоя случай се забѣлѣза едно силно недоволство и раздвоение между римскитѣ и провинциалнитѣ италиянски историци, които настояваха, щото тая работа, като италиянска, да се води не само отъ историческия институтъ въ Римъ, а и отъ мѣстнитѣ исторически дружества. Прѣнието бѣше особно живо, и мѣстнитѣ желания надвихъ при разрѣшението на въпроса, въпрѣки настояването на чуждитѣ делегати, щото тоя въпросъ, като домашенъ, италиянски въпросъ, да се разрѣши само отъ италиянскитѣ делегати. Извънредно интересенъ рефератъ прочете французкиятъ професоръ А. Люшеръ върху «Ширoчината на властьта и доктриналната мъдрость на Инокентия III и на неговата казуистика». Той можа да намѣри нѣкакъвъ отговоръ на запитванията, които му се отправяха отъ страна на католици отъ цѣлия свѣтъ, по сериозни и догматични въпроси, въ които случаи той се показалъ понѣкога много отстъпчивъ по черковни прѣстъпления, което референтътъ формулира съ думитѣ: «Misericordia superexaltatur judicio». Редъ други реферати се четоха само отъ голѣмъ интересъ, които ще се ограничимъ само да посочимъ, като напримѣръ: «Историческитѣ енологии» отъ професоръ Г. М. Хартманъ, «Фотографията като основа за историята» отъ професора Гиеръ; «Опрѣдѣление на историята» отъ професора Корнели, «Обективностьта въ историята и критичното начало въ историографията» отъ професора Кроче и пр. и пр.

Едно отъ засѣданията на втората секция бѣше всецѣло посветено на докладитѣ за прѣподаването на историята въ разнитѣ държави, особно въ университетитѣ. Съобщенията по тая тема бѣха извънредно интересни. Естествено е, че всичкитѣ реферати бѣха изпълнени отъ идеята да прѣставятъ ясно дѣйствителното положение на прѣподаването на тоя прѣдметъ и да спомогнатъ за уяснение на въпроса и за подобрение на методата за научното прѣподаване на прѣдмета. Чудна бѣше откровеностьта на ре-

ферентитѣ, които безъ никакво стѣснение изказаха недостатъцитѣ на историческото прѣподаване въ тѣхнитѣ университети. Не се стѣсняваха учени, като Брайса, да признаятъ, че въ Англия историята се прѣподава много слабо, че тоя прѣдметъ е злѣ прѣдставенъ въ английскитѣ университети, че нѣмало достатъчно катедри за него; а колкото за исторически семинари, които професоръ Поль Фредерикъ нарече «laboratoires d'histoire», въ Англия нѣмали никакво прѣдставление. Въ това отношение дори и малка България може да се похвали, че стои по-високо отъ Англия, защото въ нашето Висше Училище има вече отъ нѣколко години исторически семинаръ, колкото и да сѫ скромни още работитѣ на неговитѣ членове. Съобщенията по тоя въпросъ се откриха съ единъ уводенъ докладъ отъ белгийския професоръ Поль Фредерикъ, който направи единъ бързъ прѣгледъ върху прѣподаването на историята въ Франция и въ други нѣкои европейски държави въ Западъ, които той нѣколко години прѣди билъ посѣтилъ съ цѣль именно да изучи, въ какво положение се намира прѣподаването на историята у тѣхъ. Той се спрѣ обаче по-обстойно върху прѣподаването на историята въ Белгия, на която дава прѣдимство по основанието на историческитѣ семинари, защото първиятъ семинаръ билъ основанъ отъ професоръ Куртъ въ Лютихъ прѣзъ 1874. година. Не по-малко интересенъ бѣше докладътъ на професора Габриелъ Моно, за научната постановка на прѣподаването на историята въ френскитѣ университети. Той доказа, че въ това отношение се направило много въ Франция, че изучването на историята въ Франция днесъ е много по-напрѣднало, отколкото прѣди въ научно отношение, че «историческитѣ лаборатории» и тамъ сѫ въведени токуречи всѫду, но признава, че много бавно се развива въ Франция това научно направление, като приписва това отчасть на централизуещия и синтетиченъ духъ на французина. Той констатира обаче, че Франция може да се похвали съ едно прѣимущество прѣдъ Германия въ прѣподаването на общественитѣ науки. Блѣскавъ бѣ рефератътъ за прѣподаването на историята въ Германия отъ професора Хари Бреслау. Той много добрѣ изрисува положението на тая наука въ германскитѣ университети, посочи бързото специялизиране на прѣдмета отъ четвърть вѣкъ насамъ чрѣзъ откриване на катедри не само по отдѣлнитѣ основни части на историята, но и по спомагателнитѣ ѝ части: археологията, епиграфиката, нумизматиката, палеографията, дипломатиката и пр., както и на научната разработка на прѣдмета отъ студентитѣ въ историческитѣ семинари. Въ тия послѣднитѣ студентитѣ специялисти историци сѫ длъжни да участвуватъ още отъ първата година, когато тѣ се занимаватъ съ изучване на източницитѣ и послѣ вече почватъ да участвуватъ активно въ работитѣ на семинара и да се приучватъ къмъ научна работа. Семинарнитѣ занятия се водятъ по разни начини: или се даватъ отъ [...]фесора теми на студентитѣ, които ги [...]ботватъ и ги четатъ въ семинара въ присѫ[...] на другаритѣ си и на професора и се кри[...]ватъ, и обикновено разсѫжденията се с[...]ватъ съ заключение на професора, които [...] окончателна оцѣнка на работата, или се изу[...] и тълкуватъ нѣкои паметници, или пъкъ [...] даватъ на повече отъ участницитѣ въ се[...] студенти теми, които се отнасятъ до ед[...]сѫщи въпросъ, но се разработватъ отъ [...]гледища, и пакъ работитѣ се четатъ в[...]минара и се критикуватъ. Референтътъ за[...] обаче съ сѫждението, че за научната стой[...] на семинарнитѣ работи не важи систем[...] начинътъ на изпълнението. Съ всѣка с[...] може и много да се постигне, и нищо.

Съ това завършваме нѣколкото съоб[...] които се направиха въ конгреса и които иск[...] изтъкна като примѣръ за това, що се рабо[...] него. Нѣма съмнѣние, че ние обърнахме вни[...] само върху въпроситѣ, които се изнесоха въ [...] специялно по история, която ни интерес[...] и по която имаше най-много занятия въ [...] като исторически конгресъ. Слѣдъ това трѣ[...] споменемъ за нѣкои прѣдложения и жела[...] по-успѣшното развитие на историческата [...]

По прѣдложението на професора Горин[...] кретарьтъ на управителния комитетъ на ко[...] се обсѫди въпросътъ за едно взаимно сп[...]мѣние на държавитѣ върху извѣстни зак[...]телни разпоредби относително ползуванет[...] обнародването на исторически документ[...] държавнитѣ архиви, относещи се до но[...] съврѣменна история. Станаха доста живи п[...] по въпроса и се взе рѣшение, да се прѣ[...] единъ срокъ, до който ученитѣ да могатъ [...] ползуватъ съ държавнитѣ архиви. Разумѣ[...] че това рѣшение ще остане академическ[...] като правителствата не се рѣшатъ да отк[...] архивитѣ си за научно ползуване на уч[...] При все това прие се слѣдната резол[...] II-та секция по срѣдня и нова история на м[...]народния конгресъ на историческитѣ наук[...]бранъ въ Римъ на 2. априлъ 1903. годин[...]казва желание: 1. въ интереса на [...]ванията и на обнародването на съврѣм[...] история е да се опрѣдѣли граница за врѣм[...] ползуването съ държавнитѣ архиви и за [...]родване на документитѣ отъ държавнитѣ а[...] Границата на врѣмето да бѫде опрѣдѣлен[...] малко до края на 1847. година. Профес[...] академицитѣ и ученитѣ да бѫдатъ допусн[...] се ползуватъ отъ държавнитѣ архиви и д[...] се правятъ за тая цѣль най-голѣми улес[...] като се прѣмахне задължението, да се пр[...]вятъ прѣписитѣ или извлѣченията и дру[...]добни формалности.

Въ тая свръзка се изказаха редъ друг[...]лания и прѣдложения отъ втората секц[...] конгреса, които и се приеха единодушно. [...] прие се едно прѣдложение, щото заеман[...] книги и документи за ползуване отъ уч[...]

...ана за напрѣдъ направо отъ библиотекитѣ, ... както до сега чрѣзъ посрѣдството на ми...рството на външнитѣ дѣла. Изказа се же...е сѫщо, да се образува една комисия, която ...мисли въпроса, какъ да се приготви една ...ународна историческа библиография за ми... и сегашно врѣме. Взе се рѣшение, всич... съобщения на конгреса да бѫдатъ обна...вани и се постанови, да се помоли упра...вниятъ комитетъ да се погрижи за обна...ване съобщенията часъ по-скоро. Изказа се ...ние отъ първата секция, да се основатъ ... университетитѣ и гимназиитѣ епиграфични ...хеологични сбирки, които да съдържатъ ...гинали и възпроизведени фотографични ...мети отъ класическата древность; да се съста... пълни каталози за гръцки и латински рѫ...си отъ всѣка библиотека; да се съобщава ...ѫжнитѣ академии и учени корпорации всичко, ...е обнародва върху нѣкой класически авторъ, ...е състави една пълна библиография за току ...итѣ върху историята на Италия и пр. и пр.

...поменахъ само за примѣръ нѣколко съоб...ия и желания, означени въ конгреса за по...шното развитие на историческата наука. За ...китѣ работи на конгреса ще получимъ нѣкви ...тие, само слѣдъ като бѫдатъ обнародвани ...титѣ на конгреса.

...а свършване на занятията на конгреса се ... бѫдещиятъ международенъ конгресъ да ...е свикатъ въ Берлинъ прѣзъ септемврий ...цъ 1906 година [1])

Слѣдъ като се завършиха работитѣ на конгреса, при все че врѣмето ми бѣше много кратко, останахъ въ Римъ още нѣколко дена, за да видя забѣлѣжителноститѣ на вѣчния градъ, които сѫ толкова много, щото би ималъ човѣкъ какво да върши въ течение на мѣсеци и години, ако иска да види всичко внимателно и да се ползува отъ него. При всичкитѣ опустошения, които е прѣтърпѣлъ древниятъ Римъ, по врѣмето на нашествието на варваритѣ и прѣзъ срѣднитѣ вѣкове отъ благочестивата ревность на нѣкои отъ новитѣ негови владѣтели, папитѣ, или пъкъ отъ стихиитѣ на природата, все пакъ има още що да види любопитниятъ гость отъ класичния градъ. Още при вида на величествения Колизей, който е събиралъ 50000 зрители и отъ който е запазена още голѣма часть и една часть реставрирана въ дѣйствителната му величина, човѣкъ остава отуденъ прѣдъ величието на римското изкуство. При това не само амфитеатърътъ на Веспасияна доказва величието на стария Римъ. Банитѣ на Каракала, или тия на Диоклециана, които сѫ заемали днешни нѣколко квартала въ Римъ, или акведукта (воднитъ каналъ), или дворцитѣ на императоритѣ върху Палатинъ, или Пантеонътъ и пр. всички импониратъ съ своята грамадность и величественость и напомнятъ великия народъ, който ги е творилъ. Нѣкои отъ тия паметници, съ малки поправки, сѫ запазени току-речи цѣли, като напримѣръ Пантеонътъ, който е билъ прѣобърнатъ въ храмъ Божи, подъ име «S. Maria Rotonda» и благодарение на това се е запазилъ. Той прѣдставя най-хубавиятъ образецъ отъ римска

[1]) Считамъ за длъжность да съобща, че членоветѣ на [illegible]са бѣха приѣмени на най-сърдеченъ приемъ отъ [illegible] на италианското правителство и на града Римъ, [illegible] всѣки отъ тѣхъ отнесе отъ Римъ най-приятни [illegible]. Всѣки день току-речи, колкото трая конгре[illegible], имаше уредено по нѣщо въ честь на конгре[illegible]. Така на 2 априлъ вечерьта имаше освѣтление [illegible] и на другитѣ околни паметници съ бенгалски [illegible], при който случай взе участие единъ хоръ отъ [illegible] 200 мандолинисти, които свириха избрани [illegible] отъ народната и латинска музика. На 3 априлъ [illegible] имаше въ градския театъръ «Арджентина» [illegible] отъ класическа религиозна италианска [illegible], въ който концертъ взеха участие стотини [illegible], заедно съ четири оперни солисти и солистки, [illegible] акомпанирани отъ богатъ струненъ оркестъръ, [illegible] пиеси на най-знаменити италиански композитори [illegible] Урбано, Росини и др. На [illegible] априлъ конгре[illegible] бѣха поканени да посѣтятъ изложбата на рѫко[illegible] на кралската библиотека. На 5 априлъ членоветѣ [illegible] греса бѣха поканени отъ министра на народното [illegible] да присѫтствуватъ на инаугурацията на [illegible] [illegible] бързо, само имаше покана за членоветѣ да [illegible] приемъ отъ г-на министра на народното про[illegible]. Слѣдниятъ день вечерьта имаше обѣдъ въ [illegible] които бѣхѫ канени около 150 конгресисти, [illegible]. На 6 априлъ бѣха поканени кон[illegible] отъ страна на римския кметъ, князъ Колона, [illegible] археологически музей [illegible] скулптура [illegible] при електрическо освѣтление, [illegible] конгресисти (1800 души) [illegible]. Прѣзъ врѣмето на конгреса бѣхѫ уредени двѣ археологически екскурзии, една въ Сицилия, [illegible] не се ходи, поради това че не се намѣрихѫ достатъчно желаещи да вземать участие въ нея по тѣхъ причини, че бѣше скѫпо [illegible] участие въ [illegible] и поради това че се изискваше много врѣме, [illegible] дена, [illegible], а другата — въ Нимфа, Норба и Сермонета, която се състоя и въ която взехме участие 150 конгресисти. Норба е само [illegible] два часа на югъ отъ Римъ съ желѣзницата по пѫтя къмъ Неаполъ, въ старата страна на [illegible], старата [illegible] крѣпость Норба, [illegible] върху [illegible] римска равнина [illegible] морето. Това селище, [illegible] археологически интересно съ своитѣ грамадни [illegible], [illegible] отъ грамадни блокове, [illegible] тиринтскитѣ и микенскитѣ стѣни. Вѫтрѣ въ самото селище видѣхме развалинитѣ на нѣколко храма, [illegible] отъ V-и [illegible] прѣди Хр. [illegible] Норба на [illegible] върху [illegible] градъ Норма, интересенъ съ своитѣ [illegible] постройки, [illegible] Нимфа, [illegible] Сермонета [illegible] отъ VIII вѣкъ прѣди Хр. [illegible] Римъ. [illegible] професоръ [illegible] конгресъ, [illegible] като се [illegible] за [illegible] екскурзии както при [illegible] на археологическитѣ паметници, тъй и при гощавката, която ни се даде при зидоветѣ на Норба.

сграда, кръгла и завършена горѣ съ грамадна купола, съ отверстие за освѣтление отгорѣ, съ височина и диаметъръ по 43.40 метра, вжтрѣ съ четирнайсеть колони мермерени и съ седемь вглжбнатини въ стѣнитѣ, гдѣто били поставени седемьтѣ божества, на които той билъ посветенъ (Аполонъ, Дияна, Меркурий, Венусъ, Марсъ, Юпитеръ, Сатурнъ). Днесъ Пантеонътъ служи като гробница на кралетѣ на Италия слѣдъ освобождението, Викторъ Еманоилъ II. и Хумбертъ, както и на знаменити художници; тукъ се намира гробътъ на Рафаела съ единъ неговъ бронзовъ бюстъ.

Капитолинското бърдо и днесъ прѣдставя единъ отъ най-важнитѣ центрове на Римъ, при все че освѣнъ грамаднитѣ основи на «Aula Capitolina» нѣма току-речи нищо запазено отъ древния Римъ. Сегашниятъ му видъ е билъ даденъ отъ Микелъ Анджело, комуто се дължи планътъ на постройкитѣ, довършени по-сетнѣ прѣзъ XVI. и XVII. вѣкъ. Лично на Микелъ Анджело се дължи поставянето на хубавата статуя на Маркъ Аврелий посрѣдъ капитолинската площадь и постройката на великолѣпната стълба. Палатътъ гдѣто се намира «Aula Capitolina», е служилъ отъ срѣднитѣ вѣкове и до днесъ за по-голѣми тържества; тукъ е билъ вѣнчанъ Петрарха (1341. г.), но не въ днешния салонъ, а въ други, отъ долния етажъ. Палатътъ на пазителитѣ (Palazzo dei conservatori), или градскиятъ съвѣтъ, прѣустроенъ по плановетѣ на Микелъ Анджело, гдѣто има доста богата археологична сбирка, една хубава галерия живописна. Капитолинскиятъ музей, на лѣво отъ входа, е единъ отъ най-богатитѣ римски музеи слѣдъ Ватиканския. Тукъ се намиратъ, напримѣръ, «умиращиятъ гладиаторъ», капитолинска Венусъ, чудно хубаво творение на гръцкото изкуство. Съ капитолинския музей напослѣдъкъ почнува да съперничи «Националниятъ музей», който се намира въ грамадното здание на мънастиря Сакръ-Кьоръ, построено посрѣдъ Диоклицияновитѣ бани. Сбирката отъ Националния музей има повече историко-археологично значение. Тукъ се намиратъ, напримѣръ, най-древнитѣ епиграфични паметници. Напослѣдъкъ тоя музей е придобилъ една богата сбирка отъ художествени прѣдмети, наречена «Museo Ludovisi», която сбирка заема едно особно отдѣление въ музея. Тукъ личатъ цѣнни статуи отъ античното изкуство, като напримѣръ статуята на Венера отъ Книдъ, много хубаво копие, Аполонъ съ лира, Минерва съ каска на главата и пр. пр.

Не мога да не спомена и за «римския форумъ», въ който членоветѣ на конгреса направиха една научна екскурзия отъ два часа, прѣди да се издигнатъ на Палатинския върхъ, гдѣто бѣха канени на гощавка отъ министра на просвѣщението на 5. априлъ. Екскурзията се ржководѣше отъ архитекта Г. Бони, който направи историята на разкопкитѣ въ форума и обясни археологичнитѣ остатъци отъ тоя важенъ центъръ на римския политически животъ

по врѣмето на Римската република. От
на форума, откъмъ «Vicus Tuscus», се
прѣдъ очитѣ на посѣтителя една разко
норама отъ развалини, въ която стърчат
отъ храмове, колони, базилики, триумфал
ростри (ораторски трибуни) и пр. Ще
развалинитѣ на нѣкои отъ тия историче
метници: историческия храмъ на съгл
построенъ отъ М. Ф. Камилъ за спом
свръшването на междуособицитѣ между
ции и плебеи; храма на Сатурна, на
ниятъ римски паметникъ; базиликата на
Цезара; триумфалната арка на Септим
веръ, много добрѣ запазена; колоната на
тийския императоръ Фока, най-висока, от
е оцѣлѣла по-голѣмата часть, посрѣдъ са
румъ; храма на Юлия Цезара, до който се в
слѣди отъ ораторската трибуна на Юл
зара (rostra), отъ която е произнесълъ
тоний знаменитата си рѣчь въ полза на
императоръ; храма на богиня Веста и
на весталкитѣ до него; храма на Ромул
стантиновата базилика, грамадно трисвод
ние, което е служило за образецъ на р
архитекти отъ по-ново врѣме; триумф
арка на Тита и пр. Прѣзъ цѣлия фор
нувалъ свещениятъ пжть (Sacra via), отъ
къмъ западъ, и чрѣзъ арката на Тита
на Палатинъ къмъ храма на Юпитера.
вата на това историческо мѣсто не прѣст
прѣзъ Византийския периодъ; форумът
ха билъ почналъ да се разрушава вече с
рата половина на VI. вѣкъ, все още о
центъръ на гражданския животъ. Кога
VIII. вѣкъ станали господари на Римъ
форумътъ, гдѣто нѣкои отъ старитѣ
били прѣобърнати въ черкви, служилъ з
на изборъ на нѣкои отъ папитѣ, които
вали подъ триумфалнитѣ врата на С
Севера и на Тита по свещения пжть. Ед
XV. вѣкъ форумътъ вече съвсѣмъ за
слѣдъ разрушението на черквитѣ и д
на римскитѣ нобили (Франджипани и др
Рафаелъ изказвалъ мнѣние да се направ
копки въ форума, гдѣто стърчали нѣкои
като напр. колоната на Фока и др. Ма
копки сж станали обаче до XIX. вѣкъ,
по инициятивата на французитѣ и на
Пий VIII. се начеппатъ сериозни разкопк
се продължаватъ прѣзъ цѣлия вѣкъ,
слѣдъ заемането на Римъ отъ итали
крале. Днесъ вече току-речи всичко е ра
и опрѣдѣлено, благодарение на залѣга
италиянското правителство да довърши
титѣ разкопки на това забѣлѣжително
въ живота на древния Римъ. Въ присжтств
историческия конгресъ се направи иногу
на новооткрития форумъ. Ако има мѣ
Римъ, върху което могатъ да се отнесат
добрѣ думитѣ на Цицерона за Атина, ка
race Marucchi въ своето хубаво съчинени
римския форумъ, то е републиканскиятъ
гдѣто всѣка стжпка срѣща нѣкой важ

[illegible] отъ историята на Римъ и неговото развитие (*Horace Marucchi* «Le forum romain et le Palatin d'après les dernières découvertes»). [illegible] времето на императоритѣ обаче, [illegible] за украшаване римския форумъ, [illegible] въ Римъ и други форуми отъ императори, мѣстото на които днесь е [illegible] покрито съ постройки. Разкрита е [illegible] малка, централна часть отъ Трояновъ форумъ, въ форма правоъгълникъ, [illegible] споредъ Витрувий [illegible] римски форумъ (Vitruvius «De architectura»), [illegible] метра подъ [illegible] нивото на [illegible]. Единственото [illegible] запазено [illegible] часть на Трояновия форумъ е [illegible] колона на Трояна, [illegible] мраморъ [illegible] 43 метра и широка въ диаметъръ 3,60 [illegible], покрита отъ много добрѣ запазени барелефи въ форма на спирала, прѣдставящи [illegible] на Трояна съ дакитѣ и [illegible] цѣнни етнографически и исторически дати [illegible] народъ.

[illegible] самия римски форумъ на юго-изтокъ се [illegible] на Палатинското бърдо, мѣстото гдѣто се [illegible] старията Римъ, — тъй-наречената «Roma [illegible]», върху което сжщо се намиратъ днесъ [illegible] и цѣнни развалини, напомнюващи величието на римлянитѣ. Извѣстно е, че римскитѣ императори обичали тука да живѣятъ и [illegible] дворцитѣ си. За това днесь на Палатино [illegible] могатъ да се видятъ развалинитѣ [illegible] дворцитѣ на Тиберия, на Ливия, неговата [illegible] на Августа, на флавиитѣ.

[illegible] художествени прѣдмети, намѣрени [illegible] сж били прѣнесени въ Неаполъ и Парма. [illegible] разкопки сж били направени [illegible] архитекта Роза, само слѣдъ като [illegible] отъ Палатина били купени [illegible] отъ Наполеона III. Особно внимание [illegible] грамадностьта на императорскитѣ [illegible].

[illegible] величественость притежаватъ и паметницитѣ отъ папския Римъ, и човѣкъ не може [illegible] да тури тия послѣднитѣ [illegible]. Величието на паметницитѣ отъ папския Римъ може най-добрѣ да се види [illegible] черквитѣ: Св. Петъръ, Св. Павелъ, Св. Иоанъ Латрански [illegible], Св. Мария (S. Maria [illegible] и пр.), които сжществуватъ и [illegible] нашитѣ славянски просвѣтители Св. Кирилъ и Методий. Посѣтихъ тая черква [illegible] като черква, въ която споредъ [illegible] бѣлъ погребенъ Св. Кирилъ. Отъ лѣвата страна на черквата се намира капелата на славянскитѣ просвѣтители Св. Кирилъ и Методий, разкошно украсена съ фрески отъ живота на славянскитѣ просвѣтители, съ срѣдства на славния хърватски архиепископъ Щросмайеръ, както това се вижда отъ [illegible] латински надпись [illegible].

По художественостьта си, сжщо, живописни и скулптурни украшения заслужаватъ интересъ още и много други черкви, отъ които [illegible] «Sancta Maria degli angeli» и «S. Pietro in vincoli», първата построена по плана [illegible] отъ Микелъ Анжело, а втората [illegible] по поръчка на Папа Юлий II, [illegible] на Микелъ Анжело [illegible] статуя «Моисей», творение на Микелъ Анжело [illegible] Римъ, [illegible] еврейския законодателъ [illegible].

Не се спирамъ върху храма на Св. Петъръ, [illegible] грамадната черква [illegible] христианството [illegible]. Въ тоя храмъ [illegible] величието на христианската вѣра и изкуството [illegible]. Знае се, че [illegible] архитектъ Браманте, който по [illegible] отъ папа Юлий IV, [illegible] постройката на «Св. Петъръ», [illegible] да постави «Пантеона» [illegible] Константина. Извѣстно е сжщо отъ друга страна, че Микелъ Анжело, който билъ [illegible] архитектъ на «Св. Петъръ» и който [illegible] на черквата, [illegible] архитекти [illegible] Браманте. [illegible] грамадность на размѣритѣ [illegible] «Св. Петъръ» [illegible] Константинъ.

Остава ми още да се спра върху [illegible] центъръ на [illegible] Римъ — [illegible] Ватикана, [illegible] професоръ на Харковския университетъ [illegible] Щепкинъ [illegible] Рафаела [illegible] фрескитѣ на Рафаела [illegible] покрити съ [illegible] фрески [illegible] Микелъ Анжело [illegible]

Анджело е призналъ прѣвъзходството на неговия гений когато видѣлъ «Атинската школа» отъ Рафаела. Неговитѣ мадони приковаватъ взора на всѣкиго, който що-годѣ разбира естетичната хубость. Втори пжть посѣтихме ватиканскитѣ сбирки, най-богатата колекция отъ антични скулптурни прѣдмети, етруската и египетската сбирка, най-пространната Ватиканска библиотека. Признавамъ, че нащето прѣглеждане на тоя лабиринтъ отъ разни археологични и художествени прѣдмети стана набързо и повърхностно, защото нѣмахме на разположение повече отъ три часа врѣме, за да обиколимъ всичко това на веднажъ. Тукъ видѣхме знаменитата група «Лоокоонъ», извънредно добрѣ запазена, която Микелъ Анджело нарича «чудо на изкуството»; «Аполонъ Белведерски» единъ отъ най-хубавитѣ екземпляри на гръцкото изкуство, който се счи като образецъ въ всичкитѣ трактати по естетиката и пр. Колко и да ни бѣше кратко врѣмето, ние все успѣхме да хвърлимъ единъ бѣгълъ погледъ върху етруската и египетската сбирка, които се вмѣстватъ въ специялни отдѣления на музея, и да обиколимъ пространната Ватиканска библиотека, която съдържа само ржкописи 26000 екземпляра, между които нѣкои отъ много голѣма историческа стойность. Поважнитѣ отъ ржкописитѣ сж изложени подъ витрини, като напримѣръ писмата на Лутера до папата и пр. и пр.

Прѣди да замина отъ Римъ, отидохъ да видя знаменитата *Манасиева Лѣтопись,* която знаехъ, че се намира въ Ватиканската библиотека. Библиотекарьтъ Père Erlee се показа много любезенъ и услужливъ човѣкъ и не само че ми разрѣши да влѣза въ библиотеката, но самъ ме заведе въ работната библиотечна стая, самъ ми намѣри драгоцѣнния старобългарски паметникъ и ми го даде, като ми посочи една специялна маса за работа срѣщу неговото собствено бюро и се зае съ своя работа на бюрото си, докато азъ можахъ да прѣгледамъ ржкописа. Всичката цѣнность на тоя славянски паметникъ отъ XIV. вѣкъ, нареченъ на самия ржкописъ «Цвѣтътъ на хроникитѣ», състои въ извънредно хубавитѣ и важни миниятюри отъ нашата стара история, които за жалость нѣкои сж толкова много изтрити, щото мжчно могатъ да се четатъ. Освѣнъ това анонимниятъ прѣводачъ не се ограничилъ да прѣведе буквално оригинала, а прибавялъ съ червено мастило въ статиитѣ, относещи се до българската история и нѣкои свои бѣлѣжки, които сж цѣнни. Книгата е пергаментна, писана съ красивъ почеркъ и съдържа 205 листа. Има запазенъ още единъ прѣписъ отъ стария български ржкописъ въ Московската Синодална библиотека, но той е писанъ на проста хартия и нѣма миниятюри. Високото уважение на прѣводача къмъ царя Иоана Александра се вижда отъ обстоятелството, че той въ нѣколко миниятюри се занимава все съ неговата личность. Така, още на първия листъ той ни дава една миниятюра, въ която сж изобразени три лица, между които на срѣдата стои българския царь Иоанъ Александъръ, Иисусъ Христосъ от дѣсна страна и лѣтописецъ Манасия отъ лѣв Надъ миниятюрата стои надписътъ: **іѡаннъ ал ҳандръ въ хā бā вѣрє црь и самодрьжє всѣхъ блъгарѡ грькѡ. іс. хс црь црємь ѡ црь Ватиныи,** и надъ гл вата му **агтль гнь. лѣтописецъ манасии.** Цѣлата лѣ топись е пълна съ миниятюри. За мене, разбир се, отъ голѣмъ интересъ бѣха миниятюритѣ от нашата история. Такива миниятюри има дост много, отъ които по-забѣлѣжителни сж: 1, Ка валеристи на княза Крума нападатъ византи цитѣ (стр. 146); 2, Побѣда на Лъвъ Арменин надъ Крума, съ конница (стр. 148); 3, Покрт щането на българитѣ (стр. 163); 4, Царь Си меонъ подъ Цариградъ прѣдъ царя Константин и Патриарха, и неговото оттегляне и борба му противъ Лакапина (стр. 172); 5, Царь Си меонъ запалва Ипигия (стр. 173); 6, Гробътъ н царь Симеона съ надписъ отгорѣ: **ҳде бирѣ сим црь блъгарѡ** (стр. 175); 7, Руситѣ нападатъ в България и грабятъ страната, нападатъ Си листра, съ конница (стр. 178); 8, Цимиски прѣвзема Прѣславъ (стр. 183); 9, Византи скиятъ царь Василий прѣвзема Плискъ (стр. 183 10, Побѣда на Василия надъ българитѣ и осл пяването на 15,000 българи (стр. 183); 11, Ко гато Самуилъ видѣлъ ослѣпенитѣ, заболѣлъ умрѣлъ (стр. 183); 12, Заслужава особно да с спомене послѣдната миниятюра (стр. 205), в която сж изобразени петь образа, отъ кои единиятъ въ срѣдата, въ по-голѣмъ видъ, прѣ ставя царя Иоана Александра и отъ дѣсна стра до него личи образътъ на Ангелъ Господенъ по-нататъкъ образътъ на Иоана Асѣна царя, отъ лѣва страна — образитѣ на Михаила Цар и на Срацимира Царя. Ето и самиятъ надпис надъ миниятюрата: **іѡ асѣ цр, агтль гнь, іѡ алеѯан дрє, михаиль цр, іѡ срацими цр.** Очевидно, авторъ на стария български паметникъ е искалъ д прѣдстави въ тая миниятюра любимия си цар Иоана въ всичкото му величие, между своит три сина отъ първата му жена, дъщеря на Б сараба, Теодора, и подъ покровителството н ангелъ господенъ. (По историята на тоя ржк пись вижъ статията на г. Д-ръ Гудевъ въ «Ми нистерски Сборникъ», кн. VI).

Тоя цѣненъ славянски паметникъ привли вниманието на всичкитѣ славянски учени. Спо редъ думитѣ на Pére Erlee, нѣма славянски учен който, идещъ въ Римъ, да не е искалъ да видя и дори да го изучва. Поради това, кни гата е доста много поврѣдена отъ постоянн употрѣбение. Особно много сж пострада миниятюритѣ, които прѣдставятъ толкова го лѣма цѣнность за нашата история. Любезния библиотекарь, Pére Erlee, съ когото размѣних нѣколко думи по тоя въпросъ, ми каза, че им намѣрение да прѣиздаде миниятюритѣ чрѣзъ х леотипия, само че все не можелъ да успѣе д свърши това, понеже ималъ много други работ които били нарѣдъ, и че и тая работа си чак

...но той ме увѣри, че се надѣва въ скоро да може да се залови съ нея и ме попита, българското правителство не би могло да [illegible] въ това дѣло, като му откупи извѣстно количество екземпляри. Не можехъ да говоря категорично, но го увѣрихъ, че се [illegible] нашето правителство да посрѣщне съ [illegible] извѣстието за едно прѣиздаване на [illegible] отъ ръкописа и да го подкрѣпи [illegible] помощь за постигане на неговата цѣль. [illegible] си позволявамъ тогава да се надѣвамъ, Господине Министре, че Вие ще посрѣщнете съ [illegible] всичкия интересъ, който Ви е [illegible] и ще направите отъ Ваша страна постжпки [illegible] библиотекаря на Ватиканската библиотека [illegible], щото той да ускори изпълнението [illegible] си и че отъ Ваша страна ще [illegible] всичка необходима материална подкрѣпа.

Прѣзъ сжщия день отпжтувахъ за Неаполъ, дѣто имахъ да видя националния музей и града и развалинитѣ на Помпеи. Националниятъ музей отъ Неаполъ се слави съ своето [illegible]. Два деня посветихъ за прѣглеждане [illegible] отъ салони, пълни съ сбирки [illegible] видъ. За жалость, националниятъ [illegible], който се намира подъ ржководството на [illegible]ора Е. Паисъ, при моето посѣщение бѣше [illegible], защото сега [illegible] нѣкакво коренно [illegible] на сбиркитѣ по една нова система, [illegible] нѣкои отъ отдѣленията бѣха затворени, [illegible] не можахме да ги видимъ. Националниятъ [illegible] отъ Неаполь е много богатъ, защото съ[illegible] въ него [illegible] материали отъ бившето Неаполитанско [illegible], а и много римски археологични и художествени драгоцѣнности се пазятъ въ него. [illegible] врѣмь отъ Римъ е прѣ[illegible] на бурбонитѣ отъ Неаполь, които сж [illegible] разкопкитѣ на Палатинъ още отъ XVIII [illegible] сж отнесли нѣкои отъ находкитѣ си въ [illegible]. Но богатството на музея се дължи най[illegible] намѣренитѣ материали въ Помпеи и Херкуланумъ, тия двата, запазени отъ варварскитѣ [illegible] и опустошения антични градове, които [illegible] прѣзъ XVIII вѣкъ на просвѣщението [illegible] дадатъ на науката непокжтнати произведения на античното изкуство отъ прѣди [illegible] години. Всичко по-важно отъ Помпеи и Херкуланумъ е прѣнесено въ Неаполитанския националенъ музей, дори и повечето отъ [illegible] фрески, които прѣдставляватъ [illegible] музей [illegible]. Колекциитѣ отъ Неаполитанския музей могатъ да се класифициратъ въ [illegible] отдѣла.

[illegible] живопись и фрески отъ Помпеи и Херкуланумъ [illegible] най-разнообразни съдържание. [illegible] може да се изучи животътъ въ древ[illegible] сюжетитѣ имъ сж черпени отъ [illegible] и прѣдставятъ разни сцени отъ [illegible] митологични [illegible] и разни орнаменти и пр.

Галерия на надписитѣ, която съдържа повече отъ двѣ хиляди латински надписи и нѣколко оски и отъ други диалекти, на камъкъ или на бронзъ или стѣнни, съ различно съдържание. Къмъ тая галерия сж причислени и нѣколко важни скулптурни прѣдмети, като напримѣръ «*колосалната статуя на Херкулеса Фарнезки* и *групата на Фарнезкия бикъ*», отъ които първата прѣдставя Херкулеса въ почивка, опрѣнъ върху кожухата си, а втората — единъ грамаденъ бикъ, за рогата на който двама брата, синове на Антиопа, свързватъ Дирке, за да и отмъстятъ за униженията, които била мачена отъ нея въ течение на много години. И двѣтѣ тия колосални фигури, наречени така, понеже сж принадлежали на семейството Фарнезе, сж били намѣрени [illegible] въ банитѣ на Каракала и реставрирани отчасти, групата на бика подъ ржководството на Микель Анджело.

Мраморниятъ отдѣлъ, който е извънредно богатъ и съдържа редъ отдѣления на образцови скулптурни творения (Portico di Capolavori), като напримѣръ: статуитѣ на Венусъ отъ Капуа, Юнона Фарнезка, Минерва, Диана, Хармодий и Аристогитонъ, Орестъ и Електра и пр. — всички работи, принадлежащи на най-блѣскавата епоха на ваятелното изкуство у гърцитѣ, отъ V. до II вѣкъ пр. Хр.; портика на императоритѣ, която съдържа статуитѣ и бюстоветѣ на императоритѣ, на [illegible], музитѣ и пр.

Бронзова галерия, която притежава художествени изделия отъ находкитѣ на Помпеи и Херкуланумъ и която се счита за най-богата въ свѣта по количество на прѣдметитѣ и по тънкость и художественость на работата. Чудно е дѣйствително творчеството на класическитѣ народи въ ваянието: тѣ сж могли да създадатъ отъ камъкъ и металъ живи образи, съ всичкитѣ и разителни черти на живитѣ сжщества, които тѣ прѣдставлятъ. Тѣхнитѣ венери, юпитери, хермеси приковаватъ вниманието на зрителя; тѣхнитѣ мермерени и бронзови фигури сж въ състояние да прѣнесатъ зрителя [illegible] Хермесъ отъ Олимпия заставя посѣтителитѣ да се връщатъ по нѣколко пжти въ музея, за да могатъ да му се наслаждаватъ. Въ Неаполската бронзова галерия подобна роль играе, между другитѣ, статуята на мислещия Хермесъ, която държи върху си приковани взора на много посѣтители въ всѣко врѣме.

Отдѣлътъ на скжпоцѣнноститѣ и на [illegible] прѣдмети, отдѣлъ карбонизирани [illegible] женски гиздила, чаши, прѣстени и др. [illegible] отъ много голѣма важность за изучаването на културното състояние на класическитѣ народи.

Колекцията на малки бронзови прѣдмети, която се отличава съ своето богатство и разнообразие на прѣдметитѣ.

Колекцията на [illegible], [illegible] която се [illegible] намѣрена въ една вила отъ Херкуланумъ, [illegible]

и нѣкои други отдѣления на «древноститѣ на Кума» и пр., а тъй сжщо и *живописната галерия*, съ изключение на единъ два салона, отворени за публиката, за да има идея за картинитѣ, които се намиратъ въ нея и които сж наредени систиматично по школи, не можахме да видимъ, понеже бѣха затворени. Но и това, що видѣхме, бѣ достатъчно, за да се убѣдимъ, че дѣйствително националниятъ музей въ Неаполъ прѣдставя най-богата археологична сбирка, че той съдържа съкровищата на древностьта въ найголѣма пълнота и за това има много важно значение за изучване древностьта.

Въ Неаполъ можахме да видимъ, освѣнъ музея, само Аквариума, който се счита за единственъ въ свѣта по своето богатство, което се дължи на разкошната южна фауна. Аквариумътъ принадлежи на неаполитанската зоологическа станция, основана прѣзъ миналия вѣкъ (1872. г.) отъ нѣмския натуралистъ A. Dorhn, която до сега е най-важенъ центъръ за изучване морското царство и кждѣто се отправятъ ученитѣ отъ цѣлия свѣтъ за специализиране. За основанието и развитието на Неаполитанската зоологическа станция сж сѫдѣйствували много и чуждитѣ правителства, така че тя може да се счита като общоевропейски институтъ, кждѣто всички държави могатъ да командируватъ своитѣ учени за изучване морската фауна.

Можахме да посѣтимъ сжщо и *кралския дворецъ*, кждѣто видѣхме всичкия разкошъ на бившитѣ неаполитански владѣтели. Тоя дворецъ е билъ реставриранъ току-речи отново прѣзъ XX. вѣкъ и нѣма нищо особно оргинално за отбѣлѣзване, освѣнъ нѣкои живописни картини отъ голѣма художествена стойность.

Ако и да имахме случай да видимъ много отъ помпейскитѣ находки въ националния музей въ Неаполъ, все пакъ употрѣбихме единъ день, за да отидемъ съ г. професора отъ Варшавския университетъ, Любовича, да видимъ самитѣ развалини на тоя градъ на древностьта, който, защото бѣ покритъ отъ лавата на Везувий, се запази въ античния си видъ и до днесъ, ако и изгорѣлъ и съсипанъ отъ тая катастрофа («Pompei d'une fois et Pompei d'aujourdhoui», par L. Fischetti). Помпеи служи като най-богатъ източникъ за изучване живота на древнитѣ класически народи. Въ него може да се види цѣлата култура на тия народи, всичкитѣ удобства и неудобства на домашния имъ животъ, материялнитѣ срѣдства и нравственитѣ качества на римския гражданинъ, защото помпейцитѣ, ако и оски по произхождение, къмъ послѣдния вѣкъ на римската република сж били вече съвсѣмъ романизувани. Тоя градъ по своето богатство и разкошъ служилъ като мѣсто за забавление и почивка на много знаменити римляни. Поради голѣмата търговия, която сж вършили помпейцитѣ и разкошното плодородие на почвата и поради прѣкрасното положение на града близо до морето, вижда се, Помпеи билъ достигналъ доста висока материялна култура и привличалъ въ себе си много

богатъ свѣтъ, който се е прѣдавалъ н[…] шества.

Помпеи е билъ засипанъ отъ единъ […] отъ еруптивни вещества на Везувий отъ […] метра дебелина, и, споредъ както се прѣд[…] отъ неговитѣ 30000 жители успѣли да […] сятъ повечето и само около 2000 ду[…] гинали подъ лавата. Скоро обаче слѣд[…] строфата жителитѣ, останали живи, разк[…] кжщата си, за да извлѣкатъ скжпоцѣнн[…] си, оставени при избѣгването имъ. Освѣ[…] по-скжпитѣ строителни материяли били […] въ течение на вѣковетѣ, така че Пом[…] началото на редовнитѣ разкопки прѣд[…] вече положението на напуснатъ градъ, […] часть ограбенъ отъ неговитѣ драгоцѣнно[…] такова положение се начеватъ разкопк[…] Помпеи въ врѣмето на «просвѣтения» […] Карлъ III. (1748.), въ вѣка на «просвѣще[…] Тогава още били открити амфитеатърътъ[…] търътъ, но разкопкитѣ се водили ненаучно[…] никакъвъ редъ и грижа за запазване н[…] цитѣ, докато слѣдъ падането на неап[…] ското кралство и присъединението му […] Италия (1861. г.) се подематъ систематич[…] любовь къмъ дѣлото разкопкитѣ на Помпе[…] ржководството на Фьорели и Ружиеро, п[…] на които тѣ продължаватъ и до днесъ. С[…] изчисленията на Фьорели, разкопкитѣ на […] ще се свършатъ приблизително къмъ […] ната на XX. вѣкъ. До сега е разкритъ п[…] отъ половината градъ и, което е по-важ[…] копани сж по-главнитѣ негови части, кжд[…] намиратъ важнитѣ обществени здания. С[…] сж форумътъ, заедно съ храмоветѣ и д[…] обществени постройки около него, теат[…] амфитеатърътъ, базиликата, банитѣ и пр.

Входътъ е откъмъ морето чрѣзъ тъй-ната «Porta marina», морска врата. Пр[…] входъ ни посрѣщна цѣлъ рой отъ цицерон[…] прѣдлагаха услугитѣ си да ни развождат[…] ползувахме се отъ единого отъ тѣхъ, за […] се спираме да се ориентираме по «Бедек[…] развалинитѣ на Помпеи. До самия входъ, […] отъ стѣната, има единъ малъкъ музей от[…] мети, намѣрени въ Помпеи, въ който […] особно впечатление вкаменѣлитѣ трупо[…] лавата на нѣколко мжже, жени и едн[…] наредени подъ витрини, които вкаменѣли […] сж чудно добрѣ запазени; отпечатани с[…] на лицата имъ страданията въ момента […] гиването. Тоя миниятюренъ музей е н[…] най-паче, за да даде едно приблизителн[…] ставление за случилата се прѣди 1900. […] катастрофа. Въ него е било оставено отъ […] по нѣщо, като е било прѣнесено всичк[…] нало въ националния музей отъ Неапо[…] послѣдъкъ се забѣлѣзва тенденцията да […] пазватъ по възможность находкитѣ въ […] и да се не пренася всичко въ Неапол[…] това ставало прѣди. Така, напримѣръ, […] дѣхме въ дома на Ветии-тѣ (Domus Vett[…] току що откритъ отъ лавата и реставр[…]

…ъ всичкитѣ стѣнни украшения, нѣколко статуи, особно изящни живописни сцени …ската митология украсяватъ стѣнитѣ на …тройнитѣ стаи, но най-главно всичката по…ина, мермерни маси, цѣлата кухня съ всич…ѣ принадлежности, — съ една дума, всичко …вено и пило не е отнесено въ Неаполъ. …ѣкъ, принадлежелъ на богато сѣмейство, …ай-ясно представление за домашния …ъ на римския оптиматъ прѣзъ първия вѣкъ … Хр. Инакъ изобщо и най-богатитѣ и го…ѣмни изглеждатъ много грозни, защото, …ити, тѣ сѫ изложени на влиянието на атмо…та и цѣлото стѣнитѣ имъ сѫ били ого…тъ минилата [illegible] цѣлитѣ живописни …сцени, съ които сѫ покрити.

…до то входа, не повече отъ двѣстѣ-триста …отъ музея, се намиратъ развалинитѣ на най-…тѣ обществени сгради. Така, на дѣсно се …ъ развалинитѣ на храма на Помпейска…я, наредъ съ тѣхъ, на пространната *ба*…, която служила за тържище и за мѣсто …дене жителитѣ, [illegible] срѣщу самия …ъ. Отъ лѣва страна, прѣди да се стигне …рума, се виждатъ останкитѣ на храма на …на, съ запазени основи и части отъ колони, …о имало 48, въ стилъ коринтски. Тукъ …намѣрени шесть статуи отъ бронзъ и отъ …ъ на Меркурия и Мая (отъ мермеръ), …на и Диана (отъ бронзъ), Венера и Херма…ата (отъ мермеръ), отъ които оригиналитѣ …итѣ, — понеже статуята на Мая не е била …на, — се намиратъ въ Неаполъ, а въ …е има само тѣхнитѣ копия. Улицата «Porta …» води направо въ Форума, пространна …ълна площадь, отъ 135 м. дължина и …ра широчина, гдѣто се намирали много…статуи, пиедесталитѣ на които още сѫ…ватъ и гдѣто откъмъ сѣверъ се намиратъ …ъ на Юпитера, чиито основи около …тра високи, съ части отъ колони, сѫще…и сега. Отъ дѣсна страна на форума …ри *macellum*, халѣ за срѣстни припаси, на …ѣ на която отъ вѫтрѣ сѫ запазени нѣкои …ъ, съ едно светилище на тълото, посве…а царското сѣмейство, гдѣто се казва …отъ намѣренитѣ тамъ оригинални статуи …тавия, сестра на Августа, и на Марцела, …сина, а отъ странитѣ се виждатъ стаи, …вѣроятно сѫ служили за търговцитѣ. На …отъ това светилище се намиралъ «Curia-mu…», … [illegible] на които въ старо …ѣ покритъ съ мермеръ, гдѣто вѣроятно …ватъ градскиятъ съвѣтъ. Тукъ има и …ъ паметникъ на [illegible] … [illegible] … развалинитѣ на единъ храмъ на Веспа…, на една тържица кѫща и пр. … форумътъ и тукъ, както … у древнитѣ класически народи, е … мѣсто, гдѣто гражданитѣ се събирали … [illegible] … обществени обязаности. Той прѣдставя

дѣйствително най-интересното мѣсто и днесь въ Помпей, както прѣди катастрофата.

Слѣдъ форума обиколихме двата театра, единиятъ откритъ по образеца на Дионисиевия театъръ въ Атина, въ видъ на концентрически полукрѫгъ, който събиралъ 5000 зрители, а другиятъ покритъ, който събиралъ само 1500 души и служилъ вѣроятно за музикални прѣдставления. По-къмъ изтокъ се виждатъ развалини, останали отъ редици колони, които сѫ служили вѣроятно за портикъ, който е билъ прѣобърнатъ като жилище на гладиаторитѣ. Вѣроятно часть отъ това здание е служило за затворъ, защото при разкопкитѣ тукъ се намѣрили 63 трупа на едно мѣсто. Отъ другата страна, до голѣмия театъръ, се виждатъ развалинитѣ на единъ триъгъленъ форумъ съ портикъ, отъ който има останали [illegible] колони въ дорийски стилъ, и който служилъ за защита и сѣнчица на зрителитѣ отъ театра. Спрѣхме се да видимъ още нѣкои други по-важни кѫщи, като напримѣръ кѫщата на Панса, една отъ най-голѣмитѣ въ Помпей, кѫщата на Салустия, въ която сѫ запазени доста добрѣ стѣннитѣ фрески, така сѫщо кѫщата на L. Caecilius Jucundus, банкеринъ, у когото се намѣри и 300 [illegible] табели, [illegible], които били [illegible] разписки. Обиколихме и свещения пѫть на гробищата, вънъ отъ «Херкуланската порта», гдѣто има запазени нѣколко [illegible] много гробници, повече или по-малко [illegible], които обикновено [illegible] … Тукъ именно въ улицитѣ на гробищата се намирала и вилата на Диомеда.

Но бѣше врѣме вече да се простя съ тия останали исторически мѣста, които на всѣка стѫпка припомнятъ нѣкоя важна страница отъ историята на миналото на класическитѣ народи, и да отпѫтувамъ за Гърция, прѣзъ Бриндизи. Понеже не намѣрихъ параходъ направо отъ Бриндизи за Патрасъ, а само до Корфу, азъ трѣбваше да се спра [illegible] нашия православенъ великденъ въ послѣдния градъ и да прѣкарамъ въ него великденскитѣ празници. Не се каямъ за това спиране, защото можахъ да посѣтя вилата на покойната австрийска императрица Елисавета, «Ахилеонъ», десетина километра далече отъ Корфу, на единъ връхъ отъ около 100 метра височина до брѣга на морето, всрѣдъ богата [illegible] гора и съ много хубавъ изгледъ къмъ морето. Тая вила съ своята богата конструкция [illegible], съ чуднитѣ стѣнни фрески [illegible], съ разкошнитѣ си [illegible] и обилнитѣ антични статуи [illegible] дворецъ. Величествена е статуята на умирающия Ахилесъ, [illegible] работа на единъ берлински скулпторъ. По името на тая статуя е била наименувана вилата.

Пѫтьтъ ми бѣше да посѣтя главно [illegible] въ Гърция, Олимпия и Атина. За това отъ Патрасъ отпѫтувахъ направо за Олимпия.

Олимпия се намира по течението на рѣката Алфей, недалече отъ устието й, до днешното село Миракa, при подножието на единъ върхъ, който се нарича и днесъ, както въ старо врѣме, «Хронионъ», по името на Бога Хроноса. Поради религиозната и национална важность, която придоби отрано съ своитѣ знаменити периодични «Олимпийски игри», Олимпия стана центъръ на национално и културно развитие на еленитѣ, мѣсто за сърeвнование на гърцитѣ въ всичкитѣ видове изкуства. Всички елени се надпрѣварваха съ поднасяне своитѣ подаръци на Зевса Олимпийски или на други божества, чийто култъ бѣше на почеть въ Олимпия прѣзъ всичкото врѣме на свободното сѫществуване на еленитѣ и дори прѣзъ врѣмето на македонския и римския периодъ, и да строятъ въ Алтисъ — свещената площадь на Олимпия, храмове, портици, олтари, съкровища, палестри, както и много други здания, прѣдназначени да служатъ за отпразднуване свещенитѣ игри, за помѣщение на свещеницитѣ, за съвѣщание на пританитѣ на Олимпия, за оцѣнителитѣ на конкурситѣ въ разнитѣ видове надпрѣварвания, игри, бойове, надтичване пѣшъ, или съ колесници съ четири коня и пр. и пр.

Посрѣдъ грамадното количество разкошни паметници, украсени съ най-чудни творения отъ ваятелното изкуство, се намирали изложени въ Алтисъ многобройни статуи на богове и херои, особно на хероитѣ, спечелили първенство въ игритѣ. Това бѣха дарове на боговетѣ отъ разни богати хора, общества, градове и държави, които напомнѣха за спечеленитѣ трофеи отъ еленитѣ въ борбата имъ съ варваритѣ, побѣдитѣ въ олимпийскитѣ игри и пр. и пр. По тоя начинъ Олимпия придобива изгледъ на богатъ религиозенъ и художественъ центъръ, кѫдѣто можеха да се видятъ най-добритѣ произведения на тѣхното архитектурно и ваятелно изкуство. Всѣки четири години се стичаха посѣтители отъ цѣлия елински свѣтъ на олимпийскитѣ игри, като участници въ състезанията, или като прости зрители. Естествено бѣше, че поради това олимпийскитѣ игри придобиваха първостепенна важность за напрѣдъка и усъвършенствуването на елинската култура и изкуства. Упадъкътъ начевна само къмъ края на сѫществуването на олимпийскитѣ игри, така че послѣдниятъ побѣдитель въ тѣхъ вече не е еленинъ, а арменецъ, (385. г. сл. Хр.). Скоро слѣдъ това при Теодосия Велики олимпийскитѣ игри били забранени, и още слѣдната година (394. г.) е била отнесена отъ тука златната и слонова статуя на Зевса Олимпийски, вѣроятно въ Цариградъ. Готитѣ на Аларика опустошили Олимпия, не се знае обаче дали сѫ я разрушили. Разрушението начевна въ дѣйствителность въ врѣмето на Теодосия II., който далъ заповѣдь да се разрушатъ езическитѣ храмове (426.); знае се, че храмътъ на Зевсъ Олимпийски е билъ подпаленъ поради това разпореждане на благочестивия императоръ. Дѣйствително разрушение на Олимпия обаче начевна отъ катастрофалнитѣ земетресения отъ 522—551. г. сл. Храмътъ на Юпитера е билъ разрушенъ до ос[...] витѣ му, както и другитѣ по-малки здания. [...] тогава начнува запустяването на Олимпия, т[...] кова повече че Алтисъ е билъ засипанъ [...] насипитѣ на Кладеосъ, който се влива въ Ал[...] откъмъ сѣверна страна и загражда днесъ Алт[...] откъмъ западна страна.

Олимпия е била до толкова забравена, [...] е изгубила и името си. Едва въ XVIII. в[...] наченватъ да се интересуватъ за нея евро[...]цитѣ; бенедиктинецътъ французинъ Bernard Montfaucon (1723. г.), германскиятъ археол[...] Винкелманъ (1767. г.) ставатъ инициатори [...] разкопаването на Олимпия. Но само въ перв[...] половина на XIX. вѣкъ се тури сериозно нач[...] на разкопкитѣ. Французинътъ Авелъ В. Б[...] заедно съ нѣколко френски археолози пр[...] приематъ слѣдъ боя при Наваринъ, като уча[...]ници въ експедицията на френския генер[...] Мезонъ, разкопаването на най-високото мѣ[...] въ Олимпия и откриватъ развалинитѣ на хр[...] на Юпитера Олимпийски. А петь-десеть год[...] по-късно, по инициятивата на знаменития но[...]рикъ Курциусъ, германското правителство [...] натоварва да направи разкопкитѣ на Олим[...] изцѣло и ги извръшва систематично въ тече[...] на шесть години, като изразходва за тая ц[...] 1,000.000 лева (1875—1881.). Статуята на и[...]циятора на това велико прѣдприятие се нам[...] днесъ положена въ Олимпийския музей, постро[...] съ срѣдствата на знаменития грѣцки бла[...]дѣтель Сингросъ, въ който музей сѫ събр[...] всичкитѣ цѣнни находки въ Олимпия, излож[...] за публиката.

Днешниятъ видъ на Олимпия слѣдъ разк[...]китѣ прѣдставя гора отъ срутени паметни[...] на които само основитѣ стърчатъ отъ по[...] срутени колони, пиедестали, статуи, стѣни [...] всичкото това зрѣлище прави тѫжно впе[...]ление. Току-речи нищо не е оцѣлѣло отъ [...]бройнитѣ статуи, които пълнѣли Олимпия [...] които свидѣтелствували за хилядогодишно бл[...]каво историческо развитие на античния м[...] Всичко почти е разрушено. Само като по ч[...] сѫ запазени, току-речи незасегнати, двѣ об[...]цови творения на грѣцката пластика: стату[...] на «Нике» — побѣда — отъ Пеониосъ и [...] «*Хермесъ*» отъ Праксителесъ. Причинитѣ на т[...] пълно разрушение бѣха не само невѣжеств[...] и фанатизъмътъ, но главно природнитѣ [...]хии, землетресенията и наводненията на К[...]деосъ и пр. Само прѣдъ зрѣлището на дн[...]нитѣ величествени развалини може да се оц[...] грамадната загуба на такива образцови творе[...] на древностьта. Откриването на Олимпия [...] служи за по-доброто изучване на единъ важ[...] кѫтъ отъ миналото на блѣскавата еленска к[...]тура. Колкото и да сѫ разрушени драгоцѣнни паметници олимпийски, но тѣхъ може да се в[...]станови вѣрна картина на древна Олимпия.

Храмътъ на Зевсъ Олимпийски е билъ н[...] величествениятъ паметникъ на Олимпия. [...]

..на една величиеность по срѣдъ дру... паметници отъ Алтисъ, тоя храмъ по грамитѣ си размѣри, по своята хубость надминаваше всички други храмове отъ Олимпия. ...та на Зевса Олимпийски отъ злато и слоновость, украсена съ скжпоцѣнни камъни, ...ена на срѣдата на храма, отъ 13 метра ...на, творение на безсмъртния Фидиясъ, ...и образецъ на античната пластика, възбуждала у посѣтителитѣ очудване и които за ...а древнитѣ художници, поети и философи за считатъ за нещастенъ оня смъртенъ, ...отъ, които умиратъ безъ да видятъ тая най...а въ свѣта статуя на боговетѣ (Zeus Olympios, отъ S. P. Lambros и N. S. Politis). Отъ ...нитѣ части на тоя храмъ, при всичкитѣ ...тишения, които е прѣтърпѣлъ той отъ земетресение, неговата структура може ...точно да се възстанови. Така сжщо, сжщо и неговата скулптурна орнаментация ...часть е запазена. Храмътъ е билъ построенъ ...рически стилъ, имайки грамадни размѣри ...дължина и 27 м. ширина), ако и по... отъ тия на Партенонъ, съ тридесетъ колони всѣка отъ странитѣ, съ по шесть колони въ двѣтѣ фасади, високи 10.44 метра, ...ени отъ мѣстенъ шупелестъ камъкъ, по...съ единъ пласть отъ счуканъ мермеръ, ...отъ вѣра. Колонитѣ не били цѣли, а отъ осемь, десеть и тесеть парчета кржгли, ...до единъ метъръ и по-малко, които ...ставяни едно върху друго. И сега сж ...частитѣ на колонитѣ, така както сж били ...ни, вѣроятно отъ земетресение при облото...не на храма. Пластичнитѣ орнаменти на ...ния и източния фронтонъ сж току-речи ...ени, и въ музея отъ Олимпия фронтонитѣ ...становени приблизително точно, като сж ...ни статуитѣ, които сж били намѣрени до... ако и повредени, приблизително въ ре...а описана отъ Павзаниасъ («Παυσανίας по...ия», въ двѣтѣ книги «Ἠλιακά») Сюжетътъ ...точния фронтонъ, отъ чието, надъ които ...онъ стояла крилатата статуя на «Нике» Пеонидасъ, авторъ на всичкитѣ статуи отъ ...тонъ, е *надпреварването на Еномаоса и на Пелопса* съ колесници, което трѣбвало да стане ...олтаря на Зевса въ Олимпия и между ...на Посейдона отъ Коринтския провлакъ ...ата Хиподамия, дъщеря на Еномаоса ...тя трѣбвало да бжде наградата, ...трѣбвало да плати той на своя съперникъ ...не бжде побѣденъ. Фронтонътъ прѣдставя единъ моментъ отъ борбата, когато се ...ли да тръгнатъ колесницитѣ. Въ срѣдата ...та стои дигната величествената фигура на ...обърнала си лицето къмъ Пелопса и Хиподамия, отъ което се разбира че благоволението на Юпитера е склонено за Пелопса и ...ще бжде побѣдитель.

...дниятъ фронтонъ прѣдставя *«борбата на ...тѣ и на лапититѣ»*, сюжетъ много обиченъ въ гръцката пластика; защото въ него се символизира прѣвъзходството на гръцката култура прѣдъ грубата сила на варваритѣ. Легендата прѣдставя борбата въ момента на женитбата на Перитоса, синъ Зевсовъ и царь на лапититѣ съ Деидамия, на която били поканени да присжтствуватъ разни херои на Гърция, между които и Тезей, заедно съ съсѣдитѣ на лапититѣ, кентавритѣ. Тукъ, въ тоя фронтонъ, играе централна роль Аполонъ, богътъ на гимнастиката и на гимнастиката, който сжщо се обожавалъ въ Олимпия, като покровитель на мѣстнитѣ упражнения и на обществения редъ.

Приписва се тоя западенъ фронтонъ на Алкаменъ, ученикъ на Фидиясъ, съгласно съ запазената традиция у Павзаниасъ. Критиката намира нѣкои недостатъци въ симетрията на частитѣ на фигуритѣ отъ фронтона, но е доказано, че горнитѣ близнаци и храмоветѣ са и не може да се знае, какъвъ ефектъ сж произвеждали тия барелефи, когато сж били боядисани. Прѣдъ храма и вжтрѣ въ храма имало многобройни статуи и дарове на Зевса Олимпийски. Отъ тия последнитѣ е запазена статуята «Нике», отъ Пеониоса, който е авторъ на скулптурнитѣ украшения отъ източния фронтонъ и на «Нике» надъ фронтона. Отъ запазения надписъ се вижда, че тая статуя е била изработена въ паметь на побѣдата на месинцитѣ и на жителитѣ отъ Навпакта противъ спартанцитѣ. Тая статуя се намира въ музея отъ Олимпия. Лицето и съвсѣмъ липсува, липсвали сж само главата часть и върхътъ на главата, повредени сж още нѣкои незначителни части, но отъ това що е запазено може да си прѣдставимъ напълно прѣкрасното творение.

Заслужава да се споменатъ метопитѣ отъ стѣнитѣ на „πρόναος" — входа и на „ὀπισθόδομος" — задния частъ на храма, които прѣдставятъ дванадесетѣ работи на Херкулеса, който споредъ легендата основалъ олимпийскитѣ игри. Голѣма часть отъ фрагментитѣ на барелефитѣ сж били намѣрени при разкопкитѣ и четири метопи сж намѣрени току-речи непокжтнати: двѣ отъ опистодома — птицитѣ отъ Стимфалското езеро и Критския бикъ, и двѣ отъ пронаоса — хесперидитѣ и яхъритѣ на Отжиасъ. Часть отъ тия барелефи сж открити отъ французитѣ (1828. г.) и се намиратъ въ Парижъ.

Втори по значението си храмъ въ Алтисъ билъ храмътъ на Хера, или Юнона, който се счита за най-древенъ въ Олимпия. Споредъ традицията, тоя храмъ билъ построенъ осемь години слѣдъ присединението на Оксилосъ съ дорийцитѣ, фактъ който не може да се провѣри. Обаче едно е вѣрно, че тоя храмъ е единъ отъ най-старитѣ въ Алтисъ, че той първоначално билъ построенъ отъ керамита и отъ дърво и само постепенно дървенитѣ колони били замѣстени съ каменни, отъ сжщия материалъ, както тоя отъ храма на Зевса Олимпийски. Такъвъ единъ старъ дъбовъ стълбъ намиралъ още въ опистодома Павзаниясъ. Вижда се, че боята е прикривала всичкитѣ тия недостатъци

на материялитѣ. Вжтрѣшностьта на храма състояла отъ три части, както на всичкитѣ елински храмове: *προναος, ναος, Επισθοδομος*. Въ *ναος* се намирала статуята на Хера.

Тоя храмъ, ако и да не можелъ да съперничи въ нищо съ храма на Зевса, все пакъ се ползувалъ съ голѣмо уважение поради древностьта си и поради култа на божеството, на което е билъ посветенъ той. Важностьта на тоя култъ се вижда отъ факта, че въ честь на Хера ставали периодично женски праздници, отъ петь на петь години, когато избрани шестнайсеть жени отъ осемьтѣ елейски триба, по двѣ отъ всѣки трибъ, поднасяли нова покривка на богинята, тъкана съ собствени ржцѣ и прѣдседателствували въ отпразднуването на игритѣ, отредени въ нейна честь, състоещи отъ надпрѣварвания въ бѣгане, въ които вземали участие и малки дѣца. Между многото дарове, отъ разни мермерени и бронзови статуи, въ централната часть на храма се намирали статуитѣ на Зевса, Пелопса и др., а сжщо и други цѣнни прѣдмети: вази, разни сждове отъ злато и сребро, чаши отъ злато и пр. Все тукъ се намиралъ и Ифитовиятъ дискусъ, или кржгъ, върху който билъ гравиранъ текстътъ на свещеното примирие, което елейцитѣ провъзгласявали въ епохата на олимпийскитѣ игри; едно малко слоново легло, което се приписвало на Хиподамия; една маса отъ злато и слонова кость, изработена отъ единъ ученикъ на Фидиясъ и др. Всичкитѣ тия прѣдмети на древното изкуство сж изгубени. Само една статуя е запазена, статуята на Олимпийския Хермесъ, пиедесталътъ на която стои и сега въ храма съ надписъ, който напомня за статуята. Тая статуя е намѣрена при разкопкитѣ току-речи цѣла: само прѣдната часть отъ дѣсната ржка и краката до колѣнѣтѣ липсватъ. Хубавата глава на Хермеса, неговото жизнено тѣло заедно съ дѣтето Дионисий, което той държи на лѣвата ржка, сж запазени непокжтнати.

Тая статуя е положена днесъ въ музея отъ Олимпия, въ задния салонъ, гдѣто има постоянно посѣтители и художници, които наблюдаватъ или изучватъ тѣлото.

Паузаниясъ описва тая статуя само съ една кратка бѣлѣжка. «Има послѣ, казва той, поставени и други дарове въ Хереонъ: Хермесъ въ мермеръ, носещъ Дионисия като дѣте, творение на Праксителеса». Въ тия думи не виждаме никакво възхищение. И това е естествено за Паузаниясъ, който е ималъ прѣдъ себе си стотини подобни статуи отъ много по-висока стойность. Достатъчно е обаче неговото свидѣтелство за значението на статуята въ гръцката пластика, че тя принадлежи на Праксителеса, най-знаменития ваятель отъ IV. вѣкъ пр. Хр. Това е даръ на боговетѣ отъ трофеитѣ, спечелени отъ аркадийци и елейци, обожаващи Хермеса и Дионисия, въ една побѣда противъ демократитѣ отъ 343. г. пр. Хр. При изработването на тая статуя, Праксителесъ билъ вече въ пълния разцвѣтъ на
своя гений. И въ тая статуя се вижда силат
на неговото творчество: неговиятъ Хермес
който прѣдставя хубавъ младъ момъкъ, диш
сила и животъ, приковава вниманието на зри
теля и само неговото виждане заслужава посѣ
щението на Олимпия.

Освѣнъ това виждатъ се въ Алтисъ развал
нитѣ на: *«паметника на Филипа»*, кржгло здани
— храмъ, издигнато отъ Александра Велик
или отъ елейцитѣ, за да умилостивятъ Алексан
дра, защото били се обявили противъ македон
цитѣ слѣдъ смъртьта на Филипа; *«Ексeдра н
Херодъ Атикусъ»*, построенъ съ негови срѣдств
(168. г. сл. Хр.) въ паметь на снабдяването в
Олимпия съ вода, която излизала въ Екседр
и отъ тамъ се разпръскала по Олимпия, и въ чест
на антонинитѣ, чиито статуи сж били издигнат
подъ величествения сводъ на Екседра, който
до днесъ е запазенъ, безъ статуитѣ; *«Пелопион*
едно светилище отъ прѣдисторическия култ
на Пелопса, издигнато отъ Херкулеса въ памет
на неговия прадѣдо Пелопсъ; *«Хиподамион*
сжщо светилище, отъ което току-речи сж из
чезнали всѣкакви слѣди; *«Митроонъ»*, храмъ н
майката на боговетѣ, Реа, култътъ на която п
врѣмето на Паузаниясъ е билъ вече въ упадък
защото статуята на Реа вече я нѣмало, и храмът
билъ пъленъ съ статуи на римскитѣ импе
ратори; *«Съкровищата»*, редъ здания, не го
лѣми, които се строили въ Олимпия подъ по
литѣ на Хронионъ отъ разни държавни мжж
и князе, за да се пазятъ въ тѣхъ богатитѣ да
рове, изпращани отъ придобититѣ трофеи всл
чай на побѣда; *Статуи на Зевса, наричани
народния езикъ «Зани»*, наредени до Съкровищат
дори до входа на Стадиума, отъ които днес
сжществуватъ само пиедесталитѣ имъ. Занит
се работѣли отъ бронзъ съ срѣдствата на щраф
нитѣ суми, които се събирали за нарушение н
правилата на олимпийскитѣ игри; *Редици от
статуи*, на които само подножкитѣ сж запазен
пълнѣли алеитѣ и празднитѣ пространства прѣд
храмоветѣ. Бронзовитѣ статуи сж били стопен
а мермеренитѣ сж служили като материалъ з
варь; защото отъ това, що виждаме запазен
въ музея на Олимпия, много малко и току реч
нищо не е останало отъ грамадното количеств
бронзови и мермерени статуи, които ни описв
Паузаниясъ.

Откъмъ сѣвероизточния жгълъ на Алтис
се намира реставрираниятъ своденъ входъ н
Стадиума, който се простиралъ на изтокъ от
Алтисъ и гдѣто ставали надпрѣварванията. Ст
диумътъ остава още неразкопанъ. Успоредно с
него, все на изтокъ отъ Алтисъ, откъмъ рѣкат
Алфей, се намиралъ *«Иподромътъ»* за надпрѣвар
вания съ колесници съ по четири коня. Ипо
дромътъ е изчезналъ току-речи изцѣло, отнесен
отъ водитѣ на Алфей. Имало е още редъ друг
сгради вжтрѣ и вънъ отъ Алтисъ, като напри
мѣръ *Пританея*, гдѣто се гощавали побѣдите
литѣ на игритѣ, *палестри*, за упражнения гимна
стически, разни портици и пр. и пр.

лѣдъ двудневно прѣстояване въ Олимпия
ахъ да тръгна за Атина, крайната цѣль на
о пѫтуване. По пѫтя си обаче къмъ тоя
ъ се възползувахъ отъ обстоятелството, че
тина отъ Патрасъ има два трена прѣзъ деня.
ѣхъ се въ Коринтъ и използувахъ тричасо-
врѣме до пристигането на втория тренъ,
а отида да видя стария Коринтъ, нахо-
ь се шесть километра далече отъ днешния
итъ, подъ върха на Акрокоринтъ, надъ
о личатъ още нѣкакви укрѣпления. Древ-
итѣ въ Коринтъ още не сѫ много богати,
го едва прѣди двѣ три години сѫ начинати
разкопки отъ американската школа въ Атина.
иканцитѣ получили въ силата на единъ конт-
ъ съ грьцкото правителство правото да извър-
разкопки въ Коринтъ и Аргосъ, и тѣ жерт-
ъ вече нѣколко години наредъ по 18.000 фр.
одина за разкопки. Видѣхъ тукъ развали-
на единъ древенъ дорийски храмъ на Ми-
а, отъ които оставатъ само седемъ колони,
ктеристични съ това, че сѫ монолитни. Ви-
сѫщо единъ други храмъ разкритъ, но не
ршена е още всичката работа, за да може
е прави вече заключение за това, що може
е очаква отъ американскитѣ разкопки. Ко-
ъ е билъ единъ цвѣтущъ и разкошенъ елински
ъ; той се е славилъ съ своитѣ художествени
зведения, така че трѣбва да се прѣдполага,
о трудоветѣ на американската мисия не
станатъ напразни. Видѣхъ тукъ и едно на-
на музей, който обаче не съдържаше още
о цѣнно. Вечерьта пристигнахъ въ Атина.
ри все че Атина днесъ е доста голѣмъ и ху-
градъ въ Изтокъ и заслужва всичкото вни-
е и съ днешнитѣ си хубости поради новитѣ
ментални обществени сгради, и поради
ошнитѣ си околности, близо до най-хуба-
източно пристанище Пирей, все пакъ въ
а пѫтешественикътъ отива и до днесъ
аче да се запознае съ чуднитѣ паметници
ревностьта, които тукъ сѫ запазени най-изо-
о и се считатъ за най-важни, като при-
ежещи на най-гениялния по своето твор-
во елини, атиняннитѣ. Съ своитѣ храмове,
ои, портици, гробници и пр. Атина остава
несъ най-богатиятъ центъръ за археологични
рвания, защото тукъ се намиратъ най-хуба-
и най-разнообразнитѣ по форма паметници.
това, кой не си спомнюва съ симпатия за
рията на висококултурния, свободолюбивия
ожествения атински народъ, така че всичко,
виждаме останало отъ древния животъ на
янитѣ въ Атина, ни се струва мило и инте-
о. Атиняннитѣ считали своя градъ за школа
ърция. За изучване на древностьта Атина
и и днесъ, като школа за всичкия ученъ и
зованъ свѣтъ. Тя продължава и сега да
лича пѫтници отъ цѣлия културенъ свѣтъ,
о въ древно врѣме; пратѣнитѣ на днешнитѣ
и сѫ оставили неизчерпаеми сѫкровища на
итѣ; тѣ могатъ да живѣятъ още много де-
съ завѣщанитѣ имъ богатства отъ класи-

ческата раса на елинитѣ, както сѫ живѣли вече двѣ хиляди години съ тѣхната традиция и слава.

Въ противоположность на сегашна Атина, която се простира на сѣверъ отъ Акрополъ, стара Атина се е простирала повече откъмъ южната страна на Акрополъ, по възвишеноститѣ, които днесъ сѫ току-речи пусти, Пниксъ, Ареопагътъ и пр., между долинитѣ на рѣчицитѣ Джефисъ и Илисосъ. За да се ориентирамъ въ положението на града и да се запознaя часъ по-скоро съ най-важнитѣ паметници, побързахъ да се изкача на Акрополъ. Въ нѣколко минути бѣхъ до вратата на Акрополъ откъмъ западната страна, гдѣто е билъ входътъ и въ старо врѣме, защото откъмъ тая страна мѣстото е по-полегато и подостѫпно за излизане на тоя исторически връхъ. Влиза се чрѣзъ тъй-наречената врата на «Бьоле», по името на единъ членъ отъ французската школа, който къмъ половината отъ миналия вѣкъ е водилъ разкопкитѣ откъмъ западната страна на Акрополъ и е открилъ подъ пропилеитѣ, около 30 метра по-далече и по-долу, старитѣ пеласгически укрѣпления на Акрополъ и стария му входъ. Веднага слѣдъ входа се намира една величествена стълба, 23 метра широка, сега голѣма часть развалена, равна на фасадата на пропилеитѣ, по която се издигали древнитѣ атиняни на Акропола. Прѣдполага се, че тая монументална стълба е била построена по-късно, въ врѣмето на римлянитѣ, но Бьоле е на мнѣние, че тя се прѣдвиждала още въ плана на Мнесикла, архитектътъ на Перикла, натоваренъ съ прѣустрояването на Акропола. Фактътъ, че фундаментътъ на извѣстната конна статуя на Агрипа, който е поставенъ всрѣдъ стълбата на горнята ѝ часть, нѣма сѫщата посока съ стълбата, показва, че послѣдната е била построена по-късно, сир. слѣдъ първия вѣкъ отъ Христа.

Споменатата стълба води къмъ Пропилеитѣ, които, споредъ плана на Мнесикла, трѣбвало да служатъ като тържественъ входъ въ сградата на боговетѣ, Акрополъ. Пропилеитѣ не сѫ били нито крѣпость, нито храмъ, както се мисли отъ нѣкои. Тѣ сѫ построени отъ пентеликски мерамеръ и сѫ кострували двѣ хиляди таланта — 11.000.000 франка. Въ древностьта Пропилеитѣ се цѣнѣли дори повече отъ Партенона. Тѣ сѫ били запазени прѣзъ всичкото врѣме на древностьта до XIV. в., отъ когато се начева разрушението имъ при атинскитѣ херцози, които сѫ издигнали втори катъ надъ дѣсното крило и една кула надъ лѣвото крило, махната една прѣди двадесеть и деветь години. Прѣзъ XVII. вѣкъ зданието било разклатено отъ избухването на барута, който се съхранявалъ въ него, поради грьмъ: покривътъ и врѣхнитѣ части на зданието, горнитѣ украшения, голѣма часть отъ мерамеренитѣ архитрави, дълги шесть метра, двѣ йонийски колони били свалени. Човѣшката рѫка е продължила сѫсипването; днесъ само двѣ отъ шестьтѣ колони на фасадата сѫ запазили капителитѣ си. Пропилеитѣ сѫ построени въ дорийски стилъ; колонитѣ, тѣхната обработка, канелира-

нето имъ и боядисването на нѣкои тѣхни части сѫ сѫщитѣ, както колонитѣ на Партенона, съ тая само разлика, че сѫ по-малки въ размѣритѣ си (8·55. м. височина и 1·56. въ диаметъръ). Колонитѣ не сѫ цѣли и състоятъ отъ повече крѫгли парчета, турени едно върху друго и толкова добрѣ изравнени, че мѫчно може да се забѣлѣжи съединението имъ. Зданието имало отъ прѣдната и задната фасада фронтони, но нито фронтонитѣ, нито метопитѣ били покрити съ барелѥфи. Проходътъ чрѣзъ Пропилеитѣ граничалъ отъ двѣтѣ страни съ шесть йонийски колони, които обаче не сѫ запазени и има отъ тѣхъ само нѣкои разрушени части. Срѣдниятъ портикъ на Пропилеитѣ се свързва чрѣзъ стѣни съ двѣтѣ крила на зданието, откъмъ сѣверъ и откъмъ югъ. Въ сѣверното крило се минува чрѣзъ малъкъ портикъ отъ три дорийски колони, по-малки отъ централнитѣ, и то състои отъ единъ голѣмъ салонъ и при него още единъ малъкъ салонъ. Голѣмиятъ салонъ служилъ за пинакотека, и вѣроятно картинитѣ се излагали върху подставки, защото не се виждатъ никакви слѣди отъ приспособления за окачването имъ по стѣнитѣ. Колкото за южното крило, то се заграждa отъ двѣтѣ външни страни съ стѣни, а отъ вѫтрѣшнитѣ страни — съ колони, отъ които едната липсува, така че това крило образувало единъ видъ портикъ за излизане върху една тераса прѣдъ храма на Атина «Нике аптера» (безкрилна). Тука именно, въ това крило е била построена споменатата по-горѣ кула отъ атинскитѣ херцоги, и послѣ една турска батарея (XVII. вѣкъ), която е била разрушена въ ново врѣме и въ която сѫ били намѣрени материялитѣ на древния храмъ на Атина Аптера.

Храмътъ на «Атина Аптера» е възстановенъ на южния ѫгълъ прѣдъ Пропилеитѣ, върху неговитѣ стари основи, отъ частицитѣ на разрушения храмъ, намѣрени въ турската батарея. Възстановитель му е археологътъ Л. Росъ (1836.). Тоя храмъ е билъ построенъ сѫщо отъ пентеликски мерморъ около врѣмето на Никиевия миръ; него описватъ пѫтешественицитѣ отъ Паузаниасъ до Спонъ и Велеръ (1675. г.). Ако и реставриранъ, той произвожда много хубаво впечатление. Работенъ въ йонийски стилъ въ врѣмето на най-високото развитие на атинското ваятелно изкуство, тоя храмъ е много изященъ и разкошенъ типъ на йонийска постройка. Колонитѣ му, по четири само отъ двѣтѣ страни, западната и източната, сѫ малки четириметрови цѣли колони отъ голѣма хубость. Вѫтрѣшностьта на храма, една площадь отъ три десеть метра, служила за жилище на богинята, прѣдставена въ една много стара дървена статуя. Сюжетътъ на фризата е взетъ отъ политическия животъ на гърцитѣ. Фризата отъ източна страна прѣдставя едно събрание на боговетѣ, въ което богиня Атина заема централно мѣсто. Останалата фриза отъ тритѣ други страни съдържа епизоди отъ национапнитѣ и политически борби на атинянитѣ: *борбитѣ на атинянитѣ противъ персийцитѣ и единъ бой на атинянитѣ противъ гърцитѣ*, спечелени съ помощьта на бо[...] Атина. Оригиналната фриза отъ сѣверната [...] падна страна обаче е била отнесана отъ л[...] Елджинъ и се намира въ Британския музей[...] мѣстена е тя съ копия. Отъ сюжета на [...]зата слѣдователно може да се заключава[...] атинянитѣ празднували една побѣда, спеч[...] съ застѫпничеството на Атина прѣдъ бого[...] въ честь на която построили храма на А[...] Аптера.

Щомъ излѣзешъ отъ Пропилеитѣ, виж[...] прѣдъ себи си на дѣсно Партенона въ [...]кото му величие, а на лѣво Ерехтиона от[...] най-хубавата му страна — портика на кариятид[...] Всичката останала площадь, която е била п[...] съ други различни по-малки здания и безбр[...] статуи, днесъ прѣдставя праздно простран[...] покрито съ строшени статуи, колони, пиедес[...] върху нѣкои отъ които личатъ още над[...] като напримѣръ надписътъ отъ пиедестала н[...]туята на «Атина Хигея» (здравиеносна), о[...] на здания, като зданието на Халкоте[...] прѣдъ Партенона, въ което се депозирали [...]зовитѣ дарове, поднасяни на богиня Ати[...] всичко това заградено съ грамадни шесть-мет[...] дѣйствително циклопични стѣни, издигнати [...] Темистокла и отъ Кимона.

Партенонъ. Бързахъ да стигна до Парте[...] величественото творение на архитектитѣ I[...]носъ и Каликратъ, което има извънредно [...]зантенъ изгледъ отъ Пропилеитѣ. Партено[...] или храмътъ на Атина дѣвица, е построенъ [...] тая часть на града, гдѣто кипѣлъ обществен[...] и политически животъ на атинянитѣ. Т[...] единъ периптеръ, сир. храмъ въ правоѫ[...] форма, който е обиколенъ околовръстъ с[...]лони. По величина той е по-голѣмъ отъ [...] на Зевса Олимпийски въ Олимпия, има [...] дължина и 30 м. широчина. Партенонъ се е стр[...] подъ рѫководството на Фидиясъ, близъкъ [...]ятель на Перикла; нему се дължатъ и [...]шенията на Партенона, както и изобщо [...] устрояването и украшаването на Акропол[...] жалость, Партенонъ не е оцѣлѣлъ въ стар[...] видъ. Той е търпѣлъ разни ограбвания и пов[...] отъ християнитѣ отъ VI. вѣкъ насамъ, кои[...] прѣобърнали въ храмъ на матерь Божия и [...]начевватъ да го разрушаватъ, за да го прис[...]бятъ къмъ християнския култъ, и отъ тур[...] (1460. г.), които го прѣобърнали въ Мос[...] му пристроили на единия ѫгълъ минаре, [...]бата на което и днесъ сѫществува въ пол[...]тено състояние. По-късно, при бомбардир[...] на Атина отъ Морозини (1687. г.), е била [...]рушена срѣдната часть отъ Партенона п[...] подпалването на барута, който се пазѣлъ в[...] него, така че днесъ това грандиозно зда[...] прѣчупено на двѣ, срѣдната му часть л[...] За щастие, запазено е описанието на евр[...]цитѣ Spon и Wheler, първиятъ французинъ, [...]риятъ англичанинъ, които сѫ видѣли храма [...]надесеть години прѣди срутването на срѣ[...]му часть.

чуденъ паметникъ, построенъ прѣзъ 453—... пр. Хр., е най-хубавиятъ изразъ на грѣцкото ...во. Той е всецѣло построенъ отъ пенте... мерморъ, въ дорийски стилъ. Външнитѣ ...они, по осемь откъмъ източната и запад... ...ата и по седемнадесеть отъ двѣтѣ страни, ...а и южна, лежатъ върху една основа, ви... ...ъ 1.60 метра, върху която водятъ три стж-... ...жжени откъмъ входа на изтокъ съ още ...пълнителни стжпала, за да бжде по-удобна ...ане въ храма; тѣ се опиратъ върху самата ... — стилобатъ — непосрѣдствено. Високи ...40 метра и иматъ 1.90 м. въ диаметъръ ...овата и 1.48 на върха. Тѣ не сж цѣли, а ...ни отъ кржгли парчета (Σπονδυλος — tam-...) отъ различна дебелина и сж канелирани ...ични изображения. Констатирано е, че ...тѣ къмъ срѣдата сж малко по-широки и ...що врѣме въ своята цѣлость сж наведени ...на вжтрѣ къмъ зданието. Тая особеность ...нена отъ критицитѣ на естетични начала; ...но е, че Партенонъ изглежда по-голѣмъ, ...но е въ дѣйствителность.

...рѣшностьта на зданието е единъ правоъгълникъ, който се отваря отъ прѣдня и задня ... съ по единъ портикъ, съ по шесть колони. Източниятъ портикъ, който служилъ за ... е билъ заграденъ отъ шесть колони и ... сѣверната и южната страна отъ стѣнитѣ ...ма; той образува прѣддверието на храма — ... същото се [illegible] ... Отъ прѣддверието се влизало въ нео-...та часть на храма = ναός, жилището на ...та, чрѣзъ една грамадна двойна врата. ...рѣшна часть на храма е най-много по-... двѣтѣ стѣни откъмъ сѣверъ и откъмъ ... разрушени. Тя е била отдѣлена отъ ... съ една стѣна. Откъмъ тритѣ стѣни, сѣ-... южна и западна, имало дорийски колони, ...съ отъ сѣверната и южната страна, върху ... били поставени други по-малки колони, ...ирали тавана. За това свидѣтелству-...нонъ и Велеръ, които сж видѣли двой-...серия отъ колони. На дъното на ναός се ... стѣни отъ основитѣ, на които стояла ...ена статуята на Атина отъ Фидиясъ отъ ... слонова кость, която била висока повече ...2 метра и за която било употрѣбено само ...4.000.000 франка, или 720 таланта, като ...нностьта на слоновата кость и на рабо-... [illegible] ...на статуя, както и отъ статуята на Зевса ... никога не ще може да се обясне, ...не останаха никакви сигурни свѣдѣния отъ... Вѣроятно и статуята на Атина е била прѣ-... въ врѣмето на Юстиниана въ Цариградъ, ...украсява хиподрома. Въ задната часть на ... (ὀπισθόδομος) се намирало съкровището на ... [illegible] Партенонътъ е билъ [illegible] ... [illegible] украшения. Освѣнъ статуята ...ина, за която вече говорихме по-горѣ, Пар-...ътъ е имълъ разкошни скулптурни работи на

фронтонитѣ, отъ които източниятъ, отъ вънѣ, прѣдставялъ раждането на Атина отъ главата на Зевса, а вториятъ — побѣдата на Атина противъ Посейдона за именуване на града [illegible], че ти поднесла маслиново клонче. Покрай разрушението, на което сж били подложени статуитѣ отъ фронтонитѣ още отъ врѣмето на [illegible] на християнството, когато е била [illegible] срѣдната часть отъ източния фронтонъ, за да се направи мѣсто [illegible] отъ [illegible] Мороз[illegible] ... [illegible] на Елгина, които [illegible] фрески, които [illegible] да отнесе нѣколко мраморни блока [illegible] надписи и фигури, ограби Партенона отъ най-хубавитѣ му скулптурни украшения. Тѣ — статуитѣ сж too-[illegible] разрушени, или сж отнесени въ Англия [illegible]. Върху самитѣ фронтони има [illegible] които [illegible] да сж повредени, все пакъ [illegible] своята хубость. Двѣ фигури, напримѣръ, отъ [illegible] фронтонъ, Асклепиосъ и Хигея (?), правятъ впечатление съ своята естественость; нѣкои части отъ конетѣ на източния фронтонъ [illegible] хубость. Метопитѣ отъ [illegible] сж всички запазени, само малко [illegible] отъ сѣверната и южната страна [illegible] има още само [illegible] метопи [illegible] страна [illegible] отъ южната страна [illegible] въ Лувръ. Метопитѣ отъ [illegible] ставятъ борбата на [illegible] южна страна — борбата на [illegible] отъ атиняни, [illegible] (само [illegible] прѣдставя [illegible] атиняни) а [illegible] ставятъ борбата на [illegible] (Споредъ [illegible]) [illegible] релефи сж били [illegible] рисунки [illegible] и тѣ [illegible] работата [illegible] Фризата [illegible] [illegible] метра [illegible] съдържала [illegible] [illegible] Акрополъ [illegible] високи [illegible] отъ петь сантиметра и, понеже се намиратъ на [illegible] да се [illegible] обаче на западната страна [illegible] за хубостьта на скулптурнитѣ [illegible] отъ фрон-

зата. По грижата на г. Кавадиясъ въ музея отъ Акрополъ има изложенъ сюжетътъ на фризата въ гравюри, наредени върху една грамадна дървена рамка въ форма на храма.

Днесъ е вече установено, че и гръцкитѣ паметници, ако и работени отъ най хубавъ мерморъ, сѫ били боядисвани и украсявани съ живопись. Има слѣди, по които може да се сѫди, че дѣйствително живописьта играела важна роль въ украшението на храмоветѣ. Спорень е само въпросътъ за колонитѣ. Колкото за вѫтрѣшната часть на стѣнитѣ на Партенона има доказателства, че тѣ сѫ били боядисани съ тъмно червена боя. Боядисани сѫ били сѫщо триглифитѣ, метопитѣ, фронтонитѣ, корнизитѣ, и както основата, тъй и самитѣ фигури се боядисвали съ синя, златна, червена, зелена, или бѣла боя.

Голѣмъ интересъ прѣдставятъ развалинитѣ на други единъ храмъ, познатъ подъ името на Ерехтея (Ἐρέχθειον), древенъ традиционенъ краль на Атина. Въ сѫщность това е било храмъ на Атина и като такъвъ е той познатъ повече, но той състоялъ отъ двѣ части, отъ които едната принадлежала на култа на Атина, а другата — на култа на Кекропса. Въ главната часть на храма (ναὸς) на Атина се намирала древната статуя на Атина, изработена отъ маслинено дърво, която била винаги покрита съ скѫпоцѣнна мантия (πεπλὸς), поднасяна отъ атинянитѣ на панатенейския праздникъ отъ четири на четири години, както това ставало и съ мантията на Партинонска Атина. Все тукъ се пазѣлъ свещениятъ маслинъ, и се намиралъ солениятъ източникъ, който Посидонъ отворилъ съ тридента си въ скалата. Тукъ се намирала и змията пазителка на крѣпостьта.

Тоя храмъ, малъкъ сравнително съ другитѣ, построенъ къмъ края на V. вѣкъ, е образецъ на сграда въ ионийски стилъ и прѣдставя висока художествена стойность. Колонитѣ му, високи шесть метра приблизително, отчасть запазени до днесъ, прѣдставятъ най-хубавия типъ на ионийска колона; капителитѣ и таванитѣ отвѫтрѣ сѫ били украсени съ позлатени бронзови гирлянди, съ живопись, емайлъ и разни други блѣскави материяли. Фронтонитѣ и двата, източниятъ и западниятъ, нѣмали скулптурни украшения; но около цѣлия храмъ имало фриза отъ черенъ мерморъ, покрита съ разни дребни фигури отъ пароски мерморъ, откѫслеци отъ която има запазени въ Акрополския музей. Ерехтеонъ е миналъ прѣзъ сѫщитѣ перипетии, както и Партенонъ: въ срѣднитѣ вѣкове служилъ за черкова, а слѣдъ завоеванието на Атина отъ турцитѣ, той служилъ за харемъ на агата въ Атина, поради което нѣкои отъ стѣнитѣ били махнати, а други — поправени; лордъ Елджинъ не оставилъ и него незасегнатъ; той отнесълъ една колона отъ източния портикъ и една колона отъ портика на кариятидитѣ. Земетресението разрушило западната фасада на зданието, а въ врѣмето на гръцкото въстание билъ разрушенъ отъ турскитѣ топове сѣверозападниятъ портикъ, най-естетичниятъ, така че храмътъ днесъ е току-речи

разрушенъ. Около половината на XIX. вѣкъ фр[…] цузитѣ сѫ разкопали това здание и сѫ ре[…] врирали портика на кариятидитѣ, като по[…] чили отъ Лондонъ единъ мулажъ отъ взе[…] отъ лорда Елджина кариятида и отнесена [...] Лондонъ. Въ долнята часть на зданието сѫ [...] вени разкопки прѣди 19 години и сѫ намѣр[…] 14 женски статуи, принадлежещи на Атина и [...] нитѣ жрьчици, които статуи днесъ сѫ запаз[…] въ Акрополския музей. Прѣдполага се, че [...] сѫ били срутени статуи отъ персийцитѣ, ко[…] атинянитѣ пожертвували при прѣустрояван[…] на Акрополъ, за да ги замѣстятъ съ други [...] изящни. Че такива статуи сѫ били издигн[…] по-послѣ въ изобилие отъ атинянитѣ, се ви[…] отъ описанието на Паузаниясъ.

По свещения пѫть къмъ Пропилеитѣ [...] Ерехтионъ се намирали многобройни ста[…] Най-знаменитата по своята грамадность и [...] чение била статуята на «Атина воюваща» ([…] μαχος), изолирана, прѣдставяща богинята въо[…] жена, съ блѣскавъ щитъ, направенъ отъ бро[…] съ материялъ отъ трофеитѣ, спечелени отъ [...] сийцитѣ при Маратонъ. Статуята била толк[…] висока, щото се виждала отъ носъ Сунион[…] надминувала съ $^1/_3$ часть височината на Партен[…]

Виждатъ се още развалинитѣ на редъ др[…] паметници: на единъ древенъ храмъ на Ат[…] на единъ кржгълъ храмъ паметникъ на Ром[…] и Августа, развалинитѣ на старитѣ дворци [...] атинскитѣ крале и пр. и пр. Откъмъ сѣве[…] източна страна на жгъла има една малка [...] щадка, наречена Belvedere, отъ гдѣто се ви[…] много добрѣ къмъ сѣверна страна разполож[…] днешна Атина.

На Акрополъ до самия Партенонъ, откъмъ [...] източна страна, се намира Акрополскиятъ му[…] който съдържа голѣма часть отъ находкитѣ [...] тоя свещенъ центъръ на републиканска Ат[…] Достойнството на тоя музей състои въ систе[…] тизацията на материялитѣ по епохи, така-че м[…] нагледно да се види изкуството и живопи[…] на атинянитѣ въ послѣдователни периоди [...] VI. вѣкъ пр. Хр. насамъ. Заслужва да се за[…] тѣжи, че нѣкои отъ скулптурнитѣ украшени[…] храмоветѣ, които били отнесени отъ Атина [...] Лондонъ и другадѣ, археологическото дружес[…] се е постарало да ги замѣсти съ копия, мула[…] които обаче сѫ много грозни и правятъ м[…] лошо впечатление. Оригиналнитѣ творения об[…] сѫ толкова много, щото посѣтительтъ прѣ[…] брѣгва охотно копията и не се спира прѣдъ т[…]

Близо до Акрополъ, къмъ югъ и югозап[…] стоятъ редъ исторически върхове, които д[…] сѫ съвсѣмъ изолирани и праздни мѣста. Т[…] току до самия входъ на Акрополъ, сто-двѣ[…] ната по-къмъ югозападъ, се намира *върхътъ Аресъ, ареопагътъ*, гдѣто засѣдавалъ върховни[…] сѫдъ на ареопагитѣ, които имали юрисд[…] цията по криминални прѣстѫпления и игралъ [...] сѫщо врѣме важна политическа роль въ Ат[…] особно по врѣмето на персийскитѣ войни. [...] нататъкъ задъ една долинка се намира *върх*[…]

гдѣто ставали най-често народнитѣ съ-
и гдѣто добрѣ се вижда възвишеното
изрѣзано въ скалата, отъ което говорѣли
итѣ. Наредъ съ Пниксъ, малко по-къмъ
подъ върха, се посочва затворътъ на Со-
гдѣто споредъ традицията той лежалъ,
да се приложи смъртното наказание, а
дность това сж древни гробници отъ Ми-
я периодъ, както се произнасятъ крити-

ъ самитѣ стѣни на Акрополъ, все откъмъ
страна, се намиратъ редъ паметници:
онътъ на Херода Атикусъ, построенъ отъ
гатъ атински гражданинъ, римлянинъ, въ
на покойната му сжпруга Реджила. Това
ъръ въ концентрична форма на полу-
сжщо като театра на Дионисия, съ тая
азлика, че е билъ покритъ. Той е ималъ
и седала, въ скалата, двайсеть реда
ени и тринайсеть, по-горнитѣ, отъ простъ
». Цѣлата конструкция е била извънредно
ина, отъ мермеръ и керамида, долнята
на Одеона, орхестра, е покритъ и сега
цвѣтни мермерени плочи, бѣли и черни.
ътъ е билъ построенъ отъ кедрово дърво,
елегантно изработено. Одеонътъ е билъ
енъ въ началото на II. вѣкъ сл. Хр. Не-
двуетажна фасада и днесъ е запазена;
леппонъ, храмъ на бога Ескулапа, цѣлитель
днитѣ, който се намира на изтокъ отъ
а на Иродъ Атикусъ и близо до Дионисовия
ъ. Отъ тоя храмъ, както и отъ неговитѣ
ойки — едно отдѣление съ чешма, кждѣто
отъ богомолцитѣ се омивалъ и прочиствалъ,
съ портикъ, кждѣто прѣспивали болнитѣ,
могатъ да получатъ насънѣ съвѣтитѣ на
цѣлителя — запазени сж само основитѣ;
търътъ на Дионисия, гдѣто ставали театрал-
прѣдставления въ честь на бога Дионисия.
го кресло отъ мермеръ, което и днесъ
твува, въ срѣдата на първата редица срѣщу
а, носи надписа на свещеника на Дионисия.
ътъ на Дионисия се намиралъ верѣдъ ор-
. Първитѣ мѣста сж били повече мерме-
каквито и днесъ още се пазятъ нѣколко.
рътъ има полукржгла концентрична форма,
айсеть и повече редици седала, изрѣзани
алата. Театърътъ на Дионисия, начатъ въ
ото на V-я вѣкъ, е билъ свършенъ едва
э. година въ врѣмето на архонта Ликургъ;
ата му, висока отъ 1·50 метра, изработена
нтеликски мермеръ, съ изящни барелиефи
ъ лицето, които прѣдставятъ моменти отъ
а на Дионисия, е била построена прѣзъ
вкъ въ македонската епоха отъ едно частно
Тя е запазена само половината заедно съ
иефитѣ. Театърътъ на Дионисия е билъ
съ и събиратъ до 30.000 зрители.
онитѣ паметници можахъ да посѣтя самъ и
разгледамъ, ако и бързо, съ помощьта на
ицеронъ и на своя «гидъ». Други единъ
употрѣбихъ, за да обходя останалитѣ по-
паметници, придруженъ отъ г-на про-
фесора Каролидисъ, който има любезностьта да
посвети цѣлъ единъ день въ моя услуга. Съ него
имахъ възможность да посѣтя следнитѣ памет-
ници: 1) *Паметника на Лисикрата*, едно ху-
баво кржгло здание отъ пентеликски мермеръ,
на голѣмина (6·50 м. високо и 2·80 м. широко
въ диаметъръ), съ шесть коринтски колони,
които поддържатъ арщитравитѣ. Тоя паметникъ
се намира на една малка площадь въ улицата
на триножницитѣ, която така се наричала и въ
старо врѣме поради изложенитѣ въ нея на разни
основни паметници бронзовитѣ триножки, които
получавали атинскитѣ младежи при надпрѣвар-
вания въ музиката. Споредъ Паузаниясъ, тая
улица била пълна отъ подобни триножници,
поставени отъ двѣтѣ й страни. Подобенъ памет-
никъ е и Лисикратовиятъ, построенъ отъ него
по случай на побѣдата му като хорегъ въ хоро-
ветѣ, съставени отъ млади момци, за да служи
като основа на получения отъ него въ даръ
бронзовъ триножникъ. По тая улица се отивало
къмъ театра на Дионисия; въ нея имало, спо-
редъ Паузаниясъ, и редъ други свещени сгради,
като напримѣръ храмътъ на Дионисия, одеонътъ
на Перикла, жертвеникътъ Елеусионъ, гдѣто се
спирала процесията на голѣмитѣ панатенеи, но
днесъ нѣма никакви слѣди отъ подобни здания;
2) *Гробницитѣ*, на западъ отъ Акрополъ, въ ке-
рамическия кварталъ (дема), нареченъ така, за-
щото тамъ се работѣли керамиди и изобщо всѣ-
какви издѣлия отъ печена пръсть, вази, тухли
и пр. Въ гробницитѣ могатъ да се видятъ още
доста много надгробни паметници, които сж за-
пазени на мѣстото, а повечето сж прѣнесени въ
археологическия музей отъ Атина. Вижда се,
отрано сж били засипани гробоветѣ и за това
могли да се запазятъ до днесъ, защото нигдѣ
въ Гърция не сж останали запазени незасегнати
гробницитѣ. Като сж знае, колко е билъ раз-
витъ у елинитѣ култътъ на мрътвитѣ, може да
се заключава, какво голѣмо значение отдавали
тѣ на погребалнитѣ паметници на своитѣ ближни.
Гробницитѣ поради това били мѣсто за по-
стоянни посѣщения отъ тия, които искали да
прѣкаратъ врѣмето съ ближнитѣ си мрътви.
Керамиконътъ ималъ още голѣмо значение у
атинянитѣ и поради широкото развитие на об-
ществено-политическия животъ на атинянитѣ, и
поради обичая да се произнасятъ панегирици на
умрѣли, заслужили за отечеството. Кой не знае
запазената у Тукидида рѣчь, произнесена въ
края на първата година на Пелопонезката война
отъ Перикла въ паметь на падналитѣ войници
прѣзъ тая година за отечеството. Но особна
важность иматъ запазенитѣ атински гробници
за изучване атинската пластика, а особно за
запознаване съ домашния животъ на гърцитѣ и
съ тѣхната култура, защото върху разнитѣ *стели*
има издълбани разни скулптурни епизоди отъ
живота, а *комеморативнитѣ барелиефи, вази*, сар-
кофази, изработени отъ хубавъ пентеликски
мермеръ, прѣдставятъ обикновено сюжети отъ
домашния животъ на елинитѣ, като напримѣръ:

мрътвеци съ най-любимия си прѣдметъ, съ нѣкой накитъ или въ разговоръ съ нѣкои свои близки и др. Паметникътъ на Хегезо, дъщеря на Проксенокъ, най-древниятъ и най-изящниятъ отъ надгробнитѣ паметници отъ V. вѣкъ пр. Хр., прѣдставя Хегезо, гледаща касетката си, която и подава слугинята на крака. Тоя паметникъ се счита за единъ отъ най-хубавитѣ; 3) *Храмътъ на Тезея*, близо до Керамикона, единъ отъ най-добрѣ запазенитѣ храмове не само въ Атина, но и въ цѣла Гърция. Той билъ построенъ отъ Кимона, който споредъ традицията намѣрилъ въ малкия островъ Скиросъ останкитѣ на героя Тезей и ги е прѣнесълъ въ новопостроения специаленъ за тая цѣль храмъ на Тезея. Храмътъ е построенъ въ дорически стилъ, съ по шесть колони отъ двѣтѣ фасади и съ по тринадесеть отъ странитѣ, всички запазени съ малки повреждения на една или отъ тѣхъ. Той е сжщо построенъ отъ пентеликски мермеръ, но по размѣритѣ си е много по-малъкъ отъ другитѣ голѣми атински храмове, има едва 24 метра дължина на осемь метра широчина. Понеже и той е билъ прѣобърнатъ въ черква, вжтрѣшната часть на храма Ναός прѣтърпѣла голѣми промѣни. Скулптурнитѣ украшения отъ двата фронтона липсватъ съвсѣмъ; метопитѣ, които сж запазени, прѣдставятъ подвизитѣ на Херкулеса и на Тезея. Фризата съдържа скулптурни фигури отъ областьта на гръцката митология само откъмъ πρόναος и откъмъ Επισθόδομος. Вжтрѣ стѣнитѣ сега сж съвсѣмъ голи, и старитѣ дѣления на храма не сжществуватъ, нѣма никакви слѣди отъ Полигнотовата живопись, съ каквато сж били украсени стѣнитѣ на храма въ горнята имъ часть; 4) на изтокъ отъ Тезеона се намираше *атинската агора*, гдѣто имало много публични здания, портици, храмове, статуи, отъ които обаче днесь нищо не е останало. Площадьта се продължавала до *Портика на Атала*, строенъ прѣзъ половината на II. вѣкъ пр. Хр., единъ видъ базаръ, състоящъ отъ нѣколко реда колони и редъ стаи, цѣлия отъ пентеликски мермеръ. Отъ колонитѣ нищо здраво не е запазено; стаитѣ, които сж служили като магазини, се виждатъ много добрѣ; 5) *Портикътъ на Агора-та*, близо до портика на Атала, съ фасадата, обърната къмъ площадьта на агората, поради което му е дадено това име. Той състои отъ четири дорически колони, съ единъ фронтонъ отгорѣ, надъ който имало една статуя на Луций Цезаръ, единъ усвоенъ синъ на Августа, съ срѣдствата на когото е билъ изграденъ портикътъ. Това е било една тържествена врата, защото споредъ разстоянието между колонитѣ се вижда, че между двѣтѣ срѣдни колони е имало широкъ входъ за кола, а помежду тия отъ странитѣ тѣсенъ входъ за пѣшаци. 6) *Кулата на вѣтроветѣ*: едно кржгло октогонално здание, построено въ I вѣкъ прѣди Хр., отъ бѣлъ мермеръ и много добрѣ запазено. Зданието не е много голѣмо, има дванадесеть метра високо и е обърнато съ всѣка една отъ осемьтѣ страни къмъ осемьтѣ точки на атинския хоризон съотвѣтни на посокитѣ на вѣтроветѣ, сим волизирани въ крилати фигури върху фриз на зданието, надъ кулата имало показален направлението на вѣтроветѣ. Обаче тая к служела още като часовникъ и именно к сѣнчевъ квадрантъ и като клепсидръ, воденъ совникъ, които се движетъ отъ водата, ко идѣла отъ кладенеца клепсидръ прѣзъ кан отъ Акропола, отъ който има и до днесь ос тъци; 7) *Портикъ на Адрияна*, който е откр не отдавна и прѣдставя единъ грамаденъ пра жълъ никъ отъ развалини, съ храмове, порти библиотеки, което е заставило археолозитѣ го нарекатъ «гимназия на Адрияна» . . . .

Особно силно впечатление правятъ въ изт ната часть на града, въ нова «Атина на Адрия *Адрияновата Арка*, триумфалната врата бѣлѣжитъ императоръ, отъ надписана ко се вижда, че тя е била поставена на м дината между стария и новия градъ. Арк е построена отъ пентеликски мермеръ въ ринтски стилъ, който билъ особено на мода римската епоха, и се отличава съ своята малность. Вѣроятно, тя е била построена атиняннитѣ, отъ признателность къмъ негов благодѣяния. Тая арка води въ оградата храма «Зевсъ Олимпийски», или *Олимпионъ*, които днесь оставатъ само нѣколко коло Олимпионъ е билъ начнатъ при Пизистратид, продълженъ при сирийския краль Антиохъ Е фанъ и довършенъ едва отъ Адрияна. Спор свидѣтелството на древнитѣ, храмътъ ималъ тири стадии окржжность съ площадь 6496 к дратни метра (116 м. дълъгъ и 56 м. широк приблизително два пжти по-голѣмъ отъ Пар нона. По величина Олимпионъ надминув всичкитѣ храмове отъ Гърция и Италия. То билъ по форма декастилъ диптеръ, ималъ реда колони откъмъ странитѣ и три реда лони откъмъ фасадитѣ, всѣки редъ по дес колони откъмъ фасадитѣ и по 21 колона отк странитѣ, или всичко 120 колони, безъ за броенитѣ вжтрѣшнитѣ шесть колони отъ входа храма. Колонитѣ сж отъ коринтски стилъ, им седемнадесеть метра височина и диаметъръ метра, съ коринтски капителъ три метра въ д метъръ въ горнята му часть. Това е про единъ хубавъ типъ отъ коринтски храмъ. О собствения храмъ вжтрѣшната му часть н нищо запазено. Знае се, че вжтрѣ въ ναός им една грамадна статуя на Зевса Олимпийски, злато и слонова кость, и една статуя на Адри Не се знае нищо за сждбата на той храмъ течение на вѣковетѣ, вѣроятно, прѣзъ всичк врѣме до XIX. вѣкъ той е служилъ на ати нитѣ за материялъ за постройка на здания. О цѣлия грамаденъ храмъ днесь оставатъ с шестнадесеть колони, отъ които тринайсеть огромния жгълъ сж запазени и архитрав си, а отъ тритѣ изолирани колони откъмъ юж страна само двѣтѣ стоятъ още прави, а трет е била срутена не отдавна отъ буря (185

...тѣ на тоя храмъ, ако и да сѫ далече ...нитѣ форми и строгата симетричность ...итѣ атински храмове, импониратъ съ ...личественость и разкошность. На из... храма Зевсъ Олимпийски затъ рѣчи...ось, която лѣтно врѣме съвсѣмъ прѣ...ламира *Стадиятъ*, гдѣто ставали гимна...ѣ игри при празднуването на голѣмитѣ ... Това е единъ дългъ амфитеатъръ ...ри естествени върха, по ребрата на ...ояли зрителитѣ, когато ставали над...вията. Мѣстото за надпрѣпарване, по...нѣсекъ, било дълго около 200 метра ...о 36 метра. Това мѣсто било отдѣлено ...вете̂ прѣзъ единъ видъ подпорни стѣни, ...то по-късно били построени редицо ...ть мерморъ за публиката отъ из...благодѣтель на Атина Херодъ Атикусъ, ... който по-късно построилъ Одеона. Въ ...театъръ се побирали 50000 зрители. И ...стината участьта на другитѣ паметници, ... прѣзъ врѣмето на вѣковетѣ като мате... постройка, и за това е билъ съвсѣмъ ...ъ. Едва къмъ края на миналия вѣкъ съ ...а и по инициятивата на грцкия краль ...начеватъ разкопкитѣ на Стадия, които се ...а въ първоначалния му видъ отъ мерморъ ...лата на единъ грьцки патриотъ отъ ...рия, новъ Херодъ Атикусь, М. Аве...ѣло пожертвувать за тая цѣль единъ ... драхми и по тоя начинъ се подготвя ... за олимпийскитѣ игри отъ 1896. ко...гато бѣхъ въ Атина, още се работѣше ...та покривка на Стадия. Колко сѫ били ... седала въ стария Херодовъ амфи...ше се зпае. Днесъ азъ можехъ да из...че отъ петдесеть реда.

...ъ за обиколкитѣ ми по разнитѣ древни ...ъ, най-много врѣме употрѣбихъ въ Атина ...ждане на разнитѣ богати сбирки отъ ...ония музей», когото нѣколко пѫти по...динъ пѫть придруженъ отъ г. профе...олидисъ. Националниятъ музей е най-... археологична сбирка въ Атина, и въ ...ния, защото въ него сѫ събрани всич...еологични материяли на държавата, ...тия на археологическото дружество, ... твърдѣ голѣми заслуги, не само за ...и откриване на археологични материяли, ...лната систематизация. Урежданего на ...ния музей, което не отдавна е довър...дълаки главно на «археологическото ...о въ Атина» и на неговия енергиченъ ... Ковадиасъ, отъ който имаме единъ ... на френски «Catalogue des Musées ..., за сбиркитѣ отъ «Националния музей» ...а музея отъ Акрополи. Национадниятъ ...мѣстенъ въ едно грамадно здание, по...ъ срѣдствата на единъ богатъ грьцки ...отъ С.-Петербургъ, М. Бернадакисъ. ...ржа 24 салона, гдѣто сѫ наредени ... спорѣдъ врѣмето и тѣхния характеръ.

Находящитѣ се материяли въ Националния музей могатъ да се раздѣлятъ на нѣколко важни групи. На първо мѣсто трѣбва да се спомене богатата *египетска сбирка*, която е била подарена на грьцкия народъ отъ другъ единъ богатъ грьцки патриотъ отъ Александрия, М. И. Димитриу. Особено богата е тая сбирка въ бронзови прѣдмети. Прави впечатление една малка статуя отъ бронзъ, която прѣдставя *египетска жрица*, облѣчена въ една дълга дрѣха съ рѫкави, украсена съ инкрустирани сребърни йероглифи, изобщо художествена работа. Тая статуйка прѣдполагатъ да принадлежи на VII вѣкъ прѣди Хр. Въ сбирката фигуриратъ всичкитѣ популярни египетски божества, съ бронзови статуйки. Въ нея се виждатъ сѫщо много прѣдмети отъ домашния животъ на египтянитѣ, като напримѣръ накити и украшения, и каменни принадлежности. Има сѫщо нѣколко мумии.

Най-голѣмиятъ салонъ въ центра на музея съдържа Микенскитѣ древности, които обаче прѣдставятъ материяли намѣрени особено въ гробници не само въ Микена, а и въ Тиринтъ, донѣйдѣ въ Аргосъ, Ахарнесъ (Лакония), въ Спата (до Химетъ) и пр. «Микенскитѣ древности» прѣдставятъ материяли отъ една и сѫща културна епоха, отъ епохата описана въ хомерическитѣ поеми, която се нарича въ историята «Микенска епоха», или «Хомерическа епоха». Тия материяли, събрани въ салона на «микенскитѣ древности», принадлежатъ на Шлимана, комуто може справедливо да се приписва откриването на микенската епоха, като периодъ, който прѣдхождатъ историческото врѣме въ историята на цивилизацията на Гърция. Сега вече се гледа на походжението на дорийцитѣ като на врѣменно прѣкъсване на блѣскавата ахейска култура отъ Арголида съ нейнитѣ богати градове Микена и Тиринтъ. Понеже находкитѣ на Шлимана въ Микена направиха въ своето врѣме силно впечатление въ учения свѣтъ, особено съ откриването на кралскитѣ гробници на ахейскитѣ краль отъ Микена, то и всичкитѣ материяли сѫ изложени въ витрини споредъ мѣстото, спр. гробоветѣ въ които сѫ били намѣрени. Както е извѣстно, Шлиманъ открилъ петь гроба въ микенския акрополъ, а още единъ гробъ, шестиятъ, билъ откритъ на сѫщото мѣсто отъ археологическото дружество. Особено характеристично свойство на микенската култура е богатството въ златни прѣдмети; такова впечатление дѣйствително прави и сбирката на «микенскитѣ древности». Витринитѣ на шестьтѣ гроба блещятъ отъ злато. Очевидно е, че тоя фактъ подтвърди напълно схващането, що ни дава Хомеръ за «богатата на злато» Микена (Πολύχρυσος). Златото се е употрѣбявало не само за разни [illegible] изделия, като диадеми, [illegible] и пр., но и за [illegible] работи за украшения. Чашата, намѣрени въ гробоветѣ, които за Шлимана не бѣха друго освѣнъ тѣлата на Агамемнона, Касандра и други, избити отъ Клитемнестра и Егиста, сѫ били намѣрени абсолютно

обтрупани съ злато: отъ злато е диадемата; отъ злато сжщо е покривката на лицето — една маска; сжщо златна покривка покрива гжрдитѣ, ржцѣтѣ, пръститѣ; краката сж покрити съ златни украшения; въ злато сж обработени и оржжията, които се намирали въ изобилие въ гробоветѣ, защото трѣбва да се обърне внимание, че въ нѣкои отъ гробоветѣ билъ намѣренъ цѣлъ арсеналъ отъ оржжия. Отъ всичката колекция отъ златни прѣдмети най-важни и цѣнни сж двѣ вази златни, украсени съ много хубави релйефи.

Най-богатата колекция въ музея е скулптурната, която заема най-голѣмо пространство и се отличава съ многобройни богати древни творения и особно съ отдѣлението на надгробни паметници; петнайсеть салона сж пълни съ скулптурната сбирка, наредена хронологично отъ VII. вѣкъ насамъ. Въ първия салонъ сж събрани прѣдмети отъ VII. и V. вѣкъ, когато елинското изкуство още се формирало и не било взело широкия полетъ на гръцката безсмъртна пластика отъ V. вѣкъ. За специялиститѣ тая колекция прѣдставя много важни мотиви за изучаване, които бѣха още въ зародишъ въ тая епоха и които се разниха пълно само слѣдъ VI. вѣкъ. Слѣдва послѣ колекция на скулптурни прѣдмети отъ V. и IV. вѣкъ, сирѣчь отъ вѣка на Фидиясъ и на Перикла. Въ тая колекция особно впечатление прави групата на Деметра, барелйефъ отъ Елузисъ, въ която Деметра учи атинянитѣ да сѣятъ жито, като дава на Триптолема сѣмена, които първи развъждать житото въ Атика. Има още една много хубава малка статуя на Атина, която критиката прѣдполага да бжде миниятурно копие на Атина Партенонска, поради което се много цѣни, защото нѣма запазено друго нищо, което да дава приблизителна идея за тая величествена статуя. Въ три салона се групиратъ прѣдметитѣ отъ V. и IV. вѣкъ, между които заслужва да се спомене статуята на *Хермесъ отъ Андросъ,* много хубавъ типъ, едно повторение на Хермеса отъ Праксителеса, или Темида, грамадна статуя на богинята на правосжднето. Слѣдъ това иде единъ салонъ, пъленъ съ скулптурни прѣдмети отъ врѣмето на македонския и римския периодъ, отличаващи се особно по своитѣ размѣри и цѣлъ редъ салони съ надгробни паметници, барелиефи, надгробни вази, саркофази и пр. Най-богатата колекция отъ надгробни паметници е тая отъ Атинския музей. Послѣ слѣдва едно отдѣление отъ нѣколко салона съ *вази, украсени съ живопись.* Тая колекция е сжщо една отъ най-богатитѣ. Наредени сж вазитѣ по мѣстонахождението имъ. Цѣла една колекция отъ лампи отъ печена пръсть прѣдставя извънредно разнообразие въ тая фабрикация, която била достигнала голѣмо съвършенство. Много изящна е *колекцията отъ малки фигури,* теракоти, работени отъ печена земя. Особено изобилие и изкуство се вижда у фигуринитѣ отъ Танагра, които пълнятъ цѣлъ салонъ. Най-послѣ слѣдва отдѣлението на бронзовитѣ прѣдмети, което е доста богато поради то[...] сж били прѣнесени въ музея бронзовитѣ [...] рияли отъ Олимпия и отъ Акрополъ; но [...] нително съ колекцията на бронзовитѣ твор[...] например̀ъ, въ Неаполитанския музей, колек[...] отъ Атина е бѣдна.

Посѣтихъ въ сжщото врѣме универс[...] строенъ още при краля Отона въ първата [...] вина на XIX. вѣкъ (1837. г.) въ университе[...] улица, пакъ съ частни срѣдства, отъ [...] дански архитектъ Hansin, въ античенъ сти[...] много хубава живопись, която украсява по[...] и коридоритѣ отъ фасадата. Можахъ да [...] университетската аула и *библиотеката,* коя[...] прѣнасяще въ новото здание, построено то[...] университета съ срѣдствата на щедрия г[...] патриотъ М. Валяносъ, отъ Кефалония. Зда[...] на библиотеката е построено само отъ мерм[...] е сторило 3,000.000 драхми. Вжтрѣ цѣлот[...] блиотечно приспособление е отъ желѣзн[...] движна конструкция отъ нѣколко ката. Ос[...] изящно сж изработени портикътъ въ дор[...] стилъ и голѣмиятъ салонъ за четене. Има [...] дѣлна читалня за студентитѣ.

Понеже се бѣхъ научилъ, че въ Атин[...] една отъ най-богатитѣ монетни колекции, [...] тихъ и Академията на наукитѣ, въ едн[...] отдѣленията на която се помѣщава нумиз[...] ческата сбирка. За честь на Гърция, мога да [...] че тая сбирка се завежда отъ единъ вѣщъ [...] торъ, г. Зороносъ. Атинската монетна сби[...] споредъ думитѣ на г. Зороносъ, четвърта [...] свѣта по своето богатство. Наредена е [...] епохи отъ най-старо врѣме до днесъ, та[...] може много лесно да се ползува специяли[...] при своитѣ изпирвания отъ тая колекция. [...] ката се е обогатила отъ частни дарения. [...] например̀ъ, цѣлото отдѣление на меда[...] което е едно отъ най-богатитѣ, принадле[...] едно сѣмейство отъ нѣколко братя гърци [...] Русия, които сж пожертвували милионно [...] богатство за тая сбирка. Видѣхъ и една [...] отъ врѣмето на царя Светослава; има ги [...] всичкитѣ наши нови монети отъ освобожде[...] насамъ. — Влѣзохъ въ сжщото врѣме и въ [...] на Академията на наукитѣ, грамаденъ из[...] салонъ, украсенъ съ великолѣпна живоп[...] много разкошно мобилиранъ. И Академия[...] наукитѣ е била построена съ частни срѣдс[...] баронъ Сина, отъ Виена, изцѣло отъ мер[...] Посѣтихъ и *Етнографната сбирка,* която [...] мѣщава въ «Политехниката», построена [...] съ частни срѣдства на двама гърци отъ [...] въ чистъ пентеликски мермеръ. Етногра[...] сбирка съдържа най-паче материяли отъ е[...] на освобождението; тя се отличава съ [...] оржжия, портрети на знаменити борци [...] родни костюми върху манекени, отъ кои[...] около петнайсеть вида. Наредбата, както [...] мѣщението, не ми направиха особно добр[...] чатление.

Така че може да се каже, всичкитѣ по-[...] институции, които сж костували милио[...]

днесь украсяватъ «университетския булевар» и улицата «Патисия», сѫ основани съ частни срѣдства. Историята ни говори, че и въ врѣме общественитѣ разходи се с... дать отъ атинскитѣ богаташи, които сѫ длъжни да монтиратъ театра ни прѣдста... за поддържатъ музикални хорове, да ... корабе и пр. и пр. Днесь у гърцитѣ я тая дѣятелность; но днешнитѣ гърци ставатъ съ щедритѣ си приноси за общественото благо на древнитѣ свои братя и всичко, що видѣхъ миналата година хубаво въ ... се дължи на щедростьта на частни хора. ... частната инициятива за обществена ... е извънредно развита у гърцитѣ. Ще дома... нѣколко примѣра.

... прѣпоржка на професора Лямбросъ отъ ... също и той бѣше като пратеникъ на ...ия университетъ въ историческия конгресъ, ...хъ института на «Дружеството Парнасъ», ... има за цѣль общественото образование ... вечерни училища. Това дружество, осно... по инициятивата на братя Ламбросъ, състои се отъ 300 члена и се дѣли на четири ...: философска, медицинска, юридическа и ...ествена. Всѣка отъ секциитѣ се грижи да ...ира публични четения или частни само ...дружественитѣ членове, за да служи за раз... на науката и изкуството между общество... и въ сѫщо врѣме да намира срѣдства ...стигане цѣлитѣ на дружеството. Дружество... разполага за тая цѣль съ единъ голѣмъ ... за публични четения, концерти, изложби и по-малки салони за четения отъ по-тѣ...крагъ. Главната цѣль на дружеството е ...ването на народа, и тая цѣль дружеството постига чрѣзъ вечерни продължавания на ... отъ града и околностьта, които, дѣти ..., прѣзъ деня съ занаять и служба, ...ать за се поучватъ съ народното образование. Парнаското училище има десеть години ...Младежитѣ, които се записватъ въ ..., желаятъ да стѫпватъ образованието ... прѣмето за учение нѣкои день отъ 5 до ... вечерь. Тѣ учатъ тамъ приблизително, що се прѣподава въ народнитѣ училища: четатъ, да пишатъ и да смѣтатъ, като ... добиватъ по-широки познания по законовѣ и по отечествовѣдѣние. При моето посѣщение училището имаше повече отъ 200 дѣтѣ отъ 7—12 годишна възрасть, които, както ..., много успѣшно се учатъ, много ... отъ три мѣсеца въ училището, които ... четѣха. Сегашниятъ прѣдседатель на дружеството «Парнасъ», професорътъ по фи... университета, г. Тимолеонъ Аргиропуло, ... да ме разведе въ Парнаското училище, тъкмо по врѣмето на прѣподава... и да ми даде всички свѣдѣния за това ... на частната инициятива, чрѣзъ ... членоветѣ на дружеството изпълняватъ ... дългъ къмъ своя народъ и въ ... врѣме създаватъ едно научно срѣдище за образование и забавление свое и на обществото. Срѣдствата на това благотворително и народообразователно дружество се добиватъ отъ частни пожертвувания, отъ сбирки по ... отъ концерти, прѣдставления, художествени изложби въ салонитѣ на зданието и отъ мѣсечнитѣ вноски на членоветѣ (до 30 драхми). Тъкмо въ деня, когато пристигнахъ, бѣхъ поканенъ на единъ концертъ въ Парнаското дружество, на който естествено не можахъ да присѫтствувамъ. Дружеството, ако и да сѫществува отъ 24 години насамъ, е успѣло съ тия срѣдства да си построи едно прѣкрасно здание, въ долния етажъ на което се помѣщава вечерното училище, а въ горния дружеството има единъ голѣмъ салонъ и нѣколко по-малки за прѣдставления и за научни занятия на секциитѣ, библиотека, читалня, салонъ за билярдъ, за шахъ, за забавление на членоветѣ. Дружеството се намира подъ прѣкото покровителство на кралския домъ, който го насърчава въ всичкитѣ му прѣдприятия съ своята морална и материална подкрѣпа.

Друга една благотворителна институция, която се дължи на частната инициятива, е сиропиталището «Амалионъ», основано отъ покойната първа кралица на Гърция за бѣдни дѣвици. Сиропиталището се нарича тъй по името на основателката му, кралица Амалия, която е осигурила институцията съ добри срѣдства, така че днесь то се намира въ цвѣтуще състояние въ материално отношение. То се помѣщава въ едно грамадно двуетажно здание, много удобно и помѣстително, всрѣдъ една великолѣпна градина. Неотдавна единъ щедръ благодѣтель е построилъ въ института отдѣлно здание за болница съ 24 легла съ всичкитѣ и принадлежности: аптека, баня, стая за ядене, отдѣление за инфекциозни болести, стая за надзирателкитѣ, ... Зданието на болницата е образцово по своитѣ удобства и най-модерни приспособления и се държи въ примѣрна чистота. Основатель на тая болница е извѣстниятъ гръцки патриотъ Сингросъ, който подари цѣлия си имотъ, отъ нѣколко десетки милиона, на благотворителни учрѣждения и за благотворителни цѣли. Той е далъ за постройка на болницата 50,000 драхми и освѣнъ това завѣщалъ на сиропиталището 25,000 английски лири стерлинги. Другъ пъкъ единъ благодѣтель е оставилъ на сиропиталището единъ чифликъ, който му носи годишенъ приходъ отъ 30,000 драхми. Прѣдишниятъ капиталъ се изчислява на 1,500,000 драхми, така че «Амалионъ» е обезпеченъ въ материално отношение. При това сиропиталището има и свой доходъ ... отъ работата на дѣвицитѣ. — Въ института се приематъ дѣца, които нѣматъ родители, отъ 7 до 10 годишна възрасть. Ако мѣстото позволява, приематъ се и дѣца съ плата. Тогава имало, когато посѣтихъ «Амалионъ», ... дѣвици. Всичкитѣ дѣвици въ сиропиталището бѣха 115, отъ най-малка до най-голѣма възрасть, имаше до двадесеть годишни дѣвици. Дѣвицитѣ получаватъ достатъчно образо-

вание за живота, нѣщо повече отъ размѣритѣ на първоначално образование. Но главната цѣль на института е, да научи възпитаницитѣ си на работа и да имъ обезпечи по тоя начинъ прѣхрана съ честенъ трудъ. Всичко въ института се върши отъ дѣвицитѣ, като се начене отъ работитѣ на учителкитѣ, до работата на слугитѣ. Ученичкитѣ перать, готвять, гладять, чистять, мият, метать и пр. — съ една дума, вършать всичката кѫщна работа. При това тѣ се учать да шиять, кроять, плетать, тъчать, да изработвать разни платове, които имъ служать за облѣкло, постилки, обвивки. Тѣ изработвать най-скѫпи ризи, кърпички, панталони, плетать най-фини валансиени; атинската аристокрация подържа изработването на най-скѫпи материяли съ своитѣ поржчки, и сиропиталището придобива значителни доходи отъ тия издѣлия на възпитаницитѣ си. Директорката на сиропиталището бѣше така любезна да ни разведе по класоветѣ, гдѣто ученичкитѣ се занимаваха съ учение или съ нѣкоя училищна работа — тъкане, плетене, шиене и пр. и пр. Всичката обстановка на заведението е проста, но въ него владѣе примѣрна чистота, както въ салона за ядене, тъй и въ класоветѣ, въ спалнитѣ, складоветѣ за дрехи и за съестни приноси, въ кухнята. Храната имъ състои отъ двѣ ястия на обѣдъ и на вечеря, едно месно ядене и едно сладко. — Сиропиталището се управлява отъ една ефория отъ петь госпожи, подъ прѣдседателството на г-жа Сингросъ, вдовицата на щедрия даритель на заведението.

Друга една институция, която се дължи на частна инициятива, е «Арксакионъ», срѣдно учебно заведение за дѣвици, което има характеръ на нормално училище. То е основано съ срѣдствата (отъ 300,000 франка) на гръцкия патриотъ отъ Ромъния, Арксаки, които срѣдства сѫ увеличени отъ пожертвувания, събирани въ Гърция и вънь отъ нея, и отъ други дарители, така че това заведение днесъ е въ състояние да издигне до старото здание на университетската улица друго едно грамадно здание на улицата «Стадионъ», което не ще костува по-малко отъ единъ милионъ драхми. Новото здание се строи съ цѣль да се отдѣли съвсѣмъ екстернатътъ на училището отъ интерната и да се образува по тоя начинъ втора гимназия за външни дѣвици, които не живѣятъ и не се хранятъ въ училището. Това раздѣление станало необходимо поради многобройностьта на ученичкитѣ, които при моето посѣщение бѣха достигнали до 2000. — «Арксакионъ» е едно затворено заведение, кѫдѣто ученичкитѣ получаватъ първоначално и срѣдно образование въ четири отдѣления и седемь гимназиялни класа. Послѣднитѣ три класа иматъ характеръ на нормално-педагогическо училище. Ученичкитѣ, които сѫ по-заможни, плащатъ извѣстна такса, която съставя главниятъ доходъ на училището. Поради голѣмитѣ успѣхи на училището то придобило характеръ на нормално училище, признато отъ държавата, и днесъ подъ рѫководството на Арксакионъ въ Гърция има петь такива нормални училища, които сѫществуватъ подъ кон трола на държавата, но се намиратъ подъ рѫ ководството на «Арксакионъ», който получав за тая услуга отъ държавата 30,000 драхми суб сидия. Контрольтъ на държавата състои в това, че дѣвицитѣ, които постѫпватъ въ горни нормаленъ тригодишенъ курсъ, издържатъ из питъ прѣдъ държавна комисия, сѫщо и когат свръшватъ курса на нормалното учение, да ватъ държавенъ изпитъ прѣдъ държавна ко мисия. Въ това състои всичкиятъ контролъ н правителството на това грамадно заведение, коетс ако и частно и рѫководеще се отъ една ефо рия, е получило характеръ на общо държавн нормално училище, което подготвя учителки з цѣла Гърция. — Вѫтрѣшната организация н училището е образцова. Първоначалнитѣ четир отдѣления и двата класа отъ гимназията се рѫ ководятъ отъ отдѣлни учителки, които учат ученичкитѣ и ги рѫководятъ въ всѣко отноше ние, като живѣятъ съ тѣхъ, приготвятъ ги ядатъ и спятъ съ тѣхъ. Колкото за останалит ученички отъ трети класъ нагорѣ, тѣмъ с прѣподава отъ разни учители и учителки спе циялисти, а за останалото врѣме въ училището тѣ иматъ особни наставници, които не се отдѣ лятъ отъ тѣхъ, освѣнъ когато се намиратъ въ класоветѣ си при прѣподаването. Грамаднитѣ успѣхи на това частно учебно заведение се дължи на отличната негова вѫтрѣшна организация.

Петрографски екскурзии въ южнитѣ отдѣли на Балкана между проходитѣ Ичира—Сливенъ и Радевци—Селци—Казанлъкъ и въ нѣкои части отъ Бургаска околия.

отъ

Д-ръ Г. Бончевъ,

професоръ въ Висшето Училище.

Прѣзъ изтеклата ваканция, по мое заявление бѣ ми разрѣшена отъ Министерството на Народ ната Просвѣта 35-дневна командировка, за д обходя и прѣгледамъ нѣкои слабо познати краищ въ петрографско отношение отъ областьта н Балкана (въ околиитѣ: Сливенска, Новозагорск и Казанлъшка), нѣкои мѣстности отъ пригра ничнитѣ прѣдѣли на Бургаско и никакъ неза сегнатитѣ досега краища около Арда, въ око литѣ Харманлийска и Хасковска. Отъ ти мѣста обходихъ само Балкана въ споменатитѣ околии и Бургаско; въ Арденско не успѣхъ д отида, понеже врѣмето ми се оказа недостатъчн

Главната цѣль, която прѣслѣдвахъ съ т обиколки, бѣше да видя, отъ какъвъ петрографск материялъ сѫ засти тѣзи наши краища, какъв изгледъ има той и какво повръшно разпростр нение завзема въ тѣхъ. Освѣнъ туй да устано

...вана, дѣ е източната граница на старитѣ ...ни скали и кристалинни шисти и въ какви ...зи завършвахъ; а въ Бургалко и Агрен-...а прѣгледахъ и нѣкои мѣста, които [illegible] ...ни отъ рудни находища, отъ които може ...чаква практична полза.

Обиколкитѣ ми въ Балкана се ограничаваха ...кжата линия между проходитѣ Котелъ ... Сливенъ и Разевли, Сенил, Казанлъкъ, ...бието на Балкана по рѣчното легло на ...ка и часть отъ Сърнена гора между Кор-...[illegible] бани и с. Стрънецъ. Тая линия прѣ-...е по слѣдния пжть: Котелъ, Жеравна, ..., Куши бунаръ, Сливенъ, Бѣла, върхъ Ка-... [illegible] Юренджикъ, Близнецкий, върхъ ...ия, Чамъ дере, Терзобасъ, Бинкосъ, Ичера, ...нъ банитѣ, Оризаре, Тичарщина, сливен-...я тояг въ билото на Балкана, Праска сви-... Козосъ моле, Кунари, Остри върхъ, Ко-... (изъ Хаинито), Лазова рѣка, Хаинския ...о до прѣдѣла, Лива рѣка, Юрта, Сливито, ...ко, Твърдишки проходъ, Мъглижъ, Сеини, ... Пчелина, Кунева, Гюсово, Казанлъкъ, ...ия, Николаево, Загория, Меджерина, ба-... Юренджери, Стрънецъ, Чопоновъ, Бѣла, Кло-...ки чифликъ, върхъ Котлия, пжтя Ямболъ — Сливенъ.

...тия обиколки установихъ слѣднитѣ факти, ...те изложа много накратко.

...скалнитѣ материяли, които влизатъ въ ...а и устройството на тоя планински край, ...ествено сж частично прѣдставители на че-...тъ главни скални групи, а именно: масивни ... кристалинни шисти, прости и кластични ...

...ритѣ сж прѣдставени съ гранити, грани-...тецъ и кварцъ-порфиръ.

...итѣ — гнайси, микашисти, амфиболо-..., хлоритошисти и др.

...итѣ — сивъ и синкавъ доломитъ, тъмни ...рнестъ варовикъ, глинестъ [illegible] ...ъ, сивъ и червеникавъ мергелъ, варо-...черни вжглища, [illegible]

...варитѣ — сивъ и червеникавъ кварцитъ, [illegible] пѣсъчникъ, [illegible] пѣсъч-...глинестъ пѣсъчникъ, ржждавъ пѣсъчникъ, [illegible] пѣсъчникъ, [illegible] пѣсъ-...чникъ, конгломерати, варовитъ кон-...ъ, доломитна и варовита брекча, глинести ...ъ, [illegible] плочи, мергели, пѣсъци, глини. [illegible] е че тия материяли не свързватъ [illegible] въ България, нито за нѣкои ... се очертаватъ находища, които [illegible] до сега.

...материя и се характеризиратъ съ слѣдния [illegible] устройство:

...*[illegible]* сж [illegible] и порфирни до [illegible] или сиви фелзитъ, който на [illegible] и отъ [illegible] биотитъ. [illegible] различаватъ минералитѣ: фелзпатъ [illegible]), кварцъ, биотитъ, ам-[illegible], които сж отчасть хлоритизирани, по-[illegible] аморфно вещество е проникнало и въ синия фелзитъ, на който е прѣдало зеле-никава [illegible] отсѣнка. Отъ това станалъ и [illegible] изгледъ на скалата е пъстеръ, който е [illegible] на порфирхини, изложени дълго на влиянието на атмосферата. Такива сж гранититѣ на голѣми протежения отъ находището имъ, също и въ [illegible]. Въ долнитѣ на мѣста гранититѣ сж до толкова промѣнени, че съвършено сж изгубили изгледа и устройството си. Къмъ тия гранити, които по съставъ и устройство можемъ да се отнесатъ изъ *гранититѣ, амфиболъ гранитъ, [illegible] гранитъ* и *порфиръ гранитъ*, може да се прибави и *мусковитъ гранитъ*, който, въ сравнение съ първитѣ, е по-дребнозърнестъ.

Гранититецътъ на много мѣста е въ свръзка съ тия гранити, но на други образува самостойни находища. Той е [illegible] биотитъ-гранититецъ съ порфиренъ фелзитъ. Освѣнъ структурната разлика, която го отличава отъ прѣдходнитѣ гранити, той не притежава никакъвъ други бѣлѣгъ, по който би се различавалъ отъ тѣхъ.

Кварцъ-порфирътъ е [illegible] малка еруптивна скала. Въ него порфирно развититѣ минерали сж кварцътъ и фелзпатътъ, които количествено сж по-малко отъ основата. Последната е гжста, червеникава или синкава, съ фелзитовъ изгледъ и тукъ-тамъ съ флуидално устройство. Кварцъ-порфирътъ е компактна и жилава скала; троши се на късове и блокове съ неправилно паралелопипедна форма и съ остри ръбове, които драскатъ стъклото. Масата му е еднородна; нея нарушаватъ само рѣдкитѣ тънки жили отъ кварцово вещество или напрѣдналото промѣнение въ известни части, които я [illegible].

Гнайсътъ е съ [illegible] устройство, но почти съ еднаква сива боя. Има нѣколко гнайсови разновидности, като напр. очестъ гнайсъ, [illegible] гнайсошисти, [illegible] шисти, [illegible] и др. гнайси, но всичкитѣ сж еднакво добре развити и съ [illegible] наслояване и [illegible]. По естество гнайситѣ сж *биотитови, [illegible], мусковитови, [illegible], двуслюдени* и *хлоритови*. По своитѣ признаци обаче тѣ въ нищо не се отличаватъ отъ гнайситѣ на другитѣ [illegible] находища въ България.

Микашиститѣ сж [illegible] рѣдко съ установено развитие, обикновено въ свързка съ другитѣ шисти, а особено съ гнайситѣ. Тѣ сж по-ограничено развити отъ гнайситѣ.

Още по-ограниченъ е *амфиболошистътъ*, който на мѣста е [illegible] на амфиболитъ. Въ него прѣобладава тъмнозеленото амфиболово вещество, което е [illegible] до минимумъ. Голѣма часть отъ него [illegible] прѣходъ [illegible] часть отъ [illegible] му е [illegible] въ хлоритъ. Освѣнъ тѣхъ и повечето [illegible] раздробени кварцови зрънца, други [illegible] части не [illegible].

Хлоритошистътъ е [illegible] повърхността на амфиболовитѣ шисти, отъ което слѣдва да се заключи, че той е [illegible] на

вание за живота, нѣщо повече отъ размѣритѣ на първоначално образование. Но главната цѣль на института е, да научи възпитаницитѣ си на работа и да имъ обезпечи по тоя начинъ прѣхрана съ честенъ трудъ. Всичко въ института се върши отъ дѣвицитѣ, като се начене отъ работитѣ на учителкитѣ, до работата на слугитѣ. Ученичкитѣ перать, готвятъ, гладятъ, чистятъ, миятъ, метатъ и пр. — съ една дума, вършатъ всичката кѫщна работа. При това тѣ се учатъ да шиятъ, кроятъ, плетатъ, тъчатъ, да изработватъ разни платове, които имъ служатъ за облѣкло, постилки, обвивки. Тѣ изработватъ най-скѫпи ризи, кърпички, панталони, плетатъ най-фини валансиени; атинската аристокрация подържа изработването на най-скѫпи материяли съ своитѣ порѫчки, и сиропиталището придобива значителни доходи отъ тия издѣлия на възпитаницитѣ си. Директорката на сиропиталището бѣше така любезна да ни разведе по класоветѣ, гдѣто ученичкитѣ се занимаваха съ учение или съ нѣкоя училищна работа — тъкане, плетене, шиене и пр. и пр. Всичката обстановка на заведението е проста, но въ него владѣе примѣрна чистота, както въ салона за ядене, тъй и въ класоветѣ, въ спалнитѣ, складоветѣ за дрехи и за съестни приноси, въ кухнята. Храната имъ състои отъ двѣ ястия на обѣдъ и на вечеря, едно месно ядене и едно сладко. — Сиропиталището се управлява отъ една ефория отъ петь госпожи, подъ прѣдседателството на г-жа Сингросъ, вдовицата на щедрия даритель на заведението.

Друга една институция, която се дължи на частна инициятива, е «Арксакионъ», срѣдно учебно заведение за дѣвици, което има характеръ на нормално училище. То е основано съ срѣдствата (отъ 300,000 франка) на гръцкия патриотъ отъ Ромъния, Арксаки, които срѣдства сѫ увеличени отъ пожертвувания, събирани въ Гърция и вънъ отъ нея, и отъ други дарители, така че това заведение днесъ е въ състояние да издигне до старото здание на университетската улица друго едно грамадно здание на улицата «Стадионъ», което не ще костува по-малко отъ единъ милионъ драхми. Новото здание се строи съ цѣль да се отдѣли съвсѣмъ екстернатътъ на училището отъ интерната и да се образува по тоя начинъ втора гимназия за външни дѣвици, които не живѣятъ и не се хранятъ въ училището. Това раздѣление станало необходимо поради многобройността на ученичкитѣ, които при моето посѣщение бѣха достигнали до 2000. — «Арксакионъ» е едно затворено заведение, кѫдѣто ученичкитѣ получаватъ първоначално и срѣдно образование въ четири отдѣления и седемь гимназиялни класа. Послѣднитѣ три класа иматъ характеръ на нормално-педагогическо училище. Ученичкитѣ, които сѫ по-заможни, плащатъ извѣстна такса, която съставя главниятъ доходъ на училището. Поради голѣмитѣ успѣхи на училището то придобило характеръ на нормално училище, признато отъ държавата, и днесъ подъ рѫководството на Арксакионъ въ Гърция има петь такива нормални училища, които сѫществуватъ подъ контрола на държавата, но се намиратъ подъ рѫководството на «Арксакионъ», който получав за тая услуга отъ държавата 30,000 драхми субсидия. Контрольтъ на държавата състои в това, че дѣвицитѣ, които постѫпватъ въ горни нормаленъ тригодишенъ курсъ, издържатъ изпитъ прѣдъ държавна комисия, сѫщо и когат свършватъ курса на нормалното учение, даватъ държавенъ изпитъ прѣдъ държавна комисия. Въ това състои всичкиятъ контролъ н правителството на това грамадно заведение, което ако и частно и рѫководеще се отъ една ефория, е получило характеръ на общо държавн нормално училище, което подготвя учителки з цѣла Гърция. — Вѫтрѣшната организация н училището е образцова. Първоначалнитѣ четир отдѣления и двата класа отъ гимназията се рѫководятъ отъ отдѣлни учителки, които учат ученичкитѣ и ги рѫководятъ въ всѣко отношение, като живѣятъ съ тѣхъ, приготвятъ ги, ядатъ и спятъ съ тѣхъ. Колкото за останалит ученички отъ трети класъ нагорѣ, тѣмъ с прѣподава отъ разни учители и учителки специялисти, а за останалото врѣме въ училищет тѣ иматъ особни наставници, които не се отдѣлятъ отъ тѣхъ, освѣнъ когато се намиратъ в класоветѣ си при прѣподаването. Грамаднит успѣхи на това частно учебно заведение се дълж на отличната негова вѫтрѣшна организация.

Петрографски екскурзии въ южнитѣ отдѣли на Балкана между проходитѣ Ичира—Сливенъ и Радевци—Селци—Казанлъкъ и в нѣкои части отъ Бургаска околия.

отъ
Д-ръ Г. Бончевъ,
професоръ въ Висшето Училище.

Прѣзъ изтеклата ваканция, по мое заявлени бѣ ми разрѣшена отъ Министерството на Народната Просвѣта 35-дневна командировка, за д обходя и прѣгледамъ нѣкои слабо познати краищ въ петрографско отношение отъ областьта н Балкана (въ околиитѣ: Сливенска, Новозагорск и Казанлъшка), нѣкои мѣстности отъ приграничнитѣ прѣдѣли на Бургаско и никакъ незасегнатитѣ досега краища около Арда, въ околиитѣ Харманлийска и Хасковска. Отъ т мѣста обходихъ само Балкана въ споменатит околии и Бургаско; въ Арденско не успѣхъ д отида, понеже врѣмето ми се оказа недостатъчн

Главната цѣль, която прѣслѣдвахъ съ т обиколки, бѣше да видя, отъ какъвъ петрографск материялъ сѫ засти тѣзи наши краища, какъ изгледъ има той и какво повръхно распространение завзема въ тѣхъ. Освѣнъ туй да устано

...ана, тѣ с източната граница на старитѣ ...и скали и кристалинни шисти и въ какви ...ли завършватъ, а въ Бурнаско и Аврен- ...прѣсѣкохме и нѣкои мѣста, които показ- ...ѣти отъ рудни находища, отъ кои е може ...дена практична полза.

...иконскитѣ ни въ Балкана се ограничаваха ...ната ивица между проходитѣ Котелъ ... Сливенъ и Радевци, Сечи, Казанлъкъ, ...ото на Балкана то рѣчното легло на ...ка и часть отъ Сърнена гора между Кор- ...ъ бани и с. Струпецъ. Тая ивица кръ- ... по слѣдния пѫть: Котелъ, Жеравна, ... Куцинъ бунаръ, Сливенъ, Бѣла, върхъ Ка- ... [illegible], Юренджикъ, Бѣлачешми, върхъ ...а, Чамъ-тепе, Герзобасъ, [illegible], [illegible], ...ъ, баннитѣ, Оризари, Твърдица, селе- ...тѣмъ въ билото на Балкана, [illegible] ... [illegible], Кунари, Остри върхъ, Ко- ... (орѣхи Халанито). [illegible] рѣка, Хаинския ... то прѣдѣла, [illegible] рѣка, Юрта, Сливенто, ...и, [illegible] проходъ, Мъглижъ, Сечи, ... [illegible], Купена, [illegible], Казанлъкъ, ...ни, Николаево, [illegible], [illegible], ба- ...[illegible], Струпецъ, [illegible], Бѣла, Кьо- ...чифликъ, върхъ [illegible], пакъ [illegible] ... Сливенъ.

...ои обиколки установихъ слѣднитѣ факти, ...е изложа много накратко

...[illegible] материяли, които влизатъ въ ...а и устройството на тоя планински край, ...ествено сѫ частични прѣдставители на че- ...[illegible] скални групи, а именно: масивни ...кристаллинни шисти, прости и [illegible]

...итѣ сѫ прѣдставени съ гранити, грани- ...ъ и кварцъ-порфиръ.

...тѣ — гнайси, [illegible] амфиболо- ..., хлоритошисти и др.

...[illegible] — синъ и сивкавъ доломитъ, камень ...ристъ варовикъ, [illegible] ...ъ, синъ и червеникавъ мергеленъ варо- ...[illegible], лесниятъ.

...тѣ — сивъ и червеникавъ кварцитъ, ...[illegible] пѣсъчникъ, захаровиденъ пѣсъч- ...[illegible] пѣсъчникъ, [illegible] пѣсъчникъ, ...[illegible] пѣсъчникъ, [illegible] пѣсъч- ...[illegible] конгломератъ, варовитъ конгло- ...[illegible] и варовити брекчи, [illegible] ...[illegible] шисти, мергелъ, пѣсъкъ, глини. ...всичко че тия материяли не съдържатъ ...[illegible] България [illegible] нѣкои ...се посочватъ находища, които почти ...[illegible] до сега

...материяли се характеризиратъ съ слѣдния ...[illegible] изгледъ, съставъ и устройство

...[illegible] сѫ срѣдноедри и [illegible] ...[illegible] синъ фелдшпатъ, който на ...[illegible] отъ [illegible] ...[illegible] минералъ [illegible] ...[illegible]), кварцъ, биотитъ, ам- ...ъ, които сѫ отчасти хлоритизирани; по ...о метаморфно вещество е проникнало и

въ синия фелдшпатъ, на който е прѣдало зеле- никава боя [illegible]. [illegible] изгледътъ на скалата е пъстъръ, които с по-изра- [illegible] по повърхнини, изложени тѣсно на влиянието на атмосферата. Такива сѫ гранититѣ на [illegible] прѣсѣчения отъ находището имъ, даже и [illegible]. Въ [illegible] на мѣста гранититѣ сѫ до толкова промѣнени, че съвър- шено сѫ изгубили изгледа и устройството си. Къмъ тия гранити, които по съставъ и устрой- ство можатъ да се подраздѣлятъ на: *гранитита*, *амфиболъ гранитъ*, *[illegible] гранитъ* и *[illegible] гранитъ*, може да се прибави и *[illegible] гранитъ*, който, въ сравнение съ другитѣ, е по-[illegible] зърнесть.

Гранитопорфирътъ на много мѣста е въ свръзка съ тия гранити, но на други образува само- стойни находища. Той е [illegible] гра- [illegible] съ порфиренъ фелдшпатъ. Освѣнъ структурната разлика, която го отличава отъ прѣдходнитѣ гранити, той не притежава ника- къвъ други бѣлѣгъ, по който би се различилъ отъ тѣхъ.

Кварцъ-порфирътъ е [illegible] на млада ерув- тивна скала. Въ него порфирно развититѣ ми- нерали сѫ кварцътъ и фелдшпатътъ, които коли- чествено сѫ по-малко отъ основата. Последнята е гъста, [illegible] или синкава, съ [illegible] изгледъ и [illegible] съ фелзитно устройство. Кварцъ-порфирътъ е компактна и жилава скала; троши се на късове и блокове съ неправилно паралелопипедна форма и съ остри ръбове, които [illegible] стъклото. Масата му е еднородна; нея нарушаватъ само рѣдкитѣ [illegible] отъ квар- цово вещество или [illegible] промѣнение въ [illegible] части, които я наситяватъ.

Гнайсътъ е съ [illegible] устройство, но почти съ еднаква синя боя. Има нѣколко гнайсови видо- измѣнения, като напр. [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] и др. гнайси, по всичкитѣ сѫ [illegible] изложение и [illegible]. [illegible] гнайситѣ сѫ: *[illegible]*, *[illegible]*, *[illegible]* и *[illegible]*. По своитѣ [illegible] тѣ не [illegible] отъ гнайситѣ на другитѣ гнайсови находища въ България.

Микашиститѣ сѫ [illegible] развити, [illegible] въ свръзка съ другитѣ шисти, а особено съ гнайситѣ. Тѣ сѫ [illegible] отъ гнайситѣ.

Още по-ограниченъ е *амфиболошистътъ*, който на мѣста е [illegible] на амфиболитъ. В него [illegible] амфиболово вещество; [illegible] е [illegible]. [illegible] часть отъ него показва прѣходъ къмъ хло- ритошисть, понеже голѣма часть отъ амфибола му е прѣвърната въ хлоритъ. Освѣнъ [illegible] и [illegible] на [illegible] му разно- [illegible] кварцови жили, други странични маси не съдържа.

[illegible] е [illegible] на по- върхностьта на амфиболовитѣ шисти, отъ често сѫ дава да се [illegible], че той е [illegible] на

тѣхъ. Но освѣнъ тоя хлоритошистъ има и други съ по-отворена боя; тоя е въ съсѣдство съ другитѣ шисти.

Доломитътъ отъ всичкитѣ находища е съ еднакво устройство, но съ двояка боя: тъмносива и синкосивкава. Доломитътъ повръхно е ситно сгрубенъ и покритъ съ гребенъ ръбасъ пясъкъ, но има мѣста, дѣто се показва и съ брекчозна повръхнина. На него въ по-голѣмата часть отъ находищата му трудно може да се установи посока на разпространение, а още по-трудно наклонъ, понеже рѣдко на повръхностьта му се издаватъ бѣлѣзи, по които да може да се даде едно правдоподобно заключение за тѣхъ. Доломитътъ отъ всичкитѣ находища е гъстъ и еднороденъ; само тънкитѣ калцитни или кристалноподобни жилчици сж веществото, което нарушава неговата еднородность.

Тъмниятъ гъсто-кристаленъ варовикъ повръхно, за простото око, е еднороденъ, сбитъ; но на повръхнини, изложени дълго на атмосферата, той е малко грапавъ и на пипание остъръ. Тази особность той дължи на малкото кварцови зърна, които съдържа и на нееднакво устроеното калцитно вещество на масата, което нееднакво се поддава на влиянието на атмосфернитѣ. Въ него ясно личи наслоение, посока на разпространение и наклонъ, но понеже въ разнитѣ му находища сж различни, при тоя си кратъкъ рапортъ считаме за излишно да ги изброяваме[1].

Бѣложилчестиятъ варовикъ има неравна повръхнина, причинена отъ неправилното наслоение и нееднаквото противодѣйствие къмъ разтваряща течность или влагата. Освѣнъ успореднитѣ на наслоението жилки, той е изпрёмрѣженъ съ жили и жилчици отъ напрѣчна или коса посока на наслоението, които на много мѣста стърчатъ надъ общата повръхность. Повечето отъ тия варовици сж съ тъмна боя, но има и по-отворенобойни.

Мергелниятъ варовикъ е тъмносива или свѣтлосива гъста скала, която отъ дългото стоение на повръхностьта забѣлѣва. Освѣнъ него има и червеникавъ мергеленъ варовикъ, но той въ сравнение съ сѣрния е много малко. Мергелниятъ варовикъ е тънко до дебелоплочестъ; троши се на плочи отъ незавидни размѣри, които отъ влиянието на атмосферата се лесно пукатъ.

Черните вѫглища се отличаватъ съ хубава черна мазна повръхнина и силно напробиване. Тѣ сж еднородни и [illegible]. Освѣнъ глинеститѣ горивни шисти, които най-лесно се разпукватъ до своята маслена или [illegible] повръхность, която замѣства мѣстата и въ вѫглищата, други странични вещества не се съдържатъ въ вѫглищата. Главнитѣ находища сж повечето продолговати лещи, които на мѣста постигатъ гигантски размѣри и се показватъ като пластове; по-широкитѣ прѣдставятъ по-благоприятни условия за експлоатиране.

[1] Тѣхъ ще посоча при другитѣ [illegible] материали.

Антрацитътъ е съ черна боя, съ слаба кафява отсѣнка и смолестъ блѣсъкъ. Той е пластовито развитъ, а слѣдователно и по-удобенъ за разработване, но отъ разнитѣ му легла само [illegible] прѣдставя условия за извличане практична по[illegible]

Кварцитътъ и кварцитоподобниятъ пясъчникъ [illegible] много части отъ областьта се явяватъ заедно и близко до доломитнитѣ находища. Тѣ сж [illegible] еднакви по изгледъ и съставъ, но различни [illegible] жилавина. Единиятъ и другиятъ иматъ сива боя, но на мѣста се явяватъ и червеникави, [illegible] червенина дължатъ на хематитовия пигментъ.

Захаровидниятъ пясъчникъ е бѣлъ и ситно[illegible] цестъ камъкъ. На очи материятъ е еднороденъ и едноформенъ, но голѣмината на зърната сж различни. Той има малко тѣсто (цементъ) и голѣма порозность, отъ което и повръхностьта му е захарно грапава.

Глинестиятъ пясъчникъ дохожда винаги въ съдружие съ глинеститѣ шисти, но не по-рѣдко се явява другаръ на вѫглищата и други по-главни механични седименти. Неговиятъ изгледъ и жилавина зависятъ много отъ качеството и количеството на глинестото тѣсто и кварцовитѣ зърна. Той въ повечето отъ находищата си е съ тъмна боя и слаба жилавина. Изложенъ дълго на влиянието на атмосферата, а особено на влагата, той се лесно рони и прѣвръща въ черна пѣсъчлива пръсть.

Глинестоваровитиятъ пясъчникъ сходствува по нѣкои външни бѣлѣзи и съставъ на прѣдходния, но се отличава отъ него, че е съ по-отворена боя, по-голѣма компактность и по-голѣмо противодѣйствие къмъ влиянието на влагата, което се обяснява съ присѫтствието на варовито вещество.

Ръждивиятъ пясъчникъ е типъ глинестъ пясъчникъ.

Кварцовиятъ конгломератъ е бѣла компактна скала съ едро кварцово псефитно устройство, ситнозърнеста кварцова маса, която тукъ-тамѣ съдържа и фелдшпатни частици. Понеже минералниятъ съставъ на конгломерата е изключително отъ кварцово вещество, скоропотопенитѣ му повръхнини се показватъ мазно обтѣснени. Скалата жилава.

Варовитиятъ конгломератъ е сиъръ, кжсоветѣ му достигатъ юмручна голѣмина. Тѣ по количество сж много повече отъ тѣстото, което [illegible] на тънки жили. Скалата е сбита, компактна, но крѣхка.

Доломитовата брекча е моногенна, едро и дребнозърнеста, отъ която по-разпространена е [illegible], а по-рѣдко втората. Едната и другата [illegible] непосрѣдни съсѣди на доломитовитѣ находища, но първата се намѣрва по-далечъ отъ тѣхъ. Доломитовата брекча кжсоветѣ количествено прѣобладава надъ тѣстото. Последното е отъ ронлива маса, която намѣста съдържа и глинесто вещество, което влияе на общата му боя.

Варовитата брекча е хетерогенна, въ нея освѣнъ варовицитѣ кжсове има и кжсове отъ компактни глинестошистни материяли. Кжсоветѣ сж дреб[illegible]

…митѣ достигатъ орѣхова величина. Лѣ…и, сравнено съ кжсоветѣ, е повече; то по… е вароввито глинеста маса, която съ… вкаменѣлости. Брекчата е компактна, …ъ й пъстъръ.

…олитъ шисти сж съ тъмна до черна боя, …троийство и тънко-плочесто натрошаване …жатъ съ пѣсъчницитѣ и варовицата. …съ еднородни, тънко наслоени и ситно …ни или разпепелени. Въ сжщество съ вжг…тѣ съдържатъ вкаменѣлости или листни …и, а тъй сжщо и вирито-ни вещества, …ить причиняватъ ржждивината. Далечъ …ъ нѣматъ подобно съдържание.

…бни на тия сж и *хартиенитѣ шисти*, въ …щество е по-силно. Докато сж влажни, …оказватъ дебелослоини; но като изсъх…ъ, …цепватъ се на тънки тънки хартиени …о, която е и наименованието имъ. Срѣ…ъ въ терциернитѣ вжглищни басейни.

…ититѣ сж тжмни скали съ сива боя, зе…ъ и тънко наслоение. На много мѣста …бени на ситни части и прѣвърнати въ …

…итѣ сж прѣимно кварцови; образувани …о отъ разрушението на гранититѣ и …нитѣ шисти. Въ високопланинскитѣ … тѣ сж бѣли, сиви или зарьжливи отъ …ентно вещество, но въ низкитѣ тѣ сж …ни и разнобойни.

…ти сж прѣимно варовити и пѣсъчливи. …тия скали съ най-обширно разпростра…е получаватъ седиментитѣ (механични и …), слѣдъ тѣхъ кристалиннитѣ шисти; …о сж масивнитѣ скали, а измежду тѣхъ …порфирътъ. Положението имъ въ изучени…бластьта и взаимнитѣ имъ отношения сж …тѣ:

…итѣ сж въ срѣднитѣ отдѣли на областьта; …о разпространение постигатъ надъ … и въ землището на селата Ивнеча, … Оризари. Източнитѣ му граници въ …ь на високитѣ склонове и билото сж …нето на с. Бѣла черкви, въ мѣстностьта …ъ бурунъ, дѣто е и най-източната точка, … достига гранитътъ въ Балкана, а въ … до прѣсѣчената челма въ землището …

…мало е разпространенъ и гранито…, той е повече въ западната половина …ната областьта. Явява се главно въ двѣ …ни находища, раздѣлени отъ малко ер…образувания. Едното отъ тѣхъ има и…ъ и гранитъ въ землището на с. Кунари, …тѣ тѣ мѣстностьта Назрата, въ …о на които Търбовица и Сливито …о източнитѣ краища сж Ямурлъковитѣ … въ землището на Долно Чифлици, а …тѣ въ землището на Сеинъ и Гюсово. … въ тия находища гранитогнайсъ има и …малко, главно отъ селото.

…итѣ и гранитогнайсътъ се ограждатъ …сталинни шисти, доломитъ, стари и млади

седименти и кватернерень и съврѣменень на…осъ и насипъ.

Кварцъ-порфирътъ има най-интензивно разпространение надъ Сливенъ, въ мѣстностьта наречена «Синитѣ камъни». Отъ него сж засили върховетѣ Чигалъ (малка и голѣма), Кутелка и Българка, най-високитѣ балкански върхове въ този край (1175). Географското разпространение на този най-голѣмо за сега находище на кварцъ-порфира въ България не е такова, каквото го прѣдставятъ въ своитѣ геологически карти разнитѣ автори (Boué, Hochstetter, Toula и Златарски), които сж се докосвали до него и описали го прѣди ни; то нѣма нито ширината, която му се дава, нито е съ разпространение, съ което го отбѣлѣзватъ. Една петрографска схема би го най-добрѣ прѣдставила, но мѣстото й не е тукъ.

Освѣнъ въ тая мѣстность кварцъ-порфирътъ като случайни находки се срѣща въ коритата на рѣкитѣ. Само при Ени кьой и Лазова рѣка при Ко… … Еланъ и другитѣ показватъ, че нѣкои въ високото ще да се явява … имъ въ видъ на тънки жили, които ще да сж продължение отъ главния Сливенски масивъ, но азъ не можахъ да ги открия.

Кварцъ-порфирътъ отъ главното находище е ограниченъ най-вече по отъ седименти, и то отъ доломитъ, мергелни варовици пѣсъчници и глинести шисти. Той за сега остава единствената стара масивна скала съ най-цѣлно разпространение въ Балкана.

Гнайсътъ и другитѣ кристалинни шисти доможатъ винаги заедно или въ алтернация, по тая причина трудно може да се изтъкне самичното имъ разпространение. Кристалиннитѣ шисти въ западната половина на областьта иматъ по-интензивно разпространение, отколкото въ източната, въ която и завършватъ разпространението си въ Балкана. Въ първата ги има на склоноветѣ и полетѣ на планината, въ землищата на Сеинъ, Гюсово, Калитинъ, Джанинъ, Николаево. Въ източната ги образуватъ широка ивица, която опасва землищата на селата Кунари, Козосъ моле, Гиврина и ширина на изтокъ отъ потирното село. Тѣ заематъ голѣма часть отъ Меджерлика и върха Острецъ около Тунджа и свършватъ въ землището на Корте…скитѣ сели, която точка е и най-източното имъ разпространение въ областьта на Балкана на сѣверъ отъ Тунджа. На югъ отъ нея източнитѣ имъ граници сж въ землището на с. Струпецъ, … … на Казанъ … около Тунджа … граничнитѣ материали … разлидни … отъ южна страна сж голѣма часть отъ … на Тунджанската котловина и часть отъ по-старитѣ седименти (въ Сърнена гора), … — прѣимно гранитогнайсъ, но има и гранитъ и … седименти; … посока се … и по-нататъкъ, а въ … — гранитъ и малка часть отъ стари седименти.

Доломитътъ и кварцитъ… сѣдобвани, които въ повечето случаи сж неотрѣзими … слѣди и почти въ хронолог… съ него, се ук-

бѣлѣзватъ на много мѣста изъ тоя балкански край, но повече сж въ билото му, а по-малко въ политѣ. Тѣхъ има надъ Селци до въ Поповци, Хаинския проходъ до въ Чумерна, надъ Бѣла чешлий, юренджикъ до кждѣ Кьомюрджи Чифликъ (Чардакмитѣ, Качулка), надъ Сливенъ въ Кушъ бунаръ отъ Джендемитѣ до въ Арсеновския проходъ надъ Прѣдѣла, около Българка. Въ политѣ въ малки уедини находище се забѣлѣзватъ надъ Кунари, между Козосъ моде и Твърдица, надъ Оризари, а въ по-голѣмо количество между Икисча Бинкосъ, Терзобазъ Гаврaилово (прѣди Карасарлий). Въ Сърнена гора ги има въ Струпецъ и струпешкия хисаръ. Граничнитѣ материяли на тия доломитни находища се главно отъ сѣверна страна по-младитѣ седименти, отъ южна сжщо такива, гранитъ и кварцъ порфиръ. По положение изгледъ и съставъ всичкитѣ доломитни находища изглеждатъ да сж едноврѣменно образувание. Тѣ ако и раздѣлени помежду си съ разни материяли, ако и на тѣхъ да не може да се установи еднаква посока на разпространение и еднакъвъ наклонъ, изобщо бѣлѣзи, които да покажатъ, че сж части отъ едно цѣло, все пакъ подобно не може и да се отрече. За въ полза на него говори приблизително еднаквата изтокъ западна посока на разпространение на материяла въ високото на Балкана и еднаквостьта на граничнитѣ имъ материяли особено отъ сѣверна страна. По-трудно въ свръзка съ тѣхъ би се поставилъ бинкоскиятъ доломитъ, който освѣнъ че е много низко отъ тѣхъ, но е и на продължението на доломитната ивица на Сърнена гора, която въ сравнение съ първата е малко косо положена.

При това положение на доломитнитѣ находища се въ тоя балкански край могатъ да се появятъ двѣ прѣдположения, а именно, че тѣ сж части отъ едно цѣло, което тектоничнитѣ процеси на Балкана сж разкжсали и раздѣлили, или пъкъ че сж части на два самостойни басейна, които едноврѣменно сж таложили еднакви вещества. Споредъ мене, но за прѣдпочитание е първото прѣдположение, понеже има доста данни, които говорятъ за въ негова полза, но азъ нѣма да ги изброявамъ и ще оставя въпроса отворенъ, понеже той е отъ чисто геологиченъ характеръ и не подхожда на настоящата ми задача.

Другитѣ седименти сж повечето въ билото, склоноветѣ и политѣ на източната половина. Понеже единичното имъ разпрѣдѣление въ планината съ кратки думи трудно се разграничава, азъ ги споменувамъ вкупомъ. Ще прибавя, че и между тѣхъ има материяли, които се отличаватъ съ самостойни и изразителни бѣлѣзи, по които лесно биха могли да се изтъкнатъ, но въ тая кратка форма на рапорта не намирамъ за необходимо да се помѣстятъ.

Най-младитѣ седименти заематъ равнищата на низкитѣ поли или котловинитѣ въ по-високитѣ.

3. Материялитѣ по геологична възрастъ се разпрѣдѣлятъ въ слѣднитѣ геологични системи: Гранититѣ, гранитогнайсътъ и кристалиннитѣ шисти сж архаични. Доломитътъ и кварцитизуваният пѣсъчникъ около него сж триясови. Глинис титѣ и мергелни варовици, кварцовитѣ и варовит конгломерати, глинеститѣ шисти и глинеститѣ и др пѣсъчници сж по-млади, най-вѣроятно креди Отъ сжщата възрастъ приемамъ и кварцъ-пор фира. Седиментитѣ отъ котловинитѣ Бѣла Бѣл чешлий — Чамъ-дере и Юрта, Сливито, Кунари Запалня сж терциерни отъ старъ и младъ тер циеръ. Въ подирнята старотерциерни образува ния нѣма. Наноситѣ на тунджeнската котлови сж кватернерни и сърѣменни.

II. Въ Бургаско обходихъ пограничния кра въ който спадатъ селата: Факия, Алмалий (Долн и Горно), Белевренъ, Текенджа и Мадлешъ, кои въ по-раннитѣ си обиколки случайно пропус нахъ, а сжщо тъй и нѣкои други мѣста отъ юго източния кжтъ на България, които по-рано н бѣхъ засегналъ. Минахъ по слѣдния пжть: Бур газъ, Изворъ (прѣди Кайнарджа), Дюлгерли Кьръ харманъ, Ракж дере, бълг. Алагюнъ, Герге бунаръ, Каракютукъ, Факия, Долно Алмали Горно Алмалий, Белевренъ, Текенджа, Мадлеш Факия, Реджебъ махле, Умана, Копадинъ Беюк бунаръ, Дервентъ дере, Кара бунаръ, Кыркъ-чал Джемеренъ, Мандра, Бургазъ. Въ мѣстата, прѣз които минахъ, установихъ слѣдния петрографск материялъ: гранити, сиенити, диорити, порфи рити, дацитъ, андезити и туфи, пироксенит гнайси, микашисти, амфиболошисти, хлорит шисти, метаморфни шисти, мраморъ, мрамор ранъ варовикъ, гжстъ, мергеленъ и глинестъ в ровикъ, варовитъ шистъ, мергели, пѣсъчниц брекчи, конгломерати, кварцовъ блоковъ нанос дребенъ кварцовъ наносъ, варовита, мазна и пѣ съчна глина и пѣсъкъ — изобщо материялъ, кой може да се подѣли въ четиритѣ главни скал групи.

Отъ тоя материялъ новъ за България е са пироксенитътъ, а съ нови находищи сж: ди ритътъ, дацитътъ, гранитътъ и по-голѣмата час отъ компактнитѣ и рахли седименти. Изобщо т обиколка ограничи малко размѣритѣ на андези ното земнище, а увеличи ония на креднитѣ и те циерни седименти, на диорита, сиенита и перф рититѣ. Азъ нѣма да характеризувамъ отдѣлнит скални видове, понеже тѣ въ нищо не отличават отъ материялитѣ на съсѣднитѣ имъ области, кои съмъ изложилъ въ статията си: «Петрографск бѣлѣжки за юго-източния кжтъ на Българи (Пер. Списание, кн. LXIV. 1903.),; нѣма да ра глеждамъ и подробнитѣ имъ разпрѣдѣления в областьта, понеже съ малко думи мжчно мож да се разбере туй разпрѣдѣление въ горѣобозн чения пжть, още повече, че то ще да бжде са частично. Ще се огранича само съ общо изл жение и повръхна характеристика на матери литѣ отъ земнищата на първо изброенитѣ сел които казаната ми статия никакъ не засѣга, сжщо тъй ще отбѣлѣжа новонамѣрения скален видъ и диорита и дацита, като характерни прѣд ставители на масивнитѣ скали.

...споменатото землище има само два главни ...хи: масивни и кристалинни шисти, съ ...ственно тѣхните и много малко мрамори. ...сравнение съ вторитѣ сж малко и по- ...могатъ покриватъ на ... тому, което ...на кристалинните ... Масивнитѣ се ...ната: *гранитъ, диоритъ и диоритъ порфи-* ...гранитѣ се явяватъ въ малки масиви или ...а вторитѣ въ широки продълговати жили ...ове съ изтокъ-западна посока. Гранитътъ ...ствено е гранититъ, а диоритътъ и диорит- ...порфиритъ сж отъ типа на Кадъ ... ...ъ, на които сж и продължение. Диорит- ...ото вещество е обиленъ ... диоритъ съ бо- ...и и зърнесто устройство, а диоритнитѣ ...рити сж се ... и порфирни по ...ата, която нѣма ясно ... [illegible] ...я.

...сталинитѣ шисти сж гнайсъ, съ който ...и малко амфиболошисти. Гнайсътъ е съ ...отъ боя, зърнесто, ...фирно устройство и прѣдимно биотитовъ. ... Отъ ... порфироидна ..., той заема по-голѣмата часть на зем- ...

...ерно отъ Фабия въ мѣстността Стражата ...кристалинитѣ шисти се забѣлѣзва сиро- ...на черно-зелена тежка скала, която на ...пръвъ изглядъ прави впечатление на едъръ ам- ...тъ. Тя заема пространство около единъ ...дъръ на квадр. На разкритата ѝ повръх- ...е се забѣлѣзва ... По нея се виж- ...доре (2—3 с. м.) кристали съ неправилно ...ние и съ черна и черно-зелена боя и ...на по тѣ посоки, които се сѣкатъ близо ...правъ жгълъ. Около тѣхъ кристалинна ... самото вещество, но отъ по-дребенъ... Само тукъ тамъ се забѣлѣзватъ ситни ... ...ници и ... ..., които като че ... наруша ... еднородностьта и ... Особ- ... на тоя ... видъ ми направи впе- ...е и ... да го разгледамъ наскоро ...скопски. Тамъ установихъ, че минерът ...ъ вещество е ... едъръ крис- ... кристалинен пироксенъ, по който и ...получава названието *пироксенитъ*.

...о диоритно и ... находище е въ ... Отъ ... се вижда, че юго-из- ...точно и юго-западно отъ Къръ-харманъ ...ритътъ не е ... разпростра- ...въ ... и сѣверо-западна посока ...ото. Сега се ... че и въ тая посока ...ритъ и ... е разпространенъ въ ... и ... Ракъ-тере ... Ахатите. Въ това диоритно находище ... черенъ и ... зърнестъ и ... Отъ тѣхъ вторитѣ с ...*порфиръ*, а вторитѣ *... диоритъ*. ...е въ сѣверната половина на находището ... сѣверъ ... ...и, а отъ ... съ ... ...тъ въ ... и гранични отъ ... гнайси и гранитъ.

Въ дола срѣщу селото Къръ-харманъ е диоритовото находище, то е жила съ изтокъ-западна посока. Скалното му вещество прави впечатление на порфиритъ, то е съ ... боя, ситно-зърнесто до ... устройство по сивото и черно ... вещество. На ... съ ... се забѣлѣзватъ и кварцови зърна, а съ микроскопа се установява, че кварцътъ е изобиленъ и въ ... ; отъ него острите ръбове на скалата драскатъ стъклото.

Въ Бурдалъ на 2—3 мѣста разгледахъ и рудни находища, а именно такива, които се ... да ... Тия находища ... въ землищата ... с. Изворъ, Бо...ерли и въ мѣстностьта Кара-Баиръ. Въ ... землище на първото село ... три мѣста се намиратъ мѣдни рудни жили, които съдържатъ минералитѣ: *халкопиритъ, халкопиритъ и пиритъ*, а ... отъ тѣхъ и малко *...* . Понеже протежението имъ е малко, а дебелината незначителна, и въ нея рудното вещество ..., не прѣдставятъ благоприятни условия за разработка.

Само такива сж и жилитѣ между селата Изворъ и Бо...ерли и въ Бо...ерлийското землище. Тѣ сж ... и посока, която съответствува на посоката на жилитѣ отъ Кара-баиръ, на които ще да сж и продължение. При всичко че нѣкои отъ тѣхъ сж по-дебели и съ ... протежение, все пакъ отъ разработкитѣ, направени до тѣхъ, се вижда, че и тѣ не сж нѣщо особно и не се ... незабѣлѣзано. Около селото ...ерли има жила около 10—15 с. м. дебела отъ *...* и *сфалеритъ* въ смѣсь съ кварцъ. По количеството и качеството на рудното вещество и тя не прѣдставя особно явление въ минералните ... у насъ, но все пакъ заслужава да бжде ... и по-дълбоко. Тя обаче по ... малко разкрита. Въ нейно съсѣдство има и други мѣдни рудни и ... жили, но и тѣ сж много тънки и не обѣщаватъ ...

Въ по-благоприятни условия се намиратъ руднитѣ находища въ Кара-баиръ. Тамъ има рудни жили на нѣколко мѣста, но азъ се спрѣхъ само на онія, които сж край пжтя Мандра—Бурдалъ. Руднитѣ жили въ това мѣсто сж нѣколко и на тѣхъ е работено и въ старо врѣме, но ... ... е само една. Тя се ... стотина и ... метра ... въ ... части и отъ 3 до 30 с. м. широка. Съдържа главно рудата *халкопиритъ*. Рудата на ... протежение ... до жилата и по дължина и широчина ... съ еднакви качества, главно рудно вещество ... процента. По количеството ... и по ... качество ... рудно находище ... ... мѣдно рудни находища въ България. ... халкопиритъ ... се ... на дебела кора (5—6 м. м.) кристалинна ... маса отъ *...*, което ... ... халкопиритовото вещество ... има ... ... кристали ... Наблюдавахме ...

рѫчно нахождане обѣщава да принесе полза на притежателя си и страната.

Въ обиколкитѣ ми изъ Бургаско, въ споменатата по-горѣ пограничната линия, за която нарочно тръгнахъ, удаде ми се случаи да наблюдавамъ нѣща, които, ако и далечь отъ задачата, съ която отивахъ тамъ, и далечь отъ специалностьта ми, се понеже сѫ нѣща, за които и другъ пѫть съмъ повдигалъ гласъ, и сега не искамъ да премълча. Думата ми е за мегалитнитѣ паметници — *долмени*. Въ землището на пограничнитѣ села азъ случайно попаднахъ въ мѣстность, която ги съдържа, и бѣхъ изненаданъ отъ тѣхното изобилие. Само на пѫтя ми се паднаха десетина, въ които само завархахъ, но по положението на землището, по изобилието въ околностьта на удобенъ материалъ, отъ който сѫ тѣ градени, правени, увѣренъ съмъ, че ще да има и други такива съ десятки. Прѣдположението ми не закъснѣ да се потвърди и отъ населението на тия села. Съжалявамъ само, че, поради условията въ които се намираше тоя край въ моето прѣбиване тамъ, не можахъ да посѣтя самата гранична линия около тия села, защото увѣренъ бѣхъ, че тамъ щѣхъ да видя още повече, а може би и по-здрави и съ другъ видъ. Тия останки отъ прѣдисторичното минало на нашето отечество горещо прѣпорѫчвамъ на вниманието на Почитаемото Министерство на Народното Просвѣщение и го моля да се не бави съ изучването на тия цѣнни старини, понеже тѣ сѫ на мѣста, които блазнятъ не само окото на любопитнитѣ и иманджиитѣ, които ги копаятъ и събарятъ отъ любопитство и за лична облага, но и останалото мѣстно население, което ги събаря заради материала имъ, който е удобенъ за градене. Такива паметници има и на изтокъ и западъ отъ тоя пограниченъ край. Тѣ трѣбва съ врѣме да се прѣизследватъ, опишатъ и фотографиратъ, за да се запази сегашниятъ имъ изгледъ, защото слѣдъ години ще бѫде късно, понеже всѣка слѣдняя година отнима отъ тѣхъ по нѣщо, и тѣ безслѣдно се губятъ и унищожаватъ.

XIII. Международенъ конгресъ по хигиената и демографията въ гр. Брюкселъ.

отъ

Б. Боевъ,

професоръ въ Висшето училище.

Откакъ международнитѣ споразумѣния се наложиха на човѣка, като резултатъ отъ една по-висока култура, обединението въ областьта на човѣшката мисъль стана необходимость не отъ мотиви само на логическа потрѣбность на човѣшкия духъ, ами и отъ чисто спекулативни съображения и прѣмисляне условията за развитието на благосъстоянието на човѣка. Съврѣменнитѣ конгреси не сѫ друго освѣнъ споразумѣние между народитѣ на почвата на нау мисъль. Такива споразумѣния не сѫ ти и въ миналитѣ епохи на човѣшката к Черковнитѣ събори прѣдставляватъ единъ на международна, тъй да кажемъ, потрѣб отъ разяснения на сложнитѣ понятия на гиозната и философска мисъль, а отъ т потрѣбность за споразумѣние въ разбиране тия понятия. Формитѣ, условията и поводи тия първообрази на сегашнитѣ конгреси, варяха на исканията на своето врѣме. международнитѣ конгреси, когато тѣ не шиватъ политически или административни повеления, сѫ проявление на свободния пол научната мисъль и завършватъ, тъй да разимъ, формитѣ на общението на чов духъ. Колкото и да е силно влиянието на бодния печатъ, който разнася по цѣлия и по най-разнообразни начини понитѣ колкото университетитѣ, тия лаборатори мисъльта, и да способствуватъ за общени на научнитѣ положения, и за разпространя имъ между голѣмата маса на човѣчес колкото отдѣлнитѣ научни дружества и д ствуватъ за по-нататъшното развитие на ната мисъль, международнитѣ конгреси с ватъ като необходима форма въ пѫтя п витието на науката.

Въ днешно врѣме, когато принципътъ з малкитѣ разноски въ производството е гос не само въ областьта на строго икономиче отношения, прогресътъ на човѣшкия ду обусловва тъй сѫщо отъ чувството на тивность. Международнитѣ конгреси най-удовлетворяватъ тая потрѣбность, защото тѣхъ най-много се спестява врѣмето за яснение на нѣкои контраверзи въ на **Събрани наедно, прѣдставителитѣ на на** отъ цѣлъ свѣтъ за нѣколко само деня у мнѣнията си по най-разнообразни въпроси установяватъ гледищата си единъ къмъ противницитѣ смѣло и ясно вървятъ въ тателнитѣ си научни издирвания. На конгр всѣки народъ и всѣка личность донася новото, което сѫ можали да откриятъ в ката. А това, както и въ всемирнитѣ излож отваря на човѣчеството нови пѫтища на греса, защото възбужда съревнованието, н между отдѣлнитѣ личности, ами дори и отдѣлнитѣ народи. На послѣ личното об на прѣдставителитѣ на науката, което се зва на конгреситѣ при най-благоприя условия на съвмѣстни забавителни екск празднувания и гощавки, не само изглажда вата на противорѣчивитѣ възгледи, ами у изпрѣдело много пѫти на научнитѣ з на ученитѣ, като ги поставя занапрѣ приятелски и постоянни прѣки сношен между имъ. Това — за чисто научнитѣ, добрѣ да кажемъ, за теоретичнитѣ кон ония отъ тѣхъ, задачитѣ на които не прѣс арата на ученитѣ кабинети. Още по-г е нѣкъ значението на ония конгреси, защ

[illegible]

на по-широка основа обсъждането на въпроситѣ отъ обществената хигиена и мѣрките за [illegible] урегулирането [illegible] на болеститѣ, особено заразителнитѣ. Но тоя конгресъ остана [illegible] административната хигиена. [illegible] врѣме, [illegible] останаха въ хартия [illegible] отъ които зависи най-вече [illegible]. Следъ четири години (въ 1876 г.) пакъ въ Брюкселъ се събра и втори конгресъ по хигиената. Но и сега [illegible] положение [illegible] на обществената хигиена остана [illegible], но безъ особена [illegible] като такава наука *[illegible]*, *[illegible]*, както я нарече D-r H. Napias, главниятъ секретарь на XIII. конгресъ въ Парижъ. [illegible] конгреси по хигиената не [illegible] никаква основа [illegible] и достойнство въ [illegible] работи на тоя родъ международни събрания. Едвамъ на Парижкия конгресъ въ 1878 год., [illegible] се положи начало да се назначава [illegible] и мѣстото на слѣдния конгресъ, та по тоя начинъ [illegible] конгреситѣ [illegible] свои приемници [illegible]. По тоя начинъ се свиква [illegible] конгресъ по хигиената въ Парижъ въ 1878 год. Отъ тогава насамъ международниятъ хигиенически конгресъ се е събиралъ въ Турино въ 1880 г., въ Женева въ 1882 г., — Хага 1884 г. — Виена 1887 г., — Парижъ въ 1889 г., — Лондонъ въ 1891 г., — Буда-Пеща въ 1894 г., — Мадридъ въ 1898 г., — Парижъ въ 1900 г. и последниятъ въ Брюкселъ, на който бѣха [illegible] въ качеството [illegible] делегати отъ страна на държавата.

Конгреситѣ по хигиената [illegible] отъ една страна, това съ събрания на хигиенисти, а отъ друга страна, [illegible] демографисти. Отъ тука наименованието имъ „Congrès international d'Hygiène et de démographie". На пръвъ погледъ странно се показва това съчетание на хигиената съ демографията, [illegible] по [illegible] методитѣ, съ които си служатъ. Има, истина, [illegible] между тия двѣ области на човѣшката мисъль, но общото помежду имъ е само това, че едната отъ тѣхъ, демографията, служи на хигиената, като срѣдство за правилното констатиране [illegible] обществото здраве. [illegible] и между другитѣ [illegible]. А между това [illegible] международно изучаване. За да разберемъ, какъ е станало, че днесъ хигиената и демографията [illegible]

[illegible]

поне вънкашно, общъ прѣдметъ на международнитѣ събрания на хигиенисти и статистици, ще трѣбва да влѣземъ въ една друга область — въ областьта на статистиката и нейното международно положение. Послѣдниятъ статистически конгресъ, деветиятъ отъ серията на уреденитѣ отъ Кетле конгреси, стана въ Буда-Пеща въ 1876. год. Поради несъгласието на отдѣлни държави съ политиката на статистическитѣ конгреси, особено съ тенденциитѣ на тѣхната *постоянна комисия,* която искаше да налага рѣшенията си — често не чужди отъ влиянието на мѣстни статистически организации, — на цѣлата административна статистика, конгреситѣ прѣстанаха да се свикватъ. Нито десетиятъ конгресъ, назначенъ за 1880. год., нито петото събрание на Постоянната комисия, свикано въ Римъ за 1879. год., можаха да се състоятъ. Международната слѣдователно статистика, като че ли бѣше обречена да загине. Нуждата ѝ обаче се чувствуваше навсѣкждѣ, и статистицитѣ отъ цѣлия свѣтъ не можаха да не съжаляватъ за прѣкратяването на една дѣятелность, която трѣбваше да внесе толкова много въ една научна область, успѣхътъ на която зависѣше почти изключително отъ хармонията и еднообразието въ метода. Съ това се обяснява, гдѣто свиканиятъ *Демографически конгресъ въ Парижъ* въ 1878. год., тъкмо тогава, когато засѣдаваше и послѣдната сесия на постоянната комисия на статистическитѣ конгреси, положи началото на една серия отъ конгреси, задачата на които се ограничава прѣимуществено върху статистиката на народонаселението и нейнитѣ методи.

Първиятъ демографически конгресъ не е ималъ прѣдъ видъ прѣкратяването живота на статистическитѣ конгреси; защото послѣдното стана като слѣдствие отъ рѣшенията на постоянната комисия, [1]) взети въ засѣданията ѝ прѣзъ сжщото врѣме, когато бѣ свиканъ самиятъ демографически конгресъ. Той биде свиканъ по инициативата на знаменититѣ френски статистици: *Levasseur, D-r Bertillon* и *D-r Chervin,* директоръ на Annales de Démographie, като единъ отъ многото конгреси (осемь групи), които се уредиха на първото слѣдъ френско-пруската война всемирно изложение, като допълнение и украса на самото изложение. Прѣдседательтъ на първия демографически конгресъ въ привѣтствената си рѣчь при откриването му, членътъ на академията Левасйоръ, обяснява, че френското правителство намирало, че е добрѣ да използува случая, когато много хора отъ цѣлия свѣтъ ще се съберать на изложението, и «да улесни сближаването на хората, които съединяватъ еднаквитѣ научни изслѣдвания и които, раздѣлени отъ пространството, иматъ рѣдки случаи да размѣнять мисли и да се споразумѣятъ.» [2]) Тая идея е мотивирала свикването на редъ конгреси въ врѣме на изложени[е]. Събранието пъкъ на статистицитѣ, както чле[но]вetѣ на постоянната комисия на статистичес[кия] конгресъ — по случай на петото ѝ засѣда[ние] въ Парижъ — тъй и други, е дало поводъ [на] организаторитѣ да имъ дадатъ възможность [да] се съберать за обсжждане на нѣкои само въпроситѣ, които съставятъ обектъ на тѣхн[ите] занятия [1]) — демографията. Връзката на [този] конгресъ съ хигиеническия, който тъй с[ъщо] е засѣдавалъ въ Парижъ прѣзъ сжщата год[ина] и въ сжщото врѣме, когато и демографически[ятъ] е била положена при самата организация на [де]мографическия конгресъ. Въ програмата на к[он]греса ние срѣщаме той да се нарича *Congrès [in]ternational de démographie et de géographie m[édi]cale.* Послѣдното изражение указва вече на[со]ката, въ която ще бжде насочена дѣятелност[ьта] на конгреса, и цѣлитѣ, които той прѣслѣдва [—] да свърже демографическитѣ явления на съст[ава] на народонаселението и измѣненията, които [въ] него ставатъ въ извѣстни периоди, съ при[чи]нитѣ, които ги произвеждатъ и които леж[атъ] вънъ отъ областьта на статистиката и час[тно] на демографията. Тия причини, като произходе[щи] отъ естественитѣ условия на почвата и клим[ата,] а тъй сжщо и отъ обществената организация [на] населението, намиратъ най-добрѣ своето осв[ѣт]ление въ оная научна область, която изслѣ[два] врѣднитѣ влияния на окржжаваща срѣда въ[рху] човѣшкия организъмъ — хигиената.

Тъй се свързватъ два конгреса — хигие[ни]ческиятъ и демографическиятъ — въ едно, мак[аръ] че въ началото тѣ сж били двѣ съвършено [от]дѣлни институции. Не само протоколитѣ на [двата] конгреси сж били издадени отдѣлно. По-се[тнѣ] вече, когато статистическиятъ конгресъ прѣкр[ати] да се събира, а пъкъ отдѣлното свикване [на] демографическия конгресъ би било неуда[чно] повтаряне на статистическия, естествено б[ѣ] статистицитѣ, които не намираха арена за сво[ята] международна дѣятелность, да поискатъ убѣжи[ще] у хигиеническия конгресъ и да съставятъ [въ] него отдѣлна секция по демографията. Т[ова] бѣ толкова по-естествено, че назначениятъ [за] 1880. г. статистически конгресъ въ Римъ [не] можа да се състои, а пъкъ сжщата год[ина] въ Парижъ се бѣ свикалъ хигиеническиятъ к[он]гресъ, съ който първиятъ демографически к[он]гресъ още отъ Парижъ въ 1876. год. им[а] възпоминателни връзки, особено чрѣзъ личност[ьта] на D-r Bertillon'a, който като статистикъ, е [въ] сжщото врѣме и медикъ по професия. Оттог[ава] вече хигиеническиятъ конгресъ се нарича и [де]мографически, та до основанието на межд[уна]родния статистически институтъ въ 1885. г[од.,] които съ периодическитѣ си засѣдания зам[ѣня] стария статистически конгресъ, статистицитѣ [на]мѣриха възможность да продължаватъ, колк[о]то и неудовлетворително да бѣ, своитѣ грижи [за] обединението и униформирането на статисти[ката]

[1]) *Mischler* въ Handwörterbuch der Staatswissenschaften, *Statistik,* стр. 1056.

[2]) *Congrès Int. de Demographie,* tenu à Paris les 5—9 Juillet 1878. Paris, стр. 10.

[1]) op. sit. стр. 11.

…занятия. Съ създаването обаче на меж…одния статистически институтъ и на него…засѣдания, на които статистицитѣ отъ цѣлъ …можаха пакъ да се срѣщатъ и обмѣнватъ …, не се прѣкратиха занятията на демогра… на хигиеническия конгресъ. И това не …е въ ущърбъ на науката, ами е и въ нейна …, защото статистическитѣ занятия тукъ …специализиратъ само въ строго ограничена …ть и подъ несъмнѣното отчасти влияние на …еса въ хигиеническата наука. Демографи…ятъ конгресъ отстъпва безспорно на ста…ческия конгресъ и на статистическия ин…тъ, както по програмата на въпроситѣ, … той задава, тъй и по числото на посѣ…итѣ, каквито обикновено за демографи…я конгресъ се вербуватъ отъ по-близкитѣ …ани, а главно отъ оная, гдѣто се той орга…ра.

…каръ и да бѣхъ командированъ само на …графическия отдѣлъ на XIII. международенъ …есъ по хигиената и демографията, не мога …минa съвсѣмъ мълчаливо по-важната часть …нгреса — хигиеническия отдѣлъ. Не съмъ …лозенъ да съдя за високата важность на …ността на хигиеничеснитѣ въ тоя конгресъ. …оже обаче да се те види резултатътъ отъ …иенитѣ занятия на тоя конгресъ въ не…а още програма, а сетнѣ — и въ неговитѣ …кции, които засѣгатъ най-разнообразнитѣ …и отъ частната, а особено — отъ обществе…хигиена. Затова азъ съмъ дълженъ поне …мена за тая толкова важна дѣятелность …ьсселския конгресъ, който биде посѣтенъ …ай-голѣмитѣ знаменитости на медицинския …ъ, отъ извѣстни инжинери и архитекти и …а ни други обществени дѣйци. Трѣбва да …алявя само, че нашата страна не намѣри …можность да изпрати поне единъ лѣкарь …какой по обществено благоустройство, а …ачи у другитѣ народи, които много сж …рдали за значение сърдието на своитѣ …ие, и колко назадъ стоимъ ние въ отно…е на най-важнитѣ условия за материялния …есъ, безъ който всѣки други духовенъ про…е нормъ.

…юсселскиятъ конгресъ прѣдставляше едно …шито сбрание на хигиенисти и статистици …цѣлия свѣтъ. Повече отъ 33 държави бѣха …ално прѣдставени тамъ, между тѣхъ пове…роятно бѣха европейскитѣ, които съ малки …ючения се прѣдставиха почти всички. 147 …нанъ делегати прѣдставиха администрати…правителства, а само белгийското се прѣд…е отъ 30 души отъ разнитѣ министерства. …легати прѣдставиха разни провинции и …авления, градове, общинни санитарни …ления, статистически служби, научни …ия, научни и технически дружества. …тогава души конгресисти по своя инициатива …зеха участие въ този международно съ…е на хората на науката и техниката.

Конгресътъ имаше, тъй да се каже, двѣ задачи — хигиеническа и демографическа; другояче казано, тукъ бѣха съединени два конгреса: единиятъ — по-важниятъ и по-многобройниятъ — по хигиената, другиятъ, по-малобройниятъ — по демографията.

Задачитѣ на хигиеническия конгресъ бѣха раздѣлени между седемь секции, всѣка отъ които имаше да обсѫжда важенъ отдѣлъ отъ хигиената: бактериология, хигиена на хранителнитѣ продукти, санитарна хигиена, индустриална и професионална хигиена, хигиена на прѣвозването, административна хигиена и колониална хигиена.

Назованието на секциитѣ е още малко, за да може да се има едно приблизително прѣдставление за това, що имаше да изработи XIII. международенъ конгресъ по хигиената. Само едно изброяване поне на въпроситѣ, които бѣха поставени на дневенъ редъ въ тоя конгресъ, може да даде едно какво-годѣ понятие за голѣмата важность на тоя конгресъ.

Въ **първата секция** на конгреса, която носѣше заглавието: *бактериология: микробиология и паразитология, приложени въ хигиената*, бѣха сложени за разрѣшение слѣднитѣ въпроси:

1. *Природата на дѣйствието и началото на активнитѣ субстанции на прѣдохранителнитѣ и антитоксическитѣ серуми.*

2. *Кои сж най-добритѣ методи за измѣрване дѣйствието на серума?*

3. *Значението на антидифтерийния серумъ, като профилактическо срѣдство.*

4. *Обезпечението на способитѣ за бактериологическия анализъ на водитѣ.*

5. *Туберкулозата у човѣка и у домашнитѣ животни: на сжщитѣ ли микроби се дължи. коховиятъ бацилъ?*

За разрѣшаването на тия въпроси бѣха прѣдставени въ тая секция 22 рапорта, които заедно съставятъ единъ томъ отъ 621 страници въ 8-о. Относително въпроситѣ, до които се отнасятъ, рапортитѣ по цѣлото си се раздѣлятъ тъй: шесть рапорта бѣха прѣдставени по първия въпросъ, два — по втория, седемь — по третия, три — по четвъртия и четире — по петия въпросъ.

Втората секция, която бѣ озаглавена: *хигиена на храната: приложение на химическитѣ и ветеринарнитѣ науки въ хигиената*, обсжди тия въпроси:

1. А. *Кои сж болеститѣ на добитъка за клане, които правятъ месото му вредно за ядене?*

Б. *Между месата отъ заклани животни кои трѣбва да се дадатъ, слѣдъ като се стерилизиратъ?*

С. *Кои меса трѣбва да се унищожаватъ съвършено?*

2. *Уреждане продажбата на млѣкото, нарочно за храна. Прилагане на разпоредбитѣ въ хигиеническата законодателства; мѣрки, за да се избѣгнатъ опасноститѣ, които може да се появятъ отъ млѣкото; организация на контрола. Аналитически методи за проба.*

3. *Стерилизацията на хранителнитѣ консерви. Условията, при които трѣбва да става тая операция.*

Провѣряване на обезвръждането.

Може ли да се допусне нѣкакво количество антисептични вещества въ консервитѣ, които не могатъ да се стерилизиратъ?

4. *Начини на наблюдение и технически похвати за унищожение болезнетворнитѣ микроби въ млѣкото, безъ да се промѣни качеството и стойностьта на продуктитѣ.*

Въ седемьтѣ засѣдания, които въ тоя отдѣлъ бѣха посветени на изслѣдването най-важнитѣ условия за човѣшкия животъ — храненето — бѣха прѣдставени по първия, втория и третия въпроси по три реферата, а по четвъртия — петь. Тия 14 реферата прѣдставятъ единъ трудъ отъ 223 страници. Около 70 души оратори взеха участие въ обсѫждането на тоя важенъ отдѣлъ на хигиената. Вънъ отъ рефератитѣ, които третираха поставенитѣ въ програмата въпроси, въ петото и седмото засѣдание на тая секция се направиха и отдѣлни съобщения върху:

а. *Похватитѣ за добавяне асептично сурово млѣко.*

б. *Подобрението у човѣка и животнитѣ чрѣзъ храненето.*

в. *Статистическо изучване на месото, което остава най-сетнѣ, като храна на солдатитѣ, слѣдъ като се сготви.*

г. *Приблизително прѣсмѣтане на нашитѣ минимални разходи въ поташъ, варь, магнезия, фосфорна и сулфурна киселина.*

д. *За отровната природа на содиумъ-сулфита, като прѣдохранително срѣдство.*

е. *Употрѣбението на formol'а за спазване месото прѣсно.*

ж. *Уредъ за пастеризация и стерилизация на млѣкото въ водна баня.*

з. *Рационалното и икономично хранене на човѣка.*

Третата секция имаше за прѣдметъ на изслѣдванията си, както казахме, *санитарната технология: приложение на инжинерството и архитектурата въ хигиената*. Тая секция бѣше поставила за изучване слѣднитѣ въпроси:

1. *Очистването отъ бактерии на водитѣ, произходещи:* а) *отъ канализацията*, и б) *отъ фабрикитѣ.*

2. *Прѣимуществата и недостатъцитѣ на канализационнитѣ системи: unitaire* и *séparatif.*

3. *Да се установятъ условията, на които трѣба да отговарятъ, отъ гледище на хигиеническитѣ изисквания, водитѣ, които изтичатъ изъ варовита почва.*

4. *Хигиена на пѫтищата.*

Домашната сметь, събирането, изнасянето и крайното ѝ употрѣбяване: хигиенически правила въ кѫщата и градоветѣ за сметьта.

5. *Направениятъ отъ 20 години прогресъ въ отопляването и вентилацията на частнитѣ и колективни жилища.*

6. *Общи хигиенически правила за жилищата, касателно плана за разпрѣдѣлението на стаитѣ, провѣтряването и декорирането имъ.*

За обсѫждането на всички тия отъ първостепенна важность въпроси бѣха употрѣбени деветь засѣдания, въ които бѣха прѣдставени
заключенията на 27 рапорта, съдържащи
страници дребенъ шрифтъ. Отъ тѣхъ по пър
въпросъ имаше прѣдставени петь рапорта;
щото бѣ и по втория; по третия имаше сед
по четвъртия въпросъ — единъ общъ рапо
отъ шесть души, или по-добрѣ, шесть рапо
съединени наедно, а по останалитѣ два въп
имаше само по два рапорта. Участието на ин
нери и архитекти при обсѫжданията бѣше
лѣмо: 63 души оратори сѫ взели само ду
въ дебатитѣ. Вънъ отъ това направени бѣх
слѣднитѣ съобщения вънъ отъ програмата:

а. *За варовититѣ води.*

б. *За използването на твърдитѣ вещества*
канализацията.

в. *За изучването на оловното производство*
здравословни условия и за организацията на учи
щето за това производство въ Брюкселъ.

г. *Отопление съ гореща вода.*

д. *Построяването на салханитѣ.*

е. *Единъ новъ способъ за очистване на води*

ж. *Използуване на* **pouzzolane** *за пригот*
на бактериинитѣ легла.

з. *За съединителитѣ между клозетитѣ и ка*
лизацията.

и. *За използването на снѣга.*

к. *За използването на голѣмитѣ води за и*
ване на градищата.

л. *За химическото очистване на водитѣ*
канализацията.

Четвъртата секция обемаше въпроситѣ
индустриялната и *професионална хигиена.* Въ д
жави съ развита едра, па и дребна индуст
събрана повечето въ градски центрове, гдѣт
безъ това хигиеничнитѣ условия се влошав
отъ день на день поради натрупаностьта на
селението, тѣснотията на жилищата, изобил
на сметь съ всичкитѣ ѝ антихигиенични проду
отъ консомацията и фабрикацията, индустри
ната хигиена прѣдставя единъ насѫщенъ
просъ, понеже не е тукъ въпросъ само отъ
манитаренъ характеръ, ами се иска вече срѣд
да се успокои масата, която гине отъ зара
на одушливитѣ индустрии: единъ насилст
общественъ прѣвратъ може да създаде ми
лесно материялната мизерия. Ето защо на
въртата секция на Брюкселския конгресъ б
зададени едни отъ най-назрѣлитѣ въпроси:

1. *За анкилостомазията.* Това е една зар
телна болесть, свойствена само на каменно-вѫгл
нитѣ рудничари. Петь реферата бѣха прѣдстав
по тая рудничарска болесть, която буквално
постепенно жизненитѣ сили на работника
прави неспособенъ за работа, поради ко
той бива изхвърленъ на улицата боленъ и
хлѣбъ, годенъ само за гроба. Живи дебат
завързаха по тоя въпросъ, и цѣли три засѣда
не можаха да се створятъ странитѣ явно
интересовани въ разрѣшението на тоя въп
тъй или иначе. Докато социалиститѣ искаха
свържатъ начина на прѣкратяването на тая бол
съ задължителното въвеждане на такива
способления въ рудничарството, които биха зв

[illegible] работницитѣ на рудното произ[illegible] [illegible] на тѣхнитѣ отъ пропол. [illegible] мѣроприятия, като не [illegible] [illegible] зависещи отъ дължата [illegible] [illegible] и т. н.

[illegible] въпросъ се отнасяше до *[illegible] на работницитѣ въ фабрикитѣ, [illegible]*. [illegible] реферата [illegible] мѣрапѣ, които [illegible] прѣпоръчва на подобни фабрики противъ [illegible] отравяне на работницитѣ и [illegible] които засѣ почти [illegible] [illegible] интересъ [illegible] на [illegible] *третиятъ въпросъ*, който имаше за [illegible] *[illegible] професии*. Четире обстойни [illegible] бѣха прѣдставени по тоя прѣдметъ отъ [illegible] D-r Desnoor (Брюксель), D-r Labert [illegible], D-r Treves (Туринъ) и D-r Zam[illegible] [illegible]). Само по себе си се разбира, че науката [illegible] малко направила за неговото разр[illegible] и [illegible] трѣбва още много наблюдения по [illegible] методи, за да може [illegible] [illegible] въпросътъ, както и самата [illegible] на хората, тѣ [illegible] на органи[illegible] работата [illegible] [illegible], споредъ [illegible] може да се [illegible] прѣумората [illegible] [illegible].

[illegible] въпроси въ тая секция се отнасяха [illegible] *[illegible] на работницитѣ [illegible]* [illegible] *[illegible]*. И по тоя въпросъ [illegible] четире реферата.

[illegible]. [illegible] *[illegible]*. Четире реферата [illegible] бѣха посветени на [illegible] въпросъ.

[illegible]. [illegible] *[illegible]*. Три реферата.

[illegible] 27 реферата отъ около 570 печатни [illegible] бѣха посветени на [illegible] [illegible] [illegible]

коего хигиената трѣбва да стане прѣдметъ на прѣподаване въ всичкитѣ училища — отъ народнитѣ и дори до университетитѣ.

Петата секция, която имаше за прѣдметъ *хигиената на транспорта на [illegible]*, [illegible] за каквото [illegible] и прѣдметътъ е по-специаленъ.

Понеже съврѣменнитѣ транспорти, както на хора, [illegible] и други стоки може да се нарече [illegible] въ тая смисълъ, че съврѣменнитѣ [illegible] срѣдства служатъ [illegible] [illegible] [illegible] да се прѣдотврати разпространението на болеститѣ по тоя пъть е [illegible] хигиенистътѣ [illegible] [illegible] на хигиената на международното обѣжкание.

1. *Първиятъ въпросъ*, който засѣ вниманието на конгреса [illegible], бѣ: *организирането на [illegible] [illegible]*. Четире обстойни реферата посочиха нуждата отъ [illegible] и мѣркитѣ, които управленията на [illegible] трѣбва да вземать за тая цѣль.

2. *Вториятъ въпросъ* се отнася до *[illegible]*.

По тия два въпроса имаше девет реферата отъ 267 печатни страници, [illegible] [illegible] важностьта, която се [illegible] [illegible] въпроси.

Освѣнъ това въ тая секция вънѣ отъ програмата [illegible], които бѣше [illegible] въ четире [illegible], бѣха направени [illegible] съобщения:

а) *[illegible] въ Ромъния*.

б) *[illegible] на [illegible]*.

в) *[illegible] отъ бактериологично [illegible]*.

г) *[illegible]*.

Шестата секция бѣ посветена на *[illegible] хигиена*, на [illegible] [illegible] да се [illegible] прѣдотвратяването на [illegible] болести [illegible] (работническо) население, както и за [illegible] Настоящата смъртность [illegible] [illegible] около 25% срѣдно [illegible] Европа отъ [illegible] смъртни случаи се [illegible] на 8 [illegible][1]) ([illegible], скарлатина, дифтеритъ, [illegible], тифъ, [illegible]) [illegible] [illegible] и [illegible], които особено [illegible] [illegible]. Ясно е [illegible] това, [illegible] [illegible] [illegible] и [illegible] съврѣменното човѣчество [illegible] да се бори [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] прѣдставителни [illegible].

[1]) *[illegible]* [illegible] [illegible]

Ето въпроситѣ, които бѣше си задала тоя пжть на конгреса административната хигиена, която бѣше едно отъ привлѣкателнитѣ за конгреситѣ срѣдоточие.

1. *Правилата за храненето прѣзъ първата година. Начинътъ за разпространяването между публиката понятията за дѣтската хигиена и особено правилата за кърмене на дѣцата. Законна и административна протекция на новороденитѣ.*

2. *Цѣльта на медицинската и хигиеническата инспекция на общественитѣ и частни училища. Организацията на тая инспекция. Условия за нейната ефикасность.*

3. *Намѣсата на публичнитѣ власти въ борбата противъ охтиката. Да се направи разлика между държавитѣ, гдѣто има задължително осигуряване отъ болести и старость, и ония, гдѣто нѣма такова.*

4. *Санитарната профилактика на чумата и измѣненията, които трѣбва да се внесатъ въ правилата за карантинитѣ.*

5. *Намѣсата на публичнитѣ власти: 1) въ построяването на жилища за бѣдното работническо население: а) посрѣдствена намѣса: фискални привилегии, намаляване на строгостьта на закона за постройкитѣ и пр. б) непосрѣдствена намѣса: участие въ сдружаванията за строене жилища; построяване жилища отъ страна на градищата и благотворителни дружества; обща или частна експроприяция; 2) въ уреждането на хигиеничнитѣ условия, които трѣбва да притежаватъ жилищата, давани подъ насмъ на работническото и бѣдното население, както и въ налагането на извѣстни мѣрки за чистотата въ тия жилища; 3) въ упражнението на надзора надъ тия жилища.*

6. *Практиката на жилищната дезинфекция.* Всичкото врѣме, съ което можеше да разполага конгресътъ, бѣ посветено на тоя най-важенъ отдѣлъ отъ обществената хигиена. Въ всичкитѣ осемь засѣдания на секцията прѣнията, поддържани отъ 94 души оратори, бѣха най-оживѣни. Рапортитѣ въ тая секция бѣха тъй сжщо найизобилни: трийсеть рапорта отъ 640 печатни страници обширно развиваха въпроситѣ, които бѣха поставени на дневенъ редъ. По невъзможность да приведемъ всичкитѣ рѣшения на конгреса по тоя отдѣлъ, ние ще си позволимъ да споменемъ само за нѣкои, които за нашата страна не сж безъ особно значение. Ето нѣкои отъ изказанитѣ желания на конгреса:

а) *Хигиената на дѣцата да се прѣподава въ всичкитѣ женски училища: въ гимназиитѣ, въ класнитѣ, както и въ стопанскитѣ;*

б) *Медицинската и хигиеническата инспекция на училищата трѣбва да се отнася до: чистотата на помѣщението, профилактиката на заразителнитѣ болести, контрола надъ нормалното функциониране на органитѣ на дѣтето и надъ съотвѣтното развитие на физическия организъмъ съ интелектуалнитѣ му способности, рационалното развитие на физическия организъмъ, приспособяването въ съгласие*
съ педагогиа на интелектуалнитѣ способност
дѣтето къмъ индивидуалнитѣ му физически

в) *Държавата трѣбва да поддържа инициат*
за построяване сенаториуми за туберкулозни

г) *Да се организира една санитарна инсп*
за надзора и чистотата на жилищата.

д) *Дезинфекцията на жилищата, гдѣто*
заразителни болести, трѣбва да става отъ о
агенти и съ най-ефикаснитѣ срѣдства.

Седмата секция на хигиеническия кон
имаше за прѣдметъ *колониалната хигиена.* С
ката на европейцитѣ съ тропическитѣ ст
благодарение на колониалнитѣ имъ интереси
откри нови болести, неизвѣстни до скор
европейския континентъ. Опасностьта да се
несатъ тия болести и въ Европа, отъ една ст
а отъ друга необходимостьта на мѣстото да се
пазятъ отъ заболѣване ония европейци, на
необходимостьта налага да живѣятъ, врѣ
или постоянно, въ горещитѣ страни; най-
и чисто експлоататорскитѣ съображения за
пазване на черното население отъ болести,
за него ставаха фатални въ прѣнесенитѣ
Европа индустрии, особено миннитѣ, и з
го принуждаваха да бѣга отъ европейскитѣ
приятия, та правѣха, слѣдователно, труд
скжпъ, — всичко това принуди европейци
обърнатъ сериозно внимание на болеститѣ,
сжщи на горещия климатъ, да основатъ
бактереологически институтъ (въ Родези
научното изслѣдване условията на храна
европейцитѣ и туземцитѣ, болеститѣ и тѣ
прѣдупрѣждение. Не можеше затова и Брю
скиятъ конгресъ, който засѣдаваше въ стол
на една държава, владѣеща голѣмата ко
Конго, да не се спре върху хигиената на ек
риалнитѣ страни. Въпроситѣ, които имаш
обсжди седмата секция, бѣха:

1. *Храната на европейцитѣ и на работни*
туземци въ горещитѣ страни.

2. *Профилактиката на маларията.*

3. *Профилактиката на сънливата болесть*
ladie du sommeil).

4. *Профилактиката на вариолата въ горе*
страни. Вакцинация и вариолизация.

5. *Профилактиката на бери-бери.*

6. *Организиране на обучението на колониал*
медицина.

Всичкитѣ тия въпроси бѣха всестранно
дени въ осемь засѣдания, гдѣто взеха уч
38 оратори и 21 рапортйори. Рапортит
тоя отдѣлъ прѣдставятъ всичкитѣ заедно е
томъ отъ 316 страници печатъ. Освѣнъ то
тая секция бѣха направени и слѣднитѣ съобщ

а) *Храненето и болеститѣ на туземцит*
южна Африка въ златнитѣ рудници. Пиот
кафритѣ.

б) *Една стара страница отъ историята н*
маритѣ (москититѣ).

в) *Хигиената и демографията въ Сиамъ.*

г) *Профилактиката на вариолата въ Алж*

Демографическиятъ конгресъ въ Брюксель.

Азъ бѣхъ командированъ специално на демографическия конгресъ, който съставя половината отъ хигиеническия конгресъ, но само отъ формално, тъй да се рече, становище, а не и фактически, защото на дѣло цѣлото внимание въ тия конгреси е повече отъ хигиената, а за демографията се отдѣля само една секция, която въ реда на секциитѣ заемаше последното мѣсто.

Благодарение на такова ограничено отчасти положение, което се дава на демографията въ тия конгреси, въпроситѣ, които се задаватъ въ дадата програма на конгреса, макаръ и повече по число, отъ ония на всѣка друга секция отдѣлно, се пакъ засѣгатъ сравнително малко ония отъ тѣхъ за демографията. Това е и естествено: като частъ отъ хигиеническия конгресъ, демографията е повикана тукъ да играе второстепенна, допълнителна, роля, т. е. да спомогне съ своя точенъ методъ за по-правилния изборъ на срѣдствата, които прѣприема хигиената въ борбата съ врагове(?)тѣ на човѣшкото здраве. Ясно е, слѣдователно, че само прѣдложенитѣ за разрѣшение на демографическата секция на конгреса четиринадесеть въпроса не се отдалечаватъ твърдѣ много отъ областьта, която непосрѣдствено обработва хигиената.

I въпросъ. Движение и причини на мъртвораждаемостьта(?). Сравнително положение на статистиката на мъртвородени въ разни страни. (Обърна се внимание на различнитѣ върху обявяването на зародиши по-голѣми отъ шесть недѣли и по-малки отъ шесть мѣсеци).

Подъ общия форму турихъ въпросътъ за мъртвородени дѣца, въпросъ, който занимава отдавна статиститѣ, а несъмнѣно и хигиениститѣ. Мъртвороденитѣ дѣца сѫ нещо като една загуба за обществото, защото тѣ намаляватъ производителностьта на човѣшката сила при направени вече изразходвания и разходи. Естествената(?) цѣль на всѣко общество е да намали тая загуба. Но какъ да се направи това, когато причината за това социално явление не се знае? Медицината може да открие биологическата причина на мъртворождение(?): сифилисъ(?), или неспособностьта, или ... често, даже и не може да открие причинитѣ, защото тѣ непосрѣдствено не могатъ да се откриятъ, понеже самитѣ тѣ сѫ слѣдствие отъ други по-високи причини — социални. А последнитѣ могатъ да се откриватъ само по пътя на изучаването на голѣмитѣ числа — статистическия методъ. Затова трѣбва да се нареди една точна статистика за всичкитѣ мъртвородени дѣца. Но тукъ се явяватъ двѣ главни затруднения, които г. Март(?) формулира на конгреса: това сѫ затруднения материални, или естествени, и затруднения официални, или формални. Естественитѣ затруднения се състоятъ въ трудностьта да се отдѣлятъ мъртвороденитѣ отъ пометнатитѣ . . . . Официалнитѣ, или формалнитѣ, трудности се заключаватъ въ това, че въ разни страни сѫществуватъ твърдѣ различни законоположения и наредби за опрѣдѣлянето на мъртво — и живороденитѣ.

Наистина, че за да може официалната статистика да констатира точно мъртвороденитѣ, трѣбва да умѣе най-напредъ да отличава пометнатитѣ отъ мъртвороденитѣ, после да прѣдпише да се записватъ всичкитѣ родени плодове (било пометнати или редовно родени), слѣдъ това да разграничи точно понятието за мъртвороденитѣ отъ живороденитѣ и най-после вече да събира и таблица(?) прибиваll(?), които биха хвърлили свѣтлина върху причината на мъртвораждаемостьта.

Въ сѫществуващитѣ законоположения за гражданското състояние никѫдѣ не е задължително общото зарегиструвание на пометнатитѣ дѣца. Само въ Норвегия и Парижъ е задължително обявяването на пометнатитѣ зародиши на повече отъ 4 мѣсеца, а въ Прусия и Саксония е задължително обявяването на роденитѣ слѣдъ 6 мѣсечно носене плодове и ако иматъ ръстъ по-голѣмъ отъ 32 сантиметра. Въ никоя друга държава не е задължително зарегиструвнето на по-малкитѣ отъ шесть мѣсеца плодове, а въ повечето държави — за това не се гори нищо споменува въ законитѣ. Желателно е, разбира се, щото тоя въпросъ всичкитѣ културни страни да се споразумѣятъ и измѣнятъ законодателствата си, щото поне 6 мѣсечнитѣ пометнати да се регистриратъ, като се отдѣлятъ, разбира се, отъ роденитѣ мъртви, но въ опрѣдѣления срокъ, сирѣчъ слѣдъ изтичането на осмия мѣсецъ. Има недѣлни, които намиратъ, че прѣди изтичането на 29 седмици, или 203 дена, плодътъ не е способенъ за животъ, слѣдователно и записването му въ тоя срокъ между мъртвороденитѣ ще бѫде неправилно.

На второ мѣсто иде разграничаването на живороденитѣ отъ мъртвороденитѣ. И тукъ за правилното зарегиструвание на мъртвороденитѣ има естествени и официални прѣчки. Кое дѣте е родено мъртво: умрѣлото ли въ утробата на майка си, умрѣлото во врѣме на операцията ли, или умрѣлото веднага слѣдъ излизането му отъ майчината утроба? Това сѫ въпроси, които засѣгать официалната статистика не навсѣкѫдѣ е еднакво разрѣшила. Затова статиститѣ и досега напрѣдъ, па и сега настояваха да се узакони въ всичкитѣ страни, щото констатирането на мъртвороденитѣ да става по отдѣлно за умрѣлитѣ въ утробата на майката, за умрѣлитѣ въ врѣме на раждането и за ония, които сѫ умрѣли слѣдъ излизането изъ утробата. Това сѫ, тъй да речемъ, естественитѣ, или материалнитѣ условия за правилното зарегиструвание на мъртвороденитѣ. Има още и официални, или административни условия, които съ важни явяватъ тукъ. Това сѫ сроковетѣ за задължителното обявяване на новороденитѣ. Не е все едно, дали това зарегиструвание трѣбва да стане въ 24 часа, въ три дни или три мѣсеца, както е въ Англия. Защото умрѣлитѣ въ първитѣ дни слѣдъ раждането, даже въ такива страни като Австрия, гдѣто акушерката има право да кръсти дѣтето

въ случай на нужда, умрѣлитѣ слѣдъ раждането се обявяватъ често за мъртвородени. Затова желателно е да се узакони навсѣкждѣ декларирането на раждането веднага слѣдъ това и най-късно въ продължение на 24 часа.

Най-послѣ за издирване причинитѣ на мъртвораждаемостьта, нужно е да се региструватъ и такива признаци, които на първо мѣсто иматъ влияние върху това явление: климатътъ (сезона), работата на майката, благосъстоянието й, както и гражданското й състояние (законно и незаконно родени).

Конгресътъ прие по тоя въпросъ слѣдната резолюция:

Прѣдъ видъ на това, че въпросътъ за мъртвораждаемостьта е отъ голѣмо значение за благосъстоянието на народитѣ и за тѣхното обществено битие;

Че статистиката сама не може да подобри базата на статистиката на мъртвороденитѣ; Демографическиятъ конгресъ изказва желание, щото всичкитѣ правителства да ревизиратъ административнитѣ си разпореждания относително регистрирането на ражданията съ цѣль да се регистрирватъ всичкитѣ раждания (даже прѣждеврѣменнитѣ и мъртвороденитѣ) съ допълнителнитѣ обстоятелства. Статистицитѣ пъкъ въ споразумѣние съ лѣкаритѣ ще групиратъ листоветѣ за ражданията тъй, че да може да се получатъ еднообразни таблици за прѣждеврѣменнитѣ раждания (помѣтанията) и мъртвороденитѣ.

II. въпросъ. Смъртностьта въ първата дѣтска възрасть: честина, причини и мѣрки, които трѣбва да се вематъ.

Отъ формулирането на втория въпросъ е ясна голѣмата свръзка, която сжществува между него и първия въпросъ за мъртвороденитѣ; затова тѣхното обсжждане на конгреса бѣ поставено наедно, та и резолюцията е обща и за двата въпроса.

И наистина, ако мъртвораждаемостьта е една загуба, то смъртностьта на дѣцата въ първата година е едно зло, което материялно и морално се отражава на развитието на обществата. Като си припомнимъ, че смъртностьта въ първата година на дѣцата достига до грамадната понѣкога цифра отъ 30% отъ всичкитѣ раждания, ние ще разберемъ, защо и хигиенисти и статистици тъй много енергия харчатъ за разяснението на тоя въпросъ. Въ много културни страни дѣтската смъртность се е намалила до 9—15% (Швеция, Норвегия, Дания, Франция, Холандия и Белгия), но въ много още други държави, между които е и нашата страна, тя достига максимума отъ 25—27% (Русия, България, Саксония, Бавария).

Грѫцкиятъ професоръ Prausnitz, който бѣ натоваренъ отъ бюрото на конгреса да реферира по тоя интересенъ въпросъ, прѣдстави слѣднитѣ заключения по смъртностьта на кърмачетата:

1. Смъртностьта на кърмачетата е много висока и надминува твърдѣ много смъртностьта въ другитѣ възрасти.

2. Смъртностьта на кърмачетата, по-малки една година, е най-висока въ първия мѣсец живота имъ; слѣдъ тоя периодъ тя нама отначало бързо, а послѣ постепенно.

3. Тази висока смъртность се причинява много отъ болеститѣ на смилателния каналъ това статистицитѣ сж се занимавали най-м съ тѣхъ.

4. Смъртностьта на кърмачетата се измѣ твърдѣ много, споредъ годишнитѣ врѣмена бърже се увеличава въ юлий и достига максимумъ въ августъ и септемврий, за да сп слѣдъ това пакъ тъй бърже.

5. Наблюденията показватъ, че дѣцата, кър съ гжрди, сж по-малко изложени на смъртъ колкото другитѣ. Между изкуствено хране по-голѣма е смъртностьта у ония, които се нятъ съ препарати, а по-малко у ония, ш хранятъ съ краве млѣко.

6. Благосъстоянието на родителитѣ влия значителна степень върху смъртностьта на мачетата. Смъртностьта, като резултатъ отъ лести на стомаха и червата, е твърдѣ голѣм беднитѣ класове, по-малка въ срѣднитѣ и тв слаба между богатитѣ класове.

7. Лошото хранене, недобритѣ жилища, сата отъ грижи за дѣцата сж факторитѣ, к увеличаватъ значително дѣтската смъртност е възможно да се опрѣдѣли, кой отъ тия фак играе най-важна роль.

8. За да се разяснятъ тия въпроси, желат е да се изслѣдватъ статистически при смрт на всѣко кърмаче условията на храненето жилището, при които се е намирало, как грижитѣ, които му сж били давани. Тия риялн би послужили да се направятъ интер статистики.

Отъ тия заключения ставаше явно, осо слѣдъ дебатитѣ, които ставаха въ засѣдан на конгреса по тоя въпросъ, че най-важн което за напрѣдъ ще трѣбва да се иска официялната статистика, състои въ регист нето на ония социялни условия, въ които принудени да живѣятъ кърмачетата. Прѣдъ на това конгресътъ прие прѣдложението на вѣстния белгийски икономистъ Hector Deni се разшири проектътъ на г-на Prausnitz за ст стическитѣ издирвания по дѣтската смъртн формулирано тъй:

Понеже дѣтската смъртность се проявяв особна сила у индустриялнитѣ народи трѣбва да се изучатъ най-важнитѣ ступанс социялни условия, които я причиняватъ;

Че тогава проектътъ за анкета, прѣдложен г. Д-ръ Праузницъ, може съ полза да се разш

Секцията намира, че *сравнителното изу на дѣтската смъртность трѣбва да се еднакво и отъ глeдище на относителното бла стояние, на степеньта на благосъстоянието разнитѣ части на населението — отъ глeдищ естеството и условията на женския трудъ отъ глeдище на законностьта и незаконност на раждането.*

...нацията. Организиране на една официална и ...една статистика за причинитѣ на смъртьта. ...вената частина на главнитѣ причини на ...ьтьта [illegible], които употрѣбяватъ междуна... номенклатура на болеститѣ.

...ата съ смъртностьта е била винаги прѣд... грижитѣ на човѣка, но тя до учавѣ своя ...тепърва, откакъ смъртностьта начена да ...ва като социално, а не само биологично ...е, откакъ тя стана прѣдметъ на демогра... или по-добрѣ, на статистическия методъ. ...оя становище смъртностьта прѣдставя ...за общество не само като явление, ...като резултатъ отъ причини, узнаването ...то и борбата съ които може да даде на ...ството едно какво-годѣ удовлетворение. ...ъ нѣщо едно частично и несистематично ...е не е довело освѣнъ до създаването на ...а отъ едно международно и еднообразно ...ие въ това отношение.

...ението къмъ обединяването на стати... ...тѣ похвати при констатирането на смърт... ...учаи и тѣхнитѣ причини би обаче оставало ...добенъ резултатъ, ако събранитѣ по тоя ...материяли биха били несравнимѣ, бла... ...ие на отсѫтствието на едно междуна... ...еднакво схващане названията на раз... ...ите болести, като причини на смъртьта. ...къ изниква необходимостьта отъ една ...номенклатура на причинитѣ на смъртьта, ...да класифицира послѣднитѣ тъй, че да ...понятията на медицинитѣ отъ цѣлъ свѣтъ ...нитѣ на смъртьта да подхождатъ подъ ...въ категориитѣ, които обематъ главнитѣ ...на смъртьта. Мисъльта за подобна но... ...ура е била подигната още въ врѣмето ...е отъ Белгийската Академия въ 1842. год., ...мисъль биде различно реализирана въ ...страни, благодарение на различното раз... ...на причинитѣ на болеститѣ, които ме... ...въ разни страни не еднакво схващаше. ...ѣхитѣ, направени въ медицинската наука ...откритията на Пастьора, се измѣни осно... ...диференциацията на болеститѣ и бѣше ...вече по-лесно да се пристѫпи къмъ едно ...дотно споразумѣние въ названията на ...тѣ и тѣхното съдържание. Честьта да ...ни на международното възприемане една ...номенклатура на причинитѣ на смъртно... ...и на францужкия демографъ D-r Bertillon'a. ...номенклатура е приета отъ страни, които ...обхващатъ едно население отъ 120 ми... ...или отъ половината отъ населението, което ...се ползува съ една каква-годѣ статистика ...нитѣ на смъртьта. И ако тая номенкла... ...не е несъб... [illegible], тя се дължи, ...признаемъ, отчасти на сѣрвенството на ...народи (нѣмци и англичани), отчасти на ...тунитѣ още въ медицината на разни въз... ...на извѣстни болести. Тъй, разбира се, се ...отчасти и на обстоятелството, че въ разнитѣ ...ческии причини [illegible] болести, ...ни неедиакво съдържание имать, особено

и класирането на нѣкои болести за сѣвернитѣ страни, като че ли не подхождатъ подъ онова класиране, което е прието до сега въ срѣдно-европейскитѣ държави. Но това сѫ възражения, които съ извѣстни измѣнения въ приетата номенклатура ще паднатъ сами по себе си, и затова приемането на международната номенклатура на D-r Bertillon'a отъ Германия, Англия и Скандинавскитѣ държави е въпросъ само на врѣмето.

При всичко това има още много да се желае до окончателното разрѣшение на въпроса за еднаквото констатиране на причинитѣ на смъртьта.

На първо мѣсто тукъ се изпрѣчватъ пакъ спънкитѣ отъ двоиственъ характеръ — естествени, или материални, и формални, или изкуствени. Първитѣ иматъ за прѣдметъ да отстранятъ различното биологично схващане на причината на смъртьта: непосрѣдствената ли причина е и важната отъ социално гледище, или първоначалната. Човѣкъ умрѣлъ непосрѣдствено отъ дефектъ въ сърдцето, но той е ималъ водянка, причинена отъ алкохолизъмъ. Коя причина тукъ е важна въ демографическо отношение? — Разбира се, най-първата, т. е. алкохолизмътъ. Но и послѣдната — дефектътъ въ сърдцето — не трѣбва да се прѣнебрѣгва; защото непосрѣдствената причина на смъртьта можеше да бѫде и друга развала въ органитѣ на човѣка, която би била послѣдствие на алкохолизма или пъкъ би се явила като допълнителна къмъ първата причина. За това необходимо се явява да се констатира не само непосрѣдствената причина на смъртьта, ами и първоначалната.

Това обаче може да направи само лѣкарьтъ, и то оня, който е лѣкувалъ болния до смъртьта му. Но тукъ се именно и срѣщаме съ най-голѣмата мѫчнотия при разрѣшаване въпроса за статистиката на смъртнитѣ причини. Прѣди всичко всички хора не се лѣкуватъ (говоримъ особено за у насъ), а постѣ, лѣкаритѣ подъ прѣдлогъ на професионална тайна, а повечето отъ професионални интереси и отъ деликатно, не желаятъ всѣкога да даватъ свѣдѣния за причинитѣ на смъртьта, или ако ги даватъ, тѣхнитѣ свѣдѣния сѫ общи, неопрѣдѣлени, дори и невѣрни. Събранитѣ свѣдѣния за причинитѣ на смъртьта отъ чиновницитѣ-регистраторитѣ или не заслужаватъ внимание, ако сѫ правени отъ невѣжди, или пъкъ сѫ малко вѣроятни, ако сѫ събирани само чрѣзъ разпитъ на роднинитѣ и близкитѣ на покойния. Колкото пъкъ се отнася до свѣдѣнията отъ тоя родъ, доставяни отъ болницитѣ, тѣ макаръ и да сѫ най-вѣрни, защото сѫ правени възъ основа на аутопсия на умрѣлитѣ, сѫ твърдѣ малко, за да може само върху тѣхъ да се градятъ статистическитѣ изводи за смъртнитѣ причини. И на сегашния конгресъ, както и на по-първитѣ, се прѣдлагаха прѣмѣнни мѣрки, една отъ които е онази, приета въ Швейцария, и която се стреми да избѣгне нарушаването на професионалната тайна. Бюрото на регистрацията изпраща на практикуващия лѣкарь, който е лѣкувалъ болния, единъ бюлетинъ съ означени

името на умрѣлия и други необходими демографически признаци, съ молба да отбѣлѣжи причината на смъртьта. Лѣкарьтъ откжсва името на умрѣлия, записва причината и въ такъвъ анонименъ видъ изпраща личната карта не вече въ общината, а въ централното управление на статистиката, гдѣто се разработватъ полученитѣ данни, а бюлетинитѣ слѣдъ това се изгарятъ. Професионалната медицинска тайна си остава по тоя начинъ ненарушена. Брюкселскитѣ обаче прѣдставители Nikolai и Demarteau справедливо не довѣряватъ абсолютно на лѣкаритѣ даже въ тая форма на тѣхнитѣ съобщения за смъртнитѣ причини. Затова тѣ искатъ, щото прѣди всичко всѣки смъртенъ случай да се провѣрява отъ официаленъ лѣкарь, който ще контролира и показанията на своя събратъ, лѣкуващия докторъ, който трѣбва законно да е задълженъ да показва причината на смъртьта. Само слѣдъ тоя контролъ лѣкарьтъ-мъртвопровѣритель заедно съ своето, ако е противно, мнѣние може да изпраща личнитѣ смъртни карти въ статистическото бюро и да издаде позволително за погребението на умрѣлия.

Въ тая смисълъ се и прие резолюцията, споредъ която се прѣпоржчва:

Дѣйствителното и всеобщо прилагане закона за задължителното прѣглеждане на умрѣлитѣ отъ лѣкарь, упълномощенъ отъ общината, а за ония страни, гдѣто такива закони още нѣма, конгресътъ прѣпоржчва да се наредятъ подобни законоположения. Конгресътъ прѣпоржчва тъй сжщо законодателно задължаване на всичкитѣ лѣкари да явяватъ на държавата причинитѣ на смъртьта на тѣхнитѣ клиенти. Додѣто обаче се приематъ тия законодателни мѣроприятия, прѣпоржчва се анонимното обявяване на смъртнитѣ причини, като се вземе за ржководство Швейцарската система.

IV. въпросъ. Базата на една правилна статистика за раждаемостьта. Срѣдства за прѣдвиждане по демографическитѣ данни, тенденцийтѣ за увеличаване или намаляване на ражданията. Колебания въ раждаемостьта.

Статистиката е единъ численъ методъ за изслѣдване общественитѣ явления. Като такъвъ, той изобразява явленията и понятията за тѣхъ въ числени форми, между които е и отношението, като изражения на извѣстно състояние и даже движение. Въ демографическитѣ понятия раждаемостьта се изобразява чрѣзъ отношението между числото на ражданията въ извѣстно мѣсто и врѣме и другъ единъ знаменатель, какъвто може да бжде или числото на населението, или числото на женитѣ, или числото на омжженитѣ жени, или числото на женитѣ, омжжени или не, въ извѣстна възрасть. Въ изобразяването коефициента на раждаемостьта не само знаменательтъ може да прѣдставя разна срѣда население, ами даже и числительтъ може да не е единъ и сжщи: или всичкитѣ раждания, или само законнитѣ, или само живороденитѣ. Отъ тия комбинации между числителитѣ и знаменателитѣ, отъ които ще се състави коефициентътъ на раждаемостьта, послѣдниятъ ще има нееднакво съдър жание, а слѣдователно и понятието за ражда мостьта въ една срѣда и дадено врѣме ще бжд нееднакво. Това като се знае, статистицит отдавна водятъ споръ относително базата, кояг може да бжде идеално, истинско понятие з раждаемостьта. Това стана особено важно интересно, откакъ се констатира, че не навсѣ кждѣ населението еднакво се увеличава, и ч това въ голѣма степень зависи отъ динамикат на населението: смъртностьта и раждаемостьта При намаляване на смъртностьта се забѣлѣзва намаляване, и то значително, и на раждаемостьта Но послѣдното явление зависи ли отъ смърт ностьта непосрѣдствено, или отъ плодовитостьт на женидбитѣ, или отъ други естествени и со циални причини?

Тия и подобни неясности поставиха на масат питането за една коректна статистика на раж даемостьта, за единъ такъвъ коефициентъ, койт би изражавалъ това социално явление най истински, т. е. би изражавалъ отношението межд агентитѣ на ражданията и тѣхната величина Френскиятъ статистикъ Lucien March въ доклад си по тоя въпросъ на конгреса изброява слѣд нитѣ десеть коефициенти на раждаемостьта всѣки отъ които изобразява една по-голѣм или по-малка часть отъ състава на явлението с които си служатъ сега, или сж си служил статистици:

a) Отношение между законнороденитѣ и же нидбитѣ (за дадена година).

б) Отношение между законнороденитѣ в една година и женидбитѣ, сключени прѣди шест години. (William Farr е намѣрилъ, че срѣдният възрасть на родилницитѣ е съ шесть години по голѣма отъ срѣдната възрасть на омжженитѣ в врѣме на тѣхното омжжване).

c) Отношение между законнороденитѣ и за ключенитѣ отъ петнадесеть години насамъ же нидби, снабдени съ *относителнитѣ тежести* прѣдложени отъ Cauderlier (тия тежести сж ма тематическо изражение на относителната плодо витость на разнитѣ възрасти).

d) Отношение между живороденитѣ закони дѣца и всичкитѣ женидби, сключени отъ шест години насамъ (въ Австрия е намѣрено, че по вечето отъ половината раждания прѣзъ годинат а въ Франция двѣтѣ трети произлизатъ отъ же нидби, сключени по-скоро отъ шесть години

e) Отношение между всичкитѣ раждания цѣлото население.

f) Отношение между живороденитѣ и насе лението.

g) Отношение между живороденитѣ и женит по-стари отъ 15 години.

h) Отношение между живороденитѣ и женит на възрасть отъ 15 до 50 години.

i) Отношение между законнитѣ живороден и омжженитѣ жени на повече отъ 15 годин

j) Отношение между законнитѣ живороден и омжженитѣ жени на възрасть отъ 15 до 50 го

...такъ стави много, споредъ March, необ-
...одима отъ разпредѣление населението на
...групи, въ които да се изучва раж-
...емостьта особено, защото раждаемостьта, като
...а на способностьта за възпроизвеждане
...която не е еднаква въ хетерогеннитѣ по
...ность за възпроизвеждане групи. А тая
...ность, по мнѣнието на Cauderlier, расте
...споредъ възрастьта на жената, споредъ
...растьта на мжжа и споредъ възрастьта на
...брака. Но за него е особено важна въз-
...а на женитбата. Той мисли, че прѣзъ пър-
...тѣ години на женитбата плодовитостьта
...наква въ всичкитѣ страни и че тя се раз-
...по страни само при задържането на же-
...а. Норвежкиятъ държ. статистикъ Kiär е
...мнѣние, че за правилното разрѣшение на тоя
...съ е необходимо да се статистицира, колко
...оставатъ бездѣтни и колко дѣца иматъ
...плодовититѣ женитби. Справедливо за-
...v. Mayr, че всичкитѣ недоразумѣния
...носително разнитѣ бази за коефициента на
...остьта сж дѣло на теоретическо, срѣдни-
...ично, схващане на понятието за раждае-
...та. Но за да може да се уяснятъ тия
...схващания, необходими сж подобрения въ
...тическия материялъ, който ни доставя
...стративната статистика, и въ това направ-
...трѣбва да бждатъ насочени старанията на
... и на конгреса, който напълно и
...прѣдложената отъ v. Mayr и March резо-
...която гласи:

...матическиятъ анализъ на демографиче-
...итѣ явления чрѣзъ разлагане на сложни
...на съставнитѣ имъ групи, необходимо
... да ни даде множество подобрения.
...разпространението на анкетитѣ за граждан-
...състояние и при организирането на разра-
...на статистическитѣ данни, желателно
...увеличатъ ... съ цель да може да
...на сложнитѣ групи. Тая
... [illegible] между
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]

...въпросъ. Кои сж най-добритѣ коефициенти ... при изучване на законитѣ, които ... движението на населението, жени-... и умиранията? Кои сж ... които ... отчитане?

...ванията по тоя въпросъ не станаха, едно, ...то относително раждаемостьта бѣ обсж-...дено въ прѣдидущия въпросъ, а друго, за-...що то е свързанъ съ слѣдния въпросъ ..., който ... движението на ... съ отношението между потрѣбнос-... и ... Справедлива ... бѣлѣжка ... на v. Mayr'a ... конгресъ имаше рапортьоръ Cauderlier), ... въпросъ като че ли не е правилно по-ставенъ, защото изглежда, че се прѣдполага, какво може да има само единъ коефициентъ за **раждаемостьта, смъртностьта и женитбеностьта**, които да бждатъ изчислени. v. Mayr не раздѣля подобенъ възгледъ. Освѣнъ това той не може да допусне и сжществуването на единъ само законъ, който управлява движението на населението (мнѣнието на Cauderlier). Трѣбва да се изучватъ отношенията на причина и слѣдствие, които сжществуватъ между извѣстни естествени и социални фактори, отъ една страна, и дадено едно конкретно движение на населението, отъ друга. Но тия отношения ще бждатъ винаги изразени съ едно голѣмо число правилни специални и общи отношения, които се измѣнятъ въ зависимость отъ врѣмето, мѣстото и особено отъ общото състояние на културата. Да се преопишатъ тия правилни отношения (законосъобразности) въ всичкитѣ имъ подробности, това е задачата на демологията; тя никога нѣма да установи «единъ законъ», единственъ на населението.

VI въпросъ. Разглеждане на възраженията, направени на закона, който прилага движението на населението на отношенията между потрѣбноститѣ и срѣдствата за удовлетворението имъ.

Прѣди нѣколко години излѣзе едно съчинение по демографията отъ белгийския инженеръ Cauderlier подъ название *Lois de la population*. Въз основа на даннитѣ за ражданията, умиранията и женитбитѣ въ Франция, Белгия, Холандия, Англия и Германия за послѣднитѣ 50 години, Cauderlier претендира да е открилъ отдѣлно законитѣ за брачностьта, раждаемостьта и смъртностьта, а като синтезъ отъ тия частни закони — и общия законъ за движението на населението, който авторътъ изразява въ слѣдната формула: «Всички движения на населението, на женитбитѣ, ражданията, умиранията и на емиграцията се свеждатъ къмъ една единствена причина, която дѣйствува винаги и навсѣкждѣ. Тая причина е по-голѣмото или по-малко увеличение или намаление на срѣдствата за живѣене въ сравнение съ увеличението на потрѣбноститѣ.»

Това съчинение, на което биде отказана въ Белгия премията на Henschling въ 1898. год., биде наградено слѣдъ 2—3 години въ Франция съ премията Бертийонъ отъ Парижкото антропологическо дружество. И докато много извѣстни статистици и демографи не искатъ да признаятъ, че Cauderlier е открилъ *закона за народонаселението*, а нѣмската школа прѣдварително отказва възможностьта да се открие такъвъ, други учени сж готови да признаятъ заслугитѣ на Cauderlier въ изучаването пжтя за откриването на какъвъ-годѣ социяленъ законъ, който тогава ще трѣбва да легне въ основата на социологическата наука. Не трѣбва тогава да се учудваме на оная важность, която урѣдителитѣ на конгреса сж дали на мнѣнието на своя ученъ съгражданинъ, като му сж отдѣлили особено мѣсто въ реда на програмата на демографическия конгресъ. Дебатитѣ бѣха твърдѣ оживени

името на умрѣлия и други необходими демографически признаци, съ молба да отбѣлѣжи причината на смрътьта. Лѣкарьтъ откжсва името на умрѣлия, записва причината и въ такъвъ анонименъ видъ изпраща личната карта не вече въ общината, а въ централното управление на статистиката, гдѣто се разработватъ полученитѣ данни, а бюлетинитѣ слѣдъ това се изгарятъ. Професионалната медицинска тайна си остава по тоя начинъ ненарушена. Брюкселскитѣ обаче прѣдставители Nikolai и Demarteau справедливо не довѣряватъ абсолютно на лѣкаритѣ даже въ тая форма на тѣхнитѣ съобщения за смрътнитѣ причини. Затова тѣ искатъ, щото прѣди всичко всѣки смъртенъ случай да се провѣрява отъ официаленъ лѣкарь, който ще контролира и показанията на своя събратъ, лѣкуващия докторъ, който трѣбва законно да е задълженъ да показва причината на смрътьта. Само слѣдъ тоя контролъ лѣкарьтъ-мрътвопровѣритель заедно съ своето, ако е противно, мнѣние може да изпраща личнитѣ смрътни карти въ статистическото бюро и да издаде позволително за погребението на умрѣлия.

Въ тая смисъль се и прие резолюцията, споредъ която се прѣпоржчва:

Дѣйствителното и всеобщо приемане закона за задължителното прѣглеждане на умрѣлитѣ отъ лѣкарь, упълномощенъ отъ общината, а за ония страни, гдѣто такива закони още нѣма, конгресътъ прѣпоржчва да се наредятъ подобни законоположения. Конгресътъ прѣпоржчва тъй сжщо законодателно задължаване на всичкитѣ лѣкари да явяватъ на държавата причинитѣ на смрътьта на тѣхнитѣ клиенти. Догдѣто обаче се приематъ тия законодателни мѣроприятия, прѣпоржчва се анонимното обявяване на смрътнитѣ причини, като се вземе за ржководство Швейцарската система.

IV. въпросъ. Базата на една правилна статистика за раждаемостьта. Срѣдства за прѣдвиждане по демографическитѣ данни, тенденциитѣ за увеличаване или намаляване на ражданията. Колебания въ раждаемостьта.

Статистиката е единъ численъ методъ за изслѣдване общественитѣ явления. Като такъвъ, той изобразява явленията и понятията за тѣхъ въ числени форми, между които е и отношението, като изражения на извѣстно състояние и даже движение. Въ демографическитѣ понятия раждаемостьта се изобразява чрѣзъ отношението между числото на ражданията въ извѣстно мѣсто и врѣме и другъ единъ знаменатель, какъвто може да бжде или числото на населението, или числото на женитѣ, или числото на омжженитѣ жени, или числото на женитѣ, омжжени или не, въ извѣстна възрасть. Въ изобразяването коефициента на раждаемостьта не само знаменательтъ може да прѣдставя разна срѣда население, ами даже и числительтъ може да не е единъ и сжщи: или всичкитѣ раждания, или само законнитѣ, или само живороденитѣ. Отъ тия комбинации между числителитѣ и знаменателитѣ, отъ които ще се състави коефициентътъ на раждаемостьта, послѣдниятъ ще има нееднакво съдъ[ржание], а слѣдователно и понятието за ражда[е]мостьта въ една срѣда и дадено врѣме ще бж[де] нееднакво. Това като се знае, статистици отдавна водятъ споръ относително базата, коя може да бжде идеално, истинско понятие [за] раждаемостьта. Това стана особено важно [и] интересно, откакъ се констатира, че не навс[я]кждѣ населението еднакво се увеличава, и това въ голѣма степень зависи отъ динамика[та] на населението: смрътностьта и раждаемостьт[а]. При намаляване на смрътностьта се забѣлѣзв[а] намаляване, и то значително, и на раждаемостьт[а]. Но послѣдното явление зависи ли отъ смрът[]ностьта непосрѣдствено, или отъ плодовитостьт[а] на женидбитѣ, или отъ други естествени и с[о]циални причини?

Тия и подобни неясности поставиха на маса[та] питането за една коректна статистика на раж[]даемостьта, за единъ такъвъ коефициентъ, кой[то] би изражавалъ това социално явление на[й] истински, т. е. би изражавалъ отношението межд[у] агентитѣ на ражданията и тѣхната величин[а]. Френскиятъ статистикъ Lucien March въ доклад[а] си по тоя въпросъ на конгреса изброява слѣ[д]нитѣ десеть коефициенти на раждаемостьт[а], всѣки отъ които изобразява една по-голѣм[а] или по-малка часть отъ състава на явлението, съ които си служатъ сега, или сж си служил[и] статистици:

a) Отношение между законнороденитѣ и же[]нидбитѣ (за дадена година).

б) Отношение между законнороденитѣ в[ъ] една година и женидбитѣ, сключени прѣди шес[ть] години. (William Farr е намѣрилъ, че срѣдният[а] възрасть на родилницитѣ е съ шесть години по[-] голѣма отъ срѣдната възрасть на омжженитѣ в[о] врѣме на тѣхното омжжване).

c) Отношение между законнороденитѣ и з[а]ключенитѣ отъ петнадесеть години насамъ же[]нидби, снабдени съ *относителнитѣ тежести* прѣдложени отъ Cauderlier (тия тежести сж м[а]тематическо изражение на относителната плод[о]витость на разнитѣ възрасти).

d) Отношение между живороденитѣ закони[] дѣца и всичкитѣ женидби, сключени отъ шес[ть] години насамъ (въ Австрия е намѣрено, че по[-]вечето отъ половината раждания прѣзъ годинат[а], а въ Франция двѣтѣ трети произлизатъ отъ же[]нидби, сключени по-скоро отъ шесть години)

e) Отношение между всичкитѣ раждания [и] цѣлото население.

f) Отношение между живороденитѣ и нас[е]лението.

g) Отношение между живороденитѣ и женит[ѣ] по-стари отъ 15 години.

h) Отношение между живороденитѣ и женит[ѣ] на възрасть отъ 15 до 50 години.

i) Отношение между законнитѣ живороден[и] и омжженитѣ жени на повече отъ 15 годин[и].

j) Отношение между законнитѣ живороден[и] и омжженитѣ жени на възрасть отъ 15 до 50 го[дини].

...тукъ стана явно, споредъ March, необ... ...ства отъ разпредѣляне населението на ... групи, въ които да се изучава раж... ...та особно; защото раждаемостьта като ...ъ на способностьта за възпроизвеждане ...та не е еднаква въ хетерогеннитѣ по ...ость за възпроизвеждане групи. А там... ...ость, по мнѣнието на Cauderlier, разли... ...споредъ възрастьта на жената, споредъ ...та на мѫжа и споредъ възрастьта на ...та. Но за него е особено важна въз... ...на женитбата. Той мисли, че прѣзъ пър... ...ра години на женитбата плодовитостьта ...ква въ всичкитѣ страни и че тя се раз... ...по страни само при застаряването на же... ...а. Норвежкиятъ пъкъ статистикъ Kiar е ...ние, че за правилното разрѣшение на тоя ...ъ е необходимо да се статистира, колко ...и оставатъ бездѣтни и колко дѣца иматъ ...плодовититѣ женитби. Справедливо за... ...а v. Mayr, че всичкитѣ недоразумѣния ...стно разнитѣ бели за коефициента на ...остьта сѫ дѣло на теоретическо, сирѣчь ...ално, схващане на понятието за раждае... ...а. Но за да може да се уяснятъ тия ...ѫждения, необходими сѫ подобрения въ ...ическия материялъ, който ни доставя ...ртивната статистика, и къмъ това направ... ...трѣбва да бѫдатъ насочени старанията на ...стнитѣ и на конгреса, който изслуша и ...прѣдложената отъ v. Mayr и March резо... ...дали гласи.

«Статистическиятъ анализъ на демографиче... ...става чрѣзъ разпадане на сложни ... за да се открие тоя срѣдъ, необходимо ... [illegible] ...ме. [illegible] ... Тая [illegible] ... характеризиране [illegible] ...»

...просъ. Кои сѫ най-добритѣ коефициенти ...ране при изучване на законитѣ, които ...тъ движението на населението, жени... ...раждаемостьта и умиранията? Кои сѫ ф... ... които или ... отвьрлятъ?

...ване по тоя въпросъ не е давано, само, ...ни отнесени по ражданията бѣ обсѫж... ...е въ прѣдходния въпросъ, а друго, за... ...о е свързано съ слѣдващия въпросъ за ...който искатъ да обяснятъ движението на ...ието съ отношението между потрѣбнос... ...ъ техното удовлетворение. Справедлива ...бѣлѣжка по рапорта на v. Mayr-а ...въпросъ ... рапортъ отъ Cauderlier-а, ...ъ въпросъ като че ли не е правилно поставенъ, защото изглежда, че се прѣдполага, какво може да има само единъ коефициентъ за раждаемостьта, смъртностьта и женитбеностьта, който да бѫде универсаленъ. v. Mayr не раздѣля подобенъ възгледъ. Освѣнъ това той не може да допусне и сѫществуването на единъ само законъ, който управлява движението на населението (мнѣнието на Cauderlier). Трѣбва да се изучатъ отношенията на причина и слѣдствие, които сѫществуватъ между извѣстни естествени и социални фактори, отъ една страна, и даденото едно конкретно движение на населението, отъ друга. Но тия отношения ще бѫдатъ винаги изразени съ едно голѣмо число правилни специални и общи отношения, които се измѣнятъ въ зависимость отъ врѣмето, мѣстото и особено отъ общото състояние на културата. Да се прецениратъ тия правилни отношения (законосъобразности) въ всичкитѣ имъ подробности, това е задачата на демологията. Тя никога нѣма да установи «единия законъ», единственъ на населението.

VI. въпросъ. Разглеждане на възраженията, направени на законитѣ, които прилагатъ движението на населението на отношенията между потрѣбноститѣ и срѣдствата за удовлетворението имъ.

Прѣди нѣколко години излѣзе едно съчинение по демографията отъ белгийския инженеръ Cauderlier подъ название *Lois de la population*. Въз основа на даннитѣ за ражданията, умиранията и женитбитѣ въ Франция, Белгия, Холандия, Англия и Германия за послѣднитѣ 50 години, Cauderlier претендира да е открилъ отдѣлно законитѣ за брачностьта, раждаемостьта и смъртностьта, а като синтезъ отъ тия частни закони — и общия законъ за движението на населението, който авторътъ изразява въ слѣдната формула: «Всички движения на населението, на женитбитѣ, ражданията, умиранията и на емиграцията се свеждатъ къмъ една единствена причина, която дѣйствува винаги и навсѣкѫдѣ. Тая причина е по-голѣмото или по-малко увеличение или намаление на срѣдствата за живѣене въ сравнение съ увеличението на потрѣбноститѣ.»

Това съчинение, на което бѣше отдадена въ Белгия премията на Heuschling-а въ 1898 год., бѣше наградено слѣдъ 2—3 години въ Франция съ премията Бертийонъ отъ Парижкото антропологическо дружество. И докато много извѣстни статистици и демографи не искатъ да признаятъ, че Cauderlier е открилъ *закона за народонаселението*, а нѣмската школа прѣдварително отказва възможностьта да се открие такъвъ, други учени сѫ готови да признаятъ заслугитѣ на Cauderlier въ изучването пѫтя за откриването или-важния социаленъ законъ, който тогава ще трѣбва да легне въ основата на социологическата наука. Не трѣбва тогава да се удивляваме на тая важность, която уредителитѣ на конгреса сѫ дали на мнѣнието на своя ученъ съгражданинъ, като му сѫ отдѣлили особно мѣсто въ реда на програмата на демографическия конгресъ. Дебатитѣ бѣха твърдѣ обширни

и доста горещи по тоя отъ първостепенна важность за демологията въпросъ; тѣ се продължиха прѣзъ двѣ засѣдания и прѣдставяха интересъ отъ първостепенно значение. Освѣнъ автора на поменатия законъ, който защищаваше тезата си, взеха участие въ дебатитѣ извѣстни статистици и икономисти, като: Levasseur, v. Mayr, Wexweiler, Hector Denis, Kiär, Strauss и други. Въпросътъ остана, разбира се, неразрѣшенъ за двѣтѣ противни страни на това просто основание, че изслѣдването на Cauderlier не е безупрѣчно отъ методологическо гледище и че не е достатъчно подкрѣпено съ несъмнѣни статистически данни, колкото се отнася до сравнението между демографическитѣ му положения за движението на населението и стопанскитѣ му обяснения съ отношението между ресурситѣ и потрѣбноститѣ. За послѣднитѣ авторътъ на *закона за народонаселението* нѣма, защото не може, казва той, да има статистически материяли. И въ това отношение прави сѫ, може би, ония, които го упрѣкаваха въ служенето му съ дедуктивния вмѣсто индуктивния методъ; защото, догдѣто въ логическото сравнение макаръ и едната само отъ прѣдсилкитѣ прѣдставя едно petitio principii, до тогава не може и дума да става за едно пълно приложение на индуктивния методъ. А авторътъ приема стойностьта на много свои стопански прѣдсилки a priori възъ основа само на общи съображения и субективни схващания.

VII. въпросъ. Изучване на статическата и динамическата демография на градскитѣ агломерации.

Бързото нарастване на индустриалнитѣ центрове прѣзъ миналия вѣкъ не можеше да не обърне вниманието на хигиениститѣ и демографитѣ, толкова повече че заедно съ това нарастване голѣмитѣ градски центрове все повече и повече добиваха характеръ съвсѣмъ отличенъ отъ селскитѣ населени мѣста, та дори и отъ по-малкитѣ градове. Гѫстината на населението на тия агломерации, начинътъ на живѣенето, нехигиеничностьта имъ даваха да се подразбира и една демографическа физиономия, отлична, дори право противоположна на селскитѣ населения. Изслѣдванията на градската демография, особно напрѣднаха, откакъ се създадоха въ по-голѣмитѣ градове въ Европа особни статистически бюра, които начинаха по-подробно да се занимаватъ съ събирането и разработването на данни, специално относещи се до демографическитѣ условия на голѣмитѣ агломерации. Колкото обаче и да е направено въ това отношение за науката, то е доста малко, защото липсватъ много елементи, които биха хвърлили особна свѣтлина върху оня потокъ на имигриране въ градищата, съ който се характеризира миналиятъ вѣкъ и който вѣроятно ще продължава да се развива прѣзъ настоящия. Отъ рефератитѣ, които бѣха прѣдставени по тоя въпросъ и отъ станалитѣ по него дебати, се изтъкнаха нѣколко положения отъ методологически характеръ, които показватъ, колко много още има да се желае отъ *статистиката на градскитѣ агломерации.*

Белгийскиятъ докладчикъ Jacquart из като резултатъ отъ неговитѣ изучвания в гийскитѣ градове, слѣднитѣ изисквания о родъ статистика:

1. Когато се говори за градове или за г агломерации, не е достатъчно да се прав личие само между градове по-голѣми и малки отъ 5.000 жители, нито пъкъ за г по-голѣми или по-малки отъ 20.000 или жители.

Трѣба отдѣлно да се разгледватъ гол градски агломерации — съ повечето отъ 1 жители — демографическата физиономия на е съвсѣмъ друга отъ оная на срѣднитѣ г съ население отъ 10.000 до 40.000 жител послѣднитѣ отъ своя страна се отличават отъ малкитѣ градове.

2. Нито юридическото, нито фактич население не подхождатъ напълно за изм на демографическитѣ факти въ градоветѣ трѣбна е една комбинация и отъ двѣтѣ.

3. Потрѣбно е да се класиратъ отдѣл статистиката на смъртнитѣ случаи въ град умиранията на чужденцитѣ.

4. Твърдѣ полезно и лесно е да се различие въ голѣмитѣ градове между де фическитѣ факти, отнасящи се до родени градоветѣ и роденитѣ вънъ отъ тѣхъ.

5. Организирането на градски статист бюра е твърдѣ желателно за Белгия.

Знаменитиятъ виенски статистикъ и п датель на международния статистически тутъ г. von. Inama-Sternegg изказа желан се съберать отъ градската статистика слѣднитѣ данни:

1. Относително продължителностьта на биването на всѣко лице въ града (въ вр прѣброяването на населението);

2. Относително мѣсторождението и мѣс телството на гражданитѣ до заселването в града съ цѣль да може да се построи крѫг притежението и да се констатиратъ етниче и националнитѣ различия въ имигрирало селение.

3. Относително промѣнитѣ, които става градското население, отъ изчезването н ритѣ фамилии отъ селата. Продължителн на генерациитѣ на кореннитѣ и прѣселенит милии. Комбинация на даннитѣ отъ движе на населението съ ония на прѣброяванет носещи се до мѣсторождението, продълж ностьта на прѣбиванието и пр.

При все това статистиката на голѣмит дове прѣдставя единъ важенъ недост когато има да прави своитѣ изводи отъ да на цѣлата градска агломерация заедно съ градията или само отъ ония на самитѣ г безъ прѣдградията. Благодарение на съврѣме удобства на съобщенията, бѣдното нас днесъ не се трупа въ центра на метропол отива да живѣе и по-евтино, и по-хигие въ широкитѣ прѣдградия, каквито днесъ жаватъ всичкитѣ по-голѣми центрове. За

даже, като въ Лондонъ напримѣръ, че ...ието на населението на центра се намалява на прѣградията. Сжщо тъй има ...въ демографическия характеръ на cпното ...ото население. Поради това умѣстно ...кането на von Mayr, щото изучването ...ката демография, ако и да е удобно да ...въ основа на сведенията дани на нѣ... ...се сине на града — центъра и прѣдградията — необходимо е при все това статисти... ...констатирания да ставатъ отдѣлно за ...ѣ и отдѣлно за прѣградията.

...че събирането и разработването на тия ...рѣбва да става тъй, че да може цифритѣ ...ругиратъ споредъ нуждитѣ на науката, ...прави различие между разнитѣ зони на ...остьта (въ самата градска община, въ ...апесо и пр. и пр.).

...въпросъ. Таблицитѣ на смъртностьта по ...на работницитѣ съ разнитѣ професии, ...а, и да се изработятъ скоро и научно такива, ...като такива, и да се направятъ сравними ...нитѣ страни. Въ каква степень таблиц... ...една страна трѣбва временно да се ...на отъ друга.

...въпросътъ за причинитѣ на смъртностьта ...стои още не напълно разрѣшенъ, благо... ...на непълнотата на статистическитѣ материали ...щото пъкъ се дължи на непълнотата на ...ическитѣ похвати, то смъртностьта по ...и е толкова по-малко разработена, за... ...не навсѣкждѣ има въ на статистика ...есиитѣ, вънъ отъ липсата на другитѣ ..., като напримѣръ, раздѣление на живитѣ ...итѣ по възрасть. За една статистика по ...и е потрѣбна номенклатура на про... ..., по която да се класиратъ всичкитѣ ...о статистиката на занятията. Такава е ...наистина, отъ международния статисти... ...институтъ и я слѣдватъ почти всичкитѣ ...ки статистически администрации. Обаче ...по пълна статистика на професиитѣ не ...илизо. Защото даннитѣ за професиитѣ ...ратъ на кратко при общитѣ прѣброявания ...ението. А тѣ, естествено е, не могатъ ...ъ много подробни, за да не прѣтоварватъ ...ѣ въ прѣбройтелната карта. Но и тия ...и биха може би достатъчни, за да се ...една добра статистика на смъртностьта ...есии, ако въ статистическитѣ материали, ...иваш да се точно диференцирания по ...расть и професия. Това не е тъй вишти ...нитѣ, добивани отъ регистрацията на ...ѣ случаи. При такива данни статистиката ...ностьта по професии ще би доста точно ...Таблицитѣ пакъ на смъртностьта по ...и сега засега не могатъ да се изработятъ ...ова на статистическия материалъ, сжщ... ...сравнителнитѣ изслѣдвания, били тѣ ...ии шествеки, стига само да се търси ...а ...остьта на общуренитѣ, болнитѣ ...тѣ. За жалость, тия различия не се

правятъ, и остава за това да се желае още много въ това отношение.

За значението на таблицитѣ на смъртностьта по професии Bertillon обърна вниманието на конгреса върху прѣдлагаемото имъ тълкуване. Защото има професии, въ които смъртностьта може би и да е значителна, но тя не може да се изтъкне въ таблицата, защото такива професии иматъ свойството да изхвърлятъ отслабналитѣ работници и да ги правятъ да умиратъ въ други професии, които прибиратъ немощнитѣ негодни за живота сили, и които той нарича професии-убѣжища. Тъй напримѣръ, желѣзаритѣ, гдѣто се иска голѣма мускулна сила, като добиятъ нѣкоя болесть, напускатъ занаята си и отиватъ за пълнятъ професии като странствуващи музиканти (съ латерни), или обикновенитѣ надничари. Съ това се обяснява и голѣмата смъртность на латерналжиитѣ въ английската статистика за смъртностьта по професии. Поради тия недостатъци обсжждането на въпроса за таблицитѣ на смъртностьта по професии се отложи за бждащия конгресъ.

IX въпросъ. Умопобърканите: а) распространение, причини, върху влиянието, отъ които, които трѣбва да се установятъ демографически данни, които трѣбва да се събиратъ за умопобърканитѣ, държени вънъ отъ тѣхъ.

Отъ самото заглавие на тоя въпросъ се вижда ясно, че първата му часть не принадлежи на демографията. Но като конгресътъ е и хигиенически, бюрото на конгреса вмѣсто да създава особна секция, отнесе единно обсжждането на тоя въпросъ къмъ статистиката на умопобърканитѣ. Дебатитѣ се вършеха повече около първата часть на въпроса, спорѣха повечето лѣкари алиенисти и една часть белгийски юристи, които защищаваха своя законъ за протежиране на умопобърканитѣ, тъй остро нападнатъ отъ швейцарския професоръ-алиенистъ Mahaim.

Затова и върху демографическата часть на въпроса конгресътъ не се спрѣ много. И докладчицитѣ (двама) и ораторитѣ признаха пълното почти отсжтствие на една статистика на умопобърканитѣ, когато нуждата необходимостьта днесъ се чувствува настоятелно въ Европа, гдѣто болеститѣ на ума ставатъ все повече и повече внушителни. Статистиката на лудницитѣ (болницитѣ) констатира едно увеличение на тѣхнитѣ питомци петь пжти повече, отколкото увеличението на самото население (въ Швейцария). Самитѣ лудници се увеличаватъ по число и се прѣпълватъ въ какво врѣме. А специалнитѣ прѣброявания на луднитѣ въ три швейцарски кантона показаха наявѣ, че единъ лудъ се пада въ Цюрихъ на 103 жители, въ Бернъ — на около 100, а въ Апенцель — единъ лудъ мжжъ на 106 мжже, а една луда жена на 102 жени. Увеличава ли се, наистина, умопобъркването въ днешния периодъ свръхчовѣшки и тъй бързоживѣещъ, или тоя изглежда на безумно нѣ лудницитѣ се дължи на все по-голѣмото прибѣгване къмъ болницитѣ, както единъ ораторъ искаше да поддържа, да

какво се дължи умоповрѣждането повече: на наслѣдствеността ли, или на алкохолизма, както поддържаше професорътъ Mahaim; — всичко това може да се разясни само чрѣзъ едно редовно прѣброяване на умопобърканитѣ. Това се призна отъ всичкитѣ оратори на конгреса. Но веднага възниква съмнѣнието: възможна ли е такава статистика? Труднопститѣ изпъкватъ най-напрѣдъ при самото начало на зарегистрирването на умоповрѣдения: кой е умоповрѣденъ? Тоя ли, който е признатъ отъ цѣлото общество, изслѣдванъ отъ психиатъръ? Най-послѣ нужно ли е всичкитѣ да се броятъ: идиоти, кретини и др. такива, които не заплашватъ обществото? На тия въпроси конгресътъ почти едногласно отговори утвърдително. Мжчнотиитѣ постепенно ще се прѣодолѣятъ, а прѣброяването на всичкитѣ умопобъркани трѣбва да се прѣдпише отъ закона въ интереса на цѣлото общество. Въпросътъ дали прѣброяването на лудитѣ да се прѣдприема отдѣлно, или заедно съ общото прѣброяване на населението, като че ли остана не напълно освѣтленъ, толкова повече, че общото прѣброяване, каза се, може да послужи за основа на една медицинска анкета на лудитѣ.

X. въпросъ. Смъртността, причинена отъ злоупотрѣбение съ алкохолни питиета. Факти, причини и мѣрки, които трѣбва да се вематъ.

Дълго врѣме се води споръ, даже въ срѣдата на физиолозитѣ, не толкова за врѣдата отъ употрѣбението на алкохола, ами за неговата даже относителна полезность. Поддържаше се положението, че алкохольтъ, приетъ въ малки дози, не само не врѣди зравето, ами е дори и полезенъ, било въ своето сгрѣващe дѣйствие на организма, било даже и като храна на човѣка. Съ това се обясняваше голѣмото употрѣбение на спиртнитѣ напитки въ сѣвернитѣ части на Европа, съ това се оправдава голѣмата консомация на спирта въ врѣме на гладъ; тоя сжщиятъ възгледъ бѣ възприетъ дори въ войската и при голѣмитѣ физически работи за врѣменно продължение на отпадналата у работника енергия. Днесъ тоя възгледъ прѣдставя вече само единъ етапъ въ историческото развитие на научнитѣ идеи. Днесъ алкохольтъ е абсолютно врѣденъ за организма, даже когато го приемаме като лѣкарство, когато отъ двѣтѣ злини избираме по-малката. Отдѣлни статистически и медицински наблюдения потвърдяватъ тоя възгледъ. Алкохолизъмътъ днесъ се смѣта, като една обществена злина, врѣдна не само непосрѣдствено, защото въ Швейцария и Дания, споредъ точни статистически наблюдения, умиратъ ежегодно само отъ delirium tremens и отъ хронически алкохолизъмъ около 25% отъ населението и 10% отъ болести, въ които алкохолизъмътъ е една отъ съдѣйствуващитѣ причини, ами още и за това, че тая обществена язва е причина на отслабване иммунитета на организма, чрѣзъ едно систематическо отравяне, поради което човѣкъ става много по-достжпенъ за болеститѣ, отъ които днесъ най-много губи икономията на човѣшката енергия. Туберкулозата, споредъ точни статист[...] наблюдения, се развива най-удобно въ с[...] на алкохолицитѣ. Тъй, споредъ статистич[...] изслѣдвания въ Франция, при една конс[...] на 12.47 литри спиртъ на глава, смъртн[...] отъ туберкулозата е 32.8 на 10.000 жит[...] когато консомацията се увеличи до 35.40 [...] на глава, смъртността отъ охтиката се уве[...] до 107.8 на 10,000 жители. Срѣдната смър[...] отъ туберкулозата въ Берлинъ е 15%. В[...] фесиитѣ обаче, изложени на алкохолизъм[...] много по-голѣма: 45% между хотелиерит[...] подари), 52.8% между келнеритѣ въ [...] нетата, 69% между пивоварнитѣ рабо[...] Голѣмото разпространение на сифилиса се [...] днесъ тъй сжщо свързано съ алкохол[...] отдѣлни наблюдения показватъ, че зараз[...] е по-голѣмо у алкохолицитѣ и че голѣм[...] центъ на заразяването е станало въ алкох[...] състояние на заразения субектъ. Сжщото [...] ношение се забѣлѣзва и между алкохоли[...] нещастнитѣ случаи (тѣ сж по-голѣми въ [...] и понедѣлникъ, споредъ наблюдението н[...] манското бюро за държавното осигурява[...] тъй сжщо и между самоубийствата. Въ [...] се пие най-много; тамъ и самоубийства [...] най-много — 30% самоубийства, като неп[...] ственъ резултатъ отъ алкохолизъма, когато [...] въ Норвегия, откакъ се унищожи ча[...] спиртопроизводство въ 1854/55. г. и се въвед[...] наречената *готебурска* система на моноп[...] спирта, която има за цѣль борбата съ пиян[...] числото на самоубийствата отъ 107—11[...] намалило постепенно до 66 на милионъ насе[...] Но най-добрата илюстрация за влияние [...] алкохола върху човѣшката смъртность [...] осигурителнитѣ дружества, които иматъ [...] премии за въздържателнитѣ си клиенти, [...] лението на които спроти обикновенитѣ [...] дохажда до 10—15%. И това е твърдѣ по[...] защото продължителността на живота у [...] които не пиятъ спиртни питиета, прѣв[...] твърдѣ много срѣдния прѣдѣлъ на чов[...] животъ, когато не само алкохолицитѣ, ко[...] се приематъ за осигуряване, ами и у[...] пиницитѣ далечъ не могатъ да достигнатъ [...]ната продължителность на живота.

Прѣдъ видъ на тая важность на алкохолиз[...] обществата, конгресътъ не можеше да не [...] прѣдложението на докладчицитѣ да се ре[...] дува на правителствата да обърнатъ внима[...] статистиката на алкохолизма. Но тъй ка[...] статистика е много трудна да се осжщес[...] понеже науката и практиката не е още и[...] тила похватитѣ, които биха осигурили [...] правилна анкета въ областьта на алкохол[...] конгресътъ прие мнѣнието: *«да се прѣдизви[...] се организира единъ обширенъ статистически [...] рендумъ за най-подробното анализиране за[...] отъ алкохолизъма. Демографическата секция [...] щото формата на тая статистика да се [...] въ идещата сесия».*

...а Вжтрешна миграция на населението. ...а селата. Нарастването на градовете. ... новитѣ сфери. Причини и слаби марки ...

...градовитѣ страни отъ тоя оборъ на вин... социологитѣ фактътъ на обезлюдя... селата и придаването на градоветѣ е направо отъ земедѣлието. Но всеки въпросътъ: каквъ край ще вземе това ... не се обезлюдят и селото, ще се ... цѣла Европа съ градове? Ако това ... само единъ демографически ... не би било още голѣмо. Но тогава ... на границата има важно социално ... измѣня се политическото значение ... на тѣхъ гражданството получава други характеръ, семействата и обществениятъ ... бидатъ съ нѣкакви други структури, прави... понятия се измѣнятъ и пр. и пр., които даватъ вече други образъ на ... малкитѣ градски държавици. Ето ... икономисти, социолози, и хигиенисти, и ... търсятъ да обосноватъ своитѣ ... подраздѣлението, което взематъ съвре... обществени групировки, върху стати... демографията на населенитѣ мѣста, ... демографическитѣ изводи касателно ... обществени подраздѣления на насе... на градско и селско. Обаче статистиката ... на тѣзи изследвания не може да удовлетвори ... нѣкои исканія на социолога; тогава ... съ помощьта и на динамиката на насе... особено механическата динамика — ... на населението.

...статистики, за жалость, не може тъй ... ви доказать освѣнъ нѣкои; даннитѣ ... тъй-нареченната регистрация на меха... движение на населението. На осно... белгийските *регистри на населе...* ...ниския ученъ Nicolai прѣдлагаше ... единъ рапортъ за движението на ... отъ селата въ градоветѣ и отрано ... графическитѣ различия, които прѣда... ...градскитѣ поселения, раздѣлени въ ... три групи: селски или земедѣлски, ... и градски. Въ основата на тая точка ... белгийската наука и практика класифи... населенитѣ мѣста. Nicolai нѣма ха... прѣдобладаващитѣ професии на насе... като отличителенъ признакъ между ... и индустриални агломерации, ... ги отличава само по числото на ... жители — отъ 20,000 жители нагоре ... административенъ характеръ. ... въпросътъ се върти около ... дефиниция на тоя въпросъ, изучаванъ ... отъ ... оратори и експерти ... разграничава отъ ... ученъ ... Kiaer, Mireb и даже H. Denis и може ... да се прѣбиватъ между ... ...ната методология. ... подраздѣлението на Nicolai ... отъ ... и

да сж тѣ, трѣбва да се считатъ като градове, прѣдъ видъ на това че въ силата на това си положение тѣ ужъ получаватъ нѣкакви онѣзи свойства, които характеризиратъ истинския градъ. Остава тъй сжщо висящъ и въпросътъ за критерия на отличаването градовитѣ отъ другитѣ агломерации при демографическитѣ изучвания. Числото на населението — отъ 20,000 нагоре — е сжщо несъмнѣно важенъ признакъ. Но защо да се не вземе цифрата 5000, която прави белгийската, или 8000, както въ датските американската статистика? Международната статистика е приела тъй сжщо цифрата 2000, като граница между селскитѣ и градски агломерации. Това сж, разбира се, условни признаци, които могатъ да иматъ своето прѣимущество въ единъ или другъ случай на изслѣдване въ зависимость отъ цѣлитѣ на изслѣдването. Несъмнѣно е, обаче, едно, че въ агломерацията отъ 20,000 жители и нагорѣ характернитѣ демографически признаци на града изпъкватъ повече, отколкото въ по-дребнитѣ агломерации. Не е за подценяване, разбира се, и другъ единъ отличителенъ признакъ на града — голѣмата имиграция въ него. За намирането на критерия, който разграничава града отъ селото, Kiaer прѣдложи единъ много добъръ методъ. Могло би, казва той, да се раздѣлятъ общинитѣ спорѣдъ % на земледѣлческото имъ население — съ 20, 30, 40, 50, 60 на сто отъ цѣлото население, отъ една страна, и съ 20, 30, 40, 50, 60% неземледѣлско население. Слѣдъ това може да се изучи, какъ се характеризиратъ демографическитѣ отношения въ всѣка отъ тия групи. Отъ тамъ вече би могло лесно да се дойде и до опрѣдѣлението на критерий между градскитѣ и селски агломерации.

Прѣдъ видъ на това, че тоя въпросъ е твърдѣ малко разработенъ въ статистическата наука, конгресътъ рѣши:

„Компетентнитѣ въпроси ще се поставятъ подъ проучването на бюрата: да се даде такова ... понятие ... на ... административнитѣ ... единици, опредѣление на ... агломерации; опредѣление на ... демографии.

„Ще се ... върху ... разлики ... и ... въпросъ.

XII въпросъ. Каква точка ... да зематъ демографията отъ ... статистиката на ..., и ... ... ?“ (Ante Kiaer).

Безспорно е една важна цѣлость на ... държавитѣ ... Но ... особено ... ... земледѣлскитѣ държави, ... характеръ, ... народитѣ ... ... отъ ... ... Малтуса ... и други хора и фактори, които не само ... ... стремежъ ... ... на живота, ами се явяватъ още и като ... на ... отрицателни страни на съврѣменната ... ... и пр. и пр. Въ ... ... държави ... ... е ... ... роль ... и

за борба съ бѣдностьта; въ съврѣменното общество частната благотворителность прѣдприема много нѣщо, особно въ голѣмитѣ градища за оталожване глада на нещастнитѣ. Но това е нищо или почти нищо въ сравнение съ нуждитѣ, и то, може би, не затова, че обществото не би желало, а защото не знае, какъ да се заеме за изцѣряването на злото: нито размѣрътъ на бѣднитѣ е извѣстенъ, нито условията на тѣхнитѣ нужди се знаятъ. Ето отдѣ се яви..а необходимостьта отъ една точна *статистика на бѣдностьта*. Една статистика обаче на бѣднитѣ е нѣщо почти невъзможно; до толкова тя е трудна да се уреди. Прѣди всичко изниква въпросътъ: що е бѣдность и кой е бѣденъ човѣкъ? За да може да се отговори на тоя въпросъ, трѣбва да се опрѣдѣли, какво количество хранителни вещества сѫ необходими за човѣка, за да може да живѣе, колко пари му трѣбватъ за облѣкло, за жилище и т. н. Но най-малкитѣ потрѣби на човѣка standard of poverty е нѣщо мѫчно опрѣдѣлимо, освѣнъ твърдѣ прѣблизително и много относително. Англичанинътъ Seebohm Rowntree е направилъ подобно изчисление; но колкото и да е важенъ тоя трудъ, все пакъ оцѣненнето на бѣдностьта на тоя писатель не е приложимо навсѣкѫдѣ. Затова до сега вмѣсто една обща статистика на бѣднитѣ, тукъ тамъ се събираха статистически свѣдѣния за прѣзрѣваемитѣ отъ държавата, черквата общинитѣ и подобни обществени благотворителни учрѣждения. Тая статистика обаче е непълна, защото частната благотворителность въ повечето случаи е изключена изъ нея. Но даже и да бѣше възможно прѣзрѣваемитѣ отъ частнитѣ дружества да бѫдатъ регистрирани отъ административнитѣ власти, пакъ статистиката на прѣзрѣваемитѣ не е това, що трѣбва да бѫде *статистиката на бѣднитѣ*. Защото, отъ една страна, числото на ония, що прибѣгватъ до обществената подръжка, не може да даде прѣдставление за всичкитѣ бѣдни, нито пъкъ неговото промѣнение може да служи като основание за заключение относително промѣнитѣ въ бѣдностьта на страната. Отъ друга пъкъ страна, прѣзрѣваемитѣ отъ обществената и частна благотворителность сѫ особни, специални категории, нуждаещи се като не даватъ даже понятие за бѣдностьта. Такива сѫ обикновено: стари и болѣзнени хора, изоставени дѣца, сакати, болни и др. т., които далечъ нѣматъ въ себе си ония признаци на бѣдностьта, която втѣче подирѣ си социалнитѣ злини: прѣстѫпностьта, разврата и т. н.

При все това едно общо *прѣброяване на бѣднитѣ* е пакъ невъзможно поради мѫчнотитѣ, съ които е то свързано. Има бѣдни, които нѣма да се записватъ за такива, макаръ и срѣдствата имъ за живота да стоятъ по-долу отъ standard of poverty; да се прави пъкъ административно изслѣдване на бѣднитѣ е не само скѫпо и трудно по сѫщитѣ тия причини на неопрѣдѣленостьта на понятието «бѣдность», ами още и поради

това, че съ своя инквизиционенъ характер
добно изслѣдване би се втурнало въ инти
животъ на хората — нѣщо, което би срѣщ
само съпротивление. Ето защо конгресътъ при
че основата на една статистика на бѣднитѣ
да бѫде пакъ само регистрирането по админис
тивенъ пѫть на всички ония, които прибѣг
до чужда помощь — било до обществената
частна благотворителность. Отъ тия свѣд
на общински, държавни и частни благотв
телни институции, каквито частни цѣли тѣ
прѣслѣдватъ, администрацията ще състави *к
стра на бѣднитѣ*, като всѣки *прѣзрѣваемъ б*
лично описанъ въ тоя кадастъръ съ всич
потрѣбни за науката и администрацията п
наци. По тоя начинъ ще има винаги свѣд
за началото и края на прѣзрѣнието, слѣдоват
за неговата продължителность, както и за см
ностьта, болѣзненостьта и другитѣ демогра
чески явления въ областьта на бѣдностьта.

*XIII. въпросъ. Статистика и причини на с
убийствата.*

Статистиката на самоубийствата изникна,
да се каже, съ изникването на научната ст
стика. A. Quetelet, бащата на съврѣменната
тистика, въ своето съчинение Essai de phys
sociale пръвъ обърна внимание на ония социа
феномени, които при всичката си видима вр
която манифестиратъ съ индивидуалната
се повтарятъ систематически и въ опрѣдѣ
размѣри. Тъй се роди моралната статистика
която за обяснение на извѣстни обществ
факти се прибѣгва до разни мотиви отъ
хически прѣимуществено-характеръ. Самоу
ството, като обществено явление, а не като
лиранъ фактъ, е резултатъ на единъ компл
отъ причини, който като че ли обрисува
чеството и височината на моралното нив
обществото, покрай другъ единъ обществ
феноменъ — прѣстѫплението. Докато морал
на обществото се обясняваше и обосноваl
съ трансцендентнитѣ прѣдставления изъ облас
на религията и философията, обясненията на
моубийството или се не търсѣше, или се из
щаваше въ общата формула на умопобърква
Позитивната методология днесъ съпоставя
нията съ всичкитѣ фактори, на които възмож
резултатъ е физическиятъ и социаленъ
Отъ това съпоставяне на статистически изр
нитѣ явления изпѫква връзката на извѣстни
номени отъ духовенъ и нравственъ харак
съ други чисто материални фактори.

Самоубийството днесъ се поставя въ приче
съотношения съ врѣмето прѣзъ годината (
матически условия), съ пола и сѣмейното
ложение, съ икономическитѣ пертурбации
биологическитѣ закони. Несъмнѣно е, че не
крито още прѣимуществото на тия факт
единъ прѣдъ други. Защото тоя родъ статис
е една отъ най-слабитѣ. Никакъ почти не
води една систематически организована ст
стика на самоубийствата. Даннитѣ за нея се
биратъ отъ полицейскитѣ актове за нещаст

убийствата и самоубийствата. Но тия не включватъ задължително и непрѣменно тѣ случаи, било че много фамилии скриватъ това отъ полицията, или поради отсѫтствие [illegible] тема. Но даже и за тия случаи, които се [illegible] зиратъ, свѣдѣнията не сѫ винаги пълни [illegible] ни. Затова ораторитѣ на конгреса, на мѣсто докладчикътъ Н. Dens v. Mayr, [illegible] жаха да се уреди навсѣкѫдѣ едно по- констатиране съ полицейски актове на [illegible] ствата и покушенията за самоубийство, [illegible] изискватъ винаги слѣднитѣ демографически свѣдения за: пола, възрастьта, семейното стояние, причинитѣ (за умрѣлитѣ [illegible] на аутопсия), общественото и стопанско [illegible] ние, орѫдието на самоубийството и др. [illegible] же да се не пожелае, щото и у насъ за [illegible] рира [illegible] статистиката, която [illegible] ресорното на Вѫтрѣшнитѣ Дѣла прави за [illegible] тѣ случаи, убийствата и самоубийствата [illegible] тая статистика сѫществува, и полицейските власти сѫ се вече фамилиаризирали съ [illegible] що тѣсно ще бѫде тя да се нареди по [illegible] рнитѣ изисквания на науката само съ [illegible] ни наставления за начина за събирането [illegible] числото на тия данни.

[illegible] Архивнитѣ документи, като из[illegible] за демографическата статистика.

[illegible] интересенъ рапортъ отъ г. N. Pirenne [illegible] за задача да обърне по възможность по [illegible] източницитѣ, които могатъ да служатъ [illegible] рическата статистика, било за население [illegible] нето въ минали епохи, било за други [illegible] нески цѣли. Тоя родъ статистика не е [illegible] основа отъ Süssmilch, първиятъ демо[illegible] който права поставя въ обществените [illegible] въ която той не виждаше друго освѣнъ [illegible] прость, които нарежда хармонията въ [illegible] творение — свѣта. [illegible] и самата статистика, историческата ста[illegible] не може да се добие съ много работи [illegible] тая область, защото изисква специални [illegible] ния изъ архивитѣ.

[illegible] въпросъ не можа и сега на конгреса да [illegible] ка, защото отсѫтствуваше референтътъ, [illegible] ето бѣше вече направено.

[illegible] накрай и важенъ въпросъ за историческа[illegible] на архивитѣ, статистиката, [illegible] сѫждана, [illegible] та за една международна библиография [illegible] ческата наука. Такава библиография е [illegible] по-необходима, че и [illegible] статистика се увеличава съ [illegible] и тѣхното непрѣстанно раз[illegible] ставя почти невъзможно.

[illegible] видъ на това конгресътъ изказа же[illegible] да се създаде една международна библио[illegible] по хигиената и демографията.

—

[illegible] е, което може да даде само [illegible] на XIII Брюк[illegible] международенъ конгресъ по хигиената и [illegible] фията.

Въ свободното време между научнитѣ си занятия конгресиститѣ бѣха угощавани и водени по екскурзии, тъй що въ най-широкъ размѣръ полезното се съединяваше и съ приятното.

Втората международна сеизмологична конференция въ Страсбургъ, юлий 1903. год.

отъ

Спасъ Ватевъ

секретарь на [illegible] станция и [illegible] на конференцията

Прѣди четвърть столѣтие, т. е. до освобождението на България, нигдѣ отъ страна на нѣкоя държава не е била създадена нѣкаква организация за наблюдаване земетресения. За своитѣ студии и изслѣдвания сеизмолозитѣ трѣбваше да се задоволятъ съ тоя разнообразенъ, неясенъ и често пѫти непровѣренъ материалъ, който само съ неимовѣренъ трудъ можеше да се почерпи изъ разни стари и по-нови хроники или изъ дневни вѣстници и периодически издания.* По-надеждни и по-цѣнни за цѣльта сѫ тия свѣдѣния, които, веднага или наскоро слѣдъ нѣкое по-голѣмо земетресение, сѫ били събирани чрѣзъ специални въпросници отъ разни лица изъ цѣлата область, въ която се е случило земетресението; но нѣма съмнѣние, че събранитѣ материали ще сѫ много по-добри и много по-пълни, когато се събиратъ отъ лица, които нарочно и прѣди да стане земетресението сѫ били прѣдупрѣдени и поставени [illegible] това, като се ржководятъ отъ прѣдварително дадени имъ упѫтвания. Проникнатъ отъ това съзнание, прочутиятъ Ami Boué, всемирно извѣстниятъ ученъ пѫтешественикъ по нашитѣ страни, се е помѫчилъ още прѣзъ 1851 год. въ единъ свой мемоаръ, четенъ въ Виенската Академия на Наукитѣ, да организира [illegible] по-скоро въ цѣлата австрийска монархия систематично наблюдаване на земетресенията. Отъ това прѣдложение на Ami Boué е полученъ въ първо врѣме само тоя скроменъ резултатъ, че при метеорологическитѣ станции се е въвелъ обичая да се водятъ кратки бѣлѣжки и за случващитѣ се земетресения; специални обаче станции, снабдени и съ инструменти за постоянно наблюдаване на земетресенията, както искалъ това Ami Boué, академията никъдѣ не учрѣдила.

Къмъ края на 1878 година е направена една по-важна стѫпка напрѣдъ, като е турнато, за първи пѫть въ Швейцария, начало на методично

* [illegible] Perrey, Mallet [illegible] И. Мушкетовъ и А. Орловъ [illegible] Петер[illegible] XIX [illegible]

и планомѣрно наблюдаване на земетресенията по специална инструкция и програма, съставена отъ една учена комисия при швейцарския държавенъ метеорологически институтъ, който оттогава е натоваренъ съ грижата да събира материалитѣ по земетресенията изъ цѣлата страна и редовно да ги публикува въ своитѣ годишници. Тукъ и до днесъ се задоволяватъ съ наблюдаването само на тия земетресения, които и безъ апарати се усѣщатъ.

Слѣдъ тоя важенъ и съвършено назрѣлъ починъ на малка Швейцария, неговото възприемане отъ другитѣ държави, и то въ много по-широки размѣри, вече е вървѣло и бързо и твърдѣ успѣшно.

Въ кратко врѣме на чело излиза Италия — тукъ, впрочемъ, хроникирането на земетресенията по частна инициатива е развито много поотколѣ — и тя става първа прѣдводителка на екзактното изучване на сеизмическитѣ явления. Най-първо тукъ се посветява всичкото възможно внимание не само на тия по-слаби и силни земетресения, които се усѣщатъ, но и на тия най-слаби и твърдѣ отдалечени, които сж уловими само съ най-тънки и най-чувствителни апарати. Люлка на всеразличнитѣ по-стари сеизмоскопи, сеизмометри и пр., Италия е страната, която даде въ ржцѣтѣ на ученитѣ и най-модернитѣ сеизмографи, отъ които така-нареченото тежко махало на Vicentini и хоризонталното махало съ механическа регистрация по типа на Grablovitz сж вече разпространени по цѣлото земно кълбо. Тукъ отъ 1885. година насамъ сж устроени съ държавни срѣдства първитѣ европейски самостоятелни сеизмически или геодинамически обсерватории, наредъ съ такава гжста мрѣжа отъ постоянни второстепенни и третостепенни сеизмически станции за наблюдаване мѣстни земетресения, както въ никоя друга европейска държава. Въ италиянския централенъ метеорологически и геодинамически институтъ, както и въ подчиненитѣ му обсерватории въ Catania, Casamicciola, Rocca di Papa, Padua и пр., почнаха да идватъ ученитѣ изъ разни страни за поука и усъвършенствуване, и отъ тука именно почва разпространението на методичното изучване на земетресенията въ другитѣ близки и далечни държави. На взетитѣ първи примѣри изъ Италия се дължи твърдѣ много за извънмѣрното процъвтяване и прѣуспѣване на модернитѣ сеизмологични изслѣдвания въ Япония, въ чиито университети, както никждѣ другадѣ, вече има отдѣлни катедри по сеизмологията.

Слѣдъ Италия и Япония, на редъ иде Англия, която по-рано отъ другитѣ страни се е оказала благосклонна особно къмъ микросеизмичнитѣ изслѣдвания. При британската Assotiation of advancement of science вече отпрѣди нѣколко години има специаленъ постояненъ комитетъ за земетресения, въ който влизатъ като членове прочути английски учени, каквито сж John Milne, послѣ Lord Kelvin, George Darwin и пр.; тоя комитетъ е вече устроилъ и поддържа специални
сеизмически обсерватории не само въ Англ
но и на много мѣста въ разнитѣ части на
лото земно кълбо.

Въ Австрия отъ 1896. година насамъ — ведн
слѣдъ голѣмото Люблянско земетресение —
издаватъ редовно и непрѣкжснато отъ Сеиз
ческата Комисия при Виенската Академия
Наукитѣ и подъ редакцията на извѣстния
Edmund von Moisisovitz обширни годишни отч
и отдѣлни монографии за всички забѣлѣж
земетресения въ австрийската половина на авст
унгарската монархия. Отъ нѣколко години
самъ вече на много мѣста въ монархията д
ствуватъ най-усъвършенствувани сеизмогра
набавени отъ академията или отъ държав
Твърдѣ важни резултати се очакватъ отъ
ничката по рода си сеизмична станция въ п
чутата рудница Прибрамъ, гдѣто въ послѣ
врѣме подъ поставения сеизмографъ на повр
нината на почвата е поставенъ и другъ сж
такъвъ (отъ Wiechert, тежъкъ 1200 килогра
на една огромна дълбочина отъ 1115 ме
И въ Унгария въ послѣдно врѣме се разв
най-жива дѣятелность. Загребската академия в
отъ 20 години наредъ — слѣдъ голѣмото зе
тресение въ Загребъ — самостоятелно и редо
издава годишни отчети за всички забѣлѣж
земетресения въ прѣдѣлитѣ на Хърватско.

Русия по изслѣдването на земетресенията
направила доста много, за да може съ право
завзема въ това отношение едно отъ първ
мѣста между най-културнитѣ държави. Свѣдѣ
за обикновени земетресения се събиратъ т
планомѣрно още отпрѣди петнадесеть годин
то главно по инициативата и грижата на
ператорското руско географическо общество
Русия изобщо, а по прѣдстояването на неу
римия Одески рофесоръ Клосовски — отдѣ
за южна Русия. Освѣнъ споменатия по-рано ру
каталогъ, който съдържа наблюдения за в
мето отъ VI. вѣкъ до 1888. година, казаното г
графическо общество е издало отпослѣ, п
подъ редакцията на Мушкетова, още двѣ
ширни допълнения къмъ тоя каталогъ, които
държатъ събранитѣ материали за врѣмето
1889. до 1898. година. Още въ началото на
щата 1898. година при Императорската Акаде
на Наукитѣ дѣйствуваше една врѣменна, а
началото на 1900. година при тая академи
вече назначена отъ най-видни учени лица
стоянна Централна Сеизмическа Комисия съ гла
задача да установи необходимата тѣсна свръ
между разнитѣ руски учрѣждения, които зим
участие въ организацията на наблюдения по зе
тресенията, да приготви необходимитѣ прогр
и инструкции, да води грижата за редовн
извръшване на наблюденията, както и за с
врѣменното имъ напечатване. Въ послѣднитѣ
дини вече нѣколко обсерватории сж снабд
съ най-добри сеизмически апарати. Бюлетин
на постоянната централна сеизмическа коми
вѣщо редигирани отъ професора Левицки, ка

…ѣтанитѣ отъ сжщата комисия, съдържатъ …и отъ голѣмо значение за науката.
…тоя бѣгълъ очеркъ, на който цѣльта е само …да се посочи, какъ изведнажъ и как… …но е трѣбвало разпространението на сеиз…тѣ наблюдения, неумѣстно е да се из… …а нейна държава потрѣбно, както какво …ърнесено и направено досега въ това от…не, — така като споменахъ, че и въ Франция …о полезно да се турне такава здрава …та основа на сеизмологическитѣ изслѣ… както именно и подобава на една толкова …честна и богата страна, ще се огранича …а нѣколко думи само още и за Германия.
Германия земетресенията не сж чести, а …се случатъ, не сж така силни, както …въ Гърция, Италия, Мала-Азия и др. Тукъ …и да се търси причината, гдѣто въ тая …културна страна бѣлежението на земетре…а и хронологирането имъ до най-ново врѣме …прѣдоставено, сжщо както и въ Франция, …изключително въ дневния печатъ и на …а инициатива. Отъ десетина години обаче …ия държава се е заловила да си изнова …а странитѣ сеизмометрически изслѣдвания …държавно. Днесъ за днесъ германската …на сеизмическа станция въ Страсбургъ, …снабдена съ разнитѣ и най-усъвършенст…ни микросеизмометри отъ всички сжщест…ващи системи, е първа на свѣта и, както по… …спомнете си, тя вече е избрана да служи …за периодъ отъ 12 години като между…на централна станция. И въ другитѣ научни …ве, съ каквито тая страна изобилствува, …Потсдамъ, Хамбургъ, Гьотингенъ, Ла… …и др., вече тѣ съ вдигнати прѣвъзходни ми…смометри, съ които се регистриратъ прѣ…мно далечни земетресения на разстояния …отъ хиляди километри, и въз основа …тѣ записи внимателно се изучаватъ …ерътъ и свойствата на сеизмическитѣ …я, видътъ и периодитѣ на колебанията …на кора, произведени отъ земетресе…, вълнитѣ, по които се разпространяватъ …ения, скоростьта на разпространението …мостьта на тия скорости отъ състава на …кора и др. и пр. Ще си позволя да …тукъ мѣсто на една подробность, която …значението [illegible]. Отъ [illegible] Schlüter, поставенъ въ геофизическия ин… …Гьотингенъ, на 30 април 1901 година …отъ едно далечно земетресение такъвъ …чертежъ на инструмента, каквото по ни… …получени по случай земетресението …въ Каварна на [illegible] сжщата година …[illegible] справка въ [illegible] …ческа станция се установи, че и …чертежъ е дошълъ отъ Каварн… земетресение[1]). Слѣдъ появяването и

[1]) …земетресения въ България № 2, стр. 27 и 28 и …Beiträge zur Geoph…, V. Band, 3. Heft, стр. 340

на [illegible] рето все такъвъ чертежъ и все за Каварна, не е смѣло да се тегли заключение, че нѣкое земетресение вѣроятно състои само отъ единъ единственъ главенъ трусъ (голѣмъ), второ, че въ дадена сеизмична мѣстность главнитѣ трусове се повтарятъ отъ врѣме на врѣме все по сжщия начинъ, и трето, че сеизмичнитѣ вълни, като отиватъ отъ едно мѣсто къмъ друго отдалечено мѣсто, избиратъ все сжщия пжть и, като минаватъ прѣзъ маси, нарушавани все въ сжщия редъ, даватъ на апарата (на едно и сжщо мѣсто) все сжщи чертежи. Прѣкрасенъ поводъ за по-нататъшни важни изслѣдвания!

Още когато се почна въ Германия и въ други нѣкои мѣста регистрирането на далечни земетресения съ всевъзможни инструменти, едни отъ други по-точни и по-чувствителни, пъкъ редица отъ твърдѣ важни факти, отъ родъ на току-що споменатия, даде положителенъ поводъ да се помисли за по-скорошното съставяне общъ планъ на работа. Едно обширно окржжно отъ октомврий 1895.[1]), разпратено отъ Страсбургъ до всички сжществували учрѣждения и учени, за които се мислеше, че се интересуватъ или могатъ да се интересуватъ за прѣуспѣването на сеизмичнитѣ изслѣдвания, бѣше първата стжпка въ тая посока; послѣ прѣзъ 1899 година се постави тоя въпросъ на обсжждане въ седмия международенъ географически конгресъ, на който измежду срѣдата се избра нарочна сеизмологическа комисия, а тя свика прѣзъ априлъ 1901. година въ Страсбургъ първата сеизмологическа международна конференция. Покрай задачата, да се занимае съ редъ научни въпроси, конференцията имаше за главна цѣль и съставянето на едно международно сеизмологическо дружество. По настояването на японскитѣ и руски делегати, приготвениятъ първоначаленъ проектъ за създаване обикновено дружество биде изоставенъ, и се пристжпи къмъ изработването въ самата конференция на единъ новъ проекто-статутъ за международна сеизмологическа асоциация на държавитѣ, която асоциация, естествено, можеше да се осжществи само слѣдъ съгласието на достатъчно число държави. Затова и конференцията рѣши, да се помоли германското правителство да направи надлежнитѣ официални постжпки прѣдъ всички културни държави да усвоятъ това рѣшение и да изпратятъ свои официални делегати въ една втора конференция, въ която окончателно да се изработи потрѣбната конвенция.

Именно за тая втора конференция, държана въ Страсбургъ отъ 11/24 до 15/28 юлий 1903. година, въ която, съгласно съ прѣдписанието на Господина Министра на Народното Просвѣщение отъ 20 май 1903 година подъ № 8174, участвувахъ като делегатъ на българското правителство, се отнасятъ слѣднитѣ редове.

[1]) Pr[illegible] relative à l'organisation d'un système international de stations sismiques.

Съставътъ, срѣщитѣ и засѣданията на втората международна сеизмологична конференция въ Страсбургъ.

На поканата на германското правителство, отправена до всички културни държави, да зематъ участие въ втората международна конференция за изработване конвенция относително съставянето на международна сеизмологична асоциация, бѣха се отзовали и бѣха изпратили свои официални делегати слѣднитѣ държави:

1. Австрия: D-r Mazelle, директоръ на астрономическата обсерватория въ Триестъ;

2. Аржентина: D-r Hauthal, държавенъ геологъ въ Буеносъ Аиресъ;

3. Белгия: академикътъ Folie; академикътъ Lancaster, директоръ на централния метеорологически институтъ въ Uccle при Брюкселъ; Lecointe, директоръ на астрономическата обсерватория въ Брюкселъ; професоръ Goedseels;

4. България: Спасъ Вацовъ, директоръ на централната метеорологическа станция, София;

5. Великобритания: G. Darwin и John Milne;

6. Германия: професоръ G. Gerland, директоръ на Германската централна сеизмическа станция въ Страсбургъ; D-r Kautz, таенъ съвѣтникъ, Берлинъ;

7. Испания: за делегатъ опрѣдѣленъ контъръадмиралъ Don Juan Viniegra, който починалъ, тъкмо прѣди да се събере конференцията. Като неофициаленъ делегатъ присѫтствуваше въ засѣданията на конференцията Richard Cirera, бившъ директоръ на магнитната обсерватория въ Манила (Филипински острови);

8. Италия: Luigi Palazzo, директоръ на централния метеорологически и геодинамически институтъ въ Римъ; G. Grablovitz, директоръ на обсерваторията въ Casamicciola;

9. Конго: професоръ Lagrange, директоръ на геодинамическата обсерватория въ Брюкселъ;

10. Мексико: професоръ Aguilera;

11. Португалия: F. A. Chaves, майоръ и началникъ на метеорологическия институтъ въ Ponta Delgada (Азорски острови);

12. Ромъния: St. Hepites, директоръ на ромънския метеорологически институтъ, Букурещъ;

13. Русия: дѣйствителниятъ статски съвѣтникъ и академикъ Баклундъ, директоръ на обсерваторията въ Пулково; дѣйствителниятъ статски съвѣтникъ Левицки, директоръ на Юрьевската обсерватория; генералъ-майоръ Померанцевъ;

14. Съединенитѣ Сѣверо-Американски Държави: професоръ Harvy Fiedling Reid;

15. Унгария: академикътъ D-r Radó de Kovesligethy, Буда-Пеща;

16. Холандия: D-r van der Stok отъ метеорологическия институтъ;

17. Чили: инжинеръ Delfin Guevara;

18. Швеция: D-r Hildebrand Hildebrandsson, директоръ на метеорологическия институтъ въ Упсала;

19. Швейцария: професоръ D-r Forel и пр[...] фесоръ D-r Riggenbach-Burkhardt;

20. Япония: професоръ D-r Omori и проф[...] соръ D-r Aikitsu Tanakadate.

Освѣнъ споменатитѣ по-горѣ делегати обш[...] за Германия, бѣха изпратени като делегати от[...] страна на германската марина професоръ Börge[...] отъ отдѣлението за колонитѣ D-r V. Dancke[...] mann, отъ държавното съкровище тайниятъ дър[...] жавенъ съвѣтникъ Dombois. — А отдѣлнитѣ гер[...] мански държави имаха свои прѣдставители, какт[...] слѣдва:

1. Баденъ: тайниятъ дворски съвѣтникъ Hai[...] Карлсруе;

2. Бавария: професоръ D-r Sigmund Günthe[...] Мюнхенъ;

3. Вюртембергъ: професоръ D-r Mack въ Ho[...] henheim и D-r Aug. Schmidt, директоръ на Вюр[...] тембергската централна метеорологическа станци[...] Стутгартъ;

4. Елзасъ и Лотарингия: професоръ Becker [...] професоръ Rudolph, Страсбургъ;

5. Прусия: тайниятъ съвѣтникъ Helmert, По[...] сдамъ; тайниятъ съвѣтникъ фрайхеръ von Rich[...] hofen, Берлинъ, тайниятъ съвѣтникъ Wagner [...] професоръ Wiechert Гьотингенъ;

6. Саксония: тайниятъ съвѣтникъ Credner, Л[...] писка;

7. Саксонски-Херцогства: професоръ Straub[...] Иена;

8. Хамбургъ: D-r Schütt, основатель и дирек[...] торъ на сеизмическата станция, и професор[...] D-r Voller.

Навѣстенитѣ официални делегати, Д-ръ Eri[...] нитисъ отъ страна на Гърция и професоръ Ми[...] ланъ Недѣлковичъ отъ страна на Сърбия, н[...] се явиха въ засѣданията на конференцията; по[...] слѣдниятъ съ телеграма се извини. Заведващият[...] метеорологическата служба въ Босна и Херце[...] говина, инжинеръ Ph. Ballif, бѣше пратенъ от[...] правителството да присѫтствува въ конфере[...] цията само като гость.

Като гость изъ Франция присѫтствуваше в[...] конференцията и извѣстниятъ сеизмологъ граф[...] de Montesssus de Ballore, послѣ D-r Akerblo[...] изъ Упсала, професоръ Adolfo Cancani изъ Рим[...] D-r T. Tamaru изъ Япония и нѣколко пока[...] нени учени лица изъ Германия. Имаха достъп[...] въ засѣданията на конференцията и членовет[...] на мѣстния (Страсбургския) комитетъ по урел[...] бата на конференцията.

Тоя комитетъ, подъ протектората на царски[...] намѣстникъ въ Елзасъ и Лотарингия, състоещ[...] отъ 30 членове изъ срѣдата на Страсбургскит[...] учени и най-висши сановници, бѣше изработил[...] отъ по-рано още една подробна програма за кон[...] ференцията, споредъ която първата неофициалн[...] срѣща на делегатитѣ стана на 10/23. юлий ве[...] черьта въ Zivil Kasino, гдѣто най-сърдечно би[...] доха поздравени отъ страна на градъ Страсбург[...] Тукъ стана първото взаимно запознаване и с[...] завързаха разговоритѣ между отдѣлни делегати[...] които най-много се интересуваха единъ за другиго

Тържественото отваряне на конференцията се извърши, съгласно съ програмата, на 11/24 юлий, въ 10 часа сутриньта, въ голѣмата зала на зданието на парламента (Landesausschussgebäude) отъ императорския намѣстникъ за Елзасъ и Лотарингия, князъ zu Hohenlohe Langenburg, съ една прѣкрасна, съдържателна и симпатична рѣчь. На нея отъ страна на Русия отговори професоръ Голицинъ, а отъ името на всичкитѣ държави сѫщо една съдържателна рѣчь италиянскиятъ прѣдставитель Palazzo:

«Високо събрание! Делегатитѣ на разнитѣ чужди държави ме почетоха съ мисията да кажа отъ тѣхно име нѣколко поздравителни думи. Тази оказана на мене честь се обяснява съ факта, че Италия бѣше люлката на сеизмическитѣ студии; но Германия именно доведе тия студии до такова развитие, щото международната организация, за която пакъ тя [illegible] инициативата, се оказа необходима.

Ние, всичкитѣ външни делегати, поздравяваме съ възхищение създаването на асоциацията, прѣдназначена да обгърне въ единъ [illegible] съюзъ всички научни сили, посветени на сеизмологията.

И тия държави, които вече иматъ своя мѣстна сеизмична организация, вѣрватъ, че ще намѣрятъ въ международната организация подкрѣпа въ своитѣ сеизмични изслѣдвания, защото взаимнитѣ дѣйствия на нациитѣ върху неутралната область на науката винаги сѫ донасяли плодотворни резултати.

Съ обединението на всички сили (viribus unitis) напрѣдъкътъ на нашата наука е обезпеченъ, и ние отъ все сърдце желаемъ най-добра сполука на това голѣмо прѣдприятие.

Считамъ за длъжность да изкажа и на високото германско правителство и на протектора на конференцията Негово Високо Височество императорския намѣстникъ, князъ zu Hohenlohe-Langenburg, най-дълбоката благодарность за прѣдприетитѣ постѫпки по осѫществяването на конференцията.

И на града Страсбургъ длъжимъ за указаното гостоприемство най-топла признателность.

На директора на германската централна станция, Dr Gerland, на неуморимия подбудитель на международната асоциация, поднасяме нашитѣ най-сърдечни почитания.»

Маститиятъ Gerland въ една проста, топла рѣчь, изтъкна, че на първата конференция участвали прѣдставители само на Русия, Япония, Австро-Унгария, Швейцария, Белгия и Германия, а сега присѫтствуватъ официални делегати на [illegible] държави, констатира съ радость, че [illegible] международната асоциация на държавитѣ е прѣвърнала [illegible] и [illegible] това, което [illegible] може да се постигне чрѣзъ обединяването на всички [illegible] сеизмологията при [illegible] съдѣйствие отъ страна на държавитѣ.

Първото общо заседание. Слѣдъ изслушване на четиритѣ споменати рѣчи, веднага, въ присѫтствието на царския намѣстникъ, се прѣдложиха и приеха по 1 прѣдседатель и 2 подпрѣдседатели [illegible] за всѣко отъ седемьтѣ заседания, прѣдопрѣдѣлени да станатъ двѣ на 11/24, двѣ на 12/25, двѣ на 14/27 и едно на 15/28 юлий. Избраха се сѫщо за постоянни секретари на конференцията господа професоритѣ Rudolph и Weigand (директори на Страсбургската централна сеизмологична станция), и послѣ се пристѫпи къмъ разглеждането на приготвения правилникъ за вътрѣшенъ редъ, който до нѣйдѣ можа конечно да се прѣгледа и приеме съ нѣкои необходими поправки и измѣнения. Между другото биде установено, щото всѣка държава, колкото делегати и да е пратила въ конференцията, да има само единъ гласъ, и то така, че за всички конститутивни въпроси гласътъ на делегата да не е официално задължителенъ за надлежната държава.

Ще приведа тукъ само двата главни параграфа на приетия вътрѣшенъ редъ, а именно:

§ 1. Въ разискванията влизатъ всички въпроси, които се отнасятъ до урѣждането на международната сеизмологична асоциация, б) всички чисто научни въпроси по сеизмологията, [illegible] въпроси, които се отнасятъ до международнитѣ учреждения за наблюденията.

§ 6. За подробното обсѫждане на въпроситѣ въ § 1 [illegible] ще се занимава комисия I-ва, [illegible] делегатитѣ на външнитѣ държави и [illegible] Научнитѣ въпроси [illegible] ще се занимава комисия II-ра, а въпроситѣ за международнитѣ учреждения за наблюденията, упоменати въ § 1 в, ще се разглеждатъ отъ комисия III-а.

Комисии II-ра и III-а се съставятъ отъ [illegible] специалисти, [illegible] могатъ да участвуватъ въ тѣхъ и всички други членове на конференцията.

Въ първото заседание на комисия I-ва, стана още въ сѫщия день, деньтъ, отъ 2 [illegible] слѣдъ пладне, се пристѫпи къмъ разглеждане членъ по членъ приготвения проектъ на конвенцията относително организацията на международнитѣ сеизмологични изслѣдвания, слѣдъ като прѣдварително почти всички делегати по редъ изказаха своето становище, което взематъ по въпроса. До свършване на заседанието можа, въ течение на 3 часа, да се разгледа, поправи и приеме по-голѣмата часть отъ параграфитѣ на проекта конвенцията.

Вечерьта, на 11/24 юлий, явно, царскиятъ намѣстникъ [illegible]

Съставътъ, срѣщитѣ и засѣданията на втората международна сеизмологична конференция въ Страсбургъ.

На поканата на германското правителство, отправена до всички културни държави, да зематъ участие въ втората международна конференция за изработване конвенция относително съставянето на международна сеизмологична асоциация, бѣха се отзовали и бѣха изпратили свои официални делегати слѣднитѣ държави:

1. Австрия: D-r Mazelle, директоръ на астрономическата обсерватория въ Триестъ;

2. Аржентина: D-r Hauthal, държавенъ геологъ въ Буеносъ Аиресъ;

3. Белгия: академикътъ Folie; академикътъ Lancaster, директоръ на централния метеорологически институтъ въ Uccle при Брюкселъ; Lecointe, директоръ на астрономическата обсерватория въ Брюкселъ; професоръ Goedseels;

4. България: Спасъ Вацовъ, директоръ на централната метеорологическа станция, София;

5. Великобритания: G. Darwin и John Milne;

6. Германия: професоръ G. Gerland, директоръ на Германската централна сеизмическа станция въ Страсбургъ; D-r Kautz, таенъ съвѣтникъ, Берлинъ;

7. Испания: за делегатъ опрѣдѣленъ контъръ-адмиралъ Don Juan Viniegra, който починалъ, тъкмо прѣди да се събере конференцията. Като неофициаленъ делегатъ присѫтствуваше въ засѣданията на конференцията Richard Cirera, бившъ директоръ на магнитната обсерватория въ Манила (Филипински острови);

8. Италия: Luigi Palazzo, директоръ на централния метеорологически и геодинамически институтъ въ Римъ; G. Grablovitz, директоръ на обсерваторията въ Casamicciola;

9. Конго: професоръ Lagrange, директоръ на геодинамическата обсерватория въ Брюкселъ;

10. Мексико: професоръ Aguilera;

11. Португалия: F. A. Chaves, маиоръ и началникъ на метеорологическия институтъ въ Ponta Delgada (Азорски острови);

12. Ромъния: St. Hepites, директоръ на ромънския метеорологически институтъ, Букурещъ;

13. Русия: дѣйствителниятъ статски съвѣтникъ и академикъ Баклундъ, директоръ на обсерваторията въ Пулково; дѣйствителниятъ статски съвѣтникъ Левицки, директоръ на Юрьевската обсерватория; генералъ-маиоръ Померанцевъ;

14. Съединенитѣ Сѣверо-Американски Държави: професоръ Harvy Fiedling Reid;

15. Унгария: академикътъ D-r Radó de Kovesligethy, Буда-Пеща;

16. Холандия: D-r van der Stok отъ метеорологическия институтъ;

17. Чили: инжинеръ Delfin Guevara;

18. Швеция: D-r Hildebrand Hildebrandsson, директоръ на метеорологическия институтъ въ Упсала;

19. Швейцария: професоръ D-r Forel и про- фесоръ D-r Riggenbach-Burkhardt;

20. Япония: професоръ D-r Omori и профе- соръ D-r Aikitsu Tanakadate.

Освѣнъ споменатитѣ по-горѣ делегати общ за Германия, бѣха изпратени като делегати от страна на германската марина професоръ Börge отъ отдѣлението за колонитѣ D-r V. Dancke mann, отъ държавното съкровище тайниятъ дър жавенъ съвѣтникъ Dombois. — А отдѣлнитѣ гер мански държави имаха свои прѣдставители, как слѣдва:

1. Баденъ: тайниятъ дворски съвѣтникъ Hai Карлсруе;

2. Бавария: професоръ D-r Sigmund Günthe Мюнхенъ;

3. Вюртембергъ: професоръ D-r Mack въ Ho henheim и D-r Aug. Schmidt, директоръ на Вюр тембергската централна метеорологическа станци Стутгартъ;

4. Елзасъ и Лотарингия: професоръ Becker професоръ Rudolph, Страсбургъ;

5. Прусия: тайниятъ съвѣтникъ Helmert, По сдамъ; тайниятъ съвѣтникъ фрайхеръ von Rich hofen, Берлинъ, тайниятъ съвѣтникъ Wagner професоръ Wiechert Гьотингенъ;

6. Саксония: тайниятъ съвѣтникъ Credner, Л писка;

7. Саксонски-Херцогства: професоръ Straub Иена;

8. Хамбургъ: D-r Schütt, основатель и дирек торъ на сеизмическата станция, и професор D-r Voller.

Навѣстенитѣ официални делегати, Д-ръ Ег нитисъ отъ страна на Гърция и професоръ Mi ланъ Недѣлковичъ отъ страна на Сърбия, н се явиха въ засѣданията на конференцията; по слѣдниятъ съ телеграма се извини. Заведващият метеорологическата служба въ Босна и Херце говина, инжинеръ Ph. Ballif, бѣше пратенъ от правителството да присѫтствува въ конферен цията само като гость.

Като гость изъ Франция присѫтствуваше в конференцията и извѣстниятъ сеизмологъ граф de Montesssus de Ballore, послѣ D-r Akerblo изъ Упсала, професоръ Adolfo Cancani изъ Рим D-r T. Tamaru изъ Япония и нѣколко пока нени учени лица изъ Германия. Имаха достъп въ засѣданията на конференцията и членовет на мѣстния (Страсбургския) комитетъ по уре бата на конференцията.

Тоя комитетъ, подъ протектората на царски намѣстникъ въ Елзасъ и Лотарингия, състоещ отъ 30 членове изъ срѣдата на Страсбургскит учени и най-висши сановници, бѣше изработил отъ по-рано още една подробна програма за кон ференцията, споредъ която първата неофициалн срѣща на делегатитѣ стана на 10/23. юлий ве черьта въ Zivil Kasino, гдѣто най-сърдечно бя доха поздравени отъ страна на градъ Страсбург Тукъ стана първото взаимно запознаване и с завързаха разговоритѣ между отдѣлни делегати които най-много се интересуваха единъ за другиг

Тържественото откриване на конференцията се [illegible]върши, съгласно съ програмата, на 11/24. юлий, [illegible] часа сутриньта, въ голѣмата засѣдателна [зал]а на парламента (Landesausschussgebaude) [illegible] [и]мператорския намѣстникъ за Елзасъ и Ло[тар]ингия, князъ zu Hohenlohe Langenburg, съ една [кр]ат[к]а насърчителна и симпатична рѣчь, на [к]оято отъ страна на Русия отговори профессоръ [Голиц]инъ, а отъ името на всичкитѣ държави [illegible] една съдържателна рѣчь италиянскиятъ прѣд[стави]тель Palazzo:

«Високо събрание! Делегатитѣ на разнитѣ [illegible] държави ме помолиха съ мандата да кажа [illegible] нѣколко признателни думи. Тази [иск]ана на мене направена честь се обяснява [illegible] съ факта, че Италия бѣше люлката на се[изм]ическитѣ студии; но Германия има заслугата, [че] доведе тия студии до такова развитие, щото [ме]ждународната организация, за която пакъ тя [даде] инициативата, се оказа необходима.

[Н]ие, всичкитѣ външни делегати, поздравя[ваме] ви като възхищение създателитѣ на асоциа[цият]а, прѣназначена да обгърне въ единъ [illegible] съюзъ всички научни сили, посве[тен]и на сеизмологията.

[Ония] държави, които вече иматъ своя мѣстна [сеи]змична организация, вѣрватъ, че ще намѣрятъ [въ] международната организация подкрѣпа въ [своит]ѣ сеизмични изслѣдвания, защото всички [illegible] на нашия вѣкъ неизмѣримата [пол]за на науката винаги съ довели до щастливи [резул]тати.

[Съ] обединението на всички сили ... [illegible] на нашата наука е обезпеченъ, [illegible] отъ все сърдце желаемъ пълна сполука на това толкова прѣдприятие.

[Счи]таме за длъжность да изкажа и на ви[сок]ото германско правителство и на протектора [на] конференцията Негово Височество импера[торск]ия намѣстникъ, князъ zu Hohenlohe-Langenburg, нашата благоговѣйна благодарность за прѣ[дупр]едителнитѣ постъпки по осъществяването на кон[фер]енцията.

[И] на града Страсбургъ дължимъ за указаното [гост]оприемство най-топла признателность.

На директора на германската централна станция, [Dr.] Gerland, на неуморимия основатель на [ме]ждународната асоциация, поднасяме нашитѣ [най-с]ърдечни почитания.»

[Профес]орътъ Gerland въ една доста дълга рѣчь [illegible], че на първата конференция участ[вувах]а прѣдставители само отъ Русия, Япония, [Ав]стро-Унгария, Швейцария, Белгия и Германия, [а] сега присъствуватъ официални делегати на [illegible] държави, констатира съ радость, че [illegible] международната асоциация на дѣрж[ав]итѣ е всеобщото одобрение, и отсега [illegible] това, колкото много нѣщо се очаква и може [да] се постигне чрѣзъ обединението на всич[ки]тѣ трудещи се по сеизмологията при пълно [illegible] съдѣйствие отъ страна на държавитѣ.

Първото общо засѣдание. Слѣдъ изслушването на четиритѣ споменати рѣчи, веднага, въ присъствието на царския намѣстникъ, се прѣдложиха и приеха по 1 прѣдседатель и 2 подпрѣдседатели отъ по нѣколко отъ седемтѣ засѣдания, прѣдопрѣдѣлени да станатъ тѣй: на 11/24. двѣ на 12/25, двѣ на 14/27 и едно на 15/28. юлий. Избраха се също за постоянни секретари на конференцията господа професоритѣ Rudolph и Weigand (асистенти въ Страсбургската централна сеизмологична станция), и послѣ се пристжпи къмъ разглеждането на приготвения правилникъ за вжтрѣшенъ редъ, който по пладнѣ можа конечно да се прѣгледа и приеме съ нѣкои необходими поправки и измѣнения. Между другото още установено, щото всѣка държава, колкото делегати и да е пратила въ конференцията, да има само единъ гласъ, и то така, че за всички конститутивни въпроси гласътъ на делегата да не е дефинитивно обвързващъ за неговата държава.

Ще приведа тукъ само двата главни параграфа на приетия вжтрѣшенъ редъ, а именно:

„§ 5. Въ разискванията влизатъ: a) всички въпроси, които се отнасятъ до управлението на международната сеизмологична асоциация, б) всички чисто научни въпроси по сеизмологията, които [illegible] прѣдлагатъ за обсжждане [illegible], в) [illegible] въпроси, които се отнасятъ до международните условия на наблюденията.

§ 6. Подробното обсжждане на въпроситѣ въ § 5 ще се поеме отъ комисия I-ва, дѣто ще има [illegible] делегати [illegible] държави. Съ специални научни въпроси (§ 5 б) се занимава комисия II-ра, а въпроситѣ за международните условия на наблюденията, упоменати въ § 5 в, се прѣдоставятъ на комисия III-та.

Комисия II-ра и III-та се съставятъ отъ свободни специалисти, но могатъ да участвуватъ въ тѣхъ и всички други членове на конференцията.

Въ първото засѣдание на комисия I-ва, станало въ сжщия день, вечерьта, отъ 2—5 слѣдъ пладнѣ, се пристжпи къмъ разглеждане членъ по членъ приготвения проектъ на конвенцията относително организацията на международнитѣ сеизмологични изслѣдвания, слѣдъ като прѣдварително почти всички делегати по редъ изказаха своето становище, което взематъ по въпроса. До свършването на засѣданието можа, въ течение на 3 часа, да се разгледа, повтори и приеме по-голѣмата часть отъ параграфитѣ на проекто-конвенцията.

Вечерьта, на 11/24. юлий, императорскиятъ намѣстникъ [illegible] отъ името на правителството на Елзасъ-Лотарингия [illegible] на които [illegible] прѣдставители [illegible] губернаторътъ [illegible] университета [illegible] Въ края на обѣда намѣстникътъ [illegible] за германския императоръ и за всичкитѣ прѣдставители въ конференцията държави [illegible] и поврѣждане [illegible] може да постигне единни резултати [illegible] отъ [illegible] делегатъ [illegible] и [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ривитѣ на ученитѣ, които се занимаватъ съ природнитѣ науки, за прѣуспѣването на които науки именно и прѣдлага най-сърдечна наздравица.

Въ наздравицата си за конференцията ректорътъ на Страсбургския университетъ помена извѣстната истина, че въ природнитѣ науки отъ малки и неблѣскави опити не еднажъ сѫ произтичали потици, които относлѣ сѫ правили цѣли прѣобрати. Така е и съ сеизмическитѣ наблюдения, при които съ малки срѣдства и прости уреди сѫ направени такива успѣхи, които обърнаха вниманието и на ученитѣ и на самитѣ дори държави. Сега сеизмологията започва съ една голѣма сигурность да изслѣдва и дълбочинитѣ земни.

Изредиха се още много хубави и остроумни наздравици, за които ще прѣмълча, защото цѣльта ми не е да дамъ всичкитѣ подробности за блѣскавата вечеря, а само да изтъкна, че правителството на Елзасъ и Лотарингия се показа необикновено гостоприемно спрѣмо членоветѣ на конференцията.

Второто общо засѣдание се държа въ сѫбота, 12/25. юлий, отъ 10 до 12 часа сутриньта. Прѣдметъ на това засѣдание бѣха разни научни доклади и разисквания върху микросеизмическитѣ движения на земната кора, върху пулзациитѣ и пулзаторнитѣ осцилации, върху промѣненията на нивото (отклонения на отвѣса), върху акустичнитѣ феномени при земетресенията, върху теорията на сеизмометритѣ, върху свръзката между земетресенията и магнитнитѣ пертурбации и пр. и пр. — все повече съ цѣль да се прѣпорѫчи на асоциацията по-нататъшното разработване на тия въпроси, важни не само за сеизмологията, но и за науката изобщо.

Поради краткостьта на врѣмето, прѣзъ което трѣбваше да трае конференцията, повечето отъ поставенитѣ въ програмата научни въпроси можаха само повръхностно да се докоснатъ, безъ даже да се зима нѣкакво рѣшение по тѣхъ. Впрочемъ и главната задача на тая конференция бѣше приготвването и приемането на конвенцията за международната асоциация.

Въ второто засѣдание на комисия I-ва, което се държа въ сѫщия день отъ 2 до 6 часа сл. пл., се продължиха и сключиха разискванията върху останалитѣ параграфи отъ проекто-конвенцията; остана още да се внесе тя на послѣдно четене и да се гласува въ идущето общо засѣдание. За да опрѣдѣли седалището на централното бюро на асоциацията (членъ 13. отъ конвенцията), отреди се една комисия ad hoc, въ съставъ Darwin (Англия), Forel (Швейцария), Palazzo (Италия) и Померанцевъ (Русия); тя слѣдъ кратко съвѣщание се яви въ засѣданието и обяви, че едногласно е избранъ градъ Страсбургъ за седалище, което се посрѣщна съ общо одобрение.

Тоя день участвуващитѣ въ конференцията бѣха поканени на вечера отъ кмета на градъ Страсбургъ, който прие и поздрави гоститѣ си по единъ най-сърдеченъ начинъ. Прѣкраснитѣ салони на градския домъ, украсени съ чудесни и скѫпи гоблени, се изпълниха отъ множество гости, между които, освѣнъ делегатитѣ на конференцията, присѫтствуваха сѫщо и губернаторътъ, дивизионниятъ комендантъ, много депутати и разни сановници. На отдѣлни маси за групи отъ 5—6 души, волно събрани, се поднесе на гоститѣ разкошна вечеря, която весело се продължи до късно.

Въ недѣля, на 13/26. юлий, на 8½ часа сутрин единъ специаленъ влакъ, състоящъ отъ първокласни потеглиха всички делегати и други поканени гост брой около 80 души — къмъ града Schlettstadt, метра на югъ отъ Страсбургъ, гдѣто чакаха при кола и повезоха гоститѣ къмъ стария замъкъ Ho burg, най-хубавата руина на Елзасъ, кацнала на ед хълмоветѣ на южнитѣ Вогези.

Слѣдъ 2 часа возене се пристигна въ прѣкрас телъ туку подъ замъка, отъ терасата на който се чудесна панорама, съставена отъ Реинската долина зитѣ и Шварцвалдъ. Слѣдъ една малка закуска, пѣши потеглиха къмъ замъка, който отъ 1899. год тежание на германския императоръ Вилхелмъ II. и негова смѣтка се поправя и възстановява въ то какъвто е ималъ прѣди много вѣкове. Ще се по повече отъ милионъ марки; но ще се създаде чудесно, както можеше да се разбере отъ напр досега и отъ това, което, споредъ личнитѣ обясн архитекта, остава да се прави въ продължение колко още години. Веднага слѣдъ разгледването на се даде въ хотела обѣдъ отъ името на императ германско правителство. Тръгна се обратно около и се пристигна около 8 вечерьта въ Страсбургъ. Т остана паметенъ за всички делегати, особно пора денята имъ така възможность да прѣкаратъ волно дълго врѣме заедно, да се запознаятъ по-добрѣ кажатъ.

Въ понедѣлникъ, 14/27. юлий, засѣдава мѣстно комисиитѣ III-та и II-ра, при у ето на всички членове. Прѣди да се при къмъ дневния редъ, делегатътъ Palazzo п за конференцията, като даръ, всичкитѣ го течения на Bolletino della Sociatà Sismologi liana, а слѣдъ това на менъ пръвъ се да мата да направя слѣдното прѣдложение за дане сеизмически наблюдения въ Турция:

«Когато прѣзъ априлъ 1901. година свикана въ Страсбургъ първата междун сеизмологична конференция, тогава изд на българската централна метеорологическа ция, подъ заглавие »Землетресения въ Бъ въ XIX-я вѣкъ — Tremblements de terre garie au XIX siècle« още не бѣше напечат затова проф. Рудолфъ при изброяване едно отъ засѣданията на конференцията нитѣ, въ които се извръшватъ макросеизм наблюдения, не можеше да спомене, че и в гария, едноврѣменно съ съсѣдна Ромъния, ганизирано систематично наблюдаване на тресенията още отъ 1892. година, като длъжени всички метеорологически, дъждо и телеграфо-пощенски станции, а отно всички болници, както и по-интелиген селско-общински писари и народни учите пращатъ на централната метеорологическа ция, като на централно учрѣждение за изу земетресенията въ страната, своитѣ съоб за осѣтени земетресения. За тая цѣль съ е разпратена въ нѣколко хиляди екземпля рочна инструкция и програма. Резултатит досегашната дѣйность въ тая посока се с жатъ въ поменатата по-горѣ публикация, и въ издаденитѣ относлѣ на български френски езикъ два отдѣлни годишни отче годинитѣ 1901. и 1902. — Ако спомена че въ най-близко бѫдеще ще се приста

[illegible]деждането нѣколко станции, снабдени съ [illegible], то смѣя да вѣрвамъ, че България [illegible] начинъ врака всичко възможно отъ своя [illegible] напълно изпълнява дълга си, която и [illegible] по изучването земетресенията на [illegible]ския полуостровъ.

[illegible] другитѣ земи на тоя полуостровъ. [illegible] Босна съ Херцеговина не по-малко са [illegible] въ тая посока. Да се надѣемъ, че и въ [illegible] и въ Сърбия и Черна Гора ще се [illegible] наблюдаване на земетресенията, без [illegible] отъ изникналия починъ. За жа[illegible] същото може да се каже и за Тур[illegible] всичко че тая страна е отъ голѣма [illegible] въ сеизмично отношение. Въ интересъ [illegible] изслѣдвания било би, прочее, [illegible] желателно да се вземе тукъ едно рѣ[illegible] силата на което да се прѣкъснати [illegible] правителство отъ най-подходящото [illegible] относно на възстановението въ Тур[illegible] сеизмичната служба, която по желанието [illegible] Н. В. Султана бѣ организирана въ 1895, [illegible] отъ италианеца Giovani Agamennone, [illegible], която слѣдъ кратко съществуване [illegible] напусната.

[illegible] ще се чака обаче това рѣшение за [illegible] отъ турското правителство, же[illegible] централнитѣ учреждения въ А[illegible] да разпредѣлятъ долуномени указания на [illegible] вътрешнитѣ и благодарение на [illegible] и особено въ Европейска Турция и [illegible] отъ тѣхъ само практично [illegible] въ наблюдаване земетресенията; на [illegible] съ[illegible] едновременно и прижетъ на [illegible] да събиратъ и публикуватъ получени[illegible] за земетресения въ тая страна.

[illegible] тая само тогава ще може да се [illegible] на желанията [illegible] Кавказъ и Азиатска Турция [illegible] цѣлия сеизмични станции съ [illegible] земетресенията, а полученитѣ свѣдения [illegible] на нѣкое централно учреждение за [illegible] и публикуване.

[illegible] Международната Сеиз[illegible] Асоциация еднакво присъединени къмъ [illegible] и поддържане сеизмически обсерва[illegible], въ които на [illegible] на Асоциацията, — [illegible] Митъ [illegible] Bernhard Günther (Белградъ) на [illegible] прѣдложението, [illegible] на българската централна метеорологи-

ческа станция, поискa да се допълни прѣдложе-нието въ смисълъ, щото именно тая станция да се натовари съ събирането, обработването и об-народването на свѣдѣнията изъ Турция.

Слѣдъ като и делегатътъ Левицки (Русия) подкрѣпи прѣдложението и изтъкна важността на София, която би се присъединила къмъ съ[illegible] интернационални станции, събранието ед-ногласно приема прѣдложението Ватевъ — Günther.

Гостътъ Adolo Cancani, [illegible] при Рим-ския централенъ метеорологически и геодинами-чески институтъ, прочете своя рефератъ върху [illegible] честотата на земетре-сенията и промѣнливостьта на географическата широчина, а слѣдъ това прибави мотивитѣ си къмъ неговото прѣдложение за приемането [illegible], по рационална, международна скала за интензитета на макросеизмичнитѣ и микросеиз-мични трусове — вмѣсто досегашната скала [illegible] Rossi-Forel. Избра се подкомисия, която на послѣдното общо заседание да докладва по въпроса.

Гостьтъ Bilit, завеждащъ метеорологическитѣ станции въ Босна и Херцеговина, направи едно съобщение по статистиката на земетресенията въ тая страна отъ 1896 година насамъ и из-тъкна, че броятъ на земетресенията въ [illegible] мѣста е значително по-голѣмъ отъ броя имъ въ високитѣ мѣста, напр. въ Сараево (на 500 метра височина) отбѣлѣжени [illegible] трусове, а прѣзъ съ-щата епоха не е усѣтено нито едно единствено земетресение въ планинската метеорологическа обсерватория на Бѣлашница (2067 метра), която е отдалечена отъ Сараево само 25 километра (по въздушна линия). По поводъ на това съоб-щение се рѣши, за се прѣдоставитъ бъдещата кон-ференция обсъждането въпроса за високото [illegible] на сеизмическитѣ станции, както и [illegible] (а особено тектоническия) съставъ на мѣстностьта. Поради краткостьта на врѣмето само се докоснаха, безъ да се взиме рѣшение, още нѣкои въпроси, като напр., да ли [illegible] [illegible], членъ на асоциацията, е длъжна [illegible] свое народно централно сеизмическо учрѣ-ждение, какви да бъдатъ инструментитѣ на стан-циитѣ и др. и пр.

Въ същия день, понеже [illegible] на 2 часа слѣдъ [illegible], конференцията се затвори на общо [illegible], въ което слѣдъ конечно прѣглеждане и [illegible] [illegible] едногласно бѣше приета [illegible] делегати на конференцията, която [illegible].

[illegible]ция по организацията междуна[illegible] сеизмологичнa [illegible]ция — юлий 1903.

Convention relative à la constitution de l'Association internationale de Séismologie. — Juillet 1903.

[illegible] Асоциацията има за прѣдметъ [illegible] Сеизмологията, [illegible]

Art. 1. L'Association a pour objet l'étude des pro[illegible] de Séismologie [illegible]

датъ разрѣшени само чрѣзъ взаимното съдѣйствие на многобройни сеизмически станции, разпрѣдѣлени по цѣлото земно кълбо.

За постигане тая цѣль най-главнитѣ срѣдства сж:

а) наблюдаване по общи принципи;

б) експерименти върху особно важни специални въпроси;

в) основаване и поддържане сеизмически станции въ такива страни, които биха се нуждаели отъ поддръжката на Асоциацията;

г) устрояване едно Централно Бюро за събиране, обработване и обнародване отчетитѣ, изпратени отъ разни страни.

Чл. 2. Членове на Асоциацията сж тия държави, които поискатъ да се присъединятъ къмъ нея.

Приемането въ Асоциацията става възъ основа на заявление, адресирано до прѣдседателя на Постоянната Комисия.

Чл. 3. Държавитѣ, които сж влѣзли въ Асоциацията, се задължаватъ да ѝ внасятъ годишни вноски.

Общата сума на годишнитѣ вноски възлиза най-малко до 25000 лева (20000 марки).

Изплащането на вноскитѣ ще става чрѣзъ дипломатическитѣ прѣдставители на участвуващитѣ държави направо въ посланическата каса въ Берлинъ (Legationskasse zu Berlin).

Чл. 4. Годишнитѣ вноски се разпрѣдѣлятъ съразмѣрно, както слѣдва:

а) държава съ население до 5 милиона жители плаща 500 лева (или 400 марки) годишно;

б) държава съ население отъ 5 до 10 милиона жители плаща 1000 лева (или 800 марки) годишно;

в) държава съ население отъ 10 до 20 милиона жители плаща 2000 лева (или 1600 марки) годишно;

г) държава съ население по-голѣмо отъ 20 милиона жители плаща 4000 лева (или 3200 марки) годишно.

Размѣрътъ на годишнитѣ вноски на държавитѣ не се видоизмѣнява, ако нѣкоя нова държава постжпи като членъ на Асоциацията. Новопостжпилата държава плаща такава вноска, каквато съотвѣтствува на числото на нейнитѣ жители.

Чл. 5. Органитѣ на Асоциацията сж:

а) Главното Събрание,

б) Постоянната Комисия,

в) Централното Бюро.

Чл. 6. Главното Събрание се състои отъ делегатитѣ на държавитѣ, които сж членове на Асоциацията. То се събира най-малко на всѣки четири години единъжъ.

Свикването става отъ прѣдседателя на Постоянната Комисия, по нейно съгласие. Прѣдседательтъ на Постоянната Комисия може да бжде прѣдседатель и на Главното Събрание.

Поканата трѣбва да съдържа начертание на дневния редъ на Събранието.

concours de nombreuses stations réparties sur tou la Terre.

Pour atteindre ce but il paraît utile:

a) d'exécuter des observations d'après des prin cipes communs;

b) d'instituer des expériences pour l'élucidati de questions d'une importance particulière;

c) de fonder et d'entretenir des observatoir sismiques dans tous les pays qui peuvent avo besoin de l'intervention financière de l'Associatio

d) d'organiser un Bureau central où seront réuni étudiés et publiés les rapports envoyés par l différents observatoires.

Art. 2. Sont membres de l'Association, tous l Etats qui en font la demande au Président de Commission permanente et qui déclarent adhér à la présente convention.

Art. 3. Les Etats, membres de l'Associatio s'engagent à verser, à la Caisse des Légations Berlin par l'intermédiaire de leur représentant dipl matique, une cotisation annuelle dont le monta est fixé à l'article 4.

Le total des cotisations annuelles doit s'élev au minimum à 25.000 francs (ou 20.000 Mks).

Art. 4. Les cotisations annuelles sont établies prorata du chiffre de la population des Etats, d'apr le barème suivant:

a) L'Etat dont la population est inférieure à ci millions d'habitants, verse une cotisation annuel de 500 francs (ou 400 Mks).

b) L'Etat dont la population est comprise ent cinq et dix millions d'habitants, verse une cotisati annuelle de 1000 francs (ou 800 Mks).

c) L'Etat dont la population est comprise ent dix et vingt millions d'habitants, verse une cotis tion annuelle de 2000 francs (ou 1600 Mks).

d) L'Etat dont la population est supérieure vingt millions d'habitants, verse une cotisati annuelle de 4000 francs (ou 3200 mks).

Le montant des cotisations annuelles des Eta n'est pas modifié par de nouvelles admissions d'Eta dans l'Association. L'Etat nouvellement admis pa une cotisation correspondant au chiffre de sa popu lation, conformément au barème établi ci-dessus.

Art. 5. Les organes de l'Association sont:

a) l'Assemblée générale,

b) la Commission permanente,

c) le Bureau central.

Art. 6. L'Assemblée générale se compose d délégués des Etats, membres de l'Association. El se réunit au moins tous les quatre ans.

Elle est convoquée par le Président de la Com mission permanente et avec l'assentiment de celle-c

La convocation porte l'ordre du jour de l'Assem blée générale.

Le Président de la Commission permanente peu être désigné comme Président de l'Assemblée gé nérale.

A leur demande, les Sociétés, Académies et In stituts scientifiques s'occupant de Sismologie, peu vent être autorisés par le Président de la Commis permanente à déléguer à l'Assemblée généra

...и дружества, академии и институти, които ...ждаватъ съ сеизмология, могатъ, по тѣхно ...ние, да получатъ отъ прѣдседателя на ...ната Комисия право да изпратятъ на ...то Събрание свои прѣдставители съ съвѣ...ъ гласъ.

...ъ сѫщо могатъ въ Главното събрание ..., които сѫ поканени отъ прѣдседателя на ...ната Комисия.

7. При гласувания въ Главното Събрание, ...се касаятъ до Асоциацията или нейни ... сѫщо и при административни рѣшения, ...държава отъ Асоциацията, прѣдставена ...ъ или повече делегати, упражнява само ...нъ гласъ.

...жави, членове на Асоциацията, които не ...ставиватъ направо отъ свои делегатъ, ...да прѣдоставятъ правото си на гласъ на ...отъ присѫтствующитѣ делегати.

...ние върху въпросъ, които не е поста... дневенъ редъ, може да се има само, ...то приематъ най-малко половината отъ ...витѣ, които сѫ членове на Асоциацията.

8. За научни въпроси могатъ въ врѣме ...ното Събрание да се назначатъ комисии, ...ки делегатъ е свободенъ да уча...

При гласуването въ Главното Събрание ...ни въпроси на Асоциацията се рѣшава по ...ие на всички делегати, които присѫт... въ заседанието.

9. Въ смѣсени или съмнителни случаи ...уването трѣбва да стане по държави (...чл. 7.), щомъ само поиска това даже ...само делегатъ на нѣкоя държава.

10. Въ случай на еднакво число гласове, ...при гласуване по число на държави или ...о на делегати, винаги надделява гласътъ ...председательствующия.

11. Постоянната Комисия състои отъ ди... на Централното Бюро и отъ единъ отъ ...ата държава назначенъ членъ.

...янната Комисия си избира измежду своята ...прѣдседатель, подпрѣдседатель и главенъ ...ръ.

...ността на прѣдседателя на Постоянната ... и на директора на Централното Бюро ...тъ да се изпълняватъ отъ едно и сѫщо ...

...респонденцията на прѣдседателя на Постоян... Комисия съ заинтересованитѣ държави се води ...средството на тѣхнитѣ дипломатически ...тели въ Берлинъ.

...нната Комисия пронавежда своитѣ те... работи или чрѣзъ кореспондиране и и... ... Тя сама си опрѣдѣля правилника ... се грижи за изпълнението на рѣше... Главното Събрание и за употрѣблението ...отпуснатитѣ кредити.

12. Вноскитѣ на съюзенитѣ държави ...тѣ приходи ще бѫдатъ употрѣбявани ... разноски по публикациитѣ и админи...та на Асоциацията;

ou plusieurs de leurs membres, mais avec voix consultative seulement.

Les personnes invitées par le Président de la Commission permanente peuvent assister aux séances de l'Assemblée générale.

Art. 7. Dans les séances de l'Assemblée générale, chaque Etat, membre de l'Association, représenté par un ou plusieurs délégués, ne dispose que d'une voix pour les questions qui concernent la constitution de l'Association ou les mesures d'ordre administratif.

Les Etats, membres de l'Association, qui n'ont pas envoyé de délégué à l'Assemblée générale, peuvent conférer leur droit de vote à l'un des délégués présents.

Pour qu'une décision soit valable il faut que les délégués d'au moins la moitié des Etats, membres de l'Association, soient présents.

Pour les questions non portées à l'ordre du jour de la convocation à l'Assemblée générale, aucune décision ne peut être prise si elle n'est approuvée par un nombre de délégués au moins égal à la moitié du nombre des Etats, membres de l'Association.

Art. 8. L'Assemblée générale peut constituer des comissions pour l'examen de questions scientifiques. Tous les délégués ont la faculté de prendre part aux séances de ces commissions.

Dans les scrutins de l'Assemblée générale, visant des questions d'ordre scientifique, les décisions sont prises à la mojorité absolue des voix de tous les délégués présents.

Art. 9. Dans les cas douteux ou d'ordre mixte, le vote a lieu par Etats (voir l'article 7) dès qu'un délégué d'Etat en fait la demande.

Art. 10. En cas de parité des voix, soit dans les votes par Etats, soit dans les votes par délégués, la voix du Président est prépondérante.

Art. 11. La Commission permanente se compose du Directeur du Bureau central et du membre désigné par chaque Etat pour faire partie de cette Commission.

La Commission permanente élit dans son sein son Président, son Vice-président et le Secrétaire général.

Les fonctions de Président de la Commission permanente et celles de Directeur du Bureau central ne peuvent être cumulées.

La correspondance entre le Président de la Commission permanente et les gouvernements intéressés, se fait par l'intermédiaire des représentants diplomatiques à Berlin des Etats, membres de l'Association.

La Commission permanente expédie les affaires courantes, soit dans ses réunions, soit après avis échangés par correspondance. Elle établit elle-même son règlement.

Elle veille à l'exécution des décisions prises par l'Assemblée générale et au bon emploi des crédits mis à sa disposition.

Art. 12. Les sommes versées par les Etats, membres de l'Association, ainsi que les recettes d'autre provenance, sont employées:

б) за възнаграждение на главния секретарь;

в) за субвенции или възнаграждения за особно важни теоритичи или експериментални трудове, които биха били опрѣдѣлени отъ Главното Събрание;

г) за основаване и поддържане създаденитѣ отъ Асоциацията станции.

Разпрѣдѣлението на кредититѣ по отдѣлни пера извръшва Постоянната Комисия.

Употрѣбяването на опрѣдѣленитѣ суми става подъ отговорность на директора на Централното Бюро и подъ контролата на Постоянната Комисия.

Всички изплащания върши директорътъ на Централното Бюро по пълномощие отъ прѣдседателя на Постоянната Комисия.

Отчетъ за разхода на вноскитѣ и други приходи ще се обнародва въ протоколитѣ за засѣданията на Постоянната Комисия.

Излишъцитѣ отъ една година ще се употрѣбяватъ за разноски прѣзъ слѣдващата година.

Чл. 13. Централното Бюро е свързано съ Царско-Германската Централна Сеизмическа Станция въ Страсбургъ така, че нейниятъ директоръ е директоръ и на Бюрото и че сътрудницитѣ и срѣдствата на Централната Станция служатъ и на Централното Бюро.

Централното Бюро събира отчетитѣ на отдѣлнитѣ страни, прави отъ тѣхъ главни изводи и ги обнародва.

Чл. 14. Директорътъ на Централното Бюро прѣдставя ежегодно на прѣдседателя на Постоянната Комисия отчетъ, който очъртава всичката дѣятелность на Бюрото и съдържа планъ на работитѣ за слѣдващата година. Отчетътъ и планътъ се изпращатъ напечатани на всички делегати на участвуващитѣ държави. За научни въпроси директорътъ на Централното Бюро кореспондира направо съ членоветѣ на Постоянната Комисия и съ държавнитѣ централни сеизмически институти, както и съ ученитѣ дружества и частни лица, които се занимаватъ съ Сеизмология.

Чл. 15. Главниятъ секретарь дава въ всѣко Главно Събрание отчетъ за работитѣ и положението на Асоциацията.

Освѣнъ това той е дълженъ да обнародва дневницитѣ за засѣданията на Постоянната Комисия, разискванията на Главното Събрание, както и работитѣ, които биха били извършени отъ страна на Асоциацията (гледай членъ 1., алинея 2. в); той води кореспонденцията и извръшва другитѣ текущи работи на Асоциацията подъ ръководството на прѣдседателя на Постоянната Комисия.

Чл. 16. Тая конвенция е сключена за единъ периодъ отъ 12 години, като почва отъ 1. априлъ 1904. година. Тя остава за всѣка отъ участвуващитѣ държави най-малко и за други 4 години задължителна, ако не е денонсирана поне 6 мѣсеци прѣди изтичането на тия периоди.

a) à couvrir les frais d'administration et de lication de l'Association;

b) à solder l'indemnité du Secrétaire gén

c) à payer les subventions ou rénuméra dues, soit pour traveaux théorétiques, soit pou expériences ordonnées par l'Assemblée général

d) à pourvoir aux dépenses nécessitées par l fication et l'entretien des observatoires sismo ques fondés par l'Association.

La répartition des crédits affectés à ces diffé postes est réglée par la Commission perman

L'emploi des sommes ainsi attribuées est sous la responsabilité du Directeur du Bureau tral, et sous le contrôle de la Commission manente.

Tous les paiements sont ordonnés par le recteur du Bureau central, sur mandat du Prési de la Commission permanente.

La justification des dépenses et l'état des rec sont publiés dans les procès-verbaux des séa de la Commission permanente.

Les sommes non employées sont portée l'actif du budget de l'année suivante, et affec aux dépenses de cette année.

Art. 13. Le Bureau central est relié à la tion sismologique de Strasbourg, dont le Direc remplit les fonctions de Directeur du Bureau tral; les employés et les ressources de cette Sta sont mis à la disposition du Bureau central.

Le Bureau central reçoit les rapports fournis les différents pays, et il en publie les résultats néraux.

Art. 14. Le Directeur du Bureau central prés chaque année, au Président de la Commission manente, un rapport embrassant tout le ch d'activité de ce Bureau. Il doit aussi lui soumettr programme des travaux pour l'année suivante. Ce port annuel de même que le programme des vaux, sont imprimés et envoyés à tous les délé des Etats, membres de l'Association.

Pour les questions d'ordre scientifique, le recteur du Bureau central correspond directem avec les membres de la Commission permane avec les bureaux sismologiques nationaux et les sociétés savantes ou les particuliers qui s'o pent de sismologie.

Art. 15. Le Secrétaire général présente à cha Assemblée générale un rapport sur les travau sur la situation de l'Association. Il doit en o publier les procès-verbaux des séances de la C mission permanente, l'exposé des délibération assemblées générales, ainsi que les résultats de vaux exécutés au nom de l'Association (Art. alinéa 2-b). Il est chargé de la correspondance s'occupe, sous la direction du Président de la C mission permanente, des affaires courantes de l' sociation ne rentrant pas dans les attributions Bureau central.

Art. 16. La présente convention est conclue p une durée de 12 ans, à partir du 1 Avril 19 Après cette première péroide, elle restera obli toire par périodes de quatre ans, sauf dénonciat préalable de six mois.

[illegible] поименното гласуване на цѣлата конвенция [illegible] участие по редъ [illegible]: за Германия [illegible]antz, република Аржентина Hauthal, Австрия [illegible], Унгария de Kövesligethy, Белгия Lagrange, [illegible]рия Ватевъ, Чили Guevara, свободната дър[illegible] Конго Lagrange, Съединенитѣ Американски [illegible] Reid, Велико Британия Darwin, Япония [illegible], Италия Palazzo, Мексико Aguilera, Хо[illegible]я van der Stok, Португалия Chaves, Румъния [illegible]s, Русия Голицинъ, Швеция Hildebrandsson, [illegible]ария Forel, Испания Cirera.

[illegible] покана на прѣдседателя германскиятъ де[illegible] и комисарь D-r Kautz обясни, че, понеже [illegible] на международната конференция реши [illegible] рѣшенията и напечата протоколитѣ[1]), де[illegible] ги прѣдстави на германското пра[illegible], а то отъ своя страна ще влѣзе въ [illegible] съ държавитѣ, които сѫ били [illegible] свои делегати, и ще поиска да му сооб[illegible] своето становище по приетата конвенция [illegible] съгласието си съ нея държавитѣ ще [illegible] посочатъ и своитѣ делегати, отъ които [illegible] конституира Перманентната Комисия.

[illegible]арскиятъ делегатъ Forel, въ желанието [illegible] бѫдатъ прѣдставени въ бѫдещата конфе[illegible] всички клони на земното кълбо, прѣдложи [illegible]ференцията единогласно рѣши: *да се помоли [illegible] правителство да съобщи конвенцията [illegible] държави, които въ сегашната конференция [illegible] делегати.*

[illegible] изказанитѣ благодарности отъ страна [illegible] делегати къмъ германскитѣ делегати, [illegible] отъ проф. Левицки къмъ гер[illegible] правителство за положенитѣ трудове [illegible] основането на Асоциацията — засѣ[illegible] се закрива къмъ 6 часа вечерьта.

[illegible]

[1] [illegible] Strassburg [illegible] Konferenz [illegible] Verlag von Wilhelm Engelmann [illegible]

[illegible]

Като се вдигна трапезата, всички [illegible] въ «оран[illegible]жерията» чудесния [illegible] паркъ на Страсбургъ, [illegible] въ честь на конференцията [illegible] приготвено [illegible] градинско [illegible] (Fête champêtre). [illegible] Тъй като се прѣдстави [illegible] осеѣтена [illegible] електрически лампи и при [illegible] оркестъръ [illegible] можеха [illegible] да се забавляватъ [illegible]. Така се свършиха [illegible] на конференцията.

Въ *последното общо събрание*, което се държа на 15/28 юлий сутриньта, се усвоиха приетитѣ рѣшения въ комисия II-ра и комисия III-та. Рѣши се съществуващата сеизмична станция Rossi-Forel и интензитета на земетресенията да се задържи засега, докато се привършатъ изученията за една нова по-рационална и обща стълбица, както за микросеизмичнитѣ, така и за макросеизмичнитѣ трусове. Намѣри се, че е прѣждевременно още отсега да се установятъ общи начала за уредбата и разпрѣдѣлението на сеизмичнитѣ станции въ разни държави. Относително сравнението на врѣмето за международнитѣ сеизмични наблюдения се прие, както и въ първата конференция, да служи гриничкиятъ меридиянъ за изходенъ. По избора на сеизмичнитѣ инструменти сега се не изкаже окончателно рѣшение, а се избра единъ подкомитетъ (Cancani, Milne, Omori, Weigand и Wiechert), който да приготви за бѫдещата конференция подходни прѣдложения. Относително «международни сеизмични въпросници» единогласно се изрази желание, специалиститѣ въ разни държави да въведатъ за сега тия въпросници, които сѫ изработени отъ D-r Gerland за Германия, да се постигне въ това отношение възможното единство. Единогласно се прие така сѫщо изказаното отъ D-r Hecker желание, *всички сеизмични станции да доставятъ репродукции на чертежитѣ, получени отъ инструментитѣ при по-значителни земетресения.*

Слѣдъ свършването на дневния редъ зима[illegible] проф. Hildebrandsson (Швеция) и отъ името на всички иностранни делегати изказа дълбока благодарность на германското правителство и на германскитѣ делегати за положения трудъ при подготовката..., както и при разискванията въ конференцията.

Професоръ Palazzo (Италия), пакъ отъ името на всички, най-сърдечно поблагодари за голѣмото гостоприемство, което указа къмъ делегатитѣ градъ Страсбургъ.

Най-послѣ германскиятъ комисарь и делегатъ D-r Kautz държа една по-обширна и прочувствена рѣчь, отъ която да приведа само малко отражения [illegible] конференцията стоя въ края на разискванията, които вървѣха до край хармонично и толкова [illegible], както рѣдко се случва въ учени събрания. Науката е общината на мира; тя не познава никакви дѣления, но никога не е имало такова примѣрно сходство, както въ тая конференция. Чрезъ тоя начинъ се постигнаха чудесни и толкова голѣми резултати, които ще бѫде [illegible] въспоминание на всички участници.

Прѣдставителитѣ на германското правителство се гордѣятъ, че поработиха съ толкова отлични учени и делегати на другитѣ държави за слава на науката и за благо на човѣчеството. Сега на дѣйствената сеизмология се разтварятъ нови, по-широки хоризонти.

Една телеграма, подписана въ името на всички отъ Kautz (Германия), Бакундъ (Русия), Darwin (Англия) и Forel (Швейцария), биде приета съ акламация и отправена до княза zu Hohenlohe-Langenburg съ слѣдното съдържание: «Най-почтително донасяме на Ваше Височество, че международната сеизмологична Асоциация се прие единогласно отъ всички делегати на държавитѣ и че Страсбургъ е избранъ за сѣдалище на Централното бюро. Едновремено изказваме най-признателна благодарность отъ страна на конференцията, задѣто милостиво благоволихте да я вземете подъ покровителството си».

Прѣдседательствуващиятъ дигна послѣдното засѣдание на втората международна сеизмологическа конференция съ горѣщо пожелание за прѣуспѣването на новата, международна сеизмология.

Международната научно-промишлена изложба „Дѣтскій міръ“ и III. всерусийски съборъ на дѣйцитѣ по техническото и професионалното образование въ С.-Петербургъ прѣзъ 1903/1904. г. 26. декемврий.

отъ

Илия Григориевъ,

директоръ на Шуменското педагогическо училище

Заминахъ отъ Шуменъ на 20. декемврий. Въ Петербургъ прѣстояхъ до 25. януарий включително, а тъкъ се завърнахъ на 30. с. м.

Въ Петербургъ пристигнахъ вечерьта на първия день Рождество Христово. На другия день отъ пристигането си бѣхъ вече въ университета, дѣто прѣдстоеше да се държатъ засѣданията на събора, и слѣтъ обѣдъ присжтствувахъ на тържественото му откриване. На 27. число се конституираха отдѣлнитѣ секции — всичко 12 — и веднага започнаха редовнитѣ засѣдания, които се продължиха до 4. януарий включително. Положението за тоя съборъ и за участие си въ нѣкои отъ секциитѣ му слѣдва по-нататъкъ. Ще пристжпя първенъ къмъ описанието на изложбата.

I

„Дѣтскій міръ“.

Тази изложба бѣ открита на 22. декемврий, а се закри на 25. януарий т. г. Тя имаше за задача да прѣдстави по възможность, всичко онова, що непосрѣдно се отнася къмъ живота на дѣтето — къмъ онзи свиденъ и увлѣкателенъ дѣтски свѣтъ, въ който човѣчеството умѣе да намира за себе си толкова благодарни и благородни задачи».

Организаторитѣ и бѣха употрѣбили не малко умъ, знание, вкусъ, енергия и опитность за цѣлната пълнота и изящно нареждане и по такъвъ начинъ да прѣдставятъ на посѣтителя не само една красива гледка, но и го потикнатъ да почувствува, колко знания, трудъ, грижи и християнска обичь сж нужни отъ страна на възрастнитѣ, за да се осигури на дѣтето едно щастливо сжществуване, да се опази и закрѣпне нѣжниятъ му организъмъ, да се развиятъ умственитѣ му способности и се укрѣпи правилно детското сърдце, а пъкъ на бѣднитѣ и болнитѣ — да се облекчи горчивата сждба. Да прѣдстави, слѣдователно, успѣхитѣ на постигнатото въ това направление въ Русия и въ странство и да посочи и това, що е желателно още да се направи въ сжщата посока — ето коя бѣше най-близката задача на тая изложба.

По главнитѣ групи експонати бѣха: *умствено и физическо развитие, възпитание и обучение, ... гия, етнография, художество и промишленость.* По-главно значение имаха, естествено, първитѣ двѣ групи, а останалитѣ бѣха прѣдназначени да служатъ повечето като тѣхно допълнение. Отъ чуждитѣ държави участвуваха: Австрия, Германия, Франция, Белгия, Холандия, Швейцария и Съединенитѣ Държави. Изложбата заемаше цѣлия така-нареченъ Потемкински, или Таврически дворецъ, и една врѣменна пристройка къмъ сжщия.

Ще направя прѣди всичко единъ общъ поглеть на разположението на експонираннитѣ групи.

Отъ едно обширно входно антре, съ нѣколко отдѣления за гардеробъ, се влиза въ грамадна кржгла зала съ величествено свѣтло кубе горѣ. Въ срѣдата на тая зала, служеща за вестибюлъ на двореца, се издигаше единъ примѣрен павилионъ съ четири, така-наречени «примѣрни» или «образцови стаи»: забавачница, класна стая, дѣтска болница и дѣтска стая. Размѣритѣ на стаитѣ бѣхъ малко намалени, сравнително съ нормалната величина, при все това бѣха снабдени съ всичката необходима обстановка, споредъ нъкъ описанията на сжщия стомахъ, за правилното ориентиране на посѣтителя. Около стенитѣ и по самитѣ стѣни на вестибюла бѣха наредени художественниятъ и етнографичниятъ отдѣли. По-нататъкъ, прѣзъ една грамадна зала се влиза въ втората зала на двореца, дълга около 48 и широка 20 метра. Дѣсната и половина се занемаше отъ руския промишленъ отдѣлъ, а лѣвата — отъ сцена и мястото прѣдъ нея за публиката. Въ срѣдата на тая зала, съ величественъ водоскокъ по срѣдата и съ двѣ стѣлби до нея по-малки зали, се помѣстваха експонатитѣ на Франция, Германия, Австрия, Холандия и Белгия. Около залата ... обаче имаше продължение на руския промишленъ отдѣлъ. Руския научно-учебенъ отдѣлъ отдѣлнитѣ по хигиена и история

[illegible]рути 6 по-малки страници [illegible] и голѣми [illegible]

[illegible] една стая се [illegible] отъ [illegible] при [illegible] и отъ [illegible]. Въ [illegible] обиколка [illegible] земи [illegible] Швейцария, [illegible] и Чехия, като [illegible], бѣха [illegible] историческия и издателския руски [illegible].

[illegible] тоя общъ очеркъ ще се спра на [illegible], безъ да си задавамъ за задача [illegible] подробни описания. Ще опиша [illegible] само научно-учебния и хигиенния руски отдѣли, а отъ чуждестраннитѣ — [illegible] и германския, като най-[illegible] и [illegible], особено австрийскиятъ, който [illegible] голѣмото украшение на дѣтската изложба. [illegible] ще разглеждамъ, естествено, характер[illegible] особеностиі и главно онѣзи групи, които сѫ [illegible] интересъ.

Научно-учебниятъ руски отдѣлъ. — Тоя [illegible] си поставилъ за задача да [illegible] область, въ която [illegible] новитѣ [illegible], които въ последно врѣме сѫ проникнали [illegible] на възпитанието и [illegible] сѫ [illegible] по-[illegible] на [illegible], измѣненията [illegible] и употрѣбяването на [illegible]. Пръвъ [illegible] на особено [illegible] въ най-ново врѣме [illegible] на физическото развитие на дѣцата и [illegible], [illegible] бѣше устроена [illegible] условия на учебния и хигиенния отдѣлъ [illegible] стая. [illegible] представиха устройството на училищни [illegible], [illegible] и др. [illegible] развитие на дѣцата [illegible] училищни [illegible] и учениците [illegible] ученически изработки по [illegible] ръчна работа и др. За [illegible] при обучението [illegible] нагледни учебни [illegible] — [illegible], картини, [illegible] и др. Особено [illegible] [illegible] Ho за това [illegible], като и за [illegible] въ Русия [illegible] очеркъ [illegible] въпросъ [illegible] [illegible] Видно мѣсто [illegible] на разни [illegible]

[illegible] на дѣтски списания и на частни [illegible]. Тукъ можеха да се видятъ образци отъ [illegible] дѣтски библиотеки, издания на учеб[illegible], дѣтски списания и други литературни [illegible]. Всичко това, разбира се, [illegible] отъ учебнитѣ [illegible] въ чуждестраннитѣ секции, дѣто можеше да се видятъ [illegible] на Западъ.

Въ казания отдѣлъ [illegible] министерството на просвѣщението, управлението на [illegible] Мария (сиропиталища, дѣтски санатории и др.), [illegible] Св. Синодъ, [illegible] и [illegible], редица обществени и частни учебни заведения, столичната община, московското земство и доста частни фирми.

Отъ разнитѣ групи въ научно-учебния отдѣлъ особено внимание заслужаваха [illegible] стая и [illegible] на столичната община.

а) [illegible] образецъ прѣдставяше [illegible] класна стая:

Подътъ е обкованъ съ особена мушама — [illegible].

Стенитѣ и [illegible] сѫ бѣлосани съ маслена — бѣла маслена боя; на [illegible] стѣна [illegible] е [illegible] за [illegible] на [illegible] на [illegible] сѫ малко закръглени.

Прозорцитѣ сѫ отъ [illegible] страна на учениците, високи почти до [illegible] на [illegible]; [illegible] сѫ малко наклонени. Свѣтовата площадь се отнася къмъ повърхнината на пода, както 1:5 ([illegible] се най-много 1:5). Всѣки прозорецъ има [illegible] *перденца*.

Отоплението е парно, съ [illegible].

Провѣтряването е [illegible] съ [illegible] устроени душници [illegible]; [illegible] — малка рамка [illegible] на прозореца.

[illegible] съ особени [illegible] (съ [illegible]). Това [illegible] и [illegible].

За [illegible] бѣха прѣдставени [illegible] и [illegible].

За [illegible] съ [illegible] почти [illegible] и широчина [illegible] ([illegible]) [illegible] 1—1 20 метра и [illegible]. На [illegible] има [illegible] и [illegible]. [illegible]

Въ [illegible] има [illegible], *[illegible]*, *[illegible]*, [illegible] и [illegible]

[illegible]

[illegible] *[illegible] устройство* [illegible]

б) [illegible] *[illegible]ните очни*, [illegible] Таз[illegible] по учебниц[illegible] Об[illegible] [illegible] 23 [illegible] [illegible] съ 1150 [illegible] [illegible] 530 [illegible] [illegible] съ 27,000 [illegible] [illegible] 175 [illegible] Освѣнъ [illegible] по учебнит[illegible] [illegible] съобщава [illegible] се [illegible] бъдатъ [illegible] училището [illegible] служащи [illegible] съ личенъ шкафъ, библиотека и [illegible], а на бъднитѣ [illegible] учебни пособия и други помощи: облѣкло, безплатна обувь и пр. За поддържане и подобряване [illegible] здраве градътъ устройва «санитарни колонии», [illegible] изпращат най-бѣднитѣ дѣца, нуждающи се отъ храна и добро гледане. Това [illegible] прѣзъ [illegible]. Болнитѣ дѣца, чиито родители са много бѣдни, градътъ изпраща въ така-наречени «лѣчебни колонии», организирани напослѣдъкъ отъ едно «Дружество за отглеждане народното здраве». Съ помощи и съдѣйствие на общината учителитѣ (основнитѣ) устройватъ прѣзъ годината екскурзии, посѣщения на театри, [illegible] по концерти, [illegible] празници и пр. Завършилитѣ съ успѣхъ основното училище бѣдни ученици градътъ често изпраща въ срѣдни и професионални училища, като стипендианти.

Въ редъ диаграми и [illegible] училища [illegible] [illegible] бѣха прѣдставени множество и [illegible] за работа на учениците, за [illegible] на ученицитѣ, учителитѣ, [illegible] разходитѣ по поддържането на [illegible], за поощряване безплатни читални и нѣкои [illegible] и пр. Прѣкаляваме подробни извлѣчения отъ тия диаграми и таблици, понеже [illegible] пре[illegible] щамъ тукъ.

[illegible] мѣсто заемаха он[illegible] [illegible] безплатни шта[illegible] [illegible] учебно-възп[illegible] [illegible] пансион въ Мр[illegible] [illegible] руски [illegible] дѣти и [illegible] въ Русия [illegible] [illegible] прѣзъ врѣмена на [illegible] [illegible] [illegible] се намиратъ под [illegible] Св. Синодъ. Прѣзъ 1902. година [illegible] въ Русия [illegible] 1,764,9[illegible] [illegible] 1,271,5[illegible] [illegible] и 493,[illegible] мом[illegible] [illegible] училищата се спадам[illegible] [illegible] 421 [illegible] 21,[illegible] [illegible] 21,564 [illegible] [illegible] и 116 образцов[illegible] [illegible] семинарии и дѣвическ[illegible] [illegible] за грами[illegible] [illegible] имали около 8,000 учени[illegible] [illegible] на учителитѣ прѣзъ сжщата година [illegible] души, отъ които 668 св[illegible] [illegible] 3,228 църковни пѣви[illegible] [illegible] 25,488 свѣтски учител[illegible] и [illegible] Вънъ отъ това число е имал[illegible] [illegible] учители, отъ конт[illegible] [illegible] свѣщени, а остана[illegible] — духовни лица[illegible] Освѣнъ [illegible] фотографии, програм[illegible] [illegible] фигурираха колекци[illegible] [illegible] обучение. Нѣко[illegible] [illegible] изработени отъ възпит[illegible] [illegible] школи.

Б. Отдѣлъ „хигиена и физическо развитие"

[illegible] бѣше единъ измежду по-интерес[illegible] [illegible]. Тукъ бѣ прѣдставенъ обши[illegible] [illegible] по охраната на дѣтето изобщо [illegible] бѣха изложени редъ карти [illegible] за смъртността на дѣцата въ евро[illegible] Русия [illegible] отъ 1893—1896. го[illegible] [illegible] бѣха поставени: до свършването [illegible] година умиратъ 1,858,850 дѣца, а [illegible] 15 годишна възрасть — 2,100,757 дѣца — нас[illegible] [illegible] количество, както бѣше се изра[illegible] [illegible] Петербургски вѣстникъ по повод[illegible] на тия данни: смъртността на възрастнитѣ го[illegible] [illegible] 086,0[illegible] души. Отдѣлни диаграм[illegible] и таблици свѣдочеха, че смъртността на кърм[illegible] [illegible] мѣсеци е по-голѣма, [illegible] зависимость, навѣрно, отъ лѣтнитѣ стомашн[illegible] разстройства. Особна диаграма показваше, че в[illegible] Русия до една година доживѣватъ 7,100 дѣц[illegible] когато въ Австрия 8,200, а въ нѣкои друг[illegible] государства още повече. Нататъкъ слѣдваш[illegible] [illegible] етнографическа група, дѣто бѣха изложен[illegible] [illegible] по отглеждането на дѣца у ра[illegible] [illegible] народни племена и въ селата, а заедн[illegible] съ това бѣха прѣдставени и образци отъ хигие[illegible] [illegible] обстановка. Слѣдъ това се редѣх[illegible] витрини, дѣто се илюстрираше живота на дѣ[illegible] [illegible] въ най-ранната му възрасть — прѣвързван[illegible] и [illegible], послѣдици отъ небрѣжн[illegible] прѣвързване, бандажи, ваксиниране, прорѣзван[illegible]

битѣ и неправилноститѣ при този случай, ства на млѣкото, уреди за обезврѣдяване цкото млѣко, препарати, които показватъ цно силата и дѣйността на разнитѣ миганизми въ млѣкото и пр. Отъ една татукъ се виждаше, че прѣзъ 1893—1897. г. ермания, Дания, Швеция и Норвегия на милионъ жители отъ шарка сж умирали много 5 души, а въ Русия и Испания — до души! Особна група илюстрираше цѣлата уляция по приготвяне разнитѣ серуми и чата, както и самата техника на ваксието. Тукъ посѣтительтъ имаше сжщо възхость да получи ясна прѣдстава за сжщението и резултатитѣ на разни така-наречени и колонии и санаториуми за болни дѣца. щия отдѣлъ бѣше прѣдставена една малка атория по експериментална психология, орграна при педагогическия офицерски курсъ етербургъ (въ тоя курсъ слѣдватъ и трима ски офицери, числещи се къмъ военното илище), инструменти и други лѣкарски длежности отъ ортопедическата клиника едицинската академия, брошури по физи:о възпитание и пр. Казанниятъ отдѣлъ се няше съ образцитѣ: «примѣрна дѣтска стая» тска болница», за които се спомена по-
.
исанниятъ отдѣлъ, важностьта на който сама по себе, благодарение още на лѣкарсъборъ, свиканъ по онова врѣме въ Пеогъ (имаше делегати и отъ България), и ия интересъ, що възбудиха въпроситѣ по прѣдметъ въ събора по техническото и сионалното образование, роди идеята за ане въ Петербургъ на единъ постояненъ по хигиена и физическо развитие и даде ь за едно по-близко и по-благоприятно шение на въпроса за запазване дѣцата отъ ната смъртность, като за тая цѣль, между о, се основе «майчинъ съюзъ» въ Русия. ѣди да прѣмина на чуждестраннитѣ отдѣли, жа още нѣколко думи за *етнографичния* ь. Той така сжщо съдържаше множество интересни прѣдмети изъ дѣтския животъ. ха доставени отъ нѣкои музеи въ Москва ербургъ и отъ отдѣлни колекционери и ха отъ разни играчки, кукли, оржжия, на люлки, амулетки (муски) и др. т., ини изъ разнитѣ краища на Русия, АмеАзия и Африка. Имаше и група манекени, гавящи въ сцени живота на дѣтето у ѣ народности въ Русия, картини «пано» ографично съдържание, като напримѣръ — на дѣтето отъ майка — негритянка, лака, туркестантка и др., начина на закаляване у разнитѣ племена и т. н. Събирането ачки и други прѣдмети, работени, наприотъ селскитѣ дѣца, ми се видѣ една доста елна и благодарна работа, и не ще бжде но, мисля, ако и у насъ се обърнѣше на нимание. Най-вече селскитѣ дѣца обикноиграятъ съ саморжчни играчки, правятъ малки земедѣлски орждия, музикални инструменти и пр.; въ тия изработки нерѣдко прозира чудна изобрѣтателность.

В. Австрийска секция. — Отъ поканенитѣ чужди държави да зематъ участие въ «Дѣтскій міръ» само Австрия, повидимому, бѣше схванала най-широко задачата и значението на тая изложба. Отъ тамъ участвуваха много търговски фирми, отдѣлни корпорации, частни лица, правителството, долно-австрийското земство (Landesausschuss) и градътъ Виена. Министерството на народната просвѣта, поменатото земство и Виена имаха на изложбата специални прѣдставители. Отъ всичко се виждаше, че Австрия не бѣше пожалила нито енергия, нито срѣдства, за да се прѣдстави достойно на това международно надпрѣварване.

Въ австрийската секция бѣха подпълно застжпени всички отдѣлни стъркове, които имаше да прѣдстави «Дѣтскій міръ». Експонатитѣ се групираха въ 14 отдѣления, които пълнѣха единъ величественъ порталъ въ дъното на най-голѣмата дворцова зала, задъ водоскока. Самиятъ порталъ, който се отдѣляше отъ залата съ една редица високи колони, бѣше коренно прѣустроенъ и приличаше на отдѣлно здание съ свои коридори и зали.

Въ вестибюла на тоя експромтиранъ павилионъ се помѣщаваха групитѣ *изкуство* и *художествена промишленость* — редъ картини (акварель и пастель), керамични художествени прѣдмети, изработки отъ сребро, бронза, мраморъ, стъкло и пр. Спородъ каталога, тая група съдържаше 143 отдѣлни прѣдмети.

Отъ вестибюла се влизаше въ една многожгълна зала, дѣто главниятъ експонентъ бѣше градътъ Виена. На срѣдата стоеше една маса съ стъклено лице, а подъ стъклото се красѣше австрийскиятъ гербъ, ушитъ на скжпъ платъ съ злато. Вториятъ прѣдметъ, който спираше вниманието на посѣтителя тукъ, бѣше една грамадна картина — «Тържествена ученишка процесия по случай 50 годишния юбилей отъ господаруването на императора Францъ Иосифъ» (24/VI. 1898. год.). Въ тая процесия взели участие 70,000 дѣца отъ първоначалнитѣ градски училища. На една естрада дѣтски хоръ отъ 1000 души изпѣлъ народния химнъ, а всѣка група отъ процесията била прѣдшествувана отъ геролди и тржбачи, които свирили императорската фанфара (die Kaiserfanfare). Дѣцата сж били украсени съ паметни медали, подарени отъ градския съвѣтъ, а знаменоситѣ — още и съ цвѣтни шарфове. Друга една картина прѣдставяше часть на Виена отъ птичи полетъ. Тукъ най-добрѣ личеше така наречената Вилхелминова болница. За пристрояване на едно дѣтско отдѣление при сжщата градскиятъ съвѣтъ, по случай поменатия юбилей, подарилъ 2,000,000 крони. Съ тая сума били построени 19 нови павилиони за 188 дѣтски легла. Видно мѣсто въ сжщата зала заемаха още: планове, фасади и фотографии на най-хубавитѣ народни училища,

сиропиталища, санитарни станции за болни дѣца, заведения за слѣпи и глухонѣми и др. т. Особенъ планъ на Виена показваше разпрѣдѣлението на всичкитѣ ѝ видове учебни заведения, другъ — разпрѣдѣлението на обществениѣ градини, игрища и пързалки за дѣца. Тукъ още експонираха виенскитѣ общества за безплатни трапезарни, за защита на дѣцата и др. Послѣдното има за цѣль да дава подслонъ и защита на бездомни дѣца безъ разлика на вѣра и народность, да избавя извѣстни дѣца отъ безнравствена срѣда, да ги прѣдпазва отъ пороци, а сжщо и да помага на бѣдни родители въ отхраната на дѣцата имъ, когато сж на работа и, най-послѣ, да настанява излѣзлитѣ отъ опекунство дѣца на учение или на работа. То разполага съ 8 така-наречени станции за изоставени дѣца. Къмъ 1 I. 1903. год. това дружество е ползувало 470 дѣца въ дневни и 86 въ нощни убѣжища, 40 въ разни възпитателни заведения, 44 сж били на прѣхрана въ селски и 18 въ виенски сѣмейства. Двѣ специални кукли доста релйефно рисуваха благодѣтелното въздѣйствие на това хуманно учрѣждение: едната прѣдставяше дѣте прѣди приемането му подъ защитата на дружеството — дрипаво, мрьсно и съ плахъ погледъ, а другата — сжщото дѣте, но вече спретнато, довѣрчиво, жизнерадостно. Особни таблици въ сжщия отдѣлъ даваха свѣдѣния за числото на народнитѣ училища въ Виена и за училищния бюджетъ на сжщата по подържане на училища, подпомагане бѣдни ученици, построяване нови училища и др. т. Такава една таблица показваше, напримѣръ, че само за помагала на бѣдни ученици прѣзъ 1900. год. градътъ е изразходвалъ 305,480 крони, за издържане изпратени отъ общината дѣца въ нѣкои курорти прѣзъ 1903. год. дала 38,000 крони и т. н.

Въ третата по редъ стая, както и съ доста прѣдмети въ IV., XI., XIII. и XIV. отдѣл. на секцията, експонираше областьта Долна-Австрия (Land Niederösterreich). Тукъ посѣтительтъ получаваше възможность да си състави ясна прѣдстава за дѣйностьта на Долно-Австрийския ландтагъ и неговия изпълнителенъ органъ Landesausschuss, въ областьта на народната просвѣта, поминъка, общественото здраве и пр. Прѣдставено бѣше, разбира се, главно това, което е тѣсно свързано съ «дѣтския свѣтъ».

Покрай редъ планове, статистични таблици, отчети, картини на разни теми изъ дѣтския животъ, изработки на възпитаницитѣ въ заведенията за глухонѣми, албуми за обстановката и вжтрѣшния животъ на нѣкои педагогически училища, агрономически учебни заведения, заведения за сакати, слѣпи, глухонѣми и слабоумни дѣца, видно мѣсто заемаха експонатитѣ на *възпитателния домъ*, сжществуващъ въ столицата на областьта — Виена. Този домъ има въ годината кржгло число около 20,000 питомци, които се настаняватъ по селата, въ градски сѣмейства и въ разни други заведения; самиятъ той се явява главно като отправителенъ пунктъ. Земството при туй устроява малки селски ферми, които дава за ползуване [...] групи сѣмейства съ задължение да издържа[...] то-на дѣца отъ различна възрасть. По този начи[...] се образуватъ малки сиропиталища, надзирава[...] отъ особенъ комитетъ, състоещъ отъ селск[...] свещеникъ, кмета, общинския лѣкарь, учителя [...] двѣ жени.

Прѣдразположенитѣ къмъ разни болести [...] нелжгави изобщо дѣца всѣка сутринь лѣт[...] врѣме се изпращатъ съ електрически трамваи вы[...] отъ Виена въ така-наречени «дневни приюти [...] почивка и поправяне на здравето». Тукъ [...] дѣцата се дава добра храна, ползуватъ се съ л[...]карска помощь, а по-възрастнитѣ се занимава[...] отъ особни учители и учителки. Вечерь дѣца[...] се връщатъ въ града и се прибиратъ отъ род[...]телитѣ имъ.

Въ четвъртото отдѣление на занимаващата [...] секция се излагаха разни играчки и училищ[...] помагала изъ Бохемия, прѣдмети отъ ржчна и[...]дустрия въ Тиролъ и пр.

Петото отдѣление обхващаше групитѣ: а) [...] училищна възрасть (отхрана на дѣтето, дѣтс[...] ясли, забавачници и дневни приюти), б) народ[...] училище (статистика и обучение по отдѣлни[...] прѣдмети) и в) ненормално развити дѣца [...] слѣпи, глухонѣми, слабоумни. Въ втората гру[...] (народно училище) особно внимание обърща[...] нѣкои нови помагала по смѣтане, изложени о[...] извѣстната виенска фирма Пихлеръ. Бѣха мно[...] поучителни и разнитѣ статистични данни, прѣ[...]ставени въ нѣколко колорирани и прѣглед[...] съставени диаграми и таблици. Ето нѣкои о[...] тия данни:

а) Броятъ на посѣщавалитѣ първоначални[...] училища:

	момчета	момичета	всичк[...]
прѣзъ 1870. г. .	977.903	836.397	1,814.2[...]
» 1900. » .	1,634.142	1,573,532	3,207,6[...]

б) Числото на първоначалнитѣ и граждански[...] училища:

Год.	1850.;	1860.;	1870.;	1880.;	1890.;	190[...]
Уч.	12784;	14006;	14769;	16492;	18598;	204[...]

Отъ даннитѣ въ третата група се вижда[...] че въ Австрия сега има 25 училища за глу[...]нѣми, 22 за слѣпи и 8 специални заведения [...] слабоумни и сакати дѣца. Първото училище [...] глухонѣми дѣца било основано въ 1779. год. о[...] Мария Терезия. Тази група бѣше една отъ н[...]пълнитѣ, но поради особната специалность [...] прѣдмета, пропущамъ описанието ѝ.

Шестото отдѣление се завземаше отъ екс[...]нати по хигиена и физическо развитие. Ту[...] спадаха: учрѣждения, които иматъ за цѣль [...] се грижатъ за родилкитѣ и новороденитѣ дѣ[...] за опазване здравето на дѣцата и пр. Бѣха прѣ[...]ставени нормални планове за училищни зда[...] споредъ най-моднитѣ изисквания на хигиена[...] илюстрираше се дѣйностьта на нѣкои градо[...] земства и областни правления по покровителст[...]ването на бѣдни и болни дѣца и т. н.

[illegible]статъкъ съставляше групата «гражданско [учили]ще» (Bürgerschule). Този видъ училища, [съ]ставляващи допълнение на народнитѣ к[ъ]ласни [учили]ща, иматъ за цѣль да продължатъ обучението [на] първоначалнитѣ училища приспособ[ява]йки го къмъ нуждитѣ на промишлеността, [за]наятъ и стопанството, а сжщо и за допълнение [на] [illegible] за педагогически, земедѣлски, [търгов]ски и технически учебни заведения. Въ [тѣхъ] приематъ дѣца отъ 11 до 14 годишна [възрастъ]. Числото на тия училища вечѣ отъ [illegible]. Общото имъ число прѣзъ 1910/11 год. е [1]822 (въ Русия 570). Въ тая група най[-мно]гото вземаха сѫдѣйствието на по-извѣстни [австрийски] фирми за учебни помагала (F. Sirk & Spadinger, F. Holzel и др.), а [съ]дружеството на учителитѣ за създаване [на] [илю]стровано австрийския училищенъ музей, [въ] който влизаше и групата «ученическа ржчна [работа]». Най-голѣма успѣха на тая сравните по[…] [пред]метъ прѣметъ е «Дружество за ржчна работа за момчета въ Австрия», [което] съдържа 12 работилници за безплатно обу[чение по] ржчна работа и урежда учителски кур[сове], [които] за 20 години сж подготвили по този [предметъ] около 1400 учители. Бѣха прѣдставени [работи] изработени по картонажъ, столарство, [стругарство] и рѣзборство.

[Между] другитѣ групи на австрийската секция [обръщ]ащите ни още бѣха: самостоятелна група [учебни] помагала по всички учебни прѣдмети, [педагоги]чески списания и съчинения за учителитѣ [illegible] всички свѣдения въ последнитѣ [рѫководства], бѣха Виенското и Пражкото издателски [дружества] (Schulbücher — Verlag). Първото било [основано] въ 1772 год. То издава всѣка година [около] 2000 съчинения на нѣмски, чешки, [illegible], руски, хърватски, сръб[ски], румънски и др. [illegible] [Дру]жество издава за всичко, що се отнася до [учебнит]ѣ на народнитѣ, гражданскитѣ, [illegible], срѣднитѣ и професионалнитѣ учи[лища], [illegible] сборници отъ образци, учебни книжки [illegible] и [illegible], черковни книги на [illegible] [illegible] православно вѣроизповѣдание, сбор[ници] [illegible], нарѫчници и пр. Годишно про[давало] около [illegible] милиона екземпляра отъ [illegible] и отпуща за около 200000 крони [illegible] и др. книжки за раздаване на бѣдни [ученици] на училищата отъ полски [illegible]. [illegible] [illegible] между учителитѣ и [illegible] [illegible] областн[и].

[Пражк]ото бюро сѫществува отъ 1775 год. [illegible] се простира само върху Бо[хемия]. [illegible] на годишнитѣ [illegible] [illegible] Кѫдѣ [illegible] [illegible] Бохемия [illegible] [illegible] за 50000 крони [illegible], а [illegible] полуначало Бохемскитѣ учител[и] [illegible] И тамъ обърнахъ внимание [illegible] на [illegible] [illegible] бѣха прѣдставени и разни [illegible] отъ [illegible] си. [illegible] разглеждахъ по-

слѣднитѣ, между другото обърна ми вниманието фактътъ, дѣто на заглавния листъ на черковнославянскитѣ книги Карловачкиятъ епископъ величае себе си: «Всѣхъ же сербовъ и *болгаръ* и цѣлаго Илирика Патриархъ».

Германска секция. — Тази секция обхващаше двѣ главни групи — научно-учебна и промишлена. Изобщо германски отдѣлъ бѣше тука сжщо разкошно декориранъ съ разни картини, сюжетитѣ на които сж били взимани изъ отечествената история и народния битъ. Прѣдназначението на картинитѣ е главно — за училищата. По каталога числото на картинитѣ достигаше до 172. Особно бѣха хубави картинитѣ «Христосъ и Петъръ», «Швабско село», «Селянинъ надъ плуга», «Тамъ на бялото стои дружина ...» и др. Нѣкои отъ картинитѣ имаха исторично съдържание, а други бѣха несъ текстъ. Въ първата група, която носѣше името «Изкуство въ живота на дѣтето», освѣнъ картинитѣ, прѣкрасно впечатление правѣха маса разкошни издания на приказкитѣ отъ братия Гримъ, извѣстното произведение на Гьоте — «Райнике Фуксъ», произведенията на Х. Хофманъ, «Илюстрована дѣтска книга» на Шереръ, произведенията на Оскаръ Пленгъ и на други знаменити нѣмски дѣтски писатели. Особно бѣше богата на още подгрупата *ученишки рисунки и учебни помагала по рисуване.* Ще се спра повечко на послѣднитѣ експонати.

Обучението по рисуване въ общообразователнитѣ нѣмски учебни заведения напослѣдъкъ прѣтърпѣ коренно измѣнение. Имайки прѣдъ видъ да използуватъ охотата на дѣтето къмъ рисуване, и изхождайки отъ най-ранната възрасть и слѣдъ това по единъ естественъ пѫть да насочатъ примитивния начинъ за подражание къмъ съзнателно наблюдение и възпроизвеждане направо самитѣ прѣдмети изъ околната срѣда, нѣкои нѣмски педагози прѣдложили и повечето училища възприели една нова метода по рисуване, споредъ която разнитѣ образци, прѣжки, вплетожки, описани и зарвени орнаменти и пр. били съвсемъ изхвърлени, за образци, споредъ тая метода, служатъ дѣйствителни прѣдмети изъ околната срѣда на дѣтето и живата природа. И наистина, дѣтето, когато за прьвъ пѫть започва да си служи съ молива, тебешира и пр., не рисува разни линии и комбинации имъ, но извѣстенъ редъ, но веднага рисува човѣкъ, конь, часа, къщичка, дърво и пр. Това именно положителенъ начинъ нека нѣмското училище да [illegible] и усъвършенствува съ новата метода. Мѣстото му е да спомена тукъ следния фактъ. Единъ отъ образцовитѣ учители въ Шумено неотдавно прѣдложилъ на ученицитѣ си да нарисуватъ [illegible] своитѣ [illegible] кои каквото желае. Оказало се, че никой не нарисувалъ нѣщо отъ учебния по този прѣдметъ, а едни нарисували сжкобина съ [illegible], други къщичка, трети нѣкоя [illegible] и пр. Тѣзи случаи, мисля, сж доста характерни, и не ще бѫде злѣ да се иматъ прѣдвидъ при прѣдстоящата промѣна на програмата

сиропиталища, санитарни станции за болни дѣца, заведения за слѣпи и глухонѣми и др. т. Особенъ планъ на Виена показваше разпрѣдѣлението на всичкитѣ ѝ видове учебни заведения, другъ — разпрѣдѣлението на общественитѣ градини, игрища и пързалки за дѣца. Тукъ още експонираха виенскитѣ общества за безплатни трапезарии, за защита на дѣцата и др. Послѣдното има за цѣль да дава подслонъ и защита на бездомни дѣца безъ разлика на вѣра и народность, да избавя извѣстни дѣца отъ безнравствена срѣда, да ги прѣдпазва отъ пороци, а сѫщо и да помага на бѣдни родители въ отхраната на дѣцата имъ, когато сѫ на работа и, най-послѣ, да настанява излѣзлитѣ отъ опекунство дѣца на учение или на работа. То разполага съ 8 така-наречени станции за изоставени дѣца. Къмъ 1 I. 1903. год. това дружество е ползувало 470 дѣца въ дневни и 86 въ нощни убѣжища, 40 въ разни възпитателни заведения, 44 сѫ били на прѣхрана въ селски и 18 въ виенски сѣмейства. Двѣ специални кукли доста релиефно рисуваха благодѣтелното въздѣйствие на това хуманно учрѣждение: едната прѣдставяше дѣте прѣди приемането му подъ защитата на дружеството — дрипаво, мръсно и съ плахъ погледъ, а другата — сѫщото дѣте, но вече спретнато, довѣрчиво, жизнерадостно. Особни таблици въ сѫщия отдѣлъ даваха свѣдѣния за числото на народнитѣ училища въ Виена и за училищния бюджетъ на сѫщата по подържане на училища, подпомагане бѣдни ученици, построяване нови училища и др. т. Такава една таблица показваше, напримѣръ, че само за помагала на бѣдни ученици прѣзъ 1900. год. градътъ е изразходвалъ 305,480 крони, за издържане изпратени отъ общината дѣца въ нѣкои курорти прѣзъ 1903. год. дала 38,000 крони и т. н.

Въ третата по редъ стая, както и съ доста прѣдмети въ IV., XI., XIII. и XIV. отдѣл. на секцията, експонираше областьта Долна-Австрия (Land Niederösterreich). Тукъ посѣтительтъ получаваше възможность да си състави ясна прѣдстава за дѣйностьта на Долно-Австрийския ландтагъ и неговия изпълнителенъ органъ Landesausschuss, въ областьта на народната просвѣта, поминъка, общественото здраве и пр. Прѣдставено бѣше, разбира се, главно това, което е тѣсно свързано съ «дѣтския свѣтъ».

Покрай редъ планове, статистични таблици, отчети, картини на разни теми изъ дѣтския животъ, изработки на възпитаницитѣ въ заведенията за глухонѣми, албуми за обстановката и вѫтрѣшния животъ на нѣкои педагогически училища, агрономически учебни заведения, заведения за сакати, слѣпи, глухонѣми и слабоумни дѣца, видно мѣсто заемаха експонатитѣ на *възпитателния домъ*, сѫществуващъ въ столицата на областьта — Виена. Този домъ има въ годината кржгло число около 20,000 питомци, които се настаняватъ по селата, въ градски сѣмейства и въ разни други заведения; самиятъ той се явява главно като отправителенъ пунктъ. Земството при туй устроява

малки селски ферми, които дава за ползува
групи сѣмейства съ задължение да издър
10-на дѣца отъ различна възрасть. По този на
се образуватъ малки сиропиталища, надзира
отъ особенъ комитетъ, състоещъ отъ сел
свещеникъ, кмета, общинския лѣкарь, учите
двѣ жени.

Прѣдразположенитѣ къмъ разни болес
недѫгави изобщо дѣца всѣка сутринь л
врѣме се изпращатъ съ електрически трамваи
отъ Виена въ така-наречени «дневни приют
почивка и поправяне на здравето». Тук
дѣцата се дава добра храна, ползуватъ се с
карска помощь, а по-възрастнитѣ се занима
отъ особни учители и учителки. Вечерь дѣ
се връщатъ въ града и се прибиратъ отъ р
телитѣ имъ.

Въ четвъртото отдѣление на занимаваща
секция се излагаха разни играчки и учил
помагала изъ Бохемия, прѣдмети отъ рѫчна
дустрия въ Тиролъ и пр.

Петото отдѣление обхващаше групитѣ: а
училищна възрасть (отхрана на дѣтето, дѣ
ясли, забавачници и дневни приюти), б) нар
училище (статистика и обучение по отдѣл
прѣдмети) и в) ненормално развити дѣц
слѣпи, глухонѣми, слабоумни. Въ втората г
(народно училище) особно внимание обър
нѣкои нови помагала по смѣтане, изложени
извѣстната виенска фирма Пихлеръ. Бѣха и
поучителни и разнитѣ статистични данни, п
ставени въ нѣколко колорирани и прѣгл
съставени диаграми и таблици. Ето нѣкои
тия данни:

а) Броятъ на посѣщавалитѣ първоначал
училища:

	момчета	момичета	вси
прѣзъ 1870. г. .	977.903	836.397	1,81
» 1900. » .	1,634.142	1,573,532	3,20

б) Числото на първоначалнитѣ и гражданс
училища:

Год. 1850.; 1860.; 1870.; 1880.; 1890.;
Уч. 12784; 14006; 14769; 16492; 18598; 2

Отъ даннитѣ въ третата група се вижд
че въ Австрия сега има 25 училища за г
нѣми, 22 за слѣпи и 8 специални заведени
слабоумни и сакати дѣца. Първото училищ
глухонѣми дѣца било основано въ 1779. год
Мария Терезия. Тази група бѣше една отъ
пълнитѣ, но поради особната специалност
прѣдмета, пропущамъ описанието ѝ.

Шестото отдѣление се завземаше отъ е
нати по хигиена и физическо развитие.
спадаха: учрѣждения, които иматъ за цѣл
се грижатъ за родилкитѣ и новороденитѣ
за опазване здравето на дѣцата и пр. Бѣха
ставени нормални планове за училищни з
споредъ най-модернитѣ изисквания на хигие
илюстрираше се дѣйностьта на нѣкои гра
земства и областни правления по покровител
ването на бѣдни и болни дѣца и т. н.

[illegible] сѣщнише групата «Гражданско [illegible]» (Bürgerschule). Този видъ училища, [illegible]ствуващи донѣкѫдѣ на нашитѣ класни [illegible], понеже за нѣкои да продължатъ обуче[illegible] гимназиалнитѣ училища приспособя[illegible] нуждитѣ на промишлеността, [illegible] и стопанството, а сѫщо и за подгот[illegible] питомцитѣ за педагогически, земедѣлски, [illegible] и технически учебни заведения. Въ [illegible] приематъ дѣца отъ 11 до 14 годишна [illegible]. Началото си тия училища водятъ отъ [illegible] Общото имъ число прѣзъ 1909/10 г. е [illegible]822 (въ Русия 570). Въ тая група най-[illegible] вниманието експонатитѣ на по-извѣст[illegible] [illegible] фирми за учебни помагала [illegible], Sick & Spadinger, E. Hölzel и др.), а [illegible] на учителитѣ за създаване [illegible] австрийския училищенъ музей. [illegible] помѣщаваше и групата «Училищна ръчна [illegible]». Най-голѣма успѣхъ на тоя сравнително [illegible] учебенъ прѣдметъ е прѣнесено въ «Друже[illegible] ръчна работа за момчета въ Австрия, [illegible] 12 работилници за безплатно обу[illegible] ръчна работа и уредата учителски кур[illegible], които за 20 години сѫ подготвени по този [illegible] около 1400 учители. Бѣха прѣдставени [illegible] изработки по картонажъ, столарство, [illegible] и рѣзбарство.

[illegible] другитѣ групи въ австрийската секция [illegible] бѣха самостойна група [illegible] помагала по нагледни учебни прѣдмети, [illegible] описания и съчинения за ученицитѣ. [illegible] интересни експонати въ послѣднитѣ [illegible] бѣха Виенското и Пражкото издателски [illegible] Schulbücher-Verlag). Първото било [illegible] въ 1772 год. То издава нѣколко годишно около 2000 съчинения на нѣмски, чешки, [illegible] италиански, русински, хърватски, сръб[illegible], румънски и [illegible] словенски [illegible] издава на нѣмски, дѣто се отнася до [illegible] на народнитѣ, гражданскитѣ, педа[illegible] срѣднитѣ и професионални учи[illegible], сборници отъ образци, учебни книжки [illegible], черковни книги на ста[illegible] за православно богослужение, сбор[illegible] закони, [illegible] и пр. Бюрото про[illegible] около 3 милиона екземпляри отъ [illegible] за около 200,000 крони [illegible] и за раздаване на бѣдни [illegible] на училищата [illegible]. Чистиятъ при[illegible] между учителскитѣ пенсионни [illegible]

[illegible]то бюро сѫществува отъ 1775 год., [illegible] дѣйността се простира само върху Бо[illegible]. Числото на годишнитѣ му издания до[illegible] [illegible] Както [illegible] 50,000 [illegible] годишно, а [illegible] приходъ [illegible] Бохемската учител[illegible] каса. [illegible] прѣдѣли [illegible]. Тѣ [illegible] бюра бѣха [illegible] разни [illegible] отъ изданията си [illegible] по

сѣднитѣ, между другото обърна ми вниманието фактътъ, дѣто на заглавния листъ на черковно-славянскитѣ книги Карловачкиятъ епископъ величае себе си: «Всѣхъ же сербовъ и *Болгаръ* и цѣлаго Иллирика Патриарха».

Германска секция. — Тази секция обхващаше тѣхъ главни групи — научно-учебна и промишлена. Цѣлиятъ изобщо германски отдѣлъ бѣше така сѫщо разкошно декориранъ съ разни картини, сюжетитѣ на които сѫ били взети изъ библейската история и народния битъ. Прѣдназначението на картинитѣ е главно — за училищата. По каталога числото на картинитѣ достигаше до 172. Особено бѣха хубави картинитѣ «Христосъ и Петъръ», «Швабско село», «Селянинъ надъ плуга», «Гамъ на бялото стои прѣк[illegible]» и др. Нѣкои отъ картинитѣ имаха алегорично съдържание, а други бѣха и съ текстъ. Въ първата група, която носѣше името «Изкуство въ живота на дѣтето», освѣнъ картинитѣ, прѣкрасно впечатление правѣха маса разкошни издания на приказкитѣ отъ братия Гримъ, извѣстното произведение на Гьоте — «Райнеке Фуксъ», произведенията на Х. Хофманъ, «Илюстрована нѣмска книга» на Шереръ, произведенията на Оскаръ Плетчъ и на други знаменити нѣмски дѣтски писатели. Особено бѣше почитателна още подгрупата *ученишки рисунки и учебни помагала по рисуване*. Ще се спра понечко на послѣднитѣ експонати.

Обучението по рисуване въ общообразователнитѣ нѣмски учебни заведения напослѣдъкъ прѣтърпѣ до коренно измѣнение. Имайки прѣдъ видъ да използуватъ охотата на дѣтето къмъ рисуване, и почти отъ най-ранната възрасть и слѣдъ това по сѫщия естественъ пѫть да насочатъ примитивния начинъ за подражание къмъ съзнателно наблюдение и възпроизвеждане направо самитѣ прѣдмети изъ околната срѣда, нѣкои нѣмски педагози прѣдложиха и повечето училища възприеха една нова метода за рисуване, споредъ която разнитѣ образци, мрѣжи, [illegible], гипсови и [illegible] орнаменти и пр. били съвършено изхвърлени; за сметка, споредъ тая метода, служатъ дѣйствителни прѣдмети изъ околната срѣда на дѣтето и живата природа. И наистина, дѣтето, когато за прѣвъ пѫть започва да си служи съ молива, тебешира и пр., не рисува разни линии и комбинации отъ тѣхъ въ извѣстенъ редъ, но веднага рисува човѣкъ, конь, чаша, къщичка, дърво и пр. Този именно подражателенъ начинъ нека нѣмското училище да [illegible] съ новата метода. Мѣстото му е да спомена тукъ слѣдния фактъ. Единъ отъ [illegible] учители въ Шуменъ недавно прѣдложилъ на ученицитѣ си да нарисуватъ [illegible] каквото желае. Оказало се, че никой не нарисувалъ нѣщо отъ [illegible] до тоя прѣдметъ, а едни нарисували [illegible], други [illegible], трети нѣкоя играчка и пр. Такива случаи, мисля, сѫ доста характерни, и не [illegible] да се [illegible] при прѣдстоящата промѣна на програмата

за основнитѣ училища. На изложбата бѣха донесени нѣколко серии рисунки, работени по казаната именно метода. Първата серия бѣше отъ едно народно основно училище за момчета въ Берлинъ. Тукъ бѣха прѣдставени и системно наредени рисункитѣ прѣзъ 8-тѣ учебни години. Първитѣ три години обхващаха «рисуване на паметь» (I. год. — чаша съ бира, стаканъ съ вино, ученишка чантичка, кжщичка; II. год. — домъ, сабя, пищовче, фирма за врата, часовникъ; III. год. — вѣтрена мелница, ключъ и брава, трионъ и др.) Прѣзъ четвъртата година се минава отъ рисуване на паметь къмъ рисуване отъ природа; (IV. год. — главно рисунки на дървесни листа; V. год. — рисунки пакъ на листи и пеперуди, елементарни ескизи съ четка; VI. год. — рисунки на разни прѣдмети; VII. год. — сжщо и ескизи съ четка; VIII. год. — рисунки и картини отъ природа и рисунки на художествени прѣдмети, ескизи съ моливъ и четка).

Друга серия отъ рисунки принадлежеше на едно дѣвическо основно училище въ Берлинъ. Методата бѣ сжщата; разлика имаше само въ обектитѣ за рисуване; прѣходътъ къмъ рисуване отъ натура начева вече отъ петата година на обучението.

Втората по-главна група експонати обхващаше Песталоци — Фребелевия домъ въ Берлинъ. Това учрѣждение сжществува отъ 30 години насамъ, издържа се съ срѣдствата на Берлинския съюзъ за народното образование и обгърща: 6 забавачници въ Берлинъ, една семинария за приготвяне забавачки и домашни възпитателки, едно дѣвическо училище за селянчета и дѣтски ясли съ послѣобѣденъ приютъ за дѣца, които посѣщаватъ народнитѣ училища. Настоятелството издържа още безплатни трапезари и устроява вани за дѣца. За ползуване отъ този родъ благодѣяния родителитѣ на дѣцата плащатъ извѣстна минимална такса, и то главно за да се запази въ първитѣ съзнанието на родителска обязаность и отговорность.

Трета една група експонати съдържаше «учебни срѣдства за прѣподаване естествена история». Нѣкои берлински фирми (Винкелманъ и др.) бѣха прѣдставили тукъ художествено изпълнени препарати по анатомията на животнитѣ, по палеонтология, технология и пр. — Особно впечатление произвеждаха препаратитѣ — сухи и спиртни, приготвени по така-наречения Бохолдски начинъ: прѣдметитѣ сж поставени между двѣ стъкла, отъ които едното е плоско, а другото полусферическо («часово» стъкло).

Въ научно-учебния отдѣлъ като експонентъ участвуваше и берлинското дружество «Урания». Послѣдното, надѣвамъ се, е познато на мнозина у насъ, но все пакъ не ще бжде, мисля, излишно да приведа и тукъ нѣкои подробности за сжщото. То е било основано прѣзъ 1888. год. по инициативата на «приятелитѣ на природата», съ първоначаленъ капиталъ отъ 600.000 германски марки. Една отъ главнитѣ му цѣли е — да направи достжпни познанията изъ естественит
уки и по този начинъ да пробуди интересъ
тѣхъ у широката публика. Своитѣ цѣли
ния» постига: а) чрѣзъ уреждане и подър
грамаденъ естествено-исторически музей; б
държане общодостжпна обсерватория; в)
низиране популярни сказки; г) организиране
нически и художествено стъкмени четени
земеописание и козмография и д) издаване
пулярно-научно списание «Небо и земя»,
и отдѣлни сборници отъ очерки по всич
стъркове на естествознанието. Срѣдно
дневно «Урания» има 600 души посѣтител
своитѣ лекции и музея. Годишниятъ при
разходенъ билансъ достига до 200.000 мар
главно отъ такси за входъ, отъ издания и
сидии, които дава Берлинъ и Шарлотенб
Въ замѣна на тия субсидии пъкъ дружес
урежда безплатно 2 пжти прѣзъ седмицата
пулярни бесѣди за учещата младежь. «Ура
експонираше главно своитѣ издания и п
ционни картинки, а въ така-нареченото «Те
ское коммерческое училище» (понеже на
ложбата нѣмаше мѣсто) бѣше организирало
лекции на руски езикъ.

Отъ другитѣ секции по-пълни сравнител
по-интересни бѣха Холандската и Белгийс
Французската секция, въпрѣки очакването
се оказа тукъ съвсѣмъ бѣдна откъмъ на
учебни и художествени експонати.

По-рано споменахъ, че въ изложбата и
и сцена. Тукъ се подвизаваха главно: единъ
таторъ на животински гласове, труна отъ
и една добрѣ позната на Петербургци д
труна на нѣкои си Чистяковъ. Всѣки празд
прѣдъ сцената пъкъ се устрояваха дѣтски
вления и праздници. Праздницитѣ се уреж
по инициативата на нѣкой сиротопиталища,
фесионални дѣвически училища, кадетски
пуси и пр., но въ игритѣ и забавленията мо
да участвуватъ и всички дѣца, дошли въ из
бата съ родителитѣ си. Устройваха се спо
на «лыжи» и «колесние коньки», гимнасти
и други игри, малки концерти и пр. Слѣдъ
шека на забавлението комисариятътъ разда
разни книжки на участницитѣ. Два пжти
сжтествувахъ на такъвъ «праздникъ» — и
пжти оставахъ съ най-добри спомени за
дѣното.

Съ казаното до тукъ свършвамъ изложе
си за «Дѣтскій міръ». Далекъ съмъ отъ мис
да съмъ изчерпилъ всичко, що можеше и
ваше да се каже за тая хубава и поучител
ложба, но и приведеното е достатъчно,
вамъ се, за да се дойде до заключение,
напълно заслужваше да се посѣти и раз
отъ единъ скроменъ българинъ, комуто не
малко е присърдце дѣлото на възпитанието
«оння малки създания, безграничната л
къмъ които е вродена на всички народи
накво се проявява и въ дворцитѣ, и въ най-
тата колиба» . . . .

II.

...ете пунктъ 2 отъ «Положенията» за съ-
...ствие, че последниятъ се свиква отъ
...торското Руско Техническо Общество,
...дѣйствието на постоянната комисия по
...ското образование, функционираща отъ
...на самото общество и при участието и
...ането на разни правителствени и обще-
... учреждения, въ кръга на които спада
... за разпространение техническо и про-
...лно образование въ Русия. Пунктъ 19
...ията «Положения» задължава комитета
...бора, следъ като привърши работата си,
...ставни чрѣзъ обществото г. министру
...дното просвѣщение обстоенъ отчетъ за
...ското дело съ свои заключения. Отъ
...ното обстоятелство се вижда, че мини-
...ото на народното просвѣщение именно е
... върховенъ контролъ надъ тоя съборъ.
...зва понятно, щомъ като се вземе прѣдъ
... обстоятелството, че отъ 1881. год. насамъ
..., отъ всички технически и професио-
...лни заведения (висши, срѣдни и низши)
...ратъ подъ вѣдомството на казаното ми-
...ство.

...ое Общество съществува въ Петербургъ
...867. год. насамъ и има свои клонове въ
... по-голѣми руски градове. То е принесло
...зи грамадни заслуги на техническото и
...оналното образование. Благодарение на
... хода̀тайствата му, отъ нѣколко години
... захващатъ да се откриватъ много спе-
... училища и курсове при фабрики и за-
...ъ мѣста, населени съ фабрични работ-
... занаятчии и пр. Постоянната комисия
...бществото въ Петербургъ поддържа вече
...2 разни специални технически училища,
... курсове, ...
Числото на учащитѣ въ тия училища
... до 7,000 души, а годишниятъ бюджетъ
...ооо рубли. До сега казанитѣ училища
...ли около 30,000 души не само грамотни
... тѣсна смисълъ на думата, но и снабдени
...тъчно специални познания. Същата е
...ъвала твърдѣ много за нарабатването
... нормаленъ изгледъ за професионалното обра-
... въ Русия отъ авторитети, като покойния
...ръ Вишнеградски и за издаване особенъ
..., който урегулира въпроса за работата на
...тнитѣ работници при фабрикитѣ. Коми-
... срѣдоточила вниманието си прѣимно на
...о техническо и професионално образо-
... — образованието на непосрѣднитѣ изпъл-
... на работата и на най-близкитѣ ръководи-
...а работническия трудъ, съ цѣль да имъ
...ъ знания и умения, необходими за съ-
...ото отнасяне къмъ производителния трудъ
...его усъвършенствуване.

...еднито време нѣма почти нито единъ
..., касаещъ се до техническото и профес-
...ото образование, който да не е обсъж-
...ъ отъ поменатата постоянна комисия. Не е за
...прочее, че и идеята за свикване на перио-
дични събори по тия въпроси принадлежи
именно на Императорското Руско Техническо
Общество. Първиятъ съборъ биде свиканъ въ
Петербургъ прѣзъ 1889/90 год., вториятъ въ
Москва прѣзъ 1895/96 год. и третиятъ — сега,
пакъ въ Петербургъ. Последниятъ се откри,
както се спомена и по-рано, на 26 XII. м. г., а
се затвори на 4 I. т. г. Прѣдвидено бѣше съ-
борътъ да трае до 6. с. м. включително, но, по-
ради нѣкои извънредни обстоятелства, той бѣ
разтуренъ отъ властьтѣ два дена по-рано. За
... последния единъ ..., ... съборъ
съ ... отъ 10. секции. Последнитѣ имаше за
прѣдметъ училищата, разнитѣ курсове и класове,
народнитѣ четения и др. т. за работници и тѣх-
нитѣ дѣца и се отличаваше ... съ своето
грамадно число членове — до 500—600 души
въ всѣко заседание. Разтурването на събора бѣ
обявено сутриньта на 5. януарий, въ който день
членоветѣ бѣха ... отъ университета, дѣто
ставаха заседанията. Всичкитѣ секции обаче до то-
гава бѣха почти напълно привършили работата си,
оставаше само общото прочитане на вземенитѣ
резолюции и тържественото закриване на събора.

Този съборъ бѣше възбудилъ особенъ инте-
ресъ въ всичкитѣ краища на обширна Русия.
За него бѣха дошли въ Петербургъ многобройни
прѣдставители отъ разни висши, срѣдни и низши
специални и общообразователни учебни заведе-
ния, делегати отъ всичкитѣ земства, пратеници
на разни учено-любиви и благотворителни дру-
жества, на еснафи и пр. Числото на членоветѣ
надмина 3000 души (не членове не се допускаха
въ заседанията), между които имаше мнозина
професори, учители, лѣкари, видни дѣйци въ
дѣлото на народната просвѣта, фабриканти,
основатели и поддържници на собствено учи-
лища и т. н.

По инициативата на организационния коми-
тетъ на събора бѣше уредена и сполучлива *из-
ложба по техническото и професионалното обра-
зование*. Последнята изпълваше всичкитѣ зали на
така-наречения «Соляной городокъ». По непо-
стигъ на мѣстото, първиятъ и отдѣлъ — висши
учебни заведения — бѣ помѣстенъ въ Импера-
торския Технологически Институтъ. Тази именно
изложба още по-вече усилваше интереса къмъ
самия съборъ. И наистина, съборътъ безъ тая
изложба, както се изрази неизвѣстенъ прѣдстави-
тель Е. П. Ковалевски, би се прѣдставилъ като
една голѣма, сериозна и полезна, но безъ илю-
страции книга, интересна и жива лекция, но безъ
опити, които би могли да послужатъ на слу-
шателя да затвърди въ паметьта си всичко ново
и поучително, което е изнесълъ лекторъ. Докла-
дитѣ на събора трѣбваше да съобщатъ данитѣ,
а изложбата да ги илюстрира нагледно; по до-
кладитѣ се обсъждаше, що трѣбва да се на-
прави, а на изложбата се виждаше, що е на-
правено вече. Като прѣкрасно допълнение на
тая изложба служеше, естествено, и «Дѣтски
мартъ», дѣто интересуващитѣ се членове на съ-
бора можеха да се запознаятъ по-добрѣ съ на-

правеното въ областьта на общото образование, нагледнитѣ учебни помагала, училищната хигиена, педагогическата и дѣтска литература и пр.

Организационниятъ комитетъ, докато трая съборътъ, устрояваше прѣгледи и систематични екскурзии изъ разни учебни заведения, обсерватории, музеи, фабрики, механически и технически заводи и пр. въ Петербургъ и околностьта. При самия университетъ, дѣто засѣдаваше по секции съборътъ, се устрояваха за членоветѣ отъ видни професори научни бесѣди съ опити изъ областьта на най-новитѣ изнамирания. Отдѣлнитѣ секции устрояваха систематични прѣгледи на изложбата или на респективни отдѣли отъ нея. Нека прибавя и това, че на събора, чиято главна задача бѣ да освѣтли грамадната полза отъ техническото и професионалното образование, видно мѣсто заемаха и въпроси по общото образование. Послѣднитѣ бѣха дору заели на този ужъ «специаленъ» съборъ, така да се каже, доминируеще положение. Съборътъ при всички случаи се натъкваше на тия въпроси и биде принуденъ да се изкаже категорично, какво специалнитѣ знания не могатъ успѣшно да се разпространяватъ при днешното състояние на началното и срѣдното образование въ Русия. Вземени бѣха редъ резолюции за необходимостьта отъ сериозни и бързи реформи въ основнитѣ и гражданскитѣ (класни) училища, въ училищнитѣ семинарии и пр. Горнитѣ факти още по-добрѣ говорятъ за онова необикновено оживление, що царуваше на тоя съборъ, и онзи интересъ, съ който членоветѣ се отнесоха къмъ своитѣ занятия. Нужно ли е послѣ това да се доказва, отъ каква полза и значение бѣше участието въ такъвъ единъ съборъ!

Чувствувамъ се съвършено слабъ да дамъ що-годѣ пъленъ очеркъ на тоя толкова интересенъ и поучителенъ съборъ. Само изброяването на четенитѣ реферати и доклади и по-главнитѣ мнѣния и резолюции би дало материалъ за цѣлъ томъ! Такава задача, впрочемъ, и не влиза, мисля, въ моитѣ обязаности. Ще се постарая, споредъ скромнитѣ си сили, да изложа тукъ само по-главното отъ онова, що видѣхъ, чухъ и сторихъ лично при участието ми въ нѣкои отъ отдѣлнитѣ секции и присжтствието ми на тържественото му откриване.

Послѣдното стана въ актовата зала (аула) на Петербургския университетъ. Залата, както и обширнитѣ галерии надъ нея бѣха прѣпълнени отъ записанитѣ членове на събора и множество почетни гости. Между послѣднитѣ бѣха повечето отъ членоветѣ на господарствения съвѣтъ, министърътъ на земедѣлието и държавнитѣ имоти Ермоловъ, другарьтъ на министра на народното просвѣщение Лукяновъ, разни почетни членове на И. Р. Т. Общество, академици, попечители на учебни окржзи, ректорътъ на университета Ждановъ, Петербургскиятъ кметъ Леляновъ, специални прѣдставители отъ всичкитѣ министерства, директори, професори на разни висши учебни заведения, прѣдставители
отъ Москва, Одеса, Оренбургъ и т. н. Мож
би, като единичъкъ прѣдставитель отъ чуж,
държава, бѣхъ поканенъ азъ на естрадата
бюрото заедно съ най-виднитѣ почетни гост
на повечето отъ които бѣхъ прѣдставенъ о
мои лични познати.

Тържеството се започна съ едно кратко пр
вѣтствие къмъ събралитѣ се отъ прѣдседате.
на Императорското Руско Техническо Обществ
генералъ-инженера Н. П. Петровъ. Слѣдъ пр
вѣтствието той прочете едно писмо отъ Авг
стейшия покровитель на събора Велики Кня
Александръ Михаиловичъ, съ което послѣдния
се извиняваше, за дѣто по болезнени причи
не можалъ да дойде на тържеството и съ кое
по-нататъкъ изказваше своитѣ благопожелан
къмъ бюрото и членоветѣ на събора. Най-пос
прѣдседательтъ отиде на трибуната и, въ к
чеството си на членъ на събора, прочете ед
своя академическа рѣчь за неговитѣ задачи
цѣли. Слѣдъ тая рѣчь се четоха, все отъ тр
буната, още 4 такива рѣчи, а именно: а) от
В. И. Ковалевски, почетенъ членъ на Общ
ството — «Значение на общественото начало в
търговскитѣ училища»; б) отъ *А. Г. Неболсин*
прѣдседатель на постоянната комисия по техн
ческото образование — «Дѣйностьта на И.
Т. Общество въ областьта на общото и проф
сионалното образование между работницитѣ
тѣхнитѣ дѣца»; в) отъ *Е. П. Ковалевски* — «З
дачитѣ и цѣлитѣ на изложбата при събора»
г) отъ *А. Н. Алмединенъ*, секретарь на бюрото —
«Подготвителнитѣ и организационни работи н
комитета на III. съборъ». Ораторитѣ бѣха н
граждавани съ бурни аплодисменти. Слѣдъ т
рѣчи се заредиха тържествени привѣтствия от
страна на прѣдставителитѣ на отдѣлни мин
стерства, отъ Петербургския кметъ Лелянов
който между другото съобщи, че община
асигнува 5000 рубли за нуждитѣ на събора, от
ректора на университета, нѣкои попечители
учебни окржзи и пр. (Едни отъ лицата се д
близкаваха до бюрото и тържествено произнася
своитѣ привѣтствия, а други правѣха това от
трибуната.) Тържеството се завърши съ проч
тане отъ прѣдседателя нѣколко привѣтствен
телеграми изъ провинцията и прѣдложение да
отправи поздравителна телеграма до Император
Послѣдното се прие съ бурни ржкоплѣскани

Въ четенитѣ и произнесенитѣ рѣчи особ
релйефно се изтъкваше силниятъ стремежъ
руския народъ въ послѣдно врѣме къмъ обр
зование изобщо и къмъ техническа и проф
сионална подготовка частно. «Той търси
само свѣтлина отъ знания, но и срѣдства
подобри своя животъ, да намѣри приложени
на труда си, да направи националната проми
леность и търговия независима отъ инострa
ницѣ», казваха съвършено справедливо нѣко
отъ ораторитѣ. Отъ рѣчьта на В. И. Ковалевск
се виждаше, напр., че само за 7 годишенъ пе
риодъ (прѣзъ врѣмето отъ II. до III. съборъ
числото на учебнитѣ заведения съ комерческ

пециалность е нарастнало отъ 9 къмъ началото на 1896. год. на 139 къмъ 1/I. 1903. год.; прѣзъ сжщото врѣме е имало разрѣшение за още 15 такива училища; значи, за 7 годишно врѣме Русия получила 145 нови извори за търговско образование. Първоначалната уредба на търговскитѣ училища въ Русия се дължи почти изцѣло на срѣдствата на разни обществени учрѣждения и частни лица: годишниятъ бюджетъ на този видъ училища надминава 3½ милиона рубли, отъ които държавата отпуща само 49,000 рубли, т. е. по-малко отъ 1½%. Изобщо, почти безъ разходи отъ държавата, Русия се обогатява съ най-малко по 20 специални училища въ една година, повечето отъ които сж скжпи търговски учебни заведения, които срѣдно всѣко струва годишно по 50,000 рубли. Комерчески училища има съ 3 или 4 класа, и съ 7 или 8 класа. Уреждатъ се и търговски курсове, приспособени къмъ различната прѣдварителна подготовка на слушателитѣ.

За сжщия 7-годишенъ периодъ числото на висшитѣ технически училища е нарастнало отъ 12 на 18, на срѣднитѣ и низшитѣ отъ 51 на 93, а онова на занаятчийскитѣ — отъ 91 на 137. Разбира се, че и този растежъ далече още не задоволява стремежа на руския народъ къмъ техническо и професионално образование. Нему прѣдстоятъ още голѣми грижи въ това отношение. Напослѣдъкъ впрочемъ въ министерството на народното просвѣщение сж постжпили грамадни парични пожертвувания за тая цѣль, още не реализирани. 500,000 рубли отъ нѣкой си Дурилинъ за устрояване I-о промишлено училище въ Волинска губерния, 350,000 рубли, завѣщани отъ селянина Самоиленковъ за учрѣдяване занаятчийско училище въ слободка Алексѣевска (Воронежка губерния), повече отъ 10,000,000 рубли, завѣщани въ 1900. год. отъ Солодовниковъ за специални учебни заведения и др. Много жертвуватъ за сжщата цѣль и отдѣлни градове, земски учрѣждения, търговски сдружения, частни лица и пр.

Начиная отъ 27. декемврий и до закриването си съборътъ работи изключително по секции. Всичкитѣ секции бѣха 11.: 1) висши учебни заведения, 2) срѣдни и низши технически учебни заведения, 3) занаятчийски учебни заведения и учебно-занаятчийски работилници, 4) комерческо образование, 5) мореплавателни учебни заведения и рѣчни училища, 6) женско професионално образование, 7) занаятчийско ученичество, 8) художествено-промишлено образование и графическо изкуство, 9) училищна ржчна работа, 10) курсове и училища за работници и 11) училищна хигиена и физическо възпитание въ техническитѣ и професионалнитѣ училища (съ подсекция: обучение и възпитание глухо-нѣми дѣца). При събора въ помѣщението на университета бѣше открита врѣменна телеграфо-пощенска станция за нуждитѣ на членоветѣ. Всѣкидневно се издаваше и специаленъ «Дневникъ», който имаше за задача да съобщава своеврѣменно на членоветѣ за вървежа на занятията въ събора; въ него сжщо се помѣстваха свѣдѣния за докладитѣ и рефератитѣ, прѣдназначени за четене въ отдѣлнитѣ секции, кратко резюме на сжщитѣ доклади и текстътъ на приетитѣ въ секциитѣ резолюции.

Почти редовно участвувахъ главно въ секцията (IX.), която имаше за прѣдметъ училищната ржчна работа, но понѣкога присжтствувахъ въ засѣданията и на други секции, когато прѣдстоеше да се чете нѣкой интересенъ докладъ или рефератъ. Въ IX. секция, която се посѣщаваше най-много отъ прѣподаватели въ педагогически и граждански училища и която винаги биваше доста многолюдна, се прочетоха повече отъ 20 реферата, върху които ставаха послѣ и разисквания. Ето нѣкои отъ тия реферати: а) «Ржчната работа като срѣдство за прѣдпазване градскитѣ дѣца отъ влиянието на улицата», б) «Резултати отъ работитѣ на секцията по ржчна работа въ II. съборъ», в) Общи статистични свѣдѣния за разпространението на ржчната работа въ Русия и за врѣменнитѣ учителски курсове по тоя прѣдметъ», г) «Ржчната работа въ учителскитѣ семинарии и въ селскитѣ училища», д) «Ржчната работа въ военно-учебнитѣ заведения», отъ прѣдседателя на секцията генералъ Бутовски, е) «Развитие на чувството за хубавото при обучението по ржчна работа», ж) Главни законоположения и разпореждания на правителството, относещи се до въвеждането на училищната ржчна работа», з) «Принципи на обучението по ржчна работа въ комерческитѣ училища и въ срѣднитѣ учебни заведения отъ общъ типъ» (Касаткинъ) и др. Рефератитѣ подъ букви в, е, и ж, се четоха отъ най-видния прѣдставитель на училищната ржчна работа въ Русия *К. Ю. Цирулъ*, името на когото е добрѣ познато и на множина наши учители по прѣвода на неговото ржководство и по неговата метода, усвоена почти въ всичкитѣ ни училища, дѣто е въведенъ тоя прѣдметъ. Почти отъ 20 години насамъ Цирулъ е прѣподаватель по ржчна работа, изходилъ е почти цѣла Европа да изучва разпространението и постановката на сжщия прѣдметъ, кани се да посѣти на скоро и балканскитѣ държавици, ржководилъ е много учителски и офицерски курсове по ржчна работа, пращанъ е билъ като делегатъ на руското министерство на народното просвѣщение на изложбитѣ въ Н. Новгородъ (1896. г.), Стокхолмъ (1897.) и Парижъ (1900. г.) и т. н.

Отъ взетитѣ въ тая секция резолюции и изказани ходатайства отбѣлѣжвамъ слѣднитѣ по-главни: а) да се въведе ржчната работа въ всичкитѣ учителски семинарии и граждански (класни, главни основни) училища като задължителенъ учебенъ прѣдметъ, а не да се прѣподава, както е сега, само факултативно; б) твърдѣ е желателно, ржчната работа да се въведе въ всичкитѣ срѣдни учебни заведения като прѣдметъ общо-образователенъ и възпитателенъ; в) да се основе едно специално списание по ржчна работа въ Русия и г) да се ходатайствува за основа-

ването въ Русия специаленъ институтъ по тоя прѣдметъ за подготвяне учители и учителки, съ постоянни при него курсове, музей, билиотека, справочно бюро и складъ за инструменти и материали. Членоветѣ на секцията туриха при туй основа на специално дружество по ръчна работа и изработиха проекто-уставъ на сѫщото.

Бюрото на секцията бѣше се погрижило своевременно да изложи множество систематични колекции отъ ученишки изработки по ръчна работа, а сѫщо и допълнителни и паралелни къмъ установения курсъ изработки, та по този начинъ да докаже, че ръчната работа може да служи не само на общитѣ задачи на общообразователната школа, но и за цѣльта на елементарното занаятчийско и професионално образование. Въ отдѣла по ръчна работа на изложбата вземаха участие съ серии отъ изработки, чертежи, отчети, таблици и пр. 8 педагогически учебни заведения, 15 граждански (класни) училища, 43 основни, 1 кадетски корпусъ, и то отъ името на всичкитѣ 29 такива корпуси, една забавачница, 7 срѣдни учебни заведения отъ разни типове и нѣколко отдѣлни прѣподаватели по тоя прѣдметъ. Излагаха се: 1) колекции отъ първоначални изработки отъ дърво — за малка и срѣдна възрасть; 2) сѫщо подобни колекции за срѣдна и старша възрасть; 3) колекции по дърводѣлство за селски училища; 4) основенъ курсъ на изработки отъ металъ (тенекия, цинкъ, тель, желѣзо, пиринчъ и мѣдь; 5) колекция отъ изработки на слушателкитѣ въ Фрьебелевскитѣ курсове, 6) серии отъ изработки въ забавачници, сиропиталища, художествено-занаятчийски класове и пр., 7) фотографии на работилници на ученишки групи въ врѣме на работа, статистични таблици и др., 8) серии отъ изработки по моделиране, плетене отъ талашъ, слама, върбови пръчки и 9) серии по четкарство, подвързачество, картонажъ, рѣзбарство и копаничарство. Найпълни, систематични и художествено изпълнени бѣха изработкитѣ по дърводѣлство и копаничарство и ония отъ металъ. Руситѣ, повидимому, сѫ усвоили най-много възгледитѣ по тоя прѣдметъ на Ото Соломона. На последния видъ ръчна работа (изработки отъ металъ) добрѣ би било, мисля, да се обърне сериозно внимание и у насъ, за която цѣль е необходимо да се изпратятъ най-вече въ Москва единъ или двама отъ сегашнитѣ прѣподаватели по ръчна работа при педагогическитѣ ни училища. Повечето отъ експонатитѣ по ръчна работа слѣдъ закриване на поменатата изложба, което стана на 10. януарий, бидоха веднага отправени за всемирната изложба въ с. Луи (Америка).

Считамъ за не излишно да спомена още, че къмъ 1/I. т. г. ръчна работа съ чисто възпитателна цѣль се е прѣподавала всичко въ 570 училища (къмъ втори съборъ, 1895/96. год., тя е била въведена само въ 193 училища). — Обучението е факултативно, но при повечето училища, както се изтъкна въ секцията, то е прието вече почти напълно задължителенъ характеръ.

Върщамъ се пакъ на работитѣ въ секция
ръчна работа. Активно участие въ разисква
въ тая секция азъ взехъ само веднажъ, к
се обсѫждаше въпросътъ за задължителнот
веждане ръчната работа въ учителскитѣ
нарии (педагогически училища). Такова
ложение бѣше поставилъ авторътъ (Бада
на доклада «Ръчната работа въ учителскит
минарии и селскитѣ училища«; бюрото на
цията така сѫщо, повидимому, силно иска
го прокара чрѣзъ гласуване. Разискванията
наха много оживѣни и дори бурни, защото м
многото горещи защитници на това прѣдл
ние изпъкнаха и доста отчаяни противни
само на туй искане, но и изобщо на прѣ
ръчна работа. Като че ли нарочно за тов
сѣдание бѣха дошли и доста нови членове
други секции. По едно врѣме взе думата из
ниятъ руски професоръ по хигиена Скворц
който убѣдително говори въ полза на ръ
работа отъ възпитателна, социална и хигие
гледна точка. Слѣдъ него се даде дума
мене. Въ една доста дльжка рѣчь, която
слуша отъ присѫтствуещитѣ съ напрегнато
мание, азъ изложихъ накратко историята
становката на въпросния прѣдметъ у насъ
сочихъ на ползитѣ отъ него за нашитѣ уч
и особно за бѫдещитѣ ни народни учител
желанието на присѫтствуващитѣ, които жи
заинтересуваха за нашата млада страна и
зина отъ които и не подозираха, че между
засѣдава и единъ българинъ, трѣбваше да
допълнително нѣкои свѣдѣния за организа
на нашитѣ училища, комплектуването на кан
титѣ въ специалнитѣ и за видоветѣ ръчн
бота, които прѣдвиждатъ нашитѣ програм
заведения редъ трѣбваше отпослѣ да напи
стегната форма своята рѣчь. Тия написан
мене бѣлѣжки бидоха, безъ измѣнение, и
напечатани въ «Дневника» на събора, бр. 7.
веждамъ тукъ нѣкои пасажи отъ тази моя
споредъ както бѣха казани — на руски е

«Я глубоко убѣжденъ, что Болгаріи не
дется раскайваться за этотъ рѣшительный ша
напротивъ, я увѣренъ, что она получитъ за
горячее спасибо отъ будущаго поколѣнія.

«И мы признаемъ, что начальная школа —
питательно — образовательное заведеніе и
обязуемъ будущаго учителя этой школы из
ручной трудъ, то дѣлаемъ это прежде всег
самого же учителя, чтобы пріучить его къ
віямъ физическаго труда и сосредоточе
вниманію, и чтобы дать ему возможност
слаждаться результатами собственнаго тру

«Нашему учителю предстоитъ не только
учебная работа, но и забота о поднятіи ку
наго уровня, и экономическаго благосос
массы. Вотъ почему учительскія семинар
должны позаботиться о возможно всесторо
подготовкѣ своихъ воспитанниковъ къ пре
щему имъ званію».

*) Думата е за въвеждането на ръчната работа въ
училища отведнажъ като задължителенъ учебенъ прѣ

Слѣдъ моята рѣчь поставеното прѣдложение [illegible] единодушно и прието съ огромно болшинство [illegible] може би ми казахъ относително [illegible] отъ изборото, че примѣрътъ на малката [illegible] Бълария указа своето въздѣйствие, кори [illegible] най-вѣрнитѣ оцѣнители на референта . . .

Работата на събора, както се вижда отъ свѣ[illegible] въ неговия органъ «Дневникъ» и отъ [illegible] на руската преса и журналистика, която [illegible] не прѣстава да се занимава съ нея, [illegible] продуктивна. Между многото [illegible] «интересни» реферати и доклади [illegible] на количество педагогически такива. Въ [illegible] отношение особно се отличаваше секцията [illegible] «Търговско образование». Понеже нѣмахъ възможность да присъствувамъ на засѣданията [illegible] тая секция, възползувахъ се отъ случая да [illegible] и разгледамъ доста подробно едно отъ [illegible] не само въ Петербургъ, но и [illegible] Русия търговско училище «[illegible]». Този образецъ е най-голѣмата гордость [illegible], съ каквото се отнасятъ [illegible] този видъ училища. Резолюциитѣ [illegible] секция, споредъ както ги намирамъ [illegible], съ въ пълна хармония съ онии [illegible], които намѣрихъ, напълно реализирани [illegible] училище. При сгоденъ случай ще [illegible] да изнеса въ нашия печатъ своитѣ [illegible] и събранитѣ ми свѣдѣния при този [illegible] на прѣмелото училище.

На интереснитѣ отъ дѣйността на секцията «Училищна хигиена» [illegible] прѣдоставямъ статията на *А. С. [illegible]* «[illegible] *III съѣздъ по техническому образованію и [illegible] воспитанію*», Русская [illegible], кн. III, 1904 год.

Въ секция X. ми се удаде случай да [illegible] единъ обширенъ докладъ върху [illegible], *[illegible]* [illegible]. Отдѣлно вече доста подробно съ Петербургския [illegible] музей, който прилича [illegible] много [illegible] си и на дѣлъ [illegible]. Намирамъ, [illegible] прѣставлява тоя музей [illegible] не се спрa [illegible] подробно [illegible] история и организация, както [illegible] въ очерка си на «Тѣсенъ мiръ». Своитѣ [illegible] черпя [illegible] отъ горѣ [illegible], [illegible] отъ [illegible] любезно отстъпенъ отъ неговия авторъ [illegible].

Прѣзъ 1862 год. между нѣколцина учители [illegible] Петербургъ се [illegible] мисъльта [illegible] основе [illegible] отъ нагледни [illegible] помагала, съ които да си служатъ [illegible] [illegible], което им се [illegible] [illegible] прѣдизвикано [illegible]. За тая цѣль [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] и картини [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] да се [illegible] [illegible].

Разширението на склада, както и прѣбованията къмъ него сѫ бърже нарастнали, щото слѣдъ една година е могълъ вече да се отвори за общо ползуване. Но за да добие характеръ на общественно и досто [illegible] учрѣждение, складътъ билъ прѣдаденъ на Постоянната Комисия по техническото образование. Есеньта 1864. година той захваналъ официално дѣйността си подъ названието «*Подвиженъ музей за наглѣдни учебни помагала*» при Постоянната Комисия по техническото образование при И. Р. Т. Общество. Отъ този моментъ музеятъ станалъ общественно учрѣждение, достѫпно не само за неговитѣ основатели но и за всички интересующи се.

Скоро на музея започнали да постѫпватъ отъ разни учрѣждения и лица запитвания по набавяне на училищата учебни помагала, урежданe [illegible] такива музеи и пр. Това подсѣтило настоятелството му да се заеме съ проучването на сѫществуващитѣ, продавани учебни помагала както у насъ, тъй и въ странство. Слѣдъ това билъ съставенъ и издаденъ особенъ «Показателенъ [illegible] на учебни помагала за основнитѣ училища».

Втората работа на музея била — организиране при него една *работилница* за приготвяне евтини сбирки и уреди. Въ музея доставяли доста сурови материали, по училищата и особено онии изъ провинцията се чувствуваше [illegible] отъ систематизирани колекции. Сѫщото [illegible] пожертвувало на музея 500 рубли за тия нужди. Съ подареното сума наели допълнително помѣщение, набавили нѣкои инструменти и други принадлежности и условили единъ постояненъ работникъ. По този начинъ при музея, подбуденъ главно отъ нуждитѣ на провинциалнитѣ училища, било турено начало на една нова дѣйность.

По-послѣ при музея билъ основанъ особенъ *[illegible] отдѣлъ* за демонстриране и обяснение прѣдъ посѣтителитѣ [illegible] употрѣбението на разнитѣ учебни помагала.

Самата столица [illegible] прѣдявявала разни [illegible] къмъ музея. Отъ една страна много [illegible] учители и учителки ходатайствували да се устроятъ отъ врѣме на врѣме [illegible] бесѣди върху нахожденитѣ се [illegible] учебни помагала. Отъ друга пъкъ [illegible] чувствували, че музеятъ, който притежавалъ вече разни помагала, може и е длъженъ да се възползува отъ тѣхъ за *[illegible]-популярни сказки и четения* за широката публика.

[illegible] [illegible] разни [illegible] и ръководства, които биха облекчили [illegible] помагала, [illegible] ръководителитѣ на [illegible] основанъ при музея отдѣлъ *[illegible]* [illegible] [illegible] и ръководства.

Всичкитѣ нови [illegible] и нови [illegible] [illegible], а прѣди всичко [illegible] [illegible]. Не се [illegible] и [illegible] отъ [illegible] на музея, [illegible] и помѣщението му, което [illegible] вече [illegible], [illegible] много [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] да построи [illegible] музея [illegible] здание при [illegible]

сжщата тогава «нареденъ домъ». Зданието било довършено прѣзъ 1902. год. и отстжпено на музея безвъзмездно. То е една изящна триетажна сграда. Музеятъ веднага прѣминалъ въ новото си помѣщение и отъ тогава вече заживѣва новъ животъ.

Главната и основна задача на музея състои въ даване за врѣменно ползуване разни нагледни учебни помагала на училища, образователни и други дружества и на отдѣлни лица. За тази цѣль той притежава помагала по анатомия, зоология, ботаника, геология, кристалография, минералогия, география, история съ археология, микроскопи и микроскопически препарати по хистология, зоология и ботаника, помагала по рисуване, технология, физика, химия, магически фенери и проекционни картини къмъ тѣхъ и др. По съдържанието си повечето отдѣли задоволяватъ трѣбованията на срѣдно, а нѣкои дори на висше учебно заведение; музеятъ гледа обаче да задоволява нуждитѣ главно на основнитѣ, класнитѣ, низшитѣ професионални, вечернитѣ и недѣлни училища и народнитѣ аудитории. Послѣднитѣ най-много се ползуватъ отъ картинитѣ за магически фенери.

Извѣстно прѣдставление за дѣйностьта на Петербургския подвиженъ музей могатъ да ни дадатъ, напримѣръ, слѣднитѣ данни, заимствувани отъ отчета му за учебната 1901—1902. г. Прѣзъ казаната година се ползували съ помагала: 12 недѣлни и вечерни класове за работници, 18 народни и войнишки аудитории, 146 основни училища, 21 низши професионални и 40 срѣдни учебни заведения; изнесени били 62,267 прѣдмета, отъ които 33,938 проекционни картини.

Работилницата е вече солидно наредена; тя приготвя колекции отъ минерали, спиртови и сухи препарати по ботаника и хистология, ентомологически сбирки, модели по кристалография, проекционни картини за магически фенери и упростени лаборатории за правене опити по естественитѣ прѣдмети.

Трѣбва да се каже, че музеятъ нѣма за цѣль да монополизира складирането и изработването на разни сбирки. Напротивъ, той съ всички срѣдства се старае да популяризира идеята за такива музеи и всѣкакъ гледа да се възприеме тя отъ земствата и отъ всички изобщо по-културни центрове. Въ едно недалечно бждеще музеятъ проектира да нареди и особна *астрономическа обсерватория.* За тази цѣль пакъ графиня Панина е отпуснала една кула съ въртяща се купола. Поржчани били и нужнитѣ уреди. Това ще бжде първата въ Русия общедостжпна обсерватория, дѣто ще се даватъ на публиката и популярни познания по астрономия.

Една значителна часть отъ прѣдметитѣ сж постжпили въ музея като подаръкъ, а останалитѣ — купени или изработени при него. Това учрѣждение се явява, слѣдователно, като *дѣло на частната и обществена инициатива.* Най-голѣма роля играе при туй *основательтъ кржгъ.* Работата на членоветѣ му е, тъка да се каже, и научна, и занаятчийска, и художествена.

До 1901. год. неговитѣ срѣдства сж б
членски вносове, приходи отъ концерти и ле
и доброволни пожертвувания. Въ нея го
обаче той получилъ една врѣменна помощ
размѣръ 1000 рубли отъ министерството
финанситѣ и други 3000 рубли отъ Петер
ското попечителство «Народна трезвено
Всичко това, още при безплатно помѣщ
значително осигурило и улеснило, разбир
сжществуването на музея. Голѣма помощь
има и отъ учещата младежь, която до
много сурови материали за колекции, по
при нареждането на послѣднитѣ и пр.

Примѣрътъ на Петербургския подвиженъ м
не останалъ безъ добри резултати и за м
други градове. Една година слѣдъ основава
му такъвъ музей се учрѣдилъ въ Моск
мѣстнитѣ недѣлни училища. Въ 1900. г. та
музеи имало вече 10, въ 1901. год. — 1
1902. год. — 40, въ 1903. год. — 79; прое
рани били за прѣзъ тази година още 1
всичко ставатъ 94.

Болшинството отъ музеитѣ сж учрѣдени
земствата. Почти всичкитѣ изобщо музеи с
образували обикновено пакъ така, както и П
бургскиятъ — по инициативата на отдѣлни
тели и други ученолюбиви хора. Освѣнъ о
новенитѣ отдѣли при нѣкои музеи има о
такива: а) принадлежности за ентомологичес
други естествено-исторически екскурзии, б)
риали по историята и уредбата на народ
училища въ респективния районъ, в) магич
фенери и принадлежности къмъ тѣхъ и г)
ратурно-наученъ отдѣлъ. Има и музеи, к
носятъ нѣкакъ по-тѣсно-специаленъ харак
Такъвъ е, напр., Одескиятъ «Земски музе
овощарство, лозарско, селско-стопанска ент
логия и пр.» Цѣльта му е опрѣдѣлена
«разпространение знания прѣдимно между
ската маса, съ цѣль да се подигне култура
слѣдователно, и материалното му благосъстоя

Единьтъ отъ двата московски подвижни м
е нареченъ вече «педагогически». Подробни
дѣния дава за него «Русская Школа», декем
1903 год. На 10. януарий т. г. билъ осветен
втори подвиженъ музей въ Петербургъ, отк
при «Петербургская Земская Управа», и прѣ
значенъ за земскитѣ училища («Русская шко
кн. 2, 1904 г.).

Общо казано, подвижнитѣ музеи въ Р
се явяватъ главно като дѣло на частната и о
ствена инициатива. Нека спомена, че сжщо
съ цѣлъ редъ «народни домове», безплатни
галии, трапезарии, вечерни и недѣлни «дом
великолѣпни учебни заведения и пр. — вп
шение на живата човѣшка и обществена ене
Русия въ това отношение е една чудна ст
отъ тая страна именно ние може би най-м
я познаваме . . .

...нъ Съборъ на Дружеството за Со... политика, държанъ въ Hamburg ...ъ 13—17. септемврий 1903. н. с.

Съобщава
Георги Т. Данаиловъ,
[illegible]

I.

...и тридесеть и една година, тъкмо на ...рий 1872. г., младиятъ тогава професоръ ... Шмоллеръ отъ Halle откри събора въ ... на който бѣха повикани мнозина про... учени и видни практици, за да размѣ... ли върху социалния въпросъ *). На този ...е отзоваха много учени, като Brentano, ... Roscher, Engel, Hildebrandt, Mithoff, Eckardt и видни практици, като Miquel, ... турихa началото на дружеството за ... политика въ Германия — Verein für ...itik **). Посрѣдъ ония бурни движения ...аботницитѣ, които прѣдизвикаха така... ...я социаленъ въпросъ, ученитѣ, които ...аваха съ социално-икономичната наука ..., не можаха да оставатъ равнодушни и ...е по нѣкой начинъ да помогнатъ на тога... ...нѣмско общество особно при разрѣшивание ...итѣ проблеми, поставени отъ живота и ...ожения. Нѣмскитѣ професори разрѣшиха ...учливо своята задача, като съзнаха едно ...о, което да се грижи за едно по-основно ...и *разяснение на явленията отъ социалния ...* прѣзъ което се хвърляше се по-голѣма ...ѣлина върху причинитѣ на социал... ...ошения. А недѣйте трѣгнали по единъ ...ъ пжть, тия учени съ едно бѣ тѣжкото ...ство прѣслѣдватъ цѣльта си, като привли... ...ени помощници се нови и нови сили. ... си турятъ за задача тукъ да покажа ...ствията, които това дружество на учени ... упражни върху практичния животъ и ...ърху социалнитѣ реформи на Бисмарка, ...рѣбва да спомена двѣ думи само за исто... ...ритурна дѣйность. Безъ нѣкаква офи... ...ална или поддръжка, Verein für Social... ...одължава своитѣ изучвания и издирки, като ...у-речи всѣка година по нѣколко томове ... дѣйността на тая страна е твърдѣ широка. ...ложена цѣло поле отъ трѣвъ до днесъ, което ...то тази и морално. Досега сж излѣзли ...омове отъ тѣхъ и въ разни области ...но-икономичния животъ въ Германия. ... до нѣкѫдѣ и съ силитѣ на това друже... ...ежду многото монографии особно за ...ше тукъ сж изучванията върху *занаятитѣ* ... върху *аграрната реформа*, а въ послѣдно ... ...учванията върху *търговската криза* въ нѣмското народно стопанство и върху *положението на работницитѣ, заети въ морепловането* *). Сега Verein für Socialpolitik проектира да се залови съ изучване на нѣмското самоуправление, въ много широка форма — Verfassungs — und Verwaltungsorganisation der deutschen Städten. Тукъ тъкмо въ теоретичната разработка на социално-икономичнитѣ въпроси се крие силата, значението и цѣлата дѣйность на Ver. f. Socialpolitik.

II.

Дружеството печата своитѣ изучвания наистина и съ това дава тема на всѣки, които се интересува да се запознае съ тѣхъ, но то има и други единъ органъ, който служи за разпространение на неговитѣ идеи. Това сж *годишнитѣ събори*, които ставатъ въ различни градове на нѣмската земя и въ които се държатъ публични реферати, придружени съ свободни прѣния между членоветѣ и присжтствуващитѣ. Такъвъ съборъ се държа и прѣзъ изминалото лѣто въ гр. Hamburg, въ присжтствието на много и видни членове на съюза, както и много мѣстни посѣтители. За да прѣдаде по-голѣмъ интересъ на този свой съборъ, дружеството го свърза съ мѣстото, дѣто ставаха засѣданията — край брѣжния и най-голѣмъ търговски градъ на Германия — бѣ избрало за прѣдметъ на рефериране въпроса за *положението на работницитѣ, заети въ морепловането*.

Още отъ 12. септемврий, съгласно съ обявената още отъ пролѣтьта програма, захванаха да пристигатъ членоветѣ на дружеството. На 13. септемврий вечерьта въ 8 часа, по нѣмския обичай, бѣше назначена първата срѣща за членоветѣ и приятелитѣ на дружеството, въ единъ ресторанъ »Alsterlust«. Колкото проста и обикновена на видъ тая срѣща въ ресторана, тя прѣдставляваше прѣголѣмъ интересъ, особно за хора, които стоятъ далечъ отъ сферитѣ на учени и професорски сили. Покрайнинитѣ бѣха с рѣдки, разговоритѣ шумни и весели, но темитѣ на разговоритѣ много по-други отъ обикновенитѣ теми въ единъ ресторантъ: издаденитѣ съчинения, охваленитѣ интересни книги, и, размяната на едно съчинение отъ една ржка въ друга, покани и обѣщание за сътрудничество въ нѣкое списание и т. н. бѣха разговоритѣ между присжтствуващитѣ — повече професори и доценти, отъ 3—4 поколения наредъ. Тия срѣщи, дѣто често между нѣмскитѣ прѣдставители на науката сж тъкмо срѣдството, което създава и поддържа тѣсна връзка между стари и млади учени, което придава оживения характеръ на нѣмската наука и я прави

*) [illegible]moller — Zur Social- und Gewerbepolitik der [illegible]

**) [illegible] 1873 год. [illegible]

*) 1. Die Lage der in der Seeschiffahrt beschäftigten Arbeiter [illegible]
2. [illegible] Schiffahrt der deutschen Ströme [illegible]
3. Die Störungen im deutschen Wirtschaftsleben [illegible]
4. [illegible] Textilindustrie, II. Montan- und Eisenindustrie, III. Maschinenindustrie, IV. Kohlengewerbe [illegible]

една непрѣкжсната верига отъ изслѣдвания върху една и сжща метода и въ едно направление. До като английскиятъ гениаленъ ученъ стои самъ, уединенъ, въ нѣмско всѣка по-видна сила сполучва да сгрупира наоколо си сума млади учени, които подематъ мислитѣ, разширяватъ идеитѣ и продължаватъ изслѣдванията по захванатия пжть до крайния резултатъ — съ една дума — сполучва да създаде цѣла *една школа*. И наистина, не бѣше още на тая срѣща трудно за наблюдателното око да забѣлѣжи, какъ подиръ първитѣ общи сърдечни поздравления, ржкувания и нови запознайнства, полекъ-полекъ се образуваха отдѣлни маси отъ сътрудници на едно и сжщо списание, отъ ученици на единъ и сжщи професоръ. Явно е, подиръ тѣзи бѣлѣжки, защо въ нѣмската наука има животъ, има органически прогресъ.

На утрѣшния день — 14. септемврий — по 9 часа заранъта, стана официалното откриване на засѣданията отъ прѣдсѣдателя на дружеството — проф. G. Schmoller отъ Берлинския университетъ. Въ една кратка, но пълна съ чувства рѣчь, стариятъ прѣдсѣдатель на дружеството напомни и основанието му отъ тримата другари учени — Schmoller, Brentano и Wagner, прѣди тридесеть и една година, напомни и за многообемливата дѣйнина на това учрѣждение и за отсжтствието на каквато-и-да-била поддръжка отъ страна на официална Германия, напомни най-подиръ и за сждбата на бѣднитѣ работници, която всѣки пжть е привличала вниманието на дружеството и която и този пжть въ особната си форма — орисница на работницитѣ около мореплаването — е накарало дружеството да се събира по-близо до тѣхъ, въ главния центъръ на нѣмското мореплаване. — Хамбургъ, за да може съ своитѣ прѣпирни да се доближи до реалния животъ, като даде леснина на всички, които познаватъ този важенъ въпросъ, да се произнесатъ прѣдъ дружеството. Рѣчьта на този младъ старецъ биде посрѣщната съ сърдечни ржкоплѣскания.

Слѣдъ проф. Шмоллера взе думата прѣдсѣдательтъ на сената въ Hamburg, който благодари на Verein'a, за дѣто е избрало за мѣсто на своя съборъ града Хамбургъ, и отъ името на града пожела на Събора пъленъ успѣхъ.

Подиръ тѣзи официалности избраха се за прѣдсѣдатели на събора — G. Schmoller, prof. Eug. v. Philippovich отъ Виенския университетъ; още единъ директоръ на департаментъ въ Берлинъ, името на когото пропуснахъ да забѣлѣжа, проф. Franke и бившиятъ пруски министъръ Berlepsch.

Пристжпи се къмъ дневния редъ. Най-напрѣдъ се даде думата на професора отъ Берлинския Университетъ Dr E. Franke, който прочете единъ рефератъ върху положението на работницитѣ, заети въ мореплаването — Die Lage der in der Seeschiffahrt beschaftigten Arbeiter. Азъ не намирамъ за потрѣбно да се спирамъ върху този рефератъ, защото ще бжде скоро отпечатанъ,

и тогава ще можемъ да се произнесемъ п
основателно.

Вториятъ рефератъ бѣ прѣдставенъ и проч
тенъ отъ г. Polis, инспекторъ на голѣмата ко
пания Hamburg-Amerika-Linie. Г-нъ Polis е пра
тикъ, морски офицеръ, и затова самиятъ му р
фератъ бѣ чисто практическа работа. Нови
открития и усъвършенствувания по морепла
нето, новитѣ отношения и нуждитѣ отъ нов
регламентации бѣха най-вече прѣдметъ на н
говото рефериране. Той изтъкна за прѣувел
чено изобщо положението на ония г-да, кои
въ своитѣ изслѣдвания за морскитѣ работниц
събиратъ свѣдѣния само отъ тѣхъ; такива св
дѣния сж естествено едностранчиви.

Прѣпирнитѣ се отвориха още прѣди обѣ
къмъ 12 часа. Особно живо участие въ тѣз
прѣпирни взеха нѣкои морски офицери (кап
тани на кораби и помощници), които искаха
опровергаятъ твърдѣнията на нѣкои отъ авт
ритѣ по положението на работницитѣ, заети в
мореплаването, и да установятъ, че описания
за несносното положение на работницитѣ не с
черпени отъ достовѣрни свѣдѣния, че тѣ баз
ратъ върху анкетиране на самитѣ работници
като такива сж пристрастни, едностранчив
Нѣкои опоненти съ официални книжа, прѣ
ставени на самото засѣдание, искаха да докажат
че много отъ твърдѣнията на професоръ Tö
nies, изказани въ неговата монография — D
Ostseehäfen Flensburg, Kiel, Lübeck (CIV. 1. 2.), -
въ която монография се разкриватъ наисти
чудни нѣща за суровостьта на отношенията къ
морскитѣ работници и матрози отъ страна н
капитанитѣ, за прѣуморителната работа на к
раба денѣ и нощѣ, за лошитѣ жилища на к
рабитѣ, за лошата и недостатъчна храна и т.
Опонентитѣ бѣха силни наистина, но и про
Tönnies можа да се застжпи за истинностьта
обнародванитѣ свѣдѣния въ неговата моногр
фия. Неблагодарни отъ това, опонентитѣ пр
несоха въпроса въ ежедневния печатъ. Както
да е, но цѣлиятъ слѣдъ обѣдъ на 14. септемвр
мина въ прѣпирни сѐ около положението на м
трозина и работника по морскитѣ пристани
въ свързка съ монографията на проф. Tönni

Вечерьта на този день прѣмина пакъ въ ед
весела и интересна другарска срѣща въ един
по́-далеченъ ресторанъ, «Fährhaus», дѣто бѣха
събрали почти всички конгресисти и на груп
вечеряха и разговаряха върху разни въпрос
сѐ отъ областьта на социалъ-икономиката. Къс
къмъ полунощь другаритѣ захванаха да се ра
дѣлятъ и прибиратъ въ жилищата си, за да
отморятъ и приготвятъ за сутрѣшното зас
дание.

Въ вторникъ, 15. септемврий, засѣданието
отвори при едно по́-голѣмо множество посѣт
тели, тъкмо въ 9 часа. На дневенъ редъ бѣ
поставенъ въпросътъ за *кризата* въ нѣмския ст
пански животъ прѣзъ 1900. г. и по́-сетнѣ —
«Störungen im deutschen Wirtschaftsleben währen

Jahre 1900 ff.», при което имаше трима да реферирать:

1-о Професоръ W. Sombart отъ Бреславския университетъ — за теоретичната страна на въпроса,

2-о D-r Hecht отъ Манхаймъ — «Върху паричното тържище и банковото дѣло»; и

3-о D-r Jastrow, приватдоцентъ отъ Берлинския университетъ — «Върху работническото тържище».

Най-напрѣдъ, подиръ нѣкои съобщения, се даде думата на проф. Зомбартъ, който тъкмо и привлѣкълъ многобройната публика. Съ една голѣма живость и увлѣкателность почна проф. Зомбартъ своето изложение за теорията на стопанскитѣ кризи, тъй както той я схваща и [illegible], даде само нѣкои крайни [illegible], безъ да се спира на подробности.

Още когато дружеството за социална политика постави тоя въпросъ на дневенъ редъ, [illegible] спорь, дали наистина нѣмското стопанство прѣкарва истинска «криза» или само [illegible] спирания въ правилния вървежъ на стопанския животъ; между туй тя изпъкна сама, и какви условия изникна кризата? Още отъ 95 г. се забѣлѣза едно всеобщо *покачване на цѣнитѣ*, което прѣдизвика и едно *«оживяване»* [illegible] стопанския животъ. Това покачване на цѣнитѣ обаче стои въ свръзка съ друго едно явление — увеличаване въ производството на злато [illegible] тая дата, което е надминато само въ [illegible] години. Покачването на цѣнитѣ доведе едно разширение на производството, това [illegible] пъкъ трѣбваше да се търсятъ нови срѣдства, които намираше въ *заемитѣ*. Прѣди това [illegible] заемитѣ получиха едно силно развитие, [illegible] намираха лесно срѣдство, и ние виждаме Германия да конвертира своитѣ заеми, — [illegible] да плаща назадъ своитѣ дългове и т. н., което увеличи наличнитѣ срѣдства въ частнитѣ [illegible], това отъ друга страна доведе едно разширение на частния и общински кредитъ — въ [illegible] на заеми за разхубавяване на градоветѣ, [illegible], електрически освѣтления и т. н. Естествено бѣ да се развие при тия условия частната спекулация и да увеличи нуждата отъ пари [illegible]. Производството на злато пъкъ къмъ края на 19. вѣкъ не можеше да върви въ кракъ [illegible] нуждитѣ на индустрията и кредитния пазаръ, затова настана една *оскъдица* отъ пари, която [illegible] дисконта до 7% и спадането на цѣнитѣ, [illegible] съ това и спиране въ индустриалния [illegible] особно, това пъкъ отъ своя страна [illegible] за намаляване на нуждата отъ работни ръцѣ. Трѣбва да се отбѣлѣжи още, че оживяването на нѣмската индустрия къмъ края на [illegible] вѣкъ усили търсенето на работни ръцѣ и [illegible] отъ селото въ града само за 5—6 години [illegible] два милиона работни ръцѣ, къмъ това се [illegible] и емиграцията, която [illegible] емиграцията [illegible] 1890. до 1900. г. съ 94000 души — [illegible] бивало по-рано. Така щото кризата бѣ прѣдизвикана отъ спадането на цѣнитѣ; послѣдното пъкъ съкрати производството, кредита и нуждата отъ работници, като [illegible] и едно общо обтѣсняване на стопанскитѣ сили. Съ други думи, — оскъдицата на пари и оскъдицата въ работата докараха кризата.

Свръхпроизводството и натрупването на стокитѣ отъ една страна, като не можеше да намѣри [illegible] консуматоръ отъ друга — е, споредъ възгледа на Sombart'а, основата на кризата. Тукъ Sombart обърна вниманието на *диспропорционалността* на работнитѣ, производителни и консомативни сили, която е изказана отъ руския ученъ — Туганъ-Барановски и която трѣбва да се взима като главна основа на кризитѣ. Sombart смѣта Туганъ-Барановски за бащата на модерната теория за стопанскитѣ кризи. Като раздѣля за по-добъръ анализъ цѣлата областъ на индустрията на двѣ категории — *органични* и *неорганични* (анорганични) индустрии, Sombart намира, че кризата се е явила, понеже темпото и ритъмътъ въ продукцията на органичнитѣ индустрии не вървятъ въ тактъ съ неорганичнитѣ.

Колкото се отнася до влиянието на картелитѣ върху кризата, той е заключенъ да вѣрва, че общественото мнѣние го е прѣувеличило — както въ благоприятна, така и въ противна смисъль. Каменовъглищнитѣ картели напр. сполучиха да задържатъ прѣдишното [illegible] на цѣнитѣ на каменнитѣ въглища, но тѣ не можаха нито да намалятъ производството, нито пъкъ да попрѣчатъ покачването на цѣнитѣ. Важното е да се отбѣлѣжи, че каменовъглищнитѣ, както и желѣзнитѣ картели сполучиха само да прѣхвърлятъ товара върху чужди гърбове — гърбоветѣ на консомиращитѣ индустрии. Картелитѣ не можаха сѫщо да попрѣчатъ и на износа. — Тия сѫ главнитѣ основания на Sombart'овата теория за кризитѣ, доколкото може неспециалистътъ да ги схване — нѣщо твърдѣ трудно, понеже ораторътъ говорѣше твърдѣ бърже и още по-бърже прѣминаваше отъ идея къмъ идея, а този рефератъ още не се е явилъ въ печата.

Прѣдсѣдательтъ този день — проф. Franke — стана да благодари на референта за неговия интересенъ му рефератъ, който бѣ изказанъ тъкмо въ такава съкратена форма, каквато трѣбва да прѣдставя единъ рефератъ.

Втори референтъ бѣше г. Д-ръ Хехтъ, който говори *за кредита и банкитѣ*. Той обърна внимание върху организацията на индустриалния кредитъ, която прѣзъ послѣднитѣ години въ Германия е билъ съвсѣмъ реформиранъ. Показа на обстоятелството, че единъ отъ [illegible] институтъ не бива да се свързва само съ едно индустриално прѣдприятие, както и едно прѣдприятие не бива да разпръсва своя кредитъ между много банки. Напрѣдъ [illegible] важния фактъ, че за една банка е много по-безопасно да работи съ търговски кредитъ, отколкото съ индустриаленъ. Нека особна една реформа, споредъ която банки които сѫ издавали облигации, да бѫдатъ задължени да обнародватъ своя балансъ, както е това за акционернитѣ дружества

Спрѣ се и върху акционернитѣ компании и показва на много функции отъ органитѣ имъ, които трѣбва да се измѣнятъ и подобрятъ, напр. една по-добра ревизия на книгитѣ имъ и т. н. Рефератътъ бѣше повече практически, съ показъ на необходимитѣ реформи въ самото законодателство, което особно издига неговата цѣна за германския свѣтъ.

Още сѫщата зарань реферира и третиятъ по редъ референтъ г. D-r Jastrow, приватдоцентъ отъ Берлинъ — върху *«Работническото тържище»*. Тукъ се посочи на колебливостьта на тържището, на отношението между труда на мѫжа и жената и пр. Напр. споредъ статистичнитѣ му работи се вижда, че прѣзъ врѣме на кризата на 100 раб. мѣста за мѫже сѫ прѣдлагали силитѣ си повече отъ 100 работни рѫцѣ, когато при женитѣ не е било така. Той намира изобщо, че докогато мѫжетѣ-работници сѫ по-малко заети, работата на жената се търси повече. Той показа на много статистиченъ материалъ изобщо, отъ който се илюстрираха много моменти на кризата по отношение на работницитѣ. Така, споредъ книжкитѣ на градскитѣ спестовни каси, числото на работницитѣ-участници е расло отъ 1895. до 1899. г., къмъ 1901. г. спира, а отъ тая година насамъ захваща да се намалява. По-нататъкъ, — че главниятъ пунктъ на работн. криза е билъ Берлинъ; — че първата безработица се е забѣлѣзала на работн. тържище прѣзъ м. май 1899. г., когато постѫпи т. н. каменновѫглещенъ гладъ. Тукъ тъкмо се е показало отсѫтствието на една *организация*, която да отнася работнитѣ сили отъ мѣстата, гдѣто тѣ сѫ излишни, къмъ мѣста, гдѣто ги търсятъ. Такива организации трѣбва да се създаватъ въ моменти на нормаленъ стопански животъ, та кога настѫпи кризата, да бѫдатъ готови съ своитѣ спасителни дѣйствия. Той обръща внимание тъй сѫщо и на идеята, да се поддържатъ работницитѣ въ врѣме на кризни безработици чрѣзъ публични работи, като смѣта за необходимо условие единъ по-отрано основанъ фондъ за подобни цѣли. Чрѣзъ това, разбира се, кризитѣ нѣма да се прѣмахнатъ, но тѣхнитѣ послѣдици биха могли да се облекчатъ. Кризата отъ 1900. г., завърши D-r Jastrow реферата, не бѣше наистина тъй страшна, както се е случвало по-рано, но и тя бѣше една криза, отъ пакоститѣ на която трѣбва поне да извадимъ поучение за бѫдащето.

Слѣдъ реферата на D-r Jastrow се пристѫпи по прѣдложението на г. прѣдсѣдателствуващия Berlepsch—бивши пруски министъръ—къмъ гласоподаване за допълнение на настоятелството, поради излѣзлитѣ 9 члена. Избраха се по тайно гласоподаване се видни имена въ икономичната литература: D-r Böhm-Bawerk, проф. Л. Брентано, von Cetto, проф. Конъ, проф. Конрадъ, проф. Гапбелъ, проф. Gierke, v. Roggenbach и проф. Schönberg.

Послѣ обѣдъ се захванаха прѣпиринтѣ. Най-напрѣдъ взе думата Цюрихскиятъ професоръ *Herkner*. Той се помѫчи да докаже, че Зомбар-

товото твърдѣние за покачване на цѣн
свързка съ нарастналото производство на
не е вѣрно, защото това въздѣйствие на
не се забѣлѣзва и въ другитѣ страни, въ
Германия.*) Послѣ говори *Gothein*, кой
много основни мисли се съгласява съ Зо
и се обявява като противникъ на кар
които прѣзъ кризата по вече поврѣдиха.
тѣхъ говориха проф. Loening отъ Halle
керинътъ D-r Loeb отъ Берлинъ. Засѣд
се затвори привечерь, ала прѣпирнитѣ о
да се продлъжатъ още и на другия день

Вечерьта, въ вторникъ, имаше въ разк
ресторанъ «Hamburger-Hof» общъ празд
обѣдъ-банкетъ, на който присѫтствува
120 души отъ членоветѣ на дружеството
официални лица и който прѣмина много ож

Въ срѣда засѣданието прѣмина само в
пирни. Особно се спираха ораторитѣ въ
ферата на проф. Зомбарта, между които
городниятъ проф. Олденбергъ отъ Greisf
азъ нѣма да се спирамъ върху тѣхъ, поне
портътъ ми стана и безъ това доста голѣ
спомена само, че най-насетнѣ се даде ду
г. г. референтитѣ Jastrow, Hecht и Som
«Schlusswort», както нѣмцитѣ я наричат
послѣденъ говори проф. Зомбартъ, койт
отхвърли много отъ забѣлѣжкитѣ, нап
нему лично, помѫчи се още веднажъ да
нови, че зданието на неговата теория е
дено върху здрави основи, и че той е го
отговаря, стига спорътъ да се прѣнесе въ
ницитѣ на периодичния печатъ.

Засѣданията на Събора се затвориха с
кратка рѣчь отъ проф. Шмоллера, който
при това, че слѣдниятъ съборъ на друже
ще стане слѣдъ двѣ години.

Тутакси слѣдъ закриване на засѣдание
новетѣ на Събора направиха една екскур
Хамбургското консомативно дружество —
duction», дѣто разгледаха неговитѣ нар
вечерьта присѫтствуваха на гала-прѣдста
въ театра.

На другия день — 17. септемврий по-го
часть отъ членоветѣ направиха една екс
по пристанището, — цѣлъ лабиринтъ —
посѣтиха най-напрѣдъ т. нареч. »Auswa
Hallen«, т. е. учрѣжденията за прѣселенци
ито принадлежатъ на мореплавателното
ство «Hamburg—Amerika—Linie». Тѣзи у
дения прѣдставатъ твърдѣ голѣмъ ин
за социалиикономиста и привличатъ още
вниманието, като се помисли, че тѣ сѫ
лирани отъ срѣдствата на една частна тър
компания, безъ каквато и да било обще
поддръжка и се основаватъ на чисто е

*) Тая мисъль на Sombart'а се твърдѣ непра
едностранчиво разбира. Най-добрѣ може да се
отъ прѣводната статийка, напечатана въ «Общо
дѣто авторътъ съвсѣмъ погрѣшно и едностранчиво
теорията на Зомбарта за кризитѣ.

начала. Ще кажа двѣ думи и затова ...ие. «Auswanderer-Hallen» сѫ нѣколко ... вънъ отъ града, въ които присти...рано прѣселенцитѣ — отъ Русия, Ав...мания и другадѣ. Тукъ тѣ най-напрѣдъ ...ждать отъ властитѣ въ едно общо ...остѣ здравитѣ се раздѣлять на двѣ ... по поть и се отвеждать въ банитѣ и ...н. отдѣление, дѣто всички се измивать, ...тѣ имъ се дезинфекциратъ. Слѣдъ това ...итѣ се прѣвождать въ хотела и тамъ ...вять, по желание. Hall'итѣ си иматъ ... католици, протестанти и евреи; иматъ ...ня — за християни отдѣлно и за евреи ...дѣлно. Храната и жилищата сѫ скромни, ...нително евтини. Контрольтъ е толкова ... нѣкѫ отношение, щото нито единъ ...прѣселенецъ не е миналъ прѣзъ това ...ие. По стѣнитѣ има залѣпени обявле...колко езици — за да прѣдварятъ мо... и женитѣ отъ нравствено падане. ...показвать сериознитѣ бюра, къмъ които ...и да се обърнать въ случай на нужда ...а и защита. Тукъ минавать най-много ...яни, послѣ нѣмци, маджари и юго...Дали е имало българи, не се казва въ ...ръководительтъ — D-r Sthamer не знае, ...числитѣ стѣни на това учрѣждение, ...ѣхъ само едно име записано, — при... се да видя отъ любопитство, кой се ...дъ, и прочетохъ позуграмотно написано ...Христовъ» — сигурно българинъ, съ ... доказателство!

... това посѣтихме най-голѣмия корабъ ...съ платна, който ходи обикновено за ...итра, и кораба на H. Am.-Linie-Patritia. ...ки екскурзия имахме банкетъ, на който ...зборние си изземаха сбогомъ и разоти...домовете и отечествата си.

...е завърши конгресътъ на дружеството ...ина политика въ Hamburg, на който ...ски учени и публицисти не само отъ ..., но и отъ Австрия, Унгария, Италия, ... другадѣ.

...тѣ на Трапезица въ гр. Търново.

отъ

В. Димовъ,

учитель въ II Софийска мѫжка гимназия

...посмирни мѣсецъ миналата година бѣхъ ...жанъ да откопирамъ една отъ фрескитѣ ...зица, въ черквицата № XIII.

...фреска е много важна, както за нашата ...тая и история, така и за историята на ...ото въ България. Обаче не е само тя, ... трѣбва да се обърне внимание, понеже има и други фрески, които не по-малко сѫ важни отъ нея, дори и такива, които стоятъ много по-високо. Отъ рисункитѣ що прилагамъ тукъ, се вижда ясно, че поради историческото си значение тѣ стоятъ много високо, та не трѣбва да бѫдатъ захвърлени и оставени на погибель, както сѫ били до днесъ.

Прѣди всичко тукъ има едно твърдѣ важно обстоятелство, което не трѣбва да се изпуща отъ очи, когато е въпросътъ да установимъ и опрѣдѣлимъ тѣхната научна стойность. — Това сѫ паметници отъ българскитѣ врѣмена, сирѣчь, датирать прѣди падането на България подъ турското владичество. Това сѫ цѣнни документи (въ жалъкъ видъ), които ни свидѣтелствувать за културното състояние въ него врѣме, а така сѫщо за състоянието на изкуството. А извѣстно е, че много рѣдки сѫ паметницитѣ ни отъ тѣзи врѣмена. Тѣ сѫ толкова малко и именно затуй толкозъ цѣнни, щото е чудно, че до сега сѫ били занемарени и не изучени.

Посочихъ на едно важно обстоятелство, изтѣкващо отъ врѣмето, отъ което датиратъ фрескитѣ. Сега посочвамъ на друго, което се изтъква отъ самото имъ мѣстонахождение: това сѫ паметници, останали на сѫщото онова мѣсто, което е било срѣдището на българската национална култура и центъръ на българската слава и величие. А това обстоятелство е не по-малко важно отъ първото.

Споредъ скромнитѣ ми познания по този въпросъ, като изключимъ онѣзи фрески въ храма на Св. 40 Мѫченици въ Търново (срѣщу олтаря), тѣзи на Трапезица сѫ едни отъ най-хубавитѣ и оригиналнитѣ измежду всичкитѣ останали отъ него врѣме въ България. Тѣ сѫ едни отъ най-добритѣ, каквито е можелъ да ни даде тогавашниятъ художественъ гений и каквито е могла да внуши живописецу съврѣменната култура и съврѣменнитѣ познания на това изкуство.

На пръвъ погледъ нѣкои отъ тѣхъ не прѣдставять нѣщо отъ себе си, тъй като много ни напомнювать иконитѣ и щампитѣ, съ които сѫ толкозъ богати нашитѣ черкви, и които очитѣ ни сѫ наситени да гледатъ. Но като вникнемъ въ тѣхъ по-добрѣ, като ги разгледаме съ по-голѣмо внимание, констатираме противното.

Да погледнемъ на тѣхъ отъ друго становище. Да ги разгледаме като приносенъ материалъ за историята на българскитѣ костюми. И въ това отношение тѣ сѫ цѣнни, тъй като дѣйствителността е ясно възпроизведена и цѣльта постигната точно: не само че всѣка одежда е отлично нарисувана, но и всѣка нейна часть. Тукъ ясно се виждатъ контуритѣ и формитѣ на мантии, багреници, на платнени и кожени обувки и пр., съ всичкитѣ имъ своиственности и характерни украшения по тѣхъ. Даже нѣщо повече. Въ една отъ фрескитѣ, която се намира въ черквицата № XIV., въ кроежа на дрехитѣ намирамъ

Фиг. 1.

нѣщо ново, което се срѣща само въ хубавитѣ (византийски) емаилни плаки, отъ XI-ия вѣкъ.[1])

* * *

До тукъ изложихъ фактитѣ, както се прѣдставятъ прѣдъ скромнитѣ ми познания. Ще дамъ и едно кратко описание на всѣка отъ интереснитѣ фрески, за да може по тоя начинъ да се опрѣдѣли важностьта имъ.

* * *

Започвамъ съ фреската, която се намира въ черквицата № XI. Тя е единствена и се намира въ нишията, въ сѣверозападния жгълъ, срѣщу олтаря. (Фиг. 1).

Тази фреска е интересна само заради костюмитѣ, понеже въ художествено отношение е сравнително слаба. Прѣдставя три женски фигури, въ стоеще, положение. Като се има прѣдвидъ по-разкошното облѣкло на срѣдната, и мантията която има само тя, можемъ да сждимъ за нея, че е образътъ на нѣкоя млада царица или княгиня.

Първата е облѣчена въ тънка дреха (простъ кроежъ), политѣ на която се свършватъ съ широка охрова (златна) ивица, украсена съ бисери и безцѣнни камъни отъ червенъ и зеленъ цвѣтъ. Тя е наметната съ червена мантия сжщо съ златна ивица (ржбъ), украсена съ бисери и камъни отъ сжщия цвѣтъ. Краката ѝ сж обути въ кафяви, мишинени обувки.

Фигурата отъ дѣсната ѝ страна е облѣчена въ червена дреха. Златната ѝ ивица е сравнително много по-широка отъ оная на първата и сжщо украсена съ бисери и безцѣнни камъни. Прѣзъ лѣвото ѝ рамо (едва запазено) се спуща бѣла кърпа, каквито сж носили тогава на главитѣ си, украсени съ червени линии и рисунки. Обущата ѝ (както и на слѣдващата) сж отъ сжщия типъ на първата.

Третята фигура е тоже облѣчена въ червена дреха, въ долния си край сжщо така украсена съ бисери. Бѣлата ѝ кърпа, която виси на дѣсното рамо, е украсена съ червени рисунки, а долниятъ ѝ ржбъ съ бисери.

Най-голѣмо количество остатъци отъ фрески има въ черквицата № XIII. Намиратъ се въ вжтрѣшната ѝ часть, по сѣверната, западната и часть отъ южната, стѣни.

Тази, що откопирахъ вече, се намира на сѣверната стѣна. Подобни на нея има други шесть, запазени сѐ така до шията и приблизително по сжщия начинъ облѣчени. Интересни сж тукъ бронитѣ, които се различаватъ отъ оная на първата, и начинътъ, по който носятъ мантиитѣ си. Тѣ всички заслужаватъ да бждатъ откопирани, защото сж единственитѣ екземпляри о старитѣ фрески, гдѣто въ голѣмъ видъ фи рирать тѣзи типове брони. Всичкитѣ фрески казанитѣ стѣни сж работени отъ единъ и сж майсторъ, когато останалитѣ, за които ще гово слѣдъ малко, сж отъ други майсторъ. Въ худож ствено отношение тѣ стоятъ сравнително по-до отъ послѣднитѣ, но това не умаловажава тѣ ната важность.

Макаръ да сж останали само долнитѣ и половини, фрескитѣ, които стоятъ по стѣни на югозападното кюше, стоятъ много по-висо отъ първитѣ. Тѣ сж по-художествени работ и мога да констатирамъ, че тѣ сж бисеритѣ Трапезица. Искало е щастието, боитѣ имъ бждатъ най-добрѣ запазени.

Фигурата 2 *а* е една отъ тѣзи. (фиг. 2 *б* 2 *в* сж детайли отъ нея). Прѣдставлява долня половина на светия въ болярско облѣкло. Н метнатъ е съ бѣла мантия съ особно елеганти гънки. Тѣзи гънки сж още по-хубави на ризат която сж носили подъ бронята и която сти до колѣнѣтѣ. Тя е ясно-червена, почти розов Изопнатитѣ му въ месата гащи (бѣлъ цвѣтъ сж украсени отъ двѣтѣ страни на една срѣд вертикална линия съ много изящни жълти орна менти. Тукъ не по-малко вѣрно е придаденъ начинътъ, по който сж обути краката. Това с единъ видъ бѣли платнени чорапи, които до стигатъ до долнята часть на прасетата и обвит кръстомъ съ тѣсни платнени ивици отъ сжщи цвѣтъ. Въ дѣсната си ржка фигурата държ копие, а въ лѣвата — разкошенъ червенъ щитъ украсенъ съ бисери и желти орнаменти. Ножни цата, която се подава отъ дѣсна страна, е тож червена, съ златни украшения.

По облѣклото си, подобни на горнята, с други двѣ фрески, на които тукъ прилагам рисункитѣ на краката имъ само (фиг. 3. и 4.) понеже съ украшенията по тѣхъ, тѣзи фреск се отличаватъ отъ горнята. Гащитѣ имъ с зелени, съ много разкошни орнаменти. Обут сж по сжщия начинъ, както горнята фигура.

По покрай тѣзи, ново нѣщо прѣдставя п облѣклото си друга една фреска. Мантията н фигурата е бѣла, съ червенъ, околенъ, ржб украсенъ съ златни линийки, едри бисери камъни: единъ зеленъ, единъ карминъ и н Подъ мантията е друга дреха, която отговар на сегашнитѣ най-горни, които носимъ. (По не именно тази фреска се различава отъ другитѣ Тя е блѣдно-карминена, съ златни краища, рисун китѣ на които сж прости наклонени чертици трижгълници съ сжщия цвѣтъ. Гащитѣ сж бѣл съ червени рисунки, а обущата, както на гор нитѣ. Прѣпасаната му сабя е червена, съ злати украшения, а зеления му щитъ, е украсенъ с бисери и орнаменти.

Въ черквицата № XIV. сжществуватъ дв фрески. По-важната е въ вжтрѣшната часть, от лѣво, на западната стѣна. Останали сж част

[1]) По тѣзи фрески ще може да се опрѣдѣли и врѣмето, въ което сж съградени респективнитѣ черкви, въ които се намиратъ.

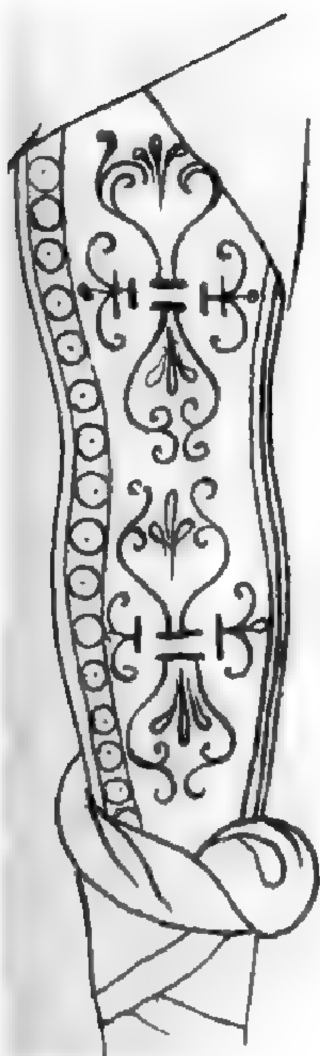

Фиг. 3.

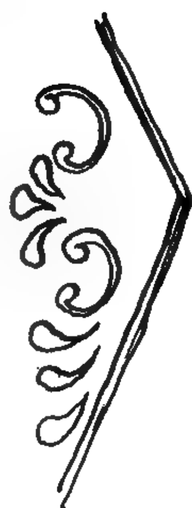

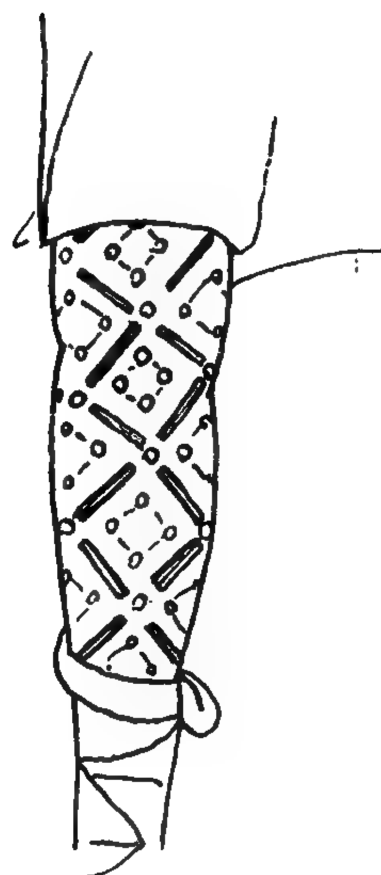

Фиг. 4.

Фиг. 5.

Фиг. 6.

отъ женски царски фигури, въ парадно облѣкло. Тѣ сж безцѣнни, понеже ни откриватъ нови нѣща по историята на нашитѣ костюми и безспорно принадлежатъ къмъ най-хубавото врѣме на нашата история. (фиг. 5.)

По-запазена е фигурата отдѣсно Това е царица въ великолѣпна пурпурна дреха (багреница) съ широки, желти (златни) ивици — едната спусната отвѣсно и отпрѣдъ, а другата обикаля долния й край. Украсени сж съ безъ брой количество бисери, отъ два вида голѣмина и безцѣнни камъни — зеленъ и червенъ цвѣтъ — съ разни форми: трижгълни, квадратни и елипсовидни. На лѣвата страна, надъ багреницата и подъ горнята дреха, се подава нѣщо като щитъ, обърнатъ съ върха надолу. По него има наковани метални ремички съ бисери и камъни. Горнята дреха е карминена съ златни отвѣсни ржбове, украсени пакъ така съ бисери и безцѣнни камъни. Отъ тази дреха е останалъ лѣвиятъ и ржкавъ съ сжщия цвѣтъ и съ бисери. Краката й сж обути въ червени обуща; стжпала е на карминена (кадифена) възглавница, сложена върху низко, охрово столче, украсено съ едри камъни и бисери.

На другата фигура е останала само часть отъ лѣвата половина. Политѣ на тъмно-карминената и дреха е сжщо тъй съ широка желта ивица, горнята контурна линия на която (сжщо и на първата) е разнообразна и украсена съ бисери и камъни. Изподъ тази дреха се подава ржкавътъ на друга съ желтъ цвѣтъ. Тя е обута както горнята и въ сжщото положение и обстановка.

Ще завърша съ описанието на другата фреска, която се намира въ равната ниша на атриума, срѣщо входнитѣ врата. (фиг. 6.) Това е образъ на духовно лице. Мантията е карминена, а вжтрѣшната й часть (опакито) — желта. Околниятъ и ржбъ (ивица) е слабо-желтъ безъ никакви украшения. Тя (мантията) отпрѣдъ образува гънки, каквито могатъ да се получатъ само, когато ржцѣтѣ сж въ молеще положение. Подава се и часть отъ хартия, на която се чете: **клион**. Дрехата подъ мантията е зелена съ извънредно широкъ край (ржбъ), украсенъ съ карминени квадрати, затворени въ други, и съ малки крж-гчета. Не може да се разбере ясно, дали това сж камъни и бисери или прости рисунки. Обутъ е въ карминени чорапи и желти изрѣзани обуща.

* * *

Отъ изложеното до тукъ между другото се вижда, че фрескитѣ сж въ плачевно състояние. Прѣди всичко нѣма нито една, която да е цѣла, а все части, повече или по-малко повредени. Но при все това не е трудно да се възстанови тѣхната цѣлость.

При все че загатвахъ на нѣкои мѣста за състоянието на нѣкои фрески, мисля, че ще направя голѣмо опущение, ако пропусна да спо... циално и по отдѣлно за състоянието ... вията, при които се намиратъ тѣ.

Фреската въ черквицата № XI. е по... значително отъ влагата, която проник... стѣната отвънъ. Отъ тука боитѣ сж по... и значително измѣнили, особно черв... охровитѣ.

Ония отъ фрескитѣ въ № XIII., кои... миратъ по стѣнитѣ на сѣверозападнот... сж тоже повредени отъ влагата и даж... тъй като земята отвънъ покрива стѣнат... височина по-голѣма отъ тая на фре... най-голѣма опасность ги грози отъ кор... бурена, които сж проникнали дълбоко... ната и разрушаватъ мазилката; пора... на тѣзи мѣста мазилката е попука... кърти, а нѣгдѣ лотината и готова ... Тѣзи, които се намиратъ на южната ... ната стѣни, сж сравнително много по-... тъй като стоятъ по-високо отъ равни... земята, а отъ друга страна откъмъ ... изложени на слънцето и закрити отъ ... дъжда.

Фрескитѣ въ № XIV. не сж постра... влага, но и тѣ не сж достатъчно чис... чината е, че съ дългогодишното им... въ земята тѣ се покрили съ цимент... отъ земя, която е невъзможно да се ю...

Изобщо всичкитѣ фрески сж постра... много въ горнитѣ си части, понеже так... ката най-много е изложена на разруш... влияние на вѣтъра и влагата.

По всичко се вижда обаче, че тои... нитѣ документи отъ нашето минало сж... **дали най-вече слѣдъ изкопаването имъ.** ... абсолютно запазване отъ по-нататъшни ... **е положително невъзможно; но при** ... нѣкои мѣрки би трѣбвало да се напр... това. Добрѣ ще е, всѣка черквица, г... фрески, да се огради съ зидъ и н... траенъ покривъ. По този начинъ ст... казанитѣ черквици ще бждатъ защи... причинитѣ, които ги повреждатъ. А ... спре по-нататъшното разрушение на м... стѣнитѣ, гдѣто се намиратъ тѣзи, трѣ... циментиратъ на горния имъ край.

За да станатъ извѣстни на всѣкиго, ... интересува отъ нашата история и ар... добрѣ би било да се изучатъ обсто... така сжщо да се откопиратъ.

…националенъ конгресъ за обучението на слѣпитѣ

отъ

Д-ръ Ст. Доневъ,

учитель въ I Софийска мъжка гимназия

…нии имаше прѣдварително събрание …вкацитѣ членове въ конгреса. Следъ …титѣ, поздравлении отъ страна на мѣстния комитетъ този день се избра по…бюро, избраха се комисии и се прие …редъ. За прѣдседатель на конгреса се …ъ директоръ Май (Халле).

…греса участвуваха 114 души, директори …и въ училища за слѣпи. Между делегатитѣ …ааха 6 души слѣпи учители. Тука прие…ха и прѣдставители на мѣстната и нем… …власти.

…ния конгресътъ се откри официално. …откри прѣдседательтъ, г-нъ директоръ …то, следъ като поздрави делегатитѣ и …ъ успѣхъ, изтъкна голѣмото културно …на институтитѣ за слѣпитѣ и посочи …прогреса, който сѫ направили тѣзи …отъ основаването на първитѣ. Тази …каза той, е юбилейна година за нѣмскитѣ …, защото се навършватъ тъкмо 100 го… …отварянето на първото нѣмско училище …въ Виена, …сегашниятъ K. K. Blinden…-Institut.

…прѣдседателя говори кметътъ на г. Халле, … Haly, който поздрави конгреса отъ …града.

…, г-нъ професоръ Липшеръ, по…делегатитѣ отъ страна на университета. …телни рѣчи се държаха още отъ прѣд… …на Ландтага, на Министерството на …а и се четоха телеграми, между които … Н. В. Румънската кралица Елисавета. …тези формалности се пристѫпи къмъ …ратъ, които се изпълни до край. Четоха …ферата, 2 доклада на комисии и 2 прѣдло…

…ятъ рефератъ се чете (на 20-и) отъ …ъ директоръ на Illzach. Референтътъ …исторически, какъ се е грижило човѣ…во напрѣдъ за слѣпитѣ, какъ се грижи … такави грижи му прѣдстоятъ за на…

…възпитателни институти за слѣпи …ени въ Парижъ 1784. год., Ливерпулъ …, Единбургъ 1792., Бристолъ 1793 год., … 1799 год., въ Виена 1804 год. и др. …ания сѫ почнали по-късно, но заради … сега иматъ най-много такива инсти… … въ тази държава има 35 възпита… …тута съ 2500 ученика и 26 прибѣ… …възрастни слѣпи съ 1100 души. Прѣзъ …ститути сѫ били прѣминали до сега 13600 … Въ институтитѣ работятъ днесъ 165 учи… …слѣпи помощници и 123 майстори и …мощници.

Разноскитѣ за тѣзи заведения възлизатъ на около 2,600,000 марки, зданията и владѣнията имъ струватъ 14 милиона марки, учебнитѣ имъ помагала — 260 хиляди марки, а мобилитѣ имъ 1,300,000 марки. Прѣзъ последнята година сѫ продадени за 900,000 марки прѣдмети, изработени отъ слѣпитѣ. Отъ продаденитѣ прѣдмети паритѣ се задържатъ и часть отъ тѣхъ се даватъ на слѣпитѣ, когато напуснатъ института. На възрастнитѣ слѣпи се плаща дневно споредъ работата имъ. Тази година е платено на 500 възрастни слѣпи 130,000 марки чистъ приходъ.

Въ Австрия има 11 института и 13 прибѣжища, а въ Унгария 4 училища и 3 прибѣжища.

Въ цѣла Европа има 188 възпитателни института и 130 прибѣжища за възрастни слѣпи (Versorgungshaeuser), а въ другитѣ части на свѣта има 58 училища и 10 прибѣжища.

Общата цѣль, къмъ която трѣбва да се стремятъ възпитателитѣ на слѣпитѣ, е *самостоятелностьта*. Възпитанието и обучението трѣбва да приготви слѣпитѣ за самостоятелни хора въ живота.

Това бѣ, накратко казано, съдържанието на първия рефератъ.

Дебати почти нѣмаше. Изказаха се само нѣкои допълнителни мисли и свѣдѣния.

Вториятъ рефератъ се държа отъ професора по медицината Д-ръ Шмидтъ-Римплеръ. Референтътъ изложи причинитѣ на ослѣпяването и наведе интересни примѣри изъ собственитѣ си наблюдения.

Той каза, че ослѣпяването слѣдва най-много тѣзи отъ рождението до 5-та година. Прѣзъ тази възрастъ ослѣпяватъ 3/5 отъ 10,000 души. До двадесетата година числото на ослѣпялиитѣ спада на 1, до 25-та година се повишава пакъ на 1, а до 50-та година надминава 2, тогава ослѣпяването взема по-голѣми размѣри.

Причината за ослѣпяването на новороденитѣ има болестьта дблоггное (бленорхагия).

Въ клиникитѣ прѣкапватъ въ очитѣ на новороденитѣ една разтворъ отъ адски камъкъ, за да ги прѣпазятъ отъ такова ослѣпяване, и резултатитѣ отъ тази мѣрка били добри. Обаче това средство мѫчно могло да се употрѣби навсѣкога и на всѣкѫде, защото отъ една страна се изисква голѣма прѣдпазливость при употрѣбението му — само лѣкарьтъ може да си служи съ него, а отъ друга — родителитѣ не така лесно се съгласяватъ да подлагатъ дѣцата си на прѣдварително лѣкуване, ако не виждатъ сами нуждата отъ това. Така че процентътъ на ослѣпяванията прѣзъ рождението си остава сѫщиятъ, какъвто е билъ и по-напрѣдъ. Така е поне въ Германия за сега.

Ослѣпяването у възрастнитѣ се причинява доста често отъ венерически болести, отъ нараняванея въ очитѣ, отъ напрѣгване очитѣ, особено въ минитѣ, каменоломнитѣ, дървоколскитѣ и желѣзарски работилници. Напрягване и на-

раняване на очитѣ се случва и у земедѣлцитѣ, напр. отъ осиль, прахъ и пр. Когато нараненото или напрашеното око не се лѣкува, то гноясва, заразява се, заразява и другото и ослѣпява.

Въ по-горнята възрасть ослѣпяванията се причиняватъ отъ органически промѣни въ мрѣжестата ципа, зрителния нервъ и пр. (Netzhaut-Ablösung, grüner Star, Sehnervenschwund etc.) Референтътъ обърна внимание върху различното душевно настроение у раноослѣпѣлитѣ и късноослѣпѣлитѣ. Първитѣ, като нѣматъ ясни прѣдставления за свѣта и за живота на здравитѣ, лесно се помиряватъ съ живота въ тъмнината, а вторитѣ, които сѫ прѣкарали по-дълъгъ животъ съ здрави очи, не могатъ лесно да се помирятъ, изпадатъ въ меланхолия и отчаяние и затова изискватъ по-голѣми грижи и по-голѣма прѣдпазливость.

Трети рефератъ този день чете г-нъ Heller, директоръ на единъ институтъ въ Виена. Темата му бѣ: Die Entwickelungsphänomene im Seelenleben der Blinden und ihre Konsequenzen für die Blindenbildung.

Г-нъ Хелеръ напрѣ най-първо на това, че слѣпитѣ дѣца, като обекти на възпитанието, се различаватъ отъ здравоокитѣ, че първитѣ иматъ различни интереси отъ вторитѣ; изтъкна, че въ душевния животъ на слѣпитѣ има извѣстни феномени, които прѣминаватъ свойствено тѣмъ развитие, и обърна вниманието ни върху тѣзи феномени, които, както самъ референтътъ се изрази, иматъ микроскопически характеръ.

Обикновено се счита осѣзанието (опипа) за най-важно вънщно чувство въ цѣлия душевенъ животъ на слѣпитѣ. Вѣрва се, че това чувство прѣобладава у слѣпия и го направлява. Вѣрва се още, че само осѣзанието дава прѣдставлението за пространство. По-точнитѣ изслѣдвания обаче доказватъ, че *не осѣзателнитѣ, а слуховитѣ възприятия иматъ това свойство.* Чрѣзъ слуховитѣ възприятия и съ помощьта на фантазията слѣпиятъ се увлича дълбоко въ сънообразенъ животъ, въ който той се чувствува и поетически настроенъ, но често и нещастенъ, онеправданъ, отхвърленъ.

Трѣбва да признаемъ, казва референтътъ, че не слуховитѣ осѣщания заематъ подчинено положение спрѣмо осѣзателнитѣ, а наопаки.

По физиологични причини тѣзи двѣ сѣтива сѫ много тѣсно свързани помежду си. Затова въ училищата за слѣпитѣ трѣбва да се даде широко мѣсто на *осѣзание-слушането* (Tast-Hören), което помага на слѣпия да разпознае чрѣзъ слуха придобититѣ чрѣзъ осѣзанието познания за материята, измѣрванията, формитѣ, числата и пр.

Втори важенъ феноменъ въ душевния животъ на слѣпия е прѣминаването на пасивната фантазия въ активна. Слѣпиятъ почти изцѣло робува на пасивната фантазия. Послѣднята у него често заглушава активната, или по-добрѣ, играта на пасивната фантазия затъмнява и поглъща активната фантазия. Но пасивната фантазия прѣминава въ активна и въ това прѣвръщане творческата сила на слѣпия, а тази сила да се подкрѣпи и увеличи най-успѣшно свободната игра, особно чрѣзъ онази игра, при свободенъ изборъ на срѣдствата, прѣ явления изъ природата и живота. Въ тази се дава просторъ на свобода на човѣ дѣйность, като се снабдява слѣпиятъ съ мате и орѫдия, а му се прѣдоставя свободенъ и на начини и продукти за изработване.

Другъ важенъ феноменъ е това, че р на слѣпия е едноврѣменно и орѫдие за раз ване и на прѣдмета и на формата му. способность за разпознаване може посте да се усъвършенствува.

Г-нъ Heller е издалъ наскоро едно съчи въ което е подробно изложилъ своитѣ из вания по особеноститѣ на душевния жив слѣпитѣ.

Вторникъ слѣдъ обѣдъ посѣтихме т тукашния институтъ за слѣпи (Friedric chelms Provinzial-Blindenanstalt), дѣто ни с концертъ отъ възпитаницитѣ на института този концертъ се виждаше, че слѣпитѣ да достигнатъ музикално съвършенство, и здравитѣ. Нѣщо повече: като че слѣпит пълняватъ музикалнитѣ откѫслеци съ по- зивно чувство, или може би съ своето състояние внушаватъ на слушателя по- зивни чувства. Тука свири единъ момък лично на цигулка, другъ на виолончело, на оргелъ, а всички пѣха въ смѣсенъ хо дѣвицитѣ.

Слѣдъ концерта разгледахме института.

Азъ имахъ случай слѣдователно да до впечатленията си, тъй като бѣхъ пос вече този институтъ съ пристигането си, обиколихъ заедно съ другитѣ повторно освѣтлихъ по наредбата на института още ед Ваканциитѣ сега сѫ отложени, за да се възможность на членоветѣ на конгреса да гледатъ института въ врѣме на работа.

Въ института има 124 дѣца и 63 възр слѣпи. Той е слѣдователно възпитателно з ние и сѫщеврѣменно Versorgungshaus или B heim съ работилница. Но въ връзка съ тута или по-добрѣ подъ надзора му им три други заведения въ провинцията съ 120 души слѣпи, та всичко подъ опек този институтъ има сега около 300 души

Слѣдъ като разгледахме института, да се закуска въ градината, дѣто имахме св срѣща, и размѣнихме мисли по впечатлени отъ него. Тука имахъ случай да се запоз множина директори и учители, които ме да посѣтя училищата имъ. Имаше четирма гати отъ Русия. Тѣ ми прѣпорѫчаха да и тѣхнитѣ институти, дѣто ще мога да много нѣщо, което би се лесно приложило у

Въ срѣда на 21. г-нъ Бауеръ, учите Бреславъ, говори по темата: какъ би могл пълнителното училище за слѣпи да по щото слѣпитѣ да станатъ добри занаятчи

...рентътъ напомни най-първо, че съврѣменното ... изисква отъ всички занаятчии не само голѣма сръчность, но и *обширни знания*, ... изискване е още по-голѣмо за слѣпитѣ. ... Познания се даватъ на слѣпитѣ въ ...телното училище, което трѣбва да съществува при всѣки институтъ.

... Бауеръ постави слѣднитѣ тези и ...а:

...Допълнителното училище не трѣбва да е повторително училище, или такова, което ... формалното образование на възпитаницитѣ, а трѣбва да има за центъръ на обучението *професията* на възпитаницитѣ.

... професионалното, нравственото, религиозно и националното възпитание е потрѣбно ..., което дава познания: а) по *индустрията*, ... знания да съставятъ центъра на обучението, б) по *матерния езикъ*, в) по *смѣтане*..., ...жение, г) *гимнастика* въ свръзка съ ...а.

...Професионалното обучение има за задача да запознае ученика съ материалитѣ за работене, ...менитѣ, както и съ организацията на ...; да му обясни професионалния ... и съврѣменното положение на индустрията и да го запознае съ законодателството, ...професионалното, така и гражданското. ...кова обучение е потрѣбна *читанка*, която ...ржание да стои въ тѣсна свръзка съ ...ята на ученицитѣ.

... необходимо да има специално религиозно ..., като отдѣленъ учебенъ прѣдметъ, ...ъ институтитѣ има достатъчно случаи, ...же да се влияе религиозно на дѣцата.

...Допълнителното училище трѣбва да има ...дишенъ курсъ съ 4—6 часа седмично. ...останалото врѣме ученицитѣ работятъ въ ..., която се намира при института ... присъствуватъ въ залата си.

...обучението въ допълнителнитѣ курсове да ... въ свръзка съ работата въ работилницата.

... изисквания важатъ и за слѣпитѣ ..., които се посвещаватъ на нѣкои знания. ...слѣпенитѣ по-късно (до 18. година) трѣбва ...ватъ допълнителното училище, а на ...ъ ако искатъ, да бъде позволено ...нието.

...този рефератъ тезитѣ състояха само ... за референта.

... допълнения къмъ горнитѣ тези се на...правиха:

... да се въведе обучението по машинописане (... съ букви ...) и 2) да се ... единъ чуждъ езикъ.

...нието на машинното писане се подкрѣпи ... слѣпъ, г-нъ Lierbach, органистъ, ... че е могълъ да издаде своето съчи... благодарение на умѣнието си да пише съ ...

... Бауеръ прѣдстави и единъ проектъ за ... за 1 год. отъ допълнителното училище, но по подробноститѣ на проекта му не се говори нищо въ конгреса.

Г-нъ Лембке, директоръ въ Neukloster, чете рефератъ по *грижитѣ за слѣпитѣ*.

Той изложи обстойно, какви грижи трѣбва да се положатъ и какви наредби да се прѣдприематъ, за да се приготвятъ слѣпитѣ, колкото е възможно *самостоятелно* да прѣживѣватъ, а не да бждатъ тежесть на околнитѣ си. Той прѣпоръча да се основатъ общи прибѣжища съ работилници за слѣпитѣ. Послѣднитѣ да оставатъ тамъ, слѣдъ като сж прѣминали курса на възпитателния институтъ. Слѣпитѣ да бждатъ свободни, както за постжпване, тъй и за напущане. Да имъ се дава свобода и въ самото заведение. По-добритѣ работници, които могатъ да изработятъ повече, отколкото струва издръжката имъ, да се възнаграждаватъ отдѣлно и споредъ способноститѣ имъ. На по-слабитѣ работници да се даватъ премии.

Да се подбиратъ повече занятия, които подхождатъ за слѣпитѣ, и да се положи по-голѣма грижа за разпродаване на изработенитѣ прѣдмети съ съотвѣтни цѣни.

Да се осигурятъ за старость и инвалидность.

По поводъ на този рефератъ се размѣниха мисли върху това, да ли изобщо и доколко биха могли да бждатъ слѣпитѣ занаятчии самостоятелни, щомъ се поставятъ въ прибѣжища и работилници, дали не е по-добрѣ да се приготвятъ тѣ за нѣкаква работа въ института и послѣ да се оставятъ вънъ въ обществото сами да си прѣживѣватъ, както могатъ индивидуално; дали послѣдно биха издържали конкуренцията съ зрячитѣ работници, когато сж събрани въ обща работилница, или когато сж пръснати единъ по единъ.

Прѣобладаваше мнение обаче, че трѣбва да се уреждатъ прибѣжища съ работилници, понеже самостоятелността на слѣпитѣ е само релативна: тѣ се нуждаятъ отъ нашата помощь и тогава, когато биха могли сами трудно да изкаратъ прѣхраната си.

Отдѣлни и талантливи слѣпи могатъ да си създадатъ и по-добро положение и да освободятъ околнитѣ и обществото отъ грижитѣ за тѣхъ. Но такива има малцина.

Трети по редъ реферира сжщия день уважаемиятъ слѣпецъ г-нъ [illegible], директоръ на Петербургския институтъ.

Той изложи развитието на училищата за слѣпитѣ въ Русия отъ 1808 год. до сега.

Въ Русия се основало благотворително дружество, което отваря и поддържа институти за слѣпи. Царската награда и субсидира институтитѣ. Капиталътъ на дружеството е завѣщалъ покойниятъ Царь Александъръ II и възлиза на $1\frac{1}{2}$ милиона рубли. Дружеството носи името на царь Александра III и царица Мария, «Александро-Мариинско», понеже е основано слѣдъ смъртьта на Александра II.

Сега въ цѣла Русия има 32 училища за слѣпи съ около 700 ученика. Въ Петербургъ има пе-

чатница за слѣпи. Издава се списание за слѣпитѣ, печатано съ Браиловия пунктовъ шрифтъ. Сжщо така се издава отъ 12 години списание по обучението и възпитанието на слѣпитѣ.

Въ четвъртъкъ, на 22., г-нъ Цехъ, директоръ въ Königsthal, говори по практическата наредба на нагледното обучение за слѣпитѣ.

Неговътъ рефератъ съдържаше слѣднитѣ тези:

I. По избора на учебния материалъ.

а) Учебната материя трѣбва да бжде ограничена по обемъ.

б) Материалътъ трѣбва да се подбира така, че да възбужда интересъ у дѣцата.

з) Материалътъ да въздѣйствува образователно.

II. По наредбата на материала.

Учебниятъ материалъ трѣбва да се нареди за I. година възъ основа на пространствения принципъ, а за слѣднитѣ години да се групира около понятията: храна, облѣкло и жилище.

III. Нагледни помагала.

Нагледнитѣ помагала, дѣто не могатъ да се прѣдставятъ тѣ въ натура, трѣбва да бждатъ по възможности прости и безъ несжществени части. Тѣ отговарятъ на цѣльта си най-много тогава, когато могатъ лесно да се разглобяватъ и на ново да се сглобяватъ отъ ученицитѣ.

Помагалата трѣбва да бждатъ въ повече екземпляри.

IV. Методична обработка.

Нагледното обучение е класно обучение. То еднакво трѣбва да развива ума, сърдцето и волята и да възбужда, колкото може, всестранно самодѣйностьта на ученицитѣ. Формата на обучението е развивателна.

По този рефератъ нѣмаше дебати. Конгресътъ възнагради референта съ ржкоплѣскания и мина по-нататъкъ.

Слѣдъ това г-нъ Вацелъ, учитель въ Хале, говори за значението на геометричното обучение въ училището за слѣпитѣ и изказа слѣднитѣ мисли:

I. Прѣдставленията за пространството не сжществуватъ a priori, а се образуватъ чрѣзъ обучението и прѣднамѣрена грижа.

II. Развитието на пространственитѣ прѣдставления прѣминава прѣзъ три степени:

а) образуване типични прѣдметни прѣдставления;

б) образуване елементарни прѣдставления за пространственитѣ форми, и

в) спекулативно дирене законосъобразни отношения въ прѣдставленията за пространството.

III. Училището за слѣпитѣ ще въведе ученицитѣ си въ законитѣ на пространството найдобрѣ тогава, когато пази слѣдния редъ:

а) На най-долнята степень да се упражнява осѣзанието на чисто геометрични тѣла, за да се създадатъ отъ прѣдметитѣ типични аперцепиращи форми. Тѣзи упражнения сж сжщеврѣменно отлично срѣдство за усъвършенс[...] на говора.

б) На срѣдната степень елементарнитѣ [...]ставления за пространственитѣ форми с[...]зуватъ нагледно чрѣзъ всички правилн[...] Придобититѣ познания се свързватъ съ [...]ческия животъ. Теоретичната геометри[...] се оставя на заденъ планъ.

в) На горнята степень трѣбва да се [...] геометричнитѣ правила. Тукъ учительтъ си[...] съ геометрични тѣла, раздѣлени на част[...]

Най-сетнѣ се учи изчислението на пов[...]нитѣ и съдържанието на тѣлата.

Слѣдъ реферата г-нъ Вацелъ държа [...] урокъ по геометрия съ една група (8 душ[...]ници отъ тукашния институтъ.

Той работи съ куба, цѣлъ и раздѣл[...] разни начини на части и показа, какъ м[...] се използува кубътъ за образуване мно[...]метрични прѣдставления.

Прѣдъ всѣки ученикъ имаше кубове[...]дени, и дѣцата сами вземаха по единъ, о[...]го и отговаряха на зададенитѣ отъ учите[...]проси.

Прѣподаването тука вървѣше сжщо така [...] прѣподаването въ основнитѣ училища, с[...] само разлика, че вмѣсто съ зрѣнието [...] дѣцата си служатъ съ осѣзанието и слух[...]

И по този рефератъ конгресътъ рѣ[...] нѣма дебати.

На дневенъ редъ бѣше докладътъ на [...]сията по дѣйностьта на II. секция, ко[...] занимава съ програми, помагала и пр.

Г-нъ Брандтщетеръ, директоръ въ К[...]бергъ, докладва. Той прѣдложи, и конг[...]прие: *да има обща читанка за всички у[...]* За приготвянето на читанката ще се [...] секцията.

Г-нъ Конратъ, учитель, говори по упот[...] на плочата при обучението на слѣпитѣ [...] разгледа разнитѣ видове плочи, които [...] употрѣбяли до сега; напомни новитѣ [...] които сж прѣдставени въ изложението и [...] върху прѣимуществата на машината за пис[...] пунктовия шрифтъ.

Г-нъ Моръ, директоръ въ Хановеръ, [...]ложи, и конгресътъ прие почти безъ разис[...]

1. Да се направи постжпка прѣдъ вл[...] за намаление таксата по прѣнасяне чрѣ[...]щата книги за слѣпитѣ, печатани съ пу[...] шрифтъ, и

2. Да се дѣйствува противъ злоупо[...]нието, което се върши отъ прѣдприемачи [...] уреждането на така-наречения концер[...] слѣпитѣ.

Този день слѣдъ обѣдъ всички пос[...] изложението, дѣто разгледахме всички по[...] които се употрѣбятъ сега при обучението [...]

Въ петъкъ, на 23. юлий, се четоха о[...] реферата.

Г-нъ Моръ говори по употрѣбявания [...] нѣмскитѣ институти кратъкъ шрифтъ, [...] видъ стенография за слѣпитѣ; посочи [...]

атьни и прѣдложи малки измѣнения, които
еха отъ конгреса.

Мель, Regierungsrath und Direktor des
Blinden-Erziehungs-Institut in Wien, говори
ннитѣ на историята на училищата за
.

ь Ханъ, учитель въ Берлинъ, говори върху
нето по музика въ институтитѣ за слѣ-

изтъкна голѣмото значение на музиката
итанието на слѣпитѣ и прѣпоръчва да се
на музиката въ училищата като на из-
и художество, а не да се учи като за-

итѣ трѣбва да се научатъ да четатъ но-
да могатъ и сами да работятъ послѣ.
а да се подбератъ добри музикални от-
и и да се напечататъ съ пунктовитѣ ноти
итѣ за слѣпитѣ трѣбва да сѫ наредени
слѣпиятъ да може лесно да анализира
лени отсѫдека.

прѣподаватели по музика да се назнача-
итни и специалисти учители.
това конгресътъ свърши дневния си редъ.
рѣши, слѣдниятъ конгресъ да се свика
1907. год. въ Хамбургъ, и то прѣзъ про-
или есеньта, защото прѣзъ лѣтната ва-
е много горещо.

тически бѣлѣжки по западнитѣ части
на Стара планина.

[illegible]

да се види геологическиятъ съставъ на
ия Балканъ отъ двѣтѣ страни на главната
кто и тектониката му, послѣ каква може
е свръзката на Стара планина съ Карпа-
проф. Д-ръ J. Цвијић отъ Бѣлградъ,
Д-ръ А. Иширковъ и азъ, благодарение
и командировка отъ г-на Министра на
то Просвѣщение, прѣдприехме и примата
една кратка екскурзия по западния Бал-
като не се ограничихме само на българска
но и на два пъти прѣминахме въ Сърбия.
прѣдстоимъ даннитѣ изучавания.
тѣзи си редове искамъ да изнеса нѣкол-
ки бѣлѣжки само въ областьта на гео-
я, които имахъ възможность да събера
до 21 юний 1903 г., споредъ прѣдприе-
маршрутъ, който може да се начертае така:
Отъ София по Искърския проломъ до
и отъ тамъ прѣзъ Враца до Берковица
Отъ Берковица по шосето прѣзъ Мечковацъ,
до Чипровци.
Отъ Чипровци прѣзъ Вража Глава, по
ка рѣка, Бърлогъ, Ржана, прѣзъ Ви-
до Пиротъ.

4. Отъ Пиротъ прѣзъ Княжевацъ и Кадибоазкия проходъ, с. Салашъ до Бѣлоградчикъ.

5. Отъ Бѣлоградчикъ прѣзъ «Вѣнецъ», Бѣла, Александрово, Макрешъ по сарматското плато до Кула и отъ тамъ прѣзъ Старопатица, Връшка Чука до Зайчаръ.

1. Отъ София до Мездра доста добрѣ сѫ познати теренитѣ. Хубавиятъ профилъ, който ни доставя Искърътъ прѣзъ Балкана, е описанъ въ моята статия: «Принось къмъ геологията на Искърския проломъ отъ София до Ромацъ и на съсѣднитѣ му прѣдѣли» (Трудове на Българското Природоизпитателно Дружество, кн. II).

Мездра лежи върху неокомски варовици, изпълнени на мѣста съ флинтови ядки. Рѣдки сѫ въ тѣхъ фосилитѣ, но достатъчни да опрѣдѣлятъ старостьта имъ. По-най-чести сѫ *Exogyra columba* Lam., разни *Inoceramus*-и и *Terebratula*. По пѫтя ни къмъ Враца пакъ флинтови варовници излизатъ бѣлизникави и съ бѣла глина изпълнени пясъчници, които ний вземаме тоже за неокомски. Тѣ отиватъ далеко къмъ сѣверозападъ и най-послѣ изчезватъ подъ дилувиалния теренъ на врачанската котловина.

Сѣверо-западната страна на онзи гигантски варовитъ зидъ, който се влѣче отъ Черепишкия монастиръ къмъ Враца и по-далеко, състои отъ бѣли варовици, на които неяснитѣ пластове сѫ наклонени къмъ юго-западъ. Тѣ сѫ зоогенски рифови образувания, отъ долния креда и главно отъ баремска възрасть и съдържатъ *Requienia*, *Toucasia* и други *Chamidae*-и, а така сѫщо *Terebratula*, *Rhynchonella*, *Pecten* и пр. По-богати на фосили сѫ пѣсъчливитѣ и глинеститѣ между тѣхъ пластове, които особно ясно се виждатъ около Враца. Въ нѣкои отъ тѣхъ, както и въ варовицитѣ се забѣлѣзватъ още *Orbitolina discoidea* A. Gras. и *O. conoidea* A. Gras. Къмъ Враца баремскитѣ пластове се издигатъ почти вертикално и къмъ Стара градъ (при вратната) тѣ се допиратъ съ други по тъмни, жълти варовици, въ които се намѣриха само нѣколко стѣли отъ фосили като: *Belemnites aff. semicanaliculatus* Munster, *Rhynchonella aff. lacunosa* Schloth и *Terebratula* sp. indeter. Освѣнъ това по изгледъ и структура послѣднитѣ варовици приличатъ на горне-юрски или малмски, които както тамъ, така и къмъ юго-изтокъ, сѫ наслѣдвали по-младитѣ или креднитѣ образувания.

Оттъкъ южната страна на очарователнитѣ «вратни» до горне-юрскитѣ скали се наблюдаватъ бревчасти варовици, а до тѣхъ излизатъ сиво-зелени, ситнозърнести типични триасови скали, до които се допиратъ и сиво-зеленикави пѣсъчливи глинести съ *Myophoria costata* Zenk. и други триасови фосили. По-нататъкъ, къмъ границата на червенитѣ пѣсъчници, се показаха и червени пѣсъчливи глини, както и тъмно-пепеливи варовици въ тънки банки. На това мѣсто незабѣлѣжено става прѣминаването на тия пластове къмъ червенитѣ пѣсъчници. Послѣднитѣ стоятъ тамъ почти вертикално.

чатница за слѣпи. Издава се списание за слѣпитѣ, печатано съ Брайловия пунктовъ шрифтъ. Сѫщо така се издава отъ 12 години списание по обучението и възпитанието на слѣпитѣ.

Въ четвъртъкъ, на 22., г-нъ Цехъ, директоръ въ Königsthal, говори по практическата наредба на нагледното обучение за слѣпитѣ.

Неговътъ рефератъ съдържаше слѣднитѣ тези:

I. По избора на учебния материалъ.

а) Учебната материя трѣбва да бѫде ограничена по обемъ.

б) Материалътъ трѣбва да се подбира така, че да възбужда интересъ у дѣцата.

з) Материалътъ да въздѣйствува образователно.

II. По наредбата на материала.

Учебниятъ материалъ трѣбва да се нареди за I. година възъ основа на пространствения принципъ, а за слѣднитѣ години да се групира около понятията: храна, облѣкло и жилище.

III. Нагледни помагала.

Нагледнитѣ помагала, дѣто не могатъ да се прѣдставятъ тѣ въ натура, трѣбва да бѫдатъ по възможности прости и безъ несѫществени части. Тѣ отговарятъ на цѣльта си най-много тогава, когато могатъ лесно да се разглобяватъ и на ново да се сглобяватъ отъ ученицитѣ.

Помагалата трѣбва да бѫдатъ въ повече екземпляри.

IV. Методична обработка.

Нагледното обучение е класно обучение. То еднакво трѣбва да развива ума, сърдцето и волята и да възбужда, колкото може, всестранно самодѣйностьта на ученицитѣ. Формата на обучението е развивателна.

По този рефератъ нѣмаше дебати. Конгресътъ възнагради референта съ рѫкоплѣскания и мина по-нататъкъ.

Слѣдъ това г-нъ Вацелъ, учитель въ Хале, говори за значението на геометричното обучение въ училището за слѣпитѣ и изказа слѣднитѣ мисли:

I. Прѣдставленията за пространството не сѫществуватъ a priori, а се образуватъ чрѣзъ обучението и прѣднамѣрена грижа.

II. Развитието на пространственитѣ прѣдставления прѣминава прѣзъ три степени:

а) образуване типични прѣдметни прѣдставления;

б) образуване елементарни прѣдставления за пространственитѣ форми, и

в) спекулативно дирене законосъобразни отношения въ прѣдставленията за пространството.

III. Училището за слѣпитѣ ще въведе ученицитѣ си въ законитѣ на пространството найдобрѣ тогава, когато пази слѣдния редъ:

а) На най-долнята степень да се упражнява осѣзанието на чисто геометрични тѣла, за да се създадатъ отъ прѣдметитѣ типични аперцепирани форми. Тѣзи упражнения сѫ сѫщеврѣменно отлично срѣдство за усъвърше на говора.

б) На срѣдната степень елементарн ставления за пространственитѣ форми зуватъ нагледно чрѣзъ всички прави. Придобититѣ познания се свръзватъ с ческия животъ. Теоретичната геомет се оставя на заденъ планъ.

в) На горнята степень трѣбва да с геометричнитѣ правила. Тукъ учительтъ съ геометрични тѣла, раздѣлени на ча

Най-сетнѣ се учи изчислението на нитѣ и съдържанието на тѣлата.

Слѣдъ реферата г-нъ Вацелъ държа урокъ по геометрия съ една група (8 д ници отъ тукашния институтъ.

Той работи съ куба, цѣлъ и разд разни начини на части и показа, какъ се използува кубътъ за образуване м метрични прѣдставления.

Прѣдъ всѣки ученикъ имаше куб дени, и дѣцата сами вземаха по единъ, го и отговаряха на зададенитѣ отъ уч проси.

Прѣподаването тука вървѣше сѫщо т прѣподаването въ основнитѣ училища само разлика, че вмѣсто съ зрѣниет дѣцата си служатъ съ осѣзанието и с

И по този рефератъ конгресътъ нѣма дебати.

На дневенъ редъ бѣше докладътъ сията по дѣйностьта на II. секция, занимава съ програми, помагала и пр.

Г-нъ Брандтщетеръ, директоръ въ бергъ, докладва. Той прѣдложи, и к прие: *да има обща читанка за всички* За приготвянето на читанката ще секцията.

Г-нъ Конрадъ, учитель, говори по у на плочата при обучението на слѣп разгледа разнитѣ видове плочи, коит употрѣбяли до сега; напомни новитѣ които сѫ прѣдставени въ изложението върху прѣимуществата на машината за пунктовия шрифтъ.

Г-нъ Моръ, директоръ въ Хановер ложи, и конгресътъ прие почти безъ ра

1. Да се направи постѫпка прѣдъ за намаление таксата по прѣнасяне щата книги за слѣпитѣ, печатани съ шрифтъ, и

2. Да се дѣйствува противъ зло нието, което се върши отъ прѣдприема урежданeто на така-нареченитѣ кон слѣпитѣ.

Този день слѣдъ обѣдъ всички п изложението, дѣто разгледахме всички които се употрѣбятъ сега при обучени

Въ петъкъ, на 23. юлий, се четоха реферата.

Г-нъ Моръ говори по употрѣбяванн нѣмскитѣ институти кратъкъ шрифтъ видъ стенография за слѣпитѣ; посоч

...ли и прѣдложи малки измѣнения, които
...а отъ конгреса.
...Мель, Regierungsrath und Direktor des
...inden-Erziehungs-Institut in Wien, говори
...нитѣ на историята на училищата за

...Хапъ, учитель въ Берлинъ, говори върху
...то по музика въ институтитѣ за слѣ-
.

...казва голѣмото значение на музиката
...нието на слѣпитѣ и прѣпоръчва да се
... музиката въ училищата като на из-
... художество, а не да се учи като за-

...тѣ трѣбва да се научатъ да четатъ но-
... да могатъ и сами да работятъ послѣ.
...да се подбератъ добри музикални от-
...и да се напечататъ съ пунктовитѣ ноти
...тѣ за слѣпитѣ трѣбва да сѫ наредени
... слѣпиятъ да може лесно да анализира
...ни отжелека.
...подаватели по музика да се назнача-
...тни и специалисти учители.
...а конгресътъ свърши засѣданията си редъ.
...ѣли, слѣдниятъ конгресъ да се свика
...07 год. въ Хамбургъ, и то прѣзъ про-
...ли есеньта, защото прѣзъ лѣтната ва-
... много горещо.

* * *

...ически бѣлѣжки по западнитѣ части на Стара планина.

отъ

Георги Н. Златарски

... се види геологическиятъ съставъ на
... Балкана отъ двѣтѣ страни на главната
...о и тектониката му, послѣ каква може
... свръзката на Стара планина съ Карпа-
...оф. Д-ръ J. Цвијић отъ Бѣлградъ,
...-ръ А. Шишковъ и азъ, благодарение
...ни командировка отъ г-на Министра на
...о Просвѣщение, прѣдприехме и тримата
...ни кратка екскурзия по западния Бал-
... не се ограничихме само на българска
...о и на два пъти прѣминахме въ Сърбия.
...ставихъ ... [illegible] наблюдения.
...и си редове искамъ да изнеса нѣкол-
... бѣлѣжки само изъ областьта на гео-
...които имахъ я можность да събера
...до 21. юни 1903 г., споредъ прѣдприе-
...ятъ, който може да се начертае така:
... София по Искърския проломъ до
... отъ тамъ прѣзъ Враца до Берковица
... Берковица по шосето прѣзъ Лопушна,
... до Чипровци.
... Чипровци прѣзъ Вража Глава, по
...ска рѣка, Бързогъ, Ржана, прѣзъ Ви-
...о Пиротъ.

4. Отъ Пиротъ прѣзъ Княжевацъ и Кадиболазкия проходъ, с. Салашъ до Бѣлоградчикъ.

5. Отъ Бѣлоградчикъ прѣзъ «Вѣнецъ», Бѣла, Александрово, Макрешъ по сарматското плато до Кула и отъ тамъ прѣзъ Старопатица, Връшка Чука до Зайчаръ.

1. Отъ София до Мездра доста добрѣ сѫ познати теренитѣ. Хубавиятъ профилъ, който ни доставя Искърътъ прѣзъ Балкана, е описанъ въ моята статия: «Приносъ къмъ геологията на Искърския проломъ отъ София до Романъ и на съсѣднитѣ му прѣдѣли» (Трудове на Българското Природоизпитателно Дружество, кн. II).

Мездра лежи върху неокомски варовици, изпълнени на мѣста съ флинтови ядки. Рѣдки сѫ въ тѣхъ фосилитѣ, но достатъчни да опрѣдѣлятъ старостьта имъ. По най-чести сѫ *Exogyra columba* Lam., рѣдко *Inoceramus*-и и *Terebratula*. По пѫтя ни къмъ Враца пакъ флинтова варовникъ излизатъ бѣлезникави и съ бѣла слюда изпълнени пѣсъчници, които ний вземаме тоже за неокомски. Тѣ отиватъ далеко къмъ сѣверозападъ и най-послѣ изчезватъ подъ дилувиалния теренъ на врачанската котловина.

Сѣверо-западната страна на онзи гигантски варовитъ зидъ, който се влѣче отъ Черепишкия монастиръ къмъ Враца и по-далеко, състои отъ бѣли варовици, на които неяснитѣ пластове сѫ наклонени къмъ юго-западъ. Тѣ сѫ зоогенски рифови образувания, отъ долня креда и главно отъ баремска възрасть и съдържатъ *Requienia*, *Toucasia* и други *Chamidae*-и, а така сѫщо *Terebratula*, *Rhynchonella*, *Pecten* и пр. По-богати на фосили сѫ пѣсъчливитѣ и глинеститѣ между тѣхъ пластове, които особно ясно се виждатъ около Враца. Въ нѣкои отъ тѣхъ, както и въ варовицитѣ се забѣлѣзватъ още *Orbitolina discoidea* A. Gras. и *O. conoidea* A. Gras. Къмъ Враца баремскитѣ пластове се издигатъ почти вертикално и къмъ Стари-градъ (при вратата) тѣ се допиратъ съ други по тъмни, гѫсти варовици, въ които се намѣриха само нѣколко стѣни отъ фосили като: *Belemnites aff. semisulcatus* Münster, *Rhynchonella aff. lacunosa* Schloth. и *Terebratula* sp. indeter. Освѣнъ това по изгледъ и структура послѣднитѣ варовици приличатъ на горне юрски или малмски, които както тамъ, така и къмъ юго-истокъ, сѫ възсѣдналѝ по-младитѣ или кредниттѣ образувания.

Отъ къмъ южната страна на очарователнитѣ «врати» до горне юрскитѣ скали се наблюдаватъ брекчести варовици, а до тѣхъ излизатъ сиво-пепеливи, ситнозърнести типични триасови скали, до които се допиратъ и сиво-зелениквави пѣсъчливи глинести съ *Myophoria costata* Zenk. и други триасови фосили. По нататъкъ, къмъ границата на червенитѣ пѣсъчници, се показаха и червени пѣсъчливи глини, както и тъмно пепеливи варовици въ тънки банки. На това мѣсто незабѣлѣжимо става прѣминаването на тия пластове къмъ червенитѣ пѣсъчници. Послѣднитѣ стоятъ тамъ почти вертикално.

Врачанско-берковското шосе закача само малка часть отъ дилувиалния теренъ на врачанското поле и слѣдъ това отива върху бѣлитѣ зоогенски варовници отъ баремския катъ. Тия варовици, както и малмскитѣ, носятъ много отъ бѣлѣзитѣ на карстовитѣ прѣдѣли, като: малки и голѣми въртопи, пропасти, па и *кари* или *шрати;* послѣднитѣ особено се виждатъ къмъ махалитѣ.

Докато зоогенскитѣ варовици къмъ Враца иматъ падение къмъ юго-западна посока, отъ мътнишкия мънастиръ на западъ тѣ заематъ противоположно положение, като се накланятъ къмъ сѣверо-изтокъ.

На западъ отъ с. Бабино нашитѣ варовици се потеглятъ къмъ югъ, и на тѣхно мѣсто се показватъ синкави пѣсъчни мергели и пѣсъчници отъ сжщата баремска възрасть, но прѣдставени съ другъ фациесъ, тъй-нареченъ флишки. Цѣлото плато на югъ отъ Гловаци е съставено отъ такива пластове, само че върху повърхностьта му се намиратъ доволно много разхвърлени, заоблени, малки и голѣми блокове отъ червени пѣсъчници, отъ които голѣма часть е размѣсена съ орната пръсть. Между блоковетѣ се забѣлѣзватъ и еруптивни кжсове, но по-рѣдко. Тия блокове сж *флувиални* и сж довлѣчени върху тоя *пенепленъ* съ водитѣ на съсѣднитѣ южни височини.

Къмъ Махалата излизатъ пакъ бѣлитѣ зоогенски варовици, като продължение отъ врачанската планина, въ които се забѣлѣзватъ на мѣста и Орбитолини. Къмъ с. Озирово прѣзъ рѣката излизатъ и синкаво пѣсъчни мергели, тоже отъ баремска възрасть.

Отъ двѣтѣ страни на Ботунята се показватъ червени пѣсъчници, а подъ тѣхъ на нѣколко мѣста афльориратъ и карбонски филито-подобни аргилошисти. Особно важна е карбонската ивица, която се простира къмъ западъ и сѣверозападъ; тя излиза къмъ Йончовъ ханъ на фердинандското шосе.

Къмъ Вършецъ дилувиалнитѣ наслаги сж доста дебели и прѣпокриватъ гранитоиднитѣ скали, които се распростиратъ къмъ Берковица. Послѣднитѣ заематъ особно мѣсто къмъ южнитѣ височини и сж твърдѣ разтрошени и разложени. Къмъ Берковица гранитоиднитѣ скали до толкова сж разпаднати, че приличатъ на аркоза; рѣдко се забѣлѣзва прѣсна скала. Само слѣдъ Спанчевци се намѣри доста спазена скала, която подхожда най-повече на диоритъ-гранитъ.

2. Малката хубава Берковска котлина е изпълнена съ кватернерни и сьврѣменни образувания и заобиколена откъмъ източната страна съ гранитоидни масивни скали, а откъмъ западната само съ палеозойски аргилошисти, които сж промѣнени доволно много не само отъ съсѣдството на кристалиннитѣ масивни скали, но и отъ тектонически процеси. Метаморфнитѣ аргилошисти се виждатъ най-добрѣ около Йончовъ ханъ; между тѣхъ се забѣлѣзватъ и такива, които се приближаватъ къмъ мусковитния гнайсъ. Между полеозойскитѣ аргилошисти
около Берковица се намиратъ и хубави разно
цвѣтни мрямори.

Като се излѣзе отъ споменатата котлина, шо
сето за Фердинандъ прѣсича карбонския терен
и часть отъ червенитѣ пѣсъчници, които изли
затъ край западната страна на пжтя. Към
Огоста цѣлото междурѣчие е изпълнено съ пло
денъ алувий, а източно и западно отъ пжтя с
издигатъ възвишености, съставени отъ горн
неокомски или баремски образувания, носещ
флишки бѣлѣгъ.

Съ малки изключения, покрай бѣлоградчиш
кото шосе излизатъ по най-вече баремски пл
стове, състоещи отъ пѣсъчници въ банки, межд
които има и глинени прослойки. Върху плочит
не сж рѣдки и хиероглифнитѣ фигури.

Около единъ километъръ западно отъ с. Ж
вовци, надъ тия пѣсъчници излизатъ и еди
пѣсъчливи варовици съ черъ флинтъ, вѣроятн
отъ сжщата възрасть. Послѣднитѣ особно с
разпространени откъмъ южната страна
Огоста, гдѣто съставятъ цѣли канари.
тѣхъ фосилитѣ сж рѣдкость, но въ ония по
тѣхъ се намѣри между Бѣлимелъ и Митрови
само единъ характеренъ амонитъ, който лес
рѣши въпроса за старостьта на всички тия пл
стове; той е *Desmoceras strettostomata* Uhl., с
бранъ прѣзъ 1900. година.

Баремскитѣ пластове лежатъ непосрѣдно
конкордатно върху неокомски, resp. хотривс
мергели и мергелни варовици, въ които къ
Фердинандъ се намира доста характеристич
амонитна фауна, състоеща отъ *Lytoceras sub*
mbriatum d'Orb., *Crioceras Duvali* Leveillé, *Phyl*
ceras Thetys d'Orb., *Phylloceras infundibulum* d'Or
Belemnites sp. и други.

Сжщитѣ неокомски синкави мергели и ме
гелни варовици се откриватъ и при Бѣлимел
но тѣ сж на това мѣсто бѣдни откъмъ фосил
пластоветѣ имъ сж наклонени, както и баремскит
къмъ юго-западъ; при послѣдното село тѣ
доста стръмно положени.

Отъ Бѣлимелъ оставихме главното шосе
покрай рѣката, която тече прѣзъ Желѣзна
злѣзохме до Чипровци.

Прѣди още да се слѣзе до рѣката, надъ не
кома се отвори дилувиаленъ чакълъ, намѣсте
въ видъ на тераса, а долу покрай рѣката
хубавъ алувий.

Височинитѣ и рътлинитѣ отъ двѣтѣ стра
на рѣката къмъ Св. Иванъ сж съставени о
червени пѣсъчници, на които пластоветѣ
почти вертикално положени; тѣ се распрос
ратъ отъ ССЗ къмъ ЮЮИ и затварятъ съ
ризонта къмъ СИ жгълъ отъ 70—80°. Пѣсъ
ниитѣ сж въ дебели, твърди банки и на мѣс
даже кварцитни; тѣ показватъ още и лъж
наслагване, но има ги и конгломератни,
които зърната достигатъ отъ лѣшникова до о
хова голѣмина, а къмъ Желѣзна въ тѣхъ
по-едри парчета. Въ конгломерата вземать уча
тие освѣнъ бѣли кварцови парчета, още и арг
лошисти отъ карбонска система.

...ницитѣ не сѫ много червени и между ...и свѣтли и бѣли. Освѣнъ въ дебели ...тѣ и въ тънки банки сѫ [illegible] чер-...вники.

...ъ основата на пѣсъчницитѣ на нѣ-...а излизатъ и карбонски аргилошисти, ...ежатъ като да сѫ конкордантни съ ...тѣ, но въ сѫщность тѣ не сѫ, значе ...сѫ дискордантно положени, а жълтитѣ ...то имъ се явява отгорѣ много ...

3½ километра прѣди с. Жеглица ...пѣсъчници се довършватъ и се за-...изключително отъ карбонски аргило-...ито излизатъ подъ тѣхъ. Тамъ се ...на малка еруптивна жила, отъ поне-...трошена скала, вѣроятно диабазна. ...ома на рѣката, по която отиваме, се ...само една тераса, която показва, че ...климатическо промѣнение се е с у-...я мѣста прѣзъ кватернерния периодъ ...ло само едно по-яко измиване.

Чипровци карбонскитѣ аргилошисти ...ленникави, на и филито-подобни отъ ...аморфизма; тѣхнитѣ пластове сѫ на-...включително къмъ юго-западъ.

...Чипровци къмъ Вража-Глава палеозой-...бонски скали сѫ доста промѣнени; на ...приличатъ на филити, на аргилито-...ритошисти и на кварцошисти, а на ...изглеждатъ масивни и сѫ изгубили ...нето си, обаче почти всички иматъ ...ь цвѣтъ. Отъ еруптивнитѣ скали, които ...прѣзъ тия аргилошисти, ще споме-...кътя си само една диабазна дайка, която ...повръхностьта, а именно тамъ, гдѣто ...обърща къмъ западъ.

...километра юго-западно отъ Чипровци ...ь ограничени на малко пространство, ...съчници, отчасти конгломерати които ...надлъжъ едва единъ километъръ. ...-подобнитѣ скали сѫ тукъ прѣсѣчени ...жили и дебели, бѣли кварцитни жили ...адението на пластоветѣ имъ е къмъ ...ь. Къмъ границата аргилошиститѣ се ...ъ и съ синкесть блѣсъкъ и сѫ накло-...ъ сѣверо-сѣверо-западъ, или пакъ за-...воя карбонски хабитусъ, но безъ да ...се забѣлѣжи тѣхното наслоение.

...тѣ къмъ височинитѣ на созойскитѣ ...отстѫпватъ мѣсто на червенитѣ пѣ-...и оставатъ дълбоко подъ тѣхъ. На-...а послѣднитѣ, които заематъ върховетѣ ...планина и прѣминаватъ и въ сръбска ...ватъ наклонъ къмъ сѣверо-изтокъ.

...итѣ пѣсъчници заематъ голѣмо раз-...ение въ Сърбия, въ долината на Темска ...затъ дори до истоименното село.

...Бѣхме ние обиколихме Вража-Глава и ...хме къмъ Лопушновска рѣка, на вет-...ко червени пѣсъчници, между които на ...забѣлѣзватъ и сиво-зеленикави пѣсъчници, ...само зона, падението имъ е къмъ Ю.Ю.З.

При Дѣлина плавата надъ червенитѣ пѣсъчници излизатъ и триасови варовици, типиченъ *Wellenkalk* съ *Gervillia* и други неясни фосили. Въ варовития терезъ се забѣлѣзватъ разновидни вертони.

Ние слѣзохме въ долината на Лопушновска рѣка («Еринорский поль» въ руската карта), именно тамъ, гдѣто рѣката взема вече южна посока, като оставихме тамъ и триасовитѣ варовици. Въ споменатата рѣка, но хубава долина червенитѣ пѣсъчници и конгломерати се издигатъ и отъ двѣтѣ страни; тя е украсена още и съ двойни тераси, които сѫ високи и широки.

Едвамъ при с. Лопушновци, отъ дѣсната страна на рѣката, излизатъ триасовитѣ варовици и къмъ с. Бързогъ заематъ цѣлата страна, отъ гдѣто постепенно се изклинватъ и минаватъ и отъ лѣвата страна на рѣката.

Височината на западъ отъ послѣдното село трѣбва да бѫде покрита съ малмски бѣли варовици (подобни на дриноманскитѣ) и неоковско-сини, слистени гѫсти варовици (подобни на тия отъ врачанската планина), които ние видѣхме само долу натрупани. Тѣ лежатъ навѣрно върху лиасови образувания, а могатъ да бѫдатъ и върху триасовитѣ варовици съ *Encrinus liliformis Mill.* Да ли нѣма сѫщитѣ малмски варовици и по източнитѣ височини, това остава да се провѣри.

Долу въ коритото на Лопушновска рѣка, както и въ междурѣчието, между тия и Язовишката рѣка излизатъ само варовици съ *Encrinus-и*. На това мѣсто продължението на триасовитѣ скали отъ България въ Сърбия е най-очевидно.

Малко по на югъ въ мѣстностьта «Кукла» върху триасовата система, въ пълна конкордация, слѣдва юрската съ падение на пластоветѣ къмъ юго-изтокъ.

Най-долу излизатъ тъмно-глинени шисти, а надъ тия едро и дребно зърнести пѣсъчници, между които има и бѣли. Надъ тѣхъ слѣдватъ синкави, глинено-пѣсъчни нечисти варовици съ срѣдне лиаски фосили като *Waldheimia numismalis* Lam., *Terebratula punctata* Sow., *Terebratula* sp., *Rhynchonella tetraedra* Sow., *Rhynch. variabilis* Schloth., *Gryphaea cymbium* Lam., *Belemnites* sp. и други.

Надъ нечиститѣ фосилоносни варовици лежатъ синкави мергели безъ фосили, вѣроятно отъ сѫщия катъ Доггера като и отсѫтствува, както и по на изтокъ, прѣзъ границата у насъ, между селата Сѣновосъ и Каменица.

Лиасовитѣ образувания сѫ прѣпокрити съ бѣли, синкаво-зеленикави и червеникави, свѣтли и полутъмни брекчести варовици (съ петна), отъ малмска възрасть, върху които лежатъ неокомски образувания.

Неокомътъ начева на 1½ до 2 килом. сѣверно отъ Ржана; той състои отъ мергелни синкави, тънкослойни и дебелослойни варовици, въ послѣднитѣ има и черни флинтъ въ ядки. Пластоветѣ както на еднитѣ, така и на другитѣ падатъ отначало къмъ юго-западъ, послѣ къмъ

сѣверо-изтокъ, а въ самото село пакъ завзематъ юго-западна посока и затварятъ жгълъ отъ 55°.

Отъ с. Ржана къмъ Видличъ се виждатъ само пѣсъчно глинени, сиво-пепеливи пластове, които лежатъ въ пълна конкордация върху неокомскитѣ. Останалитѣ членове отъ този комплексъ сж маскирани отъ раздробенитѣ варовици, нападали отъ височинитѣ. Петрографически тѣ се различаватъ доволно отъ първитѣ подъ тѣхъ, но споредъ положението си ще бждатъ тоже отъ долня креда, и то или отъ горни неокомъ или отъ долния баремъ. Въ сжщия хоризонтъ, малко по-на изтокъ въ България, на върха надъ Брайковци, въ глиненитѣ варовици съмъ намѣрилъ единъ непъленъ *Holcostephanus*, който прилича доста на *H. Carteroni* d' Orb.; този доказва поне отчасти тѣхната старость.

Горѣ на Видличъ само сиво-пепеливи, глинени варовици съ типиченъ карстовъ изгледъ: голѣми и малки въртопи и пр. Въ тия варовици фосилитѣ сж рѣдкость, обаче при навалянето къмъ юго-изтокъ, къмъ с. Крупецъ, скалитѣ измѣняватъ цвѣта си и ставатъ по-свѣтли отъ първитѣ. Въ тѣхъ се забѣлѣзаха и корали, както и *Chamidae*-и. Пластоветѣ на капротинскитѣ варовици сж наклонени къмъ юго-западъ и се измѣняватъ още и съ пѣсъчни пластове, както и около Враца и Търново, обаче въ Видличъ пѣсъчницитѣ сж по-слабо развити, отколкото у насъ. Хамидейскитѣ или капротинскитѣ варовици и въ Сърбия сж отъ баремска възрасть.

Слѣдъ Крупецъ начеватъ пѣсъчници и глиненци съ флишки бѣлѣгъ, които откъмъ сѣверъ опасватъ пиротската котловина, а откъмъ югъ излизатъ пакъ капротинскитѣ варовици.

Въ пиротското поле ясни сж двѣ доста широки тераси; въ него различаваме освѣнъ алувиални и дилувиални образувания, още и плиоценски пѣсъци.

IV. Отъ Пиротъ къмъ Княжевацъ пжтьтъ води най-право по алувиално равнище, а отъ лѣва и дѣсна страна се издигатъ споменатитѣ флишоподобни пѣсъчници и глиненици, наклонени къмъ юго-западна посока. Въ състава на послѣднитѣ влизатъ още и нечисти, пѣсъчни и глинени варовици, въ тънки и дебели банки, между които въ глиненитѣ прослойки се срѣщатъ корали и други фосили. Цѣлиятъ този комплексъ лежи отъ дѣсно върху капротински варовици, а отъ лѣво подъ тѣхъ. Тукъ прочее е ясно тѣхното смѣстване между послѣднитѣ, и тѣ завзематъ своето мѣсто въ серията на горний баремъ, както това съмъ ималъ случай да констатирамъ на нѣколко мѣста въ България.

Клисурата на Нишава, по която отиваме, е ерозивна долина.

По-горѣ къмъ Темска и по-далеко отъ Станичане млади, андезитни скали проникватъ пѣсъчницитѣ и глинитѣ и сж ги особно добрѣ изпекли. Въ края на първото село къмъ Балкана излизатъ едни много промѣнени варовици, неправилно изпукани, които могатъ да бждатъ капротински; тѣ сж вѣроятно продължение отъ първитѣ на изтокъ. Задъ тѣхъ и подъ тѣхъ и лиза тънка неокомска ивица, а подъ тая дру една варовита, истински *Wellenkalk*. Послѣдня лежи конкордатно върху червенитѣ пѣсъчниц които се явяватъ на три километра къмъ Ба кана и безъ прѣкжсване отиватъ до Миджор Червенитѣ пѣсъчници отъ долината на Темска обработватъ доста вѣщо и се разнасятъ не са къмъ Нишъ, но още и къмъ Бѣлградъ.

Отъ Темско къмъ Калния се отива по глин нитѣ, мергелнитѣ и пѣсъчливитѣ пластове с изпжкнали фигури, които причислявамъ къ плитководния баремски катъ. Въ тѣхъ на мног мѣста се срѣщатъ бивалви, корали и *Orditolin conoidea* A. Gras. Успоредно съ пжтя отива от дѣсно и зогенската капротинска варовита зон която е по-малко измита или разтворена и по добрѣ спазена отъ глинено-пѣсъчната, по коят е прѣкарано шосето. При Шугринъ тя се при ближава до пжтя и послѣ отдалечава, за да г прѣцѣпи прѣдъ караула (Калния-Караулъ). Тук именно една часть прѣсича пжтя, а другата слѣдв отъ дѣсната ни страна. Въ този варовикъ с забѣлѣзватъ както капротини, така сжщо ко рали и обритолини.

Отъ кулата къмъ с. Калния зоогенскитѣ ба ремски варовици сж въ пълното си развитие между пластоветѣ имъ се забѣлѣзватъ още си кави пѣсъчници и пѣсъчни глини и мергели, в които коралитѣ и орбитолинитѣ не сж рѣдкость а на Коринатацъ при спущането на пжтя с намѣри въ пѣсъчнитѣ глини и мергели освѣн орбиталини, още и едно парче отъ *Crioceras* който се приближава най-много до *Criocera hammatoptychum* Uhlig отъ Вернсдорфскитѣ пластове.

Варовититѣ скали, които се намиратъ въ та серия, сж нечиси, пѣсъчливи, глинести, и межд тѣхъ прѣобладаватъ мергелно-глинеститѣ.

До Каменица пжтьтъ води повечето по ти пластове, а чиститѣ капротински варовици оста ватъ подъ тѣхъ, прѣзъ рѣката. Ний имахме слу чай да разгледаме послѣднитѣ, когато прѣми нахме отъ дѣсната страна на рѣката, а първитѣ къмъ мънастиря Св. Троица.

Сжщитѣ скали се проспиратъ и къмъ Кн жевацъ, обаче прѣди да влѣземъ въ града, з бѣлѣзватъ се и млади еруптивни скали, кои сж изпекли и промѣнили пѣсъчнитѣ глинениц прѣзъ които тѣ проникватъ. Тамъ се вижда еруптивна брекча.

Заслужва да се спомене, че зоогенскитѣ ка протински варовици, отъ баремска възрасть, с потеглятъ на югъ отъ Княжевацъ, а на сѣвер отъ този градъ, тѣ като да се не виждатъ веч

Красива е широката долина на Тимокъ, ко се простира отъ Княжевацъ къмъ Ватарни изпълнена е съ сладководенъ младъ терциер а покрай рѣката излиза и алувиаленъ нанос

Отъ Кралево село оставихме споменатата д лина и покрай Коритска рѣка се отправи къмъ Кади-боазъ.

ли подъ терциера не излизатъ на това
средни образувания, не помня добрѣ, но
ахъ немаловажни кристаллинни шисти,
иписи и микашисти, както и филитоло-
тѣ скали, прорѣзани отъ дебели квар-
жили; между първитѣ се забѣлѣзватъ и
ити. Пластоветѣ на всичкитѣ сѫ накло-
къмъ юго-западъ.
дъ с. Корито, въ колиби Ошляни, изъ
иннитѣ шисти се показватъ мезозойски
вания въ видъ на плочи. Най-първо се за-
ватъ пѣсъчни слюдни глини, тѣ сѫ сив-
шистозни. Между тѣхъ излизатъ и тънки,
глинени банки съ Pecten-и, а на мѣста
и други неясни фосили, както и пѣсъчни
и дебели банки. Цѣлиятъ този комплексъ,
е наклоненъ къмъ юго-западъ, е отъ ба-
възрасть, произлиза се отъ България и е
дненъ съ флишки фациесъ. Той лежи
глинести или мергелни синкави варовици,
жащи тъмень флишъ, тия варовици се
и въ тънки банки и иматъ неокомска, респ.
ска възрасть. Къмъ с. Ново-Корито подъ
излизатъ и синкави, шистозни, пѣсъчливи
и, тоже отъ сѫщата възрасть.
дола Бѣлъ-Бредичъ излизатъ ту баремскитѣ
о-пѣсъчни пластове, и ту пъкъ неокомскитѣ
тѣхъ; както еднитѣ, така и другитѣ вари-
ъ съставъ, структура и дебелина.
комскитѣ синкави пѣсъчливи мергели прѣди
Корито съдържатъ Crioceras-и. Послѣд-
особено се забѣлѣзватъ въ самото село,
които се срѣщатъ и доста голѣми ек-
ри.
тъ до границата, па и по-далеко до с. Са
въ България, отива ту по неокомски, ту
емски пластове, които петрографски тѣсно
познаватъ единъ отъ другитѣ.
жмо на сѣверния край на с. Салашъ подъ
скитѣ слоеве се показватъ конкордантно
и глинени варовици безъ фосили. Тѣ сѫ
ели банки, доста гѫсти и съ брекчовидна
ура (съ нежна). Азъ съмъ ималъ случаи
кача доста подробно по-на изтокъ и да
отъ тѣхъ доста интересна, богата фауна.
ъ малмскитѣ варовици конкордантно из
варовито пѣсъчни глини, между които
синкави и сиво-пепеливи пѣсъчници въ
Въ тѣхъ се забѣлѣзватъ неясни амонити,
атули, ринхонели и бивалви отъ догерска
ъ. Дебелината на той катъ е едва 200—
Сѫщиятъ се намира и по-на изтокъ съ
ристична фауна.
постъ въ основата на догерскитѣ пла-
излизатъ палеозойски аргилошисти отъ
ка възрасть, които се разпростиратъ по
сжп. дори до Бѣлоградчикъ. Тѣ сѫ про-
а нѣколко мѣста отъ гранитоидни скали
но отъ біотитъ гранитъ, амфиболъ-біо-
ранитъ, шоритъ-гранитъ и пр. Самиятъ
Бѣлоградчикъ, или по-точно казано, по
та часть отъ този градецъ е построенъ
червени пѣсъчници и конгломерати. За

състава на тия скали и за фантастичнитѣ имъ форми, станали отъ ерозивното дѣйствие на атмосфернитѣ води, говорилъ съмъ на друго мѣсто, и за това тукъ нѣма да споменувамъ нищо.

V. Отъ Бѣлоградчикъ на сѣверъ къмъ «Вѣнецъ» се намиратъ дребно-зърнести, червени и бѣли пѣсъчници, прѣпокрити съ триасови варовити пластове. Послѣднитѣ се показватъ като бѣлѣзникави ситно-зърнести, оолитни отчасти шупли, тънкослойни варовици, върху които слѣдватъ сиво-пепеливи глинесни, между които се изтъняватъ и пѣсъчни банки; послѣднитѣ не ще бѫдатъ отъ триасова възрасть, но по-млади. Тѣ могатъ да бѫдатъ отъ срѣдня юра, обаче до като не се намърятъ бѣлѣжити фосили въ тѣхъ, азъ оставамъ въпроса отворенъ.

Най-горнята часть на «Вѣнецъ» е прѣпокрита съ глинести малмски варовици, въ които се намѣрихъ: *Aptychus lamellosus* Park., *Lytoceras* sp., *Oppelia nobilis* Neum., *Perisphinctes* aff. *colubrinus* Reinecke, *Perisph. Roubyanus* Font., *Perisph.* aff. *rivoliensis* Font., *Simoceras Doublieri* d'Orb., *Aspidoceras* aff. *acanthicum* Oppel.

Такъвъ е нормалниятъ редъ на пластоветѣ въ «Вѣнецъ» на сѣверъ отъ Бѣлоградчикъ, обаче той е прѣдѣленъ, почти отъ изтокъ къмъ западъ, съ три или четири дислоцирани пукнатини, които ясно се забѣлѣзватъ по трикратното слѣдване на пластоветѣ: червени и бѣли пѣсъчници, триасови варовици, малмски варовици.

Споменатитѣ дислокации къмъ западъ сѫ по-малочислени, даже откъмъ сѣверна страна, подъ малмскитѣ варовици никакъ не се забѣлѣзва триасова варовикъ, а само откъмъ южната.

На върха на билото се отива само по триасови варовици, а малмскитѣ се потеглятъ само по височинитѣ откъмъ сѣверъ и югъ. Отъ тѣхъ е съставена и цѣлата сѣверо-източна покривка на «Вѣнецъ», и въ тѣхъ се намира голѣмата пещера, наречена Бѣшевица. Малмскитѣ варовици прѣкрасно се обработватъ; отъ околноститѣ на с. Орѣшецъ разнасятъ голѣми количества изработени камъни къмъ брѣговетѣ на Дунава. Употрѣбениятъ дѣланъ камъкъ въ Видинското пристанище е донесенъ се отъ тия мѣста.

Равнището, което се простира на изтокъ и сѣверъ отъ «Вѣнецъ», е съставено отъ млади терциерни образувания, познати подъ името сарматски. Прѣдъ с. Бѣла водитѣ сѫ открили въ сарматския катъ хубавъ профилъ, въ който отгорѣ надолу може да се чете:

Орна пръсть.

Червеникава пръсть.

Глинени пѣсъци, въ които се забѣлѣзватъ и меки пѣсъчници тоже глинести. На повърхностьта тѣ сѫ червени или възжълти и съставени отъ кварцитни ситни и по-едри зрънца. Тѣхната дебелина е промѣнлива.

Слѣдватъ подъ пѣсъцитѣ зеленикави или синкави глини (хуми), които сѫ главната причина за цъзението тамъ на терена.

Подъ водонепроницаемитѣ глини се показватъ оолитни варовици съ *Cerithium*, *Cardium*, които прѣминаватъ въ оолитни пѣсъчници, съставящи хоризонтални доста дебели банки.

По-низко водитѣ не сж изкопали пластоветѣ, за да се види основата и отношението на тия младотерциерни образувания къмъ по-старитѣ пластове; обаче отъ това, що се вижда, може да се заключи, че сарматскиятъ катъ е въ дискорданция спрѣмо първитѣ, или малмскитѣ варовици.

На много мѣста около с. Бѣла се забѣлѣзватъ хубави бигори въ доста дебели грамади, а въ коритото на рѣката излизатъ оолитнитѣ сарматски варовици. Лѣвиятъ брѣгъ на р. Акчарь е съставенъ отъ оолитни варовици и пѣсъчници, а въ дѣсния излизатъ само меки пѣсъчници и подъ тѣхъ непроницаеми глини.

Сарматскитѣ образувания завзематъ непрѣкжснато голѣми разпространения къмъ сѣверъ и изтокъ; тѣ се откриватъ навсѣкждѣ, гдѣто текущитѣ води сж изровили пластоветѣ, а именно въ долищата. Между оолитнитѣ варовици къмъ с. Макрешъ има и пѣсъчни прослойки, въ които родоветѣ *Cerithium* и *Mactra* особно често се виждатъ (*Cerithium rubiginosum* Eichw. *Mactra Podolica* Eichw.). Сжщитѣ па и други членове отъ сарматската серия се забѣлѣзватъ на много мѣста къмъ Кула, Боиница, както и по-на сѣверъ.

Главнитѣ скали, които вдематъ участие въ състава на сарматското плато, къмъ послѣднитѣ села сж главно варовици, а второстепенно пѣсъци и глини, въ които най-разпространена се вижда *Mactra Podolica* Eichw., но въ тѣхъ се намиратъ още: *Cardium protractum* Eichw., *C. plicatum* Eichw., *C. sub-protractum* Hilber, *Tapes gregaria* Partsch и *Ervilia Podolica* Eichw.

Медитеранскиятъ катъ се завръшва на около 1½ килом. на юго-западъ отъ Старопатица, и пластоветѣ му лежатъ дискордантно върху баремскитѣ пѣсъчници и глинени, които сж нагънени.

Послѣднитѣ се простиратъ къмъ Връшка Чука, гдѣто подъ тѣхъ, край чуката, излизатъ лейасови образувания, прѣдставени главно отъ кварцитни пѣсъчници и сиво-пепеливи и тъмни глинени шисти съ вжглища. Падението на пластоветѣ имъ е къмъ сѣверо-изтокъ.

На сѣверо-западъ отъ с. Кирясво една малка еруптивна ганга, съставена отъ промѣненъ амфиболъ андезитъ, пробива лейасовитѣ пѣсъчници. Послѣднитѣ едва къмъ върха на Връшка Чука изчезватъ подъ полу-тъмнитѣ глинени варовици съ брекчаста структура (петна), каквито съмъ свикналъ да гледамъ въ долне малмскитѣ варовици въ Врачанско и на други мѣста. Като се навалихме къмъ вжглищната мина въ Сърбия, въ тѣхъ се забѣлѣзаха доста много корали, зарастнали въ скалитѣ. И на сръбска страна подъ тия варовици излѣзоха лейасовитѣ пластове съ вжглища, а подъ тия — и червени пѣсъчници, наклонени къмъ сѣверо-източна посока. Тукъ прочее конкорданцията между червенитѣ пѣсъч-

ници и лейасовитѣ пластове е очевидна
падение иматъ и пластоветѣ на малмски
вици надъ послѣднитѣ. Малмитѣ варо
простиратъ и по желѣзнопжтната лини
далеко; обаче къмъ с. Парвица надъ
показаха и глинени пластове, които за
ний неможихме да видимъ отблизу, т
тѣ бѣха отъ срѣщната страна. Но по-
казаха се баремскитѣ пѣсъчници съ глин
слойки, които даватъ възможность да с
че глиненитѣ пластове къмъ Парвица мо
бжлатъ тоже отъ сжщата възрасть. Н
зохме късно въ тимошката долина,
стигнахме въ Зайчаръ.

Отъ послѣдния градъ прѣдприехм
екскурзия къмъ с. с. Рготина и Вел.
около първото село разгледахме на
лейасовитѣ образувания, които Проф.
Радовановичъ е твърдѣ подробно изучил
второто мѣсто се запознахме съ II.
рански катъ въ тимошката долина. П
Изворъ той е съставенъ отъ ситно и е
пести пѣсъци, разкрити на това мѣсто,
4 м. дебелина; тѣ лежатъ върху баремск
сѣчници, които заематъ особно раз
нение къмъ нашата граница и прѣзъ
княжеството ни, гдѣто къмъ с. Готѣм
следъ М. Изворъ (Нова-Махала) потъва
изтокъ окончателно подъ сарматскит
на кулското плато.

Нашата затрудна екскурзия се завъ
сръбско-българската граница при Връшк

Около с. Старопатица подъ сарматск
лизатъ и по-стари пластове отъ терциер
расть, а именно отъ II. медитерански ка
се откриватъ на югъ и юго-изтокъ от
и особно въ напрѣчнитѣ долове, южно
ропатишката рѣка.

Медитеранскиятъ катъ е тамъ отворенъ
казва отъ горѣ съ пѣсъчливъ тегелъ, а с
съ синкави мергели. Първиятъ, който съд
лѣмо изобилие отъ фосили, едва достига
1·20 м., когато другитѣ до нивото на д
иматъ 4—5 м. и не съдържатъ фосили.
часть на пѣсъчливия тегелъ е по-богата
сили, отколкото долнята, обаче както
ната, така и въ другата се намиратъ в
неправилни, плочасти конкреции съ зар
животински чурупки. Богатството на
тишката медитеранска фауна е забѣлѣж
тя може да се сравни съ плѣвенската.
сложена тука само изученитѣ досега 16
които могатъ да се групиратъ така:

1. **Foraminifera**: *Miliolina secans* d'Orb.
doaria pilliformis d'Orb. *Nodosaria afi* p
d'Orb. sp., *Dentalina acuta* d'Orb., *Cristellar*
Fich. et Moll. sp., *Cristellaria cultrata* Mo
Crinei calcar Linné sp., *Cristell. clypeiformi*
sp., *Cristell. orbicularis* d'Orb. sp., *Pulvinul*
reibera d'Orb. sp., *Pulv. Kalembergensis* d'Or
stomella crispa Linne sp., *Amphistegina* H
d'Orb., *Heterostegina simplex* d'Orb., *Hete*
tata d'Orb.

…corallia: *Ceratotrochus duodecim costatus* …*lopoora subreticulata* Reuss, *Astraea* sp., …*lia brevis* Reuss, *Heliastraea Defrancei* …t Haime, *Heliastr. Reussana* M. Edw. et …*monastraea Neugeboreni* Reuss, *Favia* sp., … *inopinata* Reuss, *Stephanophyllia impe-*…

…noidea: *Cidaris* sp.

…elibranchiata: *Pecten cristatus* Bronn, …*seri* Andrz., *P. latissimus* Brocc., *Hinnites* …*uei* Mich., *Spondylus crassicosta* Lam., …*l. var.* Poh., *Ostrea* sp., *Leda fragilis* Chemn, …*ai* Lam., *Arca pisum* Partsch, *Arca* …Defr., *Arca n. sp.*, *Limopsis anomala* Eichw., …*s pilosus* Linn., *Cardita Partschi* Goldf., …*versicosta* Reuss., *Cardita rudista* Lam., …*ssicosta* Lam., *Cardita n.* sp., *Astarte* sp., … *Lucina borealis* Linn., *Lucina reticulata* …*a columbella* Lam., *Venus multilamella* …*scalaris* Bronn., *Venus fasciculata* Reuss, …*ursor*, *Cytherea Pedemontana* Ag., *Tel-*…*a* Linn., *Corbula gibba* Olivi, *Corbula* …Duj., *Corbula* sp.

…phopoda: *Dentalium Badense* Partsch, … *Bouéi* Desh., *Dentalium mutabile* Doder-…*alium entalis* Linn., *D. tetragonum* Brocc., …*otti* Hornes

…tropoda: *Fissurella Graeca* Linn., *Turbo* …nn., *Trochus patulus* Brocc., *Tr. biangu-*…, *Trochus n.* sp., *Monodonta mamilla* …*onod. Araonis* Bast., *Adeorbis Woodi* Hör-…*opsis radula* Lin., *Natica helicina* Brocc., … *Josephina* Riss., *Sigaretus n.* sp., *Ris-*…*la* Brocc., *Rissoina Bruguierei* Payr., *Ris-*… d'Orb., *R. aff. Mariae* d'Orb., *R. scala-*… *Rissoa Moulinsi* d'Orb., *Turritella turris* …*(Zaria) subangulata* Brocc., *T. (Zaria)* …*a* Brocc., *var. pseudorotundula* Sacco, *T* …*bangulata* var. *spirata* Brocc., *T. (Arc-*… *Archimedis* Brong *var. dertornatior* Sacco, …*ator) marginalis* Brocc., *T. (Haustator)* …*s* Brocc., *T. (Haustator) aff. tornatus* … *(Haustator) tricincta* Bors., *Vermetus* … *arenarius* Lin., *Siliquaria anguina* Lin., …*a eulimoides* Sacco, *Cerithium minutum* … *minutum* Serr. var., *Cer. scabrum* Olivi, …*arum* Eichv., *Cer. doliolum* Brocc. var., …*bneri* Pusch, *Cer. Michelottii* Hornes, *Cer.* … Lin., *Chenopus (Aporrhais) pes-pelicani* …*mbus coronatus* Defr., *Erato laevis* Don., …*num* Gmelin, *Cyp. (Postularia) Duclosiana* …*aea* sp., *Cassis saburon* Lam., *Cas. mam-*…t., *Columbella (Mitrella) scripta* Linne, …*lla) subulata* Brocc., *Col. (Tetrastomella)* …ll., *Buccinum (Zeuxis) restitutianum* Font … прѣходна форма отъ *B. restitutianum* …*Hoernesi* May., *Buc. (Tritia) Polsense* Aui-… *(Tritia) aff. Neugeboreni* R. Horn. et …*Buc. (Uzita) miocenicum* Michti., *Purpura* … *Austriaca* R. Horn. et Auinger, *Pur.* …*ta) exilis* Partsch, *Murex (Chicoreus) Aqui-*…rat., *Murex (Trophon) goniostomus* Partsch, …*ellosus* Borson, *Fus. Valenciennesi* Grat sp., *F. virineus* Grat., *F. Puschi* Andrz., *F. crispoides* Horn. et. Auinger, *F. Vindobonensis* Horn. et. Auing., *F. Hossii* Partsch var., *Turbinella (Latirus) subcraticulata* d'Orb., *Fasciolaria bilineata* Partsch, *Mitra fusiformis* Brocc., *M. Bouei* R. Horn. et Auing., *M. aff. incognita* Bast., *M. (Nebularia) scrobiculata* Brocc., *M. (Volutomitra) ebenus* Lam., *Voluta rarispina* Lam., *Ancillaria glandiformis* Lam., *Terebra acuminata* Borson, *Ter. Basteroti* Nyst, *Ter. pertusa* Bast., *Pleurotoma (Surcula) aff. consocrina* Bell. var., *Pl. (Genota) Elisae* R. Horn. et Auing., *Pl. (Drillia) aff. Allionii* Bell., *Pl. (Clavatula) Juliae* R. Horn. et Auing., *Pl. (Clavatula) Sophiae* R. Hörn. et Auing., *Pl. (Dolichotoma) cataphracta* Brocc., *Conus (Leptoconus) Dujardini* Desh., *C. (Leptoconus) antediluvianus* Brug., *C. (Chelyconus) ventricosus* Bronn, *C. (Chelyconus) Vindobonensis* Partsch, *C. (Chelyconus) Suessi* R. Hornes et Auing., *C. (Lithoconus) Mercati* Brocc., *Conus n.* sp., *Ringicula buccinea* Desh., *Bulla truncata* Adams

7. **Pisces:** *Lamna* sp., *Carcharodon* sp., *Sphaerodus aff. cinctus* Agass.

IX-та сесия на международния геологически конгресъ.

отъ

Проф. *Георги Н. Златарски*

Участие на държавитѣ въ конгреса. — Прѣзъ втората половина на м. августъ 1903. год. въ Виена се събра IX-та сесия на международния геологически конгресъ, въ която взеха участие почти всички цивилизовани страни отъ петьтѣ части на свѣта. Между присѫтствуващитѣ лица бѣха: авторитети по всичкитѣ отрасли на геологическо-палеонтологическитѣ и минерало-петрографскитѣ науки, професори отъ разни университети, уредници на музеи и сбирки, монтанисти, инженери по минитѣ и прѣдставители на разни индустрии, стоещи въ свръзка съ геологията и минералогията. Числото на записанитѣ въ конгреса възлизаше на 641 души, отъ които само 354 души присѫтствуваха. По държави тѣ могатъ да се групиратъ така:

Австро-Унгария 173, Германия 122, Франция 69, Русия 66, Сѣверо-американскитѣ държави 46, Италия 33, Велика Британия 31, Швейцария 22, Белгия 18, Ромъния 8, Швеция 7, Португалия 6, Сърбия 5, България 5, Канада 5, Дания 3, Испания 3, Япония 3, Холандия 2, Тунисъ-Алжиръ 2, Аржентинска република 2, Източна-Индия 2, Австралия 2, Гърция 1, Египетъ 1, Мексико 1, Бразилия 1, Германски колонии въ източна Африка 1, Трансваалска колония 1

Откриване на конгреса. — Архидукъ *Reiner*, като върховенъ протекторъ на конгреса, въ присѫтствието на министра-прѣдсѣдателя, министра на просвѣщението и изповѣданията — почетенъ

прѣдѣли. Най-послѣ съ манускриптната си тектонска карта въ ржка той разви доста на пространно своитѣ възгледи върху тектоническитѣ линии, които прѣцѣпватъ Балканския полуостровъ, като прибави, че е сумнително, да ли въ нѣкаква свръзка се намира голѣмата тектонска линия на югъ отъ Балкана, върху която се намиратъ термалнитѣ извори, съ напрѣчната пукнатина при Скутари въ Албания.

Върху тектониката на Балканския полуостровъ говори специално проф. Цвиjић отъ Бѣлградъ. Слѣдъ доста обстоятелственъ прѣдговоръ, въ който той очерта новитѣ геологически изслѣдвания въ Сърбия, България и Македония, прибави, че Родопитѣ прѣдставятъ такъвъ старъ масивъ, който се намира смѣстенъ измежду млади сбърчани планини, а не на вънкашната имъ страна. Този масивъ е служилъ като изходна точка на послѣдуещитѣ надипления, а младитѣ бръчки отъ динарската и балканската система сж се отклонили отъ него, като наклонени само гънки въ балканската система и възседнали (Ueberschobene) гънки въ динарската система. Измежду кристалино шистозния старъ масивъ и между младитѣ дислокирани планини лежи една прѣходна диференцирана зона. Въ балканската система, казва Цвиjић, трѣбва да различаваме една стара антепермска ядка и друга млада олиго-миоценска система. Къмъ послѣдната принадлежи цѣлиятъ източенъ Балканъ. По политѣ на сбърчания Балканъ се показватъ къмъ сѣверъ възседания и легнали гънки. Въ българското равнище идатъ трансверзални синклинални и меридионални пукнатини. Въ западния Балканъ особно интересни сж структурнитѣ дълбоки линии, които сж служили като основа за образуването на напрѣчнитѣ долини. Въ източна Сърбия Цвиjић различава четири тектонски елементи; за южнитѣ Карпати, казва, не се свръзватъ съ Балкана; седиментернитѣ зони въ източна Сърбия прѣминаватъ въ Банатскитѣ планини въ видъ на торзия. Три стари хлътнатини дѣйствуватъ отклонително на посоката на младитѣ гънки. Напоконъ Цвиjић възъ основа на структурнитѣ отношения опрѣдѣли понятието за надипленитѣ системи и изтъкна разликата между една надиплена система и нѣкоя директрисна линия.

Слѣдъ като Цвиjић завърши интересния си рефератъ, проф. *Toula* повторно се качи на катедрата и отправи твърдѣ ласкави думи къмъ автора на туку-що пристигналата отъ София *«Геологическа карта на Искърския пролом отъ София до Романъ и на съсѣднитѣ му прѣдѣли, въ мѣрка 1 : 150,000,»* която поднесе и на огледъ на присжтствуващитѣ.

Въ сжщото засѣдание *D-r Friedrich Katzer* отъ Сараево говори върху сегашното състояние на геологическитѣ познания на Босна и Херцоговина и обясни за систематическитѣ геологически изучвания, които се правятъ отъ нѣколко години въ тия двѣ провинции; описа слѣдъ това накратко систeмитѣ, които вземать участие въ босненско-херцеговскитѣ терени, тѣхнитѣ особности, празднинитѣ, които се проявяватъ [...] зозойскитѣ пластове, отношенията на на[...] дата часть отъ юрска система къмъ босне[...] серпентинова зона, състава на кредата и е[...] както и разпространението на олиго-миоцен[...] богати на вжглища сладководни образу[...] като не изпусна да спомене и за голѣмот[...] пространение на масивнитѣ еруптивни ска[...] тѣзи двѣ окупирани страни.

Проф. *Alfred Philippson* изъ Бонъ, ко[...] ималъ нѣколко научни мисии въ Гърция, [...] рира върху геологическитѣ познания на Г[...] Отначало изложи накратко историческия [...] на прѣдприетитѣ изслѣдвания въ тая страна [...] важнитѣ резултати отъ тия изслѣдвания, [...] прѣмина къмъ старостьта и разчленението н[...] сталиннитѣ и метаморфнитѣ шисти и варови[...] дѣли мезозойскитѣ системи и старо-терцие[...] катове, обърна внимание и на тѣхнитѣ фа[...] разлики, като не изпустна да спомене, че мл[...] терциерни пластове въ Гърция не сж сбъ[...] а силно дислокирани.

Въ отсжтствието на *L. Cayeux* проф. *[...]* отъ Парижъ прочете една бѣлѣжка вмѣст[...] вия върху директриснитѣ линии на сбърча[...] на островъ Критъ.

Най-послѣ *v. Bukovski* изложи направ[...] нови успѣхи въ стратиграфията на Мала [...] като изтъкна, че най-голѣми заслуги за [...] иматъ австрийскитѣ геолози.

Съ съобщението на послѣдния се закл[...] конференциитѣ за Балканския полуостро[...] Ориента.

V. и послѣдне засѣдание. — Въ послѣдне[...] сѣдание, държано на 27. августъ, се прѣдст[...] разни съобщения отъ теоретически и п[...] чески характеръ. То бѣше раздѣлено на ч[...] секции.

Въ първата говори *D-r G. Böhm,* изъ [...] бургъ, за геологията на Молукскитѣ остр[...]

Въ втората *D-r Othenio Abel,* палеонт[...] изъ Виена, изложи както старитѣ така [...] новитѣ възгледи за измирането на видов[...] проф. *C. Dépéret,* изъ Лионъ, направи дос[...] тересно съобщение върху еоценския *Lop[...]* отъ който слѣди сж намѣрени досега как[...] Америка, така сжщо и въ Европа. Уче[...] палеонтологъ отхвърли досегашното мнѣн[...] *Lophiodon*-а е сроденъ на тапира и носорога, [...] каза съ фотографии, че той е съвършен[...] личенъ отъ тѣхъ; спомена за разликитѣ в[...] бовeтѣ имъ и особно изтъкна, че *Lophiod[...]* ималъ петь пръсти, а не три до четири, [...] се е мислило досега, като при тапира и[...] сорога.

Напоконъ *Ch. Mayer-Eymar,* професоръ в[...] рихъ, отправи нѣколко думи въ защита на [...] терминология за терциернитѣ катове.

Въ третята секция имаше нѣколко реф[...] отъ които най-важенъ за насъ бѣше: «Гл[...] ниятъ (леденниятъ) периодъ въ южнитѣ Ка[...] отъ *E. de Martonne* изъ Ренъ въ Франция, [...] прѣзъ послѣднитѣ години особно се е [...]

…физическата география на свѣтната …логия, като е изучилъ доста добрѣ тази

…вьрхата секция най-важниятъ рефератъ …ическа геология бѣше той на Claudin An-…иненъ инженеръ изъ Лембергъ, върху …го на нефта при Бориславъ въ Галиция …слѣдното засѣдание проф. Franz Bey-…Бершинъ докладва отъ името на между-…комисия за състоянието на геологи-…интернационална карта на Европа, която …онгресътъ, въ мѣрка 1:1,500,000. Той пра-…послѣднитѣ листове, които обематъ Тур-…а Азия и нѣкои части отъ Русия, се …ъ вече и че цѣлата карта скоро ще бѫде …на.

…Зателътъ на интернационалната комисия …ически изслѣдвания, Sir Archibald Geikie, …онъ, прѣдложи отъ името на комисията …вата линия са сѣверното полукълбо …бстии мѣрки за по-точното измѣрване …ата линия. А на зададенитѣ въпроси …реса въ прѣдишнитѣ сесии: 1) въ кои …отъ геологическитѣ изслѣдвания сѫ …ждународни содѣйствия и 2) кои сѫ …итѣ срѣдства за осигуряването на едно …метода на изслѣдванията, комисията …международни содѣйствия сѫ нужни …шаването на много въпроси отъ кръга …ическа геология като: земетресения, …ижения на земната кора, режимътъ и …ъвата дѣятелность на ледницитѣ, измѣр-…рината на изминаването подъ влиянието …ески дѣятели въ разнитѣ климати и пр. …й-добри срѣдства по осигуряването …ина метода въ изслѣдванията а комисията …ша на първо мѣсто онния изслѣдвания, …ѣбва да бѫдатъ прѣдприети отъ сѫ-…еолози, като се организиратъ специални …подобни на тия, които дѣйствуватъ …ко години: а) за геологическата карта …, б) за ледницитѣ, в) по петрографията …сѫ дали вече важни резултати. За дру-…ународни изслѣдвания, които изиск-…ически разнообразни познания, както …материялни срѣдства, комисията прѣд-…ународни споразумѣния, въ които мо-…зематъ участие разни дружества и дър-…ни учрѣждения. Нека си послужимъ съ …примѣръ. Понятно е, отъ какъвъ голѣмъ …за геологията е въпросътъ, дали нѣкоя …верига, която често посѣщаватъ ве-…ла, прѣтърпява извѣстни движения, …ания или слѣгвания. Рѣшението на …рос изисква твърдѣ чувствителни, мно-…и трайни измѣрвания, а които не …се потрѣбватъ само геолози, тукъ е …участието на геолозитѣ. Ето защо …въпроси трѣбва да се поставятъ на рѣ-…на международната асоциация на ака-…основана отъ геологическия конгресъ …къ, въ която затова вземать участие …отъ всичкитѣ академии на свѣта. Тази члена асоциация, като има поддръжка отъ правителствата на разни страни, по-лесно може да рѣши тия въпроси.

D. Oehlert отъ Лаваль (Франция) прочете доклада на комитета по издаването на «Palaeontologia Universalis». Споредъ него, публикацията на това класическо дѣло, което има за възпроизведе типоветѣ на старитѣ фосилни видове, публикувани прѣди 1850. г., е вече напълно осигурена отъ записанитѣ доста абонаменти, и издаването на Palaeontologia Universalis ще почне редовно.

Слѣдъ това членоветѣ на конгреса изслушаха доклада рапортъ на международната комисия за глетчеритѣ, който прочете проф. S. Finsterwalder отъ Мюнхенъ, а най-послѣ проф. Ch. Barrois отъ Лилъ съобщи, че съвѣтътъ е постановилъ, да се даде Спендиаровата премия на знаменития шведски петрографъ проф. Brögger за особенитѣ фундаментални трудове по изучването на еруптивитѣ въ Християния. Той добави още, че темата за бѫдащата награда, отъ сѫщия фондъ, е опрѣдѣлена изъ областьта на общата геология.

Въ края на засѣданието се разгледаха и направенитѣ прѣдложения отъ разнитѣ държави за сборния пунктъ на бѫдащия конгресъ. Поканитѣ бѣха отъ Трансваль, Мексико и Канада. Конгресътъ прѣдпочете поканата на Мексиканското правителство, прѣдставена отъ директора J. Aguilera, официалния прѣдставитель на тая държава, и постанови да се свика X-ия международенъ геологически конгресъ прѣзъ 1906 г. въ Мексико.

Закриване на конгреса. Слѣдъ отправенитѣ по случая благодарности отъ страна на конгреса къмъ ерцхерцога Rainer-а, неговия височайши протекторъ, и организационния комитетъ въ името на прѣдсѣдателя E. Tietze и секретаря K. Diener, конгресътъ се закри.

Екскурзии.

По случай конгреса организирани бѣха многобройни и твърдѣ поучителни екскурзии, както прѣди отварянето на конгреса, така и прѣзъ врѣме на засѣданията и слѣдъ закриването му, и то въ разни посоки на австрийската империя.

За прѣди конгреса бѣха опрѣдѣлени слѣднитѣ екскурзии:

1. Въ палеозойския прѣдѣлъ на централна **Чехия.**
2. Въ крѣдния теренъ на Чехия.
3. Около термалнитѣ води и по [illegible] землища на сѣверна Чехия.
4. Въ вѫглищния теренъ на Острау въ Моравия, около Краковъ и Величка.
5. Въ Петролеумнитѣ землища, около Бориславъ въ карпатскитѣ пѣсъчници въ Галиция и въ солоносния теренъ на Подолското плато.
6. Въ прѣдѣла на карпатскитѣ клипи и на Татра.
7. Около Салцбургъ и Салцкамергутъ.

8. Въ Щирия за разглеждане палеозойската серия и терциернитѣ образувания около Грацъ и Леобенъ, както и минитѣ въ *Erzberg* и *Kraubat*.

Отъ всички тия интересни екскурзии азъ се установихъ на шестата, като изехъ часть и отъ четвъртата.

Екскурзия въ Виличка и около Краковъ. — Вечь на 9 августъ н. с. стигнахъ въ Краковъ и слѣдъ като се запознахъ прѣзъ тоя день съ университетскитѣ сбирки, събрани главно отъ Карпатитѣ, и ориентирахъ въ стратиграфията на Галиция, на слѣдния день сутриньта, подъ ржководството на проф. *J. Niedzwiedzki*, заминахъ съ една група отъ членоветѣ на конгреса за Виличка, за да посѣтя солния прочутъ рудникъ и крайнината зона на карпатския пѣсъчникъ.

Около Виличка се издига карпатската крайна зона съ наклонени къмъ югъ пластове, състоещи отъ пѣсъчниници и шистозни глини, принадлежещи на долне кредната система. Споредъ намѣренитѣ въ тѣхъ, макаръ и рѣдки, фосили, тѣ сж отъ Барремска възрасть, обаче възвишеноститѣ, отъ друга страна къмъ Богучица, съставени сж отгорѣ отъ пѣсъци, а отдолу отъ гипсоносни глини, вѣроятно отъ горне миоценска възрасть. Терениятъ обаче подъ Виличка, въ който се намиратъ знаменититѣ солни мини, принадлежи на долния Миоценъ.

Тия солни рудници, които се разработватъ повече отъ 800 години, съставятъ голѣмо богатство за страната. Солноноснитѣ легла сж доказани върху една дължина отъ три и половина километри, върху една широчина отъ три до четири километри. Дълбочината, до която бѣха стигнали, когато посѣтихме тази мина, достигаше до 317 метра.

Прѣди да се спустнемъ въ солнитѣ подземия, дѣто прѣкарахме цѣли четири часа, разгледахме музея съ плановетѣ и геологическитѣ разрѣзи на рудника и особно сбирката отъ разнитѣ видове соль заедно съ фосилитѣ, принадлежещи на *Schlier*-а, които сж намѣрени въ солноноснитѣ легла и пластове.

Отъ изложенитѣ профили въ музея, както и отъ многобройнитѣ разрѣзи, които имахме случай да разгледаме въ галериитѣ на рудника, стана ясно, че солноноснитѣ мѣсторождения състоятъ отъ двѣ отдѣлни и различни по съставъ части. Горнята часть не показва никакво наслоение, състои отъ глина, въ която се намиратъ неправилни, понѣкога доста голѣми блокове отъ зелена соль, разхвърляни безъ никакво правило въ глината. Въ тая горня часть се намиратъ изключително морски фосили, между които най-чести сж *Pecten denudatus* Rss и *Nucula nucleus* L.

Долнята часть напротивъ е напластена и достига до 150 м. дебелина. Тукъ обаче освѣнь многобройни морски остатъци срѣщатъ се и континентални растителни остатъци, принадлежащи на долния медитерански катъ отъ виенската котлина, тъй-нареченъ *Schlier*. Солнитѣ

легла въ долнята часть се намиратъ ...
глинени, а по рѣдко между пѣсъчни ...

Въ Виличка сольта се явява въ три ...

1. «*Szybikersalz*» срѣдне до едро-зърн... вечето твърдѣ чиста, сиво-пепелива соль, ... жаща само 1 на 100 глина и анхидритъ ...

2. «*Spizasalz*» дребно кристализира... която съдържа доста нечистотии; въ ... намиратъ ситни кварцови зрънца, малко ... варовити чурулки отъ бриозои и форами...

3. «*Grünsalz*» пепеливо-зеленикава с... едро кристализирана текстура съ анхид... глинени включения.

Само първата или *Szybikersalz* се упо... за храна, втората или *Spizasalz* служи з... чески индустрии, като за фабрикува... и пр.; тя съдържа до 95% хлоръ-натри... *Grünsalz* валятъ само най-чистата.

Въ солнитѣ рудници на Виличка р... около 800 работника и изваждатъ годи... по-малко отъ 80,000 тона соль.

На връщане отъ Виличка къмъ Крако... новетѣ на конгреса посѣтиха Подгуж... горне юрски варовити кариери, на кои... ната, състоеща отъ корали и *Perisphinctes*, ... оксфорлския и кимериджския катъ; а ... дължението пжтя до Витковица, ний ... възможность, подъ ржководството на ... *Ladislas Szajnocha* отъ Краковъ, да се запо... отблизу и съ галицийската горня креда, ... съ сенонъ, въ който най-чести сж: *An... ovata* Ad. и *Micraster cor testudinarium* Ag... подъ сенонскитѣ варовици слѣдватъ пено... конгломерати, които иматъ едвамъ 0·50 ... белина. Послѣднитѣ лежатъ трансгресивн... малмскитѣ варовици, каквито имахме слу... видимъ при Подгуже.

Екскурзия въ Карпатскитѣ клипи и въ Та... Подъ водителството на Виенския про... *V. Uhlig*, на 10. августъ, татренската сек... мина отъ Краковъ съ желѣзница до Но... (Neumarkt) и отъ тамъ съ кола се отпра... чорстинскитѣ клипи. Ний пжтувахме на... прѣзъ западно галицийската пѣсъчна зо... до зоната на клипитѣ. Покрай р. Дуна... много мѣста се забѣлѣзваха плайстоцен... раси; а когато се приближихме до ст... поли на Карпатитѣ, имахме възможность ... гледаме и Магурския зеленикавъ пѣсъчн... бѣла слѣда, отъ горний олигоценъ, ... пластове сж надиплени. Върху сиво-... витѣ плочи на тоя пѣсъчникъ ясно се в... и изпжкнали, хиероглифни фигури.

Колкото повече се приближавахме къ... стинъ, толкова по-ясни ставаха клипитѣ, ... гато стигнахме до послѣдното мѣсто, н... отвори цѣла група отъ клипи, на кои... прѣжснатата серия прѣсича рѣката Д... При Чорстинъ въ клипитѣ вематъ участи... и червенъ криноиденъ варовикъ отъ ... надъ който слѣдва чорстинскиятъ алкъ... викъ съ изобилие на *Phylloceras*, *Lytoceras*, ... *ceras*, *Oppelia*, *Perisphinctes* и др., послѣ

итонски варовикъ съ *Brachiopoda*, *Crinoidea* и *Aptychus* и най-послѣ шистоленъ тъмно-червенъ криноиденъ варовикъ, тоже отъ тисонска възрасть. Покривката на тия клипи, особено при Орстинската крѣпость, състои отъ червени и синкавопепеливи мергели, отъ горния креда, пуховски мергели (*Puchower Mergel*). Послѣднитѣ, които обхващатъ тоже на югъ, на изтокъ и западъ отъ чорстинската клипова серия, съдържатъ и стиа подобни на фукоиди, както и *Inoceramus*-и, а ний бѣхме щастливи да намѣримъ въ тѣхъ часть отъ една доста добрѣ сиазена *Stenonia*, съ която се удостовѣри още по-точно тѣхната възрасть.

Покривнитѣ пластове сѫ наклонени къмъ южна посока, съставата имъ обаче часть не е на всѣкждѣ еднаква, тъй напр. на сѣверъ отъ клиповата серия, червени шисти идатъ заедно съ пѣсъчни пластове, на които зърната биватъ и по-едри. Въ послѣднитѣ се забѣлѣзватъ и заоблени зеленикави кремени частици, както и сиво-пепеливи варовици съ кремъкъ.

Южно отъ чорстинската крѣпость се забѣлѣзватъ доста голѣми клипи, съставени отъ фтанитови варовици, но безъ ясни фосили, докато въ състава на първитѣ влизатъ и доста фосили.

Отъ Чорстинъ къмъ Чавница излизатъ синкаво-пепеливи глини съ варовити пѣсъчници, покрити на повръхностьта съ изпъкнали фигури. Тѣ ги пробиватъ малки амфиболъ-андезитни банки, които особено ясно се виждатъ между Чорстинъ и Красченко.

Чавница, недалеко прѣкрасната планинска нейната Пиенини, между която тече Дунаецъ, се отличава като балнеарна станция въ западна Галиция. Тамъ се намиратъ петь минерални, силно алкалични, богати на хлоръ натрий, на йодъ и бромъ извори, които сѫ собственость на Краковската Академия на наукитѣ.

Отъ Чавнишкитѣ бани, разположени върху една височина отъ около 500 метра надъ морското ниво, ний прѣдприехме двѣ важни екскурзии, отъ които едната въ групата на Пиенини, а другата въ групата на яворковитѣ и шахтовитѣ клипи.

По дола Руска слѣзохме къмъ Дунаецъ и на нѣколко мѣста имахме случай да констатираме тъмнитѣ мергелни шисти, съ тънки пѣсъчни прослойки, както и червенитѣ шисти заедно съ масивни пѣсъчници. Южно обаче отъ вливането на Руска въ Дунаецъ излизатъ прочутитѣ Пиенински клипи, развити въ фациаса на кремениитѣ варовици. Тѣ се отличаватъ не толкова по стратиграфскитѣ си, колкото по тектоническитѣ си отношения. Покривнитѣ шисти къмъ клипитѣ взематъ слѣдното положение: при влизането въ Пиенинитѣ, отъ лѣвия брѣгъ на Дунаецъ, южно отъ вливането на Руска, излизатъ пѣсъчници въ дебели банки, въ дружба съ червени, синкави или зеленикави мергелни шисти, които взематъ дискордантно положение къмъ клиповитѣ скали, или по-кратко казано, къмъ кременитѣ варовици. Южната граница на клиповата зона се намира около 500 м. южно отъ Смерджонка, минераленъ изворъ въ Унгария, нареченъ *Koruna vody-trda*. На южната страна отъ клиповата зона, при село Халиговъ, се показватъ въ дискордания къмъ горно-кредни мергели и eоценски конгломерати пѣсъчни банки съ нумулити.

Източно отъ кремено-варовититѣ лиасински клипи лежи друга клипова зона, находяща се въ околноститѣ на *Szczawnica* и *Szlachtowa* и въ която не се забѣлѣзватъ стари юрски и скали. Въ горно-юрскитѣ варовити скали при Яворки, край рѣката, се намѣриха *Ancellae*, а въ горно-креднитѣ варовити шисти, които ги покриватъ, *Aptychus* и *Stenonia*. Съставътъ на клипитѣ тукъ отговаря напълно на състава на чорстинскитѣ, па и горно-кредната покривка на клипитѣ е сѫщата.

Около Чавница излизатъ само горно-кредни свѣтло пепеливи шисти съ хиероглифни пѣсъчници, пробивани отъ андезитни дайки, особено около банитѣ, както това може и най-добрѣ да се наблюдава въ Чавнишкия долъ.

Всичкитѣ клипи, които разгледахме, както и осталалитѣ, наречени въ цѣлина зоната на сѣверъ отъ Татритѣ, сѫ, споредъ Uhlig-а, остатъци отъ нѣкоя стара планинска верига, разлѣнена въ причинитѣ за врѣме трансгресията на горно-кредата; тѣзи остатъци сѫ останали въ първоначалното си тектоническо положение и сѫ пробили покривката на по-младитѣ образувания, съ които нѣматъ никаква тектонска свръзка.

На 14 августъ цѣлата наша дружина остави Чавница и прѣзъ Новитаргъ се отправи къмъ Закопане, малко и хубаво градче, лежаще на сѣвернитѣ поли на Татра, въ което Краковската аристокрация прѣкарва на хладъ горѣщитѣ горещини. Ний се намирахме вече прѣдъ високата Татра, наречена *Magas Tatra*.

Татранскиятъ масивъ е заобиколенъ отъ всичкитѣ страни, съ изключение отъ къмъ западъ, съ терциерни образувания, между които той се издига почти изолирано надъ флишовия теренъ. Високата Татра само откъмъ западъ се сврързва прѣзъ кредна система съ мезозойскитѣ образувания на Карпатитѣ. Сѣверно отъ нея се издига грамаденъ дѣлъ отъ клипи, изпълнени обикновено къмъ сѣверна посока.

Професоръ V. Uhlig раздѣля високата Татра на три съвсѣмъ отдѣлни прѣдѣлни зони, които отъ сѣверъ къмъ югъ сѫ:

1. Субтатриченъ поясъ (*Subtatrische Zone*),
2. Високотатриченъ поясъ (*Hochtatrische Zone*) и
3. Кристалиненъ поясъ, или централенъ масивъ.

Първитѣ двѣ зони се развиватъ една отъ друга съ различни фациеси, но не по нѣкакви отдѣлни терени, а само въ нѣкои отъ тѣхъ; тѣ се различаватъ още и въ тектоническитѣ си отношения, както и по сонтала си. Субтатричната зона лежи прѣзъ една гънка-навлѣкъ надъ високотатричната зона, а послѣдната като прѣзъ навлѣкане лежи върху седиментната покривка на кристалинната зона. Напоконъ кристалинната

зона бързо е ограничена откъмъ южната страна съ една дислокационна линия, задъ която се простира флишкиятъ прѣдѣлъ на низката Татра.

Относително геологическия съставъ на двѣтѣ зони ние ще дадемъ единъ малъкъ списъкъ на формациитѣ, които се намиратъ въ тия двѣ зони.

Гранити, гнайси и кристалинни шисти се намиратъ само въ високата татрична зона, а бѣли слабо-червеникави кварцитни пѣсъчници отъ пермска възрасть и въ двѣтѣ зони, субтатрична и високотатрична. Долне триасови червени и зеленикави шисти съ порозни доломити се намиратъ тоже и въ двѣтѣ зони, обаче срѣдниятъ триасъ (Muschelkalk, Dolomit) и пъстрия кайперъ се срѣщатъ изключително въ субтатричната зона. Ретскиятъ катъ съ Terebratula gregaria правилно и еднообразно е развитъ въ послѣдната зона, а спорадично и въ високата. Долниятъ лейасъ, прѣдставенъ отъ грестенски наслаги, се забѣлѣзва и на двѣтѣ зони, обаче плоско-юрски варовикъ съ догерски интеркалации е доказанъ само въ високата зона, а въ субтатричната се намиратъ, отъ долу на горѣ: 1) лейасови мергели съ петна, 2) горна лейасъ, състоящъ отъ кремени варовици или нефа[illegible] варовици и 3) юрски мергели, покрити съ петна. Неокомътъ е доказанъ съ сиво-пепеливи мергели и въ двѣтѣ зони, обаче капротински варовикъ (Murankalk) и горни неокомъ заедно съ алтиенъ (Choesdolomit) съществуватъ само въ долнята зона. Трансгресивно върху лейасъ-юрския варовикъ или върху грестенскитѣ наслаги лежатъ зеленикави и синкаво-пепеливи мергелни шисти отъ горне-кредна възрасть, но само въ високата татрична зона. Най-послѣ нумулитни конгломерати и пѣсъчници и нумулитни варовици заедно съ конгломерати отъ еоценъ и флишки пѣсъчници съ сиво-пепеливи шисти (Magurasandstein) отъ горния еоценъ и олигоценъ съществуватъ само въ субтатричната зона.

Сложния геологически съставъ на високата Татра, а още по-сложнитѣ тектонически отношения на този величественъ масивъ, който въ детайли е проучилъ виенскиятъ професоръ *V. Uhlig* въ разстояние на 10 години, ние имахме възможность внимателно да разгледаме въ нѣколко екскурзии, които прѣдприехме отъ Кѫжмаркъ къмъ Копа-Краловa, Копа-Магори и Лиловия проходъ, къмъ Першонавлерхи и по долината на Сражинска рѣка, които тукъ не намирамъ за нужно да описвамъ.

Екскурзии около Виена. — Прѣзъ врѣме на засѣданията на конгреса азъ взехъ участие само въ двѣ екскурзии: 1) въ миоценския виенски басейнъ около Атцгерсдорфъ, Баденъ и Фьослау и 2) на Шнеебергъ.

Въ първата екскурзия взеха участие около стотина геолози, ръководени отъ заслужилия професоръ *Th. Fuchs*, директоръ на геологическия отдѣлъ въ Дворския музей, и неговия асистентъ *Dr. Fr. Schaffer*. Въ отворенитѣ отъ дълги години профили и около тухларницитѣ може да се разгледа устройството на виенския медитерански басейнъ. При Атцгерсдорфъ се запознахме съ наслагитѣ на сарматския катъ, а около Баде[illegible] и Фьослау съ тритѣ сѫществени подъ-ката [illegible] II. медитерански катъ, а именно: баденски [illegible] гелъ, гайнфарнски наслаги и лайтански ва[illegible] вници съ тѣхнитѣ особни измѣнения. Най-посл[illegible] посѣтихме и крайбрѣжията на морския виенс[illegible] басейнъ, въ който се разработва лайтанския варовикъ въ доста голѣми кариери.

Въ Фьослау и Баденъ членоветѣ на конгре[illegible] разгледаха и термалнитѣ извори и особно [illegible] сърѣха на каптажа на баденскитѣ терми, за ко[illegible] проф. *Gustav A. Koch* подробно ни изложи ист[illegible] и обясни съ надлежнитѣ планове.

Екскурзия на Schneeberg. — Въ екскурзията на Шнеебергъ, подъ водителството на геол[illegible] *G. Geyer*-а, поради неподходното врѣме участни[illegible] цитѣ не можиха да се насладятъ на хубав[illegible] гледка, която се открива отъ височинитѣ [illegible] този красивъ масивъ. Гѫститѣ мъгли, съ ко[illegible] бѣхме заобиколени, закриваха всичко. Само тр[illegible] совитѣ скали можихме да разгледаме тукъ, ко[illegible] вземать особно участие въ състава на красив[illegible] планина.

Екскурзии слѣдъ конгреса. — Слѣдъ конгр[illegible] бѣха опрѣдѣлени слѣднитѣ прѣдѣ на[illegible] екскурзии:

1. Въ доломитнитѣ Алпи на Тиролъ, по[illegible] ръководството на *C. Diener*;

2. Въ басейна на Адиже *(Etschbucht)* въ Тиро[illegible] подъ ръководството на *M. Vacek*;

3. Въ западната часть на високитѣ Та[illegible] *(Zillerthal)*, подъ водителството на *F. Becke*;

4. Въ централната часть на високитѣ Ту[illegible] ръководи *F. [illegible]*;

5) Въ Предацо и Монцони, ръководи *C. Doe[illegible]*

6) Въ карнийскитѣ и юлийскитѣ Алпи, ръ[illegible] водятъ *G. Geyer*, *F. Kossmat* и *F. Teller*;

7) Въ ледничнитѣ земи на на авсрийски[illegible] Алпи и ледничния прѣдѣлъ на Адиже, ръко[illegible] дятъ *A. Penck* и *E. Richter*;

8) Въ Далмация, ръководятъ *G. v. Bukow[illegible]* и *F. v. Kerner* и

9) Въ Босна и Херцеговина, ръководи *F. Ka[illegible]*

Като балкански геологъ, мене е привлич[illegible] отдавна геологическото устройство на дин[illegible] скитѣ Алпи, изобщо на Босна и Херцегови[illegible] този бѣше най-удобниятъ случай за мене да запозная, ако не изцѣло, то поне отчасти съ т[illegible] и затова си избрахъ послѣдната екскурзия.

Екскурзия по Босна. — Ако хвърлимъ ед[illegible] погледъ върху геологическата карта на Босн[illegible] Херцеговина, веднага ще забѣлѣжимъ, че могатъ, споредъ геологическия си съставъ, да[illegible] раздѣлятъ на три съвсѣмъ различни зони, на[illegible] чени отъ сѣверо-западъ къмъ юго-изтокъ [illegible] нарскитѣ Алпи, които съставятъ централ[illegible] зона, сѫ съставени отъ най-стари образувани[illegible] карбонъ, пермъ и триасъ, тази е палеозойск[illegible] зона. Сѣверна Босна, която завзема вто[illegible] зона, е съставена отъ флишки образувания [illegible] кредна и еоценска възрасть; тя е флишката зо[illegible] Най-послѣ третята зона, съставена почти изк[illegible]

отъ кредни варовици, обема почти цѣла …вина и часть отъ Босна, около Ливно; тази …овата зона. По-младитѣ образувания отъ …а възрасть се намиратъ разположени и …ѣ споменати зони и се допиратъ непо…съ по-старитѣ системи.

…нитѣ екскурзии по Босна и Херцеговина …възможность да констатираме не само …типични зони, но и да се запознаемъ …и съ всѣка формация отдѣлно.

…рзиитѣ почнаха на 1 септемврий отъ …нка, малъкъ търговски градъ въ Босна, …на горния брѣгъ на р. Сава, гдѣто …които вземаха участие, се бѣха събрали …31 августъ вечерьта.

…Брѣчка къмъ Тузла ние пѫтувахме най…по савското равнище, и изключително по …е динавий, дори до Пуканъ ханъ, гдѣто …сѣвернитѣ прѣдгория на Маевица пла…з западъ отъ послѣдното село може да …а миоценската основа на пространното …равнище, състоеще отъ понтийски кон…я образувания, а на югъ подъ тѣхъ се …я сарматски катъ, който трансгресивно …флишкия пѣсъчникъ. Маевица планина, …оято води пѫтьтъ къмъ югъ, състои главно …ински и олигоценски напластени пластове …или флишъ; къмъ южната ѝ страна …а миоценъ. Недалечь отъ Чечичи могатъ …отавятъ върху горния олигоценъ още най…варовикъ и подъ него сарматскиятъ катъ. …Понаре при Перковци излизатъ и олиго…пластове, които къмъ билото изчезватъ. …тѣхъ се показватъ обърнати горне и …оценски образувания. Щомъ се прѣвали …а вила и долниятъ миоценъ, нареченъ още …ерански катъ, въ който къмъ Горня Тузла …езовитъ и тъмнитѣ Schlier-ски глини, …кто се намиратъ солоносни образувания. …итѣ извори около двѣтѣ Тузли сѫ били …отъ най-старо врѣме. Според Страбона, …ъществували тамъ около петь столѣтия …Христа, сѫщо и прѣзъ врѣме владѣнието …ците. Чрѣзъ просто изпаряване на со…ода старитѣ сѫ вадили сольта. Въ 1878 г. …Тузла е имало два кладенци, дълбоки до …водитѣ на които сѫ съдържали 5 до …рима соль на всѣки хектолитръ. Въ …години сѫ почнали геологическитѣ …ания на този басейнъ, и въ първия сон…праденъ въ Горня-Тузла, намѣрили сольта …дълбочина, а извадената вода давала …кгр. соль въ хектолитръ. Другитѣ два …и прѣвени около …и въ околностьта …не сѫ …оканитѣ благополучни резултати, и щомъ …год. се намалила солеността на първия …прѣнесли сондажитѣ на сѣверъ отъ …Тузла и пробили още …около кладенци и …намѣрили сольта на по-голѣма дълбочина, …намѣрили, че солеността е, когато е по…при това и по-концентрирана.

…да изпаряватъ солената вода въ сали…Францъ Йосифъ», построена при Симинъ ханъ, но относително щомъ тя стана недостатъчна да задоволи нуждитѣ, построили друга около Долня-Тузла, недалечь отъ лигнитната мина при Крека.

Петьтѣ сондажи, отъ които помпиратъ днесь солената вода, достигатъ отъ 260 до 310 метра дълбочина, шестиятъ е тоже готовъ; а за да уголѣмятъ експлоатацията, проектиратъ да прѣдприематъ още два подобни сондажи.

При нормални условия единъ хектолитъръ солена вода дава 33 литри соль. Годишното производство достига до 1.750.000 хектолитра, отъ които 1.260.000 хектолитри е чиста соль, а останалата груба и нечиста, която изнасятъ за нашитѣ страни, гдѣто я продаватъ вмѣсто морска.

На западъ отъ Д. Тузла пластоветѣ на маринския миоценски басейнъ сѫ прѣпокрити съ сарматски и особено съ понтически, конгериински образувания, въ които на много мѣста се намиратъ лигнитни вѫглища. Въ вѫглищната мина при Крека експлоатиратъ днесь 4 пласта, отъ които единиятъ има 19 метра дебелина. Годишната експлоатация е 250.000 тона. Голѣма часть отъ тия вѫглища сѫ оползотворени на мѣсто за желѣзницата и за индустриалнитѣ заведения, които бързо сѫ се развили въ терциерния басейнъ на Тузла, като: фабрика за амонячна сода, солина, дестилерия, дъскорѣзници, керамитърници и други. Тукъ посѣтихме новата солина.

Прѣдѣлътъ измежду Д. Тузла и Добой е слабо населенъ; той е хълмистъ и покритъ съ гори.

Около Добой най-разпространени се виждатъ тъй-нареченитѣ туфити и ясписнитѣ пластове, които идатъ заедно съ едни мергелни варовици съ пѣсъчни прослойки. Въ тѣхъ до сега никакви фосили не сѫ намѣрени, но Д-ръ Катцеръ е наклоненъ да ги вземе за кредни. Въ тѣхния контактъ идатъ на много мѣста серпентини, инжектирани съ габро. Около крѣпостьта на Добой има и оливинъ-диабазъ. На югоизтокъ отъ послѣдния градъ прѣди рѣката разгледахме и еоценския нумулитенъ варовикъ съ *Lithothamnium* и *Korallen*.

На слѣдния день (3 септемврий) заминахме къмъ Зеница, за да разгледаме състава на терциерния сладководенъ зенишко-сараевски басейнъ; но прѣди още да стигнемъ Зеница, ние напуснахме флишката зона и влѣзохме въ палеозоиската, въ която се простира споменатиятъ младо-терциеренъ басейнъ. Пластоветѣ на послѣдния лежатъ върху карбонска и триасова система, а на мѣста и върху кредата. Този басейнъ, насоченъ отъ сѣверозападъ къмъ югоизтокъ, има дължина около 80 километра съ една срѣдна ширина около 10 килом.; отличава се съ голѣми богатства на вѫглища, на които афлорментитѣ могатъ да се прослѣдятъ отъ Травникъ до Сараево. Вѫглищата сѫ лигнитни и се показватъ въ два пласта, раздѣлени съ около 50 м. глинести прослойки; горниятъ има до 3 метра дебелина, а долниятъ 6.50 м. Тѣ сѫ отъ горне олигоценска или миоценска възрасть, съдържатъ доволно сѣра и иматъ 4500—4800 калории.

Поради голѣмото богатство на вжглища въ този басейнъ около Зеница има подигнати доста много фабрични заведения.

Хубавия профилъ на пластоветѣ заедно съ богатитѣ характеристични фосили, които разгледахме около Зеница, не намирамъ за нуждно да излагамъ, тъй като би трѣбвало да се впущамъ въ излишни подробности.

Прѣзъ срѣдата на хубавата терциерна котловина и покрай рѣката Босна вълѣзохме до живописната столица на Босна.

Градътъ Сараево се издига отъ двѣтѣ страни на потока Милячка, тъкмо на югоизточната граница на терциерната котлина и върху триасови варовици. За да си съставимъ по-ясно понятие за тия постѣднитѣ, ние се отправихме на изтокъ отъ града, къмъ знаменититѣ богати мѣста на фосили и главно на цефалоподи, принадлежещи на алпийския триасъ. Възлѣзохме по дѣснитѣ варовити стръмнини покрай планинския дълбокъ потокъ къмъ Ханъ-Булогъ и вечъ на $7^1/_2$ клм. отъ града забѣлѣзахме въ варовицитѣ първитѣ *Ptychites*-и. Обаче къмъ споменатия ханъ, нареченъ още Видовиць, попаднахме на по-богата амонитна фауна, състоеща отъ *Arcestes*, *Ptychites* и др. заедно съ *Ceratites trinodosus*. Тукъ споменувамъ само ония родове, които имахме възможность да извадимъ съ голѣма мжка отъ червенитѣ глинени варовици, а за останалитѣ ще прѣмълча.

Ерозивното дѣйствие на водитѣ е оставило чувствителни слѣди въ тия триасови варовици.

Отъ по-голѣмитѣ геологически забѣлѣжителности около Сараево ще споменемъ термалнитѣ извори на Илиджe. Тия терми лежатъ 500 м. високо надъ морската повръхнина и сж прочути както по положението, което завзематъ, така и по лѣчебнитѣ си свойства. Появяватъ се въ края на сладководния терциеренъ басейнъ, недалеко отъ Босненската столица, и въ подножието на първитѣ планински триасови възвишености; тѣ излизатъ прочее отъ нѣкоя пукнатина, находеща се на границата между едната и другата формация, която пукнатина е успоредна съ долината на р. Босна, т. е. насочена отъ юго-изтокъ къмъ сѣверо-западъ. Термо-минералната вода, на която дебито възлиза до 1,000 хектолитри въ 24 часа, се отличава съ една температура отъ 57·5° Ц., и всѣка литра вода дава до 2·5 грама твърди остатъци (точно 2·499), съставени отъ калциевъ и магнезиевъ бикарбонатъ, натриевъ сулфатъ и хлоръ калций; освѣнъ това тя съдържа още доста голѣмо количество свободенъ вжглеуглеродъ и слѣди отъ сѣроводородъ.

Тия терми, експлоатирани още отъ римско врѣме, днесъ сж разхубавени и съвършено прѣобразени; тѣ сж изгубили първоначалния си изгледъ. Около каптиранитѣ извори се намира днесъ прѣкрасенъ паркъ съ разновидни дървета и цвѣтя, въ който се издигатъ съвсѣмъ модерни, чисти и удобни хотели.

Тукъ намирамъ за умѣстно да спомена нѣщо и за сбиркитѣ на мѣстния музей.

Босненско-Херцеговскиятъ музей, основанъ прѣзъ 1885. г., е отворенъ за публиката още прѣзъ 1888. година. Първоначалната му задача е била да събира и спазва сбиркитѣ по индустриалното изкуство и естественитѣ науки; обаче не слѣдъ дълго врѣме той е разширочилъ задачата си, като е отворилъ мѣсто още на археологията и на мѣстната етнография. Въ естествено историческата секция се намиратъ цѣли палеонтологически, петрографски и минерални сбирки, събирани по Босна и Херцеговина; послѣ важенъ хербарий отъ мѣстни растения и прѣдставители отъ безграбначната и грабначната фауна.

Сараево оставихме на 6. септемврий и съ желѣзница заминахме за Яйце. Най-първо пжтувахме по долината на Босна до Лашва, послѣ по долината на Лашва до Комаръ и отъ тамъ по долината на Ябланъ до Дол. Вакуфъ, отъ гдѣто по красивата долина на р. Върбасъ стигнахме до Яйце.

Яйце, този старъ кралевски градъ, единъ отъ най-забѣлѣжителнитѣ въ историческо и археологическо отношение не само въ Босна, но и въ Херцеговина, се издига върху една почти изолирана височина, на жгъла между рѣкитѣ Плива и Върбасъ. Първата рѣка при устието си въ Върбасъ образува прѣкрасенъ и грандиозенъ водопадъ, високъ 50 до 60 м.; водитѣ на р. Плива текатъ тамъ само върху варовити туфове, които тя образува отъ най-старо врѣме.

Най-старитѣ скали, които се откриватъ около Яйце, сж пермски варовити филити, които отъ части сж покрити съ брекчастъ варовикъ отъ олигоценска възрасть. Сладководнитѣ конгломерати лежатъ тъй сжщо и върху юрски и триасови варовици. Особно развити се показватъ тамъ верфенскитѣ шисти, а въ контактната имъ зона съ еруптивнитѣ скали се забѣлѣзва и метаморфозиранъ варовикъ. Цѣлиятъ почти чупишки масивъ, чиито краища се допиратъ отъ една страна до р. Върбасъ, а отъ друга до самото езеро, състои отъ кварцъ-диоритъ. Около Яйце, па и въ самия градъ особно сж развити бигорнитѣ наслаги, които сж наченали да се образуватъ отъ стария дилувий и продължаватъ да се образуватъ и днесъ; тѣ затварятъ на нѣколко мѣста и остатъци отъ първобитната човѣшка култура, като: сждове, кости, дървени вжглища и пр. Край града човѣшкитѣ остатъци сж прѣпокрити съ дебелъ бигоръ, повече отъ 10 метра.

Въ екскурзията си къмъ Езеро ний разгледахме голѣма часть отъ старитѣ и рецентнитѣ бигори, както и часть отъ олигоценскитѣ мергели, отъ сладководнитѣ варовици и конгломерати, а по-на западъ сѣверно отъ Езеро — пермскитѣ и триасовитѣ варовици заедно съ пермскитѣ образувания. Измежду филитнитѣ шисти на послѣдната система се забѣлѣзватъ от[illegible] кварцъ-порфири и кварцъ-диорити.

...йче за Бугойно железницата стига ... [illegible] ...тѣната долина на Върбасъ до Яйце. Около Бугойно въ равнището се от... [illegible] ...рвичнитѣ образувания, ... [illegible] ...палеозойски филитни шисти, а по-... [illegible] ...жнитѣ олигоценски пѣсъчни мерге и ... [illegible] ...зени варовици, богати на *P...* и ... Послѣднитѣ при Радошовъ Ханъ, ... [illegible] ...огъ при Злавостъ лежатъ непосрѣдно ... [illegible] ...асови варовици и доломити.

...ия въ Херцеговина. — Отъ височинитѣ на ...ото седло, което има 1123 м., прѣ... ...къмъ величествената Херцеговинска... ...тѣ скалисти високи и остри планини ... водораздѣла и границата между ... провинции. Билото на планината съ... ...триасови варовици, които наподобя... ...на планинитѣ ... скали. Обаче ...а мулда е покрита само съ терциерни ...ни образувания, като има ... [illegible] ...асови пластове.

...ѣзохме по дълбокото устие на р. Рама, ...ме край пѫтя си ту триасови, ту тер... ...бразувания отъ олигоценско-миоценска ...рвитѣ отъ тѣхъ сѫ проникнати на... порфиритенъ мелафиръ, а около Яб... ...мъ устието на Рама излизатъ и габро... ...ланги.

...Ябланица ясни сѫ върху верфенскитѣ ... [illegible] ...тѣ тераси, съставени ... [illegible] ...стата на послѣднитѣ еруптивни скали; ...лени съ варовитъ цементъ и прѣмина... ...връ конгломератъ. Тукъ различаваме ... тераси; върху горната е построенъ Яб... ...казарма, отгдѣто се отваря хубава ...къмъ високитѣ Херцеговински планини. ...ланица къмъ Мостаръ железницата ... ...я прѣзъ романтичната долина на Не... ...нейнитѣ величествени триасови варо... ...то се издигатъ почти съ вертикални ... Този проломъ напомня на ... [illegible] ...Искърския проломъ, само че варови... ...върнини сѫ повече изрѣзани, ... около Мишкова ... [illegible] ...сѫ съставени отъ триасови и кредни ... въ основата се показватъ верфенски ...а много мѣста въ долината отъ тая ...ни скали излизатъ буйни извори ... хубави водопади. Покрай рѣката ... и терасите, съставени отъ ... скали, ... въ видъ на конгломе... ...то се издигатъ 20 до 30 м. ... ...кенъ. Планинитѣ ... ...ни форми. ... Наретенскиятъ ... ... както и Искърския... ...отъ Мостаръ железницата излиза отъ ... проходъ и влиза въ мостарското ... изключително отъ кватернерни ... главно ... конгломерати, ... въ ... тераси.

...ането отъ пролома ние излѣзохме ...ценската зона и слѣзохме по кар... ...зона.

Поради извънреднитѣ горещини, които владѣяха на 8. и 9. септемврий въ столицата на Херцеговина, не можахме да прѣдприемемъ проектиранитѣ екскурзии около този градъ, а именно къмъ ... олигоценски теренъ, както и къмъ ..., който се открива източно и западно отъ Мостаръ.

Въ послѣдния день на нашитѣ екскурзии по Босна и Херцеговина имахме да се запознаемъ съ типичната карстова зона, която достига до морето. Още по ... оставихме Мостаръ и по долината на Наретва слѣзохме до Габела, а отъ тамъ прѣзъ Чубравица, Храсно, Завала и покрай ... Ивоново поле стигнахме съ железницата привечеръ въ Граново, недалеко отъ Рагуза (Дубровникъ).

Херцеговинскиятъ карстъ, въ който влѣзохме отъ Мостаръ, е съставенъ отъ твърди кредни варовици, оголени почти навсѣкѫдѣ и лишени отъ ... [illegible] ... Ако такава тукъ-тамъ сѫществува, тя е една червена глина, останала отъ разтварянето на варовититѣ скали отъ дъждовнитѣ води, ... въглекисело... Само ... [illegible] ... прѣсть се забѣлѣзва малка ... останалото е само ... разпуканъ, ... камъкъ; а ... върху повърхностьта отсѫтствуватъ и ... извори, то въ тая часть на Херцеговина царува ... [illegible]

Тия ... варовици, прѣзъ ... [illegible] ... които се прѣцѣждатъ ... водитѣ и се събиратъ въ подземни ... и езера, ... отъ ... *Sphaerulites* и *Radiolites*. При Чубравица ... [illegible] ... пластове отъ ... въ ... на които се намиратъ ... варовици ... [illegible] ... Еоценскитѣ пластове ... [illegible] ... на железницата между Чубравица и Храсно, ... *Miliolidae* и *Alveolinae*, ... отъ *Orbitolites complanata*, ... корали и други.

Карстовиятъ теренъ въ Херцеговина, който навсѣкѫдѣ се отличава съ ... [illegible] ..., съ дълбоки бразди и ... съ твърдѣ ... ръба ... [illegible] ... повърхностьта си една серия ... (депресии) отъ ... [illegible] ... форми, които могатъ да се групиратъ въ затворени долини, ... вортони, ... карстови ... обикновено ... [illegible] ... Затворенитѣ долини сѫ ... депресии, въ които атмосферни... [illegible] ... ... [illegible] ... варовици. Вторитѣ, ... обикновено ... долини, сѫ тоже депресии, ... които се срѣщатъ ... въ всички карстови ... не само въ Херцеговина, Черна гора и Далмация, но още и въ всичкитѣ карстови части на свѣта. Диаметрътъ на тия ... или вортони, бива твърдѣ разнообразенъ, както и тѣхната дълбочина. Не се явяватъ осамотени, но винаги гру-

пирани по нѣколко върху извѣстно варовито плато. Ако тѣ не сѫ продънени и не се явяватъ въ видъ на кладенци или бездни, обикновено сѫ изпълнени съ прьстъ, малко или много червена, прѣобърната отчасти въ плоденъ хумусъ. Въ оголенитѣ карстови терени само въ дъното на долинитѣ има мѣсто за земедѣлието, и тѣ се разработватъ съ особно внимание. Образуването на долинитѣ се дължи главно на повърхностната ерозия, при кръстосването на двѣ пукнатини, а отчасти и на подземнитѣ събаряния. Съ такива долини особно се отличава херцеговинската повърхнина, и ний се любувахме както на тѣхната групировка, така сѫщо и на голѣмината имъ.

По-интересни за насъ сѫ полетата, съ каквито се слави Херцеговина. Тѣ сѫ продълговати котлини съ плоски и широки дъна, покрити съ варовита тиня, станала отъ разтварянето на варовицитѣ. Тѣ сѫ ограничени изключително на ония мѣста, гдѣто варовититѣ пластове сѫ твърдѣ издигнати и биватъ винаги успоредни съ посоката на афльориращитѣ пластове; прочее тѣхното образуване е въ тѣсна свръзка съ тектониката на прѣдѣла и сѫ насочени отъ сѣверо-западъ къмъ юго-истокъ. Тѣ отсѫтствуватъ напротивъ тамъ, гдѣто пластоветѣ сѫ хоризонтални. Има полета постоянно сухи, други пъкъ само прѣзъ извѣстни епохи сѫ сухи, значи тѣ се наводняватъ периодически; обаче има и такива, които сѫ изпълнени постоянно съ вода и прѣдставятъ езера. Отъ послѣдната категория нѣмаме въ Херцеговина, а само отъ първитѣ двѣ.

Отъ тия забѣлѣжителни полета ний имахме случай да видимъ най-първо едно, къмъ срѣдата на пѫтя, между Храсна и Завала, покрай което прѣминахме цѣли 30 километра. То е знаменитото Попово поле, съ една повърхнина отъ 10000 хектара, прѣзъ което тече Требишница. Това поле е едно отъ най-плодороднитѣ котловини въ Херцеговина; разработва се грижливо и бързо прѣобърща въ плодна градина, която трае само четири мѣсеци. Прѣзъ първата половина на септември настѫпва тамъ дъждовниятъ сезонъ, и малката Требишница до толкова нараства, щото нейнитѣ понори не могатъ да приематъ всичката вода, и затова тя излиза отъ коритото си, разлива се по цѣлото поле, и до края на септемврий цѣлото Попово поле се прѣобразува въ езеро, чиято дълбочина достига 15 до 20 метра. Цѣли седемь мѣсеци двѣтѣ страни на това поле се сношаватъ само съ лодки. Къмъ края на априлъ водата на това езеро захваща да се оттѣчка прѣзъ два понора, отъ които единътъ е при Равни, а другиятъ подъ Клекъ, а за 40 до 50 дни Попово поле се изсушава и прѣобърща въ сухо поле; прѣзъ лѣтото и самата Требишница прѣсъхва, та околното население се лишава отъ вода.

Ний слѣдихме разнистова варовита съ карстови разнообразни ландшафти дори до Усковце, границата на Херцеговина, отъ тамъ слѣдъ малко слѣзохме въ Гравоза на Адриатическо[...] гдѣто се свърши нашата екскурзия по [...] Херцеговина. По-голѣмата часть отъ [...]ститѣ прѣдприеха екскурзии и по Д[...]скитѣ брѣгове, а за голѣма жалость [...] принуденъ да завърша тукъ екскурзия[...] се завърна въ София.

Заключение. — Още нѣколко думи [...]ключение.

Ако си прѣдначертахъ да посѣтя Татр[...] и Херцеговина, цѣльта ми бѣше, слѣдъ [...] запозная съ тия страни въ геологическ[...]шение, да видя, доколко съставътъ и [...]ческото имъ устройство отговарятъ на [...] Балкански прѣдѣли. Сега обаче, по-от[...] познатъ съ тѣхъ, мога да кажа, че пос[...] Татри и Динарскитѣ Алпи въ геологиче[...]ношение се съвършено различаватъ от[...] Балканъ.

Въ западна Стара планина.

Географски бѣлѣжки

отъ

А. Иширковъ.

Господинъ Д-ръ J. Цвийић, професоръ [...]графия въ Бѣлградската Велика Школ[...] познава добрѣ западна Стара планина, [...] миналото лѣто въ София и помоли го[...] Г. Златарски, професоръ по геология въ [...] Висше училище, и менъ да прѣминемъ [...] на три мѣста западна Стара планина, та [...] беремъ данни за тектониката на тази ча[...] Стара планина и видимъ, каква е нейната [...] съ Карпатитѣ. Г-нъ Златарски и азъ пр[...] драго сърдце поканата на г-нъ Цвийић, [...] ни се прѣдлагаше добъръ случай да [...] знаемъ и съ сръбската страна на Стара [...] Благосклонно се отнесе къмъ нашата [...] обиколка въ западна Стара планина [...] стърътъ на Народното Просвѣщение, г-[...] Ив. Шишмановъ, който ни командирова [...]тарски и менъ) и съ това ни улесни ма[...] въ голѣма степень.

Г-да Златарски и Цвийић познаваха [...]брѣ западна Стара планина; тѣ бѣха [...]ра и едно лѣто дори заедно въ голѣ[...] пъкъ азъ бѣхъ прѣбродилъ само Ис[...] проломъ, Врачанската планина отъ Вра[...] Стори-Градъ — Пършевица — Бѣла-Рѣка[...]шецъ и Берковска Стара планина от[...]вица прѣзъ Кѫзсура — Петроханъ — Су[...]ковие — Брезье — Искрецъ — Своге [...] още въ София да минемъ западна Ст[...]нина прѣзъ проходитѣ Чипровски, Ка[...] и Връшка-Чука. И тритѣ мѣста бѣха [...] менъ, а това не много радваше. За с[...]ствии не можеше и да се мисли, защо[...] мото, съ което разполагахме, бѣше свсѣм[...] Пъкъ и тъкмо въ тектонскитѣ изучване[...] бѣха нашата цѣль, сямъ още неопитен[...]

...али толкозъ интересна областъ ...ниъ подъ ръководството на моитѣ ...злечени изслѣдватели, отколкото изуч...о очакванъ да излѣзатъ І-ия Българ...никата, а І-ия Цвийѣ тектоническата стра...интѣ изучавания, ще опиша тукъ ...о, като прѣдварително съобщение, само ...общогеографски отношения на бързо ...нитѣ краища на западна Стара пла...ѣ нейнитѣ съсѣдни области, а въ от...ния ще очертая изцѣло западна Стара ...и посоча нейното отношение къмъ ...ѣ.

—Мездра —Враца —Берковица.

...1903. година сутриньта рано тръгнахме ...отъ София за Мездра. Нѣколко дена ...ѣхме прѣпжтували Искърския проломъ ...а подъ ръководството на г-на Зла..., който е изучавалъ стжпка по стжпка ... Сега изъ прозорцитѣ на вагона се лю...ме на хубоститѣ на пролома и прѣ...това, което по-рано имахме възмож...ь да подавяме отблизу.

...Искъръ си пробилъ пжть чрѣзъ по...непрѣкжснато ерозивно дѣйствие на ...а прѣзъ цѣла Стара планина и ней...дпланини. Кореспондантното разполо...скалитѣ отъ двѣтѣ страни на рѣката ...атъ ясно това. Никждѣ не се забѣ...ително размѣстване надлъжъ по рѣ...о би ни увѣрило, че водитѣ на Искъра ...ползвали отъ процѣпъ въ планината ...си пробили пжть прѣзъ нея. На...ъ нѣколко мѣста се забѣлѣзватъ ясно ... размѣствания въ напрѣчна на рѣката ...оито сж отъ голѣмо значение за на... Стара планина отъ двѣтѣ страни на ...ъра. Питането, дали нѣмаме въ Искър...омъ случай отъ противоположна еро...о мисълъ, която възниква по аналогия ...ланински проломи, но за потвърде...ючно относително Искърския проломъ ...ени още никакви факти. Проломътъ, ...звалъ Искъръ въ най-дългата наша ...и отврива по най-нагледенъ начинъ ...а Стара планина. Тука имаме образу...еозойски, триаски, юрски и кредни ...мѣста можемъ да прослѣдимъ по...о насличване едни върху други скa...очене отъ двѣ геоложки системи. Особ...гленъ е профильтъ на лѣвия склонъ ...кия проломъ при спирката Лакатникъ ...анада), дѣто се редятъ на една те...ъ ... метра червенъ пѣсъчникъ и ва...ъ триасъ, долна, срѣдна и горна юра ...ъ въ назърченитѣ и пропукани пла...образувания и еруптивни скали, като ...фири, разни диорити, диабазъ и ниe...обрани порфирити.

...ата на Искърския проломъ прѣзъ ...ина между с. Курило, дѣто се захваща и с. Лютибродъ, дѣто се свършва, е 63 километра. Проломътъ е тѣсенъ; малко сж мѣстата, покрити съ алувиумъ и дилувиумъ; често пжти водата на Искъра досѣга и двата скалисти стръмни склонове на пролома, и желѣзниятъ пжть, що е прокаранъ въ него, е изсѣченъ на много мѣста въ самитѣ скали и минава 22 тунела, които иматъ обща дължина близо 4 километра. Само тамъ, дѣто се влива нѣкой притокъ на Искъра, се срѣщатъ що-годѣ котловинни разширения на долината, въ които сж и вгнѣздени бѣднитѣ нѣколко селища на пролома. Измежду тѣзи котловинки най-хубава и най-пространна е Своге̂нската, дѣто се влива най-голѣмиятъ притокъ на Искъра въ пролома — Искрецката рѣка. Страничната ерозия на порои, кжжалнитѣ наслои и позитъзването на почвата унищожили въ голѣма степень терасиѣ по склоноветѣ на Искърския проломъ, — свидѣтели за нѣкогашното по-високо ниво на рѣката, но пакъ се простиратъ на много мѣста дилувиални тераси, които прѣдставятъ сега най-природни мѣста заниви, ливади и добрѣ отгледани гори. Често пжти горитѣ се замѣстятъ отъ орѣхови дървета, които тука никнатъ саморасли не само край рѣката, но и високо по склоноветѣ на пролома. Малко по-долу отъ Своге̂нската котловина може да се наблюдава характерно сриване на склона (Bergsturz). Грамадното количество сринатъ материалъ, които отмѣсгили и стѣснили леглото на Искъра, не личи да датира по-рано отъ стотина-двѣстѣ години.

Рѣка Искъръ има уклонъ (наклонъ) между Курило и Лютибродъ 1.6%. Рѣката изравнила доста своето легло и въпрѣки дългия проломъ, прѣзъ който си пропрравила пжть, не образува водопади, а слаби бързеи, които се послѣдватъ отъ тихи течения. Но стърчатъ още на много мѣста скали изъ леглото на рѣката, въ които се разбиватъ съ шумъ водитѣ на бързея. Когато водата на рѣката е малка, бързеитѣ прѣдставятъ добри бродове, но придодели малко Искъръ, тѣ ставатъ много опасни и завличатъ въ своитѣ мжтни вълни много злочести прѣгазвачи. Мостове на Искъра въ пролома сж голѣма рѣдкость. Деситѣ моста, които служатъ на желѣзницата за прѣминава отъ едната страна на рѣката на другата, сж непригодни за прѣминаване на хора и добитъкъ не само поради техническата си направа, но и поради положението имъ: тѣ свързватъ често два тунела. Прости лодки, карани съ дрѣжъ или привързани о вжже, служатъ за прѣкарвалъ хора по тихитѣ мѣста на рѣката.

Слизнахме въ Мездра. Его желѣзопжтна станция, която ще може да стане съ врѣме оживѣна паланка.

С. Мездра лежи на лѣвия брѣгъ на Искъра, дѣто се разширочава вече значително неговата долина, дѣто се свършватъ голѣмитѣ и стръмни височини на Стара планина, и захващатъ плататa на нейнитѣ прѣдпланини. Пжтътъ за Враца на всички села, които лежатъ отъ дѣсно на Искъра,

минава прѣзъ Мездра, дѣто рѣката прѣдставяла по-рано добъръ бродъ, а сега има солиденъ камененъ мостъ. Прѣзъ този мостъ върви подбалканскиятъ пѫть отъ Орхание за Враца. Като се прѣкара желѣзниятъ пѫть прѣзъ Искърския проломъ, Мездра се оживи още повече. Покрай станцията и въ самото село се отвориха дюкяни, построиха ханища, гостилници и складове, издигнаха се и грамадната спиртена фабрика на Т. Балабановъ и много сушилници за пашкули. Селото Мездра, което по-рано броило около двайсеть кѫщи, има сега повече отъ 300 души жители и е общински центъръ на по-голѣмитѣ отъ него села: Боденецъ, Брусенъ и Крета.

Още римлянитѣ, които умѣли винаги да избиратъ за селище стратегическитѣ и удобни за съобщение и търговия мѣста, построили тука градище, чиито развалини стърчатъ сега върху високата могила отъ ценомански варовикъ, прошаренъ съ черъ кремъкъ, надъ рѣката, дѣто е построенъ мостътъ. И въ селото на много мѣста личатъ зидоветѣ на стари сгради. Каницъ намѣрилъ въ дома на Драганъ Стояновъ камъкъ съ латински надписъ отъ врѣмето на Каракала. (F. Kanitz: Donau Bulgarien und der Balkan II, стр. 259).

Отъ Мездра земахме кола за Берковица.

При Мездра свършва веселата долина на Бѣла-рѣка (въ руската карта Моравска; това име стои сигуръ въ свързка съ с. Муравица, прѣзъ което минава рѣката). Пѫтьтъ за Враца върви изпърво отъ дѣсно на рѣката, която нанесла дебелъ пластъ земя въ долината си, послѣ прѣминава отъ лѣво, качи се по лѣвия склонъ доста високо надъ рѣката и продължава да върви къмъ С. З. успоредно на нея. Край пѫтя се показватъ на много мѣста главитѣ на ценомански пѣсъчници. Така върви пѫтьтъ, додѣто стигне оня притокъ на Бѣла-рѣка, що иде отъ лѣво, отъ с. Костелево. Тука се спуща съ стръменъ склонъ къмъ дола на Бѣла-рѣка Врачанското поле, и шосето, за да се изкачи на него, прави голѣма извивка. Ний пѣша прѣсѣкохме направо. Изкачи ли се веднажъ пѫтьтъ на полето, води вече направо за Враца.

По пѫтя отъ Мездра за Враца ни придружаватъ отъ лѣво, отъ югъ, стръмнитѣ назѫбени спускове на Врачанската Стара планина. Това сѫ баремски варовити скали отъ юрски типъ, които се спущатъ почти отвѣсно съ височина по-голѣма отъ 500 метра. Долнитѣ части на скалитѣ сѫ дебело засипани отъ кѫжелни насипи, върху които сѫ разположени селата Челопекъ, Павелче и Мѣдковецъ. Стръмнитѣ долове, които много слабо разчленяватъ прилѝчния на западъ спускъ на планината, сѫ обикновено сухи и само въ кища скачатъ въ тѣхъ високи и красиви водопади и шумятъ каскади и бързеи. Карстовата направа на планинския гръбъ прави склоноветѣ сухи. Отдѣсно, на сѣверъ, далеко задъ плодородната хълмиста земя, се простира съ посока отъ западъ къмъ изтокъ Стреница-планина, която дѣли водитѣ на Искъръ и Скѫтъ.

Стреница планина сѫщо както Врачанс… спуща стръмно къмъ сѣверъ, а полегато … югъ, къмъ насъ. По тази причина и поради по-малката височина [1]) Стреница планин… глежда като незначителна издигнатина и с… прѣдъ Врачанската планина, която се изди… полето и дола на Бѣла-рѣка изведнажъ… листа, назѫбена, страховита.

Врачанското поле е наклонено къмъ с… западъ, и неговътъ източенъ високъ край … за вододѣлъ между Искъръ и Огоста. Ср… височина на полето е 350 метра надъ мо… равнище; простира се надлъжъ отъ западъ… изтокъ 15 километра и е широко 6 кило… То е покрито съ дилувиумъ, който прѣ… грамудалакъ отъ ръбесто варовити кам… примѣсени въ дълбочина съвсѣмъ слабо съ …

Въ Враца прѣстояхме единъ часъ.

Градътъ Враца е разположенъ до сами… верни поли на Врачанската планина, тъ… онова мѣсто, дѣто Сгориградската рѣка, у… отъ многобройни карстови извори (езера… пуща тѣснината и влиза въ полето. Градътъ… изцѣло въ равнище, върху низкъ наносен… желъ на Сгориградската рѣка, — явление … обикновено за селата, но доста рѣдко за гр…

Отъ всички подбалкански градове на Ду… България Враца е най-голѣмиятъ и най-… телниятъ. Споредъ прѣброяването отъ 19… дина числото на жителитѣ било 13965. … дишния прирастъ на своето население Вра… ема 25 мѣсто между градоветѣ на Княжес… Това видно мѣсто на града Враца между … балканскитѣ градове на Дунавска Българ… е случайно; то се дължи на много и … фактори, отъ които ще изтъкна нѣкои.

1. Дунавска България е тѣсна въ запа… си часть и колкото се разпростира по-на из… става по-широка, а заедно съ това и ред… на градове, които служатъ за центрове на … вия и съобщение, увеличаватъ своето числ… източната часть на Дунавска България … Дунава и Стара планина имаме по четири … единъ задъ други, въ срѣдна — три, а на з… отъ Искъра — само два. Това разположен… западнитѣ подбалкански градове е отъ г… полза за тѣхъ. Тѣ съединяватъ въ себе … врѣменно функциитѣ на подбалканскитѣ … тралнитѣ градове отъ централна Дунавска … гария. Тѣ сѫ посрѣдници на търговия и … щение между планината и полето, межд… трѣшностьта и Дунава (външния свѣтъ).

2. Градъ Враца макаръ да лежи до с… стръмни спускове на Стара планина, прѣдъ… се разтила плодородно поле и добрѣ обраб… хълместа земя, които позволяватъ на град… население да се занимава съ интензивно … дѣлие. Врачанското поле и околнитѣ хъ… лежатъ сравнително на малка височина, и …

[1]) Най-високиятъ връхъ на Стреница планина, …ровъ Камъкъ, е високъ 783 м., а насрѣщниятъ връхъ … …чанската Планина, Бочова Могила — 1315 м.

...ствество подпомага да виреятъ добрѣ най-...нитѣ за граждани земедѣлски култури: ... и черницитѣ. Въ това отношение Враца ...а на южно-българскитѣ подбалкански гра... Карлово и Сливенъ.

Градътъ Враца е отдалеченъ отъ всички съ...нему градове: София, Орхание, Берковица, ... и Ломъ повече отъ 50 километра, а това ...ство прави Враца пазаръ на обширенъ ... Враца прѣдставя отъ дълго врѣме важенъ ... за сурови произведения на скотовъд...ни пространнитѣ планини и на земедѣ...ни полето и плодороднитѣ подбалкански ...

По отношение на защитата на цѣлото отъ ... Враца има много важно стратегично значе... Майоръ Кавърналиевъ въ своята монография ...ански окрѫгъ справедливо поставя този ...заедно съ Шуменъ, Ямболъ и София, като ... точка въ народната отбрана на народната за... Новитѣ пѫтища и новитѣ срѣдства за съоб... издигнаха повече стратегичното значе... Враца; а щомъ се построи желѣзната линия ...а — Враца — Видинъ, ще се увеличи въ това ...ение до висша степень. Нашето военно ...ство цѣни високо стратегичното значение ...та Враца при една война съ Сърбия или ...ия и за това го направи седалище на диви...оборенъ пунктъ на много войска.

...стоятелството, дѣто въ Враца сѫ се стича... много сурови произведения, между които ... мѣсто заематъ суровитѣ кожи и копри...ни пашкули, подпомогнало е да се възвишатъ ...ъ рано лични търговци, които поддържали ...ия съ външния свѣтъ, добили [illegible] ...ность и играли голѣма роль въ своя градъ. ...ията на Враца отъ миналия вѣкъ, която ...тно изучава учительтъ отъ Софийската ...зия г-нъ Йорданъ Георгиевъ въз основа ...о писани документи, ще ни разкрие много ... отъ живота на българитѣ подъ турцитѣ. ...Западниятъ градъ Враца по изгледъ прилича ...ого наши градове, които [illegible] ...ото въ турско врѣме се бързо прѣобразуватъ ... съ тѣснитѣ чаршийски улици, дѣто се ... нисичко низки дюкяни съ тѣсни ... съ тѣрвени капаци дюкяни, сѫ прѣкѫ... ...о нови улици, дѣто стърчатъ до ... усилено каменни и тухлени сгради съ ... Новопрѣкаранитѣ улици сри... ...много стари кѫщи, чиито творци ... ...дълго врѣме незастроени и още грозятъ ...тѣ улици и намаляватъ ефекта отъ новитѣ.

...Враца се запазили хубави и голѣми стари ... — признакъ на минало величие и благо...ние. Отдѣлни сѫ добрѣ ... срѣдневѣковни ...ули, които заедно съ нѣколко стари ...кѫщи напомнятъ славното врѣме на бе... ...много чифлици сѫ донесли огромни ... Защо тъкмо въ [illegible] Българ... ...ъ обхващала България и Македония. ...мѣстото на турцитѣ било малко, дѣто турцитѣ покорили българския, билъ най-много разпространенъ чифликчийството, съврѣменното робство?

Пѫтьтъ отъ Враца за Берковица върви покрай политѣ на сѣверо-западното крило отъ Врачанската планина. Отъ Стоигритския долъ на западъ сѣверниятъ склонъ на планината се значително промѣня. Той се не спуща въ отвѣсни скали, а съ стрѣменъ слабо залѣсенъ склонъ, по който криволичатъ на много мѣста пѫтищата. Колкото отиваме по-на изтокъ, толкоз по-величествено стърчи въ горната часть на планината скалистъ вѣнецъ. Пѫтьтъ продължава да върви до хубавата долина край Врачанската рѣка, която отъ двѣтѣ страни е облечена съ буйна растителность. Орѣхи, дѫбове и други дървета се редятъ сѫвършено и лесно би повѣрвалъ човѣкъ, че пѫтува въ нѣкой кѫтъ на южнобългарската подбалканска долина, ако го не подсѣщаше честото появяване на карстови врътлеги отъ двѣтѣ страни на пѫтя, че се намира въ областьта на варовицитѣ. До рѣката се редятъ много воденици, и то нѣкои отъ тѣхъ стърчатъ полуразборени вече — сѫ шарени турски кѫщи, които въ минали врѣмена сѫ били шумно оживявани прѣзъ горещото лѣто отъ кадъиитѣ и дамата на богати бегови.

Интересно е положението на пустия монастирь Св. Иванъ. Той е построенъ въ скалистъ поясъ на склона на Врачанската планина срѣдъ отвора на голѣма пещера. Около монастиря се запазила богата растителность.

Тамъ, дѣто се свършва западниятъ край на сѣверозападното крило на Врачанската планина, въ долината рѣкичка, що тече прѣзъ с. Главаци, пѫтьтъ стига своето най-низко ниво — около 200 метра надъ морското равнище. Отъ тамъ захваща да се качи той по гърба на слабо вълнообразна височина, покрита съ наносни червени пѣсъчници. Сегашната форма, съставъ и положение на тази височина не могатъ да ни обяснятъ този наносъ. Достигаме само тогава до задоволително обяснение, ако приемемъ, че тази издигнатина отъ крайно образуване е прѣдставяла по-рано широка плевелница, и бушуващи рѣки по нея сѫ донесли тѣзи червени пѣсъчници. Голѣмо пространство въ съсѣднитѣ басейни на Главарка и Бѣла-Рѣка състои сега само отъ червени пѣсъчници.

Пѫтьтъ се спуща отъ другата страна на издигнатината въ долината на р. Ботуня, ... притокъ на р. Огоста. Рѣка Ботуня се врѣзва дълбоко въ тѣсно скалисто легло. Скалитѣ сѫ карстовите варовици, и водата ги промила на много мѣста въ чудни форми. Стариятъ пѫтъ за Берковица се изкачваше направо по лѣвия склонъ на Ботунската долина, но сега той е изоставенъ, и новото шосе върви се по веселата долина на Ботуня чакъ до с. Вършецъ.

Близу до Долно-Оряхово се влива р. Главарка въ Ботуня. Дълбокиятъ долъ на Главарка, като стигнатъ подобно на Стоигрдския червени...

пѣсъчникъ, разчленилъ многостранно западната страна на Врачанската планина.

Колкото отиваме по-къмъ югъ, колкото се повече приближаваме до Вършецъ, толкозъ по-весела става долината; растителностьта, поена отъ многобройни рѣчици, е по-буйна, по-прѣсна. Берковската планина, която нѣма нищо общо съ Врачанската нито по градежъ, нито по изгледъ, нито по посока, се показва се по-ясно прѣдъ насъ. Нейнитѣ склонове сж покрити съ гжсти и високи гори; многобройни дълбоки долове, изпълнени съ запѣнени потоци, ги богато разсичватъ, и по върхето намѣсто бѣли варовици се издигатъ зжбери отъ тъмни скали. Долината на Ботуня ту се разширочава, дѣто се влича въ нея нѣкоя рѣка, както е случай при устието на Главарка и Бѣла-Рѣчка, ту се стѣснява, но вежкждѣ я придружаватъ сочни ливади, високи лѣшкави ели и надвѣсени надъ нолата върби. Тя е богата наносна долина. При Вършецъ, дѣто се събиратъ най много планински потоци наедно, долината е най-широка, — причина на широко разперено вѣтрило.

Въ Вършецъ спрѣхме да почиватъ конетѣ и пихме по чаша хубаво вино.

Село Вършецъ (350 м. надъ морското равнище) е разположено върху неделебетъ алувиаленъ наносъ, който водитѣ на Стара-рѣка уталожи и върху кристалинесъ сиенито-диоритенъ и главно гранитенъ масивъ. Селото е голѣмо; то има споредъ прѣброяването отъ 31. декемврий 1900 година 285 кжщи съ 1493 души жители; протага се надлъжъ по долината на рѣката. Кжщитѣ сж двукатни, и долният катъ служи обикновено за дюкянъ или работилница. Въ самото село и подъ него се редятъ много тепавици, и затова на много чардаци въ селото се сушатъ дълги ивици аба.

Между многобройнитѣ естествени богатства на село Вършецъ, които сж му подпомогнали да се развие и напрѣдне, важно мѣсто ще заематъ съ врѣме топлитѣ минерални изворы, които се намиратъ въ горния край на селото. Тѣзи извори иматъ голѣмо бъдеще не само поради своитѣ многократно провѣрени лѣчебни свойства, но и поради слѣднитѣ важни прѣимства: 1. Тѣ сж единственитѣ топли минерални извори въ цѣла Дунавска България, което обстоятелство стои въ свръзка съ напуканния старъ еруптивенъ теренъ, който се простира и въ сѣвернитѣ поли на Стара планина само прѣзъ Берковската планина. 2. Вършецкитѣ минерални бани се намиратъ до богато село, което може да доставя въ изобилие храна на посѣтителитѣ. 3. Хубави шосета свръзватъ тази минерална баня съ Враца и Берковица, а чрѣзъ тѣхъ съ цѣлата останала часть на нашето отечество. 4. Климатътъ е благъ, има въ изобилие хубава студена вода, околностьта е красива и разнообразна. Гжсти и високи гори покриватъ политѣ и склоноветѣ на планината, която се издига близу до Вършецъ. За кжпане служи само една баня, която макаръ и да се експлоатира отъ държавата, е много примитивна,

съ съвсѣмъ малъкъ басейнъ, безъ всѣкакви с
за обличане. Но въпрѣки всички несгоди
шецката баня се посѣщава годишно отъ 300
ни изъ всички краища на България, па до
датъ хора и отъ Ромъния и Добродажа.
напливъ отъ посѣтители прѣдизвикалъ напр
на нѣколко пълнтови ханища и гостилниц
самата баня. Въ басейна, който служи за к
не, извиратъ 110 литри вода въ минута, те
ратурата е 36°С., но съставъ водата принад
къмъ слабо минералнитѣ индеферентни вод

Пжтьтъ отъ с. Вършецъ за Берковица не п
ставя особенъ интересъ. Той се изкачва по
вододѣлна издигнатина между Ботуня и Бъ
съставена отъ гранитъ, който се явява на
кждѣ много изветрѣлъ и прѣобразенъ. Погле
на пжтника се прикова отъ хубавия ск
на Берковската Стара планина: гористъ и
рѣзанъ отъ многобройни гористи долове
горния Кукли, назжбенъ червеноцвѣтни
вряхъ (1793 м.), се вдава далеко на сѣвер
вододѣлното било на планината и съ свои
гледъ прѣдставя най-личното мѣсто въ
край. Личи ясно къмъ западъ тѣмната го
прѣлука, по която води пжть за Петрохан
дига се по-нататъкъ, надъ Берковица, ви
отвѣсниятъ Комъ.

Въ долината на Бързия се сбиратъ пакъ
риятъ и новиятъ пжть за Берковица. С
Бързия се вкопала дълбоко въ своята доли
гжсти шубрици се надвѣсили отъ двата б
надъ нея. Прѣди да се стигне Берковица, п
самия градъ се минава още една рѣкина, п
ма котловина, но съ много по-широко дол
Бързия. Както при Вършецъ, така и въ
ковската котловина се сбиратъ многобройн
потоци и усилватъ Бързия при нейния изход
котловината.

Взе да се смръква, когато стигнахме въ
ковица.

Берковица е подбалкански градъ отъ ка
рията на Враца и южнобългарскитѣ подба
ски градове. Той е разположенъ въ плодор
котловина до самитѣ поли на Стара пла
Тука планината не се спуща тъй стръмно,
при Враца, защото е съставена отъ гра
чиито ерозивенъ наклонъ не може да бжде
тѣ голѣмъ. Спускътъ на планината е умѣ
стръменъ и пѣшакъ може свободно да се
качи по него до върха Комъ[1]. Въ долни
части склонитѣ е добрѣ залѣсенъ отъ бу
гора, а виненето е пълнико и прѣдставя
ласбина, която стоятъ подъ сѣнъ до късн
пролѣтьта.

Берковската котловина е висока колкото
плевенското е. Тя е заградена отъ всички
ви съ височини и затова е на завѣтъ и
топорна. Тука зрѣе хубаво гроздето, а
часть отъ планинския склонъ е залѣсен

[1] Малкиятъ Комъ, който се намира надъ Берко
е висока 1600 м., а Голѣмиятъ Комъ, който лежи
западъ — 2016 м.

родни кестени, виреятъ добрѣ най-различ-
ошки. Берковската котловина съ своитѣ
ени хубави води, горски ограли и лозя,
и тъва ще прѣдставя най-сполучливо съеди-
на планината съ полето, на горската кра-
съ благодатьта на равнището.
Градъ Берковица е напълно оформиранъ, и
то не се забѣлѣзва онази разнебитеность,
на ново прѣустройство на града, както е
Врана. Двѣ хубави улици, които се срѣщатъ
жгълъ въ центъра на града и които
ставятъ продължение на шосетата отъ Ломъ
рковица и отъ Берковица за Враца и Пе-
ъ, сж главнитѣ артерии на търговия и
жение въ Берковица. Градътъ е чистъ и при-
ятно впечатление. Населението изкарва прѣ-
та си чрѣзъ земедѣлие, занаятъ и търго-
Особно личатъ грънчаритѣ, които сж тука
лѣмо число. Нѣколко голѣми кжщи, които
ятъ високо надъ другитѣ и привличатъ
а чрѣзъ своитѣ широки стрѣхи и много
ници, показватъ, че въ турско врѣме сж
ли тука богати бегове.
Нежели градъ Берковица лежи малко на стра-
ъ долината на Бързия, то твърдѣ често
ци, които минаватъ Петрохански проходъ,
отбиватъ въ него. И по-рано, когато не
още прѣкарана желѣзната линия Бѣл-
—София, и всичкото съобщение на цѣлата
на съ външния свѣтъ и съ голѣма частъ
шето отечество се извършваше прѣзъ
и Петроханъ, вземаха по-голѣмъ дѣлъ въ
съобщение Кутловица и Клисура, отколко-
рковица. Изглежда, че така е било и въ
врѣме; защото главниятъ римски кастелъ
и край, отъ който имаме важни остатъци,
иратъ при днешна Кутловица, отдѣто за-
да на сѣверъ Дунавската равнина.
Числото на жителитѣ въ градъ Берковица
ъ изброяването отъ 31 декемврий 1900. го-
е 5490 души. Населението на града се
слабо увеличава. дѣйствителното растене
малко отъ естественото. Въ първо врѣме
освобождението приижданьето на българи
елата въ града бѣше голѣмо, но то е дваж
не да замѣсти турцитѣ, що се изселиха,
прииждането е вече слабо и показва, че
сегашното производство и консумация въ
нѣма прѣхрана за повече хора.

ерковица—Бѣлимелъ—Чипровци.

Спахме хубаво въ Берковица. На 13 юний
ата рано тръгнахме съ трима коня за Чи-
и. Шосето първи наедно покри Берков-
рѣка, докато слѣзе въ долината на Бързия,
се протака на сѣверъ къмъ [illegible] Не-
долината е стѣснена отъ гранитни скло-
а колкото отива по къмъ сѣверъ, става
рока и се заграждава вече редъ отъ низко-
ниски, кръгли обрѣдвани, и при Бо-
тъте долината става по-широка [illegible]
тра — отъ [illegible]. Долината
е покрита съ плодороденъ алувиумъ и е добрѣ засѣяна. Отъ село Боровци къмъ сѣверъ тя се понижава подъ 200 метра надъ морското равнище.

Прѣди да стигнемъ Кутловица, по дървенъ мостъ прѣминаваме Бързия и влизаме въ долината на Огоста, която тука се смѣсва съ долината на Бързия, и по този начинъ се образува широка котловина прѣдъ Кутловица. Долината на Огоста се протака като надлъжна долина съ посока отъ сѣверозападъ къмъ югоизтокъ на твърдѣ голѣмо разстояние. Въ долнята си частъ тя е широка повече отъ километъръ, плодородна е и добрѣ засѣяна съ жито. Сѣвернитѣ склонове на долината сж залѣсени, привѣтливи, южнитѣ, напротивъ, повече голи, увѣнчани горѣ отъ варовици. Долината на Огоста изглежда да е тектонична. Скалитѣ из нейнитѣ склонове не си кореспондиратъ. Докато нѣкои височини на сѣверъ отъ долината, напр. Градище надъ с. Бѣлимелъ, състоятъ отъ червенъ пѣсъчникъ, склонътъ отъ варовикъ, а долѣ имаме мергелъ, отсрѣщниятъ склонъ състои и въ долната си частъ отъ червенъ пѣсъчникъ.

При с. Бѣлимелъ, дѣто долината на Огоста за послѣденъ пжть се значително разширочава, се отдѣля нашиятъ пжть отъ надлъжната долина на Огоста, която съ сѣверозападна посока отива чакъ до низката седловина между Широка-планина и Черни-врхъ, на западъ отъ с. Превала, а чрѣзъ незначителни прѣкжсвания отъ нѣколко още низки седловини прѣдставя [illegible] надлъжнитѣ притоци на р. Ломъ характеренъ надлъженъ хулей, който свършва чакъ прѣдъ високия Вѣтерникъ. Отъ Бѣлимелъ (хубаво голѣмо село, 1130 души жители, съ кжщи, покрити съ плочи, които на нѣкои покриви иматъ грамадни размѣри, съ ограли отъ дъски) пжтьтъ за Чипровци се отбива въ тѣсната долина на Чипровска рѣка (Огоста), която издълбала леглото си нѣколко метра дълбоко въ своя собственъ наносъ. Долината е напрѣчна, отъ двѣтѣ страни се редятъ червени пѣсъчници, чиито дебели пластове се силно наклоняватъ къмъ западъ. Растителностьта на долината е много раскошна. По източния склонъ се зеленѣятъ хубави лозя, изпъстрени съ много овощни дървета. Тѣсниятъ пжть е гжсто заграденъ отъ двѣтѣ страни съ качествени саморасли живи плетове. Пжтьтъ минава прѣзъ село Желѣзна. Това село прѣдставя прѣходъ между полската и планинската носия. Тука нарѣдъ съ вълненитѣ се срѣщатъ и [illegible]. Мжжката носия, макаръ и да остава сжщата както на полето (тѣсни бѣневреци, които едвамъ се държатъ о тазовитѣ кости низко подъ пояса, тъмна горна дреха безъ ржкави (елечи) съ черенъ гайтанъ по шевовѣтѣ (въ Врачанската планина червенъ), джамадани и голѣмъ калпакъ), промѣня [illegible] случаи [illegible] на силе. Въ Бѣлимелъ намѣсто горна дреха носѣха тѣсни ризи, прѣпасани отъ горѣ съ [illegible] — обикновенната [illegible] носия въ полето на западна България. Вър[illegible]

селото край пжтя се намира полусъборена стара църква (изглежда да е отъ 16—17. столѣтие). Дървенитѣ огради иматъ тука по-голѣмо разпространение, отколкото въ Бѣлимелъ. Голѣма часть отъ населението работи килими, които се продаватъ подъ името Чипровски килими. До Желѣзна зрѣятъ лозята. Желѣзна получила своето име отъ желѣзната индустрия, която заедно съ оловено-сребърната е процъвтѣвала дълго врѣме въ този край.

Отъ Желѣзна нагорѣ пжтьтъ, като слѣди Чипровската рѣка, върви въ посока отъ изтокъ къмъ западъ, напрѣчната долина се прѣвръща въ надлъжна.

Стигнахме рано въ Чипровци.

Село Чипровци (Чипоровци), старо седалище на Софийския католически митрополитъ, селище съ славно историческо минало, по своитѣ голѣми двукатни кжщи, високи огради, широки порти, тѣсни улици, снабдени тукъ-тамѣ съ калдаръмъ и грубъ плочникъ, прилича външно на много планински села, особно на с. Костенецъ въ политѣ на западнитѣ Родопи.

Въ селото се смѣсватъ двѣ буйни рѣки: отъ дѣсно Чипровска, а отъ лѣво Влашкоселска. Кжщитѣ на селото сж сгжстени по склоноветѣ на тѣснитѣ долове, а на шумливитѣ вади, отдѣлени отъ рѣкитѣ още въ горнитѣ крайща на селото, се редятъ многобройни воденици. Повечето кжщи нѣматъ дворове, и входътъ за въ кжщи, или малкиятъ дворъ, е подъ самата кжща. Кжщитѣ сж покрити съ керемиди, комишитѣ сж дървени. Долниятъ катъ въ повечето кжщи е дюкянъ. Многобройнитѣ саксии съ най-различни цвѣтя по прозорци и чардаци и вититѣ лози прѣдъ портитѣ и въ двора правятъ извънредно милъ изгледътъ на Чипровскитѣ кжщи.

Въ жгъла между двѣтѣ рѣки се издига плато, което господствува величествено надъ двата дола и цѣлото село прѣдставя положение на петински Акрополисъ. Тамъ сж разположени черквата, училището, общинското управление и канцеларията на пограничния офицеръ. Черквата е стара, малка и низка. На единъ пѣсъченъ камъкъ, зазиданъ въ източния ржбъ на черквата, се чете ясно името «митрополитъ Неделко» и датата 1677. година. Около черквата се редятъ гробища.

Село Чипровци лежи близу 500 метра надъ морското равнище, има 419 кжщи съ 2160 жители. Населението се прѣхранва най-много съ земедѣлие и домашна индустрия, главно килимарство. Нѣколко богаташи сж взели въ ржцѣ цѣлото производство на килими, и това се отразява доста злѣ както на населението, така и на самото производство.

Въ Чипровци женската носия е планинска: сукманъ кжсъ до колѣнѣтѣ, ризата се подава подъ него, малка шарена престилка. Сукманътъ е безъ ржкави и широко изрѣзанъ на гърдитѣ. Женитѣ носятъ бѣли кърпи на главитѣ си. Мжжката носия е както Берковската, но прѣобладава сивиятъ цвѣтъ надъ бѣлия. Поленската женска носия е на почетъ въ Чипровци, и бога-

титѣ моми и жени се обличатъ охотно въ
на праздникъ. Това явление се срѣща на м
мѣста въ планината. Шаренитѣ поленски д
допадатъ добрѣ на планинцитѣ.

Отъ вечерьта пазарихме четири коня и д
водачи на конетѣ, за да ни изнесатъ горѣ
планината. Пратихме човѣкъ, снабденъ съ
пусенъ билетъ прѣзъ границата, да съобщи
най-близкото сръбско село да ни пратятъ
на границата, защото прѣзъ Чипровската
нина нѣма граниченъ пропускъ и споредъ
нишкитѣ наредби не може да прѣминава до
тъкъ границата.

Нощувахме у Мигаръ Минкинъ, най-богати
търговецъ съ килими въ селото. Всрѣдъ него
дворъ се намира изолиранъ каменenъ огнео
ренъ складъ за килими. Сводестата направа
склада му придава изгледъ на черква. Килими
подраздѣлени по голѣмина, сж надиплени въ
широки една надъ друга поставени лавици.

Чипровци—Вража Глава—Ржана-Пиротъ.

Сутриньта рано (14. юлий) потеглихме за
близката точка на планинското било, която
справедливо се величае въ всички наши у
ници по география съ името Чипровски
ходъ. Пжтьтъ върви по много стръменъ скл
на планината, която тука се спуща непоср
ствено въ Чипровския долъ. Отъ лѣво е дол
на Пилатовица, а отъ дѣсно на Андровица
тьтъ върви по тѣхното вододѣлно било
кордела, както казватъ въ севлиевско Ново-се
и води за Вража Глава, скалистъ връхъ на
лото (2026 м.). Склонътъ състои отъ па
зойски шисти, прошарени съ порфиритни га
а въ низкитѣ части се срѣщатъ наноси
кове червенъ пѣсъчникъ. Минава се подъ
прѣзъ мѣстноститѣ Манастиръ и Яково Бо
Подъ послѣдното е пограничниятъ караулъ
височина около 1300 м. Габъровата гора, ко
расте въ низкитѣ части на склона, се зам
по-горѣ отъ букакъ, а надъ него иде м
елакъ. Най-горнята часть е гола, прѣдставя с
пасбища. Забити колове показватъ посокат
пжтя. Изъ високата трѣва личатъ рѣдко пжт
отжпкани отъ говеда. Излѣзохме при запад
поли на Вража Глава, импозантенъ връхъ, съ
венъ отъ червенъ пѣсъчникъ. Тука е прохо
Белеги, който води за Топлидолъ—Темска—
ротъ. По на западъ по билото на Стара пла
се издига личниятъ връхъ Голѣма Чука (1978

Нашиятъ първоначаленъ планъ бѣше да
земъ отъ прѣвала Белеги (1838 м.) въ дола
Темска и по най-кжсъ пжть да стигнемъ Пир
но понеже не намѣрихме тамъ нито прате
вчера чипровчанинъ за коне, нито коне, то
мислихме, че ни чакатъ другадѣ, затова за
копихме отъ къмъ сръбска страна по коя пж
Вража Глава съ надежда да ги намѣримъ
нения източенъ край, дѣто е проходътъ Петр
Кръстъ. И тука като не намѣрихме нито на

ните коне, рѣшихме въпрѣки сантар-
ребби за продължимъ пжтя си съ бъл-
коне
Пиротъ е разположенъ въ сѣверoза-
край на полето, дѣто р. Нишава събира
притоци на котловината и навлиза въ
До сегашния градъ Пиротъ се свършва
скалистъ ридъ, чийто край прѣдставлява
итѣ размирни врѣмена приголно мѣсто
ата и затова билъ оползотворенъ още
о за селище. Този скалистъ ридъ, върху
личатъ слѣди отъ градище, се нарича
къ. Сега градътъ Пиротъ е разположенъ
тѣ страни на р. Нишава и лежи на
пжть за Цариградъ. Отъ лѣва страна
та Пазаръ, а отъ дѣсна — Тиха Бара.
мостъ свързва двѣтѣ части на града.
ра, дѣто сж живѣли въ турско врѣме
итѣ, запазила своя първобитенъ изгледъ.
итѣ сж тѣсни, кжщитѣ низки и вехти.
ъ, дѣто живѣли турци, се значително по-
какго по отношение на улицитѣ, тъй
рдитѣ. Въ тази махала се настанили по-
рѣселенци изъ вжтрѣшността на Сър
Македония; тука се редятъ кафенетата,
ѣ, дюкянитѣ; тука е главното движение
а
мъгла покриваше Сърбия и, само ко-
търтъ я разнесе за мигъ, виждахме
себе си дълбоки долове, обрасли съ
и широки пълшиви гърбове на Старо-
ки надиници, които далеко надлъжъ и
изпълватъ Пиротско и по височина не
атъ на много части отъ вододѣлното
главната планина. На изтокъ отъ про-
тронъ Кръсти се издигатъ върховетѣ
и (2032 м.), които подобно на Вражка
състоятъ отъ червенъ пѣсъчникъ и прѣд-
ставляни отъ Чипровци, много характерно
ани форми. Изобщо, може да се каже,
ата часть отъ западна Стара планина
авя съ своето богатство съ форми и
ране на билото. Въ това отношение
а часть на Стара планина й много

ахме по широкия гръбъ на отдола Брат-
рана, чиято височина на много мѣста
1800 м. Въ Детина Поляна се показа
ктъ наровикъ и се отвори голѣмъ по-
бани пасбища покриватъ планината на-
о нашия пжть, и затова пиротскитѣ пла-
се славили винаги съ своята сочна
По-долу се показа наново червенията
ъ. Ний не продължавахме нашия пжть
планинския отдолъ, а се спуснахме по
склонъ въ дола на Дойкинска рѣка
а на дола, дѣто слѣзохме, бѣше още
вече отъ 1000 м., затова срѣщнахме
жене нива и бѣлни колиби. Първото
нашия пжть въ тѣсния Дойкински
ше с. Дойкинци. Долътъ е тѣсенъ,
ъ го стръмни склонове на височини,
е издигатъ по-горѣ отъ 1300 м. надъ

морското равнище. Второ село въ този долъ е Брлогъ. Дольтъ продължава се така, безъ да се разширочава, нерасчленен, безъ да приема други долове и приточни потоци, докато най-послѣ се влива отъ лѣво, подъ Страшна-Чука, притокътъ р. Ядовица, по името на с. Яловица, разположено въ нейния долъ. Рѣка Яловица е по пълноводна отъ Дойкинската. Така, съединенитѣ рѣки образуватъ прѣдъ селото Ржана хубаво ерозивно жарело, което принудило пжтя за Ржана да напусне дола и да се изкачи високо по неговия стръменъ лѣвъ склонъ и послѣ наново да се спуща, за да слѣзе въ селото. Цѣлата Дойкинска долина е ерозивна. Нейниятъ надлъженъ профилъ показва правиленъ редъ на формациитѣ, като почнемъ отъ червения пѣсъчникъ на пермската или диадотриаска формация, срѣщаме подредъ отгорѣ надолу образуванията на триасъ, шисъ (пѣсъчници), малмъ и неокомъ.

Ржана (680 метра надъ морското равнище) е малко, но спретнато село, разположено на смѣсата на рѣка Яловица — Дойкинска съ Височка, която иде отъ гжсто населения български край Високъ. Отъ Ржана надолу р. Височка тече въ тѣсенъ проломъ, заградена на югъ отъ Видличъ и Видо-Планина, право къмъ сѣверозападъ, успоредно съ Нишава, и се влива въ р. Темска, притокъ на послѣдната

Нощувахме въ с. Ржана.

Къмъ дола на Височка при с. Ржана се спуща стръмно Видличъ съ своя най-високъ пограниченъ връхъ Гьвнише, високъ 1414 м. Отъ с. Ржана, дѣто идехме сръбски коне, а върнахме българскитѣ, прѣзъ голѣма заобиколка по залѣсения съ храсталакъ сѣверенъ склонъ на Видличъ се изкачихме (15 юний) на Одоренския прѣвалъ (Прѣсъли 1195 м.). Прѣдъ насъ се разкри широкото карстово плато на Видличъ, което се простира отъ двѣтѣ страни на границата чакъ до долината на Нишава. Тука имаме истинска карстова покрайнина. Цѣлата страна се разпада въ многобройни по-малки или по-голѣми безоточни полета и въртопи. На повечето кухи форми дъната сж добрѣ запазени и прѣдставятъ плодородни ниви и сочни ливади; наредъ съ голитѣ продупчени и разядени варовити камънаци, които образуватъ на много мѣста непроходими присойни склонове, се срѣщатъ и гжсти шибръци и голѣми дървета, както по дъната на полета и въртопи, тъй и по усойнитѣ склонове. Геранъ, въ който се събира дъждовна и снѣжна вода, се нарича тука иворка

Отъ карстовото плато се спуснахме по каменистъ стръменъ спускъ въ голѣмото село Крупецъ въ Пиротското поле.

Носията на селянитѣ отвъдъ Чипровската планина прилича въ общи черти на планинската загорска, но въ своитѣ подробности се отличава значително отъ нея. Тя прилича повече на царибродската. Мжжетѣ запасватъ отгорѣ своята дълга дреха съ поясъ, а женитѣ носятъ голѣми пахти на пояса и иматъ нашивки около широ-

коизрѣзания гръдникъ на сукманитѣ. Тѣхнитѣ шарени пристилки сѫ по-голѣми отъ Чипровскитѣ. Въ полето носятъ вече памуклии сукмани. Можемъ да кажемъ, че основата на носията въ Дойкинския долъ има своята основа въ Нишавската долина.

Пиротската котловина има посока отъ югозападъ къмъ сѣвероизтокъ. Отъ устието на Сукава до Пиротското кале тя има дължина до 15 кил., но полето се простира и отъ Пиротъ къмъ западъ още 5 километра. Широчината варира между 4 и 5 километра. Срѣдна височина 410 метра. Отъ двѣтѣ страни на рѣката се простира плодороденъ алувиумъ, а по крайщата на котловината се издигатъ широки и доста високи дилувиални тераси. Западната часть на котловината се нарича Джурджово поле.

Жителитѣ на градъ Пиротъ (около 10.400. души, отъ които 1.183. солдати) се занимаватъ съ земедѣлие, търговия, занаятъ и индустрия. Пиротскитѣ килими иматъ свѣтска извѣстность. Характерно е, че въ Пиротъ сѫществуватъ килимарски задруги, които отстраняватъ експлоатацията на труда, каквато има въ Чипровци, и подпомагатъ износа на килими. Въ свръзка съ килимарството развито е въ Пиротъ бояджийството. Доста рационално и въ голѣмо количество се работятъ табашки кожи. Не е изгубило тука съвсѣмъ значението си и платнарството.

Бѣше недѣля, когато стигнахме въ Пиротъ, затова владѣеше голѣмо движение около кафенетата и въ улицитѣ. Чиновници, офицери, богати търговци и попове, насѣдали прѣдъ кафенетата, пиятъ бира и се веселятъ, а «старитѣ» граждани, запазили въ голѣма степень своята стара носия и стари навици, мирно кръстосватъ на групи улицитѣ. Пѫтникътъ неволно забѣлѣзва въ този градъ два свѣта, два типа хора: старото население и новитѣ прѣселенци.

Вечерьта прѣкарахме весело въ кржга на учители и чиновници. Нашитѣ компаниони бѣха много любезни и показаха въ висша степень своето сръбско гостоприемство.

4. Пиротъ—Княжевацъ—Кадибоазъ—Бѣлоградчикъ.

На 16. юний сутриньта рано тръгнахме съ кола за Княжевацъ. Пѫтьтъ върви изпърво покрай Нишава, послѣ се извива къмъ сѣверъ по р. Темска и върви покрай нея до селото Темска; тамъ се отдѣля пѫтьтъ по дола на дѣсния притокъ на Темска — Церовачка рѣка. Най-високото мѣсто между Пиротъ и Княжевацъ — вододѣлътъ между Церовачка и Стаиянска рѣка, притокъ на Търговишки Тимокъ, е само 730 м. надъ морското равнище. Склоноветѣ на долината и на вододѣлния рътъ сѫ гористи и се спущатъ на повечето мѣста полегато. Рѣдко се подаватъ скали, които тука прѣдставятъ капротински и орбитолинни варовици. Многобройни голѣми височини се издигатъ дѣ по-близу, дѣ по-далеко отъ двѣтѣ страни на пѫтя. Особно бие въ очи Старопланинската издънка Бабин Зѫбъ, висока повече отъ 1800 метра. Изобщ въ Пиротско се издигатъ най-високитѣ и най хубави планини на Сърбия; тука се намират тѣхнитѣ най-добри пасбища; тука се доби най-добрата вълна. Иначе Пиротскиятъ край бѣденъ, природата сурова, само скотовъдствот доставя по-добъръ поминъкъ на населението.

На сѣверъ отъ с. Кална, което се намир малко по на сѣверъ отъ смѣсата на Станянск рѣка съ Търговишки Тимокъ, се захваща тѣсн Тимошка клисура, извѣстна подъ името Корен тацъ. Тукъ била старата граница между Турци и Сърбия, тука е границата между бѣлодреш ковци и чернодрешковци, тука може да се за бѣлѣжи и езиково отличие. Мѫжетѣ носятъ веч опнати сиви беневреци, шаренъ тѣсенъ поя сиво елече безъ ржкави и надъ него друго с ржкави, шарени чорапи и опинци. Женитѣ но сятъ шарени фусти на пржчки, отпрѣдъ цѣпват (запрѣга), пристилка, бѣла кърпа на глава.

Въ дългата клисура приятно впечатление пра околностьта на Горна и Долна Каменица и ма настира Св. Троица. Склоноветѣ, обърнати към югоизтокъ, сѫ покрити съ лозя, прошарени гжст отъ овощни дървета, между които първо мѣст заематъ черешитѣ, прасковитѣ и мушмулитѣ. В по-низкитѣ мѣста и въ селата има простран градини отъ сливи. Кжщитѣ въ селата, скрит въ зеленина отъ овощни дървета, сѫ голѣми и приспособени за винарско производство.

Втора клисура, много по-тѣсна и по-скалиста се минава близу прѣдъ Княжевацъ; тя се каз Бараница.

Княжевацъ (230 м.) е разположенъ близу д смѣсата на Сорлийски Тимокъ съ Търговишки Градътъ лежи отъ двѣтѣ страни на Сорлийски Тимокъ, но крайнитѣ му кжщи се изкачватъ в полукржгъ доста високо по склоноветѣ на до лината. Околностьта на Княжевацъ е много жи вописна: лозя съ много овощни дървета и ху бави джбрави съ сочни ливади заграждатъ далек на ширъ града.

Княжевацъ е малъкъ градецъ (5.450 ж.); ии една широка чаршийска улица, дѣто се редят много дюкяни, кафенета и гостилници, помѣсте въ едноэтажни каменни здания (мази). Кжщитѣ за живѣене се намиратъ въ планирана часть на град Тѣ сж хубави, прибрани, на катъ и полови Улицитѣ сж прави и иматъ хубавъ калдаръ Колкото чаршийската улица е шумна, толко останалата часть на града е тиха. Да бжде жи градецътъ, помага много войската, която подоб въ Пиротъ е застжпена и тука съ тритѣ ро оржжие. Като градъ съ голѣмъ гарнизонъ, под държатъ се въ него хубави ресторанти и чист хотели. Княжевацъ е и важенъ центъръ на съобщение и търговия, защото тука се свръзва пжтищата на вжтрѣшностьта съ подбалканск Тимошка долина.

Прѣспахме въ Княжевацъ.

На 17. юний сутриньта рано тръгнахме съ к за Бѣлоградчикъ.

[illegible] Княжевацъ на северъ долината на [illegible] Тимокъ е широка и образува на мѣста [illegible] очения, при [illegible] на по е съ ширючина [illegible] километра. Рѣката тече покрай лѣвитѣ [illegible] на долината, а отдѣсно на Тимокъ [illegible] равнището, богато засѣто съ царе[illegible]. Полето е хубаво и много оживено. Бърза [illegible] се движатъ коли [illegible] впрег[illegible] единъ или два хубави маджарски по[illegible].

[illegible] на Тимокската долина се издига [illegible] Стара планина, а отъ нѣво се из[illegible] планина Ласовичка, чиято високъ [illegible] достига височината 1135 м [illegible] Бабинъ Носъ е само толкова високъ [illegible]) Ласовичка планина състои отъ [illegible] варовикъ, а [illegible] склонове, които [illegible] долината на Тимокъ, прѣдставятъ въ [illegible] терасирано обработване.

[illegible] край на северъ отъ Княжевацъ е [illegible] подъ името Заглава.

[illegible] часть на Тимокската долина [illegible] на северъ чрѣзъ пролома Вратарница. [illegible] пѫть върви по долината на Тимокъ [illegible] Село (Нови Ханъ), което лежи [illegible] между Княжевацъ и Вратарница. Отъ [illegible] Село поехме пѫть, който отива по Ко[illegible] на Калиботъ. Пѫтьтъ не е много [illegible]. Нашиятъ каруцарь, който [illegible] хубави [illegible] коня [illegible] [illegible] Певорно [illegible] трѣбни користа, които [illegible] часть на Коритс[illegible] [illegible] на кристални [illegible] [illegible] [illegible], които [illegible] [illegible].

[illegible] селото Петрува, О[illegible] и е Ново-Корито, разположени се въ [illegible] при [illegible] поехме [illegible] рѣка, [illegible] притокъ на [illegible].

[illegible] карауля на границата. [illegible] на вододѣлното било, [illegible] само 631 метра, или [illegible] м. [illegible] долина. Вододѣлното било на [illegible] проходъ лежи [illegible] метра по[illegible] границата. Въ прохода вододѣлното [illegible] хубави [illegible] граница има [illegible] господствува [illegible].

[illegible] отъ Бѣлоградчикъ [illegible] на [illegible] [illegible]. Въ [illegible] проходъ не е [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] телеграфски [illegible] [illegible], имахме малко неприятность.

Отсамъ вододѣлното било горѣ въ самата планина е разположено голѣмото българско село Салашъ. Тамъ се рѣхме да пренощуваме. Въ Салашъ срѣтнахме славянската носия на западна Дунавска България. Женитѣ носятъ вълнени [illegible], които по[illegible] наричатъ завѣски. Въ работно врѣме носятъ само двѣ вълнени престилки — една отпрѣдъ и друга отзадъ. Зимѣ се обличатъ въ сукмани. Мѫжетѣ носятъ бѣли беневреци (бревенеци), доламче и отдолу джамадани (съ ръкави).

Отъ Салашъ може да се прѣкара много лесно хубавъ пѫть за Бѣлоградчикъ. Оттамъ се слиза лесно въ долинитѣ на рѣкитѣ Арчаръ и Голѣма, които водятъ къмъ шосетата, що идатъ отъ Видинъ и Ломъ за Бѣлоградчикъ. Ние слѣзохме по дола на Арчаръ, но скоро го напуснахме и тръгнахме по политѣ на северния склонъ на височината Вѣтерникъ, чиято най-висока точка се издига до 1125 метра. Прѣзъ [illegible] за [illegible] сена съ дѫбова гора [illegible] мѣста земя, по [illegible] пѫть прѣсѣкохме Видинското шосе близу до Бѣлоградчикъ. Оттамъ пѫтьтъ се издига стрѣмно за града, който лежи около 550 метра надъ морското равнище.

Височината Вѣтерникъ, която прѣдставя характерна глава[1]), има голѣмо значение като стратегически [illegible], който господствува пѫтищата за Бѣлоградчикъ и като непосрѣдствено орографско продължение на най-западния край отъ западна Стара планина. Тъкмо при Кадибогазки проходъ се разминаватъ последнитѣ на западна Стара планина. Височинитѣ Бабинъ-Носъ, [illegible], Коритска-Глава се продължаватъ отъ височинитѣ Вѣтерникъ, [illegible] Врѣхъ и други, а Светиниколски Балканъ прѣдставя начало на другъ дѣлъ отъ западна Стара планина.

Крушевската височина (585 м.) свързва като мостъ Вѣтерникъ съ Вѣнецъ и Столовитѣ и отдѣля водитѣ на Ломъ отъ Арчарскитѣ.

По мракъ стигнахме въ Бѣлоградчикъ.

Бѣлоградчикъ е малъкъ градецъ, пригѣзденъ въ [illegible], що го заобикалятъ чудно моделиранитѣ червени пѣсъчници на Столовитѣ и Вѣнецътъ. Градецътъ има една главна улица, на която се редятъ всички дюкяни, кръчми и кафенета. Има стара крѣпость и е прѣдставялъ, навѣрно, отъ край врѣме укрѣпено селище. Турцитѣ го наново силно укрѣпили и заселили. Прѣди освобождението двѣ трети отъ всичкото население били турци. И това е общо явление за всички градове, които били укрѣпени, когато ги прѣвзели турцитѣ, или били укрѣпени отпослѣ. Мѣстото на Бѣлоградчикъ не му позволява да се развие въ голѣмъ градъ, защото околностьта му е много бѣдна, въ планината има малко села, а тѣзи, които сѫ въ полето, лежатъ близу до дунавскитѣ [illegible], дѣто имъ е и естествениятъ пазаръ. Поради земедѣлие и занаятъ изкарватъ прехраната си мнозина и въ сърбска съ гарни-

[1] Въ западна Стара планина [illegible] мѣсто глава наричатъ [illegible]

зона. Въ 1888. год. числото на жителитѣ въ Бѣлоградчикъ било само 1084, а на 31/XII. 1900 2078. Това удвоение на населението не е послѣдица отъ естествено растене и прѣселване, а на гарнизона, който квартирува тукъ послѣ 1888 г.

Фантастично нацѣпенитѣ и чудно моделиранитѣ червени пѣсъчници около Бѣлоградчикъ и въ дефилето, по което води пжтъ за Ломъ, прѣдставятъ по своята величественость и красота голѣма рѣдкость между чудесата на природата. Въсторженитѣ описания на Бланки, Каницъ и Г. Златарски не сж никакъ прѣувеличени. Менъ ме особно възхити сутрѣшниятъ изгледъ къмъ западъ, къмъ Стара планина. Прѣдъ менъ се разтилаше широко развълнувано море отъ височини. Всѣка глама прѣдставя високо издигната вълна въ момента, когато ще се пукне и срине въ дълбоката яма, що зѣе подъ нея.

5. Бѣлоградчикъ—Кула—Връшка-Чука—Зайчаръ.

Отъ Бѣлоградчикъ тръгнахме (18. юний) съ коне за Кула. Не поехме Видинското шосе, а по стария пжтъ между Вѣнеца и Столовитѣ слѣзохме въ с. Бѣла. Вѣнецътъ, покрай чийто склонове вървѣхме, състои въ долната часть отъ червенъ пѣсъчникъ, а надъ него се насложилъ конкордантно варовикъ. Близу до селото Бѣла, въ сѣверния край, извира голѣмъ изворъ (врѣло), който съ водата си кара нѣколко воденици. Кжщитѣ на селото сж покрити съ керемиди, бѣлосани, оградитѣ сж отъ плетъ.

Отъ Бѣла слѣзохме въ широката долина на Арчаръ и спрѣхме да обѣдваме въ селото Александрово (131 метъръ надъ морското равнище), старо черкезко село Османлии. Когато черкезитѣ избѣгали въ врѣме на войната, селото запустѣло и послѣ се населило съ селяни отъ Слатина, Станковци и другадѣ. Въ този край имало още нѣколко новоосновани черкезки и татарски села, които послѣ войната ги заселили българи.

Отъ Александрово прѣзъ Мокрешъ, Урбабиници и Песидерци стигнахме въ Кула. Въ този пжть прѣминахме часть отъ Дунавската равнина, дѣто младо терциернитѣ напластявания (сарматски образувания) сж настлани хоризонтално и покрити съ дебелъ слой черноземъ (смолница), така щото тѣ се показватъ на повръхнината само въ доловетѣ на рѣкитѣ. Равнината между Александрово и Кула прѣдставя плато, високо срѣдно 250—300 м., просѣчено отъ многобройни долове, чиято височина на много мѣста е по-низка отъ 200 метра. Земята е плодородна и хубаво засѣяна; честитѣ джбрави, които на много мѣста сж рѣдки и прѣдставятъ разкошни шивали, придаватъ парковъ изгледъ на този край. Бъшни синори заграждатъ гжсто отъ двѣтѣ страни коларскитѣ пжтища, и ние сме принудени да се навеждаме до главата на коня, за да избѣгнемъ далеко-проснатитѣ грани на дърветата.

Взе да се смръква, когато поехме пжтя по голия склонъ, на чиято горна часть е разположенъ градецътъ Кула (299 м.) Положени
Кула и цѣлокупниятъ вечеренъ пейзажъ
нянието нѣмо село, но не и градъ. Високата се
нѣкогашна кула, която дала името на сел
съ своята широка дупка (старъ прозоре
назжбени краища ни се прѣдставяше от
въ най-фантастични образи. Тя стърчи
надъ кжщитѣ и приковава погледа на пж
още отдалеко.

Главната улица, на която се редятъ
кръчми, гостилници, правителствени учрѣж
черква и училище, придава на Кула има
градъ; но свиемъ ли настрана отъ тази
ние сме вече въ село. Тука носията е
полска, но високо култивирана и затова
лестна. Както въ много други паланки (
Радомиръ, Троянъ, Панагюрище, Чепеларе
и богати села, така и тукъ дохождаа
лесно до убѣждението, че нашата народна
може да се култивира и докара до голѣ
вършенство и красота. И въ Кула женска
женска носия е изтънчена до висша ст
хубави обуща, още по-хубави чорапи,
надиплена вълненика, аглазено елече, ко
риза, шарена кърпа, — всичко това прѣдста
монично съединение на бои и гиздавъ
на разкошни форми. Кулчанки сж хубави,
и жизнерадостни; колкото сж кокетки
и на чешмата, толкозъ сж и пъргави и
жетвиви въ полето. Тука нѣма нито една
която би се посвѣнила да нарами мотика
прѣзъ града.

Кула е земедѣлчески градъ; има 4206
жители. Кула както и други много окол
лища сж дали гостоприемство на бѣжанци
Тетевенско, които били прокудени отъ
ството си въ размирнитѣ кърджалийски вр

На 19. юний сутриньта напуснахме Кула
сжщитѣ коне тръгнахме прѣзъ Старопати
Връшка-Чука. Отбихме прѣзъ Старопатица
да съберемъ вкаменелости отъ терциерната
съ които е много богатъ Старопатишкиятъ
Старопатица е голѣмо село (300 кжщи с
жители), разположено на лѣвия склонъ на
кжщитѣ сж покрити съ керемиди; има
дворови градини съ овошки, заградени с
бори отъ джбови дъски. Има въ това село
кжщи и обори, градени изцѣло отъ джбови

Отъ Старопатица отидохме направо в
ницата Връшка-Чука, 400 м. надъ морско
нище, разположена въ сѣвернитѣ поли
сочината Връшка-Чука.

Обѣдвахме хубаво въ ресторанта на сръ
митница. Върнахме нашитѣ коне, а взехме
ски, които бѣха докарали отъ голѣмото
гарско село въ Сърбия Голѣми Изворъ. Н
ни бѣше да се изкачимъ на Връшка-Чука
тамъ да слѣземъ въ долината на Тимокъ
полуваме въ Зайчаръ.

Непосрѣдствено извъ равнището, което
гато засѣно или покрито съ дѣ по-рѣдк
по-гжста гора, се издига на единъ пжть Вр
Чука. Източниятъ склонъ, обърнатъ към

..., по-голѣмата си часть гжсто залѣсени, ... [illegible] първо мѣсто заематъ широ- ...[illegible] Въ Тѣсенъ пжть, който се из- ... гористия склонъ на Връшка-Чука, се ... лека-по-лека. На нѣколко мѣста край ... ями, отъ които е вадено трошлива ... [illegible] Колкото се качимъ по-високо, ... орѣдѣе гората, нашиятъ пжть става се ... и най-послѣ захващатъ стари ржд- ... овити камъняци, натрупани безъ редъ ... въ други. Най-горнята часть на Връшка- ... ставя карстово плато, чието отъ нѣ- ... мни и дълбоки вѫртопи. Връшка-Чука ... [illegible] къмъ Сърбия. Изгледътъ отъ нея е ... Тя е съвсѣмъ изолирана издигнатина ... свързва никакъ нито съ остналата ... Стара планина, нито съ планинитѣ на ... въ Тимокъ. Между нея и Тнърло- ... инското начало на западна Стара пла- ... простира гористо равнище, чиято най- ... височина достига само 492 м. Връшка- ... то принадлежи отчасти на Сърбия, от- ... България, не е много висока; нейниятъ ... пунктъ достига 739 метра, но цен- ... трално положение и придава импозан- ... отъ всички страни, а изгледътъ отъ ... [illegible] и хубавъ. Въ България се вижда ... [illegible] голѣма часть отъ Стара пла- ... нинитѣ връхлинии, вижда се хубаво ... [illegible] слоеве, нагжбени червени нѣ- ... очертаватъ се ясно Вѣнецътъ и Сто- ... [illegible] Мачурската височина и езерото ... поли, погледътъ ти се губи по равни- ... Дунавска България чакъ до Дунава, ... змиеобразния вѫрвежъ на Тимокъ ... високо въ Сърбия острията Ртанъ, ... Столъ, Дели Йованъ, Кучай и други ... [illegible] страна е по-хубава, тя е по-добрѣ ... [illegible] изгледъ на планина.

... [Вр]ъшка-Чука се спуснахме бързо по ка- ... склонъ въ Шарлински долъ. Тамъ се ... [illegible] мина, която вади хубави ... отъ пермска формация; но понеже ... прѣдставятъ тънки пластове вода ... [illegible] то експлоатацията не е ... [illegible] и затова мината е промѣнила ... [illegible] господари. Мината е свързана ... на желѣзнопжтна линия по долината ... съ Дунава.

... разстояние отъ нашия пжть изминахме ... [illegible] линия и послѣ се спуснахме ... [illegible] въ широката долина на Ти- ... [illegible] ни свари тъмнината. Въ Зайчаръ влѣ- ... [illegible]

[Зай]чаръ и неговата околность.

Зайчаръ е разположенъ отъ лѣво на ... [illegible] склонъ на Краиновица ... Зайчаръ се съединяватъ Тимокъ и Црна ... [illegible] своето име на цѣлата Зайчарска ... Црна рѣка тече покрай ... [illegible] Зайчаръ е чистъ и спретнатъ градецъ съ 8280 жители, войска 1528 души. Въ срѣдата на града се разстила широкъ пло- щадъ, и отъ него къмъ три страни водятъ ши- роки улици, които прѣдставляватъ началото на три главни пжтища. И тукъ, както въ другитѣ сръбски градове, се редятъ на главнитѣ улици дюкяни, кръчми и кафенета, а кжщитѣ за живѣене сж разположени отдѣлно, оградени съ дворове и градини. Улицитѣ сж добрѣ по- стлани. Жителитѣ на града се прѣхранватъ съ търговия, занаятъ и земледѣлие. Въпрѣки голѣ- мото опустошение на града прѣзъ Сръбско- Турската война въ 1876. година, забѣлязва се благосъстояние. Зайчарани минаватъ въ Сърбия като най-голѣми съдържатели — черта, която не е присжща на сръбското племе. По-голѣмата часть отъ населението на Зайчаръ е двоезично: говори сръбски и български. Втория езикъ не е по- граничното нарѣчие, прилично на Видинското, а източнобългарско. Въ Зайчаръ, както въ Кула, Боиновица и другадѣ срѣщаме се съ много прѣсе- лени изъ Тетевенско въ врѣме на кърджалиитѣ.

На 20 юлий сутриньта отидохме въ с. Ргощя, разположено въ долината на Бѣла рѣка, притокъ на Тимокъ, за да разгледаме Ргощински Камень, богатъ съ вкаменелости отъ юрска формация. До Бѣла рѣка пжтьтъ ни вървя покрай източния склонъ на богатата и широка долина на р. Ти- мокъ. Гжсто тамъ, дѣто се отбиваме на изво въ долината на Бѣла рѣка, се простира тѣсенъ отъ двѣтѣ страни на нея хубавото и богато село Вржогрънци (2305 ж.). Долината на Бѣла рѣка е доста широка и плодородна и тя е допринесла доста за разширяването на Тимош- ката долина на сѣверъ отъ Зайчаръ, защото малко по-долу отъ нейното устие се захваща тѣснина.

Село Ргощя е голѣмо и богато (2561 ж.), съ много черешници и отглежда добри свине. Има ху- баво училище съ образцова градина. Характерно е за сръбскитѣ села, че тѣ, колкото и да сж голѣми и богати, каквито сж повечето села въ долината на Тимокъ, дори сж отдалечени отъ града по- малко отъ 15 км., нѣматъ право да отварятъ дюкяни, а само кръчми. Тази административна нарѣдба прѣдставя голѣмо неудобство за селя- нитѣ, но е много полезна за градовцитѣ. Съ нея се обяснява въ голѣма степень живото сношение между селата и градоветѣ и възможностьта да се поддържатъ много колониялни и манифактурни дюкяни въ градоветѣ.

Отъ Ргощя искахме да отидемъ въ Голѣмъ- Изворъ, който се намира отъ другата страна на р. Тимокъ, близо до границата. За да се въ- рнеме чакъ до Зайчаръ на пжть за Голѣмъ Изворъ, прѣминахме рѣката Тимокъ на бродъ. Отидохме въ Изворъ само да видимъ богатото находище отъ вкаменелости, което изучи подроб- но професоръ С. Радовановичъ.

Голѣмъ или Велики Изворъ е голѣмо и бо- гато село, има 3164 жители, които повечето сж българи прѣселени отъ Тетевенско. Между богатитѣ селяни особено личи родътъ Генчичу

(сърбитѣ нѣматъ име Генчо), който притежава богати имоти. Сръбскиятъ министъръ Генчичъ е отъ този родъ.

Отъ Изворъ се върнахме наново въ Зайчаръ, дѣто прѣнощувахме.

На другия день (21. юний) се раздѣлихме съ г-на Цвиjића. Ний се завърнахме прѣзъ Видинъ—Ломъ—Враца за София, а Цвиjић—прѣзъ Неготинъ за Бѣлградъ.

Първи международенъ конгресъ по училищната хигиена.

(Държанъ въ Нюрнбергъ отъ 4-9. априлъ н. от. — 1904. г.)

отъ

П. М. Нойковъ,

доцентъ въ Висшето училище.

I. Приготовление на конгреса.

Инициативата за свикването на този конгресъ е излѣзла отъ Германия, гдѣто отъ нѣколко години сѫществува едно общо нѣмско дружество за запазване на училищното здраве, — «Allgemeiner deutscher Verein für Schulgesundheits pflege». Идеята за този конгресъ, собствено, е дадена отъ прѣдседателя на това дружество д-ръ по медицината и философията H. Griesebach-професоръ отъ Базелския университетъ. По прѣдложението на прѣдседателя си това дружество е поканило за съдѣйствие при уреждането на конгреса сѫществуещитѣ подобни дружества въ другитѣ държави. На поканата сѫ се отзовали: френското дружество «Ligue des médecins et des familles pour l'amélioration de l'hygiène physique et intellectuelle dans les écoles»; швейцарското дружество «Schweizerische Gesellschaft für Schulgesundheits pflege»; белгийското дружество «Allgemeen paedologisch Geselschap» въ Anvers; холандското дружество «Vereenigung tot Vereenvoudiging van; Examens en Onderwijs» въ Arnem; и английското дружество «Society of medical officers for Schools». Въ Унгария съгласието и сѫучастието си за конгреса е далъ «комитетътъ на училищнитѣ лѣкари и професоритѣ по хигиена».

Всички тѣзи дружества, като се съгласили връхъ идеята за свикването на конгреса, организиратъ единъ врѣмененъ комитетъ, който си поставилъ за първа задача да покани прѣдставители отъ всички държави които да иматъ грижата да уредятъ въ страната си мѣстни комитети: задачата на послѣднитѣ се заключавала въ пропагандирането идеята за конгреса. Врѣменниятъ комитетъ е можалъ да намѣри почти въ всички културни държави лица, които да се ангажиратъ съ казанитѣ обязаности. Отъ тѣзи лица е билъ съставенъ и единъ постояненъ международенъ комитетъ. Той се е грижилъ за по-нататъшното организиране на конгреса. Само въ Италия поканата на врѣменния комитетъ, а така сѫщо и та[...] стояния международенъ комитетъ не е [...] има никакъвъ успѣхъ — тамъ не е могълъ [...] съставенъ мѣстенъ организационенъ [...] Това се обяснява съ обстоятелството, [...] щото врѣме и въ Италия се е пригот[...] подобенъ конгресъ. Професоръ Masso, [...] е била отправена първата покана, е сч[...] низирането на международния училищ[...] гресъ прѣзъ сѫщото врѣме, като ед[...] насочена противъ неговата инициати[...] ради това на първата покана той е [...] рилъ съ една контра покана за свик[...] своя конгресъ. Врѣменниятъ комитетъ [...] обърналъ до единъ другъ италиянски пр[...] който отговорилъ, че е вече ангажи[...] професоръ Mosso и не може да вземе [...] участие въ уреждането на този конгре[...] Англия до късно не е могълъ да бѫде [...] зиранъ единъ централенъ мѣстенъ коми[...] поканата се е отзовалъ първоначално [...] лъкъ шотландски комитетъ, който е [...] сношение съ международния. Едва прѣз[...] декемврий английскитѣ лѣкари отъ Ло[...] явили, че сѫ организирали мѣстенъ ко[...] че сѫ готови да взематъ участие въ [...] За България първоначално поканата на в[...] комитетъ бѣ отправена до подписалия на[...] съ сѫщеврѣменна покана и за членове в[...] народния постояненъ комитетъ. Отъ св[...] подписаниятъ помоли педагогическото д[...] въ София да вземе върху си функцит[...] тенъ комитетъ по организиране на първи[...] народенъ училищно-хигиенически конг[...] тази покана дружеството се отзова [...] ность, като натовари настоятелството си [...] дѣла по организацията на конгреса. Въз[...] даденото отъ дружеството право на н[...] ството да попълни своя съставъ, то по[...] колко отъ живущитѣ въ София лѣкар[...] тектн. По такъвъ начинъ се организир[...] скиятъ мѣстенъ организационенъ коми[...] слѣднитѣ лица: Д-ръ Ив. Георговъ, [...] соръ въ висшето училище, като прѣдсе[...] членове — Д-ръ П. Ораховацъ, бившъ д[...] на гражданската санитарна дирекция, [...] Гиргиновъ, началникъ на офталмологиче[...] дѣление при Александровската болни[...] С. Данаджиевъ, началникъ на отдѣле[...] нервнитѣ болести въ сѫщата болница, [...] тевъ, доцентъ въ Висшето училище и н[...] на отдѣлението по вѫтрѣшнитѣ болес[...] М. Ивановъ, директоръ на бактериоло[...] институтъ въ София, Д-ръ Михаиловъ, [...] лѣкарь, Д-ръ Кировъ, лѣкарь въ Але[...] ската болница, Д-ръ Коларовъ, училищ[...] карь, Д-ръ П. Досевъ, училищенъ лѣка[...] Д-ръ С. Иванова, училищна лѣкарка в[...] Д-ръ П. Нойковъ, доцентъ по педагогик[...] шето училище, Г-нъ Иванъ Бракаловъ, [...] въ I-та дѣвическа гимназия въ София, [...] кола Станевъ, директоръ на втората мѫ[...] гимназия въ София, Г-нъ П. Момчиловъ

[illegible] въ Министерството на обществ. сгради, [illegible] поддиректоръ въ архитектното [illegible] при сжщото министерство, и Г-нъ П. [illegible] архитектъ въ сжщото министерство [illegible] на постоянния международенъ коми- [illegible] България бѣше поканенъ още и Г-нъ [illegible].

[illegible] на постоянния международенъ коми- [illegible] включаваше въ това, да подготви кон- [illegible] нѣкои отношения. За да заин- [illegible] както множина отдѣлни лица, тъй и [illegible] дружества, той издаде многобройни по- [illegible] и отвѣтната тежесть на работата не ще [illegible] падаше на мѣстния нѣмски комитетъ [illegible] представителя на нѣмското дру- [illegible] училищна хигиена, които трѣбваше [illegible] наредбитѣ на конгреса да доне- [illegible] мѣсто на постоянн. «Ние [illegible] казваше той, азъ, Г-нъ Schubert, [illegible] секретарь на конгреса) и Г-нъ Stich [illegible] членоветѣ на мѣстния комитетъ въ [illegible] шесть мѣсеца работѣхме по [illegible] часто пжти и до срѣдъ нощь. Тази [illegible] нашите семейства на своя времена [illegible] пжти е турѣла часъ до 4 часа [illegible] привършваше дневната работа по [illegible] на конгреса. Случваше ли се нѣкъ [illegible] или при тая по- [illegible] да се отговаря на всички съ- [illegible] кореспонденции за отговоръ, за [illegible] да се употрѣбя невъобразимъ трудъ [illegible] други дни. Най-после стана не- [illegible] да се отговаря на всички по обикнове- [illegible] писма, поради което прибѣгнахме към [illegible] литографирани отговори. Съ това [illegible] обяснимо, до което въпроси, които [illegible] и писмено обяснение, [illegible] секретаря на конгреса често [illegible] като напр. относително въпроса [illegible] на съвременните программата, която [illegible] за България и др. Може да се каже [illegible] на конгреса се дължи и кол- [illegible] трудъ, положенъ отъ глав- [illegible] инициатори.

[illegible] които сж вложени и тоя [illegible] за се намѣрятъ рефе- [illegible] различните клонове конгреса [illegible] лица, които да изложатъ [illegible] на конгресните засѣдания, [illegible] учрежденията и правител- [illegible] конгреса и най-после [illegible] отъ замѣсто на конгреса у- [illegible] културни свѣтъ, принадлежащи [illegible] специалности, стоящи въ едно [illegible] отношение къмъ здравето на уче- [illegible]. За разпредѣление на работата си [illegible] на референти, постоянниятъ [illegible] комитетъ и работи една покана [illegible] до всички, които живѣятъ [illegible] съвмѣстното сътрудничество, [illegible] да се посвѣтятъ на разно- [illegible] гресъ, а тъй сжщо и поканата ихъ [illegible] участие въ разработване на въпро-

сите, като се заематъ сами съ извѣстенъ ре- фератъ. За да избъгне специалиститѣ и да [illegible] ги увъри въ сполуката на предприятието, коми- тетътъ издаде нѣколко пжти списъка на получе- нитѣ вече заявления за участие въ конгреса заедно съ имената на референтитѣ. Числото на рефератитѣ въ скоро време достигна до 100. Повечето отъ тѣхъ бѣха съобщени въ едно окончателно издание, разпратено до всички дружества. Почти нѣкакви постоянниятъ комитетъ на конгреса [illegible] сътрудничеството почти на всички учени [illegible] на конгреса бѣ осигурено уча- стието на много правителства, учреждения и дру- жества, които иматъ какво-годѣ отношение къмъ здравословното състояние на учащитѣ мла- дежь. Това се виждаше най-добрѣ отъ списъ- цитѣ на участвуващитѣ въ конгреса, които сж- щитѣ се издаваха прѣзъ време на трайнето му. Самото Баварско правителство бѣ дало своето участие въ конгреса чрѣзъ изпращения в това официаленъ делегатъ; нарежданата баварски домъ сжщо изпрати единъ отъ членоветѣ си — принцъ Лудвигъ Фердинандъ, който откри конгреса; нѣмското императорско управление сжщо бѣ на- рядило своя официаленъ прѣдставитель. Такива имаше и отъ много нѣмски държави. И въ другитѣ страни постоянниятъ международенъ ко- митетъ намѣри глъбокото съчувствие за прави- телствата. Освѣнъ Италия почти всички евро- пейски държави имаха свои официални прѣдста- вители; такива не липсуваха даже и отъ Азия — отъ Японія.

Българскиятъ мѣстенъ комитетъ по органи- зацията на конгреса бѣ опрѣдѣлилъ своята цѣль [illegible] да заинтересува по възможность повече лица и учреждения въ България съ конгреса. Въ едно отъ засѣданията бѣ разисквано и въ- проса дали е възможно да се вземе участие въ изложението на конгреса. Обаче, прѣдъ видъ на краткото врѣме и недостатъчното изучение здравословното състояние на нашитѣ ученици, такова участие се намѣри невъзможно. Споредъ поканата на постоянния комитетъ отъ България трѣбваше да се реферира до въ колкото и до въпроса за материалитѣ и до въпроса за здра- вословното състояние на учащитѣ се срѣдъ тѣхъ. Обаче, макаръ е вече не имаше начинъ да се вземе се приготовлението на референти върху нѣкои въпроси. Единственъ рефератъ, който остана да се чете въ конгреса отъ България, е този на подписания настоящето. Този рефератъ бѣ объ- явенъ още като отговоръ на първата покана на международния комитетъ. Въ едно отъ засѣда- нията на българския мѣстенъ комитетъ рефера- тътъ бѣ прочетенъ и обсжденъ, прѣди да се чете въ самия конгресъ.

Мѣстниятъ комитетъ можа да популяризува идеята за конгреса почти навсѣкждѣ въ Бъл- гария. Въ всички медицински и педагогически списания се напечатаха съобщения за него. Да- доха се кратки съобщения и въ дневната преса. А за да могатъ да се заинтересуватъ повече частни лица и учреждения, разпратиха се спе-

циални покани до всички окрѫжни и околийски училищни инспектори, до окрѫжнитѣ и околийски лѣкари, до окрѫжнитѣ власти и отдѣлни министерства, а особно до министерството на просвѣщението, министерството на вѫтрѣшнитѣ работи (санитарно отдѣление), а сѫщо така и до министерството на общитѣ сгради и търговията. Обаче освѣнъ министерството на просвѣщението, никое друго министерство или учрѣждение не се заинтересува. Липсата на прѣдставитель отъ министерството на общитѣ сгради особно се чувствуваше въ конгреса, отдѣто можеха да се извлѣкатъ поучения за най-послѣднитѣ усъвършенствувания въ дѣлото на училищнитѣ постройки и училищни покѫщнини, за които въ България се харчатъ ежегодно по стотина хиляди лева и всѣкога се търсятъ свѣдѣния и освѣтления отъ това министерство. Тази незаинтересуваность на въпросното министерство е толкова по-малко извинителна, че неговитѣ чиновници пѫтуватъ обикновено безплатно по желѣзницитѣ, слѣдователно изпращането на едно лице не би коствувало много.

II. Съставъ на конгреса.

Конгресътъ се събра на 4. априлъ 1904. г. новъ стилъ. Първата срѣща на прѣдставителитѣ стана въ обширната зала Velodrome въ гр. Нюренбергъ. Тукъ можа да се констатира многочислеността и многообразието на конгресния съставъ. Участвуващитѣ, които се срѣщнаха въ тази зала, бѣха повече отъ 1000. Тукъ се констатира, че участвуващитѣ въ конгреса не принадлежатъ къмъ една и сѫща специалность, както това бива въ други конгреси. Покрай педагозитѣ по число идѣха лѣкаритѣ, а покрай тѣхъ архитектитѣ и най-послѣ училищнитѣ администратори. Голѣма часть отъ участвуващитѣ бѣха основни народни и гимназиални учители отъ разни специалности, споредъ прѣдметитѣ, които прѣподаватъ. Може да се каже, че този конгресъ бѣ застѫпенъ отъ всички специалности. За да се даде възможность на по-много учители да вѣзематъ участие въ конгреса, на общинитѣ бѣ направено едно значително облекчение. Срѣщу единъ пъленъ членски вносъ (25 л.), който общината трѣбваше да заплати, за да се смѣта за членъ, даваше ѝ се право да изпраща своитѣ учители като участници въ конгреса съ единъ вносъ отъ 5 марки (6·25 л.). Срѣщу този намаленъ вносъ казанитѣ учители нѣмаха право да се ползуватъ безплатно отъ изданията на конгреса, да гласуватъ при рѣшението на въпроситѣ, но имъ се даваше възможность да взематъ участие въ всички научни и увеселителни събрания. Тази мѣрка на конгреса бѣ широко използувана отъ близкитѣ на Нюренбергъ общини. Така сѫщо бѣ разрѣшено да взематъ участие въ конгреса и женитѣ на съучастницитѣ срѣщу единъ малъкъ вносъ. Това даде възможность конгресътъ да има пъстъръ характеръ, и въпроситѣ по женското движение да не останатъ чужди за него.

България бѣше прѣдставена отъ слѣднитѣ отъ страна на българското правителство сѫтствуваше Министрътъ на Народното Пр щение Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, отъ стра Висшето училище — доцентътъ по педаго Д-ръ П. М. Нойковъ, отъ страна на Мини ството на Просвѣщението — Д-ръ В. Георг инспекторъ на училищнитѣ лѣкари, и Д-р Ивановъ — завеждащъ училищния музей.

III. Общъ погледъ върху работата конгреса.

Работата на конгреса може да се раз на научна, обществено-политическа, лич административна. Научната работа се изв въ общи и частни засѣдания. Общи бѣха засѣдания, на които присѫтствуваха всички нове на конгреса. Тѣ се държаха въ шир зала на театъра Apollo и бѣха на брой в три. Въ първото и послѣдното, само от заети съ научна работа, се извърши церемониа по отварянето и затварянето на конгреса тѣзи събрания се държаха рѣчи върху учи ната хигиена отъ по-общъ характеръ. Нѣко тѣхъ ще скицирамъ по-долу. Въ частнитѣ дания — тѣзи на секцинтѣ, се държаха специално по отдѣлнитѣ клонове на училищ хигиена. Такива секции бѣха прѣдвидени надесеть, обаче въ началото на конгреса тѣ число се намали на седемь.

Обществено-политическата работа на греса състоеше въ това — да се прѣдст по възможность по-добрѣ отдѣлнитѣ нации. се извърши чрѣзъ даване възможность на ставителитѣ отъ разнитѣ нации да се пока прѣдъ всички други членове на конгрес врѣме на церемониала при отварянето и з рянето на конгреса, а сѫщо така и при др общи събрания, каквито бѣха тѣзи отъ у лителенъ характеръ. Тази работа на кон има не по-малко значение отъ научната. Чо много лесно може да си прѣдстави, че въ е многолюденъ конгресъ, какъвто бѣ даден гдѣто засѣданията ставатъ едноврѣменно в колко мѣста, сутринь и вечерь, често-пѫт стаи недостатъчно голѣми, за да могатъ тителитѣ да намѣрятъ мѣсто за сѣдане принудени да стоятъ прави, дѣто постоянн влизане и излизане, тичане отъ секция на се шумъ, ограничение на ораторитѣ да се пр жатъ точно о числото на опрѣдѣленитѣ минути и пр. — лесно може да си прѣд човѣкъ, че при подобни условия не е възм да се прояви твърдѣ сериозна научна дѣй Повече отъ говорителитѣ се ограничаваха съ това да резюмиратъ въ нѣколко фрази св рѣчи и реферати и ги дадатъ за напечат Така сѫщо и на уморенитѣ слушатели не е кова възможно да се поучаватъ отъ под рѣчи и реферати. Всички тѣзи научни при ще станатъ достояние на участницитѣ въ греса и на публиката, едва слѣдъ като бѫ

...ани въ особни сборници. Съ една дума, ...стьта на конгреса не се намира въ него... научна работа. Неговата обществено-поли... страна е много по-важна. Тукъ нациитѣ ... възможность да се срѣщнатъ и размѣнятъ ...ненията си чрѣзъ своитѣ прѣдставители. ...оздрава, който прѣдставительтъ на една ... поднася на цѣлия конгресъ отъ името ... народъ, отъ съдържанието на неговата ...ри отварянето или при затварянето на съ...та, отъ чувствата, които дъхатъ въ не...ость при нѣкой банкетъ или увеселително ...ие, отъ неговото лично държание — отъ ... това другитѣ нации получаватъ едно ...ение за нацията, която се прѣдстави. Его ...конгреситѣ се явяватъ едно мощно срѣд... запознаването на нациитѣ помежду си.

...ната работа на конгреса състои въ раз...е на лични възгледи и мнѣния между не...ѣ съучастници. Може да се каже, това е ...щественната полза, която единъ конгресъ ...да принесе на участвуващитѣ въ него. ...тѣ намиратъ възможность да се срѣщнатъ ...и да се запознаятъ съ всички специалисти ...уката, която ги интересува, да обмѣнятъ ...и мнѣния, да разискватъ въпроси, да за...ъ лични сношения и пр. ...нѣща, които ...а иматъ значение за по-нататъшната ра...а всѣки единъ. Тѣзи лични срѣщи се ...ваха най-много въ увеселителнитѣ събрания ...реса, които ставаха почти всѣка вечерь.

...министративната работа на конгреса се за...ше въ вземането на редъ рѣшения, за ...рането на които постоянниятъ комитетъ се ...и да дѣйствува прѣдъ надлежнитѣ лица ...ждения. Тѣзи рѣшения трѣбваше да прѣ... по-рано прѣзъ секцията, която се зани...пециално съ дадени въпроси и послѣ да ... одобрени отъ цѣлия конгресъ. Между ...ята трѣбва да отбѣлѣжимъ слѣднитѣ:

...да се назначи една постоянна комисия, ...да изработи еднообразни положения за ...но-медицинската служба;

...бра се една 15-членна комисия, която ...занимае съ по-нататъшното изучване въ...ърху сексуалното поучение въ училищата;

...да се дѣйствува за образуването на едно ...ародно бюро за свѣдѣния по училищната ... хигиена, за обработването на общи учи...тели, а така сѫщо да дава срѣдъ умѣ...награждение литературни свѣдѣния по ...ата хигиена. То трѣбва да се грижи и ...ането на международни училищно-хи...и положения;

... се наредятъ педагогическо-експеримен...аборатории при педагогическитѣ училища ...ниверситетитѣ; и

... се дѣйствува, щото училищата, а особно ...итѣ, да бѫдатъ построявани, дѣто е въз...на полето.

IV. Научната работа на конгреса.

А. Голѣмъ рискъ е да се говори още отъ сега за научната работа на конгреса. По-горѣ споменахъ нѣкои отъ причинитѣ, които не позволяватъ единъ общъ погледъ върху цѣлата научна работа на конгреса, между които най-важната бѣ — невъзможностьта да се слѣди всичко четено и говорено въ засѣданията на конгреса, понеже това ставаше едновременно на седемь мѣста. За да дамъ едно общо освѣтление върху характера на научната дѣятелность на конгреса, отъ една страна и — на моя отчетъ, отъ друга, азъ ще съобщя още нѣкои по-специални условия, при които се работѣше. Прѣди всичко рефератитѣ, които трѣбваше да се четатъ въ конгреса, не бѣха написани съобразно съ врѣмето, което се имаше на разположение. Благодарение на дългитѣ си реферати, мнозина референти трѣбваше накратко да скициратъ мислитѣ си, а написанитѣ реферати да дадатъ на бюрото, за да се напечататъ послѣ въ сборника на конгреса. Естествено, при такива случаи, изказанитѣ устно мисли изгубватъ малко или много отъ точностьта, съ която сѫ написани. Имаше и единъ такъвъ случай, гдѣто единъ референтъ, по една или друга причина, бѣ забравилъ реферата си и трѣбваше устно да изложи своитѣ мисли, макаръ и съ рискъ да се отклони отъ написаното, което послѣ ще се печати. Освѣнъ това, не всичко, що се говори въ този конгресъ, ще излѣзе напечатано тъй, както е говорено, защото, слѣдъ като едно лице изкажеше своето мнѣние устно, отъ страна на бюрото му се поднасяше единъ листъ, на който говорительтъ записва своето мнѣние. Това ставаше обикновено, слѣдъ като и други нѣкои сѫ говорили, поради което нищо не гарантираше, че написанитѣ мнѣния нѣма да се различаватъ отъ това, което устно е изказано и схванато отъ слушателитѣ. За да не говоря повече върху подобни прѣчки, азъ пристѫпвамъ къмъ излагане дѣятелностьта на тази секция, която имахъ възможность да посѣщавамъ редовно.

Въпросната секция се занимаваше съ *хигиената на обучението и хигиената на разнитѣ видове училищни заведения* — интернати и пр. Тукъ се разисква по различни въпроси. Върху всѣки отдѣлно азъ ще се постарая да прѣдамъ накратко всичко по-важно отъ казаното.

В. Рефератитѣ и рѣчитѣ бѣха групирани тъй, щото теми по единъ сѫщъ въпросъ да бѫдатъ турени въ единъ прѣди обѣдъ или слѣдъ обѣдъ. Така въ първото прѣдобѣдно засѣдание бѣ туренъ на дневенъ редъ въпросътъ за *умственото преуморяване на учениците*. Върху този въпросъ говори най-напрѣдъ нервниятъ лѣкарь Dr. Benda отъ Берлинъ. Той изложи и разгледа условията въ германскитѣ училища и намира, че тази страна е най-взискателна по отношение на своитѣ ученици: никоя друга страна не налага на ученицитѣ си изучването на толкова много учебенъ материалъ.

както Германия. Той намира, че не е хигиенически да се оставятъ ученицитѣ да работятъ повече отъ 6—7 часа на день, а между това германската държава налага повече работа на своята учеща младежь. Даже и най-новитѣ училища, каквито сѫ Франкфуртското и Алтонското не падатъ по-долу въ своитѣ изисквания. До когато въ Швеция 25% отъ ученицитѣ свръшватъ срѣдното си образование въ изискваната възрасть, въ Прусия на тази възрасть свръшватъ едва 43%. Той се пита, съ какво здравие и съ каква подготовка свръшватъ тѣ и намира, че подъ тежестьта на непоносимия трудъ голѣмо число ученици напускатъ гимназиитѣ или свръшватъ образованието си въ опрѣдѣленото врѣме, като се излагатъ на най-голѣми страдания, особно тѣзи, които сѫ по-чувствителни. Отъ всички ученици, които слѣдватъ, 70% сѫ нервно-болни. Но не само голѣмитѣ изисквания къмъ ученицитѣ сѫ причина на това. Една отъ причинитѣ, която, по-край горнитѣ, най-много влияе върху разпространението на нервнитѣ болести, е слѣдъ-обѣдното учение. Въ Дания, дѣто нѣма слѣдъ-обѣдни занятия, процентътъ на нервно-болнитѣ е много по-малъкъ отъ този въ Прусия.

За прѣкратяване на това зло и за ограничение на безконтролното разширочение на учебния материалъ авторътъ прѣдлага нѣколко тези, които ще изложа тукъ накратко.

Първо, да се опрѣдѣли една международна мѣрка за цѣльта на обучението въ срѣднитѣ училища, защото само по този начинъ, казва той, надпрѣварващитѣ се нации ще могатъ малко да ограничатъ изискванията си къмъ учещата младежь. Сега всѣка една нация се стреми да изкара своитѣ ученици по-силни отъ другитѣ и затова имъ налага по-вече задължения и по-голѣми задачи; а ако се направи единъ такъвъ международенъ контролъ, нацитѣ ще бѫдатъ ограничени, и прѣтрупванията прѣмахнати.

Второ, да се наредятъ статистически изслѣдвания за способноститѣ на ученицитѣ. Тѣзи изслѣдвания да се отнасятъ както до височината на способноститѣ, така и до тѣхния видъ. Чрѣзъ това ще може да се прѣмахне празното понятие «срѣденъ ученикъ,» а сѫщо и да се опрѣдѣлятъ тѣзи учебни прѣдмети, къмъ които ученицитѣ иматъ най-голѣмъ интересъ. Прѣдмети, които ученицитѣ, въпрѣки голѣмитѣ си усилия, не могатъ да изучватъ, трѣбва да се изхвърлятъ изъ училището или да се съкратятъ. Тѣзи изслѣдвания той прѣдлага да се извръшватъ въ пансионитѣ или въ такива кѫщи, дѣто възпитательтъ има възможность да наблюдава ученика, когато работи непрѣсилено.

Трето, да се прѣмахнатъ матуритѣ и изпититѣ, като врѣдни отъ хигиеническо и психологическо гледище.

Четвърто, понеже лишаването отъ едно по-високо образование се счита за социална деградация, което принуждава и по-малко способ ученици да се прѣсилватъ, то трѣбва да с редятъ специални класове и училища, дѣ се дава възможность и на по-слабитѣ мла да свръшватъ срѣдно образование съ по-. прѣсилване. Въ такива класове и училища т да има по-малко ученици, и обучението въ да бѫде повече индивидуално.

Пето, да се отдава еднакво внимание н лесното развитие, както и на душевнотс тази цѣль трѣбва прѣзъ всѣка седмиц се употрѣбяватъ нѣколко слѣдобѣди за г стика и игри, като не се даватъ за това никакви домашни задачи на ученицитѣ и се щото слѣдъ напрегната физическа работа се извръшва напрегната душевна работа, пс и физическата еднакво уморява нервитѣ, и душевната.

Шесто, училището трѣбва да даде въз ность, както на дѣтската душа, така и на ското тѣло да си отпочинатъ. За тази цѣ ученицитѣ не трѣбва да се даватъ никакв машни работи за недѣлнитѣ дни. Тѣзи праз трѣбва да сѫ дѣйствителни праздници за у цитѣ; но понеже е нуждно да се извръш домашни работи, съчинения или други, се опрѣдѣля за тази цѣль другъ свободенъ прѣзъ седмицата, както това е постигнат нѣкои други страни напр. католическитѣ, четвъртъкътъ е свободенъ. По сѫщитѣ съ жения не трѣбва да се насрочватъ никакв риозни ученически работи за понедѣлникъ

Седмо, сегашнитѣ цѣли, които срѣднитѣ лища си поставятъ, принуждаватъ ученици оставатъ въ тѣхъ чакъ до зрѣлата си възр когато тѣ твърдѣ силно чувствуватъ строгс на дисциплината. Това разваля тѣхното дуі разположение и твърдѣ много ги прѣумор нѣщо врѣдно за развитието имъ. Ето защс лищната дисциплина прѣзъ послѣднитѣ гс трѣбва да бѫде по-свободна, обучението направи по-свободно и напълно индивиду като се оставятъ ученицитѣ свободни да нимаватъ съ тѣзи прѣдмети, които ги увл и интересуватъ.

Втори рефератъ по този въпросъ държа фесоръ Dr. Schwend отъ Щудгартъ.

Той е тъй сѫщо убѣденъ, че сѫществува прѣтрупване на ученицитѣ въ срѣднитѣ учи и счита за необходимо едно намаление на и ванията, които тѣзи училища налагатъ на сі питомци. Това намаление ще се постигне прѣмахването на всички учебни материи, влияятъ за развитието на паметьта за сі на чувството, волята и разума, и то как постѫпи по слѣдния начинъ: а) като се ничи числото на изпититѣ, а изпититѣ по прѣдмети, които се основаватъ прѣимущес на паметьта, съвършено се прѣмахнатъ; прѣподаване на всички прѣдмети да изискватъ отъ ученицитѣ такива нѣща, и

...готвятъ разбирането на по-нататъшния ... нито пъкъ се срѣщатъ по-нататъкъ; ...ния материалъ по историческитѣ прѣд... се съкрати всичко, що не се разбира ...цитѣ и не възбужда тѣхния интересъ, ...о нѣма съприкосновение съ настоящия ... не служи за разбирането на днешни... Учебниятъ материалъ по история ...а състои само отъ това, що живѣе, ...ъ това, що не може да се задържи ... време въ паметьта, като напр. тери... ...нѣмения, подробноститѣ на съ... ...отъ народната история или отъ не... ...на другитѣ страни. Като материали ...ствено значение, които трѣбва да се ... той счита тѣзи отъ литературния и ... живота на народитѣ. Историческото ... трѣбва да захваща много по-късно, ...о сега — въ горнитѣ класове, защото дѣ... ...долнитѣ класове още не могатъ да раз... ...орическото образователно съдържание ...шение на езиковното обучение изисква ...ъ връзъ всички граматически подроб... ...разнения, които се отнасятъ до по-рѣдки ...ивъ, фрази, и пр. с.) Отъ матема... ...обучение както при писмата така и ... математика — да се изхвърли всичко ...о не стои въ свързка съ общото обу... ...р. сферическата тригонометрия. Той ... е възможно едно съкращение и въ ... по реалното обучение въ горнитѣ ...и материалъ трѣбва да се изучава, като ...ки, а не като реалистиченъ. Прокарването ... тѣзи мѣрки твърдѣ много зависи отъ ... системата на изпититѣ, било като се ... било като се ограничатъ, защото тѣ ... уморяватъ учениците и заедно съ пр... ...ически последствия. Изпититѣ карат ... да прѣнебрѣгнатъ тѣзи прѣдмети, по ... се изпитва, а също убиватъ интереса ...витѣ прѣдмети, по които се изпитва ... тѣзи два реферата станаха нѣкои раз... отъ които азъ ще прѣдамъ само ...ото.

...р. Burt казва, че за извадата рефе... ...ругането на учениците е единъ фактъ, ... него то съществува само като единъ ... Той мисли, че не е лесно да ка... ...ли действително съществува подобно ...ние. Ние нѣмаме критерий, отъ който ...ъ дали действително учениците са ...и или не. Напротивъ, ние виждаме, че ...и отъ учениците работятъ при сегаш... ...ни обременителни условия и нещо въ ...ли че съ това се прѣкратява ... ...учение. Отъ друга страна, ние не мо... ...основаваме на мнѣнието на родителитѣ, ...ито казватъ, че дѣцата имъ много ... други казватъ противното, също не ...е се основаваме на мнението на учи... ...ато не може единъ учитель, който ... не по неговия прѣдметъ прѣтоварването ...а такова по другитѣ прѣдмети, че не той

прѣтрупва ученицитѣ, а другитѣ. Той обръща внимание на това, че образованието като всѣка една работа, е мъчно и изисква напрѣгане отъ страна на ученицитѣ, че безъ това напрѣгане тѣ не могатъ да се приготвятъ за сериозна работа въ живота. Въ резултатъ той намира, че въпросътъ за прѣтрупване на ученицитѣ е единъ въпросъ за подготовката на учителитѣ. Отъ послѣднитѣ зависи какъ ще прѣподаватъ материала, за да не прѣтрупватъ ученицитѣ. Единъ учитель може да прѣподава дадена материя по начинъ, по който да не прѣтоварва ученицитѣ, когато другъ неопитенъ може да прѣподава сжщата материя, като ги измъчва.

Други единъ говоритель Д-ръ Lay изказа на развие по-подробно послѣдната мисъль на прѣжеговорившия, именно че въпросътъ за прѣтрупването на ученицитѣ е повече въпросъ за метода на обучението. Отъ методическата подготовка на учителя зависи дали ще се прѣтрупватъ ученицитѣ или не.

Д-ръ Wildermuth (лѣкарь по нервнитѣ болести) държа специаленъ рефератъ, обявенъ отъ порано, върху отношението на училището къмъ нервнитѣ болести. Той е правилъ собствени изслѣдвания върху заболѣвания на ученицитѣ, като се старае да намѣри причинитѣ на това и да отговори на въпроса доколко училището е виновно за него. Отъ тѣзи изслѣдвания той намѣрилъ, че въ ученицитѣ не съществува разстройство на нервитѣ, а само нервна слабость, причината на която изобщо въ единъ случай не лежи въ училището, а въ наслѣдственото прѣдразположение — резултатъ на пиянство или друга болесть у родителитѣ. На това основание той отхвърля мнѣнието, че въ училището съществува нѣкакво прѣтрупване на ученицитѣ, слѣдователно не намира за нужно да се взематъ каквито и да било мѣрки, за да се прѣмахне едно фиктивно зло — прѣуморяването. Единствената причина за нервнитѣ слабости той намира въ това, че ученицитѣ нѣматъ ясно понятие за своя дългъ при изпълнение на каквато и да било задача, и затова при изпълнението не ангажиратъ всичкитѣ си сили и енергия. Въ казармитѣ и въ други заведения, дѣто както напр. войницитѣ иматъ прѣдъ очитѣ си ясно своя дългъ, тамъ не съществува никакво нервно прѣтрупване и никакви нервни болести.

Това сж рефератитѣ и по-важнитѣ разисквания върху този въпросъ. Както се вижда отъ съобщеното по-горѣ, не се изтъкна една обща мѣрка, по която може да се установи, кога ученицитѣ сж уморени, прѣтрупани и кога не уморени, непрѣтрупани. Също така въпросъ е дали обучението е причина на нервнитѣ заболѣвания или всички други условия домашни, наслѣдствени, обществени и др. Не може съ голѣма сигурность да се отдаде всичката причина на нервнитѣ заболѣвания на училището. Въ това отношение, както мнѣнията на родителитѣ, така и мнѣнията на учителитѣ се оказватъ несъ...

турни. При все това отъ тѣзи разисквания изпъкватъ нѣкои въпроси, които могатъ да иматъ значение за по-нататъшното развитие на въпроса. Първо, всички признаватъ, че кога ученицитѣ работятъ по наклонность и съ удоволствие, тѣ не се отдалечаватъ отъ своитѣ индивидуални и социални длъжности; че самата природа на ученика го тика къмъ образователната цѣль. Въ това основно положение може да се намѣри и начиньтъ за разрѣшението на въпроса. споредъ прѣдложението на Д-ръ Benda, именно, като се наблюдаватъ лица, които работятъ при тѣзи условия и послѣ отъ изучването на тѣхнитѣ работи да се намѣри и мѣрката на изискванията, които трѣбва да се налагатъ на ученицитѣ. Не ще съмнение, че тази мѣрка нѣма да бѫде еднаква за всички ученици, а напълно съобразна съ тѣхната индивидуалность.

Второ, всички признаватъ, че методитѣ на прѣподаването иматъ голѣмо значение за прѣтрупването на ученицитѣ, т. е. че една и сѫща материя може да се прѣподаде по единъ утекчителенъ и уморителенъ за ученицитѣ начинъ и обратно.

Колкото за прѣдложението да се нареди едно международно бюро, което да се занимае съ въпроса за регулирането на училищнитѣ задачи въ всичкитѣ нации, може да се каже, че то не намѣри никакви подражатели. И твърдѣ естествено, защото въпросътъ за училищнитѣ изисквания е въпросъ за по-голѣмъ успѣхъ въ международната културна борба, дѣто всѣка нация се стреми да се постави на една по-голѣма височина, отколкото всѣка друга и както не е възможно чрѣзъ международни институти да се ограничаватъ размѣритѣ, до които всѣка една нация трѣбва да напрѣга своитѣ физически сили, така не е възможно да се ограничаватъ и размѣритѣ, до които тя трѣбва да напрѣга своитѣ духовни сили. .

С. Въ второто засѣдание на секцията се държаха реферати и направиха разисквания върху въпроса за *хигиената на пансионитѣ*.

Д-ръ Juba, лѣкарь въ Буда-Пеща, направи едно описание на унгарскитѣ интернати и тѣхното историческо развитие. Защо въ Унгария на много мѣста сѫ прѣдпочели пансионитѣ прѣдъ домашното възпитание, той обяснява съ нуждитѣ и условията, които сѫ сѫществували въ тази страна, именно, че за ученицитѣ, които дохождатъ отъ други градове, не могатъ да се намѣрятъ добрѣ уредени и сигурни въ морално отношение гостилници, отъ една страна, и отъ друга — поради скѫпотията на образованието, резултатъ на скѫпия животъ. Отначалото се уредили пансиони само за хранене, а послѣ, постепенно, покрай тѣхъ се уредили и цѣли пансиони, които се контролирали отъ училищния лѣкарь. Той е билъ задълженъ поне веднажъ въ годината да дава рапортъ до министерството за състоянието имъ. Задълженията на училищния лѣкарь не сѫ състояли само въ контролиране на пансионитѣ,

а и въ даване медицинска помощь, измѣра физическото развитие на пансионеритѣ и Това е най-важното отъ свѣдѣнията, които ференцътъ дава за уредбата на унгарскитѣ п сиони.

Много по-интересни сѫ свѣдѣнията, ко съобщи французкиятъ прѣдставитель Д-ръ Mathieu за наредбата на тѣхнитѣ пансиони дачата на неговия рефератъ състоеше въ тов да изложи произхождението на злинитѣ тѣзи институти, а тъй сѫщо и да покаже, жигѣ, които се вземать и би трѣбвало да вземать, за да се прѣмахнатъ тия злини. П чината за лошата наредба на френскитѣ инт нати референтътъ намира въ условията, които сѫ възникнали тѣ — повечето отъ т сѫ били създадени отъ Наполеонъ Бонапарта образени на казармитѣ. Тѣ сѫ много години казармена дисциплина, поставени въ срѣдъ да, за да могатъ въ всѣки случай нача цитѣ да отиватъ на ревизия. Тукъ образован е поставено на много едностранчиви начал физическото образование е съвършено прѣ брѣгнато за смѣтка на научното и литературн Ученицитѣ извънредно сѫ прѣтрупвани съ бота. При цѣлата тази наредба личи едно осо разбиране задачитѣ на училището и възпитани Като образецъ за реформирането на френ китѣ пансиони сѫ послужили сѫществуващ частни пансиони. Всички добри страни, ко френското министерство на образованието е блюдавало въ тѣзи пансиони, сѫ били въве и въ държавнитѣ. Особно се отличилъ въ т отношение министърътъ Leygues; а най-важн подобрения сѫ извършени относително здани мѣстоположението и персонала. За направата хигиенични и свѣтли здания сѫ били хар до 10,000,000 л. и тѣ сѫ били строени не въ срѣдата на градоветѣ, а въ края или въ лето. По отношение на персонала сѫ били правени голѣми подобрения въ надзирателс институтъ. Отначало надзирателитѣ били на чавани съ единствената задача да помагатъ ученицитѣ при приготовление на уроцитѣ. Тѣзи репетитори, чувствувайки своето нез положение спрѣмо ученицитѣ, недоволни своето положение, не изпълнявали добрѣ сво длъжности. По-послѣ обаче за надзиратели назначавали хора, достатъчно подготвени д нимаватъ умѣло въпроснитѣ длъжности. Об тенденция, която се прѣслѣдвала съ всички п подобрения състояла въ това — да се отъ пансиони-казарми въ пансиони-сѣмейства. по-голѣма илюстрация на даденитѣ свѣ служи съобщението на директора на лице canal, който самъ не присѫтствуваше, обаче държанието на реферата му бѣ съобщен кратко отъ прѣждеговорившия. Той описва вия лицей, който споредъ него е едно отъ смѣлитѣ прѣдприятия на френското министер на просвѣщението относително подобрението интернатитѣ. Този лицей се намира въ околн на Парижъ и костува 10,000,000 фр.

зания, забѣтѣзани въ частнитѣ интернати. вуватъ и въ него, нѣщо повече: въ него о важното подобрение въ морално отношение, състои въ въвеждането на дисциплинитѣ ъ при възпитанието на ученицитѣ. Споредъ редба на по-възрастнитѣ ученици се прѣ- ъ ученици отъ по-долнитѣ класове, — и ѣ иматъ грижата и отговорностьта за тѣх- ъководене. Освѣнъ това ученицитѣ отъ та давали всѣки мѣсецъ литературно-му- забавления, на които се канѣли ро- ѣ, а така сжщо и външни лица, и начинъ се давало възможность на въ- итѣ отъ интерната да влизатъ въ об- още отъ училищната скамейка, като ѣменно се упражнявать и въ добри об- Другъ единъ отъ французкитѣ прѣдста- побърза да направи друго допълнение и ение върху интернатитѣ, а така сжщо и сни тѣхното сжществувание и тѣхното ие. Неговитѣ обяснения се отнасятъ до то:

ъ Франция числото на пансионитѣ нама- числото на ученицитѣ въ тѣхъ не расте; уга страна голѣма часть отъ ученицитѣ въ частни кжщи и отива въ пансиона храна и занимание. Така че, ако се вземе о на ученицитѣ въ вънитѣ пансиони, ще я, че то се значително намалява.

Като втора точка отъ неговото обяснение осътъ — дали трѣбва и възможно ли е прѣмахнатъ интернатитѣ. Той намира, че по исторически причини интернатитѣ за и не трѣбва да изчезнатъ въ Франция. що и френското министерство на просвѣ- то не се стреми да ги унищожи, но да и ри.

По въпроса за отношенията на родителитѣ одобрената на министерството той каза, дината се отнася недовѣрчиво къмъ тѣзи ения. Министерството харчи голѣми суми саането пансионитѣ на полето, но роди- прѣдпочитатъ да пращатъ дѣцата си въ нитѣ изъ града. За въпросния лицей ми- ството е изхарчило 10,000,000 фр., обаче дото не намѣрили нуждното число дѣца, то откритъ. И до сега даже липсятъ не- пълнатъ това число ученици, за което е значенъ.

По сжщия въпросъ се чете рефератъ и отъ Drochlar, директоръ на една гимназия въ съ. Неговиятъ рефератъ «държавнитѣ пан- съ училищни класове на полето» имаше за да обясни положението на сегашнитѣ пан- въ Русия, да посочи тѣхнитѣ неудобства и итѣ мѣрки, за по-скорошното имъ подо- . За кавказкитѣ пансиони той се произнася неудобрително. Ученицитѣ, които идатъ ъ други градове, сж били настанявани въ о и здравословно отношение, както въ гос- итѣ, така и въ кжщитѣ, обаче и въ пан- ѣ не били поставени твърдѣ добрѣ: по 700 или 800 ученика въ обща стая на занима- ние, безъ свободно врѣме, безъ разходки и фи- зически упражнения. Ако училищната работа е причина за разваляето на ученическото здраве, би трѣбвало да се очаква, че ученицитѣ въ Кав- казъ ще бждатъ най-здрави, понеже най-малко работятъ, обаче оказва се, че тѣ никакъ не сж здрави, понеже външнитѣ условия сж много лоши. Това зло би се прѣмахнало, мисли рефе- рентътъ, ако се изнесатъ пансионитѣ на полето и се наредятъ по единъ свободенъ начинъ, като се застжпи и физическата работа и се даде въз- можность на ученицитѣ не само да ходятъ на разходка, но да събиратъ цвѣтя и растения, да се прѣдаватъ на спортове, да обработватъ градини и пр. Това въ значителна степень ще спомогне и за напрѣдностьта при обучението. Дисципли- ната въ тѣзи заведения може да се подобри, като се разпрѣдѣлятъ ученицитѣ въ разни зда- ния по възрастьта: по-малкитѣ въ едни, а по-го- лѣмитѣ въ други. Пансионитѣ да не сж голѣми казарми, но да се състоятъ отъ нѣколко отдѣлни сгради, всѣка една прѣдназначена за 20—25 уче- ника. Въ всѣко такова здание да живѣе и единъ жененъ учитель съ семейството си наедно съ ученицитѣ. По такъвъ начинъ цѣлото училище ще бжде единъ видъ село. Той мисли, че раз- носкитѣ за уреждането на пансионитѣ въ такъвъ духъ нѣма да бждатъ много голѣми — само по сто (100) рубли на ученикъ, малко повече отъ колкото сега плаща руското правителство за своитѣ стипендиати. Изпълнението на неговия проектъ, мисли той, ще стане много лесно.

Отъ разискванията, станали по тѣзи рефе- рати, ще приведа само мнѣнието изказано отъ Тронеръ, директоръ на едно заведение за не- дъгави дѣца въ Йена. Той обърна внимание и върху етическата хигиена на интернатитѣ. Зна- чението на тѣлесната хигиена лесно се узнава отъ всички. Ако извѣстенъ ученикъ се е ока- залъ слабъ, достатъчно е да се остави да лежи на легло, да се храни добрѣ, за да се усили въ кратко врѣме. Обаче важна е и интелектуалната хигиена, защото само тя дава сила и нравствено значение, което може да се при- ложи, което може да даде възможность на фи- зическитѣ способности да се развиятъ. Но най- важно въ това отношение е етическата хигиена, тая хигиена, която се отнася до чувствата и до волята. Отъ спазването правилата на тая хи- гиена зависи въ най-голѣма степень успѣхътъ въ всѣко отношение. Да се пази щото чувствата и волята да зѣлето да бждатъ всѣкога по добро разположение е твърдѣ важно за силата на духа. Не трѣбва да се мисли, че това раз- положение на духа е безсилно, понеже като не се правятъ прѣстанали отъ криминаленъ ха- рактеръ, защото не всички, които търпятъ нрав- ствени страдания, отиватъ прѣдъ сждилищата. Нарушение правилата на етическата хигиена може да стане въ всѣка една работа, която се из- вършва въ училището, особено прѣзъ обуче- нието, което постѣжението се основава само на

турни. При все това отъ тѣзи разисквания изпъкватъ нѣкои въпроси, които могатъ да иматъ значение за по-нататъшното развитие на въпроса. Първо, всички признаватъ, че кога ученицитѣ работятъ по наклонность и съ удоволствие, тѣ не се отдалечаватъ отъ своитѣ индивидуални и социални длъжности, че самата природа на ученика го тика къмъ образователната цѣль. Въ това основно положение може да се намѣри и начинътъ за разрѣшението на въпроса, споредъ прѣдложението на Д-ръ Berdа, именно, като се наблюдаватъ дѣца, които работятъ при тѣзи условия и послѣ отъ изучването на тѣхнитѣ работи да се намѣри и мѣрката на изискванията, които трѣбва да се налагатъ на ученицитѣ. Не ще съмнение, че тази мѣрка нѣма да бѫде еднаква за всички ученици, а напълно съобразна съ тѣхната индивидуалность.

Второ, всички признаватъ, че методитѣ на прѣподаването иматъ голѣмо значение за прѣтрупването на ученицитѣ, т. е. че една и сѫща материя може да се прѣподаде по единъ утекчителенъ и уморителенъ за ученицитѣ начинъ и обратно

Колкото за прѣдложението да се нареди едно международно бюро, което да се занимае съ въпроса за регулирането на училищнитѣ задачи въ всичкитѣ нации, може да се каже, че то не намѣри никакви подражатели И твърдѣ естествено, защото въпросътъ за училищнитѣ изисквания е въпросъ за по-голѣмъ успѣхъ въ международната културна борба, гдѣто всѣка нация се стреми да се постави на една по-голѣма височина, отколкото всѣка друга и както не е възможно чрѣзъ международни институти да се ограничатъ размѣритѣ, до които всѣка една нация трѣбва да напрѣга своитѣ физически сили, така не е възможно да се ограничатъ и размѣритѣ, до които тя трѣбва да напрѣга своитѣ духовни сили.

С. Въ второто засѣдание на секцията се държаха реферати и направиха разисквания върху въпроса за *хигиената на пансионитѣ*.

Д-ръ Juba, лѣкарь въ Буда-Пеща, направи едно описание на унгарскитѣ интернати и тѣхното историческо развитие Защо въ Унгария на много мѣста сѫ прѣдпочели пансионитѣ прѣдъ домашното възпитание, той обяснява съ нуждитѣ и условията, които сѫ сѫществували въ тази страна, именно, че за ученицитѣ, които дохождатъ отъ други градове, не могатъ да се намѣрятъ добрѣ уредени и сигурни въ морално отношение гостилници, отъ една страна, и отъ друга — поради скѫпотията на образованието, резултатъ на скѫпия животъ Отначалото се уредили пансиони само за хранене, а послѣ, постепенно, покрай тѣхъ се уредили и цѣли пансиони, които се контролирали отъ училищния лѣкарь. Той е билъ задълженъ поне веднажъ въ годината да дава рапортъ до министерството за състоянието имъ. Задълженията на училищния лѣкарь не сѫ състояли само въ контролиране на пансионитѣ, а и въ даване медицинска помощь, надзира физическото развитие на пансионеритѣ и Това е най-важното отъ свѣдѣнията, които референтътъ дава за уредбата на унгарскитѣ пансиони.

Много по-интересни сѫ свѣдѣнията, ко съобщи французкиятъ прѣдставитель Д-ръ Mathieu за наредбата на тѣхнитѣ пансиони. дачата на неговия рефератъ състоеше въ това да изложи произхождението на злинитѣ тѣзи институти а тъй сѫщо и да покаже, китѣ, които се вематъ и би трѣбвало да вематъ, за да се прѣмахнатъ тия злини. П чината за лошата наредба на френскитѣ инт нати референтътъ намира въ условията, които сѫ възникнали тѣ — повечето отъ т сѫ били създадени отъ Наполеонъ Бонапарт образеца на казармитѣ. Тѣ сѫ многолюдни, казармена дисциплина, поставени въ срѣдъ да, за да могатъ въ всѣки случай нача цитѣ да отиватъ на ревизия. Тукъ образован е поставено на много едностранчиви начал физическото образование е съвършено прѣ брѣгнато за смѣтка на научното и литературно Ученицитѣ извънредно сѫ прѣтрупвани съ бота. При цѣлата тази наредба личи едно осо разбиране задачитѣ на училището и възпитание Като образецъ за реформирането на франц китѣ пансиони сѫ послужили сѫществуващ частни пансиони. Всички добри страни, ко френското министерство на образованието е блюдавало въ тѣзи пансиони, сѫ били въвел и въ държавнитѣ. Особно се отличилъ въ т отношение министерътъ Leygues, а най-важн подобрения сѫ извършени относително стани мѣстоположението и персонала За направат хигиенични и свѣтли здания сѫ били харч до 10,000,000 л. и тѣ сѫ били строени не въ срѣдата на градоветѣ, а въ края или въ лето. По отношение на персонала сѫ били правени голѣми подобрения въ надзирател институтъ Отначало надзирателитѣ били на чавани съ единствената задача да спомагатъ ученицитѣ при приготовление на уроцитѣ Тѣзи репетитори, чувствуващи своето незав положение спрѣмо ученицитѣ, недоволни своето положение, не изпълнявали добрѣ сво длъжности. По-послѣ обаче за надзиратели назначавали хора, достатъчно подготвени да нимаватъ умѣло въроснитѣ длъжности. Об тенденция, която се прѣслѣдвала съ всички подобрения състояла въ това — да се отъ пансиони-казарми въ пансиони-сѣмейства по-голѣма илюстрация на даденитѣ свѣ служи съобщението на директора на лице сайл, който самъ не присѫтствуваше, обаче държанието на реферата му бѣ съобщено кратко отъ прѣждеговорившия. Той описва вия лицей, който споредъ него е едно отъ смѣлитѣ прѣдприятия на френското министерс на просвѣщението относително подобрението интернатитѣ Този лицей се намира въ околност на Парижъ и коства 10,000,000 фр Въ

ения, забѣлѣзани въ частнитѣ интернати, явяватъ и въ него, нѣщо повече: въ него но важно подобрение въ морално отношение, състои въ въвеждането на английскитѣ при възпитанието на ученицитѣ. Споредъ наредба на по-възраститѣ ученици се прѣ-ятъ ученици отъ по-долнитѣ класове, — и тѣ иматъ грижата и отговорностьта за тѣх-ръководене. Освѣнъ това ученицитѣ отъ ата давали всѣки мѣсецъ литературно-му-ни забавления, на които се канѣли ро-итѣ, а така сжщо и външни лица, и и начинъ се давало възможность на вън-шнитѣ отъ интерната да влизатъ въ об-о ние отъ училищната скамейка, като врѣменно се упражнявать и въ добри об-. Другъ единъ отъ французкитѣ прѣдста-побърза да направи друго допълнение и ение върху интернатитѣ, а така сжщо и ясни тѣхното сжществувание и тѣхното ние. Неговитѣ обяснения се отнасятъ до ело:

Въ Франция числото на пансионитѣ нама-числото на ученицитѣ въ тѣхъ не расте; руга страна голѣма часть отъ ученицитѣ въ частни кжщи и отива въ пансиона храна и занимание. Така че, ако се вземе о на ученицитѣ въ пълнитѣ пансиони, ще ви, че то се значително намалява.

Като втора точка отъ неговото обяснение росътъ — дали трѣбва и възможно ли е прѣмахнатъ интернатитѣ. Той намира, че по исторически причини интернатитѣ а и не трѣбва да изчезнатъ въ Франция. ачно и френското министерство на просвѣ-то не се стреми да ги унищожи, но да ги ри.

По въпроса за отношенията на родителитѣ подобренията на министерството той каза, бликата се отнася недовѣрчиво къмъ тѣзи рения. Министерството украи голѣми суми асянето пансионитѣ на полето, но роди-прѣдпочитатъ да държатъ дѣцата си въ китѣ вънъ града. За въпросния лицей ми-рството е изхарчило 1000000 фр., обаче лкото не намѣрили нуждното число дѣца, го открията. И до сега даже лицеятъ не тигнатъ това число ученици, за което е назначенъ.

ху сжщия въпросъ се чете рефератъ и отъ Deuchlar, директоръ на една гимназия въ кѣ. Неговиятъ рефератъ «държавнитѣ пан-съ училищни класове на полето» имаше за да обясни положението на сегашнитѣ пан-въ Русия, да посочи тѣхнитѣ неудобства и итѣ мѣрки, за по-скорошното имъ подо-е. За кавказкитѣ пансиони той се произнася неудобрително. Ученицитѣ, които идатъ отъ долнитѣ градове, сж били застрашавани въ но и здравословно отношение, както въ гос-итѣ, така и въ кжщитѣ, обаче и въ пан-итѣ не били поставени твърдѣ добрѣ: по 700 или 800 ученика въ обща стая на занима-ние, безъ свободно врѣме, безъ разходки и фи-зически упражнения. «Ако умствената работа е причина за развалянето на ученическото здраве, би трѣбвало да се очаква, че ученицитѣ по Кав-казъ ще бждатъ най-здрави, понеже най-малко работятъ, обаче оказва се, че тѣ никакъ не сж здрави, понеже външнитѣ условия сж много лоши». Това зло би се прѣмахнало, мисли рефе-рентътъ, ако се изнесатъ пансионитѣ на полето и се наредятъ по единъ свободенъ начинъ, като се застжпи и физическата работа и се даде въз-можность на ученицитѣ не само да ходятъ на разходка, но да събиратъ цвѣтя и растения, да се прѣдаватъ на спортове, да обработватъ градини и др. Това въ значителна степень ще спомогне и за напрѣдъка при обучението. Възпита-нието въ тѣзи заведения може да се подобри, като се размѣстятъ ученицитѣ въ разни зда-ния по възрасть: по-малкитѣ въ едни, а по-го-лѣмитѣ въ други. Пансионитѣ да не сж голѣми казарми, но да състоятъ отъ нѣколко отдѣлни сгради, всѣка една прѣдназначена за 20—25 уче-ника. Въ всѣко такова здание да живѣе и единъ женень учитель съ сѣмейството си наедно съ ученицитѣ. По такъвъ начинъ нѣкое училище ще бжде единъ видъ село. Той мисли, че раз-носкитѣ за уреждането на пансионитѣ въ такъвъ духъ нѣма да бждатъ много голѣми — само по сто (100) рубли на ученикъ, малко повече, отъ колкото сега плаща руското правителство за своитѣ стипендианти. Изпълнението на неговия проектъ, мисли той, ще стане много лесно.

Отъ разискванията, станали по тѣзи рефе-рати, ще приведа само мнѣнието изказано отъ Гроперъ, директоръ на едно заведение за не-дъгави дѣца въ Иена. Той обърна внимание и върху етическата хигиена на интернатитѣ. Зна-чението на тѣлесната хигиена лесно се увижда отъ всички. Ако извѣстенъ ученикъ се е ока-залъ слабъ, достатъчно е да се остави да лежи на легло, да се храни добрѣ, за да се усили въ кратко врѣме. Обаче важна е и интелектуалната хигиена, защото само това знание има сила и правилно значение, което може да се при-ложи, което може да даде възможность на фи-зическитѣ способности да се развиятъ. По-най-важно въ това отношение е етическата хигиена, тази хигиена, която се отнася до чувствата и до волята. Отъ спазването правилата на тази хи-гиена зависи въ най-голѣма степень успѣхътъ въ всѣко отношение. Да се пази щото чувствата и волята на дѣтето да бждатъ всѣкога въ добро разположение е твърдѣ важно за силата на духа. Не трѣбва да се мисли, че това раз-положение на духа е достигнато, щомъ като не се правятъ прѣстжпления отъ криминаленъ ха-рактеръ, защото не всички, които търпятъ прав-ствени страдания, отиватъ прѣдъ сждилищата. Нарушение правилата на етическата хигиена може да стане въ всѣка една работа, която се из-вършва въ училището, особно чрѣзъ обуче-нието, когато послѣдното се основава само на

гурии. При все това отъ тѣзи разисквания изпъкватъ нѣкои въпроси, които могатъ да иматъ значение за по-нататъшното развитие на въпроса. Първо, всички признаватъ, че кога ученицитѣ работятъ по наклонность и съ удоволствие, тѣ не се отдалечаватъ отъ своитѣ индивидуални и социални длъжности, че самата природа на ученика го тика къмъ образователната цѣль. Въ това основно положение може да се намѣри и начинътъ за разрѣшението на въпроса, споредъ прѣдложението на Д-ръ Benda, именно, като се наблюдаватъ тѣзи, които работятъ при тѣзи условия и послѣ отъ изучването на тѣхнитѣ работи да се намѣри и мѣрката на изискванията, които трѣбва да се налагатъ на ученицитѣ. Не ще съмнение, че тази мѣрка нѣма да бѫде еднаква за всички ученици, а напълно съобразна съ тѣхната индивидуалность.

Второ, всички признаватъ, че методитѣ на прѣподаването иматъ голѣмо значение за прѣтрупването на ученицитѣ, т. е. че една и сѫща материя може да се прѣподаде по единъ увлекателенъ и уморителенъ за ученицитѣ начинъ и обратно.

Колкото за прѣдложението да се нареди едно международно бюро, което да се занимае съ въпроса за регулирането на училищнитѣ задачи въ всичкитѣ нации, може да се каже, че то не намѣри никакви подражатели. И твърдѣ естествено, защото въпросътъ за училищнитѣ изисквания е въпросъ за по-голѣмъ успѣхъ въ международната културна борба, гдѣто всѣка нация се стреми да се постави на една по-голѣма височина, отколкото всѣка друга и както не е възможно чрѣзъ международни институти да се ограничатъ размѣритѣ, до които всѣка една нация трѣбва да напрѣга своитѣ физически сили, така не е възможно да се ограничатъ и размѣритѣ, до които тя трѣбва да напрѣга своитѣ духовни сили.

C. Въ второто засѣдание на секцията се държаха реферати и направиха разисквания върху въпроса за *хигиената на пансионитѣ*.

Д-ръ Juba, лѣкарь въ Буда-Пеща, направи едно описание на унгарскитѣ интернати и тѣхното историческо развитие. Защо въ Унгария на много мѣста сѫ прѣдпочетени пансионитѣ прѣдъ домашното възпитание, той обяснява съ нуждитѣ и условията, които сѫ сѫществували въ тази страна, именно, че за ученицитѣ, които дохождатъ отъ други градове, не могатъ да се намѣрятъ добрѣ уредени и сигурни въ морално отношение гостилници, отъ една страна, и отъ друга — поради скѫпотията на образованието, резултатъ на скѫпия животъ. Отначалото се уредили пансиони само за хранене, а послѣ, постѫпенно, покрай тѣхъ се уредили и цѣли пансиони, които се контролирали отъ училищния лѣкарь. Той е билъ задълженъ поне веднажъ въ годината да дава рапортъ до министерството за състоянието имъ. Задълженията на училищния лѣкарь не сѫ състояли само въ контролиране на пансионитѣ,

а и въ даване медицинска помощь, над
физическото развитие на пансионеритѣ
Това е най-важното отъ свѣдѣнията, ко
ферентътъ дава за уредбата на унгарски
сиони

Много по-интересни сѫ свѣдѣнията,
съобщи французкиятъ прѣдставитель Д-
Mathieu за наредбата на тѣхнитѣ пансио
дачата на неговия рефератъ състоеше въ
да изложи произхождението на злини
тѣзи институти а тъй сѫщо и да покаже
китѣ, които се вземать и би трѣбвало
вземать, за да се прѣмахнатъ тия злини
чината за лошата наредба на френскит
нати референтътъ намира въ условият
които сѫ възникнали тѣ — повечето от
сѫ били създадени отъ Наполеонъ Бона
образена на казармитѣ. Тѣ сѫ много ю
казармена дисциплина, поставени въ срѣ
да, за да могатъ въ всѣки случай н
цитѣ да отиватъ на ревизия. Тукъ образо
е поставено на много едностранчиви на
физическото образование е съвършено
брѣгнато за смѣтка на научното и литера
Ученицитѣ извънредно сѫ прѣтрупвани
бота. При цѣлата тази наредба личи едно
разбиране задачитѣ на училището и възпит
Като образецъ за реформирането на ф
китѣ пансиони сѫ послужили сѫществу
частни пансиони. Всички добри страни,
френското министерство на образованието
блюдавало въ тѣзи пансиони, сѫ били въ
и въ държавнитѣ. Особно се отличилъ
отношение министърътъ Leygues, а най-в
подобрения сѫ извършени относително з
мѣстоположението и персонала. За напра
хигиенични и свѣтли здания сѫ били
до 10,000,000 л. и тѣ сѫ били строени
въ срѣдата на градоветѣ, а въ края или
лето. По отношение на персонала сѫ ош
правени голѣми подобрения въ надзира
institутъ. Отначало надзирателитѣ били
чавани съ единствената задача да спомаг
ученицитѣ при приготовление на уроцит
Тѣзи репетитори, чувствувайки своето
положение спрѣмо ученицитѣ, недовол
своето положение, не изпълнявали добрѣ
длъжности. По-послѣ обаче за надзира
назначавали хора, достатъчно подготвени
нимаватъ умѣло въпроснитѣ длъжности.
тенденция, която се прѣслѣдвала съ всич
подобрения състояла въ това да с
отъ пансиони-казарми въ пансиони-сѣмейс
по-голѣма илюстрация на дадени тѣ сл
служи съобщението на директора на
сапаl, който самъ не присѫтствуваше, об
държанието на реферата му бѣ съоб
кратко отъ прѣждеговорившия. Той опи
вия лицей, който споредъ него е едно о
смѣлитѣ прѣдприятия на френското минис
на просвѣщението относително подобрен
интернатитѣ. Този лицей се намира въ око
на Парижъ и костува 10,000,000 фр.

...ния, забѣлѣзвани въ частнитѣ интернати, ...ватъ и въ него, нѣщо повече, въ него ...важно подобрение въ морално отношение, ...стои въ възпитанието на англиискитѣ ...при възпитанието на ученицитѣ. Споредъ ...редба на по-възрастнитѣ ученици се прѣ...тъ ученици отъ по-долнитѣ класове, — и ...иматъ грижата и отговорностьта за рѣ...ководене. Освѣнъ това ученицитѣ отъ ...а давали всѣки мѣсецъ литературно-му...забавления, на които се канѣли ро...ѣ, а така сѫщо и външни лица, и ...начинъ се давало възможность на въз...итѣ отъ интерната да взиматъ въ об...ние отъ училищната скамейка, като ...менно се упражнявать и въ добри об... Другъ единъ отъ французкитѣ прѣдста...побърза да направи друго допълнение и ...ние върху интернатитѣ, а така сѫщо и ...ни тѣхното сѫществуване и тѣхното ...ie. Неговитѣ обяснения се отнасятъ до ...то:

...ъ Франция числото на пансионитѣ нама... числото на ученицитѣ въ тѣхъ не расте, ...ата страна голѣма часть отъ ученицитѣ ...въ частни кѫщи и отива въ пансиона ...храна и занимание. Така че, ако се вземе ...на ученицитѣ въ пълнитѣ пансиони, ще ..., че то се значително намалява.

...кто втора точка отъ неговото обяснение ...есъть — дали трѣбва и възможно ли е ...рѣмахнатъ интернатитѣ. Той намира, че ...по исторически причини интернатитѣ ...а и не трѣбва да изчезнатъ въ Франция. ...но и френското министерство на просвѣ...о не се стреми да ги унищожи, но да ги ...а.

...о въпроса за отношенията на родителитѣ ...одобренията на министерството той каза, ...ката се отнася недовѣрчиво къмъ тѣхъ ...ния. Министерството харчи голѣми суми ...ането пансионитѣ на полето, но роди...прѣдпочитатъ да пращатъ дѣцата си въ ...итѣ на града. За въпросния живот ми...ството е изхарчило 10,000,000 фр., обаче ...лото не намѣрили нуждното число дѣца, ...о откриятъ. И до сега даже липсватъ не ...пълватъ това число ученици, за което е ...значенъ.

...ъ сѫщия въпросъ се чете рефератъ и отъ ...Dronnlar, директоръ на една гимназия въ ...ъ. Неговиятъ рефератъ „държавнитѣ пан...съ ученически класове на полето" имаше за ...а обясни положението на сегашнитѣ пан...въ Русия, да посочи тѣхнитѣ неудобства и ...итѣ мѣрки, за по-скорошното имъ подо...е. За кавказкитѣ пансиони той се произнася ...неудобрително. Ученицитѣ, които идатъ ...ъ дъвти градове, сѫ били застрашавани въ ...но здравословно отношение, както въ гос...итѣ, така и въ кѫщитѣ, обаче и въ пан...тѣ не били поставени твърдѣ добрѣ: по 700 или 800 ученика въ обща стая на занимание, безъ свободно врѣме, безъ разходки и физически упражнения. Ако училищната работа е причина за развалянето на ученическото здраве, би трѣбвало да се очаква, че ученицитѣ въ Кавказъ да бѫдатъ най-здрави, понеже най-малко работятъ, обаче оказва се, че тѣ никакъ не сѫ здрави, понеже външнитѣ условия сѫ много лоши. Това сѫ би се прѣмахнало, мисли референтътъ, ако се изнесатъ пансионитѣ на полето и се наредятъ по единъ свободенъ начинъ, като се застѫпи и физическата работа и се даде възможность на ученицитѣ не само да ходятъ на разходка, но да събиратъ цвѣтя и растения, да се прѣдаватъ на спортове, да обработватъ градини и др. Това въ значителна степень ще спомогне и за напрѣдъка при обучението. Дисциплината въ тѣзи заведения може да се подобри, като се разпрѣдѣлятъ ученицитѣ въ разни здания по възрасть: по-малкитѣ въ едни, а по-голѣмитѣ въ други. Помѣщенията да не сѫ голѣми казарми, но да състоятъ отъ нѣколко отдѣлни стаи, всѣка една прѣдназначена за 20—25 ученика. Въ всѣко такова здание да живѣе и единъ женень учитель съ сѣмейството си наедно съ ученицитѣ. По такъвъ начинъ цѣлото училище ще бѫде единъ видъ село. Той мисли, че разноскитѣ за уреждането на пансионитѣ въ такъвъ духъ нѣма да бѫдатъ много голѣми — само по сто (100) рубли на ученикъ, малко повече, отколкото сега плаща руското правителство за своитѣ стипендианти. И изпълнението на неговия проектъ, мисли той, не стане много лесно.

Отъ разискванията, ставали по тѣзи реферати, ще привета само мнѣнието изказано отъ Тропертъ, директоръ на едно заведение за недъгави дѣца въ Йена. Той обърна внимание и върху етическата хигиена на интернатитѣ. Значението на тѣлесната хигиена ясно се узнава отъ всички. Ако нѣкой ученикъ се е оказалъ слабъ, достатъчно е да се остави да лежи на легло, да се храни добрѣ, за да се усили въ кратко врѣме. Обаче важна е и интелектуалната хигиена, защото само тя ще има сила и правствено значение, което може да се пригодни, което може да даде възможность на физическитѣ способности да се развиятъ. Но найважно въ това отношение е етическата хигиена, тази хигиена, която се отнася до чувствата и до волята. Отъ спазването правилата на тази хигиена зависи въ най-голѣма степень успѣхътъ въ нѣкое отношение. Да се пази много чувствата и волята на дѣтето да бѫдатъ всѣкога въ добро разположение е твърдѣ важно за силата на духа. Не трѣбва да се мисли, че това разположение на духа е достигнато, щомъ като не се появятъ прѣстѫпления отъ криминаленъ характеръ, защото не всички, които търпятъ нравствени страдания, отиватъ прѣдъ сѫдилищата. Нарушение правилата на етическата хигиена може да стане въ всѣка една работа, която се извършва въ училището, особено чрѣзъ обучението, което досѣгнето се основава само на

фрази и състои въ пълнене главитѣ на ученицитѣ съ думи, съдържанието на които тѣ не разбиратъ.

Отъ тѣзи реферати и по-важни разисквания могатъ да се направятъ нѣкои обобщения, които се свеждатъ въ слѣдното: 1) многолюдието въ интернатитѣ се осжжда отъ всички. Въ това отношение страдатъ, както френскитѣ, така и рускитѣ интернати; 2) всички изказватъ мнѣние, щото интернатитѣ да се построяватъ въ края на градоветѣ, дѣто ще има повече мѣсто за ученицитѣ, а сжщо така и по-чистъ въздухъ. По този въпросъ секцията взема едно рѣшение, прието отъ общия конгресъ, което ще се отправи до разнитѣ власти, и 3) при вжтрѣшната уредба на пансионитѣ да се има прѣдъ видъ, щото всѣки възпитатель да има на разположение по-малко ученици и да се отнася къмъ тѣхъ напълно индивидуално. Съ други думи, идеята за сѣмейнитѣ пансиони е ржководеща идея, поддържана отъ всички.

D. Пристжпямъ къмъ третото засѣдание на секцията, въ което се разглеждаше въпросътъ за *съвмѣстното възпитание на момчета и момичета.*

По този въпросъ говори професоръ Al. Hertel отъ Копенхагенъ и дохожда отъ хигиеническа гледна точка до заключение, че съвмѣстното обучение на момчета и момичета, особно въ срѣднитѣ училища, е врѣдително. Неговитѣ основни положения сж слѣднитѣ: 1) физическото развитие на момичетата и момчетата, особно въ възрастьта на пубертета, е различно: то е по-бързо и по интензивно въ момичетата, отколкото въ момчетата. Ето защо не е възможно да се възпитаватъ по единъ и сжщи планъ, по една и сжща учебна програма. Това различие въ тѣхната физическа конструкция нѣма да се измѣни, ако даже се възпитаватъ по единъ и сжщи начинъ още отъ малки. 2) Момичетата сж по-слаби, страдатъ повече отъ анемия, нервни заболѣвания и пр., отколкото момчетата, слѣдователно прѣзъ тази възрасть не можемъ да изискваме сжщото отъ едничѣ и отъ другитѣ. За тѣзи различия между момчетата и момичетата не можемъ да сждимъ по отсжтствията имъ отъ училището, защото не по тѣзи причини обикновено се отсжтствува отъ училище. Отъ тукъ слѣдва, че отъ момичетата трѣбва да се изисква по-малко, да бждатъ освободени отъ нѣкои прѣдмети, или най-малко материята по тѣзи прѣдмети да се минава накратко, особно като се има прѣдъ видъ, че прѣзъ тази възрасть тѣ ще трѣбва да изучватъ и домакинство. 3) Трето едно различие, което сжществува между момичетата и момчетата, което различие говори сжщо противъ съвмѣстното възпитание, е по бързото узрѣване на първитѣ. Отъ факта, че тѣ по-бързо се женятъ, референтътъ прави заключение, че тѣхното образование трѣбва по-скоро да се свършва.

Професоръ Alb. Palmberg отъ Helsingfors (Финландия) въ своя рефератъ се отнася малко по друго-яче къмъ въпроса. Той мисли, че, въ-

прѣки различията между природата на моми
тата и момчетата, едно съвмѣстно възпита
е възможно, стига то да се индивидуализ
споредъ различията и особноститѣ на еди
и на другитѣ. Той цитира въ своя ре
ратъ нѣкои факти отъ опитностьта на н
вото отечество Финландия, дѣто съвмѣстн
възпитание въ гимназиитѣ и университет
сжществува още отъ 1883. год. Той казва
сега има 1600 момичета и 2000 момчета, ко
се учатъ заедно. Първата студентка е при
въ 1870. год., а въ 1890. год. числото е дос
нало 19. Отъ 1890. год. числото на студентк
се постоянно увеличавало и сега е достигнало
25% отъ всичкитѣ студенти. Въ историята
съвмѣстното възпитание референтътъ отбѣл
слѣдния фактъ: въ началото това образован
имало единъ характеръ, а послѣ съвършено
измѣнило. Първитѣ студентки сж били въ вс
отношение по-високо, отколкото по-посл
нитѣ: — 68% отъ първитѣ сж свършили вси
университетски изпити и по медицина, и
философия, а отъ сегашнитѣ студентки с
12% свръшватъ всички изпити. Сжщо т
и въ качеството на свидѣтелствата се за
лѣзва едно отпадване — прѣди 1890. год
студенткитѣ сж достигали до най-голѣмата
зура, когато въ 1891. г. само 56% а въ 1889/
само 15% сж я достигали. Отъ друга страна,
шитѣ свидѣтелства се увеличаватъ. Въ начал
никоя студентка не е получавала лошо сви
телство, когато въ 1890/91. год. 7% получ
такъво, а въ 1899/900. — 41%. По-голѣм
часть отъ госпожицитѣ, които свръшватъ срѣ
учебно заведение, сега обикновено прѣкратяв
своитѣ занятия слѣдъ матуритетния изпитъ, с
12% отиватъ да продължаватъ образовани
си, когато по-рано числото на тѣзи е било мн
по-голѣмо. Не е щастлива идеята, казва автор
споредъ която за студентката екзаменътъ ст
единъ моденъ прѣдметъ. Свидѣтелството то
се изкупува съ продължително напрѣгане и
голѣми загуби за здравето.

Отъ всички момичета 80% се женятъ (въ
ландия това число е 85%), а не се женятъ
малко — 15%. На тѣзи 15% трѣбва да се д
възможность да се запишатъ въ университета,
безъ да се измѣня изобщо системата на ж
ското образование и да се жертвуватъ инте
ситѣ на болшинството за интереситѣ на м
шеството. Той прѣпоржчва да се основе ед
женски факултетъ, дѣто между наукитѣ, ко
трѣбва да се прѣподаватъ, да стоятъ хиги
дѣтско отглеждане и възпитание, отглежд
болни, домакинство и пр.

Отъ разискванията, които станаха върху т
прѣдметъ, заслужава да споменемъ тѣзи: ед
финландецъ, който, като ималъ извѣстна оп
ность въ това отношение въ качеството си
прѣдсѣдатель на комисията за държавенъ изпи
казва, че момичетата въ тѣзи изпити не се
казали по-слаби отъ момчетата. Отъ наблюде
е констатиралъ, че тѣ никакъ не сж изгуби

...ностьта си и ще повече и по-лесно се ...ии. Съвмѣстното образование дава възможность и на студентитѣ да се женятъ по-..., а браковетѣ на студенти и студентки се ...оразяватъ, прѣстѫпленията се намаляватъ, половитѣ страсти отслабватъ. Другарството на ...ентитѣ приело форма на малки кръжоци. ...о по-рано, прѣди да се въведе другарското ...ие, това другарство било между отдѣлни лица. ...нъ лѣкарь, по име Dr Rodenstein, говори ...ния рефератъ и мисли, че за нравствената страна на съвмѣстното възпитание учителитѣ знаятъ твърдѣ малко, защото каквото се ...ши въ това отношение, все се крие отъ ..., лѣкаритѣ обаче знаятъ повече. Его ...въ основа на нѣколко факти, събрани ...у тѣзи които се възпитаватъ съвмѣстно до ...г. възрасть, той се изказва категорично противъ ...ното възпитание. До него случайно сѫ поля-... въпросътъ нѣколко факта, между които говори за шесть отъ безнравствено сно-...е между лица отъ тази възрасть. Единьтъ ..., който се отнася до училищата въ Кон... ...ния. Въ продължение на нѣколко години ...момче и момиче отъ това училище стояли ...въ престъпни сношения помежду си. А отъ ...ностьта на единъ американски лѣкарь го... ...ъ привежда факта, че въ едно сме-...ено училище единъ развратенъ ученикъ ...лъ да срѫти всички свои другарки. ... основа на тѣзи факти, той мисли, че ...о заблуждение е да искаме съвмѣстно ...ание на момчета и момичета. Освѣнь ... той мисли, че не може да се реализира ...стното възпитание, понеже момичетата по-... ...отсѫтствуватъ отъ момчетата.

...ссоръ, професоръ [illegible] спомената вече за-...ие за недѫгави дѣца въ Нем..., говори за ...ата на съвмѣстното възпитание, като п...а повече отъ социални и други причини, ...тѣ отъ хигиенически. Той твърди, че мо...тѣ, които до сега се прѣнесоха противъ ...стното образование, не могатъ да бѫдатъ ...заври, а само тѣза фактитѣ, които се при...а противъ — толкова опасни, защото ка-...тѣ случаи би могли да се избѣгнатъ, ако ...нието се носѣше съвмѣстно още отъ пор... ...възрасть, въ който случай половитѣ страсти ...не да се развиятъ така силно. (Сѫщо Dr ...дано заявява, че половината отъ случаитѣ, ...то говори, сѫ станали при такива условия) ...омнението страни, противникътъ [illegible], ...обучението е раздѣлено, [illegible] отъ прѣ... ...ъ характеръ [illegible] ... обучението е ... съвмѣстно. Това прѣнесоха [illegible] ...възпитание трѣбва да има надзоръ, и [illegible] ...ото възпитание не е [illegible] ...то, [illegible] фамилията за [illegible]. Както въ фамилията, [illegible] ... се наказва [illegible] и при съвмѣстното възпитание страдатъ ...ъ възпитанието изобщо, не намиратъ своята благотворна роль. Изобщо съвмѣстното възпитание има своето значение, когато фамилията се признава като нравственъ организъмъ въ обществото. Щомъ изхождаме отъ убеждението, че фамилията трѣбва да се разтури, то и съвмѣстното възпитание губи своята цѣль.

Д-ръ Baker отъ Берлинъ привежда случая съ своя училищенъ санаториумъ за недѫгави дѣца. Този санаториумъ се намира извънъ града и отначало ималъ строго ограничени задачи: да лѣкува недѫгави дѣца отъ двата пола. По после обаче неговитѣ задачи се разширочили — започнали да обучаватъ дѣцата, безъ да се случи нѣщо врѣдително въ нравствено отношение отъ това съвмѣстно възпитание. Отъ тукъ той вади заключение, че съвмѣстното възпитание ще бѫде безвредно и при нормални дѣца.

Д-ръ Schwend, первенъ лѣкарь и прѣподаватель въ гимназията на своята жена, свидѣтелствува, че не намира никаква разлика между момчетата и момичетата, а сѫщо така и нищо опасно за единитѣ и другитѣ, стига само възпитателитѣ да си дадатъ трудъ да не даватъ възможность на момичетата да фантазиратъ.

Една госпожа Voss се явява да прѣдстави като пълномощница мнѣнието на лѣкаритѣ отъ Финландия върху третирания въпросъ, специално върху реферата на горѣ споменатия професоръ Palmberg. Нѣма пълномощницата възможность да [illegible] отстѣпванитѣ мисли въ реферата, прѣди той да се чете на конгреса, и давала своето опровержение. Споредъ тѣхъ, фактътъ че ученичкитѣ въ Финландия сега показвали по-слабъ успѣхъ, отколкото по-рано, не се дължи на причинитѣ, които референтътъ изтъква, а на причини отъ съвсѣмъ друго естество. Тѣзи причини тѣ не намиратъ за нужно да изказватъ. Така сѫщо и фактътъ, че студенткитѣ не отиватъ да държатъ университетски изпитъ, тѣ си обясняватъ съ обстоятелството, че тѣзи изпити сѫ не нужни за студенткитѣ. Погрѣшна е и мисъльта, че дѣцата на ученитѣ майки били по-слаби и недѫгави въ сравнение съ дѣцата на не ученитѣ. Тази мисъль не почива, споредъ тѣхъ, на никакви статистически данни. Въ заключение тѣ искатъ увеличение на смѣсенитѣ училища въ Финландия.

Първиятъ говорителъ проф. Hertel взема думата за заключение и казва, че по тоя въпросъ [illegible] се е говорило, а сѫ се давали опровержения само на отдѣлни въпроси. Въ разискванията [illegible] се е говорило само за социалната страна на въпроса, а [illegible] хигиеническата. Именно [illegible] не е провѣрено, че [illegible] сѫществува разлика между развитието на момичетата и това на момчетата. Той казва, че не е противъ съвмѣстното възпитание, но че то трѣбва [illegible] да се уреди, [illegible] разликата [illegible] не [illegible] игнорира.

Общитѣ заключения по въпроса могатъ да се сведатъ въ следното: 1) Различието между ученици и ученички, което се явява въ несъразмѣрность на развитието и на факта на по-

ранната зрѣлость на ученицитѣ, е неопровергнато. 2) При разискванията на въпроса не сж взимани прѣдъ видъ расовитѣ особености, а се обясняватъ извѣстни факти въ южнитѣ (италиянски) и сѣвернитѣ (германски) страни само съ това, че не сжществувало съвмѣстно възпитание, а не съ това, че една раса е по-лесно извъзбудима въ половото отношение, отколкото друга. 3) Не е доказанъ фактътъ, че съвмѣстното възпитание не ослаби, не облагороди половото чувство. Това прѣдположение само се лансира и веднага се опровергава съ случаи, които говорятъ противъ него. 4) Отъ всички референти и говорители се вижда, че никой не прѣдлага съвмѣстното възпитание като идеалъ, но че всички го считатъ като едно необходимо зло; разискватъ въпроса дали може да се търпи или не, но никой не поставя въпроса да се смѣсятъ сжществуващитѣ раздѣлни училища. и 5) Тамъ, дѣто е нуждно да се нареди смѣсено образование, трѣбва напълно да се спазва различието между женитѣ и мжжетѣ.

D. Четвъртото засѣдание на тази секция се отнася до въпроса за *слѣдобѣдното обучение*.

Референтътъ по този въпросъ, директоръ на едно реално училище въ Elberfeld Д-ръ Hinzmann, казва, че въ всички училища сжществува едно прѣтоварване на ученицитѣ. Това се доказва отъ нервозностьта на учителитѣ отъ една страна и отъ друга — отъ повреждането на органитѣ у ученицитѣ, особено очитѣ, отъ душевната имъ тѫпость, отъ неспособностьта имъ къмъ работа и пр. Прѣтоварването е резултатъ отъ голѣмото число учебни прѣдмети, отъ голѣмото число учебни часове и отъ неудобното за приготовлението на уроцитѣ врѣме, особено отъ вечернитѣ и нощнитѣ занятия; а би могло да се прѣмахне чрѣзъ намаление числото на учебнитѣ прѣдмети и учебнитѣ часове и чрѣзъ опрѣдѣляне на ученицитѣ друго врѣме, за да готвятъ уроцитѣ си, напр. слѣдобѣдното намѣсто нощното. Досегашнитѣ опити, споредъ автора сж доказали, че усилията въ първитѣ двѣ посоки сж останали безрезултатни, което значи трѣбва да се прибѣгне къмъ послѣдното срѣдство. А това би могло да се постигне само, ако се намалятъ учебнитѣ часове отъ 50 или 60 минути на 45, въ който случай слѣдобѣднитѣ часове ще оставатъ свободни. По този начинъ и учителитѣ ще намѣрятъ врѣме да се занимаватъ споредъ индивидуалнитѣ наклонности на ученицитѣ. За потвърждение на своята теза той привежда опититѣ, които е събралъ отъ единъ педагогически семинаръ, дѣто въ продължение на четири години учебнитѣ часове сж били по 45 минути, и то само прѣди обѣдъ. Прѣзъ това врѣме успѣхътъ е билъ подобренъ значително. Ученицитѣ придобили възможность да се занимаватъ съ по-голѣма прѣсность прѣзъ врѣме на уроцитѣ си, а слѣдъ обѣдъ да изработватъ домашнитѣ си задачи, да играятъ и да извършватъ редъ гимнастически упражнения. Чрѣзъ това съкращение на учебнитѣ часове и унищожаването на слѣдобѣдното обучение той мисли, възможно да се достигне и до едно обле[кчение] и на учителитѣ.

Вторъ рефератъ по този въпросъ даде професоръ Schuyten отъ Белгия. Той е [...] измѣрвания на ученицитѣ прѣзъ врѣме на обѣдното и слѣдобѣдното обучение и [...] дошълъ до заключение, че слѣдобѣдното об[...] по качество не стои по-долу отъ прѣдобѣ[...] или поне толкова по-долу, щото да зас[...] прѣмахване. Тѣзи изслѣдвания го довежд[...] мисъльта, да се остави въпросътъ н[...] до като не се изслѣдва обстойно. О[...] ние на своето твърдѣние той намира въ [...] че въ методитѣ, по които се измѣрва у[...] ната умора, сжществува една значител[...] разлика. Отъ еднаквитѣ опити, прилаг[...] разни методи, той намѣрилъ разни [...] такива, които не се схождатъ. За неточ[...] на психологическитѣ методи влияе настро[...] на ученицитѣ, а за неточностьта на есте[...] ричеснитѣ — обстоятелството, че слѣдъ [...] врѣме ученицитѣ ставатъ индеферентни [...] опититѣ, а за ергографическитѣ — че [...] ването на енергията не зависи нѣкога о[...] работата. Изобщо авторътъ намира, че опи[...] доказали прѣимуществата на прѣдобѣдното [...] чение и недостатъцитѣ на слѣдобѣдното.

По въпроса говориха доста, между ко[...] първо врѣме проф. A. Baginsky. Той мисли, [...] просътъ не трѣбва да се рѣшава шабло[...] да се взематъ прѣдъ видъ всички индиви[...] условия, като се остави нуждната свобо[...] директоритѣ, сами да разрѣшаватъ този в[...] Той мисли, че по никой начинъ не трѣ[...] се оставя обучението на гимнастика слѣдъ [...]

Д-ръ Mathias мисли, че сега не трѣ[...] се питаме дали ученицитѣ сж много прѣт[...] но дали иматъ достатъчно работа. Въпрос[...] прѣтрупването на ученицитѣ се рѣшава [...] мжчно споредъ даннитѣ, които имаме. Ние [...] да приучимъ ученицитѣ не само да извър[...] лека работа — това е много лесно — но [...] жертвуватъ за идеалъ.— Другъ единъ гово[...] намира, че при сегашната организация [...] дневното обучение слѣдобѣдното врѣме [...] вече изгубено за ученицитѣ, понеже тѣ у[...] бяватъ голѣма часть за отиване и пр[...] и въ училището работятъ много малко. [...] Холандецътъ D-r Paul пъкъ намира, че н[...] гиенически да се дѣли всичкото обучение [...] обѣдъ, особено въ страни, дѣто не е въз[...] да се захване сутринь рано обучението [...] недостатъчното освѣтление. Д-ръ Lay, учит[...] семинарията въ Karlsruhe, мисли, че слѣд[...] ното обучение не е за отхвърляне, по с[...] хическата енергия на дѣцата се движи [...] единъ начинъ, което значи може да се ка[...] тя е въ по-добро състояние прѣзъ врѣме [...] 10—12 прѣди обѣдъ, отколкото слѣдъ [...] Другъ единъ говоритель обръща внима[...] социално-икономическата страна на въпр[...] казва, че тамъ, дѣто майкитѣ не сж въ [...]

день, не може дѣцата да се оставятъ въ контролъ дома имъ слѣдъ обѣдъ. ...ленски учители съобщаватъ, че въ ... много учители, родители и уче... ...роизнесли противъ послѣобѣдното ...ай-после, единъ говорителъ изказа ...да се обучава или не и послѣ-обѣдъ ...о голѣма степень отъ способностьта на ...оживѣва обучението. Мъртвото обу... ...акво врѣдно, както прѣди обѣдъ, ...ъ обѣдъ.

...ки тѣзи мисли и мнѣния, изказани ...ачинъ, мисля, могатъ да се направятъ ...заключения 1) При разрѣшението ...трѣбва да се иматъ прѣдъ видъ не ...гически съображения, но и такива ...но-организационенъ и общественъ ...) Още не може съ положителность ... че слѣдобѣдното обучение е по... ...ова прѣзъ врѣмето отъ 10—12 пр. ...поне е толкова врѣдно, че заслужава ...ахне 3) Не е съвсемъ напълно дока... ...о се прѣмахне слѣдобѣдното обу... ...прѣмахне прѣтрупаностьта и ще се ...чно врѣме за почивка на учени... ...о се прѣмахне слѣдобѣдното обу... ...та, на които родителитѣ не сѫ въ ...оставатъ безъ всѣкакъвъ контролъ.

...о засѣдание на секцията се отнасяше ...*на училищно-хигиеническитѣ изслѣд... ...ано до методитѣ за измѣрване на умора.* Разискванията по този въ... ...о почнаха съ реферата на Д-ръ Altschul, ...съвѣтникъ отъ Прага. Той е изобщо ...вмнѣето твърдѣ голѣмо значение на ... въ тази областъ. Експериментътъ ...се избѣгне, понеже училищната хи... ...асть отъ естественитѣ науки, трѣбва ...и съ тѣхнитѣ методи, слѣдователно ...мента. Обаче този методъ може съ ...игурность да се употрѣби при из... ...ти въпроси, напр. при изслѣдване ... вниманието, тѣлесния интересъ и пр. ...ри изслѣдване умствената умора. ...обно разглеждане методитѣ за ...умствената умора, той се стреми да ...остатъцитѣ на всѣка една отъ тѣхъ. ...ската метода на професоръ Сикорски, ...ѣзъ 1891. год. (да се опрѣдѣля умо... ...шкитѣ, които ученицитѣ правятъ ...писмени работи), има този недо... ...е обърнала внимание на това, дали ...грѣшки не произлизатъ отъ други ...и умората (смущения и пр.) Почти ...статъкъ има и методата на профе... ...о, който намѣсто писане взема меха... ...тие и отъ грѣшкитѣ при прѣсмѣ... ...чава за степеньта на умората. Тѣзи ...сѫ комбинирани отъ проф. Burger... ...ата грѣшка на всички тѣзи методи ...това, че тѣ не се отнасятъ до ...та училищна работа, а до работа ... отъ резултатитѣ на която не мо-

жемъ да правимъ заключения за уморяването въ училището.

Физиологическата метода на проф. Гризбахъ (да се сѫди за умората отъ чувствителностьта на кожата) и на проф. Mosso (по намаление на мускулната сила) има сѫщо важни недостатъци. Тѣзи признаци на умствената умора могатъ да бѫдатъ резултатъ и на други причини, напр. анемия, малокръвие, разни психически възбуждания и пр. Той мисли, че намалението чувствителностьта на кожата или намалението реакцията на мускулитѣ е само единъ видъ отъ реакциитѣ на организма. Както напр. дадено психическо възбуждане може да произведе въ едно лице зачервяване, а въ друго пожълтяване, така сѫщо и уморяването може да причинява въ разни лица разни видове реакции. Сѫщо така не може да се смѣта безъ недостатъци и статистическата метода, споредъ която отъ силитѣ и способноститѣ на единъ срѣденъ ученикъ се сѫди за издръжливостьта на цѣлия класъ.

Четенитѣ слѣдъ това два реферата имаха повече за цѣль да прѣдставятъ резултатитѣ отъ редъ изслѣдвания, нежели да разгледатъ самитѣ методи на изслѣдване. Тѣ приематъ като фактъ, че сѫществуващитѣ методи за измѣрване умствената умора сѫ прави и се ограничаватъ да съобщатъ резултатитѣ, получени отъ направени измѣрвания. Такъвъ бѣ рефератътъ на гимназ. учителя д-ръ Vannod отъ Бернъ, който, като приема, че умствената умора причинява намаление чувствителностьта на кожата и че естезиометричната метода на Гризбахъ позволява да се прослѣди измѣнението на кожната чувствителность, че е възможно да се отстранятъ всички погрѣшки, произлѣзли отъ влиянието на други фактори, каквито сѫ температурата, физиологическото състояние на организма и пр., като приема всичко това, съобщава за направенитѣ изслѣдвания въ Бернския университетъ и посочва резултатитѣ. Всичкитѣ резултати, приведени въ таблици, показватъ, споредъ автора, че методата по принципъ е права. Сѫщо такъвъ характеръ има и рефератътъ на проф. Sakaki отъ Японія, който съобщава резултатитѣ отъ измѣрванията, направени въ Токио. Тѣ сѫ продължавали измѣрванията около 6 мѣсеца и ги разпрѣдѣлили въ разни групи, напр. въ каква степень се уморяватъ дѣцата на родители повече съ интелектуални занятия и въ каква степень тѣзи на родители съ повече физически занятия, както влияе върху умствената работа тѣлесното напрѣгане, което ученицитѣ изминаватъ, докато дойдатъ въ училището, въ който случай намѣрили, че голѣмината на пътя намалява чувствителностьта на кожата; после изслѣдвали, какъ влияе сънътъ, и намѣрили, че момичетата при единъ и същъ сънъ отъ момчетата се чувствуватъ повече уморени, послѣ — какво е уморяването слѣдъ първия часъ, слѣдъ втория, третия и др.; какво е уморяването при отдѣлнитѣ прѣдмети, тѣ го намѣрили, че при едни прѣдмети умората е по-голѣма, а при други по-малка, а при трети прѣдмети нѣма уморяване.

съвършено си почиватъ, напр. при физиката, хигиената и старояпонската литература.

Единъ англичанинъ казва, че чувствителностьта на кожата и силата на мускулитѣ зависятъ не само отъ умствената умора, но и отъ много други физически условия, които изброява. Професоръ Грисбахъ отговаря на всички, които се обявиха противъ неговата метода, като съобщава и нови факти, които е можалъ да събере. Той казва, че грѣшкитѣ, които се получаватъ, произлизатъ отъ неумѣнието да се работи съ неговия инструментъ. Споредъ него, числата, които изразяватъ чувствителностьта на кожата, трѣбва да се получаватъ по два начина — първо като се захване отъ голѣми разстояния и се отива къмъ по-малки и послѣ, като се постъпва по обратенъ начинъ — отъ по-малки разстояния къмъ по-голѣми. Тукъ има важность и начинътъ, по който се дава бода, а сѫщо така и обстоятелството, дали мѣстото, което се опитва, се докарва до състояние на анестезия, чрѣзъ много голѣми раздразнения и пр. Възрастьта на лицето, съ което се опитва, сѫщо има извѣстно значение при изслѣдването. Колкото за температурата и влагата, той казва, че тѣ не влияятъ твърдѣ много, но при все това трѣбва да се взиматъ подъ съображение, както е сторилъ самъ при едно изслѣдване, направено въ сѫдилището върху чувствителностьта на кожата у подсѫдимия, асесора, слугата и стражаря, както прѣди така и слѣдъ засѣдание. Отъ резултатитѣ на тѣзи измѣрвания, прѣдставени графически, той заключава, че температурата и влагата за случая не сѫ имали голѣмо влияние и че методата му по принципъ е вѣрна.

Д-ръ Kottelmann обърна внимание на това, че начинътъ на дишането и циркулирането на кръвьта трѣбва да се взематъ прѣдъ видъ при правене на опититѣ и понеже това може да знае само лице добрѣ запознато съ естественитѣ науки, то само такива трѣбва да правятъ подобни изслѣдвания. Въ заключение д-ръ Altschul казва, че не може да се смѣта доказано, дали и други условия не влияятъ върху резултатитѣ, затова изказва желание да се продължаватъ опититѣ, чрѣзъ които главно може да се открие не занаята, но да се правятъ върху дѣйствителната училищна работа.

G. Шестото засѣдание бѣ посветено на *разни въпроси по хигиената на обучението.* Поради малкото врѣме, съ което разполагаше секцията, за всѣки рефератъ бѣ опрѣдѣлено 15 минути. Врѣмето за разискване върху рефератитѣ сѫщо бѣ намалено.

Първиятъ рефератъ въ това засѣдание чете Д-ръ Lay — учитель при педагогическото училище въ Karlsruhe, върху темата *необходимостьта отъ дидактически експерименти за опитване приспособимостьта на начинитѣ по обучение.* Съ много примѣри, взети изъ историята и практиката на обучението, говорительтъ доказва, че не е възможно нито чрѣзъ емпирия, нито чрѣзъ спекулации, взети възъ основа на психологически или други нѣкакви основания, да с до сигурни положения. Такива положе гатъ да се извадятъ само по експериме начинъ. Възможностьта на експериментал той доказва съ нѣколко примѣра, отъ неговата експериментална дидактика сѫщо и отъ другата педагогическа лит

Учительтъ отъ Елберфелдъ Г-нъ Thie върху темата «училище въ гората» (Di schule). Въ своя рефератъ той доказва, обходимо да се прѣнесатъ училищата ловетѣ въ лѣсоветѣ. Това споредъ не пълно възможно. Необходимостьта отъ прѣнасяне той доказва отъ нуждитѣ на ното развитие, което при сегашнитѣ между тѣснитѣ стѣни и продължителн на едно мѣсто, изпълнено съ нездравъ е значително прѣнебрѣгнато. Сегашнитѣ иматъ врѣдно влияние както върху раз на мускулитѣ и коститѣ, така и върху ното функциониране на пиневарителн стема, на сърдцето, черния дробъ, бъ хранението на нервитѣ, мозъка, върху раз на сѣтивнитѣ органи и пр.; послѣ отъ за развитието на чувствата, върху които ного обучение между затворенитѣ стѣ ствува повече затъпително, особно вър тическото и религиозното чувство, и на отъ нуждитѣ на умственото развитие. К затворенитѣ училища е всѣкога не наг възбудително, а убиващо духа: обу по естественитѣ науки и география бѫде нагледно само въ природата, обу по история и религия може да произ силно дѣйствие само между живата обучението по рисуване и моделиране намѣри своя материалъ извънъ училищ а за пѣние и рисуване всѣкога ще с рятъ повече подбуждения въ гората, о въ града. Възможностьта за реализир тази идея говорительтъ намира въ с 1) обучението по всички прѣдмети, по техническитѣ, може да се извършва крито небе, 2) за прѣподаването на чис ническитѣ прѣдмети — писане, смѣт тане, четене, рисуване и пр., лесно мог направятъ мѣста за сѣдане, 3) могатъ правятъ обикновени салони за обучаван лѣтно врѣме, 4) за зимно врѣме могат наредятъ тѣсно уплътнени и свѣтли, б въ тѣхъ баракни вмѣсто сегашнитѣ мно училищни казарми и 5) за голѣмит могатъ да се наредятъ особни грежове ковване дълги въ началото и въ обучението. Училищата въ лѣса ще говорно влияние, както върху отдѣл ность, така и върху цѣлото об обезпорочитъ борбата за сѫществуване рането на тази идея може да се основаването на училища за слабитѣ въ ослабение тѣла.

При разискването на този въпросъ чительтъ на санаториума за нежелат

заяви че неговото заведение прѣдставлява осѫществена тази идея и подкрепи единъ пѫть прѣимуществата на своето и нему заведения, които бѣ наглеждатъ отъ прѣдидущитѣ заседания на секцията. Сѫщо и директорътъ на Тифлиската гимназия, който въ едно отъ по първитѣ бѣ описалъ подобно заведение, подкрепи необходимостьта и възможностьта за се тази идея.

отъ учителитѣ въ Нюрембергъ показа, че нагледно да се прѣдстави на ученицитѣ числата отъ 1—100 съ помощьта на Нюрембергското смѣтало, а докторътъ Neuberger говори *за минималнитѣ изисквания отъ единъ напечатанъ учебникъ*. Въ интереса на ученическото здраве, да се взематъ извѣстни мѣрки за опрѣдѣляние минималнитѣ изисквания при печатането на учебници и да се настоява за тѣхното прилагане. Такива изисквания той прѣдставя въ основа отъ професора Cohn, именно да не се печататъ повече отъ два печатни реда въ единъ сантиметъръ, и съобразно съ това буквитѣ да не сѫ по-малки отъ единъ и по-високи отъ единъ м. м., при изучването на буквитѣ и началното четене по-малки отъ 4 м. м.; дължината на реда да не бѫде по-голѣма отъ 90 м. м. въ нѣкои случаи да достига до 100 м. м. Книгата трѣбва да бѫде бѣла, навсѣкѫдѣ еднакво дебела, но не повече отъ 0·075 м. м., но въ всѣки случай съ по-малко примѣси на дървени материали, сатинирана, безъ шатирунгъ и блѣсъкъ, добрѣ изсушена. Цвѣтътъ на печатарското мастило трѣбва да бѫде съвсѣмъ черенъ. Въпрѣки това, че чрѣзъ това книгитѣ щѣли да поскѫпнатъ, той опровергава, понеже щомъ се не въвеждатъ много учебници, то едно незначително повишение цѣната на книгитѣ не бѫде въ състояние да запази зрѣнието на ученицитѣ.

Слѣдъ това бѣ четенъ рефератъ отъ по-широко изслѣдване върху *плановитѣ методи на училищно-хигиеническо дѣло*. Разискванията по него не станаха. Д-ръ Lay забѣлѣжи, че той се е занимавалъ съ сѫщия въпросъ и е дошълъ до сѫщитѣ заключения, които потвърждава експериментални изслѣдвания, изложени въ неговата експериментална дидактика. Той се е намѣрилъ и другъ изслѣдвачъ, който, по различенъ начинъ и независимо отъ него, е дошълъ до сѫщитѣ заключения.

Въ края на заседанието говори бившия директоръ на една одеска гимназия — Акатровъ върху тема *върху нарѣдбата на едно училище въ хигиеническо отношение*. Той изказа своитѣ идеи, които е старалъ отъ собствената си практика, прѣди да бѫде затворено заведението му отъ руското министерство на просвѣщението.

Съ това се изчерпва въ общи черти извършеното въ тѣхъ засѣдания на секцията за хигиената на училищното обучение и развитие на дѣцата въ училища. Сега ще скициранъ накратко това, което бѣ извършено въ общитѣ засѣдания на конгреса.

G. Общи засѣдания на конгреса.

Конгресътъ има три общи засѣдания, които заемаха по единъ прѣди обѣдъ. Първото и послѣдното засѣдания бѣха употрѣбени въ по-голѣмата си часть за отваряне и затваряне на конгреса. Въ първото засѣдание професоръ Dr. H. Cohn отъ Бреславъ говори върху темата: какво сѫ направили и какво сѫ длъжни да направятъ още училищнитѣ лѣкари за училищната хигиена. Неговата рѣчь, съдържаща историческото развитие на въпроса и подкрѣпена съ много статистични данни, бѣ говорена съ гласъ, недостатъченъ за широката зала; поради това тя не можа да бѫде чута отъ всички, и азъ нѣма да се нагема да я правя изложение, толкова повече, че интересуващия се ще я намѣри въ сборника на конгреса. Въ второто засѣдание професоръ Д-ръ Johannsen, отъ Християния, говори за *състоянието на училищната хигиена въ Норвегия*. Той подробно описа, какъ се е развило учебното дѣло въ тази страна, а въ свръзка съ това и училищната хигиена. Дѣйни сѫ били усилията на норвежцитѣ и на тѣхното правителство, за да могатъ при една тъй оскѫдна съ природни богатства и при не съвсѣмъ благоприятни политически условия страна да развиятъ училищната си система и я подложатъ подъ контрола на училищна Министерска власть. Една законодателството отъ 1860. г. е могло да направи рѣшителни постижения въ това отношение, като опрѣдѣлило за прѣдсѣдатель на училищното настоятелство единъ лѣкарь, чиито разпореждания административнитѣ власти били длъжни да изпълняватъ. Съ сѫщото това законодателство били наредени училищни бани при всѣко училище и топли обѣди за ученицитѣ, които стрували 15 ст. за всѣко ядене. При приготовлението на тѣзи обѣди ученичкитѣ имали възможность да се запознаятъ съ домакинството. За срѣднитѣ училища законътъ е ималъ това благотворно влияние, че билъ прокаранъ по единъ училищенъ лѣкарь, да засѣдава въ учителскитѣ съвѣти, а на учителитѣ било опрѣдѣлено да се даватъ и хигиенически познания.

Д-ръ le Gendre, отъ Парижъ, говори върху *хигиената и лѣчението болести на ученицитѣ отъ гледна точка на сношенията имъ съ ученицитѣ*. Говорительтъ разглежда влиянието на учителитѣ върху ученицитѣ въ зависимость развитието на двѣ главни болести: охтиката и нервнитѣ болести.

Той забѣлѣжи, че въ по-голѣмитѣ градове на Франция голѣмъ процентъ отъ ученици и $\frac{1}{3}$ отъ ученицитѣ въ Парижскитѣ училища сѫ болни отъ охтика. Тѣхнитѣ храчки съдържатъ бацилитѣ на болестьта, а чрѣзъ това се заразяватъ много други. Не ще съмнѣние, че най-голѣмото срѣдство за разпространение на тази болесть сѫ прѣдразположенията, които се

получаватъ по наслѣдство. Общата причина за заболѣванията на ученицитѣ и учителитѣ се заключава въ тѣснотата на стаитѣ и дългото стоение въ тѣхъ, а специалната причина за заболѣванията на ученици е: 1) професионалната умора: работата на единъ учитель уморява много повече отъ работата на всѣки другъ занаятъ; 2) постояннитѣ конференции, които лишаватъ учителитѣ отъ възможностьта да правятъ редовно своитѣ; 3) голѣмото имъ взимане въ филантропически прѣдприятия, и 4) бѣдностьта имъ, която не имъ позволява едно добро и достатъчно хранение. Поставенитѣ при такива условия учители лесно заболѣватъ, като заразяватъ и ученицитѣ си. Въ срѣднитѣ училища ученицитѣ се заразяватъ единъ други. Като мѣрки противъ това зло говорительтъ прѣпоръчва: 1) да се създадатъ закони, които да не позволяватъ на заболѣли учители да учителствуватъ; 2) лѣца, заразени отъ охтика, да не се приематъ за ученици, 3) да става едно методическо прѣглеждане на учители и ученици, 4) да се забрани метенето (сухото чистене) на стаитѣ; 5) да се наредятъ училищни обѣди (cauline Scolaire) за подобрение храната на бѣдни ученици; 6) да се нарежда игрище на чистъ въздухъ и работа въ училищнитѣ градини, 7) да се устроятъ лѣтни колонии и 8) на заболѣли учители да се дава отначало допълнителна заплата, за да могатъ да се лѣкуватъ; а ако болестьта е напрѣднала, да се уволняватъ, като имъ оставятъ цѣлата заплата, за да могатъ да се лѣкуватъ и се повърнатъ въ звеснието си, слѣдъ като се окончателно оздравѣятъ.

Като първа причина за нервнитѣ болести говорительтъ смѣта прѣразположението у ученицитѣ. Едни отъ тѣхъ се раздразняватъ много лесно, поради на което не могатъ да схващатъ уроцитѣ си. Желателно е учителитѣ да не се отнасятъ грубо съ такива ученици, а да ги показватъ на лѣкаря за надлежно прѣглеждане. Подобно състояние на раздразненость може да обхване и учителя. Въ неговата по силна форма то се явява като епилепсия, а въ женитѣ и като истерия. Нервнитѣ заболѣвания може да се явятъ между учителитѣ и ученицитѣ и въ заразителна форма. Отъ заразителнитѣ нервни болести въ училището най важна е трѣската за напрѣварване — Mitbewerbungsfieber. Като срѣдство противъ това зло, говорительтъ прѣпоръчва: 1) да не се назначаватъ за учители лица съ нервни разстройства или съ характеръ, който може да прѣдизвиква нервни възбуждания у ученицитѣ, 2) обаче най-доброто срѣдство е работата съ удоволствие, което може да се постигне съ подобрение методитѣ на обучение. Като обща мѣрка за прѣмахването на злитѣ послѣдствия на двата вида заболѣвания на ученицитѣ, говорительтъ прѣпоръчва да не се прѣтрупватъ съ много училищна работа, но да имъ се дава възможность да извършватъ и физическа работа, отъ една страна и отъ друга — единъ образованъ лѣкарь да регулира тѣхнитѣ занятия.

Д-ръ Sickinger, училищенъ съвѣтни[къ] Манхаймъ, говори върху темата *нареда[не] тоalmъ народно-училищни тѣла споредъ [раз]нитѣ способности на ученицитѣ.* Той ка[за,] сегашнитѣ училища сѫ наредени твърдѣ [не]образно: въ тѣхъ има само единъ видъ к[ласове,] които се образуватъ споредъ годинитѣ н[а уче]нието, а това прави щото единъ процентъ [уче]ници да не могатъ да достигнатъ до к[рая] учението си. Училищнитѣ класове трѣб[ва да] бѫдатъ разпрѣдѣлени не само споредъ [въз]растьта, но и споредъ способноститѣ на у[чени]цитѣ. Той иска да се откриятъ паралелни [кла]сове за разнитѣ степени ученически способ[ности.] Тукъ трѣбва да се прави разлика межд[у три] вида способности: добри, срѣдни и слаби [(изоста]нали ученици). Споредъ този принципъ е [орга]низирано Манхаймското основно училище. [Той е] прокаранъ и въ много други училища, дѣ[то сѫ] въведени спомагателни класове, класове з[а ком]петенти, допълнителни училища и пр. Кри[тика на] листиката, която дѣли своитѣ поправителни [за]ведения на нѣколко вида, сѫщо е усвоила [този] принципъ.

Въ послѣдното засѣдание Д-ръ Liebermann [отъ] Буда-Пеща, говори за *задачитѣ и положението на училищнитѣ лѣкари.* Споредъ него, за[дачата] на училищния лѣкарь е: 1) да дава хиг[иени]чески познания на учителитѣ и ученицит[ѣ; по] такъвъ начинъ ще се спомогне твърдѣ мно[го за] запазване здравето за еднитѣ и другитѣ. В[мѣсто] много знания, които се изучаватъ въ сега[шнитѣ] училища, като напр. старитѣ езици, ни[щожни] писатели и много други, на ученицитѣ тр[ѣбва] да се прѣподава хигиена. Този прѣдметъ е [вече] въведенъ въ много училища въ Франция, [Бел]гия. Ученицитѣ трѣбва да получаватъ [хиги]енически познания посрѣдствомъ наблюдения [и из]слѣдвания; 2) училищниятъ лѣкарь трѣбва д[а из]вършва санитаренъ контроль и да отстр[анява] болнитѣ отъ училищата, да се грижи за [от]махване на болеститѣ, за правилното отоп[ление] и провѣтряване на учебнитѣ стаи и пр. О[баче] за да може училищниятъ лѣкарь да изпълни [своитѣ] си задачи, трѣбва да бѫде не само медикъ, [но и] хигиенистъ, защото «не сѫ едно и сѫщо мед[ицин]скитѣ и хигиеническитѣ познания». О[свѣнъ] това лѣкаритѣ трѣбва да иматъ и педагоги[ческа] подготовка. Медицинска подготовка прите[жава] всѣки лѣкарь, хигиеническата трѣбва да с[е при]каже, а педагогическата да се придобие. В[ъ Ун]гария педагогическата подготовка се прид[обива] въ тримѣсечни курсове. Успѣшното свръ[шване] на тѣзи курсове лѣкаритѣ доказватъ съ [разра]ботена педагогическа тема, която се крит[икува] отъ всички курсисти и ръководители, а [също] и ръководителя медикъ. При изработване[то на] темитѣ, особно внимание се обръща на [...]

Въ сѫщото засѣдание на конгреса James [...] чиновникъ отъ министерството на наро[дното] просвѣщение въ Лондонъ, направи нѣкол[ко де]монстрации на разни способи за учи[лищна] вентилация, употрѣбявани въ Англия и Ам[ерика.]

показа недостатъчностьта на естествената [illegible]дания и най-добритѣ видове изкуствена [illegible]. А проф. Саморцовъ, отъ Харковъ университеть, говори върху темата *[illegible] на отчуждението и озлобяването отъ учи[illegible]лищата*, обаче, поради не[illegible] времето, не можа да свърши своя [illegible].

Разисквани въпроси въ отдѣлнитѣ групи. Като [illegible] възможность да дамъ съдържанието на [illegible], което е било четено и разисквано въ [illegible] групи, азъ ще се задоволя да отбележа нѣкои отъ въпроситѣ, които сѫ били разисквани въ тѣхъ. Затова ще си послужа съ [illegible] въ печата за дневния редъ на [illegible] засѣдание.

[illegible] секцията по *хигиената на училищнитѣ [illegible]* е било говорено: 1) по ориентировката на [illegible] здания, 2) за подвижнитѣ училищни [illegible], като училищни сгради на бѫдещето, [illegible] хигиената на училищнитѣ здания и чисте[illegible] на училищнитѣ помѣщения 4) за дезин[illegible] маза на стѣнитѣ, 5) за [illegible] за поливалкитѣ на тѣлото и 6) за освѣт[illegible] на училищата.

[illegible] секцията за *хигиената на [illegible]* е било говорено: 1) за [illegible] на народа за [illegible] здравето чрѣзъ [illegible] лѣкари; 2) за хигиената на тѣлото; [illegible] сексуалната хигиена и сексуалното поуче[illegible] училищата; 4) за хигиеническото обуче[illegible] учителитѣ и помагалата за това и 5) как[illegible] [illegible] хигиеническото обучение въ разнитѣ [illegible].

[illegible] секцията за *физическото образование на уче[illegible]* е говорено върху: 1) [illegible] на физическото развитие на дѣтето [illegible] училищенъ животъ; 2) органическата [illegible] физическата работоспособность, 3) [illegible] 4) организацията на физическото обра[illegible] [illegible] и физическата работа, като [illegible] факторъ; 5) гимнастика на [illegible] и 6) организацията на физическото обра[illegible] въ разнитѣ държави.

[illegible] секцията за *болеститѣ и [illegible] въ училището* се е говорило върху: 1) [illegible] болести на ушитѣ, носа и [illegible]; 2) кожнитѣ болести и училището; [illegible] нервни болести въ училището и бор[illegible] противъ тѣхъ; 4) [illegible] и на [illegible] 5) наредбата на медицинската служба въ [illegible]; 6) болести на очитѣ и зѫбитѣ въ [illegible]; 7) за [illegible] на [illegible] и [illegible] на училищнитѣ болести.

[illegible] секция Г-нъ Шишмановъ [illegible] за организацията на службата на учи[illegible] лѣкари въ България, като [illegible] [illegible] [illegible] на тази служба.

[illegible] секцията за *хигиената [illegible]* се е говорило върху: 1) хигиената [illegible] училища, 2) хигиената на [illegible], 3) училища за нервно болни уче[illegible]ници, 4) влиянието на училището върху побърк[illegible] [illegible], 5) [illegible] и [illegible] и пр.

И най-после въ секцията *[illegible] на учителитѣ и учащитѣ* се говори: 1) за наредбата на родителски вечери; 2) за [illegible] животъ на учителитѣ, 3) за хигиената на женското облѣкло; 4) за училищнитѣ колонии и 5) за учрѣдяване международно бюро и [illegible] по учебното [illegible]. За по-голѣми подробности интересуващия се може да се отнесе къмъ сборницитѣ на конгреса, които ще излѣзатъ не по-късно отъ шесть мѣсеца слѣдъ затварянето му.

V. Значение на конгреса.

Значението на конгреса може да се разглежда отъ нѣколко страни, но най-главно отъ двѣ: отъ гледна точка на науката и отъ гледна точка на [illegible] [illegible] на [illegible] приложатъ на практика приетитѣ отъ конгреса положения, за запазване здравето на учащата се младежь. Специално за педагогическата наука конгресътъ има извънредно голѣмо значение. Тукъ [illegible] педагогическитѣ въпроси се [illegible] отъ хора съ разни специалности: педагози, университетски професори, лѣкари, архитекти и училищни администратори. Разисквани отъ толкова разни гледища, въпроситѣ добиха такава обективность, каквато [illegible] въ никоя специ[illegible] не [illegible]. Заклю[illegible] [illegible] отъ това разглеждане, добиваха характеръ на закони, [illegible] [illegible] компетентность, каквато не се срѣща въ никоя друга наука, дѣто работятъ хора само отъ една и сѫща специалность. Най-после, може да се каже, че [illegible] интересъ по училищната хигиена [illegible] развитието на педагогическата наука. Значението на конгреса се [illegible] още повече отъ [illegible] разнитѣ методи за изслѣдване училищнитѣ въпроси. Методитѣ на архитекта, [illegible] на медика и педагога станаха достояние на всички [illegible] отъ [illegible] работници по [illegible] на училищното [illegible] — [illegible] съвмѣстно приложение не може да не управлява благотворни резултати върху [illegible] въ тази область.

По отношение [illegible] на [illegible] да приложатъ на практика много отъ указанитѣ мисли, отъ вземенитѣ рѣшения или направо [illegible] конгресътъ сѫ по-[illegible] значение. Може да се каже, че всички участвуващи въ този конгресъ [illegible] ще [illegible] да приложатъ [illegible] [illegible] въ [illegible]. Частно за България това значение е още по-голѣмо, понеже [illegible] е [illegible] възможность да приложи [illegible] част [illegible] [illegible]. Доколко [illegible] конгресътъ въ това отношение, може да се [illegible] отъ факта, че само [illegible] и неговото [illegible]

бѣ въ състояние да докара основаването на единъ новъ институтъ у насъ, какъвто е този на училищнитѣ лѣкари. Значението на конгреса се увеличава още повече и отъ придружаващето го изложение, отъ което всѣки прѣдставитель на отдѣлнитѣ нации можеше да почерпи много познания отъ разнитѣ области на училищната хигиена. Много прѣдмети отъ изложението бидоха поржчани като образецъ и за нашия училищенъ музей.

VI. Заключение.

Отъ малко изложенитѣ свѣдѣния за първия училищенъ хигиенически конгресъ азъ мисля, че може да се направятъ слѣднитѣ заключения: 1) прѣдъ видъ на означенитѣ ползи, които биха могли да се извлѣкатъ, нашата страна да не се отказва отъ участие въ него и за въ бждеще; 2) основаниятъ мѣстенъ комитетъ за организиране подобни конгреси да продължава да сжществува и работи за изслѣдването на всички въпроси, които бѣха засегнати въ първия конгресъ, като се постарае да изложи резултатитѣ отъ своето изслѣдване въ втория конгресъ; 3) да се изучи нашето учебно дѣло отъ училищно хигиеническо гледище и се види, не ще ли бжде възможно и нашата страна да вземе участие въ изложението, което ще придружава втория конгресъ; 4) да се назначи комисия, която съвмѣстно съ училищнитѣ лѣкари да изучи, какви отъ взетитѣ рѣшения могатъ да се приложатъ у насъ; 5) най-послѣ считамъ за нуждно да обърна внимание на обстоятелството, че една по-голѣма инициатива отъ страна на прѣдставителитѣ на страната ни въ този конгресъ би спомогнало въ голѣма степень за увеличение ползитѣ отъ участието имъ въ него. Би трѣбвало тѣ да разполагатъ съ една малка сума, за да могатъ да набавятъ, ако ще би само за образецъ, нѣкои отъ най-важнитѣ изложени прѣдмети, относещи се до училищната хигиена, а така сжщо да имъ се даде възможность и да приложатъ поученията, които биха извлѣкли отъ тамъ.

Рапортъ за училищнитѣ изложения въ Бернъ и Цюрихъ.

Отъ

П. М. Нойковъ,

лопентъ въ Висшето училище.

a). **Основаването на училищнитѣ изложения** въ Бернъ и Цюрихъ е станало нѣщо прѣди 1/4 вѣкъ. По-старо отъ тѣхъ е цюрихското, основано прѣзъ 1875. год., а бернското е основано три години по-късно. Цюрихското минава и за най-старо отъ петьтѣ швейцарски училищни изложения. Идеята за тѣхното основаване е получена отъ посѣщението на изложения, въ които е имало и училищенъ отдѣлъ. Управительтъ на бернското изложение изповѣда, че идеята за то[…] училищно изложение е взета отъ щутгарско[…] изложение, въ което е имало и отдѣлъ за учи[…]лищни потрѣби. Цюрихското изложение пък[…] първоначално е било часть отъ занаятчийско[…] изложение, но скоро се усѣтило, че свързване[…] на двѣ, ако и сродни помежду си, но все пак[…] достатъчно различни, работи довежда до стѣ[…]снение на едната и на другата. Поради тов[…] тѣ съвършено се отдѣлили още прѣзъ 1881. го[…] Управительтъ на занаятчийското изложение с[…] съгласилъ да отстжпи цѣлия инвентаръ отъ учи[…]лищни потрѣби срѣщу едно обезщетение от[…] 5000 лв., платими въ продължение на петь го[…]дини. Бернското изложение, имайки прѣдъ вид[…] този опитъ на цюрихското, още отъ начало се основало самостоятелно.

b). **Организация и подържане на изложе[…]нията.** И двѣтѣ изложения сж организирани почт[…] по едни и сжщи начала: тѣ сж продуктъ на вз[…]имно съдѣйствие между властьта и частната ини[…]циатива. «Това е единъ твърдѣ жизнеспособен[…] принципъ, казваше ми г-нъ Luthi, управительтъ [...] бернския музей; защото тамъ, дѣто дѣйству[…] само властьта, скоро се достига до шаблонизи[…]ране и мъртъвъ механизъмъ; а тамъ, дѣто дѣй[…]ствува само частната инициатива, скоро се до[…]стига до индиферентность, когато взаимнат[…] подкрѣпа и на двѣтѣ може да доведе до таких[…] благоприятни резултати, каквито ние имаме в[…] нашия музей». Частната инициатива се гриж[…] за музеитѣ чрѣзъ едно дружество, основано с[…] цѣль да ги подпомага. За членове на това дру[…]жество могатъ да бждатъ всички лица и учрѣж[…]дения, които се задължаватъ да плащатъ го[…]дишно най-малко два лева, съ право да с[…]ползуватъ безплатно отъ сбиркитѣ на музеит[…] отъ библиотеката имъ и отъ всичкитѣ имъ из[…]дания. Прѣдсѣдатель на това дружество въ Берн[…] основатель и на музея, е гимназиялниятъ учи[…]тель E. Luthi. Основательтъ на цюрихския музе[…] е O. Huntziker, професоръ по педагогика въ т[…]мошния университетъ.

Властьта се грижи за музеитѣ чрѣзъ своит[…] органи: общинското управление на града, дѣт[…] е музеятъ, мѣстното кантонално управление [...] най-послѣ федеративното управление. Музеит[…] се подържатъ отъ членски вносове и отъ субс[…]идиитѣ на града, на кантона и федерацията. Суб[…]сидиитѣ на федерацията се равняватъ обикно[…]вено на тѣзи отъ първитѣ три източника. З[…] да се прѣдстави по-ясно финансовото състояни[…] на музеитѣ, ще приведа нѣколко цифри из[…] тѣхния бюджетъ. Цюрихското изложение пр[…] основаването си въ 1875. год. е имало всичк[…] 5.500'92 л. приходъ, добитъ отъ дружествот[…] отъ града, отъ кантона и управлението на з[…]наятчийския музей. Разходитѣ прѣзъ сжщата г[…]дина достигатъ до сжщата цифра. Петь годин[…] по-късно — 1880. година — бюджетътъ на муз[…] достига до цифрата 7,000 л.; слѣдъ то год. — 13,000 л., а въ 1902. год. приходо-разход[…] достига до по-голѣми размѣри:

Приходъ:

1)	Отъ федералното управление	3000 —	л.
2)	» кантоналното »	30 [illegible]	»
3)	» града Цюрихъ	1500 [illegible]	»
4)	» училищното настоятелство	858 [illegible]	»
5)	» дружествата	[illegible] —	»
6)	» частни лица	1012·12	»
7)	» [illegible]	[illegible]	»
8)	» [illegible] поврѣдени предмети	[illegible]·83	»
9)	» посрѣдничество и продажби	80·30	»
10)	Разни	20·[illegible]	»
	Всичко	163[illegible]·20	л.

Разходъ:

1)	За [illegible]	30[illegible]·31	л.
2)	» помѣщение	112·50	»
3)	» [illegible], книги и помагала	1033·30	»
4)	» заплата на служащи	3186·50	»
5)	» канцеларски	[illegible]·59	»
6)	» [illegible]	899·30	»
7)	» [illegible] работи	377·50	»
8)	» [illegible] на дружествата	190·77	»
9)	Разни	1161·31	»
	Всичко	1665[illegible]·24	л.

Бюджетътъ на Бернското изложение не е [illegible] въ своитѣ размѣри:

Приходи въ годинитѣ	1879	1890	1900	1903
1) Отъ дружества	333 л.	500 л.	165[illegible] л.	2000 л.
2) » града Бернъ	250	250 »	10[illegible]	[illegible]000 »
3) » кантон. управ.	[illegible]	1000 »	1000	[illegible] »
4) » федералното	2000	1600 »	4000 »	3[illegible] »
Всичко	2200 л.	3350 л.	7650 л.	[illegible]500 л.

Въ управлението на музея взематъ участие всички институти, ангажирани съ издръжката му. Така, настоятелството на музея състои отъ нѣколко лица, избрани отъ дружествата, нѣколко лица отъ града, нѣколко отъ кантоналното управление и най-после [illegible] отъ [illegible], избрани отъ федеративното управление. Членоветѣ на настоятелството сами избиратъ измежду си единъ управитель на музея, който си назначава единъ или двама писари и слуги, споредъ нуждата. [illegible] на двата музея сѫ основателитѣ имъ.

[illegible]) **Цѣльта на училищнитѣ музеи** е двояка: [illegible] една страна, да служатъ на непосрѣднитѣ [illegible] на училището, и отъ друга — на общото [illegible] развитие на страната. Първоначалното [illegible] «постоянно изложение», както не [illegible] съ [illegible] на [illegible] тѣхната функция, сѫщо и цюрихското почва [illegible] известно подъ името Pestalozzianum, а бернското — подъ името Fellenbergianum. Но [illegible] двѣ названия [illegible] разбира, значенето и [illegible] на заведенията — да служатъ като [illegible] на идеитѣ за [illegible] и народно възпитание на [illegible] двама [illegible] швейцарски педагози.

Първоначалната цѣль на тия училищни музеи [illegible] да се събератъ на едно мѣсто [illegible] училищни потрѣби и помагала, за [illegible] до тогава [illegible] на учителитѣ [illegible] предварително да се [illegible] съ тия принадлежности, които искатъ [illegible] доставятъ за тѣхнитѣ училища. Покрай това обаче се е постигала още една цѣль: производителитѣ на уч. помагала сѫ имали възможность да рекламиратъ и разпространяватъ [illegible] своитѣ произведения. Споредъ думитѣ на [illegible] Luthi, това събиране училищнитѣ помагала на едно мѣсто е спомогнало твърдѣ много и за тѣхното усъвършенствуване. По този случай той привежда думитѣ на Rupin, изобрѣтательятъ на швейцарската пушка, които изповѣдать, че не би билъ въ състояние да направи своето откритие, ако не е ималъ възможность да наблюдава въ единъ музей изложени на едно мѣсто всички видове пушки. Относно към събирането на уч. помагала музеитѣ си поставили за цѣль още да събиратъ педагогически книги и списания. Книгитѣ [illegible] да се даватъ и за домашно четене, а за списанията била наредена специална читалня. По такъвъ начинъ музеитѣ ставатъ още и [illegible] педагогическа [illegible] ность. По послѣ сѫ [illegible] до идеята, че е възможно [illegible] музеитѣ да се превърнатъ [illegible] отъ финансиаленъ характеръ, като се спестятъ на общинитѣ общини тѣзи срѣдства, които тѣ би похарчили за доставяне помагала, които се употрѣбяватъ само нѣколко пѫти въ годината или пъкъ твърдѣ скоро излизатъ отъ употрѣбение. Тази идея най-добрѣ е приложена въ бернския музей, който по единъ [illegible] [illegible] услуга на общинитѣ: тамъ сѫ поръчени трѫби отъ картонъ, дълги около 50—70 с. м. и широки въ диаметъръ около 15—20 с. м., въ тѣзи трѫби могатъ да се поставятъ всѣкакви картини и други [illegible] помагала и се изпращатъ [illegible] въ най-далечнитѣ общини на кантона и цѣла Швейцария, отъ дѣто следъ употрѣбението имъ се възвръщатъ пакъ въ музея. Освѣнъ помагалата изпращатъ се и книги. Когато пратките сѫ адресирани до училищното настоятелство, смѣтатъ се за официални и вслѣдствие не се облагатъ съ никакви пощенски такси, — обстоятелство, което улеснява твърдѣ много изпращането отъ музея. Цюрихскиятъ музей изпраща обикновено само книги, а за помагалата [illegible] — като правило — тѣ се изпозватъ на самото заведение.

По отношение на училищнитѣ помагала музеитѣ принасятъ непосрѣдно голѣма полза на цѣлото училищно тѣло въ страната. Тѣ иматъ възможность да събиратъ всички произведения отъ тази область, да четатъ критики за тѣхъ, да ги изучаватъ нагледно, като ги сравняватъ помежду имъ и по този начинъ да даватъ освѣтление и упѫтване на всички, учители и интересуващи се. Много срѣдства на общинитѣ за нагледни [illegible] [illegible] доброкачествени помагала остават спестени и подобрени, благодарение на участието на музеитѣ, които всѣкога сѫ готови съ своитѣ отговори на [illegible] [illegible]. Чрѣзъ издаването на свой органъ тѣ иматъ възможность да [illegible] на учителитѣ не само свѣдения за новитѣ произведения отъ тази область, но и да имъ [illegible] критики и [illegible] на всички педагогически [illegible].

Обаче освѣнъ тази по-близка до училищната дѣйность музеитѣ сж си поставили и друга много по-широка. Цюрихскиятъ музей е наредилъ една специална сбирка отъ прѣдмети, книги и ржкописи върху и отъ Песталоци, и по този начинъ е станалъ срѣдище за научна дѣйность на всички, които се занимаватъ съ изслѣдвания върху този великъ педагогъ. И въ двата музея се намиратъ планове, модели и подробни описания на всѣкакви училищни сгради, съ което се спомага общото подобрение на училищата въ страната. Въ бернския музей има една богата сбирка отъ стари карти, които даватъ възможность на картографитѣ да правятъ научни изслѣдвания, а цюрихскиятъ музей притежава най-голѣмата сбирка отъ законоположения по училищата на разнитѣ швейцарски и други държави. Когато обществото се заинтересува съ нѣкакъвъ въпросъ, стоещъ въ свръзка съ задачитѣ на музея, то послѣдниятъ полага всевъзможни усилия и грижи, за да освѣтлява и направлява общественото мнѣние. Явили се напр. въпросъ за прѣобразование въ обучението по рисуване, ние виждаме музеитѣ да правятъ специални изслѣдвания и изложение на разнитѣ методи по този прѣдметъ, и по такъвъ начинъ спомагатъ за освѣтление на общественото мнѣние при разрѣшението му. Когато прѣди нѣколко години се е подигналъ въ Швейцария за пръвъ пжть въпросътъ за ржчната работа, бернскиятъ музей взема инициативата за основаване едно дружество, което устройва курсове, за да се подготвятъ швейцарскитѣ учители къмъ прѣподаването на този прѣдметъ, а чрѣзъ своя органъ твърдѣ горещо ратува за реализирането на тази идея. Това участие на музеитѣ въ културно-училищния животъ на страната може да се види отъ слѣднитѣ нѣколко факти изъ живота на бернския музей. Той е далъ подбуждение да се състави една специална комисия отъ архитекти и лѣкари, която да изработи минимални изисквания, които трѣбва да притежаватъ училищнитѣ сгради. Той е нарелилъ нѣколко сказки по хигиената на окото заедно съ демонстрации, като е популяризиралъ по този начинъ изискванията при печатането на книгитѣ. По инициативата на музея е била съставена една четиричленна комисия, която въ желанието си да изнамѣри сгоденъ и ефтинъ ученишки столъ е упростила единъ желѣзенъ американски моделъ, като го е направила дървенъ, съ двѣ мѣста, и по този начинъ е дала възможность на училищата да се снабдятъ съ доста хигиенични и ефтини столове. Цѣната му е 24—26 л. Този столъ, който засега е разпространенъ въ по-голѣмата часть отъ училищата на Швейцария, заслужва вниманието на българскитѣ училищни власти. Прѣимуществата му състоятъ въ това, че седалището му може да се дига нагадѣ, и по този начинъ ученицитѣ могатъ да стоятъ свободно прави; че има подпиралка за гърба, полица за книгитѣ, мѣсто за мастилница и писалка и че може лесно да се приспособява за рисуване: писалището на стола може да се подига и прикрѣпя на една подпорка, този начинъ да взема хоризонтално полож Освѣнъ тѣзи факти, които говорятъ за тието на музеитѣ въ културно-училищния вотъ на страната, могатъ да се спомена слѣднитѣ: музеятъ въ Бернъ е спомогна прокарването на вентилатора на D-г M трудилъ се е за уреждането на занаятчи допълнително образование, като е достави тази цѣль разни нагледни помагала и тайствувалъ прѣдъ властитѣ за уреждане такива училища; далъ е всички нужни ст ствия за изработването на една швейцарска лищна карта, която се раздава безплатн всички училища на федерацията; основалъ е п 1886. год., както се спомена за това по дружество за обучение по ржчна-работа; поржчалъ и спомогналъ за разпространени всички издадени картини отъ книжарницата въ Lausane, съдържащи 48 птици, прѣпорж за защита отъ законодателството. Освѣнъ музеятъ е основавалъ 12 пжти специални жения и е участвувалъ шесть пжти въ изложения.

За да се види по-добрѣ, каква е дѣятелно на музеитѣ въ нѣкои отношения, ще приве нѣколко цифри. Прѣзъ 1899. год. цюрихск музей е получилъ 2130 писма, а изпратилъ получилъ е 631 прѣдмети за прѣглеждане и съчинения за рецензиране, направилъ е 357 купки за 423 парчета, получилъ е подаръци 460 лица на брой 3084, изпратилъ е въ з 765 пратки, а е получилъ назадъ отъ по- изпратени 927 пратки съ 3422 парчета. За спомогне изобщо за културното движение страната, управлението на музея е поискало швейцарското бюро на статистиката да му работи една таблица за разходитѣ, що разн държави правятъ за образователни и во цѣли. Тази таблица е поставена на най-ви мѣсто въ музея, поради което обръща вн нието на всѣки посѣтитель; заинтересува много лица, между които и единъ членъ английския парламентъ, който е поискалъ д послужи съ нея. Отъ нея се вижда, че дър витѣ харчатъ за военни и образователни слѣдното:

	за военни цѣли:			за обраа. ц		
Англия	25	лев.	на чов.	6	лев.	на
Германия	18	»	» »	7	»	»
Франция	24	»	» »	5	»	»
Дания	11	»	» »	3	»	»
Гърция	10	»	» »	2	»	»
Швеция	9	»	» »	4	»	»
Австро-Унгария	9	»	» »	2	»	»
Италия	9	»	» »	1	»	»
Ромъния	9	»	» »	5	»	»
Норвегия	8	»	» »	4	»	»
Белгия	8	»	» »	4	»	»
Швейцария . . .	8	»	» »	15	»	»

Прѣзъ сжщата година музеятъ е напра 194 посрѣдничества за 1037 прѣдмети,

ения на 419 мѣста, а е билъ посѣ- ъ 3735 лица. Настоятелството е засѣ- 1 пжть прѣзъ годината, членоветѣ на линия сѣвѣтъ 40 пжти, а пъкъ специални 10 пжти. Отъ архивата сж изпроводени ги за ползуване на вънъ, а сж дадени мѣста разни свѣдѣния, отъ които 19 щария и 15 въ странство (за Германия Австрия — 4, Русия — 2, Белгия, Ис- Южна-Америка — 1). Прѣзъ 1902. год. тъ музей е билъ посѣтенъ отъ 1259 лица, вилъ 16080 заемания на разни помагала, рѣзъ 1887. год. тѣзи заемания сж били 9.

ирнитѣ и на двата музея се отнасятъ до бласти на училищното обучение, покжщ- отчасти до училищната организация и Прѣдмети за сбирнитѣ се доставятъ от- пари, отчасти чрѣзъ подаръци. Обик- споредъ както ми казаха директоритѣ та музея, доставкитѣ ставатъ така: тѣ въ съотвѣтнитѣ списания за изнами- ла нѣко ново училищно помагало, или нието на нѣкоя нова книга, която би ѣсувала, и, ако изобрѣтательтъ или из- стѣтъ нѣколко врѣме не изпратятъ ата или прѣдмета въ музея, то управле- музея ги запитва съ писмо, не желаятъ ги изпратятъ за врѣменно излагане въ и рецензиране въ тѣхното списание. На юби обикновено се е отговаряло мо- и исканитѣ прѣдмети изпращани. Слѣдъ дметътъ прѣстоявалъ нѣколко врѣме въ о неговитѣ притежатели обикновено го ли безплатно или съ твърдѣ малка цѣна лението на музея. Когато музеятъ купу- ои прѣдмети за сбиркитѣ си, въ повечето ползувалъ съ голѣми отстжпки. Най-много тѣ купуватъ отъ фирмата A. Muller- въ Дрезденъ, Waisenhausstrasse 24. [1]) та музея не разполагатъ съ голѣми и здания, дѣто би могли да изложатъ си богатство отъ прѣдмети, що при- Цюрихскиятъ музей е мѣнилъ вече пжти своето помѣщение, докато е до- до едно старо здание на Limat'-а къмъ на града, въ което е можалъ да се раз- малко по-удобно. Обаче и тукъ тѣсно- е малка: почти всички прѣдмети, които ъ до занаятчийското образование, а о и архивата по училищното законода- стоятъ или въ тъмнитѣ коридори, или нитѣ, а една голѣма часть отъ сбиркитѣ ожени, но стоятъ изъ долапитѣ или едни върху други. Бернското изложе- мѣщава въ единъ отдѣлъ на стари ка- ки казарми и една малка кжщица, която служила за стражарница. И двѣтѣ мѣщения сж твърдѣ недостатъчни. Мо- жахъ да науча, че кантоналното управление въ Цюрихъ се е твърдѣ заинтересувало съ въпроса и въ скоро врѣме ще постави на разположение на Pestalozzianum'а едно по-широко и по-удобно здание.

Отъ безбройнитѣ сбирки, що музеитѣ прите- жаватъ, ще обърна внимание тукъ само на нѣ- кои прѣдмети, които би могли да се доставятъ и за училищния музей, който се урежда въ Со- фия: 1) Buchold'sche Zeichenmotive отъ фирмата Louis Buchold, München, Gertnerstrasse 12. Жи- вотнитѣ въ естественъ видъ, съ много добрѣ за- пазени бои, се намиратъ между двѣ вглъбнати стъкла. Сжщитѣ модели могатъ да служатъ и за нагледно обучение. Единицата струва обикновено 4—5 лева. 2) Училищно пиано Melodion съ 4 ок- тави, лесно приносимо, за прѣподаване пѣние. Струва 10 125 фр. отъ Gebrüder Hug et Cie à Zurich. 3) Die biblischen Anschauungsbilder von Hoffmann; (Fröbelhaus, Dresden). 4) Bendorf-овитѣ 4 таб- лици за прѣисторическитѣ врѣмена (ibid.) 5) Сбиркитѣ на Musée industriel scolaire на Ch. De- lagrave Paris (картини и прѣдмети заедно). 6) Musee colonial — отъ сжщия. 7) Planche et Anathomie par Regnard, на брой 12, върху черно поле. 8) Отъ книж. Hachette: Reproduction de chefs d'œuvre, цѣлата сбирка отъ 12 картини за 12 фр. и пр. и пр.

с) **Въ заключение** отъ направеното кратко изложение мисля, че може да се изваднатъ слѣд- нитѣ положения: идеята да се използува и част- ната инициатива въ това отношение е твърдѣ добра. У насъ вече има стремежъ отъ страна на дружествата на основнитѣ учители и тѣзи на учителитѣ отъ срѣднитѣ училища да се осно- ватъ такива музеи, и Министерството или нѣкой другъ би трѣбвало да вземе инициативата, всичко по училищнитѣ музеи да се извършва въ съгласие и съ съдѣйствието на този стремежъ на частната инициатива. 2) Да се влѣзе въ сноше- ние съ управлението на казанитѣ музеи при доставянето на нѣкои отъ помагалата за нашия музей. Азъ вече съмъ приготвилъ почва за това, като съмъ издѣйствувалъ съгласието на казанитѣ учрѣждения да ни улесняватъ въ всѣко отно- шение, а особно при доставката на разни вещи, което ще става съ сжщитѣ улеснения и нама- ления на цѣнитѣ, каквито се правятъ и на тѣхъ. 3) Нашиятъ училищенъ музей да си постави сжщата задача, която иматъ и швейцарскитѣ музеи, именно да слѣди съ зорко око развитието на сѫбранията на вещи по училищното обучение и пожелания и да ги прави достояние на на- шето учителско тѣло чрѣзъ събирането имъ на едно мѣсто и чрѣзъ заемането имъ. 4) Нашиятъ училищенъ музей да заема книги и прѣдмети на училищата и интересуващитѣ се лица. Изпра- щането на вещитѣ да става безплатно, — обстоя- телство, което въ значителна степень би улеснило музея въ постигане цѣльта му.

[1]) ... тази фирма е започнала издаването на единъ ... ободенъ Lehrmittel подъ редакцията на Dr. ..., въ който се описватъ всички по-нови учи- ...гала.

Кратко извѣстие за научното ми пѫтуване по западна България прѣзъ лѣтнитѣ ваканции 1903. г.

отъ

Б. Цонев.

професоръ въ Висшето училище

—

Цѣльта на пѫтуването ми бѣше:

1) Да разграни̂ча по-точно *сѣверозападнитѣ ч-џ-говори* накъмъ общобългарското *щ-жд* нарѣчие;

2) Да опрѣдѣля *обсегътъ* на *централнитѣ говори* въ прѣдѣлитѣ на княжество България.

За тая цѣль употрѣбихъ 25 дена (отъ 18. VII. до 12. VIII), ала трѣба да забѣлѣжа, че за туй врѣме едвали бихъ постигналъ това, ако не бѣхъ пѫтувалъ и прѣди по тия краища, именно прѣзъ лѣтото 1901. год. по Трънско и Брѣзнишко и прѣзъ 1902. год. по Босилоградско, Радомирско и Кюстендилско. Ето защо азъ притежавамъ сега материали не само върху разграничението на ч-џ-говори, но и за тѣхното сѫщественно упознаване, за което мисля да пиша на особно.

Лѣтошното си пѫтуване захванахъ отъ с. *Курило*, дѣто пристигнахъ съ желѣзница на 18. юли сутриньта. Селата между София и Курило бѣхъ пропѫтувалъ по́-прѣди и знаехъ говора имъ; сега се увѣрихъ, че и въ с. с. *Курило, Кумарица, Мировяне, Доброславци, Кътина, Житен, Гольяновци, Кости́н-брод, Шияковци и Маслово* владѣе сѫщи говоръ, както и въ ближнитѣ сѣверозападни софийски села.

Въ с. *Петрѣч* (а не *Петрич*, както го пишатъ обикновено) вече се забѣлѣзва влияние отъ *ч-џ*-нарѣчие, което излиза на явѣ въ слѣднитѣ точки:

1) Самиятъ изговоръ на думитѣ е нѣкакъ-си *отрывистъ, натъртенъ* и като че сѣки слогъ има ударение. Този изговоръ е свойственъ на сичкитѣ *ч-џ*-говори — захваня отъ Бѣлоградчикъ и свършва съ Босилоградъ.

2) Въ Петрѣчъ владѣе още *щ-жд*-нарѣчие, ала се чуватъ повече думи съ *ч-џ* (намѣсто *щ-жд*), отколкото въ другитѣ сѣверозападни софийски села. Тъй освѣнъ обикновенитѣ: *чем, ночем, чѐрка, божич, госпоча, рицо, слепоча, глочо, голема* и под. свойствени и на по́-близки до София мѣста, въ село Петрѣчъ чухъ (отъ баба Кана, 68 годишна) още: *меџа* (синоръ между двѣ села), *меџу* (между), *ночаска, вѐчни, рџаво, порџаво* и др.

3) ж е още ъ, ала това ъ подъ ударение звучи по́-длъбоко отъ обикновеното общобългарско — на и Софийско ъ. Понеже такъвъ изговоръ на ж (ударено!) забѣлѣзахъ и на други мѣста, сѫсѣдни съ *ч-џ*-нарѣчие, прѣдполагамъ, че той е *нѣщо, прѣходенъ* изговоръ между *у* и обикновено ъ: отъ *губи, зуби* не минуватъ направо къмъ *гъби, зъби*, а прѣзъ срѣденъ единъ изговоръ, който бихъ означилъ съ ъ: *гъби зъби*. Такъвъ длъбокъ изговоръ на ж е свойственъ, както е познато, и на *Понагюрския* говоръ, който е тъй сѫщо на граница между централнитѣ *а*-говори и източнитѣ — ъ-говори, та сигурно и той произлиза отъ борба между два различни изговора на ж. Забѣлѣзълъ съмъ, че пирдопчани и клисурчани, кога искатъ да изговарятъ ударено ж по кни...
излиза изъ устата имъ тъй сѫщо длъбоко...
Петрѣчъ покрай ъ за ударено ж (*гъби, зъби, ...
дъсли, мѫтна, кадри, сѫбота, ...*, (Г...
гъепе), *кѫтина* и пр.) срѣщаме и други двѣ ...
свойствени впрочемъ и на другитѣ съсѣдни...
именно *у* и *а*: *бу́рдѣ, кукол, кус* (късона...
куснем, кару́с (кълбо), *суд, судим се, шчука*,
(пѫтъ), *пауджина, жеуџа* (кокошя воденица),
(мѫтъкъ-яице), *туп* (тъп колец), *куп*, да ...
(ако е отъ кѫтъ); ж а: *кафли, канйна*,
дѝран, попрах (подпрѫгъ), *нѝак, кѝток* (...

4) Четвъртата отлика на Петрѣшкия говоръ, ...
го доближава тъй сѫщо до сѣверозападнитѣ...
говори, е замѣната на а слѣдъ *ж-ч* не съ ѣ, ...
е въ другитѣ софийски говори, а вече съ ч...
жетва, жедни сѫм, шетам (послѣдната дума...
чемъ и по́ на изтокъ тъй), но: *жало* (жало),
както въ сичкитѣ *ч-џ*-говори.

5) Докато въ другитѣ софийски говори ...
и лъ още задържатъ донѣкѫде ъ было *прѫ...*
слѣдъ *р* и *л*, то въ *Петрѣчъ* избѣкватъ вече ...
р и *л* намѣсто *ръ-лъ*: *рвово*, че *ерон* 3. pl.,
трпи и пр. на и: *трби, грди, искртало се*,
ркавица, стрк; забѣлѣжи още: *крклица* ...
кжклица; за лъ л: *жлѝ, жлтица, мунем*,
еина, влк, лицкам (хълцам), *глтам*.

Въ съсѣднитѣ къмъ сѣверозападъ села Бо...
Опицвет, Безден и Повор, забѣлѣзахъ сѫщитѣ...
щини, каквито и въ Петрѣчъ, но при това:
някъга намѣсто *кога, някога*. Освѣнъ това спе...
за с. Бoговци трѣба да забѣлѣжа, че уда...
гласни се изговарятъ *продължено*, та подсѣща...
павликянски или *родопски* говоръ; щомъ...
какъ една жена викаше на дѣтето си: *за...*
не вртоташ по колата, бре дѐте! веди...
сетихъ за подобенъ изговоръ у ловчанскитѣ...
Долно и *Горно Павликене*. И наистина въ ...
чухъ прѣдания, че Боговци било едно врѣ...
павликянско село, а пъкъ нѣкои отъ селянитѣ п...
село се отличаватъ съ особенъ непопски типъ...
снажни хора, голѣмъ правъ носъ и длъгнесте...
на я косата — сѫщи *павликяни*, както и на...
ги наричатъ другитѣ селяни. Такова внеча...
ми направи *дядо Пеа, Милин и Стоян Ко...*
Велко Горин и Стоичко Божилов. Нека пр...
забѣлѣжа, че между Боговци и Опицвет ...
хубава поляна на една сплеснатата могила ...
старовремски стълпъ — по сѣка вѣроятност...
валинѝ отъ римско поселище. Тукъ селяни...
ровятъ често стари градежи и намиратъ ...
пари.

Сѫщинска, много по-изразителенъ прѣходъ ...
ч-џ-нарѣчие, правятъ села *Црклевци, Шт...*
Гинци — и тритѣ разположени на лѣво отъ ло...
шосе; затъ тѣхъ захващатъ вече сѫщинск...
говори. Интересно е, какъ прѣхожда въ тия ...
едното нарѣчие въ друго и какви смѣсици ...
бѣлѣзватъ.

Въ село *Црклевци* сѫ запазени сѫщитѣ сво...
що ги отбѣлѣзахъ за другитѣ погранични (с...
говори, но вече владѣе напълно *ч-џ* намѣсто ...
жд: *гаснем, гоџено месо, граџанин, прегрчам, ...*

(мащеха), леча, ноческа, обрна, саги, преца, ава!), нечко ертме и др. Чухъ само: чуждо, нѣ атегки, снопка, сънто, кълтта — на нови думи въ това село — особно послѣд-етири.

Шума състои отъ четири пръснати махали: , Село, Рѣчка махала и Вакарель. Първитѣ накъмъ ломското шосе — иматъ още ∙ма-воре, докато вторитѣ двѣ махали (къмъ ла и Годечъ) иматъ вече чистъ „торлашки" Ето какъ бихъ характеризиралъ говора на а споредъ махалитѣ му.

ъ цѣлото село (въ четиритѣхъ му махали) се изговаря на ч-и — освѣнъ наведенитѣ еть-шесть думи, свойствени и на с. Црк-но въ Село и Стране освѣнъ тѣхъ още: нин, номон, наволита, намѣсто: нич, вич, навоча: а по другитѣ си свойщини Шум-говоръ се раздѣли тъй:

гласи въ Село и Стране ъ съ извѣстнитѣ ения. къмъ които се прибавя и ързль — ъ), докато въ Рѣчка и Вакарель – гласи накарелъ.

гласи въ Село и Стране още е. лен, леко, везден, остен, орел, еленец, докато въ другитѣ хали се изговаря вече съвсѣмъ по торлашки. ко, лъсен, възден, остен, орьл, еленьц.

ленътъ за м. р. ед. ч. въ Село и Стране о: брего кумо, докато въ Рѣчка и Вака-ътъ: брѣгъть, кумотъ

3. мн. ч. у глаголитѣ сег. вр въ Село и изглаша на а (или ам): ора(т), седа(т), а въ и Вакарель същата форма изглаша на у: дн.

1. мн. ч. въ Село и Стране изглаша на е: седиме, а въ Рѣчка и Вакарель — на о: седимо.

Въ Село и Стране не различаватъ вин. пад. ата сжщ. ж. родъ: дай ми торбата, кажи ка си, докато въ Рѣчка и Вакарель ще ка-дай ми торбуту, кажи на маку си.

Въ Село и Стране нѣма особно окончание ч. у сжщ. ж. родъ: жени моми, докато въ и Вакарель различаватъ такова: жене, моме.

Прилагателнитѣ имена за мн. ч. въ Село и е иматъ само едно окончание и за тритѣ добри човеци, добри жени, добри села, докато ка и Вакарель различаватъ двѣ окончания: ски и женски родъ: добри човеци, добре

Въ Село и Стране казватъ още го, него, въ Рѣчка и Вакарель е обикновено га, нега. Въ Рѣчка и Вакарель освѣнъ това иматъ ъ косвенъ падежъ за одушевени прѣдмети кокошкега, дай на кучетега стан.

и прѣдставя тъй също пограниченъ (смѣ-говоръ по на сѣверъ. И тамъ владѣе ч-и. и, нин, номон, снопка, наволита, чуждо, кълтта, сънтин ъ е, ж (обикновено!), н. ч. а: ора, гледана.

Сѣверозападъ отъ Гинци сичкитѣ села покрай планина до задъ сръбската граница, значи Гъбел, Комштица, Бръл, Горни и Долни Криводол, Камена, Славини, както и сичкитѣ села между Годечъ и Цариброд сж сѐ съ торлашки говори.

Отатъкъ Берковската планина селата около Берковица като захванешъ отъ с. Клисура надѣсно отъ Ломското шосе: Ямча-Чифлик, Слатина, Мез-дреи, Драганица, Песочница, Мечкм-махла, Гу-шинци, Балъовци, Рашевица, както и Боровци, Костенец и Бъзовица, надѣсно отъ Ломското шосе принадлежатъ къмъ общобългарското шт-жд-на-рѣчие съ изговоръ ж ъ. По въ планинскитѣ села на западъ отъ Берковица захваща вече торлашки говоръ. Още въ с. Черешовица, десеть километра западно отъ Берковица, се забѣлѣзва ч-џ намѣсто шт-жд) въ нѣкои думи (ньчви, ночъска меџа, порчайло, рииа кобила, чие (= по-лошо) и у намѣсто ж (бубрѐк, куколь, пупок, мудяк, желуд, пружина, туп, кус, пупка). Въ с. Говежда владѣе вече наполовина торлашки говоръ (ч-и, ъ), а съ близкото село Дълги-Дель завладява напълно ч-џ и у и отрви къмъ сѣверозападъ сѐ по планинскитѣ села Дива-Слатина, Главановци, Коиловци, Же-лезна, Чипоровци, Влашко-Село, Митрово, дори до задъ Бѣлоградчикъ, именно до села Върба и Рабиша.

Любопитно е кръстосването на двѣтѣ нарѣчия въ села Говежда и Дълги-Дель отъвъмъ изговора на ж, а, щ-жд и ъ.

Говежда	Дълги-Дел	Дълги-Дел и Говежда
въглен	углен	вътък
въже	ѹуже	ютор (ътръ)
гъсеница	гусеница	бубрек
гъжва	гужна	желуд
вътре	унутре	куколь
въдица	вудица	кусо
дъп	дуп, дубица	тупо
свадѐм	свуде	кусам
дъга	дуга	пупка
гъста	густа	пупок
гълъп	гулуп	понуда
гръди	гр̀уди	пужла
зъби	зуби	крклица
кълрав	кудрав	къшта
къжел	кужел	същто
тадева	тудева	суд
клъче	клуче (вълбо)	судим се
чѐбрица	чубрица	егрва
жъдеи	жедън	недро
жътва	жетва	език
гашти	гачи	ечмик
поштеска	нъчъска	жало
опивци	опъвци	шапа
дѐн	дън	шетам
везден	въздън	брох
пен	пън	вич (виждѝ)
тевно	тъвно	нин
оцет	оцът	вежди
овен	овън	говецо
ражен	ражън	погацам
гладен	гладън	госпоџа
равен	равън	леча
темен	тъмън	кражба
		мащеха

остен	остън	**сношки**
орел	орьл	преда
овес	овъс	**ръжда**
слепец	слепъц	саци
старец	старъц	**накошта**
		тънък
		пъс **(пьсъ)**

Сѫщо такова е горѣ-долу отношението и помежду села *Железна* и *Рани*, докато между села *Бели-Мел* и *Митровци* прѣходътъ е много рѣзъкъ — отъ *шт-жд*-ъ веднага на *ч-џ-у*.

Отъ Митровци нататъкъ сичкитѣ села по южнитѣ склонове на *Широка-планина (Горна-Лука, Превала, Горни-Лом, Долни-Лом)* както и селата на югозападъ отъ Бѣлоградчикъ, спадатъ сè къмъ *ч-џ*-нарѣчие. Крайнитѣ села на *ч-џ*-нарѣчие начевайки отъ с. Превала, сѫ слѣднитѣ: *Превала, Гурђич (или Џурич), Плешивъц* (или *Плашивец*), *Боровица, Орешъц, Сливовик, Врба, Рабиша, Влаович* — сръбска граница. — Вж. приложената карта.

Задъ Влаховичъ нататъкъ по Кулска околия не само че нѣма веке *ч-џ* намѣсто *щ-жд*, а напротивъ захващатъ говори, въ които за чудо срѣщаме *източно-български особености*. Тъй напримѣръ веднага въ първото село отъ Кулска околия, *Раковица*, срѣщаме не само *шт-жд* и ъ за ж, но и *ът* за 3. л. мн. ч. у глаголитѣ, членъ *ъ* и *а*. чухъ дори: *тревъта, църно, цървено, завчери, одзирана, одеве*. Има прѣдание, че селото е заселено отъ *тетевенци*. Прѣзъ 1848 год. голѣма часть отъ Раковица се изселила въ Сърбия (Княжевац), дѣто стоели до 1878 год. и се върнали пакъ. Отъ това странствване имъ останали въ говора нѣкои сръбски думи: *кол-год, што-год, боље, чим дојде, пешице, погоди*. За източнобългарскитѣ селения въ сѣверо-западна България ще поговоря послѣ на особно. Тукъ само изтъквамъ факта, че село *Влаховичъ* е послѣдно село отъ *ч-џ*-нарѣчие; нататъкъ по Кулско и Видинско владѣятъ сè *щ-жд*-говори, а само двѣ села (*Ивановци* и *Ново-село*) въ Видинско стоятъ уединено като откѫснати отъ *ч-џ*-нарѣчие и още едно (*Бракевци*) въ Кулско, откѫснато пъкъ отъ ресавско-моравското *к'-г'*-нарѣчие. Затова считамъ за длъжность да поправя разграничението на *ч-џ*-нарѣчие, що го дадохъ въ статията си „*Уводъ въ историята на бълг. езикъ*“ (Мсб. XVII—XVIII стр. 405), поведенъ отъ Мариновата „Жива Старина“ кн. II. стр. 131—152. Тамъ се казва, че въ Кулска околия спадатъ къмъ *ч-џ*-нарѣчие села: *Изворъ-махала, Полетковци, Малъкъ-Гърчинъ* и *Раковица*. Това не е вѣрно; въ сички тия села владѣе *щ-жд*-нарѣчие. Тъй сѫщо и села *Макрешъ, Острокапци, Александрово, Била, Костичевци, Дълго-поле, Върбовчецъ* и *Яновецъ* въ Бѣлоградчишка околия не сѫ крайни точки отъ *ч-џ*-нарѣчие, както е казано (op. cit. стр. 405.), а сѫ крайни села отъ *шт-жд*-нарѣчие. Другитѣ погранични точки надолу до Сливница сѫ добрѣ опрѣдѣлени; само на картата, приложена къмъ статиитѣ ми въ Мсб. т. XIX. погрѣшно е прокарана граничната линия на *изтокъ* отъ с. *Искрецъ*, когато, съгласно съ изброенитѣ въ Мсб. XVII—XVIII т стр. 405 крайни точки на *ч-џ*-нарѣчие, тая линия трѣбаше да мине на *западъ* отъ Искрецъ. Но трѣба веде да кажа, че за право речено с. Искрецъ нѣма има едно централно мѣсто между многото Искре колиби, дѣто е църквата, общината и другитѣ вла и дѣто населението е съвсѣмъ неопрѣдѣлена сица отъ *щ-жд* и *ч-џ*-говори.

И тъй сѫщинската строго опрѣдѣлена гра на *ч-џ*-нарѣчие начевайки на сѣверъ отъ сръбс граница минува прѣзъ слѣднитѣ села: *Вла Рабиша, Врба, Сливовик, Валкович, Плешо Џурич* (Бѣлоградчишко), *Превала, Горни-Л Митровци, Железна, Копиловци, Главановци, Д Дел* (Берковско), *Славина, Каменица, Сенокос, Гор Криводол, Бръла, Комштица, Губеш* (Царибродс *Гобеч, Шума, Церковци, Сливница* (Софийско).

Отъ Сливница надолу разграничението на ч нарѣчие дадохъ — по данни до 1901. година въ Мсб. XVII—XVIII. (Уводъ въ историята бълг. езикъ). Обаче слѣдъ това пѫтувахъ пакъ югозападнитѣ краища (Кюстендилско и Бос градско), та мога сега да внеса поправки и до нения къмъ онова, що казвамъ на стр. 405- отъ речения томъ на Мсб Тогазъ напр нѣм още данни за босилоградски и кюстендилски говори, които заематъ най-крайниятъ югозапа ѫгълъ на българското княжество и се допир както съ *ч-џ*, тъй и съ *щ-жд*-нарѣчие. Спор това границата на *ч-џ*-нарѣчие на югъ отъ Сл ница заема още слѣднитѣ села по Софийско *лубовци, Росоман, Клисура, Михалово, Дивот Цръвел, Райково, Перник*; а отъ Радомирско: *Бо вода, Кошарци, Косач, Ковачевци, Ракил Кривъ-Стена, Кампинци*; въ Босилоградско н крайнитѣ му села сѫ: *Райанци, Добри-Дол ница, Брест, Злогош, Полетинци*. Отъ Полети границата върви прѣзъ *Долно-Уйно, Бръняк Млекоминци, Брестница, Буцалево, Долна-Люби Горна-Любата, Плоча — сръбска граница*, ала вече между *ч-џ* и *щ-жд*-нарѣчие, а между ч к-г'-нарѣчие, защото въ югозападната часть Босилоградско и Кюстендилско владѣятъ гов които съставятъ часть отъ сѣверномакедонск нарѣчие, а главната имъ отлика е пакъ особ замѣна за tj-dj, която не е нѝ *ч-џ*, нѝ *шт-жд* *к'-г'*. Границата на *ч-џ*-нарѣчие, значи, не дои на югъ до Турско, а завива къмъ сѣверозапа за да прѣмине при Горна-Любата и Плоча отгат Сърбия. Споредъ това, между границата за ч между турската граница има нѣколко села и ко баци, (сичко 20 поселения), които репрезентир *сѣверно-македонско к'-г'*-нарѣчие въ *свободна Бъ рия*. Тия села и колибаци сѫ: *Дукат, Назър Долница, Јаремник, Карамањица, Жерјавино, Гор Тлъмино, Долно Тлъмино, Бистър*, — въ Бос градска околия — *Ивановци, Грубиновци, Ки герци, Црешнево, Бобешино, Коприва, Прес Преколница, Каменичка-Скакавица, Жедилово, Г шево* — въ Кюстендилска околия.

Въ описанитѣ граници на *ч-џ*-нарѣчие жи пръснато по колиби и кошари, едно природ население, което по нѣкои общи етнографск говорни особености съставя за себе си като че отдѣлно и самобитно цѣло, доста отлично отъ

ългарски и сръбски плѣмена. Тъкмо както
тѣ съ многото си разклонения съставлятъ
мирѣ и криятъ въ себе си любопитни
фски, фолклорни и говорни старини, тъй и
Стара-планина съ разклоненията си къмъ
къ и Босилоградъ, къмъ Пиротъ и Лѣско-
рие въ себе си не по-малко интересенъ
акто за етнографъ, тъй и за филологъ: и
тамъ бѣдно, примитивно плѣме, отцѣпено
ристѫпни планини отъ другия свѣтъ и тукъ
гледаме, какъ околнитѣ по-честити братя
атъ на тия злочести планинци присмѣхулни
— тукъ „торлаци", тамъ — руpци — а еднитѣ
итѣ раздѣлени между двѣ държави. Съ една
тукъ и тамъ виждаме население, останало
вията си примитивна култура, но за това и
ресно за науката; само че докато за родоп-
се грижеха и грижатъ още доста труже-
а бѣднитѣ „торлаци" нѣма още единъ Шиш-
а ги просвѣти, да ги разкрие и освѣтли
обществото и науката. А тѣ заслужватъ
оже би и повече отъ слабовѣрнитѣ родопци,
никой пѫть не сѫ прѣставали да се нари-
бугаре", отфърляйки съ прѣзрѣние натра-
имъ име „торлаци".
пакъ „торлацитѣ" живѣятъ наистина полу-
и животъ: пръснати по бърда, и долини,
дѣ 2-3 колиби, тѣ прѣкарватъ мизерно
и, защото мащехската природа освѣнъ чистъ
и вода — нищо друго имъ не дава, за
заслади живота по опия стръмни бърда и
ои; равна оратна земя има толкова малко,
два стига за добитъка, а каквото посѣешъ
жинитѣ, завличатъ го поройтѣ. Па и какво
а по опия голотии! Хелда, картофи и бобъ
само имъ дава тая неплодна земя. Отъ
мѣстности на ч-*и*-нарѣчие най-тѫжно впе-
е ми направи Краище или Босилоградска
дѣто населението е наистина за окайване
икономична страна При сичко това очу-
хъ отъ правилния — дори красивъ — типъ
нитѣ по тия мѣста и не можахъ да си
какъ тъй хора, които ядатъ само хелда и
огатъ да бѫдатъ тъй здрави и хубави
тношение къмъ *сръбски* езикъ *ч-и*-нарѣчие
га общи свойства, но имайки прѣдъ видъ,
ази още главнитѣ признаци, по които се
а български езикъ, дѣто и да билъ той,
запоставенъ членъ и *разпадпало склонение*,
ко сме да го считаме за българско, а не
бско нарѣчие. За да видимъ, какво е отно-
о му къмъ двата езика, нека изброимъ сич-
у *сръбски* и сичкитѣ му *български* свойщини.
ва забѣлѣжвамъ че освѣнъ *ч-и* (ако ги смѣ-
а сръбски) и *у* въ коренни срички — сички
свойства, каквито бихѫ могли да се наречатъ
сръбски", не сѫ общи на цѣлото *ч-и*-нарѣчие.
ерозападното ч-*и*-нарѣчие освѣнъ основната
за тѣхъ има още слѣднитѣ свойства съ
и езикъ.
у. Обаче трѣба да забѣлѣжа, че въ
ч-и-говори и не въ сички думи замѣнятъ
съ *у*, а само по-вътрѣшнитѣ.

2) ь ъ ъ. Това изравнение на двата ера тъй сѫщо не е общо явление, но разбира се, дѣто го има, непрѣмѣнно е чуждо, т. е. сръбско свойство.

3) 1 л. мн. ч. сег. вр. *мо* наместо *ме* е тъй сѫщо сръбско свойство, макаръ да не е общо на сички *ч-у*-говори.

4) Вин. пад. ед. ч. у сѫщ. ж. р. **жену**, **сестру** — както и съ членъ: **женуту**, **торбуту** и пр. е тъй сѫщо сръбска свойщина, ако и да има свое подобно свойство и въ чисто български говори, каквото е напр. различието между имен. и вин. падежъ при роднински имена въ източнобългарскитѣ говори сестрà и сестръ, женà и женъ, снахà и снъхъ и пр.

5) Мѣстоименно окончание *-га* наместо *-го*.

6) Особно окончание *е* за сѫщ. ж. р. на *а*: *жене*, *сестре*.

7) Различие на *родъ* у прилагат. им. мн. число: *добри* човеци, *добре* жене, *добра* села.

8) Особено окончание за 3. л. мн. ч. *аориста* — на *-ше*.

Срѣщу тия сръбски свойства ч-*и*-нарѣчие има слѣднитѣ *български*:

1) Тъмниятъ звукъ ъ, който замѣстя ъ и ь въ сѣверозападнитѣ *ч-и*-говори е повече български, отколкото сръбски гласежъ; защото въ сѫщия сръбски езикъ той тъменъ звукъ е измененъ въ *а*.

2) Въ цѣлото ч-*и*-нарѣчие се срѣща *сичко* *л* (*сли*, *пли* и пр.) докато въ сръбски това *л* минува въ *у*: *суе*, *дуга*.

3) Ударението въ *ч-и*-нарѣчие си е сѫщинско българско ударение, каквото е свойствено и на другитѣ наши говори, докато въ сръбски е съвсѣмъ друго.

4) Макаръ и да е запазена още особна форма за вин. пад. у сѫщ. ж. родъ на *а*, пакъ трѣба да признаемъ, че въ *ч-и*-нарѣчие *нѣма* вече старитѣ падежни форми, каквито ги виждаме запазени доста читави въ сѫщинския сръбски езикъ.

5) *Дат.* и *родит.* пад. се изказва *аналитично* посрѣдствомъ прѣдлогъ *на* и вин. пад. Старият дат. пад. се пази, както и въ другитѣ български говори, само при родствени имена.

6) Сѫществителнитѣ мѫжки родъ (съ извѣстнитѣ изключения) окончаватъ на *е*, а не на *и* въ мн. ч.: *сельяне*, *ораче*, *овчаре*. Макаръ че тая форма не е днесъ книжовна, тя е исторически българска и се срѣща въ най-мѣродавнитѣ бълг. говори.

7) Ни въ единъ отъ сѣверозападнитѣ *ч-и*-говори не срѣщаме старата инфинитивна форма, а въ сички се разлага съ *да* и опрѣдѣленъ глаголъ тъй, както въ български.

8) Глаголитѣ на *и* иматъ 2. л мн. число повел. накл. *сте* (молете), а не *ите* както въ сръбски.

9) Въ сичкитѣ ч-*и*-говори се пази още строга разлика между глаголнитѣ минали врѣмена тъй, както въ общобългарски, докато въ сръбски тая разлика е или съвсѣмъ изравнена, или е факултативна.

10) Въ цѣлото *ч-и*-нарѣчие безъ изключение срѣщаме *членна форма*, идентична съ общобългарската *ътъ*, *та*, *то*, *те* (и *ти*), а въ нѣкои говори отъ това нарѣчие употрѣбяватъ даже *три* вида членове (*ва-ва-во*, *нъ-на-но*).

11) *Лексикалниятъ строй* и *словното богатство* на *ч-џ*-нарѣчие клони повече къмъ български, отколкото къмъ сръбски.

* * *

Двѣ думи и за носията. Както откъмъ говора, тъй и откъмъ костюмитѣ, *ч-џ*-область се намира подъ постоянно влияние отъ близусѣднитѣ ней инотоворни области. Затова именно забѣлѣзахъ, че въ периферията на тая область се носятъ разни носии — споредъ това, съ какви други области се допира; тъй напр. долу въ Босилеградско се срѣща и кюстендилска и радомирска носия, въ Брѣзникъ се срѣща тъй сѫщо радомирска и софийска носия, горѣ въ Царибродско тъй сѫщо е въ употрѣба софийска носия, както и въ Бѣлоградчишко се срѣща отъ една страна берковска носия, а отъ друга — пиротска. Доколкото можахъ да различа първично отъ вторично, мога каза, че сѫщинската „торлашка“ носия се е запазила въ Трънско, защото именно тя е оригинална носия и защото Трънско заема тъкмо центърътъ на *ч-џ*-область, та не е могло да се повлияе отъ никѫдѣ. Нѣма да се простирамъ повече върху носията, защото не съмъ правилъ специални изслѣдвания по нея — па и не е моя работа; но и откъмъ тая страна, както откъмъ езика реченитѣ краища заслужватъ внимание, та би трѣбало да се изучатъ и то въ по-скоро врѣме, докато не сѫ се изгубили още старитѣ носии, които бързо отстѫпятъ на нови.

* * *

Втората задача на лѣтошното ми пѫтуване бѣше да опредѣля обсега на *централнитѣ говори* въ прѣдѣлитѣ на княжество България.

Какво разбирамъ подъ „централни говори“ и какъвъ обсегъ заематъ тѣ между цѣлокупния български езикъ, вж. Сбор. XIX. стр. 59 –60. и приложената къмъ статията ми карта (*диалектно разпрѣдѣление* на бълг. езикъ).

Централнитѣ говори сѫ важни освѣнъ сами по себе си като интересно явление въ българската диалектология, но и затова, че по своята ясна, идеална вокализация тѣмъ е сѫдено да бѫдатъ нѣкой пѫть живъ образецъ, регулаторъ на българския книжовенъ езикъ, кога е дума за правиленъ изговоръ на звуковетѣ. Защото споредъ моето крайно убѣждение нашиятъ книжовенъ езикъ и правописъ ще бѫде само тогава оправенъ, когато бѫде основанъ върху *живъ говоръ*, къмъ който да можемъ винаги да се позиваме като къмъ установенъ, нежѣленъ образецъ. А такъвъ образецъ ще намѣримъ *само въ областьта на централнитѣ говори*. Ето защо централнитѣ говори заслужватъ най-сериозно внимание.

Централнитѣ говори както и много други наши говорни области, не сѫ изучвани досега като нѣщо цѣло, защото въ сѫщность тѣ нѣматъ толкова еднакви свойщини, щото да ги земе човѣкъ за едно нарѣчие, понеже въ областьта имъ влизатъ доста разнообразни говори. Тъй напримѣръ ако земемъ прѣдъ видъ цѣлокупниятъ имъ обсегъ отсамъ и оттатъкъ турската граница, ще видимъ, че въ тая дългнеста елипса отъ Клисура до Битоля има *и...* и *западни говори* (споредъ изговора на ...; *щ-жд*, има *к'-г'*, има и *ч-џ*-говори, има говори *неопрѣдѣлено*, съ *полуопрѣдѣлено* и съ *опрѣдѣл...* *ударение*. Азъ имамъ на умъ да разгледамъ нѣ... пѫть цѣлиятъ обсегъ на централнитѣ говори ... сега ще се огранича само съ прѣката си задача ... *да дамъ подробно разграничение на тия говори* ... *областьта на българското княжество*. Но ... за да се знае, каква часть прѣдставятъ отсамн... централни говори прѣдъ ония, що оставатъ оттатъ... турската граница, ще трѣба да кажа нѣколко ду... за тѣхната обща разпрѣдѣлба.

Като исключимъ нѣколко села отъ Кюстендилс... и Радомирска околия, дѣто при замѣна *ч-џ* ... tj-dj имаме изговоръ *ɑ* за ж, то останалитѣ ... трални говори отсамъ и оттатъкъ турската грани... може да раздѣлимъ на двѣ почти равни полови... *централни к'-г'* и *централни щ-жд*-говори. Грані... цата помежду имъ прѣдставя една горѣ-долу пра... линия отъ върхъ *Руенъ* въ *Осоговската плани...* до планина *Бѣласица* (подъ Струмица). За ... натагъшната класификация на централнитѣ к'... говори тукъ нѣма да говоря; а пъкъ понеже ц... тралнитѣ *щ-жд*-говори сѫ разположени тъй ... едната имъ часть е въ свободна България, а д... гата въ Турция, налага ни се едно разграничение ... тия говори отъ самата политическа граница, ... различаваме тогава *централни щ-жд-говори отсамъ* турско-българската граница и централни *щ-ж...* говори *оттатъкъ* турско-българската граница. Т... дѣлидба приемамъ не, защото има нѣкоя сѫ... ствена разлика между едната и другата ча... централни *щ-жд*-говори, а само защото не съ... за сега въ положение да дамъ подробно разгр... ничение на отвѫдграничнитѣ централни гово... та ги напросто изключвамъ за сега отъ общ... разглеждане.

И тъй щемъ се ограничимъ само съ центр... нитѣ *щ-жд*-говори *отсамъ* турската граница, ... ще ни бѫде да опредѣлимъ и тѣхния обсегъ.

Централнитѣ *щ-жд*-говори отсамъ турската г... ница заематъ слѣднитѣ околии въ югозападна Б... гария: Кюстендилска, Дупнишка, Самоковска, Ра... мирска, Новоселска, часть отъ Искрецка и В... чанска, Орханийска, Златишка (Пирдопска), Их... манска и часть отъ Пазарджишка. Азъ съмъ п... пѫтувалъ до сега *сичкитѣ* изброени околии освѣнъ Златишка (Пирдопска), затова, трѣба веднѫ... да призная, че даннитѣ ми за южната, запад... сѣверна граница на централнитѣ говори сѫ м... по-подробни и по-достовѣрни, отколкото данни... ми за източната граница.

Начевайки отъ с. *Гюешево* близу до турск... граница въ Кюстендилско областьта на центр... нитѣ говори върви горѣ-долу по краищата ... на *ч-џ*-нарѣчие дори до *Перникъ* (Софийско), по... възвива къмъ изтокъ и сѣвероизтокъ, обикаля ... тоша и отъ *Долни-Пасарелъ* (Самоковско) ... дѣсния брѣгъ на Искъръ, а при с. *Реброво* мину... на лѣвия брѣгъ, та заема *нѣколко села* отъ ... ната *Искрецка* околия и сичкитѣ *планински* ... на *Врачанска* околия, а при с. *Брусенъ* мину...

...падѣево отъ Искъръ и отива въ югоизточна ... къмъ Срѣдна-гора, дѣто съ Клисура, Ко... ...ща, Стрелча и Пирдопъ прави доста голѣма ...ина въ източнитѣ говори; отъ Пирдопъ отива ... Ихтиманъ, отдѣто пакъ се вдълбнва на из... ...заема нѣколко села отъ Пазарджишка околия ...га до с. *Лясово*, отдѣто прѣзъ малко и голѣмо ...во, минува прѣзъ западнитѣ Родопи и отива ... *Якоруда*, най-близкно Разложко село. Разбира ... между Якоруда и Гуешово (Кюстендилско) ...остиратъ сѐ централни говори.

...точно опрѣдѣлено, централнитѣ говори земятъ ...итѣ села като крайни точки: *Гуешово, К...* *...н, Прекалнина, Цвѣен-дол, Куннгерин, Дож...* *...а, Кранилово, Гирбиновци, Чудинци* — въ ...дилска околия; *Бранковци, Долно-Уино, Зл...* *...Сушица, Добри-дол, Рашинци* (Босилградско). *...инци* (по-стари), *Врана-стена, Раклиновци,* *...нци, Косич, Копиница, Бела-вода* (Радо... ...), *Перник, Цркиа, Мрчаево, Кладница* — ...йско, *Плоово, Илинтера, Чуштлово, Долни...* *...ла* — въ Самоковско; *Горни-Лозен, Казичане,* *...нци, Кривина, Долни-Богров, Горни-Богров,* *...чане, Ченинци, Исковин, Светогречане, Гни...* — въ Новоселска околия; *Реброво, Церецел,* *Церово, Заселье, Зимевица, Злоте* — въ ...цко; *Думни-ора, Злождане, Спинченци, Врилец,* *...Ойрово, Дупл'ак, Гнавщи, Кравоор, Пу...* *Власотница, Бела-бългapскa, Псо...а, Куна,* *...лево, Кршн, Бела-руска, Боденл, Брјеси,* *...нци, Ослек-Кривадол, Лико* — се Врачанска ...: *Курново, Осади, Калугерово, Осиковица,* ... — Орханийско; *Етрополе, Ложене, Кли...* *Кокошница, Пирдопъ, Стрелча, Златица,* *...ево, Коланларе, Комарци, Смолско, Каменица* ...латишко; *Сушица, Ихтиман, Карa-Мусал,* *...Бунар, Згарони, Бошула, Ковачево, Ель...* *...н, Лясово, Сантово, Церово, Славовица,* *...-Бѣлово, Голѣмо-Бѣлово — граница.* Вж. при...ата къмъ статията ми карта.

... тия граници сѫ прибрани онния централни ..., които замѣнявать сѫко ж съ *а*; но отдѣлни ... съ *ж* — *а* се срѣщатъ дѣ повече, дѣ по-малко ... тия граници, ала се познава, че тия думи ... открай врѣме присѫщи на тия говори, а имъ ...ложени отвънъ. Тъй напримѣръ още въ *...бешино* (Кюстендилско), макаръ извънъ ...ата на централнитѣ говори, срѣщаме слѣд... примѣри съ *ж* — *а*: ватоk (жтькъ), *кадел'а,* *...бина, мадро (седи мадро!), пажок* (пжпъкъ ... *бадни вечер* (бѫдни), *да забавим* (бжвъ), *маска* (мѫска)[1]) Въ Горно и Долно Уино ...-говоръ) забѣлѣзахъ: *вдница, натор,*

ватюк, валол', важ..., даги, галап, кáним се, капйна, *мадро, лака, обрач, тадва, страк, да зарачам,* *маза, бадн'и вечер, магла.* Тъй сѫщо въ село Габрошевци: *да'нци, ватюк, вадица, натор, даги,* *чалан, гагрица, капина, страк, тадва, одосот,* *касо, габа.* Даже и въ с. Изворъ — по-прѣди столица на Босилоградска околия — чухъ 5-6 думи съ *а* намѣсто *ъ*: *гагрица, ватюк, натор, пакало,* *...жар лажица* — но тѣ, може-би, ще трѣба да се гледатъ като индивидуаленъ изговоръ на *неударено ъ* като *а*.

Централниятъ изговоръ на *ж* като *а* обикаля доста наблизу българската столица както отъ югъ, тъй и отъ изтокъ, тъй че, много села въ най-близко сѫсѣдство на София изговарятъ нѣкои типични думи, тъкмо както и сѫщинскитѣ централни говори. Такива сѫ напр. села *Бистрица, Панчарево,* *Герман, Горубляне, Вражедбна,* дѣто срѣщаме: *натор, папак, грайи, краним, попраг, обрач, граба,* *прат, страк, крак* — значи, съ изключение на първитѣ двѣ думи (*натор, папак*), дѣто, може би, е боравила нѣкоя аналогия, въ сички други имаме старобългарско **рж** — *ра*. Освѣнъ тия думи обаче въ с. *Владая* срѣщнахъ още доста други: *галан,* *ван, дабина, лачим, мадар, надни, да порабим, раб,* *рака, ракав, нарач'е, сабота, да станим, тадва.*

Тъй сѫщо и на сѣверъ въ Искрецко и Врачанско нѣколко думи прѣфърлятъ границата за *ж* — *а*, но като че прѣходътъ е по-рѣзъкъ, а не като на югъ. Тъй напр. докато въ *Свое* и *Церово* (Искрецко) имаме вредомъ *а*, веднага първитѣ села на западъ — *Искрецъ* и *Мечи Полина* — иматъ вече *ъ* (освѣнъ: *натор, ватак, гламбе, дага, кадел'а,* *капина, папак* — значи се *неударено ж*). Такова сѫщо е отношението и между *Вршец* и *Дреканица, Дупл'ак* и *Гушанци, Пудрия* и *Власатница,* *Крънецъ* и *Врѣшница, Бодени* и *Долно-Кремена* — сѐ по на 1-5 километра далечъ едно отъ друго Врачански села, а вече иматъ различенъ изговоръ за *ж*.

Нека разгледаме сега централнитѣ говори като диалектно цѣло и видимъ, какви прилики и какви разлики има помежду имъ.

1. Като общо и главно свойство на централнитѣ говори приехме изговорътъ на *ж* като *а*. А понеже въ тия говори не само *ж* се изяснява въ *а*, ами и другитѣ два старобългарски тъмни звука *ъ* и *ь* иматъ тъй сѫщо *ясенъ гласежъ*, то, ако искаме да характеризираме по-точно централнитѣ говори, ще трѣба да кажемъ, че главната имъ отлика прѣдъ другитѣ български говори е, че *изясняватъ тъмнитѣ звукове ж, ъ* и *ь*; затова бихме ги нарекли още и *ясноизручни говори*.

Разбира се, че щомъ тия говори *изясняватъ тъмнитѣ гласни*, то яснитѣ ще задържатъ у тѣхъ естественния си гласежъ; тъй че къмъ горното ще трѣба да прибавимъ още, че централнитѣ говори на княжество България, иматъ освѣнъ ясенъ изговоръ на тъмнитѣ гласни още и туй общо свойство, че *у тѣхъ нѣма тъменъ изговоръ на гласнитѣ — били тѣ ударени или неударени*. Както *а* тъй и *ъ* пазятъ яснния си гласежъ въ сѣко свое положение.

[1]) ...дно съ изговора на *ж* въ ... ударено и ... [illegible] ... врѣме ... *апостолската* ... [illegible] ... въ общъ тъменъ ... [illegible] ... *бадни вечер, маза* ... *бодни вечер, мъза* ... XIX. Къмъ историята на бълг. езикъ, стр. 5... [illegible] ... которы разглеждамъ на централнитѣ говори.

11) *Лексикалниятъ строй* и *словното богатство* на *ч-џ*-нарѣчие клони повече къмъ български, отколкото къмъ сръбски.

* * *

Двѣ думи и за носията. Както откъмъ говора, тъй и откъмъ костюмитѣ, *ч-џ*-область се намира подъ постоянно влияние отъ близусѣднитѣ ней иноговорни области. Затова именно забѣлѣзахъ, че въ периферията на тая область се носятъ разни носии — споредъ това, съ какви други области се допира; тъй напр. долу въ Босилеградско се срѣща и кюстендилска и радомирска носия, въ Брѣзникъ се срѣща тъй сѫщо радомирска и софийска носия, горѣ въ Царибродско тъй сѫщо е въ употрѣба софийска носия, както и въ Бѣлоградчишко се срѣща отъ една страна берковска носия, а отъ друга — пиротска. Доколкото можахъ да различа първично отъ вторично, мога каза, че сѫщинската „торлашка" носия се е запазила въ Трънско, защото именно тя е оригинална носия и защото Трънско заема тъкмо центърътъ на ч-џ-область, та не е могло да се повлияе отъ никѫдѣ. Нѣма да се простирамъ повече върху носията, защото не съмъ правилъ специални изслѣдвания по нея — па и не е моя работа; но и откъмъ тая страна, както откъмъ езика речениатѣ краища заслужватъ внимание, та би трѣбало да се изучатъ и то въ по-скоро врѣме, докато не сѫ се изгубили още старитѣ носии, които бързо отстѫпятъ на нови.

* * *

Втората задача на лѣтошното ми пѫтуване бѣше да опрѣдѣля обсега на *централнитѣ говори* въ прѣдѣлитѣ на княжество България

Какво разбирамъ подъ „централни говори" и какъвъ обсегъ заематъ тѣ между цѣлокупния български езикъ, вж. Сб. XIX. стр. 59—60. и приложената къмъ статията ми карта (*диалектно разпрѣдѣление* на бълг. езикъ).

Централнитѣ говори сѫ важни освѣнъ сами по себе си като интересно явление въ българската диалектология, но и затова, че по своята ясна, идеална вокализация тѣмъ е сѫдено да бѫдатъ нѣкой пѫть живъ образецъ, регулаторъ на българския книжовенъ езикъ, кога е дума за правиленъ изговоръ на звуковетѣ. Защото споредъ моето крайно убѣждение нашиятъ книжовенъ езикъ и правописъ ще бѫде само тогава оправенъ, когато бѫде основанъ върху *живъ говоръ*, къмъ който да можемъ винаги да се позоваме като къмъ установенъ, немѣняемъ образецъ. А такъвъ образецъ ще намѣримъ *само въ областьта на централнитѣ говори*. Его защо централнитѣ говори заслужватъ най-сериозно внимание.

Централнитѣ говори както и много други наши говорни области, не сѫ изучвани досега като нѣщо цѣло, защото въ сѫщность тѣ нѣматъ толкова еднакви свойщини, щото да гиземе човѣкъ за едно нарѣчие, понеже въ областьта имъ влизатъ доста разнообразни говори. Тъй напримѣръ ако земемъ прѣдъ видъ цѣлокупниятъ имъ обсегъ отсамъ и оттатъкъ турската граница, ще видимъ, че въ тая дългнеста елипса отъ Клисура до Битоля има *изто*... и *западни говори* (споредъ изговора на *ѣ*), ... *щ-жд*, има *к'-г'*, има и *ч-џ*-говори, има говори *неопрѣдѣлено*, съ *полуопрѣдѣлено* и съ *опрѣдѣл*... *ударение*. Азъ имамъ на умъ да разгледамъ нѣ... пѫть цѣлиятъ обсегъ на централнитѣ говори, ... сега ще се огранича само съ прѣката си задача *да дамъ подробно разграничение на тия говори* ... *областьта на българското княжество*. Но на... за да се знае, каква часть прѣдставятъ отсамн... централни говори прѣдъ ония, що оставатъ оттат... турската граница, ще трѣба да кажа нѣколко д... за тѣхната обща разпрѣдѣлба.

Като изключимъ нѣколко села отъ Кюстендил... и Радомирска околия, дѣто при замѣна *ч-џ* ... tj-dj имаме изговоръ *а* за *ѫ*, то останалитѣ ц... трални говори отсамъ и оттатъкъ турската гран... може да раздѣлимъ на двѣ почти равни полови... *централни к'-г'* и *централни щ-жд*-говори. Гра... цата помежду имъ прѣдставя една горѣ-долу пр... линия отъ върхъ *Русь* въ *Осоговската плани*... до планина *Бѣласица* (подъ Струмица). За ... нататъшната класификация на централнитѣ к'... говори тукъ нѣма да говоря; а пъкъ понеже ц... тралнитѣ *щ-жд*-говори сѫ разположени тъй, ... едната имъ часть е въ свободна България, а д... гата въ Турция, налага ни се едно разграничение ... тия говори отъ самата политическа граница, ... различаваме тогава *централни щ-жд-говори отс*... турско-българската граница и централни *щ-ж*... говори *оттатъкъ* турско-българската граница. Т... дѣлидба приемамъ не, защото има нѣкоя сѫ... ствена разлика между едната и другата ча... централни *щ-жд*-говори, а само защото не съ... за сега въ положение да дамъ подробно разг... ничение на отвѫдграничнитѣ централни гово... та ги направо изключвамъ за сега отъ обще... разглеждане.

И тъй щомъ се ограничимъ само съ центр... нитѣ *щ-жд*-говори *отсамъ* турската граница, ле... ще ни бѫде да опрѣдѣлимъ и тѣхния обсегъ.

Централнитѣ *щ-жд*-говори отсамъ турската г... ница заематъ слѣднитѣ околии въ югозападна Б... гария: Кюстендилска, Дупнишка, Самоковска, Ра... мирска, Новоселска, часть отъ Искрецка и В... чанска, Орханийска, Златишка (Пирдопска), Их... манска и часть отъ Пазарджишка. Азъ съмъ п... пѫтувалъ до сега *сичкитѣ* изброени околии ... освѣнъ Златишка (Пирдопска), затова, трѣба ведн... да призная, че даннитѣ ми за южната, запад... сѣверна граница на централнитѣ говори сѫ мн... по-подробни и по-достовѣрни, отколкото данн... ми за източната граница.

Начевайки отъ с. *Гюешово* близу до турск... граница въ Кюстендилско областьта на центр... нитѣ говори върви горѣ-долу по краищнитѣ ли... на *ч-џ*-нарѣчие дори до *Перникъ* (Софийско), по... възлиза къмъ истокъ и сѣвероизтокъ, обикаля ... тоша и отъ *Долни-Пасарелъ* (Самоковско) за... дѣсния брѣгъ на Искъръ, а при с. *Ребърово* мин... на лѣвия брѣгъ, та заема *нѣколко села* отъ б... шата *Искрецка* околия и сичкитѣ *планински* с... на *Врачанска* околия, а при с. *Брусенъ* мин...

падѣно отъ Искъръ и отива въ югоизточна къмъ Срѣдна-гора, дѣто съ Клисура, Копица, Стрелча и Пирдопъ прави доста голѣма ... на източнитѣ говори; отъ Пирдопъ отива Ихтиманъ, отдѣто пакъ се вдълбива на изъ заема нѣколко села отъ Пазарджишка околия ... до с. Лжсово, отдѣто прѣзъ малко и голѣмо ..., минува прѣзъ западнитѣ Родопи и отива Якоруда, най-близкно Разложко село. Разбира между Якоруда и Гюешово (Кюстендилско) ... стиратъ сѐ централни говори.

... точно опрѣдѣлено, централнитѣ говори заематъ ... тѣ села като крайни точки: Гюешово, Ка..., Пржколиица, Пѣсъчн-дол, Кутугерци, Доже..., Бранъ..., Гурбановци, Чудинци — въ ... диленска околия; Бранковци, Долно-Уино, Зло..., Добри-дол, Раянци (Босилеградско). ... (по-стари), Врана-стъна, Ракиловци, ..., Косач, Копаница, Бела-вода (Радо...), Перник, Црква, Мрчаево, Кладница — ... фийско: Попово, Пещера, Чуйпетлово, Долни... — въ Самоковско; Горни Лозен, Казичане, ..., Кривина, Долни-Богров, Горни-Богров, ... чане, Челинци, Негован, Световрачане, Гни... — въ Новоселска околия; Ребрво, Церецел, Церово, Заселе, Зименица, Заноге — въ ... нко: Дунинъ-врх, Злокжане, Свачевци, Врабче, ... Огорѣло, Ущилак, Гъиници, Кривидер, Пу..., Власотинци, Бела-български, Нефела, Кула, ..., Кржен. Бела-ржка, Боденец, Брусен, ..., Осеин-Кривидол, Лико — сѐ Врачанска ...; Курново, Своде, Калугерово, Огоновци, ... — Орханийско; Етрополе, Лжжене, Кл... Кжрачевица, Пирдопъ, Стрелча, Златица, ..., Козанлар, Камарци, Смолско, Каменица ... латишко; Сусеци, Ихтиман, Кара-Мусал, Бунар, Згаргон, Боница, Ковачево, Еми..., Голово, Сантово, Церово, Славовица, ...-Бълово, Голямо-Бълово — граница. Виж. при... къмъ статията ми карта.

... тия граници сж прибрани онея централни ..., които замѣнятъ сѣко ж съ а; но отдѣлни ... съ ж = а се срѣщатъ дѣ повече, дѣ по-малко ... тия граници, кое се показва, че тия думи ... открай врѣме присжщи на тия говори, а имъ ... отвънъ. Тъй напримѣръ още въ ... Бобешино (Кюстендилско), макаръ извънъ ... ата на централнитѣ говори, срѣщаме слѣд... примѣри съ ж = а: патѐк (пжтекъ), кадел'а, ..., мадро (седи мадро!), панок (пжнъкъ ... бадни вечер (бждни), да забавим (...), маска (мжски).[1] Въ Горно и Долно Уино ... говоръ) забѣлѣзахъ: вадица, натор

вапох, вазол', важе, даги, галап, капим се, капина, мадро, лакъ, обрач, мадева, сприк, да зарачам, мазен, бадни вечер, масла. Тъй сжщо въ село Габровенци: дайца, вапок, вадица, натор, даги, галап, загрина, капина, стрик, мадева, одоват, кисо, габа. Даже и въ с. Изворъ — по-прѣди столица на Босилеградска околия — чухъ 5-6 думи съ а намѣсто ъ: загрйна, вапок, натор, накло, одар лажича — но тѣ, може-би, ще трѣба да се тълкуватъ като индивидуаленъ изговоръ на неударено ъ като а.

Централниятъ изговоръ на ж като а обикаля доста наблизу българската столица както отъ югъ, тъй и отъ изтокъ, тъй че, много села въ най-близко съсѣдство на София изговарятъ нѣкои типични думи, тъкмо както и сжщинскитѣ централни говори. Такива сж напр. села Бистрица, Панчарево, Германъ, Гурубляне, Враждебна, дѣто срѣщаме: натор, панак, гради, кранам. помрав. обрач, граба, трап, стрик, краг — значи, съ изключение на първитѣ двѣ думи (натор, панак), дѣто, може би, е боравила нѣкоя аналогия, въ сички други имаме старобългарско рж = ра. Освѣнъ тия думи обаче въ с. Враня срѣщнахъ още доста други: галап, дан, пабица, лачам, шатр надии, да нораби..., раб, рака ракиа, нарач'е, сабота, да стапим, мадева.

Тъй сжщо и на сѣверъ въ Искрецко и Врачанско нѣколко думи прѣфърлятъ границата за ж = а, но като че прѣходътъ е по-рѣзъкъ, а не като на югъ. Тъй напр. докато въ Своде и Церово (Искрецко) имаме вредомъ а, веднага първитѣ села на западъ — Искрецъ и Мала Плана — иматъ вече ъ (освѣнъ: натор, вапих, галаб, даги, кадела, капина, панак — значи се неударено ж). Такова сжщо е отношението и между Вършец и Драганица, Ущибак и Гушанци, Пудрия и Власотинци, Кръненъ и Бръщница, Боденец и Долна-Бешина — сѐ по на 4-5 километра далечь едно отъ друго Врачански села, а вече иматъ различенъ изговоръ за ж.

Нека разгледаме сега централнитѣ говори като диалектно цѣло и видимъ, какви прилики и какви разлики има помежду имъ.

1. Като общо и главно свойство на централнитѣ говори приехме изговорътъ на ж като а. А понеже въ тия говори не само ж се измѣнява въ а, ами и другитѣ два старобългарски тъмни звука ъ и ь иматъ тъй сжщо ясенъ гласежъ, то, ако искаме да характеризираме по-точно централнитѣ говори, ще трѣба да кажемъ, че главната имъ отлика прѣдъ другитѣ български говори е, че изясняватъ тъмнитѣ звукове ж, ъ и ь: затова бихме ги нарекли още и ясноззвучни говори.

Разбира се, че щомъ тия говори изясняватъ тъмнитѣ гласни, то яснитѣ ще задържатъ у тѣхъ естественния си гласежъ, тъй че къмъ горното ще трѣба да прибавимъ още, че централнитѣ говори на княжество България, иматъ освѣнъ ясенъ изговоръ на тъмнитѣ гласни още и туй общо свойство, че у тѣхъ нѣма помежъ изговоръ на гласнитѣ — били тѣ ударени или неударени. Както а тъй и о е пазятъ яснии си гласежъ въ сѣко єдно положение.

[1] ... съ изговора на ж въ първата ударена ... и ... които въ врѣме на ... ж ... в общъ тъменъ звукъ, и може би ..., която въ едни-кои о централнитѣ говори ... панок, ... е говорило ... бадни вечер, ... а не бадни вечер ... XIX., Къмъ историята на бълг. езикъ, стр. 61. Този ... ще обясня по-нашироко, кога разглеждамъ на централнитѣ говори.

2. Съ изключение на нѣколко села по Кюстендилско и Радомирско, сичкитѣ централни говори отсамъ турската граница сѫ *щ-жд*-говори.

3. Трето общо свойство на централнитѣ говори е еднакво *ударение* у нѣкои *глаголни форми*, именно:

а) 1. лице ед. число у глаголитѣ — винаги *отметнато*: *пасѝа*, *рѐда*, *чѐта*, *мѐта*, *да зѝпатва*, *нарѐда*, *ѝмета* и пр.

б) второ лице повел. накл. у *свършени* глаголи — пакъ *отметнато*: *зѝплати*, *ѝмети*, *нарѐди* и пр.

в) У аористнитѣ форми — врѣмена и причастия — запазено старото крайно ударение: *молѝх*, *молѝ*, *молѝхме*, *молѝхте*, *молѝха*, *молѝл*, *молѝла*, *молѝло*, *молѝле*.

4. Еднаква е тъй сѫщо и глаголната форма за 1. л. ед. ч. у глаголитѣ по I и II спр. — съ твърдѣ малко изключения — на *а*: *плета*, *вада*.

5. Еднакви сѫ тъй сѫщо и формитѣ за 1. л. ед. ч. и 3. л. мн. ч. у глаголитѣ по II спр. въ тая смисълъ, че съгласната е винаги *твърда*: *вада*, *мола*, *рода*, *реда*, *молат*, *родат*, *видат* и пр.

Тѣзи еднакви свойства на отсамнитѣ централни говори продължаватъ и оттатъкъ турската граница по *Пешчко*, *Малешевско* и *Разложско* дори до рѣка *Струмица* и планина *Бѣласица* въ Македония, т. е. докато захванатъ други акцентни системи и друга замѣна за *tj-dj*.

Нека видимъ сега, какви разлики има помежду отсамнитѣ централни говори.

1. Прѣди сичко има извѣстна разлика въ самата замѣна за ѫ. Казахме, че въ централнитѣ говори ѣкко ъ [1]) (отъ ѫ, ъ или ь) се изговаря като *а*, обаче сега трѣба да допълнимъ, че това струва само за *ударено* ъ; тъй че наистина въ ударено ъ като *а* нѣма никаква разлика между централнитѣ говори: кат звучи тъй, че не можешъ различи *кат* ли значи, или *кат* — етажъ; *пат* — пѫть, тъй сѫщо се не различава отъ *пат* — креватъ. На тъй сѫщо и *неударено* ъ има еднаквъ гласежъ по цѣлия обсегъ на централнитѣ говори — освѣнъ нѣколко села въ *Пирдопска* околия, дѣто *неударено* ъ запазва тъмния си гласежъ.

Понеже ѫ се замѣнява въ нѣколко случаи съ *у* вече въ източнобългарски (вж. Мсб. IV. 504), то ще трѣба да забѣлѣжимъ, че тия сѫщи случаи сѫ свойствени и на централнитѣ говори; но освѣнъ тѣхъ по̀ къмъ югозападъ по Кюстендилско, Радомирско и Дупнишко срѣщаме и други нѣколко думи съ ѫ — *у*, именно, *бу̀брек* (бѫбрѣгъ), *клу̀бо* (кѫлбо), *кукол* (кѫколъ), *жел'уд*, *жел'удок* (желѫдъкъ) птичи стомахъ, *суд*, *судно* — *туп* (тѫпъ), *ружам* (рѫгати), *да скитам*, *пупок* (пѫпъ), *пушка*, *мука* въ черковно значение, *вечна мука*, сѫщо и *мученици*, *моушчна* — (и) *пачак*!). Любопитна е замѣната на ѫ съ *р*, въ двѣ думи пакъ по тия краища: *кржлица* (кѫкли), и *ѫрзол'* (ѫзълъ), която подсѣща на подобна замѣна въ Кичевско, *кърсмет* намѣсто *късмет*.

[1]) Понеже изговорътъ на ѫ, ъ и ь и по общобългарски ... съвпадатъ въ единъ и сѫщи гласежъ ъ, то ... думи за самия изговоръ на тия гласни можемъ навсякъде ... старобългарски ѫ, ъ и ь да употрѣбяваме само единъ знакъ, именно ъ.

2. Откъмъ замѣната на ъ има тъй сѫщо изв... разлика между българскитѣ централни говори ... югозападнитѣ отъ тѣхъ (по Кюстендилско, ...нишко и Радомирско) се срѣщатъ по-малко с... отъ *вторична вокализация* на ъ (ъ — *а*), а ... отъ *първична* (ъ — *о*), докато въ сѣвероизто... (*Орханийско*, *Врачанско*, *Пирдопско*, *Итими*...) се срѣщатъ напротивъ *повече* случаи отъ *втор*... вокализация на ъ, а *по-малко* отъ *първична*. С... *бочва*, *боз* (бъзъ), *дож* (дъждъ), *сон* (сънъ) ... (зълъ), *вонка* (вънъ), *кроток*, *ноток*, *лакот*, ... *висок*, *пекол*, *жежок* и пр. съвсѣмъ обикнове... Дупнишко и Кюстендилско, стоятъ *бачва*, *баз*, ... *сан*, *зал*, *ванка*, *кротак*, *нетак*, *лакит*, ... *восак*, *пакал*, *жежак* и пр. въ Новоселско, ... пишско и Пирдопско. Въ сѫщность примѣри... ъ — *а* въ коренни срички сѫ въ югозападнит... трални говори *изключения*, докато въ сѣве... точнитѣ сѫ *правило*. Въ югозападнитѣ цент... говори срѣщахъ само тия примѣри съ ко... ъ — *а*: *ваика*, *даска*, *гама*, *мажа*, *лажиц*... *иѐане*, *сано* и да *потакна*; а за ь — *а*: ... *маска*, *мазга*, *панок*, да се *сание* и *чатим*. В... *Пирдопъ* напр. (споредъ М. Ивановъ, Исп. IX. ...) ъ има почти винаги сѫщия гласежъ, както ... именно *а*; той навѣжда слѣднитѣ примѣри ... отъ ъ: *тогава*, *кога*, *н'акога*, *никога*, *кой*, *той*, ... *упоглаче* — значи сѫщитѣ, които навеждамъ ... за по-далечнитѣ източни говори (Мсб. IV., 50...) къмъ тѣхъ прибавилъ съвсѣмъ безосновно о... *точка*, *точно*, които думи, както е извѣстн... сѫ народни. Но ако прибавимъ и другитѣ при... които г. Ивановъ пропусналъ, именно: *воф*, *воз*... (срв. *воф* росно ливаде, *воф* градска чаршия, ... III. кн. 39-40; *воведе*, *восчуди са*, *возглаве*, ... XV. 438, *врох* мене, Мсб. XIII. 212.) ще видим... примѣритѣ съ ъ — *о* сѫ пакъ твърдѣ малко ... срѣщу подобнитѣ примѣри отъ югозападнит... трални говори.

3. Третя разлика между централнитѣ г... отсамъ Осоговскитѣ планини състои въ изгово... ѣ, който е двоенъ: като *е* и като *'а*. Мака... послѣдниятъ изговоръ да е ограниченъ са... Пирдопска околия, пакъ сме принудени да р... лаваме *източни* и *западни* централни говори о... границата; на тъкмо тъй и останалитѣ задъ ...ската граница централни *щ-жд*-говори иматъ ... изговоръ за ѣ: отъ една страна *Разлогъ* съ изго... *'а* за ударено ѣ, отъ друга — *Пешчко* и ... *левско* съ изговоръ *е*. При това трѣба да забѣ... че ония централни говори, които бихме на... „*източни*“ възъ основа на ѣ, се отличаватъ нѣ... отъ останалитѣ източнобългарски говори: как... Пирдопско тъй и въ Разлогъ изговорътъ на ... е оная извѣстна комбинация отъ *е* и *а* (*'а*), ... ствена на сѫщитѣ по-източни говори, а ... инакъвъ. Въ Пирдопско е чисто *'а* — как... опрѣдѣля и бѣлѣжи М. Ивановъ (Исп. год... 557-58), а пъкъ по Разлога е твърдо и шир... което бихъ означилъ или, както горѣ, съ *'а* ... пъкъ съ *'е*. Освѣнъ това както въ Пирдопско ... и въ Разлогъ *неударено* ѣ гласи като чисто *е*, ... като *'ъ*, *и* или *'а* — както въ другитѣ из...

Ако бихме искали да вадимъ отъ това заключение за историята на звукъ *ѣ*, азъ рекълъ, че пирдопскиятъ изговоръ на *ѣ* е Пирдопско, а Разложкиятъ е въ послѣденъ източенъ изговоръ, който е на пжть да западенъ.

етвърта разлика между централнитѣ говори гария намираме въ нееднаквиятъ изговоръ робълг. *-лъ-*. И тукъ забѣлѣзвамъ, почти разпрѣдѣлба, както и при изговора на *ж* и *ъ*, за *сѣвероизточни* и *югозападни* централни . Сѣвероизточнитѣ запазватъ навредъ стария ръ на *-лъ-* съ нѣкои малки изключения, докато аднитѣ сж отстжпили тъй или инакъ; именно книтѣ, въ съсѣдство съ отвъднитѣ централни по Пеанечко и Разлогъ, замѣняватъ *-лъ-* съ *ъ*: *съзи, жътица, въна, мъчи, сънце*, и пр. По-сѣвернитѣ по Кюстендилско, Радо- и Дупнишко иматъ двойна замѣна за *лъ* — *ḁ* (вокално): *дḁк, сḁзи*, а друга — *у* (само *устни съгласни*): *буа, вуна, вук, мучи*, (пълхове), *ѣабука*, и пр. Да ли и *бугарин* се вреди въ тия примѣри, мжчно е да се каже, понеже този изговоръ срѣщаме по цѣло югозападно и сѣверозападно Българско, дѣто инакъ *лъ* се замѣнява другояче; затуй по-вѣроятно е, че *бугарин* е название прието отъ сърбитѣ въ тая му форма.

5. Пета особеность, която дѣли отсамшнитѣ централни говори пакъ на сжщи два пласта — *сѣвероизточни* и *югозападни*, е глаголната форма за 3 л. мн. число. Въ сѣверозападната половина се пази още старото *т* въ речената форма *(идат, носат, видат)*, докато въ югозападната липсува крайната съгласна; а понеже формата се слива тогава съ 1 л. ед. ч., то крайната гласна у речената форма се *протъга*, та имаме: идā, носā, видā и пр. Това става, разбира се, у онѣзи югозападни централни говори, у които 1 *л.* ед. ч. сег. окончава на *а*, а не на *ем* или *им*, каквито говори впрочемъ има твърдѣ малко между централнитѣ *щ-жд* говори.

За другитѣ особености на централнитѣ говори, както и за по-подробното разграничение на тия разлики, що ги скицирахъ тука на кратко, ще говоря други пжть.

София, 4. II. 1904.

ВОРИТѢ ВЪ ЗАПАДНА

ИЗВѢСТИЯ

по

КОМАНДИРОВКИТѢ

на

МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ.

КНИГА II

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1905

ИЗВѢСТИЯ

ЗА

КОМАНДИРОВКИТѢ

НА

МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ.

КНИГА II.

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1905.

Съдържание.[1]

[1] ...титѣ въ тази книга на «Извѣстията за командированитѣ на Министерството на Народното Просвѣщение» сѫ наредени по датитѣ на

ИЗВѢСТИЯ

ЗА

..ДИРОВКИТѢ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ

Книга II. **1904—1905.**

Ботаническа екскурзия по Габровския балканъ

отъ **Ив. Нейчевъ,**
асистентъ въ университета.

...ръ нашата страна почти на всѣкждѣ да е
...стосвана въ разни врѣмена отъ разни бо-
...ри все че сж открити и извѣстни до сега
...ого материали по нашата флора, обаче по-
... не е тъй близко, както може би се прѣд-
... до пълното ѝ изслѣдване и проучване.
...ото откриване на нови материали иде
...рди казаното. При това намиратъ се
...ове на нашето отечество, които и до
... не сж посѣщавани отъ никой ботаникъ.
...гъ отъ мисъльта, че и азъ мога да при-
...о за градивото на българската флора,
...олба, бѣхъ командированъ отъ Мини-
...о на Народно Просвѣщение да събера
... отъ балканската растителность за бота-
... институтъ на университета
...ирането започнахъ въ първитѣ дни на
... продължавахъ повече отъ единъ мѣсецъ.
... които ботанизувахъ, сж балканскитѣ
...на изтокъ и западъ отъ Габрово При
... материалитѣ азъ се ограничихъ върху
...явнобрачна и тайнобрачна флора. Като
... отъ тази ми командировка е обогатя-
... българския хербарий при ботаническия
... съ повече отъ 500 вида растения, при-
...ли на 240 рода, отнасящи се къмъ 64
...[1]) Въ настоящия си рапортъ ще дамъ
...лѣжки за мѣстата, които съмъ бота-
... като ще спомена сжщеврѣменно за
...нитѣ видове що сж отъ важность, било
...остьта, кждѣто тѣ сж намѣрени, било за
...флора. Екскурзиитѣ си прѣдприехъ по
... три маршрута: 1) отъ Габрово, с Стомо-
...Зелено-дърво, Узана, Малуша, въ до ни-
... Козещица, Габрово; 2) отъ Габрово,
с. Бичкиня, с Болтата, Гарвановъ-камъкъ, с. Етъра за Соколския мънастиръ, прѣзъ мънастирската гора за връхъ св Никола, Търсевецъ, Бузлуджа, Катуна, Агово-падало, Бедекъ, с. Кжшли, Курвина-могила, с. Ломътъ, с. Нова-махла въ Габрово; 3) отъ Габрово, с. Топлешъ, прѣзъ гората за Курита, Синя-локна, Стжпалата, Сюлеманица, Арманкая, Балабана, Кадемлия, Коругдере, Курткая, Демиръ-капия, Синанища. Едно слизане отъ Коругдере въ тракийското поле въ с. Габарево, прѣзъ р Тунджа въ с. Павелъ, отъ тукъ въ обратна посока въ с. Баалии, с. Химитлии, химитлийски проходъ за в. Чафута, в. Коруджа прѣзъ Узана за Габрово

Очевидно е, че за по-щателно проучване и събиране материали по всички горѣказани мѣстности въ продължение на кратко врѣме не може и дума да става За да можемъ си състави попълна прѣдстава за флората на тая часть отъ балкана, необходимо е да се ботанизува по-дълго врѣме и събира материали не само прѣзъ единъ кжсъ периодъ отъ извѣстенъ сезонъ на вегетационната година, но и прѣзъ всички други сезони, които би ни дали не по-малко важни и интересни растителни форми. Ето защо моитѣ бѣлѣжки по събрания материалъ ще да носятъ едностраненъ характеръ. Тѣ ще ни прѣдставляватъ отчасти само лѣтната растителна покривка, лѣтното флорно облѣкло на обходенитѣ мѣста. Какви растителни видове криятъ въ нѣдрата си тия послѣднитѣ, които прѣзъ послѣднитѣ вегетационни сезони прозябяватъ, остава дѣло на бждещитѣ изслѣдвания

1 Отъ Габрово по шосето за Шипка, пжтьтъ за с. Стомонеци и с Зелено-дърво се отбива на дѣсно при Червенъ-брѣгъ. Тия двѣ селца, наречени «Колиби», название, което изобщо носятъ всички габровски села, сж построени прѣснати по горния склонъ на едно излигнато каменисто хълместо бърдо, южнитѣ поли на което

...[1]) ...жду събранитѣ материали се срѣщатъ и нови ... флора видове, часть отъ които ... Списание ... кн. LXV ... Нови ... находища за българската флора растения.)

ИЗВѢСТИЯ

АНДИРОВКИТѢ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ

Книга II. **1904–1905.**

Ботаническа екскурзия по Габровския балканъ

отъ **Ив. Нейчевъ,**
асистентъ въ университета.

жаръ нашата страна почти на всѣкждѣ да е ръстосвана въ разни врѣмена отъ разни бо- при все че сж открити и извѣстни до сега вого материали по нашата флора, обаче по- а не е тъй близко, както може би се прѣд- а, до пълното й изслѣдване и проучване. ното откриване на нови материали иде върди казаното. При това намиратъ се стове на нашето отечество, които и до е не сж посѣщавани отъ никой ботаникъ. затъ отъ мисъльта, че и азъ мога да при- що за градивото на българската флора, молба, бѣхъ командированъ отъ Мини- рто на Народно Просвѣщение да събера ли отъ балканската растителность за бота- я институтъ на университета.

бирането започнахъ въ първитѣ дни на и продължавахъ повече отъ единъ мѣсецъ. , които ботанизувахъ, сж балканскитѣ на изтокъ и западъ отъ Габрово. При е материалитѣ азъ се ограничихъ върху явнобрачна и тайнобрачна флора. Като ъ отъ тази ми командировка е обогати- а българския хербарий при ботаническия тъ съ повече отъ 500 вида растения, при- щи на 210 рода, относещи се къмъ 64 я.[1]) Въ настоящия си рапортъ ще дамъ бѣлѣжки за мѣстата, които сымъ бота- , като ще спомена сжщеврѣменно за нитѣ видове, що сж отъ важность, било ольта, кждѣто тѣ сж намѣрени, било за флора. Екскурзиитѣ си прѣдприехъ по ъ три маршрута: 1) отъ Габрово, с. Стомо- Зелено-дърво, Узана, Маршин, въ доли- р. Козелица, Габрово; 2) отъ Габрово, с. Бичкиня, с. Болтата, Гарвановъ-камъкъ, с. Етъра за Соколския мънастиръ, прѣзъ мънастирската гора за върха св. Никола, Търсевецъ, Бузлуджа, Катуна, Агово-падало, Бедекъ, с. Кжшли, Курвина-могила, с. Ломътъ, с. Нова-махла въ Габрово; 3) отъ Габрово, с. Топлешъ, прѣзъ гората за Курита, Синя-локва, Стжвалата, Сюлеманица, Арманкая, Балабана, Калемлия, Коруд ере, Курткая, Демиръ-капия, Синаница. Едно слизане отъ Кору-дере въ тракийското поле въ с. Габарево, прѣзъ р. Тунджа въ с. Павелъ, отъ тукъ въ обратна посока въ с. Бласлии, с. Хиитлии, хиитлийски проходъ за в. Чафута, в. Коружа прѣзъ Узана за Габрово.

Очевидно е, че за по-щателно проучване и събиране материали по всички горѣказани мѣстности въ продължение на кратко врѣме не може и дума да става. За да можемъ си състави по-пълна прѣдстава за флората на тая часть отъ балкана, необходимо е да се ботанизува по-дълго врѣме и събира материали не само прѣзъ единъ късъ периодъ отъ извѣстенъ сезонъ на вегетационната година, но и прѣзъ всички други сезони, които би ни дали не по-малко важни и интересни растителни форми. Ето защо моитѣ бѣлѣжки по събрания материалъ ще да носятъ едностраненъ характеръ. Тѣ ще ни прѣдставляватъ отчасти само лѣтната растителна покривка, лѣтното флорно облѣкло на обходенитѣ мѣста. Какви растителни видове криятъ въ нѣдрата си тия послѣднитѣ, които прѣзъ послѣднитѣ вегетационни сезони прозябиватъ, остава дѣло на бждещитѣ изслѣдвания.

1. Отъ Габрово по шосето за Шипка, пжтьтъ за с. Стомонеци и с. Зелено-дърво се отбива на дѣсно при Червенъ-брѣгъ. Тия двѣ села, наречени «Колиби», название, което изобщо носятъ всички габровски села, сж построени пръснати по горния склонъ на едно издигнато каменисто хълместо бърдо, южнитѣ поли на което

[1]) ...между събранитѣ материали се срѣщатъ нови ...флора видове, част отъ които сж публикувани ...ическо Списание кн. LXIV, св. 9, година. Нови ...о находищя за българската флора растения».)

се миятъ отъ малката зеленодрьвска рѣчичка. Сухата камениста околность на тия села е трудно податлива за плодородно земедѣлие. Ливадитѣ и нивитѣ, създадени изъ гориститѣ мѣста сѫ отъ естество едва да удовлетворяватъ нуждитѣ на тѣхнитѣ притежатели. Благодарение близостьта на лѣсоветѣ населението се занимава и съ добиване на дървенъ кюмюрь. Отъ растенията, що сѫ застѫпени, най-вече сѫ разпространени ония форми, които обикновено придружаватъ човѣка. Въ градинитѣ се срѣща засѣяно отровното растение наречено «Бѣсно дърво», а нѣкои (все зеленодръвци) «Дяволско дърво» (Daphne Mezereum L.) Отъ тукъ пѫтеката прѣзъ гората ни извежда на Узана. Послѣдниятъ прѣдставлява планинско пасбище, затворено отъ вси страни съ букова гора. Чрѣзъ една каменисто-варовита ивица, прошарена съ букови дървета, Узанътъ се раздѣля по дължина отъ западъ къмъ изтокъ на югозападна по-голѣма часть — Голѣмъ Узанъ и сѣвероизточна, по-малка часть — Малъкъ Узанъ. Югоизточно отъ Узана, задъ буковата гора се издига острия конусовиденъ голъ връхъ на Коруджа. Къмъ източния завой на Голѣмия Узанъ, край пѫтеката, що води отъ Малкия Узанъ за Коруджа, се намира малка крѫгла впадина, извѣстна подъ името «Дяволска воденица». Ако човѣкъ постави ухото си върху земята на тая впадина, чува му се шумъ, произходящъ отъ текуща подземна вода, който напомня на шума отъ воденица, отъ което навѣрно носи и името си. На сѣверъ отъ тая впадина се издигатъ почти вертикално варовити скали, задъ които по-навѫтрѣ въ гората се намира дълбока пропасть, образувана отъ сгромолясването на горнитѣ земни пластове. Тая пропасть, дълбока около 10 метра и широка около 3—4 метри, е извѣстна подъ името «Ледница». Тукъ низко на дъното ѝ се образува ледъ прѣзъ най-голѣмитѣ лѣтни горещини. Отъ растенията, що събрахъ изъ гората на Узана по сѣвернитѣ и склонове сѫ Prunus Laurocerasus L. (Зеленика), Daphne Mezereum L., Lonicera Xylosteum L., Hieracium D...it...is Verbascum и др. По пасбищата на Узана събрахъ: Gentiana bulgarica Vel., Gentiana cruciat L., Allium Sibiricum W., по варовититѣ скали Asplenium viride Huds., край сѣнчеститѣ гористи мѣста Lilium Martagon L., Geranium и др. Като се върви въ източна посока по пѫтеката отъ малкия Узанъ за Коруджа при най-източния край на Голѣмия Узанъ се намиратъ варовити скали, наречени «Марковъ столъ». Изъ между тѣхъ се очертава нѣщо подобно на маса (столъ) съ единъ подпоренъ кракъ. Овчаритѣ и селенитѣ отъ с. Зелено дърво разправятъ, че това е столътъ на Крали Марко, на който той си отпочивалъ. Тъкмо тука пѫтеката се раздвоява и единъ ѝ клонъ завива на дѣсно право на сѣверъ, гдѣто се спуща прѣзъ гората и слиза низко въ долината на тъй нареченитѣ «Равни рѣки». Изъ буковата гора тука събрахъ: Senecio, Rucus, Ruscus hypoglossus L. и др., а край текущитѣ води на «Равни рѣки» Ranunculus platanifolius L., Angelica

и др. Като се минатъ «Равни рѣки», пѫте...
източна посока ни извежда по западнит...
нисти склонове на Малуша, скалитѣ н...
сѫ украсени съ зеленитѣ розетки на кр...
но прѣцъвтѣла тогава Haberlea rhodopen...
Малуша прѣдставлява проточенъ отъ ...
къмъ изтокъ варовито-каменистъ връхъ. ...
нитѣ и западнитѣ му склонове сѫ с...
а източнитѣ и южнитѣ — полегати. Отъ в...
е покритъ съ букова гора, изъ между к...
срѣщатъ Acer platanoides L., Acer pseudopla...
Viburnum Lantana L., Lonicera Xylosteum ...
bus aucuparia L. и др. Проточеното бйло на...
и югъ е голо каменисто пасбище. Тоя ...
напоенъ съ кръвьта на толкова човѣшки ...
прѣзъ врѣме на освободителната война, ...
венъ свидѣтель на най-голѣми ужаси, с...
всѣка война е свързана, и до сега още ...
оставя на миръ отъ обширнитѣ тарашув...
рѣзнитѣ иманаджии. Може да се каже, че ...
било, а сѫщо и гората сѫ разорани, би...
иманаджиитѣ, било отъ събирачитѣ н...
метални останки, като парчета отъ грана...
трони и др. На всѣка крачка се срѣщат...
хвърлени кости отъ закопанитѣ паднали ч...
жертви. Това обстоятелство, освѣнъ че ...
за запазване на пасбището, но и възд...
въ това или онова направление за разви...
измѣнението на флората. Много отъ рас...
що тукъ сѫ застѫпени, сѫ повечето хар...
за обитаемитѣ отъ човѣка мѣста. Изъ ...
събранитѣ видове ще спомена: Lilium Mar...
Anthyllis Vulneraria L., Phyteuma canescens ...
Inula Conyza Dc., Moehringia muscosa L. ...
virescens Grb., Laserpitium latifolium L. b. ...
Koch., Carex pendula Huds., Aconitum и ...
къмъ сѣверния склонъ на проточеното ...
Малуша се спуснахъ изъ буковата гора въ...
долината, образувана отъ малката поро...
кичка «Козедина», която заедно съ зел...
скала се влива при Червенъ брѣгъ и обр...
единъ отъ лѣвитѣ притоци на р. Ян...
тая долинка събрахъ Stachis alpina L., ...
umbrosus W. K., Epilobium, Orobanche и ...
тукъ пакъ по Шипченското шосе прѣзъ ...
ния мостъ, гдѣто по варовититѣ скали с...
Moehringia muscosa L., Parietaria erecta M. ...
се завърнахъ пакъ въ Габрово.

2. Отъ Габрово прѣзъ с. Бичкиня, мѣст...
Гарвановъ-Камъкъ, с. Етъра се отправихъ ...
колски манастиръ. По пѫтя е доста раз...
дена Centaurea Jacea L., а между с. Би...
с. Боттата събрахъ една особна форма о...
nella vulgaris L. съ пересто нарѣзани листа ...
междувидия, която прѣдставлява прѣход...
Prunella vulgaris L. и вариететътъ Pr. vulg...
pinnatifida Koch. Отъ дѣсния брѣгъ на рѣк...
Гарвановъ-камъкъ, по варовититѣ каменист...
събрахъ нѣколко вида, между които ка...
важени ще спомена Parietaria Serbica Panč...
оградитѣ на с. Етъра събрахъ: Antirrhinum ...
tum L., Pyrethrum macrophyllum W. K., Hi...
и др. Пѫтьтъ надъ с. Етъра се раздвоява...

отбива въ лѣво, води за с. Нова-махла, я, до се отбива въ дѣсно — за Соколски ръ. Послѣдниятъ е построенъ върху отваровити скали и низко тамъ, гдѣто пресича рѣката, наречена «Страницата», оя за гората, се открива очарователната ка. Отъ тукъ монастирътъ се вижда като соколъ, кацналъ на скалата. Веднага следъ ко по-нататъкъ гледката се губи и монасе открива пакъ, но като се доближимъ ко до него. Наоколо монастирътъ е ленъ съ ливади, ниви и гора, състояща букъ, размѣсенъ съ нѣколко вида Acer. растителностьта има характеръ на оная, дружава човѣка, а около мочурливитѣ, тѣ и воднитѣ мѣста се срѣщатъ: Galega s L., Galium palustre L., Eriophorum latiHppe, Epilobium и др. Пжтеката въ монаа гора се раздѣля на двѣ: едната, що право на югъ, води близо до Спасителния Св. Никола, а другата, що върви юго- — къмъ голѣмия паметникъ на в. Св. Тукъ изъ гората и по оголѣлитѣ мѣста . Hesperis Steveniana L., Atropa Belladona um oleraceum Scop., Festuca heterophylla L., m angustifolium L. и др.

ътъ Св. Никола се издига на изтокъ отъ . При политѣ на северния склонъ на кола, край шосето, е построенъ спасителомъ, а отъ другата страна на шосето е ливада, залѣсена съ боръ. Растенията, ятъ въ последнята, съставляватъ една ни съ най-разнообразни прѣдставители. ѣ даме видове, свойствени на равни мѣстоя. Покрай равнитѣ Gramineae сж застжлене отъ родоветѣ: Centaurea, Dipsacus, . Gentiana, Rhinanthus, Chaerophyllum, Mentha, Spireae, Ranunculus и др. Тъкмо отъ спасителния домъ се издига в. Св. Той се състои отъ два височини: едната северната е продълговата и прѣдставлява сбище, а другата — по-южната възвиш, собствено Св. Никола, е голъ, сухъ о-каменистъ конусовиденъ връхъ. Тоя поъ е вѣчно-мълчаливиятъ свидѣтель на ната славна и храбростьта въ врѣме на руско- освободителната война. Отъ северо-завиожапада страна той е обраснатъ съ отъ букъ, които обаче не достига самия Отъ другитѣ страни е снтирашено голъ вость. Отъ тоя връхъ прѣзъ очитѣ на теля се открива широкъ погледъ, който почти цѣлото Тракийско поле и голѣма ъ северна България. Отъ растенията, до тукъ ще спомена: Erysimum cuspidatum Arabis hirsuta Scop., Herniaria glabra L., stricta Link, Linum minor Desv., Carum- Melica, Festuca, Epilobium, Tragopogon, Botrychium lunaria Sw. и др. още много които сж характерни за обитаемитѣ отъ мѣста.

токъ отъ голѣмия паметникъ при в. Св. се издигатъ два — единъ до другъ въ видъ на сѣдло върхове: голѣмъ и малъкъ Търсевецъ. Тия два върхове сж почти изцѣло облѣчени съ букова прѣмѣна, която е подновена следъ войната. Тукъ растителностьта се прѣдставлява изключително отъ видове, които придружаватъ човѣка. Като се слѣзе отъ Търсевецъ, пжтеката достига до една полянка съ малко изворче, покрай което минава пжтека за с. Шипка на югъ, а на северъ води за с. Потока. Тая малка полянка носи името «Качица». По-нататъкъ пжтеката отъ Качица достига до «Низкия прѣдѣлъ», малко северо-източно надъ който се издига единъ малъкъ скалистъ гребенъ, нареченъ «Балъкъж-сьрть». Отъ тукъ пжтеката води прѣзъ гората на широка поляна «Ашка-поляна», на срѣщу която се издигатъ голитѣ каменисти варовити върхове на Бузлуджа. Тая варовита мраморна възвишеность, която се издига северо-източно на Ашката поляна се казва «Чальтъ», а другия наричатъ «Кордельтъ». Като започнемъ отъ Балъкъж-сьрть и върховетѣ на Бузлуджа, всичко е съставено отъ мраморни варовици, гдѣто сж открити кариери за мраморъ. Севернитѣ и северо-западнитѣ склонове на Бузлуджа сж покрити съ букова гора. Тая северо-западна часть на Бузлуджа се нарича «Ушитѣ». Сухитѣ каменисти голи конусовидни върхове на Бузлуджа се обитаватъ отъ малко разнообразни растителни форми. Тукъ се срѣщатъ: Iberis sempervirens L., Campanula rotundifolia L., Dianthus petraeus W. K., Helianthemum canum Dun; Selaginella helvetica L. и др. По пасбището и изобщо по тѣнеститѣ засѣнчени мѣста на «Ушитѣ» се срѣща по-разнообразна флора, именно: Bruckenthalia Spiculifolia Rchb., Vaccinium Myrtillus L., Vaccinium Vitis idea L., Plantago serpentina Lam., Parnassia palustris L., Gentiana bulgarica Vel., Ribes alpina L., Ribes grossularia L., Juncus conglomeratus L., Juniperus nana Willd., Knautia, Aconitum и др. Отъ къмъ източния склонъ на Бузлуджанскитѣ върхове се откриватъ длъбоки пещерни пропасти — резултатъ отъ ерозивното дѣйствие на водитѣ, наречени «Дупкитѣ». Последнитѣ сж украсени съ Geranium macrorhizum L. (здравецъ), Symphytum Ottomanum Friv., Stachys silvatica L., Doronicum cordifolium Sternb., Cystopteris fragilis Bernh. и др. Мочурливитѣ мѣста около извора подъ южнитѣ поли на Бузлуджанскитѣ върхове се казватъ «Карагьолъ». Тукъ сж застжпени нѣколко вида, свойствени за мочурливи почви. Прѣзъ Карагьолъ по южна посока води пжтека изъ гората край Висока-могила за Катуна. По засѣнченитѣ мѣста край пжтя подъ Висока-могила събрахъ Senecio Othonae M. B., Lysimachia Nummularia L. и др. Катуна прѣдставлява малъкъ скалистъ гребенъ, съставенъ главно отъ гранитъ-гнайси. Отъ къмъ източна страна е обрасълъ съ гора, въ състава на която влизатъ букъ (Fagus), яворъ (Acer) и джбъ (Quercus), отъ северо-западната страна е голъ, а отъ юго-източната страна е малко облѣченъ съ гора. Подъ западнитѣ поли на Катуна има изворче край пжтя за с. Енина, а пасбището, що се про-

стира въ тая посока, се казва «Аранина-нива». Тукъ флората е застжпела съ видове характерни за мѣстностьта. Отъ растенията, що събрахъ тука ще спомена слѣднитѣ: Bromus fibrosus Hack. Calamogrostis silvatica Schrad. Anthemis montana L., Filago arvensis L, Asplenium Septentrionale Hull и др. още видове отъ родоветѣ: Allium, Potentilla, Silene и пр.

Отъ Кара-Гьотъ води пжтека, която се извива въ източна посока прѣзъ мочурливото мѣсто, наречено «Анкамандра» за Атово-Падало. Последното прѣдставлява обширно издигнато хълместо пасбище, по височинитѣ на което още сж запазени останкитѣ на укрѣпленията отъ освободителната война. Още отъ далечь се забѣлѣзватъ по западнитѣ склонове на Атово-Падало бѣли камъне (кварцити), които изглеждатъ като че нарочно сж поставени въ правилни редове. Тия камъне наричатъ «Маркови камъне». За тѣхъ се говори, че това сж падналитѣ и разбити камъне, които Крали Марко е хвърлялъ. Флората на Атово-Падало е бѣдна откъмъ видове. Почти цѣлото пасбище е завзето отъ Bruckenthalia spiculifolia Rchb. заедно съ Vaccinium Myrtillus L. и Vaccinium Vitis idea L. Тукъ-тамѣ се срѣщатъ: Anthemis montana L., Gnaphalium Supinum L., Aira flexuosa L, Campanula, Hipericum и др. На източниятъ склонъ подъ Атово-Падало се намира чушма, наречена «Читмжа», край която минава пжтя за с. Енина. Отъ тукъ пжтеката завива на сѣверъ прѣзъ мѣстностьта «Чучумекж» и извожда право на Бедекъ. Източно отъ Чучумекж се издига високо пасбище «Сольта», по мочурливитѣ мѣста на което събрахъ: Epilobium palustre L., Scirpus silvaticus L, Carex pallescens L., Myosotis и др.

Бедекъ се прѣдставлява отъ два върха: единътъ — по-южниятъ се казва «Караджова Кула», а другиятъ — по-сѣверниятъ — Кара-Богданъ. Бедекъ е подобно пасбище, както Сольта и Атово-Падало и се обитава почти отъ сжщитѣ видове, които се срѣщатъ и на последнето. Отъ Бедекъ пжтеката се спуща право на сѣверъ изъ гората край чушмата, наречена «Кара-Богданъ», край каменовъглената мина, прѣзъ колиби Драганчева градина за с. Кжшли. Изъ гората събрахъ нѣкои характерни видове, като Cephalanthera rubra Rich, Monotropa Hypopitys L, Hieracium и др.

Отъ с. Кжшли по течението на рѣката прѣзъ колибитѣ Бадиви пжтеката прѣзъ гората води право за високия хълмъ, нареченъ «Курвина-Могила», което име носи отъ нѣкаква си легенда още отъ старобългарскитѣ врѣмена. Тя е скалисто камениста отъ всички страни обрасла съ букова гора размѣсена съ Acer и Sorbus. Тука скалитѣ сж пѣсъчници, малко-много оголени откъмъ юго-източния склонъ. Растителностьта се прѣдставлява отъ малко разнообразни форми. По камениститѣ оголени мѣста събрахъ: Solidago Virgaurea L, Viscaria atropurpurea Grsb., Sedum, Moehringia; Polygonum и др., а изъ горскитѣ мѣста, освѣнъ нѣколко вида Acer, още събрахъ: Ribes alpina L, Geranium macrorrhizum L, Luzula albida DC; Melica uniflora Retz., Festuca g… Vill. Сѣверо-западно отъ Курвина-Мог… високо бърдо (хълмъ) сж разположени ко… «Ломътъ». Юго-западниятъ склонъ на тоя… е силно варовитокаменистъ и стрьменъ, п… съ букова гора, по която се срѣща, … Acer, още и Fraxinus. По оголенитѣ и пр… склонове сж застжпени видове, свойствен… вече на обитаемитѣ отъ човѣка мѣста, … които събрахъ и Inula Oculus Christi L. а… оградитѣ: Telekia Speciosa Bmg, Chaero-p… byzantinum Boiss, Tanacetum vulgare L. и … тука прѣзъ с. Нова-махла се завърнахъ въ Г…

3. Отъ Габрово прѣзъ селата: с. Не… с. Спасета, с. Топлешъ западно по рѣката … южно прѣзъ гората, пжтеката ни извеж… «Корита». Въ гората която е изключител… букъ обитаватъ: Prunus Laurocerassus L., … tiens Nolitangere L., Senecio, и др. Корита … ставлява високо хълместо издигнато п… с-източната страна на което е пропарен… мочурливи и изворни води. Растителностьт… както изобщо на пасбищата, изложени … годното влияние на разнитѣ стада, се п… влява отъ видове, каквито сж: Brunella v… Brunella alba Pall, Potentilla Tormentilla … Alchemilla montana W., Leontodon hastilis … още отъ родоветѣ Scabiosa, Calamintha … tago и пр. Издигнатиятъ конусовиденъ х… пасбище на западъ отъ Корита се казва … Бухалъ» или още «Чит-Мандра», а по-к… се изпрѣчва «Готѣмн-Бухалъ», нареченъ … шанъ-тепе». И двѣтѣ тѣзи мѣста сж пасб… подобна на Корита флора, която се п… влява сжщо отъ много характерни за чов… поселища видове. По-нататъкъ, все въ юго-з… направление, пжтеката прѣзъ «Сиња-локва» … вежда прѣзъ скалистия гребенъ нареченъ … палитѣ». По камениститѣ мѣста на тоя … пжтеката се изкачва, сжщо като по стжпа… стълба. Буковата гора обема само по-с… пови, но не достига гребена. Растителнос… тази мѣстность е по-изобилна и по-бог… видове. Тукъ събрахъ: Hepatica trilob… Arabis procurrens W. K., Silene Roemeri … Hypericum umbellatum A. Kern., Linum ca… Kit., Spiraea ulmifolia Scop., Alchemilla … Stev., Senecio papposus Less., Polygonum … L., Phleum alpinum L., Lycopodium Sela… и други още видове отъ родоветѣ Di… Potentilla, Epilobium, Inula и пр. Отъ тук… Цебетлийска поляна се завива все въ юго-з… посока по редъ голи каменисти върхове, к… сж: Куртбашица, Камена-Мандра, Чимъ-К… то тѣло завоя се завършва съ голѣмия … «Балабана». Растителностьта по тия мѣста … ставлява съ малки изключения продължен… оная на Сжпалатѣ. Обаче, колкото се из… по-горѣ и се приближаваме къмъ висо… на Балабана и Калевица, толкова растит… форми, свойствени за по-низкитѣ мѣст… ставатъ и се замѣстватъ съ прѣдста… характерни повечето на алпийскитѣ ви…

ане отъ Курбашица почваме да съби-
lenm athamanticum Jacq., Alsine Saxifraga
ilene macropoda Vel, Senecio Carpaticus
др., които никакъ или рѣдко сж застж-
по-низкитѣ мѣста.

ана е тжжъ куполовиденъ масивъ. Сѣвер-
у скалисти склонове се спущатъ почти
, а южнитѣ и ю.-западнитѣ сж полегати и
вляватъ голо каменисто пасбище. Запад-
авои на Балабана се нарича «Сюлеманица».
тия редица отъ каменисти единъ прѣзъ
се по-високи върхове, като започнемъ отъ
и свършимъ съ най-източния завой на
а, образува единъ терасовиденъ сервалъ,
етѣ на който отъ къмъ изтокъ и сѣверъ
атъ низко, кждѣто к юкочатъ сбиращитѣ
стащи води на поройчетата. Долината,
е загражда отъ тѣзи възвишености с
а съ букова гора, която се стреми да раз-
своята дървесна прѣмѣна и върху самитѣ
аменисти височини. Низината която се
отъ сѣвернитѣ поли на Балабана, се
Арманкая». Тя прѣдставлява пасбищно-
мѣстность, по която се стичатъ бавно
ино-текущи води. Отъ растенията що
по Арманкая сж: Saxifraga stellaris L.
montana M. B., и др. видове отъ родоветѣ.
Aconitum, Galium, Hieracium, Campanula,
и др. Отъ растенията, що събрахъ на Ба-
и Сюлеманица сж: Ranunculus carinthiacus
Dianthus microlepis Boiss, Dianthus pelvi-
Heldr, Cerastium moesiacus Friv. Arenaria
L., Aquilegia Haenkeana Koch, Sempervivum
L. Rodiola rosea L, Saxifraga juniperina
Saxifraga bryoides L, Asperula Capitata Kit,
pubens Schott, Primula minima L. Poten-
ndhini Jka, Juncus trifidus K. Symphiandra
Heff и др. още видове отъ родоветѣ
Saxifraga, Campanula, Pedicularis, Hieracium,
cum, Veronica, Allium, Luzula, Carex и пр
отъ Чимъ-Колиба и на юго-западъ отъ
ница се простира пасбището «Бабина-
на югъ отъ което се издига високиятъ голъ
сть масивъ Кадемлия Последниятъ прѣд-
а два високи голи каменисто-пѣсъчливи
единиятъ, куполовиденъ е по-нисъкъ и се
собствено Кадемлия, а другиятъ изостренъ
ескъ, се казва «Чешмне-ери». Отъ тоя
на Кадемлия прѣдъ окото на наблюдатели
иза панорама, що прѣдставлява сѣверна
България съ своитѣ планински вериги,
на които ясно се схващатъ На сѣверо-
свѣтло се понидина Мара-Гидикъ,
ъ Юрукъ Чамъ, а на изтокъ погледътъ
ава какъ Стара-Планина се понижава и
къмъ Черно море, на сѣверъ се схващатъ
итѣ балкански прѣдгория, а на югъ задъ
Срѣдногора се синѣе Рила и Родопитѣ.
ата е оградена, а окото, ненаситно
жественото разнообразни гледки отъ тая
а (2275 м.) Прохладниятъ чистъ въздухъ,
твата тѣрдитѣ, безмълвното спокойствие
ата природа повдига духа, възбужда

енергията къмъ пориви и стремежи, по-възвишени, отколкото тамъ низко на повече отъ 2000 м., гдѣ бушуватъ разнитѣ посевища и градове — центрове на житейската борба!

На самия връхъ скалитѣ сж тъй разхвърляно разпрѣдѣлени, като да сж нарочно така разположени, че ни напомнятъ за турскитѣ таби. Отъ растенията, що събирахъ тукъ сж: Geum montanum L, Moehringia pendula W. K., Veronica balcanica Vel, Meum mutellina L, Senecio transilvanicus Boiss. Juniperus nana Vlld. Rumex alpinum L., Juncus trifidus L. и др. още отъ родоветѣ: Ranunculus, Cerastium, Genista, Dianthus и пр. При политѣ на сѣвернитѣ склонове на Кадемлия се намира студено изворче, край което пжтечката води по югозападнитѣ склонове на Балабана, извива на югъ, гдѣто се спуща по-низко и излиза на една малка поляна, наречена «Чаталъ-Чамъ», южно отъ която се спущатъ стръмнитѣ скалисти склонове на Корудере (Чамлъка). Отъ Арманкая сжщо се излиза на Чаталъ-Чамъ по пжтеката, що върви източно изъ гората и завива южно край «Бѣлата стѣна» — източния завой на Балабана, отъ гдѣто води малко въ югозападна посока къмъ Чаталъ-Чамъ. Името «Чаталъ-Чамъ» тази мѣстность носи, споредъ разпитванията, отъ старо разчаталено чамово дърво. Корудере е тѣсно надъ с Габарево (Казанлъшко), което прѣдставлява тѣсна долина, по която водата, течейки се крие на мѣста и следъ пакъ излиза. Отъ лѣво и дѣсно на тая долинка се издигатъ високо камениститѣ зжбери на Корудере, които тукъ-тамѣ прѣснато сж украсени отъ снѣжно-бѣлата гиздава «Балканска звѣзда» (Gnaphalium Leontopodium L). Макаръ името «Чамлъка» тази мѣстность да носи отъ чамовитѣ дървета, които тукъ нѣкога, може би, сж изобилствували, обаче сега Pinus се срѣща съвсѣмъ рѣдко, а Abies, макаръ по-често, но все пакъ е подчиненъ на бука. Отъ разпитванията узнахъ, че тая часть въ Корудере, кждѣто е виръялъ чамътъ, е била опожарена. Благодарение на своя релефъ и на своето положение, че е заслонено отъ сѣвернитѣ студени течения, а изложено на благоприятнитѣ топли вѣтрове, Корудере се обитава отъ по-богати и разнообразни растителни форми. Отъ растенията, които тукъ се срѣщатъ сж: Allium montanum Schm., Allium sphaerocephalum L., Iuncus alpinus Vill, Ostria carpinifolia Scop, Acer Hyrcanum Fisch., Coryllus colurna L., Pinus silvestris L., Juniperus sabina L., Nigritella angustifolia Rich, Trolius europaeus L., Delphinium fissum W. K., Delphinium dinaricum Fritsch, Vesicaria graeca, Reut., Silene flavescens W. K., Cerastium banaticum Roch., Linum nervosum W. K., Hedera Helix L., Rubus idens L., Paronichia imbricata Rchb., Sedum reflextum L., и много други още.

Източно отъ Корудере (Чамлъка) се простира излиннатото пасбище, наречено «Саранца», задъ него още по на изтокъ е пасбището «Синапница», а югозападния скалисть гребенъ, що се издига отъ Синапница се казва «Куртканъ». По югоизточно се спущатъ скалиститѣ склонове на «Дежжу-

капия», които склонове сж стръмни и трудно достжпни, подобно на оныя, що казахъ за Коpу-дере. По тия сухи каменисти склонове, които почти до горѣ се засѣнчватъ отъ рѣдки буки, обитаватъ доста разнообразни растителни видове, повечето отъ които се срѣщатъ и по Коpу-дере. И тукъ се срѣщатъ Juniperus Sabina L., Rhododendron myrtifolium Sch., Cystopteris alpina Link., и много др. още изъ между които още единъ новъ видъ за българската флора *Daphne oleoides* Schreb. (Daphne buxifolia Vahl., D. Jasminea Grsb.), а по-низко изъ бука се срѣща нарѣдко и прѣсечато Taxus baccata L. Считамъ за нуждно да дамъ тукъ едно кратко описание на тоя новъ за нашата флора видъ.[1]) Boissier въ «Flora orientalis» T. 4, стр. 1047 го отнася къмъ групата съ «Folia coriacea persistentia», а Halacsy въ «Conspectus Florae Graecae» Vol III p. 77 го отнася въ секция 3. «Daphnantes» съ слѣднитѣ бѣлѣзи: «Folia coriacea, persistentia, flores terminales, capitati vel fasciculati, ovarium pubescens bacca coriacea. a. Capitula ebracteata». Този видъ Daphne събирахъ по високитѣ каменисти припеци на Демиркапия. Той е разклоненъ храстъ, който достига около 50—60 см височина. Клончетата сж малко-много продължени и слабо-космести, нагжсто облистени. Листата сж срѣдно голѣми, закръглено-елиптички, тжпи, къмъ основата стѣсняващи се, почти присѣднали или съ скжсени дръжки, слабо-космести или голи. Цвѣтоветѣ сж терминални сѣдящи и събрани по 3 и повече наедно. Дѣловетѣ на перигона сж ланцеолатни; Яйчникътъ изцѣло е покритъ съ косми. Отъ близкостоящия до него видъ Daphne jasminea S. et S., съ който влизатъ въ една секция, се отличава, че послѣдниятъ е съвсѣмъ низъкъ съ кжси и гладки клончета и съ дребни листа, а яйчникътъ на върха е косматъ. Отъ Daphne Sericea Vahl се отличава, че послѣдниятъ се отнася къмъ група «b. Capitula bracteata» и че има кжси нѣжни клончета съ листа ланцетни.

Отъ Чаталъ-Чамъ пжтеката върви въ западна посока, сетнѣ завива на югъ прѣзъ гората и слиза право въ с. Габарево, по мочурливитѣ мѣста на което събирахъ Teucrium Scordium L., Mentha и др., отъ тукъ прѣзъ р. Тунджа въ с. Павелъ, гдѣто изъ мочурливитѣ, блатливи мѣста събирахъ: Lemna, Cauthriche, Myriophyllum, Potamogeton, Chenopodium, Polygonum и др.[2]) Отъ с. Павелъ пжтеката върви прѣзъ с. Карагитлии, с. Бласлии въ обрат[…] направление за с. Химитли и Химитлийския г[…] ходъ. Надъ с. Химитлии се подематъ балкански[…] склонове покрити съ Габъръ. Изъ самия проход[…] събрахъ Echinops Ritro L., Hypericum rumelica[…] Boiss., Silene Armeria L., Jasone, Galeopsis и д[…] Пжтеката ни извежда при самитѣ поли на вр[…] Чафута. Послѣдниятъ е сухъ каменисто-варовит[…] конусовидно изостренъ връхъ, до източнитѣ […] южнитѣ поли на който едва достига буковият[…] шубракъ. Той е заселенъ съ видове, които с[…] характерни за сухи и степни мѣста. Тукъ съб[…] рахъ: Phleum serrulatum Boiss., Stipa pennata […] Aira flexuosa L., Sedum reflexum L., Antheric[…] ramosum L., Plantago argentea Chx., Ajuga La[…] manu Rth., Pimpinella Tragium Vill., Carum Gr[…] cum B. H. и др. Отъ тукъ Химитлийската пжте[…] край западнитѣ поли на Чафута води на сѣвер[…] право къмъ в. Коруджа. Прѣдъ южнитѣ поли […] тоя връхъ тя се раздѣля на 2: едната въ с.-изто[…] направление заобикаля източния склонъ, гдѣ[…] прѣзъ рѣдката букова гора извежда право п[…] изворчето подъ самитѣ сѣверни поли на Коруд[…] на една малка полянка, наречена «Кара-мандр[…] а другата право въ сѣверна посока прѣсича на[…] ката вдадина на Коруджа и слиза на сжщо[…] мѣсто. До самата гора, съ която Кара-манд[…] граничи на сѣверъ, край пжтеката, що води […] Узана, е построенъ спасителенъ домъ, тъкмо […] югъ отъ който се издига Коруджа. Послѣдния[…] се прѣдставлява отъ два върха: единътъ, […] източниятъ е конусовидно изостренъ съ го[…] каменистъ връхъ нареченъ «Бакачикъ», а другия[…] по-западниятъ е куполовидно продълговатъ […] западъ, гдѣто се откриватъ стръмнитѣ му ск[…] листи склонове, извѣстни подъ името «Улуцит[…] се нарича собствено «Коруджа». Послѣдният[…] покритъ отъ къмъ сѣверъ и западъ почти […] горѣ съ букова гора, а Бакачикъ е покритъ сжщ[…] съ гора отъ сѣверъ и изтокъ, обаче послѣдна[…] едва достига въ видъ на шубракъ голия връ[…] Турското име «Бакачикъ», което носи тоя върх[…] е твърдѣ умѣстно. Отъ растенията, що събира[…] по тѣзи мѣста сж: Daphne Cneorum L., Lilu[…] Janke Ker., Teucrium montanum L., Gentiana pne[…] monanthe L., Achillea ageratifolia Sibt., Planta[…] argentea Chx.; изъ горнитѣ склонове: Veroni[…] montana L., Polypodium vulgare L.; а по ка[…] миститѣ мѣста на Улуцитѣ: Achillea clypeola[…] Sm., Scorzonera stricta Hrn., Arrhenatherum a[…] naceum PB. и др. още видове отъ родовет[…] Dianthus, Silene, Jurinea и др.

Отъ тукъ по пжтеката край спасителния до[…] на Кара-мандра изъ гората се излиза на Узан[…] прѣзъ с. Зелено-дърво въ Габрово, съ което […] и завършихъ екскурзиитѣ ми.

[1]) Настоящия рапортъ бѣше прѣдставенъ въ Министерството, когато въ кн. LXV на «Периодическо списание» срѣщнахме обнародванъ сжщия видъ отъ г-нъ Урумовъ.

[2]) Въ блатата при това село намѣрихъ и събрахъ [illegible] L., който видъ, макаръ не внесенъ, не можахъ да намѣря да се споменува въ литературата по нашата досегашна флора, затова го споменувамъ тукъ като новъ видъ за послѣдната.

Петиятъ международенъ конгресъ по приложната химия въ гр. Берлинъ

отъ професоръ **Д-ръ Н. Добревъ.**

...ъ дълги години се е чувствувала нуждата, да се организиратъ отъ врѣме на врѣме кон... по химията, но едва прѣзъ послѣдното ...лѣтие на изтеклото столѣтие можа да се ... първиятъ международенъ конгресъ по при...та химия. Неговиятъ успѣхъ бѣ неочакванъ. ...900 г. вече бѣха организирани 4 такива ...ународни конгреси.

... интернационални конгреси иматъ за главна ... да служатъ на научнитѣ и на икономич... интереси на всичкитѣ отрасли на химиче... наука, като се старятъ да повдигатъ и ...ватъ международнитѣ сношения въ об...а на химията, било като се приематъ едни ...ни методи на работене, било като се съз...ъ еднообразни законоположения въ разнитѣ ...ни.

...ъ приемане еднообразни методи за анали...ве на химическитѣ продукти междуна...тѣ конгреси улесняватъ размѣната на хими...тѣ произведения и способствуватъ по тоя ...ъ да се отстраняватъ главнитѣ причини на ...квания, недоразумѣния и спорове, произти... отъ прилагането на различни способи ...изслѣдванията на химическитѣ продукти, ... спорове въ много случаи мжчно се из...аха и трудно се постигаха справедливи ...ния.

...ъ обсѫждане на въпроси изъ областьта ...тентовото право, охраната на работни... законоположенията по транспорта на хи...китѣ произведения и много др. т. между...нитѣ конгреси се стремятъ да подобрятъ ...ята на производствата въ разнитѣ културни ..., да ги направятъ еднообразни и да ги ...ятъ на една по-висока нравствена основа.

...та главна цѣль, която международнитѣ кон... по приложната химия прѣслѣдватъ, е, да ...ствуватъ за по-широкото запознаване раз...то на разнитѣ отрасли на химическитѣ ин... по цѣлия свѣтъ измежду заинтересува...вожове, като даватъ възможность на ком...нитѣ лица да размѣнятъ мисли върху много...ни методи на работене.

Най-послѣ на международнитѣ конгреси ставатъ лични запознавания и завързвания на приятелски сношения между прѣдставителитѣ на химията отъ разнитѣ нейни отрасли въ цѣлия свѣтъ, а въ послѣдствие се установяватъ искрени приятелски отношения, при които лесно се постигатъ споразумяване и съгласие по чисто научни и търговски въпроси.

По рѣшение на съвѣта на физико-математическия факултетъ и по прѣдставление на академическия съвѣтъ на Висшето училище, Министерството на Народното Просвѣщение ме командирова, съ прѣдписание № 6854 отъ 10. май 1903 г., да присѫтствувамъ въ качество на делегатъ отъ страна на България и прѣдставитель на Висшето училище на V. *международенъ конгресъ по приложната химия*, който щѣше да се открие на 2. юни н. с., (18. май ст. ст.) 1903 г.

Съгласно това прѣдписание азъ заминахъ на 14. май (с. ст.) отъ София и пристигнахъ на 15. май въ Берлинъ и още на слѣдующия день се прѣдставихъ на организационния комитетъ въ Шарлотенбургъ.

Конгресътъ се откри на 18. май (2. юний н. с.) и трая до 25. май (8. юний н. ст.) 1903 г. За да може конгресътъ да привърши успѣшно прѣдстоящата огромна работа въ тоя кратъкъ осемодневенъ срокъ, организационниятъ комитетъ бѣ прѣдвидѣлъ да се образуватъ 11 секции, отъ които нѣкои, споредъ нуждата, можаха да се подраздѣлятъ и на подсекции, както това се случи дѣйствително съ секциитѣ III, IV и VIII. Тъкмо по врѣме на конгреса засѣдаваха едноврѣменно 15 секции и подсекции въ разнитѣ салони и съвѣщателни стаи на германския парламентъ. Освѣнъ това на 19. май (3. юний н. с.), 21. май (5. юний н. с.) и на 25. май (8. юний н. с.) членоветѣ на конгреса се събраха на общи засѣдания.

На 18. май (2. VI н. с.) прѣдсѣдательтъ на организационния комитетъ, г. проф. D-r O. N. Witt, съ една кратка рѣчь, която той дръжа отчасти на нѣмски и отчасти на френски и на английски, поздрави пристигналитѣ на конгреса членове

На 19. май (3. VI н. с.) стана тържественото откриване на конгреса въ присжтствието на пратеника на Н. В. Германския императоръ, Н. В. принцъ Фидрихъ-Хайнрихъ Пруски. Следъ отправянето на една поздравителна телеграма до Н. В. германския императоръ, имперскиятъ държавенъ секретарь и Кр. Пруски министъръ, Н. Пр. г. графъ Posadowsky-Wehner, съ една прочувствена рѣчь поздрави членоветѣ на конгреса отъ страна на германското правителство, като изтъкна заслугитѣ на химията за прѣсенѣването и процвѣта не само на германската индустрия, но и на тая на цѣлия културенъ свѣтъ.

Отъ страна на кр. пруско правителство членоветѣ на конгреса бидоха поздравени отъ кр. пруския министъръ на просвѣщението, Н. Пр. г. D-r Studt.

Слѣдъ него говориха: отъ името на гр. Берлинъ — кметътъ г. D-r Reicke, отъ страна на пруската академия на наукитѣ — г. проф. Conze, а отъ името на Берлинския университетъ говори ректорътъ г. D-r Gierke, а г. проф. Kammerer — отъ страна на Берлинската политехника.

На тия поздравителни рѣчи отговориха: г. проф. H. Moissan за Франция, г. Tilden за Велико-Британия, г. проф. Ludwig за Австро-Унгария, г. проф. Яковкинъ за Русия, г. Don Vincente de Lafitte за Испания, г. проф. Clarke за Сѣверо-Американскитѣ Съединени Щати, г. проф. Paterno di Sessa за Италия и най-послѣ г. проф. D-r Lunge отъ Цюрихъ отговори отъ страна на останалитѣ около 30 официално прѣдставени държави. Г. проф. Lunge бѣ избранъ за тая цѣль въ едно прѣдварително събрание на делегатитѣ на официално застжпенитѣ на конгреса държави, понеже се прѣдвиждаше, че не ще остане врѣме, за да могатъ всички правителствени делегати да поднесатъ поздравленията на своитѣ правителства.

Слѣдъ свършването на поздравителнитѣ рѣчи конгресътъ пристжпи къмъ конституиране на бюрото, при който случай се избраха цѣла редица отъ почетни подпрѣдсѣдатели, между които имахъ честьта да бжда избранъ и азъ.

Веднага слѣдъ обѣдъ всичкитѣ секции и подсекции почнаха едноврѣменно своята работа и при постоянни засѣдания прѣди и слѣдъ обѣдъ успѣха да завършатъ успѣшно своята работа до закриването на конгреса. Въ всичкитѣ секции бѣха обявени 448 реферата, но на конгреса се четоха повече отъ 500. При такова множество на реферати и съобщения, четени едноврѣменно въ 15 секции и подсекции, азъ можахъ да присжтствувамъ само на по-важнитѣ, които засѣгаха въпроси, които ме интересуваха, а за да мога да присжтствувамъ по възможность на повечето отъ тия реферати азъ си съставяхъ за всѣки день програма, о която точно се придържахъ. По тоя начинъ азъ успѣхъ да присжтствувамъ на една голѣма часть отъ по-важнитѣ реферати почти въ всѣка секция.

За да се има едно приблизително прѣдставление за това, какво сж извършили отдѣлнитѣ секции и подсекции, азъ ще си позволя да [п]ри-веда само нѣкои отъ по-важнитѣ реферати [въ] всѣка секция.

Въ *I секция*, озаглавена *аналитическа хи[мия,] апарати и инструменти* се четоха 52 рефер[ата,] между които:

1. Отчетъ на международната комисия на [ана]лизитѣ. Реферира г. проф. Lunge отъ Zuric[h].

2. Отчетъ на международната комисия о[тно]сително въвеждането на еднообразни индика[тори] и титрирни течности. Реферира г. проф. Lu[nge].

3. Еднообразни титрирни вещества. Рефе[рира] г. проф. D-r J. Wagner отъ Leipzig.

4. Върху начина на излагането на аналитич[ни] резултати. Реферира г. проф. D-r W. Wisb[...] отъ Wiesbaden.

5. **Еднообразно излагане резултатитѣ на [ана]лизитѣ на минералнитѣ води.** Реф. г. проф. D-[r] C. Christomanos, Атина.

6. Изпитване и юстирване на химичес[ки] прибори за мѣрение. Реф. D-r N. Gockel, Be[rlin].

7. Еднообразни методи за изпитване на [...]тенитѣ продукти. Реф. г. Guchmann, Баку [...]

Въ тая секция азъ реферирахъ на 25. [...] (8.VI н. с.) моитѣ изслѣдвания върху химиче[ския] съставъ на минералнитѣ води и на газоветѣ [на] Чепинскитѣ термални извори. Говорихъ [...] за изворитѣ на «Велова-баня», на мжжката [и] женската бани въ с. Лжджане, за извора «В[...]» и за тоя на селската баня въ с. Кжменица. [...] рефератъ замѣсти реферата на г. проф. D-[r] Bertoni отъ Livorno, който щѣше да го[вори] върху най-важния изворъ на тосканскитѣ ми[нерални води] «Perla», но не се бѣ явилъ на конгреса.

II. Секция, химическа индустрия на неор[гани]ческитѣ съединения

Въ тая секция се четоха 42 реферата, ме[жду] които:

1. Технически мѣроприятия противъ дима [...] г. D-r Wishcenus, Tharandt.

2. Прѣчистване на водитѣ. Реф. проф. D[-r] Fischer, Gottingen.

3. Настоящето положение на фабрикацията [на] сѣрната киселина. Реф. г. проф. Lunge, Zu[rich].

4. Добиване на сѣрната киселина по [кон]тактния способъ. Реф. г. I. W. Kuster, Clau[sthal].

5. Цианидни способи. Реф. D-r F. Rossler, Fr[ank]furt a M.

6. Опасности отъ експлозии на сгжстени [га]зове въ метални бомби. Реф. D-r Rasch, Pa[...] при Берлинъ.

7. Кварцово стъкло. Реф. D-r Heraeus, H[anau] и пр.

III. Секция. I. Подсекция А. Рударство и [мета]лургия.

Въ тая подсекция се четоха 24 реферата ме[жду] които:

1. Опрѣдѣление на сѣрата, мангана и на [...]фора въ металургическитѣ продукти. Ре[ф. г.] проф. Namias, Milano.

2. Обединение аналитичнитѣ методи на м[...]житѣ продукти. Реф. г. E. Maraux, Zunaрa[...]

еталографията въ служба на желѣзната
рия. Реф. г. проф. Heyn, Charlottenburg.
ови приложения на алуминотермията. Реф.
Goldschmidt, Essen. и пр.

одсекция Б. Експлозиви.

ая секция се четоха 12 реферата отъ които
ародно значение имаха слѣднитѣ, относящи
сгодитѣ за изпитването на експлозивитѣ:
змѣрване бризантната сила на експлози-
Реф. D-r Brunswig, Neubabelsberg.
змѣрване бързината на детонацията на
зивитѣ. Реф. D-r Mettegang, Schlebusch.
спитване безопастностьта отъ избухливи
смѣси въ рудницитѣ. Реф. г. проф. Esch-
Hannover и кореферентъ г. M. Watteyne,
ь.
алиевъ перхлоратъ въ черния барутъ и
ститѣ отъ него при фабрикацията и упо-
нието на барути, съдържащи калиевъ пер-
. Реф. проф. D-r Lenze, Jungfernheide
рлинъ и проф. Bergmann, Charlottenburg.
атистика на нещастнитѣ случаи въ инду-
на експлозивитѣ и произтичащитѣ отъ
роприятия за безопасностьта въ тая инду-
Реф. D-r Fischer, Berlin, W. Denker, Gum-
h.
увствителность на замръзналия нитрогли-
спрѣмо ударъ и сътресение. Реф. г. проф.
Will, Берлинъ.
кладиране на лесно запалими и експло-
атерии. Реф. проф. Schleyer, Hannover и
rtini, Hannover и пр.

*Секция. I. Подсекция А. Органически пре-
занено съ производнитѣ на катрана*

ая подсекция се четоха 44 реферата, изъ
които:

а реферата по петролеевата индустрия
r C. Engler, Karlsruhe, кореферентъ D-r
Berlin и б) отъ C. Charitschkow, Grossny.
спитване на купешкия петролеи. Реф.
ner, Baky.
брикация на свѣтиленъ и на «воденъ»
еф. N. Bunte, Karlsruhe.
енатурирване на спирта. Реф. A. Bannow,

ерически масла. Реф. Hesse, Leipzig, и
. Semmler, Greifswald.
аучукова индустрия. Реф. D-r Weber,
ster.
рафинъ и неговото оползотворение. Реф.
, Weisau.
захаринъ. Реф. г. Fahlberg, Salbke и пр.

одсекция Б. Бои и тѣхното употрѣбление.

ая подсекция се четоха 33 реферата изъ
които:

ои начала трѣбва да се схващатъ като
дящи при изслѣдване на боитѣ и на
трайность. Реф. K. Homberg, Берлинъ и
H. Lange, Crefeld.
а реферата върху най-добрата метода въ
ае прѣме за опрѣдѣление на синилото.
ф. R. Möhlau, Дрезденъ и кореф. A. Binz,

б) Реф. D-r E. Grandmougin, Hochst a/M.

3. Коя еднообразна номенклатура е за прѣпоръчване за сложнитѣ азо-бои. Реф. G. Schultz, München.

4. Два реферата върху мерцеризирането:

а) Реф. H. Lange, Crefeld.

б) Реф. I. Huener, Manchester.

5. Два реферата върху изкуствената свила:

а) Реф. E. Herzog, Barmen;

б) Реф. K. Suvern, Berlin.

6. Върху теорията на боядисването. Реф. г. Georgievicz, Bielitz.

7. Върху основането на международенъ съюзъ отъ дружествата на химицитѣ по боитѣ и по бояджийството. Реф. г. Prequet, Rouen, и кореф. F. Gohring, Spindlersfelde и пр.

V. Секция. Захарна индустрия.

Въ тая секция се четоха 38 реферата, измежду които:

1. Два реферата върху водитѣ на захарнитѣ фабрики: а) Реф. G. C. Lichowitzer, Киевъ, и б) Реф. K. Fischmann, Киевъ.

2) Върху въпроса за градуирването на отмѣрителнитѣ сждове. Реф. Sachs, Bruxelles.

3. Опрѣдѣление чистотата на цвѣклото. Реф. Lichowitzer, Киевъ.

4. Ролята на варьта при фабрикуването на захарьта. Реф. A. Aulard, Genappe.

5. Новитѣ способи при рафинирването на захарьта. Реф. A. Aulard, Genappe и пр.

VI. Секция. Фермантационна индустрия и фабрикация на скоробѣлата.

Въ тая секция се четоха 42 реферата, между които:

1. Върху еднообразнитѣ методи на анализата на слада. Реф. проф. D-r Schwackhofer, Виена, кореф. D-r C. I. Lintner, Мюнхенъ.

2. Върху границитѣ на точностьта и на грѣшкитѣ при подобренитѣ нови методи за анализитѣ изъ областьта на ферментационната и скоробѣлната техника. Реф. D-r O. Reincke, Braunschweig.

3. Методи за опрѣдѣляне стойностьта на пресувания квасъ. 4 реферата: а) отъ г. Schwarz, Виена, б) проф. D-r Neumann Wender, Черновицъ; в) D-r H. Lange, Berlin, г) A. Nydrle, Прага.

4. Методи за приготовление на сухи картофи. Реф. D-r Saare, Berlin.

5. Обработването на сухитѣ картофи. Реф. D-r Lange, Берлинъ.

6. Върху намалението количеството на киселинитѣ при ферментацията на мъстьта и при лежението на вината. Реф. D-r K. Windisch, Geisenheim и пр.

VII. Секция. Агрикултурна химия.

Въ тая секция се четоха 34 реферата, между които и слѣднитѣ:

1. Техническо използуване на свободния атмосференъ азотъ за индустрията и земледѣлието. Реф. D-r A. Franck, Charlottenburg.

2. Отчетъ на комисията за анализитѣ на изкуствения торъ. Реф. D-r O. v. Grueber, Malmö.

3. Консервиране на прѣдназначенитѣ за анализи млѣчни проби. Реф. проф. D-r L. Lindet, Paris и пр.

VIII. Секция. I. Подсекция, А. Съестни продукти.

Въ тая секция се четоха 26 реферата, изъ между които и слѣднитѣ:

1. Развитие и значение на химията на съѣстнитѣ продукти за наукатъ и практиката. Реф. проф. D-r D. v. Buchka, Берлинъ.

2. Изслѣдване и оцѣнка на спиртнитѣ питиета: конякъ, ромъ, аракъ и пр. Реф.: а) K. Windisch, Geisenheim; б) H. Rocques, Paris, и в) проф. Quantin, Havre.

3. Консервиране на хранителни продукти, прѣдназначени за транспортиране въ тропическитѣ страни. Реф. Lauwer, Берлинъ.

4. Върху изкуственитѣ бои, на които употрѣблението е допустимо за боядисване на храни и питиета. Реф. Schacherl, Виена и пр.

II. Подсекция Б. Хигиена, медицинска и фармацевтическа химия.

Въ тая подсекция се четоха 32 реферата, между които:

1. Контрола на лѣкарствата. Реф. J. A. Mjøn, Christiania.

2. Върху пептонитѣ. Реф. J. Effront, Bruxelles.

3. Стерилизиране на водата за пиене съ помощьта на озонъ. Реф. B. Proskauer и G. Erlwein, Берлинъ и пр.

IX. Секция. Фотохимия. Въ тая секция се четоха 24 реферата, между които и слѣднитѣ:

1. Цвѣтни фотографии. Реф. прф. D-r A. Miethe, Berlin.

2. Върху сензитометрията на фотографнитѣ плочи. Реф. прф. D. J. M. Eder, Виена.

3. Настоящето положение на цвѣтната фотография Реф. D-r R. Neuhaus, Gross-Lichterfelde при Берлинъ.

4. Актинометрия. Реф. D-r A. Seyewitz, Lyon и пр.

X. Секция Електрохимия и физикална химия.

Въ тая секция се прочетоха 52 реферата, между които и слѣднитѣ:

1. Опрѣдѣляване гжстотата на паритѣ при много високи температури. Реф. проф. D-r W. Nernst, Gottingen.

2 Метални карбиди. Реф. проф. H. Moissan, Парижъ.

3. Приложение на електролизата за добиване на неоргинически съединения. Реф. проф. Foerster, Dresden, и Brandeis Aussig.

4. Фабрикация на алуминия. Реф. G. Gin, Парижъ.

5. Добиване на стомана въ електрическата пещь. Реф D-r H. Goldschmid, Essen, и Charles Combes, Парижъ.

6 Върху електрохимическитѣ единици. Реф. прф. D-r W. Nernst, Gottingen

7. Електричеството като срѣдство за добиване на азотни съединения отъ атмосферния азотъ Реф. D-r G. Erlwein, Berlin.

8. Квантитативно утайване и отлжчва... металитѣ чрѣзъ електролиза. Реф. H. Nis... Stolberg, и D-r H. Daneel, Breslau.

9. Електролитично добиване на бариев... ратъ. Реф. проф. D-r Andre Brochet, Па...

10 Електролитично добиване на содата... P. Heroult, Парижъ.

11. Концентрирване на разтворитѣ чрѣ... мързване и произвеждането на студъ от... ствието на наситени разтвори върху лед... снѣгъ) Реф. D-r C Monti, Turino.

12 Свѣтене на йонитѣ. Реф D-r W. v. B... Charlottenburg и пр

XI. Секция. Правни и икономични въпр... свързка съ химическата индустрия.

Въ тая секция се прочетоха 12 реферата, ... които и слѣднитѣ:

1. Запазване на работницитѣ въ химич... индустрия Реф. D-r Sprenger, Berlin, и ... D-r K. Hartmann, Берлинъ.

2. Международно забраняване употрѣбле... на обикновения фосфоръ при фабрикация... кибрита. Реф. John Landin, Stockholm.

3. Какво изъ областьта на химическата ... трия може да бжде прѣдметъ за патент... Реф. D-r Katz, Берлинъ и D-r Klopel, Elb...

4. Химия на органическитѣ бои и нѣ... законодателство относително патентитѣ, ка... се до тая индустрия. Реф. D-r Chapuis, S-t ... и пр.

Освѣнъ въ секциитѣ реферати бидоха ... и въ общитѣ засѣдания на конгреса, тъй ... въ общото засѣдание, държано на 21. ... четоха слѣднитѣ реферати:

1. Метални хидриди. Реф. проф. H. M... Парижъ.

2. Моденитѣ възгледи върху материята... Sir William Crookes, London.

3. Върху образуването на естественит... лагери. Реф. проф. D-r J. H. van't Hoff, Бе...

4. Ретроспективенъ прѣгледъ върху амон... процесъ на содата. Реф. E. Solvay. Bruxel...

5. Теорията на самоокислението (авто... цията) Реф. C. Engler, Karlsruhe.

6. Изслѣдвания изъ областьта на ка... вжглищния катранъ. Реф. D-r G. Kraemer, Бе...

Въ засѣданията на секциитѣ слѣдъ зав... нето на единъ рефератъ ставаха разиск... се вземаха рѣшения, ако се направяха за та... прѣдложения. Въ случаитѣ, когато рефер... и взетитѣ по него рѣшения засѣгаха в... отъ международенъ характеръ, тия рѣше... внасяха въ общото засѣдание на конгреса,... чрѣзъ гласуване се освояваха за рѣшен... конгреса.

Засѣданията въ секциитѣ се ржководѣ... прѣдсѣдатель и подпрѣдсѣдатель, които за... засѣдание се избираха Менѣ се падна ч... да бжда избранъ за подпрѣдсѣдатель на п... цията А отъ VIII секция и да ржковод... данието, държано на 22. май (с. ст.) 190...

Въ общото засѣдание на конгреса, дъ... на 8 юний (н. ст.) бидоха внесени отъ сек...

-дующитѣ прѣдложения, които конгресътъ -въ гласуване усвои и прие за свои рѣшения:

I. Секция. 1. Въ всички случаи, когато се съоб-щаватъ резултати на анализи, да се поставятъ -ѣдъ имената и формулитѣ на съединенията.

2. Подъ наименованието «киселина» да се -бира само киселината, но не и нейниятъ анхи-дридъ или нейниятъ йонъ.

3. При изчислението на металнитѣ окиси и -селинитѣ анхидриди да се пише:

Калциевъ окись (CaO).

Сѣрна киселина (анхидридъ), SO_3 или

Сѣрна киселина (изчислена като анхидридъ), -O_3.

4. Не е желателно, въ бѫдѫще да се вкарватъ -ъ търговията реагенции съ означение «гаран-тирани чисти».

5. Желателно е, щото за извѣстни цѣли да -е вкарватъ въ търговията препарати, отъ които -сѣко приготвено количество прѣдварително да -било изпитано върху съдържание, дѣестойность -примѣси.

6. Къмъ всѣки такъвъ «прѣдварително из-питанъ» препаратъ да се прилага начина на из-питването, а при поискване да се съобщаватъ -добититѣ при това изпитване резултати.

7. «Прѣдварително изпитанитѣ» препарати да -е вкарватъ въ търговията въ подходящи сѫ-дове, запечатани съ печата на фабриканта.

8. Желателно е, да се изработятъ опжтвания -изпитването на реагенцитѣ, като се има -прѣдъ видъ употрѣблението на последнитѣ. Тия -пжтвания да се разискватъ въ идущия конгресъ

9. Желателно е, щото въ търговията да се -карватъ по-многобройни препарати и реагенции, -които да отговарятъ на изискванията на сѫдеб-ната химия.

10. Реагенцитѣ за сѫдебно-химически из-слѣдвания трѣбва да носятъ указания върху -метода и начина на прѣчистването (resp. на-чина на приготовлението)

II. Секция внесе прѣдложение, да се избере -на международна комисия, която да изра-боти до слѣдния конгресъ международни прѣд-писания за прѣчистване на фабричнитѣ води. -ова прѣдложение не се прие отъ конгреса

III. Секция внесе: 1. Управата на конгреса да -направи постжпки, щото въ бѫдѫще да се приеме -за изпитването на експлозивитѣ еднообразно -работение по Trauzl-овата метода съ оловни -блокове.

2. Да се допущатъ въ продажъ само такива -детонационни състави, които иматъ за това по-зволение отъ надлѣжнитѣ компетентни власти -въ държавата.

3. Фабрикантитѣ на фулминатни и детонационни -препарати да бѫдатъ заставени, да отбѣлязватъ -върху всѣки сънтъкъ съ такива препарати отъ -кога свѣсь е приготвенъ находящиятъ се въ -каждъ детонационенъ съставъ

4. Желателно е, щото въ всички държави да -се приематъ еднообразни правила и прѣдписания -относително прѣнасянето на бомби (метални сѫдове) съ сгъстени газове по желѣзници, пара-ходи, кола и пр.

5. Да се изисква, щото всѣка новоизработена бомба (металенъ сѫдъ) за сгъстени газове прѣд-варително да се обгаря, прѣди да се употрѣби за пълнение съ сгъстени газове, за да се из-бѣгнатъ врѣднитѣ послѣдици отъ обработката на сѫда.

6. Желателно е, щото да се направятъ пос-тжпки, за да се намали изискания до сега отъ желѣзопжтнитѣ прѣдписания максимумъ про-бенъ натискъ за такива бомби.

7. Изпитването на максималния пробенъ натискъ, който тия бомби могатъ да издържатъ, трѣбва прѣзъ извѣстно врѣме да се повтаря. Срокътъ за повторението на тия изпитания да бѫде въ зависимость отъ свойствата на сгъстенитѣ газове, които се прѣнасятъ въ такива сѫдове. При всѣко повторение на изпитването пробния на-тискъ трѣбва да се опрѣдѣлятъ теглото и обема на празния сѫдъ.

8. Всѣка металена бомба за сгъстени газове трѣбва да бѫде снабдена съ металена покривка на вентиля. Тая покривка може да бѫде отъ стомана, ковано желѣзо или отъ кованъ чугунъ. Бомбитѣ трѣбва да сж снабдени още и съ при-способления, които да не имъ позволяватъ да се търкалятъ. Тия приспособления трѣбва да бѫдатъ здраво и яко прикрѣпени о бомбата, но не трѣбва да сж съединени съ покривката на вентиля.

9. Вентиловитѣ прѣдложки трѣбва да иматъ нарѣзитѣ си въ лѣво, ако бомбитѣ сж прѣдна-значени, да се пълнятъ съ запалими газове, въ всички други случаи нарѣзитѣ на вентиловитѣ прѣдложки трѣба да бѫдатъ на дѣсно.

10. Сѫществующитѣ въ настояще врѣме на континента желѣзно-пжтни прѣдписания за гра-ницитѣ на пълнението на бомбитѣ съ сгъстени газове се оказватъ напълно цѣлесъобразни. Но когато се пълнятъ бомби, безъ прѣдпазителенъ вентилъ, съ вжгледвуокись (CO_2) или азотенъ окись (N_2O), които сж назначени за транспор-тиране въ тропическитѣ страни, да се не до-пуща по-голѣмо пълнение отъ 1 кгр. за всѣки 1½ литъръ вмѣстимость. Тия бомби трѣбва да се прѣтеглятъ прѣди и слѣдъ напълването съ сгъстения газъ.

11. Желателно е, да се направятъ опити въ по-голѣмъ размѣръ отъ досегашнитѣ за да се опрѣдѣли максималната граница на допустимото количество кислородъ или на другъ окислите-ленъ газъ въ компримирани запалими газове.

12. По поводъ рефератитѣ на г. г. D-r Fischer и Denker, V. международенъ конгресъ по при-ложната химия прѣпоржчва осжществението на една международна статистика върху нещаст-нитѣ случки, случивши се при фабрикацията или при употрѣблението на експлозивитѣ. Же-лателно е, щото при съставянието на тая статис-тика въ всичкитѣ държави да се придържатъ о едни и сжщи еднообразни начала.

IV. А. Секция е разисквала обстоятелствено въпроса за обединение методитѣ за изпитване на купешкия петролей. За сега прави прѣдложение, да се изостави въ бждаще изпитването на петролея съ натриевъ хидратъ (NaOH). Това прѣдложение се прие отъ конгреса.

IV. Б. Секция направи слѣднитѣ прѣдложения, които бидоха усвоени отъ конгреса:

1. V Международенъ конгресъ по приложната химия да направи постжпки, да се измѣнятъ строгитѣ прѣдписания по тъй наречения «Арсенъ законъ» въ Швеция и то въ смисълъ, щото тъкани (платове) и прѣжди, които прѣди боядисването или печатането прѣдварително се обработватъ съ арсенени стипчилки и фиксиращи препарати, да не съдържатъ повече отъ 2 mgr. разтворими въ вода арсенени съединения за всѣки 100 квадратни сантиметра тъканъ или за съотвѣтното количество по тегло прѣжда.

Настоящето разпореждание не се отнася до платоветѣ и прѣждитѣ, които съдържатъ арсенъ въ видъ на слѣди като примѣсъ, произходящъ отъ неизбѣжнитѣ при техническитѣ процеси сурови материали и операции.

2. При наименованията (обозначенията) на нафталиновитѣ производни въ бждаще да се спазва слѣдното правило: да се започва означението съ дѣсното бензолно ядро, на върха на което се поставя 1, и да се нарѣжда по направление на часовниковата стрѣлка до 8.

При антраценовитѣ производни да се употрѣбява аналогично означаване, като се запазватъ за срѣднитѣ положения числата 9 и 10, и то тъй щото 9 да се пада между 1 и 8.

V. Секция прѣдложи:

1. Като обемна единица на сждоветѣ за отмѣрване, на ареометри и др. може да служи истинския кубически сантиметъръ, т. е. обемътъ, който 1 грамъ дестилирана вода при + 4°C заема въ безвъздушно пространство. Въ тоя случай обаче трѣбва да се корегиратъ всички лабораторни опрѣдѣления при обикновена температура и обикновенъ натискъ върху + 4°C и безвъздушно пространство. За тая цѣль сждоветѣ трѣбва да носятъ марка, че сж градуирани при + 4°C и безвъздушно пространство, (напр. + 4°C. Вакумъ), за да се избѣгне всѣко смѣшение.

2. За практическо употрѣбление, особно при опрѣдѣление тежестьта на течности, се допуща, да се градуиратъ сждоветѣ за отмѣрване, ареометритѣ и др. и по Mohr-овата метода, но при температура отъ + 20°C. Въ тоя случай Mohr-овата единица ще служи за единица на градуирането, т. е. обемътъ на 1 грамъ вода при + 20°C и обикновенъ натискъ (760 м. м.).

3. Възлага се на международната комисия за изработване на общи методи за изслѣдване на захарьта да се занимае и съ въпроса относително методитѣ за опрѣдѣление стойностьта на цвѣкловото сѣме и болеститѣ при кжлнението на това сѣме.

VI. Секция направи слѣднитѣ 2 прѣдлож

1. Възъ основа на прѣдварителнитѣ сн мѣния между пивоварнитѣ изпитателни ст въ Berlin, Hohenheim, Nurnberg, Weihenst Wien и Zürich относително изпитванет слада, конгресътъ прие единогласно тия новления.

2. Желателно е, щото конгресътъ да п постжпки, за да се постигне междунаро повсемѣстно забраняване, да се прибавя бѣла къмъ пресувания квасъ (Presshefe)

VII. Секция е взела нѣколко рѣшения, повечето бѣха отъ компетентностьта на народната комисия за анализитѣ на искус горъ и на фуражнитѣ материали и сж о право прѣдставени въ тая комисия.

VIII. А. Секция направи слѣднитѣ прѣдлож

1. Секцията VIII А, повтаря изказанот въ 1896 г. желание, да се опрѣдѣли мак ната граница на второстепеннитѣ съставни на спиртнитѣ питиета

2. Опрѣдѣлението на минималната грани второстепеннитѣ съставни части на спир питиета не е желателно, понеже отъ една не ще бжде ефикасно срѣдство противъ вянето на искуственъ (технически) спиртъ естественитѣ спиртни питиета, а отъ дру прѣдизвикало планомѣрно прибавяне на степеннитѣ съставни части, а освѣнъ то подобно мѣроприятие би се попрѣчило н витието на ферментационнитѣ занаяти

3. Въ техническо отношение значение коефициента на второстепеннитѣ съставни въ спиртнитѣ питиета, опрѣдѣленъ по мет на парижката градска лаборатория, е много за естественитѣ спиртни питиета. Сп (намалението) на тоя коефициентъ не тр се схваща като технически напрѣдъкъ, а тивъ въ много случаи това намаление н коефициентъ има за послѣдствие намаление ностьта на спиртния продуктъ.

4. Коефициентътъ на второстепеннит ставни части има за анализата извѣстно зн само тогава, когато се констатиратъ значи прибавки отъ технически спиртъ.

5. Да се избере една комисия, която мисли начина, по който може да се из изработването на единъ международенъ alimentarius (законъ за сѣстнитѣ прод и да прѣдстави обширенъ отчетъ върху въпросъ въ бждещия международенъ ко

VIII. B. Секция направи прѣдложение, избере комисия отъ извѣстно число членов между тия на секцията, която да проучи нитѣ прийоми и по между си сравним годи за изслѣдване биологичнитѣ течност пиковъ, стомашенъ сокъ и пр. Тая комис прѣдстави обстоятелственъ рапортъ на н конгресъ. V-тъ международенъ конгресъ по тоя поводъ, тоя въпросъ да се прѣдло на идещия конгресъ.

IX. Секция не направи никакви прѣдложения.

X. Секция прѣдложи, да се приематъ слѣднитѣ знакове и формули въ бждеще за международно употрѣбление:

p = обикновенъ натискъ P = осмотиченъ натискъ.

v = обемъ.

T = абсолютна температура

Θ = целзиева температура.

t = врѣме.

δ = гжстота. Δ = гжстота на паритѣ, прѣсмѣтната върху въздуха.

Π_0, φ_0, ϑ_0 = критически константи (натискъ, обемъ, температура).

Π, φ, ϑ = редуцирани константи (натискъ, обемъ, температура).

Q = количество на топлината.

U = вжтрѣшна (интерна) енергия.

a = атомно тегло (O = 16).

M = молекулярно тегло (O_2 = 32).

c = специфична топлина

C_p = специфична топлина при постояненъ натискъ.

C_v = специфична топлина при постояненъ обемъ.

$C_p = c_p M$ = молекулярна топлина при постояненъ натискъ.

$C_v = c_v M$ = молекулярна топлина при постояненъ обемъ.

N = коефициентъ на ломенето.

κ = проводимость въ Ohm-ове за всѣки куб. см.

η = концентрация (въ еквивалентни-грамове за всѣки кубич. см.)

$\lambda = \frac{\kappa}{\eta}$ еквивалентна проводимость.

λ_∞ = еквивалентна проводимость при безконечно разрѣдяване.

γ = степень на дисоциацията.

K = константа на равновѣсието отъ закона за масовото дѣйствие

E = напрѣжение (difference de potentiel).

W = съпротивление.

I = интензитетъ на тока.

ε = напрѣжение при разлагането (difference de potentiel electrolytique en general)

ε_h = потенциалъ спрѣмо нормаленъ водороденъ електродъ. (Potentiel vis-a-vis d'une electrode à hydrogène)

ε_c = потенциалъ спрѣмо нормаленъ каломеленъ ($Hg_2 Cl_2$) електродъ (Potentiel vis-a-vis d'une electrode normale au calomel).

Константи:

R = газова константа за всѣка молекула.

A = механически еквивалентъ на топлината $41{,}98 \times 10^6$ erg (за + 15° pro gr — cal).

Съкращения

$2n\ H_2SO_4$ = за двойно-нормална сѣрна киселина.

$H^{\cdot}$ = символъ за положително напълненъ (натоваренъ) водороденъ йонъ

Cl' = символъ за негативно напълненъ (натоваренъ) хлоренъ йонъ.

$Ba^{\cdot\cdot}$ = символъ за двойно положително напълненъ (натоваренъ) бариевъ йонъ

Въ допълнение на това рѣшение, конгресътъ прие, щото нѣмското »Бунзеново дружество« да прѣдстави на постоянния комитетъ на конгреса членове за една комисия, която да се занимае съ по-нататъшното развитие и усъвършенствуване въпроса за международнитѣ знакове и формули.

2. Прие се, щото нормитѣ и методитѣ за изслѣдване, приети отъ нѣмския ацетиленовъ съюзъ,*) да иматъ международно значение.

XI. Секция направи три прѣдложения, касающи се до търговскитѣ марки и патентирвания, които обаче конгресътъ не усвои, и ги прѣпрати въ постоянния комитетъ за по-нататъшно изучване. Оставалитѣ прѣдложения на XI секция бидоха усвоени отъ конгреса, а именно:

1. Всѣко лице, което дава работа по разнитѣ клонове на химическата индустрия, е длъжно, да прѣдпазва отъ опасность живота и здравието на работницитѣ.

За това е необходимо:

а) да се изучатъ обстоятелствено причинитѣ и послѣдствията отъ опасноститѣ за здравето на работницитѣ.

б) да се внушава най-строго на работницитѣ, да бждатъ внимателни и прѣдпазливи спрѣмо незабѣлѣжимитѣ отъ тѣхъ опасности и да се

*) Тия норми сж слѣднитѣ:

Цѣната на калциевия карбидъ се опрѣдѣля за всѣки 100 кгр., включително и амбалажа.

Изпращането на карбида се извършва въ херметически затворени железни сждове, тежестьта на които се обуславя отъ [illegible] за съотвѣтнитѣ [illegible] сждове за 100 кгр.; други видъ специална опаковка се прѣдвижда особено споразумение.

За търговски карбидъ (Handelscarbid) се счита всѣка пратка, отъ която 1 кгр. карбидъ развива 290 литри суровъ ацетиленъ, при + 15° C и 760 мм барометрическо налягане. Карбидъ, който развива по-малко отъ 290 литри (до 265 л.), съ 2% въ повече или въ по-малко, трябва да се приеме отъ купувача, но съ съотвѣтенъ процентъ отбивъ. Купувачътъ не е длъженъ да приеме карбидъ, който развива по-малко отъ 265 л. суровъ ацетиленъ. Карбидътъ не трѣбва да се натрошава на парчета по-едри отъ [illegible], не трѣбва обаче да съдържа повече отъ 5%, [illegible], подъ които [illegible] се разбиратъ парчета, които минаватъ прѣзъ сито съ 1 квадратенъ мм отвори.

За изслѣдване на съдържанъ карбидъ се взематъ около 10% отъ всѣка пратка. Тия проби се взема въ присжтствието на прѣдставителитѣ на двѣтѣ спорящи страни, или отъ самитѣ прѣдставители или отъ нѣкое лице, [illegible] отъ ацетиленовия съюзъ.

Отъ всѣки сждъ на опитния карбидъ се взема отъ двѣ мѣста — отгорѣ и срѣдата, или отъ срѣдата и отъ долнитѣ, около 500 гр. карбидъ съ лопата, а не съ ржка. Взетиятъ карбидъ се насипва въ железна кутия, която веднага се затваря, или се поставя въ стъкленъ сждъ съ херметически затворена стъклена запушалка. Взетитѣ проби отъ карбида веднага се запечатватъ. Не се допуска при вземането на пробата, да се употрѣбяватъ дървени [illegible], мукавени кутии и др. под.

Анализитѣ на взетитѣ проби карбидъ трѣбва да се извършатъ по прѣдписанията на ацетиленовия съюзъ. Въ случай, че се получатъ различни резултати, спорътъ окончателно се рѣшава отъ анализата, направена въ лабораторията на Нѣмския Ацетиленовъ Съюзъ.

Разноскитѣ по анализата оставатъ за смѣтка на страната, която губи.

изисква отъ работницитѣ най-строго съблюдение на прѣдпазителнитѣ мѣрки.

в) При изработването и установяването на прѣдпазителни мѣрки, да се взема прѣди всичко въ внимание мнѣнието на опитни химици.

2) Конгресътъ изказва желание, да се направятъ постжпки, да може да се постигне едно всемѣстно интернационално забраняване, да се употрѣбява бѣлия фосфоръ при фабрикацията на кибрита.

Слѣдъ това прѣдсѣдательтъ на международната комисия за анализитѣ на искуствения торъ и на фуражнитѣ материали докладва рѣшенията на тая комисия. Конгресътъ ги усвои и ги прогласи за международни нормални прѣдписания. Тѣ сж слѣднитѣ:

I. Международни прѣдписания за вземане проба отъ фабрикати и сурови материали на производството на искуствения торъ въ международната търговия en gros.

1. Изпитателната станция трѣбва да връща всѣка проба, която не е взета по начина, прѣдписанъ за това; или пъкъ трѣбва да отбѣлѣжи тоя фактъ въ акта за анализата.

2. За съгласно прѣдписанията взети проби се смѣтатъ само тия, които сж взети на послѣдната желѣзно-пжтна станция или пристанище при разтоварването на стоката въ присжтствието на прѣдставители на двѣтѣ страни, или пъкъ отъ нѣкое за тая цѣль подъ клѣтва назначено вѣщо лице, при спазването на слѣднитѣ условия.

3. При фабрични продукти се взема отъ всѣки десети чувалъ, а при неамбалирана стока отъ 10 различни мѣста; за тая цѣль си служатъ съ сондажна лопата.

4. При неамбалирана стока отъ кораби се взема проба отъ всѣки петдесети сждъ, съ който изпразднуватъ товара на кораба; взетитѣ проби се смѣсватъ добрѣ и слѣдъ здробяването имъ до величина на лешвичени зърна се взема пробата за опрѣдѣляне на влагата, а слѣдъ стриването на ситенъ прахъ — пробата за опрѣдѣляне на химическия съставъ.

5. Взетитѣ проби се изсипватъ въ чисти и сухи стъклени сждове, съ вмѣстимость около 300 гр.

6. За всѣко опрѣдѣление трѣбва да се взематъ най-малко по 3 проби, които се запечатватъ съ печатитѣ на лицата, които сж взели пробата.

7. Етикетитѣ на стъклата съ взетитѣ проби трѣбва да носятъ сжщо печата и подписътъ на лицата, които сж взели пробитѣ.

8. Пробитѣ трѣбва да се пазятъ на тъмно, сухо и хладно мѣсто.

9. Вещества отъ нееднороденъ съставъ трѣбва прѣдварително да се сдробятъ и да се смѣсятъ добрѣ, та слѣдъ това да се взема пробата.

II. Приготовление на пробитѣ.

а) Сухи проби отъ фосфати или други ... ствени торове могатъ да се отсѣятъ и ... да се смѣсватъ.

б) При влажни торови материали, при ... това е невъзможно, приготовлението на ... се ограничава въ внимателно и добро ... ване съ ржка.

в) При сурови фосфати и костени ... трѣбва да се опрѣдѣля количеството на ...

г) При вещества, които въ врѣме на ... ването промѣнятъ количеството на влага ... трѣбва да се опрѣдѣли както въ несдро... тѣ и въ ситната маса. Резултатътъ ... зата трѣбва да се изчисли върху влагата ... воначалната несдробена маса.

III. Аналитични методи.

А. Изкуственъ торъ.

I. Опрѣдѣление на влагата.

Взематъ се 10 гр. отъ веществото. Су... се извършва при + 100°С до постоянно ... При вещества, които съдържатъ гипсъ, ... нието трае 3 часа.

За калиеви соли опрѣдѣлянето на вода... по прѣдписанията на синдиката на ка... заводи въ Stassfurt-Leopoldshall.

II. Опрѣдѣление на неразтворимитѣ састав...

Взематъ се 10 гр. вещество и се изми...

а) Слѣдъ разтваряне въ минерални к... и изпаряване досуха въ присжтствие ... силициевиятъ двуокисъ ($Si\,O_2$) става не... римъ който, слѣдъ измиване и изсушва... калцинирва.

б) Слѣдъ обработване съ вода нера... миятъ остатъкъ се изсушава при 100°С ... стоянно тегло.

III. Опрѣдѣление на фосфорната кисел...

А) Приготовление на разтворитѣ.

1. При разтворима въ вода фосфорна ... лина се взематъ 20 гр. отъ пробата, ... се съ 800 см³ вода въ еднолитрова ст... и се бълникатъ 30 минути, слѣдъ косто... лива вода до 1000 см³. Разтворитѣ на ... реченитѣ «двойни суперфосфати» се нарят... варително съ малко HNO_3, прѣди да ... стжпи къмъ утаяването на фосфорнат... лина, за да се пръвърне находящата се ... фосфорна киселина ($H_4P_2O_7$) въ орто-фо... киселина (H_3PO_4). За тая цѣль се взе... всѣки 25 куб. см. отъ разтвора на су... фата 10 см³ концентрирана азотна кисе...

Забѣлѣжка. Ако ще се опрѣдѣля въ суперфос... личеството на разтворимата въ лимонена кисе... форна киселина, то опрѣдѣлението трѣбва да се ... по метода на Petermann.

2. При опрѣдѣляване на всичката фо... киселина (P_2O_5) 5 гр. отъ веществото се ... въ продължение на 30 минути съ «царска ...

отъ 5 части солна киселина (D -1'12)
ъ азотна киселина (D 1'20), или съ
зотна киселина и 50 гр. концентрирана
селина, слѣдъ което се разрѣдява до

Thomas-фосфати:
творима въ лимонена киселина фосфорна
(P_2O_5).
ъ се 5 гр. вещество и се поставятъ въ
ба отъ 500 с/м³, която, да да се прѣдвари
то на веществото по стѣнитѣ на кол-
ържа 5 с/м³ спиртъ, прибавятъ се 2%-на
отъ лимонена киселина и се бълникъ
ложение на ½ часъ върху ротационната
което прави 30—40 обрьщания въ ми-
емпературата трьба да бжде 17'5° С.
рѣдѣление на всичката фосфорна кисе-
O_5)
колба, съ вмѣстимость 500 с/м³, се по-
0 гр отъ веществото, намокрятъ се съ
ода и се прибавятъ 50 с/м³ концентри-
на киселина, варятъ се 30 минути при
вникание, слѣдъ което се прибавя вода
/м³.

зпитване на полученитѣ разтвори.

Молибденовата метода, споредъ Frese-
Wagner.
цитратната метода.
рѣдѣляне на свободнитѣ киселини.
рѣдѣляне на всичкото количество сво-
киселини: Воднията разтворъ, полученъ
писанието sub A_1 се титрирва въ при-
на метилъ-оранжъ съ нормаленъ раз-
ъ натриевъ хидратъ.
ободната фосфорна киселина се опрѣ-
лоино изъ спиртния разтворъ. Методата,
е извършено тегловното опрѣдѣление,
а бжде показана въ акта

опрѣдѣление на желѣзния и на алуминевия окисъ.

рѣдѣлянето на желѣзото и на алуминия
да се извършва по методата на Eugen
като се взематъ въ внимания подобрѣ-
R. Jones, или по методата на Henri

ата, по която е извършено опрѣдѣля-
рѣбва да бжде изрично спомената въ акта.

Г. Опрѣдѣляване на азота.

1. Нитратенъ азотъ.

тими сж само директнитѣ методи за
ляне на азота.
дукционнитѣ методи на Böttcher, Ulsch,
или на Kjeldahl-Jodlbauer.
зометрическитѣ методи на Lunge, или на
g-Grandeau.

2. Амониаченъ азотъ.

рѣдѣлянето на тоя азотъ се извършва,
дестилирва веществото съ магнезиевъ
(MgO); при амониевитѣ суперфосфати се

взема раствора, приготвенъ по указанията sub III A_1.

3 Всичкиятъ азотъ изобщо.

Въ присжтствието на нитрати и амониеви съединения всичкиятъ азотъ изобщо ще се опрѣдѣля само по методата на Kjeldahl-Jodlbauer.

4. Органически азотъ.

При отсжтствие на нитрати и на амониеви соли опрѣдѣлянето на органическия азотъ се извършва или по методата на Kjeldahl-Jodlbauer, или чрѣзъ изгаряне съ натро-калциевъ окисъ.

VI. Хлорати и перхлорати.

Двата вида соли трѣбва да се смѣтатъ за еднакво врѣдни; затова тѣ се опрѣдѣлятъ наедно.

VII. Опрѣдѣление на калия.

Опрѣдѣлянето на калия се извършва, като се прѣвърне калия въ калиевъ хлоро-платинатъ (K_2PtCl_6), или въ калиевъ перхлоратъ ($KClO_4$). Употрѣбената метода трѣба да се спомене въ акта

VIII Опрѣдѣление на калциевия и на магнезиевия окисъ При «варь за горение» или при «варовитъ мергелъ» опрѣдѣлянето на калциевия и на магнезиевия окисъ може да се извърши чрѣзъ титрирване по методата на Таске*), или по-обикновенитѣ тегловно-аналитични методи

Списъкъ за еднообразна номенклатура на химическитѣ реагенции и на апаратитѣ:

	Гъстота	Съдържание		
1. Сѣрна киселина, $H_2SO_4 + aq$	1'40	50 части		H_2SO_4
2. Концентрирана сѣрна киселина	1'84	100	»	»
3. Азотна киселина $HNO_3 + aq$	1'20	32	»	HNO_3
4 Концентрирана азотна киселина	1'52	100	»	»
5. Солна киселина, $HCl + aq$ . .	1'12	24	»	HCl
6. Концентрирана солна киселина	1'20	39	»	»
7 Амониакъ, $NH_3 + aq$ . . .	0'96	10	»	NH_3
8. Концентриранъ амониакъ	0'91	25	»	»
9. Царска вода: 1 ч. HNO_3 .	1'20			
3 ч. HCl . .	1'12			

10 Разтворъ отъ лимонена киселина, $C_6H_8O_7 + aq$ 20 гр частя кристализирана лимонена киселина въ 1 литр вода.
11 Ротационенъ апаратъ: 30 – 40 обрьщания въ 1 минута
12. Апаратъ за бълникание 150 обрьщения въ 1 минута

Б. Фуражни материали.

Приготовление на обекта.

За всички фуражни материали безъ разлика трѣбва да се постигне такова сдробяване, щото масата да може да минава прѣзъ 1 м/м-овото сито.

I. Опрѣдѣление на влагата.

Вематъ се 5 гр вещество, което се суши при + 100°с въ продължение на 3 часа

*) Landwirtschaftliche Versuchsstationen, Bd. LII. p. 8, 52, 53 и 76

II. Опрѣдѣление на протеина.

1. Суровъ протеинъ.

Въ едно количество отъ 1 до 5 гр. вещество се опрѣдѣля количеството на азота по методата на Kjeldahl-a, или по тая на Gunning-Atterberg и полученото количество азотъ се помножава съ 6·25.

При мжчно разпустими продукти, като брашно отъ кюспе на памучно сѣме, отъ фжстжци (арахисъ) и др. за прѣпоржчване е, да се прибавя малко фосфоренъ пентоксидъ (P_2O_5), когато се работи по Kjeldahl-овия способъ.

2. Чистъ протеинъ.

Той се опрѣдѣля или по методата на Stutzer, или по тая на Kellner.

3. Смилаеми азотни вещества.

Количеството на смилаемитѣ азотни вещества се опрѣдѣля по усъвършенствуваната отъ G. Kuhn Stutzer-ова метода.

Вмѣсто стомашенъ сокъ може да бжде употрѣбенъ и купешки пепсинъ, като се иматъ прѣдъ видъ бѣлѣжкитѣ на Wedemeyr.

III. Опрѣдѣление на мазнинитѣ.

1. Опрѣдѣление на мазнинитѣ изобщо.

Фуражнитѣ материали се сушатъ въ продължение на 3 часа при температура отъ + 95°C, която обаче никога не трѣбва да се качва надъ 100°C. При «кюспе» отъ ленено сѣме, или при кюспета отъ лесно засъхващи масла, се позволява, щото сушенето да се извършва въ токъ отъ водородъ (или въ токъ отъ свѣтиленъ газъ), или пъкъ сушенето може да се извърши въ продължение на 1 часъ при температура отъ 100°C. Като екстракционно срѣдство за извличане на мазнинитѣ се допуща употрѣблението само на етеръ, който прѣдварително е обезводенъ и изъ който сж отстранени и послѣднитѣ слѣди отъ спиртъ. Екстрахирването трѣбва да бжде окончателно. Допуща се, щото полученниятъ етеренъ екстрактъ, слѣдъ изсушаването, да не бжде отново напълно разтворимъ въ етеръ.

2. Меласни фуражни материали.

За опрѣдѣляне на мазнинитѣ въ меласнитѣ фуражни материали се вземать 25 грама вещество, което прѣдварително се суши въ продължение на 3 часа при температура отъ + 80°C. Слѣдъ изстиването изсушената проба се прѣтегля и се счуква на ситенъ прахъ. Отъ тоя ситенъ прахъ се взематъ 5 гр., поставятъ се върху филтъра на хуниата, съединена съ прибора за смучение, или пъкъ се поставятъ на дъното на една по-голѣма Gooch-ова тигла и се измиватъ внимателно и бавно съ 100 куб. с/м вода. Полученниятъ остатъкъ се изсушава при + 95°C и се екстрахирва съ етеръ.

IV. Опрѣдѣление на безазотнитѣ екстракти вещества.

а) Изобщо тия съставни части на фуражни материали се опрѣдѣлятъ чрѣзъ диференц слѣдъ като се опрѣдѣлятъ всичкитѣ други ставни части.

б) При опрѣдѣлянето на захарьта и нео добнитѣ съединения важатъ прѣдписанията международната захарна комисия, о които трѣ строго да се придържатъ при опрѣдѣлянето захарьта и на захароподобнитѣ съединения.

V. Опрѣдѣление на дървесината.

Това опрѣдѣляне се извършва по метод на Wender-a, като се изваряватъ 3 гр. вещест изъ което, ако има нужда, мазнинитѣ могатъ бждатъ прѣдварително извлечени съ 200 куб 1·25-процентна сѣрна киселина (H_2SO_4), а слѣ това съ 200 куб. с/м 1·25-процентенъ калие хидратъ (KOH.)

Всѣко изваряване трае точно ½ часъ, ка се смѣта отъ момента на завирането. Изва ното въ врѣме на варенето количество во се прибавя отъ врѣме на врѣме, тъй щото ки щата течность да бжде постоянно 200 куб с Остатъкътъ се измива най-напрѣдъ съ топ спиртъ и послѣ съ етеръ; слѣдъ изсушаването постоянно тегло, остатъкътъ се прѣтегля. Слѣ прѣтеглянето сухиятъ остатъкъ се изгаря, по чената пепель се прѣтегля и нейното тегло изважда отъ теглото на твърдия остатъкъ.

VI. Опрѣдѣление на пепельта.

При това опрѣдѣляне се взематъ 5 гр. вещест което внимателно се изгаря; получената пепе слѣдъ внимателно накаляване, се оставя изстине и се прѣтегля.

VII. Опрѣдѣление на пѣсъка, resp. на други минерални примѣси.

Качественото изпитване на фуражнитѣ ма риали върху пѣсъкъ, resp. други минерални п мѣси, е задължително. Щомъ това квалитати изслѣдване върху пѣсъкъ, или други минерал съставни части, покаже присжтствието на примѣси въ размѣри по-голѣми отъ допустимо нормално количество, квантитативното опрѣдѣ ляне на тия съставни части на изпитваемия ф раженъ материалъ става наложително. Присж ствието на пѣсъкъ, resp. други минерални п мѣси, въ размѣри по-голѣми отъ 1%, не допуща.

Въ сжщото общо засѣдание, държано на юний (н. с.), биднха направени 2 покани за изб VI международенъ конгресъ по приложната хим а именно отъ Италия и Англия. Конгресътъ 294 гласа противъ 274, рѣши, щото VI. меж народенъ конгресъ да се събере прѣзъ 190 въ Римъ. За изпълнителенъ комитетъ се изб г. проф. Cannizzaro за почетенъ прѣдседа

г. проф. Paternò за прѣдседатель, г-да Menozzi, Ciamician и Nasini за членове.

Слѣдъ това г. Moissan, отъ името на всички правителствени делегати и отъ страна на всички членове на конгреса поблагодари за извънредно любезния и безкрайно гостолюбивия приемъ, указанъ на членоветѣ на V-ия международенъ конгресъ.

Прѣдседательтъ, г. проф. D-r O. N. Witt, съ една кратка ретроспективна рѣчь върху извършеното закри V-ия международенъ конгресъ по приложната химия.

Прѣзъ врѣме на моето стоене въ Берлинъ азъ употрѣбихъ свободнитѣ часове, за да посѣтя и разгледамъ слѣднитѣ научни заведения:

1. Двата университетски химически институти въ Hessische-Strasse и въ Bunsenstrasse.

2. Органическата лаборатория на проф. Liebermann.

3. Технологическата лаборатория на професоръ Witt.

4. Металургическата лаборатория на професоръ Weeren.

5. Неорганическата лаборатория на професоръ Erdmann.

6. Електрохимическата лаборатория на проф. Knorre.

7. Института на ферментационнитѣ занаяти и фабрикацията на скоробѣлата въ Seestrasse.

8. «Хофмановия домъ», въ който се помѣщава нѣмското химическо дружество.

9. Земледѣлческото изложение.

Слѣдъ закриванието на конгреса взехъ участие въ слѣдующитѣ екскурзии:

1. До «Централната Изпитателна станция» въ Neubabelsberg.

2. До «Изпитателната станция за производството на цвѣклово сѣме» въ Klein-Wanzleben при Magdeburg.

3. До солнитѣ рудници въ Stassfurt. Тукъ слѣзохъ въ 2 мини за калиеви соли и разгледахъ 3 фабрики за рафинирване и прѣработване на суровитѣ калиеви соли.

Вториятъ международенъ конгресъ за обучението по рисуване въ гр. Бернъ

отъ **Ив. Стрѣлуховъ,**
учитель въ Кюстендилското педагогическо училище.

Въ послѣдно врѣме доста много се говори за художествено възпитание. Основенъ принципъ въ съврѣменната тенденция на училищното възпитание е да развие повече тѣзи душевни способности у младежитѣ, които правятъ човѣка да бѫде уменъ, благороденъ, проницателенъ, чистъ и порядъченъ — съ една дума, художествено развитъ. Тѣзи елементи образуватъ колкото моралната страна на характера, въ тѣсенъ смисълъ на думата, толкова и художествената. Между другитѣ учебни прѣдмети въ училището, рисуванието е главниятъ прѣдметъ, който спомага за развитието на тѣзи способности. Признава се, обаче, че до сега то не е постигнало своята цѣль. Това се отдава главно на едно нерационално разбиране на неговото значение и на липсване една добра метода на обучението.

Това обстоятелство даде поводъ да се събере I. международенъ конгресъ за обучението по рисуване въ Парижъ прѣзъ 1900 год. Въ този конгресъ сѫ били зачекнати въпроси отъ голѣма важность, безъ обаче да бѫдатъ разрѣшени. Едно повторно обсѫждане и разрѣшението на тѣзи въпроси се остави за II. международенъ конгресъ, който бѣ опрѣдѣленъ да стане въ гр. Бернъ.

Този конгресъ се откри на 2. августъ (новъ стилъ) т. г. Голѣмото множество прѣдставители, мѫже и жени, отъ разнитѣ цивилизовани страни, доказваше до колко е важна и належаща работата, която има да се извършва въ този конгресъ. Прѣдседательтъ на федерацията, г-нъ Robert Comtesse, откри конгреса и съ една подходяща съдържателна рѣчь възбуди още по-живъ интересъ къмъ това дѣло.

Работата на конгреса се дѣлѣше на двѣ секции. Първата секция обхващаше въпроси отъ общото обучение по рисуване, а втората — по специалното обучение.

Секция I.

Въпроси по общото обучение.

1. Възпитателното значение на обучението по рисуване; отношението му къмъ другитѣ учебни прѣдмети (до колко то ги подпомага); социалното му значение.

2. Метода за обучението по рисуване вт бавачницитѣ (Kindergärten).

3. Метода на обучението по рисуване първоначалнитѣ училища.

4. Метода на обучението по рисуване срѣднитѣ учебни заведения.

5. Рисуване въ висши училища.

6. По подготовката на учители по рисуван въ разнитѣ училища.

Секция II.

Въпроси по специалното обучение.

1. Настоящето положение на занаятчийс техническото и художественото обучение въ нитѣ страни.

2. Организиране на учащитѣ се, както и кур по занаятитѣ за ученици, ученички и работ отъ двата пола.

3. Обучението по рисуване въ специа занаятчийски, индустриални и художеств занаятчийски училища.

4. Училища за декоративно изкуство.

5. Подготовка на учители по рисуван разнитѣ училища.

6. Избиране интернационални знаци и сим употрѣбявани при рисуванието.

Въпроситѣ и въ двѣтѣ секции бѣха отъ го важность за насъ, но, за жалость, не бѣше ми можно да участвувамъ въ засѣданията и на д секции, тъй като тѣ засѣдаваха едноврѣме

Засѣдания на първата секция.

Първи въпросъ.

(Възпитателното значение на обучението по рису Отношенията му къмъ другитѣ учебни прѣдмети. (алното му значение).

Главни референти по този въпросъ бѣха: Chatrousse, професорка въ Парижъ; г-нъ H Ulrich, учитель въ Will (St. Gall); г-жа Mar Wheebr, директриса въ Провиденция; г-нъ Sa Y. Dutton, New-Jork.

Въ рапортитѣ по тази тема, както и отъ д нѣкои референти (D-r Ulrich Diem, учител St. Gallen, J. Dickhaut, учитель въ Nordha E. Coocke, професоръ въ Лондонъ, Baldwin и.

аха мисли за значението на рисуванието, жень факторъ за душевното, интелекту- и физическо развитие на младежитѣ.
бучението по рисуване се възбужда чув- къмъ хубавото и чистотата (естетическо). То спомага за усилване волята и па- упражнява разсъждъка; възбужда фан- и стремежа къмъ идеалното, развива ателната способность, способностьта на кето, зрѣнието, ръката и пр.
тношение къмъ другитѣ учебни прѣдмети, нето има сѫщо високо значение. Отъ рана то възбужда повече интересъ къмъ титѣ, отъ друга служи, за да се сформи- по-ясни прѣдставления за нѣщата. То под- же само обучението по естествена история, фия, история, но и обучението по езицитѣ, ика и др. «Рисуванието сѫщо, както го- прѣзката на всички учебни прѣдмети» nt).
бена прѣзка съ всички науки, рисуванието е да не указва голѣмо влияние при общото не, а съ това и върху възпитанието на твото. Неговитѣ мотиви, като наука, иматъ ко съприкосновение съ самата дѣйстви- ъ, съ самия общественъ животъ и при- Слѣдователно нему прѣдстои да играе ролъ за културния напрѣдъкъ на народитѣ. основа на изказанитѣ отъ г. г. рефе- мисли, конгресътъ рѣши:
уванието да бѫде задължителенъ прѣдметъ ъ училища и да се въведе още отъ първата година като главенъ прѣдметъ.
а другитѣ учебни прѣдмети рисуванието зва като срѣдство за изяснение.
бучението по рисуване да изхожда отъ за- за естественото развитие на дѣцата. Уче- да се учатъ сами да си служатъ съ рису- при изразяване на мислитѣ и чувствата си.
ъ приемане ученици въ техническитѣ и пециални училища, да се изисква изпитъ ване.
ласнитѣ стаи по наредбата си и украся- етьмитѣ да отговарятъ на изискванията естественото възпитание.
а се прѣпоръчва художественото като цѣлъ, ъ училището, така и между разнитѣ обще- класи.

Втори въпросъ.

(... по рисуване въ забавачницитѣ Kindergarten).

...и референти: г-на M. de Labouret, ин- ка по рисуванието въ Сенския департа- г-на Muller, прѣдседателка на дружеството забавачницитѣ въ Цюрихъ, г-на Bessie M. Scool- ...ничка въ Providence.

M. de Labouret въ своя рапортъ направи кратка скица отъ рапортитѣ на г-нъ ...со, професоръ въ Либурнъ; г-на Wan- директорка на забавачницитѣ въ Парижъ; ...gomard, инспекторка, г-на Bres и др. ...ентитѣ на прѣвъ планъ изтъкнаха, че ...ницитѣ сѫ заведения, дѣто се възпи-

таватъ малки дѣца *само съ игри и забавления.* Всичко, което дѣцата научатъ и правятъ е плодъ на тѣхната игрива дѣйность.

По въпроса, какво трѣбва да рисуватъ дѣцата въ забавачницитѣ и по кой методиченъ способъ, се изказаха различни мнѣния. Споредъ нѣкои рисуванието по даденъ моделъ или образецъ на черната дъска за дѣцата отъ забавачницитѣ е нецѣлесъобразно, тъй като тѣ не могатъ още да схващатъ, а при това се ограничава и свободата имъ. Г-жа Wanterlopen и г-жа Kergomard се изказватъ за колективното свободно рисуване, илюстроване на добити впечатления.

Споредъ г-на Muller, обучението по рисуване въ дѣтскитѣ училища трѣбва да се подготвя съ разнитѣ игри и забавления, напримѣръ: нареждане прѫчици, халчици, копчета, зърна, разноцвѣтни книжки и пр. Тя прѣпоръчва сѫщо опростеното, символическо рисуване на прѣдмети изъ дѣтската околность; илюстроване на разкази и др. Всичко това да се рисува на черната дъска свободно и игриво. Г-на M. Scoolfield се изказа сѫщо за свободното рисуване, но първоначално дѣцата да рисуватъ това, което тѣ искатъ и могатъ, а послѣ това, което имъ се изисква. Тя прѣпоръчваше цвѣтнитѣ пера и упражненията съ четка и боя, каквито могатъ да бѫдатъ рѣзки или точки въ разно разположение.

Общото мнѣние, изказано отъ г. г. референтитѣ по този въпросъ е, че рисуванието въ забавачницитѣ е важенъ факторъ за възпитанието. Относително методата се дойде до съгласие да се състави отъ страна на конгреса комитетъ, който да опрѣдѣли най-добрата отъ прѣпорѫченитѣ методи.

Рѣшение на конгреса:

1. *Рисуванието въ дѣтскитѣ училища е важно възпитателно срѣдство.*

2. *Въ всѣка страна чрѣзъ научни дружества и общества да се възпитаватъ за разпространяване най-раціоналната метода на обучението по рисуване въ забавачницитѣ.*

Трети въпросъ.

(Обучението по рисуване въ първоначалнитѣ училища).

Референти: г-нъ L. Guelin, инспекторъ по рисуванието въ Парижъ; H. E. W. Jost, художникъ и учитель по рисуванието въ Dusseldorf, H. Danills, директоръ въ Springfied.

Г-нъ L. Guelin въ своя рапортъ направи едно кратко извлѣчение отъ рапортитѣ на мнозина авторитетни профессори и учители по рисуванието, като Bonnad, Paul Steck, D. Leo. Canue Gabriel, Fusoni Fernand, Rey Jules и др., които почти всички се изказватъ за новото гледище на обучението по рисуване, т. е. рисуванието по природни форми.

Г-нъ Rey Jules казва, *че за него има само една метода — природата.* Тя вдъхновява обучението. Г-нъ Fusoni Fernand прѣпорѫчва природнитѣ форми, защото имали индивидуаленъ характеръ. Той казва, че обучението трѣбва да визира цѣльта, която има да се постигне въ индивидуалния

животъ на човѣка и колективния животъ на човѣчеството, че естественитѣ форми се налагатъ като база и това се подкрѣпя съ педагогическитѣ принципи — да се почва съ познатото, конкретното и лесното. Всѣки прѣдметъ съ геометрическа структура да се избѣгва, като нѣщо безъ изражение. Г-нъ Steck, Band и др. сжщо така искатъ рисуването да става по живи модели. Твърдѣ много се застжпятъ и за рисуването по паметь въ всичкитѣ курсове на основното образование.

Въ рапорта на г-нъ W. Jost се разгледа рисуването въ първоначалнитѣ училища отъ психологическо и физиологическо гледище. Въ края на своитѣ дълги разсжждения върху значението на рисуването, върху разнитѣ фактори на художественото възпитание, върху метода и избора на материала, г-нъ Jost ни даде кратки методични упжтвания при обучението, едно разпрѣдѣление на материала за отдѣлнитѣ курсове съ една серия обяснителни образци.

Въ резюме той застжпя слѣднитѣ шесть точки, прѣдложени отъ г-нъ A. Segenreich, учитель въ Zurich:

1. *рисуването въ първоначалнитѣ училища да бжде по природа;*

2. *за материалъ да служатъ мотиви отъ всѣкидневния животъ;*

3. *да се застжпи рисуването по паметь;*

4. *отъ рано да се въведе употрѣбата на боитѣ, за да се развие чувството къмъ хубавитѣ краски и да се възбужда повече интересъ при обучението;*

5. *за развиване на свободната имъ фантазия, освѣнъ работата въ класа, да се има отпъленъ блокъ, дѣто да се рисуватъ упражненията по паметь, илюстрации на историйки, разкази и др.;*

6. *всѣко копиране отъ прѣдложки (ефектни рисунки за изложба) да се забранява въ училището.*

Къмъ това г-нъ Jost добави слѣдното: *обучението по рисуване да е задължително съ най-малко два (2) часа седмично; първитѣ упражнения да бждатъ свързани съ прѣдметното обучение и при всѣки случай основата да бжде рисуване по паметь и припомняне; материалътъ да се взема изъ дѣтската околность. Възъ основа на психологическитѣ и физиологическитѣ наблюдения върху дѣтската натура, да се установи едно рационално обучение по рисуването, което да спомага и за естетичното възпитание. Обучението по рисуване да се ржководи спорѣдъ душевното развитие на дѣцата, защото такова обучение ще има голѣмо значение за народното общедостжпно изкуство. Рисуването, като възпитателно срѣдство, да бжде използувано отъ всѣка страна. Голѣмо значение за естетичното възпитание има художественото съчетание и наредба въ околнотьта на ученика. Тукъ на първо мѣсто стои училищното здание, неговиятъ външенъ видъ и декорирането му изъвжтрѣ (класнитѣ стаи и коридоритѣ).*

Г-нъ H. Danilles намира, че рисуването, водено отъ художествена точка зрѣние, ще заслужи най-много за възпитателнитѣ и индустриални интереси

Конгресътъ, като взема прѣдъ видъ, чѐ
ственото развитие на дѣтето трѣбва да
за база на всѣко рационално обучение; че
нието съ своитѣ ефекти трѣбва да отъ
срѣдата, въ която живѣемъ, че прѣдставлен
видимитѣ явления, сж нему непосрѣдствено
меть; че то носи характеръ на свой живо
че неговото приспособление е тъй лесно, слѣд
ржката се навикне бързо да слѣдва мисль
неговата най-висока цѣль е да упжтва къмъ
тичното разбиране на хубостьта въ приро
изкуствата — изказа слѣдното желание:

1. *въ първоначалнитѣ училища елементар*
основното конструктивно рисуване да се
дава възъ основа на тѣзи принципи;

2. *рисуването да упражни ученицитѣ да*
олвятъ и схващатъ прѣдметитѣ и явлени
природата и околностьта по форма и боя и
даването да изобразяватъ просто и ясно;

3. *рисуването по паметь да бжде като*
обучението въ всичкитѣ класове.

Четвърти въпросъ.

(Обучението по рисуване въ срѣднитѣ учили

Главни референти: г-нъ Ed. Kaiser, ги
ленъ професоръ въ La Chaux-de-Fonds и
Spiller, London.

Въ първата часть на своя рапортъ г-
Kaiser ни прѣдстави въ резюме рапорт
много свои колеги, като професоръ E.
Bocaurd, Pavec Colin, J. I. Pillet; Paul Ste
Dawid, г-жа Kosman Sichel и др.

Въ втората часть той се изказа върху
дата, материла и програмата. Общото
изказано отъ г. г. референтитѣ по този въ
е, че въ срѣднитѣ училища трѣбва да се
съ *пластическото рисуване*, което ще има
по-нататъшното развитие чувството за ф
естетичното чувство и наблюдателностьта.
се изказаха за колективното обучение.
жено съ бесѣди за външния видъ, произ
нието, епохата, хубостьта и пр. на прѣд
които ще се рисуватъ. Освѣнъ перспект
рисуване допуща се и конструктивното,
на което е да се подготвятъ ученицитѣ за
специални училища. Застжпя се и рису
по паметь; сжщо и скициране вънъ отъ
щето. Моделирането да се въведе и прѣ
по възможность заедно съ рисуването и
ната работа. Въ всичкитѣ класове да се
вижда и кратко запознаване съ истори
изкуствата.

Конгресътъ, като взема подъ внимание
нията, изказани отъ американскитѣ учител
Bailey, W. E. Hine въ рапорта на г-нъ M.
взема слѣдното рѣшение:

1. *за обучението по рисуване въ срѣднит*
заведения важатъ сжщитѣ принципи на обу
по рисуване въ първоначалнитѣ училища.
изисква само едно по-дълбоко художествено с

2. *съединението на моделирането съ рису*
да се изпита въ всички класове и резулта
тѣзи опити да се съобщи въ слѣдния кон

Пети въпросъ.

(Рисуване въ висшитѣ училища).

рентъ Paul Steck, инспекторъ по рисува-
ъ Парижъ.
всѣка наука, при всѣко изпирване и на-
ве рисуването игре важна роль и е
имо. Като изхожда отъ тази система,
нтъ се изказа, че рисуването, въведено
ма на наукитѣ, ще има голѣма важность
пълни една празднина, която безъ това
доста се чувствува. Той ни обясни до-
въ кои факултети рисуването ще под-
изучването на разнитѣ дисциплини.
култета по литературата; при изучване
та на изкуството, историята на цивили-
археологията, палеографията и др.
култета на наукитѣ, при математиката
вената история, въ курсоветѣ по физи-
експериментална механика, астрономията,
ята (анатомия и физиология), хистоло-
ботаниката и др.
тита: освѣнъ при общитѣ медицински
н, и въ курсоветѣ по хирургическа пата-
физическа биология и др
пията, при анатомията и физиологията на
я растенията, ботаниката, криптогамията,
афията и др.
тко г-нъ Steck ни посочи единъ планъ за
не едно рационално обучение по рисува-
ри всѣки отдѣленъ клонъ. Той прѣдло-
при всѣки университетъ да има курсъ по
не, съ програма споредъ отдѣлнитѣ факул-
бучението по рисуване въ тѣзи курсове
базирано върху подготовката по общото
не; то ще се изучва само подъ формата
и скици. Курсоветѣ да сѫ факултативни.
ви черти той ни посочи и самата програма
ѣлнитѣ факултети. Спомена се и за ценза
есоритѣ по рисуване, които ще рѫко-
тѣзи курсове.
видъ на изказанитѣ мнѣния по този
конгресътъ рѣши:
се откриятъ при университетитѣ рацио-
урсове по рисуване;
изпититѣ по разнитѣ дисциплини, дѣто
ето може да служи за изяснение и демон-
да се взима подъ внимание и способностьта
ване.

Шести въпросъ.

(...отовката на учители по рисуване въ разнитѣ училища)

референти: г-нъ A. Kunzfeld, професоръ
а: г-нъ Molkenboer, професоръ въ ...
-нъ E. Gules, учитель въ Лондонъ.
Kunzfeld раздѣли въпроса главно на двѣ

...готвяне на учители по рисуването въ-

...готвяне на учителитѣ по рисуване.
настоящемъ занимаватъ такава длъж-

Къмъ първата часть се отнесоха въпроситѣ: а) подготвяне на учители за долния курсъ на обучението по рисуване (ученици отъ 6.—11. годишна възрасть), в) подготвяне на учители за срѣдния курсъ на обучението по рисуване, т. е. долния курсъ на срѣднитѣ училища (11—15 год. възрасть), c) подготвяне на учители за горния курсъ на обучението по рисуване (гимназии, педагогически училища и други тѣмъ подобни).

«Въ първоначалнитѣ училища, казва г-нъ Kunzfeld, като се поставя на интернационална почва, по икономически, а главно педагогически съображения, не е възможно да има специаленъ прѣподаватель по рисуването. Учительтъ на отдѣлението трѣбва да бѫде едновременно и учитель по рисуването. Той трѣбва да притежава, слѣдователно, освѣнъ педагогическо, но и художествено образование, за да бѫде добъръ учитель и добъръ възпитатель».

Задачата на едно такова възпитание се възлага на педагогическитѣ училища. Констатира се, обаче, че тѣзи училища не сѫ постигнали желаното и причинитѣ за това г-нъ Kunzfeld намира въ неопрѣдѣлено-поставената цѣль, ограничената програма, методата, въ механическото прѣкопирване полихромни орнаменти и утекчителното осѣняване по гипсови методи, въ недостатъчното часове седмично обучение; даване часове по рисуване на други учители, неспециалисти, като допълнителни часове; приемане на ученици, безъ да се взема подъ внимание способностьта имъ по рисуване и др.

За отстранението на тѣзи причини и въвеждането едно рационално обучение по рисуването въ педагогическитѣ училища, чрѣзъ което да се подготви бѫдещата учителска генерация не само за едно методично прѣподаване рисуването, но още и да сдобие вѣщо око, вѣща рѫка и художествени способности, г-нъ Kunzfeld изказа слѣдното: при приемането ученици въ педагогически училища да се търси смѣтка и за способностьта имъ по рисуване, съвсѣмъ неспособнитѣ да не се приематъ. Седмичнитѣ часове по рисуване да бѫдатъ най-малко четири за свободно-рѫчното рисуване и още два — за геометрическото и проекционно рисуване. Учебниятъ пѫть, учебниятъ материялъ, методата да сѫ насочени къмъ двойната цѣль: а) развитие зрѣнието и способностьта за схващане формата и боята на прѣдметитѣ отъ природата и изкуството и простото изобразяване по паметь или по самитѣ прѣдмети; в) упражнение на фантазията къмъ самостоятелна употрѣба натурнитѣ форми въ художеството и занаятитѣ. Прѣподавателитѣ по рисуване въ педагогическитѣ училища трѣбва да притежаватъ художествено образование и подобающа методическа похватность.

По въпроса за подготвяне на учители по рисуването въ гимназиитѣ, педагогическитѣ училища и др., той прѣдложи да се наредятъ специални училища или отдѣлъ при художественитѣ академии, които да иматъ характеръ на висше

училище. Накратко се изказа и за наредбата на тѣзи заведения.

За учителитѣ по рисуване въ долния курсъ на срѣднитѣ училища се иска да сж завършили съ изпитъ първитѣ нѣколко години на казанитѣ заведения.

Колкото за сегашнитѣ учители по рисуване, за да се подготвятъ за обучението спорѣдъ новъведенитѣ методи, г-нъ Kuhlfeld прѣпоржча откриване на курсове сжщо отъ три категории: 1), за учителитѣ отъ основнитѣ училища, 2) за учителитѣ отъ трикласнитѣ училища, 3) за учителитѣ отъ гимназиитѣ, педагогическитѣ и други тѣмъ подобни училища.

Курсоветѣ отъ първата категория да се отварятъ въ всички по-главни учебни центрове (окржзи), да траятъ цѣла година съ най-малко четири часа седмично. Курсове отъ втората категория да се откриватъ въ столицитѣ или по-главни градове, да траятъ една година, съ по 6 часа седмично. Курсоветѣ за учители въ гимназиитѣ и педагогическитѣ училища да се откриватъ при художественитѣ академии или при специалнитѣ училища за подготовка учители по рисуване. Тѣзи курсове ще бждатъ като центъръ на всички стремления въ областьта на рисуването и художественото обучение. Сжщото мнѣние се изказа и отъ г-нъ F. Giles.

Г-нъ Molkenboir се ограничи само по въпроса за бждащата учителска генерация. Той отрича ползата отъ врѣменни курсове за подготовка на учители по рисуване и се изказа за едно специално училище, при което да има и образцово училище за практически уроци на кандидатитѣ за учители по рисуването. Той описа подробно характера на тѣзи училища, организацията имъ, програмата, правилника, персонала и пр. Курсътъ на тѣзи училища ще бжде 5-годишенъ. Свършилитѣ първитѣ два курса на това училище ще се допускатъ за учители по рисуването въ първоначалнитѣ училища. (Той прѣдлижка специални прѣподаватели по рисуването въ първоначалнитѣ училища). Свършилитѣ 5-тѣ класа на това училище се назначаватъ за учители въ срѣднитѣ и специални училища.

Рѣшение на конгреса.

1. *Базата на обучението по рисуване и на общото художествено развитие въ всички училища е художественото развитие на учителя.*

2. *Обучението по рисуване съ педагогическитѣ, както въ срѣдни така и въ висши училища да се ржководи отъ специални учители съ художествено и педагогическо образование.*

3. *За постигането резултати отъ горнитѣ двѣ резолюции да се внесатъ въ слѣдния конгресъ.*

Международна федерация.

Въ послѣдното общо засѣдание на двѣтѣ секции се рѣши да се основе една международна федерация за обучението по рисуване.

Въ тази федерация могатъ да влизат учреждения и дружества, които се интер за обучението по рисуване, и плащатъ вн

Постоянниятъ комитетъ на федерац образува отъ по три избрани члена от държава.

Бюрото се натоварва да събира свѣдѣ издава бюлетинъ, да води смѣткитѣ и готвя работа за слѣдния конгресъ, който с дѣли да стане въ гр. Лондонъ.

Конгресътъ се закри на 6. августъ (н. сти

Изложба.

Прѣзъ врѣме на конгреса бѣше устрое изложба на ученически рисунки отъ раз училища, между които имаше демонстрации тели и професори, разни ржководства, к дървени, гипсови и др. модели по рису нѣкои изработени по ржчна работа. Ғимназ събиране рисунки и разни помагала по ческото рисуване. Особно внимание об рисункитѣ на ученицы отъ първоначални училища, защото тѣ представляваха едно начало за обучението по рисуване. Бѣ въ тѣзи рисунки бѣше любимиятъ и цвѣтъ, по които е вложена натурата най-дребнитѣ отдѣления, колоритъ, със въ извѣстно отношение самостоятелнитѣ композиции и пр.

На първо мѣсто заслужаваха внимание двѣтѣ сунки отъ американскитѣ училища. Ту изложени серия рисунки на дѣца и учени 5.—18 год. възрастъ. Особно интересни б рисункитѣ на дѣцата отъ 5.—8. год. възраст се вижда, какъ дѣцата по най-наивенъ илюстриратъ това, което занимава тѣхна мисъль и което съставлява тѣхния душевен Нарисуванитѣ прѣдмети бѣха по-вече сж упражнения по паметь: човѣци, животни, дове, нишки и др., нарисувани съ цвѣтни и моливи.

Рисункитѣ на дѣца отъ 8.—10. год. в се отличаваха по своя колоръ. Освѣнъ нитѣ прѣдмети изъ околностьта на дѣтет сж рисувани още и малки комбинации о ситѣ прѣдмети съ цвѣтни пера и вод напримѣръ: кжщица съ градина, кжще пре бѣла си, дървета, птици и др.; сжщо и отдѣлни части: листа, клончета, плодове сждове и тѣла, рисувани съ моливъ и б

Отъ ученици на 10.—12. год. възраст изложена една серия рисунки съ геомет структура (упражнения за упражнения за вътрѣшната линията и пиркула), една серия перспе упражнения съ свободна ржка (разни и обли тѣла и други прѣдмети); секции тура съ моливъ и скварелъ (листове, к плодове, цвѣтя и др.)

Другъ видъ рисунки бѣха орнаменти свѣди и декоративни опити. Този видъ р бѣха удивителни по своята разнообразност бения и наивенъ начинъ на съставянето ботването имъ. Подобни опити намираха

за украсяване корицитѣ на тевтерчета,
ки, портмонета и други подобни
житѣ на ученици отъ 12.—14. год. възрасть
щото училище бѣха перспективни изобра-
на разни ржбести и обли тѣла въ разни
ния, сждове съ украшения по тѣхъ, из-
ани съ моливъ и боя, малки комбинации
дове и други тѣла.
14.—18 год. възрасть: растителни части
е, цвѣтя, плодове) по натура, рисувани
безъ и съ прѣдварителна контура, съ
на бѣли и цвѣтни листове, сжщо на чо-
фигури и пр.
колекция отъ рисунки на ученици отъ
учебна година се излагаше отъ града New-
City. Тукъ най-много биеха на очи деко-
тѣ орнаменти и приложението имъ за укра-
корицитѣ на учебници, тетрадки, тевтер-
др., повечето съставени отъ геометрически
съ два - три тона боя върху сива, зеле-
кафява и друга основа.
ожни ученически рисунки бѣха изложени
кои професионални и частни училища,
ratt School Ottc, Marcumot, Fine Arts,
Artler, W. Daw и др.
е единъ редъ рисунки отъ американскитѣ
представляющи първоначалнитѣ сво-
упражнения съ четка и боя, безъ прѣд-
на контура съ моливъ или другъ мате-
Съ потопена въ боя четка се правятъ
листообразни форми, интересни по своето
ане въ прости редове, симетрично раз-
комбинации, алтернации и пр. Слагането
малкото количество боя къмъ едната и н
страна осѣнява формитѣ и имъ прѣдава
живъ видъ.
за упражнения се правятъ и съ рѣзчици,
бели, които се комбинирать по разни

една малка колекция рисунки бѣха изло-
ъ нѣкои английски първоначални и срѣдни
а, както и единъ редъ отбрани рисунки
стни и други училища: Owen's School
University College и др.
ко рисункитѣ отъ английскитѣ училища
а тенденция и качество въ изработката
отличаватъ отъ тѣзи на американскитѣ

Швейцария, Zürich.

първо мѣсто имаше изложбата на ри-
отъ обзавежданитѣ (Kindergarten). Пове-
отъ тѣзи първи художествени проявле-
на дѣцата бѣха плодъ на свободната имъ
я, тѣ бѣха нарисувани на готови фор-
или съ мекъ материалъ (вжгленъ, креда)
сава колекция прѣдставяваше рисува-
едногодено съ игритѣ и ржчната работа:
фигурки, букви, прости прѣдмети изъ
стьта бѣха нарѣзени отъ копчета, разно-
цвѣтни отъ книжки (конфекти), зелени
и др. (Къмъ рапорта на г-на Muller).

Професоръ Segenreich, Zürich, бѣ изложилъ рисунки и образци за първоначалното обучение по рисуването въ систематиченъ редъ. Първоначалнитѣ упражнения прѣдстави явиха най-проститѣ право-линейни и криволинейни форми, но не вече абстрактнитѣ геометрически фигури: правожгълникъ, квадратъ, окржжность, елипса и пр., но последнитѣ сж замѣнени съ формитѣ на прѣдмета изъ околностьта: врата, прозорецъ, щита, колело, топка, яйце, палитра, круша, ябълка, разни цвѣта, гжби и пр. Боята бѣше употрѣбена навсѣкждѣ, дѣто естество ѝ я изискваше.

St. Gallen, учительтъ по рисуване, г-нъ D-r Ulrich Diem, бѣше изложилъ редъ рисунки на ученици отъ I, II и III класъ. Освѣнъ рисуванитѣ прѣдмети непосрѣдно отъ природата и околностьта, тукъ личеше най-много рисуването по паметь. Разни прѣдмети: кжщички, цѣли пейсажи, животни, човѣци въ разни движения илюстроване на разкази и пр. бѣха нарисувани едни само съ моливъ, други съ боя, трети съ тушъ или нѣкоя тъмна боя въ видъ на силуети. Нѣкои сж изобразявани съ много подробности и въ малъкъ форматъ. Изобилствуваше рисуването (илюстроването) на пощенски карти.

Най-много заслужаваше внимание изложената колекция отъ г-нъ Alois Bouda, професоръ при реалната гимназия въ Kladno (Бохемия). Това бѣха рисунки на ученици отъ I, II, III и IV класъ. Въ тази богата изложба личеше началото къмъ едно систематично изучване природнитѣ форми, опититѣ за стилизирането имъ и съставяне отъ тѣхъ художествени украшения (орнаменти). Упражненията по перспективата захващатъ още отъ II класъ. Първитѣ опити сж изображения на тѣла съ лека геометрическа структура, прѣдмети изъ околностьта и природата. Рисуването става съ свободна ржка, безъ всѣкакви помагала и конструиране, заедно съ осѣнението и боитѣ. Най-вече тукъ може да се види доколко природата и околностьта е богата съ отличенъ материалъ за училищното рисуване и пакъ отъ най-проститѣ прѣдмети, къмъ които тъй небрѣжно сме се отнасяли, може да се състави едно прѣкрасно нарисувано украшение.

Професоръ Kunzfeld, ржководитель на курсоветѣ за учители по рисуването въ Виена бѣ изложилъ работата на учителитѣ и кандидатитѣ отъ сжщитѣ курсове, отъ която се виждаше, че цѣльта на тия курсове е да развие у кандидата повече художествени качества и похватность, отколкото да му даде указвания къмъ прѣдстоящата му работа. Всички нарисувани прѣдмети, като: листове, цвѣтя, плодове, гжби, животни, птици, пеперуди и други насѣкоми, риби, сждове, кутии и др. се отличаватъ съ художествена изработка, прѣимуществено съ акварелни бои. Срѣщаха се и студии на човѣшкото тѣло, пейзажи и съставени орнаменти.

Отъ нѣкои гимназиални и други срѣдни и специални француски училища бѣха изложени рисунки, повече нарисувани съ черно (моливъ или вжгленъ) по гипсови модели и прѣдмети

Срѣщаха се глави и други части на човѣшкото тѣло, рисувани по натура. Отъ всичко можеше да се сжди, че французкитѣ училища сж останали назадъ съ опититѣ за въвеждане нови реформи на обучението по рисувание

Друга една интересна колекция рисунки отъ Парижъ прѣдставяваше рисуването въ своитѣ главни назначения: a) рисуването въ художеството; b) въ декоративното изкуство; c) въ техниката; d) въ търговията и индустрията; e) въ науката; f) за социално-икономически цѣли.

∴

Въ заключение къмъ всичко горѣизложено по конгреса и изложбата, намирамъ за неизлишно да дамъ моето мнѣние, макаръ съвършено бѣгло, по въпроситѣ, които биха възникнали при появяване мисъльта за въвеждане нови реформи на обучението по рисувание въ нашитѣ училища.

Безспорно е, че новата метода на обучението по рисувание е истинската, най-цѣлесъобразната, отъ която може да се очакватъ най-добри резултати. Тя е, така да се каже, *реализиранъ идеалъ*.

Но макаръ и да приемемъ, че тази е най-съвършената метода и ако я въведемъ у насъ, макаръ че нѣма да ни липсва една добрѣ наредена програма, добри ржководства и пр., — съ това още ние нѣма да бждемъ гарантирани съ добъръ резултатъ, ако не обърнемъ най-сериозно внимание на едно, което е най-важното — подготовката на учителитѣ.

Макаръ, че конгресътъ разгледа и разрѣши този въпросъ, за насъ ще бжде нужно втори пжть да го разрѣшимъ, споредъ условията.

По този въпросъ азъ мисля слѣдното:

1). Да се отварятъ въ всѣки учебенъ окржгъ курсове по рисуването, задължителни за всички учители основни и учителки.

2). Курсоветѣ да иматъ официаленъ характеръ и опрѣдѣлена програма.

3). Най-удобното врѣме за курсоветѣ е лѣтната ваканция. За да не се отнема много отъ ваканционното врѣме на учителитѣ, най-добрѣ ще бжде курсоветѣ да се свършватъ въ двѣ години т. е. въ двѣ ваканции по 15 дена най-малко съ по 4—5 часа дневно занимание.

4). Ржководителитѣ на тѣзи курсове трѣ[...] да бждатъ лица съ художествено образова[...] които при това да сж свършили въ странс[...] курсоветѣ за учители и професори по рису[...]нието въ духа на новитѣ изисквания.

5). Въвеждането на новата метода за с[...] постепенно, като се започне отъ основнитѣ у[...]лища. Въ онзи учебенъ окржгъ, въ онзи гр[...] или село, въ онова отдѣление да се прѣпо[...] рисуването по новата метода, дѣто учительтъ [...] учителката притежава свидѣтелство за свърш[...] курса по рисувание.

6). Грижата за подготовка на бждещитѣ у[...]тели, прѣподаватели по рисувание въ основ[...] училища да се възложи на педагогичес[...] училища и педагогическитѣ отдѣли при д[...]ческитѣ гимназии.

7). По въпроса за настоящитѣ учители по [...]сувание въ гимназиитѣ, педагогическитѣ и [...] срѣдни училища, азъ мисля, че ще бжде по[...] да се свикатъ сжщитѣ на единъ конгресъ [...] столицата, въ който да се разгледатъ т[...] други по-важни въпроси.

До сега най-много е страдало рисуването [...] I, II, III и IV класнитѣ училища, дѣто не [...] назначавани специални прѣподаватели, и ч[...]оветѣ по рисувание сж се давали на други у[...]тели като допълнителни. Мисля, че за въ бж[...] би било добрѣ, и даже необходимо, ако [...] назначаватъ и тамъ специални прѣподават[...] които, въ случай на малко часове, да взи[...] допълнително други прѣдмети: краснопис[...] геометрия и др.

За подготовката на бждещитѣ учители [...] рисуването въ класнитѣ училища, гимназ[...] и др. да се нареди нашето рисувално учил[...] а онѣзи, които свършватъ въ странство ху[...]жествена академия или друго рисувално у[...]лище и искатъ да станатъ учители по рису[...]нието, трѣбва да притежаватъ и свидѣтел[...] за свършване нѣкой курсъ за учители по [...]сувание.

Другитѣ въпроси слѣдъ този за подготов[...] на учителитѣ, споредъ мене, сж по-маловаж[...]

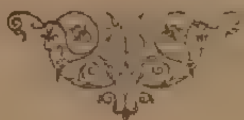

Деветнадесетиятъ курсъ по ржчната работа въ Bienne

отъ **Е. Оърчаджиевъ,**

учитель въ Кюстендилското педагогическо училище.

вейцарското дружество за разпространя-
ване ржчната работа въ училищата, както
прѣзъ всѣка ваканция, подпомогнато па-
отъ швейцарския съюзъ, тъй и прѣзъ тази
сию въ града Bienne XIX. курсъ по ржч-
абота съ цѣль:
а запознае участвуващитѣ съ възпитател-
начение на училищната ржчна работа и съ
о съотношение къмъ другитѣ прѣдмети
чението; б) да запознае участвуващитѣ
итѣ отдѣли на ржчната работа и да имъ
етодични упжтвания за нейното прѣпода-
в) да даде практически свѣдѣния върху
занията на училищнитѣ работилници, ин-
титѣ и суровитѣ материяли.
нието на курса бѣ опрѣдѣлено единъ мѣ-
ри 9 часова дневна работа. Курсътъ съ-
ше слѣднитѣ отдѣли: картонажъ, дърво-
о, скулптура, моделиране и специаленъ
Обаче този послѣдниятъ, въ който се
а само ония учители, които прѣдставятъ
нти за свършване отдѣлитѣ дърводѣлство
онажъ, не можа да се състои по нѣмане
ото число желаещи — най-малко 10. Таксата
ване въ всѣки отдѣлъ бѣше 60 л. зл.
са изеха участие 75 души — учителки и
: 1 германецъ, 1 българинъ и 73 швей-
Всички швейцарци бѣха командировани
нтона и общината, дѣто учителствуваха.
участвуващи въ курса бѣха разпрѣдѣлени
2 по картонажъ, 23 по дърводѣлство, 11
лптура и 9 по моделиране. Всѣки отдѣлъ
отдѣлна образцово наредена работилница
ржководитель; а директоръ, управитель
са, бѣ единъ отъ биенскитѣ учители по
работа, назначенъ отъ дружеството и
енъ отъ министерството на просвѣщението.
же специалниятъ курсъ, който имаше за
а даде на учителя знания по изработката
мети, които сж въ свръзка съ прѣпода-
и на другитѣ прѣдмети, като геометрия,
она история, физика, химия и пр., по
имахъ горещо желание да слѣдвамъ не
тои, поради казанитѣ по-горѣ причини, то
записахъ въ отдѣла моделиране

На 4. юли 1904 г. курсътъ се откри отъ прѣдседателя на дружеството, въ присжтствие на градския кметъ, нѣкои професори, директора на курса, ржководителитѣ и всички участвуващи, съ една обстоятелствена рѣчь, по значението и цѣльта на училищната ржчна работа, посрѣщната съ бурни аплодисменти. Градскиятъ кметъ поздрави участвуващитѣ съ «добрѣ дошли» и имъ пожела добъръ успѣхъ, а слѣдъ него говори директорътъ на курса по значението и цѣльта на подобни курсове и организацията на сегашни курсове. Слѣдъ рѣчитѣ и благопожеланията, всички участвуващи, разпрѣдѣлени по отдѣли, заеха отреденитѣ имъ отъ по-рано мѣста въ образцово нареденитѣ работилници.

Приятно бѣ човѣку да гледа съ какъвъ живъ интересъ, напрѣгнато внимание и голѣма енергия се подемаше всичко отъ учителки и учители на разни възрасти, като се започне отъ съвсѣмъ младитѣ и се доде до съвсѣмъ побѣлѣлитѣ беззжби учители. Всичко дишаше енергия, всѣки очакваше работа.

Азъ ще се ограница да дамъ тукъ нѣкои кратки свѣдѣния само по отдѣла моделиране, въ който се записахъ и работихъ.

Ако има отдѣлъ, съ който най-добрѣ би се постигнала една отъ цѣлитѣ на ржчната работа — развитието на окото и ржката, то е безспорно моделирането. Знайно е, че окото е главниятъ органъ отъ човѣшкото тѣло, който възприема впечатления отъ външния миръ; чрѣзъ него нашата душа се обогатява съ знания; то ни дава ясно прѣдставление за разнитѣ видове форми, голѣмина, положения и пр. Но онова, което не може да види окото, напипва го ржката — тя провѣрява, дали извѣстни форми сж вѣрно схванати отъ окото; прилага на практика много теоретични знания, като сжщеврѣменно ги и ревизира. Съ една рѣчь работата на окото се допълня отъ оная на ржката и обратно. Добрѣ развититѣ очи и ржцѣ играятъ главна роль въ живота на човѣка; тѣхната дѣйность е тѣсно свързана съ душевната. А щомъ е така, длъжность е на училището да употрѣби особни грижи за тѣхното развитие. Наистина, рису-

ването, чертането и краснописътъ спомагатъ за развитието на окото и ржката, но моделирането има прѣимущества: еднакво развива двѣтѣ ржцѣ, туря начало на всички пластични изкуства, подпомага изучването и на другитѣ прѣдмети, свързано съ рисуването, въ голѣма степень го улеснява, понеже моделирането не е друго нищо, освѣнъ рисуване въ пространство; а главно то използува дѣтскитѣ наклоности да творятъ още отъ малки разни прѣдмети отъ глина: топчета, гръкалца, колички, фурнички, хлѣбчета и пр., като се старае да развие постепенно тази естествена наклоность у дѣцата и по начинъ методичевъ и цѣлесъобразенъ.

Швейцарцитѣ, съзнавайки голѣмата полза отъ този отдѣлъ на ржчната работа, започнали живо да се интересуватъ по него, като сж си изработили и своя особна система. Тѣхната система се различава твърдѣ много отъ онази на французитѣ: при французката се употрѣбятъ измѣрвания посрѣдствомъ мѣрки, когато при швейцарската система: »окото трѣбва всичко да измѣрва, а ржката да строи«; прѣдметитѣ за моделиране трѣбва да се вэматъ отъ природата — минералното, растителното и животното царство — никога отъ прѣдложки, а съвсѣмъ нарѣдко отъ гипсови модели; всичко трѣбва да се наподобява отъ глина и то главно съ палеца и показалеца на ржката; рисуването трѣбва да бжде тѣсно свързано съ моделирането — не трѣбва да се моделира, докато прѣдварително не се скицира прѣдмета, който ще се моделира, а направениятъ вече моделъ може да се рисува прѣзъ учебния часъ по рисуване. При моделирането се употрѣбятъ слѣднитѣ инструменти: една плоча, на която се рисува и моделира и двѣ дървени клечки, които ученицитѣ сами могатъ да си приготвятъ. За материалъ се употрѣбя глина и пластелинъ. Прѣдпочита се глината прѣдъ пластелина, понеже послѣдниятъ е по-скжпъ, а освѣнъ това има и неприятна миризма.

По моделирането, съгласно програмата на курса, се изработиха отъ натура слѣднитѣ модели: 1) кълбо, 2) кубъ, 3) призма, 4) пирамида, 5) прѣсѣчена пирамида, 6) цилиндръ, 7) конусъ, 8) швейцарскитѣ гербове, 9) малъкъ паметникъ, 10) прѣсѣчка за писалищна маса, 11) чешмичка съ коритце и покривъ, 12) вратовръзка, 13) портмоне, 14) трупка съ кибритница, 15) дѣтска обувка, 16) картофи, 17) червенъ лукъ (кромидъ), 18) морковъ, 19) краставица, 20) разни видове листя, 21) разни видове клончета съ листя, цвѣтъ и плодъ, 22) охлювъ, 23) риба, 24) бухалъ (по прѣпариранъ), 25) мечка (по моделъ), 26) куче (по моделъ), 27) лисица (по прѣпарирана), 28) кучешка глава (по моделъ), 29) дискусъ (украсенъ съ клонове и листя отъ фантазия) и 30) ваза и чешма (украсена съ клонове и листя отъ фантазия).

При изработката на всички тѣзи модели се е гледало моделирането да върви въ свръзка съ другитѣ прѣдмети на обучението — правило се е бесѣда върху прѣдмета, който ще се моделира,

казвали сж се нѣкои особности за него
гледало се е наподобяването да бжде т
изработката чиста.
За неизлишно считамъ тукъ да упом
общи черти програмата и на другитѣ отд
курса. По картонажъ: приготвителни
отъ хартия (прѣгъване, сгъване и изр
работи съ половинъ картонъ и работи с
тонъ. При изработката на моделитѣ по
нажъ се избѣгваше всѣкакъвъ луксъ —
не се употрѣбиха златни украшения и
листове за облѣпване. По дърводѣлство
съ ренде, трионъ и др. сѣчива; всички
сглобявания. Тукъ се изработваха прѣд
домашно и училищно употрѣбление. Лу
нето е съвсѣмъ изхвърлено. По скулптура
линейна рѣзба, гравюри и комбинации
се изработиха по-луксозни, боядисани
рани модели.
Специалниятъ курсъ, ако и да не мож
състои по нѣмане достатъчно число участ
но при все това прѣдвидениятъ за ржков
му учитель, D-re Weckerll, пристигна от
и въ единъ день слѣдъ обѣдъ обясни на
курсисти задачата на специалния курсъ;
много отъ пособията, които биха се изр
въ тоя курсъ и които сж въ свръзка съ
даването на другитѣ прѣдмети; даде
примѣра, отъ които считамъ за неизли
навела тукъ единъ: ученицитѣ начерта
бѣлъ тънъкъ картонъ единъ правожгъл
дадени размѣри, слѣдъ това изрѣзватъ
жгълника, бесѣдва се по него, като се
нѣкои геометрически познания; послѣ
различно — въ видъ на вратовръзска, хун
се закрѣпва на дъска прѣдъ ученика и
почва рисуването му съ всичкитѣ ес
сѣнки. Тукъ той свърза ржчната работа
суването. Прилагамъ тукъ фотографиитѣ
поставени на дъската, изрѣзки, които
Weckerll има добрината да ни раздал
стр. 27 и 28).
Всѣка сжбота слѣдъ обѣдъ се нарежд
скурзии изъ околноститѣ на Bienne. Щ
бѣ: сближаване на всички участвуващи
учители, размѣнивание мисли по училищнат
работа и запознаване съ околноститѣ
и неговитѣ знаменитости.
Заслужва да се забѣлѣжи екскурзият
се направи до острова St. Pierre, гдѣто
гитѣ имаха случай да видятъ стаята съ н
едноврѣменни мебели на единъ отъ пи
на ржчната работа — Жанъ Жакъ Русо,
скривалище, а така сжщо и неговия
въздигнатъ наблизу до жилището му,
една хубава мѣстность. Тукъ се даде
отъ дружеството за разпространение
работа, на който присжтствуваха всич
систи, нѣкои професори, кметътъ на град
водителитѣ съ директора на курса. Г
кметътъ и единъ отъ професоритѣ върху
на Ж. Ж. Русо и неговата дѣйность въ
на ржчната работа.

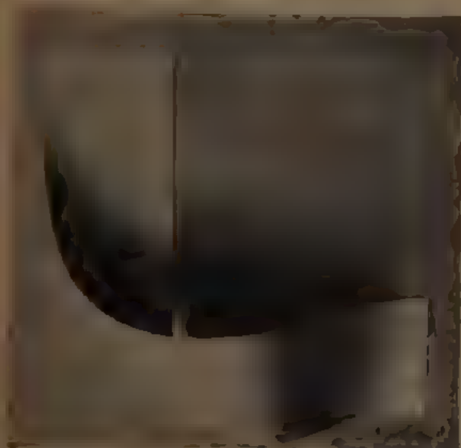

1

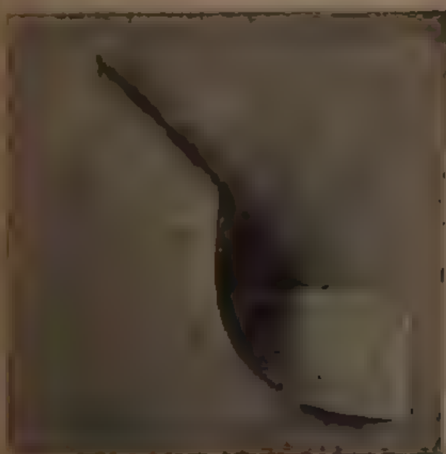

2

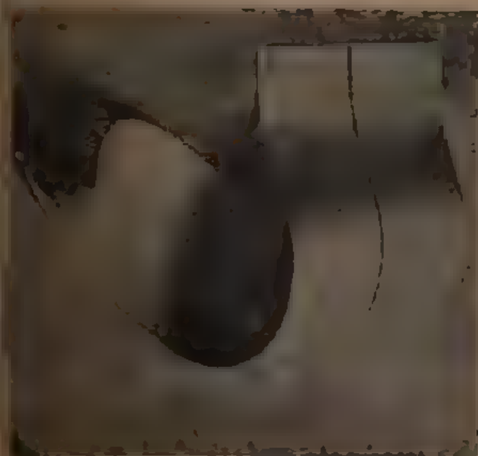

3

4

5

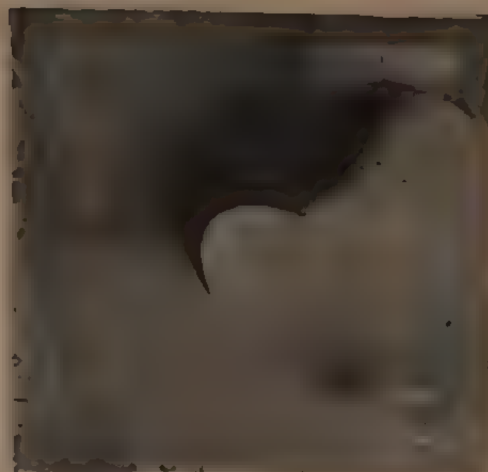

10

8

11

9

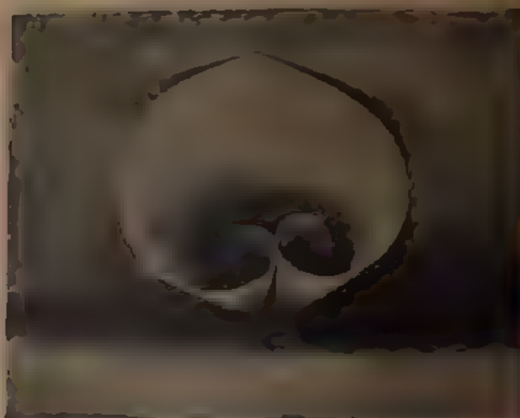

12

я на курса ръководителитѣ ни дадоха
упжтвания за начина на прѣподаването,
материалъ, инструментитѣ и пособията.
сичкото врѣме курсътъ биле посѣтенъ
о граждани и гражданки, отъ кмета, из
на училищата и отъ много гости и
е. На 1. августъ се нареди изложба отъ
работени въ курса модели, а на други
сътъ се закри отъ прѣдседателя на дру
Сжщиятъ день вечерьта отъ страна и
то и швейцарския съюзъ се даде бан
честь на курсиститѣ.

а ми бжде позволено идирай да изтъкн
о си мнѣние относително ржчната ра-
васъ. Извѣстно е, че ржчната работ
осто сжществуване като прѣдметъ въ
училища още отъ втората половина на
. Много видни мислители и педагози,
Коменски, Ж. Ж. Русо, Дж. Локъ,
и, Базедо, Залцманъ, Фребелъ, Пи-
др. сж се изказали въ полза на фи-
о възпитание. Ж. Ж. Русо въ своя
казва: «ако искате да развиете ума на
зпитаникъ, упражнявайте силитѣ, които
длъженъ да управлява; развивайте съ
во тѣлото му, направете го яко и
а да стане той мждъръ и разсждливъ
дайте му възможность да бжде дѣяте-
бжде въ постоянно движение, за да
ъръ човѣкъ. Прѣдположението, че упра-
на тѣлото врѣди на умствената дѣй-
груба погрѣшка; като че ли тия двѣ
не трѣбва да бждатъ въ съгласие и
и едната не трѣбва да дѣйствува на
А пъкъ относително възпитателното
на ржчната работа Залцманъ казва:
елното значение на ржчната работа е
ното, което прави човѣка добъръ и
Ржцѣтѣ не сж ли най-добриятъ инстру-
човѣка? Може ли човѣкъ да вѣрва, че
умствени способности сж въ състояние
тъ разни сили, когато най-добритѣ му
ти — ржцѣтѣ сж ръждясали и неспо-
работа?»

за възпитателното значение на ржчната
намѣрила своето приложение въ лицето
онъ Каса, Шенкендорфъ, Ото Соломонъ,
Гьоче, Уно Цигнеусъ, Рудини, М. Са-
Ю. Цирулъ и др. Тѣ сж въвели ржч-
ота като прѣдметъ въ училищата, от-
курсове за подготвяне учители, които
подаватъ, основали сж дружества за
ранението й и пр. И ако сега ржчната
чуждитѣ училища е толкова напрѣд-
се дължи отъ една страна тѣмъ, а отъ
респективнитѣ власти, които ежегодно
сжщини въ отпускане суми, и то на-
за нейното приложение.

она отъ 1891. год. въвежда се ржчната
то задължителенъ прѣдметъ и въ на-
ровни и срѣдни училища. Изпращатъ се
ъ странство, за да се подготвятъ за я
атъ; отварятъ се врѣменни курсове пакъ

съ сжщата цѣль и слѣдъ туй, така приготвени
тѣзи учители, изпращатъ се да въвеждатъ ржч-
ната работа въ общинскитѣ училища, дѣто общи-
нитѣ едвамъ могатъ да издържатъ слугитѣ на
училището, а камо ли да купятъ и нѣкои по-
собия за прѣдметъ, които тѣ съвсѣмъ не позна-
ватъ. И най-накрая отъ всичко това ние виждаме
ржчната работа да мрѣе само въ нѣколко учи-
лища, а въ повечето отъ тѣхъ да загълхва, още
въ самия ѝ зародишъ. Останала е, като прѣдметъ,
само въ педагогическитѣ училища, дѣто има
необходимитѣ условия за нейното сжществуване.
Въ основнитѣ училища, макаръ и прѣдвидена
въ програмата, твърдѣ рѣдко се прѣподава; а
въ програмата на гимназиитѣ не е и нито по-
ставена като прѣдметъ, не , което прѣподава са
днъ изключение само на Търновската и II-та софийска
мжжка гимназия.

Споредъ мене неуспѣхътъ по ржчната работа
се дължи на слѣдното:

1. На слабата подготовка на учителя. — Почти
всички учители сж запознати само съ извѣстни
отдѣли, а често пжти мѣстнитѣ условия изискватъ
прѣподаването на съвсѣмъ другъ отдѣлъ отъ този,
който учительтъ познава.

2. Нежеланието на мнозина учители да се
задоволяватъ съ малко. — Има учители, които,
за да прѣподаватъ ржчната работа, искатъ не-
прѣмѣнно да иматъ готовъ салонъ, да иматъ
всички потрѣбни инструменти и тогава да за-
почнатъ.

3. Трудностьта на работата. — Мнозина учи-
тели, макаръ и подготвени по тази работа, от-
бѣгватъ я и се задоволяватъ съ прѣподаване
на други прѣдмети, дѣто нѣма тѣзи спънки по
въвеждането й и трудъ по прѣподаването й.

4. Нѣмането контролъ и насърдчение отъ рес-
пективнитѣ власти.

5 Грѣшката, че не почнà още отначало да
се въвежда ржчната работа постепенно въ дър-
жавнитѣ училища, дѣто щѣха да се намѣрятъ
всички удобства и срѣдства, които липсваха и
липсватъ въ общинскитѣ класни училища.

За да се подобри успѣха по този прѣдметъ
въ нашитѣ училища, азъ мисля да се направи
слѣдното:

1 Да се поднови отварянето на едноврѣмен-
нитѣ ваканционни курсове, въ които да се ко-
мандироватъ за изучване другъ отдѣлъ учители
отъ класнитѣ училища, които сж запознати вече
съ нѣкой отдѣлъ на ржчната работа и на които
е присърдце тя. Тѣзи учители, като изучатъ
тукъ нужднитѣ за насъ отдѣли, да се команди-
роватъ въ странство за специализиране, а слѣдъ
завръщането имъ да се назначаватъ за прѣпо-
даватели по ржчна работа въ срѣднитѣ училища
(пълни и непълни). А пъкъ за основнитѣ учи-
лища мисля, че подготовката, която се дава въ
педагогическитѣ училища по ржчната работа на
бждещия основенъ учитель е съвършенно до-
статъчна

2. Да се почне въвеждането на ржчната работа
постепенно съ приготвяне персонала и съ отпус-

кане срѣдства — най-напрѣдъ въ срѣднитѣ училища, послѣ въ държавнитѣ трикласни училища и най-послѣ въ общинскитѣ трикласни училища.

3. Да се въведе ръчната работа въ всички основни училища. Въ тѣхъ можатъ да се минатъ само отдѣлитѣ, за които не се искатъ обширни салони и голѣми срѣдства — сгъване, прѣплитане, моделиране и пр.

4. При ревизиитѣ училищнитѣ власти, особно въ основнитѣ училища, да слѣдятъ дали не е било възможно въвеждането на нѣкой отдѣлъ отъ ръчната работа и дали това невъвеждане не се е дължело на злата воля на учителя.

5. Отначало, докато пусне коренъ ръчната работа, да се насърдчаватъ ония учители, които я въвеждатъ.

6. Да се урегулира положението на тѣзи учители. Съ това ще се привлекатъ по-добри сили, тъй като сегашното отбѣгване на мнозина учители да прѣподаватъ ръчна работа се дължи главно на: а) мнѣнието, че занятие съ физически трудъ е унизително, б) многото и тежк[...] работа при и извънъ пѣрподаването ѝ, и в) н[...] урегулираното положение на учителя.

7) Прѣзъ всѣка ваканция въ столицата да с[...] нарежда една систематична изложба отъ изра[...]ботенитѣ въ всички училища модели по ръчн[...] работа. Това ще бъде отъ една страна кат[...] рекламационно срѣдство за пропагандиране ръч[...]ната работа и въ обществото, а отъ друга — мнозина учители, които живѣятъ или посѣщават[...] столицата, прѣзъ всѣка ваканция ще иматъ случа[...] да видатъ успѣха на ръчната работа въ нашит[...] училища, да се запознаятъ нагледно съ система[...]тичния ѝ вървежъ и да използуватъ за въ свойт[...] училища отпослѣ нѣщо отъ онова, което с[...] видѣли.[1])

[1]) Министерството е изпълнило по собственъ почин[...] нѣкои отъ исканията на референта, така тая годин[...] се урежда и специална изложба, дадени сѫ наставления върх[...] характера, що трѣбва да се даде на прѣдмета, спорeд[...] мѣстнитѣ условия и пр. Ред.

Трѣвненскиятъ каменовжгленъ басейнъ

отъ **Д-ръ Хр. Пиперовъ,**
Прѣподаватель въ военното на Н. Ц. В. училище.

ъ ваканцията въ 1903 г. получихъ отъ инистерството на Просвѣщението едномѣ- омандировка, за да изуча въ геологи- тношение Трѣвненския каменовжгленъ Такова изучване е една сложна и дълга която изисква много по-вече врѣме отъ което азъ разполагахъ. Ето защо азъ ахъ да завърша изучването си, но надѣя амь другъ пжть възможность да го до- Можахъ поне да се запозная въ главни съ геологичното устройство и рудар- рана на басейна, общитѣ резултати отъ злагамъ тукъ. Обстойното научно изло- придружено отъ нужднитѣ рисунки и е бжде направено на друго мѣсто, слѣдъ учването се завърши.

разбера геологичното устройство на необходимо ми бѣ да се запозная съ ното строение на тая часть отъ Стара- която е между Шипченския и Твър- проходи. За тая цѣль азъ прѣсѣкохъ въ тая область на 9 мѣста, именно: 1. —Стоевци—Българка—Енина, 2. Мы- Селце—Кръстеца—Трѣвна, 3. Трѣвна— ъ-ханъ—Боруйцина—Явровецъ—Сливето ци, 4. Юрта-Дъскарь—Лева-рѣка— 5 Колупчии (Хаинкьой)—Хаинъ-болазъ вци—Вонеща-вода, 6. Елена—Твърдица Козосъ-Моде—Пчела—Толевци. Освѣнъ рѣдната година бѣхъ вече прѣминалъ на двѣ други мѣста: 8 Габрово Св. —Шипка и 9. Енина—Белекъ—Турлата ци—Трѣвна. Прѣминахъ надлъжъ и нѣ- а отъ Ст. Планина: 1. По южнитѣ поли Мъглишъ—Колупчий (Хаинкьой) 2. Отъ по гребена до надъ Бутурата, 3. Отъ прѣзъ Вонеща-вода за Елена, 4. Отъ прѣзъ Райковци и Трѣнтъ за Толевци рѣбваше да посѣтя още и други мѣста, върша работата си, но както споменахъ, хъ да ги спохождя по липса на врѣме.

тия обиколки азъ можахъ да се освѣтля еологичното устройство на Ст.-Планина часть. Въ общи черти то е слѣдното:

I. Стратиграфия.

Повечето скали тукъ сж седиментни, съ главно простиране ИЮИ—ЗСЗ, както е и посоката на Балкана, но се срѣщатъ и напрѣчно нему — ССИ—ЮЮЗ, за което ще спомена по-нататъкъ. Изобщо взето, падането е южно, ако и да се срѣща и обратното нему. Скалитѣ отъ югъ къмъ сѣверъ прѣминаватъ отъ стари въ млади по слѣдния редъ:

1. Южниятъ склонъ на Балкана е образуванъ отъ *архаични скали: типиченъ гнайсъ, пегматитъ, амфиболитенъ гнайсъ, хлоритенъ гнайсъ, микашистъ, амфиболитъ, кварцитъ, филити* и др. Гнайситѣ на нѣкои мѣста губятъ шистозната си текстура, отчасти или съвършенно, и въ последния случай се прѣвръщатъ въ гранитенъ гнайсъ. Нѣкждѣ (напр Сънъръ-дере) гнайситѣ сж тъй развѣтрѣли, че човѣкъ може погрѣшно да ги вземе за дилувиаленъ наносъ. При върха Българка архаичнитѣ шисти отиватъ даже отвъдъ водораздѣла, а западно и източно отъ това мѣсто оставатъ по-низко отъ гребена.

2. Въ източната страна една голѣма часть отъ южния склонъ е образувана отъ *еруптивни скали.* Еруптивната зона започва източно отвъдъ Твърдишкия проходъ, прѣсича Хаинския, и като се стѣснява, върви на западъ до с. Поповци. Тия еруптивни скали сж: *гранитъ, гранитенъ порфиръ, амфиболенъ гранитъ и диоритъ.*

Всичката останала часть е образувана отъ седиментни скали. Сѣверниятъ склонъ цѣлъ е съставенъ отъ тѣхъ. Еруптивни скали въ него липсватъ съвършенно, а архаични шисти (амфиболитъ) констатирахъ само надъ с. дол. Стоевци, върху по-млади скали — триасовъ доломитъ. Седиментнитѣ скали отъ югъ къмъ сѣверъ вървятъ отъ стари къмъ млади, а именно:

3. Най-старитѣ седиментни скали сж метаморфнитѣ *карбонски шисти,* които сж добрѣ развити въ западната часть, между Атово-падало и Белекъ. Въ източната страна тѣ липсватъ; тамъ архаичнитѣ шисти или еруптивнитѣ скали граничатъ съ по-млади породи — червенитѣ пѣсъчници или триасовитѣ доломити. Карбонскитѣ

шисти тукъ сж подобни на тия отъ западна България: ръждяви или сиво-черни глинести шисти съ малко серицитъ и лежатъ върху сивозеленикави лесноцѣпливи зрънчести филити съ много серицитъ, които вървятъ на сѣверъ до надъ върха Българка. Между карбонскитѣ шисти има шистозни пѣсъчници, съ кварцовъ циментъ — кремъчни шисти (Kieselschiefer). Тѣ сж яки, тъмно обагрени и сж алтернативно съ глинеститѣ шисти. Тѣ образуватъ върха Бедекъ.

4. Надъ тѣхъ идатъ *червени пѣсъчници и конгломерати на долния триасъ* (Buntsandstein). Тѣ сж типичнитѣ червени пѣсъчници, съставени отъ кжсове еруптивни, гнайсни, кварцитни, филитни и др. скали, съ червена до жълтеникава боя. Добрѣ сж развити въ източната часть — между Пардичева и Ичена. При Осеновъ рътъ, освѣнъ червения пѣсъчникъ съдържатъ още зеленикаво-бѣлъ шистозенъ пѣсъчникъ — ситнозърнестъ, а най-отгорѣ лимонитенъ — дребнозърнестъ.

5. *Доломитниятъ варовикъ на срѣдния триасъ* (Muschelkalk) е добрѣ развитъ въ източната часть — отъ двѣтѣ страни на Твърдишкия проходъ, гдѣто има топографска широчина 2½ км. Отъ тукъ той образува една ивица, която върви надлъжъ по цѣлата верига. Въ източната часть е въ южния склонъ, а въ западната прѣминава въ сѣверния, като изгражда Върховетѣ Ичена, Столътъ (СИ отъ Българка), Виса (Ю отъ Кръстеца) сж образувани отъ него. Триаскиятъ доломитъ състои отъ 3 пласта, които добрѣ се виждатъ по шосето отъ Твърдица за Елена подъ и надъ спасителния домъ, гдѣто иматъ южно падане. Най-отдолу сж по-тъмни доломитни банки съ шистозни прослойки. Разпадатъ се като мозайка и образуватъ типични доломитно сипища (Dolomitbakken). Пластностьта имъ на много мѣста не е ясна. Надъ тѣхъ идатъ по-свѣтли, разрушими на тънки пластчета, а най-отгорѣ сиво-черни, сиво-развѣтрѣли доломити съ начало отъ lapiaz. Съдържатъ вкаменѣлости, кжсчета отъ стъбла на криноиди (Encrinus liliiformis), зѣ[illegible] бивалви и др.

6. Надъ доломититѣ иде *оолитниятъ лиасъ*: меки, сиво-сини, кафяво развѣтрѣли пѣсъчници, между които има и пластове отъ якъ бѣлъ пѣсъчникъ (образува върха Чумерна). Въ промѣна съ тѣхъ сж сиви глинести шисти. Добрѣ се виждатъ надъ чешмата «Хайдушки чукаръ». Образуватъ гребена въ източната часть, минаватъ на западъ прѣзъ цѣлата область, като слизатъ въ сѣверния склонъ.

7. Слѣдъ това иде *продуктивната вжглищна зона*. Това сж черни вжглищни глини (черноземъ) и мергели съ вжглища между глинести плочи (ardoises) и пѣсъчници съ сплескани зрънца. За тѣхъ ще говоримъ по-подробно при описанието на вжглищния басейнъ *Трѣвненския*.

8. Сѣвернитѣ прѣдгория, чакъ до Дрѣново и Елена сж образувани отъ *креденъ [illegible]*. Състои отъ сиво-сини, [illegible] пѣсъчници, които се употрѣбятъ като плочи за покривъ. Между тѣхъ има [illegible]

сиво-виолетни глинести шисти, нѣкждѣ [illegible]мерати, съ голѣми като глава кжсове. Ф[illegible] е много нагънатъ, за има такова голѣмо [illegible] стиране. Границата му къмъ лиаса на [illegible] мѣста е съ тектонически размѣствания.

9. Върху флиша идатъ сиво-черни, [illegible]никово-развѣтрѣли варовити, глинести, [illegible] и пѣсъчливи шисти и банкови варовници [illegible] разпространени напр., отъ с. Усунари до с. Бочковци, между Райковци и Уруци, мината «Принцъ Борисъ» (при входа на [illegible] Fo), варовницитѣ съдържатъ Orbitulina. — [illegible]

10. Надъ тѣхъ иде сиво-бѣлъ, свѣтло[illegible]рѣлъ, дребнокристаличенъ масивенъ варо[illegible] съ изпъкнали, черникави кремъчни кон[illegible] (Feuersteinknollen). — *Ценомань*. Надѣ е на[illegible] и детове, напр. подъ с. Бочковци, а нѣ[illegible] крива като шапка върховетѣ въ флишната [illegible] напр. подъ с. Куртевци, Поповци и др.

11. Непосрѣдствено надъ ценоманскитѣ [illegible]вници, напр. току надъ Бочковци, лежатъ [illegible]ници на тънки пластовие, които лесно [illegible]рушаватъ. — *Ценомански флишъ*.

12. Най-младитѣ образувания сж тия на [illegible] сармерния басейнъ (ниното Юрта — межд[illegible] Беленъ и южнитѣ поли на Ст. Планина. [illegible] конгломерати и пѣсъчници, които въ долн[illegible] часть иматъ вжглища.

II. Тектоника.

Въ нашата область Стара Планина е [illegible]вина отъ една сѣверолежаща гънка, съ [illegible] ИЮИ — ЗСЗ, която на много мѣста е [illegible] търпѣла локални дробни нагъвания, прѣ[illegible] прѣхвърляния и др.

Нагъвания имаме въ вжглищната зона, вж[illegible] и шисти — за тѣхъ по-долу, — както и на [illegible] мѣста извънъ тая зона. 1. Между Трѣвна [illegible] «Принцъ Борисъ» на шидустриалната линия [illegible] [illegible] отъ западната страна, флишкитѣ [illegible] [illegible] и шиститѣ сж 3—4 пъти нагънати [illegible] бреговетѣ на Трѣвненската рѣка на нѣколко [illegible] — подъ с. Дрѣнъ, надъ с. Нѣмковци, [illegible] въ дола, до се влива южно, подъ Плаз[illegible] пѣсъчницитѣ и мергелитѣ на флиша сж нат[illegible] 3. Въ рѣката при стоевскитѣ мелници, гд[illegible] [illegible] хората за гор. и дол. Стоевци, им[illegible] западния брѣгъ [illegible] ядка (Gewöl[illegible] на една обърната къмъ сѣверъ гънка. Ма[illegible] нагорѣ, въ източния брѣгъ, има друга по[illegible] [illegible] 4. На южния склонъ, въ западния бр[illegible] [illegible] рѣка, надъ селото, виждаме в[illegible] [illegible] ядка (Muldenkern) на гънка, обърната [illegible] къмъ сѣверъ и пр.

Пр[illegible] (Verwerfungen) имаме само [illegible] [illegible] мѣста. 1. При Се[illegible] като имаме отъ [illegible] [illegible] и подъ селото [illegible] [illegible] вжглищната зона. [illegible] карбонскитѣ метам[illegible] червения пѣсъчникъ на бунтзанд[illegible] и мушелкалковия доломитъ. Това е [illegible] инженери за [illegible]

щата при Селце като самостоенъ вжглищенъ ъ, когато тукъ имаме единъ прѣвратъ erfung), при които млади скали (лиасъ лища) сж паднали до стари скали (арха- Тоя прѣвратъ върви къмъ СЗ до Солена при периметра на Ил. Стоковъ, гдѣто ѣверно има втори прѣвратъ. Солена поляна падина (Graben) на продуктивни пластове, тѣ страни (сѣверно и южно) ограничени ълични шисти. Сѣверно отъ Селце, по за Кръстець, до върха Виса имаме 4 пжти ят доломитъ да се смѣня съ чиаски пѣсъч- шисти Това показва, че тукъ имаме нѣ- второстепенни — локални нагъвания. 2. Въ ия брѣгъ на Хаинската (Рѣтова) рѣка, при тилска ложа, срѣщу воденицитѣ на с Злати имаме една диаклаза. Една 20 м широка съ вертикални, малко нагънати пластове, е ла въ хоризонталнитѣ отъ страни пластове. ата на прѣврата е остра, като съ ножъ на, но нѣма измѣнение на скалитѣ. Тѣ щитѣ глинести шисти. 3. Другъ прѣвратъ ме при мина «Принцъ Борисъ». Като идемъ лѣвци за мината имаме флишъ съ сѣверно Подъ втока на Малка рѣка въ Гол. ать моста, отведнажъ попадаме въ лиаска зинна зона, съ южно падане. 4. Подъ тѣ «Пчелини рътъ», отъ сѣверна страна пасовъ доломитъ съ южно падане, а до хаични шисти съ сѣверно. 5 Въ Славон- рѣка надъ селото — прѣвратъ на лиасъ ични шисти.

зерг ане (Ueberschiebung). Надъ с дол. Сто- рн «Росовати горунъ» срѣщаме пластоветѣ тенъ редъ: най-отдолу е лиасъ, надъ него ликъ, а най-отгорѣ зелениклави архаични — амфиболитъ. Сжщото намираме при Принцъ Борисъ», въ Мала рѣка при га- Каролина. Това показва, че тукъ имаме рѣхвърляне отъ югъ къмъ сѣверъ на Балк- анската гънка. Врѣмето не ми позволи за подробно това прѣхвърляне.

зпната часть отъ Ст. Планина имаме двѣ ия, които се кръстосватъ, явление, забѣ- и на други мѣста въ Балкана Оськата на о нагъване има посока ИЮИ—ЗСЗ, а на – ССИ—ЮЮЗ Въ това ни убѣж- лѣдниIѣ наблюдения. 1 Кръстосаното ане на пластоветѣ Главното простиране обаче на много мѣста намираме кръсто- ому ССИ Това обаче не е локално на него се срѣща на разни и съвсѣмъ ени мѣста, напр. въ пжтя Гинка-Белекъ, ечи, южно отъ с. Пѣнковци и отъ Хин- чукаръ. Нагорѣ по рѣката на с. Косовци ането нѣколко пжти се мѣни и др 2 На на самитѣ вжглищни пластове. Напр. Бжделеве, въ мѣстностьта Маперина кена галерия по простирането на пласта, о се вижда, че пластътъ има първона ъчжина простиране 100°, съ падане постѣ простирането се мѣни, става 180° е З 80°, а слѣдъ 5 м взема пакъ първо- начално си простиране и падане. Подобно явление имаме и при мина «Принцъ Борисъ» въ галерия S-t Georges.

Отъ изложенитѣ до тукъ данни се вижда, че геологичното строение на Трѣвненския камено- вжгленъ басейнъ е много сложно и за цѣл- ното му разкриване е нуждно едно подробно изучване.

III. Вжглениятъ басейнъ.

Трѣвненскиятъ каменовжгленъ басейнъ има слѣднитѣ граници: на западъ той почва въ сѣ- верния склонъ на Балкана при Махченица, гдѣто е концесията на Габровци «Калиазанъ». До нея, при Бонiовъ конакъ е периметрътъ на В. Вълчевъ, а източно е мината «Бжделеце», въ землището на с. Стоевци, — на Ст. Симеоновъ. Съ нея отъ изтокъ граничи белгийската мина «Принцъ Борисъ», въ съсѣдство съ която е мината «Левъ» на Бр. х. Славчови отъ Търново, а до нея е периметрътъ на Поповъ отъ Трѣвна. Слѣдъ това вжглищата се появяватъ далечъ на изтокъ, отвъдъ Хаинския проходъ, при с. Бутурата — перимеръ на Ст Симеоновъ. Сетнѣ се намиратъ подъ Чумерна, при Граматиковъ гробъ — перимеръ на П. Тео- доровъ. Всички тия мѣстонахождения сж въ сѣверния склонъ на Балкана. Източно отъ Грама- тиковъ гробъ вжглищата не сж констатирани. Отъ Махченица до тукъ басейнътъ е дълъгъ около 40 км. Но вжглищниятъ басейнъ се по- казва и по южния склонъ — по цѣлото му протежение. Най-западно намираме вжглищата подъ Българка, при Солена поляна — периметъръ на Ил. Стоковъ отъ Казанлъкъ, източно отъ него, при Селце — периметъръ на Ил. Стоковъ, по-натътъкъ, при Борущица и Яворовецъ — пери- метри на Церовски отъ Гор.-Орѣховица и послѣ чакъ отвъдъ Хаинъ боазъ, при Букова поляна — мина «Надежда» на Бр Георгиеви отъ Мъглижъ, при Ичера — периметъръ на В Вълчевъ, при Паскалевъ мостъ, ЮЗ отъ Хайдушки чукаръ — периметъръ на П. Теодоровъ и при Сливенска глава, южно отъ Чумерна — периметъръ на Ст. Симеоновъ. И въ южния склонъ басейнътъ има дължина около 40 км. Нѣщо 10-на км. източно отъ Сливенска глава, при Чамъ дере, е мината на Сливенци, която трѣбва да е отъ трѣвненския басейнъ и прѣдставлява неговата източна граница. По такъвъ начинъ басейнътъ ще бжде дълъгъ около 50 км.

Това появяване на вжглищата послѣдователно, едно до друго, заключени между сжщитѣ скали, при сжщото долнище и горнище, ни показватъ, че вжглищата сж на пластове (въ потвърждение на което не навеждамъ и други факти послѣ) и че всички мѣстонахождения, както отъ сѣвер- ната, тъй и отъ южната страна, сж отъ единъ и сжщъ басейнъ, и не само слѣдъ въздигането на Балкана едни сж останали на южния му склонъ, а други сж прѣминали въ сѣверния. Които за вжглищата при Солена поляна и Селце, тѣ дължатъ своето сжществуване на падината,

чрѣзъ която сж потънали низко, а иначе щѣха да останатъ високо и да бждатъ еродирани. Споредъ това басейнътъ ще има най-голѣма ширина между мина «Левъ» и «Яворецъ». Ако си прѣдставимъ Балкана разлънатъ, то широчината на басейна на това мѣсто ще бжде около 10 км. Наистина, протежението на въглищата е съ прѣкжсвания, но иначе и не е възможно при единъ толкова дислоциранъ теренъ. Особно голѣмо е прѣкжсването при Хаинския проходъ, който дълбоко прѣсича Балкана, а въглища не се показватъ никждѣ, като че ли Хаинето разделя единъ отъ другъ два самостойни басейна. Докато обаче не се направи едно щателно изучване, ние нѣмаме основание да прѣдполагаме това. Възможно е, че съ врѣме ще се откриятъ въглищни легла и въ тоя проходъ.

Въ сѣверния склонъ басейнътъ колкото отива къмъ истокъ обѣднява, а къмъ западъ се подобрява; центърътъ — най-добрата часть, е при мината «Принцъ Борисъ». Въ южния пъкъ склонъ центърътъ е при мина «Надежда» и съ отдалечаването отъ нея обѣднява, особно въ западна посока. По такъвъ начинъ въ сѣверния склонъ всички периметри, що сж на истокъ, като Бутурата и Граматиковъ гробъ сж изоставен[…] южния склонъ е така съ западнитѣ — […] позяна, Селце, сигурно и Бутурата съ Я[…]

Колкото до изучването на периметрит[…] полученитѣ концесии, то остава много […] желае. Единствено систематично изу[…] правено само въ мината «Принцъ Бор[…] донѣкждѣ цѣлесъобразни разкрития с[…] вени въ мина «Бждеще.» При останалит[…] цесии не може и дума да става за […] лично изучване. У тѣхъ или е копано […] въглища като при експлоатация, прѣзъ к[…] лериитѣ сж засипани и изоставени («Кал[…] и «Левъ»), или е ровено като въ къ[…] тлика («Надежда» и на Поповъ). Естестве[…] при такова копане нито притежательтъ н[…] ще може да добие нужднитѣ нему д[…] експлоатацията, нито наблюдательтъ съ[…] цѣль ще може да се освѣтли по въпрос[…] го интересуватъ. По тая причина и […] които сега ще изложа, сж добити о[…] тинската и отъ Симеоновата мини.

Въ мината «Принцъ Борисъ» има 3 въ[…] пласта съ общо простиране 125° и […] Ю. 60°. Тѣ ни даватъ слѣдния профил[…]

С.	Жълтъ пѣсъчникъ	I. пластъ въглища 1.80 м.	шисти и пѣсъчници много яки 25 м.	II. пластъ въглища 0.50–1.50 м.	шисти и пѣсъчници много яки 10 м.	III. пластъ въглища 0.50–2 м.	шисти и сив[…]

Пластоветѣ на нѣкои мѣста се обтъняватъ и мъртвата скала помежду имъ изтънѣва, или даже два пласта се съединяватъ въ единъ, който става много дебелъ — достига до 11 м. На други мѣста пластътъ изтънѣва и долнището се приближава много до горнището му, но безъ да се загуби съвършенно изтънѣлиятъ пластъ се протежава нѣколко врѣме (1—10 м.), послѣ което наново задебелява. Пластъ I. е прослѣденъ на 100 м., пластъ — II на 500 м., а пластъ […] 300 м., или всичко 900 м. галерии. Отъ […] вижда, че пластоветѣ не сж постоянно […] дебели, което обаче не ги спира да […] пластове.

Въ мина «Бждеще» при Плочитѣ има[…] 3 пласта, както при Маншерка. Тия пос[…] при моето посѣщение не бѣха достатъ[…] крити. При Плочитѣ имаме слѣдния п[…]

С.	Пѣсъчникъ	I. пластъ въглища 1—1.80 м.	пѣсъчникъ 16 м.	II. пластъ въглища […]–1.50 м.	напукана сива яка 11 м.	III. пластъ въглища смѣсени съ черни тѣсни 3 м.	напука[…] сива […] 15 м […]

Чрѣзъ това се установява аналогия между пластоветѣ при «Принцъ Борисъ» и «Бждеще».

Въ мина «Надежда», при Бѣла стѣна има 4—5 пласта дебели по 0.3 м.—1 м. Нѣкои отъ тѣхъ се приближаватъ много, безъ да се съединятъ съвършенно, и получаватъ обща дебелина 3 м. Въ периметра при Свинска глава има два пласта, единиятъ дебелъ 0.60 м., а другиятъ — 1 м., отдалечени на 1 м. единъ отъ другъ. Разкритията недовършени.

Ние казахме, че дебелината на пластоветѣ не е постоянна, че тя може да варира въ голѣми размѣри. Надебеляването имъ не се дължи само на изтъняването на мъртвата скала помежду имъ, чрѣзъ което два пласта могатъ до толкова да се приближатъ, че изглеждатъ като единъ. Има и друга причина на задебеляването на пластоветѣ — тя е нагъването имъ. Достатъчно е да разгледаме входоветѣ на галериитѣ при Паскалевъ мостъ и Бутурата, за да се убѣдимъ въ това. Тукъ въглищата, заедно съ въгл[…] шисти, сж 4—5 пжти нагънати единъ д[…] Такова нагъване докарва прѣмѣрно н[…] ване на единъ иначе тѣнъкъ пластъ. То[…] нагъване може да ни накара да смѣтам[…] находището за нѣщо, каквото това е […] единъ нѣколко пжти нагънатъ пластъ. Т[…] наблюдения ни каратъ да считаме въгл[…] легла като правилни пластове, които н[…] мѣста може първоначално — още при обра[…] си — да сж имали неедиаква дебелина, но […] мѣста тѣ дължатъ промѣнливата си деб[…] дѣйствието на тектоничнитѣ сили при […] нето на Балкана. За тѣзи тектонични […] ставяния, нагъвания и отсѣквания свидѣтел[…] и изгладенитѣ плоскости (Rutschflächen[…] de glissement), каквито се срѣщатъ по […] всички въглищни мѣстонахождения. Не […] сжщо и прѣвръти (Verwerfungen) въ въг[…] такива се срѣщатъ при Стоевци и въ ми[…]

ва. Тѣзи тектонически размѣствания ще затру-
ятъ значително бждещата експлоатация на
щата и тя изисква прѣдварително едно
но геологично изучване.

качество тревненскитѣ вжглища сж добри,
(съ 7000 калории) и се приближаватъ
гелно до английския кардифъ (съ 7200 кал.).
огатъ да се коксуватъ и даватъ доброка-
венъ коксъ (съ 85% вжглеродъ). Обаче
икаленитѣ бѣлези всичкитѣ вжглища отъ
басейнъ не сж еднакви а ние разпо-
ме два типа вжглища: едни пластове сж съ
вжглища, които се падатъ на голѣми
е — едно голѣмо тѣхно прѣимство. Такива
глищата отъ мина «Надежда» — източно
ланъ-боазъ; тѣ сж най-добритѣ вжглища
а ния басейнъ, но при лошия транспортни
ия. Нѣкои пластове отъ «Принцъ Борисъ»
сжщо такива вжглища. Другиятъ типъ
ща сж меки ронливи, които още при добива-
е разтрошаватъ. Причина на това трѣбва
тектоническитѣ дислокации, които при на-
то и разжежването сж ги натрошили и
рно сгонили. Такива сж вжглищата отъ по-
концесия въ западната часть. Тия вж-
трѣбва да се обръщатъ въ коксъ или да
вятъ на брикети. Сжщо и химическата ана-
ъ «Принцъ Борисъ» е дала два типа вж-
единитѣ отъ Мала рѣка (съ 36% газове
пепель), а другитѣ отъ Голѣма рѣка (съ
азове и 10% пепель) при еднакво коли-
коксъ (58%).

кото за старостьта на вжглищата, тя не
засега да се установи съ сигурность. Азъ
хвамъ доста растителни вкаменѣлости отъ
обаче въ София нѣмаме достатъчно ма-
ъ, за да могатъ се опрѣдѣлятъ съ сигурность,
ъмъ ималъ случай да ги дамъ на специа-
лиитолозп, които не ги опрѣдѣлиха. По стра-
ското имъ мѣстоположение обаче, азъ ги
мъ за юрски и не за горнолиаски.

о се вземе прѣдъ видъ доброкачественостьта
глищата и голѣмитѣ размѣри на басейна,
тревненскитѣ мѣстонахождения заслужаватъ
ло внимание. Обаче неправилностьта на
ъстьта и тектоническитѣ измѣнения изи-
основно изучване както на басейна
изцѣло, тъй и на Балкана въ геоло-
отношение, което изучване да послужи
като изучването на всѣка концесия
инженеръ. И само слѣдъ това изучване
прѣминали къмъ справедлива експлоатация,
рантие, свързано съ разходи на милиони.
Но такова изучване не е работа на едно

лице, а на цѣли комисии отъ геолози и минни
инжeнери.

Въ заключение ще спомена нѣколко думи и
за други двѣ вжглищни мѣстонахождения въ
сжщия Балканъ, които обаче сж независими отъ
главния тревненски басейнъ. Тѣ сж вжглищата
отъ *Бѣлогродъ* и отъ *Юрта-Брестово*.

Бѣлогродъ е около 3 км. източно отъ Стан-
човъ ханъ, — отвъдъ Прахенъ. Въ картата е озна-
ченъ само като тригонометриченъ пунктъ съ
4007 стжпки височина. Той е образуванъ по
слѣдния начинъ: върхътъ е отъ бѣли, якички,
сиворазвалени и пѣсъчници, които ще да му
сж дали името. Подъ тѣхъ сж конгломерати
отъ различни скали — еруптивни, гнайси, квар-
цити, варовици и др. Подъ тѣхъ сж сиво-ка-
фяви, глинесто-слюдени пѣсъчници съ глинести
прослойки между тѣхъ. Подъ тѣхъ идатъ вжгли-
щата, а непосрѣдствено подъ вжглищата има гли-
нести слюдено-кварцови пѣсъчници отъ флиша.
Простиране 125°, наклонъ С. 20—30°. По поло-
жение и по петрографски характеръ тия вжглища
сж гнѣзда въ флиша — неокомски. Това се
оправдава и отъ качеството на вжглищата. Тѣ сж
лигнити (доброкачествени), тукъ-тамъ съ Schie-
ferkohle, а като лигнити не могатъ да се кок-
суватъ. Тѣ сж въ 3 пласта, близо единъ до другъ.
Отъ тѣхъ горниятъ е дебелъ 3 м., срѣдниятъ и
долниятъ сж отчасти засипани, та не може да се
измѣри дебелината имъ. Работитѣ отдавна сж
сарѣни и галериитѣ засипани.

Западно отъ с. Козуджии (Хаджикьой) имаме
единъ малъ терциеренъ басейнъ. Границитѣ къмъ
западъ сж отвъдъ с. Радевци и с. Сливето, на
сѣверъ с. Тимонци, на югъ склоноветѣ на Де-
белецъ, а на изтокъ — Хаинската рѣка. Въ за-
паднитѣ си граници той е образуванъ отъ чер-
венъ конгломератъ, съставенъ отъ ржбести еруп-
тивни, отчасти архейски кжсове, голѣми до ½ м.,
яко сцѣпени съ циментъ. Тѣ постепенно се прѣ-
връщатъ въ зеленикави или жълти банкови или
глинести пѣсъчници, редувани съ прослойки съ
конгломератитѣ. Тия пѣсъчници подъ с. Юрта
и с. Брестово съдържатъ вжглища. Подъ с. Юрта
имаме яки пѣсъчници, подъ тѣхъ черни лепкави
шисти, доста пѣсъчливи и сиво-сини разпадени.
Тия последнитѣ съдържатъ 2—3 пластчета вж-
глища дебели до 15 см., отдѣлени едни отъ
други съ черни пясъци. Вжглищата сж листовидни,
сухи, меки и ронливи отъ разпадането на пи-
рита жълтеникаво-разпадени. Подъ тѣхъ има
жълтеникави и зеленикави глини. Подъ с. Бре-
стово има отъ сжщитѣ вжглища 2 пластчета до
20 см. дебели. По качество и по количество тия
вжглища нѣматъ никакво значение.

чрѣзъ която сж потънали низко, а иначе щѣха да останатъ високо и да бждатъ еродирани. Споредъ това басейнътъ ще има най-голѣма ширина между мини «Левъ» и «Яворецъ». Ако си прѣдставимъ Балкана разтъпатъ, то широчината на басейна на това мѣсто ще бжде около 10 км. Наистина, протежението на вжглищата е съ прѣкжсвания, но иначе и не е възможно при единъ толкова дислоциранъ теренъ. Особно голѣмо е прѣкжсването при Хаинския проходъ, който дълбоко прѣсича Балкана, а вжглища не се показватъ никждѣ, като че ли Хаинето раздѣля единъ отъ другъ два самостойни басейна. Докато обаче не се направи едно щателно изучване, ние нѣмаме основание да прѣдполагаме това. Възможно е, че съ врѣме ще се открията вжглищни легла и въ тоя проходъ.

Въ сѣверния склонъ басейнътъ, колкото отива къмъ истокъ обѣднява, а къмъ западъ се подобрява; центърътъ — най-добрата часть, е при мината «Принцъ Борисъ». Въ южния пъкъ склонъ центърътъ е при мина «Надежда» и съ отдалечаването отъ нея обѣднява, особно въ западна посока. По такъвъ начинъ въ сѣверния склонъ всички периметри, що сж на истокъ, като Бутурата и Граматиковъ гробъ сж изоставени; въ южния склонъ е така съ западнитѣ — Поляна, Селце, Сигурно и Бутурата съ Яв...

Колкото до изучването на периметритѣ и получениtѣ концесии, то остава много да се желае. Единствено систематично изуч... правено само въ мината «Принцъ Бор...» донѣкждѣ цѣлесъобразни разкрития с... вени въ мина «Бждеще.» При останалит... басейни не може и дума да става за с...тично изучване. У тѣхъ или е копано ... вжглища като при експлоатация, чрѣзъ ко... теринѣ сж засипани и изоставени («Кал...» и «Левъ»), или е ровено като въ къртичина дупка («Надежда» и на Поповъ). Естестве... при такова копане нито притежательтъ на... не може да добие нужниtѣ нему да... експлоатацията, нито наблюдательтъ съ ...цѣль ще може да се освѣтли по въпроси... го интересуватъ. По тая причина и да... които сега ще изложа, сж добити от... гинската и отъ Симеоновата мини.

Въ мината «Принцъ Борисъ» има 3 вж... пласта съ обща простиране 125° и ... Ю. 60°. Тѣ ни даватъ слѣдния профилъ:

С.	Жълтъ пѣсъчникъ	I. пластъ вжглища 1.80 м.	шисти и пѣсъчници много яки 25 м	II пластъ вжглища 0.50—1.50 м.	шисти и пѣсъчници много яки 11 м.	III. пластъ вжглища 0.50—2 м.	шисти и сиви ... пѣсъчници ... на нѣкои мѣста ... [illegible]

Пластоветѣ на нѣкои мѣста се сближаватъ и мъртвата скала помежду имъ изтънѣва, или даже два пласта се съединяватъ въ единъ, който става много дебелъ — достига до 11 м. На други мѣста пластътъ изтънѣва и долнището се приближава много до горнището му, но безъ да се загуби съвършено изтънѣлиятъ пластъ се продължава нѣколко врѣме (1—10 м.), послѣ което наново задебелява. Пластъ I. е прослѣденъ на 100 м., пластъ — II на 500 м., а пластъ III ... 300 м., или всичко 900 м. галерии. От... виждa, че пластоветѣ не сж постоянно ... дебели, което обаче не ги спира да ... пластове.

Въ мина «Бждеще» при Плочитѣ имаме 3 пласта, както при Минерка. Тия пост... ира мосто нещо, ние не бѣхъ достатъчно ... крити. При Плочитѣ имаме слѣдния пр...

С.	Пѣсъчникъ	I. пластъ вжглища 1—1.80 м.	Пѣсъчникъ 16 м	II. пластъ вжглища 0.50—1.50 м	глинеста сива пѣсъка 11 м.	III пластъ вжглища смѣсени съ черни пѣсъка 3 м.	... сива ... 15 м ...

Чрѣзъ това се установява аналогия между пластоветѣ при «Принцъ Борисъ» и «Бждеще».

Въ мина «Надежда», при Бѣла стѣна има 4—5 пласта дебели по 0.3 м — 1 м. Нѣкои отъ тѣхъ се приближаватъ много, безъ да се съединятъ съвършено, и получаватъ обща дебелина 3 м. Въ периметра при Синиска глава има два пласта, единиятъ дебелъ 0.60 м., а другиятъ — 1 м., отдалечени на 1 м. единъ отъ другъ. Разкритията недовършени.

Ние казахме, че дебелината на пластоветѣ не е постоянна, че тя може да варира въ голѣми размѣри. Надебеляването имъ не се дължи само на изтъняването на мъртвата скала помежду имъ, чрѣзъ което два пласта могатъ дотолкова да се приближатъ, че изглеждатъ като единъ. Има и друга причина на задебеляването на пластоветѣ — тя е нагъването имъ. Достатъчно е да разгледаме входоветѣ на галериитѣ при Паскалевъ мостъ и Бутурата, за да се убѣдимъ въ това. Тукъ въглищата, заедно съ вжгл... шисти сж 4—5 пжти нагънати единъ до... Такова нагъване докарва чрѣзмѣрно на... ване на единъ иначе тънъкъ пластъ. Тов... нагъване може да ни накара да смѣтаме находището за добро, когато това е... единъ нѣколко пжти нагънатъ пластъ. Ти... наблюдения ни каратъ да считаме вжгл... легла като правилни пластове, които на... мѣста може първоначално — още при образ...а — да сж имали нееднаква дебелина, но н... мѣста тѣ дължатъ промѣнливата си дебе... дѣйствието на тектоничнитѣ сили при ...нето на Балкана. За тѣзи тектонични ...ствия, нагъвания и осуквания свидѣтелс... и нагледнитѣ плоскости (Rutschflächen, ... de glissement), каквито се срѣщатъ по... всички вжглищни мѣстонахождения. Не п... сжщо и прѣвраги (Verwerfungen) въ вжгл... такива се срѣщатъ при Стоевци и въ ми...

. Тѣзи тектонически размѣствания ще затру-
ъ значително бъдещата експлоатация на
дата и тя изисква прѣдварително едно
о геологично изучване.

ачество трѣвненскитѣ въглища съ добри,
(съ 7000 калории) и се приближаватъ
лко до английския кардифъ (съ 7200 кал.).
гатъ да се коксуватъ и даватъ доброка-
ъ коксъ (съ 81% въглеродъ). Обаче
жанитѣ бѣлѣзи всичкитѣ въглища отъ
басейнъ не съ еднакви и ние разпо-
два типа въглища: едни пластове съ съ
въглища, които се вадятъ на топки
— едно голѣмо тѣхно прѣимущество. Такива
лищата отъ мина «Надежда» — източно
ни-боазъ, тѣ съ най-добритѣ въглища на
тия басейнъ, но при топки транспортни
. Нѣкои пластове отъ «Принцъ Борисъ»
също такива въглища. Другитѣ типъ
а съ меки, ронливи, които още при добив-
разронявать. Причина на това трѣбва
тектоническитѣ дѣйствия, които при на-
о и разжежването съ ги натрошили и
о спойли. Такива съ въглищата отъ по-
кожасени въ западната часть. Тия въ-
трѣбва да се обръщатъ въ коксъ или да
втъ на брикети. Също и химическата ана-
ъ «Принцъ Борисъ» е дала два типа въ-
единитѣ отъ Мала рѣка (съ 36% газове
пепель), а другитѣ отъ Голѣма рѣка (съ
[illegible] и 10% пепель) при еднакво коли-
коксъ (58%).

ото за старостьта на въглищата, тя не
сега да се установи съ сигурность. Азъ
вимъ доста растителни вкаменѣлости отъ
обаче въ София нѣмаше достатъчно ма-
за да могатъ се опрѣдѣли съ сигурность.
зъ имахъ случай да ги дамъ на специа-
[illegible] палеонтологъ да ги опрѣдѣли. По стра-
мото имъ мѣстоположение обаче, азъ ги
за юрски и то за горноюрски.

се вземе прѣдъ видъ доброкачествеността
[illegible] и голѣмитѣ размѣри на басейна,
[illegible] тѣ мѣстонахождения заслужватъ
о внимание. Обаче [illegible]
[illegible] и тектоническитѣ измѣнения изи-
основно изучване [illegible] басейна
[illegible] и на Балкана въ геоло-
отношение, което изучване [illegible]
[illegible] при [illegible]
[illegible]. И само [illegible]
[illegible] къмъ строене на желѣзници,
[illegible], свързано съ разходи [illegible]
о такова изучване не е работа на едно
лице, а на цѣли комисии отъ геолози и минни
инженери.

Въ заключение ще спомена нѣколко думи и
за други двѣ въглищни мѣстонахождения въ
сжщия Балканъ, които обаче съ независими отъ
главния трѣвненски басейнъ. Тѣ съ въглищата
отъ *Бѣли връхъ* и отъ *Юрта-Брѣстово*.

Бѣли връхъ е около 3 км. източно отъ Стан-
човъ ханъ, — отвъдъ Прохода. Въ картата е озна-
ченъ само като триангулационенъ пунктъ съ
4001 стъпки височина. Той е образуванъ по
[illegible] върхътъ е отъ бѣли, якички,
[illegible] пѣсъчници, които ще да му
съ дали името. Подъ тѣхъ съ конгломерати
отъ различни скали — еруптивни, гнайси, квар-
цити, варовици и др. Подъ тѣхъ съ сиво-ка-
фяви, глинесто-[illegible] пѣсъчници съ глинести
прослойки между тѣхъ. Подъ тѣхъ идатъ въгли-
щата, а непосрѣдствено подъ въглищата има гли-
нести [illegible]-кварцови пѣсъчници отъ флиша.
Простиране 125°, падане С. 20—30°. По поло-
жение и по петрографски характеръ тия въглища
съ свързани съ флиша — неокомски. Това се
оправдава и отъ качеството на въглищата: тѣ съ
лигнити (доброкачествени), тукъ-тамъ съ Schie-
ferkohle, и като такива не могатъ да се кок-
суватъ. Тѣ съ въ 3 пласта, близо единъ до другъ.
Отъ тѣхъ горниятъ е дебелъ 3 м., срѣдниятъ и
долниятъ съ отчасти засипани, та не може да се
измѣри дебелината имъ. Работитѣ отдавна съ
спрѣни и галериитѣ засипани.

Западно отъ с. Ковачии (Хаинкьой) имаме
единъ малъ отерминиранъ басейнъ. Границитѣ къмъ
западъ съ отвъдъ с. Ражевци и с. Сливето, на
сѣверъ с. Зимовина, на югъ склоноветѣ на Де-
белецъ, а на изтокъ — Хаинската рѣка. Въ за-
паднитѣ си граници той е образуванъ отъ чер-
вень конгломератъ, съставенъ отъ ръбести еруп-
тивни, отчасти архайски късове, голѣми до ½ м.,
яко слѣпени съ цименъ. Тѣ постепенно се прѣ-
връщатъ въ зеленикави или жълти банкови или
глинести пѣсъчници, редуващи се прослойки съ
конгломератитѣ. Тия пѣсъчници подъ с. Юрта
и с. Брѣстово съдържатъ въглища. Подъ с. Юрта
имаме [illegible], подъ тѣхъ черни [illegible]
[illegible] и сиво-синьо разтрошени.
Тия пѣсъчницитѣ съдържатъ 2—3 пластчета въ-
глища дебели до 15 см., отдѣлени едни отъ
други съ черни шисти. Въглищата съ листовидни,
[illegible], меки лигнити, отъ [illegible] на пи-
рита [illegible] раздѣляне. Подъ тѣхъ има
[illegible]. Подъ с. Брѣс-
тово [illegible] 2 пластчета до
20 см. дебели. По качество и по количество тия
въглища нѣматъ никакво значение.

Вториятъ международенъ конгресъ по философия, станалъ отъ 22. ди августъ (ст. стилъ) въ Женева,

отъ проф. д-ръ **Ив. А. Георговъ.**

Поканенъ отъ организационната комисия за втория международенъ конгресъ по философия, който имаше да стане прѣзъ лѣтото 1904. год. въ Женева, да взема участие въ конгреса, азъ на драго сърдце се отзовахъ на поканата и помолихъ комитета да тури въ програмата на конгреса, а именно въ втората му секция (обща философия и психология), два реферата отъ мене, които искахъ да държа на нѣмски езикъ, едно защото по-добрѣ владѣя нѣмския езикъ, и друго защото въпроситѣ на моитѣ реферати се отнасятъ до една область на изслѣдвания, въ която има много повече работници измежду нѣмскитѣ отколкото между френскитѣ учени. Темитѣ на тия реферати бѣха взети отъ областьта на развитието на дѣтския говоръ и гласѣха: «Die ersten Anfänge des sprachlichen Ausdrucks für das Selbstbewusstsein bei Kindern» (Първитѣ начала на езиковния изразъ на самосъзнанието у дѣцата) и «Die grammatische Entwickelung der Kindersprache» (Граматическото развитие на дѣтския говоръ). За да мога да присжтствувамъ на конгреса и да чета тия реферати, азъ въ края на лѣтното полугодие на 1903/904 г. помолихъ историко-филологическия факултетъ да се застъпи прѣдъ академическия съвѣтъ, за да бжда избранъ за конгреса като прѣдставитель на висшето училище, което и стана съ одобрението на почитаемото министерство на народното просвѣщение.

Съ въпроса за развоя на дѣтския говоръ азъ се занимавамъ още отъ дълго врѣме. Въ врѣме на своитѣ изслѣдвания и на своитѣ занятия съ надлежната книжнина по тоя въпросъ, азъ намѣрихъ, че има много съчинения по въпроса, особно разни статии въ списания, които не могатъ вече се набавятъ, а могатъ се намѣри само въ нѣкоя отъ голѣмитѣ западни библиотеки. Такива рѣдки съчинения има особно на английски, и то главно въ разни американски издания, а така сжщо и на френски. За да се запозная съ тия съчинения, които отчасти ми бѣха нужни и за моитѣ реферати, азъ помолихъ г. министра на народното просвѣщение да ми разрѣши, щото прѣди отиването ми въ Женева да посѣтя Лондонъ и Парижъ, за да потърся въпроснитѣ издания въ British Museum и Bibliothèque Nationale. Г-нъ министрътъ по удовлетвори просбата ми и азъ се упжтихъ напрѣдъ за Лондонъ. Тукъ въ Британския се занимавахъ въ късото врѣме, съ което разполагахъ, съ слѣднитѣ съчинения, които се отнасятъ до темата на моитѣ изслѣдвания:

1. *Prof. John Dewey*, The Psychology of Бѣлѣжки върху говора на двѣ дѣца въ с[пис]анието «The Psychological Review». Vol. I, January 1894.

2. *F. Tracy*, The Language of Chil[dhood]. Статия въ списанието «The American J[ournal] of Psychology». Vol. VI, 1893.

3. *E. A. Kirkpatrick*, How Children lea[rn to] talk — A study in the development of langua[ge]. Children's vocabularies. Бѣлѣжки въ списа[нието] «Science», 25 September 1891.

4. *A. F. Chamberlain*, Notes on Indian language. Бѣлѣжки въ списанието «The Am[erican] Anthropologist, published under the auspices [of the] Anthropological Society of Washington». V[ol.] July 1890; vol VI, July 1893.

5. *Elizabeth Stow Brown*, The baby's [...] Studies in Infant Psychology. Бѣлѣжки въ [спис]анието «Babyhood. The mother's nursery g[uide]». July-November 1890.

6. *Sir Walter G. Simpson*, A Chronicle of [...] Development and Characteristics. Статийка в[ъ спи]санието «The Journal of Mental Science, pub[lished] by Authority of the Medico-Psychological As[socia]tion of Great Britain and Ireland». Vol. XXXIX,

7. *A. Stevenson*, The Speech of Ch[ildren]. Бѣлѣжки въ списанието «Science». Vol [...] 3 March 1893.

8. *E. C. Sanford*, Notes on Studies of the [Lan]guage of Children. Бѣлѣжки въ списанието [«The] Pedagogical Seminary». Vol I, June 1891.

9. *Mary D. Prier*, Notes on the First Three [...] of a Child. Бѣлѣжки въ списанието «The [Peda]gogical Seminary». Vol. III, October 1895.

10. *Albert Salisbury*, A Child's Vocabulary. [Бѣ]лѣжки въ списанието «Educational Rev[iew]». Vol. VII, March 1894.

11. *Kathleen Carter Moore*, The Mental Development of a Child. Обширна монография въ списанието «The Psychological Review». № 3, October 1896.

12. *Louise Hogan*, A Study of a Child. 1898.

13. *Donovan*, Festal origin of human speech. Статия въ списанието «Mind». XVI, 1891.

14. *A. R. Taylor*, The Study of the Child. 1898.

15. *Horatio Hale*, The Development of Language. A paper read before the Canadian Institute, Toronto April 1888.

За голѣмо мое очудване не можахъ да намѣря нито и въ библиотеката на British Museum слѣднитѣ твърдѣ интересни статии:

1. *Harlow and Gale*, The Vocabularies of three Children of one family to two and a half years of age. Статия въ американското списание «Psychological Studies». I. July 1900.

2. *Dr. E. R. Hun*, Singular Development of Language in a Child. Статия въ списанието «Monthly Journal of Psychological Medicine». 1886.

А така сѫщо, за голѣмо мое съжаление, не можахъ да прѣгледамъ и слѣднитѣ рѣдки разработки все по сѫщата тема, понеже тъкмо въ врѣме на моето прѣбиваване въ Лондонъ списанията, въ които сѫ печатани, бѣха дадени на подвързия.

1. *Horatio Hale*, The Origin of Languages and the Antiquity of Speaking Man. An address before the Section of Anthropology of the American Association for the Advancement of Science at Buffalo. Въ изданието «Proceedings of the American Association etc.». Vol. XXXV, August 1886.

2. *Holden*, On the vocabularies of children under two years of age. Статия въ изданието «Transactions of the American Philological Association». 1877.

3. *Humphrey*, A contribution to infantile linguistics. Статия сѫщо въ изданието «Transactions of the American Philological Association» 1880.

Въ Парижката Bibliothèque Nationale проучихъ слѣднитѣ съчинения и статии:

1. *H. Taine*, Note sur l'acquisition du langage chez les enfants et dans l'espèce humaine. Статия въ списанието «Revue philosophique de la France et de l'étranger». I-ère année 1876, t. I-er.

2. *M. Sikorsky*, Du développement du langage chez les enfants. Статия въ списанието «Archives de Neurologie». T. VI. 1883.

3. *[illegible] Mikol*, L'idée et la racine. Статия прѣведена отъ руски въ списанието «Revue de Linguistique et de Philologie Comparée». T. 19-e. 1886.

4. *Gabriel Deville*, Notes sur le développement du langage. Обширна статия въ сѫщото списание «Revue de Linguistique etc.». T. 23-e. 1890 и T. 24-e. 1891.

5. *Sr. D. A. Machado y Alvarez*, Titin, a Study of Child language. Статийка въ американското списание «Transactions of the Philological Society», 1885-1886.

6. *A. H. Sayce*, Children's Language in the Omani Dialect of Arabia. Бѣлѣжки въ списанието «The Academy, a weekly review of litterature, science and art». Vol. XXXVI, 1889.

7. *André Lefèvre*, Du cri à la parole. Статийка въ списанието «Revue mensuelle de l'école d'Anthropologie de Paris». I-ère année, 1891.

Отъ Парижъ се отправихъ за Женева, дѣто пристигнахъ заранъта въ деня на откриването на конгреса. Конгресътъ се откри въ недѣля на 4 септемврий (новъ стилъ) въ часа 2 слѣдъ пладне въ аулата на университета отъ прѣдседателя на организационната комисия, професора по философия на женевския университетъ J. J. Gourd. Въ своята привѣтствена рѣчь говорительтъ изложи, какъ и кѫдѣ философитѣ е изникнала за първъ пѫть идеята, да се съберать на всемиренъ конгресъ въ врѣме на парижкото всемирно изложение въ 1900 година, когато въ Парижъ ставаха многобройни научни както и други събрания. Така докато до онова врѣме вече почти всички области отъ науката имаха по нѣколко пѫти събрания на тѣхнитѣ най-видни прѣдставители, за да си размѣнятъ въ тѣхъ мислитѣ и да разгледатъ послѣднитѣ придобивки въ тѣхната научна область, само философията още бѣ останала въ това отношение назадъ, като да се бояха дотогава нейнитѣ прѣдставители отъ взаимни срѣщи, въ които можеха да изпъкнатъ явно тѣхнитѣ непримирими възгледи и разногласия. «Философията бѣ захванала да мисли, — това толкова често бѣха и повтаряли, — че философитѣ сѫ недружелюбни, че всѣки отъ тѣхъ живѣе въ себе си и за себе си, че тѣ не се четатъ единъ други, че въ всѣки случай не държатъ смѣтка единъ за другиго, и зарѣзъ тонътъ ги оставише въ тѣхното уединение. Ако пъкъ нѣкои отъ тѣхъ чувствуваха твърдѣ много тежнинъ на това свое положение, вмъкваха се въ нѣкой конгресъ по психология, дѣто сигурно ги приемаха, но дѣто тѣ не се чувствуваха съвсѣмъ у себе си. — И ето обѣ нещичко! — Ала честь и хвала на ония, които съумѣха да потърсятъ нѣщо повече! Благодарение на тѣхнитѣ постѫпки, на тѣхното умѣние, на тѣхната прѣданость, ние можахме да видимъ въ 1900. година и първия нашъ собственъ конгресъ, и то единъ конгресъ, който успѣ тъй добрѣ, щото веднага се помисли да се устрои и неговъ «прѣемникъ». Хубавитѣ резултати на тоя първи конгресъ достигатъ на първо мѣсто прѣпоздравлението на философията, международния поменаленъ езикъ, философския езикъ. Сетнѣ той хвърли извѣстна свѣтлина върху естеството и сходността на разнитѣ занятия на нашата епоха. Най-сетнѣ тоя конгресъ, и това е неговата най-важна заслуга, събуди у философитѣ благотворното чувство на солидарность. Като отдаде тъй дължимата похвала на първия конгресъ, г. Gourd пожела отъ името на устроителитѣ на втория конгресъ, щото този конгресъ да усили още повече тия чувства на солидарность. И въ името на тая солидарность между всички философи той счете за свой дългъ да спомене имената на нѣкои отъ най-виднитѣ прѣдставители на философската м

съмъ, които слѣдъ първия конгресъ бѣха напуснали земния миръ, между тѣхъ на първо мѣсто Спенсеръ и Charles Renouvier. Сетнѣ изказа своитѣ чувства на почитание къмъ ветеранитѣ на философията, като прѣдставитель на които поздрави почетния прѣдседатель на конгреса, прѣстарѣлия женевски мислитель Ernest Naville, а той също поздрави и младитѣ, които захващатъ вече да се издигатъ надъ философския небосклонъ, за да подематъ съ нови буйни сили нашето дѣло.

Слѣдъ тая рѣчь думата взе посрѣдъ възторжени ржкоплѣскания на залата дойенътъ на присжтствуващитѣ философи, бѣлокосиятъ Ernest Naville, който, като излѣзе отъ една мисъль, която бѣ изказалъ френскиятъ мислитель Emile Boutroux въ една сказка прѣдъ общото събрание на професоритѣ на парижкия университетъ на 10/23. януарий сжщата година, именно че «философията е стремежътъ на духа къмъ единство и хармония въ спекулативния и практическия животъ на човѣчеството», въ една пълна съ «esprit» рѣчь се простре върху значението на философията и на философското образование въ живота. «Нужно е, заключи той своята рѣчь, въ сегашното състояние на наукитѣ да се запази и да се развие стремежътъ на духа къмъ единство и хармония . . . Въпрѣки стремежа къмъ единство, изслѣдванията въ науката дотолкова се размножиха, познатитѣ фактове или опити, които има да се узнаятъ въ всички области на изслѣдванията, ставатъ толкова многобройни, щото — освѣнъ за енциклопедичнитѣ гении отъ фамилията на Аристотела и на Лайбница — да се специализуватъ изслѣдванията е единичкото срѣдство, за да се сполучи да се направятъ нѣкакви открития. Но да се специализувашъ твърдѣ много, пъкъ значи да изпаднешъ въ опасность да ограничишъ своя духъ. Всеобщностьта на изучаванията, каквато изисква философията, съставя една ограда противъ тая опасность. Затова колкото по-необходима става специалностьта на изучаванията, толкова по-необходимо става сжщо тъй и философското образование. Ако азъ бѣхъ ималъ тая властъ, бихъ поставилъ въ завършека на учение отъ всѣкакъвъ видъ, бихъ изисквалъ за получаване на всички висши дипломи единъ сериозенъ изпитъ по философия. По такъвъ начинъ азъ бихъ искалъ да се увѣря, че теолозитѣ сж си запазили ума отворенъ за вечнитѣ развития на човѣшкия духъ, че юриститѣ не сж били съвсѣмъ погълнати отъ изучаването на законитѣ, че медицитѣ не забравятъ, освѣнъ тѣлото, прѣдметъ на тѣхнитѣ грижи, и цѣлиятъ човѣкъ, че инженеритѣ не сж разположени да вземать хората за машини, че литераторитѣ и художницитѣ не сж толкова заслѣпени въ прѣлеститѣ на стила и въ хубоститѣ на формата, щото да изгубятъ стремежа къмъ истината. Добрѣ разбраната философия, основана върху общитѣ прѣдѣли на всички науки, е единъ отъ сжщественитѣ елементи на висшата умствена култура».

Слѣдъ тия вълнуващи рѣчи, пристжпи се къмъ самата работа на конгреса. А именно на дневенъ редъ въ това първо общо засѣдание въпросътъ за значението на историята на философията за изучаването на философията, по който въпросъ имаше да реферира споменатия вече професоръ на Сорбоната и членъ на Института Emile Boutroux. Референтътъ си бѣ поставилъ за задача въ своя докладъ, озаглавенъ «Rôle de l'histoire de la philosophie dans l'étude de la philosophie» да отговори на въпроса, дали е умѣстно щото човѣкъ, който се занимава съ философия, да отреди въ своитѣ изслѣдвания и едно мѣсто на историята на философията и, въ утвърдителенъ смисълъ, какво трѣбва да бжде това нейно мѣсто.

Нерѣдко се е случвало да се твърди, че историята на философията нѣма никакво значение въ философскитѣ занятия. Било е даже врѣме, прѣди половинъ вѣкъ, когато се воюваше дори и твърдѣ повече противъ изучаването на историята на философията. Именно казваше се за опасностьта да изпадне човѣкъ въ скептицизъмъ или да се обезсърдчи отъ всѣкакви философски размишления, като види противорѣчията на системитѣ и вѣчното воюване на философскитѣ възгледи, или пъкъ се изгуби въ безкрайното разнообразие на терминологията на поставенитѣ проблеми. Ето защо се твърдѣше, че при изучаването на миналото на философията би трѣбвало да се прави изборъ, като се вземе онова, което може да се използува безъ да отклонява човѣкъ отъ правото, въ случай на нужда да се изтълкуватъ тия учения въ модерентъ смисълъ. Въ днешно врѣме пъкъ възраженията противъ възвеждането на историята на философията особено изглежда да се извличатъ отъ теорията на еволюцията. Основавайки се върху тоя принципъ, че всичко се промѣня както въ материалния миръ, тъй и въ мира на идеитѣ, твърди се, че философскитѣ въпроси не се поставятъ вече така, както сж се поставяли прѣди, и че поради това е и безполезно да се занимаваме съ проблеми и съ тѣхното рѣшение, когато всичко това не важи вече за нашето врѣме, и когато сегашното вече съдържа въ себе си отъ миналото онуй, което е заслужавало да прѣживѣе. Какъвъ интересъ може да има за насъ една [illegible] въ която [illegible], съ нейния съвсѣмъ другъ характеръ, съ съвсѣмъ други проблеми, даже и ония отъ проблемитѣ, които сж разглеждали единъ Аристотелъ, единъ Анселмъ Кентерберийски и единъ Лайбницъ? Ако искаме да вършимъ полезна работа, нека разглеждаме въпроси отъ актуаленъ интересъ, а за това нѣма нужда [illegible] теориитѣ на една отживѣла метафизика или логика. Всичко онова, което отъ миналитѣ врѣмена е заслужавало да оцѣлѣе и да прѣживѣе, е минало въ сегашното и слѣдователно съставлява [illegible] сегашното. Ето защо безполезно да излизаме отъ рамкитѣ на сегашното, за да имаме всичко, каквото историята на философията би могла да ни прѣдстави като интересно и полезно.

че по мнѣнието на г. Boutroux сжщата една точка ни води и къмъ едно съвсѣмъ противоположно заключение. Ако еволюцията ни показва, че сегашното не е такова, каквото е било миналото, отъ друга страна пъкъ тя открива въ миналото зародишитѣ на сегашното, значи ни представя сегашното като плодъ на миналото. Освенъ отъ това, една хипотеза, която не е напълно призната дори въ областьта на биологията, дѣто тя е била приложена съ нейния успѣхъ, не може да се пренесе върху въпроса за отношението на историята на философията къмъ философията. Тукъ, въ областьта на духовния животъ, фактоветѣ трѣбва да се изучаватъ безъ нѣкаква прѣдварителна идея, и теорията не може да се наложи a priori на фактоветѣ, които се опитватъ да се изучаватъ. А въ простото наблюдение на фактоветѣ може да се намѣри доказъ, че миналото не е надминато отъ сегашното, та нѣма какво да учимъ вече нищо отъ него. Напротивъ, историята на философията ни учи тъкмо противното: постоянно се появяватъ изново въ нея идеи, които сме мислили вече изчезнали за винаги. Великитѣ учения съдържатъ въ себе си нѣкакво начало; тѣ могатъ врѣменно да изпаднатъ въ забрава, обаче дохожда врѣме, когато се появяватъ съ по-голѣмъ блѣсъкъ, подмладени. Но онова, което е жививо въ миналото, не може да се мѣри по сегашното, то може да се открие само на своя изворъ, както и рѣчната вода е винаги по-чиста при своя източникъ, отколкото по-нататъкъ въ течението. Па и за да се запознаемъ добрѣ съ сегашното, трѣбва да имаме и предвидъ на събития, които сж прѣдшествували сегашното положение и най-сетнѣ сж го прѣдизвикали. Затова историята на философията трѣбва да земе своето естествено и законно мѣсто въ изучаването на философията. Може би само ония сж наклонни нѣкои да се съмняватъ въ това, които забравятъ разликата между историята на фактоветѣ и историята на идеитѣ. Фактоветѣ не се възпроизвождатъ никога точно, и ако историята на философията не съдържаше освѣнъ фактове, тя щѣше да бжде само историята на мъртви учения. Ала идеитѣ иматъ една вѫтрешна страна, която не прѣдставлява точно онова, което тѣ изразяватъ. Заради това връзката между философията и историята на философията е за първата жизненъ въпросъ. Ни философията сжществува като оригинална наука и връзка съ историята на философията сжществува, не външни отношения, или тя никакъ не би сжществувала, като възложи на тѣхъ учени и хора на тѣхъ. Ни тя, за да живѣе, черпи отъ изворитѣ на историята на философията, или тя не сжществува.

Разбира се, обаче, че не бива да се мисли пъкъ като Хегелъ, който отъждествяваше историята на философията съ философията. Истинската философска мисъль прѣдставлява двѣ страни: отъ една страна тя трѣбва да има нѣщо лично, отъ друга трѣбва да може да се сврърже съ всеобщата мисъль. И отъ тая послѣдна гледна точка историята на философията играе твърдѣ важна роля. Чрѣзъ вдълбочаване въ ученията на великитѣ мислители се научаваме, какво нѣщо е истински философски духъ. Отъ друга страна, като се запознаваме съ най-разнообразнитѣ мислители, можемъ да се натъкнемъ на единъ сроденъ умъ, подъ чието влияние сме въ състояние особено да развиемъ своитѣ собствени способности. Не чрѣзъ случайно и безразборно мислене ние ставаме онова, което сме, ами като се вдъхновяваме отъ нѣкой великъ умъ, който безсъзнателно си избираме за свой вождъ. Тъй изучаването на историята на философията е прѣди всичко въ положение да направи философъ оногова, който има зародише за такъвъ въ себе си. Тя открива това и възбужда интуицията да се заговори въ своето собствено съзнание и го научава да приспособи своята мисъль къмъ всеобщата мисъль. Затова истински философъ е оня, който увеличава областьта на философската мисъль; но кой може да извърши това въ сжщность, ако не знае не само усвоени идеи и системи, ами и дългата и мжчна работа и прогреса на човѣшката мисъль, чието свидѣтелство ни прѣдставятъ системитѣ на историята на философията.

Въ дебатитѣ, които станаха подиръ тоя реферать, првъ взе думата извѣстниятъ историкъ на философията професоръ Windelband, който възприе на основание отъ г. Boutroux тезата, че днешната философия е само единъ рефлексъ, който пада отъ миналото върху сегашното, че философията е единъ обектъ, що се намира въ постоянно развитие, което се състои въ извличане, въ изработване на съзнателното отъ несъзнателното. За да се разбере напълно продуктътъ отъ това развитие, трѣбва да видимъ, какъ се е извършило това развитие прѣзъ течение на цѣлото самоорганизиране на човѣчеството. И тъкмо върху основа на историята на философията може сетнѣ да се рѣши, кое учение има истинска стойность въ това развитие. А понеже онова, което въ историята на човѣшкия духъ има стойность, се оставя настрана, заради това може въ извѣстенъ смисълъ да се каже, че историята на философията и философията иматъ по сжщность единъ прѣдметъ, както твърди Хегелъ.

Професоръ L. Stein мисли, че не трѣбва да се приеме онова укоритено опрѣдѣление, което се е дало на историята на философията, именно че тя е главно история на човѣшкитѣ заблуждения, понеже тя не губи своето голѣмо значение. Ние много повече сме спечелили отъ познанието на заблужденията, отколкото си мислимъ, защото тъй ние получаваме възможность да отдѣлимъ онова, което има цѣна, отъ безполезното и погрѣшното, и така да постигнемъ до най-правилната истина. Като отстраняваме заблужденията, увеличаваме вѣроятността за намиране на истината. Ако не бихме се допитвали до историята на философията, бихме изпадали въ сжщитѣ заблуждения, които

вече сѫ били правени прѣди насъ въ историята на човѣшкия духъ. Впрочемъ нѣма и абсолютно заблуждение, ами въ всѣко заблуждение има все нѣкакъвъ зачатъкъ за нова научна придобивка.

Споредъ професора Cantoni (Павия) историята на една наука има толкова по-голѣмо значение за тая наука, колкото науката е по-идеална; така историята на математиката е по-важна за математиката, отколкото историята на естествената история за послѣдната. Толкова повече важи това за историята на философията, когато философията е най-идеалната наука.

Слѣдъ като говориха въ сѫщия духъ още професоръ Lasson (Берлинъ), De Roberty (Парижъ), професоръ Ивановски (Казань), Ch. Aars (Християния), професоръ Rauh (Парижъ), д-ръ Itelson (Берлинъ) и д-ръ Benrubi (Берлинъ), завършиха се дебатитѣ отъ г. Boutroux, който забѣлѣжи, че понеже всички се произнесли въ сѫщия смисълъ като него върху голѣмото значение на историята на философията, той вижда, че въ своята сказка е разбивалъ само отворени врата.

Второто общо засѣдание стана на слѣдния день, понедѣлникъ, въ часа 2 слѣдъ пладне. Въ това засѣдание имаше да се разгледа понятието философия и да се опрѣдѣли това понятие. Той въпросъ бѣ трактиранъ отъ двама видни професори въ Швейцария, именно поменатия вече L. Stein, професоръ въ Бернъ, и прѣдседателя на конгреса J. J. Gourd. Първиятъ бѣ озаглавилъ своя рефератъ «Was heisst Philosophie?» и говори на нѣмски. Въ увода на своя рефератъ той посочва, какъ въ разнитѣ дефиниции, съ които въ разни врѣмена е била опрѣдѣляна философията, можемъ посочи една група интелектуалистични дефиниции, които иматъ прѣдъ видъ само теоретичната страна на философския мислителенъ процесъ. Такава е и дефиницията на Вунта: «Философия е общата наука, която има да обедини въ една безпротиворѣчива система общитѣ познания, дадени при посрѣдството на отдѣлнитѣ науки». Това чисто интелектуалистично схващане не взима въ внимание нито практичната тенденция, нито практичната стойность на философията. Срѣщу това чисто теоретично тълкуване на задачитѣ и цѣлитѣ на философията отъ старо врѣме още се противопоставя друга тенденция, която прѣдимно е насочена върху практичната страна. Тъй стоицитѣ още опрѣдѣляха философията като «наука за божественитѣ и човѣшкитѣ нѣща». Споредъ това схващане главната задача на философията не е поучение, ами удовлетворение на сърдцето, и въпросътъ за «върховното добро», summum bonum, е главниятъ проблемъ на философията. Обаче и двѣтѣ схващания сѫ едностранчиви, особно пъкъ послѣдното, което прѣнебрѣгва най-сѫщественатѫ страна въ философията и я свежда къмъ рѫководство на живота, което е работа на други културни институции.

Философията е на първо мѣсто най-високо обединеното познание на всѣки вѣкъ. А понеже познанията все повече се разширяватъ и вдълбаватъ, а съ това значи се и усложняватъ, то задачата на философията — да вкара единство въ схващането въ множеството на познанията, става отъ день на день по-мѫчна. Докато на земята се търси познание, докато се стремимъ къмъ истина и искаме единство на законитѣ въ вселената, дотогава ще има и философия. Тепърва съ послѣдния човѣкъ на земята ще изчезне и послѣдниятъ философъ. Erst der letzte Mensch auf Erden wird der letzte Philosoph sein.

Задачата на философията не е нѣщо, което е, ами онова, което трѣбва да бѫде. Философията не е осѫществена идея, ами единъ идеалъ, къмъ който винаги трѣбва да се стремимъ. «Изпълнението на идеята за една универсална или обща наука лежи на края на врѣмената», както казва Riehl. Тая монистична тенденция лежи въ кръвта на философията отъ самото ѝ начало. Съ дуализма, какъвто го срѣщаме у Анаксагора, Аристотеля и Декарта, философията не може да се примири за дълго врѣме. Заради това и въ послѣдно врѣме си пробива пѫть оная дефиниция на философията, която гледа да обгърне както теоретичната, тъй сѫщо и практичната страна на философскитѣ стремежи. Его защо и Вундтъ напослѣдъкъ въ своето съчинение «Einleitung in die Philosophie» (1901. г.) опрѣдѣля философията както слѣдва: «Цѣльта на философията се състои навсѣкѫдѣ въ добиване на единъ общъ възгледъ върху свѣта и живота (einer allgemeinen Welt und Lebensanschauung), който да удовлетвори изискванията на нашия разумъ и потрѣбитѣ на нашето сърдце». Най-кратко е изразена тая мисъль въ дефиницията на Фихте: «Философия е учение за съзнанието (Bewusstseinslehre)», именно тя е научно изслѣдване на съзнанието, на неговитѣ прѣдмети и закони. И съ тая своя дефиниция на философията Фихте стои до насъ тъй близко, колкото който и да е прѣдишенъ мислитель. И днешнитѣ природни философи държатъ най-добритѣ нѣща на Фихте. Сѫщо и единъ отъ днешнитѣ първи философски умове, Винделбандъ, върви по тая посока на Фихте, който разложи битието въ нѣщо, което трѣбва да бѫде (ein Sollen). Така въ своята статия «Was ist Philosophie» Винделбандъ опрѣдѣля философията като «критическа наука за стойноститѣ, що важатъ всеобщо» (die kritische Wissenschaft von den allgemeingiltigen Werten). Всички други науки сѫдятъ (urteilen), само философията оцѣнява (beurteilt). Заради това тя има и особенъ прѣдметъ, именно: «Прѣдмета на философията образуватъ оцѣненията». Тъй тя оцѣнява истинно и погрѣшно въ логиката, добро и лошо въ етиката, хубаво и грозно въ естетиката. Логика, етика и естетика сѫ споредъ Винделбанда въ истинския смисълъ трите основни науки на философията. Докато другитѣ науки, точнитѣ, както и историко-филологическитѣ, издаватъ теоретични сѫждения, безъ да се грижатъ ни най-малко за стойността на тия сѫждения за човѣка, философията всичко подлага на мѣрката на оцѣнението. Обаче всеобщото важение, къмъ кое

...ски философията въ своитѣ оцѣнки, не е
...чно, ами идеално, то не е нѣщо, което е
...вително, ами което би трѣбвало да бѫде
...онова, което Винделбандъ нарича «нормално
...ние» (Normalbewusstsein). Споредъ това и
...софията е «науката за принципитѣ на абсо-
...то оцѣнение» (der absoluten Beurteilung)
...я стремежъ къмъ единство въ вселената
...воята основа въ собственото наше единство,
... по една психологична необходимость се
...ся върху сбора отъ всичко противно на
...а. Отъ това се явява монотеизъмътъ въ
...ията, пантеизъмътъ въ спекулативната и
...ъмътъ въ позитивистичната философия.
...ая проекция на единството на субекта въ
...положеното) единство на обекта е едно
...вично прѣдположение, което не може да
...еме отъ строги привърженици на позити-
...а, които не искатъ да напуснатъ почвата
...ктоветѣ. Ако философията иска да бѫде
...си остане емпирична наука, тя не бива да
...олага a priori единството на субектъ и
...ъ, на духъ и природа, на мислителни и
...ни закони, както правятъ Контъ и Спен-
...ами трѣбва постепенно да придобие това
...во чрѣзъ систематизация на всички научни
...ни дисциплини съ помощьта на сравни-
...а метода. Ако философията, както я
...оправдаватъ Контъ и Вунтъ, е обединяваще
...ори научно обединено познание, тогава
...роцесъ на обединяване на философията е
...ъ механично-каузаленъ за природнитѣ науки
...еолегично-каузаленъ за така нареченитѣ
...ѣдъкъ културни науки. Каквото по-прѣди
...ичаше духовни науки, сега се схваща подъ
...нието културни науки. Споредъ това фило-
...та се разпада на два главни дѣла: природна
...софия, която има да обедини механическитѣ
...и на вселената въ една система на единство,
...урна философия, която има да обедини и
...атизува цѣлнитѣ закони на човѣшкитѣ дѣ-
...отношения и институции. Тогава на мета-
...ата се пада като послѣдна задача рѣше-
... на въпроса, какъ най-накрая сѫ свързани
...ческитѣ закони, които владѣятъ въ кос-
...съ онния дѣлни закони, които управляватъ
...кото общество. Да открие единството на
... въ природата и въ духа и да го изложи
...атично, когато другитѣ науки даватъ само
...дѣлни познания, отрѣзки отъ теории, — това
...ъ назначението на философията. Че тя нѣмѣ-
...на това единство въ закона удовлетворява
...ребитѣ на сърдцето, е единъ страниченъ
...ъ, едно желано дѣйствие, но нито нейна
..., нито нейна цѣль.

...ѫщия въпросъ говори и г. Gourd. Спо-
...него историята трѣбва да ни даде сѫще-
...я, т. е. границитѣ и отличителния бѣлѣгъ
...лософията. А споредъ историята филосо-
... въ своята сѫщность трѣбва да бѫде наука,
...наука, която има бѣлѣгъ на всеобщность,
...салность. Споредъ това трѣбва да се види,
... науки и при кои условия може да се осѫ-

ществи една универсална наука или една наука за универсалното. На първо мѣсто това става въ *психологията*, при която отличаваме двойна наука — една психология, която изучава онова, каквото е обективно въ духа, т. е. неговитѣ състояния, като си служи за тѣхното обяснение било съ съотвѣтни физически явления, било съ обективирани и допѣждѣ направени вънкашни психически явления; — другата наука смятря духа като иманентно и общо условие на дадената реалность, значи изучава онова, каквото е субективно въ него, т. е. неговитѣ функции, като за тѣхното обяснение разполага само съ самитѣ психични явления, и то тѣхна, които се осѫщатъ или мислятъ актуално. Първата отъ тия науки вече се е отдѣлила отъ философията, но втората ще съставя направо часть отъ нея. На второ мѣсто може да се осѫществи една наука за универсалното въ *метафизиката*, т. е. въ една наука, която има за прѣдметъ самата дадена реалность, схваната въ нейната всеобщность. Обаче тя трѣбва да се откаже, ако иска да бѫде общопризната, отъ проблемъ за причината на цѣлото и отъ изслѣдвания на трансцедентални обяснения. Прѣдметътъ на метафизиката ще бѫде изучването на универсалнитѣ елементи, които съставятъ дадената реалность. Най-сетнѣ науката за универсалното може да се осѫществи въ *канониката* или нормативната наука на всички духовни дисциплини (наука, моралъ, изкуство, социаленъ законъ, религия), като на всѣка отъ тѣхъ опрѣдѣля областьта и оцѣнява тѣхнитѣ основни начини на постѫпване. Тая каноника обаче не бива да търси «принципа на стойноститѣ» навънъ духа въ единъ трансценденталенъ миръ, чуждъ за мисъльта на нашето врѣме, и не бива да се смѣсва съ цѣлостьта на отдѣлнитѣ каноники, ами да има свой прѣдметъ отличенъ отъ тѣхния. Той прѣдметъ трѣбва да бѫде онова, каквото може да има универсално въ реакциитѣ на духа, които създаватъ разнитѣ дисциплини. Тия три науки, като се отличаватъ една отъ друга, ще трѣбва обаче да се намиратъ въ тѣсни отношения помежду си, да се основаватъ една върху друга, да произлизатъ отъ сѫщия духъ и да съставятъ тритѣ части на сѫщата наука, науката за всеобщото, за универсалното.

Тоя день не можаха да станатъ разисквания върху подигнатитѣ въ тия два рапорта въпроси, понеже конгресътъ трѣбваше да бърза да отиде въ Coppet на Женевското езеро, дѣто да разгледа замъка, въ който е живѣла едно врѣме г-жа de Staël. Въ самия замъкъ любезно развождаше конгресиститѣ, като имъ показваше и обясняваше споменитѣ отъ прочутата писателка, нейниятъ внукъ, днешниятъ притежатель на замъка графъ d'Haussonville. На връщане биде дадена на конгресиститѣ въ парахода вечеря отъ женевски жители, а при пристигането въ Женева пристанището бѣ освѣтлено феерично.

Въ третото общо засѣдание, което стана на 24. августъ въ $10^{1}/_{2}$ часа прѣди пладне, говорѝ споменатиятъ вече професоръ на университетъ

въ Хайделбергъ Windelband върху «Днешната задача на логиката и на учението за познанието по отношение къмъ природната и културната наука» (Die gegenwärtige Aufgabe der Logik und Erkenntnislehre in Bezug auf Natur- und Kulturwissenschaft). Ораторътъ, «както е извѣстно, различава въ наукитѣ между природни науки и културни науки. Първитѣ иматъ работа съ общото. Между културнитѣ науки има пъкъ една наука, която се отнася до отдѣлното, що не може да се сведе къмъ общо. Тая наука е историята. Наистина историята формулира тоже извѣстни закони, ала тия закони иматъ характеръ отличенъ отъ оня на природнитѣ закони. Докато природнитѣ закони прѣдполагатъ въ нѣщата една основна необходимость, законитѣ на историята произлизатъ отъ една извлѣчена необходимость, защото тѣ зависятъ отъ отдѣлното, намѣсто да подчиняватъ подъ себе си отдѣлното. Отъ тая необикновена важность на отдѣлното е произлѣзло едно понятие, което не намира нищо подобно въ природнитѣ науки именно понятието *стойность*. Така историята се занимава само съ ония минали фактове и явления, които притежаватъ извѣстна историческа стойность. Пръвъ между философитѣ е поставилъ Русо тоя проблемъ за стойноститѣ въ всичката му обширность.

Като е така, логиката, която се намира въ зависимость отъ специалнитѣ науки, трѣбва да държи смѣтка за тая разлика между двата вида науки. Днесъ, поради развитието на историческата наука, е възникнала нова задача на логиката. Тя трѣбва да отговаря не само на природнитѣ науки, ами и на историята, трѣбва да удовлетворява двѣтѣ велики дисциплини, които съставятъ човѣшкото знание. Само тогава тя ще бѫде такава, каквато трѣбва да бѫде, именно науката за всички методи, по които духътъ постига истината.

Въ послѣдвалитѣ подиръ тоя рефератъ разисквания д-ръ Itelson отъ Берлинъ [illegible], че Винделбандъ е изпусналъ да вземе въ внимание и математиката, която не влиза въ двѣтѣ групи на природни и културни науки, и която е имала голѣми заслуги за развоя на логиката. Професоръ Lasson отъ Берлинъ посочи, че културната и природната наука не бива да се мислятъ дуалистично, ами както Кантъ ги е схваналъ — тѣ трѣбва да се обединятъ въ културната наука, специално въ моралната наука. Професоръ Stein намира пъкъ прѣхода между тия двѣ дисциплини въ социологията, която дава възможность да се обедини единичното и моралното съзнание. Henri Berr, директоръ на Revue de synthese historique въ Парижъ, мисли, че и въ културната наука могатъ се намѣри нѣкои фактове, които даватъ възможность да се найде прѣходътъ къмъ наукитѣ на законитѣ, на общото. Boutroux посочва, какъ още гърцитѣ сѫ забѣлѣзали, че индивидуалното не влиза въ законното, номотетичното; но Декартъ е показалъ, че индивидуалното лесно може чрѣзъ анализъ

да се доведе до тамъ, щото да се намѣри
него общото. Всичко е индивидуално, и щ
ние намираме въ него законното, общото.

Въ четвъртото общо засѣдание, станало
срѣда на 25. августъ въ 2 часа подиръ пла
имаше да рапортира лозанскиятъ професоръ
fredo Pareto върху «индивидуалното и соци
ното» (L'individuel et le social). Значението
тия термини изглежда да е ясно, ала малко р
мишление стига, за да се види, че въ извѣс
случаи тѣ сѫ лишени отъ точность, ко
нарочемъ се срѣща често въ терминологията
социалнитѣ науки. Терминътъ *индивидъ* е точе
той служи за означаване живи сѫщества, р
гледани отдѣлно. Терминътъ *общество* е за
смжтенъ, неопрѣдѣленъ: той означава сбор
отъ тѣзи индивиди, разгледани заедно; об
трѣбва да се опрѣдѣлятъ по-близу нѣкои обст
телства. На първо мѣсто — разпространени
на това сборище въ пространството; рѣдко по
общество се разбира цѣлостьта на всички жи
хора, които сѫществуватъ въ даденъ моме
на земята; често се разбира цѣлостьта на чо
цитѣ, които съставятъ дадена политическа д
жава, обаче безъ да се казва това явно. Се
трѣбва да вземемъ прѣдъ видъ разпространени
въ врѣмето; потрѣбно е да се обясни, дали р
бираме цѣлостьта на човѣцитѣ, що сѫщест
ватъ въ даденъ моментъ, или цѣлостьта на пер
сони, които сѫ сѫществували, сѫществуват
ще сѫществуватъ въ извѣстенъ периодъ о
врѣме.

Прилагателнитѣ *индивидуално* и *социално* (
ществено) сѫ по-смжтни, по-неопрѣдѣлени,
колкото тѣхнитѣ сѫществителни. Човѣкъ ю
живѣе въ общество, отъ извѣстно гледище мо
да се каже, че всички негови свойства сѫ ин
видуални, а като се разглежда сѫщото яв
ние отъ друго гледище, може да се каже,
всички свойства на човѣка сѫ социални. С
ствено не сѫществува никакво сигурно ср
ство да се отдѣлятъ едни отъ други тия
вида свойства. Често се утвърждава, че об
ството не е просто набиране на индивиди, и
тия индивиди вече заради това, че живѣятъ
общество, придобиватъ нови свойства. Ако би
могли да наблюдаваме усамотени човѣци и чо
живѣещи въ общество, бихме могли да позна
въ какво тѣ се отличаватъ, и бихме могли
отдѣлимъ индивидуалното отъ социалното, об
първиятъ терминъ на това сравнение ни липс
съвършено, а ни е извѣстенъ само вториятъ

Що се отнася до чувствата, които тѣ съб
датъ, термини̇тѣ *индивидуално* и *социално* ч
означаватъ опозиция между двѣ части на с
рището отъ индивиди; именно първата се см
да е съставена отъ индивиди, втората се от
tествява съ *обществото*. Днешното врѣме п
това обича да смѣта извѣстно множество
лъже-множество за самото общество. То
опозицията между индивидуалното и социал
става опозиция между извѣстно малцинств
прѣдставлението на много или малко ре

ество. Ако терминътъ *общество* се прихъмъ хора, които живѣятъ въ даденъ мо тогава е невъзможно да сѫществува опо межлу всички индивиди, отъ които с ено това общество, и самото това общеала ако терминътъ *общество* се разшири ространството и прѣдставя сѫщо тъй и итѣ, които ще се родятъ, твърдѣ е възда сѫществува опозиция между интеъ на индивидитѣ, които ще сѫществуватъ оже да се намѣрятъ противоположности тересит̀ѣ на човѣцитѣ, които живѣятъ въ моментъ, и интереситѣ на *обществото*. о се приеме и първиятъ смисълъ на тер*общество*, възможно е да има опозиция интереситѣ на една часть и интереситѣ уга часть отъ това общество, тъй като итѣ, които съставятъ обществото, иматъ ни общи и извѣстни противоположни инте- Теоретицитѣ отъ край-врѣме сѫ се опита отказвать, да прѣмахвать, или поне да ъ противоположностьта въ интереситѣ итѣ части на социалното цѣло. Но при разсѫждение тѣ се движатъ въ кръгъ. олага се онова, което е именно въпросно, се установява, че *истинското щастие* на да се състои въ дѣятелность полезна на ството», и поради това обявява се, че индивидъ, който постѫпя инакъ, се стреми фалшиво щастие, и че трѣбва да му се и да врѣди на другитѣ и на себе си.

зицията между една и друга часть отъ дитѣ, които съставятъ едно цѣло, често ществява като опозиция между индивида ществото». Една часть отъ цѣлото долтогава името *индивиди*, а другата се нарича *во*, обаче трѣбва да се намѣри способъ, да се отличатъ тия части. Днесъ за днесъ полага, че за това е достатъчно да се броятъ на лицата, отъ които сѫ съставени сти. Малцинството трѣбва да се задоволи ако изпадналото име *индивиди*, мнозин има право на почетната титла *общество*. нозинство може впрочемъ да бѫде само жно-мнозинство, понеже често се прояврѣдъ много или малко непрѣки и сложни ва. Така напр. не е вѣрно, че мнозин въ единъ парламентъ прѣдставя мноото на избирателитѣ. Тъй въ Швейцария законъ, приетъ съ всички гласове проединъ въ националния съвѣтъ, е бивалъ натъ съ голѣмо мнозинство, като е билъ женъ на референдума. Въ нашата епоха уска сѫщо тъй, че интереситѣ на по-малоличество трѣбва да се пожертвуватъ за интереситѣ на по-голѣмото количество. рѣдложение сѫщо не става догма, която да се отрича безопасно; божественото на тълпата се поставя на мѣстото на божеото право на кралетѣ. Аль и тъзи положения само въ извѣстни граници; така напр допуска, че мнозинството може да прѣмалцинството въ роби. Но и тия граници

си оставатъ неопрѣдѣлени и твърдѣ смѫтни. Направени сѫ били опити да се излѣзе отъ тая неопрѣдѣленость. Така се е допускало, че *индивидитѣ* иматъ вродени, природни права, които *обществото* не би могло да наруши. Обаче мѫчнотията, която съ това се иска да се избѣгне, се появява цѣла, щомъ поискаме да се опрѣдѣлятъ тия права. Всички теории върху тоя въпросъ сѫ се свеждали къмъ прости логомахии. Понятието за правото, възникнало въ обществото и промѣнливо споредъ общественото устройство, е абсолютно несъстоятелно да отдѣли индивидуалното отъ социалното. Ако искаме въ туй отношение да разсѫждаваме точно, трѣбва грижливо да избѣгваме неопрѣдѣлени начини на изразяване и да гледаме да употрѣбяваме само термини, които отговарятъ на добрѣ опрѣдѣлени конкретни разлики, които не даватъ мѣсто за двусмислие. Трѣбва да търсимъ да открием еднообразията, каквито прѣдставятъ фактовѣтѣ въ обществото и да изразяваме по възможность най-строго тия еднообразия или закони.

Въ послѣдното общо събрание, което стана въ четвъртъкъ на 26. августъ въ часа 4 слѣдъ пладне, на дневенъ редъ бѣ учението наречено *неовитализмъ*, върху което трѣбваше да реферира най-видниятъ му днешенъ прѣдставитель, знаменитиятъ ботаникъ Johannes Reinke, професоръ на университета въ Килъ. Неговиятъ рефератъ носѣше надписа «Der Neo-Vitalismus und die Bedeutung der Finalität in der Biologie» (Неовитализмътъ и значението на финалностьта въ биологията). Подъ «неовитализъмъ» се означава една тенденция, която се е появила напослѣдъкъ въ биологията, т. е. въ науката за организмитѣ. Неовитализмътъ може да се охарактеризува като критиченъ и евристиченъ въ противоположность спрѣмо прѣдишнитѣ биологични тенденции, които бѣха догматични и обладани отъ прѣдразсѫдъци, каквито неовитализмътъ гледа да избѣгне, защото вижда въ тѣхъ опасность за напрѣдъка и за свободното развитие на науката. Стариятъ витализъмъ, който владѣеше въ физиологията дори до срѣдата на миналия вѣкъ, бѣ догматиченъ. Споредъ него всички жизнени прояви на растенията и животнитѣ трѣбваше да бѫдатъ приписвани на специална природна сила, жизнената сила, за която се приемаше, че сѫществува само въ живитѣ организми, че се умножава неограничено чрѣзъ възпроизвождането и че изчезва при умирането на организмитѣ. За една малко по-дълбока критика не бѣ мѫчно да покаже, колко малко можеше да се поддържа такова едно схващане, безъ да се взема въ смѣтка, че витализмътъ имаше особно прѣдпочитание за крайнитѣ, финалнитѣ причини. Витализмътъ бише смѣненъ отъ механизма, който е не по-малко догматиченъ отъ него. Той е тенденция, която въ принципъ твърди, че механичнитѣ или по-точно физическитѣ и химическитѣ сили сѫ достатъчни, за да обяснятъ жизненитѣ прояви. Послѣднитѣ се свеждатъ споредъ тоя къмъ особенъ случай отъ физико-химическитѣ прояви

въ Хайделбергъ Windelband върху «Днешната задача на логиката и на учението за познанието по отношение къмъ природната и културната наука» (Die gegenwärtige Aufgabe der Logik und Erkenntnislehre in Bezug auf Natur- und Kulturwissenschaft). Ораторътъ, «както е известно, различава въ наукитѣ между природни науки и културни науки. Първитѣ иматъ работа съ общото. Между културнитѣ науки има пъкъ една наука, която се отнася до отдѣлното, що не може да се сведе къмъ общо. Тая наука е историята. Наистина историята формулира тоже известни закони, ала тия закони иматъ характеръ отличенъ отъ оня на природнитѣ закони. Докато природнитѣ закони прѣдполагатъ въ нѣщата една основна необходимость, законитѣ на историята произлизатъ отъ една извлѣчена необходимостъ, защото тѣ зависятъ отъ отдѣлното, намѣсто да подчиняватъ подъ себе си отдѣлното. Отъ тая необикновена важность на отдѣлното е произлѣзло едно понятие, което не намира нищо подобно въ природнитѣ науки именно понятието *стойность*. Така историята се занимава само съ ония минали фактове и явления, които притежаватъ известна историческа стойность. Пръвъ между философитѣ е поставилъ Русо тоя проблемъ за стойноститѣ въ всичката му обширность.

Като е така, логиката, която се намира въ зависимость отъ специалнитѣ науки, трѣбва да държи смѣтка за тая разлика между двата вида науки. Днесъ, поради развитието на историческата наука, е възникнала нова задача на логиката. Тя трѣбва да отговаря не само на природнитѣ науки, ами и на историята, трѣбва да удовлетворява двѣтѣ велики дисциплини, които съставятъ човѣшкото знание. Само тогава тя ще бъде такава, каквато трѣбва да бъде, именно науката за всички методи, по които духътъ постига истината.

Въ послѣдвалитѣ подиръ тоя рефератъ разисквания д-ръ Itelson отъ Берлинъ намира, че Винделбандъ е изпусналъ да вземе въ внимание и математиката, която не влиза въ двѣтѣ групи на природни и културни науки, и която е имала голѣми заслуги за развоя на логиката. Професоръ Lasson отъ Берлинъ посочи, че културната и природната наука не бива да се мислятъ дуалистично, ами както Кантъ ги е схващалъ — тѣ трѣбва да се обединятъ въ културната наука, специално въ моралната наука. Професоръ Stein намира пъкъ прѣхода между тия двѣ дисциплини въ социологията, която дава възможность да се обедини единичното и моралното съзнание. Henri Berr, директоръ на Revue de synthese historique въ Парижъ, мисли, че и въ културната наука могатъ се намѣри нѣкои фактове, които даватъ възможность да се найде прѣходътъ къмъ наукитѣ на законитѣ, на общото. Boutroux посочва, какъ още старитѣ сѫ забѣлѣзали, че индивидуалното не влиза въ законното, номотетичното; но Декартъ е показалъ, че индивидуалното лесно може чрѣзъ анализа да се доведе до тамъ, щото да се намѣри въ него общото. Всичко е индивидуално, и ние намираме въ него законното, общото.

Въ четвъртото общо засѣдание, станало срѣда на 25. августъ въ 2 часа подиръ пладне, имаше да рапортира лозанскиятъ професоръ Vilfredo Pareto върху «индивидуалното и социалното» (L'individuel et le social). Значението на тия термини изглежда да е ясно, ала малко размишление стига, за да се види, че въ извѣстни случаи тѣ сѫ лишени отъ точность, която впрочемъ се срѣща често въ терминологията на социалнитѣ науки. Терминътъ *индивидъ* е точенъ, той служи за означаване живи сѫщества, разгледани отдѣлно. Терминътъ *общество* е малко смѫтенъ, неопрѣдѣленъ: той означава сборище отъ тѣзи индивиди, разгледани заедно; об[...] трѣбва да се опрѣдѣлятъ по-близу нѣкои обстоятелства. На първо мѣсто — разпространение на това сборище въ пространството; рѣдко по *общество* се разбира цѣлостьта на всички жи[...] хора, които сѫществуватъ въ даденъ момен[тъ] на земята; често се разбира цѣлостьта на човѣцитѣ, които съставятъ дадена политическа държава, обаче безъ да се казва това явно. Сетнѣ трѣбва да вземемъ прѣдъ видъ разпространение[то] въ врѣмето; потрѣбно е да се обясни, дали разбираме цѣлостьта на човѣцитѣ, що сѫществуватъ въ даденъ моментъ, или цѣлостьта на всички поколения, които сѫ сѫществували, сѫществуватъ и ще сѫществуватъ въ извѣстенъ периодъ [отъ] врѣме.

Прилагателнитѣ *индивидуално* и *социално* (обществено) сѫ по-смѫтни, по-неопрѣдѣлени, [от]колкото тѣхнитѣ сѫществителни. Човѣкъ, който живѣе въ общество, отъ извѣстно гледище може да се каже, че всички негови свойства сѫ индивидуални, а като се разглежда сѫщото явление отъ друго гледище, може да се каже, [че] всички свойства на човѣка сѫ социални. С[ѫщ]ествено не сѫществува никакво сигурно ср[ед]ство да се отдѣлятъ едни отъ други тия [два] вида свойства. Често се утвърждава, че об[щ]еството не е просто набиране на индивиди, [а] тия индивиди вече заради това, че живѣятъ [въ] общество, придобиватъ нови свойства. Ако б[ихме] могли да наблюдаваме уединени човѣци и човѣци живѣещи въ общество, бихме могли да позна[емъ] въ какво тѣ се отличаватъ, и бихме могли [да] отдѣлимъ индивидуалното отъ социалното, об[аче] първиятъ терминъ на това сравнение ни липс[ва] съвършено, а ни е извѣстенъ само вториятъ.

Що се отнася до чувствата, които тѣ съб[у]дятъ, термините *индивидуално* и *социално* че[сто] означаватъ опозиция между двѣ части на с[бо]рището отъ индивиди; именно първата се с[мѣ]та е съставена отъ индивиди, втората се от[ъж]дествява съ *обществото*. Днешното врѣме [...] това обича да смѣта извѣстно множество [...] тъйже-множество за самото общество. То[гава] опозицията между индивидуалното и социалн[ото] става опозиция между извѣстно малцинств[о] прѣдставлението на много или малко ре[...]

ство. Ако терминътъ *общество* се при-
мъ хора, които живѣятъ въ даденъ мо-
тогава е невъзможно да съществува опо-
между всички индивиди, отъ които е
во това общество, и самото това обще-
да ако терминътъ *общество* се разшири
странството и представя също тия и
тѣ, които ще се родятъ, тъй тѣ е въз-
да съществува опозиция между инте-
на индивидитѣ, които ще съществуватъ.
же да се намѣрятъ противоположности
ресситѣ на човѣцитѣ, които живѣятъ въ
моментъ, и интереситѣ на *обществото*.
се приеме и първиятъ смисълъ на тер-
общество, възможно е да има опозиция
интереситѣ на една часть и интереситѣ
а часть отъ това общество, тъй като
итѣ, които съставятъ обществото, иматъ
и общи и извѣстни противоположни инте-
еоретицитѣ отъ край-врѣме сѫ се опит-
отказватъ, да прѣмахватъ, или поне да
ъ противоположността въ интереситѣ
итѣ части на социалното цѣло. Но при
зсѫждение тѣ се движатъ въ кръгъ.
ага се онова, което е именно въпросно,
установява, че *истинското щастие* на
а се състои въ дѣятелность полезна на
вото», и поради това обявява се, че
идивитъ, който постѫпя инакъ, се стреми
алшиво щастие, и че трѣбва да му се
да врѣди на другитѣ и на себе си.
иицията между една и друга часть отъ
итѣ, които съставятъ едно цѣло, често
ествява като опозиция между индивида
еството». Една часть отъ цѣлото полу-
ава името *индивиди*, а другата се нарича
, обаче трѣбва да се намѣри способъ,
се отличатъ тия части. Днесь за днесь
ютага, че за това е достатъчно да се
оятъ на лицата, отъ които сѫ съставени
и. Малцинството трѣбва да се задоволи
о изпада ого име *индивиди*, мнозин-
има право на почетната титла *общество*.
озинство може впрочемъ да бѫде само
же-мнозинство, понеже често се проя-
ѣзъ много или малко непрѣки и сложни
. Така напр. не е вѣрно, че мнозин-
въ единъ парламентъ прѣдставля мно-
о на избирателитѣ. Тъй въ Швейцария
аконъ, приетъ съ всички гласове про-
динъ въ националния съвѣтъ, е бивалъ
атъ съ голѣмо мнозинство, като е билъ
енъ на референдума. Въ нашата епоха
ска също тъй, че интереситѣ на по-мал-
личество трѣбва да се пожертвуватъ ин-
тереситѣ на по-голѣмото количество;
ложение обаче не става догма, която
да се отрича безусловно; божественото
тълпата се постави на мѣстото на боже-
о право на кралетѣ. А и тѣзи положения
само въ извѣстни граници; така напр.
опуска, че мнозинството може да прѣ-
алцинството въ роби. Но и тия граници

си оставатъ неопрѣдѣлени и твърдѣ смѫтни. Направени сѫ били опити да се излѣзе отъ тая неопрѣдѣленость. Така се е допускало, че *индивидътъ* има вродени, природни права, които *обществото* не би могло да наруши. Обаче мѫчнотията, която съ това се иска да се избѣгне, се появява пакъ, щомъ поискаме да се опрѣдѣлятъ тия права. Всички теории върху тоя въпросъ сѫ се свеждали къмъ прости логомахии. Понятието за правото, възникнало въ обществото и промѣнчиво споредъ общественото устройство, е абсолютно несъстоятелно да отдѣли индивидуалното отъ социалното. Ако искаме въ туй отношение да разсѫждаваме точно, трѣбва грижливо да избѣгваме неопрѣдѣлени начини на изразяване и да гледаме да употрѣбяме само термини, които отговарятъ на добрѣ опрѣдѣлени конкретни реалности, които не даватъ мѣсто за двусмислие. Трѣбва да търсимъ да откриемъ еднообразията, каквито прѣдставятъ фактовете въ обществото и да изразяваме по възможность най-строго тия еднообразия или закони.

Въ послѣдното общо събрание, което стана въ четвъртъкъ на 26. августъ въ часа 4 слѣдъ пладне, на дневенъ редъ бѣ учението наречено *неовитализъмъ*, върху което трѣбваше да реферира най-видниятъ му ученъ прѣдставителъ, знаменитиятъ ботаникъ Johannes Reinke, професоръ на университета въ Килъ. Неговиятъ рефератъ носѣше названието «Der Neo-Vitalismus und die Bedeutung der Finalität in der Biologie» (Неовитализмътъ и значението на финалността въ биологията). Подъ «неовитализъмъ» се означава една тенденция, която се е появила напослѣдъкъ въ биологията, т. е. въ науката за организмитѣ. Неовитализмътъ може да се охарактеризува като критиченъ и евристиченъ въ противоположность спрѣмо прѣдишнитѣ биологически тенденции, които бѣха догматични и обладани отъ прѣдразсѫдъци, каквито неовитализмътъ гледа да избѣгне, защото вижда въ тѣхъ опасность за напрѣдъка и за свободното развитие на науката. Стариятъ витализъмъ, който владѣеше въ физиологията дори до срѣдата на миналия вѣкъ, бѣ догматиченъ. Споредъ него всички жизнени прояви на растенията и животнитѣ трѣбваше да бѫдатъ приписвани на специална природна сила, жизнената сила, за която се приемаше, че съществува само въ живитѣ организми, че се умножава неограничено чрѣзъ възпроизвождането и че изчезва при умирането на организмитѣ. За една малко по-дълбока критика не бѣ мѫчно да покаже, колко малко можеше да се поддържа такова едно схващане, безъ да се взема въ смѣтка, че витализмътъ имаше особно прѣдпочитание за крайнитѣ, финалнитѣ причини. Витализмътъ биде смѣненъ отъ механизма, който е не по-малко догматиченъ отъ него. Той е тенденция, която въ принципъ твърди, че механичнитѣ или по-точно физическитѣ и химическитѣ сили сѫ достатъчни, за да обяснятъ жизненитѣ прояви. Послѣднитѣ се свеждатъ споредъ това къмъ особенъ случай отъ физико-химическитѣ прояви

и биха били сѫществено отъ еднакво естество съ неорганичнитѣ процеси. Напослѣдъкъ изразътъ «физико-химически» се замѣни съ израза «енергетически», ала това нищо не промѣня въ основата на учението, и механизъмътъ и подъ тая нова форма не можа да даде доказателство за онова, което твърди. Наистина, механизъмътъ може да си припише въ заслуга, която не може достатъчно да се оцѣни, че е посочилъ физико-химическата основа на многобройни жизнени процеси и така е създалъ една биохимия и една биофизика, но като се поставя като систематиченъ противникъ на всѣко телеологично разглеждане, като не иска да търпи освѣнъ каузалнитѣ обяснения въ областьта на биологията, както и въ оная на физиката и химията, той изпадна въ единъ догматизъмъ, който го вовлѣче въ послѣдици, що не могатъ да се поддържатъ.

Що се отнася до неовитализъма, той, далечь отъ да рѣшава догматично спора между витализъма и механизъма, като вземе прибързано страната на единия или на другия изъ тѣхъ, захваща съ това, че изучва въпроса. Сетнѣ той дохожда да признае, намѣсто да се рѣши за изключителното прилагане на телеологията или на механичната каузалность при изучването на организмитѣ, че отъ сегашното състояние на нашитѣ познания напротивъ се явява необходимость да се приематъ и двѣтѣ тия гледища за еднакво оправдани за обяснение на жизненитѣ прояви. Отъ една страна неовитализъмътъ признава безъ забиколка, че въ организъма, напр. въ човѣшкото тѣло, всички процеси се извършватъ споредъ единъ абсолютно строгъ каузаленъ детерминизъмъ; но отъ друга страна той допуска, какво тия процеси, отъ които всѣки, взетъ отдѣлно, се свежда къмъ една механична (или по-добрѣ къмъ енергетична) проява, се поддържатъ въ своята цѣлость отъ сили, които дѣйствуватъ телеологично, и които до извѣстно мѣсто могатъ се сравни съ силитѣ на човѣшкия духъ, които сѫщо тъй носятъ печатъ на финалность. Но и въ това неовитализъмътъ не се държи догматично. Механичното (каузално) и етиологичното обяснение и жизненото и телеологично обяснение сѫ за него само евристични еднакво оправдани принципи, т. е. правила на изслѣдване, които и двѣтѣ ни сѫ еднакво необходими въ анализуването на жизненитѣ прояви.

Тъй неовитализъмътъ се поставя отъ една страна на почвата на механизъма, отъ друга не може да не вземе въ внимание и отношенията на финалность при обяснението на жизненитѣ прояви. Но това дава поводъ да се появи въпросътъ, дали може да става дума за реална, обективна финалность въ жизненитѣ процеси на растенията и животнитѣ; тоя въпросъ се налага толкова повече, че механизъмътъ се съмнѣва много или малко въ оправданостьта на такава една хипотеза. Ако бихме искали да заличимъ всѣка финалность отъ биологията, да ѝ попрѣчимъ да допусне отношения на финалность, това би значило да я осакатимъ до толкова, да не останатъ освѣнъ безформени откѫсл... които едвали вече заслужватъ името на... Защото това би било все едно да се забрани... качваме, за какво служи окото, ухото, желѫ... кътъ и пр. Или при разнитѣ части на ед... органъ не бихме имали напр. право да търси... каква е въ направата на окото ролята на лещ... на роговата ципа, на зраковия нервъ. Тъй... мислимъ да постигнемъ едно обяснение на жи... нитѣ прояви, научното изслѣдване не би мо... да се ограничи само върху тѣхнитѣ кауз... отношения, ами непрѣмѣнно трѣбва да се прос... и върху тѣхнитѣ отношения на финалность. ... това отношение финалностьта на организ... е като финалностьта на произведенията на ... вѣшкото изкуство, на една машина, на една пос... трѣбва да се признае, че органитѣ на растени... и на животнитѣ сѫ направени, *като че* причина... която ги е образувала, е имала прѣдъ видъ, ... е поставила цѣльта, на която тѣ трѣбва да от... варятъ. Трѣбва дори да се забѣлѣжи, че ... не можемъ нищо да утвърдимъ и относите... начина, по който дѣйствуватъ силитѣ въ неор... ническата природа: така напр. каквото виж... при гравитацията, е само туй, че работитѣ ... нея ставатъ, *като че* тѣлата се привличатъ...

Твърди се, какво финалностьта на орган... митѣ е проецирана въ природата отъ човѣшк... умъ. Но отъ становището на идеалистичната те... рия за познанието сѫщото трѣбва да се ка... и за каузалностьта. Абсурдно е да се прави ... това отношение разлика между финалность ... каузалность; защото когато ние казваме, че око... е устроено да вижда и ухото да чуе, тия утв... ждения съ сѫщото основание почиватъ вър... опита, както и когато се приписва на топлин... излюпването на яйцето или на оплодяването р... вожъ на яйцето въ ембрионъ. Ако ние иск... проецираме отношенията на финалность въ ор... низъма чрѣзъ нашия начинъ на обяснение ... организъма, това би създало най-пъленъ про... волъ. ние бихме могли да прѣвърнемъ рол... на органитѣ и да кажемъ, напр., че окото слу... да чуемъ и ухото да виждаме. Абсурдностьта ... това прѣдположение показва очевидно, че ... нашитѣ изслѣдвания природата ни дава отно... нията на финалность, както и ония на кауз... ность, и че каузалность и финалность трѣ... еднакво да се допуснатъ отъ биологията к... нѣщо дадено обективно въ организуваната ма... Въ областьта на живота финалностьта се приб... къмъ механизъма, когато постъпимъ вла... самъ въ областьта на химията и физиката.

Тъй че, заключи ораторътъ своя рефера... поне за сега механизъмъ и телеология еднакво оправдани въ биологията като евристични п... вила, ръководни хипотези, принципи на изсл... ване. Да се обявява обаче догматично, че телео... гията има *само* тоя характеръ и че организм... за себе си произлизатъ изключително отъ фи... ко-химическата каузалность, инакъ наречена ме...

това би било прибързано и недопустимо

сжщия въпросъ трѣбваше да държи
ъ и Alfred Giard, професоръ на Сорбоната
жъ и членъ на Института. Обаче той
се явилъ на конгреса и бѣ проводилъ
ферата, който въ главни черти се прѣ-
ъ професора по зоология на женевския
итетъ Emile Yung. Г-нъ Giard се проти-
я противъ възгледа, застжпванъ отъ проф.
Тоя възгледъ подъ името неовитализмъ
вилъ отъ нѣколко години като учение,
е прѣдставя като евристична и критична
освободена отъ старитѣ прѣдразсждъци,
допуска финални причини, за да при-
сителна стойность на нашитѣ придо-
ъ биологията. Ако искаме обаче да въве-
о единъ дѣйствително наученъ начинъ
о финалность въ обяснението на проя-
рѣбва да схванемъ това понятие по та-
чинъ, щото да се наложи (superposer)
понятието каузалность и да бжде практи-
десъвмѣстимо съ него. Ние само констати-
за оная часть отъ феноменалния миръ,
е достжпна, прѣдвиждането на причи-
нежда да е било нрелено, за да се осж-
онова, което ние виждаме сега, защото
и живитѣ сжщества особно биха прѣ-
да сжществуватъ или биха станали инакви,
книтѣ механизми, които наблюдаваме, биха
доизмѣнени, а за бждещето ние можемъ
снемъ безъ никаква несгода, че вселе-
ри къмъ нѣкаква цѣль, ако само въ сжщо
признаемъ, че нѣмаме нито най-малката
тая цѣль, и че дори и да се опитаме
анемъ по единъ хипотетиченъ начинъ,
би ни принесло никаква полза, за да
въ своитѣ положителни познания. Така
емъ да утвърдимъ, какво механическитѣ
зико-химически сили сж достатъчни за
е на живеницѣ прояви, чиито процеси
ствено отъ истото естество, както и онія
вани въ неорганическия миръ. И ако ние
се освобождаваме отъ всѣко телеоло-
знаване, не заслужаваме укора, които ни
ва, че изповѣдваме единъ догматиченъ
мъ. И наистина, въпросътъ защо не се
вече въ най-развититѣ природни науки
напр. единъ химикъ сега, защо мѣд-
ратъ е синь и защо смѣсь отъ калиевъ
и оловенъ ацетатъ дава жълта отаика?
мнѣние, че е твърдѣ сгодно за човѣка
о живи сжщества, дѣто водата достига
ай-голѣма гжстота при 4°; ала познава
нещь не подразбира никаква финал-
себе си, и кой модеренъ физикъ би
а види въ тоя фактъ израза на нѣкак
нализъмъ по-скоро, отколкото на една
мостъ? Проф. Reinke твърди въ своята
а теория за доминантитѣ, че между
които дѣйствуватъ върху живата мате-
закина, които могатъ да се сравнятъ
а художника, който е прѣдвиждалъ и

подготвилъ формитѣ на статуята. Тая теория обаче не ще успѣе да убѣди свободнитѣ отъ всѣка извънъ-научна идея натуралисти. Много мжчно е да се разбере, какъ може да се проявява дѣйствието на сили като доминантитѣ върху тежнмата субстанция, които противорѣчатъ енергията; а отъ друга страна дѣйствието на енергията върху доминантитѣ съставя единъ видъ circulus vitiosus, отъ който не е лесно да се излѣзе. Формата на едно живо сжщество, структурата на неговата протоплазма сж резултатъ отъ редица прѣдкови дѣйствия, които се дължатъ само на енергетични сили, управлявани единствено отъ отбора. Наслѣдствеността и приспособлението стигатъ, за да ни обяснятъ привиднитѣ финалности на всички еволютивни стжпала, свързани помежду си чрѣзъ връзки на каузалность. Тъй неовитализмътъ се показва като безполезенъ и слѣдователно врѣденъ за напрѣдъка на науката.

Тая тема възбуди доста живи, макаръ и поради липса на врѣме кратки разисквания, въ които взеха участие особено Yung, Windelband, Chodat професоръ по ботаника въ Женева, Lasson, Rauh. Yung посочи причинитѣ, които обясняватъ, защо идеитѣ на Reinke се натъкватъ на извѣстна опозиция у биолозитѣ. Тѣзи идеи сж изразъ на нѣкои твърдѣ оправдани вѣрвания, които обаче не бива да се примѣсватъ като елементи за обяснение на биологически прояви. «Доминантитѣ» на Reinke сж ново явление на «жизнената сила», подновена и нагодена къмъ новитѣ научни придобивки. Ораторътъ обаче мисли, че механистичната теория е достатъчна да обясни проявитѣ на биологията, та нѣма нужда отъ чужди нѣй принципи.

Освѣнъ въ тия общи засѣдания, разглеждаха се въпроси подраздѣлени въ петьтѣ слѣдни секции: 1) История на философията, 2) Обща философия и психология, 3) Приложена философия (етика, естетика, философия на религията, социална философия, философия на правото), 4) Логика и философия на наукитѣ, 5) История на наукитѣ. Би ме занело твърдѣ далечъ, ако бихъ реферирахъ подробно дори и само върху по-важнитѣ въпроси, които се разискваха въ тия секции. Ще изтъкна само нѣкои по-интересни сказки. На първо мѣсто стои рефератътъ на H. Bergson, професоръ въ College de France и членъ на Института въ Парижъ, «Sur le parallelisme psycho physiologique», четенъ въ втората секция при голѣмо стечение на слушатели, така че публиката трѣбваше да се прѣмѣсти отъ една отъ аудиториитѣ, въ които обикновено ставаха засѣданията на секциитѣ, въ университетската зала, опрѣдѣлена за общитѣ засѣдания. Тезата на паралелизма е споредъ Бергсона, извѣстенъ като мислитель особно съ своето съчинение «Matiere et memoire», отъ метафизиченъ произходъ. Съдържала се, съ много ограничения наистина, въ философията на Декарта, тя е прѣминала въ днешната психофизиология. Тя може тука да се запази, ако бихме виждали въ нея само единъ видъ методологично правило, прѣх-

назначено да кара учения все по-напрѣдъ въ изслѣдването на мозъчнитѣ условия на мисъльта. Обаче тая теза не може да се постави като метафизична теза, т. е. като изразъ на реалностьта, безъ да се изпадне въ противорѣчия. Именно, ако тая теза се изкаже строго въ единъ отъ двата способа на точенъ изразъ, съ който разполага философията, като идеализъмъ или реализъмъ, тогава тя получава форма на противорѣчиво утвърждение. На гледъ избѣгваме отъ това противорѣчие, само като се поставяме въ сѫщото врѣме на двѣтѣ тия противуположни гледища, каквото обаче не може да се допусне. Ораторътъ най-сетнѣ дохожда до заключение, че мозъчното състояние, което съпровожда прѣдставата, не е равнозначно съ самата прѣдстава, само ами «скицира възможнитѣ дѣйствия», които се съдържатъ въ прѣдставата.

Другъ интересенъ рефератъ бѣ една паралела отъ проф. Windelband върху «Контъ и Фихте». Ораторътъ намира, че тия двама мислители, които и двама сѫ дали извѣстно направление на философската мисъль въ XIX. вѣкъ, — Фихте чрѣзъ Шелинга и Хегела, върху които той е упражнилъ влияние, — макаръ и да минаватъ за твърдѣ разновидни мислители, все пакъ иматъ и извѣстни общи точки, които сѫ доста забѣлѣжителни. Така и двамата принадлежатъ къмъ разреда на практическитѣ мислители, които не се задоволяватъ само съ това, да добиятъ познания, ами съ тия познания искатъ да повлияятъ върху образуването на свѣта (die Welt zu gestalten und zu formieren). И у двамата срѣщаме Платоновата мисъль, че науката, философията трѣбва да получи власть надъ живота. У Фихте това убѣждение изниква отъ практическия, у Конта отъ теоретическия разумъ. Тая общность на положителната страна се допълня отъ една общность въ негативно отношение, именно, че злото на врѣмето лежи въ анархия на мнѣнията и въ анархия на страститѣ. Споредъ Фихте врѣмето е вѣкъ на пълна грѣшность, а пъкъ Контъ стои на становището, което въ свободата на съвѣстьта и въ самостойностьта на индивидуалното сѫждение вижда основата на всички злини. Както не може да има свобода на съвѣстьта въ физиката и математиката, така трѣбва да е въ бѫдеще и въ обществената наука. Въ неговото гениално младежко съчинение, въ което намира изразъ неговата личность, главна роля играе тоя възгледъ, че свободата на съвѣстьта е най-голѣмото зло. Сетнѣ и при двамата мислители срѣщаме социалистично схващане на човѣшкия животъ; при Конта то се явява подъ влиянието на Сенъ-Симона, догдето Фихте излиза отъ Канта.

Въ секцията по обща философия и психология четоха се тъй сѫщо два твърдѣ интересни реферата върху «Идеята за международенъ езикъ» и върху «Философския словарь». Референтъ по първия въпросъ бѣ парижкиятъ професоръ по философията Louis Couturat, авторъ на съчинението «Histoire de la langue *universelle*». Въпросътъ за такъвъ единъ международенъ помагаленъ езикъ (langue auxiliaire
ternationale, internationale Hilfssprache) се по
сериозно въ врѣме на послѣдното парижко
мирно изложение прѣзъ 1900. година, ко
разнитѣ събрани тамъ конгреси и дружества
браха делегати, за да изучатъ тоя въпросъ.
легатитѣ подписаха на 4/17. януарий 1901 год
една *декларация*, въ която опрѣдѣлиха цѣл
която трѣбва да се прѣслѣдва отъ съставената
легация за приемане на единъ помагаленъ меж
народенъ езикъ», и методата, която трѣбва
се слѣдва за постигане на тая цѣль. Общопризна
е голѣмата нужда и полза отъ такъвъ ед
езикъ, който да дава възможность да се
шаватъ лесно между себе си учени, търгов
изслѣдватели, пѫтешественици. За да се пости
тая цѣль, трѣбва да се съгласятъ разнитѣ к
турни народи да приематъ за своитѣ меж
особни сношения единъ общъ езикъ, който
бѫде за всѣки народъ единичкиятъ чуждъ ези
който ще трѣбва да се изучава. Въ тая посока
боти вече избраната делегация, въ която вли
прѣдставители на многобройни дружества въ р
нитѣ страни на свѣта. Ораторътъ прѣдложи
конгреса да приеме издадената отъ делегаци
декларация, да поднови мандата на делегата
първия философски конгресъ и да придаде к
него още единъ свой делегатъ. Тия прѣд
жения се одобриха, и за свой новъ делег
конгресътъ избра слѣдъ една блѣскава него
рѣчь въ полза на идеята професора L. Ste

Върху въпроса за «философския словарь» р
ферира André Lalande отъ лицея въ Vanves (Sei
главниятъ рѫководитель на едно забѣлѣжите
прѣдприятие, което иска да установи единъ ви
рѣчникъ, въ който да се опрѣдѣли точно
значение на терминитѣ, що се употрѣбятъ
френския философски езикъ, като въ сѫщо
врѣме се даватъ и съотвѣтнитѣ термини на а
глийски, нѣмски и италиянски. Ораторътъ
сочва, какъ много отъ философскитѣ споро
произлизатъ отъ неустановеностьта на смисъ
на терминитѣ, които употрѣбятъ философит
заради това трѣбва еднажъ да се фиксира точ
значението на тия термини, та да могатъ р
мишленията по-лесно да се слѣдятъ и да се ко
тролиратъ, па и да не даватъ поводъ за он
разногласия, които иматъ своя коренъ въ разн
значностьта на думитѣ.

Нека спомена още, че единъ недавнаше
възпитаникъ на Кюстендилското педагогичес
училище, по произходъ евреинъ, който се
живѣе и работи въ Берлинъ, именно д-ръ
Benrubi, който готви едно съчинение върху «Ес
тичния идеалъ на Жанъ Жакъ Русо», държ
сказка върху «J. J. Rousseau's Forderung d
Rückkehr zur Natur», дѣто изтъкна мисъл
какво Русо подъ природно състояние, къмъ кое
проповѣдва, че трѣбва да се повърнемъ, не р
бира връщане къмъ първобитната проста приро
природата на дивото състояние, ами къмъ
тинската природа, която не е извратена отъ к
турата. Ако Русо воюва противъ културата, н

ска да я прѣмахне съвсѣмъ съ всички нейни обикки, ами се бори само противъ оная кул- която развали, извращава природата. При- ото състояние, за което се бори Русо, нѣма характеристиченъ бѣлѣгъ простота и без- ѣбность, ами природно е всичко, каквото е о, неразвалено, и каквото подкрѣпя живота дѣйствува за развиване на истинска човѣ- въ човѣшкитѣ сѫщества. Въ тоя смисълъ о не се показва като врагъ на културата, ами отивъ съ своята дѣятелность иска да спо- гъкмо за нейното истинско проявление рофесоръ Stein забѣлѣзва къмъ тоя рефе- че Русо въ своето учение не проповѣдва ане къмъ онова първобитно състояние, отъ е излѣзла нашата култура, ами той иска да оправдае логически една реформа въ ки области и особно на първо мѣсто една а реформа въ социалната область. Русо нено излиза отъ едно подобно искане на ския мислитель Charron, който въ своето ение «De la Sagesse» сѫщо тъй настояваше връщане къмъ природното състояние. Самъ посочва това влияние на Charron върху не- ъ идеи. Впрочемъ тая идея исторически не нова, защото подобна мисъль застѫпваха иницитѣ и стоицитѣ въ древнитѣ врѣмена но това искане стои въ свръзка съ вѣчната ь за «златния вѣкъ», която е нѣщо тъй овено въ живота на хората.

й-сетнѣ нас нужна да се спомене, че въ сек- по история на философията държа единъ ъ рефератъ върху «Играта на силитѣ въ овата критика на разсѫдъка» (Das Spiel der e in Kant's Urteilskraft) г-ца Ана Тумаркина, оизхождение рускиня, която дѣйствува ус- о като частна доцентка по философия на рситета въ Бернъ. За мое съжаление обаче, азъ не можахъ да присѫтствувамъ на тоя интересенъ рефератъ, понеже въ сѫщото врѣме имахъ да чета своя рефератъ въ секцията по обща философия и психология. Собствено азъ бѣхъ обявилъ два реферата, обаче изработването на първия мой рефератъ ми зе неочаквано много врѣме, поради което не успѣхъ да приготвя и втория рефератъ, та четохъ само реферата върху «Първитѣ начала на езиковния изразъ за самосъзнанието у дѣцата». Въ тоя свой рефератъ азъ изтъквамъ нѣкои не дотамъ вѣрни обиходни мнѣния по въпроса, който разглеждамъ, именно относително влиянието, което върху появлението на личнитѣ мѣстоимѣния за означаване на собствената личность отстрана на дѣцата упражнява говорътъ на околнитѣ лица, относително врѣмето, когато се явяватъ личнитѣ мѣстоимения, относително тѣхния редъкъ и най-сетнѣ относително въпроса, дали дѣцата за означаване на своята личность първенъ употрѣбятъ личното мѣстоимение за първо лице или първенъ притежателното мѣстоимѣние, както напослѣдъкъ твърдятъ видни психолози и наблюдатели на дѣтския говоръ. Слѣдъ прочитането на моя рефератъ никой отъ слушателитѣ не пожела да вземе публично думата, понеже прѣдметътъ на реферата не бѣ толкова познатъ на ония, що присѫтствуваха. Само частно размѣниха по-сетнѣ нѣкои отъ слушателитѣ мисли върху темата съ мене.

Слѣдъ привършване на своята философска работа конгресътъ опрѣдѣли за седалище на третия конгресъ, който има да се събере прѣзъ 1908. година, града Хайделбергъ, отъ който се бѣ получила покана за това чрѣзъ професора Винделбанда, който взе таково живо участие въ работитѣ на конгреса, и който бѣ централната личность въ конгреса.

Прилагане на новия методъ въ обучението по рисуване и вторият международенъ конгресъ въ гр. Бернъ

отъ **Г. Палашевъ**, учитель.

I.

Моитѣ лични наблюдения върху новитѣ начини на обучението по рисуване въ нѣкои чуждестранни училища.

Бидейки учитель въ с. Княжево, още на 15 май бѣхъ свободенъ отъ училищната си работа. Слѣдъ като ми се разрѣши тримѣсеченъ отпускъ, и слѣдъ като добихъ увѣрението на г-на Министра, че ще бжда подкрѣпенъ въ прѣдприетото отъ мене изучване на практическото приложение на новитѣ методи на обучение по рисуване въ странство, азъ потеглихъ отъ София на 21. май, съ намѣрение, въ тия 40—45 дена, които имахъ само на разположение (до завършването на учебната година), да посѣтя колкото се може повече училища въ Австрия и Германия, та ако остане врѣме, и въ Швейцария и Франция.

На 22. май бѣхъ въ *Бѣлградъ*. Посѣтихъ нѣкои и други училища, но не видѣхъ никждѣ нѣщо по-ново отъ онова, което го има и въ насъ.

На 25. май бѣхъ въ *Загребъ*. Първата ми работа бѣше да видя г-на Stjepan'a Basariček'a, толкова добрѣ извѣстенъ на нашето учителство — особно основното, и отъ него да поискамъ свѣдѣния за своята работа. Намѣрихъ го въ училището. Г-нъ Басаричекъ ме прие много любезно, зарадва се, че поискахъ именно той да ми укаже кждѣ бихъ могълъ да видя въ Загребъ нѣщо отъ онова, що ме интересуваше. Каза ми, че въ препарандиитѣ, както и въ образцовитѣ училища при тѣхъ обучението по рисуване се води по старому, но че въ Загребъ (ако не и въ цѣло хърватско) има единъ единственъ учитель, който сжщо като менъ е проходилъ миналата година нѣколко европейски града, стигналъ е дори до Хамбургъ, и сега обучава по съвсѣмъ нова метода. «Азъ виждамъ, прибави г-нъ Басаричекъ, че ще трѣбва нѣщо да се реформира, но новаторитѣ на това поле ми изглеждатъ, че отиватъ много надалече и изпадатъ, както ще видите сами, въ голѣми крайности. Желалъ бихъ да поговоря съ васъ върху тия нѣща, но по-добрѣ слѣдъ като обиколите . . . на връщане. Ще ми бжде приятно да чуя вашето мнѣние върху видѣното и неговата стойность за възпитанието на дѣцата.» Обѣщахъ му едно «добро-виждане» ако случайно на връщане мина пакъ прѣзъ Загребъ. Слѣдъ това г-нъ Басаричекъ ... брината да повика единъ свой ученикъ, кандидатъ-матурантътъ, съобщи му цѣлата на моето идване и го задължи да ме заведе при учите[ля] реформаторъ, *Иванъ Томашичъ*. Г-нъ Томаши[чъ] е учитель въ едно основно училище въ прѣградията на града Загребъ. Училището и[ма] 5 отдѣления, които се помѣщаватъ въ двѣ ... лѣми класни стаи. Другарката на г-на Томаши[ча] води първо и второ отдѣление, а той — III, ... и V. Въ училището владѣе редъ и чистота, ... всичкитѣ учебни пособия сж поставени ... на педагогическитѣ изисквания. Въ класната с[тая] на г-на Томашича забѣлѣзахъ три табли за ... сане, рисуване — срѣщу ученицитѣ и 6—7 ... околнитѣ стѣни, прѣдназначени изъ почит... за рисуване. Въ единия жгълъ стои, спрѣтно прибрано, едно шкафче (1½ м. високо), въ кое[то] учительтъ си държи всички помагала, които трѣ[бва] да му бждатъ винаги подъ ржка. На всѣка ст[ѣна] съ изключение на тая срѣщу ученицитѣ, е о... чена по една художествена картина — пейза[жъ] прѣдставляващъ «изгрѣвъ слънце», една карт[ина] изъ селския животъ и друга — отъ Тина... «Единъ фарисей изкушава Исуса, съ цѣль ... изтръгне отъ него лоша дума противъ Цезар[я]». Канцеларията на учителитѣ ми направи най-... тѣмо впечатление. Редътъ на книжата и по... бията бѣ за завиждане. Учительтъ самъ е ... правилъ една колекция отъ минерали, ... черупки, животни (препарирани) и всичко въ ... което му е потрѣбно въ обучението и може с... да си го набави, безъ да чака да му го «достави» отъ общини, инспекции и пр. Всичко въ училището издаваше прѣданостьта на учителя къ[мъ] благородната учителска работа. Когато стигна[хме] въ училището съ кандидата-педагогистъ, г-нъ Томашичъ, бѣше вече привършилъ прѣдобѣдн[итѣ] занятия. Той съ жаръ започна да ми раз[казва] за своето «научно пжтуване» изъ Нѣмско и ... часъ ми говори върху въпроса, какъ трѣбва да ... схващатъ новитѣ начини на обучение. Личеше ...

е дълбоко посветенъ въ реформеното
обучението изобщо и на онова на рису-
отъ сърдце и душа прѣдаденъ на него.
молба да ми позволи да присжтствувамъ
и другъ урокъ по рисуване, той отго-
й-благосклонно: обѣща ми да държи
ции въ тритѣ отдѣления едноврѣменно.
угия день се озовахъ на хоспитация при
ашича. Ученицитѣ, които обучава по-
ъ, сж на брой около 50, разпрѣдѣлени
ения на 3 реда. Учительтъ раздаде на
еникъ по единъ картонъ (около 25 сан-
широкъ и 35 дълъгъ), по единъ бѣлъ
етка и цвѣтно мастило (жълто, червено,
рраво, и пр. — на различни ученици —
мастила). На таблата, която е тъкмо
ученицитѣ, бѣ забоденъ голѣмъ листъ
тия. Учительтъ взе въ ржка една го-
ка за рисуване съ боя и я натопи въ
ше съ черно мастило.
на! Тоя пжть пакъ ще рисуваме *образа*
та съ четка и мастило! Натопете чет-
въ мастилото, но гледайте да не то-
то, та да капе мастило. Внимавайте сега!
а започнемъ капкитѣ, нека направимъ
лъ точки съ четката. Вие знаете какъ
ъ точкитѣ: ще допремъ само врѫхчеца
та до хартията и ще завъртимъ лекичко
пъти, за да нарисуваме хубава точка
всички въ мене!
лътъ показа нагледно какъ ще стане
рисува нѣколко точки. Ученицитѣ нари-
ѣлъ редъ точки.
а ще нарисуваме единъ редъ *капки!*
те добрѣ, какъ трѣбва да се държи
за да направимъ добри капки!
тъ показва
като дър-
та, тъй че
допира до
ѣ пръсти
дланьта,
ъ да и
мо. Слѣдъ
ра четката
ята и на
та се отбѣ-
аза на кап-
голѣмина
е частьта
та, която
въ боята
илото
итѣ нари-
ай-първо
острието
послѣ съ
на горѣ;
хоризонтално, съ острието на лѣво
дъ, и съ острието на дѣсно другъ редъ;
ва наведени на лѣво и на дѣсно съ
на горѣ и наведени на лѣво и на дѣсно
ето на долѣ.

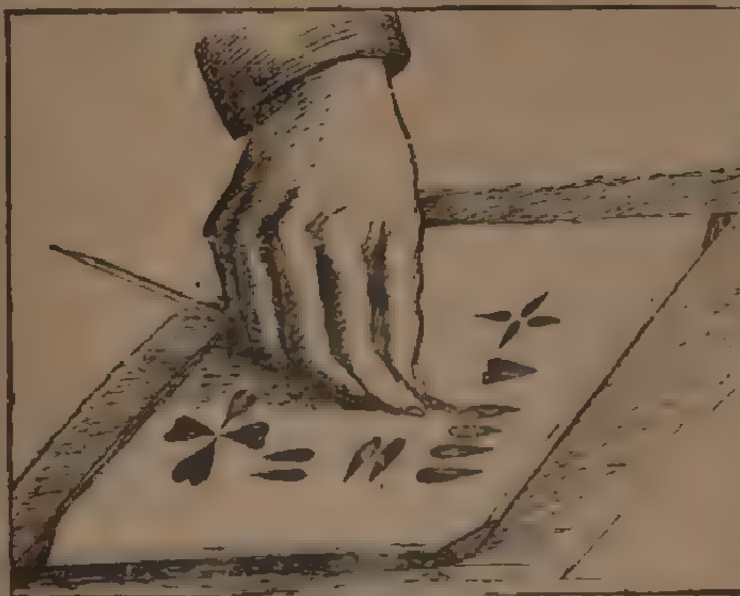
Упр. № 1.

— Сега ще нарисуваме цвѣтето Wančica (вѣроятно лай-кучка)! Кой ще разкаже нѣщо за него?

Слѣдъ като ученицитѣ разправиха за характернитѣ бѣлези на цвѣтето, почна рисуването на формата въ разни посоки.

Работата на ученицитѣ излѣзе доста сполучлива; то се знае, ученицитѣ отъ най-горното отдѣление нарисуваха най-хубави форми, а ония отъ долното (III-то) — по-слаби. Упражнението бѣше едно отъ най-елементарнитѣ упражнения въ тъй нареченото *„свободно рисуване съ четка"*, тъй-много употрѣбявано въ английскитѣ училища.

Учительтъ прибра мастилата, а четкитѣ въ единъ мигъ бидоха прибрани отъ единъ ученикъ въ едно легенче съ вода.

— Сега ще рисуваме на чернитѣ дъски съ цвѣтни тебешири. Кой иска да рисува?

Всички ученици вдигатъ ржка и по лицето имъ се чете горещо желание да излѣзать и рисуватъ.

Радостьта, съ която ученицитѣ излизаха на таблитѣ и се залавяха за работа, ме смая. Въ единъ мигъ таблитѣ се покриха съ най-пъстри рисунки: ябълки, сливи, череши, пжпеши, воденица, изгрѣвъ на мѣсеца, езеро съ патица по него, черешни покриха стѣнитѣ на класната стая, която доби сега съвършенно изгледъ на картинна галерия. Рисункитѣ имаха голѣмъ форматъ и цвѣтоветѣ бѣха доста сполучени. Тукъ г-нъ Томашичъ ми разправи, какъ въ много американски училища стѣнитѣ на послѣднитѣ сж били покрити (до извѣстна височина) и отвжтрѣ и отвънъ (къмъ двора) съ нѣкаква материя (мушама, линолеумъ вѣроятно), та да могатъ ученицитѣ да рисуватъ колкото имъ душа иска. Всѣки ученикъ разтълкува обстоятелствено нарисуваното. Особно интересни бѣха разговоритѣ върху природнитѣ картини. Г-нъ Томашичъ е каралъ често своитѣ ученици да наблюдаватъ нѣкои природни явления и да ги рисуватъ. Видѣхъ доста сполучливо нарисувани (съ цвѣтни моливи) картини, изобразяващи захождане на слънцето. Характеристичната вечерна червенина бѣше въ повечето отъ тѣхъ много сполучливо прѣдадена.

[1]) Учительтъ по-рано е ималъ съ ученицитѣ работа върху образа на капката, като имъ е показвалъ нагледно, каква форма добиватъ капкитѣ въ момента на откжсването имъ отъ мѣстото, отъ кждѣто капятъ.

Прилагане на новия методъ въ обучението по рисуване и вторият международенъ конгресъ въ гр. Бернъ

отъ Г. Палашевъ, учитель.

I.

Моитѣ лични наблюдения върху новитѣ начини на обучението по рисуване въ нѣкои чуждестранни училища.

Бидейки учитель въ с. Княжево, още на 15 май бѣхъ свободенъ отъ училищната си работа. Слѣдъ като ми се разрѣши тримѣсеченъ отпускъ, и слѣдъ като добихъ увѣрението на г-на Министра, че ще бѫда подкрѣпенъ въ прѣдприетото отъ мене изучване на практическото приложение на новитѣ методи на обучение по рисуване въ странство, азъ потеглихъ отъ София на 21 май, съ намѣрение, въ тия 40—45 дена, които имахъ само на разположение (до завършването на учебната година), да посѣтя колкото се може повече училища въ Австрия и Германия, та ако остане врѣме, и въ Швейцария и Франция.

На 22. май бѣхъ въ *Бѣлградъ*. Посѣтихъ нѣкои и други училища, но не видѣхъ никадѣ нѣщо по-ново отъ онова, което го има и въ насъ.

На 25. май бѣхъ въ *Загребъ*. Първата ми работа бѣше да видя г-на Stjepan'a Basariček'a, толкова добрѣ извѣстенъ на нашето учителство — особно основното, и отъ него да поискамъ свѣдѣния за своята работа. Намѣрихъ го въ училището. Г-нъ Басаричекъ ме прие много любезно, зарадва се, че поискахъ именно той да ми укаже кѫдѣ бихъ могълъ да видя въ Загребъ нѣщо отъ онова, що ме интересуваше. Каза ми, че въ препарандиитѣ, както и въ образцовитѣ училища при тѣхъ обучението по рисуване се води по старому, но че въ Загребъ (ако не и въ цѣло хърватско) има единъ единственъ учитель, който също като мене е проходилъ миналата година нѣколко европейски града, стигалъ е дори до Хамбургъ, и сега обучава по съвсѣмъ нова метода. «Азъ виждамъ, прибави г-нъ Басаричекъ, че ще трѣбва нѣщо да се реформира, но новаторитѣ на това поле ми изглеждатъ да отиватъ много надалече и изпадатъ, както ще видите сами, въ голѣми крайности. Желалъ бихъ да поговоря съ васъ върху тия нѣща, но по-добрѣ слѣдъ като обиколите, на връщане. Ще ми бѫде приятно да чуя вашето мнѣние върху ви-

дѣното и неговата стойность за възпитанието на дѣцата.» Обѣщахъ му едно «добро-виждане», ако случайно на връщане мина пакъ прѣзъ Загребъ. Слѣдъ това г-нъ Басаричекъ има добрината да повика единъ свой ученикъ, кандидатъ-матурантъ, съобщи му цѣльта на моето идване и го задължи да ме заведе при учителя реформаторъ, *Иванъ Томашичъ*. Г-нъ Томашичъ е учитель въ едно основно училище въ прѣдградията на града Загребъ. Училището има 5 отдѣления, които се помѣщаватъ въ двѣ голѣми класни стаи. Другарката на г-на Томашича води първо и второ отдѣление, а той — III, IV и V. Въ училището владѣе редъ и чистота, всичкитѣ учебни пособия сѫ послѣднитѣ ... на педагогическитѣ изисквания. Въ класната стая на г-на Томашича забѣлѣзахъ три табли за ... сне, рисуване — срѣщу ученицитѣ и 6—7 ... околнитѣ стѣни, прѣдназначени изключително за рисуване. Въ единъ кѫтъ стои, спрѣтнато прибрано, едно шкафче (1½ м. високо), въ което учительтъ си държи всички помагала, които трѣбва да му бѫдатъ винаги подъ рѫка. По нѣкѫдѣ стѣнитѣ, съ изключение на тая срѣщу ученицитѣ, е окачена по една художествена картина — пейзажъ, прѣдставляющъ «изгрѣвъ слънце», една картина изъ дѣтския животъ и друга — отъ Тициана: «Единъ фарисей изкушава Исуса, съ цѣль да изтръгне отъ него лоша дума противъ Цезаря». Канцеларията на учителитѣ ми направи най-добро впечатление: редътъ на книжата и ... бията бѣ за завиждане. Учительтъ самъ е направилъ една колекция отъ минерали, ... черупки, животни (препарирани) и всичко въобще, което му е потрѣбно въ обучението и може сѫщо да си го набави, безъ да чака да му го «доставятъ» отъ общини, инспекции и пр. Всичко въ училището издаваше прѣданностьта на учителя къмъ благородната учителска работа. Когато стигнахъ въ училището съ кандидата-педагогистъ, г-нъ Томашичъ бѣше вече привършилъ прѣдобѣдните занятия. Той съ жаръ започна да ми разправя за своето «научно пѫтуване» изъ Нѣмско и ... часъ ми говори върху въпроса, какъ трѣбва да се схващатъ новитѣ начини на обучение. Личеше

е дълбоко посветенъ въ реформеното
обучението изобщо и на онова на рису-
отъ сърдце и душа прѣдаденъ на него.
молба да ми позволи да присжтствувамъ
й и другъ урокъ по рисуване, той отго-
й-благосклонно: обѣща ми да държи
нии въ тритѣ отдѣления едновременно.
угия день се озовахъ на хоспитания при
лашича. Учениците, които обучава по-
ъ, сж на брой около 50, разпрѣдѣлени
ления на 3 реда. Учительтъ разладе на
еникъ по единъ картонъ (около 25 сан-
широкъ и 35 дълъгъ), по единъ бѣлъ
етка и цвѣтно мастило (жълто, червено,
орало, и пр. — на различни ученици —
мастила). На таблата, която е тъкмо
учениците, бѣ забоденъ голѣмъ листъ
ртия. Учительтъ взе въ ржка една го-
тка за рисуване съ боя и я натопи въ
ине съ черно мастило.
ша! Тоя пжтъ пакъ ще рисуваме *образа*
та съ четка и мастило! Натопете чет-
въ мастилото, но гледайте да не то-
го, та да капе мастило Внимавайте сега!
а започнемъ капкитѣ, нека направимъ
едъ точки съ четката. Вие знаете какъ
ть точкитѣ: ще допремъ само врѣхчеца
та до хартията и ще завъртимъ лекичко
пжти, за да нарисуваме хубава точка.
всички въ мене!
лътъ показа нагледно какъ ще стане
рисува нѣколко точки. Учениците нари-
ѣлъ редъ точки.
а ще нарисуваме единъ редъ *капки!*
е добрѣ, какъ трѣбва да се държи
а да направимъ добри капки!
гъ показва
, като дър-
та, тъй че
допира до
ѣ пръсти
ъ дланьта,
ть да я
мо. Слѣдъ
ра четката
ята и на
та се отбѣ-
аза на кап-
голѣмина
е частьта
та, която
въ боята
илото
цитѣ нари-
ай-първо
острието
постѣ съ
на горѣ;
хоризонтално, съ острието на лѣво
дъ, и съ острието на дѣсно другъ редъ,
она наведени на лѣво и на дѣсно съ
на горѣ и наведени на лѣво и на дѣсно
ето на долѣ.

Обр. № 1

— Сега ще нарисуваме цвѣтето Wančica (вѣроятно лай-кучка)! Кой ще разкаже нѣщо за него?

Слѣдъ като учениците разправиха за характернитѣ бѣлѣзи на цвѣтето, почна рисуването на формата въ разни посоки.

Работата на учениците излѣзе доста сполучлива; то се знае, учениците отъ най-горното отдѣление нарисуваха най-хубави форми, а ония отъ долното (III-то) — по-слаби. Упражнението бѣше едно отъ най-елементарнитѣ упражнения въ тъй нареченото *«свободно рисуване съ четка»*, тъй-много употрѣбявано въ английскитѣ училища.

Учительтъ прибра мастилата, а четкитѣ въ единъ мигъ бидоха прибрани отъ единъ ученикъ въ едно легенче съ вода.

— Сега ще рисуваме на чернитѣ дъски съ цвѣтни тебешири. Кой иска да рисува?

Всички ученици вдигатъ ржка и по лицето имъ се чете горещо желание да излѣзатъ и рисуватъ.

Радостьта, съ която учениците излизаха на таблитѣ и се залавяха за работа, ме смая. Въ единъ мигъ таблитѣ се покриха съ най-пъстри рисунки: ябълки, сливи, черешни, пжпеши, воденица, изгрѣвъ на мѣсеца, езеро съ патица по него, черешни покриха стѣнитѣ на класната стая, която доби сега съвършенно изгледъ на картинна галерия. Рисункитѣ имаха голѣмъ форматъ и цвѣтоветѣ бѣха доста сполучени. Тукъ г-нъ Томашичъ ми разправи, какъ въ много американски училища стѣнитѣ на послѣднитѣ сж били покрити (до извѣстна височина) и отвжтрѣ и отвънъ (къмъ двора) съ нѣкаква материя (мушама, линолеумъ вѣроятно), та да могатъ учениците да рисуватъ колкото имъ душа иска.

Всѣки ученикъ разтълкува обстоятелствено нарисуваното. Особно интересни бѣха разговоритѣ върху природнитѣ картини. Г-нъ Томашичъ е каралъ често своитѣ ученици да наблюдаватъ нѣкои природни явления и да ги рисуватъ. Видѣхъ доста сполучливо нарисувани (съ цвѣтни моливи) картини, изобразяващи захождане на слънцето. Характеристичната нечерна червенина бѣше въ повечето отъ тѣхъ много сполучливо прѣдадена.

[1] Учительтъ по рано е ималъ съ учениците работа върху образа на капката, като имъ е показвалъ нагледно, каква форма добиватъ капкитѣ въ момента на откжсването имъ отъ мѣстото, отъ където капятъ.

Освѣнъ съ четка, ученицитѣ на г-на Томашича рисуватъ и съ въгленъ и моливъ; отъ рисункитѣ,[1]) които прѣгледахъ, заключихъ че обучението е водено по новитѣ приеми, но че липсва строго опрѣдѣлена система въ работата; дѣйствите по въ началото, докато човѣкъ схване както трѣбва основнитѣ принципи на каквато и да е метода, и докато налучка най-цѣлесъобразнитѣ срѣдства за практическото ѝ приложение, сѐ ще има да се позлонква малко. Пъкъ и едноврѣменното обучение на три отдѣления значително прѣчи на г-нъ Томашича да насмѣси обучението още по-добрѣ.

Много голѣмо значение отдава г-нъ Томашичъ на илюстративното рисуване и видѣхъ, че то е употрѣбявалъ много, особено при четенето: всѣки прочетенъ разказъ, споредъ него, трѣбва да бжде илюстриранъ отъ дѣцата, като не се обръща внимание на съвършенството на рисунката, а се гледа само да се даде възможность на дѣцата да се изкажатъ и чрѣзъ рисунка. По тоя начинъ тѣ се привикватъ да схващатъ сжщественото въ единъ разказъ и да го запомнятъ.

На другия день г-нъ Томашичъ има «картиненъ день», както се казватъ днитѣ въ които се разглеждатъ въ училището картини, съ цѣль да се развие естетичното чувство на дѣцата, въ художественъ смисълъ на думата. Картината, която щѣше да се разглежда, бѣше поставена съ гърба срѣщу ученицитѣ (на една специална високичка подставка), та послѣднитѣ не можеха да я виждатъ. Слѣдъ това учительтъ беседува съ ученицитѣ върху случката между Исуса и фарисеитѣ, които сж искали да го изкусятъ да каже нѣкоя противна дума срѣщу кесаря, та сж му задали въпроса: «Трѣба ли да се плаща данъкъ на кесаря?» Исусъ имъ рекълъ: «Дайте ми една монета! Чий е тоя ликъ? — Кесаревъ! — Тогава дайте Кесару Кесаревото»! Учительтъ запитва ученицитѣ коя е най-важната часть отъ тая случка, която би трѣбвало да се изобрази. Тука той вмъква нѣкои и други запитвания като ученицитѣ, какъ сж илюстрирали тѣ три важни моменти отъ единъ дѣтски разказъ. По аналогия ученицитѣ отговарятъ, че най-важната часть отъ разказа е, когато Исусъ показва на фарисеитѣ монетата и имъ казва да дадатъ «кесаревото Кесару». Учительтъ открива картината и съобщава на ученицитѣ, че единъ знаменитъ живописецъ е нарисувалъ тая картина.[2]) Слѣдъ това пита ученицитѣ какво виждатъ въ нея. По какво познаватъ Исуса, по какво фарисея? Какво изразява лицето на единия, какво на другия? Накара ученикъ самъ да покаже, какъ гледа Ису... никътъ направи мина на «прѣзрителенъ» ... Това даде поводъ на учителя да обърне вниманието на ученицитѣ, че погледътъ на Исуса не е «прѣзрителенъ», а повече «съжалителенъ» ... като Богъ, не може да прѣзира, а само ... тява грѣшницитѣ, нечестивицитѣ» ... Бла... която се чете въ лицето на Исуса, и суро... — въ оноша на Фарисея — изкуситель (съ ... брада и несчесани коси, съ орловъ носъ — с... на грабливость-хищничество) — бидоха ... изтъкнати отъ учителя. Разпитва сжщо, ... лицето на Исуса е било пакъ такова, ... е изгонвалъ продавачитѣ изъ храма». О... се, че тогава Исусъ е билъ «разсърденъ» ... семѣ учительтъ поговори още нѣколко ... върху художествеността на картината, о... художникътъ е вмъкналъ всичко характери... за да направи разбираемъ за всички м... който е прѣдалъ.

Слѣдъ като се запознахъ добрѣ съ ... ония приспособления, които Г-нъ Томаш... направилъ, за да улесни обучението по р... въ III-то, IV-то и V отдѣление,[1]) азъ с... стихъ съ него, прѣблагодаренъ отъ негов... бдителность и готовность да ми покаже ... това, което ме интересуваше. Освѣнъ то... Томашичъ ме снабди съ маса свѣдѣния, ... ми бѣха отъ голѣма полза въ моето п... тешно пжтуване.

Гранъ. На 30 май бѣхъ въ *Гранъ*, г... градъ на австрийската провинция Щаер... Тукъ посѣтихъ 2—3 училища, основни и ... но навсѣкждѣ ми се каза, че «обучени... рисуване» върви още по-старому. Едва на ... день можахъ да се науча (отъ директ... едно протестантско дѣвическо училище) ... въ Гранъ има единъ народенъ учитель, ... обучава по нова метода. Отидохъ при ... Името на учителя е August Panholze... обучава едно четвърто отдѣление въ ц... ното градско основно училище. Както то... и директорътъ на училището ме прие ... безно. Г-нъ Панхолцеръ се извини, че ... може да държи урокъ по рисуване, освѣнъ ... опрѣдѣленото въ програмата врѣме, което ... за мене твърдѣ неудобно, защото тр... да чакамъ 3—4 дена, но ми показа на... изработенитѣ отъ неговитѣ ученици р... Геометрическото рисуване, т. е. рисуване ... геометрически фигури и украшения, е с... изхвърлено. Дадено е прѣимущество на р... нето по натура. Видѣхъ голѣмо количест... рисунки — естествени листя — съ моливъ, пове... нѣкои и съ бои. Започнато бѣше и стил... нето на листя и плодове въ зададени от...

---

[1]) Г-нъ Томашичъ има любезностьта да ми подари десетина рисунки отъ своитѣ ученици. Тия рисунки, заедно съ всички други, които колегитѣ отъ разни училища ми подариха, сж наредени въ 4 голѣми албуми, които са достояние на «Българския учителски музей».

[2]) Картината е отъ италиянския живописецъ (отъ врѣмето на възраждането) Тициянъ. Мжжътъ, който прѣдставлява Фарисея, показва монетата на Исуса, а въ лицето му се чете мисъльта: «Е, сега вече те уловихме!» Исусъ гледа Фарисея съ единъ поглед съжалителенъ, нежели прѣзрителенъ погледъ въ който се чете мисъльта: «Колко си за съжаление, нещастниче, съ тия твои несполучливи изкушения!»

[1]) Въ I-то и II-то отдѣление обучението по р... споредъ Г-на Томашича се е водѣло въ свръзка с... метното обучение, но той още не е работилъ там... можахъ нищо да видя.

...ранини. Домашни прѣдмети: паници, за-тенджери, кани и пр. сжщо така изо-...а; нѣкои отъ тѣхъ бѣха даже рисувани ...рспективенъ видъ. Въ класната стая ви-...дно носило за клѣтъ, което употрѣбяватъ ...тѣ иклари; учительтъ поставилъ тоя прѣдъ ...на масата, а ученицитѣ го рисували, кои ...го вижда. Макаръ нѣкои отдѣлни работи ...се видѣха доста сполучливи, това прѣ-...не, това безсистемно изучване на формитѣ, ...прибързано «рисуване по моделъ» не ми ...тоякова съотвѣтно съ силитѣ на уче-...ть четвърто отдѣление, но *началото на* ...нова работа не може да бжде друго — ще ...тане насамъ-нататъкъ, докато се найде ...ть пжть. Доста е само да сжществува не-...стремление къмъ търсене на тоя пжть, ...бно азъ можахъ да констатирамъ, че сж-...ва у г. Пихошера, който съ въодуше-... ми изложи своитѣ планове за начина, ...то той смѣта да стане реформирането въ ...нето по рисуване. Г-нъ Пихошеръ вече ...дини наредъ държи курсъ за учителитѣ ...ащь и околноститѣ, които доходждатъ два ...въ седмицата на урокъ. Той има любез-... да ме заведе въ прочутото по своята ...а наредба Brokmanschule, кждѣто той ...воитѣ лекции, и да ми покаже работитѣ ...итѣ ученици-учители. Рисункитѣ на по-...ть сж свободни упражнения съ вжгленъ ...(бои) въ рисуване на ония нѣща, които ...потрѣбни за обучението по новата ме-...Повечето работи бѣха доста сполучливо ...ени отъ учителитѣ. Г-нъ Пихошеръ ми ..., че отначало учителитѣ нѣмали вѣра, ...могатъ да направятъ нѣщо, но отпослѣ ...чени отъ собственитѣ си успѣхи, дохаж-...ъ до голѣма ревность да се усъвършенствуватъ ...вече и по-вече. Г-ну Пихошеру трѣбва ...да благодаря за многото свѣдѣния, които ...е за понататъшното мое пжтуване.

...бургъ. На 3. май, придруженъ отъ двама ...ги — хървати, които пожелаха да се раз-... до *Марбургъ*, бѣхъ вече при г-на Ј. Ми-...който ни бѣ прѣпоржчанъ още отъ Грацъ. ...непріятнитѣ правила азъ се прѣдставихъ ...H. Schreiner-а, директоръ на педагоги-...училище, който веднага даде нужното ...желание да присжтствуваме въ врѣме на ...нето и не закъснѣ да ми зададе много-... въпроси за просвѣтителното дѣло у насъ. ...Шрайнеръ е главниятъ дѣецъ на единъ ...кржгъ отъ педагогически сили, които ...списанието: «Popotnik. Pedagoški in znan-...list» (Печати се въ града Celje.)

...та слѣдъ разрѣшението, г-нъ Маринъ ...работата тъй, че можахъ да хоспити-...ри него два часа. Въ класната стая забѣ-...по стѣнитѣ рамкирани портрета на знаме-...мжжетѣ на свѣта (пособията на хори-...напечатани на картонъ и прикачвани на ...тната стѣна, три табли — двѣ за ри-...една за писане и др.; на една полица стоятъ наредени геометрични тѣла; въ единъ жгълъ — шкафъ за пособията.

Ученицитѣ ще рисуватъ *липовъ* листъ (отдѣление IV), какъвто не сж рисували до сега. Всѣки ученикъ има въ ржцѣтѣ си по единъ такъвъ листъ. Учительтъ води най-напрѣдъ бесѣда върху *дървото липа*, изтъква неговата характерна особеность, разпитва ученицитѣ кждѣ сж виждали това дърво и пр. Слѣдъ това бесѣдата се продължи върху листа на липовото дърво; учительтъ изтръгна отъ самитѣ ученици прѣдставата за листа, че той има сърдцеобразна форма, съ заостренъ връхъ, че при дръжката е малко врѣзанъ навжтрѣ, и че наоколо е назжбенъ. По-нататъкъ учительтъ обърна вниманието на ученицитѣ върху цвѣта на двѣтѣ страни на липовия листъ. Говори се и върху жилкитѣ, — кои сж дебели, кои тънки. Слѣдъ това учительтъ пакъ се повърна къмъ формата на листа и прѣдизвика у ученицитѣ прѣдстави за формата на други листя, отъ други дървета: ученицитѣ изредиха нѣколко листа и опредѣлиха тѣхната форма. Едновременно съ туй учительтъ изтъкна мисъльта, че за да нарисуваме правилно единъ листъ трѣбва да го видимъ, затова и всѣки ученикъ има прѣдъ себе си такъвъ листъ. Учительтъ нарисува на таблата единъ липовъ листъ, но нарочно изпусна нѣкои негови характерни особености и запита ученицитѣ дали е правилно нарисуванъ; послѣднитѣ посочиха грѣшкитѣ и ги поправиха. Подъ диктовката на ученицитѣ учительтъ наново нарисува липовия листъ, тоя пжть доста правилно, и наново изтри нарисуваното. Извика на таблата двама ученика: единъ, който рисува добрѣ, и другъ — слабо. Накара ги да нарисуватъ бърже липовия листъ. Въ сжщото врѣме рисуватъ и другитѣ ученици (съ моливъ, съ перо — върху тетрадка съ проста хартия). Слѣдъ това се направи сравнение между нарисуванитѣ на таблата листове, поправката стана пакъ отъ ученицитѣ. Едновременно съ туй учительтъ разгледа рисункитѣ на ученицитѣ, направи бѣлѣжки върху погрѣшкитѣ на нѣкои. Наново излѣзоха двама ученици, и наново нарисуваха два листа; другитѣ ученици сжщо наново нарисуваха още по единъ липовъ листъ. Направи се пакъ поправка, а добрѣ нарисуванитѣ листове учительтъ ги посочи отъ далече на всички ученици. Третиятъ пжть ученицитѣ нарисуваха листа *на чисто* — на бѣли рисувателни листове. Вижда се, че дѣцата сж упражнени въ рисуване. Общото впечатление отъ работата на послѣднитѣ бѣ добро.

На другия часъ ученицитѣ рисуваха единъ домашенъ сждъ — кана за вода, прилична на високичка тенджерка, съ дръжка и улей за по-лесно изливане. Учительтъ пакъ води бесѣда върху прѣдмета, слѣдъ това върху формата на послѣдния: по-високъ ли е или по-широкъ? Какъ изглеждатъ прѣдмета, ако имъ се покаже наведенъ? Каква форма има устието на сжда, като имъ се покаже малко наведенъ, каква — напра-

Освѣнъ съ четка, учениците на г-на Томашича рисуватъ и съ вжгленъ и моливъ; отъ рисункитѣ,[1]) които прѣгледахъ, заключихъ че обучението е водено по новитѣ приеми, но че липсва строго опрѣдѣлена система въ работата; дѣйствително въ началото, докато човѣкъ схване както трѣбва основнитѣ принципи на каквато и да е метода, и докато изучи най-цѣлесъобразнитѣ срѣдства за практическото ѝ приложение, се не има да сеползува малко. Пъкъ и едновременното обучение на три отдѣления значително прѣчи на г-на Томашича да на... обучението още по-добрѣ.

Много голѣмо значение отдава г-нъ Томашичъ на илюстративното рисуване и видѣхъ, че то е употрѣбявано много, особно при четенето: всѣки прочетенъ разказъ, споредъ него, трѣбва да бжде илюстриранъ отъ дѣцата, като не се обръща внимание на съвършенството на рисунката, а се глѣда само да се даде възможность на дѣцата да се изкажатъ и чрѣзъ рисунка. По тоя начинъ тѣ се привикватъ да схващатъ сжщественото въ единъ разказъ и да го запомнятъ.

На другия день г-нъ Томашичъ има «картинния день», както се казватъ днитѣ въ които се разглеждатъ въ училището картини, съ цѣль да се развие естетичното чувство на дѣцата, въ художественъ смисълъ на думата. Картината, която щѣше да се разглежда, бѣше поставена съ гърба срѣщу ученицитѣ (на една специална височка подставка), та послѣднитѣ не можеха да я виждатъ. Слѣдъ това учительтъ беседува съ ученицитѣ върху случката между Исуса и фарисеитѣ, които сж искали да го изкусятъ да каже нѣкоя противна дума срѣщу кесаря, та сж му задали въпроса: «Трѣбва ли да се плаща данъкъ на кесаря?» Исусъ имъ рекълъ: «Дайте ми една монета! Чий е тоя ликъ? — Кесаревъ! — Тогава дайте Кесару Кесаревото»! Учительтъ запитва ученицитѣ коя е най-важната часть отъ тая случка, която би трѣбвало да се изобрази. Тука той вмъкна нѣкои и други запитвания къмъ ученицитѣ, какъ сж илюстрирали тѣ три важни моменти отъ единъ дѣтски разказъ. По аналогия ученицитѣ отговарятъ, че най-важната часть отъ разказа е, когато Исусъ показва на фарисеитѣ монетата и имъ казва да дадатъ «кесаревото Кесару». Учительтъ отвива картината и съобщава на ученицитѣ, че единъ знаменитъ живописецъ е нарисувалъ тая картина.[2]) Слѣдъ това пита ученицитѣ какво виждатъ въ нея. По какво познаватъ Исуса, по какво фарисея? Какво из... лицето на единия, какво на другия? Накар... ученика самъ да покаже, какъ глѣда Ису... никътъ направи мина на «прѣзрителенъ» ... Това даде поводъ на учителя да обърне ... ние на ученицитѣ, че погледътъ на Исуса не ... зрителенъ,» а повече «съжалителенъ» ... като Богъ, не може да прѣзира, а само ... лява грѣшницитѣ, нечестивитѣ» ... Бла... която се чете въ лицето на Исуса, и суро... — въ онова на Фарисея — искуситель (съ ... брада и несчесани коси, съ орловъ носъ — ... на грабливость-хищничество) — билоха ... изтъкнати отъ учителя. Разпитва сжщо, ... лицето на Исуса е било пакъ такова, ... е изгонвалъ продавачитѣ изъ храма». О... се, че тогава Исусъ е билъ «разсърденъ» ... сетнѣ учительтъ поговори още нѣколк... върху художествеността на картината, в... художникътъ е вмъкналъ всичко характерн... за да направи разбираемъ за всички ... който е прѣдалъ.

Слѣдъ като се запознахъ добрѣ съ ... ония приспособления, които Г-нъ Томаш... направилъ, за да улесни обучението по р... въ III-то, IV-то и V отдѣление,[1]) азъ ... стихъ съ него, прѣблагодаренъ отъ негов... безность и готовность да ми покаже ... това, което ме интересуваше. Освѣнъ то... Томашичъ ме снабди съ маса свѣдѣния, ... ми бѣха отъ голѣма полза въ мосто ... тъшно пжтуване.

Грацъ. На 30 май бѣхъ въ *Грацъ*, г... градъ на австрийската провинция Щаер... Тукъ посѣтихъ 2—3 училища, основни и ... но навсѣкждѣ ми се каза, че «обучени... рисуване» върви още по-старому. Едва на ... день можахъ да се науча (отъ директ... едно протестантско дѣвическо училище) ... въ Грацъ има единъ народенъ учитель, ... обучава по нова метода. Отидохъ пр... Името на учителя е August Panholze... обучава едно четвърто отдѣление въ ... ното градско основно училище. Както то... и директорътъ на училището ме прие ... безно. Г-нъ Панхолцеръ се извини, че ... може да държи урокъ по рисуване, освѣнъ ... опрѣдѣленото въ програмата врѣме, кое... за мене твърдѣ неудобно, защото тр... да чакамъ 3—4 дена, но ми показа на... изработенитѣ отъ неговитѣ ученици р... Геометрическото рисуване, т. е. рисуван... геометрически фигури и украшения, е с... изхвърлено. Дадено е прѣимущество на ... нето по натура. Видѣхъ голѣмо количест... сунки — естествени листя — съ моливъ пове... нѣкои и съ бои. Започнато бѣше и сти... нето на листя и плодове въ зададени от...

[1]) Г-нъ Томашичъ има любезностьта да ми подари десетина рисунки отъ своитѣ ученици. Тия рисунки, заедно съ всички други, които колектихъ отъ разни училища по пжтя ми, сж наредени въ 4 голѣми албума, които сж достояние на «Българския учителски музей».

[2]) Картината е отъ италянския живописецъ (отъ врѣмето на възраждането) Тициана. Между въ прѣдставения Фарисея показва монетата на Исуса, а въ лицето му се чете мисъльта: «е, сега вече те уловихме!» Исусъ гледа Фарисея съ единъ, повече съжалителенъ, нежели прѣзрителенъ погледъ, въ който се чете мисъльта: «Колко си за съжаление, нещастниче, съ тия твои несполучливи изкушения.»

[1]) Въ I-то и II-то отдѣление обучението по р... споредъ Г-на Томашича се е водѣло въ свързано с... метното обучение, но той още не е работилъ та... можахъ нищо да видя.

ници. Домашни прѣдмети: паници, лѣтенджери, кани и пр. сѫщо така изо-; нѣкои отъ тѣхъ бѣха даже рисувани ерспективенъ видъ. Въ класната стая видно нѣсило за кадъ, което употрѣбявахъ тѣ идари; учительтъ поставяше тоя прѣдъ масата, а ученицитѣ го рисуваха, кои о виждатъ. Макаръ нѣкои отдѣлни работи се видѣха доста сполучливи, това прѣ-е, това безсистемно изучване на формитѣ, рисоврзано «рисуване по модели» не ми толкова съотвѣтно съ силитѣ на учетъ четвърто отдѣление, но началото на нова работа не може да бѫде друго — ще стане насамъ-нататъкъ, докато се найде ъ пѫть. Доста е само да сѫществува не-стремление къмъ търсене на тоя пѫть. но азъ можахъ да констатирамъ, че сѫ-ла у г. Пахолцера, който съ въодушеми изложи своитѣ планове за начина, то той смѣта да стане реформирането въ ието по рисуване. Г-нъ Пахолцеръ вече дини наредъ държи курсъ за учителитѣ ата и околноститѣ, които дохождатъ два въ седмицата на урокъ. Той има добез- да ме заведе въ прочутото по своята а наредба Brokmanschule, кѫдѣто той воитѣ лекции, и да ми докаже работитѣ итѣ ученици-учители. Рисункитѣ на потѣ сѫ свободни упражнения съ вжгленъ (бои) въ рисуване на оныя нѣща, които потрѣбни за обучението по новата ме-Повечето работи бѣха доста сполучливо ени отъ учителитѣ. Г-нъ Пахолцеръ ми а, че отначало учителитѣ нѣмали вѣра, могатъ да направятъ нѣщо, но отпослѣ чени отъ собственитѣ си успѣхи, дохажъ го сѫма ревность да се усъвършенствуватъ вече и по-вече. Г-ну Пахолцеру трѣбва да благодаря за многото свѣдѣния, които е за понататъшното мое пѫтуване.

оргъ. На 3. май, придруженъ отъ двама а — хървати, които пожелаха да се разо Марбургъ, бѣхъ вече при г-на J. Микойто ми бѣ прѣпорѫчанъ още отъ Градъ. непристигнѣ правила азъ се прѣдставихъ а H. Schreiner-а, директоръ на педагогио училище, който веднага даде нуждното ежлание да присѫтствувамъ въ врѣме на нето и не закъснѣ да ми зададе многовъпроси за просвѣтителното дѣло у насъ. Шрайнеръ е главниятъ дѣецъ на единъ ъ крѫгъ отъ педагогически сили, които а списанието «Popotnik. Pedagoški in znanlist.» (Печати се въ града Celje.)

ата слѣдъ разрѣшението, г-нъ Марин работата тъй, че можахъ да хоспитипри него два часа. Въ класната стая забѣво стѣнитѣ, разлигне, портрета на наме-; частитѣ на свѣта (посоки на хоризонта), напечатани на картони и приковани на тната стѣна; три табли — двѣ за рисуване, една за писане и др., на една полица стоятъ наредени геометрични тѣла; въ единъ жгълъ — шкафъ за пособията.

Ученицитѣ ще рисуватъ липовъ листъ (отдѣление IV), каквито не сѫ рисували до сега. Всѣки ученикъ има въ ржцѣтѣ си по единъ такъвъ листъ. Учительтъ води най-първо беседа върху дървото липа, изтъкна неговата характерна особеность, разпитва ученицитѣ кждѣ сж виждали това дърво и пр. Слѣдъ това беседата се продължи върху листа на липовото дърво; учительтъ изпитва отъ самитѣ ученици прѣдставата за листа, че той има сърдцеобразна форма, съ заостренъ врѫхъ, че при опашката е малко врѣзанъ навжтрѣ, и че наоколо е назжбенъ. Понататъкъ учительтъ обърна вниманието на ученицитѣ върху цвѣта на двѣтѣ страни на липовия листъ. Говори се и върху жилкитѣ, — кои сж дебели, кои тънки. Слѣдъ това учительтъ пакъ се повърна къмъ формата на листа и прѣдизвика у ученицитѣ прѣдстави за формата на други листя, отъ други дървета. Ученицитѣ прѣгледаха нѣколко листа и опрѣдѣлиха тѣхната форма. Едновремѣнно съ туй учительтъ изтъкна мисъльта, че за да нарисуваме правилно единъ листъ трѣбва да го видимъ, затова и всѣки ученикъ има прѣдъ себе си такъвъ листъ. Учительтъ нарисува на таблата единъ липовъ листъ, но нарочно изпусна нѣкои негови характерни особености и запита ученицитѣ дали е правилно нарисуванъ, послѣднитѣ посочиха грѣшкитѣ и ги поправиха. Подъ диктовката на ученицитѣ учительтъ наново нарисува липовия листъ, тоя пѫть доста правилно, и наново изтри нарисуваното. Изведи на таблата двама ученика: единъ, който рисува добрѣ, и другъ — слабо. Накара ги да нарисуватъ бърже липовия листъ. Въ сжщото врѣме рисуватъ и другитѣ ученици (съ моливъ, съ перо — върху тетрадка съ проста хартия). Слѣдъ това се направи сравнение между нарисуванитѣ на таблата листове; поправката стана пакъ отъ ученицитѣ. Едновремѣнно съ туй учительтъ разгледа рисункитѣ на ученицитѣ, направи бѣлѣжки върху погрѣшкитѣ въ нѣкои. Наново излѣзоха двама ученици, и новово нарисуваха два листа; другитѣ ученици сжщо наново нарисуваха още по единъ липовъ листъ. Направи се пакъ поправка, а добрѣ нарисуванитѣ листове учительтъ ги посочи отъ далече на всички ученици. Третиятъ пжть ученицитѣ нарисуваха листа на чисто — на бѣли рисувателни листове. Виждаше се, че дѣцата сж упражнени въ рисуване. Общото впечатление отъ работата на послѣднитѣ бѣ добро.

На другия часъ ученицитѣ рисуваха единъ домашенъ сждъ — кана за вода, прилична на височка тенджерка, съ дръжка и улей за по-лесно изливане. Учительтъ пакъ води беседа върху прѣдмета, слѣдъ това върху формата на послѣдния: по-високъ ли е или по-широкъ? Какъ виждатъ прѣдмета, ако имъ се покаже наведенъ? Каква форма има устието на сжда, като имъ се покаже малко наведенъ, каква — изпра-

венъ? Каква — ако имъ се покаже тъкмо срѣщу тѣхъ, сирѣчъ въ профилъ (права линия), каква е формата на улея? (като клюнъ). Бесѣдата си учительтъ придружаваше съ бързи скици на таблата, много вѣщо изпълнявани, като прѣдстави прѣдмета въ различни положения. Най-сетнѣ обърна наново внимание върху образа на прѣдмета, гледанъ въ профилъ, тъй като ученицитѣ рисуватъ само въ двѣ измѣрения. Ученицитѣ точно опрѣдѣляха посоката на граничнитѣ (контурни) линии на прѣдмета. Всичко нарисувано отъ учительтъ биде слѣдъ това заличено и ученицитѣ се заловиха за работа; двама отъ тѣхъ — единъ по-силенъ, другъ по-слабъ рисуватъ винаги на таблата. Процесътъ на изпълнението понататъкъ бѣ еднаквъ съ оня при рисуването на липовия листъ. Работата излѣзе и тоя пжть сполучлива. Самоувѣреностьта, съ която учительтъ вършеше своята работа бѣ едно доказателство, че той разбира добрѣ какво върши. Г-нъ Маринъ е съставитель на едно ржководство, за което ние срѣщнахме много добри отзиви въ нѣкои и други педагогически списания. Той имà любезностьта да ми подари доста отъ рисункитѣ на неговитѣ ученици, отъ които може да се види какъ и какво е работено. Въ началото той упражнява ученицитѣ въ свободни движения — ученицитѣ рисуватъ съ моливъ кржгообразни, капкообразни линии. Отъ рисункитѣ се вижда, че сж рисувани: домашни уреди и сѣчива, пеперуди, (най-много), клончета, листове, плодове (черешни напримѣръ), яйце и яйцеобразни прѣдмети, картофи, луковични цвѣтя, охлювъ, печки, кжща, ябълка (плодъ) — всичко въ геометриченъ видъ. Вижда се и начало на стилизация.

Като завършвамъ тукъ прѣгледа си на виденото при г-на Марина, не мога да не изкажа своето крайно задоволство отъ добрия, сърдечния приемъ, който ми направиха братята-словенци въ Марбургъ.

На 6. юний бѣхъ въ Виена. Тукъ имахъ случай да се запозная съ г-на Kunzfeld'a, професоръ по рисуването въ едно дѣвическо училище за офицерски дъщери, и извѣстенъ на западъ, като единъ отъ най-добритѣ работници за реформитѣ по рисуването. Въ Австрия нѣма още официална програма за новитѣ начини на обучение по рисуване, но на мнозина учители, които се чувствуватъ подготвени да обучаватъ по новата метода, е позволено да правятъ опити. Резултатитѣ отъ тия опити ще опрѣдѣлятъ посоката и съдържанието на бждещитѣ програми за рисуване въ всичкитѣ видове общеобразователни училища. Въ училището, кждѣто прѣподава г-нъ Кунцфелдъ, много мжчно се прониква, та азъ се задоволихъ съ обѣщанието на послѣдния да ми изпрати нѣкои и други рисунки отъ своитѣ ученички, което и направи. Отъ рисункитѣ се вижда, че още отъ I-ия гимназиаленъ класъ ученицитѣ започватъ да рисуватъ прѣдмети отъ натура, най-първо въ двѣ, а по-късно и въ три измѣрения; прѣобладава рисуването съ акварелни бои. Рисувани сж прѣдметитѣ: дър[…]
и мукавени кутии (жглавати и кржгли), бръмб[…]
пеперуди (нарисувани сж увеличено), охл[…]
миди, книги (затворени, разтворени, въ разли[…]
перспективни положения), малки сандъчета (от[…]
рени капаци, полуотворени капаци и пр.), ве[…]
(държено, съ капакъ — полуотворенъ), разни […]
машни сждове, грънци, гърнета, саксии, ч[…]
(съ вода, празни), листя (съ тѣхнитѣ оттен[…]
въ различнитѣ годишни врѣмена), ябълки, цв[…]
животни (по препарирани модели), скици ([…]
зажни) и пр. и пр. — всичко рисувано *по клъщ*[…]
при което е обръщано голѣмо внимание на ф[…]
мата (характеристична) и цвѣтоветѣ. Голѣмо […]
личество рисунки прѣдставятъ упражнения […]
стилизиране на природни форми.

Въ основнитѣ училища на града Виена […]
не сж проникнали новитѣ начини на обучен[…]
тукъ-тамѣ нѣкои и другъ учитель е повъвелъ н[…]
новичко, но нѣщо системно, цѣлно не сж[…]
ствува. Рекомандуваха ми нѣкои учители *Stirp*[…]
(Otto) авторъ на едно ржководство подъ насло[…]
«Обучението по рисуване въ първитѣ петь […]
дини», но слѣдъ прѣглеждането на послѣдн[…]
желанието ми да посѣтя училището, въ ко[…]
той обучава, отклабна.

На друго мѣсто ще кажа нѣщо повече […]
дѣятелностьта на г-на Кунцфелда, който […]
ководи специални курсове, въ които се п[…]
готвятъ учители по рисуване (които сж в[…]
такива на длъжность) за трикласнитѣ и основн[…]
училища, а тукъ ще спомена за една изло[…]
на пособия, ржководства и пр. по рисуван[…]
която имахъ случай да видя въ заведението: […]
Pichlers Witwe & Sohn (V Margaretenplatz, […]
която изложба бѣше наредена съ участието […]
г-на Кунцфелда. Отъ нея човѣкъ може д[…]
оринтира много добрѣ върху новитѣ изискв[…]
въ обучението по рисуване и да извлѣче гол[…]
полза за изучването на работата, що го зани[…]

На 9. юний стигнахъ въ *Мюнхенъ*. Всѣки[…]
познато, че тоя градъ, слѣдъ Парижъ, е […]
славенъ въ художествено отношение като п[…]
въ срѣдня Европа: многобройнитѣ частни х[…]
жествени училища, художествената акад[…]
постояннитѣ художествени изложби и бро[…]
художницитѣ — около 10000 души — сж ед[…]
показалецъ на горното. Колко оставахъ, *об*[…]
зачуденъ, когато констатирахъ, че художествен[…]
възпитание на юношеството, както и обучен[…]
по рисуване сж прѣстъпно прѣнебрѣгнати въ […]
мото сърдце на художеството, въ столицата […]
художницитѣ, ако може така да се каже [1]

По приетия редъ азъ се прѣдставихъ пр[…]
главния инспекторъ на Мюнхенскитѣ осно[…]
училища, г-нъ д-ръ Kirschenstein, комуто показ[…]
желанието си да посѣтя нѣкои и други учил[…]

---

[1] Прѣди години азъ бѣхъ ученикъ на Мюнхенс[…]
академия на пластичнитѣ искуства, но тогава интере[…]
къмъ методитѣ на обучението у мене бѣше по-слаб[…]
тоя скърбенъ фактъ не ми бѣ извѣстенъ.

а би ми прѣпоржчалъ, съ цѣль да се съ новитѣ начини на обучение по рисуъ една похвална откровеность г-нъ Кирь ми каза, че нищо не ще мога да видя ескитѣ основни училища отъ това, което есува, тъй като въ тѣхъ обучението ще се води още по старитѣ начини.

това той ми показа нѣкои и други съ ученически рисунки, които се наа масата му. стигми и безцѣлни прѣи заплитания на прави и криви линии ка прѣдъ очитѣ ми. Поблагодарихъ му вихъ.

жга, характеризируеща всѣко разочаро- облада изведнажъ.

ованъ, неудовлетворенъ азъ се завърхотела и взехъ да обмислямъ плана си е до извора на новитѣ течения — своадъ Хамбургъ — тамъ, сигурно, не ще оровавие!

ѣда, случайно се срѣщнахъ въ ресто- единъ мой старъ познатъ, художникъ енъ и учитель въ едно частно художе- илище. Не закъснѣхъ да му кажа цѣльта ето ми въ Мюнхенъ и разочарованието ме успокои, като ми съобщи, че знае лно, че въ нѣкои «реални училища» ители сж вече почнали да обучаватъ ра». Той ме посъвѣтва още да отида но въ Салцбургъ при учителя Franz който е направилъ голѣми успѣхи въ кото педагогическо училище съ новитѣ а обучение.

ргъ. На утрото — 11. юний азъ бѣхъ въ своето живописно положение *Салцбургъ*, сжщия день се срѣщнахъ съ учителя а. Търсейки него, попаднахъ въ едно ко Burgerschule (четирикласно училище). слѣдъ като измолихъ позволение отъ на училището, присжтствувахъ на окъ по рисуване въ III класъ. Учительтъ ие въ това училище, г-нъ Josef Braun, програмата, е направилъ нѣкои и други дения въ обучението Тъка, той е въ прѣдложкитѣ и стѣннитѣ таблици замѣстилъ съ прѣдмети по натура, лоски, листя, пеперуди Между рисунучениците отъ разнитѣ класове личатъ во изработени етюди по природни и и прѣдмети, рисувани съ перспективни ия: препарирани птици, свити (отъ слани листя, домашни сждове, пера отъ др. Г-нъ Braun самъ си приготвя изстове за образци, които грижливо съхраещиални сандъчета. Споредъ него учеъ I класъ трѣбва да рисуватъ прѣдмети , безъ да прѣдаватъ сѣнкитѣ и свѣтли- е. само общата форма на прѣдмета; ѣ отъ II класъ — да прѣдаватъ сѣнкитѣ нитѣ; а отъ III — боитѣ и тѣхнитѣ Той не харесва нѣкои работи въ новитѣ

приеми, като бързото и нетолкова грижливо скициране и изработване на рисунката, рисуването направо съ четка (безъ прѣдварителна контура), а иска голѣма точность и уприличение и въ контура, и въ сѣнка, и въ бои. Тоя възгледъ е общъ за всички ония, които не могатъ да се отжжелатъ отъ старата точность и грижливость въ работата и които не могатъ да схванатъ основната идея въ това отношение на новитѣ течения, а именно, че «работата на ученика трѣбва да бжде, колкото се може по-вече продуктивна», че честитѣ и похватни упражнения сж, които ще доведатъ ученика до по-добри резултати, а не страхътъ да не погрѣши нѣщо, да не уцапа хартията и пр.; че общеобразователното училище нѣма за задача да направи ученика художникъ, като го научи да изпълнява всѣка своя работа художествено, а има за задача да даде ловкость на ржката и ясность въ прѣдставитѣ, та да може ученикътъ да схваща бърже характернитѣ особности на прѣдметитѣ и да ги прѣдава на хартията веднага; да го приготви още, да може безъ затруднение да се усъвършенствува относлѣ въ всичкитѣ приложения на изобразителното искуство.

Г-нъ Браунъ имà любезностьта да ми даде нѣколко доста хубаво изпълнени рисунки по натура отъ неговитѣ ученици, отъ които много ясно може да се разбере неговия начинъ на обучение. Забравихъ да упомена по-горѣ, че въ врѣме на перспективно рисуване ученицитѣ на Брауна си служатъ съ единъ крайно простъ уредъ за измѣрване на жглитѣ въ тѣлата (прѣдметитѣ), които рисуватъ; тоя уредъ се състои отъ двѣ картонени линийки (на дължина 10 и на широчина 2 с. м.), които сж прикрѣпени съ едно копче за единия край, та образуватъ жгълъ, чиито рамена могатъ произволно да се разтварятъ и затварятъ.

Не упоменахъ нищо за виденото прѣзъ часа на прѣподаването, защото тоя часъ ученицитѣ имаха геометрическо (линейно) рисуване; работѣха разрѣзъ отъ нѣкакъвъ планъ отъ селско училище. Учительтъ по «свободното рисуване» прѣподаваше сжщо и линейното.

При *Кулщрунка.*

Директорътъ на Салцбургското педагогическо училище, г-нъ Karl Vogt, единъ почтенъ старецъ, ме прие най-любезно, и се зарадва много като му казахъ, че съмъ чулъ много добри отзиви за учителя по рисуване въ неговото заведение, та съмъ дошълъ да видя и науча нѣщо, ако ми се позволи

— Радвамъ се, отговори той, и още днесъ ще можете да хоспитирате.

Слѣдъ това директорътъ завърза разговоръ за нашитѣ работи, за политическитѣ движения у насъ и пр., докато дойде г-нъ Кулщрункъ, който веднага ми стана интименъ. Отидохме съ него заедно въ рисувалната зала. Зданието, въ което се помѣщава педагогическото училище, е едно срѣдно-вѣковно солидно здание, та залата не е

приспособена по най-новитѣ изисквания, но пакъ достатъчно дълга и широка и достатъчно освѣтена, за да може да се обучава въ нея до нейдѣ сносно. Тъкмо срѣщу ученицитѣ сѫ разположени три голѣми черни табли, едната отъ които прикрѣпена неподвижно до стѣната, съ пиедесталъ подъ нея (за да може учительтъ или ученикътъ да рисува по-нависочко, та рисунката да бѫде добрѣ видена отъ всички). Въ единия жгълъ на стѣната дълга стѣна на стаята сѫ поставени два огромни долапи, пълни повечето съ стари прѣдмети — стари книги, свѣщници, вази, саксии, гърнета, теняжерки, кутии и пр. Горѣ надъ долапитѣ поглеждатъ жалостно старитѣ гипсове, тѣла, телове, небрѣжно натрупани едни вързъ други: негодниттѣ вещи се такава участь иматъ! На двѣтѣ черни табли отстрана имаше прикованъ по единъ голѣмъ синъ листъ.

Работѣха ученици отъ III курсъ.[1]) Учительтъ имъ бѣ задалъ (на прѣдишния часъ) да нарисуватъ отъ паметь нѣколко отдѣлни прѣдмети, а именно: една чаша за бира, едно ведро (дъсчено), една селска кѫща, единъ дървенъ сандъкъ и една градинска пейка. Всички ученици рисуваха на бѣла хартия (върху дъска) съ моливъ. Тѣ сѫ вече запознати съ перспективнитѣ правила и рисуватъ прѣдметитѣ, макаръ и отъ паметь, въ три измѣрения. Общата работа бѣше доста удовлетворителна. Учительтъ обикаля само помежду ученицитѣ, и щомъ забѣлѣжи нѣйдѣ нѣкоя грѣшка, отива на таблата и най-нагледно я обяснява, рисувайки свободно и самоувѣрено, съ разноцвѣтни моливи — за по-голѣма нагледность. Г-нъ Кущрункъ изрази своя възгледъ за обучението по рисуване въ педагогическитѣ училища по слѣдния начинъ: «Кандидатътъ за учитель въ своята бѫдеща дѣйность ще трѣбва: 1) да знае да обучава ученицитѣ въ рисуване, доколкото е потрѣбно за основнитѣ училища; 2) да знае да нарисува отдѣлни прѣдмети или група отъ такива дотолкова характерно, щото да не се появи никакво съмнѣние у малкитѣ критици за приликата на рисунката съ прѣдмета, който той изобразява; 3) да умѣе да илюстрира на таблата (прѣдъ ученицитѣ) всичко, което е необходимо да се илюстрира, отъ който и да било учебенъ прѣдметъ и 4) да умѣе да си служи съ всички рисувателни срѣдства въ своята работа: вжгленъ, четка, мастило, бои, тебеширъ, цвѣтни креди моливи и пр. За тая цѣль рисуването още отъ първата учебна година (думата е за педагогическитѣ училища) ще трѣбва да бѫде «по натура», и още отъ първата година ученицитѣ ще трѣбва да се запознаятъ съ основнитѣ правила и закони на перспективата, които постепенно ще се разширяватъ, докато, въ края на четвъртата година, ученикътъ се види снабденъ съ всичкитѣ необходими знания да може да нарисува извѣстенъ прѣдметъ било по натура, било отъ паметь, правилно, и при това въ перспективенъ видъ».

[1]) Салцбургското педагогическо училище има, както нашитѣ, 4 курса

И дѣйствително единъ прѣгледъ на рисунк
на Кущрунковитѣ ученици[1]) ще ни убѣди,
той съзнателно е слѣдвалъ своя планъ и рис
китѣ иматъ повече характеръ на скици,
захвърлени, изработени само въ нѣколко мину
Най-разнообразни прѣдмети сѫ рисувани: п
розни листове, лекичко нахвърлени (въ голѣ
форматъ) на сива хартия, съ четка и сепия, ли
въ перспективенъ видъ съ синъ и черенъ моли
ябълки и разрѣзи отъ ябълки, портокалъ и разрѣ
отъ него (съ вжгленъ, съ тебеширъ, съ жъ
креда), картофи (съ сепия и синъ моливъ), ко
окачено на верига (съ тебеширъ, вжгленъ и ч
вена креда) шишета, паници (съ мастило, т
беширъ и вжгленъ), животни, разни домаш
сѫдове, етюди въ изучване на детайли (гла
крака, крилѣ отъ птици), птици (съ вжглен
мастило и сепия), черепи, цвѣтя, пеперуди, о
листи, книги въ най-различни положения (
синъ моливъ) чайникъ, кошница, търнокопъ, ча
група домашни уреди и сѣчива, пейзажи (час
отъ улици, отъ крѣпостьта на града), лакета
пастелъ и зелена цвѣтна креда. Свободни
упражнения съ четка (каквито употрѣбяватъ
лондонскитѣ училища) сѫ сѫщо на голѣма почи
у Кущрунка: всѣки ученикъ си има специал
тетрадка за рисуване на орнаменти, съчин
самостойно, слѣдъ като сѫ дадени нѣкои
други опжтвания по стилизация и орнаментик
Освѣнъ това, всѣки ученикъ отъ всѣки кур
си има по единъ блокъ за скициране и по
ржководството на учителя, които често излиза
въ хубаво врѣме на полето и разправялъ нагле
перспективнитѣ явления, скицирали свободно
блюдаваното. А за да могатъ ученицитѣ да
запознаятъ съ художественитѣ начини на ск
циране въ рисувателната зала сѫ поставени репр
дукции отъ скици (пейзажи, животни) на зн
менити художници. Тия репродукции служат
само като упжтване на ученицитѣ въ маниер
на скицирането, а не като образци за копира
Г-нъ Кущрункъ е авторъ на едно пр
красно «ржководство по рисуване», което но
слѣдния надсловъ: «Проектъ за единъ учеб
планъ по рисуването въ австрийскитѣ народ
училища, изработенъ възъ основа на сѫществу
ющитѣ законни изисквания и съврѣменнитѣ въ
гледи». 1904. г. Салцбургъ. Въ това ржководств
което се състои отъ двѣ части, теоретическа
практическа, всѣки учитель ще намѣри прѣкрас
упжтвания за обучението по рисуване по нови
приеми.

Мюнхенъ. На 14 юний бѣхъ пакъ въ *Мюнхе*
и тоя пжть, макаръ съ голѣми мжчнотии,
жахъ да се промъкна въ едно реално училищ
наречено Luitpolds Realschale (на името на гос
ствующия принцъ-регентъ). Училището е шест
класно и отговаря на нашитѣ петокласни и шест
класни училища. Поради сѫществуването на

[1]) Въ приложенитѣ отъ мене табули сѫ помѣстени
рисунки отъ разнитѣ пед. курсове на Салцбургско
училище.

[т]ото паралелки, рисуването се прѣподава отъ трима различни учители, и тримата съ различни възгледи върху начинитѣ на обучение: единиятъ се придържа строго о програмата и обучава по старитѣ приеми — прѣимуществено орнаменти и гипсъ; другиятъ е направилъ една крачка напрѣдъ съ това, че взема за образци природни прѣдмети (листя, клоне, плодове), тълкува прѣдъ ученицитѣ тѣхнитѣ форми и начина на тѣхното възпроизвеждане, рисува ги самъ на таблата и кара ученицитѣ да копиратъ нарисуваното; третиятъ е прѣдставитель на новото. Съ рискъ да изгуби службата си (както се изповѣда той прѣдъ мене) той е въвелъ «рисуването по натура», защото «старото го измъчвало и му се виждало невъзможно».

Рисувателнитѣ зали на училището сж наредени споредъ най-моденритѣ изисквания: чинноветѣ удобни, широки и приспособени за рисуване стоешкомъ; за малковъзрастнитѣ има приспособени подножки; на три-четири мѣста сж прѣпрѣчени тъмни черни пердета, които раздѣлятъ залата на 4—5 части, доста хубаво освѣтени; прозорцитѣ, приспособени тъй, че половината имъ (долната) може да се затуля съ капаци, та освѣтлението да пада подъ жгълъ 45°, когато е нужно. Въ залитѣ забѣлѣзахъ по двѣ-три машинки, [1]) съ които ученицитѣ си служеха за изостряването на моливитѣ.

Г-нъ Keuner, почитатель на «новото», дава на своитѣ ученици отъ I класъ да рисуватъ прѣимуществено прѣдмети въ двѣ измѣрения: листи, клоне (съ моливъ и бои); въ II класъ ученицитѣ рисуватъ листя и клоне (съ моливъ и бои, но оставятъ и малко сѣнки) по прѣсни (неизсушени) растения, аптечни кутийки, цвѣтя, гжби, домашни прѣдмети, разни занаятчийски сѣчива, пеперуди и пр. — повечето скицирани съ моливъ; въ III класъ, освѣнъ тия, които се рисуватъ и въ долнитѣ два класа, още: желви, змии, бръмбари, раци (стъклени), птици, животни и пр. Въ IV класъ: повечето — животни, (по препарирани модели); въ V и VI сжщото — съ по-голѣма обработка на рисунката и боитѣ. Г-нъ Keuner употрѣбя и композицията, но тукъ-тамѣ само.

Вѣроятно можеше да се намѣрятъ и други училища въ Мюнхенъ, кждѣто учителитѣ по рисуване да сж се рѣшили да прѣподаватъ «по натура», но врѣмето бѣше кратко, та трѣбваше да се нести за другитѣ мѣста. Опжтихъ се, прочее, за *Хамбургъ*.

Минахъ прѣзъ *Липиска* и прѣстояхъ нѣколко часа въ той градъ, но отъ свѣдѣнията, които събрахъ, се оказа, че тукъ обучението още върви по старому, та продължихъ пжтя си по-нататъкъ.

На 17. юний стигнахъ въ града *Хале* (Прусия) на рѣката Заала. Хале се слави съ своя старъ университетъ и добрѣ наредени училища.[2]) Тукъ имахъ случай да посѣтя едно Knabenmittelschule (мжжко срѣдно училище), находяще се въ улица «Charlottenstrasse», и да хоспитирамъ цѣли два деня.

Учительтъ по рисуване въ това училище, г-нъ E. Goritz, е свършилъ Берлинското Kunst Schule и слѣдвалъ освѣнъ това двѣ годишенъ курсъ при сжщото училище, за да се подготви за учитель въ срѣднитѣ училища. Макаръ и новакъ въ учителския занаятъ, личеше си, че бѣше добрѣ подготвенъ за него; а благостьта на характера, естественото му добро разположение на духа и добритѣ обноски съ ученицитѣ, му подпомагатъ и осигуряватъ единъ блѣскавъ успѣхъ въ бждеще. Г-нъ Гьорицъ ржководи и единъ подготвителенъ учителски курсъ: подготвя основнитѣ учители отъ града Хале въ новитѣ начини на обучение по рисуването.

Училището има 9 класа, които се четатъ обратно: 9-ия класъ е нашето I-во отдѣление, а I-ия тѣхенъ класъ е нашия пети (гимназиаленъ). Въ първитѣ три учебни години, т. е. IX, VIII и VII класъ (I, II и III отдѣление наши) обучението се води отъ самитѣ учители на отдѣленията и има прѣимуществено илюстративенъ и импресионистически характеръ: ученицитѣ рисуватъ «свободно» прѣдметитѣ, съ които се запознаватъ при прѣдметното обучение и илюстриратъ разказчета. Въ четвъртата година обучението по рисуване влиза въ ржцѣтѣ на специаленъ учитель. До четвъртата година ученицитѣ рисуватъ въ собственитѣ си отдѣления, а послѣ въ специално наредена зала. Послѣдната е много

Обр. № 2

[1]) Машинката наречена «Bleistift-Schärf-Maschine Jupiter» е изработена въ фабриката Guhe & Harbek, въ Hamburg; нейната практичность, особено за геометрическа работа въ училищата, е прѣголѣма.

[2]) Въ Хале имахъ случай да посѣтя едно училище, което по своята архитектура и вжтрѣшно приспособление прѣдставя послѣдната дума на педагогическата наука. Наредъ съ красотата му, мнозина го посочватъ съ името: «Das Schulhaus als Kunstwerk». Училищното здание, като художествено произведение и дѣйствително, това училище е цѣло художествено произведение и вѣроятно нѣма равно на себе си въ цѣла Европа. Училището се намира въ улица «Friedenstrasse».

приспособена по най-новитѣ изисквания, но пакъ достатъчно дълга и широка и достатъчно освѣтена, за да може да се обучава въ нея до нейдѣ сносно. Тъкмо срѣщу ученицитѣ сѫ разположени три голѣми черни табли, едната отъ които прикрѣпена неподвижно до стѣната, съ пиедесталъ подъ нея (за да може учительтъ или ученикътъ да рисува по-нависочко, та рисунката да бѫде добрѣ видена отъ всички). Въ единия жгълъ на стѣната дълга стѣна на стаята сѫ поставени два огромни долапи, пълни повечето съ стари прѣдмети — стари книги, свѣщници, вази, саксии, гърнета, генджерки, кутии и пр. Горѣ надъ долапитѣ поглеждатъ жалостно старитѣ гипсове, глава, телове, небрѣжно нагрупани едни врѣзъ други: негоднитѣ вещи сѐ такава участь иматъ! На двѣтѣ черни табли отстрана имаше прикованъ по единъ голѣмъ сивъ листъ.

Работѣха ученици отъ III курсъ.[1]) Учительтъ имъ бѣ задалъ (на прѣдишния часъ) да нарисуватъ отъ паметь нѣколко отдѣлни прѣдмети, а именно: една чаша за бира, едно ведро (дъсчено), една селска кѫщица, единъ дървенъ сандъкъ и една градинска пейка. Всички ученици рисуваха на бѣла хартия (върху дъска) съ моливъ. Тѣ сѫ вече запознати съ перспективнитѣ правила и рисуватъ прѣдметитѣ, макаръ и отъ паметь, въ три измѣрения. Общата работа бѣше доста удовлетворителна. Учительтъ обикаля само помежду ученицитѣ, и щомъ забѣлѣжи нѣкѫдѣ нѣкоя грѣшка, отива на таблата и най-нагледно я обяснява, рисувайки свободно и самоувѣрено, съ разноцвѣтни моливи — за по-голѣма нагледность. Г-нъ Кулщрункъ изрази своя възгледъ за обучението по рисуване въ педагогическитѣ училища по слѣдния начинъ: «Кандидатътъ за учитель въ своята бѫдеща дѣйность ще трѣбва: 1) да знае да обучава ученицитѣ въ рисуване, доколкото е потрѣбно за основнитѣ училища; 2) да знае да нарисува отдѣлни прѣдмети или група отъ такива дотолкова характерно, щото да не се появи никакво съмнѣние у малкитѣ критици за приликата на рисунката съ прѣдмета, който той изобразява; 3) да умѣе да илюстрира на таблата (прѣдъ ученицитѣ) всичко, което е необходимо да се илюстрира, отъ който и да било учебенъ прѣдметъ и 4) да умѣе да си служи съ всички рисувателни срѣдства въ своята работа: вжгленъ, четка, мастило, бои, тебеширъ, цвѣтни креди моливи и пр. За тая цѣль рисуването още отъ първата учебна година (думата е за педагогическитѣ училища) ще трѣбва да бѫде «по натура», и още отъ първата година ученицитѣ ще трѣбва да се запознаятъ съ основнитѣ правила и закони на перспективата, които постепенно ще се разширяватъ, докато, въ края на четвъртата година, ученикътъ се видя снабденъ съ всичкитѣ необходими знания да може да нарисува извѣстенъ прѣдметъ било по натура, било отъ паметь, правилно, и при това въ перспективенъ видъ».

[1]) Салцбургското педагогическо училище има, както нашитѣ, 4 курса.

И дѣйствително единъ прѣгледъ на рисунки на Кулщрунковитѣ ученици[1]) ще ни убѣди, той съзнателно е слѣдвалъ своя планъ и рису... китѣ иматъ повече характеръ на скици, ... нахвърлени, изработени само въ нѣколко мину... Най-разнообразни прѣдмети сѫ рисувани: пр... рошни листове, лекичко нахвърлени (въ голѣ... форматъ) на сива хартия, съ четка и сепия, люб... въ перспективенъ видъ съ синь и червенъ мол... ябълки и разрѣзи отъ ябълки, портокалъ и разрѣ... отъ него (съ вжгленъ, съ тебеширъ, съ жъл... креда), картофи (съ сепия и синъ моливъ), кот... окачено на верига (съ тебеширъ, вжгленъ и че... вена креда) шишета, паници (съ мастило, те... беширъ и вжгленъ), животни, разни домаш... сѫдове, етюди въ изучване на детайли (гла... крака, крилѣ отъ птици), птици (съ вжглен... мастило и сепия), черепи, цвѣтя, пеперуди, об... мисти, книги въ най-различни положения (... синь моливъ) чайникъ, кошница, търнокопъ, ча... група домашни уреди и сѣчива, пейзажи (час... отъ улици, отъ крѣпостьта на града), залеза... пастелъ и зелена цвѣтна креда. Свободни... упражнения съ четка (каквито употрѣбяватъ ... лондонскитѣ училища) сѫ сѫщо на голѣма почи... у Кулщрунка: всѣки ученикъ си има специал... тетрадка за рисуване на орнаменти, съчине... самостойно, слѣдъ като сѫ дадени нѣкои ... други опжтвания по стилизация и орнаменти... Освѣнъ това, всѣки ученикъ отъ всѣки кур... си има по единъ блокъ за скициране и по... рѫководството на учителя, които често излиза... въ хубаво врѣме на полето и разправятъ нагледа... перспективнитѣ явления, скицирайки свободно на... блюдаваното. А за да могатъ ученицитѣ да ... запознаятъ съ художественитѣ начини на ск... циране въ рисувателната зала сѫ поставени репро... дукции отъ скици (пейзажи, животни) на зна... менити художници. Тия репродукции служат... само като упжтване на ученицитѣ въ маниери... на скицирането, а не като образци за копиран...

Г-нъ Кулщрункъ е авторъ на едно пр... красно «рѫководство по рисуване», което но... слѣдния надсловъ: «Проектъ за единъ учебе... планъ по рисуването въ австрийскитѣ народ... училища, изработенъ възъ основа на сѫществ... ващитѣ законни изисквания и съврѣменнитѣ въ... гледи» 1904. г. Салцбургъ. Въ това рѫководстви... което се състои отъ двѣ части, теоретическа ... практическа, всѣки учитель ще намѣри прѣкрас... упжтвания за обучението по рисуване по нови... приеми.

Мюнхенъ. На 14. юний бѣхъ пакъ въ *Мюнхе...* и тоя пжть, макаръ съ голѣми мжчнотии, ... жахъ да се промъкна въ едно реално учили... наречено Luitpolds Realschule (на името на госпо... ствуващия принцъ-регентъ). Училището е шесто... класно и отговаря на нашитѣ петокласни и шесто... класни училища. Поради сѫществуването на ...

[1]) Въ приложенитѣ отъ мене забѣлки сѫ поместени нѣ... рисунки отъ разнитѣ пед. курсове на Салцбургското пе... училище

параллелки, рисуването се прѣподава отъ различни учители, и тримата съ различни [illegible]ели върху начинитѣ на обучение: единиятъ [illegible]държа строго о програмата и обучава по [illegible]тѣ приеми — прѣимуществено орнаменти [illegible]съ; другиятъ е направилъ една крачка на[illegible] съ това, че взема за образци природни [illegible]ети (листя, клоне, плодове), тълкува прѣдъ [illegible]нитѣ тѣхнитѣ форми и начина на тѣхното [illegible]оизвеждане, рисува ги самъ на таблата и [illegible]ученицитѣ да копиратъ нарисуваното; тре[illegible] е прѣдставитель на новото. Съ рискъ [illegible]губи службата си (както се изповѣда той [illegible] мене) той е въвелъ «рисуването по на[illegible], защото «старото го измжчвало и му се [illegible]ло невъзможно».

[illegible]сувателнитѣ зали на училището сж паре[illegible] споредъ най-моденитѣ изисквания: чино[illegible]ълбини, широки и приспособени за рисуване [illegible]комъ; за маловъзрастнитѣ има приспособени [illegible]жки; на три-четири мѣста сж прѣпрѣчени [illegible] черни перлета, които раздѣлятъ залата [illegible]-5 части, доста хубаво освѣтлени; прозор[illegible] приспособени тъй, че половината имъ (дол[illegible]) може да се затуля съ капаци, та освѣтле[illegible] да пада подъ жгълъ 15°, когато е нужно. [illegible]итѣ забѣлѣзахъ по двѣ-три машинки,[1]) съ [illegible] ученицитѣ си служеха за изострюването [illegible]ивитѣ.

[illegible] Reuner, почитатель на «новото», дава [illegible]итѣ ученици отъ I класъ да рисуватъ прѣ[illegible]ственно прѣдмети въ двѣ измѣрения: листя, [illegible] (съ моливъ и бои); въ II класъ ученицитѣ [illegible] листя и клоне (съ моливъ и бои, но [illegible]ъ и малко сѣнки) по прѣсни (неизсушени) [illegible]ия, аптечни кутийки, цвѣтя, гжби, домашни [illegible]ти, разни занаятчийски сѣчива, пеперуди [illegible] — повечето скицирани съ моливъ; въ [illegible], освѣнъ тия, които се рисуватъ и въ [illegible]тѣ два класа, още жетви, змии, бръмбари [illegible] (стъклени), птици, животни и пр. Въ [illegible]съ повечето животни, (по препарирани [illegible]); въ V и VI сжщото — съ по-голѣма [illegible]отка на рисунката и боитѣ. Г-нъ Reuner [illegible]ои и композицията, но тукъ-тамѣ само.

[illegible]роятно можеше да се намѣрятъ и други [illegible]ща въ Мюнхенъ, кждѣто учителитѣ по ри[illegible] ще сж се рѣшили да прѣподаватъ оно[illegible], но врѣмето бѣше кратко, та трѣбваше [illegible]ести за другитѣ мѣста. Отжтихъ се, прочее, [illegible]*бурга*.

[illegible]захъ прѣзъ *Лайпцига* и прѣстояхъ нѣколко [illegible] тоя градъ, но отъ свѣдѣнията, които [illegible], се оказа, че тукъ обучението още върви [illegible]рому, та продължихъ пжтя си по-нататъкъ. [illegible]17. юни стигнахъ въ града *Хале* (Прусия) [illegible]ата Заала. Хале се слави съ своя старъ университетъ и добрѣ наредени училища.[2]) Тукъ имахъ случай да посѣтя само Knabenmittelschule (мжжко срѣдно училище), находяще се въ улица «Charlottenstrasse», и да хоспитирамъ цѣли два деня.

Учительтъ по рисуване въ това училище, г-нъ H. Göritz, е свършилъ Берлинското Kunst-Schule и е слѣдвалъ освѣнъ това двѣ годишенъ курсъ при сжщото училище, за да се подготви за учитель въ срѣднитѣ училища. Макаръ и новакъ въ учителския занаятъ, личеше си, че бѣше добрѣ подготвенъ за него; а благостьта на характера, естественото му добро разположение на духа и добритѣ обноски съ ученицитѣ му подпомагатъ и осигуряватъ единъ блѣскавъ успѣхъ въ бждеще. Г-нъ Гьорицъ ржководи и единъ подготвителенъ учителски курсъ: подготвя основнитѣ учители отъ града Хале въ новитѣ начини на обучение по рисуването.

Училището има 9 класа, които се четатъ обратно: 9-ия класъ е нашето I-во отдѣление, а I-ия тѣхенъ класъ е нашия пети (гимназиаленъ). Въ първитѣ три учебни години, т. е IX, VIII и VII класъ (I, II и III отдѣление наши) обучението се води отъ самитѣ учители на отдѣленията и има прѣимуществено илюстративенъ и импресионистически характеръ: ученицитѣ рисуватъ «свободно» прѣдметитѣ, съ които се запознаватъ при прѣдметното обучение и илюстриратъ разказчета. Въ четвъртата година обучението по рисуване влиза въ ржцѣтѣ на специалния учитель. По четвъртата година ученицитѣ рисуватъ въ собственитѣ си отдѣления, а послѣ въ специално наредена зала. Послѣдната е много

Обр. № 2

[1]) [illegible]ичката наречена «Bleistiftschärf Maschine Lupter» е [illegible] фабриката Gabe & Harbek въ Hamburg, чий[illegible] практичность, особно за геометрическа работа въ [illegible]тѣ, е прѣголѣма.

[2]) Въ Хале имахъ случай да посѣтя едно училище, което по своята архитектура и вжтрѣшна приспособления прѣдставлява послѣдната дума на педагогическата наука. Поради красотата му, мнозина го посочватъ съ името «Das Schulhaus als Kunstwerk» (Училищниятъ домъ, като художествено произведение) и [illegible], това училище е [illegible] художествено произведение и вѣроятно нѣма равно на себе си въ цѣла Европа. Училището се намира въ улица «Friedenstrasse».

приспособена по най-новитѣ изисквания, но пакъ достатъчно дълга и широка и достатъчно освѣтена, за да може да се обучава въ нея до 40—50 души. Тъкмо срѣщу ученицитѣ сж разположени три голѣми черни табли, едната отъ които прикрѣпена неподвижно до стѣната, съ пиедесталъ подъ нея (за да може учительтъ или ученикътъ да рисува по-нависочко, та рисунката да бжде добрѣ видена отъ всички). Въ единия жгълъ на срѣщната дълга стѣна на стаята сж поставени два огромни долапи, пълни повечето съ стари прѣдмети — стари книги, свѣщници, вази, самовари, гърнета, тенджерки, кутии и пр. Горѣ надъ долапитѣ поглеждатъ жалостно старитѣ гипсове, тѣла, телове, небрѣжно натрупани едни връзъ други: негоднитѣ вещи сѐ такава участь иматъ! На двѣтѣ черни табли отстрана имаше прикованъ по единъ голѣмъ сивъ листъ.

Работѣха ученици отъ III курсъ.[1]) Учительтъ имъ бѣ задалъ (на прѣдишния часъ) да нарисуватъ отъ паметь нѣколко отдѣлни прѣдмети, а именно: една чаша за бира, едно ведро (дървено), една селска кжща, единъ дървенъ сандъкъ и една градинска пейка. Всички ученици рисуваха на бѣла хартия (върху дъска) съ моливъ. Тѣ сж вече запознати съ перспективнитѣ правила и рисуватъ прѣдметитѣ, макаръ и отъ паметь, въ три измѣрения. Общата работа бѣше доста удовлетворителна. Учительтъ обикаляше само помежду ученицитѣ, и щомъ забѣлѣжи нѣкждѣ нѣкоя грѣшка, отива на таблата и най-нагледно я обяснява, рисувайки свободно и самоувѣрено, съ разноцвѣтни моливи — за по-голѣма нагледность. Г-нъ Кулщрункъ изрази своя възгледъ за обучението по рисуване въ педагогическитѣ училища по слѣдния начинъ: «Кандидатътъ за учитель въ своята бждеща дѣйность ще трѣбва: 1) да знае да обучава ученицитѣ въ рисуване, доколкото е потрѣбно за основнитѣ училища; 2) да знае да нарисува отдѣлни прѣдмети или група отъ такива дотолкова характерно, щото да не се появи никакво съмнѣние у малкитѣ критици за приликата на рисунката съ прѣдмета, който той изобразява, 3) да умѣе да илюстрира на таблата (прѣдъ ученицитѣ) всичко, което е необходимо да се илюстрира, отъ който и да било учебенъ прѣдметъ и 4) да умѣе да си служи съ всички рисувателни срѣдства въ своята работа: вжгленъ, четка, мастило, бои, тебеширъ, цвѣтни креди моливи и пр. За тая цѣль рисуването още отъ първата учебна година (думата е за педагогическитѣ училища) ще трѣбва да бжде «по натура», и още отъ първата година ученицитѣ ще трѣбва да се запознаятъ съ основнитѣ правила и закони на перспективата, които постепенно ще се разширяватъ, докато, въ края на четвъртата година, ученикътъ се вижда снабденъ съ всичкитѣ необходими знания да може да нарисува извѣстенъ прѣдметъ било по натура, било отъ паметь, правилно, и при това въ перспективенъ видъ».

И дѣйствително единъ прѣгледъ на рисунк на Кулщрунковитѣ ученици[1]) ще ни убѣди, той съзнателно е слѣдвалъ своя планъ и рису китѣ иматъ повече характеръ на скици, нахвърлени, изработени само въ нѣколко мину Най-разнообразни прѣдмети сж рисувани: пр рони листове, лекичко нахвърлени (въ голѣ форматъ) на сива хартия, съ четка и сепия, лис въ перспективенъ видъ съ синъ и червенъ молив ябълки и разрѣзи отъ ябълки, портокалъ и разрѣ отъ него (съ вжгленъ, съ тебеширъ, съ жъл креда), картофи (съ сепия и синъ моливъ), кот окачено на верига (съ тебеширъ, вжгленъ и че вена креда) шишета, паници (съ мастило, т беширъ и вжгленъ), животни, разни домаш сждове, етюди въ изучване на детайли (гла крака, крилѣ отъ птици), птици (съ вжглен мастило и сепия), черепи, цвѣтя, пеперуди, об мисти, книги въ най-различни положения (синъ моливъ) чайникъ, кошница, търнокопъ, ча група домашни уреди и сѣчива, пейзажи (ча отъ улици, отъ крѣпостьта на града), длета пастелъ и зелена цвѣтна креда. Свободнит упражнения съ четка (каквито употрѣбяватъ лондонскитѣ училища) сж сжщо на голѣма почи у Кулщрунка всѣки ученикъ си има специал тетрадка за рисуване на орнаменти, съчине самостойно, слѣдъ като сж дадени нѣкои други упжтвания по стилизация и орнаменти Освѣнъ това, всѣки ученикъ отъ всѣки кур си има по единъ блокъ за скициране и по ржководството на учителя, които често излиза въ хубаво врѣме на полето и разправялъ нагле перспективнитѣ явления, скицирали свободно н блюдаваното. А за да могатъ ученицитѣ да запознаятъ съ художественитѣ начини на ск циране въ рисувателната зала сж поставени репр дукции отъ скици (пейзажи, животни) на зн менити художници. Тия репродукции служа само като упжтване на ученицитѣ въ маниер на скицирането, а не като образци за копира

Г-нъ Кулщрункъ е авторъ на едно из красно «ржководство по рисуване», което но слѣдния надсловъ: «Проектъ за единъ учеб планъ по рисуването въ австрийскитѣ народ училища, изработенъ възъ основа на сжществ ющитѣ законни изисквания и съврѣменитѣ въз гледна 1904. г. Салцбургъ. Въ това ржководств което се състои отъ двѣ части, теоретическа практическа, всѣки учитель ще намѣри прѣкрас упжтвания за обучението по рисуване по нови приеми

Мюнхенъ. На 14. юний бѣхъ пакъ въ *Мюнх* и тоя пжть, макаръ съ голѣми мжчнотии, жахъ да се промъкна въ едно реално училищ наречено Luitpolds Realschule (на името на гос ствующия принцъ-регентъ) Училището е шест класно и отговаря на нашитѣ петокласни и шест класни училища. Поради сжществуването на мн

[1]) Салцбургското педагогическо училище има, както нашитѣ, 4 курса.

[1]) Въ приложенитѣ отъ мене табели сж помѣстени нѣ рисунки отъ разнитѣ пет. курсове на Салцбургското пе училище.

[...]ото паралелки, рисуването се прѣподава отъ трима различни учители, и тримата съ различни възгледи върху начинитѣ на обучение: единиятъ се придържа строго о програмата и обучава по старитѣ приеми — прѣимуществено орнаменти и гипсъ; другиятъ е направилъ една крачка напрѣдъ съ това, че взема за образци природни прѣдмети (листя, клоне, плодове), тълкува прѣдъ ученицитѣ тѣхнитѣ форми и начива на тѣхното възпроизвеждане, рисува ги самъ на таблата и кара ученицитѣ да копиратъ нарисуваното; третиятъ е прѣдставитель на новото. Съ рискъ да изгуби службата си (както се изповѣда той прѣдъ мене) той е въвелъ «рисуването по натура», защото «старото го изживѣло и му се показало невъзможно».

Рисувателнитѣ зали на училището сж наредени споредъ най-моделнитѣ изисквания: чиновеTѣ удобни, широки и приспособени за рисуване стоешкомъ; за маловъзрастнитѣ има приспособени столчета; на три-четири мѣста сж прѣпрѣчени голѣми черни перлета, които раздѣлятъ залата на 4—5 части, доста хубаво освѣтени; прозорцитѣ, приспособени тъй, че половината имъ (долната) може да се затуля съ капаци, та освѣтлението да пада подъ жгълъ 45°, когато е нужно. Въ залитѣ забѣлѣзахъ по двѣ-три машинки,[1] съ които ученицитѣ си служеха за изостряването на моливитѣ.

Г-нъ Reuner, почитатель на «новото», дава на своитѣ ученици отъ I класъ да рисуватъ прѣимуществено прѣдмети въ двѣ измѣрения. листя, клоне (съ моливъ и бои); въ II класъ ученицитѣ рисуватъ листя и клоне (съ моливъ и бои, но оставятъ и малко сѣнки) по прѣсни (неизсушени) растения, аптечни кутийки, цвѣтя, гжби, домашни прѣдмети, разни занаятчийски сѣчива, пеперуди и пр. — повечето скицирани съ моливъ; въ III класъ, освѣнъ тия, които се рисуватъ и въ долнитѣ два класа, още: желви, змии, бръмбари, [...]ши (стъклени), птици, животни и пр. Въ IV класъ: повечето — животни, (по препарирани тѣлеса); въ V и VI сжщото — съ по-голѣма обработка на рисунката и боитѣ. Г-нъ Reuner потрѣбя и композицията, но тукъ-тамѣ само.

Вѣроятно можеше да се намѣрятъ и други училища въ Мюнхенъ, кждѣто учителитѣ по рисуване ще сж се рѣшили да прѣподаватъ «по натура», но врѣмето бѣше кратко, та трѣбваше да се бърза за другитѣ мѣста. Опжтихъ се, прочее, за *Хамбургъ*.

Минахъ прѣзъ *Липиска* и прѣстояхъ нѣколко часа въ тоя градъ, но отъ свѣдѣнията, които събрахъ, се оказа, че тукъ обучението още върви постарому, та продължихъ пжтя си по-нататъкъ. На 17. юний стигнахъ въ града *Хале* (Прусия) на рѣката Заала. Хале се слави съ своя старъ университетъ и добрѣ наредени училища.[2] Тукъ имахъ случай да посѣтя едно Knabenmittelschule (мжжко срѣдно училище), находяще се въ улица «Charlottenstrasse», и да хоспитирамъ въ него два дена.

Учительтъ по рисуване въ това училище, г-нъ H. Goritz, е свършилъ Берлинското Kunst-Schule и е слѣдвалъ освѣнъ това единъ годишенъ курсъ при сжщото училище, за да се подготви за учитель въ срѣднитѣ училища. Макаръ и новакъ въ учителския занаятъ, личеше си, че бѣше добрѣ подготвенъ за него; а благостьта на характера, естественото му добро разположение на духа и добритѣ обноски съ ученицитѣ, му подпомагатъ и осигуряватъ единъ блѣскавъ успѣхъ въ бждеще. Г-нъ Гьорицъ ржководи и единъ подготвителенъ учителски курсъ: подготвя основнитѣ учители отъ града Хале въ новитѣ начини на обучение по рисуването.

Училището има 9 класа, които се четатъ обратно: 9-ия класъ е нашето I-во отдѣление, а I-ия тѣхенъ класъ е нашия пети (гимназиаленъ). Въ първитѣ три учебни години, т. е. IX, VIII и VII класъ (I, II и III отдѣление наше) обучението се води отъ самитѣ учители на отдѣленията и има прѣимуществено илюстративенъ и импресионистически характеръ. ученицитѣ рисуватъ «свободно» прѣдметитѣ, съ които се запознаватъ при прѣдметното обучение и илюстриратъ разказитѣ. Въ четвъртата година обучението по рисуване влиза въ ржцѣтѣ на специалния учитель. До четвъртата година ученицитѣ рисуватъ въ собственитѣ си отдѣления, а послѣ въ специално наредена зала. Послѣдната е много

Обр. № 2

[1] Машинката наречена «Bleistiftschärf Maschine Jupiter» е [...] отъ фабриката Gulie & Harbek, въ Hamburg [...] и практични сѫ, особно за геометрическа работа въ [...]ситѣ, е врѣголѣма.

[2] Въ Хале имахъ случай да посѣтя едно училище, което по своята архитектура и вѫтрѣшно приспособление прѣдставя изключение [...] Поради красотата му, много [...] го посочватъ съ името «Das Schulhaus als Kunstwerk» (Училището като художествено произведение). Дѣйствително, това училище е едно художествено произведение и вѣроятно нѣма равно на себе си въ цѣла Европа. Училището се намира въ улица «Friedenstrasse».

добрѣ приспособена за рисуването по натура: чиноветѣ сѫ удобни и иматъ отдѣлни столчета за сѣдане. Къмъ всѣки чинъ сѫ приспособени подставки за поставяне на рисуемия моделъ, който бива за всѣки ученикъ отдѣленъ. (Гл. обр. № 2). Въ залата има три рисувателни табли, нѣколко долапа за съхранение на рисункитѣ и нѣколко — за моделитѣ, които, споредъ както ми каза учительтъ, сѫ по-вечето доставени (подарени) отъ самитѣ ученици. Какви прѣдмети влизатъ като модели? — Всевъзможни домашни прѣдмети, като лампи, кани, саксии, свѣщници, тенджерки, легенчета, сѣкирки, лопатки и пр. и пр.; слѣдъ това препарирани птици и животни; фризи (порцеланови или стъклени квадратни плочи съ фигури по тѣхъ), пеперуди, грижливо поставени въ стъклени рамки всѣка една отдѣлно; бръмбари, сѫщо въ рамки; изсушени листя; миди, черупки отъ охлюви; вази, стомни и други глинени издѣлия; тапицерски хартии съ разни украшения по тѣхъ; матерiи съ шарки и пр. и пр. — прѣдмети, заимствувани отъ всѣкидневния животъ.

Въ VI и V класъ (наши IV-то отдѣление и I класъ) ученицитѣ рисуватъ природни и изкуствени прѣдмети, но отъ паметь, слѣдъ като прѣдметътъ бѫде показанъ отъ учителя и слѣдъ като е водена беседа върху характернитѣ особености на прѣдмета по форма и цвѣтъ. Освѣнъ това, ученицитѣ отъ тия два класа, както и отъ послѣдующитѣ, се упражняватъ въ илюстриране на разкази. И едната и другата работа се извършва само съ вѫгленъ и цвѣтни креди върху проста сива обвивна хартия (на голѣмина 40 на 30 см.). Рисункитѣ сѫ обикновено голѣми и изобразяватъ само профила на прѣдметитѣ [1])

Въ VI класъ (IV отдѣление) е рисувано: слива, пъпешъ, огледало (елипсовидна форма), очила, яйце, лъжица, жълъдъ, круша, ябълка, обрачъ, топка, часовникъ (будилникъ), колело (съ спици), сърпъ, тетрадка, саксия (съ цвѣте), разни пликове (съ и безъ печати, восъкъ и марки). Слѣдъ това рисунки по въображение, рисувани обикновено у дома: картина изобразяваща море (една ладия, планина и мѣсецъ сѫ изобразени вѫтрѣ), ладия плува въ морето нощно врѣме (звѣзди се виждатъ по небосклона), военень корабъ въ развълнувано море, солдати на лагеръ, селска кѫща и дворъ. Най-сетнѣ рисунки, илюстриращи нѣкой разказъ.

Рисункитѣ сѫ удовлетворително изпълнени.

Въ тоя класъ присѫтствувахъ само на единъ урокъ. Ученицитѣ илюстрираха единъ разказъ отъ своята читанка за единъ пѫтешественикъ, който отишълъ въ Африка и тамъ насмалко щѣлъ да бѫде изяденъ отъ единъ лъвъ, ако не се билъ досѣтилъ да се скрие задъ едно дърво и да го убие. Илюстрирането ставаше бърже, ученицитѣ работиха съ голѣма радость.

Въ V класъ (нашъ I) е рисувано пъпешъ (и други плодове), сѣкира, трионъ, пила, клещи,

[1]) Перспективното изобразяване на прѣдметитѣ се започва въ IV класъ (нашъ V кл.)

ножици, вилици, ножъ, ножчета, поливални
(съ цвѣтни украшения по него), триивѣт
пруски гербъ, байрякъ, чукъ, сатъръ (за к
цане месо), показалецъ на пѫтищата (конто
срѣщатъ по кръстопѫтищата навредъ въ Европ
вила, гребло, коса, лейка, лопата, свърде
вило, помпа (за вода), войнишка трѫба, пуш
сабя, ученически каскети, булка, подкова, три
гълникъ (линеалъ), огледало, жълъдъ, гардеро
линеалъ, мелница за кафе, хвърчило, музика
инструменти и пр. Всичко е рисувано отъ
меть, слѣдъ като е наблюдаванъ прѣдмета.
сѫщо и илюстративни рисунки, но по-малко
VI класъ.

Начинътъ на постѫпването въ работата е об
съ оня за VI класъ.

Въ IV класъ (нашия II) ученицитѣ рисува
най-първо листя (изсушени) — съ и безъ ко
тури (сирѣчь нѣкои отъ тѣхъ сѫ рисувани
право съ четка, безъ прѣдварителна контур
и съ отенъкъ отъ различнитѣ годишни врѣме
пеперуди (пакъ въ двѣ измѣрения), книги и
тийки въ перспективенъ видъ. Рисункитѣ
изпълнени удовлетворително; рисувателенъ
териалъ: *моливъ*, сива и бѣла хартия, водни б
Въ тоя класъ ученицитѣ пакъ илюстриратъ р
кази, като си служатъ само съ споменатия р
сувателенъ материалъ.

Въ III класъ (нашия III) е рисувано: кни
съ корици (въ различно положение) шокола
пакети, хърсени кутии, перали (отворени,
творени, полуотворени), цвѣтя — всичко по
тура и въ перспективенъ видъ, съ широ
нахвърляне на сѣнкитѣ. Илюстративното рисува
изчезва. Рисувателниятъ материалъ е бѣла
сива хартия, моливъ, водни бои, вѫгленъ. Ка
въ прѣдшествуюшия, тъй и въ тоя класъ, вс
ученикъ работи по отдѣленъ моделъ, който
намира прѣдъ него. Учительтъ ходи изъ меж
ученицитѣ и посочва грѣшкитѣ, но не попра
освѣнъ на най-слабитѣ.

Въ II класъ (нашия IV) — разграничение
прѣдшествуюшия материалъ и по-голѣмо с
вършенство въ изработката: саксии съ цвѣ
цвѣтя отдѣлно, череши, шишета съ етикет
рѫпички, трѣвки (грижливо нарисувани само
четка), гърнета, и пр.

Въ I класъ (нашия V), сѫщия материа
разширенъ въ смисълъ на по-голѣмо съвърше
ство въ перспективното рисуване и въ улучва
на цвѣтнитѣ тонове.

Учительтъ намѣри за нуждно да ми обясн
че това, което сега рисуватъ ученицитѣ, с
всѣмъ не е тъй, както би трѣбвало да бѫде
ученицитѣ отъ по-горнитѣ класове би трѣбва
да рисуватъ по трудни нѣща, но обучение
по рисуване по новитѣ приеми въ това училищ
е почнало едва отъ двѣ години насамъ, та дру
яче не може и да бѫде.

Г-нъ Гьоритцъ бѣ тъй любезенъ да ме снаб
съ една колекция отъ рисункитѣ на своитѣ у
ници отъ разнитѣ класове, и да ми даде нѣк
и други крайно полезни за моята цѣль свѣдѣн

ю. юний азъ бѣхъ вече въ *Хамбургъ*, край-
очка на моето пжтуване. Въ тоя градъ
твува (отъ 10 години) едно «учителско
тво, което се грижи за художественото
ание,» и което се е прославило въ цѣла
я по своята крайно плодотворна работа.
ството е издало на свои срѣдства до сега
о съчинения върху новитѣ течения въ
ята на художественото възпитание на
ството, а отъ миналата година насамъ
да издава крайно интересното списание
ogische Reform» Прѣдседатель на това
тво е извѣстниятъ работникъ на полето
ожествено-педагогическата литература G.
учитель въ едно хамбургско основно
це, находяще се въ Methfesselstrasse № 53.
ъ пристигането си въ Хамбургъ, азъ по-
ъ г-на Гьотце, намѣрихъ го, и взехъ
нимитѣ свѣдѣния: въ кои училища бихъ
да видя най-много отъ онова, което ме
суване. Веднага слѣдъ това се явихъ при
инспекторъ на хамбургскитѣ основни
а, който ми даде единъ откритъ листъ,
то изрично се заповѣдваше на главнитѣ
(на тия училища, които азъ бѣхъ зав-
е искамъ да посѣтя) да ми покажатъ
което бихъ пожелалъ въ свързка съ
ието по рисуване.
одзрение на това писмо и на помощьта
Гьотце, можахъ да се запозная основно
ода на обучението по рисуване, вла-
за сега въ всичкитѣ хамбургски народни
а
казанието на г-на Гьотце азъ хоспити-
лавно въ училището, находяще се на
str. № 7. Главниятъ учитель на това учи-
г-нъ Fridrich, бѣ повече отъ любезенъ
е и ми даде възможность да прослѣдя
етодъ на обучението и да присжтствувамъ
единъ урокъ въ всѣко отдѣление
бургскитѣ народни училища иматъ 7 класа,
по курса си, се равняватъ на нашитѣ
отъ трикласни училища. Послѣдниятъ
а за рисуване, изработена отъ хамбург-
училищенъ синодъ прѣзъ 1903. година,
ака:

исуване съ свободна ржка.

Обучението по рисуване трѣбва да направи уче-
способни да наблюдаватъ *природата и прѣдмет-
ъ околната околность* по форма и цвѣтъ и на
ото да изобразяватъ просто и ясно.

[illegible] курсъ (I, II, III учебни години)
прѣдмети изъ кржгозора на ученицитѣ бждатъ
по наблюдение и отъ паметь. [illegible]
[illegible] отъ обучението.

[illegible] курсъ (IV и V учебни години) Рисуването по
[illegible] прѣдмети. Рисуването *по паметь* [illegible]

[illegible] прѣдмети [illegible]
[illegible] Но самитѣ прѣдмети не се [illegible]
[illegible] въ улучване на боитѣ въ свободни [illegible]
[illegible], безъ прѣдварителна контура.

[illegible] курсъ (IV и VII учебни години). [illegible]
[illegible] прѣдметътъ [illegible]
[illegible]

[illegible] въ *улучване* на боитѣ [illegible]
[illegible] въ скициране

Образци [illegible], домашни сждове, части отъ училищния домъ, естествени прѣдмети.

Б. *Линейно рисуване.*

Цель. Обучението трѣбва да развие пространствената изобразителна способность на ученицитѣ и да ги упражни въ чисто и точно чертане и умѣстно употрѣбление на линията [illegible] перо.

Забѣлѣжка. Първитѣ 5 учебни години нѣматъ линейно рисуване.

VI год. Рисуване (чертане) на геометрически форми и построявания.

VII год. Проектиране на прости тѣла, призма, кубъ, пирамида и срѣзи отъ тѣхъ.

[illegible] прости прѣдмети (столове, табуретки) въ даденъ мащабъ [illegible].

Споредъ тоя учебенъ планъ и споредъ онова, което видѣхъ въ първитѣ три години на обучението, или по-право — до второто полугодие на III-та година, дѣцата рисуватъ прѣдмети отъ своята околность *отъ паметь* и *наблюдение*. Послѣдното трѣбва да се разбира така, че ученицитѣ наблюдаватъ прѣдмета, схващатъ неговата форма и неговия цвѣтъ и слѣдъ това го рисуватъ *отъ паметь*. Рисуването става съ вжгленъ, тебеширъ, моливъ и цвѣтни креди върху табла, плоча, хартия и пр.

Отъ второто полугодие на III-та учебна година, когато ученицитѣ биватъ и физиологически и психологически по-подготвени, да да се подложатъ на едно по-систематично обучение въ схващане формата и цвѣта на прѣдметитѣ и тѣхното прѣдаване, рисуването добива други видъ.

Въ началото ученицитѣ рисуватъ извѣстна форма, взета отъ природенъ прѣдметъ, и правятъ свободни упражнения, докато научатъ да рисуватъ тая форма доста сполучливо. Слѣдъ това се търсятъ прѣдмети изъ природата и околния миръ, въ които се съзира сжщата форма, и се рисуватъ. Сжщата тая форма се употрѣбява за съставяне на орнаменти, които ученицитѣ самостоятелно съчиняватъ.

Първата форма, която изучаватъ дѣцата, е *елипсовидната форма*[1]). Тая форма е отличителниятъ образъ на много прѣдмети, близко познати на дѣцата: слива, лимонъ, стъклата на очила, плода на дрънка, синъ патладжанъ, орѣхъ, елипсовидни огледала, акациени и други листа и пр. Ученикътъ не знае, че рисува нѣкаква абстрактна геометрическа линия — елипса, а — образа на слива, лимона и пр.

За да се научатъ ученицитѣ да рисуватъ правилно, бързо и съ леснота тая форма, хамбургскитѣ учители постжпватъ по слѣдния начинъ: учительтъ показва на ученицитѣ прѣдмети, въ които се съзира типичната форма и събужда въображението имъ да търсятъ други тѣмъ познати прѣдмети съ сжщата форма. Когато ученицитѣ схванатъ отличителнитѣ особености на формата, единъ или двама отъ тѣхъ я нарисуватъ на таблата. Ако се погрѣшно нарисува я, другаритѣ

[1]) Споредъ [illegible] [illegible] най-първата линия, [illegible] рисува свободно и лесно [illegible] [illegible] образа на [illegible] — съ [illegible]

добрѣ приспособена за рисуването по натура: чиноветѣ сѫ удобни и иматъ отдѣлни столчета за сѣдане. Къмъ всѣки чинъ сѫ приспособени подставки за поставяне на рисуемия моделъ, който бива за всѣки ученикъ отдѣленъ. (Гл. обр № 2). Въ залата има три рисувателни табли, нѣколко долапа за съхранение на рисункитѣ и нѣколко — за моделитѣ, които, споредъ както ми каза учительтъ, сѫ по-вечето доставени (подарени) отъ самитѣ ученици. Какви прѣдмети влизатъ като модели? — Всевъзможни домашни прѣдмети, като лампи, кани, саксии, свѣщници, тенджерки, легенчета, сѣкирки, лопатки и пр. и пр.; слѣдъ това препарирани птици и животни; флизи (порцеланови или стъклени квадратни плочи съ фигури по тѣхъ), пеперуди, грижливо поставени въ стъклени рамки всѣка една отдѣлно; бръмбари, сѫщо въ рамки; изсушени листя; чини, черупки отъ охлюви; вази, стомни и други глинени издѣлия; таписерски хартии съ разни украшения по тѣхъ; материи съ шарки и пр. и пр. — прѣдмети, заимствувани отъ всѣкидневния животъ.

Въ VI и V класъ (наши IV-то отдѣление и I класъ) ученицитѣ рисуватъ природни и изкуствени прѣдмети, но отъ паметь, слѣдъ като прѣдметътъ бѫде показанъ отъ учителя и слѣдъ като е водена бесѣда върху характернитѣ особности на прѣдмета по форма и цвѣтъ. Освѣнъ това, ученицитѣ отъ тия два класа, както и отъ послѣдующитѣ, се упражняватъ въ илюстриране на разкази. И едната и другата работа се извършва само съ вѫгленъ и цвѣтни креди върху проста сива обвивна хартия (на голѣмина 40 на 30 см.). Рисункитѣ сѫ обикновено голѣми и изобразяватъ само профила на прѣдметитѣ. [1])

Въ VI класъ (IV отдѣление) е рисувано: слива, пъпешъ, огледало (елипсовидна форма), очила, яйце, лъжица, жълъдь, круша, ябълка, обручъ, топка, часовникъ (будилникъ), колело (съ спици), сърпъ, тетрадка, саксия (съ цвѣте), разни пликове (съ и безъ печати, восъкъ и марки). Слѣдъ това рисунки по въображение, рисувани обикновено у дома: картина изобразяваща море (една ладия, планина и мѣсецъ сѫ изобразени вѫтрѣ), ладия плува въ морето нощно врѣме (звѣзди се виждатъ по небосклона), военнъ корабъ въ развълнувано море, солдати на лагеръ, селска кѫща и дворъ. Най-сетнѣ рисунки, илюстриращи нѣкой разказъ.

Рисункитѣ сѫ удовлетворително изпълнени.

Въ тоя класъ присѫтствувахъ само на единъ урокъ. Ученицитѣ илюстрираха единъ разказъ отъ своята читанка за единъ пѫтешественикъ, който отишълъ въ Африка и тамъ насмалко щѣлъ да бѫде изеденъ отъ единъ лъвъ, ако не се билъ досѣтилъ да се скрие задъ едно дърво и да го убие. Илюстрирането ставаше бърже, ученицитѣ работиха съ голѣма радость.

Въ V класъ (нашъ I) е рисувано: пъпешъ (и други плодове), сѣкира, тритонъ, пила, клещи, ножици, вилици, ножъ, ножчета, поливалн[ица] (съ цвѣтни украшения по него), трицвѣтн[ия] пруски гербъ, байрякъ, чукъ, сатъръ (за к[ъл]-цане месо), показалецъ на пѫтищата (които [се] срѣщатъ по крѫстопѫтищата навсѣкѫдѣ въ Европ[а]), вила, гребло, коса, тейка, лопата, свърдел[ъ], шило, помпа (за вода), войнишка трѫба, пуш[ка], сабя, ученически каскети, будка, подкова, три-гълникъ (линеалъ), огледало, жълъдь, гардероб[ъ], линеалъ, мелница за кафе, хвърчило, музикал[ни] инструменти и пр. Всичко е рисувано отъ п[а]-меть, слѣдъ като е наблюдаванъ прѣдмета. [И]-сѫщо и илюстративни рисунки, но по-малко [отъ] VI класъ.

Начинътъ на постѫпването въ работата е об[щъ] съ оня за VI класъ.

Въ IV класъ (нашия II) ученицитѣ рисува[тъ] най-първо: листя (изсушени) — съ и безъ ко[н]-тури (сирѣчь нѣкои отъ тѣхъ сѫ рисувани [на]-право съ четка, безъ прѣдварителна контур[а]) и съ оттѣнъкъ отъ различнитѣ годишни врѣм[ена], пеперуди (пакъ въ двѣ измѣрения), книги и [ку]-тийки въ перспективенъ видъ. Рисункитѣ [сѫ] изпълнени удовлетворително; рисувателенъ [ма]-териалъ: моливъ, сива и бѣла хартия, водни бо[и]. Въ тоя класъ ученицитѣ пакъ илюстриратъ р[аз]-кази, като си служатъ само съ споменатия р[и]-сувателенъ материалъ.

Въ III класъ (нашия III) е рисувано: кни[ги] съ корици (въ различно положение) шокола[дови] пакети, дървени кутии, ненали (отворени, з[а]-творени, полуотворени), цвѣтя — всичко по н[а]-тура и въ перспективенъ видъ, съ широ[ко] нахвърляне на сѣнкитѣ. Илюстративното рисува[не] изчезва. Рисувателниятъ материалъ е билъ [:] сива хартия, моливъ, водни бои, вѫгленъ. Как[то] въ прѣдшествующия, тъй и въ тоя класъ, всѣ[ки] ученикъ работи по отдѣленъ моделъ, който [се] намира прѣдъ него. Учительтъ ходи изъ межд[у] ученицитѣ и посочва грѣшкитѣ, но не поправ[я] освѣнъ на най-слабитѣ.

Въ II класъ (нашия IV) — разграничение [на] прѣдшествующия материалъ и по-голѣмо с[ъ]-вършенство въ изработката: саксии съ цвѣ[тя], цвѣтя отдѣлно, череши, шишета съ етикет[и], рѣпички, трѣвки (грижливо нарисувани само [съ] четка), гърнета, и пр.

Въ I класъ (нашия V), сѫщия материал[ъ], разширенъ въ смисълъ на по-голѣмо съвърше[н]-ство въ перспективното рисуване и въ улучва[не] на цвѣтнитѣ тонове.

Учительтъ намѣри за нужно да ми обясн[и], че това, което сега рисуватъ ученицитѣ, с[ъ]-всѣмъ не е тъй, както би трѣбвало да бѫде. [У]ченицитѣ отъ по-горнитѣ класове би трѣбва[ло] да рисуватъ по-трудни нѣща, но обучение[то] по рисуване по новитѣ приеми въ това учили[ще] е почнало едва отъ двѣ години насамъ, та дру[г]-яче не може и да бѫде.

Г-нъ Гьоритцъ бѣ тъй любезенъ да ме сна[бди] съ една колекция отъ рисункитѣ на своитѣ у[че]-ници отъ разнитѣ класове, и да ми даде нѣк[ои] и други крайно полезни за моята цѣль свѣдѣни[я].

[1]) Перспективното изобразяване на прѣдметитѣ се започва въ IV класъ (наши V кл.).

...ю. юний азъ бѣхъ вече въ *Хамбургъ*, крайточка на моето пътуване. Въ той градъ ...твува (отъ 10 години) едно учителско ...ство, което се грижи за художественото ...зание, и което се е прославило въ цѣла ...ия по своята крайно плодотворна работа. ...ството е издало на свои срѣдства до сега ...о съчинения върху новитѣ течения въ ...та на художественото възпитание на ...ството, а отъ миналата година насамъ ...за издава крайно интересното списание: ...ogische Reform». Прѣдседатель на това ...ство е извѣстниятъ работникъ на полето ...ожествено-педагогическата литература G. ... учитель въ едно хамбургско основно ...це, находяще се въ Methlesselstrasse № 53. ...ъ пристигането си въ Хамбургъ, азъ по...ъ г-на Гьотце, намѣрихъ го, и взехъ ...димитѣ свѣдѣния, въ кои училища бихъ ... да видя най-много отъ онова, което ме ...суваше. Веднага слѣдъ това се явихъ при ...ъ инспекторъ на хамбургскитѣ основни ...а, който ми даде единъ откритъ листъ, ...то изрично се заповѣдваше на главнитѣ ...и (на тия училища, конто азъ бѣхъ казалъ че искамъ да посѣтя) да ми покажатъ ..., което бихъ пожелалъ въ свръзка съ ...нието по рисуване.

...одарение на това писмо и на помощьта ... Гьотце, можахъ да се запозная основно ...ода на обучението по рисуване, вла... за сега въ всичкитѣ хамбургски народни ...а.

...указанието на г-на Гьотце азъ хоспити...ално въ училището, находяще се на ...dstr. № 7. Главниятъ учитель на това учи... г-нъ Fridrich, бѣ повече отъ любезенъ ...е и ми даде възможность да прослѣдя ...етодъ на обучението и да присжтствувамъ ...единъ урокъ въ всѣко отдѣление.

...бургскитѣ народни училища иматъ 7 класа. ...е, по курса си, се равняватъ на нашитѣ ...и плюсъ трикласни училища. Послѣднята ...ма за рисуване, изработена отъ хамбург... училищенъ синодъ прѣзъ 1903. година, ...така:

...*ване съ свободна ржка.*

... Обучението по рисуване трѣбва да изгради уче... способни за наблюдаване *природата и предметната околность* по форма и цвѣтъ и да ...нота да изобразяватъ просто и вѣ[illegible]

...*о плана.* Долниятъ курсъ (I, II, III уч. год.). ...прѣдмети въ кржгозора на ученика ще бждатъ ...вани по *наблюдение* и *по паметь*. Всѣкакви прѣ... се и хвърлятъ отъ обучението.

...ъ курсъ (IV и V учебни години). Рисуването по ...*плоски* прѣдмети. Рисуването *по паметь* се [illegible]

...ни плоски прѣдмети, [illegible] особено [illegible] прѣдмети. По сжщитѣ прѣдмети ще се прилага ...ния въ умѣнието на боитѣ, [illegible] ...а четка, безъ прѣдварителна контура.

...курсъ (IV и VII учебни години). *Ри[illegible]* ...е се [illegible] съ прѣдаването на *[illegible]*, ...*на освѣтлението явления.*

...*ния въ гледане* на боитѣ и рисуване [illegible] ...ражденията въ скициране.

Образци: халати, домашни сждове, части отъ училищния домъ, естествени прѣдмети.

Б. *Линеарно рисуване.*

Цѣль. Обучението трѣбва да развие пространствената изобразителна способность на ученицитѣ и да ги упражни въ чисто и точно чертане и умѣстно употрѣбление на инструментите [illegible]

Забѣлѣжка. Първитѣ 5 учебни години нѣматъ линеарно рисуване.

VI год. Рисуване (чертане) на геометрически форми и построения.

VII год. Проектиране на прости тѣла, призма, кубъ, пирамиди и [illegible] тѣхъ.

Освѣнъ това [illegible] прости прѣдмети (сандъче, табуретка въ даденъ мащабъ и [illegible]).

Споредъ той учебенъ планъ и споредъ онова, което видѣхъ въ първитѣ три години на обучението, или по-право — до второто полугодие на III-та година, дѣцата рисуватъ прѣдмети отъ своята околность *отъ паметь* и *наблюдение*. Послѣдното трѣбва да се разбира така, че ученицитѣ наблюдаватъ прѣдмета, схващатъ неговата форма и неговия цвѣтъ и слѣдъ това го рисуватъ *отъ паметь*. Рисуването става съ вжгленъ, тебеширъ, моливъ и цвѣтни креди върху табла, плоча, хартия и пр.

Отъ второто полугодие на III-та учебна година, когато ученицитѣ биватъ и физиологически и психологически по-подготвени, за да се подложатъ на едно по-систематично обучение въ схващане формата и цвѣта на прѣдметитѣ и тѣхното прѣдаване, рисуването добива другъ видъ.

Въ началото ученицитѣ рисуватъ извѣстна форма, взета отъ природенъ прѣдметъ, и правятъ свободни упражнения, докато научатъ да рисуватъ тая форма доста сполучливо. Слѣдъ това се търсятъ прѣдмети изъ природата и околния миръ, въ които се съзира сжщата форма, и се рисуватъ. Сжщата тая форма се употрѣбява за съставяне на орнаменти, които ученицитѣ самостоятелно съчиняватъ.

Първата форма, която изучаватъ дѣцата, е *елипсовидната форма*[1]). Тая форма е типичниятъ образъ на много прѣдмети, близко познати на дѣцата: слива, лимонъ, стъклата на очила, плода на дрѣнка, синъ патладжанъ, орѣхъ, елипсовидни огледала, акациеви и други листя и пр. Ученикътъ не знае, че рисува нѣкаква абстрактна геометрическа линия — елипса, а — образа на слива, лимона и пр.

За да се научатъ ученицитѣ да рисуватъ правилно, бързо и съ леснота тая форма, хамбургскитѣ учители постжпватъ по слѣдния начинъ: учительтъ показва на ученицитѣ прѣдмети, въ които се съзира типичната форма и събужда въображението имъ да търсятъ други тѣмъ познати прѣдмети съ сжщата форма. Когато ученицитѣ схванатъ отличителнитѣ бѣлѣзи на формата, единъ или двама ще я нарисуватъ на таблата. Ако сж погрѣшно нарисували, другаритѣ

[1]) Споредъ възгледитѣ на хамбургцитѣ тая е най-първата линия, която дѣтето рисува свободно и лесно. Други пъкъ сж образа на кълбообразнитѣ тѣла — съ кржга.

показватъ погрѣшкитѣ и ги поправятъ. Слѣдъ това всички ученици се упражняватъ въ рисуване на формата едновременно.

Всѣки ученикъ има по единъ картонъ-блокъ, голѣмъ 33 на 25 с-метра; на четиритѣ крайща на тоя блокъ има залѣпени платънца, около 3—4 с-метра, които сж свободни (незалѣпени) отъ едната страна, за да може да се пъхне въ тѣхъ рисувателниятъ листъ. Хартията за упражненията въ свободно рисуване е сиво-жълта и много проста. Ученицитѣ рисуватъ съ вжгленъ и тебеширъ. Всѣки ученикъ има по едно парцалче (отъ платно) за изтриване. Тѣлото при рисуването трѣбва да бжде изправено и лактитѣ никакъ да не се допиратъ до чина.

на ученицитѣ; послѣднитѣ я критикуватъ сочватъ грѣшкитѣ и. Изтриватъ тогава в нарисуваното и правятъ второ упражнени сжщия начинъ. Учительтъ посочва прѣдъ всич ученици най-добритѣ рисунки, или пък важда ученици да посочатъ сами най-добр най-несполучливитѣ.

Китката на ржката не се извива при р нето никакъ, а запазва се едно и сжщо жение, което зависи отъ посоката на фор която се рисува. *За правило* трѣбва да бжде ката да взема такова положение, щото ширътъ, или вжгленътъ да бжде винаги пендикуляренъ къмъ посоката (положение рисуемата форма).

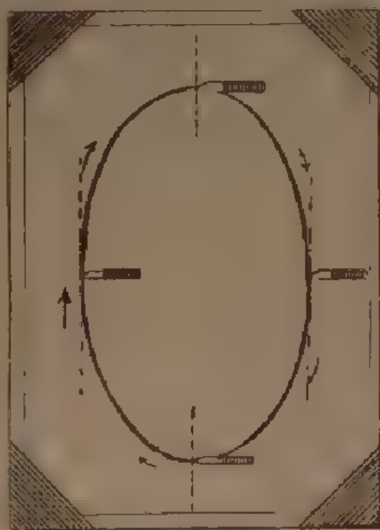

Обр. № 3.

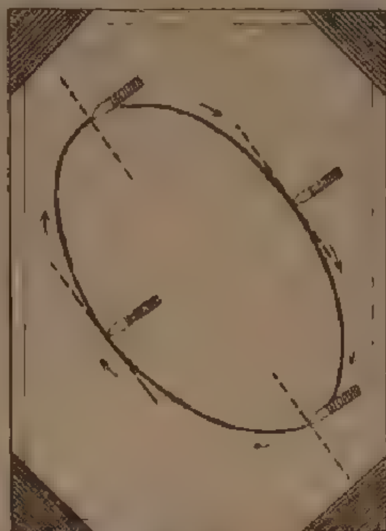

Обр. № 4.

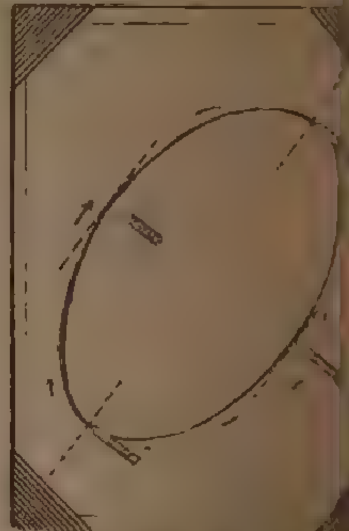

Обр. № 5.

Учительтъ съобщава на ученицитѣ, че ще се рисува формата на сливата, да кажемъ, въ отвѣсно положение. Всички ученици поставятъ ржката си въ срѣдата отъ лѣва страна на листа, като държатъ тебешира, или вжглена успоредно съ хоризонталнитѣ страни на блокчето (гл. обр. №№ 3, 4, 5 и 6) и при това тъй, че тебеширътъ да бжде подпрѣнъ отдолѣ само отъ палеца, отгорѣ — отъ показалеца и срѣдния пръстъ, а двата крайни пръста да сж свободни и едвамъ да се допиратъ до рисувателния листъ.

Подъ такта на учителя ученицитѣ обикалятъ само по листа, рисувайки мислено¹), безъ да допиратъ вжглена до хартията, като внимаватъ да насочатъ движението на ржката добрѣ, съотвѣтно съ рисуемата форма; слѣдъ това, когато чуятъ думата «теглете!», изведнажъ изобразяватъ формата, като обикалятъ докато сполучатъ да я направятъ добрѣ (Погрѣшкитѣ се поправятъ по-сетнѣ съ парцалчето). Рисуването става умѣрено, свободно, безъ принуждение. Всички ученици издигатъ блоковетѣ, учительтъ избира най-несполучливата рисунка и я показва

¹) Много често учительтъ изправя ученицитѣ да рисуватъ формата въ въздуха.

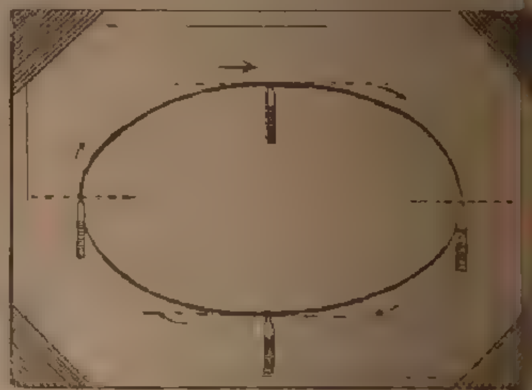

Обр. № 6.

Третиятъ пжтъ учительтъ изисква отъ у цитѣ по-голѣмо внимание въ изобразяване на мата. Слѣдъ това ученицитѣ изпълкатъ фо съ прави линии, свободно теглени, които б хоризонтални, отвѣсни, наведени — какт никътъ пожелае. Това попълване обикновен съ цвѣтни крейчички, отъ които всѣки уч има прѣдъ себе си по 6, съдържащи осно цвѣтове: жълтъ, червенъ, синь и тѣхнитѣ

...и: зеленъ, портокаленъ, виолетовъ. Когато се ...ва нѣкой прѣдметъ най-първо ученицитѣ се ...жняватъ съ вжгленъ и тебеширъ, а сетнѣ ...ватъ прѣдмети съ съотвѣтна цвѣтна кредичка ...раво. (Гл. обр. № 7).

Обр. № 7.

...ченицитѣ работятъ съ видимо удоволствие: ...бодата на движението и продуктивностьта ...здаватъ прѣмного.

украшения, каквито ученицитѣ сж виждалиситурно на много мѣста. Веднажъ възприели тая идея, ученицитѣ сами даватъ ходъ на въображението си и правятъ самостоятелно най-разнообразнитѣ украшения съ добрѣ изученитѣ форми.

Слѣдъ *елипсовидната форма*, която е типична за маса прѣдмети, съ рисуването на които ученицитѣ могатъ да се занимаватъ нѣколко мѣсеци, упражненията прѣминаватъ къмъ *яйцеобразната форма*, прѣдставата за която ще се извлѣче отъ прѣдмети, познати на дѣцата като: яйце, жълдъ, кана, делва, гнѣздото на кокошкитѣ и пр. Редътъ на обучението е сѐ сжщиятъ — най-първо добро схващане на *основната форма* и нейното бързо, лесно и похватно изображаване; слѣдъ това — търсене на прѣдмети изъ природата и околния миръ съ сжщата форма и тѣхното изображаване; и най-сетнѣ — композиция на формата въ орнаментъ, при което вече се правятъ упражнения и въ комбиниране на новата основна форма съ по-старата. За III-то отдѣление сж достатъчни упражненията съ тия двѣ форми.

Слѣдъ *яйцеобразната* слѣдва формата на *капката*. Нейната форма се извлича отъ самата капка, което учительтъ ще покаже нагледно. Той ще покаже сжщо и начина на рисуването на тая форма. Не трѣбва да се забравя че всичкитѣ форми ще бждатъ рисувани на голѣмъ

Обр. № 8.

...огато учительтъ иска да упражнява учени... въ композиране на орнаменти, той имъ ...зва нагледно най-първо, че отъ всѣка форма ...е, чрѣзъ хармонично съчетание на рисунката ...итѣ, да се направятъ орнаменти — хубави

форматъ, какъвто е листътъ на блокчето. *Основната форма на капката* се срѣща въ природата у много прѣдмети, които ученицитѣ сами ще издирятъ: балонче, листа, борово дърво (изцѣло взето), цвѣта на виолетката и др.

Слѣдъ формата на капката дохожда *формата на топката* — кржгообразната форма, толкова любима на дѣцата. Упражненията съ нея сж сѫщитѣ: най-първо *основната* форма, сетнѣ животни и прѣдмети съ тая форма, и най-сетнѣ комбинации (упражнения въ композиция) на тая форма съ изученитѣ по-рано. Прѣдмети съ кржгообразна форма, добрѣ познати на дѣцата, могатъ да се намѣрать много: топка, ябълка, портокалъ, зъбеница и пр.

Прѣзъ III и IV учебна година въ нѣкои хамбургски училища, освѣнъ тия криволинейни форми се изучвать и нѣкои праволинейни, но обучението се води пакъ така, че ученикътъ да не знае, че се упражнява въ рисуване на нѣкаква абстрактна форма, а знае, че рисува формата на нѣкой близко нему познатъ прѣдметъ; така, *основната*

Обр. № 9.[1]).

форма правожгълникъ се извлича отъ плика, знаме плоча прозорецъ, основната *форма квадратъ*, сжщо отъ плика или другъ прѣдметъ съ квадратна форма.

Всичкитѣ прѣмети въ III и IV година се рисуватъ само въ двѣ измѣрения (въ профилъ).

Въ V-та учебна година въ хамбургскитѣ основни училища се започва «рисуване по натура», но прѣдметитѣ биватъ рисувани пакъ въ двѣ измѣрения. Най-много упражнения се правятъ за рисуване на листя, като при това се пази една система въ прѣминаване отъ по-прости къмъ по-сложни листни форми, докато се прѣмине къмъ клончета съ листя. При това, първитѣ упражнения се правятъ изключително

съ вжгленъ, а послѣ вече се пристжпя рисуване съ бои, но не направо, а съ пр... ригелна контура, нарисувана твърдѣ гъ... моливъ. Обучението най-първо бива класно, всичкитѣ ученици работятъ се единъ и ... листъ, чиято форма изучватъ. Учитель... старае само, щото ученицитѣ да схванатъ ... типичната форма, която винаги може да ... гради въ извѣстна праволинейна или кри... нейна фигура: тржгълникъ, провожгъ... ромбъ, петожгълникъ, елипса, кржгъ и ... всичкитѣ понятия за формата. За посок... контурнитѣ линии, за жилкитѣ и пр. се ... самитѣ ученици съ подходещи въпроси. С... като ученицитѣ се привикнатъ да схва... сами формитѣ, даватъ имъ се отдѣлни ... които стоятъ окачени тъкмо срѣщу тѣх...

една специална приспособена за тая цѣль ... чина дъсчица, та да може моделътъ да сто... нага отвѣсно прѣдъ ученика.

Въ VI учебна година (нашия II клас... започва *релефното изображение* на прѣдме... т. е. започватъ се първитѣ упражнени... поставяне на сѣнкитѣ и свѣтлинитѣ, които дават релефность на рисунката. При това, ... метитѣ биватъ рисувани пакъ въ профилъ, ... перспективни съкращения: едва къмъ кр...

[1]) Тѣзи двѣ фотографически снимки сж от... сто и що основно училище, въ което рисуването ... и зава отъ нѣколко мѣсеца по новия методъ.

...та година се започва прѣдаването и на ...ктивнитѣ явления, и то повечето при рисува... прѣсни цвѣтя, трѣви, клончета и листя. ...ъ тая година ученицитѣ работятъ пакъ ...ленъ, когато изобразяватъ прѣдмети, и съ ... бои, когато рисуватъ цвѣтя. Прѣдметитѣ ...суватъ въ голѣмъ масщабъ и сѣнкитѣ и ...итѣ сж поставени широко. Рисувани сж: ...ъ, делва, широко шише, гърнецъ, ваза, ... буре, голѣми листя, цвѣтя (лале, минзу... ...атинка, зюмбюлъ, роза, и пр.)

...VII учебна година упражненията сж отъ ... родъ, само изпълнението бива по-худо...вно. При това, тука вече се започва рисува... прѣдметитѣ въ перспективенъ видъ, при ... ученицитѣ работятъ на групи и всѣки ... това, което вижда отъ поставения моделъ. ...ъ горѣпоменатитѣ прѣдмети, ученицитѣ ...тъ птици и животни (по препарирани ...).

...зъ врѣмето, когато посѣщавахъ учили... ученицитѣ отъ шестата и седмата учебна ... (II и III кл. наши) рисуваха изключително ... и трѣви. Всѣки ученикъ имаше прѣдъ себе ...ичка съ цвѣте и рисуваше това, което ..., нѣкои отъ тѣхъ рисуваха образцитѣ на ...итѣ, които сѣдатъ прѣдъ тѣхъ, тъй като ...итѣ сж поставени на специална подставка, ...о видѣхме въ училищата въ града Хале. ...то ученици работѣха съ бои, слѣдъ като ...иха контурата, но имаше и мнозина, които ...ха направо съ четката.

...абѣлѣзване е, че хамбурци отричатъ ... отъ ония упражнения (при рисуване ...дмети въ три измѣнения) въ скициране, ...ито не се поставятъ изведнажъ сѣнкитѣ ...линитѣ и казватъ, че ученикътъ трѣбва, ...домъ почне «да рисува по натура», да ... сѣнкитѣ и свѣтлинитѣ и да ги прѣдава, ...о иначе той не може да сжди за вѣр... ...а на своята рисунка.

...щото нѣщо е и въ Америка, кждѣто сега ...ъпросъ, дали трѣбва да се рисуватъ кон... ...или трѣбва да се почне направо съ по... ...е на сѣнкитѣ.

...ленътъ и цвѣтнитѣ креднчки сж на голѣма ... въ хамбургскитѣ училища. Тебеширътъ ... така бива много често употрѣбяванъ за ...нения въ свободно рисуване.

... Фридрихъ, главниятъ учитель на учили...въ което хоспитирахъ, има любезностьта да ...ди съ една колекция ученически рисунки, ...ято може да се просъди цѣлиятъ методъ ...ението по рисуването въ хамбургскитѣ на... ...седмо-класни училища (7 отдѣления).

...ънъ въ училището на г-на Фридриха, азъ ... случай да присжтствувамъ въ врѣме на ...ане и въ други училища, но обучението ... сжщия характеръ.

...тихъ сжщо училището, находяще се на ...smarkt, наречено Stiftungs-Realschule, въ ...учитель по рисуване е Chr. Schwartz, авторъ ...оводството «Neue Bahnen». Г-нъ Шварцъ има любезностьта да ми покаже своя начинъ на обучение, който не се различава отъ оня въ другитѣ хамбургски народни училища, и който азъ прѣдадохъ въ общи черти. Салонътъ за рисуване на г-нъ Шварца бѣ много скромничъкъ, по рафтоветѣ му се виждаха прѣгрупани: саксии, грънци, шишета, препарирани птици, мл. животни, риби, мостри отъ тапицерски хартии, фаянс. Въ срѣдата на стаята личатъ препарирани птици, окачени на конецъ.

Ученицитѣ рисуватъ на дъски, върху които прикрѣпватъ съ гвоздейчета рисувателната хартия. Чиноветѣ сж височки и много-малко полегати; ученицитѣ рисуватъ прави и седнали.

При г-на Шварца хоспитирахъ единъ часъ въ V класъ (I нашъ).[1] Прѣди да започне часътъ нѣколцина ученици наредиха дъскитѣ и рисувателнитѣ листове, още прѣди да влѣзатъ ученицитѣ. Ще се рисува *бршлянов листъ*. Учительтъ показа единъ листъ и чрѣзъ въпроси и разказъ изтъкна всички особености, които характеризиратъ бршляновия листъ. Ученицитѣ рисуваха най-първо съ тебеширъ върху сива обвивна хартия и попълниха съ цвѣтни креди, които смѣсватъ (натриватъ една въ друга), за да получатъ потрѣбния тонъ. Тая рисунка се счита само като упражнение въ формата и цвѣта. Учительтъ прибра рисункитѣ и раздаде бѣли листи. Тоя пжть той поиска отъ ученицитѣ да съчинятъ по единъ орнаментъ въз основа на изучената форма на бршляновия листъ; по-прѣди той имъ показа какъ можемъ да построимъ единъ осмоъгълникъ (дѣто ученицитѣ ще помѣстятъ орнамента) практически безъ да употрѣбяваме никакви спомагателни срѣдства. Въ нѣколко минути ученицитѣ нарисуваха въ своя осмоъгълникъ орнаментъ, всѣки споредъ фантазията си. Нѣкои отъ рисункитѣ бѣха доста сполучливи. Главното нѣщо тукъ е, че се дава свобода на *ученика само да твори*.

Въ IV класъ г-нъ Шварцъ започва рисуване отъ натура по наблюдение; въ III, II и I взе прѣимуществено перспективното изображение на прѣдметитѣ, съ вжгленъ и бои.

Въ Хамбургъ имахъ случай да присжтствувамъ и на единъ урокъ по моделиране, държанъ отъ г-на Гьоце въ неговото отдѣление (трето). Дѣцата се упражниха въ моделиране на плода «ягода». Обучението се извърши по слѣдния редъ:

Учительтъ показа на дѣцата една голѣма изтомна ягода и направи малка бесѣда върху цвѣта, формата, вкуса, опашката и пр. Слѣдъ това той каза, че ще нарисува образа на ягодата на таблата, но го нарисува умишлено, съвсѣмъ погрѣшно. Ученицитѣ посочиха грѣшкитѣ и нѣколцина станаха, та ги поправиха, докато се получи вѣрниятъ образъ на посочената въ началото ягода. Слѣдъ това той раздаде на всички ученици по единъ малъкъ картонъ, по една обвивна хартийка и по една топка (кубическа форма — 5-6 с. м. дебела) *глина*. Неописуема

[1] Училището има 9 класа.

радость облада физиономиитѣ на дѣцата въ тоя моментъ! Въ единъ мигъ малкитѣ ржчички почнаха да валятъ глината и да моделиратъ ягодата. За 5—6 минути упражнението се свърши; по-вечето отъ дѣцата бѣха направили доста сполучливо формата, като не забравили да поставятъ и листенцата при опашката на постѣнята. Учительтъ избра най-лошо направенитѣ, изложи ги на критиката на ученицитѣ; слѣдъ това взе най-добрѣ направенитѣ и ги посочи като образецъ. Веднага слѣдъ това ягодитѣ се прѣобърнаха пакъ въ обикновени топки глина, които учительтъ прибра въ класното долапче, като запази само една отъ моделиранитѣ. Слѣдъ това раздаде на всички ученици хартия (сива), тебеширъ и вжгленъ да нарисуватъ най-първо образа на ягодата отъ паметь, а слѣдъ това имъ раздаде цвѣтни крединки да попълнятъ тоя образъ съ съотвѣтнитѣ цвѣтове. Г-нъ Гьотце ми показа една малка колекция отъ моделирани прѣзъ годината прѣдмети.

Материалитѣ за рисуване въ хамбургскитѣ народни училища се снабдяватъ отъ общината и учителитѣ не срѣщатъ никакви прѣпятствия отъ къмъ тая страна, тъкмо както често у насъ, поради бѣднотията на ученицитѣ.

Слѣдъ 5-дневно прѣбиване въ Хамбургъ отпжтувахъ за Берлинъ, но тука не можахъ нищо да видя, защото лѣтната ваканция бѣше започнала.

На 26-й юний стигнахъ въ *Дрезденъ*, столицата на Саксония. Учителитѣ по рисуване въ тоя многолюденъ градъ сж основали едно дружество още прѣзъ 1888. год., цѣльта на което е да слѣди развитието на обучението по рисуване и да се стреми къмъ усъвършенствуване на това обучение. Прѣдседатель на това дружество е B. Breuil, директоръ на окржжного училище въ XIX окржгъ на града, Sedanstrasse. Г-нъ Брьойлъ ми разрѣши да хоспитирамъ въ неговото училище. Програмата за рисуването въ народнитѣ училища въ Саксония още не е промѣнена въ духа на съврѣменнитѣ изисквания, но министерството е разрѣшило да се правятъ опити по една програма, изработена отъ «Дрезденското учителско дружество на учителитѣ по рисуване», и която г-нъ Брьойлъ ми даде да прѣгледамъ. Въ нея личи много «хамбургската метода».

Вмѣсто на чинове, ученицитѣ рисуваха на обикновени маси, къмъ които сж прикрѣпени желѣзни приспособления и подставка за рисуемия моделъ. Блоковетѣ за рисуване сж специално приготвени за маса и сж така направени, че стоятъ изправени или малко наведени срѣщу ученика.

Упражненията въ рисуване на цвѣтя «по натура» тука се правятъ направо съ четка — безъ никакви прѣдварителни контури. Ученицитѣ работѣха доста сполучливо. При рисуването на цвѣтя и др. учительтъ обръща вниманието на ученицитѣ върху правилността и красотата на листната у цвѣтоветѣ, кара ги да опрѣдѣлятъ боитѣ на цвѣтята; а за да покаже по кой начинъ трѣбва да се нарисува едно цвѣте, самъ рисува на таблата подобно.

Въ 1—2 часа ученикътъ свършва своята ра-
бота и започва друга.

Най-голѣмо впечатление ми направиха сполу-
ливо рисуванитѣ плодове, цвѣтя и листя н
право съ четка.

По една щаслива случайность, дружеството
учителитѣ по рисуване има прѣзъ днитѣ на мое
прѣстояване едно събрание, на което бѣхъ по
ненъ да присжтствувамъ отъ неговия прѣдседате
г-на Брьойл'а. Засѣданието се състоя въ е
голѣма зала на единъ локалъ. Присжтствува
около 90—100 членове и членки. Единъ прѣ
давател по рисуване въ една Берлинска гим
зия държа рефератъ върху «рисуването отъ
меть». Тенденцията му бѣше да докаже,
учительтъ трѣбва да познава добрѣ типичн
форми въ природата и да умѣе да ги рису
отъ паметьта», което, споредъ него, «никакъ не
мжчно», тъй като «съ чести упражнения ржка
се навиква да рисува формитѣ тъй лесно и бър
както тя върши това, когато изобразява фо
митѣ на буквитѣ и тѣхното съчетание, кое
нѣщо, често пжти, е по-трудно отколкото да
нарисува извѣстна природна форма». Учитель
трѣбва да придобие ловкость да изобразява
нѣколко минути всичко, за което говори на у
ницитѣ въ врѣме на обучението. По тоя начи
той ще възбуди голѣмъ интересъ въ ученици
ще направи своя урокъ много нагледенъ, а
събуди още по-вече тѣхната естествена
клоность да изобразяватъ своитѣ прѣдста
Прѣподавательтъ посочи освѣнъ това и с
фигури, изобразяващи човѣшко тѣло, ко
куче и пр., направени отъ картонъ и сглобе
тъй, че членоветѣ да могатъ да се движатъ
поставятъ въ всѣко положение, при което
вѣкътъ или животното добиваха различни по
жения, каквито учительтъ би искалъ да да
за рисуване. Тия интересни картони — живо
биха били наистина отъ голѣма полза при пр
метното обучение и рисуването. Въ разстоя
на 5—6 минути прѣподавательтъ постави коть
въ различни положения: легнала, приготвила
да лови мишка, протегната (издига си гърб
разярена, тебнеща и пр. Прѣдставямъ си каква
дость би се явила въ едно отдѣление, ако кар
нитѣ, употрѣбявани сега, биха се замѣнили
тия приспособления за прѣдставяне разни моме
изъ живота и характера на извѣстно живот

Въ Дрезденъ-Плауенъ[1]) се намира Дрезд
скиятъ Педагогически Семинаръ, кждѣто учит
по рисуване е извѣстниятъ Elsner. Не мож
да посѣтя това училище, защото годината бѣ
вече привършена, но на Берлинския конгр
имахъ случай да се запозная съ Г-на Elsne
и да видя изложенитѣ отъ него работи на не
витѣ ученици. Но за тѣхъ азъ ще дамъ обст
телствено изложение въ описанието на изло
бата на ученически рисунки, устроена отъ ко
тета на конгреса въ залитѣ и коридоритѣ
Бернския университетъ.

[1]) Една часть отъ града Дрезденъ

рьойлъ, директорътъ на посѣтеното отъ ... леньско народно училище, ми обѣща да ... ги прѣзъ тая година рисунки отъ него- ... вище, слѣдъ като се състои изложбата ... ески рисунки отъ цѣла Саксония, която ... на Спасовдень прѣзъ 1905. година.

... а Дрезденъ се завърши моята обиколка. ... оето видѣхъ и което може да има из- ... интересъ за ония, що боравятъ съ обу- ... по рисуване, азъ го изложихъ, ще при- ... , че общото мое впечатление отъ оби- ... и е това, че навредъ се правятъ опити, ... ъ града Хамбургъ може да се забѣ- ... о добро разбиране на работата, една ... ность, една система въ обучението. Хам- ... к схванали най-сѫщественото и сѫ го ... вирали както трѣбва.

II.

... международенъ конгресъ по рисуването.

... тивата за свикването на тоя конгресъ ... а още на първия международенъ кон- ... рисуването, който се състоя въ града ... въ врѣме на Всемирното Парижко из- ... рѣзъ 1900. год. Поради това ние смѣ- ... не би било злѣ да кажемъ нѣколко ... послѣдния.

... 1895. година, когато въ Парижъ ... и проекта за Всемирното изложение ... 00. година, «Другарското Общество на ... тѣ учители по рисуване» взело рѣ- ... откние, по случай на това изложение, ... одень конгресъ за обучението по ри-

... апелъ билъ отправенъ още тогава ... тѣ държави, чрѣзъ тѣхнитѣ главни ... тели въ изложението, и на 29. августъ, ... конгресътъ се състоялъ и въ него ... стие прѣдставители отъ Австрия, Бел- ... ария,[1]) Куба, Еквадоръ, Съединенитѣ ... Унгария, Япония, Люксембургъ, Мек- ... ания, Русия и Швейцария.

... датель на конгреса билъ г-нъ Полъ ... главенъ инспекторъ на обучението по ... въ Министерството на Народното Про- ... Проучването на разнитѣ въпроси е ... дѣлено на три секции: първата посве- ... обучението по рисуване въ общото ... ие, т. е. безъ да се досѣга до специал- ... ви приложения; втората секция работила ... ическото обучение (училища или кур- ... роени съ цѣль за една опрѣдѣлена про- ... третата изучила въпроситѣ, които сѫ ... а съ специалнитѣ училища за рисуване.

... сътъ траялъ четири дена, прѣзъ които ... вършена доста плодотворна работа. ... ва членоветѣ на конгреса съзрѣли важ-

ностьта на въпроса, който ги билъ събралъ въ Парижъ и изказали желание да се избере «*една интернационална комисия*», която да работи и слѣдъ конгреса и която да бѫде натоварена да прѣслѣдва санкционирането на приетитѣ рѣшения и да се грижи за учрѣдяването на други конгреси. Идеята била зрѣла почти у всички членове на конгреса и прѣдложението за «интернационалната комисия» било прието единодушно. Рѣшило се тая комисия да бѫде отъ 18 лица: французи и прѣдставители отъ чуждитѣ държави, избрани изъ между лицата, участвували въ конгреса.

«Постоянниятъ интернационаленъ комитетъ, казва се въ правилника му, има за задача да прѣслѣдва съ помощьта на публичнитѣ власти въ разнитѣ страни, прѣдставени на конгреса, осѫществението на приетитѣ отъ послѣдния рѣшения, да централизира всичкитѣ документи и свѣдѣния относително обучението по рисуване, да улеснява организирането на бѫдещи конгреси и да установява една връзка между тѣхъ.» За сѣдалище на тоя комитетъ, до най-близкия конгресъ, е било опрѣдѣлено сѣдалището на «Другарското Общество на Парижкитѣ учители по рисуване».

Още когато се урегждалъ правилникътъ на постоянния комитетъ, множество членове се изказали, щото бѫдещиятъ конгресъ да стане въ Бернъ, столицата на Швейцарската конфедерация. Официалнитѣ делегати отъ Швейцария приели съ благодарность прѣдложението.

Прѣзъ 1901. г (28. юлий) «Швейцарскиятъ съюзъ на учителитѣ по рисуване» въ едно свое главно събрание, държано въ Вевей, взелъ слѣдното рѣшение:

«Вслѣдствие поканата на първия интернационаленъ конгресъ по рисуване въ Парижъ, прѣзъ 1900. г., и слѣдъ като изслуша рапорта на комитета върху тоя въпросъ, събранието рѣшава:

1. Да организира най-късно въ 1904. година единъ вторъ интернационаленъ конгресъ за обучението по рисуване;

2. Да уреди по тоя случай една международна изложба на обучението по рисуване;

3. Да покани своя комитетъ да даде на тия рѣшения нужния ходъ, като прѣдставя въ всѣко главно събрание единъ рапортъ върху резултата отъ своитѣ работи.»

На 20. декемврий 1902. година се е конституиралъ организационния комитетъ на конгреса, който, въпрѣки голѣмитѣ затруднения, които срѣщналъ въ началото, е започналъ съ успѣхъ своята работа.

Прѣзъ мѣсецъ февруарий 1903. г. организационниятъ комитетъ изпратилъ до участницитѣ въ първия конгресъ и до всички, които поискали единъ апелъ за участие въ конгреса. Слѣдъ това комитетътъ започна да издава специаленъ «Бюлетинъ на втория интернационаленъ конгресъ по рисуване въ Бернъ». Въ него организационниятъ комитетъ даваше свѣдѣния за всичко, което би мѫчно да интересува бѫде-

[1]) ... рия е била прѣдставлявана отъ г-на Ив. Мркв... ... г-жа de la Fargue (живописка въ Парижъ)

щитѣ участници въ конгреса. Освѣнъ това организационниятъ комитетъ разпрати до всички записавши се участници по единъ екземпляръ отъ многоцѣнната книга. «Общи рапорти на втория международенъ конгресъ по рисуването въ Бернъ». Тая книга, съдържаща единъ отборъ отъ многобройнитѣ рапорти, изпратени до организационния комитетъ, бѣше разпратена о врѣме на конгресиститѣ, та всѣки можеше да бжде подготвенъ върху главнитѣ реферати, които щѣха да се четатъ на конгреса и съ това значително се улесни работата на последния, който имаше да разглежда толкова много въпроси.

Организационниятъ комитетъ бѣше взелъ още грижата да улесни и пжтуването и прѣбиването на конгресиститѣ въ Бернъ и Швейцария. При пристигането си въ Бернъ всѣки конгресистъ биваше посрѣщанъ на гарата отъ ученици и веднага му се намираше квартира. Сжщо, прѣди откриването на конгреса, всички пристигнали участници получиха по единъ пакетъ съ всевъзможни брошури и свѣдѣния изключително върху обучението по рисуване — по една лична карта за «право на участие въ конгреса» и по една отличителна лентичка, съставена отъ националнитѣ кольори на конгресиста и Швейцарскитѣ национални кольори.

На 2. августъ (н. с.) сутриньта, при едно стечение на голѣмо множество народъ, конгресътъ биде откритъ въ залата на Швейцарския национаненъ съвѣтъ отъ самия прѣдседатель на Швейцарската конфедерация.

Г-нъ Boos-Iogher, прѣдседатель на «Швейцарското дружество за професионалното образование», поздрави най-първо прѣдседателя на конфедеренцията, комуто прѣдложи думата.

Г-нъ Comtesse, прѣдседательтъ на конференцията, откри конгреса съ слѣдната крайно интересна рѣчь:

«Господа,

«Щастливъ се считамъ, че има да изпълня спрѣмо васъ твърдѣ приятната длъжность да ви пожелая «добрѣ дошли», и да ви прѣдамъ симпатията на федеративния съвѣтъ къмъ полезното дѣло, което сте прѣдприели.

«Азъ желая, щото тия дни, прѣзъ които вие ще сберете накупъ братски плодоветѣ на вашитѣ изучвания и опити, съ цѣль да укрѣпите обучението по рисуване и да осигурите неговото по-голѣмо разпространение, да се завършатъ съ рѣшения практични и благоприятни и които ще могатъ да бждатъ поздравени като единъ новъ прогресъ отъ всички ония, които се грижатъ за развоя на народното възпитание.

«Вие сте дошли много на брой на тоя конгресъ, и сте дошли отдалечь, безъ съмнѣние, за да подчеркнете осезателно всеобщата важность и належащата сжщность, която въпросътъ за обучението по рисуване, тъй дълго врѣме прѣнебрѣгнатъ и изоставянъ на заденъ планъ, прѣдставя въ задачата на интелектуалното усъвършенствуване на юношеството и въ приготовнието къмъ професионалния и общест[…] животъ

«Народното образование не се заключава [...] въ тѣсната трилогия: четене, писане и смѣт[…] Потрѣбно е още да се знае и рисуване, защ[…] рисуването е, прѣди всичко, писмото не само [...] великитѣ художници, но още и това на всич[…] ония, които работятъ въ нашитѣ занаяти, писм[…] на нашитѣ занаятчии, на нашитѣ дърводѣл[…] желѣзари и камънари. То е единъ необходи[…] инструментъ за всички ония хиляди юноши, [...] ито сж принудени да се заловятъ съ нѣ[…] занаятъ по-отрано, и които биватъ изненадв[…] излизайки изъ училището, отъ тежкитѣ усло[…] на професионалния животъ, отъ живота въ [...] ботилницата, отъ необходимостьта да работ[…] за насжщния. То е единъ инструментъ, б[…] който тѣхното оползотворение въ практичес[…] животъ рискува да бжде непълно, ако не и да [...] твърдѣ често компрометирано.

«Единъ отъ учителитѣ въ тая рисувател[…] наука, Г-нъ Eugène Guillaume, чиято висока [...] слуга се е проявила въ Франция чрѣзъ забѣл[…] жителни инициативи и дѣла, е могълъ съ пра[…] да каже, че обучението по рисуване е една час[…] отъ законното наслѣдство, което всѣко модер[…] общество дължи на своитѣ дѣца, каквото и [...] е тѣхното призвание.

«Той е казалъ сжщо — не можемъ да не [...] цитираме, понеже никой по-добрѣ отъ него [...] е съумѣлъ да опрѣдѣли ролата и влияние[…] което рисуването е призвано да упражни не са[…] върху професионалния животъ на занаятчи[…] и работника, но още и върху общото и ар[…] стично възпитание на една страна, върху раз[…] на вкуса въ обществото: — «Рисуването е ед[…] езикъ и, както всѣки езикъ, то си има г[…] матика. Идеитѣ, които то изразява, не б[…] могли да се прѣдадатъ чрѣзъ думи. Ника[…] комбинация съ думи не може да даде отч[…] за една форма, нито за впечатлението, ко[…] тя произвежда: сжщо както красноречието [...] поезията, а заедно съ тѣхъ и скромната про[…] иматъ нужда да се облегнатъ и се обтѣг[…] върху непамѣннитѣ правила на една единстве[…] граматика, сжщо така изкуството, въ свои[…] най-високи прояви, не може да мине безъ навѣ[…] ната основа на геометрията, върху която поч[…] еднакво рисуването на занаятитѣ.

«Рисуването изразява най-тънкитѣ схващан[…] на художницитѣ; то е изходната точка и послѣ[…] ната дума на образцовитѣ творения на живо[…] сеца, скулптора, архитекта; а въ сжщото врѣ[…] е срѣдство за съобщение и единъ инструмен[…] практиченъ за работата на занаятчията и р[…] ботника».

«Но какво да се направи, та посрѣдъ прѣтр[…] панитѣ и излишни материали на нашитѣ уч[…] лищни програми, прѣтоварени вече, рисуване[…] да получи своето подходяще мѣсто и за мо[…] да упражни своето полезно и необходимо вл[…] яние за възпитанието на нашето юношество[…]

ъ прѣдстои да разгледате и рѣшите
просъ и тая е, безъ съмнѣние, главната
оято вие прѣслѣдвате съ такава благо-
ревность; вие си спомняте, че гърцитѣ
а рисуването като необходимо за общото
ание на гражданитѣ и че тѣ бѣха го по-
въ основата на своето образование. Вие
те тѣхнитѣ традиции съ грижата да ги
ите къмъ модернитѣ условия на нашия
риаленъ животъ.

можемъ само да пожелаемъ, щото по-
а увѣнчае усилията на вашата миролю-
ойска въ тая толкова важна область на
еното възпитание.

това събрание, на което сте се стекли
огобройни, ни интересува не само по прак-
тѣ и научни резултати, на които можемъ
алѣваме. То има още и едно друго зна-
То е новъ изразъ на оная щастлива
ция, що характеризира нашата епоха и
прави щото, вмѣсто да се изолираме
чването на тия научни проблеми, да се
ъ, та се приближаваме съ мисъльта, че
бно да се групиратъ усилията на всички,
може да се дойде до общи резул-
тъ които всички биха извлѣкли полза.
динъ новъ изразъ на оная постоянно
солидарность между всичкитѣ учени,
всичкитѣ мислители, между тия, що се учатъ
що учатъ, естественъ резултатъ на един-
въ науката, далечно, но сигурно прѣд-
е за едно бъдеще, което ние, може би,
идимъ, но на което вие сте прѣдшестве-
когато цивилизованитѣ народи ще обра-
само едно общество отъ работници, рабо-
дружно въ едно дѣло, за напрѣдъка на
, за тихата еволюция на социалния и об-
шки прогресъ, и което не ще прави
обѣди, освѣнъ надъ природата, невѣже-
и варварството!

това прогресивно и прѣобразователно дѣло
ото заселване на народитѣ, чрѣзъ самона-
о и сжщо сътрудничество на хората на
и изучванията, Швейцария ще счита за
а има своето мѣсто, както ще бъде ви-
астлива да подпомага и прибира, както
въ тоя моментъ, ония, които работятъ
съ за изучването и пропагандирането на
методи, на полезни за възпитанието на
поколѣния рѣшения, и които сжществу-
порастването на интелектуалнитѣ блага
въ нашитѣ отечества, но и въ цѣлото
ество! (Бурни и продължителни рѫко-
ния!)

ъ тия думи на благопожелание и симпа-
ъ г-да делегатитѣ на втория междуна-
конгресъ по рисуване, азъ откривамъ
а!»

ъ тая рѣчь, прѣдседательтъ на конгреса
дари на оратора и на Федералния съвѣтъ
живия интересъ, който тѣ показватъ въ
отъ името на Швейцарското дружество
на учителитѣ по рисуване той пожела на при-
сжтствуващитѣ въ събранието «добрѣ дошли»

Madame Chatrousse, главна секретарка на ин-
тернационалния постояненъ комитетъ, даде отчетъ
за дѣлата на тоя комитетъ и изложи новата ор-
ганизация, прѣдложена отъ г-на L. Genoud отъ
името на Швейцарския комитетъ

Избра се бюро на конгреса, въ което влѣзоха,
като подпрѣдседатели, прѣдставители отъ всѣка
държава, официално прѣдставена. Отъ България
по право попадна г-нъ Ив. Мърквичка, [1]) дирек-
торъ на Софийското Рисувално училище.

Прѣдобѣдното засѣдание, което бѣ публично,
се закри. Слѣдъ това конгресътъ се прѣдаде на
усилена работа за разглеждане на поставенитѣ
по-горѣ въпроси. Работата си конгресътъ раз
дѣли на двѣ секции:

I Секция — Рисуването въ общото образование

II Секция — Рисуването въ специалното обра-
зование

*Първата секция имаше да се занимае и произ-
несе върху слѣднитѣ въпроси.*

1. За възпитателната роля на рисуването.

*2. Рисуването въ забавачницата (майчино учи-
лище).*

3. Рисуването въ началното училище.

*4. Рисуването въ срѣднитѣ общообразователни
училища.*

5. Рисуването въ висшето образование.

6. Подготовяне на учителски сили по рисуване.

Втората секция имаше да се занимае и про-
изнесе върху слѣднитѣ въпроси:

1. *Сжщитѣ въпроси*, който имаше и I-та сек-
ция, поради което и събранието бѣше общо за
двѣтѣ секции.

2. Организация на апрантисажи, [2]) професио-
нални курсове за чираци и работници отъ двата
пола.

3. Обучението по рисуване въ занаятчийскитѣ
и професионални училища, въ практическитѣ
индустриални училища, въ училищата за изку-
ства и занаяти; педагогика на това обучение.

4. а) Училищата за *декоративно изкуство* (при-
ложено въ индустрията) отговориха ли на онова,
което се очакваше отъ тѣхъ?

б) Какви успѣхи сж придобили тѣ чрѣзъ
своитѣ училища въ индустрията и занаятитѣ?

в) Уредба и програма на училищата за деко-
ративно изкуство.

5. За подготвянето на учителитѣ по рисуване
за специалното образование въ неговитѣ раз
лични стжпала.

6. Интернационално узаконение на знаковетѣ
и символитѣ, употрѣбявани въ рисуването.

[1]) Освѣнъ Г-нъ Мърквичка — официаленъ прѣдставитель на българското правителство, въ Бернския конгресъ взеха участие и Г-нъ Ант. Шоурекъ, професоръ въ Университета, Г-нъ Ив. Стрѣлчовъ, учитель въ Кюстендилското Педагогическо училище и пишущия настоящето.

[2]) Единъ видъ училище за практикуване въ [illegible]

Понеже работата на първата секция — рисуването въ общеобразователнитѣ училища, прѣдставя за насъ много по-голѣмъ интересъ, нежели оная на втората, ние ще направимъ единъ пообстоенъ прѣгледъ само на рефератитѣ и рапортитѣ, относещи се до рисуването въ общото обучение, а за извършеното въ II-та секция интересуващитѣ се ще иматъ случая да прочетатъ нѣщо по-обстойно, написано отъ г-на проф. Шоурека, който присжтствуваше на Бернския конгресъ и слѣдѣше съ внимание всичко онова, що се касаеше до рисуването въ професионалното образование. При това, считаме за нуждно да упоменемъ тука, че за прѣгледа, който ще направимъ на работата въ I-та секция, ще се ползуваме главно отъ изданието на конгреса: «Rapports généraux. Deuxième Congres Internationale de l'Enseignement du dessin à Berne, 2. au 6. Août 1904.», за което казахме, че бѣше изпратено ὀ врѣме на всѣки конгресистъ, мѣсецъ-два прѣди откриването на конгреса.

Въ нея книга сж помѣстени онѣя рапорти, които конгресниятъ комитетъ е намѣрилъ като най-съдържателни, най-вѣрно схващащи новитѣ изисквания на педагогическата наука за обучението по рисуване и като такива, въ които се посочватъ най-цѣлесъобразнитѣ приеми за успѣшното обучение на тоя прѣдметъ въ разнитѣ родове общеобразователни училища. При това, въ тия «общи рапорти» се даватъ резюмета на другитѣ рапорти върху единъ и сжщъ въпросъ. Споредъ свѣдѣнията, които събрахме на конгреса, до организационния комитетъ сж били изпратени повече отъ 70 написани рапорти и реферати и послѣдниятъ е ималъ възможностьта да направи единъ добъръ изборъ. Ще поменемъ още, че, поради много неудобства, рефераритѣ — даже и най-главнитѣ — не се четоха, а само нѣкои отъ референтитѣ разясниха нѣкои и други по-сжществени части отъ онова, що бѣха написали. Прѣния даже и по най-сжщественитѣ въпроси, които трѣбваше да се разрѣшатъ, не станаха много, защото почти всички конгресисти още по-рано бѣха възприели новитѣ възгледи върху обучението по рисуване. Французитѣ само, които бѣха наймногобройнитѣ на конгреса, се опитаха да докажатъ основностьта на сжществуващата още у тѣхъ система на обучение, имаща прѣимуществено геометрически и утилитаренъ характеръ, и да оборатъ новитѣ приеми, като неподходещи за обучението, но нѣмаха успѣхъ, освѣнъ между своята група, която не изпускаше случай да аплодира официалнитѣ си прѣдставители, кждѣто трѣбва и кждѣто не трѣбва. Голѣми неудобства сжществуваха още и за конгресиста, който би желалъ да си вземе нѣкои и други бѣлѣжки върху прѣнията и да прослѣди нѣкага работа на една отъ секциитѣ, тъй като едноврѣменно се конфериране въ нѣколко зали и заинтересуваниятъ конгресистъ се намираше често пжти въ едно крайно неловко положение, незнающъ кой рефератъ би било най-добрѣ да чуе. Ако бихме имали на ржка «Отчета на конгреса», работата би била друга, но той не е още напечатенъ и едва ли скоро ще излѣзе отъ печатъ, та сж нудени, както казахме по-горѣ, да нап[...] прѣгледъ на извършеното въ конгреса по да[...] сжществуващи въ горѣ-поменатото издан[...] конгреса.

Що се отнася до изложбата на ученич[...] рисунки и помагала за обучението по ри[...] устроена и наредена въ залитѣ и коридор[...] университета въ врѣме на конгреса, както мнѣнията и възгледитѣ, размѣнени отъ ис[...] заинтересуванитѣ конгресисти прѣдъ самит[...] нически рисунки, ще дадемъ своитѣ бѣлѣжки, като смѣтаме, че често пжти практическото приложение на кой и да е в[...] има по-голѣмо значение, нежели неговото те[...]ческо разбиране.

Прочие, ще започнемъ прѣгледа на по-ва[...] реферати, като ще се придържаме ὀ реда, [...] имъ е опрѣдѣленъ отъ конгресния комите[...]

1. *Рапортъ върху общата полза отъ рису[...] и върху нравственения, възпитателния, соци[...] професионално-техническия и артистичния [...]теръ на неговото обучение отъ дружеств[...] учителитѣ по рисуване отъ града Парижъ и С[...] департаментъ, четенъ отъ Léon Francken, [...]датель на дружеството.*

Въ «общия прѣгледъ» на тоя рапортъ се [...] че велики мислители сж сзърѣли още отдавна, [...] изучването на рисуването съставя единъ в[...] факторъ въ интелектуалния прогресъ и [...] дава на разположението на нашитѣ матер[...] интереси единъ скжпоцѣненъ даръ; че [...] творнитѣ дѣйствия на това обучение трѣ[...] се разпръсватъ сé повече и повече между в[...] безъ да се мисли обаче, че трѣбва да искаме, всички да станатъ художници, както не с[...] отъ всички да станатъ поети и математици, [...] да учатъ литература и математика. На рису[...] трѣбва да се гледа като на такова, което ул[...] развоя на извѣстни способности и което [...]собно да даде най-благородни и най-полез[...] материално отношение резултати.

Досегашното мнѣние, че може да се м[...] безъ рисуване, трѣбва да се изостави, з[...] безпрѣстанната еволюция на живота ни по[...] че приложението на рисуването расте пост[...] обучение, изкуство, индустрия, търговия, л[...]тури и научни съчинения и пр. — всичко [...] бѣгва до него, всичко извлича полза отъ [...] отъ гледна точка на ясностьта, съ която т[...] държава всичко, което го използува.

Резултатитѣ, къмъ които води изучване[...] рисуването, сж отъ три различни естества:

1. Прѣко приложение въ изкуствата, нау[...] индустрията, на които рисуването е езикъ.

2. Развитие на способноститѣ за наблю[...] и разсжждение, усъвършенствуване на [...] събуждане на естетическото чувство.

3. Притежаване на едно всеобщо срѣдст[...] изказване, за направляване, за създаване, [...] може да ни служи прѣкрасно вънъ отъ [...] професионално употрѣбление, най-първо [...] врѣме на нашето учение, а послѣ и въ [...]

професионаленъ животъ, въ полза на всичкитѣ интереси и отношения, на всичкитѣ разклонения.

За доказателство на горнитѣ положения за ползитѣ отъ рисуването и за неговото практическо приложение въ наукитѣ, изкуствата, индустрията и пр. се привеждатъ последовно примѣри, придружени съ илюстрации [1].

Заключението на референта е слѣдното:

Дружеството на учителитѣ по рисуване отъ града Парижъ и отъ Сенския департаментъ, като има предъ видъ:

1. Че въпрѣки направенитѣ успѣхи въ обучението, въпрѣки повишението на общото интелектуално равнище, ролята, запазена за рисуването, не е както трѣбва оцѣнена;

2. Че обучението по рисуване така, както съществува сега, не е още достатъчно разбрано, нито зачитано, даже отъ една само часть отъ ония, които иматъ нужда отъ него;

3. Че на обучението по рисуване е необходимо да се даде едно по-голѣмо мѣсто; че то трѣбва да се разшири, за да искаме отъ него всичкитѣ резултати, които то може да даде;

4. Че, за нещастие, рисуването още стои въ реда на допълнителнитѣ или факултативни учебни прѣдмети;

5. Че това състояние на нѣщата спомага за да укрѣпва у много хора още оня погрѣшенъ възгледъ, че вънъ отъ неговото прѣко приложение въ изкуствата и индустрията, рисуването не може да бъде друго, освѣнъ едно изкуство за развлечение [illegible], което може да бѫде безнаказано пренебрегнато.

Като има прѣдъ видъ освѣнъ това:

6. Че рисуването е едно особено срѣдство за изказване, за описание, за съзнание и че неговото употрѣбление въ живота е по-говорно [illegible] една точка на интереса [illegible] гражданството и за развлечението [illegible];

7. Че рисуването развива наблюдателни и разсѫдителни способности, че то усъвършенствува вкуса и заедно съ това [illegible] естетическото чувство и че неговото обучение трѣбва да [illegible] по-голѣмъ дѣлъ въ общото възпитание [illegible];

8. Че умѣнието да рисува [illegible] други форми, [illegible] изкуство, е необходимо всѣкиму;

Прѣдлага на конгреса да приеме [illegible] мнения, изказани вече [illegible][2], както слѣдва:

1. *Обучението по рисуване трѣбва да фигурира въ учебнитѣ програми като задължителенъ прѣдметъ и се взема [illegible] санкции.*

2. *Въ всичкитѣ срѣдни [illegible] учебни заведения рисуването трѣбва да бъде [illegible]*

всичкитѣ други прѣдмети и занятия, на които то може да бѫде изразителъ или естетиченъ [illegible].

И за накрая (конгресътъ), освѣнъ това, желае:

Че трѣбва да се прѣдприеме широка пропаганда между всичкитѣ цивилизовани и индустриални народи за разпространението на рисуването въ всичкитѣ класи на обществото като основно срѣдство за изказване.

Вторъ рефератъ върху сѫщата тема се чете отъ г-жа Louise Chatrousse, художничка-миниатюристка, прѣподавателка по рисуване въ Парижкитѣ градски училища. Тя изказа почти сѫщитѣ мисли върху великото значение на рисуването.

Третъ рефератъ върху сѫщата тема отъ Ulrich Hilber, учитель отъ града Wil (Швейцария). Г-нъ Хилберъ даде въ своя рефератъ резюме на още два рапорта на двама учители: Jul. Dickhaut, гимназиаленъ учитель въ Норихаузенъ (Прусия) и D-r U. Diem, учитель по рисуване въ срѣдното училище въ С. Галенъ (Швейцария). Г-нъ Хилберъ изтъкна главнитѣ мисли, съдържащи се въ тѣхнитѣ рапорти. Но отъ изложението се видѣ, че само разглежданиятъ рефератъ на първия учитель имаше прѣко връзка съ въпроса, що се разглеждаше, а вториятъ, а на г. D-r Diem, който третираше главно въпроса върху сѫщността на обучението, въ прѣимущество, което трѣбва да се дава на рисуването отъ паметь въ началното обучение, върху това, какъ трѣбва да се разбира и [illegible] това „рисуване отъ паметь" — не бѣ [illegible] увѣрени.

Отъ реферата на г-на Dickhaut-а той изложи [illegible], че *рисуването служи и храни [illegible], като прѣкрасно, възпитава къмъ [illegible], [illegible] стремлението къмъ истината, [illegible] силата на волята (прѣзъ изпълнения да се приложатъ въ [illegible] работа); че по [illegible] съ [illegible] разглеждане чрезъ [illegible] сравняване [illegible] и сходства, се [illegible] изображение на [illegible], чрезъ [illegible] изображение [illegible].*

Слѣдъ това [illegible] върху [illegible] стойность на рисуването [illegible] и върху [illegible] отъ неговото [illegible] на обучението съ другитѣ научни прѣдмети и завърши [illegible] заключения:

1. Понеже рисуването има голѣма възпитателна стойность и допринася сѫществено за [illegible] общото образование, [illegible] да [illegible] нуждата на помощни срѣдства [illegible] способности, би трѣбвало да му се даде по-голѣма важность отъ оная, която му се [illegible] на първоначалното обучение.

2. Независимо отъ [illegible] за методично рисуване, рисуването съ [illegible] въ долнитѣ к[illegible]

[1] [illegible]

[2] [illegible]

сове (отдѣления) и скицирането въ горнитѣ класове трѣбва да се въвелатъ като такива, които спомагатъ за едно основно обучение и за установяването на една тѣсна врѫзка между другитѣ клонове на обучението.

Безъ употрѣблението на «скицовото рисуване» не може да сѫществува постепенно и точно обучение въ реалнитѣ и математически науки.

3. Обучението въ рѫчна работа за момичета и момчета, особно когато го влиза въ прѣко съотношение съ другитѣ клонове, е по-развита форма на рисуването.

4. Онова, което окрѫжава ученика, трѣбва да подпомага развоя на оня артистиченъ вкусъ, който е необходимъ при методичното рисуване; поради това *училищната стая* като такава, въ която ще се подбужда и развива вкуса къмъ изкуството, *трѣбва да ѝма хубаво и чрѣзъ своитѣ стѣнни украшения* да произвежда благотворно и приятно впечатление. *Училищниятъ материалъ*, употрѣбяванъ отъ ученицитѣ, *трѣбва да бѫде артистиченъ*, илюстрациитѣ на рѫководствата трѣбва да бѫдатъ въ свръзка съ познанията на дѣцата.

Четвърти рефератъ върху сѫщата тема се чете отъ Miss Mary C. Wheeler,[1]) директорка на свободно (частно) училище въ г. Providence, Америка.

Мисъ Wheeler забѣлѣжи, че оня родъ възпитание, който е билъ приспособяванъ къмъ миналитѣ поколѣния, е вече неприложимъ за сегашнитѣ изисквания. «Доскоро, каза тя, възпитанието бѣше основано върху възгледа, който хората имаха за учението въ срѣднитѣ вѣкове, относящи се само къмъ интелектуалната страна на нашата природа. Педагогиката, чиято важность расте изъ день въ день, ни накара да откриемъ нѣкои нужди, непознати дотогава. Психологията, подпомогната отъ педагогиката и социологията, ни налага нови педагогически изисквания, и ни заставя да направимъ промѣни въ самата сѫщность на възпитанието, което трѣбва да се обосновава върху творческия импулсъ, който притежаваме отъ природата. Тая промѣна трѣбва да интересува най-много учителя по рисуване» «Свикването на конгреса, продължи тя, доказва, че е отъ голѣма полза за народитѣ да се срѣщнатъ — както е отъ голѣма полза за тѣхнитѣ прѣдставители да изучатъ сѫществуващитѣ въ разни страни условия — да изучатъ методитѣ, които се употрѣбяватъ тамъ, и да извлѣкатъ отъ тѣхъ всичкитѣ ония поуки, които би били пригодни за тѣхнитѣ собствени нужди . . . . Конгресътъ по рисуване има това прѣимущество, че участницитѣ разбиратъ единъ общъ езикъ». (Думата е за рисуването, кое се смѣта за «всеобщъ езикъ»).

Слѣдъ това Мисъ Wheeler говори върху у-ническитѣ работи, произходящи отъ Амери като обърна най-много внимание върху рису китѣ отъ училището, рѫководено отъ нея, к дѣто рисуването се е считало като една глав часть отъ възпитанието. Слѣдъ това напра едно кратко изложение за приложението рисуването и за неговото употрѣбление ка помощникъ на другитѣ учебни прѣдмети

Споредъ нея, четенето, писането и рисуване трѣбва да вървятъ задружно. «Когато чита ката се изоставя, за да стори мѣсто на нѣк творение на нѣкой бѣлѣжитъ авторъ (но вина по силитѣ на дѣтето), тогава ние употрѣбява (думата е за американскитѣ училища) илюстр цията въ голѣмъ размѣръ. Оня навикъ, кой дѣтето ще придобие да възпроизвежда оно което то чете, ще го улесни ясно да си въобрази».

«Рисуването по натура» се прѣпорѫчва Америка въ всичкитѣ степени на обучението сега виждаме да се донасятъ въ училищни стаи малки домашни животни: куче, котка, д машни птици (гълѫбъ, кокошка), виждаме ла катерица въ клетката си, жаба и още нѣ други видове. Аквариумътъ е твърдѣ нуже за малкитѣ. »Растенията могатъ да бѫдатъ из вани сѫщо на самото мѣсто, а ако нѣма бл до училището нито паркъ, нито градина, гатъ да се правятъ екскурзии. Когато ученикъ излага това, което е видѣлъ, трѣбва да си слу съ рисуването сѫщо така както съ четенето.

Споредъ Мисъ Wheeler тия начини *на обуче по природа* спомагатъ, щото ученикътъ да пр добие:

а) Способность (сила) да наблюдава точно и прави сравнения много ловко.

б) Навикъ да събира мислитѣ си и да пази вр ката между тѣхъ.

в) Живость на мисъльта къмъ всичкитѣ естеств прѣдмети.

г) Вѣрно оцѣнение на хубостьта и чувствув на хармонията въ формитѣ и цвѣтоветѣ та както сѫществуватъ въ природата.

д) Разположение да чувствува влиянието на хубость.

Историята и географията трѣбва да бѫда сѫщо илюстрирани по всички начини. Учи щата отъ всичкитѣ вѣкове, костюмитѣ, климат и пр. биватъ по-добрѣ разбирани, ако изразит ната сила е подпомогната отъ рисуването моливъ, съ бои или пъкъ отъ моделирането глина.

Относително *критиката*, Мисъ Wheeler мис че къмъ работитѣ на малкитѣ трѣбва да бѫдс внимателни и нито много да укоряваме, н много да хвалимъ. Самородността е главно нѣщо въ рисунката, която дѣцата правятъ.

«Рисуването трѣбва да бѫде всѣкидневно, а седмично. Отъ дѣтето би трѣбвало да иска

[1]) Miss Wheeler прояви въ конгреса чудна енергия въ запознаване европейскитѣ учители съ методитѣ на обучението въ Америка. Тя спечели симпатията на всички конгресисти поради готовностьта да отговаря на всички зададени въпроси и лѣснината, съ която ги разясняваше всѣкиму, неразбираеми за мнозина (незапознати съ ези[illegible]) принципи на американскитѣ методи на обучение [illegible]

да знае да каже какво мисли, но още
да го покаже.
то обучението стане само опитность и
зубрењето на чуждата опитность, тогава
е да се реализира истинската стойность
ването.
та на учителя въ връзката, която трѣбва да
ува между рисуването и другитѣ учебни
, е отъ прѣголѣма важность. Отъ мо-
огато дѣтето види, намисля и отбѣлѣзва
която прѣдставя прѣдмета, нарисуванъ
теля на таблата, послѣдниятъ дава единъ
, който има най-голѣмо влияние въ
стая.
уждането (поощряването) на дѣцата по-
омъ рисуването зависи въ голѣма степень
теля. Урокътъ по рисуване може да бжде
ень у дома еднакво съ урока по смѣтане или
Щомъ тая възможность се осигури, дѣ-
дале много по-удовлетворителна работа».
ително «срѣднитѣ училища», кждѣто се
ноши на възрасть отъ 13 до 17—18 години,
Wheeler мисли, че характерътъ на рису-
ъ тѣхъ трѣбва да се промѣни, понеже
ъ характеръ на обучението се промѣня:
остьта на юношата тукъ става по-голѣма.
иканскитѣ срѣдни училища се дава голѣмо
ество на конструктивното рисуване. Гео-
и рисуването вървятъ почти паралелно.
научава ученика на пропорциитѣ, послѣд-
затвърдява въ ума му. Изучването на
ската геометрия се прѣпоржчва много,
послѣдната може да се смѣта като есенция
нето: тя ни снабдява съ способностьта
ваме мислено пространството съ форми
различни положения. И тука, както и въ
тѣ училища, рисуването трѣбва да се яви
инъ мощенъ агентъ за закрѣпване на
ония знания и познания, които се съоб-
на юношитѣ при изучването на разнитѣ
на науката: всичко, което ученицитѣ
ъ по физиология, по анатомия, по сло-
и литература, по история и пр. всичко
да бжде илюстрирано отъ самитѣ уче-

Wheeler намира, че «историята на из-
о», илюстрирана чрѣзъ образи, фото-
и скици, трѣбва сжщо да влиза въ про-
а срѣднитѣ училища. «Искаме да знаемъ
довитѣ творения на литературата, защо да
ѣгваме подобно запознаване съ изкуството?
лението на картини въ всичкитѣ степени
ението помага извънредно за присвоя-
а великитѣ нравствени общечовѣшки
Общепризнато е, че изкуството бѣ глав-
ажение на двѣ велики епохи въ историята
чеството. Това трѣбва да се признае, и
та, която сжществува въ това отно-

шение въ нашето сегашно възпитание, трѣбва да се попълни».

Върху «*мѣстото за рисуването въ програмата на училищата*», Мисъ Wheeler мисли, че не е достатъчно, щото рисуването да се има само като помощникъ на другитѣ клонове отъ науката, но че то трѣбва да се счита като такова, което само по себе си е възпитателно срѣдство. «*Рисуването, култивирайки прѣкрасното и търсейки истинното, играе една роля отъ най-голѣма важность въ училищната програма. Възпитанието на окото е сжщо отъ голѣма важность, и ако прогресътъ на педагогическата наука има извѣстно значение, то е това, че както другитѣ чувства, които сж напрѣднали много въ изучването на другитѣ клонове, трѣбва и окото да напрѣдне въ хармония съ послѣднитѣ. Рисуването ни научва да дадемъ форма на идеитѣ. То е така необходимо за едно широко възпитание, каквото е изслѣдването на научнитѣ области*».

Слѣдъ тия думи референтката обърна вниманието на слушателитѣ върху това, че съобразно коренната промѣна, която трѣбва да стане въ сегашната система на възпитание, ще стане потрѣбно и усвояването на една друга изходна точка, която ще намѣримъ въ природната дѣйность на дѣтето. «*Трѣбва да работимъ за развоя на оная вродена сила, която сжществува у него, като използваме неговия инстинктъ да създава и строи. Ако започваме съ нѣща, които дѣтето прави само, неговото възпитание е вече започнато*». Своето по-голѣмо разпростиране върху разбирането на рисуването референтката извини съ това, че послѣдното е изходната точка или още по-добрѣ *първата проява на новитѣ тенденции*. «*Старията методъ се стремѣше да раздѣли обучението, новиятъ — да го свърже. Дойде врѣмето да се признае, че рисуването и ржчната работа сж два необходими за развоя на новитѣ идеи лостове, и ние се надѣваме, че ще видимъ да дойде момента, когато думата «съотношение» (къмъ другитѣ прѣдмети) ще бжде безполезна*».

Слѣдъ това референтката каза нѣколко думи върху значението (стойностьта) на рисуването отъ социална гледна точка, отъ които би било добрѣ да цитираме слѣднитѣ мисли:

«Сега се усѣща важностьта да се дойде до едно разрѣшение на всички социални бѣдствия като стачкитѣ въ Америка и нихилизма въ Русия. Всѣки признава, че срѣщу тия бичове може да се води успѣшна борба само чрѣзъ възпитанието на народа. Нека дадемъ на послѣдния, прочие, ония уреди, които трѣбва да подпомагатъ неговото спасение повече, нежели разрушението му».

«Всички единогласно съжаляватъ изчезването на стария обичай за чиракуване. Ние бихме могли да упжтимъ нашитѣ работнически класи по пжтя на ржчната работа и рисуването, ако имъ присадимъ наклонность къмъ тѣхъ още въ основното училище».

«Нѣкои ни казватъ (думата е за американцитѣ): «Вие успѣвате, защото смѣете». Но може би, дѣйствително, наша да е ролята да правимъ експе-

Wheeler показваше при тоя случай тетрадкитѣ
отъ американскитѣ училища, въ които ученицитѣ
... различни прѣдмети тетрадкитѣ
... съ илюстрации — работи на ученицитѣ,
... доста сполучливи

сове (отдѣления) и скицирането въ горнитѣ класове трѣбва да се въведатъ като такива, които спомагатъ за едно основно обучение и за установяването на една тѣсна врѫзка между другитѣ клонове на обучението.

Безъ употрѣблението на «скицовото рисуване» не може да сѫществува постепенно и точно обучение въ реалнитѣ и математически науки.

3. Обучението въ рѫчна работа за момичета и момчета, особно когато то влиза въ прѣко съотношение съ другитѣ клонове, е по-развита форма на рисуването.

4. Онова, което окрѫжава ученика, трѣбва да подпомага развоя на оня артистиченъ вкусъ, който е необходимъ при методичното рисуване; поради това *училищната стая* като такава, въ която ще се подбужда и развива вкуса къмъ изкуството, *трѣбва да бѫде хубава и чрѣзъ своитѣ стѣнни украшения* да произвежда благотворно и приятно впечатление. *Училищниятъ материалъ*, употрѣбяванъ отъ ученицитѣ, *трѣбва да бѫде артистиченъ*, илюстрациитѣ на рѫководствата трѣбва да бѫдатъ въ свръзка съ познанията на дѣцата.

Четвърти рефератъ върху сѫщата тема се чете отъ Miss Mary C. Wheeler,[1]) директорка на свободно (частно) училище въ г. Providence, Америка.

Мисъ Wheeler забѣлѣжи, че оня родъ възпитание, който е билъ приспособяванъ къмъ миналитѣ поколѣния, е вече неприложимъ за сегашнитѣ изисквания. «Доскоро, каза тя, възпитанието бѣше основано върху възгледа, който хората имаха за учението въ срѣднитѣ вѣкове, относяйки се само къмъ интелектуалната страна на нашата природа. Педагогиката, чиято важность расте изъ день въ день, ни накара да откриемъ нѣкои нужди, непознати дотогава. Психологията, подпомогната отъ педагогиката и социологията, ни налага нови педагогически изисквания, и ни заставя да направимъ промѣни въ самата сѫщность на възпитанието, което трѣбва да се обосновава върху творческия импулсъ, който притежаваме отъ природата. Тая промѣна трѣбва да интересува най-много учителя по рисуване». «Свикването на конгреса, продължи тя, доказва, че е отъ голѣма полза за народитѣ да се срѣщнатъ — както е отъ голѣма полза за тѣхнитѣ прѣдставители да изучатъ сѫществуващитѣ въ разни страни условия — да изучатъ методитѣ, които се употрѣбяватъ тамъ, и да извлѣкатъ отъ тѣхъ всичкитѣ ония поуки, които би били пригодни за тѣхнитѣ собствени нужди . . . Конгресътъ по рисуване има това прѣимущество, че участницитѣ разбиратъ единъ общъ езикъ». (Думата е за рисуването, [illegible] се смѣта за «всеобщъ езикъ»).

Слѣдъ това Мисъ Wheeler говори върху [illegible]ническитѣ работи, произходящи отъ Аме[illegible] като обърна най-много внимание върху р[illegible]китѣ отъ училището, рѫководено отъ нея, [illegible]лѣго рисуването се е считало като една г[illegible] часть отъ възпитанието. Слѣдъ това на[illegible] едно кратко изложение за приложението [illegible] рисуването и за неговото употрѣбление [illegible] помощникъ на другитѣ учебни прѣдмети.

Споредъ нея, четенето, писането и рисува[illegible] трѣбва да вървятъ задружно. «Когато ч[illegible]ката се изоставя, за да стори мѣсто на [illegible] творение на нѣкой бѣлѣжитъ авторъ (но в[illegible] по силитѣ на дѣтето), тогава ние употрѣб[illegible] (думата е за американскитѣ училища) илю[illegible]цията въ голѣмъ размѣръ. Оня навикъ, [illegible] дѣтето ще придобие да възпроизвежда о[illegible] което то чете, ще го упѫти лесно да [illegible] въобрази».

«Рисуването по натура» се прѣпорѫчв[illegible] Америка въ всичкитѣ степени на обучени[illegible] сега виждаме да се донасятъ въ училищ[illegible] стаи малки домашни животни: куче, котк[illegible] машни птици (гълѫбъ, кокошка), виждаме [illegible] катерица въ клетката си, жаба и още [illegible] други видове. Аквариумътъ е твърдѣ ну[illegible] за малкитѣ. «Растенията могатъ да бѫдатъ [illegible]вани сѫщо на самото мѣсто, а ако нѣма [illegible] до училището нито паркъ, нито градина[illegible]гатъ да се правятъ екскурзии. Когато учен[illegible] излага това, което е видѣлъ, трѣбва да си [illegible] съ рисуването сѫщо така както съ четене[illegible]

Споредъ Мисъ Wheeler тия начини *на об[illegible] по природа* спомагатъ, щото ученикътъ да [illegible]добие:

а) Способность (сила) да наблюдава точно [illegible] прави сравнения много ловко.

б) Навикъ да събира мислитѣ си и да нам[illegible]ката между тѣхъ.

в) Живость на мисъльта къмъ всичкитѣ есте[illegible] прѣдмети.

г) Вѣрно оцѣнение на хубостьта и чувст[illegible] на хармонията въ формитѣ и цвѣтоветѣ [illegible] както сѫществуватъ въ природата.

д) Разположение да чувствува влиянието н[illegible] хубостьта.

Историята и географията трѣбва да б[illegible] сѫщо илюстрирани по всички начини. [illegible]щата отъ всичкитѣ вѣкове, костюмитѣ, клим[illegible] и пр. биватъ по-добрѣ разбирани, ако изу[illegible]ната сила е подпомогната отъ рисува[illegible] моливъ, съ бои или пъкъ отъ модели[illegible] глина.

Относително *критиката*, Мисъ W[illegible] че къмъ работитѣ на малкитѣ трѣ[illegible] внимателни и нито много за [illegible] много да хвалимъ. Самородно[illegible] нѣщо въ рисунката, което тѣ[illegible]

«Рисуването трѣбва да бѫд[illegible] седмично. Отъ дѣцети би[illegible]

[1]) Miss Wheeler прояви въ конгреса чудна енергия въ запознаванѣ европейскитѣ учители съ методитѣ на обучението въ Америка. [illegible]

о да знае да каже какво мисли, но още е да го покаже.

гато обучението стане само опитность и и зубренето на чуждата опитность, тогава оже да се реализира истинската стойность суването.

зата на учителя въ връзката, която трѣбва да твува между рисуването и другитѣ учебни ети, е отъ прѣголѣма важность. Отъ мо- когато дѣтето види, намисля и отбѣлѣзва , която прѣдставя прѣдмета, нарисуванъ ителя на таблата, послѣдниятъ дава единъ ръ, който има най-голѣмо влияние въ та стая.

бужданeто (поощряването) на дѣцата по- вомъ рисуването зависи въ голѣма степень ителя. Урокътъ по рисуване може да бѫде венъ у дома еднакво съ урока по смѣтане или я. Щомъ тая възможность се осигури, дѣ- е даде много по-удовлетворителна работа».

осително «срѣднитѣ училища», кѫдѣто се онощи на възрасть отъ 13 до 17—18 години, Wheeler мисли, че характерътъ на рису- нь тѣхъ трѣбва да се промѣни, понеже ятъ характеръ на обучението се промѣня: ностьта на юношата тукъ става по-голѣма. иканскитѣ срѣдни училища се дава голѣмо щество на конструктивното рисуване. Гео- та и рисуването вървятъ почти паралелно. а научава ученика на пропорциитѣ, послѣд- я затвърдява въ ума му. Изучването на еската геометрия се прѣпорѫчва много, послѣдната може да се смѣта като есенция ването: тя ни снабдява съ способностьта ваме мислено пространството съ форми разлчични положения. И тука, както и въ тѣ училища, рисуването трѣбва да се яви динъ мощенъ агентъ за закрѣпване на онни знания и познания, които се сьоб- на юношитѣ при изучването на разнитѣ на науката: всичко, което ученицитѣ тъ по физиология, по анатомия, по сло- ъ и литература, по история и др. важно да бѫде илюстрирано отъ самитѣ уче- [illegible]

Wheeler намира, че «историята по на- [illegible] ое», илюстрирана чрѣзъ образи, фото- и скици, трѣбва сѫщо да влиза въ про- на срѣднитѣ училища. «Нека не [illegible] ановитѣ творения на литера[illegible] тѣгваме подобно допосещ[illegible] бѣзнието на картини по [illegible] нието [illegible] на [illegible] Общеприетото е, че [illegible] ражение на дѣ[illegible] ечеството. Това трѣ[illegible] ата, която сѫщест[illegible]

Wheeler [illegible]

[illegible]

шение въ нашето сегашно възпитание, трѣбва да се попълни».

Върху «*мѣстото за рисуването въ програмата на училищата*», Мисъ Wheeler мисли, че не е достатъчно, щото рисуването да се има само като помощникъ на другитѣ клонове отъ науката, но че то трѣбва да се счита като такова, което само по себе си е възпитателно срѣдство. «*Рисуването, култивирайки прѣкрасното и търсейки истинното, играе една роля отъ най-голѣма важность въ училищната програма. Възпитанието на окото е сѫщо отъ голѣма важность, и ако прогресътъ на педагогическата наука има извѣстно значение, то е това, че както другитѣ чувства, които сѫ напрѣднали много въ изучването на другитѣ клонове, трѣбва и окото да напрѣдне въ хармония съ послѣднитѣ. Рисуването ни научва да даваме форма на идеитѣ. То е така необходимо за едно широко възпитание, каквото е изслѣдването на научнитѣ явления*».

Слѣдъ тия думи референтката обърна вниманието на слушателитѣ върху това, че съобразно коренната промѣна, която трѣбва да стане въ сегашната система на възпитание, ще стане потрѣбно и усвояването на една друга изходна точка, която ще намѣримъ въ природната дѣйность на дѣтето. «*Трѣбва да работимъ за развоя на оная вродена сила, която сѫществува у него, като използваме неговия инстинктъ да създава и строи. Ако започваме съ нѣщо, което дѣтето прави само, неговото възпитание е вече започнато*». Своето по-голѣмо разпростиране върху разбирането на рисуването референтката извини съ това, че послѣдното е изходната точка или още по-добрѣ *първата проява на новитѣ тенденции*. «*Стариятъ методъ се стремѣше да раздѣли обучението, новиятъ — да го сврѫже. Дойде врѣмето да се признае, че рисуването и рѫчната работа сѫ еднѣ необходими за развоя на новитѣ идеи достояс, и ние се надѣваме, че ще видимъ да дойде момента, когато думата «съотношение» (къмъ другитѣ прѣдмети) ще бѫде остоялгана*».

Слѣдъ това референтката каза нѣколко думи върху значението (стойностьта) на рисуването отъ социална гледна точка, отъ която би било добрѣ да цитираме слѣднитѣ мисли:

«Сега се усѣща важностьта да се дойде до едно разрѣшение на всички социални бѣдствия [illegible] въ Америка и нихилизма въ Русия. [illegible] тия бѣдове може да [illegible] чрѣзъ възпитанието [illegible] послѣдния, прочее. [illegible] да подпомагатъ него- [illegible] ли разрушението му [illegible] изчезването [illegible] упражняване. Ние бихме [illegible] работнически класи [illegible] работа и рисуването, ако [illegible] къмъ тѣхъ още въ

[illegible]

[illegible] (Бѣлѣжка за американцитѣ.) [illegible] Но може би, дѣ- [illegible] да правимъ [illegible]

рименти. Ние имаме куража и, главно, свободата, благодарение на нашитѣ школски организации, които сѫ съвсѣмъ независими една отъ друга. Ние виждаме, наистина, [illegible] организъмъ. Както вие и ние имаме мѫже и жени отъ интелигентната (работната) класа, които не знаятъ да си служатъ съ своитѣ рѫцѣ, и такива, отъ работническата класа пъкъ, чиито искусни рѫцѣ произвеждатъ, подъ надзора на привилегированитѣ, богатство. Желателно би било да се установи една по-тѣсна връзка между тия двѣ класи. Нашитѣ възпитатели сѫ направили най-доброто, което сѫ могли, но поради една празнина въ тѣхното собствено възпитание, тѣ сами не сѫ схванали всичката важность на тоя въпросъ, който ние, учители по рисуването, искаме днесъ да изтъкнемъ».

Като резюме на всичко изказано, Мисъ Wheeler даде слѣднитѣ мнѣния:

1. Конгресътъ трѣбва да опредѣли единъ комитетъ, който да се грижи да изработи за всѣка страна една програма, въ която обучението по рисуване и онова по другитѣ клонове да бѫдатъ въ тѣсно съответствие.

2. Учителитѣ по естественитѣ науки и по другитѣ научни клонове да изискватъ отъ ученицитѣ по-добро използуване на рисункитѣ, които рисуватъ въ врѣме на обучението.

3. Трѣбва да се уредятъ изпити по рисуването, както сѫществуватъ и по другитѣ прѣдмети, когато нѣкой ученикъ постѫпва въ гимназия или висше училище.

Рефератътъ на Мисъ Wheeler биде изслушанъ съ най-голѣмо внимание и аплодиранъ отъ всички.

И тъй, отъ изложеното до тукъ се вижда, че всичкитѣ референти изтъкнаха голѣмото възпитателно значение на рисуването, неговата роля въ обучението по другитѣ прѣдмети и най-сетнѣ неговата голѣма стойность отъ социална гледна точка. Това единодушие на възгледитѣ стана причина за минаването на *първия въпросъ* безъ нѣкакви почти разисквания и конгресътъ прие по него слѣднитѣ резолюции:

1. *Обучението по рисуването трѣбва да бѫде на всичкитѣ степени на обучението и за всичкитѣ ученици главенъ и задължителенъ прѣдметъ.*

2. *Обучението трѣбва да почива [illegible] на естественото развитие на дѣтето; рисуването, като езикъ, трѣбва да стане за всѣко дѣте [illegible] срѣдство за изказване на мисъльтѣ и чувствата.*

3. *Въ всичкитѣ образователни заведения рисуването трѣбва [illegible] като [illegible] на всичкитѣ [illegible], въ които то може да бѫде [illegible] или графически (изобразително) помощникъ.*

4. *Поставянето [illegible] прѣподаването по рисуване.*

5. *[illegible] украсяване [illegible]*

6. *Трѣбва да се прѣпорѫчва широка пра[illegible] между всичкитѣ [illegible] и разпространяването на рисуването въ всич[illegible] класи на обществото, като едно [illegible] срѣдство за изказване (на мисъльтѣ).*

II-ия въпросъ. — Рисуването въ забавачни[illegible]

Върху въпроса за рисуването въ забавачни[illegible] се държаха 3 реферата, отъ които най-в[illegible] бѣ онзи на г-жа L. Muller, прѣдседателка н[illegible] жеството «Frobelstübli» въ Цюрихъ, която устрои и едно изложение на рисунки, изп[illegible] отъ дѣца въ Цюрихскитѣ забавачници. Г-[illegible] леръ обясни, че въ Цюрихскитѣ забав[illegible] сѫществува особно обучение по рисув[illegible] което я не мисли да излага подробно [illegible] ствено достѫпната форма, която ще даде [illegible] дето изкуство и наука въ тая степень, се [illegible] *игра.* Първитѣ упражнения трѣбва да [illegible] за да развиятъ сѣтивата на дѣтето. [illegible] учителка, добрѣ посветена въ своята рабо[illegible] намѣри за тая цѣль много спомагателни срѣ[illegible] игри. Така сѫщо многобройни сѫ срѣдст[illegible] развиване на *чувството къмъ цвѣта и фо[illegible]*: нанизване на бисери (фалшиви), тъкане на [illegible] хартии, плетене, работа съ [illegible] върху [illegible] и пр. срѣдства за *цвѣта*, а за формата — строенето и моделирането; рѣзането на [illegible] стипки, а сѫщо и изрѣзването и [illegible] хартиени квадратчета, което служи за [illegible] яването на плоскости и трето — рѣзене [illegible] пръчици, сини и колчета, като такова [illegible] ще замѣстива абстрактното изображение н[illegible] мата. По-нататъкъ дѣцата ще бѫдатъ [illegible] нявани въ изобразяването да се по-сло[illegible] по-сложни фигурки съ съ [illegible] тѣ срѣдст[illegible] [illegible] се [illegible] до изобразяването на ф[illegible] абстрактно — съ нѣколко черти. [illegible] сѫватъ съ [illegible] най-близко познатитѣ прѣ[illegible] мети и картини [illegible] природата. То [illegible] числото на формитѣ въ тая степень [illegible] крайно ограничено и [illegible] ф[illegible] бѫде свързвано съ нѣкои конкретни прѣ[illegible] Учителката трѣбва да има само прѣдъ в[illegible] изучаванитѣ форми да стѫпватъ [illegible] самото къмъ [illegible] Стѣнитѣ на забавачн[illegible] би трѣбвало да сѫ покрити съ черни [illegible] нѣщата, та дѣтето да може да нарисува [illegible] като се има прѣдъ видъ, че тукъ главното не е рисунката, а това, какво дѣтето иска [illegible] чрѣзъ нея. Най-първо то може да си [illegible] фигурата съ [illegible] на масичката, а слѣ[illegible] и да я нарисува съ бѣлна креда на [illegible] се [illegible] За поощрение къмъ това [illegible] трѣбва да бѫде позволена сама да скицира [illegible] често прѣзъ [illegible] на забавата. Г-жа M[illegible] [illegible], че за [illegible] сѫ [illegible] устроени въ Цюрихъ специални курсове ([illegible]zerkurs), които сѫ дали добри резултати.

Както [illegible] достатъчно черни табл[illegible] да се оставятъ дѣцата да рисуватъ на [illegible] съ мекъ каламъ или на тетрадка съ мекъ [illegible]

…ето трѣбва да рисува на таблата *стоешкомъ*. …ложение му осигурява всевъзможни дви-…, които сѫ му потрѣбни, за да нарисува …цето нѣща.

…*то заключение* г-ца Мюлеръ формулира така: Забавачницата трѣбва да се заложи не съ под-…ителния методъ за рисуването, както и за … други клонъ.

Въ подготвителния курсъ дѣцата се под-…тъ за рисуването чрѣзъ упражнения като …оики и рѣзане или дърво съ малки дървени …та, замѣстени по-сетнѣ съ материалъ при-… за това, прѫчици (прави и криви линии), …та и други прѣдмети въ форма на точки. Въ подготвителния курсъ се разработва и …ото рисуване. Забавачницата трѣбва да до-…срѣдства за приложението му.

Най удобниятъ материалъ за дѣцата е кре-…и черната табла. По-късно могатъ да се …бятъ плочи и тетрадки.

Дължностьта на една учителка въ заба-…ната, даже и на най-малко срѣднята, е да …оже извѣстна ловкость въ рисуването, за …же да упражнява добро влияние върху своитѣ …ци.

…дъ нѣкои разисквания не слѣдиха върху тоя …съ и конгресътъ прие слѣдната резолюция:

Рисуването трѣбва да се счита като важно …тало срѣдство въ забавачницата.

Въ всѣка страна педагогическитѣ дружества …забавачницитѣ трѣбва да продължатъ изслѣдва-…та и опититѣ за усъвършенствуването на сегаш-…иъ методъ.

…тиятъ въпросъ. — *Методъ за обучение по …ване въ началното училище.*

…въпроса за «метода на обучението по …ване», който би било желателно да се въз-… въ разнитѣ страни въ интереса на напрѣ-… на художественото възпитание се държахѫ …нои реферати, които биха изслушани … участницитѣ конгресисти съ най-голѣмо вни-…

…въ говори г-нъ L. Guéon, главенъ инспек-… на обучението по рисуване въ Парижъ …ъ крайно енергиченъ французинъ, който с… …ресъ слѣдѣше всичко, що се върщеше въ …ата секция и не пропущаше случай да из-… и своето мнѣние. Конгресниятъ комитетъ … билъ натоварилъ да прѣгледа и резюмира … … рапорта се върху темата «методъ за …ването по рисуване въ първоначалното учи-…», което той направи съ една толкова вѣ-…, като наблѣгна повече върху ония рапорти, … съдържахѫ нѣщо въ себе си, а за другитѣ …вено призна (макаръ и авторитѣ имъ да … французи), че не даватъ нищо ново за раз-…нието на въпроса съ тѣхъ на новитѣ педаго-…ки изисквания. Той се произнесе похвално … рапорта на г-нъ Гебенъ, учитель въ Буе-… Айресъ (Аржентина) и даже цитира много … изъ него. Слѣдъ аналитичното резюме на

подготвителнитѣ рапорти г-нъ Гебенъ говори върху «основнитѣ принципи и на всѣко обучение». Изтъква важностьта на употрѣбяванитѣ за всѣко обучение методи и заключи, че успѣхътъ на възпитанието въ толкова степень зависи отъ тѣхъ. Той се помѫчи да обясни какво трѣбва да разбираме подъ думата «методъ», говори върху «дедуктивния» и «експерименталния» начинъ на постѫпване при обучението и заключи, че при всѣко обучение трѣбва да има една връзка между «анализата» и «синтезата».

Споредъ него отличителнитѣ черти на първоначалното обучение трѣбва да бѫдатъ основность и общность. «Първоначалното обучение е онова, което е удобно и трѣбва да се уреди за всичкитѣ граждани». Той се распростре върху «взаимнитѣ разположения на учителя и ученика». «Учительтъ използва метода, за да направлява мислитѣ на ученика, а послѣдниятъ го търпи (метода) въ своята работа и отъ това дѣйствие той ще почувствува или мѫка или приятно влѣчение. Защо? Защото не е достатъчно да бѫдешъ ученъ, за да бѫдешъ добъръ учитель. Личното разположение, което прилага нѣкакво отъ насъ да се покаже добъръ възпитатель, произтича повече отъ сърцето, нежели отъ разума. Трѣбва «да искашъ да обичашъ дѣцата, за да се опиташъ да ги учишъ. Ефектитѣ отъ съприкосновението между разнитѣ фактори на възпитанието трѣбва да произтичатъ отъ свободно и доброволно сътрудничество . . .

Като вземемъ дѣтето, както си е, а не както ние искаме да бѫде, като почитаме неговата природа, ние не сѫдимъ кое е удобно за ученика, подчинявайки нашето знание на условията на естественото приспособление, което изисква неговата млада интелигентность».

Слѣдъ тия разсѫждения г-нъ Гебенъ пристѫпи къмъ специалния въпросъ за «обучението по рисуване въ началното училище». Той не е доволенъ отъ опрѣдѣлението, което до сега се даваше на думата «рисуване», като чисто рѫчно срѣдство за образното възпроизвеждане на формитѣ и цвѣтоветѣ, а иска да му се даде значение на «езикъ» за очертаване на видимитѣ обекти, каквото е «езикътъ» за изказване на мислитѣ. За *база* на рисуването ще служи зрителното впечатление, добито отъ очитѣ, то открива на зрителя външната физиономия на нѣщата. А за *пръвната* на рисуването ще служи разбирането на това впечатление, а за е потрѣбно и възпроизвеждането му. Основнитѣ условия за разглеждане и възпроизвеждане на формитѣ и цвѣтоветѣ ще бѫдатъ слѣдователно: развитието на зрителната способность и лоска на графическата (изобразителната) ловкость. Прѣдметътъ, който ще бѫде рисуванъ, трѣбва да бѫде виденъ, схванатъ, възпроизведенъ. За първото нѣщо е потрѣбно прѣдметъ, силното око, за второто (схващането) — ясно разсѫждение, памет, за третото (възпроизвеждането) — рѫка, инструментъ (моливъ, перо, четки), плоскость. Възпитательтъ трѣбва да има винаги прѣдъ вид…

тия необходими условия и съ тѣхъ да обяснява сполуката или несполуката въ своята работа съ ученицитѣ, тъй като, щомъ нѣкое отъ горнитѣ условия отсжтствува въ обучението, последното се побърква и дава отрицателни резултати. Всѣко изучване има теория и практика. Четенето на бѣлѣзитѣ на формитѣ и цвѣтоветѣ или тѣхното разпознаване, което би могло да се нарече теоретическа часть на рисуването, се раздвоява на зрителна теория и ржчна теория. Писането на бѣлѣзитѣ на формитѣ и цвѣтоветѣ, което би могло да се нарече практическа часть на рисуването, се раздвоява на зрителна практика и ржчна практика. Но какъ ще се приложатъ горѣизброенитѣ принципи въ двѣтѣ части на обучението? Никакво затруднение за общия методъ, който е единъ и сжщъ за всичкитѣ обучения; достатъчно е само едно приспособление на правилата въ свързка съ прѣслѣдваната цѣль. Какъ ще се върви въ рисуването отъ извѣстното къмъ неизвѣстното, ако не отъ *видимото* къмъ *невидимото*? — Какъ ще се върви отъ конкретното къмъ обстрактното, ако не като се мине отъ *естественитѣ форми къмъ измисленитѣ?* Какъ ще се върви отъ простото къмъ сложното, ако не като се върви отъ *несъкратимата черта къмъ многосложнитѣ черти?* — Какъ ще минемъ отъ лесното къмъ мжчното, *ако не чрѣзъ навика на удобното движение приготовляюще къмъ стѣсненото движение.* Ние ще нагласяваме своитѣ дѣйствия въ хармония съ чувственитѣ органи на дѣтето и изискванията на неговата възрасть. Ние ще му прѣдлагаме за изучване не научнитѣ, историческитѣ, археологическитѣ форми, които бихме желали го да види, но ония, които то може да види. Не ще изискваме като практически работи, освѣнъ тия упражнения, които неговата ржка може да постигне. Ще подбуждаме винаги неговото любопитство върху нѣкой интересенъ сюжетъ, за да му вдъхнемъ желание да го възпроизведе добрѣ и да развие своя вкусъ. Малко-по-малко ще навикнемъ ученика *да мисли чрѣзъ рисуването* за всѣка мисъль, която може да бжде прѣдставена образно (съ рисунка).

Слѣдъ това Гьебенъ мина къмъ «специалнитѣ приеми (метод. начинъ на постжпване), които могатъ да бждатъ мотивирани отъ разнообразието на прѣдметитѣ за изучване при рисуването» и каза, че ние не можемъ да си правимъ илюзията, че съ едно срѣдство ще могатъ да се разрѣшатъ всичкитѣ мжчнотии. Рисуването не е никакъ отъ проститѣ обучения и той мисли, че сжществува една голѣма бъркотия въ разбирането на начинитѣ, по които трѣбва да се постжпва за едно дѣйствително плодотворно обучение; той намира, че не би било възможно, нито пъкъ би било желателно да се измисля методъ, еднакъвъ за всички страни. «Нека оставимъ — каза той, пълна самостойность на учителя да прави изборъ на прѣдметитѣ въ своята работа. Нека се сплотимъ, за да прѣдизвикаме едно общо разбиране не на упражненията, а на общата посока въ обучението».

Като рационаленъ начинъ на постжпване [...] обучението по натура той прѣпоржчва да се [...] обучава по единъ моделъ за цѣлъ класъ, а [...] всѣки ученикъ да има отдѣленъ моделъ; [...] това, обяснителното изложение отъ страна [...] учителя да бжде пакъ общо за цѣлия класъ [...] късно, когато ученицитѣ ще бждатъ подготв[...] чрѣзъ отдѣлнитѣ приготвителни упражнен[...] могатъ да бждатъ подложени съ прѣимущес[...] къмъ работа по единъ моделъ. Относително [...] бора на моделитѣ, той прѣпоржча да се избира[...] такива, които сж пригодни за всѣка степень [...] обучението и които не ще докаратъ досада [...] дѣтето. Той говорй и върху връзката, ко[...] трѣбва да сжществува между упражненията, и [...] реда на занятията. Най-послѣ той упомена, [...] чрѣзъ рисуването ние ще трѣбва да гонимъ цѣл[...] *на поставимъ дѣтето срѣщу реалния свѣтъ* и [...] ще трѣбва да се простимъ съ мисъльта, че то слу[...] за развлѣчение или за професионални цѣли, [...] завърши съ слѣднитѣ думи: «Нека си отвори[...] очитѣ, нека видимъ, какво се казва около на[...] Стига сме стояли уединени посрѣдъ обществ[...] което искаме да побѣдимъ и което, твър[...] справедливо, не може да бжде убѣдено, осв[...] съ безкористни аргументи, които го обхващ[...] въ неговото цѣло и въ неговитѣ общи интере[...] Нека се постараемъ да схванемъ какво н[...] бждещето и нека тръгнемъ безъ колебание [...] тая посока . . . Ние ще станемъ виновници[...] на една забѣлѣжителна реформа въ дѣлата [...] човѣшкия умъ, защото както езика, прѣдс[...] вяики идеитѣ, има за край изражението на [...] тината, сжщо така — рисуването, прѣдставя[...] физиономиитѣ на творенията и нѣщата, има [...] върховенъ край красотата!»

Неговото заключение бѣ:

Конгресътъ като взема прѣдъ видъ, че ев[...] люцията на дѣтето опрѣдѣля всѣко рационал[...] обучение; че рисуването чрѣзъ своитѣ ефек[...] трѣбва да отразява свѣта, въ който ние ж[...] вѣемъ; че то има като прѣка цѣль разбиран[...] и изобразяването на видимитѣ бѣлѣзи; че [...] има всичкитѣ свойства на «живъ езикъ»; [...] неговото употрѣбление като за такъвъ (сир[...] езикъ) трѣбва да бжде лесно, когато ржка[...] се подчинява на мисъльта; че то трѣбва за во[...] като къмъ крайна цѣль, къмъ естетическото р[...] биране на хубавото въ природата и изкуство[...]

Изказва мнѣнието, щото рисуването, нарече[...] *елементарно* и *фундаментално* въ програмитѣ [...] началнитѣ училища, да стане въ обучението:

Еволутивно — като приспособление.
Реалистично — « вдъхновение.
Общо — « приложение.
Самородно — « изпълнение.
Естетично — « възпитание.

Ние се помжчихме да резюмираме рапорта [...] г-на Гьебена така, щото читательтъ да има е[...] по-ясна прѣдстава за всичко изказано отъ него [...] не можемъ да не упоменемъ, че г-нъ Гьебенъ [...] пусна много на широко въ своя рефератъ [...] теоретизирането, а много малко каза за чис[...]

ческото разбиране на работата относително
а на обучение по рисуване въ началното
ще.» Тая бѣше именно слабата страна на
итѣ почти референти французи, които гово-
много... Но само говориха, тъй като много
казаха нѣщо, което би могло да ползува
есиститѣ, които малко бѣха разположени
ключение на французитѣ) да слушать за
рѣшимостьта на тѣхнитѣ отживѣли вече
на обучение по рисуване, въ което се
прѣимущество на геометрическото рисуване.
ждаше, че г-нъ Гьебенъ иска да направи
рѣшителенъ скокъ и се присъедини къмъ
жателитѣ на онова обучение, което се за-
съ природата и завършва съ геометрията.
роятно, много неловко му бѣше да стори
прѣдъ очитѣ на своитѣ по-стари началници
оритети», тъй изобилно аплодирани при
тѣхна фраза отъ конгресиститѣ французи.
ерския конгресъ се видѣ пустотата на
узитѣ въ областьта на обучението по ри-
, но въ лицето на г-на Гьебена ние виж-
човѣка, който ще се яви, сигурно, на чело
витѣ течения, и който ще употрѣби своята
ия за съкрушаването на ония «авторитети»,
ито слѣпо се водятъ плеяда учители, които
атъ и да знаятъ за важнитѣ резултати,
отъ педагогическата наука отъ извѣстно
насамъ въ областьта на художественото
ание, благодарение на научнитѣ изслѣд-
на хора, всецѣло прѣдадени на дѣлото
щечовѣшкия напрѣдъкъ.
кото г-нъ Гьебенъ бѣ словохотливъ и аб-
енъ, толкова неговиятъ корефирентъ F.
st, художникъ и учитель въ Дюселдорфъ,
енъ, категориченъ и конкретенъ. Той за-
своя рефератъ съ едно изложение върху
еса, който е прокаралъ вече въ много
възгледа, че рисуването е едно отъ най-
тѣ възпитателни срѣдства, тъй като само
него ученикътъ може да се привикне на
дателность, на схващане и опознаване на
а въ природата и околния миръ. «Нѣма
нѣщо, което би могло да унищожи раз-
ето на извѣстна мисъль, изразена чрѣзъ
а. Когато не разбирате нѣкой езикъ, веч-
ви дохожда на помощь международното
во за разбиране — рисуването, което
ролята на братъ на езика.» Но отдѣ про-
обстоятелството, че мнозина, когато се
тъ да изразатъ чрѣзъ рисунка своитѣ
не сполучватъ да нарисуватъ желаното
трѣбва, даже и съвсѣмъ нищо не могатъ
бразятъ? Дали защото нѣматъ техническа
ть и упражнена ржка? Тогава, какъ да се
обстоятелството, че мнозина, които още
сж упражнени, нито сж придобили техни-
овкость, изобразяватъ, макаръ и грубо,
ость своитѣ прѣдстави? Йостъ мисли, че
ображаването важна роля играе прѣдста-
която у мнозина отсжтствува, защото тѣ
не сж наблюдавали природата, нито пъкъ
и упражнявани да схващатъ характернитѣ

особности на прѣдметитѣ и тѣхъ да изобразяватъ. «Всѣко истинско изкуство е подражание на природата», е казалъ още Сенека. И въ това изречение Йостъ намира изобилно отъ правда и поучение. Трѣбва човѣкъ да знае да различава естественото отъ противоположното, отъ шаблонното. «Природата и наблюдението върху нея — ето извора на творчеството, на знанието за нашата младежь. Радостьта при творчеството е основниятъ мотивъ на всѣко художествено изпълнение. Всѣко робско копиране указва отрицателно влияние върху художественото изпълнение.» Само радостьта къмъ изобразяване е единствена, което движи ученика и не му дава да се отвикне отъ творчеството. Поради това, по-добрѣ е да се отнесемъ снисходително къмъ една проста, индивидуална скица и грѣшка въ изобразяването на мислитѣ, нежели да измореваме ученика съ нѣкакво копиране на нѣкаква чисто субективно съчинена прѣдложка. Вънъ всичко, което е гнило!»

Йостъ изказа съжаление, че още въ много учрѣждения изобразителното изкуство се счита *заварение* на господствуващата система на обучение. «Страхуватъ се, крайно безосновно при това, че при една евентуална промѣна на нѣщата научниятъ периодъ ще бжде замѣстенъ съ художественъ». Той напомни, че още прѣзъ 1887. год. Hirth е писалъ въ своето съчинение «Мисли върху обучението по рисуване и склонностьта къмъ художествено изобразяване», че трѣбва да се изостави вече господствующата геометрическа и «копирна» система на обучение и че ученикътъ трѣбва да се доведе въ съприкосновение съ природата, съ реалностьта и тамъ да изучава формитѣ и цвѣтоветѣ. Йостъ поддържаше сжщото и на дълго и широко разви тая мисъль, и доказа голѣмото прѣимство на нейното практическо приложение въ обучението изобщо и въ онова по рисуването. Слѣдъ това говори върху прѣимството, което трѣбва да се дава на рисуването отъ паметь, особено въ първитѣ години на обучението. Не пропусна да каже нѣщо и върху нуждата отъ украсяване на училищнитѣ стаи съ образцови художествени картини, изобразяващи сцени изъ живота на дѣтето, или такива, които могатъ да бждатъ по силата на дѣтското разбиране, и които съ своята красота, що съдържатъ, и идеята, що искатъ да изразятъ, ще подѣйствуватъ безспорно за облагородяването на дѣтската душа, за създаване вкусъ и високи благородни стремления у него.

Реферата си Йостъ завърши съ единъ «учебенъ планъ», придруженъ съ илюстрации, за свободното рисуване въ народнитѣ училища. Въ него се прокарватъ, въ общи черти, ония положения, които виждаме въ най-послѣдния учебенъ планъ за народнитѣ училища въ Прусия. Ние ще приведемъ вкратцѣ тоя планъ, като прибавимъ и нѣкои отъ таблицитѣ, които намираме отпечатани въ «общитѣ рапорти» на Бернския

конгресъ, и които нагледно прѣдставятъ хода на обучението.

Споредъ Иоста, ученикътъ трѣбва да придобие способность да схваща сѫщественото на единъ прѣдметъ по форма и цвѣтъ и схванатото да прѣдаде съ рисунка. Рисуването се вмъква да обясни нѣщо, което описанието и словото не могатъ да сторятъ: то трѣбва въ действителность да бѫде началото на знанието и изкуството. Ученикътъ трѣбва да придобие и способностьта да използува това, което може да постигне. Дѣтето не рисува прѣдмета съ всичкитѣ му подробности, а само прѣдава най-характеристичното, — онова, което е останало въ неговата паметъ. Върху това (сирѣчь върху тия порано придобити прѣдстави) учительтъ има да гради и най-първо ще обучава само въ рисуване на прѣдмети отъ паметь, като при това ще си служи само съ прѣдизвикване на спомени за най-отличителнитѣ черти на прѣдмета; по-късно той ще показва прѣдметитѣ и ще гледа да приучи дѣцата да прѣдаватъ нагледно виденото.

Въ първата учебна година рисуването ще бѫде свързано съ прѣдметното обучение. Обучението е класно. Цѣльта на упражненията въ рисуване ще бѫде: възпитание на окото и рѫката. Рисунката на ученика трѣбва да показва, че послѣдниятъ е схваналъ ясно сѫщественото отъ формата на изображаемия прѣдметъ. Въ едно прѣдварително упѫтване учительтъ, заедно съ ученицитѣ, изтъква отличителнитѣ бѣлѣзи на прѣдмета, който не е необходимо да бѫде непрѣмѣнно показанъ, затвърдява и подпомага говореното чрѣзъ една ясна, голѣма скица на черната дъска. Слѣдъ туй ученицитѣ рисуватъ прѣдмети отъ паметь. Едни отъ ученицитѣ рисуватъ на дъската, другитѣ — върху обикновена обвивна сива хартия съ вѫгленъ, безъ да изтриватъ линиитѣ си. Ученицитѣ трѣбва да се привикнатъ да рисуватъ формитѣ бърже и съ единъ замахъ, като при това оставятъ грѣшкитѣ непоправени, докато чрѣзъ повторение сполучатъ да нарисуватъ формата правилно. Най-първо се рисуватъ прѣдмети съ криволинейни форми, елипсовидни, яйцевидни, крѫгообразни (гл. обр. № 10), а по-сетнѣ и правоъгълни, като книга, тетрадка, плочка. Едноврѣменно съ това рисуване отъ паметь учительтъ трѣбва (и тукъ е главната стойность на обучението за нашето училищество) да разясни устройството на прѣдмета и за повече свѣдение и самия прѣдметъ въ дѣйствителность. Той трѣбва да обясни, че дръжката на единъ [illegible] трѣбва да бѫде закривена и въ срѣдата малко [illegible] тънка, да да [illegible] рѫката да я обхваща [illegible] и направлява, и [illegible] г. — наредъ учительтъ трѣбва [illegible] изтъква и [illegible] разностьта на формитѣ у прѣдметитѣ, а това ще прѣдизвика у дѣцата разсѫждение. Отъ [illegible] дѣка стойность [illegible] ако прѣдметътъ бѫде направенъ отъ пластелинъ, за да [illegible] нагледно [illegible] вата форма.

Старитѣ [illegible] се изхвърлятъ отъ употрѣбление, тъй като ученицитѣ [illegible] схватъ на сива [illegible] хартия [illegible] прикрѣпена [illegible] единъ картонъ. Материалъ за рисуване: цвѣтни креди или вѫгленъ. Ученикътъ не трѣбва да унищожава [illegible] рисунката, трѣбва да стои [illegible] но, съ свободна рѫка, да тегли [illegible] линиитѣ свободно и леко.

Обр. № 10.

Въ втората [illegible] пень (четвърта [illegible] лѣта учебна година) обучението върви [illegible] рисуване по паметь и рисуване по прѣдмети [illegible] по [illegible] и [illegible] покъсно, а то [illegible] положение, само групово или поединично. [illegible] служатъ плоски прѣдмети, прѣимуществено естествени форми. (Гл. обр. № 11.) Но [illegible] ще се правятъ и упражнения въ изучаване [illegible] и въ свободно изобразяване [illegible] безъ прѣдварителни контури. На [illegible] стана [illegible] да се схванатъ характернитѣ особености (сирѣчь тия, които даватъ извѣстни форми на прѣдмета) на прѣдмета, който служи за образецъ

се прѣдаватъ. Учебниятъ материалъ ще
работва както слѣдва: слѣдъ като уче-
бѫдатъ снабдени по-отдѣлно или на
съ образци, като напримѣръ растителни
или пеперуди (гледай обр. № 12 и 13) въ
ѫдата ще се натъкватъ главнитѣ бѣлѣзи,
трѣбва да бѫдатъ изобразени. Учительтъ
въ начина на изобразяването и подкрѣпва
разяснение, като нахвърля на таблата ри-
съ ясни и смѣли щрихи. Послѣ не
и общата форма на образеца и неговитѣ
частисълеко
чинии; а
туй ще доп-
отдѣлнитѣ
Тукъ трѣбва
рица главно
не на това,
ученикътъ да
повърхно-
ълъ харак-
формиитѣ и на
много внима-
кимъ отдѣл-
части. Сега
пражнението
се повторено
меть. Като
ерени мате-
укъ се пра-
и они дѣ..
курсъ (I. II
година) ще
върху бѣла
сива хартия,
водни бои
се съ рису-
естествени
(обр. № 12)
ако се на
ости, а послѣ
ложни фор-
хъ
първо на-
съ ши-
ху обвивна
ако фор-
же сполуч-
начата, ри-
се прѣнася на бѣла хартия съ моливъ и
га съ бои.
ята се полагатъ най-първо съ една боя.
като се добие ки вѣщость въ полагането
ѣ, пристѫпва се къмъ означаването на
тѣ съ по-тъмни или по-свѣтли бои. За
ането на кратки разстояния ще се прилага
косвенна само съ четка. Тѣ се състоятъ въ
е ще се правятъ палмички, листа и прѣ-
листа) направо съ четката, безъ прѣдва-
о очертание на контурата. Четката тя
ято себе си много правилни палмички
та, стига само да я допремъ леко до
та, да я притиснемъ въ срѣдата, и да я
понадигнемъ пакъ лекичко; полученитѣ по тоя
начинъ изображения — палмички листчета, биватъ
тъй добрѣ очертани, и иматъ такава прѣсвота,
каквато мѫчно може да се постигне, ако се
работи съ моливъ, че сетнѣ да се полага. (гледай
обр. № 12).

Къмъ тия упражнения се прибавя рисуването
на пеперуди. Учительтъ бесѣдва върху нѣкоя
пеперуда съ много проста форма, нѣколко екзем-
пляра отъ която минуватъ прѣзъ рѫцѣтѣ на
ученицитѣ, и едновремено съ туй опрѣдѣля
прѣзъ спомагателни линии характерната форма (глед. обр. № 13), та да може ученикътъ да схване очертанието. Слѣдъ като всѣки ученикъ схване достатъчно формитѣ, пеперудата ще бѫде нарисувана найнапрѣдъ отъ паметь върху обвивна хартия, съ въгленъ, и ще бѫде попълнена съ цвѣтни моливи, а по-сетнѣ — по натура, върху бѣла хартия, съ водни бои.

Обр. № 11

При малюването (рисуването съ бои) трѣбва да се обръща внимание на спазването истинскитѣ цвѣтни оттѣнъци. За тая цѣль ученикътъ ще държи винаги до прѣдмета едно късче хартия, върху което ще опитва смѣсването на боитѣ. За упражнения въ училище на боитѣ ще се рисуватъ и флагове и шарени платове по сѫщия начинъ.

Извънредно добрѣ, поучително и поощрително е да се илюстриратъ нѣкои научени поезийки съ въгленъ върху обвивна хартия.

Съ рисуването на художествени форми може да се завърши обучението въ тая степень.

Въ *горния курсъ* (VI, VII и VIII учебна година) ще вземе прѣимущество рисуването по прѣдмети. Перспективнитѣ измѣнения и проявитѣ на свѣтлината не бѫдатъ тука вече прѣдавани на хартията; обаче това нѣма да става чрѣзъ теоретически разяснения и построявания, а само чрѣзъ практически упражнения въ наблюдение. Вѣрното схващане на тия перспективни прояви е главното нѣщо, а не гладкото изглаждане и педантичното

подражание на несжщественитѣ подробности. Прѣдметитѣ биватъ тъй поставяни, щото ученикътъ да може да види дѣйствително ония перспективни измѣнения, които трѣбва да наблюдава. При това обучение ще се постжпва, въ общи черти, по слѣдния редъ: ученикътъ ще се приучи да гледа на образеца си и възъ основа на своитѣ наблюдения ще нахвърля общия му изгледъ. Тогава сравнява рисунката си съ модела, като го постави отвѣсно и се отдалечи отъ него малко, за да може да види добрѣ посоката на линиитѣ въ рисунката, а сетнѣ и грѣшкитѣ си, ако има такива; при тоя случай, за още по-добро улучване на грѣшкитѣ, ученикътъ визира, мѣри съ отвѣса и бива подпомогнатъ отъ учителя. Веднага слѣдъ това се нахвърлятъ главнитѣ сѣнки. Слѣдъ като по тоя начинъ се получи едно пластично изображение на прѣдмета, може да се пристжпи къмъ понататъшното разработване на рисунката. Най-лекото прѣдаване на сѣнкитѣ и свѣтлинитѣ се постига чрѣзъ вжгленъ върху бѣла или още по-добрѣ — цвѣтна хартия, която по възможность за има основния цвѣтъ на рисуемия прѣдметъ. Послѣ ще се използува молива. При малуването ученицитѣ ще се приучватъ да полагатъ най-първо главнитѣ тонове (отенъци), да сравняватъ тѣхната вѣрность съ образеца, както се каза по-горѣ, и винаги да иматъ прѣдъ видъ общото впечатление, а не подробноститѣ. Обучението най-първо бива класно, послѣ минава къмъ групово, и завършва съ единично.

Обр. № 12.

Като най-простъ прѣдметъ се счита обикновеното четире-жгълно сандъче. Чрѣзъ обяснение на полегатитѣ, отвѣснитѣ линии и съкращенията се започватъ познанията на ученика по перспективата, а чрѣзъ визиране и мѣрене съ моливъ той се привиква да намира точнитѣ отношения.

Веднага се нахвърлятъ сѣнкитѣ и свѣтлин въ широки маси, за да се придаде примамливо на простия прѣдметъ. Материалъ: вжгленъ, те ширъ и цвѣтни хартии. Ученицитѣ трѣбва да привикнатъ да владѣятъ добрѣ молива. Вжглен се прѣпоржчва главно за започването на но упражнения, тъй като той допуща бързо правяне. Малки домашни прѣдмети, дървени тийки (сандъче съ и безъ капа прости коши хартиени и лико както и вжтрѣш части отъ рису телната зала, гатъ да послужа като образци. се знае, че ри ването отъ пам нѣма да се изос вя, а много п ще бжде при жено и въ степень на обу нието. При ма ването и рису нето ще се у трѣбява така цвѣтна хартия, която има еднакъвъ цвѣтъ единъ отъ цвѣтоветѣ (боитѣ), които се срѣща въ прѣдмета, който ще се рисува. Рисува ли чаша, ваза, или другъ сждъ, туря се фонъ за прѣдмета, и всичкото ще бжде снабдено свѣтлина, сѣ рефлекси и цвѣ отенъци. Цинко сждове и пр. изобразяватъ добрѣ върху фитно сива хар оксидирани ме лически прѣдме върху зелени и ч вени глинени дове и гър върху хартия сжщия цвѣтъ. гато се рисува животни, препа рани птици и т. ще се постж по сжщия начи пластичностьта сполучването боитѣ е главното нѣщо. Най-първо се по вятъ главнитѣ тонове, провѣрява се тѣх вѣрность съ образеца. Винаги ще се има прѣ видъ общата форма. Когато ще се малув птици и охлюви трѣбва да се работи напр безъ прѣдварително изображаване на кон ритѣ. За рисуемия или малуемия прѣдметъ поставятъ съотвѣтни тонове (бѣла или сива хартия, мукава, платъ), които ще бжд

Обр. № 13

о така добрѣ различавани и прѣдавани отъ
нитѣ.

упражненията въ скициране и въ рисуване
паметь важи сжщото, което се каза по-горѣ
плоскитѣ форми. Упражненията въ свободно
ане съ четка (безъ прѣдвар. контури) се
ржчватъ сжщо и при изобразяването на
ични прѣдмети. Скицирането съ моливъ и
нето съ перо може да бжде сжщо така
рѣбено при изобразяването на отдѣлни ча-
ть животного, като напримѣръ лапи, ко-
нокти и пр. Едновременно съ тѣй ще бж-
рисувани съ бѣло и черно архитектурни
изъ областьта на рисувателната зала, на
щето и пр.

ъ Йостъ слѣдъ това прѣпоржчва линейното
ане, въ което голѣма часть се пада на кон-
тивното и проекционно чертане.

носително *моделирането*, той намира, че то
а да върви ржка за ржка съ свободното
ане. Отдава му голѣмо значение за худо-
сното развитие на дѣцата, толкозъ повече,
иска много малко срѣдства. Моделирането
ва съвсѣмъ ясно схващане на вмѣсти-
та. Не подлежи на споръ, че рисуването
е абстракция, но между него и непо-
твеното наблюдение стои моделирането.
ето не ще бжде достатъчно упражнено,
е бжде подпомогнато отъ моделирането.
онностьта, която дѣцата проявяватъ още въ
лишната възрастъ къмъ моделиране, ни по-
, че трѣбва да се погрижимъ и за възпи-
то на чувството къмъ пластичностьта. Ра-
ето съ глина е придружено въ голѣма
съ цапане и отнема много врѣме за миене,
пластилинътъ, който е еднакво мекъ и нѣма
а да бжде размекванъ, може прѣкрасно да
ни глината. Тогава моделирането може да
въ всѣка обикновена училищна стая и не
рѣбно особна зала. Упражненията вървятъ
за ржка съ схващането на формитѣ и
ото изобразяване. Съ глината могатъ да се
всевъзможни форми. Моделирането все-
голѣмо разнообразие въ работата на учи-
то и изглажда до нѣгдѣ онова неприятно
жение, което се създава отъ прѣкаленото
ржане до книгата, до зубренето на всевъз-
знания.

слѣдъ това г-нъ Йостъ още веднажъ прино-
своитѣ по-прѣжни сжжления върху нале-
та нужда отъ художествено възпитание на
ественото посрѣдствомъ вмъкване на худо-
вени картини въ училището. Той оборва
сто, че «дѣцата не сж още зрѣли за изку-
о», като казва, че още никой опитъ не е
алъ това. Не е ли природата огледало
шния животъ? Не намираме ли ние въ
воитѣ радости и скърби, стига само да
очи да виждаме и уши да слушаме? Най-
о естествено обучение по рисуването не се
управя къмъ формитѣ на живота, къмъ
дата? Само чрѣзъ рисувателното изучване

на природата може да се възпита едно дѣйстви
телно чувство.

За таблицитѣ, които той прибави къмъ своя
рефератъ, и нѣкои отъ които и ние сжщо при-
бавихме тукъ, той каза слѣдното: «То се знае, че
тия таблици не могатъ да прѣдставятъ нѣкакъвъ
нормаленъ планъ или схема, по която да се води
учительтъ. Напротивъ, фигуритѣ сж прибавени
къмъ разсжжденията, за да може всѣки да види,
какви прѣдмети може да си приготвятъ за обу-
чението и да се използуватъ въ началото на рису-
ването. Колкото и разнообразни да сж мотивитѣ
въ тия таблици, опитниятъ и прѣдаденъ на своята
работа учитель ще съумѣе да намѣри още повече
прѣдмети, които ще употрѣби цѣлесъобразно.
Приложенитѣ таблици служатъ само за потикъ,
но съвсѣмъ не да задатъ нѣкаква норма».

Г-нъ Йостъ изказа съжаление, че не е могълъ
да прѣгледа работата (реферата) на прѣпода-
вателя *Bouda*, отъ Кладно, Чехия, която му е била
изпратена на прѣглеждане много късно, а е прѣ-
гледалъ само оная на г-нъ A. Segenreich, учитель
по рисуването въ Цюрихъ, чиито тези се схождатъ
съ неговитѣ, както слѣдва:

1. *Обучението по рисуване въ първоначалното училище трѣбва да се извършва (дава) по натура.*

2. *За образци ще служатъ прѣдмети отъ обикновена потрѣба.*

3. *Рисуването отъ паметь, разработването на въображението трѣбва да бждатъ цѣльта на това обучение.*

4. *Боитѣ трѣбва да влѣзатъ въ употрѣбление, колкото се може по-рано, за развитие на добрь вкусъ, и за да направятъ обучението привлекателно.*

5. *Освѣнъ класнитѣ работи, ученицитѣ трѣбва да иматъ по една тетрадка за скици, за рисунки отъ паметь, за илюстриране на разкази, и за да се даде свободенъ просторъ на тѣхното въображение.*

6. *Копирането на образци (съ цѣль да бждатъ изложени) трѣбва да се изхвърли отъ училището.*

Въ заключение референтътъ резюмира своитѣ
възгледи както слѣдва:

Методически принципи:

1. Обучението по рисуване е задължително за всичкитѣ класове на първоначалното училище; за него ще се посвещаватъ най-малко два часа седмично.

2. Първитѣ упражнения ще бждатъ въ свързка съ прѣдметното обучение.

3. Рисуването отъ паметь трѣбва да бжде винаги базата на това обучение, понеже то спомага за бързото схващане на характернитѣ черти, развива чувството и паметьта за формата и цвѣта; то е слѣдователно отъ прѣголѣма важность и трѣбва да бжде разработвано въ всичкитѣ степени на обучението. Най-важно е ученикътъ да има ясна и вѣрна прѣдстава за прѣдмета. Тая способность трѣбва да бжде развивана. Увѣреностьта на окото и ржката зависятъ отъ нея.

4. Материята на обучението ще се взема изъ околностьта на ученика. Интересътъ на ученика ще се поддържа чрѣзъ изобразяването на онния

предмети, съ които той е въ постоянно съприкосновение.

5. Като се вематъ прѣдъ видъ психологическитѣ и физиологическитѣ наблюдения надъ дѣтската природа, потрѣбно е да се установи относително педагогическото и естетическото образование на дѣтето една база за рационално обучение по рисуването, което да бъде сжщевременно и едно срѣдство за естетическо развитие. Обучението по рисуване обаче трѣбва да върви по стжпкитѣ на интелектуалното развитие на дѣтето.

6. Подобно обучение не има голѣмо значение за популяризирането на изкуствата. Художественото чувство трѣбва да съставлява неразделна часть отъ народното възпитание.

7. Рутината трѣбва да се изгони изъ училището.

8. Рисуването трѣбва да бъде възпитателно срѣдство. То трѣбва да се стреми да доведе срѣдното число отъ ученицитѣ да разбиратъ и оцѣняватъ нѣкои произведения на изкуството. По-надаренитѣ между ученицитѣ трѣбва да бъдатъ подтиквани къмъ още по-голѣмо усъвършенствуване.

9. Свободното скициране развива въ висока степень любовьта и вкуса на ученика къмъ рисуването, като го прави способенъ да схваща и да възпроизвежда бърже, и като му дава извѣстна сръчность, която ще му бъде отъ голѣма полза въ практическия животъ и въ неговата професия.

10. Нѣма да се изискватъ художествено изпълнени скици, обаче ученикътъ трѣбва да бъде доведенъ малко по-малко до тамъ, щото да дава на своитѣ послѣдни скици по-артистична форма. Чрѣзъ свободнитѣ скици ученикътъ може да даде свободенъ просторъ на своя вкусъ и на своитѣ лични разположения, а учительтъ се привиква да сжди по тия работи за способноститѣ на ученика.

11. Онова, което заобикаля ученика, има непосрѣдствено влияние върху образуването на артистичното чувство у малкия. Ученикътъ не намѣри да упражни своето артистично чувство около себе си на разни предмети въ училищния домъ, които и по външния си и по вжтрѣшния си видъ трѣбва да привличатъ окото на дѣтето (архитектурнитѣ украшения, декорациитѣ по вжтрѣшнитѣ части, кжщитѣ, стѣни, коридоритѣ, картинитѣ и т. н.)

Най-накрая Поетъ цитира слѣднитѣ думи на W. Rein-а отъ неговата книга «Bildende Kunst und Schule». (стр. 58)

«Материалътъ [illegible] трѣбва да [illegible]. Ние се надѣваме, че [illegible] между възпитанието и изкуството, [illegible] и [illegible] ще се постигнатъ още повече, и че [illegible] [illegible] ще развие и [illegible] [illegible], която [illegible] надеждитѣ му е [illegible].

Третиятъ рефератъ върху сжщия въпросъ — рисуването въ началното обучение, бѣ отъ г-на Fred. Hamilton Daniels, директоръ на рисуването въ града Springfield, Нова М[...]чусетсъ, бѣ кратъкъ и третираше главно въ[...] за инспектирането на обучението по рисуване, което той отдава голѣмо значение за усп[...]шностьта. Ето неговитѣ тези:

1-о. Инспекторътъ трѣбва да бъде отлично до изкуството, добрѣ освѣтленъ [...] личность.

2-о. Той трѣбва да е издържалъ сжщевременно [...] въ изпълнението.

3-о. Той трѣбва да е много свѣдущъ по психология, педагогика, социология, история на изкуството и възпитанието.

4-о. Той трѣбва да притежава по природа необходимитѣ качества, за да бъде учитель.

«Най-добрѣ приспособенъ курсъ на обучение е оня, който се води по принципа, който [...] че търговскитѣ и възпитателнитѣ [...] постигатъ по-добри резултати, ако тѣ [...] основатъ върху артистични начала.

«За ученицитѣ е потрѣбно по-вече артистиченъ материалъ.

«Инспекторътъ трѣбва да съзира често ученицитѣ 1-о, за да представи единъ [...] рапортъ за най-близката работа 2-о, за [...] каже отношението между главната работа [...] изкуствата и линиитѣ у възрастнитѣ.»

Особни разисквания по въпроса за ме[...] на обучение въ основното училище не ст[...]. Говориха мнозина, но рѣчитѣ на всички се сведоха къмъ това: да се даде прѣдимство на рисуването по природа и да се отхвърлятъ геометрическитѣ методи. Относително [...] по този въпросъ, конгресиститѣ [...] имаха да гласуватъ до споразумение [...] настояваха на онѣзи резолюции, които [...] Гьобели и които ние приведохме, а нѣмаха [...] и настояваха нѣщо по-ясно изказано [...] на г-на Гьобели. Резултатътъ отъ го[...] отстжпване ни отъ едната ни отъ другата [...] бѣ този, че конгресътъ гласува и одобри и [...] резолюции. Първата вече приведохме, а о[...] именно, за която, както казахме, бѣха бо[...]ството отъ конгресиститѣ, гласи:

Рисуването въ началното училище

1. Обучението по рисуване има за цѣль [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

2. Рисуването [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] частъ на обучението [illegible] рисуване въ всичкитѣ курсове.

...на въпросъ. «Рисуването въ срѣдното ...ние»

...и въпросъ се държаха два обстойни общи ... единиятъ отъ г-на Ed. Kaiser, гимна... прѣподавател въ града Шо-де-фонъ ...ия) и г-ца Ethel M. Spiller, художничка, отъ Лондонъ. На г-на Кайзера сѫ ...ратени около 6—7 специални рапорти ...ки отъ Франция, и ни единъ отъ Гер... и друга страна. Той направи най-първо ...атъкъ прѣгледъ на всичкитѣ рапорти, ...това обобщи всичко изложено въ тѣхъ ...но желателното установяване на една ...на метода на обучение по рисуването ...итѣ общеобразователни училища. Ние ...деме въ по-общи черти това обобщение

...ция на обучението по рисуване въ срѣд...разование. Общъ планъ. Мнѣния.
Заключения.

...ъ принципи, приети още въ Парижкия ... не сѫ изгубили своята стойность и до ...Бернскиятъ конгресъ трѣбва да рѣши въ... за практическото приложение на тия ... Г-нъ Кайзеръ мисли, че специалиститѣ ...ри върху тия въпроси даватъ слѣдующитѣ ...ния, които не трѣбва да се координира...

...етричното рисуване[1]) *въ срѣдното обра...*

...обучението по рисуване слѣдъ срѣдно... трѣбва да познава и знае ученикътъ, ...почне срѣднитѣ класове на рисуването? ...ниятъ рапорти не даватъ категориченъ ... на тоя въпросъ, който би трѣбвало ...рѣшенъ на първо мѣсто.

...се приеме изобщо, че ученицитѣ отъ ...рнитѣ класове (отдѣлението 4 насъ), и ...до долнитѣ гимназиални класове, получа...началното образование,[2]) то онзи отъ ...гимназиални класове получаватъ срѣдно ...ние; тогава срѣдното образование ще ...ъ седмата или осмата година, или отъ 13-та ... възрасть, като се приеме, че дѣтето по...ъ училището къмъ седмата си година.

...ението, което получава единъ ученикъ на ...ъ годишна възрасть, може да се счита ...но.

...ието рисуването, единъ ученикъ на пр...ъ годишна възрасть трѣбва вече да притежава ...нания въ изучване формата на предметитѣ ...измѣрения; той притежава вече, може ... първи понятия по геометрично и пер... рисуване.

...ването на прѣдметитѣ съ три измѣрения, ... въ основнитѣ училища не се ри... [illegible] ... прѣдметитѣ.

Методъ, цѣль.

«Обучението по рисуване, казватъ г-да Colin, Pillet и Steck (специални рапортьори) има за цѣль: да усъвършенствува чувството на зрѣнието, сирѣчъ да научи ученика *да вижда*, 2-о да даде въ една конкретна форма, чрезъ наблюдение и метода. — Тая двояка цѣль не трѣбва да се изпуска изъ прѣдъ видъ въ срѣдното образование, понеже е съвмѣстима; трѣбва само да се стремимъ да усъвършенствуваме срѣдствата за нейното достигане.

Третя цѣль, която е и специална на изящното рисуване, трѣбва да бѫде грижата да се вдъхне на ученицитѣ обичьта къмъ изящнитѣ цѣли и, като послѣдствие, да се развие тѣхниятъ естетически вкусъ.

Програми.

Глави III и IV отъ французскитѣ програми, тъй обмислено опрѣдѣлени, могатъ да служатъ, споредъ референтътъ, като образецъ-типъ за всѣка програма за срѣдното образование; ако тѣ се покажатъ прѣкрупни въ сравнение съ часоветѣ, които сѫ опрѣдѣлени за рисуване, не трѣбва да се забравя, че е по-добрѣ винаги да имаме малко по-вече, за да дадемъ по-малкото; при това оставя се широка свобода на учителя да прави изборъ и да си нагоди обучението споредъ обстоятелствата. Така, за момичетата, вмѣсто да имъ дава да рисуватъ архитектурни части, фигури и др., нека имъ даде да рисуватъ живи цвѣтя.

По нататъкъ референтътъ резюмира мнѣнията на специалнитѣ рапортьори върху «[illegible] на прѣдмета (практическото му приложение, полза) и върху «естетическата дисциплина», и направи едно кратко изложение върху въпроса за

II. *Геометричното рисуване въ срѣдното образование*, на което той отдава голѣмо значение, ако се учи въ извѣстни рамки и ако не придобива характеръ на професионалностьта, сирѣчъ, ако то се учи като срѣдство за общото развитие на ученика, а не за неговото специално подготвяне къмъ извѣстенъ занаятъ.

Относително *Моделирането въ срѣдното образование*, той съобщи, че всички рапортьори сѫ се занимавали съ него и всички единодушно сѫ признали ползата отъ това обучение, само че се различавали въ мнѣнията за неговото практическо приложение.

Така:

Въ «Note ecrite»[4]) *моделирането* се счита като единъ отъ тритѣ вида рисуване, но се казва, че ще бѫде изоставено на страна, въпрѣки потребния интересъ, който му се отдава.

Г-нъ L. David, прѣподавател въ Либурнския колежъ (Франция), съвѣтва да се постановка до слѣдния начинъ: единъ пѫть въ мѣсеца учени-

[4]) [illegible] ... Министерството на Народното Просвѣщение и на Изящнитѣ Изкуства.

ницитѣ отъ всѣки класъ иматъ по единъ урокъ *моделиране;* въ тоя урокъ учительтъ обяснява и показва какъ трѣбва да се работи при моделирането на даденъ модель, слѣдъ това ученицитѣ си моделиратъ вънъ отъ класа.

Г-нъ Etienne Bonnand, учитель по рисуване въ града Бривъ (Франция), би желалъ ржчната работа да се замѣсти съ моделиране, но не казва нищо върху устройството на това моделиране.

Г-нъ A. Camuset, учитель по рисуване въ колежа въ града Кондомъ (Франция), е въвѣлъ съ успѣхъ моделирането въ единъ колежъ въ Франция, и намира, че мжчнотиитѣ отъ къмъ материала и отъ къмъ бюджетна страна могатъ да бждатъ лесно прѣодолени.

Г-нъ референтътъ мисли еднакво съ г-на Камюзé, че въ срѣдното училище може да се изучва моделирването, понеже то се изучва вече въ забавачницитѣ и основнитѣ училища. Съ добра воля, учительтъ може наистина да отстрани мжчнотиитѣ по инсталацията; но има други нѣкои мжчнотии!

«Урокътъ по моделиране ще замѣсти ли, напримѣръ, оня по рисуване или по ржчна работа, както прѣдполагатъ г-нъ Камюзе и Боннанъ?»

Споредъ него невъзможно е да се приеме, щото въ срѣдното училище да се моделира само, вмѣсто да се рисува, или да се работи съ дърво и желѣзо.

«Или ще се искатъ нови часове за моделирането?»

Едно подобно искане би рискувало да пропадне по бюджетни причини . . . Тогава, какво да се прави? — Референтътъ признава, че напразно е търсилъ разрѣшението на тая задача, и мисли, че конгресътъ ще рѣши най-добрѣ, на чие отъ мнѣнията на споменатитѣ по-горѣ двама негови колеги ще трѣбва да се даде прѣдпочитание.

Отъ изложеното се вижда, че рапортьоритѣ по тоя въпросъ, които, както казахме по-горѣ, бѣха изключително учители отъ Франция, прѣпоржчватъ много малко нови приеми въ обучението по рисуване въ срѣднитѣ училища, а повечето се придържатъ къмъ сжществуващата въ Франция метода, отличителната черта на която е гипса. Единъ отъ най-горещитѣ защитници на тая метода, г-нъ Pillet, въ една отдѣлна конференция «върху пластичното рисуване въ срѣднитѣ училища», се опита да изважи погрѣшенъ възгледа, че «трѣбва да се рисуватъ само реални прѣдмети, които могатъ да възбуждатъ интересъ въ ученика», но, при всичкото свое красноречие, при всичката своя убѣдителность въ говора, не можа да произведе никакъвъ ефектъ, освѣнъ между французитѣ конгресисти, които аплодираха всѣка негова фраза, особно фразитѣ, въ които се съзираше ужъ нѣкакво остроумно подмѣтане на новитѣ течения въ областьта на обучението по рисуване. Съ една рѣчь, французитѣ добиха единъ урокъ въ Бернския конгресъ, като видѣха своето изоставане назадъ, благодарение, може би, само на тѣхното самомнѣние.[1]) В… ни убѣждава и тѣхното прибързване да ус… единъ националенъ конгресъ по рисуването… настоящата година още.

Второ рефератъ, много по-кратъкъ и… по-съдържателенъ отъ първия, се върху… въпросъ, биде държанъ, както казахме, от… Ethel M. Spiller, която изпълняваше и… ностьта на секретарь въ конгреса. Ние щ… ведемъ въ общи черти нейнитѣ по-главни… дения.

«Програмата на висшето или срѣдно уч… трѣбва да има за цѣль пълния развой н… питанието и на всичкитѣ способности н… ницитѣ, били тѣ прѣдназначени за учи… кариера, или не; при тая цѣль своб… образование е съвсѣмъ непълно, ако ученик… познава основнитѣ принципи на изобразят… наука, и ако не придобие ловкость на рж… художествено разбиране».

«Университетитѣ, признавайки стойност… това обучение, трѣбва да му дадатъ мѣ… своитѣ програми за неговия бждещъ ра… трѣбва да го поставятъ въ реда на за… телнитѣ познания за приемане въ тѣхъ.

«Принципитѣ, които направляватъ всѣк… чение въ първата степень, трѣбва да бжда… крѣпки, щото да развиватъ навика къмъ… сжждение.

«За постигането на тая цѣль, като… помощникъ трѣбва да се счита грижата, ко… полага да се снабдятъ училищата съ гри… подбрани илюстрации.

«Въ съгласие съ теорията за всѣко м… възпитание, работата на учителя се със… това, да събуди и развие инстинктитѣ на… въ тѣхната най-висока степень; програм… трѣбвало да бждатъ наредени тъй, щото… търъ да имъ служатъ тия инстинкти. … работа за развоя на единъ естественъ и… ленъ курсъ, ржчнитѣ изкуства би трѣбва… дойдатъ на помощь най-много: рисуванет… строителнитѣ упражнения чрѣзъ обучени… училището, влизатъ, като естествени ф… въ мира на дѣтето.

«Обучението въ изкуството, което се … както това трѣбва да бжде, въ развоя на …

[1]) Тукъ му е мѣстото да подкрѣпимъ казан… насъ върху изоставането назадъ французитѣ в… шение на обучението по рисуване съ слѣднитѣ … г-на Georges Moreau (инженеръ на изкуствата) ко… щнахме въ една негова статия върху Бернския к… обнародвана въ Revue Universelle (…-й октомври …

«Нека кажемъ въ заключение, че Франция … прѣдставена на тая изложба (на рисунки и пр.), … чрѣзъ нѣколко нови публикации. *Учителскит…* *блѣстѣха съ своето отсжтствие.* Делегатитѣ на о… ного образование изложиха въ публични конф… своитѣ начини на обучение, повечето отъ тѣх… извѣстни; *но никакъвъ резултатъ не се понесе прѣд…* *на конгресиститѣ.* Това опущение, което прилича… на чезергиране, не е ли едно признание на бе… *Гипсирвателната метода,* тъй славна въ първия … роденъ конгресъ въ Парижъ, ще съзнае ли н… своето безсилие и своята безплодность»?

остьта и ловкостьта у дѣтето, както и въ на способностьта да оцѣнява всичко ху- трѣбва да увеличи развитието на умстве- способности, и поради това изисква едно зачитане въ школскитѣ програми.

жи урокъ по рисуване трѣбва да бжде въ о врѣме и урокъ по изкуството».

дъ изслушването на тия два реферата, ха нѣколцина, и почти всички изтъкнаха, дното образование трѣбва да се счита като , което иде слѣдъ първоначалното, и което ва едно тѣло съ последното и съ вис- образование, — като една халка отъ сж- ерига, освѣнъ тая, която произтича отъ ата еволюция на едно човѣшко сжщество нитѣ възрасти на живота. Тогава, есте- основата на методата, принципитѣ, оста- акива, каквито се опрѣдѣлиха за перво- ото образование.

ното врѣме се подигна въпросътъ за ржч- бота, дали не би могло да се установи а връзка между нея и рисуването. Пове- е произнесоха, че ржчната работа си е чна сама за себе си, че би било не- о да се търси тая връзка, когато има да рать опити за съотношението на рисува- мъ другитѣ прѣдмети. Дойде се до спо- вие, че разнитѣ клонове отъ обучението да си взаимствуватъ, да си помагатъ взаимно, жи всѣки своята автономия, своята неза- доктрина, своята отличителна педагогика, риспособенъ рѣчникъ.

ъ тия разисквания конгресътъ гласува ѣ мнѣния:

исуването въ срѣдното образование трѣбва е базирано върху принципитѣ, които се за първоначалното обучение. То трѣбва да сжществена цѣль да развие у ученицитѣ тисно разбиране.

рѣбва да се потърси, за слѣдующия конгресъ, ението, което би могло да се установи между ето по рисуване, обучението по моделиране ата работа — за всичкитѣ степени на нието.

йския текстъ втората точка отъ тая резо- има слѣдната редакция: «Връзката между ането и ржчната работа съ рисуването да се поощрява въ всичкитѣ степени на ето. Резултатитѣ отъ тия опити трѣбва зластаннятъ прѣдъ най-близкия конгресъ».

въпросъ. — *Рисуването въ висшето обра-* Говори г-нъ P. Steck, художникъ-живо- инспекторъ на обучението по рисуване и нтѣ въ Парижъ. Той изтъкна необходи- отъ рисуването въ висшитѣ училища, неде доста убѣдителни примѣри за това. другото, той спомена, че единъ американски нь словникъ, слѣдъ като е свършилъ анспекционна ревизия въ Харвардския уни- тъ, заявилъ слѣдното: «Изглежда ми, че само курсътъ по теологията нѣма нужда отъ ри- суването!» Тоя въпросъ мина почти безъ прѣния и конгреса прие слѣдната резолюция по него:

1. *«Въ всѣки факултетъ трѣбва да се създадатъ рационални курсове по рисуване».*

2. *Що се отнася до факултетитѣ изобщо, да се обърне внимание на способностьта по рисуване тамъ, кждето то може да служи като нагледенъ и разяснителенъ елементъ.*

То се знае, че щомъ рисуването се вмъква като сътрудникъ на мисъльта, то ще се изпълва по най-внушителни и най-бързи начини за подпомагане на послѣдната.

Шести въпросъ. — Образованието и подготовката на учителитѣ по рисуване въ разнитѣ видове общо-образователни училища. По него въпросъ се държаха два крайно обстойни реферата. Единиятъ отъ г-на W. B. G. Molkenboer, директоръ на Държавното Педагогическо Училище за учители по рисуването въ Амстердамъ, и втория — отъ г-на A. Kunzfeld'a, професоръ въ кралевския възпитателенъ институтъ за офицерскитѣ дъщери въ Виена. Г-нъ Молкенбьоръ изтъкна много ясно колко голѣма е нуждата отъ едно цѣлесъобразно подготвяне на учители по рисуването, било за началнитѣ, било за срѣднитѣ училища. Той намира, че всѣкакви реформи въ обучението по рисуване ще останатъ безплодни, ако не се взематъ мѣрки, за да се подготвятъ учители за практическото приложение на тия реформи. Прѣдложенията за нѣкакви лѣтни курсове, единъ или двумѣсечни, той намира за неумѣстни. За подготвянето на сжществуващитѣ вече учители, той намира като единствено срѣдство да бждатъ тѣ по-улеснени въ работата, за да могатъ да се прѣдадатъ на саморазвитие. А за подготвянето на бждещитѣ учители по рисуване той мисли, че най-умно е да се учрѣди въ всѣка страна по едно специално педагогическо училище за подготвяне на учители, по образеца на сжществуващето въ Амстердамъ, или въ още нѣкои и други градове у други държави. Курсътъ на тия училища да бжде 5-годишенъ, и при тѣхъ да има едно прибавено (annexe) практическо училище, посѣщавано отъ ученици и отъ двата пола,[1]) кждѣто бждещитѣ учители ще даватъ уроци по рисуване и ще се подготвятъ за бждещата си работа. Тия уроци ще се даватъ подъ надзора на единъ прѣподаватель отъ училището, който ще прави бѣлѣжки и ще дава нужнитѣ наставления. Кандидатитѣ за учители по рисуване въ началнитѣ училища[2]) ще слѣдватъ въ това училище само двѣ години, а ония

---

[1]) Ученицитѣ, които ще посѣщаватъ това училище, ще бждатъ на възрасть отъ 10 до 16 години и ще сж свършили началното училище.

[2]) Г-нъ Молкенбьоръ спомена, че той прави своитѣ прѣдложения като се доставя на интернационална слѣдна ... [illegible] ... училища, той каза, че курсътъ на началното училище въ разни страни е различенъ, но смѣта, че у повечето страни той е 7—8 годишенъ, поради това и прѣдлага специални учители по рисуване за началнитѣ училища, кждѣто навѣрно ще бжде и необходимо и възможно да има особни учители по рисуването.

за срѣднитѣ училища — 5 години. Цѣльта на тия педагогически училища, за които говори Молкенбьоръ, ще бъде да подготвя не художници, а учители, и поради това ще трѣбва да се обръща голѣмо внимание на общото образование на бъдещитѣ учители и главно на тѣхното добро възпитание, на което той отдава голѣмо значение за бъдещата имъ учебно-възпитателна работа. Референтътъ даде и обширни указания относително материала, който трѣбва да се изучи въ продължение на 5-тѣхъ учебни години. Неговитѣ заключения сж слѣднитѣ:

1. Въ всѣка страна снабдяването (recrutement) съ учители по рисуване да става по единъ специаленъ, логиченъ и положителенъ начинъ.

2. Понеже възпитанието и образованието на учителя по рисуване трѣбва да бъде различно отъ онова на художника собствено казано, то ще трѣбва да се дава въ едно специално заведение или училище, наречено педагогическо училище, кждѣто ще се развиватъ артистическитѣ дарби, но кждѣто най-много и най-сериозно ще се грижатъ за образованието на човѣка, който да е способенъ да обучава други хора.

3. Посрѣдствомъ практически педагогически упражнения, правени въ «опитното училище», къмъ педагогическото училище, бъдещиятъ прѣподаватель ще бъде достатъчно подготвенъ, за да може да пристжпи къмъ обучението, въоржженъ съ вѣра въ себе си, толкова необходима за всичкитѣ кариери, но най-много за просвѣтителната.

4. Педагогическото училище трѣбва да добие правото, щото неговата диплома за завършенъ курсъ да бъде като дипломата на учителя по рисуване или равна ней.

5. Прѣдъ видъ на необходимото продължително слѣдване, за да се получи правото за учитель по рисуване, възнаграждението на тия учители трѣбва да бъде еднакво съ онова на тѣхнитѣ колеги по другитѣ клонове.

6. Държавата трѣбва да основава и поддържа съ всички сили педагогическото образование за учителитѣ по рисуване.

Вториятъ рефератъ върху въпроса за «образованието (Ausbildung) (усъвършенствованието) на учители по рисуване въ различнитѣ училища», държанъ отъ г-на професора А. Куницфелда, бѣ единъ отъ най-съдържателнитѣ и най-интереснитѣ реферати, които се четоха въ конгреса

Прѣдъ видъ на голѣмата важность, която прѣдставятъ сжжденията на г-на Куницфелда, които бѣха изложени съ една рѣдка послѣдователность и методичность и даваха, споредъ насъ, най-сполучливо разрѣшение на толкова трудния въпросъ за подготвянето на учители по рисуване, ние ще ги изложимъ по-обстойно, като се надѣваме, че ония, които наскоро ще уреждатъ програмата за педагогическитѣ училища въ България[1]) ще могатъ
ползуватъ прѣкраснитѣ идеи на професора
фелда. Но да започнемъ.

Референтътъ напомни най-първо, че
първия интернационаленъ конгресъ въ П
въпросътъ за рекрутирането на добри учи
нареченъ *жизненъ въпросъ* за обучението п
ване, и че това мнѣние е много право, з
ако ние нѣмаме добри и подготвени за т
учители, всичкитѣ наши стремления да
чимъ юношеството, което ни е повѣрено,
въсхищава и наслаждава отъ красотитѣ
родата и изкуството, и да му дадемъ вѣр
и ловкость въ ржката да схваща и прѣдав
зитѣ — ще останатъ празни желания

За да проучи отъ всички страни въп
да му даде едно разрѣшение, което би
по-общо значение, референтътъ се е от
за свѣдѣния до много компетентни ли
разни държави, и изхожда отъ ония отн
които той заварва сега въ Франция, Шве
различнитѣ германски държавици, а сжщ
Австрия. Слѣдъ направеното проучване
дошълъ до заключението, че трѣбва да р
своята тема на двѣ части:

А. Образование (приготвяне) на учите
обучението по рисуване *изобщо*.

Б. Подготвяне на ония учители, кои
сж на длъжность.

Първиятъ въпросъ (А) отъ само себ
разклонява, и то за всички държави, н
нитѣ три въпроса:

1. Образованието на учители за нисш
пень на обучението по рисуване, сирѣчь
роднитѣ училища (въ които се смѣта,
учатъ дѣца на възрасть отъ 6 до 11 г

2. Образованието на учители за срѣдн
пень на обучението по рисуване, сирѣчь
скитѣ класни училища (Burgerschule) и
нитѣ класове на срѣднитѣ училища (съ
думи, тая училищна категория, въ която
ученици, които сж на възрасть между
години).

3. Образование на учители за висша
пень на обучението по рисуване, сирѣч
шитѣ реални училища, висшитѣ реални
зии, педагогическитѣ училища и други
заведения (въ които възрастьта на учен
между 15—19 години).

Относително образованието на учител
рисуване за висшитѣ и художествени у
не трѣбва и да се говори, защото се знае
рително, че такива учители ще трѣбва
датъ само художници и знаменити про

1. Образованието на учителитѣ по рис
народнитѣ училища.

Референтътъ мисли, че прѣди да пристж
разчепкването на тоя въпросъ, ще тр

[1]) Министерството на Народното Просвѣще
зало единъ печатенъ проектъ — програма за
ческитѣ училища въ България, 1909 год. и го
тило до всички вѣщи лица, за дадатъ своитѣ
по него.

...ри на другъ единъ, който, макаръ и да е ...жъ окончателно разрѣшенъ въ първия ...съ, се повдига наново отъ мнозина, които ...маватъ съ реформирането на обучението ...уване. Тоя въпросъ е слѣдния. *Не трѣбва ...ението по рисуване да се даде още отъ ...а степень (сирѣчь отъ самото начало) въ ...ъ на художници, или учители съ художе... образование?* «Не можемъ да не признаемъ, ...референтътъ, че, съ въвеждането на това ... обучението ще извлѣче голѣма полза и ...де поставено на яки основи, а худо...ницитѣ интереси ще укрѣпнатъ още отъ ... начало; защото, както казва скули... Obrist»,¹) както единъ чуждъ езикъ бива ...брѣ обучаванъ отъ учители, на които тоя ...е матеренъ, понеже само тогава езикътъ ...ствува върху ученицитѣ като нѣщо живо, ... така живерадостното обучение въ из...о може да бжде посадено въ сърдцата ...ата само отъ образовани художници».

...рентътъ намира тоя възгледъ за много ...но казва, че не може и да се мисли за ...то приложение на практика, по чисто фи... или материална причина. Най-първо на...тѣ училища сж на брой много повече, от...о художници има; а пъкъ въ селскитѣ ...на е абсолютно невъзможно изпълнението ... идеа, тъй като е немислимо да се назна...ще единъ учитель, специално за рисуване, ...исимо отъ това, че много малцина сж онния ...ници, които ще приематъ да отидатъ въ ... Но даже и въ голѣмитѣ градове, кждѣто ...о възможно назначението на единъ специа... учитель по рисуването, и тамъ се явяватъ ...важни педагогически съображения противъ ...съль.²) Учительтъ и възпитательтъ, който ...венъ баща на дѣцата, е принуденъ да се ...ва съ тѣхното интелектуално развитие и ...учи дѣтето на разбиране още отъ най...та му възрасть. И както той съзира проя...то на дѣтския умъ въ развоя на езика на ..., сжщо така той ще прослѣди сжщото и ...овитѣ първи рисувателни опити, ще го ...о (поощри), чрѣзъ разумно избрани устни ...ражателни начини на исказване, и ще съ...ува по тоя начинъ за общото развитие ...ския умъ. Още въ първия конгресъ е било ...но мнѣние, че въ началото на обуче... самиятъ учитель *трѣбва да бжде* и учитель

по рисуване на дѣцата отъ началнитѣ училища», и че «учительтъ ще изпълни прѣвъсходно тая работа, стига само да го научатъ, било въ педагогическото училище, било другадѣ, какъ трѣбва да обучава по рисуването въ началото училище». Но това може да стане само тогава, когато ученикътъ въ педагогическитѣ училища добие, покрай педагогическото, и художествено образование, отъ което обучението по рисуване е само часть, макаръ и най-важната. Погледнато обаче добрѣ на цѣльта на обучението по рисуване въ поменатитѣ заведения,¹) ние виждаме, че тя се ограничава само въ едно упжтване на ученика изключително за обучението по рисуване въ народнитѣ училища. Рисуването трѣбва да бжде за учителя едно срѣдство за изказване много повече, нежели езика, къмъ което той ще прибѣгва при всѣки учебенъ прѣдметъ, когато словото не е достатъчно да даде ясни прѣдстави. Сега, ако образователнитѣ заведения за учители и учителки се погрижатъ да снабдятъ възпитаницитѣ си съ колкото се може по-голѣма мощь за изказване чрѣзъ рисунка, тогава, естествено, учительтъ ще може да вземе участие въ обучението по рисуване още въ най-долнята степень на обучението, безъ никакви затруднения.

Но прѣди да изкаже изискванията и желанията относително художественото възпитание на ученицитѣ-педагогисти, което е тъй тѣсно свързано съ обучението по рисуване въ педагогическитѣ училища, референтътъ счита за необходимо да разгледа причината, по която досегашното обучение по рисуване не е докарало до задоволителни успѣхи. Споредъ него четири момента изпжкватъ тукъ:

1. Приемането въ образователнитѣ заведения за учители и учителки става безъ да се обръща внимание върху подготовката на ученицитѣ въ рисувателно отношение. Послѣднитѣ биватъ обикновено изпитвани по езика и математика, а още до нѣйдѣ и по пѣние, цигулка или пиано. А понеже ученицитѣ-педагогисти се набавятъ (рекрутиратъ) отъ различни заведения, даже и отъ такива, въ които никакво обучение по рисуване не сжществува,²) то често се случва, че слѣдъ приемането, нито една третя отъ възпитаницитѣ не отговаря на изискванията както трѣбва.

2. Самото обучение не може да задоволи, нито по отношение на учебната цѣль, нито по отношение на взетия учебенъ материалъ, нито пъкъ по отношение на самия учебенъ планъ. Каква полза може да донесе на бждещия учитель онова обучение по рисуване, което вижда своята най-висока цѣль въ механическото копиране на

...кторътъ Obrist е говорилъ върху тая тема въ ...ския съборъ за художествено възпитание, прѣзъ ...да., и е изказалъ мнѣние, че рисуването трѣбва ...подава, още отъ самото начало, отъ учители спе... подготвени за тая цѣль.

...художницитѣ и учителитѣ по рисуване въ София ...свой кружокъ, който се събира въ една отъ залитѣ ...ралното училище всѣка срѣда вечерь на «срѣща». ... такава срѣща ние държахме единъ рефератъ ... Новитѣ посоки въ областьта на обучението по ...не». Присжтствующитѣ отпослѣ разисквания единъ отъ ...давателитѣ на Рисувалното училище изказа сжщото ... че е добрѣ да се назначатъ специални учители ...ването и за основнитѣ училища въ градоветѣ.

¹) Думата е за педагогическитѣ училища.

²) Неволно ни се изпрѣчва въ паметьта картината за обучението по рисуване (и по чуждитѣ езици) въ нашитѣ трикласни училища, които даватъ ученици за педагогическитѣ ни училища: въ повечето отъ тѣхъ рисуването се прѣподава отъ учители, които съвсѣмъ нѣматъ понятие отъ тоя прѣдметъ.

многоцвѣтни плоски орнаменти, или въ мжчителното търсене и рисуване на сѣнки по гипсови модели, при което всѣко самостоятелно побуждение бива по-строго възпрѣпятствувано? Каква цѣль има по-нататъкъ развиването на едно голѣмо число перспективни учебни теореми (правила), ако ученикътъ-педагогистъ не е придобилъ оная реална основа, върху която да градятъ тия правила, които той би могълъ да си ги присвои само чрѣзъ постоянно упражнение въ рисуване по прѣдмети отъ своя околенъ миръ?

3 Не трѣбва да се изпуска изъ прѣдъ видъ, че опрѣдѣленото число часове — *два* часа седмично за долнитѣ и само *единъ* за горнитѣ класове на австрийскитѣ, германскитѣ и швейцарскитѣ заведения — изглежда съвсѣмъ недостатъчно. Отъ това зло страдатъ сжщо и *сполучливитѣ иначе, въ много отношения, нови учебни планове* за прускитѣ и саксонскитѣ учителски семинари, и скоро ще стане ясно, че и най-добриятъ учебенъ материалъ и прѣвъзходния учебенъ планъ не могатъ да доведатъ до никакви успѣхи, ако не се опрѣдѣли врѣмето, което е непрѣмѣнно нужно за тѣхното изпълнение на практика.

4. И най-послѣ, още едно зло, което ограниченото число учебни часове за обучението по рисуване влѣче слѣдъ себе си. Понеже общото число рисувателни часове за едно цѣло заведение не е толкова голѣмо, че да може да попълни потрѣбното число часове за единъ специаленъ учитель, много пжти не назначаватъ такъвъ, а разхвърлятъ урочитѣ по рисуване между учителитѣ по другитѣ прѣдмети.

Тогава какви изисквания трѣбва да се поставятъ относително обучението въ художество и рисуването въ учителскитѣ семинари, та да може да се създаде въ послѣднитѣ едно учителско поколѣние, което да бжде способно не само да обучава рисуването въ класоветѣ на народнитѣ училища, съ нужното разбиране, но и да е въ състояние да изобразява прѣдъ очитѣ на ученицитѣ прѣдмети изъ природата и околния миръ съ увѣреность и яснота, та чрѣзъ туй да направи обучението плодотворно и интересно; едно учителско поколѣние, което да разбира възпитателното значение на изкуството, и чрѣзъ това да бжде способно да всади въ душитѣ на юношеството, което ще му бжде повѣрено за надзоръ, оная Прометеева искра отъ небесната свѣтлина, която събужда жизнерадостното чувство къмъ всичко прѣкрасно въ природата и изкуството?

На тоя въпросъ референтътъ отговаря така:

«Въ съгласие съ изказаното още въ първия конгресъ желание, щото «при всичкитѣ изпити на общото образование абсолютната неспособность въ рисуване да се счита като причина за изключване», ние трѣбва да искаме, щото, при приемния изпитъ въ учебнитѣ заведения за учители и учителки, ловкостьта въ рисуване да се изисква еднакво съ езика и математиката. Но това не е достатъчно, а ние трѣбва да изискваме още, щото ученикътъ, който ще постжпва въ педагогическо училище, да има извѣстно познание отъ пр… а именно онова, което съотвѣтствува на ср… степень на обучението по рисуване, сир… класнитѣ градски училища и долнитѣ … въ срѣднитѣ училища, и което той ще … чрѣзъ прѣдставени по-рано работи, и чрѣзъ… практически изпитъ».

Другитѣ изисквания досѣгатъ учебнат… учебния материалъ, учебния планъ и м… на обучението по рисуване.

Споредъ референтътъ *цѣльта* на обу… по рисуване въ учебнитѣ заведения за у… и учителки трѣбва да е двойна:

1. Да опжти (научи) ученицитѣ да в… формитѣ и цвѣтоветѣ на прѣдметитѣ из… родата и изкуството, и да ги изобразяватъ … както по истинскитѣ прѣдмети, тъй и отъ … (На рисуването отъ паметь ще трѣбва за… дава голѣмо значение въ всичкитѣ заве… курсове за приготвяне на учители по рис…

2. Да упражни фантазията на ученици… самостоятелно приложение на природнитѣ … въ художественитѣ издѣлия. (Въ педагоги… училища за учителки ще се обърне по-… внимание на женскитѣ ржчни работи)

Тукъ референтътъ обясни, че къмъ … часть на учебната цѣль той е прибавилъ в… макаръ мнозина реформатори на обучен… рисуване да сж противъ това нѣщо. Той к… това съотвѣтствува и на едно още въ … конгресъ изказано желание — въ елемент… обучение по рисуване да се вмъкне пос… изучването на декоративната композиция.

Учебниятъ материалъ ще бжде систем… изучаване на жглowати и обли прѣдмети, … заобикалятъ ученицитѣ. Тѣ ще бждатъ на… въ съотвѣтна послѣдователность за упраж… въ схващане и прѣдаване (изобразяване… което геометрическитѣ построявания ще … бѫдатъ колкото се може повече. (Опр… (разясняването) на перспективнитѣ зак… трѣбва да прѣдставя отъ себе си цѣль, … върви прѣдъ пространственото рисуване, а … да бжде резултатъ на обучението въ по-… степень). — Начало на студии по есте… прѣдмети отъ тритѣ царства, при което на… планъ ще стои вѣрното прѣдаване на ф… и цвѣта на прѣдметитѣ.

Дали слѣдъ студиитѣ по препарирани… и млѣкопитающи ще има и такива по *облекло*, зависи отъ условията, но би било … да не имъ се отдава особно значение … степень на обучението Колкото за иг… на «актъ» въ педагогическитѣ, както и … нитѣ срѣдни училища, би трѣбвало за… мисли; напротивъ, рисуването на човѣшка… и на облѣчена фигура, по живи модели, … козъ повече желателно, че за това нѣма … особни прѣпятствия. «Азъ бихъ жела… референтътъ, щото на послѣдното нѣщо … обърне по-голѣмо внимание, тъй като име… е областьта, отъ която учительтъ има най… нужда, а най-малко я владѣе».

ването по стѣнни таблици, по прѣдложки ...псови модели, бидейки несъвмѣстимо съ ... изисквания за самостойното развитие ...зителната способность на ученика, трѣбва ...е изхвърлено всецѣло изъ обучението. ...дели за рисуване трѣбва да се употрѣбя... изключително само художествени и при... прѣдмети, и никакъ не имитации и ума... (на прѣдмети) съ много малка стойность; ... съврѣменното обучение по рисуване ... да има за своя главна задача да възпита ...цитѣ да разбиратъ всичко сѫществено и ...ко въ изкуството, тъй като само онова ...да се нарече хубаво, което и по материалъ, ...орава, отговаря напълно на своята цѣль. ...снова на това голѣма часть отъ реформа... се изказватъ, много справедливо, противъ ... изкуствено прѣдставени (направени) мо... като цвѣтя отъ хартия, отъ платъ или ...а, изкуствени плодове, гѫби, разни жи... направени отъ хартия, и др. т. Новото ...ение е и противъ всѣкакви миниатюри ...дмети отъ домашна потрѣба, като маси, ...е, скемлета, както и противъ дѣтскитѣ ...а; противъ миниатюри на кѫщи черкви, ... и пр. При тукъ-що изброенитѣ модели ...а още едно обстоятелство, което не ...ниятствува, или по-добрѣ, което говори ...ъ тѣхното употрѣбление. Прѣдметитѣ, ...тъ вънъ и изложени на ателиената свѣт... ...губватъ много отъ своя собственъ животъ. ...ѣкой би поискалъ да прѣдстави свѣтлината ...уха чрѣзъ синьо небе, или далечни пла... ...които при това ще бѫдатъ простичко ца... ...ни, картината ще изгуби всѣкаква стой... ...Его също и изобразяването (съ бои) на ...и задъ препариранитѣ птици или мѣко... ...ни е едно достойно за съжаление заблуж... ... което не твърдѣ рѣдко срѣщаме въ ...ѣ училища. Ако е потрѣбно да се ...тъ и малуватъ пейзажи (а това е дѣйстви... необходимо), то това трѣбва да се из... ...а само въ свободната природа, на открито. ...ъ. За тая цѣль ученицитѣ трѣбва да бѫ... запознати съ елементитѣ на пейзажното ...не, като построения, разнотеренность, вода, ...ъ дървета и др. под. Това ще става въ ...на общи или групови разходки вънъ отъ ...прѣзъ лѣтнитѣ мѣсеци, при което всѣки ...ъ ще бѫде снабденъ съ по единъ блокъ ...ирание. Изключителното рисуване и малу... ...о натура би било само по себе си една ...а стѫпка напрѣдъ срѣщу сегашната метода ...ване по прѣдложки, понеже то не при... ...ва ученика да прѣписва чуждитѣ мисли, ...а отъ него само да изрази нагледна ... чрѣзъ рисунка и малуване тъй, както ...мира за сьотвѣтно, обаче, при по-на... ...ото продължение, това рисуване, или ...е по прѣдмети въ рисувалната зала, би ...на само какъ въ копиране, ако ученикътъ не ...е добрѣ, *че естествената форма, сама по ... има много малко значение за изкуството и индустриалния животъ. Само резултатитѣ отъ изучаването на природата и произлизащитѣ отъ послѣдното закони на красотата и тѣхното приложение въ изкуството и занаятитѣ сѫ, които ще развиятъ ума и чувството къмъ прѣкрасното и ще изпълнятъ, чрѣзъ туй, една възпитателна задача.*

Ученикътъ, значи, ще трѣбва да стане интименъ и съ онова, чрѣзъ което изкуството украсява живота на човѣка, т. е. съ орнамента, въ широкъ смисълъ на думата. Той трѣбва да бѫде запознатъ съ оня великъ орнаментъ, съ който една хилядогодишна култура е заобикаляла човѣка; той трѣбва да се научи да схваща и изобразява (въ общи черти) по форма, материя и цвѣтъ външнитѣ разчленения на жилищата, на черквитѣ и обществениитѣ заведения, както и тѣхната вѫтрѣшна нарeдба, украшенията по таванитѣ, по покривитѣ и стѣнитѣ, по мебелитѣ и дрехитѣ — като орнаментъ въ широкъ смисълъ на думата.

Като въведение къмъ орнаментното рисуване служатъ схематизирания, симетризирания, прости нарежданія, понъждания, развиванія на рисунки, при което основнитѣ закони на орнаментиката за равномѣрность, за пропорция, за разтѣление на масити, за тангентното прикосновение на линиитѣ и пр., ще бѫдатъ съобщени чрѣзъ практически упражнения. При тоя случай ученицитѣ могатъ да се запознаятъ съ най-важното отъ историческата орнаментика, а, до колкото позволява обучението, и съ сѫществеността у стиловетѣ, като се дава прѣдпочитание на националнитѣ елементи. Урежданието на една малка сбирка съ образци отъ обекти, скулптури, добри картини и фотографии ще бѫде необходимо за тая цѣль. Относително поощряването въ изучване на отечественото изкуство, оныя педагогически училища, които се намиратъ въ голѣмитѣ градове и мѣста, развити сѫ значително въ художественоисторическо отношение, много по-добрѣ поставени, нежели ония, които се нахождатъ далечъ отъ великото културно развитие, поради това посѣщението на музеитѣ, изложенията и пр. е отъ прѣголѣмо значение за успѣха на тая учебна цѣль.

Относително *хода на обучението* по рисуване въ учебнитѣ заведения за учители и учителки, референтътъ мисли, че трѣбва да се почва съ систематично повторение на материята отъ срѣдната степень, слѣдъ което да се прѣдприема по-обстойното и по-разграниченото разработване на сѫщия материалъ. Не сѫществува, може да се каже, другъ учебенъ прѣдметъ, който да е тъй удобенъ за едно концентрично разграничение на своя материалъ, каквото е обучението по рисуване (Ние можемъ да земемъ на ученицитѣ черепица или ябълка, ако намираме за умѣстно, да я рисуватъ отъ първата учебна година още до осмата, и винаги ще намираме у единъ и сѫщъ материалъ се нови и нови характерни особености за използване отъ послѣдующитѣ степени на обучението).

Единъ *методиченъ учебенъ планъ* трѣбва да има прѣдъ видъ *три главни нѣща изъ тѣлесния свѣтъ:* 1. изучване на формата, 2. изучване на цвѣта и 3. изучването на освѣтлението, безъ да се гледа на това, че тия три срѣдства на изображение биватъ подбуждани чрѣзъ сжщитѣ или чрѣзъ общи упражнения. По форма ние различаваме едно, двѣ и три размѣрни прѣдмети. Такива прѣдмети, при които изпъква изключително посоката на дължината (пръчки, перодръжки, моливи и др. п.) могатъ да бждатъ изобразени паралелно, отвѣсно или напрѣчно, и да бждатъ прѣдадени, както изглеждатъ, съ креда, вжгленъ, червенъ моливъ, четка и боя. Сжщото е и за прѣдметитѣ съ двѣ измѣрения (тетрадки, изсушени листя, пеперуди и пр.) При плоскитѣ прѣдмети, които сж нашарени съ силни бои, ще трѣбва да се даде прѣдпочтение на изображаването съ четка. При тѣлата съ три измѣрения ще се обръща особно внимание, едновремено съ вѣрното разкриване на формата (перспектива), и на явленията на освѣтлението.

Изискването да се прѣдава *и материала* на прѣдметитѣ (сирѣчъ да личи, че нарисуваниятъ прѣдметъ е отъ дърво, кожа, платно, негледжосана или гледжосана глина, порцеланъ, стъкло или металъ) въ тая степень на обучението трѣбва да не достига до желанието да се придобие истинска художническа техника, а трѣбва да има за цѣль възпитанието на окото, което ще се подтикне твърдѣ много чрѣзъ примѣрнитѣ наблюдения на явленията на свѣтлината върху стъкло, на всичкитѣ нѣжни цвѣтови явления при охлювитѣ и черупеститѣ животни. Всѣкакви теоретически разяснения или продължителни тълкувания, заимствувани отъ съчинения върху боитѣ трѣбва да се избѣгватъ. «Природата, казва великиятъ швейцарецъ Песталоци, е ржководителка при всѣко възпитание и при всѣко обучение». Прилежно проучване на отдѣлни прѣдмети — е главното нѣщо. Натрупването на голѣми групи или цѣли щиллебени (нантюръ мортъ) трѣбва да се отстрани, и то, не само затова, че въ тая степень на обучението е много мжчно оцѣнението на взаимно влияещитѣ се тонове, но още и по тая причина, че вмъкването на прѣфинено изработени картини е въобще придружено съ губене на много врѣме. Въ замѣна на това, обучението по рисуване трѣбва да има за задача да приучи ученика да избира за всѣки прѣдметъ подходящъ рисувателенъ материалъ. Моливътъ, вжгленътъ, кредата и ретела (червена креда), тушътъ, перото, а слѣдъ туй и акварелнитѣ бои — всички ще трѣбва да влѣзатъ въ употрѣбление; пастелътъ, поради неговата ронкость и скжпия, ще бжде по-малко използуванъ. *Масленитѣ бои и температа,*[1]) сжщо така, съвсѣмъ не трѣбва да бждатъ допуснати въ тая степень на обучение[…] поради мжчнотиитѣ въ употрѣблението и […]дната материала.

Относително *методиката на обучението по р[и]суване* референтътъ мисли, че въ учебнитѣ за[ве]дения за учители и учителки ще трѣбва да [се] обръща голѣмо внимание. Ако обучението по ри[су]ване въ тия заведения се намира въ вѣ[щи] ржцѣ, то ще прѣдставя отъ себе си образ[ецъ] на добра метода. Прѣди всичко изпъква нужда[та] щото ученицитѣ да придобиятъ, чрѣзъ прилеж[но] рисуване на таблата, колкото е възможно [по]голѣма увѣреность въ изображаването на вси[ч]китѣ ония нѣща, които се срѣщатъ въ обуч[е]нието, а поради това тѣ трѣбва още отъ пър[вата] учебна година да се упражняватъ, ако е възмож[но] даже всѣки часъ, въ рисуване отъ паметь [на] нѣща, заети отъ учебния материалъ пр[ѣзъ] врѣмето когато се извършватъ тия упражнени[я].

Освѣнъ това въ послѣднитѣ учебни годи[ни] ще бжде необходимо, щото възпитаницитѣ [да] се запознаятъ съ умственото развитие на [дѣ]тето въ доучилищната възрасть изобщо, и [съ] развитието на неговата изобразителна спосо[б]ность отдѣлно, като за тая цѣль се прѣдаза[…] на съотвѣтното изучване. Тогава само тѣ ще м[о]гатъ, като бждещи учители, да усъвършенствува[тъ] по-нататъкъ дѣтската изобразителна способнос[ть] разумно и да я оползотворатъ въ прѣдметното об[у]чение, въ илюстрирането на прочетени разка[зи] и пр. На упражненията въ придобиване свобо[да] и ловкость въ движенията на ржката (споре[дъ] Либерги Тадъ.[1]) на свободнитѣ упражнения [съ] четка, на вмъкването въ самостойно декор[а]тивно рисуване трѣбва сжщо да се отдаде по[д]ходяще внимание. Особна грижа трѣбва да [се] положи, въ всичкитѣ степени на обучението, [на] изучването на плоскостното и пространстве[ното] рисуване, както и въ умѣнието да се схваща[тъ] изгледнитѣ форми на единъ прѣдметъ.

Относително *врѣмето на обучението,* реф[е]рентътъ мисли, че това врѣме, което сега за сег[а е] опрѣдѣлено за горѣприведения въ общи чер[ти] учебенъ материалъ въ Швейцария, Германия [и] Австрия, е съвсѣмъ недостатъчно. Увеличение[то] прочее, на рисувателнитѣ часове въ педагог[и]ческитѣ училища въ поменатитѣ държави, [е] безспорно наложително, като, при това, за св[о]бодното рисуване се опрѣдѣлятъ най-малко ч[е]тири, а за геометрическото — два часа. Реф[е]рентътъ спомена срѣщу това искане може да [се] се противопостави обстоятелството, че седми[ч]нитѣ часове въ отдѣлнитѣ учебни години [с]а добрѣ измѣрени, и едно по-нататъшно обрѣм[е]нение на ученицитѣ би трѣбвало да бжде отстр[а]нено. Обаче, самъ той не иска никаво увеличен[ие] на учебнитѣ часове, а мисли, че за рисуване[то] биха се набавили часове чрѣзъ едно облекчен[ие] или прѣмахване на нѣкои отъ другитѣ учеб[ни …]

[1]) Течность, която се употрѣбява въ живописьтво за смѣсване на сухитѣ бои. италиянскитѣ живописци отъ врѣмето на възраждането сж употрѣбявали за смѣсването на боитѣ млѣчния сокъ отъ клончетата на фиговото дърво или жълтъка отъ яйце; поради това и италиянската живопись, работена по той начинъ, носи често названието *темпера.*

[1]) Бѣлѣжитъ американски съставитель на единъ «мето[дъ] по рисуването», за който ще съобщимъ нѣщо повече [въ] своята студия «Прѣгледъ на новитѣ начини на обу[че]ние по рисуване», която наскоро ще види свѣтъ.

прѣдмети. Въ това отношение рисуването ще се покаже като противоотрова срѣщу богатитѣ съ празнословие други учебни прѣдмети, и ще бѫде благославяно отъ кандидатитѣ.

Относително *учителитѣ по рисуване въ педагогическитѣ училища* референтътъ изказа изобщо слѣдното мнѣние:

1. Длъжностьта на учителя по рисуване въ педагогическитѣ училища е тежка и пълна съ отговорность.

2. Учительтъ по рисуване въ тия заведения трѣбва да има не само практическа опитность въ областьта на народното и класно училище, но още и да притежава здраво художествено образование, което ще му даде възможность да работи съ бързина и увѣреность въ всичкитѣ клонове на обучението по рисуване, а особно въ отдѣла по фигуритѣ. Той трѣбва да бѫде, освѣнъ това, добрѣ запознатъ съ всичкитѣ успѣхи постигнати въ областьта на рисуването, и да бѫде прѣпълненъ съ любовь и въодушевление къмъ своето призвание.

3. Относително образованието на прѣподавателитѣ по рисуване въ педагогическитѣ училища би трѣбвало да се изисква отъ тѣхъ най-първо да сѫ свършили педагогическо училище, въ което рисуването се прѣподава вече по изложената отъ референта система, а слѣдъ това да сѫ практикували *най-малко* двѣ години въ основно или класно училище. Слѣдъ като сѫ изпълнени тия условия, кандидатътъ, у когото по-отрано се забѣлѣжатъ дарби къмъ рисуването, постѫпва въ едно специално държавно училище за приготвяне на учители по рисуване за срѣднитѣ и педагодически училища. Кандидатътъ постѫпва въ това заведение или като степендиантъ, или като командированъ за усъвършенствуване съ заплата, която е получавалъ въ основното или класно училище.

Относително *образованието на учителитѣ по рисуване за горнитѣ класове на гимназиитѣ и педагогическитѣ училища*, референтътъ мисли, че е настѫпило врѣме вече да се тури край на тая безредность, по която става рекрутирането на повечето учители, едни отъ които се взематъ отъ художественитѣ академии и училища, други отъ висшитѣ художествено — занаятчийски (Kunstgewerbeshulen) училища, трети отъ техническитѣ училища, и четвърти — отъ частни училища. Той мисли, че това безразборно приемане на учители съ различно образование и практика прѣчи прѣмного на прогреса на новитѣ течения въ областьта на художественото възпитание, и намира, че е необходимо по-скорото учрѣдяване на *специални държавни училища за приготвяне на учители по рисуването за по-горнитѣ общеобразователни училища*, които могатъ да бѫдатъ устроени или отдѣлно, или като прибавка къмъ художеств. академии, къмъ висшитѣ технически училища или къмъ висшитѣ художествено-занаятчийски училища.

Референтътъ изложи подробно условията [...] приемане въ тия училища, учебната цѣль, уче[...] ния материалъ и учебното врѣме.

Относително *образованието на учителитѣ* [...] *срѣдната степень на обучението по рисува*[...] сирѣчь за нисшитѣ срѣдни училища, за гра[...] скитѣ класни училища и за други подоб[...] заведения, референтътъ мисли, че тѣ трѣбва [...] се подготвятъ въ туко-що споменатитѣ спе[...] циални училища. Курсътъ трѣбва да бѫде дв[...] годишенъ съ изпитъ. Не трѣбва да се [...] бравя при това, че тия кандидати, които [...] искатъ да бѫдатъ учители въ градскитѣ клас[...] училища (въ които се подготвятъ ученици [...] педагогическитѣ училища), ще трѣбва да прит[...] жаватъ непрѣмѣнно педагогическо образовани[...]

Слѣдъ това референтътъ изказа своята увѣр[...] ность, че, ако се възприематъ изложенитѣ о[...] него възгледи, въ скоро врѣме държавитѣ [...] бѫдатъ снабдени съ учители, които ще [...] дигнатъ обучението по рисуване на оная висот[...] която му се опрѣдѣля сега отъ най-новитѣ пед[...] гогически и художествени искания. Докато [...] прѣхода, докато се дойде до това нѣщо, реф[...] рентътъ мисли, че е необходимо по-скорошно[...] уреждане на *специални подготвителни курс*[...] за учителитѣ по рисуване отъ тритѣ категор[...] (основни, класни, гимназиални), каквито вече [...] много мѣста сѫ устроени и даватъ извънред[...] добри резултати.

За *подготвянето на учителитѣ въ основнитѣ у*[...]*лища*, референтътъ мисли, че е необходимъ е[...] годишенъ курсъ съ 4 часа седмично, или око[...] 150 часа всичко. Учебната цѣль ще бѫде она[...] опрѣдѣлена вече отъ референта за педагогич[...] скитѣ училища, при което ще се обръща вн[...] мание на най-сѫществено отъ материала, опр[...] дѣленъ за тия заведения. Обучението въ кур[...] ще бѫде повече практическо, и теоретическит[...] или методическитѣ правила ще се съобщават[...] само при практическата работа. То се знае, [...] за рѫководенето на тия курсове ще трѣбва [...] се опрѣдѣлятъ учители отъ педагогическитѣ [...] срѣдни училища, признати по своята вѣщина [...] прѣподаването.

За *подготвянето на учителитѣ по рисуване* [...] *срѣдната степень* (класнитѣ училища, долнит[...] класове на срѣднитѣ училища и др.) ще трѣб[...] сѫщо така да се устроятъ курсове въ всичкит[...] главни градове, които да траятъ най-малко ед[...] година, съ по 6 часа въ седмицата, или окол[...] 240 часа всичко; прѣзъ това врѣме подготовляв[...] щитѣ се ще се упражняватъ въ ловко рисува[...] на всичко онова, което ще имъ е потрѣбно [...] знаятъ, за да могатъ успѣшно да прѣподават[...] рисуването споредъ най-новитѣ изисквания [1])

[1]) Многоуважаемиятъ професоръ А. Куниефелдъ [...] добрината да ми изпрати прѣзъ мѣсецъ ноемврий 1904 [...] една крайно интересна колекция отъ многобройни р[...] сунки изработени отъ учители — ученици въ един[...] подготвителенъ курсъ, рѫководенъ отъ самия г-нъ Куни[...] фелдъ. Освѣнъ това, г-нъ Куниефелдъ има добрин[...] да ми подари около 50—60 рисунки отъ свои учен[...]

Относително врѣменнитѣ курсове за учителитѣ по рисуване въ срѣднитѣ и педагогически училища, референтътъ мисли, че е необходимо и тѣ да се устроятъ колкото се може по-скоро, и да бѫдатъ въ свързка съ споменатитѣ по-горѣ държавни заведения. Учебната цѣль и учебния материалъ на тия курсове ще трѣбва да се опредѣлятъ споредъ мѣстнитѣ условия, тъй като е много трудно да се посочатъ общи изисквания.

Въ края на своя рефератъ г-нъ Куншфелдъ изтъкна нуждата отъ специални инспектори на обучението по рисуване (каквито вече въ много държави сѫществуватъ), които ще слѣдятъ развитието на това обучение въ другитѣ страни, и ще наблюдаватъ за неговото правилно практическо приложение въ повѣренитѣ имъ училища.

Резолюцията на конгреса по шестия въпросъ е слѣдната:

1. *Резултатитѣ отъ обучението по рисуване и отъ художественото възпитание, въ всичкитѣ степени на обучението, зависятъ отъ онова художествено образование и възпитание, което има учительтъ. Слѣдователно, най-голѣма грижа трѣбва да се положи за образованието на учителитѣ въ народнитѣ училища.*

2. *Въ срѣднитѣ и висши училища (гимназиитѣ), а особно въ педагогическитѣ, които подготвятъ учители, които сѫ добрѣ подготвени въ художествено и педагогическо отношение, рисуването трѣбва да се прѣподава отъ учители, които добрѣ познаватъ психологическата наука.*

3. *Въ най-близкия конгресъ трѣбва да се съобщатъ резултатитѣ отъ мѣркитѣ, взети за осѫществление на исканията, изразени въ точки 1 и 2.*

Въ едно общо събрание, по прѣдложение на г-на Гьобела, конгресътъ рѣши да тури основата на една «международна федерация на обучението по рисуване», която да се грижи за развитието на това обучение и която да държи въ течението на послѣдното всички интересуващи се. Ето и самото рѣшение на конгреса, изказано въ нѣколко точки:

1 Основава се една *«Международна федерация на обучението по рисуване»*.

2 Въ тая Федерация могатъ да влизатъ отдѣлни лица, учебни заведения, дружества, власти, които се интересуватъ отъ обучението по рисуване, и които плащатъ годишенъ вносъ. Вносътъ за отдѣлни лица е 5 лева, а за заведенията и дружествата ще бѫде опредѣленъ [illegible] късно отъ бюрото на Федерацията.

3. Бюрото на Федерацията, което съставя п[illegible] стоянния комитетъ на обучението по рисуван[illegible] се избира отъ Федерацията; членоветѣ отъ всѣ[illegible] държава означаватъ по трима делегати.[1])

4. Бюрото е натоварено съ грижата да ко[illegible] центрира всичкитѣ свѣдѣния, да издава е[illegible] специаленъ бюлетинъ, да утвърдява бюджета [illegible] смѣткитѣ, и да приготвя работа за слѣдващит[illegible] конгреси. То се събира поне веднажъ всѣки [illegible] години, въ тоя градъ, който то само избере.

Избраното въ врѣме на конгреса бюро е израб[illegible] тило вече статутитѣ на «Федерацията» и ги е н[illegible] печатало въ брой 5. на бюлетина на Бернския ко[illegible] гресъ. Прѣдседательтъ на Федерацията е г. Frac[illegible] учитель и народенъ съвѣтникъ въ Цюрихъ; [illegible] сиеръ — Boos. Jegher, секретарь на швейца[illegible] ския съюзъ на изкуствата и занаятитѣ въ Ц[illegible] рихъ; секретарь — Leon Genoud, директоръ [illegible] техническото училище въ Фрибургъ. Он[illegible] които биха желали да получатъ отчета на Бер[illegible] ския конгресъ, трѣбва да се отнесатъ до г. О[illegible] Blom, директоръ въ Бернъ, като изпратятъ 5 [illegible]

Изложба на ученически работи и учебни помага[illegible] въ свързка съ обучението по рисуване.

Конгресниятъ организационенъ комитетъ [illegible] устроилъ една изложба на ученически рисун[illegible] и учебни помагала по рисуването, въ която б[illegible] взели участие много училища отъ разни стра[illegible] както и много търговски фирми. За всѣки ко[illegible] гресистъ, който бѣ дошълъ на конгреса съ цѣ[illegible] да научи нѣщо, изложбата прѣдставяше голѣ[illegible] интересъ. Тукъ, прѣдъ самитѣ резултати [illegible] новитѣ течения въ областьта на обучението [illegible] рисуване, конгресистътъ слушаше най-интере[illegible] запитвания по хиляди нѣща, въ свръзка съ об[illegible] чението, и се запознаваше нагледно съ всич[illegible] онова, което би могло да му се покаже на т[illegible] рия странно, неумѣстно, неприложимо. Е[illegible] подробно описание на всичко онова, що [illegible] дѣхме въ тая изложба, би било желателно, [illegible] то би имало значение, ако бихме могли да п[illegible] дружимъ това описание съ илюстрации на из[illegible] женитѣ рисунки; понеже не ни е възмож[illegible] да направимъ това, ние ще се ограничи[illegible] съ единъ кратъкъ прѣгледъ на ония рабо[illegible] които най-много заслужиха вниманието на ко[illegible] гресиститѣ.

Най-голѣмо внимание, естествено, конгрес[illegible] тѣ подариха на рисункитѣ, които бѣха изп[illegible] тени отъ далечната Америка — извора на [illegible] витѣ насоки въ художественото възпитание [illegible] юношеството.

Отъ народнитѣ училища на града Spring[illegible] Щата Масачузетс, бѣха изложени рисунки [illegible] ученици на възрасть отъ 5 до 18 години, [illegible] които всѣки можеше много ясно да прос[illegible]

Всичкитѣ тия рисунки, заедно съ ония, които ние донесохме отъ разни училища въ странство, бидоха изложени въ два стаи на едно столично основно училище въ продължение на 10 дена, прѣзъ сѫщия мѣсецъ. И тя бѣ [illegible] посѣтена отъ всички учители въ столицата, [illegible] заедно съ учителитѣ, както и отъ многобройни посѣтители [illegible], които много живо се интересуваха [illegible] новитѣ насоки въ областьта на обучението по рисуване. Подаренитѣ отъ г-на Куншфелдъ намъ рисунки влизатъ въ онзи крайно интересна за нашето учителство колекция, която ние прѣдадохме на Българския училищенъ музей.

[1]) Участвуващитѣ българи въ Бернския конгресъ [illegible] избрахa като членове за България въ тоя комитетъ: Г-да Мръквичка, Антонъ Митовъ и Г. Палашевъ.

етодата, която владѣе въ тия училища, и да хване нейнитѣ основни принципи.

Рисункитѣ на *ученицитѣ отъ 5 годишна въз-расть:* обикновени домашни прѣдмети, прости о форма, човѣшки фигури и сцени (илюстри-анъ разказъ); рисункитѣ сѫ работени съ цвѣтни реди върху проста пакувателна хартия. Всичко работено *отъ паметь.*

6 годишна възрасть: пакъ рисунки отъ паметь, аправо съ цвѣтни креди и безъ прѣдварителни онтури: цвѣтя, морковъ, доматъ, венециански енеръ, лопатка, птици, риби, дѣца и други рѣдмети — илюстрирани разкази; начало на екоративна композиция: единъ правоѫгълникъ, апълненъ съ нѣколко реда птичета въ извѣстна осока; упражнения въ различаване на цвѣто-етѣ., разни геометрически правилни фигури, като ръгъ, квадратъ: дѣцата сѫ попълвали съ раз-ични бои правоѫгълникъ. Много ясно се виж-аше въ нѣкои рисунки, че дѣцата сѫ искали изобразятъ нѣкоя сцена — историйка, кер-анъ, желѣзница, овощарница. Рисункитѣ, ма-аръ и груби, изражаваха идеата на създате-итѣ имъ.

7 годишна възрасть (сирѣчъ отъ 7 до 8 го-ишна възрасть):

Праволинейни геометрически фигури: ква-ратъ, правоѫгълникъ, ромбъ, розетки и пр. опълнени съ различни бои, съ цвѣтни креди[1]); рави линии, рисувани много смѣло, въ раз-ични посоки; илюстриране на домашната обста-овка, по ония прѣдстави, които дѣтето съхра-ва: кухня съ печка и сѫдове по нея; перална: анитѣ дрехи сѫ окачени да се сушатъ. Пър-ка: дѣца се пързалятъ съ шейна отъ стръмно ѣсто. Цвѣтя, рисувани вече *направо съ водни и,* безъ никакви контури; сѫщо: тикви, ли-ни, моркови, нарове, лукови глави. Изпълне-ето, то се знае, е просто и неудовлетворяще за това, който не познава основнитѣ принципи на американската метода: дѣтето да изрази фор-ма и цвѣта на прѣдмета по оная прѣдстава, която то има за тѣхъ. Личеше, че дѣцата съ тѣхъ изразяватъ и формата и цвѣта, до кол-кото го позволява тѣхното физиологическо и психологическо развитие въ тая степень на обу-чението. По нататъкъ слѣдваха рисунки, пакъ съ бои и цвѣтни креди, както слѣдва: автомо-били, параходи, гардероби, барабани, птици, ... японски фенери и пр.; сцени изъ живота на дѣтето; зимна картина, войска, каруци, жи-... пързалки. Личеше разликата между ри-сункитѣ отъ по-ранната възрасть и тия.

8 годишна възрасть: рисункитѣ многобройни, по-разнообразни и по-добрѣ изпълнени; освѣнъ ранитѣ нѣща, рисувани въ първитѣ три години, ... виждаме: листя нарисувани въ единъ тонъ — мастило (четка); цвѣтя и клончета съ цвѣ-ве — съ цвѣтни креди и водни бои; право-линейни фигури и розетки — попълвани съ разни бои — (упражнения въ хармонично съчетание на боитѣ); прѣдмети: поливалникъ (кана), легенъ, саксии, вази за цвѣтя; венециански фенери, птици, декорации по образецъ на тапсерски хартии. Всичкитѣ прѣдмети сѫ рисувани въ профилъ, сирѣчъ въ двѣ измѣрения, безъ сѣнки и свѣт-лини. Илюстрацийкитѣ на сцени изъ живота на дѣтето пакъ продължаватъ.

9 годишна възрасть (8—9 год.): разширочение на онова, което е рисувано въ по-първитѣ 4 години; тапсерии съ цвѣтни креди и водни бои (декоративни рисунки); листя, цвѣтове. Забѣлѣзва се единъ прѣходъ къмъ поставяне на сѣнки (главни, разбира се); житни растения; клончета съ пѫпки; геометрически фигури (по-пълвани съ бои, но не рисувани); птици, зелен-чуци; сѫдове; личи си че е започнато изучва-нето и поставянето на сѣнкитѣ въ най-проста форма. Илюстрацийки, както въ първитѣ години.

10 годишна възрасть: тапсерийнитѣ орнаменти ставатъ сѐ по-сложни;[1]) контуритѣ на листята изглеждатъ по-точни; виждатъ се рисунки съ моливъ; нѣкои листя и клончета сѫ нари-сувани съ сепия; начало на запознаване съ ню-ансitѣ на цвѣтоветѣ; личи едно по-вѣрно схва-щане размѣра на прѣдметитѣ; нарисувани букви, геометрически фигури и тѣла; група (за пръвъ пѫть) отъ прѣдмети; илюстративни рисунки.

11 годишна възрасть: (отъ 11 до 12 год., или нашия втори класъ) разграничение на сѫщия материалъ; листя съ есененъ видъ; вижда се едно по-сложно изпълнение въ боитѣ и пр. Крѫгъ. Часовникъ. Тапсерии. Картинки, изрѣ-зани отъ нѣкоя илюстрация, лѣпнати на сива хартия, а слѣдъ това украсени наоколо съ сти-лизирани цвѣтя; рисуванитѣ цвѣтя сѫ по-сложни и по-сложни. Личи прѣмного разликата въ из-пълнението между тия рисунки и ония отъ пър-витѣ години.

12 годишна възрасть: пълно запознаване съ 12-тѣхъ цвѣта на спектралната таблица; освѣнъ рисунки, подобни на ония отъ прѣжнитѣ години, вижда се начало на *илюстриране къмъ текстъ:* тетрадки, въ които има разни описания, придру-жени съ илюстрацийки, нарисувани отъ самитѣ ученици, или печатни — извадени отъ нѣкоя илю-стрована книга или вѣстникъ и лѣпнати на подо-бающето мѣсто; стилизирани цвѣтя за тапсерни хартии; рисунки за корици на календарчета и др. книги; пейсажно рисуване (най-елементарно) съ приложение на перспективнитѣ правила. Ме-жду рисункитѣ личеха и печатни репродукции, върху които бѣха прокарани линии за по-нагледно запознаване съ законитѣ на перспективата.

[1]) Не трѣбва да се забравя, че тия праволинейни фи-... не се рисуватъ отъ дѣцата, тъй като тѣ сѫ наклада-... и готови, ученицитѣ ги само попълватъ съ бои, за ...учаватъ послѣднитѣ.

[1]) Слѣдъ като ученицитѣ изучатъ формата на извѣстенъ цвѣтъ, плодъ, листъ, животно или другъ прѣдметъ, тѣ го стилизиратъ, нареждатъ го по фантазията си, и образуватъ фигурки, каквито виждаме по хартиитѣ, съ които облѣп-ватъ стѣнитѣ. Той редъ работи изобилваха много въ ри-сункитѣ, произходящи отъ американскитѣ училища.

Рисункитѣ на ученицитѣ *отъ 13 и 14 годишна възрастъ* сж почти сжщитѣ, съ малко по-голѣмо съвършенство въ изпълнението.

Отъ 14 до 18 годишна възрастъ: човѣшка фигура (облѣчена) по натура (позирали сж ученици), сжщо: цвѣтя, покжщнина и др. прѣдмети, изпълнени значително похвално.

Освѣнъ рисункитѣ отъ Шрингфилдскитѣ народни училища, голѣмо внимание обърнаха на конгресиститѣ ония, изложени отъ Миссъ Wheeler, директорка на едно частно училище въ града Провиденцъ, Америка. Повечето рисунки бѣха изпълнени отъ паметь. Много отъ тѣхъ имаше толкова художествени по замисълъ и изпълнение, че просто се виждаше невѣроятно, какно това сж работи на дѣца. Миссъ Wheeler изхаби достатъчно енергия, за да не остави съмнѣние въ главитѣ на ония, които не разбираха, или по-добрѣ, не бѣха запознати съ голѣмата роля, която играе въ обучението по рисуване *рисуването отъ паметь*, и да ги убѣди, че това имъ се вижда странно, защото не сж обучавали по този методъ, който се стреми да развие естественитѣ дарби за изобразителность, що всѣко дѣте притежава и които трѣбва да бждатъ систематично и непринудено развити.

И въ рисункитѣ на другитѣ американски училища се забѣлѣзваше една общность въ основнитѣ принципи на обучението и въ приемитѣ на работата.

II. *Рисунки отъ една забавачница въ градъ Цюрихъ*, ржководена отъ Г-ца Луиза Мюлеръ:

1. Разни фигурки (розетки, кръстчета, тркала), образувани отъ разноцвѣтни квадратчета, голѣми 3 сантиметра.

2. Фигурки отъ кжси (3—4 сантиметра) дървени дъсчици; столчета, маси и др.

3. Фигурки отъ хартиени ленти: праволинейни и криволинейни.

4. Кжщички, образувани отъ разноцвѣтни хартии съ различна форма, залѣпени на бѣлъ картонъ.

5. Фигурки, направени отъ обикновени копчета (бѣли и цвѣтни) за риза.

6. Фигурки отъ разноцвѣтни кржгчета (2—3 сантиметра въ диаметъръ), отъ обикновена хартия и картонъ.

7. Таблици съ разни фигури (по-голѣмъ форматъ) праволинейни и криволинейни (рисувани), които ще бждатъ попълнени съ копчета.

8. Рисунки съ вжгленъ и цвѣтни креди на обикновена обвивна хартия: картини изъ природата; кжщи, гора, слънце.

Ученицитѣ работятъ на малки столчета и масички.

III. *Рисунки отъ едно реално училище* въ града *С.-Галенъ, Швейцария; учитель Д-ръ Diem*.

Д-ръ Diem е авторъ на съчинението: «Grundlagen des Gedachtnis-Zeichnens»[1]) (Основи на рисуването отъ паметь) и единъ отъ най-добритѣ
работници на полето на реформеното дѣло
обучението въ Нѣмска Швейцария. На конгр
той взе голѣмо участие и въ една конферен
придружена съ проекционни демонстрации,
обясни на конгресиститѣ важностьта на *рис*
нето отъ паметь, като такова, което най-м
способствува за развоя на творческата фант
у дѣтето.

Рисункитѣ на неговитѣ ученици, на възр
13 годишни, естествено, бѣха повечето раб
отъ паметь; разнообразието по идея и по нач
на изработване (вжгленъ, мастило, моливъ,
цвѣтни креди, водни бои), стилизация на л
се срѣщаше много често, както и силуети
човѣшки фигури, работени направо съ четк
мастило, безъ прѣдварителна контура.

IV. *Рисунки отъ Кралевския Саксонски семи*
и прибавеното къмъ него семинарно училище (об
цово основно училище) въ Дрезденъ — Плаве
Учитель по рисуването: Karl Elsner, извѣст
по своитѣ многобройни трудове въ облас
на новитѣ педагогични течения. Изложбата
Г-нъ Елснеръ бѣ придружилъ съ едно обяс
телно писмо за учебния планъ на образцов
основно училище и семинара.

Образцовото училище е обикновено 4-кла
(отдѣления) народно училище, въ което курс
на обучението трае 8 години; всѣки двѣ от
деления биватъ обучавани наедно (слѣти).

Въ първата и втората учебна година рис
нето е съвсѣмъ свободно; дѣцата рисуватъ
ключително отъ паметь, въ свързка съ прѣд
ното обучение употрѣбяватъ се цвѣтни кр
опрѣдѣленъ *часъ за рисуване* въ програмата
сжществува; рисуването се обучава като п
бавка къмъ другитѣ прѣдмети.

Въ третята учебна година се започва вече
чението съ самостоятелни уроци, по 2 часа
седмицата[1]). Цѣльта е да се развие и подъ
у дѣтето способностьта да изобразява
което е видѣло, или това, което си е въоб
зило. Ученикътъ наблюдава прѣдметитѣ и
рисува отъ паметь, или пъкъ учительтъ събу
(прѣдизвиква) прѣдставитѣ на дѣтето за с
ноститѣ на извѣстенъ прѣдметъ и тогава
слѣдното изобразява прѣдмета. Обръща се
мание на формата, цвѣта и нюанситѣ на пос
ния. Копирането на прѣдложки или на
сuванъ отъ учителя образецъ, е прѣмахн
Рисункитѣ на ученицитѣ иматъ повече харак
на скици, сирѣчъ не сж грижливо изработ
и завършени; срѣдствата за рисуване сж
разнообразни: моливъ, перо, четка, креда, цвѣ
креди, вжглени (върху хартия), тебеширъ (н
черна дъска) и пр. Освѣнъ това, учени
сгъватъ и изрѣзватъ хартия (изучватъ въ
формитѣ на типичнитѣ тѣла и типичнитѣ
метрически фигури: квадратъ, правожгълн
трижгълникъ, кржгъ). *Моделирането* съ
или пластелинъ върви сжщо въ паралел

[1]) Г-нъ Diem обѣщава да публикува наскоро и слѣдното свое съчинение: «Досегашното обучение по рисуване въплощавало и развивало ли е основнитѣ идеи на Песталоци?»

[1]) Въ останалитѣ учебни години (4, 5, 6, 7 и 8) рисуването е опрѣдѣлено сѐ по 2 часа седмично

Употрѣбява се и работа съ теть.
нето се обръща внимание на това,
кътъ да придобие ловкостьта да изра-
ъ рисунка виденото или чутото, съ
рѣдства, които му попаднатъ на ржка.
ень на обучението рисуването не е
освѣнь едно срѣдство за изказване,
ворътъ, и неговото усъвършенствуване
игне само чрѣзъ грижливо наблюде-
оянно упражнение, а не чрѣзъ грижл-
вно изработване (чрѣзъ корегиране,
пр.) на ограничено число рисунки.
рого опрѣдѣленъ учебенъ планъ, съста-
истематично наредени упражнения, ще
ата до изображаване прѣдметитѣ въ
рактерни особености и ще ги приучи
ъ отношенията между частитѣ на

а точность и постигне може да се
о при *геометрическото рисуване* (чер-
зто ученицитѣ се навикватъ за упо-
най-обикновенитѣ технически спома-
ѣдства.
нъ материалъ за всичкитѣ учебни го-
прѣдѣленъ *концентрично:*
бна година: прости, строго характерни
и изкуствени форми отъ околностьта
които биватъ изобразявани прѣи-
въ една плоскость (сирѣчъ въ двѣ
Прѣварителни упражнения въ на-
и изображаване на перспективнитѣ
въ най-елементаренъ видъ, разбира се)
бна година. материальтъ бива сжщия,
ненията биватъ малко по-сложни.
бна година: Продължение на сжщото.
ане на тѣла въ пространство.
задачи (съ малки изключения отъ
учебни години) биватъ разрѣшавани
Всичкитѣ дѣца рисуватъ по единъ
дель, или пъкъ всѣко си има своя
сть.
уч. година всѣка задача трѣбва да
нена въ единъ учебенъ часъ само;
6-та — въ не повече отъ 2 часа; въ
— въ не повече отъ четири [1]).
ътъ е нареденъ концентрично, отъ
а, и въ 7-та и 8-та учебна година по
ъображения:
тѣ отдѣления отъ всѣки класъ мо-
обучаватъ по тоя начинъ общо (слѣто).
въ началото на обучението дѣтето
оянно всевъзможни *основни форми.* То
се изучи да схваща и изображава по-
ъй като въ другитѣ отдѣли на обу
ительтъ разчита на ясни образни

оянното повторение на упражненията
каване на едни и сжщи форми въ
епени на обучението спомага за едно

ги духи, не е позволено за се рисува една
ѣсели, както става въ нѣкои наши гимназии

по-голѣмо вникване и закрѣпване, и за едно все-
странно разработване на материала.

4-о. Обучението бива по-оживено, поради
бързата промѣна на материала.

5-о. При избиране на упражненията човѣкъ
може да вземе въ внимание схващателната и изо-
бражателна способность на сьотвѣтната степень
на възрастьта.

6-о. Разработването на общия учебенъ мате-
риалъ отъ различни учители, по индивидуална
(лична) метода, осигурява едно по-основно раз-
работване на материала и прѣдпазва отъ едно-
странчиво развитие на извѣстни учебни единици,
което може да се разпростре въ по-вече години

Прогресьтъ прѣзъ разнитѣ учебни години
се състои въ мжчнотията на упражненията, въ
разграничението на материала, въ избора на срѣд-
ствата за изображаване и въ по-съвършенното
схващане и прѣдаване.

Всѣка година се прави прѣгледъ на материала,
за да се избѣгнатъ непотрѣбнитѣ повторения и
нѣкои противорѣчия въ обучението.

Учебниятъ планъ за обучението по рисуване
въ семинара (педагогическо училище съ 6-годи-
шенъ курсъ) се състои отъ 4 отдѣла:

а) *Конструктивно рисуване.*[1])

VI.[2]) Построявания въ равнина. Изработване
на декоративни геометрически основни форми,
съ цѣль да се упражнятъ ученицитѣ въ сигурното
употрѣбление на техническитѣ спомагателни срѣд-
ства и боитѣ.

V. Елементи на проекцията.

IV и III. Няколко нагледни построявания отъ
перспективата; изучване на сѣнкитѣ и свѣт-
линитѣ.

II. Проекция, (винаги въ свързка съ практи-
чески примѣри), развивания, разрѣзи, обръщания,
прѣсичания на тѣла.

б) *Свободно рисуване:*

VI. Естествени и изкуствени прѣдмети, прѣд-
ставени въ двѣ измѣрения. Упражнения въ сти-
лизиране и скициране.

V. Продължение на сжщото. Започва се пер-
спективно рисуване.

IV. III. Прости естествени и изкуствени форми,
изобразени перспективно, съ прѣдаване на свѣт-
линитѣ, сѣнкитѣ, боитѣ и отсѣнкитѣ.

II. I. По-нататъшно рисуване и малуване на
по-трудни естествени и изкуствени форми, на-
тюр-мортъ, архитектурни отломъци и пр.

VI.–I. (сирѣчъ — прѣзъ всичкитѣ класове)
Скициране, рисуване отъ паметь и рисуване на
черната дъска, въ всичкитѣ степени, и въ свързка
съ цѣлия материалъ, който се учи.

—

[1]) Това рисуване носи още названието *несвободно ри-
суване* (Gebundenes Zeichnen) за различие отъ *рисуване
съ свободна ржка*, при което не се употрѣбяватъ никакви
помагала (геометрически).

[2]) VI — това значи шести класъ на семинара, който е
първата учебна година въ това заведение, тъй като у
него класоветѣ се броятъ наопаки. I класъ е тамъ по-
слѣденъ.

в) *Конференции върху историята на изкуствата и скициране на стиловетѣ, съ цѣль да укрѣпнатъ познанията върху послѣднитѣ:*

VI. Отечествено изкуство. V. Антично изкуство. IV. Срѣдновѣковно изкуство. III. Изкуство въ 15-то и 16 столѣтия. II. Онова въ 17-о и 18-о столѣтия. I. Изкуството въ най-ново врѣме.

г) *Методически и сѫществени поучения въ свързка съ цѣлия материалъ за шестьхъ класа:*

III. *Методика*. I. учебенъ планъ за основнитѣ училища. Новитѣ посоки (стремления) въ областьта на обучението по рисуване.

Изложенитѣ отъ г. Елснера рисунки прѣдставяха, дѣйствително, едно вѣрно изпълнение на приведенитѣ учебни планове. Между рисункитѣ на ученицитѣ личеха и нѣкои на самия учитель, като: скелети отъ разни животни, пеперуди, дѣца, рани, бълхи и пр., нарисувани въ голѣмъ форматъ, съ цѣль да се покажатъ характернитѣ особености у тѣлата на разнитѣ животни. Много рисунки имаше, които прѣдставяха скици на животни, рисувани направо изъ менажериитѣ и зоологическитѣ градини.

V. *Ученически рисунки* отъ четири-класното реално училище въ гр. Кладно, Чехия. Учитель по рисуването: Alois Bouda.

Изложенитѣ отъ г-нъ Боуда ученически работи, изпълнени подъ негово рѫководство, прѣдставяха, може би, най-интересната сбирка отъ ученически рисунки въ конгреса, която г. Боуда бѣше грижливо систематизиралъ и нарредилъ въ голѣми албуми, които биваха непрѣкѫснато прѣлиствани, докато трая конгресътъ. Общото число на всичкитѣ рисунки отъ 4-тѣхъ (отговарящи сѫщо на нашитѣ първи четири гимназиални класа) бѣ 1180. Разнообразието въ рисункитѣ, по идея и начинъ на изпълнение, биеше най-много въ очи: всичкитѣ начини на изпълнение — четки, перо, моливъ, вѫгленъ, ретелъ, цвѣтни креди, водни бои — бѣха турени въ дѣйствие. Имахъ случай да чуя отъ мнозина конгресисти, че Боуда е сумѣлъ да намѣри най-сполучливо примирителната връзка между старото и новото[1]).

Нека направимъ единъ кратъкъ прѣгледъ на работитѣ. I класъ. 1. *Орнаментно рисуване, въз основа на геометрални форми.* 2. *Листя, рисувани съ четка.* 3. *Опити въ композиция, изпълнени по пълна скица съ употрѣбление на изсушени листя.*[2])

Праволинейни фигури: квадратъ, правоѫгълникъ, изпълнени съ разни бои. Домашни сѫдове, въ профилъ. Огледало. Листя, рисувани направо съ бои, безъ никакви контури. Стилизиции и орнаменти съ изученитѣ форми. Учительтъ задава извѣстна плоскость: квадратъ, [пра]воѫгълникъ или триѫгълникъ, а ученицитѣ [сти]лизиратъ въ нея извѣстна изучена форма. С[ѫщо] учительтъ задалъ розетка, шестокрайна звѣ[зда], а ученицитѣ попълнили всѣки край съ стил[изи]рани дѫбови или други изсушени листя.

II класъ. 1. *Перспективно рисуване на геомет[ри]чески тѣла.* 2. *Скици отъ прѣдмети, които се [при]ближаватъ къмъ прѣдшествующитѣ форми.* 3. *Ри[су]ване на растителни и други форми по натура.*

Перспективното рисуване тукъ не е при[ну]жено съ изучването на нѣкакви сложни прав[ила] и закони, а има характеръ на онова, което фр[ен]цитѣ наричатъ perspective d'observation. Рисув[а]... е прозорецъ отъ рисувателната зала, така ка[кто]го е виждалъ ученикътъ. Тѣла: пирамида, т[ри]ѫгълна и четириѫгълна призма; кутии, подв[ър]зани книги, нѣколко тѣла въ група, стол[ове], скемлета, печки, пещи, надгробни камъне, с... соидъ, гѫби, чадъръ, лампи, шапки, буре, ча... вази, поливалникъ — всичко рисувано съ мо[ливъ] или съ перо и мастило; комбинирани геомет[ри]чески тѣла — съ моливъ и ретелъ (черв[ена] креда), двойнитѣ кълба за гимнастика, захар[ни]... саксии, кутийки, яйце, чашка за яйце, цигу... ножове, чехли, желѣза за прозорци, делви, ... (рисувана е само контурата, а жилкитѣ сѫ о[бо]значени съ леки чертици), фасулъ, чушки [съ] фасулъ (разлюпени), цвѣтове съ листя, бръмб[ари], мушици, черешни листя — съ плодове ме[жду] тѣхъ, саксия съ цвѣте, рѫкавици, каскети, ... зажи (домашна работа), кѫщички и пр — вси[чко] това е изработено кога съ моливъ, кога съ пе[ро], кога съ четка.

III Класъ. Скици.

Скици отъ пейзажи (съ мастило), отдѣлни кѫ[щи], паметници, черквици (съ моливъ, съ ретел[ъ], съ водни бои), изгледъ на една часть отъ гра[да], изгледъ на нѣкоя часть отъ село, кладенци, ф[а]бриченъ кварталъ, руини, мостчета надъ ко..., разрушени кѫщи, силуети (съ двѣ бои), ра[зни] домашни прѣдмети, карандашъ — всичко въ пер[с]пективенъ видъ; *послѣ* столъ (кѫщенъ), ... отъ стаята съ прозорецъ и нѣкои прѣдме[ти], свѣщникъ съ свѣщь, клончета, карамфилъ, ла..., морковъ, зелено клонче. Начало на рисуване [по] живъ модель въ движение (не особно спо[ко]ливи). *Декоративно рисуване:* корици за кн[иги], надписи, стилизирани цвѣтя и плодове: тѣсто[ви]... (на телеграфна жица), лалета, — всичко ри[су]вано въ перспективенъ видъ и съ най-раз[но]образни рисувателни срѣдства. Композиции: ор[на]менти, въ които елементитѣ сѫ листя, цвѣт[я] и плодове — стилизирани: вѣнецъ, по задад[ени] отъ учителя граници. *По-основно запознаване [съ] перспективата:* отдѣлни прѣдмети въ перс[пек]тивенъ видъ, съ сѣнки и свѣтлини; кафезъ [за] птички, стари обемисти книги, поставени въ ... различни положения; сръпъ, котле, котелъ, ле... ватникъ, шише шампанско, стъкленъ сѫдъ, и ... (мѣра) — всичко съ вѫгленъ. Ябълки, портока[ли] (разрѣзани), чаша съ вода, стъклени прѣдмет[и], паници, чинии (съ орнаменти съ тѣхъ) — ...

[1]) Г-нъ Боуда е изпратилъ до организационния комитетъ на конгреса и свои обстоенъ рапортъ върху начина на обучението, но, за голѣмо съжаление, тоя рефератъ не е напечатанъ въ общитѣ рапорти, защото билъ ужъ късно изпратенъ. Г-нъ Боуда не скри прѣдъ мене своята скръбь за тая постѫпка съ реферата му.

[2]) Подобни надписи, съдържащи вкратцѣ учебния материалъ, се намираха по корицитѣ на всичкитѣ албуми.

...ъ и бои. Глобусъ (по перо рисуванъ), ...ки, кадилници, желѣзни прѣдмети, мали, ...а, индийски орѣхи, тикви, ябълки и пр., ... перо и жжгленъ.

...класъ. Се въ сжщата посока, най-разно... прѣдмети изъ околния животъ, нари...съ най-разнообразни срѣдства. Изглежда, ...ицитѣ сж обичали много рисуването и ...ували много извънъ училището.

...у всичкитѣ изложители г-нъ Боуда доби ...ѣмитѣ похвали [1]).

...ченически рисунки отъ Стокхолмскитѣ на...училища. Шведитѣ се явиха на Бернския ...съ съ една малка изложба на ученически ...и отъ Стокхолмскитѣ основни училища. ...я се виждаше, че новитѣ начини на обу...ро рисуване сж проникнали и въ Швеция. ...бата бѣше устроена отъ г-на C. G. Berg-..., главенъ инспекторъ на народното просвѣ...въ Швеция, и придружена отъ едно «обя...о писмо» отъ сжщия, въ което се посочва ...добрѣ, какъ се схващатъ въ Швеция новитѣ ... въ обучението по рисуване и какъ се ...тъ на практика.

Рисунки на *учители-ученици,* които сж ...вали единъ подготвителенъ курсъ при ...ия професоръ *Kunzfeld.* Тия рисунки ...хоха общото внимание поради изящната ... и вѣрната рисунка, които изпжкваха ... пръвъ погледъ. Рисункитѣ бѣха работи ...тели въ класни (Burgerschule) и основни ...ла и съдържаха сюжети отъ всевъзможни ...ени и изкуствени прѣдмети, нарисувани по ...нообразни начини и съ най-разнообразни ...лни срѣдства. Нѣкои работи, като стък...рѣдмети, кристали и пр. бѣха художествено ...ени. Онния, които имаха случай да видятъ ...сунки [1]), ще помнятъ за дълго врѣме тия ...ени етюди — акварели.

...въ рисункитѣ отъ училищата, които по... до сега, имаше доста и отъ други, но ...алка важность, та ги минаваме безъ прѣ-... Изложбата, сигурно, би била по-богата, ...жпотията на мѣстото за излагане и раз...ъ по транспорта не бѣ отклонило мнозина ...сълга да излагатъ рисунки. При се това, ...яме отъ мнозина съжаление, че не сж ...или тѣкива. Хамбургъ, градътъ въ който ...ето по рисуване е най-напрѣднало въ ..., не бѣ никакъ прѣдставенъ. При бждещия

конгресъ, увѣрени сме, изложбата ще бжде грамадна и много по-поучителна, защото дотогава резултатитѣ отъ новитѣ приеми ще бждатъ по-готъми, и защото почти всички се убѣдиха, че ако конгреснститѣ въ Бернъ извлѣкоха нѣкоя полза, то е ползата отъ изложбата на рисунки, въ хладнитѣ коридори на университета, кждѣто човѣкъ можеше да чуе истински прѣния, и да научи много нѣщо отъ онова, което именно интересуваше всички. Като имаме прѣдъ очи жалкото положение, въ което се намира у насъ обучението по рисуване въ всичкитѣ степени на нашето общо образувание, ние не можемъ да не съжалимъ, че едва четирима учители отъ България присжтствуваха на конгреса.

Не би било излишно да поменемъ тукъ имената на нѣкои и други заведения [1]), които бѣха изложили всевъзможни учебни помагала за обучението по рисуване и геометрическо чертане.

1. *Dr. Wickerle,* отъ Basel. (Wintergasse, 16) бѣше изложилъ модели, направени само отъ хартия за изучване (много нагледно) на пластичностьта, сѣнкитѣ и свѣтлинитѣ.

2. *F. E. Wachsmuth, Leipzig, Kreuzstrasse 3.* бѣше изложилъ прѣкрасно изработени колорирани картини за украшение на класнитѣ стаи, исторически и географски картини и пр.

3. Фирмата: *Albrecht Durer-Haus,* Berlin W. Kronenstr. 18, бѣше изложила картини, употрѣбявани въ много училища за развитието на естетическото чувство на юношеството, въ художествения смисълъ на думата.

4. Фирмата. *H. Wendler's* Lehrmittelanstalt, Wilhelmstrasse, 48 бѣше изложила най-новитѣ ученически потрѣби при обучението по рисуване блокове, картини, прѣпарирани животни, насѣкоми и пр.

5. *Max Rockenstein,* Berlin, S. W. 11. Halesche-Str 4. — една отъ най-богатитѣ берлински фирми на пособия по рисуването.

6. *A. Pichler* Witwe & Sohn, Wien, V. Margaretenplatz, 2. — една отъ най-краснитѣ фирми за учебни пособия въ Виена.

7. А. Бушъ и И. Н Роотъ — художници въ Петербургъ (Английская наб. № 74), бѣха изложили единъ албумъ съ репродукции отъ скици на руски художници, които могатъ да служатъ не като образци за рисуване, а само като указване на ученицитѣ въ приемитѣ при скицирането на фигури, пейзажи, животни и пр. Цѣната на цѣлия албумъ, съдържащъ 48 репродукции, е около 6 рубли. По-голѣмата часть отъ репродукциитѣ сж добрѣ подбрани; срѣщатъ се скици и отъ художника Рѣпина.

8. *Gunther Wagner,* Hanovre Vienne, заведение търгующе изключително съ бои, мастила за рисуване и пр.

[1]) ...инистерството на Народното Просвѣщение е взела ... да снабди Българския училищенъ музей съ една ... рисунки отъ училището, въ което прѣподава ...та. На молбата, която отправихме на послѣдния ...... въ Боуда се отзова най-сърдечно и ... да пригодви една систематично нареденa колек... ...мъ ся, слѣдъ Австрийското Министерство на На... Просвѣщение за рѣшение. Нашето министер...направило нужднитѣ постжпки и, вѣроятно, учи...ятъ ни музей ще се сдобие съ поменатата колекция, ...всѣки, който се интересува отъ рисуването, ще ...добрѣ да одѣни системата на г-нъ Боуда.

...е споменахме на друго мѣсто, че г-нъ Кунцфелдъ ...рината да ни изпрати тия рисунки за една кратко... изложба въ София.

[1]) При оскждностьта ни рисувателни материали и учебни пособия по рисуване е единъ ... ...изброяване на нѣкои и други заведения би било, мислимъ, полезно за нашитѣ учители.

9. *Union Deutsche Verlagsgesellschaft*, Berlin, — съ голѣмъ изборъ на учебни помагала за рисуването споредъ новитѣ методи.

10. *C. C. Ohler*, St.-Gallen (Швейцария) — желѣзни прѣдмети — орнаменти — за образци по рисуване

Прѣди да завършимъ своя очеркъ върху конгреса, нека споменемъ за неговия съставъ. Колко души взеха участие въ конгреса, не можемъ точно да опрѣдѣлимъ: записани сѫ за членове участници около 600 душъ, но колко отъ тѣхъ сѫ присѫтствували ще се види въ отчета на конгреса, който наскоро ще излѣзе отъ печатъ. Участвуваха прѣдставители отъ около 20 държави По нации най-многочислени бѣха французитѣ, послѣ швейцаритѣ, послѣ руситѣ, англичанитѣ. Отъ балканскитѣ държавици: Ромъния, Сърбия и Черна-Гора нѣмаха никакви прѣдставители. Въ конгреса взеха участие видни прѣдставители изъ областьта на художествено-педагогическата литература.

Като «заключение», нека кажемъ нѣколко думи за значението на конгреса. Международнитѣ конгреси сѫ, изобщо, отъ голѣма важность за общечовѣшкия напрѣдъкъ, за опознаването на народитѣ, за тѣхното сближение. Тѣхната важность не се състои толкова въ рефератитѣ и прѣнията по разни въпроси, които човѣкъ ще чуе тамъ, а въ възможностьта, която се дава на заинтересования конгресистъ да види, събрано като въ единъ центъръ всичко, което е въ свръзка съ онова, което съставя главната задача на който и да е конгресъ; — въ случая, който се удава на човѣка да се запознае и размѣни мисли съ хора, които сѫ по-напрѣднали, и да научи много нѣщо отъ тѣхъ. Бернскиятъ конгресъ по рисуването ще остане паметенъ за всички, които имаха щастието да участвуватъ въ него. Споредъ общото признание, той бѣ *конгресъ на работата* Толкова много въпроси отъ обучението по рисуване, които изглеждаха трудни за проникване, добиха едно ярко освѣтление въ врѣме на конгреса, и станаха разбираеми за всички, които по рано не ги разбираха Изложбата на рисунки пъкъ отвори очитѣ на всички невѣрующи и маловѣрующи въ рационалностьта на новитѣ приеми на обучение по рисуването Изобщо казано, съ Бернския конгресъ, обучението по рисуване направи грамадна крачка напрѣдъ; значението на конгреса нараства, като вземемъ прѣдъ видъ великото значение на рисуването въ възпитанието, въ индустрията, въ економическия животъ на държавитѣ. Конгресиститѣ винаги приятно ще си спомнятъ прѣкаранитѣ нѣколко дена въ републиканската Швейцария, между свои колеги до професия, дошли отъ най-далечни страни, за да размѣнятъ мисли и сѫждения по онова, което съставя една голѣма часть отъ тѣхната дѣйность между обществото, къмъ което принадлежатъ, и за умственото и нравственото повдигане на което тѣ искатъ отъ сърдце да дадатъ своята лепта

Забравихме да споменемъ, кѫдѣто трѣбваше, че организационниятъ комитетъ на конгреса бѣ устроилъ за конгреситстѣ нѣкои и други за[...] вления, като за отпочивка отъ дневнитѣ заня[...] които тъй сѫщо ще останатъ като мили спом[...] за прѣбиванието въ една страна, дивна по сво[...] природа, чудна по своята култура, прослав[...] по своята свобода и редъ!

Най-накрай ние не можемъ да не спомен[...] съ похвала името на г-на L. Genoud, единъ рѣ[...] енергиченъ и неуморимъ работникъ, комуто, [...] цѣлия организационенъ комитетъ, най-много [...] дължи за успѣха на конгреса.

III

Мисли върху реформитѣ, които ще трѣба с[...] направятъ въ обучението по рисуване въ наши[...] основни, трикласни и срѣдни общеобразовате[...] училища.

Достатъчно е само да се хвърли погл[...] върху нашитѣ програми по материала за ри[...] ване, за да се види, че тѣ съдържатъ оно[...] което «чужденци-специалисти» сѫ ни прѣне[...] (копирали) отъ Европа[1]) още прѣди 25 годи[...] въ основнитѣ училища дѣцата рисуватъ пр[...] и криви линии, жгли и пр; въ трикласнитѣ — [...] втарятъ сѫщото, като започватъ «да потап[...] боид въ геометрическитѣ фигури, които ри[...] ватъ; въ гимназиитѣ — орнаменти, гипсове, [...] наменти, гипсове и трети пѫть гипсове. Едва [...] крайчеца на програмата е казано: «пастел[...] акварели плодове (?!), цвѣтя и пр. спор[...] природата».

Да рисуваме картината, що прѣдстави [...] себе си обучението по рисуване въ нашитѣ у[...] лища, би било излишно, защото тя е позн[...] на всѣки учитель, който не гледа прѣзъ пр[...] на своето звание. Кой основенъ учитель, нап[...] мѣръ, не познава ония нравствени изтезания [...] които е подложенъ, когато му доде часа [...] обучава малкитѣ дѣца по рисуване? Неудов[...] творенъ отъ това, което му посочва програм[...] неподготвенъ да направи на своя глава нѣ[...] което би приличало на обучение по рисув[...] той замѣстя часа съ другъ «по-полезенъ» пр[...] метъ, или пъкъ рисува на таблата, залѣно [...] дѣцата, разни прѣплитания и заплитания [...] прави и криви, по «блаженитѣ» стигми (сан[...] метрови точици). Въ трикласнитѣ училища р[...] суването често се дава за допълнение на нѣ[...] по-отстѫпчивъ учитель, който, може би, и [...] нятие нѣма отъ методика на рисуване, нито пъ[...] самъ знае да рисува.

Въ петокласнитѣ училища, увѣрени сме, [...] стьта на рисуването не ще да е по-добра[2]).

---

[1]) Въ програмитѣ ще срѣщнете даже и небългар[...] фрази.

[2]) Съ тази 1909 год. единъ учитель по рисув[...] въ едно V класно училище ми бѣше написалъ слѣдн[...] писмо: «Кабинетътъ ми по рисуване (!) се нуждае [...] книжни образци, а се научавамъ, че Вие сте имали так[...] затова Ви моля да ми изпратите преискурантъ, за да [...] избера и поискамъ. Навѣрно трѣбва да имате и гипс[...] образци».

...значитѣ и педагогическитѣ училища
...о се прѣподава ужъ отъ по-подгот-
..., но, вѣроятно, тѣхното малко позна-
...овитѣ посоки въ областьта на обуче-
... рисуване отъ една страна, и тѣхното
...идържане до сжществующата програма
...уга, сж причината на оная неудовле-
...и резултати, които всѣки познава.
...видѣхме колко силно е стрѣмлението
...и други страни да се отърсятъ отъ
...ато такова, което съвсѣмъ не постига
...оято ужъ си поставя, и да го замѣнатъ
...което най-добрѣ ще съдѣйствува за
... на ония празднини въ общото обра-
...които ставаха тъй очебиещи въ по-
...рѣме; ние видѣхме, че най-напрѣдна-
...педагогично отношение страни, като
...мериканскитѣ щати, Англия, Германия,
...всевъзможни усилия за едно по-скорошно
...ане на старитѣ методи на обучението
...не, като за тая цѣль устройватъ дру-
...онгреси, събори, подготвителни кур-
...жби и пр. Видѣхме сжщо, колко го-
...ение отдаватъ хората въ други страни
...жественото възпитание» на юношеството.
...а ли тогава да оставемъ чужди на тия
...ресивни течения въ възпитателното
... това още единъ пжть да подчерк-
...ълта, която множина наши и чужди
...и люде почнаха по-честичко да изказ-
...ъ България има училища само на стати-
... количествено, но не и въ качествено
...е?» Не ще ли потърсимъ и ние благо-
...срѣдства на «художественото възпита-
...то ще вселятъ повече радость и жи-
...шнитѣ тжжни по цѣлата своя обста-
...оли? Недоволството на основния учи-
... досегашната крайно неприспособразна
... обучение по рисуване[3]), голѣмия ин-
...който проявиха множина гимназиални
...ямъ малкото донесени отъ мене дока-
... за новитѣ приеми на обучението въ
...руги чужди страни[4]), обстоятелството,
... министъръ на народното просвѣщение
... който съ право може да се счита като
...ъ най-старитѣ и най-енергичнитѣ дѣя-
...опуляризиране на художеството у насъ,
...въ устрои изложба (конкурсъ) на уче-
...всички изъ цѣла България, и даде въз-
... на нѣколцина учители да се запознаятъ
... начини на обучение, — всичко това
...има да вървамъ, че при едно разумно

... поляти и непознати основни учители, които
...али за прѣдприетото мое «изучаване на новитѣ
...обучение по рисуването,» же запитватъ постоянно
...ать за наставления.

...ъ Софийскитѣ гимназиални учители, които се
...ъ новитѣ начини на обучение по рисуване отъ
... устроената отъ мене изложба на ученически
...въ мѣсецъ декемврий 190[illegible] г., множина тѣхни
...ишитѣ, дошли въ София по коледнитѣ праз-
...ъ прѣгледаха и разпитаха за много работи отъ обу-

схващане на сжщественото отъ новитѣ нѣща, и при едно още по-разумно разбиране на нашитѣ училищни условия, и у насъ би могло да се направи нѣщо относително художественото възпитание на малкитѣ дѣца и юношитѣ, стига само да има добра воля, търпение и прѣданость къмъ работата.

Азъ ще се опитамъ да посоча, въ общи черти, възъ основа на изученото и виденото отъ менѣ, и възъ основа на сжществуващитѣ условия, съ какво ще трѣбва да замѣнимъ материала въ сжществуващитѣ у насъ програми по рисуване за основнитѣ, трикласнитѣ, педагогически училища и гимназиитѣ, а слѣдъ това ще посоча по кой начинъ би могло да се постигне по-успѣшно една реформа въ сегашното обучение по рисуване.

Въ основното училище обучението по рисуване трѣбва да има за цѣль:

а) да направи ученика способенъ да наблюдава и схваща формата и цвѣта на прѣдметитѣ отъ природата и околния миръ и да изобразява схванатото бързо и ясно.

б) да направи ученика способенъ да търси и намира прѣкрасното въ природата и изкуството (до колкото това е възможно за дѣтската възрасть) и да му се наслаждава.

в) да направи ученика способенъ да изказва своитѣ мисли чрѣзъ рисунка тъй, както чрѣзъ говоръ, съ други думи, — да развие оная изобразителна способность, която всѣко дѣте притежава отъ природата.

Основниятъ принципъ на всѣко обучение трѣбва да бжде: «употрѣбление на всички съотвѣтни съ психологията и физиологията на дѣтето срѣдства за едно възможно по-голѣмо развитие и проявление на индивидуалнитѣ способности на послѣдното». Дѣтето, както е извѣстно, намира винаги истинско щастие въ успѣха на своитѣ лични усилия. Тоя принципъ е родилъ Фрьобеловата метода, която е добрѣ оцѣнена въ всички страни. Да насърчи дѣтето чрѣзъ успѣха на саморо[дни] комбинации, или които му се показватъ такава, да подпомогне на неговитѣ лични усилия, да го направи, щото то да може да си рѣче: «това е мое дѣло!», да развие неговата индивидуалность, неговата личность, неговата инициатива — такава трѣбва да бжде мисъльта, работата на възпитателя, а особно на нашия; защото, трѣбва да признаемъ, твърдѣ ограниченъ пжть е оставенъ у насъ на свободното проявление на отдѣлнитѣ характери, на гениалния духъ у дѣтето. Туряме прѣмного пжтата се въ стинь и сжщъ калъпъ, не имъ позволяваме да си служатъ твърдѣ често съ своитѣ срѣдства, не ги оставяме да хвърчатъ съ собственитѣ си крилѣ. . . Фрьобель иска, щото дѣтето да се привикне да намира въ своя умъ силата, която му е необходима, за да възпроизведе съ точность подробноститѣ на единъ образецъ и за да създаде нови комбинации, ролята на учителя се състои въ това, да прѣдразположи ума къмъ изобрѣтателность, да приложи сократовата методъ при плодотворнитѣ приеми на нагледностьта, да подпомогне естествената дѣя-

ность, и да избѣгва всѣко подчинение на послѣднята на една пасивна роля, която разрушава всѣка инициатива. Дѣтето трѣбва да дѣйствува естествено, безъ принуждение, въображението му трѣбва да има свободенъ просторъ, и то самичко, отпослѣ, развивайки се по единъ нормаленъ начинъ, ще се урегулира.

Мждро приготвената отъ учителя работа бива винаги основана върху самородностьта, изобрѣтателностьта, а творчеството ще присади у дѣтето навикъ къмъ личния трудъ, ще му даде разбирането на комбинациитѣ и на последователнитѣ срѣдства, които му сж необходими, за да достигне до единъ резултатъ.

Ролята на градинаря е да разположи съ вкусъ и правилно лехитѣ, да ги насади съ подходящитѣ сѣмена, да натори почвата колкото е потрѣбно, и да запазва, чрѣзъ познатитѣ срѣдства, развитието на растенията. Учительтъ постжпва по сжщия начинъ: той приготвя грижливо интелектуалнитѣ способности на дѣтето, повѣрява имъ ония познания, които сж по тѣхната сила, наглежда тѣхното появяване и чрѣзъ мждро и обмислено постжпване спомага на тѣхното развитие.

Придържайки се о тия педагогически принципи, учительтъ ще заинтересува дѣтето въ неговата работа, ще му даде възможность да прѣодолѣе прѣчкитѣ, ще породи у него желанието да прѣнесе тежеститѣ; ржководейки разумно естествения ходъ на ума, той ще вдъхне на своя ученикъ интимно удоволствие, искрена радость за побѣди мжчнотиитѣ, за да достигне самичъкъ до цѣльта, която си постави.

Тия тъй драгоцѣнни принципи въ дѣлото на възпитанието и обучението изобщо, ще трѣбва да ржководятъ учителя и при обучението по рисуване. Къмъ тѣхъ той ще трѣбва да отнася всички ония срѣдства, които ще употрѣби за постигането на горѣопрѣдѣленитѣ отъ насъ цѣли на обучението по рисуване.

Прочие, безцѣлното копиране на условно нарисувани образи, геометрически линии и фигури, като такова, което не само, че не способствува за постигането на цѣлитѣ, които съврѣменната педагогическа наука изисква отъ обучението по рисуване, но даже имъ прѣпятствува — ще трѣбва да се прѣмахне часъ по-скоро отъ училищата. Съ какво ще бжде замѣнено то? Естествено, съ онова, което съврѣменнитѣ знаменити педагози сж намѣрили за най-цѣлесъобразно за достигането на горѣпоставенитѣ цѣли на обучението по рисуване. До 9-годишната възрасть, сирѣчь, докато дѣтето не е, нито психологически, нито физиологически достатъчно развито, за да може [illegible] на едно по-вѣрно схващане и изобразяване на формитѣ, обучението по рисуване трѣбва да има прѣимуществено импресионистически и илюстративенъ характеръ. До тая възрасть не трѣбва да настояваме за точность и съвършенство въ рисунката, защото дѣтето не ги притежава и не може да ги притежава. Учительтъ трѣбва да се сроди съ възгледа, че въ първитѣ години на обучението, рисуване ще служи само като единъ начинъ за изказва у дѣтето, сжщо каквото е говора. И как учительтъ се грижи, чрѣзъ разумни срѣдст да развие послѣдния, сжщо така той ще трѣб да се погрижи да култивира и изобразител начинъ на изказване, който е естественъ дѣтето.

Въ първитѣ двѣ години на обучението, а за и половината отъ третята, учительтъ ще упражнява дѣтето:

1. Въ разпознаване и изучване на типичн цвѣтове.

2. Въ изучване на типичнитѣ форми у прѣдметитѣ.

3. Въ моделиране съ глина прѣдмети, бли познати на дѣтето, и такива, които го ще рису

4. Въ илюстриране на разкази.

5. Въ употрѣбление на боитѣ, потрѣбни разпознаване и изучване на типичнитѣ цвѣто

6. Въ рисуване отъ паметь.

7. Въ наблюдение и рисуване.

8. Въ разглеждане и тълкуване на художествени картини, изобразяващи сцени, достж за дѣтския умъ.

Относително това, какъ ще трѣбва да се разбиратъ тия упражнения и какъ ще се извършватъ тѣ, ние ще дадемъ и други упжтвания въ своята студия върху „новитѣ начини на обучение рисуване“, която наскоро ще бжде турена въ печатъ. То се знае, че едно само прочитане послѣдната пакъ не ще бжде достатъчно за проникване въ сжщностьта на новитѣ приеми, ще е потрѣбно по-сериозно вдълбочаване работата и ясно разбиране на всичко, което се върши, защото никому не е простено прави необмислени експерименти върху крѣхкитѣ души и умове на малкитѣ дѣчица, що му повѣрени.

Опрѣдѣленъ часъ „за рисуване“ въ първ и втората учебна година не трѣбва да има. Учительтъ ще нагласява работата си тъй, че може всѣки день да упражнява дѣцата по 20 минути въ едно отъ горѣизброенитѣ упражнения.

Като рисувателенъ материалъ въ първитѣ д години на обучението ще служатъ: плоча, черна дъска, сиви обвивни хартии (практични по своята ефтиния) каламъ, тебеширъ, цвѣтни креди, ливъ, вжгленъ. Особно вжгленътъ и тебешир като такива, които спомагатъ за свободни движения на ржката, ще трѣбва да се употрѣбяватъ най-много. Кждѣто срѣдствата позволяватъ, класната стая трѣбва да бжде снабдена колкото се може *по-вече черни дъски* или *линолеу* за да могатъ да се упражняватъ едновремен по-вече дѣца.

Глина за моделиране Богъ е наспорилъ у на достатъчно, а всѣки грънчарь ще ни научи ка да си служимъ съ нея.

Рисуването отъ паметь, сирѣчь безъ да сж тѣти ученицитѣ прѣдмета, който ще рисуват ще прѣдшествува рисуването по наблюдение тъй като, както се каза и на друго мѣсто, м

...па не наблюдаватъ, а рисуватъ само това,
...аятъ за прѣдмета, или рисуватъ по оная
...а, която е останала въ паметьта имъ,
...сж видѣли прѣдмета.
...рѣдата на III-та учебна година учительтъ
...яне да обучава дѣцата въ по-точно схва-
... изображаване на формитѣ и цвѣта на
...итѣ. Послѣднитѣ ще бждатъ изобража-
... профилъ (двѣ измѣрения) и съ слѣд-
...сувателни срѣдства: тебеширъ, въглень,
...креди, водни бои, сива обвивна хартия
...рисувателна хартия.
...ъ на изучаваемия материалъ ще трѣбва да
...ѣдния: Най-първо се изучава типичния
...ленъ образъ (форма), който се срѣща
...о прѣдмѣти, близко познати на дѣцата,
...ова яйцеобразната форма; слѣдъ нея
...разната (кржга); по-сетнѣ образа на ка-
...ер . . — които сжщо така сж типични
...а много прѣдмети, твърдѣ интимни на
...Най-първо ще се правятъ упражнения въ
... изпълнение на извѣстна форма; слѣдъ
...то се види, че дѣцата я рисуватъ добрѣ,
...ва се къмъ рисуване на прѣдмети о...
...на, най-сетнѣ, като нѣщо по-отдѣлено,
...ъ упражнения въ самородни комбинации
...ата или упражнения въ композиране
...ти.
...ъ горнитѣ криволинейни форми би трѣ-
... се изучаватъ и праволинейни: квадратъ,
...лникъ, трижгълникъ и пр., но винаги
...а се заимствуватъ отъ естествени или
...ни прѣдмети
...не на боитѣ.
...иране съ глина
...ративно рисуване.
...не отъ паметь
...кдането и тълкуването на картини —
...ължаватъ и прѣзъ III-та и IV-та учебни
...като бждатъ, разбира се, разграничавани
...о съ развоя на дѣцата прѣзъ тия двѣ
...
...тело практическото приложение н...
...нията въ рисуване прѣзъ III-та и IV-та
...одина, интересуващиятъ се ще намѣри
...ходимитѣ упжтвания при описанието,
...ваме за начинитѣ на обучение въ хам-
...ѣ народни училища.
...нието по новитѣ приеми въ основното учи-
...може да срѣщне у насъ никаква прѣчка въ
...но отношение, дори и голѣмата ефтиния
...ателнитѣ срѣдства,[1]) та ще може да
...ьдено и въ най-бѣднитѣ села. При това
...и сжщи блокчета, тебешири и пр. мо-

гатъ да си служатъ нѣколко отдѣления. Практиката отпослѣ ще научи учителя какъ да постжпва, за да може да бжде винаги достатъчно снабденъ съ материала, който му е потрѣбенъ.

Единствено прѣпятствие за успѣшното реформиране на обучението по рисуване въ основнитѣ ни училища ще се яви неподготвеностьта на палнитѣ основни учители, които много малко сж запознати съ новитѣ начини на обучение и още по-малко сж сами подготвени да рисуватъ; но за това ще поговоримъ по-нататъкъ, когато ще разгледаме по кой най-кратъкъ пжть ще трѣбва да вървимъ, за да стигнемъ до цѣльта.

Нека кажемъ сега нѣколко думи за обучението по рисуване въ нашитѣ трикласни училища, слѣдователно въ долнитѣ три класа на петокласнитѣ училища и гимназиитѣ.

Ако за основното училище се изисква, щото обучението да се води по начинъ, при който всичко да бжде изскубнато изъ природата и околния миръ, въ класнитѣ училища, той принципъ трѣбва още по-силно да се прояви. Рабското и мжчително копиране на прѣдложки и стѣнни образци, или на такива, нарисувани отъ учителя, трѣбва да се изхвърли часъ по-скоро, и да се замѣни съ рисуването на природни и изкуствени прѣдмети, като при това се пази една послѣдовность въ сложностьта на упражненията.

Свободнитѣ упражнения съ тебеширъ и въгленъ, върху сива обвивна хартия, трѣбва да прѣдшествуватъ другитѣ упражнения. Въ I-та година, сирѣчь въ първия класъ, упражненията ще слѣдватъ така: Най-първо ученицитѣ ще се упражняватъ въ рисуването на плоски прѣдмети (листя, вѣйки, клончета, пеперуди, разни линеали и др.) въ двѣ измѣрения, а по-сетнѣ въ рисуване на обли прѣдмети, но пакъ въ двѣ измѣрения (профилъ), безъ каквито и да било перспективни съкращения

Стилизирането и упражненията въ композиции на орнаменти съ изученитѣ природни форми (листя, плодове, пеперуди, бръмбари и пр.) ще трѣбва да вървятъ рамо-до-рамо съ другитѣ упражнения.

Въ I-й класъ ученицитѣ ще рисуватъ най-първо съ въгленъ, а по-сетнѣ, когато се упражнятъ въ изобразяване на формитѣ, съ моливъ, четка и бои. Добрѣ би било, въ I-та година да се започнатъ свободнитѣ упражнения съ четка, сирѣчь рисуване направо съ четка, безъ прѣдварително очъртаване на контура

II класъ I-то полугодие ученицитѣ могатъ да иматъ сжщия родъ упражнения, както въ I класъ, съ по-голѣмо само внимание къмъ изпълнението на рисунката и боитѣ. Прѣзъ II-то полугодие ученицитѣ ще почнатъ да рисуватъ прѣдмети съ обла форма, но ще ги рисуватъ пакъ въ профилъ, съ широко поставяне на сѣнкитѣ и свѣтлинитѣ. За образци трѣбва да служатъ отъ начало прѣдмети съ голѣми форми: шкафъ, шишикъ, стомна, буре, вана, грънци, саксии, печка, столъ, разтворенъ чадъръ и пр. а по-сетнѣ и съ по-малки форми. Най-първо

[1]) ...о се поржчатъ въ по-голѣмо количество (бло... III и IV отдѣление) не ще струватъ повече отъ ...ички рисувателната — сива обвивна хартия, е ... ефтина, и за 10 стотинки ученикътъ ще има ...ста, на които ще рисува и отъ двѣтѣ страни ...ъ и въгленьтъ, особно първиятъ, както и цвѣ...ички, като се взематъ въ по-голѣмо количество ...ака много ефтини и за всѣки ученикъ единъ ...ъ повече отъ 15 стотинки

учениците рисуватъ на групи или цѣлъ класъ, а по-сетнѣ всѣки ученикъ си има своя образецъ прѣдъ себе.

Упражненията се изпълняватъ най-първо съ вжгленъ или тебеширъ върху сива и бѣла рисувателна хартия, а по-сетнѣ съ бои.

Упражненията въ съчинения на орнаменти продължаватъ и въ тоя и въ послѣдующитѣ класове Пролѣтно и лѣтно врѣме упражненията въ рисуване на живи цвѣтя ще заематъ по-голѣмо мѣсто.

Ако учениците рисуватъ добрѣ плъгнитѣ тѣла въ профилъ и вѣрно поставятъ сѣнкитѣ и свѣтлинитѣ, учительтъ може, въ края на годината, да запознае учениците съ основнитѣ правила на перспективата.

Въ III класъ учениците ще продължатъ упражненията отъ II класъ и ще започнатъ да рисуватъ прѣдмети въ перспективенъ видъ. То се знае, че въ началото ще се избиратъ прѣдмети съ голѣмъ форматъ и по-проста форма, а по сетнѣ ще се пристжпи къмъ прѣдмети по-малки и по-сложни по форма. При това, перспективата тука ще има наблюдателенъ характеръ: учениците ще рисуватъ по наблюдение — това, което виждатъ, и учительтъ трѣбва да се пази да не омотава своитѣ ученици съ сложни и непонятни за тѣхъ перспективни правила. Учительтъ е поставилъ, например, нѣкой моделъ прѣдъ класа, обхожда учениците и, ако забѣлѣжи, че нѣкой ученикъ не знае какво да прави, той сѣда на чина и бърже-бърже нахвърля рисунката на прѣдмета, както го вижда отъ дадената точка — и това се повтаря, докато ученикътъ не придобие съ цѣлъ редъ опити, способностьта да схваща правилно и да изобразява на хартия изгледа на прѣдмета. Когато прѣдъ ученика стоятъ двѣ рѣшения на нѣкоя задача по рисуване — неговото и онова на учителя, то той самъ ще съумѣе да направи сравнение и да си извади потрѣбното заключение. Упражнението, постоянното упражнение — ето основата на «рисуването по натура». Вие можете да знаете на изусть цѣлата теория на перспективата, а да не можете да нарисувате една кибритена кутийка, или другъ съвсѣмъ простъ по форма прѣдметъ, въ перспективенъ видъ, а пъкъ можете и понятие да нѣмате отъ перспектива и пакъ да нарисувате даже по-сложенъ прѣдметъ, съ всичкитѣ му перспективни съкращения и осѣнения стига само да сте упражнили своето око въ вѣрно схващане на формитѣ и отношенията, и своята ржка — въ ловко прѣдаване на послѣднитѣ. Това ранно започване на рисуване по натура ще се види на мнозина странно, невъзможно, абсурдно, може би. Това никакъ не е чудно. Възгледътъ, че рисуването «по натура» ще трѣбва да се почва едва слѣдъ като ученикътъ е запознатъ основно съ перспективнитѣ закони и правила и слѣдъ като е работилъ съ години по гипсови модели, ни е добрѣ позватъ. Неговитѣ поддържници обаче ще трѣбва да не си затварятъ очитѣ прѣдъ опититѣ и резултатитѣ, направени и добити въ американскитѣ, английскитѣ, прус-

китѣ, шведскитѣ и други училища, ко
бличаватъ погрѣшностьта на тоя възгле
Ранното започване на рисуване по на
вече много привърженици между ху
тѣ, а напослѣдъкъ и между по-бѣл
педагози. Изслѣдователитѣ въ областьта
хологията ни казватъ, че къмъ нашата п
за прѣдмета, ние постоянно попълняме то
виждаме у него въ даденъ моментъ с
което знаемъ за него отъ дългия опит
английски изслѣдователь по тоя въпрос
слѣдното: «За моитѣ очи, напримѣръ, ч
което се находжа на нѣколко крачки
ми дава освѣнъ само на зелено петно, с
степенно осѣнение, и само отъ това аз
чавамъ (благодарение на повторни пр
възприятия), че то е компактно, меко
извѣстенъ обемъ, и че азъ мога да сед
си отдъхна на него». Въ факта, че хор
сж излѣкувани отъ вродена или продъл
слѣпота, нѣматъ правилна прѣдстава за
ната и разстоянието на прѣдметитѣ, псих
намиратъ потвърждение на мисъльта,
тието за формата на куба, или кълбото
величината на тия прѣдмети, а сжщо и
ното разстояние, се придобива не само
телно съ зрѣнието . . . . И колкото по-
вѣкъ живѣе, колкото повече опитъ и
кото по-близко, тъй да се каже, се
дитъ съ прѣдмета, толкова по-силно
(смѣсва) у него разсжждението за посл
оня видъ (изгледъ), именно, въ който п
метъ се прѣдставя на зрителния освѣнъ;
е, че при рисуването е най-много нуж
отдѣли, отъ всичкитѣ тия странични пр
единствено оная, която ни даватъ з
мета нашитѣ очи, и при това въ 1
нута, при дадена обстановка и дадено
тение. Малкото дѣте, именно поради сво
малъкъ опитъ, запазва още природната
ностъ да вижда прѣдмета така, както
прѣдставя на неговитѣ очи: то, единство
должника, притежава повече, нежели
нитѣ. Поради неподкупностьта на о
изобразява видимото на основание оно
дѣйствително се прѣдставя на неговото
а не на основание на прѣдставата н
прѣдмета . . . . . И колкото по-рано
ползуваме отъ тая непрѣдвзетостъ на
относително външния миръ, толкова по-
ще можемъ да поставимъ обучението
суване на началата на просто подраж
природата. По-сетнѣ, когато дѣцата пр
12—14 годишна възрасть, тѣ прѣстава
да гледатъ съ тая непосрѣдственость,
гава по неволя ще се принудимъ да при
къмъ сухитѣ и утегчителни правила на
тивата

Нека приведемъ, à propos, думитѣ
стния англичанинъ Деквинсъ, находящи
книгата на David Kay: «Memory», отно
положението на възрастния човѣкъ.
натъ съ перспектива, когато му се с

исува прѣдметъ по нейнитѣ закони (въ перективенъ видъ). «Той не е въ състояние да образи тоя прѣдметъ, нито даже приблизително но? — запитва Деквинсъ. — Затова, защото отдавна познатъ съ него. Всичката причина въ това, че опитътъ и разсѫждението у него взели врьхъ надъ окото: той се довѣрява тѣхъ по-вече, нежели на собственитѣ си очи, даже не забѣлѣзва, че е било врѣме, когато ганътъ на зрѣнието му е давалъ своето особно положително свидѣтелство относително прѣдмета. ой и не подозира, че нѣкога *е виждалъ* това, ето вижда всѣки день»[1]).

У малкиятъ ученикъ, естествено, не сѫществува я пагубна опитность. Въ ранната възрасть, прѣдлага се, човѣкъ вижда само отпечатъка на ѣдметитѣ въ плоскости, иначе отдѣ би се вила неговата склонность да провѣрява своето дѣние чрѣзъ осезание? — И ето тая способность *вижда*, независимо отъ страничнитѣ разсѫжения, се стремятъ да използватъ ония учители, ито обучаватъ по новитѣ начини: като не се личатъ отъ аналитическия методъ (рисуване ементитѣ на рисунката — линии и плоскости). даватъ направо ходъ на тѣлесното (пльтно, три измѣрения) изображение на прѣдметитѣ, рахувайки се да не би да пропуснатъ врѣто, когато у дѣтето още не сѫ се смѣсили игелнитѣ усѣщания съ цѣлъ редъ други, които занимаватъ съ прѣдмета, — когато е поко, слѣдователно, да го научатъ да изобрана прѣдмета дѣйствително такъвъ, какъвто го вижда. Сѫпейки това врѣме на непрѣдетото глетане на очертанията и формитѣ, кото окрѫжаватъ ученика, тия учители бързатъ прѣкаратъ послѣдния прѣзъ колкото се може по-голѣмо количество упражнения надъ различни ѣдмети, въ различнитѣ тѣхни положения, безъ се спиратъ, както това стана у насъ, па и въ уги страни, на упражненията въ теглене на ъкоризнено прави линии, което се получава ме въ ущърбъ на свободнитѣ движения на ъкатѣ на рисуващия. Мнѣнието, че който ужъ знае да тегли безупрѣчно прави линии, не може прогресира въ рисуването, се счита вече отъ новина за негѣлость. Напротивъ, споредъ изпадването на ученитѣ, първата и най-лесната ния, която дѣтето рисува е елипсовидната, слѣдователно крива линия, а не права.

о се знае, че за обучението «по натура» (въ ласнитѣ училища) се изискватъ по-подготени учители и нѣкои и други специални приспособления, но за тия нѣща ние ще кажемъ нѣкоя друга дума по-сетнѣ.

Въ горнитѣ гимназиални класове, (IV, V, VI, II) обучението по рисуване, естествено, ще ври по оня пѫть, който самъ по себе си се крива, стѣга като е тръгнато по извѣстна стема за обучение «по натура» още отъ основото и триkласно училище. Губенето по цѣли

[1]) Гл. *Американская школа.* Отъ Ек. Янжулъ 1903 : 109.

мѣсеци и години за перспективно рисуване на геометрически тѣла[1]), копирането на образци (прѣдложки), та макаръ били тѣ и репродукции отъ произведенията на най-знаменититѣ художници, постоянното рисуване по гипсъ — трѣбва да се прѣмахнатъ часъ по-скоро и се замѣнятъ съ такова обучение, което ще научи ученика на нѣщо, което ще присади у него навикъ да твори самостоятелно, да копира природата вѣрно, да намира прѣкрасното въ послѣдната и изкуството.

Тукъ му е мѣстото да отбѣлѣжимъ, че комисията, която миналата година е прѣглеждала и оцѣнявала изложенитѣ на конкурсната изложба (въ София, прѣзъ мѣсецъ юний) ученически рисунки, сама е съзнала донѣйдѣ безплодностьта на точното приложение на изискванията въ дѣйствуващата програма и дава нѣкои мнѣния, които показватъ, че ней сѫ извѣстни вече новитѣ стремления въ областьта на обучението по рисуване. Така тя прѣпоръчва: «Въ III класъ, освѣнъ прѣдвиденият въ програмата материалъ, да се прѣподава *задължително* прѣзъ второто полугодие *стилизиране и композиция на листя и цвѣтя по натура*[1]) Въ IV кл., освѣнъ практическата перспектива по желѣзни и дървени модели, въ края на годината да се рисуватъ задължително обикновени прѣдмети изъ живота, като столове, вази, мобили (?), лампи и др. подобни, *въ които на практика да се прилага перспективата* Въ V, VI и VII кл., освѣнъ прѣдвиденитѣ *рисунки по гипсъ (?)*, да се въведе *задължително* рисуване по природа на Натюръ-мортъ, разни обикновени прѣдмети, препарирани животни, шолове, цвѣтя, и пр. Занятията да се раздѣлятъ така, че веднажъ въ недѣлята да се работи по гипсъ, а другия пѫть по природа. Обаче, за да се постигне това толкова полезно обучение, необходимо е, часоветѣ по рисуване да се увеличатъ на 4 въ седмицата въ всичкитѣ горни класове».

«Въ дѣвическитѣ гимназии да се усили до степеньта на мѫжкитѣ гимназии, като се обърне особно внимание на прѣподаването на метода по рисуване, като се повѣри тя на учителя, специалистъ по рисуване.

[1]) Въ съобщението «По конкурсната изложба на рисункитѣ и работени отъ ученицитѣ при срѣднитѣ учебни заведения» (Училищенъ Прѣгледъ, год. [illegible], книга VII) стр. [illegible] е казано: «Въ четвъртия [illegible] прѣподаването на перспективата, особно въ дѣвическитѣ гимназии, [illegible] се повѣри на VI [illegible] класъ, рѣдко е прѣподавана добрѣ. Въ нѣкои училища даже съвсѣмъ [illegible], а [illegible] практическата перспектива по желѣзни и дървени модели е замѣнена съ [illegible] *конструктивна* — съвсѣмъ безполезна въ срѣднитѣ учебни заведения и вънъ отъ програмата»

[1]) Вѣроятно комисията е искала да каже: *рисуване на цвѣтя по натура*, [illegible] и [illegible] композиция, [illegible] изразено отъ насъ нейно изречение [illegible] не означава нищо. При това, тая комисия [illegible] нѣкаква «изработена отъ [illegible] О. Херен[illegible] сбирка», която тя намѣрила за «цѣлесъобразна», но за какво е тая сбирка, комисията нищо не казва . . .

При тия толкова добри мнѣния, които създаватъ желание да тръгнемъ и ние по пѫтя на новото, много странно ни се виждатъ нѣкои нѣща, нахождащи се въ сѫщия протоколъ на комисията. Така, на едно мѣсто се казва: «Въ горнитѣ класове, освѣнъ рисуването по *гипсови модели, върху което ще трѣбва да се обърне още по-сериозно внимание*, забѣлѣзва се» и т. н. И тъй на рисуването по гипсове ще трѣбва да се обръща повече внимание! Хората го изхвърлятъ, като негодно, съвсѣмъ изъ общеобразователнитѣ училища, а ние ще му обръщаме повече внимание, а въ сѫщото врѣме прѣпорѫчваме да се работи *изключително по природа*. Друго: «Въ горнитѣ класове, както е казано и въ програмата, може *да се правятъ копия*, но само «по рисункитѣ на велики класически майстори, като Холбайна, Рембрандта или италианцитѣ отъ възраждането[1]) и пр., и то само, *за да могатъ нѣкои по-способни ученици да видятъ, какъ онѣзи художници съ малко работа придаватъ голѣма сила и изразителность въ рисункитѣ*.» Тая мисъль е пакъ въ противорѣчие съ изискването да се рисува «по натура», съ желанието за едно сближение съ природата и «по-голѣмо развитие на индивидуалната инициатива». *Копирането* на рисунки, па били тѣ репродукции отъ скицитѣ на най-знаменититѣ художници, не оправдава, съ своитѣ резултати, изгубеното по него врѣме, и убива всѣкаква инициатива за самостойно творчество. Това копиране би могло да се сравни съ безсъзнателното прѣписване на чужди мисли или нѣкое литературно художествено произведение. Може ли да твърди нѣкой, че прѣписвачътъ ще стане съ това творецъ или поне разбирачъ на прѣкрасното? Репродукции отъ рисунки на знаменити художници трѣбва да украсяватъ всѣки рисувателенъ салонъ, но не за да бѫдатъ *копирани* отъ ученицитѣ, а само за да видятъ маниеритѣ на разнитѣ художници и още, да иматъ винаги прѣдъ очитѣ си образцови художествени произведения, които мълкомъ ще развиватъ тѣхното естетическото чувство, въ художественъ смисълъ на думата.

За I и II класъ комисията оставя сѫщата програма.

Тия малки противорѣчия и несъобразности на комисията ни се виждатъ нищо въ сравнение съ доброто начало, което тя поставя и изказва тъй добрѣ. Ние се надѣваме, че когато се видятъ резултатитѣ отъ тѣзи и други нововъведения, които самата комисия прѣпорѫчва, и които сѫ вече направени въ много училища, както можахъ да се науча[2]), тия противорѣчия ще могатъ да се поизглаждятъ за въ бѫдеще. Важно е, че се направи първата стѫпка. То сѫществува; останалото ще дойде само по себе си.

Относително *педагогическитѣ училища*, специална задача е да подготвятъ добри у[illegible] за основнитѣ училища, не ще и дума, че [illegible] обучението по рисуване ще трѣбва да бѫ[illegible] наредено, щото свършилиятъ педагоги[illegible] училище кандидатъ за учитель да може [illegible] колебание да обучава по рисуване въ осн[illegible] училище споредъ новитѣ приеми, и зае[illegible] това, да може да си служи съ своята из[illegible] телна похватность при всичкитѣ други о[illegible] на обучението, та послѣдньото да бѫде по[illegible] нагледно обучение, единствено признато [illegible] за най-цѣлесъобразно и най-продуктивно.

Наскоро ще се ревизира програмата за [illegible]гогическитѣ училища. Поканени сѫ мнозина [illegible]тели да кажатъ своето мнѣние по прое[illegible] програмата. Не ще и дума, че тия, които [illegible]тановятъ една програма, ще трѣбва да [illegible] прѣдъ видъ всички съврѣменни изисква[illegible] педагогическата наука за обучението по[illegible]ване и прѣдназначението на ученика-[illegible]гистъ, и не ще прѣнебрѣгнатъ съвѣти[illegible]ония[1]), които слѣдятъ развитието на [illegible] за обучението по рисуване, и които пра[illegible] е научила на много нѣща.

Като прѣпорѫчваме за нашитѣ педагог[illegible] училища ония изисквания относително обу[illegible] по рисуване, които прѣпорѫчва въ своя [illegible] Кунцфелдъ[2]) и ония които се срѣща[illegible] програмата на Дрезденската педагогическа [illegible] ние ще се радваме, ако чуемъ, че и въ [illegible]гическитѣ ни училища е дадено прѣимущ[illegible] на рисуването «по натура», както това е [illegible]вено вече въ нѣкои гимназии. Негодното [illegible] часъ по-скоро да се изхвърли, защото [illegible] би значило, че ние сме слѣпи и не ви[illegible] очевидното.

Слѣдъ като изложихме въ общи черти [illegible]митѣ, които ще трѣбва да се направятъ в[illegible]чението по рисуване въ нашитѣ общеобр[illegible]телни училища, ще трѣбва да посочимъ на [illegible]ствата, които е нужно да се употрѣбятъ [illegible] скорошното и по-успѣшно извършване [illegible] реформи.

Обучението по рисуване въ нашитѣ о[illegible] училища се води отъ учители и по други[illegible]нове на обучението и, както видѣхме, че [illegible] казаха по тоя въпросъ авторитетни хора, [illegible] справедливо, и «така трѣбва да бѫде». Учи[illegible] трѣбва да знае самъ да рисува добрѣ всичко [illegible] което му е потрѣбно специално за обуч[illegible] по рисуване (което, между прочемъ, не е [illegible]

[1]) Забележка: [illegible]

[2]) Въ [illegible] Софийс[illegible] [illegible] *натура*».

[1]) Въ една статия отъ [illegible] Хоренцъ, [illegible] Мысли по изборъ и нарежданата на учебния матер[illegible] рисуване», обн[illegible] въ [illegible] Прѣвелъ [illegible] [illegible] съ интересуватъ отъ въпроса.

[2]) Гледай «Бернскиятъ конгресъ» стр

...и вънъ отъ това, трѣбва да бжде ...есно да илюстрира прѣдъ ученицитѣ ..., което е нужно да се илюстрира, отъ ... да било отдѣлъ на общото обу... Безъ забикалки, нашиятъ учитель не е ...енъ нито за едното, нито за другото ...ическото училище, гимназията, земле...ското училище, семинарията или пето...о училище — не сж му дали нищо за ...ъ. Той гледа на рисуването като на ... като на лишенъ прѣдметъ, туренъ въ ...ата само да му причинява правствени ...ои. При наличностьта на тоя фактъ, какво ... да се направи? Ето нашето мнѣние по ...росъ.

...Министерството на Народното Просвѣ... трѣбва да повѣри рисуването въ педаго...тѣ училища на най-способнитѣ учители ...ване изъ между ония, съ които то раз... за сега въ гимназиитѣ и другитѣ училища. ... избрани учители, макаръ и «способни», ...ба да отидатъ непрѣмѣнно въ чужбина и ...знаятъ на самото мѣсто съ новитѣ методи ...ото практическо приложение въ всякитѣ ... на общото образование. За подобно ...ване способниятъ учитель ще има нужда ...2 мѣсеца врѣме, стига само да знае кждѣ ...кото ще отиде, сир. кждѣто най-добрѣ ...олзува своето врѣме.

...джени съ това запознаване съ новитѣ ... въ областьта на обучението по рисуване, ...ята собствена учителска практика, тия ... ще могатъ, въ кратко врѣме, да рефор... обучението по рисуване въ нашитѣ *педаго*...ически училища и да подготвятъ бж...учители за обучение по новитѣ приеми. ...итѣ ще бждатъ между своитѣ колеги ...ритѣ пропагандисти на новото.

..., което ние прѣпоржчваме въ случая, е ...но и изпълнимо, безъ нѣкои особни ...за учебното дѣло и за хазната. Обуче...о рисуване въ нашитѣ педагогически учи...ъ сегашния му видъ, не принася голѣма ...а нашето просвѣтително дѣло, и зиу...ъ отсжтствието, за 1—2 мѣсеца, на рес...итѣ учители ще бжде нищожна, въ срав...ъ ползата, която ще се принесе на обу..., когато тия учители се върнатъ съ не...ото разбиране да поставятъ послѣдното на ...ната висота и въ духа на стрѣменията ...ически изисквания. Ще прибавимъ само, ...итѣ, които биха се изпратили за усъвър...ване, ще трѣбва освѣнъ «способность», ...жаватъ и добра воля къмъ нѣщата, за ...е бждатъ изпратени, и съзнание за мо...говорность, която поематъ.

...докато това първо срѣдство се тури въ ...е и прояви своитѣ резултати, ще трѣбва ...иправи нѣщо и за ония учители, които ...на тяжкость, и голѣма часть отъ които, ... сме, отъ сърдце желаятъ да се запо... съ новитѣ начини на обучение по рису..., стига само да има кой да имъ помогне. Уреждането на специални курсове, поне тамъ, кждѣто е възможно да се направи това, за подготвяне на учителитѣ въ новитѣ начини на обучение по рисуване и за снабдяването имъ (до колкото е възможно да стане това сега за тѣхъ) съ ония изобразителни срѣдства, които ще служатъ на тѣхната работа — ще трѣбва да се осжществи час по скоро. Софийскитѣ учители сж взели вече инициативата за устрояването на единъ подобенъ курсъ и той, прѣвъ опитъ, ще ни покаже, какво е възможно да се направи съ тия курсове. То се знае, че при ... на ... учители, които да познаватъ добрѣ новитѣ изисквания, ще трѣбва много прѣдпазливо да се работи, за не би да се компрометира тѣ ... още въ самото начало, както се е случило много пжти у насъ съ много нововъведения. Ржководенето на тия курсове трѣбва да се повѣрява само на такива учители, които иматъ освѣнъ познания по методиката на прѣдмета, и художнически похвати.

3-о. Въ нѣколко центра на България ще трѣбва да се направи опитъ въ нѣколко основни училища[1]), и ако опита излѣзе сполучливъ, трѣбва да бждатъ командировани въ тия центрове по-способни и по-прѣдани на работата учители изъ разни мѣста на България на хоспитация. Въ 1—2 мѣсеца тѣ ще могатъ нагледно да се запознаятъ съ практическото приложение на новитѣ методи и да станатъ отпослѣ сами разсадници на тия нови приеми. Това мнѣние, споредъ насъ е практично и цѣлесъобразно. За учителитѣ ... ... сж ... ... врѣме и тѣ могатъ да го използуватъ най-добрѣ, ако желаятъ.

4. Уреждането на една специална *инспекция на обучението по рисуване* въ основнитѣ училища (на която, на първо врѣме, може да се възложи и инспектирането по рисуване въ ... ... училища) — е повече отъ належаще. Въ всички по-напрѣднали страни, кждѣто обучението по рисуване се счита за важенъ клонъ отъ ... ... — Америка, Англия, Прусия, Франция, напослѣдъкъ и Австрия, сж ... подобни инспекции и ... ... най-добри резултати. По-голѣмата часть отъ ... ... и окржжни инспектори ... ... сж много малко подготвени, а ... ... обучението по рисуване, ... работа да се ... ... реформиране на това обучение и ... ..., които могатъ да ... ... на това нововъведение у насъ, е ... ..., което

[1]) Въ Софийскитѣ ... [illegible] ... дз. смѣтамъ да продължа 2—3 мѣсеца.

При тия толкова добри мнѣния, които създаватъ желание да тръгнемъ и ние по пжтя на новото, много странни ни се виждатъ нѣкои нѣща, находящи се въ сжщия протоколъ на комисията. Така, на едно мѣсто се казва: «Въ горнитѣ класове, освѣнъ рисуването по *гипсови моделги, върху което ще трѣбва да се обърне още по-сериозно внимание*, забѣлѣзва се» и т. н. И тъй на рисуването по гипсове ще трѣбва да се обърща повече внимание! Хората го изхвърлятъ, като негодно, съвсѣмъ изъ общеобразователнитѣ училища, а ние ще му обръщаме повече внимание, а въ сжщото врѣме прѣпоржчваме да се работи *задължително по природа*. Друго: «Въ горнитѣ класове, както е казано и въ програмата, може *да се правятъ копия*, но само «по рисункитѣ» на велики класически майстори, като Холбайна, Рембрандта или италианцитѣ отъ възраждането[1]) и пр., и то само, *за да могатъ нѣкои по-способни ученици да видятъ, какъ онѣзи художници съ малко работа придаватъ голѣма сила и изразителность въ рисунката*.» Тая мисъль е пакъ въ противорѣчие съ изискването да се рисува «по натура», съ желанието за едно сближение съ природата и по-голѣмо развитие на индувидиалната инициатива. *Копирането* на рисунки, па били тѣ репродукции отъ скицитѣ на най-знаменититѣ художници, не оправдава, съ своитѣ резултати, изгубеното по него врѣме, и убива всѣкаква инициатива за самостойно творчество. Това копиране би могло да се сравни съ безсъзнателното прѣписване на чужди мисли или нѣкое литературно художествено произведение. Може ли да твърди нѣкой, че прѣписвачкътъ ще стане съ това творецъ или поне разбирачъ на прѣкрасното? Репродукции отъ рисунки на знаменити художници трѣбва да украсяватъ всѣки рисувателенъ салонъ, но не за да бждатъ *копирани* отъ ученицитѣ, а само за да видятъ маниеритѣ на разнитѣ художници и още, да иматъ винаги прѣдъ очитѣ си образцови художествени произведения, които мълкомъ ще развиватъ тѣхното естетическото чувство, въ художественъ смисълъ на думата.

За I и II класъ комисията остави се сжщата програма.

Тия малки противорѣчия и несъобразности на комисията ни се виждатъ малко въ сравнение съ доброто начало, което тя постави и изказва тъй добрѣ. Ние се надѣваме, че когато се видятъ резултатитѣ отъ нѣкои и други нововъведения, които самата комисия прѣпоржчва, и които сж вече въведени въ много училища, както можахъ да се изуча[2]), тия противорѣчия ще могатъ да се поправятъ за въ бждеще. Важно е началото, първата стжпка. То сжществува [...] останалото ще дойде само по себе си.

Относително *педагогическитѣ* училища, [...] специялна задача е да подготвятъ добри у[чители] за основнитѣ училища, не ще и дума, че в[ъ] обучението по рисуване ще трѣбва да бж[де] наредено, щото свършившиятъ педагогич[еско] училище кандидатъ за учитель да мож[е] колебание да обучава по рисуване въ осн[овното] училище споредъ новитѣ приеми, и [освѣнъ] това, да може да си служи съ своята из[рази]телна похватность при всичкитѣ други [...] на обучението, та послѣдньото да бжде [...] нагледно обучение, единствено признато [...] за най-цѣлесъобразно и най-продуктивно.

Наскоро ще се ревизира програмата [на педа]гогическитѣ училища. Поканени сж много [учи]тели да дадатъ своето мнѣние по про[екта на] програмата. Не ще и дума, че тия, които [ще съ]ставятъ една програма, ще трѣбва да [иматъ] прѣдъ видъ всички съврѣменни изисква[ния на] педагогическата наука за обучението по [рису]ване и прѣдназначението на ученика-[педаго]гистъ, и не ще прѣнебрѣгнатъ свѣт[ли указа]ния[1]), които слѣдатъ развитието на [...] за обучението по рисуване, и които пра[ктиката] е научила на много нѣща.

Като прѣпоржчваме за нашитѣ педагог[ически] училища ония изисквания относително обу[чението] по рисуване, които прѣпоржчва въ своя [...] г. Куницфелдъ[2]) и ония които се срѣща[тъ въ] програмата на Дрезденската педагогическа [...] ние ще се радваме, ако чуемъ, че и въ [педаго]гическитѣ ни училища е дадено прѣиму[щество] на рисуването «по натура», както това е [въведено] вече въ нѣкои гимназии. Неговото [...] часъ по-скоро да се изхвърли, за [...] би значило, че ние сме слѣпи и не ви[ждаме] очевидното.

Слѣдъ като изказахме въ общи черти [рефор]митѣ, които ще трѣбва да се направятъ в[ъ обу]чението по рисуване въ нашитѣ общеоб[разова]телни училища, ще трѣбва да посочимъ на [сред]ствата, които е нужно да се употрѣбятъ [за] скорошното и по-успѣшно извършване [на тия] реформи.

Обучението по рисуване въ нашитѣ о[бщеобразователни] училища се води отъ учителя и по другит[ѣ предме]ти на обучението и, както видѣхме, че [...] казаха по тоя въпросъ авторитетни хора, [...] справедливо, и тъй трѣбва да бжде. Учи[тельтъ] трѣбва да знае самъ да рисува добрѣ всичко [...] което му е потрѣбно специално за обу[чението] по рисуване (което, между прочемъ, не е [...]

[1]) За извънредно [illegible] мѣстото на [illegible], [illegible] комисията.

[2]) Въ [illegible] Софийски [illegible] въ Софийските мжжки и дѣвически гимназии [illegible] рисуването «по натура» [illegible] Учителю [illegible] въ рисувателнитѣ салони. Имамъ свѣдения, че и въ провинцията въ нѣкои училища е въведено рисуването «по натура».

[1]) Въ една статия [illegible] Хрен[illegible] «Мисли [illegible] избора и наредбата на учебния материалъ [illegible] рисуване», обнар[illegible] «Училище». [illegible] «мисли», които [illegible] Прѣпоржчваме [illegible] се интересуватъ отъ въпроса.

[2]) Гледай «Бернския конгресъ», стр. [illegible]

…, и вънъ отъ това, трѣбва да бѫде …вень да илюстрира прѣдъ ученицитѣ …, което е нужно да се илюстрира, отъ … и да било отдѣлъ на общото обу… Безъ забикалки, нашиятъ учитель не е …венъ нито за едното, нито за другото. …огическото училище, гимназията, земле…ското училище, семинарията или пето…ото училище — не сѫ му дали нищо за …ъ. Той гледа на рисуването като на тя… или като на лишенъ прѣдметъ, туренъ въ …мата само да му причинява прѣвсвени …ния. При наличностьта на той фактъ, какво … да се направи? Ето нашето мнѣние по …просъ.

… Министерството на Народното Просвѣ… трѣбва да повѣри рисуването въ педаго…итѣ училища на най-способнитѣ учители …сувние изъ между онния, съ които то раз… да сега въ гимназиитѣ и другитѣ училища. … избрани учители, макаръ и способние, …бва да отидатъ непрѣмѣнно въ чужбина и …знаятъ на самото мѣсто съ новитѣ методи …нето практическо приложение въ всичкитѣ … на общото образование. За подобно …аване способниятъ учитель ще има нужда … 2 мѣсеца врѣме, стига само да знае кѫдѣ …кого ще отиде, сир. кѫдѣто най-добрѣ …ползува своето врѣме.

…ражени съ това запознаване съ новитѣ … въ областьта на обучението по рисуване, …воята собствена учителска практика, тия … ще могатъ, въ кратко врѣме, да рефор… обучението по рисуване въ нашитѣ *пети*…ически училища и да подготвятъ бѫ… учители за обучение по новитѣ приеми. …ритѣ ще бѫдатъ между своитѣ колеги …брни пропагандисти на новото.

…а, което ние прѣпорѫчваме въ случая, е …но и изпълнимо, безъ нѣкои особни … за учебното дѣло и за хазната. Обуче… по рисуване въ нашитѣ педагогически учи…въ сегашния му видъ, не принася толкова … на нашето просвѣтително дѣло, и затуй …тѣ отсѫтствието, за 1—2 мѣсеца, на рес…нитѣ учители ще бѫде нищожна, въ срав…съ ползата, която ще се принесе на обу…, когато тия учители се върнатъ съ не…ното разбиране да поставятъ постѣпенно на …ната висота и въ духа на съврѣменнитѣ …чески искания. Ще прѣповторимъ само, …телитѣ, които биха се изпратили за усъвър…уване, ще трѣбва освѣнъ способность, …тежаватъ и добра воля къмъ цѣльта, да …ме бѫдатъ вѣрвателни, и съзнание за мо… отговорность, която поематъ.

… Докато това първо срѣдство се тури въ …не и прояви своитѣ резултати, ще трѣбва …направи нѣщо и за ония учители, които … на длъжность, и голѣма часть отъ които, … сме, отъ сърдце желаятъ да се запо… съ новитѣ начини на обучение по рису…, стига само да има кой да имъ помогне.

Уреждането на специални курсове, поне тамъ, кѫдѣто е възможно да стане това, за подготвяне на учителитѣ въ новитѣ начини на обучение по рисуване и за снабдяването имъ (до колкото е възможно да се не тури сега за тѣхъ) съ ония изобразителни срѣдства, които ще съживятъ тѣхната работа — ще трѣбва да се осѫществи часъ по-скоро. Софийскитѣ учители сѫ взели вече инициативата за устрояването на единъ подобенъ курсъ и той прѣвъ опитъ ще ни покаже, какво е възможно да се направи съ тия курсове. То се знае, че при липсата на наши учители, които да познаватъ добрѣ новитѣ изисквания, ще трѣбва много прѣдпазливо да се работи, да не би да се компрометира идеята още въ самото начало, както се е случвало много пѫти у насъ съ много нововъведения. Рѫководенето на тия курсове трѣбва да се повѣрява само на такива учители, които иматъ солидни познания по методиката на прѣдмета, и художнически похвати.

3-о. Въ нѣколко центра на България ще трѣбва да се направи опитъ въ нѣколко основни училища[1]), и ако опита излѣзе сполучливъ, тогава да бѫдатъ командировани въ тия центрове поспособни и по-прѣдани на работата учители изъ разни мѣста на България на хонорарни. Въ 1—2 мѣсеца тѣ ще могатъ напълно да се запознаятъ съ практическото приложение на новитѣ методи и да станатъ отпослѣ сами разпространители на тия нови приеми. Това мѣроприятие, споредъ насъ е приложимо и цѣлесъобразно. За учителитѣ по селата мѣсецъ май и юний сѫ свободно врѣме и тѣ могатъ да го използуватъ найдобрѣ, ако желаятъ.

4. Уреждането на специални на *инспектори по обучението по рисуване* въ основнитѣ училища (на които, за първо врѣме, може да се възложи и инспектирането на рисуването по прогимназиитѣ училища) — е повече отъ належаще. Въ всички по-напрѣднали страни, кѫдѣто обучението по рисуване се смѣта за важенъ клонъ отъ възпитателното дѣло — Америка, Англия, Прусия, Франция, Швейцария и Австрия, сѫществуватъ подобни инспектори и даватъ най-добри резултати. По-голѣмата часть отъ нашитѣ околийски и окрѫжни инспектори, както и всичкитѣ, сѫ много малко подготвени, за да инспектиратъ обучението по рисуване, а още по-малко да даватъ наставления по него. Една специална, систематична работа да се прилага за успѣшното реформиране на това обучение и за разпространението на всички онея нови и прѣвъзходни, които могатъ да излѣзатъ на бѣла свѣтъ отъ това нововъведение у насъ, е първото нѣщо, което …

[1]) Въ софийскитѣ … отъ … тази часть … желание да обучаватъ по новитѣ приеми. Подъ … ще прѣдставятъ … които … на дѣцата … нѣща … добра … … и върху … Самъ опитахъ съ Софийскитѣ … азъ смѣтамъ да продължа 1—2 мѣсеца.

нашето Министерство на Просвѣщението трѣбва да уреди, ако го дѣйствително мисли да направи нѣщо въ полза на нещастното рисуване. Безъ специаленъ човѣкъ, комуто грижата ще бѫде ясно опрѣдѣлена, немислимъ е никакъвъ успѣхъ въ прѣдприетото дѣло. Съ своитѣ общи до всичкитѣ учители съвѣти, съ своитѣ лични посѣщения и упѫтвания, единъ специаленъ инспекторъ ще може на първо врѣме да укаже прѣголѣма полза на дѣлото.

Това е, което сега за сега можемъ да кажемъ, относително онова, което би трѣбвало да се извърши, ако мислимъ да направимъ дѣйствителни реформи въ обучението по рисуване въ нашитѣ основни училища.

Ние нищо не споменахме относително врѣмето потрѣбно за единъ подготвителенъ курсъ, защото мислимъ, че само единъ опитъ ще може да ни покаже дѣйствително колко врѣме е потрѣбно при извѣстни условия и пр. Едно нѣщо само ще споменемъ още тука, че тия курсове ще трѣбва да се уреждатъ прѣзъ годината, а не прѣзъ ваканционното врѣме, когато и горещинитѣ, и «конгреситѣ», и хиляди други прѣпятствия ще се явятъ насрѣща.

Сега иде редъ да кажемъ нѣщо за трикласнитѣ училища. За никого не е тайна, че въ тѣхъ обучението по рисуване се намира въ плачевно състояние, поради особеното положение на тия училища: отдѣленъ учитель специалистъ по прѣдмета имъ не може да проникне, поради малкото число часове по рисуване, а тия които сѫ свършвали въ нашето рисувално училище, благодарение на това, че сѫ сѐ повече хора съ четири и петокласно образование, не могатъ да вземать допълнителни часове, та сѫ сѫщо негодни за тамъ. И ето ги тогава «рисуването» дадено на учителя по «законъ Божий» или «български езикъ». А като се вземе прѣдъ видъ, че нашитѣ трикласни училища подготвятъ кандидати за педагогическитѣ училища и гимназиитѣ, лесно е да се разбере, че и въ тѣхъ обучението по рисуване ще трѣбва да се постави на по-здрава точка.

Най-способнитѣ и най-отличилитѣ се по рисуване абитуриенти отъ педагогическитѣ училища, кѫдѣто евентуално би се прѣподавало рисуването по новитѣ приеми, ще могатъ съ достоинство да прѣподаватъ рисуването въ трикласнитѣ училища, и заедно съ това не ще има прѣпятствие отъ къмъ друга страна, защото тѣ ще могатъ винаги съ успѣхъ да прѣподаватъ още нѣкои други второстепенни прѣдмети за допълнение на часоветѣ. Но докато стане това, нашето Рисувално училище ще трѣбва да вземе грижата за това нѣщо. Едно нѣщо само. Така, както е устроено това училище за сега, не може да подготвя ни учители за класнитѣ училища, ни за гимназиитѣ, които биха обучавали въ духа на съврѣменнитѣ изис-
квания и рѫководителитѣ му ще трѣбва с… по-скоро, да урегулиратъ нѣкои и други н… въ него, които се изпрѣчватъ на самия пѫть … неговото стремление къмъ постигането на цѣл… която го си е поставило . . . Но върху тия … ние ще имаме случай, вѣроятно, да поговор… по-обстойно на друго мѣсто.

За гимназиитѣ. Въ по-вечето отъ нашитѣ г…назии учителитѣ по рисуване сѫ хора съ ху…жествено образование, и при една добра во… желание да тръгнатъ по новото, много нѣщо … може да се направи.

Единъ добрѣ нареденъ отдѣлъ по рисуван… въ *училищния ни музей*[1]), кѫдѣто учителитѣ … могатъ да видятъ всичко онова, което е … модерно въ свързка съ обучението, което ги ин…ресува, ще укаже голѣми услуги на дѣлото. Т… отдѣлъ вече се нарежда и намъ не остава д… освѣнъ да похвалимъ виновника на това толк… полезно за нашето училищно дѣло нововъведе…

Много голѣма полза за напрѣдъка на о…чението по рисуване у насъ би принесло едно д…жество между учителитѣ по рисуване, въ ко… да могатъ да влизатъ и учители отъ основни… училища. Такива дружества сѫ устроени навре…, а въ Германия броя имъ е достигналъ до … A propos, нека споменемъ тукъ, че въ Русия у…телитѣ по рисуване сѫ основали едно дружес… съ сѣдалище въ Петербургъ, което проя… чудна дѣйность въ послѣдно врѣме. Дру…ството си има и свой органъ, подъ назва… «Вѣстникъ Учителей Рисования», редакти… отъ извѣстния писатель из художествено педа…гическото поле А. Н. Смирновъ. Въ тоя журна… нашитѣ учители ще намѣрятъ цѣнни ра… върху всичко ново относително обучението … рисуване. Той струва 3 рубли и дава и при…жението «Прикладное Искуство» съ илюстра… Желающитѣ да се абониратъ могатъ да се отнес… до редактора му *А. Н. Смирновъ*, Озерной П… Домъ № 6. Забравихме да упоменемъ, че г-нъ См…новъ е и прѣдседатель на «Дружеството … учителитѣ по рисуване» въ Русия.

Съ тия мисли ние завършваме своя прѣглед… новитѣ посоки въ областьта на художестве… възпитание и новитѣ начини на обучение … рисуването. Вѣроятно ще има много нѣщ… изяснени, неизказани. Ако студията ни види с… учителитѣ ще иматъ случая да прочетатъ … повече върху новитѣ начини на обучение … рисуването, защото областьта, въ която на…зохме и се опитахме да хвърлимъ свѣтлина… широка, а не неизслѣдвана както трѣбва, та … възможни нѣкои опущения . . .

---

1) Училищниятъ музей се устройва отъ … година, помѣщението му е въ улица Търговска.

Гимнастическиятъ курсъ и дѣтскитѣ игрища въ Краковъ

отъ Г. Ивановъ,
учитель въ Видинската мѫжска гимназия.

...писмо подъ № 5977 отъ 22. юний т. г., ми
...е съобщи, че Министерството на Народното
...вещение ми отпуска помощь отъ 200 л., за
...амъ въ единъ отъ гимнастическитѣ курсове
...вейцария. Курсътъ въ Женева, дѣто мислѣхъ
...ида, бѣ почналъ на 18. юний, а понеже по-
...ъ съобщението едва на 24. юний, рѣшихъ
...дна за сѫщата цѣль въ Краковъ (Полша),
...и слѣдвахъ гимнастическия курсъ.
...я година въ Полша отъ страна на съюза
...ескитѣ гимнастически дружества «Соколъ»,
...уредени два гимнастически курса: единиятъ
...раковъ, а другиятъ въ Львовъ. Тѣхната
...бѣ да се подготвятъ добри учители по
...стика и рѫководители на «соколитѣ».
...хата отъ учители по гимнастика се е по-
...увала по-рано въ Полша, отколкото у насъ,
...ова и тѣзи курсове не бѣха първи по рода
...ои, който свърши съ успѣхъ курса има
...слѣдъ 6 мѣсечна практика, да държи из-
...за квалификация (единъ видъ държавенъ
...ъ) прѣдъ особна комисия, слѣдъ което
...да бѫде учитель по гимнастика въ нѣкое
...о учебно заведение или пъкъ главатарь на
...ко дружество. (Главатарството е тамъ
...ость съ добро възнаграждение).
...сътъ въ Краковъ бѣ почналъ на 18. юлий,
...ършил на 25. августъ. Въ него участвуваха
...ски учители съ завършено срѣдно обра-
...е, 5 учителки и 3 българи.
... българитѣ, пристигнахме 2 дена слѣдъ
...ето на курса. Приеха ни радушно, съ
... права и задължения, както тѣхнитѣ кур-
... безъ никаква такса; като при това ни
... безплатни легла въ зданието на краков-
... «соколи», дѣто спѣха всички курсисти
...о ставаха занятията. То е едно красиво
...жно здание съ 2 добрѣ наредени гимна-
...ки салона, библиотека, читалня, стаи за
...личане, омивалня, кѫпалня и пр. принад-
...сти на рационалната гимнастика.
...оводитель на курса бѣ г-нъ С. Ручински,
...ръ на краковскитѣ «соколи» и учитель
...астика въ една отъ тамошнитѣ гимназии.
...жаше двама помощника. Освѣнъ тѣхъ
...-ръ Менсовичъ държа лекции по антро-
пология, физиология, хигиена и първа помощь при нещастни случаи, а г-нъ Домбровски говори по историята на гимнастическото обучение.

Материалътъ, прѣминатъ въ курса, като оставимъ на страна медицината и историята на гимнастическото обучение, се състоеше отъ теория, практика, практически лекции и методъ на училищната гимнастика.

Този материалъ се прѣмина по слѣдния начинъ: отъ 6—8 часа играехме на уреди, а отъ 8—12 ч. слушахме теория на гимнастиката; слѣдъ обѣдъ отивахме въ парка на д-ръ Jordan, дѣто играехме разни дѣтски игри, или наблюдавахме рѫководенето на самитѣ тѣхъ при играенето имъ отъ дѣцата. Лекциитѣ по медицина и история на гимнастическото обучение се четѣха тогава, когато самитѣ прѣподаватели бѣха свободни.

По теория на гимнастиката се прѣминаха систематично всички упражнения съ и безъ прибори и на всички уреди, като се обръщаше особно внимание при уредитѣ на шведската гимнастика. При самото прѣподаване на теорията се показваха нагледно упражненията, тѣхното методично развитие и значението имъ за тѣлото. Прѣминатитѣ по такъвъ начинъ упражнения на другия день, отъ 6—8 ч. сутриньта, се повтаряха практически по нѣколко пѫти отъ всички, за по-добро усвояване. Това повторение ставаше подъ рѫководството на помощницитѣ. — Трѣбва да спомена, че ние, българетѣ, отначало не разбирахме всичко, прѣподавано по теорията, но затова пъкъ прѣподавательтъ повтаряше неразбираемото по нѣколко пѫти, докато го разберемъ. По-послѣ, когато усвоихме тѣхнитѣ термини, които не сѫ толкозъ много, ние почнахме да разбираме, даже и прѣдаденото по-рано прѣведохме на български.

Къмъ края на курса стана общо повторение на материала, като при това всѣкиму се даваха теми за практически лекции. Тѣзи лекции, подготвени, се прѣподаваха отъ насъ, като служеха за ученици останалитѣ курсисти. Слѣдъ свършването на лекцията се указваха методичнитѣ грѣшки, както при развитието на лекцията така и при самото и прѣподаване.

Курсътъ се свърши съ изпитъ, който се състоеше: 1) отъ една писмена тема върху материала по история на гимнастическото обучение; (ние, българитѣ, написахме темитѣ си по български, а ги прѣведе тамошния професоръ по славянскитѣ езици); 2) устенъ — по теория на гимнастиката и методика; 3) практически — игране по едно задължително и едно свободно упражнение на уреди и практическа лекция.

Относително методата на училищната гимнастика, прѣпоръчва ни се шведската. «Ние имаме прѣдъ себе си», говореше ръководительтъ, «двѣ главни системи на училищната гимнастика: Шведската и Германската. Ние ще изберемъ за насъ доброто отъ тѣхъ, а лошото ще оставимъ. По такъвъ начинъ ще си създадемъ наша система на училищната гимнастика». — Шведската гимнастика е по-близу до медицинската, а германската — е по-близо до акробатската гимнастика. При първата се обръща внимание само на играта, а при втората се гледа и самитѣ упражнения да сж красиви и ефектни. Първата иска умътъ на ученика да взима по възможность най-малко участие при упражненията. (Защото нѣма тѣлесно движение, при което умътъ да не взима участие). Затова упражненията тукъ сж прости или малки комбинации, а движенията се изпълняватъ въ едно врѣме. Когато при втората, а особено въ Франция и Швейцария, дѣто тя се е разпространила, искатъ покрай физическитѣ упражнения да дѣйствуватъ и върху ума. Ето защо тамъ има много сложни комбинации, които понѣкога се изпълняватъ въ повече отъ 16 врѣмена. При шведската гимнастика всѣко упражнение, всѣко движение си има точно опрѣдѣлена цѣль. Тамъ учительтъ казва: «Сега ще упражняваме ржцѣтѣ или бѣлия дробъ, или нервната система и прочие», а не сега ще играемъ упражнения съ ржцѣ или на конь и пр. Въ този случай и ученикътъ съзнава, защо движението се извършва тъй, а не иначе, па и самитѣ движения не сж му отегчителни. Тукъ учительтъ показва или направя упражнението, а сетнѣ учениците го повтарятъ, съ или безъ него, нуждното число пжти. При германската гимнастика учительтъ говори: «Сега ще играемъ кржгове съ ржцѣтѣ или на вѣсилка, ще играемъ на халки и пр.», а защо ще правимъ тѣзи упражнения — това не се обяснява. При нея ученикътъ изучава на изустъ цѣли серии отъ упражнения, които трѣбва да повтаря подъ такта на учителя. При това повторение ученикътъ трѣбва не само да си възобнови упражненията, но и да внимава на учителевия такъ, та да изпълни движенията на врѣме. Ако въ такъвъ случай комбинацията е много сложна и трудно запомнима и движенията се изпълняватъ въ много врѣмена, то ученикътъ слѣдъ играта ще бжде много уморенъ както физически, тъй и умствено.

Затова прави сж понѣкога родителитѣ на нашитѣ ученици, като казватъ: «Моето дѣте го опропасти тази гимнастика. Въ срѣда — гимнастика, въ сжбота — гимнастика, въ нед... пакъ гимнастика. Каква е тази гимнастика?»

Това се говори тамъ, дѣто гимнастарите... юнашкитѣ дружества не сж учители, и ни... сж учители, които не обръщатъ вниман... дѣтското уморяване. Тѣ, като ржководите... ученическитѣ чети при дружествата, викат... ницитѣ въ срѣда и сжбота слѣдъ обѣ... упражнения. Тѣзи упражнения се продълж... по 2, па и 3 часа наредъ, особно ако се... готвя нѣкоя вечеринка или забавление. ... репетициитѣ ставатъ не само въ срѣда и сж... но и въ недѣля. На тѣзи репетиции често... се играятъ доста сложни и трудни комбин... (Трѣбва да признаемъ, че ученическитѣ... даватъ най-хубавитѣ игри на всѣко гимнаст... дружество). Тукъ упражненията се пов... не защото ученикътъ има нужда отъ ... повторение, а по-добрѣ да се усвоятъ с... упражнения. Слѣдъ такава продължителна ... тиция ученикътъ не е способенъ за ... умствена работа. Той ще бжде принуде... отиде на училището съ неподготвени уроц... кждѣ се крие най-голѣмата грѣшка. У... нения, които прѣуморяватъ ученика, кои... повтарятъ и играятъ не за въ негова по... да бждатъ по-добрѣ заучени, нѣматъ мѣс... училищната гимнастика. На нѣкои мѣста ... ученицитѣ се принуждаватъ да играятъ ... ходни за тѣхъ упражнения. Напримѣръ, дѣ... отдѣленията или отъ I и II класове се уч... ходятъ на прави ржцѣ по успоредкитѣ, ... въртятъ на прави ржцѣ на вѣсилката и д... добни упражнения. Такива упражнения ... вежлатъ ефектъ на зрителя, прѣдизвикватъ ... и ѣскания, но на ученика не само че не ... носятъ полза, но прѣчатъ на правилното ... витие на тѣлото му. И само заради по... злоупотрѣбления шведитѣ сж изхвърлили ... редкитѣ, вѣсилката, коня и др. уреди изъ ... гимнастическа стаи и сж ги замѣнили съ ... на които могатъ се игра сжщитѣ упражне... тѣлото, но не може да се злоупотрѣбя... тѣхъ, като напримѣръ: таякала, стата, ст... стълба и др. Тѣзи уреди иматъ още едно ... имущество, че упражненията на тѣхъ сж ... т. е. много ученици играятъ наведнажъ.

Като вземемъ прѣдъ видъ 1) че никое ... ческо упражнение не става безъ участие... ума (значи гимнастическитѣ упражнен... могатъ да служатъ за почивка на ума, ... се мисълъше по-прѣди), 2) че гимнастиката ... да служи изключително на тѣлото, а не ... ума и 3) че часоветѣ по гимнастика се ... ватъ обикновено тогава, когато умътъ н... ницитѣ е доста уморенъ, ние трѣбва да ... знаемъ, че шведската гимнастическа сист... най-подходяща за училището като такав... дѣто умътъ взима най-малко участие. ... отнася до гимнастическитѣ уреди, като въ... успоредки, конь и пр., тукъ учительтъ ... да дава подходящи за ученицитѣ упраж... като гледа да се избѣгватъ тѣзи уреди пр...

…цитѣ отъ долнитѣ класове. За тѣхъ по-под…дящи сѫ уредитѣ на шведската гимнастика и …бодннтѣ игри на откритъ въздухъ.

Упражненията съ ученическитѣ чети не трѣбва … се продължаватъ много врѣме и да сѫ лесно …пълними и леки за запомнюване; при това да … внимава, щото врѣмето, опрѣдѣлено за по…вка, да се използува отъ ученицитѣ за такава.

За вечеринка или забавления упражненията …гатъ да се извършватъ и въ часа по гимна…тика. Такива забавления не трѣбва често да …ватъ, защото отнимать много врѣме на уче…цитѣ.

По такъвъ начинъ гимнастиката нѣма да из…рива и така притрупания умъ на ученицитѣ, … ще служи на прѣкото си назначение.

Дѣтски игрища.

Игрищата на краковскитѣ дѣца сѫ въ парка … д-ръ Jordan. Той е най-хубавото и най-по…зното нѣщо въ Краковъ. Намира се на 300 …крачки на западъ отъ града. Има форма на …нитъ неправиленъ трижгълникъ и е голѣмъ …коло 30,000 кв. метра. Той е раздѣленъ спо…лъ мѣстото на 16 игрища. Игрищата сѫ раз…чни по голѣмина и форма, и сѫ посипани съ …съкъ или засѣти съ трѣва. Тѣ сѫ отдѣлени …но отъ друго съ красиви и гѫсти дървета, …ка че дѣцата въ едно игрище не могатъ да …ѣчатъ на другаритѣ си въ съсѣдното игрище. …коло игрищата има широки алеи за разходка, …то сѫ поставени скамейки за сѣдане. Самитѣ …рища сѫ отдѣлени отъ тѣзи алеи съ зелена …рава, по която никой не смѣе да ходи. Роди…литѣ могатъ да дойдатъ въ парка и да се …зхождатъ изъ алеитѣ, да почиватъ на ска…йкитѣ и да наблюдаватъ своитѣ дѣца, които …раятъ въ игрищата. Въ едно отъ игрищата сѫ …ставени уреди като халки, въртележка, на…онна плоскость, греда съ стѫпала и пр.; тукъ … играятъ упражнения на поставенитѣ уреди. …угитѣ игрища сѫ праздни; въ тѣхъ се играятъ …зличии игри съ и безъ прибори. (Тѣзи игри …енно ние наблюдавахме и играхме като курсисти).

Въ срѣдата на парка е построено едно здание, … което се пазятъ всички прибори за игране. …ма още постройка за бюфетъ и друга за …ирене на музиката.

Въ игрищата дѣцата играятъ всѣки день отъ …—8 часа подлѣ обѣдъ. Всички дѣца сѫ раздѣ…ни на 16 чети и се рѫководятъ отъ подгот…ни за тази цѣль ученици отъ послѣдния класъ … гимназията. Всѣки отъ четницитѣ получава … 20 лева мѣсечно възнаграждение. Тѣ сѫ …ъжни лѣтѣ да стоятъ въ града и всѣки день … идватъ въ парка на опрѣдѣленото врѣме. …момичетата играятъ отдѣлно отъ момчетата и … рѫководятъ отъ учителки). Всѣки отъ четни…цитѣ се намира подъ прѣкия надзоръ на главния …ѫководитель на дѣтскитѣ игри въ парка. Сега такъвъ е д-ръ Такарски, отъ когото има и рѫко…водство за всичкитѣ игри, които се играятъ въ парка.

Игритѣ почватъ въ 6 часа послѣ обѣдъ и се продължаватъ 2 часа. Въ 6 часа всички дѣца, за…едно съ четницитѣ си, се намиратъ прѣдъ зда…нието за приборитѣ. Слугата раздава приборитѣ и дѣцата, наредени двѣ по двѣ, подъ командата на четницитѣ, запѣватъ и тръгватъ за своитѣ игрища. Въ всичкитѣ игрища се играятъ различни игри. Слѣдъ ½ часъ играние бие звонътъ. Всички дѣца веднага се нареждатъ и четницитѣ имъ ги завеждатъ при поменатото здание. Тамъ става смѣна на приборитѣ, послѣ дѣцата се за…веждатъ въ това игрище, което е удобно за игране на новата игра. Слѣдъ ½ часъ пакъ слѣдва смѣна на игритѣ и т. н. Така че всѣки день дѣцата играятъ по 4 различни игри. Слѣдъ свършването на игритѣ четницитѣ съоб…щаватъ на главния рѫководитель, колко дѣца сѫ присѫтствували на игритѣ и колко сѫ от…сѫтствували. На края на годината се дава отчетъ за участвувалитѣ въ игритѣ дѣца, като при това се дава награда на тѣзи дѣца, които сѫ били редовни и внимателни при игритѣ.

И колко е приятно човѣку, като гледа тѣзи дѣца да се връщатъ отъ игрището съ весели пѣсни и зачервенѣли бузи! Тази приятность още повече се увеличава отъ хубавия изгледъ на самия паркъ, съ неговитѣ красиви пѫтеки и алеи. Но въ парка не играятъ само дѣца. Тамъ има игрища и за възрастни — за мѫже и за жени. И тѣзи игрища сѫ пълни всѣки день слѣдъ обѣдъ съ играчи. Всѣки може, покрай разходката си, да удари нѣколко пѫти топката при «Lawn tenis» или да се полюлѣе на халкитѣ и пр.

Има още едно нѣщо интересно въ този паркъ. Въ всѣки жгълъ на игрищата, въ жглитѣ покрай пѫтекитѣ и алеитѣ сѫ поставени мраморни статуи на всички по-велики полски мѫже. Така че дѣ…цата, покрай игритѣ, се запознаватъ и съ вели…китѣ мѫже на татковината си.

Ето защо той има голѣмо възпитателно зна…чение не само за тѣлото, но и за ума и заслу…жава подражание отъ всѣкиго, особно пъкъ отъ насъ, дѣто училищнитѣ игрища още не сѫ уредени, а училищнитѣ стаи не сѫ хигиенични.

Мѣстото, дѣто е паркътъ, е служило по-рано за панаири. Слѣдъ единъ панаиръ останали много посадени дървета и дъсчени здания. Професоръ д-ръ Jordan, съ позволение отъ градския съвѣтъ, откупилъ дъсченитѣ здания, дърветата и при…готвилъ мѣстото за дѣтски игрища. Съ свои срѣдства и трудъ той посадилъ мѣстото съ дървета, набавилъ уреди и прибори за игране и уредилъ игрищата. Той самъ събиралъ дѣцата и рѫководилъ игритѣ имъ. Съ голѣмъ трудъ и постоянство той постигналъ цѣльта си — създалъ това, което виждаме днесъ.

По-послѣ общинското управление е взело по…дръжката на парка върху себе си, построило въ него и трамваи, като го нарекло «Park D…

Jordan. Д-ръ Jordan и днесъ купува съ свои срѣдства нѣкои необходими прибори за игране и всѣки день отива по нѣколко пѫти въ парка. Тукъ имаме живъ примѣръ, какво може да направи човѣкъ за благото на единъ градъ.

Такъвъ паркъ трѣбва да има въ всѣки български градъ. Само чрѣзъ него, чрѣзъ такива игрища ще можемъ да задоволимъ подвижнитѣ натури на нашитѣ дѣца и да ги прѣдпазимъ отъ лошото влияние на улицата. Той ще привлича не само дѣцата, но и старитѣ; послѣднитѣ ще прѣдпочетатъ да отидатъ въ него, да посѣдятъ на сѣнка и да наблюдаватъ играенето на дѣцата, отколкото да отидатъ въ миризливитѣ и задушни кафенета да играятъ на книги или да пиятъ.

Особно се чувствува нужда отъ такъвъ паркъ въ Видинъ, дѣто, при нечистия и пъленъ съ миязми въздухъ, при нечистата вода за пиене и при блатистата и нездрава почва, липсва даже колко-годѣ наредена градска градина, каквато сѫществува въ много градове у насъ. Тукъ нѣма мѣсто не само за игране на дѣцата, но и мѣсто дѣто да може човѣкъ да направи кѫса разходка на чистъ въздухъ.

Но като нѣмаме за него такива благодѣтели като д-ръ Jordan, необходимо е да се загрижатъ за устройството на подобенъ паркъ било самиятъ градски съвѣтъ, било правителството. А не трѣбва да се забравя, че уредбата на такъвъ паркъ не иска много срѣдства, па и въ Видинъ има удобни мѣста за него.

Накрай смѣтамъ за умѣстно да забѣлѣжа, че извлѣкохъ доста голѣма полза отъ курса. Не само че изучихъ систематично всички упражнения съ и безъ прибори и на всички уреди, но и видѣхъ добрѣ наредени гимнастически салони и дѣтски игрища, посѣтихъ освѣнъ това едно педагогическо училище, една гимназия, едно основно училище, видѣхъ тѣхнитѣ игрища и гимнастически салони и прѣгледахъ училищнитѣ програми по гимнастика.

Вториятъ Всесоколски Славянски Гимнастически Съборъ въ гр. Люблянъ

отъ П. Радоевъ,
учитель въ II-та мжжка гимназия.

4-ий юлий 1904 год. по покана на упра- ителния съвѣтъ на словенскитѣ гимнасти- дружества «Соколъ», се състоя втория вянски Всесоколски Гимнастически Съборъ Люблянъ.

страна на първото българско гимнасти- дружество «Юнакъ» въ София бѣхъ из- ъ за делегатъ заедно съ г-нъ Тодоръ ъ, учитель въ I-та соф. мжжка гимназия Костовъ, учитель въ II-то трикласно учи- Като учитель по гимнастика бѣхъ изпра- отъ Министерството на Нар. Просвѣ- да присжтствувамъ на този съборъ, а отъ а замина за Краковъ, гдѣто да проуча та въ парка на д-ръ Йорданъ и училищ- мнастика въ Полско.

3-ий юлий слѣдъ обѣдъ, заедно съ хър- тѣ соколи, пристигнахме въ гр. Люблянъ. ъ пристигането на гарата ни посрѣщна буря лѣмъ шумъ. Щомъ излѣзохме изъ задуш- вагони, загърмѣха поздрави отъ всички :наздаръ, живио, човемъ, живѣли, зара- хаха се шапки, а въодушевлението бѣше уемо Изгледътъ на гарата бѣше извънредно твенъ; картина отъ пъстри славянски ко- отъ всички страни ни подаваха ржцѣ; жадѣ се виждаха веселитѣ лица на люб- тѣ гражданки и граждани.

дъ голѣмата маса народъ, който бѣше се ъ да посрѣщна бѣха наредени дружествата, бѣха пристигнали по рано. Ние, заедно ватскитѣ соколи, се наредихме при строя хи, словенци, сърби, поляци и далма- Дружествата бѣха поздравени отъ люблян- прѣдседатель на др-ство «Соколъ», д-ръ ъ, придруженъ отъ подпрѣдседателя Рав- главатаря Мурникъ и главатарката Кай- На поздрава отговориха и поблагодариха оната имъ и за тържествения приемъ по прѣдставитель на всичкитѣ прѣдставени отъ: Чехия, Полша, Хърватско, Русия, , България.

много прѣдставители бѣха отъ ческитѣ на брой около 1500 члена, тѣ прѣдста- двойно число отъ всички други прѣд- ли. Това е твърдѣ понятно, понеже чес- ката гимнастическа организация е първата, най-силната и играе най-важна роль въ цѣлото соколство.

Гоститѣ слѣдъ посрѣщането на всички др-ства, се отправиха къмъ народния домъ на града Люблянъ, домътъ на прѣдседателя д-ръ Тавчаръ.

Вечерьта се даде голѣмъ концертъ отъ смѣсенъ славянски хоръ, състоящъ се отъ 150 лица. Изпѣти бѣха 12 славянски парчета съ плѣнителна хармония и голѣма вѣщина. Слѣдъ концерта имаше вечерно забавление въ градината на народния домъ, която бѣше освѣтена съ лампиони и художествено декорирана. Присжтствуваха почти всички соколи и много гражданки и граждани, па и селянки, облѣчени въ старо-славянски костюми.

Цѣлото това множество прѣдставляваше една пъстра картина; лицата на всички бѣха весели и пълни съ въодушевление и другарство. Виждаше се, какъ искрено единъ други се прѣгръщаха и размѣняха мисли — чехи съ словенци, поляци съ чехи, хървати съ сърби и българи съ сърби.

На увеселението прѣдседательтъ д-ръ Тавчаръ взе думата, изказа своята радость, че соколската идея тъй бързо напрѣдва и се усилва и че гоститѣ сж имъ направили висока честь, като сж се отзовали на поканата на славянскитѣ соколи. Отъ страна на чехитѣ отговори д-ръ Антонъ Новотни, като изтъкна силата на славянството и неговото културно развитие.

За полскитѣ соколи отговори г-нъ С. Кробински, който посочи на чехитѣ като основатели на соколството, че и самитѣ тѣ по примѣра на ческата гимнастическа организация сж се организирали.

Г-нъ Ф. К. Шиенъ отъ Москва поблагодари за добрия му приемъ, като делегатъ на рускитѣ гимнастически дружества, като каза: «нося братския поздравъ на всички славянски дружества». «Ура!» се разнесе гръмогласно отъ соколитѣ.

Отъ страна на хърватитѣ говори Ф. Бучаръ отъ Загребъ. За софийското гимнастическо дружество говори юнакътъ Т. Иошевъ.

Всѣка рѣчь се посрѣщаше съ аплодисменти, особно при говоренето на ческия и руски делегати.

Люблянскитѣ вѣстници въ сжщия день издадоха притурки по случай събора, а «Словенски Соколъ» — специална книжка за събора.

Слѣдующия день, 4-ий юли, бѣше недѣля. Деньтъ още отъ сутриньта показваше, че ще бжде хубавъ и градътъ имаше празниченъ видъ. Още при изгрѣва на слънцето соколитѣ се раздвижиха; червенитѣ имъ ризи украсяваха улицитѣ.

Освѣнъ гоститѣ соколи много селени отъ славянскитѣ и хърватски села бѣха надошли по случай събора. По нѣмане мѣсто да се настанятъ всички на хотели и квартири, мнозина нощуваха въ парка Тиволи.

Този день г-нъ Ив. Хрибаръ, кметъ на града Люблянъ, изпрати телеграфически поздравъ до градоначалницитѣ въ Прага, Загребъ, Бѣлградъ, Лвовъ и София.

Цѣлиятъ градъ бѣше декориранъ съ стълбове, обвити съ словенски флагове, килими и вѣнци. Градътъ е разположенъ между грамадни планини, върховетѣ на които сж покрити съ снѣгъ, а политѣ имъ — съ гжсти лѣсове.

Игрището бѣше разположено въ прѣкрасния паркъ Тиволи. Имаше трибуна за 3000 души, окичена съ славянски драперии. Освѣнъ главната трибуна имаше и вторични, второстепени. Срѣщу главната трибуна бѣше естрадата за музиката. На всички страни по стълбоветѣ имаше знамена съ надписи: наздаръ, живели, човемъ и други. Вжтрѣшностьта на игрището, която бѣше заобиколена съ шнуръ, бѣше направена въ размѣръ за 1.000 играчи. Изпълнението програмата на игритѣ бѣше възложено на словенския съюзенъ главатаръ г-нъ Бурникъ. За въ случай на помощь или изпращане нѣкоя депеша имаше на разположение колоѣздачи-соколи въ павилиона на колоѣздачния клубъ, който е построенъ отъ страни на игрището. Гардеробитѣ бѣха построени въ двѣ линии задъ игрището.

Още въ сжбота бѣха опрѣдѣлени комисии за раздаване награди при конкурснитѣ игри. Състезатели се явиха много по-вече, отколкото се прѣдполагаше и затова нѣмаше възможность да се изпълнятъ всички номера на състезание, именно на свободнитѣ упражнения.

За състезание бѣха опрѣдѣлени: свободни упражнения, упражнения на уреди и народни игри. Състезанията бѣха раздѣлени на дружествени и единични, а послѣднитѣ на двѣ групи: силни и слаби.

Състезанията ставаха: словенци между словенци, а гоститѣ заедно.

Упражненията за състезания бѣха:

1) Петгрупни свободни упражнения, прѣдвидени за събора.

2) Народни игри: надбѣгване 100 метра на стръмнина (високо) и 70 метра надолу; скокъ на далечъ; скокъ на височина; катерене по върлина.

3) На уреди и то по двѣ упражнения на в
уредъ: вѣсилка, паралелка, конь на ширъ (уп
нения на двѣ страни) и конь на дължъ: а) уп
нения на дължина и височина и в) на н
въ седлото.

На състезанието участвуваха: 40 чески др-
5 хърватски, 12 словенски, отъ които най-м
се отличи словенското др-ство въ гр. І
Ческитѣ др-ства вземаха първенство въ съст
нията. Всички соколи, които участвуваха
състезанията, бѣха 400.

Сръбскитѣ и български прѣдставители не в
участие въ състезанията, понеже бѣха изпра
като делегати да присжтствуватъ на събора.

Първата награда спечели Б. Ханзадко, сжш
който е получилъ и въ Франция първата награ
въ гр. Арасъ.

Въ отдѣлението на по-силнитѣ участвува
др-ства, отъ които: 3 словенски, 23 чес
хърватско, а въ отдѣлението на слабитѣ — 43
жества, отъ които: 7 словенски, 32 чес
4 хърватски.

Въ единичнитѣ състезания на по-сил
участвуваха 174 соколи, отъ които: 22
венци, 146 чехи и 6 хървати, а въ отдѣлен
на по слабитѣ — 301 соколи, отъ които
словенци, 203 чехи и 27 хървати.

Слѣдъ състезанията и репетицията на своб
нитѣ упражнения, когато трѣбваше да с
манифестацията, всички соколи се строиха
Тиволския паркъ. Шествието потегли отъ п
къмъ народния домъ, а отъ тамъ по Канаф
вата улица, Господската улица, прѣзъ п
мѣстностьта Брѣгу, прѣзъ стария градски п
къмъ градския съвѣтъ, дѣто се държаха д
прочувствени рѣчи.

Импозантно и триумфално бѣше шестви
Прѣдъ музиката вървѣше соколската кавале
начело съ д-ръ Кушаръ, слѣдъ нея вър
ческитѣ соколи съ съюзното си знаме, п
водителството на прѣдседателствуващия
К Пипихъ, д-ръ И. Шайнеръ и главатаря
съюза д-ръ И. Ваничка и Кюока. Слѣдъ
китѣ соколи вървѣха хърватскитѣ, на
300 души, начело съ загребското др-ство и п
главатарството на д-ръ Ф. Бучаръ; слѣдъ т
българитѣ, полякитѣ, сърбитѣ, американско-
венското др-ство и най-послѣ словенскитѣ со
около 800 души, отъ които люблянскитѣ
вѣха послѣдни.

Улицитѣ, дѣто минаваше шествието бѣха
гато укичени, прозорцитѣ украсени съ зелен
тротоаритѣ изпълнени съ народъ, а соколск
редици бѣха обсипвани съ цвѣтя, даже че
пжти бѣха хвърляни на знамената вѣнци. Бро
на соколитѣ въ строя бѣше 2500 Шестви
спрѣ най сетнѣ прѣдъ градския съвѣтъ.
чакаха градскитѣ съвѣтници и прѣдстави
на разни др-ства, между които бѣха студ
и женското соколско др-ство отъ гр. Люб
На балкона на градския съвѣтъ бѣше опр
лено мѣсто за почетни дами и чужденци.

Цѣлото шествие се нареди въ сгъстени колони. Прѣдседательтъ на люблянския соколъ държа рѣчь, като благодари на г-на кмета на града за гостоприемството отъ кметството на соколитѣ. Слѣдъ рѣчьта въздуха екна отъ соколски поздрави. Слѣдъ него отъ страна на всички гости поблагодари подпрѣдседательтъ на ческия съюзъ, д-ръ Й. Шайнеръ, който припомни, че тоя съборъ не е увеселителна екскурзия, ами че всичко което се върши е за сближаването на славянството, както и за уяснение голѣмото значение на соколската идея за напрѣдъка на славянскитѣ народи.

Слѣдъ хубавата рѣчь на знаменития ораторъ и водитель на ческия соколъ, д-ръ Шайнеръ, се разнесоха силни аплодисменти, слѣдъ което се запѣ «хей славяни». Подиръ това кметътъ на града Люблянъ поблагодари на всички за честьта, която е направена на града съ дохождането на соколитѣ. Загърмѣха пакъ поздрави и се изпѣ «Лѣпа наша домовина» и «гдѣ е домовъ мой». Пѣснитѣ свършиха и шествието потегли обратно къмъ народния домъ, отдѣто всички се разотидоха. Това бѣха моменти, които лесно се не забравятъ.

На обѣдъ имаше банкетъ въ народния домъ, на който присжтствуваха делегатитѣ на славянскитѣ др-ства, соколскитѣ по-видни дѣйци и нѣкои люблянски дами, на брой около 400 души. Въ врѣме на банкета се пиха много наздравици. Първо говори кметътъ на града, г-нъ Хриба, на полски езикъ, на руски, сетнѣ се обърна къмъ хърватитѣ на хърватски, къмъ сърбитѣ на сръбски, къмъ българитѣ на български и завърши на словенски езикъ, а поздрави всички съ ческото «наздаръ».

Слѣдъ това говори д-ръ Тавчаръ, д-ръ Тригеръ, който пи наздравица за славянскитѣ жени, по-послѣ д-ръ Майоронъ, А. Прагеръ д-ръ Мачичъ; за българитѣ отговори г-нъ Т. Йовчевъ, за сърбитѣ д-ръ Петковичъ, слѣдъ което говориха: Пеклевичъ, д-ръ Хлопекъ и А. Колина. Банкетътъ грая до $4\frac{1}{2}$ часа, а въ 5 часа почнаха игритѣ на соколитѣ.

Програмата бѣше слѣднята:

1. Прастжпенъ ходъ.
2. Свободни упражнения.
3. Упражнения на уреди отъ словенскитѣ дружества, една смѣна.
4. Упраж. на словенски др-ства: а) съ тояжки; б) уреди; в) пирамиди
5. Свободни упражнения на силни соколи (четнически сборъ).
6. Упражн. на соколки (юнакини): а) бухалки; б) уреди
7. Упражнения на гости.

Упражненията се ржководѣха отъ симпатичния наставникъ на словенскитѣ др-ства д-ръ В. Муршецъ съ голѣма сигурность.

Най-напрѣдъ се изпълни пристжпния ходъ въ двѣ направления отъ двата входа на игрището — единъ срѣщу други. Влѣзоха въ игрището около 1.000 соколи, които като се сближиха, раздѣлиха се ритмически и точно залътиха въ прави линии, така че самото раздѣляне произведе силно впечатление и очудване. Слѣдъ разреждането се изпълниха подъ звука на музиката негтѣхъ групи отъ свободни упражнения. Изпълнението бѣше много по-добро, отколкото можеше да се очаква. Извънредно хубава гледка бѣше да се изпълняватъ едни и сжщи движения отъ 1000 соколи едноврѣменно подъ такта на музиката, съ еднакво облѣкло.

Слѣдъ свободнитѣ упражнения дадоха на люблянския соколъ подаръци отъ името на ческия съюзъ. Д-ръ Соборка поднесе медальонъ, като при поднасянето произнесе кратка рѣчь. Подиръ това подпрѣдседательтъ на загребския соколъ Апушъ отъ името на хърватскитѣ др-ства поднесе сребъренъ вѣнецъ, а американскитѣ словенци поднесоха лента за знамето на Люблянския соколъ. За поднесенитѣ подаръци благодари прѣдседательтъ д-ръ Тавчаръ.

Слѣдъ раздаването на подаръцитѣ почнаха упражненията на уреди отъ словенскитѣ др-ства. Изведнажъ особно оживление. Нѣколко вѣсилки, нѣколко паралелки, коне, маси и различни уреди за скачания бѣха построени. Около 50—60 играчи едноврѣменно играеха на различнитѣ уреди, гледка която произвеждаше силно впечатление на зрителя. Дойде редъ на юнацитѣ. Тѣ изпълниха упражнения съ тояжки, на уреди и игри. Упражненията възбудиха голѣмъ интересъ и бидоха посрѣщнати съ похвали. Съ не по-малко интересъ се очакваха упражненията на женскитѣ чети. Пъргавитѣ словенки влѣзоха весело въ игрището съ бухалки, съ елегантенъ върволежъ и сигурна маршировка подъ ржководството на главатарката Кайсерова. Упражненията бѣха доста тежки за дѣвици, но при все това съ голѣма ловкость се изпълниха. Подиръ този номеръ мжжетѣ изпълниха много упражнения на уреди. Особно се отличи люблянското др-ство на уреди конь на ширь съ своитѣ грациозни волтижировки.

Докато се свършатъ урѣднитѣ упражнения, стана късно, притъмнѣ, така че послѣдния номеръ, упражнения на чети, не можа да се изпълни. Слѣдъ упражненията соколскитѣ игри се свършиха. Вечерьта въ парка на Тиволи се даде народно увеселение съ което се свърши цѣлото тържество.

Общия приходъ отъ игритѣ и увеселението възлизаше на 60,000 крони.

Паркъ „Д-ръ Хайнрихъ Йорданъ" въ Краковъ.

А Основане на парка (история на парка)

Прѣзъ есеньта 1887 год. жителитѣ на гр. Краковъ прѣзъ виждъ на наближаващата зима по прѣдложение на д-ръ Хайнрихъ Йорданъ рѣшили да опазятъ чакъ до пролѣтьта постройкитѣ, които сж останали подиръ мѣстната изложба, устроена прѣзъ сжщата година на краковскитѣ жѣри. Когато д-ръ Йорданъ прѣзъ

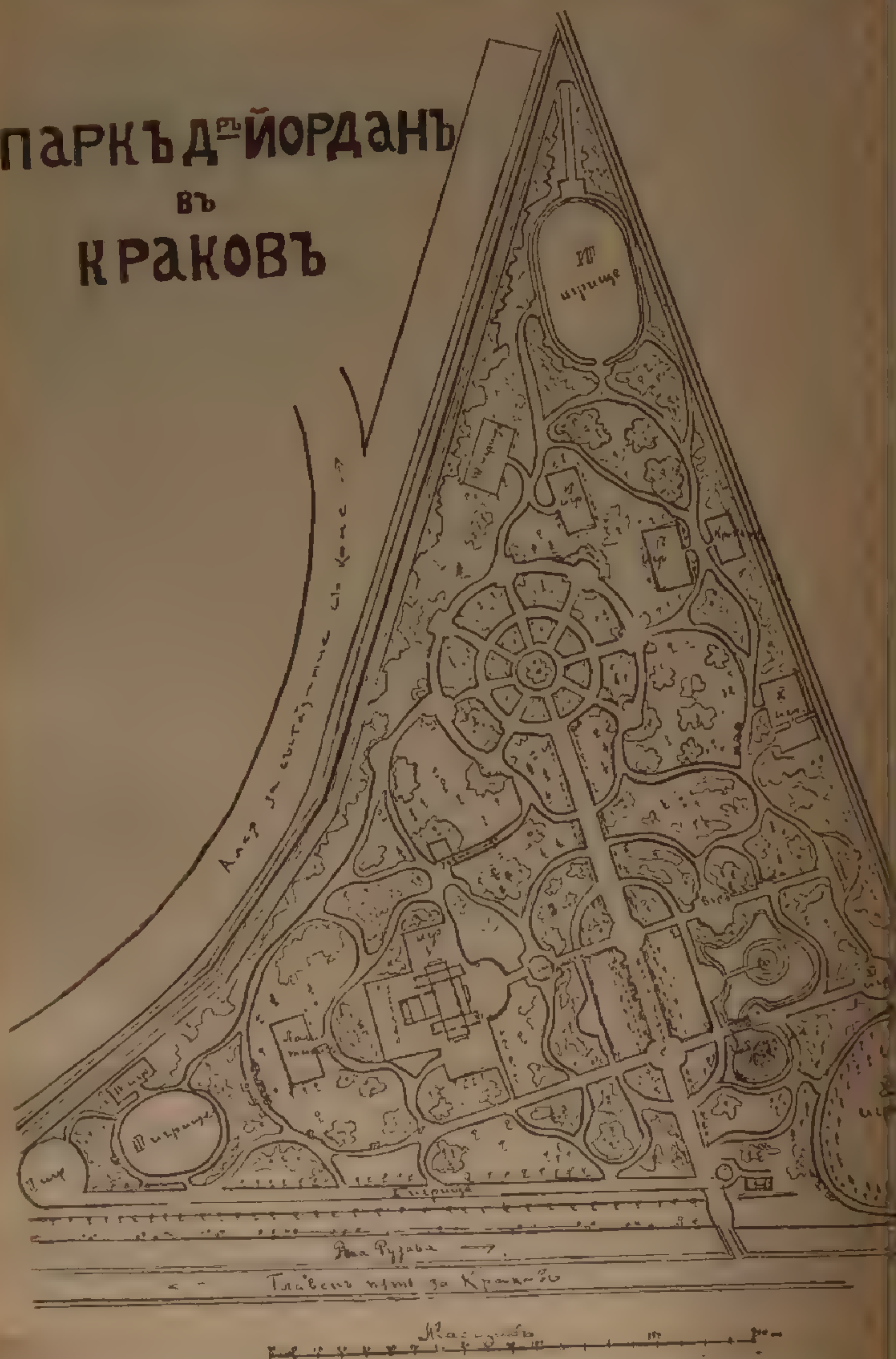
ПАРКЪ Д-РЪ ЙОРДАНЪ
ВЪ
КРАКОВЪ

мартъ 1888 год. излѣзълъ въ градския
съ прѣдложение, да му се даде раз-
не да уреди на собствени разноски една
за дѣца, съвѣтницитѣ на града Кра-
се съгласили съ това по принципъ, но
двѣ години намѣрили за умѣстно да
атъ на вѣчни врѣмена тая часть на мѣ-
а градина, която по името на основа-
нарекли: «Паркъ Д-ръ Иорданъ». Тая
градскиятъ съвѣтъ на Краковъ приелъ
ско владѣние въ края на 1891 год., а
нието повѣрилъ на основателя ѝ. При
-ръ Иорданъ доброволно приелъ да се
както за по-нататъшното уреждане на
тъй и за подготвяне техническия персо-
купуване гимнастически пособия на соб-
разноски.

Обстоятелствено описание на парка.

пристжпимъ къмъ обстоятелственото
е на парка, съгласно реда на нѣщата,
да почна отъ павильона въ който се по-
канцелярията на управлението, гарде-
салона, който служи за дрнобѣжище на
ата въ лошо врѣме.
е едно пространно дървено здание, по-
въ 1887 год. и подзидано прѣзъ 1893 год.
парка по сждилата влизаме въ коридора
лени врата, която води къмъ главния
дълъгъ 17 м. и широкъ 13 м., дѣто се по-
ъ всичкитѣ военни пособия и тия, които
за упражнения въ лошо врѣме; така
дъждъ, ни буря плаши играчитѣ да
въ парка. Въ такъвъ случай игритѣ
въ салона, който по своята голѣмина
но отговаря на цѣльта си. На стѣната,
входнитѣ врата виси портрета на осно-
на парка, д-ръ Хайнрихъ Иорданъ, пода-
именния му день. Това е трудъ на
отъ ученицитѣ на парка.
снитѣ по дожу на сжщата стѣна фото-
прѣдставляватъ групи отъ главатаритѣ
ацитѣ години и по-любопитни сцени
игритѣ на младежитѣ. Пушкитѣ, поста-
4-ри реда надлъжъ до другитѣ двѣ
знамето на краковскитѣ дѣца допъл-
корацията на салона за момчета
а за момичета е значително по-малъкъ;
се надѣсно отъ мжжкия салонъ и раз-
нцеларията отъ гардероба на главатаритѣ.
лярията е засѣдателна стая и тамъ се
записвания на момчета и момичета,
скатъ да участвуватъ въ всичкитѣ игри
ения.
ея се съхраняватъ истинскитѣ пушки,
о възрастнитѣ младежи отъ Краковъ
ватъ за военни упражнения.
входа къмъ главния салонъ се на-
сенъ коридоръ, отъ който чрѣзъ една
влиза въ склада на уредитѣ и гимнас-
тѣ пособия. Прѣзъ друга врата се влиза
ероба на занаятчийскитѣ чети. Третята

врата води къмъ двата гардероба на ученицитѣ, отъ които прѣзъ първия гардеробъ се влиза въ зданието, опрѣдѣлено за душоветѣ. Въ срѣдната часть на това здание се кжпятъ четитѣ, а отъ странитѣ, въ отдѣлни прѣградки се кжпятъ възрастнитѣ хора по отдѣлно. Резервоарътъ е обширенъ, по дължина 10 м., широкъ 4½ м. и дълбокъ 30 см., съ обемъ 16 кубически метра, чиято вода се доставя чрѣзъ висока помпа отъ близкостоящия кладенецъ. Прислугата налива резервоара сутринь рано, така че водата за кжпанитѣ се привечерь често се стопля, понеже резервоарътъ е откритъ и изложенъ на постоянно напрѣщане отъ слънцето.

Отъ резервоара водата дохожда въ 4-ри сита, отъ които двѣ се падатъ на срѣдната часть и двѣ други на страни.

Двѣтѣ отъ тия сита сж дълги тржби, а другитѣ двѣ сж кржгли. Водата се разпрѣсква отъ тѣхъ, вслѣдствие теглото на единъ тегъ, снабденъ съ доскове, които се намиратъ върху резервоара. Водата изтича чрѣзъ отвърстия оставени между дебелитѣ дъски на дюшемето до единъ циментиранъ изходъ подъ дюшемето. Кжпането става по 30 души наведнажъ.

Лѣвиятъ входъ е откъмъ млѣкарницата, която е отъ другата страна на павилиона и има сжщото разпрѣдѣление, както и по малкия салонъ на учителитѣ и канцеларията.

Прѣдъ лицето на павильона има обширно посухржено мѣсто, обиколено съ най-старитѣ дървета на парка (асер) и служи за сборенъ пунктъ на четитѣ отъ 10 малкитѣ юноши, които отъ тукъ се разпрѣскатъ по игрищата и пакъ тамъ се завръщатъ.

Отъ лѣвата страна на павильона се виждатъ поставени маси, скамейки и столове, на които сѣдатъ гоститѣ на млѣкарницата. Нарочно казвамъ млѣкарница, не гостилница, каквито обикновено намираме въ публичнитѣ градини. Въ тая млѣкарница е забранено да се продава ракия и пиво, за да се прѣпази събиращата се младежь отъ изкушение.

Накрай можемъ да прибавимъ, че цѣлото здание, съ намиращитѣ се въ него прибори, е осигурено въ случай на пожаръ. Съ това завършвамъ описанието на зданието и ще пристжпя къмъ описание на игрищата, тѣхнитѣ наредби и разпрѣдѣления.

Прѣзъ срѣдата на парка отъ входнитѣ врата се разтила 275 м. длъга и 9 м. широка алея, посадена съ явори. Близко при входа виждаме подвижни табли съ надписи:

на едната: «Първо игрище»,

на другата: «Влизане на публиката въ врѣме на игри е забранено.»

Сжщи такива зелено боядисани табли виждаме при входа на нѣкои игрища.

На първото игрище се упражняватъ младежитѣ въ ходене съ кокили, овчарско прѣскачане, момино прѣскачане, паралелка, кола и конь. За всѣки отъ споменатитѣ уреди си има специално означено мѣсто съ надписъ.

Мѣстата за скачане сѫ послани съ $1/2$ метрови ями, напълнени съ употрѣбявана дѫбова кора.

Първото игрище се съединява съ второто, кржгло съ радиусъ 15 метра, посадено наоколо съ явори, а послѣдното съединено съ третото въ форма на елипса съ повърхность 1256 кв. метра, е прѣдназначено за игри на момичетата.

Четвъртото игрище, което заема пространство 109 кв. метра, засѣено съ брѣсть и кленъ, е игрище пакъ за момчета. Тукъ виждаме скеля за закачване на обрачи, хоризонтална стълба, полегата плоскость за катерене, греда за равновѣсни упражнения.

Тѣзи 4-ри игрища заематъ цѣлата западна часть на градината за игри на момичета. Игрищата нѣматъ никакви огради съ колове или тель, освѣнъ тукъ, понеже ако има телена ограда, може да се случатъ нѣкакви нещастия.

Отъ северната часть на павильона се намира петото игрище, което има форма на правожгълникъ съ повърхность 472 кв. м., засѣено съ осенови кленове. По на сѣверъ иде шестото игрище съ пространство 472 кв. м., засѣено съ малки акации и прѣдназначено за уредни упражнения на момчета. Въ него виждаме отъ една страна вѣсилка, отъ друга полегата плоскость и приспособление за закачане на подвижна вѣсилка — една, двойна и тройна. На срѣщната страна се вижда една скеля, на която сѫ построени уреди за катерене (4-ри върлини и едно вжже), стълба, която е съ механизъмъ, за да може да й се мѣни положението.

До скелята има равновѣсенъ стълбъ отъ греди и отъ една дъска. Не е излишно да се прибави, че подъ всѣки уредъ на игрището сѫ изкопани ями, напълнени съ дѫбова кора.

Малко по-нататъкъ къмъ сѣверъ се намира седмото правожгълно игрище съ повърхность 480 кв. м., прѣдназначено за мжжката младежь.

Най на сѣверъ е изпжкнало осмото игрище съ форма на елипса, на която голѣмата ось е 71 м., а малката 50 м. Земята на това игрище е твърдо набита. Около това игрище се простира пжтека, отдѣлена отъ игрището съ тѣсна ивица трѣва. На двата края на това игрище сѫ забити въ земята по два кола като врати, потрѣбни за футболъ.

Като се връщаме прѣзъ източната часть на градината, влизаме въ 9-тото игрище съ 481 кв. метра повърхность, което служи, както и 7-то, за игри. До самия насипъ въ сѫщата посока лежи десетото игрище съ повърхность 390 кв. м., дѣто освѣнъ игри се изпълняватъ и общи упражнения съ бухалки отъ по-възрастнитѣ юноши и занаятчийскитѣ чети.

Като обикаляме по-нататъкъ парка къмъ югъ, забѣлѣзваме не дотамъ голѣмо колело съ радиусъ 9 м. засѣено съ липа, което служи за игрище на най-малкитѣ момчета, това е 11-то игрище.

Дванадесетото игрище лежи между ржкава, който се образува отъ една вадичка на рѣката Рудава. Това е най-голѣмото игрище въ ... покрито съ ниско косена трѣва. Неговото ... ване е струвало голѣмъ трудъ и разноск...

Прѣди врѣме тукъ се е намирало едно ... по брѣговетѣ на което сѫ расли клечки ... ници и разни бурени. Изравняване на зе... траяло нѣколко години, а за изпълването ... било потрѣбно 25,000 кола земя.

Изравнено веке, днесь игрището е с... населена съ елхи и брѣзи. Тѣзи сѫ ... номеровани игрища, а има и други, нен... вани. Има двѣ игрища за Lawn tenis, съ ... земя, начертани съ киречъ, съ повър... 450 кв. м. Прѣзъ срѣдата тия игрища с... дѣлени съ постоянни телени мрѣжи, а по... щата по една дупка за поставяне топк... Lawn tenis.

Вънъ отъ осмото игрище се намира ст... щето, дѣто възрастнитѣ юноши се уп... ватъ въ стрѣляне съ лжкове, мѣрене съ ... стрѣлба съ пушки въ цѣль.

Срѣщу деветото игрище се намира м... прѣдназначено за крокетъ.

Къмъ неномерованитѣ игрища трѣбва ... бавимъ игрището, дѣто е построена вър... кала, засѣено съ гжста зеленина и пр... *„заблудителъ“*. Това игрище лежи въ ... вдлъбнатина, която има форма на кръ... радиусъ 21 метра.

«Заблудитель» не прѣдставлява нищо ... освѣнъ една тѣсна пжтека, която се зав... срѣдъ трѣвата като охлювъ, която, ако ... вие въ права линия прѣдставлява дълж... 1 клм. Мѣстото, означено съ надписъ «... показва началото на пжтеката въ забл... а като се върви по теглението на пж... се дохожда къмъ края, дѣто се вижда н... «изходъ». Разбира се само по себе ... изъ тази пжтека може да се съберат... верица отъ нѣколко хиляди дѣца; нѣ... изящна игра на боитѣ отъ тая, когато го... върволица на дѣцата започне да се дви... леко прѣдъ окото на зрителя отгорѣ.

Съ това свършвамъ описанието на игр... като ще прибавя, че само III-то и XII-то ... сѫ покрити съ трѣва, а останалитѣ сж ... твърдо и послани съ пѣсъкъ. При вс... игрища има построени закачалки за пал... шапкитѣ на играчитѣ.

В. Управление

Освѣнъ д-ръ Йорданъ, главното ржко... на упражненията и игрището въ парка е ... жено на д-ръ Гокарски, лѣкарь-учитель п... настика, съ 2400 крони годишна запла... има помощници, за които още прѣзъ ... урежда теоретически и практически кур... упражненията и игритѣ, които ще се и... прѣзъ сезона. Въ той курсъ приематъ ежe... 60—70 души, най ревностни ученици ... и VII класове, които като свършатъ кур... биватъ право да бждатъ ржководители н...

а срѣщу едно възнаграждение до 30 лв.
. На така подготвенитѣ ученици глав-
ръководитель само дава материалъ, напи-
о отдѣлно на книжки за всѣки единь
, който трѣбва да се мине прѣзъ деня,
е грижи за общия надзоръ на всичкитѣ
азпрѣдѣлението на материала е сжщото,
при училищната гимнастика, изложена
.

ащната гимнастика въ Полско.

о у насъ, така и въ полскитѣ училища
ть гимнастика влиза въ програмата, като
ителенъ прѣдметъ. Прѣподава се два часа
о. За обучението на ученицитѣ по гим-
има добрѣ уредени салони съ много
по нѣмско-шведска система. Салонитѣ
обикновено размѣри 150 до 200 кв. метра,
съ паркетъ и добрѣ освѣтлени. Прѣди
влѣзе въ салона се влиза въ обширни
бни стаи съ малки долапчета — за всѣки
отдѣлно. При салонитѣ отдѣлно има
не.
многото училища, които посѣтихъ ва-
и впечатление това обстоятелство, че при
гимназии и основни училища има толкьи
тѣ уредени, че самитѣ тѣ прѣдста-
ирища.
одготвяне учители по гимнастиката се
тъ гимнастически курсове въ Лвовъ и
ъ, отъ управителния съвѣтъ на съюза на
ическитѣ дружества Соколъ. Съвѣтътъ,
врѣме на курса, подпомага материално по
о учители, за да слѣдватъ въ него. По изчис-
, направени за слѣдващитѣ въ курсоветѣ
астика, излиза, че повечето отъ основнитѣ
и почти всички гимназиални учители сж
и въ тѣхъ.

ѣдѣление гимнастическия материалъ ведско-нѣмската система на физиологични групи.

група. *Упражнения за краката:*
ротягания; 2) крачки, изнасяне, свиване
ъ колѣното (л. и д.) и ритания; 3) клѣ-
прѣклѣквани сѣдания, напади, противо-
фехтовални стоежи.
китѣ горни упражнения затрудявани съ:
държания отъ дадена позиция;
що съ упражнения на ржцѣтѣ;
държания заедно съ упражнения на
;
държания заедно съ упражнения на
;
държания заедно съ упражнения на
.
група. *Упражнения за грѣбначнитѣ мишци.*
жения: въ разни стоежи и клѣкания
ржане, съ задържане и изправяне, съ
не плюсъ упражнения на ржцѣтѣ, съ
ния плюсъ упражнения на краката;

2) *постава:* описване съ простиране краката назадъ съ допиране отъ земята, на шведска стълба.

III-та група. *Упражнения за ржцѣтѣ:*

1) свободни упражнения (безъ и съ гири, тояжки и др. т.) и задружни упражнения съ взаимна помощь; 2) упражнения въ опора; 3) боксиране; 4) борба; 5) народни игри въ отношение на политане и свиване ржцѣтѣ; 6) овисвания; 7) подпоръ; 8) маршировки; 9) люления; 10) обрьщания; 11) прѣмушкване; 12) залони; 13) прѣобрьщания; 14) изкачвания; 15) катерания 16) прѣплитания.

IV-та група. *Равновѣсни упражнения:*

1) равновѣсни постоежи на земята, по уреди и плавателни упражнения.

V, VI, VII-ма група. *Упражнения на трупнитѣ мускули:*

1) орѣгъвания отъ клѣкналъ стоежъ, отъ седишкомъ и отъ лежишкомъ; 2) подпоръ лежишкомъ; 3) лежишкомъ упражнения на краката и ржцѣтѣ; 4) постава въ овисване на шведска стълба.

VIII-ма група, *Упражнения въ скачане:*

1) ходене (въ строй); 2) бѣгъ; 3) скокове въ 5 т. по шведски методъ съ и безъ отскакателна дъска; 4) комбинирани скокове; 5) волтижирания на коня, козата, масата, паралелката и др. т. 6) подскачания подъ вжже (момино скачане), 7) скачане прѣзъ обрачи и др. т., 8) игри и забави.

Урокътъ по гимнастика дѣлятъ на четири момента отъ по 15 минути:

I моментъ:

а) свободни упражнения (игри съ тояжки и др. т.) — 10 м. и

б) навождания назадъ и напрѣдъ до шведската стълба или стѣна — 5 м. = 15 м.

II, III и IV моменти въ чети:

II. а) упражнения въ овисване — 15 м.

III. б) равновѣсни упражнения и навождания на шведски столчета или рипиполъ — 15.

IV. в) свободни прѣскачания на високо, дълбоко, надалечъ и др. т. упражнения на уреди и дълбоко отдъхване — 15 м.

Реформи на училищния и соколски методъ по гимнастиката.

Управителниятъ съвѣтъ на полския гимнастически съюзъ подигналъ въпросъ за прѣобразованията на досегашната система на гимнастиката въ смисълъ:

1) какъ могатъ да бждатъ достжпни тѣлеснитѣ упражнения за всѣки полъ и възрасть;

2) методътъ да почива на физиологическитѣ и хигиенични изисквания на човѣшкия организъмъ;

3) изхвърляне на упражнения съ съмнителна стойность, а нѣкои пжть врѣдни; или поне да се позволяватъ само на отдѣлни единици.

Нуждата да се измѣни методътъ се почувствувала по принципъ отдавна, изказвали сж се въ това отношение мнѣния въ събранията и въ органа на съюза, но енергична крачка въ това

отношение е направилъ управителниятъ съвѣтъ въ 1901 год., като е постановилъ:

а) да се подложатъ упражненията на соколската система на едно ново проучване по отношение на тѣхната физиологична и хигиенична стойность;

б) да се направи изслѣдване на членоветѣ соколи и юношитѣ-ученици, които посѣщаватъ гимнастическитѣ упражнения въ соколскитѣ дружества;

в) да се проучатъ и изслѣдватъ всички системи по гимнастиката.

Реализирането на горнитѣ рѣшения на съюза започватъ съ изслѣдването на шведския методъ. Другитѣ методи: чешки, нѣмски и френски сѫ били познати на полското соколство, или на полскитѣ учители по гимнастика, а шведския познаваха само нѣколцина, които извѣстно врѣме сѫ живѣли въ Стокхолмъ, и тъй като тѣзи послѣднитѣ сѫ го прѣпоръчвали като най-характеренъ, който твърдѣ много се е отличавалъ по сѫщностьта и научностьта си отъ соколския и отъ всички други методи, съюзътъ е рѣшилъ да запознае учителския съюзъ, както учителитѣ по гимнастика, тъй главаритѣ, съ шведския методъ. За тази цѣль той е влѣзалъ въ сношение съ д-ръ Фрицъ Бучаръ, професоръ въ Загребъ, който, слѣдъ двѣгодишно изучване на шведския методъ въ Стокхолмъ, прѣвъ го е въвелъ въ загребскитѣ училища, като го е помолилъ да уреди единъ курсъ по шведска гимнастика за полскитѣ учители и главатари.

Тѣзи прѣговори се увѣнчали съ положителенъ резултатъ, така че отъ 20—30. априлъ 1902 год. наистина се е състоялъ курсъ подъ рѫководството на д-ръ Ф. Бучаръ въ Загребъ въ горноградската гимназия. За слѣдването на тоя курсъ съюзътъ е повикалъ главатаритѣ на всичкитѣ соколски окрѫзи въ страната и имъ далъ надлежната парична помощь. Събрани били 17 души главатари и учители, добрѣ запознати съ гимнастическото дѣло, познавачи на разни системи, а нѣкои и тази, която отишли да изучаватъ.

Благодарение на старанията на д-ръ Бучаръ, съ неговия неуморенъ трудъ и разумно обмисленъ планъ на занятията, резултатитѣ на курса били извънредно успѣшни. Участвуващитѣ въ едно кратко врѣме отъ 10 дена успѣли всестранно и основно да се запознаятъ теоретически и да прѣработятъ материала на шведската гимнастика практически и да създадатъ мнѣние, което днесъ е меродавно въ цѣлата работа и реформа на нашия методъ. Като искали да изпълнятъ задължението си, което стояло е на ожидъ на съучастницитѣ на курса, тѣ прѣдставили рапорти, заедно съ мнѣнието си за шведската гимнастика и съ цѣлостнитѣ заключения, които били прѣдадени на д-ръ Е. Ценаръ да се произнесе по тѣхъ, като групира тѣзи мнѣния и извлече едно общо, което да прѣдложи за разглеждане на управителния съвѣтъ на съюза на полскитѣ гимнастически дружества и на учителския съюзъ. Понеже начинътъ на докладитѣ е билъ оставенъ свободенъ, с[…] разбирането на всѣкиго, то обяснимо е, […] се различаватъ по формата, разпрѣдѣ[…] и размѣритѣ си.

За да се състави едно общо заключен[…] тия най-разнородни по отношение на ф[…] отчети, г-нъ Ценаръ е приелъ извѣстни о[…] моменти, които се отнасятъ до сѫщнос[…] шведската гимнастика и които сѫ неизм[…] пунктове, за които е очаквалъ отговоръ […] единичнитѣ отчети.

Като такива постоянни пунктове той п[…]

1. Значението на шведската гимнасти[…] гледища:

а) хигиеническа и физиологическа […] б) педагогическа и в) практическото ѝ п[…] собление.

2) шведската гимнастика въ сравнение […] колската;

3) прѣдложения на докладчицитѣ, и

4) прѣдложения на референта.

1. Значение на шведската гимнастика о[…] огледъ на физиологията и хигиената.

По този въпросъ се задали слѣднитѣ пи[…]

1) дали шведската гимнастика има […] основа и какво е нейното влияние вър[…] вѣшкия организъмъ;

2) дали влиянието на шведската гимн[…] е бавно или бързо,

3) дали въобще тя е развивающа, или […] прѣдпазителна;

4) дали може да се приспособи къмъ […] полъ и възрасть;

5) дали индивидуализира, или свежда […] видуалностьта на всички подъ единъ […] знаменатель;

6) какъвъ е характерътъ ѝ въобще.

На първото питане — дали шведската гимн[…] има научни основи отъ всичкитѣ отчети […] ключение на единъ е добило положителе[…] говоръ. Шведската гимнастика има научни […] пишатъ за нея почти всички, защото се ос[…] на физиологическитѣ и хигиенични нужд[…] човѣшкия организъмъ. Тая научность се […] по-нагледно въ учебницното разпрѣдѣлен[…] шведската гимнастика. Всѣки шведски […] взима подъ внимание всичкитѣ физиоло[…] функции на организма, притежава ясна ф[…] логична мисъль, приспособена къмъ ум[…] умеренъ организъмъ, затуй е единъ рацио[…] методъ, защото рационалната гимнастика в[…] тага си идея е прѣди всичко прѣобра[…] дѣятель на организма къмъ надлежното [...] нение на функциитѣ си и чакъ на второ […] развиващъ дѣятель на тѣлеснитѣ качес[…] мускулна сила, сръчность и качества на […] Шведскиятъ методъ гледа на единичнитѣ съ[…] на физиолога. Главната цѣль на тоя мето[…] неговото физиологично влияние и затова […] литѣ дѣлятъ движенията споредъ тѣхно[…] зиологично влияние. Главното влияние на […] методъ е устремено прѣимуществено върху

-то на органитѣ и функциитѣ: а) на диха-
-тѣ органи; б) на съсждинитѣ органи; в) сми-
-ния органъ; а на по-подиренъ планъ. г) раз-
-то на мускулитѣ и силата, д) тѣлесната
-ость; е) качества на духа — съ една дума
-нитѣ: здрави и силни дробове, здраво и
-о сърдце, здравъ и силенъ стомахъ, които
-снови на всеобщото здраве, сж изразени
-шведския методъ по единъ най-достжпенъ
-приемливъ начинъ.

-ки урокъ се състои отъ тъй подобрени
-жнения чрѣзъ напрѣгане на всичкитѣ мус-
-на организма въ еднаква мѣра, безъ особни
-жения да се развива и го прави устойчивъ.
-новата на методъ се избѣгва напрѣжение
-на извѣстни мускули и части, а чрѣзъ
-ътно измѣнение на движението трудътъ
-прѣдѣля на цѣлата мускулна маса, вънъ
-това се обръща голѣмо внимание на разви-
-на вжтрѣшнитѣ органи. По тая причина
-ки урокъ има прѣимуществено упражнения
-орпусъ, които иматъ за цѣль разширение на
-ния кошъ и изправително влияние на гръб-
-я стълбъ, та този начинъ да обезпечи
-бри условия за развитието на вжтрѣшнитѣ
-и. Видими отъ това, въ учителския шведски
-ъ срѣщаме едни и сжщи упражнения съ
-и сжща цѣль да се повтарятъ и потретятъ,
-а се усилятъ дѣйствията на извѣстни
-и. И тъй упражненията на краката се по-
-тъ два пжти въ пунктъ 1 и 8, изложени
-ду. Въ първия пунктъ, за да се избѣгне
-нъ на кръвьта въ мозъка, вслѣдствие на
-нъ умственъ трудъ, а въ другия, за по-
-о кръвообращение и усилване дѣйствията
-обовет и смилателнитѣ органи.

-ражненията на раменѣтѣ се повтарятъ почти
-ъки пунктъ, а най-много въ пунктъ 3-ти.
-еднитѣ случаи не се гони цѣльта само за
-ние на раменѣтѣ, но и за разширение на
-ния кошъ и усилване дѣйствията на дро-
-ѣ. Затова шведитѣ употрѣбяватъ широкитѣ
-ие въ описване, въ подпоръ на широки
-и на коня при волтижирането, а при под-
-лежишкомъ ржцѣтѣ се поставятъ съ прѣс-
-ени срѣщу гърди, нѣщо, което е съ цѣль
-усили дѣйностьта на дишилнитѣ мускули.

-ражненията на гръбнитѣ мускули на кор-
-се повтарятъ два и повече пжти и то съ
-да се упражняватъ мускулитѣ, които спо-
-ватъ за изправянето на корпуса, извижване
-ния кошъ и по-усилено дѣйствие на дро-
-ѣ, които създаватъ права и изящна
-а.

-ражненията на прѣднитѣ странични мускули
-втарятъ два и повече пжти и то за раз-
-ние на гръдния кошъ на смилателнитѣ
-и и дробоветѣ.

-ажненията за оттъхване и вдъхване си
-ъ особено значение, именно чрѣзъ дълбокото
-ване да се успокоятъ дѣйствията на сърд-
-слѣдъ усилено скачане, за да се оргули-
-и прѣчистятъ горнитѣ краища на дробоветѣ.

Всичко това говори за шведския методъ, че е класифициранъ, рационаленъ, опирающъ се върху научни основи. Съ това сж съгласни всичкитѣ докладчици съ изключение на единого. Той ужъ отказа, какво шведскиятъ методъ се основава върху физиологията, твърди, че е невъзможно да се положи основа по физиологически редъ, защото мускулитѣ и функциитѣ на органитѣ не могатъ да се отдѣлятъ както искатъ шведитѣ съ подраздѣление на единични групи, за доказателство на което той приведе въ своя докладъ:

1. Олесване съ допиране краката на земята, овисване, провисване, прѣобръщане и др. т. влизатъ въ групата, която упражнява раменѣтѣ, а между това тѣ силно упражняватъ мускулитѣ на корпуса.

2. Залюли съ катерения принадлежатъ къмъ групата, която упражнява по-вече мускулитѣ на краката, отколкото на раменѣтѣ.

3. Подпоръ лежишкомъ принадлежи къмъ групата упражняюща мускулитѣ на краката, а между туй упражнява само раменѣтѣ.

4. Изваждане на тѣлото назадъ — изправятъ гръбначниятъ стълбъ, но сж едновременно упражняватъ и коремнитѣ мускули.

Свободнитѣ упражнения упражняватъ гръбнитѣ мускули, а и упражненията въ V-та група иматъ сжщата задача и

6. Смѣсенитѣ скокове упражняватъ и краката и раменѣтѣ.

По-нататъкъ той твърди, че всѣко едно, колкото и най-просто движение е така свързано, че опитни физиолози и анатомици не сж въ състояние да дадатъ мнѣнието си за физиологичното влияние на извѣстно движение и посочва въ туй отношение за свидѣтель д-ръ Емилъ Дюбоа Раймондъ, прочутъ нѣмски физиологъ, който именно е констатиралъ този фактъ.

По принципъ трѣбва да отдадемъ правото на неговитѣ твърдения, а именно, че специализиране въ функциитѣ на мускулитѣ може да стане само въ лѣчебната гимнастика, и то нѣкогашъ съ помощьта на нѣколко асистенти.

Тъй сжщо не е погрѣшно неговото твърдение, че оцѣнка на физиологичното влияние на извѣстно движение прѣдставлява голѣми мжчнотии. Вънъ отъ това Б. Пенаръ твърди, че шведскиятъ методъ има физиологически токъ, а упражненията, които иматъ за задача да възбудятъ дѣйствие на извѣстни органи, макаръ едновременно и да влияятъ на други органи и мускули, все пакъ вслѣдствие на това, че подбуждането на другитѣ е най-силно и прѣобладава надъ другитѣ, та имъ прѣдава собственъ *типъ и характеръ*.

Твърдението му, че шведскиятъ методъ има физиологическа токъ се обяснява съ това, че главната физиологическа цѣль е изправителната дѣятелность на човѣшката стойка и специално върху труна, въ които се намиратъ сѣдалищата и най-важнитѣ жизнени органи.

Всѣки трудъ, както занаятчийския, така и всѣки трудъ професионаленъ, ни заставя да упражняваме само тия мускули, които симер-

гестически навождатъ нашето тѣло напрѣдъ, нѣкои пжть тъй силно, че се свиваме чакъ въ кълбо. Виждаме това отъ трудящия се умствено ученикъ, у занаятчията, у чиновника, у учения и даже у земледѣлеца (при вършитбата, орането, сѣенето, жътвата и други подобни дѣйствия), почти у всички хора.

Ето, ако гимнастиката има да изпълни своята задача въ обществото, то е да поправя това, което ежедневниятъ животъ разваля; ето защо въ шведския животъ намираме изобилие на движения, които дѣйствуватъ изправително на трупа. Мисля, че тази идея трѣбва да се уважи не само въ Швеция, но и у насъ.

Урокътъ по шведска система, опирающъ се на физиологическа основа е нареденъ така:

1. Урокътъ се започва съ упражнения на краката, за да се отведе кръвьта отъ мозъка; всѣки занаятчийски трудъ, умственъ или физически изисква извѣстно внимание, което докарва наплив на кръвьта въ мозъка, затова първата задача на гимнастиката е да отведе кръвьта отъ мозъка, а това се постига съ упражнения на краката и дълбоко отдъхване. Понеже цѣлокупниятъ трудъ навожда гръбначния стълбъ, вглъбва гръдния кошъ и го прави плосъкъ, то *втората цѣль* (задача) е изправянето на гръбначния стълбъ и усилване на изправителнитѣ мускули, вслѣдствие на което, като резултатъ се явява правиленъ стоежъ, изпжкване на гръдния кошъ, усилване на отдъхването, усилване на автоматичнитѣ мускули на гръдния кошъ и създаване по-голѣмо пространство за дробоветѣ и сърдцето.

Третата задача е:

а) Усилване на сукурсивнитѣ мускули на гръдния кошъ, именно тия, които при отдъхването не миимоволно, но съ пълното наше съзнание дѣйствуватъ заедно и

б) Усилване на сукурсивнитѣ мускули на гръбначния стълбъ, за да стои изправенъ; тѣзи мускули можемъ усили чрѣзъ надлежни движения на раменѣтѣ и чрѣзъ усилвания съ широкъ хватъ. При движенията на раменѣтѣ и при увисванията работятъ двѣ мускулни групи: гърднитѣ и плешнитѣ; и двѣтѣ групи могатъ да работятъ на смѣна повече или по-малко — зависи отъ хвата съ ржцѣ. Ако висимъ съ събранъ хватъ (т. е. едната ржка до другата), тогава прѣимуществено работятъ гърднитѣ мускули, а съ широкъ хватъ — работятъ плешнитѣ мускули.

Вслѣдствие на постояненъ трудъ на гърднитѣ мускули, тѣ ставатъ по-силни, но постоянното имъ свиване дѣйствува така, че мускулътъ не докажда до по-прѣдишната си дължина, ами става малко по-кжсъ, тъй сжщо става и съ плешнитѣ мускули. Вслѣдствие на постоянното подбуждане на тия мускули къмъ свиване, тѣ ставатъ по-кратки и гърдитѣ изпжкватъ, затова шведскиятъ методъ признава само широкитѣ хватове.

Четвъртата задача на шведския урокъ е, тъй да се каже, безразлична къмъ тѣлесния трудъ и достига кулминационната точка въ цѣльта си да развива нервната система. Балансъ или задържане на тѣлото въ равновѣсие, за което не изисква нито сила, нито сръчность, а напрѣг[...] на вниманието. Ходенето върху тѣсни греди [...] дъски упражняватъ нервната система, усилват[...] вслѣдствие на това тия упражнения се пр[...]даватъ въ всѣки урокъ.

Пета точка упражнения отъ урока разви[...] плешнитѣ мускули, съ които се постига сжщ[...] цѣль, както въ пунктъ втори.

Шеста и седма точки — чрѣзъ упражне[...] на коремнитѣ мускули, влияе на съотвѣтни[...] дѣйствия на храносмилателнитѣ органи; усил[...] коремния напоръ, разширение гръдния ко[...] както въ точка 3-та.

Осма точка — скачане и бѣгане влиятъ [...] общо на дѣйствията и на дробоветѣ, сърдце[...] кръвообръщението и храносмилателнитѣ орга[...]

Девета точка — дълбоко отдъхване, умир[...] и урегулира дишането и бързото тупане на сър[...]цето, помага за дълбоко вдъхване, прѣмис[...] горнитѣ краища на дробоветѣ.

Отъ горното развитие на урока се вижда:

1. Че шведскиятъ методъ напълно отговар[...] нуждитѣ на ежедневния животъ;

2. Че тия дѣйствия на организъма, които [...] най-важнитѣ подлагатъ ги на дву-три кра[...] упражнения и

3. Че взима подъ внимание градацията [...] упражненията, защото всѣки урокъ се започ[...] свършва съ леки упражнения, а въ срѣдата [...] урока се извършватъ най-усиленитѣ упражне[...]

Шведскиятъ методъ се отличава още съ ба[...] изпълнение на свободнитѣ движения. Ко[...] се касае до този начинъ на движението, за[...]лѣзва физиологътъ д-ръ Шмидъ, че вслѣдс[...] на бавното изпълнение на движенията, влияни[...] на гимнастиката е по-сполучливо, отколкото [...] бързото изпълнение.

При бавенъ тактъ, съ дѣйствието на извѣс[...] мускули, дѣйствуватъ и тѣхнитѣ противодѣйст[...] значи такова движение има двойно значе[...] когато при бързото изпълнение трудътъ на п[...]тиводѣйствителитѣ не сжществува.

Бавното движение улеснява по-голѣмия [...] приливъ на кръвь въ дѣйствуващитѣ мускул[...] отвежда изхабенитѣ продукти по-добрѣ, от[...]кото при бързитѣ движения.

И така заключавамъ, че шведскиятъ методъ [...] научна основа, той се гради върху физио[...]гичнитѣ потрѣби на организъма, взема подъ [...]мание хигиената на ежедневния животъ, из[...]вава соколския методъ съ своето обмислено [...]ствие. Този методъ прѣдназва и сжшевр[...] развива, защото противодѣйствува на огр[...]телнитѣ влияния на ежедневния животъ, а [...] отъ това позволява на организъма и него[...] сила да се развиятъ още повече чрѣзъ [...]туряне на силнитѣ упражнения. Той е при[...]собенъ за всѣка възрасть и полъ, защото чр[...] притуряне на труднитѣ упражнения въ пу[...] III и VIII (отъ соколския методъ) може да в[...] по-интензивно върху развитието на мускул[...] а така може да бжде годенъ за общество[...]

гимнастика. Тѣлесната индивидуалность на единицата я подвежда подъ общъ знаменатель само тогава, когато я практикува масово, въ пунктове III и VIII; неговиятъ характеръ е хигиенично-военень, което се доказва съ многото практични упражнения (катерене по отвѣсни и полегати вжжета, вжжени стълби, прѣскачане съ пушка и хигиениченъ вървежъ на уроцитѣ.)

Педагогическото значение на шведската гимнастика.

Тукъ се явяватъ слѣдитѣ питания:

1. Дали тя възпитава психично;

2. Упражнителниятъ материалъ дали е лекъ или мжченъ;

3. Материальтъ дали е достатъчень или не.

Отговоритѣ на тия питания сж слѣдниттѣ:

На първия: шведскиятъ методъ, като има хигиенично-военень характеръ, взима подъ внимание повече упражненията, които възпитаватъ духа. Тѣ сж упражненията на уредитѣ: въ увисване, равновѣсие и скачане, които специално развиватъ смѣлостьта, присжтствието на духа, съобразителностьта и др.

Вслѣдствие на бавния вървежъ на упражненията, тѣ изработватъ точность въ изпълнение на движенията, а това образува характера. Въобще въ нищо не отстжпва въ психичното отношение на соколската гимнастика, па даже я и надминава.

На втория въпросъ: упражнителниятъ материалъ е лекъ, прѣпазването и помощьта е почти изключени; статичнитѣ упражнения не уморяватъ духа, значи подиръ умственния трудъ, той е почивка.

На третия въпросъ: упражнителниятъ материалъ е доста ограниченъ, нѣщо, което отговаря на главния педагогически принципъ: малко, но добрѣ.

Значението на шведската гимнастика отъ практическа страна.

Тукъ се разрѣшаватъ слѣднитѣ въпроси:

1. Дали тя притежава упражнения, които могатъ да иматъ практическо значение;

2. Дали въвеждането й изисква голѣми материални срѣдства;

3. Дали управлението й изисква голѣми научни изисквания;

4. Дали при масовото обучение изисква една, или повече сили.

На това отговаряме:

Шведската гимнастика има сума упражнения съ практическо значение, най-потрѣбни въ живота, именно: скачания безъ отскачателна дъска и посечка, различни упражнения въ катеряне и за още.

Въвеждането на шведската гимнастика не изисква много материални срѣдства, макаръ че е прѣсмѣтната за обучение на множество ученици едновременно.

Шведскитѣ уреди сж ефтини и съ проста конструкция така напр. ... уредъ, който може купи само една паралелка, можемъ набави шведски уреди ... съ 10 прѣгради. На първия уре... могатъ да играятъ едновременно двама или ... ученици, а на втория, 10, даже и 20 учени...

Командитѣ не изискватъ особно изучване, ... щото материальтъ на шведската гимнастика е ог... ниченъ само за най-важнитѣ и най-необходим... за правословни цѣли движения.

За да се обучаватъ упражненията задруж... (масово) е достатъчно само една учителска си... защото всичкитѣ упражнения се извършватъ по такта и съ команда.

Вслѣдствие на тия причини тя е твърдѣ пр... тична изобщо, а въ частность, въ училищата въ тия заведения, дѣто има само единъ учите... обучението не страда.

Сравнение на шведската гимнастика съ ... колската.

А. Добри страни на шведския методъ:

1. Методътъ на шведската гимнастика ... ясенъ физиологически вървежъ.

2. Той е прѣдразвиателно развиващъ, избѣ... врѣднитѣ движения, дѣйствува само върху нап... нателнитѣ мускули на трупа.

3. Приспособимъ е за всѣки полъ и възрас...

4. Възпитава духовнитѣ качества и характ... чрѣзъ масовото изучване на упражненията ... изработва у играча послушнителность, порядъ... и обществено чувство.

5. Движенията му сж леки, липсватъ му ко... бинирани упражнения и затова не уморява ду...

6. Упражнителниятъ материалъ не е прѣтрупа...

7. Много упражнения сж потрѣбни въ живо... (катерянето, залезитъ, равновѣснитѣ упраж... ния, скокове безъ мостъ).

8. Въвеждането й не е скжпо, уредитѣ ... прости, и нѣма никакви постелки.

9. Не изисква голѣми изучвания.

10. Не изисква голѣми учителски персон... и се задоволява само съ единъ учитель, ... се практикува масово.

Б. Лоши страни на шведския методъ.

Подчинатитѣ отъ доказанитѣ недостат... въ шведската гимнастика сж слѣднитѣ:

1. Числото на движенията е ограничено, вс... ствие на което се докарва утешение и умств... умора, толкова по-голѣма, че тия уроци се ... втарятъ.

2. Отсжтствие на охота къмъ движение, ... щото нѣма привлекателни упражнения, защо... упражнения не сж толкова занимателни, отс... ствува пъргавостъ и духъ, тя е гимнастика ... мускулитѣ.

3. Не изработва смѣлостьта по-толкова характерно...

4. Отсжтствие на взаимна помощь и прѣд... вителность, това е единъ отрицателенъ етиче... моментъ.

5. Скачането върху гола земя докарва сътрѣсение на мозъка; бома съ седлото не издържа критика.

6. Не развива физическата индивидуалность, спира гоненото желание къмъ комбинирани упражнения за такива ученици които би искали да дадатъ на своитѣ сили и сръчность нѣкакви по живи резултати, за такива тя е неприветлива.

А. А. Добри страни на соколския методъ. Тѣ сж:

1. Прѣдава весело настроение, вслѣдствие на разнообразието на движенията, когато шведскитѣ докарватъ апатия и подчиненость.

2. Този методъ дава потикъ къмъ движение и запалчивость, вслѣдствие на изразеното движение. По този методъ гимнастиката е *гимнастика на духа*.

3. Изработва сила, смѣлость, сръчность, дава възможность за задружно помагане.

4. Соколскитѣ упражнения за сила побѣждаватъ (изкореняватъ) онанизма.

5. Изработватъ сила на воля.

6) Соколскиятъ методъ развива физическата индивидуалность, дава възможность да се развива индивидуалната сила и сръчность.

Б. Б. Лоши страни на соколския методъ. Тѣ сж първо въ метода на уроцитѣ:

1. Нѣма ясна физиологическа идея.

2. Не взима прѣдпазително върху изправянето на гръбнака; малко взима подъ внимание упражненията на изправителнитѣ мускули на гръба и не избѣгва врѣднитѣ движения.

3. Умерява пжтъ съ комбинирането на свободнитѣ движения и тия на уредитѣ.

4. Често изисква твърдѣ тежки упражнения, които не могатъ да се приспособятъ за всѣки полъ и възрасть.

5. Опрѣдѣлениятъ материалъ е извънредно претрупанъ, труденъ за усвояване, изисква дълги изучавания.

6. Свързванията съ обливане отъ отсѣкателната лекция и върху посетели нѣматъ практическо значение за живота.

7. Упражнението на салони и игрища става скжпо, особено когато се касае за масови упражнения.

8. Ако методътъ не е масовъ, а само по чети, то се изисква доволни разноски за поддържане на персонала.

Сравнение на двата метода.

Чрѣзъ сравнение на частнитѣ видове на упражненията отчетницитѣ доказватъ, че шведската гимнастика надминава другата прѣимуществено въ упражненията и на уредитѣ: стѣнка, паралелки, халки и въртелка.

Като сравняватъ двата метода тѣ доказватъ, че тѣзи методи иматъ общи основи, но шведскиятъ методъ е повече приспособимъ за нуждитѣ на училището, а соколскиятъ — за дружествата; въ първия прѣобладаватъ упражненията на краката и ржцѣтѣ, а въ втория — упражне… на раменѣтѣ. Шведската гимнастика е — … ска училищна, а соколската дружествена…

Общото мнѣние на отчетницитѣ се свежда … това, че шведскиятъ методъ, както и об… на упражненията отговарятъ на нуждит… основнитѣ училища, така сжщо отговарят… срѣднитѣ училища и че соколската гимнас… допълнена съ основитѣ на шведския ме… би отговаряла на нуждитѣ на гимнастичес… дружества.

Прѣдложения на отчетницитѣ.

Първата група на отчетницитѣ иска въ…
а) да се изработятъ гимнастически про…

1. За мжжкитѣ училища } за възрасть отъ 7 – …
" " " 10 …
2. За женскитѣ училища } " " " 14 …
3. За гимнастика за мжже } по възрасти.
4. " " " жени

б) да се ревизиратъ соколскитѣ упраж… да се изключатъ отъ системата врѣднитѣ, … тиятъ да се класифицира.

в) да се ревизира училищната програм… гимнастиката.

г) да се прѣкратятъ публичнитѣ игри на … тежъти, защото тѣ изопачаватъ метода.

д) да се напомни на учителитѣ да в… по-често подъ внимание упражненията … иматъ по голѣмо физиологично и практ… значение, и настойчиво да ги повтарятъ.

Сжщата група изисква въ частность:

1. Да се въведатъ II и V група за м… отъ шведската гимнастика въ соколската сп…

2. Въ соколския методъ за младежитѣ … иматъ прѣдъ видъ по-вечето упражнения н… ката и гръба и да се въведатъ V, VII … групи отъ шведската гимнастика.

3. Да се въведатъ и въ дружествената … настиката по-вече упражнения за краката и т…

4. Въ метода да се има прѣдъ видъ II … въ четитѣ.

5. Да се забрани свободния подборъ на … редкитѣ на ученици до 14 годишна възра…

6. Гимнастическитѣ уроци да завърш… свършватъ съ леки упражнения, а къмъ ср… на урока да се усилватъ.

7. Да се практикува училищната гимна… масово, а дружествата да се поканятъ за… …лятъ уредитѣ.

8. Да се обръща голѣмо внимание на пр… ната стойка, голѣмото изпълнение на движе… и дълбокото дишане.

9. Въ училищната гимнастика да се не … даватъ уморителни упражнения, понеже ур… сж прѣдъ ядане, между часоветѣ на др… прѣдмети, а това прѣчи за успѣха имъ, об… въ дружествената гимнастика да се … ти като упражненията ставатъ слѣдъ … занятия прѣзъ врѣме, въ което младежьта … зива по-голѣмо физическо напрѣгане.

...имнастиката на соколскитѣ юноши да си ...въ подраздѣление на чети, защото тукъ ...ватъ ученици отъ разни класове и раз... възрастъ.

...Да се избѣгва комбинирането на сводиитѣ ...ения и тия на уредитѣ, а особно ...итѣ.

...Строятъ да се упражнява само дотолкова ...итѣ, доколкото е потрѣбно за подър...реда, подчиненостьта и смѣната на уре...а игрищата и при излети да се упраж...ъ по-голъмъ размѣръ.

...Да се въведатъ слѣднитѣ уреди отъ швед... гимнастика: шведскитѣ столчета, стѣнна ...(рипшизолъ), шведска карта, полегато въже ...нитѣ стълби.

...Да се вземи за основа соколския методъ ...нитѣ измѣнения:

...ъ гимнастиката на мѫжката и женска ...:

...ъ на уредитѣ, които ...бирать отъ [illegible] ...ъ на I-та група	[illegible] ...IV група
...жни упражнения, ... [illegible] ...краката и тѣлото.	I-та група, тя също да се допълни съ V, VI, VII-ма
...на въ чети а) упражнения [illegible] ...редъ [illegible] ...упражнения [illegible]	II-та група се отнася до: III или VIII гр. [illegible] V, VI или VII [illegible] VIII или III [illegible] IV група се отнася до: [illegible]

б) за мѫжката младежь.

Общи упражнения	[illegible] гр. или V, VI и VII	
...въ чети		[illegible] II, IV, V.
на уредитѣ	III и VIII	
„	VII и II	
[illegible]	IX	

...настика за възрастни — нагорѣ отъ 40 год.

Общи упражнения	[illegible] V, VI и VII	
...въ чети:		[illegible] II и IV
на уреди	III и VIII	
„ V, VI, VII швед. гр.	V, VI и VII	
„ уреди	VIII или III	
...тъкване . . .	IX	

...та група на отчетницитѣ иска:

...Да се слѣятъ двитѣ системи и да се съ... система за възрастни.

...Шведската гимнастика да се въведе въ ...итѣ училища и за възрастни отъ 40 го... нагорѣ.

Третята група на отчетницитѣ иска:

1. Гимнастиката да се раздѣли на: *училищна, дружарска на младежи* и *дружарска на възрастни*.

2. а) Училищната гимнастика да се практикува масово; б) да противодѣйствува на лошитѣ хигиенични влияния отъ училището; в) урокътъ да става по-разнообразенъ чрѣзъ смѣна на свободнитѣ упражнения съ тия на уредитѣ; г) да се ограничи строя въ салонитѣ, а да се упражнява на игрищата и екскурзиитѣ; д) да се въведатъ шведскитѣ столчета и всички уреди за масова гимнастика; е) урокътъ да е последователно степенуванъ отъ лекото къмъ по-мѫчното.

3. Гимнастика за младежи:

а) да си остане соколскиятъ методъ; б) да се взематъ прѣдъ видъ упражненията, които дѣйствуватъ противъ лошитѣ влияния на селския животъ; в) урокътъ да се степенува отъ лекото къмъ мѫчното и г) да се въведе по-вече бѣгането и дълбокото дишане.

4. Гимнастика за възрастни:

Въ нея да се иматъ прѣдъ видъ по-вечето упражнения отъ шведската гимнастика, като се притурятъ и соколскитѣ уреди.

5. Женска гимнастика:

а) да се уподоби на мѫжката училищна гимнастика.

6. Да се обърне извънредно голѣмо внимание върху образованието на учителитѣ по гимнастика.

Четвъртата група на отчетницитѣ иска:

1. Да се отдѣли училищната гимнастика отъ дружествената.

2. Въ училищната гимнастика да се въведе масовото обучение на упражненията на уреди, да се притуржатъ отрядитѣ; да се въведе втора група по какво положение; да се въведатъ упражненията на рипшизолъ, скамейка, полегато въже, пожарни стълби, двойна крака; да се въведе бѣгането и отдихателнитѣ упражнения и съ това да се почва, а не да се свършва, когато най-накрай има прахъ и въздухъ е вече тежъкъ.

3. Въ дружествената гимнастика:

а) да се въведе рипшизолъ, полегато въже, пожарната стълба, а другото да остане безъ измѣнение.

Въ заключение еднитѣ отъ отчетницитѣ иска:

1. Да се въведатъ отъ шведската гимнастика всичкитѣ движения, които развиватъ гръдя (наведенията по всички посоки, навежданията и подпори на скамейки, упражнения на краката и рипшизолъ).

2. Да се измѣни соколския методъ, като се подълни съ въвеждането упражненията на група по шведски начинъ.

Окончателни заключения и мнѣния, прѣдложени за разискване и утвърждение.

Отъ горното изложение на нѣщата виждаме:

а) че всеобщиятъ гласъ признава физиологичната основа на шведския методъ, защото всички отчетници искатъ видоизмѣнението на соколския,

методъ, всички сж по-наклонни за идеята, или основата, която е прокарана въ шведския методъ, макаръ че едни искатъ измѣнения на реда въ по-единичнитѣ моменти на шведския урокъ съ запазване редътъ на упражненията и задружностьта, други пъкъ не прѣдставиха подробни проекти, като прѣдставиха тая задача на комисията и управителния съвѣтъ за изработване.

б) общиятъ гласъ признава голѣмата полза на по-вечето упражнения на уредитѣ отъ шведския методъ и иска да се въведатъ въ соколския методъ.

Всички признаватъ, че трѣбва да има разлика между училищната и соколска гимнастика за юноши, а гимнастиката на възрастнитѣ — отъ гимнастиката на по-възрастнитѣ, както и женската.

в) отъ всички отчети се дохожда до заключение, че въ училищната гимнастика, въ гимнастиката на соколскитѣ юноши, женската гимнастика и на по-възрастнитѣ, трѣбва да се ограничаваме съ некомбинирани упражнения

г) всички искатъ изхвърлянето на упражненията съ съмнителна стойность. Подъ думата съмнителна стойность трѣбва да се подразбиратъ прѣсиленитѣ упражнения, като напр. вдигане на гири и др. тяжести, упражненията всѣки, на уредитѣ — силове и въобще упражнения, които изискватъ извънредна сила и напрѣгане.

Съ една дума всички се произнасятъ за съчетаването на двата метода, така сжщо и д-ръ Е. Ценаръ се присъединява къмъ този всеобщъ гласъ и главно заради важния въпросъ, подигнатъ отъ отчетницитѣ, по отношение на недостигъ въ тѣлесната индивидуалность въ шведския методъ.

Неоспоримо е, че масовата шведска гимнастика съ своитѣ елементарни движения, макаръ и много хигиенична, отговаря на физиологическитѣ изисквания и възпитава добрѣ въ социално отношение, да има този недостатъкъ, че заличава тѣлесната индивидуалность, неговия индивидуаленъ темпераментъ, чрѣзъ привождане всички движения къмъ единъ знаменатель: лека форма и свободно темпо.

На тѣлесно по-способния организъмъ не се дава надлежния потикъ и възможность да се усъвършенствува. Както има единици умствено по-способни, тъй сжщо срѣщаме единици тѣлесно по-способни.

Както индивидуалнитѣ умствени способности трѣбва да се упражняватъ, тъй сжщо трѣбва да упражняваме и индивидуалнитѣ тѣлесни способности чакъ до крайното развитие. Само когато използуваме вродени умствени и тѣлесни способности, само тогава можемъ да говоримъ за тѣхното образоване и за напрѣдъка на човѣчеството. Затова, каквото има добро въ единия и другия методъ, трѣбва да го съединимъ въ едно цѣло.

Съгласно мнѣнията на всичкитѣ отчетници прѣдлага се:

а) принципиални мнѣния.

Учителската конференция на полскитѣ у[...] тели и главатари на дружествата постанов[...]

1. Като взима подъ внимание физиологич[...] и хигиенични нужди на човѣшкия организ[...] врѣдното влияние на всѣки трудъ, ка[...] умственъ тъй и физически, правата стойка [...] тѣлото, смѣта само този гимнастически мет[...] за рационаленъ, който отговаря на гор[...] нужди и противодѣйствува разумно на тѣ[...] повреди.

2. Учителската конференция като взема по[...] внимание, че изучванията на шведския мет[...] сж доказали неговото цѣлесъобразно физио[...] гично и хигиенично влияние, основано въ[...] нуждитѣ на хигиената на ежедневния живо[...] по принципъ признава и тоя методъ, като [...] рационаленъ въ гимнастиката въобще, а осо[...] училищната и дружествена гимнастика.

3. Сжщата конференция на основание на [...] нитѣ данни умолява управителния съвѣтъ да п[...] поржча на всичкитѣ учители по гимнастика и [...] полскитѣ гимнастически соколски дружества:

1) да различаватъ училищната гимнастика [...] тая на соколитѣ, 2) соколската — да от[...] гимнастиката на юношитѣ отъ тая на възра[...] нитѣ (мжже и жени) и на по-възрастнитѣ [...] 40 години нагорѣ.

4. Въ училищната гимнастика да се при[...] по принципъ: а) масово практикуване на прѣдм[...] б) развитие на шведския методъ съ упот[...] ление на шведскитѣ упражнения на уреди[...] шведска стѣлба, скамейка, врата, бумъ съ съ[...] и соколскитѣ упражнения въ обема, показанъ [...] научнитѣ разпрѣдѣления за по-отдѣлнитѣ ни[...] на основнитѣ и срѣдни училища.

5. Въ соколската гимнастика въобще

а) както въ гимнастиката за юношитѣ, тъ[...] въ гимнастиката за по-възрастнитѣ отъ 40 [...] да се приеме по принципъ масовото и поред[...] практикуване на прѣдмета.

б) шведскитѣ упражнения, въ свръзка съ [...] колскитѣ на уреди тъй да се наредятъ, [...] може върнежътъ на тия упражнения да се по[...] измѣнява и замѣстватъ едно съ друго.

Б. *Специални мнѣния.*

Училищната гимнастика трѣбва да се дѣл[...]

а) гимнастика за соколскитѣ основни учил[...]

б) » » градскитѣ » [...]

в) » » срѣднитѣ » [...]

И тритѣ вида гимнастика да се дѣли на [...]

а) гимнастика на игрище, б) гимнастика [...] салонъ и в) въ класна стая

Въ селскитѣ и градски основни учил[...] трѣбва да се практикува повече гимнастика [...] игрите, като се дава прѣимущественно скач[...] на високо, на далечъ, скачане отъ отскачал[...] дъска, марширования, лека борба, игри и упр[...] нения съ тежести. Гимнастиката въ салона [...] въ класната стая трѣбва да се изучава по шв[...] ския методъ съ приспособление на шведск[...] уреди: врата, скамейки, лата (съ и безъ ле[...]

пѣ отъ соколския системъ хоризон-
ъ лба, полегата стълба, върлини, вѣсилки
скитѣ основни училища и въртилежка),
ѫ прѣдписани въ сегашната училищна
ка.

...о се касае до училищната програма,
да забѣлѣжа, че обемътъ на упражне-
основнитѣ училища е прѣдписанъ много
но и умѣрено; упражнения за сила,
ес и упражнения съ главата надолу
ва; има само прѣдно коремно изжар-
отение подъ колѣно—въ градскитѣ учи-
...жки тия упражнения могатъ да се вне-
пунктъ III и VIII на шведския методъ,
ѣ е съотвѣтното мѣсто
...нията на високо, на далечь и отъ мостъ,
други по-пъргави скачания, изискващи
ѣ трѣбва да се обучаватъ на игрището
рий, октомврий, априлъ, май, юний и
Скачането да се упражнява въ строй и
ѝ, отъ мѣсто, или съ засилване отъ
4 крачки.

...тика на игрището трѣбва да се упраж-
...зъ есеньта, прѣзъ мѣсецъ октомврий и
и прѣзъ лѣтото — юний и до поло-
юлий.

...днитѣ училища трѣбва да се раздѣля
...тика на игрище и б) гимнастика въ
Първата трѣбва да се упражнява въ
форма, както въ основнитѣ училища,
да се обучава по шведския методъ
...зване на всички свѣтски уреди, заедно
...пражнения, прѣдписани отъ програмата
...щата гимнастика

...настиката за дѣвици и жени трѣбва
...емат същитѣ норми, както и въ учи-
...съ изключение на тия движения, неотго-
на женския полъ и въвеждане на
...ия съ обручъ, леки танци и леки кон-
...ове.

...настиката на соколскитѣ юноши, со-
...ъзрастни соколи нагорѣ отъ 40 година,
...о принципъ да се приеме шведскиятъ
обаче съ четническа система, като се
...екцията на 4 части, всѣка една отъ
...пи.

...тъ:

...одни упражнения (игри съ тояжки и ...и.).

...жданик назадъ и напрѣдъ до швед-
...лба или до стѣната 5 мин. = 15 м.
IV моменти въ чети:

...пражнения въ увисване — 15 м
...равновѣсни упражнения и навождания
...хитѣ столчета или ринизолъ — 15 м.
...свободни прѣскачания надалечь, високо,
...прѣскачане на уреди — 15 м.

...акова разпрѣдѣление на секцията до-
...до това, че се взиматъ подъ внимание и
...ода наедно — шведскиятъ и сокол-
...зъ да се намалява полскиятъ (само че
...днитѣ упражнения има нѣкои огра-

Раздѣление на гимнастическия материалъ по шведско-нѣмски системи на физиологични групи.

I-ва група — упражнения за краката:

1) протягане, 2) крачки, напасяния, свивания крака подъ колѣното (л. и д.) и ритания, 3) клѣкания, приклѣкания, сѣдания, напади, противонапади, фехтовачень стоежъ. Всичкитѣ горни упражнения затрудняваме съ:

а) задържания отъ дадена позиция;
б) сѫщото съ упражнения на рѫцѣтѣ;
в) задържания заедно съ упр-ния на рѫцѣтѣ;
г) " " " " " корпуса;
д) " " " " " краката.

II-ра група — упражнения за гръбначнитѣ мишци.

1) навождания въ разни стоежи и клѣкания съ задържане; съ задържане и изправяне; съ задържане плюсъ упражнения на рѫцѣтѣ, съ задържане плюсъ упражнения на краката; 2) поставни: овисване съ простиране краката назадъ, допиране на краката о земята на шведска стълба.

III-та група — упражнения за рѫцѣтѣ:

1) свободни упражнения (съ и безъ игри, тояжки и др. т.) и задружни упражнения съ помощь единъ на други; 2) упражнения въ опоръ; 3) боксиране; 4) борби; 5) народни игри въ отношение на подигане и сваляне рѫцѣтѣ, 6) увисване; 7) подпоръ; 8) марширонка; 9) тегления; 10) обръщания; 11) прѣмушквания; 14) изкачвания; 15) катерения; 16) прѣплитания.

IV-та група — равновѣсни упражнения

1) равновѣсни стоежи на земята — по греди и плавателни упражнения.

V, VI, VII групи — упражнения на труптитѣ мускули:

1) прѣгъвания отъ клѣкнатъ стоежъ, отъ сѣдишкомъ и отъ лежишкомъ; 2) подпоръ лежишкомъ; 3) лежишкомъ упражнения на рѫцѣтѣ и краката; 4) стоежъ въ увисване на шведска стълба.

VIII-ма група — упражнения въ скачане:

Ходения (въ строй), безъ скокове, въ 5 т по шведски методъ, съ и безъ постелки; съ и безъ отскачателна дъска, комбинирани скокове, волтижирания на коня, козата, масата, паралелката и др. т., прѣскачания подъ вѫже (момино скачане), прѣзъ обручъ и други игри и забави.

Хигиена на движението.

1. Подпоръ на паралелката се изключва за ученици до 14 г. възрасть.

2. Всѣко движение, което по сѫщностьта си не изисква бързина. Винаги упражненията да се изпълняватъ бавно.

3. Да се избѣгватъ упражненията, които налягатъ гръдния кошъ; хватоветѣ въ увисване и въ подпоръ да сѫ широки: всички други хватове съ прибрани една до други рѫцѣ да се избѣгватъ.

4. За скачане да се не употрѣбяватъ мостове, нито пъкъ постелки.

5. При свущането отъ върлина и вѫжета да се употрѣбява свита позиция (шведско слущане), така че върлината да се не долира между краката, за да се избѣгне триенето.

6. При упражненията на краката трѣбва да се взима прѣдъ видъ въ всѣки урокъ: а) изправителнитѣ мускули, разкрачващитѣ и дихателнитѣ; б) свиващитѣ мускули на краката, като: клѣкане, полуклѣкане, напади, противонапади, фехтовалень стоежъ.

7. Клѣканията и изправянията отъ скокъ трѣбва да се изпълняватъ въ 4-ри такта.

8. При свободнитѣ движения на ръцетѣ, при положението напрѣдъ и нагорѣ и т. н. да се разтварятъ дланитѣ.

9. При свиването на ржцѣтѣ да се вдигатъ лактитѣ назадъ, така че да изпжкватъ гърдитѣ добрѣ напрѣдъ, а тъй сжщо когато ржцѣтѣ сж на бедрата.

10. При подпоръ лежишкомъ на уредитѣ и земята дланитѣ да се поставятъ съ прьститѣ едни срѣщу други.

11. Навождането напрѣдъ да става до късо положение нагорѣ (по шведски), но не и по-вече.

12. При всичкитѣ упражнения да се внимава за правилно държане на тѣлото, точното изпълнение на движението, правилното отдъхване, право движение на главата.

13. Начинътъ за прѣскачане въ 5 такта да се прѣподава задружно, прѣди да се пристжпи къмъ упражненията въ чети.

14. Да се избѣгватъ упражненията за сила, които изтощаватъ.

15. Да се избѣгва умората на духътъ; сжщо да се не комбиниратъ свободнитѣ упражнения и тия на уредитѣ.

16. Да се избѣгватъ строевитѣ упражнения въ салонитѣ, но да се допущатъ само за най-необходимитѣ случаи.

17. Всѣки урокъ да се степенува.

18. Особно внимание да се обръща върху упражненията, които иматъ изправителна цѣль на труна и на краката.

Гимнастически курсове въ Полско.

Ежегодно, или най малко на двѣ години единъ пжть, управителниятъ съвѣтъ на гимнастическата организация въ Полша урежда въ Львовъ и Краковъ двумѣсечни курсове за учители и главатари по гимнастика. Макаръ че не бѣхъ командированъ да слѣдвамъ подобенъ курсъ, а специално да проуча игрищата на д-ръ Йорданъ, понеже разполагахъ съ доста свободно врѣме, намѣрихъ за добрѣ да се запиша въ курса, който токо що бѣ отворенъ, като редовенъ ученикъ.

Главното ржководене на курса бѣ възложено на съюзния подглаватарь и краковски главатарь г-нъ С. Ручински и прѣподаватель по т… на гимнастиката.

Прѣподаденият материаль се обучава… практика отъ г. г. учителитѣ: Ст. Михал… И Куровски. По анатомия, хигиена, ка… първа помощь за нещастни случаи прѣпод… г-нъ д-ръ Е Менсовичъ; история на гим… ката и систематика — г-нъ Е. Кубалски, с… ската организация — д-ръ Ст. Равински.

Записанитѣ въ курса като редовни бѣ… ученици, 1 слушатель и 5 дѣвици; отъ тѣ… основни учители и 5 гимназиални.

Занятията ставаха ежедневно съ опрѣд… програма за всѣки день отъ 6—12 часа … обѣдъ и отъ 3—6 слѣдъ обѣдъ въ гим… ческия салонъ на краковски соколъ, а от… прѣвечерь — игри въ парка «д-ръ Йордан…

Материалътъ, който бѣ минатъ прѣзъ вр… курса въ общи чърти е:

I. Педагогика.

Цѣль и прѣдметъ на гимнастиката; не… задачи при възпитанието на човѣка и не… прѣимущества.

II. Методика.

Разпрѣдѣление на упражненията по … начинъ за съставяне свободни упражнени… гоѣжки, игри и др. т.; програма за развит… сове въ свързка съ възрастьта и другитѣ … вия на ученицитѣ; разпрѣдѣление на вр… на гимнастическия урокъ; методъ за пр… ване, като посочватъ *нѣмско-шведския*; пор… и дисциплина.

III. Учительтъ по гимнастиката.

Лични качества; помощници.

IV. Историческо развитие на гимнасти…

V. Анатомия.

1. Служба на пищеварението: дишане, … ване, всмукване храна, смилателна система, … носна система, костна система, мускулна си… нервна система и др.

VI. Соколска организация.

Курса трая отъ 6/18 юлий до 13/26 ав… Въ послѣднитѣ три дни се произведе изп… теория и практика отъ комисия въ състав… всички учители, подъ прѣдседателство… д-ръ Турски.

На 13/26 августъ се раздадоха свидѣтел… съ които се дава право на свършившит… курсъ да бждатъ учители по гимнастика.

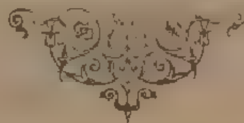

Изслѣдвания по флората на крайморскитѣ и терциерни пѣсъци въ Варненския окрѫгъ

отъ **Б. Давидовъ**,

учитель въ Варненската мѫжка гимназия.

рѣзъ последнитѣ петь години при изучването
флората на Варненския окрѫгъ обръщахъ
о внимание на пѣсъчния теренъ около
, защото тукъ забѣлѣзвахъ особности съ
значение за незачекваната още наша и за
а растителна география. Благодарение на
енията, които имахъ тая година, можахъ да
ия всички посѣщавани или невиждани още
ене мѣстности въ терциерния и крайморския
енъ басейнъ въ Варненско и да туря на-
на своитѣ студии върху топографията и
та на пѣсъцитѣ въ България.

I. Крайморскитѣ пѣсъци.

оиятъ изобщо високъ черноморски брѣгъ е
анъ по цѣлата си дължина съ тѣсенъ и
ъ поясъ, който граничи отъ една страна
рето, а отъ друга съ стръмнината на брѣга.
оясъ ще наричамъ подбрѣжна ивица. Той
о часть отъ цѣлото крайбрѣжие или край-
ата ивица. Известно е, че съ последнитѣ
ния опредѣлятъ споредъ случая единъ по-
или по-широкъ поясъ суша, който се
ра край морето и обхваща както ниския,
високъ брѣгъ. Въ топографно и ботанично
ение трѣбва да различаваме подбрѣжната
отъ крайбрѣжната. При тихо море под-
ата ивица се показва въ пълната си ши-
която достига 1—500 метра; а при сил-
бури най-тѣснитѣ ѝ части се покриватъ
о отъ вълнитѣ, нъкъ по-широкитѣ се об-
само отпрѣдъ. Подбрѣжната ивица се
ва отъ разрушението на стръмния брѣгъ
материалитѣ, що натрупватъ рѣкитѣ и въл-
по крайбрѣжието. Въ нея сѫ разположени
орскитѣ пѣсъци, прѣкѫснати съ пространства
акълъ и скали.
иморскитѣ пѣсъци се срѣщатъ въ под-
ата ивица на групи отъ разна голѣмина.
орно отношение трѣбва да различаваме
ѣ видове крайморски пѣсъци: тѣсни,
дюни, голѣми дюни, влажни и набити
нитѣ пѣсъци иматъ ширина отъ 5 до 50
и се простиратъ на голѣма дължина край

морето, освѣнъ това заематъ прѣднитѣ части на дюннитѣ пѣсъци. Отъ силнитѣ есенни и зимни вълни тѣснитѣ пѣсъци се заливатъ цѣли, а лѣтѣ тѣ стоятъ сухи. Тия пѣсъци се характеризиратъ съ растенията Cakile maritima, Salsola kali и Mulgedium tataricum, които растатъ само въ тѣхъ.

Малкитѣ дюнни пѣсъци се намиратъ около устията на малкитѣ рѣкички и долини. Тѣ достигатъ на дължъ и ширъ отъ 100 до 250 метра. Тѣхнитѣ вѫтрѣшни части почти никога не се заливатъ отъ морето. Малкитѣ дюнни пѣсъци се обитаватъ само отъ видоветѣ: Eryngium maritimum, Stachys maritima, Euphorbia Peplis и Elymus sabulosus.

Голѣмитѣ дюнни пѣсъци тукъ до морето иматъ флорния съставъ на тѣснитѣ пѣсъци, по-навѫтрѣ — на малкитѣ дюнни пѣсъци, а най-вѫтрѣшнитѣ имъ части, които се простиратъ на ширъ до 500 метра, а на дължина $^{1}/_{2}$—4 километра и които днесъ никога не се стигатъ отъ морскитѣ вълни, се характеризиратъ съ присѫтствието на всички останали видове отъ флората на крайморскитѣ пѣсъци, що достигатъ числото 50.

Влажнитѣ и набититѣ крайморски пѣсъци сѫ часть отъ голѣмитѣ дюнни пѣсъци: еднитѣ и другитѣ се намиратъ по краищата на последнитѣ и постепенно прѣминаватъ въ натопена мочурлива или суха почва. Влажнитѣ пѣсъчни пространства се напояватъ отъ силнитѣ морски вълни, отъ разливането на рѣкитѣ и блатата и отъ поройнитѣ дъждове; тия пѣсъци стоятъ ту като влажни равнинки, ту като хлътнали ями между дюннитѣ пѣсъци и ближнитѣ блата. Набититѣ пѣсъци прѣдставятъ четиритѣ на рѣкитѣ, които части нѣкога сѫ се заливали отъ рѣката или морето, а днесъ твърдѣ рѣдко или никога не се достигатъ отъ вълнитѣ и наводненията; тѣ стърчатъ било като могилки, било като малки полета всрѣдъ влажнитѣ пѣсъци. Влажнитѣ и набити крайморски пѣсъци съдържатъ по-малко или по-голѣмо количество соли, главно натриевъ хлоридъ, разтворътъ на който прѣзъ лѣтнитѣ мѣсеци, когато се развива растителностьта на пѣсъцитѣ, бива най-гѫстъ. При тия условия въ

влажнитѣ и набититѣ крайморски пѣсъци расте особна флора, която се отличава отъ растителностьта на другитѣ пѣсъци. Характерни за влажнитѣ пѣсъци сж видоветѣ: Sueda maritima, Salicornia herbacea, Aster Tripolium, Tournefortia Arguzia и пр., а за набититѣ пѣсъци. Pharnaceum Cerviana, Juncus acutus, Juncus maritimus и пр.

Разположението и характерътъ на крайморскитѣ пѣсъци, изобщо топографичното разнообразие на подбрѣжната ивица зависи отъ физичнитѣ условия на цѣлото крайбрѣжие. По отношение топографията на подбрѣжната ивица черноморския брѣгъ въ сѣверна България можемъ раздѣли на четири дѣла: пѣсъченъ, скалистъ, чакъленъ и смѣсенъ.

Пѣсъчниятъ дѣлъ начева отъ Остра-Могила (Сиври-Ию) на ромънската граница и стига до Шабленския фаръ. Тукъ брѣга се простира отъ сѣверъ къмъ югъ и юго-изтокъ въ видъ на слабо змиевидна крива. Той е черноземенъ и сравнително низъкъ (отъ 1 до 15 метра). Като изложенъ на силнитѣ сѣверо-източни вѣтрове и слѣдователно на морскитѣ вълни, брѣгътъ се рони лесно, а морето изхвърля прѣдъ него ситенъ пѣсъкъ, който образува пѣсъчна подбрѣжна ивица на ширина 5—10 метра. Тая часть отъ брѣга прѣдставя най-добри условия за образуване на по́-широки или дюнни морски пѣсъци. Тукъ надлъжъ по брѣга лежатъ четири блата [1]), които нѣкога широко сж се вливали въ морето, като сж прѣдставяли морски заливи, и затова брѣгътъ прѣдъ тѣхъ е съвсѣмъ низъкъ. Днесъ изворитѣ на тия блата сж обеднѣли, поради което устията имъ сж засипани съ пѣсъкъ отъ морето. Сега блатата сж съвсѣмъ уединени и между тѣхъ и морето оставатъ широки пѣсъчни пространства, изложени на вѣтроветѣ. Въ пѣсъчната подбрѣжна ивица лежатъ четири, раздѣлени единъ отъ другъ, голѣми дюнни пѣсъци. Най на сѣверъ до ромънската граница между Остра Могила и Карталийски носъ (Карталъ-Бурунъ) стоятъ пѣсъцитѣ подъ име *Дрѣнака* (гледай въ картата I). По на югъ прѣдъ Карталийското блато и Дуранкулашкото езеро се простиратъ най-голѣмитѣ дюнни пѣсъци (на дължина до 4 километра), които се наричатъ *Дуранкулашки пѣсъци* (II). Още по на югъ слѣдъ едно малко прѣкжсване на сѣверъ отъ с. Карапча лежатъ хълмисти пѣсъци на дължина до единъ километръ — *Аязмата*, (III), по името на едно изворче въ тѣхъ, що населението счита за лѣковито и свято. Най на югъ прѣдъ Сатълмъшкото езеро и Шабленската тузла се

бѣлѣятъ *Шабленскитѣ пѣсъци* (IV), които стига[тъ] на дължина до два километра; южната часть [на] тия пѣсъци е хълмиста и носи названието «Ку[мъ] Тепелеръ» (Пѣсъчни могили).

Скалистиятъ дѣлъ начева отъ Шабленски фа[ръ] и свършва до носа Калиакра. Брѣгътъ тука въ[рви] отъ С. къмъ ЮЮЗ. като гжсто-начупена ли[ния] и е направенъ отъ варовита скала, която се спу[ща] отвѣсно въ морето. Изложенъ на вѣтроветѣ [и] вълнитѣ, тоя дѣлъ отъ брѣга се кърти на огр[омни] кжсове, часть отъ които образува непроходи[ма] подбрѣжна ивица, а друга часть остава въ мор[ето] като подводни скали. Нѣкои отъ послѣднитѣ подаватъ надъ водата и служатъ за почивка [на] многобройнитѣ морски птици, що обитаватъ [тоя] пустъ брѣгъ. Единствено пѣсъчливо мѣсто [въ] скалистата подбрѣжна ивица се явява мѣстност[ьта] Кумъ-Суватъ, два километра на сѣверъ [отъ] с. Кълъчъ Кьой. Кумъ-Суватъ сж малки пѣс[ъци] безъ растителность, понеже тукъ лѣтѣ посто[янно] почиватъ говеда.

Чакълниятъ дѣлъ се простира между носа Ка[ли]акра и Балтата (мочурлива гора при устието [на] Батовската рѣка до с. Екрене). Тукъ брѣгътъ [...] отъ изтокъ къмъ западъ змиевидно. Той е ср[ав]нително най-високъ, но е защитенъ отъ бо[рнитѣ] вълнитѣ. Затова скалистата му и най-завар[дена] отъ морето часть (между Калиакра и с. Гяу[ръ-] Суюджукъ) прѣдставя варовита стѣна, що [се] спуща отвѣсно и гладко въ морето съ незна[чи]телна или никаква подбрѣжна ивица, а остана[лата] негова часть, съставена отъ трошливъ варо[витъ] мергелъ, се рони и хлътва отъ подпочвената во[да], та на много мѣста се спуща къмъ морето [...] совидно и хълмовидно. Вълнитѣ, които т[укъ] най често отиватъ отъ брѣга къмъ морето, из[вли]чатъ сравнително лекия пѣсъкъ къмъ вжтр[еш]ностьта на морето, а въ крайбрѣжието остава [те]кия чакълъ, който се изглажда отъ рѣкитѣ и [отъ] битѣ обратни вълни и разпростира надлъжъ [по] цѣлия брѣгъ. Тъй се образува мжчнопроходи[ма] чакълна подбрѣжна ивица отъ 1 до 5 метра [на] ширъ. Съ тая особность на брѣга се обясн[ява] защо тука нигдѣ не срѣщаме ни дюнни пѣс[ъци] ни пѣсъчна подбрѣжна ивица, макаръ из кр[ай]брѣжието да се спускатъ съ широки и ва[лчести] улеи нѣколко долини на сегашни и прѣжни во[ди].

Смѣсениятъ дѣлъ, що почва отъ Балтата и св[ър]шва съ Еминския носъ, е останалата и най-го[лѣма] часть отъ подбрѣжната ивица на сѣверна Бъ[л]гария. Тя е изложена на вѣтроветѣ и вълнит[ѣ и] прѣдставя голѣмо разнообразие, зависимо [отъ] цѣлия брѣгъ. Изобщо брѣгътъ е стръменъ и об[ра]зува подъ себе си ту пѣсъчна, ту чакълн[а,] скалиста подбрѣжна ивица. Благодарение на лѣсеностьта на крайбрѣжието, прѣзъ него [про]тичатъ множество по-голѣми и малки рѣ[ки.] Тия рѣки сж изровили низки и широки у[сти,] прѣзъ които се изнася въ морето голѣмо ко[ли]чество пръсть и пѣсъкъ. Часть отъ тоя пѣс[ъкъ] се разнася отъ вълнитѣ, що идатъ тукъ отъ к[ъмъ] морето, надлъжъ по крайбрѣжието, та тъй образува пѣсъчна подбрѣжна ивица, прѣкжс[вана]

[1]) Тия блата мѣстното население познава подъ имена малко по-инакви отъ онния въ картитѣ и географичнитѣ описания за България. Тъй малкото блато на сѣверъ отъ Шабленския фаръ тамъ наричатъ «Шабленска тузла», езерото между Шабла, с. Сатъмъшъ и морето — наричатъ «Сатъмъшко блато» (а не [illegible]); блатото между Карапча, Турски-Кулакъ и морето — «Турско-Кулакско блато» (а не [illegible]). И едно малко блатце на сѣверъ отъ Дуранкулашкото, подъ «Карталийски носъ», което лѣтѣ прѣсъхва, носи име «Карталийско блато».

изпаденитѣ носове съ чакълъ и скали. часть отъ изнесенитѣ материали се утаява устията на рѣкитѣ и дава начало на малки Тъй образуванитѣ делти запрѣчватъ а на рѣкитѣ и ги принуждаватъ да се ватъ въ мочури. Такъвъ е случая съ Батата рѣка въ Блатата, съ Девненската рѣка Варна и съ Камчията въ Лонгоса. Между итѣ и морето, обаче, както и до устията малкитѣ рѣкички, оставатъ широки ивици дюнни пѣсъци, които сѣвернитѣ вѣтрове и навърлятъ обикновено по дѣсния брѣгъ стията, а рѣкитѣ тукъ сж принудени да ать на сѣверъ и да ровятъ лѣвия си брѣгъ. дължината на тоя дѣлъ отъ брѣга се наъ множество дюнни пѣсъци отъ различни ини. Тръгвайки отъ сѣверъ къмъ югъ срѣслѣднитѣ голѣми дюнни пѣсъци: Екренски артата V) Узунъ-Кумъ (VI), Варненски (VII), ински (VIII), Фъндъклийски (IX) и Гьозии (X). А между тѣхъ имаме малки дюнни и: Кюпукъ-Кумъ (въ картата 1), Ахмъ-Бунарски (2), Св. Константински (3), Сърьсъ (4), Фигурата (5), Паша-Дерески (6) енски (7). Паша-Дерескитѣ пѣсъци, сжщо Кумъ-Суватъ при Кълъчъ-Кьой, сж безъ телность, защото тукъ изкарватъ много и за кжпане и почивка.

Отъ горното изложение се вижда, че крайскитѣ пѣсъци въ сѣверна България настилатъ голѣмата часть отъ дължината на подбрѣживица, като се прѣкжсватъ около носоветѣ, около Калиакра, съ тѣсни пространства чакълъ и скали. Пѣсъчнитѣ и смѣсенитѣ дѣлове отъ подбрѣжната ивица сж мѣстото, дѣто се срѣщатъ всички видове край-морски пѣсъци. Отъ голѣмъботаниченъ интересъ прѣдставятъ тѣ голѣми дюнни пѣсъци, тъй като въ и тѣхъ срѣщаме флорнитѣ елементи на остаитѣ пѣсъци.

Характеристика на флората въ зависимость отъ физичнитѣ условия на пѣсъцитѣ. — Върху край-морскитѣ пѣсъци владѣятъ особни климатични и почвени условия, които сж турили своеобразенъ печатъ на мѣстната флора. Растителностьта на крайморскитѣ пѣсъци както въ систематично, тъй и въ екологично отношение, е приспособена къмъ специалната срѣда, въ която се намира и затова въ нея срѣщаме характерни особности, които я отличаватъ отъ континенталната ни флора.

Важната особность въ климата на крайморието, респективно на пѣсъцитѣ, която се отразява върху характера на мѣстната флора, е бързото стопляне на въздуха и почвата прѣзъ пролѣтьта и късното имъ изстиване прѣзъ есеньта, обстоятелство, което зависи отъ голѣмата топлоемкость на съсѣдното море. При тия условия растителностьта на край-морскитѣ пѣсъци се развива прѣзъ пролѣтьта късно и трае дълго. Чисто пѣсъчни видове стигатъ до цвѣтъ една прѣзъ мѣсецъ Юни. До тогава тѣ се подготвятъ въ пѣсъка и дюнитѣ стоятъ пусти. Едни прѣзъ юни, юлий и прѣзъ августъ пѣсъцитѣ разхубавяватъ съ

своитѣ цвѣтчета, които траятъ до къмъ срѣдата или края на октомврий. Само двѣ растения, добрѣ завити въ космато облѣкло и приподоми тукъ отъ по-голитѣ крайбрѣжия, излизатъ малко порано: Medicago marina и Stachys maritima — цвѣтятъ прѣзъ май.

Инсолацията въ крайморскитѣ пѣсъци е твърдѣ силна. Лѣтѣ, когато пѣсъчната растителность се развива, тукъ владѣе голѣмъ пекъ: омара трѣпти надъ голитѣ пѣсъци и никждѣ нѣма сѣнка и прохлада за жадния животъ. Въ тая срѣда, непоносима понѣкога за човѣка, растатъ ксерофити, които сж приспособени твърдѣ различно, за да се прѣдпазватъ отъ врѣдното чрѣзмѣрно изпарение и освѣтяване. Почти всички пѣсъчни видове носятъ по-кжси и или по-дълги косминки (трихоми), които образуватъ върху растението нѣжна плъсть. Било отъ многобройнитѣ кжси косминки, било отъ ситния брашненъ прашецъ, що покрива голитѣ растения, всички пѣсъчни видове иматъ бѣлъ или пепелявo-зеленъ цвѣтъ. Не стига това, листята на пѣсъчнитѣ видове сж съ твърдѣ малка повърхность. Тѣ сж или гребени (Astragalus varnensis, Pharnaceum Cervianum), или тѣсни (Lepidotrichum Uechtritschianum, Silene pontica), или нарѣзани (Centaurea euxina, Verbascum glanduligerum). Ако нѣкои листята сж останали по-широки, то биватъ месести, сочни и покрити съ дебела епидерма (Cakile maritima, Spergularia marginata), и покрай това едни иматъ краищата си редуцирани въ бодли (Eryngium maritimum, Salsola kali), а други сж компасни т. е. плоскостьта на листята лежи постоянно въ мѣстния меридианъ (Mulgedium tataricum). — Тъй посрѣдствомъ трихомитѣ, бѣлия цвѣтъ, малката повърхность на листята, бодливостьта, месестостьта и компасностьта, — приспособения, които се срѣщатъ у едно и сжщо растение по нѣколко заедно, пѣсъчнитѣ видове избѣгватъ врѣдното влияние на силната инсолация.

Край морския брѣгъ и надъ подбрѣжнитѣ пѣсъци духатъ почти непрѣкжснати вѣтрове. Дори при по-слабитѣ въздушни движения ситниятъ и сухъ пѣсъкъ се дига и хвърчи въ въздуха, а при лѣтнитѣ и есенни бури надъ дюнитѣ се носятъ като фурии облаци отъ пѣсъкъ, зърната на които силно шибатъ всичко, що се изпрѣчи на пжтя имъ. Ако нѣкой за пръвъ пжть посѣти пѣсъцитѣ въ такова врѣме, ще му се стори, какво растенията врѣменно сж изчезнали за да укриятъ частитѣ си отъ вѣтъра и пѣсъка. Но вѣтърътъ минава и никое отъ тѣхъ не се поврежда. Всички растителни видове на дюннитѣ пѣсъци влачатъ стъблата и листята си по почвата или биватъ дѣли прилѣпени до нея (Euphorbia peplis, Sueda maritima). Съ това приспособление растенията печелятъ и отъ друга страна, като запазватъ долната половина на повърхностьта си отъ непосрѣдственото дѣйствие на силнитѣ слънчеви лжчи. Растителнитѣ видове на крайморскитѣ пѣсъци, приучавани отъ вѣтроветѣ прѣзъ течение на вѣкове въ всичкитѣ си поколѣния да прѣкривяватъ tялото си и да лѣгатъ на пѣсъка,

най-подирѣ по наслѣдство сѫ изработили свойството да растатъ легнало и да стоятъ тъй за винаги. Това твърдение мога да подкрѣпя съ факти отъ нашата пѣсъчна флора, които добиватъ общо и важно значение, защото хвърлятъ свѣтлина върху въпроса за произхода на нови варнетети и видове. Ето тия факти, що изнасямъ отъ дългогодишнитѣ си наблюдения за растителностьта на крайбрѣжието ни. Първо, нѣкои индивиди отъ легналитѣ видове срѣдъ дюннитѣ пѣсъци правятъ изключение въ видъ на атавизъмъ, като иматъ изправени стъбла. Такива екземпляри се срѣщатъ отъ видоветѣ: Centaurea arenaria, Stachys maritima и др. Второ, едни и сѫщи видове, кога растатъ въ крайморскитѣ пѣсъци биватъ легнали, а въ защитенитѣ отъ вѣтроветѣ континентални пѣсъци иматъ съвсѣмъ прави стъбла. Peucedanum arenarium и Lepidotrichum Uechtritschianum въ крайморскитѣ пѣсъци биватъ съвършенно полегати, а въ варненскитѣ лозя и по миоценскитѣ пѣсъци при с. Аджемлеръ растатъ право нагорѣ. Третьо, прототиповетѣ на нѣкои легнали пѣсъчни видове, що растатъ недалечъ отъ пѣсъцитѣ, държатъ стъблата си прави. Тъй Astragalus onobrychis Linaria genistaefolia, изобилни по варовититѣ варненски рътлини, иматъ изправени стъбла, а подбрѣжнитѣ имъ варнетети (Astragalus varnensis и Linaria euxina) влачатъ стъблата си. Четвърто, нѣкои видове, случайно попаднали въ крайморскитѣ пѣсъци, ставатъ легнали, когато въ обикновената си срѣда тѣ сѫ изправени. Напримѣръ: Anchusa officinalis, Linaria genistaefolia, Scabiosa ucranica и др.

Почвата на подбрѣжнитѣ пѣсъци съдържа найскромна храна, която може да поддържа живота само на дребни и малко взискателни растения. На такава бѣдна земя не могатъ да растатъ ни дървенисти, ни по-едри трѣвисти видове. Пѣсъчнитѣ растения стигатъ обикновено 10 50 см. на височина. Изъ тѣснитѣ крайморски пѣсъци растатъ сравнително по-високи видове (отъ ½ до 1 метъръ), защото тия пѣсъци като се заливатъ по-често отъ морето задържатъ всички органични вещества, що изнасятъ вълнитѣ, и сѫщо солитѣ отъ разлѣтата вода, та по тая причина биватъ по-добрѣ наторявани сравнително дюннитѣ пѣсъци. Всички по-високи пѣсъчни видове, за да се прѣдпазятъ отъ дѣйствието на вѣтроветѣ, които въ находищата на едритѣ растения не носятъ пѣсъчни зърна, иматъ твърдѣ жилави стъбла. И при най-силнитѣ бури тѣ се огъватъ безъ да се прѣчупятъ. Малката повърхность на листята у тия видове се указва полезна и въ това отношение, че позволява по-малко противене на вѣтроветѣ.

Подпочвената влага на крайморскитѣ пѣсъци, както въ всѣка пѣсъчна почва, е твърдѣ на дълбоко. Тутакси подиръ вълнитѣ и дъждоветѣ, що прѣзъ лѣтото рѣдко напояватъ тия пѣсъци, водата се просмуква въ по-вжтрѣшнитѣ слоеве, а горнитѣ ставатъ съвсѣмъ сухи. Затова растенията тукъ иматъ извънредно дълги корени, които сѫ покрити съ многобройни всмукателни космици. Често дължината на коренитѣ над[вишава] единъ и два пѫти тая на стъблата (Astraga[lus] virgatus, Silene pontica).

Понеже, както за стъблата, тъй и за корени[тѣ] на всѣки индивидъ отъ пѣсъчната флора трѣб[ва] голѣмо пространство отъ почвата, а отъ др[уга] страна пѣсъцитѣ сѫ бѣдни да изхранатъ пове[че] растения, то цѣлата растителна покривка на кр[ай]брѣжнитѣ сипеи е твърдѣ разрѣдена. Тя прѣ[д]ставя тънка и нѣжна мрѣжица съ голѣми ме[жди]нини, що красиво настила пуститѣ пѣсъци. Да[же] общественитѣ растения (Centaurea arenaria, M[e]dicago marina) образуватъ твърдѣ разрѣдени гру[пи]. Изобщо растителностьта на крайморскитѣ пѣсъ[ци] е тъй бѣдна и притаена, че на много мѣста до[ри] отблизо не всѣки може да забѣлѣжи нейно[то] сѫществуване. Тя не причинява и промѣна [въ] общия изгледъ на пѣсъцитѣ, които въ вс[ѣко] врѣме изглеждатъ като сиво-бѣла пустиня. Прѣ[зъ] лѣтнитѣ мѣсеци и то, кога наблюдательтъ е [на] самитѣ пѣсъци, може да види скромни цвѣтче[та], които кичатъ пустинята съ пъстри канчи[та]. Слабо изключение отъ тукъ що приведеното пр[а]вило прави въ твърдитѣ варненски пѣсъци еди[нъ] видъ отъ дзукитѣ (Juncus acutus), който ту[къ] покрива голѣмо пространство и образува зел[ено] общество. Но отблизо се вижда, че това об[щ]ество се състои отъ твърдѣ разрѣдени туф[и] дзуки. Всѣка туфица е сглобена отъ множест[во] прави, гладки, пъргави и на края заострени стъб[ла], които подъ върховетѣ си носятъ купчинки це[т]ове. Тоя дзукашъ прѣдставя оригинална и рѣд[ка] картина изъ флората на нашитѣ крайморски [пѣ]съци. Друго подобно изключение правятъ нѣк[ои] растения въ влажнитѣ пѣсъци. Salicornia herbac[ea] и Sueda maritima иматъ червеникави стъбла [и] листя и растатъ доста на гѫсто, та давятъ а[..] ръждивъ цвѣтъ на мѣстностьта, що заематъ.

Статистика на флората. Въ всички видо[ве] крайморски пѣсъци растатъ около 55 постоя[нни] растения, разпрѣдѣлени на 45 родове и 23 с[ѣ]мейства. По редъ първитѣ седемъ най-разп[ро]странени сѣмейства въ пѣсъцитѣ сѫ:

Compositae	съ	9	видове	отъ	6	родове.
Chenopodiaceae	»	4	»	»	4	»
Gramineae	»	4	»	»	3	»
Umbelliferae	»	4	»	»	3	»
Juncaceae	»	4	»	»	2	»
Cruciferae	»	3	»	»	3	»
Personatae	»	3	»	»	3	»
Papilionaceae	»	3	»	»	2	»

Останалитѣ сѣмейства иматъ въ крайморски[тѣ] пѣсъци по единъ-два прѣдставители.

Най-застѫпенъ по число на видове е ро[дъ] Juncus (съ 3 вида), а останалитѣ родове се я[вя]ватъ съ по единъ-два вида.

Статистиката показва, че флората на кра[й]морскитѣ пѣсъци въ систематично отношение [се] отличава съ голѣмо разнообразие.

Произходъ на флората и пѫтища на заселв[ането]. По отношение произхода на пѣсъчната фло[ра] и пѫтищата, по които е придошла тя ту[къ], всички растителни видове на крайморскитѣ п[ѣсъци]

можемъ раздѣли на мѣстни (ендемични), ни, степни, срѣдиземни, пѣсъчно-терциерни, ати и случайни.

емични видове въ флората на крайморскитѣ и сѫ Silene pontica Brandza, Astragalus var- Dav. (syn. A. Skorpili Vel.) и Daucus ponticus тъ тѣхъ Silene pontica се простира на сѣверъ бруджанскитѣ, и на югъ въ тракийскитѣ и, а другитѣ два вида се срѣщатъ само въ а България. Ендемичнитѣ видове иматъ твото си навѣрно въ нашитѣ крайморски и. Нѣма основание да се допуща, че тия е нѣкога сѫ били широко разпространени, ъ сѫ останали запазени само въ краймор- пѣсъци на България.

бщитѣ видове сѫ разпространени по всички рѣжия на Европа, Азия, Африка и дори ъ Америка и Австралия. Кога и отъ дѣ ли тия козмополити въ нашитѣ край- и пѣсъци, за сега не може да се каже положително. Всеобщи видове тукъ сѫ , що растатъ по тѣснитѣ крайбрѣжни пѣ- Cakile maritima Scop., Mulgedium tataricum Salsola kali L. Въ дюннитѣ пѣсъци такива е сѫ: Eryngium maritimum L., Kochia are- Rth и Euphorbia peplis L. Въ влажнитѣ пѣ- козмополитъ е Juncus maritimus Lam, а въ итѣ пѣсъци — Spergularia salina Presl., S. ata DC., Gnaphalium lutea-album L., Aster ium L., Salicornia herbacea L., Sueda mari- Dmrt. и Juncus Buffonius L.

диземни видове наричамъ тия, що се срѣщатъ само по брѣговетѣ на Южна Европа, Сѣ- Африка и Западна Азия. Такива сѫ у астенията: Glaucium lejocarpum Boiss., Me- marina L., Pharnaceum Cerviana L., Jurinea lis Bunge, Calystegia soldanella Br., Apocynum um L., Stachys maritima L., Polygonum lito- nk., Euphorbia Paralias L. и Juncus acutus L. по произхождение въ крайморскитѣ пѣ- на България допуща двѣ изяснения. Или а нашитѣ ширини сѫ имали сѫщитѣ кли- ни условия, каквито днесъ сѫ въ срѣди- тѣ страни и тогасъ тия видове сѫ били у вѣстни, а подирѣ сѫ отстѫпили на югъ. ъкъ тѣ сѫ придошли у насъ отъ югъ, като нашето крайбрѣжие се е опредѣлило граница на степния и срѣдиземно-морския ъ. Ограничавамъ се за сега да отбѣлѣжа че първото прѣдположение е много по- но, но допущамъ, че отдѣлни срѣдиземни по единъ или другъ начинъ сѫ могли да ятъ къмъ сѣверъ въ по-нови врѣмена.

нитѣ видове на нашитѣ крайморски пѣ- иматъ отечеството си въ Южна Русия и днеазиатскитѣ страни. Такива сѫ: Astra- irgatus Pall., Daucus bessarabicus DC., Cen- arenaria MB., Tournefortia Arguzia R. Sch., num acetosum MB. и Elymus sabulosus MB. идове сѫ придохождали отъ сѣверъ въ на- крайбрѣжни пѣсъци, навѣрно съ постепен- застиване климата на сѣверна България.

Пѣсъчно-терциерни видове наричамъ растенията, които вирѣятъ само по пѣсъцитѣ на Варненския терциеренъ басейнъ. Отъ тѣхъ въ нашитѣ черноморски пѣсъци се срѣщатъ Lepidotrichum Uechtritschianum Born., Centaurea euxina Vel., Iasione Heldreichii Boiss. β) var. microcephala Vel., Verbascum glanduligerum Vel. и Linaria euxina Vel. Тия видове сѫ прѣселени отъ терциернитѣ пѣсъци въ крайморскитѣ.

Вмъкнатитѣ видове се срѣщатъ тукъ-тамъ въ нѣкои крайморски пѣсъци, но обикновено растатъ вънъ отъ тѣхъ, въ вѫтрѣшностьта на континента при по други почвени и климатични условия. Тѣ сѫ сѫщо като чисто пѣсъчнитѣ видове, добрѣ приспособени за вирѣние въ крайбрѣжнитѣ пѣсъци и тукъ прѣкарватъ цѣлия циклъ на своя животъ. Такива сѫ: Alyssum tortuosum WK., Tribulus terrestris L., Portulaca oleracea L., Peucedanum arenarium WK., Scabiosa ucranica L., Cynanchum acutum L., Anchusa officinalis L. и Plantago arenaria WK. Вмъкнатитѣ видове сѫ нахлули въ крайморскитѣ пѣсъци отъ разни части на вѫтрѣшното крайбрѣжие.

Изброенитѣ до тукъ групи растения образуватъ постоянния съставъ на пѣсъчната флора. Всѣка година въ опрѣдѣлени пѣсъци срѣщаме едни и сѫщи видове отъ тия растения. Освѣнъ постояннитѣ растителни форми въ крайморскитѣ пѣсъци забѣлѣзваме и случайни. Тѣ не сѫ сѫществена часть отъ основната пѣсъчна флора, защото се явяватъ въ подбрѣжието ту въ едно, ту въ друго мѣсто прѣзъ една или друга година. Подобно на вмъкнатитѣ видове, тѣ произлизатъ отъ вѫтрѣшностьта на континента, но прииждатъ отъ тамъ въ пѣсъцитѣ всѣка година или прѣзъ години. Случайнитѣ видове не сѫ приспособени за физичнитѣ условия, що владѣятъ надъ крайморскитѣ пѣсъци, защото сѣмената имъ не могатъ да прѣзимуватъ тукъ, а почти всѣка година се прѣнасятъ отъ вѫтрѣшностьта. Крайбрѣжието всѣка година дава на морскитѣ пѣсъци новъ контингентъ отъ случайни видове: Lotus corniculatus L., Melilotus officinalis Desr., Medicago falcata L., Vicia villosa Rth., Centaurea diffusa Lam., Lappa major Gaert., Xanthium strumarium L., Solanum Dulcamara L., Echium italicum L., Ballota nigra L. и други.

Начини за разпространение на флората. — Разселването на видоветѣ отъ крайморската пѣсъчна флора става главно посрѣдствомъ вѣтроветѣ. Сѣмената на всички тия видове сѫ ситни, сухи и леки. Нерѣдко сѣмената биватъ снабдени съ хвърчило — pappus (Centaurea, Aster.) или съ ципесто крилце (Spergularia, Salsola). Извѣстно е, че всички тия приспособения сѫ нагодени за разнасяне сѣмената съ вѣтроветѣ. Възможно е разсѣването на сѣмената и посрѣдствомъ морскитѣ вълни. Сѣмкитѣ и орѣхчетата на тия растения иматъ доста дебели стѣнички, за да изтраятъ въ водата нѣколко мѣсеца безъ да изгубятъ жизнената си способность. Кога духатъ вѣтрове отъ сушата, тия сѣмена падатъ далечъ въ морето и подирѣ се изхвърлятъ отъ вълнитѣ

по разни части на крайбрѣжието. Най-подирѣ, понеже нѣкои отъ пѣсъчнитѣ видове (Daucus, Tribulus) иматъ по сѣмената си шипчета или бодли, които се залавятъ по козината на животнитѣ, то емиграцията на тия видове може да стане и посрѣдствомъ говедата, що пасатъ край пѣсъцитѣ и почиватъ на тѣхъ. Случайнитѣ видове пъкъ попадатъ въ крайморскитѣ пѣсъци отчасти съ поронитѣ и рѣкитѣ, що слизатъ отъ брѣга и често съ изхвърления смѣтъ отъ човѣшкитѣ жилища.

Дѣление флората на области. — Възъ основа на климатичнитѣ особности на подбрѣжната ивица и разпространението на пѣсъчнитѣ растения по нея, флората на крайморскитѣ пѣсъци въ сѣверна България трѣбва да се раздѣли на двѣ области. Носътъ Калиакра, който изглежда да бжде приетъ въ бждеще като граница между степния и срѣдиземния климатъ по западното крайбрѣжие на Черно Море, заедно съ скалистата и чакълна часть отъ подбрѣжната ивица, раздѣля флората на крайморскитѣ пѣсъци въ сѣв. България на *сѣверна* или область на Centaurea arenaria и *южна* или область на Centaurea euxina. Сѣверната область се простира у насъ отъ Остра-Могила до Калиакра и обхваща елементитѣ на пѣсъчната подбрѣжна ивица. Тя е подъ най-силното влияние на степнитѣ крайморски пѣсъци въ Романия и Русия, като прѣдставя въ климатично и флорно отношение тѣхно най-южно продължение. Centaurea arenaria характеризира тия пѣсъци, защото расте навсѣкждѣ по тѣхъ и изключително въ тѣхъ. Въ тая область завършватъ най-южнитѣ прѣдѣли на географическото си разпространение по западнитѣ брѣгове на Черно Море освѣнъ Cent. arenaria още видоветѣ Astragalus virgatus и Daucus Bessarabicus.

Южната область заема брѣга отъ носа Калиакра до носа Емине, като съдържа смѣсената подбрѣжна ивица. Тя е подъ влияние на климата и флората на срѣдиземнитѣ страни и на терциерния варненски басейнъ. Тая область се характеризира съ вида Centaurea euxina, който расте само въ нея. Въ южната область достигатъ най-сѣвернитѣ граници на своята area geographica всички видове, заселени тукъ отъ нашитѣ терциерни пѣсъци, а сжщо и слѣднитѣ видове отъ срѣдиземната флора: Glaucium leiocarpum, Pharnaceum Cerviana, Jurinea albicaulis, Calystegia Soldanella, Polygonum litorale, Euphorbia Paralias и Juncus acutus.

II. Терциернитѣ пѣсъци въ сѣверна България и тѣхната флора.

Терциернитѣ пѣсъци [1]) въ сѣверна България сж локализирани близо до Варна по хълмоветѣ и ритлинитѣ около долината на Девненскитѣ езера. Както въ геологично тъй и въ ботанико-
географично отношение трѣбва да различ
западнитѣ по-стари пѣсъци отъ източнит
млади.

Западнитѣ и по-голѣми части отъ те
нитѣ пѣсъци, характеризирани съ присжтстн
нумулити, принадлежатъ на варненския еоц
теренъ и границитѣ имъ изобщо съвпада
тия на еоцена. Границитѣ на еоценскитѣ п
и пѣсъчници сж тия: на сѣверъ отъ Д
скитѣ езера тѣ се ограничаватъ съ линията,
почва отъ кариерата при с. Аладънъ, мин
сѣверъ край с. Кара-Гюръ, завива се сѣве
точно отъ с. Гюнъ-Аласж къмъ западъ, пр
се надъ с. Скобей къмъ с. Кара-Хюсеин
връща обратно надъ с. Емирлеръ до Геб
освѣнъ това на юго-изтокъ отъ с. Козлуд
показва усамотено гнѣздо отъ еоценски
никъ и нумулитовъ варовникъ. На юг
Девненскитѣ езера еоцена прави клиновид
златка въ Авренската планина съ основа
Гебедже и съ връхъ, насоченъ къмъ с. Ал
усамотени повърхности отъ еоценъ тука с
ватъ едно на юго-изтокъ отъ с. Синдѣлъ
Султанлярското блато въ видъ на пѣсъ
малко нумулити и друго между с. Авр
с. Кара-Ачъ-Суфуларъ (въ мѣстностьта «Б
вода») като стълбове отъ еоценовъ пѣсъ
Срѣдъ еоценския районъ, като най-важ
флорно отношение, различаваме шесть гру
съци. 1. Гебедженски (гледай въ картат
които се простиратъ на хълмоветѣ окол
бедже. 2 Аладънски (b.), които лежатъ
надъ до Аладънската кариера. 3. Дикили-
(с.), що се намиратъ около каменнитѣ ст
съ сжщото име. 4. Бешъ-Тепе (d.) — на юг
с. Гюнъ-Аласж. 5. Гюнъ-Аласийски (е.) —
верозападъ отъ сжщото село и 6 Кумлук
които се простиратъ между селата Скобей,
тикъ и Емирлеръ. Еоценскитѣ пѣсъци сж
лѣзли отъ дългогодишната ерозия на нум
витѣ пѣсъчни скали, които се срѣщатъ по
горѣозначенъ теренъ. Отъ голѣмата разли
температурата прѣзъ деня и нощьта тия
се напукватъ отвѣсно и подирѣ посрѣдс
дефлация, изглаждане и размиване тѣ ост
като чудни стълбове или като закржглени
Най-правилни и забѣлѣжителни сж стълб
подъ име «Дикили-Ташъ», които лежатъ
групи край шосето Варна—Шуменъ, межд
лата Гебедже и Гюнъ-Аласж. Простран
между пѣсъчнитѣ стълбове и скали е заст
ситенъ, бѣлъ и сипкавъ пѣсъкъ, разбърка
нумулити. Той пѣсъкъ и днесъ служи ка
териалъ за изглаждане на пѣсъчнитѣ скал

Източнитѣ и по-малки части отъ терци
пѣсъци се отнасятъ къмъ миоцена. Тѣ с
криватъ въ чокракскитѣ и сарматски ка
нѣматъ нумулити. Тия пѣсъци се показв
четири усамотени гнѣзда около Варна и об
ватъ слѣднитѣ групи: 1-во Аджемлерски (
зи картата А.), които заематъ южнитѣ
нове на изсочинитѣ сѣверно отъ с. Аджем
2-ро Дере-кьойски (В), що лежатъ на изток

[1]) Наблюденията си върху геологията на терциернитѣ пѣсъци имахъ случай да провѣря и обогатя въ една екскурзия до Гебедже и Дикили-Ташъ, която направихъ тая година заедно съ професоръ Г. Златарски.

...кьой, 3-то Варненски (С) — въ лозята ...лането на VI-й полицейски участъкъ ...азатенски (D) — между с. Галата, р. Па... и мѣстностьта Гюнлюзъ-Чешме. Произ... характерътъ на миоценскитѣ пѣсъци е ...ъ отъ тоя на еоценскитѣ. Миоценскитѣ ...сѫ утаени отъ нѣкогашнитѣ горно-тер... води, въ които вече не сѫ живѣли ну...ѣ, затова пѣсъцитѣ сѫ безъ тѣхнитѣ ... Тия пѣсъци сѫ по-компактни, желе... зърната имъ сѫ по-едри, понеже не ...сяни и натривани отъ вѣтроветѣ.

... всички терциерни пѣсъци въ сравни...ни врѣмена сѫ били покрити съ гори ... свидѣтелствуватъ както прѣданията на ... население, тъй и остатъцитѣ отъ хра... и гори, които днесь растатъ между и ...циернитѣ пѣсъци. Изобилнитѣ води, що ... и прѣтичатъ въ терциерния басейнъ сѫ ... подтвърждение за това. Но най-силно до... на горното твърдение служи слѣдниятъ ... На изтокъ отъ с. Козлуджа, между дъбо...вета на стара и естествена гора, се криятъ ... стълбове отъ еоценски пѣсъчникъ, ...приличатъ на характернитѣ «Дикили-... Вѣрѣдъ днешната гора не е мислимо да ...добно разрушение и образуване на стъл...въ и никакъвъ пѣсъкъ нѣма по повърх...на горнѣстата мѣстность. Присѫтствието ...нени стълбове показва, че на тая по... нѣкога е ставала силна ерозия и вѣ... сѫ разнасяли тукъ облаци отъ пѣсъкъ. ...що е станало затѣсяване и наторяване ...ата. Часть отъ терциернитѣ пѣсъци, ...трѣбва да е стояла отъ дѣлги врѣмена ...злогола, безъ гори и храсталаци за да ...ятъ множеството ендемични растения, ...ваме тукъ, трѣбва да се допусне, какво ...пѣсъчни пространства сѫ сѫществували ...ълги епохи все тъй пусти. Прѣдполага...дъвица все още открити пѣсъчни трѣбва сѫ ... което се е запазила флората на тер... пѣсъци. Сега поради липсата на бел... експлоатиция терциерниятъ басейнъ се ...ново все по-силно за физичнитѣ агенти, ...произвеждатъ заголване и разрушение на ... пространства и ако човѣкъ не спрѣ ...ни срѣдства прогресивното дѣйствие на ...нитѣ природни сили, слѣдствие на ...рциерниятъ басейнъ ще прѣдставя голѣма ...ва пустиня. Гори днесъ еоценскитѣ ...около Гебедже, Дикили-Ташъ, Гюн... другитѣ иматъ типиченъ пустиненъ ...ъ. Сипкавиятъ пѣсъкъ често се носи като ...вѣсни и застила всичко наоколо. Не ...частитѣ рѣдини, но и храсталацитѣ се ... постепенно отъ подвижнитѣ пѣсъци ...тѣ на с. Гюнь-Алиса сѫ спасени само ...за си отъ засипване, като сѫ прѣградени ... рѣсънитѣ облаци съ горичка отъ ка...ции) Но за залѣсяване на плодороднитѣ ... земища, за жалость, още никой не ...на.

Физичнитѣ условия въ терциернитѣ пѣсъци малко се отличаватъ отъ тия въ крайморскитѣ пѣсъци. Затова и характерътъ на флората въ двѣтѣ категории пѣсъци е почти еднакъвъ. Въ терциернитѣ, както и въ крайбрѣжнитѣ пѣсъци срѣщаме дребни, вълнести или тѣснолистни легнали видове съ твърдѣ тънки корени. Но въ пѣсъчнитѣ синеи на терциера забѣлѣзваме повече видове съ прави стъбла; дори нѣкои отъ видоветѣ, които въ подбрѣжнитѣ пѣсъци сѫ легнали, тука иматъ изправени стъбла (Lepidotrichum Uechtritschianum, Peucedanum arenarium). Флората на третичнитѣ пѣсъци се развива сѫщо късно и трае дълго. Но тука има видове, що цъвтятъ още прѣзъ априлъ (Gagea reticulata, Myosotis idaea, Crepis tectorum, Veronica tenuifolia и др.). Растителната покривка на голитѣ терциерни пѣсъци е сѫщо тъй рѣдка: повечето отъ видоветѣ тука растатъ на туфички, раздалечени една отъ друга. При все това на много мѣста, макаръ гледано отблизо, флората на терциера прѣдава своя пъстъръ и красивъ колоритъ на пѣсъцитѣ. Окото не може да се налюбува на шарения чудно изтъканъ растителенъ ковьоръ, що застила прѣзъ лѣтнитѣ мѣсеци тия пусти пѣсъци.

По отношение систематиката, флората на третичнитѣ пѣсъци прѣдставя твърдѣ голѣмо разнообразие, тя е заселена съ приблизително 50 сѫществени за пѣсъцитѣ видове, които сѫ отъ 37 родове и 21 сѣмейства. Най-разпространени сѣмейства тукъ сѫ:

Liliaceae	съ	6	вида	отъ	4	рода.
Silenaceae	»	5	»	»	3	»
Compositae	»	4	»	»	4	»
Labiatae	»	4	»	»	3	»
Cruciferae	»	3	»	»	3	»
Personatae	»	3	»	»	3	»

Останалитѣ сѣмейства сѫ съ по единъ-два прѣдставители.

Най-застѫпени въ флората на терциернитѣ пѣсъци сѫ родоветѣ Allium и Potentilla (съ по 3 видове). Останалитѣ родове иматъ по единъ или два вида.

Въ фитогеографично отношение съставътъ на терциерната пѣсъчна флора се явява като най-разнородна смѣсица. Всички видове и вариетети на тия пѣсъци раздѣляме на слѣднитѣ групи:

1. Ендемични видове: Lepidotrichum Uechtritschianum Born., Potentilla moesiaca Dav., Potentilla stellulata Dav., Daucus ponticus Vel., Centaurea euxina Vel., Myosotis idaea Boiss. var. pontica Dav., Verbascum glanduligerum Vel., Linaria euxina Vel. и Triticum varnense Vel.

2. Ендемични за терциернитѣ пѣсъци заедно съ Добруджа: Dianthus nardiformis Janka, Alsine setacea MK. var. parviflora Vel.

3. Ендемични изобщо за България и Румъния: Satureja coerulea Janka.

4. Ендемични само за България: Dianthus moesiacus Vel. и Potentilla varnense Vel.

5. Ендемични за цѣлия Балкански полуостровъ: Silene Frivaldskyana Hampe, Stachys fragilis Vis.,

Bupleurum apiculatum Friv., Asperula flacida Ten. и Cerastium banaticum Roch.

6 Южноевропейски видове: Matthiola tristis R. Br., Allium trachypus Boiss. и Allium moschatum L.

7. Срѣднеевропейски видове: Astragalus depressus L., Ornithogalum tenuifolium Guss. и Setaria glauca P. B.

8. Степни видове: Papaver laevigatum MB., Peucedanum arenarium WK., Silene supina MB., Astragalus virgatus Pall., Asperula tyraica Bess., Sempervivum ruthenicum Koch., Polycnemum Heuffelii Lnk. (отъ маджарскитѣ степи), Allium guttatum Stev. и Hyacinthella leucophaea Stev.

9. Ориенталски видове: Jasione Heldreichii Boiss., Myosotis idaea Boiss. et Heldr. (типиченъ), Veronica tenuifolia MB., Stachys sideritoides C. Koch. и Paronychia imbricata Reich.

10. Чисто кримски видове (ендемични за терциернитѣ пѣсъци въ България и за Кримъ): Gagea reticulata Pall. и Thymus carnosulus Vel.

11. Видове, що растатъ по разни части на Европа и Азия: Ranunculus illyricus L., Alyssum tortuosum WK., Viscaria vulgaris Roechte., Anthemis ruthenica MB., Helichrisum arenarium DC., Crepis tectorum L., Salvia nutans L., Plantago arenaria L., Thesium divaricatum Ian. и Anthericum ramosum L.

Всички горѣизредени видове образуватъ постоянния съставъ на терциерната пѣсъчна флора. Покрай тѣхъ тука срѣщаме и други растения, свойствени на околнитѣ мѣстности. Всрѣдъ храсталацитѣ, що навлизатъ въ терциерния басейнъ, растатъ дървеиститѣ видове: Berberis vulgaris, Vitis vinifera, Crataegus melanocarpa, Celtis australis и Smilax excelsa. Между послѣднитѣ пъкъ попадатъ видоветѣ: Hypericum elegans Stev., Galium aureum Vis., Veronica orchidea Crtz., Orchis tridentata Scop. и много други.

Разпространението на видоветѣ както изъ терциернитѣ пѣсъци, тъй и отъ тукъ на вънъ става главно съ помощьта на вѣтроветѣ. Плодоветѣ и сѣмената на всички растения, що растатъ въ третичнитѣ пѣсъци сж приспособени за разнасяне посрѣдствомъ вѣтроветѣ. Но разсѣването на флората на терциерния басейнъ въ исторични врѣмена, навѣрно, е ставало и по културни пжтища. Варненскиятъ третиченъ теренъ прѣдставя кръстопжть на чести и продължителни човѣшки походи и прѣселения, що сж ставали по различни посоки. Много вѣроятно е, че било съ добитъка, било съ хранитѣ и разнитѣ потрѣби на ордитѣ е ставало случайно прѣнасяне на сѣмената. Това прѣдположение най-близко и най-достовѣрно обяснява голѣмото фитогеографно разнообразие въ растителностьта на терциернитѣ пѣсъци.

Флората на терциернитѣ пѣсъци споредъ геологичното различие на пѣсъцитѣ може да се раздѣли на западна и източна область. Западната растителна область покрива еоценскитѣ пѣсъци и се отличава съ видоветѣ: Matthiola tristis, Silene supina, Dianthus nardiformis, Astragalus virgatus, Potentilla stellulata и Veronica tenuifolia. А източ-
ната область пастила еоценскитѣ пѣсъ
опрѣдѣля съ растенията: Papaver laevigat
caria vulgaris, Astragalus depressus, Daucus
Peucedanum arenarium и Myosotis idaea.

III. Заключение.

Пѣсъцитѣ въ варненския терциеренъ
прѣдставятъ теренъ, който е билъ под
на ерозия отъ древни врѣмена. Въ срав
по-нови епохи почти навсѣкждѣ по тер
повърхность ерозията е била прѣкжсна
естествено затѣсяване. А въ най-новия
ченъ периодъ горитѣ пакъ отстжпватъ
рушението и ако човѣкъ не се намѣси въ
борба на горитѣ и пѣсъцитѣ въ полза на
цѣлиятъ терциеренъ басейнъ ще бжде прѣ
въ пѣсъчна пустиня.

Прѣзъ врѣме на първата ерозия само ф
а прѣзъ втората — и културно-историчн
сж прѣнесени въ третичнитѣ пѣсъци
отъ разни флори. Благодарение срѣдне
жение, що заема терциерниятъ басейн
степната, горската и срѣдиземната ра
области, и поради особнитѣ физични
що владѣятъ въ него, тукъ сж се развил
жество ендемични видове.

Ендемизъмътъ изобщо въ терциернитѣ
морски пѣсъци на варненския басейнъ е
голѣмъ. Приблизително 10% отъ всичк
тези видове на пѣсъчния теренъ сж ен
Общата повърхность на цѣлия терциеренъ
заедно съ крайморскитѣ пѣсъци на Бъл
надминава 12 квадратни мили. За такава
повърхность 12-тѣ ендемични видове, що
тука, се явяватъ като рѣдъкъ ендемизъ
способа на Гризебаха ендемизъмътъ на та
ще се изрази съ $^{12}/_{12}$ или $^{1}/_{1}$. Страни съ
богатъ ендемизъмъ се считатъ като об
развитие на нови видове (Entwickelungs
Цѣлиятъ ендемизъмъ въ флората на терц
и крайморски пѣсъци показва, че на тер
пѣсъченъ басейнъ трѣбва да гледаме
малъкъ центръ за възникване на нови п
растения. Тукъ се е развилъ и единъ но
тителенъ родъ (Lepidotrichum Vel. et Bo

Въпросътъ, какъ и отъ кои по-стари ви
произлѣзли ендемичнитѣ растения, за сег
откритъ; той ще се рѣши положително
дълги опити върху кръстосването на ср
видове. За сега съ голѣма вѣроятност
да се прѣдполага, че новитѣ видове к
морскитѣ и терциерни пѣсъци сж породен
приспособяване къмъ срѣдата. Тъй, по
вѣроятность, Linaria cavina е изтребвал
вало отклонено отъ Linaria genistifoli
pontica е космато измѣнение отъ Silene
Astragalus varnensis — легнало и дреб
отклонение отъ Astragalus Onobrychis а
сжществуватъ факти, които доказватъ
ложението, какво нѣкои нови видове с
да произлѣзатъ и посрѣдствомъ естестве
госване. Изъ разрушенитѣ сарматски ска

иватъ еоценскитѣ пѣсъци около Аладънъ и миоценскитѣ наслоги върху стръмнинитѣ на кия брѣгъ събирахъ три хибридни форми, но: Anthemis austriaca × A. ruthenica, Inula a × J. hirta и Achillae clypeolata × A. compacta. ѣдниятъ хибридъ е тъй постояненъ (4—5 го- го срѣщамъ подъ Аладънската кариера, за забѣлѣзване е, отсжтствуватъ чиститѣ ве A. clypeolata и A. compacta), че навѣрно рѣбва да се приеме като новъ видъ (Achillea ensis) произлѣзалъ чрѣзъ кръстосване. Тия ди ни налагатъ мисъльта, какво въ варкия пѣсъченъ басеинъ, що прѣдставя простство, дѣто се посрѣщатъ прѣдставители отъ и флори, ставатъ чести кръстосвания, плодъ които може да се явятъ нови видове.

демични видове срѣщаме най-много въ еокитѣ пѣсъци, дѣто главно е ставало тѣхното зуване. Часть отъ новитѣ видове изъ еоцена прѣминали въ миоценскитѣ и въ крайморѣ пѣсъци. Нашата крайморска пѣсъчна флора ъстава си доста се отличава отъ растительта на крайбрѣжнитѣ пѣсъци въ другитѣ ни, що лежатъ край Черно Море Тия особи въ флората на българскитѣ крайморски пи се длъжатъ не само на отличителнитѣ атични условия, но главно на терциернитѣ пѣсъци. Послѣднитѣ сж дали не малко флорни елементи на първитѣ. Растителностьта на крайморскитѣ пѣсъци въ България е подъ влияние на флората на третичнитѣ пѣсъци и затова вегетацията на крайбрѣжнитѣ и терциернитѣ пѣсъци трѣбва да се изучаза паралелно.

Забѣлѣжително е, че всички ендемични видове отъ варненския пѣсъченъ басеинъ достигатъ сѣвернитѣ граници на своето географично разпространение прѣдъ носа Калиакра. На югъ тѣ стигатъ до носа Емине и нѣкои (споредъ Георгиевъ и Веленовски) прѣминаватъ въ крайбрѣжнитѣ пѣсъци на южна България, а Lepidotrichum Uechtritschianum се простира до Цариградъ.*) Тоя фактъ усилва прѣдположението, че нашата флора зародена при по-мегкъ климатъ днесъ отстжпва на югъ, като оставя мѣсто на степната растителность и че въ сегашни врѣмена носа Калиакра е граница по западнитѣ крайбрѣжия на Черно Море между степната и срѣдиземна растителни области.

Варна, 15 ноември 1904 год.

---

*) Гледай G. V. Aznavour. Notes sur la flore des environs de Constantinople въ Bulletin de la société botanique de France, T XLIV отъ 1897 г. стр. 165.

III международенъ конгресъ на математицитѣ въ Хайделбергъ

отъ професоръ **А. В. Шоурекъ.**

I.

Въ началото на мѣсецъ августъ (н. ст.) 1904 г. отъ 1. до 6. трая въ гр. *Бернъ II международенъ конгресъ по рисуването.* Понеже споредъ издадената програма тоя конгресъ обѣщаваше интересъ и за учители по други прѣдмети близки до рисуванието, рѣшихъ, макаръ и извънъ командировката ми, да се отбия въ Бернъ, да взема участие въ споменатия конгресъ и отъ тамъ да тръгна за *Хайделбергъ,* дѣто бѣхъ изпратенъ отъ Министерството на Народната Просвѣта по прѣдложението на факултетния и академическия съвѣтъ на университета.

По пжтя се спрѣхъ въ Цюрихъ, гдѣто имахъ възможность да посѣтя швейцарската политехника, да видя тамъ геомет. сбирки и зали за прѣподаване на дескр. геометрия; освѣнъ това посѣтихъ и познатия ми по-прѣди педагогиченъ музей *«Песталоцианумъ»*, а сжщо и художествено-индустриалното училище, помѣстено въ новия музей, гдѣто искахъ да вида работитѣ на ученицитѣ по перспектива, отъ които можахъ да заключа за самото прѣподаване на тоя прѣдметъ. Благодарение любезностьта на замѣстника на директора на това училище, имахъ възможность да се запозная съ цѣлото училище, да влѣза въ пространнитѣ и хубави ателиета на разни професори и да видя разни сбирки и помагала. Отъ сжщия г-нъ узнахъ, че училището е трѣбвало само да си пробие пжть, защото недавно и въ Швейцария го считали за луксъ и едва сега захващатъ да познаватъ неговата полза.

Въ Бернъ пристигнахъ на 1. августъ. Конгресътъ се отвори на 2-й. Нѣма да говоря тукъ за наредбата му, защото за нея ще поговорятъ други по-компетентни отъ мене лица. Ще спомена тукъ само онния въпроси, които се отнасятъ до прѣподаванитѣ отъ мене прѣдмети и които ме интересуваха.

Имахъ възможность да се запозная по единъ нагледенъ начинъ съ сегашнитѣ стремежи по прѣподаване на рисуването въ всичкитѣ училища: основни, срѣдни и висши. Видѣхъ какъ учителитѣ отъ разни страни се грижатъ да обединятъ прѣподаването по рисуването, да изработятъ една и сжща програма за тая цѣль и да наложатъ рѣшението си върху респекти[в...] управления и власти. Чухъ какви мѣрки т[...] да се вематъ, за да се снабдятъ съ подхо[...] учители.

Отъ *«Rapport sur l'utilité générale du des[...] sur le caractère moral, éducatif, social, profess[...] technique et artistique de son enseignement par l[...] ciation des professeurs de dessin de la ville de* [...] както и отъ рефератитѣ на г-жа: *Luisa Chatro*[...] отъ Парижъ г-да: *U. Hilber**), L. Guéb*[...] *Al. Kunzfeld****)* особно *Pillet* [1]) можахъ да [...] какво високо значение се дава на рисув[...] какво мѣсто и значение даватъ учителит[...] рисуването на геометрич. чертане и перспе[...] какво трѣбва да се изисква отъ учени[...] разни училища по тия прѣдмети и какви з[...] по сжщитѣ прѣдмети трѣбва да притежав[...] учителитѣ. Всички тия реферати водѣха [...] едно заключение, че пжтьтъ, по който учен[...] се запознава, трѣбва да бжде нагледенъ, п[...] маганъ съ модели, но не и съ прѣдложки и с[...]

Тази мисъль бѣ прокарана и въ излож[...] която бѣ натъкмена по коридоритѣ и вест[...] на хубавия новъ университетъ, въ която [...] за жалость, не намѣрихъ онова, което ди[...] именно нѣкаква подходяща серия модели [...] трѣбни при нагледното прѣподаване на дес[...] геометрия и перспективата. Въ това отно[...] изложението, може да се каже, бѣ доста б[...]

Въ вестибула на университета г-нъ *Ziegler*[2] сняваше своя *«Perspecteur»*, състоящъ се отъ [...] ось, по която се движи единъ успоредникъ, д[...] налътъ на който е споменатата ось. Слѣдъ [...] поставимъ апарата върху плана на прѣдмет[...] искаме да изобразимъ, то съ една отъ стр[...] на паралелограма вървимъ по лицето на [...] мета, другото рамо пъкъ изписва пер[...] образъ, който лесно се довършва. Апар[...]

*) *Du rôle éducatif du dessin.*

**) *Über den erziehenden Wert des Zeichnens.*

***) *Méthode d'enseignement du dessin à l'école primai*[...]

****) *Ausbildung von Lehrern für den Zeichen unter*[...] *der verschiedenen Schulen.*

[1]) *L'enseignement du dessin à l'Ecole normale primai*[...]

[2]) *Le dessin géométrique et le travail manuel à l'E*[...]*maire.*

инструктивенъ, практиченъ, но сравни- ...жилъ — струва 290 л.

...тамъ—въ вестибула г-нъ *E. Clottu*, проф. ...ника въ *Biel*, излагаше своя «Demo- ...-Apparat, който служи за изяснение на ...ѣ главни принципи на перспективата. ...ощьта на тоя апаратъ ученикътъ вижда ...о, какъ се построява перспективенъ образъ ...ъ квадратъ, лежащъ въ основната рав- ...и паралеленъ съ нея, или най-постѣ на- ...къмъ тая равнина. Освѣнъ това тоя апа- ...показва какъ се построява перспективенъ ...на единъ кубъ и на една окржжность, ...въ квадрата.

Albert Beutel изясняваше своя «*Lehrgang ...chnischen Zeichnen*», който излѣзе на 48 ...при *A. Francke* въ Бернъ, и който ...е подпомаганъ отъ една колекция, ...а се отъ 5 дървени тѣла и 3 тенекени, ...и, върху които сж начъртани проек- ...а казанитѣ тѣла съ единъ моделъ за ...е сѣнки. Тия модели се слагатъ върху ...перпендикулярни дъски, които могатъ да ...ратъ въ една. Тая колекция не е скжпа, ...около 15 лева, но идеята не е нова. ...рѣме, като учитель въ Пловдивъ, си бѣхъ ...ъ подобна колекция.

...собенъ начинъ перспективата се изучава ...*la Schools Springfield Massachusetts*». Тамъ ...тѣ се запознаватъ съ особни точки и ...каквито има въ перспективата, така че ...аватъ готови чертежи, фотографии или ...ки картички, върху които търсятъ тия ...намѣрватъ потрѣбнитѣ точки. Получе- ...къ по тоя начинъ знания прилагатъ при ...случаи, взети главно отъ практическия ...

...практически може да се приложи дес- ...еометрия за ученицитѣ на възрасть 13 — ...ни показва *Пжклямското* индустриално ...е.

...*nationale professionnelle d'Armentières* прѣд- ...ѣлъ курсъ по проекционното чертане, ...инкъ по перспективата. Ученицитѣ ра- ...тамъ най-напрѣдъ въ тетрадкитѣ, а сетнѣ ...я.

...о хубави чертежи съ приложението на ...онно чертане изложи: «*École nationale ...métiers de Cluny*», гдѣто особно изпжква ...очи аксонометрията и кинематиката съ ...приложение.

...ждава да се спомене и за прѣкрасната ...ия чертежи на г-да *G. Coquelet* и *Becont*.

...остѣ трѣбва да спомена, че и литерату- ...о геом. чертание, дескрип. геометрия и ...тика бѣ много слабо прѣдставена. Освѣнъ ...*spective d'observation* отъ *E. Cocumo*.

...*urs complet du dessin linéaire* отъ *Louis* ...

...*raité théorique et pratique de la Stéréotomie* ...*Monduit* и

4. *Nouveau traité théorique de l'ébénisterie sur la direction de J. V. Verchère*, не намѣрихъ тамъ по-видно съчинение по моитѣ прѣдмети.

Въ края трѣбва да спомена още и за реферата на г-на *F. J. Pillet* върху «*Codification internationale des signes et symboles employés dans le dessin*. Тоя реферятъ е напечатанъ съ потрѣбнитѣ таблици въ «*Rapports généraux*» на конгреса. Той има особно значение и за нашитѣ техници и учители главно отъ гледището, какъ да се означаватъ разни прѣдмети и заслужва да се прочете. Нашитѣ учители ще намърятъ много добро упжтване и въ друга една брошура: «L'enseignement du Dessin en France dans les Etablissements universitaires» издадена отъ френската делегация на конгреса, гдѣто особно е изяснено, какъ трѣбва да бждатъ наредени салонитѣ по рисуване и чертание.

II.

Слѣдъ закриването на конгреса — на 6 августъ тръгнахъ прѣзъ Базель за *Хайделбергъ*, гдѣто и пристигнахъ на 7. с. м. часътъ 2 слѣдъ обѣдъ. По пжтя още се запознахъ съ проф. *Geiser* отъ *Цюрихъ* и *Loewy* отъ *Freiburg i. B.* На гарата още ми бѣ опрѣдѣлена квартира, врмчи ми се програма, единъ пжтеводитель по Хайделбергъ*) и една пѣсенопойка**)

На 8 августъ (н. ст.) вечерьта става:

а) Посрѣщането

на конгресиститѣ въ голѣмитѣ салони на градъ Хайделбергъ. Тамъ бѣха се събрали повече отъ 310 математици съ 2 математички и други 45 дами. Числото на всичкитѣ, споредъ «Tageblatt des III Internationalen Mathematiker-Kongresses» възлизаше на 367 души.

Професоръ *Czuber* отъ Виена въ статията си по конгреса, обнародвана въ издаваемия отъ него «*Zeitschrift für Realschulwesen*» намира, че числото на математицитѣ е само 266, другитѣ сж тѣхни роднини или гости и ги разпрѣдѣля така: на Германия — 111, на Русия — 28, Франция — 24, Австрия — 14, Италия — 13, Америка — 13, Ютландия — 11, Швейцария — 10, Англия — 9, Унгария — 9, Шведия — 8, Холандия — 5, Белгия — 2, Норвегия — 2, Ромъния — 2, Японмя — 2, България — 1, Гърция — 1 и Испания — 1. Но всички тия народности се забравяха искрено, безъ да се гледа на разнитѣ имъ политически възгледи.

Най-стариятъ Хайделбергски математикъ, познатиятъ и симпатиченъ старецъ, *M. Cantor*, поздрави събранието на нѣмски, френски, италиянски и английски съ «добрѣ дошли», и каза

*) [illegible] *Tage in Heidelberg*. [illegible] mit einem Plan der Stadt, des Schlosses und [illegible] Im Auftrage des Stadtrathes herausgegeben von [illegible] Heidelberg.

**) [illegible] des Dritten Internationalen Mathematiker-Kongresses in Heidelberg [illegible] Tage vom 8 bis 13 August 1904 [illegible] der Deutschen Mathematiker-Vereinigung.

III международенъ конгресъ на математицитѣ въ Хайделбергъ

отъ професоръ **А. В. Шоурекъ.**

I.

Въ началото на мѣсецъ августъ (н. ст.) 1904 г. отъ 1. до 6. трая въ гр. *Бернъ II международенъ конгресъ по рисуването.* Понеже споредъ издадената програма тоя конгресъ обѣщаваше интересъ и за учители по други прѣдмети близки до рисуванието, рѣшихъ, макаръ и извънъ командировката ми, да се отбия въ Бернъ, да взема участие въ споменатия конгресъ и отъ тамъ да тръгна за *Хайделбергъ,* дѣто бѣхъ изпратенъ отъ Министерството на Народната Просвѣта по прѣдложението на факултетния и академическия съвѣтъ на университета.

По пжтя се спрѣхъ въ Цюрихъ, гдѣто имахъ възможность да посѣтя швейцарската политехника, да видя тамъ геомет. сбирки и зали за прѣподаване на дескр. геометрия; освѣнъ това посѣтихъ и познатия ми по-прѣди педагогиченъ музей *«Песталоцианумъ»*, а сжщо и художествено-индустриалното училище, помѣстено въ новия музей, гдѣто искахъ да вида работитѣ на ученицитѣ по перспектива, отъ които можахъ да заключа за самото прѣподаване на тоя прѣдметъ. Благодарение любезностьта на замѣстника на директора на това училище, имахъ възможность да се запозная съ цѣлото училище, да влѣза въ пространнитѣ и хубави ателиета на разни професори и да видя разни сбирки и помагала. Отъ сжщия г-нъ узнахъ, че училището е трѣбвало само да си пробие пжть, защото недавно и въ Швейцария го считали за луксъ и едва сега захващатъ да познаватъ неговата полза.

Въ Бернъ пристигнахъ на 1. августъ. Конгресътъ се отвори на 2-й. Нѣма да говоря тукъ за наредбата му, защото за нея ще поговорятъ други по-компетентни отъ мене лица. Ще спомена тукъ само ония въпроси, които се отнасятъ до прѣподаванитѣ отъ мене прѣдмети и които ме интересуваха.

Имахъ възможность да се запозная по единъ нагледенъ начинъ съ сегашнитѣ стремежи по прѣподаване на рисуването въ всичкитѣ училища: основни, срѣдни и висши. Видѣхъ какъ учителитѣ отъ разни страни се грижатъ да обединятъ прѣподаването по рисуването, да изработятъ една и сжща програма за тая цѣль и да наложатъ рѣшението си върху респекти управления и власти. Чухъ какви мѣрки т да се вематъ, за да се снабдятъ съ подхс учители.

Отъ *«Rapport sur l'utilité générale du de sur le caractère moral, éducatif, social, profes technique et artistique de son enseignement par ciation des professeurs de dessin de la ville de* както и отъ рефератитѣ на г-жа: *Luisa Chatr* отъ Парижъ г-да: *U. Hilber*[**]), *L. Guéb Al. Kunzfeld*[****]) особно *Pillet*[1]) можахъ да какво високо значение се дава на рисув какво мѣсто и значение даватъ учители рисуването на геометрич. чертане и перспе какво трѣбва да се изисква отъ учени разни училища по тия прѣдмети и какви з по сжщитѣ прѣдмети трѣбва да притежав учителитѣ. Всички тия реферати водѣха едно заключение, че пжтьтъ, по който учен се запознава, трѣбва да бжде нагледенъ, п магатъ съ модели, но не и съ прѣдложки и

Тази мисъль бѣ прокарана и въ излож която бѣ натъкмена по коридоритѣ и вест на хубавия новъ университетъ, въ която за жалость, не намѣрихъ онова, което ди именно нѣкаква подходяща серия модели трѣбни при нагледното прѣподаване на дес геометрия и перспективата. Въ това отно изложението, може да се каже, бѣ доста б

Въ вестибула на университета г-нъ *Ziegler*[2] сняваше своя *«Perspecteur»*, състоящъ се отъ ось, по която се движи единъ успоредникъ, налътъ на който е споменатата ось. Слѣдъ поставимъ апарата върху плана на прѣдмет искаме да изобразимъ, то съ една отъ стр на паралелограма вървимъ по лицето на мета, другото рамо пъкъ изписва пе образъ, който лесно се довършва. Апар

*) *Du rôle éducatif du dessin.*

**) *Über den erziehenden Wert des Zeichnens.*

***) *Méthode d'enseigement du dessin à l'école primai*

****) *Ausbildung von Lehrern für den Zeichen unter der verschiedenen Schulen.*

[1]) *L'enseignement du dessin à l'Ecole normale primai*

[2]) *Le dessin géométrique et le travail manuel à l'Ec maire.*

много инструктивенъ, практиченъ, но сравнително скжпъ — струва 290 л.

Тоже тамъ—въ вестибула г-нъ *E. Clottu*, проф. по механика въ *Biel*, излагаше своя «Demonstrations-Apparat», който служи за изяснение на четиритѣ главни принципи на перспективата. Съ помощьта на тоя апаратъ ученикътъ вижда нагледно, какъ се построява перспективенъ образъ на единъ квадратъ, лежащъ въ основната равнина или паралеленъ съ нея, или най-послѣ наведенъ къмъ тая равнина. Освѣнъ това тоя апаратъ ни показва какъ се построява перспективенъ образъ на единъ кубъ и на една окржжность, вписана въ квадрата.

Г-нъ *Albert Benteli* изясняваше своя «*Lehrgang zum Technischen Zeichnen*», който излѣзе на 48 таблици при *A. Francke* въ Бернъ, и който «*Lehrgang*» е подпомаганъ отъ една колекция, състояща се отъ 5 дървени тѣла и 3 тенекени, и мукави, върху които сж начъртани проекциитѣ на казанитѣ тѣла съ единъ моделъ за изяснение сѣнки. Тия модели се слагатъ върху двѣ перпендикулярни дъски, които могатъ да се приведатъ въ една. Тая колекция не е скжпа, струва около 15 лева, но идеята не е нова. Прѣди врѣме, като учитель въ Пловдивъ, си бѣхъ съставилъ подобна колекция.

По особенъ начинъ перспективата се изучава въ «*Public Schools Springfiels Massachutsetts*». Тамъ ученицитѣ се запознаватъ съ особни точки и линии, каквито има въ перспективата, така че имъ се даватъ готови чертежи, фотографии или пощенски картички, върху които търсятъ тия линии и намѣрватъ потрѣбнитѣ точки. Получените пакъ по тоя начинъ знания прилагатъ при подобни случаи, взети главно отъ практическия животъ.

Какъ практически може да се приложи дескрип. геометрия за ученицитѣ на възрастъ 13—15 год., ни показва *Щокхолмското* индустриално училище.

Ecole nationale professionnelle d'Armentières прѣдставя цѣлъ курсъ по проекционното чертане, особно пъкъ по перспективата. Ученицитѣ работятъ тамъ най-напрѣдъ въ тетрадкитѣ, а сетнѣ на листя.

Много хубави чертежи съ приложението на проекционно чертане изложи: «*Ecole nationale d'arts et métiers de Cluny*», гдѣто особно изпъкваше прѣдъ очи аксонометрията и кинематиката съ рѣчното приложение.

Заслужаваше да се спомене и за прѣкрасната колекция чертежи на г-да *G. Coquelet* и *Becout*.

Най-послѣ трѣбва да спомена, че и литературата по геом. чертание, дескрип. геометрия и перспектива бѣ много слабо прѣдставена. Освѣнъ

1. *Perspective d'observation* отъ *E. Chevrier*.

2. *Cours complet du dessin linéaire* отъ *Louis Delastre*.

3. *Traité théorique et pratique de la Stéréotomie* отъ *Louis Monduit* и

4. *Nouveau traité théorique de l'ébenisterie sur la direction de J. V. Verchère*, не намѣрихъ тамъ по-видно съчинение по моитѣ прѣдмети.

Въ края трѣбва да спомена още и за реферата на г-на *F. J. Pillet* върху «*Codification internationale des signes et symboles employés dans le dessin*». Тоя рефератъ е напечатанъ съ потрѣбнитѣ таблици въ «*Rapports généraux*» на конгреса. Той има особно значение и за нашитѣ техници и учители главно отъ гледището, какъ да се означаватъ разни прѣдмети и заслужва да се прочете. Нашитѣ учители ще намѣрятъ много добро упжтване и въ други една брошура: «L'enseignement du Dessin en France dans les Etablissements universitaires» издадена отъ френската делегация на конгреса, гдѣто особно е изяснено, какъ трѣбва да бждатъ наредени салонитѣ по рисуване и чертание.

II.

Слѣдъ закриването на конгреса — на 6. августъ тръгнахъ прѣзъ Базелъ за *Хайделбергъ*, гдѣто пристигнахъ на 7. с. м. часътъ 2 слѣдъ обѣдъ. По пжтя още се запознахъ съ проф. *Geiser* отъ *Цюрихъ* и *Loewy* отъ *Freiburg i. B.* На гарата още ми бѣ опрѣдѣлена квартира, вржчи ми се програма, единъ пжтеводитель по Хайделбергъ*) и една пѣснопойка**)

На 8. августъ (н. ст.) вечерьта стана:

а) Посрѣщането

на конгресиститѣ въ голѣмитѣ салони на градъ Хайделбергъ. Тамъ бѣха се събрали повече отъ 310 математици съ 2 математички и други 45 дами. Числото на всичкитѣ, споредъ «Tageblatt des III Internationalen Mathematiker-Kongresses» възлизаше на 367 души.

Професоръ *Czuber* отъ Виена въ статията си за конгреса, обнародвана въ издаваемия отъ него «*Zeitschrift fur Realschulwesen*» намира, че числото на математицитѣ е само 266, другитѣ сж тѣхни роднини или гости и ги разпрѣдѣля така: на Германия — 111, на Русия — 28, Франция — 24, Австрия — 14, Италия — 13, Америка — 13, Финландия — 11, Швейцария — 10, Англия — 9, Унгария — 9, Швеция — 8, Холандия — 5, Белгия — 2, Норвегия — 2, Ромъния — 2, Япония — 2, България — 1, Гърция — 1 и Испания — 1. Но всички тия народности се забавляваха искрено, безъ да се гледа на разнитѣ имъ политически възгледи.

Най-стариятъ Хайделбергски математикъ, познатиятъ и симпатиченъ старецъ, *M. Cantor*, поздрави събранието на нѣмски, френски, италиянски и английски съ «добрѣ дошли», изказ

*) *Ein Tag in Heidelberg*. Führer mit einem Plan der Stadt, des Schlosses und 58 Illustrationen. Im Auftrage des Stadtrathes herausgegeben vom gemeinnützigen Verein Heidelberg.

**) *Liederbuch* den Teilnehmern am Dritten Internationalen Mathematiker-Kongress in Heidelberg als Andenken an die Tage vom 8 bis 13 August 1904. Überreicht von der Deutschen Mathematiker-Vereinigung.

радостьта си, загдѣто толкова видни лица и отъ далечни страни участвуватъ въ конгреса и спомена за прѣдидущитѣ конгреси — прѣзъ 1897 год. въ Цюрихъ, и прѣзъ 1900 год. въ Парижъ, гдѣто се взело рѣшение, щото идущиятъ III конгресъ да стане въ оная страна, която е родила *Leibnitz, Jacobi, Mayer, Möbius, Steiner* и др. Благодарение на «*Нѣмската математическа задруга*» Хайделбергъ се избра за седалище на III математически конгресъ. Г-нъ Кантеръ забѣлѣжи, че относително забѣлѣжителноститѣ, Хайделбергъ не може да достави на конгресиститѣ онова, що сѫ доставили Цюрихъ и Парижъ, но пакъ ще се погрижатъ, щото осъмтѣ дни да оставятъ всѣкиму приятенъ споменъ и шеговито добави, че конгресътъ се състои отъ двѣ части: отъ засѣданията, които траятъ 4–6 часа на день и за които конгресиститѣ трѣбва да се погрижатъ и сетнѣ отъ засѣданията, на които врѣмето не е ограничено: всѣки може да седи колко ще и за които комитетътъ ще се погрижи.

Слѣдъ тоя приятенъ поздравъ конгресиститѣ се забавляваха още късно прѣзъ нощьта.

b) Тържествено засѣдание.

Споредъ изказаното отъ М. Кантора желание конгресиститѣ се събраха на 9. августъ точно на $9^{1}/_{2}$ ч. въ голѣмия салонъ на бившия музей, сега тържествена зала на университета. Тъкмо на 10 ч. наслѣдникътъ на баденския великъ дукъ пристигна и слѣдъ малко проф. *Weber**) отъ Щрасбургъ поздрави съ «добрѣ дошли» събранието отъ страна на «Нѣмската математическа задруга», като спомена въ рѣчьта си заслугитѣ на починалитѣ прѣзъ послѣднитѣ четири години математици: *Karl Weierstras, Charles Hermite, George Salmon, Sophus Lie, Brioschi, Luigi Cremona, Erwin Bruno, Christoffel, Lazarus, Fuchs* и прѣдстави на кратко днешното положение на математическитѣ науки.

Подиръ тая рѣчь наслѣдникътъ съ ясенъ и приятенъ гласъ отъ името на високия си, но болнавъ баща, поздрави конгреса, изказа радостьта, че именно Баденско, а особно хубавиятъ и старъ градъ Хайделбергъ, иматъ честьта да видятъ събрани на едно толкова заслужили за науката лица, пожела на конгреса добъръ успѣхъ, поблагодари за честьта, че е избранъ за протекторъ на конгреса и най-сетнѣ помоли г-на Вебера да води вмѣсто него засѣданията.

Проф. Веберъ тутакси поблагодари на дука и каза, че се радва, загдѣто като баденецъ и хайделбергско чедо, може да води засѣданията на конгреса.

Слѣдъ него министерскиятъ директоръ *von Marschall* взе думата и отъ името на правителството, особно отъ Министерството на Народното Просвѣщение, поздрави конгреса, като описа заслугитѣ на математиката въ политическия животъ

*) *Heinrich Weber* aus Strassburg. Rede zur Eröffnung des *III internationalen Mathematiker* Kongresses.

Ректорьтъ на Хайделбергския универс[...] «*Ruperto-Carola*», *d-r Braunemann*, се зарадв[...] можа да поздрави конгреса въ новата зал[...] която за първъ пѫть стана такова събрание, [...] е добъръ знакъ за бѫдещето на тоя почи[...] и заяви, че университетътъ взима особно у[...] въ всички прѣдначинания на конгреса и по[...] пълна сполука на конгреса не само отъ [...] на *Руперто-Карола*, но и отъ името на тв[...] сестри — висшитѣ училища въ *Freiburg* и *Ka*[...]

Разбира се, че и кметътъ на Хайдел[...] *Wilckens*, не закъснѣ да поздрави конгрес[...] името на града, като забѣлѣжи, че въ та[...] малъкъ градъ, като Хайделбергъ, много до [...] се работи, отколкото въ нѣкой голѣмъ [...] цитира при това и мнѣнието на *Herman*[...] *Helmholtz* за Хайделбергъ.

Слѣдъ като тълководительтъ на конгреса [...] *d-r Krazer* отъ *Karlsruhe* прочете многобр[...] телеграми, проф. *Weber* помоли проф. *L. K*[...]*nigsberger* да прочете рѣчьта си за живота и [...]ностьта на прочутия *Jacobi*, на който се на[...] тъкмо стогодишнината отъ рождението му[...] рѣчь трая почти 1 ч. и по-хубаво се чете[...] колкото слуша, защото *Königsberger*, поради [...] ростьта говори съ особенъ патосъ — много [...] тъй че не можеше да се чува. Обаче не[...]пасъ — конгресиститѣ можеха да слѣдя[...] вата рѣчь, защото получи при входа въ с[...] отъ прѣдставителя на фирмата *B. G. Teubne*[...] Липиска по единъ екземпляръ на «*Carl G*[...] *Jacob Jacobi* Rede zu der von dem Internati[...] Mathematiker-Kongress in Heidelberg veranstal[...] Feier der hunderten Wiederkehr seines Geburts[...] gehalten am 9. August 1904 von Leo Koenigsbe[...]

Голѣмо впечатление слѣдъ това прои[...] кратката рѣчь на проф. *Adam Schwarz* отъ *B*[...] който прѣдаде на *Leo Königsberger*'а отъ [...] на берлинската академия на наукитѣ и на [...]линския университетъ и Кенигсбергската «*A*[...]*tina*» — мѣста, гдѣто Jacobi е дѣйствувал[...] фотографическия образъ на гроба на *J*[...] лазелъ и изведанъ отъ берлинската академ[...] наукитѣ, като помоли биографа на Якоб[...] стария Königsberger, да приеме тоя образъ [...] му запази скромно мѣсто въ кѫщата си.

Съ това се свърши тържественото засѣ[...] Сѫщия день слѣдъ обѣдъ се образуваха секц[...] Понеже по желанието на почитаемото М[...]стерство на Народната Просвѣта бѣхъ длъ[...] да чета рефератъ въ конгреса, и понеже то[...] отъ педагогически характеръ, бѣхъ прину[...] донѣйде да посѣщавамъ педагогическата се[...] Освѣнъ на нея обаче присѫтствувахъ и на [...]гитѣ секции при разни интересни реферати [...]тени тамъ отъ нѣкои видни математици.

Както е познато, конгресътъ се състоеше [...] шесть секции.

Първата секция по «*Аритметика* и *А*[...] отвори проф. *Lüroth* отъ Freiburg, II-та се[...] по «*Анализа*» ръководѣше отъ началото [...] *d-r Weber*; III секция по «*Геометрия*» по[...] проф. *v. Brill* отъ Tübingen. За всѣко засѣ[...]

избираха прѣдседатели. За такъвъ се избра въ III секция проф. *Zeuthen* отъ Копенхагенъ. [illegible] събрание рѣши, рефератитѣ да не траятъ повече отъ 20 минути и нѣкои да има право да говори два пъти, засѣданията да ставатъ отъ [illegible] и отъ 11½ до 1½ часа, които прѣдложения [illegible] и другитѣ секции. Въ сѫщото засѣдание проф. *Brill* говори върху «*Eliminация и теория презъ послѣднитѣ 50 години*». По тоя реферат станаха прѣния, въ които взеха участие [illegible] *Zeuthen, Fr. Meyer* и *König*. — IV секция — *приложената математика* — бѣ организирана отъ проф. *F. Klein*. Той вѫвежда математиката, слѣдъ като поздрави събранието, говори кратко, но ясно за проблемитѣ на приложената математика, особено отъ педагогичната страна. Той се основаваше върху лекциите [illegible] държава тази година прѣзъ великденската ваканция на учителитѣ въ Гьотингенъ. Той е на мнение, че математиката трѣбва да се развива въ широки размѣри, като се захваще отъ основенитѣ училища и като се отстрани всичко непотрѣбно, абстрактно; той мисли да се въведатъ въ горнитѣ класове даже основитѣ на диференциално и интегрално смѣтане и т. н. Не ми [illegible] тукъ мѣсто да поговоря по-обширно върху [illegible].

[illegible] като се прие реда, по който да се [illegible] рефератитѣ въ срѣда и петъкъ на 10. [illegible] сѫщиятъ г-нъ *Клайнъ*, затвори за[illegible].

V-та секция — по *история на математиката* — [illegible] отъ *M. Cantor*, сѫщиятъ посочи значението на историята на математическитѣ [illegible] и прѣдложи реда, по който да [illegible] рефератитѣ. Най-го [illegible] живо, обаче, [illegible] тоя день въ *педагогическата секция*. [illegible] г-нъ *Schubert* отъ *Hamburg* и [illegible] г-нъ [illegible] отъ *Karlsruhe* [illegible] участие [illegible] на секцията и [illegible] това под[illegible] конгресиститѣ своята монографія: «*Ueber Berechnung der Logarithmen*». Проф. *F. Klein* [illegible]: «*Ueber eine [illegible] Umgestaltung des [illegible] Unterrichts an den höheren Schulen*», *Bri[illegible]* [illegible] своя: «*Prim[illegible] Standard[illegible] Geo[illegible] Primar*», и г-нъ *Greenhill*: «*Fren[illegible] in Prac[illegible] Mathematics*». [illegible] това, сѫщиятъ англ[illegible] математикъ, г-нъ *Greenhill*, говори върху [illegible] обучение [illegible] механиката и [illegible] реферата си [illegible]: «*Teaching of Mechanics [illegible]*». [illegible] него г-нъ *Gutzmer* отъ *Jena* въ реферата си: «*Ueber [illegible] Aus[illegible] erschienen Bestrebungen [illegible] mathematischen Unterrichts der deutschen Univer[illegible]*» [illegible] Гер[illegible] [illegible] сериозно [illegible], което [illegible] Въ [illegible] математици като *R[illegible], K[illegible], H[illegible], [illegible] Kra[illegible], Rev[illegible], H. Weber*, [illegible] *Stäckel*, [illegible] мнения [illegible] статията му «*Angewandte Mathematik und Physik an den deutschen Universitäten*» (вижъ Jahresbericht der deutschen Mathematiker-Vereinigung XIII стр. 313—341). Проф. *A. Gutzmer* се съгласява съ него въ първата теза, въ която се формулирава да се отдѣлятъ математико-физическитѣ прѣдмети отъ биологическитѣ.

Г-нъ *A. Gutzmer* е съ г-нъ *Stäckel*'а на сѫщото мнение, щото отъ кандидатитѣ-учители при държавния изпитъ да се изисква основно знание на елементарната математика, но не се съгласява съ него по въпроса за улеснение на кандидатитѣ по отношение къмъ висшата математика, защото го е страхъ да не се отрази това въ ущърбъ на солидното имъ знание и да не падне то подъ нормата на тия искания.

Г-нъ *Gutzmer* не е съгласенъ особено въ третия въпросъ съ г-нъ *Stäckel*'а. Послѣдниятъ повдига въпросъ, щото при държавния изпитъ на учителитѣ по математика да се прѣдвиди и изпитъ само по дескриптивната геометрия заедно съ графичната статика, а другиятъ по висшата геодезия съ основитѣ на висшата геодезия и съ науката за изравняване грѣшки. Г-нъ *Gutzmer* прѣдлага да се въведе дескриптивната геометрия като задължителенъ прѣдметъ за всѣки студентъ по математиката. Съ това наистина се увеличава числото на задължителнитѣ часове, но това е второстепенно спрѣмо ползитѣ, които произтичатъ отъ подобно нововъведение. Той намира, че нѣма да се отрази това зле, особено ако по начина на другитѣ страни се въведе и въ Германия четири годишно университетско учение вмѣсто сегашното «триенниумъ». Не иска да доказва че кандидатитѣ-учители по математика иматъ нужда отъ дескрип. геометрия, а посочва само на стереометрията, която не може да се изучи безъ ясна прѣдстава за пространственитѣ форми безъ знание на дескрип. геометрия г-нъ *Gutzmer* не може да си прѣдстави удобно единъ кандидатъ-учитель. По тия съображения г-нъ *Gutzmer* настоя, дескриптивната геометрия да съставлява самостоятеленъ изпитенъ прѣдметъ и да не принадлежи къмъ приложената математика. Колкото за графичната статика, той намира, че тя не може да съставлява сама прѣдметъ на изпитъ, защото по обемъ е малка и трѣбва да се съедини съ други прѣдмети, напр. техническата механика и затова прѣдлага да се въведатъ въ университетитѣ лекции изъ цѣлата область, особено по теорията на еластичността и якостьта, термодинамиката и електротехниката. Освѣнъ туй изказа желание да се въведе приложната математика и техническата физика при [illegible] по сѫщий начинъ и при сѫщитѣ условия, каквито има въ Göttingen и Jena.

[illegible] се изказа противъ прѣдложението на г-нъ *A. Pringsheim*, направено въ статията му «Ueber Wert und angeblichen Unwert der Mathematik», относително въвеждането на практическата елементарна педагогика въ кржга на университетското учение. Той допуска да се въведатъ лекции по методиката и историята на елемен. математика, но не практически обучения, тѣй

като университетътъ нѣма задача нито да снабдява сѫдилищата съ опитни правници, нито съ практични медици, а по-малко може да изкара съвсѣмъ подготвени учители Тѣ добиватъ тая учителска опитность въ пробната година и свързанитѣ съ нея семинарни упражнения (Seminar-und Probejahre)

Слѣдъ тоя рефератъ г-нъ *Loria* отъ *Genua* говори върху: «*l'enseignement des mathématiques en Italie*», като разгледа главно 1) полезно ли е да се напусне въ срѣднитѣ училища общоприетия пѫть на Евклида и 2) чрѣзъ какви начини да се подигне ползата отъ математиката въ срѣднитѣ училища Той е привърженикъ на срѣдни училища безъ латинския езикъ и прѣдстави нѣкои допълнения въ тия училища, както и планъ и програма по математиката въ тѣхъ.

Съ това се свърши дневниятъ редъ.

Вечерьта се даде великолепенъ банкетъ, на който присѫтствува и самиятъ наслѣдникъ.

2) Секции.

Въ срѣда на 10. августъ 1904 г. захвана истинско оживление въ секциитѣ. Въ секцията по «*Алгебра и Аритметика*» четоха рефератитѣ си г-да:

1) *Gordan* отъ *Erlangen* върху «уравненията отъ 6-та степень».

2) *König* отъ *Buda-Pest* подаде «Beweis, dass das Continuum keiner wohlgeordneten Menge äquivalent sein kann».

3) *Cappelli* отъ *Neapel* върху приноса къмъ низшата наука за числата, особено къмъ прѣдложението на *Fermat'a*.

4) *Hočevar* отъ *Graz* върху опрѣдѣляване детерминантитѣ на една алгебрическа форма.

5) *Guldberg* отъ *Christiania* върху линейнитѣ диференциални уравнения.

Въ секцията по «*анализъ*», реферира:

1) *Schlesinger* отъ *Berlin* върху проблема на *Riemann'a* относително теорията на линейнитѣ диференциални уравнения и свързанитѣ съ това нови работи.

2) *Borel* отъ *Paris* — върху «Sur l'approximation des fonctions continues par des polynomes».

3) *Hilbert* отъ *Göttingen* — върху интегралнитѣ уравнения.

4) *Voronoï* отъ Варшава — върху «*Developpement des sommes doubles* $\Sigma f(pm^2+2qmn+rn^2)$ où $pm^2+2qmn+rn^2$ est une forme quadratique positive à coefficients entiers, à l'aide des fonctions cylindriques», и най-послѣ

5) *Fricke* отъ *Braunschweig* — върху сѫществуването на полиморфни функции и върху повърхнинитѣ на Riemann'a.

Разискванията на III секция по «*Геометрия*» водише г-нъ *Segre* отъ Туринъ и четоха своитѣ реферати: г-нъ *Macmahon* отъ Лондонъ върху прѣставянето на кривитѣ равнинни; *Guichard* отъ *Clermont-Ferrand* — върху системитѣ на ортогоналнитѣ тройки (les systemes triples orthogonaux); *Study* отъ *Greifswald* — върху вълнуващи разстояния въ комплексната область. По тоя рефератъ станаха прѣния, въ които взеха участие

г-да *Autonne* отъ Лионъ и *Segre* отъ Туринъ. Слѣдъ почивката подъ прѣдседателството на г-нъ *Morley* отъ *Baltimore* 1) г-нъ *Mayer* отъ *Königsberg* говори за основитѣ на една теория [...] четириестѣна; 2) проф. *Rohn* отъ Dresden — върху алгебрическитѣ пространствени криви и 3) *S.* [...] *jos* отъ Darmstadt — върху изогоналнитѣ, еквивалентни криви и комплексни числа. По[...] който г-да *Muller* отъ Виена, *Engel* отъ Darmsta[...] г. *Schenthal* отъ Munster отъ *Mayer* отъ Königsbe[...] изказаха своитѣ възгледи.

Четвъртата секция по *приложната математика* подкачи своята дѣйность подъ прѣдседателството на г-нъ *von Weck*. Държаха се слѣднит[...] реферати:

1) върху теорията на витлата отъ *Robert Ba*[...]

2) върху проблема на тритѣ тѣла (*Dzi*[...] отъ Варшава);

3) върху сѫщата проблема говори и *Le*[...] *Civita* отъ Padua;

4) върху единъ случай на движението на те[...]китѣ течности при свободната имъ повърхнос[...] (*Weingarten* отъ *Freiburg*). Слѣдъ почивката:

1) професоръ *Volterra* отъ Римъ говори вър[...] теорията на вълнитѣ;

2) *Hadamard* отъ Парижъ — върху диференциалнитѣ уравнения въ физиката;

3) *Sommerfeld* отъ *Aix-la-Chapelle* — върху [...]ханиката на електронитѣ, и

4) *Genese* отъ Aberystwith — върху проблема [...] атракцията.

Г-нъ *Paul Tannery* (отъ *Paris*) поговори [...] V-та секция «*на историята на математиката*» върху «кореспонденцията на *Florimond, Debeau*[...] и *Desargues*; проф. *Dickstein* (отъ Варшава) — върху *Вронски* като математикъ; *Simon* (о[...] Strassburg) — върху математиката на египтянит[...] *Zeuthen* (отъ Kopenhagen) върху употрѣбата и злоупотрѣбата съ историческитѣ наименования въ математиката. Слѣдъ това *Schlesinger* (о[...] Klausenburg) даде отчетъ по издаването на математически съчинения на *L. Fuchs* и прѣдста[...] I томъ на тия събрани съчинения.

Слѣдъ това г-нъ *Eneström* (отъ Stockhol[...] изясни, кое мѣсто трѣбва да се даде на историята въ една математическа енциклопедия. *Von Bra*[...]*munl* (отъ München) говори върху историята [...] диференциалнитѣ уравнения и *Suter* (отъ Zur[...] — върху I приносъ къмъ историята на ма[...]матиката на древнитѣ индийци и араби.

Прѣнията въ педагогическата секция управляваше този день г-нъ *Greenhill* отъ Лондонъ. Т[...] раздаде на конгресиститѣ:

1. *Veronese*. La Laguna di Venezia.

2. *C. A. Laisant* и *H. Fehr*. L'Enseignement Mathématique VI-e Année — № 4

Редакторътъ на това описание, проф. *H. Fe*[...] отъ Женева прѣдложи на секцията единъ [...]просникъ за «l'Enquête sur la méthode de trav[...] des mathématiciens», като поясни значението на самата анкета. Тоя въпросникъ се състои [...] двѣ части, първата съдържа «d'ordre psych[...]

другата се отнася до живота на мате-

...ето г-нъ *Stäckel* доказва въ своя ... Die Notwendigkeit regelmässiger Vorlesungen über Elementar-Mathematik an den Universitäten« необходимостьта да се въведе прѣподава... елементарната математика въ университе... и формулира своитѣ възгледи така:

...тическо-педагогическото образование ...дати-учители не се дава въ универ...

...зателно е обаче да се допълни про... която съществува между университет... науки и гимназиалното (Schulunterricht)

... ваканционитѣ и информационнитѣ кур... което трѣбва да се отварятъ при съдѣй... на университета, трѣбва:

... се обръща по-голѣмо внимание къмъ ...нието на прѣподаванитѣ науки,

... се въвеждатъ и такива лекции, въ които ...разглеждатъ елементитѣ отъ по-висшето ст...

...Обаче лекциитѣ по елементарната матема... трѣбва: 1) да се четатъ прѣзъ послѣднитѣ ... да задължаватъ штото университетско учение ... издадатъ тѣй наречени, които да подпомагатъ ... бъдащата педагогическа дѣйность на канди... 2) да въвждатъ у учителя любовь къмъ ...иката.

...да се постигне обаче горното, спомена... ...лекции трѣбва да бъдатъ натъкмени по ... начинъ, щото да възбуждатъ не само инте... къмъ елементарната математика, но да служатъ ...за дълбокото изучаване и обикваане на тия ... при което е необходимо да се съзира ... и специфично-математическия, както и ...о-литерарния моментъ. Въ това отноше-... ...съ въ България споменатитѣ въпроси сѫ ...сички орегулирани.

Fricke отъ Braunschweig въ своя рефератъ ... математическото обучение въ висшитѣ ...ски училища въ Германия изтъкна неза... ...роль на единъ прѣподавателъ по мате... ...въ тѣзи училища, гдѣто всѣки иска да ...ниева и му се мѣси въ учението, тъй че ...тъ стѣхъ обстоятелствени разисквания, ...то взеха участие *Czuber*, *Dziobek*, *Krause*, *Beck*, *Hart* и др., дойде до заключение, ...де свобода на учителя да прѣподава това, ...ира за необходимо, като слѣдва прѣди ...цѣлъта на самото учение.

...почивката г-нъ *J. Andrade* отъ Besançon ...върху обучението по математика въ про... ...нитѣ училища и върху математиката на ...ритѣ«.

...слѣдъ г-нъ *Schotten* отъ *Halle* развиобстоя... ...то »Welche Aufgabe hat der mathematische ...cht auf den deutschen Schulen und wie ...die Lehrpläne zu dieser Aufgabe« и накрай ...се съгласи върху слѣднитѣ резолюции:

...жде задължително (obligatorisch) прѣпо... ...о по дескриптивна геометрия за всички реални училища, а въ класическитѣ гимназии да се прѣподава факултативно.

2. Да се прѣподава дескриптивна геометрия само отъ учители-математици.

Сѫщия день получихме отъ »Ober-Hofmarschall-Amt« покана, че Н. К. В. Баденскиятъ наслѣдникъ ще ни приеме въ часа 5 подирь обѣдъ въ замъка си Schwetzingen. Часътъ 4.20 ни очакваха на станцията два особни трена, които ни закараха въ тоя хубавъ градецъ. Тамъ на гарата ни посрѣщнаха дворцови чиновници, учителитѣ отъ народнитѣ училища съ тѣхнитѣ ученици, облѣчени празднично, съ знамена, както срѣщнитѣ и тъпанджиитѣ въ парадна форма.

При звуковетѣ на военната музика отидохме въ близкия замъкъ, гдѣто Н. К. В. баденскиятъ наслѣдникъ ни приема на аудиенция въ градината заедно до помощника наместникъ отъ нѣмско-френската война. Въ разговора съ мене се интересуваше много за учебното дѣло въ България, както и за *Н. Н. Височество Княза*, когото послѣдень пжть е видѣлъ въ Висбаденъ. Замъкътъ Schwetzingen прилича много на Versailles, има прѣкрасна градина съ разхубави водоскоки и скулптурни работи. Въ градината е скрита и една турска джамия, построена въ чистъ мавритански стилъ. Въ оранжерията на замъка бѣха сложени закуски и се подносяше вино.

Говорътъ обаче се въртѣше пакъ около математиката. Часътъ 8.27 тръгнахме за въ Хайделбергъ, гдѣто г-нъ *Weber* поблагодари отъ името на конгресиститѣ на Н. К. В. заради извънредно любезния приемъ.

3) Първо общо засѣдание — Изложба.

Въ четвъртъкъ, на 11. августъ, стана *първото общо засѣдание*, което ръководи пакъ проф. *Weber*; а дѣловодительтъ, г-нъ *Krazer*, прочете получениитѣ телеграми отъ германския императоръ и великия херцогъ на Баденъ.

Слѣдъ това проф. *Gutzmer* отъ *Jena* прочете и раздаде своята »*Geschichte der Deutschen Mathematiker-Vereinigung*« (66 стр. 8°) на всѣки конгресистъ. Отъ тая история става ясно, че споменатото дружество е основано прѣзъ 1890 г. съ 160 члена, сега обаче има 620 члена, разполага съ капиталъ 13906.80 марки и е издало до сега 12 тома отъ своитѣ »*Jahresberichte*«.

Проф. *F. Klein* отъ *Göttingen* въ една извънредно хубава форма описа историята и важноститѣ, които сѫ срѣщнали инициаторитѣ и издателството на I томъ »*Encyklopädie der mathematischen Wissenschaften*«, изказа какво заслѣди... толкова много самото издаване и изказа надежда, че проектиранитѣ останали петъ тома ще се появатъ въ течение на 10 години, като сравни обширната работа съ единъ исторически... което събира своитѣ води отъ едно до две, отъ гдѣто, кждѣто сѫ прѣбивали пжть, обикаля и наводнява всичко.

Тукъ слѣдъ него г-нъ *Molk* отъ *Nancy* прѣ... сами първата част отъ френското издание на сѫщата »*Encyclopädie*«, която, споредъ хуубав...

като университетътъ нѣма задача нито да снабдява сждилищата съ опитни правници, нито съ практични медици, а по-малко може да изкара съвсемъ подготвени учители. Тѣ добиватъ тая учителска опитность въ пробната година и свързанитѣ съ нея семинарни упражнения (Seminar-und Probejahre).

Слѣдъ тоя рефератъ г-нъ *Loria* отъ *Genua* говори върху: «*l'enseignement des mathématiques en Italie*», като разглежда главно: 1) полезно ли е да се напустне въ срѣднитѣ училища общоприетия пжть на Евклида и 2) чрѣзъ какви начини да се подигне ползата отъ математиката въ сждилищата училища. Той е привърженикъ на срѣдни училища безъ латинския езикъ и прѣдстави нѣкои допълнения въ тия училища, както и планъ и програма по математиката въ тѣхъ.

Съ туй се свърши дневниятъ редъ.

Вечерьта се даде великолепенъ банкетъ, на който присжтствува и самиятъ разсѣдникъ.

е) Секции.

Въ срѣда на 10. августъ 1904 г. захвана истинско оживление въ секциитѣ. Въ секцията по «*Алгебра и Аритметика*» четоха рефератитѣ си г-да:

1) *Gordan* отъ *Erlangen* върху «уравненията отъ 6-та степень.

2) *König* отъ *Buda-Pest* подаде: Beweis, dass das Continuum keiner wohlgeordneten Menge äquivalent sein kann.

3) *Cappeli* отъ *Neapel* върху приноса къмъ низшата наука за числата, особно къмъ прѣдложението на *Fermat*'а.

4) *Hölzer* отъ *Graz* върху опрѣдѣляване симетричнитѣ дѣлители на една алгебрическа форма.

5) *Guldberg* отъ *Christiania* върху линеарнитѣ диференциални уравнения.

Въ секцията по «*анализъ*», реферира:

1) *Schlesinger* отъ *Berlin* върху проблема на *Riemann*'а относително теорията на линеарнитѣ диференциялни уравнения и свързанитѣ съ товa нови работи.

2) *Borel* отъ *Paris* — върху: Sur l'approximation des fonctions continues par des polynomes.

3) *Hilbert* отъ *Göttingen* — върху интегралнитѣ уравнения.

4) *Voronoi* отъ Варшава — върху: «*Développement des sommes doubles* Σf $(pm^2+2qmn+rn^2)$ où $pm^2+2qmn+rn^2$ est une forme quadratique positive à coefficients entiers, à l'aide des fonctions cylindriques», и най-послѣ

5) *Fricke* отъ *Braunschweig* — върху сжществуването на полиморфни функции и върху повърхнинитѣ на Riemann'а.

Разискванията на III секция по «*Геометрия*» почнаха подъ *Segre* отъ Туринъ и четоха своитѣ реферати: г-нъ *Macaulay* отъ Лондонъ върху: представянето на криви равнини, *Guichard* отъ *Clermont-Ferrand* — върху системитѣ на ортогоналнитѣ тройки (les systèmes triples orthogonaux); *Study* отъ *Greifswald* — върху наложенитѣ мѣстоположения въ комплекснитѣ области. По тоя рефератъ станаха прѣния, въ които взеха участие г-да: *Antonne* отъ Лионъ и *Segre* отъ Тури[нъ]. Слѣдъ почивката подъ прѣдседателството на [г-нъ] *Morley* отъ *Baltimore* 1) г-нъ *Mayer* отъ *K[önigs]berg* говори за основитѣ на една теори[я на] четиреетѣлна; 2) профѣ *Rohn* отъ Dresden — н[а] алгебрическитѣ пространствени криви и 3) *S[chef]fers* отъ Darmstadt — върху изогоналнитѣ, е[кви]валентни криви и комплексни числа. По[слѣ] който г-да *Müller* отъ Виена, *Engel* отъ Darms[tadt], г. *Sillenthal* отъ Münster отъ *Mayer* отъ Königs[berg] изказаха своитѣ възгледи.

Четвъртата секция по *приложната математи[ка]* подкачи своята дѣйность подъ прѣдседат[ел]ството на г-нъ *von Weck*. Държаха се слѣд[ните] реферати:

1) върху теорията на витлата отъ *Robert* [...]

2) върху проблема на тритѣ тѣла (*Dzia[...]* отъ Варшава);

3) върху сжщата проблема говори и [...] *Civita* отъ Padua;

4) върху единъ случай на движението на [теч]нитѣ течности при свободната имъ повърх[нина] (*Weingarten* отъ *Freiburg*). Слѣдъ почивката:

1) професоръ *Volterra* отъ Римъ говори в[ърху] теорията на възлитѣ;

2) *Hadamard* отъ Парижъ — върху диф[ерен]циалнитѣ уравнения въ физиката;

3) *Sommerfeld* отъ *Aix-la-Chapelle* — върху [ме]ханиката на електронитѣ, и

4) *Genese* отъ Aberystwith — върху пробле[ма за] атракцията.

Г-нъ *Paul Tannery* (отъ *Paris*) говори [въ] V-та секция «*на историята на математ[иката]*» върху «кореспонденцията на *Florimond*, *D[ebeaune]* и *Descartes*»; проф. *Dickstein* (отъ Варшава) върху *Вронски* като математикъ; *Simon* ([отъ] Strassburg) — върху математиката на египте[ци]; *Zeuthen* (отъ Kopenhagen) върху употрѣба[та и] злоупотрѣбата съ историческитѣ изслед[ва]ния въ математиката. Слѣдъ това *Schlesinger* ([отъ] Klausenburg) даде отчетъ по издаването [на] математически съчинения на *L. Fuchs* и прѣдс[тави] I томъ на тия събрани съчинения.

Слѣдъ това г-нъ *Eneström* (отъ Stockh[olm]) изясни, кое мѣсто трѣбва да се даде на исто[рията] въ една математическа енциклопедия. *Von B[rau]mühl* (отъ München) говори върху историят[а на] диференциалнитѣ уравнения и *Suter* (отъ *Z[ürich]*) — върху I приносъ къмъ историята на [мате]матиката на древнитѣ индийци и араби.

Прѣнията въ педагогическата секция упр[а]вляше този день г-нъ *Greenhill* отъ Лондонъ. [Той] раздаде на конгресиститѣ:

1. *Vermese*, La Laguane di Venezia.

2. *C. A. Laisant* и *H. Fehr*. L'Enseigne[ment] Mathématique VI-e Année — № 4.

Редакторьтъ на това описание, проф. *H. [Fehr]* отъ Женева прѣдложи на секцията единъ [въ]просникъ за «l'Enquête sur la méthode de t[ravail] des mathématiciens», като поясни значението[на] самата анкета. Тоя въпросникъ се състои [отъ] двѣ части, първата съдържа «d'ordre ps[ychologique]...

а другата се отнася до живота на мате-

...него г-нъ *Stäckel* докладва въ своя «Die Notwendigkeit regelmässiger Vorle... ber Elementar-Mathematik an den Universi-... обходимостьта да се въведе прѣподава-... елементарната математика въ универси-... формулира своитѣ възгледи така: ...ктическо-педагогическото образование ...дати-учители не се дава въ универ...

...ително е обаче да се довърши про-... която сѫществува между университет-... уки и гимназиалното (Schulunterricht)

...ваканционнитѣ и информационнитѣ кур-... то трѣбва да се отварятъ при сѫтни-... на университета, трѣбва ...се обръща по-голѣмо внимание къмъ ...нието на прѣподаванитѣ науки, ...се въведатъ и такива лекции, въ които ...згледатъ елементитѣ отъ по-висшо ста...

...обаче лекциитѣ по елементарната матема-... бва 1) да се четатъ прѣзъ послѣднитѣ ... задължителното университетско учение; ...датъ тъй наредени, щото да подпомагатъ ...ната педагогическа дѣйность на канди-... да пдъхватъ у учителя любовь къмъ ...ката

...а се постигне обаче горното, спомена-... ции трѣбва да бѫдатъ нагласени по ...чинъ, щото да въвождатъ не само инте-... елементарната математика, но да служатъ ...длъбокото изучаване и вникване на тия ...при което е необходимо да се съзира ...специфично-математическия, както и ...-литературния моментъ. Въ това отноше-... въ България споменатитѣ въпроси сѫ ...ички орелъ брани.

Frick отъ Braunschweig въ своя рефератъ ...математическото обучение въ висшитѣ ...ки училища въ Германия» изтъкна неза-... роль на единъ прѣподаватель по мате-... тѣзи училища, тѣй като нѣкои искатъ да ...нсва и му се мѣси въ учението, тѣй че ...ть слѣдъ обстоятелствени разисквания, ...взеха участие *Czuber*, *Dziobek*, *Krause*, *...ek*, *Haü* и др., дойде до заключение ...е свобода на учителя да прѣподава това, ...ира за необходимо, като гледа прѣди ...лѣта на самото учение.

...почивката г-нъ *J. Andrade* отъ Besançon ...върху «обучението по математика въ про-...снитѣ училища и върху математиката въ ...итѣ».

...тъ отъ *Schulen* отъ *Halle* разви обстоя-...о «Welche Aufgabe hat der mathematische ...ht auf den deutschen Schulen und wie ...he Lehrpläne zu dieser Aufgabe» и изказа ...е съгласи върху слѣднитѣ резолюции: ...ложе задължително (obligatorisch) прѣпо-... по дескриптивна геометрия за нѣкои реални училища, а въ класическитѣ гимназии да се прѣподава факултативно.

2. Да се прѣподава дескриптивна геометрия само отъ учители-математици.

Сѫщия день получихме отъ «Ober-Hofmarschallamt» покана, че Н. К. В. Баденскиятъ наслѣдникъ ще ни приеме въ часа 5 и пръ обѣдъ въ замъка си «*Schwetzingen*». Въ часа 4 20 ни очакваха на станцията два особни трена, които ни закараха въ тоя хубавъ градецъ. Тамъ на гарата ни посрѣщнаха дворцови чиновници, учителитѣ отъ народнитѣ училища съ тѣхнитѣ ученици, облечени празднично, съ знамена, както стрѣлцитѣ и ту уволненитѣ въ парадна форма.

При звуковетѣ на военната музика отидохме въ близкия замъкъ, гдѣто Н. К. В. Баденскиятъ наслѣдникъ ни приемаше на аудиенция въ градината близо до познатия паметникъ отъ нѣмско-френската война. Въ разговора съ мене се интересуваше много за учебното дѣло въ България, както и за *Н. Н. Височество Княза*, когото послѣднъ пѫть е видѣлъ въ Висбаденъ. Замъкътъ Schwetzingen прилича много на Versailles, има прѣкрасна градина съ разкошни водоскоци и сложни скулптурни работи. Въ градината е скрита и една турска джамия, построена въ чистъ мавритански стилъ. Въ оранжеритѣ на замъка бѣха сложени закуски и се поднасяше вино.

Говорѣше се обаче се вървѣше пакъ около математиката. Въ часа 8 2, тръгнахме за въ Хайделбергъ назадъ, гдѣто *Weber* поблагодари отъ името на конгресиститѣ на Н. К. В. дука за извънредно любезния приемъ.

3) Първо общо засѣдание — Неделя.

Въ четвъртъкъ, на 11. августъ, стана *второто общо засѣдание*, което рѫководи пакъ проф. *Weber*; а тъ водительтъ, проф. *Krazer*, прочете полученитѣ телеграми отъ германския императоръ и великия дукъ на Баденъ.

Слѣдъ това проф. *Gutzmer* отъ *Jena* прочете и раздаде своята «*Geschichte der Deutschen Mathematiker-Vereinigung*» (66 стр. 8°) на всѣки конгресистъ. Отъ тая история стана ясно, че споменатото дружество е основано прѣзъ 1890 г. съ 160 члена, сега обаче има 629 члена, разполага съ капиталъ 13900.89 марки и е издало до сега 12 тома отъ своитѣ «*Jahresberichte*».

Проф. *F. Klein* отъ *Göttingen* въ една извънредно хубава форма описа историята и мжчнотиитѣ, които сѫ срѣщнали писателитѣ и издателството на I томъ «*Encyklopädie der mathematischen Wissenschaften*», именно защо закъснѣло толкова много самото издание и изказа надежда, че проектиранитѣ останали петь тома ще се появятъ въ течение на 10 години, като сравни цѣлата работа съ едно изворче, което събира своитѣ води въ едно дере, отъ гдѣто, като си пробива пѫть, се разлива и напоява всичко.

Тукъ се слѣдъ него г-нъ *Molk* отъ *Nancy* прѣдстави първата книга отъ френското издание на сѫщата «*Encyclopédie*», която, споредъ думитѣ на

самия *Klein*, е по-добра отъ нѣмския оригиналъ, защото има много допълнения и поправки.

Слѣдъ него младиятъ професоръ *Painlevé* отъ Парижъ одушевено и красноречиво прочете своето: «Le problème moderne de l'intégration des équations différentielles». Всѣки конгресистъ получи по единъ отпечатанъ екземпляръ отъ тоя бѣлѣжитъ рефератъ.

Сѫщо така г-нъ *Greenhill* отъ London въ своята печатана сказка върху: «*The mathematical Theory of the top considered historically*» разви исторически, доказа математически и обясни чрѣзъ хубави диаграми и извънредно сполучливи и доста сложни опити своя гироскопъ.

Подиръ обѣдъ часътъ въ 4 се отвори *изложбата на математическата литература, модели и помагала.*

Тая изложба се отвори една на третия день слѣдъ откриването на конгреса, защото, поради липса на друго по-сгодно помѣщение въ Хайделбергъ, трѣбваше да се помѣсти въ сѫщата зала, гдѣто стана и тържественото отваряне на конгреса. Отварянието на изложбата се възложи върху г-да професоритѣ *A. Gutzmer* отъ *Jena* и *Distelli* отъ Strassburg.

Първиятъ отъ тѣхъ — г-нъ *Gutzmer* въ своята рѣчь каза, че сѫ ставали вече нѣколко пѫти изложби на разни модели и помагала по математика, но за първъ пѫть сега става изложба и на *математическата литература*, именно на съчинения, издадени прѣзъ послѣднитѣ 10 години и то на такива, които иматъ научна стойность. Както всѣки пръвъ опитъ е свързанъ съ извѣстни недостатъци, тъй и този не е лишенъ отъ такива. Не можемъ да сѫдимъ по изложенитѣ съчинения напълно за математическата дѣйность на разни народи, защото научната стойность на единъ народъ не зависи само отъ множеството на издаденитѣ отъ него съчинения. Той забѣлѣжи, че не всички народи, които участвуватъ въ конгреса, сѫ изпратили своитѣ съчинения, и не всички издатели участвуватъ въ изложбата; едни не сѫ се рѣшили на това поради скромность, други изпратили късно своитѣ издания, трети пъкъ изпратили извънредно много.

Половината отъ изложбата заемаха фирмитѣ *Teubner* въ *Leipzig* и *Gauthier-Villars* отъ Парижъ; другата половина бѣ заета отъ други нѣмски и иностранни фирми, като: *Engelmann* и *Goeschen* отъ Leipzig, *Mayer* и *Müller* отъ Berlin, *Vieweg* и *Sohn* отъ Braunschweig, *Gerold* и *Hölder* отъ Виена, *Colin*, *Delagrave*, *Nony* отъ Парижъ, *Giusti* отъ Livorno, *Hoepli* отъ Миланъ, *Spoerri* и *Zanichelli* отъ Пиза и *Pellerano* отъ Неаполь. Освѣнъ това сѫ изложили и г-да *Dickstein*, *Eneström*, *Z. de Galdeano*, *Macfarlane*, *Teixeira*, *Васильевъ* и др.

Въ края на рѣчьта си г-нъ *Gutzmer* прѣдложи, щото на идещитѣ конгреси:

1) всѣка държава, която участвува въ конгреса, да прѣдстави своята матем. литература, защото за нея е по-лесно да натъкми такава и по-добрѣ може да я нареди;

2) да се изложатъ всички ржководства и [...] лици по разни отдѣли на математиката, [...] може да се направи едно сравнение.

Изложенитѣ матем. съчинения бѣха нар[...] върху дълги маси, намѣстени покрай ст[...] на голѣмата зала. Считамъ за приятенъ [...] тукъ да отбѣлѣжа, че нашата университ[...] библиотека въ София притежава по-го[...] часть отъ тия нови съчинения.

Въ срѣдата на споменатия салонъ върху десеть дълги маси, покрити съ зелено [...] бѣха наредени моделитѣ и помагалата [...] тематика.

Тая часть завеждаше г-нъ *Distelli*; той о[...] че прѣзъ 1892 г. въ Мюнхенъ имало с[...] ложба на матем. модели, уреди и помагала [...] дена отъ «Нѣмската математическа задруга» [...] Мюнхенска изложба била по-богата отъ [...] ната, защото въ Хайделбергската бѣха [...] ставени само по-нови нѣща, изключение пр[...] само *Лайбницовата* машина. Слѣдъ рѣчь[...] *Distelli*, изложителитѣ или тѣхни прѣдстав[...] обясняваха изложенитѣ отъ тѣхъ уреди.

Много поучителни и забавителни бѣха с[...] сказкитѣ на проф. *Wiener* върху приложе[...] на проекционния апаратъ (латерна-магика, [...] диаскопъ и епископъ) въ матем. науки, [...] пъкъ въ дескриптивната геометрия. Той (Wi[...] обясни по единъ нагледенъ начинъ вижд[...] на ржбоветѣ и линиитѣ отъ разни тѣла, [...] и образуването и измѣняването контури[...] повърхнинитѣ, построени отъ тѣхъ, (особ[...] платоническитѣ тѣла), както и образува[...] сѣнкитѣ изобщо.

Д-ръ *Wiener* изложи една прѣкрасна кол[...] отъ модели по висша и дескрип. геом[...] направени отъ мукава, дърво, тенекия, [...] гипсъ и конци.

Извѣстната фирма за помагала по матем. *Martin Schilling* отъ *Halle a. S.* покрай м[...] нови модели отъ теорията на повърхнинит[...] правени отъ професора *д-ра Stäckel* въ [...] прѣдстави още и една извънредно хубава с[...] *кинематични модели*.

Тия модели обясняватъ: 1) образуване [...] *Паскалевитѣ* криви линии съ открить и за[...] центъръ; 2) модели за полярни криви [...] (Polbahnen); 3) и 4) модели за циклои[...] еволвентно назжбване; 5) модели за образ[...] кржгови еволвенти и 6) модели за обясн[...] на еквидисталнитѣ криви и второстепе[...] полярни линии. Много интересни бѣха опи[...] произведени съ проекционенъ апаратъ отъ [...] на г-нъ *Schilling*.

Отъ особенъ интересъ бѣха тоже ра[...] машини за смѣтане, изложени отъ *Bom*[...] *Lamm* отъ Berlin, *Grimme Natalis* и С[...] Braunschweig, между които се намираше [...] разна машина отъ Leibnitz, съ която проф. [...] отъ Hannover прави разни упражнения.

Проф. *Greenhill* отъ Woolwich обясни ус[...] ството на своя гироскопъ и на хиперболои[...]

въ; *Schmidt* отъ Виена — циклографъ и графъ; фирмата *Coradi* отъ Zurich прѣд- параболографъ, разни диференциатори, фи и пр. *D-r Estanave* отъ Paris — хиперафъ; *Chateau père et fils* отъ Парижъ: за чертане криви (камилографъ), ма- а рѣшаване алгебрически уравнения. Г-нъ *ppe* отъ Rotterdam прѣдстави машина за его жгли на произволно число равни части; тѣ училища въ *Karlsruhe, Göttingen, Iena nstadt* изложиха своитѣ модели по дес- вна геометрия, перспектори, кинематични модели не по евклидовата геометрия *Bruckner*, гимназ. учитель отъ *Bautzen*, модели на разни полиетри, които заемаха ли маси; обърнаха върху си вниманието и тѣ модели на максимални повърхнини отъ *insterwalder* отъ Мюнхенъ; инструментитѣ рма *Zeiss*, особно неговиятъ епидиаскопъ ха внимание.

обясненията, които се даваха въ излож- ужиха си съ много добъръ проекционенъ , изработенъ отъ оптическия институтъ на номенатия *Zeiss* въ Иена, съ помощьта то могатъ да се проектиратъ направо разни ти (образи, картини, препарати, сухи прѣд- както и онѣзи дадени съ диапозитиви. о трѣбва да забѣлѣжимъ, че цѣлата из- бѣше хубаво наредена и извънредно по- а.

ьта правителството устрои великолѣпното о на Хайделбергския старъ замъкъ освѣт- За тази цѣль часътъ 7 тръгнахме съ влакъ за *Zügelhausen*, гдѣто ни очакваха нови и фенери, окичени ладии (варки) къ тръгнахме ч. 9 по Некара за Хайдел- Прѣкрасно бѣше това плаване! Когато ихме до развалинитѣ на стария замъкъ, ойто бѣ освѣтенъ цѣлъ съ бенгалски огнове, продължаваха да горятъ най-малко $^1/_2$ ч като прѣминахме стария каменъ мостъ жихме до градскитѣ салони, приготви се великолѣпно зрѣлище. Отъ мостовитѣ е и отворитѣ на оградата захванаха да огнени порои, които се губѣха въ вълнитѣ ра. Въ сжщия моментъ се запали и единъ ой (фойерверкъ), отъ който излиза право- триждълникъ съ квадратитѣ на странитѣ лека-лека изчезватъ квадратитѣ, остава само правожгъленъ триждълникъ, изгубва послѣ и той и съ него цѣлата Питагорова Менъ ми се струваше, че прѣкарахъ тия приказки, които като дѣте чувахъ а си.

в) Засѣдания на секцитѣ.

ъкъ на 12 августъ секцитѣ продъл- оята работа.

Nette отвори засѣданията на секцията по *Аритметика* и даде думата г-ну *Min-* отъ *Göttingen*, който говори върху «гео- на числата». Подиръ това г-нъ *Hilbert* отъ *Göttingen* изясни «основитѣ на аритметиката»; въ дебатитѣ взеха участие *Konig* и *G. Cantor*. Слѣдъ това г-нъ *Voronoi* говори върху едно свойство на дискриминантата на цѣлитѣ функции, къмъ която направиха своитѣ добавъци г-да: *Netto* и *Selivonow*.

Подиръ него говори г-нъ *Viman* върху метациклическитѣ уравнения отъ 9 степень и съ тѣхъ нѣколко бѣлѣжки, направени отъ прѣдседателя г-нъ *Netto*. г-нъ *Loewy* отъ Freiburg поговори за групитѣ отъ линейно-хомогеннитѣ субституции.

Слѣдъ него *Stephanos* отъ Атина поговори върху «извѣстна категория функционни уравнения» и г-нъ *Eugen Muller* — върху литературното наслѣдство на *E. Schroder* и най-сетнѣ *E. B. Wilson* отъ New-Haven — върху «On products in additive Fields» — къмъ който рефератъ г-нъ *Jahnke* направи своитѣ бѣлѣжки.

Въ втората секция по *Анализъ*, която управляваше г-нъ *Hamard* и *Levi-Civita* чухме повече френски лекции именно:

1. *Boutroux* отъ Парижъ върху «Sur les fonctions entières d'ordre entier».

2. *Mittag-Leffler* отъ Stocholm — върху «une classe de fonctions entieres»

3. *Hamard* отъ Парижъ: Sur les equations linéaires aux dérivées partielles» и

4. *Capelli* отъ Neapol — върху адиционнитѣ формули на тѣзи функции

Третята секция по «*Геометрия*» си избра за дѣловодитель г-нъ *E. Geck'a* отъ Stuttgart. Г-нъ *Brill*, слѣдъ отварянето на засѣданието, прѣдложи два реферата на двама отсжтствующи г-да, именно на *A. Cabreira* отъ Лисабонъ върху «Notte sur les rapports polygonaux» и на *Tichomandritzky* — «за сумата на жглитѣ на плоскитѣ триждгълници».

Слѣдъ това г-нъ *A. Schonflies* отъ Konigsberg говори върху «структурата на перфектнитѣ множества» (pretekte Menge); *A. Zindler* отъ Insbruck върху «диференциалната геометрия на линейната геометрия», при който рефератъ г-нъ *W. F. Meyer* направи своитѣ бѣлѣжки.

E. Wilczynski отъ Калифорния прочете: «The general projective theory of space curves and ruled surfaces»; *J. Andrade* отъ Besançon говори върху «Les mouvements des solides aux trajectoires sphériques», *J. Knoblauck* отъ Berlin — върху «основнитѣ формули на теорията на лъчната система (Strahlensystem)», при дебатитѣ на които взеха участие г-да *Zindler* и *E. Wilczynski*.

Слѣдъ почивката разискванията се продължаваха подъ прѣдседателството на проф. *Geiser'a* отъ Zurich. Г-нъ *R. v. Lilienthal* отъ Munster прочете своя рефератъ: «Über aquidistante Kurven». *L. Autonne* отъ Lyon — върху «*les substitutions cremoniennes dans l'espace a plusieurs dimensions*»; *A. W. Genese* отъ Aberystwith — върху «On some useful theorems in the continued Multiplikation of the Regressive Product in the real four — point space» и най-сетнѣ *E. Study* отъ Bonn — върху съхранението на числата (Anzahl).

самия *Klein*, е по-добра отъ нѣмския оригиналъ, защото има много допълнения и поправки.

Слѣдъ него италиянътъ професоръ *Painleve* отъ Парижъ одушевено и красноречиво прочете своето: «Le problème moderne de l'intégration des équations différentielles». Всѣки конгресистъ получи по единъ отпечатанъ екземпляръ отъ тоя блѣстящъ рефератъ.

Сѫщо така г-нъ *Greenhill* отъ London въ своята печатана сказка върху: «*The mathematical Theory of the top considered historically*» разви исторически, доказа математически и обясни чрѣзъ хубави диаграми и извънредно сполучливи и доста сѫжни опити своя гироскопъ.

Подирѣ обѣдъ часътъ въ 4 се отвори *изложбата на математическата литература, модели и помагала*.

Тая изложба се отвори една на третия день слѣдъ откриването на конгреса, защото, поради липса на друго по-сгодно помѣщение въ Хайделбергъ, трѣбваше да се помѣсти въ сѫщата зала, гдѣто стана и тържественото отваряне на конгреса. Отварянието на изложбата се възложи върху г-да професоритѣ *A. Gutzmer* отъ *Jena* и *Distelli* отъ Strassburg.

Първиятъ отъ тѣхъ — г-нъ *Gutzmer* въ своята рѣчь каза, че сѫ ставали вече нѣколко пѫти изложби на разни модели и помагала по математика, но за първъ пѫть сега става изложба и на *математическата литература*, именно на съчинения, издадени прѣзъ послѣднитѣ 10 години и то на такива, които иматъ научна стойность. Както всѣки първъ опитъ е свързанъ съ извѣстни недостатъци, тъй и този не е лишенъ отъ такива. Не можемъ да сѫдимъ по изложенитѣ съчинения напълно за математическата дѣйность на разни народи, защото научната стойность на единъ народъ не зависи само отъ множеството на издаденитѣ отъ него съчинения. Той забѣлѣжи, че не всички народи, които участвуватъ въ конгреса, сѫ изпратили своитѣ съчинения, и не всички издатели участвуватъ въ изложбата; едни не сѫ се рѣшили на това поради скромность, други изпратили късно своитѣ издания, трети пъкъ изпратили извънредно много.

Половината отъ изложбата завзимаха фирмитѣ *Teubner* въ *Leipzig* и *Gauthier Villars* отъ Парижъ; другата половина бѣ завзета отъ други нѣмски и иностранни фирми, като: *Engelmann* и *Goeschen* отъ Leipzig, *Mayer* и *Muller* отъ Berlin, *Vieweg* и *Sohn* отъ Braunschweig, *Gerold* и *Holder* отъ Виена, *Colin*, *Delagrave*, *Nony* отъ Парижъ, *Giusti* отъ Livorno, *Hoepli* отъ Миланъ, *Spoerri* и *Zanichelli* отъ Пиза и *Pellerano* отъ Неаполь. Освѣнъ това сѫ изложили и г-да. *Dickstein*, *Eneström*, *Z. de Galdiano*, *Macfarlane*, *Teixeira*, *Василевъ* и др.

Въ края на рѣчьта си г-нъ *Gutzmer* прѣдложи, щото на идещитѣ конгреси:

1) всѣка държава, която участвува въ конгреса, да прѣдстави своята матем. литература, защото за нея е по-лесно да натъкми такава и по-добрѣ може да я нареди;

2) да се изложатъ всички рѫководства и книги по разни отдѣли на математиката, може да се направи едно сравнение.

Изложенитѣ матем. съчинения бѣха на[...] върху дълги маси, намѣстени покрай ст[...] на голѣмата зала. Считамъ за приятенъ [...] тукъ да отбѣлѣжа, че нашата универси[...] библиотека въ София притежава по-го[...] часть отъ тия нови съчинения.

Въ срѣдата на споменатия салонъ върх[у] десеть дълги маси, покрити съ зелено [...] бѣха наредени моделитѣ и помагалата [по ма]тематика.

Тая часть завеждаше г-нъ *Distelli*; той [...] че прѣдъ 1892 г. въ Мюнхенъ имало сл[...] ложба на матем. модели, уреди и помагал[а, уре]дена отъ «Нѣмската математическа задруга[». ...] Мюнхенска изложба била по-богата отъ [...]ната, защото въ Хайделбергската бѣха [...] ставени само по-нови нѣща, изключение пр[...] само *Лайбницовата* машина. Слѣдъ рѣчь[та на] *Distelli*, изложителитѣ или тѣхни прѣдстав[ители] обясняваха изложенитѣ отъ тѣхъ уреди.

Много поучителни и забавителни бѣха с[...] сказкитѣ на проф. *Wiener* върху приложе[нието] на проекционния апаратъ (латерна-магика, [...]диаскопъ и епископъ) въ матем. науки, с[...] пъкъ въ дескриптивната геометрия. Той (Ви[...] обясни по единъ нагледенъ начинъ вижд[...] на рѫбоветѣ и линиитѣ отъ разни тѣла, [...] и образуванието и измѣняването контури[тѣ на] повърхнинитѣ, построени отъ тѣхъ, (особ[ено] платоническитѣ тѣла), както и образува[нето на] сѣнкитѣ въобще.

Д-ръ *Wiener* изложи една прѣкрасна кол[екция] отъ модели по висша и дескрип. геом[етрия], направени отъ мукава, дърво, тенекия, [...] гипсъ и конци.

Извѣстната фирма за помагала по матем. *Martin Schilling* отъ *Halle a. S.* покрай мн[ого] нови модели отъ теорията на повърхнинит[ѣ, на]правени отъ професора *д-ръ Stäckel* въ [...] прѣдстави още и една извънредно хубава с[...] *кинематични модели*.

Тия модели обясняватъ: 1) образуване[то на] *Паскалевитѣ* криви линии съ открить и за[творенъ] центъръ, 2) модели за полярни криви [...] (Polbahnen); 3) и 4) модели за циклои[дално] еволвентно назѫбване; 5) модели за обра[зуване на] крѫгови еволвенти и 6) модели за обясн[яване] на еквидистантнитѣ криви и второстепе[нни] полярни линии. Много интересни бѣха опи[тите] произведени съ проекционенъ апаратъ отъ [...] на г-нъ *Schilling*.

Отъ особенъ интересъ бѣха тоже ра[зни] машини за смѣтане, изложени отъ *Bonitz*[...] *Lamm*, отъ Berlin, *Grimme Natalis* и С[о] Braunschweig, между които се намираше [...]рата машина отъ Leibnitz, съ която проф. [...] отъ Hannover прави разни упражнения.

Проф. *Greenhill* отъ Woolwich обясни св[ой]ството на своя гироскопъ и на хиперболоид[...]

з; *Schmidt* отъ Виена — цикюграфъ и графъ; фирмата *Coradi* отъ Zurich прѣд- параболографъ, разни диференциатори, фи и пр. *D-r Estanave* отъ Paris — хиперфъ; *Chateau père et fils* отъ Парижъ за чертане криви (камилографъ), ма- а рѣшаване алгебрически уравнения. Г-нъ *pe* отъ Rotterdam прѣдстави машина за его жгли на произволно число равни части; ѣ училища въ *Karlsruhe, Gottingen, Iena stadt* изложиха своитѣ модели по дес- на геометрия, перспектори, кинематични модели не по евклидовата геометрия *Bruckner*, гимназ. учитель отъ *Bautzen*, модели на разни полиедри, които заемаха ли маси; обърнаха върху си вниманието и ѣ модели на максимални повърхнини отъ *Finsterwalder* отъ Мюнхенъ; инструментитѣ рма *Zeiss*, особно неговиятъ епидиаскопъ ха внимание.

обясненията, които се даваха въ изложужиха си съ много добъръ проекционенъ , изработенъ отъ оптическия институтъ на споменатия *Zeiss* въ Иена, съ помощьта о могатъ да се проектиратъ направо разни ти (образи, картини, препарати, сухи прѣдкакто и онѣзи дадени съ диапозитиви. трѣбва да забѣлѣжимъ, че цѣлата изъше хубаво наредена и извънредно пора.

ьга правителството устрои величественото то на Хайделбергския старъ замъкъ освѣт- За тази цѣль часьтъ 7 тръгнахме съ трень за *Zugelhausen*, дѣто ни очакваха иони и фенери, окичени ладии (варки) ъ тръгнахме ч. 9 по Некара за Хайдел- Прѣкрасно бѣше това плаване! Когато ихме до развалинитѣ на стария замъкъ, жь бѣ освѣтенъ цѣлъ съ бенгалски огньове, продължаваха да горятъ най-малко $^1/_2$ ч. като прѣминахме стария каменень мостъ жихме до градскитѣ салони, приготви се величествено зрѣлище. Отъ мостовитѣ е и отворитѣ на оградата захванаха да огнени порои, които се губѣха въ вълнитѣ ра. Въ сжщия моментъ се запали и единъ ои (фойерверкъ), отъ който излиза правоъ триждълникъ съ квадратитѣ на странитѣ лека-лека изчезвалъ квадратитѣ, остава само правожгъленъ триждълникъ, изгубва послѣ и той и съ него цѣлата Питагорова Менъ ми се струваше, че прѣкарахъ ъ тия приказки, които като дѣте чувахъ ка си.

Засѣдания на секциитѣ.

ъкъ на 12 августъ секциитѣ продълвната работа.

Netto отвори засѣданията на секцията по и *Аритметика* и даде дума г-ну *Min* тъ *Gottingen*, който говори върху «гео на числата». Подиръ това г-нъ *Hilbert* отъ *Gottingen* изясни «основитѣ на аритметиката»; въ дебатитѣ взеха участие *Konig* и *G. Cantor*. Слѣдъ това г-нъ *Voronoi* говори върху едно свойство на дискриминантата на цѣлитѣ функции, къмъ която направиха своитѣ добавъци г-да: *Netto* и *Schwonoke*.

Подиръ него говори г-нъ *Viman* върху метациклическитѣ уравнения отъ 9 степень и слѣдъ нѣколко бѣлѣжки, направени отъ прѣдседателя г-нъ *Netto*, г-нъ *Loewy* отъ Freiburg поговори за групитѣ отъ линеарно-хомогеннитѣ субституции.

Слѣдъ него *Stephanos* отъ Атина поговори върху «извѣстна категория функционни уравнения» и г-нъ *Eugen Muller* — върху литературното наслѣдство на *E. Schroder* и най-сетнѣ *E. B. Wilson* отъ New-Haven — върху «On products in additive Fields» — къмъ който рефератъ г-нъ *Jahnke* направи своитѣ бѣлѣжки.

Въ втората секция по *Анализъ*, която управляваше г-нъ *Hamard* и *Lev-Civita* чухме повече френски лекции именно:

1. *Boutroux* отъ Парижъ върху «Sur les fonctions entieres d'ordre entier».

2. *Mittag-Leffler* отъ Stocholm — върху «une classe de fonctions entieres».

3. *Hamard* отъ Парижъ: Sur les equations linéaires aux dérivées partielles» и

4. *Capelli* отъ Neapol — върху адиционнитѣ формули на тѣзи функции.

Третята секция по «*Геометрия*» си избра за дѣловодитель г-нъ *F. Geck'a* отъ Stuttgart. Г-нъ *Brill*, слѣдъ отварянето на засѣданието, прѣдложи два реферата на двама отсжтствующи г-да, именно на *A. Cabreira* отъ Лисабонъ върху «Notte sur les rapports polygonaux» и на *Tichomandritzky* — «за сумата на жглитѣ на плоскитѣ триждълници».

Слѣдъ това г-нъ *A. Schonflies* отъ Konigsberg говори върху «структурата на перфектнитѣ множества» (prefekte Menge); *A. Zindler* отъ Insbruck върху «диференциалната геометрия на линейната геометрия», при който рефератъ г-нъ *W. F. Meyer* направи своитѣ бѣлѣжки.

E. Wilczinski отъ Калифорния прочете: «The general projective theory of space curves and ruled surfaces», *J. Andrade* отъ Besançon говори върху «Les mouvements des sondes aux trajectoires spheriques», *J. Knoblanck* отъ Berlin — върху «основнитѣ формули на теорията на лжчната система (Strahlensystem)», при дебатитѣ на които взеха участие г-да *Zindler* и *E. Wilczinski*.

Слѣдъ почивката разискванията се продължаваха подъ прѣдседателството на проф. *Geiser'a* отъ Zurich. Г-нъ *R. v. Lilienthal* отъ Munster прочете своя рефератъ: «Uber aquidistante Kurven», *L. Autonne* отъ Lyon — върху «*les substitutions cremoniennes dans l'espace à plusieurs dimensions*»; *A. W. Genese* отъ Aberystwith — върху «On some useful theorems in the continued Multiplikation of the Regressive Product in the real four — point space» и най-сетнѣ *E. Study* отъ Bonn — върху съхранението на числата (Anzahl).

Въ *II секция* се държаха слѣднитѣ реферати:

1) *Wien* — нѣкои бѣлѣжки къмъ лекцията на г-нъ *Hadamard*.

2) *Andrade* — върху «хронометричнитѣ изслѣдвания».

3) *Bosch* отъ Postdam — върху «вѫтрешнитѣ линия по формата на земното кълбо».

4) *Finsterwalder* (отъ München) — върху мѣхурчатитѣ снимки съ помощьта на фотограметрия.

Твърдѣ поучителенъ бѣше рефератътъ на г-нъ *Prandtl* отъ Hannover — върху движението на течноститѣ при малко триене. Той поясни всичко говорено съ проекционенъ апаратъ и посочи какъ се образуватъ разни вирове въ течноститѣ и какви форми могатъ да добиятъ.

Слѣдъ това г-нъ *Runge*, пакъ отъ Хановеръ обясни машината за смѣтане на *Leibnitz*. Тая забѣлѣжителна машина бѣ прѣдставена въ оригиналъ, и тя има сѫщитѣ недостатъци, които се появяватъ при извѣстни числа и въ най-съвършенитѣ модерни машини. Много интересенъ бѣ и рефератътъ на г-нъ *d-r Kempe* отъ Roterdam, който измислилъ една машина, съ помощьта на която може лесно да се дѣли на какво и да е число равни части. Подиръ това се прѣкратиха лекциитѣ въ тая IV секция.

Въ *секцията на историята на математиката* г-да *Morley* и *А. Василевъ* направиха прѣдложение относително издаването на *Euler*'овитѣ съчинения, г-нъ *M. Eckhardt* пъкъ — върху образуването на самостоятелното дружество за историцитѣ по математика. Двѣтѣ прѣдложения се отложиха за разискване въ общото събрание.

Слѣдъ това г-нъ *G. Loria* поговори върху «историята на аналитичната геометрия». Въ дебатитѣ, които слѣдваха подиръ това, г-да *Braunmühl*, *Loria* и *Cantor* твърдѣха, че съчинението «Geometrie» на *Descartes* не е съчинение по геометрия, а по алгебра, но г-нъ *Zeuthen* доказа противното.

Г-нъ *Suter* отъ Zürich, прочете своя «II приносъ къмъ историята на математиката на древнитѣ индийци и араби» и най-послѣ *G. Vailati* на италиански — върху «значението на разликата между аксиома и постулата въ Евклидовата геометрия», слѣдъ което г-нъ *Loria* затвори засѣданието.

Педагогическа секция. Тукъ се държаха слѣднитѣ реферати:

1) *Simon* отъ Strassburg върху:

a) комплекснитѣ числа,

b) изучването на сферическата тригонометрия;

c) нѣкои литературно-исторически бѣлѣжки.

2) *Thaer* отъ *Posen* въ своя рефератъ обясни, какво значение провинциалнитѣ научни сдружения въ елементарната математика.

3) Слѣдъ това референтътъ на настоящето: «Über den mathematischen Unterricht in Bulgarien», като поясни причинитѣ, които го накараха да говори върху тоя въпросъ, каза, какъ стои досега математическото учение въ България прѣди и сега, особено тая область, какъ е поставено обучението на математиката въ срѣднитѣ и въ педагогическитѣ училища, въ новото училище и въ българ. университетъ и какъ жестоко на бълг. математици помага [illegible] досега. Рефератътъ бѣше наслушанъ съ внимание и задоволство. Слѣдъ това проф. [illegible] отъ Женева поиска отъ референта да може да напечати скиката му цѣла въ [illegible] издавания отъ него: «L'Enseignement mathématique» и проф. *H. W. Tyler* отъ *Boston* за [illegible] извлечение за неговия рапортъ, за «Bulletin of the American Mathematical Society».

Подиръ почивката пъкъ г-нъ *Meyer* отъ [illegible]ngsberg държа рефератъ върху «единноста на матем. доказателства», *Finsterbusch* отъ Zwi[ckau] върху новия и особния начинъ опрѣдѣлянето обема на тѣлата, на които прѣчнитѣ [illegible] сѫ функции, които не надминаватъ трета степень, и най-сетнѣ *Brückner* отъ Bautzen, въ реферата «Über die diskontinuierlichen nichtkonvexen gleicheckig gleichflächigen Polyeder» изложи цѣлата теория на тия забѣлѣжителни многостѣни върху цѣлъ редъ прѣкрасни [illegible] саморъчно направени отъ него. Подиръ г-нъ *Lampe* отъ Berlin поблагодари г-ну [illegible] за ръководенето на засѣданието, подиръ всичкитѣ се разотидоха, за да се събератъ [illegible] обѣдъ пакъ въ *Stadthalle*, гдѣто имаше [illegible] за които споменахъ по-рано, и слѣдъ то[ва] вечерьта да присѫтствуватъ най-напрѣдъ [illegible] *церта*, слѣдъ това на *освѣтлението* на [illegible] отъ замъка, що е обърнато къмъ ресторан[та] и най-послѣ на *комерса*, който устрои «D[eutsche] Mathematiker-Vereinigung» въ честь на к[онгре]систитѣ.

f) Второто общо засѣдание

Въ *второто общо засѣдание*, което ста[на] съботата на 13. августъ и което бѣше послѣ[дно] на конгреса, се приеха най-напрѣдъ разни [прѣд]ложения, прѣдставени главно отъ истори[ческата] и педагогическата секции.

Прие се:

1) *да се отварятъ катедри по история на математическитѣ науки при университетитѣ и да се запознаватъ и ученицитѣ въ срѣднитѣ училища съ по-важнитѣ събития и лица от[ъ] историята;*

2) *особна комисия съ помощьта на Ca[rnegie] Institution да издаде всичкитѣ съчинения на E[uler];*

3) *да се основе едно дружество за изучване [исто]рията на математиката;*

4) слѣдъ това се прие прѣдложението, [направ]ено отъ *F. Klein*, *Stäckel* и *Schubert*, и[ме]нно:

Конгресътъ съчувствува най-горещо на с[тремле]житѣ на онѣзи или ония, които се [стре]мятъ да подобрятъ потрѣбнитѣ за модерното [обуче]ние технически наредби (модели, библиотеки [...]) и изказва молба къмъ надлежнитѣ правител[ства] или институции, щото тѣ да подкрепятъ [и по]ощряватъ тия модерни изисквания.

Слѣдъ тия административни работи, проф. *Volterra* отъ Римъ прѣдложи, щото плувни[...]

ждународенъ математически конгресъ да стане въ пролѣтьта на 1908 г. въ Римъ. Това прѣдложение се прие и се натовари математическата секция на *Academia dei Lincei* и *Circolo mathematico* di *Palermo* да уреди тоя конгресъ. Разбира се, това рѣшение не бѣ приятно на англичанитѣ, отъ много на които професоръ *Greenhill* помоли, щото конгресъ да стане непрѣмѣнно въ Англия. Слѣдъ това г. *Segre* отъ Туринъ поясни въ рѣчката си «La geometria d'oggidi e i suoi legami coll' Analisi» взаимностьта на геометрията и анализата.

Въ края на засѣданието професоръ *Wirtinger* отъ Виена обърна внимание на една забравена още лекция, четена прѣди 50 години отъ Riemann върху хипериометрическитѣ редове и тѣхното значение.

Напоконъ конгресътъ се затвори.

На кратко казано въ III международенъ математически конгресъ се държаха повече отъ 90 реферата въ шестѣ секции и въ общитѣ засѣдания.

Подиръ обѣдъ разгледахме сбиркитѣ на *Baron vor Bernus* въ близкия *Stift Neuburg* и посѣтихме обсерваторията, гдѣто професоръ *Wolf* имà любезностьта да ни разясни едно-друго.

Въ недѣля посѣтихъ пакъ изложбата, разгледахъ университета, дѣто ми направи особно впечатление «карцера» съ затворенитѣ тамъ студенти.

Вечерьта сжщий день тръгнахъ прѣзъ Мюнхенъ за България.

Зооложка екскурзия въ Срѣдна-гора

отъ професоръ **О. Юриничъ.**

Прѣзъ послѣднитѣ 8 години посѣтихъ всичкитѣ наши планини, освѣнъ Срѣдна-гора, като обикаляхъ ту повече, ту по-малко тѣхнитѣ мѣстности. Цѣльта на тия ми обиколки бѣше да събера материали за изучване фауната на стоногитѣ, паякообразнитѣ, сладководнитѣ и земнитѣ мекотѣли. Като обиколихъ планинитѣ около Срѣдна гора, налагаше ми се отъ самата работа да прѣдприема нѣкоя и друга екскурзия и изъ самата Срѣдна гора, за да провѣря географското разпространение на споменатитѣ по-горѣ животни.

Благодарение на помощьта, дадена ми отъ Министерството на Народното Просвѣщение, азъ извършихъ тая екскурзия прѣзъ мѣсецъ августъ 1904 г. и то на 4 мѣста: при с. Баня въ Карловско, при с. Турия въ Казанлъшко, при Стара-загора и при с. Баня (Кортенска) въ Новозагорско.

Нуждно е да спомена прѣдварително, че отъ една 20 дневна екскурзия изъ Срѣдна-гора, извършена въ сгодно врѣме, можемъ да очакваме твърдѣ добри резултати, защото тази планина има всички условия за изобилна фауна — повечето е гориста и напоявана отъ доста дерета, потоци и рѣки, а климатътъ и отъ южната страна е топълъ.

Резултатътъ обаче отъ моята екскурзия е сравнително незначителенъ и то по 2 причини: първо, защото екскурзията стана късно, по независими отъ мене причини, и второ поради извънредната суша, която владѣеше тогазъ. И двѣтѣ причини сж карали стоногитѣ, скорпионитѣ и охлювитѣ да се криятъ по-длъбоко въ земята, дѣто има влага и дѣто бѣха запазени отъ погледа ми.

На 3. августъ тръгнахъ отъ София, а на слѣдния день привечеръ пристигнахъ въ с. Баня при Карлово. Тукъ се спрѣхъ само за 2 дни. Първиятъ день (5 VIII) екскурзирахъ покрай рѣката Стрѣма и покрай лозята на селото. На втория день имахъ за другарь студента Хр. Кантарджиевъ и двама ученици отъ карловското класно училище. Тоя день прѣтърсихме върха Четалътепе на сѣвероизтокъ отъ селото, а отъ тамъ се спуснахме къмъ с. Малжери и екскурзирахме покрай една валчка, що тече прѣзъ ливадитѣ на това село. Прѣзъ тая двудневна екс намѣрихъ малко материалъ, а именно: Scolo cingulata Latr., Iulus longabo C. Koch, Iulus Fabricius и нѣколко охлювчета и паяци.

На 7/VIII потеглихъ прѣзъ Калоферъ и брево и Павелъ за с. Турия, разположе Срѣдня-гора по двата брѣга на Турийската Тамъ пристигнахъ сжщия день подиръ Тукъ ме чакаше асистентътъ по зоологи университета г. Йоакимовъ, който щѣше води изъ тукашнитѣ нему добрѣ познати ности, но за жалость, той още на слѣдни се разболѣ доста сериозно. По неговото ване ме водѣше горскиятъ стражарь, и дружаваха всѣкидневно 3 момчета, кои помагаха въ събирането на материалитѣ.

Между с. Турия и Рахманлии се пр най-високата часть отъ Срѣдна-гора съ вър голѣмъ и малъкъ Братанъ. Първата екс направихъ на 8/VIII по южнитѣ поли на «Високъ» въ мѣстностьта горна Пала. Т намира тѣсно дере, заобиколено съ гжсть талакъ. Сега то бѣше прѣсъхнало, но тамъ бѣше влажно. Подъ камънитѣ въ ко му намирахме по нѣкой паякъ и скрината bius forficatus L.

На другия день (9/VIII) екскурзирахме рата покрай потока Джендемъ-дере, който съ Каалж дере съставлява Турийската Мѣстата тукъ бѣха много сгодни за екскурз но липсваше влага. И наистина, какъ ще ришъ охлювъ и стонога, когато вървиш часа навжтрѣ прѣзъ планината по течени рѣката, а послѣднята нѣма вода, макаръ тече прѣзъ залѣсени мѣста. Хората сж чени да копаятъ, всрѣдъ коритото на р кладенци, за да изкарватъ вода за пиене. И намирахме животни прѣдимно подъ кам въ рѣката, дѣто бѣше по-влажничко.

Слѣднитѣ 2 дни екскурзирахме покрай споменатото Каалж-дере, сетнѣ по ниви мѣстностьта Мандра и изъ гората къ мѣст Куритата. Отъ тукъ се качихме на Кр поляна, а отъ нея се спуснахме въ ръ Леврула.

ки тия мѣста, а особно Кралюва поляна, ертѣ сгодни за екскурзиране. Горага е изъ нея има малки полянки, а по земята лежатъ ели стебла, отсѣчени заради сна ника. Старитѣ стебла сж полуструхнали, из- сж гнѣзда на Lithobius grosipes и Julus cus. Отъ намѣрения въ Турийско мате- ще спомена, отъ стоноигитѣ: Lithobius for- L., Lithobius grossipes, C. Koch, Geophilus C. Koch, Polydesmus complanatus K., Julus cus Karsch, Julus longabo C. Koch., Julus Fabricius и Glomeris, отъ паянитѣ семей- Phalangidae и Epeiridae; отъ охлювитѣ Limax, Planorbis и Vitrea.

12/VIII потеглихъ отъ Турия прѣзъ Казан- Стара-загора, дѣто пристигнахъ сжщиятъ около 4 часа слѣдъ пладне. Близо до града годни мѣста и за екскурзиране покрай рѣ- Бешъ-бунаръ и на западъ отъ града прѣкия пжть за Старо-загорската баня. пристигнахъ въ Стара-загора врѣмето вѣтровито и облачно, а то ще рѣче, най- но за търсене членестоноги животни. По- бѣхме въ половината на августъ мѣсецъ, отъ единъ сериозенъ тъжакъ врѣмето тия животни, които азъ именно тър- скрипялъ, то въ Стара-загора прѣстояхъ дни, за да имамъ врѣме да екскурзирамъ още едно мѣсто въ източна Срѣдна-. Отъ животнитѣ, намѣрени тукъ прѣзъ дву- та екскурзия, ще спомена: Lithobius forfi- L. Geophilus flavidus C. Koch, Cryptops C. Koch, Julus longabo C. Koch, Glo- паянитѣ отъ семействата Theridionidae ae.

15/VIII заминахъ за Нова-загора, а отъ веднага тръгнахъ за с. Баня Кортенска, пристигнахъ въ 3 часа слѣдъ пладне. Тукъ нужда да търся селянчета да ми пома- щого учительтъ отъ II. Софийска мжжка ия г. П. Андрѣевъ и студентътъ Козаровъ. бѣха свършили своята петрографска екс- ми прѣдложиха услугитѣ си прѣди още отъ колата. Слѣдъ 1/4 часъ ние вече ме по безводната часть отъ коритото на а и обръщахме камънитѣ въ него. Подъ ѣше влажно, дори мокро и който камъкъ обърнешъ ще намѣришъ подъ него стрѣта брѣгова ухолѣза Labidura riparia Pallas отъ семей- ството Forficulidae. Споменувамъ изрично това находище на тоя видъ ухолѣза едно, защото тукъ ги имаше безчетъ екземпляри и второ, защото тя не се намира често. Доколкото ми е познато до сега е намѣрена въ България само на двѣ мѣста, а именно тукъ и въ Варна. Слѣдниятъ день екскурзирахме по баира Меджерликъ на западъ отъ селото и покрай Тунджа. Меджер- лика е покритъ съ рѣдка млада гора. Тамъ на- мирахме подъ камънитѣ множество екземпляри отъ скрипията Scolopendra cingulata Latr., които толкова варирать отъ обикновения видъ, че гла- вата имъ е червена, когато у първитѣ тя има такъвъ цвѣтъ, какъвто има гърбътъ на трупа имъ. Тия скрипии обърнаха вниманието ми и съ това, че всичкитѣ екземпляри сж почти еднакво дълги и то 50—60 см. Трѣбвало би прѣзъ втора екскурзия да се провѣри, не ставать ли тѣ по- голѣми и, ако това се констатира, тогава ще излѣзе, че тѣ сж или другъ видъ Scolopendra или поне отстоятъ отъ Scolopendra cingulata Latr., за която е познато, че цвѣта й варира споредъ климата.

Резултатът отъ екскурзията ми въ Кортенско сж: Lithobius forficatus L., Cryptops punctatus C. Koch, Geophilus flavidus C. Koch, Scolapendra, паяци отъ семейството Attidae и др.

Не е излишно да спомена, че нивитѣ на сѣ- веръ отъ Тунджа сж находище на многобройни екземпляри отъ вида гръцка костенурка (Testudo graeca).

Отъ тукъ заминахъ къмъ Ямболско, а на 23/VIII се завърнахъ въ София.

Никакво сравнение, нито пъкъ общо заклю- чение не мога да направя още отъ сега по въ- проса за географското разпространение на намѣ- ренитѣ въ Срѣдна-гора животни. Такова заклю- чение би било едностранчиво, би било съзи- дано върху слаби основи, защото нуждните за тая цѣль данни сж малко. Нуждна е още една екскурзия въ по-сгодно врѣме каквато е мѣсецъ юний и нуждно е да се обиколять повече находища отъ къмъ южната страна на пла- нината между Рахманлии — Брѣзово — Чирпанъ — Стара-загора.

II международенъ конгресъ по рисуване въ гр. Бернъ

отъ **И. В. Мрьквичка,**

директоръ на Рисувалното училище.

На 2. августъ 1904 година, въ заседателната зала на Швейцарския парламентъ въ Бернъ, се отвори II-ии международенъ конгресъ по рисуване въ присжтствието на по-вече отъ 700 учители и учителки по рисуване, събрани отъ разни културни страни, за да си разменятъ мислитѣ върху рисуването и прѣподаването му. На този конгресъ официално бѣха прѣдставени 23 държави. Азъ присжтствувахъ като пратеникъ на България и като такъвъ бѣхъ избранъ за подпрѣдседатель на конгреса и членъ въ управителния комитетъ. Нѣма да описвамъ подробно всичко станало, а ще се огранича само съ нѣкои по-важни въпроси, които особно ми обърнаха вниманието. Още при самото откриване на конгреса въ рѣчьта, която държа г-нъ Comtesse, прѣдседатель на Швейцарската конфедерация, обърна ми вниманието начина, по който той разбира значението на рисуването, обстоятелство, което забѣлѣжихъ и въ I-ия конгресъ въ Парижъ, при рѣчьта на Министра на Народното Просвѣщение. Г-нъ Comtesse каза: «Въ дѣйствителность, народното образование не се ограничава вече въ тѣсната трилогия четене, писане и смѣтане. Трѣбва освѣнь това да се вземе още и рисуване, защото прѣди всичко рисуването е писане не само на великитѣ артисти, но и на всички ония, които се занимаватъ съ занаяти: дърводѣлци, желѣзари и каменодѣлци. То е необходимо за хилядитѣ младежи, които сж принудени рано да се заловятъ за занаятъ и които при напущане училището изведнажъ трѣбва да започнатъ професионаленъ работнически животъ, поради необходимостьта да печелятъ хлѣбъ. То е оржжие, безъ което тѣхната полза въ практическия животъ рискува да бжде непълна и често даже нищожна.

Единъ отъ великитѣ майстори на науката по рисуване Eugène Guillaume, заслугитѣ на когото сж били засвидѣтелствувани въ Франция прѣзъ забѣлѣжителнитѣ му трудове и нововъведения е могълъ съ пълно право да каже, че обу[...] по рисуване е едно отъ законнитѣ права[...] всѣко модерно общество дължи на [...] каквото и да бжде тѣхното призвание [...] това той е казалъ (не е излишно да се н[...] неговитѣ мисли, понеже е сполучилъ най[...] отъ всички да охарактеризира ролята и[...] нието, които рисуването трѣбва да игр[...] не само въ професионалния животъ на [...] чията и работника, но и въ народното [...] стично възпитание на една страна при[...] тието на обществения вкусъ): «Рисуването[...] езикъ и, както всѣки езикъ, има и своя[...] тика. Идеитѣ, които той изразява, не мо[...] бждатъ прѣдадени съ думи. Никаква ко[...] ния отъ думи не може да даде понятие [...] формата, нито за впечатлението, което то[...] вежда. **Както красноречието и** поезият[...] сжщо и най-обикновената проза трѣбва[...] основаватъ и дѣйствително се основават[...] неизмѣнни правила на една единствена[...] тика, така сжщо и изкуството въ най-ви[...] си прояви не може да се дѣли от[...] ната база на геометрията, върху кои[...] занаятчийското рисуване. Рисунката изра[...] изпълнената концепция на артиститѣ [...] ходната точка и последнята дума на ве[...] произведения на живописеца, скулптора [...] текта. Въ сжщо врѣме тя е срѣдство за [...] ние и практическо оржжие за употрѣб[...] работника и занаятчията. Ако тя има св[...] тически езикъ, има сжщо така и езикъ [...] кидневнитѣ нужди, но всичко това е [...] сжщъ езикъ, който почива върху [...] мални правила съ граматически характер[...]

Тази рѣчь ми припомни думи, кои[...] прѣди нѣколко години въ България. По[...] на реформиране програмата на Рисувал[...] ще не бѣхъ повиканъ въ Министерския [...] и когато говорихъ за недостатъцитѣ [...] даването на този прѣдметъ въ срѣдни[...]

[illegible] тамъ, дѣто рисуването се прѣподава [illegible] [illegible] предметъ, г-нъ Прѣд[illegible] на Манчестърския [illegible] ме запита, [illegible] било по добрѣ, вмѣсто да се мъчимъ [illegible] прѣподаването му, да го изоста[вимъ]?“ Ето как разни държави разно разбиратъ значението на рису[ването]. Именно това неразбиране значението на [рисуването] е една отъ най-главнитѣ причини, че [illegible] въ България не могатъ да прогре[сиратъ] и да конкуриратъ съ чуждестраннитѣ [illegible], защото [illegible] вкусътъ къмъ красивото [не е] достатъчно развитъ, а той може да се [развие] само чрѣзъ рисуване.

[Конгре]сътъ, който [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] да се занимава само съ [illegible] въпроси като [illegible] [illegible] [illegible] програми, защото програ[мата] трѣбва да [illegible] на мѣстнитѣ условия. [Конг]ресътъ бѣше раздѣленъ на двѣ секции: [едната] се занимаваше съ рисуването като обще[образов]ание, а втората — съ специалното, [illegible] [illegible].

[Първ]ата секция [illegible] първиятъ въпросъ [illegible] [illegible] роль на рисуването, което е най[illegible] [illegible] на [illegible] [illegible]. То [illegible] и съдѣйствувало при [illegible] [illegible]. Съ драскане на кость, камъкъ [illegible] прѣисторическиятъ човѣкъ е удовлет[ворява]лъ своитѣ пораждали се естествени [illegible]. Рисуването е база на изящнитѣ изку[ства] [illegible] [illegible], когато на другитѣ [illegible] [illegible] които тѣ си служатъ въ практи[illegible]. То е езикъ, разбиранъ отъ всич[ки] [illegible] се почита изкуството, азбукитѣ [illegible]. Съ рисуването художникътъ уфор[мява] [illegible] идеали, ученикътъ обяснява своитѣ [illegible] и [illegible], [illegible] облагоро[illegible] [illegible]. То е [illegible] срѣд[ство] [illegible] упражнява окото, развива най-[illegible], [illegible] го [illegible] само да гледа, но и [illegible] да разбира и схваща пропор[illegible] и [illegible]; [illegible] да си [illegible] [illegible] да се научи да разли[чава] [illegible] [illegible] и [illegible] [illegible] [illegible] естетически вкусъ. Рису[ването] [illegible] да разбираме хубоститѣ на худо[жественит]ѣ творения да се потдаваме отъ естети[чески] [illegible], които ни даватъ творе[нията] на изящнитѣ изкуства.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] резултати, [illegible] творчество. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Но [illegible] Както [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] и да не изучаватъ свойствата на [illegible] затова, че тѣ не сѫ родени поети, така сѫщо [illegible] е неразумно да не се учатъ да рису[ватъ], защото не сѫ художници-творци. Техни[ката] на рисуването може да се научи, обаче трѣбва само да бѫде изучавана методично и [illegible] съ развитието на ученика. Конгресътъ, [illegible] прѣдъ видъ всички горѣизложени мотиви, [illegible] [illegible] рѣшения:

I. Обучението по рисуване да слѣдва естественото развитие на дѣтето и да бѫде както езикътъ [illegible] всѣко дѣте — лесно срѣдство за изразъ на впечатлението.

II. [Д]а фигурира въ всичкитѣ програми като задължителенъ прѣдметъ и бѣлѣжкитѣ по този прѣдметъ да бѫдатъ равносилни съ бѣлѣжкитѣ по всички общеобразователни прѣдмети.

III. Въ всичкитѣ учебни заведения рисуването да бѫде прѣподавано и да се практикува като спомагателно срѣдство въ всички уроци, въ които то може да съдѣйствува въ литературно и естетическо отношение.

IV. Поставянето въ технически, професионални или висши училища трѣбва да става съ [illegible], въ които рисуването да фигурира съ сѫщото значение, както и другитѣ прѣдмети.

V. Трѣбва да бѫде прѣприета широка пропаганда въ всичкитѣ [illegible] и индустриални страни, съ цѣль да се разпространи рисуването въ всичкитѣ класове на обществото, като допълнително срѣдство за изразъ.

VI. Училищната зала съ своята стѣнна декорация и мобилировка, трѣбва да бѫде хубава и да произвежда благотворно и приятно впечатление върху ученицитѣ, като способствува за развитие артистически вкусъ у тѣхъ.

Ръководенъ отъ горнитѣ идеи, конгресътъ прѣпоръча прѣподаването на рисуване да се започне още въ забавачницитѣ, но какъ, по кой начинъ, по каква метода ще трѣбва да се изучава? Ето резолюцията на конгреса:

1. Рисуването въ забавачницитѣ трѣбва да се признае за единъ отъ важнитѣ фактори при възпитанието.

2. Въ всѣка страна дружествата за подкрѣпяне забавачници трѣбва да се стараятъ да изпитватъ и търсятъ, за да се създаде рационална метода за прѣподаване на рисуването.

По въпросътъ за прѣподаване рисуване въ основнитѣ училища, конгресътъ се установи върху слѣднитѣ правила:

Прѣдъ видъ на туй, че развитието на дѣтето [illegible] нѣкакво рационално обучение, че рисуването трѣбва да отразява чрѣзъ своитѣ [illegible] мира, въ който сме живѣели, че то има всичкитѣ характерни черти на единъ живъ езикъ, че употрѣблението му за този послѣдния трѣбва да бѫде леко, [illegible] [illegible] ръка да се [illegible] [illegible] на мисъльта, че то трѣбва да [illegible] [illegible] да води къмъ разбиране есте[ствата] на хубавото въ природата и въ изкусството — конгресътъ изказва желанието, щото въ

основното училище елементарното и първоначално рисуване да става въ обучението:

Развивающе като употрѣбление;
Реалистично » вдъхновение;
Обшо » приложение;
Самоволно » изпълнение;
Естетично » обучение.

Сжщитѣ принципи се прѣпоржчватъ и за срѣднитѣ училища. Тъй като конгресътъ смѣта неизученъ въпроса за отношенията между рисуването, моделирането и ржчната работа и каква роль трѣбва да играе всѣки отъ тия три прѣдмета въ общото образование, то прѣпоржчва този въпросъ да се изучи и докладва въ слѣдующия конгресъ. За прѣподаването рисуване въ висшитѣ училища конгресътъ рѣши:

1. Въ всѣки факултетъ да бждатъ основани рационални курсове по рисуване.

2. Що се касае до изпититѣ въ тѣзи факултети, трѣбва да се обръща внимание върху способностьта по рисуване при ония прѣдмети, при които то може да служи като демонстративенъ или обяснителенъ елементъ, защото познаване на рисуването е неизбѣжно въ всички факултети, както бѣше доложено съ примѣри на конгреса. Безъ него нѣма добъръ историкъ, медикъ, естественикъ, даже и юристъ, понеже и за него рисуването имало особно значение въ сждебната практика. Нашиятъ университетъ нѣма ли да се заинтересува по този въпросъ и да въведе поне въ нѣкои факултети това модерно искане, толкова по-вече, че ученицитѣ отъ срѣднитѣ училища често биватъ слабо или съвсѣмъ неподготвени?

Относително прѣимуществата на учителитѣ по рисуване всички присжтствуващи бѣха на едно мнѣние, всички признаха това, което каза скулпторътъ Обристъ на конгреса за художественото възпитание въ Дрезденъ: «Както чуждъ езикъ трѣбва да се прѣподава само отъ учители, на които той е матеренъ, защото само по този начинъ езикътъ прѣминава у дѣтето като нѣщо живо, така и жизнеспособното изкуство може да се прѣсади въ дѣтскитѣ стрини само отъ художници». Но какъ да се подготвятъ тѣзи учители? Този въпросъ се разисква всестранно и се дойде до заключение, че за сега не може да се рѣши положително нищо. Въ различни страни различно подготвятъ учители. Белгийскиятъ делегатъ докладва, че у тѣхъ имало особна комисия, която се занимавала съ този въпросъ. Тя е обиколила и събрала свѣдѣния за всички училища и намира, че подготовката на учители въ срѣднитѣ училища е най-подходяща въ «семинарията за учители», която се намира при маджарското «Нормално училище по рисуване» въ Будапеща.

Резолюцията на конгреса по въпроса за подготовката на учители е слѣдната:

1. Резултатитѣ отъ прѣподаването на рисуването и на артистичната култура въ всичкитѣ учебни заведения зависятъ отъ образованието на учителитѣ. Затова необходимо е да се обърне
най-сериозно внимание върху образован
учителитѣ въ основнитѣ училища.
2. Въ нормалнитѣ училища и въ всичк
заведения за прѣподаване рисуване канди
за учители трѣбва да получатъ всички
дими познания.
3. Въ идещия конгресъ ще бжде съоб
направенитѣ опити и резултатитѣ получ
осжществението на горнитѣ резолюции.
Втората секция се занимаваше съ орга
обучението на чираци и съ занаятчийски
сове за двата пола и като имаха прѣдв
I. Че сегашниятъ начинъ на чиракуване
излиза отъ съврѣменния общественъ с
нанася врѣда, както на професионалната
ность на работническата класа, така и н
номическото състояние на цѣлото общес
II. Че реформата на чиракуването и на
чийското образование е една отъ най-н
съврѣменни обществени задачи, конгрес
казва желание:
1. Необходимо е незабавно да се за
реформиране на чиракуването, което ре
ране да излиза отъ слѣднитѣ главни то
а. Опрѣдѣляне отношенията между м
и чираци и подобрение на чиракуването;
б. Развитие на професионалното обра
в. Установление покровителство на чи
г. Подобрение на възпитанието както
ботника, така и на гражданина.
2. Затова желателно е да станатъ за
телни съ законъ и да бждатъ подъ к
на държавата слѣднитѣ наредби: когат
за чиракуване да бжде сключенъ писме
сѣщаването занаятчийскитѣ курсове за с
довно прѣзъ всичкото врѣме на чиракува
въ края на послѣдното да става изпитъ
3. Чиракуването да става до възможно
работилницата на единъ майсторъ, специ
по своя занаятъ и да се допълва прѣзъ
щаване на занаятчийски курсове и на по
дни и професионални училища.
4. Дружествата на майсторитѣ, рабо
и общинитѣ да отварятъ съ помощьта на д
вата и споредъ мѣстнитѣ нужди занаят
курсове и професионални училища, ко
иматъ най-главно практически характеръ
5. Сжщитѣ дружества и общини да съ
дружества и приюти за покровителство
ранитѣ.
6. Всички тѣзи мѣрки и грижи да се
сятъ и къмъ двата пола.
Относително въпроса за прѣподаване ри
и методата му въ занаятчийски, професио
практически и художествено индустриални
лища, конгресътъ изказа слѣднитѣ жел
1. Класата на индустриалнитѣ занаятчи
ботници, както и класата на ученитѣ хора
ловитѣ иматъ право да изискватъ, щото об
и държавата да се погрижатъ за отваряне
ционални училища и курсове добрѣ органи
и управлявани, прѣдназначени за възпи
рационално формиране на бждещето поко

2. Методичното обучение по рисуването трѣбва да се разглежда като единъ отъ главнитѣ фактори на това възпитание, понеже рисуването е основа на механическия и ржчния трудъ.

3. Тъй като естетичното възпитание за бждещитѣ работници е сжщо така важно, както и професионалното образование, то програмитѣ по рисуване въ първоначалнитѣ технически училища трѣбва да бждатъ наредени тъй, щото да отговарятъ на тази цѣль.

4. За да иматъ ученицитѣ на техническитѣ училища по-добра подготовка по рисуване, нуждно е щото това послѣдното да бжде подобрено въ първоначалното училище. Рисуването въ него трѣбва да фигурира като задължителенъ прѣдметъ.

5. За да се достигне по възможность еднаква прѣдварителна подготовка на ученицитѣ въ техническитѣ училища, които се събиратъ отъ разни училища, прѣпоржчва се да се отварятъ приготвителни курсове, за да могатъ ученицитѣ да постжпватъ по-лесно въ разни специални отдѣли.

6. Обучението по рисуване на бждещитѣ работници, трѣбвало би да има за единствена цѣль работилницата съ нейнитѣ изисквания и съгласно съ тъй да бжде направена и програмата на това обучение. Типичнитѣ програми могатъ да бждатъ по възможность по-подробни, безъ да стѣсняватъ личната инициатива на прѣподавателя.

7. Обучението по рисуване въ занаятчийскитѣ училища трѣбва да бжде съобразно съ занаята на ученицитѣ.

8. Трѣбва да се отстрани отъ прѣподаването въ художествено-индустриалнитѣ училища всичко онова, което се отнася до свободнитѣ изкуства. Свободнитѣ изкуства могатъ при по-добри условия да се прѣподаватъ въ академиитѣ на изящнитѣ изкуства.

9. Прѣдъ видъ на голѣмитѣ услуги, които низшитѣ и срѣдни специални училища принасятъ на занаятитѣ и индустрията, трѣбвало би да се увеличи числото имъ, да се улесни постжпването въ тѣхъ и да се подобри положението на учителя по рисуване, като се приравни положението му съ това на другитѣ членове на учителския персоналъ.

10. Курсоветѣ за възрастнитѣ трѣбва да бждатъ задължителни за чираци и работници по-млади отъ 18 години и да ставатъ денемъ най-късно отъ 5—7 часа сл. пл.

11. Тъй като специализацията на професоритѣ по рисуване е едно отъ условията за успѣха, то би трѣбвало за обезпечение стабилността на тѣхната служба, да се изисква отъ тѣхъ особна диплома.

12. Крайно е необходимо въвеждането на образователнитѣ курсове за учители въ професионалнитѣ училища.

13. Общото обучение по рисуване за жени и момичета въ занаятчийскитѣ училища трѣбва да се завършва въ течение на първитѣ двѣ години, а да се специализиратъ сжщеврѣменно за послѣдующитѣ години — едни за композиране, а други за изпълнение на композициитѣ.

14. Работитѣ на ученицитѣ да се излагатъ въ помѣщенията, музеитѣ за декоративнитѣ изкуства.

15. Да се посвещава повече врѣме за професионална работа (рисуване и изпълнение).

16. Да се основатъ навсѣкждѣ училища за плетене дантели, които заедно съ училищата по везба и килимарство да бждатъ прѣдназначени за повдигане на женскитѣ художествени индустрии.

17. Въ училища за женски ржчни работи практическото обучение още отъ самото начало трѣбва да се води отъ учителки.

Тѣзи желания на конгреса обясняватъ много ясно и подробно какъ би трѣбвало да се нареди занаятчийското възпитание. По този въпросъ у насъ почти нищо още не е направено, понеже мѣродавнитѣ кржгове, когато искатъ да подигнатъ занаятчиитѣ, грижатъ се само за усъвършенствуване механиката на занаята, а прѣнебрѣгватъ рисуването, чертането и моделирането, които не само че развиватъ вкуса, облагородяватъ формата на занаятчийскитѣ издѣлия, даватъ възможность на занаятчията успѣшно да копира чуждитѣ издѣлия, но сжщеврѣменно го увлѣчватъ и му даватъ срѣдства да прояви своитѣ творчески способности, които при занаятчиитѣ сж най-високиятъ изразъ на културата, но развитието на които въ България е съвсѣмъ занемарено. Много би могло да се постигне у насъ съ реорганизацията на класнитѣ училища, като имъ се даде повече практически, споредъ мѣстнитѣ нужди, земледѣлчески или занаятчийски характеръ. Но тука не му е мѣстото да се разпространявамъ по този въпросъ, обаче каквато организация или реорганизация да става, за да може да даде добри резултати, прѣди всичко трѣбва да се подготви подходящъ учителски персоналъ.

4. Четвъртиятъ въпросъ въ II-та секция се отнасяше до школитѣ по декоративното изкуство (appliqué à l'industrie). Обясняваха се принципитѣ, върху които тѣ трѣбва да базиратъ и интересно бѣше, че принципитѣ прокарани въ програмата на нашето рисувално училище, именно: «Който желае успѣшно да се занимава съ художествени занаяти, прѣдварително трѣбва да има добра художествена подготовка», който толкова силно бѣше упрѣкванъ и критикуванъ на свое врѣме у насъ, се прѣпоржча отъ конгреса.

Ето рѣшенията на конгреса:

1. Ученицитѣ, които желаятъ успѣшно да изучатъ декоративната композиция, трѣбва да бждатъ прѣдварително подготвени за тази работа чрѣзъ упражнение въ рисуване, моделиране и да иматъ достатъчни познания по геометрия, перспектива, архитектура и анатомия (устройството и пропорциитѣ на човѣшкото тѣло).

2. Изучването на стиловетѣ трѣбва да става не само съ анализирането, но да върви паралелно съ синтезата. Професорътъ трѣбва да обърне вниманието на ученицитѣ върху обстоятелството, че хубавитѣ работи въ декоративното изкуство сж винаги добрѣ композирани. Корегирането на

ескизитѣ и на изпълненитѣ работи и посочването на недостатъцитѣ и достоинствата имъ, трѣбва да бжде извършвано отъ учителя прѣдъ цѣлия класъ.

Съ други думи прѣди да се пристжпи къмъ изучаване декоративната композиция въ каквито и да било занаятъ иска се ученикътъ да бжде прѣдварително подготвенъ по рисуване, моделиране, архитектура, анатомия, геометрия и перспектива, изучването на които е единствено срѣдство, което осигурява добри резултати при изучване декоративната композиция, която изисква само, законитѣ какъ да се хармониратъ отдѣлнитѣ части въ едно цѣлно цѣло. Композицията е вѣнецътъ на прѣдварителнитѣ студии и ще бжде плодовита, ако подготовката бжде сериозна и добра.

Конгресътъ бѣше придруженъ и съ изложба на пособия по рисуване и рисунки на ученици. Изложбата не бѣше голѣма, но доста поучителна. Тамъ бѣха изложени резултатитѣ отъ новото направление въ прѣподаването на рисуване. Само тамъ, при разглеждането на рисункитѣ, можеше ясно да се разбере, какви резултати могатъ да се постигнатъ, ако учительтъ се съобразява съ психологията на ученицитѣ. Срѣдствата сж прости. Учительтъ трѣбва да знае да постига исканитѣ резултати чрѣзъ интересни за ученицитѣ мотиви. Тѣзи мотиви да се промѣняватъ споредъ възрастьта на ученика, сжщо и изработването на мотивитѣ да се различава: въ началото учительтъ трѣбва да се задоволи само съ приблизително прѣдаване на характера безъ голѣма техническа точность. Отдѣленията и срѣднитѣ училища не сж специални, а общеобразователни, въ тѣхъ ученикътъ трѣбва да се развие всестранно; той трѣбва да изучава еднакво всички прѣдмети, а не само тѣзи, които го привличатъ и къмъ които има особна способность и наклонность. Учительтъ, за да постигне резултатъ, трѣбва прѣди всичко да възбуди въ ученицитѣ интересъ къмъ прѣдмета, а това се постига, ако той прѣподава не само методично (което досега не ставаше даже въ добритѣ училища), но и увлѣкателно и живо. Че при тѣзи условия могатъ да се придобиятъ чудесни резултати, се виждаше отъ изложенитѣ рисунки на нѣкои американски училища, а особено отъ изложенитѣ отъ професора Боуда отъ Кладно (Чехия). Той, за да постигне такива блѣстящи резултати, на които се очудваха и самитѣ учители-специалисти, даже нѣкои отъ тѣхъ се съмнѣваха, че това сж работи на ученици-реалисти, трѣбвало е да развие между ученицитѣ такава любовь къмъ прѣдмета, че всички да мечтаятъ само за рисуване, вслѣдствие на това, въ класоветѣ нѣмало слаби ученици, и само 2—3 удовлетворителни, но и тѣ добри отлични.

Любовь къмъ рисуването може да възбуди само учитель, който самъ обича рисуването, а за да го обича, трѣбва да го познава и владѣе; слѣдователно, за да се подигне успѣхътъ на ученицитѣ, трѣбва да се подигнатъ знанията на учителитѣ. Това може лесно да се п[...] при учители съ слаба подготовка (каквит[о] сж често основнитѣ) чрѣзъ особени [...] устроени прѣзъ дни, когато учителитѣ [сж сво]бодни, а учители отъ срѣднитѣ училища, [които] иматъ подготовка, могатъ да се сбиратъ [на кон]греси и тамъ да имъ показватъ рисунки [на] отличнитѣ се ученици и тѣ да се на[сърчатъ] да получатъ подобни резултати. Начинит[ѣ и спосо]битѣ за постигане успѣхъ могатъ ра[зно да] се прилагатъ, споредъ характера на учи[теля], обаче повтаряме, че прѣди всичко учи[телитѣ] трѣбва да обичатъ прѣдмета си и тази о[бичь да] вдъхватъ и на ученицитѣ.

Друго едно модерно въведение се забѣ[лѣза] въ изложенитѣ рисунки отъ общеобразо[вател]нитѣ училища и до тамъ най-ясно въ [рисункитѣ на] ученицитѣ на проф. Боуда — това е ком[позиция]. Ученицитѣ рисуватъ отъ натура не само цвѣтя, пеперуди, птици и пр., но се у[ча]ватъ да съставятъ отъ нарисуванитѣ пр[ѣдмети] орнаментални композиции. Това въведение [има] много голѣмо значение за развитие въ у[ченика] разбиране хармонията на линии, форми [и] тонове. Композицията досега се практикува[ше въ] срѣднитѣ училища само при изучаване м[айчиния] езикъ съ задаване писмени съчинения [на опрѣ]дѣлена тема. Но както хубостьта на една [картина] по-добрѣ се разбира отъ съчинителя, о[тколкото] отъ този, който я гледа, тъй и въ ху[бостьта] на орнамента по-дълбоко ще вникне то[зи, който] го композира, отколкото този, който г[о] копира.

Отлично срѣдство за развитие на учен[ицитѣ], което въ България е занемарено, е рисуван[е по] паметь. Съ него ученикътъ учи по-основно [да на]блюдава прѣдметитѣ, бързо да схваща тѣ[хнитѣ] пропорции, форма, цвѣтъ и характеръ.

Прѣди да завърша заслужава да спом[на] голѣмото старание на французкитѣ де[легати], които искаха да запознаятъ присжтствува[щитѣ] съ хода на тѣхнитѣ училища, за тая цѣль [тѣ] приготвили една сбирка отъ около 3000 [учени]чески рисунки, които залѣпени на платно [заемали] повърхность 150 кв. метра. Тази сбирка [бѣше ре]да г. Pilles, французски делегатъ, почетен[ъ ин]спекторъ за прѣподаване рисуване, профес[оръ въ] академията и др., при обяснението на проф[есора] методитѣ и пжтя, който прѣслѣдватъ [и] които постигатъ тѣхнитѣ училища. Отъ [тѣзи] рисунки се виждаше, че прѣподаването н[а Фран]ция е много добрѣ и методично уреден[о и] добре усвоено. Принципитѣ, върху които [се опи]ра, сж неоспорими.

При завършване на засѣданието, конгр[есистит]ѣ рѣшили да се основе международна федера[ция за] прѣподаването на рисуване. Тази федерация [ще се] състои отъ всички заведения, дружества и [лица], които се интересуватъ за рисуването и [поз]наватъ съвременнитѣ нужди. Въ съвѣта ѝ [ще влѣ]затъ лица, които ще се занимаватъ за [да из]каватъ трѣбва да бжде внесено на отдѣ[лнитѣ] дружества и власти, да опрѣдѣлятъ настоящ[ето]

федерацията. Настоятелството на федерата, което прѣдставлява постояненъ комитетъ прѣподаване рисуването, се избира отъ федеията. Членоветѣ на всѣка държава опрѣдѣъ 3 делегата и като такива за България бѣха рани г. г. Палашевъ, Митовъ и азъ Комиьтъ е задълженъ да събира всички свѣдѣния, да издава особенъ бюлетинъ, да приготви бюджетъ, смѣтки и материалъ за идещия конгресъ, който ще стане въ Англия.

Комитетътъ ще се събира най-малко единъ пжть въ двѣ години въ града, който той ще избере.

Официалното седалище на комитета е гр. Бернъ.

Петрографски бѣлѣжки за Осоговската планина

отъ професоръ **д-ръ Г. Бончевъ.**

Всичко, каквото е извѣстно за скалитѣ на Осоговската планина, дължимъ го на изслѣдванията на многозаслужилитѣ основатели на българската геология: *Ami Boué*, *A. Viquesnel*, *Ferd. v. Hochstetter* и *Г. Н. Златарски*. Но за нѣкои низки отдѣли на планината има бѣлѣжки и отъ *Fr. Toula* и *д-ръ Л. Ванковъ*. Като се прѣгледа всичко, що ни даватъ тия уважаеми автори за петрографския материалъ на планината въ неговото видово и топографско отношение, увѣрява ни, че е много малко и недостатъчно за една такава обширна планинска область, но то не може да имъ се вмѣни въ грѣхъ, понеже тѣ сѫ обходили малка часть отъ планината.

Мнѣнията на уважаемитѣ автори за общия петрографски съставъ на планината, а особно за ония точки, които сѫ тѣ посѣтили, се напълно схождатъ; тѣ се разнождатъ само за такива, които едни сѫ посѣтили, а други не. Споредъ мнѣнието на Ami Boué[1]) Осоговската планина е кристалношистенъ масивъ съ малко съдържание на старъ масивенъ материалъ, съ нѣколко жили отъ по-младъ и съ седименти въ сѣвернитѣ низки поли. Сѫщото мнѣние изказва и A. Viquesnel,[2]) само че споредъ него староятъ масивенъ материалъ е малко, а освѣнъ туй седиментитѣ заематъ широка ивица и отъ източнитѣ отдѣли на планината.

Hochstetter[3]) не сподѣля напълно мнѣнието на прѣдходнитѣ автори. Споредъ него старитѣ масивни скали въ отдѣла на гребена ѝ постигатъ интензивно разпространение, въ сѣвернитѣ и с.-и. отдѣли има и по-млади мезозойни седименти, а въ източнитѣ поли и широка ивица отъ постъ-миоценски образования. Златарски[4]) въ първата си обиколка изъ планинската область не видоизмѣня много мнѣнията на прѣдходнитѣ автори, но споредъ картата, която е пр… вилъ въ Пловдивското изложение и втор… Анверското, той се значително отклонява от…

Споредъ него главенъ скаленъ матери… Осоговската планина пакъ остана криста… шиститѣ, но той се изказва за двѣ по-кои… седименти, които опасватъ планината прѣ… дата ѝ (напрѣки). Освѣнъ туй спомен… авторъ дава друго очертание на разнов… скали на планината и внася нови скални т… споредъ което излиза, че планината не е… къвъ простъ петрографски съставъ, ка… прѣдставянатъ прѣдходнитѣ автори.

Другитѣ двама автори Fr. Toula и … Ванковъ минаватъ само въ политѣ на … ната и въ своитѣ бѣлѣжки се ограничав… характеризуватъ само ония части, прѣзъ … сѫ мина и Наведеното разногласие въ мн… на разнитѣ автори относително петрогра… съставъ на планината се дължи на малка… обиколка изъ планината; тѣ сѫ охарак… вали цѣлата планина само отъ мѣста, които … посѣтили. Тъй напр. Ami Boué е миналъ от… Деве-баиръ—Кюстендилъ—Дупница и оке… стендилъ е влѣзълъ малко навѫтрѣ въ … ната. Viquesnel е миналъ по сѫщия пѫ… Деве баиръ до с. Четирци и отъ там … Струмския проломъ за Бобошево. Hoch… минава по пѫтя Дупница—Кюстендилъ—… баиръ, но охарактеризува и скалнитѣ мат… отъ Струмския проломъ между Четирци и … шево, които му далъ инженеръ Nagy. Зла… минава по пѫтя Деве-баиръ, Кюстендил… тирци, Бобошево, но влиза на двѣ мѣс… планинската срѣда, а именно Кюстендилъ… ленил, горнитѣ отдѣли на р. Бистрица … Рвенъ — Деве-баиръ и Кюстендилъ—С… чино—Цървариша—Прѣдѣла—Кюстендил…

Отъ тия обиколки, които сѫ били … въ политѣ на планината, ясно се вижда, че … говската планина въ обширни свои отдѣли … неизвѣстна, особно въ гребена ѝ, понеж… единъ отъ споменатитѣ автори въ своит… колки не го е засѣгналъ, освѣнъ въ … скитѣ отдѣли. Тоя фактъ, споредъ който … говската планина при тия въ достатъчен…

---

[1]) Esquisse géologique de la Turquie d'Europe, 1840.

[2]) Journal d'un voyage dans la Turquie d'Europe (Mém. d. l. Soc. géol. d. Fr. V, 1842, 2 Série, t. 1844). Voyage dans la Turquie d'Europe, 1868 t. II.

[3]) Die geologischen Verhältnisse d. östl. Theiles d. europ. Türkei (Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanstalt. 1872, S. 331, 360).

[4]) Геологически скици изъ Ю.-З. България (Периодическо списание, кн. XVII, стр. 187, 196; кн. XVIII стр. 332, 334).

...и, които сѫ я посѣтили съ геоложка цѣль, въ ядрото си оставаше неизвѣстна. ...минули да я кръстосамъ надлъжъ и ширъ, ...мога да си съставя ясно понятие за петро...ския й материалъ, който винаги ми е билъ ...одимъ при лекциитѣ, когато говоря за ...итѣ видове и разпространението на скал...въ България. За тая цѣль обходихъ пла...а по слѣдния пѫть: Кюстендилъ, Гърляно, ...баиръ, по върховетѣ Божлерица, Сака-, Руенъ, Блатежница, Жѣдрапанина, Кулу...а, Сива-кобила, Шърби-връхъ, Коровии, ...ли, Черната скала, Тръндерица, Синяновъ, Дресковица, Копривенъ, Грамчаръ, Лисия ...ски ридъ) до р. Струма, с. Бураново, ...ланъ, Бобошево, Добрево, Скрино, Бѣлия, Ваксово, Смоличино, Страдалово, върхъ ...кеитъ, Раково, Прѣтѣлъ, Брѣзи, Лисинска, с. Злокощица, Кюстендилъ, Кадинъ-мостъ, ...шки ханъ, Дупница, Баланово, Грамаже, ...икъ, Цѣвлево, Вуково, Блато, Мърводолъ, ...шки ханъ, Кадинъ мостъ. Освѣнъ тѣй ...яхъ малко около Кюстендилъ, а отъ гре...се спущахъ на двѣ мѣста въ планинската ...ъ а именно: отъ върха Сива-кобила до В...ково и отъ тамъ обратно за Шърби върхъ, Черната скала до Първарската община. ...но бѣхъ ходилъ и между Кюстендилъ, ...чино, Бремия и Кадинъ мостъ.

...ъ тия мои обиколки ясно се вижда, че ...дамъ планината въ землището на княже...о околовръстъ, прѣсичамъ я надлъжъ по ...ѣ й, сѣвернитѣ й поли и въ срѣдата отъ ...ево прѣзъ Ваксово до кѫщѣ Ах-курия, ...рѣки на двѣ мѣста Сива-кобила, Раково, ...а, Злокощица, Кюстендилъ и Черната ... Първарица, Столчино, Кадинъ мостъ, обхождамъ и по-голѣмата часть отъ източ...и поли. Тукъ трѣбва да сѫжаля, че по...болесть не можахъ да кръстосамъ пѫтъ ...а западната половина на планината прѣзъ ...овъ, върховетѣ Конекъ, Руенъ и др. се ...а по р. Бистрица за Гърляно; но като ...прѣдъ видъ, че г. Златарски е обходилъ ...а часть отъ тоя край, считамъ че и той ...ава, за сега, съвсѣмъ неизвѣстенъ.

...обиколкитѣ си обърнахъ главно внимание ...чеството на петрографския материалъ, на ...ото повърхно разпространение, на взаим...ъ положение и на неговата геологическа ...сть.

Въ качествено отношение скалитѣ, които ...авятъ Осоговския масивъ, подѣлени въ ...сѫ слѣднитѣ:

А. Масивни скали.

...ранити — порфиръ гранитъ.
...Порфиръ — кварцовъ порфиръ.
... Трахити — андезитовъ трахитъ.
... Диорити — ... диоритъ, пироксе... ..., кварцъ амфиболовъ диоритъ.
Порфирити — диабазовъ или гранитовъ пор...ъ.

Б. Кристалинни шисти.

I. Гнайси — биотитови, мусковитови, амфиболови, хлоритови и др.
II. Микашисти — гнайсшисти, мусковитови шисти и графитошисти.
III. Филити — филитъ и аргилофилитъ.
IV. Амфиболити — [illegible].

В. Прости скали.

Варовици — гъсти, глинести.
II. Доломити — бѣли.
III. Вѫглища — черни.

Г. Кластични скали.

I. Туфи и конгломерати на еруптивнитѣ скали.
II. Конгломерати и брекчи на проститѣ и кластичнитѣ скали.
III. Пясъчници — червени, глинести, слюдести и др.
IV. Глинести шисти, шистозни глини и мергели.
V. Наслаги и наноси.

2. По повърхно разпространение тия скали се разпрѣдѣлятъ така:

Отъ масивнитѣ скали съ интензивно разпространение се отличава гранитътъ и кварцовиятъ порфиръ; диорититѣ, порфиритѣ и трахититѣ сѫ съ ограничено разпространение. Тѣ се явяватъ въ малки жили, които разсичатъ по-старитѣ седименти на края. Гранитътъ е въ лаколитна форма. Кварцовиятъ порфиръ въ отдѣлни тѣжки конусовидни форми, разположени по прави посоки, които опрѣдѣлятъ тектонични пукнатини и въ жили или широка цѣлчеста маса. Отъ кристалиннитѣ шисти най-много е гнайсътъ. Съ интензивно разпространение се отличаватъ и микашиститѣ, още по-малко сѫ филититѣ, а най-малко е амфиболитътъ; той образува тънки прожилки и прослойки изъ другитѣ шисти.

Отъ проститѣ скали варовикътъ е по-вече отъ доломитътъ; съвсѣмъ малко сѫ вѫглищата. Отъ кластичнитѣ скални видове най-много сѫ пясъчницитѣ, слѣдъ тѣхъ по-разпространени сѫ глинеститѣ шисти, шистознитѣ глини, конгломератитѣ и брекчитѣ на проститѣ скали, наслагитѣ и наноситѣ и мергелитѣ; а най-малко сѫ туфитѣ и конгломератитѣ на еруптивнитѣ скали. Изобщо най-много сѫ разпространени кристалиннитѣ шисти, а измежду тѣхъ гнайсътъ; слѣдъ тѣхъ седиментитѣ (химически и механически), между които старитѣ сѫ по-вече отъ младитѣ, а най-малко сѫ масивнитѣ скали.

Масивнитѣ скали сѫ неправилно разхвърляни изъ Осоговската планина: гранитътъ е въ западната й страна (половина), кварцовиятъ порфиръ — въ гребеновитѣ прѣдѣли, порфиритътъ — въ склоноветѣ на срѣднитѣ отдѣли, диорититѣ — въ сѣв. поли, а трахититѣ — въ западнитѣ.

Кристалиннитѣ шисти сѫ ядрото на планината, т. е. заематъ по-голѣмата часть отъ гребена, западната половина, и се спущатъ ниско по политѣ й. Въ източната и южната половина тѣ сѫ ограничени на склоноветѣ и гребена, но слизатъ и голѣма часть отъ източнитѣ поли.

Проститѣ скали и по-голѣмата часть отъ по-старитѣ кластични материали сѫ повечко въ горнитѣ отдѣли на планинската срѣда, но ги има и въ с. и. й отдѣли; тѣ въ видъ на тънка ивица стигатъ и сѣвернитѣ й поли. По-младитѣ седименти сѫ ограничени на планинскитѣ поли и то повече въ сѣвернитѣ планински отдѣли. Тѣ заедно съ по-старитѣ образуватъ единъ седиментенъ поясъ, който опасва планината напрѣчно прѣзъ срѣдата й.

3. Скалнитѣ материали се характеризуватъ съ слѣдното взаимно положение:

Гранитътъ е разположенъ между кристалиннитѣ шисти. Кварцовиятъ порфиръ въ гребена на планината и въ отдѣлитѣ на мѣстностьта Прѣдѣлъ е разположенъ между кристалинни шисти. При Черната скала той се огражда отъ варовикъ и механически седименти. Въ мѣстностьта на Църварица, Илия и областьта на върха Горушенъ (между Страдалово и Раково) той е ограденъ отъ варовици, глинени шисти, червени пѣсъчници, а въ източния му край и отъ кристалинни шисти. Трахитътъ е ограниченъ отъ млади седиментни материали; той е въ областьта на Деве-баиръ. Диорититѣ сѫ разположени между доломита, червенитѣ пѣсъчници и филита. Порфиритътъ накѫсва стария варовикъ или червенитѣ пѣсъчници. Гнайсътъ въ свръзка съ другитѣ шисти се припокрива отъ стари и млади седименти. Първитѣ го покриватъ въ високитѣ планински отдѣли и тукъ-тамъ въ по-низкитѣ, а вторитѣ само въ низкитѣ. Микашиститѣ сѫ разположени между гнайситѣ. Филититѣ сѫ въ свръзка съ другитѣ гнайсови и шистозни материали, но на мѣста се припокриватъ и отъ доломити, варовици и червени пѣсъчници. Амфиболошиститѣ сѫ въ свръзка съ другитѣ кристалинни шисти, а особно съ гнайситѣ. Варовикътъ и доломитътъ въ разнитѣ си находища граничатъ съ разенъ материалъ. Въ Раковско граничатъ съ глинеститѣ шисти, въ Коровци — съ глинести шисти и глинести мергели и глинести пѣсъчници, въ Църварско — съ червени пѣсъчници, въ Смоличинско и Страдаловско — съ глинести шисти и конгломерати, въ Раковско освѣнъ съ горнитѣ и съ млади утайки, въ Еремийско — съ кристалинни шисти, брекчи и конгломерати, въ областьта на Бобошевския върхъ Руенъ — съ червени пѣсъчници и кристалинни шисти, въ Вуковско — съ филитъ и червенъ пѣсъчникъ, въ Каменишко — съ червенъ пѣсъчникъ и млади наноси, а въ Върбовнишко съ постъ-миоценски материали и съ глинести пѣсъчници. Вѫглищата сѫ въ свръзка съ глинеститѣ шисти. Туфитѣ и конгломератитѣ на еруптивнитѣ скали сѫ въ свръзка съ шистозни глини и глинести мергели, а туфитѣ и конгломератитѣ на проститѣ и кластични скали отдолѣ си иматъ гранични материали варовицитѣ, а се припокриватъ отъ глинести, слюдени или гнили пѣсъчници. Червенитѣ пѣсъчници винаги сѫ въ свръзка съ доломита и тъмносивитѣ варовици. Глинеститѣ шисти въ повечето свои находища сѫ въ свръзка отъ една

страна съ варовика и доломита, а отъ дру
кристалинни шисти; само тукъ-тамъ пок
граничения и съ еруптивнитѣ материали.
ситѣ и насипитѣ споредъ мѣстото, дѣто
миратъ, сѫ въ свръзка съ кристалинни
масивни скали или стари и млади седимен

4. Отъ фактитѣ, съ които разполагах
жахъ да установя слѣдната геологическ
расть за разнитѣ скални типове:

Гранитътъ е по-младо образуване отъ
сталиннитѣ шисти, между които е и помѣ
Той е затвърдялъ въ по-високитѣ отдѣ
земната кора, което подтвърдява и порфи
му устройство. Повърхностьта е достигнал
сѫ се унищожили маситѣ, които сѫ го
вали. За възрастьта на кварцовия порфи
областьта на кристалиннитѣ шисти въ отд
на планинския гребенъ нищо положител
може да се каже. Тя става явна отъ н
щата му въ землището на Илия, Цървар
при Черната скала. Въ първото той е ра
женъ между тъмносивитѣ варовито-долом
материали и червени пѣсъчници, което по
че той ги е накѫсалъ и се е разлѣлъ
тѣхъ, слѣдователно той е по-младъ отъ
Въ второто порфирътъ отъ една страна (
ната) граничи съ прѣдходния варовиковъ
риалъ, а отъ друга (западната) се ограж
хоризонтално разположение глинесто-пѣс
кови и глинесто-мергелови материали,
съставляватъ източнитѣ гранични отдѣл
седиментния басейнъ между Коровци и
ната скала. А понеже за него прѣдполага
е креденъ (горня креда) то слѣдва, че
щията го е прѣдхождала и че ще да е би
мезозоичната епоха. Туй ми прѣдположен
мира потвърждение и въ факти извънъ обл
на Осоговската планина, въ областьта на
лиградското крайще, дѣто има сѫщитѣ п
рови материали, които на нѣколко мѣс
ограждатъ отъ кредени и червено-пѣсъчн
образувания, а на други (въ областьта на
баиръ) даватъ материалъ за образуване на к
или, по право, терциерни кластични седим

Трахитътъ, който е само въ Деве-баи
край е горно-креденъ или терциеренъ. Диор
отговаря на възрастьта на червенитѣ
съчници. Порфиритътъ вѣроятно накѫсва т
сивитѣ варовити материали и червения п
никъ или се разполага между тѣхъ, зат
по възрасть съотвѣтствува на тѣхъ.

Отъ кристалнитѣ шисти най-стари сѫ
ситѣ; тѣ сѫ и най-старитѣ петрографски
риали въ планината. Тѣ принадлежатъ
сивитѣ гнайси. По-млади сѫ микашисти
амфиболошиститѣ. Другитѣ обагрени з
(отъ хлоритъ и епидоръ) шисти, както и
нитошиститѣ сѫ още по-млади; много отъ
носятъ на себе си бѣлѣзитѣ на метамо
шисти. А като такива сѫ вѣроятно метамо
зувани палеозоични образувания. Филитит
сѫщо млади кристалинни шисти; тѣ носят
себе си отпечатъка на аргилити. Още по-

ѣхъ сж аргилофилитѣ, които сж типиченъ одъ между филита и аргилита. Тъмноси- ижести варовици и варовито-доломитови ма- али, както и доломита сж отъ една въз- която по положението на материалитѣ другитѣ по-стари отъ тѣхъ седименти съот- вува на триясова. Понеже тѣ сж разло- натъ червения пѣсъчникъ, а тоя пострѣлния, кои мѣста е надъ глинеститѣ шисти, които иничии карбонски, то не ще и съмнѣние, рвениятъ пѣсъчникъ ще да е пермски или долно-триасовъ.

итѣ позиглени конгломерати до Смоли- надъ Вуково и Еремия, които сж разно- и непосрѣдно надъ тъмносивия варовикъ омитовъ материалъ, сж по-млади отъ него. онеже тѣ се припокриватъ отъ глинеститѣ сковитови пѣсъчникови, кварцово-конгло- ови и мергелно-пѣсъчникови или мергелно- ити материали, които сж отъ кредена въз- тѣ ще бждатъ по-стари отъ тѣхъ, но отъ възрастъ не мога съ положителность да Глинесто-пѣсъчниковитѣ материали на иковското землище и онова на Раика- ища, както и между Страдалово и Раково, осето Козинлки ханъ до Върбовникъ и сж отъ една и сжща възрасть—кредна.

ъ сжщата геологическа възрасть е и варо ъ подъ Върбовнишкитѣ колиби на пжтя за Дупница, който отъ едната си страна е заграденъ отъ Козинкия пѣсъчникъ, а отъ другата отъ материалитѣ на Бобовъ-долската котловина. Седиментнитѣ материали въ сѣвернитѣ поли на планината, въ Раненското и Каменито-скаквишко поле, сж сърѣменни насипи. Седиментитѣ на Сѣнокосъ сж дилувиални. Седиментитѣ на политѣ въ Струмската котловина сж плиоценски и постъ-плиоценски. Такива сж и седиментитѣ въ с. и поли на планината кждѣ Блатново-Грамаждие и на малкитѣ сладководни басейни изъ планината. Седиментитѣ въ източнитѣ поля сж алувиални.

Отъ всичко казано до тукъ слѣдва, че петрографскиятъ материалъ въ неподнатата часть на планинската область слѣдъ тия по-обширни обиколки измѣня много въ състава и видоветѣ си и получава подробно разграничение въ видово и топографско отношение. Като нови и отъ първо значение факти заслужватъ да се изтъкнатъ порфировитѣ находища въ главния планински гребенъ, между Деве-баиръ и Сива-кобила и при Черната скала, сжщо и находището имъ въ Раковско, диоритовитѣ находища между Каменица и Вуково, порфиритътъ въ Смоличанско, седиментната часть на гребена между Щърби върхъ и Църндерица и кредентитѣ седименти между Страдалово-Раково и др.

По възпитанието и обучението на слѣпитѣ и наредбата на институтитѣ за тѣхъ

отъ **д-ръ Ст. Доневъ,**
учитель въ II-та Софийска дѣвическа гимназия.

Конгресътъ въ Хале се свърши на 5. августъ н. с. Тукъ имахъ срѣща съ директора на K. K. Blinden-Erziehungs-Institut въ Виена г-на Regierungsrath професоръ Александъръ Мелъ, който ме покани да отида на 10. августъ въ Виена, за да уговоримъ начина, по който най-добрѣ бихъ могълъ да извърша възложената ми работа — изучване метода и срѣдствата за обучението на слѣпитѣ. На опрѣдѣления день се явихъ въ института въ Виена, дѣто ме чакаше г-нъ Мелъ. По прѣпоръката на послѣдния трѣбваше да проуча нѣкои теоретически въпроси, прѣди да започна хоспитирането въ института, а врѣме за това имахъ достатъчно, понеже редовнитѣ занятия почнаха на 15. септемврий н. с. Такъвъ впрочемъ бѣше и моятъ планъ, който изложихъ на Г-на Министра прѣди да замина за конгреса.

Като готвѣхъ прѣдварителнитѣ си студии, азъ отдѣляхъ по малко врѣме и за посѣщение на онѣзи заведения и училища, които работѣха прѣзъ това врѣме, а такива има много въ Виена и околностьта. Нѣкои отъ заведенията посетихъ и послѣ, когато хоспитирахъ въ императорския институтъ и по този начинъ имахъ възможность да сравнявамъ работенето въ повече училища.

Моитѣ наблюдения и изучвания ще изложа тукъ накратко.

А. Видове заведения.

Грижитѣ за слѣпитѣ се простиратъ отъ люлката до гроба. Задачата на тѣзи грижи се формулира обикновено така: *помагане на слѣпитѣ да се приготвятъ за самостоятеленъ животъ.* Тази самостоятелность е релативна, разбира се, защото само малцина успѣватъ да си създадатъ положение, въ което да не се нуждаятъ отъ опеката на другитѣ. Повечето слѣпи прѣзъ цѣлия си животъ се иматъ нужда отъ малка макаръ подкрѣпа и услуга отъ страна на зрящитѣ. За да се приготвятъ сами да добиватъ прѣхраната си, съ собственъ трудъ, а не да бъдатъ тяжесть на околнитѣ си, слѣпитѣ, като добиватъ извѣстно общо образование въ институтитѣ, научаватъ и нѣкой занаятъ или се усъвършенствуватъ по нѣкой отдѣлъ на музиката. Но и слѣдъ като ***научатъ занаята си,*** тѣ пакъ се нуждаятъ отъ помощьта на другитѣ, ако искатъ да прѣ по-спокойно и трудътъ имъ да се изпол добрѣ. Когато пъкъ остарѣятъ, та не състояние да работятъ и да изкаратъ пов отъ прѣхраната си, тогава слѣпитѣ се ну може би, отъ най-голѣми грижи и помо

Съобразно съ нуждитѣ въ разнитѣ в организирани сж четири вида, собствено степени заведения.

I. Най-долнята степень змема заведе слѣпи дѣца отъ 4 до 8 годишна възрасть е забавачница съ пансионъ, Kindergarten, asyl или подготвително училище (Vor Тука се прибиратъ дѣцата, за да се пр за възпитателния институтъ. Прѣди вс това заведение се грижатъ за по-прави зическо, а слѣдъ това и за началата на ното развитие.

Знае се, че родителитѣ обикновено услужватъ на рано ослѣпѣлитѣ си рожби този начинъ дѣцата се приучватъ да о всичко отъ другитѣ, и дълго врѣме не състояние да задоволятъ най-обикновен потрѣби, напр. не знаятъ да се обличатъ ватъ, да се миятъ и чешатъ, не могатъ да разпознаватъ околнитѣ прѣдмети, да жатъ безъ водачъ и пр.

Понеже забавачницата иде да замѣст го и занятията тука сж такива, каквито би вало да бждатъ въ дома.

Дѣцата се упражняватъ да се обличатъ бличатъ, да се обуватъ и събуватъ, зако и разкопчаватъ, да вързватъ и развързватъ да си сгъватъ и нареждатъ дрехитѣ, да се да си чистятъ зжбитѣ, да се рѣшатъ Особно внимание се обръща на правилно дене и стоене, свободното ходене, сл възлизане по стълбитѣ, ядене и употрѣ на лъжицата, тежицата и кърпата. Упраж се въ наблюдение и говорене, за която вземать разни прѣдмети отъ околната описватъ се и се говори за тѣхъ. Най-п разглежда училищната стая и прѣдметитѣ послѣ — цѣлото заведение и близката око Въ връзка съ това вървятъ и упражнения ориентиране чрѣзъ пипане и по звукъ, н

… стѣнитѣ на стаята, намиране прозор-… вратитѣ, масата и другитѣ стаи, излизане на … градината, намиране по звука мѣстото … сѣненика, на учителя или на нѣкой другъ … При тѣзи упражнения се говори за … вѣ въ стаитѣ и на двора, за приборитѣ … за предметитѣ, животнитѣ, растенията, за … индустриални произведения. За упраж- … слуха се чукать или хвърлятъ прѣд- … отъ звука имъ се правятъ заключения … ината и материята, а често и за фор- … мѣстонахождението. По звука и чрѣзъ … се разпознаватъ и паритѣ. Нѣкои тѣла … знаватъ по вкуса и миризмата. Чрѣзъ … се упражняватъ и да опрѣдѣлятъ дъл- … широчината и височината на прѣдметитѣ. … се упражняватъ прьститѣ и ржцѣтѣ, изве- … особна гимнастика (Hand und Finger-…k) и моделиране. По тѣзи упражнения … говори по-сетнѣ пакъ, понеже тѣ сж въ- … въ институтитѣ за по-възрастни дѣца. … забавачницата на слѣпитѣ сж въведени … всички фрьобелови упражнения и игри съ …

… второто заведение е сжщинскиятъ възпи- … институтъ, въ който приематъ дѣца … двата пола на възрасть отъ 8 до 12 години … държатъ тука обикновено 8 години. Този … срокъ се продължава, когато нѣкои отъ … слѣпитѣ пожелае да се усъвършенствува … въ музиката или въ нѣкой занаятъ.

… цѣльта на заведението е, да даде на дѣцата … двата пола добро възпитание и най-необхо- … за живота познания, да развие музикал- … тѣхнитѣ дарби, ако иматъ такива и да ги научи … на нѣкой занаятъ, чрѣзъ който послѣ да се … прѣхранятъ.

… за това и обучението въ института се … научно, музикално и техническо или … занаятчийско (Gewerbeunterricht).

… Научното обучение обхваща всички прѣд- … които се учатъ въ обикнов. народни … срѣдни училища (Volks- und Bürgerschule); … законъ-Божи, матерен… езикъ (четене, … граматика), смѣтане, геометрия, съ чер- … естествознание, отечествознание и география, … пѣние и ржчна работа.

… музика се учи пѣене (безъ и съ ноти) … при на слѣпитѣ инструменти: оргелъ, … пиано, цигулка, виолончело, контра- … флейта, цитра и китара. … Отдѣленъ учебенъ прѣдметъ тука се учи … настройване на пиано (Klavierstimmen).

… занаятитѣ най-много се учатъ: правене … (Bürstenbinderei), плетене кошници и ко- … столове и плетене отривалки … (Teppiche), а покрай това и търговско … изкарване, нѣкои даже желѣзарство и …

… Женитѣ работятъ само четкарство, кошни- … и плетене отривалки, но освѣнъ това … плетатъ чорапи, фланели, ганчели и др.

III. Третята степень сж заведенията за възрастни слѣпи, прибѣжищата или попечителни заведения съ работилници, така нареченитѣ Versorgungshäuser mit Werkstätten. Въ тѣхъ се приематъ свършившитѣ курса на възпитателния институтъ. Тука тѣ си работятъ занаятитѣ и живѣятъ въ пансионъ. Слѣпитѣ живѣятъ при голѣми удобства и сж свободни да напуснатъ, когато намѣрятъ възможность да работятъ другадѣ и се наематъ самостоятелно да си изкаратъ прѣхраната.

Суровитѣ материали за работене се доставятъ и изработенитѣ прѣдмети се разпродаватъ отъ управлението на заведението. Малъкъ процентъ отъ чистата печалба на продаденитѣ прѣдмети се задържа въ спестовната каса и прѣдава на слѣпитѣ, когато напуснатъ заведението, а другитѣ суми се употрѣбяватъ за издръжка на пансиона. Тѣзи суми не могатъ да покриятъ всичкитѣ разходи на пансиона. Останалитѣ разходи се покриватъ отъ благотворителни дружества, завѣщания и държавни или общински субсидии.

Въ тѣзи заведения се приематъ и по-сетнѣ ослѣпѣли хора, които тука изучватъ нѣкой занаятъ и продължаватъ да си го работятъ или излизатъ вънъ и се прѣхранватъ съ него.

Заведенията сж отдѣлно за мжже (Männerheime) и отдѣлно за дѣвици (Mädchenheime), или пъкъ заедно за двата пола, но въ послѣдния случай зданията и двороветѣ сж прѣградени на двѣ отдѣления, които се съобщаватъ помежду си само чрѣзъ жилището на управителя или надзирателя на заведението.

Персоналътъ на тѣзи заведения се състои обикновено отъ единъ управитель економъ, единъ учитель по музика, който сжщеврѣменно е регентъ на хора, майстори по занаятитѣ и прислуга за пансиона.

Управительтъ на едно такова заведение въ Виена е старъ пенсиониранъ чиновникъ, който получава 100 крони мѣсечно. Въ това заведение (въ Josefstadt) има за сега 98 слѣпи, отъ които 48 мжже и 50 жени. То се поддържа отъ благотворително дружество, членоветѣ на което внасятъ годишно по 10 до 100 крони, отъ приходитѣ на работилницата и отъ лихвитѣ на фонда си. Послѣднитѣ възлизатъ на 16,000 крони годишно.

IV. Четвъртата степень е заведението за слѣпи старци и баби, които вече не могатъ да работятъ, за да си изкарватъ прѣхраната. Това сж единъ видъ инвалидни домове, приюти, които се издържатъ изключително отъ подаръци, завѣщания и субсидии. Тука слѣпитѣ прѣкарватъ послѣднитѣ дни отъ живота си.

На нѣкои мѣста всички четири вида заведения си сжществуватъ по отдѣлно, а нѣкждѣ тѣ сж съединени. Най-често се срѣщатъ първитѣ два вида заедно. Въ Хале сж първитѣ три вида съединени. Въ Виена има по отдѣлно отъ всички видове, но има и съединени забавачница съ възпитателенъ институтъ.

По възпитанието и обучението на слѣпитѣ и наредбата на институтитѣ за тѣхъ

отъ д-ръ Ст. Доневъ,

учитель въ II-та Софийска дѣвическа гимназия

Конгресътъ въ Хале се свърши на 5. августъ н. г. Тукъ имахъ срѣща съ директора на K. K. Blinden-Erziehungs-Institut въ Виена г-на Regierungsrath професоръ Александъръ Мелъ, който ме покани да отида на 10. августъ въ Виена, за да уговоримъ начина, по който най-добрѣ бихъ могълъ да извърша възложената ми работа — изучване метода и срѣдствата за обучението на слѣпитѣ. На опрѣдѣления день се явихъ въ института въ Виена, дѣто ме чакаше г-нъ Мелъ. По прѣпоръката на послѣдния трѣбваше да проуча нѣкои теоретически въпроси, прѣди да започна хоспитиранията въ института, а врѣме за това имахъ достатъчно, понеже редовнитѣ занятия почнаха на 15. септември н. г. Такъвъ впрочемъ бѣше и моятъ планъ, който изложихъ на г-на Министра прѣди да замина за конгреса.

Като готвѣхъ прѣдварителнитѣ си студии, азъ отдѣляхъ по малко врѣме и за посѣщение на онѣзи заведения и училища, които работѣха прѣзъ това врѣме, а такива има много въ Виена и околностьта. Нѣкои отъ заведенията посѣтихъ и послѣ, когато хоспитирахъ въ императорския институтъ и по този начинъ имахъ възможность да сравнявамъ работенето въ повече училища.

Моитѣ наблюдения и изучвания ще изложа тукъ накратко.

А. Видове заведения.

Грижитѣ за слѣпитѣ се простиратъ отъ люлката до гроба. Задачата на тѣзи грижи се формулира обикновено така: *помагане на слѣпитѣ да се приготвятъ за самостоятеленъ животъ.* Тази самостоятелность е релативна, разбира се, защото само малцина успѣватъ да си създадатъ положение, въ което да не се нуждаятъ отъ опеката на другитѣ. Повечето слѣпи прѣзъ цѣлия си животъ сѐ иматъ нужда отъ малка макаръ подкрѣпа и услуга отъ страна на здравитѣ. За да се приготвятъ сами да добиватъ прѣхраната си, съ собственъ трудъ, а не да бѫдатъ тяжесть на околнитѣ си, слѣпитѣ, като добиватъ извѣстно общо образование въ институтитѣ, научватъ и нѣкой занаятъ или се усъвършенствуватъ по нѣкои отдѣлъ на музиката. Но и слѣдъ като ***научатъ занаята си,*** тѣ пакъ се нуждаятъ отъ помощьта на другитѣ, ако искатъ да прѣ[...] по-спокойно и трудътъ имъ да се изпо[...] добрѣ. Когато пъкъ остарѣятъ, та не [...] състояние да работятъ и да изкаратъ по[...] отъ прѣхраната си, тогава слѣпитѣ се ну[...] може би, отъ най-голѣми грижи и помо[...]

Съобразно съ нуждитѣ въ разнитѣ [...] организирани сѫ четири вида, собствено [...] степени заведения.

I. Най-долнята степень заема заведен[...] слѣпи дѣца отъ 4 до 8 годишна възраст[...] с забавачница съ пансионъ, Kindergarten, [...] зилъ или подготвително училище (Vo[...] Тука се прибиратъ дѣцата, за да се при[...] за възпитателния институтъ. Прѣди вс[...] това заведение се грижатъ за по-прави[...] зическо, а слѣдъ това и за началата на[...] ното развитие.

Знае се, че родителитѣ обикновено [...] услужватъ на раноослѣпѣлитѣ си рожб[...] този начинъ дѣцата се приучватъ да о[...] всичко отъ другитѣ, и дѣто врѣме не [...] състояние да задоволятъ най-обикнове[...] потрѣби, напр. не знаятъ да се обличат[...] ватъ, да се миятъ и чешатъ, не могат[...] да разпознаватъ околнитѣ прѣдмети, д[...] жатъ безъ водачъ и пр.

Понеже забавачницата иде да замѣст[...] го и занятията тука сѫ такива, каквито б[...] вало да бѫдатъ въ дома.

Дѣцата се упражняватъ да се обличат[...] бличатъ, да се обуватъ и събуватъ, закоп[...] и разкопчаватъ, да вързватъ и развързват[...] да си сгъватъ и нареждатъ дрехитѣ, да се [...] да си чистятъ зѫбитѣ, да се рѣшат[...] Особно внимание се обръща на правилно[...] дене и стоене, свободното ходене, с[...] възлизане по стълбитѣ, ядене и употрѣ[...] на вилицата, лъжицата и ножа[...]. Упраж[...] се въ наблюдение и говорене, за което [...] вематъ разни прѣдмети отъ околнат[...] описватъ се и се говори за тѣхъ. Най-на[...] разглежда училищната стая и прѣдметит[...] послѣ — цѣлото заведение и близката о[...] Въ връзка съ това вървятъ и упражнения [...] ориентиране чрѣзъ пипане и по звукъ, на[...]

...ѣ и жилищѣ на стаята, намиране прозор-
...ратата, масата и другитѣ стаи, излизане на
...въ градината, намиране по звука мѣстото
...ой ученикъ, на учителя или на нѣкой другъ
...ъ. При тѣзи упражнения се говори за
...итѣ въ стаитѣ и на двора, за приборитѣ
...е, за дрехитѣ, животнитѣ, растенията, за
...и индустриални произведения. За упраж-
...а слуха се чукать или хвърлятъ прѣд-
...отъ звука имъ се правятъ заключения
...ината и материята, а често и за фор-
...мѣстонахождението. По звука и чрѣзъ
...се разпознаватъ и паритѣ. Нѣкои рѣта
...очнаватъ по гласа и миризмата. Чрѣзъ
...се упражняватъ и да опрѣдѣлятъ дъл-
..., широчината и височината на прѣдметитѣ.
...се упражняватъ пръститѣ и рѫцѣтѣ, вънe-
... особна гимнастика (Hand und Finger-
...ik) и моделиране. По тѣзи упражнения
...говори по-сетнѣ пакъ, понеже тѣ сѫ въ-
...и въ институтитѣ за по-възрастни дѣца.
...абавачницата на слѣпитѣ сѫ въведени
...сички фрьобелови упражнения и игри съ

...орого заведение е слѣпческиятъ възпи-
...ъ институтъ, въ който приематъ дѣца
...та пола на възрасть отъ 8 до 12 години
...държатъ тука обикновено 8 години. Този
...есто се продължава, когато нѣкой отъ
...ицитѣ може да се усъвършенствува
...въ музиката или въ нѣкой занаятъ.
...ата на заведението е да даде на дѣцата
...та пола добро възпитание и най-необхо-
...за живота познания, да развие музикал-
...и дарби, ако иматъ такива и да ги научи
...къ занаятъ, чрѣзъ който послѣ да се
...ватъ.
...ъд това и обучението въ института се
...а научно, музикално и техническо или
...нско (Gewerbeunterricht).
...учното обучение обхваща всички прѣд-
...оито се учатъ въ общитѣ първоначални
...ласни училища (Volks-und Bürgerschule):
... законъ-божи, матерenъ езикъ (четене,
...и граматика), смѣтане, геометрия, си чер-
...естествознание, отечествознание и география,
...ика и рѫчна работа.
...о музика се учи пѣние (безъ и съ ноти)
...ро на слѣпитѣ инструменти: органъ,
...ум, пиано, цигулка, виолончело, контра-
...ента, шегра и китара.
...о дѣленъ учебенъ прѣдметъ тука се учи
...нето на пиано (Klavierstimmen).
... занаятитѣ най-много се учатъ: правене
...(Bürstenbinderei), плетене кошници и ко-
...прѣплитане столове и плетене отривалки
...и (Teppiche), а освенъ това и търговдѣ-
...кователство, нѣкои и даже желѣзарство и
...ство.
...ъстата работятъ само четкарство, кошни-
... и плетене отривалки, но освѣнъ това
...атъ чорапи, фланели, ганти и др.

III. Третята степень сѫ заведенията за възрастни слѣпи, прибѣжищата или попечителни заведения съ работилници, така нареченитѣ Versorgungshäuser mit Werkstätten. Въ тѣхъ се приематъ свършившитѣ курса на възпитателния институтъ. Тука тѣ си работятъ занаятитѣ и живѣятъ въ пансионъ. Слѣпитѣ живѣятъ при голѣми удобства и сѫ свободни да напускатъ, когато намѣрятъ възможность да работятъ другадѣ и се надеятъ самостоятелно да си изкаратъ прѣхраната.

Суровитѣ материали за работене се доставятъ и изработенитѣ прѣдмети се разпродаватъ отъ управлението на заведението. Малъкъ процентъ отъ чистата печалба на продаденитѣ прѣдмети се задържа въ спестовната каса и прѣдава на слѣпитѣ, когато напускатъ заведението, а другитѣ суми се употрѣбяватъ за издръжка на пансиона. Тѣзи суми не могатъ да покриятъ всичкитѣ разходи на пансиона. Останалитѣ разходи се покриватъ отъ благотворителни дружества, завѣщания и държавни или общински субсидии.

Въ тѣзи заведения се приематъ и по-сетнѣ ослѣпѣли хора, които тука изучватъ нѣкой занаятъ и продължаватъ да си го работятъ или излизатъ вънъ и се прѣхранватъ съ него.

Заведенията сѫ отдѣлно за мѫже (Männerheime) и отдѣлно за дѣвици (Mädchenheime), или пъкъ заедно за двата пола, но въ послѣдния случай зданията и дворовeтѣ сѫ прѣградени на двѣ отдѣления, които се съобщаватъ помежду си само чрѣзъ жилището на управителя или надзирателя на заведението.

Персоналътъ на тѣзи заведения се състои обикновено отъ единъ управитель-икономъ, единъ учитель по музика, който едновременно е регентъ на хора, майстори по занаятитѣ и прислуга за пансиона.

Управительтъ на едно такова заведение въ Виена е старъ пенсиониранъ чиновникъ, който получава 100 крони мѣсечно. Въ това заведение (въ Josefstadt) има за сега 98 слѣпи, отъ които 48 мѫже и 50 жени. То се поддържа отъ благотворително дружество, членоветѣ на което внасятъ годишно по 10 до 100 крони, отъ приходитѣ на работилницата и отъ лихвитѣ на фонда си. Послѣднитѣ възлизатъ на 16,000 крони годишно.

IV. Четвъртата степень е заведението за слѣпи старци и болни, които вече не могатъ да работятъ, за да си изкарватъ прѣхраната. Това сѫ единъ видъ инвалидни домове, приюти, които се издържатъ изключително отъ подаръци, завѣщания и субсидии. Тука слѣпитѣ прѣкарватъ послѣднитѣ дни отъ живота си.

На нѣкои мѣста всички четири вида заведения си сѫществуватъ по отдѣлно, а нѣкѫдѣ тѣ сѫ съединени. Най-често се срѣщатъ първитѣ два вида заедно. Въ Хале сѫ първитѣ три вида съединени. Въ Виена има по отдѣлно отъ всички видове, но има и съединени забавачница съ възпитателенъ институтъ.

Б. Обучение.

Най-важното мѣсто между четиритѣ вида заведения заема възпитателниятъ институтъ за дѣцата отъ 8 до 12 годишна възрасть. Въ това заведение има сѫщинско школско обучение, което, както вече се каза, се дѣли на научно, музикално и занаятчийско (индустриално).

За обучението въ училищата за слѣпитѣ важатъ сѫщитѣ дидактически принципи, отъ които се рѫководимъ при обучението на здравооктитѣ. И тука трѣбва да се избира, разпрѣдѣля и обработва учебниятъ материалъ съобразно съ природата на възпитаниците и цѣльта на възпитанието и обучението. А природата на дѣцата и цѣльта на възпитанието не сѫ различни изобщо отъ онѣзи въ училището за нормални дѣцата. И тука трѣбва да съблюдаваме принципитѣ на нагледностьта и самодѣйностьта. Съ други думи *специална метода за обучение на слѣпитѣ нѣма*. Има само специални срѣдства за обучението, специфичностьта на които се обусловва отъ отсѫтствието на зрѣнието. Послѣдното обстоятелство налага и нѣкои ограничения въ учебния материалъ.

I. Научно обучение.

Една третя часть отъ врѣмето за работа се посветява на обучението по общеобразователнитѣ прѣдмети, повече на развитието на интелекта, а посрѣдствомъ него и на волята и чувствата. Това обучение мнозина наричатъ интелектуално. То бива: 1) ориентиране обучение, 2) нагледно обучение, 3) обучение по матерния езикъ (писане, четене и граматика), 4) смѣтане, 5) геометрия съ чертание, 6) законъ Божи и история, 7) гимнастика, 8) рѫчна работа и пр.

1. *Ориентиране обучение*. Първото обучение на слѣпитѣ е приготовителното или както го наричатъ ориентираще (orientirender Unterricht). Това обучение се почва въ забавачницата и се продължава прѣзъ първата година въ института. Тамъ, дѣто нѣма забавачница, дѣцата прѣкарватъ приготвителния курсъ въ института, нѣкждѣ като отдѣленъ класъ съ едногодишенъ курсъ, а другадѣ само прѣзъ отдѣлни часове. Въ такива институти ориентиращето обучение се почва отначало, води се въ отдѣлни часове, числото на които постепенно се намалява. Това обучение трае и по нѣколко мѣсеца.

Ориентиращето обучение, както се разбира и отъ самото му име, има за задача да запознае дѣтето съ околната срѣда, съ една дума — да го ориентира. Когато слѣпитѣ дѣца постѫпятъ за първи пѫть въ института, тѣ не познаватъ помѣщенията и прѣдметитѣ, не могатъ да намиратъ вратитѣ, коридоритѣ, стълбитѣ, отдѣлнитѣ стаи, леглото си, мѣстото си въ класната стая и пр. Учительтъ трѣбва постепенно да ги запознае съ всичко това и той почва отъ първия денъ. Ориентиращето обучение е упражнение на сѣтивата, главно и най-първо на слуха, а послѣ и на температурното и мускулното осѣщание, на

осѣщането отъ натискъ и на диханието
чрѣзъ слуха познаватъ по тропанет
сѫ близо до нѣкой прѣдметъ, дали
на рѫба на равнината, или сѫ на
широко мѣсто. Тѣ познаватъ да
коньтъ, трамваятъ, човѣкътъ и др.
жава или отдалечава и отъ коя стр
мира. По слуха си опрѣдѣлятъ да
срѣдата на коридора, да се спратъ
тата, прѣдъ стълбата и пр. Отъ тов
че главната роль въ ориентирането
слуха. Покрай слуха тука играе на
така нареченото у слѣпитѣ осѣщане
жаването. Когато слѣпиятъ се прибл
кой прѣдметъ, високъ най-малко,
човъгъ растъ, тогава той възприема
жата на лицето си едно осѣщане, разл
за което се причинява отъ постепен
вация се въздухъ между него и прѣд
стенитѣ въздушни частици дразнятъ
лицето чрѣзъ натискъ.

По температурата слѣпитѣ позна
се приближаватъ до вратата, до про
до стѣната. Мускулнитѣ усѣщания на
често и хората съ нормално зрѣние.
гитѣ сѣтива не достигатъ, тамъ слѣпи
всѣкога съ пипането.

Всички сѣтива, които служатъ на
нето, могатъ чрѣзъ упражнение мн
изострятъ и усъвършенствуватъ. Тов
най-добрѣ въ голѣмитѣ градове, дѣ
се научватъ да се движатъ безъ вода
оживѣни улици.

Ориентиращето обучение се взема
почти като самостоятелно обучение,
пенно се свързва съ нагледното об
обучението по география и отечество
matkunde), съ гимнастиката, игритѣ и р

Ориентиращето обучение, както в
чение отива отъ близкото къмъ
ориентиране въ спалнята, омиваният
щитѣ мѣста въ стаята за почивка, тр
класната стая, коридоритѣ, другитѣ ст
ведението, въ двора, въ градината,
ине за намиране вратитѣ, стѣнитѣ,
прозорцитѣ, другитѣ прѣдмети и мѣста
осѣщане приближаването до тѣхъ, чо
до стѣната или вратата. Разпознаване
звукове отъ разни прѣдмети и опрѣдѣл
сокатa и отдалечението на прѣдметитѣ

Ориентирането се води съ по еди
а по-сетнѣ и съ повече дѣцата. Най
ориентиратъ отъ една и сѫща мѣст
за каквато обикновено се дохатъ др.
сетнѣ се ориентиратъ отъ всѣка точ

Слѣдъ като се достигне извѣстна от
въ движението, съ ориентирането се
вънъ отъ заведението, въ ...
дѣто това е възможно и ...
Дѣцата се учатъ да хо...
и избѣгватъ сблъскване, ...
кръстопжтищата, мосто...

о *обучение.* Нагледното обучение въ
за слѣпитѣ носи отначало и други
Aherler-Unterricht, Technologie, Tast
übungen, Uebungen der Sinne и пр.
обаче, означаватъ повече външната
обучението, което името нагледно
nschauungsunterricht) изразява повече
страна.
на това обучение е сжщата тука,
училищата за дѣца съ нормално
а кнение на слуховата и говора и
съ прѣдмети [?], придобиване алер-
прѣдставления. Учебниятъ материалъ
то обучение на слѣпитѣ отначало
за малко, като се изоставятъ всички
ети, които не могатъ да се хващатъ
отсжтствието на зрѣнието. Въ пър-
учебниятъ материалъ се нарежда
на пространствения принципъ, восхо
околю понятията храна, облѣкло и
въ горния курсъ — по учебни прѣд-
ети.
о обучение почва въ забавачницата,
ения курсъ или въ отдѣлни часове
ия класъ, гдѣто нѣма подготвителни по
K. K. Blinden-Erziehungs-Institut въ
о нѣма отдѣлна забавачница, има
сове за нагледното обучение или
richt, както тука го наричатъ. Учеб-
за за нагледното обучение сж раз-
ети изъ околната срѣда: прѣпари-
и, сушени растения, най-известнитѣ
одели отъ дърво, гипсъ, глина, кар-
съ, релефни карти отъ хартия, тилесъ
една сбирка отъ дребни прѣдмети,
нологическа сбирка. Въ тази сбирка
ва дребни прѣдмети, които могатъ
атъ, помирисватъ, вкусватъ и слу-
ката е поставена въ голѣма, но ниска
ия, раздѣлена на много прѣгради,
къ които е поставенъ отдѣленъ прѣд-
ели части отъ прѣдмети. Така напр.
градка има бобъ, въ друга жито,
снина, после соль, желѣзо, стъкло,
оризъ и пр.
институтъ има много добри моде и
въ израелския институтъ Hohe Warte
моделе за повечето земледѣлски
и за цѣла селска и градска кжща,
училище, църква и пр. Тѣзи модели
раздробяватъ и сглобяватъ и по
учатъ, като ги опипватъ. Въ Халле
ето бѣше донесенъ моделъ, който
ше цѣла мѣстность съ кжщи и съ
географически форми: планини,
а, езеро, островъ; на рѣката — воде-
ното — лодка, темия и параходъ.
сетъ бѣше направенъ така, че като
вода и се докара механизмътъ му
водата автоматически протичаше
чешми, рѣкички, фонтани и воде-
и, а лодки и лодки плаватъ по
ешъ има единъ недостатъкъ, много

важенъ отъ педагогическо гледище — той бѣше мжчно прѣгледенъ, защото съдържаше много прѣдмети и разни явления, които едва биха могли да се схванатъ отъ малки дѣца съ здрави очи, още по-малко отъ такива, на които липсва зрѣнието. Въ всѣки случай този и нему подобни модели показватъ силното стремление у учителитѣ да прѣдставятъ нагледно всичко, съ което искатъ да запознаятъ ученицитѣ си. Този и много други модели бѣха изработени отъ учители.

Нагледното обучение се разширява постепенно и въ горния курсъ получава названията: естествознание, отечествознание и география.

По тѣзи учебни прѣдмети обучението се води само съ помощьта на пособия, които сж пакъ: прѣдмети, прѣпарати, модели, релефни картини, релефни планове, релефни географически карти и релефни глобуси.

Особното въ обучението по тѣзи прѣдмети е това, че всѣки ученикъ има по единъ екземпляръ отъ пособията и всички едновременно ги опипватъ. Слѣдователно въ кабинетитѣ на института трѣбва да се намиратъ въ повече екземпляри всички учебни пособия, обикновено въ толкова екземпляри, колкото сж ученицитѣ въ класа.

3. *Матеренъ езикъ.* Обучението по езика започва въ забавачницата и въ най-долния курсъ на института и върви паралелно съ ориентирането и нагледното обучение. Най-първо се обръща внимание на правилното говорене, послѣ идатъ прѣдварителнитѣ упражнения за четене и писане, разлагане на изреченията, думитѣ и срицкитѣ и придобиване елементарни познания отъ граматиката.

Слѣдъ като се упражнятъ дѣцата въ разлагане на звуковетѣ, запознаватъ се постепенно и съ буквитѣ и се учатъ да четатъ и пишатъ. *Слѣпитѣ четатъ съ пипане и то само релефни изпъкнали букви.*

Повече отъ сто години сжществуватъ училища за слѣпитѣ. Прѣзъ това врѣме сж правени опити съ разни шрифтове. Сега сж въ употрѣбление само два релефни шрифта: латинскиятъ обикновенъ шрифтъ и пунктовиятъ шрифтъ, изнамѣренъ отъ французския слѣпъ учитель Louis Braille и нарицанъ Брайловъ (Braille'sche Punktschrift).

Въ сѣверна Германия употрѣбяватъ само Брайловия шрифтъ, а въ Австрия и южна Германия — двата. Въ императорския и кралевски институтъ въ Виена, както и въ другитѣ институти около Виена, които имахъ случай да посѣтя, се учатъ латинскитѣ латински букви още въ най-долния курсъ (I кл.). Дѣцата рѣжатъ най-първо думитѣ и срицкитѣ, послѣ пакъ отъ изучаванитѣ постепенно букви съставятъ срички, думи и изречения. Прѣзъ втората учебна година се упражняватъ да пишатъ съ Клайнова апаратъ и да четатъ писаното, а едва въ III класъ се запознаватъ съ Брайловия пунктовъ шрифтъ. Въ онѣзи нѣмски институти, дѣто не се учи латинскиятъ ...

азбука, писането и четенето съ Брайлова шрифтъ се почва още първата година, веднага слѣдъ прѣдварителнитѣ упражнения.

За писане на релефнитѣ шрифтове се употрѣбяватъ апарати — за латинския шрифтъ е приспособена за това дъска съ букви (Setztafel) и Клайновъ апаратъ (Klein'scher Stacheltypenapparat), а за Брайлова — табла за писане (Schreibtafel, Brailletafel), машина за писане и машина за печатане.

А. Дъската (Setztafel) е дълга около 45 см. и 35 с. м. широка. На нея има успоредни дъсчици, издълбани при ржбоветѣ и приспособени, за могатъ въ тѣхъ да се закрѣпятъ дървенитѣ букви, както се нареждатъ буквитѣ отъ картонъ по черната дъска въ I отдѣление на основното училище. При дъската има кутия, раздѣлена на прѣградки по десеть въ вертикаленъ редъ. Въ всѣка прѣградка сж поставени по нѣколко екземпляра релефни дървени букви, направени върху четириъгълни дъсчици.

Упражненията съ тази дъска (табла) вървятъ по слѣдния редъ:

1. Запознаване съ таблата: описание на частитѣ ѝ; упражнение за поставяне на мѣстото ѝ; показване частитѣ ѝ, странитѣ, жлѣбоветѣ и пр.

2. Упражнение съ шпациума: поставяне, изваждане и повръщане на мѣстото му. Шпациумъ се казва дъсчицата на която нѣма буква и която се поставя на празното мѣсто между думитѣ в изреченията или между сричкитѣ, когато думитѣ се нареждатъ по срички раздѣлно.

3. Постепенно запознаване съ първитѣ 10 букви. Разпознаване и упражнение за поставяне, изваждане и повръщане въ прѣградкитѣ. Съставяне срички и думи отъ тѣхъ.

4. Сжщитѣ упражнения съ слѣдващитѣ 10 букви и послѣ съ всички 20.

5. Упражнение съ останалитѣ и съ всички букви.

6. При писането (съставянето) на сричкитѣ и думитѣ дѣцата най-първо изговарятъ всички въ хоръ това, което ще пишатъ, слѣдъ това звукуватъ въ хоръ и по отдѣлно и тогава пишатъ, т. е. нареждатъ дървенитѣ букви въ жлѣбоветѣ на таблата.

7. Формитѣ на буквитѣ се изучватъ цѣли, а не се съставятъ отъ отдѣлни елементи, както това се върши въ първоначалното училище.

8. Слѣдъ като се упражнятъ добрѣ да разпознаватъ едритѣ дървени букви, дѣцата взематъ буквара.

9. Букварьтъ по съдържание почти не се различава отъ буквара на народното първоначално училище. Той е напечатанъ на дебела хартия съ релефенъ шрифтъ.

При съставянето на буквара за слѣпитѣ се взема за основа изреченията въ първоначалното училище букварь. Отъ него се изоставя само онова, което отчасно прѣдставлява особни мжчнотии за разбиране отъ дѣцата безъ зрѣние.

Това сж статиитѣ за прѣдмети и явления, се схващатъ повече чрѣзъ зрѣнието и за дѣцата нѣматъ ясни и определени прѣдстав

Б. Клайновиятъ апаратъ за писане (Klei Stacheltypenapparat).

Слѣдъ като се упражнятъ достатъчно в познаването на буквитѣ по таблата (Setzt буквара, дѣцата почватъ прѣзъ втората година да пишатъ съ апарата. Този апар измѣренъ отъ първия директоръ на ви институтъ, покойния Вилхелмъ Клайнъ, н неговото име. Сегашниятъ директоръ, г. го е усъвършенствувалъ. Апаратътъ се с отъ една двойна кутия, едната (лѣвата) ло на която е поставена съ кече и се затвар рамка, а другата (дѣсната) е раздѣлена н градки за буквитѣ, прѣпинателнитѣ зн цифритѣ и шпациумитѣ (Wort—Satz—und doppelungsspatium). Шпациумътъ е стълбче буква. Той се поставя, когато искаме да вимъ празно мѣсто.

Работенето съ Клайновъ апаратъ върв слѣдния редъ.

1. Запознаване съ апарата и неговитѣ от части. Названия и прѣдназначение. Раз на апарата; а) отвънъ — кутия съ дре тъмно отдѣлено за закрѣпяване на чина, б) вж лѣво отдѣления (за буквитѣ и за писане), в) съ вглъбнатини и дупки, г) писало (опи и мѣстонахождение).

2. Прѣдварителни упражнения.

а) Упражнение за вземане, носене и пост апарата на мѣстото му.

б) Отваряне и затваряне на апарата.

в) Отваряне и затваряне на рамката.

г) Упражнение за поставяне хартията за п

д) Поставяне и мѣстене на писалата: изв изваждане и поставяне на мѣстото му, пост въ най-долния редъ и мѣстене нагорѣ (пр жително упражнение), поставяне въ най-д и нѣкой другъ редъ, повръщане въ първия

Съ този апаратъ се пише отдолу нагорѣ, тъво на дѣсно.

е) Ориентирани упражнения въ дѣсната вината на апарата (Letterkasten) съ буквитѣ: о по вертикални и хоризонтални редове; наз на вертикалнитѣ редове (1, 2, 3, 4, 5 и упражнение за намиране и показване на и въ другъ редъ; назване на дупчицата раздѣлитѣ) споредъ тѣхното положение въ сания редъ, напр. 1, 2, 3 и пр., упраж за намиране дупчицата въ единъ редъ, въ I редъ 4, 6, 8, 10 и др. въ II редъ 3, и др.; намиране извѣстно толкане, като се реда и номера по него.

3. Запознаване съ буквитѣ и писане.

Буквитѣ отъ Клайновия апаратъ сж напр отъ металически болове, поставени на кр металическо стъбче, на другия край на има още една релефна буква за разпоз чрѣзъ пипане.

се запознаватъ съ по 10 букви по-горѣ начинъ. Паралелно съ запознаванито и писането на буквитѣ по редъ и по отдѣлно и по цѣли думи. Буквитѣ сж учени съ Setztafel.

...ване съ буквитѣ a—j (I редъ) и упражнение писане: а) намиране, опипване и именуване буквитѣ a—j, упражнение за изваждане и пакъ на мѣстото имъ; б) упражнение опредѣляне мѣстото на буквитѣ a—j, изваждане и пакъ поставяне на мѣсто; в) противоположни упражнения, напр. стои въ 7-то дупче на II редъ? и ...; г) писане на първитѣ 10 букви (a—j); за постигване при писането, писане по-редъ и размѣсено, безъ и съ употрѣбленимума; д) писане думи, образувани отъ ...нитѣ 10 букви съ употрѣбление на ...

...ване съ II редъ 10 букви (k—t) и ...

...ване съ III редъ и съ останалитѣ букви, ...тителнитѣ знакове, цифритѣ, знацитѣ ...ие и пр. Писане азбуката съ и безъ ...

...жнение въ писане думи и изречения ...бление на всички знакове въ апарата ...овка и съчинение.

...то на обикновенитѣ букви съ Клайнова ...не прѣдставлява особна мжчнотия за ...но се пакъ е по-трудно отъ писането ...ова шрифтъ, но четенето е мжчно, ...мжчно, отколкото четенето на Брай...товъ шрифтъ. Чрѣзъ пипането по-лесно ...тъ релефнитѣ точкови форми, отколкото ...ритѣ отъ линии. Затова на много ...служатъ само съ пунктова шрифтъ.

...то съ Клайнова апаратъ има само едно ...ство, заради което е и задържано въ ...ни на, главно въ австрийскитѣ, а именно, ...то съ този апаратъ може да се чете ...тане отъ хора съ нормално зрѣние ...телно слѣпитѣ могатъ да кореспон...ра своитѣ близки и роднини, а и по-...лесно могатъ да имъ отговарятъ на ...щомъ иматъ такъвъ апаратъ въ дома ...да имъ е нужда нѣкаква специална ...а.

...рийскитѣ училища този апаратъ ще ...ва още дълго врѣме, може би, само по ...отъ уважение къмъ паметьта на Вилхемъ ...основателъ на нѣмскитѣ институти за ...

B. Брайловъ пунктовъ шрифтъ.

...да опиша апаратитѣ, които се употрѣ...ва пунктова шрифтъ, трѣбва да кажа ...самия шрифтъ.

...началото на 19. столѣтие учителитѣ ...тѣ се убѣдили, че чрѣзъ пипане по-...разпознаватъ релефнитѣ точки отъ ре-...линии и се опитвали да употрѣбятъ нѣкакви знакове отъ точки, съ които да си изписватъ думи, имена на прѣдмети и явления. Французинътъ Барбие нарѣдилъ цѣла система отъ такива знакове, но тази система нѣмала успѣхъ. Единъ отъ неговитѣ ученици, Louis Braille, сжщо слѣпъ, составилъ система отъ знакове за отбѣлязване съ релефни точки звуковетѣ, нотитѣ и цифритѣ. Нареченият отъ него шрифтъ постепенно е усвоенъ отъ всички учители на слѣпитѣ и приспособенъ на разни езици. Този шрифтъ и днесъ носи името на изнамѣрвача си и се нарича Брайловъ пунктовъ шрифтъ.

За основа на своята система Braille взема слѣдната форма отъ 6 релефни точки ⠿. Отъ тѣзи шесть точки чрѣзъ разни комбинации той нарежда цѣлата азбука. Сжщитѣ точки сж приспособени за отбѣлязване на цифритѣ, нотитѣ и прѣпинателнитѣ знакове.

Шестьтѣ точки отъ основната форма се нумериратъ така: 1, 2 и 3 въ лѣвия редъ отгорѣ надолу, 4, 5 и 6 — въ дѣсния редъ.

Отъ тази форма се образуватъ най-първо първитѣ десеть букви отъ азбуката (a, b, c, d, e, f, g, h, i, j) само съ комбинации на точки 1, 2, 4, и 5, както слѣдва:

⠁ ⠃ ⠉ ⠙ ⠑ ⠋ ⠛ ⠓ ⠊ ⠚

a b c d e f g h i j

Тукъ голѣмитѣ точки означаватъ буквитѣ, а малкитѣ сж поставени, само за да се опрѣдѣли положението на голѣмитѣ точки въ основната форма.

И така споредъ поменатото по-горѣ нумериране на точкитѣ въ основната форма първитѣ десеть букви се съставятъ, както слѣдва: a — отъ точка 1, b — отъ точкитѣ 1 и 2, c — отъ 1 и 4, d — отъ 1, 4 и 5, e — отъ 1 и 5, f — отъ 1, 2 и 4, g — отъ 1, 2, 4 и 5, h — отъ 1, 2 и 5, i — отъ 2 и 4, j — отъ 2, 4 и 5.

Отъ тѣзи десеть букви се образуватъ по редъ слѣдващитѣ десеть, като имъ се прибави още по една точка, а именно точка 3:

⠅ ⠇ ⠍ ⠝ ⠕ ⠏ ⠟ ⠗ ⠎ ⠞

k l m n o p q r s t

Трети редъ десеть букви отъ азбуката се образува, като се прибавятъ при всѣка буква отъ първия редъ (a—j) по двѣ точки, и то точка 3 и 6, или се само, ако къмъ всѣка буква отъ втория редъ (k—t) се прибави точка шеста. Четвъртиятъ редъ отъ десеть букви, ако има такъвъ, се образува, като къмъ всѣка буква отъ първия редъ се прибави само точка 6. Отъ сжщата форма могатъ да се образуватъ повече отъ 40 знака.

Първитѣ десеть знака, взети въ квадрата, образувани отъ точкитѣ 2, 3, 5 и 6, даватъ прѣпинателнитѣ знакове, както слѣдва

Когато прѣди първитѣ десеть букви стои знакъ ⠼, тѣ сѫ цифритѣ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 и 0.

Математическитѣ знакове е прието да се означаватъ така:

За писане на Брайлова шрифтъ сѫ употрѣбявани до сега разни апарати. Прѣзъ последнитѣ години употрѣбяватъ въ Германия повече така наречена Rillentafel, а въ австрийскитѣ институти е приета пражската табла (Pragertafel).

Пражската табла се състои отъ двѣ еднакви метални (цинкови) плочи, съединени съ рѣшетка. Таблата има дължина около 35 см. и широчина около 25 см. На едната плоча има вдлъбнати шесть-точкови форми отъ Брайлова шрифтъ, въ 28 вертикални реда по 21 форми, а на другата, която при писането стои отгорѣ, сѫ направени клетки (прозорчета) съ 6 врѣзове, съотвѣтствуващи на вдлъбнатитѣ форми отъ долната плоча. Врѣзоветѣ на едната плоча и съотвѣтнитѣ имъ вдлъбнатини въ другата се нумериратъ така: дѣсниятъ вертикаленъ редъ 1, 2, 3, а лѣвиятъ — 4, 5, 6, а не както се нумериратъ точкитѣ при четенето, защото и тука се пише на хартията отъ едната страна, а се чете отъ другата, както и при апарата на Клайна. При писането се почва отгорѣ, но отдѣсно и се отива къмъ лѣво. Въ слѣдния редъ се почва пакъ отъ дѣсно. Хартията за писане се поставя между двѣтѣ плочи, плочитѣ се затварятъ и тогава се пише, както прѣзъ врѣзоветѣ на прозорчето се натиска съ върха на едно тѫпо шило (това е писалката, der Griffel) и се правятъ въ хартията вдлъбнатини, отъ които на другата страна излизатъ релефни точки. Когато искатъ да четатъ, обръщатъ хартията на лѣво (като я изваждатъ отъ плочата) и пипатъ по редоветѣ отъ лѣво на дѣсно и отгорѣ надолу.

Приготвителнитѣ упражнения съ пражската табла се състоятъ въ запознаване съ апарата, броене клѣткитѣ (прозорчетата) и редоветѣ, поставяне и изваждане на книгата, опрѣдѣляне, въ кои редове, кои точки стоятъ, държане на писалката, писане точки, напр. 1, 2, 3, послѣ 4, 5, 6, писане по една, по двѣ и по три, писане 6 точки, писане по отдѣлно и всички ученици заедно въ тактъ.

Нѣкои учители упражняватъ първомъ писането на всички 7 точки, а послѣ по отдѣлно.

Слѣдъ прѣдварителнитѣ упражнения дѣцата се запознаватъ съ буквитѣ постепенно и се учатъ да ги пишатъ. Като усвоятъ добрѣ писането на първитѣ десеть букви, учатъ слѣднитѣ десеть и

т. н. т. Слѣдъ това се запознаватъ съ прѣ- телнитѣ знакове и цифритѣ. Упражняватъ пишатъ думи и изречения, да правятъ с чения и прѣписване на думитѣ, да попр грѣшкитѣ си и др.

Въ австрийскитѣ институти, дѣто съ Бра шрифтъ се започва едва въ III класъ, изуч върви бързо, понеже прѣдварителнитѣ у нения се прѣминаватъ по-рано, при раб съ другия шрифтъ, Setztafel и Клайновъ ап

Освѣнъ Брайловата плоча има и Брайло шина за писане на пунктова шрифтъ. Та шина има шесть клавиша, които съотвѣтст на шестьтѣ точки въ основната Брайлова ф При натискането на шестьтѣ клавиша на ната се пишатъ съотвѣтнитѣ имъ шесть Писането съ машината е лесно и то иде не слѣдъ писането съ пражската табла.

Миналата година единъ германски учи усъвършенствувалъ машината, като я пр собилъ да пише само съ една рѫка, а двѣ, както е досега имало. Това усъв ване не се посрѣщна добрѣ въ конгреса, съ тази машина слѣпитѣ могатъ да прѣпи като съ едната рѫка четатъ (пипатъ), а врѣменно съ другата пишатъ, но по този улеснението става въ врѣда на паметьта. съ по-старата машина слѣпиятъ е принуде прочете цѣло съ пипане и да го запомни че тогава да го напише, тука той може да писва направо, безъ да запомни прѣписа но по този начинъ паметьта му, като напрѣга, може да отслабва, а тя трѣбва усилва.

Съ Брайлова шрифтъ сѫ написани нѣк книги за прочитъ. Много отъ съчинения видимитѣ писатели сѫ прѣписани или прѣпе съ този шрифтъ.

Въ два виенски и нѣколко германски инс има специални печатници за Брайлова шр Такава печатница има и въ Букурещъ, че въ Ромѫния още нѣма институтъ за Ромѫнската кралица наредила въ своя печатница, прѣпечатвала нѣкои свои съ на нѣмски съ Брайлова шрифтъ и ги разпр на нѣмскитѣ институти. По този начинъ ненията на Карменъ Силва ставатъ достъ за лишенитѣ отъ зрѣние.

Печатницата за слѣпитѣ се състои отъ особна сложна машина и една преса. ната за печатане има шесть клавиша, както ната за писане. Като се натискатъ тѣзи к на една цинкова плоча се образуватъ ре точки, а срѣщу тѣхъ на друга плоча — вд нини. Тѣзи двѣ плочи сетнѣ се прилѣп между тѣхъ се поставя мокъръ листъ, въ се отпечатва написаното на плочитѣ. Лес се изкупаватъ и се свързватъ на томове

Печатането върви леко и бързо. Веднъ готвенитѣ плочи могатъ да се пазятъ дълго и да се употрѣбяватъ много пѫти, а нѣка могатъ да се печататъ само толкова екзем колкото сѫ потрѣбни.

4. *Смѣтане.*

…тѣ смѣтать повече умствено. Учи-
…стжви при обучението така, както се
въ първоначалното и трикласното учи-
…начало се смѣта съ малки прѣдмети,
…рмида, камъчета и смѣталото. Тука
…бива малкото руско смѣтало, което
…бява въ нашитѣ канцеларии. То има
…, поставени на десеть тели прѫчки
…вки ученикъ има прѣдъ себе си смѣ-
…учки работятъ заедно едновремено.
…ото се дава на дѣцата още въ началото
…а година. Най-първо се запознаватъ съ
…стисѣ му, научаватъ се да го поставятъ
…въ сандъчето на чина и отпослѣ, да си
…жкѣтѣ по прѫчкитѣ порѣдъ отдолѣ
… обратно, да броятъ топкитѣ и да
…ъ тѣхъ, както се смѣта въ всѣко друго
…За изучване на дробитѣ се употрѣбява
…ъ вече апаратъ съ прѫчки (цѣла и
… на 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 и 10 части).
… апарати сѫщо тъй има по единъ
…вки ученикъ.
…ване на мѣркитѣ има метъръ съ релефни
…цѣлъ и раздѣленъ на десеть отдѣлни
…ъръ и частитѣ му, килограмъ и частитѣ.

…ри почватъ да смѣтатъ по-лесно, едва
…а третята година. Но това смѣтане не
…за толкова важно. Въ нѣкои институти
…е смѣтатъ съ цифри.
…ето съ цифри тукъ има само това зна-
… дава на слѣпитѣ прѣдставление какъ
…другитѣ хора съ цифри (писмено) то
…ко приспособление то нѣма никакво.
…сж на мнѣние, че съ него напразно
…вать ученицитѣ и се харчатъ излишни
…е не апаратитѣ струвать твърдѣ много.
…ане съ цифри се употрѣбява апаратъ,
…състои отъ една дървена кутия, раз-
…на отдѣла (половини). Дѣсната поло-
…дѣлена на 16 прѣградки за цифритѣ
…ѣ, а лѣвата има малки четвъртити
… които се изправятъ цифритѣ и знако-
…ритѣ сѫ направени на малки стълбчета
…лефно.
…рѣди ученицитѣ се запознаватъ съ
…ето на апарата, учатъ се да го затварятъ
…ъ, разглеждатъ лѣвата и дѣсната поло-
…запознаватъ се да разпознаватъ цифритѣ
…ретъ кутийката на всѣка цифра; броятъ
… и редоветѣ въ лѣвата половина на апа-
…

…ви пѫть дѣцата се запознаватъ съ цифр-
…II учебна година, когато работятъ съ
… апаратъ. Сега се започватъ и съ
…за събиране, изваждане, умножаване
…Упражняватъ се да поставятъ цифритѣ
…вѣ (кутиитѣ) и да ги вадятъ из
…ъ. Нарежатъ цифритѣ въ хоризон-
…вертикаленъ редъ. Нарежатъ ги по
…дъ една клѣтка. Нанасятъ 1—9 въ вертикаленъ и въ хоризонталенъ редъ. Пишатъ двуцифрени числа (10—20) едно подъ друго, а сѫщо — двуцифрени и едноцифрени.

Слѣдъ тѣзи приготвителни упражнения се пристѫпва къмъ сѫщинското писмено смѣтане, като се нарежатъ числата така, както при писменото смѣтане на черната дъска, на книга или на плоча.

5. *Геометрия и чертание.*

Обучението по геометрия има за задача да образува у слѣпитѣ прѣдставления за формитѣ на правилнитѣ тѣла, за формитѣ на пространството. Наблюденията надъ слѣпитѣ, както и наблюденията на възрастни слѣпи, ни увѣрявать, че у малкото дѣте нѣма априори прѣдставления за формитѣ. Тѣзи прѣдставления се образуватъ постепенно чрѣзъ външни възприятия. У слѣпитѣ тѣзи прѣдставления се образуватъ отъ осѣзателни и мускулни усещания.

За образуване на прѣдставленията за формитѣ и разбиране законитѣ на пространственитѣ отношения се употрѣбяватъ правилни тѣла отъ дърво и картонъ. Тѣлата сѫ направени така, че да могатъ да се разглобяватъ, да се раздѣлятъ на повече части и да прѣдставляватъ повече геометрически форми.

Обучението се започва съ кубъ. Отъ тѣлото се минава къмъ повърхнината, линията и точката.

Всѣко дѣте има пособия въ рѫката си и всички едновременно опитватъ.

Слѣпитѣ чертаятъ само фигуритѣ и линиитѣ, а тѣлата правятъ отъ глина, книга и картонъ.

За чертание дѣцата иматъ по единъ особенъ апаратъ, нареченъ възглавничка за рисуване (Zeichenkissen). Това е една четириѫгълна кутия, голѣма около 30×40 см, изпълнена съ вече, което е покрито съ сукно. Прилича като възглавничка, поставена въ кутия, възглавничка съ дървени рамки. По тази възглавничка ученицитѣ чертаятъ съ копие и карфички разнитѣ линии и фигури. Карфичкитѣ се забождатъ тамъ, дѣто ще се прѣсичатъ линиитѣ, и около тѣхъ минаватъ концитѣ.

Друго помагало по чертание сѫ релефно начертанитѣ фигури на дебела хартия (Figuren zur Raumlehre in den Blindenanstalten von Direktor Mohr.)

6. *Законъ Божи и история.* Слѣпитѣ учатъ молитви, разкази изъ стария и новия завѣтъ, разкази изъ отечествена и обща история. Всичко това се учи отъ разказа на учителя. Молитвитѣ се заучватъ така, както ги учатъ и въ основното училище.

Книгитѣ, които дѣцата получаватъ да прочитатъ и които сѫ напечатани съ пунктовъ шрифтъ, съдържатъ кратки исторически и библейски разкази и отъ тѣхъ дѣцата допълнятъ ученото въ класъ.

Въ нѣкои училища иматъ катехизисъ, напечатанъ съ пунктовъ шрифтъ. Той се дава за учебникъ на ученицитѣ въ горния курсъ. Други помагала по тѣзи прѣдмети нѣма.

7. *Гимнастика.* Има два вида гимнастика, обикновена, която се състои въ свободни упражнения и упражнения съ уредитѣ въ гимнастически салонъ, и друга, състояща се отъ упражнения на ржцѣтѣ и прѫститѣ или така наречената Hand- und Fingergymnastik.

И тука, както и въ другитѣ училища, се правятъ свободни упражнения и упражнения съ уреди. По-сложнитѣ упражнения се избѣгватъ. Отъ уредитѣ се употрѣбяватъ бухалка, пъртъ, желѣзни топки, стълба, конь, люлки, въжа и пърти за изкачване по тѣхъ, паралелки и пр.

Гимнастическитѣ упражнения се правятъ поотдѣлно отъ момчетата и момичетата. Всички иматъ специални обуща за гимнастика, а момичетата иматъ гимнастически костюми: широки гащи и рубашка.

За упражнение на ржцѣтѣ и прѫститѣ се употрѣбяватъ два уреда: Streckbrett и Knotenstab.

Първиятъ уредъ е една дъска, дълга половинъ метъръ и широка около 30 см. Дъската е издълбана така, че сж се образували успоредни бразди и ржбове, които иматъ хоризонтална посока, когато се сложи дъската на чина предъ дѣцата.

Вториятъ уредъ е единъ пъртъ, изрѣзанъ на топки (вжзли) и поставенъ на подпорки, високи 7—8 см. По дъската и пърта се правятъ упражнения, които иматъ за цѣль да раздвижатъ прѫститѣ и китката на ржката и да изострятъ осѣзанието на прѫститѣ.

Ржчната и прѫстната гимнастика се въвежда само въ най-долния курсъ.

Покрай гимнастиката съ уредитѣ се уреждатъ свободни игри въ гимнастическия салонъ и на открито.

8. *Ржчна работа.* Ржцѣтѣ на слѣпитѣ изпълняватъ важна роль не само въ придобиване на срѣдствата за прѣхрана, но и въ придобиване на образованието. Знае се, каква голѣма часть отъ знанията си слѣпитѣ придобиватъ посрѣдствомъ пипането. А отначало, когато дѣтето дойде въ училището, неговата ржка далечъ не е способна да извършва службата си така, както се очаква отъ нея. Ржцѣтѣ на слѣпото дѣте обикновено не притежаватъ нужлната за опипване на прѣдметитѣ подвижность и ловкость, защото, както вече се спомена, родителитѣ прѣнебрѣгватъ правилното развитие на дѣтето си, като му служатъ, вмѣсто да го учатъ и упражняватъ само да си служи.

Като се има прѣдъ видъ отъ една страна ролята, която се пада на ржцѣтѣ въ задачата за придобиване знание за прѣдметитѣ, а отъ друга страна онази роля, която се пада на тѣзи оржжия въ дѣйностьта на слѣпитѣ за самостойно придобиване срѣдства за живѣене, силно и ясно изпжква важностьта на онова обучение, което има за задача да упражни ржцѣтѣ да се движатъ, да опипватъ и да работятъ. Това обучение за придобиване подвижность, ловкость и сржчность се състои въ гимнастика (главно ржчна и прѫстна), фрьобелови упражнения (прѣплитане, връзване, сгъване, шиене и пр.) и сж ржчна работа, а главно *моделиране.* Отъ видове ржчна работа, опрѣдѣлена за з… най-подхожда за слѣпитѣ моделирането … слѣднитѣ съображения: 1) моделиранет… да се почне съ много прости форми, напр. кифли, яйце, ябълка, круша, кравайче, … халчици, верижка и пр., които лесно … щатъ и възпроизвеждатъ; 2) материалъ… ната) лесно се работи и нищо не коства; 3) моделирането най-много се упражняватъ … щата на прѫститѣ и мускулитѣ на прѣ… дланьта и пр.

Моделирането е въведено въ всички ин… Въ нѣкои, както е напр. въ императорск… енски институтъ, то е въведено само в… долния курсъ, а въ други — въ всички … Въ послѣдния случай то достига голѣмо … шенство.

При моделирането се почва отъ най-пр… по форма и най-познатитѣ на дѣцата пр… напр. ябълка, кифла и др. и се отива къ… сложнитѣ, напр. листя отъ растения, … цвѣтя, чашки и др. Най-сетнѣ въ горния … се правятъ по дадени модели много сложни… мети, напр. разни животни и растения.

9. *Игри и забавления.* Освѣнъ игритѣ съ … въ гимнастическия салонъ, слѣпитѣ се за… ватъ въ института и съ игра на шахъ, д… карти, дама и др. Прѣдметитѣ за игра с… способени за тѣхъ. Дъската на шаха има … въ които се изправятъ фигуритѣ, доми… съ релефни точки, по жълтитѣ на карти… отбѣлѣзани съ точки имената имъ.

Слѣпитѣ могатъ да се забавляватъ и … научватъ въ института да прѣкарватъ … и весело часть отъ свободното си врѣме. П… повечето отъ тѣхъ сж музикални, тѣ прѣк… задружно приятни часове въ свирене. Ту… се уреждатъ и концерти, на които по… биватъ поканени родители и благодѣте… цата играятъ и се забавляватъ въ гимнасти… салонъ, въ салона за почивка, на двора … градината и всѣкога подъ надзора на в… телитѣ си. Най-малко два пжти прѣзъ сед… нъкъ имъ се прочита нѣщо изъ нѣкое съчи… изъ нѣкое списание или изъ нѣкой вѣст… Съ тѣзи четения се свързватъ бесѣди, пр… и подобни.

10. *Бесѣдитѣ на директора (Allerlei).* Въ … раторския и кралевски институтъ въ Виен… директорътъ има въ горния курсъ единъ ос… родъ уроци, наречени отъ него Allerlei. По … си тѣ напомнятъ на нагледното обучени… долния курсъ (Allerlei, Uebung der Sinne, A… uungsunterricht), но тука тѣ сж свободни б… по всевъзможни въпроси.

Бѣхъ поканенъ и присжтствувахъ на ед… кава бесѣда въ VI класъ (послѣдния класъ)… директорътъ, слѣдъ като поздрави дѣцата, … върху какво биха желали тѣ днесъ да … ватъ съ него. Ученицитѣ задаваха въпроси … ученичка, около 16 годишна, желаеше д…

нѣщо за Хале, дѣто имаше лѣтосъ конгресъ по възпитанието на слѣпитѣ и дѣто има добрѣ уреденъ институтъ. Очевидно бѣ, че тя се интересуваше за работата въ конгреса и въ тамошния институтъ. Другитѣ ученици и ученички подкрѣпиха въпроса на своята другарка. Директорътъ описа накратко заведението въ Хале и се спрѣ най-много на това, което бѣ му направило особно впечатление, а именно успѣха по музика и особно хоровото пѣние. Той взе отъ това поводъ да имъ каже, че и тѣ биха могли да напрѣдватъ повече съ музиката, ако посветятъ повече внимание, трудъ и врѣме на нея и говори за значението на музиката за тѣхното бждеще въ живота.

Единъ ученикъ желаеше да знае нѣщо за желѣзнитѣ рудници. Директорътъ го запита найнапрво, кое му е дало поводъ това запитване. Ученикътъ обясни. Тогава директорътъ изложи обширно, какъ се намиратъ рудитѣ, какъ се залагатъ и експлоатиратъ минитѣ и какво значение иматъ желѣзнитѣ руди.

Така всѣки пжть му се даватъ редъ въпроси, на едни отъ които той веднага отговаря, други отлага за идещия пжть, когато ще се поприготви по-добрѣ, а върху нѣкои въпроси той се приготвя да имъ говори и въ беседитѣ подбужда ученицитѣ да го запитатъ тъкмо по тѣзи въпроси.

Тѣзи беседи иматъ двойна задача: отъ една страна тѣ допълватъ знанията на ученицитѣ, а отъ друга — даватъ възможность на директора да дойде въ сношение съ ученици и ученички, да ги привърже къмъ себе си и да имъ влияе възпитателно. Последнята задача е по-важна, това е сжщинската задача на беседитѣ.

II. Музика.

По силата на природнитѣ закони, при отсжтствието на единъ органъ другитѣ се развиватъ повече на негова смѣтка. Зрѣнието и слуха иматъ особни взаимни отношения, защото при отсжтствието на едното, другото обикновено се повече, макаръ не всѣкога еднакво, напрѣдва въ своето усъвършенствуване. Глухонѣмитѣ иматъ по-съвършено зрѣние, а въ свръзка съ това тѣ усъвършенствуватъ и ржката си и напрѣдватъ много въ рисуването, краснописането и пр. Слѣпитѣ пъкъ проявяватъ особна талантливость въ музиката.

Още въ най-отдалеченитѣ стари врѣмена слѣпитѣ сж се занимавали съ музика, макаръ че доста примитивно и повече въ свръзка съ просията, отколкото за удоволствие или за самото изкуство.

Музикалната способность на слѣпитѣ е дала идеята на френския учитель Valentin Haüy да отвори първия институтъ за слѣпи, дѣто да ги приготви за изкарватъ прѣхраната си съ собственъ трудъ. Въ всички институти днесъ е дадено на музиката важно мѣсто и въ нея се достига голѣмо съвършенство. Навсѣкждѣ една трета часть отъ учебното врѣме се взема отъ уроцитѣ по музика. Учи се пѣние (соло и хорово) съ ноти и се свири на разни инструменти: ц
гулка, пиано, оргелъ, хармониумъ, виолонче
флейта, китара, цитра и др.

Прѣподавателитѣ по музика сж обиknове хора специалисти (свършивши консерватори. Тѣ изпитватъ музикалнитѣ наклонности и способ ности на дѣцата още отъ начало и опрѣдѣля кое дѣте има талантъ за музика и за какъвъ и струментъ. Тогава опрѣдѣлятъ реда на за нятия за всѣкиго или за всѣка група, опрѣд лятъ и числото на учебнитѣ часове, както и ч сове, въ които дѣцата ще могатъ да се за мават сами. Пѣнието е задължително за всич ученици. Въ всѣки институтъ се урежда хо и оркестъръ. Много отъ възпитаницитѣ ос ватъ въ института и слѣдъ задължителния сро съ цѣль да се поусъвършенствуватъ въ муз ката, а слѣдъ това постжпятъ въ консерват рията, държатъ редовно изпити и добива право за учителствуване по музика въ инстит титѣ за слѣпитѣ. Нѣкои отъ свършилитѣ ко серватория постжпватъ въ оркестри или прѣ даватъ частни уроци по музика.

Покрай музиката, като отдѣленъ прѣдмет се учи настрояването на пиано (Klavierstimme Нѣкои слѣпи тъй добрѣ го усвояватъ, че пос могатъ да си изкарватъ прѣхраната съ не като се установятъ въ нѣкой голѣмъ градъ.

Прѣзъ врѣме на конгреса въ Хале въ та шния институтъ се уреди концертъ. Възпит ницитѣ свириха на разни инструменти и всич бѣше доста сполучливо, но смѣсениятъ хор съставенъ се отъ около 50 души, надмина вс очакване. Господинъ Шванеке, единъ доста в растенъ учитель, само казваше, какво ще се пѣ даваше тонове на пианото и слѣдъ това си с даше на стола. Хорътъ пѣеше безпогрѣшно задоволително за най-взискателно музикално у

Когато посѣтихъ института въ Пуркерсдорф директорътъ, г-нъ Албански, ми направи еди приятенъ сюрпризъ. Слѣдъ като обиколихме разглеждахме навсѣкждѣ института, той ме заве въ голѣмия салонъ, дѣто вече чакаха 16 у ника отъ горния курсъ, готови съ инструме титѣ си. Това бѣ часть отъ ученическия орк търъ. Щомъ влѣзохме, директорътъ ги поздрав и имъ каза да почнатъ. Ученицитѣ бѣха си ус ворили, какво ще свирятъ и импровизираха еди хубавъ концертъ. Всички свирѣха въодушевен и съ ловкостьта на добри музиканти. Оркестръ се управляваше отъ ученикъ.

Въ всички институти, които посѣтихъ, биеш въ очи най-много успѣхътъ по музика. Ка минавахъ прѣзъ институтитѣ, на много мѣс намирахъ отдѣлни ученици и ученички да занимаватъ въ нѣкоя стая, увлѣчени съ инстр мента си, че не забѣлѣзваха отварянето на вр тата и влизането ни. Голѣма часть отъ свободно си врѣме дѣцата прѣкарватъ съ инструмента въ ржка.

Въ виенския институтъ има единъ слѣпъ у тель по музика, г-нъ Хайнцъ. Той е билъ ту ученикъ, занимавалъ се сжмъ съ музика. С

валъ въ консерваторията, държалъ изпитъ, а отъ 11 години е учитель. Той урежда и управлява хора и оркестъра и прѣподава пѣние, пиано, цигулка, органъ, флейта, виолончело и контрабасъ. Самъ свири добрѣ на всички инструменти. Но най-хубаво свири на хармониумъ. Единъ день, слѣдъ една конференция г-нъ Хайнцъ ми показа всички инструменти, които се намиратъ въ института и ми обърна вниманието върху единъ хармониумъ, който билъ подаренъ отъ нѣкоя си благородна дама и който струвалъ около 15000 лева. Свиренето на този инструментъ е твърдѣ трудно, защото самиятъ инструментъ е много сложенъ, той има три реда клавиши. Г-нъ Хайнцъ бѣше така любезенъ да изсвири нѣколко отъ жетека на хармониума. Тука можеше да се види, до какво музикално съвършенство може да достигне единъ слѣпъ човѣкъ. Самъ той се унасяше въ свиренето, а ръцѣтѣ му играеха съ извънредна ловкость.

Оркестърътъ на г-нъ Хайнцъ е малъкъ, но не отстъпва на другитѣ оркестри, които имахъ случай да чуя.

Слѣпитѣ учатъ музика отначало по слухъ, а по-сетнѣ по ноти. Тѣ иматъ релефни ноти, наредени по Брайловата система. Новитѣ започватъ съ писане и ги пѣятъ или свирятъ. Разбира се, че не могатъ да четатъ нотитѣ и едновременно да свирятъ на нѣкакъвъ инструментъ, но зарадъ това пъкъ тѣ иматъ чудесна музикална паметь. Слѣпитѣ са въ състояние да запомнятъ дълги откъслеци и съ голѣма точность да ги възпроизвеждатъ. Когато свирятъ, тѣ могатъ да прѣкъснатъ, дѣто и да било, да се повърнатъ и да почнатъ нѣкой тактъ, който имъ се изсвири отъ учителя и пакъ сполучливо да продължатъ до края. Всичко това става, разбира се, на изустъ. За да може да върви успѣшно обучението по музика, трѣбва да има добъръ прѣподаватель, който да поведе отначало правилно развитието на слуха и да опрѣдѣли постепенно наклонноститѣ и талантитѣ на дѣцата. А добъръ прѣподаватель е необходимъ и сетнѣ, когато ученицитѣ ще се усъвършенствуватъ въ музиката.

III. Техническо *(занаятчийско или индустриално)* обучение.

Въ институтитѣ се учатъ занаяти, съ които слѣпитѣ послѣ могатъ да се прѣхранватъ. Прѣзъ течението на нѣколко учебни години младежитѣ успѣватъ да усвоятъ по единъ занаятъ, а нѣкои и по два, дотолкова, че послѣ да могатъ сами да работятъ по-нататъкъ, било въ нѣкоя специална работилница за слѣпи, било въ своя или друга нѣкоя частна работилница.

Отъ занаятитѣ най-често се изучаватъ отъ слѣпитѣ четкарство, кошничарство и столарство. Нѣкадѣ работятъ [illegible], [illegible] и обущарство. Първитѣ три занаята, обаче, сѫ най-леки и най-доходни.

Дѣвицитѣ, сѫщо както момчетата, се [illegible] да правятъ четки, да плетатъ кошници, [illegible] но тѣ работятъ и ръкодѣлие: чорапи, фланели, гащети и пр.

Въ всѣки институтъ има работилници [illegible] майстори по всѣки занаятъ. Майсторитѣ се плаща мѣсечно [illegible] и извѣстенъ процентъ отъ [illegible] прѣподаватъ прѣзъ извѣстни часове, а останалото врѣме работятъ въ работилницата за смѣтка на института. Изработенитѣ [illegible] се продаватъ отъ специално за това [illegible] по прѣдварително опрѣдѣлени цѣни. [illegible] прѣдмети се изработватъ по поръчка. Нѣкои държавни учреждения си поръчватъ [illegible] всички потрѣбни четки и [illegible] на поправка повредените си [illegible] и пр. Нѣкои дружества си доставятъ отъ [illegible] всички фланели, чорапи и пр. Въ [illegible] на занятията е отстѫпено сравнително по-голѣмо мѣсто, отколкото въ южна [illegible] и Австрия.

В. Възпитание.

За първоначалното възпитание на дѣцата [illegible] родителитѣ. Слѣпитѣ дѣца растатъ [illegible] условия, затова често и най-[illegible] родители правятъ голѣми грѣшки въ възпитанието на слѣпитѣ си рожби. Институтътъ трѣбва да поправи сторенитѣ грѣшки и да [illegible] на дѣтското физическо и [illegible] развитие. Слѣпотата не обусловя [illegible] е физическа или психическа недѫгавость, но се пакъ може да бѫде [illegible] причина за това, [illegible] родителитѣ [illegible] за [illegible] на физическото сѫщество, [illegible] и прѣнебрѣгватъ общото състояние на организма и душата. Но обстоятелствата въ [illegible] благоприятствуватъ на слѣпитѣ [illegible] бѫдатъ добрѣ възпитани. Често тука се [illegible] отъ положителното влияние на [illegible] режимъ и може въ късо врѣме да [illegible] добродѣтели, които [illegible] може да придобие въ кѫщи и училището.

Въ институтитѣ възпитаницитѣ се [illegible] на редъ, чистота, точность и трудолюбие. [illegible] има точно опрѣдѣленъ редъ за работа, [illegible] ставане, миене, ядене и забавление. Слѣпитѣ [illegible] се приспособяватъ къмъ този редъ, [illegible] не сѫ толкова палави, както зрящитѣ, [illegible] сѫ тихи, спокойни и малко [illegible] Освѣнъ това поради [illegible] на [illegible] слѣпитѣ възпитатели и надзиратели [illegible] да стоятъ всѣкога при ученицитѣ [illegible] постоянното прѣсѫтствие на възпитателя [illegible] благотворно влияние върху възпитан[illegible]

Понеже всички дѣца живѣятъ въ [illegible] лѣгатъ да спятъ въ точно опрѣдѣлено [illegible] ставатъ отъ сънь сѫщо така въ опрѣдѣлено врѣме и извършватъ всичката си работа. [illegible] почнатъ занятията въ училището, не [illegible] прѣкъсванъ редъ. Въ класната стая [illegible]

...ко и по редъ, предварително отъ учи... учителката на класа; писането отъ ... измерима сжщо така по редъ. Всѣко ... знае мѣстото и никога не го промѣня. ...вѣтъ се държатъ извѣстни посоки въ ... порядъкъ. Дрехитѣ на дѣцата се ... на опредѣлено мѣсто (разбира се, че ... класната стая). Дѣцата стоятъ на чинове, изправени и подпрени на задната дъска. Когато нѣкое дѣте иска да каже нѣщо, ... ржката си, ако учительтъ е слѣпъ, ... моля.»

...остьта обръщатъ и вънкашна грижа. Не ... приучаватъ да пазятъ такава чистота, ... всички стаи на института не може да се ... нѣкоя, извършено или неумишлено. Слѣ... ходятъ по стаитѣ, вратитѣ и ора... но се взематъ мѣрки това да не ... постъпленията за здравето на дѣцата ... вратитѣ и стѣнитѣ (до височина ... ръ) се боядисватъ съ блажна боя, а ... да се миятъ. Въ Хале въ всѣка класна ... вода (чешма) за миене и дѣцата си ... ржцѣ по нѣколко пжти на день. Всѣка ... дѣцата се къпятъ. Приучаватъ ги да си ... сами ... ресницѣ и ... потрѣбни.

...постоянното занимание съ уроци, пѣние, ... и работа въ работилницата ... труда и намиратъ, ... свободното си врѣме.

...тниятъ имъ животъ и ... ги ... сближаватъ, тѣ се обикватъ по между ... се едно за друго и си помагатъ.

...ното прилежание на възпитателитѣ, ... които тѣ попадатъ тука, както и отъ ... безпомощното състояние на слѣ... нѣкои случаи, всичко това благо... ...ува, щото възпитанието да се приспособи къмъ своитѣ възпитаници, да имъ бждатъ ... и искрени.

...ститѣ, като приготвятъ възпитаницитѣ ... постоянна работа, правятъ отъ тѣхъ хора ... трудолюбиви и по-независими, разбира се, ... възможна независимость и самостоятелность ... хора, лишени отъ зрѣние.

...сички слѣпи обичатъ музика и пѣние, ... отъ тѣхъ проявява музикаленъ талантъ, ... обичатъ весело да се забавляватъ. Тѣ ... свирятъ, играятъ ... се весели ... ...сно съ нѣкои ... тѣ са. ... възрастни слѣпи се уреждатъ даже ... вечеринки и забавления.

...за слѣпитѣ сж достжпни и много ... а институтитѣ иматъ всички условия ... пѣние и културата. ... ... изгубенитѣ ... ...a «Massigung ist aber Erster Anfang ...» ...ководно начало въ тѣхнитѣ заведения.

Г. Пансионати.

Посѣтихъ институтитѣ въ Хале, Дрезденъ, Бреславъ, Пуркерсдорфъ и Виена. Въ послѣдния градъ посѣтихъ Kinderasyl, Mauerberg, Madchenheim, Versorgungs- und Beschaftigungsanstalt für erwachsene Blinden, а още единъ институтъ на Hohe-Warte и K. K. Blinden Erziehungs-Institut. Въ последния институтъ прѣстояхъ по-дълго врѣме. Всички тѣзи заведения иматъ пансиони. Има заведения, въ които се приематъ външни ученици, но това става само при особни условия. Най-... заведенията да сж интернати, защото въ пансиона дѣцата всѣкога сж прѣдъ очитѣ на своитѣ учители, та родителитѣ не се безпокоятъ, че не имъ се случи нѣкое нещастие по пжтя за и отъ училището и второ, защото въ пансиона по-редовно и системно става храненето, спането и движението и тука по-добрѣ приготвятъ дѣцата да си служатъ сами и пр.

Всички пансиони, които разгледахъ, сж снабдени съ голѣми удобства и наредени почти по единъ и сжщи начинъ.

а) Управление. На чело на институтътъ стои директорътъ, който обикновено има всички права на директоръ отъ срѣдно учебно заведение. Той е самостоятеленъ въ управлението на заведението. Висшата учебна власть упражнява надзоръ и контролъ въ педагогическо и финансово отношение. Ако институтътъ се издържа отъ частно дружество или фондъ, домакинската и финансова часть се контролира отъ настоятелството на дружеството или отъ управлението на фонда.

Въ домакинската работа директорътъ има свой помощникъ (економъ), а въ административната и възпитателната се подпомага отъ дома префекти (надзиратели) и отъ класнитѣ наставници. Префектитѣ живѣятъ въ пансиона, спятъ до спалнитѣ на възпитаницитѣ и се намиратъ всѣкога въ института.

б) Учение. Всѣки институтъ има просторни класни стаи, които сж достатъчни, понеже тамъ никога не се достига максималното число на учениците. Въ императорския институтъ въ Виена е опредѣлено да има максимумъ 20 ученика въ класъ, а има само по 10 и 12 ученика, въ пражския институтъ има по 12 и 15 ученика, а въ пуркерсдорфския — по 15 и 16, но въ послѣдния всѣке се оплакватъ отъ прѣпълване на класоветѣ. Наистина обучението въ училището за слѣпи може да върви успѣшно само съ малко ученици, дѣлете учительтъ трѣбва често да се занимава и по отдѣлно съ всѣки ученикъ.

Чиноветѣ тука сж приспособени за слѣпитѣ, тамъ направени сж малки по за 2 ученика, отъ ... ученически сж затворени, та се отварятъ ... Когато се отвори, горната дъска се ... спрѣ ... ... отвѣсно. Въ всѣка стая има ... за ... особени ... ... разни ... класни, стоятъ ... (Verschiedene, Kindergarten, Froebelarbeit) и единъ ...

и отдѣлни стаи за занятие на ученицитѣ отъ допълнителния курсъ.

Споредъ нуждитѣ на занятитѣ и ръчната работа има отдѣлни стаи за работилници и за складъ на изработенитѣ прѣдмети. Има салонъ за гимнастика съ всички приспособления и уреди за упражнения. Въ отдѣлна стая ученицитѣ се занимаватъ по музика и се упражняватъ да настрояватъ пиано, за която цѣль иматъ специални модели и едно разглобено пиано. Единъ широкъ салонъ съ столове покрай стѣнитѣ и маситѣ служи и за почивка и забава. Въ отдѣлна стая се помѣства библиотеката. Понеже книгитѣ, печатани съ Брайлова шрифтъ сж обемисти, библиотеката обикновено се помѣства въ голѣма стая, която е изпълнена съ шкафове и етажерки. Дѣто има печатница въ института, библиотеката е по-богата. Въ Виена има двѣ печатници, но за това пъкъ има много отъ съчиненията на видиитѣ писатели, прѣпечатани съ Брайловъ шрифтъ.

Понеже обучението се води само съ нагледни помагала, а послѣднитѣ сж твърдѣ много, въ всѣки институтъ има специаленъ кабинетъ за пособията. Въ по-старитѣ и по-голѣмитѣ институти иматъ музеи.

в) Жилище. Институтитѣ сж приспособени за жилище на ученицитѣ, жилище на директора и сѣмейството му, на префектитѣ и прислугата. Спалнитѣ на ученицитѣ сж широки и високи хигиенични стаи, прѣсмѣтнати по около 16 куб. метра за всѣки ученикъ. Въ Хале, Пуркерсдорфъ и другадѣ умивалницитѣ сж на срѣдата на спалнитѣ, а отъ двѣтѣ имъ страни сж наредени креватитѣ. Въ императорския виенски институтъ омивалницитѣ сж въ отдѣлна стая до спалнитѣ.

До спалнитѣ на ученицитѣ се намиратъ спалнитѣ на префектитѣ и на прислугата. Сжщо така на близо сж гардеробитѣ. Въ гардеробната стая има за потрѣбитѣ и дрехитѣ на всѣки ученикъ отдѣлно мѣсто и шкафъ.

Въ най-долния етажъ, изолирани отъ другитѣ отдѣления на института, се намиратъ готварницата и перачницата. Въ Хале въ двора на института е построено отдѣлно здание за готварница, трапезария и перачница. До готварницата въ отдѣлни стаи има бани, за момчета и момичета отдѣлно. Въ единия край на заведението сж отдѣлени и приспособени стаи за болница. Тѣзи стаи сж изолирани отъ другитѣ и иматъ приспособления за надзоръ, за лѣкуване, кжпане и пр. Въ една отдѣлна стая посѣтителитѣ се срѣщатъ съ ученицитѣ.

Нужницитѣ сж приспособени да бждатъ удобни за слѣпитѣ и да може да се пази надлежна чистота въ тѣхъ.

Когато посѣтихъ института въ Пуркерсдорфъ, г-нъ Либански, директорътъ, ме разведе на всѣкждѣ, дори дохме и при нужницитѣ. Той намѣри за необходимо да ми обърне внимание върху тѣхъ, защото тукъ тѣ сж прѣдметъ на особени и постоянни грижи. «Die Aborte, das ist eine böse Geschichte in der Blindenanstalt», казваше той.

Единъ отъ прѣдметитѣ на първото ори
обучение сж тѣ.

Разпрѣдѣлението на разнитѣ отдѣли
чето институти, които посѣтихъ, е с
най-долѣ сж складоветѣ, банитѣ, пера
готварницитѣ, въ срѣдния етажъ — ра
ницѣ, библиотеката, трапезарията, болн
чатницата, гимнастическия салонъ. въ
етажъ — жилището на директора, класн
стая за музика, стая за почивка, музей,
канцелария, въ най-горния — спалнитѣ
робитѣ и пр.

Д. Издържка.

Институтитѣ за слѣпи сж прѣди всичк
творителни заведения. Първитѣ инсти
отворени по частна инициатива и с
отъ подаръци и завѣщания и отъ срѣдс
благотворителни дружества. Когато се
нуждата отъ подобни институти, осно
благотворителни дружества специално
цѣль, образували сж се фондове, прихо
които, подпомогнати отъ държавни с
покриватъ голѣмитѣ разноски на заве
Въ послѣдно врѣме заведенията се раз
и разходитѣ имъ се увеличаватъ, но с
чаватъ и субсидиитѣ, а и фондоветѣ ра
понеже се намиратъ все повече благодѣте
отдѣлятъ или завѣщаватъ часть отъ и
въ полза на нещастницитѣ. Виенскиятъ
торски институтъ има сега единъ фо
около 1½ милиона крони въ акции, пр
и недвижими имоти, сжщо подарени. Инс
разходва твърдѣ щедро и пакъ има из
отъ приходитѣ си. Но, когато се влиза
двора на заведението, на стѣнитѣ се
голѣми плочи, на които личатъ имената на
благодѣтели, а срѣщу тѣзи имена сх
четни суми отъ 10.000 кр., 15 хиляди, 50
200.000 кр. и пр. и пр.

Израелскиятъ институтъ се издържа отъ
ското общество въ Виена; институтътъ
керсдорфъ се издържа изцѣло отъ по
литига власть на долня Австрия; другитѣ
тути въ Виена се издържатъ главно отъ
дружества и завѣщани фондове. Въ Б
Хале институтитѣ получаватъ голѣми с
и иматъ свои фондове.

Е. Персоналъ.

За директори на възпитателнитѣ инсти
назначаватъ бивши учители въ гимна
педагогическо училище или пъкъ да
учители на слѣпитѣ.

Г-нъ Мелъ, директорътъ на виенския
тутъ е бивщъ гимназиаленъ професоръ
е съ права на директоръ на срѣдно
Той прѣподава малко уроци въ прегатот
училище и е доцентъ въ университета
Г-нъ Либански, директорътъ въ Пуркер
е бивщъ учитель въ Бюргершуле (нѣмско

...) и има 36 години учителска служба въ ...о, прѣди да стане директоръ.

...ругитѣ директори едни сж били директ... ...класни училища, други училищни ин... ..., трети учители въ педагогически учи... ...пр.

...андидатитѣ за учители по общеобразо... ...ѣ прѣдмети се изисква да сж държали ...нъ изпитъ за основни учители.

...лната подготовка за прѣподаване на ... се придобива: а) въ самитѣ институти, ...о случай кандидатитѣ постжпватъ като ...ни учители, обучаватъ отъ начало по ...рѣдмети, по които не е нужна специ... ...готовка, постепенно се запознаватъ съ ...чната работа и тогава, още прѣзъ тече... ...първата година, почватъ да прѣподаватъ ...итѣ прѣдмети, б) въ специални курсове, ... държатъ още въ педагогическото учи... ...и пъкъ отдѣлно за редовни основни ... такива курсове се държатъ въ Виена ...агогическото училище и се състоятъ ...отъ 10 лекции по тифлопедагогика.

..., които искатъ да станатъ учители, се ... въ институтитѣ като стипендианти... ...ти. До хоспитиране се допускатъ и учи... ...ито искатъ да се запознаятъ съ обу... ...на слѣпитѣ.

...датитѣ за редовни учители по музика ...а сж свършили консерватория. Понеже ... по музика сж много и различни, тука ...ватъ често и външни учители само на ...уроци. Моделирането се прѣподава отъ ...специалистъ. За прѣподаване на занаят... ...условватъ добри майстори съ мѣсечна ...

...итѣ на учителитѣ не сж еднакви въ ... институти, но обикновено сж по-добри въ ...е съ заплатитѣ на учителитѣ въ първо... ...то и класното училище.

...торътъ на виенския институтъ получава ... каквато получаватъ директоритѣ на ... училища въ Виена (§ 21 отъ статутитѣ). ... учители (Hauptlehrer), които сж двама, ...ли изпитъ за учители въ Бюргершуле ...действували по-дълго врѣме като учители ...тѣ, получаватъ редовна годишна заплата ...они и 800 крони квартирни, а всѣки ...ини иматъ добавка до 400 крони. Слѣдъ ...на служба заплатата на главния учи... ...за до 4000 крони, съ квартирнитѣ — ...они.

...итѣ-префекти и учителитѣ по музика ...рвоначална заплата 1400 крони, 400 ...вартирни и иматъ право на шесть до... ...слѣдъ всѣки петь години отъ по 200 ... Слѣдъ 20 годишна служба тѣ могатъ да ...тъ заплата 2600 крони, а слѣдъ 30 го... ...3000 крони.

...ителитѣ (Unterlehrer) или младшитѣ ре... ...чители получаватъ годишно 1200 крони, ...и квартирни и всѣки петь години до... ... 200 крони. Всѣки младши учитель може да издържи изпитъ по една група прѣдмети и по педагогика, какъвто изпитъ се изисква отъ кандидатитѣ за учители въ Бюргершуле и да очаква повишение въ главенъ учитель.

Който учитель (или директоръ) живѣе въ института, получава половината отъ квартирнитѣ пари.

Заплатитѣ на учителитѣ въ израелския институтъ сж сжщитѣ, а въ Пуркерсдорфъ сж малко по-добри.

Ж. Урождане на единъ възпитателенъ институтъ за слѣпи въ София.

1. *Нуждата* отъ подобенъ институтъ у насъ не може да се оспорва. Внушителното число на слѣпитѣ, което ни дава статистиката, достатъчно оправдава отварянето на единъ специаленъ институтъ. На едно население отъ кржгло 4 милиона души ние имаме 5000 слѣпи или 1 слѣпъ на всѣки 750 души, когато въ Германия напр., 1 слѣпъ се пада на 1300 души.

2. *Издръжката* на института за сега ще падне изцѣло върху държавата. Послѣдната за сега е единствениятъ факторъ, който може да вземе грижата за нещастницитѣ, защото у насъ нѣмаме и не можемъ да имаме скоро такива благотворителни дружества, които да се занизматъ съ уреждането и издръжката на институти за слѣпитѣ. Фондове за подобни цѣли сжщо така нѣмаме още. Отъ отдѣлни общини не можемъ да очакваме да отворятъ такива институти, защото въ една само община нѣма такова число слѣпи, което да оправдае разходитѣ, които биха се направили.

3. *Институтътъ трѣбва да бжде съ пансионъ.* Дѣцата, които ще се приематъ отначало, трѣбва да получатъ жилище, храна, облѣкло и всички пособия и училищни потрѣби отъ заведението. Това ще струва, наистина, много, защото пособията сж много скжпи, но поне за първо врѣме е трудно да се изискватъ нѣкакви такси отъ ученицитѣ.

4. Първата година ще трѣбва да се вземать малко ученици, напр., 12 момчета, на възрасть 9—12 години. Всѣка година ще се вземать пакъ по толкова нови и ще се увеличаватъ курсоветѣ.

Втората година могатъ да се приематъ и момичета.

5. Трѣбва да се наеме подходяще здание, въ което да има достатъчно стаи за спални, класни стаи, стая за почивка, работилници, трапезария, канцелария, стаи за прислугата, удобства за кухня, баня, болнична стая и пр.

Най-добрѣ е, ако слѣдъ врѣме се построи нарочно за тази цѣль здание съ всички приспособления.

6. *Персоналътъ* може да се нареди лесно. Да се вземе първата година единъ добъръ основенъ учитель, който ще прѣподава онова, за което не е потрѣбна специална подготовка и ще бжде надзиратель въ пансиона, гдѣто и ще живѣе. Този учитель постепенно ще се запознае съ спецификата

ната работа, която впрочемъ не е и трудна. Числото на учителитѣ за общообразователнитѣ прѣдмети ще се увеличава постепенно, както се увеличава числото на курсоветѣ.

За прѣподаватель по музика трѣбва да се избере добъръ учитель, свършилъ консерватория. Той отъ начало може да вземе само отдѣлни уроци, а послѣ да остане въ института.

Трѣбва и единъ учитель за гръцко църковно пѣние и единъ за ржчна рбота. Такива учители лесно ще се намѣрятъ.

За занаятитѣ ще се условятъ майстори.

Отъ начало може да се въведатъ два занаята, а по-сетнѣ и други.

7. *Пособията,* които сж нуждни за слѣпитѣ, ще се доставятъ постепенно. Г-нъ Мель бѣше така любезенъ да ми обѣщае, че ще ни достави всички потрѣбни пособия отъ запаса, който се намира въ неговия институтъ и отъ мѣстата, дѣто нѣкои отъ пособията се приготовляватъ. Той (собствено институтътъ) снабдява съ пособия всички малки институти въ Австрия и Унгария. Нѣкои пособия се приготовляватъ само въ виенския институтъ и отъ тамъ се разпращатъ на всички институти въ Австрия, Германия, Русия и пр.

8. *Обучението* ще се води по програмата за първоначалнитѣ и трикласнитѣ училища. По музика ще се нареди особна програма, а сжщо и по ржчна работа, гръцко пѣние и занаятитѣ.

За писане и четене биха могли да се употрѣбятъ и двата шрифта. Апаратитѣ за това ще ни се приготвятъ въ виенския институтъ.

Понеже намирамъ, че е по-добрѣ да се учатъ слѣпитѣ да пишатъ фонетически, то ще бжде излишно тѣ да се запознаватъ съ буквитѣ: ъ, ь, ѣ, ѫ.

9. *Брайловътъ шрифтъ* би могълъ да се приспособи за български възъ основа на нѣмската, френската и руската азбука, както слѣдва.

а	б	в	г	д	е	ж	з	и	й
к	л	м	н	о	п	р	с	т	у
ф	х	ц	ч	ш	щ	ю	я	ж	

10. Въ австрийскитѣ и германскитѣ институти се учи оргелъ. Вмѣсто него у насъ може да се въведе *гръцко църковно пѣние* съ гръцкитѣ знакове (парлагия). Слѣпитѣ ще изучятъ това пѣние лесно и послѣ могатъ да си изкарватъ прѣхраната като църковни пѣвци.

11. Отъ *занаятитѣ* у насъ биха могли [...] пенно да се въведатъ: четкарство, кошничар[...] плетене столове, отривалки, вжжа и м[...] тъкане *рогозки, чували, правене гърнци, кн[...]ство* и пр.

12. Въпросътъ, какъ да се отвори въ [...]лото института, дали като *самостоятелно [...]дение,* или като *клонъ* (отдѣлъ) при нѣкое [...] столичнитѣ учебни заведения, не е малова[...] както въ економическо, така и въ педагоги[...] отношение. Много отъ германскитѣ и авс[...]скитѣ институти сж отваряни отначало [...] други учебни заведения, а по-сетнѣ сж се [...]лили. И днесъ има клонове за слѣпи при [...] учебни заведения; такива има даже и въ В[...]

Като клонъ отъ нѣкое учебно заведение [...]ститутътъ ще може по-лесно да се ползува [...] пособията на заведението, ще има на раз[...]жение по-вече допълнителенъ персоналъ з[...]зика, ржчна работа, ржкодѣлие и гимнас[...] ще разходва по-малко за помѣщения и [...] слуга и пр.

Въ София най-подхожда да се открие и[...]тутъ при педагогическия отдѣлъ на дѣв[...]ката гимназия, дѣто ще се намѣрятъ учит[...] и учители, които ще пожелаятъ да работят[...] нѣкой часъ при слѣпитѣ и ще се заинтересу[...] ученичкитѣ, като нѣкои отъ съчувствие ще [...]желаятъ да станатъ учителки на слѣпитѣ и [...] свършатъ, ще се прѣдадатъ на това звани[...] любовь и воля. А най-важното качество, к[...] трѣбва да изискваме отъ единъ учитель на [...]питѣ, е *любовьта къмъ възпитаницитѣ.* Това [...]чество би трѣбвало да изискваме отъ в[...] учитель, дѣто и да билъ той, но никждѣ от[...]ствието му не се отразява тъй врѣдно в[...] хода и резултата на възпитанието, както [...] при дѣца, които се чувствуватъ нѣкакъ отх[...]лени и онеправдани отъ природата. Понеже [...]пото дѣте се чувствува въ немилость, осамот[...] отритнато, онеправдано, учительтъ или учи[...]ката трѣбва да го вземе близо до сърдцето [...] да му внуши, че то не е само, че неговата сл[...] не е чужда или неизвѣстна за другитѣ и [...] Такова нѣжно и любяще сърдце по-често [...] срѣща у женитѣ.

Че ще се намѣрятъ у насъ учителки и [...]тели, които да пожелаятъ доброволно да [...]ботятъ въ института за слѣпитѣ, въ това [...] увѣрихъ, когато четохъ реферата си въ пед[...]гическото дружество по възпитанието и об[...]нието на слѣпитѣ. Мнозина се заинтересув[...] разпитваха подробно по работата въ институт[...] и по наредбата и издръжката имъ. Двѣ го[...]жици, учителки въ дѣвическата гимназия, пит[...] дали не ще има и за тѣхъ малко работа въ [...]ститута, въ случай че такъвъ се открие у на[...] Азъ се срѣщахъ и послѣ съ тѣхъ и тѣ повто[...] изказаха желание да работятъ, ако има подхо[...] за тѣхъ работа. А вѣрвамъ, че ще има и др[...] да се увлѣкатъ отъ съчувствие къмъ слѣпит[...] да обикнатъ работата.

Като свършвамъ бѣлѣжкитѣ си, азъ се чувствувамъ длъженъ и на това мѣсто да изкажа най-сърдечната си благодарность — това направихъ и лично всѣкиму — на всички господа учители и директори, съ които имахъ случай да се срѣщна, за тѣхната любезность и за готовностьта имъ да ме улеснятъ въ моята мисия.

Най-много длъжа благодарность на господина Regierungsrath Professor Alexander Mell, директоръ на K. K. Blinden-Erziehungs-Institut въ Виена за неговата извънредна услужливость и за особното внимание, което показа къмъ мене прѣзъ всичкото врѣме, когато хоспитирахъ въ института му, както и за готовностьта му, да ни услужи всѣкога и съ всичко, кога съ каквото може, ако при уреждането на единъ институтъ у насъ се обърнемъ къмъ него.

Господинъ Mell ме изпрати съ най-добри благопожелания и спомени.

Изслѣдване флората на западна България

отъ **Ив. Н. Урумовъ.**

Съ прѣдписанието отъ 16. юли 1904 год. подъ № 6870, бѣхъ командированъ отъ почитаемото Министерство на Народното Просвѣщение да изслѣдвамъ флората въ западна България. Тукъ излагамъ накратко резултатитѣ отъ тази ми командировка.

Макаръ че изучването на нашата флора датира още отъ прѣди 60—70 години, но и днесъ още не можемъ насочи нѣкоя мѣстность, флората на която да е основно проучена. Нѣщо повече, има и такива мѣста изъ нашето отечество, кѫдѣто още никой ботаникъ не е стѫпвалъ. Мѣстноститѣ въ западна България, флората на които тая година изслѣдвахъ, макаръ че сѫ посѣщавани въ разни врѣмена отъ наши и чужди ботаници, ала събранитѣ материали сѫ толкова малко и незначителни, че не можемъ да имаме ясна прѣдстава за характера на флората въ тоя край на нашето отечество. Първитѣ си изслѣдвания по западна България започнахъ още прѣзъ 1900 год. и то отъ Видинъ—Кула—Бѣлоградчикъ—Берковица прѣзъ Клисура—Петроханъ—Искрецъ—София (вж. моята статия: Втори приносъ къмъ българската флора въ пс. кн. LXX 1901 год.). Втора една екскурзия прѣдприехъ и прѣзъ 1902 год., но тоя пѫть изъ Радомирско—Кюстендилско—Босилиградско—Осоговската и Коньовската планина; резултатитѣ отъ тия изслѣдвания публикувахъ въ Мсб. кн. XX. 1904 г. и третя екскурзия прѣдприехъ прѣзъ 1904 год. изъ Врачанско и Врачанския балканъ, Искърското дефиле, Софийско, Орханийско, Мургашъ, Чурекъ планина и др. (вж. четвърти приносъ къмъ българската флора въ пс. кн. LXV). Тая година пъкъ благодарение на г-на Министра на Народното Просвѣщение, д-ръ Ив. Шишмановъ, който ме подкрѣпи материално, азъ можахъ да прѣдприема една екскурзия изъ слѣднитѣ мѣста на западна България: София—с. Батановци—Брѣзникъ — Трънъ — Руй — Царибродъ — Драгоманския проходъ—Вратца—Врачанския балканъ—Петроханъ — Клисура — с. Вършецъ — Вратца — Мездра—София, съ което довършвамъ изслѣдването флората на цѣла западна България съ малки изключения.

София—с. Батановци—Брѣзникъ—Тръ

На 10. юли 1904 год. заминахъ съ зара
тренъ отъ София за с. Батановци. Въ ра
на моитѣ изслѣдвания спадатъ и Владайс
дефиле съ Пернишката котловина, които
изоставихъ, защото тамъ екскурзирахъ п
годината, както и лани, твърдѣ често. С
една екскурзия около с. Батановци, прѣзъ с
джиловци, отправихъ се за Брѣзникъ. Висо
и голи ридове които се редѣха около Брѣз
отдалечъ ме привличаха и азъ бързахъ по-с
да стигна тамъ, съ надежда, че ще намѣр
тересенъ и изобиленъ материалъ за съби
Обаче, когато наближихъ тия бърда, оста
съвсѣмъ измаменъ въ надеждата си, тъй ка
тѣхъ нѣмаше никаква растителность, поради
и самия градъ и околностьта му иматъ та
монотоненъ и непривлекателенъ изгледъ.
високиятъ и надведенъ надъ самия градъ вър
Высокиятъ брътъ (926 м. надъ морското равн
Изкачихъ се и по него, като се ласкаяхъ, че
може би, нѣщо ще намѣря, обаче напразно. Т
тамъ още стърчеха огризени отъ добитъка
бълца, което показва, че и онова, що расте
бива въ самото начало унищожено. Че р
телностьта на тоя край е бѣдна и че тук
рѣятъ, съ малки изключения, обикновени ви
растения, ще се увѣримъ отъ слѣднитѣ нѣк
вида, събирани тукъ: *Stachys germanica*
Echinops albidus Boiss., *Salvia Sclarea* L., *S*
Aethiopsis L., *Althaea pallida* W K., *Xanthium*
nosum L., *Xanthium strumarium* L., *Anthemis*
toria M., *Cynoglossum officinale* L., *Melilotus*
Dsr., *Melilotus officinalis* Drs., *Eryngium camp*
L., *Cirsium arvense* Scp., *Ononis hircina* Jcq.,
temisia vulgaris L., *Nigella arvensis* L., *Carth*
lanatus L., *Centaurea solstitialis* L., *Centaurea*
rica Trev., *Anagalis arvensis* L., *Anagallis coe*
Sehrb., *Lygia Passerina* Fas., *Alyssum calycinum*
Medicado minima Lm., *Linaria vilgaris* L., *S*
inflata Sm., *Lotus corniculatus* L., *Delphinium*
solida L., *Polygonum aviculare* L., *Berteroa in*
DC., *Hypericum perforatum* L., *Plantago maj*
Verbena officinalis L., *Ranunculus acris* L.,

vulgare L., *Betonica officinalis* L., *Matricaria* *...lla* L., *Euphorbia cuneifolia* Vel., *Cynodon* ... Pers., *Avena fatua* L., *Bromus sterilis* L.,

...еднообразие и монотонность на терена про...а почти до *Банскитѣ ханове*, която мѣст... току-речи вървѣдь пжтя между Брѣзникъ ...ъ. Отъ тукъ нататъкъ голитѣ ридове ...дно чезнатъ и се замѣстватъ отъ високи ...сени планински прѣдгория, гдѣто и ...а започва да се мѣни като ставаше по...разна и по изобилна. Колкото повече ...лижавахъ къмъ Трънъ, толкова повече ...ата, низъ която пжтувахъ, все повече ...е се стѣсняваше и издигаше, а конусо...ъ *Руй* се виждаше като гигантъ заста...срѣдъ многобройни по-низки хълмове, ...олкова много изобилствуватъ въ Трън...околность. По-нататъкъ, на сѣверъ отъ ...ърчеха синобѣлитѣ и островрхи жжбери ...*ински камъкъ*.

...2. юли бѣхъ вече въ Трънъ. Градътъ е ...женъ въ долината на рѣката Ерма, за... отъ всички страни съ високи и стрьмни ... които нѣкога сж били обрасналы съ ...гори, а сега повечето отъ тѣхъ съвър...ѣ оголени или пъкъ сж покрити съ ни...храсталакъ, та придаватъ грозенъ изгледъ ...а. Трънъ прилича повече на голѣмо село, ...то на градъ. Макаръ че дълги години ... окржженъ градъ, обаче и това малко ...влияло да промѣни първобитния си об...ъ срѣдата на града има доста голѣмъ ...ить площадъ, около който има нѣколко ...ви здания, построени по модеренъ стилъ.

...ата екскурзия направихъ по лѣвия брѣгъ ...та Ерма къмъ *Земнишкото ждрело*. Тукъ ...ятъ брѣгъ на Ерма се синѣеше отъ хуба... приятно миризливата *синявка* (Hysopus ...is K.), край воднитѣ мѣста стърчеха *Bidens* ... Vel., *Scrophularia alata* Gilib. var. *debilis* ...*pilobium roseum* Schreb., *Spiraea Ulmaria* L., ... *Plantago* L., а край сѣнчеститѣ гористи ...*Lonicera Xylosteum* L., *Centaurea axillaris* ...*ynis glabra* L., *Echinops banaticus* Roch., ... *Alkekengi* L., *Cucubalus baccifer* L., *Sap...* ...*uinosa* MB., а по дърветата и храстала...а увиваха *Calystegia sepium* Br. и *Polygonum* ...*alis* L., На растояние 3—4 клм. отъ града ...а *Земнишката рѣка* въ Ерма, която ...ѣгазихъ, слѣдъ нѣколко минути бѣхъ на ...кото ждрело, пробито отъ сжщата рѣка ...ъ вѣковна ерозия. По пукнатинитѣ на ...ални скали най-първо съзрѣхъ неотдавна ...то «обичливе» — *Thalictrum foetidum* L., ...дѣ голѣмо изобилие, вече прѣцъвтѣло ...одове. По сжщитѣ мѣста въ съсѣдство ... растатъ и *Galium purpureum* L., *Draba* ... W. et K., *Seseli rigidum* WK., *Alyssum* ... L., *Achillea clypeolata* Sm., *Micromeria cri...* ..., *Cystopteris fragilis* Bernh., *Ceterach offi...* ... W. и др. На втория день азъ пакъ се

отправихъ къмъ Земнишкото ждрело, само че тоя пжть по лѣвия брѣгъ на рѣката Ерма, която прѣгазихъ още подъ самия градъ. Тоя брѣгъ на Ерма е гжсто обрасналъ съ разновидень храсталакъ, въ който прѣобладаватъ: *Syringa vulgaris* L., *Rhus Cotinus* L., *Viburnum Lantana* L., *Ligustrum vulgare* L., *Carpinus duinensis* Scop., *Cornus mas* L., *Cornus sanguinea* L., и др., та го правятъ мжчно проходимъ. Стигнахъ на ждрелото и потърсихъ по-лесно проходно мѣсто, за да се изкача на върха му. Изкачването ми по тоя стрьменъ брѣгъ не бѣше тъй лесно, още повече поради дребнитѣ и острите ронливи камъни, надолнѣлени отъ буйнитѣ пороища. Тѣ най-много прѣпятствуваха на изкачването ми. Слѣдъ три часа азъ вече бѣхъ на най-високото мѣсто надъ Земнишкото ждрело, отдѣто се любувахъ на хубавата трънска околность. Изъ низкия люляковъ храсталакъ за прьвъ пжть събрахъ хубавия Панчичовъ видъ *Eryngium palmatum* Panc., който расте тамъ въ голѣмо изобилие. Редомъ съ него растатъ и *Erysimum odoratum* Ehr., *Erysimum canescens* Rth., *Althaea hirsuta* L., *Anthyllis Vulneraria* L. При изкачването ми надъ ждрелото въ сѣнчеститѣ гористи мѣста между другитѣ растения събрахъ и хубавата синьоцвѣтна «кандилка» — *Aquilegia vulgaris* L., *Cerastium banaticum* Vis., *Saxifraga bulbifera* L., *Saxifraga tridactylites* L., *Moehringia muscosa* L., *Moehringia trinervia* Clairv., *Adoxa Moschatellina* L., *Valeriana officinalis* L., *Lamium bithynicum* Bth., *Cardamine hirsuta* L., *Arabis Turrita* L., *Arabis auriculata* Lam. и др. Отъ тукъ прѣзъ върхътъ *Камката*, се завърнахъ вечерьта въ Трънъ. На третия день екскурзирахъ на *Кокини кошари* и *Чарчалатъ*, което се пада на изтокъ отъ Трънъ. Слѣдъ Гърковъ камъкъ Чарчалатъ е най-високиятъ върхъ около Трънъ. Южнитѣ склонове и темето му сж каменисти и съвършено голи, а сѣвернитѣ обраснали съ низъкъ и разновиденъ храсталакъ. При всичко, че по тоя върхъ почти всѣкидневно пасатъ многобройни стада, пакъ намѣрихъ тамъ най-интересни и рѣдки видове растения, като: *Valeriana tuberosa* L., *Iris sibirica* L., *Orobus albus* L. a) var. *rumelicus* Vel., *Orobus pallescens* MB., *Onobrychis calcarea* Vandas, *Astragalus Wulfenii* K., *Hippocrepis comosa* L., *Genista triangularis* W., *Trifolium scabrum* L. в) subspec. *thracicum* Vel., *Pulsatilla pratensis* Mill., *Thalictrum minus* L., *Ranunculus illyricus* L., *Ranunculus millefoliatus* Vahl., *Alyssum transsilvanicum* Schur. var. *Wierzbickii* Heuff., *Helianthemum vulgare* Gaertn a) *discolor* Rchb., *Silene longiflora* Ehr., *Silene Juvenalis* Dc., *Gymnadenia conopea* Br., *Hyacinthella leucophaea* Stev., *Muscari botryoides* DC., *Peucedanum aegopodioides* Jka, *Thymus Chamaedrys* Fr., *Thymus comptus* Frv., *Globularia Willkommii* Nym., *Thesium ramosum* Hay., *Euphorbia dalmatica* Vis., *Euphorbia rupestris* Frv., *Euphorbia virgata* WK., b) subspec. *orientalis* Boiss., *Euphorbia Myrsinites* L., *Cerastium brachypetalum* P. a) *genuinum* Vel., *Aristolochia pallida* W., *Potentilla cinerea* Chx. в) subspec. *Tommasiniana* F. Sz., *Bupleurum apiculatum* Frv.,

Campanula lingulata WK., *Melampyrum heracleoticum* BO., *Satureja Kitaibelii* Wrzb. и др.

По причина на дъждоветѣ, които валѣха нѣколко дни подъ редъ, бѣхъ принуденъ да прѣкжсна екскурзиитѣ си за нѣколко дни.

Трънъ—Руй—Ракитски камъкъ—с. Звонци—Трънъ.

На 18 юлий, рано въ 5 часа, съ моя водачъ азъ вече възлизахъ изъ най-високия ридъ около Трънъ — *Гъркова камъкъ*. Южнитѣ склонове на тоя върхъ сж каменисти и голи, нарѣдко тукъ-тамъ се вижда нѣкой низъкъ храстъ или пъкъ трѣвиста тераса. Тукъ събрахъ: *Clematis recta* L., *Inula Oculus Christi* L., *Haplophyllum Biebersteinii* Sp., *Trifolium Meneghianum* Clem., *Veronica crassifolia* Wrb., *Fumaria densiflora* D. C., *Helianthemum Fumana* Mill., *Helianthemum canum* Dun., *Asphodelus albus* W., *Ajuga Laxmanni* Bth., *Anthericum ramosum* L., *Antirrhinum Orontium* L., *Festuca ovina* L., *Bromus squarrosus* L., и др. Отъ тукъ заминахъ за *Малкия Руй*; той е покритъ съ буйни ливади, пасбища и тукъ-тамъ малки острови отъ низъкъ храсталакъ и букова гора. Въ подножието на южнитѣ му склонове се вижда с. Турковци, а насрѣща прѣзъ широкото и живописно *Знеполе* — с. Вуканъ, *Мишинпъ* и др. Слѣдъ 5 часово ботанизуване изъ безподния малки Руй, изкачихъ се на най-високия връхъ на *Руй* (1712 м. надъ морското равнище). Върхътъ на Руй е съвършено голъ, обрасналъ съ ниска трѣва и тукъ-тамъ се подаватъ варовити скали; южнитѣ му склонове сж каменисти и ронливи, та по тѣхъ виреятъ малко растения; но сѣвернитѣ му склонове сж залѣсени съ вѣковни и добрѣ запазени тѣсове. Отъ тамъ гледката е очарователна. Освѣнъ цѣлата Трънска околность съ многобройнитѣ ѝ високи и низки рътлини, долища, рѣки и пжтища, които виждахъ прѣдъ себе си като гигантска релефна карта, но и надалечь въ хоризонта се виждаха величавата Рила, Витоша съ Люлинъ планина, Коньовската, Осоговската и Стара-планина. На сѣверъ отъ Руй пъкъ се редѣха една слѣдъ друга *Гребенъ* и *Влашката планина*; въ подножието на първата се вие рѣката Ерма, която надъ с. *Одоровци* ги прѣсича и образува импозантното *Одоровско ждрело* недалечь отъ Погановския манастиръ. По трѣвиститѣ мѣста и пасбищата на Руй въ голѣмо изобилие е развъдена *Knautia magnifica* Boiss. и «синята тинтява» (Gentiana asclepiadea L.), изъ между които пъкъ се подаваха бѣлитѣ цвѣтове на *Betonica officinalis* L., която тукъ за първи пжть срѣщамъ съ бѣли цвѣтове. Въ съсѣдство съ тия растения расте и единъ новъ вариететъ отъ хубавата българска *Gentiana lutescens* Vel., но не съ синкави цвѣтове, а съ снѣжно бѣли, която проф. Лујо Адамовичъ още прѣзъ 1900 год. открилъ въ Сърбия на планината Басара и я е именувалъ *Gentiana lutescens* Vel. var. *albiflora* Adam. Тукъ събрахъ и слѣднитѣ по-важни видове: *Arabis alpina* L., *Viola*

declinata WK., *Parnassia palustris* L., *I*
culi L. b) *subspec.* *Cyrilli* Rkov., *Cera*
vense L., *Silene Armeria* L., *Alsine* ...
Sagina saginoides (?) *rubra* Wahl., *Potentilla* ...
Lehm., *Sedum Grisebachii* Heldr., *Sempervi*
vens Grsb., *Senecio transsilvanicus* Schur., *Ca*
glomerata L., *Jasione orbiculata* Grsb., *Ver*
doides L., *Pedicularis comosa* L., *Pedicul*
rici Augusti Tom., *Pedicularis leucodon* Reb
mus carcanus Borbas., *Thymus heterotrich*
Thymus Jankae Cel., *Trisetum alpinum* L., *Fes*
angustifolium Koth., *Agrostis rupestris* Al
Тъй безводна планина, каквато е Руй,
съмъ срѣщалъ другадѣ. Къмъ западнитѣ
ноне се намира единственниятъ изворъ, ко
чешне колкото единъ конецъ, а около н
редени многобройни корита за добие то
който пасе по тия мѣста. Отъ тукъ замин
Ракитски камъкъ, които се намира въ сѣ
склонове на Руй. Снѣжнобѣлитѣ скали на Ра
камъкъ заедно съ Руй се виждаха отъ до
лечни мѣста, по което може да се сжди
мадната му голѣмина и височина. Подно
му е покрито съ гжсти и добрѣ запазени
тукъ-тамъ пропарени съ буйни ливади. Та
ность е тъй изобилна съ разнообразна
телность, като че ли всичката планинска
планинска флора тукъ си е дала срѣщ
всичко че дъждътъ не по-малко ми попр
екскурзиитѣ, пакъ успѣхъ да събера и
голѣмъ брой растения, отъ които тукъ ш
мена само слѣднитѣ: *Actaea spicata* L.,
pruinosa WK., *Cardamine impatiens* L., *I*
rediviva L., *Silene Roemeri* Friv., *Malva*
L., *Impatiens noli tangere* L., *Peucedanum au*
L., *Peucedanum officinale* L., *Heracleum sibiri*
Galium Schultesii Vest., *Dipsacus pilosus* L.,
mis Triumfetti All., *Telekia speciosa* Bmg., *C*
nula sphaerothrix Grsb., *Campanula rotundifo*
Jasione Heldreichii Boiss., *Gentiana Pneum*
Gentiana utriculosa L., *Gentiana lutescens* V
albiflora Adam., *Pulmonaria rubra* Sch. K.,
glossum pictum Ait., *Rhynanthus minor* Ehrh
telaria Columnae All., *Prunella grandiflora*
Micromeria cristata Grsb., *Salix Caprea* L.,
laria corniculata P. S. (WK.). *Cephalanthera*
folia Reh., *Veratrum album* L. var. *Lobelianum*
Prenanthes purpurea L., *Aconitum Vulparia*
Edraianthus serbicus Kern., *Polygonum viviparum*
Polygonatum verticillatum All. и др. Отъ Ра
камъкъ тръгнахъ за с. *Звонци* безъ пжть,
стрѣмнитѣ поройни дерупи, та слѣдъ
уморително слизане, пристигнахъ на сир
въ селото.

Селото Звонци е разположено въ то
едноименната рѣка въ подножието на Руй и
ката планина. Въ околностьта на с. Звон
припечнитѣ каменисти и трѣвисти мѣста
крихъ новата за нашата флора *Potentilla*
riana Tratt., а по мочурливитѣ варовити ск
въ околностьта на новооткрититѣ рим
рани бѣли, хубавата и нѣжна папратъ
lum capillus Veneris L., По варовититѣ ска

брахъ: *Cnemilla emeroides* Boiss., *Achillea* ... Sint., *Lactuca perennis* L., *Silene flavescens* ..., *Delphinium fissum* WK., *Arabis saxatilis*, *Arabis procurrens* WK., *Erysimum odoratum*, *Anemona graecum* Boiss., *Helianthemum* ... L., *Cerastium banaticum* Koch., *Sedum* ... L., *Cruciata graeca* Boiss., по могурниятъ расте рѣдкото растение *Cardamine* ... Welw., а изъ сѣнчеститѣ гористи мѣста ... *perennam* L., *Monotropa Hypopitys* L., *M.* ... Heuff и др. Възползвахъ се ... да видя новооткрититѣ римски мине... ни, отдалечени 4—5 километра на сѣ... с. Звонци. Банитѣ се намиратъ на лѣвия Звонската рѣка върху една висока скала, ... съ едра гора и тукъ-тамъ прошарена. На дѣсния брѣгъ отъ Звонската рѣка, ... бянитѣ, се издига висока скала, ... сѫ отрива останки отъ старо градище, ... населението нарича *Аваново кале*. Резер... на банитѣ е доста добрѣ запазенъ, само ... нищо не е останало. Върху старитѣ ... банитѣ звонското кметство бѣше нече... 4 стѣни, отгорѣ покрити съ дъски ... ко, че при тия бани нѣма никакви удоб... посѣтители имаше доста, тори и изъ ... Посѣтителитѣ живѣеха изъ гората, подъ ... отъ черги, или въ колиби направени отъ ... Мнозина болни хвалѣха лѣковитото ... на банитѣ и горещо ги препорѫчваха. Температурата на водата е 29° С. и въ ... Около банитѣ на много мѣста ... минерална вода въ още по-голѣмо ..., гдѣто пъкъ, на сѫщия открито, се ... само съ заразителни болести. От... на тия бани се дължи на енергичния ... г. Дилберовъ, който за насърд... заслужава едно какво-годѣ възнаграждение ... министерство. Отъ с. Звонци ... по теченнето на звонската рѣка, която ... Одоровци се влива въ рѣката Ерма и ... долината на Ерма прѣзъ с. с. *Искровци*, ... и *Ломница* се завърнахъ въ Трънъ.

...—Царибродъ—Драгоманския проходъ—София.

... пристигнахъ въ Царибродъ. Първия ... изключително по низкитѣ ... и изъ долината на рѣката *Нишава*. ... денъ се изкачихъ на върха *Парасинъ*. ... му часть е покрита съ лозя, а висо... стръмни склонове — съ разновиденъ храсталакъ ... *Мертвина*, единствената залесена мѣстность ... едра и добрѣ запазена гора, *Бачимоть*, ... храсталакъ и *Пинарския ридъ*, ... баракѣ. Тукъ събрахъ слѣ... важни видове. *Ranunculus psilostachys* WK., ... L., *Dianthus Armeria* L., ... L., *Stellaria graminea* L., *Quercus* ..., *Linum austriacum* L., *Crocus* ... Vel., ... L., *Heracleum* ... Vel., ... *platyspermum* Panc., *Bupleurum* ...

...*latum* Rchb., *Asperula cynanchica* L., *Valerianella Morisonii* DC., *Knautia hybrida* Coult., *Campanula* ... L., *Centaurea maculosa* Lm., *Pulicaria* ... St., *Vicia* ... WK., *Onosma stellulatum* WK., *Linaria concolor* Grsb., *Veronica* ... Wzb., *Malva* ... L., *Thymus* ... Mill., *Anacamptis* ... L., *Gladiolus* ... Sym., *Coronilla varia* Koch., *Euphorbia stricta* L., *Orchis* ... Sep., *Adiantum* ... L., *Juncus* ... Jacq., *Melica picta* C. K., *Bromus mollis* L. и др. Не по-малко интересни растения събрахъ и изъ драгоманския проходъ и около Драгоманското блато, отъ които ще спомена само слѣднитѣ: *Myosurus minimus* L., *Cephalaria* ... R. S., *Thalictrum* ... L., *Ranunculus* ... L. var. β) ... Koch., *Arabis* ... Sep., *Nasturtium* ... Heuff., *Androsace* ... Br., *Helianthemum canum* Dun., *Dianthus* ... Grsb., *Alsine* ... Beck., *Buffonia tenuifolia* L., *Medicago* ... MB., *Scabiosa* ... Vel., *Anthemis* ... B. H., *Hieracium* ... L. v. β) ... Gr. Godr., *Tragopogon balcanicum* Vel., *Veronica* ... L., *Scutellaria* ... L., *Marrubium peregrinum* Jcq., *Stachys palustris* L., *Androsace maxima* L., и др. Отъ тукъ прѣзъ Сливница, Костинбродъ се завърнахъ въ София, гдѣто оставихъ събрания си материалъ и се приготвихъ за по-нататъшната си екскурзия изъ Врачанския балканъ.

София—Меадра—Вратца—Врачанския балканъ—Петроханъ—Клисура—с. Върщецъ—Вратца—София.

На 24 юни съ сутрѣшния тренъ заминахъ за Мездра, безъ обаче да се отбивамъ въ искърското дефиле, защото тая година на три пѫти ботанизувахъ между с. Курилово и Черепишкия монастиръ, а днесъ около с. Своге и Церово. Още отъ Мездра напуснахъ шосето и тръгнахъ безъ пѫть по тия мѣста, които ми се виждаха по-сгодни за екскурзиране. По мръкване стигнахъ въ Вратца. На другия день съ водача си заминахъ прѣзъ с. Згориградъ за Врачанския балканъ. На югъ отъ с. *Згориградъ* се издига високиятъ балкански върхъ *Боровъ камъкъ*, отдѣто трѣбваше да се изкача на балкана. Сѣвернитѣ му склонове сѫ покрити съ смѣсена едра и добрѣ запазена гора, прорѣзана отъ двѣ малки балкански рѣкички: *Лева* и *Главна*. Тия двѣ рѣкички се събиратъ току надъ с. Згориградъ въ едно и образуватъ рѣката *Палилатица*, което име носи до свършъка на балканскитѣ тѣснини надъ Вратца и отъ тамъ нате се казва *Врачанска рѣка*. При всичко че тазгодишната суша бѣше извънредна, то пакъ тия рѣчички имаха достатъчно количество вода за многобройнитѣ воденици, които се нижеха една подиръ друга по брѣговетѣ имъ. Пѫтьтъ, който водѣше за Боровъ камъкъ, бѣше извънредно стръменъ и лошъ; отъ буйнитѣ порои па изкопанъ и на мѣста задръстенъ съ голѣми камъни, та трудно се вървѣше по него. Благодарение на изобилната вода, която

нѣмахъ голѣмъ опитъ да чета италиянски писма съ подобенъ почеркъ, съ какъвто бѣха писани писмата що прѣписвахъ, опитъ, който придобихъ изучвайки подобни книжа, намѣрени у павликянитѣ у насъ, не щѣхъ да мога въ такъво кѫсо врѣме да свърша нито 1/8 отъ тая работа. Азъ прѣписахъ отчасти и изцѣло до 30 документа, между които има и доста обширни. Прѣдположението ми, че въ архивата на пасиониститѣ е спазена кореспонденцията на мисионеритѣ, напълно се оправда: прѣгледахъ прѣко 100 писма, писани въ България отъ началото, откакъ орденътъ дѣйствува въ Никополско, та чакъ до 1840 година. Между най-старитѣ има писма отъ всички по-видни мисионери, а особно отъ епископитѣ. Има писма и отъ българина епископъ Дованлия, а така сѫщо и отъ българина мисионеръ Матей Ръждиловичъ. Съдържанието на писмата обикновено се отнася до черковнитѣ работи на мисията и до частния животъ на мисионеритѣ. Ала често се засѣга въ тѣхъ и животътъ на паството — павликянитѣ, именно говори се за тѣхнитѣ страдания поради турскитѣ зулуми, тѣхната бѣдность, тѣхнитѣ суевѣрия, обреди, обичаи, па дори и за народното имъ облѣкло. Въ писмата отъ края на XVIII и първитѣ години на XIX в. се рисуватъ и ужаситѣ поради кърджалийскитѣ свирѣпства. Политическото положение на страната се засѣга и въ по-сетнѣшни писма, особно въ нѣколко, писани прѣди и слѣдъ войната съ Русия на 1828 год. По-важнитѣ отъ тия писма азъ прѣписахъ точно, както сѫ въ оригинала.

Както прѣдполагахъ, намѣриха се и по-стари документи, които сѫ попаднали въ рѫцѣтѣ на пасионисти мисионери и донесени сетнѣ въ Римъ. Интересенъ е единъ обширенъ рапортъ на «Софийския» епископъ Андриаши Марко отъ 1721 г., въ който излага резултатитѣ на една своя пастирска обиколка по сѣверна и южна България. Този рапортъ е останалъ, види се, въ България, безъ да е могълъ да бѫде своеврѣменно изпратенъ до «пропагандата» въ Римъ, та сетнѣ нѣкой пасионистъ го донесълъ и го прѣдалъ въ архивата на манастиря St. Giovani e Paolo. Затова у Ферменджина (Acta ecclesiastica Bulgariae) го нѣма тоя рапортъ на Андриаши. И други нѣколко документа отъ половината и първитѣ двѣ десетолѣтия отъ втората половина на XVIII вѣкъ намѣрихъ между книжата и отчасти прѣписахъ, а именно едни «бѣлѣжки» (Notizie), въ които се излага накѫсо историята на черковнитѣ работи у сѣвернитѣ павликяни отъ 1743. до 1777. год., и единъ дневникъ на мисионера Карло Конвентуале (1777—1779). Намѣрихъ въ рѫкописъ и единъ катихизисъ, написанъ на павликянско нарѣчие отъ нѣкой мисионеръ и одобренъ отъ духовната цензура въ Римъ на 1823. год. Цензорътъ билъ родомъ българинъ, F. Dragano(v), възпитаникъ на пропагандата.

Всичкиятъ материалъ, който така събрахъ въ Римъ, е важенъ за моята цѣль, защото първомъ той, изцѣло взетъ, съ своето съдържание напълно
потвърдява всичкитѣ мои характеристики на
и епохи както и всички мои главни заклю
въ казаното ми съчинение относително мин
и бита на нашитѣ павликяни, и второ, за
съ много подробности той ги сѫществен
пълня. При първа сгода азъ ще се постар
публикувамъ тоя материалъ, надлежно обраб
и обясненъ, като допълнение къмъ съчинени
«Нашитѣ павликяни». При все туй, за да
още сега малко понятие за стойностьта н
материалъ, тукъ редомъ ще изброя прѣписа
отъ мене документи, съ кѫси насоки за тѣ
съдържание.

1. *Докладъ отъ епископа* ***Марко Андриаш***
поводъ на епархиялната му обиколка п
1721 година. Андриаши пѫтувалъ съпровож
отъ свещеницитѣ Матея Медаковичъ и Джа
Іосичъ. Слѣдъ дългъ уводъ относително
лото на България, както е билъ обичай
захващатъ подобни рапорти, описва се пър
състоянието на Никополската епархия (Stato
diocesi di Nicopoli). Чужденци католици — п
дубровчани, имало тогава въ Никополъ, Ло
Търново, Свищовъ, Русчукъ, Разградъ, Шу
Провадия, Бабадагъ, Исмаилъ, Варна и Сили
Павликянски общини имало въ селата Бѣ
Варданъ, Орѣше, Татарете, Петокладенци, С
диново, Търнчевица, Горно и Долно Лѫж
Бутово, Маринополци, Карахасанъ и Калуге
Интересно е, че въ тоя рапортъ по дат
първъ пѫть се споменуватъ павликяни въ Вар
Синадиново, Бутово и Карахасанъ. Имало
гари павликяни и въ крайдунавското село
манда въ Влашко. Даватъ се подробност
споменатитѣ градове и села, които Андр
споходилъ. Отбѣлѣзано е точно числото
жителитѣ въ всѣко село, а именно не сам
павликянитѣ, но и на православнитѣ бъл
и на турцитѣ въ смѣсенитѣ села. Понеж
указва и гдѣ се намира всѣко село, по тоя рап
сега по-положително ще се рѣши въпрос
гдѣ е било павликянското село Калуге
именно дали е сегашното Осма-Калугерово
Горско Калугерово въ Ловчанския окрѫгъ (в
мене «Нашитѣ павликяни», стр. 53.). Интер
е, че споредъ Андриаши тогава вече нѣ
павликяни въ селата «Bakziovo», «Sokzievo», «
cegovo» i «Brestovaz» (вж. ц. съч. с. 50-54), за
«не прѣди много врѣме» павликянскитѣ жи
на тия села отчасти се потурчили, отч
приели православието. Споменува се, че то
Черна-Вода (до Русчукъ) била населена съ
бании, както и Арнауткьой до Разградъ.

Слѣдъ Никополската епархия Андриаши
миналъ да обикаля католишкитѣ общини въ
наречената Софийска епархия, къмъ коят
числили и Пловдивскитѣ павликянски общ
които редомъ се споменуватъ, като се ук
и числото на жителитѣ въ всѣко село отдѣ
Въ края на рапорта Андриаши се оплаква про
двама българи, които били възпитаници на
пагандата, а не рачили да служатъ въ от
ството си, като прѣдпочитали да живѣятъ

...а, гдѣто свещеническата служба не е свързана съ такива мѫчнотии и опасности, въ тогавашна България. Единъ отъ тѣзи ...е извѣстниятъ Кръстьо Пейкичъ, който ...ртялъ въ Трансилвания, именно въ гр. Ал..., гдѣто е имало емигранти павликяни, а ...тъ е до сега съвсѣмъ неизвѣстенъ, нѣкой ...ола Радибратовичъ (Nikolò Radibratovich), ...служилъ при единъ кардиналъ въ Италия ...о, макаръ и поканенъ да се върне въ ...ия, не дошелъ, като все се прѣструвалъ ...

...ѣколко бѣлѣжки относително българитѣ ...кополската епархия прѣзъ врѣмето отъ ...1777 год. (Alcune notizie riguardanti i Bul...lla diocesi di Nicopoli). Тѣзи бѣлѣжки ...жатъ важенъ историченъ и етнографиченъ ...лъ, и то главно за врѣмето отъ 1740—...д., за което нѣмаме достатъчно свѣдѣния. ... сѫ служили като епископи Антоний ... (Antonio Becik) отъ 1745 год., Никола ...и, отъ 1753 год., и българинътъ Павелъ ...ия, отъ 1777 год. Въ това врѣме на нај... гонения отъ страна на турцитѣ павликя...одили борба и съ своето католишко духо..., което се заело да изкоренява народнитѣ ...ия, а между друго и стария календаръ, ...замѣнявали съ новия — католишкия. Раз... се подробности отъ тая борба. Като ...ченъ привърженикъ на стария календаръ ...тяни се отличилъ нѣкой си дѣдо Коста. ...я бѣлѣжки узнаваме нѣщо повече и за ...ьта на нѣкои мисионери, на които до ...знаеше само името, именно за Никола ... и Себастиянъ Канепа. Сега излиза по...тельно, че Канепа не е билъ никога титу...епископъ на Никополската епархия, а само ...но я управлявалъ (вж. у мене ц. с. 75) ...е и за нѣкои непознати до сега мисионери, ...ато Стефанъ Гондолфи, а така също и за ...другъ бланистинецъ, какъвто е билъ и Ка..., именно за Петъръ Песини (Pietro Pescini), ...се поминалъ въ Трънчевица на 1763 год., ...а мисионери по име Доменико Антони... ...фино Рапола, които заедно съ владиката ...и на 24. юни, 1766 год. били затворени ...ньль на Видинския паша, задето имало ..., че прѣобтрнали една частна кѫща въ ...ни въ черква. Именно слѣдъ тая случка, ... Пульези сднамъ се отървалъ съ голѣмъ ...ъ и избѣгалъ въ Италия. Никополската ... останала безъ епископъ нѣколко години, ...7 год., когато българинътъ Павелъ До... станалъ епископъ. Възъ основа на тия ...жки» сега ще може да се освѣтли повече ...а празнина въ историята на павликянитѣ ... 1740 и 1777 година.

...невникътъ на отецъ *Карло Конвентуале* — ...77 до 1779 год. За автора на тоя дневникъ ...то е споменато у мене (ц. с. 77, 325). ...вентуале на 1777 повторно се върналъ ...гария, слѣдъ като прѣкаралъ нѣкое врѣме ...ть, въ Унгария. Той си водилъ дневникъ, отъ който въ архивата въ Римъ се спазватъ три тетрадки — II, IV и V. Въ IV тетрадка бѣлѣжкитѣ на автора се отнасятъ до неговото второ прѣбиване въ България, което се свършило съ пѫтуване въ Цариградъ. Отъ тия бѣлѣжки, които съдържатъ интересенъ историченъ и етнографиченъ материалъ, азъ извлѣкохъ по-важното. Бѣлѣжкитѣ захващатъ съ дата 29. септември 1777 год., когато отецъ Конвентуале пристигналъ въ Русчукъ. Отъ тукъ той заминалъ прѣзъ с. Орѣше за Трънчевица и отъ тукъ за Лѫжене. Въ страната върлували турски разбойнически чети, а освѣнъ тѣй имало и много арнаути, които се връщали отъ Хотинъ («arnauti, che ritornavano da Ottin»). Имало и други арнаути, наречени «Пѣшини арнаути», отъ които населението живѣло въ страхъ и трепетъ. Описватъ се отдѣлни епизоди, твърдѣ характеристични, за да се схване печалното състояние на българитѣ отъ онова врѣме. Жителитѣ на цѣли села напущали селата си и бѣгали кой кѫдѣто може, докато минатъ ужаснитѣ арнаути. Отецъ Конвентуале ималъ куражътъ при такива условия на живота да посѣти и Бутово и Варнополци. Когато се завърналъ отъ Варнополци пакъ въ Бутово, не намѣрилъ въ селото ни жива душа — всички се разбѣгали. Най-силно и най-тежко впечатление направило на тоя мисионеръ едно ужасно събитие, слѣдъ което той вече нѣмалъ сърдце да дѣйствува като мисионеръ всрѣдъ павликянитѣ, па дори се и разболѣлъ отъ вълнение: докато билъ повторно въ Варнополци (сегашното «Павликени» въ Търновско), нѣкои павликяни отъ Орѣше отишли въ Свищовъ и се оплакали на «войводата» противъ една жена, която обвинявали за вѣщица («strega»). Прѣсъдата била въ тѣхна полза и тѣ убили жената заедно съ мѫжа и и двѣтѣ и малки невинни момичета (Конвентуале възклицава по поводъ на това: Che peccato, che orrore! Talmenteche dal quel die sono sempre stato disgostato ed... mi sono amalato con terre»). Конвентуале ходилъ облѣченъ въ турски дрехи и въорѫженъ. Той заминалъ на 1779 год. съ едно австрийско посолство, което минало прѣзъ Русчукъ, за Цариградъ. Описва и пѫтуването си отъ Русчукъ прѣзъ с. Писанща — Разградъ — Кабаколакъ, — Стражица — Шуменъ — Садово — Чалъкавакъ — Карнобатъ до Цариградъ.

4. *Писмо отъ 1782 г. 21. май*, писано въ Трънчевица отъ мисионера Джакомо Сперандио до генералния началникъ на пасиониститѣ въ Римъ. Това е първо писмо на тукъ що дошлия за пръвъ пѫть въ България пасионистъ Д. Сперандио.

Интересно се описва, какъ ги посрѣщнали турцитѣ на границата, какъ ги приело павликянското население въ Орѣше и Трънчевица. Кѫщитѣ били всички подъ земята — землянки, покрити съ тръстика. Въ такава кѫща трѣбвало за пръвъ пѫть въ живота си да живѣе и Сперандио.

5. *Писмо отъ 1. юни 1782 год.* отъ Франческо Ферери, писано въ Трънчевица. Ферери е другарятъ на Сперандио — тѣ двамата сѫ първитѣ мисионери-пасионисти въ България. Описватъ се

първитѣ впечатления отъ България. Въ Трънчевица имало само единъ турски субаша, който си затварялъ очитѣ и не прѣчилъ на свещеницитѣ и на народа да си вършатъ религиознитѣ обреди. Описва се мизерното състояние на българитѣ въ тогавашнитѣ сѣверно павликянски села, като се указва и числото на жителитѣ. Понеже нѣмало нито лѣкари нито лѣкарства, когато се разболѣвалъ нѣкой, тичали при католишкия свещеникъ, като че и той е разбиралъ нѣщо отъ медицина («subito ricorrono al domine, come si noi fossiamo medici»). Отъ това писмо се вижда, прѣзъ кждѣ вървѣли пощата и всички пратки между Римъ и павликянскитѣ мисионери.

6. *Писмо отъ 6. мартъ 1783 год.*, писано въ Трънчевица пакъ отъ Фр. Ферери. Описва се между друго жалното санитарно състояние у селянитѣ. По пжтищата вѣрлували разбойници турци.

7. *Писмо отъ 8. мартъ 1783. год.*, писано въ Трънчевица отъ Фр Ферери. Описва се народната носия у павликянитѣ и обичаятъ да си бръснатъ главата и да оставятъ само на срѣдата една плетенка (чембазъ).

8. *Писмо отъ 25. юний 1783 год.*, писано въ Трънчевица отъ Джакомо Сперандио. Въ това дълго писмо подробно се описватъ *сватбенитѣ обичаи* на павликянскитѣ българи отъ онова врѣме. Това описание се явява най-старъ приносъ къмъ нашия фолклоръ и съдържа твърдѣ цѣнни данни, които се отнасятъ до сватбенитѣ обреди на българитѣ изобщо.

9. *Писмо отъ 14. юлий 1783. год.*, писано отъ казания Джакомо Сперандио и спазено само въ копие. Слѣдъ една кжса статистика на павликянскитѣ жители по отдѣлни села накратко се описва народната носия. Отъ това описание се вижда, че и павликянкитѣ тогава носили характернитѣ двѣ прѣстилки, наричани вълненици или пещемали.

10. *Писмо отъ 18. февруарий 1784. год.*, писано отъ Франческо Ферери въ Трънчевица. Говори се въ писмото, какъ народътъ е душевно убитъ и какъ вече е отвикналъ отъ веселби и игри въ сравнение съ това, що става у други народи, особно въ врѣме на карневала. Само по сватби малко се поразвеселяватъ хората, ала понеже тѣ ставали все зимно врѣме, то и хорото на студа не излизало особно весело и пр.

11. *Писмо отъ 30 октомврий 1784 год.*, писано отъ сжщия Фр. Ферери въ Орѣше. Разказва се за голѣмата несигурность, която владѣяла поради свирѣпствата на разбойнишки чети на тъй нарицанитѣ *капазли*. Една такава чета отъ 40 души взела данъкъ отъ околнитѣ села. Трънчевица платила 70 гроша, а така платили редомъ и другитѣ села.

12. *Писмо отъ 2 октомврий 1786 год.*, писано въ Букурещъ отъ Джакомо Сперандио. Тогава въ Свищовско и Никополско имало чума («c'era una gran peste»). Имало болни и умрѣли въ Петиклатенци. Отъ селото Лжжене избѣгали Дунава въ Влашко 15 павликянски сѣ[мейства].

13. *Писмо отъ 26. юни 1787. год.* отъ Д[жакомо] Сперандио. Споменува се между друго, [че] обучаватъ дѣцата освѣнъ по законъ-Бож[и] и да пѣятъ набожнитѣ пѣсни, съчин[ени на] български езикъ «отъ епископа». Тукъ се [разби]ратъ черковнитѣ стихотворения, съчинен[и отъ] Павелъ Довanлия, тогавашния Никополск[и епи]скопъ (вж. у мене стр 231 нат.). Сега [се] новява по-положително, че Пав. Доване[ли], както въ сжщность се е наричалъ той, е [би]лъ за авторъ на пѣснитѣ.

14. *Писмо отъ 16. април 1788. год.*, писа[но отъ] Франческо Ферери въ Сибинъ (Херманщ[адъ въ] Трансилвания). Поради войната съ Австр[ия, тур]ски войски да минаватъ прѣзъ бълг[арскитѣ] села Католишкитѣ мисионери съ голѣма [мжка] минали Дунава въ Влашко. Въ Букурещ[ъ било] пълно съ турска войска, която постоянн[о] ижклала. Дошла заповѣдь, всички австр[ийски] поданници да напуснатъ страната. И ми[сионе]ритѣ тръгнали къмъ Трансилванската гр[аница]. Описватъ се подробности, какъ били пок[ъсно] назадъ въ Букурещъ, какъ били затвор[ени], сетнѣ пакъ пуснати и пр., докато най-[сетнѣ] успѣли живи да прѣхвърлятъ Трансилва[нската] граница и да се спратъ въ Херманщатъ (Си[бинъ], отгдѣто е пратено писмото въ Римъ.

15. *Писмо отъ 21 април 1788. год.*, [писано] отъ Джакомо Сперандио въ Алба Кар[олина] (въ Трансилвания). Съдържанието на това [писмо] е сходно съ съдържанието на прѣдишнот[о].

16. *Писмо отъ 21. мартъ 1801. год.*, писа[но въ] Букурещъ отъ епископа Павелъ Доване[лия. Опис]ватъ се вълненията на кърджалиитѣ. И [пра]славни и павликяни напускали селата си и [бѣгали] главно въ Влашко. Павликянитѣ дори от[ъ] Варнополии (сегашно Павликени) избѣгали [отвждъ] Дунава и врѣменно се спрѣли въ с. Вард[а на] Дунавския брѣгъ. Съобщава се, кждѣ се [спрѣли] тѣзи павликянитѣ и отъ другитѣ села. Л[жжене] се съединили съ други четири села, гд[ѣто] православни, павликяни и турци се защи[щавали] отъ кърджалиитѣ. Отъ рѣката Осъмъ [чакъ] до Видинъ не останало ни едно село — [всички] били или изгорени или напуснати отъ жите[литѣ].

17. *Писмо отъ 17. октомврий 1801 год.*, п[исано] въ Свищовъ отъ българина свещеникъ [...] Ржждиловичъ до владиката Пав. Доване[лия въ] Букурещъ. Разправя се пакъ за кърдж[алийскитѣ] ужасии. Водительтъ на кърджалиитѣ Ма[нафъ] Ибрахимъ тогава се намиралъ съ своитѣ [хора] въ Сухиндолъ, другъ кърджалийски гла[варь] Сари-Гьоглли («Sarij Ghiullu») се намир[алъ въ] Свищовъ оттѣго прѣминалъ и въ [...] Третиятъ — Гяуръ Имамъ билъ въ Р[...]. Описва се положението на християнит[ѣ из]общо и на павликянитѣ особно, а покрай това се [спо]мнава за нѣкои мжчнотии възникнали, [при] прѣминаването на двѣ моми въ католичест[вото].

18. *Писмо отъ 30. януарий 1802. год.*, [писано] въ Свищовъ отъ мисионера Бонавентура [...]

а Пав Дованлия въ Букурещъ Главното ржание на писмото пакъ се отнася къмъ ›алийскитѣ бѣснувания. Кърджалиитѣ още и въ село Татарето, а селянитѣ не смѣели да се върнатъ въ селата си. Свищовъ билъ ълненъ съ бѣжанци, а храна нѣмало. Не имало войски Описва се сждиотията, настанала. Описва се и въ какво състояние мирало селото Орѣше тогава, слѣдъ като жалиитѣ го напуснали.

Писмо отъ 4. мартъ 1802. год., писано въ ювъ отъ мисионера Бонавентура до влади- П Дованлия въ Букурещъ. Съобщава се, че итѣ отъ Орѣше и Бѣляни отчасти се али въ селата си, ала че голѣма часть още и въ града, защото нѣмало сигурность вота на и околнитѣ села Дяковъ, Стижа- Петокладенци и Татарете още били пусти. за се опустошението на селата: всичко изгорено, съборено и развалено: като тър- пари и скрито имане, кърджалиитѣ не ли една педа мѣсто неразровено. «Мети- ръ» при с. Лѫжени успѣлъ да се задържи въ кърджалиитѣ. Съобщава се за отдѣлни и: за плѣнени отъ кърджалиитѣ лица, за уването имъ и пр. Имало «метиризъ» и Грънчевица.

Писмо отъ 25. мартъ 1803. год., писано въ ювъ отъ мисионера Бонавентура. Писательтъ мирал въ Свищовъ, гдѣто още били сбрани итѣ отъ селата Орѣше, Бѣляни и Пети- онци. Най-много прѣтеглили отъ турската а Орѣшани, прѣзъ чието село тя минала, да избѣгатъ тѣ въ града. Бѣлянци трѣбвало двѣ недѣли да хранятъ 1400 души турци. ъ на кърджалиитѣ се намиратъ на два разстояние отъ Бѣляни. Женитѣ и момитѣ ало да бѣгатъ въ Свищовъ. При тия случаи ко си пострадали: до 15 жени умрѣли я, между които 5 били павликянки. Гладъ потия настанали. Посочватъ се високитѣ на хранителнитѣ продукти. Страданията обни: «каратяуритѣ» (др. православнитѣ) ри даже повече си изтеглили. Съобщаватъ дѣлни епизоди.

Писмо отъ 30. юний 1803 год., писано въ ювъ отъ Матей Рѫждиловичъ до владиката анлия въ Букурещъ. Съобщава се, че кър- литѣ се оттеглили и че малко поолекнало еленнето, ала отъ друга страна то било вано съ много ангарии. Голѣма часть отъ нието още се намирала затворена въ от- тѣ врѣменни укрѣпления — метиризи. Нѣкои ли вече да бѣгатъ отъ тамъ, за да си търсятъ ана. Петокладенчани и нѣколцина отъ Трън- а успѣли да прѣминатъ въ Влашко, за да онятъ на работа. Такъво било положението жнитѣ и по другитѣ села.

Писмо отъ 31. декемврий 1803. год. Описва кавъ ужасъ обзелъ населението и какъ то, като си споменѣло името «кърджалии» вато отъ паника, всѣки часъ било готово ‹…›а. Страхътъ проникналъ дори въ коститѣ на всѣкиго («tanto ha penetrato il timore per sino nella midolla dell osso!»). За нищо не се при- казвало както между българи така и между турци освѣнъ за ужасното минало и за неиз- вѣстното и още страшно бѫдеще. Тъй наречени- нитѣ «метиризи» още се държали все на щрекъ. Имало единъ метиризъ при селото Зарколово (: Zarkolovo), близо до Лѫжене.

23 *Писмо отъ 28. февруарий 1806. год.*, писано въ Лѫжене отъ Матей Рѫждиловичъ, до епископа Франческо Ферери въ Букурещъ. Между друго се съобщава за единъ случай отъ станало вѣн- чаване на павликянинъ при турски ходжа, заратъ мѫчнотии, що се явявали поради настояването на мнозина, разведени съ женитѣ си, да се женятъ повторно, та нѣкои се заканвали да се потурчатъ и пр.

24. *Писмо отъ 26. юлий 1806. год.*, което писалъ Матей Рѫждиловичъ отъ Лѫжене до епископа Фр. Ферери въ Букурещъ. Съдържа докладъ върху състоянието на павликянскитѣ села въ Никополско. Дава се статистика на павликян- ското население. Въ Варнополци се указватъ само още 6 павликянски кѫщи.

25. *Писмо отъ 14. май 1813. год.*, писано отъ епископъ Фр. Ферери въ Букурещъ, до миси- онера Мих. Санчио въ Каканово (въ Влашко). Оплаква се противъ българското си паство, което взело да се разваля особено въ Влашко подъ влияние на ромънитѣ. Изтъкватъ се пакъ мѫчнотии, които създавалъ брачниятъ въпросъ въ зависимость отъ строгитѣ догми на католиш- ката вѣра въ това отношение. Описва се поли- тическото положение, отбѣлѣзватъ се нѣкои слу- хове по политиката на великитѣ сили. Отбѣлѣз- ватъ се нѣкои случки въ павликянскитѣ села.

26. *Едно изложение върху сврѣменното състоя- ние на католишката мисия въ Никополско*, писано на 1825. год. По почерка познавамъ, че е пи- сано отъ Филипъ Саварция (вж. у мене «Нашитѣ Павликяни» стр. 98.). Въ това изложение има нѣкои подробности върху отдѣлни случки, не- извѣстни до сега

27. *Писмо отъ 13. октомврий 1827. год.*, писано въ Бѣляни отъ мисионера Стефано Монети, (вж. ц. с. 98). Описва се носията на павликян- китѣ, която въ нѣкои села била вече измѣнена подъ влиянието на духовенството. Именно на мисионера Михаилъ Санчио (вж. у мене ц. с. стр. 89 и сл.) дошло на умъ да замѣни дотога- вашната народна женска фуста, която състояла отъ обикновенитѣ двѣ прѣстилки (вълненикъ) съ нова, по-скромна дреха, именно съ черенъ дългъ сукманъ. Това ново облѣкло отначало срѣщнало у народа силна опозиция. Отецъ Сан- чио си служилъ съ всички простени и непростени наказания, за да го прокара — прибѣгвалъ дори и къмъ бой. Най-непокорно излѣзло селото Бѣляни, гдѣто само 5 жени, на които се указ- ватъ имената, склонили да го приематъ. Напразно се мѫчилъ и отецъ Матей да ги придума. Какво не сѫ изтърпѣли бѣднитѣ жени, само защото не рачили «сукмана» («perche non volevano il sue-

cornano»). На отца Матея си отмъстили селинитѣ заради туй по единъ много коварень начинъ.

28. *Описание на павликянски народни суевѣрия, обреди и обичаи* отъ Матеи (Баллини?), писано на 1828. година въ видъ на писмо до генералния началникъ на пасиониститѣ. Писательтъ въ всѣки обредъ и обичай вижда явно суевѣрие. Всичко каквото е забѣлѣжилъ отъ тая страна въ живота на своето българско паство, той си го записалъ, та наредъ, безъ каквато и да е системность говори за суевѣрия и обичаи дори и за народното облѣкло, за народното лѣкуване и пр. По заглавията, съ които захваща всѣки новъ обредъ и обичай, се вижда, че авторътъ не можалъ добрѣ да вникне въ смисъла на нѣкои названия. Ето редомъ нѣкои отъ тия заглавия: «седенке»; «тлаки» (tlachi); «да се тутатъ»; «да се тегматъ»; «обуща»; «мома да кжде сгодена»; «стрижба», «курбани»; «откупъ»; «оро»; «на урамница»; «маниста»; «гримии» (grimmi); «блиорки»; «опечене»; «доленджекъ»; «да се кжпатъ»; «на Ивановъ день да се топатъ»; «на Ивановъ день моми да просатъ»; «пеперуда», и пр. и пр. Подъ заглавие «риза» (lo risa) се разправя, какъ момитѣ лѣтно врѣме ходили доста съблазнително облѣчени само по риза и съ по единъ вълненикъ и какъ духовенството поради туй настояло да се носи сукманъ. Тукъ се разправятъ по-подробно отколкото въ писмото на Стефана Монети (вж. по-горѣ № 27) борбитѣ, които павликянитѣ водили съ своето духовенство поради насилственото налагане ново облѣкло на женитѣ.

29. *Писмо отъ 6. октомврий 1830. год.*, писано отъ епископа Джузепе Молайони въ Букурешъ. Отъ това писмо узнаваме, че Молайони, заедно съ мисионера Стефанъ Монети, който знаелъ много добрѣ български, ималъ намѣрение да съчини единъ италиянско-български и българско-италиянски словарь, българска граматика, катихизисъ и др. Възможно е словарьтъ, който азъ намѣрихъ въ Лжжене (вж. у мене ц. с. 308 стр.), да е работенъ отъ Стеф. Монети, а не отъ Ф. Скварчия. Молайони въ писмото си именно казва, че вече изтича седмогодишниятъ срокъ на службата и на двамата мисионери — на отецъ Стефана и на отецъ Филипа и че ще трѣбва да се завърнатъ въ Италия, та по този поводъ той моли, отецъ Стефанъ да остане въ България, понеже той, като знаелъ твърдѣ основателно българския езикъ, щѣлъ да може да услужи съ съчинения на български, за които се каза по-горѣ («possiede a perfezzione la lingua bulgara a tal segno, che io non ho conosciuto nessuno si perfetto come lui»). Възъ основа на туй свидѣтелство сега съмъ наклоненъ да вѣрвамъ, че Лжженскиятъ словарь ще да е дѣло на Стефана Монети (вж. за него у мене ц. с. 143), тъй като Молайони на първо мѣсто споменува «италиянско-български» словарь, който щѣлъ да съчини Монети.

30. *Отговоръ отъ единъ мисионеръ* на началството въ Римъ, защо мисионеритѣ пасионисти не могатъ да обръщатъ на католичество православни българи и турци и защо не обучаватъ дѣцата на [павли]кянитѣ на четмо и писмо. Авторътъ, ко[йто ще]да е писалъ тоя отговоръ на 1842 год., с[ъ] ресии факти доказва, че тия, които м[…] очакватъ отсъмъ тая страна нѣщо повече, [от]колкото сж могли да сторятъ пасиониститѣ, [съв]сѣмъ не познаватъ условията на живота [въ …]ция. Той доказва, какъ е невъзможенъ пр[озе]литизмътъ между православнитѣ българи, а [още по-]вече между турцитѣ, чиито закони и обичаи [не] позволяватъ такова нѣщо. Описва и условият[а, при] които училищното дѣло тъй сжщо много [не би] успѣвало, а именно чисто свещеникътъ дължень да служи въ нѣколко села и пос[тоянно] да се намира на пжть. Покрай това пр[и…] и други причини.

* * *

Понеже слѣдъ смъртьта на банатския бл[…] Eусебий Ферменджинъ, издательтъ на «Ac[ta Bul]gariae ecclesiastica», се чу, какво той ост[авилъ] между книжата си и нови материали от[…] на изданието въ «Acta», много се интерес[увахъ] да мога положително да узная, гдѣ се на[миратъ] оставенитѣ слѣдъ смъртьта му ржкописи и […]ално да разбера, какви сж тия ржкопис[и. За] тази цѣль отидохъ въ манастиря на Фран[цискан]итѣ въ Римъ, въ който и Ферменджи[нъ е] живѣлъ, бидейки и самъ францисканецъ. Б[…] приетъ отъ генералния делегатъ Петръ […]миръ Юричъ, комуто подробно обяснихъ […]нието си. Слѣдъ като подиришятъ изучи[…]тата, при едно слѣдно свиждане ме у[вѣри, че] нито въ манастиря, нито изобщо въ Ри[мъ] какви книжа не сж останали отъ Фермен[джина]. Послѣднитѣ двѣ-три години Ферменджинъ […]дувалъ, и най-послѣ си заденалъ всички […] като прѣкарвалъ ту въ Далмация ту н[…]ватско и Славония, повече по бани, да се [лѣку]ва та тамъ се и поминалъ. Ако е останало нѣщо отъ него, роднинитѣ или други нѣк[ои сж] прибрали, каквото е имало негово. Юричъ […]мнява, да е имало неиздадени ржкописи у [Фер]менджина, понеже той прѣзъ послѣднитѣ го[дини] нищо подобно не е готвилъ за печатъ […]работилъ по тая часть. И тъй сега се ра[зрѣши] въпросътъ и не можемъ вече да се надѣва[ме, че] ще се яви допълнение къмъ «Acta Bulgariae ecclesiastica», въ което азъ толкова вѣрвах[ъ]. Ферменджинъ е събралъ своитѣ документи [за] издание въ «Acta», главно въ архивата на [Пропа]гандата въ Римъ. Въ тази архива има много […], което би могло и насъ да интересува, но не лесно се получавало позволение, да се раб[оти въ] тая архива. Съ прѣпоржки все можело да с[е] стигне много нѣщо. Ала за да се работи […] трѣбва много врѣме на разположение и [...] азъ, макаръ че много любопитствувахъ да надникна тамъ за малко врѣме, отка[захъ се] отъ всѣки опитъ да получа позволение [да ра]ботя тамъ.

Когато привършвахъ работата си въ манастиря «St. Giovani e Paolo», отвори се слѣдъ ваканционния срокъ Ватиканската библиотека (на окгомврий по новъ ст.). Заедно съ проф. А. [illegible]тонъ, който бѣше дошелъ въ Римъ съ спе[illegible]а поржка отъ Министерството, да види въ [illegible]о състояние сж рисункитѣ въ българския [ръ]копись на Манасиевата хроника, която се [пази] въ Ватикана, ходихъ да разгледамъ ржко[пи]са, та сетнѣ да се рѣши, какъ би могла да [се] направи точна хромо-фотографична репро[ду]кция на рисункитѣ. Ржкописътъ на Манасий[ева]та хроника е спазенъ много хубаво, ала ри[су]нкитѣ твърдѣ сж пострадали, така че голѣма [ча]сть отъ тѣхъ едвамъ се познаватъ. Причината [за] тъй е лошото качество на боитѣ, които се [лю]щятъ и ронятъ. Въ скоро врѣме тѣ съвсѣмъ [ще] се изтриятъ. Затова, ако мислимъ да снемаме [точ]но копие отъ тия рисунки или, що е по[жел]ано, да ги възпроизведемъ хромо-фототипи[че]ски, ще трѣбва това да направимъ часъ по[ско]ро. Наистина това ще струва скжпо, но все [пакъ] заслужава да го направимъ. Цѣната на из[дан]ието значително ще се намали, ако се изда[датъ] съ бои чрѣзъ фотографична репродукция [сам]о ония страници, на които има рисунки. [Те]кстътъ нѣма нужда по този начинъ да се [изд]ава, а стига да се издаде въ точенъ прѣписъ [пе]чатно, като се прибавятъ 2—3 най-характерни [ст]раници въ факсимиле. Госп. Митовъ остана въ [Ри]мъ да прѣговаря върху условията и цѣната [на] едно евентуално издание на цѣлия ржкописъ. [Въ] Ватиканската библиотека можахъ на бързо [да] видя оригинала на старобългарското тъй на[р]ечено Асеманово евангелие, за което руският [сл]авистъ г. Щепкинъ, командированъ отъ рус[ка]та академия, три мѣсеца прѣзъ 1902 г. е прѣсѣ[д]ѣлъ въ Римъ, докато го прѣснѣлъ цѣлото фотографически. Сега Щепкинъ възъ основа на фотографичнитѣ снимки, които старателно е провѣрявалъ съ оригинала, готви точно издание на тоя многоцѣненъ паметникъ на старобългарския езикъ въ кирилска транскрипция.

На връщане отъ Римъ се спрѣхъ за малко въ Болония, за да видя оригинала на знаменития български ржкописъ отъ началото на XIII в., тъй наречения «Болонски псалтиръ», който пакъ благодарение на г. Щепкина и на руската академия скоро ще видимъ тъй сжщо точно и разкошно изданенъ печатно, понеже Щепкинъ е ималъ възможность дълго врѣме да прѣсѣди и въ Болония и да снеме точенъ прѣписъ и отъ тоя паметникъ. Като говори Щепкинъ въ своя докладъ (отчетъ) по командировката си въ Италия и по изданието на Болонския псалтиръ, което той гкми, казва: «Болонская псалтирь заставила меня продлить пребываніе въ Италіи. Болонская псалтирь, съ вѣроятной датой 1230—1240 г. стоитъ во главѣ болгарскихъ памятниковъ опредѣленнаго времени. *Слѣдуетъ удивляться, какъ до сихъ поръ замѣчательный памятникъ не былъ оцѣненъ впервые болгарскими филологами»* (Извѣстія Имп. Ак. наукъ, отдѣл. русс. яз. и словесности. 1902, т. VII, 161). Авторътъ, види се, не прѣдполага, че у насъ до скоро съвсѣмъ не се гледаше съ добро око на научнитѣ командировки, та филолозитѣ, които нѣматъ достатъчно свои срѣдства да пжтуватъ по научни издирвания, бѣха принудени да оставятъ неизпълнени не една отъ подобенъ родъ научни задачи, които просто имъ се налагатъ въ интереса на българската наука. У насъ още, за жалость, не сжществува академия на наукитѣ, която би могла покрай министерството на просвѣщението тъй сжщо да подпомага научнитѣ издирвания.

Третиятъ международенъ стенографски конгресъ въ гр. Мюнхе

отъ **Антонъ Бевеншекъ**,

учитель въ Пловдивската мжжка гимназия.

Конгреситѣ сж твърдѣ давнашна проява въ живота на народитѣ, обаче уредбата имъ по специалности започва едва отъ послѣдната четвъртина на миналия вѣкъ.

При уредбата на какъвъ и да е конгресъ взема се първо прѣдъ видъ неговата цѣль (намѣрение), а слѣдъ това личноститѣ, които го рѫководятъ и които даватъ извѣстно направление на разискванията.

Изобщо различаваме два вида конгреси:

I. *Народни*, гдѣто се събиратъ прѣдимно специалисти по нѣкой клонъ на науката или изкуството, живущи въ една и сжща область, за да обмислятъ задружно въпроси по своята специалность, като иматъ прѣдъ видъ главно домашнитѣ условия. На такива конгреси се събиратъ търговци, учители, юристи, лѣкари, земледѣлци и пр. отъ нѣкоя область или държава.

II. *Международни* конгреси, въ които участвуватъ и иностранни прѣдставители на сжщата специалность съ съвѣщателенъ гласъ и съобщаватъ за положението на специалностьта имъ въ своето отечество.

Обаче по стенографията различаваме три вида конгреси:

1. *Конгреси на цѣлата Габелсбергерова школа*, каквито бѣха напр. въ Дрезденъ, Виена и Берлинъ; или пъкъ конгреси на стенографитѣ, принадлежащи къмъ отдѣлни (чужди) народности, които си служатъ съ приспособлението на Габелсбергеровата система; такива бѣха конгреситѣ за българската стенография въ Пловдивъ (1892 г.), за чески и други славянски езици въ Прага (1891 г.), за славянски езикъ въ Жалецъ при Целье (Cilli) въ 1899 год. и пр.

2. *Международни конгреси на една и сжща школа*, каквито бѣха напр. въ Будапеща (1896 г.), въ Римъ (1900 г.) и настоящиятъ въ Мюнхенъ, дѣто се събиратъ прѣдставители на една и сжща система отъ разни страни, за да обсжждатъ нѣкои общи въпроси по специалностьта си.

3. *Политическо-международни конгреси*, дѣто се събиратъ прѣдставителитѣ на *различни* системи отъ разни страни за разискване на нѣкои повече професионални въпроси отъ общъ хара[...] Такива конгреси е имало до сега седемь.

Отъ това дѣление слѣдва, че рѣшени[...] конгреситѣ отъ първата категория сж за[...]телни само за членоветѣ на оная страна, [...]става конгресътъ; а рѣшенията на конг[...] отъ втората категория сж *задължителни за* [...] *школа*, разбира се, като се иматъ прѣдъ[...] особноститѣ на всѣки езикъ и различнитѣ [...]вия на всѣка една страна. Но рѣшенията в[...] греситѣ отъ третата категория даватъ само [...] материалъ за различни чужди школи, ко[...] прѣдставятъ въ тѣхъ.

На международния конгресъ въ М[...] участвуваха освѣнъ нѣмски стенографи отъ [...] области на Германия, но и прѣдставители [...] изкуство отъ Австрия, Унгария, България [...]ция; а рускитѣ стенографи щѣха да се [...]ставятъ отъ Одеския професоръ Тулч[...] който бѣ взелъ рефератъ върху разв[...] Габелсбергеровата стенография въ Рус[...] сжжаление обаче почтениятъ професоръ [...] мина нѣколко седмици прѣди отварянето н[...]греса. Сръбскитѣ, хърватскитѣ и слове[...] стенографи бѣха опълномощили мене да д[...]вамъ за състоянието на стенографията в[...]нитѣ страни.

Най-напрѣдъ ще изброя въпроситѣ, конт[...] поставени на дневенъ редъ въ тоя конгр[...] послѣ ще разправя подробно за ония отъ [...] които сж по-важни или иматъ особенъ [...] за българскитѣ стенографи.

Дневенъ редъ за първото засѣдание стан[...] 3. септемврий:

1. Изборъ на прѣдседатель и бюро.
2. Откриване на конгреса.
3. Поздравителни рѣчи.
4. Рѣшение за езицитѣ, които се допуща[...] дебатитѣ.
5. Докладъ за дѣлата и касата на [...]народния съюзъ.
6. Изборъ на комисията, която да п[...] смѣткитѣ на съюза.

ежждане на прѣдложението на г-на *Ни-*
ъ Хамбургъ) относително приемане на дру-
ътъ международния стенографски съюзъ
едложение на професоръ Гонзъшъ (Буда-
а програмата, по която да се водятъ дѣ-
международния стенографски съюзъ.
едложение отъ професоръ Можена (отъ
за издаване органъ на международния
фски съюзъ.
рвото четвъртстолѣтие на българската
фия, рефератъ отъ *А. Безеншекъ* (Плов-

развоя на Габелсбергеровата стенографи-
я, Рефератъ отъ директоръ *Мино-Гер-*

ово приспособяване Габелсбергеровата
фия на френски езикъ отъ *А. Сиверте-*
жиръ).
дневенъ редъ за второто засѣдание станало на
юрий:
шината машина прѣзъ послѣднитѣ 20
рефератъ отъ инженеръ *Бауерлинъ* (Щут-

международното единство на Габелсбергеровата
рефератъ отъ д-ръ Фабро (Будапеща).
авъ на нѣмския стенографски съюзъ
ергеръ, рефератъ отъ професоръ д-ръ
(Данцигъ).
ъ се грижи министерството на просвѣще-
Австрия за развоя и разпространението
сбергеровата стенография, рефератъ отъ
ергеръ (Прага).
тататитѣ отъ досегашнитѣ международни
фски конгреси, рефератъ отъ професоръ
ка (Дрезденъ).
имуществата на Габелсбергеровата си-
дъ Питмановата, рефератъ отъ д-ръ Рай-
езденъ).
оръ на новъ постояненъ комитетъ.
ение за публикуването на протоколитѣ.
ждународенъ стенографски конгресъ.
тановление за мѣстото и врѣмето на IV
роденъ стенографски конгресъ.
ключителни рѣчи.
е свършиха формалноститѣ, прѣдвидени
точка и се рѣши 6—9 точка да се от-
а края на засѣданието, доде редъ на
ратъ: *«Първото четвъртстолѣтие на бъл-*
стенография».
атедрата произнесохъ слѣдната рѣчь на
зикъ:

Високоуважаемо събрание!

ѣчително е, че III международенъ кон-
Габелсбергеровитѣ стенографи съвпада
шния юбилей на българската стено-
о сжщата система. Когато имахъ честьта
оканенъ за този конгресъ, не можехъ
а избера по-подходяща тема отъ тая, която
за на сегашния ми рефератъ: «Развои
графията въ България прѣзъ първото
олѣтие». Но тъй като тя отчасти
рана до извѣстна степень съ развоя

на стенографията у другитѣ южни Славяни, то
трѣбва прѣдварително да кажа нѣколко думи за
изкуството на Габелсбергера въ Словенцитѣ, Хър-
ватитѣ и Сърбитѣ.

Не мога обаче да заимъ при тоя случай обстойно
историческо изложение за развоя на стеногра-
фията у всѣко едно отъ тия славянски народи,
защото това би ме отдалечило много отъ главния
прѣдметъ на реферата ми. Освѣнъ това не е
необходимо да се впускамъ тука въ подробности,
защото върху тъй се писаха вече цѣли статии въ
стенографски списания и въ отдѣлни брошури.
Искамъ само да посоча нѣкои по-важни черти
въ тоя развой, отъ които уважаемитѣ слушатели
ще могатъ да добиятъ ясно прѣдставление, какъ
изкуството на вашия великъ майсторъ отъ своето
отечество си пробива пжть и се разпространява
къмъ изтокъ; а отъ това всѣки ще разбере
голѣмото международно значение на Габелсбергеро-
вата стенография.

Южнитѣ Славяни си служатъ съ два вида
писмо: Словенцитѣ и Хърватитѣ съ *латиница*,
Сърбитѣ и Българитѣ съ *кирилица* (както и
Руситѣ). Забѣлѣжително е, че Сърбитѣ и Хър-
ватитѣ говорятъ единъ и сжщи езикъ — сърбо-
хърватски, но си служатъ съ *различно* писмо.
Освѣнъ вѣроизповѣданието и писмото ги дѣли
на двѣ групи. Ако поне сърбохърватската инте-
лигенция си служеше съ една и сжща система
на Габелсбергеровата стенография, тоя прѣломъ
между тия еднокръвни братя щѣше да се прѣ-
махне. Единъ езикъ, едно писмо, единъ народъ!

Вече това обстоятелство дава на стенографията
у Хърватитѣ и Сърбитѣ особно значение. Затова
радостенъ е фактътъ, че както въ Сърбия, така
и въ Хърватско е въведена една и сжща система
на Габелсбергера и че тя добрѣ напрѣдва въ
двѣтѣ страни. За напрѣдъ прочие на стеногра-
фията въ тия страни би могло да се пада да
играе ролята за по-тѣсното сближаване на тия
два братски народа, които различната азбука сега
разединява.

Словенцитѣ и Българитѣ, чиито езици се доста
различаватъ и които живѣятъ далечъ единъ отъ
други, сжщо се сближаватъ, тъй като иматъ една
и сжща Габелсбергерова система въ еднакво
приспособена. Слѣдователно стенографията на
Габелсбергера има у южнитѣ Славяни, освѣнъ
общо значение като изкуство, още тая особна
международна важность, че сближава отдѣлнитѣ
племена и спомага за по-лесно споразумѣване съ
помощьта на едно и сжщо писмо. У Българи,
Сърби, Хървати и Словенци стенографията е
въведена въ различни врѣмена; сжщо така е раз-
лично и развитието, тъй като върху него сж
влияели различни обстоятелства. Както другадѣ,
така и у южнитѣ Славяни *парламентаризмътъ*
стана причина стенографията да пусне корени
и спомогна за нататъшното ѝ развитие. Едно-
врѣменно съ конституционния животъ, стено-
графията се развива най-напрѣдъ у Хървати и
Словенци, сетнѣ у Сърби и най-подирѣ у Бълга-
ритѣ, дѣто парламентаризмътъ се въведе едва

въ 1879 год., когато България се освободи отъ турското иго. Отначало тя служеше въ всички тия страни по-вече за практически цѣли, т. е. да се записватъ дебатитѣ въ Хърватския «саборъ» въ Загребъ (1861 г.), въ крайнския «сборъ» въ Любляна (1870 г.), сетнѣ въ сръбската «скупщина» въ Бѣлградъ (1874 г.) и въ Нишъ (1885 г.*); най-подирѣ въ българското събрание въ София (1879 г.) и въ румелийското областно събрание въ Пловдивъ (1881 г.) Следъ врѣме захванаха да обръщатъ нужното внимание сѫщо и върху *теоретическото* усъвършенствуване на стенографията, и то въ нѣкои страни въ по-голѣмъ размѣръ, въ други въ по-малъкъ.

Не липсваха слаби опити за нареждане особни югославянски системи (*Винковича* у Хърватитѣ, *Зунанъ* у Словенцитѣ, *Джорджевичъ* у Сърбитѣ, Йовчевъ у Българитѣ); но нѣлиятъ квартетъ излѣзе яловъ, поради вѫтрѣшна дисонанция. И така, у южнитѣ Славяни единствено Габелсбергеровата система има значение. Тя за сега сравнително е най-много разпространена у Словенцитѣ, дѣто всичкитѣ стенографи сѫ запознати и съ оригиналната система. Тя именно се прѣподава като факултативенъ прѣдметъ въ срѣднитѣ училища на южна Щирия, Крайнско и Приморие; а при това словенскитѣ студенти изучаватъ въ особни студентски дружества и стенографията на Габелсбергера, приспособена на *словенски* езикъ.

Послѣ иде *Хърватско*, дѣто се прѣподава Габелсбергеровата стенография въ нѣколко срѣдни училища като незадължителенъ прѣдметъ. Въ Загребъ има опредѣленъ професоръ по стенографията г-нъ *Станко Миголичъ*, мой бившъ ученикъ въ загребската гимназия, дѣто учителувахъ отъ 1874—1879 г. Той сега като държавенъ служитель, прѣподава само стенография въ срѣднитѣ училища. При хърватския «саборъ» сѫществува вече около 20 години добрѣ организирано стенографско бюро. Хърватскиятъ прѣводъ на Габелсбергеровата стенография бѣ направенъ вече прѣди 40 години отъ професора *Магдича*.

Въ България стенографията се въведе, както споменахъ въ началото, прѣди 25 години. Въ нейното развитие различаваме четири периода. За всѣки отдѣлно ще кажа по нѣколко думи. А за да вървя хронологически, трѣбва прѣдварително да поговоря за стенографията въ Сърбия.

Въ *Сърбия* стенографията служи и до днесь прѣдимно за практически цѣли. Въ скупщината тя се употрѣбява вече отъ 30 години насамъ; за всѣка сесия се учрѣждава врѣменно стенографско бюро отъ 10—12 стенографи, (а нѣма постоянно бюро). Въ учебния планъ за срѣднитѣ училища, наистина знаи стенографията като незадължителенъ прѣдметъ, но не се прѣподава никадѣ, освѣнъ въ Бѣлградъ. Учители по стенографията въ Бѣлградъ сѫ г-нъ *Д. Бози* и

г-нъ *Воиславъ Лукичъ*. Тамъ сѫществуват
стенографски дружества. Въ сръбската
и въ провинцията има нѣколцина стеногр
между сѫдебнитѣ чиновници, адвокатитѣ
телитѣ. Даже и бившиятъ сръбски дип
чески агентъ, г-нъ *Джая*, и бившиятъ м
г-нъ *Боди*, сѫ вѣщи стенографи. Бивши
нистъръ г-нъ *Лаза Пачичъ* е стенограф
бъръ списатель по тая специалность; сѫ
шиятъ министъръ г-нъ *Настасъ Анд*
който се е усъвършенствувалъ по стеног
въ Прага, е извѣстенъ като добъръ стено
Между по-младитѣ стенографи най-д
е г-нъ *Воиславъ Лукичъ*, който тъкмо сега
единъ новъ учебникъ по сръбската стено
споредъ Габелсбергеровата система. Учеб
«Српска стенографија» съчиненъ прѣзъ 18
отъ г-нъ *Йованъ Миловановичъ*, първъ сръбски
графъ, е почти съвсѣмъ изчерпанъ. Г-нъ
Солдатовичъ, бившъ камераленъ стеногр
галенъ прѣдседатель на окрѫжния сѫ
Лесковацъ, сѫщо е добрѣ извѣстенъ ка
сатель по нашата специалность. Начал
стенографското бюро въ скупщината е
г-нъ *Милутинъ Стефановичъ*, членъ на вър
смѣтна палата. Втобще може да се каже
сръбскитѣ стенографи все още липсва
организация. Сега тѣ се трудятъ да
двѣтѣ стенографски дружества въ Бѣлгр
едно, за да могатъ съ съединени сили об
да постигнатъ общата цѣль. Тъй като, с
сѫществуюшия сръбски училищенъ зако
трѣбвало стенографията да се прѣподава
нитѣ класове на срѣднитѣ училища въ кра
като незадължителенъ прѣдметъ, на ми
ството на народното просвѣщение пр
да се погрижи, щото това да не остане
буква, но да се приготвятъ повече на бр
собни учители по стенографията. И ср
стенографи се интересуватъ много отъ се
международенъ конгресъ. Това свѣдочи т
намѣрение да изпратятъ свой прѣдставит
конгреса. Туй узнахъ, когато на пътя
отбихъ за два дена въ Бѣлградъ и ги по
да изпратятъ въ Мюнхенъ единъ или
прѣдставители отъ своята срѣда. Но не
можа да се постигне, защото надлежнитѣ
крѫгове не показаха нужния интересъ,
нашитѣ сръбски другари ми възложиха
здравя учтиво отъ тѣхно име г-да членов
конгреса. Сѫщо се отбихъ въ Загребъ и
(Cilli), дѣто получихъ отъ хърватскитѣ и с
скитѣ стенографи сѫщата мисия. Като
честьта да изпълня възложеното ми, на
че при бѫдещия конгресъ ще участвуватъ
сръбскитѣ, така и словенскитѣ и хърва
стенографи, които ще ни разкажатъ за бъ
и прѣдъкъ въ областьта на стенограф
тѣхнитѣ страни.

Сега минавамъ да очертая отдѣлнитѣ г
въ развитието на стенографията въ Бъ

Прѣзъ първия периодъ, 1879—1884 год
нографията служеше за бѣлѣзане на ра

* Седницитѣ на сръбската скупщина отъ 1859—187[illegible] въ Крагуйевацъ не бѣха стенографирани, а секретаритѣ държаха съкратени протоколи.

Народното Събрание въ София и
о-румелийското областно събрание въ
Отъ тогавашнитѣ стенографи се из-
връщѣ много. Прѣзъ първитѣ три го-
ографирахъ азъ съ единъ помощникъ,
ги Прошекъ. Той замѣни въ 1884 год.
ската практика съ производството на
съ той има най-голѣмата пивоварница
ия. Въ 1883 и 1884 год. ми съдѣй-
вече моитѣ първи ученици (между тѣхъ
ойниятъ Христо П Константиновъ)
то се усъвършенствуваха и практически,
ишна ученици въ 1884 год. станаха
рални стенографи, а мене повика тога-
румелийско правителство въ Пловдивъ,
ографирамъ дебатитѣ въ Областното
и да прѣподавамъ стенография въ
гимназия. Първата часть на зада-
ожахъ да изпълня само прѣзъ двѣ
84 и 1885 год.; защото съединението
а Румелия съ България прѣзъ 1885 год.,
закри за винаги Областното Събрание,
а дѣйность на практическото поле, но
жахъ да се прѣдамъ още по-прилежно
звание като учитель по стенографията.
къвъ дѣйствувамъ вече пълни 20 го-
споменатата гимназия. Стенографията
мѣ като незадължителенъ прѣдметъ,
уги задължителни. Ималъ съмъ всѣка
80—100, а понѣкога и 120 ученици
урса Освѣнъ това отъ врѣме на врѣме
и частни курсове. Тия курсове споме-
понеже въ тѣхъ се възпита много-
оция стенографи, които сега дѣйству-
учители и практикуващи стенографи
ии. Въ Софийската гимназия както и
частни курсове въ българската сто-
подавахъ стенографията отъ 1879—
; но подиръ прѣмѣстването ми въ
не бѣше назначенъ продължително
ой учитель по стенография въ София.
ъ периодъ захваща отъ 1884—5 учебна
огато се въведе стенографията въ Плов-
гимназия (както вече споменахъ) като
ителенъ прѣдметъ, и продължава до
ката стачка въ 1888 год., когато
тенографи при събранието въ София
бокада си. Други способни стенографи,
а могли да заематъ тѣхнитѣ мѣста
е нѣмаше Затова тогавашниятъ ми-
Стамболовъ повика мене да замѣстя
ѣ. Но и мене не помагаше да стено-
ъ самичъкъ дългитѣ и широки дебати,
одължаваха нѣкои пъти 6 8 часа, и
еро се завърнахъ на своята работа
ель въ Пловдивъ. И тогава за прѣд-
а Събранието не остана друго, освѣнъ
аси съ исканията на стенографитѣ. Тъй
сѣдница учредяването при Събранието
стенографско бюро съ извѣстно число
и като държавни служители. Въ той
се нада също основаването на първото
стенографско дружество (1886 год.)

Третиятъ периодъ захваща отъ 1888 год., когато Христо П. Константиновъ захвана да прѣподава стенографията въ Софийската гимназия Значи слѣдъ четиригодишна пауза захвана пакъ да се прѣподава стенографията въ София и тукъ продължава почти непрѣкжснато до днесъ. Сжщо стенографията захвана постепенно да се прѣподава въ нѣкои други учебни заведения въ Княжеството. Наистина, било би възможно да се снабдятъ повече учебни заведения много по-рано съ учители по стенографията, ако да не бѣ прѣкжсната моята учителска дѣйность въ София толкова рано Едвамъ бѣхъ подготвилъ едно ограничено число камерални стенографи и компетентнитѣ кржгове въ София помислиха вече, че съ това е всичко свършено. Бѣше ми мжчно, че бѣхъ принуденъ да оставя въ София нѣколцина ученици, които искахъ да приготвя за учители по стенографията Тая раздѣла на учениците отъ своя учитель отчая доста и двѣтѣ страни. Трѣбваше да минатъ години, докато се изглади това лошо впечатление. Ако да не бѣше станала горната грѣшка, която направи тогавашниятъ министъръ П. Каравеловъ безъ моя вина, то щѣхме днесъ да сме напрѣднали въ областьта на стенографията много повече. Сигурно щѣхме да имаме вече отдавна **достатъчно число учители по стенография за** всички срѣдни училища въ България, а стенографската литература би станала по-богата. Въ тоя периодъ се пада изложението въ Пловдивъ (1892 год.), на което има и една изложба на стенографски учебници, стенограми, ученически задачи и пр По тоя случай стенографското дружество въ София получи златенъ медалъ; сжщо и отдѣлни стенографи получиха почетни дипломи и медали Това бѣше първото явно отличие, което се даде на стенографията въ България отъ страна на държавата.

Четвъртиятъ и най-важенъ периодъ захваща отъ 1900 год., когато открихъ въ висшето училище въ София ваканционни курсове по стенографията Тия курсове служатъ да приготвятъ слушателитѣ за *учители* по стенографията; но и камерални стенографи иматъ тука най-удобенъ случай да се усъвършенствуватъ. Тия курсове уреждамъ и ржководя вече 4 години. Общото число на слушателитѣ достигна до 181, между които имаше 21 души.

Прѣзъ тоя периодъ се основа въ София ново българско стенографско дружество подъ название «Бързописецъ», което развива подъ ржководството на сегашния му прѣдседатель Теодоръ Гължбовъ, началникъ на стенографското бюро при Народното Събрание, твърдѣ жива дѣйность Това дружество пое инициативата да се отпразнува по достоенъ начинъ на 25. и 26. септемврий т. г. 25-годишнината на българската стенография.

Г-нъ Министърътъ на Народното Просвѣщение, д-ръ Иванъ Шишмановъ, благоизволи да подари за тая цѣль една значителна сума отъ правителствени срѣдства Вобще г-нъ Министърътъ на Просвѣщението, който самичъкъ е ревностенъ

Габелсбергерианецъ, е великодушенъ покровитель на стенографията въ България. Той вече въ едно късо врѣме, отъ като е министъръ, направи много за прѣуспѣването на нашето изкуство и ще направи навѣрно още повече въ бждеще, защото той умѣе по-добрѣ отъ всѣки българинъ да оцѣнява достойнството на Габелсбергеровото творение. По случай на юбилея има и *стенографско изложение* и втори *български стенографски конгресъ* въ София.

Въ тоя периодъ се пада сжщо единъ важенъ актъ на г-на Министъра на Народното Просвѣщение, д-ръ Иванъ Шишмановъ, който назначи една комисия отъ по-видни специалисти, които се събраха въ началото на мѣсецъ юли 1903 год. въ София. Комисията нареди общъ официаленъ правописъ на българската стенография.

Бѣха се появили нѣкои малки разногласия при нѣкои знакове и при нѣкои съкращения (сигли) и тия различия се отстраниха по този начинъ; тъй щото днесъ въ България има *еднообразенъ официаленъ стенографски правописъ.*[1])

Нашитѣ авантъ-постове стоятъ сега вече при Черно море (Бургасъ, Варна), при Бѣло море (Солунъ въ българската гимназия), сжщо и Цариградъ (въ българското екзархийско училище), Одринъ, гдѣто учителува г-ца Ружа Иванова, бивша моя слушателка въ стенографскитѣ курсове при Висшето училище. И така всички български стенографи могатъ единодушно да празднуватъ 25-годишния юбилей и да гледатъ съ добри надежди въ бждещето. То е вече осигурено за изкуството на нашия великъ майсторъ за цѣлия балкански полуостровъ, даже «тамъ далечъ въ Турция, гдѣто, както казва поетътъ, народитѣ все още се биятъ.» Заслужва, мисля, да спомена на края, че прѣзъ врѣмето, когато ставаха борби въ Македония и когато войводитѣ на въстаницитѣ Цончевъ, Сарафовъ и др. държаха патриотически рѣчи на своитѣ чети въ затънтени планински лагери, при тѣхъ се намираха и стенографи — бивши ученици отъ Пловдивската гимназия, които умѣеха да въртятъ не само пушката, но и молива, и тѣ забѣлѣзваха тѣхнитѣ рѣчи дума по дума. Тѣзи стенографии се прѣнесоха послѣ изъ лагера прѣзъ границата въ свободна България, гдѣто се прѣписваха съ обикновено писмо и се публикуваха буквално въ българскитѣ вѣстници. Войводитѣ си служеха често съ стенография, за да имъ продиктуватъ важни заповѣди или да прѣпращатъ важни извѣстия отъ единъ лагеръ въ другъ или прѣзъ границата въ България. При това тѣ имаха прѣдъ видъ не само бързината при записването и точното прѣдаване на заповѣдьта или извѣстието, но важно имъ бѣше и това обстоятелство, че Турцитѣ и тѣхнитѣ шпиони, ако случайно имъ паднѣха въ ржцѣ тѣзи книжа, нѣма да разбератъ нищо, каквото е писано съ стенография.

[1]) Като свършихъ рѣчьта си, обърна се къмъ мене г-нъ професоръ Гондошъ отъ Будапеща съ слѣднитѣ думи: «честитявамъ Ви за добрия успѣхъ, а особно че постигнахте еднообразие въ стеногр. писмо, което ние въ Маджарско още нѣмаме».

Ако, прочие, стенографията може едно възстаническо движение да играе важна роль, какво ли значение би могл за една армия въ врѣме на война. По голѣмитѣ могатъ да научатъ нѣщо отъ А ние малкитѣ се гордѣемъ съ това съучастници въ разпространението на практика великото изкуство на Габелс ще се стараемъ въ бждеще да дѣ съотвѣтно неговото мото, та като негов стни ученици да разпространяваме то *той е изнамѣрилъ, за да принесе полза* нататъкъ къмъ изтокъ.

(Рѣчьта бѣше послѣдвана съ ржкопл и прѣдседательтъ изказа на референт дарность отъ името на конгреса).

Подиръ това слѣдваше рефератътъ на сора д-ръ *Медемъ* (отъ Данцигъ) за *у нѣмския стенографски съюзъ «Габелсбер* него извличамъ слѣднитѣ данни: Въ 1 Габелсбергеръ е зналъ, че числото на ученици и послѣдователи въ Бавария сж 2 а сега само въ Бавария има годишно 20, ници по неговата стенография. Когато бѣше уреденъ (1868 год.), присъединиха него 48 дружества съ приблизително 3000 А сега подиръ 36 години съюзътъ бр стенографски дружества съ приблизител членове. За издигането на неговата важно дочи между другото и числото на посѣт на конгреситѣ. На първия конгресъ въ Л участвуваха 59 дружества съ 133 прѣдст А на Берлинския конгресъ — 1477 друже 415 прѣдставители. На дружествата се единъ прѣдставитель на всѣки 30 члена.

Слѣдъ като прѣдседательтъ поблагод референта за неговото интересно изложен думата на г-нъ д-ръ *Гелдбергеръ,* доце стенографията въ Пражския университетъ разправи на широко, какъ се грижи *Ми ството на Просвѣщението въ Австрия за страненето на Гелсбергеровата стенографи* тоя интересенъ докладъ заслужва да с лѣжатъ слѣднитѣ по-важни факти и да

Габелсбергеровата стенография, проте отъ Австрийското Министерство на І щението, намѣри въ цѣлата монархия з ното внимание и бързо разпространени вече отъ 1871 год. незадължителенъ пр въ всички държавни срѣдни училища: ги реалки и реални гимназии. Допуща се въ графскитѣ курсове ученици отъ IV кл горѣ.

Въ 1901 год. едно прѣдписание отъ ми на просвѣщението въ Виена до всички уч съвѣти въ провинциитѣ прѣпоржчва да жатъ тѣ, доколкото е възможно за пр ването на обучаването по стенографи *срѣднитѣ* училища.

Въ *търговскитѣ* училища стенографият дължителенъ прѣдметъ отъ 1892 год.

Тя е сжщо въведена въ висшитѣ д училища (лицеи и пр.)

1902 г. стенографията се прѣподава и въ ...ското училище въ Сонгоградъ (Сали... ...а отъ 1903 г. въ мѫжкитѣ и женскитѣ ...чески училища въ Линцъ, тоже по ...рно въведена въ педагогическитѣ училища ...а. Св. Пелтенъ, Целовецъ, Комотовъ, ...киль, Билицъ и Тропау.

...оснитѣ училища стенографията е вече ...то учебенъ прѣдметъ. Въ Австрия сте... ...ята си проби пѫть даже въ ...ентитѣ ... Успѣхътъ на обучението по стеногра... ...ия училища, гдѣто се започватъ 12—14 ...момчета и момичета напълно съ нея, е ...о доказателство за това, че нашето из... ...може да стане достѫпно и за по-малко ...ни кржгове. Достигналось е при тѣхъ ...отъ 60—90 думи въ минутата.

...рафията като учебенъ прѣдметъ е вкоре... ...търговската академия, въ жетѣзнопѫт... ...адемия и въ университетитѣ: Виена, Прага, Лвовъ, Инсбургъ, въ политехни... ...влени училища въ Виена, Грацъ и Прага.

...ината на г-на проф. Русъ, прѣдстави... австрийския министеръ на просвѣще... ...референтъ изказва желание, което по... ...изявили мнозина, щото австрийското ...о иска само да се погрижи, да ...енографията ... [illegible] ... университетитѣ, и да се ... нек... ...оя прѣдметъ. Тия прѣподавания нѣма ...и само единъ видъ курсове по стено... ...а теория и практика, понеже това е ...а срѣднитѣ училища, но лекциитѣ не ... ...слушателитѣ за изпита, които се иска ...ентитѣ по стенография. Тия лекции за ...историята на стенографията, сравнител... ...матика въ стенографскитѣ системи, въ... ...о развитие, причинитѣ на пасаж и пр. ...то на ония, които сѫ посѣщавали сте... ...китѣ курсове въ срѣднитѣ училища въ ...е твърдѣ значително и расте отъ го... ...година. Въ 1900 год. имало е, споредъ ...нитѣ статистически свѣдения, въ Цислей... ...3,078, а въ Транслейтания 3,712, всичко ...о ученици въ началнитѣ курсове. А прѣзъ ...ване вече 29 104 ученици. Това показва, ...въ периодъ отъ три години броятъ на ...стенографисти се е увеличилъ съ 27%. ...прибавятъ къмъ тѣхъ и 3 898 отъ на... ...тѣ (или стари) курсове, то общата ...е издига до 33 002 само въ една година. ...ри ни давать най-хубаво доказателство ...нето на стенографията въ Австрия.

...стрия може да бжде учитель по стено... ...само онзи, който е положилъ изпитъ ...та държавна изпитна комисия. Само ...она система може да се прѣподава ...щата.

...вни изпитни комисии за учители по сте... ...сѫществуватъ:

...на отъ 1860 г.,

...а отъ 1865 г.

тя е раздѣлена отъ 1902 г. на 2 групи: една за нѣмци, друга за чехи;

въ Галиция отъ 1869 г., за полска и нѣмска стенография;

въ Грацъ отъ 18.. г. само за нѣмска, и нѣмска;

въ Лвовъ отъ 1885 г. за нѣмска, полска и ... руска.

На изпита се допускатъ и жени кандидатки, ако могатъ да докажатъ нужното общо образование, или да прѣдставятъ зрѣлостно свидетелство отъ нѣкой ... лицей.

Референтътъ д-ръ Гирферъ, прѣдложи най-напрѣдъ три резолюции, които слѣднитѣ дни ... приети единогласно отъ конгреса:

1. *Третиятъ международенъ стенографски конгресъ ... [illegible] ... стенографията ... [illegible]*

2. *Международниятъ стенографски конгресъ ... [illegible] ... стенографски институти въ Прага и Мюнхенъ; ... [illegible] ... стенографията на Габелсбергера.*

Прѣдложението на г-нъ Николъ (отъ Хамбургъ), ... могатъ да се приематъ въ международния съюзъ не само отдѣлни лица, но и цѣли дружества, бѣше одобрено.

Слѣдъ това конгресътъ пристѫпи къмъ разглеждане *програмата, ... [illegible] ... международния стенографски съюзъ*, прѣдставена отъ г-нъ проф. Гайтие (отъ Будапеща).

Референтътъ спомена, че вториятъ международенъ стенографски конгресъ прѣзъ 1900 г. въ Римъ билъ взелъ между друго и слѣдното рѣшение:

Било би желателно, щото подъ рѫководството на кралския стенографски институтъ въ Дрезденъ да се нареди една сравнителна таблица на досегашнитѣ приспособления на дадена система къмъ други езици и да се обнародва.

Слѣдъ като се описа прѣдното рѣшение, референтътъ проф. Гайтие направи слѣднитѣ по-опрѣдѣлени прѣдложения, които отговарятъ на бѫдещото положение на работитѣ:

1. За всѣко отъ досегашнитѣ приспособления на нашата система трѣбва да се направи систематиченъ прѣгледъ.

2. За тая цѣль трѣбва да се изберать отъ срѣдата на международния съюзъ 5—6 секции: една германска съ отдѣление за шведски и швейцарски, една французка, една английска, една славянска, една унгарска и една ... турски, персийски и др. езици.

За гръцки, испански, италиански и руски прѣводи ... се споменахѫ отдѣлни секции. (Впрочемъ подъ славянски се разбира и руски.)

3. Тия секции трѣбва да се стремятъ да се запазва еднообразие въ приспособленията и да се пази по възможности тѣсна връзка между оригиналната система и приспособленията. Системната грамота нека се основава върху подобритѣ отъ досегашнитѣ приспособления.

4. За еднообразната система трѣбва да се прави въ надлежнитѣ страни си на пропаганда.

5. За всѣки единъ отъ надлежнитѣ езици трѣбва да се направятъ, споредъ методата на Kading, издирвания, съ които да се мотивиратъ фонетическитѣ, етимологическитѣ и синтактическитѣ отклонения.

Да се направятъ системни прѣгледи за всѣко приспособление на габелсберговата система на чужди езици, както има за оригиналната система, това е лесно изпълнимо.[1]) Освѣнъ това трѣбва да се наредятъ по прѣдѣленъ начинъ всичкитѣ приспособления на габелсберговата система въ една обща сбирка така, щото да бждатъ достжпни за всѣки. Съ такава сбирка би можалъ международниятъ съюзъ да се занимава прѣзъ нѣколко години наредъ; съ това би се направило голѣма заслуга на съвокупната школа на Габелсбергера и би се доказало прѣдъ свѣта, че габелсберговото дѣло има всемирно значение.

Подиръ широки обяснения референтътъ прѣдложи резолюция, която биде приета единогласно отъ конгреса, съ нѣкои поправки и измѣнения, въ слѣдвята форма:

I. *Третиятъ международенъ стенографски конгресъ рѣши да се издаде всеобща книга на габелсберговата система, дѣто покрай оригиналната система да бждатъ събрани и всичкитѣ приспособления на габелсберговата система въ видъ на кжси системни прѣгледи.*

II. *Постоянниятъ комитетъ се натоварва да изпълни това рѣшение.* При това му се прѣдставя да обмисли не ще ли бжде добрѣ:

1. Да покани самитѣ съставители на надлежнитѣ приспособления да наредятъ тия системни прѣгледи;

2. Да нареди секции споредъ прѣдложението на референта;

3. Да издаде всеобща системна книга въ отдѣлни свезки, т. е, за всѣки езикъ особна свезка.

4. За всѣко приспособление да му се дадатъ кратки статистически данни по неговото разпространение.

Отъ тия дебати заслужва да се забѣлѣжатъ нѣкои за насъ по важни мнѣния. Д-ръ *Клеменсъ*, прѣдседатель на крал. стенографски институтъ въ Дрезденъ казва, между впрочемъ: «Подиръ втория международенъ конгресъ въ Римъ ми бѣше дошла мисъльта, че международниятъ съюзъ може би, не ще да има продължителенъ животъ. Особно ме е плашило постоянното намаляване на членоветѣ. Но въ продължение на послѣдната година пакъ получихъ нови надежди. Особно ме насърдчи това обстоятелство, че [...] него на сегашния конгресъ се посрѣщна [...] кждѣ съ радость, и че се разви отъ ини[...] торитѣ му плодотворна дѣйность да изп[...] зличивъ. Това е едно доказателство, [...] било възможно да стане отъ него едно [...] дение съ продължителна и благослове[...] ность, само ако ние искаме това. Това [...] означава съвокупностьта на всички съю[...] нове, а не само единъ новоизбранъ ко[...] Саксонското министерство счита прѣусп[...] на стенографията и извънъ границитѣ на [...] ния като една отъ задачитѣ на кралския [...] графски институтъ въ Дрезденъ. — *При с[...] конгресъ се намираме за пръвъ пжть въ [...] положение, да видимъ тука и при основание[...] вниськитѣ приспособления, и затова можемъ [...] нимъ надежда, че тѣ ще доведатъ на [...] членове отъ тѣхнитѣ страни.* Най близк[...] цѣль е да получимъ значително число [...] а всички други въпроси сж отъ второс[...] важность.

Д-ръ *Гелдбергеръ* (отъ Прага) е на мнѣ[...] е полезно да се направятъ системни гра[...] приспособленията на чужди езици и за[...] берать въ една всеобща системна книга; н[...] грамоти не трѣбва да иматъ за цѣль, прѣ[...] образуването на сжществуващитѣ приспосо[...] да се доближатъ по-тѣсно до оригин[...] нѣмска система. Това би било грѣшка, гов[...] значило прѣуспѣване, но повреждане на [...] ствуващитѣ приспособления. Напротивъ, т[...] моти и всеобщата системна книга нека на[...] достжпни сжществуващитѣ чужди присп[...] ния, *така както тѣ сж*, за разнитѣ клонове [...] белсбергеровата школа. Ако тогава мно[...] нитѣ специалисти изучатъ тия приспособ[...] тѣ навѣрно сами ще дадатъ поводъ за о[...] измѣнения и подобрѣния. А тѣ би мо[...] станатъ само съ съгласието на прѣдстави[...] и практикуващитѣ стенографи на тия пр[...] бления.

Слѣдъ тия обяснения прие се резол[...] горнята редакция.

На дневенъ редъ дойде да се разглед[...] ложението на г-на *Мошини* (отъ Римъ) о[...] тесно издаването на единъ особенъ *ор[...] международния стенографски съюзъ.*

Слѣдъ продължителни дебати това прѣ[...] ние се отхвърли, като се прие за такъв[...] да си остане и за напрѣдъ, стенографско[...] сание: «Korrespondenzblatt des königlichen [...] graphischen Institutes» въ Дрезденъ. (То[...] сание влиза сега вече въ 50-та си годин[...]

Съ това се свърши дневниятъ редъ н[...] вото заседание.

За второто заседание на 4. септемвр[...] поставена на дневенъ редъ сказката на [...] нера *А. Байерлинг* отъ Щутгартъ върху *[...] машина прѣзъ послѣднитѣ 20 години.*

Слѣдъ това реферира д-ръ *Фторе*, [...] отъ Будапеща върху *международното [...] на Габелсбергеровата система.*

[1]) България първа направи това: системенъ прѣ[...] [illegible] [...] 1907 г. отъ министерството на народното просвѣщение.

авни точки отъ тоя рефератъ сж слѣд-

рентътъ констатира приятния фактъ, че ми симпатии е било поздравено основа- 1896 г. международно учреждение, което ви за цѣль да запази това единство. Има до озиция противъ това стремление, която с на тоя обстоятелство, че стенографскитѣ трѣбва да се възнаграждаватъ споредъ титѣ на отдѣлнитѣ езици.

онгресъ въ 1900 год. се приела само една езолюция; относеща се до тоя въпросъ, чуждитѣ приспособления нека се доблиза възможности до Габелсбергеровата ори- система.

едъ мнѣнието на референта, системата на ергера има своя сжществена основа въ тѣи вѣ «свободни съкращения». Тѣ трѣбва азвикатъ върху законитѣ за асоциация на върху учението за отношенията (relatio) принципа на противоположностьта (prin- contradictionis).

онгреса въ Римъ г-нъ д-ръ Фрешнеръ, на Крал. Стеногр. Институтъ, казалъ че а система е съградена върху етимологи- снова; но референтътъ мисли, че и фоне- ятъ принципъ не бива да се занемаря, а на- да му се даде по-широко мѣсто, та за- това графическитѣ различия да се за- или допълнятъ съ идейни различия. Га- геръ самичъкъ не е считалъ своето изна- е прѣдимно като просто скорописане, но но изкуство, което нека отъ пишущия а напрѣгнатость, душевна дѣйность.

илата и постановленията на системния прѣ- се намиратъ въ противорѣчие съ «сво- съкращения». Колкото по-прости сж пра- толкозъ по-широко поле се отваря за «сво- съкращения» и за всѣкаква учствена дѣй- Въ това се състои и възпитателното значе- стенографията. Ученикътъ отначало трѣбва а схване *принципа* на свободното съкра- . Колкото по-добрѣ разбира тоя прин- толкова по-лесно и по сигурно ще го при- отъ колкото по-смѣли сж свободнитѣ ения, толкова по-точно може да се сте- ира и толкова по-ясночетливъ е стено- . Колкото по-сложни сж практическитѣ, толкозъ по-тънки ставатъ отличията на тѣ. Най-тънки отличия сж ония, които да се прѣдставятъ графически, а само доколкото може при *различно съдържание тѣ да се даде различно значение.*

въ видъ на това, референтътъ д-ръ Фабро ка на конгреса стотвѣтна резолюция, обаче мнозинството конгресисти не прие

това г-нъ *Миндлеръ*, бившъ директоръ графското бюро въ Атина, прочете рефератъ за *Габелсбергеровата стенография* я.

тоя кратъкъ рефератъ заслужватъ вни- слѣднитѣ данни.

Системата на Габелсбергера била въведена въ Гърция отъ баща му, Иосифъ Миндлеръ, единъ отъ прѣмитѣ ученици на Габелсбергера въ 1855 г. и първъ учитель по стенографията въ Атинската Политехника. Но едвамъ прѣзъ 1862 г. се въвела стенографията официално въ гръцката камера, свикана прѣзъ м. декември сжщата година. Четворица стенографи, подъ ржководството на учителя си, държали протоколитѣ на това събрание, което се продължило до непрѣкжснато двѣ години. Сжщитѣ стенографи продължавали работата си и прѣзъ слѣдващитѣ сесии на гръцката камера.

Въ 1866 год. прѣподаването по стенографията въ политехниката било прѣкжснато, поради лошото състояние на гръцкитѣ финансии, слѣдъ което Иосифъ Миндлеръ се оттеглилъ и отъ работата въ парламента. Едвамъ прѣзъ 1877 год. се възобновили прѣподаванията и продължавали до 1890 год., когато пакъ се прѣкжснали.

Понеже четворица стенографи не могли да свършатъ всичката работа на парламента, то постепенно се увеличавало числото имъ, докато го достигна въ 1900 год. до седемь души. Оттогава до днесь се прибавили още двама; така щото сега стенографското бюро при гръцката камера се състои отъ девеcть души, които получавали заплата отъ 1200—3840 драхми (лева) годишно. Стенографската служба въ гръцката камера била много мжчна. Засѣдания ставали всѣки день и продължавали обикновено 7 часа. Но имало и засѣдания които продължавали 10—15 часа и повече. Послѣдната сесия трала отъ м. декември 1903 г. до м. юли 1904 г. безъ прѣкжсване.

Парламентътъ на островъ *Критъ*, който сжществува отъ 1899 год., се събира всѣка втора година и продължава по два мѣсеца. Нѣгвитѣ засѣданията ставатъ всѣки день и продължаватъ по 5 часа. Критскиятъ парламентъ нѣма собствено стенографско бюро. Двама стенографи отъ гръцката камера стенографиратъ дебатитѣ срѣщу едно възнаграждение отъ 1000 до 1500 франка на всѣки. Дневницитѣ се печататъ на държавни разноски, както въ Атина.

Въ Гърция стенографията се прѣподавала само въ едно частно търговско училище отъ 2 години насамъ. Отъ него излизатъ мнозина стенографи, които обаче не сж способни за парламентарна служба, защото имъ липсва нужната практическа подготовка.

Стенографитѣ въ гръцката камера сж всички доктори на правото, та нѣкои отъ тѣхъ практикуватъ адвокатската професия прѣзъ свободното си врѣме.

И въ гръцкитѣ колонии и въ Турция и Египетъ, именно въ Цариградъ, Александрия, Смирна има нѣколцина послѣдователи на Габелсбергера, които се ползватъ на практика отъ изучваната отъ тѣхъ въ Атина стенография.

По такъвъ начинъ стенографията е пусната корени въ Гърция, гдѣто гръцкиятъ езикъ има надмощие; а името на Габелсбергера е сжщо извѣстно тамъ

покрай имената на други мѫже, които се отличиха по заслугитѣ си за напрѣдъка на човѣчеството.

Този докладъ биде изслушанъ съ внимание. Слѣдъ това се пристѫпи (подиръ обѣдъ) къмъ избора на *постояненъ комитетъ*, който да рѫководи приготовленията за идещия конгресъ. Той ще стане въ Грацъ прѣзъ 1907 година.

Въ комитета се избраха отъ Германия 5 члена, отъ Австрия 3, отъ Унгария 3, отъ Италия 2; а по единъ отъ Белгия, Норвегия, Финландия, Руссия, България, Гърция, Америка и Африка.

Прѣдседательтъ, г-нъ д-ръ Клеменсъ, съобщи, че има прѣдложение отъ страна на г-на професора Гондонъ и др., да се поздрави телеграфически българския министъръ на народното просвѣщение г. д-ръ *Шишмановъ*, който благоизволи да изпрати на конгреса единъ официаленъ прѣдставитель отъ България и който много съчувствува на нашето дѣло. Това прѣдложение бѣше прието отъ конгреса единогласно и съ рѫкоплѣскания.[1])

Подиръ това се разгледваха още разни съобщения и смѣткитѣ на съюза.

Прѣдседательтъ закри конгреса, като изказа своята сърдечна благодарность на всички, които спомогнаха да излѣзатъ разискванията на конгреса толкова сполучливи, а сѫщо и на ония, които поздравиха участвуващитѣ въ конгреса съ телеграми или писма.

До виждане подиръ три години въ Грацъ! Нека да се надѣваме, че дотогава нашиятъ международенъ съюзъ въ своето развитие ще изпълни надеждитѣ, съ които тука се раздѣляме, и че всички участници ще се стараятъ, споредъ силитѣ си, да подпомагатъ този международенъ съюзъ за благото и прѣуспѣването на дѣлото на нашия великъ майсторъ Габелсбергеръ.

Редомъ съ засѣданията на конгреса се извършиха и нѣколко тържества: молебенъ съ рѣчи и музика на гроба на Габелсбергера; една прослава на Габелсбергера прѣдъ бюста му, поставенъ съ разрѣшението на принцъ-регента «Ruhmeshalles», единъ видъ пантеонъ. Както на гроба, така и прѣдъ бюста се сложиха вѣнци отъ разни корпорации и отдѣлни стенографи. До принцъ-регента се изпрати благодарителна телеграма, задѣто той е благоизволилъ да разрѣши да се постави бюстътъ на Габелсбегера въ споменатото почетно мѣсто и е удостоилъ стенографията съ високото си покровителство.

Въ споменатата «Ruhmeshalle» сѫ поставени бюстоветѣ на ония мѫже, които сѫ си спечелили извънредни заслуги за Бавария «било съ мечь или съ лира, било съ писалка или съ четка, било съ слово или съ дѣло».

[1]) На 1. септемврий се получи слѣдния телеграфически отговоръ: «Сърдечно благодаря за поздрава. И азъ съмъ единъ благодаренъ ученикъ на Габелсбергера. Високо оцѣнявамъ стенографията. Желая на конгреса плодотворна дѣйность.»

Подъ бюста на Габелсбергера личатъ съ зл[...] букви на бѣлъ мраморъ слѣднитѣ думи: «[...] grossen Sohne das dankbare Vaternand» (на[...] ликия синъ благодарното отечество».

Тукъ се държаха нѣколко прочувствени [...] отъ прѣдседателя на III международенъ ст[...]графски конгресъ проф. д-ръ *Клеменсъ*, отъ п[...] *Лаутенхамеръ*, Несторъ на Габелсбергеровитѣ [...]нографи и отъ прѣдседателя на германския съ[...] проф. д-ръ *Медемъ*; а отъ името на българс[...] стенографи имахъ честьта да кажа слѣд[...] думи:

«Като прѣдставитель на българския минис[...] на народното просвѣщение позволявамъ си [...] въ туй мѣсто на славата, прѣдъ бюста на на[...] великъ майсторъ Габелсбергера, да дамъ из[...] на чувства отъ искрено уважение, което [...]зина дори въ най-далечни страни питаятъ [...] паметьта на нашия великъ майсторъ. «Кое е [...] високото добро на човѣка?» така попи[...] веднажъ великия философъ Аристотеля [...]витѣ ученици. «Не е ли славата?» — «Ни[...] не», отговорилъ той. «Ако има нѣщо, к[...] трѣбва да се счита като най-високо добро н[...]човѣка», прибавилъ той, «то това трѣбва [...] негово постоянно притежание. Но славата [...] постоянно притежание на човѣка, защот[...] се намира повече въ властьта на ония, к[...] прославятъ, отколкото въ властьта на оно[...] който бива прославенъ. Прочие, много по-ви[...] отъ славата стои това, което доставя чо[...] слава; а това е именно добродѣтельта, тя [...] да е постоянно притежание на човѣка; слѣ[...]телно *добродѣтельта* стои по-високо отъ слав[...] Такова наставление е далъ великиятъ филос[...] на своитѣ ученици.

Става въпросъ, какво нѣщо е добродѣ[...] Споредъ дефиницията, която ни дава етиката [...]бродѣтельта е качество на духа или на душ[...] което прави човѣка способенъ да дѣйствув[...] общото благо. Нашиятъ великъ майсторъ Габ[...]бергеръ не ламтѣше за слава; той бѣше н[...]скроменъ; той работѣше тихо, но при [...] имаше на ума нѣщо по-високо, даже той ол[...]творяваше това високо — добродѣтельта въ [...] си и бѣше прѣдаденъ отъ всичкото си съ[...] и съ цѣлата си душа на общото добро п[...] цѣлия си животъ. Това той изказа чрѣзъ св[...] незабравими думи: «И каквото намѣрихъ, [...] дадохъ го, за да разпространявамъ полз[...] Това той докара чрѣзъ цѣлата си дѣйност[...] обществена полза, на която посвети своето [...]ниално изнамѣрване. Не отъ частенъ интер[...] не отъ егоистични побуждения той работ[...] въ продължение на десетки години на св[...] «изкуство за записване рѣчи», но и да нап[...]достѫпно своето изнамѣрване не само за гер[...]ския народъ, но и за всички други. Наист[...] това е едно благородно качество на духа, [...] е една висока, възвишена добродѣтель; и за[...] Габелсбергеръ заслужава слава за вѣчни врѣ[...]

Тукъ, въ туй мѣсто за слава на заслужили дѣйци, стои сега неговиятъ бюстъ покрай бюстовѣтѣ на други велики мѫже, които сѫ извършили за отечеството си или цѣлото човѣчество велики дѣла, съ които сѫ си спечелили голѣми заслуги. На тоя добродѣтеленъ и високо прославенъ мѫжъ нека отдадемъ при тоя случай нашата честь. А особно азъ, въ качеството си като прѣдставител на българския министъръ на просвѣщението, и като единъ отъ пионеритѣ Габелсбергеровата школа въ далечния изтоі между южнитѣ славяни, дойдохъ тукъ отъ т ната срѣда и се покланямъ дълбоко прѣдъ бюс на Габелсбергера, казвайки отъ дълбочината на ; шата си: *Слава тебѣ, велики Габелсбергере, твоя споменъ да бѫде благословенъ у културнитѣ нарс за вѣчни врѣмена!*

Разкопкитѣ на Туловската могила

отъ

Хр. Ив. Велевъ, поднач. въ м-ството на просвѣщението
и **Ив. Стояновъ,** у-ль въ Пловдивската гимназия.

Ако голѣма часть отъ културната история на народитѣ, които въ разни врѣмена сѫ живѣли по нашитѣ мѣста, се губи въ мрака на далечината, ако и до сега ние нѣмаме още пълна прѣдстава за цѣлокупния духовенъ животъ на тия стари наши прѣдшественици, — то се дължи най-вече на обстоятелството, че България не е още напълно изслѣдвана въ археологично отношение, че повечето отъ историчнитѣ паметници, съ които тъй обилно е надарено отечеството ни, не сѫ още намѣрени и изслѣдвани. Задача на младата ни археология ще бѫде да намѣри тия паметници, да ги опрѣдѣли и класифицира, да ги опише и направи извѣстни, и да даде по тоя начинъ материалъ, отъ който ще изникне бѫдещата културна история на нашето далечно и интересно минало. Има богатъ археологиченъ материалъ, разхвърленъ отъ двѣтѣ страни на Балкана, съ помощьта на който ще може да се хвърли свѣтлина върху тъмната минала история на страната, да се възстановятъ вѣковетѣ, като се разкѫса дебелата завѣса, що скрива отъ насъ старата културна картина, стига само тоя материалъ да се намѣри и изслѣдва. А историята, опрѣна на новитѣ археологични изслѣдвания, ще може да каже послѣдната си дума върху сѫдбинитѣ на мѣстата въ разнитѣ исторични епохи, върху етничнитѣ елементи, които въ разни врѣмена сѫ посѣщавали България, заседявали сѫ се много или малко въ нея и сѫ оставили нѣщо отъ своята култура — слѣди отъ своя животъ, своя битъ. Наистина, многото народи, които сѫ идвали тука и сѫ правили своя родина нашитѣ мѣста, често смѣняваната колонизация, прѣплетеностьта на разнитѣ култури, тѣхната тѣсна приемствена връзка, — всичко това ще съставя доста важна прѣчка да се възстанови точно картината на етничното наслояване въ отечеството ни и още повече да се опрѣдѣли, да се фиксира отдѣлната култура на всѣки единъ отъ тия многобройни ранни наши колонизатори. Обаче, колкото и трудно да стане това, се пакъ можемъ да се надѣваме на едно приблизително вѣрно опрѣдѣление, особно сега, когато съврѣменната археология и антропологи имать такива съвършени срѣдства, които ще имъ помогнатъ да се изтръгнатъ изъ голѣми етниченъ и културенъ хаосъ, въ който сѫ п поставили врѣмената. Археологията, значи, трѣба да даде градивото на историка — многочисленитѣ исторични паметници, които тя трѣба да намѣри; работата на археолога трѣбва да прѣдшествува тая на историка, едно подробно археологично изслѣдване на страната е необходимо прѣди да дойде точното ѝ исторично описание.

Наистина, и сега нашата история, опрѣна повече на писменитѣ съобщения на стари византийски и римски лѣтописци, опрѣдѣля народитѣ, които подъ редъ сѫ минали прѣзъ нашитѣ мѣста и които често сѫ се спирали за много или малко врѣме тука, но само толкозъ; тя само констатира факта, изброява имена на много и разни народи, безъ да се спира да очертае по-подробно проявитѣ на тѣхния духовенъ животъ. А това тя ще направи, като се въорѫжи съ археологичнитѣ изслѣдвания, които младата ни археология тепърва има да направи.

Редица народи, споредъ свидѣтелството на историята ни, сѫ минали прѣзъ нашата земя. Поставена на кръстопѫть, на границитѣ на два континента и двѣ морета, тя е била улей, прѣзъ гдѣто сѫ се промъкнали почти всичкитѣ народи, които въ разни врѣмена сѫ минали отъ Азия за Европа. България съ своята обширность, съ своитѣ красиви полета и много рѣки, съ своето изобилие на пасбища, ниви и гори е блазнѣла апетита на много народи и е привличала тѣхната колонизация. Като се захване отъ първобитното население на полуострова — тракоилирийцитѣ, които отъ незапомнени врѣмена сѫ живѣли тукъ и се свърши съ послѣдната етнична надслойка, която завършва прѣселението на народитѣ — турцитѣ, историята отбѣлязва имена на много народи, едни отъ които са сѫ минали отъ тукъ, други сѫ се заседявали като сѫ си образували царства, много или малко трайни. Тракийцитѣ и основаното отъ Ситал

ско царство, гърцитѣ и тѣхнитѣ много-
и крайбрѣжни колонии, македонцитѣ и
то обширно царство, келтитѣ и основа-
отъ тѣхъ въ III в. пр. Хр. царство, чиито
ръ се намиралъ тъкмо по мѣстата, гдѣто
а нашитѣ разкопки, римлянитѣ и тѣхното
дължително владичество сж се народи,
ли тука прѣди великото прѣселение на
итѣ. Великото прѣселение на народитѣ,
буенъ народенъ потокъ, тръгналъ отъ
за Европа, се изля най-напрѣдъ въ
строва и докара на него нови етнични
ти, съ които римското владичество имаше
бори, за да падне най-послѣ подъ непо-
я имъ натискъ. Идването на западнитѣ
смути за мигъ живота на балканското
ение и напрѣви да започне края на рим-
влияние и култура. Романизацията се сму-
кога стжпватъ западнитѣ готи на п-въ,
ава се при идването на хунитѣ и источ-
готи, за да се прѣкрати съвсѣмъ при
тѣ наслѣдници — славянитѣ, а по-послѣ
аритѣ. Съ дохаждането, обаче, на славя-
и българитѣ на п-ва и тѣхното трайно
вяване на него подъ закрилата на голѣмата
на българска държава народното прѣсе-
не се свършва; то трае почти прѣзъ цѣ-
срѣдни вѣкове и докарва слѣдъ българитѣ
много други народи, слѣди отъ които сж
ли и до днесь. Авари, кумани, печенеги,
и, татари и най-послѣ турци сж се на-
които сж били по нашитѣ мѣста и сж
авили по нѣщо отъ своята култура.
правимъ това дълъжко прѣдисловие, то е
обяснимъ мжчнотията, която голѣмото
бразие на народитѣ поражда, кога почне
а да опрѣдѣли епохата и културата, къмъ
принадлежи даденъ историченъ паметникъ.
ъ многото, разхвърлени почти врѣдъ по
останки отъ разни народи и разни вѣкове,
о може да се опрѣдѣли съ положителна
чна достовѣрность етничния характеръ
и и да било паметникъ; тая достовѣрность
же да се чака особно сега, кога откри-
сж единични, та на опрѣдѣлението липсва
брият и надежденъ методъ — сравнението.
о изслѣдването на разнитѣ паметници се
нява отъ голѣмото разнообразие на наро-
които сж ги оставили, то изслѣдването на
итичнитѣ паметници къмъ които се отнасятъ
итѣ и изобщо разнитѣ видове гробове, се
нява още повече и съ това, че много отъ
сж унищожени вече отъ човѣка и врѣмето.
о-кьснитѣ епохи и за странитѣ, които сж
ирали въ търговски сношения съ културни
и, за опрѣдѣление врѣмето на погребе-
както и на кой народъ принадлежатъ тѣ,
чно помагатъ монетитѣ, които понѣкога
иратъ въ гробоветѣ. Но за по-раннитѣ
ние нѣмаме такива показатели и трѣбва
водимъ само по характера и стила на
итѣ съ умрѣлия дадѣния, което често ни
възможность точно да опрѣдѣлимъ епохата.

Присжтствието на много паметници въ България, останки отъ изкуствени пжтища, градски огради, храмове, дворци, виадуци, бани, могили и др., служи за несъмнѣно доказателство, че страната, прѣвърцана толкова пжти съ главата надолу прѣзъ великото прѣселение на народитѣ, е прѣживѣла класични периоди — периоди, кога е цъвтѣла разкошна култура между двата брѣга на полуострова. Културното развитие на страната, захванато при тракийцитѣ, достига пълния си разцвѣтъ прѣзъ гръцкото и римско владичество, нарушава се прѣзъ врѣме на прѣселението, подема се пакъ при владичеството на българитѣ, за да се прѣкрати при турцитѣ. Редъ културни периоди съ особни физиономии се чертаятъ на тъмния фондъ на историчното си минало и чакатъ своето освѣтление чрѣзъ оставенитѣ отъ тѣхъ многобройни паметници — нѣми свидѣтели на тѣхната минала жизненость.

Едни отъ многото паметници, съ богатството на които се слави нашето отечество, сж могилитѣ. Десеть хиляди могили, споредъ приблизителното изчисление на братия Шкорпилови, сж разхвърлени по разнитѣ кжтове на България; голѣма часть отъ тѣхъ сж нанизани по брѣга на Дунава, други пъзнятъ полетата на с. и. България, а трети — тѣхното подавляюще болшинство, трѣбва да търсимъ въ Тракия, въ коритото на Марица. Могилитѣ, съ малки изключения, принадлежатъ къмъ мегалитичнитѣ паметници; тѣхния произходъ трѣбва да търсимъ въ ония далечни примитивни врѣмена, когато грижата за мъртвитѣ е играела роля едва ли не на строго опрѣдѣленъ култъ. Въ тая грижа за умрѣлитѣ се изразяватъ двѣ чувства: отъ една страна любови и съзнание на дълга къмъ покойния, отъ друга — страхъ отъ него, опасение да не прѣдизвикатъ отъ негова страна незадоволство, негодувание, отмъщение. Съ тоя страхъ прѣдъ умрѣлитѣ се обясняватъ много погребални обичаи, напримѣръ, погребването заедно съ мъртвеца принадлежащитѣ му любими прѣдмети, като се захване отъ женитѣ и слугитѣ му, че се свърши съ оржжието му, или други прѣдмети, способни да обезпечатъ сжществуването му на другия свѣтъ, или необходими нему за въображаемото пжтуване отъ тоя свѣтъ за другия. Се тоя страхъ е обусловилъ и умилостивителнитѣ жертвоприношения, поменитѣ, оставянето храна въ кжщи прѣзъ извѣстни дни и най-послѣ самото погребение. Това погребение, което се явява по-късно, става отначало въ пещеритѣ и горитѣ, а по-сетнѣ въ дълбокъ трапъ (гробъ), надъ който насипвали високъ насипъ — могила. По-послѣ, съ развитието на религиознитѣ възрѣния, били въведени и други обичаи — изгарянето трупа на кладня, или, напротивъ, грижливото му запазване чрѣзъ изсушаване, мумифициране, балсамуване. Въ случай, че трупътъ е билъ изгарянъ, останалата пепелъ, изгоренитѣ кости и нѣща обикновено сж ги събирали въ нѣкой сждъ (урна), или просто на купче и така сж ги погребвали, като сж насипвали надъ тѣхъ могила.

Такъвъ е произходътъ на повече отъ могилитѣ. Тѣ сж паметници, издигнати обикновено надъ гроба на нѣкой бележитъ мъртвецъ, издигнатъ съ цѣль, види се, да се увѣковѣчи неговата паметь. По такъвъ тържественъ случай, както разкритията доказаха, е била създадена и разкопаната отъ насъ *Туловска могила*.

Тринадесеть километра на ю. и. отъ Казанлъкъ, всрѣдъ разкошна обстановка, се намира село Тулово, прочуто мѣсто поради минали бележити сждбини. Селото, чието име носи и цѣлата долина, се намира малко въ дѣсно отъ шосето, що води отъ Ст.-Загора за Казанлъкъ. Два километра на югъ отъ селото, задъ разкошна стара джбрава, изпъстрена съ исполински джбове и брѣстове, се вие рѣка Тунджа, задъ която се намиратъ прочутитѣ стари Чанакчийски бани. Тулово е разположено почти на самата срѣдина на долината, затворена отъ Стара-планина и Срѣдня-гора. До самото село — на южната му страна се намира могилата, извѣстна подъ името *Туловска могила*, защото друго специално име тя нѣма. Величествена панорама се разтваря прѣдъ очитѣ на пжтника, ако се изкачи на тая могила и погледне отъ нея долината. Отъ сѣверъ се подаватъ голитѣ зжбери и чуки на Балкана, прошарени тукъ-тамъ съ гори, а отъ югъ се зеленѣятъ косматитѣ склонове на Срѣдня-гора; далечъ нѣгдѣ на изтокъ двѣтѣ планини се сливатъ съ хоризонта и се приближаватъ толкова, колкото да дадатъ мѣсто на Тунджа, а тамъ нѣйдѣ далечъ на западъ се синѣятъ високитѣ върхове на Мара-гидикъ и Фердинандовъ-върхъ. Цѣлата долина, разстлана отъ вси страни, обикаля могилата и издава нейното интересно географско положение. Който се качи на тая могила и отъ нея погледне долината, само той ще разбере дълбокитѣ вжтрѣшни мотиви, които сж накарали нѣкогашнитѣ келти да изберать именно това мѣсто за срѣдище на своето царство. Красотата на розовата долина порастна, кога рече човѣкъ да й се полюбува отъ върха на Туловската могила: рѣдко сж мѣстата, отдѣто би могла да се обхване съ единъ погледъ цѣлата долина, да се измѣрятъ съ единъ устремъ на окото всичкитѣ й прѣлести; Туловската могила е едно отъ тия мѣста. Тая могила, най-голѣма отъ всички въ долината, стои уединено между селото и прочутата му «кория». Наистина, въ околностьта има и други могили, ала тѣ я обикалятъ отдалечъ; три клм., напр., на сѣверъ отъ нея, току до политѣ на балканскитѣ прѣдпланини, седятъ деветтѣхъ Мъглижки могили, а километъръ на ю. з. и ю. и. отъ нея, отъ двѣтѣ страни на корията се издигатъ тукъ-тамъ и други малки могилки, но се пакъ нашата могила държи първо мѣсто и по голѣмина и по положение.

Туловската могила, една отъ рѣдкитѣ по голѣмина въ България, е висока 13 м., съ диаметъръ въ основата си около 65 м. и кубическо съдържание 14,250 куб. м.; по вертикалния си разрѣзъ тя е куполовидна (звъновидна), а по хоризонталния — кржглеста. Разположена на низко и равно мѣсто, съзида чисть черноземъ, тя се издига високо на лоно, като съ височината си иска да ничи съ високитѣ исполини, що й прав сѣдство отъ югъ — нѣковнитѣ джбове ловската кория. Прьстьта за насипванет взета изъ околностьта: нейниятъ черноземъ добенъ на този на нивята, които я забик рѣдко изъ концетричнитѣ черноземни пласт срѣщатъ тънки пластове отъ жълта глина, сена, види се, отъ по-далечни мѣста, и вища отъ ситни камъчета; близо до осно пъкъ се откриха, ала сжщо тъй рѣдко, и тове отъ наносъ, донесенъ отъ съсѣдната джа, или пъкъ, както показаха разкопкит правени дълбоко подъ основата, взетъ о митѣ мѣста, дѣто е съзидана могилата. основа на могилата е утаенъ наносенъ п който отива дълбоко надолу и показва, ч е било дъно или на блато, или на нѣко нински ручей, що е слизалъ отъ планин Тунджа.

Никакво прѣдание нѣма за нея между се въ което да има свързани поне загадки за п минало; селото, ново въ сравнение съ го старость на могилата, е създадено късн прѣселенци, дошли тукъ отвънъ, заварил гилата и се възползували отъ прьстьта и правата на кжщитѣ си. Почти всички кжщ селото сж направени отъ пръсть, взета чително отъ нея; па и сега селянитѣ перио продължаватъ да копаятъ пръсть за кер за каляне на харманитѣ си; години под се е продължавало това копане, това си тично разоряване на могилата, и днесь вината, ако не и по-голѣмата й часть, разорена; нейни липсватъ склоноветѣ отъ западъ и югъ, а е останала запазена само ната часть и срѣдината й. Едно нѣщо, ко зне за нея, е, че на върха и въ гърско имало станция за стража, основитѣ на кои селѣха и бѣха унищожени кога се зах разкопкитѣ.

При разкопкитѣ, които селянитѣ прави свои нужди, напослѣдъкъ били открити веро-западната страна на могилата нѣкои паметници, каквито сж бронзовото гладил и желѣзната колесница. И тия открития из важностьта на могилата въ археологично шение и доведоха до станалитѣ напосл систематични разкопки. Друго обстоятел освѣнъ случайно намѣренитѣ старини, правѣше още по-достовѣрно прѣдположе че тя е гробница, а не пжтенъ знакъ, или стражна могила, е нейното интересно поло въ срѣдата на нѣкогашното келтско Т ъкмо това нѣщо правѣше още по-силна зага за цѣнностьта на съдържанието и и бол любопитството да се види, какво тя кр себе си. Съ тая силна вѣра за богатото и с жание, за голѣмата цѣна на материала, тя не даде, се захванаха и разкопкитѣ, нека изповѣдаме, оправдаха надеждитѣ ни.

азкопкитѣ се захванаха на 23. августъ рано инъта съ 42 работника; разкопването, то се се захвана отъ оная страна, гдѣто, споредъ занията на селянитѣ, били намѣрени извѣст- вече старини и гдѣто вѣ'ка почти година копането на пръстъ излизали човѣшки кости, вече черепи. На тия именно мѣста, които се раха по цѣлия западенъ склонъ на могилата, баше да се направи първия сондажъ, орѣди се иде къмъ центъра — приѣтната точка разкопването на всѣка почти могила. Раз- китѣ тукъ, захванати отъ самото начало на ата важна археологична работа, не траяха го врѣме, защото трѣбваше да се пести както ето, тала и паритѣ за по важната — цен-

вата ни работа. Въ продължение на нѣколко дена тукъ биде разкопана една тераса дълга ., широка 4·5 м. и дълбока 3 м. и биде ърлена отъ нея и отъ проорѣна, който се ана по-късно и отиваше да срѣщне източния ралелъ прокопъ, около 1150 [.] м. пръстъ. ие, колкото малко и да траяха тука раз китѣ, се пакъ дадоха нѣкои цѣнни находки, о отъ самого началото на разкопването пока- че могилата не е пуста.

ай-цѣннитѣ открития тукъ сж несъмнѣно ото скелети, които захванаха да се появавать въ самото начало на разкопкитѣ. Мѣстото, о се намѣри тая грамада отъ човѣшки кости, о е показано на чъртежа, се намира на юго- дната и южната страна на могилата. Ни ъ скелеть не се намѣри на сѣверъ отъ про- . Отъ осемнадесетѣхъ скелети, които се риха тука, само два налѣзоха по здрави и пазени, та можеше да се забѣлѣжи ясно положението имъ. Умрѣлитѣ сж били заровени въ хоризонтално положение, съ лицето нагорѣ, главата къмъ с. з., кракага на ю.и., а ржцѣтѣ скрьстени отгорѣ между корема и гърдитѣ. Запазени бѣха само по-голѣмитѣ, по масивнитѣ кости: черепътъ, раменната и лакътна кости на ржцѣтѣ, колѣнното и пищелътъ на краката; останалитѣ по-дребни кости на трупа и крайцата бѣха на повече отъ скелетитѣ прогнили. Малко опѣлѣлитѣ скелети имаха дължина около 1·56 до 1·61 м. Като се вземе прѣдъ видъ, че нѣкои кости, особено тия на грьбначния стълбъ и ходилото липсваха, то, за да имаме горѣ-долу ясна прѣдстава за истинската височина на скелетитѣ, ще трѣбва да удължимъ показаната мѣрка; така че, ще излѣзе, какво заровенитѣ тукъ хора, чиито скелети се разкриваха сега, сж принадлежали къмъ раса съ доста голѣмъ ръстъ. Черепитѣ, макаръ и да се разкриваха почти цѣли, не можаха да се запазятъ така, както се разкриваха, защото шевнитѣ имъ кости бѣха изгнили, та още при самото подигане, колкото внимателно и да ставаше то, се разпадаха на съставнитѣ си кости. Само единъ черепъ бѣше малко по-здраво спазенъ. Едно обстоятелство, което се забѣлѣза по-послѣ, когато бѣше разкопана цѣлата тераса и разкрити всичкитѣ скелети, е това, че повечето отъ тѣхъ се намираха близо единъ до другъ и бѣха заровени на една плоскость, едни 3·5 м. надъ основата, други около четиръ и половина. Друго нѣщо, което сжщо така не можеше да не обърне вниманието ни е, че до самитѣ скелети почти нищо се не намѣри, само до единъ черепъ, близо до ухото се намѣри една съвършено разложена мѣдна обичка, която имаше форма на проста халка

Друго важно обстоятелство, което силно бие въ очи, особно кога станаха извѣстни всички скелети, е безъ съмнѣние необикновената грамада отъ човѣшки кости, намѣрени тука.

Голѣмо количество скелети, остатки отъ масови нѣкогашни погребения, изтѣглиха сега, при разкопкитѣ ни и пакъ числото осемнадесѣтъ, до което ние стигнахме, не е истинското: споредъ показанията на селянитѣ, човѣшки кости сѫ намирани и отъ тѣхъ, когато сѫ копали пръстьта за свои нужди; такива кости, както се учимъ, сѫ били намѣрени на южната страна на могилата и сега, слѣдъ нашата работа, когато копали за направата на новото междуселско шосе, което ще мине край могилата и ще съедини централното шосе прѣзъ Тулово съ Мъглижъ. Като се смѣтнатъ тия кости, които несъмнѣно сѫ части на цѣли скелети и които сѫ били намѣрени прѣди и послѣ (нашитѣ) разкопкитѣ, както и тия, които, вѣроятно, има да се откриятъ, то тѣхното сегашно число ще порасте много повече, за да превърне могилата въ страшна гробница, страшна по размѣритѣ на погребенията, станали въ нея, по грамадното число на мъртвецитѣ, които сѫ намѣрили вѣченъ покой тука. А такива масови погребения сѫ възможни само при война. Коя кървава война отъ тия, що помни историята и за арена на която е служила долината, е превърнала тая страна на могилата въ гробница? Тракийци или келти, славяни, българи или византийци почиватъ тука, или пъкъ погребенията сѫ съвсѣмъ нови, почти съврѣменни, по това нищо не може се каза. Послѣдното прѣдположение, обаче, какво погребенията сѫ нови трѣбва да се отхвърли, особно като се иматъ прѣдъ видъ отъ една страна твърденията на селянитѣ, които не помнятъ и прѣзъ най-старитѣ врѣмена отъ историята на селото да сѫ сѫществували тука, напр., нѣкакви гробища, български или турски, и отъ друга — че както християнскитѣ така и мохамеданскитѣ гробове не приличатъ ни най-малко на това, що излизаше прѣдъ насъ. Собствено тука нѣмаше нищо такова, което да прилича на гробъ, а просто като че труповетѣ сѫ били наслагани близо единъ до другъ направо на земята, на извѣстна височина вече на могилата и послѣ заровени.

На всѣки случай тия странични погребения се отличаватъ, както ще видимъ по-долу, отъ погребенията въ централния гробъ, гдѣто е заровена само пепельта на умрѣлитѣ, гдѣто сѫществуватъ признаци на силни жертвоприношения и други погребални обичаи. А това ни навежда на прѣдположението, ако не е опасно за историческата истина да се правятъ още сега прѣдположения, че погребенията тукъ ще да сѫ по-късни отъ централнитѣ, че слѣдъ като могилата е била вече издигната, нѣкои войнствени народи, у които само е сѫществувалъ обичай да издигатъ могили надъ гробоветѣ на умрѣлитѣ си, сѫ се възползували отъ нея, за да увѣковѣчатъ паметьта на падналитѣ си герои.

Други важни открития, станали пакъ о[…]
страна на могилата, сѫ многото *огнища*, пр[…]
по цѣлата вече дължина на разкопаната […]
и нѣколкото фрагменти отъ *балсаматории*, […]
рени заедно съ фрагменти отъ глиненъ […]
подъ едно отъ тия огнища. На една и […]
почти по височина равнина лежеха шесть о[…]
— три на сѣверъ отъ процѣпа и три на […]
а метъръ по-низко, подъ едно отъ к[…]
огнища се намѣриха балсаматориитѣ. Тия о[…]
имаха еднообразна форма и на всички о[…]
лѣше пепельта отъ горенитѣ на тѣхъ дър[…]
направата имъ просто сѫ изравнили пр[…]
изгладили сѫ я добрѣ и тогава сѫ захвана[…]
кладатъ надъ тѣхъ огънь, отъ чието прод[…]
телно горене пръстьта както подъ, така и […]
тѣхъ бѣше почерненѣла. Урни съ пепел[…]
пъкъ просто купчини отъ пепель, отъ ко[…]
се види, като напр. въ централния гро[…]
надъ тѣхъ сѫ горѣли мъртвеци, нѣмаше, […]
не дава да се мисли, че тѣ сѫ гробове, […]
скоро навежда на мисъльта, какво тѣ сѫ с[…]
само за жертвоприношения.

Други важни нѣща, освѣнъ часть отъ ч[…]
челюсть и една отъ коститѣ на краката на[…]
сънтрошено, впрочемъ, прогнили, едно почт[…]
опасно безформено мѣдно парче и част[…]
понякъ, разкопкитѣ отъ тая страна на мо[…]
не дадоха.

Прѣминаваме къмъ описанието на центр[…]
гробъ и на откритията, станали въ него. […]

Разкопването на централния процѣпъ, […]
отъ върха трѣбваше да ни заведе на це[…]
при основата, разкопаване, което отнѣ по[…]
мата часть отъ работата ни, се захвана о[…]
източната страна на могилата, отдѣто по[…]
и по-лесно можеше да се стигне центъ[…]
продължение на 33 дена непрѣкъснала […]
тука се прѣкопа единъ процѣпъ, (една яма[…]
бокъ 13 м., дългъ 12 и широкъ 8 м. […]
врѣме на копането тука, додѣто се стиг[…]
новата, по разни височини на могилата с[…]
отъ врѣме на врѣме отдѣлни, незначите[…]
крития, признаци за присѫтствието на […]
ни центъра и подържащи на растящата […]
дежда. Колкото повече се задълбочавах[…]
долу въ могилата, толкова по-чести став[…]
ходкитѣ и толкова по се усилваше наде[…]
ни, че могилата не е празна. По пътя на не[…]
на шесть, седемь, осемь и десеть метра […]
чина отъ върха, въ разни врѣмена на р[…]
китѣ се явиха: фрагменти отъ кони, про[…]
кости отъ други гръбначни животни и фра[…]
отъ голѣми керамиди и тухли; бивол[…]
фрагменти отъ пръстени глинени добрѣ из[…]
лички, неглеждосани; кость отъ кон. ([…]
отъ прогнили части) извадени дъски и[…]
на паралелопипедъ, желѣзни ковчи […]
Обаче на прѣдполагаемия центъръ, който […]
сихме направо подъ върха на могилата, н[…]
се намѣри, макаръ и да отидохме два метр[…]
основата. Оказа се, какво сѫщинскиятъ гр[…]
намира въ дѣсно отъ центъра, 5 метра на […]

Прѣди да пристжпимъ къмъ описанието на и намѣренитѣ на него и въ него прѣдмети, поменемъ пжтьомъ, че гробътъ се намираше о въ центъра на могилата и че, ако тоя ръ не се намѣри подъ самия върхъ, то е по той (върхътъ) при постепенното нане на могилата се е измѣстилъ къмъ ю за. Концентрични наслояки надъ самия гробъ вървѣха отъ и. къмъ з. ясно показахъ, о могилата била захваната да се сгзидва върху него сж били наредени мъртвецитѣ, слѣдъ което пепельта е била събрана въ урни, въ пепелници (urna ossuaria, cinerarii) и надъ тѣхъ направо е била сгзидана могилата. (Тъй сж били заровени Патроклъ и маратонскитѣ герои) Множество фрагменти отъ глинени сждове, размѣсени съ пепель отъ изгорени тѣла и недогорѣли човѣшки кости, се намѣриха надъ гроба и сочеха за станалото тукъ погребение; между тия фрагменти се намѣриха сребърна шпера (пшничка

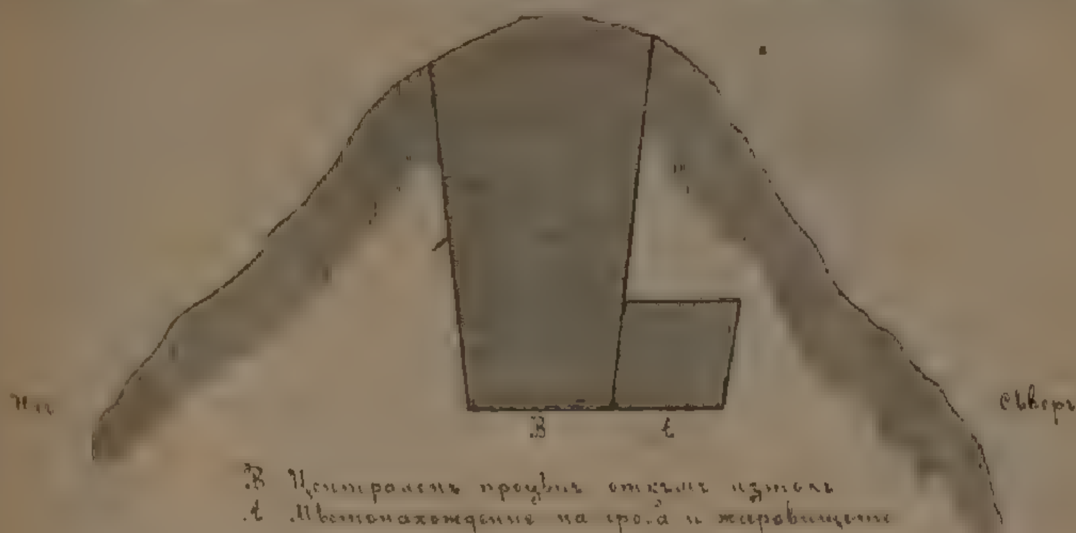

В Централенъ прорѣзъ отъ къмъ изтокъ
Е Мѣстонахождение на гроба и жаровищете

о отъ тука. Не намѣренъ тамъ, гдѣто го хме и гдѣто помамени отъ видимия върхъ, ахме, че ще го намѣримъ открить случайно ѣно по признацитѣ отъ червена пръсть, о се показваше въ основата на тѣснага стѣна онѣва, за да го разкриемъ цѣлъ, ние бѣхме дени да почнемъ да копаемъ пакъ отпрѣ. естия день отъ новата ни работа ние бѣхме на самия гробъ.

съ дръжка) и двѣ сребърни тънкички — сждове, употрѣбени види се, при погребалнитѣ обичаи и послѣ заровени, и единъ добрѣ обвитъ лавровъ златенъ листъ. Тоя златенъ листъ обвиваше други седемъ, 5 подобни и 2 по-малки златни листове, които сжщо имаха форма на листя отъ дърво и въ послѣдния отъ които имаше обвита пепель. Се на тоя гробъ (по-рано, когато се опитвахме да го разкриемъ съ галерия), бѣха намѣрени три

игралниятъ гробъ, както казахме и както очено на чъртежа, се намѣри петь метра и. отъ прѣдполагаемия центъръ на могилата. права той принадлежи къмъ най-проститѣ и: на самата повърхнина на земята едно въ видъ на правожгълникъ, обърнатъ отъ ъ къмъ западъ, дълъгъ 2·5 м. и широкъ било изравнено добрѣ и постѣ измазано, мѣдни зеленясали сжда, които бѣха сложени единъ до другъ — о срѣдата голѣма плитка паница съ кржглеста форма, до нея въ лѣво каничка, устата на която бѣха сложени, както е показано на рисунката, надъ паницата, а въ лѣво една стомничка, обърната съ гърлото на сѣверъ.

Метърътъ по навжтрѣ отъ тия три сжда, (които, по всѣка вѣроятность, сж служили за практични

потрѣби), се намѣри едно малко шише, на дъното на което имаше нѣкаква течность и до него останки отъ другъ мѣленъ сждъ, който се бѣше съвършенно разложилъ, а формата му се бѣше отпечатала върху пръстьта и имаше приблизително тоя образъ:

Най-послѣ пакъ до гроба се намѣриха парчета отъ голѣмо стъкло, гърлото на което имало доста художествени нарѣзи и една малка хубаво полирана пръстена плочка, като тия, що се употрѣбяватъ за направата на съврѣменнитѣ тротуари.

Слѣдъ извършването на погребалнитѣ обреди, слѣдъ като труповетѣ сж били изгорени и пепельта събрана на купчини и въ урни, а пепельта, може би, отъ сърдцето на знатния мъртвецъ огънята добрѣ въ златнитѣ листове, гробътъ е билъ засипанъ, ала жертвоприношенията още не били свършени. Половинъ метъръ надъ тоя гробъ се намѣри друго, вече много по-голѣмо жаровище, което имаше сжщо така форма на правожгълникъ дълъгъ 5 м. отъ и. къмъ з. и широкъ 4 м. отъ с. къмъ ю. Дебелиятъ пластъ отъ вжглища, останали отъ изгоренитѣ дърва и разсълани по цѣлото пространство на жаровището, мазната и кисава съ оловенъ цвѣтъ пръсть подъ вжглищата, врѣдъ червената пръсть около него — всичко това показва, че кладнята, на която сж горили жертвитѣ, е била много голѣма, огъньтъ — доста буенъ и жертвоприношенията, (може би отъ хора и животни) извънредно много. Присжтствието пъкъ на орѣховъ плодъ межлу вжгленитѣ показва, какво прѣзъ врѣме на изгарянето на жертвитѣ на нѣкои отъ присжтствуващитѣ сж хвърляли въ огъня горителни и миризливи нѣща, като масло, лои, орѣхи, и др.; въ огъня сж били хвърлени сжщо и нѣкои прѣдмети, (които умрѣлиятъ е обичалъ) множество стъкла, разтопени съвсѣмъ отъ огъня и обърнати вече въ безформена маса, се срѣщаха по разни мѣста на жаровището, а на много пъкъ мѣста пръстьта бѣше зеленясала — признакъ, че тука сж били сложени мѣдни прѣдмети, разложени вече отъ врѣмето.

Когато и тука погребалнитѣ церемонии сж били свършени, огъньтъ, слѣдъ като сж били хвърлени въ него много счупени глинени сждове, присжтствието на многото фрагменти тука показваше това, е билъ загасенъ. Тогава жаровището е било посипано съ тънъкъ пластъ пръсть и слѣдъ като върху могилата сж били разлѣни десеть хоросанени, съ направление отъ

с. къмъ ю. пвици отъ хорасанъ, се е пр
жило по-нататъшното и насипване. Трѣб
забѣлѣжимъ, че пръстьта по тия интересни
бѣше толкова ровка, щото отъ малко б
се ронѣше. Сякашъ нарочно прѣсѣта пръ
толкова тя се отличаваше отъ затвърд
като камъкъ пръсть по другитѣ мѣста н
гилата.

Свѣтилникътъ, една отъ най-цѣннитѣ
ходки, се намѣри пакъ тука, два метра
жаровището, легналъ хоризонтално съ с
щето си къмъ сѣверъ. На три лъвски
стжпили върху оловени кржгли седалищ
крѣпи кржгло табле, 33 см. въ диамет
чудно добрѣ орнаментирано лице; отъ ср
на това табле се издига стъбъ, направен
отдѣлни споени помежду си пржчки, кое
придава форма на снопъ. До срѣдата на с
отдѣлно отъ свѣтилника, но до самия не
намѣриха други три прѣдмета, части н
голѣмия свѣтилникъ, или пъкъ на друг
малъкъ: едно малко камбанче съ краси
художествена орнаментика, огнънъ по ст
едно табле съ диаметъръ 11 см. и другъ
прѣдметъ. Всички тия нѣща, както свѣ
кътъ, така и отдѣлнитѣ му части сж бр
и леко позлатени. Ако по-малкитѣ прѣ
които се намѣриха до свѣтилника, а не п
дължението му, сж части на другъ свѣтил
то ще излѣзе, какво горната часть на свѣт
липсва. Накрай ще отбѣлѣжимъ и това о
телство, че врѣдъ около мѣстонахождени
свѣтилника се намѣриха слѣди отъ пр
дъски и множество ковани желѣзни гвоз

На край на работата си нека спомене
разкопкитѣ, захванати на 23. августъ и свъ
на 5 октомврий, траяха всичко 36 работн
работиха срѣдно 21 работника на день
кола за изхвърляне на пръстьта, а за п
работно врѣме се набиратъ 752 надници
кола. Съ изключение на двама работника,
имаха 2 лв. надница, останалитѣ полу
1·60 лв. Изхвърлено е 2250 м. пръсть и
тата работа е изразходвано 1596·30 лв

Най-послѣ, когато вече имаме на лице
ветѣ на нашата работа, врѣме е да се поп
кой отъ многочисленитѣ първи народи н
гария е съзидалъ могилата и извършилъ
бенията? Тракийци, гърци, или келти, ри
славяни, или нѣкои по-късни народи сж
вили останкитѣ на свой знатенъ смъртникъ
Трудно е да се отговори още сега на то
просъ; неговото сполучливо разрѣшение
труднява още и отъ това, че почти всич
роди, които сж живѣли въ старо врѣме
нитѣ мѣста, сж издигали могили и че
балнитѣ обичаи у всички сж били едни и
Херодотъ (V, 8) говори за сжществуване
тоя обичай — да издигатъ могили надъ
ветѣ на умрѣлитѣ си — у тракийцитѣ, ар
пжтешественици разправятъ, че славянитѣ
ряли мрътвеца и насипвали могила; сжщ
ването на тоя обичай у славянитѣ е по

…и отъ изслѣдванията, направени на много
…и въ Русия по инициативата на рускитѣ
…логични дружества, а споредъ Козма
…ки той е сѫществувалъ и у чехитѣ. Гробни
…и (tumuli) сѫ насипвали римлянитѣ, гър-
…на дори и куманитѣ. Два начина на по-
…ние се явяватъ въ нашитѣ разкопки: от-
…западната страна тѣлата (скелетитѣ) на
…витѣ сѫ били погребани неповрѣдени, а
…източната — въ централния гробъ, тѣлата
…ли изгорени и пепельта имъ погребана.
…двоенъ начинъ на погребение се срѣща
…у тракийцитѣ (Херодотъ, кн. V, гл. 8),
…у гърцитѣ и римлянитѣ. Послѣднитѣ,
…сѫ имали обичай при погребението да
…при мъртвеца монета — оболътъ за Ха-
…когато такова нѣщо при разкопкитѣ не
…ѣри. Въпрѣки тая поразителна тъждестве-
…на погребалнитѣ обичаи у повечето на-
…човѣкъ недоумѣва, на кой отъ тѣхъ да
…пише. Въ случая за насъ е важно свидѣ-
…ото на Цезаря, какво погребалнитѣ обичаи
…тини били много тържествени, че при из-
…ето на мъртвеца сѫ били хвърляни въ огъня
…нѣща, които той обичалъ приживѣ и че
…изгаряни ведно съ робитѣ и слугитѣ му.
…жна, додѣто начинътъ на погребенията въ
…тния гробъ и неговата простота издаватъ
…митивна култура и по-неразвити погре-
…обичаи, намѣренитѣ тукъ прѣдмети на-
…въ сѫ признаци на много по-висока кул-
…прѣдимно отъ епохата на бронзовия вѣкъ.
…никътъ и художествената му орнаментика,
…а или римска, е признакъ на развито тѣ-
…о, а медьнитѣ и пръстени сѫдове и фраг-
…сѫ признаци на доста съвършенна кера-
…Ала тия прѣдмети сѫ могли да минатъ
…по-неразвитъ народъ чрѣзъ развитата то-
…търговия — отъ крайбрѣжнитѣ гръцки
…и и къмъ центра на страната по главнитѣ
…онски артерии — Дунавъ и Марица.

На всѣки случай ние се чувствуваме безсилни и некомпетентни да дадемъ едно категорично мнѣние по тоя въпросъ и, ако правимъ тия бѣгли бѣлѣжки, то е да изкажемъ само своето прѣдположение относително етничния характеръ на могилата и намѣренитѣ въ нея старини. Разкопването на могилата не е още свършено: много признаци показватъ, какво не сѫ само намѣренитѣ нѣща, които тя е крила въ себе; не можа да се намѣри напр., отъ какво сѫ останали фрагментитѣ отъ голѣми тухли и керемиди. Па и изслѣдването само на тая могила нѣма да разрѣши окончателно въпроса и въ интереса на истината е тия археологични издирвания да се разширятъ и обхванатъ по-широкъ крѫгъ паметници. Долината е пълна съ такива стари паметници, които чакатъ своя изслѣдователь. Тукъ старото келтско Tyle, което, ако се сѫди по намѣренитѣ отъ селянитѣ зидове изъ нивята, ще да е обемало голѣмо пространство около сегашното Тулово; тамъ на сѣверъ, въ политѣ на Балкана стоятъ притаени останкитѣ на елтимировия Кърнъ; редици «калета», останки отъ стари укрѣпления, сѫ нанизани по цѣлото продължение на Балкана и особно на Срѣдня-гора, а множество могили пълнятъ красивитѣ ѝ кѫтове. Най-красноречиво доказателство, че долината е интересна въ археологично отношение и че тя крие богатъ запасъ отъ паметници, е бързото нарастване богатствата на музея при казанлъшката «Искра.» Създаденъ прѣди петь години тоя музей, особно нумизматичниятъ му отдѣлъ, расте бърже, като набира богатствата си прѣдимно изъ долината. Едно подробно изслѣдване на тая долина прѣди да захванатъ по-систематични разкопки въ нея се налага вече и чака своето осѫществение. То ще бѫде и едно рѫководство, единъ пѫтеводитель въ рѫцѣтѣ на онзи, който за въ бѫдеще се заеме да вади изъ недрата на земята паметницитѣ и да възстановява съ тѣхъ вѣковетѣ.

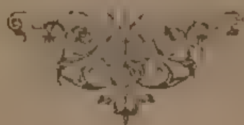

Уредбата на Ecole des chartes въ гр. Парижъ

отъ проф. Д. Агура.

Школата на хартиитѣ (Ecole des Chartes) е висше специално заведение въ Парижъ, което сѫществува близо вече единъ вѣкъ и което се слави като единъ отъ научно-практически институтъ за разработване на историята на Франция, и за подготовка на специалисти по архивното и библиотечно дѣло. Франция и въ това отношение първи начело на другитѣ народи. Когато подобни заведения се появяватъ въ други страни много по-късно, и то по примѣра даденъ отъ нея[1]), когато спомагателнитѣ институти за практически занятия по история при университетитѣ, извѣстнитѣ исторически семинари, които белгийскиятъ професоръ Фридерихъ нарече въ Римския Исторически Конгресъ «исторически лаборатории», до прѣди двѣ години още не бѣха въведени въ страни като Англия, въ Франция вече въ началото на XIX вѣкъ, посрѣдъ бурнитѣ врѣмена на империята, се замисля институтътъ «Ecole des Chartes», който да служи като наученъ центъръ «за разработване на националната история на Франция». Колко голѣмо значение е ималъ тоя институтъ за развитието на историческата наука въ Франция се вижда отъ неговитѣ плодове: възпитаницитѣ на тоя институтъ личатъ на първо мѣсто между ученитѣ историци и филолози на Франция прѣзъ XIX вѣкъ, а отъ друга страна нигдѣ не е така добрѣ уредено библиотечното и архивното дѣло, както въ Франция, благодарение на подготвенитѣ въ тоя институтъ специалисти по това дѣло. Но историята на самото развитие на тоя институтъ ще ни освѣтли най-добрѣ върху неговото значение за развитието на историческата наука въ Франция.

Още въ началото на XIX вѣкъ, когато съ установяването на консулството и на империята на Наполеона се бѣ въвелъ малко редъ въ Франция и бѣше почнало да се обръща малко внимание и върху въпроси отъ миренъ и културенъ характеръ, се забѣлѣзало колко голѣма в била нанесена на научнитѣ исторически з въ Франция съ унищожението на духовни дени, особно на ордена на бенедиктинци конгрегацията на Св. Мавръ. Прѣди в това министрътъ на вѫтрѣшнитѣ дѣла, з пани, прѣдложилъ на императора На леона, да се основе единъ центъръ като и ниятъ Портъ-Роялъ (Port-Royal), гдѣто да да се оттеглятъ извѣстни книжовници, ко се посветятъ на научни занятия и да иматъ търпеливость да прѣдприематъ по-го учни работи. Съгласно съ тоя планъ, кой одобренъ отъ Наполеона, де Шампани ритъ своя главенъ секретарь, баронъ Ж да състави единъ проектъ за неговото о твение. Вече въ тоя проектъ се изтъква з ването на една *Школа на хартиитѣ* (E Chartes).

Освѣнъ това сѫщиятъ министъръ прѣд (18. мартъ 1807 г.) другъ единъ проектъ з ване на едно специално училище за из на историята. Въ доклада си той казвалъ бовьта къмъ ерудицията е ослабнала между колкото тая на леки произведения е пор Велики издирвания вече не се прѣдпр Учението въ това заведение (което се п рало) би могло да обгърне нѣкои части о ографията, отъ археологията. То би спос вало за по-доброто изучване на прохо езика. То би спомогнало за поддържане дицията. То би възвърнало на науката нѣнии остатъци отъ нашата древна тура» . . .

Наполеонъ направилъ малки измѣнения проектъ, но призналъ голѣмата полза о специално училище по история и гео както това се вижда отъ едната резо издадена въ кастела Финкенщайнъ (19. 1807) «Начинътъ, какъ да се чете ист самъ по себе една наука. Познаването борътъ на добри историци, на добри съвр мемоари е едно познание полезно и реално въ една голѣма столица, като Парижъ, едно специално училище за история и основѣме сами прѣдварително единъ спе

[1]) Палеографска школа отъ Миланъ (1842 г.) и отъ Венеция (1854 г.), а сетнѣ такива школи за дипломатика и палеография при всѣка държавенъ архивъ въ Италия; Дипломатическа школа въ Мадридъ (1856 г.), Археологически институтъ въ С. Петербургъ, Школа за палеография и сравнителна история при Ватиканъ (1884 г.).

по библиографията, [illegible] [illegible]

[illegible]

(College de France) [illegible]

[illegible]

[illegible] 1820 [illegible] Баронъ Жерандо [illegible]

[illegible] 1821 г. се учреди Ecole des Chartes [illegible]

[illegible]

[illegible] прѣдставиха отново своя двоенъ списъкъ на кандидати за ученици. Министрътъ поискалъ да му се сторятъ [illegible] отъ Академията, какво подобрения [illegible] мисли тя, че трѣбва да се направятъ въ организацията на училището. [illegible] комисия, въ която влизали Баронъ Жерандо и [illegible] Дону постоянниятъ секретарь на Академията на надписитѣ, извѣстни по своята дѣйность по народното просвѣщение [illegible] Комисията била натоварена да изработи единъ проектъ за реформа. Изработениятъ проектъ билъ прѣдставенъ на министра, но той останалъ безъ никакъвъ резултатъ. Независимо отъ това министрътъ не назначилъ нито [illegible] ученици, които трѣбвало да [illegible] втората двѣгодишна курсъ билъ временно прѣкъснатъ, а само слѣдъ една година били упълномощени професорите да допускатъ като ученици доброволни слушатели, и безъ стипендия. При такива обстоятелства незавидното [illegible] трѣбвало, отъ само себе си, да [illegible] да дѣйствува. Обаче то все пакъ успѣло да даде добри плодъ; то бѣ подготвило едно [illegible] учени, които достигнаха до [illegible] извѣстность между ученитѣ хора на Франция.

Сѫществуването на школата въ училището било [illegible] само слѣдъ шесть години, по прѣдложение отъ постоянния секретарь на Академията на надписитѣ, Баронъ Дасие (Dacier), проектъ за подновяване на «Ecole des Chartes» [illegible] министра на вѫтрѣшните [illegible] де [illegible] (11 ноемврий 1829) [illegible] на хартитѣ. Съгласно тая [illegible] «Ecole des Chartes» [illegible] курса, отъ които единъ [illegible] курсъ, [illegible] година, които [illegible] ученицитѣ да разчитатъ [illegible] отъ различни епохи, и [illegible] курсъ по дипломатика и френската палеография, прѣдназначенъ [illegible] ученицитѣ различнитѣ френски диалекти [illegible] и да ги ръководи [illegible] паметници [illegible] и въ начина да констатиратъ [illegible] достовѣрность и да провѣряватъ [illegible]. Първиятъ курсъ се четѣлъ въ Архивата, а вториятъ — въ Библиотеката. [illegible] ученицитѣ [illegible] се подновявалъ [illegible] на [illegible], навършилъ 18 години [illegible] по класическо [illegible] да постѫпи въ училището [illegible] осемь ученика [illegible] по конкурсъ, въ втория [illegible]. Въ течение [illegible] отъ горния курсъ [illegible] получавали [illegible] стипендия и участ[illegible] уреждане и класификацията [illegible] Библиотеката и на Архивата. [illegible] [illegible] сборника [illegible] [illegible] на хартитѣ и

«Библиотека на французската история», прѣдназначени, първиятъ да съдържа документи, прѣписани и прѣведени отъ ученицитѣ, вториятъ — народни харти наредени въ хронологически редъ и придружени съ критически бѣлѣжки. На края на горния курсъ ученицитѣ държали втория изпитъ, слѣдъ който сполучилитѣ приемали свидѣтелство за архивари-палеографи. Съ това свидѣтелство тѣ придобивали право да заематъ половина отъ вакантнитѣ мѣста въ държавнитѣ библиотеки (съ изключение на кралската централна библиотека), въ държавнитѣ архиви и въ всичкитѣ книжни хранилища. За надзираване на прѣподаванията, произвеждане на изпититѣ и ръководене на издаването на двата сборника била назначена една контролна комисия, която се състояла отъ постоянния секретарь на Академията на Инскрипциитѣ, като прѣдседатель, отъ двама членове на сжщата Академия и отъ трима пазители (conservateurs) отъ кралската Библиотека и Архива. Слѣдователно *Школата на хартиитѣ* е била подновена прѣзъ 1829 г. съ значителни измѣнения и подобрения, а на ученицитѣ се давали насърдчения и имъ се гарантирали различни права и почетна кариера.

Заповѣдьта, съ която се подновявала дѣйностьта на Школата на хартиитѣ, опрѣдѣля по ясно цѣльта на прѣподаването и прѣдназначението на това учебно заведение. Знаменити сж думитѣ на прѣдседателя на комисията¹), натоварена да изработи проекта за правилника на «Ecole des Chartes,» въ рапорта му къмъ академията, съ който придружилъ изработения правилникъ: «Нуждата отъ истински исторически студии и [illegible] вече не се отрича. Здравиятъ разумъ начинува да се отказва вече отъ романитѣ, които [illegible] се стараяха да прѣдставятъ като история, [illegible] и осжжда духа на системата, който измъчва фактитѣ, за да ги приспособи къмъ нѣкое мнѣние, или къмъ нѣкой интересъ отъ момента. Само когато черпятъ отъ източницитѣ, историцитѣ могатъ да се надѣватъ, че тѣхнитѣ съчинения ще бждатъ вѣрни»

Прѣзъ [illegible] дни на 1830 г. [illegible] курсове въ различни помѣщения били [illegible] въ кралската библиотека отъ министра Гизо, който назначилъ като професоръ по катедрата на дипломатиката и французската палеография Шамполионъ-Фижакъ. Единъ вжтрѣшенъ правилникъ, изработенъ отъ една комисия подъ прѣдседателството на баронъ Дасие, постоянния секретарь на Академията на инскрипциитѣ, опрѣдѣлилъ [illegible] на ученицитѣ. Заслужава да се забѣлѣжи, че когато [illegible] професоръ въ Школата на хартиитѣ, [illegible] Бенжаменъ Герарь, [illegible]

¹) Pardessus, mémoire de l'Académie.

на срѣдновѣковната историография на Фр авторътъ на «Polyptyque de l'abbé Irminon

Слѣдъ това се забѣлѣзва извѣстно охлаж и неразположение къмъ Школата на ха отъ страна на Академията на инскрип Двата годишни сборника, които доказ дѣйностьта на ученицитѣ и поддържали [illegible] ревностьта къмъ работа, били спрѣни по [illegible] жение на Академията на инскрипциитѣ, а [illegible] се издавали сборницитѣ «Tables chro[illegible] des diplômes» отъ ученицитѣ на шко не само за кратко врѣме, защото и изда на тоя сборникъ [illegible] една година [illegible] си самата Академия да [illegible]. Едно [illegible] ложение на министра на Народното Прос [illegible] Гизо, за да му се разрѣши отъ ка кредитъ отъ 3000 лева за четири стипен на школата, било отхвърлено. При все Школата на хартиитѣ напрѣдвала и нейнитѣ [illegible] ници, съединени тѣсно, доказали, че [illegible] да принесатъ голѣма услуга на науката [illegible] по своя собствена инициатива основали между си дружество и свой органъ, изд [illegible] подъ името на [illegible] отъ срѣднитѣ [illegible] «Библиотека на Школата на хартиитѣ» ([illegible] othèque de l'Ecole des Chartes.) Тоя посто напрѣдъкъ на школата на хартиитѣ [illegible] совалъ обществото. Редъ депутати прѣзъ [illegible] —1840 г. се застъпили въ камарата за у[illegible] нето и донесли прѣобразуването му [illegible] по-широка основа. Тогавашниятъ министъ вжтрѣшнитѣ дѣла, графъ де Салванди, [illegible] идеята за прѣобразуването на у[illegible] щето, която била осжществена съ кралската [illegible] на Луи Филипа отъ 1846 годи

Споредъ новата организация, Школата [illegible] придобила пълна самостоятелность и [illegible] сполучливо помѣщение въ палата на държ архива, не само за своитѣ научни работ и за собственитѣ си сбирки и отдѣлно [illegible] хранение, както и за засѣданията на контр комисия, която отнапрѣдъ получава името съвѣтъ за усъвършенствуване» (conseil de per fectionnement) (ст. I отъ заповѣдьта). Школата добила още отдѣлна библиотека и необходими [illegible] за студии, каквото библиотеката, [illegible] колекциитѣ сж частна собственость на шко особни кредити за придобиване и попъл на книги, автографи, харти и др. докум трѣбва да се прѣдвиждатъ въ бюджет [illegible] всѣка година (ст. II). При това [illegible] на хартиитѣ се поставя на по-самостоя [illegible] тя се тури подъ ръководството на **директоръ, назначаванъ отъ министъра на Н** [illegible] Просвѣщение, и подъ контрола на съ[illegible] за усъвършенствуване. Директорътъ се [illegible] въ зависимость отъ министра на Народ Просвѣщение и стои въ прѣки сно [illegible] него. Той се подкрѣпя отъ единъ сек [illegible], който, [illegible] ръководството на [illegible] и на [illegible] работи, [illegible] библиотека, [illegible] секретарьтъ се избиратъ и

...и ученици на «École des Chartes» (ст. 4). ...рѫководенето на прѣподаванията и съ и... се занимавалъ «Съвѣтътъ за усъвършенствуване», който се състоялъ отъ 8 члена, отъ които ... постоянни — началникътъ на държавнитѣ ..., директорътъ на библиотеката и директорътъ на Школата на хартитѣ, и петима члена назначавани отъ Академията на инскрипциитѣ, измежду тѣхъ министрътъ избиралъ ..., който го назначавалъ за прѣдседатель на ... (ст. 5 и 6). Прѣподаванията траяли все ... години, обаче не вече раздѣлени на два ..., и при това тѣ се готвели всѣка го[дина]. Ученицитѣ можели да бѫдатъ стипендианти и нестипендианти, обаче всички имали ... права и задължения. Като ученици се приемали младежи свършивши класическо срѣдно образование, не по-голѣми отъ 25 годишна възрастъ, които да сѫ били издържали успѣшно ... прѣдъ «Съвѣта за усъвършенствуване» и сѫ били избрани отъ министра на Народното Просвѣщение измежду прѣдставенитѣ въ ... размѣръ кандидати (ст. 13). Само осемь ученицитѣ получавали стипендия по 600 ... годишно (ст. 15). Въ края на всѣка ... били длъжни ученицитѣ да държатъ ... прѣдъ «Съвѣта» задължително. Въ края на третята година били ..., издържали го успѣшно били длъжни да подържатъ ... една свободно избрана отъ ..., при тържествения актъ въ началото на ... година, слѣдъ което тѣ получавали ... за архивисти-палеографи, и всѣки отъ ... получавалъ годишна заплата отъ 600 фр., ... оставалъ безъ служба. Дипломиранитѣ ..., съ титлата ..., имали право да ... длъжноститѣ на професори и репетитори въ «École des Chartes», на помощници въ ... на Академията на инскрипциитѣ и на ... изкуства; на чиновници въ библиоте... въ размѣръ на ½ отъ вакантнитѣ мѣста, ...исти въ департаментитѣ и пр.

...подаването въ училището се ... То се възлагало върху трима ре... професори и трима репетитори, ... и върху единъ общъ репетиторъ, ... длъжността на поддиректоръ ... студиитѣ, рѫководѣлъ ученето, ... и помагалъ на ученицитѣ въ тѣхната ... работа, ... съ правилни... и програмата на училището.

...ното въ школата на хартитѣ трѣбвало ... слѣдното:

Четене и тълкуване на харти и на ...

Фигуративна археология, ... отъ ... на изкуството, съ ... архи..., отъ ... и нумизматика.

Всеобща история на срѣднитѣ вѣкове, съ ... особено къмъ хронологията, къмъ ... да се провѣрява врѣмето на доку... и тѣхната автентичность.

4. Лингвистика, приложена върху историята на произхода и формацията на народния езикъ.

5. Политическа география на Франция въ срѣднитѣ вѣкове.

6. Кратко познание на принципитѣ на каноническото и феодалното право (ст. 8).

Организацията и разпрѣдѣлението на тия прѣподавания, редътъ на репетициитѣ и на вѫтрѣшнитѣ занятия оставало да се уреждатъ съ особни правилници, прѣдложени отъ директора, въ съгласие съ Съвѣта за усъвършенствуване (ст. 9).

Забѣлѣжително е, че когато министрътъ пристѫпилъ да изпълни кралската заповѣдь относително новата уредба на училището и да назначи новия персоналъ, той опрѣдѣлилъ на новооткрититѣ мѣста за професори все бивши ученици отъ Школата на хартитѣ: освѣнъ директора на училището, който билъ общиятъ пазитель на държавнитѣ архиви, г. Летронъ, тритѣ професори (освѣнъ прѣдишнитѣ двама), тритѣ репетитори и поддиректорътъ, както и секретарьтъ сѫ били избрани все измежду бивши ученици на «École des Chartes».

Прѣзъ 1847. год. училището било отворено съ голѣма церемония, министърътъ на народното просвѣщение и директорътъ на училището произнесли рѣчи, въ които изказвали прогреса на заведението и гордостьта, която можела да се очаква отъ новата негова уредба.

И дѣйствително Школата на хартитѣ като самостоенъ институтъ, съ своя отдѣлна организация, управление, програми, вѫтрѣшни занятия, сѫществува само слѣдъ реформата на Людовика Филипа отъ 1846. година. Тая реформа остава и до днесъ основа за организацията на Школата на хартитѣ. Отъ тогава насамъ ставатъ постепенно твърдѣ малки промѣни и допълнения въ наредбата за записване на ученицитѣ, въ програмата на прѣподаванията и на изпититѣ, въ наименованието на прѣподавателитѣ: постепенно се приравняватъ помежду си, репетиторитѣ се приравняватъ окончателно съ професоритѣ по права и по име (въ 1869.), а секретарьтъ се именува допълнителенъ професоръ. Една малко почувствителна промѣна става въ прѣподаването на прѣдметитѣ съ императорския декретъ отъ 1869. год., върху основа на едно прѣдложение на Съвѣта, ... прѣдметитѣ палеография, дипломатика и институциитѣ да се прѣподаватъ всѣки отъ отдѣленъ професоръ, ... както и археологията. По тоя начинъ, споредъ новата разширена програма имало слѣднитѣ прѣподавания въ тритѣ отдѣлни курса: 1. палеография, романски езици, библиография и уреждане на библиотекитѣ; 2. дипломатика, институции (политически, административни и сѫдебни) на Франция, класификация на архивитѣ; 3. каноническо и гражданско право въ срѣднитѣ вѣкове, археология на срѣднитѣ вѣкове. Слѣдъ тая малка реформа (1869.), програмата на училището е прѣтърпѣла само една промѣна: прѣзъ 1882 год. се добавалъ единъ

доп[illegible]телень прѣдметъ «критичното изучение на източницитѣ на френската история», [illegible] прѣдѣленъ между II-я и III [illegible], която се [illegible] [illegible] съ [illegible] на прѣзидента на републиката (1885. год.) като редовенъ прѣдметъ.

Професоритѣ, които [illegible] се [illegible] направо отъ министра, отъ основаването на [illegible] републиката [illegible] да се [illegible] отъ прѣдседателя на републиката по прѣдложение на министра на народното просвѣщение и по изборъ измежду двама кандидати, прѣдложени отъ Съвѣта [illegible] заедно съ професоритѣ на училището и отъ Академията на [illegible].

Съ [illegible] оставенитѣ права и [illegible] на [illegible] отъ École des Chartes, [illegible] по-горѣ (1846. год.), били добавени послѣдователно редъ други улеснения и [illegible], които [illegible] все повече тѣхната кариера. Така прѣзъ 1863 год. архивиститѣ-палеографи придобили право да се явяватъ на конкурсъ за [illegible] по история и география въ френскитѣ [illegible], прѣзъ 1872 год. тѣмъ било разрѣшено да се явяватъ на конкурса за кандидати по дипломатическа кариера, прѣзъ 187[illegible] год. тѣ придобили право да заематъ мѣсто между членоветѣ на «френското училище въ Римъ», по прѣдставка отъ Съвѣта и на колегията на професоритѣ отъ Школата на Хартитѣ; прѣзъ 1[illegible] год. тѣ получаватъ право да заематъ длъжностьта на инспектори на държавнитѣ архиви, прѣзъ същата година École des Chartes придобива правото да изпраща въ «Висшия учебенъ съвѣтъ» при министерството на народното просвѣщение свой прѣдставитель, избранъ отъ Съвѣта и отъ колегията на професоритѣ на училището[1]).

Ученьето въ Школата на Хартитѣ отъ самото начало и дори и до днесь има [illegible] практически характеръ. Това може много ясно да се види отъ правилника на École des Chartes, издаденъ отъ министра на вжтрешнитѣ работи прѣзъ 1830 година, когато се [illegible] прѣжнитѣ [illegible] на училището. [illegible] [illegible] се [illegible] между [illegible] и професоритѣ отъ [illegible] курсъ трѣбва да се увѣри прѣзъ [illegible], че ученицитѣ сж разбрали [illegible]; [illegible] той ще ги упражнява въ четене на различни харти, той ще има грижата да [illegible] съ [illegible] нията, обяснението на [illegible] четене и разбиране на старитѣ писмена, и трѣбва да привлича вниманието [illegible] отъ тѣхъ, които сж [illegible]

Той трѣбва да ги заставя да извършатъ [illegible] по които старитѣ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] и при [illegible] на [illegible] професоръ [illegible] курсъ [illegible] ученицитѣ отъ първия курсъ [illegible] [illegible] харти, които не сж [illegible] [illegible] Chartes, chartes diplomatiques, той ще ги [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (Historiens et ordonnances de [illegible]), [illegible] (Traités ou Monuments diplomatiques и пр.), за да видятъ дали [illegible] харти не се намиратъ [illegible] [illegible], цѣло, или частично. [illegible] [illegible] да прави сравнение между [illegible], което той е обяснилъ, и [illegible] които сж въ [illegible] оригинали, които [illegible] въ държавнитѣ архиви [illegible] [illegible] и варианти[illegible] имъ. Ще [illegible] въ [illegible], въ които ученицитѣ [illegible] [illegible], които не бѣха [illegible] [illegible]

[1]) [illegible]

[illegible] много важно свое [illegible] професия [illegible] и теоретичното четене не остана [illegible] практическите [illegible] практични приложения. Изучаването [illegible] *като филология*, напримѣръ, [illegible] четене [illegible] на текстове отъ [illegible] [illegible] и служба въ библиотеките и [illegible] практически курсъ, [illegible] отъ факта, че [illegible] библиотеки и [illegible] архиви [illegible] изпити се [illegible] ученици, които свършватъ Школата [illegible] изпити ще могатъ да [illegible] постъпване въ него и [illegible] въ него.

[illegible] изпити за постъпване въ училището [illegible] годишни изпити, които [illegible] отъ единъ курсъ въ другъ [illegible] за свършване курса въ училището.

[illegible] за постъпване въ училището [illegible] специалния характеръ на училището [illegible] особености, което то [illegible] още отначало [illegible] годишни [illegible] изпитъ [illegible] латински езикъ [illegible] *École des Chartes* [illegible] латински езикъ.

[illegible] обаче, че се изисква [illegible] ученици, не само [illegible] история, филология [illegible] Школата [illegible] латински езикъ и френската история [illegible] да четатъ добрѣ [illegible] примѣри.

[illegible]

secondaire [illegible] изпитъ [illegible] отъ [illegible] писмена работа [illegible] текстове [illegible] XVIII вѣкъ [illegible] писмена работа [illegible] предмети.

За [illegible] на [illegible] година се [illegible] до 5 ноември [illegible] въ училището [illegible] свидѣтелство [illegible] ученици [illegible] право [illegible].

[illegible] ученици [illegible] École des Chartes [illegible] година [illegible] въ втория и третия курсъ [illegible] изпитъ.

2. [illegible] годишни изпити [illegible] отъ 1881 г. [illegible] École des Chartes [illegible] година [illegible] изпитъ [illegible] курсъ [illegible] годишни [illegible].

[illegible] Всѣки [illegible] (1) [illegible] (2) [illegible] Ecole [illegible] въ училището [illegible]

[illegible] години [illegible] ученицитѣ [illegible]

[illegible] на урокъ [illegible].

[illegible]

За ученицитѣ отъ първия курсъ.

а) Въ прочитане и разглеждане на една латинска и една френска харта.

б) Въ [illegible] на една латинска харта.

в) Въ изпитване върху историческата хронология и върху материала отъ лекциитѣ по романска филология.

За ученицитѣ отъ втория курсъ.

а) Въ разглеждане на единъ текстъ отъ срѣднитѣ вѣкове.

б) Въ изпитване отъ материала на лекциитѣ по дипломатика, история на институциитѣ и класифициране на архивитѣ.

За ученицитѣ отъ третия курсъ.

а) Въ разглеждане на единъ текстъ отъ срѣднитѣ вѣкове.

б) Въ изпитване върху материала отъ правото и археологията.

Писменитѣ изпити се състоятъ:

За ученицитѣ отъ първия курсъ.

а) Въ прѣписване на единъ латински текстъ;

б) Въ прѣписване на единъ провансалски текстъ.

в) Въ прѣвождане на единъ печатанъ латински текстъ.

г) Въ прѣвождане на единъ провансалски печатанъ текстъ.

д) Въ изработване на една писмена работа по въпросъ, взетъ отъ курса на библиографията.

За ученицитѣ отъ втория курсъ.

а) Въ прѣписване на единъ срѣдновѣковенъ текстъ.

б) Въ прѣвождане на единъ печатанъ латински текстъ.

в) Въ обяснение, на кратко, на единъ другъ печатанъ текстъ.

г) Въ единъ въпросъ отъ курса на дипломатиката.

д) Въ единъ въпросъ отъ курса по история на институциитѣ.

е) Въ единъ въпросъ отъ курса по критическото изучаване на източницитѣ на Франция.

За ученицитѣ отъ третия курсъ.

б) Въ прѣписването на единъ текстъ отъ срѣднитѣ вѣкове.

[illegible]) Въ единъ въпросъ отъ курса по правото.

[illegible]) Въ единъ въпросъ отъ курса [illegible] археологията.

[illegible]) Въ единъ въпросъ отъ курса по критическото изучаване на [illegible] на историята на Франция.

Хартиитѣ и [illegible] текстове, които трѣбва да се [illegible] ученицитѣ, се избиратъ отъ [illegible] и [illegible] на одобрение [illegible] [illegible] професоръ [illegible] [illegible] на [illegible] [illegible]

Хартиитѣ, текстоветѣ [illegible] въпроситѣ, опрѣдѣлено [illegible] [illegible] [illegible], които се [illegible] при [illegible] писмената работа.

За всѣки отъ двата изпита, институтътъ се [illegible] на особена комисия, която [illegible] [illegible] [illegible].

Съставятъ се [illegible] списъка, [illegible] [illegible] [illegible] ученицитѣ [illegible] получени [illegible] единъ списъкъ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. И отъ тия списъци се съставя [illegible] да бъдатъ [illegible], които [illegible] имената на всѣки ученикъ и бѣлѣзитѣ, които се [illegible] (За това по-долу).

Когато имената на ученицитѣ [illegible] [illegible], двата списъка се комбиниратъ [illegible] [illegible] Веднага [illegible] [illegible] [illegible] списъкъ, който опрѣдѣля [illegible] ученицитѣ за всѣко прѣминаване [illegible] курсъ, съ изключение прѣдвидено по [illegible] ученицитѣ отъ 3 курсъ.

Въ случай на равенство въ цифритѣ, [illegible] отъ комбинирането на [illegible] списъци, писмената работа се [illegible] прѣдъ устната.

Изпитната комисия рѣшава [illegible] кой ученикъ [illegible] [illegible] [illegible] въ слѣдващата година, като се [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ученикъ [illegible] [illegible]. Ако рѣшението [illegible] [illegible] за тоя ученикъ, поканва се [illegible] въпросъ и се гласува за прѣдложения [illegible] [illegible] се достигне до единъ ученикъ, [illegible] условията да мине [illegible] [illegible]. При все това, невъзможността, [illegible] [illegible] на изпита по нѣкои отъ [illegible] може да попрѣчи за приемането на ученикъ, каквито и да биле [illegible] [illegible].

Относително ученицитѣ отъ третата [illegible] [illegible] има [illegible] да опрѣдѣли [illegible] [illegible] да поддържатъ тезата си, и [illegible] [illegible] на всичкитѣ отдѣлни резултати [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] прѣдъ видъ на [illegible] върху тоя въпросъ. Тия резултати се [illegible] и се [illegible], за да се комбиниратъ [illegible] съ резултата отъ поддръжката [illegible] [illegible] за [illegible] на ученицитѣ отъ 3 [illegible] поддръжането на тезата се съставя [illegible] [illegible] редъ.

Понеже [illegible] устния изпитъ [illegible] [illegible] трѣбва да се даватъ на всичкитѣ ученици [illegible] година, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], която имъ се посочва, докато [illegible] [illegible] [illegible] да бъдатъ изпитани.

За писмения изпитъ е забранено на учениците да се ползуватъ отъ книги, ръкописи, [illegible] и [illegible] отъ каквито и да било [illegible] отъ тѣхъ, които биха си донесли [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], на професоръ, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] се [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] редъ се [illegible] [illegible].

[illegible], [illegible] е [illegible] на ученицитѣ, [illegible] [illegible] наказание, да се [illegible] [illegible] и съ когото и да е, устно или писмено.

[illegible] отъ завеждането прѣзъ време на работа.

[illegible] на темитѣ, дежурниятъ [illegible] високъ гласъ [illegible] обявява въ сѫщо време [illegible] свършена писмената работа.

[illegible] на изпита, дежурниятъ [illegible] ученикъ единъ пликъ, [illegible], върху който е написана (мото). Ученикътъ трѣбва да [illegible] име подъ [illegible] и после да [illegible] въ плика. Той трѣбва да пише [illegible] върху всѣки листъ на темата му. [illegible] на тия правила [illegible] изключване. [illegible] на писменитѣ работи, дежурниятъ [illegible] провѣрява всичкитѣ теми [illegible], на които има [illegible] теми, и [illegible] всичкитѣ пликове. Той [illegible] време въ единъ другъ пликъ, [illegible] запечатва, [illegible] съ имената [illegible].

[illegible] съставя единъ протоколъ за [illegible] изпитъ, въ който се записватъ [illegible] присѫтствуващитѣ ученици и на [illegible] наврѣмени и всички други [illegible], които би заслужавали да се от[illegible].

[illegible] постановленията на правилника относно [illegible] на тезата за довършване [illegible] École des Chartes.

[illegible] устнитѣ и писменитѣ [illegible] края на третата година се [illegible] една часть отъ изпита — [illegible] и списъкътъ на допуснатитѣ се [illegible] редъ и се обнародва.

[illegible] на тезата се избира отъ самитѣ [illegible] материала, който се прѣдлага [illegible].

[illegible] отъ третата година, ученицитѣ [illegible] писмено темитѣ, които сѫ избрали да [illegible] да бѫдатъ одобрени отъ директора [illegible].

[illegible] трѣбва да бѫдатъ добрѣ изложени [illegible]. Тѣ трѣбва да бѫдатъ [illegible] въ училището и прѣдадени [illegible] прѣди [illegible] часа [illegible] опрѣдѣлени. Неорѣдставилитѣ [illegible] тоя срокъ се изключватъ, и тѣ не [illegible] се яви [illegible] на изпитъ, [illegible] особно разрѣшение отъ Съвѣта.

[illegible] кандидатитѣ, слѣдъ [illegible] тезата [illegible] едно събрание [illegible] изпитно [illegible] събрание, [illegible] свърѣдстваи [illegible] на [illegible], една [illegible] се прѣдставя на директора, прѣди [illegible].

[illegible] отъ темитѣ на кандидатитѣ [illegible] сборникъ [illegible] се [illegible] [illegible] формата [illegible] École des Chartes, [illegible] се наричатъ [illegible] редъ по имената на кандидатитѣ. [illegible] отъ тоя сборникъ се [illegible] въ [illegible] прѣди [illegible] декемврий.

[illegible] Теми.) Те се [illegible] публично [illegible] прѣзъ мѣсецъ януарий. Ученицитѣ, които не сѫ могли да защитятъ тезата си [illegible], или [illegible] се отхвърлятъ [illegible] се [illegible] изпита за слѣдната година.

Кандидатитѣ, които [illegible] тоя последенъ изпитъ [illegible] само [illegible], не може да се [illegible], той не може да претендира на [illegible], или [illegible] архивисти-палеографи.

Приемането на чужденци въ École des Chartes се разрѣшава отъ самия правилникъ за приемане на ученици въ това училище. Ето що гласи едно изключение отъ чл. 1 на правилника: «При все това чужденци могатъ да бѫдатъ допуснати [illegible] въ [illegible] изпитъ и [illegible] прѣдоставяния въ качество на ученици, за да могатъ да получатъ диплома, но въ класификацията [illegible] на свършване на нѣкоя година, както и въ класификацията за свършване на курса в училището, тѣ не могатъ да претендиратъ да бѫдатъ поставени освѣнъ извънъ реда на французскитѣ [illegible] другари». Класификацията [illegible] за французитѣ [illegible] авантажи, било да получатъ стипендии, всѣкой [illegible] се отличатъ съ успѣха си, или [illegible] година [illegible] свършване курса на училището, ако оставатъ безъ служба прѣзъ това врѣме, било за прѣдпочитане длъжность. Чужденцитѣ естествено се [illegible] отъ тия авантажи, но тѣ въ всѣко друго отношение се считатъ равни съ французитѣ въ училището, тѣ се подлагатъ на сѫщитѣ изпити и получаватъ сѫщата диплома. Всѣки пакъ ученикъ чужденецъ може да постѫпи въ École des Chartes, ако издържи изпитъ [illegible] изпитъ, и [illegible] прѣдставлявания въ École des Chartes [illegible] [illegible] съ своитѣ другари французи. Ни [illegible] разлика не може да има между [illegible]. Нѣма нужда да споменя, че когато помолихъ професора г. А. М. Фатио, не може [illegible] прѣдъ нѣкой [illegible] ученикъ или студентъ отъ Висшето Училище въ École des Chartes, [illegible] отговори съ обичайната французска учтивость: *«...»*, при сѫщитѣ условия съ французитѣ.

Въ заключение ще прибавя, че Школата на хартитѣ, като висше научно заведение, [illegible] въ Франция едно [illegible] положение [illegible] (Сорбоната), [illegible] до 1897 [illegible] [illegible]. Нейнитѣ [illegible] дружество (Société de l'École des Chartes) [illegible] органъ «La Bibliothèque de l'École des Chartes», [illegible] едно отъ най-добритѣ [illegible] историята и [illegible] на Франция.

Прѣстижътъ на École des Chartes може [illegible] [illegible] отъ факта, че [illegible]

калъ до сега въ своята срѣда тридесеть и двама души архивисти-палеографи, отъ които 23-ма въ Академията на инскрипциитѣ (Евгений Бюрнуфъ, Бенджаменъ Гверарь, Едгаръ Бутарикъ, Гастонъ Парисъ, Полъ Мейеръ, Жири, Бабелонъ, Омонъ, Леръ, Симеонъ Люсъ, Леополдъ Делилъ и пр.), 6-ма въ Академията на моралнитѣ и политически науки (Р. Дарестъ, Огюстъ Химли, Рокенъ, Паси и пр.), 2-ма въ французската Академия (Парисъ, Ханото). Днесъ Академията на инскрипциитѣ между 40-тѣ свои членове брои 12 [...]висти-палеографи.

Смѣя да мисля, че България би могла [...] възползува отъ тоя старъ и знаменитъ и[...] тутъ, за да подготви въ него за научна р[...] нѣкои отъ нашитѣ по-талантливи младежи, [...] биха се прѣдали на изучване историята. [...] тя би могла да си подготви двама-трима сп[...]листи по библиотечното и архивното дѣло.

нскиятъ Императорски Кралевски Институтъ за глухонѣми

отъ **П. М. Мѣдникаровъ,**

учитель въ частното заведение за глухонѣми на г. Ф. Урбихъ.

I.

отъ първитѣ институти за глухонѣми
който въ продължение на 125-годишното
твуване е възпиталъ повече отъ 2000
дѣца, като полезни членове за човѣш-
ество, който е живъ паметникъ за по-
тношения спрѣмо онѣзи нещастници,
една или друга причина сж били ли-
стухъ и говоръ, — е Императорския
я Институтъ за глухонѣми дѣца въ
чно може да се обрисува всичката
едно подобно учрѣждение, каквото е
ятъ институтъ. Само едно по-близко на-
надъ нещастницитѣ-глухонѣми дава
стъ да се почувствува значението му.
човѣшкото общество е дошло до
се погрижи по какъвто и да е начинъ
ѣмия. Вѣкове сж се изминали и още
е било сторено за смекчаване сждбата
нещастници. Тѣ сж бивали оставени
себе, лишени отъ всѣкаква помощь и
участие.
арата гръцка и римска култура, нито
вото християнство сж обърнали вни-
глухонѣмия. Като се изключатъ бѣлѣж-
то *Херодотъ* ни дава за обучението на
синъ, който повидимому е билъ глухо-
о *Плиний* споменува въ своята есте-
рия за по-близко и хуманно отношение
онѣмитѣ (2), които сж бивали обучавани
живописъ и достигали удивително съ-
о въ това отношение. Общото мнѣние
отността на глухонѣмия за каквото и
тие, подкрѣпено отъ мнѣнието на *Ари-*
което по-послѣ още по-категорично *Ав-*
сенки повтаря — «глухонѣмиятъ по си-
оя недостатъкъ се приближава до жи-
той не е способенъ за умствена дѣй-
щото нѣма нужнитѣ условия — ухо и
е било толкова силно, че даже Юсте-
ъ сборникъ на закони отказва на глухо-
ѣкакви правови и имуществени отно-

Естествено е, че срѣднитѣ вѣкове не можаха да дадатъ мѣсто на друго гледище върху сждбата на глухонѣмия. Прѣзъ тѣзи мрачни врѣмена сж правени само опити, които сж имали за цѣль да намѣрятъ срѣдство, което да лѣкува глухонѣмотата, излизайки отъ фалшивото положение, че нѣмотата е вслѣдствие органически промѣни въ говорнитѣ органи. Всички тѣзи опити принадлежатъ къмъ областьта на мистерията. Трѣбва обаче да се забѣлѣжи, че и нашитѣ врѣмена не сж свободни съвсѣмъ отъ много съблазнителната мисъль да се намѣри подобно цѣлебно срѣдство.

Едвамъ *Hieronymus Cardan* (1501-1576 г.), ученъ и философъ отъ *Павия,* обяснява по-обстойно причинитѣ на глухонѣмотата и нейната сжщность. Споредъ него глухонѣмиятъ е разумно сжщество, надарено съ сжщитѣ душевни качества, както и нормалниятъ човѣкъ. Нѣмотата е вслѣдствие липса на слухъ. За това глухонѣмиятъ може да се развива.

По-нататъкъ Cardan излага пжтя, по който е възможно това развитие. Този пжть е писмениятъ езикъ. Работитѣ по Cardan не сж произвели почти никакво впечатление на тогавашното общество и затова скоро сж били забравени.

Слѣдъ това на Испания е било сждено да даде мѣсто на първитѣ практически опити, които доказватъ, какво може да се постигне съ глухонѣмия и доколко той заслужва състрадателното участие на своитѣ ближни.

Въ лицето на скромния бенедиктински монахъ *Pedro de Ponce* ние намираме първия лѣкаръ, който е обучавалъ съ успѣхъ глухонѣми. Макаръ още да не е установено има ли нѣщо написано отъ de Ponce, много бѣлѣжки на негови съврѣменници свидѣтелствуватъ за успѣхитѣ, които той достигналъ съ своитѣ ученици.

За системата, по която Pedro de Ponce е обучавалъ глухонѣмитѣ, можемъ да сждимъ, покрай другитѣ бѣлѣжки, най-много по съчинението на неговия съврѣменникъ, сратникъ и въ много от

нонения ученикъ — *Iuan Pablo Bonet.*[1]) Съ една чудесна прозорливость тѣзи мѫже сѫ работили по начинъ, който едва слѣдъ 170 години трѣбваше наново да се открива. Безъ да се спирамъ повече, ще спомена, че тѣ сѫ учили ученицитѣ да говорятъ и пишатъ (даже нѣколко езика — испански, латински и гръцки). Като се създаде говорътъ, по-нататъшното развитие е ставало както при нормалния човѣкъ. Обучението по говора се започвало слѣдъ като ученицитѣ сѫ се сдобивали прѣдварително съ елементаренъ писменъ езикъ. Рѫчниятъ алфабетъ е служилъ като посрѣдникъ между писмения езикъ и говора.

По-нататъшнитѣ испански дѣйци въ тази область не сѫ сторили нищо повече отъ това, което Ponce и Bonet сѫ направили. Усилията имъ сѫ били единични опити, които не сѫ могли да привлѣкатъ по-силно вниманието на тогавашното човѣшко общество къмъ тѣхната задача. И затова, както тѣ, така и работитѣ имъ сѫ били скоро забравени. Но на общечовѣшкото богатство оставатъ писанитѣ имъ работи, които сѫ сторили това, което авторитѣ имъ прѣзъ врѣме на своя животъ не могли да направятъ, т. е. да популяризиратъ малко или много стремлението имъ — глухонѣмиятъ да се обучава. XVII столѣтие е богато съ още нѣколко опити, които сѫ ставали въ Англия, Франция, Холандия и Германия. Отъ всичкитѣ дѣйци, които прѣзъ този вѣкъ сѫ работили за подобряване сѫдбата на глухонѣмия, по-голѣмо значение иматъ Iohan Wallis (р. 1616) и Iohan Konrad Amaun (р. 1669).

Първиятъ, *Iohan Wallis*, комуто сѫ били извѣстни работитѣ на Pablo de Bonet, намира само писмения езикъ за подходящъ при образованието на глухонѣмия. За по-лесно и твърдо изучване на този езикъ подпомага рѫчниятъ алфабетъ. Wallis признава, че глухонѣмиятъ може да изучи артикулираната рѣчь, обаче това изучване, споредъ него, нѣма особна стойность и затова той не го практикува. Пантомимиката (жестовъ езикъ, Geberdensprache) има особно голѣмо значение, като помагало при развитието на глухонѣмия, обаче тя не трѣбва специално да се изучава: при глухонѣмия тя естествено се развива и обогатява. *Iohan Konrad Amann*, лѣкарь, е направилъ особно много за развитието метода за обучение на глухонѣми. Той практично и теоретично доказалъ цѣлесъобразностьта глухонѣмитѣ да се обучаватъ съ помощьта на говора и описалъ обстойно системата и степенитѣ на това обучение. Въ съчиненията на Amaun'а се намира изходниятъ пунктъ на сегашната нѣмска метода за обучение на глухонѣми, основательтъ на която *Samuel Heinicke*, е проучилъ не само системата на Amaun'а по съчиненията му, но се е намиралъ и въ по-близки отношения съ автора имъ.

[1]) Това съчинение е издадено въ 1620 г. [illegible] въ Мадридъ [illegible] «Von der Natur de[illegible] und der Kunst, Stumme sprechen zu lernen» [illegible] Walther «Geschichte des Taubstummen Bildungswesens» Leipzig 1882 г.

Въ работитѣ на изброенитѣ дѣйци ние[...] даме началото на съврѣменната нѣмска [...] за обучение на глухонѣми дѣца. Обаче ме[...]ната стойность на тѣзи начинания не би[...]статъчно силна, за да ги спаси отъ забра[...] непризнаване. Тогавашнитѣ врѣмена сѫ [...] нѣщо по-друго отъ методична разработка. Н[...] било обучението на глухонѣми да не се [...] като лични, единични опити, а като начи[...] което до извѣстна степень ангажира по-ос[...] союза.

Именно въ лицето на *Charles Michel de* [...] ние срѣщаме дѣеца, който пръвъ се за[...] обучението на глухонѣми дѣца въ по-ш[...] размѣръ, който пръвъ дава на своето начи[...] публиченъ характеръ. Съ основаването на [...] пръвъ институтъ за обучение на глухонѣм[...] (Парижъ 1770 г.) de l'Epée посочва, как[...] дължения обществото има спрямо своитѣ [...] нове-глухонѣми и какво може да стане [...] глухонѣмия посрѣдствомъ съотвѣтното обу[...] и възпитание.

Charles Michel de l'Epée е роденъ въ 17[...] въ Версаилъ. Той свършилъ духовна семи[...] обаче, вслѣдствие янсенитскитѣ му убѣжд[...] отказано му било всѣкакво мѣсто на с[...]никъ. Затова започва да изучва правото [...] адвокатурата не била за неговия тихъ [...] теръ и той наново почва да изучва теоло[...] Благодарение влиянието на Bossuet той по[...] мѣсто на каноникъ, което веднага слѣдъ смъ[...] на покровителя му бива отнето. Слѣдъ то[...] l'Epée се заселва въ Парижъ и благодарен[...] личното си имущество успѣва да води ча[...] животъ. Тука той се заинтересува отъ сѫ[...] на двѣ нещастни глухонѣми дѣца и се з[...] съ тѣхното развитие. Този случай опрѣ[...] бѫдещата дѣйность на de l'Epée.

По едно случайно съвпадение, тъкмо к[...] de l'Epée работи за смекчаване сѫдбата на [...]хонѣмитѣ по начинъ, намѣренъ нему [...] него,[1]) въ Германия изпъква друга не[...] малко забѣлѣжителна личность — Samuel Hei[...] която постига сѫщата задача по другъ [...] Именно въ това врѣме когато de l'Epée [...]вава своя пръвъ институтъ за обучени[...] глухонѣми дѣца въ Парижъ (1770 г.), ко[...] Heinicke прѣмѣства частното си училище за [...]хонѣми дѣца отъ Eppendorf (при Хамбу[...] въ Лайпцигъ и съ това основава първия ин[...]тутъ за обучение на глухонѣми дѣца въ [...]мания (1778 г.), интересътъ къмъ тѣхната р[...] става все по-голѣмъ и по-голѣмъ. Скоро с[...] това почватъ да изникватъ навсѣкѫдѣ по[...] институти, основани прѣимуществено по о[...]зеца на парижкия, които иматъ голѣмо вли[...]

Първиятъ институтъ за глухонѣми дѣца, о[...]ванъ по образеца на парижкия, е императорск[...] кралевски институтъ за глухонѣми дѣца [...]

[1]) [illegible] de l'Epée признава, че въ началото на [...] [illegible] като [illegible] на глухонѣми дѣца, [illegible] работитѣ на Bonet, Wallis, Amaun и [illegible]

(1779 г.). Понеже развитието на този ...тутъ е тѣсно свързано съ развитието на ...тѣ дѣла, считамъ за нужно да характе...зямъ системитѣ, по които се е водило обу...то въ споменатитѣ институти.

...анцузката система за обучение на глухо...дѣца, методата на de l'Epee, корегирана ...сѣ отъ неговия ученикъ *L'Abbe Sicard*, ...а на слѣднитѣ положения.

Глухонѣмиятъ има всичкитѣ нужни условия ...витие, което, обаче, прѣдъ видъ липсата ...о и езикъ, може да стане по особенъ пѫть. Говорътъ, съ помощьта на който става раз...то на нормалния човѣкъ, отначало нѣмалъ ...ната си завършеность, като най-пригодно ...во за изразъ на мисъльта.

Първобитниятъ човѣкъ се ползувалъ ел... отъ всички срѣдства, които сѫ служили ...разъ на мислитѣ, чувствата и желанията ...тикулирана рѣчь, мимика, жестъ (Geberde) ...

Както говорътъ при нормалния човѣкъ се ... най-подходно срѣдство за изразъ, така и ...хонѣмия жестътъ (пантомимиката, Geberde) ...сѫщата роля — той за глухонѣмия е есте...о най-подходното срѣдство за изразъ и ...ние.

...ртикулираниятъ езикъ и жестътъ сѫ спо... за безконечно развитие и усъвършенству...

Пѫтьтъ, по който най-лесно може да стане ...нието на умственитѣ способности на глухо...ъ е жестовия говоръ (Geberdeansprache). Този ...ъ е матерeнъ езикъ за глухонѣмия.

За да се улесни сношението на глухонѣмия ...рмалното човѣшко общество, за да може ...мъ да се ползува отъ културнитѣ богат...а човѣчеството, нужно е да изучи пис... езикъ т. е. да се научи да пише изра...ъ съ жестъ мисли и написаното отъ други ...но да разбира.

Писменниятъ езикъ не се изучва като непо...вень изразъ на мислитѣ (както е искалъ ...), а като прѣводъ отъ матерния езикъ ...хонѣмия, отъ жестовия езикъ, който е ... на общото обучение на глухонѣмия.

Рѫчната азбука служи за по-лесното усвоя... упражнение на писменния езикъ отъ една ... и за разговорно срѣдство отъ друга. ... извѣстно положение на рѫката и прѣс...означава дадена буква.

Съ помощьта на тѣзи срѣдства глухонѣмиятъ ...да изучи всичко, което е възможно за нор... човѣкъ.

...то на французката метода е било сѫдено ...при създаването ѝ да достигне почти ...я пунктъ на възможното съвършенство, ...ата на Heinicke отначало е била много ...ршена. Но тя съдържала здрави елементи ...нататъшно постепенно развитие, което е ...о прѣзъ течение на XIX столѣтие.

...ротивоположность на французката метода, ...изключва говора, като срѣдство за раз...витието на глухонѣмия, Heinicke основава цѣлата си система за обучение на глухонѣми върху изучването на говора. Прѣзъ говора се извършва не само развитието на глухонѣмия, но прѣзъ него именно глухонѣмиятъ се връща като полезенъ членъ въ своята срѣда, въ човѣшкото общество.

Макаръ че системата на Heinicke въ сѫщность да не е нова, макаръ че той не е можалъ да я даде пълното ѝ развитие, все пакъ заслугата му е голѣма: той защитилъ основния си принципъ, че глухонѣмиятъ трѣбва да изучва говора — срѣщу разпространеното развитие на френската метода; доказва на дѣло нейната пригодность; основава институтъ, въ който работи по своята метода и оставя ученици, които сѫ развили основнитѣ му положения постепенно до днешната »чиста нѣмска метода за обучение на глухонѣми дѣца« (Die reine deutsche Methode für den Unterricht Taubstummer Kinder).

Основнитѣ положения на методата, основана отъ Heinicke, сѫ:

1. Липсата на говоръ у глухонѣмия е вслѣдствие липсата на слухъ. Неосновятелно е да се мисли, че глухонѣмиятъ не изучва говора вслѣдствие недостатъци въ строежа на говорнитѣ органи.

2. Понеже единичката причина за неизучване говора е липсата на слухъ, нужно е да се намѣри срѣдство, което да може да замѣни контролирващата и посрѣдническа роля на този органъ при изучването на говора.

3. Първото срѣдство Heinicke намира въ вкуснитѣ усѣщания, а второто — въ зрѣнието.

Много малко ни е извѣстно за подробноститѣ на методата на Heinicke: той държалъ методата си въ голѣма тайна. Отъ полемиката, водена между него и de l'Epee, отъ съчиненията на неговитѣ приемници (Eschke, Reich, Seuse) може да се състави слѣдната картина.

Обучението се започвало съ изучване гласнитѣ. Дѣцата наблюдаватъ положението на говорнитѣ органи, когато учительтъ говори. За по-лесно схващане и репродукция на дадения гласъ той се свързва въ прѣставата на ученика съ извѣстно вкусово усѣщане, което, споредъ Heinicke, освѣнъ казаното, упражнява още влияние и върху съотвѣтното механично положение на говорнитѣ органи въ устата.

Напр.: и — силенъ оцетъ
е — вермутъ
а — чиста вода
о — сладка вода
у — масло (зехтинъ).

Слѣдъ изучването на гласнитѣ подъ редъ се изучватъ всички съгласни, образуватъ се прости срички, думи и т. н. Но въ какъвъ порядъкъ се минавала тази материя не ни е извѣстно.

Едновремено съ механичното изучване на артикулирания говоръ, дѣцата се привикватъ отъ зазенитѣ положения на устата, устния отворъ, езика, отъ различнитѣ *черти* на лицето и т. н. да четатъ и отгадватъ артикулирания звукъ, сричка

дума или изречение (absehen). Способностьта да се чете отъ устата на говорящия (absehen) замѣстя посрѣдническата роля на слуха при разговора и съ това улеснява сношенията на глухонѣмия съ външния свѣтъ.

Както L'Epée, така и Heinicke не сѫ обръщали внимание върху обмислянето на своята работа. Тѣхнитѣ похвати сѫ водили до чисто механизиране обучението: често възпитаницитѣ имъ сѫ били пишущи или говорещи машини. Обаче това обстоятелство не намалява заслугитѣ имъ. Врѣмената, въ които сѫ живѣли, не сѫ позволявали друго въ това отношение — тогава и въ нормалната школа е господствувалъ дидактичниятъ материализъмъ и задушливата механизация на обучението. Тѣ сѫ изпълнили дѣла си, като посочили една нова задача на общечовѣшкитѣ усилия. И тѣхнитѣ послѣдователи сѫ развили систeмитѣ имъ, заедно съ нарастването на нуждитѣ, успоредно съ даннитѣ, които набралиятъ се опитъ давалъ. На края ще подчертая още веднажъ, че голѣмитѣ заслуги на тѣзи двама дѣйци се състоятъ не въ създаването оригинални методи, а въ популяризирането на своето лично дѣло — въ обстоятелството, че благодарение на личнитѣ имъ усилия, дѣлото за обучение и възпитание на глухонѣми дѣца става обществено задължение.

II.

Въ 1777 год. Императоръ *Йосифъ II.*, прѣзъ врѣме на прѣбиването си въ Парижъ, посѣщава заведението на de l'Épée. Трогнатъ отъ резултатитѣ, които сѫ били постигнати, той още въ врѣме на посѣщението прѣдлага на de l'Épée да устрои подобно хуманно заведение въ Виена. Понеже de l'Épée отказва тази честь, било е рѣшено да се изпратятъ въ института подходящи лица, които, слѣдъ като изучатъ изкуството за обучение на глухонѣми дѣца, да устроятъ подобно заведение въ Виена.

Изпратени били *Josef May*, който въ това врѣме билъ учитель по нѣмски езикъ въ едно парижко военно училище, и *Friedrich Stork*, който заемалъ видна длъжность при виенския митрополитъ, графъ Migazzi.

Слѣдъ една годишна подготвителна работа споменатитѣ лица се връщатъ въ Виена и въ 1779 г. се открива сегашния Императорски Кралевски Институтъ за глухонѣми дѣца съ 12 възпитаника — държавни пансионери.

Естествено е, че въ Виенския институтъ за глухонѣми отначало се работѣло по системата на de l'Épée. Обаче още първиятъ директоръ на института, *Fr. Stork*, вижда непрактичната сложность на de l'Épée-вата система и я прѣработва въ съчинението си «Anleitung zum Unterrichte der Taubstummen nach der Lehrart des Herrn Abbé de L'Epee zu Paris. Wien 1786», като съкращава и опростява нѣкои жестови изрази и обръща по-голѣмо внимание върху писмения езикъ.

Институтътъ се ползувалъ винаги съ го
внимание на двореца. Срѣдствата на инс
постепенно сѫ се увеличавали, особно от
шавани суми. Числото на ученицитѣ нар
значително (въ 1770 г. — 12 уч.; въ 1780 —
въ 1784 г. — 45 уч.; въ 1816 г. — 70
т. н.), но никога не е надминавало
200 души. [1])

Отначало институтътъ нѣмалъ подхо
ние, а това особно много е прѣчило
вилното развитие на заведението. Едва въ
се снабдява съ собствено помѣщение,
постепенно се разширява и прѣстрой
1860 г. е направено послѣдното прѣстро
оттогава насамъ институтътъ се помѣщ
въ сѫщото здание, което е опрѣдѣлено
души ученици-пансионери.

Голѣмо е значението, което е ималъ Виен
Императорски Кралевски институтъ за
развитие на дѣлото за обучение и въз
на глухонѣмитѣ дѣца, особно въ първата по
на миналото столѣтие. *Michael Venus*, т
директоръ на института, е поставилъ завед
на такава висота, че то заема ръководн
жение срѣмо почти всички дотогава сѫ
щи подобни заведения.

Благодарение на близкитѣ отношения,
M. Venus е ималъ съ виенския учен
(особно съ прочутия психологъ d-r Gall,
е билъ лѣкарь при института), благодар
старателното изучване особноститѣ на и
метода за обучение на глухонѣми дѣца,
Venus), като се освобождава отъ потис
влияние на французката школа, създав
сената си метода, така наречената «В
школа», която въ скоро врѣме се разпрос
навсѣкждѣ и до 1867 г. има господс
значение. [2])

Основнитѣ положения на «Виенската
както я очертава *Venus* въ съчинението си
denbuch oder Anleitung zum Unterrichte de
stummen» (Wien 1826), сѫ слѣднитѣ:

1. Писмениятъ езикъ е основа на общо
ковно обучение. Обучението на глухонѣ
започва съ усвояването на писмения език

2. Обучението по артикулирания гов
започва тогава, когато дѣцата прѣминатъ
елементаренъ курсъ по писмения език
има за цѣль повече да обяснява и зат
резултатитѣ, добити въ течение на елемен
курсъ по писмения езикъ. Въобще Ve

[1]) Особно зле се е отразило на института об
ството, че въ 1882 г. съ устрояването на Долно-А
ския земски институтъ за глухонѣми дѣца инст
се лишава отъ 25 възпитаници, които сѫ били
на Долня Австрия.

Въ 1898 г. Виенската община взема своитѣ въ
таници пансионери отъ института и съ това се
още повече положението му.

[2]) По-нататъкъ «Виенската школа» е била ра
отъ *Anton Schwarzer* — основатель на института з
нѣми дѣца въ Пеща, *Michael Reiter* — основатель на
Johan Mucke и др.

давалъ особно голѣмо значение на артикулирания говоръ.

3. Схващането на говора отъ устата на говорещия (Absehen) се поставяло като крайна цѣль на обучението. Въ дѣйствителность обаче малко се правило за реализирането на това искане и ржчниятъ алфабетъ е замѣстялъ образувалата се празнина.

4. При обучението жестовиятъ езикъ (пантомимика, Geberdensprache) служилъ само *като срѣдство* за обяснение на новитѣ думи и понятия

5. Постепенната сложность на граматичнитѣ езикови форми опрѣдѣля хода на езиковия развой при глухонѣмия. Той се стреми да избѣгне механичното изучване на езика, което сж практикували първитѣ учители на глухонѣми дѣца, съ помощьта на граматични обяснения, а съ това попада въ друга крайность.

6 Когато се усвои добрѣ писмениятъ езикъ, почва се изучването на ония прѣдмети, които се минаватъ въ основното училище[1].)

Обучението се развивало по слѣдния начинъ:

а. Дѣцата получаватъ най-нужнитѣ понятия и изрази, които намиратъ приложение въ катадневния животъ на института, съ помощьта на жестовия езикъ

в. Слѣдъ това се почва елементарниятъ курсъ по писмения езикъ. Ученицитѣ пишатъ различни родове думи, съчетания отъ думи, изречения и т. н., споредъ граматичнитѣ имъ сложности и особности.

Изучването на една нова дума или изречение въ течение на този курсъ става по слѣдния пжть.

1. Написва се дадената дума (изречение) несвързано Напр.: к о л а.

2. Наблюдаватъ се отдѣлнитѣ съставни букви на думата и съ ржчния алфабетъ се прѣдаватъ.

3. Думата се написва слѣто и като едно цѣло прѣдставление се обяснява съ помощьта на жестовия езикъ[2].)

4. Слѣдъ това слѣдватъ упражнения, които иматъ за цѣль да затвърдятъ изученото.

c. Когато се завърши елементарниятъ курсъ по писмения езикъ, заедно съ по-нататъшното му развитие споредъ граматичнитѣ сложности и изисквания, се почва изучването на артикулирания говоръ и то така.

Изучватъ се:

1. Гласнитѣ: a, e, i, o, й, ä, ö, ü.

2 Дифтонгитѣ: eй, ei (ai), aй.

3. Съгласнитѣ: h, b, p, f, v, m, w, s, sch, z, c, d, t, l, n, r, j, g, k, q, x, ch.

4 Новоизученитѣ съгласни се сливатъ веднага съ изученитѣ гласни, образуватъ се срички, думи и т. н.

5. Обяснява се значението на артикулираната дума. Написанитѣ думи се четатъ.

d. По-нататъшното развитие на езика се базира на граматиката.

Както споменахме «Виенската школа» е имала добъръ успѣхъ: въ скоро врѣме се разпространила даже и въ сѣверна Германия. Редъ нови изникнали институти се урежлали по образеца на Виенския. Обаче този триумфъ на «Виенската школа» не можалъ да попрѣчи на развитието на здравитѣ и живоги принципи на Heinicke. Сѣверогерманскитѣ институти сж продължавали да работятъ по методата на Heinicke, която *Georg Wilhelm Pfingsten*, основательтъ на «шлезвигската школа», доста сполучливо прѣработва. Но едвамъ *Friedrich Moritz Hill*, реформаторътъ на нѣмската метода и основательтъ на сѫврѣменната «шестата нѣмска метода за обучение на глухонѣми дѣца», можалъ да тури край не само на развитието на «Виенската школа», но и въобще на нейното сжществуване.

Въ 1867 г. директорътъ на Виенския институтъ за глухонѣми дѣца, *Alexander Venus*, прѣдъ видъ на резултатитѣ, които сж били постигнати въ Германия благодарение на реформираната метода, свиква конференция отъ тогавашнитѣ дѣйци въ областьта на обучението на глухонѣми дѣца. Тази конференция, прѣдседателствувана отъ споменатия вече *F. M. Hill*, директоръ на институтъ за глухонѣми дѣца въ *Weissenfels*, трѣбвало да обсжди, коя е най-подходящата метода за обучение на глухонѣми и да изработи обща програма за това обучение.

Конференцията приема за най-подходяща при обучението на глухонѣми дѣца «шестата нѣмска метода» така, както е обрисувана въ съчиненията на M. Hill и това туря край на сжществуването на «Виенската школа».[1])

Въ виенския институтъ почва да се работи по новата метода, която доста трудно се прокарвала. Затова, когато възродената метода добива въ Германия мощно развитие, въ Виена всички усилия сж били съсрѣдоточени да се асимилира новото, което трудно се подавало Даже и до сега се чувствуватъ остатъци отъ старата система, остатъци, отъ които институтътъ мжчно може да се освободи.

Съ конференцията въ 1867 г. виенскиятъ институтъ за глухонѣми дѣца изгубва ржководното си значение, даже и за Австрия.

III.

Императорскиятъ Кралевски Институтъ за глухонѣми дѣца въ Виена е възпитателно заведение, цѣльта на което е опрѣдѣлена съ Височайшия декретъ отъ 23. октомврий 1793 г. както слѣдва: «Институтътъ за глухонѣми дѣца *не е приютъ, но учебно-възпитателно заведение.* Вслѣдствие на

---

[1]) За да се подготви глухонѣмиятъ практично за живота, въ института сж били устроени шивачница, обущарница даже и градина. Обаче тѣзи прѣдприятия не сж успѣли.

[2]) Странно е, че нийдѣ не се споменува за нѣкакво нагледно съпоставяне новоизучената дума съ именуващия отъ нея реаленъ прѣдметъ.

[1]) Най-виднитѣ прѣдставители на «шестата нѣмска метода» въ днешно врѣме, които сж разработили подробно положението на *F. M. Hill*, сж: Johannes Vatter — директоръ на института за глухонѣми дѣца въ Frankfurt A. M. и *Eduard Walther* — директоръ на Кр. Институтъ за глухонѣми въ Берлинъ.

това назначението му е да развива тѣлесно и душевно глухонѣми дѣца отъ двата пола съгласно способноститѣ имъ и да ги снабдява съ най-необходимитѣ познания за практичния животъ, за да могатъ съ успѣхъ да изучатъ извѣстно занятие, та да не бждатъ за въ бждеще въ тяжесть на държавата» («Das K. K. Taubstummen Institut in Wien». Von Alexander Venus. Wien 1854. стр. 30.)

Институтътъ се намира подъ вѣдомството на «Niederösterreichisches K. K. Statthalterei». Върховния надзоръ има министерството на народната просвѣта. Отъ нѣколко години насамъ институтътъ въ педагогично-дидактично и финансово отношение се намира подъ непосрѣдственото вѣдомство на «Niederösterreichisches K. K. Landesschulrat». Само управлението на завѣщанитѣ капитали (Stiftungen) е останало подъ вѣдомството на горѣпоменатото учрѣждение (K. K. Statthalterei).

Издържането на института става:

1. отъ суми, които държавата отпуща;

2. отъ суми, които давать процентитѣ на завѣщани капитали,

3. отъ такси, и

4. отъ лични пожертвования.

Ученицитѣ-пансионери плащатъ 1000 кр. годишно. Проходящитѣ ученици, които присжтствуватъ само при обучението, плащатъ училищна такса въ размѣръ 400 крони годишно. Тази сума може да бжде намалена на 1/2 или 1/4 или съвършено не взета, съобразно имущественото положение на родителитѣ на ученика.

На чело на института стои директоръ.

Учителскиятъ персоналъ, както въ института, така и въобще въ цѣла Австрия, не е бивалъ прѣдварително подготвенъ за своята работа. Той се попълня отъ срѣдата на народното учителство. Кандидатътъ трѣбва да има зрѣлостенъ изпитъ отъ педагогическо училище и да е държалъ изпитъ за «учителска правоспособность». Отначало кандидатътъ бива назначенъ като «префектъ» съ годишна заплата 1000 кр. и пъленъ пансионъ при института.

Слѣдъ като префектътъ издържи изпитъ за «учитель на глухонѣми дѣца» прѣдъ специална за това комисия бива назначенъ като редовенъ учитель съ годишна заплата 2000 крони, която слѣдъ 20 годишна служба достига 4000 крони. Освѣнъ това всѣки учитель получава квартирни пари въ размѣръ 600 крони годишно.

Институтътъ се помѣщава въ собствена сграда, която е била нѣколко пжти прѣстроивана. Отъ 1860 год. помѣщенията сж запазили днешния си видъ.

Зданието е масивно и построено въ видъ на четириѫгълникъ, въ срѣдата на който се намира дворъ. Тъй като то не е разсчетено по основенъ планъ, прѣдставлява много неудобства: всичкитѣ четири части на зданието, отдѣлнитѣ етажи сж несполучливо съединени съ входове, тѣсни коридори и извити стълби. Въобще ... е старо и въ много отношения негодно.

Лицето е обърнато къмъ западъ и ... Favoritenstrasse, източната часть на четири... ника гледа въ доста обширна, но зад... градина, сѣверната часть е прилѣпена ... Theresianum, южната страна гледа на ... улична (Taubstummengasse).

Първиятъ етажъ на постройката (P... заетъ отъ гимнастична зала, столова, кухн... щения за служащия персоналъ, болнич... изолирана стая (въ случай на инфекциоз... лѣвания), баня и др.

Въ втория етажъ се намира дирекцият... лището на директора (фасада), учителс... класни стаи (6), празднична зала (Festsaal) ... едновремено е и рисувална зала, зани... зала за момичетата и спалнитѣ имъ.

Въ третия етажъ се намира инсти... черквица (капела), жилището на катехета ... тутския свещеникъ и прѣподаватель по ... Божи), занимателна зала за момчетата, с... имъ и жилища за префектитѣ (3).

Института има 81 ученици, отъ които ... пансионери. Тѣ се обучаватъ отъ 6 ... учители, 3 префекти и единъ катехетъ ... торътъ има само нѣколко часа седмично ... нитѣ класове (VII и VIII). За ученици въ ... тута се приематъ глухонѣми дѣца отъ ... пола на възрасть 7—14 години. Канд... трѣбва да бждатъ здрави и способни ... чение. Не се приематъ за ученици ония ... глухонѣмотата е свързана съ нѣкоя ... болесть или слабость (тжпоумие, слабоумие ... При приемането кандидатитѣ се прѣ... отъ училищния лѣкарь и назначена комис... учители.

Пансионеритѣ получаватъ отъ института ... формено облѣкло, храна, обучение, уч... потрѣби и т. н. Помѣщенията, въ които ж... момчетата и момичетата сж изолирани ... класнитѣ стаи сж общи за двата пола ... чението е съвмѣстно.

Животътъ въ пансиона и въобще въ инс... е много меланхоличенъ и монотоненъ. Н... живость и особно движение. Цѣлото уст... на института е казармена система. Пр... условия глухонѣмитѣ дѣца ставатъ ап... апатични.

Пансионеритѣ се намиратъ подъ пост... надзоръ на особни надзиратели (единъ за ... тата и една за момичетата).

Ученицитѣ-пансионери ставатъ въ 6 ч... трина (зимно врѣме 7 часа), намѣств... леглата сами, омиватъ се въ съсѣднитѣ д... нитѣ омивалници и получаватъ на сто... утрѣшна закуска.

Въ 8 часа всички ученици биватъ съб... класнитѣ стаи и обучението се започва. Т...

[1]) Тъзи болѣжки иматъ стойность до ... цианитѣ ... на Виена. На ... ре... въпроса за построяването на ново ... за института.

ято до 10 часа. Слѣдъ 10 часа на-
ка пауза, прѣзъ врѣме на която мо-
отиватъ въ столовата и получаватъ
своя обѣдъ. Момчетата оставатъ въ
таи и получаватъ по парче хлѣбъ. Нау-
15 минути, слѣдъ което обучението
кава пакъ непрѣкжснато до 12 часа.
аса момчетата получаватъ обѣдъ. По-
вата е малка, момичетата трѣбва да
дѣто момчетата се нахранятъ. Прѣзъ
обѣда дѣцата си услужватъ сами подъ
а надзирателя, който обѣдва заедно

ото врѣме отъ 12 до 2 часа се прѣ-
нимателнитѣ зали. Отъ 2 до 4 часа
ъ пакъ има занятия. Срѣда и сѫбота
дъ дѣцата сѫ свободни.
о 7 часа ученицитѣ работятъ въ зани-
зали: приготвятъ домашнитѣ си ра-
ъ уроцитѣ си, рисуватъ, изработватъ
тѣ си работи и т. н. подъ надзора
ия учитель и надзирателя.
$^1/_8$ часа пансионеритѣ получаватъ ве-
ъ това иматъ малко свободно врѣме,
отрѣбява въ различни игри. Около
нсионеритѣ се погрижватъ за облѣ-
приготвятъ леглата си. Въ спалнитѣ
та спи надзирателя съ помощника си,
итѣ на момичетата — надзирателката
ка.
пансионътъ е съвсѣмъ невзискателно
има всичкитѣ добри и лоши страни
ършено обикновенъ пансионъ. Дѣ-
жатъ много рѣдко на чистъ въздухъ.
блѣдни, хилави. Макаръ че тѣ по
своя недостатъкъ да сѫ подхвърлени
аболѣвания (хлипявия, скрофулозъ,
катари на дихателното гърло, гърдни
т. н.), макаръ че тѣ сѫ съвършено
ти лѣсно, все пакъ устройството на
а и цѣлата училищна система, като
о взема прѣдъ видъ горнитѣ условия.
ето трае 8 години
сѫ разпрѣдѣлени въ 8 класа, както

	II	III	IV	V	VI	VII	VIII[1]	Всичко
	10	5	6	7	6	5	3	50
	9	4	4	2	5	–	1	31
	19	9	10	9	11	5	4	81

ъ се ржководи прѣимуществено отъ
ель, който обаче не може да има
22 часа седмично. Останалитѣ ча-
са му се земать отъ други учители. [1])
стаи сѫ сравнително малки и освѣт-
бо, въпрѣки това че при специалното
глухонѣми се изисква особно добро
Затова често прѣзъ деня става
изкуствено освѣтление.

VIII класъ по причина на малкото число уче-
ци.

Ученицитѣ сѣдатъ на обикновени двумѣстни чинове, наредени въ нѣколко реда единъ слѣдъ други. Тази система е съвършено неумѣстна и неудобна. Институтътъ не е можалъ, вслѣдствие икономически затруднения, да се снабди съ новата система чинове за глухонѣми ученици, които се нареждатъ подковообразно (въ единъ редъ) въ класа. Ето защо ученицитѣ прѣзъ врѣме на обучението сега стоятъ прави (вънъ отъ чиноветѣ), което, освѣнъ че е много неудобно, но и зле се отразява върху здравето на и така слаборазвититѣ дѣца.

Дисциплината, както въ класнитѣ стаи, така и въобще въ пансиона, е много строга. Обилно се прилагатъ наградитѣ, а особно наказанията.

При обучението не се разполага съ особни специални срѣдства. Институтътъ разполага съ много богати срѣдства по нагледно обучение: картини, препарирани животни, модели, хербарии и т. н. Особенъ училищенъ музей, който много лесно би се устроилъ, не сѫществува при института.

Библиотеката на института е особно богата съ старата специална литература. Странното е, че и до сега не е устроена библиотека за ученицитѣ-пансионери, при всичко че вече сѫществува достатъчно богата литература, прѣдназначена за глухонѣми. Освѣнъ това богатата нѣмска дѣтска литература би улеснила чудесно реализирането на подобна идея.

Въ всѣки четвъртъкъ и недѣля ученицитѣ присѫтствуватъ на литургия въ черквицата на института.

За по-тържественото отпразнуване на нѣкои праздници (имения день на императора, коледа, нова година, великъ-день и т. н.) институтътъ разполага съ проценти на завѣщани за тази цѣль капитали (Stiftungen).

Лѣтната ваканция се започва отъ 15 юлий и трае до 15. септемврий. Освѣнъ това прѣзъ годината има нѣколко дневни ваканции за коледа, великъ-день и св. Троица.

При института има вечерно и недѣлно училище за възрастни глухонѣми. Това училище има за цѣль да даде по-обширни познания на онѣя глухонѣми, които сѫ свършили нѣкой институтъ и сега упражняватъ извѣстенъ занаятъ.

IV.

Споредъ сѫществуващата програма, изработена още отъ конференцията въ 1867 год., въ института е приета класната система за обучение. Програмата и до сега е останала официално неизмѣнена, обаче това не е прѣчило на изискванията на по-новитѣ врѣмена, малко или много, да влѣзатъ въ практиката на института. [1])

[1]) Това несъгласие между тѣхъ [illegible] практика и прѣдписанията на програмата е служило за поводъ на [illegible] конференции на учителския персоналъ при института. [illegible] на тѣзи конференции е изработване на нова програма [illegible] при която [illegible] особности на ученика.

Като се придържамъ повече о сегашната практика въ института, отколкото о споменатата програма, ще се помжчя да характеризирамъ системата на обучението въ института въ слѣднитѣ си бѣлѣжки.

Цѣльта на обучението въ института е създаване говоръ у глухонѣмия до такъвъ размѣръ, щото той (ученикътъ) да може свободно да се ползува отъ него въ практическия животъ. Изучването на редъ нови знания изъ областьта на различнитѣ учебни прѣдмети дава възможность:

1. Да се упражняватъ при нова материя заученитѣ езиковни форми.

2. Да се изучатъ нови езиковни форми и нагледно да се обясни значението и употрѣблението имъ.

3. Да се изучатъ полезни знания, нужни за практическия животъ и за развитието на ученика.

Отъ тѣзи бѣлѣжки се вижда, че общото обучение се групира около изучването на езика.

Развитието на езика минава прѣзъ слѣднитѣ степени:

А. Артикулация.

Тази степень на езиковното обучение има за цѣль да създаде у глухонѣмия елементитѣ на говора — звуковетѣ, бѣлѣзитѣ имъ и извѣстенъ запасъ отъ думи и изрази.

Първата задача на артикулационния учитель е да добие довѣрието на ученика. Учебнитѣ занятия се започватъ съ привикването ученика къмъ училищния редъ, изостряне наблюдението му, съсрѣдоточаване вниманието му за по-дълго врѣме върху дадени обекти и упражнение на дишането му, което е неправилно и много плитко.

Привикне ли ученикътъ-глухонѣмъ малко посъсрѣдоточено да наблюдава, особно различнитѣ положения на устата и езика, може ли да ги подражава, почне ли да владѣе малко дишането си — започва се сжщинското артикулационно обучение, което, споредъ чистата нѣмска метода,[1]) се развива така:

1. Ученикътъ съсрѣдоточено наблюдава устата, устния отворъ, езика и т. н. на учителя, когато той артикулира даденъ звукъ.

2. Той усѣща вибрацията, която отъ гласнитѣ връзки се прѣдава на съсѣднитѣ мускулни и хрущални образувания, като допрѣ ржката си плътно о шията на учителя въ областьта на адамовата ябълка. Другата ржка на ученика, корегира дали сжщото вибрационно движение става у него, като я положи на сжщото мѣсто на своята шия.[2])

Често при отдѣлнитѣ гласни вибрирането на гласнитѣ връзки се прѣдава на други мѣста по-силно и слѣдователно тамъ по-лесно се осѣзава. При съгласнитѣ, които се образуватъ безъ вибриране на гласнитѣ връзки, усѣща [...] херътъ на въздушната струя и различ[...] кулни напрягания, които я причиняват[...]

3. Слѣдъ като се обяснятъ по тоз[...] условията, при които ще се получи дален[...] ученикътъ се старае да го артикулира [...] мжчи да спази посоченитѣ условия.

4. Обикновено ученицитѣ трудно [...] произвеждатъ веднага чисто искания з[...] куството на учителя се състои именно [...] познае при кои условия отъ произнес[...] гиченъ звукъ ученикътъ ще може да [...] правилно артикулиране.

5. Когато звукътъ се произнася прави[...] никътъ трѣбва да свикне да го познава [...] ложението на устата на учителя (Abseh[...]

6. Артикулираниятъ звукъ се отбѣл[...] съотвѣтната буква. Упражнения въ чете[...] сане на изученото.

7. Изученитѣ гласни и съгласни се с[...] срички и се образуватъ възможнитѣ ду[...]

8. Думата се артикулира, чете отъ [...] учителя (Absehen), написва, прочитва и [...] като се съпостави съ дѣйствителния п[...] При всѣка нова дума се съобщава и съ[...] жестъ (Geberde).[1])

Единъ отъ най-важнитѣ въпроси при [...]лационното обучение е въ каква послѣ[...]ность да се откриватъ звуковетѣ, кои[...]миратъ въ даденъ езикъ; какъ и въ ка[...]бинации да се сливатъ, какъ да се об[...] първитѣ думи, въ какъвъ порядъкъ и [...]

Въ разработването на този въпросъ [...]ключава една отъ най-голѣмитѣ услуги [...]менатия реформаторъ на системата за о[...] на глухонѣми — *F. M. Hill*. Обаче съ т[...] на врѣмето указанията му сж остарѣли, [...] тѣ въ много отношения сж почивали в[...]нетиката на *Brucke*. Grundzüge der Ph[...] und systematik der Sprachlaute, von D[...] Brucke Wien. 1856 г.).

Ржководни указания въ днешно врѣме [...] въпросъ даватъ съчиненията на:

1. *Wessweiler*. — Der Artikulationsu[...] Koln. 1885 г. и

2. *Ed. Walther*. — Handbuch der Taubst[...]bildung. Berlin 1890 г., по които и въ и[...] се работи съ малки измѣнения.

Струва тука да се спомене, че слѣд[...]нето книгата на O. Sespersen — «Lehrb[...] Phonetik» (н. пр. 190 г.), датскиятъ уч[...] глухонѣми дѣца — *G. Forchamer* създа[...] артикулационенъ редъ за откриването н[...]ветѣ и даже нова метода — имитативна[...] за обучение на глухонѣми дѣца: (G. Vo[...] «Der imitative Sprachunterricht in der Taub[...] Schule», н. пр. отъ Göpfert Leipzig 18[...]

Мисля, че не е необходимо да цитира[...]кулационнитѣ редове, по които става отк[...]

[1]) Слѣдва теорията и практиката въ института.

[2]) По този начинъ чистата нѣмска метода замѣстя старото осѣщането и мускулното усѣщане корегиращата дѣйность на слуха, която, както видѣхме, Heinicke несполучливо искаше да замѣни съ вкуснитѣ усѣщания.

[1] Остатъкъ отъ «Виенската школа», който в[...] класове особено врѣдно се отразява върху език[...]ницитѣ.

вет҄ при практиката въ института — риголени споредъ фонетичнитѣ особ- нѣмския езикъ. За насъ по-голѣмо зна- тъ общитѣ принципи, които сж лег- основата на споменатитѣ редове. Споредъ

-напрѣдъ се вематъ гласоветѣ:

о съ най-малко усилие се произнасятъ;

които говорнитѣ органи, които вематъ ри артикулирането, иматъ най-просто е (близо до положението имъ въ врѣме);

които положението на органитѣ, които участие при артикулирането, най-лесно дава;

които вибрирането на гласнитѣ връзки ръть на въздушната струя най-лесно се

ковет҄ се нареждатъ въ сродни групи, на прѣдъ видъ *начинътъ* на образуването *мѣстото* на образуването имъ.

Звуковетѣ п, т, к образуватъ една упа, защото характерътъ на въздушната ято ги образува, е единъ и сжщъ. Сж- съ слѣднитѣ групи: б, д, г; ф, с, т; т. н.

рупировка особно подпомага по-лесното на звуковетѣ.

е артикулационното обучение не изисква ридържане о каквито и да сж арти- ни редове. При дѣйствителното обуче- лухонѣми дѣца не казанитѣ принципи авни, а особноститѣ, които ученикътъ ява. Въ повечето случаи почти всѣки ученикъ-глухонѣмъ изисква особно раз- не на звуковетѣ. Ето защо даже *F. N.* започването на артикулационното обу- ѣпоржчва да се прослѣдятъ всички гла- то глухонѣмиятъ може естествено да ра и, слѣдъ като се поправятъ и затвър- да опрѣдѣлятъ по-нататъшното разви- тикулационното обучение. Тъй че въ случай най-голѣмо значение има изку- опитътъ на артикулационния учитель, от- всевъзможни правила и принципи.

бразуването на думитѣ особно голѣмо трѣбва да се обрѫща на естественото ение и правилно ударение.

лационното обучение се продължава въ а цѣлия учебенъ курсъ. Само че, ко- долнитѣ класове има повече образующи ь, въ горнитѣ класове приема все по- овече контролирующи.[1])

—

терно явление въ института е, че въ по-горнитѣ зворътъ на ученицитѣ става все по-лошъ и . Това явление се обяснява съ прѣгрупиностьт а материя, вслѣдствие на което остава много е за упражнение и поправяне на езика. Освѣнъ пването на половата зрѣлость и употрѣблението я езикъ влиятъ много за разстройването на говора.

Б. Прѣдметно и езиковно обучение (Sach und Sprachunterricht).

Когато ученицитѣ могатъ вече да образуватъ думи и да разбиратъ значението имъ, започва се втората степень на езиковното обучение — Sach- und sprachunterricht.

Това обучение има за цѣль, като ориентира ученицитѣ въ най-близката окржжаваща обстановка, да ги снабди съ достатъченъ запасъ отъ думи. Когато този рѣчникъ бжде достатъчно голѣмъ, когато дѣцата добиятъ правилни прѣдставления за най-близката срѣда, минава се къмъ образуване съчетания отъ думи, които намиратъ приложения въ всѣкидневния животъ — поздравления, заповѣди, желания и т. н. По-нататъшното развитие по езиковното обучение е образуването на простото изречение.

Именно въ тази степень се показва изкуството за обучение на глухонѣми дѣца. Не стига само даденитѣ езиковни форми да се обмислятъ, да се доведатъ до разбирането на ученика-глухонѣмъ, но тѣ трѣбва да станатъ чрѣзъ обучението като потрѣбность на ученика, който съзнателно трѣбва да умѣе да се ползува отъ тѣхъ въ практичния животъ.

Обучението въ тази степень се базира не на граматиката, както сж искали старитѣ методи, а върху непосрѣдственото наблюдение и изучване на всѣкидневния обиходенъ езикъ (Umgangssprache).

В. Свободенъ говоръ (Freie Sprachübungen).

Цѣльта на това обучение е да даде възможность на ученицитѣ да приспособяватъ изучената материя по езика свободно и умѣстно. Затова ученицитѣ трѣбва да се поставятъ въ условия, при които да се чувствува нуждата отъ говоръ. Екскурзии, игри, свободни занятия, разговоръ върху минали събития и прѣживявания, разговоръ върху идещи събития, разговоръ съ чужди лица и т. н., — всичко това дава богати условия за постигане на казаната цѣль.

Упражненията по свободния говоръ въ института не сж поставени добрѣ. Намѣсто тѣ да намиратъ приложение при всѣки удобенъ случай, тѣ се ограничаватъ само въ нѣколко учебни часа. Вънъ отъ това ученицитѣ, намѣсто да се ползуватъ съ артикулирания говоръ, служатъ си съ жестовия езикъ, който и учителитѣ охотно употрѣбяватъ. Това е една отъ причинитѣ за недобрия успѣхъ на говора въ института.

Г. Писмени работи.

Писменитѣ занятия заематъ доста голѣма часть отъ врѣмето, прѣдназначено за общото езиковно обучение.

Когато отначало писането се явява като срѣдство за по-доброто усвояване на материята (зрителна и мускулномоторна память), съ течение на врѣмето то се явява като упражнение на заучената материя и даже като единствено срѣдство за съобщение съ външния миръ, особно при

онѣзи глухонѣми, които не могатъ да напрѣднатъ много въ артикулирания говоръ.

Въ института писменитѣ работи се практикуватъ особно много — ученицитѣ пишатъ много повече, отколкото въобще говорятъ. Затова и по писане има добри резултати; обаче това е често въ ущърбъ на артикулирания говоръ.

Писменитѣ упражнения се практикуватъ прѣзъ врѣме на цѣлия курсъ на обучението и минаватъ прѣзъ слѣднитѣ степени:

1. Прѣписъ отъ ржкописенъ шрифтъ.
2. » » печатанъ »
3. Написватъ се имената на дадени прѣдмети (или изображенията имъ).
4. Пишатъ се думи подъ диктовка.
5. Написватъ се извѣстно количество думи отъ паметь.
6. Прѣписъ на изречения и т. н.
7. Съставяне изречения за дадени прѣдмети и написването имъ.
8. Прѣдаване прѣдварително обработена и заучена материя.
9. Дневни отчети. Описване случки и прѣживявания изъ катадневния животъ на ученика. Водене дневници и т. т.
10. Писане писма и др. Прѣработване на дадена задача отъ една форма въ друга и т. н.

Писменитѣ упражнения се извършватъ отначало на каменна плоча (I кл.), а по-послѣ — въ тетрадки съ мастило.

Къмъ писменитѣ работи се приключва и краснописа — изучватъ се различни шрифтове. Трѣбва да се забѣлѣжи, че глухонѣмитѣ-ученици, благодарение на многото упражнения, пишатъ красиво и ортографически вѣрно. Грѣшки се срѣщатъ най-много въ стила и правилното прилагане на различнитѣ езиковни форми.

Д. Граматично обучение.

Цѣльта на това обучение — послѣдня степень на езиковното обучение — е да систематизира езиковното богатство, съ което вече ученицитѣ разполагатъ. Граматичното обучение, като внася прѣгледность въ миналата материя, като дисциплинира ученицитѣ при употрѣбата на заученитѣ вече езиковни изрази, приготвя ги постепенно за разбирането и усвояването на по-мжчни и по-сложни езиковни форми.

Граматичното обучение въ тази смисъль се започва едва въ V класъ. Програмата на института опрѣдѣля това обучение като «ходъ прѣзъ елементарната граматика». Обаче практиката базира това обучение върху читанката и съ това обучението става по-нагледно, по-достжпно.

Граматичното обучение завършва курса на общото езиковно обучение, което още отъ втората учебна година се групира около читанката.[1]

[1]) Програмата прѣдвижда читанкитѣ на Rössler и F. M. Hill (Deutsches Lese-und sprachbuch von Rössler за долнитѣ класове и Lesefibel или Kleine Erzählungen von M. Hill за горнитѣ. Сега тѣзи сж замѣнени съ читанкитѣ на W. Merkl — «Deutsches Lesebuch für Österreichischen Taubstummensschulen».

Заедно съ постепенното развитие на е едно съ разширяването мисловния крж нацитѣ-глухонѣми, общото обучение, . сега бѣше групирано около изучването ковни форми, се разпада на слѣднитѣ прѣдмети:

1. Законъ Божи.
2. Смѣтане.
3. Естествена история.
4. Отечествовѣдение.
5. Рисуване.
6. Ржчна работа (ржкодѣлие).
7. Краснописъ и
8. Гимнастика.

Изучването материята, която изброенит прѣдмети даватъ, има за цѣль не толк гатяването умствения складъ на учени нѣмъ съ нови знания, колкото да изпол чаитѣ за подходно упражнение и развитие.

Методичната разработка на тѣзи прѣд института не е сжществено различна от която въобще специалната методика прѣ Принципитѣ на обучението по тѣзи п въ практиката на института сж сжщитѣ които обосноватъ обучението при нор дѣца, обаче въ приложението имъ се за «характерното», което зависи отъ особ които ученикътъ-глухонѣмъ прѣдставлява. въ това «характерно» се заключава изк за обучение на глухонѣми — изкуство, к край ония изисквания, които характер въобще единъ добъръ учитель-възпитател полага още и основно познаване психо на глухонѣмия и дълго общение съ него

Всичката до сега обрисувана учебна програмата на института разпрѣдѣля в (8) класа, както слѣдва:

I класъ.

1. *Прѣдметно и езиковно обучение*[1]) — : седмично.

А. *Артикулация* — 10 часа седмично. ване всички звукове, които образуватъ Сливане звуковетѣ, образуване думи и изр Писане и четене заучената материя.

Б. *Прѣдметно обучение* — 8 часа седмич познаване съ непосрѣдствената околность нуване прѣдметитѣ.

В. *Свободенъ говоръ*[2]) — 2 часа седмично. У ване и употрѣбяване на кратки въпроси, желания, поздравления и т. н., които се ср и употрѣбяватъ въ катадневния животъ ститута.

2. *Смѣтане* — 4 часа седмично. Пов именуване на числата въ численитѣ кржгов 1—10, 1—20. Събиране и изваждане въ на тия числени редове.

Заб. Смѣтането се започва едва въ второто пол когато ученицитѣ разполагатъ съ достатъчно е богатство за могатъ да изразяватъ численитѣ от въ споменатитѣ кржгове.

[1]) Sach und Sprachunterricht.
[2]) Freie Sprachübungen.

[illegible]исуване — 4 часа седмично. Рисуване [illegible] праволинейни фигури по стигматичната [illegible] (Отначало на каменна плоча, а по-послѣ [illegible]дка).

[illegible]аснописъ — 2 часа седмично. Писане малкитѣ и голѣмитѣ букви на нѣмския шрифтъ. Въ [illegible] полугодие писане съ мастило.

[illegible]ръчна работа и гимнастика[1]) програмата [illegible] никакви указания. Тия прѣдмети сж въведва миналата учебна година.

II класъ.

[illegible]дметно и езиково обучение — 18 часа [illegible]о.

[illegible]тикулация — 6 часа седмично. Повто[illegible] заученото въ I класъ. По-нататъшно [illegible] на езика съ огледъ върху обиходния (Umgangssprache). Обучението се групира [illegible] читанката на Rossler — «Das erste Lese- [illegible]achbuch».[2])

[illegible]дметно обучение — 6 часа седмично. По[illegible]но развитие мисловния кржгъ научени[illegible] Ориентиране въ най-близката околность. [illegible]ето се основава изключително на картини.

[illegible]ково обучение — 4 часа седмично. Че[illegible] обработване задачитѣ, които се срѣщатъ [illegible] «Fiebel von Reimer und Welke I 7».

[illegible]ободенъ говоръ — 2 часа седмично. Повто[illegible] развитие на изученото въ I учебна година.

[illegible]онъ Божи — 2 часа седмично. Разглеж[illegible] бесѣди по картини, които прѣдставля[illegible]блейски събития. Съ това дѣцата като [illegible]наятъ отчасти съ дѣлата на Бога и не[illegible]заповѣди ще се приготвятъ за по-ната[illegible] религиозно обучение.

[illegible]ятане — 4 часа седмично. Повторение [illegible]ното прѣзъ миналата учебна година. Че[illegible] основни дѣйствия въ числения кржгъ [illegible]

[illegible]уване — 4 часа седмично. Продължение [illegible]лата учебна година. Криволинейни фи[illegible] съчетания.

[illegible]нописъ — 2 часа седмично. Продължение [illegible]лата учебна година.

III класъ.

[illegible]дметно и езиково обучение — 18 часа [illegible]

[illegible]ково обучение — 6 часа седмично. Просто [illegible] въ сегашно, минало (Perfectum) и бж[illegible]ѣме. Повелително наклонение и минало [illegible]но врѣме (Imperfectum). Изучаването на [illegible]рия се извършва споредъ:

а. Lese- und Sprachbuch von M. Hill I 7.[1])

б) Kleine erzahlungen von M. Hill 17.

в) Grammatische Bildetafel von Reimer in Welke.

В. *Прѣдметно обучение* — 6 часа седмично. Продължение на изученото прѣзъ втората учебна година. Подробно разглеждане на училището и околностьта му; запознаване съ града и околностьта му.

1. *Свободенъ говоръ* — 2 часа седмично. Упражняване различни говорни обрати, които се срѣщатъ въ обикновения животъ. Особно внимание върху чистото и плавно произношение.

2. *Законъ Божий* — 2 часа седмично. Кратъкъ изводъ изъ катехизиса. Обучението по библейска история да се основава върху наблюдението картини, които прѣдставляватъ сцени отъ тази история.

3. *Смѣтане* — 4 часа седмично. Четиритѣхъ основни дѣйствия съ именовани и неименовани числа въ кржга 1—100.

4. *Рисуване* — 4 часа седмично. Упражнение и разширение на изученото прѣзъ миналата учебна година. Рисуване по подложки (Vorlageblatter) прости прѣдмети отъ обикновения животъ.

5. *Краснописъ* — 2 часа седмично. Упражнение на латинския шрифтъ.

IV класъ.

1. *Езиково обучение* — 15 часа седмично.

А. *Езиково обучение* — 6 часа седмично. Продължение на изученото прѣзъ миналата учебна година. Разглеждане и обработване на граматичнитѣ въпроси находящи се въ Lesefibel von M. Hill стр. 52—68. Съ това трѣбва да се обяснятъ и усвоятъ граматичнитѣ и логични отношения на различнитѣ части на простото изречение.[2])

Б. *Писмени работи* — 6 часа седмично. Уводъ къмъ разказъ и описание на прѣживѣни прѣзъ деня събития или особни случки. Водене на дневници.

В. *Свободенъ говоръ* — 3 часа седмично. Упражнения въ усвояване на обиходния езикъ (Umgangsprache). Обработване пословици и отдѣлни езикови обрати споредъ «Lesefibel von M. Hill IV, 7.

2. *Законъ Божий* — 2 часа седмично. Разширение на изучената прѣзъ миналата учебна година материя съ особно внимание върху чрѣдуването на черковнитѣ събития прѣзъ врѣме на годината.

3. *Отечествознание* — 3 часа седмично. Подробно разглеждане на града Виена и околностьта му. Общо запознаване съ родното мѣсто.

[illegible] — [illegible]

[1]) [illegible] на W. Merkl «Deutsches Lesebuch fur Oster. Taubst[illegible] Schulen» I Band [illegible] Wien.

[1]) Вси [illegible] сж заимствани отъ читанката на W. Merkl. Deutsche Lesebuch fur Oster. Taubst. Schulen. I—VI Band. Wien [illegible] fur oster. allgemeine [illegible] VII и VIII класъ.

[2]) [illegible] простото изречение. [illegible] читанка на W. Merkl. Deutsches Lesebuch fur Oster. Taubstumme Schulen. [illegible]

4. *Смѣтание* — 4 часа седмично. Подробно запознаване съ монетитѣ и различнитѣ мѣрила. Четиритѣхъ дѣйствия до 100 устно, до 1000 — писмено. Смѣтане съ именовани числа.

5. *Рисувание* — 4 часа седмично. Продължение на миналогодишната материя — рисуване отъ орнаменти (гипсови модели) както само контурно, така и съ сѣнки въ различни величини.

V класъ.

1. *Езиковно обучение* — 12 часа седмично.

А. *Граматика* — 4 часа седмично. Основание на до сега зученото по езика върху граматични правила и закони. Ходъ прѣдъ една кратко написана нѣмска граматика съ особно внимание върху сложното изречение.

Б. *Писмени работи* — 4 часа седмично. Водене дневници. Подражаване на кѫси разкази, извършване малки описания на опрѣдѣлени прѣдмети или картини споредъ образцитѣ дадени въ читанката на M. Hill — «Lesebuch für Oberklassen».[1])

В. *Четене свързано съ свободенъ говоръ* — 4 часа седмично. Подробно разработване на четивата въ читан ката M. Hill — Lesebuch für Oberklassen.[2])

2. *Законъ Божий* — 3 часа седмично. Католическо вѣроизповѣдание. Библейска история.

3. *География* — 3 часа седмично. Слѣдъ изучването на австро-унгарската монархия слѣдва прѣгледа на Европа, останалитѣ части на земята и океанитѣ. Земята като мирово тѣло, движението й около слънцето. Образуване день, нощь и годишнитѣ врѣмена. Мѣсецъ, фазитѣ му и движението му около земята.

4. *Смѣтане* — 4 часа седмично. Числени редове до безконечность. Смѣтане съ именовани числа. Нагледно прѣдставяне на проститѣ и десетични дроби.

5. *Рисуване* — 6 часа седмично. Споредъ способноститѣ и бѫдещитѣ занятия на ученика. Учение за формитѣ (геометрия). Упражнения въ чертане (занаятчийско рисуване — Des gewerbliche zeichnen).

6. *Краснописъ* — 2 часа седмично. Упражнения, които иматъ за цѣль затвърдяването на усвоения красивъ почеркъ. Упражнения въ рондъ шрифтъ (Rondschrift).

VI класъ.

1. *Езиковно обучение* — 12 часа седмично

А. *Граматика* — 6 часа седмично. Продължение учението за сложното изречение съ особенъ огледъ върху мѣстоимението и съюза.

[1]) Тази система при обучението по рисуване е сега изхвърлена изъ практика. Сега въ IV класъ само и въ другитѣ се минава рисуването на геометрични отношения, което служи като подготовка къмъ рисуването на занаятчийски планове и снимки.

[2]) Сега тази читанка е замѣнена съ читанката на W. Merkl — «Deutsches Lesebuch für Öster. Taubstummen Sculen». IV, 7. Wien 1904.

Б. *Писмени работи* — 4 часа седмичн
дене дневници. Прѣдаване на разкази въ
форма. Различни описания и сравнениявъ
на обработената материя.

В. *Четене свързано съ свободния говоръ* — 2 ча
мично. Споредъ читанката на M. Hill — «Le
für die oberen Klassen». Четене и обраб
на пословици, гатанки, анекдоти, басни и

2. *Законъ Божий* — 3 часа седмично. Н
чение. Новия завѣтъ.

3. *Мирознание* (Weltkunde) — 5 часа сед
А. *География* — 2 часа седмично. Евро
физическо и политическо отношение.

Б. *Естествена история* — 2 часа сед
Зоология (das Tierreich).

В. *Технология* — (Gewerbekunde) 1 час
мично. Обработване (начинъ на) проду
добити отъ животното царство.

4. *Смѣтане* — 4 часа седмично. Четир
дѣйствия съ прости и десетични дроби.

5. *Рисуване* — 6 часа седмично. Продъл
отъ миналата учебна година.

6. *Краснописъ* — 2 часа седмично. Затв
ване усвоения до сега краснописъ. Раз
родове красиво писмо.

VII класъ и VIII класъ.[1])

1. *Езиково обучение* — 12 часа седмично.

А. *Граматика* — 4 часа седмично. Ходъ
една граматика, прѣдназначена за горнитѣ
сове на народната школа (синтакса и етимол

Б. *Писмени работи* — 2 часа седмично. I
и различни видове кореспонденция, пис
съобщения, просби и т. н.

В. *Четене* — 6 часа седмично. Обрабо
материята, съдържаща се въ читанка, прѣ
значена за горнитѣ класове на народната ш
Особно внимание върху диалогичната ф
на израза.

2. *Законъ Божий* — 3 часа седмично. (
нение на черковнитѣ церемонии (служб
катадневно евангелие.

3. *География* — 3 часа седмично. Форма
земята, полюси, екваторъ, меридиани и
лелни кръгове. Разпрѣдѣление на сушата
дата. Видове суша и вода. Движения на мо
Прѣдварителни прѣдставления отъ орогр
и хидрография. Орографиченъ и хидрогр
ченъ прѣгледъ на петтѣхъ части на сушата.
мата. Народонаселение на земята.

4. *История* — 1 часъ седмично. Основа
на източното маркграфство — Ostmark. I
рията на Австрия до императора Максимиля

5. *Естествена история* — 2 часа седм
Растително царство.

[1]) Старата програма (отъ 1867 г.) е била опрѣд
о класа. Сегашниятъ директоръ на института — K.F
открилъ VII и VIII класъ, които се обучаватъ
Затова и програмата на единия класъ е продъл
[illegible]

Технология (Gewerbekunde) и *домакинство*—
:ъ седмично. Обработване (начинъ на) про-
ітѣ, добити отъ растителното царство.

Смѣтане — 3 часа седмично. Отношение
эпорция. Приложението имъ въ аритмети-
Начални положения на геометрията.

Рисуване — 6 часа седмично. Рисуване фи-
цвѣтя и т. н. Рисуване различни обекти
эи.

зи сѫ на кратко условията, при които се
ва образователното дѣло въ императорския
эвски институтъ за глухонѣми дѣца въ
а. Дали изложената програма, която опрѣ-
общия ходъ на обучението въ института,
аря на съврѣменнитѣ научно-педагогични
звания; дали системата на обучението въ
итута, като се стреми да се нагласи споредъ
званията на «чистата нѣмска метода за обу-
: на глухонѣми дѣца», постига поставената
си задача — това сѫ въпроси, разрѣшението на които не може сега да бѫде помѣстено въ настоящия рапортъ. Трѣбва обаче тука да се забѣлѣжи, че при особнитѣ условия, които сѫ обусловили развитието и съврѣменното състояние на дѣлото за обучение глухонѣми дѣца въ Австрия, Виенския императорски кралевски институтъ за глухонѣми дѣца е сторилъ доста много, особно въ по-минали врѣмена.

Като се въздържамъ за сега отъ всѣкакви критични обяснения на работата въ института, условията и начина, при които се извършва тя, смѣтамъ за свой дългъ да забѣлѣжа, че това вѣковно, хуманно учрѣждение, при всичкитѣ си недостатъци и несъврѣменности, все пакъ прави голѣми усилия, за да изпълни задачата си — *да върне, чрѣзъ създаване артикулирания говоръ, глухонѣмия на ново на човѣшкото общество.*

Обекти въ народния музей

отъ **Д. Мариновъ,**

завѣдующъ етнографския отдѣлъ на народния музей.

Съгласно прѣдписанието на г. Министра на Народното Просвѣщение подъ № 93. отъ 8. януарий 1904 г. азъ обиколихъ отъ 15. януарий до 4. февруарий цѣлата Самоковска, а така сжщо и Дубнишката околия.

Самоковската административна околия обема въ себе си нѣколко отдѣлни по-голѣми групи отъ села, които иматъ свои географски имена: *Палакария, Искровет̀ѣ, Банско поле, Ихтиманско поле, Бѣлицит̀ѣ* и собствено *Самоковско поле,* по цѣлия доленъ брѣгъ на Искъра. Тия географски имена съвпадатъ донѣкждѣ и съ етнографската разлика помежду имъ.

I. *Палакарията* е разположена по двата брѣга на рѣката Палакария, която извира отъ Витоша при върха *Присой* и се влива въ р. Искъръ надъ Калково. Палакарскитѣ села сж: Чупетлово, Ярлово, Ковачевци, Поповяне, Клисура, Белчинъ, Алино, Ральово, Райово, Широки-долъ, Калково, Горни-околъ и Долни-околъ. Тия села рѣзко се отличаватъ и по говоръ и по носия отъ селенитѣ оттатъкъ Искъра; тѣ иматъ сжщия говоръ, какъвто е въ Радомирско, макаръ носията да имъ е различна.

Нѣкогашната мжжка носия била: конопена риза съ шарки, чешири (беневреци) бѣли и тѣсни; доленъ елекъ отъ аба черна съ ржкави и дълга до пояса, горенъ елекъ безъ ракави, обличанъ възъ ентерията, дълга тоже до пояса, а найотгорѣ шарена аба врѣхна дреха, дълга до надъ колѣнѣтѣ. Всичкитѣ тия дрехи сж обточени съ синя *обтока,* т. е. сини сукани гайтани. Тая нѣкогашна носия се запазила днесъ само въ Горни-околъ и Долни-околъ, а въ другитѣ села се намира въ прѣходно положение и накланя къмъ носията на селата въ Горно-поле, Дубнишка околия, т. е. чернитѣ врѣхни дрехи сж самотърнка.

Женската носия, състояща отъ копуля съ шити ржкави, пазва, поли и огрьлье, сукно, фута или опрегачъ (прѣстилка) и опасъ, се запазила и днесъ, само че днешнитѣ сукна сж пошарени. Невѣститѣ и годеницитѣ носятъ отгорѣ още и едно джубе безъ ржкави много писано.

Накититѣ обаче, които сж носени въ тия
нѣкога, днесъ сж съвършенно изоставени, а
сжщо е изоставенъ и начинътъ на плетивата н
сата и забраждането на главата. Невѣстинс
труфило тоже е прѣтърпѣло измѣнение. Же
нѣкога сж носили на главитѣ си *капи* съ коц
невѣститѣ марами съ *челенка,* и *пречелникъ,* а
митѣ *коцалъ* съ *косичнякъ.* Днесъ тия наки
украшения сж рѣдкость.

Отъ Палакарията азъ прибрахъ за музея:

1. Цѣлъ единъ мжжки костюмъ, нѣкога
носия, каквато се запазила въ с. Горни-ок

2. Цѣлъ женски костюмъ отъ Ярлово, ко
никъ и женска шапка.

3. Невѣстински костюмъ, нѣкогашна носия
коцалъ, марама, челенка, пречелникъ, плоча, п
глави, чавки герданъ и други дребни украше

4. Стармински елекъ, шаренъ съ синьи гайт
каквито елеци сж носили момцитѣ въ цѣло
лакарско прѣди 50 години и повече.

5. Единъ деверски герданъ, какъвто сж
сили нѣкога деверитѣ.

6. Въ село Горни-Околъ, Ценка Христ
Кръстена Йордева и Севата Ненкова (снах
дѣдо Демянъ Стаменовъ) на 22. януарий м
обрядни хлѣба: «Колакъ» на Рангеловъ
«Яйченикъ» за Великдень съ двѣ червени и
бѣло яйце, «Вечерникъ» за Бждния вечеръ и «
чарникъ» за овчаря; за свадба: единъ хлѣбъ «
клонъ», а другъ «Галабета»; хлѣбъ за с
«Кръстникъ».

II. *Искровет̀ѣ* или *Искърит̀ѣ* обематъ се
които сж разположени покрай рѣкичкитѣ, к
съставляватъ Горния Искъръ: Бѣлъ-Иск
Черноъ-Искъръ и Лакатница; тия села сж: *До*
махла, Говедарци или Голѣмо-село, *Маджаръ, М*
Църква (нѣкога Сръбско село) и Бѣли-Иск
въ тая група причисляватъ още и селото До
Іоспей.

Селенитѣ отъ тая група села приличат
днесъ по говора си на Палакарската гр
нѣкога сж носили и сжщитѣ облѣкла, о
днесъ мжжетѣ по носия, се намиратъ въ съ

о прѣходно положение и промѣната бие носията на близкитѣ села, а женитѣ иматъ я костюмъ, както въ Пазарджишко.

Въ тая група азъ не счетохъ за нуждно да никакво облекло, понеже бѣше излишно, зехъ само единъ *«чучулъ»*, както нѣкога си ѣ забраждали главата.

Банско поле обема селата, разположени по горното течение на Марица и притоцитѣ ѝ, принадлежатъ селата: *Радуилъ-махла, Гуцалъ, Баня, Костенецъ, Очуша, Василицитѣ* и

Некогашната мѫжка носия се състояла отъ чешири, по-широки съ крачули, риза съ шевици по оврълето и ръкавитѣ и ортдиици по пазвата, отгорѣ обличали ло- (къса до подъ пояса дреха безъ ръкави), (сѫщо такава дреха) съ ръкави до лак- и аба (по-дълга дреха съ ръкави), които сѫ бѣла аба и обточени съ червени гай- Сегашната носия е сѫща, само че бѣлитѣ сѫ вапсани черно съ черни гайтани. Кал- тѣ имъ сѫ характерни, черни и плитки като ци.

Женска носия. Нѣкогашната носия била: къса риза съ мушебани по пазвата и шита, ръкави, оврълье и поли, *манофилъ*, много прилична на тѣ въ Костенецко (дреха като сукманъ съ ръкави до лактитѣ отъ конопено платно и но: черно, алено, бѣло и зелено), опрегачъ различни цвѣтове и фута за дѣлничнитѣ дни, ко- съ пафти. А отгорѣ сѫ обличали дакбе. о до подъ кръста съ ръкави и бучници. вата си покривали съ избрадка и зелена крашникъ (трески, като козарка), а пъкъ- на момитѣ, невѣститѣ и младитѣ жени се отъ *лешка*, обшивана съ сини сребърни която се прикачвала за главата и се окон- съ *синец*. Отъ тая нѣкогашна носия има въ Костенецъ, а сегашната е сѫща както Вакарелъ и Ихтиманъ. Отъ тая носия азъ брахъ за музея слѣднитѣ нѣща:

Единъ цѣлъ момински костюмъ нѣкогашна носия.

Единъ цѣлъ момински костюмъ сегашна

Една десна съ 210 сини пари.

Една «Избрадка» съ «трески» и гюмбенъ.

Тукъ намѣрихъ великденски писани яйца разнообразни шарки, отъ които купихъ за 70. Между тия великденски писани яйца отдѣлвамъ сѫ тъй нареченитѣ *«поклонъ-* и *«китенчета»*, които се даватъ само на ника, девера и родителитѣ отъ младитѣ. Такива «китенчета» намѣрихъ пеь, и ко- яйца до сега не срѣщнахъ никждѣ въ облъотка, а възможно е да се намиратъ въ арджишко, кѫдѣто още не съмъ ходилъ. Въ село Радоилъ, Гинка Малчева и майка ѝ а слѣднитѣ обредни хлѣбове: на сватба ... и ... обрѣденъ «Колакъ», раждане «Богородично колаче», на Велик- «Плетеница» съ червено яйце на срѣдата; на смъртъ «Кръстникъ», а на Коледа: «Вечерникъ» и Колачета, които се съхраняватъ въ музея.

Въ Очуша Малинка Антонова ми мѣси обреднитѣ хлѣбове: за бѫдна вечеръ «Вечерникъ»; за Гергьовденъ «Колакъ», за Великденъ «Плетеница» съ червено яйце на срѣдата; за смъртъ: «Кръстникъ», «осмушница», «Колаче»; за сватба «Питѣ» и «поклонъ», които тоже се съхраняватъ въ музея.

IV. *Бъчинитѣ* сѫ колиби, които спадатъ въ нѣкогашната Ихтиманска околия, а по говоръ и носия принадлежатъ къмъ Панагюрската група села. Тая група се състои отъ колибитѣ, както сѫ тѣ наредени нагорѣ по течението на р. Мѫтиниръ: *Горътанецъ, Пемениче, Грозинци, Шулевци, Бъла-вода, Гурновци, Стара-кошара, Каналирицъ, Монастирище, Бочинтовци, Парапанджии, Горнявци* (Брѣзовица), *Шопото, Черквата* (центъръ на общината), *Шаржи-рътъ, Сугаци, Гранежъ* и *Барата*. Тая мѣстность е прѣпълнена съ стари огради и градини, отдѣто се изкопаватъ голѣми пръчни или делви. Отъ тукъ азъ купихъ цѣлъ момински костюмъ, като типична носия, а Авгелина Маринова ми мѣси обредни хлѣбове: На Сурваки «Колаче» и «Сурвакарь»; на Великденъ «Гургуника» на сватба «Кумовъ хлѣбъ» и «Поклонъ». А сѫщо така тука срѣщнахъ и писани великденски яйца, отъ които взехъ за музея.

V. *Ихтиманско поле* обема въ себе си: Ихтиманъ, Живково (бивше Авликово), Стамболово (бивше Каба-Апли), Карагларъ, Капиларъ, Хаджи-Амза, Чамшалиново, Тазжиларъ, Чамджазъ и Вакарелъ. Нѣкои отъ тия села въ турско врѣме сѫ били чисто турски, а другитѣ смѣсени, а днесъ всичкитѣ сѫ населени съ прѣселенци. Мѫжката носия нѣкога била както тая въ Банско поле, а именно: черни чешьри съ сини гайтани, менте и аба бѣли съ червени гайтани; по-послѣ тия дрехи сѫ измѣнени на черни съ черни гайтани. Женската носия е вакарелската: сукманъ, риза, бѣла прѣстилка, червенъ поясъ, перче съ кордели и шамия. Сега момитѣ не носятъ пояса, а женитѣ носятъ. Отъ тукъ взехъ цѣлъ единъ костюмъ на невѣста.

VI. Шестата група села нѣматъ нѣкакво общо географско име и сѫ разположени по лѣвия брѣгъ на р. Искъръ. Тѣ сѫ: Горни-Пасарелъ, Чукурево, Чамурлии, Ново-село, Злокучене, Драгашиново и Шипочене. Тѣхната нѣкогашна мѫжка носия е сѫщата, каквато се запазила още въ нѣколко села отъ Ново-селската околия, а именно бѣли широки чешьри съ крачули, бѣло менте, обточено съ сини гайтани бѣлъ елекъ съ сини гайтани, а при момитѣ той елекъ е червенъ съ различни шарки. Сегашнитѣ дрехи си запазили кроежа, само че сѫ всичкитѣ почернени съ черни гайтани. Женската носия напълно сходна съ тая въ Ихтиманско поле, а нѣкои невѣститѣ сѫ носили чучулъ, пречелникъ и отзадъ *четница*, която се закачвала на шамията. Отъ тая група села азъ не взехъ никакви дрехи, защото сѫщия нѣща бѣхъ взелъ отъ други села.

Въ града Самоковъ азъ събрахъ още нѣколко писани великденски яйца, а г-ца Христова подари единъ *писецъ*, особно оръдие, нарочно приспособено за писане великденскитѣ яйца. Отъ Самоковъ още приобрѣтихъ цѣлъ костюмъ старински, както нѣкога сѫ носили нашитѣ градски първенци, въ който костюмъ забѣлѣжително е капата въ видъ на владишка корона отъ черно сукно. Приобрѣтихъ въ сѫщия градъ единъ старински стѣненъ часовникъ мѣстна направа, строенъ отъ Георги Маджаровъ.

Сѫщо приобрѣтихъ за музея пиринченъ дивитъ (мастилница) съ двѣ мастилници за черно и червено мастило. Тоя дивитъ е купенъ отъ г. Коста Сахатчиевъ, близъкъ роднина на покойния Фотиновъ. Дивита е на бащата на Фотиновъ дѣдо Георги, а въ иночество Монахъ Герасимъ, починалъ въ Бурно, Мала-Азия, въ 1848. година, когато отивалъ въ Смирна при сина си.

Прѣди да прѣмина въ Дубнишката околия, считамъ за нужно да добавя, че нѣкога въ турско врѣме всичкитѣ села въ Банско, Ихтиманско, Бѣлицитѣ били вѫгляри и били длъжни да носятъ вѫглища на различни турски бейове отъ Самоковъ и Ихтиманъ за желѣзнитѣ мадани; всѣки е билъ длъженъ да напълни извѣстна мѣрка, наречена «фуръ».

Дубнишка околия.

Тая околия се състои отъ три групи села, чието название е: *Горно-поле, Долно-поле* и *Разметаница*.

I. Горно-полскитѣ села сѫ разположени покрай горното течение на р. Джерманъ; тѣ сѫ: *Пасарево, Гюргево, Горна-Баня, Овчарци, Ресилево, Самораново, Бистрица, Долно Яйново, Джаково, Кърнолъ, Тополница, Цръвени-брѣгъ и Крайници*.

Населението въ тая стрѫка, и по говоръ, и по носия напълно се схожда съ Палакарията. Нѣкога сѫ носили всичкитѣ си дрехи бѣли, а сега само беневрецитѣ имъ сѫ бѣли, а врѣхнитѣ дрехи елекъ, менте и аба (аджемка) сѫ черни, но невапсани, а самочрѫнка. Женскиятъ костюмъ тукъ още остава запазенъ старински и старинскитѣ накити се срѣщатъ по-често. Отъ тая група села азъ приобрѣтихъ за музея:

1. Единъ цѣлъ костюмъ мѫжки.
2. Единъ цѣлъ костюмъ женски.
3. Тукъ можахъ да взема копалъ съ тилникъ наставци и сплитъ, украсени съ ситни пари и *звѣнци* (както тукъ се наричатъ австрийскитѣ цванцици).
4. Купихъ тоже и женско *капе* обшивано съ ситни пари.

II. *Долно-поле* обема селата покрай р. Струма и Рила, а именно: *Джерманъ, Бадино, Гюклемесъ, Смочево, Слатина, Рила, Бобошево, Грамаданъ, Бураново, Текия, Крайнево, Мусалево, Кочериново, Пороминово* и *Стобъ*, които сѫ въ Българското княжество и всичкитѣ села, съставящи Джумалийската околия въ Турция.

Тукъ вече прѣминаваме, и по говоръ, и
носия отъ областьта на бѣлодрешковцитѣ, в
областьта на чернодрешковцитѣ. Мѫжката
сия, състояща се все отъ черни дрехи е
ринска носия и тукъ никакъ не помнятъ да
носили нѣкога бѣли дрехи. Като се вземе пр
видъ говора, едва ли може да се утвърди
съ положителность; додѣто се не прѣбро
и селата въ джумайската долина, ще трѣбв
се приеме за сега това, що твърди народн
прѣдание. Тая старинска носия, споредъ ка
нето на селенитѣ е прѣтърпѣла много ма
измѣнение, не въ крояжа, но въ материята.

Женската носия е прѣтърпѣла до сега и
мѣнения. Нѣкога зимно врѣме сѫ носили: н
чищни ризи, шаеци и опрегачи, а лѣтно вр
намѣсто шаеци, сѫ носили литаци. И двѣтѣ
своята форма и по шарки си приличатъ, с
че шаекътъ е отъ тънкъ вълненъ черъ плат
литакътъ е отъ конопено бѣло, или ваш
платно. Днесъ носятъ всичкитѣ градска фо
и роклитѣ имъ сѫ, или отъ домашна мате
или отъ европейска.

За музея купихъ единъ катъ дрехи съ ша
и единъ катъ съ литакъ.

III. *Размѣтаница* се нарича горната стрък
тая околия, по височинитѣ около рѣката Р
метаница и притоцитѣ ѝ. Тукъ падатъ села
*Горна-Козница, Долна-Козница, Паничарево, Б
трово, Коркина, Габровеска-махала, Мала-Ф
Голѣма-Фуча, Бобовъ-долъ, Бабино, Новосел
Мало-село, Голѣмо-село, Долистово, Голѣмъ-Вър
никъ, Малъкъ-Върбовникъ, Палатово, Бала
Грамаже, Каменикъ, Блажуево, Висока-могила,
ново, Буково и Цъклово.*

Мѫжката носия въ тая страна нѣкога ник
не се отличавала отъ тая въ Горно-поле,
което село има голѣмо сходство и по ези
но-послѣ обаче е прѣтърпѣла измѣнение, а с
съ изключение на нѣколко само села (Мал
Голѣмо село, Новоселяне, Мала и Голѣма Фу
Бобовъ долъ и Бабино) всичкитѣ носятъ др
както и въ Долно поле (Стобъ, Пороми
Рила и др.).

Женската носия нѣкога е била досущъ
каква съ носията въ Долно-поле; днесъ тя
измѣнява и клони къмъ носията въ Кюст
дилско и Радомирско (Мрашка носия). Отъ
край за музея купихъ:

1. Цѣлъ мѫжки костюмъ сегашна носия.
2. Цѣлъ женски костюмъ съ шаекъ.
3. Цѣлъ женски костюмъ съ литакъ, ша
и литакъ.
4. Цѣлъ женски костюмъ съ бѣла сая.
5. Оплитка, женско украшение за глават
коситѣ.
6. Махрама, невѣстинско украшение.
7. Пречелникъ, украшение носено отъ б
китѣ на челото
8. Пила или китка закачвана на пазвата.
9. Ренде, сѫщо украшение принадлежаще къ
копала.
10. Друга сѫща оплитка.

Два тердана за булка.

...асно прѣдписанието № 1110. отъ 9. фе...й 1904. год. азъ обиколихъ отъ 24. февру...о 24. мартъ включително, околиитѣ Радо... и Кюстендилска, която се състои отъ ...шната Босилеградска околия.

...домирската околия обема въ себе си нѣ... географски околности съ свои имена: *...рия, Мрака, Крайще* и *Грлово*.

...карията е часть отъ Самоковската Пала... нѣкога тая часть била административно ...Самоковъ; селата, които съставяватъ Па...та Радомирска сж: *Горня-Диканя, Долня-..., Дрепьта, Дрганъ, Старо-село, Калище-... Муса-бей.* Нѣкогашната мжжка носия ...жна, каквато и въ Самоковска Пала-... днесь тая носия е запазена само въ Горня-Диканя, Долня-Диканя и Дрепьта, ... всичкитѣ други села мжжетѣ носятъ ... носия. Женската носия тоже въ гор-...села е Палакарска, а въ другитѣ мражка.

...ародния Музей приобрѣтихъ

...ѣтъ мжжки костюмъ Палакарски

...ѣлъ женски костюмъ Палакарски.

...ѣлъ костюмъ женски по-старешки.

...енски накити: двѣ женски кали съ пари, ...ерданче, едно *кюлече* съ всичкитѣ му ...ния отъ ситни пари

...ои прѣзрамици, каквито сж носили нѣ-...жжнитѣ въ тоя край.

...раката или *Мражкитѣ* села сж: *Връбл, ..., Червена-могила, Горна-Раковица, Батоарции, ...ница, Негованови, Чуковецъ, Конофрей, ...къ, Жеравна, Жетуша, Клетовикъ, Пъдоръ, ...ница, Дебели-лакъ, Подгорнини, Глоговина, ..., Прибой, Лобошъ* и *Пчелинци.*

...ската носия въ тая група села по формата ...китѣ никакъ не е промѣнена, обаче по ...се измѣнила. Носията се състои отъ: ... елекъ, менте и долама; нѣкога всичкитѣ ...ехи сж били бѣли съ черни гайтани, а ...о чешмиритѣ сж бѣли, а всичко друго е ...но.

...ската носия нѣкога е била сукно отъ ...елекъ съ шарки, различни отъ днешнитѣ, ... колавъ съ вафли, опасанъ съ опрегачъ; ...женитѣ носятъ черни мражки саи, а мо-...ѣли. За музея приобрѣтихъ:

...динъ цѣлъ мжжки костюмъ сегашна носия

...динъ цѣлъ женски костюмъ нѣкогашно ... сукно.

...динъ цѣлъ женски костюмъ съ сегашна ...а черна сая.

...динъ момински костюмъ съ бѣла сая.

Крайще обема селата, които граничатъ съ ...шко и Босилеградско.

...ата носия, както и женската е досущъ ... каквато носятъ въ Босилеградско, ...жката почнала да се мѣнява въ черно, а ...ѣ сукмани се мѣнявалъ въ саи, каквито ...въ Кюстендилско и Мражко.

IV. Грлово въ Радомирска околия заема само селото Бѣла-Вода, защото другитѣ грловски села падатъ въ Софийска и Брѣзнишка околия.

Носията въ Грловскитѣ села, както мжжката, тъй и женската е останала неизмѣнена въ народа, женската е прѣтърпѣла, ако може да се каже тъй, измѣнение само въ накититѣ, които нѣкога сж били отъ коприна, вълна и памукъ, разноцвѣтни, а сега тия шарки се шиятъ съ сърма. Азъ приобрѣтихъ за музея:

1. Единъ цѣлъ мжжки костюмъ.

2. Единъ цѣлъ женски костюмъ сегашна Грловска носия

3. Три женски костюма съ нѣкогашни литаци и нѣкогашни ризи.

4. Единъ костюмъ за мома

5. Единъ костюмъ за момче.

Кюстендилската околия. Тая околия обема въ себе си четири географски околности или групи села съ тия имена: *Пиянечко, Банско, Каменица* и *Крайще*.

Въ тия четири околности, погледнато отгорѣ не се забѣлѣзва никаква разлика, нито въ говора, нито въ облѣклото; обаче ако се вслушате въ домашния говоръ на селянитѣ, веднага ще забѣлѣжите една разлика въ говора на всѣка отъ тия четири страни. Сжщото е и съ носията: отгорѣ погледнато, всичкитѣ мжже и жени носятъ една носия; обаче, ако разгърнемъ старинската носия, както сторихъ азъ, разликата изпжква рѣзко. И въ събирането на костюмитѣ азъ възпроизведохъ тия старински изчезнали носии и накити.

Пиянечко. Той край обема въ себе си селата: *Фролошъ, Вътрень, Илия, Църварица, Друмоharъ, Тишаново, Ковачъ, Вакѫво, Страдалово, Раково, Смоличано, Полетинци, Пръвена-ловка, Атъ-курия* и *Сжжденикъ*. Тия села нѣкога сж принадлежали административно къмъ пиянечко съ Царево-село и сж имали еднаква носия съ селата останали въ Македония: *Царево-село, Трънотлинца, Градъ, Пехчево, Разловци, Мачево, Петровикъ, Русиново, Бунинарци, Панчерево, Берово, Умлена, Робово, Лаговирово, Негрово, Джамичево, Томатинъ, Чешница, Лешки дѣлъ, Селище, Жельтица, Арсово, Лесия* и *Клисура*.

Отъ тая група села азъ взехъ за музея:

1. Цѣлъ костюмъ мжжки, пиянечка носия.

2. Цѣлъ костюмъ женски, пиянечка носия.

3. Женски костюмъ съ старинска пиянечка сая

4. Единъ фесъ съ косици и обиколенъ съ пари, каквито сж носили нѣкога женитѣ въ тоя край. Фесътъ отгорѣ има сребърно дъно, и пискюлъ.

5. Едно старинско тжжбе шарено, пиянечка носия.

Банско. Тъй се нарича Кюстендилското поле, понеже и Кюстендилъ се нарича отъ населението Баня, види се поради топлитѣ минерални извори въ тоя градъ. Селата разположени въ самото сж всичкитѣ въ котловината между Конявската планина, Осоговската, Лисецъ и Крайщенскитѣ ...

Нѣкогашната мѫжка носия се различава отъ днешната само по това, че потурит, елекътъ и доламата сѫ били черни съ мотра обтока, а днесъ сѫ черни съ черенъ гайтанъ. Образецъ на нѣкогашната носия служи мѫжката носия на Коркина, каквато взехъ за музея.

Женската носия нѣкога е била: бѣла кошуля, литакъ отъ бѣло платно съ рѫкави; скута (фута) и скутачъ (прѣстилка); опасвали сѫ червенъ шалъ (поясъ) а отгорѣ на пояса зуница; главитѣ сѫ забраждали съ кръстачка (двѣ кърпи зашити прѣзъ срѣдата). Зимно врѣме, вмѣсто литака носили сѫ шлекъ, а върху шлека носили кѫсаче (джубе) шарено съ разноцвѣтни гайтани и вълни; невѣститѣ освѣнъ това сѫ носили гайтанъ, т. е. плетена коса обшивана съ пари, който гайтанъ се нарича още и *оплитка*.

За музея азъ купихъ:

1. Единъ мѫжки костюмъ.
2. Единъ женски костюмъ съ шлекъ.
3. Единъ женски костюмъ съ бѣла сая
4. Единъ женски костюмъ съ тъмно-зелена сая.
5. Едно старинско кѫсаче (джубе),
6. Единъ «гайтанъ» (оплитка) невѣстинско украшение.

Каменица е мѣстность, обиколена отъ Осоговската планина, планината *Лисецъ* и Краището, въ долината на горното течение на р. Бистрица и притоцитѣ ѝ. Като Каменишки села се броятъ: *Гюешево, Скакавица, (Киселишка), Прекопчина, Долно-село, Леска, Бистрица, Церово, Расово, Пръвени-долъ, Коприва, Жеравино, Голешъ, Караманица, Попово, Церънковъ, Дождевица, Ранении, Жиниловс, Кутугерци.*

Всичкитѣ тия села нѣкога, въ турско врѣме, сѫ били административно подъ Паланка (Криворѣчна), кѫдѣто сѫ ходили и на пазаръ; послѣ освобождението сѫ били прѣхвърлени подъ Кюстендилъ. И послѣ освобождението, додѣто е било мирно, много отъ селянитѣ сѫ ходили на пазаръ въ Паланка; и днесъ се считатъ едно съ селенитѣ въ Паланешко, както и въ дѣйствителность сѫ едно и по говоръ, и по носия.

Мѫжката нѣкогашна носия била: конопена риза, бѣли беневрени и бѣла долама съ черни обтоки; такива дрехи сѫ носили не само въ Каменица, но и въ Паланечко и въ Вранско, но днесъ и тамъ сѫ промѣнени. Старинската носия въ много овехтѣло състояние можахъ да намѣря въ Голешъ и Караманица, и по тоя образецъ възпроизведохъ цѣлъ новъ костюмъ. Сегашната носия не се отличава по нищо отъ носията въ Баньско поле, т. е. Кюстендилско.

Женската носия нѣкога е била: Кошуля, шлекъ и отгорѣ кѫсаче, а сега носятъ саи, каквито въ Кюстендилско.

За музея купихъ:

1. Единъ цѣлъ мѫжки костюмъ, нѣкогашна носия
2. Единъ женски костюмъ нѣкогашна носия.
3. Единъ «гайтанъ» цѣлъ и отрязъкъ отъ него.
4. Единъ «перушанъ» който се носитъ отъ булкитѣ на челото.

Краището обема села, които и по ти... и по носия принадлежатъ къмъ Босил... и Радомирска околия.

Босилеградска бивша околия, извѣстн... подъ името Краище, днесъ спада въ със... Кюстендилската околия, а въ Босилеград... единъ полицейски пристанъ. Той край, ... малко познатъ и изученъ, прѣдставлява ... интересъ за нашата етнография. Животъ ... нетѣ, храната и начинътъ на поминък... иятъ нѣщо отдѣлно характеристично. За ... изучи все цѣло, ще трѣбва да се обиколя... не всичкитѣ, то поне повечето отъ села... вото нѣщо, което бие много рѣзко въ ... голѣмата примитивность на селенитѣ; тая ... тивность се дължи на обстоятелството, ... планински край безъ пѫтища и съобщени... цѣленъ отъ другитѣ околии; една област... поразина посѣтители. Почти всичкитѣ села ... сѫ били чифлици на турски бегове от... тендитъ и сѫ били въ много робско поло... Туй положение не е измѣнено нито въ ... нѣкогашнитѣ турци-бегове днесъ сѫ зам... отъ мѣстни българи — чорбаджии. Всѣк... има по двама или трима «чорбаджии», ка... наричатъ тукъ, и много пѫти тия чорбадж... или двама трима братя, или чичови сино... пъкъ шуреци и зетове. Тѣ сѫ търговци ... мари и сѫ раздѣлили селото; тия селен... бедни парично и икономически отъ тия чорб... лихвари, сѫ тѣхни сѫщински роби. От... село, на чорбаджията кѫщата е висока, ... хубава, а около нея колибитѣ на селяни... личатъ на кочини. Тия чорбаджии за по... експлоатиране се раздѣлили и принад... къмъ извѣстни политически партии, но ... дѣйствителность тѣ не сѫ никакви. Мо... върви паралелно съ невѣжеството и сиро... Населението се храни съ хлѣбъ отъ елда ... като черна земя; той се яде само то... топълъ, правятъ още и скробъ (един... рѣдка каша) и кусатъ съ лъжици, а ... и качамакъ. Хлѣбътъ ако изстине, не мо... се тури въ уста. Както отъ семето, та... хлѣба азъ взехъ за музея. При всичка... храна и лошъ животъ, тукъ изобилстват... сиви типове, особено женски, явление, ко... служи голѣмо внимание и изучаване.

Нѣкогашната мѫжка носия била: бѣ... врени, бѣлъ долактеникъ, бѣла дреха, а... которитѣ всичкитѣ обточени съ мотри ... Сегашната: бѣли чешири, зитерия, пало... съ черни гайтани.

Женската нѣкогашна носия: лебела ... къдчипоа съ шил. рѫкави; сукно, ... съ ширити, сега сичкѣ сѫ съ гайтанъ ... въ Кюстендилско, поясъ и опрегачъ.

Съгласно съ прѣдписанията № 74... 3-VIII и № 7078 отъ 1-VIII, азъ изв... своята етнографска обиколка въ Кражи... лиевски, Вранянски и Царибродски отъ 21 ... до 24 септемврий, а отъ 21 октомврий до...

ри 1904 г. окръжията: Търновски и Шуменски.

всичкитѣ тия окръзи съ изключение на Шуменския, азъ бѣхъ вече обиколилъ, и слѣдователно всѣжнивахъ въ познати вече за мене и прѣходени мѣста. Както е известно, нѣкои отъ тѣхъ — Видинския и бившия Ломски и Врачански, бивши Орѣховски съмъ описалъ въ моитѣ графски трудове, а за другитѣ — Плѣвенския, Търновския съ бившитѣ Ловчански и Севлиевски материалитѣ сж готови за издаване. първитѣ два (или нѣкогашни четири) окръзи изработилъ и етнографска карта по дивитѣ и костюмитѣ, която се намира въ кн. III «Жива-Старина». Посоченитѣ отъ мене етнографски групи нѣматъ отдѣлни названия, поради това и тука резултатътъ отъ моята обиколка изложа по административнитѣ околии. Да вамъ отдѣлнитѣ групи сега тукъ считамъ излишно повторение, тъй като споменахъ вече, ажъ за тѣхъ се писало и не сж непознати любителитѣ на нашата етнография, затова почна направо да излагамъ отъ кои околии материали събрахъ за музея.

рѣди обаче да почна съ туй изложение, считамъ за потрѣбно да изложа впечатленията си обиколката си въ четиритѣ първи окръзи Шуменския, който както вече споменахъ, веднажъ и дважъ прѣбродилъ.

Видинския, Ломския, Врачанския и Орѣховския окръзи прѣбродихъ по три-четири пжти, а Плѣвенския, Ловчанския, Севлиевския, Свищовския и Търновския бѣхъ прѣбродилъ два пжти. Отъ тогава не се е минало много врѣме — шестнадесетъ години (послѣдната обиколка направихъ 1898 г.), но каква измѣната бѣше за мене, като сега азъ не можихъ да позная физиономията на ония етнографски групи села, които описалъ прѣди шесть-седемь години. Между тия групи сж изличени по костюмитѣ и за да се отбѣлѣжатъ тия между наново, трѣбва да се вслуша човѣкъ въ говора, който останалъ още непокътнатъ, и да се прѣтърсятъ раклитѣ, та отъ тѣхъ да се извадятъ части отъ ония дрехи, които сж носени прѣди десетина години — части казвамъ, защото цѣлъ костюмъ отъ нѣкогашна носия, било мжжка или женска е съвършенна рѣдкость. Мжжете носятъ черни дрехи или промѣнчано черни и бѣли другъ кроежъ, а женитѣ сж облѣчени, или алени пазарски, чуждъ платъ, или пъкъ друга форма облѣкло. Нѣкогашнитѣ накити съвършенно не само изоставени, но още сж рѣдкость.

шенитѣ ризи, пешкири и други изчезватъ, защото ги събиратъ евреитѣ, а накититѣ се опустяватъ отъ тъй нареченитѣ «срѣбстенари». Такова голѣмо промѣнение въ толкова кратко врѣме е невѣроятно.

това промѣнение не е само въ носиитѣ: то проникнало още по-дълбоко. Обредитѣ и обичаите, тъй тѣсно свързани съ народния битъ, които азъ бѣхъ описвалъ нѣкога, или съвсѣмъ сж изоставени, или пъкъ сж осакатени; обреднитѣ хлѣбове, каквито събирахъ прѣди десетина години, днесъ сж рѣдкость, защото бабитѣ, които ги бѣха мѣсили, вече сж покойници, а по-новитѣ жени ги мѣсятъ безъ шарки или шаркитѣ сж осакатени. Пѣснитѣ сѣдѣлки, жетварски, сватбарски и други, каквито нѣкога се пѣеха и бѣхъ събралъ, днесъ ги нѣма — на тѣхно мѣсто дошли други нови. Нѣкогашнитѣ мелодии, каквито бѣхъ слушалъ отъ бабитѣ, днесъ никой не знае; и самитѣ музикални инструменти полека-полека се измѣняватъ: днесъ азъ не можахъ да срѣщна такива кавалджии и гуслари, каквито бѣхъ виждалъ въ 1898 г. На една сватба въ Свищовската околия гусларитѣ по мое настояване се помжчиха да изсвирятъ селемъ-алейкюмъ или по своята игрива мелодия обредни сватбарски рженици, но не можаха. И когато единъ отъ сватбаритѣ гостенинъ взе гуслата, та почна да ги свири, всичкитѣ признаха неумѣнието на селскитѣ гуслари, а тѣ минаваха за най-добритѣ вѣщи гуслари.

Туй бързо промѣнение, а особно въ костюмитѣ не само е важно за нашата етнография, но то засѣга дълбоко и икономическия ни въпросъ; защото вмѣсто прѣжнитѣ вълнени или памучни изработени въ дома отъ самитѣ наши селянки и евтини, и здрави, и трайни материи, днесъ навсѣкждѣ се въвкаратъ чужди гнили платове. Причинитѣ на това бързо и неспирно промѣнение, безъ всѣко съмнѣние, на първо мѣсто трѣбва да се дирятъ въ нашето политическо измѣнение; обаче, трѣбва да се признае, че една много голѣма часть се дължи на нашата **интелигенция съ нашитѣ училища. Учитель и** учителки, които сж свършили срѣдно учебно заведение, макаръ и селенчета, вече не носятъ по селски, не ядатъ по селски, не живѣятъ по селски, кметъ, писарь или селенинъ кръчмаринъ, които сж свършили трето или четвърто отдѣление вече не се обличатъ въ селско облѣкло, не ядатъ селски гозби, не тачатъ нищо старинско — дори го осмиватъ. Притурете и нашата съ висше образование интелигенция, макаръ и по-голѣмата часть произлѣзла отъ селската колиба, но станала чужда за тая колиба, която презира и осмива всичко свое, всичко народно — и всѣки лесно ще си прѣдстави силнитѣ агенти, които дѣйствуватъ върху народа въ промѣната на народния битъ — промѣнена безъ разборъ, безъ смисълъ.

Дали ще може да се въздѣйствува за спирането на това бързо промѣняване, азъ не зная, но като етнографъ азъ изказвамъ мнѣние, че около събирането на тоя етнографски материалъ, изложенъ на неминуемо пропадане, да се дѣйствува бърже и неотлагателно. Послѣ тия редове азъ прѣминавамъ къмъ излагането на събранитѣ материали.

Въ *Берковската* околия, която нѣкога спадаше къмъ Ломски, а сега къмъ Врачански окръгъ, има двѣ групи села, съ два вида народни костюми.

Въ *Кнезура*, каждѣто носятъ еднаква носия съ тая въ Върщенъ и други села, азъ купихъ за музея:

1. Единъ цѣлъ костюмъ мжжки.

2. Единъ цѣлъ костюмъ женски сегашна носия

3. Единъ цѣлъ костюмъ женски нѣкогашна зимна носия.

4. Костюмъ за момче отъ 8—10 години.

5. Костюмъ за момиче отъ 8—10 години.

6. Единъ костюмъ лѣтенъ нѣкогашна носия.

7. Нѣколко стари женски ризи, между които една съ такива пазвички, каквито нѣкога сж носили въ Трънско.

8. Понеже въ Горно и Долно Озирево, както и въ Връщенъ и Кнезура работятъ кола, то азъ ангажирахъ цѣлъ единъ уредъ отъ коларски сѣчива, като намѣрявамъ да направя една група отъ селски колари.

9. Оттука ангажирахъ и единъ станъ съ основата и вътъка, въ който ще тъче жена съ нѣкогашна носия.

10. Въ сжщото село ангажирахъ да устроятъ една тепавица и воденица въ миниатюръ.

Въ с. *Чипоровци* и *Желтава*, каждѣто носятъ еднаква носия съ тая въ всичкитѣ попобалкански села, азъ купихъ за музея:

11. Цѣлъ костюмъ мжжка носия

12. Цѣлъ костюмъ женска носия сегашна лѣтна.

13. Цѣлъ костюмъ женска зимна носия

14. Единъ костюмъ за момиче отъ 8—10 години.

15. Единъ костюмъ за момче отъ 8—10 години

16. Единъ желѣзенъ боздуганъ, каквито сж носили нѣкога илитѣ «войници» въ турската армия, който ще послужи за въоржжение на единъ «войникъ» отъ групата на нѣкогашнитѣ войници въ различнитѣ окржзи и съ различнитѣ тѣхни въоржжения.

17. Единъ желѣзенъ печатъ — бѣлѣгъ, съ какъвто си служили нѣкога търговци въ Чипоровци

18. За да образувамъ група «*Кълимоткачка*», т. е. жена, която тъче килими, азъ купихъ единъ станъ съ всичкитѣ му принадлежности

19. Въ *Фердинандската* (бивша Кутловска) околия всичкитѣ села принадлежатъ къмъ една група съ еднаква носия и говоръ, съ изключение на *Митровци*, Горна Лука и *Превала*, които иматъ еднаква носия и говоръ съ тия на Желтава, Чипоровци и други и съ изключение на *Лехчево* и други до него, до долното течение на Огоста, които принадлежатъ къмъ Орѣховска и Врачанска групи. Въ с. *Бели-млъв* азъ приобрѣтохъ за музея едно много старо женско украшение, наречено «*Биче*», подарено отъ Каменъ Пинова, тоя «Биче» останало отъ баба му Мина Иванова. Било украшение на момитѣ прѣди 100 години Като бѣше обшивано съ стари пари и сребро, споредъ указанията, които ми дадохъ, тоя накитъ не бѣше цѣнно приобрѣтение за музея.

Въ Митровци се изработватъ кожи, което е главното занятие на Митровчани; за да образувамъ групата «*селски кожари-табаци*» азъ ангажирахъ цѣлия табашки уредъ, редомъ съ единъ кятаклъ уредъ, съ който се трупа трупата (шикала).

Въ *Превала* главно занятие е скотовъдството, каждѣто изкарва много хубаво масло. Маслото изкарва отъ млѣкото посрѣдствомъ бучката. Тука иматъ особено устройство и механизъмъ съ помощьта на който едно момиче може да движи едновремѣнно двѣ, три, па и повече бучала и то безъ никакъвъ трудъ.

За да образувамъ групата «*бучкари*», азъ ангажирахъ такъвъ единъ уредъ.

Въ *Бѣлоградчишка* околия има три групи съ особна носия и особенъ диалектъ.

Въ с. *Чупрене* нѣкогашното, па отчасти сега, главното занятие е бъчварството, и въ Чупренския балканъ изобилствува букъ. За да съставимъ групата «*бъчвари*», азъ ангажирахъ цѣлъ бъчварски уредъ съ стариннитѣ

Въ с. *Влахотинъ*, центъръ на отдѣлни села, азъ купихъ за музея:

20. Цѣлъ единъ костюмъ мжжки

21. Единъ женски костюмъ, женска носия съ сукманъ.

22 Единъ женски костюмъ лѣтна носия съ вълненикъ и нѣкогашна прѣстилка

23. Единъ женски костюмъ лѣтна носия съ вълненикъ и прѣстилка сегашни

24. Единъ костюмъ за момче отъ 8—10

25 Единъ костюмъ за момиче отъ 5—6

26. Единъ костюмъ за момиче отъ 7—8

27. Единъ костюмъ за момче отъ 7—8

Тия три костюми се различаватъ по цвѣта на вълненицитѣ.

Кулската околия обема само една група съ изключение на нѣколко влашки села, принадлежащи къмъ групата въ Видинска околия.

Въ градъ Кула азъ ангажирахъ за музея:

28. Единъ мжжки костюмъ.

29. Единъ женски костюмъ нѣкогашна

30. Единъ женски костюмъ сегашна носия

31. Единъ костюмъ за момиче отъ 7—8

32. Единъ костюмъ за момче отъ 7—8

33. Единъ женски костюмъ съ трехла стариннско облѣкло.

34. Единъ женски костюмъ нѣкогашна съ вълненикъ и прѣстилка.

Отъ тѣхъ се получиха всичкитѣ женски, мжжка и момчето още не сж получени

35 Тукъ въ сегашна Старо-Патица, и други се намиратъ ризи съ чудесни пазвички, азъ ангажирахъ нѣколко отъ тѣхъ, но до сега се получи само една и то мжжка

36 Въ манастира «Св. Тройца», наречен и «Раковишки», азъ намѣрихъ два сърнови съ които иеромонаситѣ въ тоя манастир отглаваха нѣкога младоженцитѣ. Трѣбва да спомена, че прѣди 50—100 години въ тоя край черква не е имало, а всичкитѣ хора сж ходили въ тоя манастиръ било за кръщение или вѣнчаване. Понеже на быгледало като на подвигъ, прѣзъ който се е давала треха, то по усмотрението на

обител въ мъдоженниятъ се коронясвали ...ови вѣнци.

...приобрѣтихъ единъ за музея, а другия ...въ монастира, желателно е да се прибере ...за не би за пропадне Търитѣ отъ които ...тѣ тия вѣнци приличатъ досущъ на терн...вѣнецъ на Исуса Христа. Увѣряваше ме ...тъ-служителъ въ тоя монастиръ, че та...рънъ имало по планината Раковишка.

...ската околия обема тоже три групи села, ...и по диалектъ, па и по носия. Въ Ново...село по диалектъ и по носия съставлява ...и чуденъ оазисъ врѣдѣ Видинскитѣ ...въ взехъ за музея:

Единъ костюмъ женска нѣкогашна носия.
Единъ костюмъ женска сегашна носия.
Единъ костюмъ за момиче отъ 6—7 години.

...на важность въ женското труфило има ...на вчесването и начина на връзването на ...ата, нареченъ тукъ «*Расучалъ*».

Единъ костюмъ мъжки.
Единъ костюмъ за момче отъ 8—9 години ...тия сж ангажирани, но неполучени).

...голѣма важность има колана изплетенъ ...рни върви, дълъгъ до 4—5 метра, които ...на върху другия поясъ. Такъвъ коланъ ...съ азъ не срѣщнахъ никждѣ.

...«*Цоцоръ*», което съставлява едно цѣло и ...ръ и по носия съ селата въ Бѣло-ра...и нѣколко отъ Ломско извѣстни подъ ...мсолрешковци, азъ купихъ за музея:

Единъ мжжки костюмъ.
Единъ костюмъ за момче отъ 8—9 години.
Единъ женски костюмъ.
Единъ костюмъ за момиче отъ 6—7 години.

...женския костюмъ важното е направата на ...ата.

...*ката* околия обема двѣ групи села и като ...съставляватъ влашкитѣ нѣколко села. По ...тѣ селата: Ковачица, Горно-Линѣво, Мо...и долния край на Вълчедърма съставля...особна група; тоя диалектъ е особенъ и ...тѣ особности азъ съмъ описалъ въ Жива ...а III кн.

...а се запазятъ нѣкогашнитѣ оржжия и сѣ...а нашитѣ занаятчии, които днесъ про...и се губятъ, азъ прѣдпочитамъ за съз...рици отъ нѣкогашни наши чехлари, зла...ожухари и пр. съ тѣхнитѣ типични тогава

...За тая цѣль азъ приобрѣтихъ цѣлъ единъ ...жийски урезъ отъ сѣчива и инструменти, ...днесъ модерното златарство изхвърля. Въ ...златарскитѣ оржжия и сѣчива не бждатъ ...и въ единъ миниатюренъ нѣкогашенъ ку...бски дюкянъ съ майстора-куюмджия.

...*Долни-Цибъръ*, влашко село, ангажирахъ
Единъ костюмъ мжжка носия.
Единъ костюмъ женска носия съ типичния ...».
Единъ костюмъ за момче отъ 8—9 години.
Единъ костюмъ за момиче отъ 8—9 години.

51. За да образувамъ групата «Калушари» (Русалии), азъ ангажирахъ цѣлия калушарски урезъ.

Въ с. *Вълчедърма* азъ ангажирахъ:

52. Единъ мжжки костюмъ лѣтна носия.

53. Единъ мжжки костюмъ зимна носия.

54. Единъ женски костюмъ съ нѣкогашенъ сукманъ.

55. Единъ женски костюмъ лѣтна носия сегашна.

Тукъ селенинътъ Тодоръ Пачовъ има добрината да подари единъ «покосникъ», украшение, което сж носили момитѣ нѣкога прѣди 50—60 години. Тоя покосникъ, много голѣма рѣдкость, съставлява вървѣ цѣнно приобрѣтение.

Въ с. *Котеновци* ангажирахъ:

56. Единъ костюмъ невѣстинска прѣмѣна съ «алъба» и други украшения.

Толкова нѣща можахъ да намѣря въ тая си обиколка въ Видинския окржгъ (нѣкогашни Видински и Ломски).

Като се прѣмине Огоста, настжпва се въ племе, което по носията се отличавало отъ другитѣ. Тукъ начинятъ широкитѣ гащи безъ крачули, наречени димии; тѣ сж до колѣнѣтѣ, а отъ колѣнѣтѣ надолу, намѣсто крачули, иматъ дизове, или калци. Нѣкога всичкитѣ дрехи сж били бѣли, а по-послѣ димиитѣ станали черни, додѣто не били изхвърлени. Слѣдитѣ отъ бѣлитѣ димии съ бѣлитѣ дрехи, а послѣ почернени, азъ намѣрихъ далече на изтокъ: Плѣвненско, Свищовско, Ловченско, Севлиевско, па и Горно-Орѣховско и Търновско.

Сжщата граница на широкитѣ гащи безъ крачули, както и на широкитѣ гащи съ крачули ще бжде отбѣлѣзана въ бждещата ми етнографска карта на цѣлото Княжество, за която азъ събирамъ материалъ още отъ 1896 год.

Въ *Врачанска околия* има двѣ групи села.

Въ с. *Чирень* взехъ за музея:

1. Единъ мжжки костюмъ съ бѣли димии.
2. Единъ мжжки костюмъ съ черни димии.
3. Единъ женски костюмъ съ сукманъ.
4. Единъ женски костюмъ съ вълненикъ и прѣстилка.
5. Единъ костюмъ за момиче.

Бѣхъ тоже ангажиралъ нѣкои дрехи въ *Алтимиръ* и *Галиче* обаче, щомъ съмъ излѣзалъ изъ селото, кметоветѣ ги повърнали на селенитѣ обратно. Писахъ на Орѣховския околийски началникъ, но до днесъ нѣма никакъвъ отговоръ.

Прѣзъ Бѣла-Слатина, прѣминахъ въ Плѣвенския окржгъ на 11. септемврий. Първото село въ Плѣвенската околия, което посѣтихъ бѣше с. *Махалата*. Въ туй село за музея ангажирахъ и послѣ се получиха:

1. Единъ мжжки костюмъ съ черни димии.
2. Единъ мжжки костюмъ съ бѣли димии.
3. Женски костюмъ съ сукманъ.
4. Женски костюмъ съ прѣстилка, и вълненикъ, и долатанка, и кжсаче.
5. Женски костюмъ съ вълненикъ, прѣстилка, долатанка и сукманъ.

6. Женски костюмъ съ вълненикъ, прѣстилка и кжсачe.

7. Женски костюмъ съ вълненикъ, прѣстилка и клашникъ.

8. Momински костюмъ съ прѣстилка и вълненикъ.

9. Женски костюмъ съ сукманъ.

Отъ тукъ прѣминахъ въ *Марашки Тръстеникъ*, центъръ на племето Мараци, състояще се отъ нѣколко села, което единствено е останало въ името си. Състои се отъ селата *Тръстеникъ*, *Горни и Долни Митрополе*, *Злокучене* и *Комарево* Въ туй село азъ купихъ:

10. Единъ мжжки костюмъ съ бѣли дрехи.

11. Единъ женски костюмъ съ сукманъ и клашникъ (зимна носия).

12. Единъ костюмъ съ вълнякъ и прѣстилка лѣтна носия.

13 Тукъ взехъ и три коланчета, всѣко едно дълго по 6—7 метра, което се опасва по единъ особенъ начинъ върху червения или бѣлия поясъ, и се завръзва съ възелъ нареченъ «Карда».

14 За да образувамъ групата *«тъкачка на тия коланчета»* азъ купихъ и единъ станъ специално за тъкане на коланчета.

Отъ нѣкогашнитѣ украшения, носени въ тоя край: *косатникъ* съ коса, *ширитъ* (гердан съ едри зърна) и *Ръшка*, сжщо герданъ широкъ съ мъниста, но срѣдата обнизанъ съ ситни пари, а по крайщата съ едри зърна — не можахъ да доставя нищо.

Въ Никополската околия азъ намѣрихъ по-богатъ етнографски материалъ. Въ с. *Вабелъ* азъ взехъ:

15. Единъ костюмъ за момъкъ за лѣтно врѣме.

16. Единъ костюмъ на булка съ касакъ, съ забрадка и дъсчата.

17. Костюмъ за жена съ кжсакъ, вълненикъ и прѣстилка.

Отъ накититѣ мжжки и женски купихъ:

18. Мжжка шапка съ спустнякъ.

19. Кръстатъ герданъ.

20. Кжсъ коланъ — твърдѣ рѣдки накити. А свещеникътъ Т. Кралевъ има добрината да подари:

21 Единъ коланъ.

22 Единъ женски лѣненъ.

Въ село *Тур. Тръстеникъ* азъ взехъ:

23. Мжжки костюмъ.

24. Костюмъ за момъкъ.

25. Костюмъ за мома.

Отъ накититѣ въ тоя край, носени нѣкога, тукъ намѣрихъ най-много, благодарение на кмета г. Атанасъ Т. Чуниковъ.

26. *Ширитъ*, рѣдко украшение обнизано съ пари.

27. *Обецъ*, тоже рѣдко украшение съ пари.

28. *Салби*, обнизано съ 79 зърна пари.

29 *Вѣнецъ съ косатникъ*, каквото накитъ днешно не намѣрихъ.

30. *Фатосъ* урѣдъ на главата, върху който забраждали забрадка.

31. *Мжжка шапка* съ косатникъ, каквато сж носили нѣкога момцитѣ на хоро или съборъ.

Въ село *Асеново* живѣятъ българи, пр... отъ Банатъ. Счетохъ за нужно да взема тѣхъ национални костюми, толкозъ повече въ тѣхъ се съзежда стремление къмъ ...ние. Ангажирахъ:

32. Единъ мжжки костюмъ лѣтенъ.

33. Единъ мжжки костюмъ зименъ.

34. Единъ женски костюмъ.

35. Единъ костюмъ за момче.

36. Единъ костюмъ за момиче.

Получи се само женскиятъ а другитѣ ще бждатъ изпратени.

Ловчанската околия има три групи се... село *Дворище* ангажирахъ:

37. Единъ мжжки костюмъ нѣкогашна ...

38. Единъ мжжки костюмъ сегашна но...

39. Единъ костюмъ за момче 5—6 год...

40 Единъ женски костюмъ нѣкогашна ...

41. Единъ женски костюмъ сегашна ...

42. Единъ костюмъ за момиче отъ 5—6 ...

Въ село *Лисецъ*.

43. Единъ костюмъ мжжки

44. Единъ костюмъ за момче отъ 5—6 ...

45. Единъ женски костюмъ съ всичкитѣ ...шения

46. Единъ костюмъ за момиче отъ 7—8 ...

Въ село *Радювене*.

47. Единъ мжжки костюмъ нѣкогашна ...

48. Единъ женски костюмъ нѣкогашна ...

49. Единъ костюмъ за момиче отъ 5—6 ...

50. Единъ костюмъ за момче отъ 5—6 ...

Тия послѣднитѣ костюми сж вече взети ...

Въ *Тетевенска околия* има три групи се...

Въ село *Лопянъ* взехъ:

51 Единъ женски костюмъ съ сукманъ се... носия.

52. Единъ женски костюмъ съ вълнен... прѣстилка

53 Единъ женски костюмъ съ вълнен... прѣстилка, но съ различни шарки

Съгласно прѣдписанието № 7978. Т... и Шуменски окржзи обиколихъ отъ 21. окт... до 1. декемврий.

Свищовската околия сега обема една група, но нѣкога сж били три.

Въ село *Кара-Исенъ* азъ взехъ:

1. Единъ мжжки костюмъ сегашна носия, понеже нѣкогашна не се намира, азъ взехъ ... околнитѣ села въ Никополско и Севлиевско

2. Единъ костюмъ за момче.

3 Единъ костюмъ за жена

Севлиевската околия днесъ обема тоже ... група села, а нѣкога три групи.

Въ село *Ковачи* взехъ.

4 Единъ костюмъ за мома

5 Единъ костюмъ за невѣста.

6 Огрѣлякъ, косичникъ и нагрѣдници ... шения на невѣстата

Въ *Кравлянинъ* взехъ:

7 Единъ костюмъ за момъкъ

8. Единъ костюмъ за мома съ ...

9. Единъ костюмъ за жена съ сукман...

…ѣло украшение: вѣнецъ съ косичникъ, …прѣкоса и подбрадникъ.

…ло *Килифарево*, Търновска околия, можахъ …ря и купя:

Единъ женски костюмъ съ сукно.

Едно сребърно кръжило съ паскала и … украшения.

…село *Кара-Хасанъ*, Горнеорѣховска околия, …

Единъ костюмъ за момъкъ.

Единъ костюмъ за булка съ шамъ-антерия.

Единъ костюмъ за мома съ шишичалъ и …

Тукъ намѣрихъ два екземпляра отъ сжщо …ако моминско украшение, наречено гукъ, …съ по 57 едри сребърни монети.

Така сжщо купихъ и петь ялъци, шарени за групата.

…женитѣ и момитѣ опасвать много пъстри … За да образувамъ група, която да тъче …ани, азъ купихъ:

Два такива стана съ прѣжди, основата …снетѣ съ които се тъче.

Джулюница, Горнооряховска околия, азъ …:

Единъ женски костюмъ нѣкогашна носия, …нално се схожда съ Севлиевската.

…минахъ въ Шуменския окржгъ. Той се … отъ околиитѣ: *Поповска, Османъ-Пазарска, …джумайска, Шуменска* съ *Ново-Пазарска* и …ска.

Поповската околия освѣнъ турското насе- …има една група села, които, съ селата въ …ско, съставляватъ една група.

Паламарци азъ можихъ да купя:

…инъ костюмъ за мома, защото всичкитѣ … сж измѣнени: а такива трехи постѣли и… …ско, отдѣто ще набавя при своята оби- …зъ Русенския окржгъ. Тукъ баба Иванка …дорица Колева на 28.ноемврий ми мѣси …тѣ обредни хлѣбове за коледа: «Бого- … «витъ-прѣвитъ», кравай, който се дава …ларинъ съ кръстъ божи и сребърна па- …ълата въ коледарскитѣ пѣсни подъ «Кръс-тиката»; на Гергевденъ «Господ- …просфора», «кошара» и «армане»; на Ве- …: «яйчетникъ»; на смъртъ: «просфурка», …е и «търланче» — хлѣбче за момиче, на … «Булски хлѣбъ».

Аязмари има прѣселени българи изъ …шка околия отъ села д… *Янгоранъ*, *Кара-Кутруджа* и *Геренъ*. Тѣ носятъ носия, … въ цѣлата околия Димотишка «Поко- …носия» и е рѣдка. Като минахъ прѣзъ … купихъ:

…инъ мжжки костюмъ и

…инъ женски.

… София Ангелова на 26. ноемврий ми …бредни хлѣбове за сватба. Високи ко- …на коледа, сурвакъ, на Великдень и на …венецъ.)

…ело *Коняка* отъ старинска носия не намѣ- …шно, а новата е вече градска. Само баба … Дона Желѣзова и дъщеря ѝ Рада Желѣзова Златова ми мѣсиха петь обредни хлѣбове.

Въ *Османъ-Пазарска* и *Ески-Джумайска* околии всичкитѣ села сж турски, а само нѣколко сж съ български коренни жители; други нѣколко сж прѣселени изъ разнитѣ планински краища въ България. Въ коренниттѣ български села не останало нищо нѣкогашно, макаръ че се помни още живо тая старинска носия.

Въ *Прѣславска* околия, макаръ и да е всичко измѣнено, все пакъ азъ можахъ да събера нѣкои нѣща така:

Въ гр. Прѣславъ азъ купихъ:

4. Единъ цѣлъ женски костюмъ, какъвто е носенъ нѣкога отъ булкитѣ съ шамена сая и шамена антерия и съ типичната шапка.

Въ с. *Смѣдово* азъ купихъ:

5. Единъ мжжки костюмъ.

6. Единъ костюмъ за мома съ *окрелъ*.

7. Единъ костюмъ за жена.

8. Единъ костюмъ за мома съ чукманъ.

Тукъ купихъ единъ станъ за тъкане на коланчета, отъ които образувахъ групата «Коланджийка».

Въ селата *Ришъ* и *Байрамъ-дере* купихъ:

9. Единъ мжжки костюмъ.

10. Единъ женски костюмъ съ чукманъ.

11. Единъ момински костюмъ съ окрелъ.

Въ Смѣдово баба Иова Нетева ми мѣси 18 обредни хлѣбове, а въ Ришъ баба Пена Димитрица мѣси 12 обредни хлѣбове, които сж вече въ музея.

Въ *Шуменската* околия, въ която влиза и нѣкогашната Ново-Пазарска околия, азъ срѣщнахъ тоже разнообразни нѣща.

Въ с. *Маркочи* азъ взехъ.

12. Единъ мжжки костюмъ сегашна носия.

13. Единъ женски костюмъ съ чукманъ и китена кичалка.

14. Единъ костюмъ за мома нѣкогашна носия съ старинска завѣска.

15. Женски костюмъ.

16. Костюмъ за момче.

Въ това село баба Велика Станевица на 16. ноемврий ми мѣси 14 обредни хлѣбове, които сж въ музея.

Въ с. *Вошапъ-кьой* или просто *Вѣдово* живѣятъ турци и българи; българитѣ никакъ не знаятъ български и говорятъ турски. Околнитѣ села ги наричатъ гагаузи, но отъ обреднитѣ хлѣбове, които ми мѣсиха на 7. ноемврий баба Бенка Симьонова, баба Величка Янева, баба Герина Върбанова, баба Калинка Димитрова, отъ имената, отъ обредитѣ и обичаитѣ, азъ заключавамъ, че сж чисти българи, тузeмци, не прѣселени отъ другадѣ, а забравили своя езикъ вслѣдствие угрозата на своитѣ съжители турци да говорятъ по турски, а не по български, който езикъ тѣ не оговаряли.

Въ с. *Хърсово*, прѣселено отъ Разградското село Хърсово, азъ взехъ само обреднитѣ хлѣбове (15), които ми мѣси на 8. ноемврий баба Пена Точова.

Въ *с. Сакаръ-тепе,* тоже съ прѣселенци, азъ купихъ единъ полилей изплетенъ отъ житна слама отъ Руса Бѣлчева.

Отъ *Шуменски* окрѫгъ азъ прѣминахъ прѣзъ една часть отъ Варненския, и то прѣзъ Провадийската околия.

Въ *с. Турк-Арнаутларъ* живѣятъ турци и около 50—60 кѫщи българи, прѣселени отъ *с. Девлетли-агачъ,* Лозенъ-градска околия. Азъ можахъ да приобрѣтя за музея:

1. Единъ женски костюмъ.
2. Мѫжкиятъ макаръ и ангажиранъ, до сега не пристигна.

Въ туй село баба Недѣля Георгева ми мѣси осемь обредни хлѣбове, които сѫ въ музея.

Въ *с. Елесъ-Факѫ,* чисто турско село нѣкога, сега вече половината българско, населено съ българи отъ Мала-Азия, отъ *с. Гъобель, Брусенски окрѫгъ, епархия Ердечка.* Отъ туй село азъ приобрѣтихъ за музея:

3. Единъ женски костюмъ.
4. Ангажирахъ единъ мѫжки и
5. Единъ женски, но съ дрехата «терли бѣла дреха, но още неполучени.

Въ *с. Ченге* взехъ:

6. Единъ цѣлъ мѫжки костюмъ.
7. Единъ цѣлъ женски костюмъ.
8. Единъ цѣлъ женсхи костюмъ.
9. Единъ момински костюмъ.
10. Единъ момчешки костюмъ.

Въ *с. Равна* взехъ:

11. Единъ старешки женски костюмъ.
12. Единъ костюмъ за момче отъ 15 годи
13. Единъ мѫжки костюмъ.
14. Единъ костюмъ за момиче отъ 12 годи
15. Единъ женски костюмъ.

Съ това се свършва моята обиколка пр миналата 1904 год.

Резултатътъ макаръ да не е блѣскъвъ, в удовлетворителенъ; азъ успѣхъ да събера вси характеристично и важно и днесъ музеятъ тежава 175 различни пълни костюми. Ак останало нѣщо несъбрано, то принадлежи к накититѣ, но и тѣ ще бѫдатъ приобрѣтени, б чрѣзъ оригинални, било чрѣзъ възстановле

Условия за възпроизвождане на Манасиева лѣтописъ

отъ **А. Митовъ,**

прѣподаватель въ рисувалното училище.

повѣдь № 1243 и съ писмо подъ № 9102
сентемврий т. г. бѣхъ командированъ
за да уредя съ дирекцията на Вати-
Библиотека, и съвмѣстно съ професора
Л. Милетичъ, въпроса за издаването
иева лѣтописъ. Вслѣдствие на тази за-
не на 11. сентемврий заминахъ за Римъ,
ърша възложената ми мисия, за резул
която давамъ слѣднитѣ свѣдения:
пристигнахъ въ Римъ, прѣди всичко
авихъ на Префекта на Ватиканската
ка, прѣподобний отецъ Ерле, който ме
нредно ласкаво, като ми даде особно
голѣмия великолѣпенъ салонъ на би-
а, за да се занимавамъ съ Манасиева
, и да водя прѣговори по неговото
Самъ Префектътъ ми назначи специална
пакъ въ сѫщия салонъ, когато нѣ-
аква публика, нито други занимаващи
оято обстоятелствено третирахме въ-
издаването на този важенъ български
.

рение на голѣмата любезность на Пре-
е съ г-на Милетича, можахме да раз-
ъ най-голѣми удобства и улеснения,
робно, старо-българския ржкописъ на
а лѣтописъ.
ржкописъ носи № 2, и се казва «Старо-
версия на лѣтописа на Константина
а.» и се счита въ Ватиканската Библио-
динъ отъ многоцѣннитѣ ржкописи, по
чина, всѣкога самъ Префектътъ го взи-
шкафа, дѣто се пазятъ най-важнитѣ
за да ни го даде, и самъ собствено-
и прибираше.
сътъ е направенъ по заповѣдь на бъл-
Царь Иоанъ Александра, писанъ е върху
аментъ, и съдържа 410 стр., въ фор-
$\times 29^{1}/_{2}$ см. Той е подвързанъ въ по-
ме съ дървени кори, покрити съ чер-
а. Ржкописътъ е украсенъ съ миниа-
ски картинки съ бои), които възлизатъ
67; отъ тѣхъ 9 сж голѣми и заематъ
ница, а 58 сж на половинъ страница.

Освѣнъ това на 98. стр., освѣнъ съ черно мастило, има написани букви, думи и цѣли редове съ червена боя, които, споредъ библиотекаря Майо, били прибавки, отъ неизвѣстния български прѣводачъ къмъ текста, относещи се до българската история. Подробно описание на съдържанието на този ржкописъ е направено отъ г-на д-ръ И. Т. Гутевъ въ VI кн. 1891 год. на Сборника на Министерството на Народното Просвѣщение за народни умотворения, наука и книжнина. Най-голѣма цѣнность на този ржкописъ придаватъ миниатюритѣ, които, по голѣмата часть, сж добрѣ запазени, но има и много твърдѣ развалени, а нѣкои вече почнали да се опошватъ и развалятъ, по причина на прѣмѣстване на ржкописа и вслѣдствие на слабитѣ лѣпителни качества на употрѣбенитѣ за тѣхъ бои.

Събитията и личноститѣ, които сж прѣдставени въ миниатюритѣ на този ржкописъ и взети отъ священната история, изъ историята на Римъ Византия и българского царство. Но каквото и да прѣдставляватъ картинкитѣ-миниатюри, извѣстенъ е фактътъ, че художникътъ, който ги е работилъ, е прѣдставилъ въ тѣхъ лицата облѣчени, въоржжени и дѣйствуващи въ срѣдата, въ обстановката и по начинъ на неговитѣ съврѣменници. Така сж правили почти всички художници отъ тия врѣмена, а още повече миниатюриститѣ, които сж ги копирали и подражавали. По тази причина картинкитѣ на Манасиева ржкописъ иматъ за насъ българитѣ извънредно голѣмо значение; тѣ съставятъ единъ твърдѣ цѣненъ паметникъ, по който могатъ да се възстановятъ костюмитѣ, оржжията, сждовейтѣ, архитектурата, начина на живота, начина на воюване на нашитѣ прадѣди отъ врѣмената на Иоана Александра. А особно важни сж онѣзи миниатюри, които се отнасятъ до българската история, защото показватъ по какъвъ начинъ, безименниятъ български художникъ е схваналъ тѣзи сюжети, и какъ ни е прѣдалъ образитѣ — портрети на царя и царското сѣмейство на Иоана Александра. Като най-типична, най-красива, а особно като съврѣменна на художника, а слѣдователно и важна

редно интересна, отъ точка зрѣние на историческата правда, намирамъ онази картина на третята страница, гдѣто е прѣдставена смъртьта на царския синъ Александровъ — Иоанъ Асенъ. Освѣнъ нея, портретитѣ на царя на втората страница и другадѣ, както и много други миниатюри иматъ несъмнѣно голѣма художествена стойность, особно като се има прѣдъ видъ епохата, въ която сж били правени. Ето защо една даже чужда ржка, е написала на първата страница на този ржкописъ, че той е цвѣтътъ на всички славянски ржкописи.

Несъмнѣнно е, че българскитѣ царе отъ XIII и XIV в. твърдѣ много сж покровителствували изкуствата въ държавата си, а особно живописството, имали особна любовь къмъ тѣзи изкуства, и сж правили много поржчки на художницитѣ; както е и несъмнѣно, че въ XIII в българското живописство се е намирало на една твърдѣ голѣма височина на съвършенство, въ сравнение даже съ онова, що се е работило тогава въ Италия. Мощни доказателства за това сж останалитѣ цѣли художествени паметници отъ него врѣме, правени по тѣхна поржчка, а тѣ сж Манасиева ржкописъ, за който говоримъ, евангелието на лорда Зауча въ Лондонската библиотека, писано върху пергаменть и сжщо така илюстровано съ миниатюри, фрескитѣ въ църквата при с. Бернде, Царибродска околия, и онѣзи въ църквата на с. Бояна при София, и въ много други църкви отъ тази епоха. Боянскитѣ фрески въ техническо и художествено отношение не стоять по-долу отъ работитѣ на Чимабуе въ XIII в. и Джотовата школа въ XIV в. въ Италия. Фресковитѣ работи въ Беренде и Бояна, тѣзи удивителни творения на българското староврѣмско изкуство сж вече почти копирани и продължавать да се копиратъ за народния ни музей, както се копиратъ и ще се копиратъ фрескитѣ и отъ всички други стари наши църкви. По този начинъ художественитѣ живописни паметници, направени въ врѣме на нашитѣ царе и често пжти по тѣхна поржчка, доколкото сж останали въ България, ще бждать запазени отъ развала. Остава сега да се погрижимъ за запазването и на другитѣ паметници, находещи се вънъ отъ България — на двата ржкописа, а най-главно и прѣди всичко на Манасиева ржкописъ, който съдържа и по-голѣмо число картини, които сж въ опасность за непродължително врѣме да се изтриять и олющать.

Запазването обаче на единъ ржкописъ съ миниатюри може да стане само чрѣзъ неговото точно възпроизвеждане въ много екземпляри, както относително текста, така и за картинитѣ му, които трѣбва да се факсимилирать съ всичкитѣ си бои и особности, и въ най-малкитѣ подробности.

Отъ прѣговоритѣ, които направихъ съ Ватиканската библиотека, става явно че управлението на библиотеката дава съ голѣмо удоволствие разрѣшението си за издаването на Манасиева ржкописъ отъ страна на българското правителство, като обаче, при това, се запазять

извѣстни условия и формалности, коит
тувать отъ наредбитѣ и правилници
блиотеката

Прѣди всичко библиотеката разрѣш
производството и издаването на ржко
по механически начинъ т. е. отпечатва
въ много екземпляри по фототипич
хромофототипически начинъ. Това се
въ интереса на науката, за да могать
начинъ да се разпространять повече ек
по библиотекитѣ и научнитѣ учрѣж
свѣта. Администрацията на библиоте
вѣнь това, си запазва правото да изу
потвърди контракта за издаванието на р
който нашето министерство на Народно
свѣщение би сключило съ печатарската
да бди за точностьта на изданието,
напише едно малко научно прѣдисловие

Като разгледахъ и изучихъ разнитѣ
на Ватиканската библиотека на подоби
писи съ миниатюри, както и издания
за смѣтка на частни издатели и учрѣж
ватикански кодекси, които Префектът
безностьта да ми покаже, дойдохъ до
нието, че най-добриятъ, най-съвършения
за репродукция на ржкописи съ цвѣт
тинки е *хромофототипическиятъ*. Чрѣз
фототипията се постига сега за изобра
съ бои онова, което по-рано се постига
за чернитѣ репродукции съ помощьта н
типията. Изображенията, буквитѣ, цѣл
ници излизать, по този начинъ, съ всич
отенъци, съ всичкитѣ си тонове и бо
както въ оригинала, така щото се полу
най-вѣрно колорирано факсимиле на цѣ
кописъ и въ най-малкитѣ му подробнос

Заведението, което ми прѣпоржча са
фектътъ на Ватиканската библиотека, к
добро въ Римъ, за издаване, по как
чинъ, ржкописи, въ което заведение
Библиотека, и видни чужди учрѣжде
чататъ своитѣ издания, е *«Дружеството*
фически и фотомеханически изкуства на
Данези и С-ие.» Вслѣдствие на това,
въ споразумѣние съ прѣдставителя на т
жество самия г. Джулио Данези, кой
лага слѣднитѣ условия за издаването:

1. Заведението «Данези» ще отпечата,
мофототипически начинъ, българския р
на Манасиевата хроника, който се на
Ватиканската Библиотека подъ № 2, и с
отъ 245 стр. съ черенъ текстъ, 98 стр
ренъ и червенъ текстъ, 58 стр. съ п
миниатюри, и 9 стр. цѣли съ миниат
сжщата имъ величина върху листя 30 ×

2. Цѣнитѣ на това издание, смѣтани
екземпляръ и за страници, споредъ к
практикувани и приети за подобни изда

245 стр. съ черно по 0·80 с
98 « съ черно и червено по 1·00 л
57 « съ половинъ миниат. по 3 л
9 « съ цѣли миниатюри по 5 л

410 стр. . . . . . . за . . . . . .

ви начинъ всѣки екземпляръ, заедно съ
ията, ще струва 513 лева.

коописътъ ще бжде отпечатанъ въ 100 —
жпляра, отъ които 50-тѣхъ се задълж
откупи нашето министерство, а остана-
—75 оставатъ за смѣтка на заведението
което ще разполага съ тѣхъ както на-
добрѣ.

анието ще бжде подвързано съ кори
во, покрити съ кожа по начинъ, ка-
приетъ за изданията на всички Вати-
ржкописи, и ще носи надписъ, че е пра-
дъ наблюдението на библиотеката, и съ
анието на българското Министерство на
то Просвѣщение.

-голѣмиятъ срокъ за отпечатване на из-
е двѣ години.

дъ горното прѣдложение и съгласно
витѣ за такава работа цѣни, Министер-
би трѣбвало да заплати 50-тѣхъ екзем-
оито ще вземе отъ изданието на ржко-
650 лева Обаче азъ настояхъ прѣдъ
и да намали единичнитѣ цѣни на стра-
екземпляритѣ, и сполучихъ да направа
аление отъ 53 лева за всѣки екземпляръ
мѣсто 513 л. — 460 л. По този начинъ
дъ екземпляра бихме платили **23.000 л.,**
горнитѣ 25.650. Понеже нѣмахъ никакви
ии, нито пълномощия относително су-
ято нашето Министерство би могло да
и, то не можихъ да свърша окончателно
а съ нѣкое точно опрѣдѣлено прѣдло-
тъ наша страна. Обаче ако Министер-
ожелае да третира този въпросъ оконча-
мисля, че би могли да се постигнатъ и
ои намаления на горната цѣна.

руга страна и по мнѣнието на Пре
а Ватиканската Библиотека, тѣзи цѣни
азни, и обикновени при издаването
начинъ на ржкописи съ миниатюри.

видъ на голѣмата опасность за развала
шено унищожаване, на които сж из-
по причина на слабитѣ лѣпителни ка-
боитѣ, изображенията-миниатюри, на
кова цѣненъ, и почти единственъ по
паметникъ на българското староврѣмско
прѣдъ видъ на сравнително малкитѣ
ни жертви, които България ще направи
ото запазване, чрѣзъ издаването му,
като се вземе прѣдъ видъ, че разнос-
него могатъ да се раздѣлятъ върху двѣ-
а бюджетъ на държавата, вървамъ, че
та не ще се поскжпи да отпустне нужд-
а, за да може да стане това издание часъ
догдѣто не сж се излющили и изтрили
всичкитѣ картини на тази славна бъл-
арина — на този чудесенъ нашъ ржко
вѣтъ на славянскитѣ ржкописи,» на
скпоцѣнна книга изъ библиотеката на
ългарски царь, по чудо запазена до дне-
нь. Малко сж споменитѣ, рѣдки сж па-
тѣ на нашето културно минало, и све-
щена длъжность ни се налага отъ името на
историята, отъ името на нашата национална
индивидуалность, отъ самосъзнанието и гордо-
стьта народна, да положимъ всички грижи и
старания, за да запазимъ отъ разрушение, отъ
унищожение, отъ развала и тѣзи малки спо-
мени, и тѣзи рѣдки паметници.

Въ врѣме на моето прѣбиване въ Римъ по
горѣизложенитѣ прѣговори, имахъ възможно-
стьта да се занимая и съ други работи и въ-
проси, които интересуватъ също нашата исто-
рия, и главно нашето старо изкуство.

Въ голѣмата базилика на св. Петра, при Вати-
кана, се пази и се почита твърдѣ много една
стара икона на апостолитѣ Петра и Павла, която
има славянски надписъ, и на която историята
прѣдставлява твърдѣ голѣмъ интересъ.

Тази икона е описана отъ Джакомо Грималди,
точенъ описвачъ на Ватиканскитѣ паметници,
въ неговия Каталогъ на Святитѣ мощи отъ
1617 г. подъ № 48.

Той казва: «Една твърдѣ стара (antichissima)
икона, висока три палми и половина (около 87
сант.), въ която се виждатъ изписани образитѣ
на нашия Спаситель и на апостолитѣ Петра и
Павла, които сж се явили на императора Кон-
стантина, когато, по Божия милость, той се
рѣшилъ да прѣгърне Христовата вѣра. На върха
на тази икона, въ една валчеста като колело
фигура, се намира образа на нашия Спаситель
Исуса Христа. Отдѣсно до него е св. Петъръ,
който държи въ ржката си единъ ржкописъ,
свитъ на цилиндръ, като пагтрусъ; а отлѣво
се намира св. Павелъ, който държи въ лѣвата
си ржка една книга, а дѣсната си ржка държи
вдигната, като за проповѣдва. Върху главитѣ имъ
се четятъ имената на двамата Апостоли съ букви
руски Рутенски (russe Rutene), както азъ чухъ
да утвърждаватъ Рутенскитѣ Епископи, които
дойдоха въ Римъ при Климента VIII, за съеди-
нението на църквитѣ. Отдолу се вижда Кон-
стантинъ Велики, прѣклоненъ прѣдъ Блажения
Силвестра, който го благославя; отъ странитѣ
му се виждатъ също изписани, двѣ благородни
личности съ гръцки дрехи. Това е твърдѣ цѣнна
реликвия (свещенна вещь) и много прочута по
цѣлия християнски свѣтъ.. ».

Послѣ това слѣдватъ описания на разнитѣ
мощи отъ разни светии, инкрустирани около
иконата

Канчелиери въ *De Jacrarus Basilicae Vaticanae*,
томъ IV, стр. 1691. пише:

«За твърдѣ старитѣ (antichissime) икони на
св. Петра и Павла. Тѣзи икони сж изписани
върху дъска, а на корниза, който ги заобикаля,
се чете: Въ честь на св. апостоли Петъръ и
Павелъ бившия каноникъ на тази прѣсвета Ба-
зилика Паоло Бизони, направи тази рамка въ
1639. г.».

Сжщиятъ Канчелиери въ *Indices Recognitarum
Basilicae Vaticanae al Alpharano adornati* стр 1665.
№ 36. казва:

«Икона, въ която сж изписани образитѣ на св. апостоли Петъръ и Павелъ, между които се намира и прѣсветата фигура на Спасителя, които сж се явили на сънь на императора Константина, когато повиканъ отъ Блажения Папа Силвестра отъ Сорате, позналъ показанитѣ му образи, приелъ християнството, и битъ отъ сжщия Блаженъ Силвестръ покръстенъ и пр.»

Споредъ описанието, което прави Грималди и Канчелиери, имало е обичай, въ минали врѣмена, отъ страна на Ватиканското духовенство, тази икона да се нарича: «Образъ на св. апостоли Петра и Павла, които сж се явили на Императора Константина». И по този начинъ постоянно се е обявявала тя отъ полцума на Ватиканската Базилика, въ понедѣлникъ на великдень, както това сж чували мнозина. Сега обаче, по причина на разнитѣ бѣлѣжки, които сж били направени върху нея, формулата съ която се показва на народа е: «Най-стариятъ образъ на св. апостоли Петъръ и Павелъ».

Учениятъ хърватски писатель Иванъ Кукулиевичь Сакшински е пжтувалъ прѣзъ Далмация до Неаполъ и до Римъ съ специална цѣль, да изслѣдва, да отбѣлѣзва и сбира всичко, което се отнася до литературата, изкуствата и славянскитѣ древности и напечаталь върху тази икона, въ «Югославянския исторически архивъ» за 1857 г. слѣднитѣ бѣлѣжки:

«Между най-голѣмитѣ драгоцѣнности и свещенни прѣдмети, които се пазятъ въ великолѣпната Базилика на св. Петра, намира се въ хранителницата на светитѣ реликвии (мощи) една икона на св. апостоли Петра и Павла, за която едно благочестиво прѣдание, както и списъкътъ на свещеннитѣ реликвии на Базиликата утвърждаватъ, че била гръцки образъ, даденъ отъ императора Константина на църквата св. Петъръ, и че прѣдставлявалъ отгорѣ истинскитѣ лица на св. апостоли, такива, каквито се били явили на самия Константина на сънь прѣзъ една нощь, а отдолу, самия Императоръ, заедно съ двама благородни, колѣничилъ, какъ приема благословията на св. Папа Силвестра. Като ходѣхъ по антикваритѣ (старинатитѣ) на Римъ да търся книги, ржкописи, икони и др. случайно попаднахъ на една мѣдна гравюра отъ 1771 г. на горѣказаната икона, която гравюра имаше въ долната си часть надписътъ: *Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli Imagines, e tabula picta expressae, quae in Sacrosancta Vaticana Basilica inter Sacras Reliquias religiose asservatur. Ad harum Imaginum formam pia traditio est Beatissimos Apostolos Constantino Magno apparuisse*». Върху главитѣ на самитѣ светии има доволно погрѣшно написано съ кирилица св. Петъръ и св. Павелъ, а подъ този надписъ е латинскиятъ: *Sanctus Petrus, Sanctus Paulus*. Онова, което тозъ часъ ми направи впечатление, бѣше надписътъ съ кирилица, и като купихъ образътъ рѣшихъ да отида да търся самия оригиналъ. И дѣйствително на другия день отидохъ, заедно съ Каноника на Илирийската църква св. Жироламъ, Джорджо Бениия, въ Ватиканската Базилика на св. Петра, гдѣто, слѣдъ разговори съ канонницитѣ, сполучихъ, съ голѣмо [...] да взема позволение, да влѣза въ [...] клисъ, въ който се пазятъ светитѣ мощи, [...] съ споменатата икона. На дъното [...] шкафъ, съ стъклени врати, азъ [...] златни и сребърни сждове, съдържащи [...] мощи и украсени съ безцѣнни камъни, [...] и скжпи златарски издѣлия, намѣрихъ [...] съвсѣмъ почти потъмнѣла отъ врѣмето, [...] да обрънамъ внимание на другитѣ [...] накарахъ да я извадятъ отъ онова [...] тѣло, може би, не е била барана отъ [...] вѣкове. Иконата е затворена въ една [...] сребърна рамка, и толкова тежка, щото [...] души мжчно можаха да я носятъ. Кога [...] донесоха на свѣтлината на прозореца, [...] едвамъ можахъ подробно да я разгледамъ.

«Иконата е направена въ византийски [...] върху дъска, и прѣдставлява горѣ единъ [...] бюсть на Спасителя, който благославя [...] страна ржка; въ срѣдата голѣмитѣ [...] св. Петра и Павла, първия отъ които [...] най-старитѣ изображения на този светия, [...] ключове държи въ лѣвата си ржка единъ [...] отъ книга. Въ долната часть на иконата [...] св. Петра и Павла е прѣдставенъ [...] на църковнитѣ одежди единъ колѣниченъ [...] щенникъ, когото единъ папа благославя, [...] отъ арката и отъ двѣтѣ страни по единъ [...] теръ отъ източната църква стоящи и [...] събрани за молитва, обърнати къмъ спом[...] св. Петъръ и Павелъ. Надъ главата на С[...] има отдѣсно и отлѣво написано съ [...] кирилица **ІС ХС**, а надъ главитѣ на св. [...] Павла съ по-голѣми, *позлатени* кирилски [...] стои написано отдѣсно **СТЫ ПЕТЪРЬ**, а [...] **СТЫ ПАВЬЛЬ**. Нѣма никакви слѣди отъ [...] и да било другъ гръцки или латински [...] «Като разгледахъ съ най-голѣмъ внимание [...] тази икона, първата дума, която азъ казахъ [...] стоящитѣ около мене римски свещеници [...] естествено, че иконата не е гръцка, а сла[...] че не е възможно тя да бжде подаръкъ [...] Константина Велики, защото въ негово [...] славянската азбука-кирилица не е била [...] изнамѣрена.

«Сега се появяватъ въпроситѣ: 1. Как[...] чава изображението на долната часть на [...] гдѣто е прѣдставенъ единъ Папа, който [...] славия единъ свещеникъ, съ двама източно[...] славни калугери отстрани? 2. Какъ по[...] добна икона, която споредъ изобр[...] на нея фигури, е полу-източна полу-[...] християнска и славянска, е достигнала [...] ната църква на католичеството, и то въ [...] съкровище на първата западна църква?

«Ето нашето мнѣние: онзи свещеникъ, [...] стои на колѣнѣ прѣдъ папата и получава [...] словия отъ него, не може да бжде другъ [...] или св. Методи, или нѣкой отъ неговитѣ [...] ници и отъ свитата му, които сж били ржко[...] жени отъ папа Адриана II въ Римъ да се [...]

..ония, а че онѣзи двама калугери на източ-
..рава, които вънъ отъ арката на дърквата
.. молещи се на св. Петра и Павла, трѣбва
..атъ двамата братя св. Кирилъ и Методии,
..въ 867. год. донесли мощитѣ на св. Кли-
..апа въ Римъ, като ги подарили на папата
..а II, отъ когото получили благословии и
.. почести.

.. признаемъ възможностьта, че въ спо-
..о изображение на римската икона е изо-
.. единъ споменъ отъ главната епоха на
.. на славянскитѣ апостоли, св. Методи и
..нтинъ, нареченъ Кирилъ, неговъ братъ,
..ли тогава съ извѣстна вѣроятность, да
..мъ и последното си мнѣние, т. е. че
.. е била посветена на църквата св. Петъръ
..мата славянски апостоли, за възпоминание
..вото имъ посѣщение въ Римъ, а въ този
.. подобно мнѣние би се съгласило и съ
..стивото прѣдание на църквата, което
..е иконата е била подарена отъ Констан-
..о въ случая, не отъ императора, а отъ
..стантина Философа, нареченъ Кирилъ,
.. невъзможно даже, щото да е била живо-
.. отъ самия св. Методия, защото нѣкои
.. утвърждаватъ, че той билъ живописецъ
.. своята картина на Страшния Сѫдъ, бла-
..рналъ въ християнство българския царь
.. Но даже, ако би св. Константинъ фило-
.. братъ му св. Методи да не сѫ дали
..оната на църквата св. Петъръ, и даже
..и да не бѫде писана отъ Методия, все
..за вѣрване, че тази икона е била напра-
.. споменъ на тѣхното пѫтуване въ Римъ,
..акто по сюжета, който прѣдставлява, тъй
..оя *стилъ и видъ*, ако и да не може, спо-
..шето мнѣние, да се счита за най-старъ
..къ на славянското християнство, обаче
..ъго принадлежи къмъ най-древнитѣ худо-
..ни славянски паметници.

..о давамъ това съобщение въ славянския
..келая единствено, щото този художественъ
..къ да бѫде повече изслѣдванъ и изученъ
..ожници и литератори славянски, и отъ
.. мнѣния, изслѣдвания и обсѫждания да
..матъ най-вѣроятнитѣ и близки до исти-
..ключения».

.. Рачки (Rački) въ своята брошура върху
.. славянска азбука, публикувана въ Загребъ
.. год., като говори за ватиканската икона,
..итѣ на св. Петра и Павла, като древенъ
..тъ за казаната азбука, утвърждава слѣ-
.. «Споредъ мнѣнието на експерти по из-
..о, иконата не може да бѫде по-стара
..III или XIV вѣкъ и забѣлѣзва въ една
.. бѣлѣжка (стр. 80), че иконата е изпи-
..ърху тъмно платно залѣпено на дъска,
..поредъ свѣдѣнията, получени отъ профе-
..Джакомо, експертъ-прѣводвачъ на
..ството въ Римския институтъ св. Михаилъ,
..о той билъ помощникъ да се произнесе
..ено епохата, тази икона най-напрѣдъ е
..исана съ темпера (бои съ яйце), върху

златенъ фонтъ, а по-късно реставрирана съ
масни бои, по която причина е потъмнѣла». . .

Сѫщиятъ д-ръ Рачки пише по тази икона една статия въ «Католическия листъ» въ Загребъ отъ 31. мартъ 1881. год., въ която споменува и за гравюрата, издадена въ 1771. год. и за статията на Кукулиевича отъ 1857. год., а прѣзъ своето прѣбивание въ Римъ, е тъй пъкъ писалъ въ сѫщия хърватски вѣстникъ по нея, щото е станалъ причина да се издаде една втора гравюра отъ г-нъ Манчионъ.

Въ това свое описание д-ръ Рачки повтаря мнѣнието и описанието на Кукулиевича, а послѣ продължава: «има двѣ нѣща, които трѣбва да различаваме въ тази икона — сюжетътъ, който тя изобразява и епохата, къмъ която принадлежи. Колкото се отнася до сюжетътъ прѣдставенъ въ иконата, нищо не може да се противопостави на обяснението дадено отъ Кукулиевичъ Сакцински. Иконата по всѣки начинъ, споредъ надписитѣ си, е отъ славянски произходъ. Главното лице на долната часть прѣдставлява единъ Папа, облѣченъ съ филонъ (pallio) и съ тиара на главата, прѣдъ него стои колѣничилъ единъ монахъ, а отъ двѣтѣ страни — двама други монаси прави съ килимявка на главата, по източно-православенъ обичай. Но колкото за епохата, иконата не може да принадлежи на прѣдполагаемата отъ Кукулиевича епоха. На това се противопоставятъ языка и правописанието на надписа, защото **стъı**, вмѣсто **стън**, **петръ** и **павьль**, вмѣсто **петъръ** и **павълъ** ни водятъ къмъ една много по-късна епоха, а употрѣбението на **ь** вмѣсто **ъ** ни показватъ и племето, на което е принадлежалъ живописеца. Дѣйствително, извѣстно е вече, че рѫкописитѣ, въ които вмѣсто старо-славянскитѣ **ъ** и **ь** навсѣкждѣ е употрѣбенъ само **ь**, се отдаватъ на сръбского племе, по сѫщия начинъ, по който и въ глаголическитѣ хърватски рѫкописи, вмѣсто два ера, се е употрѣбявалъ само единъ. Съгласно това ватиканската икона произхожда отъ югославянскитѣ земи, а именно изъ сръбско. А ако това е така, тя не може да бѫде по-стара отъ XIII и XIV вѣкъ. Което утвърждение почти се оправдава отъ самата живопись, върху което нѣщо иматъ думата експертитѣ по изкуството, както и, отъ друга страна, нѣма съмнѣние, че на иконата се забѣлѣзва влиянието на западното изкуство, което, споредъ както днесъ изобщо е признато, е влияло върху всички художествени старо-сръбски издѣлия. А по какъвъ пѫть тази икона е могла да достигне до Римъ, би се обяснило твърдѣ лесно отъ всѣкиго, ако си спомнимъ, какви сѫ били сношенията между Сърбия и Римъ, като почнемъ отъ Стефанъ Неманъ и синъ му Св. Сава. Начинътъ на писмото изключва всѣко друго произхождение».

Кардиналъ Доменико Бартолини, въ своята книга *Memorie Storicocritiche dei santi Cirillo e Metodio e del loro apostolato fra le genti Slave* — *Roma 1881*., като цитира всичкитѣ горѣприведени мнѣния, казва, че старитѣ прѣдания на Рим..

«Икона, въ която сѫ изписани образитѣ на св. апостоли Петъръ и Павелъ, между които се намира и прѣсветата фигура на Спасителя, които сѫ се явили на сънь на императора Константина, когато повиканъ отъ Блажения Папа Силвестра отъ Сорате, позналъ показанитѣ му образи, приелъ християнството, и билъ отъ сѫщия Блаженъ Силвестръ покръстенъ и пр.».

Споредъ описанието, което прави Грималди и Канчелиери, имало е обичай, въ минали врѣмена, отъ страна на Ватиканското духовенство, тази икона да се нарича: «Образъ на св. апостоли Петра и Павла, които сѫ се явили на Императора Константина». И по този начинъ постоянно се е обявявала тя отъ подиума на Ватиканската Базилика, въ понедѣлникъ на великдень, както това сѫ чували мнозина. Сега обаче, по причина на разнитѣ бѣлѣжки, които сѫ били направени върху нея, формулата съ която се показва на народа е: «Най-стариятъ образъ на св. апостоли Петъръ и Павелъ».

Учениятъ хърватски писатель Иванъ Кукулиевичъ Сакшински е пѫтувалъ прѣзъ Далмация до Неаполъ и до Римъ съ специална цѣль, да изслѣдва, да отбѣлѣзва и събира всичко, което се отнася до литературата, изкуствата и славянскитѣ древности и напечаталъ върху тази икона, въ «Югославянския исторически архивъ» за 1857 г. слѣдванитѣ бѣлѣжки:

«Между най-голѣмитѣ драгоцѣнности и свещенни прѣдмети, които се пазятъ въ великолѣпната Базилика на св. Петра, намира се въ хранителницата на светитѣ реликвии (мощи) една икона на св. апостоли Петра и Павла, за която едно благочестиво прѣдание, както и списъкътъ на свещеннитѣ реликвии на Базиликата утвърждаватъ, че била гръцки образъ, даденъ отъ императора Константина на църквата св. Петъръ, и че прѣдставлявалъ отгорѣ истинскитѣ лица на св. апостоли, таквиа, каквито се били явили на самия Константина на сънь прѣзъ една нощь, а отдолу, самия Императоръ, заедно съ двама благородни, колѣничилъ, както приема благословията на св. Папа Силвестра. Като ходѣхъ по антикваритѣ (старинаритѣ) на Римъ да търся книги, рѫкописи, икони и др. случайно попаднахъ на една мѣдна гравюра отъ 1771 г. на горѣказаната икона, която гравюра имаше въ долната си часть надписътъ: «*Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli Imagines, e tabula picta expressae, quae in Sacrosancta Vaticana Basilica inter Sacras Reliquias religiose asservatur. Ad harum Imaginum formam pia traditio est Beatissimos Apostolos Constantino Magno apparuisse*». Върху главитѣ на самитѣ светии има доволно погрѣшно написано съ кирилица св. Петъръ и св. Павелъ, а подъ този надписъ е латинскиятъ: *Sanctus Petrus, Sanctus Paulus*. Онова, което тогава ми направи впечатление, бѣше надписътъ съ кирилица, и като купихъ образътъ рѣшихъ да отида да търся самия оригиналъ. И дѣйствително на другия день отидохъ, заедно съ Каноника на Илирийската църква св. Жирoламъ, Джортжо Бенция, въ Ватиканската Базилика на св. Петра, гдѣто, слѣдъ раз[...] говори съ каноницитѣ, сполучихъ, *съ голѣ[...]* да взема позволение, да влѣза въ тайн[...] клисъ, въ които се пазятъ светитѣ мощ[...] съ споменатата икона. На дъното на [...] шкафъ, съ стъклени врати, залъ разни [...] златни и сребърни сѫдове, съдържащи [...] мощи и украсени съ безцѣнни камъни, [...] и скѫпи златарски издѣлия, намѣрихъ [...] съвсѣмъ почти потъмнѣла отъ врѣмето, [...] да обръщамъ внимание на другитѣ [...] накарахъ да я извадятъ отъ онова мѣ[...] гдѣто, може би, не е била барана от[...] вѣкове. Иконата е затворена въ една [...] сребърна рамка, и толкова тежка, що[...] души мѫчно можаха да я носятъ. Ко[...] донесоха на свѣтлината на прозореца, [...] едвамъ можахъ подробно да я разгледа[...]

«Иконата е направена въ византийск[...] върху дъска, и прѣдставлява горѣ единъ [...] бюстъ на Спасителя, който благославя [...] страна рѫка; въ срѣдата голѣмитѣ бю[...] св. Петра и Павла, първия отъ които [...] най-старитѣ изображения на този светия, [...] ключове държи въ лѣвата си рѫка единъ [...] отъ книга. Въ долната часть на иконат[...] св. Петра и Павла е прѣдставенъ под[...] на църковнитѣ порти единъ колѣничил[...] щенникъ, когото единъ папа благославя [...] отъ арката и отъ двѣтѣ страни по еди[...] геръ отъ източната църква стоящи и [...] събрани за молитва, обърнати къмъ спо[...] св. Петъръ и Павелъ. Надъ главата на С[...] има отдѣсно и отлѣво написано съ [...] кирилица ІС ХС, а надъ главитѣ на св. [...] Павла съ по-голѣми, *позлатени* кирилск[...] стои написано отдѣсно **СТЫ ПЕТЪРЬ**, а [...] **СТЫ ПАВЬЛЬ**. Нѣма никакви слѣди отъ [...] и да било другъ гръцки или латински [...] «Като разгледахъ съ най-голѣмъ ентус[иазъм] тази икона, първата дума, която азъ ка[захъ на] стоещитѣ около мене римски свещеници [...] естествено, че иконата не е гръцка, а с[лавянска] и че не е възможно тя да бѫде подар[ена отъ] Константина Велики, защото въ негово [врѣме] славянската азбука-кирилица не е бил[а] изнамѣрена.

«Сега се появяватъ въпроситѣ: 1. Как[ъ се обясня]ва изображението на долната часть на [иконата,] гдѣто е прѣдставенъ единъ Папа, който [благо]славя единъ свещеникъ, съ двама източн[о-]славни калугери отстрани? 2. Какъ п[одобна] икона, която споредъ изобр[аженитѣ] на нея фигури, е полу-източна полу-[западна] християнска и славянска, е достигнала [до гла]вната църква на католичеството, и то въ [...] съкровище на първата западна църква?

«Ето нашето мнѣние: онзи свещеникъ, [който] стои на колѣнѣ прѣдъ папата и получава [благо]словия отъ него, не може да бѫде другъ [освѣнъ] или св. Методи, или нѣкой отъ неговитѣ [учени]ци и отъ свитата му, които сѫ били ра[...]жени отъ папа Адриана II въ Римъ и с[...]

…иония, и че онѣзи двама калугери на източ… църква, които вънъ отъ арката на църквата …ъ, молещи се на св. Петра и Павла, трѣбва …лать двамата братя св. Кирилъ и Методий, … въ 867 год. донесли моощитѣ на св. Кли… папа въ Римъ, като ги подарили на папата …на II, отъ когото получили благословии и …и почести.

…ко признаемъ възможностьта, че въ спо… …ото изображение на римската икона е изо… …ъ единъ споменъ отъ главната епоха на …та на славянскитѣ апостоли, св. Методи и …антинъ, нареченъ Кирилъ, неговъ братъ, …ги тогава съ извѣстна вѣроятность, да …емъ и последното си мнѣние, т. е. че …а е била посветена на църквата св. Петъръ …вамата славянски апостоли, за възпоминание …рвото имъ посѣщение въ Римъ, а въ този … подобно мнѣние би се съгласило и съ …естивото прѣдание на църквата, което … че иконата е била подарена отъ Констан… но въ случая, не отъ императора, а отъ …онстантина Философа, нареченъ Кирилъ, …е невъзможно даже, щото да е била живо… …на отъ самия св. Методия, защото нѣкои …ки утвърждаватъ, че той билъ живописецъ, …ъ своята картина на Страшния Сждъ, билъ …рналъ въ християнство българския царь …а. Но даже, ако би св. Константинъ фило… и братъ му св. Методи да не сж дали …иконата на църквата св. Петъръ, и даже … и да не бжде писана отъ Методия, все … за вѣрване, че тази икона е била напра… …за споменъ на тѣхното пжтуване въ Римъ, … както по сюжета, който прѣдставлява, тъй *…воя стилъ и видъ*, ако и да не може, спо… …нашето мнѣние, да се счита за най-старъ …никъ на славянското християнство, обаче …друго принадлежи къмъ най-древнитѣ худо… …ени славянски паметници.

…ато давамъ това съобщение въ славянския … желая единствено, щото този художественъ …никъ да бжде повече изслѣдванъ и изученъ …удожници и литератори славянски, и отъ …тѣ мнѣния, изслѣдвания и обсжждания да …жатъ най-вѣроятнитѣ и близки до исти… …заключения».

…ръ Рачки (Rački) въ своята брошура върху …та славянска азбука, публикувана въ Загребъ …61 год., като говори за ватиканската икона, …разитѣ на св. Петра и Павла, като древенъ …ентъ за казаната азбука, утвърждава слѣ… … «Споредъ мнѣнието на експерти по из… …ото, иконата не може да бжде по-стара …XIII или XIV вѣкъ и забѣлѣзва въ една … бѣлѣжка (стр. 80), че иконата е изпи… …върху тъмно платно залѣпено на дъска, … споредъ свѣдѣнията, получени отъ профе… …Джанджакомо, експертъ-прѣдставитель на …пиството въ Римския институтъ св. Михаилъ, …ото той билъ помолилъ да се произнесе …нтелно епохата, тази икона най-напрѣдъ е …писана съ темпера (бои съ яйце), върху

златенъ фонъ, а по-късно реставрирана съ маслени бои, по която причина е потъмнѣла» ...

Сжщиятъ д-ръ Рачки пише по тази икона една статия въ «Католическия листъ» въ Загребъ отъ 31. мартъ 1881. год., въ която споменува и за гравюрата, издадена въ 1771. год. и за статията на Кукулиевича отъ 1857. год., а прѣзъ своето прѣбиваване въ Римъ, е толкова писалъ въ сжщия хърватски вѣстникъ по нея, щото е станалъ причина да се издаде една втора гравюра отъ г-нъ Манчиони.

Въ това свое описание д-ръ Рачки повтаря мнѣнието и описанието на Кукулиевича, а послѣ продължава: «има двѣ нѣща, които трѣбва да различаваме въ тази икона — сюжетътъ, който тя изобразява и епохата, къмъ която принадлежи. Колкото се отнася до сюжетътъ прѣдставенъ въ иконата, нищо не може да се противопостави на обяснението дадено отъ Кукулиевичъ Сакшински. Иконата по всѣки начинъ, споредъ надписитѣ си, е отъ славянски произходъ. Главното лице на долната часть прѣдставлява единъ Папа, облѣченъ съ филонъ (pallio) и съ тиара на главата, прѣдъ него стои колѣничилъ единъ монахъ, а отъ двѣтѣ страни — двама други монаси прави съ килимявка на главата, по източно-православенъ обичай. Но колкото за епохата, иконата не може да принадлежи на прѣдполагаемата отъ Кукулиевича епоха. На това се противопоставятъ языка и правописанието на надписа, защото **сты**, вмѣсто **стии**, **петръ** и **павьль**, вмѣсто **петъръ** и **павьлъ** ни водятъ къмъ една много по-късна епоха, а употрѣблението на ь вмѣсто ъ ни показватъ и племето, на което е принадлежалъ живописеца. Дѣйствително, извѣстно е вече, че ржкописитѣ, въ които вмѣсто старо-славянскитѣ ъ и ь навсѣкждѣ е употрѣбенъ само ь, се отдаватъ на сръбското племе, по сжщия начинъ, по който и въ глаголическитѣ хърватски ржкописи, вмѣсто два ера, се е употрѣбявалъ само единъ. Съгласно това ватиканската икона произхожда отъ югославянскитѣ земи, а именно изъ сръбско. А ако това е така, тя не може да бжде по-стара отъ XIII и XIV вѣкъ. Което утвърждение почти се оправдава отъ самата живопись, върху което нѣщо иматъ думата експертитѣ по изкуството, както и, отъ друга страна, нѣма съмнѣние, че на иконата се забѣлѣзва влиянието на западното изкуство, което, споредъ както днесъ изобщо е признато, е влияло върху всички художествени старо-сръбски издѣлия. А по какъвъ пжть тази икона е могла да достигне до Римъ, би се обяснило твърдѣ лесно отъ всѣкиго, ако си спомнимъ, какви сж били сношенията между Сърбия и Римъ, като почнемъ отъ Стефанъ Неманъ и синъ му Св. Сава. Начинътъ на писмото изключва всѣко друго произхождение».

Кардиналъ Доменико Бартолини, въ своята книга *Memorie Storico-critiche dei santi Cirillo e Metodio e del loro apostolato fra le genti Slave. — Roma 1881*, като цитира всичкитѣ горѣизложени мнѣния, казва, че старитѣ прѣдания на цър-

ската църква за произхода на иконата още отъ врѣмената на Константина Велики, се изключавать, а оставать за вѣроятни и правдоподобни мнѣнията на хърватскитѣ учени. Обаче, тъй като между Кукулиевича и д-ръ Рачки съществува разногласие за врѣмето, въ което е била писана иконата, той поискалъ да направи самъ разслѣдване върху нея, което описва по слѣдния начинъ въ сжщата книга:

«За тази цѣль, като прѣдварително дойдохъ въ съглашение съ Ватиканския Капитолъ (духовенство) сутриньта на 21 май 1881. год влѣзохъ въ сакрестията на Базиликата, придруженъ отъ много каноници на църквата св. Жироламъ на Илирийцитѣ (S. Girolamo degl'Illirici), Монсиньоритѣ Георгий д-ръ Пулишъ, Джовани Черничъ и Д. Карлъ Парчичъ, отъ Каменодатора Франческо Фонтана архитектъ при църквата Св. Петръ и при Ватиканскитѣ творици, и отъ професора Лансъ, експертъ по живописството. И въ присжтствието на нѣколко Ватикански каноници ни биде показана онази света реликвия, съ образитѣ на св. апостоли Петра и Павла и на другитѣ въ долната часть, въ металическа рамка, покрита отгорѣ съ стъкло, а отзадь затворена въ голѣмъ сандъкъ отъ металъ. Понапрѣдъ разгледахме образитѣ на горната часть, които прѣдставляватъ половинъ-фигуритѣ на св. апостоли Петра и Павла, а по срѣдата имъ горѣ половината образъ на Спасителя, който, съ простряна ржка, благославя, и има надписъ іс̃. хс̃., както и върху двамата апостоли респективнитѣ надписи, съ славянски букви, писани съ червена боя *минiумъ*. Въ долната часть, въ срѣдата се вижда една арка, подъ която е изобразена една личность, облѣчена съ казула (*casula*) или древната *pianeta* (единъ видъ бѣло, широко расо), върху която е облѣчена черната папска мантия (pallio pontificale), която отъ лактитѣ слиза надолу, отпрѣдъ на главата му има тиара, или папска корона *съ единъ вѣнецъ*, съ простряна ржка благославя едно друго лице, което сжщо така облѣчено съ казула, стои коленичило прѣдъ него. Отъ двѣтѣ страни на арката, стоятъ прави двѣ лица, облѣчени като източно-православни калугери, съ калимявки на главитѣ. Цѣлото изображение показва голѣма старость, а стильтъ му е византийски, подобенъ на много мозаични изображения отъ твърдѣ стари врѣмена въ нашитѣ римски Базилики. Иконата е била работена съ темпера върху златенъ фондъ, но въ разни послѣдующи епохи, е била твърдѣ зле реставрирана съ мазни бои, които съвсѣмъ сж потъмнѣли и върху образитѣ на апостолитѣ Петра и Павла, станали почти невидими, а само едвамъ се различаватъ по-добрѣ образа на Спасителя и твърдѣ важнитѣ изображения въ долната часть. Главитѣ на образитѣ сж заобиколени съ ореоли (златни кржгове). За по-голѣма развала на иконата сж спомогнали позлатенитѣ корони, поставени на главата на Спасителя и на апостолитѣ, отъ които онази на св. Петра е въ видъ на *трирѣчна* (папска корона съ три вѣнеца), защото гвоздеитѣ, които прикрѣпватъ коронитѣ, сж пробили дъска, а онази на Спасителя също прикрива часть о... надписа. Колкото и да се мжчихъ да туря иконата на добро освѣтление, стъклото съ свои отражения прѣпятствуваше да се разгледа добрѣ и подробно по-малко развалeнитѣ час... При всичко това обаче, попитахъ уважаемия професоръ Лансъ (Lais), твърдѣ вѣщъ, най-ве... когато се касае за стара живопись, на коя епо... той отдава тази икона — отговори, че отъ ... щата композиция, отъ контуритѣ и отъ сти... той я припознава за византийска живопис... *твърдѣ стара* (antichissima), че твърдѣ добр... може да възлѣзе, споредъ както бѣше из... жено, чакъ до IX вѣкъ, и че голѣма погрѣшк... би било, колкото се отнася до изкуството, ... се отдава на XIII или XIV вѣкъ, отъ кои епохи имаме ежедневно на ржцѣ за сравне... многобройни екземпляри. Тогава се появиха м... нотии отъ страна на каноницитѣ на църква св. Жироламъ върху палеографията на слав... скитѣ букви, които поддържаха, споредъ м... нието на д-ръ Рачки, че **сты** вмѣсто **стыи**, и **пе**... и **павьль** вмѣсто **петръ** и **павлъ** показватъ една ... късна епоха, потвърдена най-вече отъ употрѣ... нието на малкия еръ вмѣсто голѣмия, коя ортография, казваха тѣ, не можала да се възка... по-назадъ отъ XI вѣкъ. Обаче онѣзи Илирийс... каноници припознаха че иконата показваше с... много по-стара епоха. Но азъ имъ забѣлѣжих... че историческитѣ и религиозни спомени, как... и стилътъ на тази икона, споредъ горѣпо... натото мнѣние на професора Лансъ, ни кара... да я считаме, че принадлежи сигурно на е... епоха много по-стара не само отъ XIII или X... вѣкъ споредъ д-ръ Рачки, но и отъ XI вѣк... къмъ който тя, само по ортографията на н... писа си, споредъ Илирийскитѣ каноници, ... могла да принадлежи. Но при това може да ... вземе прѣдъ видъ, че по причина на много... поврѣди, нанесени на иконата отъ многобройни... повторни реставрации, старитѣ, първонача... надписи сж били развалени и послѣ поправе... отъ нѣкой художникъ неопитенъ въ славянск... букви, който, като ги е копиралъ наново, ... вмъкналъ и нѣкои ортографически погрѣшк... И дѣйствително, подъ сегашнитѣ надписи, ... забѣлѣзва малко стъргано върху фонда ... иконата, което ни кара да прѣдположимъ: ... поправки. Каноницитѣ припознаха за ... симо това мнѣние и нѣмаха нищо друго ... прибавятъ, освѣнъ че би желали да видятъ ... ната освободена отъ горното стъкло и ... задния металически сандъкъ, за да я разгледа... по-добрѣ отъ всички страни, защото позволява... че може да има още и другъ нѣкой славянс... надписъ, или името на славянския художник... Но Ватиканскитѣ каноници не позволиха то... като се основаваха на писменнитѣ мнѣния ... двама отлични художници-живописци, кои... като признали за *твърдѣ стара* иконата, не...

прахъ, че, ако би да се извади отъ сан
ъ сегашното си положение, може да се
е на прахъ».
ѣ кардиналъ Бартолини цитира описа-
което въ 1859. год. е било направено на
она отъ Капитола на църквата, по случай
иствването на корниза и на позлатенитѣ
, което описание е подобно на онова на
евичъ-Сакшински.
ъ това той излага своето собствено
по слѣдния начинъ.
Прѣди всичко припомниваме на читателя
оменатитѣ документи, отъ които про-
че тази икона е била нѣкога наричана
стара, многоцѣнна вещь (реликвия), *много*
а по християнския свѣтъ, и че постоянно
обожавана и показвана на народа съ
ѣ най-важни и прочути мощи. Тъзи на-
на иконата още отъ незапомнени врѣмена,
всесвѣтска слава, светостьта на култа
ея, — всичко това трѣбва да има връзки
кой особенъ исторически фактъ. Ако
ъ, прочие, на страна прѣданието за
ола и отъ императора Константина
и, което славянскитѣ надписи опровер-
нуждно е донѣгдѣ да слѣдимъ онова
ие, за да намѣримъ загадъчното про-
ение на названието ѝ, че е отъ Кон-
а и отношението, което го може да има
янскитѣ работи. И наистина, сърдѣ.
фактъ въ историята на църквата и на
китѣ народи е, гдѣто Николай I е по-
отъ Моравия св. Кирила и Методия за
е тѣхнитѣ проповѣди между хазаритѣ,
итѣ и моравитѣ, и въвеждането, напра
ъ тѣхъ на славянския езикъ въ литур
и священодѣйствията на църквата. Въ
жение на това Адрианъ II, наслѣдникъ
олай I, приелъ съ почести двамата свети
които носѣли въ Римъ тѣлото на св. Ки-
Папа-мъченикъ, изслушалъ въ Синода
анието на тѣхнитѣ апостолски трудове,
алъ за добро въвеждането на славян-
икъ въ църквата и го удобрилъ, ръко-
алъ ги и двамата за епископи и поставилъ
ието, прѣведено на славянски езикъ, върху
ия, главенъ прѣстолъ на гроба на св. Петра,
риношение на Бога. Послѣ когато св. Ки-
е починалъ въ Римъ, той го е погребалъ
жествени почести; обявилъ го за светия
рилъ братъ му Методия въ апостол-
исия при славянитѣ, като го упълно-
съ върховнитѣ права на свой легатъ.
Сега да видимъ, какво отношение има
къмъ фактъ съ многоцѣнната въпросна

това кардиналъ Бартолини цитира мнѣ-
а Кукулиевича и д-ръ Рачки, които сж
и относително сюжетъ, прѣдставенъ въ
, отнесени се именно до дохождането
Кирила и Методия въ Римъ, но не сж
и относително епохата, въ която е писана
. Послѣ той продължава.

«Не зная дали другъ славянски ученъ е давалъ мнѣнието си по това изображение. Прѣди Кукулиевича и д-ръ Рачки факта, изобразенъ въ иконата, е билъ отбѣлѣзанъ отъ многоучения кардиналъ Джузепе Гарампи, въ неговата книга *de Nummo argenteo Benedicti III* отъ 1749 г. стр. 125, и отъ Монсиньоръ Джузепе Симоне Асемани, сжщо така ученъ въ своя коментаръ на *Kalendarii Greco-Moschi*.

«Гарампи пише: »Намира се още въ светилището на Ватиканската Базилика прочутата, *твърдѣ стара* (antichissima) икона, въ която се виждатъ образитѣ на Св. апостоли Петра и Павла, и Асемани, като ги илюстрова въ Коментара на Гръцко-Московския календаръ, сжди, че сж били изписани въ врѣмето на Никола I или Адриана II».

«Ние прѣгледахме Асемани, но въ илюстрацинтѣ на казания календаръ, при всичко че говори за други образи на Св. Апостоли Петра и Павла, за Ватиканския не споменува нищо. Обаче неговото мнѣние, изказано на Гарампи, ни е достатъчно, и затова съ удоволствие се присъединяваме къмъ мнѣнието на многоученитѣ Гарампи и Асемани, и на просветенитѣ Кукулиевичъ и д-ръ Рачки, и, като си запазваме да отговоримъ послѣ на аргументитѣ на послѣдния, относително епохата на иконата, излагаме нашето мнѣние.

«Всичкитѣ документи, които цитирахме, утвърждаватъ че тази икона е *твърдѣ стара*, нѣщо, което се потвърдява и отъ двата експерти, наскоро повикани отъ Капитола, и за които вече споменахме, а композицията и стильтъ, показватъ, споредъ експерта Пасъ, че сж старо-византийски, и че може иконата да бжде отъ IX в., като отъ друга страна, славянскитѣ надписи означаватъ нейното славянско произхождение. Като развиемъ на тѣзи основи сюжета на изображението, би трѣбвало да прѣдположимъ, че Св. Методий, като е получилъ, заедно съ брата си отъ Адриана II ръкополагане за епископъ и като му била повѣрена, отъ сжщия Папа, слѣдъ смъртьта на Кирила, мисията у моравцитѣ, заедно съ високата титла на легатъ *a latere* на всички славяни, въ знакъ на любимата паметь на брата си Кирила, провъзгласенъ за светия, и на привързаностьта си къмъ прѣстола на Св. Петра, и за признателность къмъ Върховния Понтифексъ, Петровъ наслѣдникъ, отъ който сж имали толкова голѣми благодѣяния, е накаралъ да изпише тази икона, нѣкой византийски художникъ, отъ между многото други такива, които по онова врѣме се намирали въ Римъ за декориране на светитѣ базилики . . .

И сжщо композицията на иконата, тя отговаря, споредъ Бартолини, на онзи фактъ и е вѣроятно да е била подарена отъ Методия, въ името на брата си *Константина*, за споменъ на славянския прѣводъ на свещенството, че е била поставена отъ папа Адриана II върху олтаря надъ гроба на Св. Петра, като свещено прино-

шение отъ единъ многочисленъ народъ, прѣобърнатъ въ християнство.

«По този начинъ, продължава той, се обяснява произхода на загатъчното название на иконата, че била подарена отъ императора Константина, съ образитѣ на Св. Петра и Павла, които му се били явили, когато тя е принесъ отъ Св. Методия на името на брата му Константина Философа. И ето, освѣнъ това намѣрена причината, по която тази многоцѣнна икона, постоянно се намира окачена близу до гроба на Св. Петра подъ главния олтаренъ прѣстолъ, както ни е съобщено отъ инвентара отъ 1855 год., «че иконата съ образитѣ на апостолитѣ Петра и Павла, която се нарича *Константинова*, се намира при главния олтарь» Този документъ между другитѣ, които се намиратъ въ архивата на Ватиканската базилика, е най-стариятъ и най-вѣрниятъ по този въпросъ, отъ който се учимъ че иконата се наричала просто Константинова, безъ да се прибавя, че е именно отъ *императора*. За голѣмата светость и почитание, съ които се ползува иконата, се заключава ясно отъ обичая, който сега е въ сила, относително нейното мѣстонахождение и култъ. Отъ много старо врѣме, за да й се отдаде честь и голѣмо обожаване, тя е била поставена въ хранилището на светитѣ мощи на Ватиканската Базилика, и затова не е била оставена ежедневно, да стои окачена, на гроба на Св. Петра, а се е практикувало и до сега да се окачи тамъ въ богата рамка, турена надъ другата — постоянната, на имения день на Св. Петра и Павла . . . .»

«Сега трѣбва да отговоримъ на д-ръ Рачки, който оцѣнява въпросната икона, че произхожда отъ една по нова епоха, не по-късно отъ XIII или XIV в. Два аргумента има той за това свое мнѣние; единиятъ се основава на мнѣнието на професора Джанджакомо, който казалъ, че изображението принадлежи на XIII или XIV в. найвече по влиянието въ него на западното изкуство, а другиятъ се основава върху буквитѣ и ортографията на надписитѣ. На първия аргументъ отговаря цѣлата серия отъ документи, които вече изложихме, отъ които става явно, че колкото се отнася до врѣмето, иконата се припознава за *antichissima* (твърдѣ стара), както сѫ я признали отличнитѣ експерти, повикани отъ Ватиканския Капитолъ, които и заявили още, че по-голѣмата си старина, ако се снеме стъклото и сандъка, въ които се намира, ще се разпадне на прахъ, и другия експертъ Лансь, който прибавя, че би било художествена погрѣшка, да се счита тя работа отъ XIII и XIV в., отъ което врѣме, въ всѣка галерия, има много творения отъ разнитѣ господствуващи школи и извѣстни мастори, когато никое отъ тѣхъ, по своята старость не може да се сравни съ Ватиканската икона. Отъ това обаче се изключватъ твърдѣ древнитѣ образи на Богородица, въ голѣмо количество находящи се въ Римъ, наречени обикновено отъ Св. Лука, които сѫ били донесени тука отъ изтокъ въ врѣме на иконоборството и сѫ или по-стари, или с... мении съ въпросната икона.

Не е чудно, че Рачки иска да намѣри в... влиянието на западното изкуство, защото в... тийскитѣ живописци, установени въ Римъ... много години, сѫ се приучили да подобрятъ... начинъ на работа, особено въ тѣхнитѣ ми... културни, като сѫ имали прѣдъ очи посто... остатъцитѣ на древне-християнския живо... въ великолѣпнитѣ мозаики на старитѣ цъ... А най-важното доказателство е пакъ инве... отъ 1155 г., който вече цитирахме, защото... бихме приели мнѣнието на д-ръ Рачки, че... ната трѣбва да се отнесе къмъ XIII или X... толкова понеже тя би била само единъ вѣк... малко нѣщо по стара отъ инвентара, как... могла да бѫде отбѣлѣжана въ него, като ... метъ отъ *много стара* дата, по названието... й се дава, че е отъ *Константина*, и по го... обожаване, на което е била прѣдметъ, ... вена до голѣмия олтарь? Само този доку... е достатъченъ да изключи даже и мис... да я отнесемъ на врѣмето, прѣдположено... д-ръ Рачки. После, по своята всесвѣтска... извѣстность, слава и религиозенъ култъ, кое... бражение отъ XIII и XIV в. може да се с... на равно съ Ватиканската икона? Прочие,... тази страна, аргументътъ на д-ръ Рачки о... безъ значение.

«Относително втория аргументъ, върху ... витѣ и ортографията на надписитѣ, единъ пр... отговоръ е достатъченъ за умазомощни... имъ. Бѣхме вече каза и по-горѣ, че надпис... който сега се вижда и чете, не може да бѫде ... вобитниятъ, защото иконата е прѣтърпѣла ... поправки, правени отъ неопитни рѫцѣ, и съ ... бои, които, поставени върху живописьта ... нера, освѣнъ другитѣ поврѣди, сѫ придали ... черенъ цвѣтъ на изображението дотолкова ... щото едвамъ могатъ да се съгледатъ, ос... образитѣ на Св. Петра и Павла. По тази ... чина развалата, причинена отъ поправкитѣ, ... и надписитѣ, тъй че подъ тѣхъ се ... стъргано върху дъската, което ни кара, ... страхъ, да вѣрваме че, надписитѣ не сѫ ... поправяни и то отъ рѫка неопитна въ ... вянския язикъ, и която, като се помѫчил... подражава материално на първобитнитѣ, ... правила погрѣшки въ нѣкои букви. Обаче ... вата критика и добрата логика ни учатъ, че ... като единъ паметникъ, чрѣзъ неопровер... документи, се счита много старъ, всесв... извѣстность и особно почитание е, ако н... характеренъ неговъ знакъ, не отговаря на ... и ако този знакъ е слѣдствие на повр... или поправка, то трѣбва да сѫдимъ, че ... поправка или поврѣда не може да пов... за унищожаване или намаление не...вноми... старинность на този паметникъ. Такова е ... нието, което азъ прѣдлагамъ и подържамъ ... сително тази прочута икона . . .»

Тъй свършва кардиналъ Бартолини св... бѣлѣжки върху въпросното изображение.

одарение прѣпоржката на едно високопо-
во въ ватиканското духовенство лице, както
любезностьта на сакристана на св. Петро-
Базилика професоръ Донъ Феличе Равана,
ъ да видя тази, толкова прочута икона,
а се намира въ втория параклисъ, от-
на входа въ църквата св. Петръ, точно до
иса, въ който стои безсмъртното творение
келанджела «La Pietà». Иконата е поста-
а главното мѣсто на единъ отъ олтаритѣ
ои на този параклисъ и свещенникътъ,
ми отвори желѣзнитѣ, постоянно затво-
рати на този параклисъ, снѐ иконата отъ
съ голѣма мжка, понеже е доста тежка,
като отрихъ прахътъ отъ стъклото, което
ива, можахъ, доколкото бѣше възможно
усвѣтлината на параклиса, да я разгледамъ.
говаря на цитиранитѣ вече описания на
ини, Кукуљевича и други, но е дотол-
отъмнѣла, щото твърдѣ мжчно може по-
о да се изучи, освѣнъ ако се извади на
свѣтлина, и ако би било възможно да се
орното стъкло. Колкото за славянскитѣ
си азъ можахъ тозъ часъ да си снема една
бѣлѣжка, копие отъ онѣзи на апостолитѣ,
въ случая сж и най-важнитѣ. Тѣ сж на-
съ *киноваръ* (cinabre) червена боя по
я начинъ и форма

СТЫ ПЕТРЪ и СТЫ ПАВЕЛЬ

ѣжително е окончанието на Петра, така
сно, за което никой отъ цитиранитѣ доку-
не споменува, и което може да потвърди
о-добрѣ мнѣнието за реставрацията на този
съ отъ неопитна ржка. Освѣнъ това Куку-
ъ въ своето описание, вече цитирано, казва,
писътъ е 1857 г. битъ съ златни букви,
ъ тази дата всички говорятъ, че е битъ,
и е, съ червени букви. Да не би въ 1859 г.,
е била чистена иконата, отново да сж
реставрирани и надписитѣ.
то и да бжде тази икона съставлява единъ
ъ интересенъ паметникъ за насъ, и заслу-
да бжде копирана и щателно изучена. По
ричина още тогава на мѣстото подирахъ
са, дали ще ми бжде позволено да копи-
рамъ този образъ, и сполучихъ да ми се даде
обѣщание, че въ случай, ако би да подамъ за-
явление до Капитола на Базиликата, отъ който
зависи това позволение, то ще бжде подкрѣ-
пено и ще ми се даде, стига да бжде то на-
правено отъ по-рано и своеврѣменно. Освѣнъ
това, биде ми обѣщано, че когато добия позво-
ление за копирането и, иконата ще бжде отне-
сена и турена на мое разположение въ една
свѣтла стая на Ватиканския дворецъ.

Другъ единъ паметникъ въ Римъ, който заслу-
жава внимателно и подробно изучване отъ наша
страна, е старата базилика на св. Климента, свър-
зана така много съ споменитѣ за св. Кирила и
Методия, щото може по право да се каже, че
тя е дѣйствително храмъ на славянскитѣ равно-
апостоли. Въ нея се намира гроба на св. Кирила,
съ остатъци отъ фрески, твърдѣ важни, относещи
се до живота и врѣмената на светитѣ братия,
които не всички сж копирани и донесени у
насъ, тамъ въ модерно врѣме има, направенъ отъ
Левъ XIII, единъ великолѣпенъ параклисъ, укра-
сенъ въ чудесни картини, прѣдставляващи епизоди
изъ дѣйностьта на св. Кирила и Методия.

Освѣнъ това изъ старитѣ базилики на вѣчния
градъ, има пръснати много мозаични изображения,
старо-византийски икони, донесени въ врѣме на
иконоборството отъ изтокъ, които сжщо така
прѣдставятъ голѣмъ интересъ художественъ и
и исторически за нашата църковна иконография.

Малкото врѣме, съ което разполагахъ въ Римъ,
едвамъ ми позволи да обиколя и то само по
веднажъ многобройнитѣ разкопки и развалини
на древния градъ, и голѣмото надавяюще мно-
жество музеи, галерии и сбирки, прочути по
цѣлъ свѣтъ съ своитѣ художествени съкровища
и многоцѣнни паметници. Тѣхното посѣщение,
както и онова, което направихъ само за нѣколко
дни на Неаполитанския Музей и на разкопкитѣ
въ Помпей, макаръ и твърдѣ кратко, и слѣдо-
вателно повърхностно ми послужи твърдѣ много
за още по-ясно разумяване на историята на из-
куствата, като възкреси прѣдъ очитѣ ми вели-
китѣ образцови творения на класическото из-
куство и на италиянското възраждане, както и
живота на загиналитѣ цивилизации.

Уредба на педагогическото училище въ гр. Halberstadt

отъ **Ив. Кръстевъ**, учитель.

Учителскиятъ семинаръ въ Halberstadt е единъ отъ най-старитѣ — нѣкои го смѣтатъ даже за прьвъ пруски семинаръ. Основанъ е (10. юлий 1778 г.) въ онова врѣме именно, когато и въ Германия, както въ нашето прѣдосвободително минало, учители сж били повече ковачи, шивачи, тъкачи и др. занаятчии; когато въ самия Берлинъ обучението на дѣцата е било повѣрено на единъ бѣденъ старецъ, една баба и единъ инвалидъ-унтерофицеръ отъ тамкашния гарнизонъ. Потикътъ за неговото основаване принадлежи самому Рохову, който въ 1762 г. е билъ назначенъ за 19. каноникъ въ съвѣта при съборния храмъ. Най-напрѣдъ семинарътъ е билъ само вѣйка отъ съборната гимназия, съ задачата да подготвя праксани учители «за нѣмскитѣ училища» и много по-късно, едва прѣзъ 1826 г., е билъ признатъ за самостойно заведение съ собствена дирекция. Прѣзъ своето 127-годишно сжществуване той е прѣживѣлъ почти цѣлата нова и най-нова пруска история; като въ огледало, въ него сж се отражавали всички промѣни въ политическия и духовенъ животъ или както единъ отъ директоритѣ бѣлѣжи, семинарътъ е билъ «ту огнище на просвѣтата, ту котило на мрака». Апогея на неговото развитие съставлява врѣмето слѣдъ 1873 год. — 12-годишното директорство на Kehr'a. [1])

Въ началото, когато нѣмало опрѣдѣлени учебни планове и всичко било прѣдоставено на ржководещето лице, семинарътъ е ималъ свои собствени наредби. Съ течението на врѣмето обаче разликата между отдѣлнитѣ семинари е била постепенно сравнявана. «Регулативитѣ» отъ 1854 г., а послѣ и «Всеобщитѣ постановления» отъ 15. X. 1872 г., като сж внели системность въ дѣлото на учителевото образование, сж подвели всички семинари подъ едно общо ниво. Най-послѣ учебнитѣ планове отъ 1901 г. и съот-

вѣтнитѣ промѣни въ приемнитѣ, отпус
държавнитѣ изпити мѣрятъ да поставят
телското образование въ Прусия на при
за сегашното врѣме висота. Сега човѣкъ
мѣрилъ индивидуалния на семинара отн
само въ вжтрѣшния неговъ редъ, въ то
се той ржководи и какъ ржководещет
разбира и прилага учебнитѣ планове

Зданието, въ което семинарътъ се пом
построено прѣзъ 1867 год. На врѣмето
е била най-импозантната въ Halberstadt
снабдена съ рѣдкитѣ тогава приспособ
водопроводи и газово освѣтление. Сега
едва стига да побере многобройното св
ление. Състои се отъ главенъ триетаженъ
и двѣ крила. Въ долния етажъ сж ко
трапезарията, жилището на учил. служите
телянъ), I. учебната зала и стаитѣ за е
пробнитѣ училища съ библиотекитѣ (у
и учителска) и физическия кабинетъ; въ
етажъ сж другитѣ двѣ учебни зали и жил
за семинариститѣ стаи, а въ третия —
зала и спалнитѣ, дѣто се държатъ разнитѣ
Пристройкитѣ служатъ за квартири на ди
и трима отъ учителитѣ: Oberlehrer'a, орди
на пробнитѣ училища и учителя по му
двора има още 2 постройки: старият (с
тото пробно училище) и новиятъ гимнас
салонъ. Обширното, принадлежаще на се
пространство, е разделено на дворъ за
упражнения и игра на дѣцата и учили
дина, дѣто ученицитѣ се упражняватъ
стопанство. (Учил. градина собствено е
лена на 5 части: за директора, трима у
и кастелана; всѣки отъ тия се грижи з
ботването на своята часть, та всички ов
плодове сж тѣхна собственость).

Семинарътъ е затворено учебно за
(интернатъ). Посѣщава се отъ 94 възпи
отъ които собствено 83 живѣятъ въ инт
другитѣ 11 живѣятъ или при родите
(мѣстнитѣ), или въ посочени отъ учил
управление квартири. Учението е без
(Възпитаницитѣ на интерната плащатъ по
год., за храна. Срѣщу тия 210 м., прѣди
всѣки мѣсецъ на готвача, тѣ получаватъ

---

[1]) Kehr'овитѣ заслуги сж признати и достойно оцѣнени. Прѣдъ семинарското здание всрѣдъ зеленина стои малъкъ паметникъ на мраморенъ 1½ м. високъ пиедесталъ стои бюста на Kehr'a съ впереиъ въ училището погледъ — секиму чете написанитѣ надъ входнитѣ врата думи: Gottes Wort und uns in Ewigkeit. И кога бившитѣ семинарски възпитаници се събиратъ да празнуватъ 5, 10 или 15 годишнината на своето учителство, първа тѣхна длъжность е да украсятъ съ вѣнци тоя паметникъ.

олкова и здрава храна: сутринь кафе, лѣко, въ 10 ч. закуска, подирь това аднуика и вечеря). Заради това пъкъ се иска писмено обвѣзателство, че първдини ще учителуватъ тамъ, дѣто учивласти имъ опрѣдѣлятъ, иначе наружзадължението си трѣбва да повърне лучени прѣзъ врѣме на учението по по 30 м. учил. плата за всѣко полуи постжпването всѣки отъ възпитанибва да си набави всички опрѣдѣлени ника на заведението потрѣби (съ цианче за дрехи и др включително). ругитѣ документи, потрѣбни при по- о, фигурира и едно свидѣтелство, заъ мѣстнитѣ официални власти, че роа кандидата притежаватъ необходимитѣ да набавятъ всички изисквани прѣзъ учението потрѣби

ниятъ семинарски редъ е строгъ, даже огъ: за всѣко отлъчване отъ заведението се иска разрѣшение. Врѣмето е разпрѣ най малкитѣ подробности.

влагамъ дневния редъ за зимното по-

I. Дѣлничня дни.

ване отъ сънь;
първа закуска;
звънъ за събиране;
сутринна молитва;
чало на обучението;
о'10 ч. втора закуска;
обѣдъ. По-нататъкъ —

а) Прѣзъ пълнитѣ дѣлници:

ч. свободно;
обучение; въ свободнитѣ часове занижилищнитѣ стаи;
ч. свободни въ прѣдѣлитѣ на учи

б) въ срѣда и сжбота.

ч. свободни;
55 ч. тихо занимаване (около 6 ч. 5 м.

черя.
ч. тихо занимаване (безъ пауза); слѣдъ ене обущата и дрехитѣ;
вечерна молитва и веднага слѣдъ нея

II. Праздничви дни.

ване сутринь;
първа закуска;
звънъ за събиране;
утринна молитва;
ч. свободно занимаване въ жилищнитѣ ауза 10 м. (за послѣднитѣ 2 класа отъ тѣние);
ч. втора закуска;

9'20 ч. въ черква. Слѣдъ свършека на литургията свободно въ прѣдѣлитѣ на училището;
11'50 ч. обѣдъ; слѣдъ това до 5 ч. свободно за по-далечна разходка;
5—5'15 ч. пладнушка;
5'15—6 ч. свободно въ училището,
6—6'55 ч. тихо занимаване;
7 ч. вечеря;
7'30—9 ч тихо занимаване (за слѣдния день); по-нататъкъ, както въ работнитѣ дни.

III. Редътъ за **свободнитѣ отъ занятия дни** е почти сжщиятъ, както и за недѣлнитѣ.

По отношение часа за лѣгане не се прави никакво изключение Даже и по врѣме на матуритетнитѣ изпити на обитуриентитѣ не се позволява да оставатъ по-късно отъ 9'30 ч. Позволено имъ е само да ставатъ сутринь 1 ч. по-рано.

Длъжноститѣ на възпитаницитѣ сж опрѣдѣлени до най-малкитѣ тънкости. Тукъ е въведена строга система на старшинство: всѣки класъ, всѣка спалня и жилищна стая има своя старши; старшиятъ на първата жилищна стая (I. семинарски класъ) е старши (Obersenior) и на цѣлото училище. Тъй че цѣлиятъ семинарски животъ е организиранъ, както въ едно многобройно сѣмейство. Външната чистота е повѣрена на кастелана; той е длъженъ 4 пжти въ седмицата да бърше подоветѣ съ мокъръ парцалъ. Всичко останало: бърсане праха въ жилищнитѣ и учебни стаи, палене собитѣ и лампитѣ, биене учил. звънецъ, е работа на дежурнитѣ ученици. Дежурството се употрѣбява и като наказателно срѣдство. Прави впечатление още и прѣдписаниятъ редъ при евент. пожаръ въ учил. помѣщение: подъ ржководството на едного отъ учителитѣ по гимнастиката семинариститѣ сж организирани, като сжщинска пожарна команда; два пжти въ годината — есень и пролѣть — се произвеждатъ пробни тревоги.

Голѣмо внимание се обръща на здравословното състояние на възпитаницитѣ. Болничави младежи не се приематъ за ученици, опасно заболѣлитѣ се отпускатъ. Семинарътъ има свой лѣкарь не като нашитѣ, разбира се: въ това отношение ние сме отишли много по-напрѣдъ. Това е лѣкарь на частна служба, който за прѣгледа на болнитѣ ученици получава отъ държавата по 300 м. годишно. При постжпването си въ училището всѣки семинаристъ внася по 4 м., — това е така наречената болнична каса; отъ нея се плаща, кога нѣкой ученикъ бжде поставенъ на лѣкуване въ една отъ болницитѣ. Отъ нея се отпуска сжщо и по литъръ млѣко дневно на слаборазвититѣ тѣлесно семинаристи. (Лѣковетѣ обаче си плаща всѣки самичъкъ). Особно внимание се обръща и на пазене зжбитѣ.

Съ семинара сж свързани и двѣ пробни училища: едно пълно слѣто (типъ на селско) и едно раздѣлно (типъ на градско). Въ слѣтото училище се учатъ 49 дѣца (момчета и момичета). Раздѣлното има слѣдното дѣление:

Elementarklasse (IV) — 1. уч. год.,

Klasse III. — 2. и 3. уч. год.;
» II. — 4. и 5. уч. год.,
» I *б* (дѣвически) 6., 7. и 8. уч. год.,
» I *а* (мѫжки) 6., 7. и 8. уч. год. — тъй че и то въ сѫщность е сжѣго, само другъ типъ. Класоветѣ му сѫ доста многобройни — то брои всичко 211 дѣца (момчета и момичета). Пробнитѣ училища стоятъ подъ непосрѣдния надзоръ на директора; дѣцата, особно за второто, се избиратъ. Това е училището не на аристокрацията. гоя, който може да плати 100 м. год. училищна плата, праща дѣтето си въ подготвителното гимназиално училище, а на заможнитѣ граждани. Дѣте, показало слабъ успѣхъ, въ края на годината се отпуска и се замѣства съ ново. Административната работа въ пробнитѣ училища е възложена на единъ отъ редовнитѣ семинарски учители (Ordinarius), обучението и всички свързани съ него длъжности — на семинариститѣ отъ послѣдния класъ. Нашата длъжность обр. учители тукъ е съвсѣмъ упразнена.

Семинарътъ е свързанъ още и съ една препарандия. Това е частно заведение, основано отъ семинарскитѣ учители; съ частни свои срѣдства тѣ сѫ построили едно ново, снабдено съ всички потрѣби здание. (Частно е то само откъмъ поддържката си; въ учебно отношение, обаче, то се третира като всички държавни препарандии.) Препарандията се посѣщава отъ 100 ученика, 50 отъ които живѣятъ въ интерната при сѫщата, а 50 въ частни, посочени отъ дирекцията, пансиони. Вѫтрѣшниятъ редъ за интерната е сѫщиятъ, както и въ семинара. Училищната плата е 100 м. годишно. Вънъ отъ това тия, които живѣятъ въ интерната, плащатъ още по 360 м. годишно за квартира, храна, отопление и освѣтление; тия, които живѣятъ въ частни пансиони, плащатъ за сѫщото по 450 м. Отъ добититѣ 10,000 м. учил. плата се плаща на трима препарандски учители (по 2,000—2,400 м. годишно); останалитѣ седмични часове се прѣподаватъ отъ директора и семинарскитѣ учители, срѣщу което тѣ получаватъ по 100 м. годишно за всѣки седмиченъ часъ.

По-рано (отъ 1825 год.) при семинара е имало и особно отдѣление за глухонѣми. Сега сѫщото сѫществува, като самостойно «Провинциално заведение за глухонѣми».

Споменахъ още въ началото, че въпросътъ за учителското образование въ Прусия е урегулиранъ съ »Всеобщитѣ постановления« отъ 1872 г. Споредъ тѣхъ всички заведения отъ тоя родъ стоятъ подъ непосрѣдния надзоръ на провинциалния училищенъ съвѣтъ. Семинарското учение трае 3 години. Постѫпването става възъ основа на приеменъ изпитъ. Кандидатитѣ могатъ да бѫдатъ изпитвани безъ огледъ на училището, дѣто тѣ сѫ получили подготвителното свое образование: това може да бѫде основно училище, прогимназия, реално училище, гимназия или препарандия, не е изключена сѫщо и подготовката, добита по частенъ начинъ, стига тѣ да притежаватъ изискванитѣ знания и зрѣлость. Въ сѫщность обаче, почти всички кандидати за семинара получаватъ прѣдварителното си образование въ препарандии. Тия сѫ подгот... за семинара заведения, — при повечето от... нитѣ прѣдмети семинарското обучение ... дължение на това отъ препарандията ... и въ дѣйствителность семинарското уче... 6 години.

Въ препарандията се приематъ ученици ... шили курса на основното училище или у... що дава сѫщитѣ знания и не по-стари ... години. Постѫпването става възъ основа ... менъ и устенъ изпитъ. Послѣдниятъ се ... върху прѣдметитѣ: религия (библейска ... катехизисъ, черковни пѣсни и псалми), ... (декламация и граматика), смѣтане (съ гео... естествена история съ антропология, ... знание (само физика), география, истор... чика. Липсата на музикаленъ слухъ не ... лява прѣчка за приемането; сѫщо и ... на цигулка и пиано, въ сѫщность обаче ... се явяватъ много добрѣ подготвени и ... ване да се чудя само, като слушахъ ... дишни дѣца да свирятъ сонатинитѣ на ... вена или менуетитѣ на Моцарта. Изпи... мисия се разпада на толкова секции, ... сѫ прѣдметитѣ (10): всѣки прѣподавател ... питва по своя прѣдметъ. Дѣцата се ра... сѫщо на толкова групи и всѣка отъ т... по редъ при надлежния прѣподавател... ниятъ изпитъ се състои въ написването на ... сравнително доста тежъкъ диктатъ.

Въ третия (по нашему I.) семинарски к... приематъ само опрѣдѣлено число кандид... трѣбва да сѫ навършили 17 години и ... по-стари отъ 24 години. Въ изключителни ... само могатъ да се приематъ и по-млади ... лица или по-стари отъ 24 години младе... затова трѣбва да се иска разрѣшението ... винциалния училищенъ съвѣтъ. Постѫп... казахъ вече, става възъ основа на писмен... тенъ приеменъ изпитъ. Първиятъ се състои ... работването на едно съчинение върху те... съотвѣтния мисловенъ ученически уровен... рано наредъ съ съчинението сѫ се давали ... въпроси изъ областьта на разнитѣ учебни ... мети, на които изпитваниятъ трѣбва ... съвсѣмъ кѫси отговори; сега това е ... съ кратки завършени писмени работи по ... учение, география, история и естество... При горното се прибавя и писмена раб... единъ отъ въведенитѣ въ семинара нови (ф... или английски) езици: тукъ трѣбва да ... върши кратъкъ прѣводъ отъ нѣмски на ... вѣстния чуждъ езикъ. Устниятъ изпитъ ... стира върху *всички* учебни прѣдмети, що ... дава въ семинара (съ изключение на пе... ката и немскитѣ канонове). Изпитътъ трѣбва ... държи прѣдъ *цѣлата* изпитна комисия (съ... отъ директора и всички семинарски у... подъ прѣдседателството на специаленъ пра... на провинциалния училищенъ съвѣтъ). ... комисията на секции трѣбва да се избѣг... може да се допусне само въ крайни слу...

... секция обаче трѣбва да присѫтствуватъ ... малко отъ двама членове на изпитната ко... И въ той случай изпитътъ поне по единъ ... изпитнитѣ прѣдмети трѣбва да се положи ... цѣлата комисия. Въ случай че извѣстенъ ... дать покаже съмнителни знания при нѣкоя ... изпитнитѣ, изпитътъ по реси прѣдметъ се ... прѣдъ цѣлата комисия. Кандидатъ, не ... калъ удовлетворително писменитѣ изпити, ... право да се яви на устнитѣ. И тукъ, както ... писмения за препарандията изпитъ, всѣки отъ ... учнитѣ учители изпитва по своя прѣдметъ. ... нии се приематъ само тия отъ кандида..., що сѫ показали поне удов. створ. успѣхъ ... всички изпитвани прѣдмети. Като изклю... само може да се приеме и кандидатъ съ ... успѣхъ по нѣкой прѣдметъ. Това може ... не само въ случай, когато комисията е ..., че прорѣхитѣ въ учениковитѣ знания ... да бѫдатъ запълнени прѣзъ врѣме на ... рното учение.

... препарандии, които не сѫ свързани съ ... семинаръ, по сѫщия изложенъ по-горѣ ... начинъ се държи изпитъ за отпускане; ... два право на постѫпване въ нѣкой отъ се... ...тѣ (дѣто се укаже ваканция). Разликата ... тая, че въ тоя случай дѣлението изпит... комисия на секции е съвсѣмъ изключено.

... минаването отъ класъ въ класъ става възъ ... на бѣлѣжкитѣ, получени при полугодиш... изпитвания. На ученицитѣ не се позволява ... ние класоветѣ — слабитѣ ученици се прѣда... въ провинциалния училищенъ съвѣтъ за ... ване, въ рѣдки случаи само, когато сла... успѣхъ не се дължи на ученикова вина, ... да се позволи повтаряне на единъ отъ ... сетѣ.

... учебни прѣдмети се изучватъ въ прѣпа... ... и семинара и какъ тия сѫ застѫпени, ... отъ слѣдната таблица:

Прѣдмети	Препарандия III	II	I	Семинаръ III	II	I	Всичко
Педагогика				3	3	3	9
Упражнения, образцови и пробни уроци	—				(4)	4	4
Упражнение въ обр. отдѣления	—			—	—	—	[illegible]
Вѣронаука	4	4	3	3	3	4*)	21
Нѣмски	5	5	5	5	5	3*)	28
Френски езикъ	3	3	3	2	2	2	15
История	2	2	3	2	2	2	13
Математика	5	5	[illegible]	5	[illegible]	[illegible]	26
Естествознание	2	4	1	1	1	[illegible]	9
География	2	2	2	3	3	[illegible]	2
Краснописъ	2	2	1				
Рисуване	2	2	2	2	2		
Гимнастика	[illegible]	5	[illegible]	3	3	3*)	[illegible]
Музика	4*)	5	5		4	[illegible]	30
Земедѣлие				1	1		2
	34	33	37	35	38	33	35

*) ... не се съвършватъ въ числото на часоветѣ за отдѣлнитѣ прѣдмети.
... единъ отъ тѣхъ методика.
... методика.

По броя на седмичнитѣ часове първо мѣсто взема матерниятъ (нѣмски) езикъ, слѣдъ него математика, религия, естествознание (съ сет. история и т. н.) Понеже тоя отъ самъ начина на прѣподаването обаче, доминирующе положение, особено въ препарандията, взема вѣроучението. Би се отишло много далечъ, ако река да изброявамъ материята по всѣки отъ учебнитѣ прѣдмети. Това, мисля азъ, би било прѣдметъ на специално изложба. Затова тукъ ще се огранича само съ споменаване особеноститѣ на тия отъ учебнитѣ прѣдмети, които у насъ сѫ другояче застѫпени.

Рисуване. Отъ 1902 г. е въведена новата (берлинска) метода по тоя прѣдметъ. Споредъ нея главната тежесть пада на рисуването съ свободна рѫка. Конструктивното рисуване не е съвсѣмъ изключено, обаче то трѣбва да взема второстепенно мѣсто; това послѣдното почва отъ послѣдния препарандски класъ. Употрѣблението на прѣдложки, както при свободното, така и при конструктивното рисуване, е изключено. Сѫщо така при рисуването съ свободна рѫка е изключена употрѣбата на механически помагала — триѫгълникъ, перетъ, линия и др. Многобройнитѣ, изпратени отъ министерството примѣри и образци, улесняватъ до най-голѣма степень въвеждането на новия планъ.

Музиката е застѫпена повече отъ добрѣ. Наистина, недостатъчно развитиятъ слухъ не прави прѣчка при постѫпването: прѣдметътъ взема толкова врѣме и се така умѣло прѣподава, че всички недостатъци въ това отношение къмъ края се изравняватъ. Но въ сѫщность всички кандидати още за препарандията се явяватъ много добрѣ подготвени. Прѣдмети на музиката сѫ: пѣние, цигулка, пиано, оргелъ и музикална теория. При това единъ седмиченъ часъ се употрѣбява и за хорово пѣние. Свиренето съ оргелъ не е задължително, обаче тия, които иматъ подготовка и въ това отношение, получаватъ прѣимуството, че могатъ да заематъ канторскитѣ черковни мѣста, за които се плаща отлично, па ако слѣдъ това свършатъ и едногодишния курсъ при берлинската академия, могатъ да заематъ и мѣстата на учители-музиканти при срѣднитѣ учебни заведения, особено при учителскитѣ семинари. За упражнение препарандията разполага съ 5 пианина и единъ оргелъ, семинарътъ — съ единъ флюгелъ, 5 пианина и 3 оргела. Прѣдвидениятъ въ програмата часъ по пиано и оргелъ, е часъ само на изпитване; всѣки възпитаникъ е длъженъ да се упражнява самичъкъ въ два седмични часа. За тая цѣль въ всѣка стая, дѣто има пиано или оргелъ, виси нарочно още въ началото на годината приготвено, разпрѣдѣление на врѣмето.

Голѣмо внимание се обръща на опазването гласа. Ученицитѣ, у които мутацията е въ ходъ, се освобождаватъ отъ пѣние (но не и отъ посѣщаване часоветѣ). По пѣние и музикална теория обучението е поклaсно, по цигулка, пиано и оргелъ ученицитѣ сѫ раздѣлени, съобразно съ

тѣхнитѣ способности, на 3 (често и 4) групи, всѣка отъ които получава прѣдвиденитѣ за отдѣлнитѣ класове седмични часове.

Гимнастиката е сѫщо много добрѣ застѫпена. Семинарътъ притежава собственъ, снабденъ съ всички нужни уреди, салонъ. Още отъ III сем. класъ ученицитѣ се упражняватъ въ даване команда и комбиниране свободни или на уредитѣ упражнения. Гимнастиката се прѣподава отъ 2-ма редовни семинарни учители, които сѫ посѣщавали гимнастическия курсъ въ Берлинъ, а слѣдъ това сѫ издържали потрѣбния изпитъ. Зимѣ единъ отъ седмичнитѣ часове по гимнастика се употрѣбява за плаване, за която цѣль се използува басейна въ градската баня; лѣтѣ това се върши всѣки день на отворено. Така сѫщо при мразъ зимѣ нѣкои отъ часоветѣ по гимнастика се замѣстватъ съ пързаляне.

Доколко голѣма роля играе гимнастиката, може да се заключи отъ слѣдното: всѣки семестъръ учительтъ-гимнастикъ произвежда по единъ практиченъ изпитъ, цѣльта на който е, да се види напрѣдъка на семинариститѣ въ физическо отношение; полученитѣ резултати се бѣлѣжатъ въ особенъ, воденъ и прѣзъ тритѣ години формуляръ. Прѣди матуритетния изпитъ всички абитуриенти се подхвърлятъ на грижливо медицинско прѣглеждане. Тогава се извършва и послѣдния практически изпитъ по гимнастика, слѣдъ което се попълня слѣдната таблица:

№	Име	Възрасть	Здравословно състояние при постѫпване въ семинарията	Заключение на учителя по гимнастика	Здравословно състояние прѣдъ ... [illegible]	Заключение на училищния лѣкарь

Болнитѣ не се допускатъ до матуритетенъ изпитъ и въобще да учителуватъ.

Много повече би трѣбвало да се каже относително прѣподаването на **педагогиката.** Както се вижда отъ таблицата на стр. 7, тя е застѫпена само въ тритѣ семинарни класа. Въ методическитѣ упѫтвания за прилагане плановетѣ отъ 1901 год. досѣжно педагогиката е казано:

Ученицитѣ се запознаватъ съ началата на обучението и възпитанието и съ тѣхнитѣ психологични и логични основания, а сѫщо и съ историята на педагогиката, особено слѣдъ врѣмето на реформацията. Като задача на обучението по педагогика трѣбва да бѫде още и запознаването учащитѣ се съ нѣкои отъ бѣлѣжититѣ педагогически съчинения и даването практически упѫтвания относно училищното обучение и изпълняването учителската длъжность изобщо.

Цѣльта на обучението по психология, което заема $^{2}/_{3}$ отъ I уч. година, е да изложи нормалния ходъ, по който върви развитието на дѣтския духовенъ животъ и най-важнитѣ нетови патологически състояния. Това трѣб... стане въз основа на наблюдения, опити ... мѣри и по начинъ, понятенъ за ученицитѣ ... задачата на психологията се включва ... излагането най-важнитѣ прояви на ду... животъ и тѣхнитѣ закони.

При излагане началата на дидактиката ... питанието трѣбва да се има винаги прѣдъ... тѣхното прилагане при учебно-възпитате... дѣйность.

При историята на педагогиката е заст... биографическо-монографическиятъ методъ. ... трѣбва да се дадатъ живи картини на най... нитѣ епохи и на бѣлѣжититѣ, особено за ... тието на основното училище личности. Из... мето прѣди реформацията трѣбва да се ... само най-важното. Голѣмо внимание трѣб... се обърне на развитието на учебното дѣло ... послѣднитѣ 4 столѣтия. Педагогическитѣ ... рения се четатъ или изцѣло, или само ... отъ тѣхнитѣ части; сѫщитѣ могатъ да б... давани и като частни задачи. Изъ тѣхъ ... тъква главно това, що е указало извѣстно ... дѣйствие върху развоя на учебното дѣ... сѫщо и това, що е отъ важность за раз... педагогическото значение на въпросния пис... Голото мемориране на учебната материя ... да се избѣгва. Навсѣкждѣ трѣбва да се ... смѣтка за културнитѣ условия въ врѣме... което е дума, а сѫщо и да се посочва ... ното състояние на учебното дѣло.

Историята на педагогиката се продължа... най-новитѣ врѣмена. Историческата изложб... мира тогава своето естествено заключени... разглеждане сегашното устройство на пру... учебно дѣло и въ разясняване общитѣ ... лата страна, или частни училищни разпор...

При разглеждане педагогиката на настоя... трѣбва да се обърне особено внимание ... разбиране педагогическитѣ задачи и стре... на най-новото врѣме. При упѫтванията за из... нение учителска длъжность, ученицитѣ ... познаватъ и съ изискванията на училищ... хигиена.

Обучението по психология, като основ... цѣлото педагогическо учение, трѣбва да с... стави въ началото; историята на педагоги... почва отъ второто полугодие на срѣдния к... слѣдъ свършека на дидактиката и възпитан... Така че разнитѣ дѣлове на педагогиката ... разпрѣдѣлени така:

Кл. III (у насъ I) — основи на психолог... и логиката; послѣдната $^{1}/_{3}$ отъ уч. годин... обща дидактика.

Кл. II. 1 полугодие — учение за възпита... 2 полугодие — история на педагогиката ...

Кл. I. История на педагогиката до най-но... врѣме; специална методика;

Училищни наредби: училищна устройба, ... лищна хигиена, училищно управление, специ... училищни разпоредби.

Упѫтвания за по-нататъшното учителско ... зование.

редъ установения щатъ учителското тѣло отъ директоръ, пръвъ учитель (Oberlehrer) редовни семинарни учители (единъ отъ учитель-музикантъ). Ржкодѣлнето се прѣ- отъ нарочно наета (на часъ) учителка; та работа не фигурира въ програмата за итѣ и педагогическитѣ училища.

ади недостига отъ основни учители, при отъ семинаритѣ сж уредени и паралелни е. Отъ по-миналата година тукъ е уре- такъвъ единъ, състоящъ сега отъ 28 уче- курсъ. Той се помѣщава въ частно, наето ржавата здание. Ученицитѣ живѣятъ въ , посочени отъ дирекцията, пансиони, вени сж обаче на общия за училището Приемането на нови ученици става вед- въ три години, когато приетитѣ вече илатъ послѣдния семинарски класъ. Поради урсъ именно при семинара сж прѣдставени но още двама учители. Съ изключение ректора и Oberlehrer'а всички останали и сж съ семинарно образование. Въобще русия семинарното учение дава голѣми установени сж само редица специални . Па и училищната власть не жали срѣд- а постави тия учители на подобающата . Въ Берлинъ отъ редъ години сжще- специаленъ едногодишенъ курсъ, гдѣто андироватъ по 30 учители изъ цѣла Пру- инъ отъ това на всѣки семинаренъ учи- се разрѣшава поне веднажъ отпускъ и срѣдства да посѣти нѣколко (поне 3) течественитѣ семинари. Разпрѣдѣлбата на етитѣ се върши съ огледъ на специал- а на отдѣлнитѣ учители — както при налния на учители за срѣднитѣ учебни заве- всѣки отъ кандидатитѣ за семинарски ъ си избира свой специаленъ прѣдметъ. жъ взелъ извѣстенъ прѣдметъ, учительтъ ава и прѣзъ тритѣ години.

редъ духа на специалнитѣ за учителскитѣ ри разпоредби, прѣподаването на педаго- , особно психологията, е работа на ди- а. Тукъ педагогиката е раздѣлена между отъ учителитѣ: директора (послѣдния ласъ), ординариуса и единъ отъ врѣменно- веннитѣ учители (Директорътъ прѣподава катехизисъ въ всичкитѣ препарандски и арни класове). Директорътъ води и всич- анцеларска работа писарска длъжность не сжществува; въ това му помагатъ било итѣ, било семинариститѣ. Само учителската отдѣлна; съ нейното завеждане е нато- единъ отъ полицейскитѣ секретари, а торъ е възложена само ревизията й.

вната програма, както това може да се и отъ таблицата на седмичнитѣ часове, е даже много тежка. Занятията траятъ отъ . (лѣтѣ отъ 6–12), а слѣдъ пладне отъ за пробнитѣ училища отъ 8–12 и отъ Сравнено числото на часоветѣ съ това ителитѣ, всѣкиму се падатъ (включая и ора) по 23—24 ч. седмично. При това отъ учителитѣ се води поредно строга седмична инспекция, па всѣки завежда кабинета или пособията по своя прѣдметъ. Тѣ иматъ това облекчение само, че помощьта на ученицитѣ се използува най-широко на тия послѣднитѣ въ сжщность е възложено завеждането на библиотеката, пособията, кабинетитѣ и пр., а надлежнитѣ учители водятъ само надзора върху това.

Минавамъ къмъ единъ отъ най-важнитѣ въпроси — постановката на **училищната практика.** За практическата подготовка на семинариститѣ, както вече спомenахъ, съ семинара сж свързани двѣ подобни училища: пълно слѣто и раздѣлно. Споредъ специалнитѣ министерски разпоредби пробното училище, откъмъ своята наредба, трѣбва да бжде вѣрна картина на най-доброто училище въ околностьта. Нека забѣлѣжа мимоходомъ, че въ миналото семинарътъ въ Halberstadt е заемалъ едно отъ най-първитѣ мѣста въ постановката на училищната практика, та пълно право е ималъ единъ отъ бившитѣ директори, като е казалъ въ годишния си отчетъ: «Нашитѣ пробни училища сж нашата гордость». Заслугата на Kehr'а състои въ това именно, че той е довелъ практическата подготовка на семинариститѣ до най-голѣмата й пълнота. И ако се сравнятъ неговитѣ проекти съ това, що сега официално е установено, ще се види, че неговитѣ идеи сж намѣрили най-голѣмо приложение.

Училищната практика почва още отъ II сем. класъ. Тукъ тя състои отъ образцови уроци, упжтвания и пробни прѣподавания. Затова не се отдѣлятъ специални седмични часове. Всѣка образцова лекция се държи отъ респективния учитель въ часа по надлежния учебенъ прѣдметъ. Слѣдната седмица, въ сжщия приблизително часъ, държаната лекция се разглежда накратко откъмъ форма и съдържание, а слѣдъ това се задава тема за пробна лекция (по сжщия прѣдметъ и класъ), като се даватъ и най-подробнитѣ упжтвания за нейното изпълнение (включая методическитѣ помагала и изворитѣ, отдѣто може да се черпи потрѣбния материалъ); съ течението на врѣмето тия подробности въ упжтването се постепенно скратяватъ. Слѣдниятъ часъ ученицитѣ държатъ и самата пробна лекция. За критика на сжщата се употрѣбяватъ само послѣднитѣ 5—10 минути. По прѣдметитѣ религия, нѣмски и смѣтане съ геометрия пробнитѣ и образцови уроци ставатъ по-често — въ началото на уч. година редовно всѣка седмица, за да могатъ се застжпи всичкитѣ имъ разклонения; за другитѣ училищни прѣдмети директорътъ изработва особенъ планъ. Препарацитѣ за пробнитѣ лекции се изработватъ писмено отъ всички ученици на класа; при нареждане на плана се внимава обаче, щото въ седмицата да не се падатъ повече отъ двѣ проби. Както образцовитѣ, така и пробнитѣ лекции се държатъ само прѣдъ нѣколко лица (4—8). При държането на пробитѣ се извиква не само единъ, а 2, па и 3-ма ученика — споредъ потрѣбата и споредъ характера на самата лекция

Практиката въ послѣдния семинаренъ класъ състои отъ образцови (отъ учителитѣ) и пробни (отъ ученицитѣ) общи лекции, упражнение, педагогически конференции и обучаване въ отдѣленията на пробнитѣ училища. Първитѣ (образцовитѣ и пробни лекции) съ 2 пѫти седмично. Тѣ се държатъ по сѫщия редъ и начинъ, както въ II семинаренъ класъ — само прѣдъ двѣ отдѣления.

Обучението въ пробнитѣ училища е повѣрено изцѣло на семинариститѣ (отъ послѣдния класъ). Това става подъ рѫководството и надзора на семинарнитѣ учители, заради което всѣки часъ единъ отъ тѣхъ води така наречения Aufsicht: обикаля поредъ отдѣленията и дѣто е потрѣбно, взима участие въ самото прѣподаване. Учебнитѣ прѣдмети сѫ така разпрѣдѣлени между семинариститѣ, че всѣкимъ се падатъ седмично по 4-9 часа обучение. Тукъ се внимава още, щото всѣкимъ да се даде възможность да води обучението по религия, нѣмски и смѣтане и поне по единъ отъ останалитѣ учебни прѣдмети.

Материята за обучението се задава седмично. За тая цѣль всѣки отъ семинарнитѣ учители държи по 1 часъ упражнение. Тукъ той разяснява материята, що има да се прѣподава прѣзъ слѣдната седмица, указва, ако това е потрѣбно, изворитѣ, отдѣто тя ще се черпи, а сѫщо и помагалата, които може да се използуватъ. И тукъ, както въ II класъ, подробноститѣ въ упражнението постепенно намаляватъ. За прѣподаването семинариститѣ изработватъ кратки препарации. Тѣ прѣдварително трѣбва да бѫдатъ прѣгледани отъ надлежния учитель и надлежно поправени.

За да се видятъ резултатитѣ отъ обучението, три пѫти прѣзъ годината, прѣди лѣтната, есенната и коледната ваканции, се държатъ така нареченитѣ Uebergabe-смѣнни изпити. День по-рано директорътъ опрѣдѣля всѣкиму отъ прѣподавателитѣ-семинаристи по една тема изъ края на прѣминатия отъ него материалъ. За смѣнния изпитъ се опрѣдѣля особенъ день; той става въ присѫтствието на всички семинарни учители и на семинариститѣ отъ послѣдния класъ — прѣдимно тия, които ще поематъ по-нататъкъ работата. Въ особно засѣдание учителскиятъ съвѣтъ оцѣнява постигнатитѣ резултати и поставя нужнитѣ бѣлѣжки по практиката. Тукъ прилагамъ реда на държания тая седмица смѣненъ изпитъ (20 II 05).

Раздѣлното пробно училище

Класъ	Врѣме	Учебни прѣдмети
	7 — 7,50	Обучение въ семинара
I (стар.) кл.	8 — 8,15	Катехизисъ
	8,15 — 8,30	Нѣмски
	8,30 — 8,45	Естествознание
I (млад.) кл.	[illegible]	Катехизисъ
	[illegible] — [illegible],20	Нѣмски
	[illegible] — [illegible]	Геометрия (съ ... от. 6-а ...)
	[illegible],30 — [illegible],45	География

Класъ	Врѣме	Учебни прѣдмети
	9,45 — 9,5[illegible]	Пѣене
IV (стар.) кл.	10,10 — 10,25	Писмочетене
	10,25 — 10,35	Смѣтане
III кл.	10,40 — 10,55	Нѣмски
	10,55 — 11,10	Смѣтане
	[illegible] — 11,25	География (съ ... 3-а ...)
II. кл.	[illegible] — [illegible]	Религия
	[illegible] — 12	Смѣтане
	12 — 12,12	История
	12,12 — 12,[illegible]	Пѣене

Слѣтото пробно училище

Отдѣление	Врѣме	Учебни прѣдмети
III (ст. курсъ)	2,20 — 2,38	Писмочетене (съ ...)
	2,38 — 2,47	Нѣмски (съ 2. ...)
	2,47 — 2,56	Смѣтане (съ 2. и 3. ...) (Долниятъ курсъ съ ...)
II и I (срѣд. и гор. курсъ)	2,5[illegible] — 3,12	Библейска история
	3,12 — 3,26	Смѣтане (съ 1. и ...)
	3,26 — 3,40	Естествознание
	3,40 — 3,[illegible]	География
	3,[illegible] — [illegible]	Геометрия (само съ ... четатѣ)
	4,2[illegible] — [illegible]	Засѣдание на учит. съ... за поставяне оцѣнки ... практиката
	[illegible] — 6	Обучение въ семина...

Бѣлѣжка. Поради ... последния класъ тая ... смѣнитѣ изпити ... тать 2 дена по-вече ...

Освѣнъ това по единъ отрано уста... такъ ученицитѣ отъ тоя класъ хоспитира... прѣподаването на своитѣ другари по тия ... мети прѣдимно, дѣто тѣмъ липсва нужн... хватность. Въ тоя случай се обръща особ... мание и на обстоятелството, щото всѣки ... нарист да изучи прѣзъ непосрѣдно наблю... рното обучение по четене и смѣтане. З... въ началото, особно при послѣднитѣ прѣ... се опрѣдѣлятъ повече хоспитанти, на и об... нитѣ и пробни лекции се участвуватъ.

По-нататъкъ ординариусътъ държи всѣ... мица по единъ часъ педагогическа ко... ренция. Това обаче не е критика на прѣ... дени прѣзъ седмицата лекции (като у насъ) се разглежда цѣлата училищна обстановка... ността на отдѣлнитѣ семинаристи прѣ... тѣхъ особнитѣ мѫчнотии при нѣкои отъ уче... прѣдмети, управлението, дисциплината и пр... се разглеждатъ често и нѣкои специални ... чески въпроси. Трѣбва да забѣлѣжа, че ... нариститѣ водятъ отдѣленията не само въ у... но и въ дисциплинарно възпитателно отн... Всѣки отъ тѣхъ поема отдѣлението от... свършека на прѣдния часъ — сутринь ... обѣдъ 10 минути прѣди почване занятия... пежда ги на двора, надзирава ги или ги ... ра [illegible] игри и пр., а слѣдъ учил...

ти завеждa въ стаята и почва обу-
ѣко отдѣление си има и своя класенъ
ове семинаристътъ, що прѣподава ма-
ъ. «Всеобщитѣ постановления» прѣд-
е, щото въ педаг. конференции да се
и бѣлѣжкитѣ на семинариститѣ отно-
бноститѣ на дѣцата: тѣхнитѣ дарби,
прилежание, поведение, особни пос-
етитѣ въ случая мѣрки и пр. Въ това
амекъ за психологически наблюдения
индивидуалностьта на дѣцата. По-рано,
орството на Kehr'a е съществувала
още по-цѣлесъобразна наредба: всѣки
ъ е получавалъ по едно дѣте (момче
) за наблюдение и завеждалъ потрѣб-
отулна книга, а въ особни мѣсечни
и сж се съобщавали и разглеждали
отъ това наблюдение.

лѣжа още, че семинариститѣ поематъ
а не слѣдъ Великденъ (началото на
дина), а още слѣдъ Коледа; послѣд-
ечьие ученицитѣ-абитуриенти се осво-
отъ прѣподаване, за да иматъ повече
врѣме за подготовка къмъ матур
апусъ за тоя послѣдния нѣма: всички
се извършватъ въ учебнитѣ часове
одството на самитѣ учители). Това
ще и отъ съображението, че за да
сатѣлно новопостжпилитѣ дѣца, семи-
трѣбва да сж вѣзли достатъчно въ
училищ. работа

ата се прѣподава отъ всички семи
ели — всѣки има методиката на своя
Това разпокжсване съвсѣмъ не е въ
прѣдмета, първо, учителитѣ сж из-
жната тая срѣда, а второ, като прѣпо-
ката само на единъ учебенъ прѣд-
учитель има пълната възможность
словно литературата по респективния
Споредъ «всеобщитѣ постановления»
тѣ поучения, опрѣни на многобройни
трѣбва да се простиратъ до всички
и степени на отдѣлнитѣ учебни
При тѣхъ трѣбва да се обърне вни-
нагледнитѣ помагала, а сжщо и на
потрѣбни учителю било при прѣпо-
то при по-нататъшното негово обра-
ъ послѣднихъ редъ часове по методика
смъ да призная, че тукъ е постигнато
по-голѣмо съгласие между педагоги-
рия и практика, отколкото това е у
олна точка при методическитѣ поу-
ема винаги учебния планъ на основ-
ще и практиката на отдѣлнитѣ семи-
къ се обръща внимание прѣди всичко
кто е, че така слѣдъ него и е това,
а или може да бжде. Съ това ясно
задачата на практиката въ пруския
пълно усвояване на материята, що
прѣподава въ основното училище. Съ
е нѣколкогодишната работа въ училището
еститѣ, тѣмъ се дава възможностьта
наглядъ, а именно да се готвятъ

въ оня виръ, извѣстенъ подъ името училищна работа. А съ това, ако не изцѣло, то поне до минимумъ се намалява жертването, що всѣки учитель прѣживѣва въ първитѣ години на своето учителство.

Наистина, прѣподаването на семинариститѣ не се отличава съ особно изкуство; това не се иска отъ тѣхъ, па не би трѣбвало и да се иска отъ единъ новоначинающъ учитель. Та каква полза извлича нашия педагогистъ, като го учимъ още въ началото да мждрува и при всѣки обр. урокъ да ни събира «отъ деветь дерета вода»! Като казвамъ това, азъ сжмъ далечъ отъ мисъльта да твърдя, че ние трѣбва безогледно да пригърнемъ пруканската наредба. Съвсѣмъ не. Азъ намѣквамъ само мимоходомъ, че въ постановката на нашата училищна практика има единъ погрѣшенъ пунктъ. Ние помагаме на нашия семинаристъ, бждещъ учитель, да усвои само външната страна на обучението; слѣдствието отъ това е, че той навиква да крои всичко съ аршина на форм. степени, да идентифицира понятията «степени» и «методично постжпване». Че нашитѣ учители и слѣдъ нѣколко годишно учителство не могатъ да вникнатъ въ материята на основното училище и не сж въ състояние да си нагъкнятъ единъ учебенъ планъ, е фактъ, извѣстенъ всѣкиму, който има по-близко общение съ тѣхъ, миналогодишнитѣ майски конференции показаха това повече отъ ясно, може би. А причината на туй, мисля, лежи въ обстоятелството, че ние много грижливо упжтваме нашитѣ педагогисти въ това, какъ трѣбва да прѣподаватъ, а често съвсѣмъ забравяме да имъ кажемъ и що именно имъ да се прѣподава.

Свръзката между собствения ученковъ опитъ и методическитѣ поучения се простира върху всичкитѣ учебни прѣдмети. Азъ видѣхъ учительтъ по музика, напр. да гради всички правила на музикалната теория върху пѣснитѣ, изучавани въ отдѣленията на пробнитѣ училища.

Не мога да не изкажа благодарностьта си на Министерството на Народното Просвѣщение, за даденото намъ право, да дадемъ планъ на мѣркитѣ, които то трѣбва да вземе въ бждеще, за да можемъ да използуваме най-добрѣ врѣмето, що ни остава да прѣкараме въ Германия. Това азъ схващамъ въ смисълъ, щото и ние, опрѣни на свѣдѣнията, що могатъ се почерпи било изъ литературата, било отъ свѣдущи лица, да помогнемъ въ намирането подходящитѣ за тая цѣль мѣста. Изхождайки отъ това съображение, азъ си позволявамъ да дамъ слѣдващитѣ тукъ мнѣния.

За мене врѣмето, което сега прѣживѣва нашето основно и частно образцово училище, е врѣме прѣходно, врѣме на създаване. И колкото и малки да сж приноситѣ, които ние можемъ направи, тѣ все биха могли да се използуватъ за цѣлитѣ на тая жива творба. Защото колкото повече сж примѣритѣ, които биха се имали прѣдъ очи, толкова по-сполучливъ ще бжде начертанията планъ, толкова по-голѣма ще е сигурностьта, че нѣма да се попадне въ самостоятелна-

вость. Та затова добрѣ е, ако се посѣтятъ не само единъ типъ семинари; покрай нѣколкото пруски, нужно е да се вземе и по единъ отъ саксонскитѣ, които по своята наредба не падатъ по-долу; па нека не се изпуска и великото херцогство Баденъ, което по отношение на учебното дѣло винаги е заемало едно отъ първитѣ мѣста между германскитѣ държавици.

Първата и най-важна наша задача е да изучимъ организацията и реда на работата въ германскитѣ учителски семинари. Не ще съмнѣние, че това ние можемъ стори при всѣки посѣтенъ семинаръ. Що се отнася до вжтрѣшната работа обаче — похватитѣ при обучението и застжпването на по-новитѣ течения — сжщото може да се стори най-добрѣ въ семинаритѣ, дѣто сж прибрани подобритѣ учителски сили. Заради това не трѣбва да бжде изключено и посѣщението на семинаритѣ въ голѣмитѣ градове. На първо мѣсто азъ посочвамъ семинара за подготвяне учители въ берлинскитѣ основни училища. За сжщия говорятъ и слѣднитѣ двѣ съображения: ако се сжди по изработения и въведенъ отъ 1902 год. училищенъ планъ за берлинскитѣ общински училища, тукъ е направена голѣма крачка въ застжпване поновитѣ течения по градежа на учебния планъ; второ, въ Берлинъ е изработенъ и най-напрѣдъ въведенъ новиятъ планъ по рисуване.

Голѣми, почти неограничени сж правата, съ които тукашнитѣ директори се ползуватъ. Характерътъ на заведението винаги се опрѣдѣля отъ ржководещето лице; директорътъ дава тонъ на цѣлата работа. Заради това покрай семинара въ Frankenberg (d-r Polack), азъ посочвамъ и семинара въ Ratzeburg (Шлезвигъ-Холщайнъ), гдѣто директорува d-r Heilmann, автора на найдоброто и най-разпространеното за сега ржководство по педагогика и гдѣто по-новитѣ изисквания сж повече застжпени. Да посоча тоя семинаръ, азъ имахъ прѣдъ очи още и слѣдното не по-малко важно обстоятелство. Ако река да прѣтегля придобивкитѣ отъ досегашното ми прѣстояване, двѣ сж, които ще добиятъ найголѣмата тяжесть: устройството на училищната практика и обучението въ слѣтото училище. Трѣбва да спомена обаче, че тукъ това послѣдното се съвсѣмъ малко цѣни. Още Kehr е нарекълъ слѣтото училище Aschenbrödel на педагогическата литература и това му гледище сѣкашъ и до сега се сподѣля. Това се вижда по всичко — по помагалата, съ които то е снабдено, по дѣцата, що го посѣщаватъ и пр. Понятията «слѣто училище» и «Armenschule» тукъ често се замѣстватъ. За Прусия и провинцията Саксенъ въ частности това е лесно обяснимо: съ нарастване на населението, малко населенитѣ мѣста — тия, гдѣто слѣтото училище има право на сжществуване — постепенно намаляватъ. За насъ обаче въпросътъ стои съвсѣмъ другояче. Занемаряването ... ството на слѣтото училище е една про... нашето учебно дѣло, която ни костү... много. Ако тя навремѣ бѣ запълнена, ... на положението въ закона отъ 1891 ... 6 год. задължително учение навѣрно не ... такава. Заради това азъ споменавамъ Ш... Холщайнъ, огнището на слѣтитѣ у... А като избирамъ така малъкъ градецъ (R... брои едва 5000 жители), азъ се надѣвам... околностьта биха се намѣрили още ... селца съ слѣти училища, та на самото ... се изучила тѣхната наредба и водене... ното слѣто училище още не може да ... пълна и ясна картина на дѣйствителност... нататъкъ Ratzeburg е сѣдалище на ин... въ дѣйствителна (а не въ второстепен... тукъ) длъжность; тукъ, надѣвамъ се, би с... още и доколко идеитѣ на Юнге (Kiel) сж... коренъ въ самата практика.

Много се разисква у насъ и въпроса ... низиране психологическитѣ наблюдения ... ване индивидуалностьта на дѣцата. Тоя ... е толкова назрѣлъ, че за него трѣбва да с... смѣтка. Че това е тежка работа, ... изисква много врѣме и още повече с... познания, е неоспоримо. Въ учителската ... тика азъ броя опита за завеждане на ... индивидуални книги — инициативата за т... надлежеше на тогавашния учителъ по пе... и методика, г-нъ д-ръ В. Мановъ. Опи... остана само опитъ, безъ да даде какви ... резултати: мене липсваше необходимата о... и познания, а г-ну М-ву нужното за тов... По тоя поводъ азъ намирамъ за умѣст... посѣтя семинара, гдѣто работи единъ ... виднитѣ въ тая область дѣйци, d-r W... (Karlsruhe, Баденъ). Тукъ ще се види ... организовката на това дѣло, а и — тов... по-важно за насъ — доколко то е ... намѣри практическо приложение въ ... ческото училище. Посѣщението на ед... баденскитѣ семинари е свързано и съ ... ството, че пжтьомъ може да се посѣти ... heim, та на самото мѣсто да се изучи ... разискваната Манхаймска училищна сис...

Като говоря за мѣркитѣ, които трѣб... взематъ за най-доброто използуване на ... азъ би трѣбвало да мина и на втората ... на въпроса — да начертая планъ и на ... при отдѣлнитѣ посѣтени семинари. То... ми е невъзможно: тукъ ще се има р... кулъ непрѣдвидени обстоятелства, а прѣм... личното държане на шефа на заведение... това ще зависи и врѣмето, що има да ... кара при всѣки семинаръ. На всѣки случа... 2 и 4 мѣсеца сж границитѣ, между ко... може да се движи.

Разкопки въ Мощени при Кадинъ-мостъ прѣзъ 1904 год.

отъ **Йорд. Ивановъ.**

оводъ на едно мое издирване за архи-
жопията и града Първа Юстиняна, по-
въ приложенията на Църковенъ Вѣст-
година 1903, стр. 110—139, Софийското
ическо дружество рѣши да се направятъ
разкопки въ мѣстностьта Мощени, до
мость на Струма. Господинъ Мини-
на Народната Просвѣта, като възприе
то на дружеството, благоволи да ме
рова, съ писмо № 6294, отъ 1 юлий
да ржководя поменатитѣ разкопки и да
става рапортъ за извършеното и на
Работата захванахъ на 13. августъ и
тихъ на 30. септември, когато настжпи
то врѣме.

видъ на незавършенитѣ още разкрития
ени и възможностьта да се намѣрятъ
ече и поучителни старини, нека ми бжде
о да се въздържа въ това си кратко
е отъ прибързани заключения и се огра-
димно съ фактичната страна.

I.

Мѣстото Мощени.

километра източно отъ Кюстендилъ,
динъ-мость на Струма, има котловина
коло 3 километра и широка около 2.
ея протича рѣка Струма и я дѣли на
вини — сѣверна и южна. Въ народнитѣ
тази котловина се нарича Мощени.
ното корито на Струма било на $1^1/_2$—2
по на югъ, дѣто ясно личатъ прѣж-
гове и насипи. Сегашното корито се
тя на сѣверъ и рови сѣверната Мощенска
като образува високи брѣгове до 5—6
илячката рѣкичка, идеща отъ южнитѣ
отъ Конявската планина, прѣсича за-
часть на котловината и се влива въ
Отвредъ изоколо котловината е обгра-
ълмове, едни отъ които се спущатъ
отъ Конявската планина, а други сж далечни разклонения на Осогово.

Мощенската котловина се обработва току-речи цѣлата: по лѣвата по-висока половина — ниви за жито, а по дѣсната, по-низка и достжпна за заливане отъ водитѣ на Струма — ливади главно

Поради своето кржстопжтно положение помежду древнята Павталия (Кюстендилъ) и (Германе (Сапаревска Баня), и отъ Македония, прѣзъ Фролошъ (φρούρησις, стража, постъ), прѣзъ Друмоаръ (δρόμος, пжть, χάριν, добъръ), укрѣплението Брдуня (Bedenana) за Сердика (София), пъкъ най-сетнѣ и поради своитѣ собствени сгоди — голѣма рѣка, топли извори — Мощенската котловина отрано е станала голѣмо селище, което на два пжти, до колкото се знае, е запустѣвало отъ насилия и опожаряване, веднжжъ въ началото на VII в., и други пжть прѣзъ турското робство. Околнитѣ народни прѣдания посочватъ тука голѣмъ градъ наричанъ «Мощени», затрупванъ веднажъ отъ силнороплата Лилячка суходолица, а други пжть запустѣлъ отъ турски золуми.[1])

Вече и безъ каквито и да е прѣдания и исторически извѣстия, каквито азъ посочихъ въ горѣпоменатото си издирване, има доста външни, очевидни признаци, които свидѣтелствуватъ за живота, що е кипѣлъ нѣкога въ котловината, особно въ лѣвата й половина. Такива сж: развалинитѣ на черквичката византийски стилъ, съ гранитенъ езически жертвеникъ вжтрѣ, четиритѣ могили наредени отъ сѣверната страна, друга една на юго-източния Четирски хълмъ, изобилието изъ нивитѣ на останки отъ староврѣмски градежъ, запазенитѣ зидове и парчета отъ домашни сждове по лѣвия брѣгъ на Струма, гранитни дѣлани плочи извадени отъ стари постройки на близъкъ градъ и сега постлани по Кадинъ-мостъ и др.

---

[1]) Селата Невѣстино и Четирци се изселили въ сегашнитѣ си затулени долини, отстранени отъ главния пжть, поради честитѣ обири и насилия вършени отъ «турци» надъ града, който най-сетнѣ и запустѣлъ.

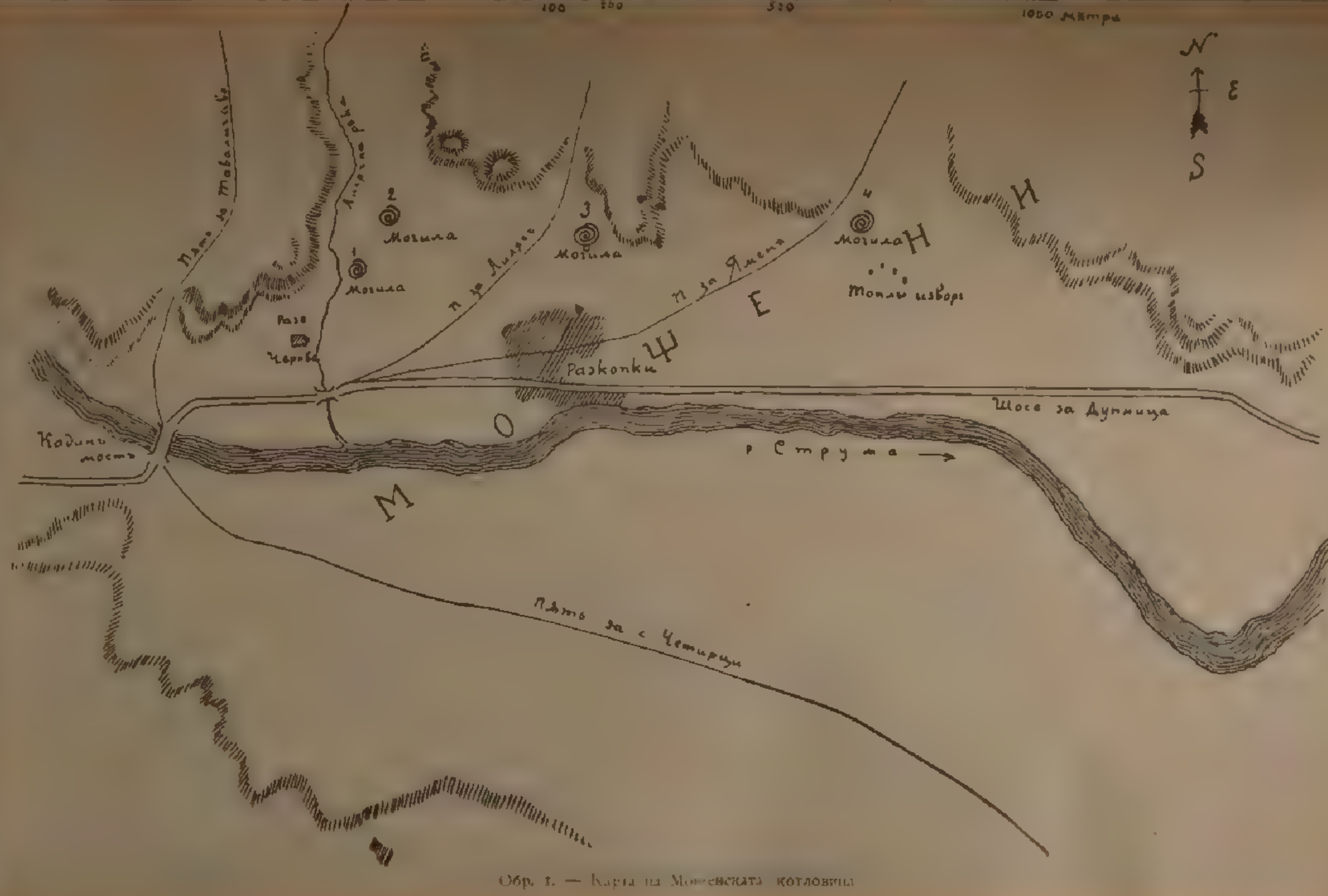

Обр. 1. — Карта на Мошенската котловина

И наистина, разкопкитѣ, които се прѣдприехме [illegible] 1904 година, отъ 13 августъ до 30. септемврий, въ това мѣсто, макаръ и съ скромни срѣдства (500 лева отъ Археологическото дружество и други толкова отпуснати отъ [illegible] Министра на Народната Просвѣта), дадоха резултати доста поучителни както за домашния битъ на тракитѣ, тъй и за погребалнитѣ имъ обичаи.

Обр. 2. — [illegible] мостъ на [illegible]

Нека захванемъ отъ послѣднитѣ, като свържемъ съ погребалнитѣ могили лежащи около срѣдището.

II.

Погребална могила № 1.

Тази [illegible] могила се издига на самия [illegible] брѣгъ на [illegible] суходолина, съ височина [illegible] метра надъ околното равнище и 12 метра [illegible] диаметъръ. Въ сѣверо-западната и пола е [illegible] стара круша ситница. Тази могила привлѣче вниманието ми още прѣзъ 1903 г., когато посѣтихъ този край. Върхътъ ѝ бѣше разравянъ отъ нѣкои иманяри, които [illegible] и колкото, [illegible] се появили кокали. Единъ старецъ орачъ, който орѣше до могилата, ми съобщи че [illegible] всички околни нивя се изравяли [illegible] [illegible], [illegible] камъчета, гривни, и че прѣди 15 години [illegible] [illegible] [illegible] могилата, [illegible] изровени два десетъ [illegible] [illegible] обраха, по всѣка вѣроятность отъ старинска бойна колесница. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ме убѣдиха още тогава, че могилата не е [illegible], а погребална (вж. Прѣгледъ [illegible] Църковенъ Вѣстникъ за 1903 г. стр. 133).

Разкопахме могилата по [illegible] [illegible] [illegible] 150°, върхъ [illegible] [illegible] къмъ изтокъ. [illegible] [illegible] [illegible] която се намѣра подъ равнището, прьстьта бѣ [illegible], [illegible], избъркана съ рѣчень чакълъ [illegible] отъ съсѣдната рѣкичка [illegible]. Въ прьстьта се намираха въгленчета и парчета отъ червени [illegible] черепки. Въ отвора, що се [illegible] прави [illegible] [illegible], се откриха три човѣшки скелета — погребение чрѣзъ [illegible], и [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] чрѣзъ изгаряне.

Въ обр. 3 е прѣдставена могилата въ [illegible] разрѣзъ по [illegible] [illegible] [illegible] къмъ сѣверъ. [illegible] а е разкопана [illegible] [illegible], а [illegible] [illegible] долна половина на могилата ([illegible]) въ хоризонтално положение, [illegible], главата къмъ западъ, краката къмъ изтокъ. [illegible]

Обр. 3. — [illegible] AB = 12 м.

близо до повърхностьта и достигнахъ [illegible] корени, кокалитѣ бѣха [illegible], черепъ [illegible] и [illegible]) [illegible] [illegible] половина на могилата, [illegible] въ самото положение както въ гробътъ [illegible] [illegible] кокали.

Сръдниятъ гробъ, що се намѣри [illegible] [illegible], въ центъра на могилата, малко на [illegible]

(обр. 4), е твърдѣ поучителенъ отъ всѣка страна. По него и по намѣренитѣ въ него прѣдмети можемъ си състави ясно понятие за погребението на тракитѣ, за които напослѣдъкъ тъй много се приказва въ науката и тъй малко още се знае нѣщо положително.

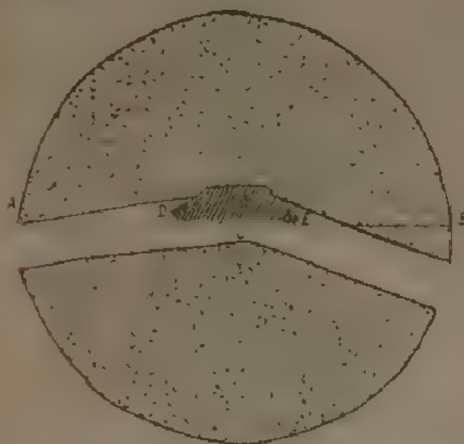

Обр. 4.
Прѣчень хоризонталенъ разрѣзъ на могилата № 1.

Гробътъ е цѣлъ подъ равнището въ форма на подница съ връшникъ, дѣто подницата е самиятъ гробъ, а връшникътъ е сводъ, въ форма на сегментъ, при отвѣсенъ разрѣзъ на гроба (обр. 5). Първиятъ доленъ слой на гробницата се състои отъ обикновена глина (f), разстлана върху дѣвствена здрава пръсть и чакълъ.

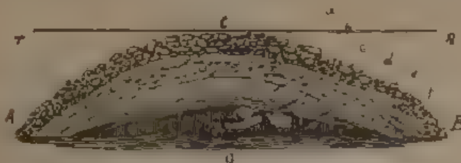

Обр. 5. Гробница съ сводъ въ могила № 1.

Вториятъ пластъ е вече сива и много мазна човѣшка пепель (e), на мѣста чиста и на дебелина отъ 1—2 сантиметра, а другадѣ избъркана съ хубаво запазени дѫбови вѫглища. На мѣста, а особно отъ странитѣ изоколо, се намѣри поясъ отъ бѣла глина. Въ сѫщия втори пластъ се намѣриха въ източната страна на гроба три хубави, слабо запазени бронзови сѫда, именно една *патера* (обр. 6), употрѣбявана въ древность

Обр. 6 — 1/2 ест. гол.

като свещенъ сѫдъ за виноизливане при жертвуване и други обреди. Нашата патера се отличава съ хубава масивна направа и дръжка, прѣдставяща миниатюренъ лостъ на стѣнобитна машина (testudo) съ овнешка глава.

Въ патерата бѣше поставена друга още хубава бронзова стомничка (обр. 7), употрѣб[…] за сѫщитѣ обредни цѣли.

До патерата източно бѣше положенъ трет[…] бронзовъ сѫдъ като стомна, съ широка […] дръжка (обр. 8).

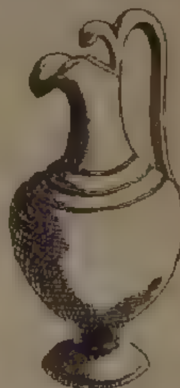

Обр. 7.
1/2 ест. гол.

Обр. 8.
1/2 ест. гол.

Въ сѫщия този втори главенъ слой, се н[…]риха пръснати нѣколко голѣми жесткени гир[…] както и счупени лакриматории (балзамат[…]) шишенца отъ бистро и зеленикаво стъкло[…] дълги шии, въ които се поставяли мирizни[…] противогниещи течности. Намѣри се и брон[…] чашка (обр. 9.), въ дъното на която бѣ засъ[…] тъмна жидкость. Други дебели стъкленици пъкъ бѣха съвсѣмъ изкривени и изпотрошени, като че пострадали отъ силенъ огънь. Сѐ тамъ се намѣриха изпочупени червени и сиви глинени сѫдове, панички, както и нѣколко купчини отъ бѣла брашнена материя. На парчета отъ бакъренъ сѫдъ личеха залѣпени кѫсчета бѣло платно, чиста[…] нена тъкань. Въ пепельта изровихме и овѫг[…] половинка отъ орѣхова черупка, както и […] лѣяна олонена щипалка (обр. 10).

Обр. 9.
1/2 ест. гол.

Обр. 10. — Ест. гол.

Всички тѣзи вещи бѣха непосрѣдно отру[…] отъ единъ слой глина (d, обр. 5), надъ него […] слой чистъ ситенъ пѣсъкъ (c), по-горѣ слой[…] отъ глина, горени кокали, овчи кокалчета […] рѣли, черепки, — останали вѣроятно отъ жерт[…]нията при изгаряне тѣлото на благородника. […]горниятъ пластъ бѣше едъръ чакълъ (a), ко[…] като да образуваше вѣнецъ на свода. Надъ […]витѣ тѣзи пластове бѣше нахвърлена пръс[…] на могилата съ споменатитѣ по-горѣ гробов[…]

III. Погребална могила № 3.

… могила, сега обрасла съ рѣдка дѫбова … има отъ южната си страна площадка (BD), … ка около 15 метра (обр. 11), която се … надолу къмъ градскитѣ развалини. Тухлитѣ,

Обр. 11.

…витѣ и хоросана, що личеха по площадката … ме накараха да почна разкопването тъкмо …ъ и да оставя за по-сетнѣ самата могила. …йствително, още вторият ударъ на гърно… допрѣ на циментиранъ теренъ! Площадката …е езически …-параклисъ …входъ отъ …та страна и …днитѣ раз… и направа: …равожгълно …ме, дълго … 50 с.м. и …ко 9 м. AB … 12), съгра…отъ камъни …оснъ и во… съ яки …и тухли …въ храма … по вход… стжпала, …отъ С, отъ …ъ и хоро… Тухлитѣ по … сж изро… отъ палеш… на орача… …инъ на ни… и едни за… …и у дома му, …уги, при… …на купчета, …тоеха тамъ. …нѣколко …ета тухли …ъ неоткър… …посочватъ … сж били …ени и слѣ… …паралелно …тѣнитѣ на … Въ сѣвер… половина на храма, срѣщу входа, надъ равни… на пода се издига едно по-високо 30 с.м. … отъ яки дѣлани гранитни плочи (обр. 12 …) и прѣдъ него до жглитѣ — по единъ недѣланъ камъкъ като за подставка. Отъ това и отъ свѣдѣнията що имаме за храмоветѣ на трако-елинската култура можемъ възстанови вънщната страна на този храмъ току-речи въ най-простия му видъ. Отворътъ на покрива е падалъ тъкмо надъ гранитнитѣ плочи, дѣто е било тъй нареченото свето мѣсто (cella), корабъ (ναός), и дѣто поставяли статуитѣ на боговетѣ.

По пода и около него, особно отъ сѣверна страна, бѣше натрупана въ безредица срутената зидария на храма.

По единъ секторъ, съ основа широчината на храма и връхъ центра на могилата, се захвана разкриването и на могилата, обаче голѣмината й, малкото работници, съ които разполагахме и кишовното врѣме прѣзъ края на септемврий не ни позволиха да разровимъ повече отъ половината на сектора (обр. 12). При все това и тукъ попаднахме на нѣколко гроба, два отъ които бѣха прѣзъ трупо-изгаряне. Два човѣшки скелета биднаха разровени до основитѣ на храмовия подъ при a и при в (обр. 12). Първиятъ отъ тѣхъ на дълбочина $1/2$ м. бѣше по дължината на стѣната, изгнилъ, и едва можахъ да прикрѣпя коститѣ на лоба, който имаше index cephalicus 0·80. Вториятъ скелетъ (при в) бѣше въ сжщото положение, черепъ невъзстановимъ.

Въ разровената часть на сектора около центра сѣверно се намѣриха още 11 скелета на дълбочина почти могилния надолнъ отъ $1/2$ м. до 1 метръ[1]), всички въ лежаще положение, възнакъ, глава къмъ западъ, крака къмъ истокъ, безъ слѣди отъ пирони, които да показватъ употрѣбата на дървени погребални сандъци. Разно-

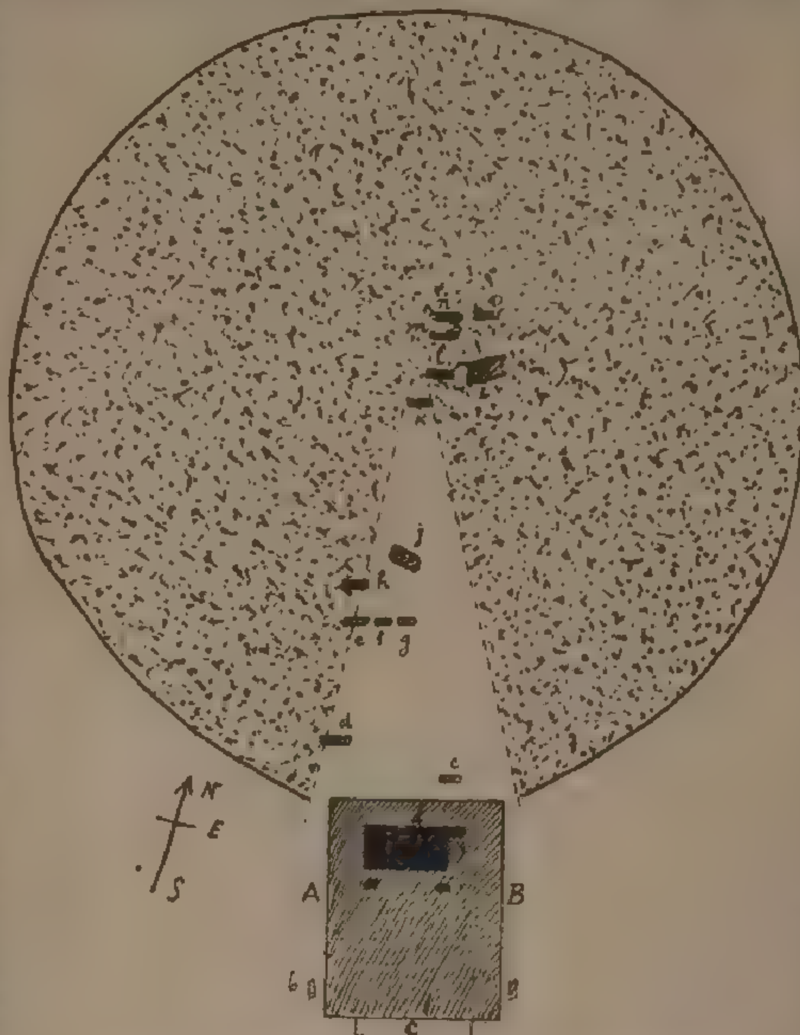

Обр. 12. — Хоризонталенъ разрѣзъ на могилата и храма

[1]) Напърво, прѣди да се смъкне часть отъ могилната повърхность, тѣзи гробове ще да сж били по на дълбоко

ложението на гробоветѣ въ хоризонталенъ видъ е посочено въ обр. 12, а въ отвѣсенъ раз-

Обр. 12.

[illegible] обр. 13. Черепътъ при гробъ 1 (обр. 12) имаше index 0.76. Тамъ подъ брадата на черепа, на [illegible] кости, се намѣри сребърно [illegible], вѣроятно обеца (обр. 14).

Обр. 14. [illegible]

Въ мѣстото 1 (обр. 12), на дълбочина 1.75 м., се откри продълговато отъ западъ къмъ изтокъ *[illegible] огнище*, подобно на онова въ могила № 1, но безъ сводъ. Въ огнището имаше [illegible] малко човѣшка пепелъ, въглища и нѣколко съда на[illegible] [illegible]. Всичко [illegible] бѣше зарито съ обикновената жълточервена пръсть (пловина) на могилата. Здравитѣ и [illegible] [illegible] съдове и тѣхни части сж слѣднитѣ: 1) Четвъртитъ глиненъ сждъ (обр. 15), по ржбоветѣ и дъното на който личатъ прости орнаменти отъ наведени чертици или [illegible], а на горнитѣ четири рога стои по една прилѣпнала шишка съ орнаментъ двѣ кръстосани линии.

Обр. 15. — [illegible] ест. [illegible]

2) Бронзова патера съ [illegible] дръжка (обр. 16) и съ концентрично наредени [illegible] [illegible] дъното (обр. 17). 3) Парчета отъ бронзова чашка. 4) Червена глинена патера хубаво изработена (обр. 18). 5) Малка червена паничка съ дебели стѣни (обр. 19). 6) Нѣколко [illegible] глинени балсамарии съ [illegible] [illegible], [illegible] при [illegible] на корема (обр. 20). 7) Двѣ [illegible] стомни, които могатъ да се [illegible] [illegible] въ обр. 21. [illegible] стѣни [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] отъ черна [illegible] [illegible]. 8) [illegible] [illegible] [illegible] (срв. обр. [illegible]), въ който се намѣри [illegible] на [illegible] [illegible] материя и [illegible] отъ [illegible]. [illegible]) Втора [illegible] глиненъ сждъ (обр. 22).

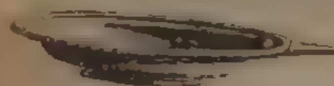

Обр. 16. — [illegible] ест. [illegible]

Обр. 17. — [illegible]

Погребалното [illegible] въ мѣсто [illegible] (обр. 12) на дълбочина 1.50 м. [illegible]

пепелъ, размѣсена съ [illegible], [illegible] [illegible]жание.

Въ [illegible] [illegible] се намѣри [illegible] хубава глинена ламбичка (обр. 23).

Обр. 18. — [illegible] ест. [illegible]

Обр. 19. — [illegible]

При [illegible] разкопки [illegible] се [illegible] могилата, която въ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] гробъ и отъ [illegible] [illegible]

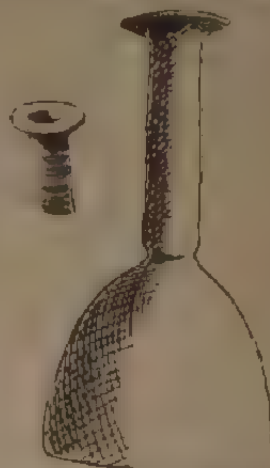

Обр. 20 — [illegible] ест. [illegible]

Обр. 21. [illegible] ест. [illegible]

IV. Разкриване на града.

Тъй като на една [illegible] отъ [illegible] до Пѣвия Струмски брѣгъ [illegible] [illegible] отъ сждове и други домашни потрѣби, [illegible] разкопкитѣ за градището [illegible] [illegible]

А понеже [illegible] [illegible] разкопки [illegible] да намѣря основитѣ на [illegible], направлението [illegible] [illegible], и [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] околностьта измѣрванья, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. При все това, [illegible] [illegible] да [illegible] [illegible]

Обр. 22. — [illegible] ест. [illegible]

Обр. 23. — [illegible] ест. [illegible]

[illegible], разкопкитѣ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] на [illegible].

[illegible] [illegible] (правилното) [illegible] разкопки [illegible] (обр. 24) се [illegible]

...ви и часть подъ шосето Кюстендилъ—...а, тъкмо при 15-ия километъръ. Градското ...е е било по-високо откъмъ сѣверна страна, ...зко откъмъ юго-източна. Надъ развалина ...на сградитѣ, които на мѣста сж горѣли, ...а различно дебелъ пластъ отъ пръстьта и ...натрупанъ при дотичане на Липичката ... и на Струма. По сѣвернитѣ краища ...ъ е дебелъ само една до двѣ педи, а ...го-източнитѣ той достига до два метра ...ената часть отъ плана на града се отли...правилность и грижливость, както всички ...селища. Току-речи всичкитѣ форми сж ...гли и правожгълни. Градивото на зидо... отъ камъкъ и хоросанъ, а на мѣста отъ ...хоросанъ. Не липсватъ и дѣлани камъни ..., като напр. при a, b, c, d, e на плана. ...вата на стѣнитѣ е различна, отъ 50 ...см. При b, c и при e напр. основитѣ сж ...и, но съ по-широки подставни плочи за ...тѣ, що сж се издигали по тѣхъ. Тѣзи ...при a, c и d сж били каменни, както ...ъ намѣренитѣ повалени по земята пол...половини и по-малки части отъ колонитѣ, ...и и пр. Камъкътъ на намѣренитѣ колони ...оникъ. Край зидоветѣ се намѣриха много ...и тухли и керамиди отъ разна направа, ...ато сега употрѣбяванитѣ, само съ по-...размѣри, а други съ форми сега неупотрѣ-... Ето най-характернитѣ видове на този гра...материалъ (обр. 25—31):

Обр. 25. — Керамида 80×30 см.

Обр. 26. — Капитель $^1/_{10}$ ест. гол.

Обр. 27. — $^1/_{18}$ ест. гол.

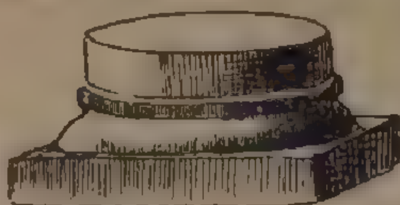

Обр. 28. — $^1/_{12}$ ест. гол.

Обр. 29. — $^1/_8$ ест. гол.

...ата a на плана бѣше ...ената, която успѣхъ да ...тази година по-дълбоко ...зидитѣ, що се на-...ватъ тритѣ отдѣления. Лицето на сгра... обърнато къмъ югъ, отдѣто се намира ...ата врата, широка 2·70 м. На южния ...ъ прагъ, широкъ 70 см., отъ двѣтѣ ...страни има по една изтъркана дупка ...о). Въ тѣзи двѣ дупки сж стоели оситѣ, около които сж се въртѣли двѣтѣ крила на вратата. Отъ лѣвата страна на вратата, въ самата стѣна, е полузазиданъ голѣмъ дѣланъ пѣсъчникъ камъкъ

Обр. 30.

(обр. 31), и още по-надѣво другъ такъвъ, по-малъкъ. На втория отгорѣ стои прѣчупена каменна колона.

Обр. 31. — $^1/_{18}$ ест. гол.

Задната, сѣверна часть на сградата има три отвора, единъ срѣденъ съотвѣтенъ на прѣдната врата и по единъ другъ за всѣко странично отдѣление. Прѣдъ тази задня часть е имало галерия, стрѣха, съ каменни колони, чиито части се намѣриха тъй както личи въ плана при буква a горѣ. При тѣвия жгълъ на лицето се намѣриха три голѣми каменни плочи и три каменни колони прѣчупени. Единъ дѣланъ жертвеникъ, намѣренъ на това мѣсто прѣди години, е занесенъ отъ кантонеритѣ по-долу и употрѣбенъ въ градежа на една брѣгова подпора на шосето до самата Струма. Вѣроятно по този камъкъ и други подобни, които сж се намирали около тази сграда, селянитѣ ще да сж нарекли това мѣсто «престолоу» (жертвеникътъ).

Една грѣчулена надписана плоча отъ пѣсъчникъ, 1·55 м. дължина, 70 см. широчина и 22 см. дебелина, съ кракъ за побиване, се намѣри до близкитѣ колиби Ямонъ, точно подъ «стария» Кадинъ-мостъ. Отъ запазената по-долна часть на надписа личи, че камъкътъ е билъ добитъ отъ иконома Меркурия за добъръ споменъ на съпругата му.

ЕТ ... //ΑΦ///...///ΓΜ
ΒΙΩCACAETHKE
ΜΕΡΚΟΥΡΙC ΟΙΚΟ
ΝΟΜΟC ΤΗΙ ΔΙΑ
ΓΥΝΑΙΚΙ ΜΝΗ
ΜΗC ΧΑΡΙΝ.

(. . . ρώσασα εἶπε Μερκούρις οἰκονόμος τῇ δια γυναικὶ μνήμης χάριν.)

Плочата сега е прибрана въ музея на Кюстендилското Педагогическо училище.

Другъ надписъ открихъ на върха на близкия северенъ високъ хълмъ нареченъ «Пропасть». Той е издълбанъ въ яка плочица 3 м. × 1.75 м., която заедно съ други по-малки камъни образува обградена наоколо стаичка. Надписътъ е важенъ поради тракийскитѣ си имена Мукианъ и Долесъ, които се срѣщатъ доста често по паметницитѣ изъ долината на Марица. Той гласи:

СКНNΗ Σκηνή
MȢKIANȢ ΔΟΛΗ Μουκιανοῦ Δολήσος
ȢC

(Срв. *Dumont*, Monuments figurés de la Thrace. стр. 22; *Tomaschek*, Thraker II. стр. 31, *Сб.* XVI–XVII, стр. 18)

Въ стаята *а*, която изкопахме на дълбочина 1.50 м., се намѣриха много сждове, разни домашни потрѣби, монети, храни и др. вещи. Всичко обаче бѣше силно повредено отъ голѣмъ пожаръ: всички дървени части бѣха обърнати на пепелъ или на вжгленъ, нѣкои металически вещи бѣха стопени, други ръждясали, а глиненитѣ повечето изпочупени. При все това нѣкои доста цѣли находки ще ни поучатъ нѣщо за домашния битъ на романизуванитѣ и [illegible] траки отъ края на древнитѣ вѣкове и началото на срѣднитѣ, когато е билъ опожаренъ, изгоренъ и порушенъ градътъ. Въ двѣтѣ крила на стаята се намѣриха 4—5 грамадни *ржчни воденици* (χειρόμυλον), които приличатъ на запазенитѣ досега такива, съ които се меле соль, б[illegible] и др. (обр. 32).

Обр. 32. — [illegible] ест. гол.

Въ нѣколко голѣми глинени врѫчви се намѣриха храни наистина всички овжглени отъ пожара, но се пазятъ формата на зърната си: *пшеница, ржжь, овесъ, [illegible]*. Една двѣ шепи *просо*, запазено случайно отъ огъня и водата, се намѣри въ единъ сждъ въ отлично състояние. Въ една малка паница се намѣри цѣла глава овжглень *чесънь*, частитѣ и люспитѣ на който се познаваха най-точно. *Грънчарскитѣ издѣлия*, каквито се откриха доста много въ стаята *а*, сж интересни както поради материята си, тъй и поради формата си. Като изключимъ нѣколко съ груба, [illegible] глина, часть отъ керамическитѣ работи прилича по съставъ на сегашнитѣ [illegible] глинени сждове, а други сж направени отъ [illegible] глинено тѣсто [illegible] (бакърлии) [illegible] *черни* или *сиви* [illegible] Отъ [illegible] черни глина сж изработени [illegible] керамически [illegible] въ Монелс[illegible] [illegible] отъ сегашнитѣ [illegible] грънчарско сждове. [illegible] сж намазани по външната си стѣна съ тънка гласна червена материя или [illegible] [illegible] кална, която [illegible] като [illegible] [illegible] тогава непознатъ. Други керам[illegible] [illegible] се отличаватъ съ [illegible] [illegible] и [illegible] [illegible] часто обработване е останало и до сега [illegible] историка на римската керамика.

По форма глинитѣ керамически нах[illegible] отъ разенъ видъ: едни се носрѣщатъ [illegible] [illegible] на елинското изкуство, други съ [illegible] римското, а трети ще да си иматъ [illegible] тракийски произходъ. Това ще има [illegible] [illegible] бжденитѣ изследвачи на [illegible] материалата култура въ деня, когато се [illegible] повече паметници отъ първитѣ [illegible] селѣния на Балканския Полуостровъ. [illegible] глинени сждове заслужаватъ [illegible] грамаднитѣ дебели врѫчви съ [illegible] копове, стомни съ високи гърла, [illegible] [illegible] шия, надутъ коремъ и [illegible] бартучеста и гърнета като сегашнитѣ [illegible] кълбови паници, изящни вази съ [illegible] [illegible] малки чашки [illegible] черни [illegible] трѫбовъ, капачници, чаши и др. представени въ слѣднитѣ образи (33—51).

Обр. 33. — [illegible] ест. гол.

Обр. [illegible] [illegible] ест. гол.

Обр. [illegible] Обр. [illegible] [illegible] ест. гол.

Обр. [illegible] — [illegible] ест. гол.

Обр. [illegible] — [illegible] ест. гол.

Обр. [illegible]

¹) Въ Кюстендилско и Дупнишко [illegible] [illegible] отъ тѣхъ събрахъ [illegible] други [illegible]

Обр. 40 — ¼ ест. гол.

Обр. 41 ¼ ест. гол.

Обр. 43 — ¼ ест. гол.

Обр. 42 ¼ ест. гол.

Обр. 44 ½ ест. гол.

Обр. 45 — ¼ ест. гол.

Обр. 46. — ¼ ест. гол.

Обр. 47 ¼ ест. гол.

Обр. 48 — ¼ ест. гол.

Обр. 49. ¼ ест. гол.

Обр. 50 — ⅒ ест. гол.

Обр. 51 — ¼ ест. гол.

Къмъ току-що изброенитѣ грънчарски издѣлия ще отнесемъ още намѣренитѣ въ страда *и грънчарски пирамидки, прешлени, [illegible]* на войнишкитѣ *[illegible]*. Въ [illegible] се намѣриха около 30 парчета отъ [illegible] уреди, употрѣбявани въ староврѣмскитѣ стани за държане основата. И сега намѣстени въ България си служатъ съ подобни тежини при тъкане. Всичкитѣ пирамидки сѫ продупчени на горнята часть, а нѣкои иматъ на едната си страна орнаментъ като клонче (обр. 52).

Нѣкои пирамидки, отъ [illegible] употрѣбение и тъпчене по земята, сѫ изпѫкнали по долнитѣ си рѫбове (обр. 53).

Обр. 52 и 53. — ½ ест. гол.

Прешленитѣ сѫ или отъ неопечена бѣлезникава глина или добрѣ опечена, червена (обр. 54—5[illegible]

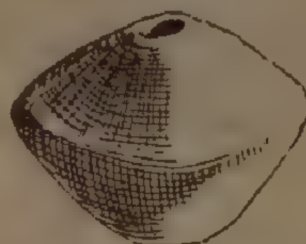
Обр. 54. — Ест. гол.

Обр. 55 — Ест. гол.

Нѣкои отъ тѣхъ, както това личи по малкитѣ имъ дупки, ще да сѫ служили за огърлица (обр. 56).

Обр. 56 — Ест. гол.

Камъчетата, що сѫ захранвали войнишкитѣ пращници, сѫ били правени или отъ [illegible] или отъ печена глина (ex argilla). Намѣренитѣ въ нашитѣ разкопки [illegible] сѫ тежки, продълговати като жълъди, въ срѣдата издути, а на краищата изострени (обр. 57—58).

Обр. 57 — Ест. гол.

За глината, нека прибавя и за една тъкачна прѣслица. Имамъ ми се за двѣ [illegible] отъ счупени [illegible] сѫдъ, провъртени въ срѣдата, за да служатъ за миниатюрни тъкачни колелца (обр. 59-60) досущъ като тѣзи, що си правятъ нашитѣ дѣца по селата и паланкитѣ.

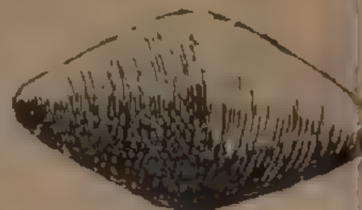
Обр. 58. — Ест. гол.

Обр. 59 — ½ ест. гол.

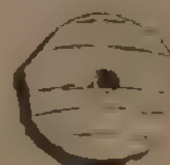
Обр. 60. ½ ест. гол.

Освѣнъ глинени сѫдове жителитѣ на нашето селище сѫ употрѣбявали и *стъклени* — едни отъ дебело синкаво стъкло, други отъ тънка и доста чиста, прозрачна материя. Дебелитѣ по-тъмни кжчета бѣха отъ шише, а прозрачнитѣ — отъ чаши и вази; но както єднитѣ, тѣй и другитѣ сѫ тѣй повредени и изпостопени и изкривени отъ силенъ огънь, че е невъзможно да се възстанови правилно формата на сѫдоветѣ. Намѣриха се и тънки пѣнички, колко дръжка на гжше перо, отъ синя стъклена материя.

Намѣренитѣ *бронзови* работи сѫ повечето малки едно звънче (обр 61), на което стои отвѫтрѣ и глаголецьтъ, разни колца, малка масивна чашка като хаванче (обр 62), масивно нарѣбено стълбче (обр 63), нѣколко куфарчета (обр. 64—65), єдна брава (обр. 66).

Обр. 61. 1/4 ест. гол.

Обр 62. 1/4 ест. гол.

Обр. 63. 1/4 ест. гол.

Обр 64. 1/4 ест. гол.

Обр. 65. 1/4 ест. гол.

Обр 66. 1/4 ест. гол.

Отъ *желѣзнитѣ* нѣща, много пострадали отъ ръждата и огъня, най-вече се намѣриха голѣми разновидни пирони (такива имаше покрай всичкитѣ разрити зидове на градището (обр 67), единъ отъ които дълъгъ 30 см., голѣми скоби за свързване частитѣ на сградата или вратата; една верига (обр. 68); една брадва (обр 69); единъ тесъ, който се отличава отъ сегашнитѣ по острия жгълъ, образуванъ между дръжката и ушитѣ (обр. 70), една стрѣла, намѣрена при буква *e* на плана (обр. 71).

Обр 67. 1/4 ест. гол.

Намѣриха и нѣколко парчета стопено *олово*.

Една свита оловена плоча бѣше неразтопена

Една полузапазена гривна е направена отъ слѣтина, дѣто прѣобладава олово (обр. 72).

Освѣнъ металическитѣ сѣчива, въ сградата *a* се намѣриха и три парчета отъ яко тъмносинъ полиранъ камъкъ, служещи за брадвички. Това показва, че дълго врѣме и прѣзъ епохата бронза и желѣзото сѫ се употрѣбявали кам сѣчива.

Повечето отъ изровенитѣ въ сградата *a* и другитѣ зидове на разкопкитѣ *монети* сѫ ръждясали, повредени и неузнаваеми; чеесп парчета, които єдвамъ могатъ да се опрѣдѣл се отнасятъ къмъ императорския римски пері а една, намѣрена въ самото укрѣпление Bede сега Брдуня, е отъ Юстиниана. Его тѣзи мон

1. Голѣма сенаторската (SC) бронзова мо отъ Траяна (98—117) съ увѣнчанъ ликъ на пѐратора на дѣсно и съ надписъ IMPCAES RVA TRAIANO AVGGERDACPMTRPCOS т. е. Imperator Caesar Nerva Traianus Aug Germanicus, Dacicus, Pontifex maximus, tribu potestate, consul quinquies, pater patriae, на което — фортуна съ рогъ на изобилие и над SPQROPTIMOPRINCIPI т. е. senatus popul romanus optimo principi

Обр 68. 1/4 ест. гол.

Обр. 70. 1/4 ест. гол.

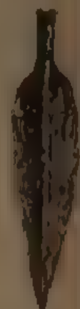

Обр 71. 1/4 ест. гол.

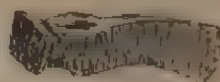

Обр. 69. 1/4 ест. гол.

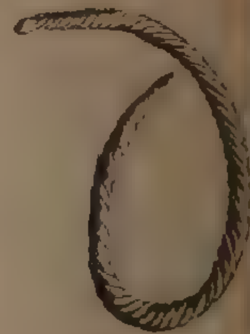

Обр. 72 1/4 ест. гол.

2. Малка мѣдна монета отъ Септимия Се (193—211) съ увѣнчанъ ликъ на император дѣсно и съ гръцки надписъ ... V AC CEVHP на опакото — змия, знакъ на лѣчебни минера води и наоколу името на града, дѣто е сѣ монетата OVAΠIAC ΠAVTAΛIAC (Кюстенд

3. Голѣма бронзова монета отъ Каракала (М Аурелий Антонинъ, 196—217). Каракала є б

вител заедно съ Септимия Севера отъ 211 г., слѣдъ която дата първиятъ е оста- самъ владѣтель до смъртьта си въ 217 г. нцето на монетата стои ликътъ на импера- увѣнчанъ на дѣсно и надписъ . . . PHAN- ΕΙΝΟΣ, а на опакото фортуна съ рогъ на ние и името на града, дѣто е сѣчена мо- ΟΥΛΠΙΑΣ ΠΑΥΤΑΛΙΑΣ (Кюстендилъ)

Срѣдня бронзова монета отъ същия импе- ъ, сѣчена въ Пловдивъ. На опакото — ваза онция и надписъ ΦΙΛΙΠΠΟΠ. ΟΛΕΙΤΩΝ.

Малка бронзова монета отъ същия импе- ъ, сѣчена въ Кюстендилъ. На опакото — жъ никъ съ овита около срѣдния кракъ змия писъ ΟΥΛΠΙΑΣ ΠΑΥΤΑΛΙΑΣ.

Малка мѣдна монета отъ Гордиана Благо- ви (238—244 г.) съ едва узнаваема глава на атора на дѣсно и надписъ . . ΓΟΡΔΙΑΝΟΣ. ото неузнаваемо.

Малка мѣдна монета отъ Флавия Юлия ъ (317—326 г.), синъ на Константина, съ анъ ликъ на императора на лѣво и едва ваемъ надписъ . . VC CRIS PVS . . . VS. ото неузнаваемо.

Малка мѣдна монета отъ Констанция Галъ —354 г.), съ ликъ на императора на дѣсно писъ DN CONSTANTIVS IVNNO т. е. nus noster Constantius junior . . .

9. Голѣма бронзова монета отъ Каракала, сѣчена въ София (ΟΥΛΠΙΑΣ CΕΡΔΙΚΗΣ), много изтрита, намѣрена въ черковната развалина при укрѣплението Bederiana (Брдуня).

10. Голѣма мѣдна монета отъ Юстиниана (527—566 г.) съ лика на императора на дѣсно и надписъ DN IVSTIN . . NVSPPAVG т. е. Dominus noster Iustinianus Pater patriae Augustus, отъ опакото — голѣма буква M оградена съ кръстове и консулската година - - - O CON.

Къмъ монетитѣ ще прибавя и единъ бронзовъ *монограмъ*, намѣренъ въ сградата *а*, много приличенъ по типъ на употрѣбяванитѣ въ Юстиниановото врѣме, обаче азъ не можахъ да го развържа и разгадая, понеже бѣше много отчупенъ.

Особенъ интересъ за траколога ще иматъ извѣстията за орнаментитѣ, що личать по металическитѣ и глинени издѣлия. За тѣхъ обаче, както и за отношението по врѣме между могилитѣ и градището ще кажа въ едно по-специално издирване, когато заедно съ окончателнитѣ разкопки ще се сбератъ повече старини. Сега ще прибавя само, че близкитѣ развалини отъ черква и укрѣпления въ Брдуня (Бедеряна) и Таналичаво (Тавреziумъ), градището въ Мошени, намѣренитѣ монети и прѣдмети отъ римската епоха и началото на византийската — говорятъ въ полза на поставеното отъ менъ прѣди година прѣдположение за мѣстонахождението на първоюстиниянскитѣ развалини въ Мошенската котловина, при Кадинъ-мостъ.

Уредба на педагогическото училище въ гр. Zschopau

отъ **Д. Цонковъ**, учитель.

I. Общи забѣлѣжки.

Вънъ отъ разкошното мѣстоположение — малка, но богата долина, оросявана отъ бистритѣ води на едноименна рѣка, оградена съ не много високи, окичени съ борови гори, върхове — малкото саксонско градче Zschopau се гордѣе и съ една колосална сграда, името на която съ почить и уважение се произнася отъ устата на любезнитѣ граждани и жителитѣ на цѣлата околность. Съ почитание и уважение! Защото тия послѣднитѣ отдавна вече сѫ съзнали нейното достойнство и необходимость, отдавна вече сѫ изпитали влиянието на нейната творческа сила, която е будила, буди и за дълго още ще продължава да буди и направлява къмъ една по-висока култура. Това е така наречениятъ Чопау-семинаръ, при който имахъ честьта да бѫда за пръвъ пѫть командированъ отъ почитаемото Министерство на Народното Просвѣщение. Отдалечъ още тая хубава сграда привлича вниманието на чужденеца: три отдѣлни постройки съ една и сѫща опредѣлена посока — изтокъ къмъ западъ — свързани помежду си съ така нареченитѣ «мостове», образуватъ общия видъ на семинара. Трѣбва обаче да се забѣлѣжи, че тия три отдѣлности не сѫ строени едновременно, а съ течение на врѣмето и съ изникването имъ отъ нуждитѣ. Срѣдната, най-голѣмата часть, така именуваната главна постройка, брои своето сѫществувание много по-рано отколкото да види България своята свобода, втората часть, лѣвото крило, отъ прѣди 15 години, а дѣсното крило е едва прѣди година врѣме свършено. По-рано, когато е била само главната постройка, помѣщението е било съвсѣмъ недостатъчно и вънкашнитѣ ученици трѣбвало да живѣятъ въ частни квартири, така както е при сега сѫществуващитѣ наши педагогически училища въ България, нѣколко врѣме дори управлението на семинара е наело едно частно, близкостоящо до главната постройка здание, съ което отчасти е могло да се отстрани прибѣгването до частни квартири. Съ течение обаче на врѣмето нуждата е изискала постройката на двѣтѣ допълнителни крила на семинара. Сега за сега семинарътъ е с съ всички удобства за ученицитѣ: стаи вѣяне, спални, зала за хранене, стаи и учебни стаи. Като казахъ това, ст ясно, че въпросниятъ семинаръ е съ интернатъ.

II. Вѫтрѣшно разпрѣдѣление.

а) Главната постройка съдържа с помѣщения — въ партера: една голѣма ядене, три болнични стаи, една стая за една приемна стая, една читалня за уче една библиотека, 2 стаи за миене, една робъ, три стаи за живѣяне на така нар Hilfslehrer, нужници за болнитѣ, въ 1. 10 стаи за живѣяне на ученицитѣ, 3 ученическитѣ шкафове, 2 спални зали, нуж въ 2. етажъ: една голѣма зала, наречена (за актове), една стая за конференции, зали, 3 стаи за ученически шкафове, нужници, въ 3. етажъ: 6 стаи за уче шкафове.

б) Дѣсното крило. Прѣди всичко, като свои така нареченъ «келеръ», състоящъ 2 отдѣления, въ които се помѣщаватъ ческитѣ сандъци и пѫтнически куфаре земенъ етажъ; по цѣлото протежение етажъ се простира единъ дълъгъ кор който съ западния си край свързва тая съ главната постройка посрѣдствомъ единъ широкъ колкото коридора, така че едва би моглъ човѣкъ да забѣлѣжи, минава отъ една постройка къмъ друга, повече, не минава по никакъвъ склон мость; отъ двѣтѣ страни на коридора сѫ на 4 класни стаи, 1 стая за учителитѣ и 2 к нети по география; въ втория етажъ сѫ положени 4 учебни (класни) стаи, единъ кабинетъ по естествена история и коридо третия етажъ: една стая за кабинетъ по ф и химия, друга за обучение по сѫщ прѣдметъ, една зала за рисуване; въ чет етажъ сѫ поставени 3 орсела и 7 се намира сѫщо една стая за работа,

нь етажъ се издига на покрива, върху е разположено едно доста широко мѣсто, ставатъ наблюдения по изучване родното се правятъ нѣкои астрономически на-ия.

Лѣвото крило съдържа 5 класни стаи на ителното училище (у насъ образцовитѣ оня). Вънъ отъ това на горния етажъ въ ло живѣе и нъ директорътъ фамилиярно.

III. Вжтрѣшна наредба.

ятъ семинаръ се отоплява съ пара и се въ съ въздушенъ газъ. Въ всѣка стая, ни отъ тавана надолу лампи раздаватъ и вечерь свѣтлина. Въ стѣнитѣ на всѣка сж поставени термометри така, че за отвънъ и отвжтрѣ да се наблюдаватъ. направено съ цѣль за не влиза винаги въ стаитѣ този, който се грижи за ото-ло, а отвънъ да прави своитѣ наблюдения. иса е особно въ порядъкъ: никждѣ види человѣкъ нито най-малка чертица, воло и да е нагно по стѣнитѣ и потона; дѣ — въ стаитѣ, коридоритѣ, по стл-сж поставени плювалници.

етѣ, върху които стоятъ ученицитѣ, не вяватъ особность въ стаитѣ на горнитѣ сж съ по двѣ мѣста, т. е. за двама уче-въ тия на отдѣленията — както у насъ уващитѣ за четирма ученици. Нѣщо по-его притежаватъ, е това, че сж снабдени лнищи — за всѣки ученикъ отдѣлна.

класна стая има обязателно двѣ черни които сж поставени на прѣдната стѣна но, така че когато едната се снеме долу, се вдига горѣ и обратно, двѣтѣ една подъ рѣдставляватъ цѣла една, раздѣлена на ки. Това е една добра страна, понеже на учителя възможность повечко да на-ои уроцитѣ си и за по-дълго врѣме да изложеното прѣдъ очитѣ на ученицитѣ. орцитѣ сж навсѣкждѣ голѣми и добрѣ обени за вентилиране. Въ нѣкои стаи съ кетѣ ти ржчки се отварятъ само горнитѣ а прозорцитѣ, а въ нѣкои на долнитѣ а направени върху плоскостьта на едно само отдѣлни рамки и тия рамки само се о безъ да става нужда да се отварятъ прозорци. Нека обаче забѣлѣжимъ, че и се отварятъ отдѣлно къмъ лѣсно, или отдѣлно къмъ дѣсно, но отгорѣ — то се прави само едно малко отверстие. прозорци сж снабдени съ завѣси; тия на по физика, вънъ отъ обикновенитѣ чески плътни завѣси, които при нужда на стая се спускатъ съ особни винтове. тѣ сж приспособени доста добрѣ и отваряне, така щото всѣки человѣкъ много лесно забълѣзва коя и каква стая учителска, класна, гардеробна, кабинетъ и т. н. че се узнава не до толкова отъ надписи, отгорѣ на вратата, както у насъ, а съвсемъ малки елипсовидни фаянсова плочки, поставени вврѣдъ на горната часть отъ вратата тъкмо споредъ височината на човѣшкия ръстъ. Върху тия плочки стоятъ надписитѣ съ малки черни букви.

Отъ всичкитѣ стаи особность прѣдставлява така наречената «Аула» — голѣма зала, въ която ставатъ тържествени актове. Въ тази на първо мѣсто се забѣлѣзва единъ голѣмъ органъ, подъ звуковетѣ на който се извършватъ всѣкидневнитѣ молитви на ученицитѣ. Чиноветѣ тукъ сж замѣстени отъ изящно изработени столове. Особено й украшение се състои отъ 4 хубави по италиянски стилъ изработени картини, които изобразяватъ ликоветѣ на четирима велики нѣмски мжже: Лютеръ, Бисмаркъ, Шилеръ и Бахъ, върху голѣмитѣ стъкла на прозорцитѣ, обагрени въ разни краски.

Вънъ отъ до тукъ описанитѣ постройки на семинара, задъ главната часть на зданието стои друга една, доста отдалечена отъ първата, четвърта часть — гимнастическиятъ салонъ. Снабденъ съ всички почти уреди, каквито вече сжществуватъ и при нашитѣ педагогически училища въ Ломъ и Казанлъкъ, само че въ по-голѣми размѣри. Прѣдъ салона стои праздно, покрито съ дребенъ пѣсъкъ отъ около 1000 м. пространство, върху което се извършватъ гимнастически упражнения въ хубаво врѣме.

Цѣлата домакинска часть — освѣтление, отопление, чистота, прислуга, хранене учениците и т. н. — е прѣдставена на особенъ прѣдприемачъ. Съ свои помощници той се грижи за всичко и за всичко той е отговоренъ.

IV. Ученици.

а) Разпрѣдѣлението имъ по класове. Разпрѣдѣление ученицитѣ по класове, а сжщо и годинитѣ, въ които трѣбва да се прѣминатъ тия послѣднитѣ, се доста различаватъ отъ тия, що имаме у насъ. Тукъ различаватъ два вида класове: подготвителни (нашитѣ образцови отдѣления) и горни или семинаръ-класове (нашитѣ педагогически курсове). Първитѣ, т. е. подготвителнитѣ класове при тукашния семинаръ сж 5, единъ ученикъ прѣминава прѣзъ тѣхъ обаче не за 5 год., а за 8 — год. сж 8-тѣ години на задължителното общо първоначално образование въ цѣла Саксония; горнитѣ — семинаръ-класоветѣ сж 6, значи цѣлиятъ курсъ на срѣдното педагогическо образование тукъ трае 6, а не 4 години, както у насъ. Номерацията на класоветѣ върви въ обратенъ редъ на тия при нашитѣ училища: постжпилитѣ малки дѣца въ подготвителното училище първата година сж въ V класъ (отдѣление), който трае 1 година, втората учебна година съставлява IV класъ; третята и четвъртата учебни години — III класъ; петата и шестата — II класъ, седмата и осмата — I класъ. Слѣдъ свършване подготвителното училище, които желае постжпва въ горнитѣ класове на семинара — за първи пжть въ VI сем. класъ, втората година въ V, послѣ IV и т. н., докато завърши съ послѣдния класъ. Отъ това става

ясно, че за да бъде приетъ единъ ученикъ въ семинара, трѣбва да е свършилъ 8-тѣ класа на първоначалното образование безразлично дѣ — въ село или градъ.

б) Приемане на учениците. Приемането учениците въ семинара става посрѣдствомъ приеменъ изпитъ, който бива писменъ и устенъ. Писменият се състои отъ изработване по една тема по прѣдметитѣ: матерень езикъ (нѣмски), геометрия и аритметика; устният се държи по прѣдметитѣ: вѣроучение, нѣмски (четене, граматика, декламиране), аритметика и геометрия. Приемният изпитъ се извършва всѣка година въ първитѣ седмици на мѣсецъ февруарий.

в) Задължения на учениците. Всѣки приетъ ученикъ плаща годишно 180 марки (наши 250 л.), изплащането на които става мѣсечно. При това родителитѣ се задължаватъ да набавятъ на синоветѣ си редовнитѣ дрехи и учебни помагала. Всички ученици иматъ обща форма — ясно-зелена шапка, тъмно-черъ костюмъ. Тази общность на костюмитѣ се спазва само при първитѣ три класа (VI, V и IV), а при горнитѣ три се дава свобода, като само се спазва общата форма на шапкитѣ.

V. Учебна година.

Учебната година започва слѣдъ великденската ваканция и свършва съ започването на тая сѫщата, значи отъ великдень до великдень. Тамъ има сѫщитѣ ваканции, както у насъ, като вмѣсто нашата «за гроздоберъ» иматъ такава «бране на картофитѣ». Коледната ваканция продължава сѫщо 17 дни — отъ 22. декемврий до 8. януарий. Голѣмата ваканция се пада въ срѣдата на учебната година и трае само единъ мѣсецъ: 15. юлий — 15. августъ. Въ края на годината всѣки класъ има годишенъ (писменъ и устенъ) изпитъ, а при постѫпването въ началото на слѣдующата година само писменъ. Врѣмето, когато започва учебната имъ година е непостоянно, понеже е въ зависимость отъ великдена, а той се мѣсти. Самитѣ учители не одобряватъ това, обаче така е заведено и е много мѫчно да се отмѣни.

VI. Редъ при обучението и прѣзъ свободното врѣме.

Обикновено учебното врѣме за класоветѣ въ семинара е сутринь 7—12 часътъ, слѣдъ обѣдъ 2—6 часътъ. Вънъ отъ това всички ученици спазватъ строго опрѣдѣленъ редъ и прѣзъ останалото врѣме на деня и нощьта, именно прѣзъ работнитѣ дни на седмицата. $5\frac{1}{2}$ часътъ сутринь ставатъ всички, 6 часътъ правятъ закуска, $6\frac{1}{4}$—7 часътъ занимание, точно въ 7 часътъ всички ученици отиватъ въ «Аула», насѣдатъ на столоветѣ въ извѣстенъ порядъкъ и чакатъ г. г. учителитѣ, които слѣдъ малко пристигатъ заедно съ г-на директора, учениците ставатъ и слѣдъ като г. г. учителитѣ насѣдатъ на опрѣдѣленитѣ за тѣхъ мѣста, всички ученици сѣдатъ, нѣкой отъ г. г. учителитѣ или пъкъ г-нъ директорътъ прочита извѣстенъ текстъ отъ молитвеника, слѣдъ което всички пѣятъ 2, 3 или 4 ч.. отъ извѣстна молитва и съ това се с... утрѣната молба. Слѣдъ това всички си ... по класоветѣ и се започватъ занятията ... иматъ втора закуска — чай, 12 ч. обѣдъ ... 2 ч. слѣдъ обѣдъ свободно врѣме, което ... зуватъ повече въ разходки изъ околност... 2 ч почватъ слѣдобѣднитѣ занятия, 4 ч ... въ 6 ч. се завършватъ учебнитѣ заня... 7 часътъ работа въ стаитѣ или въ гради... 7 ч. вечеря, $7\frac{1}{2}$—9 ч. занимание, 9 ч ... молитва, слѣдъ която настѫпва врѣме за ... (учениците въ последнитѣ 2 класа въ вт... и четвъртъкъ вънъ отъ това врѣме се ... ватъ да работятъ до 11 ч.).

Въ недѣлни и празднични дни: $6\frac{1}{2}$ ч. ... 7 ч. закуска, $7\frac{1}{2}$ ч. утрѣнна молитва, до ... занимание, въ 9 ч. отиватъ въ черква, 11 ч. ... вать, слѣдъ това до $6\frac{1}{2}$ ч. слѣдъ обѣдъ (ок... февруарий, мартъ) и до $5\frac{1}{2}$ ч. слѣдъ ... (ноемврий, декемврий и януарий) свободно ... $5\frac{1}{2}$—$6\frac{1}{2}$ ч. занимание, постѣ вечеря, слѣ... черята занимание, 9 ч. молитва.

Този редъ се отнася само за горнитѣ ... (семинаръ-класове), долнитѣ (отдѣления... съвсѣмъ свободни. Обучението при тия ... сутринь въ 8 ч., слѣдъ обѣдъ въ 2 ч., уче... отъ I-ва учебна година (I отдѣление ... почватъ сутринь въ 9 ч. и иматъ всичко ... изключително прѣдъ обѣдъ, учениците ... учебна година (II наше отдѣление) за... сѫщо въ 9 ч. сутринь (понедѣлникъ 8 ... иматъ 18 часа плюсъ 2 часа рѫкодѣлие за ... четата, въ III и IV учебна година иматъ 2... седмично, въ V и VI, VII и VIII по 36 час... дѣленията сѫ смѣсени — момчета и мом... и въ всѣко нѣма повече отъ 36 ученика.

VII. Учителски персоналъ.

За всичкитѣ седмични часове въ до... класове (отдѣленията) и горнитѣ, семи... разполага само съ 17 учителски сили, вкл... г-нъ директора. Нѣматъ особни образцови... тели за отдѣленията, а обучението въ тия ... отъ сѫщитѣ, които обучаватъ въ семинара, с... вателно обучението въ отдѣленията е разпок... между всички почти г. г. учители, вслѣдст... което не може да се запази никакво еди... при прѣподаванията. Само най-долното (... отдѣление се води отъ единъ учитель.

VIII. Обучение.

Обхванатъ отъ желание да узная, да и с... ствува нѣкаква органическа връзка между р... клонове на обучението, съ други думи, да ... мога да срѣщна високия идеалъ — «концен... цията на обучението» — прѣдначертахъ да ... давамъ всѣко отдѣление по 2 седмици и ... класнато. Не слѣдъ дълго врѣме, именно съ в... ването ми въ III отдѣление (III и IV учеб... дина), бѣхъ принуденъ да измѣня плана си, ... напълно бѣхъ убѣденъ, че напразно търс... което не мога да намѣря, още повече кат... моментъ на той мой отклонъ ми дойде с...

о за разнокжсаностьта на прѣдметитѣ въ …ления. При такова разединение на дѣй… не може даже да се прѣдполага, че би …зможно едно подобно съсрѣдоточаване. … подобно свързване забѣлѣзахъ при …ение и при прѣдметитѣ въ IV отдѣление, … водятъ отъ единъ и сжщъ учитель. Отъ …ни връзки би дошелъ човѣкъ до заклю… … ако водението на всички прѣдмети въ …дѣление бѣ прѣдоставено само на една …а сила, би било напълно възможно, поне …итѣ отдѣления, прокарването на една …теводна нишка.

…ъ, по който слѣдяха моитѣ наблюдения, … спазенъ и при самото ми изложение.

…ъчени (I-ва учебна година). Цѣлото обу… … тази степень се върти около така на… … «нормални думи», тия послѣднитѣ сж …ени съ въвеждането на букваря. Думитѣ … извѣстни прѣдмети, образитѣ на които …ъ букваря при началото на всѣки урокъ. …работа при пристжпването къмъ нова нор…а се състои въ кратка беседа върху прѣд…то я именува, на второ мѣсто дохожда …ето на самата дума отъ учителя върху …ностѣ, прочитането и отъ ученицитѣ, …ъ, срички и изцѣло, написване новата …дѣлно, прочитането и отъ ученицитѣ и …ѣ написване думата и буквата отъ учени… …особни тетрадки. Първата работа спада …рѣдмета нагледно обучение, втората — …съчетенето, слѣдователно почти първи …часъ по нагледно обучение, писане и … Слѣдъ това дохожда вториятъ часъ на …който се счита като продължение на …нормалната дума се нарежда съ печатни …соотвѣтствения за тази цѣль уредъ и се …разни упражнения по четене, като вмѣсто …нѣкои букви се поставятъ други, по…мъ които се образува нова дума. Слѣдъ …два четене въ букваря при сжщата нор…дума, слѣдъ нѣколкократно прочитане …пристжпва се веднага къмъ смѣтане; значи … часъ е по четене и смѣтане.

…шниятъ день идватъ сжщо 2 подобни …слѣдователно единъ слѣдъ други. Въ …е разказва нѣкоя кжса приказчица за прѣд… който сж се вчера запознали, разказватъ …цитѣ, изважда се отъ нея едно кжсо …е, написва се отъ учителя на таблата, …се на срички и думи и се написва отъ …тѣ въ обикновенитѣ имъ общи тетрадки. …написването учительтъ нарежда сжщото …е съ печатни букви на уреда и слѣдватъ …ния въ четене. Вториятъ часъ четатъ …рокъ, който сж взели прѣжния день и по…нѣкои стари уроци; въ втората половина …имать сжщо смѣтане. Това продължава …като се нарушава два пжти въ седмицата …прѣдметъ законъ Божи. Въ … който има часъ по законъ Божи, часа …о нагледно обучение, така че първата 1/2 отъ първия часъ прѣзъ тоя день е употрѣбена за законъ Божи, втората 1/2 за писане; изречението се взема отъ разказа по законъ Божи. Въ втория часъ се нарежда сжщото изречение съ печатни букви, и се четатъ въ букваря минали уроци, прѣзъ втората му половина — смѣтане и пѣене. Всѣка седмица се обработватъ по 2 нормални думи.

Законъ Божи се прѣподава по акроматическата училищна форма — учительтъ разказва една часть отъ урока, изважда я отъ ученицитѣ съ въпроси, разказватъ я и тѣ и прѣминава къмъ втора. Обучението отива съвсѣмъ безинтересно, па даже и тягостно за дѣцата. Тази нежелателность произлиза отъ една страна изъ естеството на самата съвсѣмъ неподходяща за възрастьта учебна материя, отъ друга — отъ самия начинъ на прѣподаване. Но ще прибавя азъ, колкото и да се подобрява начинътъ на прѣподаването, каквито по-цѣлесъобразни пжтища да се подбиратъ, мжката за невинната дѣтска душа ще си остава все и все. Теорията дава рецептитѣ, но практиката въ нѣкои случаи, кой знае по какви съображения, да съвсѣмъ отбѣгва, па даже и прѣнебрѣгва. Най-сжщественниятъ принципъ, който трѣбва да легне въ основата на обучението, а сжщо върху който трѣбва непрѣмѣнно да почива всѣки учебенъ планъ — обучението трѣбва да се съобразява съ послѣдователното развитие на дѣтската душа — остава само на думи, само написанъ, но не и приложенъ. И слѣдъ всичко това отиваме да търсимъ причинитѣ за неуспѣхъ и незаинтересованость при обучението. По-нататъкъ обучението трѣбва да върви въ паралелъ съ дѣтското схващане и душевни способности, това, за което дѣтето е още неподготвено и не може слѣдователно да схване, по никакъвъ начинъ не трѣбва да му се дава. Слѣдъ това за излишно считамъ да посоча учебната материя по законъ Божи, която се минава тукъ въ V отдѣление (наше I отдѣление). Тази е слѣдната: Аврамъ и Лотъ, Иосифъ у бащината си кжща, продаването на Иосифа, Иосифъ при Пентефрий и въ затвора, Иосифъ става царски служитель, пжтуване на братята му, 4-та заповѣдь, раждането на Моисей, Давидъ и Голиятъ, раждането на Исуса, поклонението на влъхвитѣ, дванадесетогодишенъ Исусъ въ храма, сватбата въ Кана, наситането 5000 человѣка съ 3 хлѣба и 2 риби, благославяне дѣцата. Първо материалътъ е съвсѣмъ непосиленъ за дѣцата въ I учебна година и второ, неговата непослѣдователность при наредбата, даватъ съвсѣмъ лошъ отпечатъ на часоветѣ по този прѣдметъ. Присжтствувахъ при прѣподаването на нѣкои отъ тия уроци, но почти при всички обучението отиваше много мудно, дѣцата не вземаха никакво участие. Говорихъ по тоя въпросъ съ г-на прѣподавателя, а най-вече за подбора на материала, обаче той ми отговори: «законъ-Божи отива съвсѣмъ тежко за ученицитѣ, нѣма по-голѣма мжка за менъ отъ тази да прѣподавамъ законъ Божи въ V отдѣление, но това прѣдписва програмата, трѣбва слѣдователно да се вземе».

Смѣтането, тоя [illegible] прѣдметъ, отъ който се [illegible] мало и [illegible] и [illegible], намѣрихъ за много по-добро [illegible], [illegible] часъ. И тукъ се водя по метода на Грубе, но [illegible] отъ това, което бѣхъ [illegible] до сега. При представянето на ново число, нарежда[illegible] се [illegible], върху които [illegible] черни точки, и просто се [illegible] тия [illegible]. Напр. [illegible] да се образува числото 7, образуватъ се съ точки: 6+1, 1+6, 7−1, 7−6, [illegible], [illegible] 4+3, 3+4, 7−3, 7−4. Това всичко става безъ никакво [illegible], безъ никакво [illegible], безъ никакво [illegible], просто нарежда[illegible] се [illegible], учениците броятъ точките и казватъ колко ставатъ, написватъ се съ цифри на [illegible] и се четатъ. Повече отъ това не може да се взема за 20 минути, а често 15 или 10, които се оставятъ въ края на часа за смѣтане. [illegible] урокъ ставатъ упражнения [illegible] учительтъ написва разни операции на таблата, учениците ги [illegible]. Учениците трѣбва [illegible], [illegible], просто механически да заучатъ и изговарятъ нѣкаква аритметическа операция, безъ обаче да си даватъ отчетъ, какъ става [illegible], а не повече, или по-малко. Въ продължение на 8 мѣсеци — отъ началото на учебната година (Величденъ) до края на мѣсецъ декемврий ([illegible] [illegible] мѣсецъ) [illegible] завършена обработката на числото 10, когато при моята досегашна практика въ продължение на 6 мѣсеци само (септемврий, октомврий, ноемврий, декемврий, януарий и февруарий) [illegible] винаги сме могли да обработимъ напълно [illegible] отъ 1 до 20, обаче азъ не съмъ привърженикъ на Грубе. [illegible] да [illegible] по-далечъ [illegible] Грубевия методъ, можахъ [illegible] числото 12 да обработя и то [illegible] обработка, само [illegible].

[illegible] Грубевия метода не се [illegible] отъ [illegible], [illegible] и нѣкои други, които я има да [illegible], нѣма да [illegible].

По [illegible] ми бѣше добре [illegible] върху [illegible] часове въ 1 и 2 учебни години. Кой е [illegible] бута [illegible], което [illegible] на добрия [illegible]? [illegible] на [illegible] не могатъ по [illegible] врѣме да [illegible] съ [illegible] прѣподаването върху единъ и сжщи учебенъ материалъ. [illegible] разнообразие, [illegible] нѣкои [illegible] нови [illegible] прѣдмети [illegible] да [illegible] и [illegible]. [illegible] умора [illegible] върху единъ и сжщъ прѣдметъ, трѣбва [illegible] да [illegible] къмъ другъ [illegible] половинѣ часове. [illegible] прибавя, че [illegible] не може [illegible], умореното отъ [illegible], не може

да се отмори съ смѣтане, защото [illegible] умора става още по-голѣма, понеже [illegible] минава къмъ една още по-мжчна работа.

Признаемъ [illegible], че дѣтето е [illegible] умора, трѣбва [illegible] да му [illegible] трѣбва непрѣменно да [illegible] единъ [illegible] отъ 10—15 минути, иначе [illegible] употрѣба на врѣмето, [illegible]. [illegible] това, че [illegible], като една [illegible] отъ цѣлия [illegible], не може да има [illegible] съмнѣние. [illegible] интересно за себе си, [illegible] бихме се [illegible] по [illegible] само [illegible]. [illegible] слѣдователно да [illegible] [illegible] интересно обучение, трѣбва да [illegible], че дѣтето не само нѣма [illegible], но не ще [illegible] даже отклонение отъ [illegible] на урока. Винаги то ще [illegible] умора, [illegible] когато му се говори все [illegible] [illegible] бавачна фраза: [illegible], и [illegible] само [illegible] да [illegible] на му [illegible] аритметически [illegible]; [illegible] [illegible] и доволно [illegible] свързва съ толкова интересна [illegible] животни, и растенията [illegible] [illegible] като [illegible] само [illegible] и [illegible]. Въ [illegible] самостоятелность и [illegible] [illegible] други. [illegible] само [illegible], да му [illegible], че 7 + 2 [illegible] [illegible] резултатъ, като [illegible] и съ начина на прѣсмѣтане. [illegible] (40 или 45 м.) [illegible] дѣтското внимание все върху [illegible], обаче при [illegible] интересно [illegible] при разнообразното [illegible] и особеностъ на тоя прѣдметъ, [illegible], че [illegible] все върху една точка, [illegible] [illegible] все нови и нови [illegible] като въ [illegible] разяснения върху наблюдаваните [illegible] на учениците да [illegible], [illegible], че нѣкаква умора, [illegible] [illegible] къмъ други [illegible] сами по себе си прѣдмети.

Отъ друга страна, [illegible] (20 или 22 [illegible]), [illegible] въ [illegible] принудени набързо да [illegible] и безъ нѣкакви [illegible], [illegible] дѣтето едва-едва [illegible] разбере посоката, къмъ която [illegible] къмъ друга страна — [illegible] обучението, [illegible] добро, [illegible] и [illegible] [illegible]. Какъ [illegible]

[illegible]ско изложено до тукъ, което обаче нѣ[illegible] [illegible]отъ страна на голата теория, а е дро[illegible] [illegible]ъ животворещата практика, съ се обя[illegible] [illegible]лѣю противъ половинкитѣ часове и ми[illegible] [illegible]бихъ прѣпоръчалъ тѣхното отстранение [illegible]ението. По-скоро бихъ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] часоветѣ, отъ 45 на 35 минути, от[illegible] [illegible] $^1/_2$-тѣ, но и това обаче не бихъ до[illegible], понеже съмъ се увѣрилъ въ [illegible] [illegible]а цѣлитѣ часове.

[illegible]ше и [illegible] работа [illegible] [illegible] програмата [illegible]та учебна год. За ржчната работа [illegible] [illegible] съгласенъ: тя служи повечето за [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ата на [illegible], но колкото се отнася до рисуването, [illegible]се съгласенъ. Като става дума за рису[illegible] [illegible]-вата учебна год., не трѣбва да прѣ[illegible] рисуване да черви, [illegible], [illegible] [illegible] фигури, не — това не би било съвсѣмъ [illegible]; тукъ трѣбва да дадемъ просторъ на [illegible] рисуване отдѣлни леки прѣдмети въ [illegible] обучението. Въ подобно рисуване се [illegible] развива наблюдателностьта у учени[illegible] [illegible] сжщеврѣменно се накарватъ съвсѣмъ [illegible] да внимаватъ въ устройството и напра[illegible] само на прѣдметитѣ, които не рисуватъ, [illegible] на всички онѣя, които бихъ станали [illegible] за наблюдение и разговоръ. Че рису[illegible] [illegible] е трудно, че учительтъ ще [illegible] [illegible] затруднение въ началото, това [illegible] се има прѣдъ видъ, обаче трѣбва да [illegible], че въ течение на нѣколко [illegible], работата му ще тръгне много ре[illegible] и той самъ ще почне да се въз[illegible] [illegible]. Не трѣбва, при все това, да прѣ[illegible], че ученицитѣ ще рисуватъ много [illegible], [illegible] [illegible]. Това даже и не [illegible], достатъчно е да се [illegible] [illegible] проста скицировка, която да може [illegible] формата на прѣдмета. Въ послѣдно[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] и т. н. мѣсеци, безъ [illegible] не забѣлѣжимъ, че ученицитѣ [illegible] доста добри форми и очертания, [illegible] [illegible] и [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] и [illegible].

[illegible] [illegible] прѣдлагамъ тукъ, че [illegible] рисуването въ [illegible] учебн[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] часъ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ученицитѣ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], обаче [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ученикъ може [illegible] [illegible] форми, които [illegible], всичко [illegible]. Разбира [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. При все това ученицитѣ [illegible] доста [illegible] интересни.

[illegible] (Н [illegible]) Обучението въ това [illegible] разпрѣдѣлено [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], четене, [illegible] [illegible] и [illegible].

Разпрѣдѣлението на [illegible] по нагледно обучение е направено съобразно съ годишнитѣ врѣмена. При настжпването на извѣстно год[illegible] врѣме, дава се прѣди всичко една обща картина на природата, като сжщеврѣменно се прави [illegible] и прѣдшествуването [illegible]. При това [illegible] на тая картина, както и при [illegible] случаи отъ живота, които [illegible] при [illegible]ното развитие на обучението, учительтъ си служи съ [illegible] разкази отъ околния животъ. Тия [illegible] прѣдполагането и [illegible] вниманието на ученицитѣ, обаче не [illegible] още, че цѣльта е напълно постигната. Дѣтето по природа е [illegible] да слуша особени разкази и [illegible] [illegible] изъ [illegible] животъ, обаче трѣбва умѣло да използуваме тая негова [illegible]. Разказътъ, [illegible] въ подробности, завършва своята [illegible], всѣкакъвъ интересъ прѣстава постепенно, още повече, че той не прѣдставлява нѣкоя [illegible], нѣкоя отдале[illegible] [illegible] за дѣтето, а напротивъ, съдържа случки изъ обикновения животъ, които сж въ [illegible] [illegible] съ неговото [illegible] и [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. При [illegible] случаи не би трѣбвало наготово да се дава всичко на ученицитѣ, а напротивъ само да се [illegible], да се направляватъ [illegible] само[illegible] [illegible] [illegible] това, което бихме искали да имъ дадемъ. Обратното, именно да се разкаже разказътъ, слѣдъ това да го разказватъ и заучаватъ ученицитѣ, губи нѣкакво значение, убива всѣка самостоятелность къмъ [illegible]. Обработката на [illegible] животни и растения върви по общеиз[illegible] [illegible] начинъ у [illegible].

Граматиката въ това отдѣление е застжпена доста: тукъ се обработватъ почти всички части на рѣчьта, обаче [illegible] [illegible] правила и дефиниции, просто само тѣхното разясняване, като се обръща внимание на правописанието.

Четенето и писането се обработватъ по обикновения начинъ, както у насъ.

Законъ-Божий прѣдставлява сжщия случай, който вече споменахъ при V-то отдѣление. Обработва се по сжщия начинъ. Ученицитѣ слушатъ съ внимание разказаното отъ учителя, както и [illegible] при [illegible]ото обучение, обаче втората часть на обработката — [illegible] отъ тѣхъ, [illegible] рѣзко [illegible] отъ онова при нагледното обучение. Причината тукъ лежи сжщо въ неготовностьта на ученицитѣ да възприематъ [illegible] [illegible].

Смѣтането се явява [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] V отд[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] 12-тѣ часове се [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: $^1/_4$ [illegible] Божи[illegible], $^1/_4$ [illegible], $^1/_2$ ч. [illegible] Божи[illegible], $^1/_4$ [illegible].

Отдѣление [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] не малко интересни [illegible] [illegible] [illegible].

а най-вече онова въ селата, тукъ трѣбваше да се запозная съ сливането на отдѣленията. Всѣко едно отъ тия три отдѣления е слѣто отъ 2 отдѣлни отдѣления. Слѣдъ нѣколкодневното посѣщение на едното отъ тѣхъ можахъ да схвана сѫщностьта, която лежи въ основата на тѣхното сливане. Всички учебни прѣдмети, изключая смѣтане и краснописане, отиватъ общо, т. е. при обучението не се прави никаква разлика между ученици отъ по-долно и по-горно отдѣление, всички се смятрятъ като ученици отъ едно отдѣление, обучението слѣдов. слѣдва общия пѫть на самостоятелнитѣ отдѣления. Материалътъ по отдѣлнитѣ прѣдмети е раздѣленъ на 2 групи, едната отъ които се прѣминава прѣзъ първата уч. година, другата прѣзъ втората учебна год., отъ тукъ произлиза и траенето на всѣко едно отъ тия отдѣления не една, а 2 учебни години. Въ III отдѣление спадатъ ученицитѣ отъ III и IV учеб. година, има да се запознаятъ съ материала напр. по зак. Божи групи А и Б; първата година ученицитѣ отъ III, а сѫщо и отъ IV уч. година учатъ група А, втората година ученицитѣ отъ IV уч. год. прѣминаватъ въ по-горно отдѣление (друго слѣто), ученицитѣ отъ III уч. год. ставатъ вече IV учебна год., а на тѣхно мѣсто дохождатъ нови като III уч. год. Ученицитѣ отъ новата учебна III год., т. е. тия които постѫпватъ за пръвъ пѫть въ това слѣто отдѣление, и ония отъ старата III учебна год., които стѫпватъ вече въ IV год., учатъ сега група Б отъ материала. Така че новопостѫпилитѣ ученици тая год. учатъ първо група Б, а слѣдующата год. ще учатъ група А. При такова разпрѣдѣление слѣдоват. сѫществува извѣстна несправедливость спрѣмо нѣкои ученици: за едни материалътъ върви въ послѣдователенъ редъ — група А, послѣ Б — за други отива въ обратенъ редъ — първо група Б, послѣ А. При обучението по зак.-Божи, естествов. и четене подобна групировка е допустима, понеже материалътъ е така разпрѣдѣленъ, че всѣки отъ втората група не прѣдполага знания отъ първата, но дойдемъ ли до граматиката и отечествознанието, бихме се доста позамислили: подобна групировка при тия прѣдмети едва ли би била успѣшна. Докато ученикътъ не знае какво нѣщо е изречение и не е запознатъ съ главнитѣ му части, не може разбра прѣподаването за второстепеннитѣ части на изречението; докато не мине основнитѣ, подготвителнитѣ познания по отечествовѣдението, не може да му се даде карта и го въвеждаме въ подробно изучване отечеството. Това обаче при въпроснитѣ отдѣления не се наблюдава. Да, въ слѣдующитѣ по-горни слѣти отдѣления, дѣто се изучватъ останалитѣ европейски държави вънъ отъ отечеството, както и другитѣ материци на земното кълбо, дѣто вече ученицитѣ сѫ съ извѣстна подготовка по географията, може безъ нѣкое колебание да се допусне тази групировка, понеже е съвсѣмъ безразлично за ученика, че ще изучава първата год. Азия, а втората Америка и обратно, но на тая степень, дѣто едната половина отъ материала съставлява изучване родното мѣсто, другата — изучва[не оте]чеството, тамъ дѣто едната половина на [изуч]ването не прилежава никакви почти п[ознания] по отечествознанието, а другата е пр[иготви]телната часть — тамъ не мож[е да се] прокара групировката, която по-горѣ о[писахъ]. Это защо при моето посѣщение забѣлѣз[ахъ, че] обучението по граматика и отечествовѣд[ението въ] III отдѣление отива съвсѣмъ неестестве[но: учени]ницитѣ отъ III уч. год. се силятъ да вър[вятъ съ] ония отъ IV-то, но съвсѣмъ безъ нико[й] успѣхъ. Подобно различие обаче не ср[ѣщнахъ] при по-горнитѣ слѣти отдѣления. Отъ т[ова за]ключихъ, че каквото и да правимъ, как[то и да] комбинираме материала по тия два учеб[ни прѣд]мета за III и IV уч. год., винаги ще до[стигнемъ] единъ нежеланъ край.

Смѣтането не позволява по никакъвъ нач[инъ по]добна групировка на сливане, затова мат[ериалътъ] за всѣка учебна год. се обработва по о[тдѣлно] съ съотвѣтствената група ученици. Сливане[то тукъ] не е вече такова както при описанитѣ [други] прѣдмети, но и то не прѣдставлява нѣка[ква го]лѣма особность, каквато би се очаквало. [Въ на]чалото на часа учительтъ работи общо с[ъ двѣтѣ] отдѣления — умствено смѣтане, което с[е отна]ся къмъ кръга на по-долното отдѣление, слѣдъ то[ва дава] писмена работа на едното отдѣление, а [прѣзъ остатъка] на часа работи съ другото, слѣдующия ча[съ се] мѣни постѫпката — тихо занимание има то[ва отдѣ]ление, съ което прѣжния часъ е работил[ъ, а ра]боти съ онова, което прѣжния часъ е има[ло тихо] занимание.

Така вървятъ сливанията и въ тритѣ отдѣления. Слѣдъ това не мога да каж[а нищо] повече, освѣнъ да сведа работата до об[ща за] всѣки прѣдметъ самъ за себе си, тукъ о[бщо не] излиза нѣкоя особность, която би при[влѣкла] вниманието на единъ заинтересованъ ч[уж]дъ] нисто човѣкъ, затова считамъ съвсѣмъ [из]лишно да давамъ подробности. Нѣщо, кое[то об]чението по смѣтане въ тия три отдѣления [...] вече въ послѣднитѣ двѣ е за отбѣлѣз[ване]: бързото умствено смѣтане съ голѣми чис[ла], обаче е достигнато съ всѣкидневнитѣ у[пражне]ния въ ущърбъ на разсѫждението. Все [се] дава по-голѣмата си часть за прѣмѣтна[ване о]тдѣлни примѣри, задачи се рѣшаватъ много [...]

Прѣподаването на геометрията започва с[ъ] V учебна година. Воденето му ми доста по[нрави]: ученицитѣ взиматъ най-живо участие, ра[ботятъ] заедно съ учителя, като измерватъ и постр[оява]тъ всичко сами. Тукъ е първиятъ случай, дѣ[то] ученицитѣ чрѣзватъ нѣщо върху плочата[; при] никой другъ прѣдметъ, а абсолютно при [тия], включая и краснописането, ученицитѣ не [пишатъ] на табла, всичко се пише отъ учителя.

Краснописание. Този прѣдметъ въ посл[ѣднитѣ] три отдѣления дава нѣкои особности, кои[то не] могатъ да минатъ незабѣлязани, тия обаче [се отна]сятъ не до начина на прѣподаването, а [изцѣло] цѣлално до самия хотъ при развитието [на] прѣдметъ. Още въ III уч. година ученицит[ѣ]

запознаять съ латинската азбука, трѣбва ват. да правятъ упражнения по краснопи- по двѣ различни азбуки: нѣмска и ла- а. Самата дума краснописане иде да ни ни, че ученицитѣ трѣбва да се навикнатъ на во писане, такова каквото ще имъ трѣбва вота, не трѣбва слѣдов. да почнемъ и за- имъ съ голѣмитѣ красиви букви, поставени 2 линии, но да започнемъ съ тая и да шимъ съ малката обикновена азбука, която а приложение при всѣкидневнитѣ ни отно- я въ живота. Споредъ това различаваме два упражнения: междулинейно и такова върху само черта. Различието започва на практика I уч. година, въ първа и втора уч. година тъ ученицитѣ между 2 линии. Въ III отдѣ- ление се явяватъ двата вида упражнения: цитѣ отъ III уч. година прѣзъ първия се- ръ пишатъ нѣмската азбука между 2 черти, семестъръ — сжщата азбука върху една; цитѣ отъ IV учебна година прѣзъ I се- ръ пишатъ нѣмската азбука върху една прѣзъ II семестъръ — латинската между и. Въ горнитѣ отдѣления пишатъ изклю- но върху една черта и то подъ диктовка, упражняватъ една седмица нѣмската, една ската азбука. И дѣйствително се вижда, че я на всичката тая работа ученицитѣ придо- ъ единъ красивъ, обработенъ почеркъ. За тие тоя резултатъ способствува отъ друга и самия начинъ на прѣподаването. Красно- ето е изкуство, а не знание, трѣбва слѣд. жнение, а не говорене. И наистина, при единъ видѣнъ часъ по тоя прѣдметъ човѣкъ забѣ- , че всичко се състои въ писане, въ упраж- е. Учительтъ написва на таблата една дума, ято се срѣща новата буква за упражнение и или главна) и ученицитѣ я пишатъ въ ит ѣ си тетрадки; написватъ 5, 6 реда отъ а дума, слѣдъ това пишатъ втора дума, четвърта и т. н. споредъ случая. Упраж- добрѣ, написватъ слѣдъ това думитѣ въ тѣ си тетрадки (слѣдъ думитѣ написватъ буква отдѣлно. Това е обичаятъ редъ и междулинейното и при онова върху една писмо.

Хоспитиране и практ. прѣподавания.

Хоспитирания иматъ ученицитѣ отъ прѣ- дния класъ и то само 1 часъ седмично. Часътъ е опрѣдѣленъ въ програмата, но хоспити- ранията ставатъ само въ едно отдѣление (II отд.) Тия се държатъ отъ директора, който води и методиката въ сжщия курсъ. Подобни хоспи- тирания ставатъ само по матерния езикъ (четене, граматика, писане), въ края на II семестъръ се обръщатъ въ практич. прѣподавания.

б) Практическитѣ прѣподавания въ послѣд- ния курсъ сж само групни, общи прѣподавания, както у насъ, нѣма слѣдователно и конференции за критика. При групнитѣ прѣподавания учени- цитѣ сж раздѣлени на 4 групи, цѣлата група не посѣщава отдѣлението едновременно, а само 2 уче- ници отъ нея, или пъкъ само 1. Това е така, защото нѣма опрѣдѣлени часове за практика, прак- тикантътъ губи винаги часове отъ курса си.

За по-голѣма нагледность ще прѣдставя една седмица, по която ставатъ групнитѣ прѣподавания:

		Група	Група	Група	Група
Катехизисъ Зак. Божи Нѣмски Смѣтане Естествовѣд.	1. класъ (отдѣл.)	А.	Б.	В.	С.
Катехизисъ Нѣмски Смѣтане	2. класъ	Б.	В.	С.	А.
Нѣмски Отечество-вѣд. Смѣтане	3. класъ	В.	С.	А.	Б.
Зак. Божи Нагл. обучен. Нѣмски Смѣтане	4. класъ	С.	А.	Б.	В.

Всѣка група стои по нѣколко седмици въ едно отдѣление, когато двама ученици отъ групата практикуватъ напр. въ 2. класъ катехизисъ, други 2 практикуватъ прѣзъ сжщитѣ седмици въ други часове нѣмски, трети двама пъкъ смѣтане, слѣдъ това промѣнятъ.

Слѣдъ свършване часа учительтъ на отдѣле- нието прави бѣлѣжки само на тоя, който е прак- тикувалъ. Всѣки практикантъ си изработва прѣд- варително лекцията и я прѣдставя на учителя за прѣглеждане.

Практиката въ V отд. (I наше) е вънъ отъ оказания редъ. Тукъ трѣбва всѣки ученикъ прѣзъ всѣко годишно врѣме да практикува по нѣколко пъти послѣдователно (най-много три).

Уредба на педагогическото училище въ Аннабергъ

отъ **Н. Оавовъ**, учитель.

Зданието, въ което се помѣщава Аннабергския семинаръ е построено прѣди 5 години и е напълно пригодено за училище съ интернатъ. Неговото модерно и хигиенично устройство се забѣлѣзва както въ изящностьта на постройката, така и въ разпрѣдѣлението на стаитѣ, тѣхното провѣтряване, утопляване и освѣтляване. Цѣлото здание се състои отъ двѣ постройки, съединени по между си съ единъ коридоръ така, че се образуватъ три линии, които ни прѣдставляватъ тритѣ страни на единъ правоѫгълникъ. Първата и най-дълга отъ тия страни се образува отъ така наречената главна постройка, която има три етажа, а всѣки етажъ се дѣли на двѣ крила, сѣверно и южно. Въ долния етажъ се намиратъ всички учебни стаи: учителската стая, приемната стая на директора, салонътъ за рисуване и кабинета по география съ неговитѣ всевъзможни карти и картини отъ всички врѣмена и народи. Въ сѣверното крило на срѣдния етажъ се намиратъ работнитѣ стаи на семинариститѣ, когато тѣ нѣматъ учебни занятия и двѣ читални съ библиотека, а въ южното — музикалниятъ салонъ, различни стаи, въ които се прѣподава свирене на органъ или пиано, физическиятъ кабинетъ заедно съ богатата колекция отъ препарирани животни, минерали и растения, химическиятъ кабинетъ съ многото свои пособия: почти всички уреди за добиване на разнитѣ съединения, умаленъ видъ отъ парна машина, отъ локомотивъ и други открития на човѣшкия умъ, а въ срѣдата се намира изящно украсената молитвена зала, въ която ученицитѣ, придружени отъ звуковетѣ на органа, пѣятъ своитѣ псалми. Тая зала носи името «Аула» и служи изключително за молене или за държане на рѣчи при отпразнуването на нѣкой праздникъ, битъ той отъ религиозенъ или националенъ характеръ. Въ горния етажъ се намиратъ 2 голѣми спални зали и нѣколко малки, които служатъ като гардеробъ и омивалня, гдѣто всѣки ученикъ има свой отдѣленъ нумериранъ омивалникъ снабденъ съ водопроводъ. Въ гардероба и работната си стая всѣки ученикъ има по единъ нумериранъ шкафъ. Въ първия той държи всичкитѣ си дрехи, а въ втория — всичкитѣ си учебни пособия. Въ тоя етажъ се намиратъ и двѣ стаи: една, въ която ученицитѣ чи своитѣ обуща и друга, въ която държатъ нитѣ си принадлежности.

Подъ първия етажъ се намиратъ стаи слугитѣ, нѣколко стаи по рѫчна работа, лични машини, рисувателния салонъ за д отъ образцовото училище и обѣдната ст семинариститѣ.

Третята линия се прѣдставлява отъ осно училище и салона по гимнастика, който строенъ малко настрана, но е съединен основното училище посрѣдствомъ не то дългъ коридоръ. Подътъ му е послан пластъ отъ арабска гума, а пособията м извънредно много, — надали имаме въ Бъл така добрѣ уреденъ гимнастически салонъ.

Това раздѣление на стаитѣ способству царуването на пълна тишина въ семинара, и прилича на манастиръ, гдѣто се чува само гла на органа или пияното. Когато нѣкой уче нѣма учебни занятия той не се разхожда самъ-нататъкъ, а отива въ своята работна или въ читалнята. Музикалнитѣ инструмент на втория етажъ, така щото и тѣхния звук може да наруши тишината, при която се обучението.

Водоснабдението е изрядно: въ всѣка ст намира чучуръ; отоплението става посрѣдст пара, а освѣтлението съ въздушенъ газъ. всѣкждѣ се пази чистота, за което има ос правилници.

Курсътъ на основното народното училище 8 години и се раздѣля на 4 отдѣления: вата и втората година образуватъ IV отдѣ (нашето I), третята и четвъртата учебна го образуватъ III отдѣления (нашето II), пета шестата учебна година II (нашето III), а сед и осма — I (нашето IV) отдѣление. Пър три отдѣления сж смѣсени, а въ послѣднот момичетата и момчетата сж отдѣлени, так има двѣ паралелки първо отдѣление: дѣвич и мжжка. Третото отдѣление има сжщо 2 паралелки — въ всѣка една по 19—20 учен и ученички. Ученицитѣ отъ основното учи плащатъ 18 марки годишно учебна такса.

[illegible]ище постжпватъ обикновено [illegible] на [illegible]жнитѣ граждани. Въ първата учебна година се приематъ повече отъ 22—25 ученика. [illegible] повече, избиратъ се споредъ състоя[illegible] авторитета на родителитѣ имъ. Курсътъ [illegible]нарното образование трае 6 години и е [illegible] на 6 класа. Ученицитѣ [illegible] [illegible] такса, а следъ свършване на образо[illegible] си сж задължени да учителствуватъ [illegible] 5 години, иначе заплащатъ 720 [illegible]кса, смѣтано по 120 марки годишно. [illegible] прави и тоя ученикъ, който напусне [illegible] безъ време — плаща училищна такса [illegible] време, презъ което той е билъ като [illegible]. Всички семинаристи сж около 150, [illegible] 120 живѣятъ въ интерната. Тѣх[illegible]ната е обща, затова тѣ се хранятъ срав[illegible] евтино, което дава възможность на [illegible] ученици да посещаватъ семинара [illegible] отпуща помощь на добритѣ семи[illegible] въ размѣръ отъ 100—150 м. годишно. [illegible] ученици се подчиняватъ на известни [illegible] и затова въ всѣки семинаръ владѣе [illegible] дисциплина. За дѣлничнитѣ дни има [illegible] разпоредби, за празничнитѣ — други, [illegible] ваканциитѣ и нѣкои дни има особени [illegible]. Азъ ще прѣдставя на почитаемото [illegible] тия правила и разпоредби:

[illegible]ични дни	Празднични дни
[illegible] ставане	6½ ставане
[illegible] закуска	7 закуска
[illegible] работно време	7½—8 молитва и свободно занимание въ работната [illegible]
[illegible] учение или работно време	8 [illegible] въ черква
[illegible] закуска [illegible]	11—12½ свободно време въ семинара
[illegible] презъ което имат [illegible] време вънъ семинара [illegible] могатъ [illegible] [illegible]	12½ обѣдъ
	12½—6 свободно време извънъ семинара презъ [illegible]
[illegible] учение или работно време	6½—7 свободно време презъ [illegible] има [illegible]
[illegible] закуска	вечеря презъ [illegible] време [illegible]
[illegible] свободно [illegible] въ семинара	7—9 свободни занимания въ работната стая презъ [illegible] време [illegible]
[illegible] работно време [illegible]	9 молитва и отиване въ спалнята [illegible]
[illegible] и отиване [illegible] време [illegible] въ 9 [illegible]	

[illegible] ученикъ може да бжде приетъ като [illegible] ако има завършено основно обра[illegible] и издържи съ успѣхъ конкурсния из[illegible], който се произвежда въ семинара. Въ [illegible] семинарски класъ (у насъ VI) не се прие[illegible] отъ 28 ученика. За да бжде ученикъ [illegible] (министерството) [illegible] по добре [illegible], [illegible] обикновено иматъ учениците, които [illegible] въ семинара, не си позволяватъ да при[illegible]

[illegible] нѣкои въпроси и задачи отъ тазъ годиш[illegible] конкурсенъ изпитъ.

1. Писмена тема: Есеньта въ човѣшкия животъ.

2. Задачи, които трѣбва да се изработятъ писменно въ разстояние на два часа:

а) ⅞ х. ара + 2⅝ ара + 3⁰/₁ кв. м. = ? кв. м.

в) А получилъ ⅜ отъ едно наслѣдство, В—³/₈, и С—остатъка, който билъ съ 1200 марки отъ частьта на В по-малъкъ.

1. Колко е билъ тоя капиталъ? 2. Колко е получилъ всѣки единъ отъ тримата? (А, В и С).

с) Ако азъ продамъ една стока за 6513 марки, ще спечеля 11⅛%. Колко скжпо трѣбва да продамъ тая стока, за да спечеля 16%?

d) За постилането на пода въ една зала, която е 18.5 м. дълга, а 25.5 м. широка сж похарчени [illegible] марки. Колко широка ще бжде друга зала, която е дълга 34 м., а за пейното постилане се плащатъ само 6120 марки?

Нѣма да привеждамъ останалитѣ задачи, между които се срѣщатъ и по-трудни отъ написанитѣ тукъ. Всички задачи по смѣтане бѣха 8, а по геометрия 4. И всички тия задачи ученицитѣ трѣбваше да рѣшатъ само въ 2 часа! (Условията бѣха литографирани). По география се проследи пжтя на Балтийската руска флота.

По история се беседва върху седмогодишната война. По законъ-Божи, който се счита като най-важенъ прѣдметъ, се казаха повече отъ 16 наизустъ научени псалми и се изтълкуваха много старозавѣтни и новозавѣтни истории. Освѣнъ това, ученицитѣ се изпитаха и по нѣмски езикъ, физика, химия, пиано, цигулка и декламиране. Учителитѣ не изпитваха ученицитѣ по отдѣлно: екзаменуването ставаше съ беседи.

Въ семинарията, освѣнъ прѣдметитѣ, които се изучаватъ въ нашитѣ педагогически училища, се прѣподава латински, свирене на пиано и органъ. Освѣнъ това има четири така наречени »реални класа,« гдѣто се прѣподава английски и френски езикъ. Възпитаницитѣ въ тия класове сж били по-рано въ друго училище наречено »реално«, което се различава отъ гимназиитѣ. Курсътъ му е 6-годишенъ и въ него се приготовляватъ момчето за търговски операции, за която цѣль се учи френски и английски, но понеже въ Саксония има недостатъкъ отъ народни учители, то Саксонското министерство приема свършилитѣ това училище въ семинаритѣ, гдѣто продължаватъ образованието си още 4 години (тѣ се наричатъ реални класове) и излизатъ като народни учители. Понеже въ реалното училище тѣ сж учили горѣспоменатитѣ два езика, то тѣхното по-нататъшно изучаване не се прѣкжсва и въ семинара.

Хоспитирането се води почти както у насъ. Хоспитиратъ и прѣподаватъ само последнитѣ два класа, а III (у насъ IV) прави малки упражнения само въ края на годината. Учебната година започва слѣдъ великденската ваканция, а не отъ 1. септемврий, така щото III класъ хоспи-

тира и прѣподава прѣзъ февруарий и мартъ. У насъ хоспитира III курсъ почти прѣзъ цѣлата година, а IV прѣподава прѣзъ това врѣме, тука не е така: ученицитѣ отъ горѣпоменатитѣ класове хоспитиратъ двѣ недѣли, слѣдъ това прѣподаватъ 2 недѣли въ тоя класъ на основното училище, въ който сж хоспитирали. Тѣ сж раздѣлени на групи, които посѣщаватъ разнитѣ отдѣления. Само два пжти въ седмицата иматъ общи лекции, повечето отъ които сж изъ материала по законъ-божи. Когато учительтъ задава лекцията, посочва и семинариста, който трѣбва да я прѣподаде и само той развива тая тема, а другитѣ се произнасятъ слѣдъ като се прѣподаде. Въ врѣме на междучасие, семинариститѣ изваждатъ дѣцата на игрището, ржководятъ тѣхната игра и внимаватъ да не се случи нѣкое нещастие. Удари ли звънецътъ тѣ ги нареждатъ и въвеждатъ въ учебнитѣ стаи. На семинариститѣ се даватъ понѣкога нѣкои леки дѣтски домашни упражнения за прѣглеждане, а сжщо и при обучението, когато се яви нужда помагатъ на учителя: надзиравятъ дѣцата отъ едната учебна година, когато учительтъ е занятъ съ другата (понѣкога прѣподаването въ първата и втората половина на единъ класъ не е еднакво), дали правилно пишатъ, рисуватъ или смѣтатъ и ги поправятъ. Въобще на тукашнитѣ възпитаници се прѣдставятъ по-много случаи да бждатъ като учители, отколкото на нашитѣ.

Ученицитѣ отъ първа и втора учебна година сж като наши 2 слѣти I и II отдѣления, защото почти всичкиятъ материалъ за едната година е различенъ отъ тоя за другата, ала дѣцата отъ останалитѣ отдѣления учатъ почти сжщия материалъ прѣзъ двѣтѣ години: прѣзъ втората учебна година на класа тѣ повтарятъ това, което сж учили прѣзъ първата. Само по смѣтане и 8-тѣхъ години иматъ различенъ материалъ, а по нѣмски языкъ, особно при четенето и заучването на стихотворения става промѣнение: изученото прѣзъ първата година не се взема прѣзъ втората, а се оставя за идещитѣ въ това отдѣление дѣца. Напр. въ III отдѣление (нашето II) се чете тая година четивото «Катерица,» идещата година то не ще бжде четено, ала на III-та ще се чете пакъ

При прѣподаване на смѣтането не се излиза, както у насъ отъ задача, а се изучаватъ първо свойствата на разнитѣ прѣдстоящи операции и тогава, като приложение, се рѣшаватъ задачи въ края на изученото. Особно голѣмо внимание се обръща на умственото смѣтане, което е доведено почти до механизъмъ. Нерѣдко ще чуемъ да се диктуватъ задачи отъ умствено смѣтане, които ни напомнятъ за врѣмената на Песталоци. Напр. 25×12 : 2 : 30 о това ½ × 15 × 20 . 200 : 12 : 2 : 2×8 10 и т. н. Проститѣ дроби се започватъ въ 5 учебна година. Особенъ начинъ иматъ германцитѣ при писменото умножение, което е доста лесно и еснохватимо. Дѣцата учатъ най-напрѣдъ умножение съ 10, 20, 50, 70 или 90, по-сетнѣ съ 100, 200, 300, 600, 700, въобще съ такива числа, иматъ цѣли стотици, цѣли десетици и хиляди. Слѣдъ като дѣцата се запозна това и видятъ, че като умножаваме съ де пишемъ отъ дѣсно една нула, съ стотици нули, съ хиляди — три нули и т. н., прист къмъ умножението съ такива числа, които десетици и единици, стотици десетици и ници и т. н. Напр. съ 22, 78, 53, 127, да се обясни по-добрѣ умножението с числа, дѣцата ги разлагатъ 22 на 20+2, 70+8, а 127 на 100+20+7 и умножават множительтъ се състои отъ цѣли десетици ници, ние умножаваме по-напрѣдъ съ д цитѣ; когато имаме такава работа, ние жаваме само съ цѣлитѣ десетици и от пишемъ една нула, когато умножаваме с ницитѣ ние не пишемъ нула, ако ли има сици, хиляди и десето-хиляди, ние извър сжщата работа, само че пишемъ отъ дѣсно 2, 3 и. н. 4 нули, за да ги обърнемъ въ ст

Числата, които се умножаватъ, не се никога едно подъ друго,

напр. 856×29 — разлагаме 29 на
× 17120 =856×20 Умножаваме съ 2
7704 =856×9 когато имаме
24824 — жаваме на 20, у

наме само съ двѣтѣ десетици и пишем дѣсно една нула. Слѣдъ това умножаваме единици.

856×9723 — 9723 = 9000
7704000 =856×9000 + 20 + 3 Пр
× 599200 =856×700 ядитѣ пиш
17120 =856×20 нули, за
2568 =856×3 немъ въ с
8,322,888 — При стотиц

2 нули, а при десетицитѣ — 1 нула, за цатъ единици. Нулитѣ се пишатъ отдѣлн

Слѣдъ това дѣцата се развиватъ, та можемъ безъ тия нули и се опрѣдѣля, не сж нужни, ала при умножението съ китѣ наименования трѣбва да пишемъ ре всѣкога единъ редъ по-надѣсно. Това е меното умножение, което се практикува прѣди десетина години въ нѣмскитѣ осно класни училища. Дѣцата го схващатъ освѣнъ това, чини ми се, че противорѣ между умственото и писменото умножен прѣмахва. Ние знаемъ, че у насъ при умст умножение започваме съ по-виснитѣ на вания, а при писменото съ по-нисшитѣ 36×25 Умствено умножаваме (36×20)+(3 а писмено (5×36)+(20×36). Тука, при скитѣ училища, липсва тоя недостатъкъ.

Особно добрѣ се прѣподава нѣмски Дѣцата не учатъ много правописни прави изустъ, но при все това пишатъ доста пра Това се дължи на извънредно многото п упражнения. Всѣки учитель е задълженъ годишно най-малко 18 дѣтски съчинения кова диктовки. Нададли се минава часъ

не Още отъ втората половина на първата на година се започва писането съ мастило, II уч. г. се прѣписватъ кжси изречения и йки. Въ III, II и I отдѣления се започватъ анията на разнитѣ прѣдмети, исторически тия, а най-главно на картини — това което рѣща рѣдко у насъ. Описанията сж наго- споредъ възрастьта на дѣцата и се изра- атъ споредъ планъ, разказъ или възпроиз- ане на това, което дѣцата сж учили наизустъ. о изглежда, описанието на една картина с близко до описанието на природата и за- би било желателно да се въведе като задъл- елно поне въ нашитѣ трикласни училища. о ученикъ не съмъ ималъ до сега отъ тоя упражнения, па и като учитель не съмъ алъ на ученицитѣ си такива описания. Въ IV уч. г. хоспитирахъ бесѣдата, която се при описанието на картината «събиране на офитѣ,» а въ VII и VIII уч. г. при описа- о на една чайна плантация въ Китай. Трѣбва къ да има картината отпрѣдѣ си, за да бере, какъ тя се използува до послѣдната чертичка, ако мога така да се изразя, при оводене на бесѣдата.

е по-злѣ се води и четенето. Тука се прави спрѣдъ реална бесѣда и се прочита урока, гава се започва вербалната бесѣда. Това прави по слѣднитѣ съображения: ако при ната бесѣда се прави и вербална ще се от- имъ много отъ ядката на разговора, освѣнъ ще трѣбва да изнасилваме много изрази и бимъ много врѣме, за да извлѣчемъ непо- ата дума отъ дѣтското съзнание, което често не я притежава и нашитѣ усилия оставатъ зни. Не трѣбва да се обясняватъ само ду- но и изразитѣ. Много думи иматъ двояко ние и само споредъ положението имъ въ та можемъ да заключимъ за тѣхното озна- е.

ѣдъ като учительтъ прочете урока при затво- читанки, а по-сетнѣ и при отворени, дѣцата арятъ своитѣ книги и прочитатъ урока само ъ пжть. Слѣдъ това се чете по части и се вербална бесѣда. Учительтъ пита не само умитѣ, а и за изразитѣ. Дѣцата тълкуватъ ла на всѣко изречение. Непознатитѣ думи писватъ на черната дъска. Това бѣше като отвително обучение. Сега учительтъ про- още единъ пжть четивото, а тогава дѣцата ъ въ хоръ и най-послѣ се прави вдълбо- е. Всѣко четиво или стихотворение се въ хоръ. Но не само това. При физика, ие, прѣдметно обучение, или който и да прѣдметъ ученицитѣ изговарятъ получе- правила или законъ въ хоръ. Ученицитѣ 8-ма учебна година говорятъ почти всѣки въ хоръ.

обно внимание се обрьща при разработване стихотворенията, като се разглеждатъ не стилистичнитѣ и логичнитѣ имъ форми, мотивитѣ имъ. При «описанието на кар- азъ не можахъ да приведа на почитае- мото министерство нѣкой примѣръ, но тука си позволявамъ да приведа прѣподаването на стихо- творението «Родина» въ VI и VII уч. година.

Ако азъ странника попитамъ: «отъ кждѣ идешъ ти?»

— Отъ родината, отъ родината мила, отго- варя той съ въздишка тежка.

Ако азъ попитамъ селяка: «за гдѣ отивашъ ти?»

— У дома, у дома — отговаря ми той съ лекость въ душата.

И питаха ме моитѣ другари: «какво те толкозъ мжчи?»

Ахъ! Азъ не смѣя въ родината моя да отида — азъ нѣмамъ родина вече!

Народна пѣсень.

Слѣдъ като стихотворението бѣше прочетено, започна се бесѣдата върху него. Обясни се, защо странникътъ въздиша тежко, когато се отдѣля отъ родината си, защо селенинътъ се радва, когато се връща въ кжщи и какво значи това: «съ лекость въ душата»; по нататъкъ — защо приятелитѣ на поета му отговарятъ така и какво се разбира подъ «радостенъ погледъ». Освѣнъ това, при тая строфа се срѣща «гдѣ *цъвти* щастието ваше», — това дѣцата трѣбва да разбератъ. И наистина, прѣзъ бесѣда се установи, че най-хубавата часть на цвѣтята е тѣхниятъ цвѣтъ, че най-приятната часть отъ човѣшкия животъ е щастливиятъ животъ и затова можемъ да сравнимъ живота на човѣка съ едно цвѣте, при което щастието ще прѣдставлява цвѣта. При четвъртия куплетъ се питаха дѣцата «защо поетътъ нѣма родина?» Нима той не е роденъ на земята, нима не е ималъ роди- тели, роднини и познати? Поетътъ има родина, ала може би неговитѣ родители, братя и сестри сж измрѣли и ако той се завърне не ще намѣри никаква радость тамъ или пъкъ поетътъ е изгнан- никъ. Даже учительтъ пита дѣцата: «що е по- добро, да нѣма човѣкъ родина или родители? Слѣдъ това се изброяватъ лицата, които е за- питалъ поетътъ и отговоритѣ, които му се даватъ. Тука се дохажда до мотиви на стихотворението и чрѣзъ въпроси дѣцата разказватъ, че поетътъ се намира въ чужбина и е излѣзълъ съ свои другари да се разхожда, че срѣща единъ стран- никъ и единъ селенинъ, който пита отъ кждѣ идатъ и за кждѣ отиватъ, слѣдъ това пита дру- гаритѣ си кждѣ цъвти щастието имъ и подъ влиянието на тия три отговора той става мра- ченъ — домжчнява му за неговата родина. Дру- гаритѣ му забѣлѣзватъ неговата мжка и го за- питватъ за причината й. Той имъ дава своя пе- чаленъ отговоръ — че нѣма родина вече. Какво е написано подъ това стихотворение? (Народна пѣсень). Какво трѣбва да мислимъ като видимъ това име? (Единъ ученикъ отговори: «ние не трѣбва да мислимъ, че поетътъ се казва «народна пѣсень»). Тогава, кой е авторътъ на това стихо- творение? — Неизвѣстенъ. А защо е написано отдолѣ «народна пѣсень?» Защото народа я пѣе? Защо пѣсеньта се пѣе и сега? — Защото много хора отъ народа ходятъ по чужбина. Така сж

разработени всички четива и стихотворения, които съмъ хоспитиралъ.

Понеже сега е края на учебната година, учителитѣ повтарять вече изминатия материалъ, та не мога да хоспитирамъ нѣкои пълни лекции, отъ които да може се сѫди за обучението по тия прѣдмети. Не мога да схвана и концентрацията на обучението, ала въ I и II уч. година, както изглежда, всичкиятъ материалъ се концентрира около годишнитѣ врѣмена.

Една лоша черта въ образцовото училище е тая, гдѣто много учители прѣподаватъ въ едно и сѫщо отдѣление. Послѣдствията отъ това сѫ много лоши. Учителитѣ прѣподаватъ за себе си и единството въ учебната материя не се спазва, освѣнъ това не може да се използуватъ различнитѣ прѣдмети, които иматъ свръзка по между си; напр. единъ учитель прѣподава четене, а другъ естествознание. Очевидно е, че II-ять не ще може да използува четивата, които се срѣщатъ въ читанката, като часть отъ материала по естествознание. Даже той не поз четива и не се опитва да си използува отношение ние стоимъ по-добрѣ.

По всичко се виждаше, че прѣподаванет чаването на различнитѣ прѣдмети въ ра семинари не сѫ еднакви. Прѣди всичко разпрѣдѣленията на материала въ Анаб семинаръ и на семинара въ Льобау, тенденция е еднаква, ала въ подробно изработката тѣ се различаватъ, защото учителски съвѣтъ нарежда самъ прѣ разпрѣдѣлението на материала при своя се

Не всички учители си даватъ тру подаватъ споредъ теоретичнитѣ изисква това не всички ще ни позвоватъ.

Само по единъ семинаръ не можемъ димъ за всички и ако ние посѣтимъ само не ще можемъ подробно да изучимъ ос и тѣхната уредба ще ни е тъмна. За голѣма важность ще бѫде ако посѣтим семинара.

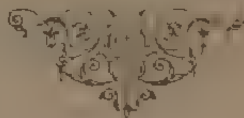

Наредба на института за слѣпи въ Петербургъ

отъ д-ръ Ст. Доневъ,

учитель въ II дѣвическа гимназия.

...утитѣ за слѣпи въ Русия сж доста... За отваряне на такива институти сж ...пити още въ началото на миналото ...но резултатитѣ не сж били задоволи... опититѣ на Valentin Hauy, който билъ ...отъ Парижъ нарочно за тази цѣль, с... само малъкъ споменъ. Едва прѣди 24 го... ...очна сериозна дѣятелность, която сега ...а блѣскави резултати. Слѣдъ руско-...войнна се съставилъ комитетъ, който ...да се грижи за раненитѣ войници. ...слѣпитѣ имало многина ослѣпѣли. Ко-...ъ начало полагалъ грижи за лѣкува-...ностъ, но прѣпоржката на покойната ...ария Александровна, съпруга на царя ...ея, уредилъ работилница за слѣпитѣ, ...то послѣднитѣ учили да правятъ ко-...шници и могли послѣ съ собственъ ...си печелятъ прѣхраната. По-сетнѣ, ко-...тетъ се разтурилъ, се образувало попе...чителство за слѣпитѣ, което и до... ...ствува подъ покровителството на ца-...рщина и носи името на царица Мария ...овна и на Александра II, въ честь на ...особното ѝ съчувствие къмъ слѣпитѣ ...на вторія за дарения отъ него фондъ ...милионъ рубли. За да овѣковѣчи единъ ...а жена си, Александъръ II завѣщалъ ...ръга ѝ единъ милионъ рубли за бла-...ни цѣли. Тази сума Александъръ III ...прѣзъ 1881 година на попечителството ...Сега фондътъ е нарасълъ отъ лихви ...вѣщани суми на четири милиона рубли. ...е сдобило съ достатъчно срѣдства, по-...вото разширило своята дѣятелность, то ...членове въ много градове и назнача-... пълномощници да се грижатъ за

...телството има характера на дружество, ...записва членове, които редовно внасятъ ...му своя годишенъ вносъ. Центра-...витетъ въ Петербургъ управлява фонда ...ни годишнитѣ разноски на клоноветѣ ...на комитета сж висши държавни са-новници. Пълномощницитѣ на попечителството сж сжщо така видни хора въ разнитѣ градове. Както членоветѣ на попечителството, така и пълномощницитѣ изпълняватъ длъжноститѣ си безъ всѣкаква заплата.

Щомъ въ нѣкой градъ се явятъ нѣколко души, които се интересуватъ отъ дѣлото на слѣпитѣ, попечителството открива клонъ и назначава свои пълномощници, които записватъ членове, събиратъ пари и се грижатъ за откриване и уреждане заведения за слѣпитѣ. Прѣзъ изтеклата година попечителството е имало 23 клона съ около 6000 членове, подържало 36 заведения, отъ които 13 само за възрастни слѣпи. Освѣнъ тѣзи заведения въ Русия има още 15, които се издържатъ отъ частни дружества и се подпомагатъ отъ попечителството или отъ мѣстнитѣ власти.

Задачитѣ, които си е поставило попечителството, сж:

1. да възпитава слѣпи дѣца;

2. да приготви възрастнитѣ слѣпи да си изкарватъ хлѣба чрѣзъ собственъ трудъ;

3. да помогне на старитѣ и бѣдни слѣпи, които не сж въ състояние вече да работятъ и

4. да работи за ограничаване на очнитѣ болести и намаление процента на ослѣпяването.

За да постигне първата си задача, попечителството отваря и подържа възпитателни заведения, въ които слѣпитѣ дѣца живѣятъ и се радватъ на родителски грижи, добиватъ добро възпитание, учатъ почти всички общообразователни прѣдмети и единъ или два занаята.

За възрастнитѣ слѣпи се отварятъ работилници, гдѣто постжпватъ такива, които сж свършили нѣкое възпитателно заведение и слѣдователно знаятъ вече нѣкой занаятъ, но сжщо и други слѣпи, които сж ослѣпѣли по-сетнѣ и тука почватъ да учатъ занаяти. При едни отъ тѣзи заведения има пансиони за слѣпитѣ, а при други нѣма. При Петербургската работилница за възрастни (мжже) нѣма пансионъ. Работницитѣ тука живѣятъ въ частни кжщи около работилницата. На онѣзи работници, които почватъ да учатъ занаятъ,

попечителството дава помощи, додѣто почнатъ да печелятъ и се издържатъ отъ работата си.

За стари слѣпи се уреждатъ и издържатъ приюти. Такива приюти има въ Петербургъ, Воронежъ и Тула.

Тази година при възпитателния институтъ въ Петербургъ е откритъ единъ приютъ за малки момиченца до 8 годишна възрасть, възрастни момичета отъ 18 години нагорѣ и стари баби. Този приютъ ще се издържа отъ капиталъ (½ милионъ рубли), завѣщанъ отъ нѣкоя си благородна французойка, Елисавета Кудюра и носи нейното име. Миналата година е построено специално здание за приюта, въ което е опрѣдѣлено да се приберать 40 малки, 40 възрастни момичета и 40 бабички. За възрастнитѣ момичета има работилница.

Макаръ че официалното откриване на приюта стана на 27. декемврий, но още на 1. септемврий изтеклата 1904 година сѫ приети 36 стари бабички по на около 70 до 90 години и 22 възрастни момичета по на 18 до 25 години. Малки дѣца ще се приематъ отъ идещата учебна година. Малкитѣ дѣца и старитѣ баби нѣма да плащатъ нищо. Тѣ ще се издържатъ изцѣло отъ фонда, а възрастнитѣ момичета, понеже печелятъ отъ работата си, ще плащатъ за храна, квартира и прислуга по 8 рубли на мѣсецъ. Тѣзи пари имъ се удържатъ, когато имъ се заплаща за работата.

Момичетата живѣятъ по двѣ въ стая. Ако нѣкое пожелае, може да живѣе само въ стая, но трѣбва да плаща по 2 рубли на мѣсецъ повече. Управлението на института (възпитателния) доставя и тука материалъ за работа и заплаща на момичетата всѣки мѣсецъ, независимо отъ това, дали изработенитѣ прѣдмети сѫ продадени или не.

Момичетата работятъ четки и рѫкодѣлие. Когато посѣтихъ заведението, всички работѣха четки. Разпитвахъ подробно за живота и работата имъ. Тѣ сѫ твърдѣ доволни. Почти всички изкарватъ повече пари, отколкото имъ сѫ потрѣбни, за да посрѣщнатъ нуждитѣ си. Колкото пари имъ останатъ, съ тѣхъ си купуватъ дрехи, пѫтуватъ лѣтѣ прѣзъ ваканцитѣ до дома си или си ги спестяватъ.

Срѣдно изработватъ мѣсечно 12 до 15 рубли. Оставатъ имъ, значи, по 4 до 7 рубли. Нѣкои изработватъ до 20 рубли и повече. Която се труди повече, печели повече. Впрочемъ и работата не се удава на всички еднакво. Опрѣдѣлени сѫ 10 работни часа на день, отъ 8 до 12 и отъ 2 до 8, но нѣкои доброволно работятъ повече, напр. до 10 или до 11 часа вечерьта. Онѣзи, които по нѣкои причини не успѣятъ да изработятъ за разноскитѣ си, получаватъ помощь отъ фонда на заведението.

За да помогне на заболѣлитѣ отъ очи и да прѣдпази населението отъ ослѣпяване, попечителството основава болници и амбулатории, поддържа лѣкари, държи отдѣлни легла въ болницитѣ, отпуща помощи на заболѣлитѣ и всѣка година изпраща така нареченитѣ *летучащи колонии*, състоящи се отъ единъ лѣкарь, нѣколко

помощници и прислуга. Тѣзи колонии
отдалеченитѣ села, за да лѣкуватъ бол
послѣднитѣ години сѫ изпращани по
колонии, които работили по 2—3 мѣс

Отъ възпитателнитѣ институти за
Русия най-добрѣ нареденъ и най-голѣ
тербургскиятъ. Този институтъ е откор
1881 година съ 12 момчета. Слѣдъ да
се отворилъ и институтъ за момичета
обаче, когато се построило зданието,
сега се помѣщава институтътъ, възп
отъ двата института били събрани вас

Сега въ института има 70 момчета
мичета, разпрѣдѣлени въ три курса:
теленъ съ 2 класа, курсъ на главното
съ 3 класа и занаятчийски (специален
съ 2 класа. Въ класоветѣ на първитѣ
има по 12—15 ученика, а на занаятч
по 18 и 20.

Ученицитѣ сѫ на възрасть отъ 7 до 2
Тѣ прѣкарватъ курса по 10 години, до
минатъ цѣлия курсъ на заведението,
това минаватъ въ нѣкое заведение за
или си отиватъ при родителитѣ.

За да се приеме като редовенъ учени
трѣбва да бѫде здраво и да прѣкара
тута 4 пробни мѣсеца, за да се види
не страда отъ нѣкоя болесть и дали
способно да се учи. Заразенитѣ, болни
ствено недоразвититѣ се връщатъ наза

Учебнитѣ занятия прѣзъ деня тра
до 12 и отъ 2 до 4 часа. До 7½ ч
тятъ въ работилницата. Специалниятъ
боти 8 часа на день въ работилницата.

Учебната година започва на 15. сеп
свършва на 31. май. Прѣзъ лѣтната
дѣцата обикновено отиватъ при родит
Само нѣкои оставатъ въ института.

Въ подготвителния курсъ дѣцата има
чало фрьобелови занятия, игри и пѣсни,
законъ Божи, четене, писане, смѣтане и
обучение.

Въ срѣдния курсъ (главното училище)
подава: законъ-Божи, четене и писане с
товетѣ на Брайла и Хеболда, аритмети
графия, отечествена история, моделиране
гимнастика и занаятитѣ: плетене кошни
валки за крака и постелки, прѣплитане
лове, правене четки и специално за мо
рѫкодѣлие: плетене чорапи, фланели и

Обучението тука се води почти по
чинъ и съ сѫщитѣ пособия, както въ
скитѣ и австрийскитѣ институти. Пон
описахъ това обучение на друго мѣсто,
отбѣлѣжа само особноститѣ, които
обучението въ Петербургския институт.

1. *По езиковото обучение.*

Тука започватъ въ подготвителния
пишатъ и четатъ съ шрифта на Брай
нето съ Клайновия апаратъ е вече из
Вмѣсто това пъкъ въ IV учебна годи
ватъ да пишатъ съ шрифта на Хеболд
пражката табла за Брайлова шрифтъ се

другата табла, по-стара система, но по-евтина, подвижна линийка. Тази табла има само единъ ... клѣтки за писане и тѣ сѫ въ линийката. ...ѣдението трѣбва да се мѣсти слѣдъ написто на всѣки отдѣленъ редъ, както се мѣсти ...йката на Клайнова апаратъ.

...печатане на Брайлова шрифтъ иматъ двѣ ...ини. Едната е отъ новата система на Hinze Steglitz, а другата е по-стара. Съ първата се ...тъ съ едно натискане цѣли букви (съ точки), ...втората — само отдѣлни точки. Съ послѣд... се работи много по-бавно, отколкото съ ...ата.

...писане на Хеболдова шрифтъ се употрѣ... специална табла, Хеболдова табла.

...ебодлъ е измислилъ способа за писане на ...новения шрифтъ отъ слѣпитѣ и затова ...фтътъ, написанъ по негова способъ, се на... Хеболдовъ. Той се пише на обикновена ...ия; буквитѣ сѫ изпъстени. Чрѣзъ този шрифтъ ...итѣ могатъ да се съобщаватъ съ здравитѣ, ...тѣ сами не могатъ да го четатъ.

...блата, която се употрѣбява за Хеболдова ...фтъ, се състои отъ една дъска, голѣма ...25 с.м., съ металически рамки, по които се ...ки и закрѣпва една линийка съ клѣтки за ...не. Хартията за писане се слага върху дъс... отгорѣ върху нея се поставя синя книга, ...рху послѣдната — мушама, които се при... въ кръщата отъ рамкитѣ. Линийката се ...ява на горния край на рамкитѣ хоризон...о и се мѣсти надолу слѣдъ написването на ...редъ. Въ линийката има 18—20 клѣтки. ...сѫ четириѫгълни пространства съ нарѣзи въ ...ата на странитѣ. Въ всѣка клѣтка има 9 ...дѣлени точки. По тѣзи точки се опрѣдѣля ...ането на чертитѣ, отъ които ...бразуватъ буквитѣ. Точкитѣ ...роятъ отъ долния лѣвъ ѫгълъ ...рѣ по периметъра наоколо. ...а 9 е въ срѣдата на четири...ника. Ученицитѣ пишатъ съ ...ическа писалка по мушамата ...натискането по мушамата бук... се копиратъ прѣзъ синята книга върху ...та.

1
3 — —| 5
2 9 6
4 |— — 7
8

...като се упражняватъ добрѣ, ученицитѣ могатъ ...пишатъ и направо на бѣла книга съ моливъ. ...сането по Хеболдова способъ е мѫчно и ...дѣ непрактично. Дѣцата не могатъ никога ...е научатъ да пишатъ безъ грѣшки и кра... Най-голѣмиятъ недостатъкъ на този способъ ... слѣпитѣ не могатъ да четатъ писаното и ...овѣрятъ и поправятъ грѣшкитѣ си.

...о геометрия само се запознаватъ съ тѣлата ...ѣдъ съ моделирането, а моделиране учатъ ...ки класове.

...мнастически упражнения съ рѫцѣ и пръсти ...ската Hand- und Fingergymnastik) иматъ ...ъ денъ по $\frac{1}{4}$ часъ, а упражнения въ гимна...ския салонъ стъ урецитѣ — 2 часа седмично. ...обна грижа се полага, и да се уреждатъ ... и забавления за дѣцата. Въ стаята за по...чивка дѣцата играятъ на дама, шахъ, домино, крѣпость и пр., а въ градината на открито лѣтѣ се забавляватъ съ разни свободни игри, а зимѣ се пързалятъ съ шейни и кънки. За всички видове има приспособления и при всички игри присѫтствуватъ учители или учителки.

По музиката като че не постигатъ тѣзи резултати, които се постигатъ въ Германия и Австрия. По-слаби сѫ резултатитѣ по инструменталната музика, а по-добрѣ върви пѣнието, особно хоровото. Ученицитѣ успѣватъ да се приготвятъ тъй добрѣ, че да участвуватъ въ църковнитѣ хорове. Въ Петербургъ има три църковни хора, пѣвцитѣ на които сѫ бивши възпитаници на института. Регентътъ на единия хоръ е слѣпъ. Въ института има специални уроци за приготвяне регенти за хорове.

Пособията, сбиркитѣ и библиотекитѣ на института въ нищо не отстѫпятъ на тѣзи въ най-уреденитѣ австрийски и германски институти.

И въ Петербургъ се е образувалъ крѫжецъ отъ благородни дами, съчувственици на слѣпитѣ. Тѣзи дами сѫ прѣписали до сега много съчинения. Тѣ сами сѫ се заели да научатъ Брайлова шрифтъ, за да могатъ да обогатятъ библиотеката на слѣпитѣ чрѣзъ нѣкое прѣписано отъ тѣхъ съчинение.

Всички възпитаници живѣятъ въ института и обикновено не плащатъ нищо. Прѣдвидено е, състоятелнитѣ да плащатъ 300 рубли годишно, но до сега никой не битъ платилъ толкова. Тази година има въ института само 3 ученика, за които тѣхни благодѣтели плащатъ само по 50, 100 и 150 рубли.

Училището, пансионътъ, работилницата, печатницата, както и женскиятъ приютъ «Елисавета Кучюра», се управляватъ отъ директора, г-на Германъ Павловичъ фонъ Неллеръ, дѣйствителенъ статски съвѣтникъ.

За домакинската часть се грижатъ повече инспекторътъ и инспекторката на заведението.

Персоналътъ се състои отъ директоръ, инспекторъ, инспекторка, свещеникъ, 3 учители, 5 учителки и отдѣлно приходящи учители и учителки по музика и рѫчна работа.

За занаятитѣ има трима майстори и 6 души работници въ работилницата, гдѣто се приготвятъ дървенитѣ материали за четкитѣ.

Всички учители и учителки, директорътъ и инспекторкитѣ живѣятъ въ института. На тѣзи, за които нѣма мѣсто да живѣятъ тамъ съ семействата си, се прѣдвиждатъ квартирни пари.

Директорътъ получава 4000 рубли годишна заплата, инспекторътъ — 2000 рубли, а учителитѣ — отъ 350 до 800 рубли. Освѣнъ това всички иматъ право на храна въ пансиона. Едни получаватъ храната си, а други вмѣсто нея получаватъ по 10 рубли мѣсечно.

Директорътъ и инспекторътъ сѫ съ висше образование, а учителитѣ — съ срѣдно педагогическо. Слѣпи учители нѣма въ Петербургъ. Г-нъ Г. П. Неллеръ управлява института отъ основаването му до сега. Слѣдъ като сътрудникъ

образованието си въ Петербургския университетъ, той билъ отначало учитель въ едно учебно заведение, отдѣто билъ поканенъ да участвува въ уреждането на института за слѣпи. Попечителството го изпратило въ Германия и Австрия да се запознае съ наредбата на тамошнитѣ училища за слѣпи. Като се завърналъ, възможно му било да организира новия институтъ, която задача той изпълнилъ блѣскаво. Г-нъ фонъ Недлеръ е ръководилъ послѣ организирането и на нѣколко други заведения за слѣпи въ Русия, понеже е изпълнявалъ нѣколко години покрай директорската си длъжность и длъжностьта инспекторъ на институтитѣ, уреждани отъ Александро-Мариинското попечителство. Той е найкомпетентното лице въ Русия по възпитанието и обучението на слѣпитѣ. Познава добрѣ и редбата на институтитѣ въ другитѣ държ Посѣщавалъ всички нѣмски конгреси до сега възпитанието на слѣпитѣ. Азъ се запознахъ него на конгреса въ Хале. Тамъ той бѣше любезенъ да ме покани да посѣтя тѣхния ститутъ. Още по-любезенъ и услужливъ б сега, когато посѣтихъ института. Г-нъ Недл ме посрѣщна много добрѣ, развежда ме института, води ме на обучението по ра прѣдмети, даде ми своитѣ цѣнни съвѣти разни въпроси по организирането на инстит обѣща се да ми услужва и занапрѣдъ съ сво съвѣти. За всичко това азъ му длъжа сърдечна благодарность.

…а на Kunstgewerbeschule въ Виена, особно на керамическия отдѣлъ …ай-новитѣ усъвършенствувания въ художествената керамика

отъ **Ст. Димитровъ,**

прѣподаватель по керамика въ рисувалното училище.

…лата година къмъ срѣдата на мѣсецъ …мврий бѣхъ командированъ въ Виена да …едбата на Kunstgewerbeschule, особно на …ския му отдѣлъ и най-новитѣ усъвър…ания въ художествената керамика.

…арение къмъ учениеството на любезния …ъ г. д-ръ F. Linke, мой бившъ учитель, …щъ химическата лаборатория на Kunst…chule и на нашето агенство въ Виена, …ми се въ едно късо врѣме отъ Австрий…инистерство на Народното Просвѣщение …ня въ лабораторията при споменатия про… д-ръ Линке и направя изучванията си …атя училищнитѣ и лабораторни такси, …ха за два мѣсеца всичко 80 крони. Спо… това, защото допущане чужденци съ …щъ въ тази лаборатория отъ скоро …станало твърдѣ мъчно, има даже случаи …ане. Причинитѣ на тѣзи отказвания сж …ясними. Дългогодишниятъ трудъ на два… фесори, които правятъ своитѣ изслѣд… лабораторията, издръжката на която … държавата десетина хиляди крони, за …атъ въ областьта на керамиката нѣщо …ето за съставлява гордостьта на страната … страна и отъ друга да дае материална … занимаващитѣ се въ държавата съ това … — този скжпъ трудъ бива откупенъ съ …мна училищна такса, изнесенъ и изпол…оже би, въ една друга страна. Наистина …торията не се дава всичко готово из…, но достатъчно е, че се дава нищ…оято като се залови човѣкъ съ малко …ознания, при съвѣтитѣ на професоритѣ, …тнатъ въ късо врѣме добри резултати. …бъде по-ясно изложението ми по уред… керамическия отдѣлъ въ Kunstgewerbe…мирамъ за нужно да дамъ накратко не…в., учебния планъ и учебния материалъ …о училище, защото повечето отъ тѣхъ сж … единъ съ други. При това случаи [illegible] …емъ по-добрѣ съ него, гдѣ какво то …ужи за образецъ при наредбата на нашето рисувално училище, което въ развитието си, както се вижда отъ дѣйствията на управлението му, ще се обърне отъ чисто-художествено въ художествено и художествено-професионално училище. Нѣщо, което се налага отъ добрѣ разбранитѣ нужди на страната. А въ самото начало ще дамъ съвсѣмъ кратки исторически бѣлѣжки по основаването на училището.

I. Исторически бѣлѣжки по откриването на Kunstgewerbeschule въ Виена.

Откриването на първото всемирно изложение въ Лондонъ (1851 год.), даде за пръвъ пътъ се отваря случая да се поставятъ едно до друго произведенията на разнитѣ държави, раздѣлени отъ планини и морета, [illegible] до неподозирвания [illegible] (vertalschte) Европа, отвори очитѣ на много умни англичани, англичани любители на изкуството и художници.

До тогава и въ самото изложение Франция е завзимала първенството съ своитѣ художествени произведения; нея сж мжчили да я подобяватъ всички, и много Парижъ [illegible] е било най-доброто и се е мислило, че не е възможно да се постигне равенство съ него въ това отношение. Англичанитѣ сами видѣли и признали своето низко положение въ художествено-индустриално отношение. Сжщитѣ тѣзи умни англичани намѣрили още, че французкитѣ художествени работи не издържатъ чисто художествена критика. Тѣ, при всичката си особность, ловкость и съвършенство въ изработката, показвали повече като хубави, отколкото самата хубость, повече и [illegible], отколкото изображение повече пищъ, отколкото изкуство. Тогава се запитали, какъ би било възможно безъ прѣмѣръ отъ добри образци, безъ изучване и упражнения да се направятъ по-добри художествени нѣща!

Тази мисъль е турила начало на идеята да се основе въ Англия първиятъ музей [illegible] обилна [illegible] въ художествено-[illegible]

отношение, като заведение, което свързва сбирката и училището, развива окото, ржката и фантазията. Това е музея на South Kensington въ Лондонъ.

Добритѣ резултати отъ това заведение се констатирали въ откритото слѣдъ единадесеть години (1862 г.) пакъ въ Лондонъ изложение. Като се видя, че Англия е напрѣднала въ изкуството и развитието на вкуса, всички културни страни почнаха да откриватъ подобни институти. Първата държава слѣдъ Англия, която откри подобенъ музей, е Австрия

Инициативата за откриването на такъвъ музей въ Австрия е взелъ тогавашниятъ министъръ президентъ ерцхерцогъ Райнеръ, който билъ на изложбата въ Лондонъ. Въ скоро врѣме (1863 г.) е билъ издаденъ императорски указъ за основаването на K. K. Österreichische Museum für Kunst und Industrie, за директоръ на който билъ назначенъ професорътъ по историята на изкуството при виенския университетъ г-нъ Фонъ Еленбергеръ, а като негови съвѣтници били назначели нѣколко учени хора (Кураториумъ).

Първитѣ прѣдмети на музея сж били подарени отъ собствената сбирка на императора, отъ богати и видни хора, отъ черкви, монастири и пр.

За да се повлияе въ по-широката публика развитието на изкуството, държали се единъ пжть въ седмицата популярни сказки, едни прѣдназначени за интелигенцията, а други за работници отъ художественитѣ занаяти. Слѣдъ това е почнато издаването на мѣсечното списание «Mitteilungen des Österreichischen Museums», но то, като недостатъчно за популяризиране на музея, почнали да пишатъ въ разни списания и вѣстници.

Съ откриването на този музей е зародена при него гипсова леарна, която е отливала добри модели и ги разпространявала като учебни пособия или украшения навсѣкждѣ; също за тази цѣль е била открита фотография и галванопластика.

Музеятъ е дѣйствувалъ въ двѣ посоки: отъ една страна върху широката публика, а отъ друга върху индустрията.

Влиянието на музея върху индустрията се скоро забѣлѣзало, но се е чувствувало липса на художници. Недостатъчно е било числото на нѣколцината архитекти, които се занимавали съ художествената страна на индустрията и тѣхната дѣйность е имала релативна стойность. Трѣбвало е слѣдователно да се създадатъ достатъчно такива сили, което било възможно само чрѣзъ едно художествено училище.

Това е станало причина да се открие училището Kunstgewerbeschule des K. K. Österreichische Museums für Kunst und Industrie, програмата на което била изработена малко по-другояче отъ онази на сжществуващитѣ вече двѣ такива Ecol des Arts Décoratifs въ Парижъ и School of art въ Англия. Въ началото то имало три отдѣла: архитектура, живопись и склуптура; по-послѣ открили единъ «подготвителенъ курсъ», сега нареченъ общъ курсъ, защото се указа за необходима и отъ извѣстна подготовка въ художествено [illegible] шение на онѣзи ученици, които искатъ [illegible] стжпятъ въ специалнитѣ отдѣли, а най-послѣ откриватъ специалнитѣ ателиета и химиче[illegible] лаборатория.

Музеятъ и училището се помѣщавали врѣ[illegible] въ частни здания докато въ 1871 год. с[illegible] прави монументалното здание на музея [illegible] 1874 г. съсѣдното съ него помѣщение на [illegible] лището отъ архит. Ferstel, извѣстенъ по с[illegible] архитектура (съ теракота, интарзия, мозайки и [illegible]

Оттогава музеятъ заедно съ училището [illegible] своята плодотворна дѣятелность, на коят[illegible] дължи развитието на художественитѣ за[illegible] въ цѣла Австрия и изострянето вкуса на пр[illegible] водители и консуматори.

Статутътъ на училището.

Цѣль. Цѣльта на дружеството е да под[illegible] сили съ художествено образование за нуж[illegible] на художествената промишленость, сжщо подготва прѣподаватели по художественит[illegible] наяти, по рисуване и пр.

Подраздѣление. Училището обхваща онази [illegible] отъ изкуството, която има свръзка съ пр[illegible] шленостьта.

То се подраздѣля:

1. Общъ отдѣлъ,
2. Специаленъ отдѣлъ,
 а) Архитектура,
 б) Живопись,
 в) Пластика,
3. Специални ателиета,
4. Химическа лаборатория.

Задачи и обхватъ на единичнитѣ отдѣли[illegible]

Общъ отдѣлъ. Той има за цѣль да за[illegible] младежитѣ до такава степень художес[illegible] подготовка и познания по теоретическата [illegible] циплина, които имъ сж необходими слѣдъ [illegible] шване на този отдѣлъ, за да могатъ съ[illegible] нѣхъ да се посветятъ на нѣкои художест[illegible] занаятъ, или да постжпятъ въ специалнитѣ отд[illegible] на сжщото училище, за да получатъ по в[illegible] художествено техническо образование.

Въ този отдѣлъ получаватъ образованието и младежитѣ, които се готвятъ за учите[illegible] рисуване, но тѣ трѣбва да сж свършили ср[illegible] училище.

Специаленъ отдѣлъ по архитектура. Обх[illegible] изучването разнитѣ стилове и форми, главно[illegible] областьта на мобилитѣ и потрѣбноститѣ отъ д[illegible] металъ, камъкъ, глина, текстилна индустрия, [illegible] сади на здания, декорация на черкви и пр.

Специаленъ отдѣлъ по живопись. Има за цѣль, [illegible] ученицитѣ да изучатъ основно разнитѣ техники [illegible] живописьта и да развиятъ разбирането на б[illegible] чрѣзъ рисуване модели отъ натура, [illegible] бение човѣшката фигура, животнитѣ, р[illegible] нията и орнаментитѣ въ художественитѣ зана[illegible] за черковни и други потрѣби, общото по[illegible] декоративната живопись, за фасади, вжтрѣш[illegible]

…ъ, за художествено изработване типографи-
работи и пр.
…*ивалене отдѣлъ за пластика.* Обхваща техни-
…о и художествено изучване на декора-
…а пластика, колкото се изисква за удовле-
…не нуждитѣ на художественитѣ занаяти,
…жно специално и ателиерно моделиране,
…нтални и фигурални обекти съ глина,
…ъ и пр. за цизелатури, златарство, керамика,
…ествено дърводѣлие и пр.
…*иални ателиета.* Иматъ за цѣль да дадатъ
…жность на напрѣдналитѣ ученици да се
…жаватъ практически по нѣкои клонове отъ
… техника.
…*ическа лаборатория.* Тя служи единно на
…тѣ цѣли на училището.

Учебенъ планъ,

…вржденъ отъ М-вото на Просвѣщението.

…*ици.* Ученицитѣ се дѣлятъ на двѣ кате-

Редовни, които постжпватъ и свършватъ
…ъ програмата на училището, и
Приходящи.
…*ия за постжпване въ общия отдѣлъ.* За
…ване редовенъ ученикъ се изисква:
Кандидатътъ да е навършилъ най-малко
…шна възрасть;
Да е свършилъ нѣкоя прогимназия или про-
…(IV гимназ. класъ.);
Да държи приеменъ изпитъ по рисуване,
…да покаже, че е достатъчно подготвенъ или
Да е свършилъ нѣкое търговско училище
…малко двегодишенъ курсъ.
…а се обаче право на учителското тѣло да
…за редовни ученици и такива, които не
…рятъ напълно на исканията 2) и 4), но имъ
…ятъ голѣма дарба.
…*ия за постжпване въ специалнитѣ отдѣли*
…*ета.*
Удостовѣрение, че кандидатътъ е навър-
…17 години,
Да е свършилъ съ успѣхъ общия курсъ
…вителния) или да държи изпитъ, въ който
…аже, че е достатъчно подготвенъ по всички
…ни спомагателни прѣдмети за по-нататъшн-
…чение и още да отговоря на изискванията,
…ени при описване на ателиетата.
…емането въ разнитѣ отдѣли на училището
…оредъ мѣстото, което е на разположение
…ъ началото само врѣменно; окончател-
…риемане става по-послѣ, когато ученикътъ
… достатъчна способность и прилежание.
…ивъ дветѣ срѣщу отказването не се до-

…*ъ пріемъ.* Записванията на ученицитѣ ста-
…ъ 1-й до 4-й октомврий.
… Всѣки ученикъ плаща при записването
… за визия 4 крони приемна такса и въ
…о на всѣка година по 6 крони за учебни
… Отъ тия такси никой не се осво-
…а.

Въ началото на всѣко полугодие се плащатъ
училищни пари (Schulgeld). Ученицитѣ отъ общия
отдѣлъ плащатъ годишно по 36 крони, а отъ
специалнитѣ — по 60 крони.

По бѣдность при доказана способность може
да става освобождение отъ училищни пари. Рѣ-
шенията за освобождение се взематъ по прѣд-
ложение на учителския съвѣтъ отъ надзорния
съвѣтъ на училището.

Всички потрѣби и материали за рисуване като
книга, бои и др., ученикътъ доставя самъ, само
прѣдложенитѣ и моделитѣ сж отъ училището.

Приходящитѣ се приематъ съ условие да се
придържатъ точно о установения училищенъ
редъ и дисциплина. Тѣ не сж задължени да по-
сѣщаватъ занятията редовно според програмата,
но сж длъжни да опрѣдѣлятъ на професора
точно въ кои работни часове ще посѣщаватъ,
които дава или не съгласието си.

Приходящитѣ плащатъ сжщитѣ такси както
редовнитѣ.

Прѣминаване отъ единъ отдѣлъ въ другъ или
посѣщаване два отдѣла се допуща, стига да
позволява разпрѣдѣлението на работата, но съ
разрѣшение отъ учителския съвѣтъ, който раз-
глежда, дали е способенъ за това ученикътъ
или не е.

Изпити. Всѣки редовенъ ученикъ е задълженъ
да държи годишнитѣ си изпити, които биватъ
само по теория. Пропадналитѣ се допущатъ на
повторенъ изпитъ слѣдъ ваканцията, ако пакъ
пропаднатъ се оставатъ да слушатъ сжщия отдѣлъ
още една година. Пропадналиятъ втора година на
сжщия прѣдметъ се изключва. Изключватъ се и
онѣзи, които бждатъ уловени, че въ врѣме на
изпита се подпомагатъ отъ други.

Приходящитѣ държатъ тоже изпитъ по прѣд-
метитѣ, които сж слушали.

Училището издава слѣднитѣ свидѣтелства:

1) *Фреквентни,* съ които се удостовѣрява само
врѣмето на посѣщението безъ да се взема подъ
внимание успѣха. Такива се даватъ всѣкога ко-
гато е добрѣ мотивирана просбата.

2) *Изпитни.* Тѣ показватъ успѣха на държа-
ния изпитъ по извѣстенъ прѣдметъ.

3) *Училищни свидѣтелства.* Такива се даватъ
въ края на всѣка година; тамъ сж отбѣлѣзани
прилежанието, поведението и успѣха.

4) *Зрѣлостно свидѣтелство.* То се дава на
свършилитѣ общия отдѣлъ, специалния или ате-
лиета. Въ него се отбѣлѣзва, освѣнъ поведе-
нието, прилежанието, успѣха и врѣмето на слѣд-
ването и всичкитѣ указания за способноститѣ
и пригодността на абсолвента. Учебната го-
дина почва отъ 1. октомврий и свършва къмъ
края на юлий.

Курсътъ на общия отдѣлъ е 4-годишенъ, сжщо
такъвъ е и на специалнитѣ отдѣли, обаче може
да се продължи ако учит. съвѣтъ намѣри за
нужно.

Голѣмата *ваканция* е прѣзъ августъ и септем-
врий. Има други малки за Рождество Христово,
Възкресение и пр.

Всѣка втора година се правятъ *изложби* на ученическитѣ работи.

За учебни пособия служатъ пособията на самото училище и прѣдметитѣ на Държавния музей.

Непосрѣдственото *управление на училището* въ дидактическо педагогическо, и административно отношение е възложено на единъ постояненъ директоръ, който се назначава отъ императора по прѣдставление на Министра на Народното Просвѣщение. Канцеларскитѣ работи се водятъ отъ чиновници подъ отговорностьта на директора.

Учителското тѣло се състои отъ редовни постоянни и приходящи учители. Първитѣ се назначаватъ отъ министра по прѣдложение на върховния съвѣтъ на училището, а вторитѣ направо отъ министра. Управляющитѣ разнитѣ училищни отдѣли получаватъ по 1600 крони годишно повече. Повишаване на заплатитѣ става всѣки 5 години. Слѣдъ три години отъ назначаването учительтъ получава титлата професоръ. Съ особни способности или по други причини може да бжде и направо назначенъ съ тази титла.

Съ висшия надзоръ на училището е натоваренъ единъ съвѣтъ, състоящъ отъ директора и вицедиректора на музея, четворица члена отъ кураториума на сжщия, по единъ замѣстникъ отъ министра на просвѣщението и министра на търговията и единъ членъ отъ търговската камара въ Виена. Съвѣтътъ прѣдседателствува директорътъ на музея или замѣстникътъ му. Всички други членове се избиратъ или опрѣдѣлятъ всѣки три години. Директорътъ на училището всѣкога присжтствува (съ право на гласъ) на засѣданията. Споредъ нуждата поканватъ се и нѣкои отъ прѣподавателитѣ или (прочути занаятчии) частни специалисти като експерти съ съвѣщателенъ гласъ. Съвѣтътъ се грижи и дава направление на училището. Членоветѣ отъ този съвѣтъ могатъ всѣкога да инспициратъ и да присжтствуватъ на прѣподаванията.

Учителскитѣ протоколи, докладитѣ на директора и пр. се пращатъ на министра.

Върховниятъ надзоръ е на министра.

Учебна програма на училището.

Общи опрѣдѣления върху задачитѣ и подраздѣленията на занятията.

Прѣподаванията се дѣлатъ на:

1. Общъ отдѣлъ.
2. Специални клонове:
   Архитектура,
   Живописъ,
   Пластика.
3. Специални ателиета за:
   Цизилиране,
   Рѣзбарство,
   Керамика, емаилиране,
   Везба, тантели,
   Радиране и
   Изрѣзване въ дърво. (Holzschneidekunst.)
4. Химическа лабораторія.

Специално опрѣдѣление на зада[...] и учебния материалъ на училищ[...] отдѣли.

Общъ отдѣлъ.

Учебенъ материалъ. Въ този отдѣлъ се [...] главно рисуване и моделиране.

Рисуването се подраздѣля на орнаме[...] фигурално и специално послѣднитѣ годи[...]

Моделирането се подраздѣля тоже на [...]лиране отъ орнаменти, фигури и посл[...] години восъчно позиране.

Теоретически прѣдмети сж:

1) Проектиране, сѣнки и перспектива.
2) Общо (орнаментално и архитектони[...]) изучване на формитѣ;
3) Занаятчийска химия и
4) Анатомия за ученицитѣ, които отив[...] иматъ актово рисуване.

Инструкции.

Орнаментално рисуване. За да могатъ [...]цитѣ да правятъ повече студии безъ да [...] много врѣме опрѣдѣлено е:

Рисуване съ креда;
Рисуване съ двѣ креди върху свѣтла [...]
» съ тушъ.

А въ послѣднитѣ години рисуване съ[...]

Отъ важность намиратъ да получават уче[...] сигурность и практика въ правилното у[...]бление на тоновата книга при рисуване [...] креди и послѣ — да умаляватъ рисунки [...] тѣмъ формата съ нужданото опростение. На[...] се упражняватъ да повтарятъ отъ умъ ма[...] голѣми скици и да изпълняватъ студии [...] тъкъ форматъ.

За да виждатъ ученицитѣ правилното [...]трѣбление на различнитѣ способи дават[...] се прѣдложки.

Фигурално рисуване. То почва съ ри[...] на антики. Напрѣдналитѣ ученици рисува[...]дели глави и могатъ да посѣщаватъ анато[...]гости.

Въ началото се прѣпоржчва работене с[...] тень, послѣ креда, двѣ креди върху [...] книга и най-послѣ съ рьотелъ (Rothel).

Специално рисуване. Въ послѣднитѣ год[...] общия отдѣлъ

Рисуватъ по прѣдложка разни прѣдмет[...] стъкло, металъ, дърво и пр. Рисуватъ сжщо [...] отъ натура.

Моделиране. Въ послѣднитѣ години се [...]лиратъ разни занаятчийски обекти. Работ[...] съ восъкъ.

Общо формоучение. Прѣподава се двѣ го[...] и се дѣли на

Орнаментално формоучение и
Архитектоническо.

При орнаменталното ученицитѣ се запозна[...] основно съ значението, цѣльта и образува[...] на орнамента; изучаватъ характернитѣ фор[...] всички стилови периоди. Тѣ рисуватъ въ[...] ралки. [...]си формитѣ, стъпъ прѣподаването[...]

...та табла. Сжщевременно се изучава ри-
...на проекционни архитектонически кон-
...ия.
...ъ този прѣдметъ, който почва въ общия
...втората година, се присъединява и архи-
...ническо формоучение, което се изучава по
...табли, а въ специални часове за рисуване
...аботватъ детайлни чертежи.
...ницитѣ се подготвятъ толкозъ по този
..., че сж въ състояние да рисуватъ отъ
...важнитѣ форми и отношения на частитѣ
...подава се седмично най-малко 6 часа.
...надлежащитѣ ученици къмъ манифактурния
...намѣсто архитектоническо формоучение
...ъ текстилната орнаментика.

...циални отдѣли (Fachschulen).

...тектуренъ отдѣлъ. Прѣподаванията въ този
...обхващатъ, както се вечъ помена, моби-
...то и всички потрѣби отъ дърво, металъ
..., глина и пр., послѣ — областьта на худо-
...ната текстилна индустрия като: басми,
...платове, везба и пр. и най-послѣ — на-
...(декорацията) на черковни и обикновени
...ности и фасади.
...метътъ на прѣподаването прѣди всичко
...за декомпозиция (Fachstudium) на при-
...ащитѣ къмъ този отдѣлъ художествено-
...лени обекти съ пояснение върху стила,
...ла, конструкцията, художествено-техни
...формоучване и пр. Сжщевременно се даватъ
...ния за изработване занаятчийски рисунки
...туй почва самостоятелното разрѣшаване
...чи, които се задаватъ отъ прѣподавателя
...агогическа основа, а най-послѣ се дава на
...налитѣ ученици да изпълняватъ самостоя-
...поржчки, които училището получава отъ

...ницитѣ отъ този отдѣлъ слушатъ:
...Материално учение;
...История на изкуството и на художествената
...а;
...Учение за приборитѣ и
...Актово рисуване по указание на прѣпо-
...ля.
...вията за постжпване въ архитектурния
...сж освѣнъ общитѣ още: да разбира дета-
...ртане по прѣдложки, да знае проектиране,
...за сѣнкитѣ, перспектива, общо формоучение
...занаятчийска химия въ такъвъ размѣръ,
...кто се прѣподава въ общия отдѣлъ.
...ци, които искатъ да изучаватъ манифак-
...о рисуване, трѣбва прѣди постжпването въ
...да сж свършили съ добъръ успѣхъ тек-
...училище съ най-малко двѣгодишенъ
...послѣ да покажатъ, че знаятъ рисуване
...тя отъ натура, орнаментално учение и
...ийска химия колкото се прѣподава въ
...отдѣлъ.

...лъ за живопись. Ученицитѣ въ този отдѣлъ
...тъ добрѣ разнитѣ техники на рисуването
...щественно занаятчийското рисуване), изу-
...съчетание на боитѣ съ рисуване модели отъ
природата. Композиционнитѣ упражнения се да-
ватъ като домашна работа и единъ пжть на мѣсецъ
clausurarbeiten въ свръзка съ изучването класи-
ческитѣ образци. Учението завършва както въ
архитект. отдѣлъ съ ателиерни занятия.

Въ ателието се дава на ученика възможность
подъ надзора на професора да приложи на прак-
тика това що е училъ, като му се даватъ задачи
съ педагогическо значение и най-послѣ му се
даватъ да изпълнява поржчки, направени на
училището.

Въ областьта на този отдѣлъ влиза употрѣ-
блението въ художествената промишленость чо-
вѣшката фигура, животнитѣ, растенията, орна-
ментитѣ и пр. Художествено изпълнение на типо-
графски работи, декоративно рисуване за укра-
сяване вжтрѣшности и фасади на черкви и други
здания.

Ученицитѣ отъ този отдѣлъ сж задължени
да посѣщаватъ специално за тѣхъ нареденитѣ
актове. Спомагателнитѣ прѣдмети като история
на художествената техника и на изкуството,
изучване на пособията и пр. сж задължителни
само за онѣзи ученици, на които прѣпоржча
професорътъ.

Приеманията ставатъ при слѣднитѣ условия:
1) ученикътъ да е достатъчно подготвенъ по
орнаментално и фигурално рисуване, особно на
модели по натура, така щото да осигурява успѣш-
ното по-нататъшно изучване на рисуването като
специалность; 2) да знае анатомия, перспектива,
учение на сѣнкитѣ и орнаментално и архитекто-
ническо формоучение.

Отдѣлъ по скулптура. Тукъ се изучава орна-
ментално и фигурално моделиране въ размѣри
каквито се изискватъ отъ художеств. занаяти.

Занятията се дѣлятъ на специални и ателиерни
Първитѣ се състоятъ въ запознаване учещитѣ се съ
най-добритѣ антични форми на прочути майстори,
пластическо изработване на орнаментални форми
по човѣшки, животински и растителни модели
Като прѣходъ къмъ ателиернитѣ занятия, учени-
цитѣ се запознаватъ съ композиране и изработ-
ване (практически) разни пластически прѣдмети.
Послѣ се допуща на ученицитѣ да вематъ по-
ржчки, които изпълняватъ подъ надзора на про-
фесора. Професорътъ може да взема, въ интереса
на ученето, ученици като помощници въ свои
частни поржчки.

Задължителнитѣ прѣдмети за ученицитѣ отъ
този отдѣлъ сж: учение на пособията, история
на изкуството, история на художествената тех-
ника и актово рисуване.

Приемнитѣ условия освѣнъ общитѣ сж още:
да знае орнаментално и фигурално рисуване и
моделиране на детайли; да е изучилъ проекти-
ране, учение на сѣнкитѣ, перспектива, общо
формоучение и анатомия.

Специални ателиета.

Цизелиране. Прѣподаванията въ това ателие се
състоятъ въ практическото употрѣбление и изпъл-
ване цизелирането на подбудителни работи както

и разнитѣ техники въ различнитѣ художественометалически работи. Тѣ се дѣлятъ на специални и ателиерни занятия. Първитѣ сѫ упражнение въ цизелиране чрѣзъ копиране по опрѣдѣленъ учебенъ планъ орнаментални и фигурални детайли. Сѫщеврѣменно ученицитѣ изучаватъ свойствата и употрѣблението на разнитѣ метали и сплави. Като свършатъ този учебенъ планъ, даватъ се копирания на разни метални прѣдмети, които служатъ като образци. При избиране на прѣдметитѣ се взема въ внимание специалностьта на ученика. При тази работа ученицитѣ се запознаватъ съ сѫщинското употрѣбение на разнитѣ техники, а сѫщеврѣменно изучаватъ стила и значението. Всичкитѣ задачи трѣбва прѣдварително да се нарисуватъ отъ ученика, а онѣзи, които сѫ прѣдназначени за лѣяне, да се моделиратъ отъ него.

Занятията въ ателието се състоятъ въ задаване специални задачи, при които се изясняватъ разнитѣ изисквания, свързани съ приготовлението на прѣдмета.

Когато ученикътъ успѣе да изпълнява вече добри композиции, тогава му се позволява да взема поръчки, които да работи подъ надзора на професора или пъкъ професорътъ може да го взема за помощникъ при изработване на части свои поръчки.

Всички ученици отъ този отдѣлъ сѫ задължени да слушатъ занаятчийска химия, история на изкуството и художествена техника. Актово рисуване и пр. изучаватъ тѣзи, на които професорътъ прѣпорѫча.

Условията за постѫпване въ този отдѣлъ сѫ както при отдѣла за скулптура. За ученицитѣ не се изисква толкова строга теоретическа подготовка. Прѣдпочитатъ се онѣзи, които иматъ прѣдварителна практика.

Специално ателие по рѣзбарството. То има за задача да подготви хора по рѣзбарството за нуждитѣ на художествената индустрия.

Занятията сѫ разпрѣдѣлени на три:

1) запознаване съ рѣзбарската техника по прѣдложки, които почватъ отъ най-простия орнаментъ и вървятъ до най-сложния;

2) копиране отъ голѣми орнаменти и фигури. Щомъ ученикътъ усвои добрѣ рѣзането на дърво, даватъ му се по-сложни работи, като фигурни групи по стари добри модели. На по-напредналитѣ се дава да копиратъ отъ натура, и

3) скициране и изпълнение на орнаменти, фигури, художествени прѣдмети споредъ характера на материала въ свръзка съ изпълнение на разни поръчки, които могатъ да вэематъ ученицитѣ и изработватъ подъ надзора на професора.

За ученицитѣ отъ това ателие сѫ задължени прѣдметитѣ: история на изкуството и художествена техника.

Условията за постѫпване сѫ почти сѫщи както при първото ателие.

Специално ателие за керамическа декорация и емайлиране. Занятията се състоятъ въ практически упражнения отъ артистическата страна на керамиката и емайлирането. Редътъ на занятия[…] основно запознаване съ най-добритѣ об[…] тѣзи изкуства, изработени въ различни[…] на керамиката и емайлирането; b) упра[…] скици (ентвюрфи), като се обръща вни[…] особеноститѣ на техниката, въ която ще […] явятъ и c) самостоятелно изработване […] мически прѣдмети главно украсяването […]

Условията за постѫпване сѫ почти […] горѣспоменатитѣ ателиета.

Всички нужни апарати, пещи, пре[…] пр. се получаватъ отъ химическата ла[…] и всички манипулации се вършатъ по[…] на професора отъ лабораторията.

Специално ателие за рисуване тапицер[…] zeichnen). То е свързано съ архитекту[…] има за задача да създава отъ принадл[…] на текстилната индустрия добрѣ подгот[…] за ентвюрфи (скици) на тапицерии спор[…] скванията на съврѣменния вкусъ. За […] изработватъ добритѣ ентвюрфи, има отреде[…] практически курсъ за шевъ и плетене, […] води отъ самия професоръ.

Занятията въ това ателие продължа[…] прѣзъ голѣмата лѣтна ваканция съ из[…] на празницитѣ.

Управляющиятъ ателието има право […] фреквентанти 1—2 пѫть въ годин[…] седмиченъ отпускъ. Той съставя самъ пр[…] за изпълнението на която е лично от[…] Нему е дадено правото да приема и пу[…] вентанти и да надзирава, упѫтва и […] работата. Всички наредби, програма и […] лежатъ на утвърждение отъ министра […] свѣщението. Всички скици, освѣнъ ча[…] ржданитѣ, се оставятъ на разположе[…] платно на индустриалцитѣ.

Управительтъ на ателието, за да може […] прѣгледа на тази индустрия въ чужби[…] страната, е задълженъ да прави нѣкол[…] по една научна екскурзия. Ако екскурзи[…] повече отъ 14 дена, трѣбва да иска раз[…] отъ министерството.

Специално ателие за радиране. Има за […] изучи ученици въ техниката на радир[…] еповането и да ги подготви, щото тѣ […] чрѣзъ радиране да изразятъ прѣдмета […] натурата или споредъ характеристичн[…] дѣло и пр. картини. Това постига[…] копиране на образцови радирани образци, чрѣзъ […] нение да радиратъ по-живи модели, во[…] чески художествени прѣдмети, картини, […] фотографии и пр.

Приемането на ученицитѣ въ този […] става отъ самия професоръ, който пр[…] художествената подготовка на учени[…] този прѣдметъ. Всичко друго става по[…] редъ на училището.

(Специално ателие за изрязване на […] schneiden). То е съединено съ хи[…] чески институтъ на придворната държав[…] ница, отъ срѣдствата на която се издържа[…] всичкитѣ му нужди.

Това свѣтилище има за цѣль да даде възможность на ученицитѣ да практикуватъ и слѣдятъ постоянното развитие на това изкуство.

Цѣльта на ателието е да изучи младежитѣ въ техниката на това изкуство и рисуването за дървени рѣзби. Учениците се подготвятъ не само да могатъ да изрѣзватъ рисунки съ особеноститѣ въ дървото, но и да разрѣшаватъ всѣка художествена задача по тази специалность. Изучването трае 3 години, при ежедневно 5—6 часово упражнение съ хилографиране и рисуване.

Тукъ сѫ задължителни прѣдметитѣ: перспектива, стилознание, сѣнки и актово рисуване.

При постѫпването се изисква отъ ученика да е свършилъ фигурално и орнаментално рисуване; да има извѣстни познания по моделиране и рисуване съ перо, както е нуждно за копиране на стари дървени рѣзби и радири.

Съ съгласието на професора се разрѣшава на ученицитѣ да вземать поржчки, които се изпълняватъ подъ неговъ надзоръ.

Химическа лаборатория. Тя съставлява часть отъ училището и служи на първо мѣсто за учебнитѣ цѣли на сѫщото. Лабораторията е сѫщеврѣменно изпитателно заведение на индустриалнитѣ клонове, принадлежащи къмъ художественитѣ занаяти и упражнява самостоятелна дѣйность.

Управительтъ ѝ се числи къмъ учителското тѣло на училището и прѣподава занаятчийска химия.

Като учебенъ институтъ има за задача да даде на ученицитѣ нужднитѣ химическо-технически познания за бѫдещето имъ звание и държи на разположение нужднитѣ на разни отдѣли изпитателни апарати, декоративни срѣдства, препарати и пр.

Като изпитателно заведение, тя се занимава съ научни изслѣдвания, съ експериментални изпитвания върху нови технически способи въ художества, съ химически анализи и пр. Сѫщо дава изслѣдвания отъ индустриаленъ интересъ и подготвя млади химици главно по керамика, стъкларство и емайлиране.

Инструкции по теоретическитѣ прѣподавания въ класоветѣ.

Прѣподаване по стилознание. То се дѣли на шесть групи:

1) Кожи, книговезъ, кожарство.
2) Тъкарство, везба, шапкарство и пр.
3) Дърво, мобили, рѣзба, интарзия и пр.
4) Метали: сребро, злато, желѣзо, бронзъ, емайлъ и пр. и
5) Стъкло и глина.

Професорътъ отъ отдѣла показва на ученицитѣ отъ всѣка група да посѣщаватъ.

Задължителенъ за всички ученици е курсътъ по шрифтъ и хералдика.

Цѣльта на този прѣдметъ е да се запознаятъ ученицитѣ съ цѣлата область на художествено-занаятчийски форми и произведения и да си обяснятъ значението на прѣдмета и единичнитѣ му части споредъ материала, изработката, врѣмето на произхождението му и пр.

Прѣподаванията траятъ една година по 6 часа седмично.

Този курсъ се ръководи отъ двама прѣподаватели: единъ въ общия отдѣлъ, а другъ въ специалнитѣ.

История на изкуството. Прѣподаването трае три години и се дѣли:

1) Обща стара и срѣдна история на изкуството,
2) Обща история на изкуството отъ ренесанса до сега и
3) История на художествената техника.

Послѣдната е задължителна за всички ученици отъ специалнитѣ курсове, общата пъкъ — за кандидатитѣ за учители по рисуване и за онѣзи ученици отъ разнитѣ отдѣли, на които прѣпоржча професорътъ.

Материалътъ отъ общата история на изкуството има за цѣль да запознае ученицитѣ съ постепенното развитие на художественото творение въ по-главни черти отъ старо врѣме до сега. Тукъ се запознаватъ съ климатическитѣ и географски условия, националното състояние, интернационалнитѣ отношения и пр. на развитѣ народи съ първитѣ имъ художествени работи: архитектура, скулптура и живопись — съ разнитѣ забѣлѣжителни школи, съ тѣхнитѣ прѣдставители и съ по-забѣлѣжителнитѣ имъ паметници. Изучването се гледа да става съ по-малко дати и имена, за да не се обременяватъ много ученицитѣ, и по възможность нагледно съ картини отъ проекционенъ апаратъ, рисунки и пр. Материалътъ се прѣповтаря съ запитване и разговоръ, съ цѣль да се упражняватъ ученицитѣ въ изразяване съ думи.

Разпрѣдѣлението на материала по история е споредъ както сѫ наредени прѣдметитѣ въ музея. Въ всѣка група се разясняватъ техническитѣ процеси, различнитѣ бѣлѣзи и пр.

Прѣподаване на занаятчийска химия. Химията се прѣподава въ твърдѣ популярна форма. Чрѣзъ нея се дава познания на ученицитѣ да могатъ да разбиратъ техническитѣ способи въ художествената промишленость. При материала и състава на прѣподаването се обръща повече внимание на онѣзи материали и химически процеси, които сѫ по-нуждни за ученицитѣ отъ това училище.

Анатомия. Прѣподаванията по този прѣдметъ почватъ съ остеологията и частитѣ на скелета (формитѣ имъ), послѣ се взема движението на коститѣ една къмъ друга, при което се обръща особено вниманието на ученицитѣ върху онѣзи точки, които сѫ нуждни за мѣрка на тѣлото, вематъ се измѣненията на отношенията на различнитѣ части при различна старость. Въ втората часть се взема миологията. Обръща се особено внимание на голѣмитѣ, лежащи на повърхностьта мускули, чрѣзъ които на които се измѣня повърхностьта на тѣлото. Изучванията ставатъ първоначално върху скелетъ, мюнхенски Écorché и върху анатомическа разглобяема фи

гура, а послѣ се избира подходящъ за цѣльта живъ моделъ, върху който изучаватъ измѣнението на мускулитѣ при разнитѣ движения на тѣлото. Най-послѣ ученицитѣ рисуватъ отъ стоящъ моделъ положението на мускулитѣ при движение и обратно. Нервна система и функцинитѣ й, образуване на тъканьта и пр. като излишни не се изучаватъ.

Техническо рисуване. Има за цѣль да даде на ученицитѣ техническа сигурность и похватность, а сѫщо и практическо приспособление на сѣнкитѣ, перспектива, проекции и графическо строение на художествени прѣдмети.

Прѣподаванията продължаватъ 2 години. Първата година по 6 часа седмично и то два часа прѣподаване и четири часа упражнение по рисуване. Тѣ почватъ съ общата конструкционна геометрия: дѣление линии, ѫгли, построяване на многоѫгълници, елипси, спирали и пр., мащабитѣ и пр. Слѣдъ това започва проектиране съ двѣ и три равнини: проекция на точка, линия, равнина и т. н. като се обръща внимание най-много на онѣзи нѣща, които иматъ практическо значение и съ изтъкване на случаитѣ важни при изучване перспективитѣ и сѣнкитѣ; понататъкъ: правоѫгълно проектиране съ пояснение разнитѣ положения на пирамида, призма, кълбо и цилиндъръ къмъ проекционнитѣ равни съ прорѣзи и мрѣжи, като обръщатъ внимание на онѣзи моменти, които играятъ важна роль при построяване архитектонически и художествено-занаятчийски обекти; образуване и строение на ротационни тѣла: елипсоиди, винтове и пр., развиване на повърхноститѣ имъ и сѣчението имъ съ равнини; съставяне и проникване на поменатитѣ равнини и тѣла въ такива комбинации, които се най-много срѣщатъ въ художествената занаятчийска практика.

Втората година се прѣподаватъ упражнения по 2 и 4 ч. седмично. Взема се слѣдующия материалъ върху сѣнкитѣ и перспективата.

Пояснение върху хвърлена и собствена сѣнка, опрѣдѣлението й, нѣщо върху освѣтлението като половинъ сѣнка, контрасть, рефлексъ и пр.; опрѣдѣление хвърленитѣ сѣнки отъ линия и плоскости върху проекционнитѣ равнини; хвърлени сѣнки отъ разни тѣла: пирамида, призма, цилиндри, конусъ и пр. и най-послѣ прилагане на всичко изучено въ конструиране на разни прѣдмети.

Перспектива. Почва съ общо и разбираемо разяснение на оптическото гледане и образуване на образа въ окото. Вематъ се основитѣ, според които се правятъ перспективни рисунки на прави и криви равнини и всички случаи отъ централна проекция. Основни обсѫждания за опрѣдѣление централната проекция на точка въ пространството върху една плоскость при произволно положение на проекционния центъръ и пр. Произвеждане перспективни образи отъ точка, права линия и пр. по метода на сѣчението, избѣжнитѣ точки на прави линии и намирането имъ при различно положение на правитѣ спрѣмо проекц. равнина; ... равнина и разни тѣла споредъ перспек... закони при употрѣбление дистанцовата ... съ помощьта на основата и разрѣзитѣ ... избѣжнитѣ точки; раздѣлителнитѣ точк... ното употрѣбление при конструиране ... тивни образи; опрѣдѣление хвърлена и с... сѣнка на разни тѣла при паралелно ... лъчитѣ и перспективенъ проекционенъ ... Най-послѣ се вематъ изображения на ... комплицирани архитектурни и худож... промишлени прѣдмети, която работа ... всичкия изученъ материалъ.

Технология — главно материалоучение ... тѣлено е да се прѣподава три години ... раздѣля на три курса: технология по к... по металитѣ и химия на боитѣ и съе... нитѣ имъ срѣдства.

Изучаватъ се всички сурови материи ... мика, метална индустрия, боитѣ и съе... нитѣ срѣдства, разни състави отъ мас... зули, разни сплави отъ метали, свойства ... рационни техники на керамически, с... метални и пр. прѣдмети, въобще всички ... химическо-технически познания по т... щипности.

Редътъ въ училището. За него има ... специаленъ правилникъ, удобренъ отъ Ми... ството на Просвѣщението, който общо ... строгъ въ изискванията си.

Тази е официалната програма на Kuns... beschule, която отъ нѣколко години нас... мълчаливото разрѣшение на министерств... степенно се измѣня. Съ назначаване ... соръ Мирбаха директоръ на училището ... нало се прокарването на ново течение ... готвяне на художницитѣ именно «худож... да разбира отъ всички изкуства и да ... познатъ съ всички техники.» За пос... на това разрѣшава се на всички учен... посѣщаватъ едновремено отдѣлитѣ, кои... чать, стига да сѫ записани въ единъ от... За запознаването имъ съ чистата прак... страна на художественитѣ занаяти отк... се практически курсове въ наредени прак... работилници, гдѣто подъ ръководство ... единъ практикъ-майсторъ и надзора на ... сора се изработватъ разни прѣдмети за пр... Такива работилници има вече открити т... пография, за (подвързия) книговезъ, ... шение на кожа и за керамика. Проекти... ла въ бѫдеще да откриятъ работилници за ... водѣлство и др.

Въ прѣподаванията на теоретическит... мети има тоже измѣнение, напр. изостав... технологиитѣ за разнитѣ отдѣли, като се ... общо материалътъ имъ въ химията, кояг... задължени да слушатъ всички ученици. З... цѣль сѫ увеличени часоветѣ по химия от... на четири часа седмично. По този начинъ ... ученици получаватъ основни познания в... нитѣ техники. Курсътъ трае една година ... подава се отъ двама професори, които се ...

ѣ. Сжщитѣ тѣзи професори — д-ръ Линке четатъ доброволно всѣка година отдѣлно по керамика, защото този материалъ е много и твърдѣ детайленъ, та не може да се вплиятъ въ химията.

...ата година е откритъ педагогически по рисуване при отдѣла за подготвяне ... по рисуване, който се завежда отъ д-ръ Чижекъ. Въ него дохождатъ два пжти ... ученици отъ отдѣленията, съ които се ... разни опити за изработване добри методи ... прѣподаване на рисуването.

... курсъ е лабараторията на професоръ ..., гдѣто прави своитѣ изслѣдвания. Кандидатитѣ за учители дохождатъ подъ ръководството ... упражняватъ въ прѣподаване. Послѣдната ... метода, която прилага поменатиятъ професоръ, ... отъ която се надѣва да получи добри ..., е почването на дѣтето да рисува всичко, ... го окржжава, само че най-напрѣдъ отъ ... послѣ по живъ моделъ и най-послѣ по моделъ ..., а не както въ по-първата му метода, ... материалътъ за рисуване билъ систематически опрѣдѣленъ, която метода е вече въведена ... въ повечето занаятчийски училища ... рия и е дала много добри резултати.

...мически отдѣлъ. Понеже главната цѣль ... командировката ми бѣше, освѣнъ запознаването ... новоститѣ въ художествената керамика, ... изучването уредбата на керамическия отдѣлъ ... Kunstgewerbeschule, затова, макаръ да ... за него при общото описание на училището ... споредъ сжществуващата официална ..., тукъ ще опиша по-пространно нарелно, ... както я намѣрихъ сега мимо програмата.

...рѣди четири години художествената ... керамиката се изучаваше въ специалното ... отдѣлъ за керамична стъклена и емайлна ... при професоръ Махтъ, а техническата — въ химическата лабораторія. Отъ го... напущането на поменатия професоръ, ... отдѣлъ за живопись е почти закритъ, а на ... негово мѣсто е назначена г-ца Фонъ ..., която се занимава изключително съ емайлиране на мѣдь, сребро, злато ... каквото за сега специално прѣподава ... ичка живопись въ училището не сжществува, ... макаръ да е прѣдвидено въ програмата.

...ката сега въ училището се изучава въ ... ния практически курсъ при химическата ... лабораторія, съ която е тѣсно свързанъ.

...торията. Тя служи за изпитване суровите ... материали, изпробване добри състави за ... глазурата, боитѣ и пр. Приготовление ... тѣ, палене на издѣлията и пр. Тя се ... въ четири обемисти, свързани една ... и двѣ други отдѣлни стаи въ партера ... ището и едно голѣмо отдѣление отъ ... Въ свързанитѣ четири стаи сж помѣ... ички химикалии, сурови материали, при... ...рати и други най-необходими нѣща за ... опити по керамика както и три газови муфли. Всички по-рѣдко употрѣбяеми апарати и запаси отъ стъклени и други прибори се държатъ въ шкафове, наредени вънъ въ коридора. Отдѣлението въ зимника служи за помѣщение на пещитѣ, мелницитѣ, дестилационни апарати и други. Тамъ сж построени за палене на издѣлията 12 разни пещи а именно:

2 голѣми муфли за емайлиране;

4 муфли отъ разна голѣмина, които се загрѣватъ съ каменни вжглища за печене на порцеланъ, щайнгутъ, фаянсъ и пр.

1 капселна пещь за порцеланъ и каменина,

3 муфли съ огнища за дърва за низъкъ жаръ. Едната е приспособена за редуциране посрѣдствомъ въздушенъ газъ;

1 малка муфла за твърдѣ високъ жаръ, която се пали съ въздушенъ газъ и

1 пещь за топене на стъкла или фритоване на глазури съ коксъ.

Мелницитѣ за глазури, препарати и материали сж отъ разна голѣмина и отъ разни системи. Тѣ се докарватъ въ движение съ електрическа сила

Съставянето на разни маси въ по-голѣмо количество, пресуването или глазирането на издѣлията и пр. става въ двѣ отдѣлни стаи, гдѣто се намира въ свързка складa на суровитѣ материали. Тамъ въ нарочно приготвено мѣсто е натъкменъ апарата за изпитване огнеупорността.

Ще кажа общо за лабораторията, че е снабдена почти съ всички приспособления за правене всички опити и изслѣдвания въ областьта на керамиката и че съ малки изключения тя се занимава специално съ тази индустрия.

Работилницата на практическия курсъ. Тя се помѣщава въ двѣ свѣтли стаи. Въ едната има поставени двѣ грънчарски колела, на които се изработватъ по даденъ чертежъ отъ разни форми сливени издѣлия посрѣдствомъ гипсови калъпи или само направо съ свободни ржцѣ. Другата стая има само маси гдѣто ученицитѣ, които посѣщаватъ този курсъ, правятъ своитѣ проби, декориратъ и пр.

Персоналъ. Въ керамическия отдѣлъ има двама професори химици (D-r Linke и E. Adam), единиятъ отъ които е управитель на лабораторията. Тѣ разполагатъ съ цѣлата лабораторія, правятъ своитѣ изслѣдвания и надзиравагъ работата на ученицитѣ въ курса. Въ работилницата практическата работа се води отъ единъ практикъ-майсторъ, който изработва издѣлията на колелото и показва на ученицитѣ се онѣзи практически работи, които имъ сж потрѣбни при приготвяне на своитѣ студии. Този майсторъ има свой помощникъ, пакъ грънчаръ, който е сжщеврѣменно слуга на курса.

Въ лабораторията има единъ лаборантъ и единъ бренеръ, който се занимава съ редене пещитѣ, печене издѣлия, топене глазуритѣ, мелене и пр.

Ученици. Керамическиятъ курсъ се посѣщава отъ ученици, записани въ други отдѣли: отъ архитектурния, живописния, скулптурния и пр. Тамъ

година се посѣщава отъ десеть ученика, между които само единъ е записанъ специално по керамика.

Ученицитѣ сами опредѣлятъ врѣме за занятие и сами избиратъ материала за изучване, едни изучаватъ декорация съ аигоби, други съ подглазурни бои, трети съ течащи глазури и т. н.

Притоваания. По собствено желание единътъ отъ професоритѣ чете лекции върху керамиката и то споредъ нуждата върху оная материя, която изучаватъ ученицитѣ въ курса.

Опредѣлени часове за теоретически занятия въ курса нѣма. Всѣки ученикъ изучава отдѣлно какъвто иска декоръ, като получава отъ професора нужднитѣ обяснения или наставления и рецепти, доколкото сж изпитани въ лабораторията, слѣдъ което почва той самъ да изпитва и усъвършенствува, като постоянно се съвѣтва върху техническата страна съ професора отъ лабораторията, а върху художествената съ професора на отдѣла, кждѣто е записанъ.

Забѣлѣзахъ, че почти всѣки ученикъ се стреми да изработи нѣкой свой оригиналенъ декоръ, който да се отличава съвсѣмъ отъ досегашнитѣ, макаръ декоративнитѣ срѣдства да сж общи.

Изработенитѣ прѣдмети съ училищни материали оставатъ въ него (училището), което оставя часть за сбирката, а другитѣ продава. Почти всѣки единъ прѣдметъ е оригиналъ. Тѣ се купуватъ най-вече отъ фабрикантитѣ за модели.

Ползата принесена отъ химическата лаборатория, за която по-рано помenахъ, че е служила главно на керамиката, заедно съ практическия при нея курсъ, като се изключи бившия отдѣлъ за керамична живопись, се състои въ това, че тя (начиная отъ основаването си 1873 г.) е дала на индустрията всичко около 30 технически изображении, които стоятъ на чело на този браншъ, като управители на керамически фабрики или такива за керамически бои, глазури и пр. и професори въ керамически училища. Едновремѣнно е помогнала за повдигането на керамиката съ изнамирането или нагласяването на нови декоративни срѣдства като съ Pâte Email 1876 г., маиоликови бои въ туби 1877, всефиле и топлите ни бои 1880, бояви глазури за грънчарство, Pâte Emails за стъкла, Scharffeueremails и пр.

Кратка статистика на Kunstgewerbeschule за 1903/904 год.

Училището е получило за издържането си отъ държавата	87,740
Отъ общест. фондъ, отъ частни и др. пожертвувания	77,300
Всичко крони	166,040

Учителски персоналъ

1 Директоръ
24 Професори
5 Приходящи учители.
1 Работнически майсторъ

Всичко 31 души

За управление на училището

1 Канцеларски чиновни[к]
1 Писарь
1 Книговодител-прѣсм[…]
2 Лаборанти.
10 Слуги и слугини

Всичко 15 души.

Ученици: Записали въ начало на год[ината] отъ които 171 редовни. Останали въ [кра]ятъ на годината всичко 150 ученика, между [които] 50 ученички.

Тѣ сж записани по разнитѣ отдѣли:

8 по орнам. рисуване при проф. Шу[…] и Макаа,
16 по фигурално » » » Чеик[…]
1 » моделиране » » Менне[…]
13 въ общия моделиренъ отдѣлъ пр[и] Брайнеръ,
29 за учители по рисуване при проф[…]
36 въ архитект. отдѣлъ при професорит[ѣ] Хертле и Хофманъ;
48 въ отдѣла за живопись при проф[…] Мирбахъ, Карларъ и Мозеръ;
9 въ специалния отдѣлъ за изящество и[…] Шрасеръ;
8 въ специалния отдѣлъ за […] проф. Шварцъ;
9 въ специалния отдѣлъ за рѣзбарство […] Клотцъ;
— въ специалния отдѣлъ за емайлир[…] проф. г-жа Фонъ Шаркъ.
7 въ специалния отдѣлъ за […] Хрътичка;
4 въ специалния отдѣлъ за кеплиарст[…] лицъ при проф. Гутманъ;
3 въ специалния отдѣлъ за подвързв[…] проф. Олешиевачъ;
1 въ химическата лаборатория др. пр[оф.] Линке и
2 по керам. курсъ проф. д-ръ Линке.

Прѣзъ годината сж получили стипендия[…] ника на сумма 41,806 крони, а 17 учени[…] чули и премии и подрѣжка на сумма 3[…]

Въ цѣлото училище е имало 1 чуж[…] 2 унгарци.

Изучване новоститѣ въ худож[естве]ната керамика.

Една отъ най-старитѣ художествен[и] […] е керамиката. Благодарение на т[…] разпространеность на глината, нейнит[ѣ] физически свойства да образува съ вод[а] пластична маса, която при изсъхването [запазва] дадената форма, а при печенето ста[ва] здрава, е получила такова широко упо[трѣбление] въ живота. Тѣзи нейни свойства сж б[или] извѣстни на човѣка още въ най-старо врѣме […] човѣкътъ е заживѣлъ културно, почналъ [да при]готовява отъ глина разни прибори за [своите] нужди и постепенно съ развитието си [е] усъвършенствувалъ това занятие. Освен[ъ за] употрѣбление, правили се разни прѣдмети […]

ожества и пр. Човѣкътъ е проявилъ дожество най-напрѣдъ въ глината. И може ли отъ друго нѣщо по-лесно и да се даде на единъ прѣдметъ съвър-дожествена форма и да се украси по-долкото съ пластичната глина?

рането на глинениѣ издѣлия датира давна; още старитѣ египтяни сѫ пра-ожествено-глазирани тухли, сѫдове и плочи, украсени съ разни бои, израил-я работѣли тоже красени сѫдове; при декорирането на сѫдоветѣ е било въ вѣтъ, а въ врѣмето на Августа сѫ пра-утитѣ етруpски вази. Съ настѫпване я периодъ въ римската империя, когато чна да се прави отъ скѫпи минерали настѫпва едно отпадане или най-малко керамическото изкуство въ Европа. VIII столѣтие се поде отъ маврптѣ въ отглѣто мина въ Италия. Тогава из-островъ Майорка прочутитѣ сѫдове усъвършенствувана техника и глазу-ръ наречени майолика. Отъ тамъ се ни това изкуство по цѣла Европа. Въ лѣтие се повдигна пакъ въ Англия съ та отъ Веджвутъ каменина. Едно опа-жни пакъ съ донасянето на китай-елана, но пакъ се повдигна съ откри европейския въ 1704 год. отъ Ботигера ия. Тогава въ кѫсо врѣме се построиха та. Северската и Виенската държавни ви фабрики, отъ които първитѣ двѣ агъ и до днесъ за поддържане на гола

рение на тѣзи и други държавни фа-изпитателни заведения, сѫщо и на чени, които почнаха да се занимаватъ зкуство, керамиката достигна върха на сота съ усъвършенствуване на техни-кора.

тъ въ декорацията на керамиката се състоятъ въ:

сталии глазури,
глазурни разтвори;
щи мѫтни глазури;
кционни глазури и
жданe (елване) на глазуритѣ.

ни глазури. Прѣди нѣколко години за ъ изнесла на пазаръ Копенхагенската фабрика порцеланови вази, покрити съ бсипани съ кристали. Поради своята изпъкнало отговарящъ декоръ, тѣзи обърнали вниманието на всички за-се съ керамика, които усилили своята изпитване състава на подобни гла че днесъ сѫ въ състояние вече нѣ-чути керам. заведения да ги пригото-

ческата лаборатория на Kunstgewerbe-то постѫпихъ да изучавамъ тѣзи но е вече доста направено по кристал-ри отъ г-да профессоритѣ.

За да почна опититѣ си даде ми г-нъ профессоръ D-r Linke една рецепта отъ основна кристална глазура, която слѣдъ като съставихъ и опитахъ излѣзе съ малки кристали. Прѣдстоеше ми да измѣнимъ този съставъ въ разни направления, за да разбера въ що се състои кристализирането и да я налучкамъ температурата, при която изпичаха порцелана въ лабораторията. Слѣдъ като направихъ стотина разни състави и наблюдавахъ при пече́нията, отдаде ми се въ два състава да получа добри кристали.

Относително тѣзи глазури може да се каже слѣдното: кристалитѣ на тѣзи глазури се смѣтатъ за цинкови силикати. Кристали може да се получатъ въ разни глазури, но най-добри и най-лесно се образуватъ въ порцелановитѣ т. е. въ такива, които се топятъ въ високъ жаръ (най-малко 1300° C). Въ глазури за по-низъкъ жаръ, като напр. шамнутовитѣ, се получаватъ тоже кристали, но тѣ сѫ малки, недобри. За да кристализира една порцеланова глазура, трѣбва споредъ направенитѣ опити непрѣмѣнно въ състава и да има цинкъ, и калий (най-вече калий) и кремъчна киселина, но въ състава на изпитанитѣ въ лабораторията порцеланови глазури, които добрѣ кристализиратъ, влизатъ повечето рутилъ (TiO_2), Al_2O_3, CaO, BaO, B_2O_3 и Na_2O.

Образуването на кристалитѣ е много деликатно нѣщо. При добъръ съставъ на кристална глазура трѣбва да се обръща голѣмо внимание на температурата: малко по-високо или по-низко палена не се образуватъ кристали; зависи и отъ дебелината на глазирането: тънко нанесена глазура не може добрѣ да кристализира, защото нѣма достатъчно материя, за да се образуватъ и задържатъ кристалитѣ, а въ дебело-глазиранитѣ, ако стѣнитѣ на прѣдмета сѫ отвѣсни или наклонени, стичатъ се съ глазурата надолу. Въ този процесъ (кристализирането) играе голѣма роль сѫщо при извѣстенъ съставъ и отношението на цинка спрѣмо кремъка, затова непрѣмѣнно трѣбва паленето да става въ силно оксидиращъ жаръ, понеже е знайно какво цинковиятъ окисъ редуцира лесно, а пъкъ цинкътъ при тази температура отлетява.

Кристалитѣ може да се боядисватъ. Като прибавимъ въ глазурата разни метални окиси или соли, разбира се цвѣтътъ ще зависи и отъ състава на глазурата, напр. ако въ основна кристална глазура додадемъ 2% $CoCO_3$, получаваме сини кристали въ бѣлосинкава основа, съ 3% $MnCO_3$ получаваме слабовиолетови кристали въ жълтеникава основа, съ 2–4% UrO получаватъ се златни кристали въ жълтъ фондъ; съ 3% NiO — кафяви или зеленикави кристали въ жълтозеленъ фондъ; съ 2% CuO — зелени кристали въ бѣло-зеленъ фонъ и пр. Червени кристали може да се получатъ само чрѣзъ редуциране на зеленитѣ отъ CuO.

Кристализирането още не е въ рѫцѣтѣ на човѣка, не може да се опрѣдѣли гдѣ именно ще се образуватъ кристалитѣ, тъй щото разпрѣделението на кристалитѣ по прѣдмета е случайно.

затова онѣзи прѣдмети, кристалитѣ на които сж се добрѣ разпрѣтѣли, иматъ и неимовѣрни цѣни. Нѣма да се впущамъ въ подробности върху дѣйствието на разнитѣ примѣси въ тѣзи глазури, защото туй се намира, така да кажа, още подъ изпитване. Единъ добъръ съставъ за основна кристална глазура е слѣдния

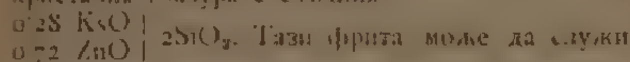

$\left.\begin{matrix} 0{\cdot}28\ K_2O \\ 0{\cdot}72\ ZnO \end{matrix}\right| 2SiO_2$. Тази фрита може да служи като добра изходна точка за правене опити

Подглазурни разтвори (Unterglasur lösungen).

Това сж много нѣжни подглазурни бои. Съ извѣстнитѣ шамнутови и порцеланови бои не може да се постигне такава мекость въ тона, както съ тѣзи разтвори, защото първитѣ сж въ видъ на прахъ, а послѣднитѣ въ разтворъ.

Подглазурнитѣ разтвори, както показва самото имъ име, сж водни разтвори отъ солитѣ (именно нитратитѣ) на онѣзи метали, окиситѣ на които боядисватъ стъклата. Понеже отъ гжстотата на разтвора зависи интензивностьта на цвѣта, то обикновено трѣбва да се взема разтворъ отъ извѣстно относително (специфично) тегло. Въ лабораторията на Kunstgewerbeschule се приготовяватъ разтворитѣ отъ 1·5 спец. тегло.

Може да приготвимъ за разни цвѣтове разтвори като разтворимъ направо нитратитѣ въ вода, или ако произведемъ сами нитрата отъ нѣкоя соль или окись съ HNO_3. Така напримѣръ:

Кобалтовъ нитратъ разтворенъ въ вода (1·5 отн. тегло) боядисва синьо.

Мѣденъ нитратъ разтворенъ въ вода (1·5 отн. тегло) боядисва зелено.

Никеловъ нитратъ разтворенъ въ вода (1·5 отн. тегло) боядисва пепелно слабо жълто-зелено.

Манганенъ нитратъ разтворенъ въ вода (1·5 отн. тегло) боядисва слабо лилаво.

Желѣзенъ нитратъ разтворенъ въ вода (1·5 отн. боядисва червено.

Хромовъ нитратъ разтворенъ въ вода (1·5 отн. тегло) боядисва хромово зелено.

Урановъ нитратъ разтворенъ въ вода (1·5 отн. тегло) боядисва жълто-кафяво.

Платиновъ хлоридъ разтвор. въ вода (1·5 отн. тегло) пепеляво.

Чрѣзъ смѣсването имъ въ различни отношения получаватъ се разни промежуточни и нови тонове.

Тъй като тѣзи разтвори сж водни, то при нанасянето имъ върху изсушения черепъ не бихме могли да получимъ остри контури, защото ще разливатъ. За да се избѣгне тази лоша страна на разтвора, прибавя се къмъ него нѣкоя лѣплива материя, която да го направи устойчивъ. Най-подходящата смѣсь за тази цѣль се указва захарниятъ сиропъ, понеже другитѣ лѣпила като гума и др. се разлагатъ отъ разтворитѣ.

Тѣзи водни разтвори (бои) прѣди паленето сж блѣди и едва следъ като, тѣ показватъ истинския си цвѣтъ слѣдъ като се глазиратъ и печатъ. Това е едно голѣмо неудобство за работене съ тѣхъ,

защото сега се правятъ опити за бои нѣкои органически бои, които при на... оцветяватъ.

Употрѣбяватъ се за украшение подъ г... шамнутъ и порцеланъ. Нанасянето имъ четка или съ аерографъ. Въ послѣдно в... Копенхагенската, Севърската, Майсенската ... брики почнаха да декориратъ твърдѣ ... тѣзи разтвори.

Правихъ опити почти отъ всички цв...

Течещи и мжтни глазур...

Този декоръ на глинени издѣлия ... криватъ съ разноцвѣтни мжтни и ... зури, които при паленето се стичатъ ... ватъ една съ друга, та образуватъ нѣ... мраморирание, което при добро нарe... боитѣ и сполучливо сливане дава мно... ефекти, е новость, но не е нѣкоя нова ... като напр. кристалнитѣ глазури. Азъ ... чая да видя въ държав. музей въ Вие... изложенитѣ китайски и японски порце... бои нѣколко парчета декорирани по ... чинъ — съ течещи глазури.

Течещи глазури. Има такива за ниск... сокъ жаръ т. е. за шамнутъ и порцелан... новено тѣ сж сурови глазури (не фри... Стичането имъ зависи отъ титановия и ... окись (за високъ жаръ) сжщо и ... тѣто се правятъ меки за температур... която ще се палятъ. За да текатъ, трѣ... нанасятъ дебело особено къмъ горни ч... на прѣдмета и естествено, стѣнитѣ на ... трѣбва да бждатъ отвѣсни или наклон... въ състава имъ влязя повече рутилъ и ... окись, тогава при паленето се отдѣл... върхностьта имъ една мжтна корица ... слѣдния, която се хлъзга надолу, като ... пжсва на по-дребни части, между които ... вижда течещата глазура. Такива гла... много декоративни.

Мжтнитѣ глазури сж обикновено ... разнобоядисани, въ състава на които ... 20 до 35% ZnO, които е причина ... мжтването. Тѣ иматъ гладка повърхно... мжтна нелъскава. Твърдѣ сж пригодни ... корация. Особени ефекти се получават... върху тѣхъ се остава да текатъ съдър... титъ глазури.

Не намирамъ умѣстно да се простира... разнитѣ комбинации между течещитѣ ... ситѣ боядисани и небоядисани глазур... могатъ да се направятъ за получава... ефекти, защото това е специална работ... светившия се на това изкуство.

Съставътъ на тѣзи глазури за нискъ ... които изпитвахъ е оловно алкалиевъ ... силикатъ съ малко глиноземъ. Основата ... такава бѣше съставена по формулата:

$\left.\begin{matrix} 0{\cdot}6\ PbO \\ 0{\cdot}4\ Na_2O \end{matrix}\right| 0{\cdot}05\ Al_2O_3,\ 1{\cdot}2\ SiO_2$. Като ... залеприбавя TiO_2 или пъкъ ZnO ще се ... мжтни и течещи глазури, които може ...

о извѣстния начинъ. Разбира се, че съ-
ва тази глазура може да измѣнимe сно-
жката, затова не трѣбва обязателно да
по горната формула.

Редукционни глазури

звѣстни цвѣтове и ефекти, които не мо-
се получатъ на глазурата по другъ на-
вѣнъ чрѣзъ редукционното имъ палене
о мѣдниятъ червенъ цвѣтъ, металиче-
овърхнень на медь и други такива.
ването червенъ цвѣтъ въ глазуритѣ
въ окисъ чрѣзъ редукционно палене е
а извѣстенъ, обаче твърдѣ малко деко-
него, защото начинътъ на редуцирането
съвсѣмъ несигуренъ. Сега обаче, както е
въ химическата лаборатория на Kunstge-
le, редуцирането става сигурно и лесно.
ътъ на глазуритѣ прѣдназначени за ре-
може да бъде оловенъ и неоловенъ
но трѣбва обаче да е неоловенъ ко-
ме да получимъ червено-мѣденъ цвѣтъ,
ко е оловенъ ще редуцира и оловото,
е може да се получи чистъ червенъ

итванията, които правихъ, употрѣбя-
овни и оловни глазури отъ слѣдния

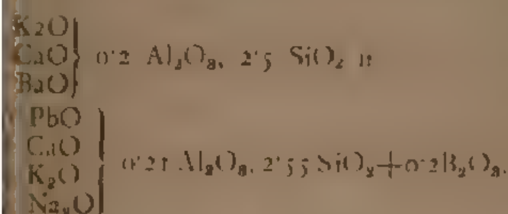

$$\left.\begin{matrix} K_2O \\ CaO \\ BaO \end{matrix}\right\} 0{\cdot}2\ Al_2O_3,\ 2{\cdot}5\ SiO_2 \text{ и}$$

$$\left.\begin{matrix} PbO \\ CaO \\ K_2O \\ Na_2O \end{matrix}\right\} 0{\cdot}21\ Al_2O_3,\ 2{\cdot}55\ SiO_2 + 0{\cdot}2\ B_2O_3.$$

зи фрити, като се прибави въ разни
а по нѣколко % TiO_2, ZnO, разни
ни метални окиси и отъ 2—4% сре-
0% кварцъ, получаватъ се чрѣзъ реду-
личини метални и други цвѣтове и разно-
ни лъскави и матни глазури.

неоловната глазура прибавимъ 1—2%
олучимъ една зеленикава глазура, която
а се обръща въ хубава мѣдночервена.
рирание тѣзи глазури сѫ твърдѣ добри
ано ефекти.

ь за тѣхъ е достатъчно. Ще опиша про-
едуцирането.

ь начинъ за редуцирание въ лаборато-
осрѣдствомъ въ душенъ газъ. То става
риготвена за тази цѣль муфлова пещь,
вата муфла на която е пъхната една
аринена съ сѫщо такъвъ капакъ. Въ
реждатъ глазиранитѣ и палени вече
ви, шаминутови и пр. прѣдмети за
е. Добрѣ притворена муфлата се за-
рва до 590°С. (Сегеровъ кегелъ 0·22).
достигне тази температура, изваждатъ
останали още недогорѣли дърва подъ
и тогава се прѣкарва въ желѣзната
ъ изделията въздушенъ газъ посрѣд-
ствомъ нарочно направена тръба въ видъ на
вилица, снабдена по дължината си съ 20 дуп-
ки. Газътъ се оставя да тече въ продължение на
10 минути, прѣзъ което врѣме той задържа на-
жежената атмосфера въ муфлата — съ редукцио
дѣйствие. Това врѣме е достатъчно да редуци-
ратъ глазуритѣ. Когато се спрѣ газътъ, за да се
прѣдпази отъ експлозия, въ момента на спира-
нето се пуща по сѫщата тръба да тече въ
муфлата въглеродна киселина. Въ продължение
на 10—12 минути въздушния газъ се изтъжда
отъ муфлата и (течението) пущането на въгле-
ната киселина се спира.

Има още другъ начинъ за редуциране на пор-
целановитѣ и каменови глазури, които се рѣдко
практикува въ лабораторията. Той е когато ре-
дуцирането се прѣдизвиква съ нѣколко-крат-
ното обръщане на пламъкътъ при паленето
на глазиранитѣ изделия въ капселовата пещь
отъ оксидаченъ въ съвсѣмъ редученъ, но по за
нѣколко минути. Редуцирането по тозъ начинъ
става по цѣлата дебелина на глазурата, когато
чрѣзъ въздушния газъ редуцира се само по-
върхностьта.

Замътване глазуритѣ чрѣзъ разяждане. Когато
искаме извѣстни мѣста на глазираните съ лъщена,
редукционна или лустрирана глазура прѣдметъ
да замътимъ или отмахнемъ на нѣкои мѣста
тънко редуцираната повърхность, излагаме тѣзи
мѣста на дѣйствието на една течность, която
има свойството да разяжда всички стъкла, като
покриваме прѣдварително останалитѣ мѣста съ
материя като восъкъ, лакъ и пр. които сѫ не-
чувствителни къмъ тази течность; тя (течностьта)
е съставена отъ смѣсь на 60% флуороводо-
родна киселина, амониевъ карбонатъ и амо-
ниевъ сулфатъ. Дѣйствието й е доста силно.
Обикновено мекитѣ (шаминутови и пр.) глазури
по-скоро се разяждатъ отъ твърдитѣ — порце-
лановитѣ — за първитѣ е достатъчно ½ минута,
а за вторитѣ 1 до 2 минути да стоятъ потопени
въ течностьта, за да бѫдатъ разядени т. е. замѫ-
тени колкото е нуждно.

Въ послѣдно врѣме почнаха да употрѣбяватъ
този начинъ доста много до декориране на
керамически издѣлия, когато по-рано се упо-
трѣбяваше само въ стъкларството. Напр. сега
се срѣщатъ много статуйки, вази и пр., на които
глазурата на извѣстни мѣста е замѫтена а на
останалитѣ лъщена. Много сѫ нѣжни тоноветѣ
на разяжданитѣ (замѫтенитѣ) по този начинъ
бояви глазури.

Работенето съ този способъ не е никакъ
врѣдно за здравето, защото тука не се образу-
ватъ никакви флуороводородни пари. Трѣбва
обаче да се надѣватъ гумени ръкавици при по-
тапяне и вадене на прѣдметитѣ отъ киселината,
защото тя изгаря кожата.

Изпитване нѣкои наши сурови материали. Ко-
гато да замина за Виена взехъ по малко отъ
нѣкои по-добри наши глини (отъ шуменската,
ловешката и черно-брѣската), съ цѣль да
използувамъ случая, като имъ направя нѣкои

нуждни опити въ добрѣ наредената лаборатория, та да мога нѣкои отъ пробитѣ, които прѣдстоеше да правя при изучване на новоститѣ въ керемиката, да ги направя върху черепъ отъ нашъ материалъ. Съставътъ на тѣзи глини ми бѣше по-отрано познатъ, даже за прѣвъ пать менъ се попадна на ржка шуменската глина (отъ с. Бохчаларъ), която изслѣдвахъ и прѣпоржчахъ за каолинова глина.

Сега можахъ между другата работа да направя плавителенъ и рационаленъ анализъ на шуменската и изпитахъ огнеупорностьта на шуменската, плѣвенската и червенъ-брѣгската.

Плавителниятъ анализъ на шуменската глина направенъ съ апарата на Шулце:

Вместо 30·00 гр. натурална глина с примѣситѣ намѣр. 35·07 гр. отъ най-груб. домашн. пясъкъ остава 14·93 плавителна глина =29·86%.

Натѣвамъ се, че ако бѣше взета глината отъ по-чистъ пластъ щѣше да даде повече отъ 30% плавена глина. Макаръ нѣмамъ глиненъ кариеръ да бжде такъвъ, каквато бѣ мострата (което не вѣрвамъ, защото съмъ ходилъ на мѣстото и съмъ намиралъ много по-чисти пластове), то пакъ експлоатацията му е доходна. Много австрийски и германски глинени кариери, които се експлоатиратъ, даватъ 30% плавена глина.

Сжщата шуменска глина прѣкарахъ прѣзъ сито, което имаше 5000 мижи (дупчици на единъ □ см.) и на така прѣсѣлената глина направихъ рационаленъ анализъ, който даде слѣдния резултатъ:

86·13 глинозоменъ субстанцъ
0·68 фелдшпатъ
13·19 кварцъ
100·00

Огнеупорностьта на плавената шуменска глина изпитахъ въ Девилоната пещь. Тя издържа една температура отъ 1830° С. (Сегеровитѣ пирометри (кегели) №№ 33 и 34 се стопиха, а глината бѣше почнала да се затапя. Тя е малко по огнеупорна отъ нетшинкия каолинъ.

Отъ направеното излиза, че шуменската глина е *каолинова глина*, която може да се употрѣбява за правене порцеланъ и въ смѣсь — за добри фаянсови. Като огнеупоренъ материалъ за сега може да се смѣта за най-добрия у насъ, защото по-огнеупорна глина отъ нея до сега въ България не съмъ намѣрилъ, макаръ да съмъ прѣглеждалъ хиляди.

Тази глина прилича доста на нетшинкия каолинъ въ Соди до Карлсбадъ, само че мострата която имахъ съдържаше съвсѣмъ малко желѣзо, което бѣше причина щото направенитѣ отъ нея порцеланъ имаше единъ съвсѣмъ слабъ жълтеникавъ оттенъкъ, който би се отстранилъ, ако се пали редуктивно. Увѣренъ съмъ обаче, че ако се изслѣдва този кариеръ ще се намѣрятъ чисти пластове.

За да се види ясно отношението на шуменската глина спрямо нѣкои добри австрийски и германски и ще дамъ рационални анализи на нѣкои отъ тѣхъ.

Майсенска глина (Lothainer Ton)	62·21	[illegible]
Нетшинкски каолинъ (Zettlitzer Erde)	95·,3	[illegible]
Сеневитски » (Senewitzer Kaolin)	[illegible]	[illegible]
Гросалмеродска огнеупорна глина (Kassel		
Ton Grossalmerode)	[illegible]	[illegible]
Шуменска глина (каолинъ)	86·13	[illegible]

Причината гдѣто при анализа на ш[…] глина намѣрихъ повечко свободна кре[…] сь[…]ина (кварцъ) е защото за анализир[…] не финно плавена, а отъ прѣсѣдена пр[…] машевото сито, а пъкъ прѣзъ него м[…] частъ отъ най-финния кварцовъ прахъ[…]

Плѣвенската глина е добра пластична[…] сегеровъ пирометъръ става на каменин[…] държа остри ржбове. Тя ще издържи[…] дава жълтеникавъ черепъ.

Червенъ-брѣгската. Палена при 9 ке[…] геровъ пирометъръ) задържа малко [ф…] но почва да тъсна, та се топи. Тя не [е] огнеупорна колкото плѣвенската и да[ва] по-жълтъ черепъ.

Направенитѣ маси за слонова кость [и] отъ плѣвенска глина излѣзоха много[…] Върху тѣхъ правихъ нѣкои отъ пробит[…] чени, мжтни и редукционни глазур[…] добра се указа и масата за каменина[…] плата глина.

По-точното изучване на тѣзи […] вене на систематическата имъ квалита[тивна и] квантитативна анализа оставихъ да […] тукъ въ България, защото тамъ ми бѣ[…] мето много скжпо.

Заключение.

За да се повдигне керамиката въ стр[…] не сж достатъчни само технически пози[…] сили. Тя като художественъ занаятъ […] производенията и да иматъ, освѣнъ чи[…] така да се изразя, и душа — добра […] съотвѣтствующъ декоръ, хармония на […] разъ и пр., а това може да се изисква […] единъ техникъ, а отъ единъ художник[ъ …] тиинската маиолика, която се работѣла в[ъ …] работилнички, получила своето име и раз[…] ност не само поради златниятъ си ч[…] бѣлата калена глазура, а защото въ не[…] тѣзи прочути италиянски художници ка[то] Дельробио и др.

Ако оставимъ у насъ да се занимава[…] прѣтъ само селянитѣ съ керамика (грън[…] то винаги тя ще стои на това низко ст[…] же, може би, ако технически се […] художествено да западне, поради нак[…] на нашия майсторъ да имитира чуждото[…] имитация дава онѣзи блюкави работи[…] виждаме селизъ-торгъ на пазаря. Таз[…] жествена индустрия би могла да се р[…] насъ, защото има условия — има сурови ма[…] сжщо и свободни ржцѣ, които трѣбва […] приспособятъ за нея. Ако ние бихме мо[…] изработваме издѣлия отъ фаянсъ, майол[…]

ъ, които да иматъ нѣщо оригинално въ екоръ и пр., нѣщо свойствено на на- обстоятелствата и т. н., бихме ги хар- въ България, а въ западъ и въ Америка ѣ, както харчатъ своитѣ произведения , китайски, персийски и други производ- керамически заведения. Разбира се, за из- е на нѣщо оригинално, което дѣйстви- е огледало на нацията, се изисква врѣме но ако се не почне и ако се не работи, да се очаква нѣщо да се постигне? да се надѣваме, че ще стигнемъ нѣкждѣ. тигнемъ

въ другитѣ културни народи така и у тическиятъ вкусъ у хората отъ день-на развива Естетичностьта на прѣдмета ценъ факторъ въ търговията. Нѣма ли въ единъ прѣдметъ, той се смѣта като ло суровъ материалъ и обратно напра- е съ вкусъ, той се харчи и получава ѣна. Това е едно търговско правило, ясно изразява въ старата наша пого- ние тѣло продава». Като казвамъ туй че не трѣбва да се обръща внимание ията на прѣдмета и дали той отговаря . Азъ искахъ да изтъкна, че, за да хъ една художествена индустрия или на първо мѣсто произведенията имъ а иматъ художествена стойность, а за е такава, трѣбва да се работятъ отъ вкусъ — отъ художници.

ческитѣ произведения сѫ станали на- ъ важенъ артикълъ въ художествената и въ архитектурата. Този тотъмъ акара сума художници да оставятъ на стата живопись или скулптура и да се е на керамиката и на така наречената stik

въ прочутитѣ керамически заводи като , Майсенския, Копенхагския и др., гдѣто стотини академисти-художници, има ти и въ най-малкитѣ фабрички поне ъ такъвъ, който води художествената работата, има много, които се зани- мостоятелно въ малки ателиета и виръятъ ъ.

се постигне добъръ резултатъ отъ ския отдѣлъ, който се открива при на- вално училище, за да бѫде работата а въ всѣко отношение, трѣбва да ми възможность, съ прилагане поне отъ това, което съмъ изучавалъ, да покажа ъ млади художници, какво художествен- ота на керамиката не състои само въ орцеланова живопись, а въ декорацията. не сѫ нужни толкова живописци ашъ, защото нѣмаме порцеланови фа- гдѣто биха могли да се купуватъ готови ни прѣдмети, както е въ западъ. На нужни хора, които могатъ сами да форма, сами да приготвятъ прѣдмета корирать. Чистиятъ порцелановъ живо- пись е значително отпадналъ, затова изучването му въ Kunstgewerbeschule е изоставено.

За да бѫдемъ въ състояние сами да приготвяме и довършваме издѣлията въ училището и да мога при това да прѣподавамъ керамика тъй както се сега изучава, необходима ми е на първо врѣме слѣдната наредба:

Да ми се даде едно помѣщение съ 4 стаи и зимникъ. Едната стая ще направя лаборатория, гдѣто постоянно ще трѣбва да изпитвамъ нашитѣ сурови материали, които сѫ много малко (да не кажа съвсѣмъ) познати, да изпитвамъ и съставямъ разнитѣ бояви препарати, глазури, маси и пр. Втората стая ще бѫде за работилница. Тамъ ще поставя грънчарско колело за изработване на прѣдметитѣ, гипсовитѣ форми, сушилнята и пр. Трета стая ще е мѣсто, гдѣто ученицитѣ ще правятъ своитѣ проби, ще декориратъ издѣлията, а четвъртата — складъ за държане разни сурови материали, химикали, апарати и пр. Зимника ще служи за мѣсто, гдѣто ще бѫдатъ построени пещитѣ, мелницитѣ и др. Въ зимникътъ да ми се построи една малка муфлова пещь 50×50×50 за високъ жаръ, една по-голѣма 100×100×70 за по-низъкъ (щайнгутъ, майолика и пр.) и една малка за низъкъ жаръ която да е приспособена за редуциране. До тѣхъ да се построи една малка топилня за разни фрити, калцини и пр. Плановетѣ за тѣзи пещи сѫ готови. Тѣхъ съмъ точно прѣсвълъ отъ послѣднитѣ най-добри изпитани, които Kunstgewerbeschule въ Виена има въ постоянно употрѣбление. Постройката на тѣзи пещи всичко ще струва около 4000 лева. Слѣдъ пещитѣ една необходимость сѫ мелницитѣ: тѣ сѫ 5—6 каменови гѫнанчета, които могатъ да се движатъ съ единъ електромоторъ отъ 1/4 конска сила.

Слѣдъ като се нареди добрѣ отдѣла, ще трѣбва непрѣмѣнно да ми се даде единъ работникъ-майсторъ грънчаръ, който ще се занимава съ плавене на глини, точене на колело, палене на пещитѣ, топене на глазуритѣ и друга физическа работа, къмъ която ще го подготвя добрѣ и който постѣ ще се работи подъ мой надзоръ и рѫководство.

Тази учебна година, поради нѣмане кредитъ въ бюджета на рисувалното училище за керамическия отдѣлъ и главно, защото не е още направено зданието на училището, гдѣто ще бѫдатъ градени пещитѣ, ще бѫда принуденъ да се ограничa въ прѣподаванията само съ това, което е възможно да се направи при условията, въ които съмъ поставенъ именно съ порцеланова малба, декорация съ ангоби на проста глина и може нѣщо съ емайли. За да мога да почна отъ идещата учебна година по-сериозно занятията, необходимо е да се направи постройка, гдѣто е нуждно, за извършване прѣзъ туй лѣто на почнатото вече училищно здание, гдѣто ще бѫде помѣщението на керамическия отдѣлъ.

Полезно, даже необходимо, ще е да се накупятъ глинени издѣлия отъ нашитѣ стари майстори-грънчари, за да се запознаятъ ученицитѣ съ

тѣхнитѣ форми, краски и пр., отъ които биха почерпали идея за декорирането на новитѣ работи съ съврѣменнитѣ декорационни материали и срѣдства. Съ събиране на такива стари и нови издѣлия ще се тури начало на една сбирка, която, може би, ще служи въ бждеще за основа на единъ художествено-промишленъ музей, откриването на който врѣмето ще ни наложи.

Увѣренъ съмъ, че ще ми се даде възможност като се удовлетворатъ горнитѣ ми много скром искания, да оправдая довѣрието, съ което бѣ удостоенъ като бѣхъ натоваренъ съ водене новооткрития керамически отдѣлъ при рисува ното училище, сжщо да оправдая и почитемот министерство прѣдъ обществото за откриване на този отдѣлъ.

Материалъ и книги по възраждането на българския народъ

отъ **Йорданъ П. Георгиевъ**,

учитель въ I Софийска гимназия.

[...]въ лѣтната ваканция на 1902 г. Търнов[...]та окржжна постоянна комисия ме бѣ [...]ровала въ Търновския окржгъ да направя [...] историко-географски изучвания. Като [...]хъ селищата и мънастиритѣ на тоя окржгъ, [...], че по таванитѣ на заможнитѣ едно [...]жнии, въ жилищата на старитѣ даскали, [...]нитѣ кюшета на старитѣ църкви и въ [...]екитѣ на мънастиритѣ се намиратъ доста [...]материали по нашето възраждане. Тогава [...] у мене идеята да се заловя единъ день [...]рането на всичко, което би послужило [...]ване на нашата история прѣзъ 19-я вѣкъ. [...] постигането на тая идея трѣбваха двѣ [...] свободно врѣме и много пари, — нѣща, [...] единъ български учитель не може да има. [...] това трѣбваше да се чака и да се търсятъ [...]. Най послѣ, въ началото на миналата [...] Министерството на Народното Просвѣ[...] се съгласи да ме освободи отъ урокитѣ [...]е командирова при Соф. Нар. Музей, за [...]рамъ материали по възраждането на бъл[...] народъ. Отъ 15. февруарий 1904 г. [...] на сжщата година кръстосахъ на два [...]лото княжество и сполучихъ, почти безъ [...]а събера толкова материали, щото да [...] основата на бждещата архива на бъл[...]о възраждане.

[...]писвамъ тука пространно съдържанието [...]ната архива е физически невъзможно, [...]се ограничавамъ само съ слѣдния точенъ [...] всичко, което можахъ въ такова кратко [...]а събера.

А. Материали.

[...]ни архиви, събирани отъ разни общини и лица безплатно.

Търновска.

[...]54 г. Тевтерь за смѣткитѣ на Търновскитѣ [...]а.

[...]58 г. Кодикъ, въ който е вписана ст[...] [...]ъмъ любителитѣ на просвѣщението, [...]атъ на Търновскитѣ училища.

3. 1858 г. Обща касова книга на Търновската община.

4. 1861 г. Смѣткитѣ на Търновскитѣ училища.

5. 1861 г. Смѣтка за 1861 г. и за сумитѣ, събрани за подпомагане на изпратенитѣ отъ Търновско прѣдставители въ Цариградъ.

6. 1861 г. Смѣтка на градоветѣ и мънастиритѣ, кой колко пари да даде за духовнитѣ прѣдставители, които щѣли да бждатъ изпратени отъ Търново въ Цариградъ.

7. 1866 г. Кодикъ, въ който сж вписани смѣткитѣ на Търновската училищна каса съ църквитѣ, еснафитѣ, селскитѣ общини и съ частнитѣ лица.

8. 1866 г. Търновска училищна смѣтка.

9. 1866 г. Тевтерь за вересиитѣ и вземанията на Търновската училищна каса.

10. 1866 г. Смѣткитѣ на учителитѣ въ Търново.

11. 1867 г. Смѣткитѣ на отворената прѣзъ 1867 г. болница въ Търново.

12. 1867 г. Кодикъ, въ който сж вписани писмата, изпращани отъ Търновското централно училище и отъ болницата.

13. 1867 г. Тевтерь за помощитѣ, които е дала Търновската каса на опропастенитѣ критски жители.

14. 1868 г. Кодикъ, въ който сж вписани смѣткитѣ на учителитѣ и служащитѣ при Търновската община.

15. 1868 г. Тевтерь за смѣткитѣ на Търновската община.

16. 1868 г. Кодикъ, въ който сж вписани дълговетѣ на църквитѣ и на частни лица къмъ Търновската училищна каса.

17. 1869 г. Тевтерь съ смѣтки на Търновската община.

18. 1869 г. Тевтерь съ копия на писмата, които Търновската община е изпращала до разни общества и лица.

19. 1871 г. Кодикъ, въ който сж вписани смѣткитѣ на Търновското епархиално управление.

20. 1871 г. Тевтерь, извлѣченъ отъ мѣсечнитѣ равносмѣтки.

21. 1871 г. Протоколна книга на Търновското училищно настоятелство.

22. 1871 г. Протоколна книга на Търновското училищно настоятелство съ прѣписи отъ нѣкои писма, изпращани прѣзъ 1874 г. отъ Търновската община.

23. 1872 г. Книга, извлѣчена отъ мѣсечнитѣ равносмѣтки на Търновската община.

24. 1872 г. Тевтеръ за дозволителни училищни пусоли, съ отбѣлѣзване, кой колко е платилъ за дърва.

25. 1873 г. Тевтеръ за вземането-даването на учителитѣ отъ Търновската община.

26. 1873 г. Книга, извлѣчена отъ касерскитѣ мѣсечни равносмѣтки.

27. 1873 г. Обща смѣтка, направена по мѣсеци.

28. 1873 г. Тевтеръ, извлѣченъ отъ мѣсечнитѣ касерски равносмѣтки отъ мѣсецъ августъ нататъкъ.

29. 1873 г. Смѣткитѣ на Търновската училищна каса съ градскитѣ църкви.

30. 1873 г. Уставъ на Търновската община, прѣведенъ на руски.

31. 1874 г. Смѣткитѣ на Търновскитѣ училища.

32. 1874 г. Книга за дозволителни училищни пусоли и за двата пола.

33. 1875 г. Книга, извлѣчена отъ мѣсечнитѣ равносмѣтки на Търновската община.

34. 1875 г. Касова книга.

35. 1875 г. Подробни смѣтки на Търновската община.

36. 1875 г. Смѣтка на касиера д-ръ В. Берона.

37. 1875 г. Протоколна книга на Търновското училищно настоятелство.

38. 1875 г. Годишна смѣтка на Търновскитѣ градски училища.

39. 1876 г. Тевтеръ, въ който сѫ вписани копията на писмата, изпращани отъ Търновското училищно настоятелство.

40. 1876 г. Книга, извлѣчена отъ мѣсечнитѣ касерски равносмѣтки.

41. 1876 г. Мѣсечни равносмѣтки.

42. Книга за завѣщанията на Търновскитѣ училища.

Г.-Орѣховска.

43. Ферманъ за правата и задълженията на «Рустемъ паша вакуфъ», т. е. на селищата Арбанаси, Лѣсковецъ, Г.-Орѣховица и Д.-Орѣховица, — даденъ прѣзъ 1223 г. отъ Хедифа.

Свищовска.

44. 1821 г. Всеобщій кондікъ Словеноболгарскаго училища, божественнаго преображенія. Составися во врѣмя любороднаго настоянія господина Христаки Хаджи Ценковича и прочихъ сотрадилоновъ, и начна сіе душеполезно дѣло.

45. 1869. Протоколна книга на Свищовското читалище.

46. 1869 г. Касова книга на Свищовското читалище.

47. 1870 г. Книга за равносмѣткитѣ на Свищовската община.

48. 1870 г. Книга за ковчега (касата) [на Сви]щовската община.

49. 1870 г. Книга за общинскитѣ [...] Свищовската община.

50. 1870 г. Каталогъ на книгитѣ въ [Свищов]ското читалище.

51. 1871 г. Партидна книга на Свищ[овската] община.

52. 1871 г. Главна книга на Свищовс[ката об]щина.

53. 1877 г. Партидна книга на Свищ[овската] община.

54. 1878 г. Протоколникъ на Свищ[овската] община.

Копривщенска.

55. 1788 г. Полустрошенъ печать съ [...] «село Копривщица».

56. 1817 г. Тевтеръ на еснафитѣ въ Коп[ривщица].

57. 1818 г. Тевтеръ на еснафитѣ въ К[оприв]щица.

58. 1837 г. Печать съ надпись «пе[чать] Копривщенското училище».

59. 1858 г. Тевтеръ за църковнитѣ с[...]

60. 1860 г. Кодикъ на общественитѣ у[чебни] заведения.

61. 1861 г. Кодикъ на селскитѣ общ[...]

62. 1864 г. Тевтеръ за еснафитѣ.

63. Кондикъ на общината въ Коприв[щица].

Сливенска.

64. 1857 г. Тевтеръ за училищнитѣ [...]

65. 1861 г. Тевтеръ за градската общ[ина].

66. 1866 г. Тевтеръ на абаджийския [...]

67. 1871 г. Тевтеръ на абаджийския [...]

68. 1871 г. Тевтеръ за смѣткитѣ на гр[адската] община съ разнитѣ книжарници.

69.—73. 1871—1874 г. Петь нар[...]нински книги.

70. 1872 г. Касова книга на градската о[бщина].

71. 1875 г. Рѣшенията на Сливенск[ата цър]ковна община.

72. 1875 г. Дневникъ на Сливенския [...]ленъ съборъ.

Добричка.

73. 1857 г. Кондикъ на Пазарджишкитѣ [...]

74. 1871 г. Пълномощно, дадено на [...] Бобчевски, че е избранъ за прѣдставит[ель въ] епархиалния съвѣтъ.

75. 1873 г. Касова книга на общината.

76. 1874 г. Протоколна книга на обще[...]

Самоковска.

77. 1865 г. Извлѣчение отъ [...] Анвсентия.

78. 1870 г. Счетникъ на читалището.

79. 1875 г. Обща смѣтка на общината.

80. 1875 г. Тевтеръ за равноскитѣ на [...]ната и на епархията.

81. 1878 г. Смѣтка на църковно-у[чилищната] каса.

82. Тевтеръ за помощи на читалището.

Видинска.

69 г. Тевтеръ за разноскитѣ на Видин-
илище
69 г. Копирана книга на общината
70 г. Тевтеръ съ имената на ученицитѣ.
5. 1870—1878 г. Сто и педесеть доку-
оито се отнасять изключително към
ото дѣло въ Видинъ.
59 1871—1873 г. 4 списъка за учени-
държащи и програмитѣ на прѣзъ го-
1871—1873.
875 г. Протоколна книга на общината.

Бѣлоградчишка.

874 г. Дневницитѣ на училището
татистическа таблица за сената, учи-
телитѣ, учителскитѣ заплати, ученицитѣ
ага въ Бѣлоградчишката каза

Троянска.

870 г. Книга за записване на добро-
моши за Троянското нахийско училище
исть за изпитванията на ученицитѣ въ
то нахийско училище.

Тетевенска.

851 г. Кодексъ на Тетевенското учи-

854 г. Кодексъ на църквата «Вехъ
.
857 г. Тевтеръ на абаджийския еснафъ.

Етрополска.

802 г. Уставъ на терзийския еснафъ.
835 г. Кондика на терзийския еснафъ.
847 г. Кодика общая училища Іатро-

Т.-Пазарджишка.

803 г. Общъ тевтеръ на църковното
ство
813 г. Тевтеръ на мънастиря «Св. Ни-

836 г. Тевтеръ на църковната община
840 г. Мънастирска кондика.
851 г. Тевтеръ на църковното настоя-

851 г. Църковно-училищенъ тевтеръ.
858 г. Градска кондика.
860 г. Тевтеръ съ църковно училищни

860 г. Тевтеръ на училищното настоя-

865 г. Записникъ на имотитѣ на църк-
илищата.
865 Тевтеръ за общинскитѣ смѣтки.
869 г. Тевтеръ съ църковно-училищни

874 г. Тевтеръ съ църковно-училищни

875 г. Касова книга на църковно-учи-
настоятелство.

Карловска.

265. 1827 г. Тевтеръ на гайтанджийския еснафъ.
266. 1835 г. Тевтеръ за абаджийския еснафъ.
267. 1844 г. Тевтеръ на абаджийския еснафъ.
268. 1846 г. Тевтеръ на абаджийския еснафъ.
269. 1855 г. Църковна книга.
270. 1827 г. Школска Книга.
271. 1858 г. Книга за смѣткитѣ на общината
272. 1861 г. Книга читалищна.
273. 1868 г. Главна книга на граждански тѣла
274. 1868 г. Катадневна книга за църковно-училищно и граждански тѣла
275. 1869 г. Касова книга на църковно-училищното настоятелство
276. 1871 г. Тевтеръ на църковно-училищното настоятелство.
277. 1872 г. Касова книга на църковно-училищното настоятелство.

Ески-Джумайска.

278. 1819 г. Църковна книга.
279. 1846 г. Тевтеръ за вересиитѣ на общината.
280. 1860 г. Главна градска книга.
281. 1861 г. Тевтеръ съ разни смѣтки на общината
282. 1867 г. Градски тевтеръ съ разни смѣтки.
283. 1870 г. Разносна книга на общината
284. 1870 г. Тевтеръ съ разни смѣтки на общината.
285. 1872 г. Тевтеръ за училищно-църковнитѣ доходи.
286. 1874 г. Тевтеръ на читалището.
287. 1857 г. Нуфизъ-тевтери.

Жеравненска.

288. 1842 г. Еснафски тефтеръ на с. Жеравна.
289. 1843 г. Общинска книга.
290. 1852 г. Книга за разноскитѣ на с. Жеравна.
291. 1852 г. Книга милостивна за училището.
292. 1864 г. Абаджийски тевтеръ.
293. 1865 г. Книга за разни смѣтки
294. 1871 г. Протоколи на общината.
295. 1874 г. Книга съ разни смѣтки за училищата.
296. 1874 г. Книга за разпродажба на 200.000 църковни керемиди
297. 1876 г. Тевтеръ за разноскитѣ по аскеря.
298—367. 70 тевтери на с. Жеравна, които съдържатъ разнитѣ данъци на селото прѣзъ разни години прѣди освобождението, както и вземането-даването на това село прѣзъ сжщитѣ години

Шуменска.

368. 1869 г. Тевтеръ за църковно-училищнитѣ смѣтки
269. 1869 г. Тевтеръ за помощитѣ, дадени отъ еснафитѣ за училищата
370. 1873 г. Тевтеръ съ смѣткитѣ на учителитѣ.
371. 1857 г. Тевтеръ на училищното настоятелство.

372. 1875 г. Дневникъ на училищното настоятелство.

Градешка.

373. 1841 г. Кондика на църквата въ с. Градецъ.
374. 1856 г. Църковенъ тевтеръ.
375. 1859 г. Кондика за разнитѣ тжжби.
376. 1870 г. Тевтеръ на училищното настоятелство.
377. 1870 г. Църковенъ тевтеръ.

Брацигoвска.

378. 1843 г. Кондика на абаджийския еснафъ.
379. 1846 г. Кондика на дюлгерския еснафъ.
380. 1847 г. Църковно-училищенъ тевтеръ.

Кюстендилска.

381. 1846 г. Градска кондика.
382. 1851 г. Градска кондика.

Плѣвенска.

383. 1831 г. Църковно-училищна кондика.

Хасковска.

384. 1870 г. Протоколната книга на народната църковна община въ Хасково.

II. Материали, подарени отъ разни лица.

Отъ негово благовѣинство свещеника Елефтеръ П. Димитровъ отъ гр. Търново.

385. 1858 г. Черновка на едно писмо до патриаршията за възобновлението на Търновската църква «Св. Спасъ».
386. 1859 г. Черновка на една покана за събиране на помощи, съ които да се доизкара българската църква въ Фенеръ.
387. 1863 г. Условно за учителствуване въ Търновското дѣвическо училище, дадено отъ общината на свещеника Димитра.
388. 1864 г. Разписка, дадена отъ Търновското народно попечителство, за внасяне на самоволна помощь въ школската каса.
389. 1864 г. Молба отъ С. Радуловъ до попъ Димитра въ Търново, да му събере спомоществователи.
390. 1864 г. Литографирано обявление отъ властитѣ за избора и наредбитѣ на мухтаритѣ и на ихтиярь-мезлишитѣ.
391. 1864 г. Писмо отъ А. Гановъ отъ Букурещъ до попъ Димитра въ Търново. — Отнася се до църковната борба.
392. 1865 г. Прѣводъ на едно високо ираде за сдобиване на притежателитѣ съ тапии.
393. 1865 г. Писмо отъ попъ Димитра отъ Цариградъ до фамилията му въ Търново. — Отнася се до църковната борба въ Търново.
394. 1897 г. Писмо отъ Илия Ригзъ отъ Цариградъ до попъ Димитра въ Търново. — Отнася се до П. Р. Славейкова.
395. 1868 г. Писмо отъ А. Лонгъ отъ Цариградъ до попъ Димитра въ Търново. — Отнася се до П. Р. Славейкова.
396. 1869 г. Писмо отъ Илариона Макари отъ Цариградъ до попъ Димитра въ Тър Отнася се до Търновското женско дру
397. 1869 г. Прѣдложение отъ А. Ми до попъ Димитра въ Търново, щото посл да стане свещеникъ въ българската цъ Букурещъ.
398. 1869 г. Писмо отъ Търновското дружество до попъ Димитра. — Отнас прѣчкитѣ, които попъ Димитръ правѣлъ дружество.
399. 1870 г. Съобщение отъ Илариона М полски отъ Цариградъ до попъ Димитра ново, че се е получилъ вече фермана.
400. 1870 г. Покана отъ женското Тъ дружество. — Отнася се до първото н на това дружество.
401. 1871 г. Протестъ отъ Търновското дружество до общината, загдѣто послѣд бъркала въ дѣлата му.
402. 1872 г. Прѣдложение отъ И Кюстендилски до попъ Димитра въ Търнов послѣдниятъ да стане Кюстендилски еп
403. 1872 г. Печатно обявление отъ г управление на Туна-вилаети. — Отнася снабдяването на притежателитѣ съ тапии
404. 1872 г. Съобщение отъ П. Станче Цариградъ до попъ Димитра въ Търн Иларионъ Макариополски тъкми да посвет Димитра за епископъ въ Търново.
405. 1871 г. Пълномощно, дадено от Симеона отъ Бебрево на попъ Димитра от ново, да го прѣдставлява при избора на хийски съвѣтъ.
406. 1873 г. Прѣдложение отъ Иларион новски до попъ Димитра въ Търново. — се до нескончаемитѣ спорове между търнов и тѣхния владика.
407. 1874 г. Съобщение отъ Илариона новски до попъ Димитра въ Търново. — се до заминаването на първия за Царигра
408. 1877 г. Печатно окржжно отъ е Иосифа, съ което съобщава, че стжпва на хийския тронъ.
409. 1879 г. Печатна рѣчь, съ която Донд е отворилъ първото народно събрание.
410. 1885 г. Шифронана депеша до поп митра въ Търново за написване на пр противъ султана, загдѣто не издавалъ бер македонскитѣ владици.
411. Черновка на покана за подкрѣпява пострадалитѣ турци въ Критъ.
412. Черновка на молба до едного от сланницитѣ, за повръщане на заточенитѣ вл и за уреждане на българската църква.
413. Прѣводъ на единъ търговски бе даденъ въ 1269 г. отъ Хеджра.
414—415. Двѣ рѣчи, държани отъ пр тария попъ Димитра за женското дружест Търново.
416. Рѣчь за просвѣщението, държан попъ Димитра въ Търново. — Отнася с прѣобразованията на Абдулъ-Меджида.

Дъщеря-та гокедлосия". — Повѣсть (ръко-
ъ попъ Димитра. — По всѣка вѣро-
преведена отъ гръцки.
абраненъ плодъ». Комедия (ръкописна),
отъ попъ Димитра отъ Търново

и лица отъ Търново, Севлиево, Ловечъ и Трявна.

861 г. Писмо отъ Иванчо Димчевъ отъ
до Трѣвненската община. — Отнася се
вната борба
861 г. Писмо отъ Габровската община
венската — Отнася се до Н. Михай-
ато църковенъ дѣецъ.
866 г. Писмо отъ Габровскитѣ първенци
овскитѣ, прѣдъ които защищаватъ учи-
ъ.
868 г. Условно, подписано въ Търново
Момчиловъ, П Р. Славейковъ, Ив. Мол-
Доневъ, Ст. Мариновъ и Р. Радославовъ,
вно издаване и продаване на книги.
869 г. Писмо отъ Сливненската община до
ата. — Отнася се до църковната борба.
869 г. Писмо отъ Илариона Ловчански
градъ до първенцитѣ въ Ловечъ. — От
о Троянския манастиръ.
869 г. Съобщение отъ Търновската
о една отъ градскитѣ махали — Отнася
дото градско рѣшение за вакуфскитѣ

869 г Печатенъ уставъ на дружеството
къ» въ Виена
870 г. Печатенъ уставъ на женската
ъ Търново
871 г Писмо отъ членкитѣ на Търнов
ско дружество до градската община. —
е до смѣткитѣ на това дружество.
872 г. Печатанъ отчетъ на дружеството
къ» за 1871 г.
872 г Копие на едно поздравително
пратено отъ Търновскитѣ граждани до
Акима въ Русе.
72 Два печатни устава на Трѣвненското
«Трудолюбие»
874 г «Старитѣ врѣмена» — ръкописенъ
по българска история отъ Търновския
. Ничевъ.
874 г Писмо отъ Гюзелева отъ Габрово
останова въ Дрѣново — Отнася се до
ото дѣв. училище.
875 г Писмо отъ митрополита Григория
тѣ Търновскитѣ градски махали — от-
о събирането на владичнината
876 г Пусула до главния учитель, дадена
овската община за приемане на единъ

876 г. Благодарително писмо отъ Н Са
отъ другаритѣ му отъ Търновската
до Търновското женско дружество
877 г. Благодарително писмо отъ Н Са
отъ руситѣ политически затворници
во до Х. Димитъръ Генчовъ.

439. 1877 г. — Както № 438.

440. 1877 г. Печатанъ отчетъ на дружеството «Напрѣдъкъ» за 1876 г.

441 1886 г. Съобщение отъ Ст. Станковъ отъ Букурещъ до членоветѣ на Търновската епитропия, гдѣ какви капитали има вложени за Търновскитѣ училища

442. Списъкъ отъ разни рѣзбарски образци, взети отъ Търновскитѣ стари рѣзбари и иконописци.

443 Ръкописенъ уставъ на Свищовското женско дружество.

444 Просба отъ Търновскитѣ жители до Търновския каймакамъ, за да имъ позволи да си отглеждатъ свине въ града

445. Печатенъ уставъ на женското дружество «Радость» въ Търново

Отъ г-на Добри Нетковъ отъ София.

446. 1852 г. Благодарително писмо отъ Илариона Ловчански отъ Ловечъ до Евстатий Селвели и Х Н Минчооглу въ Търново.

447. 1852 г. «Обязателно писмо», дадено отъ Лаодикийския епископъ Ст. Ковачевича на Търновскитѣ жители. — Отнася се до църковната борба

448. 1852 г. Съобщение отъ Илариона Ловчански до Х Минчо Цачевъ. — Отнася се до епископуването на Илариона Ловчански.

449 1854 г. Писмо отъ Доротея Врачански до Х. Минча въ Търново — Отнася се до положението и значението на Х Минча

450 1857 г. Писмо отъ Видинскитѣ първенци до Х. Н Минчооглу въ Цариградъ, съ което му съобщаватъ, че Илия Х. Петровъ е избранъ за тѣхенъ пратеникъ въ Цариградъ.

451 1857 г. Заявление отъ Търновскитѣ граждани до великия везиръ. — Отнася се до църковната борба.

452. 1858 г. Насърдчително писмо отъ Н Н Василиевъ отъ Търново до Търновския прѣдставитель Х. Н. Минчооглу въ Цариградъ.

453 1858 г Писмо отъ Търновския учитель Н Михайловски до Х Н Минчооглу въ Цариградъ. — Отнася се до Търновскитѣ училища.

454 1858 г Довѣрително писмо, дадено отъ жителитѣ на Търновскитѣ махлеси на Х. Н. Минчооглу, да ги прѣдставлява по църковната разпра въ Цариградъ.

455 1858 г. Печатна покана за записване на помощи, съ които да се издигне нова българска църква въ Фенеръ

456. 1858 г. «Съгласително», подписано въ Цариградъ отъ Хр Тъпчилеща, Н Тъпчилеща, Д Гешовъ, Ив Золотовичъ и Д Мутевъ, за издаване на списанието «Български книжици».

457. 1859 г Разписка, дадена отъ настоятелството на българската народна църква въ Цариградъ на Х. Н. Минчооглу, срѣщу 10.000 гр., които той далъ за новосъзидане на тая църква.

458 1859 г. Просба отъ Трѣвненскитѣ първенци до Х Н. Минчооглу — Отнася се до борбата противъ епископа Доротея.

459. 1859 г. Насърдчително писмо отъ В. Беронъ отъ Търново до народния боредъ Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ.

460. 1859 г. Благодарително писмо отъ Търновскитѣ първенци до Х. Н. Минчоолу, задѣто се бори достойно за народнитѣ права.

461. 1859 г. Писмо отъ Захария Х. Гюровичъ отъ Самоковъ до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба въ Самоковъ.

462. 1859 г. Просба отъ жителитѣ на Търновската махала «Св. Спасъ» до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ, да имъ спомогне за доизкарване на църковната сграда.

463. 1860 г. Копие отъ прошение, подадено отъ прѣдставителитѣ на Търновската каза до великия везиръ. — Отнася се до църковната борба.

464. 1860 г. Писмо отъ Ив. Димчевъ отъ Габрово до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ, съ което го въздига до небеса за достойното му държане по църковната борба.

465. 1860 г. Просба отъ Търновскитѣ първенци до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ, които молятъ да се застъпи за Търновския каймакамъ Феимъ-паша.

466. 1860 г. Просба отъ първенцитѣ на Прѣславската епархия до Бр. Тъпчилещови, Д. Гешоолу и Х. Н. Минчоолу. — Отнася се до църковната борба.

467. 1860 г. Писмо отъ Н. Златарски отъ Търново до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до унията.

468. 1860 г. Писмо отъ Ев. Ив. Гешовъ и д-ръ Чомаковъ отъ Пловдивъ до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба.

469. 1860 г. Похвално Писмо отъ д-ръ Берона отъ Търново до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до дѣятелностьта на Н. Х. Минчоолу по църковната борба.

470. 1860 г. Писмо отъ Н. Златарски отъ Търново до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба въ Търново.

471. 1860 г. Писмо отъ Османъ-пазарскитѣ първенци до Х. Н. Димоничъ въ Цариградъ, когото молятъ да имъ спомогне за издигане на нова църква.

472. 1860 г. Просба отъ Търновскитѣ първенци до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ, когото молятъ да спомогне на Търновския рилски духовникъ отецъ Григорий да стане Врачански епископъ.

473. 1860 г. Писмо отъ Габровскитѣ първенци до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до злоупотрѣблението съ печатитѣ по църковната борба.

474. 1860 г. Писмо отъ Н. Златарски отъ Търново до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба.

475. 1860 г. Записка отъ Т. Ст. Бурмовъ до Х. Н. Минчоолу. — Отнася се до брошурата на послѣдния противъ Карагеодори.

476. 1860 г. Махзаръ отъ Търновскитѣ жители до царското правителство. — Отнася се до църковната борба.

477. 1860 г. Протестъ отъ жителитѣ … новската каза до прѣдседателя на Цари… съборъ, каздѣто послѣдниятъ рѣшилъ… архиерейтѣ да не се избиратъ отъ паст…

478. 1860 г. Пълномощно писмо, да… Цариградскитѣ първенци на Иларионъ … полски, Авксентия Велешки, Хр. Тъпч… Х. Н. Минчоолу и Д. Ив. Гешоолу, за … вать свободно и както знаятъ, догдѣто … познае българската църковна иерархия.

479. 1860 г. Махзаръ отъ жителитѣ на … ската каза до царското правителство. — … се до църковната борба.

480. 1861 г. Късъ отъ пълномощно… отъ жителитѣ на Търновската каза на … прѣдставители въ Цариградъ. — Отъ той … мощно сж останали само послѣднитѣ … подписитѣ.

481. 1861 г. Жалба отъ жителитѣ на … ската каза до великия везиръ Али-паша… нася се до църковната борба въ Търнов…

482. 1861 г. Молба отъ жителитѣ н… Загра и Ени-Загра до великия везиръ. — … се до църковната борба.

483. 1861 г. Молба отъ жителитѣ … Захренската каза до великия везиръ. — … се до църковната борба.

484. 1861 г. Писмо отъ първенцитѣ н… Джумая до Х. Н. Минчоолу въ Царигр… Отнася се до училището въ Ески-Джума…

485. 1861 г. Просба отъ трима Търнов… венци до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. … нася се до Търновския меджлисъ.

486. 1861 г. Писмо отъ първенцитѣ н… Джумая до Х. Н. Минчоолу въ Царигр… Отнася се до влиянието на Х. Н. Минчоолу … високитѣ власти.

487. 1861 г. Съобщение отъ Н. Златар… Търново до Х. Н. Минчоолу въ Царигр… търновчанитѣ сж го избрали отново … прѣдставитель.

488. 1861 г. Съобщение отъ Търновскит… венци до Х. Н. Минчоолу въ Царигр… Отнася се до духовнитѣ прѣдставители … новско.

489. 1861 г. Писмо отъ Г. Кабакчие… Търново до Х. Н. Минчоолу въ Царигр… Отнася се до дѣйствията на гъркоманската … въ Търново.

490. 1861 г. Писмо отъ Търновскитѣ … до българскитѣ прѣдставители въ Царигр… Отнася се до духовнитѣ прѣдставите… Търново.

491. 1861 г. Съобщение отъ Х. Г. С… отъ Търново до Х. Н. Минчоолу въ Цариг… Отнася се до унията.

492. 1861 г. Писмо отъ търновскитѣ … нци до Х. Н. Минчоолу. — Отнася се … варяне на богословско училище въ Търно…

493. 1861 г. Съобщение отъ Севлиевскит… венци до народнитѣ прѣдставители въ Ца… Хр. Тъпчилеща, Х. Н. Минчоолу и Д. Г…

итѣ почнали да вематъ, слѣдъ смъртьта иго, ресимъ.

1861 г. Писмо отъ Търновскитѣ свещеорвении до народнитѣ прѣдставители градъ, на които съобщаватъ съгласието пратягъ Н. Михайловски за свой прѣдь въ Цариградъ.

1861 г. Писмо отъ Русенскитѣ църковни градската родолюбива община, на която атъ, че избиратъ за свой прѣдставител Мариновъ.

1862 г. Съобщение отъ Н Златарски отъ до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — се до борбитѣ между влиятелнитѣ Търтурии.

1862 г. Съобщение отъ Н Златарски и рски и Г. Кабакчоолу отъ Търново до Минчоолу въ Цариградъ по вървежа на въ Търновско.

1861 г. Писмо отъ Н Златарски и Г. Каотъ Търново до Х. Н. Минчоолу въ дъ. — Отнася се до частни работи.

1863 г. Писмо отъ Н. Златарски отъ Тър- Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отдо борбата противъ Търновския владика а.

1863 г. Писмо отъ жителитѣ на с. Дебе- Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отдо Търновската община.

1863 г. Съобщение отъ Н. Златарски до Минчоолу, въ което му излага, какво е въ Търново по църковната разпра.

1863 г. Писмо отъ Варненскитѣ църковници Н. Минчоолу — Отнася се до Варненвлиянице.

1864 г. Писмо отъ Н. Златарски отъ Тър- Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ — Отдо новитѣ правдини, които сутанътъ българитѣ.

1864 г. Записка отъ д-ра Ст Чомакова Гюмюшлеща и Х. Н. Минчоолу. — Отдо частни работи.

1864 г. Писмо отъ Русенскитѣ църковници рскитѣ прѣдставители въ Цариградъ, съ въ изпратилъ махзаръ противъ валията лина, защото подържалъ насила влаСинесия.

1867 г. Просба отъ членоветѣ на ихтияръ отъ Лѣсковецъ до Х Н Минчоолу въ дъ, за спомогне за освобождението на хни съотечественици.

512. 6 различни покани отъ Илариона ки до Х. Н. Минчоолу, да присжтствува засѣдания, устроявани на разни мѣста градъ.

1870 г. Покана отъ Илариона Ловчански Н. Минчоолу да си положи печата на ри отвенъ отъ събора адресъ

1870 г. Просба отъ Казанлъшката църщина до Х Н. Минчоолу въ Цариградъ. — се до утвърждението на новото настоя- на тая община.

510 1870 г. Писмо отъ Търновскитѣ църковници до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба

511. 1870 г. Писмо отъ Н. Златарски отъ Русе до Х Н Минчоолу въ Цариградъ. — Отнася се до Илариона Макариополски и до църковната борба.

512. 1870 г. Рѣчь държана прѣдъ българскитѣ прѣдставители въ Цариградъ отъ Х. Н. Минчоолу противъ самохвалството и нахалностьта на Пловдивския прѣдставитель д-ръ Ст. Чомаковъ.

513. 1870 г Ферманъ (печатанъ) за основаването на самостоятелната българска църква.

514 1872 г Писмо отъ Иванчо Х. Пенчовичъ отъ Цариградъ до Х. Н. Минчоолу въ Търново — Отнася се до Отца Нила.

515. 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски отъ Цариградъ до Х. Н Минчоолу въ Търново — Отнася се до уреждането на българската църква.

516. 1872 г Писмо отъ Г. Кръстевичъ отъ Цариградъ до Х Н. Минчоолу въ Търново. — Отнася се до частни работи.

517. 1872 г. Покана отъ Търновската община до Х. Н. Минчоолу да дойде на засѣдание.

518 1877 г. Покана отъ екзарха Иосифа до Х Н Минчоолу да присжтствува въ екзархийския домъ при четенето на берата, съ който се назначава Н. Блаженство за Екзархъ.

519. 1877 г Покана отъ екзарха Иосифа до Х Н. Минчоолу да дойде въ екзархийския домъ на засѣдание.

520. 1878 г. Съобщение отъ екзарха Иосифа до Х. Н Минчоолу, че ще дойде въ кжщата му да се срѣщне съ едно лице.

521 1891 г Свидѣтелство (прѣпись), дадено отъ митрополита Григория, д-ра Чомакова, Ив Пеговича, Н. Гюмюшгеловъ, Н. Михайловски и П Р. Славейкова, на Х. Николи Х Д. Минчовъ отъ Търново въ удостовѣрение на това, че е билъ прѣдставитель на разни околии по църковната борба и че е употрѣбилъ голѣми усилия и голѣми парични срѣдства за спечелване на църковната ни свобода.

522. Устройство (печатно) т. е правилникъ за събранията на съвѣта на 7-тѣхъ архиереи и 20-тѣхъ мирски прѣдставители въ Цариградъ

Отъ даскалъ Христа отъ Орхание.

523 1868 г Писмо отъ Ив. Стефановъ отъ Ловечъ до Иванча . . . ., епитропъ на Ловченския владика въ Етрополе — Отнася се до Илариона Ловчански за Цариградъ по църковната борба.

524—525. 1876 г. Двѣ кефилнамета за поржчване прѣзъ революционната 1876 г., дадени на даскалъ Христа етрополеца.

526 Писмо (славянско) отъ патриарха Константия до Търновския митрополитъ, когото моли да събере помощь за довършване на храма при светата аязма въ Цариградъ

527 Оплакване отъ етрополци до Латифъ-паша противъ мюдюрина си, когото не искатъ, защото не отивалъ споредъ царскитѣ закони.

627. 1869 г. Просба отъ Евгени Димитрица до Търновската община за основание на женско дружество въ Търново

628. 1869 г. Заявление отъ 2 Търновски махали до общината. — Отнася се до градскитѣ училища.

629. 1869 г. Черновка на писмо отъ Търновската община до българската община въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба

630. 1869 г. Записка отъ Н. Златарски, отъ която се вижда, че женското дружество въ Търново било вече основано.

631. 1869 г. Писмо отъ Русенската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

632. 1869 г. Писмо отъ архиерейския съборъ отъ Цариградъ до Търновската община, отъ която иска помощи.

633. 1869 г. Писмо отъ Русенската община до Търновската, съ което ѝ прѣпраща № 632.

634. 1869 г. Опжтване по църковната борба отъ Хр. Тъпчилеща до Търновската община.

635. 1869 г. Анонимни бѣлѣжки по църковната борба.

636. 1869 г. Писмо отъ Русенската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

637. 1869 г. Съобщение за успѣшния вървежъ на църковната борба, изпратено отъ българскитѣ владици отъ Цариградъ до Търновската община.

638. 1869 г. Печатна молба отъ Илариона Ловчански до разнитѣ общини, за записване спомоществователи на в. «Право».

639. 1869 г. Съобщение отъ Севлиевската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

640. 1869 г. Пълномощно писмо, дадено отъ Търновскитѣ свещеници на Х. попъ Сава, да управлява епархията.

641. 1869 г. Дозволение за встжпване въ бракъ, отъ което се вижда, че прѣзъ 1869 г. е имало и българи залтиета.

642. 1869 г. Писмо отъ Търновската община до Севлиевската. — Отнася се до църковната борба.

643. 1869 г. Просба отъ затворенитѣ прѣзъ 1862 г. бунтовници до Търновската община, да имъ се облегчи положението.

644. 1869 г. Молба отъ Търновското читалище до общината, да му даде книгитѣ на училищната библиотека.

645. 1869 г. Молба отъ Свищовската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

646. 1870 г. Правилникъ на женското дружество въ Търново.

647. 1870 г. Черновка на протокола, съ който сж били избрани въ Търново 4 души за екзархийския съборъ въ Цариградъ.

648. 1870 г. Черновка на резултата отъ избора за духовенъ епархиаленъ съвѣтъ въ Търново.

649. 1870 г. Писмо отъ Казанлъшката община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

650. 1870 г. Съобщение отъ Дрѣн... община до Търновската, че избрали Н... Пачовъ за членъ на комисията по прѣ... на Търновскитѣ епархиални смѣтки.

651. 1870 г. Окржжно отъ смѣсения ... въ Цариградъ до общинитѣ, на които и... «повода», по който да изберать прѣдст... за удобрѣние на екзархийския уставъ

652. 1870 г. Молба отъ Търновското ... дружество до общината, да назначи единъ ... отъ градския съвѣтъ.

653. 1870 г. Черновка на телеграма, п... отъ Търновската община до великия ве... Отнася се до църковната борба

654. 1870 г. Писмо отъ Г. Шишков... Цариградъ до Търновската община. — ... се до учителствуването на Шишкова.

655. 1870 г. Пълномощно отъ Г. Ор... за прѣглеждане на Търновскитѣ епар... смѣтки.

656. 1871 г. Черновка на писмо отъ Т... ската община до епархиалното настоятел... Отнася се до епархиалното Търновско ... ление.

657. 1871 г. Списъкъ на Търновскитѣ у...

658. 1871 г. Писмо отъ българскитѣ пр... вители отъ Цариградъ до Търновската об... Отнася се до църковната борба.

659. 1871 г. Писмо отъ Търновското ... дружество до общината. — Отнася се до ... титѣ на това дружество.

660. 1871 г. Писмо отъ Търновското ... дружество до общината. — Отнася се до ... чението на една учителка.

661. 1871 г. Съобщение отъ касиера на ... новското читалище до общината, че с... читалищенъ прѣдседатель.

662. 1871 г. Писмо отъ Търновското ... дружество до общината. Отнася се до ... на това дружество.

663. 1871 г. Писмо отъ Търновското ... дружество до общината — Отнася се до ... боритѣ въ това дружество

664. 1871 г. Писмо отъ женското Тър... дружество. — Отнася се до дружествения ...

665. 1871 г. Прѣписъ отъ акта на Т... ското женско дружество по прѣглежда... смѣткитѣ му.

666. 1871 г. Протестъ отъ нѣколко че... Търновското женско дружество противъ ... ския редъ

667. 1871 г. Съобщение отъ С. Станк... Букурещъ до Търновската община за раз... лението на завѣщанитѣ пари.

668. 1871 г. Съобщение отъ Н. Кантар... отъ Букурещъ до Търновската общин... изпраща помощьта, отпусната отъ ефори...

669. 1872 г. Каталогъ, въ който сж в... имената на църквитѣ и свещеницитѣ въ Т... ската епархии.

670. 1872 г. Копие на писмо, отъ ко... вижда, по колко сж плащали въ Търнов... вѣнчило

1872 г. Контрактъ на лѣкаря Антоновъ
рновската община.

1872 г. Контрактъ на Търновския учи-
Брусева.

1872 г. Писмо отъ Букурещъ, съ което
общава на Търновската община, че е
по вече да се направи болница въ Търново.

1872 г. Съобщение отъ Букурещъ за
нието на владиката Панарета да подари
жълтици за семинария въ Търново

1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски
ината, отъ която иска длъжници за епархи-
съборъ.

1872 г. Писмо отъ архиерейския съборъ
арииградъ до Търновската община за из-
ие помощи

1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски
ариградъ до протосингела Х. Теодосия въ
ово, съ което му дава наставления по разни
си.

1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски
Цариградъ до протосингела Х. Теодосия
рново, съ което го моли да му приготви
ще.

1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски
ариградъ до Търновската община. — Отнася
смѣткитѣ на тая община съ екзархията.

1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски
рновската община, на която благодари за
го избрала.

1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски
рновската община. — Отнася се до бол-
и семинарията въ Търново.

1872 г. Писмо отъ Антима Видински до
ската община, съ което я съвѣтва по
тѣ и.

1872 г. Съобщение отъ Илариона Тър-
до Х. Теодосия въ Търново, че тръгва
ариградъ за епархията си.

1872 г. Разписка на 7011 гр., внесени отъ
тѣ на Търновската епархия въ екзархията

1872 г. Писмо отъ Екзарха Антима до
вската община. — Отнася се до смѣткитѣ
община съ екзархията.

1872 г. Съобщение отъ Габровската община
рновската за сумитѣ, които изпратила на
ията.

1872 г. Черновка на писмо отъ Х. Тео-
до митрополита Илариона, по смѣткитѣ
рново съ екзархията

—701 14 записки, изпратени отъ Търнов-
община до разни села, за да протестиратъ
ъ новия данъкъ на виното и ракията

1872 г. Телеграма, съ която Иларионъ
вски съобщава, че тръгва за епархията си

1872 г. Съобщение отъ Х. Н. Минчооглу
ариградъ до Търновската община, че подъ-
ахзаря до великия везиръ.

1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски
ариградъ до Х. Теодосия въ Търново, съ
му прави разни поръчки.

1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски
ариградъ до Търновската община. — От-
нася се до желанието на нѣкои общини отъ Търновската епархия да се присъединятъ къмъ други епархии

706. 1872 г. Съобщение отъ екзархията до Търновскитѣ епархиоти, че по желанието имъ билъ избранъ Иларионъ Макариополски за Търновски митрополитъ.

707. 1872 г. Съобщение отъ Илариона Макариополски до Търновскитѣ епархиоти, че по тѣхно желание билъ избранъ за Търновски митрополитъ.

708. 1872 г. Съобщение отъ Свищовската община до Търновската, че е внесла нужната помощь на екзархията

709. 1872 г. Писмо отъ Евгени Кисимова до Търновската община. — Отнася се до смѣткитѣ на женското дружество

710. 1872 г. Писмо отъ Евгени Кисимова до Търновската община, съ което прѣдлага условията, при които може да прѣдаде всичкитѣ документи по касата на женското дружество

711. 1872 г. Телеграма, съ която Русенската община съобщава на Търновската за тръгването на екзарха отъ Видинъ.

712. 1872 г. Съобщение отъ църковната Трѣвненска община до Търновската за парите, които събрала за екзархията.

713. 1872 г. Съобщение отъ Дрѣновската община за сжщото.

714. 1872 г. Съобщение отъ Бебровската община за сжщото.

715. 1872 г. Писмо съвѣти отъ Илариона Търновски отъ Цариградъ до Търновската община.

716. 1872 г. Съобщение отъ П. Маждраковъ до Търновската община за манифестациитѣ, които сливенци направили поради заточението на владицитѣ.

717. 1872 г. Съобщение отъ изпратената Търновска депутация въ Русе, че дала 25 лири на Екзарха.

718. 1872 г. Печатно извѣстие, съ което се забранява на българитѣ да носятъ подаръци на турскитѣ сватби

719. 1872 г. Поздравително писмо отъ Търновската община до Илариона Търновски.

720. 1872 г. Докладъ отъ изпратенитѣ въ Севлиево Н. Златарски и попъ Димитри до Търновската община, по събиране помощи за екзархията

721. 1872 г. Съобщение отъ Свищовската община за Търновската, че е съгласна да протестира противъ новия налогъ на виното и ракията

722. 1872 г. Както № 720, но отъ Никополь.

723. 1872 г. Свѣдѣния, дадени отъ Евгени Кисимова на Търновската община, по въпроса за печата и историята на женското дружество въ Търново.

724. 1872 г. Съобщение отъ архимандрита Григория до Търновската община, че на 25. май Иларионъ Макариополски билъ посветенъ за Търновски митрополитъ.

725. 1872 г. Оплакване отъ Севлиевската община до Търновската противъ новия данъкъ на виното и ракията.

627. 1869 г. Прośба отъ Евгени Димитрица до Търновската община за основание на женско дружество въ Търново.

628. 1869 г. Заявление отъ 2 Търновски махали до общината. — Отнася се до градскитѣ училища.

629. 1869 г. Черновка на писмо отъ Търновската община до българската община въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба.

630. 1869 г. Записка отъ Н. Златарски, отъ която се вижда, че женското дружество въ Търново било вече основано.

631. 1869 г. Писмо отъ Русенската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

632. 1869 г. Писмо отъ архиерейския съборъ отъ Цариградъ до Търновската община, отъ която иска помощи.

633. 1869 г. Писмо отъ Русенската община до Търновската, съ което ѝ прѣпраща № 632.

634. 1869 г. Оплаквание по църковната борба отъ Хр. Тъпчилещо до Търновската община.

635. 1869 г. Анонимни бѣлѣжки по църковната борба.

636. 1869 г. Писмо отъ Русенската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

637. 1869 г. Съобщение за успѣшния изходъ на църковната борба, изпратено отъ българскитѣ владици отъ Цариградъ до Търновската община.

638. 1869 г. Печатна молба отъ Илариона Ловчански до разнитѣ общини, за записване спомоществователи на в. «Право».

639. 1869 г. Съобщение отъ Севлиевската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

640. 1869 г. Пълномощно писмо, дадено отъ Търновскитѣ свещеници на Х. попъ Сава, да управлява епархията.

641. 1869 г. Дозволение за встѫпване въ бракъ, отъ което се вижда, че прѣзъ 1869 г. е имало и българи заптиета.

642. 1869 г. Писмо отъ Търновската община до Севлиевската. — Отнася се до църковната борба.

643. 1869 г. Прośба отъ затворенитѣ прѣзъ 1862 г. бунтовници до Търновската община, да имъ се облегчи положението.

644. 1869 г. Молба отъ Търновското читалище до общината, да му даде книгитѣ на училищната библиотека.

645. 1869 г. Молба отъ Свищовската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

646. 1870 г. Правилникъ на женското дружество въ Търново.

647. 1870 г. Черновка на протокола, съ който сѫ били избрани въ Търново 4 души за екзархийския съборъ въ Цариградъ.

648. 1870 г. Черновка на резултата отъ избора за духовенъ епархиаленъ съвѣтъ въ Търново.

649. 1870 г. Писмо отъ Казанлъшката община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

650. 1870 г. Съобщение отъ Дрян[...] община до Търновската, че избрали [...] Цачовъ за членъ на комисията по прѣ[...] на Търновскитѣ епархиални смѣтки.

651. 1870 г. Окрѫжно отъ смѣсения [...] въ Цариградъ до общинитѣ, на които [...] «поводат», по които да избератъ прѣдст[...] за удобрѣние на екзархийския уставъ.

652. 1870 г. Молба отъ Търновското [...] дружество до общината, да назначи е[...] отъ градския съвѣтъ.

653. 1870 г. Черновка на телеграма, из[...] отъ Търновската община до великия ве[...] Отнася се до църковната борба.

654. 1870 г. Писмо отъ Г. Шишко[...] Цариградъ до Търновската община. — [...] се до учителствуването на Шишкова.

655. 1870 г. Пълномощно отъ [...] за прѣглеждане на Търновскитѣ епар[...] смѣтки.

656. 1871 г. Черновка на писмо отъ [...]ската община до епархиалното настояте[...] Отнася се до епархиалното Търновско [...]ение.

657. 1871 г. Списъкъ на Търновскитѣ у[...]

658. 1871 г. Писмо отъ българскитѣ пр[...]вители отъ Цариградъ до Търновската об[...] Отнася се до църковната борба.

659. 1871 г. Писмо отъ Търновското [...] дружество до общината. — Отнася се до [...]титѣ на това дружество.

660. 1871 г. Писмо отъ Търновското [...] дружество до общината. — Отнася се до [...]чението на една учителка.

661. 1871 г. Съобщение отъ касиера на [...]новското читалище до общината, че е и[...] читалищенъ прѣдседатель.

662. 1871 г. Писмо отъ Търновското [...] дружество до общината. Отнася се до с[...] на това дружество.

663. 1871 г. Писмо отъ Търновското [...] дружество до общината. — Отнася се до [...]боритѣ въ това дружество.

664. 1871 г. Писмо отъ женското Тър[...] дружество — Отнася се до дружествени[...]

665. 1871 г. Прѣписъ отъ акта на Т[...]ското женско дружество по прѣглежда[...] смѣткитѣ му.

666. 1871 г. Протестъ отъ нѣколко чле[...] Търновското женско дружество противъ [...]ския редъ.

667. 1871 г. Съобщение отъ С. Станко[...] Букурещъ до Търновската община за ра[...]чението на завѣщанитѣ пари.

668. 1871 г. Съобщение отъ П. Кантаз[...] отъ Букурешъ до Търновската общин[...] изпраща помощьта, отпусната отъ ефори[...]

669. 1872 г. Каталогъ, въ който сѫ в[...] имената на църквитѣ и свещеницитѣ въ Т[...]ската епархия.

670. 1872 г. Копие на писмо, отъ ко[...] вижда, по колко сѫ плащали въ Търно[...] вѣнчило.

… 1872 г. Контрактъ на лѣкаря Антоновъ … ърновската община.

… 1872 г. Контрактъ на Търновския учи… Брусева.

… 1872 г. Писмо отъ Букурещъ, съ което … общава на Търновската община, че е … о нече да се направи болница въ Търново.

… 1872 г. Съобщение отъ Букурещъ за … ението на владиката Панарета да подари … жълтици за семинария въ Търново.

… 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски … инната, отъ която иска двѣ лица за епархи… съборъ.

… 1872 г. Писмо отъ архиерейския съборъ … ариградъ до Търновската община за из… не помощи.

… 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски … ариградъ до протосингела Х. Теодосия въ … ово, съ което му дава наставления по разни … си.

… 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски … Цариградъ до протосингела Х. Теодосия … рново, съ което го моли да му приготви … ще.

… 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски … риградъ до Търновската община. — Отнася … смѣткитѣ на тая община съ екзархията.

… 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски … рновската община, на която благодари за … го избрала.

… 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски … рновската община. — Отнася се до бол… … и семинарията въ Търново.

… 1872 г. Писмо отъ Антима Видински до … овската община, съ което я съвѣтва по … тѣ и.

… 1872 г. Съобщение отъ Илариона Тър… … до Х. Теодосия въ Търново, че тръгва … Цариградъ за епархията си.

… 1872 г. Разписка на 7011 гр., внесени отъ … тѣ на Търновската епархия въ екзархията.

… 1872 г. Писмо отъ Екзарха Антима до … овската община. — Отнася се до смѣткитѣ … община съ екзархията.

… 1872 г. Съобщение отъ Габровската община … рновската за сумитѣ, които изпратила на … хията.

… 1872 г. Черновка на писмо отъ Х. Тео… … до митрополита Илариона, по смѣткитѣ … рново съ екзархията.

…—701. 14 записки, изпратени отъ Търнов… … община до разни села, за да протестиратъ … въ новия данъкъ на виното и ракията.

… 1872 г. Телеграма, съ която Иларионъ … вски съобщава, че тръгва за епархията си.

… 1872 г. Съобщение отъ Х. Н. Минчооглу … риградъ до Търновската община, че полу… … махаря до великия везиръ.

… 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски … риградъ до Х. Теодосия въ Търново, съ … му прави разни поръчки.

… 1872 г. Писмо отъ Илариона Търновски … риградъ до Търновската община. — Отнася се до желанието на нѣкои общини отъ Търновската епархия да се присъединятъ къмъ други епархии.

706. 1872 г. Съобщение отъ екзархията до Търновскитѣ епархиоти, че по желанието имъ билъ избранъ Иларионъ Макариополски за Търновски митрополитъ.

707. 1872 г. Съобщение отъ Илариона Макариополски до Търновскитѣ епархиоти, че по тѣхно желание билъ избранъ за Търновски митрополитъ.

708. 1872 г. Съобщение отъ Свищовската община до Търновската, че е внесла нужната помощь на екзархията.

709. 1872 г. Писмо отъ Евгени Кисимова до Търновската община. — Отнася се до смѣткитѣ на женското дружество.

710. 1872 г. Писмо отъ Евгени Кисимова до Търновската община, съ което прѣдлага условията, при които може да прѣдаде всичкитѣ документи по касата на женското дружество.

711. 1872 г. Телеграма, съ която Русенската община съобщава на Търновската за тръгването на екзарха отъ Видинъ.

712. 1872 г. Съобщение отъ църковната Трѣвненска община до Търновската за парите, които събрала за екзархията.

713. 1872 г. Съобщение отъ Дрѣновската община за сжщото.

714. 1872 г. Съобщение отъ Бебровската община за сжщото.

715. 1872 г. Писмо съ съвѣти отъ Илариона Търновски отъ Цариградъ до Търновската община.

716. 1872 г. Съобщение отъ П. Мандраковъ до Търновската община за манифестациитѣ, които сливенци направили поради заточението на владицитѣ.

717. 1872 г. Съобщение отъ изпратената Търновска депутация въ Русе, че дала 25 лири на Екзарха.

718. 1872 г. Печатно извѣстие, съ което се забранява на българитѣ да носятъ подаръци на турскитѣ сватби.

719. 1872 г. Поздравително писмо отъ Търновската община до Илариона Търновски.

720. 1872 г. Докладъ отъ изпратенитѣ въ Севлиево П. Златарски и попъ Димитри до Търновската община, по събиране помощи за екзархията.

721. 1872 г. Съобщение отъ Свищовската община за Търновската, че е съгласна да протестира противъ новия налогъ на виното и ракията.

722. 1872 г. Както № 720, но отъ Никополь.

723. 1872 г. Свѣдѣния, дадени отъ Евгени Кисимова на Търновската община, по въпроса за печата и историята на женското дружество въ Търново.

724. 1872 г. Съобщение отъ архимандрита Григория до Търновската община, че на 25. май Иларионъ Макариополски билъ посветенъ за Търновски митрополитъ.

725. 1872 г. Оплакване отъ Севлиевската община до Търновската противъ новия налогъ на виното и ракията.

726. 1872 г. Проеба отъ Търновското женско дружество до общината, да му разрѣши да уреди лотария.

727. 1872 г. Проеба отъ Търновското женско дружество до общината. — Отнася се до изпращане на едно момиче да слѣдва по акушерството.

728. 1872 г. Писмо отъ Евгения Кисимова до Х. Теодосия. — Отнася се до смѣткитѣ на Търновското женско дружество.

729. 1872 г. Равносмѣтка на женското дружество въ Търново.

730. 1872 г. Писмо отъ Търновското женско дружество до общината, отъ която иска „поглавна учителка", на която се съгласява да плаща.

731. 1872 г. Черновка на писмо отъ Търновския архиерейски намѣстникъ до Никополската община. — Отнася се до събиране помощи за екзархията.

732. 1872 г. Покана отъ Търновската община до с. Сѣновецъ, да внесе 200 гр.

733—734. 1872 г. Два протокола на Търновското женско дружество.

735. 1872 г. Съобщение отъ Евгения Кисимова до Търновската община, че не може да ѝ прѣдстави тевтеритѣ на женското дружество.

736. 1872 г. Както № 735.

737. 1872 г. Писмо до ихтиярь-меджлиситѣ на Търновскитѣ села да подпечататъ двѣ благодарителни писма до Екзарха.

738. 1872 г. Съобщение отъ Х. Петковъ до Търновската община за резултатитѣ отъ аразувалитѣ противъ налога на виното.

739. 1872 г. Оплакване отъ Ловчанската община до Търновската противъ налога на виното.

740. 1872 г. Както № 732, но до с. Йоричево.

741. 1872 г. Обяснения, изпратени отъ Търновската община до събранието, което щѣло да избере настоятелство на женското дружество.

742. 1872 г. Съобщение отъ Севлиевската община до Търновската, какво е събрала за екзархийския ковчегъ.

743. 1872 г. Писмо отъ Свищовската община до Търновската. — Отнася се до църковната борба.

744. Печатно окръжно, съ което българскитѣ владици отъ Цариградъ съобщаватъ за успѣха си противъ патриаршията.

745. 1872 г. Печатно окръжно отъ екзархията поради схизмата.

746—747. 1872 г. Двѣ печатни смѣтки на ефорията въ Букурещъ.

748. 1872 г. Писмо отъ Търновската община до Свищовската. — Отнася се до църковната борба.

749. 1872 г. Прѣдложение отъ Х. Захария Княжески отъ Русе до Търновската община, щото тя да изпрати едно 16—18-годишно момиче по акушерството.

750. 1872 г. Писмо отъ Юрданъ Петковъ отъ Русе до Търновската община. — Отнася се до изпращане на едно момиче по акушерството.

751. 1872 г. Оплакване отъ колиб
противъ разврата и насилията на свѣщ

752. 1872 г. Писмо отъ Бебровск
до протосинкела въ Търново. — О
оплакването на колибитѣ Палици проти

753. 1872 г. Съобщение отъ Севлие
щина до Търновската, че и изпраща х

754. 1873 г. Оплакване отъ митро
риона по наливане на анилата.

755. 1873 г. Протоколъ на общото
събрание въ Търновската митрополия.

756. 1873 г. Протоколъ на Търнов
хиаленъ съборъ по избиране на на
екзархийския съвѣтъ.

757. 1873 г. Писмо отъ Илариона
до паството му, съ което иска събира
хиаленъ съвѣтъ и нареждане на едно
училище.

758. 1873 г. Писмо отъ Илариона
до паството му, да избере хора за
екзархийския съвѣтъ.

759. 1873 г. Съобщение отъ Илар
новски до Търновската община. — О
до рѣшението на епархиалния съвѣтъ.

760. 1873 г. Повторна покана отъ
Търновски до градската община за
епархиаленъ съвѣтъ.

761. 1873 г. Писмо отъ Илариона Т
до Търновската община. — Отнася се
тоя, съ които сѫ били избрани въ
1869 г. прѣдставители за Цариградъ
1870 година.

762. 1873 г. Оплакване отъ Казанлъ
щина прѣдъ Търновската противъ ми
Илариона.

763. 1873 г. Писмо отъ А. Гранитск
новската община. — Отнася се до у
ването на Гранитски.

764. 1873 г. Проеба отъ Търновск
лищно настоятелство до общината,
ствува прѣдъ властитѣ за отварянето
училището.

765. 1873 г. Писмо отъ Илариона Т
до градската община, съ което и прѣ
внесе по 4½ гр. на вѣчно за прѣ

766. 1873 г. Молба отъ Търновското
дружество до общината, да намѣри
сгодно здание за дѣвическо училище

767. 1873 г. Списъкъ на лицата, кои
рали два члена за Търновския епархиал

768. 1874. Смѣткитѣ на Търновско
дружество по издигането на дѣвическ
цимно училище.

769. 1874 г. Копие на протестъ от
ската община до Екзарха. — Отнася се
трѣшното положение на българската

770. 1874. Копие на писмо отъ Тър
община до учителитѣ. — Отнася се до
скитѣ училища.

771. 1874. Копие на писмо, съ което
ската община моли Евлогия Георгиевъ
врана пихвитѣ на завѣщанитѣ отъ отц
250 жълтици.

874 г. Копие отъ удостовѣрение за учи-
анието на Т. Шишкова прѣзъ 1873 г. въ
.

874 г. Копие на писмо, отъ което се
е Търновската община е имала недви-
отъ въ Ески-Джумая.
874 г. Просба отъ Търновската община
онолита Панарета въ Букурещъ, да и
50 лири турски.
874 г. Писмо отъ Търновското женско
во до градската община. — Отнася се
овското дѣвическо училище.
874 г. Както № 775.
874 г. Просба отъ Р. Кесякова до Тър-
община, която моли да я условие за
.
874 г. Рапортъ отъ учителя Н. Шиш-
Търновската община. — Отнася се до
китѣ училища.
874 г. Копие на писмо отъ Търновската
община до митрополията. — Отнася се
ржането на училищата отъ митропо-

874 г. Черновка на благодарително писмо
новската община до г. Паница, загдѣто
една кѫща на общината.
874 г. Черновка на писмо отъ Търнов-
щина до женското дружество. — От-
до дѣвическото училище.
874 г. Черновка на писмо отъ Търнов-
щина до митрополията. — Отнася се до
вата и училищата.
874 г. Черновка на писмо отъ Търнов-
щина до градскитѣ махали. — Отнася
илищата.
874 г. Черновка на писмо отъ Търнов-
щина до учителитѣ. — Отнася се до
на класоветѣ и до тѣлеснитѣ наказания.
874 г. Писмо отъ Търновската община
кото дружество. — Отнася се до дѣви-
училище.
874 г. Черновка на писмо отъ Търнов-
щина до една отъ махалитѣ. — Отнася
оупотрѣбленията на мухтаритѣ.
787. 1874 г. Двѣ черновки на писма до
и до Х. Н. Минчоолу въ Цариградъ. —
е до болницата въ Търново.
874 г. Копие на пълномощно, дадено
новската община на руското генерално
во въ България. — Отнася се до завѣ-
на Кифалова.
790. 1874 г. Черновка на двѣ писма отъ
ката община до митрополита Панарета
орията въ Букурещъ. — Отнасятъ се до
китѣ училища и до болницата.
874 г. Черновка на пълномощно по въ-
нареждането на болницата въ Търново.
796. 1874 г. Черновка на 5 писма отъ
ката община. — Отнасятъ се до изпи-
всичкитѣ градски училища.
874 г. Черновка на писмо отъ Търнов-
щина до эфорията въ Букурещъ. — От-
до наредбата на Търновската болница.

798. 1874 г. Както № 797.

799. 1874 г. Както № 797.

800. 1874 г. Писмо отъ архимандрита Стефана до Търновската община. — Отнася се до богословското училище.

801. 1874 г. Рапортъ отъ главния учитель Т. Шишковъ до Търновската община.

802. 1874 г. Отговоръ на тоя рапортъ отъ общината.

803. 1874 г. Рапортъ отъ Т. Шишкова до Търновската община. — Отнася се до управлението на Търновскитѣ училища.

804. 1874 г. Оплакване противъ черкезитѣ отъ Търновскитѣ граждани.

805. 1874 г. Оплакване отъ Ловчанскитѣ граждани противъ «беделъ-аскерие».

806. 1874 г. Както № 805.

807—810. 1874 г. 4 протеста отъ Търновскитѣ махали противъ «беделъ-аскерие», наложенъ на малолѣтнитѣ.

811. 1874 г. Писмо отъ Търновската община до църквата «Св. Константинъ». — Отнася се до затварянето на мѣстното читалище отъ властитѣ.

812—824. 1874 г. 13 писма, изпращани до Търновската община отъ эфорията въ Букурещъ. — Отнасятъ се до училището «Св. Кирилъ» и до болницата «Козма и Дамянъ» въ Търново.

825. 1874 г. Писмо отъ женското Търновско дружество до общината, отъ което иска назначението на единъ свещеникъ за духовенъ отецъ на това дружество.

826. 1874 г. Черновка на писмо отъ Търновската община до женското дружество. — Отнася се до дѣвическото училище.

827. 1874 г. Писмо отъ Търновския архиерейски намѣстникъ на общината. — Отнася се до богословското училище.

828. 1874 г. Молба отъ Търновското читалище до общината, да му отстѫпи една стая въ училището.

829. 1874 г. Молба отъ Търновскитѣ учители до училищното настоятелство да имъ заплати.

830. 1874 г. Писмо отъ Илариона Търновски отъ Цариградъ до Търновската община. — Отнася се до задълженията на Търновската митрополия къмъ общината.

831. 1874 г. Писмо отъ Търновския архиерейски намѣстникъ до общината. — Отнася се до пущането специални дискоси за бѣднитѣ училища.

832. 1874 г. Писмо отъ Търновския архиерейски намѣстникъ до общината, въ което прилага прѣводъ отъ тескерето, съ което се забранява подпечатването на прошения по църковнитѣ работи съ общинскитѣ печати.

833. 1874 г. Писмо отъ Търновското женско дружество до общината. — Отнася се до дѣвическото училище.

834. 1874 г. Съобщение отъ Търновския архиерейски намѣстникъ, че не може да присѫтствува на заседание въ общината.

835. 1874 г. Писмо отъ Търновския архиерейски намѣстникъ до общината. — Отнася се до поддържането на училищата отъ митрополията.

836. 1874 г. Писмо отъ Търновския архиерейски намѣстникъ до Търновската община, отъ която иска паритѣ за вѣнчилата за 2 години.

837. 1874 г. Условно на Търновския учитель Б. Х. Ивановъ.

838. 1874 г. Съобщение отъ Т. Шишкова до Търновската община. — Отнася се до богословското училище.

839. 1874 г. Както № 838.

840. 1874. Писмо отъ с. Михалци до Търновската община. — Отнася се до богословското училище.

841. 1874 г. Както № 840, но отъ с. Лѣтница.

842. 1874 г. Съобщение отъ Т. Шишковъ до Търновската община. — Отнася се богословското училище и до Г. Шишкова.

843. 1864 г. Писмо отъ Търновското женско дружество до общината. — Отнася се до Търновското дѣвическо училище.

844. 1874 г. Молба отъ Търновското женско дружество до общината. — Отнася се до бѣднитѣ ученички.

845. 1874 г. Писмо отъ Х. Н. Миничоолу отъ Цариградъ до Търновската община. — Отнася се до Търновската болница.

846. 1874 г. Покана отъ Търновския архиерейски намѣстникъ до общината. — Отнася се до Търновската болница.

847. 1874 г. Покана отъ Търновския митрополитъ до гражданитѣ, за да имъ съобщи нѣщо важно.

848. 1874 г. Заповѣдь отъ Търновската община до учителитѣ, да не приематъ никое дѣте безъ пусола.

849. 1874 г. Писмо отъ Г. Панина до Търновската община. — Отнася се до подарената отъ него кѫща на тая община.

850. 1874 г. Покана отъ Търновския архиерейски намѣстникъ до общината. — Отнася се до отварянето на богословското училище.

851. 1864 г. Оплакване отъ Каварненското училищно настоятелство до Търновското противъ гагаузитѣ.

852. 1874 г. Оплакване отъ Ив. Найденовъ прѣдъ Търновската община, че читалището не му плащало вѣстницитѣ.

853. 1874 г. Съобщение отъ Търновското женско дружество до общината. — Отнася се до дѣвическото училище.

854. 1875 г. Копие на писмо, съ което се разрѣшава на дѣцата отъ с. Самоводени да посѣщаватъ безплатно всички Търновски училища.

855. 1875 г. Копие на писмо отъ Търновското училищно настоятелство до екзарха. — Отнася се до Търновскитѣ училища.

856. 1875 г. Копие на дописка отъ Търновската община до в. «Напрѣдъ». — Отнася се до тия Цариградски българи, които се прѣдставявали произволно като прѣдставители на българския народъ.

857. 1875 г. Копие на благодарително писмо до Търновския управитель, загдѣто султанътъ издалъ ферманъ за строго правосѫдие.

858. 1875 г. Копие на писмо отъ Тър… община до митрополита. — Отнася се… лицата и печата на общината.

859. 1875 г. Копие на дописка до в. … Врѣме». — Отнася се до разправиитѣ на … ската община съ митрополита.

860. 1875 г. Както № 859.

861. 1876 г. Копие на оплакване … Търновския митрополитъ, изпратено отъ … ската община до екзарха.

862. 1875 г. Както № 861.

863. 1875 г. Копие на писмо, което с… до назначението на една учителка въ … ското главно дѣвическо училище.

864. 1875 г. Както № 863.

865—866. 1875 г. Двѣ черновки на… изпратени отъ Търновската община до… коли и до Търновския митрополитъ н… градъ. — Първото се отнася до Тър… болница, а другото — до разправиитѣ … новската община съ митрополията.

867. 1875 г. Черновка на писмо отъ … ската община до руското генерално кон… — Отнася се до завѣщанието на митр… Панарета за семинария въ Търново.

868. 1875 г. Черновка на писмо отъ … ската община до нѣкои граждани, съ ко… се съобщава, че сѫ избрани за помощни… менатори.

869. 1875 г. Писмо отъ екзарха до … ската община. — Отнася се до Тър… болница.

870. 1875 г. Писмо отъ екзарха до … ската община. — Отнася се до разп… между тая община и митрополията.

871. 1875 г. Покана отъ Търновския … политъ до общината. — Отнася се до п… дане на епархиалнитѣ смѣтки и до съб… на общината.

872. 1876 г. Писмо отъ Търновската … до ефорията въ Букурещъ. — Отнася … Търновската болница.

873. 1876 г. Благодарителенъ адресъ … тапския комисарь, даденъ отъ първенц… Търновската каза, загдѣто тоя комисар… нилъ сполучливо въстанието въ Т… прѣзъ 1876 год.

874. 1877 г. Списъкъ на вноскитѣ … дадени отъ еснафитѣ за поддържане на Т… скитѣ училища.

875. 1877 г. Писмо отъ Търновския … щенъ касиеръ до мѣстното женско дру… — Отнася се до 2.500 гр., които тоя … ство давало като помощь на Севлиевско…

876. 1878 г. Протоколъ на Търновско… лищно настоятелство, съ който се уреж… проса за поддържането на класното учил…

877. 1878 г. Прошение отъ Св. Стан… до Търновската община, която моли да … начи за учитель въ класното училище.

878. 1878 г. Печатна смѣтка на ефор… Букурещъ.

1878 г. Списъкъ на Търновскитѣ уче- рѣзъ . . . г. съ отбѣлѣзване, кой колко ль за дърва.

1878 г. Смѣтки на Търновското училищно елство отъ разни години.

1878 г. Обяснение, дадено отъ Търнов- бщина на разнитѣ махали. — Отнася се щането на училищната такса.

1878 г. Както № 881.

1878 г. Избирателенъ листъ за избиране аринъ, помощникъ, старѣйшини и прѣд- ли, които да изберать членове на Тър- а община.

1878 г. Списъкъ на починалитѣ лица, ж подарили срѣдства за издържане на скитѣ училища.

1878 г. Черновка на писмо отъ Търнов- щина. — Отнася се до църковната борба.

1878 г. Рѣшение на Търновскитѣ граж- отстжпять за 3 години църковнитѣ до- училищата.

1878 г. Черновка на писмо до общинитѣ овската епархия, въ което писмо се опрѣ- иъка имъ за подържане на екзархията.

1878 г. Черновка на отговора, който ската община дала на дунавския валия, кдане на разнитѣ видове училища.

1878 г. Черновка на съобщение отъ Тър- а община до Никополската. — Отнася ърковната борба.

1878 г. Записка отъ Трѣвненския прѣд- ль до Търновската община. — Отнася се ковната борба.

1878 г. Благодарително писмо отъ Илариона ски до Търновската община, задѣто тя 51 лира помощь за екзархийския конвенъ.

1878 г. Прѣписъ отъ едно синодално отъ Н. Блаженство до митрополита Ила- Търновски за избиране делегати за ек- кия съвѣтъ.

1878 г. Копие на прошение отъ жите- а Търновско до Търновския паша. — се до църковната борба.

1878 г. Списъкъ на селата, които трѣ- а помогнать на пострадалитѣ отъ кри- ълстание.

1878 г. Уставъ на Търновското женско тво «Радость.»

1878 г. Протестъ противъ патриарха и лита Григория, подаденъ отъ Търнов- жители на валията въ Русе.

1878 г. Записка отъ С. Янчевъ, съ която за депутацията, които отишли да атъ екзарха въ Русе.

1878 г. Писмо отъ Търновската митро- о общината. — Отнася се до Търновския уставъ.

1878 г. Писмо отъ Търновската община рополита Илариона, комуто благодари за тѣ му.

1878 г. Черновка на писмо отъ Търнов итрополия до Свищовската община. — се до събиране помощи за екзархията.

901. 1878 г. Черновка на пълномощно. — Отнася се до завѣщанието на Пиколо.

902. 1878 г. Писмо отъ Т. Шишковъ до Търновската община. — Отнася се до назначението му за държавенъ учитель.

903. 1878 г. Черновка на писмо отъ Търновската община до една отъ градскитѣ църкви. — Отнася се до градскитѣ училища.

904. 1878 г. Черновка на писмо отъ Търновската община до митрополита. — Отнася се до градскитѣ училища.

905—915. 1878 г. 11 духовни завѣщания, въ които има завѣщани суми и за Търновскитѣ училища.

Отъ Кюстендилъ.

916. 1851 г. Черновка на свидѣтелство, дадено на Илариона Ловчански отъ Търновската митрополия.

917. 1853 г. Разписка за 199.000 гр., дадена отъ С. Николова на Илариона Ловчански. — Отнася се до търговскитѣ прѣдприятия на послѣдния.

918. 1853 г. Както № 917, само че е на 30.000 гр.

919. 1860 г. Копие на окрѫжното отъ Илариона Ловчански до епархиотитѣ му, които моли да спомогнать за издигане на българската църква въ Цариградъ.

920—931. 1862—66 г. 12 писма отъ Илия Х. Цановъ отъ Видинъ до Илариона Ловчански въ Ловечъ. — Отнасять се до търговскитѣ прѣдприятия на Илариона.

932. 1862 г. Писмо отъ Илия Х. Цановъ до Илариона Ловчански, съ което му съобщава за освобождението на Партения.

933. 1866 г. Писмо отъ Кюстендилското общество до Шипското. — Отнася се до размирията на владиците.

934. 1869 г. Разписка за 18 лири, дадена отъ Паисия Филипополски на Илариона Ловчански.

935. 1869 г. Както № 934, но само че е за 2.500 гр.

936. 1869 г. Разписка за изразходвани суми по църковната борба, подписана отъ Анастасъ Сърбеновъ.

937. 1869 г. Окрѫжно отъ българския съборъ отъ Цариградъ до българскитѣ общини. — Отнася се до църковната борба.

938. 1869. Писмо отъ с. Горньо Лисинци до Кюстендилската община. — Отнася се до нѣмането свещеникъ въ това село.

939. 1869 г. Писмо отъ Илариона Ловчански отъ Цариградъ до кюстендилцитѣ. — Отнася се до църковната борба.

940. 1869 г. Черновка на писмо отъ Кюстендилската община до Давидко Мановъ въ Цариградъ. — Отнася се до дълговетѣ на Манова къмъ тая община.

941. 1869 г. Писмо отъ свещеницитѣ и чорбаджиитѣ въ Краище до Кюстендилската община. — Отнася се до даване свидетелство на свещеницитѣ.

942. 1869 г. Писмо отъ Русенската община до Кюстендилската. — Отнася се до църковната борба.

943. 1869 г. Писмо отъ Радомирската община до Кюстендилската. — Отнася се до даване синдели на свещеницитѣ въ Радомирската каза.

944. 1870 г. Разписка за 65 лири, дадени отъ Паисия Филипополски на Илариона Ловчански.

945—959. 1870—1872 г. 15 писма отъ Ив. Стефановъ отъ Ловечъ до Илариона Ловчански въ Цариградъ. — Отнася се до Ловчанската епархия.

960. 1870 г. Писмо отъ българския синодъ до Кюстендилската община. — Отнася се до вдигането на Игнатия Кюстендилски.

961. 1870 г. Съобщение отъ Илариона Ловчански отъ Цариградъ до Кюстендилската община, че ѝ изпраща два фермана за църкви въ Радомирската община.

962. 1870 г. Писмо отъ Изворската община до Кюстендилското духовно управление. — Отнася се до църковната борба.

963. 1870 г. Общо оплакване отъ жителитѣ на Краище до пашата противъ гръцкия владика Игнатия.

964. 1870 г. Съобщение отъ Игнатия Кюстендилски до Горня и Долня Лисина, че ги е далъ за една година на попъ Захария.

965. 1870 г. Черновка на писмо отъ Кюстендилската община до Атанасъ Стефановъ въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба.

966. 1870 г. Писмо отъ писаря на събора въ Цариградъ до Кюстендилската община. — Отнася се до разрѣшението на църковната борба.

967. 1870 г. Писмо отъ Радомирската община до Кюстендилската. — Отнася се до даване синдели на поповетѣ въ Кюстендилската община.

968. 1870 г. Оплакване противъ владиката Игнатия, изпратено отъ с. Нетевникъ до Кюстендилската община.

969. 1870 г. Протестъ отъ свещеницитѣ въ Краище до Кюстендилската община. — Отнася се до управлението на Кюстендилската община.

970. 1870 г. Съобщение отъ Кюстендилската община до нѣколко села, че имъ назначава за по 1 година свещеници.

971. 1870 г. Писмо отъ Щипската община до Кюстендилската. — Отнася се до църковната борба.

972. 1880 г. Мърмане отъ мохвина Илия Х. Томакевъ до Кюстендилската община, загдѣто е поискала да се изразни митрополията.

973. 1870 г. Писмо отъ с. Божица до Кюстендилската община. — Отнася се до църковната борба.

974. 1870 г. Заявление отъ с. Пера (Ниянечко) до Кюстендилската община, че се отказва отъ патриаршията.

7.. 1870 г. Молба отъ Изворската община до Кюстендилската. — Отнася се до църковната борба въ Кюстендилско.

976. 1870 г. Просба отъ с. Трекляно до ... кама. — Отнася се до църковната борб...

977. 1870 г. Съобщение отъ Щипската ... до Кюстендилската. — Отнася се до цър... статистика.

978. 1870 г. Писмо отъ попъ Георг... Паланка до попъ Андона въ Кюстен... Отнася се до църковната борба.

979. 1871 г. Писмо отъ душеприказчи... покойния Авксентия до Кюстендилската ... — Отнася се до събирането на 15,000 гр... вени за благотворителни цѣли.

980. 1871 г. Писмо отъ Йованчо ... брата му въ Ловечъ. — Отнася се до цър... борба.

981. 1871 г. Писмо отъ Илариона Ло... отъ Цариградъ до Кюстендилската общин... повторно моли да спомогне на общото ...

982. 1871 г. Докладъ отъ С. Никол... Ловечъ до Илариона Ловчански въ Цар... по ежбитѣ въ Ловченската епархия.

983. 1871 г. Писмо отъ Радомирската ... до Кюстендилската. — Отнася се до по... на прѣдставителитѣ по църковната борб...

984. 1871 г. Писмо отъ Софийската ... до Кюстендилската. — Отнася се до ... Д. Македонски.

985. 1871 г. Писмо отъ учителя Д. Маке... до попъ Андона въ Кюстендилъ. — От... до Кюстендилскитѣ училища.

986. 1871 г. Писмо отъ българския Цари... съборъ до Кюстендилската община. — ... се до материалната страна на църковната ...

987. 1871. Както № 986.

988. 1871 г. Писмо отъ Цариградския ... ерейски съборъ до Кюстендилската общ... Отнася се до църковната борба.

989. 1871 г. Както № 986.

990. 1871 г. Съобщение отъ Малешевск... цина до Кюстендилската, че желае да ... съедини къмъ Кюстендилската епархия.

991. 1871 г. Писмо отъ Кюстендилския ... ставителъ въ Цариградъ Д. Ангеловъ до К... дилската община. — Отнася се до цър... борба.

992. 1871 г. Окръжно отъ църковната К... дилска община. — Отнася се до едно но... пореждане за събиране пари съ дискоси...

993. 1871 г. Писмо отъ Кюстендилск... щина до 2 села, на които съобщава, че ... значава за 1 година свещеникъ.

994. 1871 г. Съобщение отъ Щипската ... до Кюстендилската, че изпраща двама св... браници въ Кюстендилъ.

995. 1871 г. Молба отъ с. Гранища до К... дилската община, да имъ се назначи свя... щеникъ.

996. 1871 г. Копие на писмо отъ с. Ве... Кюстендилската община. — Отнася се до ... чение на свещеници по селата.

997. 1871 г. Писмо отъ Щипската об... Кюстендилската, на която съобщава жел... си да се присъедини къмъ Велешка...

998. 1871 г. Писмо отъ Д. Мановъ отъ Цариградъ до Кюстендилската община, съ което й съобщава за вървежа на църковната борба.

999—1001. 1871 г. Два протокола и единъ подлежащъ правилникъ на Кюстендилската църковна община.

1002. 1871 г. Съобщение отъ Краловската община до Кюстендилската. — Отнася се до църковната борба.

1003. 1871 г. Молба отъ с. Слоконица до Кюстендилската община. — Отнася се до осветяването на църквата въ това село.

1004. 1872 г. Тевтеръ за частнитѣ смѣтки на Илариона Кюстендилски.

1005. 1872 г. Писмо отъ Ив. Стефановъ отъ Ловечъ до Илариона Ловчански въ Цариградъ. — Отнася се до църковната борба.

1006. 1872 г. Писмо отъ Ив. Стефановъ отъ Ловечъ до Илариона Ловчански въ Цариградъ. — Отнася се до събирането на владишината.

1007. 1872 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до тръгването на Илариона.

1008. 1872 г. Писмо отъ Екзарха до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до потвърждението на екзархията.

1009. 1872 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до църковната борба въ Кюстендилската епархия.

1010. 1872 г. Писмо отъ Ив. Стефановъ до Илариона Ловчански въ Цариградъ, съ което го поздравлява, че е достигналъ да стане Екзархъ.

1011. 1872 г. Описъ на нѣщата, останали отъ бившия дяконъ Плисия.

1012. 1872 г. Съобщение отъ Рилския игуменъ до Кюстендилската община, че й изпраща таксидиотъ.

1013. 1872 г. Писмо отъ Царево село до Кюстендилската община. — Отнася се до отваряне на дѣвическо училище при дѣвическия монастиръ въ това село.

1014. 1872 г. Оплакване до Екзарха отъ Х. Калчо х. Пацовъ отъ Троянъ противъ Ловчанския митрополитъ.

1015. 1872 г. Молба отъ Г. Цариградски отъ Цариградъ до Кюстендилската община да му прати таксата за липея.

1016. 1872 г. Писмо отъ първия български екзархъ Илариона, съ което се отказва отъ екзархийското достоинство.

1017. 1872 г. Печатно окръжно отъ българския синодъ. — Отнася се до църковната борба.

1017. 1872 г. Писмо отъ българския синодъ до Кюстендилската община. — Отнася се до учители отъ Криворѣчна паланка.

1019. 1872 г. Подканване отъ българския синодъ до главнитѣ общини въ Кюстендилската епархия, да внесатъ опредѣленитѣ помощи въ екзархийския ковчегъ.

1020. 1872 г. Писмо отъ българския съборъ до Кюстендилската община. — Отнася се до църковната борба.

1021. 1872 г. Наставления отъ д-ра Чомакова до Кюстендилската община, по въпроса за избиране на архиерей.

1022. 1872 г. Писмо отъ Захария Х. Гюровъ до Кюстендилската община. — Отнася се до положението на българската църква.

1023. 1872 г. Писмо отъ Захария Х. Гюровъ до общинитѣ въ Кюстендилската епархия. — Отнася се до избирането на Илариона Ловчански за Кюстендилски митрополитъ.

1024. 1872 г. Писмо отъ Захария Х. Гюровъ до Кюстендилската община. — Отнася се до избора на Илариона Ловчански.

1025. 1872 г. Наставително писмо отъ Екзарха до Кюстендилскитѣ епархиоти, съ което имъ съобщава, че имъ се изпраща за архиерей Иларионъ Ловчански.

1026. 1872 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до църковната борба.

1027. 1872 г. Благодарително писмо отъ Екзарха до кюстендилци, задѣто му изпратили адресъ.

1028. 1872 г. Печатно окръжно отъ екзарха Антима, въ което излага програмата си.

1029. 1872 г. Съобщение отъ иеромонаха Иосифа отъ Цариградъ до Илариона Кюстендилски, че видни кюстендилци се оплакали противъ управлението на своя митрополитъ.

1030. 1872 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Кюстендилската община. — Отнася се до църковната борба въ Кюстендилската епархия.

1031. 1872 г. Писмо отъ Захария Х. Гюровъ отъ Цариградъ до Кюстендилската община. — Отнася се до работитѣ на българската църква.

1032. 1872 г. Писмо отъ Захария Х. Гюровъ отъ Цариградъ до Кюстендилската община. Отнася се до избирането на Илариона Ловчански за Кюстендилски митрополитъ.

1033. 1872 г. Съобщение отъ Екзарха до Кюстендилската община, че никоя каза не може да се отдѣля или присъединява къмъ друга епархия.

1034. 1872 г. Писмо отъ свещенодякона Иосифа отъ Цариградъ до Илариона Кюстендилски, съ което му съобщава за встъпването си въ духовенъ санъ и за равнодушието на народа къмъ схизмата.

1035. 1872 г. Писмо отъ Кюстендилската община до нѣкои села, на които съобщава, че имъ назначава свещеници.

1036. 1872 г. Писмо отъ Кочанската община до Кюстендилската. — Отнася се до дѣлата на гръцкия владика Игнатий.

1037. 1872 г. Писмо отъ попъ Стефана отъ Кочане до Кюстендилската община. — Отнася се до потрѣската, която гръцкиятъ владика Игнатий ималь отъ мѣстния каймакамъ.

1038. 1872 г. Писмо отъ единъ кюстендилецъ до общината, прѣдъ която жестоко порицава монаха Макария.

1039. 1872 г. Писмо отъ нѣкои Кочански села до Кюстендилската община. — Отнася се до избора на Илариона Ловчански.

1040. 1872 г. Писмо отъ Х. п. Стефана отъ Кочане до попъ Андона въ Кюстендилъ. — Отнася се до борбата противъ гръцкия владика Игнатия.

1041. 1872 г. Писмо отъ Кратовската община до Кюстендилската, прѣзъ което изказватъ съгласието и радостьта си за избирането на Илариона Ловчански.

1042. 1872 г. Писмо отъ Д. п. Петровъ отъ Паланка до попъ Андона въ Кюстендилъ. — Отнася се до църковната борба.

1043. 1872 г. Протоколъ на главното Кюстендилско засѣдание, въ което е избранъ първия приврѣмененъ съвѣтъ при Кюстендилската митрополия.

1044. 1872 г. Оплакване отъ Кочане противъ гръцкия владика Игнатия.

1045. 1872 г. Писмо отъ Щипската община до Кюстендилската. — Отнася се до избора на Илариона Ловчански.

1046. 1872 г. Писмо отъ с. Блатецъ до попъ Андона въ Кюстендилъ. — Отнася се до църковната борба въ Кюстендилската епархия.

1047. 1872 г. Вѣнчилата въ Кюстендилската епархия.

1048—1049. 1873 г. Два тевтера на Илариона Кюстендилски, съдържащи енориитѣ, селата и вѣнчилата въ епархията му, както и данъка на всѣко село.

1050. 1873 г. Тевтеръ съ смѣткитѣ на Кюстендилската митрополия.

1051. 1873 г. Разписка за 3177 гр., дадена отъ И. Ковачевъ на Илариона Кюстендилски. — Отнася се до учителствуването на Ковачева.

1052. 1873 г. Разписка за 1000 гр., дадена отъ учителя Д. Македонски на Илариона Кюстендилски.

1053. 1873 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до положението на българската църква.

1054. 1873 г. Равносмѣтка на Илариона Кюстендилски.

1055. 1873 г. Благодарително писмо отъ Кюстендилската община до графа Игнатиева. — Отнася се до даване руска стипендия на едно българче.

1056. 1873 г. Писмо отъ д-ра Чомакова отъ Цариградъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до интригитѣ на д-ра Чомакова противъ Екзарха.

1057. 1873 г. Писмо отъ д-ра Чомакова отъ Цариградъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до избиране екзархийски съвѣтници.

1058. 1873 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до задълженията на Партения Нишавски къмъ екзархията.

1059. 1873 г. Писмо отъ Екзарха до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до борбата противъ Игнатия Кюстендилски.

1060. 1873 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до борбата противъ гръцкитѣ владици въ българскитѣ епархии.

1061. 1873 г. Покана отъ екзархийския [...] до Илариона Кюстендилски, да отпжтува [...] за Цариградъ.

1062. 1873 г. Писмо отъ Екзарха до И[...] Кюстендилски. — Отнася се до лошия в[...] на църковнитѣ работи.

1063. 1873 г. Писмо отъ екзархийския [...] до Илариона Кюстендилски. — Отнася [...] подръжката, която властитѣ давали на [...] владика Игнатия.

1064. 1873 г. Писмо отъ Екзарха до И[...] Кюстендилски. — Отнася се до V-и ч[...] фермана.

1065. 1873 г. Писмо отъ екзархийския [...] до Илариона Кюстендилски, съ което му [...] наставления за ограничение на монаш[...] проси.

1066. 1873 г. Писмо отъ Екзарха до И[...] Кюстендилски. — Отнася се до борбата [...] гръцкия владика Игнатия и до назнач[...] български владици въ смѣсенитѣ епархии.

1067. 1874 г. Разписка за 500 гр., даде[...] Д. Стояновъ на Илариона Кюстендилски [...] нася се до Кюстендилскитѣ училища.

1068. 1874 г. Разписка, дадена отъ [...] Д. Македонски на Илариона Кюстендил[...] Отнася се до Кюстендилскитѣ училища.

1069. 1874 г. Смѣткитѣ на Видинския [...] за тая година.

1070. 1874 г. Смѣтка на Илариона К[...]дилски по подържане на училищата о[...]трополията му.

1071. 1874 г. Писмо отъ екзархийския [...] до Илариона Кюстендилски, съ което му [...] общава, че правителството запрѣтило да [...] трѣбяватъ печати съ надписъ «бъ и арска [...]

1072. 1874 г. Писмо отъ екзархийския [...] до Илариона Кюстендилски. — Отнася се [...]биране на постояненъ синодъ при екзарх[...]

1073. 1874 г. Писмо отъ екзархийския [...] до Илариона Кюстендилски по въпроса [...]гавката му отъ тоя синодъ.

1074. 1874 г. Писмо отъ членоветѣ на [...] съвѣтъ при екзархията до епархиалния [...] въ Кюстендилъ, съ което съобщаватъ за [...] избиране и опжтвать епархиотитѣ въ църк[...] благоустройство.

1075. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до Ил[...] Кюстендилски. — Отнася се до убиване[...] единъ екзархистъ отъ единъ гръкоманъ.

1076. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до Ил[...] Кюстендилски, съ което му благодари, з[...] запазилъ паството си.

1077. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до Ил[...] Кюстендилски. — Отнася се до изпращане [...] момче отъ Щипъ въ Русия.

1078—1079. 1874 г. Двѣ писма отъ Еленс[...] първенци до Илариона Кюстендилски. — [...]сятъ се до обѣщанитѣ 10,000 гр. отъ Илар[...] за Еленското училище.

1080. 1874 г. Писмо отъ Никифоръ П[...]станиновъ до Илариона. — Както № 107[...]

1081. 1874 г. Равносмѣтка на Щипската [...]

2. 1874 г. Писмо отъ архимандрита Йосифа Цариградъ до Илариона Кюстендилски — ...я се до избора на екзархийския съвѣтъ.
3. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до избора на екзархийския синодъ.
4. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ ...лариона Кюстендилски. — Отнася се до бъл...итѣ бѣдни училища.
5. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до десятъкъ.
6. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ ...лариона Кюстендилски. — Отнася се до ...та противъ Игнатия Кюстендилски.
7. 1874 г. Както № 1086.
8. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до екзархийския ...ъ.
9. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до борбата противъ ...ия Кюстендилски.
0. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до материалната по...ка на екзархията.
1. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ ...лариона Кюстендилски, съ което му се съоб...че правителството е наредило да се събира ...ль за страдающитѣ отъ гладъ малоазийци.
2. 1874 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ендилски, съ което му изпраща смѣткитѣ ...зархията.
3. 1874 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ендилски, съ което го моли да отвори под... за страдающитѣ отъ гладъ малоазийци.
4. 1874 г. Обща екзархийска равносмѣтка.
5. 1874 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до църковната ста...ка.
6—1100. 1874 г. 5 разписки отъ екзархий...ковчежникъ Груевъ срѣщу внесени суми ...Илариона Кюстендилски.
01. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ ...Илариона Кюстендилски. — Отнася се до ...хийския конвикть.
02. 1874 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до издържането ...днитѣ български училища.
03. 1874 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до екзархийското ...не.
04. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ ...Илариона Кюстендилски. — Отнася се до ...та противъ Игнатия Кюстендилски.
05. 1874 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до екзархийското ...не.
06. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ ...Илариона Кюстендилски. — Отнася се до ...тѣ български училища.
07. 1874 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ендилски. — Отнася се до екзархийското ...не.

1108. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до с. Каменица (Златишко).

1109. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до числото на трънковиитѣ въ Кюстендилската епархия.

1110. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски, съ което го подканятъ да си избере помощникъ и да нареди епархийски съвѣтъ.

1111. 1874 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до епархийското издължие.

1112. 1874 г. Писмо отъ екзарха до епархиалния съвѣтъ въ Кюстендилъ. — Отнася се до екзархийското издължие и до смѣткитѣ на Кюстендилската епархия.

1113. 1874 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до борбата противъ Игнатия Кюстендилски.

1114. 1874. Задължително, дадено отъ Х. Н. Алексо на Илариона Кюстендилски, че се отказва отъ гръцкия владика Игнатия.

1115. 1874 г. Писмо отъ попъ Атанасъ отъ с. Раково до Илариона Кюстендилски, прѣзъ което се отказва отъ гръцкия владика Игнатия.

1116. 1875. Тевтеръ съ смѣткитѣ на Илариона Кюстендилски.

1117. 1875 г. Равносмѣтка на касата за бѣднитѣ български училища.

1118. 1875 г. Литографирано окръжно отъ екзарха до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до привременния правилникъ на екзархията.

1119. 1875 г. Условие, съ което Иларионъ Кюстендилски оставя на свое мѣсто епископъ Синесия.

1120. 1875 г. Писмо отъ писаря на Св. Синодъ, Г. Гиновъ, до Илариона Кюстендилски, съ което го извѣстява, щото църковницитѣ да повърнатъ новия везиръ.

1121. 1875 г. Тевтеръ за помощьта на Кюстендилската каза.

1122. 1875 г. Писмо отъ Синесия Стобийски отъ Щипъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до събиране олизи владишинатa.

1123. 1875 г. Контрактъ на учителя А. Г. Тинковъ съ Кюстендилското училищно настоятелство.

1124. 1875 г. Копие на писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до подпомагането на българскитѣ бѣдни училища.

1125. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до архимандрита Синесия.

1126. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до църковната статистика.

1127. 1875 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до ръкополагането на Синесия Стобийски.

1128. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което го моли да се пр...

на свещеницитѣ периодическото списание «Въскресникъ».

1129. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което му дава съвѣти, какъ да дѣйствува противъ гръцкия владика Игнатия.

1130. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което го подканя да нареди непрѣмѣнно дискоси за бѫдащитѣ български училища.

1131. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което му съобщава екзархийската смѣтка за 1874 г.

1132. 1875 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Кюстендилската община, отъ която иска свѣдѣния за архимандрита Силвестрия.

1133. 1875 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски, съ което съвѣтва да поучава паството си въ точно изпълнение на вѣроподданическитѣ му длъжности.

1134. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което му иска клазашкитѣ смѣтки, общата епархиална смѣтка и екзархийскитѣ дажбини.

1135. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което му съобщава, че е подалъ на правителството 2 такрира за неговата защита.

1136. 1875 г. Повѣрително писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски, съ което му се даватъ опжтвания за въ разни случаи и за разни дѣйствия.

1137. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което му напомня, че отъ 2 години не сѫ постжпили никакви пари отъ епархията му за бѫдащитѣ български училища.

1138. 1875 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски, съ което му съобщаватъ за намалението на членоветѣ на съвѣта и синода при екзархията.

1139. 1875 г. Писмо отъ мирския екзархийски съвѣтъ до смѣсения съвѣтъ въ Кюстендилската епархия. — Отнася се до избиране нови екзархийски съвѣтници.

1140. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до прѣчкитѣ, които турцитѣ правятъ по въпроса за построяване на нова църква въ Кочане.

1141. 1875 г. Писмо отъ йеромонаха Силвестрия до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до посвещаването на Силвестрия за епископъ.

1142. 1875 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до благоволението на султана къмъ българския народъ.

1143. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което го моли да お[illegible] населението отъ бунтове.

1144. 1875 г. Писмо отъ екзарха до Илариона Кюстендилски, съ което го моли [illegible] праща ежемесечни рапорти.

1145. 1875 г. Прѣписъ на подробенъ рапортъ до Негово Блаженство за смѣткитѣ на Цариградската църква «Св. Стефанъ».

1146. 1875 г. «Конерчикъ» на писма [illegible] Илариона Кюстендилски [illegible] хията.

1147. 1876 г. Тетерка съ смѣтки [illegible] писма отъ Илариона Кюстендилски.

1148. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски, съ което му съобщава [illegible] прѣобразованията и му праща [illegible] тѣхъ, за да ги съобщи на паството си.

1149. 1876 г. Благодарително писмо [illegible] дицитѣ до валията, задѣто е [illegible] имъ [illegible].

1150. 1876 г. Писмо отъ [illegible] на [illegible] бена до властитѣ, прѣдъ които се [illegible] да имъ прѣдаватъ всѣки бунтовникъ.

1151. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски, съ което му напомня [illegible] да бди, щото въ тия размирни врѣмена [illegible] да не се бунтува противъ властьта.

1152. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски, съ което го моли за [illegible] 200 лири екзархийско даждие.

1153. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски, съ което го насърдчава [illegible] бата му противъ гръцкия владика Игнатия.

1154. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] дилската община, съ което насърдчава [illegible] вницитѣ и първенцитѣ въ борбата им [illegible] гръцкия владика Игнатия.

1155. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски, съ което го съвѣтва за [illegible] въ тия размирни врѣмена, народътъ [illegible] тува противъ властьта.

1156. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски. — Отнася се до новия [illegible] събиране данъка «бедель-аскерие».

1157. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски, съ което му съобщава [illegible] спологоба между екзархията и [illegible]

1158. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски. — Отнася се до явяване [illegible] хийското даждие.

1159. 1876 г. Както № 1158.

1160. 1876 г. Както № 1158.

1161. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски, съ което му съобщава [illegible] праща по анхиминса и св. миро.

1162. 1876 г. Съобщение отъ екзарха [illegible] риона Кюстендилски, че екзархията [illegible] [illegible] църква въ Кочане [illegible] давана на българитѣ [illegible].

1163. 1876 г. Писмо отъ екзарха до [illegible] Кюстендилски, съ което го моли да му [illegible] нещо, което е [illegible] въ Кюстендилската [illegible]

1164. 1876 г. Частно писмо отъ екзарха [illegible] Илариона Кюстендилски. — Отнася се [illegible] [illegible] въ екзархийския домъ [illegible] което било отнесено отъ [illegible] [illegible]

1165. 1877 [illegible] Тетерка на Илариона [illegible] [illegible]

1166. 1877 г. Писмо отъ [illegible] Йордана Николовъ до Илариона

...ното послѣдния ... да помогне на Кюстендилци.

...1877 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...нски. — Отнася се до екзархийското ...

...1877 г. Като № 1167.

...1877 г. Просба отъ Радомирската община до Илариона Кюстендилски, отъ когото ... постояненъ владишки намѣстникъ, за има представлява радомирцитѣ предъ властьта.

...1877 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ндилски. — Отнася се до екзархийското ...

...1878 г. Писмо отъ екзарха Йосифъ до ...а Кюстендилски. — Отнася се до прѣ... на владишина ...

...1879 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...нски, съ което му съобщава за причи... ...ради които не били изпратени владишки ...дония.

...1879 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ндилски. — Отнася се до заповѣдьта на ...я мютесарифъ да не се споменава името ...иона отъ паството му въ Сѫколско.

...1879 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...нски. — Отнася се до св. миро.

...1880 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ндилски. — Отнася се до неприлагането ...е екзархийския уставъ за управлението на ...ата църква.

...1880 г. Писмо отъ екзарха до Илариона ...ндилски, съ което се остро изказва противъ ...ото намѣсване на българскитѣ власти въ ...итѣ работи.

...1881 г. Прѣписъ отъ завѣщанието на ...а Кюстендилски.

...—1266. 1884—1885 г. 89 документа и чер... ...о завѣщанието на Илариона Кюстендилски ...нанетѣ на това завѣщание, състоящи ...окови на пълномощницитѣ, отъ син... ...ѣдницитѣ въ Кюстендилъ, отъ разлчни ...исма.

...1884 г. Описъ на движимитѣ и недвиж... ...имоти на покойния Кюстендилски ми... ...ъ Илариона, съдържащъ много проло... ...ученически ...

...—1290. 1884—1885 г. 23 писма отъ разни ...ина. — Отнасятъ се до завѣщанието ...иона Кюстендилски.

...1890 г. Прѣписъ отъ завѣщанието на ...ина Милена.

...Клетвенъ записъ, члень на митрополита ...а отъ свещеника Г. Георгиевъ, съ който ...ятъ утвърждава, че не принадлежи къмъ ...нската вѣра.

...Смѣтка на Илариона Ловчански, която ...дъ въ продължение на 18 години.

...Писмото отъ Владиката отъ Цариградъ ...иона Кюстендилски. — Отнася се до ...което Илариона е приелъ на Паисия ...рела и на Станчова.

1295. Смѣтка на помощьта, събрана отъ Ловчанско и Златишко за българската църква въ Цариградъ.

1296. Рѫкописно окрѫжно за прѣзъ великитѣ пости, написано отъ Илариона Ловчански до паството му.

1297. Копие на писмо отъ Кюстендилската община до ... събора въ Цариградъ. — Отнася се до изгонването на гръцкия владика Игнатия.

1298. Писмо, съ което Синесий Стобийски съобщава на Илариона Кюстендилски, че е ръкоположенъ за епископъ.

1299—1300. Двѣ копия на просба отъ Кюстендилци до българския синодъ и до Захария Х. Горовъ, за да се изпратятъ архиереи, за да се умири епархията.

1301. Писмо отъ екзархийския синодъ до Илариона Кюстендилски. — Отнася се до пристигането на послѣдния въ Кюстендилъ.

1302—1307. 6 писма отъ разни години. — Отнасятъ се до сумитѣ, които Кюстендилската епархия е изпращала на екзархията.

1308. Копие на писмо, съ което Иларионъ Кюстендилски излага на екзарха всичкитѣ слухове и доноси противъ Синесия.

1309. Просба отъ попъ Ив. Петровичъ отъ с. Градъ (Пиянечко) до Илариона Кюстендилски, съ която моли да го причисли отново къмъ екзархийското духовенство, като заявява, че се отказва отъ Патриаршията.

1310—1311. Копия на два благодарителни адреса до царя и везиря, изпратени отъ Кюстендилъ слѣдъ декорирането на екзарха Антима.

1312. Писмо отъ Д. Паницовъ до Кюстендилската община, която моли да отговоря на писмата на Захария Х. Горовъ.

1313. Черновка на едно недовършено писмо отъ Илариона Ловчански отъ Цариградъ до Ст. Карагьозова въ Търново. — Отнася се до вѫтрѣшното положение на Ловчанската епархия прѣзъ 1868—1871 г.

1314. Черновка на писмо отъ жителитѣ на с. Злетово (Кратовско) до Илариона Кюстендилски, съ което се отказватъ отъ гръцката патриаршия.

1315. Черновка на писмо отъ Кюстендилската община до старейшинитѣ на с. Конево, съ което ги прѣдпазва отъ покритѣ на гръцкия владика Игнатия.

1316. Жалба отъ жителитѣ на с. Вирче до Илариона Кюстендилски противъ попъ Петра, който билъ привърженикъ на гръцкия владика Игнатия.

1317. Вѣнчилата въ Кюстендилската епархия.

1318. Една проповѣдь на Илариона Кюстендилски.

1319. Копия на писма отъ Илариона Кюстендилски до екзархията (тетрадка № 3).

1320. Книжка съ 3 печата (№ 4).

1321—1400. 80 разни писма и 64 ... отъ Илариона Кюстендилски, до него и до Кюстендилската община. — Отнасятъ се главно до ...

нието на града Кюстендилъ и до Илариона Кюстендилски.

1401. Автобиографията на Илариона Кюстендилски, бивши Ловчански.

Отъ Самоковъ

1402—1404. 1842 г. Прѣписи на 3 писма отъ В. Априлова, отъ които едното е до Самоковскитѣ чорбаджии, а двѣтѣ са до Самоковския владика. — Отнасятъ се до учебното дѣло.

1405. 1842 г. Писмо отъ Захария Миховъ, съ което съобщава на Самоковскитѣ първенци, че подарява къщата си за училище.

1406. 1852 г. Писмо отъ М. Карапасовъ отъ Таганрогъ до З. Икономовъ въ Самоковъ, съ което съобщава, че изпраща 30 рубли и обѣщава да плаща ежегодно сжщата сума за Самоковското училище.

1407. 1853 г. Съобщение отъ Г. Тошковича отъ Цариградъ до Захария П. Крушa, че му изпраща поменатитѣ въ № 1406 30 рубли.

1408. 1856 г. Писмо отъ Станиславъ Самоковецъ до архимандрита въ Киевъ, съ което му съобщава, че свършилъ академията въ Петербургъ съ титлата художникъ и съ сребъренъ медалъ.

1409. 1856 г. Писмо отъ Д. Х. Поповичъ отъ Цариградъ до Захария Х. Гюровичъ. — Отнася се до борбата противъ Матея Самоковски.

1410. 1857 г. Писмо отъ Стоянова до Архимандрита въ Киевъ. — Отнася се до поддържането на К. Миладинова.

1411. 1859 г. Писмо отъ М. Карапасовъ отъ Таганрогъ до Самоковскитѣ първенци, отъ което се вижда, че стариятъ Карапасовъ оставилъ въ продължение на 10 г., по настояването на Априлова, по 100 асигнации годишно за Габровското училище.

1412. 1859 г. Писмо отъ Хр. Алексовичъ отъ Самоковъ до Захария Х. Гюровъ въ Цариградъ, съ което му съобщава за развоя на борбата противъ Владиката Матея въ Самоковъ.

1413. 1859. Писмо отъ братя З. Тоневичъ отъ Самоковъ до Захария Х. Гюровичъ, въ което му разправятъ за хитринитѣ и дѣлата на владиката Матея.

1414. 1859 г. Писмо отъ Д. Х. Поповичъ отъ Самоковъ до Захария Х. Гюровичъ въ Цариградъ, въ което му разправя за разврата на владиката Матея.

1415. 1860 г. Писмо отъ С. Филаретовъ отъ София до архимандрита Хрисанта въ Самоковъ. Отнася се до църковната борба.

1416. 1860. Писмо отъ Авксентия Велешки отъ Цариградъ до Захария Х. Гюровъ въ Самоковъ, съ което му съобщава за развоя на църковната борба въ Цариградъ.

1417. 1860 г. Писмо отъ Самоковскитѣ първенци до Захария Х. Гюровъ въ [illegible] — Отнася се до положението на Рилския манастиръ и до църковната борба.

1418. 1869 г. Общоградско рѣшение за избиране на двама души, отъ всѣкакъ сословие отъ до [illegible]

есняфа, които да се грижатъ за училищата, църквитѣ и за болницата.

1419. Записка (гръцка) отъ Г. Ми[illegible] отъ Битоля.

1420. Копие на едно прошение про[illegible] дикага Матея, изпратено отъ самок[illegible] султана.

Отъ Дупница.

1421. 1870 г. Писмо отъ Дупнишката [illegible] до Ново село. — Отнася се до избиране [illegible] ставнитѣ ѝ, които да съставятъ екзархийск[illegible]

1422. 1870 г. «Ново село» (печатано) [illegible] рене на прѣдставителитѣ ѝ, които да наре[illegible] хийски уставъ.

1423. 1871 г. Ржкописенъ уставъ за [illegible] нието на българската екзархия.

1424. 1873 г. Писмо отъ Дервишск[illegible] щество. — Отнася се до управлението [illegible] витѣ отъ есняфитѣ.

Отъ Силистра

1425. 1861 г. Свидѣтелство, издадено от[illegible] ненската община на отецъ Панаретъ С[illegible]

1426—1428. 1865 г. Три печатни прѣ[illegible] писма отъ Авксентия Велешки.

1429—1430. 1866 г. Двѣ писма отъ [illegible] стренски села, съ които тия села се от[illegible] отъ патриаршията и се присъединяватъ к[illegible] стренската община.

1431. 1866 г. Разпореждане на [illegible] на двѣтѣ общини въ Силистра.

1432. 1866 г. Заявление отъ П. Иконо[illegible] Силистренската община, съ което се отка[illegible] учителството си въ града.

1433—1434. 1867 г. Двѣ условия не[illegible] исалтъ по влашки въ българската цър[illegible] Силистра.

1435. 1867 г. Писмо отъ кратовчанитѣ [illegible] мандрита Павла, съ което му прѣдлагатъ [illegible] игуменъ на Лѣсновския манастиръ.

1436. 1867 г. Писмо отъ кратовчанитѣ [illegible] мандрита Павла. — Отнася се до отца [illegible] послѣдния въ Лѣсновския манастиръ.

1437. 1869 г. Писмо отъ ефорията на [illegible] стренското взаимно училище до б[illegible] община. — Отнася се до учебното дѣло.

1438. 1869 г. Съобщение отъ Хилен[illegible] манастиръ до Силистренската община, че [illegible] прати антиминсъ.

1439. 1869 г. Условие между жит[illegible] с. Кара-Орманъ и свещеницитѣ [illegible]

1440. 1869 г. Писмо отъ [illegible] мандрита Павла, съ което го молятъ [illegible] салнитѣ на Гайферонка.

1441. 1869 г. Писмо отъ Шипската [illegible] до архимандрита Павла. — Отнася се [illegible] ната борба.

1442. 1869 г. Писмо отъ Шипската об[illegible] архимандрита Павла. — Отнася се до [illegible] та ржкописи въ Шипъ.

869 г. Писмо отъ Велешкото общество
ндрита Павла. — Отнася се до поло
на велешанитѣ.
869 г. Писмо отъ Русенската община
тренската, съ което я покани да по-
българския съборъ въ Цариградъ.
869 г. Съглашение между църковния
въ Силистренската община и самата

870 г. Писмо отъ Силистренската об-
ожидаъ Ивановъ, съ което го опълномо-
вой прѣдставитель въ Цариградъ.
870 г. Писмо отъ Антима Видински до
ската община. — Отнася се до отне-
Силистренската митрополия отъ гръцкия

1452. 1870 г. Петь писма отъ Тулчан-
щина до Силистренската. — Отнасятъ
рковната борба.
870 г. Писмо отъ Мачинската община до
ската. — Отнася се до църковната борба.
870 г. Писмо отъ Черноводската община
тренската. — Отнася се до църковната

870 г. Съобщение отъ Търновската ми-
до Силистренската община, че въ Тър-
а доста свещеници, за да ги пратятъ
тренско.
878 Писмо отъ Русенската община до
ската. — Отнася се до бѫдещия уставъ
нята.
870 г. Писмо отъ Свищовската община
тренската, съ което и прѣпраща Тул-
роеклъ за екзархийски уставъ.
870 г. Писмо отъ владиката Силистренско
до българската Силистренска община,
й прѣдлага условията, при които желае
свещеници къмъ нея и да се подчини на
а.
870 г. Съобщение отъ Силистренската
до българския съборъ въ Цариградъ, че
духовенъ прѣдставитель е архимандритъ

870 г. Печатно окрѫжно отъ Цари-
български съборъ до общинитѣ, съ
прѣпраща «Поводъ».
870 г. Копие на прошение отъ Сили-
община до великия везиръ. — Отнася
рковната борба.
870 г. Оплакване до Силистренската
отъ прѣподавателя по турски езикъ
870 г. Оплакване отъ Силистренската
до българския съборъ въ Цариградъ
гръцкия владика въ Силистра.
870 г. Копие на окрѫжно отъ Сили-
община до селата, за да изпратятъ по
въ Силистренското училище.
870 г. Описъ на училищата, църквитѣ
и свещеницитѣ въ Мачинъ и къ

870 Писмо отъ Силистренския архи-
Никарета до общината въ Хърсово. —
до църковната борба.

1467. 1870 г. Писмо отъ Силистренската община до Русенската. — Отнася се до църковната борба.

1468. 1870 г. Писмо отъ Силистренската община до Русенската. — Отнася се до събиране на епархиаленъ съборъ въ Русе.

1469. 1870 г. Писмо отъ българския цариградски съборъ до архимандрита Павла, когото насърчава въ борбата му противъ гърцитѣ.

1470. 1870 г. Писмо отъ жителитѣ на Щипъ до архимандрита Павла, съ което се оплакватъ отъ гръцкия владика Игнатия.

1471. 1870 г. Писмо отъ Воденскитѣ жители до архимандрита Павла, на когото прѣдлагатъ да имъ стане владика.

1472. 1870 г. Писма отъ Мусевичъ отъ Цариградъ до архимандрита Павла. — Отнася се до личното положение на тоя архимандритъ.

1473. 1870 г. Уставъ на свещеноелужителитѣ въ Силистренската община.

1474. 1870 г. Програма на Силистренското дѣвическо училище.

1475. 1870 г. Прośба отъ А. Владимировъ до Силистренската община, която моли да го условятъ за учитель.

1476. 1870 г. Копие на писмо отъ Силистренската община до Черноводската. — Отнася се до църковната борба.

1477. 1870 г. Дневникъ за рѣшенията на Силистренската община.

1478. 1870 г. Писмо отъ С. Попина до Силистренската община. — Отнася се до приемането сетнячета въ Силистренското училище.

1479—1482. 1870 г. 4 писма по изборитѣ на 4 села. — Отнасятъ се до избора на членове на смѣсения съвѣтъ въ Силистра.

1483. 1870 г. Черновка на писма отъ Силистренската община до Р. Радославовъ. — Отнася се до учителствуването на Р. Радославова.

1484—1521. 1871 г. 38 писма отъ силистренския прѣдставитель въ Цариградъ Сава Доброплодни до Силистренската община. — Тия писма сѫ подробни рапорти по църковната борба.

1522. 1871 г. Писма отъ Межденишката община до Силистренската. — Отнася се до събиране помощи за църквата и училището въ Межденице.

1523. 1871 г. Молба отъ Русенската община до Силистренската, да и помогне за издигане на дѣвическо училище въ Русе.

1524. 1871 г. Писмо отъ Д. Тодоровъ отъ Цариградъ до Силистренската община. — Отнася се до издръжката на Силистренския прѣдставитель С. Доброплодни.

1525. 1871 г. Писма отъ Русенската община до Силистренската. — Отнася се до отиването на Антима Видински въ Силистра.

1526. 1871 г. Писмо отъ Варненското търговско българско дружество до българското читалище въ Долостолъ, на което изпраща устава си и го моли да се запише за акционеръ.

1527. 1871 г. Писмо отъ Н. Р. Славейковъ отъ Цариградъ до Силистренския архимандритъ. —

което моли да му събере абонати за в. «Македония».

1528.—1529. 1872 г. Двѣ писма отъ Х. Арнаудовъ отъ Цариградъ до Силистренския архимандритъ. — Отнасятъ се до църковната борба.

1530. 1872 г. Прѣписъ на едно си архиерейско писмо до жителитѣ на Доростоло-Червенска епархия. — Отнася се до положението на българската църква.

1531. 1872 г. Писмо отъ д-ръ В. Берона отъ Търново. — Отнася се до болѣстьта на Врачански митрополитъ Авксентия.

1532. 1872 г. Писмо отъ екзарха до християнитѣ въ Силистра, съ което ги подканва да направятъ благодарителни писма до царя и везиря, като упоменатъ, че не признаватъ схизмата.

1533.—1535. 1872 г. Три писма отъ Григория Доростоло-Червенски до Силистренската община. — Отнасятъ се до поставяне камъка на Силистренската църква.

1536. 1872 г. Писмо отъ Тутраканската община до Силистренската. — Отнася се до поставянето на Григория за Доростоло-Червенски митрополитъ.

1537. 1872 г. Писмо отъ Черноводската община до Силистренската. — Отнася се до църковната борба.

1538. 1872 г. Печатно окръжно отъ Григория Доростоло-Червенски при първо встѫпване въ епархията.

1539. 1872 г. Удостовѣрение, издадено отъ Силистренската община на Дечо Г. Чорбаджи, за да гласува при избиране на митрополитъ въ Русе.

1540. 1872 г. Писмо отъ Черноводската община до Силистренската. — Отнася се до дѣлата на гръцкия владика.

1541. 1872 г. Просба отъ театралното Силистренско дружество до общината, за да разгледа смѣткитѣ на касиера на това дружество В. [illegible]ковъ.

1542. 1872 г. Писмо отъ Кр. Пишурка отъ Ломъ до архимандрита Кирила въ Силистра, съ което му съобщава за заминаването на екзарха.

1543. 1872 г. Пастирско послание отъ новоизбрания Доростоло-Червенски Григория до паството му.

1544.—1545. 1872 г. Двѣ писма на кандидати за писари при Силистренската община.

1546.—1548. 1872 г. Три пастирски печатни послания отъ митрополита Григория до паството му.

1549. 1872 г. Писмо отъ общината въ Костенджа до С. Добромирски. — Отнася се до [illegible] Добромирски.

1550. 1873 г. Пълномощно, дадено отъ Силистренското училищно настоятелство [illegible].

1551. 1873 г. Телеграма отъ митрополита Григория до Силистренската община, съ която моли силистренцитѣ да изпратятъ избиратели въ Русе.

1552. 1874 г. Заявление отъ 15 силистренци до мѣстния архимандритъ, че били записани отъ кашлия мухтаритѣ като гърци, когато тѣ сѫ *българи*.

1553. 1874 г. Обширни наставления отъ епископа Климента на селянитѣ отъ [illegible]

1554. 1874 г. Подробна смѣтка на [illegible] отъ с. Попина.

1555. 1874 г. Заявление отъ с. Попина [illegible] ренския архимандритъ противъ [illegible] това село.

1556. 1874 г. Просба отъ нѣколко [illegible] до мѣстния архимандритъ, да ги [illegible] [illegible] ...

1557. 1875 г. Обширно писмо отъ [illegible] та Григория до жителитѣ на Си[illegible] което ги съвѣтва да се покоряватъ на [illegible]

1558. 1875 г. Писмо отъ Котленската [illegible] до Силистренската. — Отнася се до [illegible] турското правителство искало да [illegible] [illegible] имъ не [illegible]

1559. 1875 г. Двѣ печатни наставления [illegible] [illegible]

1560. 1875 г. Прѣводъ на правителствено [illegible] противъ [illegible]

1561. 1875 г. Писмо отъ епископа [illegible] за смѣсеното [illegible] въ Силистра. — [illegible] до назначението учитель по турски езикъ [illegible] турското училище.

1562. 1875 г. Писмо отъ митрополита Григория до архимандрита Панарета въ Си[illegible] Отнася се до положението на [illegible]

1563. 1875 г. Писмо отъ митрополита Григория до архимандрита Панарета въ Си[illegible] Отнася се до събирането на владишнина[illegible]

1564. 1875 г. Писмо отъ митрополита Григория до смѣсения съвѣтъ въ Силистра — [illegible] се до заминаването на Григория [illegible] и до назначението на архимандритъ [illegible] Силистра.

1565. 1876 г. Окръжно отъ митрополита Григория до християнитѣ на Доростоло-Червенската епархия, съ което имъ обяснява [illegible] за разбирането на [illegible]

1566. 1876 г. Литографирано окръжно [illegible] екзарха, съ което призовава християнитѣ [illegible] [illegible] отъ [illegible]

1567. 1876 г. Писмо отъ митрополита Григория до архимандрита Панарета въ Си[illegible] съ което му дава съвѣти, какъ да се [illegible] каймакама.

1568. 1876 г. Послание отъ митрополита Григория до епархиотитѣ му, съ което [illegible] [illegible] се прѣпоръчватъ отъ [illegible] [illegible]

1569. 1876 г. Писмо отъ Силистренския архимандритъ до с. Алмалъ. — Отнася се [illegible] [illegible] това село.

1570. 1877 г. Прѣписъ на писмо отъ [illegible] до митрополита Григория, съ което [illegible] [illegible] отъ нѣкои [illegible] хора отъ Букурещъ.

1571. 1877 г. Прѣписъ на писмо отъ [illegible] [illegible] работи [illegible] [illegible] Отнася се до [illegible] помощи отъ об[illegible]

187 г. Печатно окръжно отъ екзарха до митрополититѣ, съ което имъ съобщава за възшествието му на екзархийския тронъ.

1877 г. Списъкъ на лицата отъ Силистра, които сж събрали помощь за заточените въ Башкъ-Хисаръ.

1877 г. Писмо отъ епископа Климента до Силистренския епархийски съвѣтъ. — Отнася се до оплакването на екзарха.

1877 г. Писмо отъ епископъ Климента до Силистренския епархийски съвѣтъ. — Отнася се до събиране помощи за църквата.

1877 г. Писмо отъ митрополита Григория отъ Цариградъ, съ което съобщава, че много отъ революционерите сж били пуснати отъ властитѣ.

1877 г. Писмо отъ епископа Климента до Силистренския архимандритъ. — Отнася се до ... на екзарха.

1877 г. Условие на клисмаджия въ ...

1878 г. Писмо отъ епископъ Климента до Силистренци, отъ които иска да дадатъ за построяване единъ кръстъ и да се отпусне благодарителенъ адресъ на Царя-Освободителя.

1879 г. Писмо отъ митрополита Григория до ... — Отнася се до връщането на архимандритъ Евтимия отъ Кюстенджа.

1879 г. Писмо отъ митрополита Григория до Силистренския смѣсенъ епархийски съвѣтъ. — Отнася се до положението на този съвѣтъ и до ... на тамкашния архиерейски намѣстникъ.

1879 г. Писмо отъ митрополита Григория до ... Руси въ Шумла, съ което го назначава Тутраканский архиерейски намѣстникъ.

—1591. 9 контракта на Силистренски учители отъ разни години.

—1597. 6 контракти отъ разни години отъ разни Силистренски села.

1620. 23 писма отъ разни учители и ... съ които писма учителитѣ ... и на Силистренската община за ... отъ мѣстното училище.

1631. 11 писма отъ българския ... по Силистренската область — сж изпращани прѣзъ послѣдните ... църковната борба и се отнасятъ изцѣло за тая борба.

Писмо отъ епископа Климента до архимандрита Илариона въ Силистра, въ което му ... желанието на християнитѣ въ Русе ... управлението на града.

Копие на оплакване противъ Силистренския владика Дионисия, изпратено отъ ... до великия везиръ.

1643. 10 различни писма, изпратени отъ ... отъ разни мѣста до архимандрита ... Пещерския манастиръ. — Отнасятъ ... на този архимандритъ.

1647. 4 писма отъ епископа Климента до Силистренския смѣсенъ съвѣтъ, изпращани по разни години прѣди освобождението. — Отнасятъ се до работитѣ на Силистренския съвѣтъ.

1648—1655. 8 писма, изпращани прѣзъ разни години отъ митрополита Григория до смѣсения съвѣтъ въ Силистра. — Отнасятъ се до общото положение на българската църква и до самия съвѣтъ.

1656. Заявление отъ Силистренскитѣ еснафи за нарежбата на Силистренската община.

1657. Копие на проба отъ силистренци до екзарха, щото да си остане архимандритъ Кирилъ духовенъ пастирь въ Силистра.

1658. Черновка на писмо за събиране помощи за пострадалитѣ отъ глада малоазийци.

1659. Черновка на окръжно противъ ...

1660—1664. 5 писма отъ разни години, писани отъ разни села до смѣсения съвѣтъ въ Силистра. — Отнасятъ се до положението на училищното дѣло въ Силистренско.

Отъ Берковица

1665—1675. 1869 г. Копия на 11 писма, пращани отъ епископа Доротея до разни общини и лица. — Отнасятъ се до църковната борба и до ... на Доротея.

1676. 1870 г. Писмо отъ И. Стефанъ Бакловъ отъ Казанлъкъ до протосинкела Илариона въ Берковица. — Отнася се до борбата между чорбаджиитѣ и народа въ Казанлъкъ и до посрѣщането на този градъ отъ Доротея.

1677. 1870 г. Писмо отъ Х. Арнаудовъ отъ Цариградъ до Илариона Факирова въ Казанлъкъ. — Отнася се до църковната борба.

1678. 1870 г. Проба отъ с. Бердуцинко до българския съборъ въ Цариградъ. — Отнася се до издигане на църква въ това село.

1679. 1870 г. Благодарителенъ адресъ отъ ... до Доротея.

1680. 1870 г. Писмо отъ И. Доневъ отъ Копривщица до Доротея, въ което се обвинява, че устройвалъ училищна партия.

1681. 1870 г. Документъ за покръстване на едно еврейско сѣмейство въ Месемврия.

1682. 1870 г. Писмо отъ Илариона Ловчански отъ Цариградъ до Доротея въ Копривщица. — Отъ това писмо се вижда какво е било положението на Доротея, когато е трѣбвало отъ Цариградъ да отиде ...

1683. 1870 г. Благодарително писмо отъ Доротея ... ... на добрѣ ...

1684. 1870. Писмо отъ Доротея до Казанлъшката община. — Отнася се до ... която Доротей ... който ... Казанлъкъ.

1685. 1870. Писмо отъ Сливенската община до Доротея, съ което му се съобщава, че слѣдва ... отъ ...

1686—1695. 1870—1871. 10 проби отъ разни мѣста до Доротея, за да имъ ръкоположи свещеници.

1696. 1871 г. Писмо отъ Н. Златарски отъ Търново до архимандрита Илариона въ Берковица. — Отнася се до желанието на Илариона ... Доротея.

1697. 1871 г. Писмо отъ Н. Златарски отъ Търново до Доротея въ Берковица. — Отнася се до църковната борба.

1698. 1871 г. Писмо отъ Радомирската община до Доротея. — Отнася се до начина, по който Доротей е оповавалъ разни лица.

1699. 1871 г. Писмо, съ което Н. Златарски кани Доротея да отиде да освети една църква въ Никополъ.

1700. 1871 г. Писмо, съ което Н. Златарски кани Доротея да дойде въ Търново.

1701. 1872 г. Писмо отъ иконома попъ Христа отъ Синцовъ до протосинкела Иларионъ въ Берковица. — Отъ това писмо се вижда, че Доротей е билъ потвърденъ отъ Св. екзархия за Софийски митрополитъ.

1702. 1872 г. Писмо отъ Добри Стойковъ отъ Видинъ до Доротея въ Берковица. — Отнася се до църковния въпросъ.

1703. 1872 г. Благодарително писмо отъ учениците въ Габрово Витка Пишурькова до благодетеля си Доротея.

1704. 1872 г. Писмо отъ Кр. Пишурка отъ Ломъ до Доротея въ Берковица. — Отнася се до изпращането на момичета въ Габровския пансионъ.

1705. 1872 г. Писмо отъ С. Доброплодни отъ Силистра до Доротея. — Отнася се до оповаването на едного отъ влашките Силистренска община.

1706. 1872 г. Писмо отъ Кр. Пишурка отъ Ломъ до Доротея въ Берковица. — Отнася се до подобрението на Доротея съ участьта му.

1707. 1872 г. Писмо отъ Хр. Михайловъ отъ Скопие до Доротея Софийски. — Отнася се до избирането на Доротея за Скопски митрополитъ.

1708. 1872 г. Писмо отъ М. Балабановъ отъ Цариградъ до Доротея Софийски. — Отнася се до църковната борба.

1709. 1872 г. Писмо отъ Стоилъ Поповъ отъ Русе до Доротея въ Берковица. — Отнася се до църковната борба.

1710. 1872 г. Молба отъ С. Тлиновиновъ отъ Видинъ до Доротея, за да го отърве отъ затвора.

1711. 1872 г. Писмо отъ Илия Пъневъ отъ София до Доротея въ Берковица. — Отнася се до църковната борба.

1712. 1872 г. Писмо отъ Н. Михайловски отъ Цариградъ до Доротея въ Берковица. — Отнася се до църковния разпритъ.

1713. 1872 г. Писмо отъ Илия Пъневъ отъ София, съ което дава съвети на Доротея, какъ да си уреди положението като Софийски митрополитъ.

1714. 1872 г. Писмо отъ Видинската община до Доротея, съ което го кмъри, дето не ... [illegible] съ ... [illegible].

1715. 1872 г. Писмо отъ Витка Пишуркова отъ Габрово до Доротея. — Отнася се до Габровския ... [illegible] пансионъ.

1716–1717. 1872 г. Две записки отъ Илия Пъневъ отъ София до Доротея въ Берковица. — Отнася се до положението на Доротея като Софийски митрополитъ.

1718. 1872 г. Писмо отъ К. Кошовъ отъ ... до Доротея въ Берковица. — Отнас... оставката на Доротея.

1719. 1872 г. Писмо отъ Кр. Пишу... Ломъ до Доротея. — Отнася се до п... за затварянето на С. Тлиновиновъ въ В... до положението на Доротея.

1720. 1872 г. Съобщение отъ Илие... отъ София до Доротея въ Берковица. ... направилъ предъ екзарха за възвръщ... Доротея.

1721. 1872 г. Писмо отъ Сливненскат... до Доротея въ Берковица. — Отнася с... тивание на дъвическо училище въ Слив...

1722. 1872 г. — както № 1721.

1723. 1872 г. Писмо отъ Илия П... София до Доротея въ Берковица. — ... до положението на Доротея.

1724. 1872 г. Писмо отъ Ив. Чорапч... Русе до Доротея. — Отнася се до учите... ловата и до неуредиците въ новоустроен... тарска църква.

1725. 1872 г. Писмо до Доротея от... му Спаса. — Отнася се до избиране на ... въ Одринъ.

1726. 1872 г. Молба отъ Н. Златар... Търново до Доротея, за да настани ... си, въ случай на нужда, и да поддър... му Екортжа въ странство.

1727. 1872 г. Благодарително писмо о... кона Кирила до Доротея, задето го е ... тожилъ.

1728. 1872 г. Писмо отъ Добри Сто... Доротея. — Отнася се до избирането на ... и до смъртьта на Паисия.

1729. 1872 г. Писмо отъ К. Кал... София до Доротея. — Отнася се до ж... на берковчанитѣ, че искатъ да се от... Софийската епархия.

1730. 1872 г. Писмо отъ Н. Злата... Търново до Доротея. — Отнася се ... нето на единъ влахъ съ користолюбив...

1731. 1872 г. Писмо отъ Н. Михайло... Цариградъ до Доротея въ Берковица. — ... се до положението на Доротея и до от... рането на мраморната кариера въ Берк...

1732. 1872 г. Разписка отъ Габров... лишно настоятелство за 6 лири, ... Доротея за издържане на Витка Кр. Пи...

1733. 1872 г. Апелъ отъ Видинската ... до Доротея да остане, въ тия трудни ... връме, да защищава църковни интерес...

1734. 1872 г. Както № 1733.

1735. 1872 г. Писмо отъ Илия Пъ... което иска отъ Доротея 600 лири, ... затрудни съ епархията му.

1736. 1873 г. Писмо отъ Доротея ... до с. Чипоровци. — Отнася се до ... по смъртьта.

1737. 1873 г. Стихотворение по чест... ... Хаджи., по поводъ ... отъ ... въ църковната борба.

73 г. Записка отъ Григория (отъ св... Доротея. — Отнася се ... положе... Доротея

73 г. Писмо отъ К. М. К-въ отъ Доротея въ Берковица — Отнася се ...нието на Доротея.

73 г. Писмо отъ К. Кеновъ отъ Доротея въ Берковица — Отнася се ...нието на Доротея.

73 г. Условията, прѣдложени ... ...ежинъ гражданинъ на Доротея, при ...къ е съгласенъ да се помири съ него.

Отъ Елена.

47 г. Копие на проба отъ попъ Ан... ...на Атанасия въ св. Гора, да му изхо... да изпрати сина си Стояна за ученик...

59 г. Писмо отъ П. Михайловски отъ ...о Ст. Робова въ Елена. — Отнася се ...а на попъ Андрея.

60 г. Черновка на записка за Елен... ...ище.

61 г. Проба отъ Ст. Робовъ до общин... ...ленъ, да го условятъ за учитель.

62 г. Писмо отъ С. Катрафиловъ отъ ...ая до Ст. Робова, съ което му иска ...и

65 г. Условия на учителя Ст. Н. А... Елена.

65 г. Контрактъ на учителя С... Ро... ...енската община

68 г. Бѣлѣжка за х. Димитрова ...та.

70 г. Писмо отъ Райо Янковъ до Ст. ... Отнася се до тържеството въ Елена ...ането на църковната борба.

73 г. Пантахуса за събиране помощи ...ования Мерданския манастиръ и за ...му.

77 г. Контрактъ на учителя С... Ро... ...градската община.

80 г. Отъ хекимъ ... Ржкописно разк... ...тъ ... позволителни за носене на оржжие, ...а и др.

80 г. Заявление отъ попъ Андрея отъ ...езлиина противъ Търновския митро...

Отъ Габрово.

35 г. Черновка на градско рѣшение, ...ъ да получи Търновския владика като ...ово гр. общи пари.

62 г. Смѣткитѣ на Габрово за ...ая

62 г. Записка съ условията, при които ...избиратъ Ив. Димчевъ да ...
62—1865 г. Смѣткитѣ на Габрово за ...

65 г. Данъцитѣ на града Габрово за ...

866 г. Общо рѣшение, съ което се ...на Ив. Димчевъ да разхарчи на ...ката отъ лажицата.

1761—1768 Осемъ бѣлѣжки отъ разни години по разходитѣ на Габрово за настаняване на черкезитѣ и татаритѣ.

1769 Смѣтки на Габрово отъ разни години.

Отъ Ахж-Челебийско.

1770. 1864 г. Писмо отъ Ахж-Челебийли, съ което се отричатъ отъ патриаршията и си нареждатъ свой съвѣтъ, да имъ ржководи църковнитѣ работи.

1771. 1864 г. Проба отъ българитѣ въ казата Ахж-Челеби до султанското правителство, прѣзъ което се оплакватъ отъ Скечанския владика и искатъ да зависятъ духовно отъ Пловдивъ.

1772. 1865 г. Проба отъ християнитѣ на казата Ахж-Челеби, до Пловдивския мютесарифъ, съ което молятъ да се отстрани отъ мезлиша Раде Георгиевъ и да имъ даде смѣтка.

1773. 1865 г. Заявление отъ жителитѣ на казата Ахж-Челеби, че не признаватъ Фенерската патриаршия, докато не се рѣши църковния въпросъ.

1774. 1865 г. Както № 1772.

1775. 1866 г. Проба отъ българитѣ отъ казата на Ахж-Челеби, съ която молятъ Пловдивската българска община да ги отърве отъ фанариотитѣ.

1776. 1867 г. Проба отъ нѣкои села на казата Ахж-Челеби до Пловдивския мютесарифъ, комуто се оплакватъ отъ нѣма членове на мезлиша и искатъ замѣняването имъ съ други лица.

1777. 1868 г. Писмо отъ жителитѣ на казата Ахж-Челеби до българската община въ Пловдивъ. — Отнася се до църковната борба въ Ахж-Челебийско.

1778. 1868 г. Пълномощно, дадено отъ Ахж-Челебийци на Севастъ Стратовъ да ги прѣдставлява въ Пловдивъ и да се бори противъ фанариотитѣ.

1779. 1868 г. Писмо, съ което жителитѣ на казата Ахж-Челеби повторно заявяватъ, че не искатъ да признаватъ патриаршията и да приематъ изпратения наскоро гръцки владика Иларионъ.

1780. 1869 г. Писмо отъ Ахж-Челебийцитѣ, съ което настояватъ, щото кандидатитѣ за избирани въ Идаре-Мезлиши да бждатъ само българи, защото гръцкиятъ владика засѣдавалъ въ мезлиша.

1781. 1869 г. Жалба отъ българитѣ отъ казата Ахж-Челеби до садразамина Мехмедъ Ружди-паша, прѣзъ която се оплакватъ отъ патриаршията и отъ Скеченския владика и искатъ самостоятелна българска църква, зависима направо отъ султанското правителство.

Отъ София (прѣнесени отъ Самоковъ).

1782—1783. 1857 г. Двѣ (гръцки) писма отъ С. Филаретовъ до архимандрита Хрисанта. — Отнасятъ се до възраждането.

1784. 1858 г. Писмо (гръцко) отъ К. Михайловъ до архимандрита Хрисанта. — Отнася се до възраждането.

1785—1794. 10 гръцки писма, пращани отъ разни лица въ разни врѣмена до архимандрита Хрисанта. — Отнасятъ се главно до възраждането.

Отъ Пещера.

1795. 1874 г. Смѣтка отъ книжарницата на Д. В. Манчевъ, отъ която смѣтка се вижда, че нашитѣ книжарници се разплащали понѣкога съ сапунъ и свѣщи.

1796. 1875 г. Писмо отъ учитель Бонковъ отъ Пловдивъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера. — Отнася се до отваряне на VI кл. въ Пловдивъ.

1797. 1875 г. Писмо отъ Я. Димитровъ отъ Т. Пазарджикъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера.— Отнася се до учителския съборъ въ Пловдивъ.

1798. 1876 г. Писмо отъ попъ П. Пасаровъ отъ Пловдивъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера. — Отнася се до отварянето на Пещерското училище.

1799. 1876 г. Писмо отъ Я. Митаковъ отъ Цариградъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера. — Отнася се до Цариградската конференция.

1800. 1876 г. Писмо отъ Я. Митаковъ отъ Цариградъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера. — Отнася се до тогавашната политика и до опититѣ за възобновлението на в. «День.»

1801. 1876 г. Писмо отъ В. Шоповъ отъ Батакъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера, въ което му описва несносното положение на англичанкитѣ.

1802. 1876 г. Писмо отъ В. Шоповъ отъ Батакъ до Хр. Цикаловъ, въ което се оплаква отъ нахалството на агитѣ.

1803. 1876 г. Писмо отъ В. Шоповъ отъ Батакъ до Хр. Цикаловъ, въ което осжжда поведението на гърцитѣ.

1804. 1877 г. Писмо отъ Д. Геошевъ отъ Цариградъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера. — Отнася се до паданието на екзарха и до вдиганието на руския консулъ.

1805. 1877 г. Писмо отъ С. Х. П. Евстатиевъ отъ Батакъ до Хр. Цикаловъ. Отнася се до разюзданостьта и произволитѣ на турцитѣ въ Батакъ.

1806. 1877 г. Писмо отъ С. Евстатиевъ отъ Батакъ до Хр. Цикаловъ. — Отнася се до английскитѣ благодѣяния.

1807. 1877 г. Писмо отъ Яковъ Митовъ отъ Цариградъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера, съ което му съобщава, че Лонгъ искалъ да направи дѣвическо училище въ Т.-Пазарджикъ.

1808. 1877 г. Писмо отъ Я. Митаковъ отъ Цариградъ до Хр. Цикаловъ въ Т.-Пазарджикъ. — Отнася се главно до неотиването на екзарха въ събора.

1809. 1877 г. Писмо отъ попъ П. Пасаровъ отъ Пловдивъ до Хр. Цикаловъ въ Пещера. — Отнася се до изпититѣ въ Пловдивъ.

1810. 1877 г. Писмо отъ гр. Т. отъ Карлово до Хр. Цикаловъ. — Отнася се до прѣустройството на Пещерското училище.

1811. 1877 г. Писмо отъ В. Шоповъ отъ Батакъ до Хр. Цикаловъ, въ което му описва поведението на агитѣ и му съобщава, че в[…] останали само 30 войници.

1812. 1877 г. Писмо отъ В. Шоповъ от[…] до Хр. Цикаловъ въ Пещера, въ което [...] грозното поведение на султанскитѣ вой[…] отсжтствието на англичанитѣ и самия [...]

Отъ Видинъ.

1813. 1870 г. Нѣколко рѣшения на [...]ната комисия по благоустройството на уч[…]

1814. 1870 г. Протестъ отъ българ[…] българското училище прѣдъ общината [...] съученицитѣ имъ еврейчета, защото п[…] имъ продали Христа за 30 сребърници.

1815. 1870 г. Писмо отъ Т. Иконом[…] Тулча до училищната комисия въ Види[…] която иска 1600 гр. за изпратени отъ не[…]

1816. 1870 г. Писмо отъ К. Търнов[…] Цариградъ до отца Теофилакта въ Ви[…] Отнася се до учителствуването на Тъ[…]

1817. 1870 г. Писмо отъ Стоянъ Мо[…] отъ Г.-Орѣховица до училищната ком[…] Видинъ, която моли да му внесе паритѣ [...]даденитѣ книги.

1818. 1870 г. Условно на учителя А. К[…]

1819. 1870 г. Контрактъ на учителя [...]повски.

1820. 1870 г. Писмо отъ учителя Д[…]повъ до Видинската община, съ което [...] му се увеличи заплатата.

1821. 1870 г. Писмо отъ С. Илиевъ д[…]ветѣ на училищната комисия. — Отнас[…] нѣкои укори, пуснати отъ самата комис[…]тивъ нѣкои отъ учителитѣ, а най-вече [...] С. Илиева.

1822. 1870 г. Писмо отъ А. Владигеро[…] Русе до училищната комисия въ Видинъ. [...]нася се до учителствуването на Владигер[…]

1823. 1870 г. Писмо отъ Тома Младен[…] училищната комисия въ Видинъ, на коят[…]лага да го условi.

1824. 1870 г. Писмо отъ Ст. Момчил[…] Търново до Цено Неовъ въ Видинъ, с[…] иска паритѣ за книгитѣ, които покойни[…] Момчиловъ билъ изпратилъ чрѣзъ Д. Ц[…]

1825. 1870 г. Писмо отъ учителката [...]чева до членоветѣ на училищната комисия, [...] моли да кажатъ на госпожитѣ си да [...]ватъ недѣленъ день училището, дѣто щ[…] говори върху възпитанието на дѣцата.

1826. 1870 г. Писмо отъ Н. Живко[…]Ломъ до Янаки Николовъ въ Видинъ. —[…] се до турската управия.

1827. 1870 г. Съгласие, дадено отъ [...] А. Кесяковъ на училищната комисия въ В[…]

1828. 1870 г. Писмо отъ П. Ангелов[…] Свищовъ до училищното настоятелство [...]динъ, съ което моли да го назначатъ [...]тель въ Видинъ.

1829. 1870 г. Писмо отъ С. Илиевъ [...]лищната комисия въ Видинъ. — Отнася [...] държане рѣчь въ църква.

1870 г. Извѣстие отъ училищното настоятелство до учителитѣ да отиватъ на заседание заедно съ училищната комисия.
1870 г. Писмо отъ учителя Хр. Самарджиевъ до Видинската община, съ което пита, дали ще бжде условенъ и занапрѣдъ.
1870 г. Докладна записка отъ учителя ...шниковъ, въ която си дава мнѣнието за училищата и до написването на единъ ... за тѣхъ.
1870 г. Писмо отъ Е. Стоева отъ Силистра до Видинската община, съ което моли да бжде назначена за учителка по ржкодѣлие.
1870 г. Писмо отъ учителя С. Иличевъ до училищната комисия. — Отнася се до нѣкои ... писма, изпратени отъ ученицитѣ до ...
1870 г. Писмо отъ Моравенова отъ Цариградъ до привременното настоятелство на Видинското читалище. — Отнася се до изпращането на книги, които Цариградското читалище изпратило прѣзъ 2 години за Нишкия санджакъ за да послужатъ тамъ като срѣдство за пропагандата.
1870 г. Писмо отъ Дановата книжарница (?) ... Николовъ въ Видинъ. — Отнася се до ... Видинската училищна ... съ книжарницата на Данова.
1870 г. Писмо отъ училищната комисия до учителя Д. К. Златаревъ, въ което му се съобщаватъ условията, на които трѣбва да отговаря учитель.
1870 г. Училищно свидѣтелство, издадено отъ Видинската градска училищна комисия на ученика отъ III класъ, Михаилъ Георгиевъ.
1871 г. Писмо отъ Бѣлградското училищно настоятелство до Видинското, на което отговаря, че не може да го удовлетвори, защото ... се грижи за Македония.
1871 г. Прѣдложение отъ учителя Хаджи Н. Чокановъ отъ Струга до Видинското училищно настоятелство, да го условии за учитель въ Видинъ.
1871 г. Писмо отъ класнитѣ учители до училищната комисия. — Отнася се до една наредба противъ комисията, за дѣто ... въ училищата.
1871 г. Прѣдложение отъ Г. Кашевъ отъ ... до училищното настоятелство въ ... да го условии за учитель.
1871 г. Писмо отъ Н. Р. Станевъ отъ Цариградъ до училищното настоятелство въ ..., на което прѣпоржчва за учитель Д. В. ...
1871 г. Писма отъ учителя К. Търновски до училищното настоятелство, на което съобщава, че не го зале ... сжщъ, за дѣто не му ... свършени съобщение за уволнението му.
1871 г. Писмо отъ учителката М. Д... до училищното настоятелство, прѣзъ което ..., че нѣкои ... позволявали ... прѣзъ прозорцитѣ на дѣвическото училище.

1846. 1871 г. Писмо отъ П. Даміяновъ до училищното настоятелство, прѣзъ което се оплаква отъ нѣкои немирни ученици.
1847. 1871 г. Писмо отъ Хр. Даневъ до училищното настоятелство въ Видинъ, което похвалява, че задържало първитѣ си учители и условило Ивана Иванова.
1848. 1871 Просба отъ Ивана Кесякова до училищното настоятелство, да и даде прѣпоржчителни писма и срѣдства, за да постжпи въ Бѣлградския институтъ.
1849. 1871 г. Писмо отъ С. Добровълски отъ Силистра до С. Гавриловичъ въ Видинъ, прѣзъ което прѣпоржчва на Видинското училищно настоятелство синъ си, назначенъ за учитель.
1850. 1871 г. Писмо отъ Н. Първановъ отъ Цариградъ до училищното настоятелство въ Видинъ. — Отнася се до намирането на учители за Видинското училище.
1851. 1871 г. Просба отъ учителя Д. К. Златаревъ до училищното настоятелство, което моли да му съдѣйствува да отиде въ нѣкое европейско училище.
1852. 1871 г. Писмо отъ класнитѣ учители до училищното настоятелство, което молятъ да имъ съобщи, дали оставатъ и занапрѣдъ.
1853. 1871 г. Писмо отъ Хр. Пипиревъ отъ Ломъ до училищното настоятелство въ Видинъ, въ което съобщава, че не може да прати исканитѣ «таблични буквари».
1854. 1871 г. Писмо отъ Н. Първановъ отъ Цариградъ до училищното настоятелство въ Видинъ, на което съобщава, кой учитель му е прѣпоржчалъ Славейковъ и кои учители сж му прѣпоржчали другитѣ лица.
1855. 1871 г. Писмо отъ Н. Одживовъ отъ Одеса до Видинското училищно настоятелство, въ което съобщава условията, при които желае да стане учитель въ Видинъ.
1856. 1872 г. Писмо отъ Т. Бурмовъ (?) отъ Ломъ до училищното настоятелство въ Видинъ, на което съобщава условията, при които е съгласенъ да стане учитель.
1857. 1872 г. Писмо отъ Н. Първановъ отъ Цариградъ до училищното настоятелство въ Видинъ, съ което съобщава, че поради болестьта ..., не ще може да стане учитель въ Видинъ.
1858. 1872 г. Писмо отъ учителя С. Иличевъ до училищното настоятелство. — Отнася се до разминаването въ общината съ учителитѣ.
1859. 1872 г. Молба отъ общината до училищното настоятелство, да задължи нѣкого отъ учителитѣ да държи въ първата си ... противъ раскола ... и ...
1860. 1872 г. Просба отъ ученика до училищното настоятелство, да имъ позволи да учатъ частно нѣмски езикъ при учителя Нано Михайловски.
1861. 1872 г. Писмо отъ учителя С. Иличевъ до училищното настоятелство. — Отнася се до платитѣ, които сж плащани въ Видинъ на учителитѣ си.

1862. 1872 г. «Обязателство», дадено отъ двама училищни слуги — ученици, потвърдено отъ училищното настоятелство.

1863. 1872 г. Бележка, направена отъ общината на училищното настоятелство, загдѣто учениците пели въ праздникъ прѣдъ църковната врата саленъ.

1864. 1872 г. Прошба отъ Видинското читалище до училищното настоятелство, да отпусне стаята на III-я класъ на ученическото дружество.

1865. 1872 г. Писмо отъ Хр. Ганковъ до училищното настоятелство въ Видинъ. — Отнася се до грубитѣ обноски на настоятелитѣ къмъ учителитѣ.

1866. 1872 г. Писмо отъ Хр. Ганковъ до училищното настоятелство въ Видинъ, съ което съобщава, че Еничевъ е условенъ въ Търново и прѣпоръчва Ст. Малиновъ.

1867. 1872 г. Ръкописно обявление отъ Р. Каролевъ отъ Габрово до читалището «Цвѣтъ» въ Видинъ. — Отнася се до събиране на спомоществователи за издаване българската църковна история отъ Каролева.

1868. 1872 Прошба отъ двама напуснали ученици до училищното настоятелство. — Отъ тая прошба се вижда, че ученицитѣ въ Видинъ получавали свидѣтелства отъ училищното настоятелство.

1869. 1872 г. Писмо отъ общината до училищното настоятелство, отъ което се вижда, че учителитѣ съчинявали всички важни писма на общината.

1870. 1872 г. Писма отъ Ст. Топаловъ отъ Жетѣзвичъ до училищното настоятелство въ Видинъ. — Отнася се до изпращане учителка отъ Старо-Загора въ Видинъ.

1871. 1872 г. Писмо отъ Илия Х. Цановъ до училищното настоятелство въ Видинъ, въ което съобщава, че едвамъ намѣрилъ учитель за Видинъ.

1872. 1872 г. Писмо отъ Старо-Загорското училищно настоятелство до Видинското. — Отнася се до изпращане учителка въ Видинъ.

1873. 1872 г. Писмо отъ П. Брайковъ отъ Враца до училищното настоятелство въ Видинъ. — Отнася се до условието на Брайкова за учитель въ Видинъ.

1874. 1872 г. Писмо отъ Ст. Топаловъ отъ Жетѣзвичъ до училищното настоятелство въ Видинъ. — Отнася се до поведението на Видинската община при условието на учители.

1875. 1872 г. Писмо отъ Старо-Загорското училищно настоятелство до Видинското, съ което писмо се съобщава за изпращането на учителката Ирина Стоенчева въ Видинъ.

1876. 1872 г. Писмо отъ учителя А. Кесяковъ до училищната комисия, прѣзъ която се оплаква, че Х. Неновъ го нарушилъ най-безвѣрамно въ училището.

1877. 1872 г. Писмо отъ общината до училищното настоятелство, което да накара единого отъ учителитѣ да съчини едно слово за събиране владицата и за отбѣгване отъ владика, който щѣлъ да дойде въ Видинъ.

1878. 1872 г. Писмо отъ учителя Мл. Петровъ до училищното настоятелство. Отъ това писмо се вижда, че прѣди имало 6 ученици въ Видинъ.

1879. 1872 г. Писмо отъ ученицитѣ до училищното настоятелство. — Отнася се до отваряне на IV класъ.

1880. 1873 г. Писмо отъ Х. Г. Ст. отъ Ески-Загра до училищното настоятелство въ Видинъ, въ което съобщава, че може да изпрати двѣ учителки.

1881. 1873 г. Прошба отъ ученическото дружество до училищното настоятелство, да позволи на ученицитѣ да си празднуватъ ученическото дружество годишния праздникъ.

1882. 1873 г. Писмо отъ Г. Шишмановъ Свищовъ до А. Алеловичъ въ Видинъ, въ което прѣпоръчва двама Свищовски учители.

1883. 1873 г. Писмо отъ Г. Неновъ Свищовъ до А. Алеловичъ въ Видинъ, да му благодари, загдѣто му прѣпоржилъ учитель въ Видинъ.

1884. 1873 г. Писмо отъ Х. Г. Ст. отъ Ески-Загра до училищното настоятелство въ Видинъ, въ което съобщава, че изпраща учителки въ Видинъ.

1885. 1873 г. Писмо отъ ученика П. С. до училищното настоятелство, което моли да се даде прѣпоръчително писмо до русите въ Русе, за да бъде настаненъ въ руско учебно заведение.

1886. 1873 г. Писмо отъ общината до училищното настоятелство. — Отнася се до учителския персоналъ и до положението на училищата въ Видинъ.

1887. 1873 Писмо отъ ученическото дружество до училищното настоятелство. — Отнася се до отваряне IV класъ въ Видинъ.

1888. 1873 г. Оплакване отъ нѣкои ученици противъ събитѣ имъ другари и противъ до аритметика.

1889. 1873 г. Протестъ отъ ученицитѣ противъ училищното настоятелство, което не позволявало да ги изпробва.

1890. 1873 г. Писмо отъ учителя Хр. до училищното настоятелство, прѣзъ което се отказва отъ длъжностьта си, понеже старѣе и ненавижда съвѣстьта на нас.

1891. 1873 г. Писмо отъ ученицитѣ до училищното настоятелство, да ги разпусне, за да могатъ по-добрѣ да се приготвятъ.

1892. 1873 г. Бѣлѣжка отъ учителя за прѣдметитѣ, които се прѣподаватъ на ученицитѣ отъ III отдѣление.

1893. 1873 г. Писмо отъ читалището до училищното настоятелство, което моли да пусне училищния метачъ Дир. Георгиевъ за певецъ слуга, защото постоянниятъ учитель е боленъ.

1875 г. Писмо отъ А. Х. Ишевъ до [illegible] настоятелство, прѣдъ което се указва [illegible] и аманрѣтъ неговъ [illegible].

1873 г. Писмо отъ читалището до учи[illegible] настоятелство, съ което моли, щото [illegible] учителитѣ да сбъкватъ [illegible] слово за [illegible] празникъ на читалището.

1873 г. Писмо отъ читалището до гражданина, на които съобщава имената на [illegible] читалищнитѣ членове избрани за [illegible] настоятели.

1873 г. Писмо отъ общината до учили[illegible] настоятелство, съ което му съобщава, че [illegible] да се задатъ срѣтъ [illegible] наредени [illegible] и на учителитѣ, но споредъ ус[illegible].

1873 г. Проба отъ Букедната община [illegible] ското училищно настоятелство, косто [illegible] изпрати една програма за прѣподава[illegible] новата метода.

1873 г. Писмо отъ учителя А. Кесаковъ [illegible] лищното настоятелство въ Видинъ. — О[illegible] [illegible] ненадѣйното напущане на училището [illegible].

1874 г. Писмо отъ четирима видински граж[illegible] училищното настоятелство, които молятъ [illegible] въ училището и изучването на тър[illegible] езици.

1874 г. Писмо отъ Свищовскитѣ у[illegible] училищното настоятелство въ Видинъ. — [illegible] се до събиране учителски съборъ въ [illegible].

1874 г. Писмо отъ читалището до учи[illegible] настоятелство. — Отнася се до [illegible] [illegible] настоятелство.

1874 г. Писмо отъ Свищовскитѣ учи[illegible] Неновичъ и Д. А. Поповъ до училищ[illegible] [illegible] ството въ Видинъ. — Отнася се до [illegible] на Свищовски учители за Ви[illegible] училище.

1874 г. Писмо отъ епархийния съвѣтъ до [illegible] настоятелство, прѣдъ което показва [illegible] си за поправка на градскитѣ училища.

1874 г. Черновка на съглашение между [illegible] Флорова и село Брѣгово.

1874 г. Писмо отъ Белетето до учи[illegible] настоятелство, съ което се [illegible] срѣ[illegible] [illegible] числото на училищата и ученицитѣ [illegible] [illegible] въ тия училища.

1874 г. Писмо отъ Б[illegible] [illegible] до [illegible] до училищнитѣ епитропи въ Видинъ, [illegible] съобщаватъ, че изпращатъ [illegible] [illegible].

1874 г. Писмо отъ учителя [illegible] до училищното настоятелство, съ което [illegible] се [illegible] въпросътъ, да се съобщи [illegible] [illegible] учителитѣ, които сѫ [illegible] [illegible] станали.

1875 г. Писмо отъ читалищното настоя[illegible] до училищното. — Отъ това писмо се [illegible] че читалищнитѣ членове сѫ избрали [illegible] настоятели, а епархийниятъ съвѣтъ [illegible] потвърждавали.

1910. 1875 г. Писмо отъ Т. Шишмановъ отъ Свищовъ до училищното настоятелство въ Видинъ, на което отговаря, [illegible] [illegible], ако не [illegible] 20 [illegible], не може честно да служи [illegible] на родно [illegible] градъ, стига само заплатата му да бъде [illegible], понеже да обезпечава [illegible] [illegible] прихвания за помощьта му.

1911. 1875 г. Писмо отъ учителитѣ до училищното настоятелство. — Отнася се до бъркотиитѣ, които произлязли въ Видинскитѣ училища, поради смъртьта на учителя Т. Шишманова.

1912. 1875 г. Писмо отъ Д. Шишмановъ отъ Свищовъ до училищното настоятелство въ Видинъ, съ което съобщава, че е съгласенъ да стане Видински учитель съ заплата 9000 гр.

1913. 1875 г. Писмо отъ Д. Храновъ отъ Русе до училищното настоятелство въ Видинъ, съ което съобщава, че не може да заеме мѣстото на покойния учитель Т. Шишманова.

1914. 1875 г. Писмо отъ К. Кипровски отъ Русе до училищното настоятелство въ Видинъ, съ което изказва съгласието си да стане учитель въ Видинъ заедно съ жена си и да въведе звучната метода.

1915. 1875 г. Писмо отъ епархийния съвѣтъ до училищното настоятелство. — Отнася се до поправянето на Видинскитѣ училища.

1916. 1875 г. Писмо отъ писаря на епархийния съвѣтъ до училищното настоятелство. — Отнася се до учебното [illegible].

1917. 1875 г. Писмо отъ ученическото дружество до училищното настоятелство. — Отнася се до помѣщението на ученицитѣ отъ IV кл. въ дружествената стаичка.

1918. 1875 г. Проба отъ учителя Т. Шишмановъ до училищното настоятелство, да му даде по [illegible] 3 или 6 [illegible], като заявява, че прѣзъ това врѣме не пропуска да [illegible] по нѣкои прѣдмети на ученицитѣ отъ III и IV кл.

1919. 1875 г. Писмо отъ Т. Шишмановъ отъ Свищовъ до училищното настоятелство въ Видинъ. — Отнася се до материалното състояние на учителя Т. Шишманова.

1920. 1875 г. Писмо отъ епархийния съвѣтъ до училищното настоятелство. — Отнася се до намалението на учебното врѣме, поради смъртьта на учителя Д. Шишманова.

1921. 1876 г. Писмо отъ епархийния съвѣтъ до училищното настоятелство. — Отнася се до събиране на волни помощи отъ еснафитѣ, за поддържане на бѣднитѣ [illegible] и за по-редовно плащане на учителитѣ.

1922. 1876 г. Писмо отъ Т. Бойновъ отъ Ески-Загра до Ставри Ангеловъ въ Видинъ, съ което съобщава, че Константинъ И. Янковъ не може да отиде въ Видинъ за учитель, защото властьта не му давала тескере.

1923. 1876 г. Писмо отъ учителитѣ до училищното настоятелство, което запитватъ, че [illegible] [illegible] послѣ [illegible] [illegible], или не имъ се [illegible].

1924. 1877 г. Писмо отъ епархийния съвѣтъ до училищното настоятелство, на което [illegible]

че на учителитѣ не може да се заплати съ металикъ, защото доходитѣ били въ кайме.

1925. Писмо отъ Видинската община до Тулчанската. — Отнася се до въпроса за уреждането на българската църква.

1926. Черновка на окрѫжно отъ училищното настоятелство до християнитѣ, на които излага всичкитѣ законоположителни мѣрки, които е наредило, за да не напущатъ дѣцата безъ врѣме училището.

Отъ Разградъ.

1927. 1858 г. Печатна покана отъ настоятелитѣ на българската църква въ Фенеръ до Разградскитѣ жители, да събиратъ помощи за издигането отъ основа тая църква.

1928—1935. 1864—1867 г. 8 разписки дадени отъ разни учители на Разградската община.

1936. 1865 г. Разписка, дадена отъ общината на В. Христовъ. — Отнася се до доставянето на единъ желѣзенъ сандѫкъ за общинската каса.

1937. 1866 г. Съгласително между учителя Д. Георгиевъ и общината.

1938. 1866 г. Разписка отъ Ал. Христовъ, съ която удостовѣрява, че Разградското общество е дало $303^1/_2$ гр. за Русенското исдахане.

1939. 1867 г. Условно писмо на учителката Георгиева.

1940. 1867 г. «Съгласително» между Разградското общество и взаимния учитель Ник. Димитровъ.

1941. 1867 г. Условно писмо отъ Д. Стояновъ, въ което сѫ изложени условията, при които е далъ на общината кѫщата си, за да живѣятъ въ нея даскалъ Сава и учителката.

1942. 1867 г. Писмо отъ Хр. Дановъ до Разградското общество, съ което съобщава, че изпраща порѫчанитѣ книги съ 10% отстѫпка.

1943. 1867 г. Съгласително писмо между общината и учителя С. Катрафиловъ.

1944. 1867 г. Писмо отъ Варненската община до Разградската, на която съобщава, че е прибѣгнала до лотария, за поддържане на българщината въ Варна.

1945. 1867 г. Копие на писмо отъ Разградската община до с. Демирджилери. — Отнася се до събирането на ембатика и на подаръци отъ всѣка кѫща.

1946. 1868 г. Писмо отъ Русенската община до Разградската. — Отнася се до църковната борба.

1947. 1868 г. Писмо отъ Варненската община до Разградската, съ което ѝ съобщава, че ѝ изпраща едно окрѫжно отъ българскитѣ прѣдставители въ Цариградъ.

1948. 1868 г. Писмо отъ Русенската община до Разградската, съ което настоява щото послѣдната да поддържа училищата по селата.

1949. 1868 г. Писмо отъ учителя Ст. Крьстевъ отъ Шуменъ до Разградската община, която моли да замѣни полуграмотната си учителка съ едно момиче отъ Шуменъ.

1950. 1868 г. Писмо отъ Русенската о[бщина] до Разградската. — Отнася се до зависи[мостьта] на Разградъ отъ Русе въ духовно отнош[ение].

1951. 1868 г. Съгласително между учите[ля Сте]фанъ Илиевъ и Разградската община.

1952. 1868 г. Съгласително между учи[телката] Нераща Георгиева и Разградската общин[а].

1953. 1868 г. Условно между мухтарина[та на] Христовъ и Варушъ-махлеси въ Разградъ.

1954. 1868 г. Писмо отъ Русенската о[бщина] до Разградската, съ което ѝ прѣпраща 1[8 еван]гелия и 18 апостола, подарени отъ царско[то пра]вителство.

1955. 1868 г. Просба отъ учителя С. [Катра]филовъ до Разградската община, която м[олятъ да] му увеличи заплатата, или да му прѣдп[...] нѣколко врѣме.

1956—1957. 1968 г. Двѣ писма отъ В[арнен]ската община до Разградската. — Отнася [се до] Варненската лотария.

1958. 1868 г. Черновка на писмо отъ Р[азград]ската община до Варненската. — Отнася [се до] Варненската лотария.

1959. 1868 г. Просба отъ учителя Н. [...]ровъ до Хаджи Ив. Николовъ, когото м[оли да] му се увеличи заплатата.

1960. 1869 г. Писмо отъ В. Христовъ отъ [...] до Разградската община. — Отнася се до [...]китѣ на учителя Д. Георгиевъ.

1961. 1869 г. Задължително, дадено от[ъ мух]таритѣ на «Варуша» въ Разградъ.

1962. 1869 г. Писмо отъ Русенската о[бщина] до Разградската. — Отнася се до усмиря[ването] на партийнитѣ страсти въ Разградъ.

1963. 1869 г. Писмо до Разградската об[щина], съ което двама калаузи, които отвеждали п[оклон]гости на Св. Гора, се отказватъ за напрѣ[дъ да] убѣждаватъ и приканватъ хората.

1964. 1870 г. Писмо отъ 4 госпожи д[о Раз]градската община, съ което ѝ благодарятъ [за] гдѣто се съгласила да се основе женско [дру]жество въ града.

1965—1966. 1870 г. Двѣ съгласителни [между] селянитѣ на С. Кабаколакъ и попъ Хрис[...] да имъ свещенодѣйствува.

1967. 1871 г. Условно на учителката С[...] Славчева.

1968. 1871 г. Разписка подписана отъ ка[...] при Русенската община, че е получилъ 30[...] отъ Разградската община срѣщу «прѣд[...]телство».

1969. 1871 г. Съгласително между уч[ителя] Н. Димитровъ и Разградската община.

1970. 1871 г. Писмо отъ Н. Живковъ [отъ] Русе до Разградската община, съ което [съоб]щава, че изпраща учителката Анна Никол[...] въ Разградъ.

1971. 1872 г. Такса на Разградскитѣ попо[ве] на църквата при изпълнението на разнитѣ т[...]

1972. 1872 г. Общо градско рѣшение з[а] строяване ново училище, въ което да се [при]щанатъ не само градскитѣ дѣца, но и село[вски], които би пожелали да слушатъ погорни [...]

1973. 1872 г. Копие на прошба отъ гражданитѣ до каймакама на града, които молятъ да дозволи въ Разградъ пазарь, който да е свършитъ българско училище.
1974. 1872 г. Съглашение между учителя С. Цановъ и Разградската община.
1975. Записка отъ И. Катрафиловъ до Д. П. [illegible], отъ която се вижда, че Разградскитѣ [illegible] казали на Катрафилова «да си [illegible]».
1976. Писмо отъ Х. Христовъ до Разградската община, прѣзъ която и отъ която се оплаква, че му плащатъ много; него като го прати да по[illegible] работа въ Русе, нито като го пратила да [illegible] против[illegible] [illegible].
1977. Оплаквателна бѣлѣжка, кой колко е далъ [illegible] за училището.

Отъ Жеравна.

1988. 1816 г. Завѣщание за църквата.
1989. 1819 г. Запись. — Отнася се до новобългарския езикъ.
1990. 1820 г. Запись. — Отнася се до новобългарския езикъ.
1991. 1822 г. Запись. — Отнася се до новобългарския езикъ.
1992. 1835 г. Актъ за имота на [illegible], подписанъ отъ гръцкия владика.
1993. 1838 г. Завѣщание за църквата, подписано отъ архиерея Герасима.
1994. 1842 г. Черновка на запись. — Отнася се до новобългарския езикъ.
1995. 1849 г. Завѣщание отъ Добри Миновъ за Жеравненското училище.
1996. 1857 г. Контрактъ за заграждане на [illegible].
1997. 1859 г. Позволително писмо, подписано отъ гръцкия владика.
1998. 1859—1862 г. Смѣтката на учителя Ст. Вълкова.
1999. 1859 г. Условие на учителя Ст. Вълковъ.
2000. 1861 г. Писмо отъ училищния настоятель въ Сливенъ В. Г. Поповичъ до Жеравненското общество, да [illegible] за изпратенитѣ [illegible] гроша.
2001. 1861 г. Писмо отъ Сливенската община до Жеравненската. — Отнася се до църковната борба.
2002. 1861 г. Свидѣтелство, дадено отъ Жеравненскитѣ старини на Стефана Вълкова за [illegible] му учителствуване въ Жеравна.
2003. 1863 г. Прошка отъ настоятелитѣ на [illegible] въ Одринъ до първенцитѣ въ Балкана (Жеравна), да помогнатъ [illegible] до хлѣба на [illegible].
2004. 1865 г. Както № 2003.
2005. 1868 г. Писмо отъ . . . . до Жеко Тихоловъ въ Т.-Пазарджикъ. — Отнася се до старото название на Жеравна.
2006. Турско обявление, съ което се забранява на женитѣ да носятъ жълтини.
2007. 1871 г. Копие на писмо отъ Сливенския архимандритъ прѣдставитель Чинтулова до Сливенската община. — Отнася се до църковната борба.
2008. 1871 г. Копие на писмо, дадено отъ Синодътъ на прѣдставителя Чинтулова, за Сливенската община. — Отнася се до църковната борба и до дѣятелността на Чинтулова.
2009. 1871 г. Писмо отъ Доротея Софийски до Жеравненската община. — Отнася се до ръкополагането на единъ попъ отъ Доротея.
2010. 1872 г. Писмо отъ екзархийския синодъ до Жеравненската община. — Отнася се до образуването на Сливенската епархия.
2011. 1872 г. Писмо отъ Д. Икономовъ до общината. — Отнася се до Г. Икономова.
2012. 1872 г. Писмо отъ Котленската община до Жеравненската. — Отнася се до граждането на Симеона Прѣславски отъ Цариградъ за Шуменъ.
2013. 1872 г. Разписка отъ учителката Елена А. Златарева, че е получила заплатата си отъ сума 4160 гр.
2014. 1872 г. Разписка отъ учителката Е. А. Златарева.
2015. 1873 г. Писмо отъ нѣколко гражданин до общината. — Отнася се до задължението да се отварятъ дюкянитѣ неделенъ день.
2016. 1873 г. Писмо отъ Сливенскитѣ власти до старейшинитѣ и мухтаритѣ въ Жеравна, отъ които искатъ данъка, като опрѣдѣлятъ за какво колко ще се плати.
2017. 1873 г. Писмо отъ учителя Ст. Константиновъ до общината, съ което си подава оставката.
2018. 1873 г. Прошба отъ Екатерина и Теофана Георгиеви отъ Жеравникъ до Жеравненската община, която молятъ да ги условии за учителки.
2019. 1873 г. Писмо отъ Шуменския епархиаленъ съборъ до Жеравненската община. — Отнася се до събиране на владишнината.
2020. 1873 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски до Жеравненското общество. — Отнася се до враждебния отзивъ на жеравненцитѣ.
2021. 1873 г. Писмо отъ Сливенската община до Жеравненската. — Отнася се до избиране на прѣдставители за екзархийския съвѣтъ.
2022. 1873 г. Писмо отъ Шуменската община до Жеравненската. — Отнася се до положението на българската църква и до свикване епархиаленъ съборъ.
2023. 1873 г. Писмо отъ архимандрита Теофилакта отъ Котелъ до Жеравненската община. — Отнася се до църковната статистика.
2024. 1873 г. Училищно-църковна смѣтка на Жеравна.
2025. 1873 г. Програма на главнитѣ градски училища, изработена отъ учителския съборъ въ Шуменъ.
2026. 1873 г. Черновка на писмо отъ Жеравненската община до Сливенската. — Отнася се до въпроса за присъединение на Жеравна къмъ Сливенската епархия.
2027. 1873 г. Писмо отъ архимандрита Теофилакта отъ Котелъ за Жеравненското общество. — Отнася се до училищното дѣло въ Жеравна.

2028. 1873 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски до Жеравненската община, която моли да изпрати единъ свой прѣдставитель въ Шуменъ за избиране членове за екзархийски съвѣтъ.

2029. 1873 г. Копие на окръжното отъ екзархийския синодъ до митрополититѣ. — Отнася се до избиране на членове за екзархийски съвѣтъ.

2030—2035. 1874 г. Копие на 6 писма, изпращани отъ църковното настоятелство въ Жеравна до разни лица. — Отнася се до миналото на Жеравна.

2036. 1874 г. Писмо отъ [illegible] В. Маневъ отъ [illegible] до Жеравненската община, на която прѣпоръчва Н. Вальпарова за учитель.

2037. 1874 г. Писмо отъ Старозагорската община до Жеравненската, съ която и прѣпоръчва двѣ момичета за учителки.

2038. 1874 г. Писмо отъ Ст. [illegible] Попевъ отъ Габрово до Жеравненската община, която моли да го условятъ за учитель.

2039. 1874 г. Писмо отъ Котленския нахийски съвѣтъ до църковно-училищното настоятелство въ Жеравна. — Отнася се до избиране на епархиални съвѣтници.

2040. 1874 г. Копие на акта, съ който сѫ били избрани трима души за епархиални съвѣтници.

2041. 1874 г. Каталогъ на подписанитѣ избиратели въ Котленска нахия.

2042. 1874 г. Писмо отъ Коста Г. Арнаудовъ отъ Сливенъ до Жеравненската община, на която прѣдлага да го условятъ за учитель.

2043. 1874 г. Писмо отъ учителитѣ и учителкитѣ до общината. — Отнася се до молбата, поради която сѫ нужни на учителитѣ [illegible].

2044. 1874 г. Писмо отъ Ив. Моловъ отъ Бейрово до Жеравненската община. — Отнася се до Жеравненското училище.

2045—2047. 1874 г. Прѣписъ на 3 рапорта, дадени отъ прѣдставителитѣ на Кюстендолската нахия въ епархиалния съборъ въ Шуменъ. — Отнасятъ се до рѣшенията на тоя съборъ.

2048. 1874 г. Писмо отъ Котленскитѣ прѣдставители въ епархиалния съвѣтъ въ Шуменъ до Прѣславския митрополитъ, въ което описватъ бѣдственото положение на Котленската нахия, поради което се отказватъ да даватъ по-нататъкъ по 1 грошъ на дѣтето за Варненскитѣ училища.

2049. 1874 г. Писмо отъ Котленския нахийски съвѣтъ до Жеравненското църковно-училищно настоятелство, съ което писмо му прѣпраща № 2045 и 2047.

2050. 1874 г. Писмо отъ Михо [illegible] Радославовъ отъ Котелъ до училищното настоятелство въ Жеравна, което моли да го условятъ за учитель.

2051. 1874 г. Копие на писмо отъ Симеона Прѣславски до Котленската община. — Отнася се до избиране епархиални съвѣтници при Прѣславската митрополия.

2052. 1874 г. Писмо отъ А. [illegible]овъ отъ Ески-Джумая до Жеравненската община, на която прѣдлага да го условятъ за учитель.

2053. 1874 г. Писмо отъ Ив. х. [illegible] отъ Бейрово до Жеравненската община, на [illegible] прѣдлага да го условятъ за учитель.

2054. 1874 г. Листъ за записване на [illegible] помощи, съ които да се издържа [illegible] дѣвическо училище въ Жеравна.

2055. 1874—1875 г. Смѣтка на Жеравне[illegible] община.

2056. 1874 г. Писмо отъ Симеона Пр[illegible] до Жеравненската община. — Отнася [illegible] Симеона Прѣславски.

2057. 1874 г. Писмо отъ Симеона Пр[illegible] до Жеравненската община. — Отнася се [illegible] щането по 1 гр. на дѣтето, за издържа[illegible] Варненскитѣ училища.

2058. 1875 г. Писмо отъ иконома попъ [illegible] до църковно-училищната община. — От[illegible] до издигане на здание за дѣвическо у[illegible] въ Жеравна.

2059. 1875 г. Писмо отъ Серафима С[illegible] до християнитѣ въ Жеравна, съ което [illegible] пазва отъ бунтовническитѣ агитатори.

2060. 1875 г. Пълномощно, дадено отъ [illegible] местнитѣ на 3 души, да взематъ [illegible] умумие сандала въ Сливенъ за [illegible] земледѣлцитѣ въ Жеравна.

2061. 1875 г. Писмо отъ училищното [illegible] телство въ Бейрово до Жеравненската об[illegible] която моли да му отстѫпи учителя Ив. [illegible]

2062. 1875 г. Задължително писмо, дадено [illegible] кафеджиитѣ на общината, че нѣма да [illegible] занапрѣдъ да се играятъ табла и карти [illegible] затварятъ кафенетата въ 1 часа вечерьта [illegible]

2063. 1875 г. Контрактъ на учителя [illegible] Тодоровъ.

2064. 1876 г. Писмо отъ В. Николо[illegible] Сливенъ до меджлиса въ Жеравна. — От[illegible] до избититѣ християни и до единъ [illegible] Жеравна турчинъ.

2065. 1876 г. Писмо отъ [illegible] до [illegible] равненското общество. — Отнася се до [illegible] въ Жеравна стража.

2066. 1876 г. Контрактъ на учителкитѣ [illegible] и Донка Г. Димитрова.

2067. 1877 г. Условие на кабзомала [illegible] Пикулъ.

2068. 1877 г. Писмо отъ Жеравненски[illegible] рейшини до Ариф ефенди въ С[illegible] Отнася се до разоръжаването на турцитѣ [illegible] прѣзъ освободителната война.

2069. 1877 г. Условие на кабзомала Ив. С[illegible]

2070. 1877 г. Прѣписъ на едно писмо отъ [illegible] ненския митрополитъ. — Отнася се до [illegible] на озлочестенитѣ прѣзъ възстанието [illegible]

2071. 1877 г. Писмо отъ Серафима С[illegible] до Жеравненската община. — Отнася се [illegible] поставянето на сирачетата отъ опож[illegible] се ина прѣзъ 1876 год.

2072. 1877 г. Касата № 2701

2073. 1877 г. Смѣтка на сумата 27 [illegible] което жеравненци дали на турския [illegible] [illegible] стояли въ селото имъ, и на [illegible] армия сено.

. 1877 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски
Жеравненската община, съ което иска
свѣдѣния за църковно-училищното дѣло
равна
—2076. 1877 г. Копия на двѣ писма
арейшинския съвѣтъ до управителя и до
ошата въ Сливенъ, въ които писма же-
ци описватъ грабежитѣ и убийствата на
итѣ.
. Оплакване противъ башибозуцитѣ.
8. 1877 г. Оплакване противъ седѣнкитѣ
тѣ въ тѣхъ, издадено отъ Жеравненската
а

Отъ Градецъ.

. 1841—1748 г. Смѣткитѣ на църквата,
ни отъ гръцкия владика
0. 1861 г. Писмо отъ В. Поповичъ отъ
ъ до обществото въ Градецъ. — Отнася
църковната борба.
—2082. 1862 г. 2 смѣтки на Градецъ
за година.
3. 1863. Контрактъ на учителя Петко С.
овъ.
. 1863 г. Смѣткитѣ на Градецъ прѣзъ
ина
. 1864 г. Писмо отъ Василъ П. Теодоровъ
ливенъ до първенцитѣ въ Градецъ, които
а поискатъ ферманъ за манастиря.
6. 1864 г. Контрактъ на учителя Петко
овъ.
7. 1864 г. Писмо отъ Хилендарскитѣ брати
ъвенцитѣ въ Градецъ, които молятъ за
ници
8. 1865 г. Смѣткитѣ на Градецъ прѣзъ
ина
. 1866 г. Контрактъ на главния учитель
П. Марковъ
0. 1867 г. Молба отъ игумена на Хилен-
я манастирь до началницитѣ на Градецъ,
канатъ хората да отидатъ на поклонение
астиря.
. 1871 г. Просба отъ попъ Василъ П.
овъ до общината, който моли да купи
етитѣ, изпратени отъ общината въ Мед-
. — Отнася се до издаване на българска
въ Македония.
. 1871 г. Писмо отъ Сливненската община
декката. — Отнася се до начина за избо-
кзархъ.
—2099. 1871 г. Копия на седемъ рапорта,
ани отъ Сливненския епархийский прѣд-
ель Г. Чинтолова до Сливненската об-
— Отнася се до църковната борба.
0. 1872 г. «Обѣщание» отъ Г. Ивановъ,
извади съ учителство всичката сума,
Градешкото общество не похарчи, за да
и.
. 1872 г. Копие на първото екзархийско
ко до Сливненската община
. 1872 г. Прѣписъ на едно благодарително
рчително писмо, изпратено отъ екзарха
ивненската община.

2103. 1873 г. Копие на първитѣ 4 дневника (протокола) на Шуменския епархиаленъ съвѣтъ.

2104. 1873 г. Контрактъ на учителя Гочо Мариновъ.

2105. 1873 г. Контрактъ на учителката Зюмбиля Митева.

2106. 1873 г. Писмо отъ Шуменския епархиаленъ съборъ до Градешкото общество. — Отнася се до материалното положение на българската църква и до църковното дажлие.

2107. 1873 г. Прѣписъ на протокола по избирането прѣдставители отъ Сливненската епархия за екзархийския съвѣтъ.

2108. 1874 г. Писмо отъ екзарха до християнитѣ въ Градецъ. — Отнася се до въпроса за присъединението на Градецъ къмъ Сливненската епархия.

2109. 1874 г. Контрактъ на учителя Х. Тошевъ.

2110. 1874 г. Писмо отъ Д. Ивановъ отъ Габрово до общината въ Градецъ, който моли да му изпроводи пари.

2111. 1874 г. Контрактъ на учителката Зюмбиля Митева.

2112. 1874 г. Писмо отъ Р. Каролевъ отъ Габрово до Цанко Тодоровъ въ Градецъ. — Отнася се до разни пособия, които Градешкото училище си доставлява прѣзъ Габровското.

2113. 1874 г. Писмо отъ Д. Ивановъ отъ Габрово до Градешката община. — Отнася се до Габровския пансионъ.

2114. 1875 г. Протоколъ за избиране на църковно-училищно настоятелство въ Градецъ.

2115. 1875 г. Писмо отъ Д. Ивановъ отъ Габрово до Градешкото общество, съ което повторно моли да му се изпратятъ пари.

2116. 1875 г. Контрактъ на учителя Георги Т. Василевъ.

2117. 1875 г. Писмо отъ Сливненската община до Градешката. — Отнася се до спора за присъединението на Градецъ къмъ Сливненската епархия.

2118. 1876 г. Печатно окржжно отъ Симеона Прѣславски, съ което, като съобщава на паството си въцаряването на Мурада V, честити му това въцаряване

2119. 1876 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски до попъ Константина въ Котелъ — Отнася се до усмиряването на революционнитѣ агитации и избухвания

2120. 1876 г. Писмо отъ Котленската община до Градешката. — Отнася се до събиране на бегликя

2121. 1876 г. Писмо отъ Д. Ивановъ отъ Габрово до Градешкото общество, на което прѣдлага да го условятъ за учитель

2122. 1876 г. Писмо отъ Д. Ивановъ отъ Габрово до Градешкото общество, което моли да му изпратятъ пари

2123. 1876—1877 г. Смѣткитѣ на общината въ Градецъ.

2124. 1876 г. Писмо отъ Серафима Сливненски до Градешкото общество, съ което приканва християнитѣ на подчинение и привързаность къмъ властитѣ.

2125. 1877 г. Писмо отъ Серафима Сливненски до общината въ Градецъ. — Отнася се до настаняване на дѣцата отъ опустошенитѣ селища прѣзъ 1876 г.

2126. 1877 г. Прѣписъ на едно писмо отъ Сливненския архиерей до Градецкото общество. — Отнася се до настаняване на дѣцата отъ опустошенитѣ селища въ Пловдивската епархия.

Отъ Шуменъ.

2127. 1872 г. Писмо отъ Османъ-Пазарска община до Шуменската. — Отнася се до избирането на екзархийския прокосинтелъ Симеона за Прѣславски митрополитъ.

2128. 1872 г. Писмо отъ Котленската община до Шуменската. — Както № 2127.

2129. 1872 г. Писмо отъ Ени-пазарска община до Шуменската. — Както № 2127.

2130. 1872 г. Писмо отъ Ески-Джумайската община до Шуменската. — Както № 2127.

2131. 1872 г. Писмо отъ Варненската община до Шуменската. — Както № 2127.

2132. 1872 г. Писмо отъ Провадийската община до Шуменската. — Както № 2127.

2133. 1872 г. Писмо отъ Котленската община до Шуменската. — Както № 2127.

2134. 1872 г. Просба отъ с. Арнауткьой до Шуменската община. — Отнася се до ембатика на това село.

2135. 1872 г. Писмо отъ училищното настоятелство до членоветѣ на събора въ Шуменъ. — Отнася се до църковната борба.

2136. 1872 г. Писмо отъ Ил. Бъсковъ до епархиалния съвѣтъ въ Шуменъ. — Отнася се до разпрѣдѣлението на сумитѣ, които подаряватъ Бенли за училищата.

2137. 1873 г. Равносмѣтка на църквата «св. Вознесение.»

2138. 1873 г. Писмо отъ Ески-Джумайската община до митрополитския съвѣтъ въ Шуменъ. — Отнася се до църковната борба.

2139. 1873 г. Просба отъ попъ Христа отъ с. Осмаръ до Жеко х. Василевъ въ Шуменъ, да го освободи отъ това село, защото турцитѣ му се много заканили.

2140. 1873 г. Равносмѣтка за нѣчията и кулитѣ въ Шуменъ.

2141. 1873 г. Равносмѣтка на Котленския училищни съвѣтъ.

2142. 1873 г. Текуща смѣтка на смѣсения съвѣтъ въ Ески-Джумая.

2143. 1874 г. Просба отъ ученическото дружество «Просвѣщение» въ Велесъ до Симеона Прѣславски, когото моли за помощь.

2144. 1874 г. Писмо отъ архимандрита Теофилакта отъ Шуменъ до християнитѣ въ Провадийско. — Отнася се до училищата.

2145. 1874 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски отъ Цариградъ до Х. Великовъ въ Шуменъ. — Отнася се до опрощаването на единъ попъ, който се отказалъ отъ гърцитѣ.

2146. 1874 г. Писмо отъ С. Златарь д[…] началника Х. Великъ въ Шуменъ. — О[…] до издигане на училищно здание въ то[…]

2147. 1874 г. Писмо отъ Ник. Недѣлк[…] Русе до Шуменската община. — Отнас[…] разхвърляне на бегеля.

2148. 1874 г. Каталогъ на подписанит[…] бирателн въ Шуменската каза.

2149. 1874 г. Писмо отъ Ил. Бъск[…] Шуменския епархиаленъ съвѣтъ, съ ко[…] хвалява рѣшението на този съвѣтъ за […] нието на единъ настоятель за селскит[…] у[…] но самъ се отказва отъ тая честь.

2150. 1874 г. Писмо отъ Евлогий Ге[…] отъ Букурещъ до Шуменската община, с[…] съобщава, че прѣпраща 52 лири, подар[…] М. Бенли за Шуменскитѣ селски училищ[…]

2151. 1874 г. Просба отъ Хърсовската […] до Шуменската, да спомогне за спасен[…] 15 души хърсовчени, затворени въ Русе.

2152. 1874 г. Писмо отъ Симеона Прѣ[…] отъ Цариградъ до Шуменския епархиал[…] съвѣтъ. — Отнася се събиране помощи за б[…] български училища.

2153. 1874 г. Писмо отъ попъ Иоанъ С[…] до Шуменския епархиаленъ съвѣтъ. — […] се до събиране на владишината и до полож[…] на училищата.

2154. 1874 г. Оплакване отъ С. Осмар[…] тивъ съсѣдскитѣ турци, които, при пра[…] «Джемалдо», почнали да чупятъ вратитѣ […] гарскитѣ кѫщи и да изгезвалатъ самитѣ б[…]

2155. 1874 г. Писмо отъ Ени-Пазарск[…] щина до Шуменската. — Отнася се до […] тянето на нѣкои данъци.

2156. 1874 г. Писмо отъ Симеона Прѣ[…] отъ Цариградъ до Х. Великовъ въ Шум[…] Отнася се до събиране пари за българ[…] гарски училища.

2157. 1874 г. Писмо отъ Екзарха до С[…] Прѣславски. — Отнася се до отваряне […] висше българско училище въ Цариградъ.

2158. 1874 г. Писмо отъ Григория Д[…] Червенски до Шуменския епархиаленъ […] съ което обяснява, какъ трѣбва да се п[…] когато нѣкое лице иска да си промѣни […]

2159. 1874 г. Писмо отъ Ени-Пазарската […] до епархиалния съвѣтъ въ Шуменъ. — […] се до църковно-училищното дѣло въ Ени-[…]

2160. 1874 г. Оплакване до митропол[…] съвѣтъ отъ жителитѣ на с. Марковски […] Хасанъ Гаунъ, които имъ направилъ мн[…] кости и имъ изгорилъ училището.

2161. 1874 г. Писмо отъ М. Бенли отъ […] рещъ до Шуменската община, на коя[…] прапа свои портрети. — Отъ това п[…] вижда, че П. Воловъ е билъ ученикъ в[…]

2162. 1874 г. Обща равносмѣтка на […] ската епархия.

2163. 1874 г. Текуща смѣтка на Е[…] смѣсенъ съвѣтъ.

2164. 1874 г. Текуща смѣтка на К[…] смѣсенъ съвѣтъ.

1875 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски
играть до епархиалния съвѣтъ въ Шу-
Отнася се до въвеждане на метрически
Шуменската епархия.
1875 г. Оплакване отъ С. Осмаръ до
ния съвѣтъ въ Шуменъ. — Отнася се
рскитѣ иради
1875 г. Писмо отъ Григория Доростоло-
и до епархиалния съвѣтъ въ Шуменъ
се до религиозната нетърпимость на
итѣ българи.
1875 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски
играть до епархиалния съвѣтъ въ Шу-
Както № 2167
Писмо отъ Ени-Пазарската община до
ниския съвѣтъ въ Шуменъ, на която
, че турцитѣ грабнали една майка на
за да я потурчатъ.
1875 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски
играть до епархиалния съвѣтъ въ Шу-
Отнася се к религиозната нетърпимость
енскитѣ българи.
1875 г. Писмо отъ смѣсения съвѣтъ въ
умая до епархиалния съвѣтъ въ Шу-
Отнася се до смѣтката на Ески-Джу-
каза.
1875 г. Писмо отъ казалийския съвѣтъ
Джумая до Симеона Прѣславски. — От-
до отваряне на едно висше българско
въ Цариградъ.
1875 г. Писмо отъ казалийския съвѣтъ
Джумая до епархиалния съвѣтъ въ Шу-
Отнася се до църковната статистика.
1875 г. Писмо отъ казалийския съвѣтъ
анъ-Пазаръ до епархиалния съвѣтъ въ
— Отнася се до общото вътрѣшно
ие на Османъ-Пазарската каза
1875 г. Писмо отъ С. Хасърджиевъ до
Прѣславски. — Отнася се до българ-
рави.
1875 г. Писмо отъ Градежката община
енския епархиаленъ съвѣтъ. — Отнася
еланието на градежанитѣ да бѫдатъ подъ
ската митрополия.
1875 г. Писмо отъ Джумайския казалийски
до Симеона Прѣславски. — Отнася се до
пари за бѫдещитѣ български училища
1875 г. Просба отъ Шуменското женско
во до Симеона Прѣславски, да позволи на
естното на това дружество да посѣщава
итѣ училища съ благотворителна цѣль
1875 г. Просба отъ Т. Войниковъ до
Прѣславски — Отнася се до учителству-
а Войникова въ Шуменъ.
1875 г. Писмо отъ Симеона Прѣславски
играть до епархиалния съвѣтъ въ Шу-
което дава нѣкои обяснения по пра-
а вътрѣшното управление на епархията

Отъ Хасково.

1875 г. Прѣписъ на едно окрѫжно отъ
съвѣтъ при екзархията до митрополи-
Отнася се до бериитѣ, които иматъ

право да събиратъ смѣсенитѣ съвѣти, при завѣ-
ряване на разни документи.

2182. 1875 г. Окрѫжно отъ Пловдивската ми-
трополия до разни села. — Отнася се до нѣкои
мѣрки за подобрение на училищата.

2183. 1876 г. Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до смѣсения съвѣтъ въ Хасково — От-
нася се до наставяване сирачетата отъ опусто-
шенитѣ села въ Пловдивската епархия.

2184. 1876 г. — Както № 2183

2185. 1876 г. — Както № 2183

2186. 1876 — Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до смѣсения съвѣтъ въ Хасково — От-
нася се до събиране помощи за пострадалитѣ
прѣзъ революцията семейства.

2187. 1876 г. Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до смѣсения съвѣтъ въ Хасково, съ което
писмо му прѣдлага да си избере едно лице за
архиерейски намѣстникъ.

2188. 1876 г. Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до смѣсения съвѣтъ въ Хасково. — От-
нася се до избиране на архиерейски намѣстникъ
и до едно изложение на опустошенитѣ отъ баши-
бозуцитѣ църкви въ Хасковската каза.

2189. 1876 г. Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до казалийския съвѣтъ въ Хасково.
Отнася се до настаняване сирачетата отъ опусто-
шенитѣ села въ Пловдивската епархия.

2190. 1876 г. Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до смѣсения съвѣтъ въ Хасково. — От-
нася се до събиране помощи за пострадалитѣ
прѣзъ революцията семейства.

2191. 1876 г. — Както № 2189.

2192. 1876 г. Писмо отъ Пловдивския епар-
хиаленъ съвѣтъ до казалийския съвѣтъ въ Хас-
ково. — Отнася се до събиране помощи за по-
страдалитѣ прѣзъ революцията семейства.

2193. 1876 г. Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до смѣсения съвѣтъ въ Хасково. — От-
нася се до високото тескере по новия начинъ за
събиране на бедели.

2194. 1876 г. Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до казалийския съвѣтъ въ Хасково —
Отнася се до църковната борба въ Хасковско.

2195. 1876 г. — Както № 2183.

2196. 1876 г. Писмо отъ Панарета Пловдивски
до смѣсения съвѣтъ въ Хасково. — Отнася се
до положението и значението на Арабоанския ма-
настиръ.

2197. 1876 г. — Списъкъ на лицата, които сѫ
дали помощь за училищния хамамъ въ Хасково.

2198. 1977 г. — Писмо отъ Пловдивската ми-
трополия до смѣсения съвѣтъ въ Хасково —
Отнася се до извършване молебствия за султана
и войницитѣ му.

2199. 1877 г. Писмо отъ Пловдивската митро-
полия до казалийския съвѣтъ въ Хасково, съ
което съвѣтва християнитѣ да изпълняватъ длъж-
ноститѣ си къмъ властьта и да не се поддаватъ
на разни подбуждения.

2200—2201. 1877 г. — Както № 2199.

2202. 1877 г. — Както № 2186.

2203. 1877 г. Писмо отъ Пловдивската митрополия до смѣсения съвѣтъ въ Хасково, съ което дава разяснение по разни тегоби и по въпроса за записване християни волници въ турската войска.

2204. 1877 г. — Както № 2183.

2205. 1877 г. — Както № 2183.

2206. 1877 г. Писмо отъ Пловдивската митрополия до казалийския съвѣтъ въ Хасково. — Отнася се до снемането на екзарха Антима.

2207. 1877. г. Писмо отъ Пловдивската митрополия до казалийския съвѣтъ въ Хасково. — Отнася се до събиране на владицината.

2208. 1877 г. Писмо отъ Пловдивската митрополия до архиерейския намѣстникъ въ Хасково.— Както № 2183.

2209. 1877 г. Проба отъ жителитѣ на Табанъ-махлеси до църковната община, която молятъ да имъ намѣри учитель.

2210. 1878 г. Съобщение отъ Пловдивската митрополия до Хасковския съвѣтъ. — Отнася се до нареждане комисии по градоветѣ, за подпомагане на пострадалитѣ прѣзъ войната.

2211. 1878 г. Писмо отъ епископа Гервасия до Хасковския архиерейски намѣстникъ. — Отнася се до сѣмейния животъ на жителя Юрдана Ненова.

2212. 1878 г. Писмо отъ епископа Гервасия до архиерейския намѣстникъ въ Хасково, когото моли да намѣри и да му изпрати турския манифесть за войната.

2213. 1878 г. Писмо отъ Панарета Пловдивски до архиерейския намѣстникъ въ Хасково. — Отнася се до написване една нова църковна статистика.

2214. 1878 г. Рапортъ отъ село Дипсизъ-Гьолъ до архиерейския намѣстникъ въ Хасково за състоянието на църквата и училището въ това село.

2215. 1879 г. Окрѫжно отъ главното управление на дружеството «Св. Пантелеймонъ» до Хасковското общество. — Отнася се до цѣлитѣ на това дружество.

2216. Прѣписъ на окрѫжно писмо отъ екзарха Иосифа до християнитѣ въ Пловдивско, съ което ги съвѣтва да се прѣдпазватъ отъ бунтовнически подстрекателства.

IV. Материали, взети отъ разни лица подъ условие Министерството на Народното Просвѣщение да заплати за тѣхъ толкова, колкото намѣри за добрѣ.

Отъ Миланъ Радивоева отъ Елена.

2217. 1863 г. Печатно окрѫжно, въ което се излага вървежа на църковната борба.

2218. 1864 г. Писмо отъ село Кумружалии до Н. П. Константинова, съ което го молятъ да имъ намѣри нѣкое даскалче.

2219. 1865 г. Писмо отъ А. Лонгъ до Н. П. Константинова. — Отнася се до настаняването на нѣколко българчета въ Робертъ-Колежъ.

2220. 1866 г. Условно на Абдула Ефенди, учитель по турски езикъ въ Елена.

2221. 1866 г. Писмо отъ Ст. Доспѣвски отъ Т. Пазарджикъ до Н. П. Константинова. — Отнася се до направяне на нѣкои икони здравословното състояние на Доспѣвски.

2222. 1867 г. Писмо отъ П. Витанов Трѣвна до Ник. П. Константинова въ Ел Отнася се до проекта за училищата.

2223. 1869 г. Условно писмо за направ близкитѣ до Елена мостове и пѫтища.

2224. 1869 г. Приврѣмененъ (рѫкоп уставъ за управлението на духовенството ховнитѣ дѣла въ Търновската епархия.

2225. 1870. г. Писмо отъ Еленската общи Черноводската. — Отнася се до подарява нѣкои мѣста за построяване на училищ Черна-вода.

2226. 1870 г. Писмо отъ просителя Тео отъ Търново до Еленската община, съ иска разни свѣдѣния.

2227. 1874 г. Писмо отъ Н. Д. Пастовс Еленскитѣ първенци, съ което имъ съобщ внася помощь за построяване на Еленското лище.

2228. 1874 г. Писмо отъ М. Витанов Трѣвна до Н. П. Константинова въ Еле което го моли, да помогнатъ еленчани на литѣ отъ село Скрижево (Македония), дошли да събиратъ помощь за изплаща училището си.

2229. 1875 г. Окрѫжно отъ Търновска трополия, съ което Никифоръ Попъ Ко тиновъ се назначава за надзиратель на вси училища въ казата.

2230. 1875 г. Писмо отъ Бебревската об до Ник. П. Константинова. — Отнася се з значението на М. Тодорова (Радивоева) з тель въ Беброво.

2231. Кратка бѣлѣжка отъ Ник. П. Ко тинова за мѣстата, дѣто се е училъ и учителствувалъ.

2232. Писмо отъ П. Славейкова (отъ на Трѣвненската община) до Еленската об която поканва на споразумение съ трѣвне габровци по църковната борба.

2233. Бѣлѣжки отъ Ник. П. Констант въ които излага своитѣ мисли по рѣшение църковния въпросъ.

2234. Рѣчь, държана отъ Никифора П. стантинова, за издигане на ново училище въ

Отъ Х. Георги Хр. Хесапчиевъ отъ Габр

2235. 1852 г. Оплакване отъ Ватопедски настиръ прѣдъ Габровската община, загдѣ билъ заграбенъ имота въ Габрово.

2236. 1859 г. Копие на писмо до Р манастиръ, отъ който габровци искатъ диотъ, който да е по-старъ и да проповѣ матеренъ езикъ.

2237. 1861 г. Билетъ за записване чле униятската църква, изпратенъ отъ Н. Са отъ Цариградъ до Х. Георги Хесапчие Габрово.

2238. 1865 г. Писмо отъ Григория Търн до Габровската община. — Отнася се за конолагането на единъ неукъ кандидатъ за

1866 г. Протестъ отъ Габровската об- до Търновската, задето Григорий Търновски незаконно нѣкои лица

1866 г. Копие на протестъ отъ Габров- противъ Григория Търновски, задето има попове, когато тѣ не го признаватъ

1868 г. Молба отъ Габровскитѣ казалии авския валия, да не правятъ шосето задъ тѣ си къмъ Търново.

1869 г. Писмо отъ Христо Арнаудовъ риградъ до Х. Георги Хесапчиевъ въ Га- — Отнася се до назначението на Иосифа въ Габрово и до Габровското женско тво

а) 1869 г. Писмо отъ Хр. Арнаудова отъ дъ до Габровското училищно настоятел- — Отнася се до назначението на Иосифа за учителъ въ Габрово.

б) 1869 г. Молба отъ Габровското женско тво до мѣстнитѣ първенци, да му наста- ритѣ

1869 г. Удовлетворителенъ отговоръ на

1870 г. Писмо отъ Х. Арнаудова отъ дъ до Х. Георги Хесапчиевъ въ Га- — Отнася се до Търновскитѣ прѣдста-

1870 г. Писмо отъ Габровското учи- настоятелство до Рилския манастиръ, съ съобщаватъ, че изпращатъ назадъ монаха и че не искатъ вече никакви таксидиоти, не отговаряли на съврѣменнитѣ нужди.

1871 г. Съглаcително писмо между Га- та община, и инженера Michel Sniegoski правяне на шосето отъ Габрово за Шип- проходъ.

1871 г. Писмо отъ българскитѣ прѣд- ли отъ Цариградъ до Габровската община, то молятъ да се спомогне на българската съ пари.

1871 г. Смѣтка за сумитѣ, похарчени за о Шипченския проходъ.

1871 г. Молба отъ Търновската митро- до Габровската община, да изпрати по- въ Цариградъ.

1871 г. Прѣдложение отъ Търновската ия до попъ Стефана въ Габрово, да съ- до гр. ембатикъ и паритѣ отъ вдичината

1871 г. Писмо отъ Х. Арнаудовъ отъ дъ до Х. Георги Хесапчиевъ въ Габрово, о му съобщава своето прѣдателско мнѣние акционното движение.

1872 г. Пълномощно, дадено отъ град- бщина на нѣкои лица да условятъ док- Габрово.

1872 г. Условно писмо за издигане о на днешната Априловска гимназия.

1872 г. Копие на прошение до Търнов- трополитъ за доизкарване на Габровската ия.

1872 г. Градско рѣшение за наказанието които сж злословили противъ изпратенитѣ ново Габровски прѣдставители.

2257. 1872 г. Пълномощно, дадено на избранитѣ въ Габрово прѣдставители за Търновския епархиаленъ съборъ

2258. 1872 г. Съобщение отъ Габровската община до всичкитѣ прѣдставители въ Търновския епархиаленъ съборъ, че били пуснати противъ тѣхъ лоши слухове въ Габрово.

2259. 1872 г. Писмо отъ Габровската община до Търновския митрополитъ, че изпратенитѣ въ Търново габровчани сж истински народни избраници

2260. 1873 г. Разписка за 3 лири волна помощь, дадена отъ Габровското училищно настоятелство на Х. Георги Хесапчиевъ

2261. 1873 г. Тевтеръ за праздникъ-параса на една отъ Габровскитѣ махали

2262. 1873 г. Печатно извѣстие за новитѣ разпорежданияпо градскитѣ каси

2263. 1875—1876 г. Равносмѣтка на Габровската община.

2264. 1875 г. Писмо отъ Габровското училищно настоятелство до градската община съ което моли да бжде опрѣдѣленъ дохода, който ще дава църквитѣ за училището.

2265. 1875 г. Писмо отъ Габровския казалийски смѣсенъ съвѣтъ до свещеницитѣ на църквата «Св. Богородица», съ което имъ забранява да служатъ, задето епориятитѣ имъ не искали да си платятъ владичината.

2266. 1875 г. Писмо отъ Габровския архиерейски намѣстникъ до мѣстния дѣвически манастиръ, съ което му прѣдлага да отстжпи мѣсто за дѣвическо училище.

2267. 1875 г. Задължително между комисаритѣ, които били опрѣдѣлени да прѣгледатъ смѣткитѣ за постройката на Габровското училище

2268. 1877 г. Черновка на писмо отъ габровци до Екзарха съ което му изказватъ пълно довѣрие и порицаватъ противницитѣ му.

2269. 1877 г. Разписка отъ Габровскитѣ учители за сумитѣ, които получили слѣдъ завръщането си отъ Търновския затворъ.

2270. Благодарително писмо отъ Габрово до великия везиръ, изпратено слѣдъ прилагането на фермана.

2271. Черновка на прошение отъ Габровската община до Търновската — Отнася се до доизкарването на училището въ Габрово.

2272. Печатна покана отъ великия везиръ Мехметъ Рушди къмъ християни и мюсюлмани, съ която ги приканва да забравятъ кръвопролитията (прѣзъ 1876 г.)

2273. Черновка на писмо, съ което Габровскитѣ търговци прѣдлагатъ на Рилския манастиръ да направи новъ метохъ, ако мисли да си има и занапрѣдъ постояненъ таксидиотъ въ Габрово.

Отъ Стоянъ Робевъ отъ Елена.

2274. 1835 г. Краснорѣчие или риторика за славянски езикъ (ржкописъ).

2275. 1844. Прошение отъ Никифоръ Поповъ (Каптакриновъ) за постжпване въ Ришильонската гимназия въ Одеса.

2276. 1847 г. Писмо отъ Ямагина Васкидовича, съ което съвѣтва сина си да се пази отъ пиянство.

2277. 1850 г. Прѣводъ отъ Всеобщата История на Шрекка (ржкописъ).

2278. 1851 г. Свидѣтелство, дадено отъ Еленското училище на ученика Ст. Н. Андреевъ.

1279. 1851 г. Писмо отъ Ив. Момчилова отъ Елена до Ст. Робова въ Беброво, съ което му дава съвѣти.

2180. 1853 г. Писмо отъ долномахленскитѣ жители на Врачца до Попъ Андрея въ Елена. — Отнася се до Врачанското училище и до епископа Доротея.

2281. 1853 г. Писмо отъ Х. Стефанъ Бакърджиолу отъ Беброво до Сава . — Отнася се до Бебровското училище.

2282. 1853 г. Писмо отъ попъ Андрея отъ Елена до долномахленскитѣ епитропи въ Врачца. — Отнася се до учителствуването на Ст. Робова въ Врачца.

2283. 1854 г. Писмо отъ Ст. Робовъ отъ Врачца до попъ Андрея въ Елена. — Отнася се Враччанското пѣвческо училище.

2284. 1854 г. Писмо отъ долномахленскитѣ жители на Врачца до попъ Андрея въ Елена. — Отнася се до Врачанското училище и до епископа Доротея.

2285. 1854 г. Писмо отъ попъ Андрея отъ Елена до Ст. Робовъ въ Врачца. — Отъ това писмо се вижда, какъ е гледалъ попъ Андрея на учителството.

2286. 1854 г. Писмо отъ Ст. Робовъ отъ Врачца до попъ Андрея въ Елена. — Отнася се до положението на учителитѣ въ Врачца.

2287. 1854 г. Писмо отъ Ст. Робовъ отъ Врачца до попъ Андрея въ Елена. — Отнася се до Н. Михайловски.

2288. 1854 г. Писмо отъ С. Робовъ отъ Врачца до попъ Андрея въ Елена. — Отнася се Славейкова.

2289. 1854 г. Писмо отъ Ст. Робовъ отъ Врачца до попъ Андрея въ Елена. — Отнася се до Н. Михайловски и до П. Р. Славейкова.

2290. 1855 г. Условно на Врачанскитѣ учители попъ Андрея и Ст. Робовъ.

2291. 1855 г. Писмо отъ Ст. Робовъ отъ Елена до Епископа Доротея въ Врачца, съ което го моли да бжде назначенъ пакъ за учитель въ Врачца.

2292. 1855 г. Писмо отъ попъ Андрея отъ Елена до Врачанскитѣ първенци. — Отнася се до Врачанското училище.

2293. 1857 г. Писмо отъ попъ Андрея отъ Елена до П. Р. Славейкова въ Цариградъ. — Отнася се до въпроса за отиването на попъ Андрея въ Цариградската българска църква.

2294. 1858 г. Писмо отъ Ст. Робовъ отъ Цариградъ до попъ Андрея. — Отнася се до църковнитѣ работи и П. Славейкова.

2295. 1858 г. Писмо отъ Ст. Робовъ ... риградъ до попъ Андрея въ Елена. — ... се до въпроса за отиването на попъ А... Цариградската българска църква.

2296. 1859 г. Писмо отъ А. Екзархъ ... риградъ до Ст. Робовъ въ Елена. — О... до смъртьта на попъ Андрея и до печат... нѣкои книги отъ А. Екзарха.

2297. 1860 г. Печатно обявление отъ ... ковъ за издаване българска история ...

2298. 1860 г. Покана за записване ... Еленското училище.

2299. 1861 г. Покана отъ Псековскит... до Ст. Н. Андреева въ Елена, за стан... въ Псековенъ.

2300. 1861 г. Условно между учит... Андреевъ и Бжмайскитѣ попечители ...

2301. 1861 г. Писмо отъ С. Катрафи... с. Тодоровци (Еленско) до Ст. Н. Анд... Отнася се до учителствуването на Катр...

2302. 1863. Условно писмо на учител... Андреевъ въ Елена.

2303. 1865 г. Запитване отъ Юрданъ Бра... Одеса до Ст. Робова въ Елена, дали е ... ще изпратятъ нѣкое момче въ Русия да...

2304. 1866 г. Писмо отъ Хр. Г. ... Г.-Орѣховица до Ст. Робова въ Елена. — ... се до издаване нѣкои книги отъ Робо... голѣмия пожаръ въ Г.-Орѣховица.

2305. 1868 г. Писмо отъ С. Г. отъ ... до Ст. Робовъ. — Отнася се до пъ..., ... въ Разградъ и Русе.

2306. 1869 г. Писмо отъ Юрданъ Ар... отъ Панагюрище до Ст. Робовъ. — О... до протестантизъма, училищата и ... Панагюрище.

2307. 1869 г. Писмо отъ М. Златев... градъ до Ст. Робовъ въ Беброво. — О... до Бебровската община.

2308. 1870 г. Писмо отъ М. Михов... брово до Ст. Робовъ въ Елена. — Отна... положението на учителитѣ въ Беброво.

2309. 1872 г. Писмо отъ Т. Х. Ст... Русе до Ст. Робовъ въ Елена. — Отн... Русенскитѣ училища.

2310. 1873 г. Общи прѣдварителни ... народонаселението, ржкописъ отъ Ст. А...

2311. 1873 г. Рѣчь, произнесена пр... ването на митрополита Илариона въ Е...

2312. 1874 г. Лабиринтъ (печатанъ) ... Робовъ.

2313. 1874 г. Писмо отъ С. Н. Карас... до С. Н. Андреевъ въ Елена. — Отн... изплащане на селскитѣ учители.

2314. 1874 г. Писмо отъ Н. Михайло... Цариградъ до С. Н. Андреевъ въ Русе. ... нася се до турската цензура.

2315. 1874 г. Покана отъ С. Робов... до даскалъ Димитра въ с. Ялари, да ... Е.-Бжмая за учитель-пѣвецъ.

2316. 1875 г. Писмо отъ В. Горбан... Пловдивъ до Ст. Н. Андреевъ въ Шу... Отнася се до училищнитѣ работи.

...бѣлѣжки по църковната борба, писани ...фора попъ Константинова.
...вление къмъ славянската граматика. ...доно по училищното дѣло, държано ...о.
...словно между Ал. Екзархъ, попъ Ан... П. Андреевъ за печатане книги.
...исмо отъ П. Кисимовъ отъ Търново до ...ъ, съ което му прѣдлага да отиде за ... Мачинъ.
...исмо отъ Ст. Робовъ отъ Враца до ...ея въ Елена. — Отнася се до Доротея ...ъ.
...исмо отъ Ст. Робовъ до попъ Андрея ...съ което му описва долномахленското ...ъ Враца.
...исмо отъ попъ Андрея отъ Търново ...бовъ въ Цариградъ. — Отнася се до ...ъ Момчилова и Неофита Рилски.

...отъ Петръ Коевъ отъ Бѣлчикъ.

...73 г. Писмо отъ Д. Цанковъ отъ Ца... до Кою Райчевъ, съ което му съобщава, ...новява въ Цариградъ.
...Житието на живота ми». Интересни ...отъ врѣмето на възраждането и на ...борба, писани отъ Кою Райчевъ отъ ...

...онстантинъ Григоровъ отъ Месемврия.

...лѣмъ тракийски ржкописъ, който съдържа ...рковни рѣчи, патриаршески окржжни, ...ѣлѣжки за Месемврийскитѣ епископи отъ ... насамъ и историята на града Месем... ...сана съвсѣмъ обективно.

...ристо Захариевъ отъ Т.-Пазарджикъ.

...840—1841 г. Копие на общия бегликъ ...въ Т.-Пазарджикъ.
...857 г. Писмо отъ Пловдивския митро... попъ Илия въ с. Батакъ. — Отнася ...въ разводъ.
...858 г. Писмо отъ Й. Груевъ отъ Плов... Ст. Захариевъ въ Т.-Пазарджикъ. ...до книжовното дѣло.
...858 г. Писмо отъ Й. Груевъ до Ст. За... — Отнася се до църковната борба въ ...жикъ.
...858 г. Контрактъ на учителката Х. Та...
...858 г. Описъ на паритѣ, весчитѣ и съ... които били намѣрени въ метоха на Рил... ...стирь, слѣдъ смъртьта на духовника...
...858 г. Писмо отъ егумена на Зографския ...до старейшинитѣ въ Т.-Пазарджикъ. — ...до разорението на манастирския ме... ...оя градъ.
...858 г. Копие на писмо отъ егумена на ...я манастирь до старейшинитѣ въ Т. ...къ. — Отнася се до работитѣ въ Зо... манастирь.

2336. 1859 г. Писмо отъ Й. Груевъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2337. 1859 г. Писмо отъ Й. Груевъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Пловдивско.

2338. 1859 г. Писмо отъ К. Николаевъ отъ Брацигово до Ст. Захариевъ. — Отнася се до разпространението на българската книжнина.

2339. 1859 г. Писмо отъ настоятелитѣ на българскитѣ книжици до Ст. Захариевъ. — Отнася се до списанието «Български книжици».

2340. 1859. г. Писмо отъ Д. Цанковъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до в. «България».

2341. 1859 г. Благодарително писмо отъ д-ръ С. Чомаковъ до Т.-Пазарджишката община. — Отнася се до църковната борба.

2342. 1859 г. Печатна покана. — Отнася се до «Български книжици».

2343. 1859 г. Разписка отъ настоятелството на «Българскж-тж книжнинж» до Ст. Захариевъ. — Отнася се до правата на разнитѣ членове на «Българскж-тж книжнинж».

2344. 1859 г. Писмо отъ д-ръ Чомаковъ отъ Пловдивъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2345. 1860 г. Писмо отъ М. Петковъ отъ Пещера до Ст. Захариевъ. — Отнася се до «Българскитѣ книжици».

2346. 1860 г. Писмо отъ Б. Мирковъ отъ Бѣлово до Ст. Захариевъ. — Отнася се до дѣятелностьта на Ст. Захариева противъ гърцитѣ и до училищното дѣло въ Бѣлово.

2347. 1860 г. Писмо отъ Б. Мирковъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до дѣятелностьта на Ст. Захариева.

2348. 1860 г. Печатна покана отъ Д. Цанковъ. — Отнася се до в. «България».

2349. 1861 г. Писмо отъ Пещерската община до Ст. Захариевъ. — Отнася се до развалата на единъ годежъ.

2350. 1861 г. Писмо отъ Пещерската община до Ст. Захариевъ. — Отнася се до борбата между гърцитѣ и българитѣ въ Пещера.

2351. 1861 г. Писмо отъ Й. Груевъ отъ Пловдивъ до Т.-Пазарджишката община. — Отнася се до църковната борба.

2352. 1861 г. Писмо отъ Й. Груевъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Пещера и София.

2353. 1861 г. Писмо отъ Й. Груевъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до поведението на Рилския манастирь по църковната борба.

2354. 1861 г. Писмо отъ учителя въ Пещера М. Петковъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба и училищното дѣло въ Пещера.

2355. 1861 г. Писмо отъ М. Петковъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Пещера.

2356. 1861 г. Писмо отъ настоятелството на Българскитѣ книжици до Ст. Захариевъ. — Отнася се до списанието «Български книжици».

2357. 1861 г. Писмо отъ Пловдивската община до Т.-Пазарджишката църковна комисия. — Отнася се до църковното ни отдѣляне отъ гърцитѣ.

2358. 1861 г. Завѣщание на Марика Соколова за църквата и за главното българско училище въ Т.-Пазарджикъ.

2359. 1861 г. Послание отъ заточения архиерей Паисия Пловдивски до паството му. — Отнася се до църковната борба.

2360. 1861 г. Задължително, дадено отъ Т.-Пазарджикскитѣ градски свещеници на общината, въ което сѫ вписани такситѣ за разнитѣ духовни потрѣби.

2361. 1861 г. Писмо отъ д-ръ Чомаковъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2362. 1862 г. Писмо отъ Пловдивската община до свещеницитѣ и първенцитѣ въ Т.-Пазарджишкото окрѫжие. — Отнася се до откупване на Синайскитѣ и Божигробскитѣ кутии за въ полза на Пловдивското училище.

2363. 1863 г. Писмо отъ І. Груевъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Цариградъ и Пещера и до училищата въ нѣкои градове.

2364. 1863 г. Писмо отъ І. Груевъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до учебното дѣло въ Неврокопъ и до бъркотиитѣ въ Т.-Пазарджишката община.

2365. 1863 г. Писмо отъ І. Груевъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до личностьта на Ст. Захариевъ.

2366. 1863 г. Писмо отъ Н. Ив. Ковалевски отъ Цариградъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2367. 1863 г. Писмо отъ учителя Т. Неновъ Манастирски отъ Враня до Ст. Захариевъ. — Отнася се до училището въ Враня.

2368. 1863 г. Писмо отъ Т. Н. Манастирски отъ Враня до Ст. Захариевъ. — Отнася се до учебно-църковното дѣло въ Враня.

2369. 1863 г. Писмо отъ Неврокопската община до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Неврокопъ.

2370. 1863 г. Писмо отъ Г. Костовъ отъ Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Неврокопъ.

2371. 1863 г. Писмо отъ Г. Костовъ отъ Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковно-училищното дѣло въ Неврокопъ.

2372. 1863 г. Писмо отъ Г. С. Чалоулу отъ Пловдивъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Пещера.

2373. 1863 г. Писмо отъ Д. Гешоолу отъ Цариградъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до учителитѣ.

2374. 1863 г. Писмо отъ Пловдивското бълг. църковно настоятелство до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2375. 1863 г. Писмо отъ Т. Стефановичъ отъ Цариградъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2376. 1863 г. Пълномощно, дадено на Кара Никола и Ст. Захариевъ отъ прѣдставителитѣ на еснафитѣ и махалитѣ въ Т.-Пазаржи[...] Отнася се до църковната борба.

2377. 1863 г. Писмо отъ Георги Бака[...] Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася [...] църковната борба въ Неврокопъ.

2378. 1864 г. Писмо отъ Пещерската о[...] до Ст. Захариевъ въ Т.-Пазарджикъ, когото[...] да даде позволение на даскалъ Тодоръ Пе[...] да проси по селата, за да прѣхрани д[...]дието си.

2379. 1864 г. Писмо отъ Г. Груевъ отъ [...]дивъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до [...]ковната борба въ Т.-Пазарджикъ.

2380. 1864 г. Писмо отъ М. Петковъ от[...]щера до Ст. Захариевъ. — Отнася се до ц[...]ната борба въ Пещера.

2381. 1864 г. Писмо отъ М. Петковъ отъ Пе[...] до Ст. Захариевъ. — Отнася се до разпро[...]нение на разни вѣстници и списания въ Пе[...]

2382. 1864 г. Писмо отъ Н. Ив. Ковач[...] отъ с. Ковачевица до Ст. Захариевъ. — О[...] се до църковно-училищното дѣло.

2383. 1864 г. Писмо отъ д-ръ С. Чома[...] отъ Цариградъ до Ст. Захариевъ. — Отна[...] до църковната борба въ Неврокопъ.

2384. 1864 г. Писмо отъ Неврокопската об[...] до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църко[...] борба въ Неврокопъ.

2385. 1864 г. Писмо отъ Пловдивското [...]ковно настоятелство до българската общи[...] Т.-Пазарджикъ. — Отнася се до църко[...] борба.

2386. 1864 г. Общъ тевтеръ за ембатици[...] Т.-Пазарджикската каза, подписанъ и по[...]танъ отъ църковната българска община в[...] Пазарджикъ.

2387. 1865 г. Писмо отъ І. Груевъ отъ [...]дивъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до [...]китѣ на учителя Юрданъ Неновъ.

2388. 1865 г. Писмо отъ Ат. Кръстов[...] Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася [...] църковната борба въ Неврокопъ.

2389. 1865 г. Писмо отъ учителя Т. Н. [...]стирски отъ Враня до Ст. Захариевъ. — [...] се до църковната борба.

2390. 1865 г, Писмо отъ Ст. Беркович[...] Сересъ до Ст. Захариевъ въ Т.-Пазарджи[...] Отнася се до славянската нумизматика н[...]канския полуостровъ и до събиране на [...]гически свѣдѣния за Македония.

2391. 1865 г. Писмо отъ Ал. Андрич[...] Бѣлградъ до Ст. Захариевъ въ Т.-Пазарджи[...] Отнася се до условията за напечатване н[...] книга.

2392. 1866 г. Писмо отъ Т. Попович[...] Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася [...] църковната борба въ Неврокопъ.

2393. 1866 г. Писмо отъ Илия Дуков[...] Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася [...] църковната борба въ Неврокопъ.

2394. 1866 г. Писмо отъ Неврокопската о[...][д]о Ст. Захариевъ. — Отнася се до цър[...] училищното дѣло.

866 г. Писмо отъ Неврокопската община ...хариевъ. — Отнася се до църковно-... дѣло въ Неврокопско.

866 г. Писмо отъ Ст. Верковичъ отъ ... Ст. Захариевъ. — Отнася се до събира... и доставяне на нѣкои книги отъ ... до Захариева.

867 г. Писмо отъ Хр. Дановъ отъ Виена ...хариевъ. — Отнася се до ръкописа на «Описание на Татаръ-Пазарджишката ...а» и до напечатването на тѣхни из-... Захариевъ материали отъ Югославян-... демия.

867 г. Писмо отъ I. Груевъ отъ Плов-... Ст. Захариевъ. — Отнася се до настя-... Бѣлчевъ за учитель въ Т.-Пазар-...

867 г. Писмо отъ учителя Т. Поповичъ ...рокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се ... училищното дѣло и до църковната борба въ ...ъ.

867 г. Писмо отъ Т. Поповичъ отъ ... до Ст. Захариевъ. — Отнася се до ... училищното дѣло.

867 г. Писмо отъ Т. Поповичъ отъ ... до Ст. Захариевъ. — Отнася се до ... дѣло въ Неврокопъ.

867 г. Писмо отъ Т. Поповичъ отъ ... до Ст. Захариевъ. — Отнася се до ... борба въ Неврокопъ.

867 г. Писмо отъ М. Петковъ отъ Пе-... Ст. Захариевъ. — Отнася се до в. «Ма-...

867 г. Писмо отъ Иоанъ Христовъ отъ ... до Ст. Захариевъ. — Отнася се до ... въ Кюстендилъ.

867 г. Записка отъ учителя А. Бѣлчевъ ...хариевъ. Отнася се до училището въ ...жикъ.

867 г. Писмо отъ Неврокопската община ...хариевъ. — Отнася се до църковното ... въ Неврокопъ.

867 г. Писмо отъ Ст. Верковичъ отъ ... Ст. Захариевъ. — Отнася се до съби-...ки.

867 г. Разписка, дадена отъ Хр. Дановъ ...хариевъ, че купилъ отъ него 1000 ... на книгата «Описание на Т.-Пазар-...ската каза».

868 г. Писмо отъ I. Груевъ отъ Плов-... Ст. Захариевъ. — Отнася се до цър-...борба.

868 г. Писмо отъ Н. Шишедаlievъ отъ ... Ст. Захариевъ. — Отнася се до ... Ст. Захариевъ и до църковно училище...

869 г. Писмо отъ Т. Поповичъ отъ ... до Ст. Захариевъ. — Отнася се до ... борба въ Неврокопъ.

869 г. Писмо отъ М. Петковъ отъ Пе-... Захариевъ. — Отнася се до в. «Ма-...

2413. 1869 г. Писмо отъ Н. Ив. Ковачевски отъ с. Ковачевица до Ст. Захариевъ. — Отнася се до положението на българитѣ въ Драмско подъ фанариотитѣ.

2414. 1869 г. Писмо отъ д-ръ С. Чомаковъ отъ Цариградъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2415. 1869 г. Както № 2414.

2416. 1869 г. Писмо отъ Неврокопската община до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2417. 1869 г. Писмо отъ Илия Туховъ отъ Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2418. 1870 г. Писмо отъ I. Груевъ отъ Пловдивъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до книгата «Описание на Т.-Пазарджишката каза» и до изпращане на бележки отъ учителитѣ.

2419. 1870 г. Писмо отъ Т. Поповичъ отъ Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Източна Македония.

2420. 1870 г. Писмо отъ Н. Ив. Ковачевски отъ с. Ковачевица до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба въ Неврокопско.

2421. 1870 г. Писмо отъ Н. Ив. Ковачевски отъ с. Ковачевица до Ст. Захариевъ. — Отнася се до училището въ с. Ковачевица и до църковната борба въ Неврокопъ.

2422. 1870 г. Писмо отъ Михаилъ архимандритъ отъ Пиротъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до личността на Партения Нишавски.

2423. 1870 г. Писмо отъ попъ Тодоръ отъ София до Ст. Захариевъ. — Отнася се до положението на народнитѣ работи въ София и Т.-Пазарджикъ.

2424. 1870 г. Писмо отъ I. Коневъ отъ Пловдивъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до въпроса за срѣдоръжението на единъ Т.-Пазарджишки момъкъ, за да постъпи въ медицинското училище въ Цариградъ.

2425. 1870 г. Писмо отъ Ст. Верковичъ отъ Сересъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до помощьта, която Ст. Захариевъ е далъ на Верковича въ научнитѣ му изслѣдвания по нашето минало.

2426. 1870 г. Писмо отъ Илия Туховъ отъ Неврокопъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до църковната борба.

2427. 1871 г. Писмо отъ Хр. Дановъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до книгата «Описание на Т.-Пазарджишката каза».

2428. 1871 г. Писмо отъ Ст. Верковичъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до нашата история.

2429. 1871 г. Пълномощно, дадено на Ст. Захариевъ отъ Т.-Пазарджишкитѣ еснафи, щото той да отдаде на мѣстното читалище събранитѣ отъ тѣхъ години училищни книги и учебни помагала.

2430. 1872 г. Писмо отъ Ст. Верковичъ отъ Сересъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до нашата история и до събиране материали отъ Верковича.

2431. Писмо отъ Ст. Верковичъ отъ Сересъ до Ст. Захариевъ. — Отнася се до събиране статистически материали за Македония, до въпроса за освобождението на българитѣ и до сѣмейството на Верковича.

2432—2436. 5 листа отъ писма, изпращани въ разни врѣмена отъ Ст. Верковича отъ Сересъ до Ст. Захариевъ въ Т.-Пазарджикъ. — Отнасятъ се до църковната борба въ Кукушъ, до възраждането на нѣкои македонски краища, до събиране на антики, до унията и до значението на славянскитѣ равноапостоли.

2437. Сатирическо стихотворение отъ Ст. Захариевъ. — Отнася се до неразбранщината на българитѣ.

2438. Прѣписъ на надписа на църквата «Св. Георги» въ Клисура. — Тоя надписъ е отъ 1626 г.

2439. Подробно описание на потрѣбноститѣ при освещението на нѣкоя нова църква, написано отъ Ст. Захариевъ.

2440. Прѣводъ на листъ 188 отъ Арменопуло. — Отнася се до 10-тата новела на императора Лъва: «Искането на брачнитѣ щети».

Отъ Минко Николовъ отъ Лѣсковецъ.

2441. 1858 г. Писмо отъ Михаилъ Кифаловъ отъ Букурещъ до Търновскитѣ първенци. — Отнася се до нареждането на болницата «Козма и Дамянъ» въ Търново.

2442. 1861 г. Актъ за избиране на училищни настоятели въ Търново, съ точно опрѣдѣление на правата и длъжноститѣ на тия настоятели.

2443. 1861 г. Копие на окрѫжно писмо отъ Търновската духовна епитропия до свещеницитѣ въ Никополската каза. — Отнася се до църковната борба.

2444. 1864 г. Писмо отъ Ески-Загорската община до Търновската. — Отнася се църковната борба.

2445. 1865 г. Задължителенъ записъ, даденъ отъ жителитѣ на махалата «св. Спасъ» на Търновското училищно настоятелство. — Отнася се до помощитѣ, които църквитѣ давали за училищата въ Търново.

2446. 1866 г. Копие на писмо отъ християнитѣ на Търновската епархия до митрополита Григория, отъ когото искатъ да си подаде оставката, а митрополитскитѣ книжа и вещи да прѣдаде на игумена на Килифарския манастиръ Х. Теодосия.

2447. 1866 г. Черновка на отговоръ отъ ефорията на болницата и гимназията въ Търново до Министра на Просвѣщението въ Букурещъ. — Отнася се до помощитѣ, които влашкото правителство е давало за нареждане болница и гимназия въ Търново.

2448. 1867 г. Писмо отъ Михалъ Кифаловъ отъ Букурещъ до ефоритѣ на болницата въ Търново. — Отнася се до устройството на тая болница.

2449. 1867 г. Писмо отъ българската църква въ Станимака до попъ Сава и Н. Златарски въ Търново. — Отнася се до помощитѣ, които Търново е давало на Станимака за цъ за училището.

2450. 1867 г. Прѣписъ на единъ пр на българската община въ Букурещъ. — се до въпроса за построяване на болниц трално училище въ Търново.

2451. 1867 г. Писмо отъ ефорията і рещъ до настоятелитѣ на Търновскитѣ у съ което ги насърдчава да наредятъ гла лище, да го нарекатъ «св. Кирилъ» и изберать петочленно настоятелство.

2452. 1868 г. Рапортъ отъ учителя въ краище Ст. Касабовъ до Търновската въ който изброява поименно ученицитѣ свѣдѣния за училището въ с. Поликраиш 1869 год.

2453. 1868 г. Рапортъ отъ Златарската до Търновската за състоянието на уч въ с. Златарица.

2454. 1868 г. Окрѫжно отъ българскит ставители въ Цариградъ, съ което по общинитѣ да изпратятъ благодарителни до Султана.

2455. 1869 г. Писмо отъ българскит ставители въ Цариградъ до Търновската — Отнася се до църковната борба.

2456. 1869 г. Копие на писмо отъ Ру община до архиерейския български съ до българскитѣ прѣдставители въ Цари Отнася се до църковната борба.

2457. 1869 г. Черновка на писмо отъ ската община до архиерейския съборъ в градъ, съ което тая община мъмри с загдѣто се до сега борѣли, кой да грабне ската църковна корона.

2458. 1870 г. Писмо отъ Видинската до Търновската. — Отнася се до Ту проектъ за наредбата на българската ц

2459. 1872 г. Копие на писмо отъ ек църковната община въ Търново. — О до църковната статистика.

2460. 1276 г. Отъ Хеджра. Обширни ления, дадени отъ турската власть на за да се прѣдпазва отъ разни злоупотр

Отъ Георги Палашевъ отъ София.

2461. 1870 г. Копие на разписка, дал Софийската община на руския консулъ рингъ. — Отнася се до рускитѣ помощ правяне на църквата «св. Кралъ.»

2462. 1871 г. Писмо отъ българскит ставители въ Цариградъ до Софийската съ което искатъ помощь за издържане в хийското управление.

2463. 1871 г. Писмо отъ Софийскит ставители въ Цариградъ до Софийската — Отнася се до желанието на Радо община да се присъедини къмъ Соф епархия.

2464. 1871 г. Писмо отъ Антима Види Софийската община. — Отнася се до і на софиянцитѣ да посѣти Антимъ град

1871 г. Писмо отъ Софийскитѣ прѣдли въ Цариградъ до Софийската община. іася се до църковната борба.

1872 г. Писмо отъ Радомирската община эийската. — Отнася се до желанието на ι да се присъедини къмъ Софийската ι.

гъ Никола Т. Димитровъ отъ Вратца.

. 1808 г. Прѣписъ отъ едно «повѣрително отъ епископа Софрония отъ Букурещъ Атанасиевича Замбина въ С.-Петербургъ. іася се до въпроса за освобождението на ітѣ отъ турското иго.

. 1811 г. Благодарително писмо (копие) :нералъ Тирчелишъ до вратчанцитѣ. — се до руско-турската война прѣзъ 1806 год.

. 1814 г. Писмо отъ Вратчанския епис-о Х. Тоша въ Вратца. — Отнася се до ютското управление.

. 1815 г. Писмо отъ Хилендарския мънадо Х. Тоша и до сина му Димитракя въ — Отнася се до Хилендарския мънастиръ.

. 1820 г. Писмо отъ Софийския архидиа-Кирила до Х. Тоша и чорбаджи Дими-—Отнася се до фанариотското управление.

. 1821 г. Записка отъ попъ Ради. — От-: до църквата на мънастиря «св. Иванъ» тца.

. 1824 г. Писмо отъ Вратчанския епис-о Х. Тоша въ Вратца. — Отнася се до ютското управление.

. 1825 г. Писмо отъ Етрополскитѣ пърдо Димитраки Тошевъ. — За ходатайство.

. 1825 г. Записка отъ Х. Ив. х. Тодо-— Отнася се до злоупотрѣблението на житѣ въ Вратца.

. 1825 г. Писмо (гръцко) отъ Търновския олитъ Илариона до Димитраки х. Тошевъ. іася се до църковната борба въ Вратца.

. 1825 г. Писмо отъ Търновския митро-Иларионъ до Димитракя Х. Тошевъ. — ι се до църковната борба въ Вратца.

. 1825 г. Писмо отъ Търновския митро-Иларионъ до свещеницитѣ и първенцитѣ ца. — Отнася се до църковната борба въ .

. 1835. Писмо отъ Вратчанския епископъ Гошевъ въ Вратца. — Отнася се до фанаото управление.

. 1825 г. Записъ, даденъ на митрополита на за 7000 гр. — Отнася се до фанаото управление.

. 1825 г. Писмо отъ З. Димитриевичъ до эдоровичъ. — Отнася се до църковната въ Вратца.

. 1825 г. Писмо (гръцко.) — Отнася се ковната борба въ Вратца.

. 1826 г. Писмо отъ Д. Теодоровичъ отъ до киръ Сава въ Търново. — Отнася търговията съ коприна.

2484. 1830 г. Писмо отъ З. Димитриевичъ отъ Вратца до К. Огняновича. — Отнася се до учителствуването на Огняновича въ Вратца.

2485. 1831. Писмо отъ Хилендарския мънастиръ до Х. Иванча въ Вратца. — Отнася се до Хилендарския манастиръ.

2486. 1836 г. Надписъ на ръкописното евангелие въ църквата «св. Никола» въ Вратца.

2487. 1847 г. Писмо отъ Хилендарския манастиръ до Х. Иванча въ Вратца. — Отнася се до Хилендарския манастиръ.

2488. 1847 г. Оплакване отъ жителитѣ на Софийската епархия противъ владиката имъ Милетия.

2489. 1849 г. Забѣлѣжка отъ учителката Цвѣта Кръстенякова за убиването на епископа Агапия въ Вратца.

2490. 1849 г. Прѣписъ отъ надгробния надписъ на епископа Агапия въ Вратца.

2491. 1849 г. Писмо отъ Найдена Герова до Т. Димитриева въ Вратца. — Отнася се до дѣлата на епископа Агапия.

2492. 1852 г. Свидѣтелство отъ иеромонаха Доротея, отъ което се вижда, че той се занимавалъ съ Търговия.

2493. 1852 г. Писмо отъ Хилендарския мънастиръ до Вратчанскитѣ първенци. — Отнася се до Хилендарския манастиръ.

2494. 1853 г. Писмо отъ А. Теодоровичъ до З. Димитровичъ. — Отнася се до цѣната на коприната.

2495. 1853 г. Писмо отъ А. Димитриевъ до Т. Димитриевъ. — Отнася се до посветяването на Доротея въ епископски санъ.

2496. 1853 г. Писмо отъ А. Димитриевъ до Т. Димитриевъ. — Отнася се до паритѣ, които Доротей обѣщалъ на А. Димитриева, ако му спомогне да стане владика.

2497. 1853 г. Писмо отъ А. Димитриевъ до Т. Димитриевъ. — Отнася се до довѣрието, съ което А. Димитриевъ се ползовалъ прѣдъ княза Богориди.

2498. 1853 г. Писмо отъ А. Димитриевъ до Т. Димитриевъ. — Отнася се до личностьта на А. Димитриева.

2499. 1853 г. Писмо отъ Т. Димитриевъ до А. Димитриевъ. — Отнася се до църковната борба въ Търново.

2500. 1853 г. Писмо отъ З. Димитриевъ до Т. Димитриевъ. — Отнася се до личностьта на З. Димитриева.

2501. 1853 г. Писмо отъ Т. Димитриевъ до А. Димитриевъ. — Отнася се до кримската война.

2502. 1853 г. Писмо отъ З. Димитриевъ до А. Димитриевъ. — Отнася се до дѣятелностьта на Доротея Вратчански.

2503. 1854 г. Писмо отъ Т. Димитриевъ до З. и А. Димитриени. — Отнася се до църковната борба.

2504. 1854 г. Писмо отъ Т. Димитриевъ до З. Димитриевъ. — Отнася се до църковната борба.

2505. 1874 г. Писмо отъ Т. Димитриевъ до А. Димитриевъ. — Отнася се до църковната борба.

2506. 1857 г. Писмо отъ Хилендарския манастиръ до З. и А. Димитриеви. — Отнася се до Хилендарския манастиръ.

2507. 1857 г. Писмо отъ Доротея Вратчански до Т. Димитриева. — Отнася се до разправиитѣ между Доротея и даскала Василя.

2508. 1859 г. Писмо, съ което Т. Димитриевъ се избира въ Вратца за членъ на мезлиша и за векилинъ на казата.

2509. 1859 г. Писмо отъ Доротея Вратчански до Х. Стойчевъ и Т. Димитриевъ. — Отнася се до спекулациитѣ на епископа Доротея.

2510. 1860 г. Писмо отъ Доротея Вратчански до Вратчанскитѣ първенци. — Отнася се до църковната борба.

2511. 1860 г. Както № 2510.

2512. 1860 г. Разписка отъ Доротея Вратчански, отъ която се вижда, че той билъ принуденъ въ края на 1860 г. да напусне Вратца.

2513. 1862 г. Писмо отъ Доротея Софийски до Вратчанскитѣ първенци, прѣдъ които оплаква нещастното си положение въ Одринъ.

2514. 1863 г. Писмо отъ Цанко х. Ангеловъ до Вратчанскитѣ търговци. — Отнася се до църковната борба.

2515. 1872 г. Прѣводъ на берата, съ който се назначава Аверкий Петровичъ за митрополитъ въ Вратца.

2516. 1885 г. Писмо отъ Хилендарския манастиръ до Т. Димитриевъ въ Вратца. — Отнася се до Хилендарския манастиръ.

2517. Писмо отъ Г. Николовичъ отъ София до Д. Х. Теодоровъ, съ което го моли да настани единъ евреинъ въ Вратца.

2518. Списъкъ на началницитѣ на Вратчанската крѣпость, прѣзъ врѣмето на Османа Пазвантоолу.

2519. Писмо отъ Паша-ага до Д. Тошевъ, съ което го моли за едно ходатайство.

2520. Писмо отъ К. Огняновичъ отъ Цариградъ до Х. Ивановича въ Вратца. — Отнася се до църковната борба въ Вратца.

V. Материали, взети подъ условие да се повърнатъ на притежателитѣ имъ, ако послѣднитѣ не бждатъ доволни отъ цѣната, която Министерството на Народното Просвѣщение ще имъ прѣдложи.

Отъ Хр. Пулековъ отъ Копривщица.

2521. 1840 г. Ржкописенъ гръцко-български разговорникъ.

2522. 1843 г. Харта за България, Тракия и Македония и близкитѣ земи, изработена въ Страсбургъ.

2523. 1844—1846 г. Двѣгодишно течение отъ Любословието на Фотиновъ.

2524. 1846 г. Ржкописъ, съдържащъ «Басни Езопови» и «География».

2525. 1846 г. Ржкописно писмо отъ единъ ранинъ до другъ.

2526. 1846 г. Ржкописна кратка църковна история.

2527. 1846 г. Ржкописъ за пасха… пасхална ржка.

2528. 1846 г. Графическо изобра… стълбитѣ.

Отъ Ст. Балабановъ отъ Панагюр…

2529. 1853 г. Писмо отъ П. Бон… Н. Бончевъ. — Отнася се до изпращ… послѣдния да се учи въ Русия.

2530. 1858 г. Общо писмо, съ което … панагюрци се задължаватъ да по… Н. Бончева и М. Дринона.

2531. 1858 г. Списъкъ на лицата, к… дали помощи за изпращане на Н. Бо… М. Дринова на учение въ Русия.

2532. 1859 г. Писмо отъ Н. Бончева … му Петка. — Отнася се до църковнат…

2533. 1859 г. Писмо отъ Х. Манчо … отъ Панагюрище до Петко . . . . . — … се до училищното дѣло.

2534. 1861 г. Писмо отъ Даскалова о… до Н. Бончова. — Отнася се до възра… на българитѣ.

2535. 1871 г. «Памятная книжка» на Н. …

2536. 1873 г. Писмо отъ Пловдивск… говци до Нешо Бончевъ, съ което му … гатъ да стане учитель въ Пловдивъ.

2537. 1873 г. Бѣлѣжникъ на Н. Бон…

2538. 1874 г. Писмо отъ Браилското к… дружество до Н. Бончева, съ което м… дарятъ за прѣвода на «Тарасъ Булба… писмо се отнася изобщо и до книжовн… жество.

2839. Писмо безъ дата и подписъ. — … се до унията.

2540—2556 17 листа отъ фамилни п… пращани отъ Н. Бончева прѣзъ разни го… близкитѣ му.

2557. Бѣлѣжникъ отъ разни год… Н. Бончевъ.

2558. Ржкописна сбирка отъ народни… събирани отъ Петко Бончевъ.

2559. «Геродотъ». — Ржкописенъ прѣ… руски отъ Н. Бончевъ.

2560—2572. 13 листа отъ фамилни п… Н. Бончевъ.

2573. Ржкописна дописка отъ Н. Бон… Отнася се до злобата на деня въ Пана…

2574—2576. Три разни документа отъ р… дини на Нешо Бончевъ. — Отнася се д… зованието и достоинствата на Бончева.

Б. Книги.

I. Подарени.

Отъ Х.

1. 1825 г. Свещенное цвѣтособрание о… биера. (I. часть) прѣводъ отъ А. Стоян…

2. 1840 г. Славянска граматика отъ А… зовичъ.

3. 1841 г. Български букваръ (II изда…

4. 1843 г. Общо Землеописание отъ … тинова.

5. 1844 г. История на славяно-българския народъ отъ Ат. Нескович, прѣводъ отъ П. Сапуновъ.
6. 1844 г. Царственикъ отъ Хр. Павловичъ.
7. 1844 г. Православное учение, прѣводъ отъ Ал. Стояновичъ.
8. 1847 г. Перва Понятия прѣводъ Ем. Васидовичъ.
9. 1852 г. Водитель за взаимнитѣ училища отъ Доброплодни.
10. 1853 г. Писменикъ.
11. 1864 г. Християнское Нищелюбие.
12. 1865 г. Описание на светитѣ мѣста, прѣводъ отъ Ив. Момчиловъ.

Отъ Трѣвненскитѣ училища.

13. 1841 г. Заради возраждание новой болгарской словестности, прѣводъ отъ М. Кифаловъ.
14. 1844 г. Български букваръ.

Отъ учителя Т. Хиновъ отъ Етрополе.

15. 1850 г. Учение за дѣцата отъ К. Вардалахъ, прѣводъ отъ А. Никопитъ.
16. 1853 г. Новий Завѣтъ (III изд.) отъ Н. Рилски.

II. Взети подъ условие да заплати за тѣхъ Министерството на Народното Просвѣщение толкова, колкото намѣри за добрѣ.

Отъ Стоянъ Робовъ отъ Елена.

17. 1801 г. Физика отъ А. Стойковичъ.
18. 1834 г. Граматика отъ А. Мразовичъ.
19. 1835 г. Разговорникъ гръко-български отъ Х. Дупничанинъ.
20. 1843 г. Начало на Християнското учение.
21. 1843. Книга митарства.
22. 1843 г. Стихийна аритметика, прѣводъ отъ С. Илиевичъ.
23. Нѣщо за безграмотнитѣ человѣци.
24. 1844 г. Царственикъ отъ Х. Павловичъ.
25. 1845 г. Български разговорникъ отъ К. Фотиновъ.
26. 1845 г. Българска аритметика отъ Хр. Николовъ.
27. 1846 г. Букваръ (III изд.).
28. 1846 г. Житие на Св. Георги, прѣводъ отъ Х. П. Ивановичъ.
29. 1847 г. Зерцало.
30. 1847 г. Писменица на славянския езикъ отъ Ив. Момчиловъ.
31. 1849 г. Изводъ отъ Физика отъ Н. Геровъ.
32. 1850 г. Учение за дѣца отъ Вардалахъ.
33. 1850. Наполеонъ Бонапартъ (Драма), прѣводъ отъ Х. Драгановичъ.
34. 1852 г. Христоматия на славянския езикъ отъ Н. Рилски.
35. 1852 г. Езопови басни прѣводъ отъ П. Р. Славейковъ.
36. 1852 г. Басни Езопови (II изд.) отъ К. П. Иоановичъ.
37. 1853 г. Двѣ приказки за славнитѣ жени, прѣводъ отъ С. Николовица.
38. 1854 г. Свещена история (I часть) отъ Х. М. Златевъ.
39. 1855 г. Катахизисъ отъ Т. Хрулевъ.
40. 1857 г. Българска гусла отъ П. Р. Славейковъ.
41. 1858 г. Съкратена свещена история отъ Казасидесъ.
42. 1858 г. Учебна книжка (№ 1) отъ С. П. Робовски.
43. 1858 г. Кратка аритметика отъ Л. Павлевъ.
44. 1858—1859 г. Български книжници (само нѣколко номера).
45. 1860 г. Братски трудъ (I кн.)
46. 1861 г. Кратъкъ Катахизисъ, прѣводъ отъ Т. Хрулевъ.
47. 1862 г. Разговори за православната вѣра, прѣводъ отъ Софоний Хилендарецъ.
48. 1865 г. Граматика на старобългарския езикъ отъ Ив. Момчиловъ.
49. 1865 г. Описание на светитѣ мѣста, прѣводъ отъ Ив. Момчиловъ.
50. 1866 г. Разписъ на книгитѣ въ книжарницата на Хр. Дановъ.
51. 1867 г. Заведение за живописъ отъ Н. П.
52. 1867 г. Геометрия отъ Груевъ.
53. 1868 г. Практическа алгебра, прѣводъ отъ Ив. Гонджоровъ.
54. 1868 г. Българска история отъ Д. Цанковъ.
55. 1868 г. Притчи Варлаамови, прѣводъ отъ М. Петровъ.
56. 1869 г. Исторически изслѣдвания на Охридската и Ипекска патриаршии, прѣводъ отъ Н. Михаиловски.
57. 1869 г. Читанка отъ К. Кесаровъ.
58. 1869 г. Опровержение на възраженията на великата църква, прѣводъ отъ Н. Михаиловски.
59. 1869 г. Упжтване за българския езикъ отъ Ив. Богоровъ.
60. 1870 г. Служба на Св. Кирилъ и Методия.
61. 1871 г. Животътъ на Г-да Д. Севилье, прѣводъ отъ Б. Горановъ.
62. 1872 г. Моето пжтуване по Стара-Планина отъ П. Хитовъ.
63. 1873 Кжщенъ календаръ отъ Хр. Дановъ.
64—65. 1850—1851 г. Два ржкописа по Всеобща история.
66. 1864 г. Тълкованието на Богородичнитѣ кондаци и иноси (ржкописъ.)

III. Взети подъ условие да се повърнатъ на притежателитѣ имъ, ако тѣ не се съгласятъ съ цѣната, която ще имъ се прѣдложи.

Отъ Ив. Карановъ отъ Кюстендилъ.

67. 1841 г. Денница Ново-българскаго образованія отъ В. Априловъ.
68. 1854 г. Практическа медицина, прѣводъ отъ А. Гранитски.
69. 1870 г. Главна карта на европско-турско отъ Данова.
70. 1873 г. Изложение на българското благодѣтелно братство.

71—75. 5 карти на разнитѣ окрѫзи отъ Софийската губерния.

Отъ М. Радивоевъ отъ Елена.

76. 1842 г. Любословие (пробната книжка) отъ К. Фотиновъ.

IV. Купени.

Отъ Свещеника Елефтеръ П. Димитровъ отъ Търново за 65 лева.

77. 1843 г. Землеописание отъ К. Фотиновъ.
78. 1843 г. Стихийна аритметика отъ С. Илиевичъ.
79. 1844 г. Царственикъ отъ Хр. Павловичъ.
80. 1844 г. Изгубеното дѣте отъ Х. П.
81. 1846 г. Тълкуване на божествения храмъ отъ Х. И. Иоановичъ.
82. 1846 Свещена история отъ Х. Н. Иоановичъ.
83. 1848 г. Цвѣтъ милости отъ Ав. Петровичъ.
84. 1849 г. Изводъ отъ физика (I часть) отъ Н. Геровъ
85. 1850 г. Мѣсецословъ отъ А. Гранитски.
86. 1850 г. Духовния Зракъ отъ Онуфрий Хилендарски.
87. 1850 г. Часови благоговѣния.
88. 1851 г. Свещена история отъ Н. К. Гранчарски.
89. 1851 г. Цариградски вѣстникъ (Липсватъ първитѣ броеве).
90. 1852 г. Басненикъ отъ П. Р. Славейковъ.
91. 1855 г. Църковна история, прѣводъ отъ Ав. Петровичъ,
92. 1855 г. Борисъ, първий християнски царь на българитѣ.
93. 1855 г. История Синтипа Философа, издание отъ Н. Х. Ивановичъ.
94. 1855 г. Поучение Християнское отъ П. Давидовъ.
95. 1856 г. Славяно-български календаръ отъ М. Д. Р.
96. 1856 г. Старо-планиниче (календаръ) отъ Х. Дановъ.
97. 1856 г. Поучително евангелие отъ Еп. Софроний.
98. 1857 г. Турска история прѣводъ отъ П. Р. Славейковъ.
99. 1857 г. Галерия отъ Монтионовитѣ премии, прѣводъ отъ С. Радуловъ.
100. 1857 г. Покаяние.
101. 1857 г. Битие.
102. 1857 г. Псалтирь.
103. 1858 г. Търговско рѫководство, прѣводъ отъ Хамамджиевъ.
104. 1858 г. Електрически телеграфъ отъ Х. Ваклидовъ.
105. 1858 г. Житие на пророка Илия, прѣводъ отъ Х. Софроний.
106. 1859 г. Френска Граматика отъ д-ръ В. Беронъ.
107. 1859 г. Числителница отъ Х. Дановъ.
108. 1860 г. Алгебрически уроци отъ Х. Ваклидовъ.
109. 1860 г. Всеобща География отъ (Робовски.
110. 1860 г. Отговоръ на Х. Н. Минч противъ Каратеодори (гръцка брошура).
111. 1861 г. Землеописание отъ Т. Хру.
112. 1861 г. Логика отъ д-ръ В. Беронъ.
113. 1861 г. Логика отъ И. Груевъ.
114. 1861 г. Рѫководство за длъжностит человѣка, прѣводъ отъ П. Р. Славейковъ.
115. 1861 г. Брошура на Браилското обще (4 екз.).
116. 1862 г. Скороучащий французъ отъ рапчиевъ и Марковъ.
117. 1863 г. Практическо наставление френски езикъ отъ В. Оджаковъ.
118. 1863 г. Учебникъ за български езикъ С. Радуловъ
119. 1863 г. Вѣнецъ азбучний (2 екз.) Х. Юрданъ Х. В.
120. 1864 г. Букваръ отъ Хр. Дановъ.
121. 1864 г. Османска Граматика отъ Гру
122. 1865 г. Свещена история отъ С. Радул
123. 1865 — 1870 г. 5 годишно течени в. «Дунавъ».
124. 1867 г. Кратка свещена история С. Мариновъ.
125. 1867 г. Наказателний законъ, прѣ отъ Ив. Чорапчиевъ.
126. 1867 г. Послѣднитѣ дни на Христа С. Радуловъ.
127. 1867 г. За светитѣ таинства отъ М. графовъ.
128. 1867 г. Източникъ мнѣния (I и II б отъ Исмаилъ Кемель-бей.
129. 1898 г. Граматика за новобългарски е отъ Ив. Момчиловъ.
130. 1868 г. Писмовникъ отъ Н. Михаилов
131. 1869 г. Катихизисъ отъ Хр. Дановъ
132. 1869 г. Катихизисъ отъ Ив. Момчил
133. 1869 г. Свещена история отъ Н. Ми ловски.
134. 1869 г. Аритметика отъ Т. Шишков
135. 1869 г. Всеобща история, прѣводъ Д. Манчовъ.
136. 1869 г. Читанка отъ К. Кесаровъ.
137. 1869 г. Погледъ върху произхождени на българския народъ отъ М. Дриновъ.
138. 1870 г. Всеобща история, прѣводъ Д. Манчовъ.
139. 1870 г. Българска история отъ Д. Цанк
140. 1870 г. Зоология отъ д-ръ В. Берон
141. 1870 г. Момина китка отъ Кр. Пишу
142. 1870 г. Кратки поучения отъ Поп Савовъ.
143. 1871 г. Османска история С. С. Б.
144. 1871 г. Лѣтоструй отъ Хр. Дановъ.
145. 1872 г. Физика отъ Груевъ.
146. 1873 г. Турско-български писмовникъ С. Поповъ.
147. 1873 г. Българска история отъ Т. Шишко
148. 1873 г. Словесность отъ Т. Шишко
149. 1874 г. Граматика за турски езикъ Н. Марковъ.

1874 г. Физика отъ П. Гюзелевъ.
1876 г. Настоящее положение болгаръ отъ ıхаровъ
1877 г. Материали для изученія болгаріи. О Асѣню первому . . . . отъ Г. Раковски.

жа Софрониева отъ Севлиево за 30 л. и 50 ст.

1833 г. Житие Алексия, человѣка божия, Огняновича.
1835 г. Изложение за греческаго езика Рилски.
1840 т. Новий Завѣтъ Н. Рилски.
1840 г. Славянска граматика отъ А. Мра-
.
1841 г. Канонъ молебний отъ Г. Пав-
.
1843 г. Лѣрий кринъ.
1843 г. Кратка священа история.
1844 г. Православное учение, прѣводъ ıар. Стояновичъ.
1845 г. Двѣ сонѣтователни слова отъ ха, прѣводъ отъ Иоанъ Стояновичъ.
1846 г. Чудеса прѣсветия Богородици, изотъ Х. Н. Иоановичъ.
1846 г. Житие Димитрия миротворца, е отъ Х. Н. Иоановичъ.
1847 г. Разговори на сърдечно и душевно зание, прѣводъ отъ А. Петровичъ.
1849 г. Изводъ отъ Физика отъ Н. Геровъ.
1850 г. Диплография, прѣводъ отъ С. Х. нковъ.
1850 г. Букваръ отъ Т. Хрулевъ.
1850 г. Разговори французско-греческоски отъ Т. Кралевски.
1851 г. Кавказкитѣ пленници, прѣводъ Кисимовъ.
1851 г. Краткий турско-бъргарский речразговорникъ отъ П. Радовъ.
1852 г. Житие светаго Григория, прѣводъ . Петровичъ.
1852 г. Басни Езопови, прѣводъ отъ уиловича.
1852 г. Училище за дѣцата.
1852 г. Христоматия на славянски езикъ Рилски.
1853 г. Михалъ (комедия) отъ С. Доıни.
1853 г. Свитокъ Богоматери.
1853 г. Мѣсецословъ отъ В. Радовъ.
1853 г. Совѣти за непраздни жени, прѣтъ З. К.
1853 г. Повѣсти на Настрадинъ Ходжа, ъ отъ Х. Н. Иоановичъ.
1853 г. Критически издирвания (I часть), . Венелинъ прѣводъ отъ Б. Петковъ.
1853 г. Критически издирвания (II часть). . Венелинъ, прѣводъ отъ Б. Петковъ.
1854 г. Веселушка, отъ П. Р. Славейковъ.
1855 г. Краткое совѣтование, отъ Агапий.
1855 г. Поучение християнское отъ идовъ.
1855 г. Църковна история отъ Ав. Не-

187. 1856 г. Славяно-български календаръ, отъ П. Д. Р.
188. 1856 г. Святителское поучение, прѣводъ отъ Натанаилъ.
189. 1857 г. Аделаида, отъ Кр. Пишурка.
190. 1857. г. Изяснения на недѣлнитѣ евангелия, прѣводъ отъ попъ З. Кошовъ.
191. 1857 г. Галерия изъ монтионовски прѣмии, прѣводъ отъ С. Радуловъ.
192. 1857 г. Христоитиа, прѣводъ отъ Р. Поповичъ.
193. 1857 г. Нова мода календаръ, (год. I.) отъ П. Р. Славейковъ.
194. 1858 г. Читалище за дѣцата, отъ Х. П. Марковъ.
195. 1858 г. Патралний катихизисъ, прѣводъ отъ Хр. Дановъ.
196. 1858 г. Ужица, прѣводъ отъ Т. Хрулевъ.
197. 1858 г. Краткое повѣствование отъ Х. П. Марковъ.
198. 1858 г. Учебна книжка (кн. I) отъ С. Робовски.
199. 1858 г. Писма за службата божия, прѣводъ отъ Владикинъ.
200. 1858 г. Жертва или служба Авраамова, прѣводъ отъ попъ Андрея.
201. 1859 г. Съкратенъ катихизисъ отъ Ю. Неновъ.
202. 1859 г. Книга за изповѣдь, прѣводъ отъ Н. П. Зафировъ.
203. 1859—1860 г. Вѣстникъ България.
204. 1860 г. Практическо ржководство отъ З. Княжески.
205. 1860 г. Три повѣсти за дѣцата отъ И. Р. Блъсковъ.
206. 1860 г. Български книжици.
207. 1862 г. Българско-италянска граматика отъ А. Пастори.
208. 1863 г. Пълний календаръ отъ И. Р. Блъсковъ.
209. 1863 г. Учебникъ за български езикъ отъ с. Радуловъ.
210. 1864 г. Духовни книги (№ II) отъ И. Р. Блъсковъ.
211—215. 1864 г. Духовни книги (№ 1, 3, 4, 5, 6) отъ И. Р. Блъсковъ.
216. 1864 г. Надгробное пѣние отъ П. Панаретъ.
217. 1866 г. Послѣдование, обручение и вѣнчание отъ П. Грънчаровъ и С. Робовъ.
118. 1867 г. Начрътание на всеобща история отъ Хр. Дановъ.
219. 1868 г. Букваръ отъ Хр. Дановъ.
220. 1869 г. Наржченъ учебникъ за начална математика отъ Т. Шишковъ.
221. 1870 г. Въздушни явления (кн. I 2 екз.).
222. 1870 г. Наржчна книга за различието на протестанското учение отъ православното отъ В. Чолаковъ.
223. 1870 г. Православний гласъ противъ протестанския прозелитизмъ.
224. 1870 г. Начална граматика, отъ С. Радуловъ.

225. 1871 г. Бащинъ езикъ отъ Д. В. Манчевъ.
226. 1872—1875 г. Училище (г. II—IV).
227. 1873 г. Отговоръ на двѣ Славейкови фарси отъ Т. Шишковъ.
228. 1873 г. Пжтуването на Бача Кира отъ К. Петровъ.
229. 1873 г. Глезенъ Мирчо отъ Т. Шишковъ.
230. 1874 г. Катихизисъ на земледѣлието отъ Ц. Шкилърневъ.
231. 1874 г. Начални книжки за дѣцата (кн. II.) отъ Ив. Момчиловъ.
232. 1874 г. Българска история отъ Д. Т. Душановъ.
233. 1875 т. Малка енциклопедия отъ Т. Н. Ш.
234. 1875 г. Размѣнение на двѣ думи съ единъ заграниченъ нашъ писарь отъ Т. Ш.
235. 1875 г. Кирилъ и Методий отъ Л. Каравеловъ. Отъ Марко Витановъ отъ Трѣвна за 5 лева.
236. 1811 г. Славянска граматика, отъ Авр. Мразовичъ.

Отъ Хр. Цикаловъ отъ Пещера за 35 лева.

237. 1844 г. Български букваръ отъ Хаджиоглу.
238. 1845 г. Кононъ молебний и лѣкарственикъ.
239. 1853 г. Критически издирвания отъ Ю. Венелинъ, прѣводъ отъ Б. Петковъ.
240. 1860 г. Вѣстникъ България.
241. 1861—1862 г. Български книжици.
242. 1861 г. Уроци по землеописание отъ Груевъ.
243. 1864—1871 г. Зорница (периодическо списание).
244. 1865 г. Основа на българската граматика (IV изд.) отъ Груевъ.
245. 1868 г. Камень вѣри (брой II), прѣводъ отъ С. Стамболиевъ.
246. 1869 г. Слово отъ светото писание.
247. 1869 г. Опитна физика, прѣводъ отъ Груевъ.
248. 1870—1872 г. Периодическо списание (кн. I—IV).
249. 1870—1871 г. Читалище (списание).
250. 1870 г. Послѣднитѣ дни на Помпея, прѣводъ отъ Н. Михаиловски.
251. 1873 г. Училище (листъ за учители, родители и дѣца).
252. 1873 г. Разкази за староврѣменнитѣ хора, отъ Л. Каравеловъ.
253. 1874 г. Лѣтоструй отъ Дановъ.
254. 1874 г. Ключътъ на науката, прѣводъ отъ С. С. Бобчевъ.
255. 1875—1877 г. Знание отъ Л. Каравеловъ.
256. 1879 г. Османската конституция.
257. 1878 г. Изводи отъ вѣстникъ Зорница.

Отъ Л. Пулековъ отъ Копривщица за 30 л.

258. 1829 г. Древніе и нынешніе Болгаре отъ Ю. Венелинъ.
259. 1834 г. Новий-Завѣтъ, прѣводъ отъ А. Стоковичъ.
260. 1835 г. Разговорникъ греко-болгарский, отъ Хр. Дупничанинъ.
261. 1835 г. Краткое и ясное изложен Греческия езикъ отъ Н. Рилски.
262. 1835 г. Българска граматика Н. Рилски.
263. 1837 г. Краткое толкование на ственния храмъ, прѣводъ отъ Р. Поповичъ.
264. 1841 г. Български книжици (2 екз. В. Априловъ.
265. 1843 г. Книга нарицаемая Митарств Х. Н. Иоановичъ.
266. 1844 г. Български букваръ.
267. 1844 г. Първоначална наука за дол ститѣ на человѣка.
268. 1845 г. Покрестението на едного щеника Исидина прѣводъ отъ В. Станко
269. 1845 г. Двѣ совѣтователни слова тарха, прѣводъ отъ И. Стояновичъ.
270. 1845 г. Забавникъ отъ К. Огняно
271. 1846 г. Игиономия, прѣводъ отъ С. бропилодни.
272. 1847 г. Вхождение въ историята на гарскитѣ славяни отъ З. Княжески.
273. 1849 год. Изводъ отъ физика (час отъ Н. Геровъ.
274. 1851 г. Воведение въ Всеобща ист прѣводъ отъ А. Чолаковъ.
275. 1851 г, Отговоръ на Бореевата кни називаема въпросъ.
276. 1851 г. Жизнеописанието на Вене отъ Н. Палаузовъ.
277. 1852 г. Райна княгиня българска, Велтманъ, прѣводъ отъ Груева.
278. 1852 г. Христоматия на славинския е отъ Н. Рилски.
279. 1852 г. Пространий катихизисъ, прѣ отъ Н. Касапски.
280. 1853 г. Борисъ, първий християнски на българитѣ.
281. 1855 г, Церковна история (2 екз.), водъ отъ Ав. Петровичъ.
282. 1855 г. Катихизисъ отъ Т. Хрулев
283. 1856 г. Светителское поучение, прѣ отъ Атопозогравски.
284. 1858 г. Пространий катихизисъ, прѣ отъ Хр. Дановъ.
285. 1858 г. Изводъ отъ физика (I часть) Н. Геровъ.
286. 1859 г. Мѣсецословъ на българ книжнина.
287. 1850 г. Граматика отъ Т. Хрулевски
288. 1861 г. Кратка логика, прѣводъ I. Груевъ.
289. 1867 г. Начална книга за анатомия и зиология.

13. Пропуснати материали и книги, зас безплатно отъ разни общини и лица

Отъ Севлиевската община.

1. 1870 г. Протоколна книга на общинат

Отъ Ломската община.

2. 1873—74 г. Изпитни вѣдомости.

Отъ Мирчо Г. Мирчевъ, отъ Разградъ.

3. Ржкописни бѣлѣжки отъ врѣме на войната презъ 1828—29 г. — Отнасятъ се до тая война.

Отъ кмета на Дупница, г-на Икономова.

4. 1859 г. Главни правила за управлението на Софийското общенародно българско училище отъ главния учитель С. Филаретовъ.

5. Писмо отъ П. Павлевъ отъ Велесъ до учителя Г. Икономова въ Дупница. — Отнася се до учителстни работи.

6. Писмо отъ К. А. Пасхалиевъ отъ Прилѣпъ, до учителя Г. Икономова въ Дупница. — Отнася се до учителствуването на Г. Икономова.

7. 1865 г. Писмо отъ първенцитѣ на Прилѣпъ до Г. Икономовъ въ Дупница, съ което му прѣдлагатъ да стане учитель въ Прилѣпъ.

Отъ даскала Христа отъ Орхание.

8. 1858 г. Древная Египетска история (часть I) прѣводъ отъ Н. Гранчаровъ.

9. 1858 г. Начала на политическа економия, прѣводъ отъ Н. Михайловски.

10. 1870 г. Второ упжтване за български езикъ отъ д-ръ И. А. Бочаровъ.

11. 1871 г. Земеописание отъ М. Паракуцовъ.

12. 1873 г. Напрѣдъкъ, наржчни книжки (кн. I и II) отъ А. Цановъ.

Училищно-лѣкарскиятъ институтъ въ Унгария, Германия, Фран и Белгия.

отъ Д-ръ П. Боновъ,

Учитель-лѣкарь въ I Софийска мжжка гимназия.

Уводъ.

Медицинската наука отъ 30 години насамъ прѣживѣва единъ кризисъ, който полека-лека започва да се изяснява. Бѣше врѣме, когато тайнственитѣ рецепти на лѣкара и лѣкарскиятъ consilium на леглото на болния се смятряха за свръхестествени нѣща. Обаче полека-лека тѣ получиха правилната си оцѣнка и ние днесъ виждаме, че ролята на лѣкаря като цѣритель се уяснява — полека-лека той става общественъ дѣецъ, каквато е собствено неговата първоначална роля. Когато Pasteur говорѣше за своитѣ микроби, малцина искаха да имъ отдадатъ онова значение, което тѣ днесъ иматъ, защото вслѣдствие на тѣзи именно микроби се извърши онзи прѣвратъ, за който е дума. Двѣ главни течения се забѣлѣзватъ въ развитието на медицинската наука въ този периодъ: едно, което радикално иска да прѣмахне извѣстни болести и неджзи въ човѣшкия организъмъ — лѣчебната медицина; и друго, което има за цѣль да прѣдпази организъма отъ заболѣване като унищожи всички зародиши, които причиняватъ тѣзи заболявания, — това е тъй наречената *прѣдупрѣдителна медицина* или на кжсо казано *хигиената.* Днесъ значи въ медицината ние имаме двѣ направления: хирургическо — лѣчебно и хигиеническо — прѣдупрѣдително. И двѣтѣ тѣзи течения, вслѣдствие многобройни трудове, които се публикуваха напослѣдъкъ, се отдалечиха дотолкова едно отъ друго, щото станаха, като че ли науки съвършено отдѣлни и чужди една на друга. Нужно ли е да говоримъ за гинекологията, за окулистиката, за вжтрѣшната хирургия? Нуждно ли е да говоримъ отъ страна на прѣдупрѣдителната медицина за епидемиологията, за санитарната полиция, за обществената хигиена, за санитарната статистика, за индивидуалната и колективна хигиена; за военна, училищна хигиена и т. н.? Всичко това сж отдѣлни отрасли на една и сжща наука, широко проникнала въ всичкитѣ *слоеве* на обществото — медицинската наука. За хирургията и лѣчебната медицина н говоримъ: това не съставлява прѣдме нашата тема, но ще кажемъ нѣколко д отдѣлнитѣ отрасли на хигиената. Кой ½ вѣкъ би заговорилъ за нѣкаква сан полиция, за епидемиология, кой би такова грамадно значение на хигиената в лищата, хиги ната на храненето, хигиен войника, хигиената на ученика? Извѣстн сега човѣшкиятъ животъ зависи отъ един плексъ отъ закони на хигиената, безъ нението на които не би могълъ той да ствува; специално за училищната хигиена не се е говорило толкова, колкото отъ і насамъ. Коя е причината?

Отъ когато почнаха да се правятъ стат за ражданията, женидбитѣ и умиранията статира се, че умиранията сж причинени долу отъ едни и сжщи болести. Туберку създаде редъ специални санитарни мѣроп въ Англия още прѣди 30 години, а въ Фран прѣди 20 години. Борбата съ заразителни лести се подзе въ санитарнитѣ закони и в колко години тя даде своитѣ резултат настжпи друго едно явление въ живота, и бързото намаляване на ражданията. Вслѣ изострянето на борбата за сжществуване, ляването на ражданията все повече и расте. Съврѣменната жена не иска да е фа за дѣца, които тя не може да отглежд съзнава своя дългъ къмъ вида и създава но не създава много дѣца. И това е ф който никакви закони не могатъ да отм защото законитѣ за борбата за сжществ сж по-силни отъ всички други закони. З съврѣменната жена колкото става по-ци зована, толкова повече съзнава своя общес дългъ и толкова по-малко дѣца ражда. руски писатель бѣше казалъ, че раждаем е обратно пропорционална съ цивилизован на жената; и това е съвършено вѣрно.

...ъ за норма, че съврѣменната жена не ...има повече отъ двѣ дѣца, то не трѣбва, ...з се изгуби извѣстна нация, да се поло...очни усилия, щото тѣзи индивиди да ...ъ въ обществото и да дадатъ своята ...Иначе не само че нѣма да има увели...а населението, но ще има намаление ...ъпросътъ за запазването на дѣтето добива ...на день се по-грамадно значение, а за въ ... ще добие още по-грамадно и ако днесь ...ъпросъ подложенъ на разискване и ви... извѣстна класа хора, то въ бѫдеще ...ресува всички слоеве на обществото безъ ...ие. Отъ статистикитѣ за ражданията и ...ята се установява, че най-голѣма смърт...ежду слоеветѣ на обществото дадатъ ... Трѣбва слѣдователно очитѣ на обще...дѣени да се обърнатъ къмъ тѣхъ. Дѣцата ...ватъ $^1/_4$ отъ населението, а като имаме ...идъ, че всеобщото образование си пробива ... всичкитѣ слоеве, то $^2/_3$ отъ тѣзи дѣца ...ици. (За дѣца смѣтаме всички до 18 год...). Ако вземемъ специално България, ...тѣ съставляватъ една 300,000 армия, ...ъкъ тѣ ще достигнатъ цифрата 500,000. ...ви се, че за 500,000 членове на едно ...о бѫдещи граждани е нуженъ малко ...венъ надзоръ, нужни сѫ специални инсти... малко по-специално за тѣхъ наблю...изучване отъ медико-хигиенично гледище. ...не иемъ отъ материално гледище, тѣзи ...дущи заслужватъ още повече вни...тѣ костуватъ близу 20,000,000 л. го...на държавата и народа, а вънъ отъ ...ко струватъ родителскитѣ грижи, колко ... тѣзи поколѣния — основа на цѣла една ...Ето отъ кѫдѣ води голѣмото си значение ...ата хигиена. Животътъ на ученика е ... като обществена цѣнность, трѣбва да й ...ятъ пазители. Животътъ на единъ уче...о-скѫпъ отъ живота на единъ войникъ, ...ко не повече отъ войника, заслужва поне ...то внимание. Така се повдигна въпросътъ ...щната хигиена и се започна работата.

...ъ намѣрение тукъ да правя етюдъ на ...ата хигиена. Искамъ само съ тѣзи нѣ...слове да пробудя онзи интересъ спрѣмо ...то тя справедливо заслужва. Ако на...знания и принципи на училищната хи...легнатъ дълбоко въ обществената ми...ва ли бихме могли да направимъ нѣщо ...е били полезни. Кои сѫ елементитѣ на ...ата хигиена?

...изложеното по-нататъкъ ще се види ...но кои сѫ въпроситѣ, които специално ...атъ, но ние специално тукъ ще обър...имание, че училищната хигиена има ...идъ три главни въпроса:

...*жището* на ученика вънъ отъ дома му ...а наречената *училищна сграда*; всичко, ...принадлежи, за да бѫде тя въ висша ...хигиенична, по отношение на свѣтлината, за да не породи болести на зрителния органъ, по отношение на отоплението, да не излага ученика на простуда; провѣтряването, за да му гарантира здрава кръвь, да бѫде здраво построена, на здрава почва и др.

II. *Училищна мебель*: добри чинове, които да не причиняватъ изкривяване на ученика; добри учебни помагала; добъръ прибори; добра книга, добри черни дъски и пр.

III. *Самиятъ ученикъ*: болеститѣ, на които той е изложенъ. Ние знаемъ, че дѣцата изобщо сѫ особно чувствителни къмъ заразителнитѣ болести: шарка, скарлатина, лошо гърло и пр. Училищни болести и училищни навици. Ученикътъ прѣминава прѣзъ единъ най-крѣхъкъ периодъ отъ живота си въ училището и като така неговиятъ организъмъ прѣтърпява постоянни промѣни. Трѣбва тѣзи промѣни да вървятъ по единъ нормаленъ пѫть, за да може той нормално да се развива. Има извѣстни специални болести на ученето; има специални лоши навици — онанизъмъ, пушене, ...ство, прѣуморяване, малокръвие и пр. Има най-послѣ ненормални ученици, на които едни отъ чувствата сѫ недостатъчно развити — полуслѣпи, глухи, нѣми, умствено неразвити, нервно неразвити и пр. Освѣнъ това има ученическа скука, която не трѣбва да се оставя вънъ прѣдъ видъ, и ученическа прѣразположеность, която на всѣка крачка трѣбва да се прѣдотвратява. Това сѫ въпроситѣ на училищната хигиена, въпроси еднакви въ тяхесть на лѣкаря, на възпитателя, учителя и обществения дѣятель, но много повече на лѣкаря. Има и другъ единъ въпросъ, който не по-малко интересува и държавата и обществото, той е училищниятъ персоналъ; болни учители ще заразятъ болни ученици, заразени слуги ще прѣдадатъ заразата на ученицитѣ и т. н. Всички тѣзи въпроси сѫ отъ голѣмо обществено значение и тѣ накараха тѣзи нови явления въ областьта на народната просвѣта. Тамъ, дѣто отъ нѣколко години насамъ се водятъ наблюдения и изследвания надъ ученицитѣ, тѣзи явления несъмнено сѫ още по-налѣгнали. У насъ ще трѣбва търпение и врѣме за да можемъ да наредимъ, какво е необходимо специално за българския ученикъ, при български условия — българска хигиена. На нашето Министерство подлежи да извърши нѣкой редъ реформи въ учебното дѣло, еднакво необходими за подобрение ученическото положение и даване всичката възможность на учителя да може винаги да постави ученика на здравословни начала. Мнѣнието, че ученицитѣ сѫ слаби, защото сѫ лѣниви, трѣбва да се изкорени изъ училището и че лѣностьта не е болесть, а е признакъ на болесть. Като е така, трѣбва да й се търси начелото и първо още отъ основата, за да се лѣкува. Когато се констатира, че ученикътъ е прѣуморенъ, че му се задаватъ не по силата работи, че еднообразието, въ което той е поставенъ въ училището го мѫчи и убива духа му, помисля се за измѣнението на програмата. Никой не се е замислилъ до сега, че може да

единъ ученикъ да е скучно да прѣкара цѣли 10 години въ училището, като винаги отъ 8—12 ч. ще се занимава съ едно и сѫщо нѣщо. Необходимо е да се съзнае, че диференциацията на стремленията въ ученика трѣбва още отъ началото на неговото развитие да се има прѣдъ видъ. Ученикътъ трѣбва да се постави въ онази срѣда и за онѣзи занимания, за които той има извѣстно призвание и за които той е способенъ. Късно е на излизане отъ срѣдното учебно заведение да се мисли за това — трѣбва още отначало да се нареди такова разнообразно народно и срѣдно образование, щото за всички темпераменти, за всички организми и за всички стремления да има училище. На западъ това е доста добрѣ схванато, ако и не напълно, като сѫ основани всевъзможни специални училища: специални умствено, специални професионално, специфични училища за недоразвититѣ: пелтеци, глухи, слѣпи и т. н. Ето кои сѫ новитѣ вѣяния въ народното образование; вънъ отъ това въ самитѣ специални училища трѣбва широко да се разработи програмата. Трѣбва наредъ съ умственитѣ занятия да вървятъ и физическитѣ; трѣбва рѫчна работа, екскурзии, ученически колонии, трапезарии, санаториуми и пр. за онѣзи които иматъ нужда.

Когато прѣзъ миналата 1904 год. пожелахъ да заема службата учитель-лѣкарь, при най-голѣмото ми желание да бѫда полезенъ за училището и самото дѣло, въпрѣки доброто разбиране на правилника за учителитѣ и учителки-лѣкарки, азъ не схващахъ точно педагогично-медицинското назначение на тѣзи мѣрки. Изложенитѣ по-горѣ идеи нѣмаха у менъ онзи просторъ, който сега иматъ; по-точно да се изразя, нѣщо ми се виждаше неясно, неопрѣдѣлено въ тази служба. Ето коя бѣше идеята, която ме накара да пожелая да се запозная съ тѣзи институти другадѣ, гдѣто тѣ иматъ извѣстно минало. Самото посѣщение на училищната сграда, самата визита на тѣзи заведения при функциониране съ ученици, учители, директори и лѣкари ми се виждаше отъ първа необходимость, за да мога да имамъ пълно понятие за тѣхъ. Слѣдъ извършената обиколка, азъ се заемамъ да опиша и изложа въ какво положение се намира въпросътъ за училищната хигиена и училищнитѣ хигиенични институти на западъ. Материята е обширна и не вѣрвамъ да мога всичко да изложа, обаче ще се помѫча да опиша йоне онова, което най-много ми е направило впечатление. За по-голѣма ясность, азъ ще подраздѣля материята споредъ странитѣ, които имахъ случай да посѣтя, като ще изложа тѣзи институти въ първоначалнитѣ, срѣднитѣ и специални училища, специалнитѣ медико-педагогични училища, въ училищнитѣ хигиенични лаборатории за изслѣдване и надзоръ на ученицитѣ, устройството на нѣкои специални учебни заведения — *типъ;* функционирането на извѣстни *общества,* които, ако и да нѣматъ прѣма връзка съ училището, сѫ отъ естество да иматъ голѣмо значение за училищната хигиена; като напр. общи хигиенични институти, психо-физиологически и психически лаборатории, ант[...]трически и антропологически институти, психология и медико-педагогика, хигиенич[...]гогически възпитателни заведения и пр.

Унгария.

Унгария е страна, която за българ[...] много отношения прѣдставлява твърдѣ [...] интересъ, особно пъкъ по училищната [...] по която тя е заела едно отъ първитѣ мѣ[...] всички европейски страни. Още прѣзъ [...] въ Унгария е въведенъ института на учил[...] лѣкари при срѣднитѣ учебни заведения, [...]вилникътъ за учителитѣ-лѣкари датира отъ [...] Двадесеть и петь годишниятъ прогресъ по у[...]ната хигиена не го е допълнилъ съ ни[...]гария първа е съзнала, че за да може [...] прокаратъ общитѣ хигиенически принц[...] живота и народнитѣ маси, е необходи[...]телигентната класа, която влиза въ тѣз[...] да бѫде проникната отъ тѣзи принципи, [...] интелигентна класа излиза най-много от[...]нитѣ учебни заведения: гимназиитѣ, ре[...] училища, педагогическитѣ училища и [...] професионални училища. Ето защо твър[...]риозно се е погледнало на институтитѣ о[...] самото начало. За да може единъ лѣкарь д[...] учитель-лѣкаръ въ едно срѣдно учебно зав[...] необходимо е той да прѣкара установен[...] тази цѣль тримѣсечни курсове, които на[...] отъ 20. септемврий и свършватъ на 20. деке[...] Тѣзи тримѣсечни курсове, които азъ пос[...] даватъ прѣкрасни резултати, изкарватъ [...]вени за училищната хигиена лѣкари. Тѣз[...]сове могатъ да се подраздѣлятъ на два [...] клинически и университетски. Клиническ[...] състоятъ въ сутрѣшно посѣщение на [...]китѣ въ очното, кожното и дѣтско отдѣ[...] Тамъ лѣкарьтъ приповтаря онова, което е [...] въ своето студенство, а особно му се о[...] вниманието върху болеститѣ, които се ср[...] у ученицитѣ. Послѣ-обѣднитѣ курсове се [...] въ университета, а именно въ хигиени[...] институтъ. Тѣ отъ своя страна могатъ да [...]дѣлятъ на два вида *теоретически* и *практ[...]* Прѣзъ всичкото врѣме докато трае ку[...] лѣкарьтъ е длъженъ отъ 3—7 часа да [...]щава тѣзи курсове, гдѣто единъ день [...]светява на теоретическа работа, а слѣдую[...] практическа. Материята, която се прѣмин[...] тѣзи курсове, обема всичко що се отнася [...]гиената на сградитѣ и околностьта на учил[...] до учебнитѣ стаи, отопление и освѣтлен[...] училищната мебель и ученически потрѣби[...]салки, тетрадки, учебници, черна дъска [...] всичко що се отнася до ученика — о[...] ученически болести, ученически недѫзи, [...]рявания и пр.; всичко що обема хигие[...] начинътъ на прѣподаването, задаването [...]машни упражнения и пр. Практическата [...] се състои въ опити върху всичко, което с[...] и чете теоретически: въ опитване на [...] бактериологическо, квантитативно и квали[...]

въ опитването на въздуха, въ измѣр- вет..., водата, почвата и пр. Хигиеничаването се състои въ пробни лекции ни отъ училищната хигиена въпроси, ни отъ кандидата за училищенъ лѣкарь а изпитна комисия. Прѣподаването става и, за които сѫ прѣдназначени тия леции (Подробно всичкитѣ тия въпроси сѫ въ програмата публикувана въ Гигиена бр. 3. 1905 г.).

тѣ се произвеждатъ прѣдъ една комисия има професори и единъ прѣставникъ на твото на народното просвѣщение. За стие въ тѣзи курсове и изпити кандидати около 60 г. Членоветѣ на изпитната сѫ професори по педагогика и профе- игиена.

урсове особено се цѣнятъ отъ лѣкаритѣ ри, защото иматъ голѣмо практическо Тамъ, както и у насъ, институтътъ на итѣ лѣкари почива на едно и сѫщо ъ обязаностьта на околийския лѣкарь зора на първоначалнитѣ училища, по- о той трѣбва добрѣ да разбира всичко сае до хигиената на основнитѣ учи- и подготовка той я намира именно въ ове. И сега, при всичко че има около ати издържали гореказания изпитъ, сѫ добрѣ поставени. Нека само спомена, нитѣ лѣкари сѫ възнаграждавани малко вата, защото на тѣхъ е повѣренъ само ѣтъ ученицитѣ и училището. Лѣкува- ницитѣ обаче се прѣдоставя на до- карить или на тоя, които ученицитѣ самъ За лекциитѣ по хигиена се плаща отъ а единъ училищенъ лѣкарь въ Буда- йто употрѣбява най-много единъ-два енъ въ училищата работа се плаща една заплата отъ 1000 до 1200 крони.

голѣмия напрѣдъкъ, който унгарцитѣ сѫ въ това отношение, все пакъ остава ето не сѫ постигнати и което се желае а корпорация на училищнитѣ лѣкари. нието да се въведе единство въ учи- хигиена при всички гимназии и срѣдни веления. Това желание одобрение е въ устройването на единъ инспекторатъ и училищната хигиена при Министерството дното Просвѣщение. За сега въ Министерството на Народното Просвѣщение въ Унгария, дълно да се занимава и урежда този поради което всичко въ заведението се на директоритѣ — принципъ много енъ, но, неподправянъ отъ едно не може да даде очакванитѣ резултати сигурно е желанието на всички учители, директори, които училищната хигиена у насъ свой прѣдставителъ въ Министерството на Народното Просвѣщение, който за училищата на отдѣлнитѣ лѣкари, това достатъчно чувствува и отъ самия ми- чиновници въ министерството. То ъ уреждането за този инспекторатъ, понеже чувствуватъ своята некомпетентность да ръководятъ таковато дѣло прѣдъ рия не. И може би, още тая година този инспекторатъ ще бѫде учрѣденъ, защото се приготовляватъ нови правилника, които ще влѣзатъ въ сила отъ тая година.

Въ правилника за учителитѣ и училищнитѣ лѣкари сѫ прѣдвидени много нѣща. Въ него сѫ установени: 1) задълженията на училищния лѣкарь по отношение здравословностьта на училището, 2) длъжноститѣ на училищнитѣ лѣкари и надзоръ спрямо на ученицитѣ. Тѣ сѫ прѣглеждатъ ученицитѣ при приемането на ученицитѣ въ началото на учебната година. Съ това прѣглеждане трѣбва да се констатира състоянието на вѫтрѣшнитѣ органи, сѣтивото устройство на ученика, страда ли отъ заразителни, нервни или други болести. Тукъ сѫщо трѣбва да се установи иматъ ли ученицитѣ нѣкакви лоши привички при писане, рисуване и пр. Прѣглеждатъ тѣ и половитѣ органи. Училищниятъ лѣкарь прѣзъ течението на годината се грижи за физическото възпитание на ученицитѣ и всичко що се отнася до него: гимнастика, разходки, бани, игри и др. Освенъ за физическото възпитание на ученицитѣ, грижатъ се така и за всичко, което се отнася до умственото прѣуморяване. Прѣдназначено е лѣкарьтъ да не назначава никакво самостоятелно, а всѣкога съ съдѣйствието на директора. Въ края на всѣка учебна година се съставя подробенъ отчетъ за здравословното състояние на заведението и ученицитѣ, което се прѣдставя на директора за надлежно изпълнение.

3) Въ общия правилникъ е установено и прѣподаване хигиена въ срѣднитѣ училища. Цѣльта, която се гони отъ този прѣдметъ, е запознаването ученицитѣ съ най-главнитѣ природни фактори, които упражняватъ едно или друго влияние върху личното и общественото здраве. Въ задачата на това прѣподаване влиза и изясняване значението на здравето, на болеститѣ и особено на ранната смърть и то не само по отношение на отдѣлната личность, но и по отношение на цѣлото население; тукъ се обясняватъ законитѣ на храненето, врѣднитѣ отъ лошата и недостатъчна храна и облѣкло, особено врѣднитѣ послѣдствия отъ спиртнитѣ питиета, обяснявать се и онѣзи фактори, които играятъ важна роля въ жилището по отношение на личното здраве: чистота, миазма, развалень въздухъ, освѣтление и пр.; най-послѣ въ задачата на това прѣподаване влиза да се обясни, кои сѫ най-главнитѣ обществени заведения за запазване на общественото здраве: болници, изолиции и др. постановки, дѣлата наредба и организация. На учителя-лѣкарь прѣдстои задача, щото съ своето прѣподаване да не възбужда смърта и негодуване въ ученицитѣ спрямо този прѣдметъ. Той трѣбва да се старае да го направи колкото се може по-интересенъ, по-привлекателенъ, а сѫщевременно и полезенъ, поради което учительтъ-лѣкарь води прѣподаването си въ духа на звенението. Въ методитѣ на прѣподаването той трѣбва да се ръководи по онѣзи правила, които управлява

прѣподаването въ срѣднитѣ училища и практиката, която е въведена въ тѣхъ; той трѣбва особно да има прѣдъ видъ, че нѣма прѣдъ себе си лѣкари, а ученици и като е така да се съобразява съ умствения уровень на ученицитѣ и класа въ който се намира, като се изразява на единъ популяренъ езикъ, разбранъ и достжпенъ за ученицитѣ.

Учительтъ-лѣкарь взема участие въ училищния съвѣтъ и въ съвѣта на класнитѣ учители. Въ училищния съвѣтъ той е компетентенъ по въпроси относящи се до хигиената въобще и хигиената на прѣподаването, а въ класния съвѣтъ той си дава мнѣнието като прѣподаватель. Той се подчинява на всички правилници и разпоредби, които се отнасятъ до прѣподавателитѣ въ заведението.

Това е най-сжщественото въ института на училищнитѣ лѣкари въ Унгария.

Извънъ срѣднитѣ учебни заведения, училищни лѣкари въ Унгария нѣма. Мнѣнието обаче на ржководителитѣ на училищно-хигиеническото дѣло е, че инспектори-лѣкари на първоначалното училище сж необходими, особно за голѣмитѣ заселени центрове. Титулярни училищни лѣкари въ първоначалнитѣ училища нѣма, но това не показва, че училищно-лѣкарското дѣло въ първоначалното училище не сжществува. Трѣбва да се забѣлѣжи, че всички лѣкари иматъ пристрастие особно това дѣло. Въ всички дружества и общества, които иматъ за цѣль здравословното подобрение на училищата, участвува училищниятъ лѣкарь. Училищнитѣ лѣкари и лѣкаритѣ въобще сж най-живитѣ организатори на трапезаринтѣ за безплатни обѣди, на ученическитѣ амбулатории и пр. И благодарение на това обстоятелство, Унгария има и добри въ хигиеническо отношение училища и здрави ученици. Имахъ случай да посѣтя нѣколко първоначални училища, нѣколко пансиони и едно училище за умствено неджгави дѣца, които заведения правятъ особно впечатление на всѣки посѣтитель. Най-голѣмо впечатление прави първоначалното училище въ «Farnagi utcza», построено неотдавна. Това училище има за цѣль да прѣдстави историческото развитие на училищната хигиена и степенитѣ, прѣзъ които е минала тя. Наредъ съ прѣкрасната вентилация, Rettig-ови чинове, ксилолитни подове, тукъ виждате и прости дъсчени подове отъ обикновени чамови дъски, бѣли и наполовинъ само отворени прозорци; прости дървени чинове и редъ други пособия и помагала, достойни прѣдставители на миналото. Това училище е направено съ цѣль, посѣтителитѣ и учителитѣ отъ основнитѣ училища, които случайно дохождатъ въ Буда-Пеща, да могатъ слѣдъ посѣщението на училището да си съставятъ понятие за напрѣдъка, който училищната хигиена е направила прѣзъ послѣднитѣ 25 години и да иматъ прѣдставление за чистота и хигиена.

Отъ гимназиитѣ особно внимание обръща евангелската гимназия, построена прѣди двѣ години отъ частни срѣдства. Въ тази гимназия всичко,

което модерната хигиена е могла да каж[е] способено: централно смѣсено отоплен[ие] бично освѣтление, добри гимнастически прѣкрасенъ лѣкарски кабинетъ, система [...] чинове, двойна вентилация чрѣзъ прозор[ци] матически звънци, инолитови подове. класни стаи съ малко количество учени[ци] е на дума всичко модерно въ хигиенич[ско от]ношение. Цѣлото това заведение има [...] клозети, а всичко 560 ученика, за к[оито] отдѣлни гардероби; всичко тъй добрѣ [...] и опростено, щото цѣлата тази грам[адна] сграда, може да се чисти отъ двама [...] съ жени.

Прѣподаванията въ всичкитѣ гимназии [...] дневни (Само факултативнитѣ прѣдмет[и] пластика, пѣние и др.) оставатъ за посл[ѣ...]

Прави впечатление лѣкарскиятъ кабин[етъ въ] I-та мжжка гимназия, който, ржководе[нъ] години отъ единъ отъ първитѣ училищ[ни лѣ]кари д-ръ Дуба Адолфъ, е можалъ [...] снабди съ много уреди по хигиената [...] Тукъ виждаме по-виднитѣ уреди за [из]на водата: Chamberlain, Delphy, разнитѣ [...] мѣри, спиртомѣри, ареометри; кутия [...] забѣлѣжителнитѣ отрови и противоотров[и] разнитѣ биберони; даже уреди за доказва[не] въздухътъ въ жилището може да се нам[ѣри] вжгленъ двуокисъ; разнитѣ сифони, к[...] тръби при модернитѣ нужници, [...] форми отъ отровнитѣ гжби. Три кутии [...] помощь, едната отъ които за кабинета, [...] значена за случки въ самото училище; [...] за екскурзии и третята за показване [...] нитѣ като линия първа медицинска [...] Тя е една отъ най-прѣпълненитѣ гимна[зии съ] ученици (1100 ученика), обаче пакъ каби[нетитѣ по] физика, химия, естествена история, ги[мнастика] и др. обематъ широко мѣсто. Тукъ [...] по своя инициатива си е изработилъ ра[зни де]монстративни картини за пиянство; съ[ставни] части на хранитѣ; разнитѣ бактерии, [...] ученически павилон: точно стоение на сп[...] liosis), опашване, корсети и пр.; функци[и] разнитѣ органи, стави, нервна система, [...] рителна система и др. Смъртность и р[...] Самото прѣподаване той ржководи по [...] особно практически и демонстративно [...] Слѣдъ всѣка лекция той извежда учени[ците въ] заведения като: болници, млѣкарници, [...] води, фабрики, салхани, училища и пр.

Пансионитѣ въ Унгария не сж много [...] Буда-Пеща, като повече интернационален [...] е усвоилъ практиката на малки панси[они] които се групиратъ ученици отъ разни [...] заведения, но отъ един и сжщи нар[одъ] тукъ не срѣщнете славянски, унгарски, [...] далматински и пр. пансиони. Заслужава [...] лицей «Elisabeth», който изключително съ [...] това пъкъ богато нареденъ. Той има [...] ученички, отъ които 160 пансионерки и [...] ходящи. Отъ тѣзи 160 пансионерки [...] назначени учителки и оставени само д[...]

...тѣ послѣдни изпити. Другитѣ се на-
... по-долнитѣ курсове. Този лицей има
... приготвя учителки за срѣднитѣ учебни
... и има програма подобна на онази
... Тукъ всичко е направено, за да се
...авето на пансионеркитѣ: широки, ви-
...ровани стаи, грамадни зали за гимна-
...рисувание, за занятие и пр., отдѣлна
...ъ двѣ отдѣления — едно за инфек-
...лести и друго — за обикновени. По-
... вънъ отъ града и въ здравословно
..., споредъ твърденията на лѣкаря, стои
...мѣсто отъ всичкитѣ училища. Това
...ията въ Б. П., които могатъ да при-
...иманието на иностранеца.
...тъ за слабо-развититѣ умствено уче-
...нгария още не е достигналъ до въ-
...и. Обаче за сега тукъ-тамъ се устроя
...нѣколко училища за полуидиоти, които
...ора на лѣкаритѣ се ръководятъ въ
...развитие. Заслужва внимание, поради
...слѣдвания, лѣкарьтъ Ранжбургъ, който
... цѣла лаборатория за експериментални
...ологически изслѣдвания. Наредъ съ
...а физиологически изслѣдвания като
...афъ, пнемографъ, динамометръ и пр.,
...ще видите и редъ таблици за изслѣд-
...умствената умора, които сѫ съставени
...та прѣимуществено на Kräpelin.
...заведения за слабо развити ученици въ
...Има. Специални прѣдавания по екс-
...на психология при университета тоже
...ичко, което г. Ранжбургъ е направилъ,
... изключително на неговата добра воля
...ото желание за работа.
...да забѣлѣжа съ удоволствие, че въ
... прѣдприятие бѣхъ твърдѣ радушно
...нгарското Министерство на Просвѣще-
... на мое разположение колегитѣ Lie-
Leo, професоръ по Хигиена въ мед.
... и учителя-лѣкарь Luba Adolf. И два-
... добрѣ ми помогнаха и тѣй особно
...ниха на всичката училищно-лѣкарска
...дото се считамъ за щастливъ, загдѣто
...зможность публично да имъ изкажа
...голарность и сърдечна признателность.
...лично можахъ да чуя мнѣнието на
...иенистъ, човѣкъ на науката, както да
...оли прѣподаването на хигиената въ
... училища. Хигиената въ срѣднитѣ учи-
...бва да се въведе по сѫщитѣ съобра-
...кто е въведена математиката и исто-
...лкова повече, че тя е наука за всичко.
...иката. И лѣкарьтъ трѣбва въ истинския
...а думата да е професоръ-хигиенистъ,
...ователъ, подготвенъ за тази наука. Др-
...какви сказки или възпитаване отъ
...нѣкое и пр. по полаг... съ нѣмаши
...и той счита за не добри мѣрки и даже
...а единъ лѣкарь. Той трѣбва да е
...хулистъ, добъръ дерматологъ, а още
...ае психиатъръ и педагогъ. Той трѣбва
... знае да урегулира дѣлото съ ума

и обратно, да унищожи умствената умора въ училището и въ тѣзи направления той трѣбва да рѫководи своитѣ изслѣдвания въ училището. При все това, обаче на лѣкаря трѣбва да се даде право да рѫководи своитѣ изслѣдвания по начинъ какъвто той намира за добрѣ. На учителя-лѣкарь трѣбва всецѣло да се остави рѫководенето на физическото възпитание. Той е на мнѣние, че учительтъ и училищниятъ лѣкарь трѣбва да се освободятъ отъ лѣчебната часть въ училището; той трѣбва само да изслѣдва и наблюдава ученицитѣ, но не и да ги лѣкува, толкова повече, че въ тази си роля той на всѣка крачка може да влѣзе въ конфликтъ съ домашния лѣкарь.

Германия.

Въ Германия се състоя миналата година международниятъ конгресъ по училищна хигиена. Прѣдполага се въпросътъ да е разрѣшенъ тамъ най-добрѣ. И дѣйствително нѣма нищо по-курiозно отъ движението, което забѣлѣзваме днесъ въ Германия въ полза на училищната хигиена. Като агломерация отъ нѣколко автономни държави всѣка една отъ тѣхъ разрѣшава въпроса споредъ прѣобладаващето мнѣние и споредъ мѣстнитѣ условия. Но не само отдѣлнитѣ държави разно разрѣшаватъ въпроса за училищната хигиена, но и отдѣлнитѣ градове единъ подиръ другъ се надпрѣварватъ кой по-скоро да въведе прѣобразованията. Тъй че ако говоримъ общо за училищната хигиена въ Германия, ще кажемъ, че тя се намира въ добри рѫцѣ, защото има 150 души училищни лѣкари; вече е направено твърдѣ много за подобренията въ училищнитѣ сгради, покъщнини, хигиенично-лѣкарски надзоръ, ученически бани, трапезарии, специални учебни заведения за умствено и физически недоразвити ученици и пр. Има и една специална лѣкарска лаборатория за изслѣдване на здрави и болни ученици въ Мекленбургъ. При всичко че въпросътъ е добилъ голѣма популярность въ Германия, той си остава още въ първоначалнитѣ училища. Въпросътъ за института на учителя-лѣкарь въ срѣднитѣ учебни заведения остава още да се разрѣши. Заслужва специално внимание центъра на оназн область въ Германия, въ която се намира рѫководительтъ, тъй да се каже, на училищната хигиена въ Германия — Гризбахъ, именно градътъ Mülhausen. Въ своята малка область този неуморимъ работникъ е успѣлъ да направи твърдѣ много. Прѣди всичко той е реализиралъ въ своето лице идеалния типъ отъ учителя-лѣкарь, който отъ 10—12 години прѣподава хигиена и практична медицина въ техническото срѣдно училище въ Мюлхаузенъ. Въ този периодъ той съ оскѫдни срѣдства е успѣлъ да нареди една образцова лаборатория по хигиена, която смѣло може да се нарече *Главенъ* училищно-хигиенически институтъ. Тукъ той прѣподава хигиената, грижи се за възпитанието въ тоя духъ на ученицитѣ; надзирава самото училище и постройкитѣ му, назирава начина на прѣкарването въ него, стоенето на ученицитѣ и...

и помагала. Но това, което е направилъ той вънъ отъ своето училище е още по колосално, защото той е реализиралъ онова, за което е писалъ и желалъ по училищнитѣ наредби въ хигиенично отношение. Като прѣдседатель на Хигиеническия съвѣтъ въ града, той успѣва да прокара между съвѣтницитѣ идеята, че безъ да има специални училищни лѣкари въ първоначалнитѣ училища не е възможно никакъвъ контролъ надъ здравето на ученицитѣ и върлуващитѣ въ училището болести. Градътъ е раздѣленъ на 14 квартали и въ всѣки кварталъ училищата се намиратъ подъ прямия надзоръ на специаленъ училищенъ лѣкарь. Благодарение на него и тѣзи лѣкари днесъ въ Мюлхаузенскитѣ училища се срѣща всичко желаемо за едно училище: душове, бани, трапезарии съ безплатни обѣди; раздаване зимно врѣме лѣкарства на слабо-тѣлеснитѣ, изпращане въ балкана на бѣдно-немощнитѣ и обучение въ духа на хигиената учителския персоналъ и пр. Специално училищно-хигиенически контролъ на ученицитѣ и училищата сѫ изразени въ единъ кратъкъ, но доста пъленъ правилникъ, единъ видъ редъ, по които се водятъ лѣкаритѣ при ревизиитѣ си и надзора. Въ него е указано, че тѣ се задължаватъ да надзиравать здравословното състояние на повѣренитѣ имъ училища прѣзъ учебната година, изслѣдватъ хигиеничността на училищнитѣ помѣщения, уреди, пособия. Слѣдъ свикването на ученицитѣ въ училището (първитѣ 2—3 дена) се изслѣдватъ, дали не страдатъ отъ прилѣпчиви болести. А прѣзъ първитѣ 4 седмици щателно изслѣдване: 1) дали е способно дѣтето правилно да слѣдва занятията си; 2) дали ще е нуженъ на нѣкои отъ тѣхъ продължителенъ лѣкарски надзоръ; 3) дали ще трѣбва да се освободи отъ нѣкой прѣдметъ (гимнастика пѣние и пр.) или да му се даде ограничена свобода въ другитѣ; 4) дали не ще е нужно да му се опрѣдѣли особно мѣсто въ класа. Такива изслѣдвания се правятъ два пжти въ годината надъ ученика, а промѣненията се забѣлѣзватъ въ медицинскитѣ имъ свѣдѣния. Училищниятъ лѣкарь заедно съ директора посѣщава поне всѣки мѣсецъ училището, за да прѣгледа освѣтлението, отоплението, вентилатирането, чиноветѣ, пособията, игрищата за гимнастически упражнения и пр. А щомъ се забѣлѣжи въ нѣкой класъ наймалко 2 случая отъ прилѣпчива болесть, изслѣдватъ се всичкитѣ ученици отъ класа и се вземать съотвѣтнитѣ мѣрки. *Въ присжтствието на лѣкаря и учителя* не бива да се разпитватъ ученицитѣ нито отъ единия, нито отъ другия. Всичкитѣ обаче медицински изслѣдвания се вършатъ прѣдъ директора или замѣстника му. Училищниятъ лѣкарь не е дл жженъ да *лѣкува* ученицитѣ, родителитѣ могатъ да избиратъ кого то искатъ. Веднажъ въ зимата и лѣтото се изслѣдва основно училищната сграда, покжщнина и помагала. Всички недостатъци и прѣдложения се вписватъ въ медицинската книга. За по-цѣлесъобразно дѣйствие и работа училищнитѣ лѣкари се събиратъ на *засѣдания* колкото пжти намѣрятъ за нуждно.

Най-малко веднажъ въ годината засѣдав училищна комисия на общината — учи настоятелство заедно съ лѣкаритѣ. Въ опр врѣме и по покана отъ училищнитѣ вла лищниятъ лѣкарь държи разни хиги сказки, на които се поканватъ и родите. края на всѣка година училищниятъ лѣка ставя отчетъ за службата си отъ 1. септе 1. юлий. При съставянето на доклада си то да има прѣдъ видъ слѣдующитѣ 7 точки ставя таблица за резултатитѣ на изслѣ въ класоветѣ, въ които постжпватъ 2) брой на приемнитѣ часове и на лѣ посѣщения въ класоветѣ; 3) число и по-важнитѣ отъ заболѣванията, които констатирани; 4) особнитѣ постановлен бождаване отъ часове прѣдмети и пр.), изпратенитѣ на родителитѣ имъ съоб резултати отъ тѣхъ; 6) брой на »стоящи лѣкарски надзоръ ученици« и 7) общъ на вписанитѣ въ медицинскитѣ книги, чески и пр. лѣкарски разпореждания на ника. За тази работа имъ се плаща едно граждение отъ 700—800 марки. Медици листъ за изслѣдване ученицитѣ съдъ графи. Носи названието здравословенъ на ученика, а въ графитѣ се вземать на изслѣдването, общо тѣлесно състоя сочина, тежесть, обиколка на гръдни кожни заболѣвания, гръбнакъ и крайн сила на зрѣнието, уши и слухъ, уста, но ворь и особни заболявания, констатиран цѣлата година.

Лѣкарскитѣ запрѣщения се правятъ съ листета, на които вкратцѣ е указано какво да се направи за подобрение здравето на Издадени сж и залѣпени по стѣнитѣ лищата, особно учителскитѣ стаи, нас противъ извѣстни заразителни болести (скарлатина и пр.). Издадени сж специалн вления за държане чисто кожата и зна банитѣ, начинъ на кжпанията душоветѣ

Изслѣдвания извънъ указанитѣ по-го ученицитѣ не се правятъ. Специално I усърдно се бори за основното проучва дата му за умствената умора — естест която има този принципъ въ основат колкото повече се работи умствено, чувствителностьта на кожата намалява. I нето си той прави върху своитѣ учениц ученици отъ първоначалитѣ училища, военни и прости работници и пр. Подобни институти за учил. лѣкари има почти Германия, Берлинъ, Мюнхенъ, Олденбург

За популяризиране училищната хиг Германия има вече нѣколко списания: für Volkschulhygiene; Gesunde Jugend, спи училищното здраве, органъ на общото дружество за училищна хигиена. «Мед денъ архивъ за училищна хигиена», печ Leipzig.

За сега важенъ въпросъ въ Германия нението на програмата въ срѣднитѣ учи

...ениитѣ сѫ просто жертва на училищ...
...нятия, въ гимназиитѣ срѣдно ученицитѣ
...40 часа седмично, а въ първоначалнитѣ
...а 30 часа. Но тъй като този въпросъ
...била свързана съ програмитѣ въ другитѣ
...учебни заведения на континента, образу...
...комисия отъ Гризбахъ, Либерманъ, Матио
...която има за цѣль да свика единъ общъ
...ски съвѣтъ отъ представители на всич...
...ържави за урегулирането на този капи...
...учебенъ въпросъ.
...специалнитѣ заведения за изслѣдване уче...
...въ Германия, освѣнъ онова на Гризбахъ,
...ъ и лабораторията на професора Вундтъ,
...тя нѣма нищо общо съ училищнитѣ
...ения. По тази причина нѣма да говоря
...а нея.
... педагогично-медицинскитѣ институти
...дания би могло много да се каже, защото
...въпросътъ за умствено недоразвититѣ дѣца
... добрѣ схванатъ, обаче азъ по този въ...
...нѣма да се спирамъ, защото твърдѣ малко
...махъ да го проуча, а и това твърдѣ много
...широчило прѣдмета на настоящия рапортъ.

Белгия.

...я е една отъ държавитѣ въ Европа,
...оради гжстотата на населението си първа
...зува нуждата отъ рационално и специално
...ане на дѣцата. Ето защо тамъ отдавна
...ри за училищна хигиена, хигиенично учи...
...възпитание, специално медицинско педа...
...възпитание. Не само се говори, но вече
... постигнато и приложено. Белгийцитѣ
...рисели идеята за училищнитѣ лѣкари въ
...налнитѣ училища; прѣподаватели-лѣкари
...огическитѣ училища по хигиена, антро...
... и психология (двѣтѣ послѣдни подъ
... биологически науки); тѣ иматъ спе...
...лѣкари за ржководене на умствено за...
...тѣ недоразвити ученици. Тѣ най-послѣ
...номъ лѣкаритѣ успѣха да далатъ тласъка
...ъ на извѣстни добри начинания разрѣ...
...въпроситѣ за ученическитѣ колонии (съ
...хигиенична и терапевтична цѣль), лѣкуване
...ането, безплатни обѣди за бѣднитѣ,
...нитѣ и пр.

...це въ Белгия учительтъ не може безъ
...ъ училището и лѣкарьтъ съ своитѣ съвѣти
...вдига здравословностьта на ученицитѣ,
...та незаконното усилване въ училището.
...ия сжществува автономното управление
...нитѣ и всичко въ санитарно просвѣ...
... и пр. отношения се нарежда въ общи...
...анкционира само отъ централното управ...
...Като типъ на една отъ тѣзи общини
...емъ Брюкселъ.

...тѣ първоначални училища въ Брюкселъ
...лени на 6 групи, въ всѣка една група
... по 8 училища; на чело на всѣка една
... се намира по единъ лѣкарь, най-стариятъ
...ъ е старши и получава 2000 л. заплата,
...ѣ получаватъ по 1600 л. Ролята на тѣзи

лѣкари се състои въ слѣдното: изключвайки
извънреднитѣ ревизии, прѣдизвикани случайно,
лѣкарьтъ прави поне двѣ ревизии въ мѣсеца по
всичкитѣ класове на повѣренитѣ му училища,
а единъ пжтъ въ мѣсеца ревизия въ специално
възпитателнитѣ училища, срѣднитѣ училища,
стопанскитѣ и професионалнитѣ. Въ първата
половина на всѣки мѣсецъ държи сказки върху
елементарна хигиена въ горнитѣ класове на пър-
воначалнитѣ училища и стопанскитѣ. Тѣзи сказки
сж върху: 1) *чистота* — лична, на дрехитѣ и
пр.; 2) *жилището* — опасность отъ влажнитѣ
жилища, материалъ за постройка, положение
на жил.; 3) *въздухъ* — чистъ и развален, про-
вѣтряване, и пр., 4) *водата* — чистата вода,
омърсената, прѣваряване и филтриране, употрѣ-
бяване, запазване; 5) *топлина* — горене и го-
рението, запазване тѣлесната топлина, облѣкло,
обувки, 6) *свѣтлина* — естествени и изкуствени
освѣтления; 7) *храна* — общи правила за добро
хранене, употрѣба на напиткитѣ, фалшификация
на хранитѣ и напиткитѣ. Пиянството, пагубното
му дѣйствие отъ физическо, умствено и мо-
рално отношение; 8) *нечистотии*, вещественни
тѣлеснитѣ отдѣляния отъ кожата, устата, косата,
очитѣ, ушитѣ. Кжпане и бани; *упражнения*, ра-
ботата, играенето, гимнастиката, почивката; 10)
първата помощь — първа помощь въ случай на
лошо ядене, нараняване, кръвотечение, задуш-
ване, отравяне; 11) *заразителни и прилепчиви
болести*, срѣдство за прѣдпазване, дезинфекция.

Тѣзи сказки сж единъ видъ задачи на учени-
цитѣ и тѣ трѣбва да ги развиятъ отпослѣ.
Тѣзи задачи ще се поправятъ отъ учителя или
учителката и безъ да имъ се измѣнява формата
ще се прѣдаватъ на лѣкаря прѣди изтичане
на мѣсеца. Послѣ тѣзи сказки, прѣгледани отъ
лѣкаря, се изпращатъ на училищния главенъ
настоятелъ (Echevin).

Завѣдующитѣ училището учители въ началото
на всѣки мѣсецъ прѣдаватъ единъ рапортъ на
лѣкаря, който въ шесть дена най-късно слѣдъ
като отбѣлѣжи необходимото, заедно съ тетрад-
ката за ревизиитѣ и сказкитѣ, го прѣдава на
училищното настоятелство.

Слѣдъ отварянето на училището лѣкарьтъ е
длъженъ да покаже онѣзи ученици отъ първо-
началнитѣ училища и забавачницитѣ, които трѣбва
да се подложатъ на поправително лѣчение.
Това лѣчение почва най-късно къмъ 10 октом-
врий. Раздаването на лѣкарствата става всѣки
день между 9½ и 9¾ отъ вратаря на училището
подъ надзора на учителския персоналъ.

Завѣдующиятъ училището, учителитѣ и учител-
китѣ трѣбва да показватъ на училищния лѣкарь
онѣзи ученици, които вслѣдствие недостатъки
въ зрѣнието, слуха или каквато и да е друга
причина не могатъ да слѣдватъ съ внимание
урокитѣ. Тѣзи ученици се поставятъ подъ осо-
бенъ надзоръ и лѣкаритѣ трѣбва да отбѣлѣ-
жатъ мѣркитѣ за поправка.

Въ ревизиитѣ си лѣкаритѣ трѣбва да обръ-
щатъ внимание на ученицитѣ отъ физическо,

умствено и морално отношение по начинъ да различавать слабитѣ страни на ученика и ученичката и да показвать условията, въ които трѣбва да бѫдать поставени, за да се прѣдупрѣди развитието на органическитѣ недостатъци, на които началото е било забѣлѣзано.

Всѣки ученикъ по отдѣлно прѣзъ течението на годината трѣбва да е прѣгледванъ. За постигане на това лѣкарьтъ при всѣка ревизия изслѣдва по единъ или два класа.

Въ мѣсечния рапортъ по особенъ образецъ е указано: датата на ревизиитѣ, редовни и извънредни; чистотата на класнитѣ стаи, нуждницитѣ, писоaритѣ; двора, гардероба, мивалнитѣ, гимнастическитѣ салони, училищната мобель, освѣтление, отопление и вентилация. Число и съдържание на сказкитѣ, състояние на кутията за първа помощь; свѣдѣния за функционирането на лѣчението; указание по класъ числото на ученицитѣ, подложени на строгъ медицински прѣгледъ; указание на констатиранитѣ промѣни и особни забѣлѣжки. Отъ тѣзи рапорти се вижда, че за 1903 год. 3860 ученици сѫ били указани отъ лѣкаритѣ подлежащи на лѣчение. Това лѣчение въведено още отъ 1875 год. дава прѣкрасни резултати.

Съ болеститѣ въ училището се постѫпва по слѣдния начинъ: 1) прѣдразположенитѣ както се каза вече се подлагать на прѣдварително лѣчение, което се състои въ раздаването по горѣказаното врѣме на рибе масло, смлѣно месо, желѣзни и арсениеви препарати. Ученицитѣ се изслѣдвать прѣди лѣчението и слѣдъ лѣчението; 2) съ болнитѣ отъ заразителни болести се постѫпва по слѣдующия начинъ. Когато единъ ученикъ отсѫтствува по болесть, градскитѣ лѣкари отивать да констатирать заболѣването. Ако ученикътъ страда отъ заразителна болесть ще бѫде изпратена въ централното санитарно отдѣление бѣлѣжка за това, а то отъ своя страна увѣдомява училищния лѣкарь и директора на училището. Съ ученика се постѫпва като съ обикновенъ боленъ отъ заразителна болесть. Когато оздравѣе съобщава се по сѫщия начинъ на училището и училищния лѣкарь.

Освѣнъ училищнитѣ лѣкари въ Брюкселъ е установенъ институтъ на зѫбнитѣ лѣкари още отъ 1877 год. Единъ зѫбенъ лѣкарь е назначенъ за всичкитѣ ученици отъ първоначалнитѣ училища. Той е длъженъ да прави редовно двѣ посѣщения седмично въ училището. Около 4000 души ученици получавать специална зѫболѣкарска помощь въ годината. Извънъ това той постоянно се грижи за чистотата на зѫбитѣ и устата. То сѫ единъ видъ задачи, пролъгувани на ученицитѣ, които тѣ отнесѫ разпивать.

Не по-малко сѫ се заинтересовали брюкселци и за здравето на учителския персоналъ. Когато нѣкои отъ учителитѣ или учителкитѣ заболѣе, той веднага увѣдомява за това училищнитѣ власти. Тѣзи послѣднитѣ въ лицето на директора съобщавать въ централното бюро, което изпраща особенъ лѣкарь, който е за квартала, гдѣто

живѣе заболѣлиятъ; лѣкарьтъ се произно
трѣбва да отсѫтствува учительтъ, ка
бърза въ цѣрването на заболѣлия,
констатира болестьта и нужното врѣ
сѫтствие отъ училището.

Пълно внимание заслужва училищно
гическиятъ музей (musée pédagogique), къ
намирать изложени всички училищни п
помагала: книги, чинове, писалки, учебни
планове на училища, хигиенически прибо
вални, филтри, дезинфекционни за
други.

Въобще въ този музей човѣкъ може за
исторически развитието на цѣлото
педагогично-хигиенично дѣло въ Белгия
историческото му развитие, но и как
каквото е то по настоящемъ. Каква
въ това дѣло заема професионалното въз
а съ това и физическото! Учудвамъ се
на наредбата, които въ това отношение
направили белгийци. Но не е ли тя огр
образованието въ Европа! Голѣмъ интере
ставлявать самитѣ училищни здания и
имайки за цѣль училищното здраве
даване. Човѣкъ вижда нагледно какво
са направили лѣкаритѣ въ това отноше

Образцови училища съ отоплението,
нието, съ закускитѣ и облѣклото.
общината полага такива грамадни гри
битѣ имать добри закуски, бани и душ
способена гимнастика и разходки, въ
скитѣ колонии; добърь лѣкарски
прѣзъ годината по отношение на здра

Не само тѣлесното здраве интересува
тука, но и душевното. Отдавна въ
разрѣшенъ въпросътъ за слабоумнитѣ
малцинъ дѣца (идиоти, мионе,
слаби, недобрѣ развити умствено). Тѣ
тукъ не навсѣкѫдѣ сѫ е разрѣшенъ
Белгия, но той въ по голѣмитѣ градски
е прѣдметъ на особено внимание. Н
единствено сѫществува училищно-лѣк
бораторія за изслѣдване на нормални
нормалнитѣ дѣца. То е лабораторията
Леу въ Анверсъ. Тамъ ще намѣрите
знати десеть хрони на изслѣдване на
умора, физическа умора, умствена и
непригодность и хилавина. Отъ нѣколкото
наблюдения се появи забѣлѣжителни
на рѫководителя и Aliénation Mentale
enfants, които дѣлжкава пълно внима

Въпросътъ за неправилнитѣ дѣца е
много просто, той тъкмо изисква сам
важенъ педагогически въпросъ. Учител
като прѣглеждать ученицитѣ, а осо
занитѣ отъ учителитѣ; тѣзи отъ ученици
се указвать неправилни, се събирать
дено къ тѣхни класове, които, за
въ шията обществено избавление и
родителското честолюбие и престижъ), се
като клонъ къмъ едно училище. За
пители на това специално училище сѫ
лѣкари съ специално подготвени учите

тъкъ се групиратъ не по възрасти, а ъ на умственъ уровень. Тѣзи училища бикновено четири категории класове: абоумнитѣ гранични съ идиотизъма и ; 2) по-развити или прѣстоящи извѣстно първата категория класъ и т. н. Прѣ-то на ученика отъ класъ въ класъ става течение на годината, стига той да се ързо. Поставянето имъ пакъ въ отдѣ-а нормалнитѣ ученици става тогава, ко-ди, че отговарятъ на умствения уровень класъ. Възпитанието въ специалнитѣ е повечето професионално-физическо. Ѣльта тѣзи индивидууми да не сѫ товаръ ного, да не пълнятъ затворитѣ, а да олезни чрѣзъ работата си. Тѣзи учи-вече добѣ наредени, но има и други ия родъ, поставени на частна инициа-о онова на д-ръ Decroly въ Брюкселъ, ота добрѣ успѣватъ и даватъ твърдѣ татати. Този въпросъ толкова е назрѣлъ изученъ, щото прѣзъ настоящето лѣто чай изложението въ Лиежъ се постави ва точка отъ международния конгресъ ното образование.

ъть за специалнитѣ училища се раздѣля тегории: слаби недоразвити педагогично pedagogiques) и слаби недоразвити меди-arriérés medicaux). За първитѣ се устро-ниални класове при училищата.

ѣ обаче до поставянето имъ съ морал-зическо отношение сѫ или въ нѣкои а лоправителни болници, ученическитѣ и пр. и пр. Въ Белгия както е въобще ринѣ страни, въ да може да си пробие ѣстно мнѣние; то си успорява значи-по обществения животъ. Реформитѣ ж прокарани въ училищното дѣло се на нѣколко благотворителни дружества, си задали за цѣль този или онзи клонъ итанието и образованието.

ружества въ Белгия сѫ толкова много, по тѣхъ би могълъ човѣкъ да сѫди за та степень, на която се намира тази Такива сѫ: дружеството за защита на ъ фамилията, въ училището, дружество за ранитѣ дѣца, дружество за ученическитѣ ученическитѣ трапезарии. Дружество умнитѣ ученици, слабо-развититѣ, дру-а борба съ туберкулозата, скрофулозата сички тѣзи дружества съ упорство и но чрѣзъ дълги борби успѣватъ да си ять нѣкои капитали и указватъ грамадни исто училищното дѣло.

о дружеството за слабоумнитѣ и сла-итѣ отъ 1896 г., до сега е сполучено редатъ 4 прибѣжища за идиоти, два ини училища за момчета, 3 частни ин-сениални класове за момичета. Главнитѣ часть на лѣкарското съсловие тукъ съ неуморна дѣятелност, проявява извѣстни кари, които безъ никакви материални подбуждения сѫ всецѣло прѣдадени на дѣлото. Тѣ сѫ написали повече отъ двѣстѣ извѣстни статии, брошури, нѣколко капитални съчинения и пр.

Д-ритѣ Demoor, Decroly, Ley сѫ ратницитѣ за това дѣло. Отъ тѣхъ и посрѣдствомъ тѣхъ имахъ възможность не само да видя и прочета, но и устно да размѣня мисли по училищно хигиеничес-китѣ и медико-педагогическитѣ въпроси. Не му е мѣстото тукъ да развивамъ тѣзи мнѣния, но ще кажа, че отъ това, което е направено още много трудъ трѣбва, докато се реализира онова, което тѣ справедливо желаятъ.

Франция.

При всичко че французитѣ не правятъ голѣмъ шумъ върху своитѣ институти на училищнитѣ и училищни лѣкари, безспорно е, че пакъ тамъ раз-рѣшението на въпроса е достигнало до единъ такъвъ край, какъвто той не е достигналъ дру-гадѣ. Една комисия, още въ 1876 год., натова-рена отъ М-вото на Народното Просвѣщение да изучи мѣрkитѣ, които сѫ необходими за поставяне на рационална почва хигиеническата наредба на училищата, училищната мебель и ученицитѣ, изработи единъ докладъ, който е исторически въ Франция и който извади наявѣ всички онѣзи мѫчителни моменти, които прѣжи-вѣва ученикътъ въ училището. Той бѣше едно благоприятно явление, което има за послѣдствие колкото-годѣ подобрението на училищата. Не се мина дълго врѣме и ние виждаме въ Франция да се установяватъ училищни лѣкарски инсти-туции, да се намалява програмата, да се скратяватъ часоветѣ на занятията и да се дава широко зна-чение на физическото възпитание. Въ 1880 г. се гласува единъ законъ, който задължава всѣко учебно заведение да е подъ лѣкарски надзоръ. Този законъ, състоящ се отъ единъ единственъ членъ, направи, щото една голѣма часть отъ общинитѣ (по-богатитѣ), да си наре-дятъ училищни лѣкари-инспектори. Отъ тогава до сега ние виждаме градоветѣ, като Парижъ, Лионъ и др. да броятъ съ десетки училищни лѣкари, а въ бюджета по училищното народно образование да фигуриратъ доста крупни суми за хигиеническото подобрение на училищата и запазването на ученическото здраве. Въпро-сътъ въ една културна страна, като Франция, не можеше да получи еднообразно разрѣшение за всичкитѣ мѣстности, за всичкитѣ училища и за всичкитѣ заведения. Ето защо ние виждаме училищнитѣ лѣкарски служби толкова разно-образни въ различнитѣ училищни институции.

За по-голѣма ясность на прѣдмета, ще раздѣля материала на четири отдѣла: 1) *училищни лѣкари въ первоначалнитѣ училища*; 2) *училищни лѣкари въ срѣднитѣ училища, пансионитѣ и университетитѣ*; 3) *училищни лѣкарски лаборатории и заведения, като: лаборатории за изслѣдване на болни ученици, ученически амбулатории, ученически колонии, трапезарии* и 4) *дружества и частни инициативи съ такава цѣль.*

1. *Училищни лѣкари въ първоначалнитѣ училища.*

Държавата въ Франция по отношение на първоначалнитѣ училища нѣма свой прѣдставитель-лѣкарь, който да бди за прилагането на мѣркитѣ, диктувани отъ хигиеническитѣ изисквания. Въпросътъ не е отъ малко значение и за лѣкарската училищна корпорация, защото единството въ наредбата на службата може да доведе до единъ размѣренъ резултатъ, когато иначе всѣка община и департаментъ нарежда своята училищна хигиена както може, а въ края на краищата излиза, че нѣма една ръководяща линия, по тази или онази часть отъ училищната хигиена. Службата училищенъ лѣкарь е чисто общинска и се нарежда споредъ желанието на съвѣтницитѣ и префекта. Още отъ 1879 год. има изработенъ за всѣка община правилникъ типъ възъ основа чл. 7. отъ закона за народното просвѣщение, който казва че училището въ медицинско отношение се ревизира отъ особенъ лѣкарь-инспекторъ. Този правилникъ за службата на лѣкаритѣ въ училищата се урежда отъ общинитѣ и до сега ако и да е прѣтърпѣлъ нѣкои измѣнения, ще му прѣдадемъ съдържанието, за да се види, какъ е турено самото начало на училищно-лѣкарския институтъ.

Медицинскиятъ надзоръ въ първоначалнитѣ училища и въ забавачницитѣ въ Парижъ се реорганизира начиная отъ 1. януарий 1885 год. както слѣдва. Училищнитѣ обществени здания сѫ разпрѣдѣлени на групи по начинъ, щото всичкитѣ групи да бѫдатъ еднакви по голѣмина. Всѣки три години тѣзи групи се удобряватъ отъ префекта; новитѣ училищни здания, които биха се отворили въ течение на този триогодишенъ периодъ ще бѫдатъ врѣменно поставени въ една отъ съсѣднитѣ групи. Заплатата на лѣкаря инспекторъ, който ще инспектира тази група е 800 фр. годишно. Инспекторитѣ-лѣкари трѣбва да сѫ снабдени съ дипломъ отъ единъ държавенъ университетъ, тѣ се назначаватъ отъ префекта и биватъ избирани отъ една двойна листа на кандидати, приготвена отъ съвѣтницитѣ; всѣки 3 години става прѣназначение на лѣкаритѣ. Назначенията се обнародватъ въ официалния вѣстникъ за първоначалното образование и въ официалнитѣ административни издания на префектурата. Всѣки лѣкарь инспекторъ, като встѫпи въ длъжностьта, трѣбва да прѣдстави на прѣдседателя на общинския съвѣтъ една бѣлѣжка съ означение адреса му, мѣстото на неговия лѣкарски кабинетъ и днитѣ и часоветѣ, когато той приема болни; тѣзи свѣдѣния ще се съобщаватъ на всички членове отъ общинитѣ за знание. Единъ специаленъ регистъръ се поставя въ всѣко едно първоначално училище на разположението на лѣкаря инспекторъ, за да забѣлѣзва резултатитѣ отъ своитѣ ревизии. Директорътъ на училищното заведение вписва въ този регистъръ името на лѣкаря, жилището му и днитѣ и часоветѣ за приемането на неговитѣ болни. Този регистъръ е постоянно на разположението на училищнитѣ

власти, които могатъ да дадатъ свѣ
всѣка негова визита. Въ всѣко пър
училище или забавачница трѣбва да с
най-малко два пѫти въ мѣсеца визит
спектора-лѣкарь. Той извършва това не
училището толкова пъти, колкото
нужда и когато бѫде поканенъ отъ
училищнитѣ власти. Съ пристигането си
училищно заведение лѣкарьтъ започ
слѣдва заведенията, като: входъ, дво
маталнитѣ, нужницитѣ и пр. Той ще б
друженъ въ тази си визита отъ дире
когото той ще прѣдстави своитѣ о
ще прѣпоръчва подобрението на тѣзи п
Слѣдъ това той ще посѣти всички
слѣдъ като изучи хигиеническитѣ усл
които става освѣтлението, отоплението
яването, наредбата на училищната меб
и пр., пристѫпва къмъ изслѣдването н
а особено на онѣзи, които му се посоч
директора или директорката и които
вляватъ симптоми на прѣдразположено
заболяване. Слѣдъ като свърши виз
лѣкарьтъ записва въ регистра резулта
изслѣдванията си. Той отговаря на ра
въпроси, формулирани въ този регис
отношение чистотата на заведението
нието, отоплението и пр. Записва въ с
отдѣлъ имената на онѣзи ученици, ко
показали симптоми отъ неразположе
кова голѣми, щото да бѫдатъ принуд
пуснатъ училището и отидатъ въ фа
милии. Като указва вида на заболѣване
трѣбва да посочи и дали е заразителна б
Най-послѣ той показва числото на от
ващитѣ ученици по причина на болесть
на своята визита, като уломенава спор
дѣнията, които ще добие отъ дире
директорката, болеститѣ, които сѫ
между тѣзи ученици. Единъ пѫть в
най-малко инспекторътъ-лѣкарь въ свои
трѣбва да изслѣдва внимателно и п
зѫбитѣ, очитѣ, ушитѣ и общото здрав
яние на ученицитѣ. Единъ бюлетинъ, п
отъ него и прѣдназначенъ за фами
дѣтето се дава на всѣки ученикъ, к
се указалъ да страда отъ болесть въ
очитѣ, ушитѣ и често общо т
яние би изисквало специаленъ лѣкарски
Дѣцата, които прѣзъ време на ви
инспектора-лѣкарь, биха се указали б
заразителна болесть, се изпращатъ в
дома си съ едно писмо, въ което тр
се укаже причината за изпращането
писмо ще покаже на родителитѣ, че
може да бѫде прието наново въ уч
прѣди да бѫде прѣгледано изново отъ
торъ-лѣкарь и да прѣдстави медицинско
телство означавающе, че за постѫпването м
училището нѣма никакви прѣчки. Въ
епидемия сѫщата мѣрка се взема спр
цитѣ, живущи въ една заразена мѣст
сѫтствието на които въ училището би

лѣкаря отъ естество да улесни разпро-
ето на заразата. На всѣки директоръ или
ка се дава по единъ листъ, установяващъ
ѣ, които могатъ да се считатъ зарази-
ази листа се изработва отъ централното
еско бюро и въ нея сѫ описани първитѣ
на тѣзи болести. Ако прѣзъ интерва-
лѣкарскитѣ визити единъ ученикъ се
разположенъ въ продължение на прѣ-
си въ училището, учительтъ или учител-
класа увѣдомява за това веднага дирек-
директорката. Директорътъ слѣдъ като
и разпита ученика, ако мисли, че има
признаци отъ заразителна болесть, из-
тето у дома му, като съобщава могли-
едно писмо, подобно на оноѕа, съ което
ава за заразителна болесть. Родителитѣ
мяватъ чрѣзъ това писмо, че дѣтето
а бѫде отведено при лѣкарь и че то
ло да посѣщава наново училището,
рѣзъ едно свидѣтелство, издадено отъ
ѫщото свидѣтелство може да бѫде
о отъ дѣцата, които бѣхѫ да сѫ отстра-
училището чрѣзъ директора или чрѣзъ
а-лѣкарь, сѫ отсѫтствували отъ учи-
по причина на болесть. Директорътъ
кторката трѣбва въ такъвъ случай да
свѣдѣния за естеството на болестьта,
причинила отсѫтствието на ученика и
болесть се счита за заразителна, да
на родителитѣ, че дѣтето не може да
наново прѣди да бѫде прѣгледано
ектора-лѣкарь. Инспекторътъ-лѣкарь ще
ъ опрѣдѣленитѣ дни и часове на своя
ученици, които биха желали да полу-
подобно свидѣтелство. Слѣдъ всѣка
най-късно 24 часа слѣдъ нея, инспек-
ѣкарь изпраща на прѣдседателя на общин-
тъ болестницъ, означаващъ санитарното
на инспектираното заведение, за тази
бѫдатъ дадени на лѣкаря специално
и форми съ въпроси, на които той
даде отговори. Общинскитѣ съвѣтници
чатъ отъ визититѣ на лѣкаря прѣдло-
направени отъ него и ще сезиратъ
ит. съвѣти и префектурата съ всички
оито изискватъ бързо разрѣшение, а
ъ въпроситѣ, за които не се изисква
рѣшение се прѣдставятъ на изучаване.
и мѣсеца общинскитѣ власти изпращатъ
за втрежа на медицинския надзоръ
итѣ имъ общини. Единъ екземпляръ
оящия правилникъ се дава на всѣки
изъ това по единъ екземпляръ ще
венъ въ всѣко училищно заведение
ано или задължителна … които под-
а медицински надзоръ.
се вижда отъ горния правилникъ, на
тѣ инспектори-лѣкари е възложена
изиката, хигиеничната и … на
училището. Това обаче досежно се е
а много, и на много мѣста дѣйността на
оставена, а лѣкарьтъ е просто хигие-

нистъ и възпитатель въ училището. Училищниятъ
лѣкарь често пѫти взима на конференцията съ до-
машния и … лѣкарь на фами-
лията на ученика, да да се избѣгне тази ано-
малия, самитѣ лѣкари сѫ подигнали този въ-
просъ и сѫ го рѣшили въ отрицателна смисъль.
Въпросътъ обаче съ заразителнитѣ болести е
оставенъ тъй, както е прѣдвиденъ въ правилника, а
именно въ случай на заболѣване отъ заразителна
болесть ученикътъ се изпраща въ кѫщи, и за-
болѣването му се съобщава на фамилията и
санитарното градско отдѣление, които по ната-
тъкъ се грижатъ за неговото оздравяване. Съ
една рѣчь, ученикътъ вънъ отъ училището не
прѣдставя интересъ за училищния лѣкарь, а
вѫтрѣ въ училището не е позволено на за-
разенитѣ отъ каквото и да е видъ болести
да влизатъ. Която и да е възпитателната
роль на училищния лѣкарь въ Франция тя се
състои повечето въ държане сказки на учите-
литѣ, ученицитѣ и родителитѣ по училищ. и обща
хигиена, приложенитѣ на чистотата и пр. За прѣд-
разположенитѣ ученици къмъ извѣстни болести
се отнася съвѣти къмъ тѣхнитѣ фамилии,
като имъ казва начина, по който тѣ трѣбва да
гледатъ своето дѣте. За гледане на бѣднитѣ
прѣдразположени и болни ученици въ много
мѣста сѫ основани тъй наречениѣ ученически
амбулатории вънъ отъ училището, дѣто соб-
ствено е заведена ученическа санитарна книжка.
На родителитѣ на извѣстенъ ученикъ се съобщава,
че синъ имъ е прѣдразположенъ къмъ извѣстна
болесть или страда отъ извѣстна болесть и че
той като ученикъ може да се лѣкува безплатно
въ една коя си ученическа амбулатория и само
ако родителитѣ пожелаятъ могатъ да подложатъ
тѣхното дѣте на подобно лѣкуване. При всичко,
че тѣзи амбулатории сѫ доброволни, обаче тѣ сѫ
много добрѣ посрѣщнати отъ Парижкото насе-
ление, което намиратъ дѣйствително голѣма
полза отъ тѣхъ. Въ ученическитѣ книжки е указ-
вано обикновено името и прѣзимето на ученика
или ученичката, номера на амбулаторната книжка,
училището къмъ което принадлежи и адреса на
ученика. Правятъ се три ... обикновени изслѣд-
вания, а именно за тежестьта, височината и оби-
колката на гръдния кошъ. Отбѣлѣзва се есте-
ството на болестьта, лѣкуването, което му е при-
ложено и днитѣ на посѣщението. На края на
всѣка година училищниятъ инспекторъ-лѣкарь е
длъженъ да прѣдстави единъ годишенъ рапортъ
за състоянието на училището, въ който рапортъ
точно е указано на кои въпроси той трѣбва да
отговори. Този рапортъ е по единъ за
всѣко училище. Той съдържа: 1) цѣлото и хигие-
ническото състояние на училищната сграда, по-
дръжка и чистота на помѣщенията, като клозети,
стълби, коридори, дворъ, пералници, кабинети,
гимнастически салони и класни стаи. 2) Освѣт-
ление, отопление и провѣтряване, състояние на
апаратитѣ за отопление, срѣдната температура
въ класоветѣ; 3) общи бѣлѣжки за санитарното
състояние на заведението — има ли случаи (… …)

отъ нѣкакви мѣстни, случайни или постоянни болести, нуждни ли сж нѣкакви мѣрки да се вземятъ; необходимо ли е затварянето на заведението, колко ученици прѣзъ годината сж отсжтствували отъ училището по причина на болесть въ врѣме на лѣкарскитѣ инспекции; какво е естеството на болеститѣ, които прѣобладаватъ между тѣзи дѣца; какво е количеството на дѣцата у които лѣкарьтъ въ своята инспекция е констатиралъ заразителни болести и на кои той е запрѣтилъ посѣщението на училището, кои сж прѣобладаващитѣ болести между тѣзи дѣца. Общи бѣлѣжки, дѣто лѣкарьтъ указва просто своето лично мнѣние за училището.

На въпроса има ли умствена умора между ученицитѣ отъ първоначалнитѣ училища ни се отговори, умствена умора има у учителитѣ, които сж длъжни да наблюдаватъ ученицитѣ и да изпълняватъ прѣдписаната програма. Обаче при краткото врѣме, което прѣкарватъ ученицитѣ въ училището отъ 8—11 ч. — за умствено занятие и отъ 2—4 ч., състояще се почти изключително отъ физически упражнения, умствена умора не може да има. При все това, за да може да се прѣдвари умственото или тѣлесното изтощение на ученицитѣ, французскиятъ лѣкарь заедно съ учители взематъ съвмѣстни мѣрки, като: доставка на изобилна храна въ училището за бѣднитѣ ученици, доставка на всичко необходимо за поддържане на училищната чистота и найпослѣ основание на различни дружества, които иматъ за цѣль ученическото здраве, ученическото възпитание, изучване и пр. Такива дружества има нѣколко, които сж указали едно голѣмо благодѣяние за французската младежь. Такова е прѣдприятието на Grancher, който, както това вече се публикува, подложи на основно изучване цѣлата Парижка младежь и показа плачевното състояние, въ което се намира.

Французитѣ нѣматъ никакви периодически популярни издания съ медицинско-хигиеническо съдържание за ученицитѣ отъ първоначалнитѣ училища, обаче има извѣстни брошурки, които могатъ да бждатъ четени и отъ ученици и собствено прѣдназначени противъ извѣстни явни обществени недлзи, като: алкохолизъмъ, туберкулоза, сифилисъ и пр.

Училищнитѣ лѣкари въ срѣднитѣ учебни заведения сж поставени малко по на други начала. Понеже французското народно просвѣщение нѣма специаленъ законъ, който да урежда тази материя, то е дадено право на директоритѣ на срѣднитѣ учебни заведения да разрѣшаватъ въпроситѣ така, както мѣстнитѣ условия го изискватъ, както е въ интереса на заведението и най-послѣ както го изисква запазването здравето на ученицитѣ. Ето защо училищно-лѣкарскиятъ институтъ въ срѣднитѣ учебни заведения прѣдставлява най-голѣмото разнообразие, което би могло да сжществува. Прѣди всичко има едно нѣщо общо, а то е че за лѣкуването на ученицитѣ отъ всички пансиони има специално ангажиранъ лѣкарь, който има за обяза-

ность: лѣчението и прѣдпазването на уч[...] отъ болести, прѣдпазването на заведени[...] зараза и изобщо играе ролята, която [...] играе единъ фамилиаренъ лѣкарь. Знач[...] лицеи и пансиони сж длъжни да има[...] циаленъ лѣкарь. Отъ друга страна, по[...] видя, че естествено чисто медицинскит[...] не могатъ да бждатъ прѣподавани отъ [...] другиго така, както отъ лѣкаря, то нав[...] въ добрѣ уреденитѣ лицеи и колежи [...] даването на тѣзи прѣдмети е вече н[...] да става отъ лѣкари. Рѣдко ще срѣщ[...] Парижки лицей, въ който естествена ист[...] не се прѣподава отъ лѣкарь, а забор[...] имъ по естеств. история съдържатъ и [...] апарати изобрѣтени напослѣдъкъ въ об[...] на хигиената. Независимо отъ това въ н[...] лицеи е въведено прѣподаването на хи[...] като специаленъ прѣдметъ отъ лѣкари. [...] даването става въ видъ на седмични [...] ренции, 12 за цѣлата година, направен[...] щото въ тѣхъ да се прѣмине материята п[...] ена. Програмата е обща за философски[...] тематическия отдѣлъ на гимназиитѣ, тя [...] I *Вода:* изворна, рѣчна, кладенчова; [...] една вода да е доброкачествена; умър[...] на водата и прѣчистването на омърсенит[...] II *Въздухъ:* опасноститѣ отъ разваления в[...] необходимото количество въздухъ въ жи[...] подновяване на въздуха; провѣтряването [...] влянието и заразяването на въздуха. III [...] здраво месо и опасноститѣ отъ разнаквит[...] паразитни болести въ человѣческото т[...] срѣдствомъ храната (Трихини, Ларви, Ка[...] Туберкулоза и др.). Спиртни напитки, фер[...] рани напитки, cidre, бира, вино; физио[...] ското дѣйствие на ферментиранитѣ напит[...] янство и опиване; дестилиранитѣ напит[...] кията — тѣлеснитѣ послѣдствия, вслѣдстви[...] ното употрѣбление; спиртни пития прѣ[...] съ различни есенции (абсентъ), тѣй нар[...] апертиви и опаснитѣ послѣдствия отъ т[...] употрѣбление. Алкохолизъмъ, какъ се ст[...] кохоликъ; упадъкъ на алкохолика; негово[...] ражтане. IV *Упражнения.* Недобритѣ [...] ствия отъ лошитѣ или усилени физически [...] нения. V. *Заразителни болести.* Кратко о[...] на по-важнитѣ заразителни болести и на[...] тѣхното обикновено разпространение. [...] прѣнесени посрѣдствомъ человѣческит[...] жения, храчки, тифозна трѣска, холера, [...] кулоза. VI *Вжтрешностьта и имунитетъ*[...] ство на организъма; Вариола и ваксина, [...] цинация. Прѣдпазителнитѣ инжекции [...] вжлена, бѣса, дифтерита. Необходимо[...] прѣдпазването отъ тѣзи болести. VII [...] Условията за здравословностьта на ст[...] провѣтряване, освѣтление, състояние на [...] и изхвърляне на вънъ остатъцитѣ отъ [...] нитѣ потрѣби; здравословната и нездрав[...] кжща. Домашнитѣ животни и болеститѣ, [...] могатъ да прѣнесатъ на человѣка: бѣсъ, [...] пжшка, туберкулозата. Унищожаването н[...]

ътѣжки върху санитарната полиция
рѣ.
рна при прѣподаването на зоологията
логията се прѣдвиждатъ при всѣка
вѣмитѣ функции на организма, хи-
рки за подържане на тѣзи органи.
ѣръ, като се говори за смилането
говори се за хигиената на храненето,
храни, водата и пр. Като се говори
описва се нечистия въздухъ и ми-
ито биха влѣзли посрѣдствомъ ди-
бѣлитѣ дробове. Като се говори за
тема, говори се за хигиената на ор-
увствата, хигиена на кожата и т. н.,
еннчни познания за човѣшкото тѣло
даването на хигиената въ срѣднитѣ
дения на широко е въведено въ
ло като специални лекции по обща
о като специални лекции по частната
ническа хигиена. Прѣподаването на
а се извършва специално отъ лѣ-
извънъ този питъ тѣкари (прѣпода-
елени сж въ Франция, въ срѣднитѣ
дения, тъй наречените специалисти
жи единъ лицей или колежъ има
истъ-хирургъ за своитѣ възпитаници,
специалистъ-окулистъ или зжбенъ
вицането имъ става обикновено по
ласие и одобрение отъ министер-
то по никой начинъ не е по доли
на годината. И тукъ, както и въ
ото училище, липсва единство на на-
ѣма една ржководяща ржка, която
а въ една или друга смисълъ хи-
иаобно лѣкарския институтъ между
ебни заведения. Обаче французитѣ
тъ да тржбятъ надѣно и налѣсно,
оими реформи и за тази цѣль сж
а, както ще видимъ по-нататъкъ,
ужества посрѣдствомъ сдружаването
съ фамилиитѣ на ученицитѣ. Въ-
умствената умора въ училищата на
ебни заведения въ Франция още не
ъ основа назрѣло изучване, както
дѣ. Пъкъ и благодарение на посто
ия отъ страна на лѣкаритѣ и про-
иректори, въ много случаи е из-
инъ отъ директоритѣ ми казваше:
училища ние нѣмаме толкова ум-
колкото несъстоятелность на уче-
неспособность въ учението. Ние
ечето се боримъ противъ физичес
ъ, отколкото противъ умствената
ъ си служимъ съ медицински и хи-
рѣдства.
всичкитѣ лицеи се води тъй нарече
на ученическа статистика, личнитѣ сани-
и, гдѣто точно се отбѣлѣзва въ раз
ри числото на заболѣлитѣ ученици.
ранениитѣ ревизии и въ единъ общъ
и свѣдѣния се изпращатъ на ректо-
емиитѣ. Личнитѣ санитарни книжки
горѣ-долу сжщото, както и онѣзи

за първоначалнитѣ училища, съ тази само раз-
лика, че тукъ не се отбѣлѣзватъ тѣкущитѣ болести,
които ученикътъ е прѣтърпѣлъ прѣзъ течение на
годината. На единъ картонъ се отбѣлѣзва името,
прѣзимето и рождението на ученика; особна
графа съдържа наслѣдствеността на ученика,
а друга — личното му състояние. По-нататъкъ
има за състоянието на гърдитѣ, слуха, зрѣнието,
зжбитѣ, скелета и кожата. Правятъ имъ се двѣ
измѣрвания въ годината, а на нѣкои мѣста 3;
въ тѣзи измѣрвания се отбѣлѣзва датата на из-
мѣрването, височината, теглото и обиколката
на грѫдния кошъ. Нищо французитѣ не жалятъ
за нареждането на своитѣ лицеи. Има разкошни
постройки — истински палати за ученици. Но
идеята на французитѣ, която ги занимава, твърдѣ
много е прѣмѣстването на училищата вънъ отъ
градоветѣ, защото, казватъ тѣ, въ нашитѣ гра-
дове нѣма достатъчно въздухъ и нѣма доста-
тъчно мѣсто за ученицитѣ; тѣ сж поставени като
въ кафези и естествено е, че тѣхното здраве по
никой начинъ не може да бжде нормално.

Като моделъ за добрѣ уреденъ лицей въ окол-
ностьта на Парижъ е тъй наречения — *Lycée Lakanal*, който съдържа отъ 650 до 700 уче-
ници-пансионери. Ученицитѣ сж раздѣлени
на 3 категории по възрасти. Всѣка една отдѣлно
си има свой специаленъ дворъ.

Ученицитѣ отъ горнитѣ класове и онѣзи,
които се приготовляватъ за матура сж поставени
по двама въ една стаичка, за да могатъ да се
занимаватъ. Всички пансионери правятъ най-
малко една баня въ седмицата, двѣ бани на края
на година, а лѣтно врѣме всѣки день по единъ душъ.
Директорътъ въ заведението не признава, че въ
неговата гимназия сжществува умствена умора,
но че има слаби ученици, които сж неспособни
за умствена работа.

Надзорътъ въ този лицей се извършва отъ кан-
дидатитѣ за бждещи учители. Лицеятъ заема около
единъ квадратенъ километъръ мѣсто и е присно-
собенъ по най-модернитѣ начини за отопление,
освѣтление, спални, класни, префекторари, фи-
зически упражнения на открито и закрито, раз-
ходки, игри, бани, душъ, масажи и пр. Има спе-
циална своя болница за въ случай на зарази-
телни болести и за въ случай на остри заболѣ-
вания. Ученицитѣ толкова добрѣ се намиратъ
тамъ, че повечето пжти не желаятъ да си хо-
дятъ у дома (толкова имъ е приятно).

Като моделъ за добрѣ уреденъ лицей може да
ни служи още и лицея — «*Saint-Louis*», който
се намира въ центъра на латинския кварталъ
извѣстенъ на всѣкиго, който е билъ въ Па-
рижъ. Понеже на директоритѣ е прѣдоста-
вено правото да нареждатъ своитѣ гимназии,
като иматъ прѣдъ видъ една обща основна про-
грама, то напослѣдъкъ се забѣлѣзва едно те-
чение съвършенно сравнително по отношение на
ученицитѣ и много добро по отношение на
умствената умора. Това движение е тъй наре-
чената специализация на гимназиитѣ, която се
състои въ това, че всѣка гимназия нарежда така

програмата си, щото при свършването ученикътъ да може да има обширни познания по онзи прѣдметъ, по който иска да се специализира и подготви своята бѫдеща кариера. Тъй, ние виждаме въ една гимназия да е въведено земледѣлческо образование, въ друга търговско, въ трета математическо, въ четвърта естествено и т. н. Безъ съмнѣние това е едно много добро нововъведение, тъй като ученикътъ още отъ училището вече има голѣми познания по прѣдмета, на който иска да се прѣдаде; по-нататъкъ за него всички изпити, конкурси и други мѫчнотии нѣма да бѫдатъ толкова тежки. Този лицей подготовлява специално математици, които ще постѫпватъ по политехника, механика и др.

Заслужва внимание общинския колежъ «*Chaptal*», който се намира въ центъра на града и който е нареденъ по тъй нареченната смѣсена система, т. е. приематъ се ученици приходящи, полупансионери и цѣло пансионери. Това е едно грамадно здание, въ което е прѣдвидено всичко за ученическото здраве.

Въпросътъ за слаборазвититѣ дѣца въ Франция е подигнатъ прѣди повече отъ 20 години, обаче при всичко, че сѫ изказани много добри мнѣния, които вече се приложиха вънъ отъ прѣдѣлитѣ на Франция, тамъ още той стои неразрѣшенъ. Това се дължи повечето на традиционния характеръ, който французинътъ има при прокарването на извѣстни реформи. Но затова пъкъ, когато той приеме извѣстна реформа, тя е fait acquis. При все това въпросътъ е почти изученъ и за насъ повече ще важи рѣшението, което е взела комисията съ изучванията, отколкото самото му приспособление въ Франция. Прѣдварително ще кажа, че има много заведения — обществени и частни, които се грижатъ за специалното възпитание на недоразвититѣ умствено и физически дѣца, но които и до сега не сѫ сумѣли да отдѣлятъ педагогично неразвититѣ отъ медицинско недоразвититѣ, т. е. рѣзка граница не се е поставила между лѣчебнитѣ заведения за идиоти и слабоумни и поправителни училища. Въ Парижъ сѫществува специална дѣтска болница, въ която 450—500 слабоумни и бѣдни дѣца намиратъ убѣжище, възпитаватъ се въ извѣстни занятия или въ това, на което сѫ способни; тя е часть отъ «Bicêtre». Тамъ маститиятъ Bourneville рѫководи лично възпитанието, безъ обаче да отдѣля болнитѣ непоправими дѣца отъ поправимитѣ. Сѫщиятъ Bourneville има и специално частно заведение за слабоумни въ околностьта на Парижъ «*Vitry*», което е поставено на сѫщитѣ начала, както болницата му. Професоръ Langlois сѫщо въ околностьта на Парижъ, има специално частно заведение за богати слабоумни, на чело на което стои Raymond и други лѣкари, но и то е поставено на сѫщитѣ начала, както и първото. Има специални заведения за [illegible], тоже поставени на частна инициатива, общински или държавни заведения нѣма. Колкото се отнася пъкъ до глухо-нѣмитѣ и слѣпитѣ, достатъчно

сѫ извѣстни прочутитѣ заведения въ Парижъ. Комисията, която е натова изучи какъ да се постѫпи съ възпита недоразвититѣ умствено и педагогичес назначена отъ Министра на Народното шение, прѣдседателствувана отъ Leon и съставена отъ висши администратори зованието, възпитанието, психолозита и ната, е разисквала на дълго въпроса отъ гледна точка и при всичко, че точно рѣ и не се знае, знае се обаче, че тя е п лила своя материалъ на 4 групи, а именно: кои сѫ дѣцата, които би трѣбвало да се отъ обикновенитѣ училища и да се въ специални училища — въпросъ меди логически; 2) въ какви мѣста и въ какво чество трѣбва да се основатъ специални лища, трѣбва ли да се основатъ инте какъ ще се избиратъ професори — административенъ; 3) какво образование да се дава въ тѣзи училища — въпросъ гогически, и 4) какви мѣрки трѣбва да матъ, за да се класифициратъ нормални дѣца, на кои би могло да единъ занаятъ и на кои не може могне — въпросъ социаленъ. Професор като изучва този въпросъ отъ свое прави нѣкои сѫждения, които ще твърдѣ умѣстно да споменемъ тукъ.

Ненормалнитѣ дѣца могатъ да се ратъ на 2 главни отдѣла: 1) ненормал гогически и 2) ненормални медицинс витѣ сѫ въ състояние да посѣщаватъ ако и безуспѣшно, много иматъ нед интелигентность. Вторитѣ сѫ атакувани боко въ интелекта — органа за мис нервната система и едно много малко може да посѣщава съ успѣхъ училищ групи той ги нарича медицинско-ант чески и педагогично-психологически. За казва той, е необходимо рѫководството да бѫде довѣрено на лѣкаря, а за вторит на творъ. Лѣкарятъ, казва той, трѣбва и малко антропологъ, за да може по компаса да опрѣдѣли приблизително стигмати на израждането, които прите въ степень индивидътъ. Изобщо за опрѣдѣ ненормалния трѣбва да се има прѣдъ сането, четенето, изчисленията, грамат правила и пр. За да могатъ тѣ и да добиятъ важность, трѣбва да се извѣстни графи за срѣдната интелигент дѣцата по възрастъ и по полъ. Това се разисква въ дружеството за психо дѣлето, въ което имахъ случая да работата върви твърдѣ успѣшно. Веднъ дѣца класифицирани, трѣбва да се спе специални училища да се отворятъ, и трѣбва ли да се прибѣгне къмъ мал численни училища, или къмъ мнозин маднитѣ), по затова пъкъ малобройни ли въ тѣзи училища ученицитѣ да сѫ нери или приходящи? Слѣдъ като

другитѣ, дохождa до заключение, че
руна, а именно приходящитѣ, с която
подхождa за възпитанието на ненор-
ѣца, понеже тѣ ще бждатъ постоянно
оръ фамилиаренъ и учителски. Важно
се знае какви професори трѣбва да
ъ за въ тѣзи училища. Дружеството
оритѣ отъ училищата въ Парижъ
праведливо е разрѣшило този въпросъ
ду другото е казало, че професоритѣ
нитѣ училища трѣбва да се вземать
твенитѣ и че тѣзи професори трѣбва
специално възнаграждение, но необхо-
имать сжщеврѣменно и специална
. Относително програмата на тѣзи
трува ни се, че различие вече нѣма.
се избѣгне всѣкаква прѣтрупаность
и да е умствена умора у ненор-
Трѣбва да се урегулиратъ по единъ
ѣстенъ начинъ часоветѣ за занимание
почивка. Трѣбва да се даде на тѣзи
циално образование, което изисква
достатъкъ, а понеже най-често ненор-
рѣставятъ неправилность въ говора,
специаленъ курсъ по ортофонията
рва необходимость. Това напълно се
странство, гдѣто тѣзи курсове сж-
ъ и даватъ твърдѣ добри резултати.
да се мисли че ненормалнитѣ уче-
ва да завършатъ едно образование —
вършено безполезно. Не трѣбва да се
всѣка година тѣзи дѣца трѣбва да
тъ редовно отъ класъ въ класъ. Трѣбва
тѣхъ да се обърне внимание за въз-
на чувствата и възпитанието на рж-
бва слѣдователно на физического въз-
а се обърне много повече внимание,
на умственото. Тамъ дѣто тѣзи учи-
ществуватъ, при 30 часа присжтствие
цето, 10 ч. сж прѣдназначени изклю-
ржчна работа и за гимнастика. Бжде-
о се приготовлява на тѣзи дѣца, трѣбва
ори посрѣдствомъ тѣхнитѣ ржцѣ, т. е.
е отъ училището тѣ да иматъ една
способность къмъ извѣстна работа,
често може да бжде занаятчийство. По
инъ тѣ нѣма да бждатъ товаръ на об-
а съ собствения си трудъ ще изкар-
та прѣхрана. Отъ друга страна възпи-
тѣзи дѣца трѣбва да се индивидуали-
на да се държи смѣтка за способно-
всѣкиго едного, толкова повече върху
итѣ. За да може това да се постигне
учениитѣ не трѣбва да бжде голѣмо
числото 30 трѣбва да се счита като
Необходимо е за всѣки ученикъ
една особна книга, гдѣто ще се
неговитѣ способности, подобренията и
случки, които му се случатъ въ учи-
она нѣщо е дало твърдѣ добри резул-
ермания. Относително въпроса за по-
ненормалнитѣ ученици въ обществото
се измисли цѣла организация, която

да завърши образованието на ненормалното дѣте вънъ отъ училището, да може ученика въ своето извънъ-школно сжществуване да има една мощна ржка, която да го защищава и да го пласира. За тази цѣль би трѣбвало да се основатъ дружества, които да се занимаватъ съ това. Така че, като заключение Binet казва, тѣзи ученици приготвени къмъ извѣстенъ занаятъ, съ който да изкарватъ прѣхраната си, особното имъ наглеждане въ обществото посрѣдствомъ дружества и бащи — сж елементитѣ, които не сж лесни за разрѣшение, но които трѣбва да се разрѣшатъ, понеже това има чисто общественъ характеръ.

Така стои въпросътъ съ ненормалнитѣ ученици въ Франция; той и въ тази смисълъ споредъ рапорта на комисията ще бжде разрѣшенъ.

Отъ институтитѣ, които прямо или косвено иматъ свръзка съ училищната хигиена и ученического изслѣдване, посѣтихъ: лабораторията на Тулузъ — специално прѣдназначена за психологически експериментални опити; лабораторията на Binet — тоже за чиста психология; института на Bertillon, който, ако и прѣдназначенъ за криминалната часть при сждилищата има тѣсна свръзка съ изслѣдванията на ненормалнитѣ дѣца; института на Bourneville, който не е нищо друго освѣнъ училище за слабоумнитѣ и идиотитѣ. Посѣтихъ дружествата: «Ligue des medecins et des familles pour l'hygiene scolaire» «Union libre des professeurs pour l'etude de la psychologie de l'enfance»; посѣтихъ още и нѣкои специални професионални училища, които сж гордость за Франция. Лабораторията на Тулузъ има косвено значение за онѣзи, които би искали да се занимаятъ съ изслѣдването на ученика, билъ той нормаленъ или ненормаленъ. Тамъ собствено азъ се запознахъ съ начина и функционирането на различни уреди за изслѣдване умствената умора, като: ergographie, pletysmographie, estesiometrie — изслѣдване на петьтѣхъ чувства на ученика слухъ, зрѣние, обоняние и пр. Името на директора ѝ дава достатъчна гаранция за наредбата на самата лаборатория. Тя е единствената въ Франция, въ която се ржководятъ грижливо и основно, научно-психологическитѣ експериментални изслѣдвания и тя ще даде цѣнни материали върху умствената умора, интензивностьта и енергията на нервната система и пр. Прѣди всичко основаната «библиотека» за тази цѣль и публикуванитѣ вече етюди отъ тази лаборатория, даватъ достатъчно доказателство за това. *Binet*, като всѣки философъ, има претенцията да изучва по единично психологическитѣ явления въ човѣшкия животъ и то често пжти не отъ експериментална гледна точка, а отъ чисто философска. Напослѣдъкъ той измѣни на методата си и прѣмина къмъ експерименталната психология. Въ лабораторията му ще видите всѣкакъвъ видъ уреди за измѣрване мускулна и нервна умора, но все таки той дава прѣдимство на чисто педагогическата — философска система на изслѣдване.

Институтътъ на *Bertillon* — колосално учрѣждение въ Франция, което дава толкова добри резултати по отношение на криминологията — въ

които сѫ централизирани физическитѣ признаци на всички прѣстѫпници, има нѣщо интересно отъ училищна гледна точка, а именно за тѫй наречениѣ *антропометрически изслѣдвания*. Тамъ собствено азъ научихъ разнитѣ начини за измѣрване размѣритѣ на черепа, главата и изобщо антропометрическата система. Самичъкъ Bertillon не е много въсхитенъ отъ прилагането на антропометрията въ училищата; нѣщо повече, той казва, че неговата метода е излишна въ училищата; всецѣло прѣдаденъ на юриспруденцията, той не вижда ясно ползата отъ прилагането ѝ тамъ. Ала ако тя не му е дала добри резултати въ училищата, то е за щото той взрѣ въ съвършено друго направление своитѣ изслѣдвания. За института на Bourneville на друго мѣсто казахъ вече нѣколко думи; за специалното възпитание на ученицитѣ нѣма да се впускамъ, при всичко че то е твърдѣ интересно, особно неговитѣ музеи и анатомопатологическата му сбирка въ дѣтско отношение.

Интересни сѫ дружествата за разширение на училищната хигиена и изобщо за сближаване лѣкаритѣ съ фамилията на ученика. Въ 1902 година една група лѣкари образува едно дружество, тъй наречено дружество на лѣкари и фамилии за училищна хигиена. Това дружество въ краткото си сѫществувание направи доста много въ програмата си, като съумѣ да групира една голѣма часть лѣкари и фамилии, да изкаже една точна програма на нарежданието на училищно-лѣкарскитѣ институти въ Франция и успѣ да направи вече 2 конгреса, като положи на изучване най-важнитѣ въпроси за прѣтрупаностьта на програмата и училищната умора, за продължителностьта на занятията и пр. Дружеството е отъ голѣмо и грамадно значение въ Франция. То издаде миналата година единъ позивъ, който е пъленъ и назидателенъ за българското общество. Въ него се казва:

«Въ всичкитѣ цивилизовани страни подобрението на училищната хигиена занимава навсѣкѫдѣ и лѣкари и професори и родителитѣ, които се грижатъ за младежьта. Въ Франция отъ врѣмето на войната въ 1870 год. се прави грамадно усилие въ полза на това възпитание по различни направления. Но трѣбва да се признае, че въпроситѣ по хигиената сѫ твърдѣ много забравени. Жилищата и училищата сѫ още твърдѣ често лоши. Не е рѣдкость, лицеитѣ, колежитѣ и пансионитѣ, които би трѣбвало да сѫ извънъ градоветѣ да сѫ настанени въ центра имъ, при единъ лошъ въздухъ, зараженъ отъ сѫсѣдството на кѫщитѣ, при зали и спални стаи твърдѣ лошо провѣтрени и твърдѣ лошо отоплени, при тѣсни и пълни дворове, които често докарватъ скука отколкото веселие и движение. Чиноветѣ и маситѣ сѫ лошо приспособени за талията на ученицитѣ, т. е. прѣразполагатъ къмъ деформация на гръбначния имъ стълбъ, гръдния кошъ и къмъ кѫсогледство. Храненето е далечъ отъ да бѫде прѣкрасно и дѣцата не живѣятъ достатъчно на чистъ въздухъ. Физическитѣ упражнения сѫ често лошо

разбрани и вмѣсто едно методично упра
сѫ чисто гимнастически сеанси, които
та притуратъ и физическа умора къмъ
ната. Медицинскиятъ надзоръ въ държав
частни и обществени училища не е орга
въ всичкитѣ департаменти и затова епи
се разпространяватъ безгранично, като
много жертви както изъ голѣмитѣ, та
малкитѣ центрове. Обучението по хигие
трѣбва да служи за основа въ борбата
туберкулозата, алкохолизъма и извѣсти
болести, е въведено рѣдко въ училищ
съкива лоши хигиенически условия изиск
ученицитѣ една умствена работа, твърдѣ
Програмитѣ за изпититѣ при постѫпване
тизането отъ училищата увеличаватъ още
училищната прѣтрупаность, а живота въ
срѣди, педагогическитѣ методи прѣдадени
диция, тоже не отговарятъ на физиологи
устройство на организъма. Послѣдицитѣ
лоша организация сѫ очевидни. Тѣ
всички онѣзи, които иматъ добра сѫвѣст
бно тѣ, които, да констатиратъ врѣдно
ние на тази физическа и умствена ум
въ училището, еднакво за ученицитѣ
и изобщо за расата, а именно недостат
зическо развитие, изкривяване на гръбна
странение на убийствени епидемии, ра
туберкулоза и прѣтрупаность, нервни
врастения и т. н. развитието на всички
лезнени състояния, които сѫ слѣдствие
живота изключително сѣдящъ, умствен

«Необходимо ли е да се пожертвува
на младежьта само затова, защото хората
достатъчни познания за тѣхното
въ обществото? Не! Физически интел
образование и възпитание трѣбва за
усмотрено безъ да си врѣдятъ едно
благодарение на по добри методи за ф
и умствено възпитание.»

Това сѫ мислитѣ основателитѣ на
лѣкаритѣ и фамилиитѣ за подобрението
лищната хигиена. Както се вижда,
твърдѣ умѣстни и затова навсѣкѫдѣ
намѣрватъ пѫть. Дружеството за психо
изслѣдване на дѣтето, което се нам
прѣдседателството на професоръ Binet,
да групира една голѣма часть отъ
педагонисти и видни учители и спец
занимаватъ съ изслѣдване ума и изобщо
проявления на ученика. То тоже има
училищна хигиена, защото си е задало
да опрѣдѣли каква е умората на уче
ницитѣ отъ Парижскитѣ училища и
я да се изслѣдва експериментално.

Съзнавайки, че само физическото
е способно да подобри расата, французи
ситѣ въ са обърнали изключително
къмъ това физическо възпитание. За та
основани грамадни професионални учи
да отвличатъ ученицитѣ и изобщо млад
книгата и перото къмъ ... и какова

…сионалното образование въ Франция е … твърдѣ добрѣ и азъ бихъ желалъ, … насъ това професионално образование …ля, да се иматъ прѣдъ видъ програмитѣ … грамадни училища, които притежава … За въздигането имъ се занимава не …жавата, а повече частни благотворителни …тия. Изобщо Франция е страна, дѣто …рителностьта е най-много развита. … само «L'Assistance publique» отдѣля нѣ…милиона лева за поддържането на тѣзи спе…училища, както и за възпитанието на …младежи и дѣвици — възпитание не само …щето, а и вънъ отъ него, като се грижи …за тѣхното социално положение. Та…осални прѣдприятия могатъ да вирѣятъ …елно само при една висока култура, …има въ Франция. Като държавни и … училища, посѣтихъ педагогическитѣ …о групи първоначални училища — отъ …витѣ постройки. Тѣ както и другитѣ … се отличаваха съ своята чистота, редъ …вени хигиенични наредби. Заслужава …внимание училищния педагогически музей, … още прѣди 30 години по подобие на …ли пъкъ Белгийскиятъ е подобенъ на него …мога да споря), които съдържа всичко, …же да интересува училището и ученика — …физическа и умствена работи, училищна … училищни постройки. Тамъ можахъ да …енически столъ, типъ за французкитѣ … одобренъ прѣзъ 1885 год., тамъ можахъ … всички типове помагала, като: черна …сялки и пр. най употрѣбителни въ учи… Но най-важното, което заслужава дълбоко … и което ние българитѣ трѣбва особно …мъ, е проекционното отдѣление, прѣд…о за популярни сказки съ магически фе…вечернитѣ училища, изобщо училищата за … Този отдѣлъ съдържа повече отъ 100,000 … по 25 картини и въ него работятъ по… 30 работници, прилася една грамадна …а французкото население. Управлявать …ъ директоръ, тѣлосложенъ училищенъ …ръ, лѣкарь и единъ библиотекарь, този …ужи като свързание на всичко интели… на всѣки, които би могълъ да се …ва отъ педагогическо-възпитателно хигие…въпроси. Устройството на отдѣла за про…ятъ апарата ми направи голѣмо впечат… своята простота. Въ много градове и …ни, което правителство е изпратило фро… апарати, понеже да се набавятъ ко…отъ картини е невъзможно за всѣки … Това би коствало твърдѣ много. …ъководителитѣ на народното просвѣ…а измислили едно срѣдство, което е …гинално.

…класифицирали всичкитѣ сказки въ извѣ…ни; тѣзи групи съставятъ една серия … които сж извѣстни на цѣла Франция, …списъкътъ имъ е публикуванъ и изпра…… всичкитѣ общини. Поставени въ една особна кутийка, тѣ образуватъ колетъ, който французката поща приема безплатно за експедиране и за прѣпращане обратно. Когато единъ учитель или който и да е желае да държи сказка по извѣстенъ въпросъ, той пише на директора на педагогическия музей, като му окаже точно деньтъ, когато ще държи своята сказка. Въ навечерието персоналътъ прави нуждното, за да се изпратятъ клишетата; слѣдъ като учительтъ свърши своята сказка, на другия день ги изпраща обратно въ музея. По такъвъ начинъ по единъ екземпляръ клишета за извѣстни сказки служатъ на цѣла Франция безплатно, тъй като сказчикътъ получава и прѣпраща клишетата безъ всѣкакви разноски. Такива сказки прѣзъ 1904 год. е имало повече отъ 20,000, за които сж изпратени 10,000 различни кутии.

Отъ тукъ се вижда каква грамадна обществена полза принася този институтъ. Въ самия институтъ редовно всѣки недѣля се държатъ сказки изъ областьта на биологията, педагогиката, хигиената, възпитанието и пр. Директорътъ и сказчицитѣ сж съумѣли да заинтересуватъ цѣлото общество толкова, че когато има сказка, салонътъ на музея не е достатъченъ за посѣтителитѣ.

Отъ началото на 1905 год. при този музей се е основала една особна секция, която има за цѣль да дава свѣдѣния по всичко касающе се до народното образование, било за французи или странни. То е единъ видъ информационно бюро по всички реформи касателно училищното дѣло (първоначално, срѣдно и висше образование, училищни лѣкари, училищна хигиена, училищни помагала и пр.). При самия музей има обширна библиотека, която съдържа всичко, което е печатно по училищнитѣ наредби: закони, правилници, учебници, помагала, картини, планове за училища, планове за училищни чинове, училищно-хигиенически музеи и пр. Тази библиотека съдържа повече отъ 50,000 тома и е на разположението на всѣкиго, който би желалъ да изучи извѣстенъ въпросъ. Значи самиятъ музей се състои отъ 5 отдѣла: 1) училищна хигиена, 2) проекционно отдѣление, 3) библиотека, 4) изложение на различни ученически изработки, ученически картини и пр. и 5) информационно бюро.

За всичко, което можахъ да узная по училищната хигиена и училищно-хигиеническитѣ институти имамъ да благодаря на г. д-ръ Матийо, прѣдседатель на лигата на училищната хигиена, който положи всички усилия да усѣя мосто прѣприятие. Прѣдседательтъ на училищнитѣ инспектори-лѣкари д-ръ Гурильонъ тоже бѣше толкова любезенъ да ми обясни всичко касателно института на училищнитѣ лѣкари въ първоначалнитѣ училища. Тукъ намирамъ случая да имъ изкажа своята сърдечна благодарность.

Заключение.

Ако речемъ да обобщимъ казаното до тукъ не виждамъ, че навсѣкадѣ налага единъ фактъ: училищната хигиена и училищнитѣ лѣкари …

чески институти всѣка една държава си е наредила по своитѣ мѣстни условия, но идеята за единъ общъ начинъ на нареждане почва да си пробива пѫть въ страни каквито сѫ Франция, Германия, Белгия, гдѣто всичко върви по традиция, всѣка реформа върви бавно, и трѣбва съ години да се вика, настоява, пише, докато се извоюва нѣщо. — Изобщо взето най-много първоначалното образование се е удостоило съ инспекторъ-лѣкарския институтъ, (Франция, Белгия, Германия, Австрия, Швейцария) това, което собствено у насъ е още проблема. И то твърдѣ справедливо ученицитѣ отъ първоначалнитѣ училища сѫ по количество многобройни съ слаба съпротивляемость и най-послѣ найкрѣхкиятъ елементъ отъ обществото. Тукътамѣ (Унгария, Франция, Белгия) сѫ въведени учителитѣ и училищни лѣкари въ срѣднитѣ училища като възпитателенъ елементъ въ хигиенично-педагогично отношение. Интернатитѣ, навсѣкѫдѣ безъ изключение, си иматъ лѣкуващи лѣкари. На много мѣста, за да се помогне на бѣдния боленъ ученикъ, сѫ устроени ученически амбулатории (dyspensaires scolaires), гдѣто на всички бѣдни на нѣкои мѣста и богати ученици желающи се дава безплатна медицинска помощь, съ условието тѣ да иматъ за това позволението на родителитѣ. Този modus, види се, най-добрѣ удовлетворява желанието на лѣкаритѣ да услужатъ на заболѣлитѣ ученици. Доброжелателитѣ на ученическото здраве обаче не се спиратъ тамъ. Независимо отъ своята лѣчителна роля извънъ училището, тѣ устрояватъ институти, имайки за цѣль тоже ученическото здраве, а именно ученическитѣ безплатни трапезарии, раздаватъ лѣкарства съ поправителна цѣль, разпространяватъ ученическитѣ колонии, санаториуми и др. Значи въ програмитѣ на училищнитѣ лѣкари влиза подобрение на слабо-развититѣ тѣлесно. Подобрението и поставянето на специална почва слаборазвититѣ умствено, което по-рано бѣ въ рѫцѣтѣ на криминалиститѣ отъ една и на психиатритѣ отъ друга страна, сега тоже е пунктъ отъ училищно-медико-педагогическитѣ тенденции на училищния учитель-лѣкарь. Рѫководенето на тѣзи дѣца остава дѣло на училищно-хигиеническитѣ власти. Тази собствено е една отъ много важнитѣ задачи на училищния лѣкарь. И дѣйствително като добъръ познавачъ на ученика, училищниятъ лѣкарь може твърдѣ успѣшно да нареди въ съгласие съ педагозитѣ тѣзи училища. Значи освѣнъ хигиенистъ възпитатель училищниятъ лѣкарь е и медико-педагогъ. Тази послѣдната негова задача породи собствено нуждата отъ устрояване на училищно-хигиеническитѣ лаборатории за изслѣдване на разни училищни недѫзи, умора, миопия, сколиоза; изслѣдване на ненормалнитѣ дѣца въ антропологическо-антропометрическо отношение, психо-педагогично, медико-педагогично. Его защо тукъ-тамѣ (споредъ срѣдствата) ние виждаме този новъ видъ лаборатории, които не закъснѣха да дадатъ добри плодове изъ тази область.

Какви нужди по-нататъкъ може да се
въ училището и какъ собствено ще
училищно-лѣкарския институтъ, ще
Безспорно е обаче, че той не може
нали, които ще бѫдатъ продължение
формирането на самитѣ училища.

Какъ трѣбва да наредимъ
земемъ нашия училищно-лѣ
институтъ?

Азъ нѣма да се простирамъ на дълг
въпросъ. Считамъ за необходимо съ
впечатления отъ своята задгранична об
кажа нѣколко думи, които собствено
далъ да послужатъ като основа при
разширяване на заповѣдьта у насъ.
За сега ние имаме единъ правилник
менъ отъ никакъвъ законъ, на основание
сѫ наредени учители и учители-лѣ
държавнитѣ срѣдни и специални учи
обаче си остава единъ правилникъ, ко
може да промѣни споредъ желанието с
най-послѣ да го унищожи съвършено
всичко е възможно. Нуждно е една ста
този институтъ, нуждно е той да се уза
поне както това е въ Франция, ако не би
единственъ членъ въ закона за народно
зование. Какъ да се нареди този окон
ническа работа и до него нѣма да ка
Веднажъ узаконено хигиенично-педа
възпитание на ученицитѣ отъ лѣкари
да се предвиди, гдѣ именно сѫ нуж
лѣкари. Както видѣхме по-горѣ, нав
западъ най-много си е пробилъ пѫт
тукъ въ първоначалното образова
ясно и просто, защото само добрѣ
вания ученикъ може да бѫде добъръ ги
добъръ студентъ и добъръ обществен
Лѣкари въ първоначалното образование
ходимо нуждни; какъ да се настанятъ
кари това ще видимъ по-нататъкъ. Въ
въ обязаностьта на тѣзи лѣкари трѣбва
освѣнъ хигиеничното възпитание, освѣ
ната на училищата и физическото и
развитие на учещитѣ се, още и възпита
слабитѣ ученици, умствено и физическ
Срѣднитѣ учебни заведения, както
въ правилника за учители и учители-лѣ
трѣбва да дадатъ на бѫдещия граждан
хигиенично възпитание и онова образ
областьта на хигиената, което е отъ
значение при днешнитѣ обществени
Ученикътъ, излизайки отъ гимназия
да бѫде достатъчно добрѣ запознатъ
ната, щото той да бѫде постъль, кой
дигне въ масата и народа онѣзи пра
отношение на хигиената, необходими
цивилизовано общество. Знайно е досте
каква борба съ инфекциозни болести, с
и изобщо съ обществени лоши при
може да бѫде успѣшна безъ да ин
дивида извѣстна подкрепа отъ по
тази область. Нашитѣ ученици отъ

аведения се пръскатъ по всичкитѣ
въ всичкитѣ слоеве на обществото и
трѣбва да притежаватъ тѣзи познания,
агъ да указватъ нуждното съдѣйствие
то е нуждно. Лѣкаритѣ въ срѣднитѣ
между другитѣ свои обязаности, трѣбва
значи и онази, да формиратъ добри
дийци по отношение на хигиената. Не
но само подъ видъ на популярни сказки
биятъ тѣзи познания, а както казва и
Liebermann, хигиената трѣбва да се
като истински наученъ прѣдметъ, тъй
тематиката, историята и пр. Това по-
университета трѣбва да се разшироч
ение на бѫдещитѣ учители. Ако у насъ
ваше медицински факултетъ, лесно би
рсоветѣ по хигиена да бѫдатъ специа-
и наредени по начинъ, щото да могатъ
ители да ги слѣдватъ поне извѣстно
такъвъ не сѫществува, слѣдователно
да си ги допълнимъ сами. Единъ специа-
съ по училищна хигиена и училищно
околкото това може да спада въ кржга
скитѣ обязаности, е необходимъ при
иверситетъ за бѫдещитѣ учители. *Тъй
въ първоначалнитѣ училища, лѣкари въ
училища и специални курсове по училищна
учителитѣ въ университета* — това сѫ
реформи въ областьта на училищно-
институтъ.
а се нареди института за училищни
ъ първоначалнитѣ училища?
равимъ това, което Парижъ, Берлинъ,
други голѣми градове сѫ направили
първоначални училища, ние не можемъ,
сж нуждни грамадни срѣдства пъкъ и
нитарна наредба тамъ се различава
ъ нашата. **Тамкашнитѣ наредби, слѣдо-**
не сж подходящи за насъ и материално
ни. Нуждно е у насъ да се започне
о на дѣтето, за да може да се узнае
ного нашето дѣтско общество страда.
но прѣдприятие институтътъ на околий-
кари у насъ, който въ недалечно врѣме
вени съ участковитѣ лѣкари, ще ни
звърдѣ много. Когато единъ день ще
стието да притежаваме тѣзи участ-
кари за всички кжтове въ България,
и най-много училищното дѣло и тогава
ика само би била достатъчна, за да
ъ прѣвратъ въ него. Законътъ за опаз-
ествеиото здраве и сега прѣдвижда
колийски лѣкари да надзиравать първо-
училища и да даватъ извѣстни съвѣ-
тѣхъ, обаче тѣ това не вършатъ, както
и много други по-прями свои за-
по простата причина, че нѣматъ вре-
. Тѣ сж и сѫдебни лѣкари, тѣ сж и

санитари, тѣ иматъ и епидемии и хигиена и карантина, тѣ лѣкуватъ населението, като така сж и хирурзи и психиатори и пр., — отъ всичко зачекватъ по-малко безъ нѣщо обстойно да изслѣдватъ. Би могло участковитѣ лѣкари да се заинтересуватъ повече съ училищнитѣ работи, като жертвува Министерството на Народното Просвѣщение извѣстна сума въ видъ на субсидия за това нѣщо. Тогава не ще е нуждно въ цѣла България да се назначатъ толкова училищни лѣкари, колкото има въ Парижъ, а едно по-скромно искане би било лесно реализирано. Напр. да се установятъ у насъ тъй наречениitѣ окрѫжни училищни лѣкари, които съ помощьта на участковитѣ, да разработватъ необходимо нуждното въ санитарно-хигиенично отношение за училищата. Въ първо врѣме значи може да се дебютира съ 10—12 окрѫжни училищни лѣкари; слѣдъ нѣколко годишна работа, тѣ ще могатъ да укажатъ, какво още би било необходимо да се нареди. Значи специални помощи отъ Министерството на Народното Просвѣщение на участковитѣ лѣкари за тѣхнитѣ трудове по училищната хигиена и назначение на окрѫжни училищни лѣкари. Това би било достатъчно за първо врѣме. За лѣкаритѣ въ срѣднитѣ учебни заведения нѣма какво да прибавимъ: онова, което днесь имаме е достатъчно. Нуждно е обаче една нова редактировка на правилника, като се измѣнятъ въ него нѣкои точки и строго се урегулира въпросътъ за учителската роль на лѣкаря въ училището. Нуждно е още, поне колкото се отнася за софийскитѣ лѣкари-учители, устройството на една *специална лаборатория за изслѣдване на ученицитѣ*. Въ тази лаборатория ще трѣбва да се доставятъ всички необходими инструменти и прибори за изслѣдвания кѫсогледството, сколиозата, освѣтлението, вентилацията на училищата или пъкъ нѣкои специални изслѣдвания на въздуха, водата и пр. като практична демонстрация за ученицитѣ. Тази лаборатория да е сѫщеврѣменно сборниятъ пунктъ и срѣщата на учителитѣ-лѣкари въ столицата, и онѣзи отъ провинцията, които случайно се намиратъ тукъ. Това ще бѫде единъ видъ лаборатория за психо-физиологически наблюдения, антропологически и антропометрически измѣрвания, изслѣдване на училищната сграда и разработване на въпроси отъ хигиената, които иматъ специално приложение къмъ училищата, ученика и училищния персоналъ. По отношение на висшето образование, установяване на единъ постояненъ курсъ за бѫдещитѣ учители по училищна хигиена, е еднакво задължителенъ съ другитѣ по специалностьта прѣдмети. Това сж въ нѣколко думи реформитѣ, които бихме желали нашето министерство да вземе при сърдце и единъ день да реализира.

По техниката и организацията на археологичнитѣ разкопки въ [Ита]лия и Гърция

отъ **В. Добруски,**

директоръ на Народния Музей.

Съ заповѣдь № 1276 отъ 9/IX 1904 год. г-нъ Министерътъ на Народното Просвѣщение ме командирова въ Италия, Гърция и Австрия, съ цѣль да се запозная съ техниката и организацията на археологичнитѣ издирвания и разкопки въ тия страни. Кржгътъ на тая научна обиколка трѣбваше да обгърне въ Италия най-главно Римъ съ forum Romanum и Неаполъ съ Помпеи; въ Гърция ми прѣдстоеше да обиколя Атина, Делфи, Тиринсъ, Микена и Олимпия, за да видя резултатитѣ на произведенитѣ тамъ разкопки, а въ Австрия — Салона и Карнунтумъ. За да мога въ прѣдвидения срокъ да изпълня поне главнитѣ точки отъ тая доста широка програма, принуденъ бѣхъ да съкратявамъ до минимумъ посѣщенията на поменатитѣ центрове на археологичнитѣ разкопки и студии. Слѣдъ като се бавихъ повече отъ цѣлъ мѣсецъ въ Италия, а особно въ Римъ, за Гърция ми остана твърдѣ малко врѣме, а въ Австрия едва успѣхъ да посѣтя развалинитѣ на Карнунтумъ. И така не ми бѣше възможно да се впущамъ въ по-подробни студии, при всичко че за първи пжть бѣхъ честитъ да видя двѣтѣ класични страни Италия и Гърция и паметницитѣ на тѣхнитѣ високо-развити култури, било запазени въ самитѣ находища, било съхранявани въ тѣхнитѣ великолѣпни музеи. Когато разгледа човѣкъ всички онѣзи достопаметни мѣста, толкова прославени въ старитѣ вѣкове и гдѣто не веднажъ сж били рѣшавани въпроси отъ всемирно значение, и слѣдъ като види въ музеитѣ паметницитѣ и старинитѣ, произходящи отъ тия славни мѣста, едва тогава може да ги разбере и имъ даде правилна оцѣнка; ако за поета се казва, че wer den Dichter will verstehen, muss in Dichters Lande gehen, още повече може да се каже това за паметницитѣ на изкуството, които могатъ да се разбератъ най-добрѣ, ако се изучатъ въ самитѣ страни, които сж ги създали и произвели. А за изучване на онова непрѣгледно богатство отъ паметници, съ които толкова щедро всички вѣкове и култури сж надарили Италия и Гърция, за разглеждане на

онѣзи грандиозни археологическо-ху[...]
музеи и сбирки, които се срѣщатъ тамъ, [...]
въ Италия, почти на всѣка стжпка, [...]
много по-дълго врѣме отколкото можех[...]
посветя. Вмѣсто мѣсеци или поне сед[...]
можехъ да посветя на отдѣлнитѣ арх[...]
екскурзии и посѣщения едва по нѣкол[...]
часъ, за да мога да видя колкото е [...]
повече или поне да поналюпкна въ нѣк[...]
и галерии.

Наистина прѣдвидената програма [...]
него ми бѣше, тъй да кажа, повече [...]
да посѣтя най-важнитѣ мѣста на археол[...]
разкопки, но съ това тѣсно е свързан[...]
щението на музеитѣ, въ които се [...]
резултатитѣ на тия разкопки.

Слѣдъ като посѣтихъ Венеция, Болон[...]
ренция съ тѣхнитѣ по-важни паметници [...]
— въ Болоня особно разгледахъ нахо[...]
италийскитѣ терамари, а въ Флоренция [...]
сбирки отъ етруски старини, по-богати [...]
китѣ римски заедно — заминахъ за Рим[...]
прѣди всичко се запознахъ съ резулт[...]
разкопкитѣ на форума.

Римскиятъ форумъ — forum magn[...]
nobilissimus Urbis locus и неговата [...]
околность, сж отъ седемь години насъ[...]
метъ на систематични разкопки и из[...]
които сж извадили на бѣлъ день [...]
нови паметници и съ които значител[...]
мѣнятъ всички досегашни описания [...]
на нѣкогашния центъръ на римския [...]
и общественъ животъ, издадени до 1[...]

Откритията, направени отъ 1898 [...]
ставятъ най-новия периодъ въ историят[...]
копкитѣ на форума; при всичко, че то[...]
не е до тамъ дълъгъ и е още незавър[...]
въ сравнение съ всичкитѣ прѣдишни [...]
най-богатиятъ, както по количеството, [...]
важностьта и значението на постигнат[...]
зултати.

Новитѣ открития съдържатъ не само [...]
телни фактове, завѣрени отъ историчн[...]

обяснени отъ археологичното гледище, …а решила съмнителни и загадочни на…кто другадѣ така и тукъ разкопкитѣ …изяснятъ и освѣтлятъ по-ясно мина…ватъ въпроси, на които археологията …оро или въобще ще може да отговори

…овъ периодъ въ разкопкитѣ на форума … отъ есеньта на 1898 год. На първо било обърнато най-грижливо внимание …китѣ до тогава развалини на форума. …ъ тогава били турени въ редъ архи…итѣ отломъци, досега безразборно прѣс-разхвърляни изъ форума и поставени, …то е било възможно, на тѣхнитѣ на…ѣста, къмъ останкитѣ отъ онѣзи на…и сгради, на които нѣкога сѫ били …ѣто това е било възможно, била е на…оне частична реконструкция на нѣкои …гради, обаче по такъвъ начинъ, щото да се види още на пръвъ погледъ, що е …о-антично и що е модерна прибавка, за…инствената цѣль тукъ е запазването на …ия паметникъ, а не и негова реставрация, …кога не може да стане напълно въ ан…хъ.¹) Така напримѣръ отъ античнитѣ …, частично допълнени съ нови, биде …aedicula — светилище на Веста прѣдъ …дома на Весталскитѣ-дѣвици, антич…итравъ съ надписъ Senatus populusque …pecunia publica faciendam curavit, биде …съ античната си колона, а втората из…лона замѣстена съ пиластъръ, съзиданъ …. Сѫщо така отъ отдѣлни фрагменти …сглобени въ едно двѣ голѣми колони …ни на своитѣ подложки прѣдъ базилика …ѣто сѫ стояли тия колони въ старии…

…слѣдната 1899 год. разкопваемото …ство на форума е могло да се разшири …ѣверъ. Щедриятъ подаръкъ на англича…ипсъ, който е откупилъ нѣколко кѫщи …рната страна на форума и ги подарилъ …терството на Народното Просвѣщение, … разкопаването на тия части. Разкоп…пространство се разширило значително …ъмъ южната страна. Най-сетнѣ било …да се събори и черквата S-ta Maria …, която се издигала надъ дома на Ве… въ близко съсѣдство на тритѣ ко…и колони, изостанали отъ храма на Ка…ва дало възможность да се открие из…а Ютурна — lacus Juturnae и старинната …a Maria antiqua; високата археологична …тая черква е примирила напълно всички онѣзи, които изпърво били възмутени отъ събарянето на черквата S-ta Maria Liberatrice. За християнската археология тая новооткритата черква прѣдставя единъ отъ най-цѣннитѣ паметници, едно истинско съкровище.

Начело на тѣзи нови разкопки, увѣнчани съ такъвъ неочакванъ успѣхъ, стои археологътъ-архитектъ Giacomo Boni, за способностьта и енергията на когото не прѣставатъ най-похвално да се отзоватъ научнитѣ извѣстия за разкопкитѣ на форума. Когато въ 1898 год. Бони приелъ ржководенето на разкопкитѣ на форума, той ги продължилъ въ друга посока. Прѣдшественицитѣ на Бони слѣдъ като стигнали до уровеня на императорския форумъ, не отивали по-дълбоко подъ тоя уровень, а само разширочавали пространството на разкопкитѣ надлъжъ и ширъ. А Бони далъ на разкопкитѣ и трета посока — дълбочина, като заявилъ най-настоятелно, че занапрѣдъ форумътъ трѣбва да се разкопва и стратиграфски. Споредъ този методъ разкопването не бива да се простира само надлъжъ и ширъ, но и на дълбочина, като се откриятъ послѣдователно, единъ по единъ отдѣлнитѣ културни пластове, насложенi единъ подъ други и образувани въ разнитѣ исторични епохи. За да узнае, колко и какви пластове съдържатъ наситѣ въ изслѣдуемата мѣстность, Бони прокарва за опитъ пробни ями и трапове, достатъчно широки и дълги и до такъва дълбочина, докато стигне до здрава земя, която не съдържа вече никакви културни останки. Прокарниятъ разрѣзъ показва ясно състава и дебелината на отдѣлнитѣ пластове, които веднажъ установени по този начинъ, трѣбва сетнѣ да се прѣровятъ и изучатъ хоризонтално; при това трѣбва най-грижливо и строго да се внимава, находкитѣ отъ единъ пластъ да не се смѣсватъ съ находкитѣ отъ другъ. Нарованата земя, слѣдъ като се прѣтърси и прѣгледа добрѣ, трѣбва да се прѣнася тамъ, гдѣто не може да прѣчи на понататъшнитѣ разкопки и на мѣста, гдѣто не могатъ вече да се очакватъ никакви находки (срав. Boni, Il metodo negli scavi archeologici Roma 1901). Разбира се, че отдѣлнитѣ пластове нѣматъ навсѣкждѣ еднаква дебелина: ту сѫ по-дълбоки, ту по-плитки или пъкъ размѣсени, вслѣдствие на прѣднитѣ прѣравяния, на които трѣбва да се обърща най-грижливо внимание при разкопването.

Разбира се, че това постепенно разкопаване и изслѣдване на културнитѣ пластове има голѣма важность за хронологичното опрѣдѣление на старинностьта на находкитѣ. Извѣстенъ е обичаятъ на старитѣ вѣкове — да се полага новъ настелъ (калдъръмъ), подъ или дюшеме върху стария и да се градятъ нови здания върху останкитѣ и основитѣ на старитѣ сгради; въ стария вѣкъ материалътъ отъ съборенитѣ здания, останки отъ покѫщнина, посѫдина и други културни останки сѫ оставали, ако не всички, поне частично на мѣстото си и така образували пластове, насипи, върху които се издигали нови постройки и сгради; по такъвъ начинъ се е издигалъ нивото…

¹) …о този въпросъ Ebhardt, Erhaltung von Baudenk… … Contre le seconde — le vandalisme restau…ne est encore plus ardue que contre le vandalisme … Le restaurateur au lieu d'aider à la conservation …st contribue souvent à sa disparition partielle. … трѣбва да се реставриратъ старитѣ паметници, …оказватъ много старинни базилики и църкви …еставрирани така, че въ много случаи напълно …а старинния си характеръ.

покриватъ теренътъ на великитѣ стари заселища и градове. За да се откриятъ въ тѣхъ останкитѣ отъ разнитѣ вѣкове и култури, трѣбва постепенно да се разкопава пластъ по пластъ. При разкопкитѣ на градищата и селищата никога не бива да се ограничимъ съ разкопки само на повърхнитѣ пластове и никога не трѣбва да ни обезсърдчатъ оскѫднитѣ или даже никакви находки въ тѣхъ, защото по-длъбоко, може би, слѣдватъ пластове отъ други епохи, съ богати и съдържателни находки. Само когато стигнемъ до здрава почва, можемъ да бѫдемъ увѣрени, че сме разкопали на достатъчна длъбочина. Разкопкитѣ, извършвани по този стратиграфски методъ въ отдѣлнитѣ пластове, откриватъ старини, въ които нагледно се вижда постепенното развитие на културата въ едно градище или селище, колкото по-длъбоко слизатъ разкопкитѣ, толкова по-отдавнашни сѫ паметницитѣ и старинитѣ, които се откриватъ.

Стратиграфскиятъ методъ на Бони не е оригинално новъ; Бони има тая заслуга, че го е приложилъ въ разкопкитѣ на форума, че го е разработилъ и усъвършенствувалъ и съ успѣшнитѣ резултати е доказалъ научната му полезность и цѣлесъобразность.

Стратиграфскиятъ методъ се практикува вече доста отдавна и въ Франция, Германия, Русия и другадѣ, както при разкопкитѣ на древнитѣ градища, така и при изслѣдване културнитѣ насипи въ жилищнитѣ пещери,[1]) при разкопкитѣ на могили, ако слѣдъ прокарване на нужн[ия] рѣзъ или прорѣзъ се укаже, че могилни[ятъ на]сипъ се състои отъ пластове насипани, в[ъ разни] врѣмена и не отведнажъ. По този с[ъщия] цѣлесъобразенъ методъ великиятъ Шлима[нъ раз]копвалъ прочутото градище на Троя, а отъ 1882 г. насамъ, когато въ лицето н[а архи]текта-археолога W. Doerpfeld е намѣри[лъ] собенъ сътрудникъ. Нигдѣ другадѣ разв[алини]на едно градище не прѣдставляватъ толк[ова] мощни насипи и отъ такава длъбочина, ка[кто разва]лининитѣ на Омирова Троя, гдѣто кул[турнитѣ] насипи достигатъ почтената височина 1[5 м.] и съдържатъ 9 пласта, които ясно [лежатъ] единъ надъ други; споредъ длъбочинат[а на от]дѣлнитѣ пластове е могло приблизително [да се] опрѣдѣли, отъ кой вѣкъ произхождатъ [нам]ѣренитѣ въ тѣхъ старини, и така деветь[тѣ кул]турни пластове на Троя нагледно прѣдста[вля]ватъ разни периоди въ развитието на [градището]. И за да узнае Шлиманъ състава на [плас]тове, най-напрѣдъ прокопалъ прѣзъ гра[дището] широкъ пробенъ тралъ или прорѣзъ, [който] заемалъ почти ¼ отъ цѣлото градище [и] 15 метра длъбочина. (Срав. най-новото съ[чинение] за Троя и научното ѝ изслѣдване: Dör[pfeld] Troja und Ilion. Athen 1902 стр. 26 слѣд.) [Като при]мѣръ мога да приведа още и разкопкитѣ на [фран]цузкия археологъ Delattre, извършени в[ъ некро]пола, който се простира върху развалинитѣ [на Кар]тагенъ, прѣвзетъ и разрушенъ отъ Сципиона [Афри]кански. Прѣди да пристѫпи къмъ система[тическо] разкопаване на този некрополъ, Делатръ [прокопа]лъ прѣзъ него единъ достатъчно широкъ [тралъ] до длъбочината на здравата земя, и [узналъ] състава на натрупанитѣ въ некропола н[асипи]. Съ този опитъ достигналъ интересни ре[зултати]. По този начинъ Делатръ моглъ да конс[татира] на 6—8 метра длъбочина нѣколко пла[ста съ] погребения отъ разни епохи, като започне [отъ] врѣмето на римската република при Сц[ипионъ] Африкански и стигнемъ дори до III ст[олѣтие] слѣдъ Р. Хр. Подиръ това Делатръ продъл[жилъ] разкопкитѣ въ хоризонтална посока, а [из]слѣдва погребения въ отдѣлнитѣ пластове [и] Делатръ моглъ да изучи цѣлата история [на] некропола, която се почва съ заселването на първитѣ римски колонисти и тѣхното [заселване] върху развалинитѣ на Картагенъ и се з[авършва] въ III стол. слѣдъ Р. Хр. (срав. Delattr[e, Les] cimetières romains superposés de Carthage въ [Revue] Archéologique 1898, II p. 87 слѣд.)

Аналогични примѣри срѣщаме и въ др[угитѣ] градища на България и нѣкои други нам[ѣ]... Въ Стара Загора, въ тракo-римската [Августа] Траяна, се виждатъ насипитѣ на отдѣлнит[ѣ кул]турни пластове при копане по-длъбоко [за] на по-голѣми здания, като Търговска [ка]... окрѫжно управление и пр., а така също [при] постройката на по-голѣми частни жили[ща] отгорѣ сѫ турски насипи, подъ тѣхъ с[ѫ] византийски пластове, и въобще срѣднов[ѣковни]...

[1]) Срав. напр. S. Reinach, Conseils aux voyageurs archéologues стр. 17 по въпроса за стратиграфския методъ.

«Особно сѫ интересни пластоветѣ, наслоени въ жилищнитѣ пещери. Нѣкѫдѣ въ една пещера слѣдитѣ отъ [об]итаването на човѣка се намиратъ натрупани едни върху други въ продължение на много вѣкове, методичното изслѣдване на тия останки може да прѣдстави картина отъ промишленостьта на една покрайнина като захванемъ отъ четвъртичната епоха и [illegible] до наше врѣме. Но за да бѫде полезно такъво изслѣдване, *не трѣбва да се разкопава почвата на една пещера* [illegible] *цѣль, да се срѣщатъ сѫщия отъ камъни или кости*, такива разкопки принасятъ на науката повече врѣда отколкото полза. Изслѣдвательтъ никога не трѣбва да изпуска изъ прѣдъ видъ, че главната точка на обяснението лежи въ *стратиграфията* на културния насипъ, т. е. въ последователностьта на [illegible] пластове, отговаряли на разнитѣ периоди на обитаването [illegible] сѫ слѣдитѣ отъ човѣшката промишленость и отъ науката. [illegible] обикновено доста [illegible] съдържатъ прѣдмети почти съврѣменни; като [illegible] отдѣлнитѣ пластове, срѣщаме разнитѣ [illegible] въ която пещерата е била обитавана, но нѣкѫде е доста мѫчно да се разпознаятъ отдѣлнитѣ пластове, но тъй като пещеритѣ почти никога не сѫ били обитавани непрѣкѫснато, срѣщатъ се между пластоветѣ, прѣдставляващи разнитѣ периоди, прѣзъ които тѣ сѫ били [illegible] и отъ [illegible], и пластове [illegible], останки отъ човѣшката промишленость, образувани [illegible] въ [illegible] пещерата [illegible] въздѣйствие на атмосферата [illegible] [illegible] разница въ послѣдователностьта на културнитѣ пластове, можемъ въ повечето случаи да съставимъ [illegible] точенъ разрѣзъ на пластоветѣ на изслѣдуемата пещера. Намѣренитѣ [illegible] трѣбва веднага да се означатъ [illegible] въ който трѣбва прѣди да се отдѣлятъ пластъ отъ [illegible] Отъ тоя стратиграфския разрѣзъ трѣбва да се [illegible] нейната [illegible].

6—8 м. дълбочина римскиятъ и долу бѣ, тракийскиятъ.
...то селище Чаталкьой до с. Илиенци, ... сѣверъ отъ София, разкопкитѣ на... случая на построяването на единъ ...фортъ, указали, че това селище е било ... още въ най-отдавнашнитѣ прѣдисто... ...ена, още въ каменния вѣкъ, защото ...нитѣ му пластове сѫ били намѣрени ...чива отъ неолитния периодъ, т. е. ... на изгладения, полиранъ камъкъ, по... ...мѣриха римски старини, слѣдъ тѣхъ — ...държали византийски монети и най... ...мети на по-сетнѣшната и почти ... култура. И така стратиграфскиятъ ...бва да се употрѣби и при разкопкитѣ ...мскитѣ градища и заселища изъ Бъл... ...ото въ повечето случаи тѣ сѫ били ...не отъ най-отдавнашнитѣ врѣмена, ... историчниятъ човѣкъ е умѣлъ да си ...селища мѣста, стратегично и удобно ...ни. Твърдѣ характеристиченъ примѣръ ...споменатото селище Чаталкьой, оби... ...е отъ прѣдисторичния човѣкъ, а въ ...рѣме признато за стратегично въ тая ...и избрано за постройка на модерно ...

...привела още единъ примѣръ отъ са... ...ца София, отъ който може да се ... и тукъ едно врѣме сѫ настилали ... (дюшеме) върху други, безъ да дига... ...рия. При пробнитѣ разкопки, прѣзъ ...ата Св. София прѣзъ 1892—1893 г., ...ъ подигналъ въпросътъ за запазва... ...я старинна базилика, били открити ...горного дюшеме постлано съ шесто... ...ли, още два други, подобни тухлени ... подъ други, а по-дълбоко мозайка, ...своята направа и намѣренитѣ въ на... ...ися монети може да се отнесе къмъ ...е, когато е била построена и самата ...къмъ врѣмето на Юстиниана 527— ...Отъ тая мозайка сѫ запазени цѣли ...чета съ геометрични орнаменти. А на ... дълбочина подъ тая мозайка се на... ...ана друга мозайка, отъ по-древната ...та черква, произхождаща вѣроятно, до... ...оже да се сѫди отъ монетитѣ на... ...насипитѣ, отъ врѣмето на Констан... ...ы. Върху развалинитѣ на тая по-стара ...ила построена въ VI вѣкъ базилика ...форма, въ каквато виждаме Св. София ...най-сетнѣ подъ тая Константиновска ... откриха останки отъ древне-християн... ...ии. Твърдѣ вѣроятно е, че на сѫ... ... мѣсто, дѣто днесъ стои църквата ...като най-видно и най-високо мѣсто въ ...Сердика, ще да е сѫществувалъ храмъ ...още и прѣди Константина Велики, а ... по-рано, още въ най-отдавнашни врѣ... ...тенъ на нѣкои тракийски или гръцко... ...ъ и, може би, останкитѣ отъ това ...се криятъ подъ основитѣ на Констан...

...тиновската църква. Аналогични примѣри на това, именно, че на мѣстата на древнитѣ езически светилища сѫ били издигани относлѣ християнски храмове, не сѫ никаква рѣдкость както въ Римъ, така изобщо въ цѣлия античенъ миръ. Въ това отношение твърдѣ поучителенъ примѣръ прѣдставя базиликата Св. Климентъ въ Римъ, находяща се на югоизтокъ отъ Колосеума. Въ сѫщото врѣме тая базилика е блѣскавъ примѣръ за туй, какви резултати могатъ да се постигнатъ, ако разкопкитѣ се произвеждатъ до изискуемата дълбочина, т. е. до здравата почва.

Базиликата Св. Климентъ е една отъ най-интереснитѣ въ Римъ, ако и да е построена въ сегашния си видъ, между IX—XII стол., тя пакъ прѣдставява единъ запазения типъ на старохристиянска базилика. Нѣкои фрески на тая базилика сѫ отъ Мазачио. Тя е придобила особно голѣма важность слѣдъ разкопкитѣ, прѣдприети въ 1858 г. и по-сетнѣ. Отдавна е било извѣстно, че подъ сегашната надземна църква се намира затрупана по-стара базилика, произхождаща дори отъ Константина Велики. Разкопкитѣ сѫ били подкачени по поводъ на една молба отъ духовенството въ Моравия до папата Пиусъ IX, по случай хилядагодишнината отъ смъртьта на славянския апостолъ Св. Кирилъ, чието тѣло почива въ старата подземна базилика; желанието на моравското духовенство е било да се намѣрятъ гробътъ и мощитѣ на светия апостолъ. По заповѣдь на папата разкопкитѣ сѫ били възложени на славния изслѣдователь на катакомбитѣ Джовани Батиста de Rossi; той се опиталъ да открие подземисто откъмъ олтарната страна, но билъ принуденъ да приостанови разкопкитѣ, защото е имало опасность, да не би да се срути надземната часть на църквата. Едва слѣдъ три години разкопкитѣ били подновени отъ другата страна на църквата и този пѫть увѣнчани съ пъленъ и неочакванъ успѣхъ. Слѣдъ отстраняване на многовѣковни насипи била открита подземната базилика, много по-широка отъ надземната. Античнитѣ колони отъ мраморъ и гранитъ още стояли на мѣстата си, а по стѣнитѣ се намѣрили фрески, отъ които нѣкои сѫ датирани и произхождатъ отъ врѣмето между IV—IX стол. слѣдъ Хр. Нѣколко отъ тия фрески се отнасятъ къмъ славянскитѣ равноапостоли Св. Кирилъ и Методи, а главно къмъ първия. Една отъ фрескитѣ изобразява прѣнасяне на тѣлото на Св. Кирила отъ църквата Св. Петъръ въ църквата Св. Климентъ въ врѣме на папата Адрианъ II; прѣдполага се, че тя е била рисувана въ XII стол. По-древни сѫ фрескитѣ, изобразяващи сюжети изъ апостолската дѣйность на Св. Кирилъ и рисувани вѣроятно въ IX стол. Друга една фреска изобразява двамата славянски равноапостоли и се прѣдполага, че е била рисувана въ 865 год. Тѣзи единствени фрески, вѣроятно съврѣменни съ апостолската дѣйность на двамата славянски светии, макаръ и поврѣдени при реставрацията на подземната църква, заслужватъ да бѫдатъ изучени най-подробно и да се откопиратъ всичкитѣ

за съотвѣтния отдѣлъ на Народния ни Музей; копията трѣбва да бѫдатъ вѣрно изработени до най-малки подробности както въ рисунката, така и въ колорита.

Но да прѣминемъ пакъ на нашия въпросъ. Прѣдполага се, че тая старинна, сега подземна базилика е била построена при Константина Велики; когато отпослѣ прѣдстояло да се съгради на сѫщото мѣсто сегашната базилика, просто били съборени горнитѣ части отъ стѣнитѣ на старата и празното пространство тѣпкано съ земя.

Богатитѣ археологични открития, постигнати съ разкопкитѣ въ подземната базилика, сѫ станали причина да се разкопва още по-надълбоко; и така подъ първобитната базилика е било открито светилище съ жертвеникъ, посветено на [illegible]ическия богъ Митрасъ и остатки отъ едно римско здание отъ началото на римската империя. И когато слѣдъ тѣзи неочаквани резултати разкопкитѣ били продължени подъ открития Mithraeum, оказали се стѣни, зидани отъ голѣми блокове отъ туфъ, обаче до каква дълбочина отиватъ тѣзи зидове, не е могло да се издири поради изобилие на подпочвена вода, която залива тия мѣста, но прѣдполага се, че откритѣ стѣни прѣдставляватъ остатки на едно здание отъ началото на римската република, па даже и отъ врѣмето на Тарквиния Горделиви. Тази е послѣдователностьта на паметницитѣ, които се криятъ подъ църквата св. Климентъ; тѣзи паметници прѣдставятъ четири разни периоди, като захванемъ отъ врѣмето на римскитѣ крале въ VI стол. прѣди Хр. и свършимъ съ епохата на възраждането въ XII стол. слѣдъ Хр. (Срав. Kraus, Realencyclopaedie des Christlichen Alterthümer I стр. 297 сл.)

Аналогични случаи се явяватъ почти при всѣка разкопка изъ древния Римъ. Тукъ мога да обясня защо разкопкитѣ въ Римъ, а така сѫщо и въ други древни градове почти всѣкога принасятъ доста удовлетворителни резултати. Римъ, както много други стари, а особно главни градове, е билъ възобновяванъ нѣколко пѫти въ продължение на многовѣковното си сѫществуване. Обаче начинътъ, по който е ставала тая възобнова, никога не е билъ до тамъ сѫдбоносенъ за културнитѣ остатки отъ миналото. Днесь такива остатки, при регулациятѣ на модернитѣ градове, се събарятъ и отстраняватъ, но старият вѣкъ се е задоволявалъ съ тѣхното заравяне и насипване.[1]) Днесь прѣди всичко се прокарватъ прави улици, и за да се улесни движението въ тѣхъ, изравняватъ се и се планиратъ всички баирчета, възвишености и издигнати мѣста. Докато модернитѣ градове се изравняватъ, планиратъ и снижаватъ, старитѣ напротивъ постоянно се издигали и възвишавали. Когато въ Римъ имало да се строи новъ кварта… рията просто се засипвали съ … и върху този насипъ се издигали нови… Въ Римъ височината на тѣзи насипи … е грамадна както на Форума, така и на К… Палатина и другадѣ. Палатинътъ, как… питолътъ, първоначално е билъ раздѣ… двѣ части чрѣзъ единъ широкъ и дълбо… въ посока отъ сѣверъ къмъ югъ отъ … арка до circus maximus. Императоритѣ … тоя ровъ, за да разширочатъ и изравнятъ … върху който искали да издигнатъ своит… колѣсални палати; кѫщитѣ, които … мирали тамъ, просто били засипвани и … нитѣ остатки се откриватъ при разкопкитѣ … Haugwitz, Der Palatin. Rom 1902).

Слѣдъ тѣзи нѣколко примѣра, отъ ко… ясно се вижда голѣмата важность на … графския методъ, можемъ да се повърн… разкопкитѣ на форума, за да видимъ … колко хубави резултати постигнати съ … Бони произвежда разкопкитѣ на от… части на форума окончателно; цѣльта … витѣ разкопки не е «да се намѣри вѣ… чайно, да се поразрови или показ… тамъ античната почва съ сондажи, а … лично изслѣдване, както го характер… Ипократъ: ἐκ πολλῆς ἀγνωσίης ἐπιμάζειν τὰ ἐξ… ὡς καλῶς καὶ ὀρθῶς ἐξεύρηται, καὶ οὐκ … (Hippokrates, Περὶ ἀρχαίης ἰητρικῆς 12)

Стратиграфскиятъ методъ е довелъ … лога Бони до открития, каквито прѣ… никакъ не сѫ се очаквали въ самото с… на форума и подъ неговитѣ съсипни. … истокъ между храма на Антонина и Ф… и кржглия храмъ на Ромула е било … прѣзъ пролѣтьта на 1902 год. прѣди… гробище, на 5—6 метра дълбочина по… вела на императорския форумъ и подъ о… на двата поменати храма; нашъ това … или некрополъ се намѣрили остатки отъ … отъ врѣмето на републиката. До сега … открити всичко 23 гроба, които напист… ставятъ quaedam vetustiora origine urbis … Boni Giacomo, Bimo Romulei Roma 1903 … origini. Roma, 1903) съ подробни и постр… находкитѣ и плановетѣ. Подробно изло… откритията на форума е челъ Бони въ … засѣданията на историчния конгресъ в… издадено въ Atti del Congresso internaz… Scienze Storiche Vol. V. Archeologia pag. … Foro Romano. (Срав. Vaglieri Dante, … recenti nel foro Romano Roma 1903). Т… бове отчасти сѫ скелетни — съ заровен… отчасти пепелни — съ изгорени тѣла. От… телството, че единъ скелетенъ гробъ … прѣсича единъ до толкова пепеленъ гробъ … археолози искатъ да заключатъ, че … гробове сѫ по-древни, понеже се нам… долу. Професоръ Dante Vaglieri, дире… Museo Nazionale delle Terme, счита пепе… погребения за съврѣменни, и ги припи… двѣ разни населения, които сѫ живѣли …

[1]) Какви грамадни количества насипи трѣбва да се отстраняватъ при разкопкитѣ въ Римъ, виждаме и отъ … самия форумъ; напр. само за да се открие Basilica Iulia и околнитѣ храмове, трѣбвало е да се дигнатъ 120.000 куб. метра земя, която трѣбвало да изнасятъ вънъ отъ града, за да не прѣчи на по нататъшнитѣ изкопавания.

…о запазвали два рани погребални на-
…повечето пепелни гробове сѫ намѣрени
…линени сѫдове, въ форма на вѣрви
… (dolia), захлупени отгорѣ съ плочи
… или бичвѣ. Тѣзи сѫдове съдържатъ
…епелна урна още и други по-малки
…остатки отъ жертвени дарове и погре-
…ія. Нѣкои пепелни урни иматъ извѣст-
…ъ другадѣ въ Италия форма на кръгла
…А наречената urna a capanna — жи-
…ла, въ видъ на колиба или хижа) —
…е на постичната идея, да се запази
…отъ мъртвецъ въ жилище отъ такава
…каквато обитавалъ прѣзъ живота си.
…тѣ сѫ просто заровени въ обикно-
…ове (tombe a fossa) или сѫ турени въ
…и саркофази — каменни корита отъ
…въ дървени корубы — изкопани дървени
…рѣдметитѣ подарени на мъртвицитѣ сѫ
…роста направа; глинениитѣ сѫдове сѫ
…и просто съ рѫка, безъ грънчарското
… не до тамъ здраво изпечени. Цѣлия
…та промишленость, донесени отвънъ
…свѣтъ, освѣнъ нѣколко вази отъ ти
…протокоринтийски типъ; тѣзи вази сѫ
…въ най-къснитѣ гробове. Повечето вази
… изработение отъ черна глина (bucchero),
…на геометрична орнаментика, прѣдста-
…лнии, зигзагообразни линии и др.
…многобройни сѫ бронзовитѣ прѣдмети,
…ъ орѫжия и накити, а особено фибулитѣ
…единъ видъ безопасни игли за закопча-
…лѣкото); на заковетѣ на нѣкои фибули
…и топкести зърна отъ янтаръ (кехли-
…кото липсва съвсѣмъ; споредъ римския
…законъ по-късно въ закона на два-
…ѣ таблици, е било забранено да се дава
…цитѣ въ гроба злато, освѣнъ онова,
…ки за закрѣпването на зѫбитѣ. (Такива
…ъ телъ изкусно закрѣпени зѫби видѣхъ
…а новия римски музей, настаненъ въ
…ра Giulio). Отъ сребро сѫ намѣрени
…фибули въ гроба на едно дѣте. Освѣнъ
…рени сѫ стъклени наниза, обици отъ
…рѣдмети отъ кость и др. Най-къснитѣ
…е сѫ по-нови отъ VI стол. пр. Хр., а
…ѣ произхождатъ дори отъ VIII—IX
… Хр., слѣдователно сѫ по-стари отъ
…ната дата на основаването на Римъ въ
…Този новооткритъ некрополь произ-
…ѣ врѣмето когато мѣстото на днешния
…де не е било заселено, когато мъртвитѣ
…арявани вънъ отъ селища и жилища.
…гробове принадлежатъ на първитѣ засе-
…Палатина или на разширенния Septi
…не е още обяснено. Въ всѣки случай за-
…укъ е било прѣкратено слѣдъ насипва-
…блатистия долъ на форума, когато той
…биде тържище на латинско-сабинскитѣ
…Палатина и Квиринала. Това събитие
…ската традиция въ VI стол. пр. Хр.
…рзка съ това ще приведа още една
…прѣисторична находка на форума. На

нейния източенъ край се издигала нѣкога конната статуя на императора Домициана, отстранена веднага слѣдъ неговата смърть; днесь сѫ запазени само основитѣ отъ нейната база. При изслѣдването на основитѣ на тая база въ 1904 год. сѫ били намѣрени прѣисторични сѫдове, зазидани въ нея; тая находка се обяснява така, че при копане основитѣ за тая база билъ откритъ прѣисторически гробъ и намѣренитѣ въ него сѫдове сѫ били зазидани въ основитѣ на базата.

Между най-интереснитѣ открития на форума принадлежи откритието на тъй наречения lapis niger — черенъ камъкъ, откритъ отъ Бони прѣзъ мѣсецъ януарий 1899 год. на границата между форума и комициума, на изтокъ отъ арката на Септимия Севера. Черниятъ камъкъ е часть отъ паветата (калдъръма) на форума, постлана съ черенъ мраморъ и обшита съ бордюра отъ травертинъ, въ размѣръ почти 29 □ м. (3·75×3·45 м.). Това откритие е възбудило най-живъ интересъ между археолозитѣ и историцитѣ на всичкитѣ страни, по причина, че нѣколцина автори споменуватъ черния камъкъ въ свръзка съ Ромуловия гробъ на комициума. Надали има другъ археологиченъ паметникъ, който да е възбудилъ веднага слѣдъ откриването си такъвъ всеобщъ интересъ и да е сталъ прѣдметъ на толкова разисквания и прѣпирни, не всѣкога академични, както черниятъ камъкъ.

Петь мѣсеца по-късно на 1·40 м. дълбочина подъ черния камъкъ, подъ който споредъ една традиция ужъ почивали мощитѣ на Ромула, Бони откритъ една група паметници отъ твърдѣ древна епоха.

Това сѫ двѣ продълговати профилувани бази, паралелно поставени, и сетнѣ основа на една стела — вѣроятно светилище — sacellum отъ туфъ и долни части отъ двѣ каменни колони, едната отъ които е кръгла, а втората четиристранна, покрита на четиритѣхъ страни съ латинско писмо отъ най-древната форма; редоветѣ на надписа сѫ написани вертикално и се четатъ bustrophedon; колоната е одѣлана така, че началото или краятъ на отдѣлнитѣ редове липсва, което прави невъзможно обяснението на надписа; отъ отдѣлнитѣ думи ясна е думата regei-regi, която може да означава краль-владѣтель, но и краль жрецъ — rex sacrificulus или rex sacrorum, който въ опрѣдѣлени дни прѣзъ годината е извършвалъ нѣкои обряди на Комициума.

Въ насипа между черния камъкъ и поменатитѣ каменни паметници сѫ намѣрени многобройни обрѣчни дарове, малки идолчета отъ глина, кость и бронзъ отъ архаиченъ стилъ, отломъци отъ релиефи отъ печена глина, черепи отъ глинени сѫдове, най-стари монети aes rude, кости отъ жертвени животни и др. Тѣзи прѣдмети по своя стилъ отчасти сѫ архаични отъ VIII — VI стол. пр. Христа. Забѣлѣжително е, че всички тѣзи старини не сѫ били намѣрени разположени въ хронологични пластове споредъ тѣхната старинность, а размѣсени, нахвърлени като насипъ

и слѣдователно произходящи поне частично отъ друго мѣсто.

Това откритие е подигнало цѣла редица въпроси, на които нѣма до сега положителенъ отговоръ. Колкото се отнася до прѣданието, че Ромулъ е билъ погребанъ на комициума, то е извѣстно само отъ нѣколко свѣдѣния и не е било въобще разпространено, иначе историкътъ Ливий щѣше безъ друго да го отбѣлѣжи; всеобщото установено прѣдание е било, че Ромулъ като богъ Квиринусъ е билъ взетъ между боговетѣ и слѣдователно за неговото погребение нѣмало между народа никакво вѣрване; римскитѣ писатели, които прѣдаватъ доста много свѣдѣния за паметницитѣ, съ които е билъ прѣкълненъ форумътъ, не говорятъ нищо за паметникъ, който да се е наричалъ гробъ на Ромула. Ясно може да се заключи отъ свѣдѣнията на съотвѣтнитѣ автори (Дионисий Халикарнаски, Варонъ, Фестусъ), че на комициума е сѫществувалъ единъ стариненъ гробъ, който различно се обяснявалъ — ту като гробъ на Фаустула, ту на Хостилия, баща на третия кралъ Тула Хостилия Споредъ свѣдѣнията на тѣзи автори надъ този старинен гробъ се издигала статуя на левъ или на два левове, за подставкитѣ на които добрѣ могли да служатъ поменатитѣ двѣ бази; въ врѣмето на Дионисия Халикарнаски, който е писалъ при Августа, този левъ вече не е сѫществувалъ. Кога е билъ разрушенъ този гробъ, не се знае; повечето археолози прѣдполагатъ, че то е станало при нашествието на галитѣ въ 390 год. пр. Христа и че слѣдъ това въ продължение на нѣколко вѣка, тукъ сѫ били принасяни разни жертви и дарове, за да се умилостиви това осквернение, и най-сетнѣ, че при една нова регулация и поправка на калдъръма мѣстото било покрито съ черенъ камъкъ, за да се означи, че тука се крие единъ старинен паметникъ, но кога е станало това не е обяснено съ пълна положителность; първи пѫть граматикътъ Фестусъ, който е живѣлъ въ II стол. слѣдъ Христа, споменува черния камъкъ. Сѫщо така не е обясненъ въпросътъ, защо поменатитѣ оброчни дарове, произходящи отъ разни столѣтия, не сѫ намѣрени разпластени според хронологичната си старинность, а размѣсени по-старитѣ съ по-новитѣ така, че изглежда, като че ли всички тѣзи прѣдмети не сѫ били донасяни тукъ постепенно, а наведнѫжъ насипани. (Подробно разглежда въпроса книжката Petersen, Comitium, Rostra, Grab des Romulus.)

Подробноститѣ по двѣтѣ толкова интересни находки, както и други по-важни открития и новонамѣренитѣ паметници, има любезностьта да ми обясни на самото мѣсто директорътъ на разкопкитѣ на форума г-нъ Бони. Когато откри прочутия черенъ камъкъ, Бони поради голѣмата важность на паметника, го запазилъ непокътнатъ на мѣстото му; и за да може да изслѣдва подробно насипитѣ подъ него и останалитѣ паметници, подпрѣлъ черния камъкъ съ желѣзна и дървена конструкция, и само слѣдъ това продължилъ разкопкитѣ. прѣзъ п… крилъ описанитѣ по-горѣ паметници; … запазилъ Бони останкитѣ отъ древнитѣ ст… прѣдисторичния некрополъ и послѣдовате… стжпвалъ така съ други паметници, вси… голѣми паметници до колкото това е възм… оставятъ на мѣстата имъ, а само дребнитѣ … се прѣнасятъ и съхраняватъ за сега въ … гичния магазинъ до Sacra via. Всѣка … изложена тукъ въ своята цѣлость, съ … дробно означение, въ кое мѣсто, въ кое … на каква дълбочина и кога е намѣрена, … това всѣка находка се отбѣлѣзва н… графския планъ на отдѣлнитѣ части … рума, както изобщо топографията е ед… най-главнитѣ цѣли на научнитѣ систе… разкопки както тука, така и другадѣ. С… всичкитѣ находки отъ форума, не само … но и онѣзи разпръснати за сега изъ други … музеи (особно въ Museo Nazionale delle T… въ Magazzino Archeologico недалече отъ Ко… тиновата арка въ ботаническата градина, … се съхраняватъ въобще новитѣ антични … отъ града Римъ), ще бѫдатъ събрани и … дени въ специалния археологиченъ музей … рума museum forense, а за такъвъ ще … способи мънастирътъ на св. Франциска Р… отчасти построенъ върху развалинитѣ на … посветенъ на Венера и Рома, както тока … копкитѣ и изучванията извършени отъ … дини насамъ; а епиграфскиятъ музей, ко… съдържа надписитѣ отъ форума, … устроенъ на комициума. Посѣщението на … музея ще допълня твърдѣ полезно и по… посѣщението на самия форумъ. При тѣ… Бони основава библиотека, която ще с… литературата, отнасяща се специално до … неговата история, неговитѣ паметници … копки.

Извѣстията за вървежа и резултата … копкитѣ на форума се издаватъ въ офиц… публикация Notizie degli Scavi, която е … органъ за извѣстията върху разкопкитѣ въ … изобщо, сетнѣ въ Bulletino della Com… Archeologica Communale di Roma, Bulletino d… ologia Cristiana, въ извѣстията на итал… академия на наукитѣ Rendiconti dei Li… Mittheilungen des Deutschen Archaeologisc… stituts, Roemische Abtheilung и др. Тукъ … сятъ още съчиненията: *Vaglieri Dante*, G… recenti nel foro Romano Rom 1903; … Ausgrabungen auf dem Forum. Roma 1903; … nat Le forum Romain et les forums i… Paris 1904. *Huelsen*, Das Forum Romanum … Geschichte und seine Denkmaler Rom 19…

Както вече забѣлѣжихъ, разкопкитѣ р… г-нъ Бони, при сѫдѣйствието на единъ ко… въ който влизатъ като почетни члене… вѣстнитѣ италиянски археолози Gatti, ди… на разкопкитѣ на Палатина, Lanciani, Z… нѣмецътъ Huelsen.

Естествено е, че прѣдметъ на тоя от… може да бѫде описание на открититѣ на …

…ничии, надписи и други художествено-… паметници, които разгледахъ най-по-… ще спомена поне още една забѣлѣжи-…валина, която има доста близка свръзка …рупа епиграфски паметници, намѣрени …ия. Това сж развалинитѣ на Августовия …размѣръ 28 × 32 м., на които масивнитѣ …стѣни стърчатъ на югъ отъ храма на …до църквата S-ta Maria Antiqua, объркъва отъ нѣкогашната библиотека при …я храмъ. За тоя храмъ е извѣстно, че …ралъ подъ Палатина и че на неговата …подпиралъ мостътъ, чрѣзъ който Кали-…единилъ Палатинския хълмъ съ Капи-… Храмътъ на Августа се полага на тово …на една важна причина. Тукъ — in muro …um Divi Augusti ad Minervam — въ стѣ-… храма на божествения Августъ до Минерва, сж били окачени отъ 90 година … нататъкъ (до тая година тия укази …прѣписи на Капитолia) както знаемъ …ситѣ, бронзовитѣ плочи, съдържащи …ски укази за гражданското и брачното … римски войници и ветерани — consti-…peratorum de civitate et conubio militum …nique. Прѣписи отъ тия укази, изрѣ-…лки бронзови таблички, сж тъй наре-…нни дипломи, отъ които нѣколко ек-… сж намѣрени въ България и се съхра-… Нар. Музей. Отъ храма на Минерва …сегашнитѣ разкопки не сж се намѣрили …останки, но отъ старитѣ списания е из-… тоя храмъ се е намиралъ до храма …а.

…въ самия градъ Римъ поне за сега …илия и срѣдства се съсрѣдоточиватъ …копкитѣ и изучванията на форума …тѣ на Палатина отъ нѣколко години …прѣустановени, освѣнъ онѣзи на гра-…жду форума и Палатина, гдѣто е църк-… Maria Antiqua, храмътъ на Августа … така че азъ при малкото врѣме, съ …полагахъ, се ограничихъ само съ по-… изучване на форума, за да мога да …ъ онова, което ще видя тукъ, въ тоя …а римския държавенъ и общественъ …ри разкопкитѣ, започнати на форума …на Colonia Ulpia Oescus до с. Гиценъ. …въ форумъ тогава рано е послужилъ …ъ на форума въ провинциалнитѣ гра-…о въобще гледали да подражаватъ на … прѣдставлявалъ parva Romae imago — …живия образъ на града Римъ, … че и римскитѣ градища на античната …не сж правили изключение. По обра-…ма и провинциалнитѣ форуми си имали …нади (porticus, περίπατος, какъвъ пор-… изрично споменува единъ надписъ отъ …ad Istrum отъ врѣмето на Комода) и …abernae). На форума се издигали всички … религиозни и обществени сгради, като …курия, ораторска трибуна (rostra), ба-…зина; тукъ се намиралъ и затворътъ;

богатитѣ граждани украшавали форумитѣ съ паметници, статуи и надписи, които да обезсмъртятъ тѣхното име; тамъ се издигали почетни паметници въ честь на императоритѣ и членоветѣ на императорския домъ, на длъжностни лица и благодѣтели на града, така че провинциалнитѣ форуми въ монументално отношение, както споменахъ, не сж били друго, освѣнъ копие отъ форума на Римъ. Изобщо сравнението между плана и паметницитѣ на римския форумъ и форумитѣ на провинциалнитѣ градове прѣдставя голѣма аналогия, толкова повече, че и тукъ форумитѣ сж били центъръ на политическия и общественъ животъ. И така, разкопкитѣ на форума избрахъ за главенъ прѣдметъ на своитѣ студии въ Римъ; освѣнъ него се занимавахъ съ откритията на Палатина, съ неговитѣ развалини отъ императорскитѣ дворци и съ всички по-важни паметници както въ околностьта на форума и Палатина, така и въ другитѣ части на вѣчния градъ и неговата най-близка околность, като via Appia, катакомбитѣ на Св. Калистъ, развалинитѣ на водопроводитѣ и развалинитѣ на Адриановата вила до Тибуръ, сега Тиволи.

Излишно би било да добавя, че успѣхъ да посѣтя поне по-главнитѣ римски музеи съ тѣхнитѣ грандиозни и богати сбирки, особено музеитѣ Ватикански, Латерански, народния музей въ Диоклециановитѣ терми, Кирхеровъ музей, (museo Kircheriano) съ неговитѣ прочути сбирки прѣдисторични и етнографски, музея въ вилата на папата Юлий II, вила Боргезе, Албани и двата Капитолски музея. Въ единъ отъ двата послѣдни музея, а именно въ Palazzo dei Conservatori се съхранява цѣла серия надписи и барелефи, цѣнни и скжпи за археологията на Тракия; това сж надписи на барелефи, произходящи отъ находкитѣ на Ескуилинския хълмъ, между сегашнитѣ улици via Humberto и via Amadeo, гдѣто е сжществувало светилище посветено на Марса, за когото знаемъ, че е билъ единъ отъ главнитѣ богове на тракийцитѣ — и на Херкула.

Тѣзи паметници сж повечето отъ врѣмето на римския императоръ Септими Северъ и произхождатъ отъ онѣзи тракийци, които тукъ въ Римъ, далече отъ тракийското си отечество сж живѣли като преторийански войници; въ надписитѣ тѣ се споменуватъ изрично като тракийски граждани отъ Сердикийска область — cives Traces Serdicensis, отъ Филипополь — cives Philippopolitani, отъ Бурдапа — cives Burdapeni (тождествена съ селището и светилището, открито до с. Саладиново, Т.-Пазарджишко), отъ Маркианополь — cives Marcianopolitani и др. Отъ досегашнитѣ открития може да се заключи, че въ онова светилище на Ескуилина тия тракийски преторианци си имали светилище — sacellum, въ което се покланяли на отечественитѣ си богове, което потвърждаватъ намѣренитѣ тамъ барелефи, посветени на тракийския герой-конникъ Deo Sancto Heroni, сетнѣ на Ескулапа, нареченъ въ единъ отъ надписитѣ съ тракийския мѣстенъ прѣкоръ Asclepius Zimidrenus. Отъ

всички тѣзи барелефи най-оригиналенъ и цѣненъ е онзи, който изобразява тракийския Zeus Zbersurdos — Зевсъ гърмовърженъ и една тракийска богиня — ѣздачка на конь, наречена въ надписа Lambadola, значението на която при липса на други подобни паметници, до сега не е още обяснено. Този барелефъ е закрепенъ въ стѣната надъ стълбата за първия етажъ, а останалитѣ се пазятъ въ магазина на музея. По своя стилъ тия барелефи се схождатъ напълно съ извѣстнитѣ отъ Тракия оброчни барелефи съ типа на тракийския конникъ.

Началото на единъ вѣкъ по-старъ е единъ надписъ отъ врѣмето на императора Домициана, отъ 82 г. следъ Хр., който се отнася до историята на римската колония въ Тракия Colonia Flavia Pacis Deultensium (сега гр. ище Дебелтъ до с. Янъ... въ Бургаско); споредъ тоя важенъ надписъ колониститѣ на тая колония избрали за свой покровитель (patronus) тогавашния легатъ на провинция Тракия, Гней Авидий Киетъ. Текстоветѣ на тия паметници наистина сж издадени въ Corpus Inscriptionum Latinarum VI, 2797 ss., и отъ тамъ взети въ Dumont-Homolle, Mélanges d'archéologie, но безъ некакви подробни коментарии; като паметници, толкова цѣнни за археологията на тракийската нѣкогашна България, заслужватъ да бждатъ изучени подробно и издадени заедно съ репродукции, въ свързка съ аналогични паметници намѣрени въ България. Вѣрвамъ, че при по-подробно изучаване на другитѣ музеи въ Римъ ще се откриятъ, може би, още и други подобни паметници, даже съвсѣмъ неизвѣстни и неиздадени, трѣбва да си припомнимъ, че въ Римъ е сжществувала, особено въ императорския периодъ, почти постоянно една доста значителна колония тракийци, които служили тамъ не само като преторианци, но и като гладиатори.

Докато градътъ Римъ, а особено неговиятъ форумъ е мѣсто, гдѣто е писана историята на хиляди години, гдѣто на всѣка крачка ни се изпрѣчватъ исторически спомени или както казва Цицеронъ за Атина (Cicero, De fin. V. 2) quacumque ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus, градътъ Помпеи живо ни напомнюва частния животъ на Римлянитѣ въ I стол. следъ Р. Хр. Когато се разхождаме изъ улицитѣ на града съ залазения античенъ калдъръмъ, когато влизаме въ тия старинни сгради прѣзъ тѣхнитѣ порти и обикаляме отдѣлнитѣ квартали (regiones), сега напълно открити, можемъ живо да си прѣдставимъ, какъвъ животъ е кипѣлъ нѣкогашъ въ мъртвия днесъ градъ. Печалната сждба на града, заливанъ отъ вулкана Везувий на 24 августъ 79 г. слѣдъ Хр. е общеизвѣстна. Градътъ е билъ почти забравенъ дори въ началото на 18 вѣкъ; едва тогава, а особено отъ 1748 год. нататъкъ, се започватъ разкопкитѣ за неговото откриване; обаче тѣзи разкопки се произвеждали така, че разкопанитѣ и прѣтърсенитѣ мѣста пакъ били засипвани. По-голѣмъ размѣръ сж добили тия разкопки слѣдъ 1764 год. Тогава е билъ откритъ

театърътъ и находящитѣ се около него сетнѣ улицата на гробницитѣ и тъй нар[...] Диомедовата вила до нея. Разкопкитѣ сж [...] бавно и безъ опрѣдѣленъ планъ, напос[...] безъ наученъ интересъ, но главно съ цѣл[...] откриятъ художествени паметници и цѣн[...] рини, съ които да се украси и обогат[...] скиятъ музей въ Неаполь. Съ по-голѣмо [...] и съ по-голѣми срѣдства е било рабо[...] Наполеоново врѣме отъ 1806—1815 год. [...] части на града, които се простиратъ меж[...] Херкуланската порта и форума, откритъ е [...] 1825 год. заедно съ храма на Фортуна и [...] кавѣ бани.

Разкопкитѣ прѣзъ слѣднитѣ години [...] 1832 год. на северъ отъ Ноланската [...] именно тъй нареченитѣ кжщи на трагичния [...] Панса, Фауна и въ Меркуриова улица [...] не и до прѣкрасни резултати; подиръ т[...] слѣдвали разкопкитѣ на югъ отъ Но[...] улица и въ разни други части на града [...] бурнитѣ години 1848—1850 разкопки[...] прѣкжснати и продължени наново отъ [...] 1859 год.; въ този периодъ е била откр[...] бианска улица и Стабианскитѣ бани. Па[...] на Неаполското кралство и неговото пр[...] нение къмъ Италия е причинило ново [...] ване отъ 1859—1860 год. Чия година [...] на разкопкитѣ е било довѣрено на G[...] Fiorelli, единъ отъ най-силнитѣ италиан[...] хеолози, който е далъ на разкопкитѣ [...] организация и техническа администрация [...] станала образецъ за разкопкитѣ както и[...] така и въ Гърция и другитѣ страни. Изкоп[...] които отъ 1748 год. нататъкъ разравяли [...] нитѣ пепели, които покриватъ отъ 16 вѣка [...] вали Помпей, прѣслѣдвали само една е[...] цѣль; тѣ търсѣли художествени и цѣн[...] рини за обогатяването на Неаполския му[...] това може да се обясни начинътъ, по к[...] били провеждани разкопкитѣ. Тогава [...] копвало само напосока и на нѣкои [...] ване шахъ тамъ именно, гдѣто се имало на[...] за богати археологични находки. Ако не [...] мирало нѣщо по-важно и по-цѣнно, п[...] започнатитѣ разкопки били изоставяни и [...] щали на друго мѣсто. И ако изкопанитѣ [...] прѣчели на новитѣ разкопвания, просто [...] вали съ тѣхъ камънитѣ и развалинитѣ откр[...] рано, които по този начинъ отново пр[...] въ неизвѣстность. А за запазване на отр[...] кални не сж взимани никакви мѣрки. Фр[...] които споредъ мнѣнието на гозванини [...] начи не заслужавали да бждатъ прѣнес[...] Неаполския музей, оставали изложени на [...] вѣтъръ и дъждъ и така скоро се изпор[...] ви повреждавали. Мозаикитѣ се разпадали [...] кала на многобройнитѣ посѣтители и раб[...] и стѣнитѣ се сгрутвали.

Но щомъ като Фиорели поелъ ръковод[...] на разкопкитѣ въ 1860 год., въ раз[...] на Помпей настжпилъ новъ щастливъ [...] периодъ на систематично и научно изслѣ[...]

доклади за възложенитѣ нему разкопки Фиорели не веднажъ заявявалъ, че главната цель на разкопкитѣ на Помпеи е прѣди всичко самиятъ градъ Помпеи, а чакъ на втори планъ откриване на художествени паметници и скѫпоцѣнни старини; че въ Помпеи може и трѣбва да се изучава римски градъ, който всестранно да ни представя частния животъ на римлянитѣ както въ голѣмитѣ богаташки кѫщи, украсени съ художествени фрески и скѫпоцѣнна обстановка, така и въ жилищата на бѣднитѣ съ груби картини, живописи и проста покѫщнина.

Преди да започне новитѣ издирвания, Фиорели трѣбвало да провѣри разкопкитѣ, извършени отъ неговитѣ прѣдшественици. Най-напрѣдъ взелъ мѣрки за запазването на открититѣ кѫщи и паметници; стѣнитѣ, които сѫ били на падане, подпиралъ и онѣзи, които сѫ се били срутили, възобновявалъ; така сѫщо запазвалъ отдѣлни мозаики и фрески; кѫщитѣ, засипани отъ прѣжнитѣ разкопки или недоизслѣдвани, отново ги изслѣдвалъ отново. Това е била мѫчителна и неблагодарна задача, защото веднажъ прѣгледвани и изкопани заповѣдь не сѫ принасяли богати или интересни находки. Но Фиорели извършилъ този тежъкъ трудъ, за да може не само да открие града въ неговата цѣлость и на драго сърдце дълго врѣме се въздържалъ отъ радостьта, да се похвали, противно на обичая, прѣдъ тъй нареченото общество въ Италия, което съ нетърпение и недовѣрие очакваше открития на скѫпоцѣнни старини.

Прѣзъ цѣлъ двадесеть години Фиорели е извършилъ тая грамадна работа, но когато тя била свършена, всеобщо е била призната нейната полезность и важность. По-рано Помпеи на мѣста е билъ затрупанъ съ грамадни купове пръсть и насипи, които прѣчели на свободното движение изъ града; даже около самия форумъ е имало кѫщи, които сѫ оставали неразкопани. Но Фиорели откри всички тѣзи части на града и въобще направилъ всичко, за да могатъ разкопанитѣ части да бѫдатъ изслѣдвани систематично и до най-малки подробности, та да представятъ по възможность една пълна и вѣрна картина на античния градъ и животъ.

Систематичните издирвания сѫ довели Фиорели до други не по-малко важни научни резултати. Градътъ Помпеи не е първъ поглѣдъ представлява на градъ, гдѣто всичко произхожда отъ единъ и сѫщи периодъ. Извѣстно е, че съ голѣмото землетресение въ 63 год. сл. Хр., което причинило голѣми повреди, градътъ е билъ възобновенъ и че работитѣ по възобнова почти сѫ били на привършване, когато въ 79 год., т. е. 16 години слѣдъ землетресението, е билъ засипанъ отъ Везувия. При възобнова и тукъ, както вече забѣлѣзахме по-горѣ, и другадѣ въ старо врѣме, стари зидове и основи се оставяли и се надстроявали съ нови постройки. При подробнитѣ изслѣдвания на града Фиорели изслѣдвалъ тия древни части на града, произхождащи отъ врѣмето прѣди землетресението. И така Фиорели откри, че подъ града отъ II стол. прѣди Хр. има останки отъ други два града, отъ които най-древниятъ се отнася къмъ VI стол. пр. Хр.; отъ тая епоха произхождала и подградата на единъ дорийски храмъ, откритъ отъ forum triangulare и сходенъ по своята архитектура съ най-стари дорийски храмове въ Селинунтъ, Олимпия и др. За този дорийски храмъ виждъ подробности въ съчинението Mau, Pompeji in Leben und Kunst стр. 126, а за отдѣлнитѣ периоди въ постройката на града пакъ тамъ стр. 30. И така стратиграфическиятъ методъ е принесълъ и тукъ своитѣ добри резултати.

Фиорели управлявалъ разкопкитѣ на Помпеи до 1875 год., когато е билъ повиканъ за главенъ директоръ на музеитѣ и разкопкитѣ въ Римъ, той умрѣлъ на 72 годишна възрасть въ 1896 г. и напълно си заслужилъ паметника, издигнатъ въ негова честь на Помпейския форумъ, обаче най-великолѣпенъ паметникъ си поставилъ Фиорели самъ, а този паметникъ е откритиятъ отъ него градъ и неговитѣ съчинения, особено: Fiorelli, Gli scavi di Pompei dal 1861 al 1872. — Pompeianarum antiquitatum historia — Descrizione di Pompei. — Giornale degli scavi di Pompei.

За сега сѫ открити около ⅗ отъ цѣлия градъ, т. е. около 400.000 □ м. и оставатъ още да се разкопаятъ около 260.000 □ м. Фиорели прѣсмѣтналъ въ 1872 год., че разкопкитѣ ще могатъ да се привършатъ въ продължение на 74 години, но не взелъ прѣдъ видъ голѣмитѣ разходи, свързани съ поддържането и запазването на открититѣ части на града. Спорѣдъ както вървятъ разкопкитѣ сега, прѣдполага се, че даже XX вѣкъ нѣма да доживѣе тѣхното привършване. За сега се изразходватъ годишно 150.000 л. за разкопкитѣ на Помпеи и поддържката му.

Откритата покѫщнина и други подвижни старини се прибиратъ, както и по-рано въ великолѣпния народенъ музей въ Неаполь, а само малка часть се излага въ малкия музей[1]) въ самия градъ. Само по изключение се оставятъ на тѣхнитѣ мѣстонахождения нѣкои малки скулптури, защото такива сѫщи съ оставенитѣ на тѣхъ старини, трѣбва да се пазятъ и заключватъ, което е свързано съ голѣми разходи. Колкото се отнася до стѣнописитѣ — фрескитѣ, съ тѣхъ се постѫпвало различно и по-рано. По-голѣмитѣ фигурални фрески се изваждатъ отъ стѣнитѣ и се прѣнасятъ въ музея, а римскитѣ [illegible]

[1]) Едно отъ най-интереснитѣ нѣща [illegible] въ този музей прѣдставлява [illegible] отъ жертвитѣ [illegible] въ Помпеи [illegible] Фиорели [illegible] отъ жертвитѣ [illegible] тѣхното [illegible] които сѫ [illegible] формитѣ [illegible] които сѫ [illegible] тѣхното [illegible] който има [illegible]

се оставятъ по мѣстата им. По този начинъ декоративната живописъ, която заедно съ фигуралната съставяна едно художествено цѣло, една картина, се разпокъсватъ и освѣнъ това при изважданието се унищожаватъ онѣзи части отъ фрескитѣ, които окражаватъ картинитѣ. Това изваждане твърдѣ улеснява самата мазилка, на която фрескитѣ сж изписани, обикновено доста дебела, твърда и здрава така, че се откъртва като каменна плоча. Напослѣдъкъ сж взели да оставятъ на мѣстата имъ по-цѣннитѣ и по-хубавитѣ фрески; кжщи съ такива фрески снабдяватъ съ здрави покриви и джамлъци, за да ги запазятъ отъ атмосфернитѣ влияния. Началото е направено съ кжщата на Веттиитѣ — casa Vettiorum,[1]) украсена съ фрески единствени до сега както по сюжетитѣ, които изобразяватъ, така и по тѣхната композиция и художествена изработка.[2])

Колкото се отнася до подовитѣ мозайки (мозайка на дюшемета), изваждатъ се само такива, които прѣдставятъ фигурални картини и се отличаватъ съ тънка художествена направа, а другитѣ се оставятъ на мѣстата имъ. Сжщо така се оставятъ на мѣстата имъ всички архитектонични части, като колони, капители и по-голѣми паметници въобще. Резултатитѣ на разкопкитѣ въ Помпеи до 1900 год. описва Sogliano, Gli scavi di Pompei dal 1873—1900. въ Atti di Congresso di scienze storiche V. стр. 295—340.

Върховниятъ надзоръ върху археологично-художественото дѣло въ Италия е възложено на Министерството на Народното Просвѣщение.

Споредъ новия законъ за запазването на паметници и археологически художествени прѣдмети министерството упражнява този надзоръ чрѣзъ свои органи, наречени uffici e commissioni per la conservazione dei monumenti e degli oggetti di antichita e d' arte, които образуватъ особенъ отдѣлъ при министерството; начело на този отдѣлъ стои Direttore Generale di antichita e Belle arti, комуто е подчиненъ персоналътъ, както по чисто научната, тъй и по техническата частъ на тая специалность. Алрибутитѣ на този персоналъ подробно опрѣдѣля правилникътъ, изданенъ въ 1904 г. по изпълнението на новия законъ за старинитѣ и [паметн]ицитѣ: Regolamento per l' esecuzione della [legge] 12 giugno 1903 sulla Conservazione dei [monu]menti e degli oggeti di antichita ed arte.

Колкото се отнася до разкопкитѣ, [то] научно ржководене се възлага на дирек[тора или ин]спекторъ-il sovrintendente o l' ispettore [който] е отговоренъ за добрия вървежъ на раз[копкитѣ] и се грижи да се произвеждатъ по так[ъвъ на]чинъ, щото да принесатъ колкото се мо[же по-]вече научни резултати. А техническата ч[асть на] разкопкитѣ завеждатъ архитекти-инженер[и и тѣх]нитѣ помощници-рисувачи, които изра[ботватъ] топографски планове, снимки на отдѣлн[и на]ходки и др. За надзора на разкопкитѣ [се на]значаватъ надзиратели съ съотвѣтни е[...]кипия и пазачи. По-голѣмитѣ разкопки [не] се прѣдприематъ безъ съдѣйствието на те[хническия] персоналъ. За всѣка разкопка се води [...] registro giornale, който съдържа слѣднитѣ [...] точна дата кога е прѣдприета разкопка[та, чи]слото на употрѣбенитѣ работници раз[...] и занаятчии (като дюлгери за постройки [...] тесечени подпори на изкопитѣ, или каме[...] дигане тежки дѣлани камъни и др.), топо[графско поло]жение на разкопаемата мѣстность, опис[ание на] открититѣ сгради, стѣни, гробници и [...] писи отъ надписитѣ и означение на най[...] прѣдмети съ изложение на подробноститѣ [които] сж съпровождали находката. Въ описа на [...]нитѣ прѣдмети се отбѣлѣзва брой по ре[дъ,] мѣра на намѣренит прѣдметъ, кратко [...] описание, точно означение на мѣстото и [...] гдѣ и кога е станала находката. Къмъ о[писа] прилагатъ, колкото това е възможно, фотог[рафически] снимки и рисунки. На работницитѣ е об[...] да драскатъ, очукватъ или миятъ какъвт[о и да е] намѣренъ прѣдметъ, който може да се [...] само отъ пригѣнената на него пръстъ. А[ко въ] пръстьта се забѣлѣжатъ отпечатъци отъ [...] прѣдмети или тѣла, трѣбва да се изваждатъ с[...] или ако това не е възможно, да се нар[исуватъ] или фотографиратъ. При разкопкитѣ се у[потрѣ]бяватъ само толкова работници, колкото [изиск]ва разкопаваемата мѣстность и колкото [могатъ] да бждатъ добрѣ наглеждани, за да не у[кривятъ] нѣкой намѣренъ прѣдметъ. По възможн[ость се] наематъ работници постоянни, които сж [...] извѣстна срдчность и наблюдателность, всѣ[...] на продължителната практика и освѣнъ [...] свикнали на по-цѣннитѣ находки, тако[...] рѣдко се случва да укриятъ нѣкоя цѣнна [...]

Аналогична е техниката и организацията на археологическитѣ разкопки въ Гърция. Спо[редъ] правилникъ Περί ἐκτελέσεως ἀνασκαφῶν отъ [ав]густъ 1899 год., подробно опрѣдѣля у[словията] при които се разрѣшаватъ и извършатъ [разкоп]китѣ. Правилникътъ е изданенъ въз ос[нова на] закона за старинитѣ Ὁ περί ἀρχαιοτήτων [...] 11. юни 1899 год. Наредбитѣ и правил[ата] по изпълнението на тоя законъ сж изда[дени въ е]динъ сборникъ подъ заглавие Συλλογή [...] λογικῶν νόμων, διαταγμάτων, ἐγκυκλίων. κ. τ.[λ.]

[1]) Сравни A. Mau., Nuovi Scavi di Pompei. Casa dei Vettii. Appendice ai dipinti murali. Napoli 1898.

[2]) Отъ фрескитѣ, съ които е украсена всѣка Помпейска кжща и сега съхранявани въ Неаполския музей, ще прѣ[...] [...] Орфея [...] изобразенъ [...] [illegible] съ plectrum въ лѣвата ржка, свирящъ на [...] [...] Около краката му кротко [...] животнитѣ [...] тигъръ [...] елень, [...] по-далече [...] птицитѣ [...] [illegible] [...] монета, сѣчена въ [...] при императоръ [...]. Тя въ началото на III ст. [...] Христа [...] сбирката на Народния музей [...]

[3]) [illegible] рано [...] християнското изкуство [...] [...] катакомби, [...] Исусъ Христосъ е изобразенъ въ подобие на Орфей [...] че [...] животни сж [...] съ овци.

.. Най-капиталнитѣ разкопки въ Гърция, гварятъ нови страници въ историята на изкуство, а особно класичното, покрай ı, сж извършили задграничнитѣ археоло- ститути, особно германскиятъ — разко- Олимпия, и французкиятъ — разкопкитѣ и; и на двата разкопкитѣ сж били раз- съ специални закони. Но не по-малко нтелни разкопки въ разнитѣ мѣста на е прѣдприело Гръцкото археологично ю Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία; най-знаменити сж разкопки на Акропола въ Атина, чрѣзъ била открита цѣла редица статуи отъ ъ стилъ и останкитѣ отъ най-стария Пар- разоренъ и изгоренъ отъ Перситѣ въ пр. Хр.; съ тѣзи важни открития сж и здрави основи за първия периодъ на го изкуство. Всички тѣзи находки сж ı въ специалния музей на самия акрополъ. ъ свѣдѣнията на г. Свороносъ, дире- а нумизматичния кабинетъ въ Атина, › археологично длужество е било осно- ро слѣдъ освобождението на Гърция на рий 1827 год., съ цѣль да спомага на га въ нейната задача, да възобновява ı описва старинитѣ, както и да изслѣдва зкопки класичната почва на свободната Гърция. Отначало дружеството е разполагало съ твърдѣ скромни срѣдства, но съ течение на врѣмето то е получило щедри дарове и помощи.

Правителството разрѣшило на дружеството привилегирана лотария — единствената, която сжществува въ Гърция. До 1899 год. дружеството е изразходвало за своитѣ цѣли 3,018,000 драхми.

Запасниятъ му фондъ възлиза на 600,000 драхми, които съставляватъ сегашния имотъ на дружеството. Въ 1901 год. то е имало приходъ 276.372 драхми, а разходитѣ сж възлизали на 283.272 драхми.

Дружеството разчита, че занапрѣдъ ще има годишенъ приходъ около 500.000 драхми. Всичкитѣ събрани и открити отъ дружеството старини се прѣдаватъ на народния музей въ Атина. Дружеството си има собственъ органъ Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογική, въ който се издаватъ резултатитѣ на издирванията и разкопкитѣ, извършени всѣка година. Прѣдседатель на дружеството е князь Константинъ, а краль̀тъ е неговъ покровитель.

Дори до послѣднитѣ години дружеството се е занимавало само съ издирвания въ границитѣ на Гръцката държава, но напослѣдъкъ е прѣдприело нѣкои разкопки вънъ отъ нея, особно на островъ Самосъ.

за разположенет

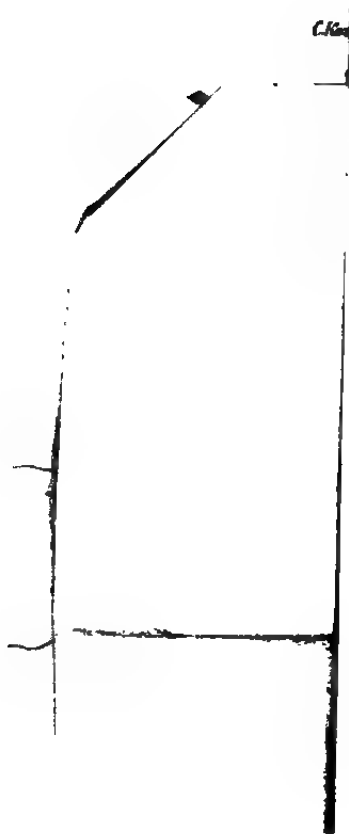

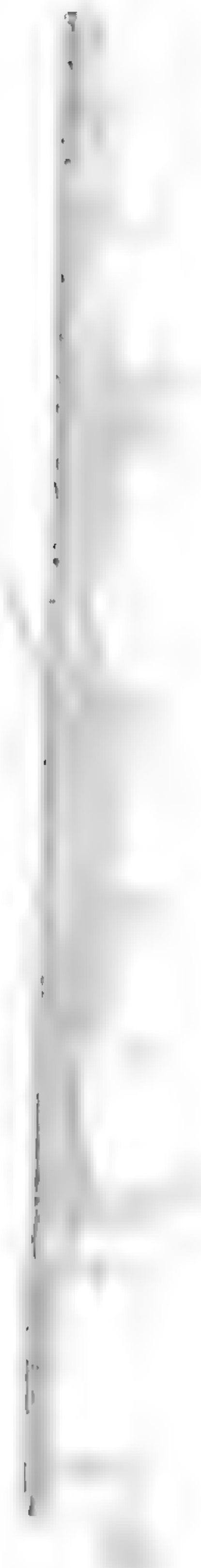

ИЗВѢСТИЯ

ЗА

ОМАНДИРОВКИТѢ

НА

МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ.

КНИГА III.

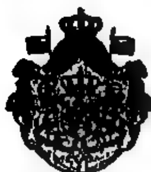

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1908.

Съдържание.

Стр.

ИЗВѢСТИЯ

ЗА

[К]АНДИРОВКИТѢ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ

Книга III. **1905—1906.**

Дѣлъ I.
Учебно дѣло и училища.

1.

Уредбата на училищно-инспекционното дѣло въ Австрия.

Отъ **От. Наблешковъ,**
инспекторъ на Търновското учебно окржжие.*)

I. Управление и надзоръ.

Политическиятъ складъ на австрийската държава силно се е отразилъ върху характера ...оиството на учебно-възпитателното й дѣло ... се дължи безспорно онази двойственость, ...о пронизва цѣлия строй на училищния ...изъмъ и най-вече изпжква въ наредбитѣ ...адзора и инспектирането на училищата. ...авянскиятъ принципъ на централизацията ...инципътъ на областната автономия вървятъ ... рамо до рамо и отъ тѣхното взаимодѣйствие ...тира съврѣменната австрийска училищна ...изация. Когато първиятъ отъ тѣхъ кон...ра училищния организъмъ, сглобява отдѣл... негови членове, дава му подходната форма ...лежния външенъ изгледъ, вториятъ регу... неговия пулсъ, функциитѣ на отдѣлнитѣ ...и органи, вдъхва му животъ и обуславя ...ата индивидуалность.

...ъ 1867 г. насамъ държавното законодател... непрѣстанно се е стремило да спази единство ...рактера и наредбата на учебното дѣло, безъ ...ърнява чувствително свободата на отдѣл... области, сами да се грижатъ за уредбата ...режа на училищата у тѣхъ. Вслѣдствие на ...прѣзъ дългия 35-годишенъ периодъ отъ ...ването на държавния законъ за народнитѣ училища ние не срѣщаме никакви коренни, рѣзки промѣни въ живота на училищния организъмъ въ коя и да било държавна область. Една добрѣ обмислена постепенность характеризира развоя на учебното дѣло тукъ. Училищнитѣ закони и разпоредбитѣ на централната училищна власть въ държавата сж проникнати отъ съзнанието, какво необходимото повсемѣстно единство въ учебното дѣло ще може да бжде постигнато само при достатъчното зачитане неговия исторически развой въ всѣка отдѣлна область. Затова тѣзи закони и разпоредби, когато въ тѣхъ се визиратъ всички държавни области, добиватъ една твърдѣ обща и твърдѣ прѣдпазлива формулировка, която безъ противорѣчие допуща издаването въ сжщия духъ разпоредби за отдѣлни области, нагласени съобразно мѣстнитѣ условия и традиции и тласкащи учебното дѣло въ тѣзи области въ пжтя на прѣслѣдваното държавно единство дотолкова именно напрѣдъ, доколкото това позволяватъ сжщитѣ мѣстни условия и традиции. Този характеръ на училищното законодателство въ Австрия може да бжде прослѣденъ въ всичкитѣ разклонения на училищния животъ тукъ, започвайки отъ създаването основания държавенъ законъ отъ 21. декемврий 1867 г. до днесъ. Хора, добрѣ освѣдомени по училищнитѣ въпроси изобщо и палъно посветени въ работитѣ на тукашното народно просвѣщение, мислятъ, че това, което най-много отличава учебното дѣло въ Австрия, е неговата история.

*) ...андированъ съ заповѣдь № 1558, отъ 8.X 1903 г. ...ено в ... отдѣление за кн. III на «Извѣстия» ...ба на автора. Б. р.

«У насъ именно учебното дѣло има история» се изрази при единъ разговоръ по тази тема областниятъ училищенъ инспекторъ D-r K. Rieger. И наистина, ако се вгледаме по-отблизу въ училищното законодателство на Австрия, ние ще трѣбва да признаемъ това прѣдимство на нейното учебно дѣло, стига да разберемъ горния изразъ не буквално, а въ онзи смисълъ, който му се придава, т. е. въ смисълъ на тихо и постепенно развитие.

Отъ врѣмето на Мария Терезия, когато държавата съ учрѣдяването на придворната учебна и цензурна комисия почва да упражнява влияние върху училищнитѣ работи, до 1868 г., когато сж положени основитѣ на сегашното тѣхно състояние, ние виждаме въ надзора върху учебното дѣло да ставатъ нѣколко промѣни. За най-важна и най-рѣзка измежду тѣхъ минава онази отъ 1848 г., когато придворната учебна комисия биде замѣстена отъ особно министерство на просвѣщението и се конституираха (1849 г.) приврѣменни областни училищни власти, като самостойна секция при политическитѣ. Тази промѣна даде първообраза на сегашнитѣ наредби по надзора върху училищнитѣ работи и тѣхното ржководене. Въ всичкитѣ тѣзи промѣни прозира затаена борба за власть надъ училищата между черквата и държавата. Отъ врѣме на врѣме послѣдната проявява стремежъ къмъ надмощие, но бива принудена да отстжпи прѣдъ силното влияние на духовенството, което имаше несъмнѣни заслуги за учебното дѣло въ страната. Постоянното въ тази борба е дѣлежътъ на властьта между двѣтѣ борещи се страни. Този дѣлежъ на властьта е легналъ въ основата и на законодателството отъ 25. май 1868 г., дѣто сж формулувани основнитѣ положения, върху които трѣбва да почива отношението на черквата къмъ училището. Съгласно § 1. на това законоположение, както и чл. 17, ал. 5. на основния държавенъ законъ отъ 21. декемврий 1867 г., върховното управление на цѣлокупното учебно-възпитателно дѣло въ страната и върховниятъ надзоръ върху него сж право на държавата. Държавата, споредъ § 9. на закона отъ 25. май 1868 г., упражнява това нейно право чрѣзъ министерството на просвѣщението. Съгласно § 10. отъ сжщия законъ учебно-възпитателното дѣло въ всѣка държавна область се ржководи и надзирава: а) отъ единъ областенъ училищенъ съвѣтъ, който е върховната училищна власть въ областьта, в) отъ окржжнитѣ училищни съвѣти, учрѣдени за всѣки учебенъ окржгъ въ областьта отдѣлно, и с) отъ мѣстнитѣ училищни съвѣти, учрѣдени за всѣка училищна община отдѣлно.

Разпрѣдѣлението различнитѣ области на учебни окржжия е дѣло на респективното областно законодателство. Сжщото законодателство установява подробноститѣ положения относително състава и уредбата на областнитѣ, окржжнитѣ и мѣстнитѣ училищни съвѣти, разграничава полето на тѣхната дѣйность и опрѣдѣля и постановява

трѣбва ли и доколко трѣбва да се
като изключение въ областния училище
делегати отъ по-важнитѣ общини въ

Областни училищни съвѣт

А Съставъ.

§ 12. на закона отъ 25. май 1868 г
лиране отношенията на черквата къмъ у
относително състава на областния у
съвѣтъ постановява, щото подъ прѣдсѣда
на областния шефъ или неговия замѣст
влизать като членове въ този съставъ
между областнитѣ политически власти,
на областния съвѣтъ, духовни лица п
тели на заведенията въ областьта нѣ
дания и прѣдставители на учебното дѣ
край членоветѣ на областния училищенъ
прѣдвидени въ това законоположение,
закона относително уреждането на н
отъ държавата служебни мѣста въ об
и окржжни училищни съвѣти отъ 26
1869 г. опрѣдѣля за такива още и об
училищни инспектори, чрѣзъ които се
дотогавашнитѣ императорско-кралски у
съвѣтници.

Въ състава на областнитѣ училищни
влизатъ два вида членове: назначавани
борни. Назначавани сж: 1) лицата, вли
между областнитѣ политически власти,
ластнитѣ училищни инспектори; 3) п
телитѣ на заведенията въ областьта
вѣдания, и 4) прѣдставителитѣ на учебн
които се взиматъ изъ срѣдата на учи
тѣло.

Назначаването става отъ императора
ставление отъ министра на просвѣщение
при опрѣдѣляне лицата отъ областната
ческа власть влиза въ споразумѣние съ
на вжтрѣшнитѣ дѣла, а при опрѣдѣляне
ставителитѣ на разнитѣ вѣроизповѣдания
върховнитѣ църковни власти. Изключе
послѣдното правятъ Тиролъ и Фор
дѣто, съгласно постановленията на тѣ
ластни законодателства, духовнитѣ прѣд
въ областнитѣ училищни съвѣти се пр
отъ епископитѣ.

Изборни членове въ областнитѣ учи
вѣти сж: 1) делегатитѣ на областнит
и 2) делегатитѣ на по-главнитѣ градов

На областнитѣ училищни съвѣти е
правото по отдѣлни въпроси да уве
състава си съ лица специалисти, кои
могатъ да иматъ въ засѣданията на съ
съвѣщателенъ гласъ.

Тѣзи общи положения на държавнот
дателство въ различнитѣ областни закон
се индивидуализиратъ споредъ мѣстнит
и вслѣдствие на това въ състава и в
редъ на областнитѣ училищни съвѣти
щаме по-малки или по-голѣми разли
например въ числото на вѣроизп

ставители въ Буковина, Далмация, Истрия, нтия и Долна Австрия има по 1 прѣдставь на католическото вѣроизповѣдание; въ ль сж 4, въ останалитѣ области — по 2 ото е и за прѣдставителитѣ на други вѣроѣдания. Въ нѣкои области не всички заии вѣроизповѣдания иматъ свои ретовни ставители въ областния училищенъ съвѣтъ. е въ Тиролъ, Герцъ, Градиска и Форлъ, дѣто прѣдставители въ областния ищенъ съвѣтъ има само католическото вѣроѣдание. Тукъ по извѣстни религиозни въ или въпроси, засѣгащи интереситѣ на олически училища, съвѣтътъ свиква прѣдтели на заинтересуванитѣ вѣроизповѣдания ви прѣдставители иматъ право само на сътеленъ гласъ. Числото на прѣдставителитѣ, взети изъ учителската срѣда, е сжщо така различно. Въ Чехия и Тиролъ такива сж прѣдвидени по 4, въ Истрия, Моравия и Долна Австрия — по 3, въ останалитѣ по — 2. Въ Герцъ и Градиска единъ отъ тѣзи трѣбва да бжде едновремено и областенъ училищенъ инспекторъ. Прѣдставителитѣ на областния съвѣтъ въ областния училищенъ съвѣтъ въ едни области се делегиратъ отъ съвѣта направо отъ неговата срѣда, въ други съвѣтътъ избира тѣзи прѣдставители вънъ отъ своята срѣда. Въ Тиролъ пъкъ двама съвѣтътъ избира изъ своята срѣда и четирима вънъ отъ нея.

Едно за спестяване мѣсто, друго за по-голѣма прѣгледность азъ давамъ тукъ състава на областнитѣ училищни съвѣти въ разнитѣ области въ приложената таблица № 1.

Таблица № 1.

Съставъ на областнитѣ училищни съвѣти въ разнитѣ области.

Областъ	Областенъ законъ за надзора върху училищата: [illegible] членъ	Число и мѣсецъ	Година	Прѣдседатель	Назначавани: [illegible]	Назначавани: [illegible]	Прѣдставители на вѣроизповѣданията: Католици	Евангелисти	[illegible]	Израилтяни	Прѣдставители [illegible]	Избрани: [illegible]	Прѣдставители на отдѣлни градове
Долна Австрия	33	12 X	1870	Областниятъ шефъ	1	7	1	1	—	1	3	4	3 Виена
Горна Австрия	32	11 II	1870		1	2	2	1	—	1	2	2	1 Линцъ
Салцбургъ	38	31/XII	1871		1	2[1])	2	—	—	—	2	2	1 Салцбургъ
Щирия	38	8 II	1869		1	2[1])	2	1	—		2	2	1 Грацъ
Корантия	36	8 II	1869		1	3[1])	1	1	—	—	2	2	1 Клагенфуртъ
Крайна	20	9 II	1879		1	2	2	—	—	—	2	2	1 Лайбахъ
Герцъ и Градиска	31	8 II	1869		1	3	2	—	—	—	2	2	—
Истрия	37	27 VII	1875				1	—	—		3	3	
Тиролъ	35	30 IV	1892		1	3	1	—	—	—	4	6	—
Форарлбергъ	34	28 VIII	1890		1	2	2	1[4])	—	1[4])	2	3	—
Чехия	40	24 II	1873		1	13	2	1	—	1	4	6	2 Прага
Моравия	36	12 I	1870		1[2])	6	2	1		1	3	2	1 Брюнъ
Силезия	35	28 II	1870		1	2	2	1	—	1	2	2	1 Тропау
Галиция	IV	6 VII	1867		1[3])	2	2	—			2	1	1 Лвовъ 1 Краковъ
Буковина	34	8 II	1869		1	1	1	1	1	1	2	2	1 Черновицъ
Далмация	34	8 II	1869		1	2	1	—	1	—	2	2[7])	

[illegible] по инспекцията съ [illegible] Линцъ.

[illegible] сж 4.

[illegible] отъ тѣхъ инспекцията [illegible] Грацъ.

[illegible] щателенъ гласъ.

[5]) Сега сж 2.

[6]) Сега сж 3.

[7]) Сега сж 9.

[8]) Едното мѣсто е незаето.

Въ Чехия шестимата прѣдставители на областния училищенъ съвѣтъ се избиратъ по 3 отъ чешката и 3 отъ нѣмската нации. Отъ двамата прѣдставители на града Прага единиятъ трѣбва да бжде чехъ, другиятъ нѣмецъ. Отъ четиримата прѣдставители на учителството двама трѣбва да бждатъ чехи и двама нѣмци. Отъ прѣдставителитѣ на административната власть и областнитѣ училищни инспектори, които, взети заедно сж 17, само 10 иматъ право на рѣшаващъ гласъ и то именно онѣзи, които отъ засѣдание на засѣдание, или отъ случай на случай опрѣдѣли прѣдседательтъ. При това се пази, щото измежду опрѣдѣленитѣ да гласоподаватъ 5-ма да сж прѣдставители на чешки и 5-ма на нѣмски училища.

Въ Тиролъ четиримата прѣдставители на католическата черква се взиматъ по единъ отъ епархийтѣ Салцбургъ и Приксенъ и по единъ отъ нѣмската и италианска части на епархията Триентъ. Отъ шестимата делегати на областния съвѣтъ трима трѣбва да бждатъ нѣмци и трима италианци. Отъ четиримата прѣдставители на учителството двама трѣбва да бждатъ взети отъ нѣмски и двама отъ италиански училища. Министрътъ на просвѣщението слѣди, щото об-

ластниятъ училищенъ съвѣтъ въ своитѣ приятия еднакво да държи смѣтка за ну и на двѣтѣ (нѣмската и италианската) ча областьта.

Мандатитѣ на разнитѣ членове отъ облас училищни съвѣти въ разнитѣ области не с еднаква трайность. Така, прѣдставителитѣ ховенството въ всички области се назнач по за 6 години. Изключение прави Горна Ав дѣто прѣдставительтъ се назначава за 3 год Прѣдставителитѣ на учителството се назнача въ всички области сжщо по за 6 годин. ключение правятъ Галиция и Горна Авст дѣто назначението имъ е по за 3 години. датътъ на делегатитѣ отъ областнитѣ съ и отдѣлнитѣ градове въ едни области е оп дѣленъ за 6 години, въ други за 3, въ тр пъкъ той изтича заедно съ изтичането ман на тѣзи членове като областни или градски вѣтници. Въ това отношение членоветѣ, влиз въ състава на областнитѣ училищни съвѣ могатъ да бждатъ различени като постоянни безсрочни и врѣменни, на които срокътъ членството е прѣдварително опрѣдѣленъ. К първитѣ спадатъ прѣдседательтъ, членоветѣ

Таблица № 2.

Трайность на членството въ областнитѣ училищни съвѣти.

№ по редъ	Область	Областенъ законъ за надзора върху училищата			Съставъ на областния училищенъ съвѣтъ						
					Прѣдседатель	Членове					
						Назначавани				Избориани	
		§ или членъ	Число и мѣсецъ	Година		Референти по училищни работи	Областни училищни инспектори	Прѣдставители на черквата	Прѣдставители на учителството	Делегати на областния съвѣтъ	Прѣдставители отъ градо[вете]
1	Долна Австрия	34	12/X	1870	Постояненъ	Постоянни	Постоянни	6	6	6	6
2	Горна Австрия	33	21/II	1870				3	3	3	3
3	Салцбургъ	39	31/XII	1874				6	6	Споредъ мандата като съвѣтникъ	6
4	Щирия	39	8/II	1869				6	6	6	6
5	Коринтия	37	8/II	1869				6	6	Споредъ мандата като съвѣтникъ	6
6	Крайна	21	9/II	1870				6	6	Споредъ мандата като съвѣтникъ	6
7	Герцъ и Градиска	35	8/II	1869				6	6	6	—
8	Истрия	38	27/VII	1873				6	6	6	—
9	Тиролъ	36	30/IV	1892				6	6	6	—
10	Форарлбергъ	35	28/VIII	1899				6	6	Споредъ мандата като съвѣтникъ	—
11	Чехия	41	21/II	1873				6	6	6	6
12	Моравия	37	12/I	1870				6	6	Споредъ мандата като съвѣ[тникъ]	
13	Силезия	34	28/II	1870				6	6	6	6
14	Галиция	IV	6/VII	1867				Безъ опредѣленъ срокъ	3	Споредъ мандата като съвѣтникъ	3
15	Буковина	35	8/II	1869				6	6	Споредъ мандата като съвѣ[тникъ]	
16	Далмация	35	8/II	1869				6	6	6	-

нистративната власть и областнитѣ училищни
ктори; къмъ вторитѣ — прѣдставителитѣ
азнитѣ вѣроизповѣдания, прѣдставителитѣ
ителското съсловие, делегатитѣ на област-
съвѣти и на отдѣлнитѣ градове.
прѣгледность прилагамъ тукъ таблицата № 2,
която ясно се вижда трайностьта на члене-
то на отдѣлнитѣ членове въ състава на
стнитѣ училищни съвѣти за всички области.
държавенъ законъ отъ 18. априлъ 1890 г.
за замѣстникъ на областния шефъ въ об-
нитѣ училищни съвѣти въ градоветѣ Виена,
и Лембергъ (Долна Австрия, Чехия и Га-
) се опрѣдѣля особенъ постояненъ чи-
къ, който носи титла «вице-президентъ на
аторско-кралския областенъ училищенъ
ъ», е отъ V рангъ и се назначава съ им-
орски указъ по прѣдставление отъ министра
родното просвѣщение. За всички останали
ти важи законоположението, че областниятъ
самъ опрѣдѣля своя замѣстникъ, който
гово отсѫтствие прѣдседателствува засѣда-
на областния училищенъ съвѣтъ. Отъ едно
стерско прѣдписание отъ 4. юлий 1870 г
05, издадено по поводъ на единъ специаленъ
й относително замѣстничеството на областния
въ областния училищенъ съвѣтъ, се вижда,
о областниятъ шефъ и да е свободенъ въ
ра на своя замѣстникъ въ областния учи-
ъ съвѣтъ, се пакъ за такъвъ той трѣбва
рѣдѣля своя административенъ замѣстникъ
никой начинъ не трѣбва да прибѣгва за
къмъ членоветѣ на областния училищенъ
ъ, прѣдвидени въ закона за надзора върху
щата. Отъ тукъ слѣдва, че прѣдседател-
ащиятъ засѣданията на областния училищенъ
ъ винаги ще бѫде лице административно
жду общитѣ държавни законоположения,
ащия състава на областния училищенъ съ-
мѣстото му е да отбѣлѣжимъ тукъ и слѣд-
3. 1) Съгласно § 1, ал. 2. на закона за
дането на плащанитѣ отъ държавата слу-
и мѣста въ областнитѣ и окрѫжни учи-
и съвѣти отъ 26 мартъ 1869 г., докладчи-
по административнитѣ и финансови учи-
и въпроси, като членове отъ областния
щенъ съвѣтъ, си оставатъ пакъ органи на
нистративната власть и запазватъ правата и
нитѣ си като такива, съ изключение на
ционалния придатъкъ. Обаче безъ съгла-
на министра на просвѣщението адмни-
ивната власть не може да ги товари съ
нистративни работи, не спадащи въ кръга
чебното дѣло. 2) Съгласно § 4. отъ сѫщия
ъ министрътъ на просвѣщението въ спора-
ние съ министра на вѫтрѣшнитѣ работи
да възлага доклада по административнитѣ
нансови училищни въпроси едному отъ
нитѣ училищни инспектори, ако въ това
ение областнитѣ закони не съдържатъ из-
опрѣдѣлени постановления. 3) Съгласно
отъ сѫщия § 4. при това що изказанята
на прѣдниятъ министрътъ на просвѣщението
може да възлага приврѣменно функциитѣ на
областния училищенъ инспекторъ直 начално едному
измежду прѣдставителитѣ на учителството въ
областния училищенъ съвѣтъ, или на нѣкой
опитенъ учитель.

Въ свръзка съ второто отъ тѣзи законополо-
жения се намира по всѣка вѣроятность поста-
новлението на областния законъ за надзора върху
училищата въ Форарлбергъ, споредъ което само
единъ отъ двамата областни училищни инспек-
тори има право на рѣшавающъ гласъ, когато
мѣстото на докладчика по административнитѣ и
финансови училищни въпроси е заето. Въ такъвъ
случай, споредъ сѫщото постановление, съ това
право ще се ползува онзи инспекторъ, къмъ вѣ-
домството на когото спада подложения на гла-
суване въпросъ. При съмнѣние, кой отъ двамата
инспектори ще трѣбва да използува правото на
гласуване, гласува онзи, когото опрѣдѣли прѣд-
седателствуващиятъ.

Членоветѣ на областнитѣ и окрѫжни училищни
съвѣти се ползуватъ отъ право на пѫтни и дневни
пари. Този въпросъ е уреденъ съ специаленъ за-
конъ отъ 30 мартъ 1879 г., първиятъ параграфъ
на който гласи: «членоветѣ на областнитѣ и
окрѫжни училищни съвѣти, жилището на които
е отстранено най-малко съ 8 км. отъ сѣдалището
на съвѣта, получаватъ отъ държавната хазна
причиненитѣ имъ вслѣдствие посѣщението засѣ-
данията на съвѣта пѫтни и дневни разноски».
Прѣдставителитѣ на учителството въ всички
областни училищни съвѣти получаватъ за това
функционаленъ придатъкъ отъ държавната хазна.

Б. Вѣдомство и функции.

Вѣдомството на областнитѣ училищни съвѣти
както и тѣхнитѣ функции сѫ опрѣдѣлени въ
областнитѣ закони за надзора върху училищата,
дѣто тѣ сѫ схванати и формулирани почти за
всичкитѣ области еднакво въ слѣднитѣ точки:

1) Подъ вѣдомството на областния училищенъ
съвѣтъ се намиратъ всичкитѣ учебни и възпи-
тателни заведения, върху които се простира
дѣйностьта на областнитѣ училищни съвѣти.
(Чехия, Буковина, Далмация, Долна Австрия,
Салцбургъ, Силезия, Щирия).

2) Подъ вѣдомството на областния училищенъ
съвѣтъ се намиратъ всички мѫжки и дѣвически
педагогически училища заедно съ образцовитѣ
училища при тѣхъ. (Чехия, Буковина, Далмация,
Горицъ и Градиска, Истрия, Коринтия, Крайна,
Моравия, Долна Австрия, Горна Австрия, Салц-
бургъ, Силезия, Щирия, Тиролъ, Форарлбергъ)

3) Подъ вѣдомството на областния училищенъ
съвѣтъ се намиратъ всички срѣдни училища
(гимназии, реални гимназии и реални училища),
както и всички спадащи подъ сѫщата категория
частни и специални учебни заведения. (Чехия.
Коринтия, Форарлбергъ, Тиролъ) Въ нѣкои
областни закони сѫщата тази точка завършва
съ думитѣ: «доколкото тѣ спадатъ подъ вѣдом-
ството на министерството на просвѣщението»,

(Буковина, Далмация, Герцъ и Градиска, Истрия, Крайна, Моравия, Долна Австрия, Горна Австрия, Салцбургъ, Силезия, Щирия).

Първата отъ тѣзи три точки за Тиролъ и Форарлбергъ гласи така: «подъ вѣдомството на областния училищенъ съвѣтъ се намиратъ всички учебни и възпитателни заведения, спадащи въ кржга на народното учебно дѣло».

Въ Галиция областниятъ училищенъ съвѣтъ е учрѣденъ прѣзъ 1867 г., т. е. прѣди закона за орегулиране отношенията на черквата къмъ училището отъ 25. май 1868 г., който постановява учрѣдяването областни училищни съвѣти въ другитѣ области. Организационниятъ регулативъ отъ 6. юлий 1867 г., съ който този съвѣтъ е учрѣденъ, се различава вслѣдствие на това въ много отношения отъ областнитѣ закони, които учрѣдяватъ областнитѣ училищни съвѣти другадѣ. **Относително вѣдомството на областния училищенъ съвѣтъ** чл. 2. отъ този регулативъ гласи «По работитѣ на народнитѣ и срѣдни училища областниятъ училищенъ съвѣтъ е висшата надзорна и изпълнителна власть въ областьта»

Изобщо всичкитѣ училища въ държавата, които се намиратъ подъ вѣдомството на министерството на просвѣщението, сж и подъ вѣдомството на областнитѣ училищни съвѣти. Изключение прави само императорско кралевското дѣвическо педагогическо училище въ Виена (K. k. Zivil-Madchenpensionat), което се намира подъ непосрѣдния надзоръ на министерството на просвѣщението, безъ да спада къмъ вѣдомството на респективния долноавстрийски областенъ училищенъ съвѣтъ. За уредбата и управлението на това училище сж издадени отъ министерството на просвѣщението особни статути отъ 2. декемврий 1875 г., споредъ които директрисата и нейнитѣ помощници се назначаватъ съ указъ по прѣдставление отъ министра на просвѣщението, а останалиятъ учителски персоналъ направо отъ послѣдния.

Функциитѣ на областнитѣ училищни съвѣти сж опрѣдѣлени въ областнитѣ закони за надзора върху училищата, съ изключение онѣзи на Галиция, Тиролъ и Форарлбергъ, почти съвършено еднакво. На първо мѣсто стои общото положение относително тѣзи функции, споредъ които областнитѣ училищни съвѣти по всички въпроси, засѣгащи подвѣдомственитѣ тѣмъ училища, встжпватъ въ сжщата онази дѣйсфера, която до тѣхного учрѣдяване сж имали на една страна областнитѣ административни, а на друга върховнитѣ духовни власти и върховнитѣ училищни надзорници. При това правата на върховнитѣ духовни власти, прѣдвидени въ закона отъ 25 май 1868 г. оставатъ напълно запазени.

Тъй като това законоположение е едно отъ най-важнитѣ и най характернитѣ за училищното законодателство въ Австрия отъ 1868 г. насамъ, то азъ ще се спра за малко върху него, за да изтъкна неговото значение и съ това да улесня разбирането на сврѣменното състояние на надзора върху училищата

До реформитѣ отъ 1848 и 1849 го...
посрѣдния надзоръ върху училищата ...
директоритѣ на главнитѣ училища ...
нитѣ областни градове и свещеници...
нитѣ сж надзиравали своитѣ училища. ...
главнитѣ училища въ другитѣ градове ...
и т. н. спорния, а сжщо и тривиалнитѣ ...
ставитель на училищата, дѣто е имал...
е било назначавано навсѣкждѣ специ...
което е носило званието мѣстенъ учили...
зорникъ. Въ главнитѣ областни градове ...
училищни надзорници сж бивали на...
отъ областнитѣ управления, другадѣ от...
нитѣ. По-висша инстанция сж били ок...
училищни надзорници, които отъ сво...
сж зависѣли по педагогически и чис...
въпроси отъ консисторията, а по иконо...
отъ окржжното административно уп...
Послѣднитѣ пъкъ сж били зависими о...
стнитѣ административни управления и ...
давали отчетъ за своята дѣйность. Съ...
даването въ 1848 г. особно министер...
просвѣщението, сж били учрѣдени въ ...
областни училищни вѣдомства, състоящ...
лица съ нужната педагогическа под...
единъ референтъ по административни...
чилни въпроси. Тѣзи училищни вѣдо...
образували самостойни секции при об...
административни управления и сж има...
свой надзоръ гимназиитѣ и реалнитѣ у...
Въ 1854 г. тѣзи училищни вѣдомства ...
отмѣнени, а тѣхнитѣ функции въз...
на областнитѣ административни управле...
гласно конкордата отъ 1855 г. надзоръ...
народнитѣ училища е билъ оставенъ в...
на духовенството, на което сж били по...
и мѣстнитѣ свѣтски училищни надзорн...
висша инстанция сж били окржжнитѣ у...
надзорници и въ икономическо отношение...
стративнитѣ окржжни управления. Висш...
зорна училищна власть е имала консис...
единъ отъ членоветѣ на която е билъ опр...
за висшъ училищенъ надзорникъ.

На тѣзи части промѣни въ управле...
училищата и надзора върху тѣхъ ту...
законътъ отъ 25 май 1868 г., дѣто сж ...
тирани основнитѣ положения, върху кои...
да почива отношението на черквата къ...
щето. Съгласно постановленията на този ...
(§ 2.) черквата ржководи и надзирава р...
ното обучение и възпитание въ нар...
срѣдни училища. Безъ прѣдварително...
съгласие не могатъ да се назначаватъ пр...
тели и да се одобряватъ учебници по вѣр...
Тѣзи права сж оставени на черквата, ...
сжществуването на областнитѣ училищни ...
като върховна училищна власть. Всич...
права, каквито тя е притежавала по упр...
и надзора на училищата, минаватъ вър...
стнитѣ училищни съвѣти. Сжщо така ...
върху послѣднитѣ и всички права отъ т...
каквито сж притежавали областнитѣ адм...
тивни власти. Това прѣхвърляне правата ...

4) Областниятъ училищенъ съвѣтъ дава годишенъ отчетъ за състоянието на учебното дѣло въ областьта на министерството на изповѣданията и просвѣщението.

Освѣнъ това областниятъ училищенъ съвѣтъ като върховна училищна власть въ областьта е и послѣдната инстанция за спорни въпроси между разнитѣ училищни власти. Той има право да отстранява отъ длъжность прѣдседателитѣ на мѣстнитѣ училищни съвѣти и да разтуря самитѣ съвѣти.

Горнитѣ точки съ нѣкои несобно важни допълнения и измѣнения важатъ и за Галиция, само че тукъ имъ е дадена по друга формулировка. Между другото областниятъ училищенъ съвѣтъ тукъ приготовлява общи проекти за обучението въ народнитѣ и срѣдни училища и обнародва годишенъ отчетъ за обучението и възпитанието въ областьта.

Въ респективния законъ за Тиролъ функциитѣ на областния училищенъ съвѣтъ не сж детайлно изложени и остава да се заключватъ отъ ролята на съвѣта като върховна училищна власть и отъ неговото вѣдомство въ областьта.

В. Засѣдания.

Въ повечето области засѣданията на областния училищенъ съвѣтъ биватъ редовни и извънредни (Буковина, Далмация, Герцъ и Градиска, Щирия, Коринтия, Крайна, Истрия, Моравия, Горна Австрия, Салцбургъ, Силезия). Въ Долна Австрия, Тиролъ и Форарлбергъ тѣ сж некласифицирани. Въ Долна Австрия прѣдседательтъ свиква съвѣта на засѣдания и е длъженъ да стори това винаги, когато пожелаятъ най-малко трима отъ членовет ѣ. Въ Тиролъ и Форарлбергъ прѣдседательтъ свиква съвѣта на засѣдания като съобщава при това и дневния редъ. Той е длъженъ да свика засѣдание, когато пожелаятъ най-малко въ Тиролъ трима, а въ Форарлбергъ двама отъ членоветѣ.

Въ Чехия областниятъ училищенъ съвѣтъ е раздѣленъ на двѣ секции. Едната е за чешкитѣ училищни окржжия и за всички училища и заведения, въ които обучението се води на чешки езикъ, а другата за нѣмскитѣ училищни окржжия и за всички училища и заведения, въ които обучението се води на нѣмски езикъ. Съ въпроси, засѣгащи чешки училища въ нѣмски окржжия се занимава първата и обратно съ въпроси, засѣгащи нѣмски училища въ чешки окржжия се занимава втората секция. Въ свързка съ това подраздѣление областния училищенъ съвѣтъ на секции неговитѣ засѣдания биватъ общи и секционни. Въ общитѣ се разглеждатъ въпроси, които засѣгатъ училищнитѣ интереси и на двѣтѣ нации. Тѣ се свикватъ отъ прѣдседателя споредъ нуждитѣ, но въ всѣки случай въ годината най-малко 4 пжти. Секционнитѣ биватъ редовни и се свикватъ най-малко единъ пжть въ мѣсеца и извънредни, които се свикватъ отъ прѣдседателя по желанието най-малко на *двама членове* отъ съвѣта. По желанието на една отъ секциитѣ прѣдседательтъ сви...
редни общи събрания. Срокътъ за ...
на послѣднитѣ е една седмица.

Въпроси, по които ще трѣбва да с...
рѣшения, да се изказватъ мнѣния, ...
правятъ прѣдложения въ министерство...
глеждатъ колегиално, а по всички др...
седательтъ дѣйствува на своя отговор...
направеното съобщава на съвѣта въ на...
засѣдание. Въ Чехия прѣдседательтъ ...
въ общо или секционно засѣдание, сп...
къмъ чия область спада извършеното...
Въ случаи нетърпящи отлагане прѣд...
може да дѣйствува на своя отговор...
въпроси, които би трѣбвало да се ра...
колегиално, ако да се чака редов...
дание или да се свика извънредно е не...
Той е длъженъ обаче въ най-близкото ...
да потърси одобрението на съвѣта за...
ното отъ него. Това право на прѣдс...
е прѣдвидено само въ Горна Австрия.

Прѣдседательтъ разпрѣдѣля работата ...
между неговитѣ членове и изпълнява...
рѣшения. Въ Долна Австрия съвѣтътъ ...
дѣли работата между своитѣ членове ...

Прѣдседательтъ има право да спре ...
нието на онѣзи рѣшения, които той ...
противозаконни, но въ такива случаи е...
да отнесе въпроса въ министерството, ...
послѣдната дума.

Въ Чехия секциитѣ на областния у...
съвѣтъ могатъ да избиратъ изъ срѣ...
комисии, които да се занимаватъ съ ...
ване на извѣстни въпроси като нар...
чаване кандидати за учители, пенсионир...
тели отъ народни училища, разрѣшава...
ване частни училища, освобождаване ...
школни такси въ срѣднитѣ училища ...
Прѣдседательтъ както и секциитѣ се ...
обаче, отъ случай на случай да пред...
такива въпроси на разглеждане въ ст...
секция. Въ секционнитѣ засѣдания ...
както и дебатитѣ ставатъ задължително ...
или нѣмски езикъ, споредъ секцията, ...
щитѣ членоветѣ на съвѣта сж свобод...
служатъ при дебатитѣ, съ които об...
двата езика, независимо отъ това н...
езикъ е направенъ докладътъ. Прѣдст...
на черквата се числятъ и въ двѣтѣ ...
затова отъ тѣхъ се изисква да владѣятъ ...
езика.

Въ Истрия областниятъ училищенъ ...
може да прѣдостави разглеждането на ...
въпроси отъ рода на онѣзи, за които ...
секциитѣ избиратъ комисии, на една ...
избрана отъ неговата срѣда.

Въ повечето области засѣданията на ...
училищенъ съвѣтъ сж законни, ако ...
присжтствуватъ болшинството отъ ч...
Въ Щирия се изисква присжтствието н...
седателя и по-вишната отъ членовет...
Галиция присжтствието на шестима. В...
Австрия, Тиролъ и Форарлбергъ засѣда...

...ко на тѣхъ присжтствува болшинството ...ветѣ, при условие, че сж били пока...ни

...тѣ се рѣшаватъ въ повечето области ...сие. Въ Чехия, Долна Австрия, Тиролъ ...бергъ съ обсолютно мнозгласие. Въ ...ъ училищнитѣ инспектори само двама ...аващъ гласъ и то именно онѣзи, които ... на случай опрѣдѣли прѣдседательтъ. ...двидено за врѣмето, когато числото ...итѣ училищни инспектори най-малко 2 ...стно на гласоветѣ рѣшава прѣдседа...

...и области, съ изключение на Галиция, ...ѣлнитѣ двѣ положения: 1) При раз... ...о и гласуването на въпроси, които ...ичнитѣ интереси на нѣкого отъ чле... ...съвѣта, заинтересуваниятъ не бива да ...тие и 2) оплаквания противъ рѣшенията ...ия училищенъ съвѣтъ се отправятъ ...ерството на изповѣданията и просвѣ... ...рѣзъ съвѣта. Тѣ спиратъ прилагането ...ята, срѣщу които сж насочени, ако ...и въ смѣтка най-късно двѣ седмици ...явяването на три рѣшения.

... отъ тѣзи положения въ Горна Ав... ...азширено въ смисълъ, че членоветѣ ... не взиматъ участие не само по въ...го засѣгатъ тѣхнитѣ лични интереси, ...така по въпроси, които засѣгатъ инте... ...тѣхнитѣ жени, на тѣхни роднини и ... роднини на женитѣ имъ.

...кото положение въ Чехия е постано... ... оплаквания отъ рѣшенията на област...щенъ съвѣтъ, отнасящи се до наро...ишно дѣло, да се внасятъ въ окржжния ... съвѣтъ.

— —

...лно влияние върху училищата въ ...-педагогическо отношение упражняватъ ...ѣ училищни инспектори чрѣзъ перио...ѣизии, ржководене изпититѣ, надзоръ ...ностьта на училищнитѣ директори, ...ѣстнитѣ и окржжни училищни съвѣти ...Тѣ получаватъ нужнитѣ за това ин... ...по службата си отъ министра на из...та и просвѣщението. Обаче областниятъ ...отдѣлни случаи може да възлага отъ ... функции и на други членове отъ ...

...ржжни училищни съвѣти.

А. Съставъ.

...бласть е подраздѣлена на училищни ... които съвпадатъ съ административ...ъ отъ това онѣзи градове, които иматъ ...остоенъ общински уставъ, образу... ...о така отдѣлни училищни единици и ...дени подъ понятието за училищни ... Въ нѣкои области тѣ се наричатъ градски училищни окржжия (stadtische Schulbezirke).*)

Съставътъ на окржжнитѣ училищни съвѣти се конституира приблизително възъ основа на сжщитѣ начала и съотвѣтно отъ сжщитѣ елементи, както и съставътъ на областнитѣ училищни съвѣти.

Прѣдседатели на окржжнитѣ училищни съвѣти въ всички области сж прѣдставителитѣ на политическата власть въ окржжията. Тѣхни замѣстници сж въ нѣкои области тѣхнитѣ административни замѣстници (Буковина, Чехия, Тиролъ, Форарлбергъ), въ нѣкои единъ отъ членоветѣ на окржжния училищенъ съвѣтъ, опрѣдѣлянъ отъ прѣдседателя (Далмация, Герцъ иГрадиска, Истрия, Моравия, Салцбургъ и Щирия), или пъкъ избиранъ отъ самия съвѣтъ (Галиция, Коринтия, Крайна, Долна Австрия, Горна Австрия и Силезия).

Въ Виена окржжниятъ училищенъ съвѣтъ избира изъ своята срѣда двама замѣстници на прѣдседателя (първи и втори).

Замѣстникътъ на прѣдседателя се утвърдява обикновено отъ областния шефъ. Изключение правятъ Герцъ, Градиска и Горна Австрия, дѣто това не става, Галиция, дѣто той бива утвърдяванъ отъ областния училищенъ съвѣтъ и Форарлбергъ, дѣто той бива утвърдяванъ отъ прѣдседателя на областния училищенъ съвѣтъ.

Като членове въ състава на окржжнитѣ училищни съвѣти влизатъ:

1. По единъ прѣдставитель на онѣзи вѣроизповѣдания, които броятъ въ окржга
   — не по-малко отъ 500 послѣдователи (Моравия, Долна Австрия, Горна Австрия и Щирия)
   — не по-малко отъ 1000 послѣдователи. (Далмация, Галиция, Истрия, Силезия.)
   — не по-малко отъ 2000 послѣдователи (Герцъ и Градиска, Коринтия, Крайна, Салцбургъ, Чехия и Буковина).

Въ Тиролъ и Форарлбергъ се прѣдвижда всичко по единъ вѣроизповѣденъ прѣдставитель и той е на католическото вѣроизповѣдание.

Тѣзи прѣдставители трѣбва да бждатъ духовни лица — изключение правятъ еврейскитѣ — и се назначаватъ обикновено отъ епархиалнитѣ началници. Въ Долна Австрия, Силезия и Щирия тѣ биватъ назначавани отъ областния шефъ.

Израилскитѣ прѣдставители се избиратъ отъ своитѣ черковни общини

2. Прѣдставители на учителството

По единъ, избиранъ отъ всички учители въ окржга. (Щирия, Тиролъ и Форарлбергъ).

—

*) Тъй като терминътъ «окржжие», съ който азъ прѣдавамъ нѣмския терминъ Bezirk, въ послѣдния случай [illegible] ...жно станай другъ терминъ. Азъ се служа ... [illegible] ... може би ... [illegible] ... градскитѣ училищни съвѣти.

По двама, отъ които единиятъ се избира отъ всички учители въ окржга, а другиятъ е директорътъ на педагогическото училище въ окржга, или, ако такъвъ нѣма, на срѣдното (гимназия или реално училище), а, ако и такова не сѫществува

— то и той се избира, както първиятъ (Буковина)

— то на гражданското и, ако такива има нѣколко, то най старият по службѫ, а, ако нѣма и такова, то и той (вториятъ) се избира, както първиятъ (Далмация, Герцъ и Градиска, Салцбургъ).

или, ако има повече граждански училища, то той се избира измежду тѣхнитѣ директори както първиятъ (Истрия.),

или, ако има повече граждански училища, когото измежду тѣхнитѣ директори опрѣдѣли областниятъ училищенъ съвѣтъ, а, ако и такива нѣма, то той (вториятъ) се избира както първиятъ (Моравия).

По двама, избирани отъ всички учители въ окржга (Крайна), отъ които единиятъ трѣбва да се числи къмъ педагогическото училище въ окржга, а, ако такова нѣма, къмъ срѣдното, ако и такова нѣма, къмъ гражданското, или поне къмъ нѣкое четирикласно народно училище (Силезия.)

По двама, отъ които единиятъ се избира отъ окржжната учителска конференция, а другиятъ е директорътъ на педагогическото училище въ окржга, а, ако такова нѣма, на гражданското и, ако такива сѫ повече най-стариятъ по службѫ. (Чехия).

Или другиятъ назначенъ отъ областния училищенъ съвѣтъ. (Горна Австрия).

По трима, избирани отъ всички учители въ окржга. (Коринтия).

Отъ тѣхъ единиятъ се избира отъ всички учители въ окржга, вториятъ е директорътъ на педагогическото училище въ окржга, а, ако такова нѣма, когото измежду учителитѣ отъ народнитѣ училища въ окржга опрѣдѣли областниятъ училищенъ съвѣтъ и третиятъ, по назначение отъ сѫщия съвѣтъ, директорътъ на срѣдното училище въ окржжния градъ (Галиция).

Повече, отъ които двама се избиратъ отъ окржжната учителска конференция, двама сѫ директори на граждански училища, избирани отъ събранието на директоритѣ отъ сѫщия видъ училища въ окржга. Ако въ окржга има педагогически и срѣдни училища, то и по единъ отъ тѣхнитѣ директори, избиранъ отъ събранието на директоритѣ отъ сѫщия видъ училища. (Долна Австрия.)

3. Прѣдставители на окржжието.

По двама, избирани отъ областния съвѣтъ (Буковина, Салцбургъ, Форарлбергъ) и, ако има повече окржжни прѣдставителства, то по единъ за всѣко отъ тѣхъ (Далмация, Герцъ, Градиска и Крайна).

— делегати на окржжния съвѣтъ н
окржжието има градове, за какинт
въ закона отъ 13. мартъ 1889
единъ делегатъ на тѣхнитѣ
съвѣти. (Галиция.)

— а въ училищни окржжия, които
повече отъ три сѫдебни окржжия,
прѣдставители, избирани въ едно
отъ прѣдставителитѣ на общи
окржга. Право да избиратъ иматъ
нетѣ, а въ общини съ повече отъ 1
жители и по единъ общински съ
избранъ отъ общинския съвѣтъ (

По трима, опрѣдѣляни отъ областния
(Истрия.)

— избирани отъ членоветѣ на при
щитѣ къмъ училищния окржгъ
(Коринтия.)

По четирима, избирани отъ областния
(Горна Австрия) и, ако има повече
прѣдставителства, то по двама
отъ тѣхъ. (Моравия.)

— най-малко прѣдставители на при
щитѣ къмъ училищното окржжие
избирани по разпрѣдѣление, дадено
ластния училищенъ съвѣтъ. Всѣко
прѣдставителство избира най-малко
делегатъ. Вънъ отъ това всѣка
прѣкитѣ данъци на която възли
$^{1}/_{8}$ и нагорѣ отъ общата данъчна
плащана отъ училищното окржж
право на свой прѣдставитель. (Чех

По петима, избирани отъ окржжното
вителство. (Щирия.)

По толкова прѣдставители на принадлеж
къмъ учебното окржжие общини
кото е числото на осталитѣ
въ окржжния училищенъ съвѣтъ
съ прѣдседателя. Отъ тѣзи прѣдст
на общинитѣ $^{1}/_{3}$ се назначаватъ
ластния съвѣтъ, а другитѣ $^{2}/_{3}$ се
отъ общинитѣ. (Силезия.)

— колкото опрѣдѣли областниятъ уч
съвѣтъ. Въ всѣки случай тѣ трѣбва
датъ абсолютно болшинство въ ок
училищенъ съвѣтъ и най-малко
колкото сѫдебни окржжия има въ
щето. Тѣ се избиратъ отъ прѣдста
на общинитѣ въ училищното о
(Долна Австрия.)

Право да бѫдатъ избирани въ окржж
лищенъ съвѣтъ иматъ навсѣкждѣ, дѣто
става друго постановление, онѣзи, конто
да бѫдатъ избирани въ общинския съв
изгубването на послѣдното право се
правото на членство въ окржжния уч
съвѣтъ.

4. Окржжнитѣ училищни инспектори
ция, Щирия, Тиролъ и Форарлбергъ.)

Въ всички области окржжнитѣ у
инспектори сѫ членове на окржжния уч
съвѣтъ, ако и да не фигуриратъ въ
по-горѣ съставъ.

спазване религиознитѣ интереси на онѣзи ии, къмъ вѣроизповѣданието на които не алежи ни единъ отъ членоветѣ на окрѫжния щенъ съвѣтъ, последниятъ избира по единъ ъ прѣдставителъ. Това положение не фигу- въ съотвѣтнитѣ закони само на Долна ия и Щирия. Въ Чехия такъвъ прѣдстави- е избира отъ окрѫжния училищенъ съвѣтъ за онѣзи вѣроизповѣдания, които броятъ илищния окрѫгъ или-малко 200 последо- . Въ Тироль и Форарлбергъ такъвъ прѣд- ель съ съвѣщателенъ гласъ се допуща само ѣзи училищни окрѫжия, училищата на се посѣщаватъ отъ дѣца не отъ католи- вѣроизповѣдане и то само по въпроси, ищи религиознитѣ интереси на тези дѣца. еноветѣ на окрѫжнитѣ училищни съвѣти, назначаванитѣ, тъй и избиранитѣ обикно- е утвърдяватъ отъ областния шефъ. Изклю- отъ това правило правятъ: Долна Австрия рия, дѣто областнитѣ шефове утвърдяватъ тницитѣ на прѣдседателитѣ; Горна Австрия, такова утвърждение не се иска за члено- избрани отъ областния съвѣтъ; Галиция, утвърдяването членоветѣ на окрѫжнитѣ лищни съвѣти е право на областния учили- съвѣтъ и най-сетнѣ Истрия, Герцъ и ска, дѣто изобщо не е прѣдвидено подобно дяване.

еноветѣ на окрѫжнитѣ училищни съвѣти значаватъ и избиратъ обикновено по за ини. Само въ Силезия и Горна Австрия по и въ Галиция различно. Тукъ изборнитѣ тавители на учителството сѫ по за 3 години, титѣ на окрѫжнитѣ съвѣти, както и деле- ѣ на общинскитѣ съвѣти за презъ врѣмето жното членство въ тѣзи съвѣти, а опредѣ- ѣ отъ областнитѣ училищни съвѣти прѣд- ели на учителството и вѣроизповѣднитѣ тавители, докато бѫдатъ повикани отъ , които сѫ ги опрѣдѣлили.

Б. Вѣдомство и функции.

ъ вѣдомството на окрѫжнитѣ училищни е се намиратъ всички народни училища въ щния окрѫгъ, както и всички частни и ни учебни заведения отъ тѣхната кате- , а сѫщо забавачницитѣ и разнитѣ дѣтски и. Изключение прави само императорско- ското нормално главно училище въ Герцъ, не се намира подъ вѣдомството на окрѫжния щенъ съвѣтъ въ Герцъ.

жнитѣ на окрѫжнитѣ училищни съвѣти въ всички области сѫ опрѣдѣлени еднакво. жнитѣ училищни съвѣти прѣдставляватъ еситѣ на училищнитѣ окрѫжия прѣдъ тното, прѣдъ административнитѣ и сѫ- власти. Тѣ се грижатъ за учебното дѣло ржга, за поддържане прѣдвидения отъ тѣ редъ въ него и за всички възможни подобрѣния изобщо, както и за прѣ- нето на всѣко училище въ окрѫга отдѣлно. Тѣ даватъ гласность на училищнитѣ закони и разпоредбитѣ на висшитѣ училищни власти, и се грижатъ за редовното и точно изпълнение на тѣзи разпоредби. Тѣ рѫководятъ спогодбитѣ за постройки на нови училищни здания, както и за разширението или поправянето на стари. Тѣмъ принадлежи надзора върху училищнитѣ постройки, разноскитѣ по които не тегли областьта, както и върху снабдяването училищнитѣ помѣщения съ изискванитѣ потрѣби. Окрѫжнитѣ училищни съвѣти сѫ първата инстанция по въпроси за прѣхвърлянето на отдѣлни общини отъ единъ училищенъ участъкъ въ други, което прѣхвърляне, като свързано съ интереситѣ на всички общини отъ училищния участъкъ, не е дѣло на свободното желание на общинитѣ.

Окрѫжнитѣ училищни съвѣти упражняватъ правото на държавата да надзирава и пази мѣстнитѣ училищни фондове и разнитѣ пожертвувания и завѣщания въ полза на училищата въ окрѫга, когато за упражнението на това право не сѫ отредени особни органи или то не е прѣдоставено на нѣкоя по-висша власть. Тѣ пазятъ въ всѣко отношение интереситѣ на училищата и учителитѣ, и разглеждатъ като първа инстанция оплаквания по неизплащане, или пъкъ нередовно изплащане на прѣдвиденитѣ заплати и пенсионни суми, когато тѣ се изплащатъ не отъ държавни или областни срѣдства, както се грижатъ и за постѫпването на срѣдства, прѣдназначени за училищни цѣли.

Окрѫжнитѣ училищни съвѣти опрѣдѣлятъ и налагатъ принудителни мѣрки въ случаи прѣдвидени отъ закона; тѣ налагатъ като първа инстанция глоби за укриване отъ училището дѣца, настигнали училищната възрасть или пъкъ за даване фалшиви свѣдѣния относително възрастьта на дѣцата отъ страна на родителитѣ или тѣхнитѣ замѣстници.

Окрѫжнитѣ училищни съвѣти назначаватъ привременни учители на изпразднени учителски мѣста и се грижатъ и съдѣйствуватъ за назначаване постоянни учители на тѣзи мѣста. Сѫщо така тѣ могатъ въ интереса на службата привременно да мѣстятъ учители отъ подвѣдомственитѣ тѣмъ училища, обаче винаги на мѣста съ сѫщата заплата. Тѣ разглеждатъ дисциплинарнитѣ провинения на учителския персоналъ и изобщо всѣкакви нередовности въ училищата и се произнасятъ по тѣхъ като първа инстанция или пъкъ, ако се окаже нуждно, правятъ прѣдложения въ областнитѣ училищни съвѣти. Сѫщо така тѣ правятъ прѣдложения и за повишение на учителитѣ слѣдъ прослужване изискваното за това отъ закона врѣме, както и за отпущане възнаграждения и помощи.

Тѣ съдѣйствуватъ за по-нататъшното развитие и усъвършенствуване на учителския персоналъ, устройватъ окрѫжнитѣ учителски конференции и надзиравать училищнитѣ и учителски библиотеки; издаватъ служебни свидѣтелства на учителитѣ и имъ разрѣшаватъ отпускъ за срокъ по-дълъгъ отъ онзи, който е прѣдвиденъ въ

правата на директоритѣ и управителитѣ на разнитѣ категории училища, или пъкъ мѣстнитѣ училищни съвѣти. Въ нѣкои области окръжнитѣ училищни съвѣти разрѣшаватъ отпускъ за повече отъ три дни, както е напр. въ Чехия и Салцбургъ, другадѣ за повече отъ 8 дни, както е въ Истрия, въ трети до 1 мѣсецъ, както е въ Тиролъ, въ четвърти до 3 мѣсеца, както е въ Форарлбергъ.

Окръжнитѣ училищни съвѣти се разпореждатъ за конституирането на мѣстнитѣ училищни съвѣти и надзиравать тѣхната дѣйность. Тѣ назначаватъ въ нѣкои области мѣстни училищни инспектори и контролиратъ тѣхната работа. (Чехия, Горна-Австрия, Буковина, Далмация, Герцъ и Градиска, Крайна, Моравия и Салцбургъ). Въ други области тѣ назначаватъ мѣстни училищни надзорници, които вършатъ сѫщата работа, както и мѣстнитѣ училищни инспектори въ по-горнитѣ области. (Галиция, Щирия, Тиролъ и Форарлбергъ). Сѫщо така окръжнитѣ училищни съвѣти устройватъ и извънредни инспекции на училищата. Тѣ опредѣлятъ и наказателни мѣрки срѣщу председателя и членоветѣ на мѣстнитѣ училищни съвѣти, правятъ прѣдложения за отстраняване отъ длъжность прѣдседателитѣ на тия съвѣти, както и за разтурянето на послѣднитѣ прѣдъ областния училищенъ съвѣтъ.

Възъ основа на мнѣнията, изказвани отъ мѣстнитѣ училищни съвѣти, окръжнитѣ училищни съвѣти опрѣдѣлятъ ваканционното врѣме на училищата според мѣстнитѣ условия.

Въ нѣкои области окръжнитѣ училищни съвѣти съобщаватъ разпоредбитѣ на черковнитѣ власти относително религиозното обучение на управителитѣ на училищата и слѣдятъ за тѣхното изпълнение. (Чехия, Истрия, Долна Австрия). Въ Щирия тѣ сѫ първата инстанция за опрѣдѣляне езика на обучението.

Окръжнитѣ училищни съвѣти навсѣкждѣ даватъ исканитѣ свѣдѣния на областнитѣ училищни съвѣти въ всѣко врѣме и периодически имъ изпращатъ отчети за състоянието на учебното дѣло въ окръжията.

В. Засѣдания.

Въ всички области окръжнитѣ училищни съвѣти иматъ два вида засѣдания: редовни и извънредни. Първитѣ се свикватъ най-малко единъ пжть въ мѣсеца — въ Тиролъ и Форарлбергъ въ двата мѣсеца веднажъ, а вторитѣ прѣдседательтъ свиква, когато се окаже нуждно, или пъкъ по желанието на двма членове отъ съвѣта. Въ послѣдния случай законитѣ по нѣкои области прѣдвиждатъ исканото засѣдание да бжде свикано отъ прѣдседателя най-късно една седмица слѣдъ заявлението на членоветѣ. Така е въ Чехия, Галиция, Истрия и Силезия. Засѣданията на окръжнитѣ училищни съвѣти се считатъ за законни, ако на тѣхъ присжтствуватъ болшинството отъ членоветѣ. Въ Коринтия,

Тиролъ и Форарлбергъ се изисква о
дневниятъ редъ да бжде съобщаванъ
тело на всички членове. Въ Щирия
димо присжтствието на прѣдседателя
ната отъ членоветѣ.

За неизвинени съ нищо отсжтствия
данията нѣкои области прѣдвиждатъ
глоба за членоветѣ отъ съвѣта и го
Салцбургъ въ размѣръ отъ 5 до 10 ф
Горна Австрия отъ 5 до 20, Форарлбер
до 20 и Тиролъ до 100 флорина.

Въпроси, по които ще трѣбва да с
рѣшения, да се изказвать мнѣния, п
правятъ прѣдложения въ областния у
съвѣтъ, се разглеждатъ колегиално, а
други прѣдседательтъ дѣйствува по с
ворность и по въпроси, които би трѣ
се разглеждатъ колегиално, но е длъ
наги да потърси въ първото слѣдъ т
дание одобрението на съвѣта за изв
отъ него. Това право на прѣдседат
прѣдвидено само въ Горна Австрия.

Въпроситѣ въ засѣданията на окръжн
лищни съвѣти се рѣшаватъ по винаги за
равенство на гласоветѣ надѣлява оная
къмъ която се присъедини съ своя гла
седательтъ. Въ Тиролъ и Форарлберг
видено, щото ако въ единъ окръжен
щенъ съвѣтъ засѣдаватъ нѣколко окръж
лищни инспектори, то всѣки отъ тѣхъ
сува само по онѣзи въпроси, които спа
опрѣдѣленото нему поле за дѣйность.

На прѣдседателитѣ на окръжнитѣ у
съвѣти е прѣдоставено правото да спират
нението на рѣшения, които тѣ намират
съобразни съ постановленията на закон
такива случаи тѣ винаги трѣбва да
въпроситѣ въ областния училищенъ съ
послѣдното въ Тиролъ и Форарлбергъ
виденъ срокъ отъ 3 дни, а въ Силез
седателитѣ сж задължени да сторятъ това

Когато въ засѣданията на съвѣта се
дать и гласуватъ въпроси, засѣгащи пе
на нѣкого отъ членоветѣ, заинтересуван
може да взема участие въ тѣхъ. Въ Га
Горна Австрия това законоположение
рено въ смисълъ, че заинтересуванитѣ
участие и тогава, когато сж засегнати
ситѣ на негови роднини.

Оплаквания противъ рѣшенията на о
училищенъ съвѣтъ и неговата дѣйно
общо се отправятъ до областния учил
вѣтъ. Тѣ трѣбва да се внасятъ въ о
училищенъ съвѣтъ и спиратъ прилаг
онѣзи рѣшения, срѣщу които сж насо
постжпятъ най-късно двѣ седмици слѣдъ
тяването на тѣзи рѣшения. Въ Чехия
дено, че такива оплаквания могатъ и
прилагането на рѣшенията, срѣщу кои
сочени, ако по това не сжществува нѣка
законоположение, а въ Тиролъ и Форар
ако въпросното отлагане нѣма да се о

се избиратъ прѣдставители на общинитѣ. Въ Галиция покрай тѣзи влиза въ градския училищенъ съвѣтъ и докладчикътъ по административнитѣ и училищни въпроси въ магистралния съвѣтъ. Въ Виена пъкъ кметътъ назначава, а областниятъ шефъ утвърдява едного отъ чиновницитѣ въ градския съвѣтъ за членъ въ градския училищенъ съвѣтъ; този поема върху си и реферата по административнитѣ училищни работи.

Въ числото на общинскитѣ прѣдставители въ градскитѣ училищни съвѣти се срѣщатъ слѣднитѣ отклонения отъ числото на прѣдставителитѣ на окржжието въ окржжнитѣ училищни съвѣти. Въ Буковина то е 5, въ Галиция — 3, въ Каринтия — 4, въ Моравия 6, въ Горна Австрия — 4 и въ Тиролъ — 3.

Въ Чехия и Истрия градскитѣ училищни съвѣти иматъ въ ржцѣтѣ си надзора върху учебното дѣло, но не и неговата чисто домакинска страна, която е прѣдоставена на градскитѣ общински съвѣти и тѣхнитѣ екзекутивни органи. Послѣднитѣ сж, които се грижатъ тукъ за издържането на училищата, за направа на нови училищни здания, за набавяне училищни помѣщения въ случаи на нужда, както и за необходимитѣ за тѣхъ потрѣби, за уреждане статистиката на дѣцата, настигнали училищната възрасть, за изплащане възнаграждения на учителитѣ и пр. Ако нѣкой градски съвѣтъ занемари тѣзи негови обязаности, областниятъ училищенъ съвѣтъ може за смѣтка и отговорность на общината да тури въ училищното домакинство нуждния редъ, както намѣри за добрѣ. Въ Силезия домакинската работа се извършва отъ една 5-членна комисия, избрана отъ градския училищенъ съвѣтъ, 2-ма отъ членоветѣ и сж прѣдставители на общината.

Правото да образуватъ самостойни училищни окржжия и да иматъ свои самостойни училищни съвѣти е дадено въ всички области на онѣзи градове, които иматъ самостоенъ общински уставъ. Покрай това обаче въ Тиролъ областниятъ училищенъ съвѣтъ може да разрѣшава и на други градове да образуватъ самостойни училищни окржжия, ако това се изисква отъ мѣстнитѣ условия и изобщо ако претендиращитѣ градове прѣдставятъ за това достатъчно основателни мотиви. Въ Чехия могатъ да образуватъ самостоятелни училищни окржжия съ самостойни училищни съвѣти и онѣзи градове, които се задължатъ да уредятъ и издържатъ едно гражданско училище за момчета или момичета и необходимото за тѣхнитѣ общини число основни училища на свои срѣдства и докажатъ, че дѣйствително разполагатъ съ тѣзи срѣдства. Разрѣшение за образуването по този начинъ самостойни градски училищни съвѣти дава областниятъ училищенъ съвѣтъ. Когато нѣкой градъ, въ който има гражданско училище, издържано отъ окржжния училищенъ съвѣтъ, поиске да се отдѣли въ самостойно училищно окржжие той трѣбва прѣдварително да влѣзе въ споразумѣние съ окржжния училищенъ съвѣтъ

и да уреди съ него въпроса относително
нитѣ обезщетения, на които този би
да претендира. Сжщо така една общин
притежава правото на самостойно у
окржжие, но иска да се откаже отъ
длъжна да добие съгласието на онзи о
училищенъ съвѣтъ, въ района на ко
да бжде зачислена, и слѣдъ това да
одобрѣнието на областния училищенъ
Ако общината и окржжниятъ училищен
не дойдатъ до нужното споразумѣние
ниятъ училищенъ съвѣтъ рѣшава к
допущането на отказа отъ страна на о
тъй и за условията, при които този отк
да се уважи.

Въ Виена за по-лесно и по-бърз
дѣлата градскиятъ училищенъ съвѣтъ
на секции, съставътъ и разпрѣдѣлен
функциитѣ на които подлежатъ на о
отъ страна на областния училищенъ

Въ Прага има два градски училищни с
единиятъ за чешкитѣ, другиятъ за н
училища.

Въ Моравия сждебниятъ окржгъ Хоти
съставя отдѣлно самостойно училищно о

Въ Чехия разпрѣдѣлянето администра
окржжия на училищни е тѣсно свър
националностьта на населението. Онѣзи
стративни окржжия, въ които има и ч
нѣмски общини, се раздѣлятъ обикно
двѣ училищни окржжия, отъ които
обхваща всички чешки, а другото всички
училищни общини. Ако ли пъкъ обл
една националность сж недостатъчни, за
зуватъ самостойно училищно окржжие,
присъединяватъ къмъ най-близкото уч
окржжие за сжщата националность. См
общини въ административни окржжия,
раздѣлени на училищни по националнo
оставатъ да се числятъ въ съотвѣтнитѣ уч
окржжия. Ако такова училищно окржж
подраздѣлено на двѣ, то и смѣсенитѣ
въ него се разцѣпватъ на два училищни у
които или оставатъ въ новообразувани
лищни окржжия, или се присъединяват
най-близкото отъ сжществуващитѣ за на
ностьта на всѣки отъ тѣхъ. Върху тако
съединение винаги трѣбва да се с
областниятъ училищенъ съвѣтъ.

Въ Долна Австрия е прѣдвидено, че
нодателенъ редъ едно политическо о
може да бжде подраздѣлено въ случай н
на нѣколко училищни. Въ Щирия сж
пуснато измѣнение границитѣ на учи
окржжия, което винаги трѣбва да с
областенъ законъ. Отъ тукъ, както и о
ното по-горѣ за разпрѣдѣлението на учи
окржжия въ зависимость отъ национал
на населението въ Чехия, се вижда
училищнитѣ окржжия и да съвпадатъ с
тическитѣ, се пакъ това постановление ка
държи смѣтка за мѣстнитѣ условия и не
да бжде гледано като изключително, а

ководно правило, което винаги до-
ни или други отклонения, щомъ такива
ватъ отъ интереситѣ на училищното
ози смисълъ на понятието за учебно
прозира и въ постановлението на
ративната сѫдебна палата отъ 24. ноем-
86 г. (Геудвински, т. X, № 3265).
итѣ училищни съвѣти въ нѣкои области
вать сѫщевременно и функциитѣ на
училищни съвѣти. Така е въ Буковина,
др. Сѫщото е прѣдвидено и въ Мо-
амо че условно; а именно, ако това
общинското прѣдставителство и винаги
сието на областния училищенъ съвѣтъ
материални условия, отъ каквито биха
ужда окрѫжнитѣ и градски училищни
като напр. канцеларски разноски, издър-
мощни работни сили и пр. се набавятъ
итѣ отъ окрѫжнитѣ управления, а за
отъ тѣхнитѣ общини.
а върху училищата, намиращи се подъ
ото на окрѫжнитѣ училищни съвѣти,
но-възпитателно отношение държавата
а посрѣдствомъ окрѫжнитѣ училищни
ри. Всички членове на окрѫжнитѣ учи-
ъвѣти иматъ право да посѣщаватъ и
ъ училищата въ своето окрѫжие, но
огатъ да правятъ никакви бѣлѣжки на
ѣ, а особно отъ дидактико-педагоги-
рактеръ и изобщо своитѣ впечатления
а да излагатъ въ засѣданията на съвѣта.
важи и тогава, когато нѣкой отъ чле-
а окрѫжния училищенъ съвѣтъ бѫде
нъ отъ съвѣта да направи ревизия на
а. Прѣдставителитѣ на разнитѣ вѣро-
ния могатъ, когато желаятъ, да реви-
бучението въ тѣхнитѣ религии, обаче
ужлитѣ и за тѣхъ важи горното огра-

Мѣстни училищни съвѣти.

A. Съставъ.

успѣването на учебното дѣло въ отдѣл-
илищни общини и за надзора върху учи-
е грижатъ прѣди всичко мѣстнитѣ учи-
ъвѣти (училищнитѣ настоятелства). Въ
а мѣстнитѣ училищни съвѣти влизатъ
ители на черквата, училището и учи-
общини. Покрай тѣзи, редовенъ членъ
итѣ училищни съвѣти навсѣкѫдѣ, съ
ие на Щирия, е и училищниятъ патронъ,
акъвъ, или опрѣдѣлениятъ отъ него не-
ѣстникъ.
авитель на черквата е навсѣкѫдѣ мѣст-
ещеникъ или опрѣдѣлениятъ отъ вър-
уховна власть неговъ замѣстникъ. Прѣд-
ть на израилското вѣроизповѣдание се
авсѣкѫдѣ отъ мѣстната израилска об-
Тироль и Форарлбергъ прѣдставитель
итѣ училищни съвѣти може да има само
ското вѣроизповѣдание. Ако нѣкое изпо-
вѣдане има въ една училищна община повече свещеници, то неговъ прѣдставитель въ мѣстния училищенъ съвѣтъ ще бѫде онзи измежду тѣхъ, когото опрѣдѣли висшата духовна власть. Въ Силезия само онзи, който има старшинство по служба, а ако сѫ еднакво старшинство сѫ повече, то най-стариятъ измежду тѣхъ.

За спазване религиознитѣ интереси на тѣзи признати отъ държавата вѣроизповѣдания, къмъ които не принадлежи ни единъ отъ членоветѣ на мѣстния училищенъ съвѣтъ, обикновено се повиква допълнително по единъ прѣдставитель за всѣко отъ тѣхъ, който участвува въ засѣданията на съвѣта съ право на съвѣщателенъ гласъ и то само по въпроси, засѣгащи интереситѣ на прѣдставляваното отъ него вѣроизповѣдане.

Прѣдставитель на училището въ мѣстния училищенъ съвѣтъ навсѣкѫдѣ е мѣстниятъ учитель или, ако сѫ повече, управительтъ на училището (главниятъ учитель). Ако въ една училищна община има повече училища, то управительтъ на по-горното отъ тѣхъ, а ако се окажатъ отъ сѫщата висша категория повече училища, то най-стариятъ по служба измежду тѣхнитѣ управители, както е въ Чехия, Буковина, Далмация, Герцъ и Градиска, Коринтия, Крайна, Моравия, Горна Австрия, Салцбургъ и Щирия, или когото измежду тѣхъ (управителитѣ) опрѣдѣли окрѫжниятъ училищенъ съвѣтъ, както е въ Долна Австрия, Галиция, Тироль и Форарлбергъ, или когото измежду тѣхъ избере събранието отъ учителитѣ въ общината, както е въ Истрия, или най-сетнѣ най-стариятъ учитель по служба въ по-висшитѣ училища, както е въ Силезия.

Управителитѣ на всички останали училища въ училищната община взиматъ участие въ засѣданията на съвѣта по въпроси, относящи се до тѣхнитѣ училища съ право на съвѣщателенъ гласъ. Въ Тироль и Форарлбергъ е дадено право и на управителкитѣ на училища, въ които персоналътъ се числи къмъ нѣкой духовенъ женски орденъ, да пращатъ свои замѣстници съ съвѣщателенъ гласъ въ мѣстния училищенъ съвѣтъ.

Прѣдставителитѣ на общината въ мѣстния училищенъ съвѣтъ обикновено избира общинското (мѣстното) прѣдставителство или общинскиятъ съвѣтъ. Тѣхното число въ различнитѣ области е различно. Въ Чехия и Моравия то е отъ 2 до 6, въ Буковина, Далмация, Герцъ и Градиска, Горна Австрия, Тироль и Форарлбергъ отъ 2 до 5, въ Галиция отъ 2 до 7, въ Истрия, Крайна и Салцбургъ отъ 3 до 5, въ Коринтия 5, въ Долна Австрия и Щирия най-малко 5, въ Силезия толкова, колкото е числото на останалитѣ членове въ съвѣта безъ кмета. Навсѣкѫдѣ точното число на тѣзи прѣдставители, освѣнъ дѣто то е вече опрѣдѣлено, установява окрѫжниятъ училищенъ съвѣтъ. Въ Моравия окрѫжниятъ училищенъ съвѣтъ трѣбва да пази при това, щото тѣхното число да не бѫде по-малко отъ общото число прѣдставители на училището и черквата. Мѣстниятъ училищенъ съвѣтъ избира изъ своята срѣда прѣдседателя си и неговия

замѣстникъ и е длъженъ веднага, щомъ се конституира, да увѣдоми за това общинското управление и окрѫжния училищенъ съвѣтъ. Въ Чехия, Истрия, Горна Австрия, Силезия, Тиролъ и Форарлбергъ влиза като членъ въ мѣстния училищенъ съвѣтъ и кметътъ на общината, но само въ Чехия и Истрия той е прѣдседатель на съвѣта и има за свой замѣстникъ тукъ замѣстника си въ общинскитѣ работи. Въ отсѫтствието на прѣдседателя и неговия замѣстникъ засѣданията на съвѣта се рѫководятъ обикновено отъ най-стария измежду неговитѣ членове. Въ Галиция, Тиролъ и Форарлбергъ прѣдставительтъ на черквата е свободенъ да приеме или не избора за прѣдседатель на съвѣта, а пъкъ учительтъ не може да бѫде избиранъ нито за прѣдседатель, нито за замѣстникъ на прѣдседателя. Послѣдното важи и за Горна Австрия.

Прѣдседателитѣ и тѣхнитѣ замѣстници се избиратъ обикновено по за три години. Само въ Долна Австрия по за 6 и въ Чехия, Тиролъ, Форарлбергъ, Истрия и Коринтия за прѣзъ врѣметраенето на тѣхнитѣ мандати.

Членоветѣ на мѣстнитѣ училищни съвѣти се избиратъ или назначаватъ въ Чехия, Горна Австрия и Силезия по за 3 години, въ Долна Австрия, Тиролъ и Форарлбергъ по за 6. Въ послѣднитѣ двѣ области тѣ не напущатъ мѣстата си, докато не станатъ новитѣ избори и назначения, чрѣзъ които тѣ ще бѫдатъ замѣстени, ако и прѣдвидениятъ срокъ 6 години да е изтекълъ. Въ Коринтия при сѫщото това условие членоветѣ на мѣстнитѣ училищни съвѣти се избиратъ по за толкова години, колкото трае мандатътъ на тѣхнитѣ избиратели отъ мѣстното общинско прѣдставителство. Въ Буковина, Далмация, Герцъ и Градиска, Истрия, Крайна, Моравия, Салцбургъ, Галиция и Щирия тѣ се избиратъ по за 6 години, обаче слѣдъ изтичането на тѣзи години половината, а при нечетно число, по-голѣмата часть излизатъ отъ съвѣта и на тѣхнитѣ мѣста се избиратъ нови членове. Допуща се и прѣизбиране на сѫщитѣ. Кои отъ членоветѣ ще трѣбва при това да излѣзатъ отъ съвѣта и кои да останатъ въ едни области рѣшава жребиятъ, а въ други послѣдователниятъ редъ, при който всѣки отъ членоветѣ прѣкарва въ съвѣта опрѣдѣления срокъ 6 години.

Въ мѣстния училищенъ съвѣтъ има право да бѫде избиранъ всѣки, който има право да бѫде избиранъ и въ общинския съвѣтъ. Загубата на послѣдното право влѣче слѣдъ себе си загубата и на първото и излизането отъ съвѣта за онogова, когото тя свари като неговъ членъ. Да се откаже отъ избора има право само онзи, който е билъ вече единъ пѫть членъ въ съвѣта и е прѣстоялъ като такъвъ изискваното число години или пъкъ който има право да се откаже и отъ избора въ градския съвѣтъ. Неоснователното отказване въ разнитѣ области се облага съ глоба, размѣрътъ на която не навсѣкждѣ е еднакъвъ. Въ Коринтия, Моравия, Чехия, Щирия, Тиролъ и Форарлбергъ той е до 100 фиоринта, въ Герцъ и Градиска отъ 10 д… Крайна отъ 5 до 100, въ Долна Ав… 10 до 100, въ Буковина и Галиция о… 100, въ Горна Австрия отъ 25 до 300, … бургъ отъ 50 до 200, въ Далмация, … Силезия отъ 50 до 300. Паритѣ, съб… подобни глоби се употрѣбятъ за н… училищата въ училищната община.

Покрай изброенитѣ членове на мѣст… лищенъ съвѣтъ въ Чехия и Моравия … да бѫде такъвъ и онзи, който плаща … ⅓ отъ прѣкитѣ данъци, съ които е … общината. Той може да взима участие … данията на съвѣта лично самъ или чр… замѣстникъ. Въ Галиция това право … на крупнитѣ земледѣлци и на тър… на занаятчийски корпорации, които … си избиратъ прѣдставители въ мѣстни… лищни съвѣти.

Навсѣкждѣ се избиратъ още и п… допълнителни членове, които трѣбва … тятъ редовнитѣ, когато тѣ сѫ прину… напустнатъ за по-дълго врѣме или пъ… наятъ работата въ съвѣта. Прѣвъ по … мѣстя онзи отъ двамата, който при из… получилъ повече гласове. Ако и двама… получили по равно число гласове, то по ж…

Въ Тиролъ училищни общини съ сме… сеннение избиратъ въ мѣстния училищен… прѣдставители и отъ двѣтѣ нации. Чи… прѣдставителитѣ отъ всѣка нация се о… отъ окрѫжния училищенъ съвѣтъ.

Въ Чехия училищни общини, въ ко… както чешки, тъй и нѣмски училища, … отдѣлни за всѣка нация мѣстни учил… вѣти, ако тѣхното раздѣление на уч… присъединяването на послѣднитѣ къмъ … за всѣка нация училищни окрѫжия е невъ…

Навсѣкждѣ общинитѣ съ повече … могатъ съ съгласието на окрѫжния уч… съвѣтъ да се подраздѣлятъ на училищни … и да избиратъ за всѣки участъкъ … мѣстенъ училищенъ съвѣтъ.

Членоветѣ въ мѣстнитѣ училищни … както и онѣзи въ областнитѣ и окрѫж… получаватъ никакви заплати и възна… за членството, обаче разноскитѣ, които … причинило посѣщаването на засѣданият… изплащатъ отъ общински срѣдства.

Б. Вѣдомство и функции

Подъ вѣдомството на мѣстнитѣ учили… вѣти се намиратъ народнитѣ училища, … жани на общински срѣдства, забавачк… разнитѣ дѣтски учебно-възпитателни за… Издържанитѣ отъ държавата учебни за… както и областнитѣ срѣдни и педа… училища, а сѫщо и образцовитѣ учил… послѣднитѣ не сѫ подъ вѣдомството … нитѣ училищни съвѣти.

Мѣстнитѣ училищни съвѣти прѣдста… училищната община и се грижатъ за …

изпълнение на училищнитѣ закони ...итѣ на училищнитѣ власти, както ...рѣуснѣването на учебното дѣло въ ... неговото уреждане съгласно горнитѣ ...зпоредби.

... училищни съвѣти завеждатъ мѣст...дни фондове и пожертвувания, пазятъ ... цѣнни книжа, завѣщания и пр. Тѣ ... училищнитѣ здания, училищнитѣ ...щнитѣ покжщнини и пособия и дър...чко това нужднитѣ инвентари. Сжщо ...авятъ прѣдложения прѣдъ общин...ставителство за необходимитѣ доба... по издържката на училищата и на...илищни покжщнини и пособия и ...дуемата смѣтка за изразходванитѣ

...ѣ училищни съвѣти стѣдятъ за ре...пращане дѣцата въ училище отъ ...одителитѣ и настойницитѣ и правятъ ...я за наказателни мѣрки, които трѣбва ...ятъ спрѣмо послѣднитѣ, когато тѣ ... тѣхнитѣ обязаности. Сжщо така тѣ ...ѣдложения и за освобождаване отъ ... налогъ незаможнитѣ родители и се ... доставяне учебни пособия на бѣд...

...ѣ училищни съвѣти сж длъжни да ... учителския персоналъ въ изпълне...неговата задача, а особно при по...нуждната дисциплина въ училищата ...жни да надзиравать поведението на ...вънъ отъ училището и да даватъ съ...ставления на родителитѣ и настойни...лѣдятъ сжщо така и за поведението ...за живота на учителитѣ; бдятъ за ...изпълнение отъ тѣхна страна на въз...имъ обязаности въ училището и за ...о престижа на учителското звание ...него. Тѣ изравняватъ възникналитѣ ...ни работи спорове между учителитѣ, ... между учители и граждани, като ...съ видъ интереситѣ и реномето на ... Тѣ се грижатъ сжщо така за ре...точно изплащане заплатитѣ на учи... съдѣйствуватъ за попълването на ...тѣ, или пъкъ новооткрити се учи...а

...ѣ училищни съвѣти опрѣдѣлятъ днев...о врѣме, като иматъ прѣдъ видъ ...то число учебни часове и слѣдятъ ...ия вървежъ на прѣподаването. Тѣ ...ъ и прѣмѣстването на дѣца отъ единъ ... участъкъ въ други

...я, Истрия, Тиролъ и Форарлбергъ ...илищни съвѣти иматъ право да раз...а учителитѣ отпускъ до три дни.

...ѣ училищни съвѣти сж длъжни да ...сѣко врѣме свѣдѣния на окржжнитѣ ...съвѣти относително състоянието на ...дѣло въ общинитѣ имъ.

B. Засѣдания.

Засѣданията на мѣстнитѣ училищни съвѣти биватъ редовни и извънредни. Редовнитѣ съ изключение на Галиция и Щирия, се свикватъ навсѣкждѣ единъ пжть въ мѣсеца. Въ Галиция тѣхното врѣме се опрѣдѣля отъ окржжния училищенъ съвѣтъ, а въ Щирия тѣ се свикватъ въ тритѣ мѣсеца единъ пжть. На извънредно засѣдание прѣдседателитѣ могатъ да свикватъ съвѣтитѣ винаги, когато се окаже нужда или пъкъ когато пожелаятъ най-малко двама отъ членоветѣ. Въ Галиция още и когато бждатъ поканени отъ окржжния училищенъ съвѣтъ.

Засѣданията на мѣстнитѣ училищни съвѣти сж законни въ едни области, когато на тѣхъ присжтствуватъ повече отъ членоветѣ (Чехия, Моравия, Долна Австрия, Горна Австрия, Силезия, Тиролъ и Форарлбергъ), въ други, когато присжтствуватъ поне половината отъ членоветѣ (Галиция и Щирия) и въ трети, когато на тѣхъ присжтствуватъ поне трима отъ членоветѣ (Буковина, Далмация, Герцъ и Градиска, Истрия, Коринтия, Крайна и Салцбургъ). Въ нѣкои области при това изрично е поменато, че трѣбва да бждатъ поканени всичкитѣ членове. Така е въ Чехия, Долна Австрия, Салцбургъ, Тиролъ и Форарлбергъ. Въ случаи, когато едно засѣдание редовно свикано не се състои поради неявата на изискваното число членове и поради невъзможностьта да се поканятъ веднага допълнителнитѣ членове, прѣдседательтъ свиква подиръ една седмица второ засѣдание, като поканва и при това допълнителнитѣ членове. Въ Чехия, Буковина, Горна Австрия, Салцбургъ, Тиролъ и Форарлбергъ прѣдседательтъ е длъженъ въ тази втора покана да прѣдупреди съвѣтницитѣ, че за отсжтствието имъ отъ повторно свиканото засѣдание тѣ ще бждатъ глобени по съ 1—10 фиорината, ако не прѣдставятъ допуснанитѣ отъ закона оправдателни мотиви. Глобитѣ се опрѣдѣлятъ и налагатъ отъ окржжнитѣ училищни съвѣти. Само въ Форарлбергъ е прѣдоставено това право и на прѣдседателя. Въ Галиция могатъ, ако въпроситѣ не търпятъ отлагане, да рѣшаватъ само явилитѣ се членове.

Рѣшенията на съвѣта се взиматъ съ абсолютно мнозинство. Въ случай на равногласие надвѣлява страната, къмъ която се присъедини прѣдседательтъ.

Прѣдседательтъ има право да спира изпълнението на рѣшения, които той намира за несъобразни съ законитѣ, но е длъженъ въ такива случаи да отнася въпроситѣ въ окржжния училищенъ съвѣтъ, който се произнася по тѣхъ окончателно. За послѣдното въ едни области не е опрѣдѣленъ никакъвъ срокъ, въ други е даденъ срокъ отъ 3 дни (Чехия, Галиция, Салцбургъ, Тиролъ и Форарлбергъ), а въ Долна Австрия веднага.

Оплаквания противъ рѣшенията и дѣйствията на мѣстнитѣ училищни съвѣти трѣбва да се отправятъ до окржжнитѣ училищни съвѣти

Такива оплаквания се внасятъ въ мѣстнитѣ училищни съвѣти и спиратъ прилагането на онѣзи рѣшения, срѣщу които сж насочени, ако постжпятъ най-късно двѣ седмици слѣдъ оповѣстяването на тѣзи рѣшения. Въ Чехия и Галиция само срокътъ за това е една седмица. Въ Тиролъ и Форарлбергъ подобни оплаквания могатъ да спиратъ прилагането на рѣшенията, срѣщу които сж насочени, ако това нѣма да се отрази злѣ върху здравето на ученицитѣ, или когато чрѣзъ това не се накърнява нѣкакъвъ общественъ интересъ.

Прѣдседателитѣ иматъ право въ случаи, нетърпящи отлагане да дѣйствуватъ на своя отговорность, ако да се дочака редовното засѣдание на съвѣта или пъкъ да се свика извънредно е невъзможно. Въ такива случаи обаче тѣ сж длъжни още въ най-близкото засѣдание да потърсятъ одобрѣнието на съвѣта за извършеното отъ тѣхъ. Въ Галиция отъ това си право прѣдседателитѣ могатъ да се ползуватъ и тогава, когато едно редовно свикано засѣдание не се състои поради неявата на изискваното число членове.

При разискването и гласуването на въпроси, които засѣгатъ личнитѣ интереси на нѣкого отъ членоветѣ на съвѣта, заинтересуваниятъ не може да взима участие.

Въ нѣкои области, както прѣдседательтъ, тъй и членоветѣ на мѣстнитѣ училищни съвѣти за неизпълнението на възложенитѣ имъ обязаности се облагатъ отъ окржжнитѣ училищни съвѣти съ глоба, размѣрътъ на която въ Форарлбергъ достига до 100 фиоринта, а въ Чехия Буковина, Коринтия, Крайна, Салцбургъ и Тиролъ е 20 фиоринта. Въ Чехия прѣдседательтъ, освѣнъ това, се облага съ глоба отъ 200 фиоринта, ако откаже да поеме и води дѣлата на съвѣта. Въ такъвъ случай, т. е. когато прѣдседательтъ отказва да поеме и води дѣлата на съвѣта или пъкъ занемаря своитѣ обязаности така, щото неговото по-нататъшно стоене на поста да изглежда недопустимо безъ извѣстно опетяване училищнитѣ и обществени интереси, окржжниятъ училищенъ съвѣтъ може да повѣри за смѣтка на училищната община воденето дѣлата на съвѣта на особенъ чиновникъ. Тази мѣрка на окржжния училищенъ съвѣтъ може да бжде обжалвана прѣдъ областния училищенъ съвѣтъ, безъ обаче обжалването да спира нейното прилагане.

Въ нѣкои области покрай горната дисциплинарна мѣрка срѣщу прѣдседателя е прѣдвидено още и неговото съвършено отстраняване отъ поста и покрай глобитѣ, налагани на отдѣлнитѣ членове отъ съвѣта—разтурянето на цѣлия съвѣтъ. Отстраняването на прѣдседателя отъ поста и разтурянето на съвѣта рѣшава обикновено областниятъ училищенъ съвѣтъ по прѣдложение отъ окржжния. Само въ Галиция това право е прѣдоставено на окржжния училищенъ съвѣтъ. Въ Салцбургъ окржжниятъ училищенъ съвѣтъ може да лишава отъ право на членство отдѣлнитѣ членове на мѣстнитѣ училищни съвѣти и е длъженъ веднага да донася за това на областния училищенъ съвѣтъ. Въ Тиролъ и Форарлбергъ окржж-

ниятъ училищенъ съвѣтъ се ползува с
право само по отношение къмъ мѣст
лищни надзорници. Въ Коринтия
прѣдседателитѣ на мѣстнитѣ училищ
могатъ да бждатъ отстранявани отъ п
по прѣдложение, направено отъ стран
шинството членове съ право на рѣшав
въ сжщитѣ съвѣти.

Единъ мѣстенъ училищенъ съвѣтъ
бжде разтуренъ, когато изцѣло занема
жената му работа, или когато отказва
нява разпоредбитѣ на по-виснитѣ
власти, или когато изобщо се вижда,
е въ състояние да се грижи за ред
съобразно законитѣ ржководене учеб
въ общината, вслѣдствие на което се о
училищнитѣ и обществени интереси. Ко
тури единъ мѣстенъ училищенъ съвѣт
ниятъ училищенъ съвѣтъ назначава за с
училищната община специаленъ чиновни
деве дѣлата на разтурения съвѣтъ и
нови избори. За тѣзи избори въ Да
Истрия е опрѣдѣленъ срокъ отъ 4, а
Австрия отъ 6 седмици. Освѣнъ това в
Коринтия и Крайна е прѣдвидено, щото,
че отъ новитѣ избори не може да се о
добъръ резултатъ, областниятъ училищ
въ съгласие съ областния съвѣтъ да
за смѣтка на общината за водене уч
дѣла особенъ администраторъ, подъ
телството на когото да засѣдаватъ съ
теленъ гласъ училищниятъ патронъ и пр
телитѣ на училището и черквата, а
отлага дотогава, докато се увѣри, че пр
ще може да се постигне единъ мѣстен
щенъ съвѣтъ, който да бжде въ със
ржководи и надзирава учебното дѣло
ната съгласно прѣдписанията на зако
Коринтия и Крайна отлагането на нови
може да се протака само докато изтече
ниятъ срокъ на разтурения съвѣтъ. В
Австрия вмѣсто администраторъ въ горн
областниятъ училищенъ съвѣтъ въ съ
областния съвѣтъ опрѣдѣля за сжщата
тричленна комисия, която се нарича в
мѣстенъ училищенъ съвѣтъ и има сжщ
и задължения, каквито законътъ прѣд
редовния.

Канцеларскитѣ и други видъ разноски
нитѣ училищни съвѣти се покриватъ
щинитѣ.

Непосрѣдниятъ надзоръ върху учи
дидактико-педагогическо отношение е
не въ всичкитѣ области еднакво. Въ Га
е прѣдоставенъ на прѣдседателитѣ на
училищни съвѣти. Тѣ сж задължени
щаватъ училищата и да съобщаватъ н
забѣлѣзанитѣ отъ тѣхъ училищни
изобщо материалнитѣ и морални нед
на училищата. Обаче тамъ, дѣто по
кватъ мѣстнитѣ условия, окржжниятъ уч
съвѣтъ може да възложи сжщата р
едного отъ членоветѣ на мѣстния уч

ѣтъ. Послѣдниятъ носи званието училищенъ
орникъ и се счита за замѣстникъ на прѣд-
теля на съвѣта въ повѣрената му работа. Въ
рия, Коринтия, Моравия и Силезия надзорътъ
у училищата въ всѣко отношение е прѣдо-
енъ изобщо на съвѣта като корпорация. Чле-
етѣ на съвѣта сѫ задължени да посѣщаватъ
лищата и да съобщаватъ изнесенитѣ впечат-
я въ най-близкото засѣдание на съвѣта. Въ
интия членоветѣ правятъ тѣзи посѣщения по
ъ отъ самитѣ тѣхъ по взаимно съгласие
новенъ редъ. Въ Моравия обаче е прѣдви-
, щото окрѫжниятъ училищенъ съвѣтъ да
ачава тамъ, дѣто това изискватъ мѣстнитѣ
ния, мѣстни училищни инспектори, които,
не сѫ вземени изъ срѣдата на съвѣта, въ
та на своето назначение ставатъ негови ре-
и членове. Въ всички останали области над-
върху училищата въ дидактико-педагогическо
шение упражняватъ назначаванитѣ отъ съот-
итѣ окрѫжни училищни съвѣти мѣстни учи-
и инспектори, наричани въ нѣкои области
ни училищни надзорници. Първото название
ъ тѣ въ Чехия, Буковина, Далмация, Герцъ
иска, Крайна, Моравия, Горна Австрия и
бургъ, а второто, освѣнъ въ Галиция, въ
а Австрия, Щирия, Тиролъ и Форарлбергъ.
райна, Горна Австрия, Тиролъ и Форарлбергъ
ѣстни училищни инспектори или надзорници
ъ да бѫдатъ назначавани лица и вънъ отъ
ва на мѣстния училищенъ съвѣтъ, обаче въ
та на своето назначение тѣ ставатъ негови
нии членове. Въ Тиролъ и Форарлбергъ по-
това е прѣдвидено още, щото въ случаи,
то за училищни надзорници бѫдатъ назна-
членове отъ съвѣта, изпразненитѣ тѣхни
а да се попълватъ чрѣзъ нови избори. Въ
вина, Далмация, Герцъ, Градиска и Салц-
назначаванитѣ на мѣстни училищни ин-
тори лица трѣбва да бѫдатъ вѣщи въ учи-
нитѣ работи. Въ Чехия пъкъ за такива не
ъ да бѫдатъ назначавани прѣдставителитѣ
еркьата и училището въ мѣстнитѣ училищни
ти. Въ всички области мѣстнитѣ учи-
ни инспектори и надзорници се назначаватъ
окрѫжнитѣ училищни съвѣти. Изключение
и Долна Австрия, дѣто тѣ се опрѣдѣлятъ
самитѣ мѣстни училищни съвѣти. Тѣхното
ачение въ Чехия и Крайна е по за 3 го-
, а въ останалитѣ области до конституира-
на нови мѣстни училищни съвѣти. Въ Чехия
ролъ за училищата на различнитѣ господ-
ащи нации се назначаватъ отдѣлни мѣстни
лищни инспектори.

II. Инспекторски институтъ.

упражнение непосрѣденъ надзоръ върху
лищата, а особено въ дидактико-педагоги-
о отношение, сѫ повикани училищнитѣ инс-
ори, които трѣбва да бѫдатъ лица вѣщи,
и, напълно посветени на училищнитѣ ра-
Съ това постановление на закона въ уреж-

дането на учебното дѣло се даде прѣднина на учителството и се ограничи влиянието на духовенството. Изъ срѣдата на послѣдното за училищни инспектори можеха да бѫдатъ назначавани само лица, които борлѣеха съ училищнитѣ работи било като учители по нѣкой учебенъ прѣдметъ, било като рѫководители на нѣкакви учебни заведения. Не ще съмнѣние, какво стремежътъ на сегашнитѣ училищни закони е билъ да се отстрани духовенството отъ непосрѣдния надзоръ върху училищата. Законодательтъ обаче, за да избѣгне възможния конфликтъ съ традицията, която е била изцѣло на страната на духовенството, не е далъ категориченъ изразъ на този стремежъ, а, вѣренъ на своята тактика, е изтѣзълъ съ горното общо постановление. Той е далъ нуждната прѣднина на учителството, като сѫщеврѣменно не е лишилъ духовенството отъ традиционнитѣ му права, а само като че ли е регулиралъ начелъ тѣхното използуване. И това, което той не е изказалъ въ текста на закона съ течение на врѣмето е постигалъ съ прилагането на сѫщия. Духовнитѣ училищни надзорници и училищни инспектори постепенно сѫ бивали замѣстяни отъ свѣтски лица, прѣимуществено опитни учители, така щото днесъ за днесъ между областнитѣ училищни инспектори не фигурира нито едно духовно лице, а между окрѫжнитѣ тѣхното число е всичко 12, отъ които 7 сѫ въ Галиция, дѣто дефинитивното имъ назначение прави тѣхното замѣстяне съ свѣтски лица твърдѣ мѫчно.

Училищни инспектори въ Австрия има 3 вида: мѣстни, окрѫжни и областни. Обаче въ сѫщинския смисълъ на думата училищни инспектори сѫ окрѫжнитѣ и областнитѣ. Мѣстнитѣ, ако и да носятъ въ нѣкои области това име, не сѫ нищо друго, освѣнъ училищни надзорници, каквито ги знае историята на учебното дѣло тукъ прѣди закона 1868 г. и още прѣди реформитѣ отъ 1848 г. Тѣхната роля е твърдѣ ограничена — и което е най-важното — не обхваща въ себе си сѫществената задача на училищния инспекторъ — контролирането и упѫтването на учителя въ неговата учебно-възпитателна работа. Тѣмъ изрично е забранено даже да се намѣсватъ при своитѣ ревизии въ хода на обучението и да правятъ на учителитѣ каквито и да било забѣлѣжки относително тѣхнитѣ методически похвати, а особено въ присѫтствието на ученицитѣ.

Мѣстнитѣ училищни инспектори сѫ длъжни да посѣщаватъ често училищата въ общината и да слѣдятъ за редовното изпращане дѣцата въ училище отъ страна на тѣхнитѣ родители и настойници. Тѣ слѣдятъ сѫщо така за редовното започване и свършване дневнитѣ занятия и бдятъ, щото учителитѣ да не изоставятъ своитѣ обязаности. Впечатленията си, извлѣчени отъ направенитѣ посѣщения на училището, тѣ излагатъ въ засѣданията на мѣстния училищенъ съвѣтъ. За да бѫдатъ въ течение на училищнитѣ работи, тѣ сѫ длъжни да се намиратъ постоянно въ сношение съ управителитѣ на учи-

лищата. Тѣ могатъ да обсѫждатъ съ послѣднитѣ разни въпроси, засѣгащи живота на повѣренитѣ тѣмъ училища и въ случай на разногласие прѣдставятъ спорнитѣ въпроси за разрѣшение въ окрѫжнитѣ училищни съвѣти. Сами, по своя инициатива, тѣ не могатъ да прѣдприематъ никакви мѣрки относително състоянието и поврежа на училищата. Това право притежава само мѣстниятъ училищенъ съвѣтъ изцѣло. Въ онѣзи общини, дѣто има училища съ повече учители, мѣстнитѣ училищни инспектори иматъ право да присѫтствуватъ на учителскитѣ конференции, но не да ги рѫководятъ, а само, за да знаятъ какви въпроси се подигатъ въ тѣхъ и какъ се тѣ разискватъ и отврѣме да съобщаватъ това въ засѣданията на мѣстнитѣ училищни съвѣти. Изобщо мѣстнитѣ училищни инспектори сѫ информационни органи, прѣдназначени да улесняватъ работата на окрѫжнитѣ училищни инспектори, като чрѣзъ свѣдѣнията, доставяни въ мѣстнитѣ училищни съвѣти и прѣпращани отъ тѣзи въ окрѫжнитѣ, държатъ окрѫжнитѣ училищни инспектори постоянно въ течение на училищнитѣ работи въ учебния окрѫгъ.

Мѣстни училищни инспектори не сѫ прѣдвидени въ всички области. Така е въ Силезия, Истрия и Коринтия, дѣто всички членове на мѣстнитѣ училищни съвѣти сѫ длъжни да посѣщаватъ училищата и да съобщаватъ впечатленията си въ засѣданията на съвѣта или на прѣдседателя. Въ Коринтия членоветѣ на съвѣта сѫ длъжни да се разписватъ въ особна визитационна книга съ означение датата на посѣщението. Тѣзи посѣщения тукъ иматъ сѫщата задача и сѫщия характеръ, както и ревизиитѣ на мѣстнитѣ училищни инспектори (надзорници) въ другитѣ области.

Въ Галиция мѣстни училищни инспектори се опрѣдѣлятъ отъ окрѫжния училищенъ съвѣтъ само за онѣзи общини, въ които прѣдседательтъ на съвѣта е прѣтрупанъ съ работа. Тѣ замѣстятъ прѣдседателя и сѫ длъжни не само да посѣщаватъ училищата и да докладватъ въ съвѣта за тѣхното състояние, но да се грижатъ сѫщо така за изпълнението на взетитѣ отъ съвѣта рѣшения както и разпоредбитѣ на по-виснитѣ училищно-надзорни инстанции; сѫщо така тѣ завеждатъ училищната каса и водятъ смѣткитѣ на мѣстния училищенъ съвѣтъ. Другитѣ членове на съвѣта и изобщо лица, неопрѣдѣлени служебно за това, могатъ да посѣщаватъ училищата само съ специално разрѣшение отъ прѣдседателя.

За мѣстнитѣ училищни инспектори не сѫществува никакъвъ особенъ цензъ. Всѣки, който може да бѫде членъ на мѣстния училищенъ съвѣтъ, може да бѫде опрѣдѣлянъ и за мѣстенъ училищенъ инспекторъ. На практика, обаче, се пази, щото за такива да се назначаватъ лица, повече заинтересувани отъ училищнитѣ работи и по-дѣятелни. Обикновено се прѣдпочитатъ *пенсионирани учители*, за които се прѣдполага не само, че най-добрѣ ще разбиратъ, но и че най-грижливо ще се отнесатъ къмъ възложената имъ задача, а особно като се [...] видъ, че тѣхната длъжность, както [...] членството въ съвѣта, сѫ почетни.

Окрѫжни училищни инспект[...]

Окрѫжнитѣ училищни инспектори [...] се назначаватъ отъ министра на [...] нията и просвѣщението по *прѣдстав[...] областнитѣ училищни съвѣти*, които [...] и Долна Австрия сондиратъ прѣдвар[...] желанието на окрѫжнитѣ училищни с[...] нѣко училищно окрѫжие обикновено [...] чава по единъ инспекторъ, но въ [...] окрѫжия могатъ да бѫдатъ назнача[...] вече. Сѫщо така на единъ окрѫженъ [...] инспекторъ **могатъ да бѫдатъ повѣ[...]** повече окрѫжия. Инспекционното окр[...] всѣки инспекторъ се опрѣдѣля отъ [...] на просвѣщението. Въ Чехия при тов[...] щото инспекционното окрѫжие на с[...] спекторъ да се състои отъ училища [...] само националность, а въ Тиролъ, Бу[...] дѣто изобщо населението е смѣсено, [...] торътъ да владѣе добрѣ езика, на [...] води обучението въ повѣреното му [...]

Окрѫжнитѣ училищни инспектори [...] на тѣхното назначение сѫ по-право ч[...] окрѫжнитѣ училищни съвѣти и в[...] тѣхния съставъ, ако не сѫ взети въ [...] срѣда. Въ послѣдния случай, т. е. ако [...] торътъ е взетъ изъ срѣдата на окрѫж[...] лищенъ съвѣтъ, неговиятъ мандатъ, съ[...] на който той е билъ членъ въ съвѣта [...] губи, споредъ респективнитѣ закони в[...] Австрия, Тиролъ и Форарлбергъ, значи[...] и затова на негово мѣсто трѣбва да [...] или опрѣдѣли друго лице. Инспектор[...] остава да бѫде редовенъ членъ на съвѣ[...] чително въ силата на своето назначе[...] спекторъ.

Въ *повечето области окрѫжнитѣ учи[...] спектори се назначаватъ по за 6 годин[...]* въ Буковина, Далмация, Герцъ и [...] Истрия, Крайна, Моравия, Долна Австр[...] бургъ, Силезия и Щирия. Въ Горна [...] тѣ се назначаватъ по *за 3 години*, а [...] Галиция, Коринтия, Тиролъ и Форарлбе[...] *срокъ не е опрѣдѣленъ*, но обикновено [...] чение на Галиция, той съвпада съ тр[...] съответнитѣ окрѫжни училищни съ[...] Тиролъ и Форарлбергъ министрътъ на [...] щението може винаги да уволнява ок[...] училищни инспектори, но безъ съмнѣ[...] право на министра, ако и не помѣнато въ [...] законитѣ на другитѣ области, е подъ е[...] другъ видъ запазено и тукъ. Въ Галиц[...] чението на окрѫжнитѣ училищни ин[...] не се намира въ никаква свръзка съ м[...] окрѫжнитѣ училищни съвѣти. Тукъ то [...] зорно и дефинитивно. Провизорното [...] на единъ окрѫженъ училищенъ инспе[...] до три години и, ако той се окаже [...]

назначенъ дефинитивно, разбира се,
къвъ опрѣдѣленъ срокъ. Провизорно
тѣ окрѫжни училищни инспектори по-
ѫщата заплата, каквато сѫ имали на
заемана отъ тѣхъ прѣди това назна-
съ пѫтни и дневни пари за инспек-
имъ обиколки, а дефитивно назначе-
опрѣдѣлятъ обикновено въ IX-ия отъ
прѣдвидени за държавнитѣ чинов-
нистрътъ на просвѣщението може да
отдѣлни окрѫжни училищни инспек-
III класъ, обаче трѣбва да пази, щото
тѣзи да не надминава третята часть
о число на прѣдвиденитѣ инспекторски
особни заслуги окрѫжнитѣ училищни
могатъ да бѫдатъ повишавани и въ
Тъй като цѣльта на провизорното
е отъ една страна да се даде въз-
на новоназначения инспекторъ да
отата си и да се покаже напълно ка-
нея, прѣди да бѫде назначенъ дефи-
отъ друга — да се не товари твърдѣ
жета на инспекторския персоналъ, то,
волява послѣдното обстоятелство, лица
а опитность и вѣщина могатъ да бѫ-
чавани за окрѫжни училищни инспек-
во дефинитивно.
о въ всички области, освѣнъ Галиция,
училищни инспектори се назнача-
динъ опрѣдѣленъ срокъ (траенето на
тѣ окрѫжни училищни съвѣти), то е
о, щото *учители*, назначени *за окрѫжни*
инспектори да *запазватъ учителскитѣ*
а *тѣхната работа прѣзъ врѣме на*
инспекторуване да се извършва отъ
Послѣднитѣ, ако тѣ замѣстятъ учи-
сновни или граждански училища, би-
ни отъ респективнитѣ училищни фон-
ко замѣстятъ директори или учители
и педагогически училища — отъ дър-

итѣ училищни инспектори навсѣкждѣ
заплатата си като учители или дър-
жинници, която сѫ имали прѣди назна-
ъ за инспектори и свѣрхъ това дневни
пари въ размѣръ, опрѣдѣлянъ отъ
на просвѣщението по прѣдложение
ия училищенъ съвѣтъ, но изплащани
вата. Годинитѣ, прѣкарани въ инспек-
считатъ за прѣкарани на държавна
съгласно това, се взиматъ въ смѣтка
онирането на учителя или чиновника.
ки области е поставено, щото учители
или общински училища да се назна-
окрѫжни училищни инспектори само
сто на онѣзи, които издържатъ учи-

итѣ училищни инспектори, както и
ѣ училищни съвѣти се варичатъ царско-

итѣ училищни инспектори иматъ подъ
ество основнитѣ, граждански тѣ и до-
итѣ училища въ опрѣдѣленитѣ имъ ин-

пекционни окрѫжия. Тѣ сѫ длъжни периоди-
чески да посѣщаватъ тѣзи училища и, доколкото е възможно, веднага да взиматъ мѣрки за прѣмахването на забѣлѣзанитѣ въ тѣхъ недостатъци и отклонения отъ изискванията на училищнитѣ власти. Сѫщо така тѣ трѣбва да даватъ на учителитѣ съвѣти и опѫтвания касателно тѣхната дидактико-педагогическа работа и по възможность веднага и на мѣсто да се грижатъ за прѣмахването забѣлѣзанитѣ отъ тѣхъ недостатъци въ това отношение, като пазятъ, щото забѣлѣжкитѣ си да не правятъ въ присѫтствието на ученицитѣ.

Въ врѣме на своитѣ инспекционни обиколки окрѫжнитѣ училищни инспектори трѣбва да обрьщатъ особно внимание:

1) Върху редовното и акуратно изпълнение отъ страна на мѣстнитѣ училищни съвѣти и мѣстнитѣ училищни инспектори възложенитѣ тѣмъ обязаности и най-вече относително посѣщението на училищата и наврѣменното посрѣщане тѣхнитѣ материални нужди;

2) Върху точното спазване положенията на закона относително приемането на дѣцата въ училища, както и освобождаването имъ отъ задължителностьта на обучението;

3) Върху дѣятелностьта на учителитѣ, тѣхното прилежание, тѣхнитѣ способности и изобщо тѣхното държане както въ, тъй и вънъ отъ училището;

4) Върху научната подготовка на учителитѣ и грижитѣ имъ за тѣхното по-нататъшно образование, както и върху упражняванитѣ отъ тѣхъ занятия вънъ отъ училището;

5) Върху спазването на опрѣдѣления учебенъ планъ, върху учебнитѣ методи, върху успѣха на ученицитѣ изобщо и по тѣхнитѣ учебни прѣдмети, върху тѣхнитѣ отсѫтствия отъ училището,

6) Върху дисциплината, порядъка и чистотата въ училището и изобщо върху вѫтрѣшната негова уредба;

7) Върху въведенитѣ учебници и употрѣбяванитѣ учебни срѣдства и пособия въ училището,

8) Върху икономическото състояние на училищата, състоянието на училищнитѣ сгради и отдѣлнитѣ въ тѣхъ помѣщения, състоянието на училищнитѣ градини и пр.;

9) Върху състоянието на училищнитѣ имоти, училищнитѣ каси, цѣлесъобразното управление на училищнитѣ фондове и редовното изплащане заплатитѣ на учителитѣ;

10) Върху състоянието на библиотекитѣ и читалнитѣ, уредени при училищата, както и избора на доставянитѣ за тѣхъ книги и списания

При посѣщението на частни учебни възпитателни заведения окрѫжнитѣ училищни инспектори трѣбва да слѣдятъ, доколко тѣзи заведения отговарятъ на условията, при които е било допуснато тѣхното сѫществувание и дали тѣ не минаватъ границитѣ на прѣдоставенитѣ тѣмъ права

Окрѫжнитѣ училищни инспектори свикватъ и рѫководятъ окрѫжнитѣ учителски конференции.

За своитѣ инспекционни обиколки и изобщо за своята дѣйность окрѫжнитѣ училищни инспектори прѣдставятъ рапорти въ окрѫжнитѣ училищни съвѣти. Въ тѣзи свои рапорти тѣ трѣбва да изтъкнатъ всички недостатъци и нередовности, забѣлѣзани отъ тѣхъ, както и да направятъ прѣдложения относително най-цѣлесъобразнитѣ споредъ тѣхъ мѣрки за прѣмахването на тѣзи недостатъци и нередовности. Сѫщо така тѣ сѫ длъжни да отбѣлѣзватъ въ тѣзи рапорти какви забѣлѣжки сѫ имали случай да правятъ и какви опѫтвания да даватъ на учителитѣ прѣзъ врѣме на обиколкитѣ си. Рапортитѣ на окрѫжнитѣ училищни инспектори се разглеждатъ въ най-близкитѣ заседания на окрѫжнитѣ училищни съвѣти и заедно съ взетитѣ по тѣхенъ поводъ рѣшения се изпращатъ въ съотвѣтния областенъ училищенъ съвѣтъ, който отъ своя страна въ рапорта си до министра на изповѣданията и просвѣщението е длъженъ да вземе прѣдъ видъ изказанитѣ въ тѣхъ мнѣния.

Покрай тѣзи общи положения относително функциитѣ на окрѫжнитѣ училищни инспектори, изтъкнати въ респективнитѣ закони на всички области било въ една или друга форма, въ законитѣ на нѣкои области срѣщаме още и слѣднитѣ: учителитѣ сѫ длъжни съ готовность да даватъ на окрѫжнитѣ училищни инспектори исканитѣ отъ тѣхъ свѣдѣния и да слѣдватъ наставленията имъ и разпоредбитѣ, като запазватъ при това правото си на оплакване прѣдъ окрѫжния училищенъ съвѣтъ. (Чехия, Истрия, Тиролъ и Форарлбергъ.)

Окрѫжнитѣ училищни инспектори подписватъ заедно съ прѣдседателитѣ на окрѫжнитѣ училищни съвѣти служебнитѣ свидѣтелства на учителитѣ. Съвѣтътъ е длъженъ къмъ всички свои рѣшения по въпроси относително дефинитивното подпълване на останали вакантни учителски мѣста, увеличението заплатитѣ на учители за прослужени години, пенсионирането на учителитѣ и прѣдприемането срѣщу тѣхъ едни и други дисциплинарни мѣрки, да приложи съгласието на окрѫжния училищенъ инспекторъ. (Чехия, Тиролъ и Форарлбергъ).

За провизорно подпълване вакантни учителски мѣста и провизорно мѣстене учители въ интереса на службата съвѣтътъ прѣдварително трѣбва да се сдобие съ съгласието на окрѫжния училищенъ инспекторъ. (Чехия и Истрия.)

Окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ е длъженъ всички свѣдѣния, които, споредъ него, обуславятъ пенсионирането, уволнението, врѣменното отстранение отъ служба или мѣстенето на подвѣдомствени нему учители веднага да съобщава на окрѫжния училищенъ съвѣтъ. (Чехия и Истрия.)

Окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ въ врѣме на инспекционнитѣ си обиколки разглежда протоколитѣ отъ заседанията на мѣстнитѣ училищни съвѣти и въ случай на нужда прѣзъ прѣдседателя свиква послѣднитѣ на заседания (Истрия, Тиролъ и Форарлбергъ).

Окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ
рира въ окрѫжния училищенъ съвѣтъ по
дидактико-педагогически въпроси, а сѫщ
назначението учители на вакантни мѣст
ролъ и Форарлбергъ).

Окрѫжниятъ училищенъ инспектор
глежда и одобрява учебнитѣ планове и
нитѣ училищни програми, които му се п
аятъ отъ управителитѣ на училищата (

Въ случай на недоразумѣния и разн
между окрѫжнитѣ училищни съвѣти и
нитѣ училищни инспектори и двѣтѣ
иматъ право да се отнасятъ за изглаж
тѣзи недоразумѣния и разногласия до об
училищенъ съвѣтъ (Чехия).

Окрѫжнитѣ училищни инспектори кв
иратъ учителитѣ въ окрѫжията си
тѣхната дѣйность и държане и тѣзи кв
кации се подписватъ отъ прѣдседател
окрѫжнитѣ училищни съвѣти, които мо
правятъ къмъ тѣхъ свои забѣлѣжки (Г

Послѣднитѣ законоположения, ако и не
нати въ респективнитѣ закони на всички
на практика спадатъ къмъ функциитѣ на
нитѣ училищни инспектори почти нав

Освѣнъ изложенитѣ по-горѣ общи пол
касателно функциитѣ на окрѫжнитѣ уч
инспектори, министерството на народно
свѣщение съ окрѫжно отъ 18. май 1869
дало и особна инструкция, въ която
тѣзи функции сѫ опрѣдѣлени много по-де
На врѣмето си тази инструкция е имала
видъ провизорнитѣ окрѫжни училищни
тори, тъй като тогава само такива с
назначавани и окрѫжното, съ което е би
пратена тази инструкция, е адресирано
нитѣ шефове въ Моравия, Тиролъ и
бергъ, Горна Австрия, Долна Австрия,
и Крайна. Съ министерско прѣдписан
28. ноемврий 1872 г. е била изпратена
инструкция за провизорнитѣ училищни
тори въ Галиция, която е много по-пълн
детайлирана отъ първата. Съ уреждането
тута на окрѫжнитѣ училищни инспект
осталитѣ области инструкцията е добила
повсемѣстно приложение.

Споредъ послѣдната инструкция дѣй
на окрѫжнитѣ училищни инспектори се
нява въ слѣднитѣ три посоки: I. Реви
училищата; II Окрѫжнитѣ учителски
ренции; III. Служебната дѣйность въ окр
училищенъ съвѣтъ.

I. Ревизия на училищата.

§ 1 Окрѫжниятъ училищенъ инспект
длъженъ въ всѣко отношение добрѣ да
състоянието на общественитѣ и частни
и дѣвически училища въ неговото ок
Не сѫ подъ неговъ надзоръ основнитѣ у
които като дидактико-педагогически об
училища сѫ свързани съ педагогически
да бѫде добрѣ освѣтленъ върху състо

ищното дѣло въ окрѫжието си, Окрѫж-
училищенъ инспекторъ трѣбва, колкото
ожно по-често да посѣщава подвѣдомстве-
училища; той трѣбва да ревизира, до-
о това му позволяватъ обстоятелствата,
училище въ окрѫжието си най-малко два
прѣзъ учебната година. По-честитѣ ре-
а особно при поемането на тази длъж-
сѫ почти неизбѣжно срѣдство за упозна-
илищното дѣло въ окрѫжието. Щомъ
тли веднажъ върху състоянието на учи-
въ окрѫжието, инспекторътъ ще трѣбва
оне повече внимание на онѣзи измежду
които сѫ останали по-назадъ и изобщо
слаби и чрѣзъ по-чести ревизии, чрѣзъ
ния и наставления, както и чрѣзъ контро-
тѣхното изпълнение ще гледа да подобри
илища.

Ревизията на инспектора обхваща:

ано сближение съ мѣстния училищенъ
и посрѣдствено съ училищната община.
жниятъ училищенъ инспекторъ, безъ да
че въ нѣщо ще се накърни съ това прес-
а неговата служба, нека не забравя, че
ното подчъртаване характера на неговия
е винаги произвежда очакваното дѣйствие.
ниятъ тактъ въ сношението съ народа
печели сърдцата и ги прави податливи и
иви въ полза на доброто дѣло, и фактъ е,
о пѫти много нѣщо се върши по-охотно
лицето, което е умѣло да спечели тѣзи
отколкото вслѣдствие прѣдписанията на
служебнитѣ разпоредби и началническитѣ
и. Това особно важи въ случаитѣ, когато
ътъ е да се спечелятъ съгласието и во-
а общинитѣ за построяване нови или
оброто издържане сѫществуващитѣ учи-
както и за увеличение учителскитѣ сили
ѣто училищата сѫ прѣпълнени. Окрѫж-
училищенъ инспекторъ трѣбва спокойно
телно да изслушва мнѣнията, желанията
ванията на мѣстния училищенъ съвѣтъ
щината, послѣднитѣ да взима винаги
видъ, както и да гледа да изравнява въз-
тѣ между учителя и общината недоразу-
и разногласия. При това той трѣбва още
ѣри, дали мѣстниятъ училищенъ съвѣтъ
ва възложенитѣ нему обязаности каса-
атериалнитѣ интереси и прѣуспѣването
ището и учителитѣ.

нишната страна на училищата.

ова отношение окрѫжниятъ училищенъ
оръ трѣбва да насочи вниманието си
училищното здание, да види доколко то
а на хигиеническитѣ и изобщо на учи-
ѣ и учебни цѣли. Той трѣбва да изучи
о положение и неговата уредба съ огледъ
върху здравието на ученицитѣ, се, тъй и
спокойното, ненарушавано отъ външенъ
бучение (нѣма ли влага, мокрота, недоста-
ъ въздухъ; не е ли въ сѫсѣдство съ нѣ-
има пазаръ, силно оживена улица и пр.);
ата и височината на училищната стая

или на класнитѣ стаи въ сравнение съ числото на ученицитѣ, порядъка и чистотата въ училищния дворъ, въ училищното здание и въ класнитѣ стаи, сѫщо да види квартирата на учителя отговаря ли на най-обикновенитѣ изисквания, които съ право биха могли да ѝ бѫдатъ прѣдявени; отоплението, освѣтлението, вентилирането, училищнитѣ покѫщнини изобщо и особно чиноветѣ, съ огледъ къмъ числото, възрастьта, ръста на ученицитѣ; учебнитѣ пособия, числото имъ, качеството имъ и състоянието имъ, ученическитѣ и учителски библиотеки, географскитѣ карти и глобуси, картинитѣ за нагледното обучение и естествовѣдѣние, физическитѣ апарати, както и апаратитѣ за нагледность при обучението по четене и смѣтане, учебницитѣ и учебнитѣ пособия за бѣдни дѣца; училищната градина, нейната култура изобщо, както и репрезентиранитѣ въ нея отрасли съ огледъ къмъ мѣстнитѣ хазайствени условия и фактори, прѣдставени ли сѫ и съ какъвъ успѣхъ овощарството, пчеларството, копринарството и градинарството; игрището и необходимия за него апаратъ. Тѣзи сѫ точкитѣ, върху които окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ трѣбва да насочи вниманието си. При това той трѣбва да си вземе бѣлѣжки относително учрѣдяването и издържането на училището, назначението на училищния фондъ, неговото управление, сѫщо относително начина за изплащане заплатитѣ на учителя и изобщо отношенията на мѣстния училищенъ съвѣтъ къмъ училището, сѫщо така относително извънучилищнитѣ занятия на учителя или лежащитѣ върху него въ силата на училищнитѣ учрѣдителни документи задължения и най-сетнѣ относително характера на учителевата служебна дѣйность, дали той е стабиленъ, провизоренъ учитель или суплентъ, дали провизорниятъ или суплиращъ учитель притежава свидѣтелство за учителска правоспособность или не. Върху всичко това окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ трѣбва да бѫде добрѣ освѣтленъ.

c) Управлението на училището.

Окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ контролира списъцитѣ на дѣцата, достигнали задължителната училищна възрасть и посѣщавани училището, издирва причинитѣ на отсѫтствията отъ училището изобщо, както и на неизпълнението отъ страна на родителитѣ и настойницитѣ на дѣцата възложената имъ училищна обязаность да пращатъ послѣднитѣ въ училище; той изучва употрѣбенитѣ срѣщу това срѣдства и даденитѣ отъ тѣхъ резултатъ, обръща вниманието си върху законно опрѣдѣленото врѣме за приемането на дѣцата въ училището, върху възрастьта на приетитѣ дѣца както въ класоветѣ, тъй и въ повторителния курсъ, разглежда каталозитѣ, инвентаритѣ, правилницитѣ, визитационната книга, информира се относително учебното врѣме и ваканциитѣ, учебния планъ, разпрѣдѣлението на материала и седмичното разпрѣдѣление на часоветѣ и констатира тѣхната цѣлесъобразность и редовното придържане о тѣхъ; взима бѣлѣжки

относително прѣдписанитѣ и въведени учебници, както и относително изпуснатия и минатъ материалъ; той прѣглежда сѫщо така и писменитѣ упражнения на ученицитѣ. Въ училища съ повече учители окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ слѣди, дали ставатъ кога и какъ ставатъ учителскитѣ конференции. Въ частнитѣ учебни и възпитателни заведения той трѣбва да слѣди, доколко се пазятъ условията, при които е разрѣшено тѣхното сѫществуване, както и означенитѣ въ тѣзи условия цѣль и права, а сѫщо така, дали назначенитѣ въ тѣхъ учители и учителки притежаватъ свидѣтелства за учителска правоспособность и по какви учебници се води обучението.

д) Педагогическо-дидактическата дѣйность и държането на учителя изобщо.

Окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ е длъженъ напълно и точно да се запознае съ прѣподаването на учителя и работата на ученицитѣ. Той трѣбва добрѣ да проучи методата на учителя и лично самъ да се увѣри въ стойностьта на ученическитѣ отговори. За тази цѣль той или самъ задава въпроси на ученицитѣ, или пъкъ опрѣдѣля на учителя учебния прѣдметъ и учебния материалъ, по който той трѣбва да изпитва. При това той трѣбва да постѫпва твърдѣ прѣдпазливо, като винаги има прѣдъ видъ съ нищо да не накърни авторитета на учителя прѣдъ ученицитѣ. Особно той трѣбва да се отнесе внимателно къмъ обучението въ слѣтитѣ отдѣления и да види каква похватность проявяватъ учителитѣ въ това отношение. Ако обучението се води недостатъчно цѣлесъобразно, то нека инспекторътъ се намѣси въ него, обаче тъй, щото това да не произвежда нѣкакво особно впечатление на ученицитѣ и да не уронва съ нищо престижа на учителя; нека инспекторътъ чрѣзъ своето участие фактически и практически даде на учителя образецъ отъ правилно постѫпване при обучението. Съ това, обаче, не се дава на инспектора право да мисли, че методата, която споредъ него е най-добра, въ всички случаи и при всѣкакви обстоятелства изобщо ще бѫде и абсолютно единствената или единствено приложимата, тъй като различни пѫтища и срѣдства водятъ къмъ една и сѫща цѣль. За методата и постѫпването на учителя инспекторътъ не трѣбва да сѫди изведнажъ, по първото впечатление; той трѣбва старателно да го прослѣди и изучи, да гледа да го схване като цѣло и да проникне въ неговата сѫщность, да иска слѣдъ свършека на обучението отъ учителя обоснования за него и чакъ слѣдъ спечеления по този начинъ погледъ въ методическото постѫпване на учителя, да изкаже своето сѫждение върху него. Старателниятъ, самостойно мислещиятъ и работещиятъ учитель нѣма да се обезкуражи само при такова отнасяне спрямо него, тъй като то още повече ще го подкрѣпи и утвърди въ онова, което въ неговото постѫпване е добро и умѣстно и ще го убѣди и поучи въ онова, което въ неговото постѫпване е невѣрно и нецѣлесъобразно,

щомъ му се прѣдставятъ нужднитѣ у
основания. Опѫтванията и съвѣтитѣ
ствуватъ успѣшно, ако се даватъ са
начинъ, защото добрѣ разбрани и
ще съставятъ тогава органически м
методическото постѫпване на старат
теля, когато въ противенъ случай,
отпорѣ, тѣ често пѫти произвеждатъ
противоположно на рѫководившитѣ
намѣрения. Тогава тѣ като чужди
вмъкнати просто механически въ учеб
на учителя, спъватъ обучението на не
а особно, ако този начинъ, вслѣдствие
практика, е станалъ за учителя вто
натура. Сѫщо така тѣ дѣйствуватъ
върху придобитата вече отъ учители
и самоувѣреность при обучението, коя
е необходима при всѣко обучение.
ниятъ училищенъ инспекторъ не бива
че даванитѣ отъ него опѫтвания и
трѣбва да убиватъ или притискатъ уч
самостойность; нека той винаги
само самостойната дѣйность на учи
ревеща се въ неговата индивидуал
неговото съзнание, въ силата на него
дителность, може да има дѣйствителен
тъй като само животътъ възбужда
Механическото постѫпване, лишено отъ
живителна сила, убива духомъ и учите
ницитѣ. Изобщо нека окрѫжниятъ уч
инспекторъ дава на своитѣ опѫтвани
чения повече форма на доброжелателн
отколкото на строга заповѣдь, тъй като
начинъ той ще спечели сърдцата и до
на тѣзи, които трѣбва да почитана и
желания и разпоредби, даже сериоз
забѣлѣжки или мъмрения ще се посрѣ
зачитатъ драговолно. Затова нека
любезно и нека избѣгва всичко, което
рѣзкость или суровость може да огорчи
на учителя, тъй като подобни огорчен
малко могатъ спомогна за постигане
цѣль. Нека инспекторътъ не изтъква
силно слабоститѣ на по-малко-даровитѣ
а особно когато забѣлѣжи у тѣхъ ст
стремежъ къмъ усъвършенствуване. К
прѣдъ видъ даденитѣ фактически усло
той не отнема надеждата у по-слабит
противъ нека ги ободрява и насърча
имъ вдъхне нуждната смѣлость и довѣ
собственитѣ имъ сили и резултатътъ ще
че често пѫти по-слабитѣ могатъ на
даже щастливо надаренитѣ, а особно
постѣднитѣ твърдѣ много се осланят
нитѣ дарби. Само доказаната немарлив
кого отнасяне къмъ възложенитѣ об
и съзнателното прѣдумишлено тѣхно
нение не заслужаватъ зачитане и снисх
Казаното окрѫжниятъ училищенъ ин
трѣбва да има винаги прѣдъ видъ,
когато ревизира училища съ повече уч
които той изказва впечатленията си
опѫтвания въ учителската конференци

§ 2. Окрѫжнитѣ учителски конференции се свикватъ съ цѣль: да се постигне необходимото съгласие и единство въ вѫтрѣшната организация на учебното дѣло въ окрѫжието, *да се обсѫждатъ срѣдствата за процъвтяването на народно училищното дѣло, да се направятъ въ този смисълъ прѣдложения* прѣдъ окрѫжнитѣ училищни власти и *да се изказватъ мнѣния по въпроси отъ училищенъ характеръ,* прѣдставени отъ тѣзи власти на конференциитѣ.

Въ частность конференциитѣ трѣбва:

1. Да отговарятъ на задачата, налагана тѣмъ отъ реда въ училището и въ обучението касателно учебнитѣ планове, разпрѣдѣлението на класоветѣ и т. н.;

2. Да *разглеждатъ въведенитѣ учебници и книги за прочитъ,* както и всѣкакви учебни пособия и изобщо срѣдства за успѣха на обучението, и да правятъ прѣдложения за тѣхното подобрѣние, или пъкъ за въвеждането нови учебници и учебни пособия;

3. Да обсѫждатъ обстойно признатитѣ както отъ теорията, тъй и отъ практиката за цѣлесъобразни методи на обучението и да се произнасятъ върху тѣхното приемане, както и върху основнитѣ положения на училищното възпитание;

4. Да обрѫщатъ особно внимание на забавачницитѣ, дѣвическитѣ стопански училища, училищнитѣ библиотеки, училищнитѣ градини, училищнитѣ стопанства, гимнастическитѣ заведения, както и всички мѣроприятия, прѣслѣдващи цѣльта да подобрятъ здравословното състояние на училищната младежь;

5. Да обсѫждатъ прѣчкитѣ за развитието и напрѣдъка на общественото образование въ окрѫжието и да правятъ прѣдложения за тѣхното прѣмахване;

6. Да обсѫждатъ срѣдствата, чрѣзъ които може да се постигне нуждното съгласие между домашното и училищно възпитание;

7. Да обсѫждатъ срѣдствата, необходими за разширението и увеличението на училищата и учебното дѣло въ окрѫжието, особно за откриването на допълнителни курсове и нисши специални училища, съобразно нуждитѣ на окрѫжието;

8. Да обсѫждатъ срѣдствата за самообразованието на учителитѣ, а именно урежданието на окрѫжни учителски библиотеки.

За послѣдната цѣль особно спомагатъ реферати съ научно и педагогическото съдържание, практически лекции по извѣстни учебни прѣдмети и *изложби на учебни пособия, които могатъ да се устройватъ въ конференциитѣ.*

§ 3. Редовнитѣ конференции (§ 1.) се свикватъ отъ окрѫжната училищна власть, която опрѣдѣля мѣстото, врѣмето и траенето на конференциитѣ. *Конференциитѣ не могатъ да траятъ повече отъ 3 дни.* Окрѫжната училищна власть може, въ случай на призната необходимость, да свика и *извънредни конференции,* но когато разноскитѣ по тѣхъ не бѫдатъ *за смѣтка на окрѫжната учи-*

лищна каса, тя прѣдварително трѣбва д
съгласието на областната училищна в

§ 4. Членове на окрѫжнитѣ учите
ференции съ задължение да присѫтст
тѣхъ сѫ всичкитѣ *директори, главни
учители,* свѣтски учителки, *помощници
и учителки,* които иматъ свидѣтелство
телска правоспособность отъ основнитѣ
дански училища, дефинитовно назначен
по законъ божи въ сѫщитѣ училища
*торитѣ, главнитѣ и образцови учители
кралскитѣ мѫжки и дѣвически педагоги
лица въ окрѫжието.*

Всички тѣзи членове иматъ по раб
конференциитѣ рѣшаващъ гласъ, както
и пасивно изборно право

Помощници учители и учетелки, ко
тежаватъ само свидѣтелство за зрѣ
длъжни да присѫтствуватъ на конфе
но иматъ право само на съвѣщателенъ

Неназначенитѣ дефинитивно учители
божи, суплентитѣ и помощници учите
телки безъ свидѣтелство за зрѣлость
ственитѣ основни и педагогически
учителкитѣ въ стопанскитѣ училища,
учителитѣ и учителкитѣ отъ частнитѣ
училища сѫ свободни да участвуватъ в
ренциитѣ съ право на съвѣщателенъ г

*Всички членове на окрѫжната учител
иматъ право да присѫтствуватъ на конфе*

*Прѣдседательтъ има право да кани
съ съвѣщателенъ гласъ.*

§ 5. Прѣдседатель и рѫководитель на
ренцията е окрѫжниятъ училищенъ инс
Той опрѣдѣля за всѣка конференция св
стникъ. Конференцията избира измежд
членове двама секретари съ срокъ о
година.

Допуща се и повторно избиране.

Избранитѣ сѫ длъжни да приематъ
ако прѣдидущата година не сѫ заема
почетни мѣста.

§ 6. *Дневниятъ редъ на конференцията
щава на членоветѣ най-малко 4 седми
нейното свикване.* Конференцията има п
разширява опрѣдѣления дневенъ редъ

§ 7. За подготвяне работата на вс
брание *конференцията избира измежду ч
си една постоянна комисия. Окрѫжният
щенъ инспекторъ е прѣдседатель на тази*
Освѣнъ това конференцията може за
особни комисии за подготвяне или пък
нение на отдѣлни въпроси.

§ 8. Окрѫжната учителска конференци
съгласно сѫществуващитѣ за това постан
измежду членоветѣ си *прѣдставители на
ството въ окрѫжния училищенъ съвѣтъ,
за завеждане окрѫжната учителска биб
прѣдставители-делегати въ областната кон*

§ 9. Въ всѣко заседание се държи пр
въ които се вписватъ обсѫжданитѣ
направенитѣ прѣдложения и взетитѣ р
Прѣдседательтъ съ рапортъ прѣпраща

въ окръжния училищенъ съвѣтъ, който своя страна ги препраща въ областния училищенъ съвѣтъ съ изложение за взетитѣ мѣрки изпълнение рѣшенията на конференцията собствени прѣдложения
годишнитѣ училищни отчети на областния училищенъ съвѣтъ винаги трѣбва да бѫде очер- и дѣйностьта на окръжнитѣ учителски ференции.
10. Работата на окръжнитѣ учителски конференции се опрѣдѣля отъ окръжната училищна ть.

III. Служебната дѣйность окръжния училищенъ съвѣтъ.

5. Окръжниятъ училищенъ инспекторъ служебно е дълженъ да дава своитѣ мнѣния по *дидактико-педагогически или административно-икономически училищни въпроси*, когато тѣ бѫдатъ изисотъ областния и окръжния училищни съили отъ прѣдседателя на послѣдния; сѫщо той е дълженъ по искането на прѣдседана окръжния училищенъ съвѣтъ да резуизпратенитѣ нему служебни дѣла. Потова той е дълженъ основателно *да се запознае съ училищното законодателство* и постоянно се грижи за своето по-нататъшно развитие съвършенствуване въ дидактико-педагогическо шение. Слѣдъ свършека на всѣка учебна на и прѣди началото на слѣдващата той трѣбва да прѣдставя въ окръжния училищенъ съвѣтъ годишенъ рапортъ върху всичкитѣ подвѣдомствени нему учебни заведения, като гледа, въ основата на дадената отъ него характеристика за всѣко отъ тѣхъ да лежатъ достатъчни, вѣрни и точни данни. Инспекторътъ е правото си въ всѣко врѣме да прави прѣдложения за подобрѣнието и напрѣдъка на учебното дѣло. Отдѣлни протоколи той не държи. зи инструкция въ нѣкои мѣста, особно въ зочителнитѣ си точки е просто копировка, нѣкои разчленения на първата, за която нахъ по-горѣ. Сѫществена разлика между тѣ инструкции нѣма. Сѫществена разлика у тѣхъ по съдържание е, че въ втората не право изтъкната обязаностьта на окръжния училищенъ инспекторъ да слѣди, доколко въ вото окръжие се полагатъ грижи за обучение на глухо-нѣмитѣ и слѣпитѣ дѣца и какъ ставено това обучение. Обаче констатирана тази разлика не трѣбва да ни кара да имъ, че втората инструкция освобождава инспектора отъ въпросната обязаность.
допълване образованието на основнитѣ училища държавниятъ законъ за народното образование въ 47-я си параграфъ постановява, щото всѣко окръжие при нѣкое отъ педагогическитѣ училища да се откриватъ ежегодно прѣзъ литнитѣ ваканции допълнителни общеобразователни курсове. Обучението въ тѣзи курсове обхваща онѣзи учебни прѣдмети, които се минаватъ въ педагогическитѣ училища. Курсоветѣ траятъ обикновено 4-8 недѣли и слѣдъ свършека имъ учителитѣ за участието си въ тѣхъ получаватъ удостовѣрения. За устройството и уредбата на тѣзи курсове се грижи областната училищна власть, която свиква учителитѣ на тѣхъ. Окръжнитѣ училищни инспектори опрѣдѣлятъ пъкъ кои учители ще трѣбва задължително да посѣщаватъ курсоветѣ. Тѣ сѫ длъжни всѣка година въ края на първия семестъръ да прѣдставятъ въ областния училищенъ съвѣтъ списъкъ на учителитѣ, които ще трѣбва да се явятъ на курсоветѣ. Лекторитѣ въ тѣзи курсове се опрѣдѣлятъ отъ областната училищна власть и получаватъ за лекциитѣ си извѣстно възнаграждение. *Сѫщо така получаватъ пѫтни и дневни пари и* онѣзи учители, които ще трѣбва да посѣщаватъ курсоветѣ по задължение.

Окръжнитѣ училищни инспектори слѣдятъ сѫщо така за реда и прѣподаването въ допълнителнитѣ училища, които се уреждатъ отъ окръжния училищенъ съвѣтъ съ цѣль да се повтарятъ, допълнятъ и разширятъ познанията, дадени отъ основното училище. Обучението въ допълнителнитѣ училища не е поставено въ всички области еднакво и въ нѣкои отъ тѣхъ то е задължително за дѣцата и отъ двата пола, свършили курса на основното и не слѣдвали въ нѣкое специално или по-висше училище до навършена 14, а въ други до навършена 15-годишна възрасть. Окръжнитѣ училищни инспектори трѣбва да прѣглеждатъ списъцитѣ на дѣцата, неосвободени още отъ задължителностьта на обучението и да слѣдятъ дали онѣзи отъ тѣхъ, които сѫ завършили курса на мѣстното основно училище, слѣдватъ въ нѣкое по-висше и ако не, дали посѣщаватъ допълнителното. Сѫщо така тѣ слѣдятъ, щото изработениятъ прѣдварително и прѣдписанъ отъ окръжния училищенъ съвѣтъ учебенъ планъ точно да се прилага отъ учителя или учителитѣ въ допълнителнитѣ училища.

Окръжнитѣ училищни инспектори прѣдседателствуватъ и конференциитѣ, свиквани отъ окръжния училищенъ съвѣтъ за изработване учебенъ планъ за всѣко гражданско училище въ учебното окръжие и състоящи се отъ учителитѣ въ гражданскитѣ училища, директоритѣ на педагогическото или педагогическитѣ училища въ окръжието и прѣдставителитѣ на занаятчийскитѣ и земледѣлчески интереси на мѣстата, дѣто се намиратъ гражданскитѣ училища и на окръжието.

Окръжнитѣ училищни инспектори прѣдседателствуватъ и рѫководятъ сѫщо така годишнитѣ конференции на учителитѣ отъ гражданскитѣ училища въ онѣзи окръжия, дѣто такива училища има повече.

Подъ надзора на окръжнитѣ училищни инспектори се намиратъ още и дѣтскитѣ приюти и забавачницитѣ. Особно министерско окръжно отъ 22. юний 1872 г. № 4711, възъ основа на законоположенията изказани въ §§ 5, 16, 27 и 29 и 30. отъ държавния законъ за народното образование, развива идеята за тѣзи два вида учеб-

възпитателни заведения, като се спира прѣдимно на послѣднитѣ, показва тѣхното значение, полза и необходимость, и направо възлага върху окрѫжнитѣ училищни инспектори задачата да се грижатъ за тѣхното разпространение и прѣуспѣване въ окрѫжието имъ. За ревизиране на тѣзи заведения министерството е прѣдоставило на областнитѣ училищни власти да изработятъ сами подробна инструкция, която да почива върху изданенитѣ отъ него основоположения. Тѣзи основоположения сѫ:

1. Окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ трѣбва да се грижи за откриването забавачници въ неговото окрѫжие и за прѣобръщането сѫществуващитѣ дѣтски приюти въ забавачници. Той трѣбва колкото е възможно по-често да ревизира общественитѣ и частни забавачници и дѣтски приюти и е дълженъ да дава своитѣ съвѣти тамъ, дѣто се окаже нуждно, както и чрѣзъ устни опѫтвания да се грижи за прѣмахването на забѣлѣзанитѣ отъ него недостатъци.

2. При посѣщенията на забавачницитѣ и дѣтскитѣ приюти, окрѫжниятъ училищенъ инспекторъ трѣбва прѣди всичко да слѣди дали се спазва министерската разпоредба, която урежда тѣзи зеведения. Той трѣбва особно да пази, щото идеята, която лежи въ основата на забавачницитѣ, съ присърдце да се прѣгрѫща отъ забавачкитѣ и срѣдствата и методитѣ да се прилагатъ планомѣрно и тактично. Всѣкаква едностранчивость трѣбва да се избѣгва и то така, щото игритѣ да запазятъ своя характеръ и да се не употрѣбятъ като срѣдство за прѣкарване на врѣмето и по-сериозното обучение да се съпровожда винаги отъ нѣкаква интересна работа за дѣцата, а не да бѫде голо учене.

Касателно занятията инспекторътъ трѣбва да внимава, щото тѣ винаги да бѫдатъ нагласяни споредъ възрастьта на дѣцата и никога да не бѫдатъ за тѣхъ утегчителни или принудителни; чрѣзъ тѣхъ дѣцата трѣбва да се развиватъ, а не да добиватъ само механическа срѫчность. Сѫщо така инспекторътъ трѣбва да гледа, щото занятията правилно да се разнообразятъ; занятията въ стаята, доколко позволява врѣмето, да се разнообразятъ съ работа въ градината и изобщо дѣцата да прѣкарватъ колкото се може повече врѣме въ градината.

Инспекторътъ не трѣбва да допуща, щото забавачницитѣ и дѣтскитѣ приюти да подготвятъ дѣцата направо за училището; четене, писане, смѣтане не трѣбва да влизатъ въ крѫга на упражненията тукъ, не трѣбва на тѣзи заведения да се дава характера на училища чрѣзъ въвеждане строга дисциплина.

Касателно работнитѣ часове на забавачницата инспекторътъ трѣбва да гледа, щото тѣ да отговарятъ на мѣстнитѣ условия и на педагогическитѣ принципи и никога дѣцата да се не принуждаватъ да прѣкарватъ непрѣкѫснато повече врѣме въ забавачницата.

Поменатото по-горѣ министерско окрѫжно, *което задължава окрѫжнитѣ* училищни инспек-
тори да се грижатъ за откриването за
въ тѣхнитѣ окрѫжия, изисква сѫщо
тѣхъ да се запознаятъ основателно с
нието въ тѣзи заведения, да приучи
тѣхнитѣ нужди, да отбѣлѣзватъ дѣ
отъ тѣхъ и споредъ случая да правят
жения за откриване на такива прѣдп
училищна власть, дѣто откриването б
влияние се окаже невъзможно. Добр
тати отъ дѣйностьта на инспектори
отношение имъ се зачитатъ като особ
и трѣбва да бѫдатъ винаги посочвани
нитѣ отчети на областнитѣ училищни

Очъртаната тукъ твърдѣ обхватлива
на окрѫжнитѣ училищни инспектори
телно доста ограничена по въпроса з
рането на религиозното обучение и в
въ училищата. Законътъ отъ 25. ча
който урегулира отношенията на черк
училището, въ първия си параграфъ по
«Върховното управление на учебно-в
ното дѣло и върховниятъ надзоръ в
се прѣдоставятъ на държавата и се
ватъ чрѣзъ законно опрѣдѣленитѣ
органи», а въ непосрѣдно слѣдващ
параграфъ гласи: «Безъ да се накърн
право, уреждането и рѫководенето
гиозното обучение и възпитание п
ниятъ надзоръ върху него въ наро
срѣдни училища се прѣдоставятъ на р
нитѣ религиозни общини. Тѣзи двѣ
вмѣстими, ако не изключващи другъ з
становления се разклоняватъ въ зак
надзора върху училищата на всички о
въ резултатъ ние срѣщаме отъ една ст
ноположения, които прѣдоставятъ надз
религиозното обучение и възпитание
на духовнитѣ власти, а отъ друга —
съ тѣхъ законоположения, които нат
съ този надзоръ окрѫжнитѣ, а за срѣ
педагогически училища областнитѣ у
инспектори. Своитѣ разпоредби, изход
прѣдоставеното ней право духовната
прави обикновено чрѣзъ окрѫжния уч
съвѣтъ, обаче тя и непосрѣдно се н
вървежа на религиозното обучение и не
участието си при одобряването учебниц
чаването учители по законъ божи, н
чрѣзъ непосрѣдни ревизии на прѣпо
чрѣзъ правото да устройва извънредни
на изпити по прѣдмета. Прѣдставит
разнитѣ вѣроизповѣдания въ окрѫжн
лищенъ съвѣтъ могатъ винаги да пос
часоветѣ по законъ божи съ цѣль да р
начина на прѣподаването и резултатит
Сѫщо така тѣ могатъ да присѫтству
врѣме на инспекторскитѣ ревизии и с
чатления и мнѣния да изказватъ въ о
училищенъ съвѣтъ. Окрѫжнитѣ учил
спектори ревизиратъ само методическ
на религиозното обучение, и лесно с
бере какъвъ плодъ може да се очаква
нитѣ ревизии при широкитѣ права, прѣ

ата. Не ще съмнѣние, че тѣзи права на
е трѣбвало да дойдатъ въ стълкновение
инитѣ наредби и единството на училищ-
авление. Нѣколко министерски окрѫжни,
по поводъ на отдѣлни случаи най-добрѣ
за това. Така едно окрѫжно до об-
шефъ въ Силезия установява, че по
божи трѣбва да се правятъ изпити на
нование, понеже религиозното обучение
ищата е часть отъ цѣлокупното и че
то това не бѫде практикувано, съотвѣт-
илищни власти трѣбва да сѫ въ състоя-
окажатъ, че това става не по тѣхна вина.
руга страна сѫщото окрѫжно, като под-
правото на черквата да слѣди чрѣзъ
ани за религиозното обучение въ учи-
и да ревизира прѣподаването въ всѣко
свобождава училището и учителя отъ
отговорность въ случаи, когато орга-
черквата прѣдприемятъ вънъ отъ учи-
безъ прѣдварително споразумѣние съ
итѣ власти изпитъ на учeницитѣ по
познания изъ религията. Въ такива
според окрѫжното, черковнитѣ органи
атъ единъ черковенъ актъ, при който
ъ нѣма защо да присѫтствува, а учили-
може да задължава ученицитѣ и да
ѣдъ видъ показанитѣ резултати за изда-
отъ него свидѣтелства. Какви трѣбва да
случаитѣ, които сѫ прѣдизвикали това
едва ли има нужда да пояснявамъ.
окрѫжнитѣ училищни инспектори,
раво да ревизиратъ училищата и всички
на окрѫжнитѣ училищни съвѣти. Въ
евизии обаче членоветѣ на окрѫжнитѣ
и съвѣти не могатъ да правятъ никакви
ки на учителитѣ и изобщо изнесенитѣ
ния съобщаватъ само въ засѣданията на
Тѣмъ не е позволено сѫщо така да
тъ религиозното обучение въ онѣзи
овѣдания, къмъ които тѣ сами не при-
тъ.

налътъ на окрѫжнитѣ учи-
лищни инспектори.

кни училищни инспектори въ Австрия
378. Това число се разпрѣдѣля между
тѣ области така: Долна Австрия — 34,
стрия — 12, Салцбургъ — 3, Щирия — 18,
— 8, Крайна — 8, Истрия, Герцъ и
съ Триестъ — 14, Тиролъ — 25, Форарл-
Чехия — 89, Моравия — 51, Силезия — 11,
— 13, Далмация — 10, Галиция — 79.
жбата си окрѫжнитѣ училищни инспек-
ѣли да бѫдатъ назначени за такива, сѫ:
а Австрия 1 директоръ на педагогическо
7 учители въ гимназии, 16 директори
дански училища, 6 учители въ граж-
училища, 3 образцови учители, 1 главенъ
въ основно училище.
рна Австрия — 1 директоръ на гимназия,
и въ гимназии, 1 учитель въ педагоги-
ческо училище, 2 директори въ граждански учи-
лища, 2 образцови учители при педагогически
училища, 2 директори на основни училища и
1 учитель въ основно училище.

Въ Салцбургъ — 1 гимназиаленъ учитель, 1 учи-
тель въ педагогическо училище и 1 основенъ
учитель. Тукъ 2 мѣста сега сѫ незаети.

Въ Щирия — 4 директори на срѣдни учебни
заведения, 1 директоръ на педагогическо училище,
1 гимназиаленъ учитель, 1 учитель въ педагоги-
ческо училище, 9 главни учители въ основни
училища и 2 основни учители.

Въ Коринтия — 1 директоръ на педагоги-
ческо училище, 1 образцовъ учитель при педа-
гогическо училище и 6 главни учители въ основни
училища.

Въ Крайна — 1 гимназиаленъ учитель, 1 учи-
тель въ педагогическо училище, 1 директоръ на
прогимназия, 1 образцовъ учитель при педаго-
гическо училище и 4 главни учители въ основни
училища.

Въ Истрия, Герцъ иГрадиска съ Триестъ —
2 гимназиални учители, 1 учитель въ педагоги-
ческо училище, 1 директоръ въ гражданско учи-
лище, 6 образцови учители при педагогически
училища, 1 учитель въ подготвителенъ класъ на
педагогическо училище, 2 директори въ основни
училища и 1 главенъ учитель въ основно училище.

Въ Тиролъ — 2 гимназиални учители, 4 учи-
тели въ педагогически училища, 8 образцови
учители при педагогически училища, 4 директори
на основни училища, 5 главни учители въ основни
училища, 1 основенъ учитель и 1 деканъ.

Въ Форарлбергъ — 1 гимназиаленъ учитель,
1 директоръ въ гражданско училище и 1 учи-
тель по законъ божи.

Въ Чехия — 3 учители въ педагогически учи-
лища, 29 учители въ гимназия (1 по гимнастика),
41 директори въ граждански училища, 6 учители
въ граждански училища, 7 образцови учители
при педагогически училища, 2 основни учители
и 1 деканъ.

Въ Моравия — 4 директори на срѣдни учебни
заведения, 5 директори на педагогически учи-
лища, 21 директори на граждански училища,
10 учители въ гимназия, 3 учители въ педаго-
гически училища, 3 образцови учители при педа-
гогически училища, 1 учитель въ гражданско
училище и 4 главни учители въ основни училища.

Въ Силезия — 2 гимназиални учители, 2 учи-
тели въ педагогически училища, 3 директори на
граждански училища, 1 учитель въ гражданско
училище и 3 образцови учители при педагогически
училища.

Въ Буковина — 1 учитель въ педагогическо
училище, 1 образцовъ учитель въ педагогическо
училище и 9 главни учители въ основни училища,
2 свещеници.

Въ Далмация — 2 учители въ педагогически
училища, 3 директори въ граждански училища,
1 учитель въ гражданско училище, 1 образцовъ
учитель при педагогическо училище и 3 главни
учители въ основни училища.

Въ Галиция — 67 дефинитивно назначени и отъ тѣхъ: 1 бившъ директоръ на педагогическо училище, 1 бившъ учитель въ педагогическо училище, 3 бивши учители въ срѣдни училища, 1 бившъ директоръ на гражданско училище, 1 бившъ учитель въ гражданско училище, 1 бившъ учитель въ занаятчийско училище, 7 бивши образцови учители при педагогически училища, 27 бивши главни учители въ основни училища, 18 бивши основни учители, 7 свещеници и бивши учители по законъ божи, провизорни 12 и всички учители въ основни училища.

Тукъ прилагамъ и по единъ формуляръ отъ обикновенитѣ рапорти, каквито прѣдставятъ окржжнитѣ училищни инспектори слѣдъ ревизията си на едно училище, и единъ отъ годишнитѣ. И двата формуляра сж за виенското градско училищно окржжие.

Областни училищни инспектори.

Областнитѣ училищни инспектори се назначаватъ съ императорски указъ по прѣдставление отъ министра на изповѣданията и просвѣщението. За такива се вербуватъ обикновено лица изъ учительската срѣда при срѣднитѣ или висши училища, които сж се отличили било съ научнитѣ си трудове, било съ своята дидактико-педагогическа вѣщина. При назначаването на областнитѣ училищни инспектори се внимава, щото по специалностьта си тѣ да прѣдставляватъ двѣтѣ главни групи познания, застжпени въ срѣднитѣ училища — хуманистичната и реалистичната и да владѣятъ разнитѣ езици, на които се води обучението въ народнитѣ и срѣдни училища въ тѣхната область.

Минималното число на областнитѣ училищни инспектори е 36. Сѣдалището и обявата на функциитѣ на всѣкиго отъ тѣхъ се опрѣдѣлятъ отъ министра на изповѣданията и просвѣщението.

Областнитѣ училищни инспектори образуватъ постояненъ корпусъ, издържането на който се регулира отъ правилото, щото, при постепенното повишение на отдѣлнитѣ негови членове, едната половина отъ всичкитѣ да получаватъ заплата по 2700 фиоринта, а другата по 2100 фиоринта. Когато числото на назначенитѣ областни училищни инспектори бжде нечетно, то по-голѣмата часть трѣбва да получава по-малката отъ горнитѣ заплати.

Областнитѣ училищни инспектори се опрѣдѣлятъ въ VI класъ.

Областнитѣ училищни инспектори въ Виена и Триестъ получаватъ квартирни по 450 фиоринта, а всички други по 300 фиоринта. Пжтни пари за служебнитѣ си обиколки областнитѣ училищни инспектори получаватъ отдѣлно.

Функциитѣ на областнитѣ училищни инспектори сж опрѣдѣлени въ законитѣ за надзора върху училищата на отдѣлнитѣ области въ твърдѣ обща форма. Казано е само, че непосрѣдно *влияние върху* училищата въ дидактико-педагогическото *отношение* упражняватъ областнитѣ
училищни инспектори прѣзъ периоди[...]
визии, ржководене изпититѣ, надзор[...]
дѣйностьта на директоритѣ, мѣстнит[...]
ржжни училищни съвѣти и пр. Нуждни[...]
вания и инструкции областнитѣ учил[...]
спектори получаватъ отъ министра на [...]
данията и просвѣщението. Сжщитѣ [...]
отбѣлѣзватъ още, че областнитѣ учил[...]
спектори прѣдставятъ за своята дѣйност[...]
въ областния училищенъ съвѣтъ, ко[...]
своя страна прѣпраща тѣзи отчети з[...]
взетитѣ по тѣхенъ поводъ рѣшения [...]
на министра на изповѣданията и просвѣ[...]
Инспекторитѣ сж длъжни сжщо така [...]
нето на послѣдния да рапортиратъ на[...]
министерството.

По-подробно задачата и функциитѣ [...]
стнитѣ училищни инспектори сж опрѣд[...]
слѣдната специално за тѣхъ издадена [...]
стерството инструкция, която датира [...]
ноемврий 1899 г. и отмѣнява сжщест[...]
дотогава.

А. Общи положения.

§ 1. Областнитѣ училищни инспектор[...]
да бждатъ добрѣ освѣдомени върху със[...]
на прѣдоставенитѣ подъ тѣхенъ надзор[...]
ствени и частни учебни заведения и да [...]
жатъ както непосрѣдно тъй и посрѣдно [...]
напрѣдъкъ.

Тѣ трѣбва зорко да бдятъ, щото уч[...]
да бжде добрѣ запазено отъ влиянието [...]
нитѣ политически, национални и конфес[...]
борби и възможнитѣ злоупотрѣбения [...]

Що се касае до тѣхнитѣ взаимни отн[...]
то се очаква, че инспекторитѣ въ спор[...]
помежду си ще се стремятъ да отгов[...]
възложената имъ задача.

§ 2. Всѣки областенъ училищенъ ин[...]
е длъженъ да изучва всички дѣла, отъ [...]
ресоръ, които засѣгатъ дидактико-педаг[...]
въпроси и по постановление отъ прѣд[...]
на областния училищенъ съвѣтъ, сжщо [...]
всѣкакви други, относещи се до под[...]
нему училища.

§ 3. Всѣки областенъ училищенъ ин[...]
е въ правото си да излага своитѣ впе[...]
и да прави забѣлѣжки върху училищнитѣ [...]
безразлично отъ какъвъ характеръ, пр[...]
ластната училищна власть и възъ основа [...]
впечатления и забѣлѣжки да внася на р[...]
дане въ съвѣта свои прѣдложения.

Прѣдложенията на инспектора отъ то[...]
се протоколиратъ и разглеждатъ по прист[...]

§ 4. Разглеждането на по-голѣмата и т[...]
часть отъ дѣлата на областната учили[...]
въ засѣданията на съвѣта ще държи ин[...]
ритѣ винаги въ течението на поврѣна[...]
училищна работа. Когато пъкъ въ тѣхно [...]
ствие поради спѣшность и неотложност[...]
гледатъ въ областния училищенъ съвѣтъ [...]
дѣла отъ тѣхния ресоръ, тѣ сж длъ[...]

отпослѣ рѣшението на съвѣта подъ
е.
бластниятъ училищенъ инспекторъ трѣбва
втства и на засѣданията на отдѣлни
, когато въ тѣхъ се разглеждатъ учи-
ъпроси отъ неговия ресортъ, по които
рвенира нѣкой органъ отъ областната
а власть, или когато изобщо прѣдсе-
на областния училищенъ съвѣтъ намѣри
присжтствие за нуждно и да ржководи
ята, въ случай че това му бжде възложено.
ай-важната работа на областнитѣ учи-
инспектори е ревизирането на учебнитѣ
я.
рѣбва редовно да обикалятъ областьта,
ични наблюдения да изучватъ състоя-
училищата, повѣрени на тѣхното вър-
жководене и да бдятъ за спазването и
то прилагане на законитѣ, разпоредбитѣ
внитѣ.
нспекторитѣ трѣбва по кжсъ пжть да
ватъ прѣдседателитѣ на областнитѣ учи-
ъвѣти за прѣдполагаемия започекъ, по-
приблизителното траене на всѣка тѣхна
, а сжщо така да взематъ тѣхното одо-
и тѣхнитѣ опжтвания за възможнитѣ
тия, които тѣ биха прѣдприели на мѣсто.
лѣдъ завършването на ревизионната си
областниятъ училищенъ инспекторъ
а прѣдстави надлежния отчетъ за нея
тната училищна власть. Въ този отчетъ
оръть трѣбва да съобщи сжщо така на-
за даванитѣ отъ него прѣзъ врѣме на
ѣ му устни упжтвания.
Пжтнитѣ разноски на областнитѣ учи-
нспектори за служебнитѣ имъ обиколки
ѣрения тѣмъ районъ, независимо отъ
и той се простира въ една или повече
се покриватъ отъ особно за това
тѣмъ връхнини.

инспекторитѣ на педагогиче-
итѣ и народни училища.

Инспекторитѣ трѣбва поне по веднажъ
ната обстойно да ревизиратъ находя-
подъ тѣхно вѣдомство мжжки и жен-
гогически училища заедно съ образцо-
лища при тѣхъ. Тѣхното назначение е
одятъ и зрѣлостнитѣ изпити при тѣзи
и особно пъкъ сж задължени да вър-
ова, когато бждатъ натоварени отъ
та училищна власть.
ционнитѣ си обиколки, имащи за цѣль
нето на отдѣлни народни училища отъ
тегории и свързанитѣ съ тѣхъ допъл-
курсове, както и спадащитѣ въ кржга
нитѣ училища специални учебни заве-
нспекторитѣ трѣбва да разпрѣдѣлятъ
то въ течението най-малко на три го-
да могатъ да обикалятъ всичкитѣ
окржжия, находящи се подъ тѣхно вѣ-

§ 11. Ревизията на педагогическитѣ училища трѣбва да обхваща всички курсове, всички класове на образцовитѣ училища, всички учителски сили и всички учебни прѣдмети.

Въ врѣме на своитѣ ревизии областнитѣ училищни инспектори трѣбва по възможность да посѣщаватъ въ всѣко училище прѣподаването въ всички класове и на всички учители. Сжщо така тѣхенъ дългъ е чрѣзъ размѣняване мисли и споразумѣния съ прѣдседателитѣ на окржжнитѣ и мѣстни училищни съвѣти, а особно съ окржжнитѣ училищни инспектори да гледатъ, щото въ тѣхната обща дѣйность да се постигне необходимото единство.

Тѣ трѣбва при ревизиитѣ както на педагогическитѣ тъй и на народнитѣ училища да обръщатъ внимание на общото състояние на заведението, да се увѣрятъ, че прѣдписаниятъ учебенъ планъ дѣйствително се спазва, да се освѣтлятъ върху постжпването на учителитѣ при обучението и възпитанието и, дѣто имъ се види нуждно и цѣлесъобразно, сами да се намѣсятъ въ прѣподаването, за да дадатъ на учителя научния образецъ, като пазатъ винаги, щото тази тѣхна намѣса по никакъвъ начинъ да не уронва авторитета на учителя прѣдъ ученицитѣ. Тѣ трѣбва по-нататъкъ да вниманатъ, щото учителството правилно да разбира и точно да изпълнява прѣдписанията на законитѣ и разпоредбитѣ на началството и сжщо така да се освѣтлятъ върху: състоянието на дисциплината въ заведението, държането на ученицитѣ вънъ отъ училището, налаганитѣ отъ страна на училището грижи за здравето на ученицитѣ, начина за съвмѣстно дѣйствие на учителитѣ, редовното задаване на прѣдвиденитѣ упражнения, състоянието на училищнитѣ помѣщения и материалнитѣ нужди на училището, въведенитѣ учебници и притежаванитѣ учебни пособия, състоянието и завеждането на ученическата и учителската библиотеки, начина на управителя на училището и учителитѣ да водятъ служебната прѣписка и особно съдържанието на протоколитѣ на учителския съвѣтъ.

§ 12. Областнитѣ училищни инспектори съобщаватъ на учителитѣ впечатленията си отъ направенитѣ ревизии, даватъ имъ съвѣти и опжтвания за отстраняването на забѣлѣзанитѣ недостатъци, изслушватъ и взиматъ подъ внимание тѣхнитѣ оплаквания и желания. Въ училища съ повече учители тѣ вършатъ това въ конференцията, която трѣбва да се състои слѣдъ привършването на ревизията. Наставленията и забѣлѣжкитѣ, които областниятъ училищенъ инспекторъ ще трѣбва да направи на отдѣлни учители било по тѣхното държане, било отъ дидакто-педагогически характеръ, не могатъ да бждатъ прѣдметъ на инспекционнитѣ конференции, а трѣбва да се правятъ на всѣки учитель отдѣлно и само въ присжтствието на директора или управителя на училището, а особно въ случаи, когато тѣ се правятъ за прѣвъ пжть

Върху хода на инспекционната конференция се държи кратъкъ протоколъ, който трѣбва да съдържа сѫщностьта на обсѫденото въ нея и да се прилага къмъ прѣдвидения въ § 8. на тази инструкция инспекторски рапортъ. Областната училищна власть прѣпраща въ министерството на изповѣданията и просвѣщението заверенъ прѣписъ отъ този рапортъ заедно съ взетитѣ по него отъ нейна страна рѣшения, като прилага къмъ него и протокола на конференцията.

§ 13. Въ задачата на областнитѣ училищни инспектори за педагогическитѣ и народни училища спада по-нататъкъ да надзиравать служебната дѣйность на изпитнитѣ комисии за общественитѣ народни и граждански училища, да правятъ нужднитѣ прѣдложения въ областния училищенъ съвѣтъ за откриването и уреждането допълнителни образователни курсове за учителитѣ, да ревизиратъ сѫществуващитѣ отъ този родъ курсове, да се грижатъ за прѣуспѣването на окрѫжнитѣ учителски конференции и да подготвятъ и рѫководятъ областнитѣ.

За пълнота и ясность азъ ще се спра тукъ върху по-главнитѣ точки на министерската наредба за областнитѣ учителски конференции.

Областнитѣ учителски конференции се свикватъ прѣзъ всѣки шесть години и траятъ не повече отъ 5 дни. Тѣ се свикватъ отъ областната училищна власть прѣзъ есеннитѣ ваканции и засѣдаватъ въ града, дѣто се намира седалището на областния училищенъ съвѣтъ. Въ случай на нужда областниятъ училищенъ съвѣтъ може да раздѣли конференцията на двѣ секции, които да засѣдаватъ по-отдѣлно. Областниятъ училищенъ съвѣтъ може сѫщо така да свиква и извънредни областни учителски конференции.

Задачата на тѣзи конференции е да се произнесатъ по извѣстни въпроси, които ще имъ бѫдатъ прѣдложени на разглеждане отъ областния училищенъ съвѣтъ, да обсѫждатъ срѣдствата, необходими за подигане учебното дѣло въ областьта и да разгледватъ въпроси, които засѣгатъ правата, длъжноститѣ и положението на учителитѣ. Конференциитѣ могатъ отъ своя страна да подигатъ въпроси и да правятъ прѣдложения.

Членоветѣ на тѣзи конференции се избиратъ отъ окрѫжнитѣ учителски конференции. Тѣхното число за всѣко окрѫжие се опрѣдѣля отъ областната училищна власть споредъ голѣмината на окрѫжието и числото на учителитѣ въ него. Никое окрѫжие при това не може да има повече прѣдставители отъ трима.

Изборътъ важи за шесть години и никой нѣма право да се отказва отъ него.

Окрѫжнитѣ училищни инспектори, както и директоритѣ на педагогическитѣ и граждански училища, въ случай че не бѫдатъ избрани отъ окрѫжнитѣ учителски конференции, сѫ свободни да участвуватъ въ засѣданията на областнитѣ конференции съ право на рѣшаващъ гласъ.

Членоветѣ на областния съвѣтъ и на областната училищна власть сѫ почетни гости въ *областнитѣ учителски конференции.*

Прѣдседательтъ на конференцията
да кани и експерти съ съвѣщателенъ
Засѣданията на конференциитѣ бив
новено публични; само по особни пр
могатъ да бѫдатъ при закрити врата.
Прѣдседатель и рѫководитель на
цията е областниятъ училищенъ инсп
народнитѣ училища, а тамъ дѣто
областьта има повече такива инспекто
измежду тѣхъ, когото опрѣдѣли облас
лищна власть. Секретаритѣ се избир
конференцията.
Всички въпроси, прѣдназначени за
дане въ конференцията, се обсѫждат
рително отъ една комисия, избрана от
ренцията и прѣдседателствувана отъ
училищенъ инспекторъ. Само въ изкл
и спѣшни случаи може единъ въпросъ
разгледванъ въ конференцията, безъ д
прѣдварително обсѫденъ въ комисият
това се иска съгласието на двѣтѣ т
членоветѣ на конференцията.
Върху разискванията въ конферен
държатъ протоколи, които трѣбва да
прѣдмета на разискванията — направени
ложения на взетитѣ рѣшения. Прѣдс
на конференцията съ рапортъ прѣдст
протоколи на областната училищна влас
отъ своя страна ги прѣпраща въ минис
на просвѣщението, като прилага къмъ
изложение на взетитѣ отъ нея по тѣхен
мѣрки и прѣдложенията които сама т
за необходимо да направи.
Членоветѣ на конференцията, живу
отъ града, дѣто тя засѣдава, получава
и дневни пари, размѣрътъ на които
областната училищна власть по прѣдло
окрѫжната.

C. За инспекторитѣ на срѣд училища.

§ 14. Подъ вѣдомството на инспект
хуманистическитѣ учебни прѣдмети се
прѣди всичко гимназиитѣ, а на инсп
по реалнитѣ уч. прѣдмети — реалнитѣ
Споредъ това разпрѣдѣление рефер
спекторитѣ въ областния училищен
ако негония прѣдседатель не направи р
дане въ другъ смисълъ.
§ 15. За да изучатъ основателно съ
на учебнитѣ заведения въ областьта
въ научно, тъй и въ дисциплинарно
и за да могатъ да упражняватъ нужно
ние върху тѣхното развитие и прѣусп
спекторитѣ трѣбва въ всѣка гимназ
всѣко едно реално училище да прож
най-малко въ двѣтѣ (въ по-голѣми г
гритѣ) години веднажъ основателно
безъ даже такива да сѫ прѣдизвикан
какви крайни обстоятелства. Покрай
трѣбва да ревизиратъ отдѣлни училища
и учителски сили въ по-кратки срок

особенъ поводъ за това — и нѣколко
течение на една година.
Инспекторитѣ на гимназиитѣ и онѣзи
тѣ училища прѣзъ врѣме на своитѣ
трѣбва да насочватъ вниманието си
щото състояние на ревизиранитѣ отъ
ления, върху учебната материя, мето-
нѣха на обучението; когато намѣрятъ
сами да изпитватъ ученицитѣ и в
нужда да се намисатъ въ хода на
о, като пазятъ внимателно щото прѣзъ
не накърнява престижа на учителя.
ѣбва да изучатъ добрѣ състоянието на
лата въ училището, състоянието на
тѣ помѣщения, мѣркитѣ, прѣдприемани
жане нуждитѣ хигиенически условия
нието изобщо и особно за тѣлесното
на ученицитѣ, въведенитѣ учебници и
нитѣ учебни пособия, състоянието на
итѣ упражнения, икономическитѣ усло-
илището и състоянието и завеждането
нитѣ кабинети, сбирки и библиотеки.
ка тѣ трѣбва внимателно да прѣглеж-
токолитѣ на учителскитѣ съвѣти и да
ятъ ясно понятие върху цѣлата слу-
ность на директора и на всѣки учитель
щето отдѣлно.
нспекторитѣ по хуманистичнитѣ учебни
когато посѣщаватъ реални училища,
внимание изключително върху прѣпо-
и изобщо постановката на хуманисти-
дмети. Сѫщото важи за инспекторитѣ
тѣ учебни прѣдмети, когато тѣ посѣ-
зии.
рѣшкитѣ, забѣлѣзани въ дѣйностьта
учитель, инспекторътъ обсѫжда само
ствието на директора.
телската конференция, която подъ
ството на инспектора трѣбва да се
инаги слѣдъ привършването на една
на ревизия, инспекторътъ съ пълна
кть се произнася върху състоянието
нето въ учебно и дисциплинарно отно-
то се пази винаги да не накърнява пре-
учителството. Той съобщава тукъ
ията си отъ ревизията, като гледа при
бѫде съвършено обективенъ и да се
ва до отдѣлни личности и обсѫжда
атления, изхождайки било отъ изис-
на педагогиката и дидактиката, било
писанията на законитѣ и разпоредбитѣ
ната власть. Инспекторитѣ не трѣбва
въ случая да се запознаятъ съ възгле-
убѣжденията на учителското тѣло и да
тъ у него интересъ къмъ дидактико-
ески въпроси и разисквания по тѣхъ.
ива случаи инспекторитѣ трѣбва сѫщо
вслушватъ забѣлѣжки или съобщения
ни недостатъци и неуредици, които тѣ
лелатъ още на мѣсто да отстраняватъ.
ни опѫтвания гимназиалниятъ инспек-
же да дава само въ гимназиитѣ и
общото тѣхно *състояние* и обучението

по хуманистичнитѣ прѣдмети, а реалниятъ само досѣжно общото състояние на реалнитѣ училища и обучението по реалнитѣ прѣдмети.

Въ останалитѣ случаи инспекторитѣ трѣбва да се споразумѣватъ относително даванитѣ отъ тѣхъ опѫтвания и когато не могатъ да дойдатъ до съгласие, да отнасятъ въпроса за разрѣшение въ областния училищенъ съвѣтъ.

Писмени опѫтвания, похвали и укори, относещи се било то едно учебно заведение, било то отдѣлни учители, се правятъ отъ областната училищна власть по прѣдложение на инспекторитѣ.

Въ рапортитѣ на областнитѣ училищни инспектори (§ 8.) трѣбва да бѫде кратко и прѣгледно очертано общото състояние на ревизираното учебно заведение въ изброенитѣ по-горѣ посоки и да бѫде дадена точна характеристика на отдѣлнитѣ учители. При това изрично трѣбва да бѫде помената дали слѣдъ послѣдната ревизия е настѫпило нѣкакво подобрение въ заведението. Статистически подробности, доколкото такива могатъ да бѫдатъ взети отъ годишната програма, нѣма защо да се прилагатъ къмъ инспекторския рапортъ.

Къмъ този рапортъ на инспектора трѣбва да бѫдатъ приложени: 1) протоколътъ на инспекционната конференция, въ който трѣбва да бѫдатъ схванати накѫсо, безъ излишни подробности съдържанието на разискванията; 2) списъкътъ на изминатитѣ до врѣмето на ревизията лектюри по класическитѣ езици, и 3) прѣписъ на разпоредбитѣ, издадени до заведението по поводъ на ревизията. Стенографски протоколи на конференциитѣ, каквито въ досегашната практика се срѣщатъ въ много случаи, сѫ излишни. Сѫщо така нѣма нужда да се прилагатъ къмъ рапортитѣ, ако само не е даденъ нѣкакъвъ особенъ поводъ за това, списъци на учителитѣ, разпрѣдѣление на часоветѣ, седмични програми и др. т. Върху по-кратки ревизии ще се рапортира писмено само въ особни случаи.

§ 19. Матуритетнитѣ изпити въ гимназиитѣ рѫководи и надзирава гимназиалниятъ инспекторъ, а въ реалнитѣ училища — инспекторътъ по реалнитѣ прѣдмети. Това обстоятелство инспекторитѣ трѣбва да използуватъ, за да установятъ резултатитѣ, достигнати отъ отдѣлнитѣ учебни заведения.

При все това инспекторитѣ трѣбва да си подпомагатъ въ работата така, че гимназиалниятъ инспекторъ да поема върху си избора на темитѣ за матуритетния изпитъ по хуманистическитѣ прѣдмети въ реалнитѣ училища, както и провѣрката на учителовата оцѣнка, дадена на изпитнитѣ писмени работи на абитуриентитѣ, а инспекторътъ по реалнитѣ прѣдмети да извърши сѫщото досѣжно тѣзи прѣдмети, доколкото по тѣхъ се изисква писменъ зрѣлостенъ изпитъ.

Когато нѣкой инспекторъ, поради голѣмото число срѣдни училища въ района му или по друга нѣкаква причина, нѣма възможность да рѫководи матуритетнитѣ изпити навсѣкѫдѣ, той трѣбва да направи въ областния училищенъ

съвѣтъ прѣдложение за своето замѣстване въ онѣзи училища, дѣто самъ не ще може да присѫтствува.

§ 20 Областнитѣ училищни инспектори изработватъ върху годишнитѣ отчети, прѣдставяни отъ дирекциитѣ на срѣднитѣ училища съвмѣстно единъ главенъ рапортъ отдѣлно за гимназиитѣ и отдѣлно за реалнитѣ училища и го прѣдставятъ въ областния училищенъ съвѣтъ.

Този главенъ рапортъ трѣбва да изтъкне само особно важното отъ статистическитѣ данни, които обикновено се съдържатъ въ печатнитѣ рапорти и да формулира онѣзи отъ общъ характеръ заключения, които слѣдватъ отъ сравнителната статистика. Сѫщо така той трѣбва да съдържа добитото отъ собствени наблюдения мнѣние на инспекторитѣ върху състоянието на обучението и дисциплината въ отдѣлнитѣ училища, както и прѣдложенията за отстраняването на забѣлѣзанитѣ недостатъци и неуредици.

Само относително матуритетнитѣ изпити, и то когато за тѣхъ не е рапортирано особно, трѣбва да се прѣдставятъ точни статистически данни и да се съобщававатъ подробно извлѣченитѣ впечатления.

Покрай всичко това инспекторитѣ трѣбва да изложатъ въ този рапортъ впечатленията си и относително вѣщината, прилежанието и държането на учителитѣ, тѣхната дѣйность въ полето на обучението и възпитанието и тѣхния стремежъ за разширение на познанията имъ. Инспекторитѣ трѣбва да се произнесатъ още и върху това дали частнитѣ училища, ползуващи се съ право на обществени или пъкъ субсидирани отъ държавата, заслужватъ тѣзи привилегии и занапрѣдъ.

Годишниятъ рапортъ трѣбва да бѫде изобщо кратъкъ и прѣгледенъ; особно, за избѣгване многото писане, той не трѣбва да се прѣтрупва съ излишни повторения на печатани училищни извѣстия.

D. За онѣзи инспектори на срѣдни училища, районътъ на които се простира въ нѣколко области.

§ 21. Горнитѣ положения важатъ и за онѣзи, инспектори, районътъ на които се простира въ нѣколко области и то за онѣзи тѣхни функции, изпълнението на които не е свързано съ неизбѣжното присѫтствие на инспекторитѣ въ сѣдалищния градъ на областната училищна властъ, като напр. за инспекционнитѣ обиколки, рѫководенето матуритетнитѣ изпити, изказването разни мнѣния, прѣдставянето разни отчети и други такива.

Инспекторитѣ присѫтствуватъ на засѣданията на областнитѣ училищни съвѣти, при които не е тѣхното сѣдалище, само тогава, когато ги донедатъ тукъ тѣхнитѣ служебни обиколки, или пъкъ когато тѣхното присѫтствие бѫде пожелано отъ тѣзи съвѣти respect. тѣхнитѣ прѣдседатели.

§ 22. За одобрѣние плана на обико
инспекторитѣ се отнасятъ къмъ прѣдс
на онѣзи областни училищни съвѣти,
се намира тѣхното постоянно сѣдалищ
Тѣ трѣбва обаче своеврѣменно да с
плана на обиколкитѣ си и на шефовет
тѣ области и да взиматъ подъ вниман
ванията, които биха имъ дали тѣзи п

§ 23. Инспекторитѣ трѣбва да си взи
лѣжки сѫщо така и отъ протоколитѣ
областни училищни съвѣти, при които
ното постоянно седалище.

Покрай тази инструкция за отбѣлѣзва
и министерското окрѫжно отъ 1. юли
№ 8493, въ което е изтъкната главна
на областнитѣ училищни инспектори и
който прѣдимно трѣбва да носи тѣх
жебна дѣйность

Окрѫжното посочва прѣди всичко
задача, която постановленията на зако
гатъ на областнитѣ училищни инспектор
се състои отъ една страна въ ревизир
нитѣ заведения и отъ друга — въ прѣ
канцеларскитѣ дѣла. Втората задача
споредъ окрѫжното, да прѣчи на пър
като тя може да бѫде изпълнявана и
чиновници при областния училищенъ
когато въ ревизирането на училищата
торитѣ не могатъ да се ползуватъ о
помощь. Като констатира голѣмото н
на канцеларската работа и послѣдвало
това убъркване отъ страна на нѣкои
между главната и второстепенна тѣхна
окрѫжното заключава, какво това обс
би могло да се отрази твърдѣ злѣ въ
на учебното дѣло и да омаловажи
на инспекторската длъжность, която
е била създадена за уреждане по-добръ
върху училищата и за тѣхното подига
дактико-педагогическо отношение. О
въ това отношение, службата на област
лищенъ инспекторъ ще стане безинт
даже утегчителна именно за онѣзи п
нали и по-подготвени учителски си
тя е собствено прѣдназначена и които
биха могли да отговорятъ на нейната
единственото въ нея, което ще може
привлича ще бѫде свързаното съ вс
телно по-обезпечено материално полож
да се избѣгне всичко това и за да се
можность на областнитѣ училищни
повече да се грижатъ за изпълнението
ствената тѣхна задача, министерството
готовность да опрѣдѣли за смѣтка на
джетъ особни чиновници, които да
канцеларската работа на инспекторитѣ.
бѣга по-нататъкъ върху обстоятелство
вѣстното изпълнение длъжностьта на о
училищенъ инспекторъ е свързано с
сериозни литературни занятия въ обл
учебно-възпитателното дѣло, окрѫжното
съ думитѣ: «Увѣренъ, какво областнитѣ
съ мене заедно ще признаятъ, че е не

училищни инспектори да бждатъ осво-
всѣкаква работа, чужда на тѣхната
задача, азъ ги моля да възлагатъ на
тѣ дѣла само отъ дидактико-педа-
характеръ, па и въ тѣхъ, споредъ
да имъ даватъ за помощници прѣд-
тѣ на учителството въ областния учи-
вѣтъ».

съмнѣние, че инструкцията и окржж-
ватъ още пълната картина на всичко
спада въ длъжностьта на единъ обла-
ищенъ инспекторъ въ Австрия. Та и
е такава картина е твърдѣ мжчно,
а би значило да се изчерпатъ всички
които въ едно или друго отношение
живота на училищата и на всѣкакъвъ
о възпитателни заведения, започвайки
тѣ ясли, приюти, забавачници и свър-
педагогическитѣ мжжки и дѣвически
всѣкакъвъ видъ срѣдни учебни заве-
о върховни инспекционни органи въ
областнитѣ училищни инспектори сж
малко ограничени въ тѣхната дѣй-
тѣхната лична инициатива е прѣ-
широко поле: прѣдполага се не ще
че тѣ ще да сж най-компетентнитѣ
сѣкакъвъ видъ училищни въпроси и
тересувани отъ хода и успѣха на учебно-
ното дѣло Окржжното, съдържанието
далохъ по-горѣ, ясно изтъква тази
о и поставени, съгласно постановле-
закона, въ зависимость отъ областнитѣ
съвѣти, тѣ сж въ дѣйствителность
душата на тѣзи съвѣти, които безъ
се лишили отъ най-необходимия за
имъ функциониране елементъ — не-
съзерцание живота на училищата.
тѣ сж, които освѣтляватъ съвѣтитѣ
о състоянието на учебно-възпитател-
въ областьта, неговитѣ недостатъци
нужди и тѣ сж пакъ, които посоч-
за прѣмахването на тѣзи недостатъци
та за удовлетворението на тѣзи нужди.
нитѣ плещи лежатъ грижитѣ за подо-
а училищата въ областьта както въ
ско-стопанствено, тъй и въ учебно-
о и въ дисциплинарно-нравствено
Не ще съмнѣние, че и моралната
ть за успѣха на тѣзи училища тежи
Ето защо длъжностьта на областния
инспекторъ е широкообхватлива,
ожна и извънредно деликатна и ето
е, па и не може да бжде подробно
чертана както въ законитѣ за надзора
ищата, тъй въ специалната инструкция
нитѣ училищни инспектори.
бжде излишно да припомня още тукъ,
нтѣ училищни инспектори, назначавани
торски указъ по прѣдставление отъ
изповѣданията и просвѣщението, сж
чиновници при областнитѣ училищни
прѣзъ тѣхъ именно държавата упраж-
о право на надзоръ върху училищата.

Тѣ сж онзи елементъ въ училищно-надзорната система тукъ, чрѣзъ който държавническиятъ принципъ на централизацията и принципътъ на областната автономия се регулиратъ, ако мога тъй да се изразя, въ своитѣ дѣйствия и се спазва по този начинъ единството въ характера и наредбата на учебното дѣло въ страната.

Е. Персоналътъ на областнитѣ училищни инспектори.

Числото на областнитѣ училищни инспектори сега е 58. Тѣсното разпрѣдѣление по области се вижда отъ таблицата № 1. за състава на областнитѣ училищни съвѣти. На трима отъ тѣхъ инспекционнитѣ райони се простиратъ въ двѣ области. Освѣнъ това число има още 5 души, на които сж повѣрени функциитѣ на областнитѣ училищни инспектори, безъ тѣ да сж назначени за такива. Отъ тѣхъ единъ е въ Герцъ и Градиска, единъ въ Тиролъ, единъ въ Галиция и двама въ Буковина.

Да давамъ тукъ разпрѣдѣлението на работата между областнитѣ училищни инспектори въ цѣла Австрия ще бжде излишно, но колкото за образецъ ще приведа разпрѣдѣлението, направено въ Долна Австрия.

Д-ръ Карлъ Кумеръ — прѣдседатель на изпитната комисия за учители по стенография за срѣднитѣ училища въ Виена, прѣдседатель на изпитната комисия на учители въ народнитѣ и граждански училища въ Виена и областенъ училищенъ инспекторъ на всички народни училища въ училищнитѣ окржжия, лежащи отъ дѣсния брѣгъ на Дунава, на областнитѣ педагогически училища въ Винеръ-Нощадъ и Санктъ-Тотонъ и на царско-кралското педагогическо дѣвическо училище въ Виена, както и на частното дѣвическо педагогическо училище на Урсулинитѣ въ Виена.

Шангеръ Густавъ — областенъ училищенъ инспекторъ на народнитѣ училища въ всички училищни окржжия, лежащи отъ лѣвия брѣгъ на Дунава, на царско-кралското мжжко педагогическо училище въ Кремсъ, на частното дѣвическо педагогическо училище въ Кремсъ и на частното мжжко педагогическо училище на ордена на Христовитѣ училищни братя въ Шребесдорфъ.

Д-ръ Карлъ Ригеръ — професоръ въ царско-кралската консулска академия въ Виена и областенъ училищенъ инспекторъ на всички народни училища и всички спадащи въ тѣхната категория учебни заведения въ виенското училищно окржжие, на царско-кралското мжжко педагогическо училище въ Виена, на дѣвическитѣ педагогически училища въ пансиона на гражданскитѣ дѣвици и възпитателния институтъ за офицерскитѣ дъщери, на католическото частно мжжко педагогическо училище въ Виена и на частното дѣвическо педагогическо училище на конгрегацията «Schwestern vom armen Kinde Jesus» въ Дьобингъ.

Стефанъ Канцъ — референтъ на гимназиитѣ въ Баденъ, Хорнъ, Клостернойбургъ, Корнои-

бургъ, Мюдлингъ, Санктъ-Пьолтенъ, Щокерау и виенскитѣ: Schottengymnasium, Erzh. Rainer-Gymnasium, Theresianum и Държавна гимназия въ XIII районъ; инспекторъ по хуманистическитѣ прѣдмети въ тѣзи гимназии и въ всичкитѣ пълни реални училища; референтъ и инспекторъ по всички прѣдмети въ прогимназиитѣ и долния курсъ на реалнитѣ училища, както и въ дѣвическитѣ учебни заведения, спадащи въ кржга на срѣднитѣ училища.

Д-ръ Шайндлеръ Августъ — референтъ за гимназиитѣ въ Флорисдорфъ, Об.-Холлабрунъ, Лаксенбургъ, Кремсъ, Мелкъ, Винеръ-Нойщадъ, Зайтенщетенъ, виенскитѣ: Franz-Josephs, -Sophien, Elisabeth, -Maximilian, -Carl Ludwigs-Gymnasien, държавнитѣ гимназии въ III, VI, VIII, XVII, XVIII и XIX райони; инспекторъ на хуманистическитѣ прѣдмети въ всичкитѣ горни гимназии.

Д-ръ Решъ Теодоръ — за всички занаятчийски и търговски училища.

Д-ръ Валентинъ Игнацъ — референтъ за всички пълни реални училища и инспекторъ по реалнитѣ прѣдмети въ всички пълни гимназии и реални училища и за гимназиалното дѣвическо училище въ Виена.

При разпрѣдѣлението работата на областнитѣ училищни инспектори се взима прѣдъ видъ главно подраздѣлението на училищата на народни и срѣдни. Къмъ първитѣ спадатъ основнитѣ съ допълнителнитѣ, гражданскитѣ и педагогическитѣ, къмъ вторитѣ — гимназиитѣ и реалнитѣ училища. На инспекторитѣ за народнитѣ училища се дава единъ опрѣдѣленъ районъ и тѣ ревизиратъ тукъ обучението по всички прѣдмети; на инспекторитѣ за срѣднитѣ училища се възлага собствено ревизията на обучението по онази група гимназиални прѣдмети, която съставя тѣхната специалность. Така щото всѣко срѣдно училище се ревизира отъ двама областни училищни инспектори, когато всѣко народно отъ единъ. Върху общото състояние на всѣко народно училище реферира въ областния училищенъ съвѣтъ респективниятъ инспекторъ, въ ржцѣтѣ на когото е концентрирано всичко, засѣгаще живота на това училище; върху общото състояние на всѣко срѣдно училище реферира онзи отъ ревизиращитѣ го инспектори, комуто бжде възложено отъ министра на просвѣщението. Обикновено се пази, щото рефератитѣ за гимназиитѣ да се възлагатъ на инспекторитѣ по хуманистичнитѣ учебни прѣдмети, а рефератитѣ за реалнитѣ училища — на инспекторитѣ по реалнитѣ прѣдмети. Това се отнася до пълнитѣ срѣдни училища: непълнитѣ обикновено се възлагатъ върху единъ инспекторъ, който и реферира върху тѣхъ, сжщо така, както е съ народнитѣ училища.

F. Инспектори за специални училища и за специални прѣдмети въ народнитѣ и срѣдни училища.

Развитието на занаятчийскитѣ, търговскитѣ, земледѣлческитѣ и горскитѣ училища взима тукъ, особно прѣдъ послѣднето десетилѣт
телно доста голѣми размѣри. Особ
внимание се обръща на занаятчийскит
както изобщо на обучението въ раз
и въ други видъ училища, между ко
ватъ да бждатъ споменати малко н
насъ поправителни учебни заведения

За управлението на занаятчийскит
сжществува особна централна комиси
прѣзъ 1882 г. и състояща се отъ е
седатель, члена прѣдставяте и на мини
на търговията и трима референти отъ
ството на изповѣданията и просвѣщение
тѣхъ се прѣдвиждатъ още и отдѣлни
тази комисия, но сега за сега комиси
ционира безъ тѣхъ.

Покрай централната комисия, при о
съвѣти засѣдаватъ съвѣщателенъ г
рени лица специалисти, числото на
разнитѣ области е различно.

Инспекторскиятъ персоналъ за занаят
училища се състои отъ 12 души, за т
отъ единъ централенъ инспекторъ и 1
и за земледѣлческитѣ и горски учи
15 областни, назначени отъ държавата
единъ въ Чехия, другъ въ Галиция,
отъ самитѣ тѣзи области.

Обучението по рисуване въ гимнази
гическитѣ училища е поставено, освѣ
общия надзоръ на областнитѣ училищ
тори, още и подъ особенъ надзоръ н
тори-специалисти. Послѣдниятъ надзор
вено се повѣрява на учители по рис
срѣдни училища. Инспекторската си д
тѣзи учители извършватъ покрай уч
За тѣхъ министерството на изповѣдания
свѣщението е издало особна инстру
27. септемврий 1895 г.

Споредъ тази инструкция ревизиит
чението по рисуване трѣбва да се про
обикновено прѣзъ лѣтнитѣ мѣсеци и т
тъй нагласени, щото най-малко еди
течение на три години да се произвежд
обстойна ревизия въ всѣко срѣдно и
ческо училище, дѣто рисуването е за
ленъ учебенъ прѣдметъ. При това тряб
да се иматъ прѣдъ видъ най-вече он
заведения, въ които при послѣдната р
били забѣлѣзани значителни недостатъ
довности. Споредъ нуждитѣ трѣбва
вятъ и по-чести ревизии въ отдѣлни у
дения, а особно когато става промѣна
подавателитѣ по прѣдмета или когато
мѣри за добрѣ областниятъ училищен

Когато ще прѣдприематъ своитѣ
инспекторитѣ сж длъжни да искатъ
телно съгласието на прѣдседателитѣ
нитѣ училищни съвѣти, при които тѣ с
и да имъ съобщаватъ заедно съ тов
приблизителното траене на прѣдприема
колка. Когато ще ревизиратъ училища,
се въ въ други области, тѣ трѣбва да с
прѣдварително плана на обиколкитѣ

а прѣдседателитѣ на областнитѣ учи-
ъвѣти въ тѣзи области
свършека на всѣка учебна година ин-
тѣ изработватъ отдѣлно за училищата
областъ кратки, но прѣгледни рапорти
веденитѣ отъ тѣхъ ревизии. Тѣзи ра-
сж длъжни да прѣдставятъ въ респек-
областни училищни съвѣти най-късно
ептемврий Въ тѣхъ тѣ излагатъ впеча-
си, изнесени отъ ревизиитѣ и могатъ
ка да прѣдлагатъ мѣрки за подобрѣние
ката на обучението по рисуване въ срѣд-
педагогически училища.
едателитѣ на областнитѣ училищни съ-
ѣпращатъ рапортитѣ на инспекторитѣ въ
ството на просвѣщението най-късно до
врий сжщата година и прилагатъ къмъ
но изложение на мѣркитѣ, взети по
на тѣзи рапорти отъ областнитѣ учи-
ъвѣти.
чай, когато нѣкой инспекторъ мисли, че
или друго учебно заведение ще бжде по-
се вазематъ мѣрки веднага слѣдъ произ-
ревизия, той трѣбва да направи за това
ение въ респективния областенъ учили-
вѣтъ, който отъ своя страна разпорежда
ото, ако само въпросътъ не е отъ та-
рактеръ, щото да изисква прѣдварител-
обрѣние на министерството. За направе-
вѣтътъ съобщава на министерството въ
си годишенъ рапортъ.
евизиитѣ си инспекторитѣ за всѣко учи-
ѣбва да отбѣлѣзватъ:
одни и цѣлесъобразни ли сж рисувал-
и и тѣхната уредба;
итежава ли училището изискванитѣ
срѣдства и пособия;
ли ли се обучението по рисуване споредъ
ния отъ министерството учебенъ планъ
енитѣ отъ него инструкции, и не си ли
учителитѣ съ други образци и модели,
прѣпоржчанитѣ отъ министерството;
работени ли сж достатъчно добрѣ уче-
тѣ работи и спазена ли е въ тѣхното за-
ужднатa постепенность;
стига ли се цѣльта, прѣслѣдвана съ обу-
по прѣдмета.
кторитѣ слѣдъ свършека на ревизията
сѣко училище излагатъ на прѣподавателя
мета въ присжтствието на директора на
ето своитѣ впечатления и му даватъ нужд-
зания относително начина на обуче-
збора на учебнитѣ пособия и др. т. Пис-
азания винаги дава само областниятъ
нъ съвѣтъ.
се спази необходимото единство въ учи-
нспекционното дѣло, инспекторитѣ по
трѣбва колкото е възможно по-често
поразумѣватъ съ областнитѣ училищни
ори, да имъ съобщаватъ впечатленията
направенитѣ ревизии и да взиматъ прѣдъ
нитѣ желания и съвѣти

Обучението по рисуване въ онѣзи учебни заведения, дѣто прѣподавателитѣ сж сами инспекторитѣ по прѣдмета, не подлежи на специални ревизии, но се намира подъ надзора на областнитѣ училищни инспектори

Инспектори за обучението по рисуване има всичко 11. Тѣ се разпрѣдѣлятъ така: 1 за Долна Австрия, 1 за Горна Австрия, Салцбургъ, Щирия, Коринтия и Крайна, 1 за Истрия и Герцъ и Градиска, 2 за Тиролъ, 1 за Форарлбергъ, 2 за Чехия, 1 за Моравия и Силезия, 1 за Галиция Буковина и 1 за Далмация.

Изъ обиколкитѣ ми съ училищнитѣ инспектори.

До тукъ азъ се помжчихъ да изложа училищно-инспекционното дѣло въ Австрия тъй, както е поставено то въ специалнитѣ държавни и областни закони за надзора върху училищата и въ по-важнитѣ разпорѣдби на министерството на изповѣданията и просвѣщението и да дамъ сегашния съставъ на училищно-инспекционния корпусъ. Послѣдното сторихъ не само защото мисля, че то спада въ обхвата на възложената ми задача, но още — ако не повече — и затова, защото прѣдполагамъ, че чрѣзъ него ще се хвърли извѣстна свѣтлина върху историческото развитие на училищно-инспекционното дѣло тукъ.

Считамъ за нуждно да забѣлѣжа сжщо така, че проучването на училищнитѣ закони не бѣ за мене особно лека работа: разнообразното често пжти, а понѣкога и противорѣчиво на пръвъ погледъ разклонение на държавнитѣ законоположения въ законитѣ на отдѣлнитѣ области не малко спъваше моята работа Затова пъкъ и дългъ ми е да изкажа на това мѣсто моята признателность и моята благодарность на областния училищенъ инспекторъ г-на D-r Karl Rieger'a, който не пожали ни врѣме ни трудъ да ми направи по-достжпно разбирането на тукашното училищно законодателство, да ме освѣтли върху неговия исторически развой, както и върху значението и правилното тълкуване на по-важни отдѣлни законоположения и изобщо да ме въведе и ориентира въ изпълнението на възложената ми задача.

Чрѣзъ съдѣйствието на министерския съвѣтникъ г-нъ Емилъ Милошъ Фешъ, комуто бѣхъ прѣдставенъ отъ секретаря при нашето дипломатическо агентство, г-на Т. Карановъ, азъ получихъ отъ министерството на просвѣщението откритъ листъ, който ми даваше достжпъ въ разнитѣ учебни заведения и въ канцелариитѣ на училищнитѣ инспектори.

Силата на този откритъ листъ азъ най-напрѣдъ използувахъ въ St. Polten, дѣто посѣтихъ интернатното областно педагогическо училище Слѣдъ това областниятъ училищенъ инспекторъ г-нъ D-r Karl Kummer, подъ надзора на когото се намира горниятъ интернатъ, ме прѣпрати до своя колега D-r Karl Rieger, въ ресорта на когото

спадатъ народнитѣ училища въ цѣлото виенско училищно окрѫжие и нѣкои мѫжки и дѣвически педагогически училища въ Виена. Последниятъ ме прие извънредно любезно и слѣдъ нѣколко мисли, които ние размѣнихме върху възложената менъ задача, изказа своята пълна готовность да ме улесни въ нейното изпълнение. Той ми прѣдложи да посѣтимъ заедно нѣкои отъ повѣренитѣ нему училища, за да ми даде възможность да се запозная съ най-главната задача на училищния инспекторъ — надзора върху училищата въ дидактико-педагогическо отношение.

Първото училище, което посѣтихме бѣ католическото частно мѫжко педагогическо училище на конгрегацията на училищнитѣ братя. За нашето посѣщение управлението на училището не бѣ прѣдизвѣстено. Занятията вече бѣха започнати, когато ние пристигнахме и, безъ да ни види другъ нѣкой, освѣнъ вратаря на пѫтнитѣ врата, ние се изкачихме на първия етажъ. Ние бѣхме въ онази часть на училищното здание, дѣто се помѣщаватъ образцовото училище, състоеще отъ 5 отдѣления, гражданското училище, състоеще отъ 3 класа, единъ новоучрѣденъ класъ, който не се числи нито къмъ гражданското, нито къмъ педагогическото училище, но на вратата си имаше табла съ надписъ «IV кл. на гражданското училище» и гимнастическиятъ салонъ.

Влѣзохме въ I отдѣление

Урокътъ бѣ по писане. Учительтъ откриваше на дѣцата буквата N. За тази цѣль той разработваше изречението «Das Nest ist rund»[1]). Водѣше се бесѣда върху гнѣздото по картина. Слѣдъ свършека на тази бесѣда, въ която се изтъкнаха формата, направата, службата на гнѣздото и пр., учительтъ написа изречението на черната дъска съ чертички. Слѣдъ анализа на цѣлото изречение се направи анализъ на отдѣлнитѣ думи, които се изтриваха отъ дъската и остана само «Das Nest». Думата се разчлени на отдѣлнитѣ си звукове, наблегна се на звука N и на таблата учительтъ написа нейния бѣлѣгъ. Показаха се съставнитѣ части на този бѣлѣгъ, начина и приемитѣ на неговото писане и се накараха дѣцата да го пишатъ на плочитѣ си. Едновременно съ заглавната буква учительтъ откри и простата.

Направи ми впечатление съвършено спокойното държане на учителя, когото нашето присѫтствие изглеждаше никакъ да не смущава. Говорътъ му бѣше ясенъ, езикътъ отбранъ. Биеше въ очи неговото старание да не пропуща грѣшки въ говора на дѣцата. Въ това отношение обръщаше той особно внимание върху правилния произносъ на думитѣ.

Дѣцата трѣбваше да пишатъ откритата буква нѣколко пѫти подъ тактъ едновременно. Учительтъ даваше такта и заедно съ това обикаляше ученицитѣ и прѣглеждаше тѣхното писане. Той веднага поправяше забѣлѣзванитѣ грѣшки.

[1]) «Гнѣздото е крѫгло».

Подиръ туй той накара дѣцата да пи
бодно, докато изпишатъ два реда. Азъ ст
мѣстото си и обиколихъ нѣколко чи
прѣгледамъ написаното отъ дѣцата. Н
работа, която да ме не задоволи, а н
отъ тѣхъ се съзираше добрѣ упражн
Лекцията измина безъ областниятъ у
инспекторъ да се намѣси въ нея. Ког
нахме отдѣлението, той ме запита за
нията ми. Тѣ бѣха най-благоприятни з
Като свършихъ инспекторътъ ми каза
учитель е единъ отъ най-добритѣ и че
уроци почти никакъ не даватъ поводъ н
тора да се намиса въ тѣхъ съ цѣль да
Втората лекция, която посѣтихме, б
божи въ V отдѣление. Методическата
бѣ «изповѣдь и разкаяние». Пособия
Учительтъ (духовно лице) чрѣзъ разк
въ центъра на който лежеше понятието
грѣшение, се стремѣше да доведе учени
заключението, че разкаянието е необхо
тази цѣль той си служеше съ прим
живота, които взимаше изъ взаимнит
шения на дѣцата въ сѣмейството, из
шията имъ къмъ роднинитѣ, изъ отноше
ученицитѣ въ класа и пр. Съ отноше
дѣцата къмъ родителитѣ той се помѫчи
стрира отношенията на човѣчеството къ
Постепенно той разшири понятието за
нитѣ отношения, като го свърза изобщо
ческата оцѣнка на човѣшкитѣ постѫпк
висимо отъ непосрѣдния обектъ, къмъ
тѣ сѫ насочени. Той се мѫчеше да раз
дѣцата, че прѣгрѣшенията на човѣка, не
отъ това дали тѣ сѫ спрямо родители, п
близки, познати или направо чужди непр
винаги сѫ прѣгрѣшения и спрямо Бога.
нието учительтъ се помѫчи да изтък
необходимо слѣдствие отъ прѣгрѣшени
тази цѣль той гледаше да обърне вн
на дѣцата върху неприятнитѣ чувства, к
отъ човѣка слѣдъ стореното прѣгрѣш
мислитѣ, пораждани отъ тѣзи чувства.
ритѣ, съ които той си служеше при то
гаха почти изключително отношенията к
къмъ родителитѣ. Даваха и ученицитѣ
но и тѣхнитѣ се въртѣха въ сѫщия кр
Въ обучението се намѣси и областни
лищенъ инспекторъ. Той се обърна к
ника, който даде последния примѣръ и
бѣ седналъ на мѣстото си и поиска о
да му каже, не знае ли нѣкакъвъ примѣ
отъ своя животъ или отъ живота на
другари, когато слѣдъ стореното прѣгр
напр. нанесена обида въ врѣме на ска
се е пораждало съжаление за стореното
ника. Наивно ученикътъ разправи такъв
който изглеждаше да бѫде при това тв
рошенъ. Случаятъ бѣ изъ собствения му
Въ това врѣме съ дигане рѫка изказаха
да разправятъ подобни случаи и други у
Инспекторътъ остави да се дадатъ още
примѣра отъ този родъ и обърна вни

ръ върху единъ отъ тѣхъ, дѣто злостор-
не само, че не съжалявалъ за стореното,
се и радвалъ слѣдъ това и вече нѣколко
втарялъ сѫщото. Изглеждаше като че
цитѣ бѣха въ състояние да дадатъ много
римѣри отъ този родъ, отколкото отъ
Той зададе общъ въпросъ на отдѣле-
ащо не слѣдъ всѣко прѣгрѣшение слѣдва
е? Получиха се различни отговори. Едни
че разкаянието не се явява у лошитѣ
уги, че разкаянието се явява, когато прѣ-
на родителитѣ си или нѣкому, когото
и че ние не се разкайваме когато сме
или прѣдъ чужди хора или наши непри-
рети, че разкаянието се явява винаги,
о не разбираме (ученикътъ искаше съ
жда се, да каже, че разкаянието не
е съзнава). Инспекторътъ остави прѣпо-
да продължи работата си. Цѣльта на
намѣса се разбра отъ послѣдния. Раз-
ето на послѣднитѣ отговори отъ една
и прѣката логическа зависимость на
отговоръ отъ подбиранитѣ по-рано при-
но изтъкнаха едностранчивостьта, която
аше въ разработването на темата отъ
вателя. Слѣдъ това прѣподавательтъ
облекчението, което човѣкъ изпитва
сѣко истинско разкаяние и постепенната
на човѣка въ противния случай, съпо-
иведенитѣ по-рано различни примѣри и
а изповѣдьта като необходимо условие
стяване грѣховетѣ. Заключението, което
ди бѣ, че разкаянието е необходимо и
да става по-често, тъй като и слѣдъ
ането на грѣховетѣ, ние винаги можемъ
прѣгрѣшимъ.
свършека на тази лекция минахме въ
частъ на зданието, дѣто се помѣщаватъ
ческитѣ курсове. Въ коридора бѣхме
ати отъ директора на заведението (ка-
който бѣ вече извѣстенъ за нашето
Инспекторътъ му съобщи цѣльта на
осѣщение, която бѣ двояка: запознаване
ойството и уредбата на интерната и съ
а прѣподаването и инспекторския над-
рху него. Директорътъ веднага се погрижи
е достави седмичното разпрѣдѣление на
. Отъ дообѣдънитѣ часове избрахме да
ъ физика въ IV курсъ и рисуване въ

а въ IV курсъ. Учительтъ бѣ супленть.
ето влизане сварихме, че той изпитваше
ѣла за силитѣ. Ученикътъ, който бѣ
ъ до сега, седна почти веднага слѣдъ
влизане и учительтъ извика другъ уче-
работи на черната дъска. Зададе се
за едноврѣменното дѣйствие на двѣ
кулярни една къмъ друга сили върху
ка на дадено тѣло. Ученикътъ, като че
енъ въ своитѣ познания, започна бързо
вѣрено своя отговоръ. Той си означи
а черната дъска, която трѣбваше да
и точката въ *тѣлото*, *върху* която

дѣйствуватъ даденитѣ сили, прокара отъ тази точка една произволна права, която трѣбваше да означава направлението на едната отъ даденитѣ сили, слѣдъ това прѣкара друга къмъ нея перпендикулярна и започна да говори за направлението, по което би се движило тѣлото подъ изключителното дѣйствие на всѣка отъ даденитѣ сили. Инспекторътъ се намѣси въ работата и чрѣзъ систематично задавани въпроси докара ученика до пълнота и ясность въ отговора, която се състоеше въ това, че въ произволна равнина ние прокарваме линии успоредни на даденитѣ сили и че точката на тѣхното прѣсичане ще съотвѣтствува на онази точка въ тѣлото, върху която непосрѣдно въздѣйствуватъ двѣтѣ дадени сили заедно. Слѣдъ това се остави ученикътъ да извлѣче паралелограма на силитѣ. Прѣподавательтъ прѣгледа бѣлѣжника си и извади другъ ученикъ да работи на таблата. Той съобщи на инспектора, че този часъ билъ опрѣдѣленъ отъ него за изпитване, тъй като доста ученици не били изпитани за бѣлѣжка и че по тази причина той нѣма да прѣдаде новъ урокъ.

Безъ да дочакаме края на часа ние си излѣзохме.

Слѣдъ това посѣтихме урока по рисуване въ I пед. курсъ. Ще забѣлѣжа само, че въ това училище е въведена новата метода за обучение по рисуване. Ученицитѣ рисуваха отъ натура съ бои най-разнообразни прѣдмети, които се намираха на рисувалната масичка прѣдъ всѣкиго отъ тѣхъ. Едни рисуваха плодове, други — дребни покжщнини, трети — разгърнати книги, четвърти — цвѣтя, пети — пешкири, кърпи за носъ разпрострени или пъкъ окачени за единия си върхъ, шести — хартиени стърготини спирално навити и т. н. По покана на инспектора прѣподавательтъ ни показа изработенитѣ отъ сжщия курсъ рисунки и въ нѣколко думи ни очерта прѣдимството на практикуваната отъ него метода.

Подиръ това директорътъ ни разведе изъ интерната и, слѣдъ като разгледахме всичкитѣ негови отдѣления, ни покани въ работната си стая, дѣто бѣ приготвена за насъ закуска.

Въ сжщото училище идвахме съ инспектора още два пжти и присжтствувахме на уроци по естествена история въ I кл., по рисуване въ II кл. и гимнастика въ III кл. на гражданското училище. По естествена история въ I кл. инспекторътъ се намѣси въ врѣме на изпитването. Тази негова намѣса бѣ съ цѣль да проконтролира познанията на ученицитѣ. Резултатътъ бѣ твърдѣ задоволителенъ. Този пжть прѣзъ всичкото врѣме ни придружаваше и директорътъ. Прѣди да влѣземъ въ II кл. въ коридора инспекторътъ го запита защо на вратата на новоучрѣдения класъ е окачена табла съ натписъ «IV кл. на гражданското училище». Директорътъ отговори, че е окачилъ този надписъ, защото не знаялъ какъ другояче да опрѣдѣли класа. Тогава инспекторътъ му забѣлѣжи, че тази таблица трѣбва да бжде снета, тъй като по закона гражданското училище нѣма IV кл., а новоучрѣдениятъ класъ има за цѣль да прибере ученицитѣ, свършили

гражданското училище, но нѣмали възможность да постжпятъ въ по-висше, или пъкъ да се заловятъ за нѣкаква работа и да имъ допълни познанията. Този класъ не е квалифициранъ и затова не се нуждае отъ никаква табла. Той се открива за пръвъ пжтъ тази учебна година само за опитъ и то при нѣколко само училища.

Сжщия день присжтствувахме и на обща практическа лекция въ V отд. по естествовѣдѣние. Прѣподаде се за бѣлия орелъ. Лекцията бѣ разпрѣдѣлена между двама практикуващи. Ще забѣлѣжа, че въ тукашнитѣ педагогически училища както при общата, тъй и при групната практика прѣзъ врѣме на единъ учебенъ часъ практикуватъ обикновено двама души.

Лекцията се започна отъ първия практикантъ съ разпитване за металитѣ и тѣхната служба, за монетитѣ, тѣхната направа, видоветѣ имъ, изгледа имъ и изображенията по тѣхъ. Отъ изображението на двуглавия орелъ върху монетитѣ се прѣмина къмъ орела изобщо и къмъ бѣлия орелъ. Практикантътъ показа на дѣцата картината съ изображението на бѣлия орелъ и прѣподаде за него. Отъ общия изгледъ той мина къмъ голѣмината, размѣра на крилата и хвърчането на орела. Слѣдъ това разгледа отдѣлно главата труна и краката, като особно се спрѣ на клюна и ноктитѣ. Запозна дѣцата съ живота, нравитѣ и размножаването на орела и го сравни съ крапивника. Подиръ тъй направи общъ разпитъ и поиска отъ дѣцата да му разкажатъ нѣкаква приказка за орела. Такава се разказа и се поясни още защо орелътъ се нарича царь на птицитѣ. По-нататъшната работа, която трѣбваше да завърши съ прочитъ на четивото за орела въ читанката, пое вториятъ практикантъ. Той започна въ сжщия духъ, както работѣше първиятъ, отвлѣче се въ детайли и къмъ сжщинската си цѣль — прочита на четивото — не достигна.

Слѣдъ три дни присжтствувахме на конференцията. Както на лекцията, тъй и на конференцията присжтствуваха директорътъ, учительтъ-педагогъ, учительтъ на отдѣлението и учительтъ на I отдѣление, който е прѣподаватель и по методиката за I отд. въ III пед. курсъ.

Накара се първиятъ практикантъ да възобнови накжсо хода на лекцията. Когато той стори това, инспекторътъ му показа, че той не е разбиралъ добрѣ цѣльта на лекцията си. Тази трѣбваше да води къмъ четивото въ читанката, което имаше да прочете съ дѣцата вториятъ практикантъ. Чрѣзъ въпроси задавани много систематично инспекторътъ докара практиканта да разбере и признае, че на лекцията както тя бѣ прѣподадена, прѣди всичко липсваше една опрѣдѣлена цѣль. Слѣдъ това той мина къмъ изходния пунктъ на лекцията, който можеше да бжде: 1) Отъ изображението на орела върху монетата къмъ орела въ кафеза въ зоологическата градина и послѣ къмъ орела на свободата; при това можеше да се направи сравнение между затворения и свободенъ орелъ и затвореното у дома или въ училището или болно лежаще въ кревата дѣте и дѣте здраво, което тича на свобода[illegible] орела, изобразенъ върху монетата къ[illegible] на картината и живия орелъ на свобода[illegible] орела на картината къмъ препарирания [illegible] зоологическия кабинетъ и послѣ къ[illegible] орелъ на свобода.

Слѣдъ това инспекторътъ забѣлѣжи[illegible] тиканта, че при описанието клюна [illegible] трѣбваше да се покаже на дѣцата раз[illegible] смисъла на думитѣ *haken* и *hacken* и да [illegible] вниманието му върху правилното писан[illegible] думи. Сжщо така остана непояснено [illegible] какъ орелътъ, благодарение на извива[illegible] си, може да хвърчи съ своята плячка[illegible] да му прѣчи или да може да изпадне о[illegible] му. Практикуващиятъ като запознаваш[illegible] съ живота на орела обърна вниман[illegible] между другото и върху цвѣта на вете[illegible] и неговото сходство съ общата окраск[illegible] дата, въ която орелътъ живѣе. Той [illegible] това сходство като благоприятствува не[illegible] на орела. Инспекторътъ се произнесе, [illegible] тието за охранителния цвѣтъ (Schutzfar[illegible] въ случая за орела, тъй изобщо и [illegible] животни не трѣбва да се дава на дѣ[illegible] като то още не е за тѣхното разбира[illegible] да прѣдизвика у тѣхъ съмнѣние, по[illegible] всичката сходность на цвѣта на живо[illegible] общия цвѣтъ на околната срѣда се [illegible] у животнитѣ нѣкои бѣлѣзи, които си[illegible] отъ срѣдата.

На втория практикантъ, който при[illegible] вяването хода на своята работа между[illegible] каза, че постжпвалъ биологически, инс[illegible] поясни разликата между биологическа[illegible] и дескриптивната, която се състои в[illegible] послѣдната метода описва животнитѣ [illegible] когато първата ги разглежда само [illegible] нататъкъ инспекторътъ забѣлѣжи на сж[illegible] тиканта, че безцѣлно и безполезно е [illegible] лекцията съ запитвания и повълнения [illegible] което вече бѣше изработилъ първият[illegible] кантъ и че погрѣшно той взе за изходе[illegible] приказката за орела и крапивника, тъй [illegible] приказка, дадена въ читанката за V о[illegible] съ четивото за орела, не биваше да [illegible] тага, че не бжде позната на дѣцата, [illegible] трѣбваше да се прочете съ тѣхъ. Прак[illegible] искаше да оправдае постжпката си [illegible] въ читанката за IV отд., по която се [illegible] сам на врѣмето си, била дадена п[illegible] казка и че сега като прѣдполагалъ, [illegible] тага читанка не да е въведена и въ [illegible] образцовото училище, той взелъ тази [illegible] като позната вече на ученицитѣ отъ V [illegible] Особно настояваше инспекторътъ в[illegible] че винаги, дѣто случаятъ позволява, [illegible] се излиза отъ нагледността и съ [illegible] свършва, да се пази послѣдователно[illegible] ходитѣ отъ една група прѣдстави къ[illegible] и никога да се не борави съ мжтни, [illegible] нятия. Прецизирането на понятията [illegible] дость въ процеса на умственото раз-

но съ поразителна ясность инспекторътъ
а неговото значение.
ѣдъ свършека на конференцията ние напус-
училището и се запжтихме къмъ канцела-
на инспектора. Той отиваше да работи,
изказахъ желание да го придружа до тамъ.
жгя продължихме да говоримъ по разгле-
а лекция. Азъ се произнесохъ противъ из-
ия пунктъ, доколкото за такъвъ се прие-
металитѣ и послѣ монетитѣ съ изображе-
на орела върху тѣхъ или направо изобра-
ето на орела върху монетитѣ, което не дава
лна прѣдстава за орела, а особно изо-
ението на двуглавия орелъ. Споредъ мене
изходенъ пунктъ, като отстоящъ твърдѣ
ъ отъ прѣката цѣль на методическата еди-
необходимо разтака лекцията и въ процеса
бучението дава мѣсто на групи отъ прѣд-
, които отъ една страна никакъ не слу-
за подготовка къмъ прѣдвидения новъ ма-
лъ, а отъ друга твърдѣ лесно могатъ да
онятъ вниманието на дѣцата отъ прѣката
на урока. Модельтъ, картината и въ краенъ
й даденитѣ прѣдстави на дѣцата за орела
ай-цѣлесъобразниятъ изходенъ пунктъ за
лекция. Разговорътъ ни мина отъ прѣд-
та лекция къмъ методата изобщо и по-послѣ
постановката на училищната практика въ
огическитѣ училища. Приятно ми бѣ да
атирамъ, че размѣненитѣ помежду ни въз-
напълно почти съвпадаха по повечето отъ
натитѣ въ разговора ни въпроси. Азъ ще се
тукъ накжсо само върху постановката на
щната практика, резултатитѣ отъ която
во не задоволяваха инспектора, както и
Врѣмето, прѣдвидено за училищната прак-
е всичко 7 часа седмично, отъ които 2 сж
онференции, 2 за общи и 3 за групни лекции.
а се даде възможность на всѣки ученикъ
е да практикува, въ единъ учебенъ часъ
лекции двама души. Това подраздѣление
итѣ часове, изходяще отъ съображението,
пражнението прави майстора, има своитѣ
страни и ако ние се примиримъ съ тѣхъ,
мъ да го допуснемъ само за началната
ика въ III курсъ, която слѣдва веднага слѣдъ
тирането, но не и въ IV курсъ, дѣто пра-
схванатата задача на училищната практика
ва отъ насъ да дадемъ възможность на
икуващитѣ ученици да се почувствуватъ на-
въ положението на основни учители. Еди-
итѣ опити въ прѣподаване разни лекции по
учебни прѣдмети не сж достатъчни за по-
не гонимата цѣль; необходимо е на учени-
да се даде възможность да ржководятъ
отдѣление по-дълго врѣме, така щото още
да напуснатъ училището да се посветятъ
ботата на основния учитель и свързанитѣ
отговорности. Това не се постига съ ка-
подраздѣление на часоветѣ по практика,
аво иска тѣхното увеличение. Инспекторътъ
я това за невъзможно, тъй като и сега се
отъ много страни оплаквания, че програ-

мата била прѣтрупана, а подобно увеличение на часоветѣ по практика ще я прѣтрупа още повече. Самъ той се изказа за съкращение на учебната материя, което ще даде възможность на ученицитѣ да се готвятъ по-добрѣ за своитѣ лекции. (Ще забѣлѣжа мимоходомъ, че програмата за нашитѣ педагогически училища прѣдвижда сравнително повече учебенъ материалъ, отколкото онази за австрийскитѣ). На това възражение азъ противопоставихъ съврѣменната задача на народната просвѣта, която лежи върху плещитѣ на народния учитель и му налага не стѣснение, а разширение на неговитѣ познания и на неговия умственъ кржгозоръ изобщо, отдѣто слѣдваше, че, ако сегашната програма е дѣйствително прѣтрупана, спасението не трѣбва да се търси въ нейното окастряне, а въ увеличение учебното врѣме, въ прѣвръщане четиригодишния курсъ на педагогическото училище въ петгодишенъ. Петгодишниятъ курсъ 1) ще даде възможность да се постави училищната практика много по-цѣлесъобразно и ученицитѣ отъ педагогическото училище да излизатъ много по-подготвени за тѣхната прѣдстояща работа като учители въ училището и 2) ще допусне едно разширение умствения кржгозоръ на бждещия народенъ учитель, чрѣзъ което той ще се яви много по-подготвенъ и по-достоенъ носитель на просвѣтата между народнитѣ маси. Инспекторътъ напълно се съгласи съ всичко това, но каза, че за Австрия при сегашнитѣ условия, то е неосжществимо, тъй като то би изисквало измѣнение на държавния законъ за народното образование, който постановява за педагогическитѣ училища четиригодишенъ курсъ, освѣнъ въ Далмация, дѣто е тригодишенъ, а всѣкакви промѣни въ държавния законъ тукъ строго се избѣгватъ или ако се допущатъ, то въ крайни и то такива случаи, при които не се застрашава единството на учебното дѣло въ страната. Всѣко измѣнение на държавния законъ трѣбва непрѣмѣнно да се отрази въ законитѣ на отдѣлнитѣ области и докато не се знае какъ то ще се посрѣщне и какъ ще се отрази тукъ, не бива и да се прѣдприема. Ето защо всѣко такова измѣнение, прѣди да бжде прѣдприемано, трѣбва да бжде основателно проучено съ всичкитѣ възможни негови слѣдствия. Идеята за петокурсно педагогическо училище нѣма да намѣри благоприятна почва по двѣ твърдѣ важни съображения: 1) тя е свързана съ увеличение бюджета на този видъ училища, а тѣхното издържане за много области и сега е сравнително доста тежко и 2) осжществена, тя ще прѣустанови снабдяването основнитѣ училища съ подготвени учителски сили и ще намали неговия ежегоденъ процентъ, когато нуждата отъ такива сили сега още е твърдѣ чувствителна. За прѣдоставянето пъкъ на областитѣ да рѣшатъ такъвъ единъ въпросъ, всѣка споредъ мѣстнитѣ нейни условия, не може и дума да става, тъй като това безъ друго би нарушило единството въ учебното дѣло. Азъ забѣлѣжихъ, че въ такъвъ случай стремежътъ да се запази това един

ство ще спъва напрѣдъка на народната просвѣта, на което инспекторътъ отговори, какво той прѣдпочита бавниятъ напрѣдъкъ при запазеното единство, постигнато и крѣпено не тъй лесно, както може да се струва на неопитното око, прѣдъ бързия и даже шуменъ напрѣдъкъ, но и онази разнебитеность въ учебното дѣло, каквато напр. виждаме въ Германия.

Привеждамъ този разговоръ тукъ, защото той хвърля извѣстна и за насъ твърдѣ необходима свѣтлина върху състоянието на училищното законодателство въ Австрия и условията за неговото развитие; той пояснява защо тукъ държавниятъ законъ за народното образование се крѣпи вече 35 години и какви сж прѣдимствата на тази негова стабилность.

Съ D-r Karl Rieger посѣтихме освѣнъ горното педагогическо училище още и държавното сиропиталище, царско-кралския възпитателенъ институтъ за офицерски дъщери съ дѣвическо педагогическо училище, частното възпитателно (поправително) заведение за момчета отъ 10—16 годишна възрасть въ XIII виенски участъкъ и царско-кралевското заведение за слѣпи дѣца. Всичкитѣ тѣзи учебно-възпитателни заведения сж сжщеврѣменно и интернати.

Въ възпитателния институтъ за офицерски дъщери азъ имахъ възможность между другото да видя и една твърдѣ добрѣ уредена забавачница, ржководена отъ г-жа Мария Витманъ, която на изложбата «Дѣтски миръ» въ С. Петербургъ прѣзъ 1903/904 г. е била отличена съ сребъренъ медалъ за изработванитѣ отъ нея пособия за обучението въ забавачницитѣ и за нейната машина, съ която се приготовляватъ тѣзи пособия. Тукъ присжтствувахме и на лекция по педагогика. Прѣподаде се за примѣра. Изхождайки отъ склонностьта на дѣцата да подражаватъ, прѣподавательтъ обясни сжщностьта и значението на примѣра при възпитанието и сравни неговата възпитателна сила съ онази на наставлението и приказанието. Съ въпроси, отправяни до цѣлия курсъ прѣподавательтъ слѣдъ това прѣизпита за прѣподаденото съ цѣль да се увѣри дали то е разбрано и схванато отъ ученичкитѣ. При тази работа се намѣси и инспекторътъ. Поводъ на тази намѣса му дадоха нѣкои неясно изказани отговори. Той наблѣгаше на туй, щото всѣка мисъль да бжде точно, ясно и опрѣдѣлено изразявана.

Излишно ще бжде да се разпространявамъ върху всички посѣтени лекции въ разнитѣ учебни заведения и по различнитѣ прѣдмети. Общото впечатление, което извлѣкохъ отъ тѣзи посѣщения бѣ, че инспекторътъ е добрѣ запознатъ съ учебната материя, минавана въ повѣренитѣ нему училища, както и съ методиката по разнитѣ учебни прѣдмети.

Направиха ми сжщо така впечатление държането на инспектора и неговитѣ обноски, които се отличаваха съ своята естественость, простота *и прямолинейность* У него не прозираше *гордость на висшъ чиновникъ.* Учителитѣ изглеждаше да се чувствуватъ съвършено свобо-
него и искрено да го уважаватъ. А
случай да забѣлѣжа искуствена любез
строгость спрѣмо тѣхъ; за надутост
свойствена на хора въ неговото пол
дума не може да става. Бѣлѣжкитѣ
непринудено, свободно; тѣ не носятъ
на упрекъ, а неволно се схващатъ к
вени изключително въ интереса на
Отзивитѣ, които имахъ случая да чуя
потвърждаваха моитѣ впечатления, но
още, че той билъ твърдѣ взискател
тяжеста на тази негова взискателност
се чувствувала Въ всѣки случай той
да е повече взискателенъ кѫмъ себе
кото къмъ другитѣ. Човѣка на дѣло
знахъ въ него още при първата н
И наистина, рѣдки сж хората тъй прѣ
своята работа и съ такъвъ широкъ
погледъ върху нея. Темитѣ на нашитѣ
бѣха изключително изъ областьта на
дѣло тукъ, и не можеше да ми не
онази ясность, съ която той говорѣше
единъ въпросъ и онази свѣтлина, к
хвърляше, благодарение на широкитѣ
рически познания, върху съврѣменното
на учебното дѣло.

По прѣпоржка на D-r Karl Rieger'а
колихъ нѣколко основни и граждански
съ окржжния училищенъ инспекторъ
виенско училищно окржжие (IX и XX
виенски участъци) Августъ Хоферъ.

Да говоря за посѣтенитѣ лекции въ
лища и за намѣсата на инспектора в
ходъ мисля е излишно, тъй като това
прѣтрупало доклада ми, безъ да внесе
нѣщо особно и ново. Прѣзъ врѣме
обиколки ми се прѣдстави случай да
ложението на разни методи за обуче
рисуване и за този случай единствено
тукъ. Въ едно отъ посѣтенитѣ мжж
дански училища рисуването се прѣпод
старата метода. Тъй като това бѣ ми
случай да видя практикуването още
метода, азъ се заинтересувахъ и зап
спектора защо новата метода не с
и въ това училище Инспекторътъ м
тогава, че не е само това училище,
чението се води по тази метода, а ги
такива. Причината е, че не всички учи
подаващи прѣдмета сж запознати съ н
тода, а има и такива, които по едни
дидактически съображения се обявяват
противници. Числото на послѣднитѣ,
твърдѣ незначително. Тъй като за у
прилагане на новата метода не е д
само тя да бжде прѣдписана отгорѣ,
ходимо още учителитѣ, които ще
гатъ, основателно да се запознаятъ съ
се убѣдятъ въ нейнитѣ прѣдимства и
натъ да боравятъ съ нея, то сж урѣ
циални за тѣхъ курсове, дѣто тѣ се за
съ нейнитѣ теоретически основи и

ь ръководството на вѣщи лица сами
о тази метода.
ои граждански училища азъ имахъ
видя практикуването на една трета
икнала отъ съзнанието недостатъцитѣ
и прѣдимствата на новата, но спаз-
едъ мнѣнието на прилагащитѣ я прѣ-
добритѣ страни на първата и избѣг-
оститѣ на послѣдната. Тази метода,
е съ старата, започва да запознава
линии, повърхнини, фигури и най-
тѣ и най-честитѣ форми на тѣлата и
тѣхно възпроизвеждане. Тя излиза
нието, какво дѣцата прѣди всичко
се навикнатъ да гледатъ и да виж-
лно, да се упражняватъ въ възпроиз-
по-главнитѣ типове форми и послѣ
вятъ свободно да възпроизвеждатъ
отъ околната срѣда тъй, както тѣ
иатъ непосрѣдно отъ тѣхното око.
а новата метода, споредъ мнѣнието на
ѣподаватели, се състои именно въ това,
лението си да прокара принципа на
тъта въ обучението по рисуване, тя
идактически непозволена крайность,
ставя на дѣтето да възпроизвежда
еправилно, както само е въ състояние
а това неговата неупражнена ръка,
ненавикналото още да вижда око.
авикне окото на дѣтето да вижда
правилно, да разпознава тѣхното по-
пространството, общия изгледъ, фор-
лнитѣ очертания на всѣки отъ тѣхъ,
та имъ голѣмина, положението и пр.
съставни части, необходимо е да му
тази цѣль една ръководна нишка. Та-
тавятъ отъ себе си именно разнитѣ
ки фигури и форми на тѣлата. Къмъ
къмъ характерни типове дѣтето ще
нообразнитѣ форми на прѣдметитѣ,
трѣбва да рисува и по този начинъ
есно ще се ориентира въ работата си.
тода грѣши като се спира твърдѣ
у това дидактическо необходимо на-
бучението по рисуване и оставя на
нъ рисуването отъ натура. Тя несъ-
ѣврыща срѣдството въ цѣль и съ това,
овече и повече да развива у дѣцата
ъмъ прѣдмета, тя отъ извѣстенъ мо-
тъкъ постепенно убива този интересъ.
ачението на прѣкаленото бавене върху
осови геометрически тѣла и различ-
комбинации, както и върху разнитѣ
и орнаменти. Прѣходътъ къмъ сво-
зпроизвеждане прѣдметитѣ отъ окол-
трѣбва да става постепенно, заедно
нието на ангажиранитѣ въ работата
органи – окото и ръката. Учительтъ
това внимателно да слѣди какъ върви
на интереса у ученика къмъ прѣдмета
инаги прѣдъ видъ, че приетото по
и съображения начално запознаване
бива да се прѣвръща въ негова цѣль,

да не допуща протакането на началната работа въ ущърбъ на учениковия интересъ, а съ това заедно въ ущърбъ и на учебната цѣль на прѣдмета. Ако новата метода грѣши като прѣждеврѣменно дава на ученика околната срѣда съ мъчно уловимитѣ индивидуални и твърдѣ разнообразни форми на нейнитѣ прѣдмети, то старата грѣши, като твърдѣ много се бави и прѣкалено изтощава интереса на ученика съ идеализиранитѣ тѣхни типове. Мнозина привърженици на новата метода падатъ въ крайность, противъ която говорятъ най-деститѣ съображения отъ чисто технически характеръ, тѣ оставятъ ученика да налага съ четката боитѣ на листа си и чрѣзъ постепенното тѣхно оттеняване и диференциране да изтъква рисувания прѣдметъ, безъ всѣкакви прѣдварителни негови контурни очертания. Отъ друга страна пъкъ привърженицитѣ на старата метода, изхождайки отъ значението на правилно прѣдадения контуръ, често пъти прѣкалено си служатъ съ спомагателната размѣрна мрѣжа и тъй навикватъ къмъ нея ученицитѣ, щото за тѣхъ прѣцѣнката на разстоянията и положението на по-главнитѣ характерни точки на прѣдметитѣ става безъ нея твърдѣ мъчна. Това е също такава крайность, както и първата и също така трѣбва да се избѣгва. За тази цѣль единъ учитель, а именно прѣподавательтъ по рисуване въ държавното сиротопиталище, е сглобилъ особенъ уредъ, съ помощьта на който се постига същото, каквото и съ спомагателната размѣрна мрѣжа и същевременно се избѣгва чертането на послѣдната върху листа. Уредътъ е една дъсчена рамка, на която е дадена формата на рисувалния листъ и странитѣ на която съ оковани съ малки гвоздеи. На тѣзи гвоздеи се обтягатъ конци така, щото да образуватъ исканата спомагателна мрѣжа. Уредътъ се поставя прѣдъ ученика и прѣзъ него той гледа прѣдмета, който трѣбва да рисува.

Въ едно дѣвическо основно и гражданско училище имахъ случай да видя твърдѣ интересни и сполучливи опити за подпомагане обработката на разни четива изъ читанката съ рисуването. Тѣзи опити се правѣха въ III отдѣление и тѣхната сполучливость се дължеше изключително на сполучливото прилагане новата метода, на която учителката на отдѣлението бѣ строга привърженица. Слѣдъ обработката на четивото учителката караше нѣкое отъ по-напрѣдналитѣ въ рисуването дѣца да нарисува на черната дъска избранъ отъ нея моментъ изъ това четиво. Голѣмиятъ интересъ, съ който дѣцата слѣдѣха извършването на тази работа и живото участие, което тѣ взимаха въ нея, твърдѣ много говорѣха въ полза на тѣзи опити и най-краснорѣчиво оборваха доводитѣ на противницитѣ на новата и привърженицитѣ на смѣсената или срѣдня метода. Опасенията на послѣднитѣ се оказватъ неоснователни и тѣхнитѣ възражения не съ отъ такава дидактическата стойность, каквато имъ се придава и каквато на пръвъ погледъ изглежда тѣ да притежаватъ.

2.

Уредба на учителския семинаръ въ Айзенахъ.

Отъ **Г. Дочевъ**,

учитель въ Казанлъшкото педагогическо училище.*)

Въ великото херцогство Sachsen-Weimar-Eisenach, което заема 3,617 кв. км. отъ германската земя и брои 362 837 жители, има всичко двѣ държавни мѫжки педагогически училища, или «учителски семинари», както ги наричатъ тукъ и въ цѣла Германия. Тѣзи учителски семинари сѫ Ваймарскиятъ и Айзенахскиятъ.

Азъ имахъ честьта да бѫда командированъ отъ Почитаемото Министерство на Народното Просвѣщение да хоспитирамъ при последния отъ тѣхъ, при който прѣстояхъ отъ 25. октомврий (н. ст.) 1905 г. до сега (априлъ, 1906 г.) Въ долнитѣ си редове ще се постарая накратко да изложа това що видѣхъ и научихъ по устройството, уредбата и обучението въ семинара, както и неговото историческо развитие и значение.

1. Общъ погледъ върху системата на тукашното учителско образование и нейното развитие.

Тукашнитѣ младежи добиватъ своето учителско образование въ 3 различни учебни заведения: въ едно трикласно, наречено секундарно училище, въ семинара и въ едно народно четирикласно училище, свързано съ семинара. Слѣдъ като младежътъ е изкаралъ осемгодишния курсъ на което и да било основно училище въ херцогството и желае да се посвети на учителското звание, трѣбва да положи добъръ приеменъ изпитъ, за да постѫпи въ секундарното училище. Слѣдъ като изкара тригодишния курсъ на това училище съ успѣхъ, прѣминава направо въ семинара, кѫдѣто прѣстоява сѫщо три години, въ края на които, ако положи съ успѣхъ установения зрѣлостенъ изпитъ, добива право на провизорна учителска длъжность въ херцогството; а слѣдъ двѣ години, ако издържи
съ успѣхъ и установения държаве[...]
добива право на дифинитивна длъ[...]
врѣме на своето ученичество въ сем[...]
дежътъ се подготвя практически въ с[...]
училище, свързано съ него.

Тъй че, курсътъ на тукашното [...]
образование се брои шестгодишенъ [...]
чава въ три различни заведения. Отъ [...]
ведения само семинарътъ е държавен[...]
дарното училище и основното че[...]
свързано съ семинара, въ което сем[...]
добиватъ своето практическо обра[...]
тѣзи двѣ помощни на семинара за[...]
общински.

Горѣописаниятъ е обикновениятъ и[...]
ване учителско образование. Обаче [...]
ченъ и другъ пѫть: младежъ, свърш[...]
препарандия въ друга германска об[...]
свършилъ нѣколко класа отъ нѣко[...]
или отъ нѣкое реално училище и же[...]
влѣзе направо въ семинара, трѣбва [...]
шението на министерството да полож[...]
изпитъ върху материала на секундар[...]
лище и тогава бива приетъ.

Като хвърли така единъ съвсѣмъ [...]
гледъ върху наредбитѣ за добиване [...]
образование тукъ, чужденецътъ поми[...]
него владѣе голѣмо безредие и за[...]
стемность. Обаче такова понятие за [...]
добива само при съвсѣмъ повърхно по[...]
при по-дълбоко взиране той забѣлѣзв[...]
солидна системность.

Системата на тукашното учителск[...]
ние не е създадена съ особенъ зако[...]
нажъ, както напр. това стана у насъ. [...]
тукъ тя бавно се е развивала и усъв[...]
вала заедно съ развитието на нуждат[...]
свѣта у населението и съ нейното [...]
нарастване. Ето защо най-добрѣ би се [...]
и разбрала като се прослѣди нейно[...]

*) Командированъ съ заповѣдь № 1882 отъ 27. септемврий 1905 год.

ско развитие. Съвсѣмъ накратко азъ ще направя за въ нѣколко реда.

Въпросътъ за учителското образование тукъ, кто въ цѣла Германия и въ цѣла Европа, е всѣмъ ново явление. Той се явява на историската сцена слѣдъ появата на въпроса за щото народно образование; и двата тѣзи проса сѫ рожби на XIX вѣкъ. Прѣзъ цѣлитѣ ѣдни вѣкове, па и прѣзъ новитѣ врѣмена до ѣдата на XVIII столѣтие, науката въ Европа е ла нѣщо съвсѣмъ високо, нѣщо недостигаемо обикновения простъ народъ. Прѣзъ тѣзи ѣмена е имало училища, повечето частни, въ ито сѫ се учили само тѣзи, които за въ бѫще ще се посвещаватъ въ служба на науката, куствата, религията или държавното управление. ва сѫ били дѣцата на царе, рицари, графове, едворци, свещеници и пр., които сѫ били дготвяни да бѫдатъ замѣстници на своитѣ ци въ тѣхнитѣ обществени длъжности. Тукъ ѣ народътъ е получавалъ, както и у насъ, сѣмъ нищожна грамотность отъ своитѣ пасри и тѣхнитѣ помощници.

Слѣдъ великата френска революция настѫпва цѣла Европа демократизация на цѣлия почти иаленъ животъ и особно силно плодотворно жение за популяризация на наукитѣ и иствата, които дотогава сѫ били достояние о на избраници между широкитѣ народни евс. Ражда се въпросътъ за правото на ки да се образова, за да се ползува отъ гата на наукитѣ и искуствата, и въпросътъ общото народно образование, за разрѣшето на който Русо, Песталоци и множество ии послѣдователи посвещаватъ своятъ жиъ и дѣйность. Зовътъ на Песталоци: «всички ѣци сѫ еднакво чада на своя небесенъ ца — Бога и, слѣдователно, всички еднакво ѣбва да се ползуватъ съ възможность за разние и усъвършенствуване по образеца, който имъ е далъ въ своя собственъ синъ — иста», и този пакъ неговъ: «оня, който съза народни училища, създава народно бѫще», — тѣзи негови забѣлѣжителни думи иратъ тутакси пъленъ отзвукъ въ цѣла мания — стрѣсватъ се отъ тѣзи думи на векия възпитатель на човѣчеството разпръснаѣ и разнебитени нѣмци, вслушватъ се добрѣ тѣхъ, приематъ ги близко до сърдцето си и ватъ трѣскава дѣйность за отваряне основни лища, въ които да създадатъ бѫдещето на окупна Германия. И днесъ всѣки вижда, че сѫ достигнали даже повече отъ това, което сѫ очаквали, като сѫ възприели и послѣдя думитѣ на безсмъртния доброжелатель на ѣчеството. Затуй днесъ Германия е една отъ итѣ и напослѣдъкъ даже най-първата евроска държава въ всѣко отношение.

еликото херцогство Sachsen-Weimar-Eisenach дно отъ първитѣ, което твърдѣ рано нарелъ Прусия се е вслушало въ думитѣ на Песта- и ги е взело близко до сърдцето си. И отъ рѣди, благодарение на своитѣ ученолюбиви и съ вкусъ къмъ искуството велики херцози, то се е славило като такова, което покровителствува наукитѣ и искуствата. Извѣстно е, че прѣзъ втората половина на XVIII столѣтие Ваймаръ, главниятъ градъ на херцогството, е билъ нѣмскиятъ парнасъ. Тукъ сѫ пѣли безгрижно тогава своитѣ пѣсни и сѫ писали своитѣ прочути драми Gothe, Schiller, Korner . . ., творили сѫ и режисирали въ Ваймарския оперенъ театъръ своитѣ прочути опери видни композитори, и множество други създатели на класическото нѣмско искуство сѫ работили свободно, насърдчавани и поддържани отъ Ваймарския дворецъ. Малко слѣдъ това врѣме почва да се чува все по-силно и по-силно божествениятъ гласъ на Песталоци: «всички сѫ равноправни чада на твореца и всички трѣбва да бѫдатъ възпитани . . .» Издига гласа си, и то тъкмо изъ Ваймаръ, и великиятъ нѣмски идеалистъ Шилеръ за възпитанието на нѣмската нация чрѣзъ искуството къмъ великото и божественото. Вслушва се въ тѣзи пророчески за нѣмската нация гласове тогавашниятъ великъ херцогъ K. August и дава разпореждания за прѣскане знания между народа отъ свещеницитѣ. Обаче скоро опитътъ показалъ, че тѣ нѣматъ нужното врѣме, нужната подготовка и пр. за това и че сѫ необходими специално подготвени хора. Явява се нуждата отъ специално подготвени учители. Плодъ на тази нужда е почти едноврѣменното основаване на двата семинара въ херцогството.

Въ 1875 г. великиятъ херцогъ издава рескриптъ, споредъ който тѣзи гимназисти при Айзенахската гимназия, или пъкъ тѣзи грамотни младежи, които за въ бѫдеще искатъ да се посветятъ на учителско звание, трѣбва да ходятъ седмично два часа при дякона на главната градска черква да имъ дава надлежното обучение. Така тѣзи младежи сѫ получавали малко по-широки за тогавашното врѣме познания по религия, катихизисъ, черковна история, нѣщо по природознание и главно опѫтвания за прѣподаване четене, писане, смѣтане, библейска история и катихизисъ. Така е вървѣло повече отъ 30 години. Опитътъ показалъ, че ученицитѣ въ два часа седмично съвсѣмъ малко сѫ могли да научатъ за бѫдещето си призвание, а нуждата отъ по-широко и системно образование у народа отъ день на день растѣла. Около 1815 г., по примѣра на Пруското, Ваймарското министерство изпраща нѣколко души при прочутия Песталоци въ Швейцария, да изучатъ уредбата на неговитѣ заведения и учебната работа въ тѣхъ, както и да вематъ отъ самия великъ маисторъ наставления за устройство на народното и учителско образование въ своята родина.

Слѣдъ завръщането си тѣзи нѣколко души образуватъ душата на една комисия по народното образование, която изработва проектъ за него въ херцогството и заедно съ това урежда програма за два самостойни учителски семинара въ Ваймаръ и Айзенахъ. Значи нѣщо около 1820 г. тукашниятъ учителски семинар

става самостойно заведение съ строго отдѣлени задачи и строго опрѣдѣлена програма. Споредъ новата уредба курсътъ на учителското образование станалъ редовенъ тригодишенъ. За ученици въ него сѫ се приемали желаещи гимназисти (безъ изпитъ) или други грамотни младежи, навършили 18 г., следъ като положатъ добъръ приеменъ изпитъ. За да се упражняватъ въ прѣподаване и да хоспитиратъ, семинариститѣ сѫ ходили въ градското училище. Обаче опитътъ показалъ, че не е никакъ практично семинариститѣ да ходятъ въ градското училище, да хоспитиратъ и да се упражняватъ, защото отъ една страна сѫ спъвали работата на учителитѣ, а отъ друга — тѣзи послѣднитѣ не сѫ притежавали особно добро педагогическо образование, за да могатъ да видятъ семинариститѣ отъ тѣхъ нѣщо образцово. За да се избѣгнатъ тѣзи неприятности, тогавашниятъ директоръ е настоялъ прѣдъ министерството и общината да се присъедини къмъ семинара едно градско училище, наречено свободно училище (Freischule). Това училище е било като благотворно заведение за бѣдни дѣца, които не сѫ могли да платятъ високата такса, та да посѣщаватъ градското училище. То не е имало особна програма, а просто въ него сѫ се събирали сирачета да се научатъ на четмо, писмо, нѣкои смѣтки и нѣкои молитки. Министерството и общината даватъ своето съгласие и отъ около 1825 г. това училище почва да служи за пробно училище на семинара и до днесъ.

По-сетнѣ, около 1851 г., се приспособява друго градско училище за подготвително прѣди постѫпването въ семинара. Сѫщо и появата на това подготвително заведение е много естествена и напълно се обяснява съ постепенното развитие и растене на нуждата отъ по-добрѣ подготвени учителски сили. Както вече споменахъ, прѣди появата на това училище за ученици въ семинара сѫ били приемани или гимназисти направо, или пъкъ грамотни младежи съ добъръ приеменъ изпитъ. Обаче не винаги сѫ се явявали нуждното число кандидати, защото съвсѣмъ малко гимназисти, при наличностьта на много по-добри други занятия, се рѣшавали да отидатъ да сѣдватъ още 3 години въ семинара, за да добиятъ недоходното и тежко учителско призвание; а пъкъ другитѣ желаещи сѫ бивали почти винаги слабо подготвени. Ето защо въ нѣколко години наредъ курсътъ на семинарното образование станалъ четиригодишенъ — двѣтѣ години били като подготвителни и двѣтѣ за специално образование.

Но все пакъ не можатъ да се достигне все повече желаниятъ резултатъ — едно по-солидно подготвително общо и едно по-солидно специално образование на бѫдещитѣ учители. Най-сетнѣ и тази мѫчнотия се прѣмахва, като се приспособява по искането на учителския съвѣтъ и при съгласието на министерството и общината по образеца *на прускитѣ препарандии* едно градско трикласно, *наречено секундарно* училище за подготвително
заведение къмъ семинара. Липсва то още
нара специално здание. Въ 1868 год. се п
такова, което да побира тритѣ семинар
и четиритѣхъ класа на основното опитно
при него.

Слѣдъ като се сдобива съ самостойно
собствено помѣщение, слѣдъ като се
и съ необходимитѣ помощни заведения
готвително училище и пробно училищ
слѣдъ като се стабилизира външно, се
насочва всичкото си внимание къмъ св
трѣшно укрѣпване и усъвършенствуване
къмъ създаване и укрѣпване свои учебе
и къмъ създаване собствена учебно-възп
атмосфера. Съ бавни, но сигурни кра
вито сѫ свойствени на нѣмцитѣ, се
почва да крачи напрѣдъ къмъ реализир
тѣзи цѣли, докато достига до днеш
състояние, което и почвамъ да описва

2. Подготвително образован

Желаещитѣ да постѫпятъ въ семинар
прѣдварително да добиятъ подготвител
зование въ едно градско, наречено се
училище. Както по-прѣди споменахъ, т
лище е общинско, свързано съ държа
минаръ само по отношение на своята
Сега то се помѣщава въ съвсѣмъ др
семинарното здание, има си свои учи
рекция и устройство съвсѣмъ отдѣлни о
на семинара. Но по отношение на сво
грама то е приспособено къмъ нуж
държавния семинаръ. По-прѣди това уч
било съвсѣмъ самостойно и е подготвя
дежи изкарали основното училище за
ческия животъ. Въ него сѫ проваждали
си онѣзи родители, които не сѫ могли
проводятъ въ гимназията, но не сѫ се
волявали само съ тѣзи знания, които
основното училище. Това сѫ били дреб
изводители прѣимуществено, които сѫ
да подготвятъ по-добрѣ теоретически и
чески своитѣ синове, за да имъ бѫдатъ
помощници въ тѣхното занятие. Тѣхната
е задоволявало секундарното градско у
което е имало програма съ чисто прак
характеръ.

Но понеже по-сетнѣ се явяватъ разни
практически занаятчийски училища въ
полека-лека секундарното училище бил
нато къмъ подготвително къмъ семинара.
вече става официално, то добива една про
изъ програмата му се изхвърлятъ всички
чески познания и се приспособява да
като основа на семинарията; за пост
въ него почва да се иска приеменъ
Този приеменъ изпитъ се произвежда от
телитѣ при самото училище всѣка година
въ началото на м. мартъ, за да могатъ
Великъ-день при почването на новата
година да постѫпятъ издържалитѣ, а пр
литѣ да си намѣрятъ бирѣме нѣкоя

ъ бива писменъ и устенъ. Писменъ се
о религия, съчинение по матеренъ езикъ
ване; устенъ се прави по отечествена
отечествена география и естествена
Освѣнъ това изисква се още изпитъ
свирене съ цигулка и пияно, които
и не се учатъ въ основното училище и,
телно, кандидатитѣ сѫ принудени да
по тѣхъ частни уроци.
кторътъ на това училище е съ висше
ние; той е сѫщеврѣменно директоръ и
щаващето се въ сѫщото здание първо
основно училище. Учителитѣ тукъ сѫ
млади учители съ университетско обра-
или пъкъ учители съ семинарно обра-
но съ нѣколко годишна добра практика,
ръ държавенъ изпитъ и съ особенъ рек-
изпитъ за ректори въ основни училища.
ниятъ му планъ съдържа разширена и
изирана учебната материя за основното
и нѣкои нови прѣдмети, като подгот-
за семинара. По религия се взема: пър-
ебна година вѣхтия завѣтъ, втората —
вѣтъ и третата — апостолската история.
това всѣка година се взема по часть
рията и на Лютеровия катихизисъ. По
се почва съ митичната германска история
нигѣ); слѣдъ това мѣстната тюрингийска
историята на старитѣ културни народи
гръцка и римска) и най-сетнѣ старата и
общо-германска история. По география
ията на Тюрингия, на Германия, слѣдъ
Европа и на всичкитѣ части на свѣта.
родознание се взема всѣка учебна година
пролѣтьта и лѣтото часть отъ ботаниката,
есеньта и зимата по часть отъ зооло-
минералогията. Материята по този прѣд-
избрана изключително изъ околната родна
Въ тритѣ учебни години има по часть
иката (I уч. год. механика, II уч. г. свѣт-
ато отдѣленъ учебенъ прѣдметъ, а само
ята учебна година се даватъ общи по-
по химия. Материята по тѣзи учебни
и е подбрана най-вече изъ прѣдметитѣ
яни въ живота, които сѫ устроени възъ
на извѣстни физически или химически
По матеренъ езикъ: 1) етимологията и
са на сегашния литературенъ нѣмски
Hochdeutsch); 2) четене и правене есте-
анализъ на произведенията на народнитѣ
поети (Кьорнеръ, Уландъ, Хебелъ) и на
по народенъ мотивъ и съ историко-
чно съдържание произведения на Шил-
ьоте (Вилхелмъ Телъ, Орлеанската дѣва,
и Доротея и нѣкои балади). По смѣ-
оби, дѣйствия съ тѣхъ, просто и сложно
равило, лихви, проценти, корени, степени,
, алгебрата, геометрията, планиметрията
метрията На искуствата се обръща доста
внимание и сѫ застѫпени почти наравно
итѣ учебни прѣдмети. Отъ тѣхъ се взе-
раснописъ, рисуване, пѣние, гимнастика,
и пияно.

Държавниятъ семинаръ.

А) Зданието.

Както вече споменахъ, зданието, въ което днесъ се помѣщаватъ тритѣ семинарни класа и четиритѣ класа на пробното семинарно училище, е построено въ 1868 год., когато още Айзенахъ е билъ твърдѣ малъкъ градецъ и когато трѣбвало нѣмцитѣ да пестятъ своитѣ пари за отбрана на своята политическа независимость. Може би тази е главната причина именно, че е правено въ данни осѫдни врѣмена, съ която трѣбва да се обясни неговата голѣма скромность и даже бѣдность. Ако за тогавашнитѣ Айзенахски условия семинарното здание е било нѣщо много, днесь го вече е станало даже съвсѣмъ негодно, както това се признава отъ г. директора и г. г. учителитѣ, както и всѣки, който разбира нѣщо отъ педагогика и училищна хигиена, би призналъ щомъ го види. При днешната нарасналость и забогателость съ хубави, почти раскошни здания на Айзенахъ, при неговото чудно хубаво мѣстоположение — въ една раскошна долина на тюрингийскитѣ гори, — помѣщението на семинара изглежда като дрипаво сираче: то е малко, съвсѣмъ просто здание, безъ всѣкакъвъ стилъ, помѣстено въ единъ отъ бѣднитѣ квартали на града. Дълго би се луталъ любопитниятъ чужденецъ самъ да го търси. Той би прѣминалъ нѣколко пѫти покрай него, безъ да забѣлѣжи нѣкои особни признаци, които да му покажатъ, че тука е учителски семинаръ, а не нѣкоя работилница или нѣкой складъ. Както мѣстото, на което е построено семинарното здание, така сѫщо и неговата вѫтрѣшна постройка съвсѣмъ не отговарятъ на модернитѣ хигиенически и педагогически изисквания за постройка на едно училищно здание.

Посоката на зданието е отъ сѣверъ къмъ югъ. То прѣдставя грамаденъ корабъ съ дължина около 17 м., широчина около 11 м. и височина около 13 м. Когато е било построено е било уединено почти на края на града, но днесъ вече е образуванъ около него цѣлъ кварталъ. Прѣдъ източната широка стѣна на зданието — едничката, на която се намиратъ почти всички прозорци отъ училищнитѣ стаи, се намира малъкъ площадъ, отъ който излизатъ три широки работни улици, които съединяватъ двѣтѣ главни части на града. На този площадъ има постоянно движение. Отъ това движение, особно отъ бързото каране грамаднитѣ нѣмски каруци, се образува голѣмъ шумъ, който много често прѣчжсва обучението, понеже не се чува това що се говори въ учебнитѣ стаи. Прѣдъ южната и западната му стѣна се простира малко дворче (около 250 куб. м.), въ което има само нѣколко не добрѣ развити дръвчета; въ него си отпочиватъ ученицитѣ прѣзъ врѣме на паузитѣ. Училищна градина нѣма.

Зданието е съ три почти еднакви етажа. Въ долнитѣ два етажа има по три стаи, отъ които външнитѣ двѣ сѫ по-голѣми, а срѣдната е по

малка; въ горния етажъ има само двѣ стаи, отъ които едната е доста голѣма и едно срѣдно салонче. Това салонче се нарича *аула*; въ него има оргелъ, подъ звуковетѣ на който въ тържествени дни учители и ученици празднуватъ и се молятъ. Въ тритѣ стаи на най-долния етажъ се помѣщаватъ тритѣ класа на семинарното пробно училище. Срѣдната малка стая отъ срѣдния етажъ служи за учителска стая и за дирекция едновремено; едната отъ външнитѣ по-голѣми стаи на този етажъ служи за химическо-физически и естествено-исторически кабинетъ и въ сжщото врѣме за учебна стая на послѣдния семинаренъ класъ; третята стая на тоя етажъ служи за класна стая на четвъртия класъ отъ пробното семинарно училище. Останалитѣ два семинарни класа се помѣщаватъ въ най-горния етажъ — единътъ въ аулата, а другиятъ въ по-малката стая.

Прѣдъ стаитѣ въ всѣки етажъ отъ западна страна на зданието има по едно съвсѣмъ малко продълговато коридорче.

Отвънъ зданието не е боядисано. Отвжтрѣ стаитѣ и коридоритѣ сж боядисани съ еднообразна блѣдосинкава боя. Особни украшения нѣма. Само въ стаята на послѣдния класъ отъ пробното училище и въ класнитѣ стаи на семинарнитѣ класове има по единъ портретъ на Лютера, Христа, прѣдишния великъ херцогъ и сегашния. Аулата е украсена малко повече. Тя е украсена съ бюстоветѣ на сегашния и прѣдишния велики херцози отъ S. W. Eisenach, съ този на Бисмарка, на сегашния и прѣдишевъ нѣмски императоръ, на Шилера, Гьоте, проф. Райнъ, проф. Глайхманъ и прѣдния семинаренъ учитель Пикелъ.

Чиноветѣ сж стари и дълги съ мѣста за по 5-6 ученика. Въ всѣка стая има по едно дулапче, кждѣто се прибиратъ и пазятъ училищнитѣ помагала, покжщнина и потрѣби. Черни дъски има по 1-2 въ всѣка стая, но тѣ сж обикновено високо окачени, защото служатъ повече на учителя и съвсѣмъ рѣдко на ученицитѣ. Отоплението става съ голѣми прьстени печки, опалвани съ вжглища, а освѣтлението е газово. Подоветѣ не се метатъ, а се мажатъ съ особно масло, което попива въ дъскитѣ и ги държи влажни въ разстояние на двѣ седмици. Вслѣдствие на това почти никакъ не може да се набира прахъ въ стаитѣ.

В) Ученици и учители.

Отъ казаното до тукъ се разбира, че тукашниятъ семинаръ не е интернатъ. Ученицитѣ въ него сж обикновено малко, колкото сж и нуждни да заематъ упразднениттѣ учителски мѣста. Прѣзъ изтеклия семестъръ ученицитѣ въ тритѣ семинарни класа бѣха 43: 9 въ I класъ, 15 въ II класъ и 19 въ III (редътъ е обратенъ на нашия: третиятъ класъ е най-доленъ, а първиятъ — най-горенъ) *Много малко* отъ тѣхъ сж родомъ изъ *самия Айзенахъ*, а повечето сж изъ околнитѣ селца

и градовце. Почти изключително
срѣдни по положение родители. Мн
тѣхъ получаватъ на тримѣсечие по
марки училищна стипендия (споредъ
състоянието на родителитѣ си), която
отъ разни подаръци, градска и държавн

За посѣщение въ семинара се из
всички семинаристи безъ изключение
такса, годишно 60 марки Обаче тѣзи
които се задължатъ прѣдъ министер
най-малко 6 години непрѣкжснато (с
ствуватъ въ херцогството на тѣзи
които ги постави то, плащатъ само
годишна такса и то всѣко тримѣсечие
Този младежъ, който слѣдъ като е
тукашния семинаръ, не иска да остан
въ херцогството, длъженъ е да допла
училищна такса и да повърне всички
които е добилъ отъ училището. Н
случаи почти е нѣмало.

Управлението на семинара е възло
директора, който има теолого-философ
верситетско образование. Освѣнъ него
нара има още четирима прѣподаватели,
учители, които подъ негово прѣдсе
заедно образуватъ учителската колегия
учителски съвѣтъ. Отъ четиримата
единътъ е първъ учитель или Oberlehrer
гофилологжко университетско образова
гитѣ двама сж още млади, прѣди едн
постжпили въ семинара, бивши негови
таници, единътъ свършилъ педагоги
гиятъ математика и методика въ Йенск
верситетъ. Четвъртиятъ учитель отъ
прѣподава гимнастика и рисуване Той
бившъ възпитаникъ на семинара; но
като е издържалъ държавния си из
се е подготвялъ частно, посѣтилъ е
курсове и слѣдъ това се е явилъ и на
изпитъ въ Берлинъ за семинаренъ уч
рисуване и гимнастика. Въ учителската
влиза още единъ учитель, който се см
учитель на пробното градско училище
плаща отъ общината, но който заема и час
семинара по естествена история, физика
Не влизащи въ учителската колегия
литѣ по пѣние, цигулка и оргелъ. Час
теоретична музика, пѣние и оргелъ се
отъ държавния канторъ при главната
черква (авторитетъ по музиката), а тѣ
гулка отъ единъ виртуозъ.

Отъ учителитѣ въ учителската колег
lehrer'ътъ има часове изключително
семинара; останалитѣ четирима, заедно
ректора, иматъ по нѣколко часа и
ното училище. Тѣзи учители прѣпод
семинариститѣ методиката на разнитѣ
прѣдмети; при тѣхъ послѣднитѣ хосп
тѣ ги опжтватъ при упражненията изъ
лищната практика.

Счетоводната работа на семинара из
държавнитѣ счетоводни чиновници въ
Оставалата съвсѣмъ малко писмена ра

ъ директорътъ; тъй че тукъ нѣма и писарска длъжность.

еминарното образование.

нието въ семинара е общо и практиього образование, както е казано и алния учебенъ планъ, трѣбва по възъ се свърши въ първитѣ двѣ години, се остави изключително за практибаче фактически съвършенно отдѣього отъ практическото образование ществува, макаръ и да се желае тѣ. За да стане пълно такова отдѣрѣбвало да се увеличи курсътъ на образование съ още 1—2 години, рзано съ постройка на ново учебно още учители и пр. А за всичко това ного пари! Между прочемъ казано, ъ семинаренъ учитель, г. E. Scheller, вѣлъ повече отъ 30 години съ семио е единъ отъ авторитѣ на сегашния планъ, мисли, че практиката говори отдѣляне на практическото отъ теоо като се завърши едното и другото ъ особенъ изпитъ, а не както сега новрѣменно теоретически и практиъ.*)

рния учебенъ планъ сѫ застѫпени тѣ учебни прѣдмети, които и въ сеучилище, само че тукъ тѣ се разстемно и почти научно. Освѣнъ обтелнитѣ учебни прѣдмети, въ семибенъ планъ се явяватъ и специалитѣ клонове на педагогиката и псиПървиятъ учебенъ прѣдметъ и тукъ которо е застѫпена съ по 3 часа ървитѣ двѣ учебни години и съ слѣдната учебна година. Обучението има за цѣль да възбуди и укрѣпи у тѣ нравствено-религиозни чувства и у тѣхъ единъ нравствено-религиозенъ като ги запознае всестранно съ

*) ...жде позволено едно малко отклонение. ...сътъ за едно по широко учителско образо...валъ постоянно и не прѣстава да вълнува ...основно учителство, така сѫщо и множество ...тели, университетски професори и множество ...прѣвятъ високото значение на учителската ...постоянно се води борба въ печата за изиск... основното учителство да тудира въ уни... Тази борба се поддържа силно отъ разнитѣ ...ски дружества.

...ъ този въпросъ се явява въ по особна форма. ...ма му даде малката но духовита брошурка ...ия семинаренъ учитель Д-ръ Зайфартъ: Reform der Lehrerbildung (»По въпроса за учителското образование«). Ново срѣдната ...шпишаль Д-ръ Зойфартъ отварянето на Пе...ии вмѣсто семинаритѣ.

...гогики академии, споредъ него, ще бѫдатъ ...дагогически училища. Тѣ ще взематъ върху ...ното и практическото образование, а не ...

...вста учителството се е изживяло ...вено ...ея, а сѫщо така сѫществено се нападатъ ...овечето нѣмски педагогически списания.

християнското етическо учение. Материята по този учебенъ прѣдметъ е отбрана изъ стария, новия завѣтъ, изъ развитието на общата черковна история и специално на нѣмската черковна история.

Класъ III 3 ч. седмично.

1. Библейска история: 1) стари завѣтъ; 2) учение за вѣрата (катихизисъ).

Класъ II. 3 ч. седмично.

1. Библейска история. 1) нови завѣтъ, 2) черковна история до реформацията; 3) учение за вѣрата.

Класъ I 2 ч. седмично.

Вѣроучение и нравоучение съ огледъ къмъ понататъшното развитие на черковната история — отъ реформацията до днесъ.

Нѣмски езикъ.

Обучението по тоя прѣдметъ има за цѣль да развие ученицитѣ така, щото тѣ свободно и сигурно да могатъ да си служатъ съ своя майчинъ езикъ устно и писмено; да ги запознае съ нѣмскитѣ литературни класици и тѣхнитѣ произведения, като имъ даде единъ критерий да намиратъ хубавото въ тѣхната форма и въ тѣхнитѣ идеи, за да могатъ да се наслаждаватъ естетически отъ тѣхъ; да ги запознае найсетнѣ добрѣ съ строежа на тѣхния матеренъ езикъ.

Класъ III 5 часа седмично.

1. *Литература:* четене и естетиченъ анализъ на лирически и епически произведения отъ нѣмскитѣ класици, особно тѣзи на Уланда, Хебеля и Шилера. Подробно разглеждане на Шилеровитѣ драми «Орлеанската дѣва» и «Мария Стюартъ», а въ свръзка съ историята Гьотевата драма «Гьотцъ фонъ Берлихингенъ».

2. *Упражнения въ устна рѣчь.* ученицитѣ учатъ кѫсове отъ разгледанитѣ произведения и ги казватъ наустъ, държатъ наустъ свободни рѣчи върху свободно избрани отъ тѣхъ литературни теми изъ учената материя.

3. *Упражнения въ изработване стилъ:* 14 съчинения годишно.

4. Граматично обучение.

Класъ II 3 часа седмично.

1. *Литература:* подробно изучване живота и литературната дѣйность на Шилера; подробенъ анализъ на «Валенщайнъ» отъ Шилера, «Херманъ и Доротея» отъ Гьоте; живота и литературната дѣйность на Гьоте; анализъ на нѣкои по-важни пѣсни и балади отъ Шилера и Гьоте.

2. *Упражнения въ говоръ:* учене наустъ и декламиране нѣкои разгледани парчета, държане свободни рѣчи върху избрани литературни теми.

3. *Упражнения въ писменъ стилъ:* развитие нѣнѣколко съчинения прѣзъ годината.

4. Граматично обучение.

Класъ I 2 часа седмично.

1. *Литература:* Единъ общъ систематиченъ погледъ върху развитието на новата нѣмска литература, Гьотевитѣ лирични пѣсни и драмитѣ му «Егмонтъ» и «Ифигения.»

История.

Има за цѣль да запознае ученицитѣ съ най-важнитѣ явления въ всемирната история съ особенъ огледъ къмъ културното развитие у разнитѣ народи и подробно да ги запознае съ нѣмската обща история и съ историята на тѣхната родина (Тюрингия).

Класъ III 2. ч. седмично.

Обща история отъ XIII столѣтие до 1648 г.; нѣмска и тюрингийска история до 1555 г.

Класъ II 2 ч. седмично.

Обща и нѣмска история до 1815 г; продължение на тюрингийската история.

Класъ I 1 ч. седмично

Нова история до 1871 г; създаването на германската империи; създаването на S. W. Fisenach'ската политическа уредба.

География.

Общи географски познания; разнитѣ части на сушата и държавитѣ въ тѣхъ; положението на земята като небесно тѣло между другитѣ небесни тѣла.

Класъ III 2 ч седмично.

Африка, Австралия, Америка, Азия.

Класъ II 3 ч. седмично.

2 часа Европа и Германия; 1 часъ астрономия.

Природознание.

Обща цѣль. a) Вникване въ разнообразието, закономѣрностьта и красотата на природата; запознаване съ фауната и флората на родината и изобщо на земята; запознаване съ най-честитѣ и най-употрѣбителнитѣ минерали, тѣхнитѣ форми и свойства.

b) Запознаване съ най-важнитѣ физически и химически явления и съ опититѣ, посрѣдствомъ които се обясняватъ и изучватъ тѣ. Привикване да се употрѣбятъ разнитѣ физико-химически апарати и да се произвеждатъ съ тѣхъ нѣкои леки опити, които сѫ отъ сѫществена необходимость за основното училище.

Изходна точка на обучението е околната природа. За постигане горнитѣ цѣли се правятъ всѣка година чести излети, събиратъ се разни природни обекти, правятъ се метеорологически наблюдения при мѣстната метереологическа станция.

Класъ III 3 ч. седмично.

1. *Растително царство:* познаване най-честитѣ растения отъ околната флора, тѣхното описване и групиране; кристалография; природни системи, устройството и живота на растението; наблюдаване съ апаратъ морфоложкия строежъ на разни части отъ растения

2. *Животно царство:* главни отдѣли отъ животното царство и тѣхнитѣ прѣдставители.

3. *Минералогия:* минерали и видове скали отъ околностьта; подробно запознаване съ геологическата карта.

Класъ II 3 ч. седмично

2 часа физика: разширение и доп[...] ученото въ секундарното училище

1 часъ химия. органическа химия.

Класъ I 1 ч. седмично

Повторение и допълнение ученото.

Стопанство.

Запознаване съ разнитѣ видове по[...]ното подобрѣние; съ разнитѣ видо[...] дръвчета и тѣхното облагородяване; [...] съ нуждата отъ добрѣ водени сто[...] селата и тѣхното уреждане.

Класъ III

2 часа седмично прѣзъ лѣтото и 1 час[...] прѣзъ зимата.

Почвата и нейното обработване; [...] въ облагородяване: устройство и [...] плоднитѣ дръвчета.

Класъ II 1 ч. седмично.

Устройство на стопанството и неговото [...] отглеждане плодни дръвчета; отгле[...] облагородяване диви дръвчета, [...] упражнения.

Математика.

a) Аритметика.

Класъ III 2 ч седмично.

Повторение на ученото въ секундар[...]лище; основни дѣйствия съ общитѣ [...]нения отъ втора величина съ едно [...]

Класъ II 2 ч. седмично

1. Пропорции, аритм. прогресии, [...] геом. прогресии

2. Учение за потенцитѣ и логари[...]ритми, експоненциални сравнения, [...]рентни задачи.

Класъ I 1 ч. седмично

Повторение всичко учено.

b) Геометрия.

Класъ III 2 ч седмично.

1. Планиметрия; повторение на у[...] стериометрия. 2. Конструктивна геомет[...]

3. Приспособение на алгебрата пр[...]чески задачи.

Класъ II 1 ч. седмично

1. Стериометрия. 2 Тригонометрия

Класъ I 1 ч. седмично

Повторение ученото.

Педагогика.

Възбуждане живъ интересъ къмъ в[...]ната дѣйность и снабдяване съ ну[...] щабъ за обсѫждане възпитателни [...]чески въпроси. Упражнения въ прѣ[...]

Класъ III 2 ч седмично

Психология.

Класъ II.
... седмично дидактика и методика.
... седмично специална методика и ре-
...бучение.
...ъ седмично прѣзъ зимния семестъръ
...методика на обучението по гимна-
...рѣзъ лѣтния — на това по рисуване
... Класъ I 2 ч. седмично
...не въ тѣсенъ смисълъ: управление,
... и теология. История на нѣмската
... отъ реформацията. Подробно запо-
... закона за народната просвѣта въ
...о

Музика.

...и на музиката; хармонизиране дѣтски
...пѣсни на 1, 2 гласа и за смѣсенъ хоръ.
...ъ: свирене разни парчета, а особно
...ене на всички черковни мелодии.
...ка свирене соло и въ оркестъръ на-
...и и парчета отъ Моцартъ, Фолкмаръ
...ки музиканти
... е застжпена въ кл. III съ 5 часа
...л. II — 5 часа, кл. I — 3 часа. Всѣка
...земать съотвѣтни материи по теория
...ъ разни произведения отъ нѣмскитѣ
... по цигулка и оргелъ. По свирене
...оргелъ ученицитѣ се дѣлятъ на групи
...особноститѣ си, тъй че въ една група
... влѣзать ученици отъ нѣколко класа
...но

Краснописъ.

...а този учебенъ прѣдметъ е да сдобие
...съ сржчность въ красиво писмо съ
...атински букви и да ги запознае под-
... начина за прѣподаване краснописъ
...то училище. Този учебенъ прѣдметъ
...ъ съ по два часа седмично само пър-
...учебни години.

Рисуване.

...ченъ прѣдметъ има за цѣль да развие
...ѣ вкусъ къмъ хубоститѣ въ художестве-
...родитѣ творения, да ги упражни въ
...ждане природни прѣдмети по моделъ
...ъ гледане, да ги запознае съ главнитѣ
...а нѣмското живописство и подробно
...ата на рисуването въ основното учи-
...жпенъ е въ първитѣ двѣ учебни го-
...о два часа седмично и въ третата
...инъ часъ.

Гимнастика.

...физическо развитие тѣлото на учени-
...ъ най-разнообразни упражнения въ
...кия салонъ и въ полето; придаване
... на неговитѣ (на тѣлото) движения;
...запознаване ученицитѣ съ необходи-
... човѣшкото тѣло отъ гимнастика,
...ъ нея и съ устройството на гимна-
...дружества между *народа*; *най-сетнѣ*

основно запознаване съ методиката на гимнастиката въ основното училище. Гимнастиката е застжпена въ тритѣ учебни години съ по 2 часа седмично.

Практическо образование.

Както вече казахъ, това образование е оставено изключително на послѣдната учебна година. Въ тази учебна година, подъ надзора и ржководството на своитѣ учители, семинариститѣ изпитватъ въ практиката теоретичнитѣ педагогически познания, които прѣзъ първитѣ двѣ учебни години сж добили. Прѣзъ цѣлата тази учебна година тѣмъ се дава най-голѣма възможность да влѣзатъ въ самата сжщина на учителската работа, та когато излѣзатъ изъ училището и се посветятъ на нея да не имъ се прѣдстави като съвсѣмъ чужда и непозната область. Отъ учителитѣ се гледа на тѣхъ не като на обикновени ученици, а като на (слѣдъ не много врѣме) тѣхни колеги. Тѣ носятъ и особно име отъ другитѣ семинаристи, наричатъ се Lehrseminaristen, или семинаристи, които обучаватъ. Съ малки изключения тѣмъ е повѣрена почти всичката работа въ семинарното пробно училище. Прѣдъ ученицитѣ въ това училище тѣ се ползуватъ съ правата на пълни учители: могатъ да наказватъ, да награждаватъ, да прѣцѣняватъ поведението, успѣха на ученицитѣ и пр. Всѣки отъ тѣхъ е по нѣколко врѣме класенъ учитель поне на единъ класъ и е длъженъ като такъвъ да се грижи за поведението и успѣха на класа си, за посѣщението, обноската на ученицитѣ въ училището, вънъ отъ него и пр. Въ тази своя дѣйность семинариститѣ се водятъ отъ едни инструкции (Schulordnung), изработени отъ учителския съвѣтъ специално за тѣхенъ опжтвачъ при работата имъ въ пробното училище. Тамъ, кждѣто тѣ не могатъ да се рѣшатъ сами да извършатъ нѣщо, прибѣгватъ къмъ съвѣтитѣ на нѣкой отъ учителитѣ или на директора.

Ето въ що се състои изцѣло тѣхната практическа подготовка:

1. Всѣки семинаристъ има седмично срѣдньо отъ 5 до 7 учебни часа въ семинарното пробно училище. При това се гледа, щото непрѣмѣнно всѣки да има по нѣколко часа отъ главнитѣ учебни прѣдмети (религия, история, география и естествена история) и по нѣколко отъ второстепеннитѣ. Въ края на семестъра става размѣна на часоветѣ, за да иматъ възможность семинариститѣ да обучаватъ поне повече учебни прѣдмети.

2. Прѣподаването на семинариститѣ става винаги подъ надзора на 5-мата семинарни учители, при които тѣ сж учили методиката на разнитѣ учебни прѣдмети. Почти винаги присжтствува при тѣхното прѣподаване нѣкой отъ семинарнитѣ учители 15—25 минути.

3. За часоветѣ си семинариститѣ сж длъжни винаги да се подготвятъ писмено, като разработятъ накратко методическата единица, която иматъ да прѣподаватъ. Самата разнита препарация

тѣ даватъ прѣдварително на съотвѣтния семинаренъ учитель, който я прѣглежда, направя отстрани бѣлѣжкитѣ си и я повръща на семинариста прѣди да прѣподава тази методическа единица.

4. Семинариститѣ иматъ особни 5 часа, наречени Vorbereitungstunden, или часове за подготвяне при разнитѣ семинарни учители. Въ такива часове семинарнитѣ учители говорятъ възъ основа на бѣлѣжкитѣ си при хоспитирането и и отъ прѣглежданитѣ препарации върху прѣподаването на семинариститѣ въ часоветѣ, въ които тѣ иматъ надзоръ и по прѣдметитѣ, методиката на които тѣ прѣподаватъ. Тѣзи часове сѫ часове за бесѣди между учителитѣ и семинариститѣ върху развитието на препарации по разнитѣ учебни прѣдмети, върху методиката на тѣзи прѣдмети и върху всички въпроси изобщо, които се пораждатъ при училищната практика. Ученицитѣ излагатъ въпроситѣ, които сѫ се породили у тѣхъ при тѣхната практика, а учителитѣ ги опѫтватъ да намѣрятъ разрѣшението на тѣзи въпроси сами или имъ отговарятъ.

5. 2 часа седмично семинариститѣ хоспитиратъ на групи при прѣподаването на семинарнитѣ учители въ пробното училище.

6. За общи учебни проби сѫ опрѣдѣлени два часа седмично и то единиятъ винаги само за религия въ послѣдния класъ на пробното училище, а другиятъ за двѣ учебни проби (по 30 минути) по други учебни прѣдмети въ всички класове на пробното училище. Трѣбва да забѣлѣжа, че най-често се държатъ учебни проби въ послѣднитѣ два класа на пробното училище, съвсѣмъ рѣдко въ долнитѣ два. Въ началото на учебната година обикновено семинариститѣ държатъ проби по тѣзи учебни прѣдмети, по които прѣподаватъ въ пробното училище и въ тѣзи класове, въ които прѣподаватъ; слѣдъ два мѣсеца вече не се обръща внимание на това. За всѣка учебна проба се назначава единъ семинаристъ за практикантъ, другъ за рецензентъ, трети за наблюдатель върху разпрѣдѣлението на въпроситѣ между ученицитѣ отъ практиката и четвърти за протоколистъ при критикуването на прѣподадената лекция. Това назначение става обикновено 6 дни прѣди деня на прѣподаването. Практикантътъ е длъженъ да развие подробно своята тема и да я прѣдаде или на г. директора (по религия), или на учителя по методика (по другитѣ прѣдмети), които я прѣглеждатъ, направятъ нужднитѣ бѣлѣжки и своеврѣменно му я повръщатъ. Освѣнъ всички семинаристи отъ послѣдния класъ, при тѣзи проби присѫтствуватъ още: директорътъ, методикътъ и тѣзи отъ учителитѣ, които прѣподаватъ методиката (дава и практически опѫтвания) на нѣкои отъ прѣдметитѣ, по които е учебната проба.

7. Два часа сѫ опрѣдѣлени за критика на прѣподаденитѣ прѣзъ изтеклата седмица 3 учебни проби: въ единъ часъ се разглежда само катихезата (учебната проба по религия въ послѣдния *класъ на семинарното* училище), а въ другия *часъ — учебнитѣ проби* по другитѣ прѣдмети. Най-

напрѣдъ практикантътъ прочита напи[…]
него самокритика. Слѣдъ това назнач[…]
цензентъ прочита своята рецензия, […]
отначало излага хода на работата, […]
критикува методическитѣ и прѣдмети[…]
Назначениятъ докладчикъ докладва в[…]
чеството на зададенитѣ отъ практикан[…]
за тѣхното разпрѣдѣление между у[…]
мнѣнието си, дали задоволително или […]
лително е било разпрѣдѣлението, т. […]
еднакво число въпроси сѫ се падна[…]
на всички ученици, или на едни повече, […]
по-малко. Слѣдва критика отъ стра[…]
нариститѣ, а слѣдъ това и на учители[…]
зиитѣ и самокритикитѣ се вписватъ […]
книги, които се пазятъ въ семинар[…]
лото това засѣдание написва протоко[…]
ниятъ протоколистъ и го чете въ […]
слѣдното засѣдание.

8. Единъ часъ седмично е опрѣ[…]
Schulberatung, или училищно съвѣща[…]
съвѣщание става подъ прѣдседателств[…]
ректора и въ присѫтствието на всич[…]
надзиратели и опѫтвачи при прѣпода[…]
семинариститѣ и на тѣзи послѣдни[…]
чалото на съвѣщанието семинаристи[…]
устенъ отчетъ върху своята работа […]
шествията въ нея прѣзъ изтеклата се[…]
съобщаватъ, дали сѫ взели прѣдвиде[…]
седмица учебна материя, или не и за[…]
ли е прѣзъ врѣме на тѣхното обучен[…]
журство въ паузитѣ нѣкои неприят[…]
какви сѫ били тѣ и какви мѣрки […]
противъ тѣхъ; наказвали ли сѫ, как[…]
дали винаги сѫ били добрѣ прѣчисте[…]
дворътъ и нужднициттѣ; дали дѣната […]
винаги чисти, добрѣ рѣшени, нескѫс[…]
винаги сѫ ги слушали и изпълнявали т[…]
повѣди; извършвали ли сѫ училищнитѣ […]
нитѣ си работи добрѣ и пр. и пр. Тѣ[…]
ристи, които сѫ класни учители на […]
сове съобщаватъ за посѣщението на […]
и ако има отсѫтствия, дали сѫ пос[…]
довни извинения. Директорътъ и […]
опѫтватъ семинариститѣ какъ да се […]
съ ученицитѣ, какъ да извършватъ […]
бота и пр., за да се избѣгватъ нѣ[…]
приятни случаи. Ако нѣкои семинар[…]
щатъ нѣкои особни случки изъ своята […]
тѣ биватъ обстойно обсѫждани.

Слѣдъ това всѣки класенъ учител[…]
ристъ прочита съставената отъ не[…]
таблица съ подробно опрѣдѣляне […]
която трѣбва да се вземе по всич[…]
прѣдмети прѣзъ идещата седмица въ […]
класъ. Послѣдватъ отъ семинариститѣ […]
митѣ поправки и допълнения на […]
седмични таблици. Най-сетнѣ директо[…]
начава практикантъ, рецензентъ, прото[…]
докладчикъ по разпрѣдѣлението на […]
за катихезата, а учительтъ по методи[…]
тикантъ, рецензентъ протоколистъ и […]
за другитѣ двѣ учебни проби въ класат[…]

звършено въ часа се протоколира отъ
нариста, вписва се въ особна прото-
я и се чете въ слѣдващия часъ.
бучаващитѣ семинаристи е прѣдоста-
дзора надъ ученицитѣ въ пробното
утринь и слѣдъ обѣдъ прѣди почване
ето и въ врѣме на междучасията. За
рятъ всѣки день по трима семина-
ъ семинаристъ дохажда ½ часъ прѣди
на обучението сутринь и слѣдъ обѣдъ,
дали сж добрѣ прѣчистени стаитѣ,
, нужницитѣ, дворътъ и наглежда
влизането въ часъ; той бие и звънеца
ия день. Други двама семинаристи
атели надъ ученицитѣ отъ пробното
прѣзъ врѣме на междучасията и то
дзирава и забавлява момчетата, а дру-
омичетата.
и семинаристъ има всѣки семестъръ
ѣлени ученика (въ годината 6) да на-
да имъ изучава индивидуалността.
а семестъра всѣки написва по единъ
енъ портретъ на всѣки отъ опрѣдѣле-
еници и тѣзи портрети се четатъ въ
на училищното съвѣщание. Слѣдъ
о отъ семинариста изработения отъ
етъ на нѣкой ученикъ ставатъ раз-
ъ другитѣ семинаристи и учителитѣ.
рая на семестритѣ обучаващитѣ семи-
ематъ участие въ часоветѣ за учи-
ѣщание при опрѣдѣлянето поведението
на разнитѣ ученици отъ пробното

обща скица на учебнитѣ прѣдмети
семинарни класове:

прѣдмети	Класъ III	Класъ II	Класъ I
...я	3	3	2
... езикъ	5	3	2
...я	2	2	1
...фия	2	2	—
...номия	—	Прѣзъ лѣтото 2	
...знание	3	3	1
...ство	2	лѣто: 2 зима: 1	
...тика	2	2	1
...рия	2	2	1
...логия	3	—	—
...ние	—	—	3
...	—	зима 1 лѣто 3	—
...ка по религиозно обучение	—	1	—
...тика	2	2	2
...	1	1	1
...ка	2	2	
...	2	2	1
...	2	2	—
...сно	2	2	—
...	3	3	1
... училищна ...ка	—		16—18
Общо	38	36—38	32—34

Общъ погледъ върху семинарния учебенъ планъ.

Едно по-дълбоко взиране въ семинарния учебенъ планъ, между другото, ни дава възможность да откриемъ въ него единъ чисто националенъ нѣмски духъ. Тукъ хората сж изобщо голѣми националисти, почти страстни родолюбци. Националниятъ патриотиченъ духъ се развива и укрѣпва у тѣхъ отъ устройството на цѣлия държавенъ и общественъ животъ, но неговитѣ основи се полагатъ въ училището. Тукъ училищата се стремятъ да създаватъ прѣди всичко нѣмци и тогава човѣци. Естествено е, че твърдѣ много е застжпенъ националниятъ нѣмски духъ въ семинара, защото той е заведението, въ което се възпитаватъ и образоватъ бждещитѣ негови сѣячи и опледвачи въ душитѣ на новитѣ нѣмски поколѣния.

Нравствено-етическиятъ миrогледъ и на бждещитѣ учители, както вече казахъ, се създава отъ Христовото учение. Обаче за Христовото учение се признава и учи, тъй да се каже, понѣмченото Христово учение—това, което Лютеръ и неговитѣ послѣдователи развиватъ и разясняватъ. Нѣмцитѣ (въ болшинството си) сж напустнали съвършено срѣдневѣковнитѣ схоластико-догматически тълкувания на християнството. Тѣ приематъ едно съвсѣмъ ново, съобразно съ съврѣменнитѣ научни и философски познания, тълкуване на Христовото учение, каквото е това на Лютера и неговитѣ послѣдователи. Ето защо Лютеровиятъ прѣводъ и разяснения на библията, Лютеровиятъ катихизисъ и неговитѣ реформаторски съчинения, както и тѣзи на неговитѣ добри послѣдователи, сж и единичкитѣ източници и ржководства по религиозното обучение въ семинара.

По литература се вземать подробно нѣмскитѣ класици, главнитѣ епохи и течения въ историята на нѣмската литература и нищо отъ чуждитѣ. Съчиненията на нѣмскитѣ класици тукъ сж основата на едно истинско литературно образование. Отъ тѣхъ семинариститѣ изучватъ най-добрѣ строежа и развитието на своя майчинъ езикъ, чрѣзъ тѣхното четене и анализиране тѣ се проникватъ най-добрѣ съ нѣмския националенъ духъ, въодушевяватъ се отъ нѣмскитѣ национални идеали, най-лесно проучватъ тѣхното никнене, растежъ и осжществение и най-сетнѣ отъ тѣхъ тѣ се научватъ да познаватъ и цѣнятъ хубавото, естетичното.

Въ педагогическо отношение семинарътъ прѣдставя малка педагогическа държавица. Педагогическитѣ закони на тази държавица сж създадени отъ нейнитѣ управници — сегашнитѣ и прѣдишни семинарни учители. Психология, възпитание, дидактика, методика, — всичко това тукъ е изцѣло туй, което носи изъ цѣла Германия името Хербартова педагогика, тъй както тя е развита отъ най-добритѣ Хербартови ученици Райнъ, Пикелъ, Шелеръ и пр. прѣдишни и сегашни семинарни учители. По история на педа-

гогиката се взема само развитието на нѣмската педагогика отъ реформацията, като се обръща особно голѣмо внимание на Коменски, Лютера, Песталоци и Хербарта.

Изобщо бѫдещиятъ тукашенъ учитель асимилира въ семинара нѣмската култура въ нейнитѣ най важни отрасли и се проникva съ нѣмски религиозно-нравственъ и патриотиченъ духъ. Това може би ще се схване като една затвореность и ограниченость на тукашното учителско образование. Обаче тъкмо въ тази негова затвореность прониква неговата сила: всичко туй, което семинариститѣ добиватъ въ семенара не е много но то е здраво, добрѣ изпитано и е близко, родно с тѣмъ, та тѣ лесно го схващатъ, добрѣ го завладѣватъ и щомъ напуснатъ семинара не се мѫчатъ «да го забравятъ», а веднага се заематъ да го приложатъ. Тукашниятъ учебенъ планъ е ограниченъ, но само по отношение количеството на учебния материалъ, който обхваща, по отношение значи на своята ширина; но по отношение на своята дълбочина той е безграниченъ! Туй, което се дава на бѫдещитѣ учители, макаръ и ограничено по обемъ, то е съ безгранично дълбоко съдържание И главното е, че ученицитѣ добиватъ най-добри упѫтвания, за да могатъ послѣ сами да проникнатъ въ дълбокото съдържание на това, което имъ се дава. Стара е истината, че училището дава само едни зародиши, едни диспозиции, които по-нататъкъ всѣки трѣбва да развие самъ и да се вдълбочи въ тѣхъ. Та каква цѣна могатъ да иматъ за единъ човѣкъ само съобщаванитѣ нему знания, ако той се задоволи само да ги запомни и прѣдъвква, безъ да се задълбочи съ тѣхна помощь и проникне въ себе си и изъ своитѣ дълбочини да изнесе нѣщо свое. Какво може да очаква обществото и отечеството отъ такива хора, които сѫ вѣчни ученици, които вѣчно съ чужда свѣтлина си свѣтятъ? Какъвъ животъ самъ ще живѣе този, който самъ е несамостоенъ, който самъ не знае какъ трѣбва да живѣе?

Въ тукашния учебенъ планъ е съблюдавано това. Въ него не се прѣдвижда толкова много, колкото се прѣдвижда въ учебнитѣ планове на нашитѣ педаг. училища (макаръ и при 6-годишенъ курсъ), но затова пъкъ той не притежава недостатъцитѣ на нашитѣ бѣгло прѣбродване всичко, безъ основно проучване и вглѫбяване на материала! Тукъ е спазено старото, но почти отъ всѣки новъ бълѣжитъ педагогъ повтаряно правило: «въ малкото се учи много». Блаженъ е само, който получи такова малко, отъ което може да се получи много; който получи зърно, да да отгледа отъ него съ години плодно зърно! А и това тукъ е спазено: казахъ, всичко което се дава е здраво, изпитано, е класическо

Бѫдещиятъ тукашенъ учитель е запознатъ въ семинара доста добрѣ съ една педагогическа система — Хербартовата и съ нейното приложение въ училищната практика, нему сѫ показани най-главнитѣ и най-прѣки пѫтища, по които той ще може да проникне въ нея и срѣдствата,

съ които ще може да я изследва по-
нему остава самостойно да проникне въ
защото само въ самотата се проникв
бокото и се чувствува великото; да
въ дълбочинитѣ на тази педагогическ
да изходи и нейнитѣ най-непроходи
и тогава, сообразно плодностьта на
да принесе нѣколко плода въ общат
телна житница . . .

Семинарното пробно учили

Както и по-прѣди вече говорихъ,
лище има цѣла история. По-прѣди
свободно училище, нѣщо като сиропи
което бѣдни дѣца сѫ се забавлявали
развалятъ по улицитѣ и имъ се е дава
отъ четмо и писмо. Когато стана пр
лище на семинара, то почва да д
по-добра уредба. Сега то вече е ка
училище и като такова е подчинено
изисквания на закона за народната пр
херцогството: има общия учебенъ пла
осемгодишенъ курсъ и дѣцата, които
щаватъ сѫ длъжни, както въ другит
училища, да плащатъ 4 марки годи
Единъ семинаренъ учитель се плаща
ната и той се смѣта като учитель на
лище; той е класенъ учитель на послѣд
класъ, има нѣколко прѣдмета въ ра
соне и пр.

Между населението това училище с
семинарно училище (Seminarschule).
телитѣ пробно-училище (Übungsschule
нарича образцово училище и не може
рече така, защото въ него не работ
лни добри учители, а се упражняват
отъ се за своята бѫдеща дѣйност
риститѣ. Затова и дѣцата, които
това училище не сѫ подбрани — дѣца
добритѣ фамилии, както това е у н
дѣца на родители съ срѣдно полож
вечето дребни чиновници, които не
да плащатъ годишната такса на най-
градско училище (тя е 30 марки), но
да пращатъ дѣцата си въ другитѣ учи
сѫ пълни съ дѣца отъ най-бѣднитѣ
това родителитѣ прощождатъ тукъ
послѣднитѣ се ползуватъ съ безплат
видове учебни помагала и потрѣби, но
въ класоветѣ и по нѣкои прѣдмети би
давани отъ семинарнитѣ учители.

Курсътъ въ семинарното училище, съ
закона за народната просвѣта въ хер
е осемгодишенъ. Обаче всички тѣ
сѫ слѣти само въ четири класа
начинътъ въ IV класъ сѫ начинаещитѣ
I во отдѣление); въ III класъ сѫ втор
отдѣление заедно; въ II класъ сѫ че
пето отдѣление заедно; въ I класъ сѫ
седмо и осмо отдѣление заедно. Т
съ всѣкъ малко ученици, едно, защото
съвсѣмъ можно се им работи, особ

засове, друго, защото нѣма мѣсто и трето, нѣма толкова желаещи родители да си дадатъ дѣцата тукъ. Тази година посѣща- въ IV класъ 11 дѣца, въ III класъ 24 дѣца, — 25, въ I сжщо 25. Другитѣ години е почти сжщото число. Дѣцата сж момичета ста.

Обучението изобщо.

семинарното училище по своята тъй да външна уредба, по отношение сливането нитѣ голими, бѣдни дѣца, не добро помѣ- прѣподаване отъ семинаристи и пр. е ъ далечь отъ образцово, по отношение учебенъ планъ то е наистина такова. а се, идеалътъ е идеалъ само, защото не е вгелность; осжществи ли се, той прѣстава е такъвъ. Искамъ да кажа, че като казвамъ овъ е планътъ на тукашното пробно учи- мисля това относително. И наистина, ъ сравнение съ другитѣ учебни планове, то владѣе пълна или поне непоздържана шинность, при тукашния учебенъ планъ прозира и въ най-малкитѣ подробности Доколкото позволяватъ съвсѣмъ общитѣ ния на закона за просвѣщението въ хер- то, въ тукашниятъ учебенъ планъ сж ни съ строга послѣдователность основ- ринципи на Хербартовата педагогика — нитѣ за избора групирането и наредла- на учебната материя въ учебния планъ. а е така, всѣки ще се убѣди лесно като а, че този учебенъ планъ е изработенъ й-виднитѣ днешни прѣдставители на Хер- ка педагогика и почти единичкитѣ, за е признато, че най-добрѣ сж я прило- въ училищната практика. Проф. Rem, рнитѣ учители Pickel и Scheller. Прочутитѣ осемь училищни години не сж нищо друго, едно подробно изложение и теоретично ание на учебния планъ при семинарното училище . . .

нахъ съ своята околность дава всички условия за изграждането на пъленъ планъ за едно основно училище въ а Хербартовата педагогика. Не далечь о, на единъ великолѣпенъ върхъ, се из- като изященъ вѣковенъ корабъ всрѣдъ налото въ мигъ величаво развълнувано аквото прѣдставлява чуднитѣ тюрингенски — замъкътъ Wartburg — славата на Ай- и гордостьта на цѣла Германия. Слава енахъ е този вече 10 вѣковенъ паметникъ еската мощь, защото той е билъ сѣда- на най-виднитѣ нѣмски и тюрингенски рфове и е билъ крѣпко пазилище на я националенъ духъ прѣзъ тъмнитѣ вѣкове; гордость за Германия е той, тукъ нѣкога Лютеръ, въ този расколътъ на великата художница, природата, азанъ отъ нея и отъ Бога е скъсалъ итѣ твърди окончателно всѣкакви връзки съ срѣдневѣковния римски авторитетъ и е провъзгласилъ религиозната свобода на Германия — съ чудно хубавия прѣводъ на библията на народенъ нѣмски езикъ. Множество най-разнообразни и най-силно вдъхновяващи нѣмското сърдце дѣйствителни събития сж ставали въ този Wartburg, па и множество легенди, народни приказки, разкази, пѣсни пр. сж увѣковѣчили неговата слава. Ето защо съ пълно право тѣзи, които сж изработили учебния планъ на тукашното пробно училище, сж турили Wartburg съ неговата история за центъръ при религиозно-нравственото развитие на тукашнитѣ дѣца.

Айзенахската околность е надарена съ раскошна и разнообразна, гиздава и хубава девствена природа, която сжщо съ пълно право създателитѣ на учебния планъ сж използували за истинско нагледно — реално обучение и за туряне основитѣ на едно естетическо възпитание . . .

Понеже тукъ възпитанието въ основното училище има цѣль да създаде у дѣцата нравствено-религиозенъ характеръ, то и учебниятъ планъ се стреми да изработи нравствено-религиозно съзнание, което да подпомогне развитието на този характеръ. Затова и най-важното, първото мѣсто въ учебния планъ заематъ религиозно-назидателнитѣ учебни прѣдмети и даже въ първитѣ 3 учебни години около тѣхъ е групирано цѣлокупното обучение, а въ останалитѣ само отчасть. Въ първитѣ учебни години учебниятъ планъ е чисто домашенъ, т. е. той се простира само до тамъ, додѣто се простира и непосрѣдната дѣтска опитность. Тукъ всичко е избрано изъ дѣтската область; тукъ той е, както казватъ нѣмцитѣ, heimatlich.

Въ първата учебна година повечето учебни прѣдмети сж сбрани подъ термина Heimatkunde, или отечествознание. Подъ този терминъ се криятъ материи и упражнения по разказване, описване, рисуване, пѣние и игри. Групиралната точка сж десетина Гримови и народни приказки. Тѣзи приказки подготвятъ прѣди всичко религиозното и морално обучение. Въ тѣхъ се рисуватъ прѣдъ дѣцата въ художествена и фантастична, привлѣкателна за тѣхъ форма, разни герои, съ които тѣ мислено странствуватъ, борятъ се за правда, истина, доброта, нападатъ служителитѣ на лъжата, порока, злото и пр. При разказването на тѣзи приказки дѣцата допълнятъ, поправятъ и обогатяватъ съ хубави форми своя езикъ. Съ тѣзи народни приказки е свързано и прѣдметното обучение. Подробно се разглеждатъ и описватъ всички прѣдмети, растения, животни, които се споменаватъ въ приказкитѣ. Трѣбва да се спомене, че приказкитѣ сж избрани и наредени така, щото тѣ даватъ добъръ материалъ за едно систематично, водено паралелно съ тѣхъ, прѣдметно обучение. Така напр. съ първата приказка е непосрѣдно свързана училищната стая и кжщата, съ втората е свързана училищната и дворната градина, съ третата е свързана гората, съ четвъртата — полето, съ шес

тата — рѣката и пр. Изобщо прѣдметното обучение съвсѣмъ не се води случайно, както отъ пръвъ пжть би се помислило, а е наредено систематично тъкмо по методата на природнитѣ картини. Като учатъ за разни герои, дѣцата заучватъ и подходни стихотворения, пѣятъ и подходни пѣсни за тѣхъ и играятъ игри съобразно тѣхнитѣ постжпки и обичаи. Най-сетнѣ тѣ рисуватъ и тѣхнитѣ кжщички, облѣклата имъ, орждията имъ и пр. . . . Това е сжщината на учебния планъ за първата учебна година. Къмъ това се прибавя още четенето, писането и смѣтането. По възможность тѣзи учебни прѣдмети се свързватъ сжщо съ народнитѣ приказки. Трѣбва да забѣлѣжа, че по четене се взима само едно запознаване съ буквитѣ, а по смѣтане само смѣтане съ числата до 10.

Въ втората учебна година по отечественовѣдение се почва съ града Айзенахъ и съ неговитѣ околни долини, прави се описание на Wartburg и се разказватъ старитѣ народни приказки за него и неговитѣ обитатели. По прѣдметно обучение се взематъ растенията, животнитѣ . . . и изобщо природата на изучванитѣ околни Аайзенахски долини. По религиозно обучение се почва съ живота на Христа и съ дѣтския животъ на Лютера. Четенето остава все механическо. По смѣтане се разширява кржгътъ на числата до 100, но се взема въ този кржгъ само събиране и изваждане и ако има врѣме умножение съ 5, 2, 4. Пѣнието, рисуването и гимнастиката сж въ свръзка съ отечественовѣдението.

Всичко това се продължава въ третата учебна година. По отечественовѣдѣние се продължава изучването околностьта на Айзенахъ, обрыща се все повече внимание на Wartburg и все повече почва да се заучва отъ неговата история, както и легендарната история на неговитѣ първи ландграфове. По религия се взематъ чудесата на Христа и се продължава часть отъ живота на Лютера. По смѣтане се взема таблицата на умножението до 100, разширява се кржга на числата до 1000 и се взема събиране и изваждане въ този кржгъ.

До тукъ не може да се прави въ учебния планъ и въ обучението ясна разлика между учебни прѣдмети. Учебна материя се учи почти отъ всички учебни прѣдмети, но нѣма истински такива. До тукъ просто обучението има цѣль да ориентира дѣтето въ неговата непосрѣдна околность, да го запознае по-отблизо съ неговата родина.

Отъ четвъртата учебна година се явяватъ разграничени учебни прѣдмети. Явяватъ се имено като самостойни прѣдмети историята, географията, природознанието, рисуването, пѣнето и пр. Разбира се тѣзи учебни прѣдмети въ четвъртата учебна година стоятъ още на съвсѣмъ близка, народна почва и постепенно до VIII-та училищна година се разширяватъ и отдалечаватъ отъ нея.

По география се започва изучването на Тюрингия съ нейнитѣ рѣки, планини, долини, полета, градове, население и пр. По природознание се взематъ по-подробно нѣколко природни картини.
По религия се взема стария завѣтъ и
дължава живота на Лютера. По истори
дължава митическата тюрингийска ис
свръзка съ Wartburg. Почва се пѣние
гласни и тригласни пѣсни и запозн
нотитѣ и интервалитѣ. По рисуване се
съ моливъ и бои разни праволинейни
прѣимуществено въ училището и въ к

Въ V-та учебна година продължава ге
на Тюрингия и се почва тази на сѣве
мания. По история се почва старата
митична история (Нибелунгитѣ) и ст
дѣйствителната стара германска исто
религиозно обучение се взема ученист
нитѣ) на Христа и се продължава ж
Лютера, учатъ се и молитви, религиоз
и текстове отъ катихизиса. По рис
почва рисуване на листа, цвѣтове и нѣщ

Въ VI, VII и VIII-та учебна година
ватъ по-нататъкъ учебнитѣ материи отъ
прѣдмети въ IV-та и V-та учебна го
география се взема географията на н
мания, сетнѣ се взема нѣщо по геогра
5-тѣхъ части на сушата и нѣщо повече
пейскитѣ държави. Наредъ съ това се
нѣщо за земята като небесно тѣло, пр
наблюдения и върху луната, слънцето,
и се учатъ нѣкои съвсѣмъ общи и нео
всѣкиму нѣща за тѣхъ. По история се
жава нѣмската история до най-ново в
особно добрѣ се проучва реформацията
гиознитѣ войни слѣдъ нея. По религи
учва, даже се вмъква въ сжщината на
вото учение, като се разяснява то и
съ повторно разглеждане на стария
живота на Христа и нѣщо отъ апос
история.

Така върви съвсѣмъ накратко изло
нието на учебния планъ при тукашни
училище. Този планъ почва отъ самата
стая, въ която дѣтето отначало се нам
на съвсѣмъ чуждо мѣсто, запознава го
съ нея и го привиква въ нея; тога
бавно — въ продължение на осемь годи
извежда полека-лека изъ тая стая навъ
чало въ съвсѣмъ близката ней околнос
го кара да я изучва съ ходене, прил
дане, изпитване; сетнѣ го завежда по
изъ неговата родина, съ която го запо
срѣдствомъ приказкитѣ и пѣснитѣ, ко
слушало отъ своитѣ близки за нея, поср
прѣдметитѣ, които получава отъ нея и
ствомъ хората, съ които се срѣща изъ
сетнѣ го завежда съвсѣмъ далечъ отъ
родина въ широкия и необятенъ свѣтъ
познава и съ него дотолкова, доколк
ще има отношения съ него посрѣдств
тура, литература, продукти и пр.

По сжщо такъвъ пжть тукашният
планъ води дѣтето при неговото нравстве
гиозно развитие. И тукъ той почва съ
близкото, родното и отива къмъ все по-
и чуждото. Отначало той прѣдстави

тѣте чудни герои, въ които блика
обовь, воля, характеръ. Тѣзи герои
ъ, будатъ неговитѣ сили, раздвижватъ
чуства и хранятъ съ мнѣчна храна
женъ духъ. Слѣдъ това го прѣнася
хото минало на неговата родина и
народъ, дава му възможность да
идеалитѣ на своитѣ прадѣди за сво-
въ къмъ родината и национално ве-
о и съ тѣхнитѣ борби за истината,
правдата, противъ злото, лъжата не-
остьта. Най-сетнѣ, слѣдъ като го стане
и донѣкждѣ разсждливъ младежъ,
запознава и съ великото учение и
на «богочовѣка» Христа.
тѣзи учебни прѣдмети, които съста-
ата на учебния планъ, има и други,
опълватъ и осъвършенствуватъ. Къмъ
тъ гимнастиката, кожухарството и
бота.
закона за народната просвѣта въ хер-
гимнастиката е задължителенъ учебенъ
въ основното училище само за момче-
отъ IV-та до VII-та учебна година
до V-та учебна година всички дѣца
прѣзъ лѣтото въ полето, което се
мнастика. Отъ IV до VIII-та уч. година
иматъ 2 специални часа седмично за
въ салона, въ който играятъ семина-
тѣзи часове, въ които момчетата иматъ
момичетата отъ тѣхнитѣ класове иматъ
Прѣподавателката по ржкодѣлие е
телка, която се плаща отъ общината.
ата да плетатъ и шиятъ разни ржчни
Освѣнъ това, момичетата отъ послѣд-
години ходятъ 2 часа седмично заедно
та отъ другитѣ градски училища въ
отворително кухарско училище, въ
упражняватъ въ готвене и получаватъ
а добро уреждане и поддържане изобщо
щия
въ съвсѣмъ общи черти учебниятъ
тукашното пробно училище. Азъ смѣ-
ждно да прѣдамъ повече неговото на-
неговата тенденция, отколкото да из-
ѣлнитѣ негови части, които сж съвсѣмъ
енужни намъ.
ето, споменахъ вече, въ по-голѣмата
е водии отъ семинариститѣ подъ над-
семинарнитѣ учители. Освѣнъ това
дмети: четене и писане въ III класъ,
раснопись, пѣние и рисуване въ II кл
география, религия, естествознание
се водятъ отъ семинарнитѣ учители
се обучението на семинариститѣ, като
неопитни съвсѣмъ не е такава, каквато
во да бжде и затова въ по-голѣмата
барниятъ учебенъ планъ си остава мъртва
къ азъ можахъ да се убѣдя въ вѣр-
да почувствувамъ голѣмата истинность
незоонитѣ думи *„учительтъ е душата*
ята“. Колкото и хубаво да е изра-
ъшка статуя, тя все си остава камъкъ,

все е нѣщо мъртво, бездиханно, защото нѣма духъ. Колкото и добрѣ да е уредено едно училище, съ колкото и най-съвършени учебни помагала и пособия да е снабдено, да има и при това идеаленъ учебенъ планъ, нѣма ли способенъ учитель, който да приспособи и използува въ своята работа тѣзи богати припаси, то ще прѣдставя великолѣпна мелница, но, за жалость, издадена въ едно сухо, пустинно мѣсто!

Тѣзи прѣдмети, които иматъ учителитѣ, се водятъ много добрѣ. Особено религията и географията въ първия класъ на пробното училище се водятъ отъ единъ учитель образцово; и азъ също, когато хоспитирахъ, се увличахъ въ прѣподаването и мислено вземахъ участие въ него. Единъ часъ на истинско, непринудено, но волно обучение между учитель и ученици е благодать и за единия и за другитѣ: първиятъ изпитва благото чувство, което изпитва човѣкъ при трудъ, изкаранъ съ добри слѣдствия и добива сила и вѣра въ своето дѣло, вторитѣ неволно, чисто дѣтски се увличатъ, работятъ радостно, душевно безъ да забѣлѣзватъ. Въ такива часове всички се забравятъ въ работата, отдадени цѣли съ пълни си души! — Но, както казахъ, такива часове сж само нѣколко.

По дисциплината и възпитанието изобщо въ семинара и сем. училище.

За насъ, българитѣ, се показва чудна дисциплината, която владѣе тукъ въ цѣлия обществень животъ и която лежи въ основата на тукашната възпитателна система. Това произлиза отъ нашитѣ криви понятия за свобода и дисциплина. Споредъ нашитѣ изкривени понятия свободата е почти равнозначна съ своеволие, съ неограничено изпълняване отъ всѣкиго на своитѣ прищѣвки, безъ да се мисли за тѣхнитѣ лоши послѣдствия върху щастието и живота на другитѣ и благото на обществото и отечеството. У насъ напослѣдъкъ почна да се сравнява твърдѣ често нашето разбиране на свободата съ «слободия» и, струва ми се, съ пълно право. . .

Тукъ тъкмо обратно. Тукъ всѣки, съобразно своитѣ способности и продуктивность, има една точно опрѣдѣлена область, която той най-добрѣ е проучилъ и най-подробно познава. Въ тази своя область, освѣтена отъ неговитѣ права и ограничена съ неговитѣ задължения, той е пъленъ господарь и може тукъ най-свободно да дѣйствува. Училището е прѣдоставено изцѣло на директора. Почти никакви дълги и широки всевъзможни официални наставления, какъ да се постжпва и въ най-трѣбнитѣ случаи, и само два пжти годишно (всѣки семестъръ) дохожда пратеникъ отъ министерството да ревизира прѣподаването на младитѣ учители. Директорътъ се води въ своята работа изключително отъ закона за народната просвѣта въ херцогството и отъ своята съвѣсть. Да, най-главно отъ своята съвѣсть, която тъй добрѣ е развита тукъ

[illegible]

При такива истински свободни отношения [illegible] въ продължение на цѣли петь мѣсеца не бѣхъ свидѣтель почти на никакви особно не- [illegible]

[illegible] Тукъ може да се възрази, че е [illegible] на такива неприятни слу[illegible] ученицитѣ сѫ твърдѣ малко и [illegible] доста възрастни, та сами могатъ да [illegible] своитѣ постѫпки въ всѣки [illegible] Да, обаче азъ видѣхъ това сѫщото и [illegible] народното училище, кѫдѣто сѫ повече от[illegible] и въ около 10 метра срѣщу семинари[illegible] градско основно училище, кѫдѣто с[illegible] 500 дѣца! И тукъ владѣе обичъ между [illegible] и ученици. И тукъ има братско [illegible] между дѣцата, пълно познаване отъ [illegible] тия, което не трѣбва да се върши, [illegible] е въ врѣда на самитѣ тѣхъ, на [illegible] ближни, или защото то не е прилич[illegible] върши отъ човѣкъ. Азъ никога не [illegible] се оплакватъ ученицитѣ (тукъ има [illegible] дишни момчета и толкова голѣми мом[illegible] нѣкой тѣхенъ съученикъ ги е наскър[illegible] лоши думи или пъкъ, че нѣкой ги е на[illegible] Азъ собствено се съмнявамъ, дали и въ [illegible] езикъ има такива отвратителни псувни, [illegible] като тъй много е богатъ нашия! Тѣ [illegible] тъй много обичатъ своитѣ братя, сестри [illegible] родители, та мѫчно може се прѣдполо[illegible] биха ги изложили на чужди псувни, [illegible] лесуватъ чуждитѣ родители. Случаи отъ бой, удари, разбити глави [illegible] и пр. и пр., съ каквито има всѣкидневно [illegible] всѣкичасно да се разправя всѣко наше училище, азъ не видѣхъ, макаръ че и [illegible]

...ахъ възможность да наблюдавамъ, са ... съвсѣмъ бѣдни, дѣца на дребночинов... и работническото съсловие въ града. ...инара владѣе изобщо чисто фами... духъ. Директорътъ е бащата на тази фамилия, учителитѣ сѫ нейнитѣ възра... че съвсѣмъ самостойни синове, а уче... сѫ синоветѣ подъ опекунство. Всички ...ривлича вѣрата въ най-искренитѣ и най... намѣрения на всѣки единого и любовьта, ...ната нѣмска любовь къмъ дѣлото, на ...ужатъ или ще служатъ културното ... на нѣмската нация, напрѣдъкътъ и ... на тѣхната татковина! Въ дни на ..., патриотически или нѣкои особни ...и праздници тази фамилия се събира ... на семинара, дѣто подъ звуковетѣ на ...ѣдъ погледитѣ на Гьоте, Шилера, Лю... ...смарка, своя великъ херцогъ, своя ...ъ и пр., гя отправя единодушно своитѣ ... къмъ Всевишния за своето прѣуспѣ... величието.... пакъ на Германия, на ...ковина!

...ва случаи, па и въ много още подобни ...нодушни празднувания отъ тукашнитѣ ... класни учители, на които имахъ честьта ...поканванъ, азъ неволно бивахъ обла... ...ъ жалость и тѫга; да, отъ болезнена ...... нашата България!

...Заслугитѣ на семинара.

...къ единъ чуждеведъ, дошълъ тукъ ..., а не да прѣцѣнява и критикува — се ...зтъквамъ и прѣцѣнявамъ заслугитѣ и ...о на Айзенахския семинаръ. Но азъ се ...ато длъженъ да изтъкна въ нѣколко ...о фрази това, което въ своето кратко ...е тукъ можахъ да видя непосрѣдно ... посрѣдно въ това отношение, защото ... доколко много и полезни нѣща може ...е за дѣлото на възпитанието задруж... ...стно и съ любовь работене на учител... ...каръ и при едни технически условия ...ѣдната дума на педагогическата наука ...

...ѣдната си мисъль ще трѣбва да дамъ ...о изяснение. Азъ вече описахъ външ... ... да ги нарека, техническитѣ условия, ...о е поставенъ да работи семинарътъ ...ти негодно здание, малко пособия и ... малко число учители и пр. и пр. За ... едно сравнение, азъ трѣбва да кажа, ...авамъ твърдѣ бѣдно въ това отношение ...ебно заведение у насъ. Ако тукашния ...съпоставя съ най-познатото менѣ Ка... ... педагогическо училище, послѣдното ... доста голѣмо, външно и вѫтрѣшно ...рѣ украсено здание съ своята особна ... особна канцелария съ секретарь и ... своя учителски корпусъ повече отъ ..., съ своитѣ доста добрѣ уредени ..., химически, естествено-исторически, географски кабинети, съ своя доста широкъ дворъ и съ своята училищна градина и пр. и пр., — нѣща, отъ които тукъ и поменъ нѣма, то би изглеждало като великолѣпна външно и богато мобилирана вѫтрѣшно кѫща при една скромна сиромашка килия.

Тукъ, разбира се, азъ само изтъквамъ факта безъ да му давамъ нѣкакво изяснение, защото истинскитѣ причини за него ми сѫ неизвѣстни. Най-вѣроятната причина, задѣто тукашната държава още не може въ това отношение да задоволи напълно семинара, трѣбва да е липсата на пари: тя е твърдѣ малка, съ толкова малъкъ бюджетъ, а има да се грижи за толкова много нѣща та не може всички отведнажъ да задоволи.

Но ако въ това отношение не напълно държавата е могла да задоволява семинара, въ друго отношение тя винаги напълно го е задоволявала: тя винаги му е подбирала най-добри, най-способни учители и му е прѣдоставяла найголѣма свобода да може да се отдаде всецѣло за постигането на своитѣ велики задачи. И тукъ тя напълно е схващала и приспособявала практически истината: «учительтъ е душата на училището». Да, и ако това е обикновена истина за едно обикновено училище, тя става велика за единъ учителски семинаръ, защото въ него учителитѣ трѣбва непрѣмѣнно да сѫ съ душа, за да могатъ душа да вливатъ у своитѣ възпитаници, та когато и тѣ сетнѣ влѣзатъ въ своето поприще, да иматъ и да могатъ да вливатъ такава!

И съ това тукашната държава напълно е сполучвала. Неуморната работа на семинарното учителство е, на която длъжи своята извѣстность и даже слава Айзенахскиятъ семинаръ. Но на самия прѣдметъ!

Казахъ вече, но ще повторя това пакъ, защото то ми направи много силно впечатление: *тукашниятъ семинаръ прѣдставя една малка самостойна педагогическа държава.* Създателитѣ и изпълнителитѣ на педагогическитѣ закони въ таза държавица сѫ били и си оставатъ учителитѣ съ директоритѣ разбира се. Министерството си е запазвало правото на санкция. Първиятъ източникъ, изъ който сѫ черпани законитѣ на тази държавица още при нейното създаване е било учението на великия възпитатель Песталоци. Първиятъ директоръ на семинара слѣдъ неговото уреждане като самостойно заведение, който го е направлявалъ около 30 години и първитѣ негови учители сѫ били добри послѣдователи на Песталоци. Оттогава, откогато почва да се развива, разпространява и добива гражданство Хербартовото педагогическо учение — развито и систематизирано Песталоциево учение — оттогава семинарътъ става Хербартовски та и до сега.

Мисля, че нѣма никакъ да прѣувелича дѣйствителностьта ако кажа, че Айзенахскиятъ семинаръ е билъ и си остава единъ отъ първитѣ нѣмски Хербартовски семинари, който още отъ началото на развитието на Хербартовата педагогика се е проникналъ съ нейния духъ, който

викватъ въ своитѣ задачи и още по-смѣло да се отдаватъ на тѣхното постигане.

Ето това сж въ нѣколко фрази само събрани заслугитѣ на тукашния семинаръ за учебното дѣло на своята родина. Но тѣ сж велики! Защото, кои бѣха великитѣ идеали на Коменски, Песталоци, Хербарта . . . . и много други още ратници за човѣшкото възпитание, ако не подбирането на най-пригодни хора за развитието и укрѣпването на нѣжната дѣтска душа, т. е изработването на единъ почиващъ напълно на дѣтското развитие учебенъ планъ, и приготвянето на истински нейни отгледвачи, които да умѣятъ да й даватъ тъй тази храна, щото нейното развитие да си върви бавно, неусѣтно, естествено — добрѣ подготвени учители, добри познавачи на дѣтската душа и добри методици? А тукашниятъ семинаръ, или по-право тукашното семинарно учителство е направило това напълно задоволително даже за своята родина. А като е работило така за своята родина, то е допринесл нѣщо и за цѣлото свое отечество, па и за цѣ лото културно човѣчество. Всички тукашни чу денци хоспитанти, а такива е имало почти о цѣлия културенъ свѣтъ — сж използували нѣщо отъ работата на тукашното семинар учителство при уредбата на учебното дѣло своето отечество.

Като прѣброя въ ума си всичко това, кое тукашното семинарно учителство, макаръ и п едни незадоволителни условия, е създало за уч ното дѣло въ своята родина, а така сжщо учебното дѣло на своето отечество, даже и това на културното човѣчество, душата ми настроява като прѣдъ нѣщо велико, грамад непостижимо за менъ и азъ неволно се сми вамъ и прѣкланямъ мислено прѣдъ енергия съвѣстностьта и любовьта, съ която тукашно семинарно учителство е работило за постигане на своитѣ велики задачи.

3.

Уредба на учителския семинаръ въ Рацебургъ

отъ Д. Цонковъ,

учитель въ I софийска мъжка гимназия.[1])

...жлайки, отъ една страна, отъ задачата на ...агогическия семинаръ въ кралство Прусия ...ческото училище у насъ), отъ неговата ...ѣль, като специално учебно заведение, ...уга — отъ съществуващата тѣсна връзка ...мия него и онова свето народно заве... което той собствено е създаденъ и ...ществуването на което той не би се ... счетохъ за необходимо прѣди да ...стройството на първия, да обрисувамъ въ ...рти състоянието на това послѣдното. ...ричини азъ ще се ограинча въ настоящия ...ѣ главно върху два пункта: 1. устрой...а народното училище въ Прусия и ...ството на семинара въ сжщото кралство. ...ость тоя въ Ratzeburg, при който съмъ ...рованъ за сега, като направя въ края на ... моитѣ заключителни бѣлѣжки относи...одобрѣнията, които би могли да ста...асъ.

...ното училище въ кралство Прусия.

...усия, както и у насъ, сжществуватъ два ...одни (основни) училища: 1. раздѣлни ...и и 2. слѣти основни училища. При ...тѣ училища всѣко отдѣление си има ...учитель и особна стая за обучаване, при ...обаче работата стои малко по-другояче: ...ватъ такива, при които обучението въ ...ѣления се води само отъ единъ учитель ..., при които това сжщото се води отъ ...5, 6, 7 или 8 учители, споредъ което ...рѣдѣлени и на съотвѣтнитѣ класове. ... видъ слѣти училища носятъ името ...ни», вториятъ споредъ числото на кла...отдѣленията) и учителитѣ биватъ:

...класно слѣто училище съ 2 учители;
...класно » » » 2 » ;
» » » » 3 » ;

4. Четирикласно слѣто училище съ 4 учители. Училища съ повече отъ 4 класа носятъ общото название «многокласни»; тѣ пъкъ отъ своя страна се разпадатъ на:

5. а) Петокласно слѣто училище съ 5 учители;
б) Шестокласно слѣто училище съ 6 учители;
в) Седмокласно слѣто училище съ 7 учители;

най-послѣ дохожда осмокласното или чистото училище, което вече споменахъ като особенъ видъ.

Разпрѣдѣлението на 8-тѣ учебни години при разнитѣ видове училища ще се види ясно отъ долната таблица.

При раздѣлнитѣ училища всѣко отдѣление си има особна учебна стая и се обучава отъ особенъ учитель, или пъкъ цѣлото обучение е разпрѣдѣлено между учителитѣ по прѣдмети. Въ еднокласното слѣто училище се обучаватъ едноврѣменно отъ единъ и сжщъ учитель въ една и сжща учебна стая ученици отъ всички възрасти на задължителното образование, което въ Прусия, както и въ цѣла Германия, трае не както у насъ 4 години, но 8; освѣнъ това всѣко дѣте на тая възрасть (6—16 год.) трѣбва обязателно да посѣщава училището, слѣдователно въ всѣко село има ученици отъ 8 отдѣления. Дѣто материалнитѣ условия благоприятствуватъ, има порядъчно училищно здание съ нѣколко учителски сили, а дѣто тѣ сж оскждни, за училищно помѣщение е опрѣдѣлено едно съвсѣмъ скромно здание, въ което окото на наблюдателя ще срѣщне само една единствена учебна станчка, която на много мѣста е далечъ да събере всички ученици, подлежащи на задължително обучение. Въ такъвъ случай учительтъ прибѣгва къмъ друго срѣдство, което самитѣ обстоятелства му полагатъ — прибѣгва до така нареченото «*полудневно*» училище.

Главниятъ принципъ, който трѣбва да легне въ основата на слѣтото училище — всички ученици да бждатъ въ едно и сжщо врѣме винаги заняти — създава твърдѣ голѣма трудность въ дѣйностьта на учителя; тоя послѣдниятъ трѣбва да гледа по възможность все повече и повече

[1]) ...дированъ съ заповѣдь № 596 отъ 15. мартъ

Видъ на училището	Учебни години						
Едноkласно	1—8						
Двукласно	1., 2., 3. (1., 2., 3., 4.)	4., 5., 6., 7., 8. (5., 6., 7., 8.)					
Трикласно съ 2 учит.	1., 2.	3., 4., 5.	6., 7., 8.				
Трикласно съ 3 учит.	1., 2.	3., 4., 5.	6., 7., 8.				
Четирикласно . . .	1. (1. 2.)	2., 3. (3., 4.)	4., 5. (5., 6.)	6., 7., 8. (7., 8.)			
Петокласно	1. (1.)	2. (2.)	3. (3., 4.)	4., 5. (5., 6.)	6., 7., 8. (7., 8.)		
Шестокласно . . .	1. (1.)	2. (2.)	3. (3.)	4. (4.)	5. (5., 6.)	6., 7., 8. (7., 8.)	
Седмокласно	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7., 8.

да опростява работата си, като групира по единъ най-цѣлесъобразенъ начинъ отдѣлнитѣ учебни години по нѣколко заедно. Подобна групировка се допуска само при най-блискостоящи отдѣления, напр. I съ II, IV съ V и т. н, но никога I съ V, II съ VIII и т. н. Вънъ отъ тази групировка всички основни училища въ Прусия сѫ разпрѣдѣлени на три курса — доленъ, срѣденъ и горенъ; долниятъ обхваща първитѣ три учебни години: I, II и III, срѣдниятъ обхваща слѣднитѣ двѣ: IV и V, а горниятъ — останалитѣ три: VI, VII VIII.

Отдѣленията при разнитѣ видове училища си иматъ свои опрѣдѣлени съ законъ часове; при едноkласното училище отдѣленията отъ долния курсъ иматъ 20 часа седмично, а тия отъ срѣдния и горния по 30 часа; въ полудневното едноkласно училище долниятъ курсъ има 14 (12) часа,

Учебни прѣдмети	Доленъ курсъ				Срѣденъ курсъ				Горенъ курсъ			
	Едноkласно училище	Полудневно училище	Трикласно училище	Многокласно училище	Едноkласно училище	Полудневно училище	Трикласно училище	Многокласно училище	Едноkласно училище	Полудневно училище	Трикласно училище	Многокласно училище
Законъ Божи	4	3	3	4	5(6)	5	5	4	5(6)	5	5	4(5)
Нѣмски	11	8(6)	6	11	10(9)	6	7(6)	8	8(7)	5	8	8(7)
Смѣтане и геометрия	4	3	3	4	4	4	4	4	5	3	4	4
Рисуване	—	—	—	(2/2)	1	—	1	2	2	—	2	2
Реални прѣдмети	—	—	—	—	6	3	4(3)	6	6	3	5	6(8)
Пѣние	1	—	—	1	2	2	1	2	2	2	2	2
Гимнастика	—	—	—	} 1	} 2	} 2	} 2	} 2	} 2	} 2	} 2	} 2
Рѫкодѣлие	—	—	—									
Всичко часа . .	20	14(12)	12	22(23)	30	22	[illegible]	28	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

срѣдниятъ 22, горниятъ 20; въ трикла[illegible] училище за долния курсъ сѫ прѣд[illegible] 12 часа седмично, за срѣдния 24 (21), [illegible] горния 28; въ многокласнитѣ училища дол[illegible] курсъ има 22 (23), срѣдниятъ 28, гор[illegible] 30 (12) часа седмично.

Разпрѣдѣлението на часоветѣ по прѣ[illegible] сѫщо е различно при отдѣлнитѣ курсо[illegible] разнитѣ видове училища, за уясснение [illegible] ще ни послужи долната таблица.

Отъ прѣдставената тукъ таблица се [illegible] че числото на часоветѣ при разнитѣ [illegible] училища се твърдѣ много различава; [illegible] степень (курсъ) при трикласното училище [illegible] има седмично 12 часа, когато тя сѫщ[illegible] многокласното има 22 (23) часа, разли[illegible] значителна — 10 часа седмично, или [illegible]

(като считамъ учебната година отъ ...ции, както е тукъ въ Прусия). Въ едно... училище сжщиятъ курсъ има 20 часа, тъй ...ката отъ тоя на многокласното училище ...2 (3) часа седмично; на пръвъ погледъ ...ъ човѣкъ: «съвсѣмъ нищожна, каквото ... такова и безъ тѣхъ!» Но вникнати въ дѣйствителность, ще дойдемъ до сжщия ...ъ резултатъ, при който ни довежда три... училище, па даже до още по-печаленъ ...часа въ сжщность сж само 4—5 пълни ...ъ които учительтъ работи директно съ ...ѣ при тоя курсъ. При часа по смѣ... ...ръ долниятъ курсъ има само 10 или ...ти непосрѣдна работа съ учителя, при ...жщо 10 или 15 минути, при законъ ...5 минути, при декламиране 15 минути ...божи е прѣдвиденъ 4 пжти седмично ...инути=100 минути, смѣтане 4 пжти по ... минути=50 минути, пѣние 20 минути, ...11 пжти по 10 минути=110 минути, ...00+50+20+110=280 минути или 4 часа ...нути седмично.

...ъ такъвъ случай е задълженъ учительтъ ...сжщата учебна материя и въ сжщия раз... ...ѣкто при обикновенитѣ (раздѣлнитѣ) и ...снитѣ училища? — Самото разпрѣдѣ... ...часоветѣ отговаря «не». При подобни ... учительтъ дава на ученицитѣ само ...ходимото, само ядката на прѣдвидената ...атерия — научава ги да четатъ и пишатъ, ...а ги съ елементарното смѣтане, дава ...тки познания за родното мѣсто и оте... ...а сжщо така кратки разкази отъ биб... ...и отечествената история.

...I. Семинари и препарандии.

...готвяне учителски сили при основнитѣ ...сж уредени въ Прусия два вида заве... ...препарандии и семинари; първитѣ отго... ...а нашитѣ трикласни училища, вторитѣ ...огическитѣ ни училища. Обучението ...и еднитѣ, така и при другитѣ трае три ...Тия двѣ учебни заведения сж отдѣлени ...другъ, т. е. не всѣкждѣ, дѣто има се... ...има и препарандия, па и дѣто ги има ...еминарътъ си остава въ отдѣлно помѣ... ...одъ управлението на така нар. семинаръ... ...ъ, и препарандията отдѣлно подъ ржко... ...о на свой особенъ ржководитель; обаче ...атерията, която се обработва при тѣхъ, ...а една послѣдователность, една орга... ...цѣлость; препарандията е подготвително ...е за семинара.

...андията, като взема прѣдъ видъ основ... ...нания, които постжпившитѣ донасятъ ...си отъ първоначалното училище, дава ...ъкъ едно общо образование; задачата ...ара пъкъ е да завърши общото обра... ...на възпитаницитѣ и да имъ даде спе... ...като ги подготви за добри учители въ ...о народно училище. Учебната програма за препарандитѣ се гради върху програмата за основното училище, а тамъ дѣто учебната материя при тия двѣ заведения съвпада, както се случва напр. при законъ божи, история, катихизисъ и география, въ препарандията се дава по-обстойно разглеждане на материята, прави се по-разумно вникване (вдълбочаване) и накрай се нанизватъ общитѣ схващания на сроднитѣ части. При разнитѣ възпитаници, постжпили отъ разни основни училища, задачата на долния класъ въ препарандията е да приравни знанията на всички и да ги подготви за по-нататъшно слѣдване. Учебната програма на семинара се гради върху оная на препарандията. Семинарътъ трѣбва напълно да разчита на знанията, добити въ препарандията и веднага да продължи по-нататъкъ. Изобщо семинарътъ не трѣбва да обработва повторно материя, която е прѣдвидена за препарандията, нито пъкъ препарандията смѣе да минава материя, прѣдвидена за семинара.

Въ II семинаренъ класъ се завършва обучението по математика, естествена история, и география; въ послѣдния, (I класъ) се учи само методиката на тия прѣдмети. Семинаристи, които сж показали слабъ успѣхъ прѣзъ прѣдпослѣдната година, оставатъ да повтарятъ сжщия класъ, а тѣзи, които въ края на сжщата година сж показали неудовлетворителенъ успѣхъ по естествена история и география, се подхвърлятъ при зрѣлостния изпитъ на строгъ екзаменъ и по тия прѣдмети, когато другитѣ семинаристи се освобождаватъ.

Седмични часове въ препарандията и семинара:

№ по редъ	Прѣдмети	Препарандия			Семинаръ		
		III	II	I	III	II	I
1	Педагогика . . .	—	—	—	3	3	3
2	Пробни уроци	—			—	4**)	4
3	Практика . .	—	—	—	—	—	4(*)
4	Религия	4	4	3	3	*4	3*)
5	Нѣмски . . .	5	5	5	5	5	3*)
6	Чужди езици .	3	3	3	2	2	2
7	История	2	2	3	2	2	2
8	Математика . . .	5	5	5	5	5	1*)
9	Естеств. история	2	4	4	4	4	1*)
10	География . . .	2	2	2	3	2	1*)
11	Писане	2	2	1	—	—	—
12	[illegible] . . .	2	2	2	2	2	1
13	Гимнастика .	3	3	3	3	3	3*)
14	Музика . .	4	5	6	5	5	5
15	Земледѣлие . .	—			1	1	—
	Всичко .	34	37	37	38	38	[illegible]

При създаването на семинаритѣ законодательтъ е ималъ прѣдъ видъ прѣди всичко цѣльта, за която тѣ се основаватъ — подготвяне учителски сили

*) При часоветѣ, означени съ *) 1 часъ е за методика.

**) Прѣдвиденитѣ 4 часа за пробни уроци въ II семинаренъ класъ не влизатъ въ общото число 38, защото тѣ не сж ... [illegible] ...сове, а се взематъ въ часоветѣ прѣдвидени по другитѣ прѣдмети; това ще се разясни по-добрѣ по-нататъкъ, като дойдемъ при хоспитирането и практиката.

за основнитѣ народни училища въ страната; бждещитѣ учители трѣбва да получатъ при тѣхъ извѣстенъ кржгъ познания, необходими за бждещата имъ професия и да видятъ още тукъ вѣрния образъ на заведенията, за които се приготовятъ. За постигане тая двояка цѣль, вънъ отъ семинарнитѣ класове, при които се дава теоретическата часть, всѣки семинаръ е снабденъ и съ едно образцово училище, при което пъкъ се прилагатъ придобититѣ теоретически познания на практика. Образцовото училище е уредено по подобие на сжществуващитѣ основни училища въ страната. При всѣко тякова трѣбва да има обязателно едно многокласно и едно еднокласно училище. Еднокласно обязателно, понеже въ повечето села на кралството училищата сж еднокласни и то съ необикновено число ученици, често пжти повече отъ 220; нѣколко км. отъ Ratzeburg напр. има такова училище съ 132 ученици, което при това се води отъ единъ 70-годишенъ учитель.

III. Семинаръ въ Ratzeburg.

A. Общъ погледъ.

Семинарътъ въ Ratzeburg има само тритѣ семинарни класове, а ония на препарандията отсжтствуватъ. Въ най-тѣсна връзка съ семинаръ-класоветѣ стои образцовото училище, състояще се отъ едно еднокласно и едно петокласно училище. Петокласното училище, както показва и самото му име, брои 5 отдѣлни класа (отдѣления), отъ които последниятъ се обучава въ двѣ стаи — момчета и момичета по отдѣлно, така че числото на отдѣлнитѣ класове нараства на 6, прибавимъ ли класа на еднокласното училище и тритѣ на семинара, получаваме общото число 10 класа. Цѣлиятъ училищенъ персоналъ се състои отъ директоръ, единъ семинаръ-оберъ-учитель и 5 редовни семинаръ-учители, всичко 6 учители и 1 директоръ. При съпоставяне числото на класоветѣ съ онова на учителитѣ би се запиталъ човѣкъ «Какъ е възможно 10 класа съ 7 учителски сили?» Проследимъ ли по-нататъкъ организацията на семинара, лесно бихме си отговорили. Образцовитѣ отдѣления нѣматъ свои особни учители: цѣлото обучение при тѣхъ се води отъ ученицитѣ на последния семинаренъ кл. Двама отъ семинаръ-учителитѣ сж натоварени съ ржководенето образцовитѣ отдѣления, поради което носятъ названието «*ординариуси*». Първиятъ ординариусъ ржководи петокласното училище, вториятъ — еднокласното. Обязаноститѣ на ординариуса сж следнитѣ: грижи се за вжтрѣшния и външния редъ въ училището, бди върху правилното прилагане и изпълнение всички прѣдписания и разпореждания на по-виснитѣ власти, подъ негово ржководство става воденето на всички училищни книги, каквито сж напр. дневникъ за вписване отсжтствията и наказанията на ученицитѣ, книга за успѣха и поведението, инвентарна книга, каталогъ на уче-

ническата библиотека и др. т. Изоб
при повѣренитѣ му класове става
знание и позволение, — съ една дума
директоръ на образцовото училище. В
седмицата въ единъ опрѣдѣленъ часъ с
ординариуситѣ, прѣимуществено оня п
сното училище, държи съ семинари
последния класъ педагогическа конфер
която имъ дава наставления върху ус
и управлението на образцовитѣ отдѣле
знава ги съ воденето на всички п
книжа за отдѣленията, говори върху у
редъ при и вънъ отъ обучението и изоб
всичко, което се докосва до управл
едно основно училище. Освѣнъ това
рира върху всички ония особности, ко
нариститѣ сж срѣщали при всѣкидневн
ления, като практиканти въ отдѣления
течение на седмицата, именно върху д
на ученицитѣ въ врѣме на обучение
игритѣ, отношенията имъ едни спрѣ
сжщитѣ къмъ семинариститѣ, нѣкои с
практическо отношение при самото об
др. такива, като се взематъ въ послѣ
това извѣстни мѣрки за поправка на
и поощряване добритѣ навици и от
Особенъ отдѣлъ при тия конференции
вятъ наблюденията, идещи отъ особни
образнитѣ, капризнитѣ характери,
рѣдко се срѣщатъ при всѣко училищ
изпъкватъ даже такива, които постоя
теля-семинаристъ въ безизходно положе
ватъ цѣлата му работа и той като непо
принуждава да губи цѣли часове. При ту
образцово училище се забѣлѣзватъ доста
характери, но особно впечатление пра
ученикъ отъ еднокласното училище и
въ първата учебна година; макаръ еди
въ състояние да развали цѣлия редъ
и да спъне общия вървежъ на цѣлия к
При конференциитѣ се водятъ п
които се вписватъ въ особна протоко

Б. Хоспитирания и практи

Хоспитиранията и практикитѣ
гато възпитаницитѣ встжпятъ въ втор
на семинарния си животъ, траятъ прѣз
и последенъ класъ и завършватъ съ из
Тия двѣ работи сж тѣсно свързани
друга, затова и азъ нѣма да ги разгра
а ще ги разгледамъ въ естествения
който тѣ се явяватъ.

1. II семинаренъ класъ

а) Общи разпореждания. Подготовкат
личната практика започва въ II класъ.
чение на цѣлата година всѣки семинар
държи прѣдъ семинариститѣ отъ II кла
цови уроци по своя специаленъ пр
тѣ не траятъ прѣзъ всичкото врѣме
дината, но се промѣнятъ съ пробни

Планъ за образцовитѣ и пробни лекции въ II семинаренъ класъ.

Законъ божи		Матеренъ езикъ		Смѣтане		Останалитѣ прѣдмети	
образц.	пробни	образц.	пробни	образц.	пробни	образцови	пробни
						История	
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.
						Естествознание	
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.
						География	
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.
						Пѣние	
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.
						Гимнастика	
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.
						Писане	
A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—	A. B. C.	—
—	A.	—	B.	—	C.	—	A.
—	B.	—	C.	—	A.	—	B.
—	C.	—	A.	—	B.	—	C.

Планъ за образцовитѣ и пробни лекции въ II семинаренъ класъ.

Седмици	Законъ божи		Матеренъ езикъ		Смѣтане		Останали прѣ
	образц.	пробни	образц.	пробни	образц.	пробни	образцови
							Рисува
37	А. В. С.	—	А В С	—	А. В. С.		А В С
38		А.	—	В.	—	С.	—
39	—	В.	—	С.		А.	—
40		С.	—	А.	—	В.	—

жани отъ семинариститѣ. Образцовитѣ уроци по главнитѣ прѣдмети, законъ божи, матеренъ езикъ и смѣтане, послѣдвани отъ своитѣ пробни лекции, траятъ прѣзъ течение на цѣлата учебна година (40 седмици), като се прѣдвижда всѣки отъ тѣхъ по единъ часъ седмично, т. е. годишно 40 часа (законъ божи, 40 часа матеренъ езикъ и 40 часа смѣтане); за история, естествовѣдѣние и география образцовитѣ и пробнитѣ уроци траятъ по 8 седмици и то въ сжщитѣ, въ които се държатъ ония по главнитѣ прѣдмети, а за останалитѣ прѣдмети — пѣние, гимнастика, краснописъ и рисуване сж опрѣдѣлени само по 4 седмици.

Отъ прѣдставената таблица (с. 67.) се види ясно, че отъ всѣки 4 седмици първата е опрѣдѣлена за образцови уроци, а останалитѣ 3 за пробни лекции. Всѣка седмица се минаватъ 4 часа въ тия подготвителни упражнения за практиката и то тритѣ отъ тѣхъ си оставатъ постоянно по законъ божи, матеренъ езикъ и смѣтане, а четвъртиятъ се мѣни, като се заема ту отъ история, ту отъ естествознание, ту отъ география, ту отъ пѣене, гимнастика, краснописъ и рисуване. Всички тия часове не се водятъ отъ единъ учитель, а отъ различни: всѣки семинаръ-учитель дава образцови уроци и води пробнитѣ лекции по своя прѣдметъ, който има като специаленъ при семинара. Може нѣкой учитель да има два или три различни прѣдмета; така напримѣръ, законъ божи и матеренъ езикъ се водятъ отъ единъ учитель, история и гимнастика отъ другъ, рисуване и естествознание отъ трети, география и краснописъ отъ четвърти, пѣние отъ пети и смѣтане отъ шести. Само директорътъ е свободенъ при практикитѣ и хоспитиранията въ II класъ.

Въ седмичната програма нѣма опрѣдѣлени часове за образцовитѣ уроци и пробнитѣ лекции, а всѣки учитель държи своитѣ въ единъ отъ часоветѣ, прѣдвидени за неговия специаленъ прѣдметъ; за законъ божи, напримѣръ, въ II семинаренъ класъ сж прѣдвидени 4 часа седмично, за матеренъ езикъ 5 часа и за математика 5 часа; всичкитѣ тия, обаче, не се минаватъ въ непосрѣдно обучение съотвѣтнитѣ прѣдмети, но единъ часъ отъ прѣдвиденитѣ за всѣки прѣдметъ се отдѣля за образцови и пробни лекции, така че за законъ божи оставатъ 3 часа седмично, за матеренъ езикъ 4 и за м сжщо 4; това важи за цѣлата година и съ другитѣ прѣдмети; за история вилени 2 часа седмично, единиятъ отъ отдѣля за образцови и пробни лекц вече прѣзъ всичкото врѣме на година се случва при законъ божи, матеренъ смѣтане, но само въ продължение на 8 седмици; само прѣзъ това врѣме час история се намаляватъ съ единъ, а прѣз титѣ 32 седмици се запазва опрѣдѣлен число; за естествена история сж прѣ 4 часа седмично, за география два; тѣ ватъ винаги 4 и два съ изключение само ритѣ 8 седмици (9—16 седмица) за ес история и третитѣ 8 седмици (17—24 включително) за география, прѣзъ кое часоветѣ на двата прѣдмета се намалява единъ, който се отдѣля за образцови и уроци; за останалитѣ прѣдмети: пѣние седмично), гимнастика (3 часа), рисуване се взема по 1 часъ отъ опрѣдѣленитѣ 2 часа за пробни и образцови уроци дължение на 4 седмици за всѣки, красн върви съ матерния езикъ.

б) Изпълнение. Прѣди всичко семин трѣбва да видятъ образецъ, като к се води обучението по извѣстенъ прѣ слѣдъ това да направятъ опитъ върху по подобие на прѣдставеното имъ, затова съ започване новъ прѣдметъ или новъ отъ нѣкой прѣдметъ на първо мѣсто образцовата лекция, държана отъ респ семинаръ-учитель и слѣдъ нея слѣдватъ уроци отъ семинариститѣ; тази смѣна единъ опрѣдѣленъ редъ — всѣка образцова бива послѣдвана отъ три пробни, или с думи казано, всѣка седмица, прѣдвидена за цови лекции, се послѣдва отъ 3 седмиц видени за пробни уроци. При всѣка лекция практикуватъ двама или трима ристи — първиятъ започне, вториятъ пр третиятъ досвършва; тѣ се опрѣдѣлятъ на часа и то слѣдъ като първиятъ о извѣстна часть отъ урока, учительтъ втория да продължи слѣдъ него пък Числото двама или трима се обуславя рактера на самата лекция.

не се обрѣменяватъ семинариститѣ съ
е всѣка седмица 4 лекции писмено, цѣ-
асъ е раздѣленъ на групи, които вземать
а върху си послѣдователно. Цѣлиятъ
рои 26 ученици и се раздѣля на групи
, отъ които А и В броятъ по 9 члена, а
В. Първата седмица и тритѣ групи иматъ
и уроци по законъ божи, матеренъ
мѣтане и история; втората седмица пакъ
рупи присжтствуватъ едновременно при
сжща пробна лекция, но не всички се
тъ за нея, слѣдователно не всички
а бждатъ поканени за практика. Само
тъ тритѣ групи развива подробно зада-
екция и само тя има право на практи-
ругитѣ групи правятъ само скици, за да
горѣ-долу ориентирани въ общия ходъ
тата, така че когато група А има за-
жи, група В се готви за матеренъ езикъ,
С за смѣтане; въ сжщата седмица
атъ и история, та трѣбва нѣкоя отъ гру-
заеме и тоя прѣдметъ; за такава прѣзъ
седмица се опрѣдѣля група А. Втората
става една смѣна — група А взема мате-
икъ, група В взема смѣтане и история,
взема законъ божи; третата седмица
втора смѣна и т. н. върви до края на

я на часа, слѣдъ завършване образцо-
пробната лекция, учительтъ прави кратки
върху хода на прѣподадения урокъ.

на образцовитѣ и пробни лекции въ
II семинаренъ класъ.

...рѣдмети	Образц. уроци	Пробни уроци	Всичко
...онъ божи	10	30	40
...теренъ езикъ	10	30	40
...тане	10	30	40
...рия	2	6	8
...ствознание	2	6	8
...рафия	2	[illegible]	8
...	1	3	4
...настика	1	3	4
...сописъ	1	3	4
...уване	1	3	4
Всичко	40	120	160

цовитѣ и пробни уроци не се държатъ
цовитѣ отдѣления, но въ стаята на II се-
класъ и то въ присжтствието само на
а, взети отъ това отдѣление, при което
да бжде опрѣдѣлената лекция. Заве-
ученика отъ отдѣленията се поставятъ
чинъ прѣзъ цѣлия семинаренъ класъ
почва работата като съ цѣло отдѣление

Освѣнъ това, както пробнитѣ, така и образцовитѣ уроци не слѣдватъ общия редъ на развитие при обучението въ отдѣленията, но сж съвсѣмъ случайни — взема се материя или мината вече, или пъкъ такава, която ще се обработи мѣсеци по-късно.

Четири ученика само, мисля азъ, не могатъ ни прѣдстави дѣйствителната картина на цѣлото отдѣление, въ такъвъ случай семинариститѣ-хоспитанти не могатъ видѣ какво трѣбва да бжде държането на учителя, неговото отношение къмъ ученицитѣ, постжпкитѣ му при всевъзможнитѣ отговори и изобщо оназя ловкость и сржчность, която трѣбва да обладава единъ учитель, за да може да държи класа си въ респектъ, не могатъ си прѣдстави сжщо спънкитѣ, срѣщани на всѣка крачка при обучението, нито пъкъ положението за отстранението имъ, а заедно съ това цѣлия товаръ, който лежи върху плещитѣ на народния учитель. Съ четири ученика имъ се дава само една изопачена картина, която води къмъ разочарование въ бждещата работа.

2. I семинаренъ класъ.

а) Практика. Цѣлото обучение въ образцовитѣ отдѣления, както въ петокласното, така и въ едноклaсното училище е прѣдоставено изключително на семинариститѣ отъ послѣдния класъ; седмичнитѣ часове въ всичкитѣ отдѣления сж разпрѣдѣлени помежду имъ по равно. Числото часове, принадаващи се всѣкиму, се обуславя отъ основа на семинариститѣ — когато тия послѣднитѣ сж по-малко на брой, числото на седмичнитѣ часове за всѣкиго се повишава съ по единъ или два, когато пъкъ сж повече, напротивъ се понижава; по тая именно причина това число не е строго опрѣдѣлено въ програмата за общото число седмични часове, но е казано отъ 4 до 6. Ученицитѣ отъ едноклaсното училище тукъ иматъ 30 часа седмично, ученицитѣ отъ V и IV отдѣления на петокласното училище иматъ 24 часа, а останалитѣ отдѣления отъ петокласното училище: III-о, II-о, I-а и I-б по 30 часа; всичкитѣ часове на една седмица даватъ числото 198; разпрѣдѣлено това число между семинариститѣ отъ I класъ на брой 28 ученика дава въ резултатъ 7 или 8 часа всѣкиму — 26 практиканти получаватъ по 7 часа, 2 по 8 часа. Този редъ за разпрѣдѣление се спазва прѣзъ течение на цѣлата год., като става три пжти прѣзъ сжщото врѣме смѣна на прѣдметитѣ; всѣки семинаристъ практикува въ продължение на 13 седмици все по едни и сжщи прѣдмети при извѣстни отдѣления, които му сж прѣдоставени, а слѣдъ тоя срокъ дохождa първата смѣна — всѣки напуща досегашнитѣ си прѣдмети и взема други. Единъ семинаристъ напр. е ималъ I срокъ 4 часа законъ божи и 2 часа история въ III отдѣление плюсъ 2 часа пѣние въ IV отдѣление; дохожда II срокъ, той напуща тия часове и взема, напр., матеренъ езикъ въ II отдѣление и други нѣкой прѣдметъ още въ долнитѣ отдѣления за

Програма за седмичното разпрѣдѣление часоветѣ при семинара въ гр. Ratzeburg.

Часове		Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Сѫбот
6—6ч.50'	I	Религия	История	Френски	Религия	История	Френски
	II	—	—	—	—	—	—
	III	—	—	--	—	—	—
7—7ч.55'	I	—	Упѫтване	—	—	—	—
	II	Религия	Религия	Математика	Религия	Математика	Религия
	III	Математика	Религия	Религия	Ест. История	Религия	Математик
8—8ч.50	I	Упѫтване	Упѫтване	—	—	Упѫтване	—
	II	Математика	Нѣмски	География	Математика	Нѣмски	Нѣмски
	III	Педагогика	Нѣмски	Математика	Рисуване	Нѣмски	Нѣмски
9ч.5'—10	I	Упѫтване	—	Упѫтване	—	—	—
	II	История	Френски	Рисуване	Педагогика	Градина	Педагогика
	III	Дидактика	Френски	Педагогика	Математика	Педагогика	География
10ч.5'—11	I	—	Оргелъ	Обр. и пр. лек.	Упѫтване	—	Обр. и пр. л
	II	Нѣмски	Педагогика	Рисуване	История	Гимнастика	Математика
	III	Нѣмски	Математика	История	Нѣмски	Педагогика	История
11ч.5' 12	I	Педагогика	Религ. (Метод).	Педагогика	Нѣмски	Педагогика	Нѣмски
	II	Ест. Ист.	Хармония	Нѣмски	Ест. история	Френски	Ест. истори
	III	География	Ест. история	Пѣние	География	Хармония	Географи
12ч.5'—1	I	Нѣмски	География	Рисуване	Ест. история	Хоръ	Конферен
	II	Пѣние	Ест. история	Оргелъ	Оргелъ		Религия
	III	Ест. Ист.	Оргелъ		—		Оргелъ
2—2ч.55'	I	Цигулка II.	—	-	Оргелъ	—	—
	II		—	-	Цигулка II	—	—
	III		Рисуване	--		—	—
3—3ч.55'	I	Хармония	Цигулка IV.	-	Цигулка III	—	—
	II	Цигулка				—	—
	III			-		—	—
4ч.5'—5ч.	I	Пѣние	Цигулка I.	--	Математика	Гимн. (теория)	—
	II	—		-	—	Ест. история	—
	III	Гимнастика		Гимнастика	—	—	—
5ч.5'—6ч.	I	—	—	Гимнастика	—	Гимнастика	—
	II	Гимнастика	—	--	Гимнастика	—	—
	III	---	--	-	—	—	—
6—7ч.	I	—	--		—	—	—
	II	—	--	--	—	—	—
	III	—	-		Гимнастика	—	—

попълване часоветѣ. Вънъ отъ това се внимава, щото всѣкиму да се даде възможность да практикува единъ срокъ въ едноклассно училище; прѣзъ всѣки срокъ една отъ групитѣ заема изключително часоветѣ въ едноклассното училище, като се даватъ за попълване вс по нѣколко часа отъ петокласното учи

Прѣзъ врѣме на практиката всичкитѣ се ристи отъ послѣдния класъ сѫ свободни, часове при семинара, но не всички сѫ

ъ практика. Прѣзъ врѣме на всѣки
часъ само 7 практиканти сѫ заети
въ всѣко отдѣление), а другитѣ сѫ
етѣ си, дѣто се приготвятъ за своитѣ
ки занятия. Обучението въ отдѣле-
езъ лѣтния семестъръ трае отъ 7—11
и отъ 2—4 сл. обѣдъ, а семинариститѣ
I класъ сѫ разпрѣдѣлени въ оста-
евно врѣме, именно 6—7 и отъ 11—12
бѣдъ, отъ 12—1 и 4—6 слѣдъ обѣдъ.
прѣдстава на това разпрѣдѣление ще
ичната програма за семинариститѣ класове.
рѣдставената по-горѣ програма се види,
врѣме на обучението въ отдѣленията
ститѣ отъ I класъ иматъ и нѣкои часове
ра, каквито сѫ, напр., упражнение, образ-
робни лекции прѣди обѣдъ и цигулка,
хармония отъ 2—4 ч. слѣдъ обѣдъ.
по упражнение сѫ 7, всѣки семинаристъ
ма по единъ или пъкъ два такива; прѣзъ
е се даватъ практически упражнения за
анията прѣзъ цѣлата слѣдна седмица.
обаче не присѫтствуватъ всички семи-
отъ класа, но само извѣстно число отъ
срѣда отъ 9—10 ч., напр., дава упражнение
по география; въ този часъ присѫт-
тия практиканти, които иматъ часове
фия въ III, II и I отдѣления, въ петъкъ
ч. пъкъ дава упражнения учительтъ по
етене и смѣтане въ V отдѣление, тогава
вуватъ само ония двама семинаристи
дятъ писането, четенето и смѣтането въ
отдѣление.
анията се състоятъ въ слѣдното: прак-
ъ има на рѫка седмичното разпрѣдѣление
ата по прѣдмета си, казва на семинаръ
аква материя му прѣдстои за слѣдната
тоя послѣдниятъ му го разграничава по
ато казва: «I часъ ще вземешь тая
рия тая и т. н.» Напомня му още нѣкои
ски бѣлѣжки, обаче никакви подробни
я по урочитѣ: практикантътъ е дълженъ
си развие лекцията. Тия часове (за
) траятъ не повече отъ 10 или 15 минути,
ова така сѫ наредени, щото практикан-
то ще вземътъ упражнения, да не бѫдатъ
рѣзъ сѫщото врѣме въ отдѣленията.
о се забѣлѣзва и при часоветѣ по
оргелъ и хармония, и при тѣхъ не
вуватъ цѣлия класъ едновремѣнно, но само
група отъ нѣколцина души; тия сѫ
елнитѣ групни часове, при които ста
ажненията поединично; и тия часове
сени така, щото тая група отъ I класъ,
е има упражнение по цигулка, оргелъ
ония, да нѣма прѣподаване въ отдѣле-
обратно — която има прѣподаване въ
ята, да нѣма упражнение по поменатитѣ
; тия ученици напр., които свирятъ II
нѣматъ практика въ понедѣлникъ отъ
5 слѣдъ обѣдъ, тия които свирятъ III
нѣматъ практика въ четвъртъкъ отъ
. 55 слѣдъ обѣдъ.

б) Образцови и пробни лекции. Вънъ отъ другитѣ часове въ седмичната програма забѣлѣзваме въ часоветѣ на послѣдния класъ и 2 часа «образцови и пробни лекции»: единиятъ въ срѣда отъ 10 ч. 5′—11 ч., другиятъ въ сѫбота сѫщо отъ 10 ч. 5′—11 ч. прѣди обѣдъ. Тия два часа сѫ почти сѫщитѣ, каквито сѫ часоветѣ за обр. и пробни лекции въ II семинаренъ класъ, за които вече споменахъ по-горѣ. При тия часове всѣки семинарь-учитель държи прѣдъ цѣлия I семинаренъ класъ една образцова лекция по прѣдмета, на който той има методиката и слѣдъ нея слѣдватъ нѣколко пробни лекции, държани отъ семинариститѣ. Слѣдъ свършване лекцията, била тя образцова или пробна, респективниятъ учитель дава кратки бѣлѣжки върху хода и особноститѣ на издържаната лекция и слѣдъ това задава нова за слѣдния часъ. Всѣка пробна лекция бива развита писмено отъ всичкитѣ семинаристи въ класа на особенъ бѣлъ листъ. При урока всѣки има листа отпрѣдѣ си и съ най-голѣмо внимание слѣди развитието на прѣподаването, понеже на всѣка минута очаква да бѫде повиканъ да продължи понататъкъ. Отъ характера на лекцията зависи числото на практикантитѣ, които биватъ повиквани да я изпълнятъ; при писане и четене въ V отдѣл., напр., при една лекция бѣха повикани 5 практиканта, отъ които всѣки обработи извѣстна завършена часть отъ урока; всѣка такава часть трая не повече отъ 5 минути. Цѣлиятъ ходъ на лекцията се състоеше въ слѣднитѣ 5 отдѣлни работи: 1. изговаряне отдѣлни двубуквени срички отъ учителя, а ученицитѣ ги разлагатъ на звуци; 2. изговаряне отдѣлни звуци отъ учителя, ученицитѣ ги сливатъ въ срички; 3. учительтъ нарежда прѣдварително упражненитѣ вече срички съ букви върху четалото (уредъ за нареждане буквитѣ), а ученицитѣ ги четатъ; 4. четене върху табелата, на която стоятъ сѫщитѣ срички и думи, които се срѣщатъ и въ букваря и четене въ него; 5. писане: учительтъ написва една дума на таблата, а ученицитѣ я написватъ на плочитѣ си. — Всѣка отъ тия 5 работи се изпълня отъ отдѣленъ практикантъ.

При другитѣ прѣдмети могатъ не толкова семинаристи да практикуватъ, понеже материалътъ не позволява подобно раздробяване. По география, напр., при урока «Кралство Саксония» практикуваха трима семинаристи: първиятъ взема положение, голѣмина и граници на Саксония, вториятъ — наводнение, повърхнина и климатъ, третиятъ — градове и занятие на населението.

Както въ II семин. класъ врѣмето за обр. и пробни лекции е строго опрѣдѣлено, така сѫщо и въ I семинаренъ класъ си има особенъ прѣписанъ планъ, който опрѣдѣля врѣмето за тия лекции при всѣки учебенъ прѣдметъ.

в) Надзоръ. За всѣки часъ на практиката си има опрѣдѣленъ надзорникъ, длъжността на който се заключава въ слѣдното: прѣзъ врѣме на прѣподаванията обикаля 7-тѣ класни стаи на образцовото училище, сниманя ученицитѣ, на-

онѣзи ония, които сж записани въ книгата за наказания, прѣстоява нѣколко минути прѣподаването и си излиза. Тая длъжность се изпълнява пакъ отъ всички семинаръ-учители подъ редъ. всѣки изговаря своя прѣдметъ, затова и самото разпрѣдѣление на часоветѣ въ отдѣленията е нарочно така, щото когато едно отдѣление има извѣстенъ прѣдметъ, то и всичкитѣ други отдѣления иматъ въ сжщия часъ сжщия прѣдметъ, когато напр. учительтъ по пѣние има надзоръ, тогава всички отдѣления иматъ пѣние, тъй че той ревизира само часоветѣ по своя специаленъ прѣдметъ.

Планъ за обр. и пробни лекции въ I семин. класъ.

	Прѣдмети	Врѣме	Учители
1	[illegible]	8. II. — 8. III.	Д-ръ Плане
2	Рисуване	22 III — 12 IV	Мюллеръ
3	География	3 V. — 15. VI.	Зангхансъ
4	Четене. Угода		
5	История	1. VI. — 12 VIII.	Баренбургъ
6	Религия	16 VIII — 9. IX.	Директоръ
7	Гимнастика	13 IX — 27 IX	Баренбургъ
8	Смѣтане и геом.	18 X. — 15. XI.	Плецкеръ
9	Естествовѣд.	18 XI. — 18. XII.	Мюллеръ
10	[illegible]	6 I — Маrу-ритенъ.	Калмиссъ.

1) Длъжността на всѣки практикантъ. 1. Всѣки практикантъ се счита като учитель на отдѣлението и прѣди да поеме обучението по извѣстенъ прѣдметъ е длъженъ да хоспитира една седмица при прѣдшественика си, за да види коя материя се обработва напослѣдъкъ и въ свръзка съ това каква слѣдва слѣдъ нея, която той ще започне да обработва. 2. За всѣки часъ трѣбва да има планъ на урока, който ще прѣподава; той е обработенъ въ особна тетрадка, която стои отворена на масата. Приготвенитѣ лекции за седмицата се прѣдаватъ прѣдварително на респективния семинаръ-учитель за прѣглеждане и поправка и слѣдъ това чакъ практикантътъ е свободенъ да пристжпи къмъ практиката. 3. Най-малко 15 минути прѣди започване обучението сутринь и слѣдъ обѣдъ всѣки практикантъ, който има първия часъ, е длъженъ да се намѣри въ отдѣлението си. Останалитѣ, които иматъ прѣзъ другитѣ часове, трѣбва да се намѣрятъ прѣдъ класната врата 5 минути прѣди свършване обучението и при свършване часа да се явятъ въ отдѣлението; тѣ вземать ученицитѣ, наредени по двама, извеждатъ ги на двора, надзиравать ги прѣзъ врѣмето на игрета, въвеждатъ ги слѣдъ това въ учебната стая и започватъ обучението. 4. Въ врѣме на дългото междучасие (между 2 и 3 часъ), което трае 15 минути, всѣки надзирателъ напуща отдѣлението си и ржководи игритѣ. 5. Слѣдъ завършване занятията прѣдъ или слѣдъ обѣдъ послѣдниятъ практик[...] вежда ученицитѣ до пжтнитѣ врата на [...] щния дворъ и ги изпраща по домове[...] 6. Никой практикантъ не смѣе да на[...] тесни наказания, които се налагатъ отъ [...] риуса или отъ учителитѣ-надзиратели.

б) Класенъ наставникъ. За всѣко отдѣ[...] назначаватъ измежду семинаристатѣ-пра[...] и по единъ класенъ наставникъ; за т[...] назначава оня, който прѣподава закон[...] въ съотвѣтното отдѣление. При седем[...] тения има 7 класни наставници; съ см[...] прѣдметитѣ смѣня се и класното настав[...] тъй че по тоя начинъ се дава възмож[...] всѣки практикантъ да се запознае и съ [...] наставничество. Длъжноститѣ на класния [...] сж слѣднитѣ:

1. Грижи се за реда въ повѣрения му [...] води инвентара и отговаря за всички [...] помагала, находящи се въ отдѣлението [...] щава за загубата или поврѣдата на нѣк[...] на ординариуса.

2. Прѣди започване сутрѣшнитѣ заня[...] прѣгледъ на ученицитѣ си: прѣглежда [...] хитѣ на всички сж чисти и закърпен[...] ржцѣтѣ, лицата и ушитѣ имъ сж изми[...] добрѣ прѣчиститѣ похвалява, а нечист[...] хаива къмъ чистота.

3. Въ края на всѣка седмица вписва [...] учебенъ материалъ и отсжтствията за с[...] седмица отъ дневната въ главната книга [...] слѣдъ това прѣдава на ординариуса, а [...] на мѣсеца тоя послѣдниятъ я прѣдава [...] ректора.

4. Съ упжтването на ординариуса [...] ученицитѣ за училищни праздници [...] тържествени дни.

в) Главенъ учитель. Единъ измежду [...] ниститѣ отъ послѣдния класъ, [...] който се е отличилъ съ своя успѣхъ [...] жание въ теоретическо и практическо о[...] по прѣдставлението на ординариуса се [...] прѣдъ цѣлата педагог. конференция за [...] учитель на цѣлото образцово училище [...] ностьта му е почетна. Завежда всички [...] помагала и пособия, въ края на всѣка [...] прѣдставя на ординариуса листоветѣ [...] ствията на всички отдѣления, а така сжщо [...] тетрадки по краснопись, писане и [...] а въ края на годината изработва го[...] свѣдѣния за отсжтствията, успѣха, прилеж[...] поведението, наказанията и пр. на уч[...] отъ цѣлото образцово училище.

В. Едноkласното обр. училище

Съ влизането си за пръвъ пжть вътре [...] отдѣление човѣкъ забѣлѣзва лица отъ [...] възрасти на задължителното обучение: въ [...] отъ най-долната — 6 години, завършвайки [...] горната — 14 години; слѣдъ прѣживѣване [...] или нѣколко часа между тая разновъзр[...] увѣрява, че дѣйствително тукъ се рабо[...]

съ разни възрасти на задължителното
— на една страна гледа дѣца, които
лно започватъ изучването азбуката на
си езикъ, извършватъ най-леки упраж-
говора, даватъ имъ се първитѣ понятия
ентарното смѣтане; до тѣхъ гледа на
чти ученици столъ стоятъ други нѣ-
следъ по-живи, по-пъргави, нѣкакъ си
ли съ училищния животъ, добили вече
а да съчетаватъ отдѣлнитѣ букви въ
думи, запознати съ елементитѣ на
смѣтане, че изказватъ доста свободно
жси заучени вече декламацийки и т. н.;
къ стоятъ други нѣколко на ръстъ по-
отъ вторитѣ, а въ знания сжщо отишли
рѣдъ четатъ вече въ първата читанка,
съ числата до 20 и пишатъ новонау-
о 100; следъ това въ една сжщо такава
ателность прѣминава наблюдателното
възрастъ на възрасть, докато се спре на
та — последнята година отъ задължи-
бучение — дѣца доста възрастни, четатъ
плавно, говорятъ доста зрѣло и т. н.
ученици въ това отдѣление на брой
8-тѣ учебни години на задълж. обра-
въ I учебна година (8-о отдѣл.) сж 4
въ II уч. година (7-о отд.) — 5 учен.,
о отдѣление) 6 уч., въ IV (5-о отд.) —
V (4-о отдѣл.) — 6 уч., въ VI год.
) — 5 уч., въ VII год. (2-о отд.) — 7
VIII (1-о отд.) — 7 учен.
атъкъ, слѣдъ по-дълбоко вникване въ
на учителя, зрительтъ се увѣрява, че
аботи съ всичкитѣ възрасти едновре-
не съ всѣка учебна година по от-
а пръвъ погледъ при тая учителска
забѣлѣзи нѣкаква задружность между
ѣ години, но не въ единъ строго опрѣ-
илъ; при законъ божи гледаме напр.
направлява работата си като че има
бе си не 8, а само двѣ възрасти, при
о гледаме като че всичкитѣ дѣца съста-
тѣлни отдѣления, при естествовѣдѣние
при география 2 и т. н.; така че не-
ятъ въ тънкоститѣ на сливането, ако
да и слуша, мжчно би разбралъ, че
му се занимаватъ въ едно и сжщо врѣме
ния, а не само 2 или 4 както му се прѣт-
шно.
знитѣ учебни прѣдмети ученицитѣ отъ
расти сж различно групирани. Важна
тая групировка играе характерътъ и
о на учебната материя; при прѣдмети,
ѣдставятъ непрѣкжсната послѣдовател-
и която всѣка слѣдваща часть се гради
дущата си и, слѣдователно, изисква зна
първата, какъвто е, напр., прѣдметътъ
групировката става твърдѣ мжчно, а и
а групитѣ е на брой най-високо; такива
които е безразлично дали части отъ
материя се взема по-рано отъ срѣдната
бната й, или по-късно, или пъкъ всѣка
ъ нѣщичко се допълва и разширява,
допускатъ по-голѣма свобода за сливане отдѣлнитѣ години въ по-малко групи, допускатъ слѣдователно едно намаление на учебнитѣ групи до минимумъ.

Прѣди всичко на общо законно основание, както всѣко основно народно училище, и образцовото едноткласно училище, спадащо въ сжщото число, е раздѣлено на три курса: доленъ (1., 2. и 3. учебни години), срѣденъ (4. и 5. уч. години) и горенъ (6., 7. и 8. учебни години). При сливането на групи срѣдниятъ курсъ отива винаги съ горния, а долниятъ остава за отдѣлно занимание, но при повече групи срѣдниятъ курсъ се отдѣля отъ горния а долниятъ се раздѣля на двѣ, отъ които първата обхваща 1. учебна година, а втората — 2. и 3. учебни години.

За групировката при отдѣлнитѣ прѣдмети ще говоря по отдѣлно.

I. Законъ божи.

При законъ божи 8-тѣ учебни години сж раздѣлени на двѣ групи: въ първата влиза долния курсъ (1., 2. и 3. уч. години), въ втората — срѣдния и горния курсъ (4.—8. уч. год.).

а) Първа група. За тая група сж прѣдвидени всичко 26 разкази, които трѣбва да се обработятъ въ продължение на 3 учебни години, понеже групата разполага съ толкова. Би помислилъ човѣкъ, че работата е съвсѣмъ лека: «8 разкази всѣка година и ето ти материалътъ свършенъ». Да, но въ подобенъ случай учительтъ се натъква на една невъзможность прѣзъ втората учебна година, когато ще трѣбва да се обработятъ вторитѣ 8 разказа, т. е. №№ 9.—16., постжпватъ въ сжщата група нови ученици, които, дошли за прѣвъ пжть въ училището, нѣматъ никаква основа за по-нататъшно обучение и не могатъ, слѣдователно, да вървятъ заедно съ другитѣ, които вече сж минали първитѣ 8 разкази. Такава неподготвеность се явява въ още по-висока степень за новопостжпилитѣ въ третята година на групата, понеже тѣ ще трѣбва да започватъ №№ 16.—21., когато нѣматъ никакво понятие отъ миналитѣ 16 разкази. Този начинъ на разпрѣдѣление, слѣдователно, се явява неприложимъ и заставя учительтъ да търси други пжтища. Такъвъ единъ напр., който се практикува при тукашното едноткласно училище е слѣдниятъ: прѣдвиденитѣ 26 разкази се обработватъ всѣка година, т. е. три пжти прѣзъ периода на цѣлия курсъ; всѣка година се обръща най-голѣмо внимание на ученицитѣ отъ послѣдната (третята) година. Тѣ заучватъ разказитѣ най-обстойно; ученицитѣ отъ втората година заучватъ основнитѣ мисли при всѣки разказъ, а отъ първата година взематъ участие само при най-лекитѣ въпроси и изказватъ кжси изречения.

б) Втора група. Въ втората група влизатъ останалитѣ два курса — срѣдниятъ и горниятъ, т. е. траe, слѣдов., цѣли 5 години. Постжпването при обработката на учебната материя е малко по-друго, отколкото при първата група. Цѣлата материя

по

тукъ, прѣдвидена за 5-тѣ години, е раздѣлена на 2 отдѣла — А и В, отъ които първиятъ се минава въ една година и вториятъ сжщо въ друга. Съ това обаче не се завършва, понеже групата разполага съ още 3 години, поставени по-нататъкъ, като се повтаря всѣки отдѣлъ още веднъжъ или дважъ. Редътъ прѣзъ цѣлия курсъ е слѣдниятъ: първата година се минава отдѣлъ А, втората година — отдѣла В, третята год. се повтаря отдѣла А. Въ втората учебна година, когато се обработва отдѣлъ В, постжпилитѣ наново въ групата ученици започватъ не съ отдѣлъ А, но съ В; слѣдната година (втора за тѣхъ) учатъ отдѣлъ А, третята година повтарятъ В, четвъртата А и петата пакъ В; тѣ учатъ, слѣдов., отдѣла А 2 пжти, а отдѣла В 3 пжти.

Тая групировка съ своитѣ монотонни повторения на една и сжща материя и съ своята извънредна несъобразность съ дѣтското развитие и схващане се явява вънъ отъ границитѣ на най-елементарнитѣ педагогически и психологически изисквания. Като такава не би трѣбвало да й се дава просторъ на сжществуване, обаче тя се налага отъ врѣмето и обстоятелствата. Съвсѣмъ чужда, па даже дивна и странна материя се изпрѣчва прѣдъ ученицитѣ, най-вече прѣдъ ония, които за първа и втора, а даже и третя година се намиратъ въ тази група, а особно когато се обработва отдѣла В. При такава материя, се излагатъ отъ учителя такива разяснения, особно при четене библията катихизиса, щото за да се разбератъ, се изисква малко-много по-зрѣлъ умъ, по-напрѣднала възрасть. Нека не ни бжде, слѣдов., чудно, ако чуемъ, че първитѣ присжтствуватъ, но ни най-малко не взематъ участие при обучението. Иначе не може и да бжде. Па и учительтъ като има прѣдъ видъ, че сжщата материя ще се обработва още единъ или два пжти съ тия сжщитѣ ученици, много-много си не дава трудъ да ги приканва къмъ внимание, оставя ги настрана и се занимава изключително съ послѣднитѣ двѣ учеб. години (7. и 8.), като слага всичката тяжесть прѣдимно на послѣдната. Изглежда, като че ли всичко се върши за послѣдната година, а всички други сж повикани като слушатели, или по-добрѣ да се каже стоятъ въ стаята, за да не бждатъ безъ надзоръ вънъ по двора.

Много по-добрѣ би било, ако тая (втората) група се раздѣлѣше на двѣ отдѣлни, т. е. ако общото число на групитѣ при законъ божи бѣше не 2, но 3. Въ послѣдния случай като II група ще се смятря срѣдниятъ курсъ, а като III — горниятъ. При подобна групировка всѣка група ще бжде формирана отъ възрасти, стоещи съвсѣмъ близко една до друга, възрасти, които даватъ съвсѣмъ малка разлика въ физическо и умствено развитие, като съставни части на групата, най-послѣ такива, които съ успѣхъ биха си подали ржка за задружно водене. Подобно дѣлене е допустимо, още повече, че при часоветѣ, опрѣдѣлени за II група по зак. божи, ученицитѣ отъ първата група (долния курсъ) отсжтствуватъ. Това се

случва винаги прѣзъ първия час... които малкитѣ нѣматъ занятие. При... II група вмѣсто 5 цѣли ще има 5 ... седмично непосрѣдно занимание ... и третята група (новообразуваната) ще ... 5 пол. непосрѣдни, а вънъ отъ това ... 5 пол. тихо занимание. При подобенъ дѣ... да послѣдва ни най-малка загуба, напрот... да се очаква една значителна полза, ... се въ двѣ направления: 1. ученицитѣ ... чаватъ всѣка година все нови и нови ... ще бждатъ, слѣдов., винаги бодри и ... внимание ще послѣдватъ развитието ... и съ нетърпѣние ще очакватъ всѣк... часъ, който ще имъ даде нѣщо ново... сжществуващия редъ знаятъ какво ... учили сж го вече и не искатъ да тя... тельтъ си дере гърлото прѣдъ тѣхъ, ... беснува съ тѣхъ. «Ние сме го учи... ватъ тѣ, и никакво внимание по-нататък... ницитѣ ще добиятъ нѣщо новичко въ ... отношение за себе си, па даже и да ... жимъ, че не, то поне една ще бжде ... това, което сж добили, сж го добили ... разположение на духа, при живо вни... настроение, което весели душата и ... сърдцето.

2. Смѣтане.

Учебната материя по смѣтане е ... естество, че не допуща ограничение ... на групитѣ. Тая недопустимость се ... много при най-долнитѣ отдѣления — ... дѣто всичко трѣбва да се обрабо... себе си. Новопостжпилитѣ ... нѣматъ абсолютно никакви понятия ... по смѣтане, но изобщо по всички ... Тази е възрастьта, която изисква на... внимание, затова пъкъ и най-много ... непосрѣдно занимание отъ учителя ... което нѣма още никакви понятия ... числа, не може да дружи съ он... вече смѣта съ числата до 10 или ... пъкъ, което смѣта до 20, не може ... пжтя на другарчето си, което вече р... широкия кржгъ до 100. Въ сжщото ... би се разсжждавало и за всички ... уч. години и въ заключение би трѣб... рѣши, щото всѣка уч. година да се ... отдѣлно сама за себе; отъ друга стр... ната, кжсото врѣме — 1 часъ, въ който ... трѣбва да се занимае съ всички отд... всички да даде по нѣщичко ново, ... да сподѣли по нѣколко мисли върх... спъва нашето първо рѣшение и го ... се отдръпне настрана; мѣстото на ... години се заема отъ задружнитѣ. Н... число групи, които могатъ се допусн... тането, е 4; то е взето и при тукашно... що еднокласно училище. Долният... раздѣленъ на 2 групи: I обхваща пър... година, II — втората и третята учеб...

курсъ работи задружно и обхваща , сжщо горниятъ работи задружно IV-та група. При постепенното възх тия 4 групи отъ първата къмъ забѣлѣзваме и едно увеличение броя : I-та има само 1 учебна година, III-та — 2, IVта — 3. Съ това става колкото отиваме напрѣдъ, толкова по- допустимо става сливането и обратно — по на низко стжпало, толкова сме ни и затруднени въ това отношение ученитѣ 4 групи работата на учителя лечена: тя се свежда до такава съ . Първата група разполага съ една на, въ което врѣме има да се запознае тѣ 5 дѣйствия: събиране, изваждане, дѣление и мѣрение, но само съ числата рата група разполага съ 2 уч. години работи съ числата до 100; тази ѝ е разпрѣдѣлена на два отдѣла както по законъ божи, т. е. прѣзъ едната се учатъ числата 1—50, въ дру- го, или пъкъ първата година да се първитѣ двѣ дѣйствия съ числата отъ торала година останалитѣ три надъ числа. Но цѣлата двугодишна материя инъ отдѣлъ, който се обработва и торала година. Два отдѣла не могатъ мѣсто, понеже въ такъвъ случай бихме свършено съ едната половина отъ Ако допуснемъ една работа съ по- ене два отдѣла 1—50 и 50—100, или ане и изваждане, В — умнож., дѣление о както при първото, така при вто- дѣление. бихме дошли до да сливаме по-нататъкъ. Първата го- аме, напр., кржга на числата 1—50, вята събиране и изваждане въ цѣлия 00, втората година трѣбва да ста- натъкъ съ кржга 50—100 или оста- дѣйствия въ кржга 1—100; въ вто- общо, изникватъ отъ прѣди ни заедно нататъшна материя и нови ученици. положенията още съ това що сме ми- година, нѣматъ основнитѣ знания, и се въ миналата вече отдѣли, не ., да се обучаватъ заедно съ по- : тая е именно причината, която дѣлитѣ при тая група, а оставя повто- цѣлата материя два пжти. Това по- е съпроводено съ такова отечение, ик. божи тукъ изпжкватъ винаги все упражнения и задачи, макаръ и съ ни числа.

група прѣдстои да работи съ числата ая обработка трае сжщо 2 години и пжть, който видѣхме при II-та група, 1—1000 се минава два пжти. Тукъ, II-та група особно внимание се обръща тѣ отъ втората година; тѣ трѣбва изучаватъ и усвояватъ безъ което не пускали въ слѣдващата група, за първата година не се прилага такава строгость, понеже тѣ иматъ още едно минаване прѣзъ сжщия пжть.

Четвъртата група работи въ кржга на неограниченитѣ числа; запознаватъ се ученицитѣ съ проститѣ и десетичнитѣ дроби и дѣйствията съ тѣхъ; прѣсмѣтане лихви, тройно правило и др. т. При тая група учебната материя се обработва 3 пжти.

3. Четене.

Ученицитѣ, постжпили за прьвъ пжть въ училището, не сж въ състояние да съединятъ нѣколко думи въ едно изречение, нито пъкъ могатъ съ сигурность да именуватъ отдѣлнитѣ прѣдмети, що ги окржжаватъ. Всичко у тѣхъ, добито чрѣзъ слуха и самонаблюдението, е повръхностно, неясно, криво, всичко е такова, че трѣбва да получи здрава основа, която да може да удържи бждащата постройка. Задачата на първитѣ училищни дни, слѣдователно, не може да бжде никаква друга, освѣнъ да се въведатъ ученицитѣ въ разпознаване и именуване отдѣлнитѣ прѣдмети, въ правилно и ясно изказване кратки изречения, думи и срички, да ги запознае съ обясняването на всички звуци, а заедно съ това да ги въведе въ писане срички, думи и изречения, да имъ даде понятие за необходимитѣ пространствени отношения, безъ които едва би било мислимо едно успѣшно обучение. Слѣдъ всичко това може да се пристжпи къмъ по-сериозна училищна работа. Прѣзъ тоя периодъ врѣме прѣдстои най-тежката задача на учителя, която при това, са да се извърши, изисква неговата директна работа. Въ тая възрасть дѣтето не може да се остави насамѣ, нито пъкъ да му се прѣдстави нѣкаква тиха работа, въ това врѣме то е неспособно да стори това. Ето защо прѣзъ първитѣ дни на училищенъ животъ окото на учителя трѣбва най-зорко да бди върху новопостжпилитѣ. Когато тѣ научатъ нѣколко букви, когато започнатъ да образуватъ срички и думи, когато започнатъ да четатъ и пишатъ, тогава вече учительтъ може съ спокойствие да ги остави по нѣколко минути въ тихо занимаване, а той да се занимава въ сжщото врѣме съ останалитѣ групи директно.

Въ най-голѣмата си часть различието между отдѣлнитѣ уч. години при четенето, както и при смѣтането, се ограничава въ първитѣ три години: въ I. учебна година учатъ да разпознаватъ и пишатъ буквитѣ, въ 2. год. продължаватъ сжщитѣ упражнения, въ 3. година пристжпватъ къмъ прочитъ въ I-та читанка, така че букварьтъ и първата читанка се минаватъ едва въ течение на първитѣ три години. Защо става това и отъ дѣ произлиза тая забава при четенето въ едно-класното училище, ще ни уясни по-нататъкъ разглеждането семинарната програма за сжщото училище. На подготвенитѣ ученици въ прочитане не прѣдстои нищо друго по-нататъкъ, освѣнъ да се упражняватъ въ четене. Възъ основа на това всички ученици, които могатъ

за четатъ, се обучаватъ задружно. Групитѣ при четенето споредъ това се явяватъ съ една по-малко отъ ония при смѣтането: въ I група влизатъ ученицитѣ отъ първата учебна година, въ II група ученицитѣ отъ втората и третята учебни години, въ III група срѣдниятъ и горниятъ курсове заедно. Първата група, както споменахъ вече, учи буквитѣ. II-та продължава въ това направление и прѣминава въ читанката; материалътъ за II група, обаче, не е раздѣленъ на двѣ части, слѣдващи една слѣдъ друга, както би се разбрало отъ горното, но съставя една цѣлость, която се повтаря два пжти — първата година образуватъ първоначално срички и думи, като прѣминаватъ постепенно къмъ четене кжси статийки, втората година се повтарятъ сжщитѣ тия упражнения, като се мѣняватъ само четивата.

Третята група (срѣдниятъ и горниятъ курсъ) трае 5 цѣли години. Всички четива сж разпрѣдѣлени на 2 отдѣла (A, B) и слѣдватъ сжщия пжть, който видѣхме при законъ божи. Отдѣлитѣ при четивата сж два, а не повече, понеже повечето четива сж взети изъ областьта на естествознанието, отечествознанието и историята, и се обработватъ въ свръзка съ поменатитѣ прѣдмети, при които материалътъ е сжщо на 2 групи разпрѣдѣленъ.

4. Граматика.

Граматическитѣ упражнения се осланятъ на обработенитѣ четива. Въ повечето случаи всѣко четиво се послѣдва отъ граматическо упражнение. За граматиката нѣма опрѣдѣлени особни часове въ програмата, тя не фигурира като отдѣленъ прѣметъ, а се минава въ свръзка съ четенето. Упражненията траятъ само по нѣколко минути въ часа и се ограничаватъ върху най-необходимата материя. Даватъ се общи познания за сжществителни, прилагателни и мѣстоимения, правятъ се упражнения върху употрѣбата на прѣдлозитѣ и врѣмената на глаголитѣ. Всичката материя съставя единъ отдѣлъ и се повтаря всѣка година, т. е. 5 пжти прѣзъ траянето на групата.

5. Писане.

Къмъ писането спадатъ прѣписването, диктовката, описанието и съчинението, а въ свръзка съ тѣхъ се минава и правописътъ. Разнитѣ видове писане не се явяватъ при всѣка година: 1, 2 и 3 уч. години иматъ само прѣписване и диктовка, останалитѣ 5 иматъ всичкитѣ видове, освѣнъ прѣписване. Диктовката служи като най-сигурна основа за правописа, затова и доста внимателно е застжпена при послѣднитѣ два курса. Описанието и съчинението се смятрятъ като особенъ видъ писмена работа и се явяватъ въ повечето случаи като тихо занимание при разнитѣ клонове на обучението. Обработва се, напр., чучулигата. Къмъ края на часа, или пъкъ въ слѣдния часъ, когато учительтъ ще бжде
занятъ съ долния курсъ, задава писме
на горнитѣ два да опишатъ външни
на чучулигата, или пъкъ да напиша
върху нейния животъ.

Послѣднитѣ двѣ работи се полагат
срѣдния и горния курсъ, вървятъ въ с
реалнитѣ прѣмети, затова и тѣхната г
съотвѣтствува на онаи при естеств
географията и историята. Прѣписване
товката се разпада на 4 групи: 1. гру
година, 2. група — 2. и 3., 3. група —
курсъ, 4. група — горниятъ курсъ. Пър
има въ началото на годината просто с
на букви, слѣдъ това дохожда прѣпис
дѣлни букви, срички, думи и изре
букваря или таблата, които се смѣня
съ диктовка на сжщи такива букви, с
думи. При II и III групи диктовката
като директно занимание, а прѣписв
хожда съвсѣмъ рѣдко. Това, което е
лено да се постигне посрѣдствомъ дикт
повтаря всѣка година; ако иска учител
да упражни употрѣбата на члена за мн
число, той не се задоволява само съ ед
ствено минаване това приложение, но
всѣка година, само че не винаги въ ед
и съдържание, а въ различни.

6. Краснописъ.

При краснописа се упражняватъ у
въ хубаво, красиво писане отдѣлнит
на азбуката, съ което си изработва
сивъ почеркъ. И при той прѣдметъ не
всичкитѣ години да вървятъ заедно
цитѣ не сж заучили още всичкитѣ букв
нитѣ курсове иматъ да се запознаят
латинската азбука, затова сж раздѣл
китѣ на 4 групи: 1. група — 1. уч. год.,
— 2. и 3. уч. години, 3. група — ср
курсъ, 4. група — горниятъ курсъ.

7. Реални прѣдмети.

Изучването на реалнитѣ прѣмети за
срѣдния курсъ и трае до завършването н
И двата курса се обучаватъ едновремен
вателно при реалнитѣ прѣдмети сжщест
една група. Материалътъ при всѣки от
прѣдмети (естествознание, отечествозн
история) е раздѣленъ на групи A и B и с
по сжщия начинъ както они при закон
изключение се прави само при геогр
Понеже начинающитѣ да учатъ геогр
матъ още основнитѣ понятия, то прѣд
трѣбва да имъ сеададатъ такива, та
слѣдватъ по-нататъшното развитие на г
ческото обучение, елементитѣ на гео
се заключаватъ въ изучване родното
околностьта му, затова всѣка нова год
различно кой отдѣлъ отъ географията
прѣдварително се изучава родното мѣст
прѣдвидената въ отдѣла A материя

а оная въ отдѣла В — 3 пжти и обратно,
о мѣсто се изучава 5 пжти. И макаръ че
това се прави за ученици, които за пръвъ
газватъ въ областьта на географията, то
учението върху родното мѣсто се спо-
рѣдимно отъ учениците на послѣдните
ни, а тия, за които е прѣдназначено, се
като неучастни.

8. Рисуване.

нето е прѣдвидено сжщо само за срѣдния
я курсъ. Най-долнята уч. година започва
ално съ отдѣлнитѣ елементи, рисува
рти въ разнитѣ положения по отдѣлно
но, слѣдъ това чрѣзъ спойка отъ сжщитѣ
прости геометрически фигури. Втората
а години учениците рисуватъ по-сложни
нейни фигури върху тетрадки съ мрѣжа,
ата и петата години рисуватъ фигури
и криви линии, но не вече съ помощьта
ката, а върху чисто бѣло поле съ сво-
жка. Двата курса, слѣдов., сж раздѣлени
групи; при 1. група материята се минава
дина, при 2. и 3. за 2 години. При
итѣ групи не се повтарятъ едни и сжщи
въ течение на 2-тѣ години, но се обра-
различни, съставътъ и общата кон-
на които по отношение мжчнотията,
иха срѣщали учениците, е приблизи-
еднакъвъ. За II група сж прѣдвидени
нки; 20 отъ тѣхъ се минаватъ прѣзъ
а и 20 прѣзъ втората. Ако първата отъ
20 прѣдставя квадратъ съ извѣстна
въ вжтрѣшностьта, то и първата фигура
ритѣ 20 прѣдставя сжщо квадратъ съ
сжщата вжтрѣшность. Въ такава сход-
ървятъ и осталалитѣ 19 фигури за всѣка
ина. За третята група сж опрѣдѣлени
нки съ по-сложна конструкция. Тѣ сж
ени на картонъ, прѣдставятъ се на уче-
дава имъ се кратко обяснени и се оста-
и да рисуватъ.

9. Пѣние.

ето обхваща и тритѣ курса на задължи-
обучение — започва съ първата учебна
и завършва съ послѣдната. При него
отдѣления сж подраздѣлени на 2 групи:
се занимава съ учениците отъ долния
торага съ ония отъ срѣдния и горния.
граяието на втората наредъ съ пѣснич-
хожда запознаването съ разнитѣ тонове,
означение съ ноти и изпълнение. При
група се повтарятъ всѣка година едни
пѣснички, при втората група прѣдви-
отни упражнения и задължителни пѣсни
ълени на 2 отдѣла и се редуватъ въ
ина, както отдѣлитѣ при законъ божи
итѣ прѣдмети.

10. Гимнастика и ржкодѣлие.

а) Гимнастика. Долниятъ курсъ има само свободни игри, а срѣдниятъ и горниятъ — строеви упражнения и упражнения на уреди. Долниятъ курсъ съставя първата група по гимнастика и се занимава съвсѣмъ отдѣлно отъ другитѣ два, срѣдниятъ и горниятъ курсъ съставятъ втората група. При строевитѣ упражнения, които обхващатъ първитѣ 15 минути отъ учебния часъ, всички ученици отъ II група се обучаватъ задружно, при упражненията на уреди се раздѣлятъ на 4 подгрупи; строевитѣ упражнения се изпълняватъ подъ командата на единъ семинаристъ-практикантъ, а на уредитѣ подъ командата на 4 практиканти — за всѣка подгрупа по единъ.

Освѣнъ това нека се забѣлѣжи, че при часа по гимнастика присжтствуватъ и учениците отъ нетокласното училище, тъй че всички ученици отъ срѣдния и горния курсъ на образцовото училище се обучаватъ заедно. Сжщо и учениците отъ долния курсъ на нетокласното училище се упражняватъ въ игритѣ заедно съ долния курсъ на еднокласното училище. При часоветѣ по гимнастика се явяватъ винаги не единъ, но 5 души практиканти; такива при семинара има и повече, но въ село всичката работа бива прѣдоставена на учителя; въ случая този послѣдниятъ трѣбва или да опрѣдѣли за игритѣ на долния курсъ отдѣленъ часъ, или пъкъ съвсѣмъ да отстрани часа по гимнастика за тоя курсъ.

б) Ржкодѣлие. Момичетата вмѣсто гимнастика иматъ ржкодѣлие, което се прѣподава отъ особна учителка. При тоя прѣдметъ взематъ участие само ученичкитѣ отъ срѣдния и горния курсъ и сж разпрѣдѣлени на 4 групи: първа група — 1. год. отъ срѣдния курсъ, втора група — втора год. отъ срѣдния курсъ, третя група — първа год. отъ горния курсъ, четвърта група — 2. и 3. година отъ горния курсъ.

Отъ даденитѣ до тукъ разяснения за всѣки прѣдметъ по отдѣлно се вижда, че тамъ, дѣто възможностьта допуска, сливатъ се повече години въ едно, а дѣто това е невъзможно, групитѣ оставатъ повече. Освѣнъ това се вижда сжщо, че при нѣкои прѣдмети, каквито сж напр. законъ божи, четене на срѣдния и горния курсъ, естествознание, география и история, макаръ и една група да се явява, всичката материя, прѣдвидена да се мине за 5 години, не е разпрѣдѣлена на 5 отдѣла за всѣка година по единъ, а само на 2, които се повтарятъ и потретятъ; такова разпрѣдѣление на материята се нарича *«двугодишно разпрѣдѣление»*, т. е. всичката материя се обработва въ 2 години и слѣдъ това се повтаря. При другитѣ пъкъ прѣдмети, напр. при смѣтане, четене на долния курсъ, писане, краснописъ и т. н. разпрѣдѣлението на материала носи названието *«едногодишно разпрѣдѣление»*, понеже всѣки отдѣлъ отъ материала се минава въ една година и се повтаря толкова пжти, колкото сж годинитѣ на съотвѣтната група,

I.

Разпрѣдѣление едноkласното училище на групи.

№ по редъ	Учебни прѣдмети	Колко групи	Доленъ курсъ: 1. уч. година	Доленъ курсъ: 2.—3. уч. години	Срѣд. и горенъ курсъ: 4.—5. уч. години	Срѣд. и горенъ курсъ: 6.—8. уч. години
1.	Законъ божи	2	1 отдѣлъ		2 отдѣла	
2.	Смѣтане	4	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ
3.	Четене	3	1 отдѣлъ	2 отдѣла	2 отдѣла	
4.	Писане	4	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ
5.	Краснописъ	4	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ	1 отдѣлъ
6.	История	1			2 отдѣла	
7.	География	1			2 отдѣла	
8.	Естествознание	1			2 отдѣла	
9.	Рисуване	3			За всѣка група по единъ	
10.	Пѣние	2	1 отдѣлъ		2 отдѣла	
11.	Гимнастика	2	Игри		Строеви и уреди	
12.	Ржкодѣлие	3			За всѣка група по единъ	

II.

Часове	Курсове	Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Сѫбота
7—8	Горенъ, Срѣденъ	Зак. божи д.	Зак. божи д.	Декламац. д.	Зак. божи д.	Зак. божи д.	Зак. божи
	Доленъ	—	—	—	—	—	—
8—9	Горенъ, Срѣденъ	Рисуване т.	Краснописъ т.	География д.	Рисуване т.	Краснописъ т.	География д.
	Доленъ	Зак. божи д.	Зак. божи д.	Мат. езикъ т.	Зак. божи д.	Зак. божи д.	Мат. езикъ т.
9—10	Горенъ, Срѣденъ	История	Смѣтане	Смѣтане	История	Смѣтане	Смѣтане
	Доленъ	Мат. езикъ			Мат. езикъ		
10—11	Горенъ, Срѣденъ	Мат. езикъ	Естествовѣд.		Мат. езикъ	Естествовѣд.	
	Доленъ		Мат. езикъ			Мат. езикъ	
2—3	Горенъ, Срѣденъ	Мат. езикъ	Мат. езикъ		Мат. езикъ	Геометрия / Мат. езикъ	
	Доленъ	—			—		
3—4	Горенъ, Срѣденъ	Гимнастика и Ржкодѣлие	Пѣние		Гимнастика и Ржкодѣлие	Пѣние	
	Доленъ	—*)	Пѣние и м. ез.		—*)	Пѣние и м. ез.	

*) Споредъ общитѣ разпореждания на министерството, за долния курсъ не се прѣдвижда гимнастика, затова въ програмата не фигуриратъ такива; въ сѫщность обаче ученицитѣ отъ тоя курсъ иматъ едновременно съ други курсове 2 пѫти прѣзъ седмицата по 1/2 часъ свободни игри.

группа материалътъ по смѣтане, напр., огодишно разпрѣдѣление, защото цѣ- ъставя само единъ отдѣлъ, който се а за една година и се повтаря 3 пъти. о разпрѣдѣление на еднокласното учи- группи при разнитѣ прѣдмети е прѣд- въ таблица I на стр. 78. Тамъ дѣто лението е двугодишно, т. е. материалътъ ленъ на 2 групи, означено въ графата ата «2» и думата «отдѣлъ», а дѣто е шно е означено съ цифрата «1» и думата ».

рама за седмичнитѣ часове при еднокласното училище.

(Таблица II.)

прѣдѣление. Съ разпрѣдѣлението отдѣл- години на групи при разнитѣ прѣдмети ставя точка на мжчнотията, която прѣд- нокласното училище; на второ мѣсто отношение дохожда вѫпросътъ за сед- разпрѣдѣление на часоветѣ. При тази ра- нимава най-много върху това, щото уче- отъ тритѣ курса на обучението да бж- единъ и сжщи часъ съ единъ и сжщи занятия. Това би се постигнало твърдѣ ко часоветѣ по отдѣлнитѣ прѣдмети курсъ бѣха по равно, обаче това по- е твърдѣ различно, та отъ тукъ про- едно затруднение при групировката за обучение, още повече че при несъгла- се часове трѣбва да се внимава и на о, което иматъ сливащитѣ се прѣдмети; напр., да се има при единъ курсъ гим- или пѣние, когато другитѣ иматъ за- жи, или смѣтане.

ъ общитѣ разпореждания на Пруското ство на просвѣщението отъ 15. октомврий долниятъ курсъ на еднокласното учи- 20 часа седмично, а срѣдниятъ и гор- 30. Тия общи часове сж разпрѣдѣлени нитѣ прѣдмети както слѣдватъ въ прѣд- тукъ таблица:

Прѣдмети	Доленъ курсъ	Срѣденъ курсъ	Горенъ курсъ
онъ божи . . .	4	5	5
ерень езикъ .	11	10	8
тане и геом .	4	4	5
уване	—	1	2
ествознание .		2	2
ория . . .		2	2
рафия . . .		2	2
ие	1	2	2
настика . . / одѣлие . .	—	2	2
Всичко . .	20	30	30

Срѣдниятъ и горниятъ курсъ иматъ 10 часа седмично повече, отколкото долниятъ курсъ. При изпълнението тия часове ученицитѣ отъ долния курсъ не присжтствуватъ: 5 отъ тѣхъ сж опрѣдѣлени за законъ божи и 5 за матерень езикъ и гимнастика. Първиятъ часъ на деня съ изключение оня въ сряда, който се използува за заучване стихотворения и упражнение въ декламиране, е опрѣдѣленъ за законъ божи и то само за горнитѣ два курса. Вториятъ часъ се явяватъ и ученицитѣ отъ долния курсъ, които, както и първитѣ, трѣбва да започватъ съ религиозно обучение. По тая причина втория часъ на деня се посвѣщава на законъ божи за долния курсъ, когато останалитѣ два курса иматъ тихо занимание (краснописъ, рисуване, описание, или съчинение). За долния курсъ обаче, както се вижда отъ горната таблица, сж прѣдвидени за законъ божи само 4 часа седмично, слѣдов. 6-тѣ втори часове на деня не се заематъ отъ законъ божи за долния курсъ, но само 4 тѣ отъ тѣхъ, а останалитѣ два сж общи и на тритѣ курса: долниятъ има писане и четене, срѣдниятъ и горниятъ — география.

Прѣзъ третия часъ въ 4 дни на седмицата всички курсове сж заняти съ смѣтане, а прѣзъ двата останали срѣдниятъ и горниятъ курсъ иматъ история, а долниятъ — матерень езикъ. Четвъртитѣ часове прѣзъ два дни на седмицата се даватъ на матерния езикъ и за тритѣ курса, а въ другитѣ два дни срѣдниятъ и горниятъ курсъ иматъ естествознание, долниятъ — матерень езикъ, а прѣзъ останалитѣ два дни всички ученици сж свободни. Въ тия два часа семинариститѣ отъ последния класъ иматъ своитѣ образцови и пробни лекции.

Слѣдобѣдни часове има всичко 8 (въ срѣда и сжбота слѣдъ обѣдъ нѣма занятие). Въ първитѣ 4 отъ тѣхъ всички курсове иматъ матерень езикъ, при двата обаче присжтствуватъ само горнитѣ два курса, а при единъ горниятъ курсъ прави изключение — вмѣсто матерень езикъ има геометрия. Вторитѣ слѣдобѣдни часове се минаватъ въ гимнастика, ржкодѣлие и пѣние.

б) Изпълнение. Изпълнението на часоветѣ отъ учителя при разнитѣ сливания по прѣдмети се явява въ различни форми. При часоветѣ по законъ божи при срѣдния и горния курсъ обучението върви общо и за двата курса, така че цѣлата работа се отождествява съ оная на учитель съ едно отдѣление, а при часоветѣ по законъ божи на долната степень, при които фигуриратъ и тихитѣ занятия за горнитѣ 2 курса, всичкото внимание на учителя се насочва върху долния курсъ, именно върху обучението по законъ божи. На ученицитѣ, имащи краснописъ или рисуване се опрѣдѣлятъ само задачитѣ съ съвсѣмъ кратки разяснения. Още прѣди часа учительтъ приготвя на таблата буквитѣ или думитѣ за краснописъ, или рисункитѣ за часа по рисуване и съ явяването си въ класъ казва на срѣдния курсъ: «вие ще пишете буквитѣ, които виждате на лѣвата табла», на ученицитѣ отъ

горния курсъ: «вие пъкъ ще пишете ония, които сж на дѣсната табла». Слѣдъ това ученицитѣ, на които се зададе работа, започватъ тихитѣ занятия, а учительтъ се занимава съ долния курсъ. Сжщата почти работа се явява, когато горнитѣ два курса вмѣсто краснописъ иматъ рисуване: рисункитѣ на долнитѣ двѣ групи сж нарисувани на таблата, а на горнята група се прѣдставятъ върху особна картонена табла. При тия часове съ една малка разлика обучението се почти приравнява съ онова по законъ божи за горнитѣ 2 курса, т. е. съ часоветѣ на раздѣлното училище.

При часоветѣ по «география-матеренъ езикъ» едната половина отъ часа се минава въ директно обучение по география, а другата въ директно обучение по матеренъ езикъ — когато горнитѣ два курса се обучаватъ директно, долниятъ курсъ има прѣписване, когато пъкъ долниятъ курсъ има директно занимание (четене), ученицитѣ отъ горнитѣ два курса написватъ въ общитѣ си тетрадки това, което сж научили прѣзъ сжщия часъ при директното занимание. Сжщата тая размѣна между отдѣлнитѣ курсове се явява и при часоветѣ «естествовѣдѣние-матеренъ езикъ» и «история-матеренъ езикъ». Една разлика само се съзира при послѣдния видъ часове, която се заключава въ това, че вмѣсто четене долниятъ курсъ заучватъ стихотворения

Часоветѣ «матеренъ езикъ», при които присжтствуватъ само горнитѣ два курса, се минаватъ въ четене и граматика; слѣдъ заучване на четивото се прѣминава къмъ граматически упражнения, които се минаватъ съвсѣмъ накратко: учительтъ разяснява съ нѣколко примѣри материала, който иска да вземе съ ученицитѣ и веднага прѣминава къмъ приложението му въ читанката.

Часоветѣ «матеренъ езикъ», при които присжтствуватъ всички курсове, се явяватъ въ двѣ форми: въ два отъ тѣхъ прѣзъ първата $^1/_2$ на часа горнитѣ два курса иматъ непосрѣдно занимание (четене), а долниятъ курсъ има прѣписване, въ втората $^1/_2$ на часа обратното — горнитѣ два курса написватъ въ тетрадкитѣ си наизустъ това, което сж прочели прѣзъ първата $^1/_2$ на часа, а долниятъ курсъ има четене; въ други два часа горнитѣ курсове иматъ писане, долниятъ — четене. При тия два часа писането бива или диктовка, или съчинение. Когато е диктовка, учительтъ написва прѣди часа всички мжчни и съмнителни думи отъ прѣдстоящата диктовка на таблата; прѣзъ първата $^1/_2$ на часа ученицитѣ, които ще иматъ диктовка, написватъ думитѣ на общитѣ си тетрадки и ги заучватъ, а ученицитѣ отъ долния курсъ иматъ прѣзъ това врѣме четене; прѣзъ втората $^1/_2$ на часа горнитѣ курсове изпълняватъ своята диктовка при непосрѣдното обучение отъ учителя, а долниятъ курсъ иматъ прѣписване. Когато пъкъ вмѣсто диктовка има да се обработи нѣкое съчинение, тогава двѣтѣ половинки размѣнятъ мѣстата си — прѣзъ първата $^1/_2$ на часа горнитѣ курсове приготвятъ съ помощьта на учителя

съчинението, долниятъ курсъ прѣп[...]
читанкитѣ, а прѣзъ втората $^1/_2$ първит[...]
ватъ писменната си работа тихо, втор[...]
чаватъ въ четене.

При смѣтането часоветѣ се разпо[...]
на двѣ, но на 4 части. Прѣдварително[...]
си опрѣдѣля упражненията, които и[...]
даде като тиха работа на отдѣлнитѣ[...]
началото на часа задава тихитѣ зан[...]
нитѣ три групи, като имъ ги опр[...]
чрѣзъ написване страницата и № №[...]
ненията върху таблата, а слѣдъ това[...]
къмъ директно занимание съ долнята[...]
год.) Слѣдъ $^1/_4$ часъ учительтъ зад[...]
тихо занимание на тая група и прѣм[...]
втората, на която слѣдъ 10 минути [...]
занимание задава писмена работа и [...]
къмъ III група, съ която работи сжщо[...]
и отива най-послѣ при четвъртата, ко[...]
врѣме е имала $^3/_4$ часа тихо занима[...]
цѣлия часъ всѣка група има $^1/_4$ ч. [...]
$^3/_4$ часа тихо занимание.

При часоветѣ по пѣние, когато[...]
курсове иматъ директно занимание,[...]
курсъ има прѣписване, когато пъкъ[...]
курсъ има директно занимание, др[...]
заучватъ текста на нѣкоя нова пѣсни[...]

При часа «геометрия-матеренъ ез[...]
вата $^1/_2$ се посвещава за непоср[...]
чение по геометрия. Въ това врѣме [...]
отъ срѣдния курсъ написватъ наизу[...]
което сж учили въ естествознанието,[...]
или географията, а ученицитѣ отъ до[...]
иматъ прѣписване; прѣзъ втората $^1/_2$[...]
ученицитѣ отъ горния курсъ сжщо [...]
нѣщо учено по естествовѣдѣние, ис[...]
география, тия отъ срѣдния курсъ про[...]
своята работа, а ония отъ долния иматъ[...]
четене.

Всичката тая работа при изпълнени[...]
нитѣ часове ще се види отъ прѣдст[...]
стр. 81. таблица.

Тихо и директно обучени[...]

Отъ приложения планъ за седмична[...]
при образцовото едноклaсно училище [...]
burg, освѣнъ разновидното сливане пр[...]
нитѣ прѣдмети се изтъква твърдѣ ясно [...]
прѣзъ което трае обучението при все[...]
отъ тия послѣднитѣ. Часоветѣ, прѣз[...]
всѣки курсъ по отдѣлно, не се мина[...]
наги въ непосрѣдно (директно) обуче[...]
послѣдното е въ постоянна смѣна с[...]
занятия, които поглъщатъ доста [...]
часть отъ общото число на пр[...]
седмични часове. За да се види прибл[...]
отношението на врѣмето, употрѣбено за[...]
обучение спрѣмо онова на тихитѣ за[...]
вамъ таблицата на стр. 82. съставена [...]
на седмичния планъ при сжщото учили[...]
близително казвамъ, понеже врѣмето о[...]

[illegible]

Часове	Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Сѫбота
1. часъ 55' (5' пауза)	I } II } Зак. божи 55' д. III —	I } II } Зак. божи 55 д. III —	I } II } Деклам. 55' д. III —	I } II } Зак. божи 55' д. III —	I } II } Зак. божи 55' д. III —	I } II } Зак. божи 55' д. III —
2. часъ 55' (15' пауза)	I } II } Рисув. (5' д. — 50' т.) III Зак. божи (50' д.)	I } II } Красноп. (5 д. — 50' т.) III Зак. божи (50' д.)	I } II } Географ. 30' д. III а. } III б. } Прѣпись. 30' д. I } II } Писане 25' т. III а. Четене (15' д. — 10' т.) III б. » (15 т. — 10' д.)	както понедѣлникъ	както вторникъ	както срѣда
3. часъ 45' (5' пауза)	I } II } История (30' д.) III а. } III б. } Прѣпис. (30' д.) I } II } Писане (15' т.) III а. } III б. } Деклам. (15' д.)	I Смѣт. (10' д. — 35' т.) II „ (10' д. — 35' т.) III а. „ (10' д. — 35' т.) III б. „ (15' д. - 30' т.)	както вторникъ	както понедѣлникъ	както вторникъ	както вторникъ
4. часъ 55' —	I } II } Диктовка (30' т.) III а. Четене (15' д. — 15' т.) III б. „ (15 д. — 15 т.) I } II } Диктовка (25' д.) III а. } III б. } Прѣпис. (25' т.)	I } II } Естествов. (30' д.) III а. } III б. } Прѣпис. (30' т.) I } II } Писане (25' т.) III а. Четене (15' д. — 10' т.) III б. „ (10' д. — 15' т.)	—	I } II } Съчинение (30' д.) III а. } III б. } Прѣпис. 30' т.) I } II } Съчин. (25' т.) III а. Четене (15' д. — 10' т.) III б. „ (15 т. — 10' д.)	както вторникъ	—
5. часъ 55' (5 пауза)	I } II } Четене и Грамат. 55' д. III	I } II } Четене (30' д.) III а. } III б. } Прѣпис. (30' т.) I } II } Писане (25' т.) III а. Четене (15' д. — 10' т.) III б. „ (15' т. — 10' д.)	—	както понедѣлникъ	I. Геометрия (30' д.) II. Писане } (30' т.) III а. } III б. } Прѣпись. } (30' т.) I. Писане (25' т.) II. „ (25' т.) III а. Четене (15' д. — 10' т.) III б. „ (15' т. — 10' д.)	—
6. часъ 55' —	I } II } Гимн. и Рѫкодѣл. III Игри (30' д.)	I } II } Пѣние (30' д.) III а. } III б. } Прѣпис. (30' т.) I } II } Учатъ текстъ (25' т.) III а. } III б. } Пѣние (25' д.)	—	както понедѣлникъ	както вторникъ	—

*) I означава горния курсъ, II — срѣдния, III а. 2. и 3. год. на долния курсъ, III б. — 1 год. на долн. к.; буква «д» означава директно занимание, буква «т» — тихо.

15 минути означавамъ съ ¼ часъ, онова отъ 25 минути съ ½ часъ, а това отъ 50 или 55 съ цѣлъ часъ.

	ПРЕДМЕТИ	Директно занятие			Тихо занятие			Всичко часове		
		Дол. к.	Ср. к.	Гор. к.	Дол. к.	Ср. к.	Гор. к.	Дол. к.	Ср. к.	Гор. к.
1.	Законъ божи	4	5	5	—	—	—	4	5	5
2.	Четене и граматика	3+¼	3+¼	3+¼	8/4	1/2	1/2	5	4	4
3.	Писане	—	—	—	12/2	1	1/2	6	1	1/2
4.	Диктовка и съчинение		3/2	2/2	—	2/2	2/2	—	2	2
5.	Смѣтане	4/4	4/4	4/4	12/4	12/4	12/4	4	4	4
6.	Естествовѣдение	—	3/2	2/2	—	3/2	3/2	—	3	2
7.	География	—	2/2	2/2	—	2/2	2/2	—	2	2
8.	История	—	2/2	2/2	—	2/2	2/2	—	2	2
9.	Геометрия	—	—	1/2	—	—	—	—	—	1/2
10.	Рисуване	—	—	—	—	2	2	—	2	2
11.	Краснописъ	—	—	—		2	2	—	2	2
12.	Гимнастика и ръкодѣлие	—	2	2	—	—	1		2	2
13.	Пѣние	2/2	2/2	2/2	1	2/2	1/2	1	2	2
		9	16½	17	11	13½	13	20	30	30

Отъ прѣдвиденитѣ 20 седмични часове за долния курсъ само 9-тѣ се минаватъ въ директно обучение, а останалитѣ 11 часа се използуватъ отъ тихи занимания; освѣнъ това цѣли 4 часа, влизайки въ 9-тѣ директни часове се даватъ на законъ божи, слѣдов. за всички други учебни прѣдмети оставатъ само 5 цѣли часове.

За неизлишно считамъ да направя едно намекване върху тихитѣ занятия изобщо, а прѣимуществено върху ония при долния курсъ на обучението. Дѣцата отъ тоя курсъ, най-вече ония отъ първата учебна година, особно прѣзъ началнитѣ мѣсеци, сѫ почти неспособни за самостойна *работа; всѣко отстранение* на учительовото око *отъ тѣхната срѣда дѣйствува* най-пагубно върху полагащата се у тѣхъ основа: оставе… себе, биха си повече поврѣдили, откол… зували. Но да видимъ какви биха би… занятия съ подобни ученици. За тихи… по смѣтане и дума не може да стана… да има само тогава, когато сѫ дадени… за първитѣ числа и тѣхнитѣ цифри, к… усвоила ловкостьта за съчетаването… нитѣ чрѣзъ съотвѣтнитѣ аритметичеки… дѣйствия; ако нѣма това, нѣма и тихи… Още по-малко можемъ да прѣдполага… стойно четене на тая степень: току що… работа съ откриване буквитѣ не е дала… сигурность на дѣцата, съ която бита… вали безъ надзоръ въ прочитане… букви и срички. Първото четене трѣбва… винаги подъ контролъ, трѣбва непрѣ… гето което чете да извършва първитѣ… нения при бдѣнието на вѣщо око… тьтего се поставя върху несигурна… се намира винаги въ колебание, злу… невѣрно, замѣня ги една съ друга и… това вмѣсто прѣдполаганата полза се… неканената врѣда, която още повече спъ… сньната работа на учителя. За тихо… мание, слѣдов., не можемъ да осли… смѣтането, нито четенето; нему не оста… друго, освѣнъ да се заеме съ просто… ване отдѣлни заучени вече букви или… написани върху таблата. Но и при та… дѣтето не може да се държи въ постоян… мавка, и то написало 4, 5 букви, или… перото настрана, бутва плочата на др… бравя, че се намира въ училището, почва… за доскорошния си неограниченъ жи… улицата между другарчета все весели… прѣдставя си за мигъ, че стои между т… неволно отъ строго опрѣдѣленото с… изпуска съвсѣмъ невинно нѣкой вик… ржнѣ и иска да продължи играта, кот… часъ или два е прѣкжснало. Учительтъ… съ другитѣ курсове, се принуждава… за нѣколко минути захванатото обуче… прѣнася на другата страна за усмиряв… волнитѣ, оставени на тихо занимание… пъкъ промеждутъкъ напуснатитѣ… сѫ оставени на отдихъ, залочватъ обик… си дѣтски закачки и шеги, малкитѣ… отъ една страна, гия послѣднитѣ отъ… гельтъ си дере гърлото, мжчи се да… еднитѣ и другитѣ, но напразно… остава шумъ, даже и нѣщо повече… нап постѣ отъ себе си, учительтъ се в… да употрѣби послѣдньо срѣдство за… ване дисциплината — взема прѫчката… дава наградата всѣкиму, който не е… отъ думата. И това се повтаря… всѣки часъ; не трѣбва обаче да… ната на всичко това далече: тя лежи… система, въ самото устройство на… нище. Нѣма по-голѣма мжка за учите… да го поставишь на единъ столъ безъ… влъчешъ вниманието въ нѣкое заним…

тъкъ дохождаме до тихото занимание ия и горния курсъ, такова имагъ при $^{1}/_{2}$, при диктовка и съчинение $^{1}/_{2}$ ч., нето 4 пжти по $^{1}/_{4}$ ч., при естествозн., , история и пѣние по $^{1}/_{2}$, при геоме- при рисуване и краснописъ по 2 часа. състои тая тиха работа при всичкитѣ ети? — пакъ въ писане. При четенето, географията и историята написвать ѣ си тетрадки това, което сж учили ѣме на директното занимание, при дик- ишагъ думитѣ, които ще имъ правятъ при изпълнение самата работа, при то изпълняватъ подготвената тема, при заучаватъ текстъ, при рисуването и крас- пълняватъ прямитѣ зададени задачи послѣдва прѣтърсване, сериозно прѣ- на работата, тамъ се работи ревностно, ученицитѣ сж заняги; тамъ обаче дѣто ото не се послѣдва отъ строгата учи- евизия и оцѣнка, тамъ всичко се лане- врѣмето се прѣкарва въ безполезность. нието, краснописа диктовката и съчи- аснътъ минава въ порядъкъ, при смѣтане, естествоз., география, история и пѣние тива напраздно.

лѣдов., се не мисли, че фигуриранитѣ ове даватъ своята полза: повечето отъ далечъ отъ мисъльта да дадатъ такава, се явяватъ съвсѣмъ излишни. Много се намали числото на седмичнитѣ часове на, или пъкъ тѣхното трание, като се олния курсъ съвършено отъ горнитѣ даде съ това по-голѣмъ просторъ на о занимание. Тая мисъль ни довежда до така нареченото полудневно учи- това обаче ще говоря накрай, когато ключителнитѣ си бѣлѣжки.

етокласното обр. училище.

рѣложение. Разпрѣдѣлението на тукаш- класно обр. училище е почти сжщото семинара въ Zschopau: V-то отдѣ- вица 1. учебна година, IV-то отдѣл. од., III-то отд. 3 и 4. уч. уч., II-то отд. уч. г., и I-то отд. — 7. и 8. уч. г. Едина- азлика, която намираме тукъ е тази, че ѣдния класъ (отдѣление) момичетата отъ отдѣлно отъ момчетата. Петокла- лище, слѣдов., се състои отъ двѣ раз- сти) отдѣления и три слѣти, образу- по 2 отдѣлни. Че послѣднитѣ сж забѣлѣзва само при смѣтането, дѣто о се води съ двѣ отдѣлни групи, прѣд- ни отъ всѣка година по отдѣлно; и други прѣдмети обучението върви двѣтѣ уч. години, при които материята ѣлена на по 2 групи и се обработва начинъ както групитѣ при сжщитѣ въ еднокласното училище.

ение. Обучението по отдѣлнитѣ прѣд- въ всички отдѣления, изключая прѣд- варителнитѣ упражнения по писане, четене и смѣтане въ V отдѣление, се води по едни и сжщи методи. Не намирамъ за нуждно да влизамъ въ подробности при изложение хода на обучението за всѣки прѣдметъ по отдѣлно, ще дамъ само общи схеми, отъ които ще се види цѣлата методическа разработка по прѣдметитѣ. (Това важи и за еднокласното учил.)

1. *Исторически прѣдмети.* Подъ това име се прѣдаватъ прѣдметитѣ съ историческо съдържание, т. е. такива, които обхващатъ исторически данни. Такива въ основното училище сж история и законъ божи, при които разработката на материала става по една и сжща форма. Цѣлата методическа работа се заключава въ двѣ главни точки: 1. изпитване и 2. прѣдаване. Изпитването е винаги въ началото на часа и се състои въ повторение миналия урокъ, или пъкъ нѣкой по-раншенъ; изпълнението на тая точка се състои главно въ нѣколкократното разказване миналия урокъ по части, или изцѣло отъ ученицитѣ (за горнитѣ два курса), или пъкъ въ извеждания сътвѣтния за повторение урокъ съ въпроси (за долния курсъ). Прѣподаването обхваща слѣдньото: 1. разказване цѣлия урокъ отъ учителя и 2. заучаване. При заучаването урокътъ се раздѣля на части. Разказва се всѣка часть наново отъ учителя, извежда се съ въпроси, дава ѝ се надписъ, който се записва на таблата и найностѣ се разказва отъ ученицитѣ. Въ края се схващатъ всички части по надписитѣ и се дава цѣлиятъ разказъ отъ ученицитѣ.

2. *Естествознание.* И тукъ на първо мѣсто стои изпитването върху миналия урокъ. То съ нищо не се отличава отъ прѣподаването. При всичко че въпроситѣ трѣбва да бждатъ екзаменаторски, то тѣ си слѣдватъ сжщия пжть, който сж минавали при прѣподаването. Когато се прѣподава ново животно или растение, прѣдставя се най-първо картината, по която става заучването. Изхожда се отъ мѣстоназначението, дѣто животното или растението расте или виреѣ, прѣминава се на храненето и начина на живота; въ свръзка съ това пъкъ се разглеждатъ отдѣлнитѣ части на животното или растението, тѣхното устройство и приспособение при изпълнение прѣдназначената за тѣхъ служба; най-послѣ се разглежда начина на размножаване и се завършва съ едно общо схващане.

3. *География.* Изходна точка при географията е картата. По нея става описанието на отдѣлнитѣ провинции или цѣли държави. Редътъ и при двата вида лекции е общъ — общо положение на страната, голѣмина въ сравнение съ учени вече страни, граници, повърхнина и напояване, климатъ, градове и забѣлѣжителности за всѣки отъ тѣхъ. При всѣка една отъ тия точки се илюстрира обучението съ картини или разкази, ако има такива.

4. *Четене.* Разработката на четивата и стихотворенията слѣдва пжтя на историческитѣ прѣдмети — прочита се четивото или стихотворението отъ ученицитѣ, разяснява се и схваща съдържанието му, за която цѣль се раздѣля на части

Всѣка часть се прочита нѣколко пѫти, разясняватъ се отдѣлнитѣ думи и цѣли фрази, употрѣбени въ прѣносна смисъль, дава се надписъ, отбѣлѣзва се той на таблата, разказва се надписаната часть и се прѣминава къмъ слѣдващата. Накрай дохожда схващане на всичкитѣ части — разказва се четивото на всички надписи. Отработката на едно четиво трае 1, 2, а често и повече часове; това зависи отъ обсма и характера на четивото.

5. Смѣтане. Особно мѣсто се дава на умственото смѣтане, което се развива въ ущърбъ на писменото. Ученицитѣ се измѫчватъ всѣки часъ прѣзъ цѣлото почти врѣме съ умствено прѣсмѣтане голѣмитѣ числа; писменото е съвсѣмъ занемарено. Часътъ при горнитѣ отдѣления се минава въ слѣдньото: 1. нѣколко минути умствено смѣтане съ цѣлитѣ числа, 2. нѣколко минути умств. смѣтане съ проститѣ дроби, 3. нѣколко минути умств. смѣтане съ десетичнитѣ дроби, 4. повторение мѣркитѣ и теглилкитѣ, 5. умствено прѣсмѣтане лихви, 6. прѣдставяне нѣкое ново упражнение, разяснено съ нѣколко примѣри отъ учителя и послѣдвано веднага отъ други подобни отъ страна на ученицитѣ, 7. писмена работа върху новото упражнение.

При долнитѣ отдѣления, дѣто нѣма още нито прости, нито десетични дроби, нито пъкъ прѣсмѣтане лихви, се изпълняватъ по-леки упражнения, съотвѣтствени на степеньта: 1. умствено събиране и изваждане съ най-малкитѣ числа, 2. умств. умножение, дѣление и мѣрене въ кржга на сѫщитѣ числа, 3. прѣдставяне новата задача, 4. упражнения.

6. Рисуване. Рисуването при петокласното училище напуска еднообразнитѣ черти и схващането имъ въ геометрически фигури, а се занимава въ рисуване отъ натура. Прѣдставя се на ученицитѣ извѣстенъ прѣдметъ, наблюдава се, даватъ имъ се кратки упѫтвания върху вънкашния му изгледъ и начина за изобразяването му на книга, слѣдъ това всѣки ученикъ прави опитъ да го нарисува. Рисуватъ съ вжгленъ върху сива книга. Всѣки ученикъ има парче сукно, или друга нѣкоя материя, съ която лесно избърсва невѣрно нарисуваната форма; докато най-послѣ добие правилната, удобрена отъ учителя. На нарисуваната скица се дава извѣстна окраска: ученицитѣ иматъ прости цвѣтни моливи — съ тѣхъ нашарватъ разнитѣ части на рисунката споредъ показанията на учителя, а често пѫти се оставятъ и на собствения имъ вкусъ.

7. Гимнастика, краснопись и писане. За тия прѣдмети вече споменахъ при едноккласното училище. Не даватъ нѣкоя особность, която би заслужила внимание.

8. Пѣние. Пѣнието, като учебенъ прѣдметъ, е застжпено доста добрѣ. Освѣнъ общитѣ задължителни, прѣдвидени отъ програмата мелодии, се даватъ познания по нотното пѣние. При всѣки часъ на първо мѣсто дохождатъ упражненията върху отдѣлнитѣ тонове и интервали отъ разнитѣ гами, точното и вѣрното изпълнение на

видоветѣ ноти: четвъртинка, четвърт
точка, осмина, осмина съ точка, ноти
или стакато и т. н. Слѣдъ това изы
новата мелодия по ноти. Изобщо у
изпълняватъ доста вѣрно отдѣлнитѣ т

IV. Общи заключителни бѣлѣ

Въ заключителнитѣ си бѣлѣжки ще
нича изключително върху два основни
1. водене хоспитиранията и практи
образцовото училище и 2. уредбата н
училище, като при всѣки единъ отъ
постарая да използувамъ нѣщо и за у

I. Хоспитирания и практи

а) Хоспитирания. Самата идея да с
голѣма възможность на бѫдещитѣ у
нагазятъ въ полето на практиката е по
похвална, обаче самиятъ начинъ на нейно
нение, който вече видѣхме по-горѣ,
цѣнностьта ѝ до минимумъ. «Малко, но
казва единъ много важенъ дидактичес
ципъ. «Не въ многото се заключава бога
прибавя вторъ единъ. Често пѫти отъ
се ражда нищожното, а отъ малкото
цѣнното. «Това не важи въ кржга на пр
може би, ще ми възрази нѣкой: пра
изкуство, и като такова, изисква сво
упражнения.» Напълно съгласенъ; че
обаче и отъ най-дългогодишната практи
на край една цѣла, при това твърдѣ
нула. Въ що се корени причината на
Въ нищо друго, освѣнъ въ това, че пр
или съвсѣмъ неправилно водена, или пъ
до неимовѣрность занемарена при из
отговарямъ азъ. Прѣди всичко нека се
«Какво носятъ съ себе си семинариститѣ
лото на годината, когато имъ се повѣ
цѣло практиката на отдѣленията?»
нищожни познания за отдѣление и
прѣзъ течение на прѣдпослѣдната го
ученици въ II семин. класъ сж по
образцови лекции и сж държали с
120 пробни урока; всичко това е да
да ги уведе въ едно отдѣление, поне
и лекциитѣ, които сж прѣживѣли, с
въ присжтствието само на 4 ученици
отдѣлението. Вънъ отъ това не пр
никакви познания по специална мето
се изучва въ послѣдния класъ), нѣмат
понятия отъ методиката на първата у
и при всички тия липси, да имъ се
отдѣленията, е повече отъ рискъ. Хуба
не трѣбва да се изкупва съ толкова мно
жертви казвамъ, защото всички почти
отъ образцовитѣ отдѣления, а най-
които сж имали нещастието да по
едноккласното училище, ставатъ жертва
за повече практика. Тая е и единств
чина за тъй голѣмата спънка при обр
едноккласно образцово училище. Самъ

а и другитѣ г. г. учители, но нѣколко
намекнаха, че еднокласното училище
достно отдѣление. «Никой отъ граж-
позволява на дѣтето си да постжпи
добавятъ тѣ, «и най-послѣ сме били
да съберемъ най-беднитѣ, най-невъз-
дѣца изъ краищата на града, и то съ
е ще имъ се даватъ всички учебници
отъ училището». Най-трудната работа,
на при подобни ученици, става почти
ва. И дѣйствително, жалка картина
еднокласното училище. И тая трудна
ято изисква своя майсторъ, се повѣ-
еопитнитѣ, на нечулитѣ нищо още за
о училище, практиканти: тѣ не сж
ито единъ образцовъ урокъ при това
ито пъкъ сж държали нѣкоя пробна

иката си неподготвеность, практикан-
тавятъ на собствени сили, на собствено
и приложение. Никакви упжтвания
даватъ. Да се даватъ подробни упжт-
ху отдѣлнитѣ уроци при всѣко отдѣ-
исква се основно познание на цѣлата
ъ основното училище; учителитѣ нато-
водението на тая практика, като не бора-
подобна, не познаватъ нейнитѣ тайни
е могатъ да дадатъ нужднитѣ упжтвания,
да направятъ належащитѣ критически
слѣдъ свършека на всѣки урокъ, бѣ-
ито сж отъ не малка важность. За да
ь такива, необходимо е прѣживѣване на
кция; този, който ще ги прави, трѣбва
ясненъ въ подробноститѣ на учебната
то не въ откжслеци, но изобщо въ
трѣбва да може да обуслови всѣка из-
ость на научни и тактически начала,
винаги правитѣ пжтища — само въ
учай би било полезно присжтствието
. Явяването му обаче като ревизоръ,
е отъ стая въ стая, е повече въ ущърбъ
та, отколкото да донесе очакваната

хме дошли до единъ по задоволите-
лтатъ? — Прѣди всичко изкуството
вили своя образецъ и слѣдъ това да
удатъ да го постигне. На бждещия учи-
е прѣдставятъ редъ образци, по своето
изпълнение, които да прѣдставятъ
страна на обучението; нека съ тѣхъ
стинската картина за едно модерно
ие, пропито съ най-взискателнитѣ по-
на изкуството «обучение», съ една
тия образци бждатъ въ пълната смисълъ
«образцови уроци», нека служатъ
като идеалъ, който да поглъща цѣлото
а бждещия младъ учитель, нека за
въ себе си най-високата точка на
му стремежи. Слѣдъ прѣдставянето
слѣдъ разумното схващане неговата
може вече да се пристжпи къмъ него-
ояване — *къмъ практиката.*

За да могатъ да постигнатъ хоспитирани-та своята крайна цѣль, неминуемо трѣбва всѣка хоспитирана лекция да бжде послѣдвана отъ своя рефератъ. При тоя послѣдния само ще може да се влѣзе въноймата на прѣдставената лекция и то слѣдъ като се даватъ нужднитѣ уяснения на съставнитѣ и части. Тукъ ще се уяснятъ най-нагледно разнитѣ методически постжпъки при всѣки урокъ, ще се прослѣдятъ отдѣлнитѣ стадии при методическитѣ единици, ще се види какъ тѣ слѣдватъ и се развиватъ една отъ друга въ една непрѣкжсната послѣдователность, а въ края на всичко, ще се добие плана на самата лекция, изложенъ въ главнитѣ си точки върху черната дъска. Въ първитѣ часове тоя послѣдния ще се дава отъ учителя, въ по-послѣднитѣ обаче ще се изважда отъ ученицитѣ. По тоя начинъ полека-лека бждещитѣ практиканти ще могатъ да дадатъ сами плана на хоспитирана вече лекция, а и обратното — по даденъ планъ да развиятъ съотвѣтствена такава. Въ тия двѣ главни работи се състои всичката философска мждрость на подготвителната степень за едно разумно обучаване. Съ тия упражнения ученицитѣ ще могатъ отъ една страна съ пълна сигурность да нагазятъ въ практиката, отъ друга — върху здрава и разумна основа ще започнатъ градежа на специалната методика.

Явява се въпросъ: кой трѣбва да води хоспитиранията и рефератитѣ? Дали този, който дава практиката, или оня, който държи методиката? Въ отговора на тия два въпроси се заключаватъ всички облаги, които се биха очаквали отъ педагогическото училище, като специално заведение. Методика и практика — това сж едно общо, прѣдставено въ двѣ различни форми; методиката говори върху обучението, а практиката работи върху сжщото; методиката дава теоритическитѣ наставления, практиката прави опититѣ; методиката изнамира пжтищата, практиката тръгва по тия сжщитѣ; методика и практика — това сж двѣ неразлѣлности, които, колкото повече се сплотяватъ, толкова по-добри резултати даватъ; и обратно — колкото повече се раздалечаватъ, толкова по безцѣлни ставатъ. Ако практиката се дава отъ едно лице, методиката отъ друго, първата би вървѣла по свои собствени пжтища, втората би указвала съвсѣмъ противоположни; хоспитантитѣ и практикантитѣ биха слушали при методиката извѣстни наставления, а биха срѣщнали при практиката съвсѣмъ противни; би се явило разцѣпление върху двѣ страни, би се запитало: «Кой е правъ, кой кривъ?» а слѣдъ това би послѣдвало: «Ами кого пъкъ трѣбва да вѣрваме? Дали практиката, или теорията?» Често пжти стълкновението е такова, че докарва до отчаяние, па се завършва отъ страна на ученицитѣ съ твърдѣ умѣстната въ случая фраза: «Всичко е фалшъ! само да се мине прѣзъ това положение!» Това не сж саму думи, но факти, които съмъ ималъ честьта да прѣживѣя у насъ въ България, а не веднъжъ ми се изпрѣчваха и тукъ въ Германия, прѣдъ

очитѣ. Нищо по-грозно отъ това — да се надсмиватъ ученицитѣ прѣдъ лицето на оня, който иска да ги упжтва, пъкъ не умѣе да стори това.

За избѣгване всички тия неприятности, а и за подобрѣние положението на самата работа, трѣбва да се повѣри методиката и практиката за винаги въ едни и сжщи ржцѣ. Съ това въпросътъ «кой трѣбва да води хоспитиранията и рефератитѣ?» пада самъ по себе си. Съ поставяне горньото положение, хоспитирания, реферати, практика, методика — съставляватъ едно цѣло. Въ образцовитѣ училища, обаче, има нѣколко отдѣления, при това и нѣколко учители; всѣки учитель на отдѣлението дава своитѣ хоспитирани лекции, всѣки сжщо ржководи своитѣ практики; би трѣбвало, слѣдователно, и всѣки да вземе участие въ методиката. Съ това дохождаме до сжщото разединение, което намирамъ при тукашния семинаръ. Въ подобенъ случай не може да се запази изискуемото се единство въ цѣлата область на методиката, нито пъкъ би се запазило такова въ областьта на приктиката.

За отстранение на това зло, прѣдлагамъ въ името на общонародното благо въ образователно отношение слѣдната мѣрка: да се назначи при всѣко образцово училище по единъ извънреденъ учитель — практикъ-теоретикъ, който да се постави като началникъ на цѣлото образцово училище при слѣднитѣ обязаности:

1. Ще носи названието «директоръ на образцовото училище» и ще бжде отговоренъ за него въ всѣко отношение.

2. Въ началото на учебната година, въ присжтствието на всички образцови учители, извършва записването на ученицитѣ и открива училището; прѣдставя за всѣко отдѣление разпрѣдѣление на учебната материя за цѣлата година, направено въ единъ и сжщъ духъ за всичкитѣ отдѣления.

3. Нему се прѣдоставя методиката въ педагогическитѣ курсове.

4. По негово прѣдложение, въ свръзка съ методиката, ще се държатъ образцовитѣ уроци отъ образцовитѣ учители. Прѣди държането на тия, той дава плана на образцовия учитель и присжтствува при изпълнението на лекциитѣ.

5. Ще води рефератитѣ на хоспитиранитѣ лекции. Въ тия часове присжтствуватъ всички образцови учители.

6. Води общитѣ практики и конференциитѣ за тѣхъ. При конференциитѣ сжщо присжтствуватъ всички образцови учители. Упжтванията за общитѣ практики дава сжщо той самъ.

7. Надзирава групнитѣ практически упражнения. При тоя надзоръ, обаче, не смѣе въ течение на часа да обикаля по всички отдѣления, но да остане прѣзъ цѣлия часъ само при едно, да изслуша цѣлата лекция и въ края, заедно съ образцовия учитель, да даде своето заключение.

8. Грижи се за домакинската часть на училището; съ съгласието на директора отъ педагогическото училище набавя всички необходими *помагала и пособия.*

9. Счита се членъ отъ учителското
педагогическото училище, присжтству
-цитѣ съвѣти

10. Слѣди съ най-голѣмо внимание р
на новитѣ вѣяния въ областьта на ме
изучва нови методи и съ подробни
ги прѣдлага на образцовитѣ учители
жение. Опититѣ ставатъ при негово при

11. Грижи се да запази единство в
практика, което единство да всади у
учитель.

12. За такъвъ трѣбва да бжде назна
тель, който дълго е боравилъ съ прак
основното училище, който я познава
и владѣе добрѣ методиката на отдѣлни
мети.

б) Пратки. За практически упраж
послѣдния курсъ да се прѣдвидятъ
седмично, отъ които 8 за групни и 2
прѣподавания. Групнитѣ упражнения
видятъ по 2 часа въ понедѣлникъ,
четвъртъкъ и петъкъ, отъ които един
единъ слѣдъ обѣдъ; за общитѣ —
въ срѣда и сжбота.

Всѣка обща лекция ще бжде послѣ
една конференция. Часоветѣ за ко
ще бждатъ сжщо въ срѣда и сжбота
12 ч.; по държаната лекция въ срѣда,
ферира въ сжбота, по държаната на
слѣдната срѣда. Редътъ на групнитѣ
лекции ще се опрѣдѣля отъ директора
цовото училище. Прѣзъ първия мѣсец
ната, когато траятъ прѣдварителнитѣ у
въ I отдѣление, да се ограничи цѣлата
изключително при него, като бждатъ
всички практиканти въ една единствена
това практикантитѣ ще получатъ о
познания върху основата на цѣлото
ще ги свържатъ съ даденитѣ имъ пр
лата година разяснения и упжтвания
ратитѣ и съ пъленъ успѣхъ ще разбер
диката. При раздѣлението на групи
ученици биха имали възможность да н
внимателно видоизмѣненията на пр
нитѣ упражнения.

Слѣдъ това ще се раздѣли курса
числото на които ще отговаря на
отдѣленията. Всѣка група ще прак
възможность по-дълго врѣме по един
прѣдметъ въ едно и сжщо отдѣление
пировката може да се даде такова
ление, щото всѣка група прѣзъ извѣстно
врѣме да има практикитѣ по единъ
прѣдметъ въ разнитѣ отдѣления, на
практикува по разнитѣ клонове на об
едно и сжщо отдѣление. Ако приеме
мнѣние, не бихме имали никаква пол
бихме търсили нѣкаква органическа вр
естественото развитие на материята на
нитѣ едни и сжщи прѣдмети при раз
ления — всѣко отдѣление слѣдва сво
пжть. Искаме ни, напротивъ, да дад

онеръ една прѣгледность отъ цѣлата всѣка година, да му прѣдставимъ ръзка между отдѣлнитѣ клонове на диво, да го запознаемъ съ най-тѣснитѣ между тия сжщитѣ, да го увелемъ ѣчь въ центъра, отъ който излизатъ читѣ знания, като си услужватъ и едни други — трѣбва да приемемъ вѣние, т. е. да дадемъ на практикан-ожность да прослѣдятъ прѣзъ извѣстно ото обучение само въ едно отдѣление. е щото това врѣме да бжде по въз-по-дълго. Като оставимъ мѣсецъ сеп-обща класова група, оставатъ ни на ние пълни 8 мѣсеца, включая и май. азнови отдѣления бихме казали да се единъ периодъ отъ 2 мѣсеца за всѣка отдѣление. Значи всѣка отъ четиритѣ може да практикува по 2 мѣсеци едно отдѣление. Всичкитѣ прѣдмети отдѣление въ прѣдвиденитѣ 10 часа а практика не могатъ да се заематъ; не трѣбва да дадемъ отъ всѣки прѣд-или 2 часа седмично, та съ това да общото число 10, но трѣбва прѣзъ ия периодъ за това отдѣление да се ички часове по извѣстни прѣдмети, т. е. да прослѣди цѣлото развитие на рѣдмети, а не да получи само откжс-ции. За уясненение, единъ примѣръ: ие има напр. 4 часа прѣзъ седмицата е трѣбва отъ тия 4 часа само единъ 3 да се вадатъ на практиката, а да се минатъ отъ учителя, но всичкитѣ ѣбва да се минатъ въ практика. Ако на далатъ часоветѣ по смѣтане въ II отдѣ-ѣба тѣхното число до 10 да се попълни итѣ прѣдмети въ сжщото отдѣление такива, седмичнитѣ часове, на които чно допълнящето число 6. Отдѣле-е. разполага съ 22 часа седмично; ако мо 10-тѣ отъ тѣхъ прѣзъ цѣлия пе-е отъ 2 мѣсеци, не ще имаме вече случай имъ практиката по останалитѣ прѣд-сжщото отдѣление. Затова азъ раздѣ-2 мѣсеца на 2 отдѣлни срока, а прѣдметитѣ при всѣко отѣление на ла, отъ които всѣки ще се мине въ полученитѣ срокове. При това раз-изоставямъ само рисуването въ ие, което ще се види при I отдѣление, и естествовѣдѣние въ III отдѣление, се практикуватъ въ IV отдѣление, и тдѣление краснописъ, пѣние, законъ исане, обработката на които ще се III отдѣление.

прѣдметитѣ при всѣко отдѣление раз-на 2 групи. А и В; всѣка отъ тѣхъ са седмично. Когато прѣметитѣ отъ е минаватъ отъ практиката, ония отъ ри сжщото отдѣление ще се обработ-образцовия учитель. И обратно, когато даде на практиката, *група А* ще се заеме отъ учителя. Двѣтѣ групи не могатъ да бждатъ едновременно взети отъ практиката: въ такъвъ случай трѣбва цѣлото обучение въ отдѣленията да се прѣдостави на практикантитѣ. Група А ще обработва прѣдмета единъ мѣсецъ, група В — сжщо единъ мѣсецъ. Когато една група практиканти завършатъ съ прѣдметитѣ отъ група А, трѣбва да прѣминатъ къмъ прѣдметитѣ отъ група В въ сжщото отдѣление. Но за по-голѣмо разнообразие азъ не правя това, а прѣхвъргамъ веднага завършилата група практиканти съ отдѣла А въ друго отдѣление, а слѣдъ нѣколко мѣсеци я повръщамъ при сжщото отдѣление за група В.

Разпрѣдѣлението прѣдметитѣ по групи А, В, и движението групитѣ практиканти по отдѣления ще прѣдставя въ слѣдващитѣ таблици а) и б).

а) Разпрѣдѣление прѣдметитѣ при образцовитѣ отдѣления на групи А, В.

Отдѣления	Групи	Прѣдмети	Часове
I	А.	Писочетене	6
		Прѣдметно обучение	2
		Рисуване	2
	В.	Смѣтане	6
		Гимнастика	2
		Пѣние	2
II	А.	Четене	4
		Граматика	2
		Писане	2
		Прѣдметно обучение	2
	В.	Смѣтане	4
		Краснописъ	2
		Пѣние	2
		Гимнастика	2
III	А.	Четене	4
		Граматика	2
		Писане	2
		Пѣние	2
	В.	Смѣтане	4
		Отечествовѣдѣние	2
		Законъ-Божи	1
		Краснописъ	1
		Рисуване	2
IV	А.	Четене	3
		Граматика	2
		Смѣтане	4
		Геометрия	1
	В.	Естествовѣдѣние	2
		Отечествовѣдѣние	2
		История	2
		Гимнастика	2
		Рисуване	2

Прѣзъ първитѣ 4 мѣсеци (октомврий, ноемврий, декемврий и януарий) практикантитѣ се мѣстятъ отъ едно отдѣление въ друго твърдѣ правилно. Съ прѣминаването отъ мѣсецъ януарий къмъ февруарий тази правилность се нарушава. Би трѣбвало прѣзъ февруарий I група практиканти да бжде въ I отдѣлъ и да има отъ прѣдметитѣ група В. Но това не правя само поради единственото съображение — да не се пакости на въ... цата отъ образцовитѣ отдѣления. Отдѣла В отъ

б) Разпрѣдѣление групитѣ практиканти по отдѣления.

Мѣсеци	[illegible]	I група		II група		III група		IV група	
		отд.	гр.	отд.	гр.	отд.	гр.	отд.	гр.
Октомврий	4	I	A	II	A	III	A	IV	A
Ноемврий	4	II	B	III	B	IV	B	I	B
Декемврий	3	III	A	IV	A	I	A	II	A
Януарий	3	IV	B	I	B	II	B	III	B
Февруарий	4	II	A	III	A	IV	A	I	A
Мартъ	4	III	B	IV	B	I	B	II	B
Априлъ	4	IV	A	I	A	II	A	III	A
Май	4	I	B	II	B	III	B	IV	B

прѣдметитѣ въ I отдѣление с обработвалъ отъ практикантитѣ прѣзъ мѣсецъ януарий. Прѣзъ слѣдния мѣсецъ не трѣбва да се дава пакъ на практиката, но по възможность да се остави на образцовия учитель. Отъ приложената таблица б) се види, че обработката на всѣки отдѣлъ прѣдмети при разнитѣ отдѣления не е прѣдоставена винаги на практиката, но минава ту въ ржцѣтѣ на образцовия учитель, ту въ ония на практикантитѣ; това прѣхвърляне става твърдѣ правилно: смѣната дохажда всѣки мѣсецъ. Тая е единствената, причина дѣто послѣдователностьта на групитѣ по отдѣления се нарушава при встжпването въ мѣсецъ февруарий.

Отъ горнитѣ двѣ таблици може да се опрѣдѣли часовото число за всѣка група по отдѣлнитѣ учебни прѣдмети въ всѣко отдѣление и изобщо въ всички отдѣления наиѣло. При това изчисление се съзира едно неравенство при часоветѣ по едни и сжщи прѣдмети въ разнитѣ отдѣления. Това произлиза отъ намаление учебнитѣ седмици прѣзъ мѣсецитѣ декемврий и януарий отъ 4 на 3. Първата група, напримѣръ, вмѣсто да има прѣзъ януарий 4 седмици, има само 3 такива — по 2 часа история въ IV отдѣление, когато II група има 4 пжти по 2 часа история прѣзъ мѣсецъ мартъ.

Всѣка група ще има годишно по 340 часа *практика въ разнитѣ* отдѣления. Ако прѣдположимъ, че ученицитѣ отъ послѣдния
24, т. е. по 6 въ група, то при слѣка
советѣ ще се припадне всѣкиму приб
56—57 часа, минати въ непосрѣдна
При сжщото число ученици въ послѣд
при семинара въ Ratzeburg, при тукашнат
за водене практикитѣ, всѣки семинар
седмично 6, годишно 140 часа практ
смѣтнати за 40 седмици (11 учебни
Ако приравнимъ тукашната учебна
нашата въ България, т. е. като прѣ
единъ мѣсецъ още като ваканционенъ
немъ отъ практиката мѣсецъ юний.
насъ сжщо не е прѣсмѣтнатъ като
практиката, ще трѣбва да намалимъ 8
отъ общото число 40 седмици, съ кои
лага учебната година при германскитѣ
Оставатъ слѣдъ това изравняване уче
дини за всѣки семинаристъ-практикан
само 192 часа годишно. Освѣнъ това
да изпущаме изъ прѣдъ видъ и друго
обстоятелство, което увеличава часоветѣ
ската практика; като такова вземамъ уве
число отдѣления при образцовото учи
минариститѣ тукъ се приготовляватъ
отдѣления, както у насъ, но за 7
които въ сжщность прѣдставятъ 8 у
дини. Отъ тая гледна точка трѣбва и
число на практиката у нѣмския семина
бжде двойно, а даже и нѣщо повече о
това на нашия педагогистъ За да бжд
при оцѣнката си, ще спадна числото
скитѣ отдѣления до уравновѣсяването
онова на българскитѣ. Ограничена пр
въ първитѣ 4 отдѣления при седмичн
равни съ ония на нашитѣ отдѣления (2
26), получаваме общо 94 часа седмично
разпрѣдѣлени между 24 практиканти, б
не вече 6 или 7, но само 4 часа всѣки
128 часа годишно.

При еднакво число отдѣления и рав
практиканти при двѣтѣ разни наредби з
практиката, описаната по-горѣ при т
семинаръ и тая, която азъ прѣдлагам
нѣмски семинаристъ получава 128 часа
когато единъ български педагогистъ са
57 часа. Но да се не забравя, че при
шитѣ се непосрѣдни 56—57 часа на
ския педагогистъ лежатъ и множес
сове още, които се минаватъ посрѣд
шиятъ бждещъ учитель ще получава
непосрѣднитѣ 56—57, но 340 часа
т. е. три пжти повече отъ часоветѣ на
Всички тия 340 часа, минати подъ ръ
ководство на единъ вѣщъ образцовъ
пропити съ най-подробни обяснения
лѣжки, подсладени и свързани съ обла
тики, подхвърлени на всеобщи критич
глеждания, ще бждатъ стократно пол
нежели двойното число непосрѣдни
чески часове, минати насамѣ отъ нѣма
наристъ безъ никакви упжтвания и вал

Таблица за годишнитѣ часове на практиката по прѣдмети и отдѣления.

Прѣдмети	Групи: I					II					III					IV				
Отдѣления	I	II	III	IV	вс.	I	II	III	IV	вс.	I	II	III	IV	вс.	I	II	III	IV	вс.
Прѣдв. упражнение . .	40	—	—	—	40	40	—	—	—	40	40	—	—	—	40	40	—	—	—	40
Смѣтане	24	16	16	16	72	18	16	16	12	62	24	12	16	16	68	24	16	12	16	68
Геометрия	—	—	-	4	4	—		-	3	3	-	—		4	4	-	—	—	4	4
Четене	24	16	12	12	64	24	16	16	9	65	18	16	16	12	62	24	12	16	12	64
Граматика	-	8	6	8	22	—	8	8	6	22	—	8	8	8	24	—	6	8	8	22
Писане	—	[illegible]	6	—	14	—	8	8	—	16	-	8	8	—	16	—	6	8	—	14
Законъ Божи	—	—	4	—	4	—	—	4	—	4	—	—	4	—	4	—	—	3	—	3
Естествовѣдение . . .	8	8	—	6	[illegible]	8	8	—	8	24	6	8	—	8	22	8	[illegible]	—	8	[illegible]
Отечествовѣдение . . .	—	—	[illegible]	6	14	—	—	8	8	16	—	—	8	8	16	—		6	8	14
История	—	—	—	6	6	—	—	—	8	8	—	—	—	8	8	-	—	—	[illegible]	8
Краснописъ	—	8	4	—	12	—	8	4	—	12	—	6	4	—	10	—	8	3		11
Рисуване	[illegible]	—	8	6	22	8	—	8	8	24	6	—	8	8	22	8	—	6	8	22
Пѣние	[illegible]	8	6	—	22	6	8	8	—	22	8	[illegible]	[illegible]	—	22	8	8	8	—	24
Гимнаст. и ръкодѣлие .	[illegible]	8	—	6	22	6	8	-	[illegible]	22	[illegible]	[illegible]	—	8	[illegible]	8	8	—	8	24
Всичко . .	120	80	70	70	340	110	80	70	70	340	110	70	80	80	340	120	70	70	80	340

ри прѣдлагания отъ менъ начинъ за водене тикитѣ, освѣнъ многото други прѣимущества, кна и много важното *единство между цѣлата тика, единство въ общата подготовка на всички онисти.*

2. Слѣтото училище.

Общъ погледъ. Слѣтото училище е рожба обстоятелствата, които обусловватъ общия ежъ на всѣка културна страна. Искаме ли прѣмахнемъ първото, трѣбва безъ друго да демъ борба съ послѣднитѣ, трѣбва прѣди ко да прѣмахнемъ всички ония условия, го създаватъ и крѣпятъ; най-мощни въ отношение се явяватъ икономическитѣ услотрѣбва, слѣдователно, съ тѣхъ да започнемъ. ви общини, които не разполагатъ съ високи жети, не могатъ да иматъ повече отъ единъ ель, не могатъ да избѣгнатъ, слѣдователно, нието на слѣтото училище. Бихме ли пожевъпрѣки самитѣ условия прѣмахването на ѣдното, бихме указали най-мощното си ние върху по-скорошното разорение общипри които то си е свило гнѣздо. Не само шата малка България се изпита гнета на ото обучение, не само у насъ се правятъ и за погубването на това сжщото; много урни страни, като Германия, отдавна още обхванати отъ неговото владичество, отвече сж водили и продължаватъ да воборба противъ неговото господство, като тъ не само да го отстранятъ, но и за винаги да го заличатъ отъ прѣдѣлитѣ на педагогическия свѣтъ — и до день днешенъ, а и за дълго още, ще остане слѣтото училище господствуваще за бѣднитѣ общини.

Като казвамъ това, не се явявамъ защитникъ на слѣтото училище, нито пъкъ бихъ желалъ да се задържи то у насъ. Колкото по-рано се освободи една страна отъ неговия товаръ, толкова по-добрѣ за нейния културенъ стремежъ. Мнозина господа, познаващи нѣмската педагогическа литература, запитвани по-рано отъ менъ върху положението на слѣтитѣ училища, ме увѣряваха, че то е единственото заведение, което поглъща всецѣло вниманието на учения свѣтъ въ днешнитѣ врѣмена, къмъ него сж насочени всички погледи на педагози и методици, и че то ще бжде единъ день единственото учебно заведение въ найпросвѣтенитѣ страни, като за подкрѣпление на това ми наведоха примѣръ за просвѣтена Германия. Въ Германия, казваха тѣ, и въ градоветѣ, дѣто иматъ пълна възможность за чистото (раздѣленото) училище, прѣгръщатъ днесъ слѣтото, и и да видите успѣхъ, да видите обучение . . . и пр. и пр. хвалби за сливането. Днесъ виждамъ, обаче, че всичко говорено, излизало не отъ дѣйствителната практика, а отъ мъртвитѣ писани книги, днесъ се увѣрявамъ, че всичко е било криво схващано и криво прѣдавано, днесъ сжщо казвамъ: «Горко сте се мамили вие господа, а и горко сте мамили другитѣ, жадни да чуятъ нѣщо отъ васъ, като не сте проучвали всестранно проповѣдитѣ си!» — Винаги писаното си остава писано, а практиката, живата практика, дав

дѣйствителнитѣ картини, обагрени въ най-ярки краски. Иска ли нѣкой да си състави най-ясно понятие за сега съществувашето слѣто училище въ Германия и отъ тамъ да направи своитѣ сѫждения за прѣимуществата или недостатъцитѣ на сѫщото, а заедно съ това да се яви «за» или «противъ», неминуемо трѣбва да прѣживѣе самата дѣйствителность. Тая послѣдната ме съвършено разочарова и насилствено принуди да се обявя най-върлъ противникъ на слѣтото училище.

Като казвамъ слѣто училище, не трѣбва да се подразбиратъ всички ония училища, при които се обучаватъ съвмѣстно двѣ или повече отдѣления. Трѣбва да се прави разлика между задружно и слѣто обучение. Тамъ дѣто ученицитѣ отъ двѣ различни отдѣления сѫ заняти въ едно и сѫщо врѣме не съ една и сѫща, но различна учебна материя, тамъ не сѫществува слѣто обучение; тамъ обаче, дѣто двѣ или повече отдѣления сѫ заняти едноврѣменно съ една и сѫща материя отъ единъ и сѫщи учебенъ прѣдметъ, тамъ намираме въ цѣлость приложение на слѣтото обучение — тамъ сѫществува слѣтото училище. Първиятъ видъ обучение наричамъ «задружно обучение», когато вториятъ съ пълно право взема името «слѣто обучение». Задружното обучение се явява винаги, когато едната половина има тихо, а другата директно занимание, напр. краснопись и законъ божи; слѣтото се явява когато и двѣтѣ половини се занимаватъ директно, и двѣтѣ иматъ едновремено напр. урока «притчи за сѣяча». При слѣтото обучение учительтъ не прави разлика между отдѣления, за него не сѫществуватъ двѣ или три, но просто само едно отдѣление, когато при задружното обучение числото на отдѣленията си остава сѫщото и всѣко отдѣление работи само за себе си по отдѣлно.

Възможнитѣ сливания при сѫществувашето нѣмско слѣто училище описахъ при разглеждане слѣтото едностепенно училище въ Ratzeburg-ския семинаръ; тукъ ще укажа вкратцѣ, дали тия биха били възможни и у насъ при четиригодишния курсъ на основното образование.

При смѣтането не може да се помисли даже за нѣкакво сливане. Първото отдѣление учи до 20, второто до 100, третото до 1.000, а четвъртото отъ 1.000 нагорѣ; численитѣ кржгове при всѣко отдѣление сѫ най-разнообразни, не допускатъ, слѣдователно, никакво сливане. Да прѣдположимъ, че III и IV отдѣления могатъ да се слѣятъ въ едно, въ такъвъ случай трѣбва първата година да се обработи не само кржга на числата, прѣдвиденъ за III отдѣление, но единъ по-широкъ, който да обхваща и оня, прѣдвиденъ за IV отдѣление, само че въ по-сбита, по-ограничена форма; слѣдната година нѣма да се пристжпва къмъ по-висшия кржгъ, но ще се повтори сжщия двоенъ още веднажъ, като си послужимъ за разнообразие съ други задачи и примѣри. Подобно сливане би било съвсѣмъ неестествено за дѣтското развитие. Може би да

помисли нѣкой, че при втората година
вторното минаване сжщия кржгъ, ще
нѣкои разширения и допълвания, обаче
се измамилъ въ прѣдположението си
разширения не сж мислими, понеже в
дина постжпватъ за сжщата разработ
ученици отъ II отдѣление. Да допуст
ширение, значи съвсѣмъ да занемаримъ
шлитѣ. Въ случая бихме дошли до
зултатъ, който видѣхме при слѣтото уч
лище: три учебни години заедно, пъкъ
ность работи само послѣдната, другитѣ
ствуватъ като свидѣтели на обучението,
думи казано, тригодишната материя се
само въ послѣдната година. Отъ горѣ
вадимъ заключението: прѣзъ първитѣ
дини дѣтето зрѣе, на третята достига
за съотвѣтната материя и започва об
Бихме направили непростима грѣшка,
телно, ако си позволимъ нѣкакво сли
смѣтането.

Почти до сжщото заключение ни до
четенето. Обработката му въ I отдѣ
остава сама за себе, II отдѣление
почти въ една прѣходна форма, така
слѣе съ III отдѣление би се съвърше
вила работата и на двѣтѣ отдѣления:
щитѣ второто отдѣление едва сричатъ
вървятъ така бавно, че съ своята невод
биха отегчили ония отъ III отдѣление;
слѣднитѣ пъкъ, съ своята напрѣдналос
отчаяли първитѣ; искаме ли, слѣдоват
запазимъ и еднитѣ и другитѣ, трѣбва да
жемъ отъ сливането, а да дадемъ прост
дружното обучаване. Другъ е въпросътъ
и четвъртата година. Тукъ вече бихме
мили едно сливане. Придобитата ловкос
тене не поставя такава граница между
отдѣления, както при първитѣ. Единич
личие, което ще срѣщнемъ тукъ, не е
въ самата техническа разработка, но въ
ната страна, въ скритото съдържание
вата. Не тъй добрѣ би се схванало
четиво отъ трето отдѣление, както
Въпрѣки това, грѣшката при подобн
не би била толкова голѣма, та да
до застрашаваща опасность; можемъ,
телно, безъ много колебание, да допуст
тото обучение по четене за III и IV о

Изобщо, при прѣдмети, които разпол
материя, естеството на която допус
нировка въ два отдѣла, стоящи на ед
сота по отношение трудностьта на свое
тие, свободно бихме дали приемъ на
дѣто обаче тия условия липсватъ, та
разпрѣдѣлената въ подобни групи мат
прѣдлага всѣка частица отъ едната, съ
ществуваща отъ другата въ противопо
група, а въ сжщото врѣме като такива
една друга се обусловватъ и допълват
които безъ знанието на първата не би
брала втората, — при такива прѣдмети
безуспѣшно бихме правили опити за

Тѣкива допускатъ само една група, която обработи два или нѣколко пжти подъ редъ; за се улеснява учителя, но пъкъ извънредно се пакости на учещитѣ се. Нека си не правилюзии за нѣкакво сливане при подобни сти, а ги прѣдоставимъ веднажъ завинаги дружното обучение.

ъ всичкитѣ прѣдмети въ нашето основно ще едни се явяватъ за сливането, втори дружното обучение, трети допускатъ отпървото, отчасти второто; при първитѣ упиратъ отдѣленията въ 2 групи, при втовъ 4, при третитѣ въ 3. Видѣхме вече тая ровка при смѣтането и четенето; да видимъ пъкъ къмъ кои отъ тия видове ще се притъ останалитѣ прѣдмети.

ествовѣдѣнието въ III и IV отдѣления и етното обучение въ I и II отдѣления, разни като единъ и сжщъ прѣдметъ «естествовѣдѣние», биха допускали едно сливане на отдѣле двѣ по двѣ: I съ II и III съ IV. Въ случая имали 2 групи. Законъ божи за III и IV ение сжщо би се схваналъ въ една група, атериалътъ се раздѣли въ два съвсѣмъ незаи единъ отъ другъ отдѣли, именно, ако ѣлъ се ограничи въ стария завѣтъ, втория нии. Безразлично ще бжде дали се започна ария, или пъкъ съ новия завѣтъ. Важното е, двата отдѣли се минаватъ въ една последователность — всѣки се обработва прѣзъ течение на цѣлата година, а най-вече, че не се явява никакво повторение. Единичката разлика при отдѣлнитѣ випуски ще бжде тая, че едни отъ ученицитѣ ще учатъ първата година новия завѣтъ, а втората година — стария завѣтъ, а при другитѣ ще бжде обратното: първата година — стария, втората — новия завѣтъ.

При отечествовѣдѣние, история, граматика и геометрия всѣко сливане би било насилствено и безполезно.

Понеже прѣдметитѣ за рисуване ще се взематъ изъ областьта на естествовѣдѣнието и прѣдметното обучение, то при рисуването може да се слѣятъ отдѣленията въ сжщитѣ двѣ групи както поменатитѣ прѣдмети. Сжщото ще се допустне и при гимнастиката и пѣнието. Писането се явява заедно съ четенето: I и II отдѣления оставатъ отдѣлни, III и IV може да се слѣятъ; на това сливане обаче ще се даде малко по-другъ оттенъкъ, отколкото онова при четенето. При диктовката, напр., и двѣтѣ отдѣления ще обработятъ една и сжща тема, но самата разработка ще бжде въ разни рамки поставена: за III-о отдѣление ще се дава въ по-проста форма, когато за IV-о въ по-пространна и сложна. Тукъ ще се взема подъ внимание миналата материя по граматика, като основа на правописанието.

Таблица за слѣтото и задружното обучение:

Прѣдмети	Групи	Отдѣления I	II	III	IV
Смѣтане	4	1 група	2 група	3 група	4 група
Четене	3	1 група	2 група	3 група	
Граматика	3		1 група	2 група	3 група
Писане	3	1 група	2 група	3 група	
Законъ-Божи	1	—	—	1 група	
Естествовѣдѣние	2	1 група		2 група	
Отечествовѣдѣние	2		—	1 група	2 група
История	1	—	—	—	1 група
Геометрия	2		—	1 група	2 група
Краснописание	4	1 група	2 група	3 група	4 група
Рисуване	2	1 група		2 група	
Гимнастика	2	1 група		2 група	
Пѣние	2	1 група		2 група	

и краснописането могатъ да бждатъ груѣ, но понеже има часове, каквито напр. ествовѣдѣние и геометрия, които трѣбва обработватъ по отдѣлно, а при това въ то врѣме да присжтствуватъ и другитѣ отния, то прѣдметътъ краснописъ ще се взема дѣлно съ всѣко отдѣление и ще се минава тихо занимание.

б) Програма. Съобразно дадената групировка за сливане и задружаване, трѣбва да се нареди и програмата за седмичното разпрѣдѣление на часоветѣ. Досегашната програма у нашитѣ селски училища, погрѣшно именувани слѣти, ни най-малко не носи характера на програмата за едно слѣто училище: въ нея се не съзира ни слѣда отъ сливане, а цѣлото обучение върви задружно. При новата

която ще прѣдставя тукъ, прѣобладаваще се явява пакъ задружното обучение; слѣтото се явява само при четене, писане и законъ божи въ III и IV отдѣление, и при естествовѣдѣние, рисуване, гимнастика и пѣние въ I, II, III и IV отдѣления, макаръ и въ ограничена форма за се яв… ването; училището, което би пригър… добна програма, съ право би се нарек… училище.

Програма за слѣто училище съ 4 отдѣления.

Часове	Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Съб…
9—10	I, II, III, IV Смѣтане	I, II, III, IV Смѣтане	I, II, III, IV Смѣтане	I, II, III, IV Смѣтане	I, II, III, IV Смѣтане	I, II, III, IV Смѣ…
10—11	I, II Писане III Отечествов. IV Краснописъ	I, II Писане III Краснопис. IV Отечествов.	I, II Писане III, IV Естествов.	I, II Писане III Отечествов. IV Краснопис.	I, II Писане III Краснопис. IV Отечествов.	I, II Ге… III, IV Ест…
11—12	I, II — III, IV Четене	I, II — III, IV Граматика	I, II Четене III, IV Четене	I, II — III, IV Четене	I, II — III, IV Граматика	I, II Чет… III, IV Че…
2—3	I, II Четене III, IV Рисуване	I, II Четене III, IV Писане	I, II — III, IV Зак. божи	I, II Четене III, IV Рисуване	I, II Четене III, IV Писане	
3—4	I, II Гимнастика III, IV —	I, II — III, IV Гимнастика	I, II — III, IV Геометрия	I, II Пѣние III, IV —	I, II — III, IV Пѣние	

При бѣгълъ погледъ върху прѣдставената тукъ програма би се заключило, че дѣйствително часоветѣ за всѣко отдѣление сѫ достатъчни: I и II иматъ по 20, III и IV по 26 часа; при внимателно разглеждане самата разпрѣдѣлба на врѣмето при всѣки часъ, ще видимъ, че учительтъ се занимава директно съвсѣмъ малко врѣме съ ученицитѣ отъ I и II отдѣление, а сѫщо недостатъчно съ ония отъ III и IV. За неплодовитостьта на тихитѣ занятия въ широкъ размѣръ се изказахъ вече, така че на тѣхъ ще гледаме като на съвсѣмъ неползотворни; при едно ограничение, не биха били тъй опасни. Когато става дума за числото на седмичнитѣ часове, съ които располага всѣко отъ отдѣленията при слѣтото *училище*, нека вземаме въ съображение само *ония на директнитѣ* занятия, а часоветѣ, минати въ тихо занимание, да се считатъ прос… такива, които допълватъ общото числ… прѣдвидено отъ задължителната програ… ще прѣдставя таблица за директното и … занимание, като означа колко минути … вото и колко второто, при всѣки учебе…

При 10 и 15-минутно директно обуч… то при най-важнитѣ учебни прѣдмети … да се очаква никакъвъ успѣхъ, колк… бѫде голѣмо увѣрението, подкрѣпено с… бройни доводи и факти, идещи из… на комбиниращата фантазия; ни най-м… трѣбва да се самооболщаваме, нито … очакваме плодоветѣ на подобно обучение… най-голѣмо желание не би се удало н… ния учитель да приложи на практика … ония методически изисквания, които бих…

Часове	Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Сѫбота
9—10 50'	I Смѣтане (15' g. — 35' m.) II « (15' g. — 35' m.) III « (10' g. — 40' m.) IV « (10' g. — 40' m.)	I Смѣтане (10' g. — 10' m.) II « (10' g. — 40' m.) III « (15' g. — 35' m.) IV « (15' g. — 35' m.)	както понедѣлникъ	както вторникъ	както понедѣлникъ	както вторникъ
10—11 50'	I, II } Писане (10' g. — 40' m.) III Отечеств. (40' g. — 10' m.) IV Краснописъ (50' м.)	I, II } Писане (10' g. — 40' m.) III Краснописъ (50' m.) IV Отечеств. (40' g. — 10' m.)	I, II } Писане (10' g. — 40' m.) III, IV } Естеств. (40' g. — 10' m.)	както понедѣлникъ	както вторникъ	както срѣда
11—12 50'	I — II — III, IV } Четене (50' g.)	I — II — III Граматика (25' g. — 25' m.) IV « (25' g. — 25' m.)	I Четене (15' g. — 35' m.) II « (10' g. — 40' m.) III, IV } Четене (25' g. — 25' m.)	както понедѣлникъ	както вторникъ	както срѣда
2—3 50'	I Четене (20' g. — 30' m.) II « (20' g. — 30' m.) III, IV } Рисуване (10' g. — 40' m.)	I Четене (15' g. — 35' m.) II « (10' g. — 40' m.) III, IV } Писане (25' g. — 25' m.)	I — II — III, IV } Законъ божи (50' g.)	както понедѣлникъ	както вторникъ	
3—4 50'	I, II } Гимнастика (50' g.) III — IV —	I — II — III, IV } Гимнастика (50' g.)	I — II — III Геометр. (25' g. — 25' m.) IV « (25' g. — 25' m.)	I, II } Пѣние (50' g.) III — IV —	I — II — III, IV } Пѣние (50' g.)	

нали обучението въ любимо занятие за ученика; при кѫсото врѣме се отмѣняватъ насилствено всѣкакви добри методи, заглъхватъ въ бурени всѣкакви добри пѫтища, само единъ остава отворенъ—пѫтьтъ на уморителния акроматизъмъ. Ученикътъ учи форми безъ да разбира тѣхното значение, изказва на изустъ цѣли текстове безъ да вникне въ тѣхното сѫдържание. Всѣко подобно знание, придобито машинално безъ съдѣйствието на разсѫдъка и въ отсѫтствието на живия интересъ, е мрътво знание и остава за винаги такова, докато най-послѣ съвършено се заличи изъ паметьта. Най-новитѣ модерни пѫтища, по които крачи съврѣменната методика, ще останатъ до тогава чужди за слѣтото училище, до когато това послѣдното си извоюва по-дълго врѣме за директното занимание. Всичкитѣ ни стремежи, слѣдов., въ областьта на борбата, трѣбва да се отправятъ въ това направление; само съ продължение директното обучение бихме поставили слѣтото училище на добра основа. Всички усилия за съвършеното му прѣмахване сѫ напразни.

в) Подобрѣния. И така нагазваме въ областьта на подобрѣнията, които биха смегчили тежестьта на слѣтото училище. Като първа мѣрка въ това отношение се явява полудневното слѣто училище. Такова сѫществува въ кралство Прусия, но се прилага само тамъ, дѣто скромното училищно помѣщение е далечъ да задоволи съ приема си всички, подлежащи на задължително обучение. За извоюване, обаче, продължителность за директнитѣ занятия, полудневното училище се явява като първъ борецъ, който дава своето съдѣйствие. Съ въвеждане полудневното училище, дава се на учителя възможность да занимае отдѣлно начинающитѣ наукитѣ си отъ една страна и отъ друга — да продължи директнитѣ си занятия и съ еднитѣ и съ другитѣ. Най-сгодното разпрѣдѣление въ случая е да се оставятъ винаги III и IV отдѣл. да посѣщаватъ прѣдобѣднитѣ часове, а I и II — слѣдобѣднитѣ. За да се успѣе до пълното число часове, прѣдвидени отъ програмата, ще трѣбва да стане увеличение на прѣдобѣднитѣ и слѣдобѣднитѣ дневни часове. За да не бѫде съвсѣмъ чувствителна разликата въ учебното врѣме, възникнала отъ увеличението, ще трѣбва да се намали продължителностьта на учебния часъ отъ 50 или 55 минути, който часъ сега е на 40 минути. Въ случая при часоветѣ на задружно обучение, ще разполага всѣко отдѣление съ по 20 минути, а при ония на слѣтото — съ пълнитѣ 40 минути.

Разликата въ часоветѣ при двѣтѣ програми е доста чувствителна: когато чистото слѣто училище прѣдвижда за I и II отдѣл. по 20 часа седмично, полудневното ги ограничава на 15; 5 часова седмична разлика дава приблизително 160 часа годишно — врѣме доста завидно; при подробно изчисление, обаче, намираме съвсѣмъ обратното. За насъ не важи, както казахъ и по рано общото число на часоветѣ, но онова, което ни дава директното занимание. При справедлива оцѣнка, слѣдов., върху двѣтѣ програми, ще гледаме дѣ прѣдолява това послѣдн... дѣйствително числото на директнитѣ ч... явява обратно пропорционално на общото... седмични часове, ще покажа съ слѣд... пробна таблица, при която правя изчисл... врѣмето въ минути; съ нея ще покажа... пѫти седмично се обработва всѣки прѣ... по колко минути трае обработката всѣк...

Програма за полудневно слѣто училище съ 4 отдѣления.

Часове	Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Сѫбота
8^{30}—9^{10}	III, IV } Смѣтане	III, IV } Смѣтане	III, IV } Геометрия	III, IV } Зак. божи	III, IV } Смѣтане	III, IV } Смѣтане
9^{20}—10	III, IV } Естествов.	III. Краснопис. IV. Отечеств.	III. Отечеств. IV. Краснопис.	III, IV } Естествов.	III. Краснопис. IV. Отечеств.	III. Отечеств. IV. Краснопис.
10^{10}—10^{50}	III, IV } Четене	III, IV } Рисуване	III, IV } Четене	III, IV } Пѣние	III, IV } Четене	III. Прѣписв. IV. История
11—11^{40}	III, IV } Граматика	III, IV } Пѣние	III, IV } Писане	III, IV } Граматика	III, IV } Гимнаст.	III, IV } Писане
2—2^{40}	I, II } Смѣтане	I, II } Смѣтане	I, II } Смѣтане	I, II } Смѣтане	I, II } Смѣтане	—
[illegible]	I, II } Писане и четене	I, II } Писане и четене	I, II } Писане и четене	I, II } Писане и четене	I, II } Писане и четене	—

Отъ лѣвата страна на всѣки отвѣсенъ ст... стоящъ подъ римскитѣ цифри I, II... означавачи отдѣленията, е обозначе... пѫти прѣзъ седмицата има обучение по... нитѣ прѣдмети и колко минути трае... всѣки пѫть, отъ дѣсната страна пъкъ е обоз... общото число минути за всѣки прѣдмет... седмицата. При нераздѣлното слѣто у...

	Прѣдмети	Нераздѣлно слѣто училище				Полудневно слѣто училище			
		I	II	III	IV	I	II	III	IV
1	Смѣтане	4.15' 2.10' } = 80'	4.15' 2.10' } = 80'	4.10' 2.15' } = 70'	4.10' 2.15' } = 70'	5.20' = 100'	5.20' = 100'	4.20' = 80'	4.20' = 80'
2	Четене	2.20' 4.15' } = 100'	2.20' 4.10' } = 80'	1.50' 2.25' } = 150'	2.50' 2.25' } = 150'	5.20' = 100'	5.20' = 100'	3.40' = 120'	3.40' = 120
3	Граматика	—	—	2.25, = 50'	2.25' = 50'	—	—	2.20' = 40'	2.20' = 40'
4	Писане	6.10' = 60'	6.10' = 60'	2.25' = 50'	2.25' = 50'	—	—	2.40' = 80'	2.40' = 80'
5	Законъ божи	—	—	1.50, = 50'	1.50' = 50'	—	—	1.40' = 40'	1.40' = 40'
6	Естествовѣдѣние . . .	—	—	2.40' = 80'	2.40' = 80'	2.40' = 80'	2.40' = 80'	2.40' = 80'	2.40' = 80'
7	Отечествовѣдѣние . . .	—	—	2.40' = 80'	2.40' = 80'	—	—	2.40' = 80'	2.40' = 80'
8	История	—	—	—	—	—	—	—	1'40' = 40'
9	Геометрия	—	—	1.25' = 25'	1.25' = 25'	—	—	2.20' = 40'	2.20' = 40
10	Краснописъ	—	—	—	—	—	—	—	—
11	Гимнастика	1.50' = 50'	1.50' = 50'	1.50' = 50'	1.50' = 50'	1.40' = 40'	1.40' = 40'	1.40 = 40'	1.40' = 40'
12	Пѣние	1.50' = 50'	1 50' = 50'	1.50' = 50'	1.50' = 50'	1.40' = 40'	1.40' = 40'	2.40' = 80'	2.40' = 80'
13	Рисуване	—	—	2.10' = 20'	2.10' = 20'	1.40 = 40'	1.40' = 40'	1.40' = 40'	1.40' = 40'
	Обща сума:	8 10' 8.15' 2.20' 2.50' } = 340'	12.10' 4.15' 2.20' 4.50' } = 320'	6.10' 2.15' 7.25' 4.40' 5.50' } = 575'	6.10' 2.15' 7.25' 4.40' 5.50' } = 675'	10.20' 5.40' } = 400'	10.20' 5.40' } = 400	8.20' 14.40' } = 720'	8.20' 15.40' } = 760'

напр., се вижда, че I отдѣление има 6 пѫти смѣтане седмично, отъ които четиритѣ траятъ по 15 минути, двата по 10, всичко 80 минути прѣзъ седмицата.

При най-долния хоризонталенъ редъ пъкъ, подъ всѣки отвѣсенъ стълбецъ отдѣсно — сѫ изразени общитѣ минути за всѣко отдѣление прѣзъ седмицата, а отлѣво сѫщитѣ сѫ разпрѣдѣлени въ нѣколко категории споредъ траенето на директнитѣ занимания всѣки пѫть. Подъ отвѣсния стълбецъ при нераздѣлното училище, напр., стои общото число 320: тия 320 минути прѣзъ седмицата се минаватъ на 20 пѫти, отъ които 8 по 10 минути, 8 по 15 м., 2 по 20 и 2 по 50 минути.

Сравнени общитѣ цифри подъ всѣки отвѣсенъ стълбецъ отъ лѣвата половина на таблицата съ съотвѣтнитѣ си отъ дѣсната половина, ни довеждатъ до заключение, че врѣмето за директно обучение при полудневното слѣто училище въ всѣко отдѣление прѣвишава онова на нераздѣлното, и то за I отдѣл. съ 60 минути, за II съ 80, за III съ 45, за IV съ 85. Би се възразило, че подобна малка разлика — 60 или 80 минути седмично, не заслужва такава реформа, но повторимъ ли тия дѣйствително малко на брой седмични минути 32 пѫти, ще добиемъ за всѣко отдѣление не вече малката разлика 60, 80, 45, 85 минути, но грамадната 1920, 2560, 1440, 2720 минути; разграничимъ ли тия послѣднитѣ на части, обхващащи по 20 минути, ще получимъ за I отдѣление 96, за II — 128, за III — 72, за IV — 136 двадесетминутови часа повече. Въ 96 двадесетминутови часа за I отдѣление и 136 за IV-то би се постигнало въ материално и формално отношение много повече, отколкото при цѣлокупнитѣ 640 за I-во и 768 за IV-то десеть, петнадесеть, двадесеть и т. н. минутови часове при нераздѣлното слѣто училище.

Само въ едно отношение може да се възстава противъ полудневното слѣто училище, именно противъ увеличението седмичнитѣ часове за учителя, които и безъ това ги има доста на брой. Когато при нераздѣлното слѣто училище седмичнитѣ часове се спиратъ на цифрата 28, при полудневното се възкачатъ до високата цифра 39. Дѣйствително, само отъ изговора на това число би се разколебалъ човѣкъ и би всецѣло възсталналъ противъ полудневното училище. Сравнимъ ли, обаче, учебното врѣме, прѣзъ което учительтъ трѣбва да обучава и при двата вида училища, ще намѣримъ, че огромното число 39, което толкова много ни изплаши, не е тъй страшно въ дѣйствителность. При нераздѣлното слѣто училище учительтъ има 28 седмични часа по 50 минути всѣки единъ, при полудневното 39 часа по 40 минути; общото число (1560) седмични минути при полудневното слѣто училище прѣвишава онова (1400) на нераздѣлното само съ 160, съ други думи казано полудневното училище повишава седмичнитѣ учебни часове за учителя не съ разликата отъ 39 и 28, но само съ нищожнитѣ *160 минути или 2 цѣли часа и 40 минути. Разхвърлена тая разлика* върху седмичнитѣ дни,

повишава дневно учебното врѣме само
нути за първитѣ 5 дни на седмицата
за послѣдния — сѫботата. При нер
училище прѣдобѣдното обучение трае
т. е. 3 часа, слѣдобѣдното отъ 2—4, т.
при полудневното ще трае сутринь
11 ч. 40 мин. т. е. 3 ч. 10 мин. и слѣ
отъ 2—4 ч. 20 м. т. е. 2 ч. 20 м. Прѣд
повишение е само 10, слѣдобѣдното
дневно всичко 30 мин. Тридесетминутн
разлика въ врѣмето, която отъ друга
ни даде най-зрѣли плодове накрай,
да ни отчайва, нито пъкъ да ни настр
тивъ нововъведението.

Но азъ не се задоволяватъ самъ съ
прѣмина по-нататъкъ къмъ друга още по
чающа положението мѣрка. Ако има бе
при слѣтото училище, противъ която трѣ
да възстава, то тя е отъ една страна
ностьта на самия учитель съ извънред
работа и отъ друга — кѫсото врѣме на ди
обучение. Съ приемане полудневното
директното обучение се поставя на
положение: 10-тѣ или 15-тѣ минути се
ватъ на 20 и 40. Прослѣдимъ ли учеб
сове прѣзъ всѣки единъ день, ще к
себе си: «дѣйствително, тежка е работа
теля, който е ималъ нещастието да попа
слѣтото училище!» Като казвамъ «тежк
мамъ прѣдъ видъ не само училищната раб
5-тѣ дневни часа, но и извънкласовата,
бена за подготовка къмъ учебнитѣ заня
оная за общото повдигане на масата. В
ката работа въ едно, дава ни едно от
отъ границитѣ на човѣшкитѣ сили. Тов
обаче, само тамъ, дѣто има чиста съ
изпълнението, тамъ дѣто не се постава
развитието, нито пъкъ се отождествява
на учителя въ училището съ онова на с
чаенъ гость.

За избѣгване тая голѣма прѣтрупано
която ще се даде на учителя пълна въз
за по-добра подготовка прѣзъ обуче
една страна и отъ друга ще се увел
ректния часъ до максимумъ, като само
тихото занимание отстѫпи всецѣло у
на директното, въ които случаи ще
се прилагатъ и всички методически
при обучението, азъ прѣдлагамъ слѣдни

Приемането подлежащитѣ на задълж
чение да става не всѣка година, а п
Въ този случай ще имаме всѣка година
само 2 отдѣления. За да запазимъ
числото 2, трѣбва да се нареди така
ленията да не дохождатъ въ послѣд
редъ, но прѣзъ едно. Още първата год
да се опрѣдѣли да има само I п
слѣдващата год. нѣма да има прием
ученици: тия отъ I отд. минаватъ въ
отъ III въ IV, така че прѣзъ тая
имаме II и IV отд. Третята година прие
ученици. II отдѣление става III, IV-
училището, имаме слѣдов. пакъ двѣ от

и т. н. — редътъ си остава завинаги зала-
Това ще изразя и още по-нагледно:

1. год. I отд. — III отд —
2. » — II отд. — IV отд.
3. » I отд. — III отд. —
4. » — II отд. — IV отд.

мѣрка ще важи само за села, които иматъ учитель. При ония съ двама положението е бжде наравно съ онова на учителя самъ о, т. е. ще иматъ както първия по двѣ ния: първиятъ ще води I и III, другиятъ . Тази групировка е най-цѣлесъобразна рганизацията на полудневното училище. амалявамъ числото на отдѣленията за самъ въ село, а и за двама такива при едно учи- е изпускамъ изъ прѣдъ видъ полудневното це. Това си остава въ сила, но не вече като а като съвсѣмъ раздѣлно: винаги учи- ще има работа само съ едно отдѣление — добѣднитѣ часове ще обучава напр. III-то то отд., въ слѣдобѣднитѣ — I-то или II-то. атагъкъ, ако при двама учители допуст- руга групировка на отдѣленията, именно I III и IV, то би било отъ една страна ъ несправедливо по отношение седмичнитѣ а отъ друга не би могълъ да се спази редъ, който гласи: «всѣки единъ учитель да води своитѣ ученици отъ първото до ното отдѣление». При групировката I съ I съ IV отд. се спазва това послѣдното не и общиятъ редъ си остава завинаги ъ; тоя ще прѣдставя въ слѣдията скица:

Първи учитель	Втори учитель
I отд. и III-о отд.	II-о отд. и IV отд.
II » » IV »	I » » III »
III » » I »	II » » IV »
и т. н.	и т. н.

же условията, както на учителя самъ , така и на двамата при едно училище, ждатъ подъ еднакъвъ знаменатель, то и ата програма за обучение ще бжде сжщо а двата вида селски училища.

ко по-труденъ се явява въпросътъ при 4 от- съ 3 учители. Не въ интереса на общата е да се натовари единъ отъ тримата съ дѣления, а другитѣ двама да останатъ съ . Най-справедливото разпрѣдѣление въ ще бжде слѣдното: учитель A да вземе еняе, учитель B — II, учитель C — III, а ѣ на IV отд. ще се разхвърлятъ между по равно. За I и II отдѣл. при 4 отдѣл. чители прѣдвиждамъ *по 18* часа, за III и IV по 24 седмично. Ако всѣки отъ тримата получи по 8 часа отъ IV-то отдѣление, ще има пакъ неравенство: A ще получи 26, B сжщо 26, а C — 32 часа; за да получатъ всички по равно, ще се взематъ отъ III-то отдѣление 4 часа и ще се разпрѣдѣлятъ между учителитѣ A, B; A ще има тогава 26+2, B — 26+2, за C оставатъ 31—4. Взетитѣ часове отъ III отд. ще бждатъ 2 по естествов., 1 рисуване и 1 зак. божи.

Би трѣбвало C да вземе само 4 часа отъ часовѣтѣ на IV отдѣл., а A и B по 10, за да не става разпокжсване и между III-то отдѣление. Самото часово разпрѣдѣление, обаче, не позволява това.

Тукъ ще прѣдставя седмичната програма за училища съ трима и двама учители; послѣдната важи и за училище съ 1 учитель.

Слѣдъ като допустнемъ прѣдложената мѣрка, т. е. да се намали всѣкидневното число на отдѣленията, трѣбва да се погрижимъ сжщеврѣменно за полагането сжщата въ порядъкъ. Изпжква въпросътъ: «какъ бихме приравнили сжществуващитѣ 4 отдѣления съ изискванията на новата мѣрка, или другояче изразено, какъ бихме създали отъ 4-тѣ отдѣления само двѣ?» — Реформата заварва 4 отдѣления; първата година на реформиране при неприемане нови ученици оставатъ само три отдѣления: II, III, IV, втората година при приемане нови ученици ще имаме сжщо 3 отдѣления: I, III и IV, третята година ще имаме само двѣ: II, IV, четвъртата сжщо двѣ: I и III; приравнение се явява значи на третята година. Но сжществуватъ и такива села, дѣто има само 2 или 3 отдѣл. Изравнението при такива ще стане сжщо въ третята година отъ нововъведението. Приравнението на тритѣ вида училища ще прѣдставя въ слѣдната таблица:

год	2 отдѣления				3 отдѣления				4 отдѣления			
0.	I	II			I	II	III		I	II	III	IV
1.	—	II	III			II	III	IV	—	II	III	IV
2.	I	—	III	IV	I	—	III	IV	I	—	III	IV
3.	—	II	—	IV	—	II	—	IV	—	II	—	IV
4	I		III	-	I	—	III	—	I		III	—
5		II	—	IV	—	II	-	IV	—	II	—	IV
	и т. н.				и т. н.				и т. н.			

Искаме ли да стане приравнението още първата година, ще трѣбва да допустнемъ едно повторение за нѣкои отдѣления, което при това нѣма да бжде въ ущърбъ на повторящитѣ, а напротивъ ще имъ бжде доста полезно, ще имъ положи една по-здрава основа за по-сигурно слѣване при новата форма на учебнитѣ занятия, които, разбира се, разполагайки съ повече врѣме ще бждатъ по-строги, по-взискателни, ще изискватъ, слѣдов., и по-солидни основни знания.

напр., се вижда, че I отдѣление има 6 пѫти смѣтане седмично, отъ които четиритѣ траятъ по 15 минути, двата по 10, всичко 80 минути прѣзъ седмицата.

При най-долния хоризонталенъ редъ пъкъ, подъ всѣки отвѣсенъ стълбецъ отдѣлно — сѫ изразени общитѣ минути за всѣко отдѣление прѣзъ седмицата, а отдѣлно сѫщитѣ сѫ разпрѣдѣлени въ нѣколко категории споредъ траенето на директнитѣ занимания всѣки пѫть. Подъ отвѣсния стълбецъ при нераздѣлното училище, напр., стои общото число 320; тия 320 минути прѣзъ седмицата се минаватъ на 20 пѫти, отъ които 8 по 10 минути, 8 по 15 м., 2 по 20 и 2 по 50 минути.

Сравнени общитѣ цифри подъ всѣки отвѣсенъ стълбецъ отъ лѣвата половина на таблицата съ съотвѣтнитѣ си отъ дѣсната половина, ни довеждатъ до заключение, че врѣмето за директно обучение при полудневното слѣто училище въ всѣко отдѣление прѣвишава онова на нераздѣлното, и то за I отдѣл. съ 60 минути, за II съ 80, за III съ 45, за IV съ 85. Би се възразило, че подобна малка разлика — 60 или 80 минути седмично, не заслужва такава реформа, но повторимъ ли тия дѣйствително малко на брой седмични минути 32 пѫти, ще добиемъ за всѣко отдѣление не вече малката разлика 60, 80, 45, 85 минути, но грамадната 1920, 2560, 1440, 2720 минути; разграничимъ ли тия послѣднитѣ на части, обхващащи по 20 минути, ще получимъ за I отдѣление 96, за II — 128, за III — 72, за IV — 136 двадесетминутови часа повече. Въ 96 двадесетминутови часа за I отдѣление и 136 за IV-то би се постигнало въ материално и формално отношение много повече, отколкото при цѣлокупнитѣ 640 за I-во и 768 за IV-то десеть, петнадесеть, двадесеть и т. н. минутови часове при нераздѣлното слѣто училище.

Само въ едно отношение може да се възстава противъ полудневното слѣто училище, именно противъ увеличението седмичнитѣ часове за учителя, който и безъ това ги има доста на брой. Когато при нераздѣлното слѣто училище седмичнитѣ часове се спиратъ на цифрата 28, при полудневното се възкачатъ до високата цифра 39. Дѣйствително, само отъ изговора на това число би се разколебалъ човѣкъ и би всецѣло възсталналъ противъ полудневното училище. Сравнимъ ли, обаче, учебното врѣме, прѣзъ което учительтъ трѣбва да обучава и при двата вида училища, ще намѣримъ, че огромното число 39, което толкова много ни изплаши, не е тъй страшно въ дѣйствителность. При нераздѣлното слѣто училище учительтъ има 28 седмични часа по 50 минути всѣки единъ, при полудневното 39 часа по 40 минути; общото число (1560) седмични минути при полудневното слѣто училище прѣвишава онова (1400) на нераздѣлното само съ 160, съ други думи казано полудневното училище повишава седмичнитѣ учебни часове за учителя не съ *разликата* отъ 39 и 28, но само съ *нищожнитѣ 160 минути* или 2 цѣли часа и 40 минути. *Раздробена тая разлика* върху седмичнитѣ дни,

повишава дневно учебното врѣме само
нути за първитѣ 5 дни на седмицат
за послѣдния — сѫботата При не
училище прѣдобѣдното обучение трае
т. е. 3 часа, слѣдобѣдното отъ 2—4, т
при полудневното ще трае сутринь
11 ч. 40 мин. т. е. 3 ч. 10 мин. и с
отъ 2—4 ч. 20 м. т. е. 2 ч. 20 м. Пр
повишение е само 10, слѣдобѣдното
дневно всичко 30 мин. Тридесетминут
разлика въ врѣмето, която отъ друга
ни даде най-зрѣли плодове накрай,
да ни отчайва, нито пъкъ да ни наст
тивъ нововъведението.

Но азъ не се задоволяватъ самъ съ
прѣмина по-нататъкъ къмъ друга още по
чающа положението мѣрка. Ако има бо
при слѣтото училище, противъ която тр
да възстава, то тя е отъ една страна
ностьта на самия учитель съ извънред
работа и отъ друга — кѫсото врѣме на д
обучение. Съ приемане полудневното
директното обучение се поставя на
положение: 10-тѣ или 15-тѣ минути с
ватъ на 20 и 40. Прослѣдимъ ли уч
сове прѣзъ всѣки единъ день, ще к
себе си: «дѣйствително, тежка е работа
теля, който е ималъ нещастието да попа
слѣтото училище!» Като казвамъ «теж
мамъ прѣдъ видъ не само училищната ра
5-тѣ дневни часа, но и извънкласовата
бена за подготовка къмъ учебнитѣ зан
оная за общото повдигане на масата В
ката работа въ едно, дава ни едно бр
отъ границитѣ на човѣшкитѣ сили. Тов
обаче, само тамъ, дѣто има чиста съ
изпълнението, тамъ дѣто не се поставя
развитието, нито пъкъ се отождествява
на учителя въ училището съ онова на
чаенъ гость.

За избѣгване тая голѣма прѣтрупан
която ще се даде на учителя пълна въ
за по-добра подготовка прѣзъ обуче
една страна и отъ друга ще се ув
ректния часъ до максимумъ, като сѫщ
тихото занимание отстѫпи всецѣло
на директното, въ които случаи ще
се прилагать и всички методически
при обучението, азъ прѣдлагамъ слѣдн

Приемането подлежащитѣ на задължи
чение да става не всѣка година, а
Въ този случай ще имаме всѣка година
само 2 отдѣления. За да запазимъ
числото 2, трѣбва да се нареди така
ленията да не дохождатъ въ послѣ
редъ, но прѣзъ едно. Още първата год
да се опрѣдѣли да има само I и
слѣдващата год. нѣма да има прие
ученици: тия отъ I отд. минаватъ въ
отъ III въ IV, така че прѣзъ тая
имаме II и IV отд. Третята година при
ученици: II отдѣление става III, IV-т
училището, имаме, слѣдов., пакъ двѣ

и т. н. — редътъ си остава завинаги запа-
Това ще изразя и още по-нагледно:

1. год. I отд. — III отд. —
2. » — II отд. — IV отд.
3. » I отд. — III отд. —
4. » — II отд. — IV отд.

мѣрка ще важи само за села, които иматъ
учитель. При ония съ двама положението
е бжде наравно съ онова на учителя самъ,
, т. е. ще иматъ както първия по двѣ
ния: първиятъ ще води I и III, другиятъ
. Тази групировка е най-цѣлесъобразна
рганизацията на полудневното училище.
амаливамъ числото на отдѣленията за самъ
въ село, а и за двама такива при едно учи-
е изпускамъ изъ прѣдъ видъ полудневното
е. Това си остава въ сила, но не вече като
а като съвсѣмъ раздѣлно: винаги учи-
ще има работа само съ едно отдѣление —
добѣднитѣ часове ще обучава напр. III-то
то отд., въ слѣдобѣднитѣ — I-то или II-то.
нататъкъ, ако при двама учители допуст-
руга групировка на отдѣленията, именно I
III и IV, то би било отъ една страна
ъ несправедливо по отношение седмичнитѣ
а отъ друга не би могълъ да се спази
редъ, който гласи: «всѣки единъ учитель
да води своитѣ ученици отъ първото до
ното отдѣление». При групировката I съ
съ IV отд. се спазва това послѣдното
ние и общиятъ редъ си остава завинаги
ъ; тоя ще прѣдставя въ слѣдната скица:

	Първи учитель	Втори учитель
	I отд. и III-о отд.	II-о отд. и IV отд.
	II » » IV »	I » » III »
	III » » I »	II » » IV »
	и т. н.	и т. н.

же условията, както на учителя самъ
, така и на двамата при едно училище,
датъ подъ еднакъвъ знаменатель, то и
ата програма за обучение ще бжде сжщо
двата вида селски училища.
о по-труденъ се явява въпросътъ при 4 от-
съ 3 учители. Не въ интереса на общата
е да се натовари единъ отъ тримата съ
дѣления, а другитѣ двама да останатъ съ
. Най-справедливото разпрѣдѣление въ
ще бжде слѣдното: учитель A да вземе
ение, учитель B — II, учитель C — III, а
ѣ на IV отд. ще се разхвърлятъ между
по равно. За I и II отдѣл. при 4 отдѣл.
ители прѣдвиждамъ по 18 часа, за III и

IV по 24 седмично. Ако всѣки отъ тримата по-
лучи по 8 часа отъ IV-то отдѣление, ще има
пакъ неравенство: A ще получи 26, B сжщо 26,
а C — 32 часа; за да получатъ всички по равно,
ще се вэематъ отъ III-то отдѣление 4 часа и ще
се разпрѣдѣлятъ между учителитѣ A, B; A ще
има тогава 26+2, B — 26+2, за C оставатъ 32—4.
Взетитѣ часове отъ III отд. ще бждатъ 2 по
естествов., 1 рисуване и 1 зак. божи.

Би трѣбвало C да взeме само 4 часа отъ часо-
ветѣ на IV отдѣл., а A и B по 10, за да не става
разпокжсване и между III-то отдѣление. Самото
часово разпрѣдѣление, обаче, не позволява това.

Тукъ ще прѣдставя седмичната програма за
училища съ трима и двама учители; послѣдната
важи и за училище съ 1 учитель.

Слѣдъ като допустнемъ прѣдложената мѣрка,
т. е. да се намали всѣкидневното число на отдѣ-
ленията, трѣбва да се погрижимъ сжщеврѣменно
за полагането сжщата въ порядъкъ. Изпжква
въпросътъ: «какъ бихме приравнили сжществува-
щитѣ 4 отдѣления съ изискванията на новата
мѣрка, или другояче изразено, какъ бихме
създали отъ 4-тѣ отдѣления само двѣ?» — Ре-
формата заварва 4 отдѣления; първата година
на реформиране при неприемане нови ученици
остаnатъ само три отдѣления: II, III, IV, втората
година при приемане нови ученици ще имаме
сжщо 3 отдѣления: I, III и IV, третята година
ще имаме само двѣ: II, IV, четвъртата сжщо
двѣ: I и III; приравнение се явява значи на
третята година. Но сжществуватъ и такива села,
дѣто има само 2 или 3 отдѣл. Изравнението при
такива ще стане сжщо въ третята година отъ
нововъведението. Приравнението на тритѣ вида
училища ще прѣдставя въ слѣдната таблица:

год.	2 отдѣления	3 отдѣления	4 отдѣления
0.	I II	I II III	I II III IV
1.	— II III	II III IV	II III IV
2.	I — III IV	I — III IV	I — III IV
3.	— II — IV	— II — IV	— II — IV
4.	I III	I — III —	I — III —
5	II — IV	II — IV	— II — IV
	и. т. н.	и. т. н.	и. т. н.

Искаме ли да стане приравнението още пър-
вата година, ще трѣбва да допустнемъ едно повто-
рение за нѣкои отдѣления, което при това нѣма
да бжде въ ущърбъ на повторящитѣ, а напротивъ
ще имъ бжде доста полезно: ще имъ положи
една по-здрава основа за по-сигурно слѣдване
при новата форма на учебнитѣ занятия, които,
разбира се, разполагайки съ повече врѣме ще
бждатъ по-строги, по-взискателни, ще изискватъ,
слѣдов., и по-солидни основни знания.

Програма за училище съ 3 учители — 4 отдѣления.

Часъ	Отдѣл.	Понедѣлникъ		Вторникъ		Срѣда		Четвъртъкъ		Петъкъ		Сѫбота	
		Прѣдмети	У-лъ	Прѣдмети	У-лъ	Прѣдмети	У-лъ	Прѣдмети	У-лъ	Прѣдмети	У-лъ	Прѣдмети	У-лъ
8^{30}–9^{10}	I	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	III	Смѣтане	C	Естествовѣд.	B	Смѣтане	C	Смѣтане	C	Естествов.	B	Смѣтане	C
	IV	Смѣтане	A	Смѣтане	A	Пѣние	A	Смѣтане	A	Смѣтане	A	Пѣние	A
9^{20}–10	I	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	III	Отечествов.	C	Законъ божи	A	Четене	C	Отечествов	C	Рисуване	A	Четене	C
	IV	Четене	B	Граматика	B	Четене	B	Граматика	B	Четене	B	Четене	B
10^{10}–10^{50}	I	Смѣтане	A	Смѣтане	A	Смѣтане	A	Смѣтане	A	Смѣтане	A	—	—
	II	Смѣтане	B	Смѣтане	B	—	—	Смѣтане	B	Смѣтане	B	Смѣтане	B
	III	Четене	C	Граматика	C	Писане	C	Четене	C	Граматика	C	Писане	C
	IV	—	—	—	—	Геометрия	B	—	—	—		Зак. божи	A
11–11^{40}	I	Писане и четене	A	Писане и четене	A	Писане и четене	A	Писане и четене	A	Писане и четене	A	—	—
	II	Четене	Б	Граматика	B	—	—	Четене	B	Писане	B	Четене	B
	III	Геометрия	C	Пѣние	C	Гимнастика	C	Краснописъ	C	Пѣние	C	Гимнастика	C
	IV	—	—	—	—	Рисуване	B	—	—	—	—	Краснописъ	A
2–2^{40}	I	Прѣдм. обучение	A	Рисуване	A		—	Прѣдм. обуч.	A	Рисуване	A	—	—
	II	Прѣдм. обучение	B	Писане	B	—	—	Рисуване	B	Прѣдм. обуч.	B	—	—
	III	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	IV	Отечествов.	C	Естествов.	C	—	—	Отечествов.	C	Естествов.	C	—	—
[illegible]	I	Гимнастика	A	Пѣние	A		—	Гимнастика	A	Пѣние	A	—	—
	II	Пѣние	B	Гимнаст.	B			Пѣние	B	Гимнастика	B	—	

[illegible]

Часове	Понедѣлникъ		Вторникъ		Срѣда		Четвъртъкъ		Петъкъ		Сѫбота	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
	III	IV	III	IV	III	IV	III	IV	III	IV	III	IV
8^{30}—9^{10}	Смѣтане	Отечеств.	Отечеств.	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Отечеств.	Отечеств.	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане
9^{20}—10	Естеств.	Естеств.	Четене	Четене	Четене	Четене	Естеств.	Естеств.	Четене	Четене	Четене	Четене
10^{10}—10^{50}	Красноп.	Красноп.	Грамат.	Грамат.	Писане	Писане	Геометрия	Геометрия	Грамат.	Грамат.	Писане	Писане
11—11^{40}	Пѣние	Гимнаст.	Гимнаст.	Пѣние	Зак. божи	Зак. божи	Пѣние	Гимнаст.	Рисуване	Рисуване	Гимнаст.	Пѣние
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
2—2^{40}	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	Смѣтане	—	—
2^{50}—3^{30}	Писане и четене	Четене	Писане и четене	Писане	Писане и четене	Четене	Писане и четене	Грамат.	Писане и четене	Четене	—	—
3^{40}—4^{20}	Прѣдм. обуч.	Прѣдм. обуч.	Гимнаст.	Гимнаст.	Рисуване	Рисуване	Прѣдм. обуч.	Писане	Пѣние	Пѣние	—	—

Приравнението въ първата год. ще стане по слѣдния начинъ

год.	2 отдѣления	3 отдѣления	4 отдѣления
0.	I II	I II III	I II III IV
1.	— II	— II — IV	— II — IV

Приложение.

а) Шестгодишенъ курсъ на задължителното обучение.

Имайки прѣдъ видъ краткото врѣме, съ което разполага за сега задължителното основно образование у насъ, вслѣдствие на което прѣминалитѣ тоя курсъ (въ по-голѣмата си часть) нѣколко години слѣдъ напущане училищната ограда, щомъ като имъ се не удава повече случай за по-нататъшно четене, забравятъ всичко онова, което въ една незаздравена форма изнасятъ съ себе си отъ училището; имайки прѣдъ видъ по-нататъкъ благоденствието и народнитѣ облаги, що произлизатъ отъ една по-висока култура, основитѣ на която лежатъ въ народното образование, а отъ друга страна почти благоприятнитѣ условия, създадени съ въвеждане горѣпрѣдложената ми мѣрка за реформиране селтото училище, азъ се осмѣлявамъ да прѣдложа и единъ по-широкъ курсъ на първоначалното народно образование, като повишавамъ четиритѣ години въ шесть. Почитаемото Министерство на Народното Просвѣщение въ страната ни дѣйствително се опита прѣди десетина години да разшири тоя курсъ, но опитътъ излѣзе несполучливъ. Това, обаче, не казва още, че трѣбва да се тури точка и да не се пристжпва къмъ никакъвъ по-нататъшенъ опитъ. «Опитай се пакъ!» казва народната поговорка, «ако първия пжть не ти се е удало, може би втория ще успѣешъ!»

Единствената най-голѣма и най-нерѣшителна стжпка за по-раншното неуспѣване въ опита лежеше въ самия народенъ учитель, а най-вече въ мѣста, дѣто той се явяваше самъ или пъкъ чифтъ. Този, отъ когото зависѣше реформного приложение, се яви всецѣло противъ. Това противопоставяне, обаче, не се диктуваше отъ зла воля, но напротивъ отъ неопрѣдѣлеността, при която бѣше поставенъ и безъ това не тъй добрѣ ориентирания въ работата си народенъ пионеръ. Въ него врѣме имаше учебни окржзи, дѣто почти цѣлото селско, па даже и градско учителство, се състоеше отъ волнонаемни учители съ III и IV класно образование, учители, които даже и при най-подробни наставления, биха се указали неуслужливи въ случая. Днесь, когато мѣстото на повечето отъ тия се заема отъ педагогисти, днесъ, когато нашето селско учителство съ най-голѣмо въодушевление се стреми да прояви своята дѣйность въ най-различни направления, само и само да помогне на народа си, като гледа [...] стави на по-завидна висота, сравнител[...] жавацитѣ го съсѣди, днесъ, когато под[...] учителство, прѣдлагайки своитѣ услуги, [...] кратки опжтвания и наставления би се н[...] въ всѣка нова реформа, днесь мисля, [...] врѣме да се разграничи стѣсненитъ до н[...] кржгъ на основното ни първоначално об[...]

Съ увеличение курса на задължител[...]зование, мѣрката за приемане подлеж[...] на задължително обучение ще важи за вси[...] села, които иматъ единъ, двама или тр[...]тели; въ такъвъ случай учительтъ самъ [...] ще има 3 отдѣления (I, III, V или II, [...]) отъ които двѣтѣ ще занимава прѣдъ [...] едното слѣдъ обѣдъ; двамата учители [...] село ще иматъ по едно самостоятелно от[...] а третото ще бжде общо; тримата пъкъ [...] по 1 отдѣл. Тамъ, дѣто за сега учит[...] персоналъ е четиричлененъ, трѣбва да се [...] или да се увеличи съ единъ; въ първи[...] отдѣленията оставатъ ежегодишно [...] втория шесть, т. е. приемането за първа[...] ще бжде прѣзъ, а за втория — всѣка [...]

Приравнението сегашнитѣ отдѣления [...] ще стане по посочения вече начинъ. [...]ницитѣ отъ IV отдѣл. ще трѣбва да по[...]

год.	2 отдѣления	3 отдѣления	4 отд[...]
0.	I II	I II III	I II III [...]
1.	— II	— II — IV	— II [...]
2.	I — III	I — III — V	I III [...]
3.	— II IV	— II — IV — VI	— II — [...]
	и т. н.	и т. н.	и т. [н.]

б) Срѣдно образование.

Съ увеличение курса на основното обр[...] слѣдватъ нѣкои реформи и при срѣдн[...] основного училище да се постжпва на[...] педагогическото или гимназията, курсъ[...] слѣднитѣ двѣ срѣдни учебни заведен[...] увеличи, тоя на педагог. училище да т[...]дини, оня за гимназията сжщо 6. Уче[...]терия да се нареди така, щото прѣхо[...] основното училище въ педагогическото [...]назията да бжде най-естественъ.

Заключение. Всички подобрѣния, ко[...]лагамъ да станатъ въ сега сжществува[...]лищна система у насъ, се отнасятъ до [...] 4 точки:

1. Даване шестгодишенъ курсъ на о[...] образование,
2. Приемане подлежащитѣ на задъл[...]чение прѣзъ година;
3. Увеждане полудневното училище, [...]
4. Реформиране образцовото училище[...]

...слѣдъ всички тия мѣрки слѣтото училище ...ява завинаги отъ програмата на основното ...лище. Само въ села съ единъ учитель виж...е да остава задружното обучение въ 2 отдѣ...ия. Съобразно съ това и откриването слѣти ...азцови отдѣления при педагог. училища пада ... по себе си. Всичкото внимание за подгот...е учителски сили за народното училище ...ѣва да се насочи *върху подобрънието на образ...тъ училища.* Тия сж разсадницитѣ, отъ които ...ѣва да се пръскатъ всички най-нови вѣяния изъ областьта на методиката и практиката, тия сж източницитѣ, които даватъ духовната храна на цѣли поколѣния посрѣдствомъ подготвенитѣ отъ тѣхъ народни учители. Хилави ли сж първитѣ, хилави ще бждатъ и послѣднитѣ, такива ще бждатъ и поколѣнията, които се осланятъ на тѣхъ. Всички облаги лежатъ въ ржцѣтѣ на *образцовото учителство.* Ето защо, прѣди всичко трѣбва подобрѣние на образцовия персоналъ, а всичко друго ще послѣдва само по себе.

4

Организацията на учителскитѣ семинари и народнитѣ училища въ Баденъ (Германия).

Отъ **Д. Цонковъ.**

Учителъ въ I. Софийска мѫжка гимназия[1]).

ъзползуванъ отъ благосклонното разпореж-лане на почитаемото Баденско Министер-о der Justiz, des Kultus und Unterrichts, да ми даде свободенъ достѫпъ до всички учител- семинари въ гросхерцогство Баденъ, и отъ ятелскитѣ покани на нѣколко г. г. селски и ски учители, не изпуснахъ случая да посѣтя то находящитѣ се въ столицата на споменао херцогство два учителски семинара, така и олко градски и селски народни училища. ъ направенитѣ ми посѣщения тукъ и тамъ, ълнени отъ проучването на дѣйствуващитѣ лищни закони въ страната и статистиката народнитѣ училища за настоящата учебна на, даде ми се възможность да изуча отэко устройството и управлението на двата аздѣлно-стоящи народообразователни инсти- въ херцогство Баденъ.

ъ настоящия си рапортъ ще се огранича ху слѣднитѣ три сѫществени пункта:

. Организация на Баденскитѣ учителски се-ари;

. Организация на Баденскитѣ народни учи-ща изобщо;

. Организация на народнитѣ училища въ lsruhe, столицата на херцогството Баденъ.

А. Семинари.

сички семинари въ Баденъ, на брой 4, сѫ инари-интернати, но по недостигъ на помѣ-ния нѣкои отъ възпитаницитѣ, прѣимуще-ено тия отъ послѣдния курсъ, живѣятъ рено. При семинаръ II., напр., въ Karlsruhe 218 семинаристи 140 живѣятъ въ интерната, налитѣ 78 екстрено — въ частни квартири. сътъ на семинарното образование въ Баденъ сѫщо, както въ Прусия, 3 години. За семи-исти се приематъ ученици, свършили съ хъ единъ отъ 4-тѣ Vorseminar-и въ страната, пъкъ такива, които сѫ свършили основното лище и сѫ били частно подготвяни най-малко 2 години. Вънъ отъ това се приематъ и ученици отъ останалитѣ срѣдни учебни заведения: гимназия, реална гимназия, реално училище, първо-реално училище, ако изявятъ желание да се посветятъ на учителско звание. Vorseminar-ътъ въ Баденъ, съотвѣтствуващъ на препарандията въ Прусия и на трикласното училище у насъ, трае не 3 години както въ Прусия и у насъ, а само 2, тъй че общото число учебни години на единъ баденски основенъ учитель до завършване срѣдньото му семинарно образование — 8 години основно училище, 2 години Vorseminar, 3 години Seminar — е съ една по-малко отъ онова на общитѣ години за пруския и саксонския народенъ учитель.

По отношение на домакинската часть интернатитѣ сѫ устроени почти тъй както саксонскитѣ и прускитѣ, но по отношение на подготовката, давана на бѫдещия учитель, тѣ се различаватъ сравнително много отъ първитѣ. Затова ще се задоволя само да изложа важния за насъ въпросъ относително подготовката на баденскитѣ народни учители. Тукъ различавамъ двѣ страни: 1. *общообразователна* и 2. *частна или специална*. Първата дава знания за едно общо образование, необходимо на всѣки интелигентенъ човѣкъ, втората се занимава съ чисто професионалната страна, поставя учителя въ рамкитѣ на бѫдещето му звание, указва на грѣшкитѣ, които историята е правила, прѣдупрѣждава да не се правятъ сѫщитѣ, да се не губи врѣме върху това, което миналото е изпитало, а веднага да се тръгне по отъпканитѣ пѫтища като сѫпеврѣменно съ продължаване указаното отъ тѣхъ направление се положи и особна грижа за поправката и заздравяването на разстроенитѣ тукъ-тамъ по тѣхното продължение мѣста; съ други думи казано, първата дава градивото, върху което бѫдещиятъ учитель ще има да работи, втората му посочва начина, по който трѣбва да направлява своята работа, за да постигне желаната цѣль. Често пѫти срѣщаме върху полето на работата личности, притежаващи солидни знания, на съ лишена похвать да ги прѣдаватъ

[1]) Командированъ съ заповѣдь № 1141 отъ 21. VIII. 1904.

другиму и обратно, такива, които сж въ състояние да прѣдадатъ най-абстрактното, най-неюстжпното въ най-ясна, разбираема, схватлива форма, обаче притежаващи съвсѣмъ ограничени знания. За оплакване сж носителитѣ на културата, притежаващи нуждния тактъ и похватъ за прѣподаване при липса на нужднитѣ знания, но още по-жалко е положението на мнозинството, носяще името високоучени, безъ да могатъ да бждатъ полезни на тѣзи, за които сж повикани. Не само знания, но и тактъ, умѣние, начинъ за прѣподаване трѣбва да добие подготвящия се за бждещата кариера младъ учитель. Това не важи, обаче, само за народния учитель: още повече трѣбва да го изискваме отъ оня, който се е нагърбилъ съ тежката задача да даде подготовка на първия, отъ тоя, който се грижи за общообразователната и чистопрофесионалната страна на бждещия основенъ учитель.

Назадничавостьта, закъснѣлостьта, не доброто състояние на основното училище при една страна не трѣбва да се счита като грѣхъ, като слѣдствие отъ незаинтересованость, неумѣлость, нетактичность на основното учителство, а всѣцѣло трѣбва да се припише на неговитѣ майстори, които знаятъ само да сипятъ укори, да изказватъ незадоволство, да осмиватъ и подигравать излѣзлия отъ ржцѣтѣ имъ народенъ труженикъ, безъ да се позамислятъ съ нуждната сериозность върху сжществуващия неджгъ на народното образование. Съ пълно право ида да призная, че всичко достигнато до сега въ областьта на основното образование се дължи не на майсторитѣ, а на самия основенъ учитель. Да, но да се доиде до тия резултати, е трѣбвало да се губи много и много врѣме, което при добри сили въ педагогическитѣ училища би се употрѣбило не въ изпитване изпитаното, не въ изслѣдване изслѣдваното, не въ пропжтуване пропжтуваното, а въ единъ колко-годѣ скроменъ приносъ къмъ започнатата отъ вѣкове научна постройка. Жалко основно учителство, изпаднало въ ржцѣтѣ на неопитни майстори! И какво добро може да се очаква отъ хора съ III-класно образование, влѣзли слѣдъ войната въ редоветѣ на педагогическитѣ майстори? Какви облаги ще извлѣче бждещиятъ учитель отъ личности безъ всѣкакви познания? И тѣ иматъ въ ржцѣтѣ си прѣдмети не отъ втора или трета величина, ако можемъ така да наречемъ нѣкои, а отъ първа необходимость. Подобни личности сж само денгубци, ограбващи напразно златното врѣме на младия, жеденъ за наука народенъ учитель! Какъ ще мога да дамъ знания на възпитаницитѣ си, напр., върху математика или математическа география, когато самъ не притежавамъ такива? Какъ ще ги опжтя въ методиката на смѣтането, когато самъ не съмъ миналъ по нея ни това, което тѣмъ ще трѣбва да дамъ? Или да се каже само: вижте ме и азъ съмъ математикъ, и азъ съмъ методикъ, и азъ съмъ специалистъ, прѣподавамъ въ III. и IV. курсъ! Това не сж само думи, но горчиви

факти, срѣщани не само у насъ, но и т
отечеството на великитѣ педагози. Да не
празднословенъ, ще си позволя единъ
колкото забавителенъ, толкова и нагл
въ душата на народоучителщиния доброже

Присжтствувахъ веднажъ при едно п
ческо прѣподаване въ II. отдѣление (II. у
практикантьтъ имаше за цѣль «раздѣляне
отъ 1—80 на 8 равни части.» Като
за урока, разбира се споредъ даденитѣ у
вания, взема операциитѣ: 1×8, 2×8, 3×8
. . . . 10×8. Това бѣ така нар
степень, отваряща вратата на слѣдващата
при която ученицитѣ трѣбваше да се зап
съ новитѣ операции: 8:8, 16:8, 24:8,
. . . . . 80:8. Да се види по
постьта въ работата, ще изложа операци
двата вида една подъ друга:

1×8= 8	8:8=1
2×8=16	16:8=2
3×8=24	24:8=3
4×8=32	32:8=4
. .	. . .
. . .	
. .	. . .
. . .	.
. .	. . .
10×8=80	80:8=10

Отъ прѣдставеното разположение
вида операции се вижда много ясно, че
не могатъ да се вземать като раз
вторитѣ, што пъкъ вторитѣ да се
основа на първитѣ. Третята операция
умножението казва: ако имаме на 3
топки, получаваме 24 топки, т. е.
24 топки сж произведение отъ 8
вторени *3 пжти*. Съотвѣтната ѝ опер
дѣлението гласи: 24 топки, раздѣлени
мѣста, даватъ въ резултатъ 3, т. е. н
мѣсто по 3 топки, значи полученитѣ 3
като частно, сж резултатъ отъ раздѣл
щата сума топки не *на 3*, а на *8 мѣста* по
Сравнени двѣтѣ операции, даватъ:

първата: 3 мѣста по 8 топки на всѣко
втората: 8 « « 3 « « «

Слѣдователно при извеждане операцията
можемъ си послужи съ операцията 3×8, а
да вземемъ обратната ѝ «*на 8 мѣста*
при цѣлата работа обратнитѣ операци
8×2, 8×3, 8×4 . . . . . 8×10 Н
да вземемъ случая «*дѣлене на 8 равн*
трѣбва да си послужимъ съ съотвѣтно
умножението «*умножение числата* отъ
на 8». Операциитѣ, съ които практикан
послужи, сж основа на мѣренето съ 8,
най-малко на дѣлението съ сжщото число
операцията «3×8=24» служи за извежд
рацията «8 въ 24 се вмѣстя 3 пжти»
вената съзнателно груба грѣшка при
ването ми направи съвсѣмъ лошо
Слѣдъ завършване на часа запитахъ
ния учитель-методикъ: «Правите ли
между дѣлението и мѣренето?» — «Т

и сжщо дѣйствие, но все има една
разлика,» ми отговори той. Слѣдъ това
мекнахъ за направената грѣшка при прак-
а, като му обърнахъ вниманието, че разли-
между дѣлението и мѣрението е деликатна
не съ едни и сжщи операции можемъ си
ужи и при двѣтѣ, като му наведохъ и
ѣтнитѣ примѣри за това. «Да, това е
ка,» продължи сжщиятъ, «върху това не
а да говоря въ конференцията.» И дѣй-
елно първата му работа при конферен-
бѣ да разясни разликата между въпрос-
двѣ аритметически дѣйствия. При зададе-
въпросъ на практиканта: кажете, съ кои опе-
отъ умножението си послужихте за из-
ане сьотвѣтнитѣ отъ дѣлението и дали
бѣ вѣрно, практикантътъ не можа да от-
нишно върху погрѣшностьта, не можаха и
налитѣ 25 семинаристи отъ класа. Ржково-
ьтъ бѣ принуденъ да допълни, че при дѣле-
имаме два вида операции, едни съставятъ
нареченото сжщинско дѣлене, други мѣ-
о; кажете тогава, коя е разликата между
тѣ и другитѣ! Жалко бѣ, че отъ 26 семи-
сти въ класа нито единъ, ама абсолютно
инъ, не можа да намѣри разликата между
его и дѣлението. Ржководещиятъ конфе-
ията употрѣби всичкото си изкуство да ги
е върху въпросната разлика, обаче и той
не можеше да я намѣри и прѣкрати спор-
въпросъ безъ всѣко разрѣшение. Слѣдъ
ми проговори: «Тжпи глави, като не раз-
ъ, не може човѣкъ нищо по-нататъкъ да
и» — Да прѣподавашъ математика въ I,
III курсъ на единъ педагог. семинаръ и да
жешъ да направишъ разлика между мѣрене
лене, ще рѣче, че притежавашъ солидни
я по специалностьта си, че умѣешъ да прѣ-
ъ и на другитѣ това, което знаешъ! Не
ставаше нищо друго, освѣнъ вжтрѣшно да
ка вното съжаление надъ семинариститѣ,
нали въ подобни ржцѣ. Ако едно 7-го-
о дѣте е въ състояние да схване разликата
у дѣлението и мѣрението, ни най-малко
ѣбва да се съмнѣваме, че това биха сторили
20-годишни семинаристи, стоящи въ прѣд-
него на своя учителски животъ. Да, това
ха много добрѣ да извършатъ, бѣха съвсѣмъ
информирани върху въпроса, не можеха да
атъ посоката, която тѣхниятъ водитель имъ
аше, тръгваха, слѣд., по съвсѣмъ друга,
воположна на исканата Ако това се случва
ай-елементарнитѣ въпроси, добрѣ може да
ключи, какво би било положението при
оси отъ по-висшъ характеръ, каквито щуди-
тъ математиката срѣща на всѣка крачка.
ѣдъ наведения примѣръ, заслужващъ съжа-
, ида още веднажъ да призная, че при-
а на застоя, често пжти и регресъ, по
ение народното образование въ отдѣл-
страни сж гнѣздата, прѣскащи творцитѣ
родното благоденствие. Не още съ нужна-
сериозность се гледа на педагогическитѣ
училища. Ако отъ единъ основенъ учитель се
изисква разбиране, тактъ и умѣние, стократно
повече трѣбва да се изисква сжщото отъ учи-
теля на педагог. училище. Ако отъ основния
учитель се изисква основно познаване методи-
ката на разнитѣ учебни прѣдмети, ако му се
постоянно напомня, че не съ това само трѣбва да
се задоволи, що е изучилъ прѣди десятки го-
дини, а и зорко да слѣди новитѣ вѣяния въ
областьта на науката за разумното обучаване,
ако отъ него се изисква най-послѣ да бжде
цѣлъ енциклопедистъ, всичко да знае, да може,
поне едно трѣбва да се изисква отъ неговия
маисторъ — основно познаване специалностьта,
съ която се е нагърбилъ. Врѣме е да се признае
високото значение на учителя при педагогиче-
ското училище. Своитѣ знания той дава на бж-
дещия народенъ учитель, който пъкъ ги разсажда
между дѣцата на народа. Снабдени ли сж съ
жизнена сила сѣменцата, що първиятъ приготвя
за посѣвъ, съ сигурность трѣбва да очакваме
богата жетва върху народното поле, снабдени
ли сж, обаче, само външно съ една лъскава,
не съдържаща никаква жизненость цѣпица, на-
праздно бихме очаквали тѣхния плодъ. Жизнена
сила, слѣдов., трѣбва да съдържатъ знанията, съ
които се въоржжава приготвящиятъ се за работа
върху народното поле; не мъртви, но живи,
ясни, дѣйствителни знания трѣбва да получи
прѣди да напусне оградата на специално-под-
готвителното заведение; не само съ знания по
бждещата си специалность трѣбва да бжде снаб-
денъ, не само съ познаване педагогическитѣ
прѣдмети плюсъ практиката, но трѣбва и основно
да познава останалитѣ, така наречени общо-
образователни прѣдмети: първитѣ ще му по-
сочатъ начинитѣ, вторитѣ материята за бжде-
щата му дѣйность. Ето защо не трѣбва да
мислимъ, че педагогическитѣ училища, снабдени
съ добри сили по специалната часть, сж най-
добритѣ, или обратното. Всѣка отъ двѣтѣ
страни трѣбва умѣло да бжде застжпена. Трѣбва,
слѣдов., да се даде сериозно внимание както на
силитѣ, повикани да работятъ върху общообра-
зователната подготовка на бждещия народенъ
учитель, така и върху работещитѣ надъ чисто
специалната. При все че силитѣ при тукашнитѣ
семинари иматъ въ ржцѣтѣ си части и отъ ед-
ната и отъ другата страна на учителската под-
готовка, даватъ общообразователни познания,
опжтватъ и въ разсаждане сжщитѣ всрѣдъ мла-
дото поколѣние, то пакъ ще разгранича тия
двѣ страни, ще направя бѣлѣжкитѣ си върху
всѣка отъ тѣхъ по отдѣлно.

I. Общообразователна часть.

Учебнитѣ прѣдмети отъ общообразователенъ характеръ при баденскитѣ семинари сж слѣднитѣ: религия, матерень езикъ, френски езикъ, аритметика, математика и геометрия, география, история, естествена история, физика, химия, рисуване, музика, гимнастика и хигиена. Макаръ

другиму й обратно, такива, които сж въ състояние да прѣдадатъ най-абстрактното, най-недостжпното въ най-ясна, разбираема, схватлива форма, обаче притежаващи съвсѣмъ ограничени знания. За оплакване сж носителитѣ на културата, притежаващи нуждния тактъ и похватъ за прѣподаване при липса на нуждните знания, но още по-жалко е положението на мнозинството, носяще името високоучени, безъ да могатъ да бждатъ полезни на тѣзи, за които сж повикани. Не само знания, но и тактъ, умѣние, начинъ за прѣподаване трѣбва да добие подготвящия се за бждещата кариера младъ учитель. Това не важи, обаче, само за народния учитель: още повече трѣбва да го изискваме отъ оня, който се е нагърбилъ съ тежката задача да даде подготовка на първия, отъ тоя, който се грижи за общообразователната и чистопрофесионалната страна на бждещия основенъ учитель.

Назадничавостьта, закъснѣлостьта, не доброто състояние на основното училище при една страна не трѣбва да се счита като грѣхъ, като слѣдствие отъ незаинтересованость, неумѣлость, нетактичность на основното учителство, а всецѣло трѣбва да се припише на неговитѣ майстори, които знаятъ само да сипятъ укори, да изказватъ незадоволство, да осмиватъ и подигравать излѣзлия отъ ржцѣтѣ имъ народенъ труженикъ, безъ да се позамислятъ съ нуждната сериозность върху сжществуващия неджгъ на народното образование. Съ пълно право ида да призная, че всичко достигнато до сега въ областьта на основното образование се дължи не на майсторитѣ, а на самия основенъ учитель. Да, но да се дойде до тия резултати, е трѣбвало да се губи много и много врѣме, което при добри сили въ педагогическитѣ училища би се употрѣбило не въ изпитване изпитаното, не въ изслѣдване изслѣдваното, не въ пропжтуване пропжтуваното, а въ единъ колко-годѣ скроменъ приносъ къмъ започнатата отъ вѣкове научна постройка. Жалко основно учителство, изпаднало въ ржцѣтѣ на неопитни майстори! И какво добро може да се очаква отъ хора съ III-класно образование, влѣзли слѣдъ войната въ редоветѣ на педагогическитѣ майстори? Какви облаги ще извлѣче бждешиятъ учитель отъ личности безъ всѣкакви познания? И тѣ иматъ въ ржцѣтѣ си прѣдмети не отъ втора или трета величина, ако можемъ така да наречемъ нѣкои, а отъ първа необходимость. Подобни личности сж само дениубии, ограбващи напраздно златното врѣме на младия, жеденъ за наука народенъ учитель! Какъ ще мога да дамъ знания на възпитаницитѣ си, напр., върху математика или математическа география, когато самъ не притежавамъ такива? Какъ ще ги опжтя въ методиката на смѣтането, когато самъ не съмъ миналъ по нея ни това, което тѣмъ ще трѣбва да дамъ? Или да се каже само: вижте ме и азъ съмъ математикъ, и азъ съмъ методикъ, и азъ съмъ специалистъ, прѣподавамъ въ III. и IV. курсъ! Това не сж само думи, но горчиви факти, срѣщани не само у насъ, но и т[…] отечеството на великитѣ педагози. Да […] празднословенъ, ще си позволя единъ […] колкото забавителенъ, толкова и нагѣ[…] въ душата на народоучилищния добро[…]

Присжтствувахъ веднажъ при едно […]ческо прѣподаване въ II. отдѣление (II. уч[…] практикантътъ имаше за цѣль »раздѣляне […] отъ 1—80 на 8 равни части.« Като […] за урока, разбира се споредъ даденитѣ у[…]вания, взема операциитѣ: 1×8, 2×8, 3×8 . . . . 10×8. Това бѣ така нар[…] степень, отваряща вратата на слѣдващата […] при която ученицитѣ трѣбваше да се зап[…] съ новитѣ операции: 8:8, 16:8, 24:8 […] . . . . . 80:8. Да се види по ясно […]ностьта въ работата, ще изложа операци[…] двата вида една подъ друга:

1×8= 8	8 : 8=1
2×8=16	16 : 8=2
3×8=24	24 : 8=3
4×8=32	32 : 8=4
. . .	. . .
. .	.
. . .	. . .
. . .	. .
. . .	. . .
10×8=80	80 : 8=10

Отъ прѣдставеното разположение […] вида операции се вижда много ясно, че […] не могатъ да се вземать като разв[…] вторитѣ, нито пъкъ вторитѣ да се […] основа на първитѣ. Третята операция […] умножението казва: ако имаме на 3 м[…] топки, получаваме 24 топки, т. е. […] 24 топки сж произведение отъ 8 […] вторени 3 *пжти*. Съотвѣтната й опера[…] дѣлението гласи: 24 топки, раздѣлени […] мѣста, даватъ въ резултатъ 3, т. е. на […] мѣсто по 3 топки, значи полученитѣ 3 […] като частно, сж резултатъ отъ раздѣл[…]ната сума топки не *на 3*, а на *8 мѣста* по […] Сравнени двѣтѣ операции, даватъ:

първата: 3 мѣста по 8 топки на всѣко […]
втората: 8 « « 3 « « « […]

Слѣдователно при извеждане операцията […] можемъ си послужи съ операцията 3×8, […] да вземемъ обратната й «*на 8 мѣста* […] при цѣлата работа обратнитѣ операци[…] 8×2, 8×3, 8×4 . . . . . . 8×10. Н[…] да вземемъ случая «*дѣлене на 8 равн*[…] трѣбва да си послужимъ съ съотвѣтни[…] умножението «*умножение числата* отъ […] *на 8*». Операциитѣ, съ които практикан[…] послужи, сж основа на мѣрението съ […] най-малко на дѣлението съ сжщото число […] операцията «3×8=24» служи за изведа[…] рацията «8 въ 24 се вмѣстя 3 пжти» […]вената съзнателно груба грѣшка при […]ването ми направи съвсѣмъ лошо впе[…] Слѣдъ завършване на часа запитахъ ре[…]ния учитель-методикъ: «Правите ли […] между дѣлението и мѣрението?» — «Т[…]

жщо дѣйствие, но все има една
ика,» ми отговори той. Слѣдъ това
хъ за направената грѣшка при прак-
го му обърнахъ вниманието, че разли-
у дѣлението и мѣрението е деликатна
ь едни и сжщи операции можемъ си
при двѣтѣ, като му наведохъ и
ѣ примѣри за това. «Да, това е
продължи сжщиятъ, «върху това не
говоря въ конференцията.» И дѣй-
първата му работа при конферен-
да разясни разликата между въпрос-
аритметически дѣйствия. При зададе-
ь на практиканта: кажете, съ кои опе-
умножението си послужихте за на-
отвѣтнитѣ отъ дѣлението и дали
ѣрно, практикантътъ не можа да от-
о върху погрѣшностьта, не можаха и
25 семинаристи отъ класа. Ржково-
ѣ принуденъ да допълни, че при дѣле-
два вида операции, едни съставятъ
еното сжщинско дѣлене, други мѣ-
жете тогава, коя е разликата между
другитѣ! Жалко бѣ, че отъ 26 семи-
ь класа нито единъ, ама абсолютно
не можа да намѣри разликата между
и дѣлението. Ржководещиятъ конфе-
потрѣби всичкото си изкуство да ги
рху въпросната разлика, обаче и той
жение да я намѣри и прѣкрати спор-
съ безъ всѣко разрѣшение. Слѣдъ
оговори: «Тжпи глави, като не раз-
може човѣкъ нищо по-нататъкъ да
— Да прѣподавашъ математика въ I,
рсъ на единъ педагог. семинаръ и да
ь да направишъ разлика между мѣрене
ще рѣче, че притежавашъ солидни
специалностьта си, че умѣешь да прѣ-
на другитѣ това, което знаешъ! Не
е нищо друго, освѣнъ вжтрѣшно да
рето съжаление надъ семинариститѣ,
въ подобни ржцѣ. Ако едно 7-го-
е е въ състояние да схване разликата
ленето и мѣрението, ни най-малко
да се съмнѣваме, че това биха сторили
одишни семинаристи, стоящи въ прѣд-
на своя учителски животъ. Да, това
его добрѣ да извършатъ, бѣха съвсѣмъ
ормирани върху въпроса, не можеха да
соката, която тѣхниятъ водитель имъ
трываха, слѣд., по съвсѣмъ друга,
ожна на исканата. Ако това се случва
ементарнитѣ въпроси, добрѣ може да
и, какво би било положението при
ъ по-висшъ характеръ, каквито щуди-
атематиката срѣща на всѣка крачка
аведения примѣръ, заслужващъ съжа-
още веднажъ да призная, че при-
застоя, често пжти и регресъ, но
народното образование въ отдѣл-
ви сж гнѣздата, прѣскащи творчитѣ
то благоденствие. Не още съ нужда-
жность се гледа на педагогическитѣ

училища. Ако отъ единъ основенъ учитель се изисква разбиране, такгъ и умѣние, стократно повече трѣбва да се изисква сжщото отъ учителя на педагог. училище. Ако отъ основния учитель се изисква основно познаване методиката на разнитѣ учебни прѣдмети, ако му се постоянно напомня, че не съ това само трѣбва да се задоволи, що е научилъ прѣди десятка години, а и зорко да слѣди новитѣ вѣяния въ областьта на науката за разумното обучаване, ако отъ него се изисква най-послѣ да бжде цѣлъ енциклопедистъ, всичко да знае, да може, поне едно трѣбва да се изисква отъ неговия майсторъ — основно познаване специалностьта, съ която се е натоварилъ. Врѣме е да се признае високото значение на учителя при педагогическото училище. Своитѣ знания той дава на бждещия народенъ учитель, който пъкъ ги разсажда между дѣцата на народа. Снабдени ли сж съ жизнена сила сѣмената, що първиятъ приготвя за посѣвъ, съ сигурность трѣбва да очакваме богата жетва върху народното поле, снабдени ли сж, обаче, само съ една лъскава, не съдържаща никаква жизненость шушка, напраздно бихме очаквали тѣхния плодъ. Жизнена сила, слѣдов., трѣбва да съдържатъ знанията, съ които се въоржжава приготвящиятъ се за работа върху народното поле; не мъртви, но живи, ясни, дѣйствителни знания трѣбва да получи прѣди да напусне оградата на специално-подготвителното заведение; не само съ знания по бждещата си специалность трѣбва да бжде снабденъ, не само съ познаване педагогическитѣ прѣдмети и тѣхната практика, но трѣбва и основно да познава останалитѣ, така нареченитѣ общообразователни прѣдмети: първитѣ ще му посочатъ начинитѣ, вторитѣ материята за бждещата му дѣйность. Ето защо не трѣбва да мислимъ, че педагогическитѣ училища, снабдени съ добри сили по специалната часть, сж най-добритѣ, или обратното. Всѣка отъ двѣтѣ страни трѣбва умѣло да бжде застжпена. Трѣбва, слѣдов., да се даде сериозно внимание както на силитѣ, повикани да работятъ върху общообразователната подготовка на бждещия народенъ учитель, така и върху работещитѣ надъ чисто специалната. При все че силитѣ при тукашнитѣ семинари иматъ въ ржцѣтѣ си части и отъ едната и отъ другата страна на учительовата подготовка, даватъ общообразователни познания, опжтватъ и въ разсаждане сжщитѣ всрѣдъ младото поколѣние, то пакъ ще разграничa тия двѣ страни, ще направя бѣлѣжкитѣ си върху всѣка отъ тѣхъ по отдѣлно.

I. Общообразователна часть.

Учебнитѣ прѣдмети отъ общообразователенъ характеръ при баденскитѣ семинари сж слѣднитѣ: религия, матерenъ езикъ, френски езикъ, аритметика, математика и геометрия, география, история, естествена история, физика, химия, рисуване, музика, гимнастика и хигиена. Макаръ

че всѣка отъ споменатитѣ, прѣдписани отъ общия учебенъ планъ, дисциплини, прѣдлага своитѣ научни богатства, все пакъ констатирахъ при посѣщението си, че не всѣка указва въздѣйствие върху душата на ученика. Повърхностниятъ експериментаторъ, вземащъ само резултатитѣ подъ внимание, безъ да се вглежда въ самата дѣйствителность, горко би се излъгалъ въ илюзорното си заключение: не всички знания могатъ да повлияятъ върху образуването на учениковия характеръ. Върху това може да се произнесе само плаващиятъ по повърхностьта, само точи, който не знае, що се крие вжтрѣ подъ сжщата. Вникващиятъ, обаче, въ вжтрѣшната страна на проявитѣ, поставящъ всѣка промѣна надъ повърхностьта като резултатъ отъ скрити вжтрѣшни сили, познаващъ тѣсната зависимость между проявата и въздѣйствието, слѣдствието и причината, продукта и производителната сила самоувѣрено би заключилъ: всѣко знание, всѣка частичка отъ науката указва извѣстно въздѣйствие, дѣ въ по-висша, дѣ въ по-низка степень върху човѣшката душа, стига само да се иде по прѣдначъртанитѣ пжтища на въздѣйствието. Никакво въздѣйствие не може да има тамъ, дѣто богатството на науката се дава като догма, тамъ дѣто трѣбва просто механически да се напомни безъ всѣко душевно участие отъ страна на тоя, комуто се прѣдлага. И наистина, срѣщаме добри разказвачи, тѣкива, които сж въ състояние да рецитиратъ десетки страници отъ историята, да продекламиратъ най-дългото стихотворение, да научатъ цѣли откжслеци отъ извѣстно поетическо произведение и др. подобни, запитани, обаче, върху вжтрѣшната страна на разказаното, върху научната стойность на продекламираното, върху тенденцията на заучения поетически разказъ, ще отговарятъ или съ нѣкоя сжщо тъй обемиста както дългия исторически разказъ, километрическото стихотворение или поетическия откжслекъ, изказана може би сжщо поетически, глупость, или пъкъ, което най-често се срѣща, съ красноречивото си мълчание. И не е ли жалко да гледа човѣкъ подобна перспектива, да слуша какъ 18, 19, 20 годишни юноши говорятъ като малко дѣте, не сж въ състояние да направятъ най-елементарнитѣ заключения, да сждятъ, да размишляватъ? Но кой е виноватъ за това? Да ли ученикътъ-семинаристъ, че е изгубилъ нѣколко часове врѣме да заучи дългия исторически разказъ, трудното стихотворение, сложния поетически откжслекъ точъ въ точъ както стоятъ въ учебника му или пъкъ този, който изисква това, което самъ не съзнава? Както ти свирятъ, така ще играешъ, казва една стара поговорка. И много вѣрно. Ако младежитѣ биха въ състояние да сторятъ сами това, не биха прибѣгнали до училището, ако пъкъ учительтъ не умѣе да даде нужното опжтване, ако не е съзналъ още, че знанията, които дава, прѣслѣдватъ извѣстна цѣль, ако му сж неизвѣстни пжтищата за постигане прѣдначъртаната цѣль, ако самъ се движи

въ неопрѣдѣленость, вслѣдствие на
държи о учебника като слѣпецъ о тоя
и изисква разказаното съ почти сл
както въ книгата, то винаги ще слу
говорятъ работи, които не се раз
се губи скжпото юношеско врѣме
километрически разкази безъ всѣко
да се задушва всѣка самостойность, и
циатива, всѣка продуктивность у вазп
Не само безполезно, но и врѣдно
подобно заучване. Не въздѣйствие, но
осакатяване върху душевното развитие
знанията, давани по такъвъ начинъ. Не
слѣдов., не частицитѣ на науката, но
на даването, методътъ на прѣподава
ясностьта, всрѣдъ която се движатъ
вателитѣ, неосновното познаване мате
литѣ и въздѣйствията, непознаване
кариера, за която се приготвятъ
цитѣ, незаинтересованостьта, липсата
любовь къмъ званието, нежеланието
могне на общото народно образова
сж причината за неуказаното въздѣйст
развитието на юношеската душа, за
резултати при общообразователната
учительовата подготовка.

И наистина, какво различие, какъвъ
едни и сжщи учебни прѣдмети, една
материя въ различни прѣподаватели
Тукъ гледашъ сладка дрѣмка при о
отпуснатость, отчаяность, като че
отива къмъ сънь, тамъ — живи оч
лица, свѣжъ, бодъръ говоръ, най-
интересованость, надтичване по о
палъ, всѣко търси, събира, открива,
споредъ колкото му силитѣ позво
сжщата оная свѣжесть и бодрость н
която настжпва слѣдъ благотворната
мора, като че ли всичко се пробужд
се стреми да вземе участие въ общ
И какъ незабѣлѣзано прѣминаваха ми
учебния часъ! Какъ приятно се пл
стоящиятъ настрана въ класъ! Да б
би спрѣлъ движението на часовата ст
продължилъ съ още толкова учебния
дрѣмка и бодрость отпуснатость и
отчаяность и надтичване, отиване къ
пробуждане, — това сж цѣли контрасти
послѣднитѣ ме прѣдразполагаха, пр
толкова първитѣ ме отчайваха, раз
принуждаваха да желая съкращение
нитѣ часове. Подобно благотворно в
на убучението намѣрихъ само при п
прѣподавателитѣ по история, рисуване
а особно по естествена история (зоол
въ противоположность на останалитѣ б
всичкитѣ си направления, прѣдаваха с
заинтересованостъ, всестранно основно
материята, методично прѣподаване съ вс
тънкости, познаване новитѣ вѣяния въ
методиката. Но да чуемъ по нѣщо отдѣл

История. Учительтъ по история не
волявaше само да съобщава фактитѣ,

зване историческитѣ събития. Въ началото са винаги повтаряше миналия урокъ, стоящъ висимость отъ слѣдващия го. Но нека ѣжимъ, че това повторение се правѣше иъ не така, както го намираме при многото. Ученицитѣ не се оставяха да разтъ по книгата, но имъ се задаваха съвсѣмъ въпроси. Тѣ бѣха отъ такова естество, че лучатъ своитѣ отговори, изискваха основно ване съдържанието, здраво разсѫждаване, о свързване фактитѣ, разумно изваждане оченията. Всѣки единъ въпросъ се задоволи съ отговори, което показваше, че дѣйстви- съдържанието на урока се владѣе найлно. Отъ отговоритѣ на ученицитѣ се забѣше на първо мѣсто пълна самостойность, това зрѣло съпоставяне фактитѣ едни о други, умѣло извеждане органическата а между причината и слѣдствието. Ученицитѣ доволни, учительтъ още по-вече. Слѣдъ наиия разпитъ прѣминаваше учительтъ къмъ съване новата материя. Какъ ставаше това? — ра се пакъ чрѣзъ разказване, както се прави овено, но и тукъ блѣстяха отпечатъци на тно различие. Разказътъ не се съобщаваше иъ дъхъ, не траеше 30–40 минути безъ прѣ не се носѣше само изъ въздуха, не се слу имена на мѣстности, рѣки, планини и пр. на сънь, не се съобщаваха сцени и събития мѣсто на разиграване, не се описваха герои, таящи мъртви трупове, дѣйствуващи безъ ия и побуждение, не се наброяваха знания редъ и значение въ главитѣ на слушате а всичко, всичко минаваше своя точно сенъ пѫть, постигаше отъ по-рано опрѣата си цѣль. — Прѣди часа още, единъ отъ цитѣ начъртава картата на мѣстностьта, се разиграва историческия разказъ (това ржка на учителя). Учительтъ разпрѣдѣляше си на нѣколко части и разработваше всѣка тдѣлно въ най-пълна послѣдователность, се придържаше о всички изисквания на ната методика. Всѣко срѣщнато име би- разяснено, всѣка произнесена планина, гора, долина и пр. показани на картата. цитѣ иматъ исторически атлази прѣдъ себе слѣдъ завършване на всичкитѣ части се ваше вниманието въ съдържанието, свързо на фактитѣ, обусловката, слѣдствията ричинитѣ, даването характеристичния образъ роя и т. н. Въ края на часа урокътъ се разше по части отъ ученицитѣ безъ нѣкоо лвание. Урокътъ е заученъ, часътъ не е ъ напразно, не е прѣживѣнъ въ полуа или сънь, ученицитѣ нѣма да бѫдатъ ждавани слѣдъ това съ часове да заучватъ чески прѣдложения имъ разказъ, а ще се лятъ само съ едно тихо прочитане.

ръщение се поражда у менъ, кога се прѣъ обратния лагеръ, или си спомня досегашното даване историята при нашитѣ и тукашнитѣ ол. училища. Често пѫти учительтъ раз- истории, вършени при съвсѣмъ друго политическо устройство на народитѣ, срѣщатъ се географически мѣстности, които днесъ носятъ съвсѣмъ други имена, такива които ученицитѣ нивга не сѫ чули въ географията, прѣминава се отъ една страна въ друга, разказва се за царе, папи, патриарси и пр. и пр., безъ да се посочи всичко това на картата, безъ да се разясни на ученицитѣ, че тия страни сѫществуватъ и днесъ, само че носятъ други названия, безъ да се посочатъ въ тогавашното имъ и сегашно политическо положение, безъ да се схване стремежа и духа на миналитѣ вѣкове. «Разказвамъ ти, ще ми разказвашъ и ти!» бѣ и е още днесъ лозунга на прѣподавателитѣ-историци; механизиране, затѫпяване, дешубие бѣха и сѫ още послѣдствията отъ подобно прѣподаване.

Пѣние и рисувание. Пѣнието и рисуванието при двама г. г. прѣподаватели намѣрихъ на онова стѫпало, на което би било желателно да ги видимъ и у насъ. Тия изкуства се учатъ не за да се убие врѣмето, но за да се задоволи една насѫщна нужда, да се подготви учителя за бѫдещата си работа. И дѣйствително още въ I. курсъ ученицитѣ можаха самостойно да изпълнятъ леки упражнения по ноти, да нарисуватъ извѣстенъ прѣдметъ отъ паметъ по зададена задача. Часоветѣ не се минаваха въ говоръ, но въ упражнение: при пѣенето владѣеха приятни мелодични тонове, при рисуването мъртва тишина, нарушавана сегизъ-тогизъ отъ тихия шепотъ на прѣподавателя. Като слушахъ и гледахъ отъ страна, спомнихъ си за часоветѣ, които съмъ прѣживѣлъ нѣвга като ученикъ при едно отъ нашитѣ педагогически училища; три години учихъ нотно пѣние, три ноти не можахъ да изпълня слѣдъ напущане училището, три години рисувахъ, и тритѣ бѣха напусто прѣминати. Пѣнието се прѣподаваше като история, рисуванието безъ всѣка цѣль и направление. Тукъ и двамата г. г. имаха нѣщо прѣдъ очи, имаха една прѣцѣлна точка, къмъ която бавно, но сигурно пристѫпаха крачка слѣдъ крачка. И единиятъ и другиятъ си казваха: «азъ подготвямъ хора, които слѣдъ година, двѣ, най-късно три ще бѫдатъ учители на народа, като такива ще иматъ нужда отъ изкуството, съ което ги занимавамъ, слѣдов. трѣбва да си дамъ трудъ и ги подготвя до колкото ми силитѣ и врѣмето позволяватъ.» Тѣ познаваха твърдѣ добрѣ бѫдещитѣ нужди на ученицитѣ си и се стараеха още отъ тогава да ги задоволятъ. Учительтъ по пѣние си прѣдполагаше: 1. бѫдещиятъ народенъ учитель ще трѣбва да познава нотитѣ, и то не само да ги познава, но и да ги изпълнява; 2. ще трѣбва да разучава съ ученицитѣ си пѣснички на единъ, два или повече гласа; а учительтъ по рисуване прѣдполагаше: 1. моятъ възпитаникъ като бѫдещъ учитель ще прѣподава и рисуване въ основното училище, обаче нѣма да рисува орнаменти отъ дрѣвнитѣ врѣмена, египетски пирамиди, или римски и грьцки стилъ, но ще има да прѣдстави на дѣцата най-обикновенитѣ прѣдмети отъ близката околность, именно тия, съ които тѣ сѫ постоянно

въ съприкосновение, които ще има да срѣщнатъ при нагледното обучение, естествознанието, географията, при разнитѣ четива, разкази, приказки и т. н. и съобразно това направляваха своето обучение. И двамата бѣха тъй любезни, че съ най-голѣмо удоволствие ми разказаха, какво прѣслѣдвать и какво минавать прѣзъ цѣлия семинаренъ курсъ. Това ще прѣдамъ въ нѣколко думи:

а) Пѣние. Първитѣ упражнения по пѣние се простиратъ върху образуването на гласа. Тукъ ученицитѣ научать, какъ трѣбва да се държать при пѣнието: положението на устата и езика при изпълнение разнитѣ тонове съ всевъзможнитѣ гласни изсамѣ или въ съединение съ съгласнитѣ, правилно вдишване и издишване и т. н. Учительтъ обясняваше твърдѣ ясно, какъ трѣбва, напр., да се положи езикътъ при изпълнението на тона а, или о, какви биха били слѣдствията отъ едно неправилно поставяне и т. н., всичко прѣдставяше нагледно съ чертежи върху таблата и го обясняваше съ помощьта на физиката (отражение, прѣчупване въздушнитѣ вълни). Но нека се забѣлѣжи, че не само се обясняваше, но се и изпълняваше. Ученицитѣ изпълняваха разнитѣ упражнения въ хоръ, по групи и насамѣ, учительтъ само опжтваше и задаваше упражненията. Тѣ се състояха не само въ отдѣлни тонове, но и въ отдѣлни интервали на заученитѣ гами и вървяха на два гласа. Слѣдъ прѣдварителнитѣ упражнения, траящи почти единъ семестъръ, се **прѣминава къмъ изпълнение разни народни и** училищни пѣсни въ хоръ, именно такива, които се учатъ въ основното училище. Заедно съ тия се разширяватъ и знанията върху разнитѣ гами и тѣхнитѣ интервали. Всички теоритически знания се извеждатъ възъ основа на пѣснитѣ.

б) Рисуване. Прѣзъ цѣлия курсъ на семинарното образование прѣподавательтъ взема два вида рисуване: *концентно* и *рисуване отъ паметь*. Въ I. курсъ започва съ най-проститѣ прѣдмети и върви послѣдователно до завършването на II. курсъ. Въ III. курсъ взема рисуване съ бои и дава теоритически разяснения върху разнитѣ стилове. При обучението ученицитѣ раздѣлени на 4 групи, разположени всѣка на отдѣлно мѣсто въ рисувателния салонъ, изпълняватъ отдѣлни задачи. Първата група има за задача, напр., да нарисува една кошничка, поставена низко на земята, втората — една отворена книга, положена на извѣстна височина, третята — една кутийка за цигари, четвъртата — една малка кржгла масичка. Прѣдметътъ за рисуване се поставя въ срѣдата на групата, ученицитѣ, насѣдали на своитѣ подвижни столчета (не на чиноветѣ), се нареждатъ около му въ кржгъ и всѣки го рисува така, както го гледа. При рисуването отъ паметь се задаватъ разни задачи, въ началото разбира се съвсѣмъ прости, по-късно по-сложни, комбинирани. Учительтъ казва: прѣдставете си три куба, наредени единъ слѣдъ другъ съ извѣстна дистанция помежду имъ, вие стоите прѣдъ тѣхъ, или малко отъ страна, нарисувайте ги; или пъкъ по-сложна: прѣдставете си една дървена кутия,

вжтрѣ сж поставени чукъ и тесла ...
показва дръжката, на теслата — желѣз...
нарисувайте ги и др. подобни. Разни ...
прѣдмети, влизащи въ комбинацият...
сж рисувани по-рано по отдѣлно. В...
минути въ часа ученицитѣ рисуватъ ...
дадени задачи върху черната дъска ...
на рисуват. зала сж окачени нѣколко ...
щото едноврѣменно да могатъ се упраж...
или 8 ученици. Всичко извършватъ ...
самостойно. Между разгледанитѣ ри...
и нѣколко изображения на домашн...
нарисувани по моделъ, и една изображ...
ловѣка. — Не се минава много, но ...
минава е отъ голѣма полза за бъдещ...

Естествена история. Цѣнна, обр...
е материята, която живата приро...
но остава безъ всѣко значение за ...
прѣлиствать природнитѣ страници, без...
вать знацитѣ, съ които тѣ сж напи...
да разбиратъ говора, посрѣдствомъ ...
имъ шепне на ушитѣ. Да, природата ...
хиляди езици, въ по-лека и въ ...
форма за разбиране, съобразно схват...
собности на нейнитѣ дѣца. Както ма...
заучва постепенно майчиния си езикъ, ...
вслушва въ това, което неговата май...
дневно повтаря, както по-късно научва ...
знацитѣ, посрѣдствомъ които ги се ...
писмено и устно, тъй изучва и вс...
езика на общата майка, природата, ка...
дневно се вслушва въ това, което тя ...
най-разнообразни начини. Както на мал...
е нужно прѣди всичко здраво ухо та ...
схваща елементитѣ, звуцитѣ на майчиния ...
и то само при вслушване съ интересъ, ...
за разбиране звуцитѣ, посрѣдствомъ ...
родата прѣдава своитѣ знания, е не...
здраво око, тънка наблюдателность. ...
лаещиятъ да извлѣче полза отъ при...
богатства на природата, трѣбва да притеж...
всичко здраво око, т. е. да се въоржж...
тънка наблюдателность. Единственото ...
слѣдов., което естествената история ...
за цѣль е печелене знания посрѣдств...
срѣдно наблюдаване природнитѣ тѣла ...
Старата методика се задоволяваше съ ...
добно поставяне на пѣльга, като ...
мѣсто поставяше *количеството на* ...
обаче новата стои на съвсѣмъ прот...
дище, тя казва: положителни знания ...
дими, и съвсѣмъ приятно, дори отъ ...
чение е, много да се знае, но важн...
заключава въ множеството на знания...
по важно е, продължава сжщата, ...
начинъ сж произведени тия знания и ...
отношение сж поставени едно спр...
напълно въ унисонъ съ твърдението ...
bold: «Не въ численостьта, но въ ...
на фактитѣ се заключава богатството ...
ствената наука» — Несвързанитѣ мл...
ставления сж не само безъ значение, но ...
за душевното развитие. Фактитѣ и ...

дата иматъ само една зависима връзка, една на, слѣдов. трѣбва да се вмъкне въ цѣльта на ната история «познаване причинната и за- връзка въ природата». Който е убѣденъ, че дата е едно добрѣ устроено, чрѣзъ точно ѣлени закони управлявано, цѣло, който , че всѣко отдѣлно сѫщество е съвършено оя видъ, че всѣки органъ има своитѣ съот- части и т. н. — той само може да схване зна- о на високата, поставена отъ модерната ме- а, цѣль въ областьта на естествената история *ащане единството на живота всрѣдъ приро-* — само той може да схване духа на нейния съз- ь — прѣдания работникъ на науката Friedrich и ще може да използува неговитѣ добри и, като даде особенъ отпечатъкъ на обуче- въ това направление. *Схващане единст- на живота всрѣдъ природата, познаване зако- регулиращи това единство*, — това е послѣд- ума на модерната методика, това трѣбва да прицѣлната точка на всѣки разсаждачъ на ната наука, това трѣбва да получи на- ять учитель отъ своя майсторъ при педаго- кото училище.

сторъ, народенъ учитель, лѣпа на народа, а е каналътъ, по който трѣбва да мине раз- него, този е най-краткиятъ, най-плодотвор- , пълниятъ съ успѣхъ и облаги пѫть на нау- Фактитѣ, обаче, говорятъ съвсѣмъ против- Отдавна вече се слуша между народното ство гласътъ на това ново вѣяне, полагатъ лия, правятъ се опити за неговото прила- а жалость, обаче, тѣ сѫ все не напълно задо- елни, сѫ и ще останатъ такива дотогава, то и респективнитѣ прѣподаватели при огическитѣ училища се вслушатъ въ това ление, дадатъ своята подкрѣпа още въ товителната ограда. Учителитѣ по мето- споменаватъ вече за новото направление тествознанието, загатватъ за законитѣ на даватъ и методически опжтвания за но обучаване, дойдатъ ли, обаче, до самата ика, спиратъ хода на своето въодушевение, тъ първитѣ удари на разочарованието. Но това? Да ли че неясно сѫ схванали изисква- на това течение, или пъкъ затова, че не сѫ усвѣдомили тия, които правять при- нето? — Нито едното, нито другото, при- лежи съвсѣмъ другадѣ — тѣмъ липсватъ олимитѣ знания, тѣмъ не се е притекълъ ощь прѣподавательтъ по естествена исто- Слѣдов. причината за неуспѣшностьта, или брѣ казано, бавностьта, закъснѣлостьта въ жението е голѣмата незаинтересованость на вениитѣ при педагогическитѣ училища е, че основното учителство заговорва за това, ска въ полето на това направление, а не- ъ майсторъ, специалистъ нем'ѣе, нѣма ни понятие върху това! Срамъ е, че отдале- отъ родината на апостола въ това на- ние българско учителство отъ години произнася името му, чете откжслеци отъ еднията му, а най-близкостоящитѣ до

него, неговитѣ сънотечественици, имащи най-пълна възможность да почерпятъ вода отъ самия изворъ, не сѫ чули още името му! Не само основни селски и градски, но и образцови учители, а и естественици не знаятъ кой е Junge. Приятно изключение въ това отношение прави прѣподавательтъ по естествена история при семинара II въ Karlsruhe. Обучението на тоя господинъ говори твърдѣ ясно за самия си майсторъ. Тукъ за прѣвъ пѫть виждамъ какво ще рече интересъ. Прѣзъ течение на цѣлия часъ ученицитѣ бивaха така устремени, така увлѣчени отъ общото течение, така обхванати отъ една и сѫща мисъль, щото за слушателя съ затворени очи би се сторило, че едни и сѫщи уста съ различни гласове даватъ отговоритѣ на зададенитѣ въпроси. Да, по учительтъ не даваше само външни описания на животнитѣ, нито пъкъ разказваше; всичко се работѣше въ духа на Юнге: учительтъ опжтваше само, ученицитѣ издирваха, откриваха, съобщаваха. Посѣтенитѣ уроци бѣха върху живота на птицитѣ. Нищо не минаваше незабѣлѣзано. Тукъ усмихнато подаваше своята рѫка за помощь и рисуването. Всичко наблюдавано по моделитѣ (скелети отъ разнитѣ птици) бѣ посочено и нарисувано. Въ подробности се разглеждаше и описваше всѣка часть, всѣки органъ въ зависимость отъ останалитѣ, намираше се причинната връзка между устройството и службата имъ, схващаше се най-послѣ и общото устройство на тѣлото въ зависимость отъ начина на живѣене.[1])

II. Специална часть.

Както вече споменахъ, специалната часть на подготовката се занимава съ чисто професио-

[1]) *Забѣлѣжка.* Съ прѣдставенитѣ тукъ очертания нѣмахъ за цѣль да изтъкнѫ значението и методиката на споменатитѣ учебни прѣдмети, нито пъкъ да дамъ подробности върху самото обучение, а просто искахъ да изтъкна радостния фактъ, че макаръ и малцина, все се срѣщатъ сили, съзнали високото значение на педагогическото училище, такива които гледатъ въ ясни очертания неговата идеална цѣль прѣдъ себе си и съобразно нея направляватъ хода на своитѣ постѫпки и дѣйствувания. Отъ постѫпката на тия нѣколко господа, на които изказвамъ и тука и й сърдечна благодарность тукъ, ясно личеше, че освѣнъ общообразователната цѣль на специалноститѣ имъ, прѣслѣдваха и една специална, тъкмо такава, каквато подхожда на съвременното специално заведение; старатъ се да дадатъ общо образование на възпитаницитѣ си, но не изпущатъ изъ прѣдъ видъ и кариерата, за която ги приготовляватъ. Въ тѣхъ намѣрихъ насоката, която трѣбва да се даде на педагог. училище въ общообразователно отношение съ рѣдки качества, които трѣбва да притежава всѣки работникъ, хранещъ се на умствената нива, именно:

1. Общообразователната страна на учителската подготовка трѣбва да носи отпечатъка на професионалната, да се съобразява съ задачата и прѣдназначението на педагог. училище.

2. Всѣки единъ прѣподаватель, натърбилъ се съ разработката на тая страна, трѣбва прѣди всичко да бѫде увѣренъ въ цѣльта, къмъ която ще води своитѣ възпитаници, да бѫде добрѣ ориентиранъ въ бѫдещата имъ работа, да изтъкне и предметитѣ си, да събуди съ интересъ развитието му, да бѫде винаги въ течение на новоизвѣденията въ дѣйность, да подобри начина на прѣподаването си.

[в]алната страна на бѫдещата учительова кариера и като такава си служи съ съотвѣтния за избраната цѣль главенъ прѣдметъ—педагогиката, плюсъ хоспитиранията и практическитѣ прѣподавания въ образцовото училище. Успѣхътъ на тази страна е обусловенъ твърдѣ много отъ съпоставянето отдѣлнитѣ клонове на главния й прѣдметъ единъ спрѣмо другъ, отъ това да ли се съблюдава органическата врѫзка между тѣхъ, да ли зависимостьта на частитѣ е въ право или обратно отношение, да ли си подаватъ рѫка за общо задруженъ трудъ, да ли най-послѣ всички иматъ прѣдъ очи високата цѣль — полагане каменна основа за едно разумно-възпитателно обучение. Ако естествената история може да си позволи едно размѣстване на своитѣ клонове безъ да направи стѫпка по отношение успѣха при тѣхната разработка, ако може, напр., да прѣдпише реда: зоология, ботаника, минералогия, антропологии, геология, или пъкъ: антропология, ботаника, зоология, минералогия, геология и т. н., то ни най-малко не може да своеволничи педагогиката въ това отношение. Клоноветѣ на послѣдната лежатъ въ най-тѣсна зависимость по между си, изхождатъ единъ изъ други, взаимно обуславятъ своитѣ знания; безъ знанията на единъ отъ тѣхъ не могатъ се схванатия на втория, безъ тия на втория, ония на третия и т. н. При наредбата имъ, слѣдов., трѣбва да се обърне сериозно внимание върху тѣхната естествена послѣдователность, да се опрѣдѣли точно, кой трѣбва да заеме първото мѣсто по редъ, кой да дойде слѣдъ него, кой да постѫпи трети и т. н. Ни най-малко внимание не трѣбва да се обръща въ това отношение върху трудностьта за схващане отдѣлнитѣ клонове; рѫководниятъ принципъ трѣбва да бѫде естествената послѣдователность на учебното градиво. Прѣди да правя по-нататъшни разсѫждения върху общата врѫзка и разположение на педагогическитѣ клонове, ще изложа тѣхния порядъкъ, при който ги намирамъ при баденскитѣ учители семинари. Той е слѣдниятъ.

II. курсъ: Дидактика.

III. курсъ: а) Теоретическа часть:

1. Антрополигически и психологически познания до колкото могатъ да послужатъ като нова за науката на възпитанието и обучението.
2. Общо възпитание. Дисциплина.
3. История на педагогиката отъ 1500 г. слѣдъ Христа.

б) Практическа часть:

1. Практически прѣподавания въ обр. отдѣления,
2. Методика на отдѣлнитѣ прѣдмети.

На първо мѣсто при баденскитѣ учителски семинари, както се види отъ прѣдставения планъ, дохожда този клонъ отъ педагогиката, който излага учението за общото обучение, така нарицаниятъ обща методика или дидактика; слѣдъ дидактиката се явяватъ едноврѣменно: науката за възпитанието, подпомогната съ съотвѣтнитѣ антропологически и психологически знания, история на педагогиката и методиката плюсъ

практиката. Нека видимъ прѣди всич[...]
дидактиката може да заеме първо [...]
редъ. За разрѣшение на този въпросъ [...]
служа само съ нѣколко мѣста, взети [...]
ната область. Прѣди всичко, тя като [...]
даваща общи знания върху обучението [...]
да се впуска въ подробности по отдѣ[...]
клонове, говори за формалната и мат[...]
страна на сѫщото, и по-послѣ опрѣдѣля [...]
прѣзъ които трѣбва да мине обучен[...]
всѣки учебенъ часъ, или така наречен[...]
цесъ на убучението; още по-късно зав[...]
ния върху наредбата и групировката [...]
ното градиво: (концентрически кржгове [...]
центрания на обучението) и т. н.
знания, но и будене, закрѣпване, всестра[...]
витие на всички душевни способности у [...]
ника, проповѣдва първиятъ отъ наведен[...]
три пасуса изъ дидактиката; репродук[...]
цепция, асоциация на прѣдставленият[...]
вториятъ; всестраненъ интересъ при с[...]
се провиква третиятъ. Само тия три [...]
терни пасуса изъ дидактиката говорят [...]
ясно върху знанията, съ които трѣбва [...]
лага всѣки единъ прѣди тѣхното въз[...]
Обучението не е цѣль, а само срѣдство [...]
стигане най-висшата цѣль «възпитание [...]
дежьта» и като такова прѣди да избер[...]
пжтища, прѣди да отправи тѣхнитѣ нап[...]
трѣбва да знае накждѣ, до кждѣ, и [...]
да се стреми. Да говоримъ за всестран[...]
тие на душевнитѣ способности, безъ [...]
понятие за човѣшката душа, да гов[...]
процеса на обучението, именно за оня, [...]
добрѣ би въздѣйствувалъ за развитие[...]
шата, безъ да имаме най-елементарни[...]
ния върху взаимнитѣ отношения на [...]
духа, безъ да имаме понятие за про[...]
впечатленията, възприятията, прѣдстав[...]
т. н., да говоримъ върху разнитѣ вид[...]
реси безъ да познаваме тритѣ напра[...]
душевния животъ, интелектъ, чувство [...]
пр. и пр., ще рече да строимъ [...]
часть на зданието прѣди да сме полож[...]
ната — основитѣ му. Не на дидактиката [...]
се пада първо мѣсто въ общия редъ [...]

Даденото й първенство е обусловено [...]
обстоятелства: 1) материята прѣдлагана [...]
е въ всѣко отношение по-лесновъз[...]
отъ оная въ първата часть на педагог[...]
щото възпитание; 2) въ началото на [...]
семинариститѣ започватъ практическит[...]
давания въ отдѣленията, слѣдов. трѣбва [...]
чатъ поне най-необходимитѣ наставлен[...]
вания по обучението. Не може да се [...]
че първата часть на педагогиката се [...]
трудно схваща отъ щудираницитѣ и, [...]
вече кога се постави като първа по ре[...]
съ поставянето и не се намаляватъ тру[...]
за нейното схващане на второ мѣсто [...]
присъединява къмъ тѣхъ още една дру[...]
отъ леко схватливата дидактика, [...]
върху прѣдварителнитѣ знания на въз[...]

ѣжена отъ психологията и антропологията, влава една наука съ съвсѣмъ тъмни, неосвѣт- пжтища, излагаща силуети безъ всѣко ние. Слѣдов. не дидактиката, а първата на педагогиката — общото възпитание, трѣба сме първо мѣсто при разпрѣдѣлението, та ѣ нея да дойде дидактиката, послѣ мето- а и историята на педагогиката. Да се спази редъ при баденскитѣ семинари трѣбва обяза- о да се започне съ педагогическитѣ прѣд- още въ I. курсъ. Мжчносхватливостьта по нение прѣдлаганата учебна материя би се нала само съ едно умѣло водене обуче- о отъ страна на респективнитѣ прѣподава- Естествено е, че съвсѣмъ неразбрана би а всѣка частица отъ учебната материя, ако прѣдлага въ сжщата оная форма, както враме въ учебницитѣ и ако тоя, който я ага, често самъ я не разбира. Всѣки лекъ отъ материала, билъ той и най-отвлѣ- тъ, би могълъ да се прѣдстави въ най-про- форма, стига само прѣдставительтъ да да стори това. Често пжти ученицитѣ сж вани да заучаватъ цѣли параграфи буквално нигата и ги прѣдаватъ съ запетаитѣ, точ- и всички други знаци на интерпунктуа- . Това съвсѣмъ не е по тѣхната воля, но инудени да го вършатъ, защото не сж въ яние да го прѣдадатъ самостойно. Това лното именно е слѣдствие отъ метода на даването. Учительтъ разказва, ученицитѣ атъ, но не чуватъ. И какво послѣдва слѣдъ — Буквално заучване на уроцитѣ. Но и още едно неразбиране — казано е: за улес- въ разбиране материала отъ общата педа- а, трѣбва да се дадатъ необходимитѣ знания нтропологията и психологията; подобни се ъ, обаче по такъвъ начинъ, щото би се о: каквото съ тѣхъ, такова и безъ тѣхъ. се даватъ, напр., знанията за мозъка и тѣ? Просто се съобщава, че имало два мозъкъ: главенъ и гръбначенъ, че нервитѣ ъ сжщо два вида: чувствителни и двига- , и нищо повече — сжщото онова, което се з съ ученицитѣ отъ III. отдѣление. Семи- ститѣ знаятъ вече, че има два вида мозъци по толкова видове нерви, какво, обаче, е ението между главния и гръбначния мо- между нервитѣ, излизащи отъ единя и я, между чувствителнитѣ и двигателнитѣ . какви промѣни ставатъ въ нервната си- при всѣко раздразнение, въ кое кжтче на ия мозъкъ лежи зрителното поле, въ кое на говора, на слуха, мириса, пипането, въ отношение сж поставени по между си и др. такива, — всичко това си остава тайна за цитѣ.

ѣподаването на общата педагогика, дидак- а и историята на педагогиката е по право оставено на г. г. директоритѣ, методиката аралелъ съ практиката е разпрѣдѣлена между ктивнитѣ прѣподаватели, сжщо тъй както усия. Прѣподаването на първитѣ три клона не ми даде нищо ново: то върви както обучението по история при болшинството прѣподаватели, затова нѣма да кажа нищо повече върху тѣхъ, а ще спомена само, какъ се води методиката и практиката.

1. Методика и практика.

Методиката и практическитѣ прѣподавания, както се видѣ отъ прѣдставения по-горѣ планъ на разпрѣдѣление педагогическитѣ клонове по години, започватъ въ началото на III. педагог. курсъ, но не траятъ прѣзъ течението на цѣлата учебна година, а само прѣзъ първия семестъръ; прѣзъ втория семестъръ часоветѣ имъ се използуватъ въ прѣподаване съотвѣтнитѣ прѣдмети отъ общообразователната часть. Завеждующиятъ, напр., практиката и методиката по смѣтане, употрѣбя прѣдвиденитѣ за тѣхъ прѣзъ втория семестъръ часове за прѣподаване математика, оня по реалнитѣ прѣдмети — за естествена история и география и т. н. Но понеже това се различно практикува при посѣтенитѣ отъ мене два семинара въ Karlsruhe, ще дамъ самия ходъ на работата по отдѣлно и за двата.

Семинаръ I.

а) Общи положения. За методика и практически прѣподавания при семинаръ I. сж прѣдвидени слѣдобѣднитѣ часове и то въ понедѣлникъ и вторникъ по 2, въ четвъртъкъ и петъкъ по 3, всичко 10 часа седмично, отъ които 8-тѣ за практика, 2-та за методическо опжтване въ прѣподаване. Като казвамъ 10 часа, не трѣбва да се мисли, че всички сж прѣдвидени за единъ единичъкъ курсъ. При тоя семинаръ ученицитѣ отъ III. курсъ сж раздѣлени на 2 паралелни курса — III. а и III. б, така че всѣки отъ тѣхъ има седмично по 4 часа практика и 2 за методически опжтвания. При практическитѣ прѣподавания ученицитѣ отъ всѣки паралеленъ класъ сж раздѣлени съобразно числото на образцовитѣ отдѣления; има само 4 образцови отдѣления, първитѣ 4 учебни годишнини — на 4 групи и всѣка практикува въ едно отъ образцовитѣ отдѣления. При методическитѣ опжтвания всички групи отъ единъ класъ присжтствуватъ заедно. Въ това врѣме когато III. а курсъ има методически опжтвания по законъ божи и матеренъ езикъ, III. б има такива по реалнитѣ прѣдмети и смѣтане, оттукъ произлиза и запазване числото на часоветѣ за методически опжтвания и за двѣтѣ паралелки на 2. Семинариститѣ практикуватъ и се опжтватъ въ практиката само по прѣдметитѣ: законъ божи, нѣмски езикъ (четене, граматика, правописъ, писане), реалнитѣ прѣдмети (прѣдметно обучение въ I. и II. отдѣления, естествознание и отечествознание въ III. и IV отдѣления) и смѣтане; по останалитѣ прѣдмети на основното училище не получаватъ нито теория, нито практика. Прѣдвиденитѣ прѣдмети за практика сж разпрѣдѣлени сжщо на 4 групи и

се завеждатъ отъ четирима респективъ-методици: първиятъ завежда законъ-божи въ четиритѣ отдѣления, вториятъ смѣтане, третиятъ реалнитѣ прѣдмети, четвъртиятъ матерниятъ (нѣмски) езикъ. Споредъ това указание би се помислило, че прѣзъ всѣка седмица единътъ отъ опрѣдѣленитѣ за практика 4 часа се прѣдвижда за законъ-божи, вториятъ за смѣтане, третиятъ за реалнитѣ прѣдмети, четвъртиятъ за нѣмски езикъ, обаче въ сѫщность работата не стои така: единътъ паралеленъ курсъ (III. а) практикува само по реалнитѣ прѣдмети и смѣтане, другиятъ (III. б) по нѣмски езикъ и законъ божи, така че всѣки курсъ прѣзъ седмицата има по 2 часа практика отъ единъ и сѫщъ прѣдметъ. Това ще се види по-ясно отъ слѣдната таблица:

А. Седмичнитѣ часове за практ. прѣподавания при Seminar I.

Дни.	III-а курсъ.				III-б курсъ.			
	часъ	група	отдѣление	прѣдмети.	часъ	група	отдѣление	прѣдмети
Понедѣлникъ	2-3	1.	I	Реални прѣдмети	3-4	1.	I	Нѣмски езикъ
		2.	II	"		2.	II	"
		3.	III	"		3.	III	"
		4.	IV	"		4.	IV	"
Вторникъ	2-3	1.	I	Смѣтане	3-4	1.	I	Законъ божи
		2.	II	"		2.	II	"
		3.	III	"		3.	III	"
		4.	IV	"		4	IV	"
Четвъртъкъ	2-3	1.	I	Реални прѣдмети	3-4	1.	I	Нѣмски езикъ
		2.	II	"		2	II	"
		3.	III	"		3	III	"
		4	IV	"		4.	IV	"
Петъкъ	2-3	1.	I	Смѣтане	3-4	1.	I	Законъ божи
		2.	II	"		2.	II	"
		3.	III	"		3	III	"
		4.	IV	"		4	IV	"

Отъ прѣдставената таблица се вижда, че всички групи, както отъ единия, така и отъ другия паралеленъ курсъ сѫ заняти едновременно все съ единъ и сѫщъ прѣдметъ. Отъ понедѣлникъ и четвъртъкъ групитѣ отъ III-а курсъ иматъ практика по реалнитѣ прѣдмети, ония отъ III-б по нѣмски езикъ, въ вторникъ и петъкъ първитѣ иматъ смѣтане, вторитѣ зак. божи. Отъ сѫщата таблица се вижда по-нататъкъ:

1. Единъ курсъ практикува винаги прѣзъ първия слѣдобѣденъ часъ—отъ 2—3, другиятъ прѣзъ втория—отъ 3—4;

2. Всичкитѣ групи отъ всѣки курс едновременно все съ едни и сѫщи прѣ че въ разни отдѣления;

3. Всѣка група остава прѣзъ цѣлото въ сѫщото отдѣление

Опрѣдѣлението на точки 1. и 2. е за улеснение воденето надзора върху отъ страна на респективнитѣ прѣпо онова на точка 3. да се даде на пра възможность да схващатъ по-добрѣ духъ въ всѣко отдѣление.

Това разпрѣдѣление не трае прѣз врѣме на семестъра: слѣдъ всѣки става смѣна на групитѣ по отдѣления 12 или 13 седмици послѣдва смѣна метитѣ между двата паралелни кур първитѣ 12—13 седмици групитѣ отъ I практикуватъ само по реалнитѣ прѣдм тане, а ония отъ III-б по нѣмски езикъ божи, прѣзъ вторитѣ 12—13 седмици изематъ нѣмски езикъ и законъ божи, — реалнитѣ прѣдмети и смѣтане. Да с добрѣ смѣната на групитѣ по отдѣления прѣдмети, давамъ слѣдната таблица

Б. Движение групитѣ по прѣдмети и отдѣления.

курсове:	III-а курсъ																III-б курсъ															
прѣдмети:	реални прѣдмети				смѣтане				нѣмски езикъ				законъ божи				реални прѣдмети				смѣтане				нѣмски езикъ				законъ божи			
групи:	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
1—4 седмици	I	II	III	IV	I	II	III	IV	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	I	II	III	IV	I	II	III	IV
5—8 "	II	III	IV	I	II	III	IV	I	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	II	III	IV	I	II	III	IV	I
9—12 "	III	IV	I	II	III	IV	I	II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	III	IV	I	II	III	IV	I	II
13. "	IV	I	II	III	IV	I	II	III	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	IV	I	II	III	IV	I	II	III
14—17 "	—	—	—	—	—	—	—	—	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV								
18—21 "	—	—	—	—	—	—	—	—	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I								

...ѣдимъ ли движението на отдѣлнитѣ ...о таблицата, ще видимъ че всѣка отъ ...ѣминава послѣдователно отъ едно отдѣ- ...ъ друго и заема прѣзъ продължение на ...ици все едни и сжщи учебни прѣдмети. ...пр., първата група отъ III-а курсъ прак- ...прѣзъ първитѣ 13 седмици по реалнитѣ ...и и смѣтане и то въ първитѣ три отдѣ- ..., II и III, по 4 седмици, въ IV-о само ...ѣзъ вторитѣ 13 седмици напуска първитѣ ...мети — реалнитѣ прѣдмети и смѣтането, ... оставалитѣ двѣ групи отъ прѣдвиденитѣ ...тически упражнения учебни прѣдмети — ...езикъ и законъ божи, като слѣдва сжщия ...кто при първитѣ два прѣдмета. Сжщиятъ ...нава и всѣка отъ останалитѣ три групи. ...интересно ще бжде да видимъ и общото ...асове, припадащи се за практическитѣ ...ения при всѣки отдѣленъ учебенъ прѣд- ...ова ще дамъ въ слѣдната таблица:

С. Общо число на часоветѣ по практика за всѣка група.

Курсове:		III-а курсъ.				III-б курсъ.			
прѣдмети		реални прѣдм.	смѣтане	нѣмски езикъ	законъ божи	реални прѣдм.	смѣтане	нѣмски езикъ	законъ божи
групи:		1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.
мѣсеци	седмици								
Септемврий	2	4	4	—	—	—	—	4	4
Октомврий	4	8	8	—	—	—	—	8	8
Ноемврий	4	8	8	—	—	—	—	8	8
Декемврий	3	6	6	—	—	—	—	6	6
Януарий	3	—	—	6	6	6	6	—	—
Февруарий	4	—	—	8	8	8	8	—	—
Мартъ	4	—	—	8	8	8	8	—	—

... отъ групитѣ има прѣзъ цѣлия семестъръ ...са практика за всѣки отдѣленъ прѣдметъ, ...до 104 часа. Това общо число часове се ...ѣля равномѣрно между практикантитѣ ...ащитѣ се всѣкиму часове сж въ зави- ... отъ броя на семинариститѣ. Прѣзъ на- стоящата уч. година всѣки отъ двата паралелни курса има по 26 семинаристи, така че двѣ отъ групитѣ иматъ по 6, двѣ по 7 практиканти. Общото число 104, разпрѣдѣлено между числото практиканти отъ всѣка група, дава въ резултата 15 или 17, или срѣдньо 16 часа. Всѣки практикантъ, слѣдов., прѣзъ цѣлия семестъръ за практика има на разположение за собствено използуване 16 часа практика. Тия часове се разпрѣдѣлятъ по отдѣлнитѣ прѣдмети и то по равно за всѣки, т. е. по 3. Значи всѣки практикантъ има 4 часа практика по реалнитѣ прѣдмети, 4 по смѣтане, 4 по нѣмски езикъ и 4 по законъ божи. Тия 4 часове е задълженъ да прѣмине безъ прѣкжсване и понеже групата прѣбивава по 4 седмици въ едно отдѣление, то припадащитѣ се 4 часа практика по извѣстенъ прѣдметъ се минаватъ не въ различни, а въ едно и сжщо отдѣление. Споредъ това практикантитѣ не практикуватъ по единъ и сжщъ прѣдметъ въ разнитѣ отдѣления, а само въ едно; нѣкои минаватъ часоветѣ си, напр., по законъ божи въ I-о, други въ II-о, трети въ III-о, четвърти въ IV-о отдѣление. Само едно се съблюдава, а именно да се даде възможность всѣкиму да практикува и въ четиритѣ отдѣления. Ако напр. е миналъ практиката си по законъ божи въ I. отдѣление, то да не вземе и часоветѣ по смѣтане въ сжщото отдѣление, а въ едно отъ останалитѣ три, ако смѣтането е миналъ въ III. отд., то да не взема реалнитѣ прѣдмети въ сжщото или въ онова, въ което е миналъ законъ божи, а да избере едно отъ другитѣ двѣ отдѣления и т. н. Колкото и да се съблюдава това правило, все се случва щото нѣкои отъ практикантитѣ да минатъ практикитѣ си по два разни прѣдмета въ едно и сжщо отдѣление.

б) Ржководене и изпълнение. Както споменахъ вече, ржководенето на практическитѣ прѣподавания въ свръзка съ методическитѣ наставления е прѣдоставено на четирима семинарни учители, отъ които всѣкой ржководи практикитѣ по своята специалность — математикътъ тия по смѣтане, естественикътъ по реалнитѣ прѣдмети, теологътъ по законъ божи, филологътъ по матерния езикъ. И както се видѣ отъ прѣдставенитѣ по-горѣ таблици четиримата ржководители не прѣбиваватъ едноврѣменно въ единъ и сжщи паралеленъ класъ; прѣзъ първитѣ 13 седмици естественикътъ и математикътъ работятъ съ III-а курсъ, теологътъ и филологътъ съ III-б. Прѣзъ този периодъ отъ врѣме завършватъ всичката си работа — теория и практика — въ съотвѣтнитѣ паралелни курсове, а съ настжпването на 14-та седмица размѣнятъ мѣстата си, за да започнатъ отново своитѣ наставления: първитѣ двама минаватъ въ III-б, вторитѣ въ III-а курсъ. Всѣки има прѣзъ седмицата 2 часа за практика и единъ за въвеждане практикантитѣ въ методическо прѣподаване. Но нека видимъ по-отблизко въ що се състои всичката имъ дѣйность. При часа на практиката всѣки отъ ржководителитѣ е длъженъ да посѣти и 4-тѣ групи, практикуващи

въ 4-тѣ разни отдѣления. За да направи това, се движи отъ отдѣление въ отдѣление, като прѣстоява дѣ 10, дѣ 5 минути, влиза въ отдѣлението, снема си шапката, полага я на катедрата (съотвѣтствува на нашата учил. маса), сѣда на стола, разгръща тетрадката на практиканта, прочита написаната му лекция, слѣдъ това налага шапка и прѣминава въ друго отдѣление, при друга група, за да повтори сѫщото. Въ това се състои всичкия надзоръ надъ практикитѣ. Дохожда часа по методиката, часа, въ който всѣки отъ практикантитѣ ще получи наставления за методическо прѣподаване, ще чуе думата на методиката, ще почерпи куражъ за бѫдещата си кариера. Въ учебния планъ на семинара подъ графата «Религия» стои изрично: Anweisung zur Erteilung des Religionsunterrichts in der Volksschule mit praktischen Übungen in der Seminarschule (образцовото училище) — 3 часа седмично (2 за практика, 1 за методика); подъ графата «Аритметика» стои: Methodik des Rechenunterrichts in der Volksschule in Verbindung mit praktischen Übungen in der Seminarschule — 3 Stunden wöchentlich (2 за практика, 1 за методиката); сѫщото стои и подъ графитѣ на нѣмски езикъ и реалнитѣ прѣдмети. Въ седмичната програма за курсоветѣ стоятъ часове: практика и конференции, а часове по методика не намѣрихъ. При запитването г-на директора, какъ трѣбва да се разбира тая работа и да ли нѣма специални часове за методиката, отговори ми се: методиката се минава въ часоветѣ по «конференция». Слѣдъ това разяснение изгласкахъ изъ съзнанието си първата мисъль за конференциитѣ и схванахъ, че това не сѫ нашитѣ конференции за произвеждане критикитѣ на общитѣ лекции възъ основа на методическитѣ познания, нито пъкъ прѣскитѣ, въ които се даватъ общи наставления върху практиката, а часове специално за методиката, както стои въ учебния планъ на семинара. При първия посѣтенъ часъ, обаче, бѣхъ изненаданъ въ прѣдположението си, бѣхъ наново повърнатъ върху първата си мисъль, но все пакъ бѣхъ въ надежда, че слѣднитѣ часове ще донесатъ очакваното. Дойдоха и тѣ, работата заемаше все първия си характеръ, а за методиката, като наука за чисто методически въпроси и дума не ставаше, всичко се минаваше въ случайни, съвсѣмъ маловажни, отъ никаква полза за практиката разговори. Изключение правѣха само часоветѣ по езика; респективниятъ рѫководитель зачекна отъ началото нѣколко методически въпроси, обаче и тѣ бѣха така общо минати, щото се слушаше да говори не гласа на специалната методика, а оня на дидактиката. Въ първия часъ говори върху приложението на формалнитѣ степени при обработката на четивата и стихотворенията, втория и третия часъ върху правописа, четвъртия върху писменитѣ упражнения и слѣдъ това прѣмина въ критикуване прѣподаванитѣ лекции. Знанията, които даде върху приложението на формалнитѣ степени, бѣха сѫщитѣ, които дава и общата методика — дидактиката, само че прѣписани на четивата и стихо[...] оння пъкъ по правописа и писменитѣ у[...] имаха мѣстото си по-скоро въ часа [...] езикъ, но не и въ оня по методика [...] париститѣ липсваха всѣкакви метод[...] знания; тѣ плаваха само върху общ[...] ктически опѫтвания; никаква самосто[...] можаха да проявятъ, което блѣстѣ[...] практикитѣ и при критикитѣ.

Всички останали часове и при четир[...] ководители се минаваха въ критики, б[...] вателно не часове по методика, а по [...] Начинътъ на воденето имъ и положе[...] което се произведоха, ги правятъ съвс[...] цѣлни. Отъ тѣхъ не може да се о[...] най-малка ползица. За потвърждение [...] мисъль ще оставя да говори самата дѣ[...] ность. Прѣди всичко ще оставя да се [...] слѣднята таблица, съ какво има да се [...]

Д. Таблица за седмичнитѣ практики при семинаръ I.

Дни	Часове	Курсове	Прѣдмети	1. група		2. група		3. група		4. група	
				отд.	прѣдмети	отд.	прѣдмети	отд.	прѣдмети	отд.	прѣдмети
Понедѣлникъ Четвъртъкъ	2—3 2—3	III a	Реални прѣдмети	I I	Нагл. обуч. »	II II	Нагл. обуч. »	III III	Естествов. Отечествов.	IV IV	Естествов. Отечествов.
Вторникъ Петъкъ	2—3 2—3		Смѣтане	I I	Смѣтане »	II II	Смѣтане »	III III	Смѣтане »	IV IV	Смѣтане »
Понедѣлникъ Четвъртъкъ	3—4 3—4		[illegible]	1 1	Пис. и четене Прилагане	II II	Четене Диктовка	III III	Четене Диктовка	IV IV	Четене Диктовка

ференцията прѣзъ всѣки свой седмиченъ т. е. колко и какви лекции има да раз- споредъ заведената тукъ практика, а отъ мълкомъ ще се заключи за облагитѣ отъ бни часове.

и всѣка конференция има да се разгледатъ ки минати прѣзъ седмицата практики; при ференцията по реалнитѣ прѣдмети има да азгледатъ 2 лекции по нагледно обучение . отдѣление, 2 такива въ II. отдѣление, естествовѣдѣние (едната въ III., другата въ отдѣление) и 2 по отечествовѣдѣние (едната II., другата въ IV. отд.), т. е. всичко 8 раз- лекции; конференцията по смѣтане има произнесе сжщо така върху 8 най-разно- зни лекции, по 2 отъ всѣко отдѣление; о така съ 8 различни лекции има да се аятъ и конференциитѣ по нѣмски езикъ онъ божи. Общоказано всѣки часъ на кон- нцията има да насочи вниманието си върху кции. И тъй заведующиятъ реалнитѣ прѣд- има да разгледа, какъ става обработката на от- итѣ методически единици по нагледно обу- въ I. и II. отдѣление, какъ се обработва нията по естествознание въ III. и IV. отд., тая по изучване родното мѣсто (III. отд.) и ството (IV. отд.); оня по нѣмски езикъ има овори върху писането и четенето въ I. отд., у значението и прѣподаването на приказ- върху разработката на четивата и стихо- нията въ разнитѣ отдѣления, върху раз- видове писмени упражнения и пр.; по за- божи — да се прослѣдятъ степенитѣ на одаване въ разнитѣ отдѣления; по смѣтане — какъ се схващатъ и разработватъ раз- числени кржгове.

емь лекции да се рецензиратъ въ единъ отъ 50 минути, т. е. всѣка въ 6$^1/_4$ минути въ основа на тѣхъ да се съгради методи- Прибавено при това и обстоятелството, ри конференциитѣ присжтствуватъ 4 раз- групи, практикували въ 4 разни отдѣле- нѣмащи, слѣдов., обща цѣль прѣдъ очи, огато се разгледватъ лекциитѣ на едната тѣхъ, останалитѣ три стоятъ въ пълна ин- рентность, прѣкарватъ врѣмето си въ без- вие — никакъ нѣма да ни стане чудно, чуемъ, че семинариститѣ отъ послѣдния аренъ курсъ не сж въ състояние да бесѣ- ъ нито върху най-обикновенитѣ въпроси практически характеръ, въпроси, върху о нашитѣ педагогисти въ България доби- най-добра ориентировка още въ прѣдпо- ния курсъ. Затова обаче е виновато самото водене, самото положение на практиката нференциитѣ. Тамъ, дѣто нѣма ни капка ересованость отъ страна на ржководителя, чисватъ и най-елементарнитѣ педагоги- , методически и психологически познания, се не познава що е дѣте и основно ще, дѣто отсжтствува точно опрѣдѣлена дѣто се крачи безъ цѣль и направление да се убива врѣмето, дѣто съвѣстьта виси окачена на гвоздѣя, тамъ не може да има напрѣдъкъ, не може да се очаква ни най-малъкъ приносъ къмъ общия прогресъ, напротивъ — ще се слушатъ да тъпчатъ на едно мѣсто крачкитѣ на застоя, или пъкъ на регреса.

На това мѣсто не мога да не спомена за иде- алния начинъ на водене хоспитиранията, практи- китѣ и конференциитѣ, които уважаемиятъ г-нъ д-ръ В. Николчовъ за првъ пжть въведе у насъ още прѣзъ учебната 1898/99 год., като за- вѣдующъ методиката и практиката при Казан- лъшкото педагог. училище, прѣзъ което врѣме имахъ щастието да попадна между редоветѣ на образцовитѣ учители при сжщото училище, не мога да не спомена за живия интересъ отъ страна на възпитаницитѣ, за надтичването имъ по дадено направление, за най-живитѣ и бурни разисквания на конференциитѣ, при които двой- ниятъ часъ минаваше съвсѣмъ незабѣлѣзано, за самостойното мислене и дѣйствуване, за тѣсното свързване теорията съ практиката, за единството между методиката и прѣподаванията въ образцо- витѣ отдѣления, за единодушието между заве- дующия методиката г-нъ д-ръ В. Николчовъ и работещитѣ върху практиката — образцовитѣ учи- тели. Да, това бѣ най-щастливиятъ периодъ отъ моето учителуване! Всѣка минута ме въодуше- вяваше и подтикваше къмъ двоенъ и троенъ плодотворенъ трудъ. Г-ну Николчовъ длъжа прѣ- лома въ моята училищна практика, нему длъжа успѣхитѣ, до които ме доведе даденото отъ него направление. Даденитѣ идеи бѣха разработени и отъ година въ година допълвани и усъвър- шенствувани. Моята най-сърдечна признател- ность, моятъ високъ почитъ къмъ труда, инте- реса, самодѣйностьта, въодушевлението, добро- желателството и стремежа къмъ повдигане народ- ното образование!

в) *Задаване темитѣ.* Темитѣ за практически прѣподавания се задаватъ отъ образцовитѣ учи- тели, но не се разработватъ отъ всички семи- наристи на групата, а само отъ ония, които сж опрѣдѣлени да практикуватъ. Въ края на всѣки часъ се задава лекцията за слѣдния. Значи всѣка лекция се развива писмено само отъ единъ семинаристъ, а останалитѣ не обръщатъ никакво внимание върху нея, дори и при прѣподаването едва ли слѣдятъ хода на развитието й. Това обстоятелство иде да покаже още веднажъ, какъвъ интересъ може да владѣе при конферен- цията, и отъ друга страна да потвърди практическата подготовка на всѣки отдѣленъ семи- наристъ. Като изключимъ всички лекции, минати въ безучастие на цѣлата група, то общото число лекции на всѣка група не може да е полезно за всѣки нейнъ членъ, всѣкиму ще се отдаде него- вото, което самъ е изработилъ, за което е поло- жилъ трудъ и врѣме, а то не е общото число 104, а уменшеното до минимумъ 16, съ други думи казано всѣки семинаристъ при разгледвания семи- нарь завършва своята практическа подготовка съ случайното, безконтролно разработване 16 прак- тически лекции. Безконтролно, казвамъ, защото

образцовитѣ учители ни най-малко не се интересуватъ за хода на практикитѣ, понеже не имъ е обязаность, нито пъкъ имъ се изисква мнѣнието; часоветѣ по практика прѣкарватъ или въ четене, или въ друга нѣкоя занимавка, така че едва ли чуватъ що се пита и отговаря; наговаренията пъкъ съ контрола на практиката учительметодикъ чува само откжслеци отъ лекциитѣ, траяли 5 или 10 минути.

Семинаръ II.

Сжществуващето различие между практиката при единия и другия семинаръ въ Karlsruhe се заключава само въ разпрѣдѣлението и начина на воденето и изпълнението ѝ, а врѣмето, прѣдвидено за нея си остава неизмѣнно. Както при семинаръ I., така и при семинаръ II. седмичнитѣ часове за практически прѣподавания и методика заематъ числото 6, обаче това не еднакво е сподѣлено между практиката и методиката. При семинаръ I. цѣлото ржководене, сьотвѣтно на 4-тѣ групи прѣдмети за практиката, е прѣдоставено на 4-ма прѣподаватели, отъ които всѣки има седмично 2 часа практика и 1 конференция (методич. опжтвания); при семинаръ II. сжщата работа е разпрѣдѣлена между 6 учителски сили, всѣки отъ които има само 1 часъ седмично. При използуването този отъ съвсѣмъ общъ характеръ часъ, часъ въ който трѣбва да се мине и практиката и теорията на сьотвѣтния учебенъ прѣдметъ, се дава най-пълна свобода на ржководещия, който може да го използува споредъ както намѣри за най-добрѣ. Доколко подобно използуване може да даде своитѣ благотворни резултати, доколко изобщо цѣлата тая система на практическитѣ прѣподавания и методиката при семинаръ II. упражняватъ своето влияние върху подготовката на бждещитѣ учители ще ни покажатъ долнитѣ разглеждания.

а) *Трание.* Врѣмето на практическитѣ прѣподавания при семинаръ II. трае сжщо единъ семестъръ, както и при семинаръ I., но и тукъ сжществува едно различие, това произлиза отъ различния годишенъ периодъ на учебната година, която при семинаръ I. трае отъ септемврий до септемврий, при семинаръ II. отъ великдень до великдень, така че когато семинариститѣ при първия семинаръ иматъ своя първи семестъръ, тия отъ втория иматъ втория си семестъръ отъ годината. Макаръ и да изпжква подобно различие въ семестритѣ, все пакъ траянето имъ, а заедно съ това и прѣдвиденитѣ за практика часове си оставатъ почти еднакви. Споредъ тази забѣлѣжка първиятъ семестъръ при семинаръ II, т. е. този, прѣзъ който траятъ практикитѣ, заема мѣсецитѣ отъ великдень до новата година за настоящата учебна 1905/1906 година, слѣдов. отъ 1 май 1905 г. до 20. декемврий 1905 г. Въ този периодъ врѣме влизатъ 7 пълни мѣсеци и 20 дни отъ осмия, всичко 230 дни или 33 седмици. Извадени обаче 6 седмици лѣтна ваканция — тя трае въ Баденъ отъ 15 юлий до 1. сеп-

темврий — плюсъ началната седмица [...]
стра, прѣзъ която липсватъ практики[...]
чаваме сжщото число 26, съ което р[...]
практиката при семинаръ I. Значи ч[...]
седмицитѣ, а сжщо и онова на седмичн[...]
за практиката и методиката при двата [...]
е все едно и сжщо.

б) *Разпрѣдѣление.* Учебнитѣ прѣдмет[...]
тика тукъ сж сжщитѣ както и при се[...]
различието се състои само въ това, че
реални прѣдмети не се завежда отъ [...]
сжщъ ржководитель, а се раздѣлиха усл[...]
такива споредъ сьотвѣтнитѣ и пр[...]
естествознание, отечествознание, истор[...]
редъ това групитѣ прѣдмети на прак[...]
стигатъ числото 6 и се завеждатъ о[...]
толкова ржководители, както слѣдва:

1. Законъ божи се завежда отъ тео[...]
2. **Нѣмски езикъ** „ „ „ фил[...]
3. Смѣтането „ „ „ мат[...]
4. Естествознан. „ „ „ есте[...]
5. Отечествозн. „ „ „ геог[...]
6. Историята „ „ „ ист[...]

в) *Число на часоветѣ.* Както спомен[...]
всѣки отъ опрѣдѣленитѣ за практи[...]
прѣдмети разполага съ 1 часъ седмично
прѣзъ цѣлия семестъръ. Прѣзъ течен[...]
26 часа всѣки ржководитель трѣбва [...]
практиката по своя прѣдметъ плюсъ ч[...]
на сжщия. Споредъ заведената практ[...]
всѣка прѣподадена лекция отъ семи[...]
бива послѣдвана съ критика (методичес[...]
вания). Отъ това пъкъ става явно, ч[...]
число 26, прѣдвидено за всѣки отъ прѣд[...]
метъ, се раздѣля на двѣ половини, [...]
практически прѣподавания, другата з[...]
чески опжтвания, т. е. 13 часа за пр[...]
часа за методика (критика). Практи[...]
тиката се редуватъ въ една послѣдов[...]
една седмица практика, една седмица [...]
слѣдната пакъ практика, послѣ нея кри[...]

г) *Изпълнение.* При изпълнение п[...]
всички ученици отъ курса присжтствува[...]
групи тукъ не сжществуватъ. Всѣка те[...]
развита писмено отъ всички и прѣпод[...]
единого, или пъкъ нѣколцина — това се [...]
практикува. Прѣзъ течение на цѣлото [...]
практика всѣки отъ семинариститѣ [...]
всички лекции, т. е. по 13 отъ всѣки [...]
или всичко 78. Тия 78 лекции, като [...]
прѣдъ видъ откжслечнитѣ имъ прѣпода[...]
прѣдѣлени между общото число се[...]
отъ курса, даватъ въ резултатъ частно [...]
всѣкиму по 3 лекции.

Прѣзъ втория семестъръ на учебна[...]
практикитѣ прѣставатъ и прѣдвидени[...]
часове се използуватъ различно: [...]
божи, история и география увеличав[...]
единъ часоветѣ на сьотвѣтнитѣ пр[...]
курса и биватъ смятряни не вече като [...]
практика и методика, а като такива: [...]
божи, история и география; часоветѣ [...]
ствена история и нѣмски езикъ про[...]

методиката по сжщитѣ прѣдмети; тия
смѣтане се минаватъ въ допълнение
върху практиката въ слѣднитѣ 4
съ които образцовото училище при
е разполага.
, които се даваха като методика по
икъ и естествознание, иматъ чисто
рактеръ. Тѣхното значение е много
би било желателно да станатъ до-
ѣкиму, който се готви за учителска
баче давани като методически опжт-
съотвѣтнитѣ прѣдмети нѣматъ си
ова сж знания чисто психологически,
ива иматъ своето мѣсто при часоветѣ
огия, възпитание и отчасть дидакти-
е и при тия на специалната методика.
одически знания напълно липсватъ.
о смѣтане, използувани въ допълне-
иката за останалитѣ 4 горни отдѣ-
сѣха съвсѣмъ комиченъ характеръ.
ржководитель ми напомни единъ нашъ
одаватель по методика при едно отъ
скитѣ ни училища. Но нека видимъ
състои цѣлия приносъ отъ подобенъ
Прѣподавательтъ взема на ржка учеб-
по смѣтане за основното училище,
отвѣтнитѣ отдѣления, и разработва по-
но учебната материя, както би трѣбвало
мине въ отдѣленията. Той диктува,
итѣ записватъ въпроситѣ, а често и
. Така приготвенитѣ лекции се за-
изустъ и въ слѣдния часъ се прѣ-
отъ семинариститѣ пакъ на семина-
III. курсъ заема мѣстото на отдѣ-
чебната материя, която съ ученицитѣ
енията едва би могла да се мине въ
се обработваше въ нѣколко минутки
ата разработка прѣдаваше отсжт-
методически знания по прѣдмета,
ентарнитѣ върху дѣтската душа. И
ично положение заемаше всѣки из-
обучава, а още повече оня, които
вени да отговарятъ! Какъ липсваше
ата съобразителность! Въпроситѣ се
акто бѣха продиктувани отъ майстора.
итѣ си прѣдполагаха, че сжщо тъй
работата и въ отдѣлението, че сжщо
ще бжде усвоенъ материалътъ и отъ
кво заблуждение се внася въ душата
я учитель! Какъ се откжсва отъ дѣй-
тьта и се прѣдава на измамата! Какво
ние му се готви съ подобни май-
робни уроци! И защо всичко това?
астоящата наука, най-важната часть
тиката, тая която отваря вратата на
, е прѣдоставена на случая, прѣда-
жнетѣ на майстори, които я съвсѣмъ
тъ, съвсѣмъ я изтласкватъ изъ редо-
дагогическитѣ клонове.

2. Хоспитирания.

е видѣ отъ цѣлото изложение до сега
рания и дума не стана, които може
да се каже липсватъ напълно. Въ началото на семестъра за практика, прѣди да започнатъ семинариститѣ своитѣ практически прѣподавания, слушатъ по една лекция отъ образцовитѣ учители по разнитѣ прѣдмети и то при семинаръ II. всички заедно, при семинаръ I. на групи. Въ това отношение не се обръща внимание на отдѣлението, при което се извършва хоспитирането, важното е да се чуе по една лекция отъ прѣдметитѣ, безразлично въ кое отъ отдѣленията. Нѣщо повечко за групитѣ при семинаръ I. Първата група при тоя семинаръ прѣживѣ хоспитираната си лекция по законъ божи, сжщо и оная по нѣмски езикъ въ I. отдѣление, втора група прѣживѣ сжщитѣ двѣ лекции въ II, отдѣление, третя група въ III, четвърта въ IV отдѣление. Всѣка група има само по 2 хоспитирани лекции: една по законъ божи, друга по нѣмски езикъ. Това се отнася само за единъ паралеленъ курсъ; групитѣ отъ другия слушатъ сжщо по 2 лекции — една по реалнитѣ прѣдмети, друга по смѣтане — сжщо тъй въ разнитѣ отдѣления. Би трѣбвало и при смѣната на курсоветѣ по прѣдмети, т. е. съ настжпването на 14-та седмица отъ семестъра да прѣживѣятъ още по 2 образцови лекции — тия, които въ началото слушаха реалнитѣ прѣдмети и смѣтане, да чуятъ сега по законъ божи и нѣмски езикъ, другитѣ пъкъ, които слушаха по-рано законъ божи и нѣмски езикъ да хоспитиратъ сега по реалнитѣ прѣдмети и смѣтане; това обаче не се случва, така че всичко на всичко имъ се даватъ отъ страна на образцовитѣ учители само по 2 образцови лекции. Затова и казвамъ: хоспитиранията почти липсватъ и тая страна съвсѣмъ е занемарена.

3. Обща забѣлѣжка.

Практиката и методиката и при двата семинара въ Karlsruhe сж съвсѣмъ злѣ застжпени. съвсѣмъ неудовлетворителни. Бждещиятъ учитель не получава нищо, ама абсолютно нищо по своята специална подготовка. Всичко това произлиза отъ липсата на специалисти учители по педагогическитѣ клонове, вслѣдствие на което всѣки Fachlehrer е и педагогъ, прѣподава методиката на своя прѣдметъ. Това призна и самиятъ, станалъ почти извѣстенъ у насъ D-r Lay, учитель при семинаръ II. При единъ разговоръ върху учебното дѣло у насъ, слѣдъ като му описахъ успѣхитѣ, които нашата млада България е направила въ продължение на свободния си 28 годишенъ животъ, като му споменахъ, че не всѣки учитель при нашитѣ педагогически училища смѣе да прѣподава методика, че съ нея и практиката сж натоварени хора специалисти, че цѣлата методика и практика при единъ семинаръ сж събрани въ ржцѣтѣ само на едного, че директорскитѣ мѣста при нашитѣ педагогически училища се заематъ вече отъ хора съ висше педагогическо образование, като му намѣкнахъ най-послѣ, че България по настоящемъ се

гордѣе съ единъ достоенъ Министъръ на Народното Просвѣщение, който, обхванатъ отъ желание да постави народното просвѣщение въ страната ни на подобаващата висота, прави прѣди всичко огледъ на онова въ по-високостоящитѣ въ културно отношение страни, като напр. Германия, Франция, Италия и др., за която цѣль праща нарочни лица въ споменатитѣ страни, за да се запознаятъ отблизко съ учебното имъ дѣло, че тоя сжщиятъ има за свои съвѣтници не стари консерватори, не теолози, а хора съ висше педагогическо образование, такива които добрѣ познаватъ нуждитѣ на врѣмето. Любезниятъ г. D-r Lay ми отговори съ въздишка: «Да, съвсѣмъ вѣрно! България е една млада държава, такава която сега цъвти и се развива, вслѣдствие на това взема и всичко най-модерно, при насъ обаче всичко върви по старому, старото се държи здраво, на новото се глела съ недовѣрие, всѣко ново много мжчно си пробива пжть и т. в.» Освѣнъ това съвсѣмъ чудно му стана, като чу, че въ България, сжществуваща едва отъ 28 години като самостойна политическа единица, има учителски сили, които иматъ като главенъ прѣдметъ *педагогика*, а въ Баденъ, въ цѣла Германия — не. «Тукъ лежи и найголѣмата грѣшка на управляващитѣ, тукъ е найболното мѣсто на нашата педагогическа система,» прибави сжщиятъ.

Нѣколко седмици слѣдъ тоя разговоръ излѣзе втория томъ свитъкъ 3. и 4. отъ Experimentelle Pädagogik, издавана отъ сжщия D-r W. A. Lay и D-r Meumann, дѣто между другото при съобщението върху «Lehrerbildungsfrage und pädagogisches Laboratorium in Sachsen, mit einem Beick auf Baden,» дадено отъ сжщия D-r Lay, се чете и слѣдното: . . . . und es ist ganz naturlich, wenn Bulgarien, Rumanien u. a. aufstrebende Staaten geeignete Schulmänner an die Universitäten Jena und Zürich senden, die daselbst pädagogische Studien betreiben, wenn Jtalien — den deutschen Staaten voraus — an seinen Universitaten padagogische Sehrstuhle und padagogische Laboratorium eingerichtet hat. (стр. 255).

Б. Основното образование въ Баденъ.

I. Задължителность.

Задължителното първоначално образование въ гроскерцогство Баденъ трае 8 години — отъ шеста навършена до сключването на 14-та. Съобразно съ това опрѣдѣление числото на класоветѣ (отдѣленията) при баденскитѣ основни народни училища е сжщо както на задължителнитѣ години — 8 задължителни години 8 отдѣлни класа, за всѣка учебна година по единъ. Номерацията имъ започва отдолу нагорѣ; новопостжпилитѣ ученици, т. е. тия отъ първата училищна година съставятъ най-долния, първия класъ, слѣднитѣ, една година по-старитѣ, съставятъ II. класъ, още по-старитѣ III. и т. н. учението се

започва съ I. и се завършва съ VIII.
всички лѣца, обаче, принадлежащи на б
поданство, иматъ щастието да възсат
довете, що имъ готаятъ осемтѣ класа
жителного основно образование: н
шватъ ученето си съ свършването на
втори съ завършването на VI, трети
върти съ IV, а има случаи на завърш
III-я класъ. Тази недостигаемость до
класъ се обусловва отъ прилежанието
ученици, послѣдньото пъкъ отъ самит
телства — болесть, сѣмейно положен
душевни способности, немарливость, н
сованость отъ страна на родителитѣ и т
даденото разяснение става ясно, че зад
ностьта при баденскитѣ основни уч
отнася не до учебнитѣ класове, а до
години; прѣстои ли ученикътъ 8 го
основното училище безъ огледъ на к
който е достигалъ, той е изпълнил
писаното отъ закона задължение от
задължителното първоначално образов
боденъ е, слѣдов., да напустне редо
училището.

II. Видове училища.

При опрѣдѣляне разнитѣ видове осн
лища въ Баденъ ще имаме прѣдъ вид
терии обстоятелства: 1. броятъ на се
часове при обучението и 2. сливането о
години по класове, и понеже тия отъ
както и ония отъ втората категория
ствено различаватъ по устройството
училищата въ кралство Прусия, то
спра по отдѣлно върху всѣки видъ и
вкратцѣ характернитѣ му особности
1. Спорѣдъ броя на седмичнитѣ часо
ваме главно два вида училища:

а) *Съкратени основни училища* и
б) *Разширени основни народни училищ*

При първитѣ всѣки класъ има на разп
16, при вторитѣ 26—30 учебни часо
седмицата. Вънъ отъ това при съкрате
лища съ разрѣшение на окржжнитѣ
власти числото на часоветѣ за долнит
може да се намали съ 2, а онова на
да се увеличи съ 2.

Отъ тия два вида училища сж з
само първитѣ; никоя община не се пр
отъ закона да си устройва училища с
рено врѣме (разширени училища), отъ
които е право на общината и стои
симость отъ числото на учителскитѣ с
лищното помѣщение и мѣстнитѣ обсто
§ 13. отъ правилника за вжтрѣшното у
на основнитѣ училища въ Baden от
1869 год. гласи: учитель, който има за
два класа, води съкратено учебно врѣме
седмично за всѣки класъ); § 14. от
правилникъ пъкъ казва: учитель, който
води само единъ класъ, държи разширен
врѣме (26—30 седмични часа), но това е

ение. Изобщо всички училища въ ятъ съкратено учебно врѣме, слѣдов. сж основни училища; въ градоветѣ има та вида училища — съ съкратено и съ учебно врѣме. Това ще видимъ по-при разглеждане основнитѣ училища Karlsruhe.

едъ сливането отдѣлнитѣ учебни години различаваме сжщо два вида училища: *ни или раздѣлни училища и ти училища.*

ървитѣ ще разбираме такива училища, о всѣка учебна година съставя осо-ъ, а подъ вторитѣ такива, при които сж групирани отъ двѣ или повече едно. При раздѣлнитѣ училища сж-ъ винаги 8 отдѣлни класове, съ-на 8-тѣ учебни години на задъл-о образование и всѣки се обучава от-другитѣ, а при слѣтитѣ училища мини-брой на класоветѣ е 2, максималниятъ той се обусловва отъ числото на уче-ри всѣко училище. Отъ послѣдното се най-малкото число класове при баден-нови народни училища ни показва т. е. най-долното стжпало на слѣтото е *двукласното слѣто училище;* едно-нилища, както въ Прусия, въ Баденъ твуватъ. Общиятъ принципъ при раз-ие учебнитѣ години при слѣтото учи-класове е: *всѣки учитель води два то обучава по отдѣлно.* Споредъ това ица съ *единъ учитель* слѣтото училище са, *е двукласно,* при училища съ *2 учи-4 класа, е четирикласно,* при *3 учители шесткласно,* при четирима се дохожда мното училище. Разпрѣдѣлението на ѣ учебни години по класове при раз-ове слѣти училища ще видимъ отъ таблица:

ѣдставената таблица се указва, че чи-слѣтитѣ въ едно учебни години се съ увеличаване онова на учителскитѣ оро, което е много важно, че съ прѣ-къмъ 4-ма учители прѣстава всѣко Слѣти училища, слѣдов., сжществуватъ села, които разполагатъ съ една, двѣ ителски сили, а въ села съ повече отъ ели, училищата сж чисто раздѣлни.

ществата, които намираме при органи-на баденскитѣ основни училища въ по отношение сливането се длъжатъ съкратеното учебно врѣме, като слѣд-което изразства *полудневното училище. рѣме трѣбва да прѣкара ученикътъ въ о»,* казва пруската организация; *«по-умѣло използувано»,* се провиква баден-коя отъ двѣтѣ трѣбва да се даде право, самитѣ резултати отъ обучението. а ще се повърна по-надолу. Тукъ ще амъ само радостниятъ фактъ, че полу-училище, рожба на съкратеното учебно въ пълното си владѣние. Не само въ селата, но и въ градоветѣ при училища съ съкратено учебно врѣме виждаме полудневното училище. При училища съ разширено учебно врѣме полудневното училище отстжпва мѣстото си на *цѣлодневното,* но само въ градоветѣ.

Таблица за разпрѣдѣление учебн. години при слѣтото училище по класове:

Училища съ	имать	Учебни години за всѣки класъ: I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
1 учитель	2 класа	1.,2.,3. или 1.,2.,3.,4.	4.,5.,6.,7.,8. 5.,6.,7.,8.	—	—	—	—	—	—
2 „	4 „	1.	2.,3.	4.,5	6.,7.,8.	—	—	—	—
3 „	6 „	1.	2.	3.	4.,5.	6.	7.,8.	—	—
4 „	8 „	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.

Съ **загатването за полудневно училище** е съвсѣмъ лесно да се разбере и врѣмето за обучаване, прѣдписано за всѣки отдѣленъ класъ. Учитель, който води 2 раздѣлни класа съ съкратено врѣме, обучава едина прѣдъ, другия слѣдъ обѣдъ. Сжщото се случва и съ тия, които водятъ **слѣтитѣ класове. Общиятъ принципъ:** «всѣки учитель обучава 2 класа» се запазва за всички.

Увеличаването броя на учителскитѣ сили става не възъ основа на числото на класоветѣ, а възъ основа на броя на ученицитѣ, подлежащи на задължително обучение. Съгласно § 14. отъ закона за основното образование въ Баденъ отъ 13. V. 1892 год., при всѣко училище се назначаватъ толкова учители, щото всѣкиму да не се припадатъ повече отъ 100 ученици за обучаване. Сжщиятъ членъ казва по-нататъкъ: по твърдѣ уважителни причини могатъ да се прѣдоставятъ нѣкому и то само съ разрѣшение на вишитѣ училищни власти за неопрѣдѣлено врѣме и повече ученици, но при все това тѣхното число не трѣбва да прѣвишава числото 130. При цитирането този членъ отъ баденския законъ за основното образование считамъ за нужно да дамъ

и едно кратко разяснение върху сжщия. Опрѣдѣленото число ученици, принадащи се на всѣки учитель, не трѣбва да се смятря като число, опрѣдѣлящо нормалния брой на ученицитѣ за единъ класъ (отдѣление). Не трѣбва да се изпуща изъ прѣдъ видъ, че всѣки учитель обучава два класа въ отдѣлно врѣме, значи срѣдньо за всѣки класъ се падатъ по 50 ученици. Достигне ли броя на ученицитѣ, подлежащи на задължителното обучение, числото 180, общината е длъжна да си набави 2 учители, при 280 трима и т. н.

Съ растежа на числото на ученицитѣ при една община расте и онова на учителитѣ, расте споредъ това и броятъ на отдѣленията. Броятъ на послѣднитѣ е винаги 2 пжти по-голѣмъ отъ оня на учителскитѣ сили. Така че като се каже, какво една община разполага съ 8, 9, 10 и т. н. учителски сили, не трѣбва да се мисли, че общината има училище съ разширено учебно врѣме, а и споредъ това 8, 9, 10 и т. н. отдѣлни класове (паралелки), но не и винаги пъкъ трѣбва да се мисли, че класоветѣ сж двойно повече отколкото учителскитѣ сили. Макаръ и рѣдко, все пакъ се срѣщатъ тукъ-тамъ изключения отъ общото правило. Мотивитѣ за това сж два: 1. изявеното желание на общината да се ползуватъ нѣкои отъ класоветѣ съ разширено учебно врѣме и 2. обучаване двата пола при горнитѣ класове по отдѣлно. При все че това, както споменахъ вече, се срѣща много рѣдко, все пакъ е прѣдоставено като право на общинитѣ. § 92. отъ закона за народното образование отъ 13. V. 1892 год. гласи: на общинитѣ се прѣдоставя пълна свобода, щото заедно съ прѣдписанитѣ отъ закона нормални основни училища (съкратенитѣ училища) или вмѣсто тѣхъ да си устройватъ *разширени основни училища*, при които, при продължено учебно врѣме, обучението може да се простре по-обстойно върху прѣдвиденитѣ отъ закона учебни прѣдмети за основното училище и върху други нѣкои нови, съотвѣстни на елементарното образование; споредъ това числото на учителитѣ може да прѣвиши указаното въ закона. По-нататъкъ сжщиятъ членъ добавя: сжщо при всѣко основно училище могатъ да се устройватъ и отдѣлни класове съ разширено учебно врѣме. Тоже могатъ да се образуватъ особни, отдѣлни за нѣкои нови прѣдмети, като напр. чуждитѣ езици, рисуване и пр. При все че законътъ е щедъръ и се явява равноправенъ къмъ всички поданици въ страната, все пакъ облагитѣ отъ горѣцитирания членъ вкусватъ само градскитѣ общини. Училища, при които всичкитѣ класове иматъ разширено учебно врѣме, носятъ названието *«разширени основни народни училища»*, такива пъкъ, при които се въвеждатъ и нѣкои нови прѣдмети, като напр. модернитѣ езици: френски и английски, рисуване, ржчна работа и пр. и иматъ за цѣль да дадатъ по-широко образование на ученицитѣ, споредъ което иматъ и особенъ учебенъ планъ, носятъ и особнитѣ имена:

1. *Bürgerschule für Knaben (Гражданск*
за момчета),

2. *Bürgerschule für Mädchen (Гражд*
лище за момичета). Подобни училища
приложение само въ градоветѣ; върху
се повърна при разглеждане карлсру
родни училища.

Отъ цитирания по-горѣ членъ се
има и такива училища, при които н
класоветѣ водятъ съкратено (16 часа
пъкъ разширено (26—30 часа) учеб
Такива могатъ да иматъ общини, ра
съ 3 и повече учителски сили. Тамъ,
двама, или само единъ училището е съ с
учебно врѣме. При 3 учители 8-тѣ учеб
могатъ да се раздѣлятъ или на 6, или
пъкъ на 4 отдѣлни класове. При 6 клас
нието има съкратено учебно врѣме; при
горнитѣ 3 години, съставящи V класъ
ватъ съ разширено учебно врѣме, остана
учебни години образувани IV. класъ, 3-т
класъ, втората втори класъ, първата перв
съкратено учебно време; разпрѣдѣлението
советѣ между тримата учители е право н
тѣхъ: първиятъ може да вземе I. и II
вториятъ — III. и IV. класъ, третиятъ
иниятъ, V-я класъ съ разширеното уч
първитѣ двама иматъ въ случая по 2
съкратено учебно врѣме, т. е. 2×16=32
часа, третиятъ има 26—30 седмични
V. класъ; или пъкъ всѣки може да
единъ отъ първитѣ 3 класа съ съкрат
(16 часа) и часоветѣ на IV. класъ (1
(26—30) да си разпрѣдѣлятъ по равно.
третя една комбинация, която е сжща като
само че за уравнение часоветѣ на три
тинтѣ, водящиятъ V-я класъ съ раз
врѣме, може да вземе 1 или 2 часа
ветѣ на първитѣ двама. Да ли 1 или
зависи отъ часовото число на V-я к
той има 26 седмични часове, тогава
2 часа отъ първитѣ двама, 26+(2
първитѣ получаватъ въ случая 32—2=
При по-високо число часове на V-я к
28, 29) третиятъ уч-ль може да вземе
отъ първитѣ двама, при число 30, не
какви допълнителни.

При 4 класа обучението за всички
може да се ползува съ съкратено уче
или пъкъ първитѣ, долнитѣ два да им
тено, а горнитѣ два разширено учеб
Първиятъ случай се явява тамъ, дѣто
изявятъ желание, щото двата пола при
класове да се обучаватъ по отдѣлно
добно изявено желание разпрѣдѣлението
нитѣ годишнини по класове взема слѣ

I класъ	1 учебна година (двата			
II »	2. и 3. учебни години. (			
III-а »	3 и 5.	»	»	момчета,
III-б »	4. и 5.	»	»	момичета
IV-а »	6., 7. и 8.	»	»	момчета,
IV-б »	6., 7. и 8.	»	»	момичета

за разпрѣдѣление работата се свежда
училища съ 3 учители при 6 отдѣлни
еже III. и IV. класове се явяватъ съ
елки. Разпрѣдѣленето класоветѣ между
е сжщото както при училища съ 6
ѣки взема по 2 класа.
ъ случай пъкъ се явява тамъ, дѣто
, безъ да проявятъ желание за раздѣлно
двата пола, изказватъ такова за раз-
ебно врѣме. При подобно обстоятел-
эѣдѣлението взема слѣдния характеръ:
1. учебна година — съ съкрат. уч. врѣме,
. и 3. учебни » — » » » » ,
. и 5. » » — съ разш. » » ,
7. и 8. » » — » » » » .
въ случай единиятъ отъ тримата учи-
I. и II. класъ (2×16 часа), вториятъ
класъ съ разширено врѣме, третиятъ
класъ сжщо съ разширено врѣме.
ака могатъ да се устройватъ при едно
чилище класове съ и безъ разширено
ѣме, дѣто учителскитѣ сили надми-
лото 3. Общото правило обаче: *числото
ть е два пжти по-голѣмо отъ онова на
ь,* си остава господствуваще. Това е
ѣ приложено. Въ този случай при по-
етирима учители нѣкои отъ класоветѣ
виси отъ числото на ученицитѣ — се
ятъ на паралелки. Едно подобно раз-
е учебнитѣ години по класове и
ще се види отъ слѣдната таблица:
ѣдставената таблица се вижда, че при
съ 8 учители всички учебни години
2 паралелни класа, при училища съ
ь 8 учители нѣкои уч. години иматъ
лелни класа. Това обаче не е общо
Случва се щото нѣкои години да
3, 4 или 5 паралерки, когато други само
или 2. Така напр. при съкратеното
чилище въ Карлсруе (мжжкото) пър-
одини (1., 2., 3., 4., 5. и 6.) иматъ
алелни класа, 7-та има 3, 8-та само
жщото училище за момичета първата и
одини иматъ по 5, третята, петата,
седмата по 4, четвъртата 6, осмата
ни класа.
скитѣ училища обикновено двата пола
атъ по отдѣлно и то не само въ от-
сове, но и въ отдѣлни учил. помѣщения;
при паралелни класове, ако разбира се
а двата пола е приблизително равно,
се обучаватъ отдѣлно отъ момичетата.
ебна година, напр., при едно селско
ма 92 дѣца; ако отъ тия 50 сж мом-
момичета, послѣдва раздѣлно обу-
двата пола, ако обаче момчетата сж
етата 22, въ такъвъ случай се разпрѣ-
ото число 92 по равно за двата пара-
са, безъ да се прави раздѣление на

казано за видоветѣ основни народни
въ гросхерцогство Баденъ, можемъ да
въ слѣднитѣ 7 точки:

1. Задължителното основно народно училище въ Баденъ е «съкратено основно училище», т. е. такова, при което обучението има съкратено учебно врѣме — 16 седмични часа за всѣки класъ.

Таблица за класоветѣ и паралелкитѣ при училища съ повече отъ 4-ма учители.

Брой на учителитѣ	Брой на класоветѣ	Класове и паралелки отъ всѣка учебна година: 1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
5	10	I-а, I-б	II-а, II-б	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
6	12	I-а, I-б	II-а, II-б	III-а, III-б	IV-а IV-б,	V.	VI.	VII.	VIII.
7	14	I-а, I-б	II-а, II-б	III-а, III-б	IV-а, IV-б	V-а, V-б	VI-а, VI-б	VII.	VIII.
8	16	I-а, I-б	II-а, II-б	III-а, III-б	IV-а, IV-б	V-а, V-б	VI-а, VI-б	VII-а, VII-б	VIII-а, VIII-б
9	18	I-а, I-б, I-в	II-а, II-б, II-в	III-а, III-б	IV-а, IV-б	V-а, V-б	VI-а, VI-б	VII-а, VII-б	VIII-а, VIII-б
10	20	I-а, I-б, I-в	II-а, II-б, II-в	III-а, III-б, III-в	IV-а, IV-б, IV-в	V-а, V-б	VI-а, VI-б	VII-а, VII-б	VIII-а, VIII-б
и т. н.	и т. н.								

2. Училището съ разширено учебно врѣме (26—30 седмични часа) или така нареченитѣ «разширени основни училища» (Erweiterte Volksschulen) не се задължаватъ отъ закона, отварянето имъ е право на общинитѣ.

3. Разширенитѣ основни училища, имащи за цѣль да дадать едно по-широко образование на ученицитѣ, или така нареченитѣ «граждански училища» (Bürgerschulen) сж също право на общинитѣ. Числото на учебнитѣ часове, седмичниятъ и учебниятъ имъ планове сж право на мѣстнитѣ училищни власти.

4. Слѣтото училище има най-малко 2 класа, обучавани по отдѣлно; едноклaсно слѣто училище въ Баденъ не съществува.

5. Възъ основа на съкратеното учебно врѣме полудневното училище намира най-широко приложение. Всѣки учитель води по 2 класа, отъ които единa обучава прѣдъ, другия слѣдъ обѣдъ.

6. Числото на класоветѣ при всѣко училище е въ зависимость отъ онова на учителитѣ; въ всѣки случай първото е два пжти колкото второто.

7. Числото на учителитѣ за всѣко училище се опрѣдѣля възъ основа на броя на ученицитѣ, подлежащи на задължително обучение.

III. Учебни прѣдмети.

За постигане прѣдписаната съ § 20. отъ закона за народното просвѣщение (13. V. 1892 г.) цѣль — *обучението въ основното училище има за цѣль да подготви отъ ученицитѣ разумни, нравствено-религиозни, достойни членове на общото цѣло* — основното училище си служи съ слѣднитѣ учебни прѣдмети:

1. Религия (библ. история, катихизисъ, черковни пѣсни, библия);
2. Четене и писане;
3. Граматика;
4. Смѣтане;
5. Пѣние;
6. Рисувание;
7. Геометрия;
8. География;
9. Естествена история;
10. Физика;
11. История;
12. { Гимнастика за момчетата. / Ржкодѣлие за момичетата.

Прѣдвиденитѣ учебни прѣдмети сж различно застжпени въ разнитѣ видове основни училища; училищата съ съкратено учебно врѣме иматъ сравнително много по-малко седмични часове за всѣки учебенъ прѣдметъ отколкото разширенитѣ училища. При все това часоветѣ за всѣки учебенъ прѣдметъ, както при еднитѣ, така и при другитѣ училища не сж строго опрѣдѣлени отъ закона, който поставя само една норма, споредъ която се дава право на учителя да повишава или понижава часоветѣ за нѣкои прѣ[...] елинъ, като разбира се винаги запа[...] саното общо число седмични часове. [...] кратеното, 26—30 за разширеното учи[...] норма ще ни прѣдстави слѣдната табл[...]

Таблица за седмичнитѣ часове по пр[...]

	Учебни прѣдмети:	Съкратени училища	Ра[...]
1.	Религия	[illegible]	
2.	Нѣмски езикъ	[illegible]—6	[illegible]
3.	Краснописъ[1])		
4.	Смѣтане	3—4	[illegible]
5.	Пѣние	1	
6.	Реални прѣдмети[2])		
	а) Нагледно обучение	2—3	
	б) Геом. съ рисувание, геогр., естеств., физика	3—4	[illegible]

Лѣвитѣ цифри въ прѣдставената ту[...] изразяватъ седмичнитѣ часове за [...] основно училище, дѣснитѣ за разшир[...] лище и то за този видъ отъ него, кой[...] избралъ най-малкото отъ прѣдвиденит[...] кона седмични часове (26). Отъ [...] виждаме, че както за еднитѣ, така и за [...] училища само часоветѣ по религия и [...] точно опрѣдѣлени, по останалитѣ [...] може да се вземе или първото или [...] указанитѣ за тѣхъ числа. За точно[...] ние на седмичнитѣ часове за едно учи[...] прѣдоставя свобода на учителитѣ да [...] една отъ възможнитѣ комбинации, [...] горѣпосоченитѣ седмични часове за пр[...] Ако, напр., учителското тѣло при [...] тено училище опрѣдѣли за нѣмски езикъ [...] то за смѣтане въ горнитѣ класове, [...] малкото число часове за реалнитѣ п[...] (точка 6) е 3, обязателно трѣбва да [...] по-малкото отъ прѣдвиденитѣ за смѣтане [...] число 3, а за долнитѣ класове, дѣто [...] нитѣ прѣдмети може да се вземе и [...] числото на часоветѣ по смѣтане може [...] или първото (3), или второто (4); въ [...] случай за реалнитѣ прѣдмети ще се пр[...] 3, въ втория 2 часа.

Разнитѣ комбинации, които могатъ [...] допустнатъ при опрѣдѣляне седмичнит[...] за двата вида основни училища, — съкр[...] разширени[4]) — ще покажа съ слѣдната [...]

[1]) Часоветѣ по краснописъ за училища с[...] врѣме влизатъ въ часоветѣ по нѣмски езикъ.

[2]) Реалнитѣ прѣдмети подъ буква а) [...] класове (1., 2., 3. година), подъ точка б) [...] (4—8 уч. години).

[3]) Часоветѣ по реалнитѣ прѣдмети [...] сове се намаляватъ за въ полза на часоветѣ [...] езикъ на 4.

[4]) Отъ разширенитѣ училища вземамъ [...] 26 седмични часа.

а за комбинациитѣ при седмичнитѣ часове.

ебни прѣдмети:	Съкр. училища: Долни класове			Съкр. училища: Горни класове			Разш. учил. съ 26 часа: Дол. клас.		Разш. учил. съ 26 часа: Горни класове		
комбинации [1])	I	II	III	I	II	III	I	II	I	II	III
игия	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
ски езикъ . .	5	6	6	5	5	6	11	10	7	8	8
исописъ	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	2
ване	4	3	4	3	4	3	4	5	5	4	5
ие	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
ни прѣдмети:											
Нагл. обучение	3	3	2	—	—	—	3	4	—	—	—
Геом., рис. геогр., ест., физика.	—	—	—	4	3	3	—	—	7	7	6
	16	16	16	16	16	16	26	26	26	26	26

училища съ разширено врѣме, които си
тъ повече седмични часове, добавачнитѣ
авиждатъ за реални прѣдмети; тамъ
напр., се опрѣдѣлятъ 30 седмични часа,
тѣ прѣдмети ще иматъ на разположение
седмични часове.

езинтересно ще бжде да видимъ и врѣ-
а започване, а сжщо така и периода,
който се продължава обучението по из-
тѣ учебни прѣдмети прѣзъ траянето на
ителното обучение. За тая цѣль ще си
я пакъ съ друга една таблица:

а за началото и траянето на обучението по разнитѣ учебни прѣдмети.

ебни прѣдмети.	Кои прѣдмети въ кои класове се учатъ:							
ия	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
ски езикъ . . .	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
ане	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
дно обучение [2])	I	II	III	—	—	—	—	—
етрия и рисуване	—	—		—	—	VI	VII	VIII
рафия	—	—	—	IV	V	VI	VII	VIII
ествознание [3]) . .	—	—		IV	V	—		—
ория	—	—	—	—	—	VI	VII	VIII
ка	—	—	—	—	—		—	VIII

IV. Учебенъ планъ.

ствуващиятъ за сега учебенъ планъ при
итѣ основни народни училища датира отъ
1869 год. Той не е общъ за всички
училища. За основа на разнитѣ видове
планове служи само единъ, така имену-
нормаленъ учебенъ планъ. Той е опрѣдѣ-
училища съ съкратено учебно врѣме и
за тия отъ тѣхъ, при които всѣка учебна
образува отдѣленъ класъ, се обучава

скитѣ цифри означаватъ разнитѣ комбинации.
ествознанието въ III класъ се учи въ свръзка съ
мѣсто.
ествознанието въ VI, VII и VIII класове се взема
ко.

отдѣлно отъ другитѣ, т. е. за раздѣлното съкратено основно училище. За всѣки другъ видъ училища нормалниятъ учебенъ планъ прѣтърпява извѣстно модифициране, като се нагодява съобразно вида и врѣмето, съ което разполага училището. Споредъ това при баденскитѣ основни училища сжществуватъ слѣднитѣ видове учебни планове:

1. Нормаленъ учебенъ планъ за раздѣлното съкратено училище;

2. Учебенъ планъ за слѣти училища съ 1 учитель при първия видъ разпрѣдѣление учебнитѣ години по класове (I класъ: 1., 2. и 3.; II класъ: 4.—8. учебна година),

3. Учебенъ планъ за слѣти училища съ 1 учитель при втория видъ разпрѣдѣление (I класъ: 1.—4. уч. година; II класъ: 5.—8. уч. година);

4. Учебенъ планъ за слѣти училища съ 2 уч.;
5. « « « « « 2 «

Плановетѣ 2., 3., 4., и 5. сж сжщиятъ нормаленъ планъ (1), различно модифициранъ съобразно съ разнитѣ видове училища.

Учебниятъ планъ за разширеното основно училище прѣдписва сжщитѣ учебни прѣдмети, както тоя за съкратеното училище, само че въ по-широкъ обемъ, прѣимуществено за реалнитѣ прѣдмети.

Учебниятъ планъ за «гражданскитѣ училища» (Burgerschulen) се съставя при устройването на всѣко такова и влиза въ сила слѣдъ одобрението му отъ училищнитѣ власти. Понеже тия училища въ разнитѣ градове си поставятъ разни цѣли, то и учебнитѣ имъ планове споредъ това биватъ съвсѣмъ различни.

Тукъ нѣмамъ за цѣль да излагамъ разнитѣ учебни планове, а ще се задоволя само съ схващането вкратцѣ разнитѣ модификации, които прѣтърпява нормалниятъ учебенъ планъ (1) при слѣтитѣ училища, отъ изложбата на които пъкъ ще се види групировката на отдѣлнитѣ учебни години по класове и групи при отдѣлнитѣ прѣдмети. Ще разгледамъ, слѣдов., учебнитѣ планове (модифицирания нормаленъ учебенъ планъ) за училища съ единъ, двама и трима учители.

1. Учебенъ планъ за училища съ 1 учитель.

Всички училища съ единъ учитель сж двукласни и учениитѣ отъ 8-тѣ учебни години при тѣхъ сж раздѣлени на два класа — доленъ и горенъ. При това разпрѣдѣление, както се видѣ по-горѣ при разглеждането видоветѣ училища, сжществуватъ два случая: въ първия случай долниятъ класъ обхваща първитѣ 3 учебни години, горниятъ останалитѣ 5, при втория случай първия класъ обхваща първитѣ 4. вториятъ (горниятъ) останалитѣ 4 години.

Първи случай:	Втори случай:
I кл.:...1., 2. и 3. уч. г.	I кл.:...1., 2., 3., 4. уч. г.
II « ...4., 5., 6., 7., 8. « «	II « ...5., 6., 7., 8. « «

Съобразно тия два случая нормалниятъ учебенъ планъ прѣтърпява двѣ различни модификации, слѣд. е отчасть различенъ за двата вида двукласни училища, поради което и азъ ще го прѣдамъ по отдѣлно и за двата случая.

а) Първи видъ двукласни училища.

При първия видъ двукласни училища долниятъ класъ обхваща 1., 2. и 3. учебни години, горниятъ 4 , 5., 6., 7. и 8. Тия два класа се обучаватъ по отдѣлно и то единиятъ, (прѣимуществено горниятъ), прѣдъ обѣдъ, другиятъ, (долниятъ), слѣдъ обѣдъ. При обучението се внимава щото ученицитѣ отъ всѣки класъ да бѫдатъ раздѣлени по възможность на по-малко групи, обикновено на двѣ. При нѣкои учебни прѣдмети се дава пълна възможность, щото материалътъ да се вземе по нормалния учебенъ планъ, при други обаче може да се обработи съ съотвѣтнитѣ групи само като се разпрѣдѣли на два или повече турнуси (отдѣли). Какъ се приспособява това при отдѣлнитѣ прѣдмети, ще видимъ по отдѣлно за всѣки отъ двата класа.

Доленъ класъ.

Първата учебна година образува една напълно самостойна група по всички учебни прѣдмети; втората и третята учебни години по всички прѣдмети, изключая смѣтането и граматическитѣ упражнения, се обучаватъ задружно и образуватъ втората група на долния класъ. Долниятъ класъ, слѣдов., съ изключение на смѣтането и грамат. упражнение, се обучава като сгрупиранъ не отъ 3, а отъ 2 учебни години. При смѣтането групитѣ се увеличаватъ на 3. Когато една отъ групитѣ се обучава директно, другата (по смѣтане другитѣ) има тихо занятие. Понеже първата учебна година съставя самостойна група, то обучението за нея се води по нормалния учебенъ планъ. Втората и третята уч. години, слѣти въ едно, се обучаватъ по отдѣлнитѣ прѣдмети както слѣдва:

Четене. Обучението по четене се води общо и за двѣтѣ уч. години: съ всички ученици се обработватъ едни и сѫщи четива. При тая задружность ученицитѣ отъ III. уч. година служатъ за образецъ на ония отъ втората.

Граматически упражнения. Изучването на тѣзи упражнения започва въ III. година, спорѣдъ това се минаватъ само съ ученицитѣ отъ третята година.

Ортография. При все че ортографскитѣ упражнения сѫ общи за 2. и 3. уч. година, все пакъ се обръща особно внимание върху срѫчностьта и знанието на ученицитѣ отъ двѣтѣ години; когато напр. едно разработено общо и съ двѣтѣ уч. години четиво има да се прѣпише отъ ученицитѣ, спадащи къмъ втората година, то ония отъ третята могатъ да изпълнятъ сѫщата работа или подъ диктовка, или пъкъ да го напишатъ наизустъ. Значи вѫтрѣшната работа, подготовката къмъ писането, се и общо съ двѣтѣ години, изпълнението въ разклонение: втората година прѣписватъ пишатъ подъ диктовка или наизустъ.

Краснописъ. Краснописътъ се води двѣтѣ години.

Смѣтане. При обучението по смѣта ниятъ класъ се раздѣля на 3 групи — в година съставя отдѣлна група, обучава дѣлно. Спорѣдъ това, когато едната гр директно занимание, другитѣ двѣ имат При всѣки учебенъ часъ всѣка група минути директно и 40 минути тихо зан

Нагледно обучение. Прѣдписаниятъ материалъ по нагледно обучение за вт третята учебни години се минаватъ въ двугодишенъ турнусъ общо съ двѣтѣ дини. Прѣзъ първата година на турнуса ботва общо съ всички ученици прѣдва материалъ за втората учебна година, слѣдната година пъкъ прѣдвидениятъ тята учебна година.

Горенъ класъ.

Съставящитѣ горния класъ 5 учебни се раздѣлятъ на двѣ групи — долня и г долнята група влизатъ 4. и 5., въ горня и 8. учебни години. Учебнитѣ години група се обучаватъ общо, тъй че горенъ класъ взема видъ на слѣтъ клас венъ не отъ 5 , а само отъ двѣ отдѣлни Съобразно съ тази групировка повеч учебнитѣ прѣдмети при долнята група ватъ съ *двугодишенъ*, а при горната съ *шенъ турнусъ*, т. е. прѣдписаната отъ н учебенъ планъ учебна материя за 4. година ни се схваща въ два отдѣла: А обработва общо съ двѣтѣ уч. години — о А прѣзъ първата, отдѣлътъ Б прѣзъ година; оня пъкъ за 6., 7- и 8. учебни нини се раздѣля на 3 отдѣла: А, Б, които всѣки се обработва сѫщо общо с принадащи се на групата ученици въ година: първата година се обработва о втората отдѣлъ Б, третята В. При това забѣлѣжки, че при образуването на тия нормалниятъ учебенъ планъ не остава ненъ, т. е. не трѣбва да се разбира, че п зуването на отдѣлитѣ А, Б, В, всѣки точно прѣдписания отъ нормалния учебе материалъ за съотвѣтнитѣ учебни го група А напр. обхваща материала за групата Б за седмата, групата С за осмат година. Именно тукъ се състои модифиц на нормалния учебенъ планъ. 4. и 5. годишнини се сматрятъ като единъ клас трае 2 години, 6., 7. и 8. пъкъ като който трае 3 години. Спорѣдъ това щ ното отъ нормалния учебенъ планъ за уч. година учебно градиво се минава с нята група въ течение на 2 години, н обаче посочения редъ на нормалния

съвсѣмъ друга форма, туко ставатъ тѣхния … начини, които правятъ обучението за … двѣ учебни години въ едно възможно. … което се случава и съ горната група. Така … разпредѣлятъ материалъ въ 2 или 3 отдѣла, мина… се съ собствената група въ 2 или 3 години, … единъ *турнусъ*, който споредъ трая… на врѣмето, прѣзъ което има да се мине, … или *триодишенъ*. Затова се каза и по… че нѣкои отъ прѣдметитѣ иматъ двѣгоди… нѣкои пъкъ тригодишенъ турнусъ. Това … видимъ за всѣки прѣдметъ при двѣтѣ групи … горния класъ по отдѣлно.

Долня група.

… долната група на горния класъ спадатъ … нитѣ отъ 4. и 5. учебна година. При … кото отъ прѣдметитѣ учебното градиво се … за въ единъ двѣгодишенъ турнусъ, а при … я турнусътъ е едногодишенъ, повторенъ два …

…тене. Обучението по четене се води съвсѣмъ … и за двѣтѣ уч. година. Разбира се, не се … ка изъ прѣдъ видъ обстоятелството, щото … ка учебна година да се прѣдвидятъ особни … При все че тукъ не може да става дума … ть турнусъ, понеже материалътъ не е про… … прѣдвиденъ, все пакъ съществува единъ … годишенъ цикълъ. Учительтъ си разпрѣдѣля … тата на два отдѣла — А. Б и по така, щото … [illegible] приблизително еднакво … четива. При подобно групиране обрабо… … прѣзъ първата година четива нѣма да се … за повторение прѣзъ втората и обратно, … дойдатъ една прѣзъ третята — при запо… … новия турнусъ съ нови ученици.

…матина. При граматиката е застъпено … [illegible] турнусъ. Материалътъ … 4. и … учебна година е така разпрѣдѣленъ, щото … [illegible] за всѣка година отъ турнуса се … основнитѣ знания, безъ които е немис… … постепенно разширение и [illegible] … [illegible] отъ естественото, … … тѣхното минаване и въ първата и въ … та година на турнуса. Значи първата поло… … на материала, прѣдвиденъ за всѣка година … турнуса, е обща и за двѣтѣ години, втората … на. Първата година на турнуса обхваща … [illegible] споредъ нормалния учебенъ планъ, … материя за 4-та учебна година съ малка … отъ материала на 5-та година, именно … [illegible] съществителнитѣ имена въ сврзка … [illegible] обхваща прѣзъ … та материя и 5-та учебна година съ значи… … съкращение. Да се види по-добрѣ самата … [illegible] … [illegible] … разпрѣдѣлена между … години на турнуса.

…година: Повторение на материала отъ 3. … [illegible] Разширение простото изрѣчение … [illegible] … съществителното

(дателенъ и винителенъ). Склонение на съществителнитѣ имена отдѣлно и въ сврзка на прилагателнитѣ. Лично мѣстоимение. Спрѣжение проститѣ и сложни врѣмена на дѣйствителенъ глаголи. Прѣвръщане изречения отъ дѣйствителна форма (само главнитѣ врѣмена) въ страдателна.

2. година — повторение материала отъ 3. учебна година. Разширение простото късо изрѣчение, обстоятелствени думи за мѣсто, врѣме, начинъ и причина. Нарѣчие. Най-употрѣбителнитѣ прѣдлози. Склонение на съществителнитѣ имена. Лично мѣстоимение. Спрѣжение на проститѣ и сложни врѣмена отъ дѣйствителенъ залогъ въ изявително и повелително наклонение. Склонение на съществителното въ сврзка съ прилагателното.

Писане. Писането се води общо и съ двѣтѣ учебни години въ сврзка съ четенето.

Смѣтане. Обучението по смѣтане се води сжщо общо и за двѣтѣ учебни години; тукъ се явява за прѣвъ пжть така наречения *едногодишенъ турнусъ*. Цѣлиятъ материалъ, прѣдвиденъ за 4. и 5. учебна година, схванатъ въ единъ отдѣлъ (А), се обработва два пжти съ едни и сжщи ученици; съ други думи казано, материалътъ, който при раздѣлното училище се минава въ 2 години, тукъ при сѣлото се минава само въ една, повторенъ два пжти. Случайнитѣ грѣшки въ знанията и умѣнието, допуснати прѣзъ първата година, се допълватъ и корегиратъ прѣзъ втората.

География. За минаване прѣдвиденият за 4. и 5. учебна година учебенъ материалъ по география се образува сжщо двѣгодишенъ турнусъ, както слѣдва:

1. година — повторение за родното мѣсто (материалъ отъ 3. година). Запознаване съ окржга, въ който спада родното село или градъ. Общо описание на грохерцогство Баденъ. Подробно изучаване сѣверната часть отъ грохерцогство Баденъ.

2. година — повторение за родното мѣсто (материалъ отъ 3. учебна година), запознаване съ окржга, въ който спада родното село или градъ, общо описание на отечеството — грохерцогство Баденъ и подробно изучаване южната часть на грохерцогство Баденъ.

И тукъ, както при граматиката, първата половина отъ всѣка учебна година на турнуса съдържа една и сжща материя, новата материя, т. е. тази, която се явява само веднажъ прѣзъ траенето на турнуса, характеристична за всѣка отдѣлна година, се съдържа въ втората половина на [illegible] година на турнуса материалъ. Грѣшките, които се обработва и … двѣтѣ години на турнуса, сж: 1. Повторение отъ свѣдения за родното мѣсто, 2. Даване понятие за окржга, въ който спада родното село или градъ и 3. Общо описание на отечеството — грохерцогство Баденъ. Добавкитѣ части, характерни за всѣка година на турнуса, … тѣзи, които се обработватъ само веднажъ прѣзъ течение на цѣлия двѣгодишенъ периодъ …

За 1. година — подробно описание сѣверната часть на Баденъ, *а за 2. година* — подробно описание южната часть на Баденъ.

При подобна групировка ученицитѣ отъ 4. учебна година не срѣщатъ никаква спънка при обучението, понеже въ началото се явява тази материя, която подхожда на тѣхната възрасть и развитие, а колкото се отнася до втората часть, характерната за всѣка година отъ турнуса, съвсѣмъ безразлично е за ученицитѣ да ли ще започнатъ изучването на своето отечество съ сѣверната или южната му половина. Досадно е само повторението, което се прави въ началото на всѣка година, но то е неизбѣжно

Естествознание. И естествознанието се минава по единъ двугодишенъ турнусъ; при него разглежданитѣ естествени прѣдмети се мѣняватъ за всѣка година, само учението за човѣшкото тѣло се повтаря два пѫти.

1. година — описание извѣстно число животни, растения и минерали, взети като прѣдставители на разнитѣ класове, видове и фамилии, съпоставянето имъ по родство и учение за човѣшкото тѣло.

2. година — описание извѣстно число животни, растения и минерали, обаче не сѫщитѣ, които се минаватъ въ 1. година и учене за човѣшкото тѣло (както въ 1. година)

Пѣние. Гласовитѣ и слухови упражнения се изпълняватъ общо и съ двѣтѣ учебни години, а често биватъ общи и за двѣтѣ групи на горния класъ. Пѣснитѣ се пѣятъ общо отъ двѣтѣ групи (4—8 учебни години), а при по-труднитѣ ученицитѣ отъ 4. и 5. година (долнята група) паузиратъ въ началото, докато постепенно се привикнатъ и сдружатъ съ общото течение.

Горня група.

Горнята група на горния класъ обхваща послѣднитѣ три учебни години на задължителното обучение, 6., 7. и 8. Разпрѣдѣлението материала по разнитѣ прѣдмети при нея се явява въ по-голѣмата си часть съ тригодишенъ турнусъ.

Четене. Четенето се води по подобие на онова при долнята група общо и за тритѣ учебни години. Всѣка година се обработватъ нови четива и стихотворения.

Граматика. Материалътъ по граматика се раздѣля на три отдѣла, всѣки отъ които се обработва прѣзъ течение на една учебна година, тритѣ въ продължение на три, турнуса е, слѣдователно, тригодишенъ. Въ началото на всѣка година отъ турнуса се повтаря ученото въ долнята група (4. и 5. учебна година) и слѣдъ това се минава по извѣстна часть отъ новата, принадлежаща се за горнята група материя.

Писане. Сѫщо общо за тритѣ учебни години въ свръзка съ четивата.

Смѣтане. Прѣдвиденията отъ нормалния учебенъ планъ за тритѣ учебни години на горнята група учебенъ материалъ се слива въ единъ *общъ отдѣлъ* и се обработва съ цѣлата група всѣка година, т. е. повтаря се 3 пѫти [...] е едногодишенъ повторенъ 3 пѫти.

Геометрия и рисувание. Редовенъ [...] при геометрията не може да се изпъ[...] риалътъ за тритѣ учебни години (в[...] се слива въ сѫщественитѣ си части [...] ботва всѣка година, както при смѣта[...] втаря се 3 пѫти. При тая обработка [...] внимание върху подготовката на у[...] гова, което се изисква отъ ученицитѣ [...] дини, не се налага и на ония отъ [...] а още повече отъ шестата учебна годи[...] че обучението е общо, цѣлитѣ за вс[...] се запазватъ: съ шестата учебна годи[...] ватъ отново знанията върху линиитѣ [...] съ седмата — повърхнинитѣ, съ осма[...] ческото съдържание на тѣлата.

При рисуването се разпрѣдѣлятъ у[...] на групи и съ всѣка се постѫпва [...] подготовката ѝ.

География. И при географията се [...] тритѣ учебни години общо, значи в[...] се минава въ единъ тригодишенъ тур[...] редъ нормалния учебенъ планъ една [...] общата география се прѣдвижда за 6 [...] дина, друга за 7-та Като материалъ за [...] година въ добавъкъ на общата гео[...] прѣдвижда подробното описание на Г[...] Австрия, а като такъвъ за 7-та — общ[...] за Европа. При сливането тритѣ уче[...] въ едно нормалниятъ учебенъ планъ п[...] ezно измѣнение, като се схваща всичка[...] отъ общата география въ едно и се [...] два пѫти прѣзъ цѣлия турнусъ. Разпрѣ[...] е слѣдното:

1. година — обща география (прѣ[...] материалъ споредъ нормалния учебенъ [...] 6. и 7 години); подробно описание на [...] и Австроунгария.

2. година — обща география (както [...] година); общи познания за Европа

3. година — познания за останалитѣ [...] земното кълбо. Азия, Америка, Афри[...] лия (материкъ прѣдвиденъ споредъ [...] планъ за 8. година.)

Физика. Обучението по физика се [...] съ тритѣ учебни години и понеже [...] нормалния училищенъ планъ физика [...] вижда само за 8-та година — въ 6. [...] учи — го прѣзъ периодъ отъ всѣки [...] години само прѣзъ една отъ тѣхъ [...] зика, а прѣзъ останалитѣ 2 не сѫще[...] какъвъ часъ по тия прѣдмети въ [...] програма. Едно кратко разяснение: [...] отъ 6. и 7 учебна година не сѫ [...] учатъ физика, обаче прѣдъ видъ на [...] ството, при което сѫ поставени, мини[...] видения материалъ по физика заедно [...] ницитѣ отъ 8. учебна година; това се [...] веднажъ прѣзъ тритѣ години, съ ко[...] лата горнята група на горния класъ. [...] примѣръ: прѣзъ 1900/1901 учебна го[...] цитѣ отъ 6., 7. и 8. учебна година у[...]

отъ 8-та годишнина минаватъ прѣд-
а тѣхъ материалъ по физика, слѣдо-
вишлеванъ своя дългъ спрѣмо тази
жщото врѣме и оная отъ 6 и 7 учебна
акаръ и година или двѣ по-рано,
ъ своитѣ задължения спрѣмо физи-
физиката значи се завършва всичко
година. Слѣдната 1901/1902 учебна
се учи физика. Отъ влизащитѣ прѣзъ
въ групата учебни години само една
не е учила още физика, а 7. и 8.
ини, които прѣзъ изтеклата 1900/1901
ина бѣха 6. и 7., сж прѣминали вече
по физика. Сжщо така прѣзъ вто-
аща година 1902/1903 не се учи физика.
се явява още една учебна година —
та шеста, която не е учила физика,
ли физика за тая година сж 6. и 7.
ини. Една година слѣдъ това, прѣзъ
год. неучилитѣ физика учебни години
и, именно: 6., 7. и 8., слѣдователно
рѣме да се учи физика; споредъ това
ина се учи физика сжщо така, както
0/1901 год. Всичко това ще се види
о отъ слѣдната скица:
01 г. 6., 7., 8. учебни години учатъ

02 г. 6, 7., 8. учебни години не учатъ
амо 6 год. не е учила).
03 г. 6., 7., 8. учебни години не се учи
. и 7. год. не сж учили).
04 г. 6., 7., 8. учебни години учи се
тритѣ учебни години не сж учили

Това, което се каза за пѣнието при
рупа, важи и за двѣтѣ групи.
а. Материалътъ по история се минава въ
енъ турнусъ — всѣка година се обра-
до съ всички ученици на групата по
тритѣ отдѣли А, Б, В
божи. Всичко относяще се до рели-
обучение се опрѣдѣля и прѣдписва не
ищнитѣ, а отъ черковнитѣ власти.
това учебниятъ планъ по законъ
ъвсѣмъ отдѣленъ отъ общия учебенъ
понеже въ гросхерцогство Баденъ,
Германия, сжществуватъ двѣ борещи
повѣдания — католическо и протес
оредъ което и ученицитѣ, прина
а нѣкое отъ тѣхъ, трѣбва да получатъ
то на своето вѣроизповѣдание рели-
учение, то всѣка една на двѣтѣ вѣро-
ия висша черковна власть се грижи и
сичко необходимо досѣжно религиоз-
ение на своето паство. Въ дѣйствие
рано намираме при баденскитѣ основни
два съвсѣмъ отдѣлни учебни планове
озното обучение — учебенъ планъ за
ото и учебенъ планъ за протестан-
игиозно обучение. Дѣйствуващитѣ за
а сж въ сила отъ една сравнително
късна дата, отколкото общия учебенъ
училищнитѣ власти; католическиятъ е

въ сила отъ 13. VIII. 1888 год., протестанскиятъ отъ 12. III. 1894 год. Католическиятъ учебенъ планъ както по учебната си материя, тъй и по групировката ѝ за разнитѣ видове училища, се сжществено различава отъ протестанския. При разпрѣдѣлението, обаче, учебната материя по класове и групи и двата се съобразяватъ съ разпрѣдѣлбата на училищнитѣ власти. Тукъ ще изложа само изискванията на двата учебни плана относително приложението имъ при първия видъ двукласни училища.

Католически учебенъ планъ. Той дава прѣди всичко слѣднитѣ общи наставления: 1. Всички ученици отъ единъ класъ трѣбва да бждатъ едновременно обучавани върху една и сжща тема, споредъ това обучението ще се разширява по учебни години съгласно принципа на концентрическитѣ кржгове. 2. Всички ученици, които се обучаватъ едновремено, трѣбва да се ползуватъ отъ едни и сжщи учебници, едни и сжщи библейски истории и катихизиси. 3. Разнитѣ клонове на религиозното обучение (библейска история, катихизисъ, пѣсникъ, богослужение) трѣбва да се привеждатъ винаги въ най-тѣсна връзка по между си, единъ другъ да се допълнятъ и освѣтляватъ, дори тамъ дѣто за катихизисъ и библейска история сж прѣдвидени особни часове и обучението по катихизисъ се води отъ свещеникъ, а по библейската история отъ учитель, трѣбва да сжществува само разпрѣдѣление на работата, но не и вжтрѣшно разпокжсване на срѣднитѣ прѣдмети; винаги при обучението по катихизисъ да се обясняватъ разглежданитѣ истини възъ основа на библейскитѣ разкази и обратно

Доленъ класъ — 1., 2. и 3. учебни години. За първитѣ 3 учебни години нормалниятъ учебенъ планъ прѣдвижда 17 библейски разкази отъ стария и 21 отъ новия завѣтъ. При сливането на тритѣ учебни години въ единъ класъ се сливатъ и прѣдвиденитѣ библейски разкази (17+21) въ едно, образуватъ единъ отдѣлъ, който се обработва не въ продължение на 3 годишенъ периодъ, както при раздѣлнитѣ училища, а въ периодъ отъ една година, т. е. така образуванията отъ 38 разкази отдѣлъ се минава 3 пжти съ едни и сжщи ученици, значи турнусътъ е едногодишенъ потретенъ. Макаръ че обучението е общо за тритѣ възрасти, образуващи долния класъ, все пакъ не се раздава равномѣрно помежду имъ. Ученицитѣ отъ първата уч. година заучаватъ само главнитѣ мисли отъ разказитѣ, схванати въ кжси прости изречения; тия отъ 2-та учебна година получаватъ сжщитѣ въ по-широка форма; оня пъкъ отъ третата, послѣдната учебна година на класа изучаватъ разказитѣ подробно, като се упражняватъ и въ ловко разказване. Отъ всѣки разказъ се изваждатъ изрѣчения, формулирани споредъ изискванията на катихизиса, и се изучаватъ наизустъ.

Горенъ класъ — 4., 5., 6., 7. и 8. учебни години. Този класъ се раздѣля на двѣ групи:

първата обхваща 4. и 5. учебна година, втората 6., 7. и 8. И двѣтѣ групи се обучаватъ едноврѣменно върху една и сжща материя. Споредъ това материалътъ по катихизисъ и библейска история се обработва прѣзъ врѣмето, съ което разполага класа (5 години) по 2, отчасти 3 пжти. Обучението се ползува съ двугодишенъ турнусъ съ повторено, а за нѣкои учебни и години потретено минаване. Материалътъ е раздѣленъ на два отдѣла — А и Б. Прѣзъ първата година на турнуса се обработва отдѣла А общо съ цѣлия класъ, прѣзъ втората се обработва отдѣла Б. Обучението по библейска история е съвсѣмъ общо за двѣтѣ групи, а онова по катихизисъ прави различие между възраститѣ както прѣзъ втората, така и прѣзъ първата година на турнуса — на ученицитѣ отъ втората група дава по-голѣма тяжесть. Прѣзъ 3. и 4. учебни години турнусътъ получава своето повторение, отдѣлитѣ А и Б, се минаватъ втори пжть. Прѣзъ 5. година турнусътъ започва своето потретване, което става не въ цѣлость — никоя година не получава цѣло потретване, а само отклжслечно — нѣкои потретватъ отдѣла А, нѣкои отдѣла Б.

Протестанскиятъ учебенъ планъ дава съвсѣмъ друго разпрѣдѣление на материята:

Доленъ класъ (I—3 години). Прѣдвиденитѣ за първитѣ 3 години разкази се разпрѣдѣлятъ на 3 отдѣли и всѣки се минава прѣзъ течение на една година общо съ цѣлия класъ. Турнусътъ е тригодишенъ: 1-ва година отдѣлъ А, 2-ра година отдѣлъ Б, 3-та година отдѣлъ В.

Горенъ класъ (4—8 години). Този класъ е раздѣленъ сжщо както при католицитѣ и всѣка група се обучава по отдѣлно. Когато едната група се занимава директно отъ учителя, другата има тихо занимание като прѣписва нѣкои заучени по-рано афоризми или извлѣчение отъ разказитѣ, или пъкъ внимава въ обучението на другата група, като се задаватъ сегисъ-тогисъ въпроси и ней. Споредъ това материалътъ за долнята група (4. и 5. учебни години) има двугодишенъ турнусъ, сжщо и оня за горнята група има двугодишенъ турнусъ, като се потретва единъ отъ отдѣлитѣ А и Б, както става при католическия учебенъ планъ.

* * *

Слѣдъ тия указания върху модифицировката на нормалния учебенъ планъ вслѣдствие на приложението му при първия видъ двукласни основни училища, ще си позволя да схвана всичко казано върху това въ една прѣгледна таблица. Тя ще прѣдстави въ обща форма отъ една страна групитѣ, на които се раздѣля всѣки класъ при разнитѣ учебни прѣдмети, отъ друга — видоветѣ турнуси за всѣки класъ или група. На това мѣсто считамъ за необходимо да направя още една забѣлѣжка върху схващането на «турнуса» и неговитѣ форми. Подъ понятието «турнусъ» се разбира периодътъ отъ врѣме, прѣзъ който има да се обработи единъ прѣдвиденъ отдѣлъ отъ

учебното градиво за извѣстенъ клас
този периодъ може да бжде едног
или тригодишенъ; споредъ това ко
по-горѣ, различаваме три вида тур
годишенъ, двугодишенъ и тригод
всички прѣдмети тѣ не се явяват
и сжща форма. Едногодишниятъ тур
при отдѣлнитѣ класове или групи,
полагатъ съ 1, 2, 3 или повече уче
двугодишниятъ изпжква при период
4 и 5 учебни години, тригодишният
периодъ отъ 3, 4 и 5 години. С
едногодишни турнуси, каквито сж
обучението въ 1. учебна година и пр
въ 2., и 3. уч. години, които запаз
форма на нормалния учебенъ план
допускатъ никакви репетирания;
дишни турнуси (смѣтане въ 4. и 5.
които се минаватъ 2 пжти, повтарягъ
подъ редъ; има и такива, които се
(смѣтане въ 6., 7., 8. години).
случава и съ двугод. и тригодишни
Нѣкои отъ тѣхъ се минаватъ единъ
се повтарятъ изцѣло или само отчас

Друго освѣтление. При едногоди
нуси цѣлата учебна материя за
група или класъ е разпрѣдѣлена сам
отдѣлъ и се повтаря толкова пжти
години на разположение има групата
При двугодишнитѣ турнуси учебното
разпрѣдѣлено на два отдѣла — А и Б, н
толкова пжти, колкото пжти числото
държа въ числото означаващо год
които разполага съотвѣтната група
Споредъ това опрѣдѣление при нѣ
двугодишнитѣ турнуси не прѣтърпяват
повторение, но при нѣкои се повтаря

Друга забѣлѣжка. Двата отдѣлни
двукласното училище въ Баденъ не
се сматрятъ като курсоветѣ при ед
училище въ Прусия: тѣ сж два съвсѣм
класове, обучавани по отдѣлно. Това
при разглеждане седмичния планъ.

Разяснение на таблицата I. Цифрит
подъ графата «*групи*», както въ лѣва
класъ), така и въ дѣсната (горенъ кл
вина на таблицата показватъ броя на
на които се раздѣля всѣки класъ при о
по отдѣлнитѣ прѣдмети. При внимат
слѣдване общитѣ виждаме, че числото
нитѣ за долния класъ, изключая смѣ
дивки между 1 и 2. Класътъ, раздѣле
групи, приема видъ на класъ, образу
двѣ различни възрасти; при такъвъ кл
теньтъ обучава така, като че има на
ученици не отъ 3, 4 или 5 уч. годин
случая съ горния класъ, а такива само
отдѣлни възрасти. Едната група се
директно, другата тихо. Тамъ дѣто
образува само една група, сматря се ка
на раздѣлно училище, т. е. класъ
само отъ една учебна година, една
възрасть. Въ този случай обучението е

№ по редъ	Учебни прѣдмети:	Групи:	Долня група 1. уч. година			Горня група 2. и 3. уч. години			Групи:	Долня група 4. и 5. уч. години			Горня група 6., 7. и 8. уч. години		
			колко годишенъ турнусъ?	колко отдѣли?	колко пжти се минава?	колко годишенъ турнусъ?	колко отдѣли?	колко пжти се минава?		колко годишенъ турнусъ?	колко отдѣли?	колко пжти се минава?	колко годишенъ турнусъ?	колко отдѣли?	колко пжти се минава?
1.	Законъ божи (католишки)	1.	Едногодиш. турнусъ, отдѣлъ А, минава се 3 пжти.						1.	Двѣгодишенъ турнусъ, отдѣли: А и Б, минава се 2 (3) пжти.					
2.	Законъ божи (протестански)	1.	Тригодиш. турнусъ, отд. А, Б и В, минава се 1 пжть.						2.	2 годиш.	А, Б.	1 пжть	2 годиш.	А, Б.	1 (2) пжть
3.	Четене	2.	1 годиш.	А.	1	2 годиш.	А, Б.	1	2.	2 годиш.	А, Б.	1	3 годиш.	А. Б, В.	1
4.	Граматика	1.	—	—	—	1 годиш. само съ III годишн.			2.	2 годиш.	А, Б.	1	3 годиш.	А, Б, В.	1
5.	Ортография	2.	1 годиш.	А.	1	2 годиш.	А, Б.	1	2.	2 годиш.	А, Б.	1	3 годиш.	А, Б, В.	1
6.	Смѣтане	3.	1 годиш.	А.	1	1 годиш. за всѣка г. по отдѣл.			2.	1 годиш.	А.	2	1 годиш.	А.	3
7.	Нагледно обучение	2.	1 годиш.	А.	1	2 годиш.	А, Б.	1	—		—				
8.	География	—		—			—		2.	2 годиш.	А, Б.	1	3 годиш.	А, Б, В.	1
9.	Естествознание	—		—					1.	2 годиш.	А, Б.	1		—	
10.	Пѣние	1.	О б щ о о б у ч е н и е						1.	О б щ о о б у ч е н и е					
11.	Физика	—		—			—		1.		—		1 годиш.	А.	1
12.	Геометрия и рисуване	—		—			—		1.		—		1 годиш.	А.	3
13.	История	—		—			—		1.		—		3 годиш.	А, Б, В.	1

отъ тихото не се указва нужда. Три групи дохождатъ само при смѣтане въ долния класъ и тогава всѣка уч. година се обучава по отдѣлно.

Една група се явява: въ *долния класъ* при законъ божи, граматика и пѣние, въ *горния класъ* при католишкия законъ божи, естествознание, пѣние, физика, геометрия съ рисуване и история.

Двѣ групи се явяватъ: въ *долния класъ* при четене, ортография, и нагледно обучение, въ *горния класъ* при протестанския законъ божи, четене, граматика, ортография, смѣтане и география.

Три групи — само при смѣтане въ долния класъ.

2. Подъ графата «*колко годишенъ турнусъ?*» се указва вида на турнуситѣ при разнитѣ прѣдмети.

Едногодишенъ турнусъ намираме по всички прѣдмети на долнята група отъ долния класъ, изключая протестанското религиозно обучение, по граматика и смѣтане на горнята група отъ долния класъ, по смѣтане при долнята група на горния класъ и по смѣтане, физика и геометрия при горнята група на горния класъ.

Двугодишенъ турнусъ иматъ: четеното, ортографията и нагледното обучение при горнята група на долния класъ, религиозното обучение. четенето, граматиката, ортографията, географията и естествознанието при долнята група на горния класъ и религиозното обучение при горнята група на горния класъ.

Тригодишенъ турнусъ иматъ: протестанското религиозно обучение въ долния класъ, четенето, граматиката, писането, географията и историята при горнята група на горния класъ.

3. Подъ графата «*колко отдѣли*» сѫ означени отдѣлитѣ, на които се раздѣля учебното градиво по всѣки прѣдметъ. Тѣ съотвѣтствуватъ на турнуситѣ: при едногодишнитѣ турнуси се явява само единъ отдѣлъ (А), а при двугодишнитѣ турнуси изпѫкватъ два отдѣла (А и Б), при тригодишнитѣ три (А, Б и В).

4. Подъ графата «*колко пѫти се минава?*» е показано колко пѫти прѣзъ течение на врѣмето, съ което разполага класа или групата, се минава всѣки турнусъ, т. е. колко пѫти се повтарятъ отдѣлитѣ, на които се разпада учебната материя.

б) Втори видъ двукласни училища.

Числото на ученицитѣ отъ долнитѣ класове при всѣко училище бива обикновено по-голѣмо отколкото онова на горнитѣ, често обаче се явяватъ случаи и съ обратенъ характеръ — при нѣкои училища подлежащитѣ на задължително обучение дѣца сѫ така сгрупирани, щото долнитѣ три уч. години броятъ въ редоветѣ си едно незначително число ученици, когато горнитѣ двойно или тройно повече. Подобни случаи обусловатъ създаването на втория видъ двукласни училища; при тѣхъ разпрѣдѣлението на 8-тѣ години между двата класа е слѣдньото:

Доленъ (първи) класъ 1., 2., 3. и 4. уч. години.
Горенъ (втори) » 5., 6., 7. и 8. » » .

Характерниятъ бѣлѣгъ на втория … класни училища се заключава само в… лянето на четвъртата уч. година о… класъ въ долния. При все че различ… двата вида двукласни училища се с… въ причисляване четвъртата година к… или горния класъ, то модификаци… прѣтърпява нормалниятъ учебенъ план… ложението си тукъ и тамъ взема особ… теръ. По подобие на изложението на … рания учебенъ планъ за първия видъ … училища ще дамъ съвсѣмъ кратко … втория видъ.

Доленъ класъ (1—4 уч. год…

Долниятъ класъ при втория видъ … училища се раздѣля на 2 групи: първат… група обхваща първата учебна година… горнята група — 2., 3. и 4-та учебн… Всѣка отъ групитѣ се обучава по отдѣл… уч. години на втората група, съ изкл… смѣтането и граматиката, се обучава… Понеже първата учебна година състав… група и се обучава сама за себе си, … малниятъ учебенъ планъ за нея не пр… никакви модификации. Модифициро… останалитѣ 3 уч. години е слѣдната:

Четене. Обучението по четене се во… съ тритѣ уч. години сѫщо така, както пр… видъ двукласни училища. Четивата се г… въ три отдѣла (А, Б и В), по единъ … отъ 3-тѣ години, съ които располага ку… групата.

Граматика. По граматика се обучава… 3. и 4-та уч. години. Нормалниятъ учебен… се модифицира така, щото се обработ… материалътъ за третята уч. година, като се… 2 пѫти. Турнусътъ е едногодишенъ.

Писане. Писането се води въ свр… четенето и граматиката както при първ… двукласни училища. Турнусътъ е триго…

Смѣтане. Понеже всѣка уч. година се… по отдѣлно, то нормалниятъ учебенъ … прѣтърпява никаква промѣна. Въ вс… 4-тѣ прѣдвидени седмични часове за см… обучаватъ непосрѣдно (директно) сам… групи на класа, а едната прѣживѣва цѣ… въ тихо занятие.

Нагледно обучение. Тритѣ уч. го… обучаватъ общо. Материалътъ се минава… годишенъ турнусъ. Прѣдвидената мат… отечествознание и естествознание за 4-та уч… не се минава, а оставя се за горния клас…

Пѣние. Както за долния, така и за… класъ пѣнието се води сѫщо както при… видъ двукласни училища.

Горенъ класъ (5.—8. уч. годи…

Този класъ се раздѣля сѫщо на двѣ … долня и горня. Долнята обхваща 5. и 6., … 7. и 8. учебни години. Модификацията … малния учебенъ планъ е слѣдната:

…на група (5. и 6. години).

…ене, *граматика* и *писане* обучението се …ѣмъ общо съ двугодишенъ турнусъ.

…ето има сжщо двугодишенъ турнусъ. …одина се минава прѣдвидената материя …ебна година, втората оная за 6-та, като …ея изучването на десетичнитѣ дроби.

…фия. При тоя видъ двукласни училища, …о на географията започва вмѣсто чет…ъ петата учебна година. Минава се въ …енъ турнусъ. Първата година се изучва … отечеството (общо описание на грос…о Баденъ, подробно изучаване сѣвер…ната часть на Баденъ); втората година … кратко повторение на миналия мате…въ първата година на турнуса и слѣдъ …ватъ общи познания отъ общата гео… частни за Германия.

…вознание. Понеже и естествознанието, …а географията, започва вмѣсто четвър…етата година, то при него турнусътъ е …годишенъ, който видѣхме при първия …класни училища (4. и 5. години).

…я и Геометрия при тая група не се

…рна група (7. и 8. години).

…нието по четене, писане и пѣние при … не се различава съ нищо отъ онова …ия видъ двукласни училища; всѣки … прѣдмети се минава въ двугодишенъ … При останалитѣ прѣдмети учебниятъ …вършва слѣднитѣ измѣнения:

…тика. Материальтъ за седмата и осмата …и се схваща въ единъ отдѣлъ и се … два пжти, значи турнусътъ е едного…

…не. Прѣдвиденнятъ материалъ за двѣтѣ …е слива сжщо както при граматиката … отдѣлъ и се минава 2 пжти — едного…повторенъ турнусъ

…фия. Минава се съ двугодишенъ тур…рвата година се взема прѣдвидената …отъ общата география плюсъ познанията …а, втората година се обработватъ оста…асти на земното кълбо.

…а. Прѣдвиденнятъ материалъ по физика …ъ двѣтѣ уч. години общо и то всѣки …ни веднажъ. Първата година се учи …втората не; това точно за сжщитѣ …за които и първиятъ видъ двукласни

…ия. Понеже историята при 6-та година …авя, то тукъ тя се прибавя къмъ … отъ 7-та уч. година и се минава съ …о прѣзъ първата година на турнуса, а …орната година се минава прѣдвидената …за 8-та уч. година. Слѣдов. Турнусътъ …шенъ.

…рия. Както при първия видъ двукласни

Изложеното разпрѣдѣление на учебнитѣ прѣдмети при втория видъ двукласни училища по класове и групи съ съотвѣтнитѣ турнуси и отдѣли ще дамъ само така въ една прѣгледна таблица, както при първия видъ двукласни училища.

2. Учебенъ планъ за училища съ 2 учители.

Всички училища съ двама учители сж четирикласни, ученицитѣ отъ 8-тѣ учебни години на задължителното обучение при тѣхъ сж разпрѣдѣлени въ 4 отдѣлни класа, както слѣдва:

I класъ	. . . . 1.	учебна	година.
II «	. . . . 2. и 3.	«	«
III «	. . . . 4. и 5.	«	«
IV «	. . 6, 7. и 8.	«	«

Всѣки отъ учителитѣ обучава по 2 класа и то всѣки класъ прѣзъ отдѣлно врѣме на деня (полудневно училище). Понеже при сливането на 2 учебни години въ единъ класъ се образуватъ двѣ групи, всѣка отъ които се обучава по отдѣлно, то при всѣки учебенъ часъ всѣка отъ групитѣ минава едната половина отъ врѣмето си въ директно, а другата въ тихо занимание. Извѣстна модификация на нормалния учебенъ планъ се случва само при приложението му за горния, четвъртия класъ. Освѣнъ това, тамъ дѣто учебната материя позволява сливане при съставенитѣ отъ по 2 учебни години класове, обучението се води общо и за двѣтѣ години. Учебната материя при тоя видъ училища се групира и обработва по сжщия начинъ, както при първия видъ двукласни училища съ тая разлика само, че всѣка група на двукласовото училище съставя отдѣленъ класъ при четирикласното. Вслѣдствие на това, врѣмето, което се пада на всѣка учебна годишнина е несравнено по-дълготрайно отколкото при двукласното училище.

Първи класъ — 1. учебна година.

При този класъ, като съставенъ само отъ една учебна година, нормалниятъ учебенъ планъ не прѣтърпява никакво измѣнение — обучението се води както при раздѣлнитѣ основни училища.

Втори класъ — 2. и 3. учебна година.

Всички сливания и групировки на учебната материя за 2. и 3. уч. година ставатъ по сжщия начинъ, както при горната група на долния класъ отъ първия видъ двукласни училища. Обучението по всички прѣдмети, изключая смѣтането, се води общо; при смѣтането се раздѣля на 2 групи. При граматиката, понеже тя се учи само съ третята учебна година, ученицитѣ отъ втората година или се занимаватъ тихо, или пъкъ взематъ участие въ общото обучение — разбира се незадължително.

Трети класъ — 4. и 5. учебна година.

Учебниятъ планъ за тоя класъ е сжщъ както на долната група отъ горния класъ при първия видъ двукласни училища.

№ по редъ	Учебни прѣдмети:	Групи	Долна група 1. учебна година			Горна група 2., 3. и 4. учебни години			Групи	Долна група 5. и 6. учебни години			Горна група 7. и 8. учебни години		
			колко годищенъ турнусъ?	колко отдѣли?	колко пъти се минава?	колко годищенъ турнусъ?	колко отдѣли?	колко пъти се минава?		колко годищенъ турнусъ?	колко отдѣли?	колко пъти се минава?	колко годищенъ турнусъ?	колко отдѣли?	колко пъти се минава?
1.	Законъ божи (католишки)	1.	Едногодишенъ турнусъ, отдѣлъ А, повтаря се 4 пъти.						1.	Двугодишенъ турнусъ, отдѣли: А, Б, повтаря се 2 пъти.					
2.	Законъ божи (протестански)	1.	Четиригодишенъ турнусъ, отдѣли: А, Б, В, Г, минава се 1 пъть.						2.	2 годиш.	А, Б.	1	2 годиш.	А, Б.	1
3.	Четене	2.	1 годиш.	А.	1	3 годиш.	А, Б, В.	1	2.	2 годиш.	А, Б.	1	2 годиш.	А, Б.	1
4.	Граматика	1	—			1 годиш.	А.	2	2.	2 годиш.	А, Б.	1	1 годиш.	А.	2
5.	Ортография	2.	1 годиш.	А	1	3 годиш.	А, Б, В.	1	2.	2 годиш.	А, Б.	1	2 годиш.	А, Б.	1
6.	Смѣтане	4.	Всѣка годишнина се обучава по отдѣлно.						2.	2 годиш.	А, Б.	1	1 годиш.	А,	2
7.	Нагледно обучение	2.	1 годиш.	А.	1	3 годиш.	А, Б, В.	1	—					—	
8.	География	—	—			—			2.	2 годиш.	А, Б.	1	2 годиш.	А, Б.	1
9.	Естествознание	—	—			—			1.	2 годиш.	А, Б.	1	—		
10.	Пѣние	1.	О б щ о о б у ч е н и е.						1.	О б щ о о б у ч е н и е.					
11.	Физика	—	—			—			1.	—			1 годиш.	А.	1
12.	Геометрия и рисуване	—	—			—			1.	—			1 годиш.	А.	2
13.	История	—	—			—			1.	—			2 годиш.	А, Б.	1

оти класъ — 6, 7. и 8. уч. годишнини.

ниятъ планъ за тоя класъ пакъ е както ията група отъ горния класъ при първия вукласни училища.

Учебенъ планъ за училища съ 3 учители.

училища съ трима учители ученицитѣ да бѫдатъ разпрѣдѣлени, както видѣхме дѣла «Видове училища» или въ 6, или или въ 4 класа; и при тритѣ случаи слина отдѣлнитѣ уч. години по класове се подъ общия знаменатель на сливането рвия видъ двукласни училища; при слѣиъ класове се явяватъ сѫщитѣ учебни гоакто при двукласното училище. Споредъ ебниятъ планъ за тия училища е отчасть ниятъ планъ, отчасть тоя за двукласното е. Тамъ, дѣто се явяватъ класове съ по ебна година, бива застѫпенъ нормалниятъ при класове, съставени отъ 2 и 3 уч. гое заимствува модифицираниятъ планъ за група на долния класъ отъ първия видъ сни училища; при класове, образувани отъ а сѫщо и при тия, съставени отъ 6, 7 бни години, се застѫпва за първитѣ модиниятъ планъ на долнята, за вторитѣ — ията група отъ горния класъ при първия вукласни училища.

V. Седмична програма.

о-ясно схващане практическото приложегорѣописанитѣ учебни планове, а още приложението на полудневното училище, ъ за необходимо да спомена нѣщо и върху ната програма при баденскитѣ народни да. Всѣки учитель е длъженъ да си съседмичната програма самъ, прѣди обаче риложи въ изпълнение, я прѣдставя прѣдъ нитѣ училищни власти за одобрѣние. пѫти при неумѣлото съставяне на програкрѫжнитѣ инспектори биватъ принуждая повръщатъ по нѣколко пѫти на реснитѣ учители, докато най-послѣ я полуъ една удовлетворителна форма, или ако ставятъ я сами и я прѣпращатъ за прилоВслѣдствие на това послѣдното въ нѣкои окрѫзи се срѣщатъ при всички училища едни и сѫщи седмични програми.

рамитѣ за разширенитѣ, а сѫщо и за нскитѣ училища (Burgerschulen) не прѣдъ нѣкои особности, които биха привлѣкли внимание: тѣ сѫ обикновени седмични и при раздѣлнитѣ училища, затова ще ги я съвсѣмъ; на това мѣсто ще се ограничарително върху програмитѣ за съкратеното о училище.

кновено, както видѣхме по-горѣ, съкратеосновни народни училища биватъ 4 главни двукл., четирикл., шестокл. и осемкласни, вно това и седмичнитѣ програми биватъ сѫщо 4 вида: програми за двукласнитѣ училища, програми за четирикласнитѣ училища, за шестокласнитѣ и осмокласнитѣ училища. Прѣди да изложа образци отъ отдѣлни програми, ще посоча главнитѣ точки, на които се внимава при тѣхното съставяне. Всѣки съставитель на споменатитѣ 4 вида програми трѣбва да се съобрази съ слѣднитѣ 4 пункта:

1. Прѣди всичко трѣбва да вземе подъ съображение законното число часове, прѣдвидени за всѣки учебенъ прѣдметъ, като си избере една отъ възможнитѣ комбинации, които указахъ погорѣ при отдѣла «учебни прѣдмети».

2. Никога не трѣбва да допуска единъ и сѫщи класъ да има часове и прѣдъ и слѣдъ обѣдъ.

3. При разпрѣдѣление часоветѣ винаги да внимава, щото прѣдобѣднитѣ, респективно първитѣ, да бѫдатъ прѣдвидени за горния отъ опрѣдѣленитѣ му за обучаване два класа, а слѣдобѣднитѣ, респективно по-послѣднитѣ — за долния класъ.

4. Часоветѣ по гимнастика и рѫкодѣлие не влизатъ въ общото законно число (16 часа); тѣ се вематъ екстра: седмично 2 часа за гимнастика и 2 за рѫкодѣлие.

I. Седмична програма за 2-класното училище.

Въ лицето на седмичната програма за едно двукласно училище се явява най-комплицираната програмна форма при баденскитѣ основни училища. Тя съотвѣтствова на пруската седмична програма при еднокласното училище. Различието между пруското еднокласно и баденското двукласно училище се обусловя отъ полудневното и цѣлодневното обучение. При цѣлодневното обучение въ Прусия всички 8 учебни години на еднокласното училище се обучаватъ едновремено, при полудневното обучение въ Баденъ 8-тѣ уч. години се раздѣлятъ на 2 класа, обучавани по отдѣлно. За горния, втория класъ, обхващащъ послѣднитѣ 5 учебни години (4—8) сѫ прѣдвидени винаги прѣдобѣднитѣ часове. Въ срѣда и сѫбота, прѣдъ видъ на липсата на слѣдобѣдното обучение, горниятъ класъ се обучава прѣзъ първитѣ 2, долниятъ прѣзъ слѣднитѣ 2 прѣдобѣдни часове.

Прѣдобѣдното обучение трае: въ понедѣлникъ, вторникъ, четвъртъкъ и петъкъ по 3 часа — прѣзъ зимния семестъръ 8—11, прѣзъ лѣтния 7—10, въ срѣда и сѫбота по 4 часа — прѣзъ зимния семестъръ 8—12, прѣзъ лѣтния 7—11; слѣдобѣдното обучение трае сѫщо по 3 часа и винаги — зимѣ и лѣтѣ — отъ 1—4 часа.

За образецъ ще прѣдставя седмичната програма на двукласното училище въ с. Buchig. Това село брои всичко 283 жители, а подлежащитѣ на задължителното обучение прѣзъ настоящата 1905—1906 учебна година ученици сѫ 59. Тия 59 ученици отъ 8-тѣ разни възрасти сѫ разпрѣдѣлени на 2 класа и се обучаватъ отдѣлно отъ 1 учитель.

	Часове:	Понедѣлникъ предмети:	кл.	Вторникъ предмети:	кл.	Срѣда предмети:	кл.	Четвъртъкъ предмети:	кл.	Петъкъ предмети:	кл.	Сѫбота предмети:	кл.
	Първи учитель — класове: I. (1. уч. год.) и IV. (6., 7. и 8. уч. год.)												
прѣдъ обѣдъ	8—9	Чет. и грам.	IV.	Зак. божи	IV.	Четене и красн.	IV.	Зак. божи	IV.	Чет. и грам.	IV.	Зак. божи	IV.
	9—10	Писане	IV.	Смѣтане	IV.	Писане	IV.	Смѣтане	IV.	Физика	IV.	Смѣтане	IV.
	10_{15}—11	Геом. и пѣние	IV.	Геогр. и истор.	IV.	Пис. и четене	I	Геогр. и истор.	IV.	Геом. и пѣние	IV.	Четене и пѣние	I
	11—12	—	—	—	—	Зак. божи	I	—	—	—	—	Смѣтане	I
слѣдъ обѣдъ	1—2	Четене и пѣние	I	Чет. и писане	I	—	—	Чет. и писане	I	Четене	I	—	—
	2—3	Нагл. обуч.	I	Нагл. обуч.	I	—	—	Нагл. обуч.	I	Писане	I	—	—
	3_{15}—4	Зак. божи	I	Смѣтане	I	—	—	Смѣтане	I	Зак. божи	I	—	—
	Втори учитель — класове: II (2. и 3. уч. год.) и III (4. и 5. уч. год.)												
прѣдъ обѣдъ	8—9	Зак. божи	III	Ест. и геогр.	III	Чет. и красн.	III	Зак. божи	III	Писане	III	Зак. божи	III
	9—10	Чет. и грам.	III	Писане	III	Ест. и геогр.	III	Чет. и грамат.	III	Ест. и геогр.	III	Чет. и красн.	III
	10_{15}—11	Смѣтане	III	Смѣтане	III	Чет. и красн.	II	Пѣние	III	Смѣтане	III	Чет. и красн.	II
	11—12	—	—	—	—	Смѣтане	II	—	—	—	—	Нагл. обуч.	II
слѣдъ обѣдъ	1—2	Чет. и грам.	II	Чет. и писане	II	—	—	Чет. и грам.	II	Чет. и писане	II	—	—
	2—3	Смѣтане	II	Нагл. обуч.	II	—	—	Нагл. обучение	II	Смѣтане	II	—	—
	3_{15}—4	Зак. божи	II	Пѣние	II	—	—	Зак. божи	II	Зак. божи	II	—	—

Общи часове:

	I	IV
Зак. божи	3	3
Нѣмски . .	6	6
Нагл. об. .	3	—
Реални пр.	—	4
Смѣтане .	3	3
Пѣние . .	1	1
	16	16

	II	III
Зак. божи	3	3
Нѣмски . .	6	6
Нагл. об. .	3	—
Реални пр.	—	3
Смѣтане .	3	3
Пѣние . .	1	1
	16	16

Седмична програма на 6-класното училище въ с. Grünwettersbach.

е:	Понедѣлникъ		Вторникъ		Срѣда		Четвъртъкъ		Петъкъ		Сѫбота	
	прѣдмети:	кл.	прѣдмети:	кл.	прѣдмети:	кл.	прѣдмети:	кл.	прѣдмети:	кл.	прѣдмети:	кл.
	Първи учитель — класове: I. (1. уч. год.) и IV. (4. и 5. уч. години).											
9	Зак. божи	IV	Ест. и геогр.	IV	Чет. и красн.	IV	Чет. и грам.	IV	Писане	IV	Зак. божи	IV
10	Чет. и грам.	IV	Писане	IV	Ест. и геогр.	IV	Зак. божи	IV	Ест. и геогр.	IV	Чет. и красн.	IV
-11	Смѣтане	IV	Смѣтане	IV	Пис. и чет.	I	Пѣние	IV	Смѣтане	IV	Чет. и пѣние	I
-12	—	—	—	—	Зак. божи	I	—	—	—	—	Смѣтане	I
-2	Чет. и пѣние	I	Четене	I	—	—	Четене	I	Писане	I	—	—
-3	Нагл. обуч.	I	Нагл. обуч.	I	—	—	Нагл. обуч.	I	Четене	I	—	—
-4	Зак. божи	I	Смѣтане	I	—	—	Смѣтане	I	Зак. божи	I	—	—
	Втори учитель — класове: I. (2. уч. год.) и VI. (7. и 8. уч. години).											
9	Четене	VI	Зак. божи	VI	Четене	VI	Зак. божи	VI	Четене	VI	Зак. божи	VI
10	Писане	VI	Смѣтане	VI	Писане	VI	Смѣтане	VI	Физика	VI	Смѣтане	VI
11	Геом. и пѣние	VI	Геогр., истор.	VI	Чет., красн.	II	Геогр., истор.	VI	Красн., пѣние	VI	Чет., красн.	II
-12	—	—	—	—	Смѣтане	II	—	—	—	—	Смѣтане	II
-2	Четене	II	Чет., писане	II	—	—	Четене	II	Чет., писане	II	—	—
-3	Нагл. обуч.	II	Зак. божи	II	—	—	Зак. божи	II	Зак. божи	II	—	—
-4	Смѣтане	II	Нагл. обуч.	II	—	—	Нагл. обуч.	II	Пѣние	II	—	—
	Трети учитель — класове: III. (3. уч. год.) и V. (6. уч. години).											
-9	Чет., грам.	V	Зак. божи	V	Чет., красн.	V	Зак. божи	V	Писане	V	Зак. божи	V
10	Ест., геогр.	V	Писане	V	Ест., геогр.	V	Чет., грам.	V	Ест., геогр.	V	Чет., красн.	V
-11	Смѣтане	V	Смѣтане	V	Чет., красн.	III	Пѣние	V	Смѣтане	V	Чет., красн.	III
-12	—	—	—	—	Смѣтане	III	—	—	—	—	Нагл. обуч.	III
-2	Чет., грам.	III	Чет., писане	III	—	—	Чет., грам.	III	Чет., писане	III	—	—
-3	Смѣтане	III	Нагл. обуч.	III	—	—	Нагл. обуч.	III	Смѣтане	III	—	—
-4	Зак. божи	III	Пѣние	III	—	—	Зак. божи	III	Зак. божи	III	—	—

		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
1.	Законъ божи	3	3	3	3	3	3
2.	Нѣмски езикъ	6	6	6	6	6	5
3.	Нагледно обучение . .	3	3	3	—	—	—
4.	Реални прѣдмети . . .	—	—	—	3	3	4
5.	Смѣтане	3	3	3	3	3	3
6.	Пѣние	1	1	1	1	1	1
		16	16	16	16	16	16

Числото на главнитѣ учители, а сжщо и онова на подучителитѣ при всѣка община е опредѣлено отъ закона. Общини, на които училищата разполагатъ съ 2—5 учителски мѣста, едното отъ тѣхъ се заема отъ подучитель, останалитѣ отъ главни учители, а при 2 учители единьтъ е подучитель, другиятъ главенъ учитель, при 3, 4 и 5 единътъ е подучитель, останалитѣ 2, 3, 4 главни учители. При училища съ 6—10 учителски мѣста двѣтѣ се прѣдвиждатъ за подучители, при училища съ 11—15 учителски мѣста тритѣ и т. н.

При училища съ повече главни учители единъ измежду имъ, обикновено най-стариятъ, се назначава отъ училищнитѣ власти като *Oberlehrer (пръвъ учитель)*, нему се прѣдоставя ржководенето и управлението на училището. Oberlehrer-ътъ съотвѣтствува на главния учитель у насъ. Всѣки назначенъ за оберлерерь по важни учебни служебни причини може на всѣко врѣме да бжде уволненъ и замѣненъ съ другъ.

Учителки се назначаватъ тамъ, дѣто има най-малко 3 учителски мѣста. Тѣхната учителска дѣйность се ограничава само при долнитѣ 4 уч. години на задължителното обучение и то само при класове чисто дѣвически или пъкъ смѣсени (момчета и момичета). Прѣдставенитѣ права на Oberlehrer-а не могатъ да се изпълняватъ отъ учителкитѣ, т. е. никоя учителка не може да бжде назначена като ржководителка на извѣстно училище. Общото число на учителкитѣ въ Баденъ не може да бжде повече отъ 10% отъ общото число на учителскитѣ мѣста въ цѣлата страна.

При назначаване учители се обръща внимание и на вѣроизповѣданието, къмъ което тѣ се числятъ. За чисти общини, т. е. такива, които се числятъ или само къмъ католическото, или само къмъ протестанското вѣроизповѣдание се назначава учитель отъ съответствената конфесия. За смѣсени общини, т. е. такива, които броятъ въ състава си членове и отъ двѣтѣ вѣроизповѣдания, се взема подъ съображение тѣхното болшинство; при подобни общини съ единъ учитель той принадлежи къмъ конфесията на болшинството, при двама — единьтъ се взема отъ едната, другиятъ отъ другата конфесия, при повече учители числото на еднитѣ и другитѣ — протестанти, католици — се опрѣдѣля съразмѣрно числото на населението, принадлежаще къмъ разнитѣ вѣроизповѣдания.

2. Втори учителски изпитъ. (Zweite Lehrerprüfung).

Всѣки кандидатъ, приетъ на служба при баденскитѣ основни народни училища, за да се признае за редовенъ учитель, е длъженъ най-рано 3, най-късно 6 години слѣдъ матуритетния си изпитъ да издържи така наречения Dienst (служебенъ) или Zweite Lehrerprüfung (втори учителски изпитъ). Той съотвѣтствува на държавния изпитъ у насъ и има за цѣль да констатира прѣимуществено практическото образование на кандидатитѣ. Споредъ това послѣд-

китѣ има да покажатъ при издържа
владѣятъ една самостойность над
титѣ въ семинара знания, разшир
ени, осъвършенствувани чрѣзъ п
самодѣйность.

Министерскитѣ разпореждания
изпитъ сж слѣднитѣ:

§ 1. Допущането до служебенъ из
учителски изпитъ, изпитъ за получа
ско мѣсто) послѣдва най-рано три го
първия учителски изпитъ (Kandidat
матуритетенъ изпитъ), отъ които
трѣбва поне двѣтѣ да е прѣживѣл
селско училище.

§ 2. Кандидати, които слѣдъ изт
шестата година не сж се явили на
телски изпитъ, очакватъ уволнение от

Допускане до изпита слѣдъ шес
може да се случи само при сжгл
особно важни извинителни причин
разрѣшението на Министерството на
нието, вѣроизповѣданията и Просвѣ

§ 3. Кандидати, които при първо
ване не могатъ да издържатъ изпита,
се явятъ слѣдъ едногодишенъ срокъ

Простира ли се недостигътъ на у
върху единъ или два отъ маловажн
мети, то върховната училищна власт
направи снисхождение, като позвол
теленъ изпитъ по прѣдметитѣ, по ко
татътъ е показалъ неудовлетворител
той се държи слѣдъ ½ година от
изпитъ.

Поправителниятъ изпитъ не може да
Кандидати, които не могатъ да изд
пита и слѣдъ второто си явяване, н
показали неудовлетворителенъ пов
изпитъ, или изобщо не сж могли то
на 8-та си година като кандидати
дятъ съ свидѣтелство за служебни
могатъ по-нататъкъ да останатъ на
училищна служба.

§ 4. Служебниятъ изпитъ става
единъ пжтъ въ годината при всѣки
семинаръ въ страната. Изпитната к
състои отъ единъ комисаръ, назн
върховната учителска власть като п
и отъ учителското тѣло на семинара,
се произвежда изпитъ.

Върховната учителска власть има
случай на нужда да призовава и дру
въ изпитната комисия.

§ 5. Слѣдъ завръшване изпита ком
сия прѣпраща възъ основа на писмен
и единъ списъкъ, въ който сж ука
хитѣ на кандидатитѣ по прѣдмети, св
ния на върховната училища власть. П
дава своитѣ заключения върху изпит
на издържалитѣ свидѣтелства за учи
воспособность съ общъ успѣхъ «отлич
«добъръ», «почти добъръ», «удовлетв

§ 6. Служебниятъ изпитъ е прѣиму
мущественно за узнаване практическо

…ндидатитѣ. Той изпитва сжщеврѣ-
…ожителнитѣ знания на сжщитѣ по
…прѣдмети, доколкото изпитната коми-
… необходимо.

…служебния изпитъ кандидатътъ може
…свидѣтелство за способность, или за
…при *проститѣ*, или при *разширенитѣ*
…илища.

…ъ за простото основно училище.

…*нията изпитъ* за съкратеното основно
…хваща.

…отване една тема върху нѣкой поз-
… прѣдположение — на кандидатитѣ

…отване една пробна лекция въ прѣд-
… опрѣдѣлена учебна форма върху
…во отъ читанката, или нѣкое кжсо
…върху нѣкой прѣдметъ изъ училищ-
…ка;
…ане нѣколко аритметически и геоме-
…дачи изъ областьта на гражданския

…оизвеждане нѣкоя рисунка
…*нията изпитъ обхваща:*
… *божи*. По този прѣдметъ изпитватъ
… назначени отъ върховнитѣ черковни
…редъ мѣрката на прѣдписанията отъ

…*та за възпитание и обучение* (заедно
…та на сжщитѣ) съ оглеъ към учи-
…рактика, най-важнитѣ учебни срѣд-
…лната методика и основнитѣ закони
…внитѣ училища въ страната.
… езикъ (четене, граматика и литера-

…етика и геометрия;
…ия;
… отъ реалнитѣ прѣдмети (география,
…история и физика) споредъ избора
…та.
…ри появата на нѣкое побуждение,
… кандидати, които при първия си
…изпитъ (зрелостния) едва сж били
…ни, вслѣдствие на което при встжпва-
…въ редоветѣ на кандидатитѣ за на-
…ели имъ е обърнало вниманието върху
…та на настоящитѣ параграфи отъ пра-
… служебния учителски изпитъ, изпит-
…ия се упълномощава да разширя уст-
… върху всичкитѣ задължителни учебни
…които се изучаватъ при учителскитѣ
…сжщо да зададе писмени задачи и
…споменатитѣ въ § 8. научни области.
…исканията върху познанията на кан-
…по отдѣлнитѣ прѣдмети съдържатъ
…: върху цѣлата материя, прѣдвидена
…китѣ семинари; *история:* историята
…ския народъ и баденската родина до
…*ритметика, геометрия* и *останалитѣ*
…*дмети* — или-малко учебната материя,
… за разширенитѣ основни училища.

Това послѣдното ограничение не се отнася до избрания отъ кандидата съгласно § 9. реаленъ прѣдметъ.

§ 12. При изпита по нѣмски езикъ се дава на екзаминаритѣ случай да докажатъ своитѣ точни познания върху отдѣлнитѣ произведения на класическата литература отъ 18. и 19. вѣкъ, въ особность Lessing, Goethe и Schiller, така сжщо и знанията си върху най-новата младенческа и народна литература.

§ 13. Занималъ ли се е кандидатътъ основно съ единъ или повече отъ задължителнитѣ учебни прѣдмети на семинара, то изпита може да се простре вънъ отъ прѣдписанитѣ въ § 11. мѣрки.

Указаната способность се взема подъ внимание при общата оцѣнка на неговитѣ способности.

§ 14. *Къмъ практическия изпитъ спадатъ:*

1. Една пробна лекция; тая се съобщава на кандидата единъ день по-рано;

2. Изпълнение нѣколко народни и черковни мелодии на цигулка;

3. Изпълнение нѣкой Präludium (въведение въ нѣкой музикаленъ откжслекъ) на оргела;

4. а) *За католицитѣ:* изпълнение нѣкой откжслекъ отъ Missae, по възможность безъ хармонично прѣдложение;

б) *За протестантитѣ:* изпълнение нѣкой откжслекъ отъ сборника на мѣстната черква, който трѣбва да бжде избранъ измежду по-извѣстнитѣ мелодии и изпълненъ по възможность наизустъ;

5. Четиригласови модулации по даденъ ходъ на пианото или оргела.

Отъ означенитѣ подъ точки 3—5 изисквания евреитѣ се освобождаватъ.

В. Изпитъ за разширеното основно училище.

§ 15. При изпита за разширеното основно училище кандидатътъ има да установи не само по-високо научно състояние, но наравно съ сжщото крачуща умствена зрѣлость и бистрота, отъ която само може да се очаква по-нататъшно успѣшно развитие. При оцѣнката на общата способность се взема подъ съображение на първо мѣсто качествената работа на изработената тема.

§ 16. Писменият изпитъ прибавя къмъ прѣдвиденитѣ въ § 8. прѣимуществено § 10. задачи по-широки такива отъ областьта на педагогиката, аритметиката и геометрията.

§ 17. Устният изпитъ обхваща заедно съ споменатитѣ въ § 9. прѣдмети и единъ кратъкъ свободенъ говоръ върху една три часа по-рано опрѣдѣлена, позната на кандидата, тема. Като позната материалъ се считатъ четивата въ читанкитѣ за основнитѣ училища.

§ 18. Изискванията на § 10. отъ настоящия правилникъ иматъ значение и върху изпита за разширеното училище.

§ 19. Изискванията върху знанията на кандидатитѣ за разширенитѣ училища се простиратъ върху цѣлата учебна материя за учителскитѣ семинари.

§ 20. Опрѣдѣленията на §§ 12., 13., и 14. отъ този правилникъ намиратъ приложение и при изпита за разширенитѣ училища.

Съобщение за изпита.

§ 21. Върховната училищна власть обнародва въ своя органъ за разпорежданията винаги най-малко 6 седмици прѣдъ прѣдвидения за изпита срокъ изискванията за съобщението.

§ 22. Въ заявленията за допускане до изпитъ трѣбва да се укажатъ: деня на раждането, вѣроизповѣданието, мѣстата и заведенията за първия изпитъ (матуритетъ), врѣмето на държането му, училищата, при които е учителствувалъ.

Освѣнъ това кандидатитѣ сѫ длъжни да съобщатъ, кои съчинения отъ класическата литература сѫ прочели слѣдъ първия си изпитъ, съ кои отъ тѣхъ сѫ се занимали най-отблизко, а сѫщо така, съ кои педагогически произведения сѫ се запознали.

При съобщенията се прилагатъ прѣписи отъ служебнитѣ и матуритетнитѣ свидѣтелства, завѣрени отъ окрѫжния училищенъ инспекторъ.

§ 23. Екзаменантитѣ прѣдаватъ своитѣ заявления за допускане до изпитъ, заедно съ споменатитѣ въ § 22. документи, на окрѫжния училищенъ инспекторъ, подъ вѣдомството на когото служатъ.

Той прибавя при сѫщитѣ свои забѣлѣжки върху учительовата способность, дѣйность и похватъ.

Кандидати, които прѣзъ врѣме на съобщаването не сѫ на учителска служба, изпращатъ заявленията си направо до вишата училищна власть.

§ 24. Допускането до изпитъ може да се отлага отъ вишето училищно началство, ако просительтъ даде поводъ за това чрѣзъ недостатъчна дѣйность, прилежание или чрѣзъ неумѣлость въ практиката.

3. Учителски заплати.

а) *Размѣръ.* Всѣки учитель (учителка) при баденскитѣ народни училища е длъженъ (длъжна) да вземе до 32 часа седмично. Като възнаграждение за този трудъ получаватъ годишна заплата:

подучителитѣ . . . . 900 марки
главнитѣ учители . . 1250—2150 марки
« учителки . . 1250—1650 «

Заплатитѣ на подучителитѣ и подучителкитѣ (900 марки) се повишаватъ слѣдъ издържането на втория учителски изпитъ съ 100 марки годишно. Първоначалната заплата на главнитѣ учители (уч-лки) се повишава съ по 100 марки слѣдъ всѣки 3 прослужени години, начиная отъ първия день на признаването имъ като главни учители (уч-лки) до достигането послѣдната, най-високата стадия на заплащане: 2150 марки за учителитѣ, 1650 за учителкитѣ.

Вънъ отъ заплатата всѣки учитель получава безплатна квартира или вмѣсто нея квартирни пари. Послѣднитѣ се опрѣдѣлятъ съобразно мѣстото на учителствуване и биват[...] цирани въ 4 класа: I. класъ 350 мар[...] 260, III. класъ 200, IV. класъ 150 м[...]

Оберучителитѣ получаватъ и еди[...] възнаграждение отъ 100 марки пр[...] съ 4 учителски мѣста, отъ 200 мар[...] лище съ по-вече отъ 4 учителски м[...]

За всѣки учебенъ часъ вънъ от[...] кото законно число седмични часо[...] изключение часоветѣ по гимнастика [...] лие, се плаща екстра по 50 марки го[...] единъ учитель има напр. 5 подобни [...] сове прѣзъ седмицата, общото чис[...] мичнитѣ му часове 32+5, получава [...] добавъкъ отъ една сума 5×50=250 [...] отъ законната си заплата. За часове[...] настика се плаща по 25 марки годи[...] по рѫкодѣлие и домакинство, засти[...] телки съ контрактъ, се плаща по 20 [...] дишно за всѣки седмиченъ часъ, [...] нието трае прѣзъ цѣлата година, [...] марки, ако трае само прѣзъ лѣтния [...]

Всички тия опрѣдѣления върху у[...] заплати, макаръ засѣгащи всички у[...] страната — селски и градски — се [...] изключително до селското учителств[...] литѣ въ градоветѣ, плащани отъ самит[...] получаватъ двойно и тройно по-висок[...] отъ прѣдвиденитѣ въ закона; понят[...] мѣра на тия ще си състанимъ при ра[...] училищата на града Karlsruhe.

б) *Изплащане.* Цѣлитѣ заплати на [...] учителство се изплащатъ отъ държава[...] това всѣка община е длъжна да вн[...] година въ държавната каса:

1. Годишенъ вносъ за всѣко учител[...] и 10:

а) За всѣко главно учителско мѣсто въ[...] съ по-малко отъ 500 жители по [...]
« 500—1000 « « [...]
« 1000—2500 « « [...]
« повече отъ 2500 « « [...]

б) За всѣко подучителско мѣсто въ[...] съ не повече отъ 2500 жители по [...]
« « « 2500 « « [...]

с) За учителски мѣста, вънъ отъ [...] ното въ закона число, всѣка общин[...] се взема въ съображение числото на [...] й, внася въ държавната каса годишно[...]
за всѣко главно учителско мѣсто по[...]
« « подучителско « [...]

2. Втори вносъ, опрѣдѣленъ за с[...] всѣки 10-годишенъ периодъ врѣме[...] за всѣки ученикъ, взетъ отъ срѣдн[...] на послѣднитѣ 3 отъ всѣки 10 изм[...] учебни години, общината заплаща по 2[...] на държавната каса. Напр. за перио[...] до 1892 год. прѣзъ послѣднитѣ 3 год[...] девета и десета) сѫ посѣщавали учи[...] извѣстна община: прѣзъ 8-та годин[...] 240, прѣзъ 9-та 260, прѣзъ 10-та 25[...] срѣдното имъ число за прѣзъ трит[...] (240×260×250): 3=250; общината

...ва на държавната каса за тоя пе-
...то години — 1882 до 1892 — една
...ъ 250×280 марки.
...ване цѣлия разходъ по изплащане
...ѣ заплати държавата добавя остана-
...

...ѣ учители получавать заплатитѣ си
...ата. Споредъ това градскитѣ общини
... никакви вноски на държавната каса,
... — държавната каса дава извѣстна
общинитѣ по изплащане учителскитѣ
...енсиитѣ и разнитѣ помощи плаща
...

...ние сумата прѣдвидена споредъ точка
...еникъ, посѣщаващъ училището, плаща
...20 марки училищна такса. Учениците
...ренитѣ градски училища плащатъ по-
...лищна такса, размѣра на която се
...ть градскитѣ училищни комисии. При
...ини, училищната такса се отмѣня.

VII. Управление.

... за вътрѣшната уредба, надзора и
...то на баденскитѣ основни народни
...е сподѣля между три вида училищни
...*стна (общинска), окръжна (kreisschulrat)*
...*лищна власть (Oberschulrat)*. Върхов-
...щна власть е Министерството.

...на училищна власть. Мѣстниятъ над-
...народнитѣ училища, както и управле-
...всички, включая и конфесионалнитѣ,
...лищни имоти, чийто приходи прина-
...лно на основното училище, се за-
...ть общинския съвѣтъ съ добавъкъ
...отъ мѣстнитѣ свещеници на всѣко
... въ общината религиозно вѣроизпо-
...осъ «оберучителитѣ» на всички на-
...въ общината народни училища. По
... на общинския съвѣтъ, потвърдено
...внитѣ власти, за водене училищнитѣ
...же да се устройватъ особни училищни
...йто съставъ и кръгъ на дѣйствие
...я отъ особенъ статутъ. Въ състава на
... комисия влизатъ: 1. единъ отъ об-
...съвѣтници като прѣдседателствуващъ,
...ъ отъ свещеницитѣ на застжпенитѣ
...та вѣроизповѣдания и 3. Нѣколко
...брани измежду учителскитѣ сили при
...щина. За улеснение на градскитѣ
...устройватъ за отдѣлнитѣ клонове на
...о управление отдѣлни постоянни ко-
...ито съставъ и кръгъ на дѣйствие
...я съ особенъ правилникъ, или пъкъ
...нията на общинския съвѣтъ, потвър-
... министерството на вжтрѣшнитѣ ра-
...а подобна комисия има по единъ
... градския общински съвѣтъ като
...ль, останалитѣ ѝ членове сж чле-
...общинския съвѣтъ, градски народни
...ели и частни граждани. Всички чле-
...значават отъ градския съвѣтъ. За
...а на всѣка комисия винаги се удѣ-

ломява градския кметъ, за да присжтствува, или
ако е нужно да заеме прѣдседателското мѣсто.

Подробни постановления върху отношенията
на общото учебно тѣло въ единъ градъ се уре-
гулиратъ чрѣзъ особенъ мѣстенъ правилникъ,
потвърденъ отъ върховната училищна власть.
Той обхваща

а) Уреждане на училищната комисия —
съставъ и длъжности;

б) Разпрѣдѣление градскитѣ народни училища
на съкратени и разширени,

в) Положението на учебния планъ за всѣки
видъ разширени училища;

г) Опрѣдѣление размѣра на училищната такса;

д) Число и степени на учителитѣ;

е) Заплатитѣ и всички други отношения по
учителския персоналъ;

За техническо ржководене на основнитѣ учи-
лища въ градоветѣ се назначаватъ отъ висшата
училищна власть по прѣдложението на общин-
ския съвѣтъ особни длъжностни лица наричани
«Ректори». Ректорътъ е винаги членъ отъ учи-
лищната комисия. Ректорската длъжность може
да бжде заета отъ лица назначени специално
за нея, или пъкъ да се даде като добавачна на
нѣкой стоящъ подъ държавното училищно упра-
вление чиновникъ. Ректорски длъжности има
само въ голѣмитѣ градове. До сега въ Баденъ
сж открити такива въ слѣднитѣ 11 града и се
заематъ отъ разни длъжностни лица, както е
показано въ таблицата:

Ректорати при баденскитѣ градски училища.

	Въ кои градове.	Отъ какво лице е заета ректорската длъжность	Видъ на службата:
1	Mannheim .	Проф. и град. инспекторъ	Главна
2	[illegible] .	Ректоръ и град. инспекторъ	„
3	Freiburg . .	Проф. и град. инспекторъ	„
4	Pforzheim	„ „ „ „	„
5	Bruchsal .	Професоръ	Добавъчна
6	Rastatt . .	„	„
7	Baden-Baden	Гимназиаленъ директоръ	„
8	Heidelberg	Окржженъ инспекторъ .	„
9	Lahr . . .	„ „ .	„
10	Offenburg .	Директоръ	„
11	Konstanz .	Главенъ учител	Главна

Забележка. Съ титлата *«Професоръ»* се именуватъ въ Баденъ тѣзи отъ учителитѣ при срѣднитѣ училища — гимназии, семинари, които иматъ висше образование и сж се отличили съ нѣщо въ своята практика. При всѣка гимназия и семинаръ има по двама професори. Титлата професоръ подхожда на германската титла Oberlehrer (Оберучитель).

2. Окрѫжна училищна власть. За надзора на голѣмо число училища се назначаватъ окрѫжни училищни инспектори. Тѣ водятъ посрѣдничеството за служебнитѣ отношения на мѣстнитѣ училищни власти и учителитѣ съ висшата училищна власть. Вънъ отъ надзора и посрѣдническото тѣхнитѣ права се простиратъ и върху слѣднитѣ 2 пункта: 1. освобождаватъ отъ посѣщение училищата всички ония лица, които се обучаватъ частно, или пъкъ призоваватъ сѫщитѣ въ реловетѣ на общото задължение, ако се увѣрятъ въ недостатъчность на частното обучение; 2. въ съгласие съ черковнитѣ власти разпрѣдѣлятъ часоветѣ по религиозно обучение между духовнитѣ лица и учителитѣ.

По отношение на училищното управление гросхерцогство Баденъ е разпрѣдѣлено на 18 учебни окрѫга, всѣки отъ които, изключая столичния, е съставенъ отъ по три административни околии; учебниятъ окрѫгъ Karlsruhe брои въ състава си само двѣ такива.

Въ слѣдната таблица ще видимъ, какъ е разпрѣдѣлена цѣлата страна на учебни окрѫзи, каква часть отъ пространството и общото население се припада на всѣки отъ тѣхъ, а така сѫщо числото на общинитѣ и учителскитѣ имъ сили.

Таблица за учебното разпрѣдѣление на гросхерцогство Баденъ:

	Окрѫзи	Околии	Квадр. километри	Жители:	Общини	Учители
1	Konstanz . .	3	1.054	101.794	125	265
2	Stockach . . .	3	800	58.236	71	111
3	Villingen . . .	3	1.067	42.384	89	188
4	Waldshut . . .	3	1.076	71.342	136	169
5	Schopfheim . .	3	636	58.434	89	151
6	Lörrach . . .	3	741	82.583	103	190
7	Freiburg . . .	3	935	125.768	97	287
8	Emmendingen .	3	899	90.969	86	200
9	Lahr	3	917	91.993	81	217
10	Offenburg . .	3	848	102.743	85	231
11	Baden Baden .	3	863	123.050	90	287
12	Karlsruhe . . .	2	138	166.767	12	419
13	Pforzheim . .	3	695	144.736	77	363
14	Bruchsal . . .	3	644	106.380	63	252
15	Mannheim . .	3	482	238.538	34	659
16	Heidelberg . .	3	916	139.984	102	342
17	Mosbach . . .	3	1.072	70.129	107	193
18	T. Bischofsheim	3	[illegible]	64.952	102	189
		53	14.961	1.887.003	1.582	4.713

Не ще бѫде безинтересно да се вид… учебното разпрѣдѣление на Баденъ … на разнитѣ видове училища, припада… всѣки учебенъ окрѫгъ. За тая цѣ… слѣдващата тукъ таблица, въ която … по колко училища съ единъ, двама, … трима и т. н. учители сѫществуватъ … окрѫгъ, а заедно съ това и общото … за цѣлата страна. Учебнитѣ окрѫзи … само съ съответнитѣ имъ цифри, им… могатъ да се видятъ отъ по-първата т…

Таблица за броя на разнитѣ видове … въ Баденъ:

Учебни окрѫзи	Училища съ учители (колко):									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	79	34	5	2			–	1	—	—
2	43	23	1	1	2	1	—			—
3	44	28	6	1	4	1		3	—	1
4	111	18	1	2		—	—	1		–
5	64	13	4	3	1	1	2		1	–
6	59	25	14	3	1	–		—		
7	55	34	3	2	1	1	—	—	—	—
8	31	27	13	10	2	—	1	1	—	1
9	29	24	20	5	3	1	–	–	1	—
10	28	23	20	8	3	–	–	1	1	–
11	26	27	16	11	4	—	2	2	–	–
12	7	10	5	10	1	—	2	1	1	
13	16	27	14	11	3	—	1	1		2
14	6	17	16	8	6	3	3	2	1	—
15	4	4	1	7	5	1	2	2	1	—
16	41	32	14	2	3	4	1	3		—
17	58	30	12	3	2	—	1	—		1
18	50	41	5	3	—	1	—	—	1	—
	751	437	170	92	44	14	15	18	9	[illegible]

Отъ прѣдставената таблица се вижд… половината отъ баденскитѣ основн… училища сѫ *училища съ единъ учител… класни.* Училища съ повече отъ 20 … сили има само въ 24 общини (градск…), … както на населението, така и на учи… посѣщаващи училището прѣзъ настоящ… 1905/906 год., а и учителскитѣ сили з…

общини ще прѣдставя въ слѣдната

ица за общинитѣ съ повече отъ
10 учителски сили.

… н е	Брой на населението	Брой на ученицитѣ	учители	Срѣдно число ученици на 1 учит.	Забѣлѣжка
…ei eim	161,000	24,455	516	47	Съ ректорати
…ruhe	107,056	11,338	269	42	
…heim	49,638	7,252	152	47	
…urg	61,504	6,354	138	45	
…elberg	44,003	4,807	101	46	
…	21,443	2,088	42	50	
…sal	13,555	1,713	42	41	
…n Baden	15,718	1,520	34	45	
…burg	13,064	1,575	34	46	
…	13,577	1,663	31	53	
…tt	13,941	1,100	25	44	
…heim	11,167	1,064	29	67	Безъ ректорати
…sburg	—	—	22	—	
…ich	11,354	1,938	25	77	
…ach	10,547	1,563	19	82	
…gen	8,040	1,145	17	67	
…bach	5,858	1,016	15	67	
…etringen	6,435	1,020	13	78	
…gen	7,819	1,212	12	101	
…llzell	4,159	574	12	48	
…ach	3,678	510	10	51	

…ифритѣ въ таблицата, изразяващи срѣд-
…сло ученици, припадащи се на всѣки
…въ означенитѣ градове, се вижда, че
…ижи между 41 и 101. Това му пови-
…е обуслова отъ сѫществуването на
…итѣ основни училища — училищата съ
…о учебно врѣме (16 часа седмично),
…числото на ученицитѣ, припадащи се по
…ѣ класове, значително се намалява, по-
…ѣки градъ има училища и отъ двата
…съкратени основни училища и разширени
…училища. Искамъ само да обърна вни-
… да не би да се помисли, че указанитѣ
…щата числа означаватъ срѣдното число
…на отдѣлнитѣ класове.

…ша училищна власть (Oberschulraht).
…ласть сѫ натоварени така нареченитѣ
…училищни съвѣтници (Oberschulrahte);
…рижатъ за урежданего и повдигането
…нитѣ училища въ страната.

…рховната учил. власть се упражнява
…стерството на народното просвѣщение.
…ижи за:
…общо задължително въвеждане нови
…;
…пускане помощи за нови училищни
…и;
…аботване и обнародване разни законо-
…ия върху училищното дѣло въ страната, и
…рѣшава отварянето на частни училища.

…III. Допълнително училище.

…нителното учение въ Баденъ се явява
…здѣлна часть отъ основното образование.
Всѣки ученикъ и ученичка слѣдъ завършване задължителното си основно образование сѫ длъжни да посѣщаватъ още 2 години — до навършване 16-та си годишна възрасть допълнителното училище. Сѫществуващето неравенство между първоначалното образование въ селата и градоветѣ изпъква и при допълнителното училище. Въ голѣмитѣ градове при обилно число седмични часове за обучаване, при цѣлесъобразно класово разпрѣдѣление ученицитѣ съобразно тѣхнитѣ занятия, намаленото класово число и др. подобни благоприятни обстоятелства даватъ пълна възможность да се даде на разнитѣ класове отъ допълнителното училище чисто професионаленъ характеръ. Въ малкитѣ градчета и селата, дѣто всичко трѣбва да бѫде подведено подъ общъ знаменатель, при допълнителнитѣ класове, често 50—60 ученици въ единъ, при задружното обучаване на младежи съ най-разнообразна подготовка, при която задружность се явяватъ и такива, които сѫ завършили първоначалното си образование съ най-низка цензура — често съ 3 и 4 класъ, при малкото число седмични часове (2) и т. н. — не може да се постави за постигане сѫщата цѣль, както при допълнителното училище въ голѣмитѣ градове. Единичката цѣль на допълнителното училище въ малкитѣ градчета и селата е да заздрави и допълни придобититѣ въ първоначалното училище знания, да въведе ученицитѣ въ дѣйствителния животъ. Прѣдметитѣ за допълнит. училище въ селата и малкитѣ градове сѫ: *смѣтане, четене, геометрия, съчинение и зак. божи.* Четивата обхващатъ разкази изъ географията, историята и естествената история. Въ голѣмитѣ градове на всичко прѣподавано въ тия училища се дава специаленъ характеръ, ученицитѣ сѫ раздѣлени на класове по занятие и съобразно това имъ се даватъ съотвѣтнитѣ на тѣхнитѣ професии опѫтвания.

B. Основнитѣ училища на града Karlsruhe.

I. Видове училища.

Въпросътъ за дѣлежа на основнитѣ училища въ Карлсруе, т. е. да ли тѣ трѣбва да запазятъ въ редоветѣ си и съкратеното основно училище или пъкъ да се сведатъ всички подъ знамето на разширеното основно училище, е занимавалъ много пѫти натоваренитѣ съ рѫководенето и управлението имъ училищни комисии, обаче и до днесъ съкратеното училище намира приемъ между общото число градски училища. Нѣкои отъ комиситѣ сѫ се изказвали да се въведе изобщо разширеното училище, нѣкои сѫ били за запазването и на първото — съкратеното. И еднитѣ и другитѣ сѫ имали своитѣ основания. Привърженицитѣ на първото мнѣние градятъ своето искане върху слѣдното: «По принципъ сѫществува само едно убѣждение — съ името и честьта на града Karlsruhe трѣбва да се съврже само характерътъ на разширеното училище, сѫщо

така се подразбира отъ само себе си, че въ разширеното училище трѣбва всѣки да бжде допуснатъ, още повече че то прѣдлага за бѣднитѣ единъ неизчерпаемъ капиталъ за прѣзъ цѣлия имъ животъ». Привърженицитѣ пъкъ отъ втория лагеръ, като вземать прѣдъ видъ дѣйствителнитѣ нужди на живота отъ една страна и социалната цѣль на народното училище отъ друга, се поставятъ тькмо на противоположното мнѣние; тѣ казватъ: «Училището трѣбва да подготвя за живота, ако обаче бждещето положение на отдѣлнитѣ индивиди поставя безкрайно число най-разнообразни изисквания, то и училището е длъжно да вземе подъ съображение това обстоятелство, и колкото и да е за съжаление, че не всички човѣци сж призовани за еднакво умствено усъвършенствувание, то и опитътъ да се отстрани това ще бжде опитъ на невъзможното, ще бжде глупость. Че социалнитѣ противоположности биха могли да се смекчатъ чрѣзъ въвеждане едно общо училище, обхващащо всички класи на населението, е съвсѣмъ за недопускане. Прѣди всичко опитътъ показа, че дѣто сжществуватъ подобни устройвания, всички онния дѣца, които биха искали да посѣтятъ по-високо училище за въ бждеще, се напращатъ въ частни възпитателни институти, вслѣдствие на което съвсѣмъ не се постига желаното сношение на разнитѣ народни класи».

Вслѣдствие на послѣдното мнѣние, изказано въ засѣданието на училищната комисия на 28. януарий 1877. год. раздѣлението на градскитѣ училища на съкратени и разширени си остава неизбѣжно и до днесъ.

Вънъ отъ тия два вида народни училища нуждата за едно по-високо образование, не такова обаче каквото се добива въ гимназиитѣ, а нѣщо срѣдно между тѣхъ и разширеното училище, е изкикала създаването на така нареченитѣ *«граждански основни училища»* (Burgerschulen) — едно за момчета, друго за момичета. За ученицитѣ пъкъ, желаещи да посѣщаватъ за въ бждеще по високо училище — гимназия, реална гимназия, висше гражданско училище — се е устроило другъ единъ видъ училище — така нареченото *«подготвително училище (Vorschule)»* сжщо съ два отдѣла, единъ за момчета, другъ за момичета Сжщо така за слабонадаренитѣ дѣца сж устроени отдѣлни класове, носещи названието *«спомагателни класове (Nachhilfeklassen)»*, които се сгеждатъ въ особно училище, наричано *«спомагателно училище (Hilfsschule)»*. Така че днесъ за днесъ града Карлсруе, столицата на велико херцогство Баденъ, се радва на слѣднитѣ видове училища:

1. Едно съкратено народно училище за момчета;
2. » » » » » момичета;
3. » разширено » » » момчета;
4. » » » » » момичета;
5. » подготвително училище (Vorschule) за момчета;

6. Едно подготовително училище (Vorschule) за момичета;

7. Едно гражданско училище за мо[...] gerschule);

8. Едно гражданско училище за [...] (Tochterschule), и

9. Едно спомагателно смѣсено у[...] слабонадаренитѣ.

1. **Съкратени народни училища**[...] нитѣ народни училища на града Кар[...] останали все на една и сжща висота [...] развитие. Споредъ новата училищна с[...] на гр. Карлсруе отъ 28. януарий 188[...] кратенитѣ училища сж прѣдвидени 1[...] часове, за горнитѣ два класа по 2[...] еднитѣ и другитѣ се добавятъ по 2[...] стика — съ полудневно обучение. [...] ученицитѣ, посѣщаващи сжщитѣ учил[...] длъженъ да плаща годишно 4 марки [...] такса. Съгласно направенитѣ измѣнен[...] сщия градски статутъ по управлението[...] нитѣ училища отъ 1903 год. всички у[...] съкратенитѣ народни училища въ града[...] се освобождатъ отъ училищна такса[...] година (1903) внася едно увеличение [...] нитѣ часове за обучаване. За горнитѣ тр[...] VI, VII, VIII, вмѣсто дотогавашнитѣ 22[...] часа (включая гимнастиката) се опрѣд[...] момчетата 28, за момичетата 32 часа; [...] на послѣднитѣ влизатъ часоветѣ по [...] и ржкодѣлие. Посвѣтенитѣ часове за [...] прѣдмети се удвояватъ отъ това врѣме[...] а тия за матерень езикъ и смѣтане се[...] няватъ съ часоветѣ на разширеното у[...]

2. **Разширенитѣ народни училищ**[...] прѣтърпѣли почти никакво измѣнение от[...] дането на новата училищна организация [...] Тѣ иматъ цѣлодневно обучение, прѣдъ[...] обѣдно съ 28—32 седмични часове. [...] щитѣ ги ученици плащатъ годишно [...] училищна такса. Много пжти се е [...] чрѣзъ пресата въпроса за освобождени[...] училища отъ училищна такса, сжщо и [...] съвѣтъ въ едно отъ миналогодишнитѣ [...] дания е изказалъ мнѣние за нейното о[...] обаче, по финансови причини, то не е [...] се реализира. При все това на много о[...] цитѣ при тия училища начиная отъ 1[...] прави значително намаление въ разм[...] сага, а мнозина сж и съвсѣмъ освоб[...]

3. **Гражданското училище за момч**[...] срѣдно мѣсто между разширеното нар[...] лище и висшето гражданско училище ([...] gerschule). То е свързано съ подгото[...] мжжко училище (Knaben Vorschule), [...] заедно обхващатъ 8-годишенъ курсъ [...] ското училище за момчета има нор[...] бенъ планъ на разширеното народно [...] съ добавка на *френски езикъ*, начиная [...] като задължителенъ учебенъ прѣдметъ [...] това на рисуванието и аритметиката с[...] особно внимание. Училищната такса [...] училище е 28 марки годишно. За [...] курса на гражданското училище [...]

давать отъ посѣщение допълнителното

ическото гражданско училище (Töch-
) прѣслѣдва почти сжщата цѣль, както
гражданско училище, и то е имало
лно нормалния учебенъ планъ на раз-
училище съ добавка на *френски езикъ*
ъ планъ за рисуване и ржкодѣлие.
г. има новъ специаленъ учебенъ планъ
него въ горнитѣ 2 класа се изучава и
езикъ като факултативенъ учебенъ
Отъ 1885 г. вмѣсто допълнителното
ще се отваря при това училище единъ
ленъ курсъ като 9. класъ. Той дава
зможность на завършвавшитѣ учили
добиятъ специални познания по отдѣл-
дмети, и съ това да се подготвятъ за
си дѣйность въ живота.

готвително училище (Vorschule). Отъ
дготвителни училища само мжжкото
като особно отдѣлно училище, а дѣви-
се счита като неразлѣдна часть отъ
то гражданско училище. И двѣтѣ тия
иматъ за цѣль да подготвятъ учени-
посѣщение едно по-високо училище.
подготвително училище обхваща
учебни години плюсъ лѣтния семе-
4-та година, а дѣвическото обхваща
ъ първи учебни години. Училищната
двѣтѣ е 28 марки. Ученицитѣ, завър-
ка на подготвителното училище, по-
за по-нататъкъ въ едно отъ граждан
илища, или пъкъ — което се изклю-
лучва — въ едно отъ по-висшитѣ учи-
за момчетата първо гражданско учи
erbürgerschule), гимназия, реална гимна-
момичетата висше дѣвическо училище
Töchterschule), което съотвѣтствува на
вическа гимназия.

магателното училище има за цѣль да
е до извѣстна степень развитието на
ици, които поради своята закъснѣ-
умствено отношение не могатъ да слѣ-
ия хотъ на едно нормално обучение,
въ сжщото врѣме и съвсѣмъ такло-
а могатъ се изключи отъ задълже-
народното училище. Като се пол-
отдѣлно обучение, взимайки предъ
тѣхната степень на закъснѣлость, се
отъ редоветѣ на ония, които по-
а умствена тжпость сж товаръ на
Безъ тоя видъ училище въпрос-
ици, поведени подъ общото обучение,
ачили само отъ класъ въ класъ, както
ява другадѣ, дѣто липсватъ подобни
до навършване задължителнитѣ години
ото образование безъ да придобиятъ
яка полза за себе си.
ично не е сжществувало отдѣлно
но училище давалата помощь на тия
се е ограничавала само върху ...
сове седмично отдѣлно отъ общото
Въ 1888/1889 уч. година първомъ се

устройватъ специални класове за слаборазви-
титѣ ученици, съотвѣтни на долнитѣ три класа
на основното образование. По настоящемъ спо-
менатото училище брои 4 класа: 1., 2., 3. и 4.
Прѣзъ послѣдната учебна година е било посѣ-
щено отъ 107 ученици и ученички, разпрѣдѣ-
лени въ 6 карадесни класа: 2 първи, 2 втори,
1 трети и 1 четвърти.

7. Освѣнъ спомагателното училище за слабо-
развититѣ въ умствено отношение дѣца при Ка-
рлсруескитѣ основни училища се дава отдѣлно
обучение и на страдащитѣ въ езиково отноше-
ние. *Заекващитѣ* при говоренето и *пелтецитѣ*
ученици получаватъ вънъ отъ общото число
седмични часове и по нѣколко часа частно обу-
чение по говора. Подобни ученици се намиратъ
по нѣколко при всѣко квартално училище, съ
обучението на които се натоварватъ отъ единъ
и сжщъ учитель. Отъ обучаванитѣ прѣзъ послѣдна-
ята 1904/905 уч. година 36 ученици сж били
заекващи (1 момче, 11 момичета) и 24 *пелтеци*
(15 момчета, 9 момичета). Заекващитѣ сж обуча-
вани 1 часъ седмично, а пелтецитѣ по 4.

Слѣдъ краткото изложение видоветѣ народни
училища на града Карлсруе ще си позволя още
нѣколко общи думи върху сжщитѣ, именно по
отношение въпроса, отъ какви дѣца се посѣ-
щава всѣки видъ отъ тѣхъ. Съкратенитѣ на-
родни училища се посѣщаватъ отъ дѣцата на
най-бѣдната градска класа, именно такива, които
отдѣлятъ извѣстна часть отъ дневното си врѣме
за помощь на своитѣ родители. Разширенитѣ
училища се посѣщаватъ отъ дѣца на срѣдната
класа, такива които до освобождението си отъ
задълженията на основното образование сж осво-
бодени отъ всѣко друго занятие. Гражданскитѣ
училища се посѣщаватъ отъ дѣца на родители,
които искатъ да имъ дадатъ по-обширно обра-
зование, безъ обаче да иматъ намѣрение да ги
прадатъ за въ бждеще въ нѣкое по-висше учебно
заведение. Подготвителнитѣ училища се посѣ-
щаватъ отъ ония дѣца, които прѣдназначватъ
да постжпятъ за въ бждеще въ по-висше училище.
Първитѣ три вида народни училища сж завър-
шени, послѣдното, подготвителното — незавър-
шено: отъ него се прѣминава по-нататъкъ.

Въ прѣдставената отвждъ таблица се вижда
цѣлата организация на Карлсруескитѣ основни
народни училища.

II. Учебна програма.

По-горѣ при разглеждане видоветѣ училища, а
така сжщо и при отдѣла «Основни училища»
споменахъ, че всѣки видъ отъ градскитѣ учи-
лища си има и специаленъ учебенъ планъ, но тукъ
не си поставямъ за цѣль да излагамъ, нито пъкъ
да разглеждамъ всѣки единъ отъ тѣхъ въ по-
дробности, а ще се задоволя само да укажа до
колко всѣкой отъ учебнитѣ прѣдмети е застж-
пенъ при отдѣлнитѣ видове училища.

1. За *законъ божий* се отдѣлватъ за всѣки класъ
при всички видове училища законнитѣ 3 сед-

Таблица за разпрѣдѣление ученицитѣ при Карлсруескитѣ народни училища по видове училища и класове:

Класове: (учеб. годиш.)	1. Съкратено народно училище				2. Разширено народно училище				3. Подгот. училище		4. Гражданско народно училище				5. Спомаг. училище		Обща сума	
	мжжко		женско		мжжко		женско		мжжко		мжжко		женско		смѣсено		за двата пола	
	пар.	учен.	пар.	учен.	пар.	учен.	пар.	учен.	пар.	учен.	пар.	учен.	пар.	учен.	пар.	учен.	пар.	ученици
I	4	168	5	206	12	505	12	538	6	267	—	—	2	86	2	35	43	1.805
II	4	153	5	197	11	484	12	515	5	250	—	-	2	89	2	29	41	1.717
III	4	172	4	191	10	431	11	494	6	318	—	—	3	112	1	24	39	1.712
IV	4	146	6	216	8	341	8	372	4	204	3	133	4	180	1	19	38	1.611
V	4	137	4	180	7	288	8	341	—	—	2	89	4	166	—	-	29	1.201
VI	4	144	4	202	6	258	7	304	—	—	2	87	4	158	—	—	27	1.153
VII	3	110	4	146	6	275	6	254	—	—	2	65	4	134	—	—	25	984
VIII	2	101	2	53	4	184	3	125	—	—	1	33	3	90	—	—	15	5?6
	29	1.131	34	1.391	64	2.766	67	2.943	21	1.039	10	407	26	1.015	6	107	257	10.799

мични часа, разпрѣдѣлени между учителя и свещеника.

2. За обучението по *матерень езикъ* сж прѣдвидени за съкратеното училище по 6, за разширеното по 8 седмични часове за всѣки класъ; подготовителното училище има въ долнитѣ си 2 класа по 8, въ третия 9 въ четвъртия 10 часа за матерень езикъ; градското училище за момчета има 5—7, а за момичетата 5—6 часа. Всички класове на разнитѣ видове училища иматъ за читанка въведената отъ министерството за задължителна обща читанка за баденскитѣ основни училища; въ горнитѣ класове се чете Шилеровия «Вилхемъ Телъ.»

3. За *краснописъ* сж прѣдвидени срѣдно по 2 часа за всѣки класъ. Отъ 1892 год. по съвѣтитѣ на лѣкаритѣ, като мощно срѣдство въ борбата противъ толкова широко-разпространеното напостѣдъкъ между ученицитѣ при основнитѣ училища *кжсогледство*, е въведено отвѣсното писмо. Къмъ рѣшението на медицинския съвѣтъ въ това отношение, взето слѣдъ напр масови изслѣдвания върху причинитѣ дѣтски бичъ, се е присъединила и учи конференция при едно отъ засѣданият: което е била занимана съ обстоенъ р върху отвѣсното писмо, държанъ отъ ди на II. педагогически семинаръ.

4. За *смѣтането* сж прѣдвидени въ ното училище 4, въ разширеното 5—6, готовителното и гражданското мжжко 6 тиритѣ долни класа на гражданското дѣ училище сжщо 6, а въ четиритѣ му гор седмични часове. Отъ тия се отдѣлятъ нитѣ класове по 1 resp. 2 часа за по геометрия.

5. Обучението по *рисуване* започва в товителното и градското училище въ I въ простото и разширеното училище в него се прѣдвиждатъ 1—3 часа седмич

6. За *реалнитѣ прѣдмети* (география, естествознание) се прѣдвиждатъ въ съкр училище 2 или 3 часа, въ разширенот VIII. мжжки класъ 4), въ подготовите (само естествознание), въ гражданското училище за IV. класъ 3, за V.—VIII. кла 5 часа седмично. Гражданското дѣвичес лище има въ IV. класъ 3, въ V.—VIII. по 4 часа.

7. За *пѣние* сж прѣдвидени по 2 часа за класъ.

8. За *гимнастика* сж прѣдвидени по мични часа за всѣки отъ четиритѣ горн сове на разнитѣ видове училища (мжжки вически); долнитѣ 4 класа не се обучав гимнастика.

Въ тѣсна свързка съ гимнастиката се я *плаването* и *игритѣ*. Курсоветѣ по плав открити пръвъ пжть прѣзъ 1904 уч. г Тѣ сж траяли прѣзъ течението на лѣт мѣсеци и сж били посѣщавани отъ 160 уч Врѣмето за плаване е траяло отъ 11—1 сутринь и отъ $4^{1}/_{2}$—$7^{1}/_{2}$ подирѣ обѣдъ. С нитѣ игри стоятъ подъ прѣмия надзоръ н ския инспекторъ по гимнастика и се р дятъ отъ 6 учители. За игрище се изп едно широко мѣсто прѣдъ едно отъ гра училища. Прѣзъ лѣтото на 1905 г. въ б за игри сж взели участие 1951 ученици.

9. За *ржкодѣлие* сж прѣдвидени по седмично. То се учи въ всички класове нитѣ видове училища; изключение прав първия класъ (1. учебна година).

10. Обучението по *френски езикъ* е за телно само за ученицитѣ отъ гражданско лище; минава се въ 4—6 седмични часо

III. Училищенъ правилникъ.

За правилния вървежъ на обучението вото поощряване спомага твърдѣ много добъръ училищенъ правилникъ. За Ка скитѣ народни училища такъвъ е избранъ съ въвеждането новата училищна органи

ше прѣзъ 1877 год. отъ тогавашния ректоръ. Въ него сѫ схванати и най-подробности досѣжно служебнитѣ отна учителитѣ, началото и края на обупосѣщението на училището, отсѫтваканциитѣ, свидѣтелствата, изпититѣ училищнитѣ ваканции сѫ били по-рано — по видове училища, но по настоя-приравнени съ тия на срѣднитѣ учиколедската ваканция трае 11 дни, лѣтамици — отъ 15. юлий до края на коледната 17 дни.

IV. Учебно врѣме.

о врѣме за всички народни училища Карлсруе трае отъ 8—12 часа прѣдъ 4 часа слѣдъ обѣдъ, но въ срѣда и ма слѣдобѣдно занятие. Въ отдѣлни стоятелствата налагатъ както отъ 4—5 ъ обѣдъ, така и отъ 12—1 и отъ ъ обѣдъ да има обучение. Въ послѣдни е правено опитъ за приравняване врѣме на народнитѣ училища съ онова тѣ (гимназиитѣ, вишето гражданско т. е. обучението да трае само прѣдъ зимѣ отъ 8—1 ч., лѣтѣ отъ 7—12 ч., итътъ доказалъ, че заведениятъ отъ едъ трѣбва да се запази като такъвъ, оваря напълно както на училищнитѣ ака и на домашнитѣ и занаятчийски на родителитѣ.

V. Училищни здания.

о отъ училищнитѣ здания на града сѫ строени въ послѣдно врѣме. Прѣзъ радътъ е разполагалъ само съ 4 такива, рои 14 колосални училищни сгради съ ни приспособения. Всички сѫ снабвѣтли, пространни учебни стаи, широки цѣлесъобразно вѫтрѣшно устройство. ето въ нѣкои е газово, въ нѣкои съ жглища. Въ повечето отъ новитѣ сгради ътъ и обширни гимнастически зали, а въ я етажъ на новитѣ здания се помѣщаилищнитѣ бани и кухни. — За развиетическитѣ чувства стѣнитѣ на всички помѣщения сѫ украсени съ най-живо-тини.

разноски по постройката на училищния въ Карлсруе възлизатъ на почет-4,085,755 марки, отъ които само марки сѫ изразходвани до 1870 год., а часть е изразходвана отъ 1870 до на.

VI. Училищни бани.

тивата за училищнитѣ бани се дължи ия медицински съвѣтъ. Прѣзъ 1886 г. пратилъ едного отъ членоветѣ си на станалото прѣзъ сѫщата година събрание на нѣмското дружество «за общественото здраве» въ Breslau (Preusen), да се информира върху въпроса за училищнитѣ бани. Възъ основа на прѣдставения отъ него рапортъ мѣстниятъ медицински съвѣтъ е направилъ прѣдъ градския съвѣтъ прѣдложение за устройване училищни бани при градскитѣ народни училища. Градскиятъ съвѣтъ отпусналъ веднага една извѣстна сума и още прѣзъ слѣдната 1887 год. е била устроена първата училищна баня при едно отъ градскитѣ училища. Прѣзъ 1888 г. се открила втора такава при друго училище и е костувала 2,300 марки. Въ сѫщата година се устройва и трета такава. Прѣзъ миналата 1905 год. сѫ устроени още 7 училищни бани при 7 разни училища, така че, сега за сега народнитѣ училища въ града Карлсруе сѫ снабдени съ 10 училищни бани.

Прѣзъ течение на 1893/94 год. сѫ направени при училищнитѣ бани всичко 32,708 отдѣлни кѫпания, прѣзъ 1897/98 г. — 50,759, прѣзъ 1901/902 г. — 56,782, прѣзъ прѣдпослѣдната 1904/905 уч. год. — 73,257 кѫпания.

VII. Училищни убѣжища (Die Schulhorte).

Друго едно ново устройство прѣзъ послѣднитѣ години сѫ така нареченитѣ училищни убѣжища (Schulhorte). Тѣ иматъ за цѣль да доставятъ удобно убѣжище за ония ученици, чиито родители вслѣдствие цѣлодневното си занятие вънъ отъ собствения си домъ нѣматъ възможность да положатъ прѣзъ извънучилищнитѣ свободни часове никакви грижи върху възпитанието и надзора на своитѣ дѣца. Училищнитѣ убѣжища се притичатъ въ случая на помощь; въ тѣхъ отстраненитѣ отъ родителския надзоръ дѣца извършватъ училищнитѣ си задачи и прѣзъ останалото врѣме се занимаватъ съ други леки работи и игри. По прѣдложение на градския съвѣтъ е билъ изпратенъ прѣзъ есеньта на 1888 год. ректорътъ на народнитѣ градски училища да изучи училищнитѣ убѣжища на града Frankfurt a/M. Прѣзъ слѣдната 1889 г. е билъ устроенъ и въ Karlsruhe първото убѣжище за момчета. Прѣзъ 1891 г. се устройва второто такова за момичета. Сега за сега числото на училищнитѣ убѣжища се възкачва на 5 — двѣ за момчета, три за момичета. Всѣко отъ убѣжищата се посѣщава срѣдно отъ по 50 ученици. При приемането се обръща внимание на нуждата. Главната часть на издръжкитѣ — всѣки възпитаникъ плаща по 10 пфенига (12½ ст.) седмично — се състои въ доставяне хлѣбъ и млѣко; всѣки 4 дѣца получаватъ 1 литра млѣко и 700 грама хлѣбъ дневно. — Покрай врѣмето опрѣдѣлено за извършване домашнитѣ задачи се прѣдвижда и такова за игри, общи и единични. Прѣзъ лошо врѣме ученицитѣ се занимаватъ въ обширнитѣ убѣжищни стаи (Hortzimmer) съ рѫчна работа.

VIII. Ученишка музика. (Die Schülerkapelle).

Ученишката музика била първоначално частно прѣдприятие на извѣстно число родители, чиито синове изказали особно влѣчение къмъ изучване нѣкой музикаленъ инструментъ, но по-послѣ била поставена подъ надзора на училищнитѣ власти, а въ 1898 год. организирана като собственость на народнитѣ училища. Цѣльта на ученишката музика е да достави на музикално даренитѣ прилежни дѣца удобенъ случай да изучатъ теорията на музиката и овладѣятъ единъ отъ достѫпнитѣ за тѣхъ музикални инструменти. Ученицитѣ сѫ разпрѣдѣлени на класове и се обучаватъ по теория и практика отъ нѣколко учители и единъ музикантъ отъ военната музика. Прѣзъ 1904/905 уч. година числото на участвуващитѣ въ училищната музика е възлизало на 200. Концертниятъ класъ, т. е. този който изпълнява общитѣ свирения, е бройлъ прѣзъ сѫщата година 93 ученици. На миналогодишния коледенъ праздникъ (Weihnachten) сѫ наградени трима отъ ученицитѣ съ златенъ почетенъ орденъ, четирима съ сребърень, първитѣ за 10, вторитѣ за 5 годишното си дѣйствуване като членове на ученишката музика. Ученицитѣ оставатъ членове на музиката и слѣдъ напущане училището. Приематъ се за такива и ученици отъ срѣднитѣ училища. Ученишката музика има на разположение 95 инструменти и 97 униформи и шапки.

IX. Допълнително училище. (Die Fortbildungsschule).

Обилното число градски ученици, подлежащи на допълнително обучение, доставятъ пълна възможность за даване чисто професионаленъ отенъкъ на разнитѣ отдѣли при допълнителното училище. Общиятъ учебенъ планъ за мѫжкото допълнително училище (Knabenfortbildungsschule), даващъ знания по прѣдметитѣ: четене търговска кореспонденция, аритметика и книговодене, се различно модифицира и нагажда съобразно професиитѣ на разнитѣ групи; така напр. на групата търговци се даватъ познания отъ търговското книговодене, на групата занаятчии по занаятчийското книговодене и т. н. Всички ученици сѫ раздѣлени на класове съобразно съ тѣхнитѣ професии. Прѣзъ послѣдната година мѫжкото допълнително училище е било посѣтено отъ 580 ученици, разпрѣдѣлени на слѣднитѣ 19 класа: по 1 за търговци, бръснари, градинари, дограмаджии, тенекеджии, бояджии, шивачи, обущари и месари, по 2 класа за писари, желѣзари и хлѣбари и по 4 класа за фабрични работилници и слуги. Всѣки класъ е бройлъ срѣдно по 30 ученици. Дѣвическото допълнително училище (Mädchenfortbildungsschule) сѫщо така е разпрѣдѣлено на класове споредъ занятията на ученичкитѣ. — Всѣки отдѣленъ класъ (мѫжки и дѣвически) се обучава по 2 ч. прѣзъ седмицата. Цѣлиятъ курсъ на ...телното училище трае както въ нѣ... 2 години. Ученицитѣ свършили гр... училище — мѫжкото и женското — ...бождаватъ отъ допълнителното уче...

X. Учителски заплати

Въ паралелъ съ повдигането на о... ...иде ...рви и подобрѣнието на уч... възнаграждение. Границитѣ за движ... учителскитѣ заплати при Карлсруескит... училища прѣзъ послѣднитѣ 30 години ... отъ слѣднитѣ нѣколко възкачвания

1. Учителскитѣ заплати до 1879 ... били съвсѣмъ разнообразни. Размѣръ... главнитѣ учители прѣзъ учебната 18... се движилъ между 1890 и 2100 мар... ...ително квартирнитѣ пари); нѣкои от... телитѣ сѫ получавали по 1050, вто... трети по 1200 марки годишно; отъ у... — въ това врѣме е нѣмало още главни ... (Hauptlehrerinen) — нѣкои сѫ получавали ... други по 1200, трети по 1700 марки; у... по рѫкодѣлие сѫ получвали годишно ... до 1050 марки.

2. При все че се е обръщало вни... възрастьта при заемането на дефи... учителски мѣста, все пакъ е имало го... правдивости по отношение размѣра ... титѣ; така напр. единъ учитель съ 18 ... служба е получавалъ 2290 марки, кое... съ 32 годишна служба само 2190 ма... нередовность е произлизала отъ начин... мане ваканитнитѣ мѣста. всѣки допълн... вак. мѣс. е наслѣдвалъ и заплатата на с... шественикъ. Подобна неразбория по с... заплатитѣ е принудила градската учи... мисия да прибѣгне до едно ново реорг... на сѫщитѣ. Прѣзъ 1895 год. е послѣдва... ното: годишната заплата на главнит... (включая квартирнитѣ) се възкачва о... марки първоначална заплата до 3200 ... слѣдня заплата. Вѫтрѣ въ тия граници ... стѣаното разпрѣдѣление:

до 12-та служебна година 2000 ...
въ 13. и 14. служебни години 210...
» 15. и 16. » » 220...
» 17. и 18. » » 230...
» 19. и 20. » » 240...
въ 35-та и слѣднитѣ години 320...

Заплатитѣ на главнитѣ учителки се дви... 1500 до 1800 марки по сѫщия начинъ; ... служебна година 1500 марки, въ 13. 14 ... години 1600, въ 17-та и 18-та год. 1700 ... и слѣднитѣ години по 1800 марки. З... на подучителитѣ сѫ се простирали меж... и 1200 марки годишно; на учителкитѣ ... работа между 600 и 1200 марки.

Служебнитѣ години се броятъ от... день на постѫпване въ редоветѣ на у...

3. **Послѣдното повишение** на за... **което е и днесъ въ сила, датира отъ** ...

дина; споредъ него размѣрътъ на учител- заплати е слѣдниятъ.

дишнитѣ заплати на главнитѣ учители чватъ отъ 2100 марки първоначална до рки послѣдня заплата по слѣдния редъ;

служ. год. включително 2100 марки.

12. служебни години по 2250 »

14 » » » 2400 »

16. » » » 2550 »

и слѣдующитѣ години по 3600 марки

дишнитѣ заплати на главнитѣ учителки съществуватъ отъ 1895 год.) се движатъ о (първоначална) до 2200 марки (по- по слѣдния редъ:

служ. год. включително по 1500 марки.

12. служебни години по 1600 »

14. и 15 служебни год. по 1800 »

7. и 18. » » » 1950 »

0. и 21 » » » 2100 »

слѣднитѣ » » » 2200 »

шнитѣ заплати на подучителитѣ се дви- ъ 1200 до 1300 марки годишно; тия на *итѣ по ръчна работа* се опрѣдѣлятъ по начинъ: за 1. 2. и 3. служебни години марки, за 4. 5. и 6. години по 1000 марки, и 9. по 1100, за 10-та и слѣднитѣ марки.

XI. Управление.

ятъ надзоръ на градскитѣ народни учи- Карлсруе е прѣдоставенъ при всѣко на едного отъ главнитѣ му учители, титлата Oberlehrer (пръвъ учитель) надзоръ на всички лежи въ ръцѣтѣ ищната комисия и ректора, който е съшевременно членъ отъ същата комисия. Длъжностьта «оберучитель» съотвѣтствува на длъжностьта «главенъ учитель» у насъ, а тая на ректора се равнява съ длъжностьта на единъ градски инспекторъ, училищната пъкъ комисия схожда съ училищното настоятелство у насъ.

Членове на училищната комисия сж: 1. градскиятъ кметъ или неговиятъ замѣстникъ, като прѣдседатель, 2. градскиятъ училищенъ съвѣтникъ (инспекторътъ-ректоръ), 3. по единъ отъ свещеницитѣ на застжпенитѣ въ града религиозни вѣроизповѣдания (протестанско, католишко, израилтянско), 4. директоритѣ на срѣднитѣ училища въ града, 5. единъ отъ главнитѣ учители, избранъ за 3 години, и 6. дванадесеть граждани, назначени отъ градския съвѣтъ — измѣжду тѣхъ единъ лѣкаръ и единъ инжинеръ.

Училищната комисия се грижи за всички нужди на градскитѣ училища: помѣщение, разпрѣдѣление на училищата, набавяне учебни помагала, училищна такса, учителски персоналъ, учителски заплати и т. н. Ректорътъ, като членъ отъ сжщата, има специалната грижа за вжтрѣшния редъ и управление. Неговитѣ права се простиратъ върху слѣдното: 1. надзирава и ржководи всички градски училища; 2. ревизира учителитѣ и имъ дава наставления относително обучението и възпитанието; 3. свиква сжщитѣ на конференции; 4. прави прѣдложение за откриване нови учителски мѣста съобразно числото на ученицитѣ; 5. всички заявления на градскитѣ учители се пращатъ първомъ нему и той ги прѣдставя на училищната комисия; изобщо всичко необходимо за добрия вървежъ на училищата е прѣдоставено ректору.

Ректорътъ се назначава отъ министерството по прѣдложението на градския съвѣтъ.

5.

Уредба на учителскитѣ семинари въ Саксония.

Отъ Ив. Кръстевъ,

учитель въ Силистренското педагогическо училище.*)

...рятелството, че азъ можахъ да посѣтя ... различни семинари, ми дава право, мисля, ... за саксонскитѣ семинари изобщо, безъ ...вирамъ на особноститѣ имъ, които и ... не сж много различни.

I. Външна уредба.

... напрѣдъка на една страна може да се ... това, какъ тя гради и обдържа училищ...то безсъмнѣно Саксония би заела едно ... първитѣ мѣста. Казаното се отнася ...до градскитѣ и селскитѣ, основнитѣ и ... училища. Навсѣкждѣ човѣкъ срѣща об...драви и свѣтли сгради, въ които хуба...рактичното сж доведени до най-голѣмо ...; тѣ сж и най-живото доказателство за ... напрѣдъкъ на страната. Било е дори ...огато на Министерството сж подмѣтани ... пръскането държавнитѣ суми по из... «училища-палати», обаче сега всѣки е ... съ туй и укоритѣ биха се явили по...то не бѣ така. Всички семинарни здания ...ючение сж съ парно отопление и газово, ...електрическо, освѣтление.

...*нать*. — При едно население отъ 4½ ...жители Саксония поддържа 21 мжжки ...чески учителски семинари.[1]) По силата ... всички тѣ сж свързани съ интернати ...овниятъ Дрезденски семинаръ прави едно ...ние: поради липса на помѣщение интер...писва за сега, но слѣдъ нѣкоя и друга ...ой ще се прѣмѣсти въ нова сграда. Не ...ани съ интернати и дѣвическитѣ семи... Дрезденъ и Лайпцигъ.

...е тукъ мѣстото да се впускамъ въ раз... прѣдимствата или недоститъцитѣ на ...тѣ. Обстоятелството, че всички сак...семинари сж свързани съ интернати, говори, какво тукъ сж убѣдени напълно въ тѣхната полезность. Да ли това е наистина тъй, мжчно е да се рѣши. Особено по възпитателната стойность на интернатитѣ може да се каже толкова за, колкото и противъ — главно, че е много близко опасностьта, разумниятъ кжщенъ редъ да се изроди въ монастирско-казарменъ или въ разюздана слободия. Само едно лежи вънъ отъ нѣкое съмнѣние: износностьта, ефтинията на интернатския животъ; тукъ лежи и най-главната опора на интернатитѣ.

Отглеждане. — Прѣди всичко азъ ще се спра на грижитѣ за тѣлесното отглеждане и развитие на възпитаницитѣ, на което тукъ се обръща най голѣмо внимание. Първото слѣдствие отъ това е, че за ученици се приематъ само напълно здрави и добрѣ развити младежи. Слѣдъ като привършатъ приемниятъ изпитъ, издържалитѣ го съ успѣхъ се подлагатъ на грижливъ медицински прѣгледъ отъ страна на семинарния лѣкарь. Само възъ основа на задоволителния резултатъ отъ тоя прѣгледъ кандидатътъ може да се счита за напълно приетъ.

На *чистотата* се обръща най-голѣмо внимание. Долнитѣ дрехи се мѣняватъ всѣка седмица, покривкитѣ — всѣки 3—4 седмици. Сутрешното миене се простира по цѣлата горна половина на тѣлото. Въ омивалницитѣ, винаги до спалнитѣ стаи, всѣкиму е отрѣдено особено мѣсто. Ученицитѣ сж длъжни да си купуватъ сапунъ и четка (често и прахъ) за зжбитѣ. Най-новитѣ помѣщения иматъ и бани (вани и душове), тъй че всѣки ученикъ се кжпе поне веднажъ въ седмицата, разбира се, че лѣтѣ това става по често и винаги на отворено. Зжбитѣ се мнятъ два пжти на день: сутринь и вечерь прѣди лѣгане. За да се слѣди за здравословното състояние на ученицитѣ, единъ отъ градскитѣ лѣкари се условя за училищенъ лѣкарь, за което държавата му плаща отдѣлно възнаграждение. За тежкозаболѣлитѣ ученици сж отредени въ семинара особени болнични стаи, дѣто тѣ се наглеждатъ отъ училищнитѣ служащи и дежурнитѣ ученици, по-тежкозаболѣ-

...зирванъ съ заповѣдь № 1141 отъ 23 VIII 1904.

[1]) ...вѣхъ въ Саксония има още: 19 хуманистични ...и гимназии, 30 реални училища и 1 срѣдни ...училища (höhere Mädchenschulen).

литѣ се изпращатъ въ мѣстната болница, а заболѣлитѣ отъ тежка и мжчноизлѣчима болесть се изпращатъ въ бащината имъ кжща.

За *храна* се плаща годишно 168—172 марки. Срѣщу това възпитаницитѣ получаватъ колкото здрава, толкова и обилна храна. Министерството е удобрило слѣдното, общо за всички семинари, разписание:

А. Сутринь като първа закуска 3 чаши кафе съ млѣко (безъ захаръ) и хлѣбъ. По лѣкарско прѣдписание сжщото може да се замѣни съ $^{1}/_{2}$ литъръ топло доброкачествено млѣко и 80 гр. прѣснопеченъ пшениченъ хлѣбъ.

Б. Като втора закуска (9 ч. прѣдъ пладнѣ) и пладнувка (4 ч. слѣдъ пладнѣ): ръженъ хлѣбъ съ масло (н. Е).

В. За обѣдъ.

а) Въ недѣлнитѣ и празднични дни $166^{2}/_{3}$ гр. говеждо месо (или 200 гр. телешко печено, или 150 гр. свинско печено, или пъкъ 120 гр. свинско пушено) съ варени картофи и салата или компотъ, или пъкъ плодове (понѣкога брашнени или картофени кюфтета съ соусъ).

б) Прѣзъ 4 дѣлнични дни: $166^{2}/_{3}$ гр. говеждо или овнешко месо или 125 гр. свинско месо съ сваренъ въ месния бульонъ или иначе приготвенъ зеленчукъ — $^{1}/_{2}$ или $^{3}/_{4}$ кгр., споредъ вида и храносмилателностьта му. Вслучай че прѣзъ недѣлята не пада никакъвъ празниченъ день, може да се подаде понѣкога печено или кюфтета, съотвѣтни по тегло на $166^{2}/_{3}$ гр. говеждо месо съ картофена салата, варени картофи или пъкъ друга салата отъ плодове.

в) Въ единъ седмиченъ день: $83^{1}/_{3}$ гр. надѣница съ картофена каша или сваренъ бобъ, леща и пр.

г) Въ останалия седмиченъ день: картофени или брашнени кюфтета съ соусъ (200 гр. прѣсна риба съ варени картофи или 1 сельодка съ $12^{1}/_{2}$ гр. прѣсно масло и картофи, или сельодка съ плодове, млѣченъ оризъ, или 3 опражени яйца съ картофена салата и пр.

Г. За вечеря. а) Хлѣбъ споредъ потрѣбата. б) Споредъ годишното врѣме: 1) бирена или млѣчна супа (по $^{1}/_{2}$ литра бира или доброкачествено млѣко), или 2) $^{1}/_{2}$ литръ брашнена, булгурена, картофена, грахова, хлѣбна или друга подобна супа, топла бира или шоколадъ, или 3) варени картофи съ $^{1}/_{2}$ маринована сельодка, или 4) $^{1}/_{2}$ солена сельодка съ отвара или сланина (по за 5 пфенига). Вслучай че не се подадатъ картофи, то, като добавка къмъ хлѣба, се подава по изборъ: сирене (за 3 пфенига), 50 гр. прѣсна или опушена надѣница, надѣничка за 5—7 пф., $^{1}/_{2}$ пушена сельодка, плодове за 5 пф. Видътъ на тая добавка се опрѣдѣля въ седмичното разписание удобрявано прѣдварително отъ семинарния директоръ.

Е. Хлѣбъ (за 2 закуски, пладнувката и вечерята) се дава въ неограничено количество; той се поднася на цѣли или $^{1}/_{2}$ сомуни, та всѣки може да си отрѣже споредъ потрѣбата.

Покрай гимнастиката, която се прѣкрасно води и отглежда, взети сж всички мѣрки да се даде
на ученицитѣ най-голѣмата възможнос
чивка и свободно движение. Семинар
лагатъ, освѣнъ съ обширна и винаги
обдържана градина, и съ широко мѣс
и гимнастически упражнения. Всѣки д
като се свършатъ занятията, ученици
биратъ на общи игри. Тукъ присжтс
ржководитель и непосрѣдственъ сжучаств
отъ учителитѣ по гимнастика.

Въ служба на тѣлесното отглежда
още: плуването, пързалянето, излетитѣ
нията. На плуването, особено въ послѣ
се обръща голѣмо внимание. Тамъ, гдѣ
градска кжпалня съ басейнъ, се плува
на отворено. Всѣкиму е дадена възмо
плува 1—4 часа седмично. Повечето
плува слѣдъ свършека на учебнитѣ за
нѣкога за това се употрѣбяватъ и ча
гимнастика. Зимѣ (обикновено въ ср
бота слѣдъ пладнѣ) ученицитѣ ходе
пързалятъ, за която цѣль се вематъ
часоветѣ по гимнастика. Пързалянето
толкова повече, че не всѣкога селскитѣ
иматъ гимнастически салони, та прѣ
зима гимнастическитѣ упражнения би
да се изоставятъ; една пързалка би
замѣсти, обаче, напълно липсата отъ
чески салонъ.

Нека спомена още и за излетитѣ
нията, които, макаръ че се прѣдпри
опрѣдѣлена научна цѣль, въ основата
жатъ на тѣлесното развитие. Малки
правятъ много често, такива се прѣдпр
въ раннитѣ недѣлни часове. Единжъ
ната се прѣдприема и едно по-голѣмо
което трае 1—3 дни споредъ възрастъ
ницитѣ и врѣмето, що се има на разп
Разноскитѣ за пжтуване и прѣнощува
щатъ отъ семинарната ученическа каса

Кжщенъ редъ. — Кжщниятъ редъ е уре
съ особенъ правилникъ, гдѣто сж оп
съ най-голѣма точность правата и задъ
на всѣкиго.[1]) Нека прѣкарамъ мисле
день въ семинара. Още въ ранни зори
звънецътъ удря за отиване. Дежурнитѣ
ставатъ първи, тѣ будятъ по-малкитѣ
спящитѣ тѣхни другари и не се минатъ
нути спалнята стая, съ отворени прозор
празна. Всѣки тича къмъ омивалницит
омиването почва почистката на дрехит

[1]) За примѣръ прѣдавамъ тукъ съдържанието на [illegible] нарния правилникъ въ Франкенбергъ.

1. Общи постановления. 2. Постжпване въ [illegible] 3. Училищна каса. 4. Постановления [illegible] литѣ [illegible] 5. Дневенъ редъ. 6. [illegible] 7. Чистотата. 8. Молитви. 9. Хранене въ [illegible] врѣме. 11. Работно врѣме. 12. Свободно [illegible] 13. Музикални упражнения. 14. Четене [illegible] врѣме. 16. Обѣди. 17. Нощна [illegible] 19. Отпуски. 20. Увеселения. 21. [illegible] 22. Заболѣвания. 23. [illegible] редъ. Освѣнъ това въ особени [illegible] условията за добиване помощи и [illegible] едно [illegible] редътъ при [illegible] появата на пожаръ въ [illegible] помѣщение.

въ 5·30 ч. втори звънъ вика ученицитѣ
ешна закуска. Слѣдъ закуската, която
е повече отъ 10 минути, всѣки сѣда да
ори уроцитѣ си за прѣзъ деня. Точно
са всички ученици и учители се прибп-
е празничната зала на обща молитва.
молитвата класнитѣ дежурни ученици
ятъ директору имената на отсжтствую-
или заболѣли тѣхни другари и слѣдъ
оклонъ всички ученици се отправятъ
о въ учебнитѣ стаи. Точно въ 7·10 ч.
невното обучение. Въ голѣмата пауза
2 учебенъ часъ) ученицитѣ закусватъ
ять, а въ 12·10 ч. слѣдъ обща молитва
бѣдътъ. До 2 ч. ученицитѣ сж свободни,
разходка, било за разни покупки въ
слѣдобѣдното обучение почва въ 2·10 ч.
а разнитѣ класове различно — до 4 или
Въ 4 ч. ученицитѣ правятъ пакъ лека
а въ 6 ч. се събиратъ на общи гимна-
игри; нѣкои играятъ кегелбанъ, а по-
се забавляватъ въ училищната градина.
се вечеря, отъ 7—9 ч. се приготовля-
оцитѣ и задачитѣ за слѣдния день,
15 ч. се чете обща вечерна молитва,
оето всичко утихва: ученицитѣ се от-
на отпочивка, за да заработятъ слѣдния
нови и пресни сили. Така врѣмето е
елено до най-малкитѣ му подробности,
акаръ че би се почувствувало като гнетъ
аннитѣ и самостойни натури, не остава
ѣстно благотворно влияние върху по-
и посрѣдствени ученици.

лѣмата часть отъ дневното врѣме уче-
прѣкарватъ въ работнитѣ стаи. Това
торни помѣщения по за 20 ученика съ
столове за сѣдане. Въ всѣка стая сж
е ученици отъ разни класове, значи и
и. Въ опрѣдѣленото за работа врѣме
еди на мѣстото си и работи; по-въз-
е водятъ надзора. Въ спалнитѣ, обикно-
най-горния катъ, ученицитѣ сж само въ
еното за спане врѣме. Прѣзъ цѣлия
зоритѣ тукъ сж отворени, тъй че са-
ѣщение, както и леглата на ученицитѣ
жени на постоянно провѣтряване. Спал-
толлятъ само въ изи-, ключ. и случаи и то
лна поржка отъ директора.

ятъ надзоръ се води отъ семинарния ди-
който живѣе винаги въ семинара. Ни-
ъ неговъ помощникъ е помощникъ-учи-
Hilfslehrer), който живѣе сжщо въ семи-
помѣщение. Вънъ отъ това всѣки день
до вечерната молитва единъ отъ семи-
учители води специална инспекция (за
учителитѣ се редуватъ поседмично).
еницитѣ вематъ най-живо участие въ
о на кжщния редъ, измежду тѣхъ се
атъ седмични инспектори, завѣдущи въ
, работнитѣ и учебнитѣ стаи, надзорници
отекитѣ (учителска и ученическа), ка-
, музикалнитѣ инструменти, гимнасти-
уреди и пр.

Увеселения. — На ученицитѣ е забранено да
пушатъ «по улицитѣ на града и въ семинарното
помѣщение и градина,» обаче позволено имъ е
да взиматъ обучение по танцъ (отъ III. кл. на-
горѣ). Повечето отъ семинаритѣ иматъ и спе-
циални ученишки читални, гдѣто се получаватъ
и четатъ прѣдимно педагогически списания и
вѣстници, а често и нѣкои отъ по-първитѣ по-
литически вѣстници. Ученишкитѣ сдружавания
сж безусловно забранени. За такива се смѣтатъ
«всички повторящи се събрания на едни и сжщи
ученици, които ставатъ на опрѣдѣлено мѣсто и
врѣме вънъ отъ училището и безъ позволението
на семинарния директоръ.» Членоветѣ на подобни
сдружавания се наказватъ най-строго. Едно ми-
нистерско окржжно отъ 13. май 1878. год. гласи
по тоя поводъ:

«Министерството забѣлѣзва отъ специални
случки при нѣкои отъ срѣднитѣ учебни заве-
дения, че ученишкитѣ сдружавания сжществуватъ
още на нѣкои мѣста и че нѣкждѣ въ тѣхъ вли-
затъ дори и ученицитѣ отъ срѣднитѣ и долнитѣ
класове. Отъ опитъ е познато, че ученишкитѣ
сдружавания сж отъ най-врѣдно влияние за уче-
ницитѣ, понеже отвличатъ къмъ други нѣща
тѣхния интересъ, — който въ сжщность би трѣб-
вало да бжде посветенъ изключително на учили-
щето — и води къмъ разни прѣкалявания, а
особено врѣди най-тежко моралната страна на
ученицитѣ, като ги подбужда къмъ неприлеж-
ность и нередовность или като ги привиква къмъ
скритность и лъжа. Затова министерството е
подкрѣпяло досега най-живо директоритѣ и учи-
телскитѣ колегии въ борбата имъ съ лошитѣ
привички на ученишкитѣ сдружавания. Сега
обаче министерството се вижда принудено да
подкани специално директоритѣ и учителскитѣ
колегии да се отнесатъ къмъ сдружаванията на
ученицитѣ съ най-голѣмата сериозность и да
гледатъ да ги управляватъ resp. прѣмахватъ съ
най-голѣмата енергия.»

Не по-малко семинарътъ се грижи и за от-
храната на ученицитѣ. Въ редица дни новопо-
стжпилитѣ семинаристи се наставляватъ, какъ да
се държатъ въ училището и по улицитѣ, въ съ-
бранията и въ фамилиитѣ и др. кржгове (за
цѣльта се употрѣбяватъ прѣдимно часоветѣ по гим-
настика). Затова пъкъ и резултатитѣ сж на лице:
съ своята външность, съ учтивостьта и услуж-
ливостьта си, после съ държането си спрямо
учители и другари саксонскитѣ семинаристи про-
извеждатъ най-отлично впечатление.

II. Вжтрѣшна наредба.

Семинарното учебно дѣло въ Саксония е уре-
дено съ закона за семинаритѣ, реалнитѣ учи-
лища и пр. отъ 22. августъ 1876 год. и инструк-
цията за неговото прилагане отъ 29. януари
1877. год. Разбира се, че оттогава семинаритѣ сж
сторили голѣмъ скокъ въ тѣхното развитие —
било откъмъ вжтрѣшната имъ уредба, било относно
учението и учебния планъ. Пълна картина на

сегашното развитие и състояние на саксонскитѣ учителски семинари дава цѣнното съчинение на А. Грюлиха, недавнопочиналиятъ началникъ на семинарното учебно дѣло.[1])

Задача. — Задачата на саксонския учителски семинаръ е да подготви способно основно учителство, което да е въ състояние да разрѣши задачата на основното училище въ неговото трояко дѣление. При тая главна се прибавя още една второстепенна задача: да се подготвятъ бѫдещитѣ учители и за черковната служба — отглеждане и водене общественото черковно пѣене и порядъчно свирене съ органъ. Вижда се прочее, че съ втората отъ тия задачи има да се разправя само единъ отъ учебнитѣ прѣдмети, музиката.

Особености на саксонския учителски семинаръ. — Двѣ сѫ свойщинитѣ, що даватъ особенъ отпечатъкъ на саксонския учителски семинаръ: увеждането латинския езикъ като учебенъ прѣдметъ и непрѣкѫсnатиятъ училищенъ курсъ; въ замѣна на прускoто дѣление на 3 препарандски и 3 семинарни класове, въ Саксония намираме цѣлостенъ семинаренъ курсъ отъ 6 години. На туй послѣдното се гледа тукъ като на голѣмо прѣдимство, защото: а) при градежа на учебния планъ може да се застѫпи до най-голѣма степень послѣдователната наредба, като се избѣгватъ излишнитѣ повторителни и подготвителни курсове; б) така семинарътъ се поставя въ най-тѣсна връзка съ народното училище, прѣподавателитѣ въ него могатъ използува най-добрѣ добивкитѣ на основното училище и да градятъ върху тѣхъ; в) така е възможно едно по-добро подбиране на ученишкия материалъ — негоднитѣ елементи се по-врѣме узнаватъ и отстраняватъ. Разбира се, че не е изключенъ и постѫпенъ отъ другитѣ учебни заведения (главно реалнитѣ училища), възпитаницитѣ на които се приематъ въ съотвѣтнитѣ на тѣхната подготовка семинарни класове.

Постѫпване въ семинара. — Постѫпването въ семинара става напрѣво отъ основното училище; за норма е взето така нарѣчено mittler Volksschule, основно училище съ повече раздѣлени класове[2]) Кандидатътъ трѣбва да е навършилъ 13 и да не е по-старъ отъ 1[illegible] години. Приемането става възъ основа на [illegible] приеменъ изпитъ. Такъвъ се търси по прѣдметитѣ: религия, [illegible] езикъ, аритметика съ геометрия и музика, когато въ [illegible] [illegible] почти по [illegible] [illegible] училище [illegible] [illegible]

[illegible]

семинаръ би било по-лесно отъ онова в[illegible] Напротивъ, на кандидатитѣ тукъ се [illegible] много по-голѣми искания, още тукъ про[illegible] ното качество на саксонския семинар[illegible] чежъ надълбоко. Тъй напр. по религ[illegible] пълна сигурность въ материята по свещен[illegible] и катехизисъ, по матеренъ езикъ из[illegible] на едно съчинение, безъ какво и да е[illegible] и написване една диктовка, по матем[illegible] мено рѣшаване редица аритметически[illegible] трически задачи; устното изпитване п[illegible] тика състои въ бързо рѣшаване задачи[illegible] това по матерния езикъ обхваща цѣла[illegible] на граматиката (синтаксисъ и етимол[illegible] това, отъ ученицитѣ се иска още б[illegible] хубаво четене. Неудовлетворително [illegible] ниятъ изпитъ по музика не съставя [illegible] приемането, при все туй и по музика [illegible] титѣ се явяватъ отлично подготвени.[1])

[1]) Тукъ слѣдватъ задачитѣ за държания [illegible] приеменъ изпитъ при втория дрезденски семин[illegible] день - Плаценъ)

а) *Съчинение:* «Весели дни изъ моя школск[illegible] изработено подъ надзоръ въ врѣме отъ 3 часа.

б) *Аритметика.*

аа) *За писменния изпитъ:*

1. (11·67 - 3·5 3·89 - 5·8):(0·28416 : 0·037 - 93·9[illegible]

2. Отъ една сума получили: А 1520·05 марки, В[illegible] С 1307,85 м. Колко повече или по-малко би получ[illegible] ако сумата бѣ раздѣлена на 3 равни части?

3. (25½ − 8¼ 9[illegible] + 8[illegible]):(39[illegible] − 28[illegible]

4. $\frac{14[illegible] \cdot 15[illegible] \cdot 2[illegible]}{8 \cdot 1[illegible]} = ?$

5. 600 марки били дадени подъ лихва за 2[illegible] 6%, 425 м. за 3 години съ 4%, а 550 м. за [illegible] Тритѣ капитали донесли заедно 190·50 м. лихва. [illegible] процентъ е билъ даденъ третиятъ капиталъ?

6. За постилането на единъ подъ били потр[illegible] плочи съ по 40 см. дължина и 30 см. широч[illegible] отъ фабриката могатъ се получи само плочи [illegible] дължина и 20 см. широчина. Колко такива пло[illegible] потрѣбни за сѫщата цѣль?

7. Отъ една стока купили: А ¼, Б [illegible], В [illegible] тъка; А и Б получили за едно 945 кгр. Ко[illegible] получилъ всѣки отъ тѣхъ?

8. Единъ търговецъ получилъ кафе, като [illegible] 318 кгр. 700 м.; при това трѣбвало да плати и з[illegible] 1[illegible]20 м.; той продалъ първо 68 (фунта[1]) по [illegible] останалата иска да продаде на постове отъ по [illegible] По колко трѣбва да продава всѣки постъ, ак[illegible] спечели отъ останалото кафе още 100 м.?

9. Една смѣтка била изплатена съ 305 м. о[illegible] [illegible]. Колко голѣма е била смѣтката първонач[illegible]

10. Съ колко % е билъ даденъ капиталъ от[illegible] който слѣдъ 2 год. и 4 мѣс. е билъ изплатенъ съ [illegible]

11. Единъ отворенъ отгорѣ сандъкъ, дълы[illegible] широкъ 0·75 м. и дълбокъ 0·80 м., трѣбва да [illegible] съ [illegible] тенекия. Колко ще кострува обк[illegible] [illegible] м. отъ тенекията струва 10·50 м.?

12. Единъ кржгълъ дворъ съ диаметъръ 9[illegible] [illegible] съ плочи. Колко марки надница [illegible] се платятъ, ако за всѣки кв. м. се [illegible]

бб) *[illegible] изпитъ* по аритметика състоеше [illegible] слѣдующитѣ 20 задачи. Тия се [illegible] ученицитѣ трѣбваше да напишатъ само о[illegible]

[1]) [illegible] = ½ кгр.

[2]) [illegible] = ½ [illegible] (1 марка = 1·25 лв. наши пари).

все туй напливътъ къмъ семинаритѣ се
ю увеличава. Въ началото на 1904/05. уч.
напримѣръ, сѫ се явили на приемнитѣ
455 кандидати, а сѫ били приети само
и само половината; единъ отъ дрезден-
эминари е приелъ миналата година отъ
идати 29, тая година отъ 85 само 25.

Учение. Учебенъ планъ.

энъ съ пруския, учебниятъ планъ на
ия учителски семинаръ би трѣбвало да
ви по-горѣ, защото той поставя по-високи
телни цѣли и въ по-научна форма; ако
ъ учебенъ планъ се стреми по-нашироко,
иятъ отива по-надълбоко. За това му
ѣвно цѣлиятъ учебенъ курсъ, при който
ското изграждане на учебната материя
но възможно. Общото качество и на
пълното зачитане на националния жи-
култура.

о на всички задачи отне само 20 минути, тъй
са задача се употрѣби срѣдно не повече отъ

3):(9—5)·101]×6=?
+313·75+399):9
39=?
:19)×37—33=?
·0·63=?
5·7·0=?
0·4=?
6·6=?

Слѣдната таблица иде да покаже въведенитѣ въ саксонскитѣ учителски семинари учебни прѣдмети и прѣдвиденитѣ за всѣки прѣдметъ седмични класове.

9. 36·8:8=?
10. (1/2+1/3+1/6):5=?
11. Какъвъ капиталъ, даденъ съ 5% би донесълъ въ 8 години 720 м. лихва?
12. Колко килограма биха се получили отъ 9 кгр. кафе, намалено съ 6·2%?
13. В има приходъ 2400 м., а плаща общи даждия 80 м. Колко % сѫ даждията?
14. 3 хл. ражица сѫ продадени за 54 м. съ 33 1/3% печалба. Колко е струвалъ единиятъ хл. първоначално?
15. Какъвъ капиталъ, даденъ съ 5% донася годишна лихва 120 м.?
16. Съ колко % сѫ дадени 3000 м., ако за 1 година донасятъ 135 м. лихва?
17. Нѣкой си продалъ стока за 960 м. Колко е спечелилъ купувачътъ, ако му е направенъ отбивъ отъ 40%?
18. Колко % отбивъ е направенъ, ако една смѣтка отъ 36 м. е заплатена съ 33 м.?
19. Единъ подъ има дължина 9 м., а широчина 6·50 м. Колко голѣмъ е той?
20. Една вдовица има вложени 750 м. по 4% и 800 м. по 3 1/2%. Тя плаща наемъ по 60 м. годишно. Колко трѣбва да прибави при лихвитѣ, за да заплати наема?[1])

[1]) Всички приведени тукъ данни сѫ черпени било изъ Sächsisches Seminarbuch, издаденъ въ края на 1905 год. отъ управителния комитетъ на съюза на саксонскитѣ семинарни учители, било изъ: Fünfter Bericht über die gesammten Unterrichts- und Erziehungsanstalten im Königr. Sachsen. Veröffentlicht in Auftrage der königl. Ministerien des Kultus der Innern, der Finanzen und des Krieges. 1905.

бни прѣдмети	Кл. VI задълж.	Кл. VI факулт.	Кл. V задълж.	Кл. V факулт.	Кл. IV задълж.	Кл. IV факулт.	Кл. III задълж.	Кл. III факулт.	Кл. II задълж.	Кл. II факулт.	Кл. I задълж.	Кл. I факулт.	Забѣлѣжка
гия	4	—	4	—	4	—	4	-	4	--	4	--	Номерацията на класоветѣ е обратна: VI е най-долниятъ, I — най-горниятъ класъ.
ия	2	—	3	--	2	—	2		2	-	2	-	
нъ езикъ	4	—	4	—	4	--	4	—	4	—	4	-	
ки или френски	6	—	6	—	4(5)	—	3(4)	-	2	—	2	—	
фия	2	—	2	—	2	--	2	--	2	-	—	--	
вознание	2	--	2	—	3	-	3$^{1)}$	—	2$^{1)}$	--	2$^{1)}$	-	$^{1)}$ При това 1 часъ практ. упражнен.
тика	4	—	4	--	5	—	4$^{2)}$	--	4$^{2)}$	—	3$^{2)}$		$^{2)}$ Включ. метод. упражнения.
ика:													
	3(2)	—	3	-	3	—	3$^{3)}$	-	3$^{3)}$	—	3(2)		$^{3)}$ Вкл. метод. упатв. и упражнения.
ния	1	—	1	—	—	1	—	1	-	1	--	1	
а	1	-	1$^{4)}$		1$^{4)}$	—	-	--	—	—	-	-	$^{4)}$ Или само задължително.
	1	—	-	1	—	1	—	1	—	—	—	--	
	—	—	--	--	—	1	—	1	-	1	-	1	
ние	2$^{2)}$	-	2$^{2)}$	-	2$^{2)}$		2$^{2)}$	-	2$^{2)}$	—	2$^{2)}$	—	
писъ	2	--	—	—	---	—	—	-	—	—	—	—	
рация	--	—	-	2$^{1)}$	--	1	—	—	—	—	—		
тика	3$^{2)}$	—	3$^{2)}$	—	3$^{2)}$	—	3$^{2)}$	—	2$^{2)}$	-	2$^{2)}$	—	
агогика	--	--	—	—	—	—	5	—	5	-	5	—	
дна практика	--		—	-	—	—			4(5)	—	4(5)	—	
	37 (30)		35	3	33 (34)	1	35	3	36	2	34 (31)	2	

Отъ приведената таблица се вижда, какво гражданското учение, политическата економия, ржчната работа и стопанството не фигуриратъ между учебнитѣ прѣдмети.

Официалниятъ учебенъ планъ дава само общи указания, та въ подбора и наредбата, а още повече въ обработката на учебната материя, учителитѣ се ползуватъ съ най-голѣмата свобода. Концентрацията на обучението се постига трояко: а) чрѣзъ едновременното минаване на сроднитѣ учебни материи, напр. по история и география, по всеобща и библейска история отъ една и история на педагогиката отъ друга страна, по антропология и психология; б) чрѣзъ даване сроднитѣ учебни прѣдмети на единъ и сжщъ учитель, доколкото туй е възможно, защото голѣма прѣчка въ случая е силноразвитата специализация на учителитѣ; в) подходно срѣдство сж и свързанитѣ учебни прѣдмети и материи: четивата по матерenъ езикъ, история и история на педагогиката, очеркитѣ изъ историята на художеството, послѣ само обучението по рисувание, което взема своята материя било изъ културата на старитѣ и срѣднитѣ вѣкове, било изъ родното изкуство, било изъ растителния и животенъ миръ. По-добрѣ ще се види това при плановетѣ на разнитѣ учебни прѣдмети.

Както вече споменахъ цѣлиятъ 6 годишенъ курсъ дава възможность за най-добрата наредба на учебната материя. При все туй пропедевтическитѣ курсове още не сж съвършено прѣмахнати. Такива има запазени по религия, история а донѣйдѣ и по география. Въ полза на подготвителния курсъ по история може да се наведе мотивътъ, че много ранното разглеждане на класическата старина, която иска малко поразвити умове, би повело къмъ пѣтинско схващане. Не сжщото може да се рече, обаче, и за вѣроучението; саксонското основно училище минава свещената история и катехизиса по на два пжти, като не смѣтаме заучването на отдѣлни библейски разкази и откжслеци изъ катехизиса прѣзъ първитѣ 4 учебни години, та трето едно повторение прѣзъ първитѣ двѣ семинарни години се явява вече излишно, семинарътъ може да гради спокойно на положената въ народното училище основа.

Единъ по-близъкъ погледъ въ материята по разнитѣ учебни прѣдмети не ще бжде излишенъ.

а) Общеобразователнитѣ учебни прѣдмети.

1. *Вѣроучение.* — Както се вижда отъ отредленитѣ за него седмични часове, вѣроучението държи доминирующе положение въ учебния планъ. Това е лесно обяснимо, додѣмъ вземемъ въ внимание, че то, подномогнато донѣйдѣ само отъ историята, е единственниятъ възпитателенъ прѣдметъ, — философската етика още не е могла да се вреди между учебнитѣ прѣдмети въ саксонския учителски семинаръ. При това има още една друга причина: слѣдствие на историческото развитие, продължение на онова влия[…] черквата е упражнявала върху учеб[…] Отъ 23-тѣ семинарни директори, […] 13 сж теолози (съ хуманистично ак[…] образование), а 10 съ семинарно ак[…] образование (Впрочемъ, и отъ тѣхъ […] религията между прѣдметитѣ на тѣх[…] ране) Нека забѣлѣжа още, че лапан[…] торскитѣ мѣста на нетеолози датира о[…] телно късо врѣме. Не може да се […] проста случайность и обстоятелството […] нинитѣ на семинарното дѣло се подби[…] новено измежду теолозитѣ семинарни […]

Една конференция отъ семинарни […] и прѣдставители на отечествената цър[…] консистория е формулирала цѣльта на […] нието въ учителскитѣ семинари тъй: […] едно по-дълбоко опознаване на хри[…] религия и убѣждението въ нейната и […] стантското вѣроизповѣдание истинност[…] магане християнската набожность, […] твърди морални възгледи и правила и […] посочване изворитѣ, отдѣто учительт[…] черпи материята по вѣроучение въ […] училище. Цѣльта на вѣроучението, слѣ[…] е двояка: да подготви семинариста да […] бъръ християнинъ и добъръ учитель.

Първиятъ курсъ носи подготвителенъ х[…] Неговата задача е да постави на обл[…] постжпилитѣ отъ разни училища учени[…] това да подготви и почвата за по-на[…] религиозно обучение. Обработката на […] материя споредъ това носи тукъ повече […] характеръ.

Свещена история. — Въ VI кл. свещен[…] на стария завѣтъ съ четене и обяснение […] (2 ч. седм.), въ V. кл. свещена история […] завѣтъ; животътъ и учението на І[…] споредъ евангелиститѣ (2 ч. седм.)

Катехизисъ — по 2 ч. седмично VI […] дробна обработка на първия кжсъ от[…] зиса (10-тѣ заповѣди) и първия члѣнъ […] вола на вѣрата. V. кл., слѣдъ късо по[…] на минатото въ VI. кл., се взема по-то[…] нение на останалитѣ класове отъ к[…] (символа на вѣрата, отче нашъ, таинств[…] щение, свѣтостьта на олтаря). При т[…] двата класа се повтаря и допълня ме[…] материя отъ основното училище (свещен[…] евангелски стихове и изрази).

Срѣдниятъ курсъ има за задача да у[…] щитѣ все по-дълбоко въ свещеното писа[…] телскитѣ и апостолскитѣ писания и […] нието, свещената история и свещеното […] обаче безъ да навлиза въ спорната об[…] библейската критика, та съ това да ги […] отъ сжществеността. «Така ученицитѣ и […] бждеще вѣроучение се поставятъ на по[…] основа на словото божие, а съ това се […] почвата на християнското вѣро и пр[…] въ горния курсъ.»

Въ IV. кл. се минава библейското учение ([…] завѣтъ) съ 4 часа седмично (до Колел[…])

въ новозавѣтното учение, историче-
ори за живота и учението на И. Христа
ъ туй въ 1 седмиченъ часъ се взема и
на св. апостоли (начало на църков-
рия). Въ III. кл. се взема тогава про-
за живота и учението на И. Христа,
брани мѣста изъ апостолскитѣ писания
м.), църковна история до реформацията
ично).

снова на добититѣ до сега знания въ
урсъ се минава, и то по-вече научно
равоучението, «съ което ученикътъ ще
се въоръжи противъ скептицизъма и
ѣ на живота». Сжщото има още за
довеле ученицитѣ до положението,
присжжда отъ християнско гледище
итѣ движения и възникналитѣ спорни
изъ областьта на социалния, църковенъ
енъ животъ. Съ други думи горнитѣ
за задача закрѣпването и вдълбоча-
християнското мировъзрѣние.

Християнското вѣроучение споредъ еван-
отеранското изповѣдание (2 ч. седм.),
то на св. Иоана и писмата до римлянитѣ
м.) и църковна история (пакъ 1 ч. седм.)
дължение на вѣроучението, послѣ хри-
етика (при постоянно указание на пол-
писатели — 2 ч. седм.), църковна
до най-новото врѣме.

ението е въ постоянна връзка съ свѣт-
ория. Въ долния курсъ (VI. кл.) наредъ
мята на Израиля върви старата история.
ния курсъ (III. кл.) редомъ съ историята
постоли и църковната история се раз-
упадъка на гръко-римския свѣтъ. В
курсъ редомъ съ църковната история
свѣтската и литературната история, па и
на педагогиката.

рия. — Цѣльта на обучението по история
не обширно запознанство съ развитието
чѣчеството (въ лицето на културнитѣ
главно съ историята на нацията, къмъ
зпитаницитѣ принадлежатъ.

ния курсъ се разглежда историята на
народъ и на културнитѣ народи на стария
азбира се, че главната тяжесть пада на
на нѣмската нация, особено саксонския
Въ VI. кл. слѣдъ кратъкъ погледъ въ
на източнитѣ народи се минава исто-
стара Гърция и Римъ, послѣ първитѣ
германцитѣ съ Римъ, великото прѣсе-
народитѣ, края на западното римско
V. кл. кжсъ прѣгледъ на историята на
ото царство, нѣмско-саксонската история
рмацията, а послѣ прѣгледъ на историята
нитѣ врѣмена. Съ това е смѣтано да се
основата за добиване едно по-вдълбоко
ско схващане въ горнитѣ класове. Така
още да се добие възможностьта за
еско на концентрация на историческитѣ
въ IV. кл.

кл. иде повторна обработка на прѣд-
за VI. кл. материя (до края на великото
прѣселение), въ III. кл. — продължение до реформацията. Успоредно съ това върви и историята на християнската църква въ срѣднитѣ вѣкове; литературната история пъкъ разглежда развитието на нѣмската литература отъ началото до цъвтежа на народния епосъ.

II. и I. класове иматъ за прѣдметъ историчното развитие отъ реформацията до най-новитѣ врѣмена. Главна тяжесть се полага тукъ на историята на нѣмската нация, при което разбира се и историята на другитѣ народи намира прилично зачитане.

3. *Матеренъ езикъ.* — На ученицитѣ, бждещи учители, трѣбва да се отвори погледа въ характера на нацията и развитието ѝ — посрѣдствомъ нейната литература и езикъ. По-нататъкъ тѣмъ трѣбва да се даде цѣненъ подборъ отъ творенията на великитѣ отечественно-литературни майстори, у тѣхъ трѣбва да се развие и вкусъ за хубавото и благородното въ литературата. Ученицитѣ се трѣбва да усвоятъ и ржководнитѣ езиковни закони, па и хода на езиковното развитие. Наредъ съ знанията върви умѣнието, както въ устното прѣдаване, тъй и въ писменото изложение на мислитѣ. По тоя начинъ тѣ ще бждатъ въ състояние да разрѣшатъ тежката по отношение на майчиния езикъ задача на основното училище.

Долнитѣ курсове иматъ задачата да снабдятъ ученицитѣ съ необходимата материя за литературна история (въ горнитѣ класове). Тѣхъ се даватъ и необходимитѣ познания за най-важнитѣ стилистични и поетични форми. Нѣмския и чуждия (френския) езикъ се водятъ обикновено отъ едно и сжщо лице.

За центъръ на обучението на матерень езикъ, особено въ долнитѣ класове, служатъ *четивата*. Въ VI. и V. класове се полага по-голѣма тяжесть на творенията изъ слѣдкласическия периодъ. Прозаичнитѣ кжсове се подбиратъ съ огледъ на другитѣ учебни прѣдмети, та така служатъ като сгодно концентрационно срѣдство.

Въ срѣдния курсъ се четатъ прѣдимно баладитѣ и романситѣ (IV.), а по-послѣ лириката на Шилера и Гьоте (III. кл.). Въ IV. кл. се минаватъ и нѣкои отъ пѣснитѣ на Хомера, послѣ Херманъ и Доротея, въ III. кл. се повтарятъ нѣкои отъ стихотворенията на слѣдкласицитѣ, послѣ се четатъ: Мина ф. Барнхелмъ, Телъ, Орлеанска дѣва.

Въ горния курсъ: нѣколко проби изъ придворния епосъ, нѣкои отъ пѣснитѣ на Валтера Фогелвайде, Гьотцъ ф. Берлихингенъ, Егмонтъ, Мария Стюартъ, Валенщайнъ. При това — откжслеци изъ класичната проза (II. кл.). Въ I. кл. идатъ тогава Шекспировиятъ Юлий Цезаръ, Натанъ Мждрий, Ифигения или Месинската невѣста, Тасо или Фаустъ, откжслеци изъ слѣдкласичната проза.

Въ свръзка съ четивата се взема въ срѣдния курсъ необходимото изъ метриката и поетиката, кжсъ погледъ въ строежа на драмата.

Отъ III. кл. почва *литературната история* — отъ началото до цъвтежа на народния епосъ (III.), послѣ отъ срѣдневѣковния художественъ епосъ до началото на златното врѣме въ 18. столѣтие (II. кл.). Прѣдметъ на литературната история въ I. кл. е врѣмето на цъвтежа на нѣмската литература, послѣ слѣдкласичното врѣме и развитието на литературата въ днешно врѣме. Че обучението по литературна история стои въ най-тѣсна връзка съ това по свѣтската и църковната история и съ историята на педагогиката, съ което то служи като най-сгодна съединителна нишка, споменахъ по-рано.

Граматика. — Силнозастжпваниятъ досега сухъ граматиченъ ходъ, споредъ който за прѣдметъ на разглеждането служатъ повече граматичнитѣ закони, отколко живиятъ езикъ, е вече съвсѣмъ изоставенъ. Въ долния курсъ, слѣдъ кжсо повторение на минатото въ основното училище по синтаксиса и съ него свързаното учение за интерпункцията, се взема етимологията (части на рѣчьта въ свръзка съ словообразуването и словопромѣнението — VI. кл.), послѣ по-подробно синтаксиса, главно учението за сложното изречение (за по-добро усвояване интерпункцията — V. кл.). Къмъ казаното се завръзватъ и въ двата класа ортографични поучения и упражнения. Въ срѣдния курсъ нѣма специални часове по граматика. Въ IV. кл. се взема кжсо повторение на минатото въ долнитѣ класове, сетнѣ по-основно вдълбочаване въ звука словопромѣнението и въ словообразуването. Въ III кл. — учение за стила съ кжсо повторение главното изъ синтаксиса и етимологията (възъ основа на четивата). Въ горния курсъ граматичното обучение носи вече чисто методиченъ характеръ. Тукъ се разглеждатъ съчиненията на Weise, Unsere Muttersprache, а главно Hildebrand, Vom deutschen Sprachunterricht.

Голѣма тяжесть се полага и на упражненията въ *устно излагане на мислитѣ*. Въ долния курсъ тия носятъ повече практически характеръ: ученицитѣ прѣдаватъ свои или чужди, но добрѣ усвоени мисли съ вѣренъ, съзнателенъ изговоръ, послѣ четатъ статии, декламиратъ стихотворения и прѣдаватъ свързано прочетеното или заученото. Въ срѣдния курсъ намираме вече повече или по-малко обстойни реферати възъ основа на писмена обработка. Ученицитѣ реферират поредно въ опрѣдѣленъ седмиченъ часъ. Въ горния курсъ рефератитѣ иматъ за прѣдметъ съдържанието на свободнопрочетено педагогическо съчинение, драма и пр.[1])

[1]) За по-добро пояснение [illegible] тукъ темитѣ, върху които е реферирано прѣзъ 2-о полугодие [illegible] единъ отъ [illegible] семинари.
1. [illegible]
2. [illegible] правила [illegible]
3. Лесингъ, Мина ф. Барнхелмъ: [illegible] *рическата [illegible]?*
4. *Лесингъ, Емилия Галоти: Какъ [illegible] на актоветѣ [illegible] дѣйствието?*

Двѣ думи и за *писменитѣ упражнени*[...] на писменитѣ работи, които разни[...] има да обработятъ, е различно въ ра[...] нари. Така въ двата начални класа в[...] бергския семинаръ се изработватъ по [...] работи. Отъ тѣхъ 12 сж самостойни [...] 5 иматъ за прѣдметъ схематично пр[...] държанието на прочетени кжсове, а [...] тати, главно отъ ортографиченъ хар[...] срѣдния курсъ се изработва по 1 г[...] нение всѣки 3 (IV. кл.) или 4 (III. кл[...] за горния курсъ пъкъ тия сж: 8—10 [...] годишно за II. и 6 за I. класъ. Прѣз[...] година сж обработени въ II. кл. теми[...]

1. Доколко Брутъ се явява като г[...] заклетницитѣ въ Шекспировия Юли[...]

2. Тържествена рѣчь по случай пр[...] повторното въздигане на нѣмското [...] 18. столѣтие.

3. Що разбираме подъ думата харак[...] свръзка съ Гьотевия Тасо).

4. Изкуството като възпитатель на [...] ството (въ свръзка съ «Художници» [...] лера).

5. Кои сж причинитѣ да се прѣпорж[...] ното положение за религиозната търп[...] Лесинговия Натанъ?

5. Лесингъ, Емилия Галоти: Трагическата вин[...]
6. Лесингъ, Емилия Галоти: Характеристика[...]
7. Лесингъ, Натанъ Мждрий: Лесинговия и[...] вѣчеството споредъ Натанъ.
8. Лесингъ Натанъ Мждрий: Израждане и[...] ството въ Натанъ.
9. Лесингъ, Натанъ Мждрий: Прѣдадени ли [...] ливо характеристичнитѣ особности на прѣдста[...] ранитѣ религии?
10. Лесингъ. Изнѣжването на човѣчеството: [...] мисловия ходъ.
11. Хердеръ, Размишление върху легендата [...] мисъль.
12. Хердеръ. Прѣдговоръ къмъ «Народни[...] Главната мисъль.
13. Хердеръ, «Истинскиятъ поетъ трѣбва [...] своя езикъ». «Мисъльта и прѣдаването ѝ сж к[...] и думата». Бѣлѣжки върху нѣмския начинъ на[...]
14. Хердеръ, «Върху развитието на говора и[...] редъ училищната рѣчь подъ сжщия насловъ»: Г[...] и примѣри.
15. Кантеръ.
16. Гьоте, Гьоцъ ф. Берлихингенъ: Хара[...]
17. Шилеръ, Разбойници.
18. Гьоте, Ифигения въ Таврисъ.
19. Еврипидъ, Ифигения въ Таврисъ.
20. Сравнение на главнитѣ разлики между двѣтѣ[...]
21. Хебель, Иродъ и Мариамна: Изложени[...] нието съ изтъкване на трагическитѣ конфликт[...]
22. Хебелъ, Агнеса Бернауеръ: Трагическиятъ[...]
23. Клайстъ, Принцъ ф. Хомбургъ: Какъ с[...] поченнието на Принцъ ф. Хомбургъ подъ [...] на Курфюрста?
24. Ото Лудвигъ. Лѣсовладѣлецътъ: Ко[...] характеръ на Лѣсовладѣлеца е причината на [...] гиване?
25. Едуардъ Мьорике като лирикъ: Изборъ[...] стихотворения съ кжсо разглеждане на сжщи[...]
26. Штормъ като лирикъ: Изборъ на нѣкоя[...] творенията му съ кжсо разглеждане и прѣцѣнка[...]
27. Шефелъ, Тржбачътъ изъ Секингенъ: Пр[...] държанието и проби.
28. Юлий Волфъ, Ратенфенгеръ: Прѣдава[...] нието и нѣкои проби.

се поставяме ние спрямо възпитаницитѣ, [illegible]оника[illegible] отъ 16. 17. и 18. столѣтие [illegible]о отношение накланянията въ учили-[illegible]

[illegible] — Отъ 1845. год. саксонскиятъ семинаръ е изпадалъ и латинския езикъ [illegible]задължителнитѣ учебни прѣдмети. Благо-[illegible] това основното учителство тукъ е [illegible], милар[illegible] и съ голѣми ограни-[illegible] посѣщава университета. Училищниятъ Gaudlich бѣлѣжи съ право, че «ла-[illegible] езикъ е наложено на мѣстото си въ семинаръ, че той указва учителю [illegible]ба въ живота, въ свободното общение, при четенето на педагогиче-[illegible]тели, и не по-малко и за допускането [illegible]ерситета.» Задачата на обучението по [illegible]езикъ е да вдълбочи и уясни позна-[illegible]атерния езикъ, а край това да раз-[illegible]гледа въ старата римска култура. Въ срѣдния курсъ обучението носи по-[illegible]тиченъ, въ горния — литературно-лек-[illegible]неңъ характеръ.

[illegible]овното учителство въ Саксония ни-[illegible]о високо гласа си за въвеждане още [illegible]дъ езикъ, именно модеренъ. За да [illegible]рѣла желание на учителството, за да [illegible]жностъ и на възпитаницитѣ отъ дру-[illegible]имно реалнитѣ) училища да постѫпятъ [illegible]ритѣ и, най-послѣ, за да направи и [illegible]рѣдварителни опити, да ли не ще е да се замѣсти латинския езикъ съ модернитѣ (френски или английски) [illegible]нистерството е разрѣшило на нѣкои [illegible]аритѣ да уседатъ край латинския и [illegible] езикъ. Какъ стоятъ сега саксонскитѣ [illegible]о отношение обучението на чуждитѣ [illegible]азватъ срѣднитѣ данни:

[illegible]904/905 учебна година е имало всичко [illegible]аристи, обучавани въ 152 класа; отъ

[illegible] класа) сѫ имали задължителенъ ла-[illegible]икъ,

[illegible]класа) сѫ имали задължит. френски

[illegible]класа) сѫ имали задължит. френски и [illegible]езикъ (абитуриентитѣ отъ реалнитѣ

[illegible]това 427 ученика сѫ изучавали край [illegible]ленъ латински и френски езикъ (не-[illegible]но)

[illegible]ка сѫ изучавали край задължителенъ [illegible] английски езикъ (също незадължи-[illegible]

[illegible]21 ученика сѫ имали край задължи-[illegible]ски езикъ и латински (незадължи-[illegible]

[illegible] сега за сега 16'31% отъ всички семи-[illegible]учатъ 2 чужди езика. Разбира се, [illegible]тъ би великъ напредъкъ, ако уче-[illegible]лучеха поне малко облекчение отъ [illegible]ебни прѣдмети.

Въ дѣвическитѣ семинари се изучаватъ задължително френскиятъ и английскиятъ езици.

5. *География.* — Цѣль на географското обучение е запознаването съ родната земя, съ вида и състава на земната почва и съ тѣхно съотвѣтствуващитѣ особености въ растителността, животинския миръ, напоследъкъ и отечествената култура, с[illegible] народнитѣ обичаи, характеръ и с[illegible], за да се създаде здрава връзка между ученическото сърдце и родината. По-нататъкъ обучението разяснява географичнитѣ особености на отдѣлнитѣ [illegible] посѣтени [illegible] ... цѣлата земя съ [illegible] население и тѣхнитѣ взаимни отношения. Ученикътъ трѣбва да добие вѣренъ погледъ въ връзката между географическитѣ фактори, въ взаимодѣйствието между природата и хората и въ културната работа на човѣка. Обучението по география, слѣдователно, служи като срѣдна степенъ, една нишка между историческото и естественно-историческото обучение.

Учебниятъ ходъ е чисто аналитиченъ. В особености учебниятъ планъ прѣдписва:

Долния курсъ. Земята като небесно тѣло. Глобуса и картата. Погледъ върху земната повърхнина. Прѣгледъ на Европа и Германия, а слѣдъ това подробна обработка на Саксония и Германия (VI. класъ). Въ V. класъ иде продължение за Германия, послѣ Швейцария и Австро-Унгария.

Срѣдния курсъ. Повторение важното изъ елементарната математическа география. Повторенъ погледъ върху земята. Прѣгледъ на Европа. Повторенъ погледъ на срѣдна Европа. Подробно разглеждане на останалитѣ европ. земи (IV. кл.). Чуждитѣ земни части съ особено изтъкване на нѣмскитѣ колонии. Погледъ върху свѣтовнитѣ търговски пѫтища, свѣтскитѣ търговски съобщения, при особено изтъкване на нѣмско-саксонската свѣтска търговия (III. кл.).

Въ горния курсъ иде [illegible] (само въ II. кл.) обща (математическа и физическа) география, послѣ повторения съ огледъ на методиката по география въ основното училище.

Учителството, обаче, е недоволно отъ тоя ходъ. Многократнитѣ повторения, освѣнъ че вземать много време, спѫватъ съ[illegible] не позволяватъ [illegible] свързано и основно разглеждане на географскитѣ обекти. Сега се [illegible] [illegible] въ прокарването на слѣдния ходъ:

Въ долния курсъ — отечествена география (Саксония въ VI. кл.) и Германия (V. кл.), в срѣдния курсъ — географията на Европа (IV. кл.) и чуждитѣ земни части (III. кл.); за горния курсъ остава тогава общата география (II. кл.).

Тукъ му е мѣстото да споменемъ и за една прѣкрасна идея на саксонското семинарно учителство. Отъ нѣколко години единъ кръжокъ отъ семинарни учители и срѣщани [illegible] работятъ върху едно [illegible] съчинение, [illegible] което е основното [illegible] на [illegible] [illegible] [illegible] областьи, що бѣше разработена [illegible] Сак-

сония въ геологическо, историческо и етнографско отношение. Съ тоя си трудъ саксонското семинарно учителство прави цѣненъ приносъ къмъ отечествената литература и неоцѣнима услуга на основното учителство. Защото само оня, който се е опитвалъ да внесе нѣщо ново въ училищната си работа, а не е намиралъ отгдѣ да почерпи потрѣбната материя, знае, колко голѣма е необходимостьта отъ подобни съчинения.

6. *Естествена история.* — Изобщо взето на естественонаучното обучение, особено описателното, е отредено съвсѣмъ късо врѣме. За него сѫ прѣдвидени, както таблицата на страница 13. показва, 2, 2, 3, 3, 2, 2, часа седмично. Това се хвърля въ очи още повече, щомъ сравнимъ отредениятѣ за другитѣ учебни прѣдметни часове отъ една страна, а отъ друга — развитието, което естественитѣ науки достигнаха днесъ и тѣхното приложение и значение за живота. Саксонскиятъ семинаръ, както всички нѣмски семинари, полага по-голѣма тяжесть на исторично назидателнитѣ прѣдмети. Кои сѫ причинитѣ на това, не му е мѣстото тукъ да се разглежда. Обаче не мога да не отбѣлѣжа, че по отношение реалното обучение новиятъ учебенъ планъ е сторилъ голѣма крачка напрѣдъ. Па и сами учителитѣ се силятъ всячески да изравнятъ недостига отъ врѣме съ начина на обработката, което имъ се напълно удава.

Клоноветѣ на естествено-научното обучение сѫ разпрѣдѣлени така: въ долния курсъ е застѫпено естествено-историчното обучение (зоология и ботаника), въ срѣдния курсъ се взема антропология, минералогия и геология (IV. кл.); въ сѫщия курсъ почва и естествознанието въ по-ограниченъ смисълъ на думата (химия и начала отъ физиката — III. кл.). За горния курсъ остава само физика. Долниятъ курсъ грали на знанията отъ основното училище. Той има задачата да разшири, уясни и попълни тия сѫщитѣ.

Не ще е излишенъ, мисля, единъ по-подробенъ погледъ въ материята, която естественоисторичното обучение обработва.

Ботаника (прѣзъ лѣтното полугодие). Разглеждане на нѣкои отъ по проститѣ, но типични прѣдставители на отечествената флора. Къмъ типичнитѣ прѣдставители се завръзватъ сроднитѣ индивиди, като се нареждатъ въ родове, видове и фамилии (VI. кл.). Въ V. кл. иде тогава разглеждането на по-сложнитѣ цвѣтни и безцвѣтни растения.

Зоология (прѣзъ зимното полугодие). Разглеждане гръбначнитѣ животни. Нареждане видоветѣ въ родове и фамилии, както при растенията, прѣдимно прѣдставителитѣ на отечествената фауна (VI. кл.). Въ V. кл. се разглеждатъ главно безгръбначнитѣ животни. Накрая се взема необходимото изъ развитието и разпространението на животинския и растителенъ миръ (животинска и растителна география).

Заслужва да се отбѣлѣжи и ходътъ на естественоисторичното обучение въ V. класъ. При ботаниката (прѣзъ лѣтния семестъръ) се върви

отъ по-развититѣ къмъ по-простит[…]
Зоологията почва пъкъ съ първо обра[…]
дава възможность да се изтъкне т[…]
ношение между растителния и живо[…]
да сеназърне въ оня пунктъ, гдѣто […]
ствено различие между растение и жи[…]
сѫществува.

Срѣденъ курсъ. *Антропология*: строе[…]
и отглеждане на човѣшкото тѣло […]
огледъ на хигиената. *Минералогия*[…]
разглеждане важнитѣ за човѣка и […]
нето на отечествената почва минера[…]
съ огледъ на важнитѣ основни химиче[…]
геологическо разглеждане на близка[…]
родина съ огледъ на важнитѣ г[…]
прояви въобще и опознаване на дѣ[…]
сили (IV. кл.). *Химия*: разглеждане […]
за органическия миръ, индустрията […]
гията, па и за природното цѣло, […]
съединения; погледъ въ произхода […]
скитѣ явления (III кл.). Въ сѫщия […]
и физиката — общи свойства на тѣла[…]

Физиката продължава и въ гор[…]
учение за звука, свѣтлината и топлина[…]
магнетизъмъ и електричество (I кл.)[…]

Антропологията се минава обикно[…]
1 часъ седмично; нѣкои учители […]
обаче, лѣтѣ 2, а зимѣ 1 часъ въ седм[…]
подава се тя отъ самия учитель-ес[…]
Това води къмъ силното изтъкване […]
мията, често за смѣтка на хигиената.

Всички семинари безъ изключение […]
съ пълни и винаги прѣкрасно обдържан[…]
по естествена история и естествознан[…]
логически и геологически сбирки и […]
праздно Германия се слави съ ситнор[…]
учебнопомагална индустрия.

При задължителнитѣ часове нѣкои […]
прибавятъ и добавъчни часове за тъй […]
естественонаучни упражнения. Раздѣ[…]
ученицитѣ се упражняватъ тукъ въ […]
морфологично-биологичнитѣ особено[…]
чени растения (класифициране по е[…]
система), приготвяне микроскопичес[…]
препариране животни и пр. По физи[…]
ученицитѣ се упражняватъ въ употр[…]
уредитѣ, послѣ произвеждатъ сами н[…]
(прѣдимно потрѣбнитѣ за основното […]
Въ Франкенбергъ е почната още изра[…]
релефъ на околностьта. Въ единъ отъ […]
скитѣ семинари азъ намѣрихъ още […]
много умѣстна наредба. Врѣмето не до[…]
се поставятъ специални часове за с[…]
научни наблюдения, по затова пъкъ […]
никъ (веднажъ въ VI., а послѣ въ IV […]
чава по единъ обектъ (растение и […]
за наблюдение. Въ продължение на […]
той прѣслѣдва всички промѣни въ […]
на обекта, като нотира грижливо в[…]
лѣжено. Разбира се, че ученикътъ с[…]
въ всѣко врѣме да поиска помощь и […]
учителя. Въ края на годината той […]
учителю обстойна писмена изложба, […]

а направенитѣ наблюдения, придружена
ики потрѣбни чъртежи, рисунки, а понѣ-
фотографии, препарирани части (цвѣтове,
листа и изрѣзи отъ растенията) и пр.
частичното разглеждане на растенията и
итѣ изпъква главно *биологическиятъ мо*
При растенията се гледа да се схване
ето, строя и дѣлението (добиване необ-
я материалъ за терминологията), послѣ
ето на органитѣ, взаимнитѣ отношения
ѣйствия между индивиди, неговата окол-
животния миръ, значението на индивида
одното цѣло и човѣка; при животнитѣ
шението между строежа на тѣлото, жиз-
прояви и мѣстопрѣбиването, значението
отното за природното цѣло и човѣка.
ѣтѣ на ученицитѣ сѫ дадени прѣкраснитѣ
ии на професора Шмайля (зоология и
ка).

рането и съставянето на *хербарии* е на
ие, ако не и съвсѣмъ изчезнало. И съ
право, щомъ вземемъ подъ внимание опу-
ието, на което се подлага растителността
зката околность, особено по-рѣдкитѣ и
обекти, щомъ си спомнимъ, че то се явява
тра ирония на една отъ главнитѣ задачи
твеноисторичното обучение: будене обичь
природата, зачитане и запазване на при-
ѣ твари. Затова пъкъ *училищната градина*
незамѣнима важность — биологичното
не е немислимо безъ трайно наблюдение
итѣ обекти. Въ Саксония нѣма семинаръ
лище безъ своя — по-добрѣ или по-просто
градина. При уредбата на семинарнитѣ
играятъ главна роля биологическитѣ
точки; тѣ служатъ главно за научни, по-
а практични цѣли. Нека забѣлѣжа вѫ-
че земледѣлието не фигурира между за-
елнитѣ учебни прѣдмети въ плана на
ския семинаръ, което е лесно обяснимо,
вземемъ подъ внимание гигантския напрѣ-
който Саксония е сторила въ полето на
[illegible]

[illegible] градина въ Франкенбергъ. — Прибa-
тукъ скица на семинарната градина въ
бергъ, иде да покаже, какъ се редятъ
о отъ училищнитѣ градини въ Саксония.
кта сѫ посадени въ особени «биологически
всѣка отъ които иде да покаже особената
а или приспособение на групата растения.
Лѣха I. и IX. съдържатъ растения, които
особни защитни срѣдства противъ изяждане
вотнитѣ.
II. и XIII. — защитни срѣдства противъ
рното водоизпарение.
III. XIV б и XV б — особени срѣдства за
транение плодоветѣ и сѣмената.
IV. и VIII. — отвеждане дъждовната вода
ване водата чрѣзъ листата.
V. и XVI. — помощни срѣдства на вод-
нето.
VI. и XIV а — защита на цвѣтния пра-
ъ влагата.

Лѣха VII. и XV. а — прѣнасяне цвѣтния прашецъ отъ насѣкомитѣ.

Лѣха X. — прѣнасяне цвѣтния прашецъ отъ вѣтъра.

Лѣха XI. и XII. — срѣдства за примамване на насѣкомитѣ, които прѣнасятъ цвѣтния прашецъ; скалната група има за прѣдметъ сѫщата тема, както и лѣхитѣ подъ II. и XIII., сѫщо и прѣднитѣ лѣхи (1—6). Въ заднитѣ лѣхи (а — м) сѫ посадени прѣдимно сѣнчести растения.

Къмъ горнитѣ въ най-близко врѣме ще се прибавятъ още лѣхи за житнитѣ плѣвели, виръ и до него блато за отглеждане на чисто блатни растения и животни, лѣхи за по-далечнитѣ отечествени, а доколкото обстоятелствата помагатъ и чужди растения.

Отъ приложеното се вижда, че често двѣ и повече лѣхи застѫпватъ една и сѫща тема, обаче не едни и сѫщи растения. Това е продиктувано отъ различието въ мѣстонахождението, неедновременното развитие, неедновременното трание (едно, двѣ и многогодишни растения), а сѫщо и отъ отношението на растенията къмъ слънчевата свѣтлина.

7. *Математика*. — *Аритметика и алгебра*. Доленъ курсъ. Началниятъ класъ (VI.) носи подготвителенъ характеръ, тукъ се взема смѣтането съ прости и десетични дроби и видоветѣ търговско смѣтане. V. кл. — 4-тѣ дѣйствия съ буквени числа, негативни и дробни числа.

Срѣденъ курсъ. Дроби, дѣлимость на числата, пропорции, уравнения отъ I. степень съ едно неизвѣстно; рѣшаване задачи изъ търговскитѣ смѣтания съ помощьта на уравненията, или чрѣзъ привеждане къмъ единица (сѫщото продължава и въ всички слѣдующи класове). Потенции (IV. кл.). Корени, разширение на алгебрическото смѣтане, уравнения отъ I. степень съ 2 и повече неизвѣстни. Уводъ въ логаритмитѣ.

Горенъ курсъ. Упражнение въ смѣтане съ логаритми, уравнения отъ II. степень, прогресии, прѣсмѣтане сложни лихви и ренти (II. кл.). Сложни лихви и ренти; общи повторения, обработка на нѣкои методически задачи, напримѣръ, значението на таблицата за събиране за дѣйствията събиране и изваждане, значението на таблицата на умножението за дѣйствията умножение и дѣление, дробитѣ като именовани числа, рѣшаване лихвени задачи чрѣзъ привеждане къмъ единица и пр. (I. класъ).

Геометрия. — Доленъ курсъ. Планиметрия, основни понятия; правитѣ линии, въобще за кръга. Ѫгли, учение за триѫгълника (VI. кл.). Четириѫгълници и многоѫгълници, елементитѣ на учението за кръга; конструкция чрѣзъ геометрически анализъ (V. кл.).

Срѣденъ курсъ. Сравнение на фигуритѣ, промѣнение и дѣление на фигуритѣ (правоъгълницитѣ), измѣрване растояния и плоскости, пропорционалность на растоянията (IV. кл.). Учение за подобието, пропорционалность на растоянията въ кръга; конструкция чрѣзъ алгебрически анализъ

Прѣсмѣтания на растояния и праволинейни плоскости, прѣсмѣтане на кржга.

Горенъ курсъ. Площна тригонометрия (потрѣбното за прѣсмѣтане трижгълника) Стереометрия. Накрая методически задачи, като по аритметика и алгебра.

6. Изкуства и ржчности.

1. Музика. — Както въ Прусия, тъй и тукъ музиката се отглежда повече отъ добрѣ.

Покрай главната цѣль, по-дълбоко роко естетическо развитие, музикалн чение има още задачата, да подготви у за успѣшното водене на обучението въ основното училище (добрѣдаренитѣ пълнението на органистиката и каптор ковна служба), а послѣ и къмъ цѣне гледане музиката въобще, а особено пѣсень и пѣене.

Прѣдметитѣ на музиката сж: пѣене (хорово), музикална теория и свирене с

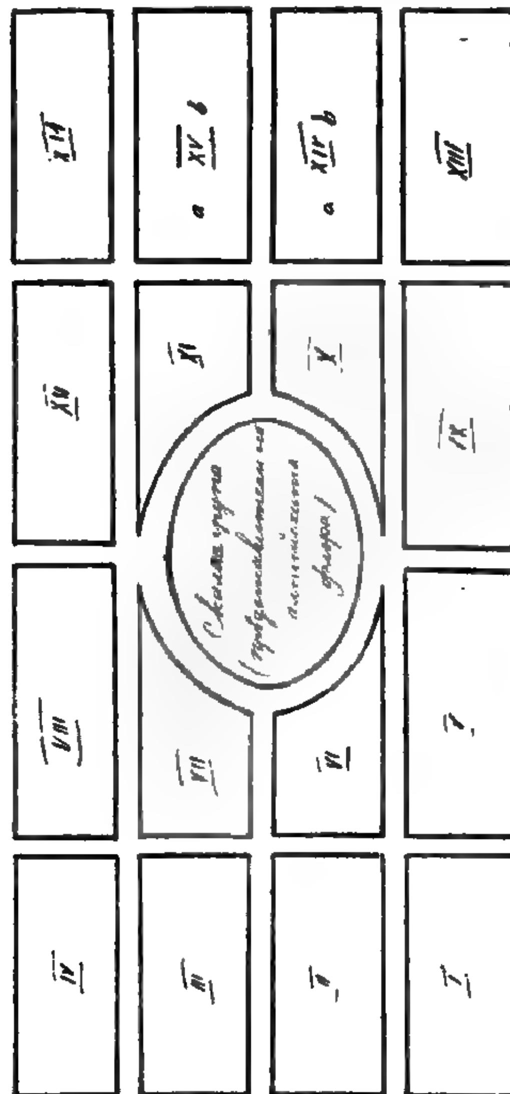

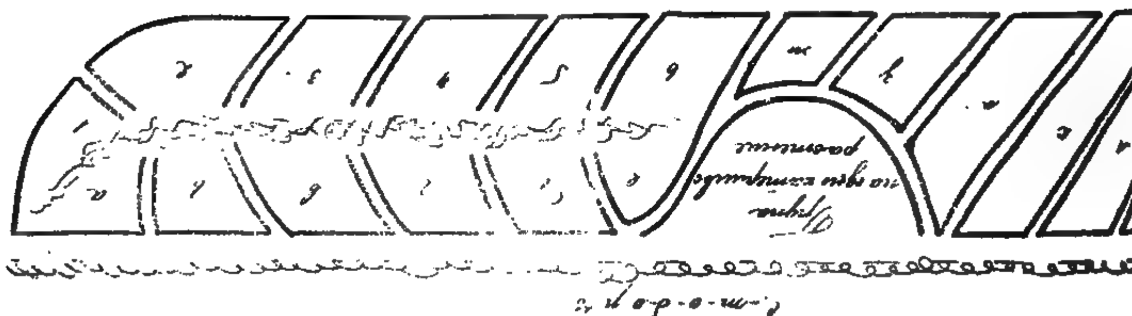

гулка. По рѣшението на учителския бедарение учениците могатъ да бъдатъ освободени отъ нѣкои прѣдмети по музикално — отъ хармония и свирене съ цигулка; въ музикалната теория, обаче, за да добиятъ необходимитѣ познания за водене на пѣнието въ основното училище. На директора е дадено още правото да освобождава нѣкои ученици отъ свиренето съ орган и клавиръ; въ всѣки случай единъ инструментъ остава задължителенъ до свършването.[2])

Музикална теория. — Доленъ курсъ. Елементарни познания изъ теорията, ритмиката и учението за изпълнението (динамиката). Начала отъ хармонията: свързване на второстепенни мажорни и минорни тризвучия (въ тѣсно и широко положение): обръщане на тризвучията, и то винаги съ практическо приложение: устно (пѣене), писмено (упражнения 3 или 4 тактови прѣдложения) и на пиано (на пианото). Доминантсептимакордътъ въ основно положение.

Въ горния курсъ музикалното обучение (за участниците въ факултативно музикално обучение) има за прѣдметъ: обръщане на доминантния септимакордъ, второстепенни септимакорди (въ основно и обърнато положение), алтерирани акорди, нонакорди, модулация, послѣ начала отъ контрапункта и пр. Освѣнъ необходимото изъ инструментовката и формите на вокалната и инструменталната музика. Свиренето съ *орган* почва отъ IV. кл. (2. семинарна година), свиренето съ *клавиръ* и *цигулка* продължава прѣзъ цѣлия семинаренъ курсъ. Учениците сѫ раздѣлени на групи, всѣка отъ които има 1 часъ седмично обучение; вънъ отъ това всѣки ученикъ се ползува отъ опрѣдѣленъ часъ за упражнение. Всички семинари разполагатъ съ нужното число органи и клавири; всѣки ученикъ е длъженъ да си има собствена цигулка.

Пѣнието заема въ всички класове по 3 часа седмично, отъ които 2 сѫ за хорово и 1 за класно пѣене. Тамъ, гдѣто може да се състави смѣсенъ хоръ: VI кл. 2 ч. класно и 1 ч. хорово; V. кл. 1 ч. класно, 1 ч. смѣсенъ хоръ и 1 ч. мѫжки хоръ. Ако ли нѣма смѣсенъ хоръ, тогава VI кл. има 2 ч. класно пѣене, а 1 ч. пѣе съ V. кл.; V.—I. класове иматъ по 1 ч. класно и 2 ч. хорово пѣене (V. кл. 1 ч. съ VI. кл. и 1 ч. общо хорово пѣене). Азъ изтъквамъ тия подробности, за да покажа, че тукъ се обръща еднакво внимание на единичното, класното и общо пѣене.

Ученицитѣ, които мутиратъ, се освобождаватъ временно отъ хоровото пѣене.

[2]) ... далечъ отива, обаче, ... [illegible] ... обучение се ... [illegible] ... семинаристи ... [illegible] ... рѣдовнитѣ семинари ... [illegible]

При общото пѣене ученицитѣ пѣятъ по класно, безъ да се дѣлятъ на класови групи.

Главната цѣль на пѣнието е култивирането на гласа. Въ това отношение нѣмцитѣ постигатъ учудителни резултати. Азъ споменахъ по-горѣ, че тукъ се обръща еднакво внимание на съвмѣстното, както и на единичното пѣене. Въ началния курсъ[1]) се полага главна грижа на развитието на слуха и гласа, на придиханието, а прѣди всичко на изговора; пѣнието си служи тогава съ съвсѣмъ малко тонове, ученицитѣ пѣятъ съвсѣмъ тихо, като се гледа, да взематъ чисти тонове и да говорятъ правилно и хубаво. Така пѣнието подпомага въ най-голѣма степень чистия и правиленъ изговоръ. Особено систематични се даватъ говорнитѣ упражнения. Вниманието на ученицитѣ се насочва еднакво на положението на езика и другитѣ, отвора на устата и на общото изражение на лицето. Всѣки има въ рѫката си малко огледалце, за може да вижда и поправя себе си. Въ нѣкои училища се употрѣбяватъ и особени стѣнни таблици (издание за училищата за глухонѣми), прѣдставляющи израза на лицето и положението на устнитѣ части при всѣки звукъ (en face и въ профилъ). Така срѣщето, когато мутацията е въ пълния си ходъ, се използува по най-цѣлесъобразенъ начинъ, така и ученическиятъ гласъ е запазенъ отъ толкова опасното за по-нататъшното негово развитие прѣсилване.

Много живо се разисква тукъ въпросътъ за цигулката. Наистина, по характера на нейния тонъ тя най-подхожда къмъ дѣтския гласъ, послѣ тя е единъ отъ най-леснoупотрѣбимитѣ инструменти, по затова и къ единъ отъ най-важнитѣ и само добрѣ надарени музикално могатъ се научи да свирятъ правилно съ нея. Щомъ е тъй, не умѣе ли учительтъ да я нагласява правилно, тя прѣстава да бѫде помощно срѣдство при училищното пѣене. Нѣщо по-вече: тя сама спомага за неправилното и нечисто пѣене. Затова и гласоветѣ за изхвърлянето на цигулката изъ семинаритѣ или поне уважлането и само факултативно се постепенно множатъ. Като сгоденъ инструментъ, който би замѣстилъ напълно цигулката, се посочва рѫчниятъ хармониумъ. Прѣди всичко съ хармониума могатъ се свири акорди и хармонии, споредъ това той подхожда напълно за придружаване училищното пѣене; неговиятъ тонъ е всѣкога чистъ и съ приятенъ тембъръ, свиренето съ него нека една много по-малка техника, може да се усвои, значи, въ несравнено по-кратко врѣме, толкова повече, че семинариститѣ сѫ учили и учатъ клавиръ. Па и цѣната му (35—40 м.) не е много по-висока отъ тая на една порядъчно хубава цигулка. Два отъ семинаритѣ сѫ почнали вече за опитъ свиренето съ рѫченъ хармониумъ.

Учителскитѣ семинари иматъ само пѣене и клавиръ.

[1]) Тогава мутацията е въ пълния си ходъ.

Рисувание. — Полновенният учебенъ планъ поставя като задача на рисуванието прѣди всичко развитие на естетическото чувство у ученицитѣ, «тѣ трѣбва да станатъ апостоли на картинното изкуство», а послѣ и да ги доведе до положението да си служатъ сами съ рисувалната изразность; край това отъ семинариститѣ трѣбва да излѣзатъ способни учители-рисувачи, които да сж въ състояние да разрѣшаватъ художественитѣ задачи на основното училище отъ една страна и да посрѣщнатъ потрѣбитѣ на индустриалния и домакински животъ отъ друга страна.

Клоноветѣ на семинарното рисувание сж: *свободноржчно рисувание* (рисуване отъ натура, стилизиране и наброски на орнаментни композиции, скициране, рисувание отъ паметь, рисувание на табдата), *конструктивно рисувание* и *художествено-исторически очерки* съ наброски на стилни скици (орнаментно рисувание).

Главна тяжесть се полага на свободноржчното рисуване. Въ долния курсъ е застжпено прѣдимно плоското прѣдставяне рисуване нѣщя, листа, пеперуди, бръмбари), догдѣ въ срѣдния курсъ почва перспективното изображение съ прѣдаване освѣтлението, сѣнкитѣ и боитѣ. Рисува се винаги отъ натура, възъ основа на грижливо наблюдение, употрѣбата на прѣдложки принадлежи вече изцѣло на историята.

Художественоисторическитѣ очерки засѣгатъ изкуството на родината (VI кл.), атиката (V. кл.), срѣдневѣковното изкуство (IV кл.), изкуството на 15. и 16. (III. кл.), 17. и 18. (II. кл.), 19. и 20. столѣтие (I кл.).

Редомъ съ това отъ III. кл. нагорѣ почватъ и методичнитѣ поучения по рисувание въ основното училище.

Повече върху рисуванието ще бжде казано въ втората половина на настоящия рапортъ.

3. *Гимнастика.* — Ако музиката и рисуванието мѣрятъ естетичното развитие въ духовенъ смисъль, то гимнастиката има за цѣль пъкъ хармонното тѣлесно развитие; тя подава ржка на първитѣ двѣ за пълното художествено възпитание. Край това обучението по гимнастика има задачата още да подготви семинариститѣ и като добри учители по гимнастика.

Гимнастическитѣ упражнения сж: строеви, свободни и машинни. Свободнитѣ упражнения, като основа на обучението по гимнастика, сж застжпени прѣдимно въ долния курсъ, машинната гимнастика съставя, обаче, ядка на гимнастическото обучение въ всички класове.

Силно развитие е достигнала тукъ и гимнастиката за момичета. Въ машинната гимнастика момичетата съвсѣмъ не стоятъ по-долу отъ момчетата; като изключимъ нѣкои специални уреди, гимнастическитѣ салони въ дѣвическитѣ педагогически училища разполагатъ съ сжщитѣ гимнастически машини, уреди и помагала, както и тия въ мжжкитѣ. Нека забѣлѣжа пжтьомъ, че несгодитѣ въ женското облѣкло сж избѣгвати по най-цѣлесъобразенъ начинъ.

Краснописътъ се прѣподава само въ
семинаренъ класъ. Прѣзъ двѣтѣ първи се
години се изучава незадължително и
фията. Прѣзъ изтеклата година, напр.
вували въ обучението по стенография
отъ всички семинаристи (1366 ученика).

Въ нѣкои семинари е въведена факу
и *ржчната работа*. Въ Франкенбергъ тя
подага само въ VI. (картонажъ) и V.
рале) класове съ по 1 ч. седмично; по
врѣме не позволява да се отиде по-н
На други мѣста е въведено само дърв
(изработка на нѣкои физически уреди
помагала).

Дотукъ изложеното имаше задачата за
само, докждѣ отиватъ изискванията, ко
сонскиятъ семинаръ поставя по отношени
образователнитѣ и техническитѣ прѣдмет
намирамъ него за достатъчно, минавам

в) Прѣдметитѣ на специалнат…
ретическа и практическа подго…

1. *Педагогика.* — Изучването на педа
почва както и въ Прусия отъ III. класъ
нарна година). Въ разпрѣдѣлбата на к
й сжществува най-голѣмото разнообразие
семинаръ върши това за себе си, та е н
се даде една обща скица. Причината
разнообразие лежи въ самия характеръ
мета отъ една страна и кжсотата на вр
специалната подготовка отъ друга стран

Психологията почва въ III. семинарен
но не намира тукъ своя завършекъ.
глави изъ нея се минаватъ въ II., нѣка
I. класъ. Логиката се минава въ свръзк
хологията. Дидактиката почва въ II. кла
нея се завръзва и специалната мето
нието за възпитанието остава изцѣло за
история на педагогиката почва на…
продължава дори до края на курса.

Полновенният учебенъ планъ съдърж
III. кл. Психология (логика). Уводъ въ
за възпитанието. Най-важното изъ об
гика (учебна форма, учебенъ ходъ). У
учението за отглеждането и училищнат
лина.

II. кл. Продължение и завършекъ на
гията. По-мжчнитѣ глави изъ общата ди
слѣдъ това специална методика. Истор
дагогиката (само 1 ч. седмично).

I. кл. Ако е потрѣбно продължение
шекъ на специалната методика. Обуче
допълнителнитѣ училища, послѣ учение
глеждането и дисциплината. История
гогиката (2 ч. седмично). Най-важното
лищното законодателство.

Въ Франкенбергъ е установена слѣдна
прѣдѣлба:

Психологията почва въ III. класъ. Н
вото полугодие тя заема всички 5 седм
сове, за да се постигне едно по-обстойно
знаване съ усѣтния и прѣдставно-идейни

ть. Въ 3. кварталъ (Архангеловденъ
) почватъ съ по 2 часа седмично ло-
ша дидактика (сждность и цѣль на
; изборъ, наредба и разпрѣдѣление
та материя; сжщность, стойность и
метода: учебенъ ходъ, методически
чебна форма. — При увода въ общата
учениццѣ се запознаватъ и съ Di-
ка на Комениуса). Петиятъ часъ служи
проби (упражнение въ разказване, раз-
излагане на учебната материя винаги
съ учението на дидактиката). Послѣд-
талъ (Коледа до Великдень) се взема
5 седмични часове — специална ме-

Теоретическата педагогика заема 3 сед-
ове Прѣзъ първитѣ 1—1½ мѣсеци се
ть въ практическата педагогика (про-
и завършекъ на общата дидактика:
о здание, учебната стая, училищна по-
помагала; класове и курсове на ос-
лището, учебенъ планъ, седмично раз-
е и пр.) Слѣдъ това почва пакъ пси-
слѣдъ кратко повторение на миналото
дната година се пристжпва къмъ раз-
о тежкитѣ глави изъ учението за прѣд-
живота (прѣдстави, редица, прѣдстава
и пространство, прѣдстава за личното
ески механизъмъ, говоръ, идеи), а стѣтъ
итѣ на чувствения и волевъ животъ.
леда почва история на педагогиката;
ъ погледъ върху възпитателното дѣло
и рамлянитѣ, после въ срѣднитѣ вѣ-
нието, което християнството е упраж-
у възпитанието изобщо, църковнитѣ
лни заведения, училищната реформа
Велики, рицарското възпитание, хума-
лскитѣ училища въ края на срѣднитѣ
въ основа и въ свръзка на мина-
итическата и културната история — се
главно врѣмето на реформацията —
ъ до Коменски, или ако е възможно,
а и Франке. Така, ранното застжпване
та на педагогиката и посвещаването
а часове, е продиктувано отъ слѣднитѣ
жения: а) да се постави тя въ най
ка въ свѣтската, църковната и литера-
тория и b) да се освободи послѣдниятъ
многото историческа материя, та тъй
е повече врѣме за разглеждане учебно-
ното дѣло въ днешнитѣ врѣмена.
а теоретическата педагогика сж опрѣ
три часа (прѣзъ лѣтното полугодие
педагогика и единъ за история на
та, зимѣ обратно). Съ разглеждането
а волевия животъ психологията на-
завършекъ. Прѣзъ това и прѣзъ на
ървения уводъ въ етиката е дадена
одимата основа за разбиране учението
нието въ ограниченъ смисълъ. После,
зползуватъ добититѣ познания върху
о развитие на дѣтската душа, се прѣд-
края и опита да се запознаятъ уче-

ницитѣ съ най важнитѣ патологически състояния и прояви на дѣтския душевенъ животъ. По история на педагогиката се минава историята на възпитанието отъ Русо до най-последнитѣ врѣмена. Накрая се взема необходимото изъ училищното законодателство.

При история на педагогиката е застжпенъ послѣдовно-хронологическиятъ ходъ. Като обръща достатъчно внимание на състоянието на учебно-възпитателното дѣло въ разнитѣ врѣмена (връзка съ културната, свѣтската и църковната история), обучението разглежда монографически бѣлѣжититѣ въ него личности; за изходенъ пунктъ служатъ литературнитѣ творения на великитѣ педагози. Като помагало служи педагогическата читанка отъ Остермана (Ostermann, Paedagogisches Lesebuch).

Голѣмо разнообразие владѣе и по отношение въведенитѣ учебници по педагогика. Дори между самитѣ дрезденски семинари не е постигнато едно състояние въ това отношение. Нѣкждѣ се ползуватъ по учебницитѣ на Ф. Лонгтъ, доскорошенъ директоръ на евангелския учителски семинаръ въ Карлсруе, другадѣ по учебницитѣ на Остермана и Веґенера; въ Франкенбергъ и въ първия дрезденски семинаръ сж въведени учебницитѣ на Д. Хаймонъ, директоръ въ Раненбургъ.

2. *Специална методика.* — Специалната методика почва отъ II. класъ (въ Франкенбергъ още въ III. класъ). Въ нѣкои семинари тя се прѣподава само въ той, въ други и въ I. класъ. Главното отличие отъ пруската наредба състои въ това, че въ Саксония методиката е съсрѣдоточена въ по-малко или въ едни ржцѣ. Впрочемъ, методиката на техническитѣ учебни прѣдмети се прѣподава и тукъ отъ самитѣ учители-специалисти въ свръзка съ обучението по тия прѣдмети, а методиката на елементарното обучение се води често отъ учителя на I. образцово отдѣление. За основа на методическитѣ поучения служи официалниятъ учебенъ планъ; той съдържа само общи максими безъ да се впуска въ подробното излагане на учебната материя по разнитѣ прѣдмети, та напълно подхожда за тая цѣль.

3. *Образцово училище.* — За цѣлитѣ на училищната практика съ всѣки семинаръ е свързано и по едно образцово училище. По организацията имъ тѣ сж съвсѣмъ различни. Прѣзъ миналата година, напр., е имало: 9 четирекласни, 7 петокласни, 3 шестокласни, 2 седмокласни и 1 осмокласно образцово училище (дѣвическиятъ семинаръ въ Дрезденъ). Парламентскиятъ семинаръ въ Анабергъ е имало само непълно образцово училище съ 2 класа (5. и 6. учебна година), а дѣвическиятъ семинаръ въ Лайпцигъ си е служилъ съ едно отъ градскитѣ основни училища. Класоветѣ на образцовото училище броятъ по 24 дѣца, обикновено момчета и момичета заедно, само тамъ, дѣто помѣщението позволява, броятъ на дѣцата може да се увеличи на 30. И по отношение образцовитѣ училища, значи намираме една сжществена разлика между саксонския и другитѣ се-

минаръ, кѫдѣто край раздѣлното непрѣмѣнно трѣбва да има и едно еднокласно (пълно слѣто) образцово училище. Само обстоятелството, че като най-просто образцово училище е взето четирекласното (гдѣто въ всѣки класъ сѫ слѣти само по 2 учебни години), говори за едно много по-високо развитие на саксонското основно училище — щомъ приемемъ, че по организацията му образцовото училище трѣбва да отговаря на най-разпространения типъ основно училище въ страната, та съ това служи и за огледало на общото състояние, въ което се намира елементарното ѝ учебно дѣло.

Учителитѣ въ образцовото училище сѫ сѫщеврѣменно учители въ семинара; разлика въ положението и заплатитѣ на образцовитѣ и семинарни учители тукъ съвсѣмъ не сѫществува.

4. *Училищна практика.* — Начинътъ, по който става въвеждането на ученицитѣ въ училищната практика, е на всѣкждѣ различенъ. Въобще може да се забѣлѣжи слѣдното:

Практикуването става прѣдимно по групи и почва още въ II. семинаренъ класъ съ по 4 часа седмично. (При това повечето отъ семинаритѣ иматъ и специаленъ часъ за общо (покласно) практикуване по катехизисъ). Семинариститѣ се раздѣлятъ на групи, всѣка отъ които работи по опрѣдѣленъ прѣдметъ въ нѣкое отъ отдѣленията на образцовото училище. Нѣколко пѫти въ годината става мѣняване на отдѣленията, значи и прѣдметитѣ. Въ началото на всѣки срокъ учительтъ по прѣдмета — дѣление на прѣдметитѣ по специалности още въ образцовото училище е застѫпено въ най-голѣма стъпень — държи по нѣколко образцови уроци, веднага слѣдъ което почва прѣподаването на семинариститѣ. Ученикътъ, комуто е редъ да прѣподава, изработва първо скица на урока, която се прѣглежда и корегира отъ надлежния учитель; възъ основа на тъй поправената скица ученикътъ изработва подробна препарация и прѣподава по нея. Специални часове за критика нѣма, за тая цѣль се употрѣбяватъ послѣднитѣ 5—6 минути отъ часа.

За по-голѣма ясность азъ прѣдавамъ тукъ нѣкои отъ плановетѣ, по които става практикуването.

А. Дѣвическиятъ семинаръ въ Дрезденъ.

За практика сѫ отредени само 3 часа седмично (понедѣлникъ, вторникъ и срѣда, 8—9 ч. пр. пл.). Ученичкитѣ отъ II. и I. класове сѫ раздѣлени на 3 групи, годината е раздѣлена сѫщо на 3 срока: 1.V. — 27. VIII, 3.IX. 3.XII. и 10.XII. — 18.III. — за II. класъ; 1.V. — 13.VIII. 20.VIII. — 5.XI. и 12.XI. — 11.II. — за I. класъ.

Има да обучаватъ:

II. класъ. I. група:

1 срокъ — по смѣтане (понедѣлникъ), география (вторникъ) и библ. история (срѣда) въ 5. класъ;

2. срокъ — по смѣтане, библ. история и родинознание въ 6. кл.;

3. срокъ — по библ. история, смѣтане и нагл. обучение въ 7. класъ.

II. група:

1. срока — по прѣдметитѣ на I. група,
2. » » » » I. »
3. » » » » I. »

III. група:

1. срокъ — по библ. история (понед… смѣтане (вторникъ) въ 7. класъ нагл… (срѣда) въ 8. класъ;

2. срокъ — по прѣдметитѣ на I. група,
3. » » » » I. »

I. класъ. I. група:

1. срокъ — по катехизисъ (понедѣл… теренъ езикъ (вторникъ) и смѣтане (… 2. класъ;

2. срокъ — по катехизисъ, матер. ез… история въ 3. класъ;

3. срокъ — по катехизисъ, френски… история въ 4. класъ.

II. група;

1. срокъ — по прѣдметитѣ на I. група
2. » » » » I. »
3. » » » » I. »

III. група:

1. срокъ — по прѣдметитѣ на I. група
2. » » » » I. »
3. » » » » I. »

Б. Първиятъ дрезденски семи…

Образцовото училище е 7-класно (1. уч. година, 6. кл. — 2. уч. година, 3. и 4. уч. година, 4. кл. — 5. уч. година 6. уч. година, 2. кл. — 7. уч. година и 8. уч. година); семинариститѣ отъ II. и … сѫ раздѣлени по на 7 групи (а—ж).

II. семинаренъ класъ.

Брой на седмичнитѣ часове	Прѣдметитѣ, по които се практикува	Въ кое отдѣление	Срокове: 3.V.—4.VI.	5.VI.—14.VIII.	14.VIII.—22.IX.	3.X.—11.XI.	14.XI.—22.XII.	8.I.—14.II.	12.II.—21.III.
4 часа	Матеренъ езикъ	7. кл.	а	ж	е	д	г	в	б
2 часа 2 «	Пѣене Краснописъ	6. кл.	б	а	ж	е	д	г	в
4 часа	Матеренъ езикъ	6. кл.	в	б	а	ж	е	д	г
2 часа 2 «	Свещена история Гимнастика (съ момчета)	3. кл. 4. кл.	г	в	б	а	ж	е	д
4 часа	Матеренъ езикъ	1. кл.	д	г	в	б	а	ж	е

Брой на семинариститѣ часове	Прѣдметитѣ, по които се практикува	[illegible]	Срокове						
			[illegible]	[illegible]	[illegible]	за VIII [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
2 часа 2 »	Свещена история . . . Смѣтане	1. кл.	а	ж	е	д	г	в	б
2 часа 2 »	Естествена история . . История	3. кл. 2. кл.	б	а	ж	е	д	г	в
4 часа	Смѣтане	6. кл.	в	б	а	ж	е	д	г
2 часа 2 »	Геометрия. . . . . . . Физика	3. кл.	г	в	б	а	ж	е	д
4 часа	Матерень езикъ	4. кл.	д	г	в	б	а	ж	е

вшната страна на обучението, лов- прѣподаването, пруссkитѣ семинари по задоволителни резултати, като разбира се, че туй всичко става за сматта. Саксонската практика, както учебенъ планъ, сочи стремежъ поро не е по-щастлива въ постигнати. Общиятъ недостатъкъ на днешната практика — не само въ Саксония — е, че тя борави повече съ учебната задете ученику поне единъ погледъ ския градежъ на учебния планъ!), вното, дѣтето, неговото развитие огиста да прѣподава отдѣлни уроци, забравя да му покаже цѣлото на работа. Това лежи въ права противоесъ исканията на модерната педагохваща обучението не като държане ии, а като една трайна, послѣдователнаето дѣйность. Туй, което се днесъ могло да стане и ако дѣцата съвсемъ въ педагогиста се иска да знае, какъ отдѣтенъ урокъ, но да ли тоя щг развитието на дѣтето, да ли намие съ на прѣподаване подходяща тъкмо които има да се работи, и послѣ, отношение стои той урокъ съ по-рано и слѣдъ него слѣдващитѣ — съвсѣмъ малко мисли. И що се получатъ? Схематизъмъ, който спъва иность у бѫдещия учитель. Отъ

училището той занися съ себе си: планъ за обработката на библейскитѣ или исторични разкази, схема за обработката на растенията, диспозиция, какъ да се разглеждатъ животнитѣ, схема за обработката на гатанкитѣ или пословицитѣ, и най-накрая диспозиция за обработката на поетичнитѣ творения! Тази методика почесть се отправя само на външностьта, частноститѣ. Азъ неведнажъ съмъ ималъ случая да се увѣря, че практикантитѣ сѫ все изтънкни въ прѣподаването на отдѣлнитѣ и нови уроци; дойде ли редъ, обаче, да се затърже или засегне нѣщо по-рано прѣподавано, тѣ сѫ съвсѣмъ безпомощни. Другаедна още по-слаба страна на днешната училищна практика е, че тя, рѣчи, съвсѣмъ игнорира възпитателната дѣйность на учителя. «Обучението е срѣдство, възпитанието цѣль», казва днешната педагогика. За упражнение въ прѣподаването сѫ опредѣлени часоветѣ по практика, но що се прави, за да се упражни бѫдещия учитель и въ дѣйностьта му като възпитатель? Нима учительтъ възпитава само, кога прѣподава? Това показва, че още не е отстѫпено ни на йота отъ старото основа гледище, което търси и очаква всичко отъ учебната материя. Колко е далечь то отъ исканията на модерната педагогика, която търси въ учителя повече възпитатель, отколкото прѣподаватель на грамота и елементарно смѣтане, която иска да види въ него психологъ, свободно творещъ художникъ!

Въ дрезденската консерватория (благодарение любезностьта на единого отъ професоритѣ, сѫщевременно и семинаренъ учитель) азъ имахъ възможностьта да констатирамъ въ нѣколко теоретически и практически часове въ отдѣлението, гдѣто се подготвятъ бѫдещитѣ учителки по музика, азъ срѣщнахъ слѣдната нарѣдба: покрай теоретическитѣ и технически занятия на всѣка учителка се дава и по едно дѣте, което тя ще трѣбва да занимава въ продължение на 5 мѣсеца теоретически (музикална теория) и практически (свирене съ пиано и пѣене), по постигнатитѣ тукъ резултати именно се цѣни и нейното достойнство като учителка. Да ли не е тоя пѫтьтъ, по който би трѣбвало да тръгне цѣлата наша училищна практика? «Който иска да се научи да плува, трѣбва да влѣзе въ водата», е казалъ старият майсторъ Кохъ. Учителска и още повече възпитателска вѣщина се добива само посрѣдствомъ общуването съ дѣцата, и професоръ Хаманъ улучва тъкмо истината съ слѣднитѣ си думи: «Съ дружението съ дѣтето семинаристътъ трѣбва да започне, развие и завърши специалното си образование».[1])

Съ това азъ доказахъ по спорния въпросъ за начина на извършването упражнитѣ въ училищната практика. Всѣка нарѣдба, която би имала претенцията да бѫде добра, трѣбва да задоволява въ слѣднитѣ три посоки: а) Тя трѣбва да дава възможность на педагогиста за доста-

[1]) [illegible]

тъчно упражнение, както въ учебно, тъй и въ възпитателно отношение. Държането отдѣлни, безъ никаква вѫтрѣшна връзка, лекции е далечъ отъ да задоволи това искане. Ученикътъ трѣбва да вижда свързани методически цѣлости, нѣщо повече — нему трѣбва да се уясни погледа въ цѣлостната учебно-възпитателна работа. б) Тя трѣбва да привеле въ пълно съгласие педагогическото знание и можене; между педагогическата теория и практика не би трѣбвало да остане никаква пропазка. в) Тя трѣбва да се грижи, щото дѣцата отъ образцовото училище да бѫдатъ запазени отъ произволното експериментиране съ тѣхъ. Да не се забравя, че дѣцата отъ образцовото училище не сѫ никакви «опитни обекти», че тѣ иматъ еднакво съ всички дѣца правото на грижи отъ страна на училището [1])

Слѣдъ като чуятъ нѣколко образцови уроци, нѣкои отъ ученицитѣ държатъ въ присѫтствието на цѣлия класъ пробни уроци. Това става обикновено тъй: за обни resp. образцови лекции сѫ отредени по 2 седмични часа. Първиятъ часъ учительтъ държи образцовата лекция съ половината отъ дѣцата въ класа (напр само момчетата). Практикантитѣ си държатъ бѣлѣжки. Посоченъ отъ учителя ученикъ изработва по записанитѣ бѣлѣжки една кѫса диспозиция, която означава хода на учебния часъ само въобще и я прѣдставя учителю за прѣгледъ. Слѣдъ като я прѣгледа и надлежно корегира, учительтъ повръща пробата на ученика; възъ основа на нея той си изработва подробна лекция, която и вписва въ особена тетрадка. Въ слѣдния часъ по практика ученикътъ държи лекцията прѣдъ втората половина отъ дѣцата. Слѣдъ като се държатъ по тоя начинъ нѣколко лекции точно по образеца на учителя-методикъ, практикантитѣ почватъ да работятъ само по опѫтване, безъ образцови лекции. Въ втория класъ и особено въ началото на годината се упражнява прѣдимно степеньта на нагледностьта (II. форм. степень), като най-важна и най-лека, при все туй препаратитѣ на ученицитѣ трѣбва да съдържатъ единъ нѣмекъ поне и на останалитѣ степени, до които въ часа по практика не би могло да се достигне (образуване на понятия, упражнение).

Темитѣ по практика образуватъ едно органически свързано цѣло. Семинариститѣ се запознаватъ първо съ взаимната връзка между темитѣ, а сѫщо и съ мѣстото, което тѣ заематъ въ учебния планъ.

За оформяване на материята иде сега техническата работа и отнасянето съ дѣцата. Още прѣди да държи първиятъ семинаристъ пробата си

[1]) Тукъ се намѣсва и въпросътъ за учебната на образцовото училище. ... [illegible] ... въ ... [illegible] ... само ... [illegible] ... ѫжатъ самостойно.

лекция, се изказва и обосновава на... всичкитѣ работи въ образцовото у... ресътъ на дѣтето трѣбва да се по... първото мѣсто и че въ сравнение с... други въпроси заематъ едно второст... Учительтъ се намѣсва въ обучение... кънтитѣ само въ най-рѣдки случаи... укаже за необходимо, той у... цѣлъ послѣднитѣ нѣколко минути... тъй дава единъ завършекъ на... семинаристъ си бѣлѣжки кѫса ск... ладения урокъ, а сѫщо и потрѣбни... бѣлѣжки. За всѣка лекция се опрѣ... рецензентъ и по единъ записвач... Тоя послѣдниятъ бѣлѣжи, колко... зададени на всѣко дѣте и колко от... или криви) и схващания е дало то... особено внимание на туй, да ли п... забравя да извиква повторно дѣцата,... невѣрни или незадоволителни от... щания, а сѫщо и върху всички при... биха могли да се прѣдадатъ статис... които сѫ отъ особено значение з...

Въ деня на рецензията (азъ съ... че особени часове за критика нѣма... се употрѣбяватъ самитѣ часове по... така практическитѣ и образцови ур... дѣйствително за пояснение и изхо... на методическитѣ поучения) по... думата самиятъ практикантъ за... Второ получава думата рецензентътъ... чита своята критика, а трети—зап... тисникъ. Практикантътъ може да с... зимата. Слѣдъ това се намѣсва в... цѣлиятъ класъ, но тъй, че всѣка п... да бѫде обстойно мотивирана. Посл... учительтъ. Въ ясна формулировка... главнитѣ грѣшки на прѣподаванет... какъ тия биха се прѣмахнали. Въ с... той изтъква и добритѣ страни на пр... особено ако тѣ съдържатъ нѣщо... класа. Практикантътъ си вписва... бѣлѣжки подъ самата лекция.

Критика. — Редътъ на *критика...*

1. Грижи ли се практикантътъ... по подходенъ начинъ за веществе...

2. Употрѣби ли той право познат... прѣдстави за възприемане на ново...

3. Бѣ ли прѣдметно всичко вѣр...

4. Какъвъ бѣ говорътъ и държа... тиканта и дѣцата?

5. Бѣха ли въпроситѣ прави по... ната методическа и граматическа...

6. Какъ се отнасяше практик... правитѣ, полувѣрни и фалшиви... дѣцата?

7. Какво бѣ участието на дѣц... вентъ и всички изисквания за... на учебния часъ?

8. Бидоха ли прѣминати прав... на методическата обработка и пр... практиканта за вѣрното заучи...

жа ли да постави практикантътъ само-
ята на ученицитѣ въ служба на обу-

ли дѣлението и развитието прави и от-
е ли обучението въобще на исканията
ата?
мѣеше ли практикантътъ да бди и за-
вниманието на дѣцата и можа ли да
тѣхната самостойность въ служба на
то?
бумѣ ли учительтъ да възбуди подходно
жение у ученицитѣ?
о биде постигнато съ урока? (Въ дѣ-
учителя?)
цитѣ вписватъ въ тетрадкитѣ си кжса
всѣка чута (пробна или образцова)
първо, за да имъ остане като споменъ
за по послѣ, второ, за да се привикнатъ
затъ и използуватъ бѣгло нахвърля-
ци, и най-послѣ, за да се привикнатъ
училището да схващатъ и излагатъ на-
итѣ лекции (водене бѣлѣжници). Къмъ
всѣки срокъ се поставя по една тема,
трѣбва да се приготвятъ всички уче-
чительтъ прѣглежда и корегира всички
ции. Въ началото на учебния часъ учи-
рѣдѣля единого отъ семинариститѣ, който
бна да държи цѣлата лекция, или пъкъ
а единого само съ една нейна часть, а
съ продължението ѝ.
вече споменахъ, особена тяжесть се по-
отнасянето съ дѣцата. Съ това се гледа
веждатъ практикантитѣ и въ задачата на
нето, управлението и дисциплината, при
то основно начало важи: винаги да се
аза най-мекото отъ прѣходнитѣ срѣдства.
риститѣ се увеждатъ и въ употрѣбата на
помагала; тѣмъ се довѣрява още и ко-
на ученическитѣ тетрадки, обаче учи-
рѣглежда самитѣ всѣка седмица, за да
на нужната критика върху вида и на-
корегирането и да да се грижи за прѣ-
на грѣшкитѣ. Сжщо тѣй семинариститѣ
тѣ като надзорници при всичкитѣ излети
ници съ дѣцата. Така тѣмъ се дава
ость да сторятъ началото въ наблю-
на дѣтската натура.

лекции. — Освѣнъ двата часа за общи
и и пробни уроци, въ II. класъ сж от-
ще 2 часа въ седмицата за групни прѣ-
ия. Учебната година е раздѣлена на 5
отвѣтно прѣдметитѣ на специалната ме-
всѣка отъ паралелкитѣ (II. класъ имаше
текущата год. 2 паралелки) на класа по
пи отъ 4—7 ученика. Всѣка група обу-
опрѣдѣленъ прѣдметъ въ нѣкое отдѣ-
на образцовото училище. Съ промѣня-
сроковетѣ става и едно промѣнение на
дмети, сжщо и на класоветѣ, както се
вижда отъ слѣдната таблица.
тая наредба се е имало прѣ видъ слѣ-

1. Всѣка група да остане по възможность по-дълго врѣме въ единъ и сжщъ класъ на обр. училище, съ което ученицитѣ добиватъ по-голѣмъ интересъ и разбиране на дѣтската индивидуалность, а въ сжщото врѣме

2. На всѣки практикантъ да се даде възможность да работи въ повече отдѣления и при повече учебни прѣдмети;

3. Въ послѣднитѣ срокове да настжпятъ по-тежкитѣ учебни прѣдмети (библейска история, история, граматика), и

4. Да се практикува само по ония прѣдмети, които сж минати вече при специалната методика, по които, значи, сж държали вече образцови и общи пробни лекции, критикувани сж и сж вписани въ лекционната тетрадка. Ученицитѣ обучаватъ поредно, така сж заняти всички равномѣрно.

И при групнитѣ прѣподавания ученицитѣ, както и учительтъ на отдѣлението, си водятъ критични бѣлѣжки. Бѣлѣжкитѣ върху учениковото прѣподаване се правятъ въ послѣднитѣ нѣколко минути на часа. За задаване темитѣ за групнитѣ прѣподавания, а сжщо и за общи бѣлѣжки по прѣподаването, както и по цѣлостната училищна работа, е отреденъ специаленъ седмиченъ часъ.

Въ началото на всѣки срокъ учительтъ на отдѣлението държи сжщо нѣколко образцови урока, при което се гледа да се застжпятъ всички клонове на въпросния учебенъ прѣдметъ. Слѣдъ това почва веднага прѣподаването отъ ученицитѣ.

Една друга добра страна на тая наредба — за дѣцата отъ образцовото училище именно — лежи въ това, че ни единъ отъ учебнитѣ прѣдмети не остава въ ржцѣтѣ на практикантитѣ прѣзъ цѣлата година (в. плановетѣ на 1-я дрезденски и особено на дѣвическия семинаръ, стр. 37—39). Съ мѣняване на учебнитѣ прѣдмети ученицитѣ мѣнятъ и класоветѣ, тъй че на учителя на отдѣлението се дава възможность да попълни всички допуснати при прѣподаването на практикантитѣ празноти.

I класъ. Въ тоя класъ се минава по методика слѣдното:

1. Методика на обучението по *география и родинознание* (нагледно прѣдставяне на отдалеченитѣ по пространство прѣдмети) и като завършекъ на учебнитѣ прѣдмети.

2. Методика на обучението по *катехизисъ* (употрѣба на живитѣ библейски разкази и идейнитѣ прѣдстави за закрѣпване на нагледната материя по вѣроучение и за поставяне основата на християнското мирогледзрѣние).

3. *По-нататъшната обработка* на методическитѣ единици (III., IV. и V. степени), съ особенъ огледъ на IV. методическа степень — степеньта на образуване понятията при разнитѣ учебни прѣдмети, послѣ история на методиката, литературата по разнитѣ учебни прѣдмети, обучението въ допълнителното училище. Сжщо и *развиващото обучение — нагледно развиващо* за добиване на конкретни прѣдстави, *чисто развиващото* за добиване на абстрактни прѣдстави

ПЛАНЪ

на групнитѣ прѣподавания въ паралелкитѣ (А и Б) на II. класъ при учителския семинаръ въ Франкенбергъ (Саксония). Учебна 1905—906. година.

Срокове	Прѣдметъ на специални методика	Паралелка А — 1. група	Паралелка А — 2. група	Паралелка А — 3. група	Паралелка Б — 1. група	Паралелка Б — 2. група	Паралелка Б — 3. група
		1. Учебенъ прѣдметъ. 2. Въ кое отдѣление на образцовото училище? 3. День и врѣме.			1. Учебенъ прѣдметъ. 2. Въ кое отдѣление на образцовото училище? 3. День и врѣме.		
1. 30 Априлий до 1 Юний	1. Естествена история	**Смѣтане** въ 1. кл. Понед. и Четвъртъ. 3—4 ч.	**Смѣтане** въ 2. кл. Вторникъ и Петъкъ 3—4 ч.	**Писане и пѣене** въ 4. кл. Понед. и Четвъртъ. 10—11 ч.	**Писане и пѣене** въ 1. кл. Сѫбота 10—11, Вторникъ 2—3 ч.	**Писане** въ 4. кл. и **Пѣене** въ 1. кл. Вторникъ и Петъкъ 2—3 ч.	**Смѣтане** въ 4. кл. Понед. и Четвъртъ. 10—11 ч.
2. 1 Юний до 25 Септемврий	2. Свѣтска и библейска история	**Писане и пѣене** въ 4. кл. Понед. и Четвъртъ. 10—11 ч.	**Естествознание** въ 2. кл. Срѣда и Сѫбота 8—9 ч.	**Смѣтане** въ 2. кл. Вторникъ и Петъкъ 3—4 ч.	**Библейска история** въ 2. кл. Вторникъ и Петъкъ 8—9 ч.	**Смѣтане** въ 4. кл. Срѣда и Сѫбота 10—11 ч.	**Краснописъ и пѣене** въ 1. кл. Вторникъ 2—3 и Сѫбота 10—11
3. 21 Септемврий до 25 Ноемврий	3. Четене и граматика	**Четене и граматика** въ 2. кл. Вторникъ и Петъкъ 3—4 ч.	**Краснописъ и пѣене** въ 1. кл. Четвъртъ. и Понед. 10—11 ч.	**Четене и граматика** въ 3. кл. Срѣда и Сѫбота 8—9 ч.	**Смѣтане** въ 4. кл. Вторникъ 2—3 и Срѣда 10—11 ч.	**История** въ 2. кл. Срѣда и Сѫбота 10—11 ч.	**Четене и граматика** въ 4. кл. Вторникъ и Петъкъ 8—9 ч.
4. 26 Ноемврий до 5 Февруарий	4. Съчинение и обработка на поетически творения	**Библейска история** въ 2. кл. Срѣда и Сѫбота 8—9 ч.	**Четене и граматика** въ 2. кл. Вторникъ и Петъкъ 3—4 ч.	**Естествознание** въ 3. кл. Срѣда и Сѫбота 8—9 ч.	**Четене и граматика** въ 4. кл. Срѣда и Сѫбота 10—11 ч.	**Библейска история** въ 3. кл. Вторникъ и Петъкъ 8—9 ч.	**История** въ 2. кл. Срѣда и Сѫбота 10—11 ч.
5. [illegible]	5.	**Естествознание**	**Съчинения и стихотворство**	**Библейска история**	**История**	**Четене и граматика**	**Библейска история**

Срокове	Прѣдмети на специалната методика	1. група	2. група	3. група	4. група
		1. Учебенъ прѣдметъ. 2. Въ кое отдѣление на образцовото училище? 3. День и врѣме.			
1. 30 Априлий до 1 Юлий	1. **Родинознание и география**	**Гимнастика и рисуване** въ 1. кл. Вторникъ и Петъкъ 10—11 ч. **Съчинение и стихотворство.** въ 2. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 3—4 ч.	**История** въ 1. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 3—4 ч. **Съчинение и стихотворство** въ 3. кл. Вторникъ и Петъкъ 10—11 ч.	**Родинознание** въ 3. кл. Вторникъ и Сжбота 9—10 ч. **Нагледно обучение и смѣтане** въ 5. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 3—4 ч.	**Катехизисъ** въ 1. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 8—9 ч. **Разказване, четене** въ 5. кл. Вторникъ и Петъкъ 10—11 ч.
2. 2 Юлий до 21 септемврий	2. **Катехизисъ**	**История** въ 1. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 3—4 ч. **Нагледно обучение и смѣтане** въ 5. кл. Вторникъ и Петъкъ 10—11 ч.	**Катехизисъ** въ 1. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 8—9 ч. **Родинознание** въ 3. кл. Вторникъ и Сжбота 9—10 ч.	**Съчинение и стихотворство** въ 3. кл. Вторникъ и Петъкъ 10—11 ч. **Разказване и четене** въ 5. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 3—4 ч.	**Гимнастика и рисуване** въ 1. кл. Вторникъ и Петъкъ 10—11 ч. **Съчинение и стихотворство** въ 2. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 8—9 ч.
3. 24 Септемврий до 25 ноемврий	3. **По-нататъшна обработка на методическитѣ единици, история на методиката по разнитѣ учебни прѣдмети, литература, обучението въ допълнителното училище и пр.**	**География** въ 2. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 8—9 ч. **Родинознание** въ 3. кл. Вторникъ и Сжбота 9—10 ч.	**Гимнастика и рисуване** въ 1. кл. Вторникъ и Петъкъ 10—11 ч. **Разказване и четене** въ 5. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 3—4 ч.	**Катехизисъ** въ 1. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 8—9 ч. **История** въ 1. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 8—9 ч.	**География** въ 1. кл. Вторникъ и Сжбота 9—10 ч. **Нагледно обучение и смѣтане** въ 1. кл. Вторникъ и Петъкъ 9—10 ч.
4. 20 Ноемврий до 3 Февруарий		**Катехизисъ** въ 1. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 8—9 ч. **Разказване и четене** въ 5. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 3—4 ч.	**География** въ 1. кл. Вторникъ и Сжбота 9—10 ч. **Нагледно обучение и смѣтане** въ 5. кл. Вторникъ и Петъкъ 9—10 ч.	**География** въ 2. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 8—9 ч. **Гимнастика и рисуване** въ 1. кл. Вторникъ и Петъкъ 9—10 ч.	**История** въ 1. кл. Понедѣлн. и Четвъртъкъ 3—4 ч. **Родинознание** въ 3. кл. Вторникъ и Сжбота 9—10 ч.

и *показателно развивателното* за произвеждане на конкретни и обстрактни прѣдстави — намира тукъ своето разглеждане

Обща и групна практика въ I. класъ. — Часоветѣ по практика въ последния семинаренъ класъ сж така разпрѣдѣлени, че всѣкиму отъ практикантитѣ се падатъ по 4 часа въ седмицата групно прѣподаване. Вънъ отъ това опредѣленъ е и особенъ часъ за образцови лекции и общи пробни прѣподавания. Редътъ при общитѣ проби и критиката е сжщиятъ, както и въ II. кл. съ разликата само, че на първокласницитѣ е прѣдставена по-голѣма на свобода самостоятелность; тѣхната работа трѣбва да се прѣобърне постепенно отъ мисъльта, че той е съработникъ въ общото дѣло на възпитанието и че, слѣдователно, и той носи часть отъ общата отговорность

Кога и по кои прѣдмети става практикуването по групи, ще се види отъ таблицата на слѣдната страница. Вмѣсто на 5, годината е раздѣлена на 4 срока — последниятъ квартадъ, поради зрѣлостнитѣ изпити, ученицитѣ се свобождаватъ отъ практика. Ученицитѣ отъ класа сж раздѣлени на 4 групи отъ по 11 ученика.

Бѣлѣжка 1. Както и по рано намекнахъ, методиката по краснописъ, рисуване, гимнастика и пѣене се прѣподава отъ самитѣ учители специялисти, въ свръзка съ обучението по прѣдмета.

Бѣлѣжка 2. Образцовото училище въ Франкембергъ е само отчасти слѣто съ 5 класа, а именно. 5. кл. — 1. уч год, 4 кл. — 2 уч. год., 3. кл., — 3. и 4 уч год., 2. кл. — 5 и 6. уч. год и 1. кл. — 7. и 8. уч. годиш.

IV. Психологически наблюдения.

Редовноорганизирани психологически наблюдения азъ не намѣрихъ въ никой отъ посѣтенитѣ отъ мене семинари. Впрочемъ, тукъ не е уясненъ още окончателно и самиятъ въпросъ, що се разбира и какво се иска собствено съ психологическото наблюдение — такова е поне моето заключение слѣдъ станалитѣ въ конгреса на основнитѣ учители разисквания по въпроса за образованието на учителитѣ, въ свръзка съ който се размѣниха мисли и по отношение психологическитѣ наблюдения въ учителскитѣ семинари. Догдѣ едни очакватъ отъ тѣхъ най-голѣмитѣ облаги, други изтъкватъ, и съ пълно право, че е още рано да се мисли за подобно нѣщо, че постигнатитѣ резултати, ако такива могатъ се постигна въобще при сегашнитѣ обстоятелства, едва ли би възнаградили изгубеното за тѣхъ врѣме, че учебното дѣло е прѣпълнено още съ редица въпроси, които чакатъ своето разрѣшение, че експериментирането съ дѣцата е една опасна игра — за него се искатъ специално подготвени учители, и че най-послѣ съ тоя въпросъ би трѣбвало да се заематъ собствено университетитѣ, мѣстата гдѣто се подготвятъ учителитѣ за педагогическитѣ училища.

V. Художествено възпитание.

Ще говоря специално и за художественото възпитание въ саксонскитѣ учителски семинари,

защото намирамъ, че обичниятъ изра
ческа подготовка е много слабъ
постигнатитѣ въ това отношение ре
саксонското училище се възлагатъ
дежди за художественото прѣвъзпита
рода. Това последното се смѣта за толко
ходимо днесь, когато грубиятъ мате
изкусно забулванъ съ хубавото начало
за живота!«, се шири понече и пове
той мѣри да катурне съвсѣмъ и тѣй
малко остатъци на много по-идеалист
нало, когато погонката за материал
бивки мѣри да погълне всичко. Хуба
ничи съ доброто; пропадне ли хубавот
шава се и доброто.

Който има младостьта, има п
бждещето ще жъне това, което
посѣло. Въ никоя друга область не
тѣмо влиянието на самата учителска
никждѣ другадѣ не е по-намѣсто
бждещето на народа е въ ржцѣтѣ на
Отъ това се опрѣдѣля и голѣмата от
къмъ отечеството, която педагогиче
лице поема. Защото вилеяче худож
училището и съ това художествено
тание на нацията е немислимо, то
остра ирония при художествено-мъртва
учители.

Важното е, че въ Саксония сж
пото мѣсто и сж взели мѣрки за
куване. Саксонскиятъ семинаръ се
само за физическото и умственото ра
възпитаницитѣ си, той възпитава, и
успѣхъ, и художествено.

И кои сж срѣдствата, съ които той
Тѣ сж сжщитѣ, съ които би трѣб
служи всѣко подготвително за учите
Първото и най-мощно срѣдство е
създадено отъ цѣлостната
Още съ прѣкрачване прага на учили
познава, че се намира въ
които стои малко по-горѣ отъ
всѣкидневния животъ. Саксония
като не жали сумитѣ за изграждане
и хубави училищни здания; изразх
това капитали се награждаватъ сто
второ мѣсто иде картинната украса.
илата и прѣдметитѣ, които иматъ за
задача художественото възпитание
рисуването, а донѣйдѣ и гимнастик
е дума за хармоничното тѣлесно развит
питаника.

И да не се мисли, че семинаритѣ
за цѣль подготвянето на виртуози-м
художници-рисувачи? Това е
за едно повече общеобразоват
каквито сж учителскитѣ семинари
шение поставенитѣ цѣли тѣ сж много
и това, което тѣ постигатъ, е
тъчно. То е разбиране и пѣене
наслада отъ художественитѣ творе
на чувството въ говоръ, пѣсень и
благородна задача, която всѣко за

. могло и би трѣбвало да постига
ритѣ отиватъ далечь и въ развитието
то у възпитаницитѣ, показватъ учени-
всички, за това свидѣтелствува и и-
на музикалнитѣ творения. Първи
лането на музиката сж семинаритѣ
нъ — човѣкъ познава тукъ, че стои
о-музикалната дрезденска почва. Всѣки
ма прѣкрасно уреденъ хоръ, единият
и пъленъ струненъ оркестъръ, н
ствуватъ всички добрѣ надарени уче-
ече отъ 60); азъ бѣхъ смаянъ, като
се изпълняватъ тукъ симфониитѣ
а и Бетховена. До кждѣ се отива
шение картинната украса, — показ
въ Франкенбергъ; майката Дрезден
укъ пълната своя щедрость. Въ пра-
ла е огромната оригинална картина
) «какъ Карлъ велики произвежда
лищенъ изпитъ», изпълнена по по
министерството за смѣтка на «ху-
ия фондъ». Стѣнитѣ въ стаитѣ и по
сж украсени съ множество худо-
картини, подарени отъ кралевската
алерия и художествено-индустриалния
Дрезденъ, художествената академия
ъ и частни лица; не сж малко и тво-
самия учитель по рисуване, еднакво
методикъ, както и художникъ-рису
цѣннитѣ творения се намиратъ, обаче
гдѣто учителскиятъ съвѣтъ държи
сѣдания. Като най-новъ, семинарътъ
нбергъ е първото училище въ Сак-
то има собствена картинна галерия
ъ тукъ картини илюстриратъ разнитѣ
то и разнитѣ технически особености
ного изкуство. Отъ тѣхъ азъ ще от-
мо: Мария като привидѣние (по Бо-
Апотеозътъ на Венеция (по Веронезе)
огромната картина съ редица сцени
ия Фаустъ.[1])

лико значение сж и дневнитѣ общи
оито по начина на изпълнението имъ
срѣдство за будене и крѣпене на
то настроение; има нѣщо наистина
ично въ тия общи молитви, придру-
али съ училищния органъ. Па и са-
нищенъ животъ дава често случаи за
постигнатото настроение. Нѣколко
ъ годината се уреждатъ училищни
блични концерти

VI. Обучение, изпити.

ѣлбата на ученицитѣ по класове дава
ть за най-успѣшната работа. Споредъ
ки класъ трѣбва да брои не повече
ника. По-послѣ, поради недостига отъ
ители, това число е увеличено на 30;

сжщото е накарало министерството да отвори
при повечето отъ семинаритѣ и паралелни
класове. Задачата на тия послѣднитѣ отива и
малко по-далечъ: тукъ се правятъ и необхо-
димитѣ опити, да ли не ще е възможно латин-
скиятъ езикъ да се изхвърли и замѣсти съ нѣкой
отъ модернитѣ езици; за това и въ паралелнитѣ
класове вм. латински се прѣподава френски,
често и английски езикъ.

Учебното обучение трае прѣимуществено отъ 7 (зимѣ 8)
до 1 ч., слѣдъ обѣдъ се почва различно: нѣкои
класове почватъ въ 2 (3) ч., нѣкои по-късно.
Обстоятелството, че семинаритѣ сж свързани съ
интернати, ученицитѣ живѣятъ, значи, у дома
си, би дало възможность за най-целесъобразната
разпрѣдѣлба на учебнитѣ часове. При все че
голѣма прѣчка въ случая е спазваната си-
стема на специалности, по-новитѣ седмични раз-
прѣдѣления сочатъ ясната тенденция, да се прѣ-
несе обучението по научнитѣ прѣдмети само прѣди
пладнѣ, а за слѣдобѣднитѣ да се оставятъ само
техническитѣ учебни прѣдмети. Дѣвическиятъ
семинаръ въ Дрезденъ е увелъ почно неразцѣпено
учебно врѣме: обучението трае отъ 7—1 часа
(зимѣ 8—2); слѣдъ 2-я и 4-я уч. часъ паузитѣ
сж отъ по 20 минути, тогава е врѣмето и за
1 и 2 закуски.

Най-употрѣбимата форма на обучението е сво-
бодниятъ учителевъ разказъ. Ползуването съ
помощни срѣдства (думата е за учителя) —
бѣлѣжки или учебникъ — е изключено, освѣнъ
въ случаитѣ, гдѣто това се налага отъ самото
естество на прѣдмета (математика, история).
Много често се прилага и катехетичната учебна
форма, разговоръ между учитель и ученици, въ
който случай ролята на учителя е само да на-
правлява хода на мислитѣ. Най-успѣшна се указва
тая форма при обучението по вѣро- и нраво-
учение, естествена история и особено психология.
Материята, която учительтъ дава, излиза винаги
вънъ отъ рамкитѣ на въведения учебникъ, та
ученицитѣ си водятъ и бѣлѣжки, въ който случай
стенографията имъ указва сжществена помощь.

По врѣме на обучението владѣе образцова
дисциплина. Да не се мисли, че за това нужно е,
може би, присжтствието на вышьото лице? —
По нѣкои прѣдмети азъ бѣхъ седмици подъ редъ
обикновенъ гостенинъ. Желанието да отговори
ученикътъ явява съ вдигане на ржка. Ученикъ,
който се явява въ класъ неприготвенъ, се изви-
нява прѣдварително.

Изпити. Прѣвеждането отъ класъ въ класъ
става възъ основа на успѣшноположени полу-
годишни и годишни изпити. Първитѣ сж само
писмени и практически, ученицитѣ показватъ
добитата по техническитѣ прѣдмети сръчность.
Годишнитѣ изпити сж писмени и устни и се
държатъ въ присжтствието на цѣлия учителски
колегиумъ. Устното изпитване трае за всѣки
класъ 2—3 часа. Много строги сж и постано-
вленията на закона относително слабитѣ ученици.
Повтаряне на класа е позволено само веднъжъ
прѣзъ цѣлия семинаренъ курсъ. Наказание с

[1]) ...ость м... на Pädagogische Blätter ...
...уване дава подробенъ ... художе... не...
...ия на семинара въ Франкенбергъ. G. Michler
...xem k... g. Lehrerseminar zu Frankenberg. S.

прави само въ най-рѣдки случаи, когато слабиятъ успѣхъ е добитъ не по ученикова вина.

Семинарното учение се завръшва съ *зрѣлостенъ изпитъ* (Schulamtskandidatenprüfung), къмъ който се допускатъ само навършилитѣ 19-годишна възрасть кандидати (за учителкитѣ 18 години). Изпитътъ е теоретически (писменъ и устенъ) и практически и се простира върху *всички* задължителни прѣдмети на семинарното учение; освобождаване се допуска само отъ музикалнитѣ прѣдмети съ изключение на пѣенето. Въ дѣвическитѣ семинари, ако това пожелаятъ кандидаткитѣ, може да се изпитва и по незадължителнитѣ прѣдмети (английски езикъ, пиано, хармония). Писмениятъ изпитъ прѣдхожда практическото и устното изпитване; за практическия и устенъ изпити кандидатитѣ се раздѣлятъ на секции отъ по 6-ма.

Писменъ изпитъ. Тоя състои въ изработката на слѣднитѣ работи:

1. Едно съчинение върху педагогическа тема[1]).
2. Катехизична проба върху единъ библейски разказъ, притча или срѣдно-тежъкъ откъслекъ изъ катехизиса.

Двѣтѣ тия работи се изработватъ въ срокъ отъ 10 дни и се прѣдаватъ на семинарния директоръ веднага слѣдъ изтичането на тоя срокъ.

3. Писменъ отговоръ на нѣколко въпроси изъ географията, историята и естественонаучнитѣ прѣдмети;
4. Рѣшение на нѣколко задачи по аритметика (алгебра) и геометрия;
5. Прѣводъ отъ латински езикъ; и
6. За кандидатитѣ, що сж участв[illegible] пълното музикално обучение — изра[illegible] нѣколко музикални задачи.

Вмѣсто задачата подъ брой 5. въ дѣ[illegible] семинари се иска:

а) Прѣводъ отъ нѣмски на франц[illegible]
б) « « « « английс[illegible]

Всички тия задачи (3—6) се изработв[illegible] надзоръ въ врѣме отъ 4 часа.[1])

[1]) Тукъ слѣдватъ зададенитѣ при тазгодишния зрѣлостенъ изпитъ теми въ 3-ия дрезденски семинаръ:

1. Свободно съчинение: «Какъ си мисля азъ употрѣбата на читанката при училищното обучение».

2. Катехезични проби:

I. група. Въ свръзка съ 4-та заповѣдь:
а) Длъжности на дѣцата къмъ родителитѣ.
б) « « родителитѣ къмъ дѣцата.
в) « « съпрузитѣ (Ehegatten).
г) « « братята и сестритѣ.
д) Задачитѣ на държавата и длъжноститѣ ни къмъ нея.
е) « « църквата « « « «

II. група.
а) Пророкъ Исай — историч. и библ. изученъ прѣгледъ.
б) « « 6:1—7.
в) « « 6:8—13.
г) « « 1:1—9.
д) « « 1:10—15.
е) « « [illegible]—20.
ж) « « [illegible] 1—7.

III. група.
а) [illegible] отъ М[illegible] — 21:13—14.
б) 23:15.
в) [illegible]
г) 3:23—[illegible]
д) 23:25—26.
е) 23:27—28.
ж) [illegible]

IV. [illegible]

[illegible]

[1]) Ето описътъ и на клаузурнитѣ писмени [illegible] сжщия семинаръ:

а) География:
1. Водата като геологически дѣйна сила.
2. Везерскитѣ ландшафти (разгледани орогр[illegible] хидрографически и политически; население).

б) Естествено-научнитѣ прѣдме[illegible]:
1. Едно махало съ дължина l прави въ мин[illegible] хания. Съ колко см. би трѣбвало да се скжс[illegible] прави 100 махания въ минутата?
2. Колко трептения прави f въ чисто темпер[illegible] строяване и колко голѣми сж вълновитѣ жгли?
3. Ако се скрати една струна съ 10 см., [illegible] голѣмата терца на двулинейната октава; скрати [illegible] съ 2½ см., то издава чистата квинта на сжща[illegible] Колко дълга е тая струна и кой тонъ издава тя [illegible]
4. Единъ лжчъ пада на единъ прозраченъ [illegible] на който експонентътъ на прѣчупването n = 1.5[illegible] голѣмъ е жгълътъ на падането, ако рефлектира[illegible] часть стои перпендикулярно на прѣчупената?
5. Единъ мраморенъ валекъ има при +5° [illegible] 3.5 куб. м. Какъвъ волуменъ би ималъ той при [illegible] а = 0.00000 85).
6. 3 кгр. ледъ при —4°С. се поливатъ съ 7 [illegible] вода; отъ всичко се получава вода отъ 18° С. Как[illegible] ратура е имала поливата върху леда вода?
7. Колко л. вжглена киселина се получаватъ о[illegible] чистъ варовенъ шпатъ и какво количество 20% [illegible] селина е потрѣбна за това?
8. Подови на растежа у растителния миръ и [illegible] причини.
9. Генерационната смѣна у животния миръ.

в) Математика.

1. $\frac{a}{аб}(x-1) - \frac{a}{б}\left(1-\frac{1}{x}\right) = 1.$

2. Население на единъ градъ съ 35000 жите[illegible] годишно прѣвишава отъ ражданията съ 3½% [illegible] прѣзъ приижтване на нови жители съ по 3000 [illegible] Кога населението на тоя градъ би достигнало [illegible] жители?

3. Единъ капиталъ дава (съ проста лихва) в[illegible] една опрѣдѣлена сума лихва. Сжщото количе[illegible] би се добило пакъ въ толкова години отъ единъ [illegible] по-малъкъ капиталъ, даденъ съ 1% повече; по[illegible] лихвената сума би била съ 60 м. повече, ако лих[illegible] 1% по-малко, капиталътъ съ 800 м. и врѣмето съ 1 [illegible] повече. Да се опрѣдѣлятъ капитала и процентитѣ[illegible]

4. $\sqrt{2x-1} + \sqrt{2x+6} - \sqrt{4x+5} + 2\sqrt{x} = 4.$

5. 3 числа, на които сборътъ е 26, образув[illegible] геометрическа прогресия. Увеличи ли се най-го[illegible] число [illegible], получава се една аритметическа пр[illegible] Да се опрѣдѣлятъ прогресиитѣ.

6. Тригонометрическо прѣсмѣтане на единъ [illegible] [illegible] (страни, жгли, плоскость), ако се знае: [illegible]

7. Въ една отворена правилна 4-стѣнна пира[illegible] [illegible] и страничниятъ ръбъ се отнас[illegible] [illegible] единъ кубъ; четиретѣ негови жгл[illegible] [illegible] на пирамидата, 4 — на височинитѣ [illegible] Да се прѣсмѣтне обема на [illegible] [illegible] ръбъ на пирамидата a = 4√2.

8. Единъ правиленъ шестожгълникъ ротира [illegible] около оста, която минава прѣзъ два диаметрално [illegible] жгли, послѣ около оста, която [illegible]

ческиятъ изпитъ състои: а) въ изра-
държането на една практическа лекция,
държането на катехетичната проба
стр. 54); б) въ показване придобитата
по краснописъ, гимнастика, рисуване
китѣ и ръкодѣлие) и музика (пѣние,
цигулка, пиано и органъ).

за практическитѣ уроци се задаватъ
но; държането на всѣка лекция или
оба не трѣбва да заеме повече отъ

изпитване става публично; то трѣбва
кандидатитѣ възможность да покажатъ
бема на тѣхнитѣ знания, но и стъпеньта
ъта и душевната имъ подвижность».
се то върху научнитѣ прѣдмети на
о учение, обаче «трѣбва да засѣгне
сродни тѣмъ прѣдмети».

о на устното изпитване не трѣбва да
часа за всѣка секция. Точното врѣме
не по всѣки прѣдметъ, а често и из-
ми се опрѣдѣлятъ отъ министерския
¹)

очване на устния изпитъ кандидатитѣ
пратенику съ ръкосване, че при из-
на свободнитѣ писмени работи (1 и 2)
ползували отъ ничия чужда помощь.
има се наказва съ незабавно отстра-
изпита; откриването на сжщата по-
не слѣдъ себе си спиране resp. унищо-
изпитното свидѣтелство.

Повторение на зрѣлостния изпитъ се позволява само веднажъ — слѣдующата година.

Заслужава да се отбѣлѣжи и начина на устното изпитване. Кандидатитѣ насѣдатъ въ тѣсенъ кръгъ около масата, дѣто е изпитната комисия. Тѣмъ не се задаватъ отдѣлни въпроси; изпитването е повече свободна бесѣда между екзаменаторъ и екзаменуеми.

Семинарното учение въ Саксония е безплатно. Затова пъкъ всѣки отъ свършилитѣ педагогич. училище е длъженъ да учителствува първитѣ 3 години тамъ, дѣто училищната власть му опрѣдѣли. Новопостжпилитѣ носятъ тукъ името «помощни съ-учители» (Hilfslehrer). Слѣдъ 3-тѣ години всѣки е длъженъ да се яви на държавенъ изпитъ, който тукъ носи названието «Изпитъ за добиване право на изборъ» Wahlfähigkits-Prüfung) — слѣдъ успѣшното полагане на тоя изпитъ учительтъ има вече право да си избира самъ учителското мѣсто.

VII. Учители.

Право е казано, че душа на училището е учительтъ. Въ тоя случай се има прѣдъ очи повече влиянието на учителевата личность върху духа на обучението. Стане ли дума, обаче, за висотата, на която едно училище или по-право една училищна система стои, то за най-вѣрно мѣрило могатъ ни послужи условията, на които учителството би трѣбвало да отговаря, неговата подготовка. Семинарнитѣ учители въ Прусия се подготвятъ повече самостойно, като се иска да покажатъ добититѣ знания въ специялни изпити (изпитъ за учитель въ срѣдно училище — съотвѣтенъ на нововъведения у насъ изпитъ за учитель въ горенъ курсъ на основното училище — послѣ ректорски изпитъ). Безъ да умаловажавамъ стойностьта на добитата автодидактическа подготовка, азъ не мога да не призная, че по отношение образованието на семинарното учителство Саксония стои много по-добрѣ. Азъ нѣмамъ на ръка статистика на семинарното учителство въ Прусия, но едно сравнение на семинара въ Халберщатъ и тоя въ Франкенбергъ би послужилъ поне отчасти за една илюстрация. Отъ 12-тѣ учители въ Х. само двама бѣха съ академическо образование (директорътъ и първиятъ учитель), останалитѣ — съ семинарно образование. Отъ тѣхъ 5-ма бѣха издържали всички полагаеми за семинарнитѣ учители изпити (2-ма бѣха държали и специялни изпити по гимнастика), единъ бѣ държалъ изпитъ по музика, а останалитѣ 4-ма имаше да държатъ по единъ изпитъ. Отъ 20-тѣ учители въ Франкенбергъ 3-ма бѣха пълни академици (хуманистична или реална гимназия — университетъ), 7 бѣха съ академично образование (учителски семинаръ-университетъ). 1 бѣ посѣщавалъ университета, безъ да положи прѣдвидения за всички пълни и непълни академици «педагогически изпитъ»; отъ останалитѣ 9 (съ семинарно образование) бѣха положили специални изпити: по музика 3-ма, по рисуване [illegible], по ...

тѣ диаметрално-противоположни страни. Какъ
една къмъ друга повърхнинитѣ на двѣтѣ
тѣла?

конусъ, на който височината и диаметърътъ
равни, стои въ едно кълбо. Какъ се отнася
конуса къмъ обема на оня кълбовъ сегментъ,
занъ отъ основата на конуса?

конусъ има волуменъ отъ 90 к. см. Развиемъ
покривка, то се получава централенъ жгълъ
ко голѣма е горнята покривка на конуса?

нски езикъ.

вене (при употрѣбата на словаря) часть отъ
Tit [illegible] p [illegible], III. книга ([illegible]
Ромулуса), а именно:

[illegible] размѣръ на латинския текстъ.
[illegible] 38 въ пълень нѣмски езикъ.

ка (хармония)

съ ([illegible]) на единъ хоралъ съ уводъ,
[illegible]: модулации: C — E, C cis, E — F,

слѣдъ на устния изпитъ при семинара, [illegible]
[illegible]. Изпитването по всѣки прѣдметъ
по 30 [illegible] минути за секция (6 — 7 ученика).
[illegible] всички 4 групи.
[illegible] — [illegible]
[illegible]
група — [illegible] и обща педагогика,
" [illegible] история на педагогията и методика,
[illegible] обща дидактика,
[illegible] обща педагогика.
тура и нѣмски езикъ — въ всички 4 групи.
я — въ I. и IV. група,
фия — въ II. и III.
тика — въ I. и III. група.
ено научнитѣ прѣдмети — въ II. и IV. група.
ии езикъ (четене, прѣводи и граматика) —
група.

настика 2-ма, по чуждитѣ (френски) езици 2-ма, а само съ семинарно образование 1.

Законътъ за семинаритѣ въ Саксония поставя като необходимо условие за заемане учителско мѣсто въ нѣкой семинаръ академическото образование, обаче, съ огледъ на практическитѣ преподавания и потрѣбитѣ на образцовото училище тукъ трѣбва да се назначаватъ и способни основни учители безъ университетско образование. Числото на тия последнитѣ не трѣбва да надминава третята часть отъ общия брой на учителитѣ при семинара»

Въпросътъ за посѣщението университета отъ педагогиститѣ е разрѣшенъ тукъ почти удовлетворително: тия отъ тѣхъ, които на държавния изпитъ получатъ първата бѣлѣжка, се допускатъ къмъ слѣдване безусловно, получилитѣ втората бѣлѣжка — съ специално разрѣшение отъ министерството. Слѣдъ 6 семестри най-малко педагогиститѣ могатъ да се явятъ на педагогическия изпитъ, задължителенъ и за пълнитѣ академици. Така Саксония е могла да се сдобие съ семинарно учителство, излѣзло само изъ срѣдата на семинаритѣ, което познава, значи, отъ непосрѣдно наблюдение работата, за която има да готви учащитѣ се — прѣимство, което не трѣбва да се малоцѣни. Наистина, обстоятелството, че за педагогиститѣ се полага непъленъ университетски курсъ (6 вм. 8 най малко семестри), иде да приравни семинаритѣ съ реалнитѣ училища (мѣстото, гдѣто се подготовява срѣдното чиновничество), а ги оставя задъ класическитѣ и реални гимназии; и, все пакъ въведената въ Саксония наредба е значителна крачка напрѣдъ, съ това тя е изпреварила почти всички нѣмски държави. Саксония нѣма защо и да се кае, че е поразтворила вратата на университета за педагогиститѣ: нѣкои които посѣтих Саксонския семинаръ, изказаха своето пълното убѣждение, че педагогиститѣ академици не стоятъ съ нищо по-долу отъ пълнитѣ академици — добавимъ, еднакво въ училищната работа както и въ литературното поле.

Какъ стои Саксония сега съ семинарното учителство, ще се види отъ слѣднитѣ данни:

Прѣзъ изтеклата 1904/05 учебна год. е имало всичко:

	Директори	Oberlehrer[1]	Редовни учители	Hilfslehrer[2]	Възпитатели	Волнонаемни
Учители	23	286	[illegible]	21	5	37
Учителки .		14	12	4		

[1]) Oberlehrer (старши учитель) е само едно [illegible] на титла и се [illegible] учители, които с[illegible] били прав[illegible] (стѣ[illegible] 27 [illegible] възрастъ).

[2]) Hilfslehrer [illegible] учители) се [illegible] учители въ Саксония. Слѣдъ [illegible] учители [illegible] трѣбва [illegible] мѣсто на [illegible] се открие ваканция — като помощникъ учители.

Волнонаемнитѣ учители (учител[illegible] 8 по ръчна работа, 23 по ръкодѣ[illegible] настика, 2 по рисуване и 1 по тан[illegible]

Относно образованието имъ учите[illegible]

	Директори	Oberlehrer
Съ хуманистично академическо образование .	13	66
Съ семинарно академическо образование . .	20	107
Само съ семинарна подготовка	—	[illegible]
Само съ гимназиална подготовка	—	

Отъ 173-тѣ учители съ семинарна [illegible] само сж издържали специални изп[illegible]

	Oberlehrer
[illegible]	39
Гимнастика	34
[illegible]	18
Модернитѣ езици	12
Оставатъ само съ семинарна подготовка	48

Отъ учителитѣ по модернитѣ ез[illegible] да сж прѣживѣли въ странство [illegible] учителитѣ по музика трѣбва да [illegible] въ консерваторията (въ Дрезденъ [illegible] поне 1 година, а учителитѣ-рисува[illegible] валното училище въ Дрезденъ ([illegible] най-малко). Учителитѣ и учител[illegible] настика минаватъ по единъ 6-м[illegible] тически и практически курсъ при [illegible] гимнастическо заведение въ Дрезде[illegible]

Нека спомена още, че 59 отъ 10[illegible] учители съ семинарно академическ[illegible] сж добили титлата doctor philosophiae [illegible] заслуги на семинарнитѣ учители се д[illegible] титла «професоръ». За сега такава [illegible] 11 отъ учителитѣ resp. директоритѣ, [illegible] 7 съ семинарно-академическа подгот[illegible]

Относно *платкитѣ* имъ семинарн[illegible] въ Саксония стоятъ особено въ [illegible] нашитѣ повече отъ добрѣ. Така [illegible] учителитѣ получаватъ 1500, 1650, 1[illegible] годишно, при това свободна кварт[illegible] нарното здание (стр. 7); волнонаем[illegible] 2100 и 2400 марки; редовнитѣ учит[illegible] 2300, 2500, 2700, 2900, 3100 и 3[illegible] довнитѣ учители (отъ 27 год. въз[illegible] 2700, 3000, 3400, 3800, 4200, 4600 [illegible] освѣнъ това сжществуватъ (срѣдно[illegible] литѣ съ висше образование) и [illegible] «избрани» (herausgehobene) мѣста съ [illegible] 5100, 5400, и 6000 марки. При това

ава и квартирни пари 60—240 м. Директоритѣ получаватъ по 6000, 6300 при свободна квартира въ семинаре.

ето на заплатитѣ става първитѣ два 4, послѣ всѣки 3 години.

Реформени стремежи.

които Саксонскиятъ семинаръ сега е врѣме прѣходно. Реформитѣ се за еднакво належащи както отъ учитака и отъ централната училищна ѝ съчинението на тайния съвѣтникъ за неофициаленъ характеръ, неговата хвърли свѣтлина върху сегашното на учителскитѣ семинари, та така да голѣмъ интересъ къмъ тоя въпросъ рокитѣ крѫгове. Въ тоя случай не тересно да се види накѫдѣ сочатъ тѣ стремежи. Менѣ е толкова по-лесно ова, защото благодарение на случая да гостувамъ и въ двата държани конгреси на семинарнитѣ и основнитѣ въ двата въпросътъ за реформа на образувание бѣ поставенъ на днезакаръ и по разни пѫтища, и въ двата о едно и сѫщо заключение — прона семинарния курсъ.

овнитѣ учители иматъ правото да се ъ реформитѣ, отъ които учителскитѣ ни заведения се нуждаятъ, не подлежи е: основниятъ учитель е първиятъ, най-ярѣко прѣдимствата или нелоа учителската подготовка. Нѣщо пое струва, че основното учителство обективно при обсѫждането на тоя дѣ семинарното не ще може — и то ествено — да абстракира съвсѣмъ собствената си участь. (Такъво е ението ми слѣдъ чутитѣ разисквания онгреса).

ма на учителскитѣ семинари се го Прусия, обаче съвсѣмъ различно е на прускoто и саксонското учителство чественитѣ семинари. Изобщо взето учителство се отнася съ много поспектъ,, то е много по-доволно отъ а това показва, че и въ сегашния ксонскиятъ семинаръ стои много поеланото.

ъ, да се постави въпросътъ за образо учителитѣ на дневенъ редъ отново, на Иенския професоръ д-ръ Сайнъ. ския учителски съборъ въ Бреслау той е държалъ главния рефератъ по ъ, слѣдъ което всички нѣмски учизи сѫ го вписали въ тѣхната проържания тогава рефератъ, послѣ въ ята си по «културната работа на ней съотвѣтвата училищна органифесоръ Райнъ поставя реалното учива чужди езика) за основа на семинара, който той смѣта като висше специално училище съ 4 годишенъ курсъ. Въ Саксония, обаче, проектътъ на професора Райна намира съвсѣмъ малко одобрение. Семинарътъ подбира най-годния си материалъ измежду младежитѣ отъ селското население; постави ли се между основното училище и семинара друго нѣкое учебно заведение, изгубва се връзката помежду имъ, а съ това се поставя голѣма прѣчка да намѣрятъ достѫпъ въ семинара и способнитѣ макаръ и бѣдни младежи отъ широката народна маса.

Въ Саксония не може и дума да става за нѣкакво си прѣмахване или прѣтопяване на учителскитѣ семинари. Главното искане на саксонското основно учителство — въ това то намира най-голѣмата подкрѣпа и у семинарното — е: прибавяне къмъ семинарния курсъ още една, 7-а учебна година. Така семинарътъ, доколкото той има да се разправя съ общата подготовка, се приравнява съ гимназиитѣ, така ще могатъ се отдѣли общата и специална подготовка на учителя, най-послѣ така ще могатъ се постави и двѣтѣ по-дълбоко и по-широко, нѣщо, което се налага отъ напрѣдъка въ областьта на наукитѣ, което се налага още повече отъ изискванията на модерната педагогика. Продължението на семинарния курсъ ще позволи да се уведатъ въ него и 2 чужди езика, а тогава не ще сѫществува вече никаква прѣчка да се разрѣши на всѣки педагогистъ да продължи образованието си въ университета.

Добъръ тълкуватель на желанията му основното учителство намира въ лицето на д-ръ Зайферта, учитель при II. (сега Лайпцигски) учителски семинаръ въ Анабергъ. Въ една, издадена миналата есень брошура[1]) д-ръ З. като изтъква слабитѣ страни на сегашната подготовка на основния учитель, излага редица цѣнни мисли върху прѣобразуванията, които би трѣбвало да се сторятъ. Нѣщо повече: той дава и цѣла картина на бѫдещата семинарна организация. Мислитѣ на д-ръ З. заслужаватъ толкова по-голѣмо внимание, че сѫ излѣзли изподъ перото на лице, запознато еднакво добрѣ съ потрѣбитѣ на основното и семинарното учебно дѣло, лице, което познава семинарната работа отъ собственъ опитъ

Основнитѣ мисли на д-ра Зайферта сѫ:

1) Прѣвръщане учителския семинаръ въ самостойно общеобразователно срѣдно учебно заведение съ 5-годишенъ курсъ, завързанъ непосрѣдно съ раздѣлното 8-класно основно училище;

2) веднага слѣдъ семинара слѣдва педагогическата академия съ 2-годишенъ курсъ, като специално учебно заведение;

3) Слѣдъ свършване академията желаещитѣ могатъ да продължатъ образованието си въ университета, за което не ще има вече никакви прѣчки. Тукъ виждаме, значи, желанията на основ-

[1]) Dr. R. Seyfert, Vorschläge zur Reform der Lehrerbildung.

ното учителство, изказани въ малко по-друга форма.

Въ досегашното свое сѫществуване, казва д-ръ З., семинарътъ е далъ блѣстящи доказателства за своята жизнеспособность, той си е извоювалъ вече правото да застане редомъ съ реалната и класическата гимназия. Новиятъ семинаръ не би трѣбвало да се задълбочава нито въ интензивното разглеждане на антиката, нито въ специалното изучване на реалнитѣ науки. «Нѣмско-националниятъ принципъ трѣбва да легне въ основата на неговата организация, хармонното развитие на личностьта, идеалистическата образователна цѣль трѣбва да е неговата цѣль».

Въ центъра на учебния планъ трѣбва да застане матерниятъ езикъ. Защото край вѣроучението, което, впрочемъ, трѣбва да встѫпи въ много по-модерна форма, творенията на отечественитѣ мислители, поети и художници сѫ огнищата, които ще топлятъ и крилятъ идеалния усѣтъ на възпитаника.

Една важна часть отъ хармонното образование е увода въ философията. Модерната психология, която има за главенъ прѣдметъ душевното развитие, която разглежда сѫщо най-елементарнитѣ съставни части и най-проститѣ форми на логическитѣ, естетически и метафизически проблеми, трѣбва, като важно срѣдство, да получи или запази едно отъ най-първитѣ мѣста въ бѫдещия семинаренъ учебенъ планъ.

Редомъ съ матерния езикъ трѣбва да се изучаватъ най-малко още 2 чужди езика: латински и френски или английски. Дневното врѣме трѣбва да се разпрѣдѣли така, че да се паднатъ:

8 часа за учение и обучение
2 „ „ занятия по изкуството
2 „ „ тѣлесни упражнения
4 „ „ отпочивка и
8 „ „ сънь.

Педагогическата академия служи изключително на специалната подготовка. Университетитѣ, въ днешния имъ видъ не подхождатъ напълно за цѣлитѣ на специалното педагогическо образование, па нѣма ли и биха могли да се приспособятъ нѣкога къмъ тая задача. Врѣме е вече и учителството да се грижи за уреждането на висши специално-педагогически училища. Примѣри, пълни съ поука, виждаме въ плановетѣ на техниката. Така рудокопитѣ сѫ създали тѣхнитѣ минни академии, лѣсовъдитѣ — тѣхнитѣ лѣсни академии, научнитѣ техници — тѣхнитѣ техникуми, политехникуми и висши технически училища, ветеринаритѣ — тѣхнитѣ ветеринарни висши училища, а търговцитѣ — тѣхнитѣ търговски академии.

Въ 4-тѣ семестри, догдѣ трае учението въ академията, би трѣбвало да се изучаватъ прѣдметитѣ, показани въ слѣдващата таблица.

Това относно специалната обща за всички подготовка, която, както виждаме, е застѫпена съ 20 задължителни часове въ седмицата: 6 часа

Учебни прѣдмети	Седмични		
	I	II	III
	семестър		
Философия.			
Психогенетика	6	—	—
Педагогическа психология		6	—
„ етика	—	—	2
Уводъ въ общата философия	—	—	3
Психопатология	—	—	—
Уводъ въ Канта	—	—	—
Педагогика.			
История на педагогиката	2	2	2
Обща педагогика	2	2	
„ дидактика	2	2	—
Специална методика		—	2
Училищна практика	6	6	8
Матеренъ езикъ	2	2	2
	20	20	20

философия, 12 часа педагогика и ка турень учебенъ прѣдметъ» матерень е по 2 часа. Вънъ отъ това всѣкиму трѣб прѣдостави възможностьта да се занимае единъ учебенъ прѣдметъ, по право една область, къмъ която той би ималъ склонность. За цѣльта при академиитѣ зуватъ отдѣления за: 1) реалнитѣ у прѣдмети, 2) езицитѣ, 3) техническитѣ и 4) за музика.

Въ отдѣлението за *реалнитѣ* ще се из отъ всички посѣтители история, геог естественитѣ науки, обаче въ единъ прѣдмети ученикътъ ще бѫде упѫтван самостойна научна работа. Въ това опр ще бѫдатъ засегнати и потрѣбитѣ на допълнително училище.

Въ отдѣлението за *езици* ще се изуч циално матерниятъ езикъ, а по-основно нѣмския, послѣ французския (англиск тински (продължение отъ семинара). се даде и възможностьта да се по не нето и на английския (resp. френски) е

Опрѣдѣлението за *техническитѣ* п обхваща рисуване отъ художествено и лено гледище; то поема сѫщо и под на учителитѣ за промишленитѣ дел училища. Нему може да се прѣдостави подготовката на рѫководителитѣ на т упражнения.

Най-послѣ отдѣлението за *музика* не дачата да подготви учители за черкови лища, послѣ органисти, кантори и въз тели по музика.

Къмъ педагогическата академия се послѣ — за ония, които искатъ да про образованието си по-нататъкъ — н въ университета, което, впрочемъ, да

равило отъ всички семинарни учители, послѣ ъ всички учители специалисти; така ще се ıгне ненормалното състояние да се назнатъ за учители на педагогиститѣ лица, само достатъчна педагогическа подготовка.

э-нататъкъ д-ръ З. говори за организацията на тическитѣ занятия, за уредбата на образто училище, за подготовката на учителитѣ и директоритѣ въ педагогическитѣ академии или др.

Да ли проектътъ на д-ръ Зайферта ще бѫде реализиранъ и да ли въ тая му форма именно, още не може да се прѣдрече. Съ изложеното азъ искахъ да покажа само, че въ Саксония умѣятъ да цѣнятъ настоящето, но въ сѫщото врѣме гледатъ съ грижа и на бѫдещето.

6.

Уредба на учителския семинаръ въ Ерфуртъ.

Отъ А. Янковъ,
учитель въ Шуменското педагогическо училище.[1]

«Искаме ли да бъде добрѣ на нашия народъ и на нашата земя, трѣбва да уредимъ прѣди всичко народнитѣ си училища, искаме ли добри народни училища, трѣбва да се снабдимъ съ добри учители; искаме ли добри учители, трѣбва да имаме добри учителски семинари.»

Breitsprecher.

Исторически бѣлѣжки.

...ният̀ъ пруски евангелски семинаръ въ
...фуртъ сѫществува, като самостоятелно за-
...отъ 1820. година; неговото начало, обаче,
...ного отдавна. Отъ втората половина на
...тѣтие, когато нуждата отъ специални
... за народни учители едва бѣше поч-
...се съзнава, а нѣколкото основани до
...те семинари сѫществуваха като частни
...ния.

...мартъ 1774. г. бѣха приети за пръвъ
...лица въ ерфуртската гимназия, които
...аха нищо, а се подготвѣха за даскали
...ster) и общински писари. Понеже и
... години се явяваха такива лица, устрои
...ленъ класъ, нареченъ семинаренъ, въ
...обсни учители прѣподаваха педагогика
...ка».[2]) Отъ тия редове узнаваме, кога
...но начало на семинара. Тѣ ни показватъ,
...огава учителското знание се приравня-
...онова на занаятчиитѣ — майстори, а
...та подготовка — съ оная на общин-
...сари. Не е могло и да бѫде инакъ въ
...а, когато повечето учители въ Прусия
...ши унтерофицери, дребни службаши
... сѫ получавали въ натура и брой го-
...00—300 марки, — състояние подобно
...о въ епохата прѣди освобождението ни.
...рния класъ се прѣподавали общеобра-
... прѣдмети, каквито и въ гимназията,
...вка на откѫслечни знания по педаго-
...одика, земледѣлие, овощарство и чер-
...ка — главно хорово пѣние. Системность
при прѣподаването на педагогическитѣ материи е нѣмало, не сѫ сѫществували и практически занятия. Семинариститѣ били бѣдни лица и за прѣпитаването си трѣбвало да пѣятъ въ училищния хоръ или да обучаватъ по домоветѣ дѣцата на по-заможни родители. Разпръснати изъ града и оставени безъ никакъвъ надзоръ, тѣ ходѣли по кафенета и др. подобни заведения, скитали се нощѣ и изобщо вършели голѣми безчинства. Въ такъвъ несвършенъ видъ е продължавало обучението и надзора на бѫдещитѣ «даскали», дори до основаването на отдѣленъ семинаръ.

Въ началото на XIX столѣтие, подъ влиянието на Песталоци и поради угнетеното политическо състояние на Прусия, интересътъ къмъ народното образование и къмъ свързания съ него въпросъ за подготвяне добри учителски сили се повдига силно. Голѣмо число млади учи[те]лищни дѣйци били изпратени при Песталоци, за да изучатъ отъ самия източникъ великитѣ му принципи. Слѣдъ завръщането имъ по-голѣмата часть отъ тѣхъ били назначени за учители, а отпослѣ и за директори въ разни учителски семинари. Тѣ се заематъ горещо съ присаждането на педагогичнитѣ и свободолюбиви идеи на именития си учитель. Почва се силно движение, силенъ подемъ у току що освободения отъ чуждо опекунство нѣмски народъ. Въ това врѣме е направено твърдѣ много за народната просвѣта: основава се специално министерство на народното просвѣщение, законътъ за задължителното образование почва да се прилага по-широко, поради което и недостигътъ отъ учители нараства и пр.

Нарастналата нужда отъ добрѣ подготвени учители, отъ една страна, и неурегулираното положение на семинарния класъ при гимназията, отъ друга, сѫ причина да се заговори за откриване въ Ерфуртъ на отдѣленъ семинаръ. Тази

...лиронанъ съ заповѣдь № 1882. отъ 27 сеп-
...05 год.
...Einrichtung des Volksschullehrerseminars zu Erfurt.

каси могла да се изпълни на 22. юний 1820. г., като се прѣмѣстилъ семинарниятъ класъ въ свободнитѣ стаи на единъ бившъ градски манастиръ и като му се опрѣдѣлилo особенъ директоръ и учители. Въ слѣдующитѣ двѣ години се откриватъ още 2 класа, тъй че семинарътъ става трикласенъ. По-голѣмата часть отъ семинариститѣ се прибирали да живѣятъ подъ учителски надзоръ въ свободнитѣ стаи на манастира. Открива се за пръвъ пжть и образцово училище, въ което на семинариститѣ отъ последния класъ се показва отъ учителитѣ, какъ става първото ржководене на ученицитѣ по четене, смѣтане и нѣмски езикъ и какъ може да се възбуди у дѣцата религиозно и нравствено чувство. По далечни образци семинариститѣ се опитватъ да обучаватъ и така се подготвятъ за бждещето си учителско звание».[1]) Семинарътъ е билъ подъ вѣдомството на министерството за народната просвѣта, но дори до 1854. год. е запазилъ самостойното си вжтрѣшно устройство. Той си ималъ отдѣлно изработени правилници и програма, въ които сж застжпени учебнитѣ дисциплини, каквито и сега се учатъ, — разбира се, въ по-ограниченъ размѣръ. Учителското тѣло е било свободно да прави подобрѣния и измѣнения въ учебния планъ, затова новитѣ придобивки намирали по-скоро достжпъ въ него. Това, съ което се е отличавалъ най-вече семинарътъ, е вниманието отдавано на хоровото пѣене. Добрѣ подготвениятъ семинаренъ хоръ, подъ диригентството на учителя — музикантъ, е пѣялъ въ тържествени и празднични дни по улици, площади, сватби, именни дни и др. п. А до 1867 год. хорътъ си е запазилъ правото да придружава пѣейки смъртнитѣ останки на покойници. Разбира се, че затова му се е плащало, и то доста добрѣ.

Изобщо семинарътъ се развивалъ правилно до 1854 год., когато пруското министерство издало «тритѣ регулативи», чрѣзъ които той се поставя въ много тѣсна зависимость отъ върховната власть. Издадени скоро слѣдъ бурната 1848. год., тѣ мѣрили между друго да изгонятъ всѣки свободенъ и напрѣдничавъ духъ отъ училищата. Споредъ тѣхъ семинариститѣ трѣбвало да се прѣдпазватъ отъ обстрактни идеи и науки, които отдалечаватъ мисъльта отъ обикновения редъ на нѣщата. Понеже педагогиката се смятрѣла за такава наука, нейниятъ обемъ се ограничилъ. Всички прѣдмети подъ рубрикитѣ: педагогика, методика, дидактика, антропология и психология се сливатъ въ единъ (Schulkunde), за който се опрѣдѣлятъ 2 часа седмично. За срѣдище на учебния планъ се поставя отечествената история и географията. Дори класицитѣ Гьоте, Шилеръ и др. не можали да се четатъ въ семинара, понеже въ творенията имъ се срѣщатъ много свободни идеи.[2]) Изобщо, слѣдъ регулативитѣ, вжтрѣшната наредба на семинара била

[1]) Hahn, Entwicklung des Volksschullehrerseminars zu Erfurt. 1882, с. 19.

[2]) Hahn, Entwicklung и пр., стр. 6.

тдлената много назадъ. Добрата стр
ного положение е, и отъ постжпва
нии се иска прѣдварителна подготовк
препарандия, уредило се едно слѣто
отдѣление, каквото дотогава нѣмало.
се материалната му поддръжка и пр
Съ малки измѣнения такова е бил
нието до 1872 г., когато енергичниятъ
Д-r Falk, името на когото и до сега
мася съ искрена почить отъ учители
новитѣ «общи опрѣдѣления» за народ
лища, препарандитѣ и семинаритѣ,
подъ името Allgemeine Bestimmungen [1]
прускитѣ училища се уреждатъ до
образецъ, който е служилъ за примѣръ
други страни, та и намъ. Общиятъ д
ната уредба е билъ либераленъ и е с
на тогавашното състояние на научно-
ната мисъль. Учебниятъ планъ на се
разширява и нарежда системно, като
педагогиката отново за негово срѣд
опрѣдѣления сж въ сила и досега (
съ тѣхъ и съ нѣкои по-послѣдни и
и измѣнения е уреденъ и досега сем
свързаното съ него пробно училище
«Въпрѣки дългото си сжществуване
скиятъ семинаръ не се отличава нито
важна особеность, нито съ свои видни
чители. Въ неговото минало нѣма «злат
както въ онова на други семинари, въ
на които срѣщаме имената на такива
като Харнишъ, Дистервегъ, Керъ, Ра
Никой отъ директоритѣ му не е на
подходно да се възползува отъ пра
издаване годишенъ отчетъ, съ което
извѣстна въ по-широкъ кржгъ семи
бота. Безшумно и скромно сж работ
водителитѣ му прѣзъ единъ тъй дълъг
въ който сж излѣзли отъ него близо
родни труженици.

II. Здание, покжщнина, пособ

До 1881. г. за помѣщение на семин
жилъ помѣнатиятъ манастиръ съ свои
жгловати, мръсни и порутени пом
своитѣ малки прозорци и дебели не
врати».[1]) Отъ тая година семинарътъ
мѣстя въ собствено, внушително по г
си, изградено по модерно-романски сти
Семинарното здание е триетажно, а
и оня, що е наполовина въ земята
реетажно. Основата му има форма
жгълникъ, съ дължина отъ изтокъ к
43 и широчина 17 метра. Откъмъ
сѣверъ то е отдѣлено отъ улицитѣ
лина, широка 13 метра; на западъ е
за минуване, а откъмъ южна страна
ниятъ дворъ. Въ единия жгълъ на д
рокиятъ гимнастически салонъ, а въ

[1]) Dr W. Jutting, Festschrift zur Ein
neuen Seminargebäudes zu Erfurt 1882, стр.

ряжливо построени отходни мѣста. Го
остранство отъ двора е обърнато на
една часть отъ която се използва отъ
а, оберъ-учителя и кастелана (учит
другата е опредѣлена за практически
а семинариститѣ съ стопанство. Въ единъ
двора сѫ засадени миниатюрни салхова,
др. гори.
етажи на зданието сѫ раздвоени чрѣзъ
отъ изтокъ къмъ западъ, тъй щото
оловина отъ стаитѣ иматъ южно, а
— сѣверно изложение. Въ една часть
ия етажъ живѣе кастеланътъ, а дру-
ки за складъ. Въ половината отъ първия
сѫ разположени 6-тѣ учебни стаи на
училище, една работна стая за учители
редникъ и една библиотечна, а остана-
овина е жилище на оберъ-учителя. Въ
ловина отъ втория етажъ сѫ двѣ
али за семинариститѣ, една учителска,
лиотечна и 3 музикални, а въ другата
ректорътъ. Въ третия етажъ е простор-
а, 2 учебни стаи, 3 музикални, една
, единъ кабинетъ за препаратитѣ и
пособия по физика, химия и естествена
и една съсѣдна съ нея — за прѣпода-
жащитѣ прѣдмети. Послѣдната е снаб
широка маса и амфитеатрално разполо-
ове. Коридоритѣ сѫ постлани съ циментъ,
съ дъски, които веднъжъ въ 2—3
мажатъ съ особено немиризливо масло,
а свойство да задържа праха, тъй че
ъ въ стаитѣ почти никога не е пра-
ѣнитѣ въ учебнитѣ стаи до 1½ метра
а сѫ оковани съ дъски. Това устройство
прѣдпазва отъ рушене и ги показва
сти.
нието се поддържа чрѣзъ каменни въг
нагрѣвани печки. Около всѣка печка е
въ полукрѫгла форма черна ламарина
азва близкитѣ ученици да не се «пекатъ»,
нието около тѣхъ прѣзъ студенитѣ дни
ено. Въ учебнитѣ стаи на семинари-
частнитѣ жилища е инсталирано газово
е, а въ всички коридори и кухни изю-
на. Чиноветѣ въ семинарнитѣ класове
собена желѣзна и дървена конструкция
а устроени, че цѣлата писалищна дъска
а, а сѣдалището за всѣки ученикъ се
но за себе назадъ. Цѣната на такъвъ
ъ за 4 ученика е 60 марки. Чиноветѣ
ото училище сѫ отъ обикновена дър-
трукция. Писалищнитѣ дъски на всички
боядисани черно и сѫ снабдени съ
мастилници, които се пълнятъ отъ
а на заведението. Това усъвършенству-
зва тетрадкитѣ на ученицитѣ и самитѣ
една завидна чистота. Въ рисувалната
оставени маси, всѣка отъ които служи
ка. Въ прѣдната часть на масата е при
особенъ подвиженъ апаратъ, на който
ъ рисувалнитѣ модели, картини и др.
Отъ пространството, що е между

всѣки два съсѣдни прозорци до насрѣщната
стѣна, сѫ окачени подвижни тъмни завѣси, които
се простиратъ при желание да се освѣти рису-
вания прѣдметъ само отъ една страна. Всички
учебни стаи сѫ съ по двѣ табли отъ французки
черъ камъкъ (Schiefer). Едната отъ тѣхъ (струва
31 марка) е неподвижно прикована на прѣдната
стѣна, а другата (42 м.) е поставена въ единъ
станъ така, че може да се обръща, за да се
пише отъ двѣтѣ ѝ страни. За упражняване на
семинариститѣ сѫ поставени въ музикалнитѣ и
други стаи 5 пиана и 3 оргела. Както коридо-
ритѣ, сѫщо и всички стаи сѫ украсени съ кар-
тини и бюстоветѣ на сегашнитѣ и бивши нѣкои
членове отъ императорската фамилия, на нѣкои
видни педагози и заслужили мѫже, като Песта-
лоцци, Дистервегъ, Лютеръ, Бисмаркъ и др.
Освѣнъ това, учебнитѣ стаи сѫ снабдени съ ка-
тедри, омивалници, шкафове, кошчета за хартия
и пр.

III. Учебно врѣме.

Учебната година започва за семинарнитѣ класове
отъ 1. октомврий, а за пробното училище отъ
Великдень. Учебнитѣ дни въ нея сѫ 240—245.
Освѣнъ недѣлитѣ, 3 или 4 празднични и
единъ официаленъ день, ученицитѣ не учатъ
прѣзъ лѣтната ваканция 4 седмици, св. Троица
8 дни, есенна ваканция 14 дни, коледна 14 и ве-
ликденска 14 дни. Ползуватъ се още въ всѣки
мѣсецъ съ единъ свободенъ день, прѣзъ който
по нѣкога се правятъ екскурзии. Интересно е
подраздѣлението на учебната година въ проб-
ното училище. Четиритѣхъ ваканции — лѣтна,
есенна, коледна и великденска я раздѣлятъ на 4
квартала, всѣки отъ които има около 10 сед-
мици. Тия квартали отговарятъ приблизително
и на годишнитѣ врѣмена, затова се наричатъ
пролѣтенъ, лѣтенъ и пр. Такава подѣлба се
явява въ учебно отношение много пригодна и
практична. Материалътъ за всѣко отдѣление
съобразно годишнитѣ врѣмена и наслѣдващитѣ
праздници е раздѣленъ на 4 равни отдѣла, а
всѣки отъ тѣхъ по на 10 равни части. При
провѣрка количеството на изучения или неизу-
чения материалъ, при дѣлението му на методи-
чески единици, при прѣговоритѣ и пр. се има
прѣдъ видъ учебното врѣме отъ 40 седмици
сподѣлени въ четиритѣхъ годишни врѣмена.
Редуването на семинариститѣ при практиката
се води тъй сѫщо споредъ това подраздѣление.

Зимѣ занятията начеватъ въ 8 и се продъл-
жаватъ до 12 часа за пробното училище, а до
1 за семинариститѣ. Слѣдъ обѣдъ въ пробното
училище отъ 2—4 (два пѫти седмично до 5),
а въ семинарнитѣ класове отъ 3—8. Лѣтѣ, пакъ
се започва 1 часъ по-рано. Сѫбота слѣдъ обѣдъ
всички сѫ свободни, а въ срѣда — само 2 клата
отъ пробното училище. Часоветѣ продължаватъ
точно 50 минути. Щомъ се чуе звънецътъ, занятието
работата прѣкъсва, както и тъй се въ съвършенство
катедритѣ ги служатъ винаги съ часовникъ въ рѫка

себе и споредъ врѣмето си водятъ лекцията Междучасията продължаватъ 10 минути, съ изключение на онова слѣдъ втория часъ заранъ, което е двойно по-голѣмо. Въ него всички правятъ втората си закуска Послѣднитѣ 5 минути отъ антракта сж опрѣдѣлени за нареждане на учениците и завеждане до мѣстата въ учебнитѣ стаи, тъй щото врѣмето за свободни игри е съвършено кратко. При влизане и излизане се пази образцова тишина и точность Седмичното учебно врѣме за всѣки класъ ни показва долната таблица.

Часове:	Класове на пробното училище				Семинарни класове			
	IV	III	II	I	III	II		I
Редовни	22	28	28	32	38	38	34	36
Работни[1])	—	—	—	—	4	3	19	21
Извънредни[2])	2	2	2	2	·	—		—

Ако сравнимъ изобщо днитѣ прѣзъ годината, часоветѣ въ седмицата и минутитѣ въ часа, прѣзъ които се работи въ нашитѣ училища съ показанитѣ горѣ, ясно е, че тукъ учебното врѣме е много по-голѣмо. При все това материалътъ въ *всѣки* тукашенъ класъ и за всѣки отдѣленъ прѣдметъ, съ изключение оня по религия, е значително по-кратъкъ отъ оня, който нашитѣ ученици изучватъ прѣзъ *всѣка възрасть*. Въ случая азъ имамъ прѣдъ видъ най-вече работата на Шуменското педагогическо и образцово училище.

IV. Управление и персоналъ.

Семинарътъ е подъ вѣдомството на училищното управление (Schullolegium) за провинция Sachsen,[3]) което дѣйствува като самостоятелно учрѣждение, обаче за по-важни въпроси изисква одобрение отъ министерството. Начело на семинара е директорътъ, властьта на когото, сравнена съ оная на директоритѣ у насъ, е много по-голѣма. Отъ него зависи не само външния редъ на заведението, но често и направлението и характера на чисто вжтрѣшната класна работа.

Всѣки двѣ седмици се държатъ учителски съвѣти, въ които се обсждждатъ въпроси относително изпититѣ, бѣлѣжкитѣ на ученицитѣ, жилищата имъ и др. под. Тия съвѣти въ нѣкои случаи иматъ видъ на съвѣщателно тѣло. По-висшата учебна властъ рѣдко се обр[…] заведението. Кореспонденцията и дру[…] целарска работа е твърдѣ малко, заго[…] торътъ я върши самъ, като си служи с[…] на нѣкои семинаристи.

Учителитѣ сж 9, отъ които единътъ […] (оберъ учитель), 6 сж редовни и двама […] (Kommiscarisch). Съ изключение на […] и оберъ учителя, никой не притежав[…] ситетско образование. Единъ е свършил[…] мандировка курсоветѣ по рисуване и г[…] въ Берлинъ, а други — курсоветѣ за […] френски езикъ въ Марбургъ и Франц[…]

Условията, на които трѣба да отгова[…] датътъ за учитель въ пруски семинар[…] е свършилъ университетъ, сж: нѣколк[…] учителство като редовенъ основенъ […] издържане изпититѣ за Rector и Mittels[…] По-голѣмата часть отъ учителитѣ въ […] сж съ семинарно образование, дошл[…] стжпало чрѣзъ своя трудъ и способнос[…] новено учителитѣ се назначаватъ най-п[…] врѣменни и само слѣдъ нѣколко год[…] жене, ако докажатъ своята вѣщина, бив[…] ставяни за назначение като редовни. Н[…] когато врѣменни учители сж отстра[…] семинара.

При хоспитирането си въ семинарнит[…] имахъ случай да се убѣдя, че повече[…] водятъ обучението съ умѣние и широк[…] по учебната материя. Силно впечатлен[…] прави формата на обучението. Рѣдко […] прѣподава догматично или оставя у[…] разказва дълго врѣме. Както при прѣ[…] тоже и при изпитването въ обучението[…] ватъ всички ученици, затова внимав[…] къмъ класната работа е винаги будно[…] изкуснитѣ учители новиятъ урокъ се […] обикновено отъ цѣлия класъ.

Седмично иматъ часове както слѣд[…]

	Въ семинарнитѣ класове	Въ пробното училище
Директорътъ	10	2
Оберъ-учительтъ	12	6
Другитѣ учители	12—19	5—12

Вънъ отъ тая редовна работа, учит[…] отрупани съ нѣкои извънредни и ош[…] дежурство, ревизиране ученишки ква[…] веждане кабинети, прѣглеждане пре[…] и пр.

Понеже по образование не сж специа[…] разпрѣдѣлението на прѣдметитѣ въ се[…]

[1]) Ученицитѣ прѣзъ това врѣме сж длъжни да стоятъ въ учебната стая и да се занимаватъ самостойно. Нѣкои само работятъ въ пробното училище, отиватъ въ училището за глухонѣми или свирятъ на пияно или оргелъ въ отдѣлни стаи.

[2]) Тия часове сж за образцови и пробни лекции. Въ нѣкои седмици дѣцата сж свободни прѣзъ това врѣме.

[3]) Прусия е раздѣлена на 12 провинции, една отъ които е Sachsen, съ население почти колкото въ България. Въ нея има 13 семинари и 13 препарандии. Провинция Sachsen нѣма нищо общо съ сжщата държава — кралство Sachsen.

[1]) Ректорътъ стои въ градскитѣ училища […] срѣдно между нашия главенъ учитель и […] tel chule е училище за дѣца отъ 6 […] 13 годин[…] съ програма по обширна, отколкото въ […] родни училища.

робното училище, учителитѣ заематъ
трията на които се чувствуватъ по-
отвени При това, специалистътъ по
рѣметъ въ семинара е длъженъ да
и неговата методика на най-горния
що да бжде образцовъ учитель по
въ пробното училище При тази
подаването въ пробното училище
ѣлно или взаимно въ свръзка по нѣ-
сходнитѣ материи, т. е. не може да
лагането на нѣкои отъ принципитѣ
нията на учебното градиво, но за
жществува пълно единство и послѣ
всичко, що се отнася до единь
което позволява на семинариста да си
сень възгледъ за ржководенето му
я основенъ курсъ — резултатъ не-
при реда у насъ, гдѣто теоритичното
ото ржководство на педагогиститѣ
сано.

ално отношение учителитѣ въ пру-
вари сж доста добрѣ поставени. За
ь въ марки сж слѣднитѣ:

	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
...	4000	4 8	6000	600	600
...ь ...	1000	100 вежл. 300	1500	600	100
...нтели	2100	200 годи. 300	3800	432	100

кдението на врѣменнитѣ учители е
вамата въ тукашния семинаръ полу-
и 2100 марки и квартирни.

вата заплата, до която може да до-
учитель въ Ерфуртъ слѣдъ 24 го-
кене като редовенъ, е 4632 марки
ва.

V. Семинаристи.

иятъ семинаръ е трикласенъ съ кла-
о именувани спрѣмо нашитѣ. Въ
приематъ ежегодно 30 ученика отъ
а въ Wandersleben, слѣдъ като сж
тамъ установения за това изпитъ
о на препарандията е съвършено не-
ъ оногова на семинара При записва-
еминарътъ, ученицитѣ трѣбва да удо-
рѣзъ кръщелно свидѣтелство, че сж
отъ 17 и не по-стари отъ 24 години,

а чрѣзъ медицинско — че сж тѣлесно здрави. Тѣ сж длъжни още да прѣдставятъ отъ родителитѣ си задължение, че издържката имъ ще се праща редовно, а сами се задължаватъ да учителствуватъ слѣдъ свършването на семинара най-малко 5 години тамъ, гдѣто имъ посочи провинциалното училищно управление.[1]) Ако не изпълнятъ послѣдното задължение, ако напуснатъ доброволно семинара или ако бждатъ отстранени отъ него по слаба подготовка, семинириститѣ сж длъжни да повърнатъ всички помощи, каквито сж получили, и таксата отъ 30 марки за нѣкое полугодие, отъ която иначе сж освободени

Понеже въ провинцията Sachsen има недостигъ отъ около 400 народни учители, при повечето нейни семинари се основаватъ наврѣменни паралелни класове, какъвто има и тукъ отпрѣди 3 години. Въ него сж приети излишнитѣ ученици отъ 6 различни препарандии. Той е устроенъ 6 мѣсеца по-рано отъ редовния, затова въ обучението го изпрѣваря съ толкова врѣме. Паралелниятъ класъ е поставенъ подъ сжщитѣ условия, както и редовния. Въ семинара значи има една паралелка отъ III. и II. и 2 паралелки отъ I. класъ.

На дошлитѣ отъ други мѣста семинаристи, каквито сж сега $^{8}/_{9}$ отъ общото число, се опрѣдѣля квартира отъ дирекцията. Прѣмѣстването става тоже въ посочена отъ директора квартира. Всждѣ сж настанени 5—6 ученика въ една квартира (пансионъ). Тамъ тѣ получаватъ утренна закуска, обѣдъ, а нѣкждѣ и вечеря. Животътъ на ученицитѣ въ пансиона, както и въ свършено свободно врѣме, е точно опрѣдѣленъ чрѣзъ единъ обстоятелственъ правилникъ. Въ правилника сж прѣдвидени длъжноститѣ на домакина по отношение на училищната управа, живѣлищѣ и жилището, както и ония на семинариститѣ — по отношение на другаритѣ, домакина и себе си. Прѣдвидено е врѣмето за ставане, занимаване и разходка, посочени сж заведения позволени за посѣщение и пр.

Наблюдението за изпълняване на правилника е възложено на всички учители. Всѣкиму отъ тѣхъ сж опрѣдѣлени нѣколко пансиона, които той най-малко веднажъ въ седмицата е длъженъ да посѣщава. Резултатитѣ се вписватъ въ особени книги, които се провѣряватъ отъ директора. Въ тия книги съвършено рѣдко е отбѣлѣзана нередовность. Такова е напр. връщането въ пансиона по-късно отъ 6 часа, до когато семинариститѣ иматъ разрѣшение да се разхождатъ и то само 2 или 3 пъти седмично. Изобщо животътъ, врѣмето и занимаването на семинариститѣ се регулира чрѣзъ най-подробни указания, за изпълнението на които се строго слѣди. Сравнително нашитѣ семинаристи, тѣ разполагатъ съ съвършено малко свобода да вършатъ това, което искатъ, и тъй, както имъ се иска.

Споредъ бѣдностьта и успѣха си, семинариститѣ получаватъ по разпрѣдѣление отъ учител-

ятѣ и учителитѣ въ всички семинари сж ... [illegible]
... [illegible] ... Gleichstellung
... Lage ... ... Haffter ... [illegible]
отъ общия брой, които сж по-стари

[1]) За задължение ... [illegible] ... ... Пруския отъ 1825 год.

ския свѣтъ държавна помощь отъ 30—40 марки за кварталъ. Съвършено бѣднитѣ и сиракѣ получаватъ до 75 марки. Общата сума, която изживѣва заведението като помощь, е до 13—15 000 марки годишно. При заболѣване, слѣдъ като се снабдятъ съ разрѣшението на директора семинариститѣ отиватъ за прѣгледъ при единъ частенъ лѣкарь, който за труда си получава 250 марки годишно възнаграждение. По истова [illegible] се ползуватъ и съ безплатни лѣкарства, които отпостѣ изплаща дирекцията.

Както семинариститѣ, също и ученицитѣ отъ пробното училище държатъ изпити въ края на всѣко полугодие, за което получаватъ и особени свидѣтелства. Само изпититѣ по практика въ I. сем. класъ се произвеждатъ въ края на всѣки кварталъ. Оставане въ сѫщия класъ се счита за аномалия. Въ цѣлото училище има само нѣколко репетенти. Смѣта се, че само способнитѣ ученици могатъ да посѣщаватъ общеобразователнитѣ училища, а за слабоумнитѣ мѣстото е въ специални заведения. Семинариститѣ, напримѣръ отъ I паралеленъ класъ, които сега прѣзъ мартъ държаха изпита си за свършенъ курсъ, бѣха приготвени до сега. Издържали сѫ изпита си сѫщо всички ония, които сѫ свършили прѣзъ октомврий настоящата учебна година. Тия случаи ме навеждатъ на едно сравнение. Тукъ учебното врѣме е по-голѣмо, учебния материалъ по-кратъкъ, изпитния надзоръ строгъ, затова и нѣма оставащи въ сѫщия класъ. У насъ, напротивъ, учебното врѣме е по-малко, учебниятъ материалъ за съотвѣтната възрасть по-еже, а изпитниятъ надзоръ сравнително много слабъ. Слѣдствията сѫ постояннитѣ оплаквания въ печата, конференциитѣ, рапорти и пр., че ученицитѣ били слаби и получавали слаби бѣлѣжки, като подбуда къмъ домашна работа. А какви сѫ отрицателнитѣ послѣдици на тоя режимъ ни показватъ многото печални случаи изъ училищния ни животъ.

Теоретична и практична подготовка на семинариститѣ.

Върху теоретичната подготовка на ученицитѣ въ семинара ще бѫда по-кратъкъ, защото тя по сѫщината си не се отличава много отъ оная, която се дава въ нашитѣ педагогически училища. По-голѣмо внимание заслужава практичната подготовка, уредена по начинъ съвсѣмъ различенъ отъ оня у насъ.

Учебниятъ планъ на семинара се гради върху основата, поставена въ препарандията. Въ него сѫ прѣдвидени сѫщитѣ общеобразователни прѣдмети, каквито и тамъ съ прибавка на педагогическитѣ прѣдмети и стопанството. А въ сравнение съ прѣдметитѣ, що се учатъ и на нашитѣ педагогически училища, тукъ сѫ прѣдвидени почти сѫщитѣ. Въ повече намираме нѣмски и английски езикъ, а въ по-малко — гражданска наука и политическа икономия, хигиена и ржчната работа, която не е въведена и въ пробното училище. Ако сравнимъ обема на учебния материалъ и

начинътъ на разработката му, [illegible] че почти по всички прѣдмети [illegible] повече, отколкото у насъ. [illegible] лѣма при музиката, рисуването [illegible] които тукъ имать ученицитѣ [illegible] знания.

За забѣлѣзване е видното мѣсто дадено на специалнитѣ методични занятия въ [illegible] класъ. Отъ редовнитѣ часове [illegible] отъ половината сѫ отдѣлени за [illegible] на обучението въ основнитѣ учи[лища] [illegible] въ него. Тия часове [illegible] обхващатъ историята на педагогиката [illegible] ично, методика на прѣдметитѣ [illegible] смѣтане, естествознание, отечество[знание] [illegible] по 1 часъ. Всичко 17— [illegible] искаме да бѫдемъ по-точни, [illegible] да се увеличи, защото по [illegible] само методика прѣзъ часть отъ [illegible] часоветѣ по дидактика повечето [illegible] трѣбва да наваксено учене [illegible] които се прѣподаватъ въ основнитѣ [illegible].

Изобщо методиката на основнитѣ [illegible] разработена тукъ много добрѣ. [illegible] общи специална методика [illegible] иматъ по нѣкои прѣдмети отдѣлни [illegible] учебници-методики. [illegible] опрѣдѣлено врѣме въ семинарнитѣ [illegible] при другитѣ прѣдмети, [illegible] [illegible] по методика [illegible] [illegible], че ученицитѣ [illegible] [illegible], макаръ да сѫ [illegible] [illegible] работа отъ [illegible] Напримѣръ, за историческия [illegible] методи по смѣтане, тѣ прѣ[ди] [illegible] подробность семинариститѣ [illegible] [illegible] обяснихъ доста ясно [illegible] които не ова табели по смѣтане [illegible] [illegible] единъ въпросъ разбраха [illegible] би работилъ Песталоци съ [illegible] [illegible] и изясни на [illegible] [illegible]

[illegible] практическата подготовка [illegible] Въ нѣкои отъ часоветѣ [illegible] [illegible] държатъ въ класа [illegible] [illegible] дѣлятъ се и пробното [illegible] [illegible] у насъ, а въ семинара [illegible] [illegible] 7—8 ученика [illegible] [illegible]. Слѣдъ свършването [illegible] [illegible] обяснява нейния ходъ [illegible] [illegible] за приготвяне [illegible] [illegible] по плана на [illegible] [illegible] сборна [illegible] [illegible] учителя, който прѣдъ [illegible] [illegible] бѣлѣжки върху [illegible] [illegible] бесѣда до [illegible] [illegible]. Така подготвени [illegible] [illegible] седмица [illegible] и нѣкакъ нѣколко [illegible] [illegible]. Споредъ [illegible] [illegible] разпрѣдѣление, извикватъ се [illegible] [illegible] и водятъ. Тази [illegible] [illegible] на чиракъ, [illegible]

[illegible] повиканъ [illegible] да [illegible] рабо- [illegible] страни [illegible] да [illegible] това, [illegible] предварително на [illegible] което е направено [illegible] се развива съобразно [illegible] за [illegible] приложива [illegible] край на [illegible] учителя. При [illegible] ученицитѣ не [illegible] нѣматъ частъ «реферати» [illegible] както у нашитѣ педагогически [illegible] въ края на сжщия [illegible] обстойното разглеждане, както [illegible] Образцови лекции се държатъ [illegible] всички учители. Срѣдно се падатъ [illegible] Пробни лекции се държатъ [illegible] седмично, тъй че [illegible] съ 4 часа седмично [illegible]

[illegible] тия роль, само че въ пробното [illegible] отдѣление, се държатъ [illegible] отъ I. сем. [illegible] образцови [illegible] на [illegible] се държатъ [illegible] пробни лекции въ сжщото [illegible] въ края на часа, [illegible] по-кратка форма

[illegible] по-трудна [illegible] което [illegible] 20—30 то- [illegible] на семинариститѣ се [illegible] въ пробното училище. [illegible] семинариститѣ [illegible] Но [illegible]

[illegible] квартала, кога [illegible] семинариститѣ [illegible] (Lehrversuche). Въ тоя [illegible] нѣкому [illegible]

[illegible]о е забѣлѣзалъ у неговото обучение. Слѣдъ това посочва материала за слѣдната седмица, [illegible] които могатъ да се [illegible] за начина на прѣподаването. Съобразно тия упжтвания курсиститѣ подготвятъ лекциитѣ си писмено и ги [illegible] който ги прѣглежда, прави забѣлѣжки върху тѣхъ и [illegible] имъ ги повръща. Така подготвени и упжтени, ученицитѣ се оставятъ да работятъ въ пробното училище сами. Прѣзъ своя часъ тѣ сж тамъ пълни господари: [illegible] бѣлѣжки за успѣхъ и поведение, наказватъ по различни начини, водятъ [illegible], взиматъ тетрадкитѣ по писане за домашно прѣглеждане и др.

Упжтването на семинариститѣ не се свършва съ [illegible]. Програмата въ пробното училище е така наредена, че въ едно и сжщо врѣме [illegible] има единъ и сжщъ прѣдметъ. Това позволява на учителя, ржководецъ тоя прѣдметъ, да ходи въ всички стаи за инспектиране курсиститѣ, кога тѣ работятъ. При тази инспекция учителитѣ се вмѣсватъ въ урока и [illegible] измѣняватъ неговия ходъ по начинъ, който намѣрятъ за по-подходенъ. Нерѣдко, [illegible] прѣдъ дѣцата, тѣ правятъ строги забѣлѣжки върху прѣподаването, обаче тия прѣ[illegible] и забѣлѣжки не измѣняваха духа на обучението. Види се, дѣцата и семинариститѣ сж привикнали на подобни отношения.

[illegible] се произвеждатъ и нѣкои [illegible] и по нѣкои прѣдметъ [illegible] — изпити. На тия изпити присжтствуватъ директорътъ и всички учители. Всѣки отъ семинариститѣ, [illegible] сж ржководили [illegible] изтеклия квартал, [illegible] 15—25 минути [illegible] частъ отъ учебния материалъ. Споредъ [illegible] тоя прѣдметъ и споредъ способноститѣ, които проявяватъ, на семинариститѣ [illegible] отъ директора бѣлѣжки, [illegible] после се говори въ учителския съвѣтъ. [illegible] на тия изпити държи на срокъ семинариститѣ въ продължение на цѣлия квартал. [illegible] причина, която не ги оставя да [illegible] на прѣподаването си въ пробното училище [illegible], напротивъ, прѣзъ цѣлия [illegible] и честотливость да се стараятъ да [illegible] усвоена прѣподаваната материя. При тия [illegible] става и едно взаимно слѣдене между [illegible]. Тѣ [illegible] рецензия [illegible] тѣхъ, понеже [illegible] извѣстенъ прѣдметъ и начина на ржководенето му — до колкото [illegible] може [illegible] — се [illegible] умѣние въ упжтването на курсиститѣ и [illegible]

[illegible] седмично се държатъ педагогически конференции, обаче тѣ нѣматъ характера [illegible] си това наименование. Тѣхъ [illegible] съ общето [illegible] само на пробното училище. Въ тия [illegible] се беседва [illegible] въпроси отъ по-дълбокъ характеръ: училищно устройство, учеб-

нитѣ власти, начинътъ за постжпване спрѣмо закъснѣсни и отсжтствуващи дѣца, разпрѣдѣляне прѣдметитѣ въ пробното училище и др. п. Подобни беседи ставатъ по-често възъ основа на Allgemeine Bestimmungen, една часть отъ които семинариститѣ сж длъжни да познаватъ, а друга — да знаятъ наизустъ.

Слѣдствието отъ всичко, което се каза дотукъ за практическата подготовка на семинариститѣ е, че тѣ добиватъ пълно прѣдставление за общата училищна работа, а тоже — ловкость и самообладание при ржководене обучението въ отдѣленъ часъ, — качества почти невъзможни при нерятъка у насъ. Още докато сж въ семинара, макаръ и не образцово, но спокойно и самоувѣрено работятъ като всѣки учитель. И, когато тия младежи встжпятъ въ учителското поприще, не ще бждатъ поставени, като нашия педагогистъ, прѣдъ купъ отъ дребни и едри въпроси, които да спъватъ класната имъ работа — още отъ първия день тѣ ще могатъ завладѣятъ класа си и да го водятъ съ по-голѣма или по-малка вѣщина.

Като изтъквамъ прѣвъзходството на тукашния ученикъ въ теоритичното владание на нѣкои учебни материали и въ ловкостьта му при практикуването, трѣбва да припомня и обстоятелството, че той постжпва въ заведението 4 години по-възрастенъ отъ нашия, значи съ по-добра подготовка и по-развити способности. Новопостжпващиятъ тукъ семинаристъ има задъ себе 8 години основно образование и 3 години слѣдване въ препарандия, а нашиятъ прѣди постжпването си всичко 7 год. образование. Свършващиятъ тукъ семинаристъ има минимумъ 20 години, а нашиятъ 17 години

На свършване тази глава ще спомена върху подготовката на семинариститѣ отъ ерфуртския семинаръ за учители на глухонѣми. Въ врѣме на «работнитѣ часове» ученицитѣ отъ I класъ отиватъ по групи 2 пжти седмично въ мѣстното училище за глухонѣми. Въ единия часъ се слуша теория, а другия е за хоспитиране. При тая подготовка тѣ могатъ да бждатъ назначени по-послѣ като помощници учители въ училищата за глухонѣми, а при издържане специалния за това изпитъ — за редовни.

VII. Уредба и ржководене на пробното училище.

Задължителното основно образование въ Германия трае 8 години, но разпрѣдѣляне ученицитѣ въ 8 отдѣлни стаи, отговарящи на всѣко възрасть, се срѣща рѣдко. Понѣкога и въ градове голѣми, гдѣто е възможно това, дѣца отъ различна възрасть се поставятъ въ една стая, — слѣдователно отдѣленията сж най-често — по нашъ изразъ — слѣти. Въ най-малкитѣ села всичкитѣ дѣца отъ 6—14 годишна възрасть се обучаватъ отъ единъ учитель, въ една стая, въ по-голѣми села работата се сподѣля между двама

и т. н. Училище съ единъ учите[...] (Einklassige Schule), съ двама у[...] класно или трикласно и пр. Въ [...] «класъ» се употрѣбя въ смисъ[...] стая». При всички тия разпрѣд[...] отъ I, II и III учебни години о[...] тѣло — първи курсъ (Unterstufe[...] IV и V уч. год. — срѣдния курс[...] а оня отъ VI, VII и VIII учебна [...] курсъ (Oberstufe).

Allgemeine Bestimmungen прѣдп[...] заването на едно еднокласно и [...] пробно училище при всѣки семин[...] особеностьта и важностьта на раб[...] годишницитѣ (Elementarklasse), тѣ [...] тукъ въ отдѣлна стая. Освѣнъ то[...] и момчетата въ горния курсъ с[...] двѣ стаи, слѣдователно пробното [...] 6 класа, които се именуватъ IV, [...] единъ класъ за дѣца отъ всички [...] ницитѣ отъ всѣки курсъ сж раздѣ[...] ления (Abteilungen), въ първото [...] числятъ тия, които го повтарятъ. [...] лениеззема заднитѣ чинове, а пр[...] нитѣ. Всички класове, съ изключе[...] сж смѣсени. Момичетата заематъ е[...] отъ чиноветѣ, а момчетата — др[...] прѣдстава за подѣлбата въ проб[...] може да ни даде слѣдната таблиц[...]

Курсове (Stufen)	Долни (Unterstufe)		Срѣденъ (Mittelstufe)		
Класове (Klassen)	IV	III		II	
Учебни години (Schuljahre)	I	II	III	IV	V
Отдѣления (Abteilungen)		II	I	II	I

Въ класа Einklassige Schule, в[...] таблицата, ученицитѣ отъ всички [...] ления сж слѣти въ едно.

Отъ горното се вижда, какво [...] опитното училище не отговарятъ [...] «отдѣления» — тъй както сме св[...] трѣбяваме тая дума при подѣлбата [...] у насъ, затова ние ще си служ[...] нѣмското имъ наименование.

Както ни показва таблицата, в[...] съ изключение на IV, сж слѣти; ал[...] въ III., II. или I. ще забѣлѣжимъ, [...] нието е така наредено, че по лиц[...] личава отъ онова въ раздѣлнитѣ учи[...] начинъ на сливане ме заинтерес[...] потрудихъ да разбера неговата [...] се изясни добрѣ при една по[...] на учебнитѣ планове (Pensenverteil[...] класъ, но, струва ми се, тѣ не за[...] защото, както и самитѣ учители [...] иматъ много недостатъци.

ратко его какъ се упростява работата въ ѣ класове:

учительтъ се занимава интензивно само съ ...асть отъ ученицитѣ. Другитѣ въ това ...иматъ тихи занятия или почиватъ. Такова ...енкето въ Einklassige Schule, дѣто учи... работи извѣстно врѣме съ единъ или ...курса, или само съ първогодишнитѣ, а на ...ѣ е дадена тиха работа. Въ слѣдното ... отъ часа той прѣминава къмъ друга ...отъ ученицитѣ и т. н. Въ такива часове ...га се назначаватъ помощници отъ гор... класове, които да наблюдаватъ и опжтватъ ...цитѣ при тихото имъ занимаване. Рабо...ъ този класъ върви извънредно трудно и ... Учительтъ, комуто е възложено инспекти... често влиза въ класа за да подпомогне ...нариста и обучава нѣкоя часть отъ уче... тъй, че едновремено се говори на двѣ ... Все пакъ голѣма часть отъ прѣдвиденото ...ль остава не минатъ или се минава кол... а очи.

... се работи и въ I. и въ II. класъ, но само ...тане. Прѣзъ първата половина отъ часа ...имаватъ всички ученици съ една и сжща ..., а прѣзъ втората — на II Abteilung се ...ватъ нѣкои по-мжчни случаи.

...атериальтъ отъ нѣколко години се слива и ...всѣка година.

..., напримѣръ, ученицитѣ, що постжпватъ въ ...съ изучватъ двѣ години наредъ единъ и ...материалъ по законъ божи, граматика и ...вознание; ученицитѣ въ II. класъ по...ъ 2 пжти материала по катехизисъ, гра... отечествознание и история, а ония въ ...ъ учатъ 3 години наредъ еднакъвъ мате...по катехизисъ, граматика и геометрия. Нѣма ...ие, че при такова сливане става прѣтруп...а материала и, като се бърза да се мине ...ятъ, той се учи повърхностно. Понеже въ ...sige Schule е прѣдвидено за учене всичко, ...о се учи въ другитѣ класове, тамъ се по...ъ горнитѣ, а и още по-голѣми неудобства.

...ливане материала отъ нѣколко години и ...ето му чрѣзъ редуване. Материалътъ отъ ...повече години се слива на едно. Прави се ...ова негова подѣлба, като се гледа въ ... отъ новополученитѣ части да бждатъ ...о застжпени всички негови особености. ...ова се прави напримѣръ съ материала по ...ознание, въ новополученитѣ части се прѣда...ъ по равно число видове отъ еднакви ро...ходѣли. Така се изучва въ III и въ II класъ ...о и естествознанието. Очевидно е, какво ...ътъ въ тоя случай губи най-малко, понеже ... всичко, каквото би изучилъ, ако бѣше ...дѣлно училище. Това срѣдство използу... по-широко, би упростило работата въ ... отдѣления безъ ущърбъ на учебното ...о.

...обна е комбинацията въ I. класъ, дѣто ...тътъ по четене, история, география и ...ознание е слѣтъ и сподѣленъ на двѣ части. Резултатътъ е, че ученикътъ учи едната отъ тия части два пжти, а другата веднажъ.

4. *Оставане въ класа и обучаване само часть отъ ученицитѣ.* Това срѣдство се употрѣбява само въ Einklassige Schule, но много рѣдко и при нѣкои неудобства. То не е въ врѣда на работата, понеже ученицитѣ въ тоя класъ иматъ седмично нееднакъвъ брой членове. По-широко и, струва ми се, по-практично видѣхъ използувано това срѣдство въ едно селско училище, дѣто бѣ заведенъ редътъ ученицитѣ отъ срѣдния и горния курсъ идватъ винаги въ 8 часа, а ония отъ долния — въ 10. Отъ 8—10 учительтъ работи само съ долнитѣ, които по нѣкои прѣдмети се сливатъ наедно.

При съставяне на програмата се е мѣрило спазване удобството при инспектирането, за това винаги всички класове и всички ученици въ класа иматъ единъ и сжщъ прѣдметъ. Нито въ единъ часъ не сж прѣдвидени 2 работи, при една отъ която по-прилѣга да се занимаватъ тихо дѣцата, напр. едни да четатъ, а др. да рисуватъ, едни да учатъ отечествознание, а други да пишатъ и др. под. Въ Einklassige Schule такова разпрѣдѣление е твърдѣ необходимо. Тамъ то би могло да се прѣдвиди безъ обтрѣване на инспектирането, което въ повечето часове се изпълнява отъ учители, които нѣматъ работа въ другитѣ класове. Обаче и тамъ е сжщиятъ редъ: всички рисуватъ или всички четатъ и пр. Правилото да турнне по-мжчнитѣ часове по-рано не е вездѣ спазвано, смѣтането, напримѣръ, въ всички класове и дни е поставено на 5-ия часъ прѣдъ обѣдъ.

Административната работа и общиятъ надзоръ върху пробното училище сж възложени на едного отъ редовнитѣ учители — Ordinarius-а. Той разпрѣдѣля семинариститѣ въ пробното училище, слѣди за редовното посѣщение, надзирава воденето на материалната, присжтствената и др. книги и пр. Негови помощници въ това сж класнитѣ наставници (Klassenführer) за всѣки класъ, които се опрѣдѣлятъ за една година измежду по-прилежнитѣ семинаристи отъ I. класъ. Надзорътъ и занимаването на дѣцата прѣзъ антракта е работа на всички. Нѣколко минути прѣди свършването на часа влиза оня семинаристъ, който ще прѣподава въ слѣдния часъ, извежда подъ редъ дѣцата и при звънечния знакъ отново ги вкарва наредени въ стаята. Така че за всѣко врѣме и за всичко, що се отнася до пробното училище, има отговорни семинаристи. Връзката въ работенето и въ обучението не се прѣкжсва никога.

Назначени сж още дежурни семинаристи за двора, за навременното притворяне на нѣкои врати и пр. Върху работата на повечето отъ 15 дежурни и отговорни, слѣди, освѣнъ ординариуса, и дежурниятъ учитель, а надъ всичко изобщо — директорътъ. Всѣкиму е точно опрѣдѣлена длъжността, всѣки е отговоренъ и надзираванъ. Дисциплината е сурова, но наказанието — точно. Имената на учителитѣ и ученицитѣ, натоварени съ дежурство или други длъж-

ности, сж написани на малки черни таблици, закачени въ салона и въ залитѣ стаи. Чрѣзъ това приспособление се дава възможность да се чете винаги и отъ [illegible], който [illegible] [illegible]. Дежурститѣ при това не се мѣнятъ всѣки день, а отговарятъ по една седмица.

Би се помислило, че като работятъ толкова души въ пробното училище, работата въ класа ще е най-разнообразна, обаче, това е тъкмо на противъ. Единството, особено що се отнася до единъ прѣдметъ, се поддържа отъ учителитѣ и учебницитѣ. Семинариститѣ работятъ точно по наставленията и образцовитѣ лекции на прѣподавателитѣ си. Въ това отношение учителитѣ сж тъй взискателни, че въ класа се чувствува всѣкога извѣстно еднообразие. Точно по образеца на учителя уроцитѣ се редятъ [illegible] други. А пъкъ учебницитѣ сж причина да се задържа единството за цѣли години. Веднажъ въведениятъ учебникъ не може лесно да се отхвърли и замѣни съ други. Това се отнася както до пробното училище, тъй и до семинарнитѣ класове. Промѣна се допуска при много сериозни причини и слѣдъ одобрение на провинциалното училищно управление. Има учебници, които сж въведени отъ 20—30 години и продължаватъ да се учатъ, макаръ учителитѣ да не сж съгласни съ духа и направлението имъ. Катехизисътъ на Лютера се учи вече стотини години и въ същия непромѣненъ текстъ, както е билъ издаденъ за прѣвъ пжть въ 1509. год.

VIII. Обучението по отдѣлни прѣдмети въ пробното училище.

1. *Религия.* Тоя прѣдметъ заема сравнително първо мѣсто между всички други. За него въ всички класове сж опрѣдѣлени по 4 часа седмично и тѣ сж винаги първитѣ прѣди обѣдъ. Но и въ друго врѣме, напримѣръ при четене, пѣние и др., се говори често на теми съ религиозно съдържание. Уроцитѣ по религия и по разработка стоятъ начело. Причината за това надмощие положение на тоя прѣдметъ е, може-би, обстоятелството, че въ Прусия за директори въ семинаритѣ се назначаватъ най-често специалисти по теология.

Учебното градиво е наредено въ концентрически кржгове, при което всѣки слѣдващъ е по-широкъ и по-дълбокъ. Въ IV класъ се започва съ сътворението на свѣта, слѣдъ което слѣдватъ нѣкои разкази изъ стария завѣтъ. По Коледа се минава къмъ новия завѣтъ, отъ който се взиматъ най-важнитѣ моменти изъ живота на Спасителя и на край — по Великденъ — се завършва съ смъртьта и възкресението му. Въ тоя случай виждаме, че ходътъ на учебната година отговаря и на естествения ходъ на учебния материалъ съ законъ божи. Въ III класъ като се спазва същия ходъ, се повтарятъ нѣкои учени разкази и се прибавятъ много нови. Въ II класъ къмъ [illegible] *[illegible]* отъ библейски разкази отъ стария и новия завѣтъ, които се още повече ра[illegible] се [illegible] кратки поучения отъ [illegible] и се [illegible] нѣкои черти [illegible], които [illegible] [illegible]. Въ I класъ библейската история се [illegible] по-подробно и отъ [illegible] на самата [illegible] [illegible] вече имать [illegible] **новата история, учебникътъ по коя**то е съст[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] отъ непромѣнени образцови [illegible]. Отдѣлнитѣ уроци [illegible] тоя учебникъ сж [illegible] [illegible] на Гарн[illegible], Пр[illegible], [illegible] катехизиситѣ и черковнитѣ пѣсни се учатъ също по учебникъ и по-обстойно.

[illegible] крайна цѣль на обучението се [illegible] самостойното четене, [illegible] [illegible], за това още въ IV класъ разказитѣ сж [illegible] по форма, приближаващи се до [illegible] [illegible] текстъ. Това приближаване се [illegible] и въ горнитѣ класове докато най-послѣ въ I [illegible] се дойде до самата библия.

Най-добритѣ лекции по библейска история [illegible] разработвать по слѣдната форма:

1. Цѣль и подготовка.
2. a) подготвителенъ разказъ, който по [illegible] е близъкъ до дѣтския езикъ.
   b) [illegible], което има за цѣль да [illegible] разказа и го стегне въ по-сбита форма.
   c) разказъ близъкъ до библейския [illegible]. Въ I класъ четене на библията.
   d) [illegible] и [illegible].
   e) [illegible] и [illegible].

Ако разказътъ е дълъгъ, точкитѣ a—e [illegible] [illegible]. Накрай слѣдва общо [illegible] заучване.

3. Приложение a) спрѣмо [illegible] b) спрѣмо ученицитѣ постжпки.

2. *Смѣтане.* Материалътъ по смѣтане [illegible] [illegible] класове е нареденъ по метода [illegible] [illegible] съ малки отклонения, които [illegible] [illegible] до метода на дѣйствията. Въ [illegible] класове най-голѣмо внимание се обръща [illegible] [illegible], механичното смѣтане, затова [illegible] [illegible] по него голѣма [illegible] [illegible]. Задачи съ най-сложна конструкция [illegible] [illegible], сжщо и [illegible], се рѣшаватъ [illegible] помощьта на въпроси, задавани отъ [illegible] [illegible]. Само [illegible] се [illegible] [illegible] написване на черната дъска нѣкои отъ [illegible] въ послѣднитѣ задачи. Не [illegible] [illegible] ученикъ, изваденъ прѣдъ черната [illegible] да пише и работи върху задача. [illegible] [illegible] винаги общо — отъ цѣлия к[illegible].

Съ нагледни помагала си служатъ [illegible] малко. Въ IV класъ, напримѣръ, [illegible] се показватъ само въ началото на часа [illegible] [illegible] смѣтано, съ чърти и точки и [illegible] [illegible] 5—10 минути. Останалото врѣме [illegible] механическо смѣтане. Въ употрѣба сж [illegible] таблици отъ Schrader и Bonne, но [illegible] не за нагледность, а за облекчение [illegible] работа отъ една страна, и [illegible] [illegible] знания отъ друга.

всички класове дѣцата иматъ смѣтници, то рѣдко се минава деня да не им се домашна работа. По тоя начинъ изварвъ училището се продължава и увеличава а и това може да се смѣта като една на силния успѣхъ, който се забѣлязва ки класове. Друга причина може да се е учебното градиво е по-кратко малко, тука да сѫ толкова, колкото и въ нашолкина (т. е. седмично). Разширението о материалъ се взима въ IV учебна година нась въ III. До края на VIII. учебна учениците изучватъ толкова материалъ, нашите до края на VI. (II класъ).

Предварителните упражнения въ съ траятъ само една седмица. Това ми се странно и азъ проверихъ материалите за нѣколко години, но се указа, че винаги е постжпвало така. Отъ страна се имаше откриването на буквите по частия писемегоотъ. Като се откриятъ а, отъ тѣхъ, замъ им се смѣсения. Имаше се отъ за тука, както отъ букварчъ. Стига свърпо на буквара четатъ се малки разкази и стихотворения.

II и по-горните класове се прави яснѣ между курсорното и статарното четене. За единия и другия видъ четене сж дани по отдѣлно въ седмичната програма отъ разными семинаристи.

курсорното четене учениците се упражнява да четатъ бързо и плавно, безъ да се особено внимание за сѫдържанието на о. Съ други думи, тукъ се мѣри усвояването механическата страна на четенето. За материалъ се опредѣлятъ четива съ леко съдържание и приказки, интересни разкази и четива, зването на които е взето при другото не.

статарното четене вниманието се насочва сѫдържанието, правятъ се обстойни разяснения, а често четивото се наизустява. Което се прѣслѣдва въ случая, е обогатяване богатство на дѣцата чрѣзъ заучаване ни изразни форми и развиване стилистичното чувство чрѣзъ наблюдаване разбиране и хубостьта на свързаната рѣчь. За материалъ се взиматъ най-вече стихотворения отъ класици. Заучаването и декламацията на стихотворенията става по често въ хоръ, при ... както дирижентъ ... музикаленъ хоръ. Изобщо хорово се употрѣбява въ всички класове често. ... по статарното четене

... така:

... на и тѣхъ.

... стихотворението.

... въ сѫдържанието

... (заглавие) на куплета ... се повтарятъ и ...

... основна мисъль на цѣлото стихотворение

3. Наизустяване и упражнение въ по-добра декламация.

4. *Граматиката* въ този видъ, както сѫществува почти навсѣкждѣ у насъ, се изучва твърдѣ слабо. Не видѣхъ ни веднажъ извиканъ предъ дъската ученикъ, за да прави разборъ на написано изречение. По нѣкога се извлича отъ нѣколко примѣри нѣкоя дефиниция, но на нейното заучване не се следа строго.

Часоветѣ по граматика взиматъ по-често видъ на *упражнения въ правилната рѣчь* (Sprachübungen). Възъ основа на заучено вече дефиниция или безъ огледъ къмъ никакви дефиниции, учениците се упражняватъ въ употрѣба и разбиране различни словесни комбинации. Напримѣръ при единъ урокъ въ III классъ за личните мѣстоимения, на дѣцата се казваха редъ изречения, въ които нѣкое сѫществително се повтаря два пѫти, а тѣ трѣбваше да измѣнятъ едното съ съотвѣтното му мѣстоимение. Слѣдъ това се иска отъ самитѣ дѣца измисляне такива примѣри и тѣхното поправяне. Въ други случай на учениците се казваха редъ сѫществителни, съ които тѣ трѣбваше да образуватъ разенъ видъ прости изречения. Слѣдъ това се искаше доброто изяснявание на нѣкое понятие въ едно отъ простите изречения и така се получаваха развити. Въ нѣкое отъ изреченията учительтъ промѣня нѣкоя дума напр. по число, а дѣцата трѣбваше да измѣнятъ съотвѣтно цѣлото изречение и др. н. По тоя начинъ, както и при статарното четене, се мѣри развиване на стилистичното чувство.

5. *Писане*. Съ първогодишните писането се ржководи паралелно съ четенето. Упражненията сж повече диктовки отколкото прѣписи. До края на учебната година дѣцата пишатъ на каменни плочи, които сж въ употрѣба и въ по-горните два класа. Писането съ мастило започва въ III. классъ. Писане съ моливъ като прѣходъ нѣма. Изобщо моливътъ се употрѣбява съвършено рѣдко. Първите нѣколко упражнения съ мастило сж прѣписи, а слѣдъ това и въ двѣтѣ години на III. класъ се пишатъ само диктовки. Въ II и I классъ всѣки ученикъ има двѣ тетрадки по писане — една за диктовки, а друга за съчинения. Домашни задачи се задаватъ само въ I. класъ.

Сѫдържанието на упражненията е доста безразборно. Редуватъ се различни видове диктовки и съчинения безъ огледъ на психофизическите имъ основи или на тѣхната мжчнотия. Отъ учениците се иска да пишатъ чисто, ясно и четливо. Обръща се тоже голѣмо внимание на бързината. Постоянно се повтаря и въ всички класове да се пише по-бързе.

Поправките се извършватъ отъ семинариста у дома. Взаимни поправки нѣма. Въ края на всѣко упражнение се поставя и оцѣнка. По нѣкога при раздаване на тетрадките се говори върху по-важните грѣшки. Обикновено семинаристътъ прочита погрѣшно написаната дума и после отъ ученика, чиито е грѣшката, забѣлязва дума ...

Въ сжщото врѣме тая дума се пише отъ другъ ученикъ на таблата.

6. *Естествознание.* По тоя важенъ прѣдметъ има да се каже твърдѣ малко. Въ нѣмската педагогическа литература сжществуватъ много добри и удобоприложими планове за наредбата и обработката на материала по естествознание, но тукъ не видѣхъ нищо ново и особено. Методическитѣ единици се редятъ една слѣдъ друга повечето случайно. За нѣкои растения и животни само е пазено да се учатъ прѣзъ врѣмето на появяването и развитието имъ. Система между отдѣлнитѣ видове не се прокарва, нито се изтъкватъ нѣкои отъ биологическитѣ закони. Ако училището разполага съ картината на изучвания екземпляръ, тя се донася и се показва винаги въ началото на часа. Екскурзии прѣзъ петтѣхъ мѣсеци, отъ когато сѫмъ тукъ, не сж правени. Изобщо, макаръ теоритически да се учи много прилежно за значението на нагледността, при обучението, въ практика се постжпва доста *ненагледно*, както при естествознанието сжщо и при други прѣдмети.

7. *География.* Материалътъ по география слѣдва концентрично-аналитичния учебенъ ходъ и начева отъ III. класъ съ изучването на родното мѣсто. Започва се съ движението на слънцето и странитѣ на свѣта, слѣдва запознаването съ учебната стая, училището, двора, града и се завършва съ обстойно изучване околноститѣ на града, при което на дѣцата се изясняватъ разнитѣ видове земни повърхнини, даватъ имъ се елементарни свѣдѣния по хидрографията и пр. Въ II. класъ се учи за околията, окржга и пр. и се завършва съ прѣгледъ на кралство Прусия. За нагледни помагала служатъ тукъ обикновенитѣ стѣнни карти. Репетиционни и релефни карти не се употрѣбяватъ. Въ I. класъ се започва съ чуждитѣ материци и на край се учи за Европа, като се спиратъ прѣдимно на Германската империя. Въ тоя класъ се минава и единъ малъкъ курсъ отъ физическата и математическата география. Нагледни помагала сж сжщитѣ както въ подолния класъ. Особено внимание се обръща на *четенето* на картитѣ. При нѣкои по-добри уроци ученицитѣ биваха така ржководени, че сами по картата прѣдаваха повечето свѣдѣния за дадена страна.

8. *Историята* започва отъ II. класъ и е наредена въ хронологично-концентриченъ учебенъ ходъ. По изборъ на учебното градиво е политична, а по начинъ на прѣподаване — патриотична. Въ II. класъ се започва отъ старитѣ врѣмена и хронологично се идва до новитѣ, които се изучватъ най-подробно. Сжщия урокъ въ по-широкъ кржгъ се повтаря въ I. класъ. Прѣзъ врѣме на моето хоспитиране и въ двата класа се работѣше съ историята на XIX столѣтие. Всѣки урокъ прѣдставяваше биографията на нѣкой царь. Започва се съ датата на рождението, слѣдватъ свѣдѣния за неговото дѣтство, младенчество и пр. и се завършва съ датата на смъртьта. Историята, която слушахъ, бѣше история на владѣющата династия. Отъ ученицитѣ се изи строго знанието на твърдѣ много дати и о ности изъ царския животъ, напримѣръ от болесть е лежалъ, какви цвѣтя обичалъ, с понеже отрасълъ, кой е билъ началникъ н ралния му щабъ, кои сж били по-вѣрн генерали въ всѣко сражение и прочее.

Голѣмо внимание се обръща на закрѣ нето отдѣлнитѣ части въ методическата е Споредъ съдържанието си, урокътъ се р на нѣколко части, напр. урокътъ за Ф хелмъ IV. бѣ раздѣленъ на слѣднитѣ: дѣ младенчество, женитба, войни, грижа за вията и изкуството, добритѣ му душев чества, болесть, смърть. Слѣдъ всѣка о части отъ ученицитѣ се изискваше нейно главяване и повторение и само слѣдъ у него и се минаваше къмъ слѣдната. Н всичкитѣ заглавия се повтарятъ и по тоя се получава за цѣлата метод. единица прѣг планъ, който бива изходенъ пунктъ при ренията въ слѣднитѣ часове. За учебни по служатъ обикновенитѣ стѣнни карти, а кога припомнятъ и сжществующитѣ въ паметници.

9. *Краснопись.* По тоя прѣдметъ, който се ползува съ прѣнебрѣжение, тукъ срѣ нѣкои хубави страни. Тѣ се отнасятъ ка разработката на отдѣлни методически ед сжщо и въ извѣстенъ редъ свързванъ прѣзъ основенъ курсъ. Краснописътъ, както и пис започватъ отъ III. класъ. Въ всички класо ницитѣ иматъ по 2 тетрадки за краснопи една пробна и една чиста. Въ I. класъ с и една особена. Пише се наклонно.

Ще приведа хода на една лекция, гла първата ѝ точка:

1. Zugübungen. Въ началото на часа прѣ давательтъ написва на черната табла една безкрайна черта, комбинирана отъ всич вивки на новата буква. Тази черта или ф нѣма никакво подобие съ буквата. Дѣцата пиcватъ по части на пробнитѣ си тетрадки, което безспирно теглятъ по нея перото вторятъ това десятки пжти. Тия упражне правятъ съ цѣль да свикнатъ прьститѣ на движения, чрѣзъ които се пише новата

2. Прѣдставяне. Разглеждане елементи буквата. Писането имъ по отдѣлно на т

3. Взаимно положение на елементитѣ спрѣмо другъ и спрѣмо хоризонталитѣ

Писане цѣлата буква въ междулини таблата.

4. Писане отъ ученицитѣ: а) въ възду б) въ пробнитѣ; в) чиститѣ тетрадки.

5. Свързване съ други букви. Въ слѣ часове писане думи и изречения съ новата

Една много хубава страна при полож краснописа е еднообразието въ межд и височината на буквитѣ въ всички кл Нѣма оня скокъ въ височината на буквит правятъ нашитѣ първогодишни при прѣми въ II. отдѣление, нито онова различие въ

й голѣмината на буквитѣ при красно-
сването у насъ. Чини ми се, че тази
а причина за сравнително красивия по-
тукашнитѣ ученици.

итѣ отъ I. класъ водятъ прѣзъ второто
е една особена тетрадка — Post-Heft.
ж прѣдставени изначало образци отъ
а пощенски карти съ най разнообразни
ато е оставено слѣдъ това празно мѣсто
ане 3 подобни адреса. По-нататъкъ сж
и въ дѣйствителния имъ цвѣтъ и форма
щенски записи, записи за изпращане
др под., като е оставено празно мѣстото
ъла отъ изпращача. При пишене въ
дки на ученицитѣ се указватъ начинитѣ
е точни адреси, обясняватъ имъ се раз-
и и знаци, които се употрѣбяватъ при
азва се цѣната на маркитѣ за разни
др. п.

суване. Отъ 1903. год. тоя прѣдметъ
тукъ по новата — Берлинска метода
его учебния планъ прѣпоржчанъ отъ
ството почва отъ III. класъ, отъ когато
ние се прѣдвиждатъ отдѣлни часове
класъ дѣцата рисуватъ на плочитѣ си.
ѣ рѣдко и то при часоветѣ по нагледно

нието съ свободна ржка, цѣльта на което
привикватъ дѣцата къмъ внимателно на-
е на прѣдметитѣ и вѣрно прѣдаване
форма само по очно схващане, безъ по
рѣдства, е застъпено въ всички класове.
ното и проекционното рисуване — само
къ. Първата степень отъ рисуването съ
ржка е рисуването отъ паметь. Воде
започва отъ III. класъ. Ходътъ на пове-
щни е слѣдниятъ: донася се въ стаята
рѣдметъ и се показва прѣдъ ученицитѣ
колко пжти, слѣдъ което се скрива
тѣ рисуватъ прѣдмета тъй, както си го
яватъ. Учительтъ ходи между чиноветѣ,
да разнитѣ рисунки и схваща най-важ-
шки. Върху тѣхъ се прави кратка бесѣда,
о по нѣкога се посочва чрѣзъ рисунка
та или чрѣзъ повторно показване на
, гдѣ сж грѣшкитѣ и какъ могатъ да
вятъ. Слѣдъ това дѣцата си поправятъ
и рисуватъ изново. Тая степень на ри-
о се счита за подготвителна. Цѣльта е да
та ржката и окото. На художественостьта
китѣ не се обръща внимание. Обучението
е класно. Ученицитѣ рисуватъ на сива или бѣла
груба хартия, нарѣзана въ особени блокове, изпра-
вени почти отвѣсно връхъ писалищната дъска
на чина. Двама ученика рисуватъ винаги на таб-
лата. При рисуванието на книга си служатъ съ
черенъ и разноцвѣтни моливи, а на таблата —
съ обикновенъ тебеширъ.

Въ II. класъ прѣдметътъ се прѣдварително
дълго врѣме наблюдава и върху неговитѣ форми,
характеристични бѣлѣзи става обстойна бесѣда.
Слѣдъ това прѣдметътъ се рисува отъ ученици
и учитель на таблата, като се упражняватъ нѣкои
отъ кривитѣ линии. Слѣдва изтриването на ри-
сунката и рисуването върху блоковетѣ, като се
наблюдава съ медрѣменно самиятъ прѣдметъ. При
по-дребни прѣдмети повечето ученици държатъ
прѣдъ себе си такъвъ. Тѣ сж упжтени още прѣди
лѣтната ваканция за начина, по който могатъ
да си запазватъ пеперуди и пр. Въ тоя класъ се
държи развиване и на естетическото чувство, за
това отъ ученицитѣ се изисква по-грижлива
работа. Рисуватъ се прѣимуществено прѣдмети
плоски, съ двѣ измѣрвания, а главно листа отъ
растения и пеперуди. Повечето отъ рисункитѣ
се наплѣскватъ съ цвѣтни моливи и водни бои.
Воденето на обучението и учебнитѣ срѣдства сж
сжщи, каквито и въ по долния класъ.

Въ I класъ се продължаватъ и разширяватъ
досегашнитѣ придобивки. Обучението се води
по групи и единично. Едни рисуватъ плоски, но
по-сложни прѣдмети, други — прѣдмети съ 3 из-
мѣрвания, трети снимватъ планове отъ класнитѣ
прозорци и др. п. Тукъ въ нѣкои случаи се
прави разлика между рисуването за момчета и
момичета. Първитѣ иматъ масшабно и проек-
ционно рисуване, което има значение най вече
за бждещи работници и занаятчии, а вторитѣ
се упражняватъ въ рисуване на листи и цвѣтя
върху начъртанъ на дребни квадратчета листъ
(Stickmusterzeichnen). Кога се рисуватъ прѣдмети,
първомъ се прави скица, а слѣдъ това става на-
пласяване съ цвѣтни моливи или бои. Изисква
се красива и чиста изработка. Участието на учи-
теля се свежда въ посочване и изправяне на
грѣшкитѣ. Нѣкои отъ ученицитѣ рисуватъ на
блокове, а други върху листъ, обтѣгнатъ на
дъска.

Въ обучението по останалитѣ учебни прѣдмети
не забѣлѣзахъ нищо отлично отъ обикновения
и познатъ начинъ на постжпване.

Ерфуртъ, 20. мартъ 1906.

7.

…на народнитѣ училища и учителския семинаръ въ Любекъ

отъ **А. Янковъ,**

учитель въ Шуменското педагогическо училище.*)

…ѣдварителни бѣлѣжки.

…сторически бѣлѣжки.

…обекъ заедно съ малката си область
…жгло 105 хиляди жители. Това не
…аче, да бжде самостоятелна свободна
… една отъ 26-тѣ, що образуватъ
… империя. А понеже държавата Лю-
…ебно и много други отношения се
…въвършено самостойно, тя е запазила
…стиени само ней, особености.
… нѣмски градове сж останали тъй
…ви, както въ старата славянска «Лю-
…а Любекъ; ако се говори пъкъ спе-
…рхитектурни старини, Любекъ се нал-
… отъ *синъ* градъ. Още при първо
… града, хвърлятъ се на очи нѣколко
…ркви, градскиятъ домъ и други обще-
…стни здания, обкичени съ чудно ху-
…вѫбци и други староврѣмски укра-
…апомнятъ епохата на неговата слава,
…е билъ глава на съюза «Ханза», съ-
… сегашнитѣ 3 свободни и 80 други
…дъ откриването на Америка и отваря-
…орски пжтища и области, Ханзата
…слабва, а заедно съ това ослабва и
…а Любекъ. Политическата си незави-
…оложението си на самостойна дър-
… запазилъ и досега.
… на града се е отпечатила не само
… зжбести стѣни и високи кули, —
…явала и продължава да упражнява
…но влияние върху духа и мирогледа
… Ако тѣ сж сега тъй горди и само-
… въ много отношения се държатъ о
…на старото, причинитѣ сж споменитѣ
… старото величие, който тѣхъ върху
…рвите по тѣснитѣ му улици, кога
…оя перемсвия или кога откривате
… историческа книга, а по-нататъкъ,
…ани на една свободна съюзна дър-
…въ на една нѣмска империя

*) …уванъ съ заповѣдь № 1882 отъ 2. IX. 1905 г.

Исторически бѣлѣжки върху любекскитѣ училища.

Съвършено стари традиции и срѣдневѣковни уредби сж се запазили и въ училищата до половината на XIX столѣтие. По пжтя на училищнитѣ прѣобразования, гдѣто първа върви Саксония, Любекъ е тръгналъ сравнително много късно. И това е било, може би, по-добрѣ: кога любекци рѣшаватъ да прѣустроятъ училищната си система, да издигнатъ училищни държавни здания, да ги снабдятъ съ нужната покжщнина и пособия, тѣ имаха вече прѣдъ очи отъ една страна опититѣ и резултатитѣ на съсѣднитѣ държави, а отъ друга — плановетѣ за реформи и идеитѣ на поновитѣ педагогически дѣйци. До 1857. г. всички училища сж били частни, основавани отъ нѣколко общества и частни лица. Обикновено учительтъ е учалъ крѫгъ отъ ученици на тогавашнитѣ поуки и науки срѣщу извѣстна такса, отъ която се и прѣхранвалъ. Едва слѣдъ тая година, когато е битъ назначенъ за Schulrat енергичниятъ D-r Schroder, се почна коренно реформиране. Едно по едно училищата се обръщатъ въ обществени, държавни, строятъ се образцови училищни сгради, увеждатъ се програми и пр.

Послѣдното учебно заведение, прѣобразувано отъ частно въ държавно, е учителскиятъ семинаръ. Основанъ отъ многозаслужилото мѣстно «Дружество за поощряване общеполезната дѣйность» въ 1807. г., той е издържанъ отъ сжщото до прѣди 3 години. За старата семинарна уредба не заслужва да се говори много. Персоналъ постояненъ при него е нѣмало. Ученицитѣ се подготвяли теоретично, като ходѣли да слушатъ лекциитѣ на разни учители ту въ едно, ту въ друго училище — рѣдко въ своето, а практически, — като прѣкарвали въ разни училища до $10^1/_2$ часътъ, гдѣто хоспитирали и слушали поученията на главнитѣ учители. Давало имъ се и възможность да практикуватъ — по-малко въ прѣдпослѣдния, а повече въ послѣдния си класъ. За работата си прѣзъ послѣдната година получавали възнаграждение годишно 240 марки, а за прѣдпослѣдната — 120 марки.

Общо и училищно управление.

Върховното законодателно тѣло въ Любекъ е Bürgerschaft'а — Народното събрание, състояще се отъ избрани граждани и чиновници, включително и учителя. Изъ неговата срѣда се избиратъ за до живота 14 члена, които прѣдставляватъ изпълнителната властъ: това е върховниятъ сенатъ. Неговитѣ членове управляватъ отдѣлнитѣ държавни функции. Единъ отъ тѣхъ напр. е прѣдседатель на върховната училищна управа (Oberschulbehörde), а други двама — нейни членове. Други членове на Oberschulbehörde сж 12 народни прѣдставители, между които само учитель не може да бжде избранъ. Засѣданията на управата сж общи и по комисии. Въ тия комисии се викатъ и други длъжностни и външни вѣщи лица. Комисията за народнитѣ училища и семинара има редовниятъ си съставъ отъ двамата сенатори, 5 народни прѣдставители, Schulrat-ътъ и семинарниятъ директоръ.

Постоянното присжтствие на Oberschulbehörde се състои отъ нейния прѣдседатель и Schulrat-ътъ. До нейния прѣдседатель се отнасятъ за текущи въпроси директоритѣ и главнитѣ учители на всички учебни заведения. Въ сжщность текущитѣ работи, а често и онова, що се върши въ комисиитѣ, се водятъ отъ Schulrat-а. Той е назначенъ чиновникъ, обикновено бившъ директоръ и е свѣдущето лице по всички въпроси отъ учебенъ характеръ. По-нататъкъ той инспектира всички училища, прѣдседателствува нѣкои съвѣти и пр. Отъ постоянното присжтствие на Oberschulbehörde се назначаватъ народнитѣ учители. Назначаването на директоритѣ, главнитѣ учители и учителитѣ въ по-виситѣ училища, както и рѣшаването на по-важни училищни въпроси става отъ цѣлата училищна управа. Ако се иска въвеждането на наредба, при която сж нужни и парични срѣдства, въпросътъ се внася въ сената, а най-послѣ — въ Bürgerschaft-а.

II. Основни училища.

А. Уредба.

Задължително образование.

Както въ повечето германски държавици задължителното основно образование трае тукъ 8 години — отъ 6 до 14-та навършена. Слѣдъ тия години за момчетата има още една задължителность. Прѣди нѣколко години по подражание на Хамбургскитѣ, тукъ сж основани така наречениtѣ Gewerbeschulen, отговарящи на Fortbildungsschulen въ Прусия, Саксония и др. Съ тѣхната задължителность, прокарана прѣди двѣ години, основното образование за момчетата-работници, слуги и др. п. се увеличава съ още 3 години. Но съ това не се свършва. Прѣди два мѣсеца любекското народно събрание прие единъ законъ, споредъ който задължителното образование за лица слабоумни, наклонни къмъ пиянство и прѣстжпность, и страдащи [...] недостатъци, се увеличава до 20-та [...] общата часть отъ мотивитѣ на закон[...] ваше, че до 14-та година правствен[...] ческата и умствената природа на младе[...] окончателно оформена и затвърдѣла [...] слабъ размѣръ макаръ, той трѣбва да [...] свързка и подъ влиянието на учител[...] гатели и въ слѣдниtѣ слѣдъ това — [...] тични — години. При слушане хубав[...] изказани около тоя законъ, въ ум[...] шето основно училище, което пуща [...] живота слѣдъ 10-та година, едва к[...] научили да четатъ и пишатъ . . . Вс[...] кога при разговори съ учители и пр[...] менавалъ, че задължителното образова[...] трае 4 години, мене ме изгледваха съ [...] и слѣдъ това слѣдваха въпроси: та как[...] ватъ дѣцата въ 4 години? Вие ги пу[...] когато започватъ да разбиратъ и уж[...]

Задължителностьта на образованиет[...] лага съ сурова строгость. И за най[...] отсжтствие, макаръ и отъ единъ часъ [...] е: при първъ случай на родителитѣ [...] «напомняне», при втори пъть се нала[...] глоба отъ 3 марки и пр. Дълголѣтно[...] спазване на закона и строгостьта пр[...] гането му сж постигнали удивителни [...] Въ единъ рапортъ за 1904/905 учебн[...] казано, че въ мжжкитѣ Mittelschulen [...] лата година не сж никакъ отсжтствува[...] отсжтствували безъ позволение 0·13%, [...] тическитѣ Mittelschulen никакъ не [...] вали 73·05%, безъ позволение 0·3%, [...] нитѣ основни училища цифритѣ сж [...] 1·25%. А какво значение има за обр[...] ретовность, нѣма нужда да се казва [...] за ли нѣма дѣца, които никакъ не [...] училище, или такива, които прѣждев[...] го напуснатъ. Отговори ми се, че пър[...] е абсолютно невъзможенъ, а вториятъ [...] женъ, ако ученикътъ се прѣсели, ако с[...] въ друго учебно заведение или ако се [...] ненормаленъ. Въ послѣдния случай на[...] въ нѣкое отъ училищата за ненормални[...] тукъ има много: за слабоумни, за [...] пияници, такива съ прѣстжпни на[...] слѣпи и др.

Видове народни училищ[...]

Въ Любекъ, както и въ цѣла сѣвер[...] нѣма всеобщи безплатни народни [...] да бждатъ събрани едно до друго [...] родители отъ най-различни положения [...] нисаватъ часть отъ нѣмското у[...] радниятъ педагогически и др. [...] борба за въвеждане на [...] но извеждатъ [...] това сж [...] кива сж въведени отчасть само [...] жави Бавария, Виртембургъ) и [...] IV. учебна година. Една [...]

равена и въ Бременъ. Въ това отно-
съ демократичната си уредба мо-
демъ образецъ за нѣмцитѣ. Любекци
именуватъ държавицата си «републ-
при уредбата на основнитѣ си и др.
сж подражавали на системата, която
ъ отъ републиканството — оная въ
о-голѣмата часть отъ любекскитѣ
дѣца посѣщаватъ училищата срѣщу
о сж твърдѣ различни, а това има за
ално разпрѣдѣление на дѣцата по учи-
разно имотното състояние на роди-
Въ това степенуване на училищата
не само острото икономическо раз-
класитѣ, но и кастовитѣ възгледи,
ако се чуватъ, по-рѣдко се виждатъ,
виждатъ.

Свободни училища

о стоятъ свободнитѣ училища —
— за посѣщението на които не се
ира такса. Тукъ ходятъ кржгло 30%
о число на 6—14 год. дѣца. Това сж
а бѣднотията, Armenschulen, както
и е наричатъ. При влизане въ учеб-
а такова училище, мизерията на дѣ-
рая въ очи: немити сухи лица, съж-
дрѣбни облѣчения, — съ една рѣчь
илецъ отъ най-долния общественъ
жилищата на учителитѣ въ тия учи-
ченицитѣ имъ сж неприлежни, резул-
би, родителитѣ немарливи и др. п., съ
новено И естествено. Вънъ отъ учеб-
тия дѣца или вършатъ дрѣбни ра-
у възнаграждение, или сж длъжни
ъ на родителитѣ си, или прѣкарватъ
съ подобни на себе. За домашна
ба, добро хранене и грижливо възпи-
може съвършено малко да се говори.
я кржгъ и материалното положение
въ Freischulen може да се сжди отъ
актъ: тукъ е заведена практика въ
ебната година да се запитватъ чрѣзъ
вършилвашитѣ основния курсъ, на каква
желаятъ да се посветятъ по-послѣ.
1904/905. уч. г. отъ 305 такива мом-
орятъ, че искатъ да станатъ: слуги
др. 99, желѣзарски работници 25,
18, дървотѣлци 13, дюлгери 13
303 момичета изявяватъ желание да
угини по домоветѣ 243, да останатъ
54, шивачки 2 и пр. При разпрѣдѣ-
ителския персоналъ, за свободнитѣ
оставятъ праимуществено ... слаби
ра се, че това нито е правилно, нито
сано.

ото пробно училище е тоже Freischule
... че въ класното обучаване
има малко образцово. Между друго,
ъ му силно настоява да се замѣни съ
о отъ срѣднитѣ училища.

Плащани училища.

Близко положение зиматъ спрѣмо свободнитѣ така нарѣченитѣ плащани училища Zahlschulen, въ които годишната такса за посѣщение е 12 м. Тукъ ходятъ тоже кржгло 30% отъ дѣцата и то ония на малко по-състоятелни хора: по-добрѣ плащани работници, дрѣбни търговци, по-низки чиновници и др. п. При изслѣдванията въ края на уч. година отъ 287 свършивши тия училища момчета, искатъ да станатъ: търговци 62, машинни работници 19, писари 19, желѣзари 15, столари 14, слуги 13, дюлгери 12, моряци 9, бояджии 9 и пр. Отъ 292-тѣхъ момичета искатъ да станатъ: слугини 147, да останатъ у дома си 121, шивачки 7, бакачки 7, учителки 4 и пр. Макаръ тая статистика да не е мѣродавна, но все пакъ ни дава едно понятие за слоя, отъ който идватъ тия дѣца. Въ голѣмото число на желаещитѣ да ставатъ слугини се отразява единъ печаленъ фактъ. Оттамъ се види, какви мисли и разговори вълнуватъ тия 13—14 годишни дѣца. Фактътъ е, че слугинитѣ иматъ най-голѣмата възможность да прѣкарватъ свободното си врѣме както щатъ и съ когото щатъ. Учебниятъ планъ, учебното врѣме и пр. въ Zahlschulen сж сжщитѣ както и при свободнитѣ. Помѣщенията на повечето отъ тѣхъ сж много добри, па и нѣкои отъ свободнитѣ иматъ прѣкрасни здания.

Mittelschulen.

Едно особено устройство иматъ училищата нарѣчени Mittelschulen. Тѣ не отговарятъ на нашитѣ срѣдни училища, както отъ наименованието имъ може да се помисли. Подъ имената Mittelschulen, Burgerschulen, Rektorschulen, Hoherenschulen и пр. тѣ сжществуватъ въ цѣла Германия, иматъ разнообразно устройство и разногодишенъ курсъ, но сж пакъ основни училища, само че съ по-висока цѣль. Освѣнъ всичко отъ горнитѣ мѣстни названия, тѣ се наричатъ винаги и всждѣ Hoheren Volksschulen — по-високи народни училища. Тия училища приематъ дѣцата отъ 6. година и иматъ 7, 8 или 9 годишенъ курсъ. Любекскитѣ Mittelschulen зиматъ сравнително едно добро положение: тѣ иматъ 9 годишенъ курсъ — отъ 6-та до 15. навършена година. Училищната годишна такса за тия училища въ Любекъ е 40 марки за първитѣ 3 учебни години, 50 за срѣднитѣ и 60 за горнитѣ три. Разбира се, че такава една такса ги прави достжпни за хора приблизително отъ срѣдното съсловие. Това се упоменува и въ цѣлта имъ турена начело въ програмата (взета буквално отъ пруснитѣ Allgemeine Bestimmungen), гдѣто е казано: «това училище мѣри да даде на ученицитѣ си едно по-високо образование, отъ колкото оново въ осемкласното народно училище, като взема въ съображение обикновенитѣ нужди потрѣбноститѣ и задачитѣ на тъй нарѣченото срѣдно съсловие.» Упоменатитѣ изслѣдвания за дѣцата свършили ... класнитѣ училища ... ...

младежа желаятъ да бждатъ: търговци 48, учители 21, чиновници въ пощата 6, машинни инжинери 4, капитани на параходъ 3 и пр. Въ дѣвическитѣ училища отъ 99 момичета: да останатъ у дома си 76, учителки 15, писарки 3 и пр. Въ Mittelschulen ходятъ кржгло 15% отъ общото число на дѣцата. Добрият изборъ на ученици постигнатъ чрѣзъ таксата, увеличениятъ съ една година курсъ, по-добритѣ учителски сили и повечето часове даватъ възможность за едно разширение въ учебния планъ. Тукъ се взима още въ първата учебна година повече материалъ, а по-послѣ се отдѣли много врѣме (3 години по 6 и 2 години по 5 часа седмично) за учене на френски.

Учителскитѣ персоналъ въ тия училища се подбира особено. Тамъ може да се назначи само оня, който е издържалъ специалния за това изпитъ, много близъкъ съ поновеления у насъ изпитъ за учители въ горенъ курсъ на основнитѣ училища. Заплатитѣ на учителитѣ нѣматъ голѣма разлика отъ ония на обикновенитѣ, при все това голѣма часть отъ учителитѣ се явяватъ на тия изпити. Причината е, че издържалиятъ Mittelschullehrerprüfung си отваря пжть заземане и на други по-високи длъжности.

Други училища за 6—14 год. дѣца.

Около 15% отъ 6—14 годишнитѣ дѣца ходятъ въ гимназиитѣ (момичетата въ Höheren Mädchenshulen) и въ тѣхнитѣ подготовителни училища. Постжпването въ гимназиитѣ не започва тукъ (и въ Прусия е сжщото) слѣдъ свършването на основния курсъ, а слѣдъ 3 годишна подготовка, т. е. къмъ 9—10 година. За да снабди дѣцата съ знания, които отговарятъ на по-послѣдния градежъ, всѣка отъ гимназиитѣ си има свои подготвителни училища, въ които работятъ обикновени основни учители, но по особенъ учебенъ планъ. Сжщо е и съ дѣвическитѣ, подобни на гимназиитѣ, училища. Дѣцата отъ тия подготвителни училища се приематъ направо въ гимназията, а ония, дошли отъ другадѣ, — съ изпитъ. Таксата, която се плаща въ подготвителнитѣ училища и гимназиитѣ за различнитѣ тукъ учебни заведения, е различна. Тя се движи между 80—120 марки за подготвителнитѣ три години, и 120—200 за по-сетнѣшнитѣ класове. Разбира се, че въ тия училища могатъ да ходятъ дѣцата на най-състоятелнитѣ родители. И не само горната такса е причината за това. Гимназиитѣ сж единственитѣ заведения, които даватъ пропускъ за университета, а, разбира се, за университетъ може да мисли въ Германия само оня, който има твърдѣ много срѣдства. Една само отъ тукашнитѣ гимназии не дава възможность за слѣдване въ университетъ, понеже тамъ не се учи латински и старогръцки. Въ нея таксата е по-малка.

Оставатъ още 10% отъ дѣцата. Тѣ сж повече момичета и сж разпръснати въ нѣколко различни училища: за идиоти, глухонѣми, слабоумни,

такива, въ които се взима прѣдим
дѣлие и пр.

Азъ пожелахъ отъ Ober-Schulbehör
се даде право да хоспитирамъ въ всичк
и го използувахъ, като посѣтихъ нѣг
дълго, негдѣ за по-кратко врѣме, всич
упоменати видове.

Материално положение и у

Наблюдавахъ самъ и запитвахъ чес
литѣ, за да си обясня въпроса за вли
материалното положение върху успѣ
тукашна уредба, която ги тъй стро
лила, улѣсняваше такова едно наблюде
ворътъ, що получавахъ отъ всѣкждѣ,
като не се взиматъ въ съображение
нията отъ единичности, дѣцата на по-
витѣ родители показватъ по-много сп
и могатъ поради домашни парични и д
имущества да достигнатъ до по-добри р
За мене бѣха, въ случая, най-цѣнни м
ония, които сж били учители въ раз
училища.

Всички любекски училища сж отд
момчета и момичета. Въ града нѣма
смѣсено отдѣление. Обикновено мж
женскитѣ основни училища сж близо
до друго или въ едно голѣмо здание, н
мѣнно така прѣградени, че никога ход
идвать въ съприкосновение съ момич
дѣвическитѣ училища има винаги м
но въ мжжкитѣ — само въ двѣ учил
една учителка.

B. Учителски персоналъ.

Общи бѣлѣжки.

При прѣглеждане закона и правилни
носящи се до учителския персоналъ,
на очи, прѣди всичко, оная голѣма р
права и заплати, която се прокарва м
теля и учителката. Вижда се, че и т
дражавано на прускитѣ законоположе
поставятъ учителката доле ь задъ учит
вайки съ семинарното и образование
вайки съ нейната пенсия.

Всѣки кандидатъ, който желае да
телско мѣсто въ Любекъ или общ
трѣбва да е свършилъ специално заведе
за учителитѣ е семинаръ, а за учител
циални педагогически курсове. Държ
нари за учителки, съ сжщото положе
за учителитѣ, въ цѣла почти Герма
Обикновено, бждещитѣ учителки пол
дагогическото си образование въ нѣкое
Privat — училище съ 3-годишенъ курс
долния отъ които се приематъ, слѣд
свършили Volks или Mittelschule. Не
за учителки нѣма, тъй че тѣ сж пос
попълнени отъ колежитѣ си — у насъ
бекъ има едно 3-годишно Privatschule.

ѣтѣ момичета съ най-малко 8-годишно
ние, получено въ Volks, Mittel или друго
училище. По уредба то е почти сжщо
семинаръ», както е билъ мжжкиятъ
стане държавенъ.

Класи и заплати.

етѣ и учителкитѣ се назначаватъ първо
нни, и годинитѣ прѣкарани въ тая сте-
е зачитатъ нито при степенуване, нито
мониране. Тѣхното число не е прѣдви-
ависи отъ открититѣ ваканции, но из-
учителитѣ е най-често 4—6, а за учи-
— никога по-малко отъ 10. Слѣдията
постояненъ (festangestelt), при която
повишенията. Числото на постояннитѣ
е точно опрѣдѣля съ слѣдното поло-
Въ всѣко основно училище има единъ
учитель, 5 постоянни, а другитѣ сж врѣ-
ма ли училището повече отъ 8 класа
8 стаи ученици), за всѣки два отъ
се назначава по единъ постояненъ».
на постояннитѣ учителки се опрѣдѣля
положение, което не е както горното
а, а въ едно «окржжно». Тамъ е
е тѣхниятъ брой (въ нѣкое дѣвическо
не може да бжде тъй голѣмъ, че по
е брой на учителитѣ въ това училище
дава пропорцията 2—3. За това «по-
учителки има тукъ съвършено малко
иване ваканция за «постояненъ» назна-
ия отъ врѣменнитѣ, който е издържалъ
ия си изпитъ и който, между другитѣ,
много години на учителство. Първото
условия не е валидно за учителкитѣ.
ѣ, както и въ Прусия, не държатъ ни-
зпитъ, освѣнъ оня при свършването на
о. Държавенъ изпитъ за тѣхъ нѣма.
постоянни учители сж раздѣлени по
годинитѣ на учителство (като «по-
— «врѣменнитѣ години» не се зачитатъ)
оловини. Ония, които влизатъ въ «ста-
ловина, сж отъ I. класа, а другитѣ —
а. Първа класа дава значително по-го-
лати. Отношението между числото на
другитѣ никога не се измѣнява. Щомъ
е или напусне нѣкой отъ първа класа,
а се въ нея по списъкъ нѣкой отъ по-
класа, а неговото мѣсто се заема отъ
ъ. Подобно раздѣляне, както въ миналия
ъ упоменахъ, е въведено прѣди нѣколко
въ Прусия за учителитѣ и директоритѣ
аритѣ. Тамъ е много по-просто и прак-
оловината (по животъ, а не години на
о) получаватъ опрѣдѣлено възнаграж-
огато въ Любекъ единъ учитель се прѣ-
ъ I. класа, получава не най-долната
заплата, а оная, която съотвѣтствува
аваннитѣ му години на учителство.
китѣ не се дѣлятъ на класи. Само ония,
йствуватъ въ Mittelschulen и други по-
илища, получаватъ по-високи заплати.

Учителитѣ въ Mittelschulen вървятъ по степени и заплати съ другаритѣ си отъ другитѣ основни училища, но въ всички степени получаватъ 200 марки годишно повече. Главнитѣ учители иматъ сжщото положение на прускитѣ Rektor'и. Тукъ тѣ получаватъ значително по-голѣми заплати и живѣятъ обикновено въ училището. Ако училището нѣма достатъчно за това стаи, тѣмъ се даватъ квартири. Тѣ иматъ и по-малко часове. Властьта имъ е подобна на оная у нашитѣ околийски инспектори.

Общъ прѣгледъ на заплатитѣ ни дава слѣдната таблица за заплатитѣ на учителитѣ и учителкитѣ въ Любекъ.

	Първа заплата		Слѣдъ колко години се получава послѣдното повишение		Максимална заплата		Квартири	
	учители	учителки	учители	учителки	учители	учителки	учители	учителки
Врѣменни	1000	700	3	3	1200	1000	—	—
II. класа	1600	1400	20	20	3000	1800	—	—
I. класа	2000	—	20	—	3500	—	—	—
Учитель въ Mittelschule	2200	1600	20	20	3700	2000		
Глав. учит. въ обикн. учил.	4200	—	12	—	4800	—	500	—
Глав. учит. въ Mittelschule	3500	—	12	—	5100	—	600	—

Отъ таблицата се вижда, че учителитѣ сж доста добрѣ възнаградени. Сжщото не може да се каже за учителкитѣ, които въ повечето случаи получаватъ заплата между $^1/_2$ и $^1/_3$ отъ оная на колегата си по години. Обърнати въ левове най-голѣмитѣ заплати, до които достигатъ тукъ учителитѣ и учителкитѣ, ще бждатъ:

7.

а на народнитѣ училища и учителския семинаръ въ Любекъ

отъ А. Янковъ,

учитель въ Шуменското педагогическо училище.*)

ѣдварителни бѣлѣжки.

исторически бѣлѣжки

Любекъ заедно съ малката си областъ
ржгло 105 хиляди жители. Това не
баче, да бжде самостоятелна свободна
— една отъ 26-тѣ, що образуватъ
империя. А понеже държавата Лю-
чебно и много други отношения се
съвършено самостойно, тя е запазила
ствени само ней, особености.
о нѣмски градове сж останали тъй
ния, както въ старата славянска «Лю-
ега Любекъ; ако се говори пъкъ спе-
рхитектурни старини, Любекъ се нал-
о отъ *сами* градъ. Още при първо
града, хвърлятъ се на очи нѣколко
ркви, градскиятъ домъ и други обще-
ствени здания, обкичени съ чудно ху-
зжбци и други староврѣмски укра-
напомнятъ епохата на неговата слава,
е билъ глава на съюза «Ханза», съ-
ъ сегашнитѣ 3 свободни и 80 други
ѣдъ откриването на Америка и отваря-
морски пжтища и области, Ханзата
слабва, а заедно съ това ослабва и
на Любекъ. Политическата си незави-
положението си на самостойна дър-
е запазилъ и досега.
ѣ на града се е отпечатила не само
ѣ зжбести стѣни и високи кули, —
вявала и продължава да упражнява
лно влияние върху духа и мирогледа
. Ако тѣ сж сега тъй горди и само-
о въ много отношения се държатъ о
на старото, причинитѣ сж споменитѣ
а старото величие, който тъха върху
ървиге по теснитѣ му улици, кога
коя перемолия или кога откривате
а историческа книга, а по-нататъкъ,
дани на една свободна съюзна дър-
енъ на една велика империя

Исторически бѣлѣжки върху любек-скитѣ училища.

Съвършено стари традиции и срѣдневѣковни уредби сж се запазили и въ училищата до половината на XIX столѣтие. По пжтя на училищнитѣ прѣобразования, гдѣто първа върви Саксония, Любекъ е тръгналъ сравнително много късно. И това е било, може би, по-добрѣ: кога любекци рѣшаватъ да прѣустроятъ училищната си система, да издигнатъ училищни държавни здания, да ги снабдятъ съ нужната покжщнина и пособия, тѣ имаха вече прѣдъ очи отъ една страна опититѣ и резултатитѣ на съсѣднитѣ държави, а отъ друга — плановетѣ за реформи и идеитѣ на новитѣ педагогически дѣйци. До 1857. г. всички училища сж били частни, основавани отъ нѣколко общества и частни лица. Обикновено учительтъ е училъ кржгъ отъ ученици на тогавашнитѣ поуки и науки срѣщу извѣстна такса, отъ която се и прѣхранвалъ. Едва слѣдъ тая година, когато е билъ назначенъ за Schulrat енергичниятъ D-r Schroder, се почва коренно реформиране. Едно по едно училищата се обръщатъ въ обществени, държавни, строятъ се образцови училищни сгради, увеждатъ се програми и пр.

Послѣдното учебно заведение, прѣобразувано отъ частно въ държавно, е учителскиятъ семинаръ Основанъ отъ многозаслужилото мѣстно «Дружество за поощряване общеполезната дѣйность» въ 1807 г., той е издържанъ отъ сжщото до прѣди 3 години. За старата семинарна уредба не заслужва да се говори много. Персоналъ постояненъ при него е нѣмало. Ученицитѣ се подготвяли теоретично, като ходѣли да слушатъ лекциитѣ на разни учители ту въ едно, ту въ друго училище — рѣдко въ своето, а практически, — като прѣкарвали въ разни училища до 10 $\frac{1}{2}$ часътъ, гдѣто хоспитирали и слушали поученията на главнитѣ учители Давало имъ се и възможность да практикуватъ по-малко въ прѣпослѣдния, а повече въ послѣдния класъ За работата си прѣзъ послѣдната година получавали възнаграждение годишно 240 марки, а за прѣдпослѣдната — 120 марки.

*) ...рувань съ заповѣдь № 1882 отъ 2..IX. 1905 г.

Общо и училищно управление.

Върховното законодателно тѣло въ Любекъ е Burgerschoft'a — Народното събрание, състояще се отъ избрани граждани и чиновници, включително и учители. Изъ неговата срѣда се избиратъ за до животъ 14 члена, които прѣдставляватъ изпълнителната власть: това е върховниятъ сенатъ. Неговитѣ членове управляватъ отдѣлнитѣ държавни функции. Единъ отъ тѣхъ напр. е прѣдседатель на върховната училищна управа (Oberschulbehörde), а други двама — нейни членове. Други членове на Oberschulbehorde сж 12 народни прѣдставители, между които само учитель не може да бжде избранъ. Заседанията на управата сж общи и по комисии. Въ тия комисии се викатъ и други длъжностни и външни вѣщи лица. Комисията за народнитѣ училища и семинара има редовниятъ си съставъ отъ двамата сенатори, 5 народни прѣдставители, Schulrat-ътъ и семинарниятъ директоръ.

Постоянното присжтствие на Oberschulbehorde се състои отъ нейния прѣдседатель и Schulrat-ътъ. До нейния прѣдседатель се отнасятъ за текущи въпроси директоритѣ и главнитѣ учители на всички учебни заведения. Въ сжщность текущитѣ работи, а често и онова, що се върши въ комиситѣ, се водятъ отъ Schulrat-а. Той е назначенъ чиновникъ, обикновено бившъ директоръ и е свѣдущето лице по всички въпроси отъ учебенъ характеръ. По-нататъкъ той инспектира всички училища, прѣдседателствува нѣкои съвѣти и пр. Отъ постоянното присжтствие на Oberschulbehorde се назначаватъ народнитѣ учители. Назначаването на директоритѣ, главнитѣ учители и учителитѣ въ по-високитѣ училища, както и рѣшаването на по-важни училищни въпроси става отъ цѣлата училищна управа. Ако се иска въвеждането на наредба, при която сж нужни и парични срѣдства, въпросътъ се внася въ сената, а най-послѣ — въ Burgerschaft-а.

II. Основни училища.

А. Уредба.

Задължително образование.

Както въ повечето германски държавици задължителното основно образование трае тукъ 8 години — отъ 6 до 14-та навършена. Слѣдъ тия години за момчетата има още една задължителность. Прѣди нѣколко години по подражание на Хамбургскитѣ, тукъ сж основани така нареченитѣ Gewerbeschulen, отговарящи на Fortbildungsschulen въ Прусия, Саксония и др. Съ тѣхната задължителность, прокарана прѣди двѣ години, основното образование за момчетата-работници, слуги и др. п. се увеличава съ още 3 години. Но съ това не се свършва. Прѣди два *мѣсеца любекското* народно събрание прие единъ *законъ, споредъ* който задължителното образо*вание за лица* слабоумни, наклонни къмъ пиянство и прѣстжпность, и страдащи [illegible]
недостатъци, се увеличава до 20-та [illegible]
общата часть отъ мотивитѣ на закон[illegible]
ване, че до 14-та година нравстве[illegible]
ческата и умствената природа на млад[illegible]
окончателно оформена и затвърдѣла [illegible]
слабъ размѣръ макаръ, той трѣбва д[illegible]
свързка и подъ влиянието на учите[illegible]
татели и въ слѣднитѣ слѣдъ това [illegible]
тични — години. При слушане хуба[illegible]
изказани около тоя законъ, въ ум[illegible]
щето основно училище, което пуща [illegible]
живота слѣдъ 10-та година, едва к[illegible]
научили да четатъ и пишатъ . . . Р[illegible]
кога при разговори съ учители и пр[illegible]
менавалъ, че задължителното образова[illegible]
трае 4 години, мене ме изгледваха съ[illegible]
и слѣдъ това слѣдваха въпроси: т[illegible]
ватъ дѣцата въ 4 години? Вие ги [illegible]
когато започватъ да разбиратъ и усе[illegible]

Задължителността на образованието [illegible]
лага съ сурова строгость. И за на[illegible]
отсжтствие, макаръ и отъ единъ час[illegible]
е: при първъ случай на родителит[illegible]
«напомняне», при повториченъ се нала[illegible]
глоба отъ 3 марки и пр. Дълготрайн[illegible]
ствуване на закона и строгостьта [illegible]
гането му сж постигнали удивителни [illegible]
Въ единъ рапортъ за 1904/905 учеб[illegible]
казано, че въ мжжкитѣ Mittelschule[illegible]
лата година не сж никакъ отсжтствува[illegible]
отсжтствували безъ позволение 0'13%, [illegible]
дѣвическитѣ Mittelschulen никакъ не [illegible]
вали 73'05%, безъ позволение [illegible]
гитѣ основни училища цифритѣ сж [illegible]
1'25%. А какво значение има за [illegible]
редовность, нѣма нужда да се доказ[illegible]
та ли нѣма дѣца, които никакъ да с[illegible]
училище, или такива, които прѣждев[illegible]
го напуснатъ. Отговори ми се, че пър[illegible]
е абсолютно невъзможенъ, а вторият[illegible]
женъ, ако ученикътъ се прѣсели, ако с[illegible]
въ друго учебно заведение или ако се [illegible]
ненормаленъ. Въ послѣдния случай как[illegible]
въ нѣкое отъ училищата за ненормални[illegible]
тукъ има много: за слабоумни, [illegible]
пияници, такива съ прѣстжпни [illegible]
слѣпи и др.

Видове народни учили[illegible]

Въ Любекъ както и въ нѣкa сѣвер[illegible]
нѣма всеобщи безплатни народни учи[illegible]
да бждатъ събрани едно то [illegible]
родители отъ най-различни [illegible]
ничивата часть отъ нѣмското [illegible]
ралниятъ педагогиченъ и др. [illegible]
борба за въвеждане на [illegible]
но изслѣдванѣ за това сж [illegible]
кива сж въведени отчасть само [illegible]
мани (Бавария, Виртембергъ) [illegible]
IV учебна година. Има [illegible]

равена и въ Бременъ. Въ това отно- съ демократичната си уредба мо- демъ образецъ за нѣмцитѣ. Любекци именуватъ държавицата си «репуб- при уредбата на основнитѣ си и др. сж подражавали на системата, която ть отъ републиканството — онзи въ о-голѣмата часть отъ любекскитѣ дѣца посѣщаватъ училищата срѣщу о сж твърдѣ различни, а това има за едно разпрѣделяне на дѣцата по учи- разно имотното състояние на роди- Въ това степенуване на училищата не само острото икономическо раз- ккласитѣ, но и кастовитѣ възгледи, дко се чуватъ, по-рѣдко се пишатъ, виждатъ.

Свободни училища.

о стоятъ свободнитѣ училища — — за посѣщението на които не се ява такса. Тукъ ходятъ кръгло 30% о число на 6—14 год. дѣца. Това сж а бѣднотията, Armenschulen, както ги се наричатъ. При влизане въ учеб- а такова училище, мизерията на дѣ- ърля въ очи: и бляди сухи лица, скж- , груби обращения, — съ една рѣчь илеца отъ най-долния обществен ванията на учителитѣ въ тия учи- еницитѣ имъ сж неприлежни, резул- бн,родителитѣ немарливи и др. и., сж новено И естествено. Вънъ отъ учеб- тия дѣца или вършатъ дребни ра- у възнаграждение, или сж длъжни ъ на родителитѣ си, или прѣкарватъ съ подобни на себе. За домашна ба, добро хранене и грижливо възпи- може съвършено малко да се говори. я кръгъ и материалното положение въ Freischulen може да се сжди отъ акгъ: тукъ е заведена практика въ ебната година да се запитватъ прѣзъ ършавшитѣ основния курсъ, на каква желаятъ да се посветятъ по-послѣ. 1904/905 уч. г. отъ 305 такива мом- орятъ, че искатъ да станатъ: слуги др. 99, желѣзарски работници 25. 18, тървотъни 13, дюлгери 13 303 момичета изявяватъ желание 11 лугини до домоветѣ 243, да останатъ 51, шивачки 2 и пр. При разпрѣдѣ- ителския персоналъ, за свободнитѣ е оставятъ прѣимуществено по-слаби ира се, че това нито е правило, нито сано.

ното прѣбиво училище е то не Freischule ишината, че тъ класното обучаване има малко образцово. Между друго, тъ ид силно настоява да се замѣни съ то отъ срѣднитѣ училища.

Плащани училища.

Близко положение заематъ слѣдъ свободнитѣ така наречнитѣ плащани училища Zahlschulen, въ които годишната такса за посѣщение е 12 м. Тукъ ходятъ тоже кръгло 30% отъ дѣцата и то оние на малко по-състоятелни хора, по-добрѣ плащани работници, дребни търговци, по-низки чиновници и др. п. При изслѣдванията въ края на уч. година отъ 287 свършивши тия училища момчета, искатъ да станатъ: търговци 62, машинни работници 19, писци 19, желѣзари 15, столари 14, слуги 13, дюлгери 12, моряци 9, бояджии 9 и пр. Отъ 292-тѣхъ момичета искатъ да станатъ: слугини 147, да останатъ у дома си 121, писарки 7, бльчки 7, учителки 4 и пр. Макаръ тая статистика да не е мѣродавна, но все пакъ ни дава едно понятие за слоя, отъ който излазатъ тия дѣца. Въ голѣмото число на желаещитѣ да ставатъ слугини се отразява единъ печаленъ фактъ. Отъ тамъ се види, какви мисли и разговори вълнуватъ тия 13—14 годишни дѣца. Фактътъ е, че слугинитѣ иматъ най-голѣмата възможность да прѣкарватъ свободното си врѣме както щатъ и съ когото щатъ. Учебниятъ планъ, учебното врѣме и пр. въ Zahlschulen сж сжщитѣ, както и при свободнитѣ. Помѣщенията въ повечето отъ тѣхъ сж много добри, па и нѣкои отъ свободнитѣ иматъ прѣкрасни здания.

Mittelschulen.

Едно особено устройство иматъ училищата наречени Mittelschulen. Тѣ не отговарятъ на нашитѣ срѣдни училища, както отъ наименованието имъ може да се помисли. Подъ имената Mittelschulen, Burgerschulen, Rektorschulen, Hoherenschulen и пр. тѣ сжществуватъ въ цѣла Германия, иматъ разнообразно устройство и разногодишенъ курсъ, но сж пакъ основни училища, само че съ по-висока цѣль. Освѣнъ нѣкое отъ горнитѣ мѣстни названия, тѣ се наричатъ винаги и вeждѣ Hoheren Volksschulen — по-високи народни училища. Тия училища приематъ дѣцата отъ 6. година и иматъ 7, 8 или 9 годишенъ курсъ. Любекскитѣ Mittelschulen заематъ сравнително едно добро положение: тѣ иматъ 9 годишенъ курсъ — отъ 6-та до 15 навършена година. Училищната годишна такса за тия училища въ Любекъ е 40 марки за първитѣ 3 учебни години, 50 за срѣднитѣ и 60 за горнитѣ три. Разбира се, че такава една такса ги прави достжпни за хора приблизително отъ срѣдното съсловие. Това се упоменува и въ цѣльта имъ турена начело въ програмата (взета буквално отъ прускитѣ Allgemeine Bestimmungen), гдѣто е казано: «това училище се мѣри да даде на ученицитѣ си едно по-високо образование, отъ което онова въ еднокласното просто училище, както и въ сжо- жение обаче отъ мнѣнието на срѣдното съсловие. ... менатитѣ изслѣдвания за сжщата година ... а мжжкитѣ училища резултата, че ...

младежа желаятъ да бждатъ: търговци 48, учители 21, чиновници въ пощата 6, машинни инжинери 4, капитани на параходи 3 и пр. Въ дѣвическитѣ училища отъ 99 момичета: да останатъ у дома си 76, учителки 15, писарки 3 и пр. Въ Mittelschulen ходятъ кржгло 15% отъ общото число на дѣцата. Добриятъ изборъ на ученицитѣ постигнатъ чрѣзъ таксата, увеличениятъ съ една година курсъ, по-добритѣ учителски сили и повечето часове даватъ възможность за едно разширение въ учебния планъ. Тукъ се взима още въ първата учебна година повече материалъ, а по-послѣ се отдѣля много врѣме (3 години по 6 и 2 години по 5 часа седмично) за учене на френски.

Учителскиятъ персоналъ въ тия училища се подбира особено. Тамъ може да се назначи само оня, който е издържалъ специалния за това изпитъ, много близъкъ съ нововедения у насъ «изпитъ за учители въ горенъ курсъ на основнитѣ училища». Заплатитѣ на учителитѣ нѣматъ голѣма разлика отъ ония на обикновенитѣ, при все това голѣма часть отъ учителитѣ се явяватъ на тия изпити. Причината е, че издържалиятъ Mittelschullehrerprüfung си отваря пжть за заемане и на други по-високи длъжности.

Други училища за 6—14 год. дѣца.

Около 15% отъ 6—14 годишнитѣ дѣца ходятъ въ гимназитѣ (момичетата въ Höheren Mädchenshulen) и въ тѣхнитѣ подготовителни училища. Постжпването въ гимназитѣ не започва тукъ (и въ Прусия е сжщото) слѣдъ свършването на основния курсъ, а слѣдъ 3 годишна подготовка, т. е. къмъ 9—10 година. За да снабди дѣцата съ знания, които отговарятъ на по-послѣдния градежъ, всѣка отъ гимназитѣ си има свои подготвителни училища, въ които работятъ обикновени основни учители, но по особенъ учебенъ планъ. Сжщо е и съ дѣвическитѣ, подобни на гимназитѣ, училища. Дѣцата отъ тия подготвителни училища се приематъ направо въ гимназията, а ония, дошли отъ другадѣ, — съ изпитъ. Таксата, която се плаща въ подготвителнитѣ училища и гимназитѣ за различнитѣ тукъ учебни заведения, е различна. Тя се движи между 80—120 марки за подготвителнитѣ три години, и 120—200 за по-сетнѣшнитѣ класове. Разбира се, че въ тия училища могатъ да ходятъ дѣцата на най-състоятелнитѣ родители. И не само горната такса е причината за това. Гимназитѣ сж единственитѣ заведения, които даватъ пропускъ за университета, а, разбира се, за университетъ може да мисли въ Германия само оня, който има твърдѣ много срѣдства. Една само отъ тукашнитѣ гимназии не дава възможность за слѣдване въ университетъ, понеже тамъ не се учи латински и старогрѣцки. Въ нея таксата е по-малка.

Оставатъ още 10% отъ дѣцата. Тѣ сж повече *момичета и сж разпрѣснати въ нѣколко различни училища*: за идиоти, глухонѣми, слабоумни,

такива, въ които се взима прѣзим
дѣлие и пр.

Азъ пожелахъ отъ Ober-Schulbeho
се даде право да хоспитирамъ въ всичк
и го използувахъ, като посѣтихъ нѣ
дълго, негдѣ за по-кратко врѣме, всич
упоменати видове.

Материално положение и у

Наблюдавахъ самъ и запитвахъ че
литѣ, за да си обясня въпроса за вл
материалното положение върху успѣ
тукашна уредба, която ги тъй стро
лила, улѣснявайки такова едно наблюде
ворътъ, що получавахъ отъ всѣкждѣ,
като не се взиматъ въ съображение
нията отъ единичности, дѣцата на по-с
нитѣ родители показватъ по-много сп
и могатъ поради домашни парични и м
имущества да достигнатъ до по-добри р
За мене бѣха, въ случая, най-цѣнни м
ония, които сж били учители въ раз
училища.

Всички любекски училища сж от
момчета и момичета. Въ града нѣма
смѣсено отдѣление. Обикновено мж
женскитѣ основни училища сж близо
до друго или въ едно голѣмо здание,
мѣнно така прѣградени, че никога мом
идватъ въ сприкосновение съ момич
дѣвическитѣ училища има винаги мж
но въ мжжкитѣ — само въ двѣ учил
една учителка.

В. Учителски персоналъ

Общи бѣлѣжки.

При прѣглеждане закона и прави
носящи се до учителския персоналъ,
на очи, прѣди всичко, оная голѣма р
права и заплати, която се прокарва м
теля и учителката. Вижда се, че и т
држжавано на пруксктѣ законоположе
поставятъ учителката далечъ задъ учит
найки съ семинарното и образование
вайки съ нейната пенсия.

Всѣки кандидатъ, който желае да
телско мѣсто въ Любекъ или общ
трѣбва да е свършилъ специално заведе
за учителитѣ е семинаръ, а за учител
циални педагогически курсове. Държа
нари за учителки, съ сжщото положен
за учителитѣ, въ цѣла почти Герм
Обикновено, бждещитѣ учителки полу
дагогическото си образование въ нѣко
Privat — училище съ 3-годишенъ курс
долния отъ които се приематъ, слѣдъ
свършили Volks или Mittelschule. Пр
за учителки нѣма, тъй че тѣ сж хоро
подготвени отъ колегитѣ си — учител
бекъ има едно 3-годишно Privat-...

ъ момичета съ най-малко 8-годишно е, получено въ Volks, Mittel или друго училище. По уредбата е почти също еминаръ», какъвто е бить мъжкиятъ стане държавенъ.

Класи и заплати.

тѣ и учителкитѣ се назначаватъ първо ни, и годинитѣ прѣкарани въ тая стее зачитатъ нито при степенуване, нито онираме. Тѣхното число не е прѣдвииси отъ открититѣ ваканции, но изчителитѣ е най-често 4—6, а за учи— никога по-малко отъ 10. Слѣдната постояненъ (festangestelt), при която повишенията. Числото на постояннитѣ е точно опрѣдѣля съ слѣдното полоъ всѣко основно училище има единъ итель, 5 постоянни, а другитѣ сж врѣа ли училището повече отъ 8 класа 8 стаи ученици), за всѣки два отъ се назначава по единъ постояненъ». а постояннитѣ учителки се опрѣдѣля положение, което не е както горното , а въ едно «окржжно» Тамъ е тѣхниятъ брой (въ нѣкое дѣвическо не може да бжде тъй голѣмъ, че по броя на учителитѣ въ това училище ава пропорцията 2 —3 За това «поучителки има тукъ съвършено малко. иване ваканция за «постояненъ» назнаа отъ врѣменнитѣ, който е издържалъ си изпитъ и който, между другитѣ, ного години на учителство Първото условия не е валидно за учителкитѣ, , както и въ Прусия, не държатъ нипитъ, освѣнъ оня при свършването на о. Държавенъ изпитъ за тѣхъ нѣма. постоянни учители сж раздѣлени по годинитѣ на учителство (като «по— «врѣменнитѣ години» не се зачитатъ) ловини. Ония, които влизатъ въ «сталовина, сж отъ I. класа, а другитѣ — . Първа класа дава значително по-голати. Отношението между числото на другитѣ никога не се измѣнява. Щомъ или напусне нѣкои отъ първа класа, се въ нея по списъкъ нѣкой отъ покласа, а неговото мѣсто се заема отъ . Подобно раздѣляне, както въ миналия ъ упоменахъ, е въведено прѣди нѣколко ъ Прусия за учителитѣ и директоритѣ ритѣ. Тамъ е много по-просто и прак ловината (по животъ, а не години на о) получаватъ опрѣдѣлено възнагражгато въ Любекъ единъ учитель се прѣ I. класа, получава не най-долната заплата, а оная, която съотвѣтствува залинитѣ му години на учителство.

китѣ не се дѣлятъ на класи. Само ония, ствуватъ въ Mittelschulen и други понилища, получаватъ по-високи заплати.

Учителитѣ въ Mittelschulen вървятъ по степени и заплати съ другаритѣ си отъ другитѣ основни училища, но въ всички степени получаватъ 200 марки годишно повече. Главнитѣ учители иматъ сжщото положение на прускитѣ Rektor'и. Тукъ тѣ получаватъ значително по-голѣми заплати и живѣятъ обикновено въ училището. Ако училището нѣма достатъчно за това стаи, тѣмъ се даватъ квартири. Тѣ иматъ и по-малко часове. Властьта имъ е подобна на оная у нашитѣ околийски инспектори.

Общъ прѣгледъ на заплатитѣ ни дава слѣдната таблица за заплатитѣ на учителитѣ и учителкитѣ въ Любекъ.

	Първа заплата		Слѣдъ колко години се получава послѣдното повишение		Максимална заплата		Квартири	
	учители	учителки	учители	учителки	учители	учителки	учители	учителки
Врѣменни	1000	700	3	3	1200	1000	—	—
II. класа	1600	1400	20	20	3000	1800	—	—
I. класа	2000	—	20	—	3500	—		
Учитель въ Mittelschule	2200	1600	20	20	3700	2000		
Глав. уч. въ обикн. уч-ще	[illegible]	—	12	—	4800	—	600	—
Глав. у-ль въ Mittelschule	[illegible]	—	12	—	[illegible]	—	600	—

Отъ таблицата се вижда, че учителитѣ сж доста добрѣ възнаградени. Сжщото не може да се каже за учителкитѣ, които въ повечето случаи получаватъ заплата между $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{3}$ отъ оная на колега си по години. Обърнати въ левове най-голѣмитѣ заплати, до които достигатъ тукъ учителитѣ и учителкитѣ, ще бждатъ:

Глав. у-ль въ Mittelschule (съ кварт.)	7125
Главенъ у-ль въ обикн. у-ще	6760.
Учитель въ Mittelschule	4625.
Учитель въ обикновено училище	4375
Учителка въ Mittelschule	2500
Учителка въ обикновени училища	2250

Сами цифритѣ не даватъ истинска прѣдстава за материалното възнаграждение, защото тѣ иматъ само относително — съобразно скжпотията на живота — значение. Условията на тукашния животъ ми сж отблизо извѣстни. Познавамъ тоже външния животъ и домашната уредба на много учители и, изхождайки отъ всичко това, заключението ми е: тукашниятъ учитель, сравнително у насъ, е по-добрѣ възнагражденъ, а учителката напротивъ — по-зле. Взимамъ при това въ съображение и обстоятелството, че пенсионни одржжки не се правятъ, но пенсии се получаватъ, а и данъцитѣ тукъ въ Любекъ сж най-малко 3 пжти по-низки, отколкото ония у насъ.

Послѣдно повишение у насъ и тукъ.

При начина на повишението обърна ми внимание едно важно обстоятелство. Учительтъ слжжи като врѣмененъ най-малко петь, учителката — 10 години, при което заплатитѣ на два пжти се увеличаватъ. Като постояненъ, той получава възнаграждения (повишения) още 20 години, т. е. до 26-та година на учителство. Учителката до 30-та. Въ Прусия числото на тия години е още по-голѣмо, защото тамъ слѣдъ врѣменното (най-малко е 5 г.) учителство слѣдватъ 9 пжти повишения слѣдъ всѣки 3 години, т. е. годинитѣ, въ които учительтъ получава все по-голѣма заплата сж 30—32. А у насъ учительтъ, що си е издържалъ редовно изпититѣ, слѣдъ 11-та година на учителство получава най-послѣдното си повишение. Като вземемъ прѣдъ видъ, че у насъ се става учитель на 18-та, въ Прусия на 20-та, а тукъ на 21-та година, ще излѣзе, че пруския учитель до 52—55. си годишна възрасть получава повишения, любекскиятъ до 47-ма, а нашиятъ до 29-та! То есть повишенията за нашия се свършватъ тъкмо тогава, когато нуждитѣ му като сѣмеенъ почватъ да се увеличаватъ . . . .

Какво работи нѣмскиятъ учитель.

Въ Любекъ хоспитирахъ при повече отъ 30 основни учители. Макаръ да не ми бѣ прѣдписано тогава, но азъ и въ Ерфуртъ хоспитирахъ единъ мѣсецъ изъ народнитѣ училища. Ходѣхъ прѣди всичко тамъ, гдѣто ми се казваше, че ще видя по-добра работа. Присжтствувахъ твърдѣ често въ заседанията на учителскитѣ дружества, а веднажъ и на една селска учителска конференция въ херцогство Гота. Търсѣхъ изобщо всѣкакъ случаи да бжда по-близко до работата на нѣмския учитель и до самия него. И намѣрихъ въ него не толкова, колкото очаквахъ.

Условията, при които работи нѣ
тель, сж несравнено по-благоприятн
у насъ: той излиза отъ семинара п
и по-добрѣ подготвенъ, положението
и осигурено, работи при много
удобства, учебниятъ планъ е изработе
мѣстнитѣ условия, посѣщенията на
сж редовни, учебното врѣме е добр
лено и пр. При такива условия той
койно, твърдо и съ голѣма сист
Такива качества при поменатитѣ у
ватъ и добри резултати. Едно нѣщо,
у насъ се хвърля въ очи, не забелѣ
горещото чувство и будниятъ, незадо
съ постоянно прѣдъвкване на старото.
скиятъ учитель влива въ работата си
точност, и студена строгость, а нищ
вече чувство. Духъ, стремящъ се
напрѣдничаво, не видѣхъ, при все
единъ градъ, гдѣто учителитѣ сж
но свободни. Кога хоспитирахъ и
смѣтка за отдѣлнитѣ часове, намирах
голѣмо изобилие отъ строгость, сл
левина, а при обхващане на по-голѣм
работа — еднообразие. Той не бър
не му е и позволено да въвежда
си новоститѣ, които педагогическиятъ
изобилие носи, а чака дълги годин
всестранно разкритикуватъ, а полѣ
му се прѣпишатъ. Класната работ
лече слѣдъ теоритичнитѣ изводи и съ
упоритость и дълготрайность. У насъ
има много идеализъмъ, новаторств
постоянство. Ние се хвърляме на всѣ
«усвояваме» я прѣди въ нейното от
призната и разкритикувана, прилаг
откажемъ скоро отъ оная . . . Отъ
погледнато въ нѣмското учителство
на което би трѣбвало да подражава

Тѣлесни наказания.

Познато е, че тѣлеснитѣ наказани
бранени въ Германия, само че въ
държавици се различно позволяватъ
Любекъ е казано, че тѣ трѣбва да
ватъ или налагатъ отъ главния уч
Прусия — не трѣбва да се вписватъ
книга. Въ никоя стая не липсва
залка — наказалка. Често се случва
мое присжтствие тя изпълняваше
роля. А понѣкога, особено въ Ерфур
злѣ злоупотрѣбяваше съ нея, че ми
чително да гледамъ . . . Имаше се
до наранявания на дѣцата. Тогава
педагогич. печатъ не е противъ тѣхъ
издания, тѣ съ редъ изводи и афор
редно защищаватъ. Нѣкои учители
мислящи, сж противъ тѣхъ, но, к
нимо злоо, ги добрѣ използватъ. Н
дане не е чудно, ако и хора, ка
прѣпоржчватъ и изброяватъ нѣм
най-жестоки наказания. Познати

когато учители сж давани подъ знявания при налагане на наказание, в е оправдавалъ. И такива факти се едагогически издания и дневни вѣствици обикновени или съ възмущение нвадция учителски авторитетъ ро- При повечето нѣмски учителски др ствува една каса за сжоопроизводенисто на която е да плаща на учи- а и разноскитѣ, кога той се сжди държава или родителитѣ А сжде- телитѣ е обикновено поради нарафѣцата имъ Едно не може, обаче, да е: чрѣзъ такива сурови срѣдства е образова дисциплина — разбирана висълъ на думата Редъ, тишина, позицияхъ всждѣ и при класното прѣвъ антрактитѣ. Изключенията сж сѣдки.

В. Учебно врѣме.

ѣме се учи тукъ и у насъ.

одина започва веднага слѣдъ Велиуѣлно 240—245 учебни дни. Освѣнъ а официални, 2 черковни неработни тѣ не учатъ прѣзъ лѣтната ваканция сж. Троица 3 дни, есенна ваканция дна 13 и великденска 14 дни. Както , четиритѣхъ голѣми ваканции разучебната година на 4 тримѣсечия отговарящи на годишнитѣ врѣмена, ма 10 седмици учебно врѣме. Годи- съ пролѣтния кварталъ За добрит. ая уредба писахъ вече въ миналия Ще се възползувамъ сега отъ свѣто имамъ, за да направя едно сраву учебното врѣме на Шуменското ище и тукашното семинарно пробно. сж и за двѣтѣ училища за 1905/906. на.

учебни дни 204, което се равнява на

бни дни 213 или $40^{1}/_{2}$ седмици.

дмицата тукъ и у насъ отдѣленията кво число часове. Ще приведа ония 4 учебни години

	Шуменско обр. училище				Любекско пробно училище			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
. .	22	22	25	26	22	22	26	30
. .	[illegible]	748	850	904	[illegible]	[illegible]	1033	[illegible]
ю .	32[illegible]				4[illegible]			

лѣжка, че при дѣвическитѣ училища рѣме е още по-голѣмо, тоже и при . Като умножимъ числото на седсове (дадени въ една таблица поседмицитѣ, ще имаме.

Въ дѣвическитѣ обикновени училища общото число е . . . . 4174.
Въ мжжкитѣ Mittelschulen общото число е . . . 4293.
Въ дѣвическитѣ Mittelschulen общото число е . . 4050.

Всѣки часъ и тукъ, както и у насъ, трае 45 минути. Паузитѣ сж тукъ различни, но винаги врѣмето за влизане, нареждане и излизане е за смѣтка на паузата. У насъ врѣмето за влизане се отнема отъ 45-тѣхъ минути, тъй че часътъ се малко скратява. Ако вземемъ за сравнение горнитѣ общи числа, както и тия съкращавания, ще излѣзе, че нашиятъ ученикъ работи въ стаята най-малко $^{1}/_{4}$ по-кжсо врѣме отъ тукашния. Сравнително ще даде още по-голѣма разлика за селата, понеже тукъ селската учебна година е само нѣколко дни по-кратка, а у насъ, ако се не лъжемъ, има села, гдѣто учебната година нѣма повече отъ 170 дни.

Взето горното подъ внимание, мене се струва, че ние имаме малко право да се оплакваме отъ прѣтрупване на ученицитѣ съ училищна работа. Въ нашия печатъ често се привеждатъ доводи противъ прѣтрупване, но вижда се, че авторитѣ имъ извличатъ отъ своитѣ, а не отъ нашитѣ условия. И не само въ училището, но и съ домашни работи е прѣтрупанъ тукашниятъ ученикъ повече отъ нашия. Ние би трѣбвало да искаме увеличаване на учебното врѣме, още повече, че курсътъ у насъ е само 4-годишенъ.

Прѣдобѣдни училищни занятия.

Прѣзъ лѣтното 6-мѣсечие въ всички любекски училища занятията сж само прѣдобѣдни. Тая наредба е била въведена навърно въ по-високитѣ, а прѣди 4 години и въ основнитѣ училища. Кога запитвахъ учителитѣ за мнѣнието имъ по тоя въпросъ, всички безъ изключение се изказваха за прѣдобѣднитѣ занятия. По подражение на Хамбургъ, запитани сж и тукъ чрѣзъ листчета родителитѣ на ученицитѣ. Въ болшинство и тѣ сж се изказали за новия редъ и сега за отмѣняване не се и помenава. Най-главната причина за въвеждане на тоя редъ е, да не се каратъ ученицитѣ да взиматъ учил. пжть 4 пжти, понеже той за нѣкои е много дълъгъ и уморителенъ. Поради сжщата причина прѣдобѣднитѣ занятия сж въведени и въ нѣкои села, въ които училищната сграда за часть отъ дѣцата е далече. Като втора причина се посочва неудобството да се работи прѣзъ топлия лѣтенъ день слѣдъ обѣдъ. Счита се, че е врѣдно да се работи при висока температура, за това на учителитѣ е прѣдписано да разпущатъ ученицитѣ, ако въ 10 ч. прѣди обѣдъ стайната температура е 22° С. Такива случаи има тукъ впрочемъ твърдѣ рѣдко. У насъ температурата достига и до 30° — особено слѣдъ обѣдъ, но и ученици, и учители, облѣни въ потъ, продължаватъ да работятъ . . . Трета причина е, че много отъ родителитѣ се нуждаятъ отъ помощьта на дѣцата си при домашнитѣ и полскитѣ лѣтни занятия. Слѣдобѣдното врѣме, употрѣбено на такова мѣсто, се смѣта като необходимо за здравето. Прѣзъ врѣмето . . .

обѣдъ, незаетитѣ около родителитѣ си тѣла, каквито сѫ повечето, иматъ по-голѣма възможность да си отдъхнатъ. За четвърта причина ми се привежда констатираната отъ всѣки учитель умствена ученическа ленивость, която настѫпва следъ обѣда въ лѣтнитѣ мѣсеци.

За влиянието на новата наредба върху умствената умора и успѣха на ученицитѣ, нѣма обстойни изслѣдвания отъ вѣщи лица. Тукъ училищни лѣкари нѣма. Отъ лично наблюдение учителитѣ твърдѣха, че ученицитѣ имъ минаватъ сѫщата учебна материя и сѫщия успѣхъ, както и при старата уредба.

Началото и краятъ на дневнитѣ учебни занятия е различенъ за разнитѣ училища. Въ нѣкои, напр., тѣ започватъ въ 7, въ други въ 8, а въ трети (за I—III уч. год.) въ 9. Паузитѣ сѫ сѫщо разни. Въ повечето училища следъ часа отъ 45 минути иде 10 минути пауза. Въ нѣкои паузата следъ I, II, III, и IV часъ е само 5 минути, презъ което врѣме на ученицитѣ не се позволява излизане, тъй че въ сѫщность часътъ е двоенъ. Понеже часоветѣ сѫ много, обучението се свършва обикновено между 1 и 2 следъ обѣдъ. Такова закъснение не накърнява домашния редъ, както у насъ става, понеже и другитѣ учреждения работятъ до 1, а храненето става между 1 и 2. Всѣко лѣте, тоже и учителитѣ, отиватъ на училище съ закуска. Въ нѣкои училища има устроени и млѣкарници, въ други има автомати, отъ които се добива млѣко, шоколадъ и пр.

Задължително учебно врѣме за учителитѣ.

Работното врѣме на учителитѣ е сѫщо поголѣмо отъ онова на нашитѣ и не само, защото учебнитѣ дни сѫ повече, но и защото длъжностнитѣ имъ седмични часове сѫ по-много. Както и въ Прусия, учительтъ тукъ има задължителни часове (Pflichtstunden), които сѫ 28—32. На постаритѣ учители то се намалява и до 26. Въ Прусия сѫ 28, но всѣки 10 години се намаляватъ съ 2, докато достигнатъ до 24. Щомъ учительтъ се ангажирва съ много часове, естествено е, че нѣкои ще се прѣподаватъ въ чужди отдѣления. Редътъ е: всѣки учитель прѣподава въ своето отдѣление смѣтане, религия и нѣмски, а съ другитѣ прѣдмети могатъ да ставатъ размѣнявания по наклонность и способность. За да се достигне до нужното число задължителни часове, нѣкои прѣподаватъ въ други училища. Изобщо голѣма часть отъ учителитѣ работятъ въ други (не основни) училища, но ако числото на часоветѣ имъ е по-голѣмо отъ задължителното, получаватъ 80—100 марки годишно възнаграждение за седмиченъ прѣвишенъ часъ.

Г. Учебни планове.

Учебнитѣ прѣдмети тукъ и у насъ.

Както, доколкото ми е извѣстно, вездѣ въ Германия, любекскитѣ учебни планове се изработватъ отъ главнитѣ учители на училища. Прѣглеждатъ се отъ учите[...] и се одобряватъ отъ училищната уп[...] въ много отношения тѣ носятъ мѣ[...]теръ. Понеже сегашнитѣ планове сѫ [...] прѣди 18—12 години, практиката [...] много тѣхни слаби страни, за тов[а] прѣглеждатъ и въ скоро врѣме се о[...]лане на ноги. Промѣнитѣ ще бѫ[...] относно измѣняването и прѣхвърлян[...] учебни материали отъ единъ въ [...]

За Frei и Zahlschulen плановетѣ [...] различни за дѣвическитѣ и мѫжски[...] Разликата е най-голѣма при прѣдме[...] **история, смѣтане, гимнастика, пѣене и** [...] При първитѣ 4 момчетата изучват[...] материи и съотвѣтно на това сѫ [...] нѣгдѣ повече часове. При послѣдни[...]мета момичетата минаватъ по-голѣ[...] Последниятъ прѣдметъ собствено [...]чи[...] Съотвѣтниятъ му «рѫчна работа» не [...] въ мѫжкитѣ училища. Особено го[...] заема въ дѣвическитѣ училища прѣдме[...]дѣлие. За него сѫ отдѣлени въ първат[...] въ следнитѣ 3 по 4—8 часа седмично [...] училища въ тоя прѣдметъ влиза и [...] изкуство. За тая цѣль сѫ направени [...] «училищни кухни». Сѫщата уредба [...] дѣвическо основно училище въ Ерф[...]

По прѣдметитѣ история и Naturleh[re] и химия) разликата е въ самата учеб[...] При първия прѣдметъ, напримѣръ, [...] учатъ обстойно за нѣкои отличивши [...]рията жени, а момчетата повече за гер[...]визи и войни. Naturlehre момичетата у[...] за врението, огъня, сольта, вентила[...]лацията на жилищата, сѫдоветѣ и [...]пазване и др. под. относещи се до [...] домакинството, а момчетата — за пар[...]чеството, лоста, помпи и пр.

Плановетѣ за Mittelschulen сѫ съвсѣ[...] и общо взето по-обширни отъ они[...]натитѣ училища. Минаването на [...]териалъ се постига чрѣзъ добрия [...] ученици и учители, чрѣзъ повече час[...] увеличение курса. Материята там[...]телно по обширна при езика (г[...]тика) и смѣтане (алгебра). Тукъ се [...] доста много часове френски езикъ [...] училища плановетѣ между мѫжкит[...]ческитѣ сѫ различни. Разликитѣ сѫ [...] както при другитѣ основни училищ[а] на езика, както и увеличението на [...] по много прѣдмети, не става на смѣ[...]титѣ. Никой прѣдметъ не се взема [...] форма, отколкото въ свободнитѣ и [...] училища. Въ нѣкои прѣдмети се нал[...]маление на часоветѣ за първитѣ год[...] се навакс̆ува прѣзъ по-послѣднитѣ [...] прѣгледъ на седмичнитѣ часове и [...] въ разнитѣ видове основни училища [...] съ нашитѣ ни дава следната таблица

Учебни години	Мъжки свободни и плащани I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Женски свободни и плащани I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Мъжки — Mittelschulen I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Дѣвически — Mittelschulen I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	У насъ I	II	III	IV
Религия	2	2	2	2	3	4	4	4	2	2	2	3	3	3	4	4	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Езикъ	14	12	10	12	11	9	7	7	13	11	12	10	8	7	7	5	14	12	9	11	5	5	4	4	5	13	12	7	7	6	6	6	6	6	14	11	10	8
Краснописъ	—	2	2	3	2	2	2	2	—	2	2	2	2	1	1	1	—	4	4	4	2	2	2	1	1	—	2	2	2	1	1	1	1	—	—	2	2	1
Отечест.: История	—			—	1	1	[illegible]	2	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—	1	2	2	2	2		—	—	—	2	2	2	2	2	—	—	1	2
Отечест.: Географ.	—	—	—	1	2	2	2	2	—	—	—	2	3	2	2	2	—	—	—	1	2	2	2	2	2	—		1	2	2	2	2	2	2	—	—	—	
Естеств.: Naturbeachtreib.	—		2	1	1	1	1	1	—	—		1	1	2	1	1	—	—	1	1	2	2	2	2	2	—	—	1	1	1	1	1	1	1	—		2	2
Естеств.: Naturlehre	—		—	—		1	1	1		—	—		—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	2	3	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—		—	—
Смѣтане	4	4	4	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	3	3	3	6	6	6	6	6	4	4	5	5	4	4	4	4	3	2	2	2	3	3	4	4	4
Геометрия	—	—	—	—	—	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	1	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—				—		—
Рисуване	—	—	2	2	2	2	2	2	—	—	—	1	1	1	1	1	—	—	2	2	2	2	2	2	2	—		—	1	1	2	2	2	2	—	1	1	2
Пѣние	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	1	1	—	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1
Гимнастика	1	1	2	2	2	2	2	2	—	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2			2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2
Ръчна работа	—		—	—	—	—	—		—		—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—	—		—	1	1	1	1
Ръкодѣлие	—	—	—	—	—	—	—	—	4	6	6	6	8	8	8	8	—	—	—	—	—	—	—		—	4	4	4	4	4	4	4	4	4	(1)	(1)	(2)	(2)
Френски	—	—	—	—	—	—		—				—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	6	6	5	4	—	—	—	—	6	6	6	5	5	—	—	—	—
Всичко	22	22	26	30	30	32	32	32	24	26	28	30	32	32	34	32	24	24	28	30	32	32	32	32	32	22	24	26	28	32	32	32	32	32	22	22	25 (26)	26 (27)
Общо за 4 г.	100								108								106									100									95 (97)			

III. Учителски семинаръ.

Когато прѣди 6 мѣсеци изказахъ прѣдъ почитаемото Министерство желание да бѫда командированъ въ Любекъ, единъ отъ мотивитѣ ми бѣ да се запозная по-близо съ особената уредба на учителския семинаръ. По-близкото ми поставяне до него показа, че дѣйствително въ неговата уредба се отражаватъ нѣкои отъ реформенитѣ стремежи на новото врѣме изобщо и ония на духовния му ръководитель — директорътъ D-r phil. Mobusz. Такъвъ, какъвто е сега, семинарътъ не прѣдставява една завършена картина, въ която да се виждатъ напълно приложени тия стремежи. Едва сѫ 3 години отъ основаването му въ сегашната форма и въ толкова врѣме, разбира се, не е могло да се направи всичко, но е извършено най-главното: дадена е една нова основа, върху която остава да се дограждa. Като се вземе въ внимание това, що е досега извършено и онова положение, къмъ което се стреми Любекскиятъ семинаръ, заслужено може да се нарече «реформенъ», както ръководительтъ му го често титулува. Върху тоя реформенъ семинаръ се писаха напослѣдъкъ нѣколко статии. Азъ отчасти се ползувамъ отъ тѣхъ, а отчасти отъ новия докладъ на директора до Ober-schulbehörde, съ когото се искатъ нови подобрения.

А. Управление и персоналъ.

Директоръ.

Начело на заведението е директорътъ. Неговата власть е много по-широка отъ оная на нашитѣ. Отъ него зависи не само външния редъ на обучението, но често и чисто вѫтрѣшната класна работа. Властьта е голѣма, но и отговорностьта прѣдъ власти, общество и учители е тоже голѣма и тази отговорность е, която го държи винаги на щрекъ, която го кара да нагажда всичкитѣ си мѣроприятия разумно и послѣдовно. Чувствува се всѫдѣ едно око, което бди, ръководи и насочва. Вѣе духъ много по-строгъ, отколкото у насъ, но за това пъкъ изпълнение, точность, редъ и послушание. Директорътъ има и много повече работа, отколкото у насъ. Както и въ Прусия, той води самъ всичката канцеларска работа. Понѣкога му помагатъ въ това нѣкои ученици.

Учители.

Освѣнъ директорътъ, въ семинарнитѣ класове прѣподаватъ 5 редовни учители, отъ които единътъ винаги е пръвъ (Oberlehrer), а другиятъ — ръководитель на образцовото училище. Голѣма часть отъ часоветѣ се взематъ и отъ образцовитѣ учители. Направи ми впечатление, че учителитѣ се назначаватъ за «цѣлъ животъ». Така се пише въ писмата, съ които имъ се съобщава. И не *остава това само* писано. Уволнения или прѣ-*мѣстввания сѫ* тукъ съвършено рѣдки. Назначени е учительтъ, стига да не направи нѣщо съвсѣмъ извънредно, той си е сигуренъ, че ще
на мѣстото цѣлъ животъ. Сѫщото и
менуване е и при назначаването на
учители.

Образованието, което трѣбва да
учительтъ за да бѫде назначенъ тамъ
нара, е сѫщото, каквото и въ Прусия
годишна практика като основенъ учи
държане изпититѣ за Mittelschullehrer
Rektor се нарича главниятъ учитель
училище въ Прусия. Съ изключение
тора и Ober-учителя, които сѫ съ ви
зование, всички други сѫ бивши осн
тели, дошли до настоящето си поло
повече трудъ и способности.

Заплатата на Oberlehrer-a е отдѣ
голѣма. Останалитѣ се дѣлятъ на 2
първата отъ тѣхъ влизатъ само двама:
дительтъ на пробното училище и оня на
дията, който се числи по заплата при се

За работата на семинарнитѣ учители
основни — писахъ въ миналия си ра
винаги я сравнявахъ съ оная на
дойдохъ до заключение: ако при
масщабъ е учебната материя, акад
по-добри учители, защото при универ
си образование сѫ отишли въ това о
по-далечь. Ако за масщабъ се вземе
нето на педагогически похвати и
се изтъкне прѣдъ учениците именно
имъ е потрѣбно по-постъ при прак
отдѣлението си — учителитѣ неакадем
по-горѣ.

За образованието на семина… учитель.

У насъ отъ бѫдещия учитель на
ческото училище се иска изключите
мическо образование — въ Германия
нително съвсѣмъ малко. Такава една
подбуди да потърся гледището на нѣ
гогически мѫже по въпроса за пр
на единитѣ и другитѣ. Едно спокойно
изложение срѣщнахъ въ едно отъ на
съчинения върху уредбата на нѣмскит
Написано е по поводъ изложението
отъ нѣколко извѣстни педагогически
да бѫде тамъ изпратено. Засмамъ
нитѣ мисли: «Въпросътъ за образува
основнитѣ учители зависи отъ оня за
нието на семинаритѣ. Единственото ра
което се дава на него е обстойно
жествено и педагогично образование
читѣ въ семинара. Какво ще помогнатъ
учебни планове, нагодени спрѣмо
прѣвъзходнитѣ учебни срѣдства и
ученически съвѣти, ако на семинара
липсва потрѣбното умѣние, а може

[1] Das V… [illegible] Lehrer… [illegible]

ъпросътъ за най-подходното обра- о трѣбва да има семинарниятъ учи- авна разисква. Двѣ посоки се якога непосрѣдствено една срѣщу ъ странитѣ дори твърди, че единъ тель, който е прилежно работилъ, же това мѣсто напълно достойно издържането изпититѣ за Mittel- Rektor сж излишни. Признато е кадемицитѣ не винаги притежаватъ и методически похвати, каквито арътъ, когато пъкъ на учителитѣ образование липсва вдълбочаването познания. Най-щастливи би били ато учителитѣ притежаватъ едно- инарно и университетско образо- всѣки случай за образованието итѣ се изискватъ редъ сили, които похвати добити въ семинаръ, но не зключва и академическиятъ моментъ жность на учители академици и съ разование е, която е указала по- а правилното развитие дѣлото на образование.

тно врѣме и заплати.

врѣме на прѣподавателитѣ споредъ ректоръ 12—16 часа, Ober-учи- учитель отъ I. класа 20—24 часа, -28. Отъ тия цифри се види, че ботятъ доста много. При нужда или не на колегъ, тѣмъ се даватъ и часове. За такива часове получаватъ ие 120—150 марки за седмиченъ тия извънредни часове сж доходни страни — учитель и държава — се обилно. Единъ отъ семинарнитѣ , има 34 часа, Ober-учительтъ 32 раждението въ марки се види отъ аица.

	Първа заплата	Максимална заплата	Максимумъ [illegible]	Часове
. . .	6000	8000		12
. . .	3000	[illegible]		20
[illegible] . . .	[illegible]	[illegible]		20
[illegible] . . .	3200	[illegible]		20

итѣ може да се заключи, че учите рѣ възнаградени

одържки, както и при основнитѣ, ни се получаватъ.

Б. Ученици.

Любекскиятъ семинаръ има 3 класа, въ всѣки отъ които споредъ правилника се приематъ най-много 30 ученика. Това число, обаче, се счита за голѣмо и фактически класоветѣ иматъ най-много 25 ученика. Класоветѣ се броятъ обратно на нашитѣ, т. е. I. е най-високиятъ, а III е нашиятъ прьви. Въ III. класъ се приематъ ония, които сж свършили любекската препарандия. Нѣколко думи за нея.

Препарандия. Допрѣди нѣколко години любекската препарандия е била отдѣлно управлявано заведение съ отдѣлно изработенъ учебенъ планъ. Отъ 1903 започва приближаването ѝ до семинара, като най-първо за неинъ директоръ се назначава директорътъ на семинара. Въ административното водене нему му помага ржководительтъ на препарандията, за какъвто е опрѣдѣленъ единъ отъ семинарнитѣ учители. Въ 1904. год. чрѣзъ взаимната работа на всички учители — въ семинара и препарандията — е изработенъ общъ учебенъ планъ, който започва съ най-долния (III-ия) препаранденъ и свършва съ I-ия семинаренъ класъ. Наскоро се очаква помѣстването на двѣтѣ учебни заведения въ едно здание и сливането имъ въ всѣко отношение. Тѣ ще образуватъ едно цѣло, както въ Саксония, гдѣто семинаритѣ се наричатъ просто шестокласни. Тенденция обратна на оная у насъ. Главната цѣль на това централизиране е: въ семинара (или въ горнитѣ му 3 класа) да се приематъ ученици, които сж всички специално и еднообразно за това подготвени. тази подготовка пъкъ да бжде съобразна съ цѣлитѣ и материтѣ, що се взиматъ въ семинарнитѣ класове.

Съ изискването за еднообразна (и по-висока) подготовка се отива още по-далечъ. Досега въ препарандията сж приемани ученици отъ всички видове основни училища, както и такива, напуснали други учебни заведения. Отъ двѣ години, обаче, се прѣдпочитатъ ония свършили Mittelschule и въ сегашния III. препаранденъ класъ 85% сж такива. Вѣроятно е, че тоя подборъ ще се узакони. Въ такъвъ случай учебниятъ планъ на препарандията ще почва отдамъ, гдѣто свършва оная на Mittelschule, а той, както указахъ, е доста широкъ. Съ това ще се разшири материята, що се взема послѣдователно въ по-горнитѣ класове. Резултатътъ ще бжде: въ препарандията се приематъ ученици, свършили 9-годишния курсъ на Mittelschule, т. е. 15-годишни младежи; въ семинара идатъ ония, свършили 3 годишния препаранденъ курсъ, т. е. 18-годишни младежи. Това положение сжществува фактически, но, споредъ правилника, въ препарандията се приематъ свършили 8-год. основенъ курсъ, значи въ семинара — 6 + 8 + 3 = 17 годишни. Припомнямъ си, че въ нашитѣ педагог. училища се приематъ 14-годишни. Излиза, че ученикътъ въ нашия I. педаг. курсъ нѣма задъ себе си дори толкова години учение, колкото тукашния постжпилъ въ препарандията. Съ други думи: препарандията у нас

липсва. При свършване на семинара тукашниятъ младежъ е 20-годишенъ (фактически 21), а нашиятъ може да бжде и 18 годишенъ.

Общи бѣлѣжки за семинара и ученицитѣ.

За приемане въ семинара ученицитѣ не държатъ никакъвъ изпитъ. Въ бждещия директоровъ планъ такъвъ се прѣдвижда за ония, които не сж свършили тукашната препарандия. При записването си ученикътъ прѣдставя задължително отъ родителитѣ си, че ще го издържатъ редовно. Годишната такса е 80 марки, отъ която се освобождаватъ най-много $^{3}/_{10}$ отъ ученицитѣ. Вънъ отъ това, всѣки ученикъ внася за всѣко тримѣсечие $^{1}/_{2}$ марка библиотеченъ вносъ. И това не е отъ нѣмане, защото инакъ семинарътъ на случая е: «човѣкъ се интересува повече за онова, което му струва нѣщо». Слѣдъ свършване на семинара младежътъ е свободенъ да учителствува кждѣто иска.

Любекскиятъ семинаръ, както всички ново основавани въ Германия, е екстернатъ. Повечето отъ ученицитѣ ($^{3}/_{4}$) сж външни. Квартиритѣ на такива се посочватъ отъ дирекцията — сжщо и при промѣната имъ. Прѣзъ врѣмето, когато сж вънъ отъ семинара, ученицитѣ сж много свободни и дори понѣкога тая свобода се злоупотрѣбява. Въ това отношение въ Ерфуртъ бѣ тъкмо обратното

Учебната година започва и свършва сжщо, както оная за основнитѣ училища. Само лѣтната ваканция за семинариститѣ е съ една седмица по-голѣма. Нѣколко дни се употрѣбяватъ за екскурзии и др. под., тъй че учебнитѣ дни сж 230—235. Занятията сж прѣдобѣдни, но защото числото на седмичнитѣ часове е голѣмо, прѣдвидени сж и за слѣдъ обѣдъ нѣкои, но изключително технически. Обучението започва въ 7'55 и свършва въ 1'15. Това врѣме се разпрѣдѣля на 6 часа по 45 минути съ паузи отъ 10 минути между тѣхъ. Седмично иматъ III. класъ 41 уч. часъ, II класъ 41, а I. класъ 44 часа. Това число за нѣкои ученици е съ 1—3 по малко, понеже часоветѣ по оргелъ и английски не сж задължителни и голѣмъ брой отъ ученицитѣ не ги взиматъ

Интересна е слѣдната уредба, подобна на която бѣ и въ Ерфуртъ. Всѣки класъ си има свой «наставникъ», избранъ отъ учителския съвѣтъ между по-силнитѣ и уважавани ученици за една година. Той е отговоренъ прѣдъ директоръ и учителя за реда, тишината, наврѣменното вписване и изписане на учебнитѣ пособия и пр. Той само прѣдставява общитѣ желания на класа прѣдъ директора и класния наставникъ. Въ много случаи изобщо той е срѣдната инстанция между ученици и по-горни. Всички други семинаристи дежурятъ по една седмица. Дежурниятъ е помощникъ на наставника и се грижи главно *за чистотата, провѣтряването и пазенето потрѣбната температура.*

При свършване на курса държ… по всички прѣдмети безъ изключе… подраздѣля на:

а) Писменъ: съчинение безраз… каква тема, за да се види стилътъ, френски, английски, религия, педаго… география, биология, химия, минер… мония. Изпититѣ по всѣки прѣдмет… 5 часа.

б. Устенъ по всички прѣдмети;

в. Технически по гимнастика, пѣн… оргелъ; и

г. Практически: пробна лекция.

За показания успѣхъ получаватъ… съ бѣлѣжки 1—4, при което 1 е … 4 най-слаба бѣлѣжка.

Съ рѣдки изключения ученицитѣ … благополучно изпита. Оставане въ с… се случва тукъ съвършено рѣдко и … аномалия. Въ правилника е казано … никътъ остане двѣ години нарелъ … класъ, той се счита неспособенъ и се … Сжщото постановление е и за основнит… Смѣта се, че въ обикновенитѣ учили… нормално развити дѣца, а за слабоумн… титѣ и пр. има специални за това …

В. Общо образование.

Общи мисли.

По-близкото запознаване съ работа… нитѣ планове на семинаритѣ ни показ… има двѣ посоки: отъ една страна се го… учениково развитие, а отъ друга — з… съ основнитѣ елементи на бждещата… фесия. Общото образование обхваща … религиозното, националното, социал… тическото, интелектуалното и тѣлесно… вание и се постига чрѣзъ всички он… лини, що носятъ наименование об… телни. Професионалното образование … зависимость отъ общото и се пост… теоритичното изучване на педагогичес… циплини и практическитѣ занятия въ… училище. Върху обема и прѣимущ… едното и другото образование, как… послѣдовното имъ поставяне и съотн… разнитѣ класове, се пише напослѣдъ… много.

Спорътъ имa за начало въпроса … въ резултатъ по-добри учители, обстой… образование, къмъ което да се пр… малко практическо, или едно основно … най-вече професионално, образование… въпросъ не е чуждъ и у насъ. Нѣ… прѣди години дори и отъ най-авт… мѣсто се хвърли укоръ на педагогиче… лица, какво тѣ не давали добъръ … съставъ, и че гимназиитѣ излъзвали … по-добрѣ. Нуждата да се разшири об… зование на бждещия нашъ учите… увеличаване годинитѣ, било на смѣт… ческото, се изтъква често. Единъ отъ …

рози изказва дори мнѣние, че нѣмаше ...ъ педагогически училища въ сегашната ...ма: нека ученикътъ получи общото си ...ие съ свършване на нѣкоя гимназия и ...ва достатъчно му е да свърши единъ ...шенъ педагогически курсъ, за да по... ...офесионалното». Къмъ такава реформа ... Любекскиятъ семинаръ. Въ края на ... иска се отдѣлянето на последната го... ...нѣщо само за себе — единъ видъ педа... ...курсъ. Въ прѣдишната да се завършва ...о образование, като се полага и изпитъ

...скиятъ семинаръ и въпросътъ за общото образование.

...се разбере, какво мѣсто заема Любек... ...минаръ по въпроса за повдигане обра... ...ъ, що се получава въ него, ще приведа ... статия мислитѣ на директора му по ...й, които по характера си иматъ зна... ...а нашитѣ условия.

...акто е било въ прѣдишнитѣ врѣмена, ...на учителя е била само въ това да на... ...та на четмо и писмо и имъ разкаже ...иказки и историйки, тогава наистина ...ало нужда да се напрѣгатъ семинари... своето научно образование. Вслѣдствие ...развитие на културния и обществения ...облик, учительтъ се поставя сега прѣдъ ...ѣмъ друга задача. Разгърнете учебния ... основното училище и вие ще видите ... голѣма и обширна учебна материя, ...бва да се вълпи на дѣцата съобразно ...ята и отношенията на днешната наука ...ъ животъ. Нека скромно приемемъ, че ... за да бжде дѣйствително добъръ учи... ...бла да владѣе самъ най-малко три пжти ...атерия отъ оная, която ще прѣподава, ...насъ ще се яви единъ голѣмъ обемъ ...ия, който семинаристътъ безусловно ... научи.

...о е, че учителитѣ не работятъ винаги ...сновнитѣ училища; единъ голѣмъ брой ... слѣдъ издържане на разни изпити, ...това, заематъ други длъжности, гдѣто ... се изискватъ още повече познания. ...о-нататъкъ да имаме прѣдъ видъ, че ...ъ подготвя учители не точно за сегаш... ...ния, но и за бждещето, когато изисква... ...това отношение ще бждатъ още по-

...горно ни дава прѣдстава за изисква... ...изходещи отъ самата длъжность, взета ...сенъ смисълъ на думата, но съ това ...е се изчерпва културната учителска ...ъ наше врѣме, когато и най-долнитѣ ...лоеве — именно най-много тѣ се нуж... ... едно по-високо умствено равнище, се ... отъ много ржцѣ, които да взематъ ... култура и я разпръснатъ въ широки ...главниятъ работникъ въ това поле е учи-

тельтъ, а тамъ той може да бжде толкова по-полезенъ, колкото по-добро образование притежава. Би се отишло далече въ изброяване всички случаи, гдѣто учительтъ служи на обществото чрѣзъ своитѣ духовни сили. Въ повечето дружества, комитети и пр. учительтъ е на най-видното мѣсто, той е душата на най-виднитѣ почини. А ако, както виждаме напослѣдъкъ, само учителството се стреми да получи по-обстойна духовна храна, не доказва ли това, че семинарътъ при тѣсни рамки поставенъ, не му дава такава въ достатъчно количество? — Кратко: на бждещия учитель е достатъчно само най-доброто образование.

Изхождайно отъ такива мотиви учебниятъ планъ на тукашния семинаръ, и то въ оная страна, която дава едно общо образование, е разширенъ твърдѣ много. Той не само, че далечъ замина нашитѣ, но стои по-горѣ и отъ прускитѣ, които, както въ първия си рапортъ указахъ, тоже ни задминаватъ. Разширението въ Любекъ е най-голѣмо при реалнитѣ: естествени науки и математика. По алгебра напримѣръ тукъ се взима въ I-то полугодие на прѣдпослѣдния класъ това, което въ Прусия се минава въ края на послѣдния. Азъ не привеждамъ тукъ учебния планъ, но приложенъ при настоящето прилагамъ единъ докладъ, гдѣто той и оня на препарандията сж напечатани на стр. 5—27. Щомъ се узакони да се приематъ въ препарандията само ученици, свършили mittelschule, той ще бжде допълненъ най-малко съ толкова материя, колкото може се изучи за една година.

Нови прѣдмети въ учебния планъ.

Въ учебния планъ се прѣдвиждатъ съвършено новитѣ за семинаръ прѣдмети: история на изкуството (Kunstgeschichte) и естественоисторически упражнения (Naturwissenschaftliche Übungen).

Напослѣдъкъ се чуватъ особено отъ хамбургското учителство — силни гласове на естетическото възпитание. За значението на изкуството и начинътъ за приближаването му дори до дѣцата отъ първитѣ учебни години, се пише тъй много, както, може би, по никой другъ педагогически въпросъ. Голѣмъ брой отъ статии, книги и пр. вѣрятъ цѣльта: да внесемъ изкуството въ училището, да дадемъ възможность на дѣцата да чувствуватъ и се наслаждаватъ отъ хубоститѣ, що ни е далъ творческия човѣшки и природния гений. А какъ може да служи учительтъ на тая задача, ако той самъ не е подготвенъ да чувствува и се наслаждава? Чувствува все пакъ тоя, който разбира. Отговаряйки на това движение тукашниятъ семинаръ, може би прьвъ, опрѣдѣля въ учебния си планъ даването на ученицитѣ отъ II. класъ съ 1 ч. седмично кратки основни понятия отъ разнитѣ клонове на изкуството. Азъ самъ присжтствувахъ на много отъ тия часове и виждахъ, съ каква наслада се възприемаше онова, което чрѣзъ думи и ...

тики прѣдставяще разнитѣ стадии на скулптурното, картинното и строително изкуство.

Другъ прѣдметъ, за когото се тоже много говори и пише, особено отъ какъ Юнче издаде «Селското блато», е естественоисторическото обучение. Все по-силно се настоява върху онова, което още Коменски е изрекълъ, но още не се усвоява напълно отъ училищната практика: «Природата трѣбва да се изучава въ самата природа, а не чрѣзъ сухи умувания; думитѣ безъ прѣдмети сѫ черупка безъ зърно, ножница безъ ножъ, сѣнка безъ прѣдметъ, тѣло безъ душа». За да подготви отъ своитѣ ученици добри тълкуватели и любители на природата тукашниятъ семинаръ ги кара не само да наизустяватъ, но и да пипатъ, гледатъ, слушатъ и вършатъ природнитѣ тѣла и явления. Такава цѣль се постига главно чрѣзъ естественоисторическитѣ упражнения. Врѣмето опрѣдѣлено за тѣхъ въ всички препарандии и семинарни класове е по 2 часа седмично. За цѣль имъ е прѣдвидено: «упражнение въ извършване разни опити, познаване и приготовление на учебни срѣдства и разни сбирки». За добиване на такава сръчность се правятъ често близки и далечни екскурзии. Прѣкраснитѣ околности на Любекъ и богатството въ природни обекти, що ни прѣдставятъ отъ една страна, и удобствата и евтинията при пѫтуванията отъ друга, правятъ тия екскурзии и полезни и приятни. Всички интересни екземпляри намѣрени при излѣтитѣ се донасятъ въ училището и излагатъ по прозорцитѣ въ коридоритѣ. Снабдени съ надписи и нѣкои бѣлѣжки, тѣ стоятъ тамъ (растенията въ чаши вода промѣняна ежедневно) цѣли седмици. Едно удоволствие е да се спиратъ ту прѣдъ тая кутия съ насѣкомо, ту прѣдъ оная чаша съ цвѣте нѣкакво. Въ салона има сѫщо множество аквариуми и терариумъ. При прочистването и храненето на животнитѣ, що сѫ въ тѣхъ, присѫтствуватъ и ученици. Вънъ отъ това правятъ се опити чрѣзъ изкуствено отвъждане на растения, поставени въ вода, снабдена съ хранителнитѣ вещества, отъ които тѣ се нуждаятъ; други се турятъ въ съвсѣмъ тъмни или влажни мѣста и пр.

Г. Професионално образование.

Общи мисли.

Подготовката за бѫдеще учителско звание е непълна безъ професионалното образование, което е теоретично и практично. Съ своята чисто специална работа педагогистътъ се запознава теоретично, като учи прѣдвиденитѣ педагогически дисциплини, а практично чрѣзъ хоспитиране и практикуване въ пробното училище. Както за отношението на общото къмъ професионалното образование, сѫщо и за отношението между теоритичната и практичната страна на второто, има разни мнѣния. Отъ една страна *хора като Heinrich Deinhart* настояватъ «да се *обърне голѣмо* внимание на основното теоритично образование, да се усили и ... спертията на педагогическото чувство практическото упражнение ще се пост... въ самия животъ». Други, напр. дре... директоръ Grölig[1]), на чисто практи... дѣта отдаватъ по-голѣмо значение ... Съ горното сѫществуватъ и разни планове върху реда на самитѣ прак... тия и уредбата на пробното учи... отношение на последното най-типич... мания е пруската система, на която малко или повече подражаватъ. Любек... минаръ се явява съ нови почини, кои... отдалечаватъ отъ пруската, а ... до цѣлата система.

Теоритичното изучаване на педагоги... бекъ не е особено различно отъ оно... що се касае до обемъ на материята. То... по-слабо застѫпено, отколкото въ Пр... смѣтнато по часове у насъ, споредъ ... грама се отдѣлятъ за педагогия и ... науки (за 4 години) 14, тукъ (за 3 г...) а въ Прусия (тоже 3) 16 часа. Ра... тукашния и пруския планъ е ... учението на методиката: тукъ се ... 3 часа седмично въ прѣдпослѣдния, а ... въ послѣдния класъ.

Педагогиката както и у насъ обхва... логия, логика, дидактика, методика ... и история на педагогиката, само че ... при учението е тукъ особено. Въ ... (III. класъ) се започва съ историята ... гогията, слѣдъ което се взима обща ... Въ II. класъ се взима методиката и ... съ нея — възпитание. Въ I. класъ ... логика и училищно управление. Това ... ление се обуславя отъ начеванети ... китѣ въ II. класъ. Счита се, че ... се прѣдшествуватъ отъ дидактика, ... паралелно съ практикитѣ (едновр... пинира), затова първата се минава ... прѣдишната година. Въ I. класъ, ... цитѣ сѫ най-зрѣли, се взима най-мѫчно ... психологията и логиката. Тукъ се ... вдълбочаване и освѣтляване на паралел... нитѣ практически занятия отъ раз... лични точки. Голѣма часть отъ прѣ... класъ се отдѣля за прочитане и ... нѣкои класическо-педагогически съчи... година, напримѣръ, съ 1 часъ седми... дължение на много мѣсеци се чете ... gogischer Vorlesungen отъ Хербартъ. Че... придружава съ разяснения, критич... съпоставяния съ по-нови мнѣния и ... въ прѣдпослѣдния класъ се взима ... въ послѣдния — психологията — ... на педагогиката не остава друго, ... взема най-напрѣдъ, т. е. въ началото ... Това се прави и измѫжвано отъ ... че е обърнята да прѣдшествува ... тически дисциплини, понеже въ ...

[1]) ... Grölig ... Seminar... стр. ...

постепенно развитие. Историята на нейната е заема въ много по-тѣсенъ размѣръ у насъ. Възпитанието въ старитѣ вѣкове минава много бързо. Започнато съ реформацията и слѣдъ това се редъ педагози — нѣмци. Русо и Локъ се споменаватъ. Отъ нѣмскитѣ педагози за Коменски се говори повече и само тукъ, както и въ много други случаи, изразътъ на идеалния духъ, който е вътрѣ въ училищната работа. Което често се изтъкватъ, своето прѣхващатъ и подробно, защото знаятъ добрѣ, че се обича, което се познава.

Пробното училище.

Има да се каже за уредбата на практическитѣ занятия. За пробно училище служи градскитѣ Freischulen и така се случва, тъкмо онова, въ което има най-голѣмъ съставъ. Обемътъ и редътъ на изучваните предмети, положението на учителитѣ, цѣлото [illegible] и пр. е сѫщо както въ другитѣ училища. Разбира се, че всичко говори за влиянието и на работата въ него, която е много високо. Въ последнитѣ си прѣдложения директорътъ между другото настоява и на нѣкои нововъведения: да се вземе за образецъ срѣдното Mittelschule, да се опрѣдѣли награждение на образцовитѣ учители, числото на ученицитѣ въ класоветѣ, право на образцовото училище да прави отклонения отъ сѫществуващия общъ учебенъ планъ, да бѫде не само пробно, но и опитно училище и пр. Училището се състои отъ 8 класа, отговарящи на 8-тѣхъ учебни години. Класоветѣ се броятъ обратно на нашитѣ: I година се нарича VIII. класъ, II година VII и т. н. То се помѣщава въ зданието на семинара и е прѣдоставено на рѫководството и надзоръ на директора.

Рѫководитель на пробното училище.

Той се подпомага отъ «рѫководителя на пробното училище» — длъжность, отговаряща на [illegible]rius'a въ Прусия. На тая длъжность се дава голѣмо значение и съ право. Рѫководителя има само 5 часа въ семинарията, а прѣзъ друго врѣме работи въ пробното училище. Той рѫководи административната и другата работа около практикитѣ. Тѣ сѫ тукъ много [illegible] въ образцовъ редъ. Прѣдоставена му е особена стая до пробното училище. Въ голѣма степень той е рѫководитель и помощникъ на семинариститѣ при държането на лекциитѣ. Често и образцовитѣ учители [illegible] отъ опитността му по въпроси отъ административенъ характеръ. При [illegible] пробното училище [illegible] се мнѣнието на директора, а най-важнитѣ се рѣшаватъ [illegible] на образцовитѣ училища, прѣдседателствувани отъ него или отъ рѫководителя.

Когато бивахъ свидѣтель на хубавия редъ и точность при практикитѣ и подходящото разпрѣдѣление на врѣме и занимания, сравнявахъ го съ оня на нашитѣ образцови училища, гдѣто правата и длъжности на директора, педагози учители и образцови учители сѫ неопрѣдѣлени, а отъ това произхождатъ недоразумѣния, спречквания, прѣвишаване на власть и др. Менѣ се струва, че, за да бѫде плодотворна работата на нашитѣ образцови училища и за да се прѣдотвратятъ нѣкакви неприятности, които убиватъ охотата за работа, трѣбва у насъ да се въведе редъ въ това отношение.

«Всѣки класъ на пробното училище си има свой учитель, който носи отговорностьта за цѣлесъобразностьта и съвършенството на обучението и поправя и допълня относно онова, което на нашитѣ семинариститѣ да практикуватъ не се удава. По такъвъ начинъ, гонейки интереситѣ на семинара, свързватъ се и интереситѣ на пробното училище». До толкова знамъ, Любекското пробно училище е единствено въ Германия съ такава уредба.

Практически занятия въ II класъ.

Практическитѣ занятия (размѣнно хоспитиране и практика) започватъ, както се каза, въ II класъ и то още отъ самото начало на годината. Тѣ се отдѣлятъ [illegible] въ 3 часа седмично, т. е. колкото и въ III. педагогически курсъ, но използуването имъ е съвсѣмъ друго. Семинариститѣ никога не ходятъ всичкитѣ наедно въ единъ класъ, а сѫ раздѣлени винаги на групи. Понеже класоветѣ сѫ 8, и групитѣ сѫ 8 по 3 (рѣдко 4) ученика въ всѣка една. За да може всѣка една група да присѫтствува прѣзъ годината равномѣрно въ всички класове, учебната година е раздѣлена на 8 периоди отъ по 5 седмици въ всѣки единъ. Въ всѣки слѣдващъ периодъ групитѣ минаватъ въ другъ класъ, тъй че до края на годината изреждатъ всички, които прѣстояватъ въ всѣки по 1 часъ, общо 120 часа.

Що се отнася до учебнитѣ прѣдмети, по които се практикува или хоспитира, срѣщаме тоже една строга равномѣрность. Часоветѣ за отиване въ пробното училище сѫ въ вторникъ, четвъртъкъ и сѫбота 9—10. Въ програмата на пробното училище за всички класове въ вторникъ е прѣдвидено отъ 9—10: езикъ (четене, писане, граматика), въ четвъртъкъ прѣзъ сѫщото врѣме и въ всичкитѣ класове религия или история, а въ сѫбота смѣтане или естествена история. Излиза, че, макаръ семинариститѣ да сѫ разпръснати въ 8 класа, слушатъ или работятъ по единъ и сѫщъ прѣдметъ. Въ 15-тѣхъ часа, прѣкарани въ единъ класъ, тѣ работятъ по равномѣрно часове върху всѣки отъ горнитѣ прѣдмети, а тамъ сѫ прѣдвидени всички занятия. По другитѣ прѣдмети, като гимнастика, пѣние, рисуване, курсиститѣ отъ II кл. не работятъ.

Разпрѣдѣлението на прѣдметитѣ на [illegible] е въ свръзка съ слѣдващия часъ (вторникъ, четвъртъкъ, сѫбота 10—11), който е [illegible]

методика. Методиката е разпрѣдѣлена между трима учители, единътъ отъ които има оная по езика, другиятъ по религия и история, а третиятъ по смѣтане и естествена история. По другитѣ прѣдмети не се учи. Часоветѣ по методика се водятъ въ свръзка съ държанитѣ лекции, като се градятъ върху тѣхъ или наопаки: лекциитѣ се нагаждатъ споредъ прѣдидущия часъ по методика. Учительтъ по методика въ 9—10 винаги присѫтствува въ нѣкой класъ при нѣкоя отъ групитѣ, за да използува или слѣди работата имъ.

При лекциитѣ се държи винаги «протоколъ», въ който, съобразно «нужднитѣ точки за обсѫждане на държанитѣ лекции», напечатани на самата имъ тетрадка, бѣлѣжатъ направенитѣ грѣшки. Критиката слѣдва на края на самия часъ. Нашиятъ часъ «реферати» тукъ не сѫществува. Ако има важни грѣшки отъ общъ характеръ, методикътъ си ги отбѣлѣзва и говори върху такива въ слѣдния часъ. На часоветѣ на II. класъ присѫтствува и рѫководительтъ при нѣкоя отъ групитѣ.

Часоветѣ, що прѣкарватъ семинариститѣ въ пробното училище, сѫ за практика и хоспитиране. Отношението между единитѣ и другитѣ е слѣдното: прѣзъ първия периодъ (5 седмици) се само хоспитира. Лекциитѣ се държатъ винаги отъ образцовитѣ учители. Въ слѣдния периодъ се хоспитира прѣзъ първата седмица само, а въ слѣднитѣ 4 се поредно практикува. Въ редуването влиза въ смѣтка и образц. учитель. Примѣръ. Нека семинариститѣ бѫдатъ *а*, *б*, *в*, а учительтъ *У*. Прѣзъ първия часъ отъ втората седмица на втория периодъ *У* работи, а *а*, *б*, *в* слушатъ. Въ слѣдния часъ *а* работи *б*, *в*, *У* слушатъ. По-нататъкъ *б* работи, *в*, *У*, *а* слушатъ, *в* работи, *У*, *а*, *б* слушатъ; *У* работи, *а*, *б*, *в* слушатъ, и т. н. Въ третия периодъ редътъ е сѫщъ, както въ втория. Въ слѣднитѣ 5 периода работятъ учитель и семинаристи размѣнно, както се показа горѣ за втората и слѣднитѣ седмици отъ II. и III. периодъ.

Колко се работи тукъ и у насъ.

Въ резултатъ ще имаме, че всѣки семинаристъ е слушалъ работата на образцовия учитель прѣзъ първия периодъ 15 часа, втория и третия по 6, а слѣднитѣ по 4, общо 47 часа. Отъ останалитѣ 73 той самъ е работилъ въ 26 часа, а е слушалъ работата на другаритѣ си прѣзъ 47. Нека сравнимъ тоя резултатъ съ оня у насъ. Азъ имамъ свѣдѣния за практическитѣ занятия на III. курсъ при шуменското държавно педаг. училище за послѣдната учебна година. Като образцовъ учитель при сѫщото въ продължение на 5 години припомнямъ си тоже и числа отъ по прѣди.

У насъ единъ третокурсникъ хоспитира при образцовитѣ учители срѣдньо 48 часа, при своя другари 25 часа, а самъ практикува 1 часъ. Въ *сѫщность не помня да сѫ се нарели и всички въ практикуване*, т. е. всички не могатъ да иматъ 1 часъ практикуване. Както се вижда
[illegible]ката е най-голѣма при практикуване
по-малко при слушане другарска лек[illegible]
а никакъ при слушане лекциитѣ на о[illegible]
учители (48—47). И тая разлика се [illegible]
еднакво число седмични часове, опрѣд[illegible]
и тамъ за практически занятия. Пр[illegible]
1) че тукъ и тритѣ часа сѫ за рабо[illegible]
ното училище, 2) че винаги се раб[illegible]
3) класоветѣ на пробното училище[illegible]
4) учебното врѣме е по-дълго.

Практическитѣ занятия на [illegible]

Резултатътъ, до който довежда [illegible]
въ II. класъ, е: въ земе себе си [illegible]
навремѣнно употрѣбяване на учебни[illegible]
и др. педагогически приеми и сприхва[illegible]
лението на класа, т. е. резултатъ, [illegible]
достига приблизително при с[illegible]
слѣдния класъ у насъ. Съ такива
обаче не се идва до сѫщностьта на
учителска работа. Отдѣ ни е понас[illegible]
могатъ да се изкарватъ блѣскаво, [illegible]
значи, че тѣхниятъ майсторъ е вече [illegible]
да бѫде дѣйствителенъ учитель-майстор[illegible]
ното изкарване на такива лекции [illegible]
често отъ причини лежащи вънъ о[illegible]
кумиция: до колко тѣмата и малѣк[illegible]
материя, на която се нагласява лек[illegible]
тѣлеснитѣ сили не сѫ изчерпани, ос[illegible]
практикуващиятъ несмутенъ, та ли е [illegible]
за лекцията или, както у насъ се
изненаданъ съ назначаването му тукъ
часа и др. подобни. Подобни лекции
видъ парадиране, поглеждани съ съ[illegible]
лови на неподготвени ученици — [illegible]
Въ нѣкои случаи тѣ сѫ само едно б[illegible]
ване до класната работа, безъ да [illegible]
работелния съ дѣйствителнитѣ й тр[illegible]
такова запознаване е нужно едно [illegible]
работата на отдѣлението. Поганяне [illegible]
му форма видѣхме въ прускитѣ семи[illegible]
не се отива толкова далече, понеже [illegible]
класоветѣ на пробното училище си[illegible]
учитель, а не както въ Прусия, та се [illegible]
изключително отъ семинариститѣ, н[illegible]
направено е въ тая посока при сѫще[illegible]
условия много.

И семинариститѣ отъ първия клас[illegible]
дѣлени на 8 групи отъ по 3 (въ [illegible]
тази. Учебната година по практик[illegible]
лена за тѣхъ на 4 периода — кварта[illegible]
отъ които има 10 седмици. Тя се [illegible]
работи прѣзъ цѣлата година въ 4 от[illegible]
единъ квартал. Понеже отдѣленият[illegible]
ното училище сѫ 8, групата минава [illegible]
литѣ прѣскачайки единъ, т. е. ако [illegible]
въ VIII., въ слѣдния периодъ мина[illegible]
послѣ IV. и на край II. класъ; всѣк[illegible]
или взема въ класа единъ, рѣдко [illegible]
Практикитѣ сѫ винаги на I. и II. час[illegible]

ючни дни. Понеже групитѣ сж отъ
а часоветѣ по практика 12, всѣки
боти прѣзъ седмицата (практикува)
прѣдѣлението на прѣдметитѣ между
тѣ е работа на ржководителя, който
а подробни таблици. Гледа се всѣки
получи прѣзъ годината прѣдметитѣ.
къ и смѣтане, които се смѣтатъ като
тиятъ прѣдметъ се ржководи цѣло
Послѣдното е причина за се при
жатъ съвсѣмъ близо до бждещата си
учитель. Неговото старание не е да
а блѣскава лекция, още повече, че
занитѣ тържествени общи лекции,
дни приеми да научи ученицитѣ.
въ черпнката на работата, т. е. раз-
на частитѣ, начинъ за изказване
ормални степени и др. подобни, а въ
нието и ученицитѣ. Не усвоятъ ли
риала, това е въ негова тежесть.
слѣдния часъ по сжщия прѣдметъ
жщиятъ семинаристъ. Той не взима
нова методическа единица, а често
употрѣбява само за повторение и
На дисциплината се обръща по-
ание, защото безъ нея успѣхътъ се
внъ тонъ, изгубена ли е въ тоя часъ,
да се надѣваме, че ще я има въ
гралки по писане за редовни по-
оставяне оцѣнка сж негова работа
помага на учителя въ водението на
, а нѣкои е длъженъ самъ да води
въ работата се така слага, че семина-
ставенъ да влѣзе въ ролята на учи-
въ извънредни случаи, образцовиятъ
помага било при държане на самата
о въ слѣднитѣ часове съ изправяне
на нѣкои неясности.
каза, прѣзъ течението на цѣлата
ята минава въ 4 класа, дѣто всѣки
и прѣдмети и прѣподава. За да се
ученицитѣ съ работата на другитѣ
ходятъ тамъ да хоспитиратъ всѣки
не прѣподаватъ. Ще обяснимъ съ
ка имаме групата, която въ началото
е влѣзла въ VIII класъ, дѣто ще
ъ квартала. Когато ученикътъ *а* отъ
рактикува, другаритѣ му *б* и *в* оти-
спитиратъ въ класъ VII. Ако въ
работи ученикътъ *б*, тогава *а* и *в*
класъ VII и т. н. Това се продъл-
цѣлия квартаръ. Въ втория квартаръ
то се упомена, прѣскача класъ VII и
съ VI, а прѣзъ другитѣ часове (кога
у практикуватъ), хоспитира при ра-
ния, що сж въ класъ V. Сжщото
ли групи. Така чрѣзъ практикуване
не всѣки ученикъ прѣминава прѣзъ
ления. Въ резултатъ ще имаме, че
тримѣсечие единъ семинаристъ прак-
вѣтно отдѣление 10 × 4 = 40 часа, а
слѣднето двойно пжти повече, т. е.
аботата слѣдва така прѣзъ тритѣ

квартала и половината отъ IV, когато се за-почватъ матуритетнитѣ изпити.

Общи практики и конференции както у насъ, тукъ нѣма. Семинаристътъ получава предварителни упжтвания отъ образцовия учитель, написва си лекцията, дава я на сжщия за прѣгледъ и поправка и, слѣдъ като я получи обратно, пристжпва кpropъ практикуване. Сжщото е и съ ония отъ II. класъ. Ония, които хоспитиратъ, държатъ «протоколъ», както въ II. класъ, само че въ по-съкратена форма. Слѣдъ практиката слѣдва кратка критика, водена отъ ржководителя или образцовия учитель. Ржководительтъ присжтствува винаги въ нѣкой отъ класоветѣ. По извѣстенъ редъ той обикаля прѣзъ годината поредно всички групи, слуша работата на всѣкиго, прѣглежда протоколитѣ, критикува и поставя оцѣнка. Въ останалитѣ 7 класа практиката се оцѣнява отъ образцовия учитель.

Практикитѣ и резултатитѣ въ Ерфуртъ, Любекъ и Шуменъ.

Едно съпоставяне между практикитѣ на послѣдния класъ въ тритѣ познати мене семинари: Ерфуртъ, Любекъ и Шуменъ.

а) По общата имъ уредба и разпрѣдѣляне на прѣдметитѣ.

Ерфуртъ. Прѣподаването въ пробното училище се води отъ семинариститѣ, между които прѣдметитѣ сж разпрѣдѣлени сжщо така, както у насъ се прави въ класнитѣ училища. Въ цѣлото пробно училище само 2 часа седмично прѣподаватъ учителитѣ методици. Семинаристътъ е самъ въ класа и съ всички права и длъжности на учитель. Нему се дава възможность да ржководи прѣдметитѣ религия, езикъ и смѣтане и нѣкои отъ второстепеннитѣ. Единъ прѣдметъ се води 10 седмици, слѣдъ което слѣдва изпитъ по тоя прѣдметъ. Тоя изпитъ, както и постояннитѣ ревизии на учителитѣ методици, държатъ постоянно нащрекъ семинариста. По прѣдметитѣ, които не е ималъ възможность да вземе, той хоспитира въ края на годината при другаритѣ си по нѣколко часа.

Любекъ. Класоветѣ на пробното училище си иматъ свои учители. Тѣ работятъ прѣзъ онова врѣме, когато не работятъ семинаристи, а семинариститѣ (I и II кл.) взематъ въ всѣки тѣхенъ класъ 14—15 часа седмично. Всѣки ученикъ получава, както горѣ, тритѣ главни прѣдмети и нѣкои второстепенни. Прѣдметътъ се води цѣлъ квартаръ — 10 седмици. На края не се провеждатъ изпити. Семинаристътъ ржководи класа въ присжтствието на образцовия учитель, нѣколко свои другари, а понѣкога влиза и ржководительтъ. Образцовиятъ учитель понѣкога му подпомага. Въ класа семинаристътъ има правата и длъжноститѣ на учитель, но не въ оная степень, както въ Прусия, понеже сжщинскиятъ учитель на класа е въ стаята. Чрѣзъ точно разпрѣдѣление спазена

с голѣма равномѣрность въ работата по разнитѣ прѣдмети и въ разнитѣ отдѣления.

Шуменъ. Отдѣленията се водятъ отъ образцовитѣ учители. Курсиститѣ заематъ въ едно отдѣление за групови и общи практики седмично 4—5 часа. Единъ курсистъ практикува въ извѣстно отдѣление 6—7 часа годишно, т. е. порѣдко отъ веднажъ въ мѣсеца. Лекциитѣ сж откъснати вѣйки отъ общата работа, които не даватъ почти никакво понятие за цѣлото дърво, нито го вкарватъ въ трудноститѣ при отглеждането му. Курсистътъ въ отдѣлението има положение на рѣдко виждашъ гостенинъ. Дава му се възможность да практикува въ всѣко отдѣление по разни прѣдмети, но особенъ строгъ редъ не се пази, защото е и невъзможно да се говори за всички прѣдмети, когато се иматъ само 6—7 часа. Въ края на годината отъ 1. до 10 май курсистътъ влиза въ ролята на пъленъ учитель, като прѣподава самъ и едно слѣдъ друго въ нѣколко часа. Тия часове за всѣки единого сж 5.

б) Врѣмето опрѣдѣлено за практика въ програмата и часоветѣ за работа на всѣки отдѣленъ ученикъ.

Ерфуртъ. Прѣзъ всички седмични дни цѣлото прѣдобѣдно врѣме (8—10 1 ч.) на I. семинарень класъ, т. е. 34—36 часа сж опрѣдѣлени за практика, обаче, въ пробното училище отиватъ само ония 6 души, на които имъ е реда, а другитѣ оставатъ въ стаята, дѣто се тихо занимаватъ: учатъ уроци, пишатъ, говорятъ, нѣкои свирятъ на пиано и оргелъ и пр. Тази е причината, че макаръ прѣвиденото въ програмата врѣме за работа въ пробното училище да е извънредно голѣмо, всѣки семинаристъ работи по-малко отъ любекския, гдѣто това врѣме е 3 пжти по-малко. Въ I. класъ бѣха 32 семинариста, класоветѣ на пробното училище 6. Всѣкиму се пада да практикува прѣзъ годината 150 часа, да хоспитира лекциитѣ на учителитѣ методици 35 часа, да хоспитира лекциитѣ на свои другари 50—55 часа.

Любекъ. Въ програмата на класа сж отдѣлени за практика 12 часа. Семинариститѣ бѣха на брой 26, класоветѣ на пробното училище 8. Всѣки има възможность да практикува самъ 135 часа, а да хоспитира при свои другари 270 часа.

Шуменъ. Числото на часоветѣ по практика е 2 часа седмично за общи и 4 за групови лекции. Срѣдно единъ ученикъ държи 2 пжти лекции при общитѣ практики, 22 при груповитѣ и 5 ч. [illegible] отъ 1 до 10 май, общо 29 часа. Хоспитира при лекциитѣ на образцови учители въ началото на годината около 1[illegible], а прѣзъ течението на годината при свои другари 140 часа. Прѣзъ послѣдната учебна год. за груповата практика е бѣла, вмѣсто 3, 4 часа седмично. Въ тоя случай единъ курсистъ (отъ 26) е ималъ случай да практикува общо 24 часа. [illegible] всички горни числа на часа [illegible]ията сравнителна [illegible] за практикитѣ на послѣднитѣ класове

при педагогическитѣ училища въ Ерф[уртъ, Лю]бекъ и Шуменъ.

Ерфуртъ 1904/905	34—36	32	6	1[illegible]	35
Любекъ 1905/906	12	20	8	13[illegible]	
Шуменъ 1905/906	[illegible]	26	4	23	10

Азъ се мжчихъ всѣки пжть за сра[вня]... резултатитѣ, що ни даватъ тия три ... Макаръ че има единични отклонения, ... е тъй голѣма, че се винаги хвърля ... По отношение обще образование ... вестности, любекскиятъ семинаристъ ... горѣ. Причини за това сж учебниятъ п[ланъ, въз]растьта му, свободниятъ вънкласенъ ж[ивотъ]. Въ Ерфуртъ не бѣ интернатъ, но учен[ицитѣ сж] извънмѣрно ограничени, а това не мо[же да не] се отрази и на тѣхната интелигентнос[ть и] развитие. Учебниятъ планъ е тоже по-[...] колкото тукъ. Въ това отношение нашит[ѣ сж], разбира се, най-низко. Главната причин[а ...] сж срѣдно съ 3 години по-маловъзр[астни отъ] тукашнитѣ, а разбира се, че въ такава [възрасть] тѣ сж далечъ да притежаватъ прѣ[...] и знанията на ония въ Ерфуртъ и Любе[къ ...] отъ нашитѣ при работата си въ проб[ното учи]лище сж съвършено неопитни, прѣ[...] ление на момчета ненадрѣли до ... водятъ самостойно едно отдѣление.

Ако сравнението се ограничи само ... китѣ и умѣлото ржководене на класа, ... семинаръ дава отлични резултати, ... гамъ работата по-малко, отколкото ... Въ случая има влияние обширното ... методиката и положението на семин[ариста въ] класа, като вънъ учитель. Ниво[то, което] отъ IV курсъ мжчно може да постиг[не, ...] често се постига въ Любекъ въ прѣ[...] (II.) класъ.

IV. Училищни сгради и учи[лищна] покжщнина.

Общи мисли.

Справедливо се гордѣятъ любекц[и ...] прѣкрасни училищни сгради и съ ... вжтрѣшно устройство. Повечето отъ ... скоро построени и снабдени съ всичк[и] удобства и пособия, които налож[...]

отъ строителното изкуство и училищ-
на. Като посѣщавахъ нѣкои отъ тия
палати, припомняхъ си често пушещитѣ
печки, излѣпени отъ самитѣ учители
е тѣсни прозорчени промежутъци, не-
чинове, окалянитѣ маси и пр. на Шу-
образцово училище. Сега ми стана
при какви мизерни условия е поставенъ
българския учитель. Сега ми е лесно
причината за голѣмото разпространение
кулозата чрѣзъ нашитѣ училища.
, че почти всички наши учители мратъ
кулоза, е такъвъ, надъ който има много
и. Какво бѣше моето очудване, когато
татистика за смъртностьта на учителитѣ
ния, имаща учители повече отъ двой-
о на онния у насъ, бѣ отбѣлѣзано, че
инитѣ 1903/904. и 1904/905 само 1 се
ъ отъ туберкулоза! Но Саксония се
най-добритѣ си училищни сгради; въ
тельно се харчи най-много за учебното
що.
ѣдващитѣ редове, азъ имамъ прѣдъ
око отъ най-добритѣ любекски учи-
ли, специалнитѣ законоположения до
една статия относяща се до сжщитѣ.

чилищнитѣ сгради изобщо.

се избира мѣсто за училищна сграда,
е да бжде отстранено отъ уличния,
и др. шумъ. Това условие, у насъ
нимо, рѣдко е тукъ спазено, защото
като фабриченъ и пристанищенъ, е
ого шуменъ. Гледа се тоже избраното
е широко, за да има достатъчно мѣсто
ченъ дворъ и училищна градина, но,
стни условия, това условие въ много
не е могло да се спази. Училищнитѣ
въ Любекъ, както и всички изобщо,
съ видѣлъ въ германски градове, сж
о голѣми — училищни казарми. Въ едно
обикновено най-малко 16 учебни стаи,
такива съ повече отъ 30. Като се вземе
дъ, че има освѣнъ раснитѣ и други
зтѣ, че общото число на стаитѣ не
о отъ 25, а достига и до 40. Срѣдно
юбекско държавно училище (основно
о) има 620 ученика. Има нѣколко съ
число, но има нѣ съ повече отъ 1000.
трупване, обаче, нѣма за слѣдствие
шумъ, едно, защото потонитѣ сж
ени, че не прѣдавать шума къмъ
етажи, и второ, защото дѣцата сж
послушни, а учителитѣ по-строги.
на зданието има нѣкои добри страни,
или най-лнѣ сж ефтинията при по-
по-малко число сгради и възмож-
централно отопление. Казано е, че
може да бжде най-много 3-етажно, при
етажъ се смѣта оня съ учебни стаи,
ходимость, на нѣкои е построенъ още
жъ.

При поставянето на зданието, изпъква въ-
просътъ за положението на учебнитѣ стаи спрямо
странитѣ на свѣта. Както е извѣстно, познатиятъ
хигиенистъ D-r Frismann, чрѣзъ реферата си,
държанъ въ I. Нюрембергски конгресъ, се изказва
за сѣверно, сѣверо-източно и сѣверо-западно
изложение. Болшинството на конгреса, слѣдъ
доводитѣ на нѣкои очни лѣкари, архитекти и др.,
прѣпоржча, въпрѣки това, южно, юго-източно
и юго-западно изложение. Въ всѣки случай,
въпросътъ е спорень и се смѣта сега за не тъй
важенъ, както прѣди.

Въ любекскитѣ училища учебнитѣ стаи иматъ
най-различно изложение. Обикновено основната
форма на зданието е дълъгъ четвероъгълникъ
съ коридоръ, простиращъ се по срѣдата отъ
едната кжса до противоположната ней страна.
Отъ двѣтѣ страни на коридора, т. е. по широ-
китѣ страни, сж наредени учебнитѣ и др. стаи,
тъй че винаги едната половина отъ стаитѣ е
обърната повече или съвсѣмъ къмъ слънчевата
страна, а другата — наопаки.

Освѣнъ нужното число класни стаи, всѣко
училище има една за главния учитель или
директора, друга за учителитѣ (за учителкитѣ
отдѣлна), за учебнитѣ пособия и училищния
слуга, който живѣе обикновено тамъ. Въ по-
виснитѣ (не основни) училища има стаи за
физически кабинетъ, аула, библиотека, за рису-
ване и пр. Въ учителския семинаръ, напримѣръ,
има 12 учебни стаи, 10 други и вънъ отъ това
земенъ етажъ, въ който е жилището на слугата,
банята, машиннитѣ отдѣления и работилницата.

Зданията сж отъ много здрава конструкция.
Зидоветѣ сж гранитни, а по-нагорѣ тухли, обик-
новено червени, безъ пластъ хоросанъ върхъ
тѣхъ отъ външната страна на зданието. Покри-
витѣ сж, сравнително нашитѣ, много наклонени
и послани обикновено съ тухли. Металнитѣ
постилки се избѣгватъ. Етажитѣ сж отдѣлени
единъ отъ другъ чрѣзъ дебели потони. Потонътъ
надъ земния етажъ е често бетониранъ, а го-
рнитѣ сж изградени отъ тухли между държа-
щитѣ ги желѣзни греди. Такъвъ потонъ не
прѣдава никакъвъ горенъ или доленъ шумъ,
произведенъ при обучението. Външнитѣ изходни
врата се отварятъ навънъ. Въ по-новитѣ здания
тѣ и голѣмитѣ коридори сж снабдени съ осо-
бенъ помпообразенъ уредъ, който не позволява
бързото имъ затваряне, а съ това се изключва
всѣкакъвъ шумъ, какъвто обикновено произ-
веждатъ. Стълбитѣ сж отъ камъни или особени
циментни маси, наслагани върху лѣти желѣзни
греди. Такова устройство е задължително прѣдъ
видъ на услугитѣ, които може да укаже въ
врѣме на пожаръ. Отварянето на външнитѣ
врата навънъ има сжщото значение. Широчината
и числото на стълбитѣ е въ зависимость отъ
числото на ученицитѣ, които минаватъ по тѣхъ.
Ако това е около 10 класа (т. е. около 500 ученика)
тѣ сж 2.50 до 3 метра широки или сж по-тѣсни,
но сж двѣ; ако минуващитѣ по тѣхъ ученици
сж по-малко, широчината имъ е около 2 метра.

Коридоритѣ не сѫ никога дървени, а тухлени, циментови или асфалтови. За най-практични се считатъ пѣсъчно-асфалтовитѣ, понеже сѫ трайни, не пропущатъ вода и не ставатъ хлъзгави, колкото и да се изтриватъ. Подоветѣ отъ гладки мозайки, тухли и др. под. се избѣгватъ, защото на тѣхъ, особено зимѣ, лесно се случватъ нещастия чрѣзъ подхлъзване. Избѣгватъ се и ония отъ грапави тухли, тъй като по тѣхъ, слѣдъ врѣме се образуватъ пакъ гладки пѫтеки, които ги изрозе. Коридорътъ се освѣтлява обикновено отъ прозорцитѣ що сѫ отъ двѣтѣ му страни. По стѣнитѣ му сѫ поставени закачалки за дрехитѣ на дѣцата, а подъ тѣхъ сѫ практични подставки за чадъритѣ така устроени, че събиратъ водата въ единъ сѫдъ. На едно или повече мѣста въ коридора има кранъ за водата която е инсталирана въ всички етажи. Въ нѣкои училища по неговитѣ ѫгли или по прозорцитѣ сѫ наредени аквариуми, саксии съ цвѣтя и други подобни.

Учебната стая.

Най-важната часть отъ училищната сграда е, безъ съмнѣние, учебната стая. При нейния градежъ има да се внимава на много условия: голѣмина абсолютна и относителна, мѣсто и повръхность на прозорцитѣ и пр. Въ специалнитѣ наредби за любекскитѣ училищни сгради нѣма опрѣдѣления за абсолютната голѣмина на стаята. Въ прускитѣ Allgemeine Bestimmungen, които служатъ за образецъ въ това отношение, има множество и точни опрѣдѣления. Тамъ се казва: учебната стая може да бѫде най-много 9·70 дълга и 6·50 метра широка, стѣната къмъ свѣтлата страна трѣбва да има най-малко 3·20 м. височина, на всѣко дѣте трѣбва да се прѣсмѣта 5·25 кубически метра въздушно пространство. Любекскитѣ училища сѫ съ достатъчно голѣми и добрѣ освѣтени стаи. При постройката имъ е спазвано плоскостьта на прозорцитѣ да бѫде не по-малка отъ 1/6 отъ оная на потона. Прозорцитѣ сѫ снабдени съ завѣси, които въ мъгливо врѣме се събиратъ надъ тѣхъ, така щото ни най-малка часть отъ завѣсата не прѣчи за влизането на външната свѣтлина. Прозорцитѣ сѫ винаги отъ едната и то лѣвата страна на ученицитѣ. При разпрѣдѣлението имъ по стѣната, се пази да не бѫдатъ далечъ единъ отъ другъ или отъ крайнитѣ ѫгли, за да не оставатъ между тѣхъ не добрѣ освѣтени мѣста. Високи сѫ най-малко единъ метъръ отъ потона. Никѫдѣ не видѣхъ двойни прозорци, но не видѣхъ и пролуки между частитѣ имъ. Въ нѣкои по-нови сгради, всѣки прозорецъ е снабденъ съ практично приспособление, чрѣзъ което той се притиска при затварянето на нѣколко мѣста и много плътно. Горната часть или часть отъ нея се отваря чрѣзъ друго приспособление. То се управлява отъ желѣзна пръчка, която достига до височина, достѫпна за дѣцата. Тази часть отъ прозореца се държи отворена прѣзъ цѣлото врѣме, когато въ стаята нѣма обучение.

Потони и поддържането и[...]

Подътъ на учебнитѣ стаи въ пове[...]
лища е чамовъ. Дъскитѣ му сѫ ко[...]
страни, тъй щото отгорѣ не се ви[...]
гвоздей. Всѣки 2—3 мѣсеца такъвъ по[...]
съ особено немиризливо масло, което[...]
вили, се употрѣбява много въ Герма[...]
едно съобщение въ „Учил. Прѣгледъ“[...]
че то се употрѣбява вече и у Бълга[...]
насъ не е още познато. Маслото с[...]
Dielenol или Staubtenol и може да се[...]
отъ F. Kayser, Lübeck, Breitestrasse [...]
прониква дълбоко въ дъскитѣ и имъ[...]
слѣднитѣ свойства: 1) прави ги непр[...]
за влагата; 2) понеже дъскитѣ не[...]
между тѣхъ не се образуватъ по[...]
насъ процѣпи-складове на най-опасни[...]
организми; 3) запазва ги винаги малко[...]
затова голѣма часть отъ праха се за[...]
тѣхъ. Това, разбира се, намалява тв[...]
количеството на оня, който се движи [...]
духа; 4) прави ги по-нергави и съ[...]
малко хлъзгави. Това има за слѣдствие [...]
много по-вече, понеже изтриването чр[...]
щата е намалено до минимумъ; 5) из[...]
тия гладки дъски (чрѣзъ мокри дър[...]
сотини) е леко и бързо. Въвеждане[...]
масло се налага отъ икономични и хи[...]
съображения. Вмѣсто бѣжна обикнов[...]
както въ нѣкои софийски училища с[...]
или паркетни дѫбови дъски, което стр[...]
скѫпо, ние трѣбва да опитаме това [...]
нѣкои тукашни училища, напримѣръ [...]
нара, подоветѣ сѫ отъ линолеумъ. Лино[...]
е 3—4 милиметра дебела мушама, напр[...]
платнени, търкени и др. вещества. Му[...]
налага и залѣпя върху съвършено гла[...]
тонъ. Най-добрѣ е тоя потонъ да се [...]
циментъ, смѣсенъ съ варъ и пѣсъкъ. [...]
подложка не е практична, понеже к[...]
врѣме да даде грапавини, които разв[...]
леума. Лѣпилото, съ което се залѣпва [...]
се приготвя отъ терпентинъ и [...]
леума трѣбва веднажъ въ 2—3 мѣсе[...]
маже съ особена смѣсь приготвена от[...]
тинъ и обикновенъ восъкъ. Мазането [...]
чрѣзъ особена и извънредно тежка чет[...]
сложна е направата и поддържката на [...]
отъ линолеумъ, но е много приложен[...]
вахме, че е и по-евтинъ отъ дъск[...]
невата мушама — линолеумъ при ра[...]
държане може да трае 12—15 годин[...]
което се замѣня съ нова.

Отопление и вентилация[...]

Отоплението на по-новитѣ училищ[...]
трално паровo (Dampfniederdruckhei[...]
нитѣ сѫ въ земния етажъ, въ който е [...]
вено и жилището на слугата. Той е [...]

[1]) Килограмъ струва 1 марка, подѣля в[...]
сфтинъ.

...ть. Освѣнъ чистотата, намаляване възможността за пожаръ, равномѣрностьта на топлината и пр., що носи съ себе това отопление, то е и по-ефтино, понеже така се употрѣбяватъ каменни въглища, отколкото кога се поддържатъ десетици печки. И друга една икономия е донесло у насъ инсталирането на тоя отопление: намаляване числото на училищнитѣ слуги.

...о внимание е обърнато и на вентилацията. Освѣнъ чрѣзъ особеното устройство на прозорцитѣ, то се поддържа и чрѣзъ комини, които иматъ отворитѣ си въ стенитѣ. Такива се виждатъ чрѣзъ дълга телена врьвь. Тамъ, дѣто има парово отопление, инсталирано е въ връзка съ него двойно вентилиране: чрѣзъ единия отворъ въздухътъ се изсмуква, а чрѣзъ другия влиза струя чистъ въздухъ, или пъкъ прѣзъ тръбата въ мазата, тъй че зимѣ бива малко затопленъ, а лѣтѣ — хладенъ. Въ семинара при инсталирането на тия двойни вентилатори е правено изчисление да могатъ да провѣтрятъ стайния въздухъ три пъти въ единъ часъ.

...а тия устройства струватъ наистина скъпо, ... за слѣдствие непокваряване здравето на учащи и учители. Чрѣзъ тѣхъ въздухътъ ... се пази съ срѣдна температура и най-чистъ, а ако по пода се набере прахъ, ...ватъ лесното и бързото му прѣмахване. ...ието, че училищнитѣ слуги сѫ съвършено малко. При все че зданията сѫ много голѣми, въ тѣхъ има обикновено единъ слуга. Въ семинара напр. има 12 учебни и 10 други стаи, гимнастич. салонъ, баня, машини за отопление и вентилация и пр. Метенето, чистенето на всички тия стаи и салони, както и управлението на машинитѣ, се върши отъ единъ слуга, комуто се плаща годишно 840 марки. Въ ...ото педагогическо училище за не по... ...и се плаща на 5 слуги и при все това ...а е далечъ отъ да се сравни съ тукаш... ...тукъ виждаме, че скѫпото е ефтино.

Черни дъски.

...в учебни стаи сѫ снабдени съ 2 черни ...едната е неподвижно поставена въ срѣдата на прѣдната стѣна задъ катедрата, а втората ...съ три крака и стои на нѣкое удобно мѣсто прѣдъ ученицитѣ. Тукъ въведенитѣ дъски ...ти като най-добри въ Сѣверна Германия. ...тъ да се движатъ нагорѣ-надолу лесно, ...рѣменно тоже лесно се обръщатъ, за да се ... другата имъ страна. Доставени сѫ отъ ... A. G. Lenoke, Schulwandtafelfabrik — ...Цѣнитѣ на таблитѣ е зависима отъ тѣхната голѣмина. Най-подходящата голѣмина е ...0 с. м. Ония, които сѫ неподвижни и ...величина струватъ 36, а трикракитѣ — ... Тѣзи цѣни сѫ за нашитѣ условия ...соки. Шуменското образцово училище ...и напослѣдъкъ съ много по-голѣми двойни (но неудобни) черни дъски, които струваха по 28 лева. Системата Lenoke, направени у насъ, би стрували, може би, и по-ефтино.

Въ никоя учебна стая не липсва шкафътъ за учебни пособия, тетрадки и др. под. Въ нѣкои училища той е устроенъ вѫтрѣ въ дебелите стѣни. Това има за цѣль намаляването повърхностьта, на която може да се спира и задържа прахъ.

Ученически чинове.

Най-важното училищна покѫщнина е безсъмнѣние ученическиятъ чинъ. Азъ имахъ възможность да се запозная доста съ много системи чинове. Както отъ учителитѣ, тъй и отъ литературата по въпроса се прѣпорѫчватъ за най-добри системата Rettig, картината на която дава послѣдната книжка отъ «Училищна Хигиена». Тѣ сѫ изработени съобразно рѣшенията на Нюренбергския конгресъ. Отъ 7—8 години насамъ въ Любекъ се доставятъ само тия чинове. Добритѣ имъ страни сѫ твърдѣ много. Неудобството при ставане въ тѣхъ, изтъкнато въ лѣкарската конференция, е съвършено незначително при важнитѣ многобройни прѣимущества. Всѣки отъ тѣхъ ученикъ въ продължение на ... на-за ... 1 минута правъ. Чиноветѣ сѫ устроени тъй, за удобно сѣдене. Собствено това неудобство азъ не забѣлѣзвамъ тукъ. При ставане ученикътъ си слага едина кракъ долу отвънъ чина и стои правъ съвсѣмъ удобно допрѣнъ до самия чинъ. Тия чинове приготовлява и доставя фирмата P. Zons, Moller C-o Scharlottenburg. Цѣната на разнитѣ голѣмини, доставени за семинара, е 22,30 марки. У насъ направени би стрували по-малко. Азъ познавамъ нашитѣ ..., които даватъ 20—25 лева за чинъ, ... (каквито сѫ и Rettig-овитѣ), които сѫ ...сложни, но съ нѣкои неудобства. Rettig'ова система чинове, разпространени у насъ, би за... ...вето на много дѣца, а, вѣрвамъ, би ... и нѣкой левъ на общинитѣ, които харчатъ за тая покѫщнина повече.

Всички учебни стаи сѫ снабдени съ катедра. У насъ тази покѫщнина се намира само въ класнитѣ училища, а тукъ — вcase. Любекскитѣ катедри сѫ отъ особенъ типъ и доста високи (съ 2 стѫпала). Разбира се, че сѫществуването имъ прави излишна масата, която вcase у насъ има. Друга необходима покѫщнина е ...чето или ...чето за книжки и др. и отдѣлни, ... и термометри. Нѣкои уч. стаи сѫ снабдени съ малки дъсчици, въ които се излагатъ картинитѣ или други учебни пособия, слѣдъ като се е послужило съ тѣхъ; въ други има табла за слагане рисувалнитѣ дъски и щендери и пр.

Украса.

Обърнато е тоже внимание и на украсата на училищната сграда. Фасадитѣ сѫ ... прости,

безъ много украшения, но съ вкусъ, а нѣкакви по известенъ стилъ градени. Вжтрѣ по стѣнитѣ на салонитѣ и учебнитѣ стаи висятъ хубави пейсажи, картини исторически, бюстове на знаменити педагози и политически мжже и пр. Нѣкои стаи са боядисани. Боитѣ сж слаби, украшения по тѣхъ съвсѣмъ прости, но правятъ много приятно впечатление. Изобщо изискванията на хубавото все повече намиратъ приложба при изгледа и вжтрѣшното устройство на училищата сгради.

Училищнитѣ дворове на всички училища сж постлани съ тухли. Това устройство ги пази до извѣстна степень чисти. Училищни градини има само въ нѣкои училища, но тѣ сж тукъ учителски (на главния учитель обикновено), а не за нуждитѣ на обучението.

Нужници.

Въ устройството на нужницитѣ се обрьща голѣмо внимание. Въ по-новитѣ училища тѣ сж тъй грижливо и чисто направени, че самата имъ чистота е гаранция за неопапването имъ. Такова мѣсто дори и малкото дѣте ще се пази да не опапа .... Чрѣзъ практични приспособения и изобилно използуване на водата, миризмата въ тѣхъ е намалена до минимумъ, затова сж поставени до самото здание или въ коридора, що го съединява съ гимнастическия салонъ и пр.

Повечето училища, основни и по-високи, си иматъ свой гимнастически салонъ, той е винаги една отдѣлна и достатъчно голѣма зала съ нѣкои помощни отдѣления до нея. Вжтрѣ е снабденъ съ всички нужни при играенето уреди: коне, висилки, вжжета, бухалки, тояжки и пр.

V. Грижа за здравето.

Неукрѣпналиятъ дѣтски организъмъ се подава много лесно на разнородни болести, които по-рано или по-късно, по-бърже или по-бавно вършатъ своята разрушителна работа. Народътъ се намира въ училищата тъкмо прѣзъ оная си възрасть, която е най-критична за здравето, понеже е най-крѣхка и податлива. Разбранитѣ интереси на държава и общество имъ диктуватъ да вематъ по-близко до себе въпроса за здравето на училищната младежь, и, както се види, любекската държава и общество сж ясно схванали тая си задача. Не само хигиеничнитѣ здания и добритѣ приспособения въ тѣхъ, но и редъ други уредби и занимавки сж насочени все къмъ една цѣль: грижа за здравето на училищната младежь.

Гимнастика.

На първо мѣсто стоятъ тукъ гимнастиката и игритѣ. Тукъ се играе гимнастика винаги усърдно и отъ дѣте и знае, и отъ момичета и отъ момчета. Всѣки часъ по гимнастика се раздѣля на нѣколко части, отъ всѣка отъ които се упражняват

прѣдимно извѣстна група мускули,
сборъ, всички мускули равномѣрно
нявать. За да се играе гимнаст, понеже
гимнастически салони и многобройни
приспособения въ тѣхъ. Само ...
(отъ 22) и нѣколко висши нѣматъ
затова нъкъ тѣ се ползватъ отъ
общъ държавенъ гимнастически сал...
едно огромно здание съ 2 салона, о...
миене, събличане, борба и пр. Въ гол...
могатъ едновремено да играятъ до

Училищната гимнастика има за с...
сетнѣшното й прѣсаждане въ живота
патриотическо, било като укрѣпителн...
гимнастиката е тукъ много разпрост...
единъ отчетъ, напримѣръ, се упоме...
държавния общъ салонъ се играе
седмично 119 часа: 75 часа отъ уч...
отъ дружества. А въ града има друж...
се ползуватъ и отъ други салони.

Игри на градскитѣ площ...

На голѣма почеть сж тукъ игритѣ
Види се, близостьта на Англия е ук...
влияние. Ученицитѣ отъ горнитѣ
нѣколко основни и повечето отъ к...
лища излизатъ веднажъ седмично
подъ ржководството на учителитѣ
широкъ градски площадъ. Всѣки
обѣдъ се виждатъ тамъ нѣколко с...
дежи, разпрѣдѣлени на класове ...
тичатъ, удрятъ или ритатъ топъ, прѣс...
Такова игране е за нѣкои ученици за...
Напр., ученицитѣ отъ всички класо...
нара и препарандията излизатъ всѣки
и отъ 5 до 7 ч. се занимаватъ под...
нето на учителя по гимнастика. Пр...
нара и препарандията се завършватъ
лѣтото съ общи надпрѣварвания, по...
при които се поздравяватъ, получава...
вѣнци и пр. Като поощрително срѣд...
надпрѣварвания се устройватъ много...
деня за споменъ на седанската поб...
темврий) такива се устроиха отъ ...
гимнастическо дружество за горни...
всички основни мжжки училища. П...
поздравяване, патриотически рѣчи, ...
куване въ изобилие.

Кжпане и плуване

Едно отъ най-важнитѣ тѣлесни у...
плуването. На него справедливо с...
голѣмо значение, отколкото на гим...
игритѣ, понеже то калява тѣлото не ...
движения, но и чрѣзъ промѣна на те...
и свързаното съ това бързо обмѣн...
веществата. То е сжщо едно срѣдство ...
чистотата на тѣлото, а това е пакъ ...
за здравето. Накрай, то се изисква ...
турно-национална нужда. Морската ...
мания и огромнитѣ стопанствени ...

поощрява, и развитието на търговското ване би били невъзможни безъ обичьта къмъ морето, началото на която е и кжпането. Тукъ и държава и об- рѣзъ училища, чрѣзъ печать и други се стараять да култивиратъ плуването обичьта къмъ водата. А у насъ! — въ си моето учителство въ единъ градъ, тече голѣма рѣка. Ние тамъ забраня учениците кжпането, а тукъ цѣли отдѣ- своитѣ учители и учителки, съ пѣсни отиватъ къмъ банитѣ, гдѣто общо се

окляне на плуването въ училищата най- направило «обществото за поощряване ната дѣйность» Въ началото на кж- зонъ то се обръща чрѣзъ печата до тѣ, а частно до учебнитѣ власти и учи- молба, да позволятъ и поощрятъ тоя спортъ. Тамъ, гдѣто учителитѣ или заявятъ, че желаятъ да ржководятъ класъ, става замѣна на прѣдмети и ка, че кжпането се поставя въ програ- — 1 часътъ. За подготвяне на учите- ителкитѣ, устроени сж миналата и тая специални безплатни курсове Кжпането нѣколко градски рѣчни бани. Кжпе се цѣло отдѣление подъ ржководството на учителя. Той и специалниятъ по плаване» подпомагатъ и учатъ дѣ- плаватъ. Всички дѣца, които сж се есетина пжти, знаятъ да плаватъ. Нѣкои изкусни, че не само при устроенитѣ прѣварвания, но и при ония съ въз- получаватъ парични и др. награди. не се плаща отъ дѣцата нищо. Една вняся въ управлението на банитѣ то общество. Отъ свѣдѣнията на единъ вѣстникъ се вижда, че прѣзъ мѣсецъ при тия общи училищни кжпания сж участие 1250 основни ученици и уче- много по-голѣмо е числото на ония отъ ѣ училища, както и на ония, които си ми Съ тия уредби и поощрения се е отамъ, че кжпането и плуването на станало всеобщъ обичай или страсть, за дѣца отъ училищната възрасть. знитѣ тия се виждатъ стотини и хи- и възрастни, мжже и жени, които съ отривална кръпа подъ мишница, на банитѣ сж общи, една прѣграда дѣли та за мжже и жени.

Училищни бани.

лъкъ се много прѣпоржчва устрой- училищни бани. Тая добра идея все пробила пжть въ Германия. Прѣди или за тая цѣль и басейнови бани, но практиката сж посочили за най-добри затова сега се строятъ само такива. статистика за строящитѣ се сега учи- лищни сгради въ Саксония чета, че голѣма часть отъ тѣхъ ще бждатъ снабдени съ бани и то все душови. Тукъ въ 5 основни училища има тоже душови бани. Ще дамъ кратко описание на най-новата, която е инсталирана миналата година въ семинарното здание.

Банята се помѣщава въ едно отдѣление на земния етажъ, което има дължина 10, ширина 7 и височина 3 метра Въ единъ жгълъ се намира машината за стопляне на водата (доставена отъ фирмата Rudolf Otto Meyer — Hamburg) Тя е въ съобщение съ казана за централното отопление, тѣй че при дѣйствуване на послѣдното, нѣма нужда отъ особено паляне на машината, що е въ банята. Струя отъ стоплената вода и струя студена идватъ въ съприкосновение до единъ кранъ, чрѣзъ който може да се намалява и увеличава количеството на едната или другата струя, т. е. да се получи струя съ нужната намъ температура. Отъ мѣстото за регулиране, една трѫба води смѣсената вода по тавана до другата страна на стаята, гдѣто се раздѣля на 8 по-малки трѫби съ дупчести обли рѣшетки на края Подъ всѣки такъвъ душъ долу на циментовия подъ е направена малка наклонена вдлъбнатина съ голѣмина 100 × 70 × 20 см. Цѣлиятъ подъ е посланъ съ греди, сковани като мрѣжа. По околнитѣ стѣни сж наредени скамейки за събличане, а надъ тѣхъ — закачалки.

Всѣко отдѣление има въ програмата си единъ седмиченъ часъ за кжпане. Часътъ е поставенъ между другитѣ. Прѣзъ него на дѣцата се дава тиха класна работа. Въ банята отиватъ тия, на които имъ е редътъ. Раздѣлени на групи по 8, дѣцата отиватъ поредно, като взиматъ съ себе си отривалната си кърпа и гащи На подложенитѣ подъ душоветѣ дѣца, се пуща изначало по-топла вода, която тече, докато се напълни вдлъбнатината, що е долу на пода. Температурата се слѣди по термометъра, що е при управляющия топлината кранъ. Дѣцата сѣдатъ въ топлата вода, измиватъ се съ плискане и изпущатъ чрѣзъ отворитѣ нечистата вода Станали прави, тѣ отново се заливатъ отъ душовата вода, която е сега по-студена, и излизатъ за изтриване и обличане. Въ това врѣме, слѣдната група се е съблѣкла вече и влиза подъ душоветѣ, за да се окжпе по сжщия начинъ. Кжпането на групата отъ 8 дѣца продължава 5—6 минути, значи, врѣмето отъ 45 минути е достатъчно да се изкжпятъ всички. Въ банята присжтствува за пазене на реда учительтъ на отдѣлението Машината се управлява съвършено леко Това върши училищниятъ слуга

Рѣдко има дѣца, които да се отказватъ отъ кжпането. Обикновено тѣ очакватъ съ нетърпѣние опрѣдѣления за това часъ. Прѣзъ миналата 1905/906. учебна година въ семинарното училище сж се кжпали 98 5% отъ общото число на дѣцата, а въ едно женско основно 92%. Не се кжпятъ тия, които сж болни или на които е забранено отъ лѣкаря.

*

Лѣтни ученишки колонии.

Споменатитѣ досега наредби не смогватъ да опазятъ всички дѣца тѣлесно здрави. Условията на живота — особено за по-бѣднитѣ — покваряватъ по нѣкой пѫть дълбоко крѣхкия дѣтски организъмъ, че става нужда отъ срѣдства по-радикални. Като такива се считатъ ваканциитѣ, лѣтнитѣ ученишки колонии, горскитѣ училища и др. Най-популярни между тия срѣдства сѫ дѣтскитѣ колонии. Интересътъ, който напослѣдъкъ се силно прояви у насъ къмъ тѣхъ, както отъ почитаемото министерство, тъй сѫщо и отъ печата ни, ме подбуди да се запозная по-близко съ любекската колония, още повече че тя е една отъ най-старитѣ: миналата година е празднувано 25-годишнината ѝ.

Отъ прочитане на нѣкой отчетъ, както тоя напр. изданенъ по случай на това празднувание, може най-добрѣ да се заключи, каква е силата на частната инициатива въ Германия и какво е неуморното постоянство, съ което се отличаватъ нѣмцитѣ. Въ тоя 25-годишенъ периодъ сѫ изхарчени като текущи 126.000 марки за колониитѣ, направено е здание за 10.000 м., а сега дружеството разполага съ готовъ капиталъ отъ 24.000 марки. Три четвърти отъ тия суми сѫ събрани отъ членски вносове! До края на това лѣто дружеството е изпратило и поддържало въ колониитѣ 3791 дѣца. Бюджетътъ за 1905. год. показва: 3073 марки събрани отъ членски вносове, 2624 отъ дарове на разни фирми и др. подобни и 777 марки отъ лихви.

Въ 1881. година, слѣдъ едно възвание къмъ гражданитѣ, се набиратъ отъ доброволни помощи 2000 марки и веднага се рѣшава изпращането на 10 дѣца въ близкото село Oldesloe. Благоприятнитѣ резултати и благодарнитѣ подаръци, позволили на слѣдната година изпращането на 30 колонисти. Дѣлото, подето отначало отъ многозаслужилото «Общество за поощряване общеполезната дѣйность», а отпослѣ отъ особено дружество — неговъ клонъ —, взимало все по-широки размѣри. Въ 1884. год. на малкия полуостровъ Priwall, що се образува при вливането на рѣка Trave въ Нѣмското море, дружеството построява собствено здание за колониститѣ, което отпослѣ на два пѫти се уголѣмява, а сега се проектира нова и още по-голѣма пристройка. Въ слѣдващитѣ години се изпращатъ все повече дѣца, докато за послѣднитѣ години тѣхното число достига до 212. Това число, обаче, не отговаря на онова на нуждающитѣ се, което е обикновено 2 до 3 пѫти по-голѣмо. Смѣтнато на процентъ, въ тукашнитѣ колонии намиратъ достѫпъ 0·23 отъ жителитѣ, когато напримѣръ въ Хамбургъ процентътъ е два пѫти, а въ Бременъ и Дюселдорфъ 3 пѫти по-високъ.

Приемането, прѣглеждането и изпращането на дѣцата става възъ основа на единъ правилникъ, главнитѣ точки на който сѫ:

1. «Въ колониитѣ се изпращатъ само бѣдни дѣца, т. е. такива, родителитѣ на които не сѫ въ състояние да понесатъ сами тѣ… вяване въ нѣкое село или на морет… е тукъ несобщиятъ обичай)

2. «Колониитѣ сѫ прѣдназначени … беничави дѣца, които се нуждаятъ … въздухъ и добро хранене».

3. «Дѣца, страдающи отъ епилепти… болести и изобщо такива, които … отъ особена грижа, не се приематъ…

4. «Прѣзъ врѣме на прѣбиваване… нията, родителитѣ могатъ да посѣ… само веднажъ, съ задължение да не… никакви работи за ядене».

5. «При тръгване всѣко дѣте с… вземе съ себе 2 ката дрехи, 2 чиф… достатъчно пране».

Горнитѣ параграфи се допълнятъ о… подробности, които самата практи… Понеже най-бѣдни сѫ дѣцата въ … рѣшено е, че числото на прие… дѣца трѣбва да бѫде, общо взет… по-голѣмо отъ онова въ Zahlschulen … schulen и др. училища не се прием… Числото на момичетата, общо взето, … по-голѣмо отъ онова на момчетата. Т… почитане изхожда отъ факта, че мо… по-слабеничави и, като помагачки об… домашнитѣ работи, иматъ по-малко … за движение на откритъ въздухъ … на изпращанитѣ дѣца е била прѣ… но практиката е установила, че това … неудобства. Въ послѣднитѣ нѣколко … изпращатъ само 11—14 годишни, т. е. … послѣдни учебни години. Изборътъ … е най-главобол… но и най-важ… Напърво се иска чрѣзъ дѣцата писмен… на родителитѣ, изложено въ особен… Възъ основа на тия заявления, става … боръ отъ комисия, състояща се отъ … главния учитель на съответното у… колко други главни учители и нѣ… отъ настоятелството на дружеството… бранитѣ, се прѣглеждатъ отъ лѣкар… на когото е рѣшающе. Денъ на тр… дѣцата се подлагатъ още веднажъ на … прѣгледъ. Отъ избранитѣ дѣца … 20 се изпращатъ въ Oldesloe, а … ното здание въ Priwall. На второто … пращатъ на 3 пѫти: прѣзъ юний, юл… Прѣзъ първия и третия мѣсецъ мом… юлий — момчета. Понеже тукашна… трае само единъ мѣсецъ — юлий — … момчета губятъ учебнитѣ си занятия…

Колонията на Priwall имахъ случай … нѣколко пѫти. Тя се намира 18 кило… отъ Любекъ, 400 метра далечъ … брѣгъ и около 300 — отъ градчето … Около зданието е една хубава, … гора. То е двуетажно: въ долния ет… за хранене, кухнята, жилището … стаята за вещитѣ на дѣцата, а … широката спалня и двѣ стаички за … литѣ. Когато отидохъ пръвъ пѫтъ…

ха. При влизането ми, всички станаха на и ме поздравиха, а оние, въ училището на бѣхъ хоспитиралъ, дойдоха да се ръкуватъ ване 6 дни до връщането имъ. Всички изглеждаха бодри, весели и съ апетитъ ха сложеното прѣдъ тѣхъ.

вотътъ въ колонията се води по единъ ъ правилникъ. Неговитѣ наредби сѫ, обаче, е за указание, отколкото за точно изпълзащото прѣзъ лошитѣ дни то не е и възо. Въ правилника сѫ слѣднитѣ указания: 6 часа ставане, обличане и оправяне на га, 2) въ 7 часа обща хорова молитва, закуска и основно почистване на леглата. ко дѣца отиватъ да помагатъ въ кухнята. итѣ играятъ свободно, 3) въ 9 ч. втора за разходка по морския брѣгъ, игри, 4) въ са общо кѫпане въ морето, което се ължава отъ 4—6 минути, 5) въ 12 часа ъ, 6) въ 12½ до 2 слѣдобѣдна почивка, -4 свободно врѣме, 8) въ 4 ч. слѣдобѣдна ка, 9) въ 4—7 ч. голѣма разходка по говъ Mecklenburg и др. мѣста, 10) въ 7 ч. а, 11) въ 8½ ч. отиване въ леглата. Заата първа закуска се състои най-често отъ , яйца, какао, кафе, парче сирене, масло подобни. Обѣдътъ се прѣдшествува винаги супа, слѣдъ което се дава парче месо, уши, картофи и др. п. На вечеря се дава , масло, какао и др. леки работи. Изобило ного се употрѣбява млѣко. Топло ядене съ се дава само веднажъ — на обѣдъ. Прао е: яде се много пѫти (5 пѫти), но ко.

Любекъ, 10. IX. 1906.

Надзорътъ се упражнява отъ двама учители (при момичетата — учителки), които сѫ доброволци по собствено желание. Тѣ се ползватъ наравно съ дѣцата съ безплатно хранене и квартира. Въ кухнята работятъ 3 служители. Тѣ, освѣнъ готвенето, перать, миятъ, метатъ и пр.

Всѣки пѫть се е констатирало, че прѣстояването на дѣцата въ колониитѣ има много добри резултати. Тѣ се забѣлѣзватъ не само въ вѫтрешния изгледъ, но и при тѣлесното тегло, а се отразяватъ, по признаване на учителитѣ, и на успѣха имъ. Учителитѣ, ръководители на колониитѣ, сѫ задължени да теглятъ всѣка събота всички дѣца. Отъ книгата за 1905 год. излиза, че 192-тѣхъ дѣца въ Priwall сѫ спечелили общо 516 килограма, т. е. срѣдно всѣко дѣте е придобило 2·70. За момчетата срѣдната придобивка е 3·30, а за момичетата 2·40 килограма. Едно момче е нарастнало съ 7, а едно момиче съ 6·2 килограма.

Отъ бюджета за приходо-разходитѣ на дружеството за 1905. година излиза, че едно дѣте струва 30·60 марки = 38·10 лева. Дѣцата прѣстояватъ въ колонията 18 дни. Раздѣлена сумата на днитѣ, излиза, че единъ день прѣстояване, струва за едно дѣте 1·35 лева. По свѣдѣнията на единъ нашъ вѣстникъ, поддържането на едно дѣте за единъ день костува въ парижскитѣ колонии 3 лева, а при устроената прѣзъ 1904 год. отъ министерството на просвѣщението ученическа колония — 65 стотинки. Излиза, че у насъ се харчи два пѫти по-малко, отколкото тукъ, а 4 пѫти по-малко, отколкото въ Парижъ.

8.

Уредба на учителския семинаръ въ Ауербахъ.

Отъ **От. Карановъ,**

учитель при кюстендилското педагогическо училище.[1]

...бѣлѣжки за семинара.

...ането на семинара датира отъ 1876. г. ...ема срѣдно мѣсто между осталитѣ ...семинари, както по общото си състоя... по количеството на учителскитѣ ...оящиятъ ръководитель (директоръ) ..., Paul Bartusch, зае длъжностьта на ... 1905. г., а прѣди него семинарътъ се ...отъ Dr Reuther, замѣстникъ на прѣ... пенсиониранъ по-прѣдишенъ дирек...felder. Заслужва да се забѣлѣжи, че ...ето въ длъжность на новия директоръ ...нѣкакви особени промѣни въ вжтрѣш... семинара, както очакваше колегията; ...пакъ не може да се отрече, че въ ...овѣя новъ духъ, особено въ прѣло... педагогика.

...ата, въ която се помѣщава семи...то, както всички саксонски семинари, ...онѣзи за учителки въ Дрезденъ и ...е интернатъ, прѣдставлява отъ себе ...но триетажно здание съ фронтова ...ть и двѣ крила, посрѣдъ които, на ...стояние отъ крилата, а особено отъ ...стаи, стои нужникътъ, скаченъ съ ...сть на фронтовата постройка чрѣзъ ... Може би било отъ интересъ за почи... министерство планътъ на семинарната ...и помѣщенията, които я образуватъ, ...би ме отвело твърдѣ далече съ коли... работата, ето защо, ще се огранича ... само нѣкои отъ помѣщенията и на ... отъ тѣхъ да опиша състоянието.

...ото на лѣтната ваканция (1905. г.) ...ла въ семинара тѣснота, ето защо ...нарието нѣколко мѣсеци прѣди при...ми, едно продължение на долното ...днието. Долниятъ етажъ на ново...ата частъ е заетъ по настоящемъ отъ ...овото образцово училище. Учебнитѣ стаи за семинариститѣ се помѣщаватъ въ I етажъ, гдѣто тоже се намира и салонътъ за ядене. Обѣдната зала чрѣзъ особено приспособение е въ сношение съ кухнята, която се помѣщава въ партера. Тукъ въ партера се намира тоже и печката съ казана за централно парно отопление, кжпалнитѣ и жилището на Hausmeister'a.[1]) Цѣлото дѣсно крило на втория етажъ се заема отъ сѣмейството на директора, който има право на безплатно жилище, отопление и освѣтление въ постройката на семинара. Въ втория етажъ се помѣщаватъ и нѣкои кабинети съ учебни пособия, общата работна зала и групиитѣ работни стаи, учителската стая и аулата. А въ третия етажъ спалнитѣ и залата за болнитѣ. Нѣколкото оргела и пиана, помѣстени въ отдѣлни за всѣки инструментъ стаи, стоятъ отъ двѣтѣ страни на вестибюла между I. и II. етажи, достатъчно далечъ отъ учебнитѣ стаи, за да не нарушаватъ необходимата за обучението тишина. Всѣка учебна и работна стая има 6—7 лампи за газово освѣтление. Прозорцитѣ на учебнитѣ стаи сж снабдени съ завѣси, които могатъ да се простиратъ и събиратъ въ лѣво и дѣсно, споредъ нуждата, тъй че да не закриватъ никога изцѣло лжчитѣ на свѣтлината. Вентилацията на учебнитѣ стаи става чрѣзъ особени отвори въ долния и горния край на двѣ срѣщуположни стѣни. При силно развалень въздухъ се отваря горната половина на прозореца, посрѣдствомъ скрипецъ, по единъ много лекъ начинъ. Чиноветѣ, макаръ и не за всички класове, сж отъ една извънредно практична и хигиенична система. Солидна желѣзна конструкция, обаче не съвсѣмъ тежка, съ зървени подвижни сѣдла и писалища, които не произвеждатъ абсолютно никакъвъ шумъ при ставане и сѣдане; добри и хубаво притворени мастилници отличаватъ тая система чинове отъ много други. Въ всѣка учебна стая се намиратъ по 1, 2 или 3 черни дъски, споредъ нуждитѣ.

[1] ...ровиъ съ заповѣдь № 1882. отъ 27. сеп... ...од...

[1]) Прѣмирвачъ, който е вадълъ сп... ... на семинариститѣ и за ... ... семинара.

на класа. Тѣ сж устроени тъй, че посрѣдствомъ зжбесто колело могатъ да се вдигатъ, снишаватъ и обръщатъ, а чрѣзъ малки колелца на краката, да се мѣстатъ леко напрѣдъ и назадъ, косо и прямо, за да се отстранява блѣщението. Дъскитѣ сж дори и за IV. класъ (I. и II. уч. година) неначертани, защото сж прѣдназначени за учителя; голѣма рѣдкость е писане отъ ученицитѣ върху тѣхъ.

Богатството на кабинетитѣ съ учебни помагала по различнитѣ учебни прѣдмети не е голѣмо, обаче, подбрано и съдържаще необходимото. Завидно е само количеството и качеството на картини изъ историята на нѣмската нация и ландшафти изъ нашата земя.

Гимнастическиятъ салонъ се помѣщава въ отдѣлна за тая цѣль постройка, достатъчно обширна и снабдена съ всички необходимости. Отъ всѣки видъ орждие има по нѣколко, за да могатъ да играятъ най-малко 4—5 души наведнажъ. Не липсватъ тоже и орждия, прѣдназначени изключително за упражнение съ момичетата.

Аулата е обширна, хубаво украсена зала, въ която се извършватъ сутрѣшнитѣ псалмопѣния и молебствията въ празденства. Въ нея се даватъ и чести концерти и литературни развлѣчения отъ семинариститѣ прѣдъ гражданитѣ и родителитѣ на семинариститѣ съ благотворителна цѣль. Тукъ се произвеждатъ и приемнитѣ, зрѣлостнитѣ и държавнитѣ изпити.

Обѣдната стая се отличава съ казармена простота. Много отъ ученицитѣ се хранятъ на крака по липса на столове. Храната, всѣкога достатъчно проста, прѣдизвиква и чести оплаквания отъ страна на семинариститѣ поради негодность за ядене. Често пжти прѣзъ седмицата нѣкои семинаристи се отказватъ да ядатъ въ семинара, защото храната не имъ се харесва. Въ такива случаи получаватъ отъ Hausmeister'a 25 пфенига назадъ и се хранятъ въ града. Всѣки интерненъ семинаристъ получава сутринь ($5^{3}/_{4}$ ч.) — I-ва закуска — кафе и парче хлѣбъ, намазанъ съ масло; II-ра закуска (9 ч.) — само хлѣбъ съ право, всѣки отъ свое кесе да си набави за подслада на хлѣба, каквото ще; за обѣдъ (12.10) месо и зеленчуци (картофи, зеле и пр.); за пладнушка (4 ч.) — само хлѣбъ и за вечеря — кафе при сирене, салами, масло и пр. Контрольтъ за качеството и количеството на храната се възлага на единъ учитель, който е задълженъ да живѣе въ семинара и да се храни съ семинариститѣ.

Интерниятъ животъ налага въ работата и почивката извѣстенъ редъ:

5 ч. ставане;

$5^{3}/_{4}$ ч. I. закуска;

6—7 ч. за I. и II. семинарни класове обучение, а за останалитѣ самостойна работа;

7 ч. молене;

7—8 ч. за I. и II. семинарни класове обучение, а останалитѣ самостойна работа.

8—9 ч. обучение за всички класове,

9 ч. II. закуска;

9, 10—12 ч. обучение за всички кл[...]

12—2 ч. обѣдъ и свободно отъ занят[...]

2—4 ч. обучение;

4 ч. пладнушка;

4—5 ч. обучение;

5—$6^{1}/_{2}$ ч. свободно отъ занятия вр[...]

7 ч. вечеря;

7—9.30 работни часове;

9.30 молитва и лѣгане

Лѣтната програма и оная на празни[...]
се отличава съ $^{1}/_{2}$ часъ отъ горѣприв[...]
Въ срѣда и сжбота слѣдъ обѣдъ има [...]
пѣене. Въ свободното отъ занятия [...]
позволява на семинариститѣ да ход[...]
щатъ.

За пазене редъ и дисциплина въ [...]
дежурни ученици, а общиятъ редъ и [...]
се пази отъ редовно дневно смѣнящ[...]
журни учители.

Обучението въ семинара и образц[...]
лище (Übungsschule) се води отъ 16 [...]
сили, включая и директора. Отъ [...]
нѣколко сж съ пълно висше образова[...]
шинството сж основни учители, повик[...]
минарни и съ врѣме назначени за редов[...]
Тѣ се ползуватъ почти съ сжщитѣ [...]
като сж станали редовни, съ каквито [...]
висше образование. Нѣкои отъ тѣхъ [...]
повикването имъ за семинарни учите[...]
шението имъ въ редовни такива, на ли[...]
работи.

Канцеларинтѣ на нашитѣ педагогич[...]
ли на тукъ липсватъ; прѣписката се [...]
самия директоръ, а касиерството се в[...]
нѣкой отъ учителитѣ.

Курсътъ на стоенето въ семинара [...]
годишенъ, както и въ другитѣ саксон[...]
нари. Приемането на ученици въ VI [...]
семинара става съ приеменъ изпитъ, [...]
произвежда прѣзъ м. февруарий. Всѣки [...]
свършилъ 8-годишния курсъ на основ[...]
лище, не по-старъ отъ 14 години, може [...]
кандидатъ-семинаристъ. За допущане до [...]
изпитъ се подава лично заявление до д[...]
на семинара, придружено отъ документи[...]
щетно свидѣтелство, 2) за успѣшно из[...]
3) за досегашното образование, 4) за в[...]
вѣданието и 5) обстойно медицинско [...]
телство. Прѣдметитѣ, върху които се [...]
приемниятъ изпитъ, сж: нѣмски езикъ, [...]
смѣтане, история, география и естествен[...]
Изискватъ се тоже свѣдѣния и ста[...]
вания и върху изучвани езици: латинс[...]
ски и пр.

Репетирането на единъ и сжщи клас[...]
у насъ е въ значителенъ процентъ, т[...]
лѣма рѣдкость.

Слѣдъ 6-годишенъ семинаренъ ку[...]
хожда зрѣлостниятъ изпитъ (Abgan[...]
който се състои въ писменъ прѣзъ [...]
практически и устенъ прѣзъ мартъ. П[...]
изпитъ се състои: 1) въ изработването [...]
или двѣ теми отъ педагогика, зададени,

а правилника за тия изпити, то дена по-
) прѣводъ на латински текстъ въ нѣмски;
ени отговори на нѣкои въпроси: I. отъ
ния, II. отъ история и III. отъ естествена
, физика и химия, изработката на които
да стане, съгласно § 6 отъ правилника
изпити, въ продължение на 4 часа. Прак-
ятъ изпитъ се състои въ писмено изра-
е на една пробна лекция отъ религия и
ъ други учебенъ прѣдметъ и получасовото
актикуване. А устниятъ изпитъ става
сички учебни прѣдмети, изключая изку-

укъ пропаданията сж голѣма рѣдкость.
калитѣ изпита се съобщаватъ на окржж-
испектори, които, споредъ успѣха на из-
имъ даватъ и съотвѣтно учителско мѣсто.
я семинаристъ, издържалъ благополучно
gangsprüfung е длъженъ най-малко 3 го-
а бжде като помощникъ учитель (Hilfs-
тамъ, гдѣто му се покаже. Слѣдъ 3-го-
врѣменно учителство има право да се яви
ржавенъ изпитъ (Wahlfähigkeitsprüfung).
ослѣденъ изпитъ бива писменъ, устенъ
тически. Писменниятъ изпитъ се състои:
изработването на една тема изъ педаго-
кото, споредъ § 19 отъ правилника за
питъ, се задава 14 дена по-рано, и 2) въ
ръ на нѣкои важни за обучението въ
ото училище въпроси изъ различнитѣ
прѣдмети (естествена история, физика и
математика, история и география) въ
жение на 4 часова работа подъ контролъ.
лата година темата е била: «Не знанието
а можението е цѣль на обучението въ
ото училище» (Nicht Kennen allein, Können
Ziel des Volksschulunterrichts). А въпроситѣ
таналитѣ учебни прѣдмети за една отъ
ѣ сж били:

I. Естествознание.

кото и гледането.
емлетресения.

II. Математика.

динъ кюмюджия иска отъ сребро съ 0·24
ъ да образува 964 gr. сребро съ 0·625
ъ. Колко грама чисто сребро трѣбва да
и на първата сорта?
а се приведатъ доказателства, че всѣко
отъ измѣренията на радиуса, диаметъра,
ката и съдържанието на кржга може да
се отъ кое и да е друго.

III. История.

еликото Херцогство
аксония отъ 1831—1866. год.

IV. География.

зания.
тъ какво се обуславя климата на Германия?

Устниятъ изпитъ се държи върху логика, психология, педагогика и училищно законодателство.

А практическиятъ изпитъ се състои въ писмено изработване на една лекция, зададена една седмица по-рано, и $\frac{1}{2}$-часовото и приложение въ отдѣлението

Числото на ученицитѣ въ VI. класъ (I. учебна семинарна година) е 63, раздѣлени въ двѣ паралелки,[1]) въ V. кл. (II. сем. уч. год.) — 27, въ IV. — 31, въ III. — 29, въ II. — 26 и въ I. — 30, отъ които ученици 156 живѣятъ въ интернатъ, а останалитѣ, родителитѣ на които живѣятъ въ града, сж екстерни. Интернитѣ семинаристи, срѣщу една годишна такса отъ 170 марки, получаватъ квартира, отопление, освѣтление и храна.

Учебнитѣ прѣдмети, които се прѣподаватъ въ семинара, сж:

1. Религия (4 ч. седмично);
2. Нѣмски езикъ и литература (4 ч. седмично);
3. Латински (VI. и V. кл. — 6 ч., IV. кл. — 4 ч., III. кл. — 3 ч., II. и I. кл. по 2 ч. седмично);
4. Педагогика въ връзка съ психология, логика, етика и практика (5 ч. педаг. и 2 ч. практика и методич. упражнения за III., II. и I. класове);
5. Аритметика (3 ч. за IV. и I. кл. и 2 ч. за останалитѣ класове);
6. Геометрия (2 ч. седм. за VI., V., IV., III. и II. класове);
7. История (2 ч. седмично);
8. География (2 ч. с. за VI., V., IV. и III. кл.);
9. Естествени науки (минералогия, ботаника, зоология, антропология, физика и химия) (2 ч. седмично, въ IV. кл. 4 ч. седмично);
10. Стенография (факултативъ V. и IV. кл. по 2 ч. седмично);
11. Френски езикъ (въведенъ е една прѣзъ настоящата учебна година само за VI. кл.);
12. Музика (*цигулка* — VI., V. и IV. кл. 2 ч.; *клавиръ* — VI., V., IV. и III. кл. 2 ч.; *орглъ* — IV., III., II. и I. кл. по 2 ч.; *пѣене и теория на музиката* — по 2 ч. за всѣки класъ);
13. Рисуване (2 ч. седмично);
14. Ржчна работа (IV. и V. кл. по 2 ч. седм.);
15. Краснопись (IV. и V. кл. по 2 ч. седм.);
16. Гимнастика (VI., V., IV. и III. кл. по 3 ч., II. и I. — 2 часа седмично).

Поименуване на учебната материя отъ всѣки учебенъ прѣдметъ и прѣдставяне начина на обработката й, макаръ и да привлича вниманието съ достатъчната ограниченость на количеството, сравнително програмата на нашитѣ педагогически училища, не мога тукъ извърши, защото, едно, общитѣ положения за всѣки учебенъ прѣдметъ сж едни и сжщи за всички семинари, и интересуващиятъ се би моглъ да ги намѣри въ законоположенията на Саксонското кралство, а детай-

[1]) Поради недостигъ на учители [illegible] тая година се открива [illegible] класъ. По [illegible] причина, семинаристи [illegible] класъ [illegible] ровать за учители до нѣколко мѣсеци, наречени «Вакансия» (V.kanz).

литѣ се промѣняватъ не само съ промѣна на учителитѣ, а и съ промѣна на учебнитѣ години и друго, защото това е една огромна работа, която губи сѫществено отъ стойностьта си при труда на Grülich — Unsere Seminararbeit, въ който сѫ изложени учебнитѣ планове на нѣколко семинара, никакъ неразличаващи се или почти съвсѣмъ малко отъ програмата на тукашния семинаръ. Ще се огранича да попменувамъ детайлно само учебната материя по педагогика и да укажа на нѣкои особености, изложението на които може би не ще да бѫде безъ значение, въ останалитѣ учебни прѣдмети.

Религията и религиозното обучение пропива цѣлото прѣбиване въ семинара и въ всички учебни прѣдмети, въ които е възможно да се влѣе религиозенъ духъ, поради което, не може да се отрече, и въ учители, и въ ученици владѣе, видимо поне, едно религиозно настроение, особено подклаждано и подържано чрѣзъ честитѣ молитвопѣния.

За изучване на *латински езикъ* сѫ дадени наймного часове, при все това резултатитѣ, ако се сѫди по оплакването на прѣподавателя, сѫ слаби, и ученицитѣ — поднасямъ тѣхни думи — «прѣзиратъ тоя езикъ като нѣщо мъртво». «На радо сърце бихме изучвали единъ модеренъ езикъ — френски или английски —, казватъ тѣ, и ползата за насъ би била много по-голѣма, отколкото изучването на тоя отживѣлъ езикъ, малко или почти никакъ не ползуващъ ни». Едва отъ тази учебна година е въведено въ VI. кл. изучването на френски, — досега, освѣнъ латински, другъ езикъ не е изучванъ.

Музиката, както всѣки ще забѣлѣжи отъ числото на часоветѣ и застѫпенитѣ инструменти, заема завидно мѣсто. Цигулка, клавиръ, оргелъ, пѣене съ теория на музиката, се изучаватъ усърдно. Инструментитѣ (30 цигулки, нѣколко пияна и органа) сѫ притежание на училището и служатъ за групни и класови упражнения на семинариститѣ. Покрай прѣдвиденитѣ програмни часове, всѣка срѣда и сѫбота по 2 часа слѣдъ обѣдъ ставатъ и хорови упражнения. Свиренето на пияно и оргелъ, макаръ и факултативно да е, се изучва почти отъ всички семинаристи.

Рисуването, ако и още безъ изработенъ планъ, се е освободило отдавна отъ своитѣ орнаменти, геометрически тѣла и гипсови фигури, лежащи като непотрѣбность въ кабинета за рисувание и замѣнени съ свободното рисувание отъ природа и паметь на листа, цвѣтове, препарирани птици и животни, сѫжди, пейсажи и пр.

При *гимнастиката*, покрай упражненията за заякчаване на тѣлото на семинариститѣ, се правятъ и такива, прѣдназначени за малки дѣца и момичета, които прѣслѣдватъ да запознаятъ бѫдещия учитель съ начина, трудноститѣ и значението на нѣкои движения на тѣлото. При тъй наричанитѣ Mädchenturnen се употрѣбява вмѣсто тактъ, свирене съ пияно, помѣстено въ единъ ѫгълъ на гимнастическия салонъ, на подходни маршови и валсови отклѫсъци.

Рѫчната работа, като учебенъ п[р]... на послѣдно стѫпало. Въведена е с... класа: въ V. картонажъ и IV. дървод... служи почти изключително за изра... нѣкои необходими за семинара пособ... дѣйство работятъ всѣки часъ само по... защото семинарътъ не притежава пове... работни маси и за всѣки ученикъ пр... година ще се паднатъ едва 4 часа за...

Стенографията, макаръ и факултат... дена, се изучва отъ всички семинар... и IV. класъ Извънредно голѣма е п... нея за семинариститѣ при водене н... въ врѣме на обучението по разнитѣ... па и послѣ, като учители, се прѣдст... случаи, гдѣто тя имъ услужва. Же... било, — защото не веднажъ съмъ ч... нужда и азъ, като ученикъ, а пос... учитель, отъ бързи и точни бѣлѣжки... въведе факултативно и въ нашитѣ пед... училища.

Обучението по педагоги...

(Изъ официалнитѣ съобщения на директор... за семинара въ Auerbach).

Ходътъ на обучението по педагогик... нара досега е зависелъ отъ обстоятел... различнитѣ стръкове сѫ били водени... рѫка — директорътъ на семинара, S... Само методиката на религиозното о... възложена на единъ отъ учителитѣ п... въ образцовото училище. Това сгруп... педагогическитѣ дисциплини улесня... ването на единство въ прѣдмета.

Стръковетѣ слѣдватъ слѣдния ред... логия, дидактика, възпитание и истор... дагогика, но разпрѣдѣлени въ тритѣ... класа не по дисциплини, а по количес... обходимость отъ по-рано запознаване с... материя отъ всѣка дисциплина на пед...

Споредъ наредбитѣ, практиката на с... ститѣ трѣбва да начене съ встѫпването... класъ, обаче, тя изисква да се дадатъ... познания отъ обща и специална метод... въ III-ия класъ, ето защо на първо... поставя логика, материалътъ на която,... ограниченъ, безъ да се намали, разбира... зователната задача на тоя прѣдметъ, не н... да се завърши и психологията въ сѫщ... съ нуждната обстойность. Поради това... класъ се изучава само онова отъ пси... косто се налага за училищната практик... налото отъ психология се прѣподава... слѣдни класа, като непосрѣдствено подго... за дидактика и възпитание. Така на... обща дидактика и специална методика... метното обучение слѣдва слѣдъ изучв... отдѣла «прѣдставления» изъ психолог... дика на нравоучението се прѣдшеств... «образуване на нравственъ характеръ», и... на смѣтане и геометрия отъ «образу...

… за врѣме, пространство и число», въз-
… — отъ «чувства, стрѣмления и воля»

… учебниятъ планъ по педагогика

III. класъ.

A. Логина.

…4 часа, отъ великдень до лѣтната ваканция).

…еть, понятие и име.
…я и видове понятия; сравнение на поня-
…държание и обемъ на понятията и пр.
…ния: съставни части. Разчленение по
… и количество. Логическо разчленение
…). Видове сѫждения.
…ния и умозаключения. Грѣшки при умо-
…ията.
…телства. Дедукция, индукция и косвено
…ство. Грѣшки при доказване.
…ненъ пѫть за намиране на доказателства.
…е на противорѣчия чрѣзъ разширяване,
…не и допълняване на понятията.
…чно и догматично изложение.

B. Психология.

…часа, отъ августъ до края на ноемврий).

…ния.
…тавления. Сравнение съ усѣщанията.
… на прѣдставитѣ. Задържане на прѣд-
…ята.
…дукция.
…. Образуване на отвлечени понятия.
…ка на прѣдставитѣ, съ които дѣтето до-
…ъ училище.
…уване на сѫждения и значението имъ за
…то.
…ключаване.
…ъ.

C. Дидактика.

…седмично, отъ декемврий до края на мартъ).

…итуиране на лекции: формални степени
… подготвяне на учители за една лекция.
…нията ставатъ върху учебна материя, взе-
…ъ различнитѣ учебни прѣдмети на осн.
…).
…е повторения и мѣстото имъ въ една

…си и отговори.
…тене на «Линхардъ и Гертруда» отъ Пе-
… около ½ год., подъ рѫководството на

II. класъ (… 6 часа)

A. Специална методина.

(Отъ … до ноемврий)

…ни прѣдмети. Образуване чрѣзъ тѣхъ на
…но чувство и характеръ.
…ика на *Законъ Божи*.

Методика на *реалиитѣ* отъ (Великдень до края на ноемврий): Нагледно обучение, Родинознание, Естествознание, География и История.

B. Психология (декемврий и януарий). Образуване на прѣдставитѣ за врѣме, пространство, форма, движение, число; азъ и ние, самосъзнание.

C. Методика на смѣтане и геометрия (февруарий, мартъ и априлъ).

D. Четене на биографията на Песталоци отъ Hunziker или Seyfarth, ³/₄ год., подъ рѫководството на учителя.

I. класъ.

A. Методика на нѣмски езикъ (май и юний).

B. *Психология*: Чувства, ефекти, стрѣмления, воля.

C. *Възпитание*: (октомврий и ноемврий). Управление. Възпитателно обучение. Дисциплина.

D. *Биографиитѣ и съчиненията* (ноемврий, декемврий и януарий) на Лютеръ, Меланхтонъ, Ернстъ Набожни, Коменски, Франке, Русо, Базедовъ, Залцманъ, Роховъ, Песталоци, Хербартъ и Дьорпфелдъ.

E. *Четене* на «закона за основното образование» и официалния учебенъ планъ (програма) при повторението на специална методика.

Забѣлѣжки върху начина на разработката.

«Ако споредъ изложения планъ логиката е поставена въ начало на обучението по педагогика, не значи, че въобще тя е най-добрѣ да се начева. Тукашната разработка на логиката се гради въобще върху наукитѣ, най-вече върху естествена история и математика, което нѣщо допълнява и придава възгледи, които осигуряватъ едно срѣдство за вѣрно владѣние на методикитѣ по различнитѣ прѣдмети. Едно свързване на логиката съ психология, както това се изисква въ учебния планъ съ думитѣ «обучение полага основа въ психология и логика», е неприложимо, поради нормативния характеръ на логиката, несъвмѣстимъ съ описващия и уясняващия на психологията. Но, разбира се, по-послѣ се дохождатъ при психология уяснения пакъ върху процеса на мисленето». (Schaufelder).

При обучението въ логика, психология и дидактика не се употрѣбява никакъвъ учебникъ. При всѣки даденъ урокъ въ разговоръ, полученитѣ заключения съ помощьта на мѫженъ и чуждо опитъ се обработватъ и формулиратъ. Тукъ се има прѣдъ видъ да се развие наблюдателния свѣтъ и чувството на истината, чрѣзъ разсѫдъкъ да се затвърди притобитата мисъль и намѣри както нейното значение, тъй и онова, което ѝ помага и което прѣчи на развитието ѝ.

Въ врѣме на обучението не се позволяватъ никакви забѣлѣжки: съвокупното живо участие на ученицитѣ при обработката на дадена материя не бива да бѫде ни най-малко нарушена. Казването и повторението на всѣка учебна материя става въобще основа на повторителна разработка на сѫщата материя въ слѣдующия часъ отъ нѣкой ученикъ, комуто е казано, че не трѣбва да …

сжщия оня ходъ, какъвто е билъ при прѣподаването на урока, а да излѣзе отъ *общото*, което е спечелилъ тогава, да го уясни и обоснове. Въ сжщата смисълъ се изисква и писмено изложение на придобититѣ мисли отъ всѣки прѣходящъ часъ въ една специална за тая цѣль тетрадка. Като се свърши на извѣстенъ отдѣлъ, става прочитането му отъ даденъ учебникъ, за да се даде възможность на семинариститѣ да се запознаятъ по-обстойно съ прѣдмета и да чуятъ мнѣния, които не сж въ съгласие съ изучваното.

Обучението въ психология излиза всѣкога отъ опита и познанията на семинариститѣ и се допълва и уяснява съ примѣри отъ история на литературата и прѣпоржчани за прочитъ четива. При похватитѣ и мѣрките, които налага практиката въ образцовото училище, както и при ученето на педагогика, за да може да се схване и разбере даденъ методически фактъ и постжпка чрѣзъ прилагането на *психологично сждене*, и да се развие постепенно едно *методическо разбиране*, се изисква винаги психологична мотивировка.

Разработката на материята отъ специална методика стана по 2 начина: или поставенитѣ задачи отъ методиката на даденъ учебенъ прѣдметъ въ разговоръ и съ факти отъ практиката при помощьта на психологията се разглеждатъ и уясняватъ, или пъкъ обучението се гради на нѣкое добро специално съчинение по методиката на прѣдмета, а особено, ако то прѣдлага и пробни лекции, които, разчленени и уяснени въ хода имъ, се обсжждатъ и критикуватъ въ обосновката на възгледа имъ.

При това методиката на прѣдметитѣ не се ограничава само съ по настоящемъ необходимото за семинариста, а, възъ основа на оригинални съчинения, го запознава и съ историческото развитие на прѣдмета и методитѣ му доколкото разбира се, доколкото това има значение за владѣние на теорията и практиката му. Отъ всѣко съчинение се съобщава само оная часть, която дава добри, нови мисли за прогреса на методиката и която показва приложението на дадени принципи въ практически примѣри. Слѣдъ това настжпва едно сравнение съ опита на минали и настоящи съратници въ тая область и оцѣнение на началото, отъ които излиза методикътъ. По този начинъ ученикътъ се научава да разбира промѣнитѣ въ историята на методиката, като една необходимость за вжтрѣшното ѝ развиване, която настжпва тогава, когато се почувствува недостатъкъ или прѣкаляване въ разбирането и приложението на дадени мисли. Най-сетнѣ не се изпуска и случаятъ, като се показва на извѣстни оригинали, да се уясни, какъ прогресътъ въ науката изобщо дава за слѣдствие и прогресъ въ основното образование — било по отношение на учебната материя или по отношение на методитѣ; и по-нататъкъ, какъ и другитѣ културни движения на отдѣлни нации, особено германската, сж оставяли слѣди въ методиката на отдѣлнитѣ прѣдмети въ основното училище.

Обучението по история на педагоги[illegible] ничава съ материя отъ врѣмето на реф[illegible] насамъ и разглежда само това, което [illegible] чение и въ връзка съ основното учи[illegible] се вмъква и частенъ прочитъ на ориг[illegible] чинения, ржководенъ отъ учителя: [illegible] и II. кл. — «Линхардъ и Гертруда» [illegible] фията на Песталоцци.

Хоспитиране и практик[illegible]

Хоспитирането на семинариститѣ [illegible] въ III. кл. съ настжпване на второто [illegible] а практиката съвмѣстно съ часове за [illegible] въ II кл., продължава и въ I. кл [illegible] ститѣ сж раздѣлени на 5 групи [illegible] на отдѣлнитѣ лекции върху семинар[illegible] двата класа (II. и I.) става, като се [illegible] видъ индивидуалната имъ учителска [illegible] живость на темперамента, и начинъ на [illegible] и изразяване. За практиката прѣзъ [illegible] дина (I. кл.) семинариститѣ биватъ [illegible] нирани, щото практикантитѣ, които [illegible] едно, да се паднатъ поне веднажъ въ [illegible] заедно. На всѣка група послѣ лекцията [illegible] нея се даватъ методически наставления [illegible] дѣль всѣки отъ прѣподаващитѣ въ об[illegible] училище има на расположение седмич[illegible] по $1/_2$ часъ. Приблизително слѣдъ [illegible] мици става промѣна въ практикуваните [illegible] мети на всѣка група. За по-ясна [illegible] тая групировка и промѣнението слѣдва [illegible]

Отъ II. семинаренъ класъ

Група А.	въ	IV	кл.	има	свещ. история	[illegible]
»	»	IV	»	»	смѣтане	[illegible]
»	»	IV.	»	»	прѣдм. обучен[illegible]	[illegible]
Група В.	»	II.	»	»	нѣмски езикъ	[illegible]
»	»	II.	»	»	рисуване	[illegible]
Група С.	»	II.	»	»	естествознание	[illegible]
»	»	III.	»	»	родинознание	[illegible]
Група D.	»	III.	»	»	свещ. история	[illegible]
»	»	III.	»	»	пѣене	[illegible]
»	»	II.	»	»	история	[illegible]
Група Е.	»	I.	»	»	смѣтане	[illegible]
»	»	II.	»	»	география	[illegible]

Практиката начена съ началото на [illegible] година, и промѣна на групитѣ стана на [illegible] 8. септемврий, 3 ноемврий, 15 януарий и [illegible]

Отъ I. семинаренъ класъ

Група А.	въ	I.	кл.	има	религия	[illegible]
»	»	I. и II.	»	»	гимнастика	[illegible]
Група В.	»	IV	»	»	четене	[illegible]
»	»	I.	»	»	нѣмски езикъ	[illegible]
Група С.	»	II.	»	»	катехизисъ	[illegible]
»	»	I.	»	»	естествознание	[illegible]
Група D.	»	II.	»	»	свещ. история	[illegible]
»	»	III	»	»	нѣмски езикъ	[illegible]
»	»	I.	»	»	геометрия	[illegible]
Група Е.	»	I	»	»	история	[illegible]
»	»	II.	»	»	смѣтане	[illegible]

начева съ началото на учебната
тената но групитѣ стига на 2. юний,
7. октомврий, 22. декемврий и 12.

по известенъ прѣмечетъ на всѣка
шествуватъ отъ образцови лекции
учителя. Възъ основа на държа-
теля лекция се избира и дава на
за обработка материя за пробни
дѣленият за разработка и държане
готвятъ прѣдварително съ цѣлата
указва на практикантитѣ и ръко-
които могатъ да се ползуватъ. Всѣка
ботена отъ практиканта писмено, се
едъ на учителя, който я прѣглежда
забѣлѣжки, и при съвсѣмъ неза-
обработка иска повторното ѝ на-
жането на лекцията става въ при-
прѣподавателя учитель, който, при
, се сърѣми съ забѣлѣжки и под-
възъ часа да довърши изпуснатото,
тѣха на цѣлото и да го закръгли.
на държана лекция носи ви-
енъ и въ повечето случаи догма-
теръ. За упоменатото обсъждане и
мъ държане на лекциитѣ се прѣд-
или двѣ половини седмично. Прѣди
практиката на извѣстна група по
тъ, става запознаване на групата съ
бработката и; а слѣдъ свършването
прѣдвижда една бесѣда върху отно-
вяващитѣ особености въ ученицитѣ.
съвпадатъ часоветѣ по различнитѣ
семинара съ практиката въ образ-
це, лѣтѣ и зимѣ,— за тъзи послѣдни
нието начева отъ 6 часа, а въ образ-
ще отъ 8 часа сутриньта, тъй че
безъ врѣме за останалото обучение
евно 2 часа практика и хоспитиране

и по отношение на образ- училище (Ulungsschule).

ници въ свързаното съ семинара
лище се приематъ момчетата и мо-
ния родители, които се задължа-
щатъ 50 пфенига мѣсечна такса
ченицитѣ и ученичкитѣ въ образ-
ще е ограничено. Всѣки класъ (двѣ
държа не повече отъ 35 души
училище е 4-класно, а курсътъ на
акто и въ всички основни училища,
. Класоветѣ се състоятъ отъ по
ления. Сливането на отдѣленията
у сливане на учебнитѣ години и
дѣление на учебния материалъ въ
и групи, всяка отъ които се изу-
ина година съвмѣстно съ двѣтѣ
единъ класъ. — Обаче съвмѣщането и
е се подаватъ на това сливане. При
ето се води по отдѣлно съ помощьта
ъ тихитѣ занятия. Понеже това сли-

ване на учебния материялъ се улеснява отъ обстоятелството, че съставянето на програми и разпрѣдѣлението на учебния материалъ по учебни години е работа на прѣподавателитѣ учители, а не на официални прѣдписания. Послѣднитѣ даватъ само общитѣ положения, върху които трѣбва да лежи програмата. Сѫщото нѣщо е и при останалитѣ основни училища. Тукъ съставяне на програми за всѣки видъ училища е работа на учителскитѣ конференции, били окрѫжни и участкови.

Днешнитѣ занятия за IV. класъ (I. и II. учебна година) продължаватъ 4 часа — 2 прѣди и 2 слѣдъ обѣдъ, изключая срѣда и сѫбота —; за III. класъ (III. и IV. учебна година) 5 часа — три прѣди и два слѣдъ пладнѣ; за II. класъ (V. и VI. учебна година) и I. класъ (VII. и VIII. учебна година) 6 часа — 4 прѣди и 2 слѣдъ обѣдъ.

Сутринь обучението начева отъ 8 часа, а слѣдъ обѣдъ отъ 2 часа. Междучасията сѫ твърдѣ кратки: само между I. и II. часъ има пауза отъ 15 минути, прѣзъ което врѣме семинариститѣ и ученицитѣ отъ образцовото училище, които сѫ си донели отъ дома храна, закусватъ; останалитѣ паузи сѫ само отъ по 5 минути. «Дългитѣ паузи сѫ въ врѣда на обучението, защото забѣлѣзано е, че, щомъ дѣцата играятъ по-дълго и се изморятъ, не могатъ да се успокоятъ веднага и биватъ невнимателни прѣзъ часа на обучението», казва единъ отъ прѣподавателитѣ. Но, че за въ угода на «трупане знания», ние врѣдимъ здравето на духа на дѣцата, — това не се схваща или не се иска да се схване.

Върху обучението въ образцовото училище.

Сѫществената часть отъ работата по командировката ни, споредъ схващането ми, е проучване разнитѣ методи и прийоми на обучението въ образцовото училище, защото нашата задача отсетнѣ като образцови учители ни налага повече познания въ тая область. Но тъкмо тая область тъй много се детайлизира, че изложението ѝ въ единъ рапортъ става мѫчно и нежелателно, ако трѣбва да бѫдатъ напълно разбрани. Само скицирано изложение не дава ясна прѣдстава, а обстойното налага мѣсечна работа. Ето защо върху обучението по отдѣлнитѣ прѣдмети азъ ще поднеса прѣдъ почитаемото министерство само общи бѣлѣжки и намеквания, а ядката отъ стоенето ми тукъ — методи и прийоми — остава като капиталъ въ менъ за бѫдеща работа.

Обучението въ семинарното основно училище, както и въ всички основни училища на кралство Саксония, обхваща слѣднитѣ учебни прѣдмети: религия и нравоучение, нѣмски езикъ (граматика, четене и писане), смѣтане, геометрия, история, география, естествена история, природознание (физика и химия) — наречени Realien, пѣене, рисуване, гимнастика, френски езикъ (факултат.), рѫкодѣлие. Рѫчната работа липсва и се счита като прѣдметъ на занаятчийскитѣ училища, но не и на основното училище.

1. Религия.

(За I. и II. класъ 4 ч. седмично, за III. и IV. класъ 3 ч.)

Задачата на религиозно-нравственото обучение е да подпомогне развитието на религиозно-нравствено чувство въ младежьта чрѣзъ въвеждане въ историята и разбирането на христовото учение.

Обучението въ религия обгръща всички учебни години. Прѣзъ първитѣ двѣ учебни години върви отчасти съвмѣстно съ прѣдметното обучение. Религиозното обучение обхваща библейска история и катехизисъ.

Като учебни помагала се употрѣбяватъ библията, единъ сборникъ отъ черковни пѣсни и катехизисътъ на Лютера.

Библейскитѣ разкази отъ стария и новия завѣтъ образуватъ основата на религиозното обучение прѣзъ първитѣ 4 години; при обработването имъ се запаметяватъ извѣстни библейски изрази, черковни стихове, части отъ катехизиса и молитви.

Прѣзъ послѣднитѣ четири години учебниятъ материалъ се разширява, като се туря въ зависимость отъ катехизиса и се дава най-голѣмо внимание на живота на Иисуса Христа и апостолитѣ.

Часове за история на християнската черква не се прѣдвиждатъ, по-важнитѣ моменти отъ история на черквата се взиматъ при обучението въ история.

Обучението въ катехизисъ почива върху малкия катехизисъ на Лютера при съпоставяне на светото писание, черковната история, всѣкидневния опитъ и разкази изъ читанката. Като приложение къмъ обучението въ катехизисъ се наизустяватъ извѣстно число черковни пѣсни.

Ходътъ на обучението при всѣка методическа единица отъ библейска история носи два характери: или 1), опирайки се на живота и излизайки отъ него прѣзъ развивателно пълно ситуационно изложение, се прѣдава даденъ разказъ, отсѣтнѣ прилоставрянъ и въ край, най кратко скициранъ, или 2), въ по-горнитѣ класове се разказва съ думитѣ на библията и отсѣтнѣ се вдълбочава ситуационно и морално. Чудесата на библията се взиматъ като явления, които и сега ставатъ и личатъ да ставатъ въ живота подъ силата на Всемогъщия. Богъ помогналъ на евреитѣ да се избавятъ отъ египтянитѣ чрѣзъ Мойсея. Той помага и днесь на нѣкои хора чрѣзъ други. Подаянията на милостиня въ нужда, успѣшната работа на лѣкаря, откритията въ науката въ днешно врѣме сѫ божи чудеса, извършени само отъ човѣшка рѫка; тѣ сѫ равни по достойнство за оцѣнване на ония изъ библията, макаръ, поради честото имъ повторение въ живота, да се явяватъ намъ за обикновени произшествия.

2. Нѣмски езикъ.

(За в[illegible] 6 ч. седмично.)

Задачата на обучението въ езика е както да подпомогне разбирането, писменото и правилно устно употрѣбение на литературния говоръ, тъй [illegible] облагородяване на духа и сърцето на младостьта чрѣзъ въвежда[…] литературното богатство на народа.

Образуването на говора се прѣслѣд[…] въ часове по езика, а въ продължение […] обучение. Много отъ учителитѣ въ […] природознание, законъ божи и пр. […] случайно срѣщнатитѣ думи съ съмнит[…] написание на черната дъска, като […] вниманието на ученика върху правопи[…]

Обучението въ езика се състои: 1) […]нения въ говоръ, 2) четене и 3) писа[…] срѣдство къмъ тѣхъ се даватъ и 4) гра[…] пояснения.

Упражненията въ говоръ начеватъ […]метното обучение — описание на пр[…] произшествия и свършватъ съ съд[…] на читанката. Обръща се внимание на […] и ясность въ изговора, на правилность, с[…] и послѣдовность въ мисловния изразъ. З[…]нения на говора се считатъ и наизуст[…] декламирането на проза и поезия изъ […]

Прѣзъ всички часове на обучението […]нето на пълни и точни отговори, […] на едни и сѫщи мисли и отговори по […] пѫти по единично и въ хоръ за […] дори и прѣзъ послѣдната учебна год[…] нѣкои учители отива и до педантиз[…] часъ, въ който ученицитѣ да не изго[…]вѣстни мисли, изказани отъ нѣкой уч[…] учитель, въ хоръ по нѣколко пѫти. […]говорене се счита отъ всички учите[…] подходно срѣдство при мемориране.

Четенето има за задача съобразно […] години да привикне ученицитѣ на яс[…] изговаряне на звуковетѣ, на плавно […] внимание на прѣпинателнитѣ знакове, […] и естетично тонуване и разбиране съд[…] на прочетеното.

Като учебни помагала служатъ […] букварътъ и читанката.

За норма на обучението се счита […] първата година да се изучатъ буквит[…] втората година да се четатъ свободно […]чние думи и изречения, малки ра[…] послѣднитѣ години да се свикнатъ п[…] на логично и разбрано, тонично и […] четене.

При обработване на отдѣлнитѣ чет[…] II класъ се даватъ литературни бѣл[…]листични обяснения.

Хоровото четене, е на необходимост[…]гитѣ училища за едноврѣменно у[…] всички ученици и за взаименъ контр[…] кръга, заема почетно мѣсто.

Добро впечатление правятъ драматиз[…]дадени разкази. Безъ да обрѣменяват[…] съ заучването имъ, ученицитѣ по едно[…] групи съ радость драматизиратъ […] извѣстни разкази и по такъвъ на[…] на прочетеното логиченъ и естетиченъ […]

Обработката на материяла изъ читанк[…] при всички учители взима сѫщия ход[…]

прочитане отъ учителя съ глухо слѣд- въ долнитѣ класове) отъ страна на 2) четене въ хоръ, 3) обяснения, ично четене, 5) повторно четене въ рѣдметно или морално вдълбочаване лходни случаи драматизиране между ученици, ученици и ученици и между ученици въ хоръ.

ісано въ седмичната програма се раз- ажненията въ краснописъ, правописъ ие. Упражненията въ краснописъ прѣ- а приучать дѣцата на просто, ясно и ние. Прѣзъ първата учебна година писа- ва върви ржка за ржка съ четенето; а ата учебна година писането съ мастило съ моливъ не намира мѣсто ни прѣзъ прѣзъ втората учебна година) обхваща на думи и изречения отъ черната дъска я, прѣдшествувано отъ единично ни- вката и главна азбука по генетически ението се води почти всѣкога подъ и при диктатитѣ въ горнитѣ кла- въ послѣдния класъ се пише върху ть съ еднолинейни редове, до тогава а начертани тетради съ двулинейни ни редове. Правописнитѣ упражнения ть привикване на ржката на ученика лно писане (ортография). Тѣ се гра- етенето, граматиката и цѣлокупното Тукъ спадатъ прѣписванията отъ чер- писане отъ паметь, писане по дадени дълбване. Въ много случаи упражне- раснописъ и правописъ вървятъ съ- Тѣ начеватъ още отъ втората учебна го- ажненията въ съчинение начеватъ отъ а година. Тѣ прѣслѣдватъ привикване о и послѣдовно изказване на мислитѣ атъ описания на мѣстности, явления и зказвания, сравнения, писма и пр. Всѣко се прѣдшествува отъ 2—3 часово обработване на материята, формата и и то до такава степень, че работата смисъль на самостойно извършване. мѣсто планъ на черната дъска стоятъ ни думи отъ всѣко изречение за под- за на мислитѣ въ съчинението.

итѣ ставатъ въ класъ или чрѣзъ на- писмената работа върху черната дъска но чрѣзъ прѣписъ поправяне отъ уче- и чрѣзъ домашно прѣглеждане отъ обяснение въ особенъ часъ на по- рѣшки, направени отъ ученицитѣ въ омъ.

ето по граматика подпомага разбира- вилното употрѣбление на езика чрѣзъ граматически познания. Тѣ се давать особени часове, но често въ връзка съ писането и поправкитѣ, а особено въ за класа (I., II., III. и IV. учебна година). учебна година начева етимологически чески разборъ най-първо на прости а послѣ и на сложни. При обучението по граматика дефиницитѣ отстжпватъ назадъ прѣдъ разбирането на даденото граматическо явление и основното му упражняване въ устния и писменъ говоръ.

3. Смѣтане.

(За I., II. и III. класъ 5 часа седмично, за IV. класъ 4 часа седмично.)

Поставената задача на обучението по смѣтане е, да научи ученицитѣ сигурно и самостойно да рѣшаватъ задачи изъ всекидневния животъ.

Учебниятъ планъ за *първата учебна година* е: събиране и изваждане въ кржга на числата до 12; обаче, по думитѣ на прѣподавателя на тоя прѣдметъ въ IV. класъ, даденото му врѣме (3 часа седмично) не позволявало да прѣмине десетицата; *за втората учебна година*: събиране и изваждане въ кржга на числата до 100; *за третята учебна година*: умножение, мѣрение и дѣление въ кржга на числата до 100; *за четвъртата учебна година*: смѣтане въ кржга на числата до 100; *за V. и VI учебна година*: смѣтане съ числа по-голѣми отъ 1000, дроби и пр.; *за VII. и VIII. учебна година*: десетични дроби и рѣшаване задачи и прѣвеждане къмъ единица.

Мѣркитѣ и теглилкитѣ се изучаватъ прѣзъ първитѣ 4 години.

Изчисления съ прости дроби, като ½, ¼, ⅓ и пр., начеватъ още отъ III. учебна година, но винаги умствено.

Силно впечатление прави съвсѣмъ рѣдкото употрѣбение на нагледни помагала, дори и прѣзъ първата учебна година. Вънъ отъ руското смѣтало, прътчетата и числовитѣ картини, показвани и употрѣбявани, както казахъ, съвсѣмъ рѣдко, не съществува друга нагледность. Умственитѣ и абстрактнитѣ изчисления се считатъ като доказателство на сигурно владѣние на материала. Думитѣ на единъ отъ прѣподавателитѣ казватъ, чемъ като ученикътъ прѣсмѣта умствено, ще може да изчислява и писмено; владѣе ли ученикътъ всички видове прѣсмѣтания съ абстрактни числа, бързо привиква и на прѣсмѣтанията на именовани числа и задачи изъ живота. За жалость, имахъ случай да видя, че опитътъ на учителя да рѣши съ ученицитѣ една задача отъ събиране и изваждане, не особено мжчна, особено за послѣдната учебна година, бѣ придруженъ съ голѣми мжчнотии, поради липса на привикъ къмъ разсжждение. Учительтъ ни обясни, че, обикновено, прости и комбинувани задачи съ именовани числа и разсжждения се рѣшаватъ едва къмъ края на учебната година. Обучението тъй се води, щото всичко да бжде механизирано. Дѣцата отъ горнитѣ два класа съ особена леснотия прѣсмѣтатъ абстрактни числа съ неимовѣрни размѣри, като вмѣсто прочитане на числата, изговарятъ образуващитѣ ги цифри. Напротивъ, въ долнитѣ класове, особено прѣзъ първа и втора учебна година, дѣто механизмътъ не е усвоенъ, и конкретизирането на числата не се прилага, се създава дълбока пропасть до усвояване на сѫщо

и понятно прѣсмѣтане, дори и въ тая малка область, прѣдвидена въ учебния планъ на тия двѣ години.

Голѣма рѣдкость сѫ както рѣшаването на практически задачи, тъй и писменитѣ упражнения на черната дъска при съдѣйствие на цѣлия класъ.

Обработката на методическитѣ единици изъ обучението по смѣтане по калъпа на формалнитѣ степени е абсолютно изключено, обаче часть отъ тенденцията въ процеса на заучването е запазена.

Въобще казано, колкото обучението при други учебни прѣдмети показва добри методи и похвати, толкозъ по-много при смѣтането човѣкъ съзира най-отживѣли и противопсихологични прийоми.

4. Геометрия.

(2 часа седмично).

Обучението по геометрия е достѫпно само на момчетата; момичетата не се нуждаятъ отъ познания изъ геометрия и прѣзъ туй врѣме се занимаватъ съ рѫкодѣлие.

Задачата на тоя прѣдметъ е, да запознае момчетата съ пространственитѣ величини и да даде нуждната подготовка за конструирането и прѣсмѣтането имъ.

Обучението начева отъ I. класъ (VII. и VIII. учебна година). За прѣдставяване на формитѣ, протеженията, построенията и измѣренията винаги се излиза отъ естествени или изкуствени прѣдмети, наподобящи геометрическитѣ тѣла или пъкъ отъ самитѣ тѣхъ, но никога отъ точка, линия, или плоскость. Всичко въ обучението по тоя прѣдметъ излиза отъ окрѫжаващия ни естественъ и изкуственъ миръ и всичко е опрѣдѣлено за познаване на формитѣ и измѣрване на величинитѣ въ тоя миръ дотолкова, доколкото това е необходимо за всѣкидневния животъ.

5. Прѣдметно обучение и родиновѣдѣние.

Прѣдметното обучение и родиновѣдѣнието сѫ подготвителенъ курсъ на тъй нариченитѣ *реални прѣдмети*: история, география, естествена история и природовѣдѣние (физика и химия). Покрай подготвителната имъ задача къмъ реалнитѣ, тѣ прѣслѣдватъ и да упражнятъ дѣцата въ наблюдение, разсѫждаване и правилно изказване на мисли върху прѣдмети и явления изъ най-близкия дѣтски крѫгъ.

Учебниятъ планъ на прѣдметното обучение слѣдва годишнитѣ врѣмена по ландшафти: кѫща и дворъ, градина, нива и гора (пролѣть, лѣто, есень, зимѣ). Начева се съ ония училищни прѣдмети, разпредѣлятъ се въ постепененъ редъ отдѣлнитѣ ландшафти прѣзъ всѣко годишно врѣме като една цѣлость, слѣдъ което се пристѫпва къмъ постепенното разглеждане на прѣдметитѣ (прѣдимно ония, които стоятъ въ връзка съ нормалнитѣ думи въ букваря) и явленията въ нея по слѣдния планъ:

а) показване и разглеждане на прѣдмета или явлението и именуване;

б) части или органи на прѣдмет[...] съ функциитѣ му;

в) свойства на прѣдмета или явлени[...] величина, тяжесть, съставъ, боя);

г) указване на състоянието, дѣ[...] цѣльта, ползата или врѣдата на прѣд[...] нието за човѣка и отношенията на [...] него: правилно и неправилно ползува[...] и промѣненията, които настѫпватъ [...]

д) произвеждане на прѣдмета или [...]

е) видове отъ прѣдмета;

ж) сравнение на прѣдмета или я[...] нему сродствени.

Прѣдметното обучение е учебен[...] само на I-ва и II-ра учебна година[...] прѣзъ III-та и IV-та учебна година [...] родиновѣдѣние.

Учебниятъ ходъ на родиновѣдѣн[...] отъ училището и училищния дворъ, [...] улицитѣ и по-важнитѣ постройки и [...] на града съ управлението, и селенне[...] ника му, като сѫщеврѣменно се даватъ [...] исторически бѣлѣжки, влиза се въ на[...] околность и тукъ добиватъ учени[...] фични понятия (могила, бърдо, п[...] рѣка, притокъ, течение, брѣгъ и пр.[...] ватъ по-обстойно отколкото при пр[...] обучение природата по *общинитѣ* [...] внимание на биологичнитѣ закони, [...] отношения и живота (създаването и [...] въ нея; морфологията и систематика[...] на по-заденъ планъ.

При обработката на материала се [...] разказването отъ учителя на отдѣлни[...] чески единици (винаги въ увлѣкателн[...] форма), отколкото измъкване отъ [...] прѣзъ въпроси на забѣлѣзаното върху [...] при нагледното му прѣдставяне. Езикъ [...] подавателитѣ на естествознание, по[...] нагледни помагала, особено картини. [...] дѣцата сѫ виждали и познаватъ вс[...] мети изъ околностьта и никога не б[...] вяли прѣдставитѣ имъ, изпишна с[...] тината или препарата, особено ако не [...] нищо *изъ живота* на екземпляра; мо[...] много по-подходящи да прѣдадатъ о[...] никога не може да прѣдстави една кар[...] препаратъ или една екскурзия, а р[...] всѣкога обстоятелствата се съпоставя[...] рѣдкость, за да бѫдатъ уловени, въз[...] държани».

Не може да се отрече, учительтъ б[...] могѫществото на своя говоръ. Особе[...] разказва притежава той. Съ нищо [...] никакъвъ въпросъ настава той прѣд[...] Всичко утихва. Намѣжила, като че [...] прѣставятъ да дишатъ, остро вне[...] устата на учителя. Настѫпва мълча[...] гробно мълчание и, първитѣ думи п[...] изказани въ мисъль, които нѣкой [...] на задно мѣсто, но които не са [...]

ртина на живота му. Това е цѣльта на
о сжшевремѣнно и първата мисъль отъ
на учителя върху животното. Мигновена
здостни хълизания и засмѣни лица въ уче-
Тукъ тамъ гласове именуващи животното.
ъ въпросъ. Бързо утихва всичко. Учи-
продължава своя разказъ. Прѣдъ учени-
ажкватъ една слѣдъ друга картини изъ
ения животъ, но тъй релефно, тъй хубаво
щи особеноститѣ на животното, че инте-
винаги буденъ, почти върху лицата на
тѣ засмѣни маски. Разказването отъ учи-
послѣдва съ разказване отъ ученицитѣ, до
задоволително по съдържание и форма,
оето слѣдва вдълбочаване въ съотноше-
значението на животното спрѣмо него
атѣ му, органитѣ и него, начина на жи-
обстановката, човѣка и него и пр.

ъ и рѣдко учительтъ излизаше при обра-
на материала и отъ картини и препа-
и тукъ все сжщиятъ пжть и начинъ на
ане. Нагледнитѣ помагала се употрѣбя-
кновено само за описание на природата
чни годишни врѣмена и за прѣдставяне
и по-малко познати и не малки животни.

6. История.

(2 часа седмично)

нието въ история има за задача, да запо-
ата-ученици съ характеристичнитѣ епохи
рията на германския народъ и покрай
образува духа и характера и да развие
ически чувствувания. Историята на дру-
оди се разглежда дотолкова, доколкото
собходимо за разбиране на собствената
ана история и доколко тя дава важни
въ културата на човѣчеството не въ
съ библейската и черковна история.

нието начева отъ V-та уч. година и учеб-
анъ е раздѣленъ на два курса (за II. и
всѣки отъ които е раздѣленъ на двѣ
ъй щото ученицитѣ отъ V. и VI. уч. година
ватъ прѣзъ първата година едната група,
торатa година другата група учебенъ
ъ.

ването, често основано на твърдѣ добри
изъ историята на нацията, е основа на
то. Непрѣсиленията, плавенъ, простъ,
леденъ и винаги съ топлина пъленъ раз-
собено забѣлѣжима черта на обучението.
очаванията, тъй необходими за всѣко
ско обучение, заематъ почетно мѣсто въ
тодическа цѣлость, обаче винаги въ
а и нравствено-религиозна или патрио-
ска, и никога въ смисъль на каузалность
но развиване. Обработката на методи-
единици става не по всички формални
а само по първитѣ двѣ т. е. повторение,
цѣль, разказване отъ учителя, отъ уче-
и вдълбочаване — прѣдметно и морално
мотично.

7. География.

(2 часа седмично)

Прѣзъ обучението по география ученицитѣ трѣбва да се запознаятъ съ Саксония, Германия, съ Европа и въ общи черти останалитѣ материци, съ земята като цѣлость и отношенията ѝ къмъ другитѣ небесни тѣла. Обучението по география начева отъ III-та уч. година съ родинознанието, когато ученицитѣ се запознаватъ съ родното мѣсто и околностьта, а сжщеврѣменно и съ разбирането и четенето на картата. Обаче специално обучение въ география начева отъ II-ри класъ (V. и VI. уч. г.) съ кралство Саксония и свършва съ I. кл. (послѣднитѣ двѣ уч. години), като се изучава Германия и Европа, земята въ цѣлость съ отношенията ѝ къмъ небеснитѣ тѣла.

Наредбата на учебния материалъ при изучаване на Саксония зависи отъ планинскитѣ вериги и рѣчни системи. Излиза се отъ дадена планинска верига, проучва се въ всички отношения, включая засѣнища и поминъкъ и се прѣминава въ басейна на рѣкитѣ, изливащи отъ тая верига. Малко имена, но винаги фауната, флората, петрографията и културното и индустриалното състояние на всѣка мѣстность.

Наредбата на уч. планъ при изучване на Германия се обуславя отъ кралствата, херцогствата, княжествата и свободнитѣ градове, които я образуватъ.

При изучване на Европа се захваща отъ съсѣднитѣ държави. Участьта на Балк. полуостровъ е най-послѣдна, тъй че, по липса на врѣме, въ края на годината почти отъ всички учители, както ми се обясни, не се прѣподава, поради което и общество и ученичество, па и учителство или съвсѣмъ малко, или съвсѣмъ криво, а нерѣдко и обратното на истината знаятъ за малкитѣ балкански държавици.

За нагледни помагала се употрѣбяватъ глобусъ, стѣнни карти и за въ ржцѣтѣ на ученицитѣ картитѣ на Саксония и Германия или атласъ. Често обучението се начева или свършва съ хубави картини на мѣстности и градове изъ Германия, на феномени и ландшафти изъ арктическитѣ и екваториални страни, на сгрупирани особености изъ живота на хората отъ далечни страни и пр.

8. Естествознание.

(За I. кл. 3 ч., за II. кл. 2 ч. седмично).

Обучението по естествена история прѣслѣдва да запознае ученицитѣ съ особеноститѣ и значението на по-важнитѣ животни, растения и минерали, за живота на природата, съ тѣхното взаимодѣйствие, съ строежа и пазене на човѣшкото тѣло, съ отношенията на човѣка къмъ природнитѣ прѣдмети и обратно, а обучението въ природознанието (физ. и хим.) — съ най-важнитѣ за живота физически и химически явления.

Обучението по тоя прѣдметъ начева още съ I-ва уч. година подъ името прѣдметно обучение и послѣ родинознание, обаче специално застжпено

ване на прѣдмета захваща едва отъ IV-та уч. година. Въ II-рия класъ (V. и VI уч. година) се изучаватъ прѣзъ лѣтното полугодие растения, прѣзъ зимното животни и минерали, а въ I-вия класъ (VII. и VIII. уч. година) физика, химия и антропология съ хигиена.

За учебни помагала се употрѣбяватъ картини на растения, животни, минерали, на органи отъ човѣшкото тѣло и фабрични заведения, препарати и апарати и нѣкои урети и машини en miniature.

Учебниятъ планъ слѣдва систематиката на растенията и животнитѣ, а разработката на метод. единици се туря въ зависимость отъ особеноститѣ на живота на даденъ индивидъ и отношенията му къмъ човѣка. Примѣръ *Котка*.

1) родина (нѣкога и сега, опитомяване),

2) облѣкло (косми, цвѣтъ на космитѣ) (storw Schutzfarbe).

3) храна:

а) Какъ съзира и намира храна (очи и уши),

б) Какъ прѣслѣдва жертвата си (устройство на краката, тѣлото и ролята на опашката).

в) Какъ хваща и убива жертвата си (нокте и зѫби),

4) Психически особености и животътъ ѝ.

Ходътъ на обучението при изучване на растения бива или *генетически*, като се почва съ поникването на растението и корена му и се слѣдва генезиса, или *регресивенъ*, като се излиза отъ оная часть на растението, която най-много бие въ очи, напр. цвѣтъ или плодъ, и постепенно развивателно концентрично се наблюдаватъ и описватъ и другитѣ части на растението. Обикновено веднага слѣдъ прѣдставянето на растението хода слѣдва II-рия пѫть, а послѣ при обобщителнитѣ схващания I-вия пѫть.

Въ обучението на природовѣдѣние при запознаване съ дадено физическо или химическо явление се излиза отъ опитъ или наблюдение на това явление въ самата природа, послѣ което слѣдва извличане или указване отъ учителя на самия законъ или причина, отъ която зависи или по който става то и значението му частно за живота на човѣка или въобще за природата

9. Рисувание.

(2 часа седмично).

Обучението по рисувание слѣдва новото направление въ методата на тоя прѣдметъ, — рисувание съ свободна рѫка отъ паметь, по прѣдставени прѣдмети изъ дѣтскитѣ игри и отъ природата. То прѣслѣдва да свикне дѣцата да схващатъ формитѣ и перспективнитѣ отношения, боитѣ и смѣсенията имъ и да ги научи да прѣдаватъ това на книга по възможность най-вѣрно нѣщо необходимо за практическия животъ, особено въ занаятитѣ.

Обучението въ рисувание начева въ III кл. (III и IV уч. год.) съ окрѫжаване на формата *на прѣдставени прѣдмети* изъ игритѣ на дѣцата (*за момчета — барабанъ*, сабя, пушка, хвърчило, за момичета — лампа, кукла и пр.), ко разбира се безъ перспектива, се из цвѣтни моливи. Тукъ обучението с II. кл. се рисуватъ прѣдмети изъ приро чета, цвѣтове, листа и пр.), изъ кл (чинъ, маса, черна дъска, столъ и пр метъ на познати прѣдмети отъ домак природата. Покрай цвѣтнитѣ мол начева и полагане на водни бои, безъ турни очертания. Въ I-вия класъ (VII год.) се рисуватъ части отъ растен рани птици, изгледи на улици изъ гра ния съ перспектива и бои, пейсажи из природа и пр. Тукъ обучението с Забѣлѣзанитѣ погрѣшки при отдѣлнит се поправятъ съ даване на теорети на цѣлия класъ за дадено явление в шения

По изработенитѣ рисунки не се заб слѣдовность въ обучението често рисувание прѣдмети сѫ били прѣда отъ по-мѫчни. А това се дължи, како се заключи отъ думитѣ на прѣпода една страна, на още неизработения учеб за тоя методъ на прѣдмета, и отъ друга познаване силитѣ на ученицитѣ. Сво бодното рисувание по природа е във отъ миналата година въ образцово Съзира се, че се правятъ опити за уя литѣ и подготовката на ученицитѣ за рисувание. Дѣцата работятъ винаги съ и достатъчно разбиране и ловкость иска учительтъ, много отъ ученицит вать рисунки изъ природата или по л и копирка отъ тапети и илюстровани и ги даватъ за прѣгледъ въ класъ.

10. Пѣене.

(2 часа седмично)

Обучението въ пѣене прѣслѣдва упра нение на слуха и гласа да свикне са мостойно и хорово пѣене на нѣкои бими пѣсни при черковната служба и ския животъ

Обучението начева още отъ I-ва до V-та уч година се пѣе по слухъ, по ноти на единъ и два гласа.

Упражнение за развиване и обра гласа и слуха се правятъ прѣзъ всичк години, а между тѣхъ се вмъква и пѣсни.

11. Гимнастика.

(За III кл. 1 ч., за II и I. кл. 2 ч

Гимнастическитѣ игри и упражнени ватъ да дадатъ на младежьта тѣлес бро държане и точна послушность. етна отъ V-та уч. година съ свободни на разнитѣ части на тѣлото и тек върху уредитѣ. Прѣзъ лѣтото се иг За първитѣ въ учебни години на

...о гимнастика, — между обучението на ... часове се въвкватъ и нѣкои тѣлесни ...я, като навеждане на тѣлото напрѣдъ и ... върху чина, въртене и вдигане на ржцѣ, ... на глава и пр. За III. и IV. уч. година ... програмата само единъ часъ гимнастика ... и то прѣзъ лѣтното полугодие.

...стическитѣ упражнения за момичетата сж ... ставатъ въ отдѣлни часове отъ тия на ...та. Покрай свободнитѣ упражнения и ... момичетата учатъ и танцови стжпки.

12. Ржкодѣлие.

(2 часа седмично).

...нието въ ржкодѣлие начева още отъ I-ва ...на и прѣслѣдва да запознае момичетата ...ене, везене, шиене, кърпене и кроене, ... необходими за всѣка домакиня. При из... прѣдмети за работа се излиза не отъ ...стьта, а отъ полезностьта имъ. Обуче... воли прѣзъ първитѣ четири години ..., а прѣзъ вторитѣ четири поединично. ...одавателка по прѣдмета се поканва отъ ...ра нѣкоя госпожица или дама, на която ...а часово.

13. Френски езикъ.

...нието въ френски езикъ начева съ V-та ... година и е факултативно. Нѣколко правила отъ граматика, четене и прѣводъ отъ френски въ нѣмски съставятъ учебниятъ материалъ на прѣдмета въ тия два класа.

Учебната година начева и свършва съ Великдень. Къмъ края на учебната година — нѣколко дена прѣди Великдень — се прави послѣдователно съ всички отдѣления изпитъ почти върху всички учебни прѣдмети на програмата. Изпититѣ сж публични и свършватъ съ празденство. Изпитътъ носи характеръ на рекапитулация на ученото прѣзъ годината, било въ форма на беседа или самостоятелно разказване — послѣдното по-рѣдко. Цѣльта на изпита не е да се оцѣнятъ способноститѣ на отдѣлнитѣ ученици, макаръ и да се поставятъ ценсури или да се прѣцѣни работата на учителя прѣзъ годината, а да се прѣдстави на родителитѣ на дѣцата, на обществото, че въ училището покрай чисто възпитателната работа сж се давали и полезни за практическия животъ знания, че въ него вѣе и се поддържа духъ на набожность и благородство, че тукъ всичко се върши отъ доброжелателство къмъ младежьта и за културния напрѣдъкъ на нацията и човѣчеството.

Прѣзъ учебната година има 5 ваканции, отъ които първата — великденската, е отъ 10 дена — 3 прѣди и 7 слѣдъ Великдень; втората, за Св. Троица, отъ 8 дена; третата—лѣтната ваканция, отъ 4 седмици; четвъртата къмъ края на септемврий, отъ 7 дена и петата — коледната, отъ 10 дена.

9.

...бѣлѣжки по учителското и основното образование въ Бременъ

отъ От. Карановъ,

учитель при кюстендилското педагогическо училище.[1])

...о уредбата на семинара.

История и развитие.

...позволявамъ въ настоящия рапортъ да
...са нѣщо и изъ миналото на семинара,
...ъ цѣль, отъ една страна, по-добрѣ да се
...егашното състояние на семинара, като
...ди постепенното му развитие, разши-
...качествено и количествено отношение
...ване отъ частни ржцѣ въ ржцѣтѣ на
..., и отъ друга, интересувающиятъ се да
...жность да направи едно съпоставяне
...не на историята на нашитѣ педагоги-
...лища съ тая на семинара въ Бременъ.
...е, тукъ давамъ изъ протоколитѣ на
... само най-сжщественото и важното,
...стото не позволява повече.
...о на семинара датира отъ 1803. и 1804. г.
...а протоколна книга на семинара (отъ
...4. г.) дава върху въпроса слѣдното

...дствомъ либералната подкрѣпа на нѣ-
...отни приятели на младежьта прѣзъ
...е основа едно заведение съ цѣль, да
... внимание на дотогазъ твърдѣ зане-
...основни училища и даде образецъ въ
...а такива. Слѣдъ като поставената му
... достигната чрѣзъ подобрение на по-
...родни училища, това училище, носеще
...едно градско, въ 1804. год. бѣ затво-
...авительтъ на останалитѣ пари въ фонда
...сие на гражданитѣ, които основаха и
... заведението, рѣшиха, останалитѣ ка-
... се употрѣби за основаването на единъ
... за бждещи учители, който ще бжде
... подобряванъ и усъвършенствуванъ
...тѣ на паритѣ и отъ доброволни вноски.
... седмично се прѣподаваше: катехизисъ,
...азно ползуване отъ библията въ основ-
...ища, нѣмски езикъ, аритметика, гео-
...ѣене и писане. Семинарътъ датира въ

това състояние отъ 1810. год. Но понеже прѣзъ француската окупация и по-послѣднитѣ неблагоприятни години доходитѣ се намалиха и можеше да се очаква, че заведението ще загине, сенатътъ съ едно рѣшение отъ 10. априлъ 1822. г. го направи държавно. Учебнитѣ прѣдмети се увеличиха още съ география и история, а числото на седмичнитѣ часове стана 21. Институтътъ е подчиненъ на висшата инспекция на училищата. Тя опрѣдѣля прѣдметитѣ и числото на часоветѣ, назначава учителитѣ и постави двама диригенти, на които е възложено непосрѣдствено ржководенето на семинара.

Дирекцията се води полугодишно отъ двамата диригенти. Тѣ опрѣдѣлятъ учебницитѣ и методитѣ на обучението и даватъ свидѣтелства за способноститѣ, прилежанието, характера, носенето на семинариста и пр. Числото на семинариститѣ е ограничено приврѣменно до 30 души. Условията за приемане въ семинара сж: непорочно държане, свидѣтелство за конфирмиране въ евангелска черква, завършена 16-годишна възрасть и тѣлесни и душевни способности за учителствуване. Курсътъ е двугодишенъ. Обучението се води отъ 6-членно учителство. Повечето семинаристи сж и учителствували едноврѣменно. Прѣзъ врѣме на часоветѣ въ училищата не сж посѣщавали семинара, прѣди което обучението въ семинара е трѣбвало да начева сутринь отъ 6—8 ч., а въ срѣда и сжбота и слѣдъ обѣдъ отъ 5—9 ч. Въ протоколната книга отъ 28 септемврий 1824. год. четемъ: «съ пълно удобрение отъ членоветѣ на колегията бѣ прието слѣдното прѣдложение на г-на диригента:

«Умолява се високоуважаемиятъ Шоларкатъ, да създаде единъ малъкъ фондъ, съ помощьта на който да се доставятъ такива съчинения, които биха били годни прѣдимно за образованието на основния учитель, а съ това и на семинариститѣ, като при това въобще се даде възможность и възбуди желание въ учителитѣ, по единъ лекъ начинъ — чрѣзъ четене, да разширятъ познанията си».

[1]) ...риранъ съ заповѣдь № 1882 отъ 27. сеп-
...5. год.

Въ конференцията на колегията отъ 5. окт. 1829 г., като се изброили редъ неблагоприятни отношения и обстоятелства за семинара въ приемането и отоуждането на добри сили, вслѣдствие неприемливото материално и социално положение на учителството, изказали сж се слѣднитѣ мисли отъ привеждането на които въ изпълнение се е очаквало издигане на училищното дѣло.

1. На тѣзи, които се посвѣщаватъ на учителство, да се открие по-добро бждеще и постепенно да се работи за едно по-добро възнаграждение;

2. Младежи, които отначало сж били приети въ семинара, считани годни за учителското призвание, но които отсетнѣ не оправдаятъ положенитѣ надежди, да могатъ да бждатъ отстранявани;

3. Числото на кандидатитѣ-учители да се увеличи дотолкова, щото двугодишниятъ курсъ да стане наложителенъ за всѣки, който се посвещава на учителствуване;

4. По редъ съображения дирижентитѣ считатъ за добро, да се дава на семинаристи съ добъръ успѣхъ подрѫжка.

Въвеждането свирене на органи и рисуване между учебнитѣ прѣдмети на семинара датира отъ учителското събрание на 28. януарий 1829. г., когато и гдѣто е било указано на нуждата отъ тѣхъ. Учителската практика често е налагала и налага сржчность отъ елементарно рисуване; а свързаностьта на нѣкои учителски мѣста съ свирене на органъ въ черква е наложила и въвеждането на органа и пияно между учебнитѣ прѣдмети.

Въ единъ протоколъ отъ ноемврий 1827. год. намираме, че отъ конферентитѣ се констатира съ съжаление, какво семинарътъ е указалъ много малко влияние върху училищата. «Причината на това лежи въ туй, че практически неподготвениятъ семинаристъ при новоназначаването му обикновено тръгва по пжтя на своя главенъ учитель, защото не притежава куражъ, една метода, която само теоретически познава, да я приложи и въ практика. Непълното познаване на нѣщата го води къмъ схващането, че практически непробираното добро е и неприложимо». Като срѣдство срещу това зло се е прѣдлагала отъ дирижента идеята: не би ли било добро да се свърже съ семинара и едно основно училище, въ което подъ контрола на семинарнитѣ учители да обучаватъ само семинаристи и въ което да има достжпъ за слушатель всѣки, за да се убѣди въ приложимостьта и успѣхитѣ на слѣдваната метода. Конферентитѣ признали единогласно цѣлесъобразностьта на такова заведение и рѣшили да се моли Шоларката за създаването му.

Подъ тѣзи неблаготворни обстоятелства, на които указватъ протоколитѣ, семинарътъ е стоялъ до 1858 г. Слѣдъ тая дата, обаче, подъ ржководството на А. Любена семинарътъ заелъ съ нарежданието на 2-годишенъ, скоро слѣдъ туй 3-годишенъ курсъ, своето почетно мѣсто. Колегията се състояла отъ 4-ма прѣподаватели, между които и директорътъ на семинара A. Lüben (1804—1873 г.). На тѣхната работа се е дължило издигането на семинара въ Бременъ до сте
други завидно високо стоящи нѣмски
Какъ сж схващали тѣ тогава своята
какъ съвмѣстно сж работили, се чете о
ната рѣчь, която прѣподавательтъ Rotli
и днесь слѣдъ 36 год. учит. дѣятелно
даватель въ семинара) е държалъ на 9. о
при поставяне въ аулата освещението
паметника на съврѣменика му директоръ
Непостигнатото и нежеланото тогава от
— уреждане на едно образцово учили
минара и разширение на вече тригоди
наренъ курсъ — се е постигнало при да
теологъ D-r Georg Gredner, семин. ди
слѣдъ Любена. Сжщо слѣдъ встжпва
длъжность на D-r Gredner'а семинарътъ
съ 4 год., по-послѣ 5 год., а по насто
6 год. курсъ.

Постройка.

Прѣзъ 1897. г. е била осветена и сте
постройка за семинара, която прѣз. ст
постройка, въ долния етажъ на която е
стическиятъ салонъ, а въ горния аулата се
съ едно основно училище. Главната по
е съ единъ подземенъ и три надземни ет
които се помѣщаватъ учебнитѣ и кабин. ст
Коридорътъ се намира къмъ улицата а
учебнитѣ стаи на сѣверъ къмъ гра
партера се помѣщава дирекцията, у
стая и три учебни стаи. Въ първия ет
намиратъ тоже три класни стаи и рис.
зала съ кабинета й. А вториятъ етаж
отъ библиотеки и стаи за обучението о
и химия при срѣдство на кабинетит
богати сбирки отъ апарати и препарат
земния етажъ сж намѣрили мѣсто дов
за въглища: за централното парно от
банята съ душова приготовка и дв
стаи. И гимнастическиятъ салонъ и а
рящи се въ пристройката между се
минарна постройка и оная на основното
иматъ дължина отъ по 20 м. и шир
Гимнастическиятъ салонъ е съ извънре
наредба и отговаря на всички изиск
гимнастиката и хигиената. Постланъ е
лемъ. Аулата е съ проста, но приятна
при клавиръ и голѣмъ органъ, бюста на А
и бюста-релефъ върху стѣната на дир. Г
ner. Прозорцитѣ сж украсени съ кар
цвѣтни стъкла. Най-голѣмиятъ, срѣд
рецъ прѣдставява картината на Исусо
«Оставете дѣцата да дохождатъ при м
стройката се отоплява съ пара и ос
електричество. Градината служи за бо
цѣли. До градината се намира площад
Кулата на главната постройка е 37 м.
е снабдена съ часовникъ и камбана.

Издръжка и уредба.

Държавата харчи годишно за под
семинара съ персонала му около 84.0

ътъ е екстернатъ. Хоспитирането ми
нъ интернатъ въ Саксония ми дава
ть при сѫпоставяне на интерния и
живота на бѫдещия учитель да из-
ителни заключения Мимоходомъ под-
кои отъ тѣхъ тукъ, прѣдвидъ тежне-
рѣпване нашитѣ екстерни педагоги-
лища въ интернати. Много би могло
е въ полза и врѣда на екстерния или
животъ, изхождайки отъ различни гле-
е на въпроса трѣбва да се погледне
що отъ становището на възпитанието.
това само становище мнѣнията сѫ пакъ
е отъ икономическа гледна точка интер-
ави ученицитѣ отъ експлоатацията на
бира се, ако въ случая самата държава
прави това, че той облекчава издържа-
щия учитель, отъ една страна, съ
латната кѫща и квартирна обстановка,
а, чрѣзъ оефтиняване на храна и пр.
колективния животъ и че отъ възпи-
елна точка интернатътъ до най-въз-
епень отдѣля младежа отъ развратя-
ществена срѣда, че интернатътъ при-
ежа на колегиалность и му дава въз-
да се движи между равни нему, съ
ли и стремежи, че той удовлетворява
диететика всички изисквания на единъ
ъ животъ, а съ това дава здраво учи-
всичко това говори въ полза на единъ
по устройството си стоящъ интернатъ,
а се отрече. Обаче като знаемъ, че и
бро желание и стремежи на въпро-
идеалътъ на единъ интернатъ остава
остигнатъ, че интернатътъ съ своя въ
ченъ животъ, далечъ отъ съприкосно-
ѣдата, дава неопитни, макаръ и може
дотогава възпитани младежи, за току-
ващия съ първото учителство свобо-
ть при развалено или покварено об-
борбата съ което тѣмъ е потрѣбно
а това общество и практичность въ
а, качества съвсѣмъ недобити въ ин-
арски интерненъ животъ, че нека е
ива душа на младежа при затворения
авила и прѣдписания учетенъ интер-
ть се чувствува при напускане на тоя
то изподъ тежъкъ товаръ измъква ги
вхвъркне навънъ въ свобода, но тѣй
всички училищни науки, за да разбие
главата си о стъклата на затворения
както би направила въ старта и из-
се съ радостни хвърчения птичка отъ
мѫчителя, че всичко това е съ най-
ата стойность на казаното въ полза
а, ако не повече, ни кара да се за-
рху прѣкомѣрната похвала на интерния
ко семинарътъ не работи само за да
ни и порядъчни младежи до врѣмето
ето му, а готви учителство, добрѣ
е наоколъ, което прѣзъ ученичеството
а страна, при натиска на развалата на
, отъ друга, при влиянието и борбата

на училището съ тая развала, се е калило, за да не се прѣгъва, както би било иначе, то би трѣбвало да прѣдпочетемъ екстерния животъ. Само да се криемъ до извѣстно врѣме отъ злото, а това иска интернатътъ, е по леко, разбира се, отколкото да излѣземъ въ борба съ него. Но не това трѣбва да е цѣльта на възпитателното училище, а да възпита, за да могатъ други за възпитаватъ тогазъ, когато то не може вече. Ако бихме твърдяли, че семинарътъ дава завършени характери, то би билъ на мѣсто единъ интернатъ, обаче съ 15-20 годишна възрасть не се завършва образуването на характера, а начева. И тъкмо въ тоя прѣходенъ периодъ на крѣхката душа, високо хвърчена, чразена учлищата зрѣлость, а това ще бѫде по-силно при интерната, съ всичко нему принадлежаще, турне младежа на свои крака срѣщу това, отъ което го пазиме въ интерната. Къмъ това забѣлѣзвамъ, че съ нищо не се отличава, доколко това е възможно да се види, нравствената висота на възпитаното въ интернати учителство на Саксония отъ това на екстерната въ Бременъ, при всичко че Бременъ съ голѣмия си търговски животъ прѣдлага може би повече изкушения. Какъ прѣкарвать врѣмето си тукъ семинариститѣ, не мога положително да зная, но само нѣколкото свободни часа на интернитѣ въ семинара на Auerbach даваха впечатления, които не говорять добрѣ за казаното високо нравствено ниво на единъ интерненъ. Нека не се забравя, че забраненото се търси, а колкото по се наказва, толкозъ по-страстно се желае и хитро *укрива*.

Семинарътъ въ своята по-важна урѣдба зависи отъ върховната училищна власть (Oberschulbehörde[1]). Той се управлява отъ директора и е подъ прямия неговъ контролъ и ръководство. Правата на директора сѫ доста голѣми, па и участието му като членъ въ върховната училищна власть по специалность ги разширява още повече. Сѫдействуването на учителския съвѣтъ е само формално. Правата на съвѣта сѫ много малки или почти никакви. Директорътъ има само 7 часа обучение, но затуй пъкъ той води сямъ канцеларската работа на семинара.

Класоветѣ сѫ слабо заети. Общото число на семинариститѣ отъ 6-тѣ класа е 115. Туй улеснява работата на учителитѣ, както при обучението, тъй и дисциплинарно. Наказанията сѫ рѣдкость и по възможность се избѣгвать. Особени правилници за позволеното и непозволеното на семинариста нѣма, обаче нѣкои отъ тѣхъ знае кое е подходно и кое не за единъ бѫдещъ учитель. Държането и поведението на семинариста и вънъ отъ училището подлежи тоже на контролъ и др.

Пособия.

Семинарътъ притежава богати сбирки и кабинети, но особено тия по физика и химия сѫ бѣ-

[1] Обер. Oberschulbehörde горѣ училищната власть ... урѣдба на основнитѣ училища.

лѣжкити. Чрѣзъ подаръкъ отъ търговската камара общата стойность на тия послѣднитѣ достига около 10 000 марки.

Музикалнитѣ инструменти (2 органа, 1 хармониумъ, 2 пияна, 1 пиянино) сѫ отъ приблизителна стойность 12,000 марки, а съ мотора за органитѣ—14,000 марки.

Библиотеката обхваща около 6,000 тома на стойность 17,000 марки.

Приемъ и изпити.

Курсътъ на семинара е шестгодишенъ. Препарандия не сѫществува. Приемъ въ семинара бива слѣдъ особенъ приеменъ изпитъ на ученици свършили курса на основното училище (8 години). Заявленията за приеменъ изпитъ се придружаватъ отъ кръщелно свидѣтелство, училищна книжка (свидѣтелство за успѣхъ) и свидѣтелство за сполучливо ваксиниране. За семинаристи могатъ да бѫдатъ приети само лица, 1) синове на поданници на свободния градъ Бременъ, 2) които сѫ навършили 14-годишна възрасть, 3) които сѫ здрави (прѣгледани отъ училищния лѣкарь), 4) родителитѣ на които се задължаватъ писмено да плащатъ годишна такса 50 марки, или да повърнатъ сумитѣ, дадени като стипендии и помощи, въ случай на изключване или отказване на кандидата (до три години) отъ поемане учителско мѣсто въ Бременъ, и 5) които издържатъ сполучливо изпита.

Приемниятъ изпитъ има за цѣль, чрѣзъ устенъ изпитъ по нѣмски езикъ и писменъ изпитъ по религия, нѣмски езикъ, история, география, смѣтане и съчинение, да опрѣдѣли душевната зрѣлость и срѫчность на кандидата.

На бѣдни ученици, съобразно съ успѣха при приемния изпитъ, се даватъ стипендии. Държавата отпуска стипендии и помощи на сума 4,500 м. годишно. Освѣнъ тая сума, има и други стипендии и помощи отъ лихвитѣ на пожертвувани капитали.

Слѣдъ най-малко 5-годишно за прѣдварителния изпитъ и 6-годишно за послѣдния изпитъ стоене въ семинара, семинаристътъ се подлага на зрѣлостенъ изпитъ, за да се опрѣдѣли, притежава ли той изискванитѣ знания и способности за учителствуване въ основни училища.

При особени обстоятелства, най-често болесть, семинаристътъ може, съ съгласието на инспекцията и възъ основа на прѣдишенъ добъръ годишенъ успѣхъ, да се освободи отчасть или напълно отъ тоя изпитъ.

Изпитната комисия се състои отъ сенатски пратеникъ, училищенъ инспекторъ, директора на семинара и учителството.

Училищниятъ инспекторъ присѫтствува само на устнитѣ изпити безъ право на гласуване.

Оцѣнкитѣ на изпититѣ сѫ: 1 = много добъръ, 2 = добъръ, 3 = удовлетворителенъ и 4 = слабъ.

До изпитъ се допускатъ ученицитѣ отъ послѣдния (I.) класъ съ най-малко удовлетворителенъ (3) успѣхъ.

Семинаристи съ лошо поведение
тъчна учителска способность (спор
имъ въ образцовото училище) не с
до изпита.

Зрѣлостниятъ изпитъ бива *прѣдвар*
нитъ — слѣдъ V-та семинарна годи
денъ изпитъ — слѣдъ VI-та семинар

Прѣдметитѣ на прѣдварителния
1) аритметика, 2) геометрия, 3) гео
естествена история, 5) физика и хи
ория на музиката съ пѣене, цигулк
7) краснописане и 8) рисуване.

На писмения изпитъ се изисква:
шрифтъ съ нѣмска и латинска азбу
пробна рисунка, 3) една писмена
естествена история или физика и
продължение най-много 3 часа), и
работа по аритметика или геометрия
3 часа).

По прѣдметитѣ, по които въ точк
държано писменъ изпитъ, не се
устенъ изпитъ.

Ученици, които на повече отъ два
иматъ «слабо», не могатъ да прѣминатъ
ния класъ (I. класъ); при едно или
изпитътъ по тия прѣдмети се повтар

Върху прѣдварителния изпитъ не
свидѣтелство.

Прѣди послѣдния изпитъ (слѣдъ 6-
година) ученикътъ изпълва единъ
за произхождение, възрасть, религи
вание и пр.

Прѣдмети на послѣдния изпитъ
лигия, 2) педагогика, 3) нѣмски ези
глийски езикъ и 5) история.

Писмениятъ изпитъ се състои отъ
много 6-часова работа върху една те
гогическо, религиозно или литератур
жание и 2) най много 3-часова работа
по английски.

Къмъ горнитѣ прѣдмети на устния
прибавятъ и ония, по които има
повторителенъ изпитъ. Върху хода
изпитъ се държи отъ учителитѣ на
по редъ показанъ отъ директора,
Изпитванията по разнитѣ прѣдмети с
прѣподавателитѣ на тия прѣдмети. Слѣ
ване на послѣдния изпитъ резултатит
изпита се съпоставятъ, а въ неопрѣдѣл
и годишнитѣ успѣхи, за да се опрѣ
телската годность на кандидата.

Изпитътъ се счита за неиздържанъ,
датътъ е показалъ слабъ успѣхъ по
педагогика, или по нѣмски езикъ, и
повече отъ 3 други прѣдмети, изк
стика и музика при липса на дарба

Оцѣнкитѣ на успѣхъ по различнит
въ зрѣлостното свидѣтелство слѣдв

1. Педагогика
2. Религия
3. Нѣмски
4. Английски
5. Аритме
6. Геомет
7. Естест
8. Физик

графия d) клавиръ
ория e) органъ
зика 12. Рисуване
ия 13. Краснописане
ие 14. Гимнастика
вка

сна прѣдстава на онуй, що се изисква зпити, поднасямъ темитѣ на писменъ рѣзъ една отъ миналитѣ години: при арителния изпитъ (слѣдъ V-та семи-ина)

ствена история: отношенията между та и естествената класификация на .

метика: а) Дисконтътъ на една полица 75 м. по 4% е 13·95 м. Още колко ъ е имала полицата?

една сума получава A $^1/_4$ — 12·75 м., 5 м., C $^1/_6$ + 14·60 м., D $^1/_8$ + 19·40 м. ъка отъ 79 м. Каква е била цѣлата сума? ъ баща влага въ спестовната каса при то на сина си 200 м. и всѣка година нь влага сѫща такава сума. Каква сума и синътъ на края на 19-годишната си Лихва 3%. Да се развие формулата! та на 3 числа е 283. Дѣлимъ ги съ второто, имаме 5 частно и 5 остатъкъ. ли съ второто третото, получаваме зултатъ. Кои сѫ тритѣ числа?

$\sqrt{}$048.687 =?

— 3
-2 + $\sqrt{2}$

послѣдниятъ изпитъ (сл. VI. сем. година).

мение: Песталоци, какъ Гертруда учи , 1801. г.

ийски: Прѣводъ отъ нѣмски на ан-

зрѣлостния и приемния изпитъ, прѣзъ а учебнитѣ години нѣма други изпити. нията отъ единъ класъ въ други ста- основа на годишния успѣхъ. Повта- единъ и сѫщи класъ прѣзъ течение години е било и е рѣдко явление.

Персоналъ и заплати.

нето се води отъ 11 души семинарни включая директора и 4 души основни 1 учителка за образцовото училище. директора (теологъ), само единъ отъ е съ висше образование, — всички сѫ само съ семинарно или гимназиално ие, разширено чрѣзъ частни занимания. ателитѣ по рисуване и музика сѫ съ такова образование, но не пълно. — на директора е отъ 7—8,500 м; учи- висше образование и редовнитѣ сем. получаватъ отъ 4—7000 м. (заплатата еличава 4 пѫти слѣдъ всѣки 5 год. по 1000 и 500 м.); *учителитѣ* съ семинарно образование и учител. по изкуствата получаватъ отъ 2600—4800 м. (заплатата се увеличава 4 пѫти слѣдъ всѣки 5 години по 550 м.) Прѣподавателитѣ иматъ седмично отъ 20—24 ч., само директорътъ има 7 часа.

Обучение.

Обучението начева сутринь отъ 8 ч. и продължава до 2 ч. слѣдъ обѣдъ. За по-ясно разбиране на това даваме програмата на единъ седмиченъ день, — четвъртъкъ напримѣръ:

год.	I. класъ	II. класъ	III. класъ
8—9	практ. (3 ч.)	нѣм. езикъ	нѣмски
9—10		аритметика	педагогика
10—11		пѣене	география
11—12	религия	практика	физика
12—1	—	хим. (2 ч.)	геометрия
1—2	—		гимнастика
2—3	практ. (2 ч.)	органъ	—
3—4		—	—
4—5	педагогика	—	—

год.	IV. класъ	V. класъ	VI. класъ
8—9	нѣмски	геометрия	цигулка
9—10	**ест. история**	история	география
10—11	английски	нѣмски	нѣмски
11—12	история	цигулка	религия
12—1	рисув. (2 ч.)	гимнастика	аритметика
1—2		клавиръ	—

Междучасовитѣ паузи сѫ отъ по 10 м., само 10—11 ч. и 12—1 ч. отъ по 15 м. Слѣдобѣдни часове нѣма, съ изключение за I. класъ. Прѣзъ врѣме на дългитѣ паузи между часоветѣ, семинариститѣ закусватъ донесена отъ дома храна. Безработни дни сѫ: 1) всички официялни праздници, 2) великденската ваканция (10 дена), 3) за петдесетница (7 дена), 4) лѣтната ваканция (5 седмици), 5) септемврийска ваканция (17 дена) и коледна ваканция (10 дена).

Числото на часоветѣ за различнитѣ класове е, както слѣдва: за VI кл (I-ва семинарна година) — 35 ч., за V. кл. (II-ра сем. година) — 34, за IV. кл. (III-та сем. година) — 36, за III. кл. (IV-та сем. година)—36, за II. кл. (V-та сем. година) — 33, за I. кл. (VI-та сем. година) — 16 съ изключение на часоветѣ по практика (всѣки день отъ 8—11 и отъ 2—4 ч.).

Обучението обхваща слѣднитѣ учебни прѣдмети: религия (за всички класове), педагогика (за тритѣ горни класа), нѣмски езикъ (за всички класове), английски (за I., II., III. и IV. кл.), аритметика (за всички класове безъ I. кл.), геометрия (за всички безъ I. кл.), физика (за всички класове безъ I.), химия (само за II. и III. кл.), история (за всички), география (за всички безъ I. кл.), ест. история (за всички безъ I. кл.), гимнастика (за всички), краснопись (за тритѣ долни класа), рисуване за всички, изключение I. кл.), пѣене — хорово (за всички), — класово (за V. и VI. кл. само), цигулка (за всички, съ изкл. за I. кл.), клавиръ (за III.

IV. и V. кл.), органъ (за II., III. и IV. кл.), теория на музиката (за II., III., IV. и V. кл.)

Учебниятъ планъ на материята по различнитѣ учебни прѣдмети въ семинара е:

По религия:

Въ VI. класъ — 3 часа седмично. Историческитѣ книги на стария тестаментъ при постоянна връзка и упражнение на библейскитѣ разкази, съ историята и религията, географията и етнографията на еврейския народъ. Поселенията на Палестина. Животътъ на стария израилски народъ. Падането на Самария. Освобождението на Юдея. Пророцитѣ Иеремия и Езекиилъ.

Заучване наизустъ. Декалогътъ, откжслени отъ пророцитѣ, 5 черковни пѣсни.

V. класъ — 3 часа седмично. Произхождение и канонизиране на книгитѣ отъ Стария Завѣтъ. Периодътъ на персътѣ и врѣмето на Диадохитѣ. Прѣзъ врѣмето на Макевеия. Псалтиръ, Соломонова мждрость и проповѣдь. Иовъ. Повторение отъ VI. класъ.

За запаметяване: 7 псалми и 5 черковни пѣсни.

IV. класъ — 3 часа седмично. — Животътъ на Христа споредъ Евангелиститѣ. Апостолитѣ. Историйкитѣ на Новия завѣтъ. Повторение отъ V. и VI. класъ.

За запаметяване: Исусовата проповѣдь на планината, 6 черковни пѣсни.

Забѣлѣжка. Въ IV., III. и II. кл. се учи, покрай тритото, прѣзъ втората половина Христовото вѣроучение и нравоучение въз основа на библейскитѣ четива и разкази.

III. класъ — 2 часа седмично. — Писмото до Галата. Първо писмо до коринтянитѣ. Откжслеци отъ II-то писмо до коринтянитѣ и I-то писмо до солунянитѣ. Повторение на библейски разкази. Черковна история до 1216. година.

За запаметяване. Апостолътъ и 6 чер. пѣсни.

II. класъ — 2 часа седмично. Писмото до римлянитѣ; писмото до филипинянитѣ; писмото до евреитѣ. Приловторение на всички послания (писма). Черковна история отъ 1216—1648. год. Черковни различия. Двѣтѣ главни катехизми на евангелската черква. Повторение на ученото.

I. класъ — 2 ч. седм. История на черквата до днесъ. Вѣроучението и нравоучението на Христа (въ непрѣкжснатата връзка).

По педагогика.

Въ III. класъ — 4 часа седм. (Прѣзъ лѣтото) Диетика. Теория на познанието. Логика. Психология. (Прѣзъ зимата) Възпитание и дидактика. Методиката на два прѣдмета, по които семинариститѣ отъ II. класъ най-напрѣдъ ще практикуватъ.

Въ II. класъ — 4 часа седм. Специална методика. Четене класици на педагогиката.

Въ I. класъ — 4 часа седм. История на педагогиката. 1 часъ седм. — Конференция. 1 часъ седм. — *Разпрѣдѣление на седмичния материалъ за образцовото училище между семинариститѣ.*

По нѣмски езикъ.

Въ VI. класъ — 5 часа седм. Глав[...] на ортографията съ упражнения. [...] Късо изречение. Подлогъ и прилог[...] и спрежения — Уводъ въ литерату[...] творби на XVIII. ст. Обстойно раз[...] извѣстно число разкази, басни, пар[...] хове. 18 писм. работи въ текс[...] форми, описание, реферати и пр. Те[...] живота на ученика вънъ и въ учи[...]

V. класъ — 4 ч. седм. Разпростр[...] чения. — История на литературата, [...] на увода, съчинения на XIX. стол. — [...] работи съ по-голѣми изисквания. За[...] хове наустъ.

IV. класъ — 4 часа. Сложни изре[...] рия на литературата отъ Gottsched [...] Биографията на по-забѣлѣжителни [...] тика и метрика възъ основа на [...] писм. работи — като нови стилист[...] фо[...] геристика, хрия и свободно изложени[...] писм. работи отъ литература, историят[...] и поговорки. — Запаметяване на сти[...]

III. класъ — 4 часа. Новолитерату[...] фонология и етимология. Повторени[...] риалъ отъ V. и VI. кл. — Нова и нов[...] литература — 12 писм. работи съ ова[...] изисквания.

II. класъ — 3 часа. Очеркъ на ис[...] нѣмската граматика. Повторение на [...] отъ IV. кл. — По-стара история на н[...] (до Gottsched) — 10 писм. работи. — [...] изключително съ педагогическо съд[...]

I. класъ — 3 часа. Сгъстено пов[...] материала по граматика. — Систематично [...] на материала на «проза и поезия». — [...] повторение на историята на литерату[...] чайни прибавки. — 4—6 писм. рабо[...] гогическо съдържание.

По английски.

Въ VI. класъ и V. класъ нѣма.

Въ IV. класъ — 3 часа седм.

Въ III., II. и I. класъ — по 2 ч. се[...]

Изборътъ и нареждането на матери[...] оставя на прѣподавателя на прѣдмета[...]

По аритметика.

Въ IV. класъ — 3 ч. сед. Числов[...] Римскитѣ цифри. Четиритѣ дѣйстви[...] наименовани и именовани числа, с[...] новани. Прости и десетични дроби [...] на прости дроби въ десетични и обра[...] ване на алгебрични задачи чрѣзъ [...] (безъ равенство).

Въ V. класъ — 3 ч. седм. Прѣс[...] буквени величини. Отрицателното. [...] Прѣсмѣтане на лихва. Сложна лихва[...] дара, рабатъ, дисконтъ, купуване и [...] възъ основа на търговски прѣсмѣтан[...]

-ъ — 3 ч. седм. Пропорции (про- -равнения отъ I. ст. съ едно неиз- -жно правило. Срочно изчитане. -дружествено правило. Полици и -умъ.

-ъ — 2 часа. Въздигане въ квад- Потенционални правила. Квадра- -ски коренъ отъ цѣли, дроби и бук- Прѣсмѣтане съ корени. Прогресии. -тѣ логаритмически прѣсмѣтания. Рента. Повторение на четиритѣ -ното правило, прости и десетични

-ъ — 2 часа седм. Уравнение отъ и двѣ неизвѣстни. Уравнения отъ -извѣстни. Уравнения отъ II сте- -и смѣсено квадратно уравнение). геометрич. прогресия. Повторение. — нѣма.

По **геометрия.**

-ъ — 2 часа. *Наука за формитѣ:* -ѣнна призма, тетраедъръ, 4-стѣнна -аедъръ (осмостѣнъ). *Въведение въ* -ието «Геометрия», видове простран- -ни, видове линии и плоскости. Пла- -равила. Паралели. Триъгълникъ. Четириъгълникъ.

-ъ — 2 часа. *Планиметрия*; кръгъ; -ва два кръга; вписани и описани -гонъ. Сравняване съдържанието на съ паралелограма. Пропорционал- -сечени успоредни.

-ъ — 2 часа седм. *Планиметрия:* фигуритѣ. Пропорционалность при -ване съдържанието на правол. фи- Пропорционалность на линии съ -прѣсѣчки. Равномѣрно дѣление. По- -материала отъ V. и VI. класъ.

-ъ — 2 часа. *Стереометрия:* Отно- -правитѣ линии помежду, на правитѣ -ти и на плоскости къмъ плоскости. -полюсъ. По-важнитѣ тѣла: линии, -сти на тѣла. Изработка на модели. -тригонометрични функции: отно- помежду; промѣната при увелича- -ване на ъгъла. Леки задачи отъ -и остроъгълния триъгълникъ. Най- -ометрически формули.

-ъ — 2 часа. *Стереометрия:* Плоско съдържание. Изработка на модели. *Тригонометрия:* тригонометрични -задачи отъ правоъгълния и остро- -ъгълникъ. Служене съ помощень -жение на тригонометрията въ сте- -шинавя. Правоъгълния сферически Повторение.

-о **естествена история.**

-ъ — 2 часа (лѣтѣ). *Ботаника:* Опи- -ставителнитѣ растения на около 20 -ливадата, полето, нивината (угарьта) рѣчнията брѣгъ, гората. (Зимѣ) *Зоология:* бозайници; най-голѣмо внимание се дава на слѣднитѣ точки: *a*) тѣлосложение и движение, *b*) тѣлосложение и хранене, *c*) мѣстото или въ природата и значението имъ въ нея, *d*) значението имъ за човѣка.

Въ V. класъ — 2 часа. (Лѣтѣ) *Ботаника.* Описание на прѣдставители, по-важни типове. Упражнение и упражнение въ разпознаване. Системно съпоставяне и тълкуване на морфологичнитѣ явления. (Зимѣ) *Зоология:* птици, пълзящи (Reptilie), земноводни.

Въ IV. класъ — 2 часа седмично (Лѣтѣ) *Ботаника:* продължение на описанията на растенията (особено внимание върху грѣбнитѣ, криптогамитѣ (тайнобрачнитѣ) и върху чуждестраннитѣ културни растения). Упражнения въ разпознаване. Системъ на ботаниката. Линеевата и природната систематика. (Зимѣ). *Зоология:* риби, бръмбари, пеперуди.

Забѣлѣжка. Въ IV., V. и VI. класъ ставатъ прѣдимно на изучени растения и животни въ природна срѣда и об[ра]зъ живота.

Въ III. класъ — 2 часа. Повторение на най-главнитѣ типове растения. Повторение на линеевата и естествената систематика. — Четирикрили насѣкоми (hymenoptera), двукрили насѣкоми (diptera), мрѣжокрили (neuroptera). Orthoptera, полукрили (hemiptera). Повторение на по-важнитѣ екземпляри отъ бръмбаритѣ (Coleoptera) и пеперудитѣ (lepidoptera). Паяци (arachnidea). Многоножки (myriapoda). Раци (crustacea). По главни прѣдставители на червеитѣ. Мекотели и други низши животни. — Повторение най-важнитѣ прѣдставители на гръбначнитѣ.

Въ II. класъ — 2 часа седмично. Минералогия.— Анатомия и физиология на растенията. — Антропология. — Генерално повторение.

Въ I. класъ нѣма.

По **физика и химия:**

Въ VI. класъ — 2 часа. *Физика.* Уводъ. Общи свойства на тѣлата. Движение, сила. Калорика: разширение. Агрегатни състояния. Парна машина. Сгрѣване. Специфична топлина. Провождане на топлината. Топлината върху земята: вътрешна топлина, денонощна температура, температурата презъ годишнитѣ врѣмена. Прѣдаване на топлината. Вѣтъръ. — Влажность на въздуха: термоскопъ, хигрометъръ, атмосферно налѣгане.

Въ V. класъ — 2 часа. *Физика.* Магнетизъмъ. Два вида електричество. Токъ. Техническа приложба на електромагнетизъма и индуктивнитѣ токове. Повторение.

Въ IV. класъ — 2 часа. *Физика.* Общо върху вълнообразнитѣ движения. Акустика. Оптика. Оптични явления въ атмосферата. Оптически инструменти. Повторение.

Въ III. класъ — 3 часа. *Физика* (1 часъ). Механика — A. *Статика:* равновѣсие, мѣрене на силитѣ. Групиране и разлагане на силитѣ. Тежение. Прости и сложни машини. — B. Динамика

различни видове движения. Махалото и неговата приложба. Повторение. *Химия* (2 часа): *Неорганическа химия.* Увод. Металоиди. Леки метали. Изкопаеми метали (особено внимание на технологията).

Въ II. класъ — 3 часа. *Физика* (1 часъ). — C. *Хидромеханика:* свойства и налѣгане на течноститѣ. Специфично тегло. Хидравлични машини. — D. *Аеромеханика:* барометъръ. Помпи. Въздушенъ балонъ и пр. *Химия* (2 часа). Тежки метали. — Общъ погледъ върху неорганическата химия. *Органическа химия:* Цианъ (Cyan), въглехидрати, въглеводороди, ароматични вещества, маслени вещества. Хр[illegible]на. Химически процеси въ растенията. Повторение.

По **история:**

Въ VI. класъ — 2 часа. Прѣгледъ на географията на Азия въ древность. Вавилонъ. Асирия. Нови Вавилонъ. Мидия. Персия. Индия. Финикия и Египетъ. — Географията на древна Гърция. Гръцка история. Диодохитѣ. Македония и Гърция до 197. г. прѣди Христа. Сирия и Египетъ до 190. год. Повторение.

Въ V. класъ — 2 часа. Географията на древна Италия. Римската история до 180. г. сл. Христа. Повторение.

Въ IV. класъ — 2 часа. Константинъ. Прѣселение на народитѣ. Каролингитѣ, врѣмето до Rudolf I. Повторение историитѣ на източнитѣ народи и гърцитѣ.

Въ III. класъ—2 часа. Отъ Rudolf I. до Max I. Главнитѣ произшествия отъ историята на Франция, Англия и Италия до 1600. г. — Откритиия — Историята на Бременъ до 1500. г. Реформацията до 1618. г. 30-годишна война. Повторение на римската история.

Въ II. класъ — 2 часа. Историята на Бременъ до 1648. год. Стюартъ въ Англия. Величието на Франция. Людвигъ XIV. Турскитѣ войни. Северната война. Историята на Бранденбургъ. Прусия до 1740. г. Фридрихъ II. Французската революция до 1795. г. Историята до 1812. г. (Само Прусия по-обстойна). 1812. г.—1815. г. Повторение историята на срѣднитѣ вѣкове.

Въ I. класъ — 1 часъ. Нѣмското движение отъ 1848—1850. г. Най-важнитѣ произшествия до 1863. г. Войната прѣзъ 1864. г., прѣзъ 1866. г. Сѣверогермански съюзъ. 1870—1871. г. Държавна уредба. Руско-турската война, 1877. год. Повторение историята на Бременъ и продължението ѝ дори досега. Общо повторение.

По **география.**

Въ VI. класъ — 2 часа. Родиновѣдение: г. Бременъ, околность и пристанищни градове. Рисувание на скици и планове. Метеорологични наблюдения. Физическа география. Земна повръхность. — Елементарна математическа география.

Въ V. класъ — 2 часа. Континентитѣ съ изключение на Европа: физически и политически прѣгледъ. Особено внимание на Азия въ физическо отношение за сравнение съ [illegible]тиненти. Рисувание карти.

Въ IV. класъ — 2 часа. Европа [illegible] на Германия и Швейцария въ физ[illegible] литическо отношение. Повторение.

Въ III. класъ — 2 часа. Германи[illegible]рия (физикаленъ и политически [illegible] Нѣмски колонии. Повторение.

Въ II. класъ — 2 часа. *Физиче[illegible]ска география* (1 ч. с.) Повторение съ прибавки и разширения. *Мате[illegible]графия* (1 ч. с.): Хоризонтъ. Видим[illegible] на небеснитѣ тѣла; звѣзди; мѣсе[illegible] затъмнения. Голѣмина и форма на [illegible]ъсна мрѣжа. Дѣйствителнитѣ дви[illegible]беснитѣ тѣла. Движенията на Земя[illegible] и около слънцето; день и нощь, го[illegible]мена. Земни поеси. Движение на в[illegible]чева система (Птоломей, Коперникъ[illegible] Причини за движенията и равновѣсие[illegible]чевата система. Законитѣ на Кеплер[illegible] Лѣтоучисление и календарь. Рисуван[illegible]

По **музика.**

Въ VI. класъ — *цигулка* (2 ч.): — [illegible] I-во положение на ръката: чиста и [illegible] умѣрена сръчность. Най-прости [illegible]тжка. — 10 черковни пѣсни. *Пѣене* (2 [illegible]зуване на тонове. Познаване тонов[illegible] Училищни и народни пѣсни на [illegible] Solo — пѣене.

Въ V. класъ — *Клавиръ* (2 ч); *ци[illegible]* По-голѣма сръчность на ръката. Ет[illegible] — 6 двугласни пѣсни. — 20 черко[illegible] *Пѣене* (1 ч.) Интонация и позна[illegible]не. Диктати. Свѣтски и черковни пѣсни [illegible]тодически поучения. *Теория:* тонове, тризвучия.

Въ IV. класъ — *Оргелъ* (2 ч.); *кл[illegible] цигулка* (2 ч.) етюди и листи. Трила[illegible] — 10 черковни пѣсни. 10 двугласни [illegible]*рия:* модулация съ тризвучия. Ди[illegible] акорди.

Въ III. класъ — *Оргелъ* (1 ч.). *Кл[illegible]* цигулка (1 ч.): триосъ, квартетъ, [illegible] II и III. положение на ръката ([illegible]гласни пѣсни, 10 черковни пѣсни. [illegible]лация съ септимъ акордъ. Алтериране ([illegible] акорди. Дивари. Тонове. Гами. М[illegible] пѣенето.

Въ II. класъ — *Оргелъ* (1 ч.); *Ц[illegible]* I — 5 положение на ръката. Пѣсни [illegible] сами. Диетъ, териетъ, квартетъ, [illegible] на всички черковни и свѣтски пѣсн[illegible] Методика. Упражнение въ хармонизиране. История на музиката.

Забѣлѣжка. Всички класове отъ I. [illegible] хорово пѣене. [illegible] прѣдоставя за [illegible] [illegible]

[illegible] рпѣме за подготовка [illegible]

По **рисуване**.

. класъ — 2 ч. Всички видове линии и
ч. фигури. Рисуване на листа; стили-
а листни форми; приложба на стили-
форми въ орнаменти.
класъ — 2 ч. Акантусъ. Палмете. Сти-
е на растителни форми. Плоскостни
и.
. класъ — 2 ч. Рисуване на Stuhl-
ѣ дървени модели. Сѣнкуване съ креда
ванка. Рисуване на прѣдмети.
класъ — 1 ч. Рисуване на прости и
и гипсови модели съ бѣла и черна креда
ѣлна хартия; растителни форми.
класъ — 2 ч. — а) *Проекционално рису-*
рѣдставяне на модели и прѣдмети въ
разрѣзъ. б) *Линейно перспективно рису-*
сновни понятия, основа; разрѣзъ; общи
върху гледна точка, картинна плос-
оризонтъ и пр.; перспективни дѣления;
разни положения; образуване на сѣнки
ения.
класъ нѣма.

По **краснописание**.

класъ — 2 ч. Малка и голѣма нѣмска
ка азбука въ генетически редъ. По двама
ицитѣ се упражняватъ на дъската съ
.
класъ — 2 ч. Сѫщо както въ VI. кл.;
зрения. Писане въ тактъ. Писане на
дъска.
класъ — 1 ч. Сѫщо както въ V. кл.
на краснописа.

По **гимнастина**.

и V. класъ (групирани) — 2 ч. Леки
пражнения, свободни упражнения и упра-
ъ тояги. Групи отъ тѣхъ. Леки машинни
ния: увисване, облѣгане, пълзене, кате-
р. Гимнастически игри. Упѫтвания за
моль при нещастие.
и III. класъ (групирани) — 2 ч. Исто-
темалика и методика на гимнастиката
ѫлмично само въ III. класъ. — Сѫщитѣ
пражнения както въ първитѣ два класа,
голѣма трудность. Упражнения съ боз-
Комбиниране на групи упражнения.
и I. класъ (групирани) — 2 ч. Сѫщитѣ
пражнения както прѣзъ другитѣ го-
по-голѣми трудности. Състезания. Игри.

жка. Прѣзъ цѣлото всички класове играятъ
ч...

По **стенография**

етътъ е факултативенъ и само за дол-
ове; 2 часа седмично. Материалътъ и
ението зависи отъ прѣподавателя.

Начинъ и маниери на семинарното обучение.

Прѣподаването се води тъй, както и у насъ. Разбира се, всѣки прѣподаватель има свой маниеръ за водене на обучението, много или малко различаващъ се отъ оня на други, но всичкото различие въ детайлитѣ и дребноститѣ, обуславяно отъ естеството на материала, отъ силитѣ на ученицитѣ, отъ случайната обстановка, има обща основа, а тя е — да се разкаже материалътъ и, ако се разпознава съ срѣме, да се отправятъ нѣколко репродуктивни въпроси къмъ ученицитѣ. Нѣщо особено, което да характеризува тоя начинъ и го отличава отъ онова, що става у насъ, нѣма; разбира се, като не забравяме, че многото учебни помагала, които придружаватъ обучението, му даватъ другъ отенъкъ.

Образцовото училище и практиката.

Ръководитель на образцовото училище е единъ семинаренъ учитель, обикновено прѣподавательтъ по методика. Учебниятъ планъ и организацията на това училище е такава, каквато иматъ 8-годишнитѣ, по 6-класни училища на Бременъ[1]). Първитѣ 4 години образуватъ 4 класа, а послѣднитѣ 4 — два класа съ по 2-годишенъ курсъ. Въ горнитѣ класове момчетата сѫ раздѣлени отъ момичетата. При семинара е имало по-рано и едно слѣто училище отъ 4-тѣ долни класа. Това е било наложено, защото долнитѣ класове сѫ били тогава много голѣми (съ повече отъ 60 ученика). Излишнитѣ ученици на 4-тѣ първи класа сѫ образували това слѣто училище, което сега не сѫществува.

Обучението се води отъ 5 учители (единъ отъ които е семинаренъ) и една учителка по ръкодѣлие и гимнастика за момичетата. Прѣзъ всѣка година въ 4 класа на това училище, съ изключение на двата горни дѣвически класа, обучаватъ изключително семинариститѣ отъ I. класъ. Всѣко тримѣсечие става промѣна между учителитѣ на основното училище и семинариститѣ отъ I-ния класъ въ дѣленитѣ отъ тѣхъ класове. Напримѣръ, ако семинариститѣ сѫ обучавали първото тримѣсечие VI., V., IV. и III. кл. (първитѣ 4 години, момчета и момичета заедно), второто тримѣсечие обучаватъ въ IV., III., II. и I. кл. (въ двата послѣдни класа сѫ само момчета. II = 5-та и 6-та учеб. година; I. — 7-ма и 8-ма уч. год.), а третото тримѣсечие ще обучаватъ VI., V., II. и I. кл. Тъй че прѣзъ течение на годината всѣки семинаристъ има възможность да прѣподава въ долния, срѣдния и горния курсъ на основното училище по всички прѣдмети.

За тая цѣль първиятъ семинаренъ класъ е раздѣленъ на 4 групи, прѣзъ всѣко тримѣсечие различно съставени, на всѣка отъ които групи е повѣренъ единъ класъ отъ образцовото учи-

[1]) в. Хремба на ... [illegible] ... класно училище ... [illegible] ...

лище за прѣзъ едно тримѣсечие. Единъ отъ семинариститѣ на всѣка група се назначава за едно тримѣсечие като ordinarius (прѣдседатель) на класа и е отговоренъ за воденето и изпълнението на класната работа. Практиката е разпрѣдѣлена тъй, че на *всѣки два семинаристи* се дава единъ класъ за обучаване, — единиятъ е прѣподаватель, а другиятъ само хоспитентъ. Както що прѣподавательтъ семинаристъ и хоспитентътъ се размѣнятъ дневно или часово, тъй сжщо всѣко тримѣсечие става обща промѣна между семинариститѣ на всѣка отъ тѣзи групи отъ по 2-ма, за да не се приучатъ и привикнатъ помежду си. Наредбата, да има всѣкога въ класа единъ семинаристъ като хоспитентъ, е прѣдизвикана, едно, изъ чисто дисциплинарни основи, друго, въ случай на прѣчка и непрѣдвиденость да има винаги замѣстникъ и трето, да може всѣки семинаристъ, макаръ и чрѣзъ хоспитиране, до края на годината да прослѣди воденето на обучението и по онѣзи прѣдмети, по които той самъ прѣзъ течение на годината не би могълъ да обучава. Числото на прѣподавателскитѣ часове за всѣки семинаристъ се движи отъ 6—9 седмично; тоже толкова сж и хоспитаторскитѣ имъ часове. Обикновено работата се разпрѣдѣля тъй, че за всѣки семинаристъ се падатъ максимумъ 16 ч. седмично практика и хоспитиране.

Всѣки четири дни, отъ 11—12 ч., вториятъ семинаренъ класъ прѣдприема тоже практика по два класа при контрола и ржководенето на методика-учитель. Тѣмъ и на свободнитѣ отъ занятия семинаристи отъ I. класъ се държатъ образцови лекции. Тѣ сж за всѣка седмица двѣ, въ два часа. Слѣдъ образцовитѣ лекции слѣдва критика. И всички семинаристи отъ I. класъ, които нѣматъ прѣзъ туй врѣме прѣподаване, трѣбва да бждатъ присжтствуващи, както на образцовата лекция, тъй и на критиката. Често, веднага слѣдъ образцовата лекция, и семинариститѣ държатъ лекция по сжщия прѣдметъ, въ сжщия класъ, по сжщия планъ. Тѣзи лекции биватъ тоже разглеждани и обсжждани непосрѣдствено слѣдъ държането имъ отъ цѣлия класъ, прѣподавателя-учитель и ржководителя на практиката.

Контрольтъ на работата на семинариститѣ отъ I. класъ се води тъй, че въ всѣки часъ единъ отъ учителитѣ въ образцовото училище е присжтствующъ при обучението 15—30 минути; той вписва врѣмето на своето прѣстояване и нѣкои други бѣлѣжки, които той има да каже по обучението, въ особена за тая цѣль на масата турена книга. Бѣлѣжкитѣ въ тая книга, както и онѣзи на ordinarius'a—семинаристъ на класа, заедно съ други особености изъ живота на училището и нѣкои общи педагогически въпроси се разглеждатъ и разискватъ въ присжтствието на семинариститѣ отъ ржководителя (ordinarius'a) на училището въ особенъ за такива конференции седмиченъ часъ. Вънъ отъ тоя часъ ordinarius'ътъ на училището, който е и методикътъ, има съ *семинариститѣ и* още единъ часъ, въ който се *разпрѣдѣля и уяснява* учебната материя на основ-

училище за всѣка слѣдующа седмица. часъ семинариститѣ развиватъ лекци дадени правила и упжтвания писмено, за прѣгледъ и поправка на ржково училището и практиката, слѣдъ което чаватъ надирѣ и служатъ, отъ една подготовка въ прѣподаването и отъ упжтване и свѣдѣние на контролирва тиката учитель.

За да има стабилность въ класа, к честата промѣна може да се изгуби, к се всади въ семинариститѣ чувство на отг за тѣхната работа, на края на всѣко тр въ всички класове става изпитъ, койт извежда отъ ординариуса и по възможн присжтствието на директора. Послѣдни за тая цѣль обстоенъ протоколъ къмъ на семинара. На края на всѣко тримѣс тевтерчетата на всѣки ученикъ се вписв по прѣдметитѣ, държането, вниманието, жанието и отсжтствията му. Бѣлѣжкит ставятъ отъ ordinarius'a на училището, дяватъ и подписватъ отъ учителя на клас изпити служатъ и за поставяне бѣлѣ практика на семинариститѣ. Тефтерче даватъ на дѣцата за прѣглеждане и под отъ родителитѣ имъ, слѣдъ което биватъ пакъ въ училището.

За въдворяване дисциплина въ класовет сж доста покварени, се допускатъ и наказания. Тѣлеснитѣ наказания сж п само на учителитѣ, но не и на семин и то при съблюдаване на прѣдписанията Обикновеното и много често тѣлесно н извършвано отъ ржководителя на учил практиката по показание на семинари нѣколкото пржчки по задника. Покрай има и оставяне безъ обѣдъ, закъсняване и изпжждане отъ класната стая. Многот наказания се дължатъ на уредбата на ката, на безсилието и малодушието на риститѣ и на непълния контролъ отъ учителитѣ-ревизори.

Тази уредба за водене на практика питирането, вземена въобще, е за прѣп защото семинаристътъ, слѣдъ като можность въ II. класъ да се запознае о учителската работа, въ I. класъ ще се да за да прослѣди прѣзъ една учебна г основното училище по всички прѣдм всички класове прѣподаването на една лена материя, а не единични лекции. има и лошитѣ си страни, особено въ нарно отношение, поради липса на ед прѣподавателскитѣ сили и поради недо контролъ при тая наредба върху ра семинариститѣ отъ първия класъ. Едно на ревизоритѣ-учители въ всѣки клас 15—20 минути не е въ състояние да и прѣмахне аномалията въ практиката, мѣсечнитѣ съвсѣмъ не даватъ контрола върху поединичната работа на всѣки се прѣзъ отдѣлнитѣ часове.

етодата при практиката.

малното образцови лекции, както въ II., класъ, държани отъ страна на учителя ика, както и онѣзи на специалиститѣ не се отличаватъ съ особени методи и его заицо, прибавимъ ли къмъ това и контролъ, цѣлата работа на семина- ата отенъкъ на блѣдость, схематизъмъ. дадената схема при образцовитѣ лекции: прѣдметъ и за всѣка нова материя да ельта, да се разкаже тьи, както сж го витѣ семинаристи, да се извлѣче разка- рѣзъ въпроси и да се съобщи, не се не сж паднали въ шаблона на фор- степени, не ги и познаватъ и не сж тѣхъ дори, но сж сковани съ другъ ъмъ не по-малко врѣденъ и пагубенъ евата работа. Методикътъ съ своитѣ дава много и различно, подбуждаще та къмъ самодѣйность, къмъ самоусъ- вуване, па и липсата на свобода въ ното отъ семинариста монотонизира цѣ- ика. Какъвъ контрастъ, каква про- жду исканото отъ двамата бременски — H. Scharrelmann и F. Gansberg — во и художественость» въ учителевата въ вършеното въ семинара! И обяснимо. съ напрѣднали години, който не е се отърве отъ старитѣ си традиции, въ практиката отъ учитель съ реално вно образование, *образци* въ лекции отъ самообразовали се, за които владѣнето ата материя е идентично съ изкуството даване, не могатъ и да нѣщо повече.

Дѣвически семинари.

държавния семинаръ за учители, въ има и други два семинара за учителки годишенъ курсъ. Числото на семина- е 120. Тѣ плащатъ за студиитѣ си дишна такса.

о уредбата на основнитѣ училища.

рховна училищна власть.

учебно дѣло въ страната стои подъ контролъ и управа на висшата учи- асть (Oberschulbehörde), която се състои члена на сената; 6-ма отъ народното ителство, между които могатъ да бѫдатъ учители. Отъ тѣхъ прѣзъ всѣки три се мѣняватъ по 3-ма; 2-ма депутирани стерията, отъ които всѣка година бива по единъ; по единъ отъ научни, технически училища, назначени за 6 го- училищенъ съвѣтникъ (Schulrat) за и 2-ма депутирани отъ учителския отъ които всѣка година се мѣнява по

Училищниятъ съвѣтникъ (Schulrat) играе по- мощна роль въ дѣлото на основното образование. Не му се отнима обаче правото да бѫде съвѣ- щатель и по дѣлото на други училища.

Върховната училищна власть има на страната си и единъ училищенъ синодъ, съставенъ отъ училищни ректори (главни учители, Schulevor- steher) и постоянни учители, за помагане като специалисти по дѣлото.

Статистика.

Отъ общото народонаселение на Бременъ 224.882 год., посѣщаватъ основното училище 27,830 дѣца въ 57 училища и биватъ обучавани отъ 498 учители и 97 учителки, всичко 595 учи- телски сили. Прѣсмѣтнато на единъ учитель се падатъ около 47 ученика, което показва, че въ това отношение Бременъ стои по-назадъ отъ Любекъ и Хамбургъ (по 34 уч. въ I-вия и по 43 уч. въ II-рия), но по-добрѣ отъ Прусия и Саксония. Държавата харчи:

за учителски сили . .	1.032.060	марки
„ починали учители .	26.656	„
„ вдовици и сирачета	5.481	„
„ постройки	1.288.549	„

Разноскитѣ се покриватъ съ 1.154.418 м. отъ градскитѣ срѣдства, а останалото чрѣзъ такси. На 1000 души отъ населението разноскитѣ за училищата сж 9 546 марки.

Задача и уредба.

Основнитѣ училища иматъ за задача чрѣзъ възпитание и обучение да турятъ основа на религиозно-нравствена образованость въ тѣмъ повѣренитѣ дѣца и да развиятъ хармонично ду- шевнитѣ имъ способности, като ги напжтватъ къмъ социални добродѣтели и патриотизъмъ, а съ това заедно ги въоржжатъ и съ полезни и необходими знания за граждански животъ.

Курсътъ на основното образование е задължи- теленъ за дѣцата на всички бременски граждани. Курсътъ е 8-годишенъ. Начева съ 6-та и свършва съ 14-год. възрасть. Обучението и *свързанитѣ съ него разноски сж безплатни*; обаче за ония граждани, които не искатъ да се ползуватъ отъ безплатното учене, има отдѣлни училища, въ които могатъ да плащатъ такса и да набавятъ отъ свои срѣдства необходимитѣ за дѣцата учебни потрѣби. Споредъ туй, въ Бременъ има два вида училища: плащани (Zahlschulen) и сво- бодни, неплащани (Freischulen). Въ свободнитѣ училища може да праща дѣцата си всѣки граж- данинъ на Бременъ или живущъ въ Бременъ безплатно, като *държавата набавя безъ пари и всички необходими пособия и потрѣби за дѣтето: плочи, учебници, тетрадки, пера, моливи, бои, мастило, четки и пр.* Въ плащанитѣ училища искатъ да изпращатъ дѣцата си само ония, които искатъ да плащатъ 20 м. годишна такса и да набавятъ на дѣцата си необходимото за обучението.

сѫ училища за богатитѣ. Въ задачитѣ, срѣдствата и работата еднитѣ училища не се отличаватъ съ нищо отъ другитѣ: учебни програми еднакви, учителски сили еднакви, пособия и учебни здания еднакво разпрѣдѣлени. Разликата на вторитѣ се състои понѣкога въ нѣкои училища само по-малкото число ученици въ класъ и въвеждането факултативно на единъ чуждъ новъ езикъ. Раздѣлата на основнитѣ училища въ обикновени, срѣдни и по-висши основни училища (einfache Volksschulen, mittlere Volksschulen, höhere Volksschulen), както е въ Саксония, тукъ не сѫществува. Обаче тукъ сѫществува нѣщо като прогимназия (Vorschulen), въ които родителитѣ при извѣстни такси могатъ да изпращатъ дѣцата си, които сѫ прѣкарали 3—4 години въ основното училище, за да бѫдатъ по-добрѣ подготвени за встѫпване въ гимназиитѣ и други висши учебни заведения.

Въ Бременската околность, споредъ числото на дѣцата и учителскитѣ сили при едно училище, то може да бѫде едно-, дву-, три- и т. н. до осмокласно, каквито сѫ градскитѣ училища. Всички тѣзи училища сѫ съ 8-годишенъ курсъ, но всички или нѣколко години могатъ да бѫдатъ слѣти въ единъ класъ и споредъ числото на класоветѣ училището се именува едноккласно, двукласно и пр. Въ Бременската околия има само едно едноккласно училище. Работата въ тия слѣти училища се води 1) чрѣзъ *сливане на години и сливане на учебна материя* въ единъ класъ, учебната материя на който се раздѣля по години въ психологически еднакви отдѣли, които се учатъ послѣдовно прѣзъ течение на слѣтитѣ години и 2) *чрѣзъ полуинсонитѣ* и *темпоредитѣ* класни занятия.

Прѣди години сѫ сѫществували тукъ и пѫтуващи учители съ училищата имъ подъ името Wanderschulen, сега обаче сѫ прѣмахнати и вмѣсто тѣхъ има съединяване на малки поселения въ една училищна система (община).

За по-ясна прѣдстава на разпрѣдѣлението на учебната материя въ слѣтитѣ училища, азъ давамъ по-нататъкъ учебния планъ на едно шестокласно училище, на което 4-тѣ послѣдни години сѫ слѣти въ два класа.

Повечето училища сѫ съ раздѣлни отдѣления: момчетата биватъ обучавани отдѣлно отъ момичетата, особено въ горнитѣ класове.

Основнитѣ училища сѫ съ три курса: *доленъ* (обикновено I. и II. учебни години), *срѣденъ* (III., IV., V. и VI. уч. год.) и *горенъ* (VII. и VIII. учебни години).

Инспекция.

Основнитѣ училища се инспектиратъ отъ единъ окрѫженъ и единъ градски учил. инспекторъ. Тѣ биватъ обикновено съ висше теологично образование. Ролята на инспектора е повече съвѣщателна къмъ главния учитель (Schulvorsteher'a), отколкото ревизионна и оцѣнителна. Забѣлѣзаното отъ инспектора при отдѣлнитѣ учители бива съобщавано на главния учитель. Дѣйствителна ревизионна и уредбена власт[illegible]
училище има главниятъ учитель. То[illegible]
дира съ властьта, набавя отъ прѣдви[illegible]
пособия, натоварва нѣкои учители с[illegible]
мети и часове и може да се бърка [illegible]
дѣ[illegible] на прѣподаването имъ. Главни[illegible]
иматъ само 7 ч. седмично, а всички [illegible]
22—30. За главенъ учитель може [illegible]
наченъ оня, който е издържалъ спе[illegible]
тая цѣль изпитъ. Изпитътъ се състои[illegible]
работване на една зададена тема въ пр[illegible]
на 8—12 седмици, при указване на из[illegible]
отъ които се е ползувалъ кандидатът[illegible]
устенъ и писменъ изпитъ по два у[illegible]
мета отъ основното училище по избо[illegible]
изпитъ се допуска всѣки съ семинар[illegible]
вание и издържалъ държавенъ изпи[illegible]
лата играе и духовенството инспекци[illegible]
срѣщу което нѣщо, обаче, има сил[illegible]

Учители и възнаграждел[illegible]

Учителитѣ се назначаватъ отъ прав[illegible]
Тѣ трѣбва да иматъ семинарно обра[illegible]
зрѣлостно свидѣтелство. Първата го[illegible]
като врѣменно новоназначени учите[illegible]
марки, за учителкитѣ 1100 м. Слѣдъ д[illegible]
новоназначенитѣ врѣменни учители, [illegible]
Hilfslehrer, могатъ да се явятъ на дър[illegible]
нитъ, за да станатъ редовни учители. [illegible]
изпитъ се държи по *педагогика* (изра[illegible]
една тема), по *практика* и по три дру[illegible]
отъ кандидата учебни прѣдмети на [illegible]
училище, изключая техническитѣ. Слѣ[illegible]
държавенъ изпитъ учители се считатъ [illegible]
и получаватъ първоначална заплата 180[illegible]
телкитѣ—1400 марки, която се увелич[illegible]
три години до 3600 марки за учител[illegible]
марки за учителкитѣ. Главнитѣ учите[illegible]
ватъ заплата отъ 4000—5000 марки [illegible]
удръжки не се правятъ. До 10-годиш[illegible]
ствуване пенсията е 40% отъ запл[illegible]
години 70%, и за 40 години учителств[illegible]
Държавата се грижи и за вдовицитѣ [illegible]
тата на учителитѣ. Годишната пен[illegible]
вицитѣ е отъ 216—2000 марки. На [illegible]
дѣца, за всѣко дѣте 1/5 отъ нейната п[illegible]
сирачета, 1/8 отъ годишната пенсия [illegible]

Уволненията на учителитѣ ставатъ [illegible]
стѫпки, наказуеми отъ законитѣ. Пр[illegible]
на учителитѣ е много рѣдко явление и [illegible]
само въ дѣйствителния интересъ на [illegible]
или по собствено желание.

За по-нататъшното образование на [illegible]
се откриватъ курсове и държатъ ко[illegible]
съ педагогиченъ и наученъ характ[illegible]
щалнитѣ педагогически конфере[illegible]
висими и нѣматъ нищо общо съ [illegible]
дружество.

Училищни постройки.

Новитѣ училищни постройки на [illegible]
ността сѫ завидни. Не липсватъ [illegible]

одни, ака тѣ сѫ малко. Поради ус-
жинота въ единъ голѣмъ градъ, мѣ-
стройки не всѣкога е угодно, но се
ѣжно. Отъ хигиенична гледна точка
най-добритѣ мѣста но училищата и
мъ стаи биватъ често на улицитѣ,
които прѣчи на обучението, а освѣнъ
или безъ или съ малъкъ дворъ и
ако градинка.

кономии и ограниченость въ мѣстото,
лища сѫ по коридорната и многое-
роителна система. Павилионната не
Учебнитѣ стаи биватъ разположени
страна на коридора. Коридоритѣ
за дрѣшници. Колкото се отнася за
ода на строидбата на стълби, учебни
рци, подове и тавани, стѣни, покриви
азени всички послѣдни изисквания
а и практичностьта. И отъ естети
точка въ строежа и украсяването
и таванитѣ нѣкои училища сѫ за-
разцови.

стаи сѫ широки, но и числото на
обикновено не е малко. За всѣки
мѣта да обучава отъ 50—60 ученика
прозорци сѫ изхвърлени изъ упо
ки прозорецъ е снабденъ съ завѣси,
могатъ да се събиратъ настрана. Въ
вична стая има прокарани трѫби за
тление и 6—7 свѣтилни лампи съ
тѣнитѣ биватъ измазани обикновено
еленикава боя. Долниятъ край на
1 м. височина е обкованъ съ хубавъ
ковъ или измазанъ съ тъмна блажна
тѣ биватъ лакирани или постлани съ
(глазирана здрава картонна материя
тъкань). Таванитѣ и горниятъ край
въ нѣкои училища сѫ съ свѣтли
о орнаментирани. Всички нови учи-
роики иматъ централно парно ото-
кова е прокарано дори и въ нѣкои
о-сетнѣ.

ебна стая притежава добри за по
ка чинове, снабдени съ добрѣ затво-
анили и вглъбнатини за перата. Ма-
, съ устройство на ковчегъ и шкафъ,
едра, която се продължава до подъ
ски Учебнитѣ стаи иматъ по двѣ
, скачени чрѣзъ скрипецъ за вдигане
орелъ нуждата Чернитѣ дъски сѫ
За черни дъски въ нѣкои училища
вани на валци кожи Въ стаитѣ на
асове има оше читало, смѣтало и
съ особено устройство, за картини
во горнитѣ само окачалникъ. Въ
а стая се намира и единъ шкафъ за
неписани тетради, и потрѣби, като
и, попивателна хартия, рисувателни
ор, които се даватъ безплатно на

о училище има и баня съ душъ. Тѣ
роявани въ земния етажъ. Въ кори-
всички етажи има чешма съ вода за

пиене и миене. Стаитѣ и коридоритѣ сѫ снабдени и съ плювалници съ течность (сублиматовъ разтворъ). Нужницитѣ сѫ или въ самитѣ постройки, или сѫ скачени съ тѣхъ чрѣзъ коридоръ. Слѣдъ всѣка употрѣба се измиватъ отъ особенъ приретъ съ вода. Ползуването отъ тѣхъ съ много училища става съ знанието на слугата. Прѣдъ стълбитѣ при входа, а по нѣкждѣ и прѣдъ стаитѣ има отривалници за краката. Изобщо, чистотата въ училищата е образцова.

Други наредби.

Ваканциитѣ сѫ, както и за семинара, за великдень 10 деня, петдесетница една седмица, лѣтната ваканция 5 седмици, септемврийската при беридба на картофи една седмица и коледната 10 деня. За всички училища отъ околностьта тия ваканции не начеватъ прѣзъ едно и сѫщо врѣме, това се обуславя отъ обичаитѣ и живота на хората. — Обучението начева сутринь въ 8 ч. и свършва въ 11 или 12 ч., а слѣдъ обѣдъ отъ 2—4 или 5 ч. Междучасията сѫ отъ по 10 м., само между 10 и 11 ч 15 м за изяждане на донесени отъ дома закуски. Въ нѣкои селски училища на разпръснати мѣстожителства е въведено полудневно обучение, отъ 8—1 или 2 часа слѣдъ обѣдъ.

За всѣки класъ има дневникъ за отсѫтствия, тефтеръ за поставяне на бѣлѣжки по успѣха слѣдъ всѣко тримѣсечие, материална книга, въ която се вписва новопрѣдадената материя и окачена на стѣната въ класа седмична програма. Тетрадитѣ и учебницитѣ, както и по-рано казахъ, се даватъ на ученицитѣ отъ свободнитѣ училища безплатно. Учебницитѣ се изработватъ и издаватъ отъ една комисия отъ учители и одобряватъ отъ върховната училищна власть. Въведенитѣ учебници сѫ:

1 Специална за училищата библия, изработена отъ Библейското общество въ Бременъ (за 7. и 8. учебна година)

2. Библейски разкази и притурка отъ библейска материя за наизустяване отъ Müller и Reersen (отъ 3.—8. учебна година).

3. Букварь по чистата писочетна метода, изработенъ отъ комисията за учебници (за I-ва учебна година)

4. Читанка въ 4 тома за отъ II. до VIII. учебна година, издание на комисията за учебници.

5. Задачници за всички години; изработка на комисията за учебници

6. Училищенъ атласъ отъ Schmidt (за отъ IV до VIII учебна година), нагоденъ за бременскитѣ училища

7. Пѣснарка съ притурка отъ Damm (за отъ III до VIII учебни години).

Писмени работи.

По домашнитѣ работи и писменитѣ упражнения въ класъ сѫ дадени упѫтвания — При даване на домашни работи трѣбва да се има прѣдъ очи

домашната обстановка на ученика. Никога не трѣбва да бжде ученикътъ прѣтоваренъ съ много и особено тежки работи. Главната работа при заучването трѣбва да се извършва въ училището чрѣзъ упражнение, повторение и приложение. Домашнитѣ работи трѣбва да бждатъ такива, щото да могатъ да бждатъ извършвани самостойно, безъ чужда помощь. Стойностьта на тия работи не е въ обемностьта или мжчнотата имъ, а въ вѣрностьта на съдържанието и хубостьта на израза. Разпрѣдѣление на тия работи за дни и седмици става отъ прѣподавателя при одобрението на главния учитель (ректорътъ, Shulvorsteher). Да се даватъ домашни работи сутринь за слѣдъ обѣдъ сжщия день не се позволява. Количеството и видоветѣ писмени работи въ класъ сж за всички училища:

Въ VI. кл., *всѣки день*, прѣписъ отъ букваря и рѣшаване задачи на плочата.

Въ V. кл. *седмично*, 4 прѣписа отъ читанката и 2 писмени работи на плочата по смѣтане.

Въ IV. кл. *годишно*, 40 граматични или ортографични упражнения; 20 съчинения; *седм.* 2 работи по смѣтане.

Въ III. кл. *годишно*, 40 граматични или ортографични упражнения; 20 съчинения; 40 работи по смѣтане.

Въ II. кл. *годишно*, 20 граматични или ортографични упражнения; 20 съчинения; 40 работи по смѣтане.

Въ I. кл., *годишно*, 20 граматични или ортографични упражнения; 20 съчинения и 40 работи по смѣтане.

Обучение и програма

Учебниятъ планъ поднася учебната материя разпрѣдѣлена по години. Разкжсване на тая материя въ по-малки отдѣли за полугодия тримѣсечия и пр. е работа на всѣко училище. При разпрѣдѣление на материала трѣбва да се прѣдвижда врѣме за най-малко двѣ повторения прѣзъ всѣко тримѣсечие. Учебниятъ планъ за различнитѣ видове *слѣти* училища е различенъ въ количеството и нареждането на учил. материя. Понадолу поднасямъ обстойното изложение на учебния планъ по всички прѣдмети, изключая Законъ Божи и гимнастика, на едно 6-то класно училище. Азъ бихъ прѣвелъ програмата на едно 8-мо класно училище, обаче, за да прѣдставя, като какъ се разпрѣдѣля учебната материя за едно слѣто училище, азъ поднасямъ тая на едно такова, въ което първитѣ 4 учебни години сж отдѣлни, а вторитѣ 4 учебни години сж слѣти въ два класа съ по двугодишенъ курсъ. Сливане на отдѣления става само по тия прѣдмети, по които това е възможно, — за останалитѣ прѣдмети обучението се води чрѣзъ редуване на тихитѣ и устни занятия за дѣцата отъ всѣка учебна година.

Единъ прѣгледъ на числото на учебнитѣ часове *по различнитѣ* учебни прѣдмети при едно 6-то *класно училище* дава слѣдното:

Учебни прѣдмети	Класове					
	VI	V	IV	III	IIa,	
Библейска история	¹/₂	2	2	2	[illegible]	
Нѣмски езикъ: . .	12	11	9	8	[illegible]	
a) Нагледно обучение	3	2	—	—	—	-
b) Четене . . .	9	9	6	5	5	
c) Граматика и съчиняване . . .	-	—	3	3	3	
Смѣтане	5	5	5	5	5	
Геометрия	—	—	—	—	2	—
История	—	—	—	—	2	
География	—	—	—	2	2	
Родиновѣдение . .	—	—	{2	—	—	—
Естеств. история .	—		{1	2	2	
Природовѣд. (физ. и химия)	— —	— 3	 3	— 3	— 3	—
Краснописание . .	-	-	—	2	2	
Рисуване	¹/₂	¹/₂	2	2	2	
Пѣене	—	—	2	2	2	
Гимнастика	—	—	Засл. комт.			
Ржкодѣлие	2	[illegible]	4	4	—	4
Общо число на часоветѣ	м. 20 ж. 22	м. 22 ж. 24	м. 26 ж. 28	м. 28 ж. 30	32	32

Забѣлѣжка. Класоветѣ II.a и I.a сж момч и I.b момичета. Момичетата начеватъ съ гимнас отъ V. уч. година т. е. съ II. класъ.

Остава ми да се изкажа по-обстойно грамата на едно 6-то класно училище и чението въобще.

I. Религия.

1. Задача на религиозното обучение.

Религиозното обучение има за задача познания отъ историята на Божието ц се грижи за религиозно-нравствения жи нему подложенитѣ дѣца.

2. Изборъ и нареждане на учебната

Учебната материя на тоя предметъ с отъ библейски разкази на стария и новия отъ свързани отдѣли изъ историческитѣ ческтѣ и поетическитѣ книги на стари съчиненията на новия завѣтъ, отъ извѣст библейски изрази и черковни пѣсни, как най-важното изъ черковната история. — нието по катехизисъ се прѣдоставя на вѣдника. — Литургика (богослужение)

Религиозното обучение на долния ку начева съ дѣтски бесѣди върху Бога Христа, като дѣтски приятель, и върху творения и съ заучване на молитвички и съ религиозно съдържание. Къмъ това бавятъ леки, близки по съдържание до библейски разкази отъ новия и стария в въ връзка съ тѣхъ библейски изрази и ч стихове за наизустяване.

Въ срѣдния курсъ кржгътъ на библ разкази се разширява, като се прибавят ващитѣ по редъ по-важни историйки от и новия завѣтъ, но тъй че отъ тѣзи с

[1]) Долниятъ курсъ обгрѫща I. и II. учебн срѣдниятъ — III., IV., V. и VI. учебни годи ниятъ — VII. и VIII. учебни години.

и да се отива постепенно къмъ историята
ето царство. Въ онзи класъ, въ който
не историческа връзка между разказитѣ,
упиратъ около важни личности и важни
ствия и се закржглятъ въ исторически
на даденитѣ епохи. Всѣкога при обуче-
изтъкватъ религиозно-нравствени мисли
ъ наустъ библейски изрази и религиозни
Материята за меморирание е опрѣдѣлена
исание отъ ноемврий 1878. год. — За
сть при библейската география се чертае
арта.
рния курсъ ученицитѣ се запознаватъ въ
и послѣдовность съ свещеното писание;
бщение се подкрѣпя съ четене на откжс-
самата библия. Въ тоя курсъ се раз-
и главнитѣ епохи отъ черковната

въздържамъ да изреда въ подробности
нието въ програмата по тоя прѣдметъ,
отъ идещата учебна година ще бжде
прѣизмѣнено. Извѣстната борба на бре-
учителство срѣщу религиозното обу-
своя коренъ, като изключимъ тенден-
новото врѣме въ разбирането на рели-
свободния духъ, въ който е възпитано
асть отъ учителитѣ на Бременъ прѣзъ
уването на Д-ръ Georg Gredner'а и отъ
ята и проповѣдитѣ на бременския па-
lthoff, главно въ голѣмата прѣтрупаность
амата съ библейски разкази и съ материя
иране, а при това не по-малко и въ
ическитѣ кржгове при разпрѣдѣление на
, вслѣдствие които единъ и сжщи раз-
вява прѣзъ курса на основното училище
и за прѣподаване. Въ това отношение
ние по-добрѣ съ нашата програма.
тукъ въ Бременъ, както и у насъ отчасть
като отдѣлна дисциплина катехизисътъ,
Саксония и Прусия е ядката на цѣлото
о обучение, все пакъ всеобщиятъ повикъ
елигиозното обучение отъ една само за
учебни години (Rein), а отъ друга за
урсъ на основното училище, и искането
ѣнатъ тѣзи разкази на библията отъ
творби съ морални тенденции, говорятъ
ностьта на тая материя при началното
айки възможность да прослѣдя по-от-
борба на бременското учителство, която
етъ на разискване и отъ народното
ителство, борба отъ една страна на кон-
нъ, ортодоксаленъ инспекторатъ и се-
и отъ друга на по-свободно учител-
о изключа отъ него учителство еди-
екзалтирани противници на всѣка ре-
мога да не отдамъ право, което и
ародно прѣдставителство на Бременъ
на ония бременски учители, които се
рѣщу религиозното обучение при пър-
то учене и които искатъ въ това отно-
ая промѣна въ програмата на основното
базирайки се на направеното вече въ
ржави въ тоя или по-широкъ смисълъ.

Болшинството отъ учителитѣ при разработката на материала се придържа о догматическата учебна форма съ текста на библията. Не липсватъ, обаче, учители — F. Gansberg и H. Scharrelmann, които подновятъ библейския текстъ съобразно днешната културна епоха, вмъкватъ художественъ елементъ, поетични ситуации, драматиченъ ходъ на мисли и тъй даватъ краски на простото библейско разиране, на скелета въ разказа даватъ месо и нерви, даватъ животъ.

Примѣри: F. Gansberg—*Злочинцитѣ*... Веднажъ се случиха много нещастия и голѣми бѣди. Хората не знаеха, що да правятъ. Малкото момиче въ една кжща бѣ болно; тресѣше го. То лѣжеше съ горещи бузи на възглавницата. А не можеше вече и да лежи. Постоянно искаше да стане. На и докторъ нѣмаше, само бѣше. Отъ страхъ припна майката тогазъ до съсѣдката си, за да ѝ помогне. Тя доде тичешкомъ. Приготви чай отъ всѣкакви трѣви и билки. Момичето трѣбваше да пие тоя чай. Горчиво, но това било помогнало на съсѣдката. Добрѣ, ала то не бѣше сжщата болесть. Чаятъ не помогна. Трѣската стана по-лоша, отколкото прѣди. Плачеше майката и тичаше отъ кжща въ кжща, за да намѣри нѣкой, който да ѝ помогне. Богъ, но той бѣ далече, па за Него и не мислѣше тя. Единъ старъ човѣкъ живѣеше на края на селото въ гората. За него казваха хората, че могълъ да чародѣйствува. Припна при него майката и му разказа бѣдата си. А той каза: «тя трѣбвало да тури Бога въ лѣглото на дѣтето». Но тя не знаеше, гдѣ живѣе той! — О, не, не истинския Богъ, но единъ направенъ, каза усмихнато старецътъ и извади изъ чекмеджето едно отъ дърво направено човѣче, което изглеждаше като Бога. — Това е *идолъ*, каза той; той може чудеса да прави и болнитѣ да излѣкува. — Искашъ ли го? — На защо питашъ още, каза майката и сграби идола. — Чакай, това струва 100 лева!.. — Но това е ужасно много пари!.. — Тъй давамъ азъ моитѣ идолчета. И той искаше да го тури повторно въ чекмеджето. — О, не, заради моето едничко обично дѣте, не! Азъ си сега ще донеса пари! И тя припна бързо къмъ дома...

12-тѣ братя. — ... Ако искате да крадете, то крадете отъ тогозъ, който ви е направилъ нѣщо лошо; а пъкъ азъ ви направихъ добро. — Простете, каза Юда, но ние нищо не знаемъ отъ това. Венеяминъ не го е направилъ, понеже той е въ кжщи всѣкога добъръ и послушенъ и никога не ни е откраднатъ нѣщо. — Не, не, плачеше Венеяминъ, азъ искамъ дома, дома искамъ да си ходя. — Това не може, каза управительтъ. Крадцитѣ трѣбва да се затворятъ. — Азъ не съмъ крадецъ, азъ не съмъ крадецъ. — Добрѣ, полицията нека изслѣдва и ако нищо противъ тебе нѣма, ти ще бждешъ свободенъ. И той хвана Венеямина за ржка, като че ли искаше да го вземе съ себе. Тогава каза Юда «извинете, но ние не смѣемъ безъ момчето да се върнемъ въ кжщи. Баща ни е малко боленъ, защото не се върна Симеонъ, и ако сега и най-малкия не по-

върнемъ, то той може отъ ужасъ по-лошо да стане и да умрѣ...»

Scharrelmann. —.. Не ме ли познавате? — Да, ти ни продаваше жито, ти си първиятъ слѣдъ краля. — Не ме познавате?! — Да, ти хвърли Симеона въ тъмницата и ни каза, ние трѣбва... Не ме ли познавате? — Да, ти ни заповѣда да доведемъ Веніамина.— И вие не ме познавате? Азъ съмъ Иосифъ, Иосифъ — вашиятъ братъ!...

Обучението се придружава отъ хубави картини, макаръ и не отъ всички учители еднакво много и на мѣсто да се употрѣбяватъ.

2. Нѣмски езикъ.

1. Задача на обучението по нѣмски езикъ.

Това обучение има за задача да направи ученицитѣ способни да схващатъ вѣрно устния и писмения говоръ на другитѣ, и да ги приучи да си изказватъ и своитѣ мисли ясно, плавно и въ добра форма, както писмено, тъй и устно. Съ помощьта на читанката ученицитѣ се запознаватъ съ най-добритѣ, съотвѣтни на тѣхната схващателна способность, литературни творби, чрѣзъ които въ младежьта се развива вкуса, усилва духа, облагородява душата и буди съобразителность, разсждъкъ и любовь къмъ нѣмския езикъ.

За достигане въ тѣзи цѣли служатъ упражненията въ говоръ, четене и писане, споредъ което това обучение се обема отъ слѣднитѣ дисциплини: A. Нагледно обучение; B. Четене и писане; C. Ортография и граматика; D. Съчиняване.

Отдѣлнитѣ дисциплини прѣзъ разнитѣ години, доколко това е възможно, биватъ разработвани въ нераздѣлна връзка.

2. Ходъ на обучението, изборъ и редъ на учебната материя.

Всѣко разумно мислене и говорене прѣдполага истинни и ясни прѣставления, а тѣ се добиватъ чрѣзъ пълно наблюдаване, т. е. отъ точни нагледи; отъ тукъ и нагледното обучение се явява основа на всѣко по-нататъшно езиково упражняване.

Нагледното обучение е отдѣленъ училищенъ прѣдметъ на долния курсъ, обаче принципътъ «нагледно обучаване» има значение и за горния курсъ и за всички прѣдмети. При това обучение се разглеждатъ прѣдмети изъ околностьта на дѣтето, отъ които едни in natura, а ако това е невъзможно, чрѣзъ картини и модели, но при условие, нѣщата да сж били често виждани отъ дѣцата и въ дѣйствителность.

Учебна материя за четене даватъ букварьтъ и читанкитѣ. Четмоученето става възъ основа на въведения букварь. Покрай курзорното четене, по което трѣбва да се обработи цѣлата читанка, извѣстно число поетични и прозаични образцови четива се разработватъ и статарно. Изученитѣ до края на горния курсъ творби на нѣкои писатели се групиратъ, като се добавятъ и биографични бѣлѣжки. Като се излиза отъ най-обикновенитѣ и прости творби на букваря, ученицитѣ се ржководятъ постепенно и къмъ разбиране на по-

големи творения и откжслечни сцен[...] митѣ на нѣмскитѣ класици.

Обучението по ортография начев[...] I-та учебна година съ четмоученето. [...] прѣписва всѣкидневно по нѣколко [...] Правописнитѣ правила отъ IV.—II. кл[...] на обучението по граматика. Въ го[...] ортографията се упражнява отчасть [...] отчасть пъкъ се гради на граматич[...] листиката.

Особено граматичното обучение [...] съ IV. кл. и свършва съ I. класъ.

Съчиненията начеватъ тоже съ [...] свършватъ съ I. Теми за съчинения [...] отъ учебната материя и отъ опита на [...]

3. Разпрѣдѣление на учебната мате[...]

A. Нагледно обучени[...]

VI. класъ.

1. Въ училищната стая:

Уводна бесѣда съ ученицитѣ; н[...] лица; наименование на училищни п[...] стаята; опрѣдѣление на мѣстото.

Плоча. Черна дъска. Смѣтало. Часо[...]

2. Въ кжщи:

Стаята за живѣене и кухнята. Дѣте[...] Коледното дърво и подаръцитѣ. Котен[...]

3. На двора и въ обора:

Палето и псето (въ смисълъ да[...] улично куче) отъ баснитѣ на Hey.

Кученце и козле (Hey), картина [...] отъ Pfeiffer.

Пѣтелъ и кокошки (карт. Pfeiffer). — Крава, коза, овца, гжска, щърке[...]

4. Въ градината:

Дѣте и гнѣздо (Hey). Бръмбаръ и [...] (Hey).

5. На улицата:

Конь и врабче (Hey). Гарванъ (к[...] Pfeiffer).

Мечката танцьоръ (Hey). Птици и [...] (Hey).

6. Ливада, поле и блато:

Щъркелъ, заекъ, сърна, лебедъ.

Редътъ на обработката на всѣка с[...] виси отъ годишнитѣ врѣмена. Разраб[...] гради върху дѣйствителни прѣдмети [...] картинитѣ отъ Kehr—Pfeiffer за басн[...] —Speckter. Баснитѣ въ стихове на He[...] се запаметяватъ. За оживление на [...] ученото въ часъ по пѣене се приповт[...]

V. класъ.

Като въведение: новата училищна [...] витѣ съученици.

1. Пролѣтъ (картина отъ Winke[...] Holzer).

Пжтникъ и чучулига (Kehr—Pfeiffer[...]

2. Горала (картина отъ Winkelmann[...]

Лисица и сърна. Пжтническа [...] Hoffmann von Fallersleben.

то (картина Winkelmann или Holser).
а и паница (Hey). Рибичката (Kehr —

дината (карт. Winkelmann) или вжтрѣ-
на единъ селски дворъ (карт. Holzer).
тъ (карт. Winkelmann или Holzer)
бщенията на хората картина (Winkel-
или голѣмиятъ градъ (карт. Golzer).
а (карт. Winkelmann или Holzer).
вата борика. Птиче на прозореца (Hey).
ѣтнитѣ на всѣки отъ тая материя сти-
меморирать. За оживление на обучението
мѣсто и подходни пѣсенчици. Образо-
а чувствата става чрѣзъ наблюдаване на
и прѣдмети.

В. Четене.

VI. класъ.

учението се начева съ прѣдварителни
ния въ писане на черната дъска и по-
ъ упражнения въ разлагане на изрече-
и и срички. Послѣднитѣ придружаватъ
ето прѣзъ цѣлата година.
жанието на буквата е тъй изработено,
щата да могатъ се научи ясно, гласно и
да четатъ и да се упражняватъ пра-
написватъ изказани думи и прости из-
отъ паметь.
ване, прѣписване, диктатъ и писане отъ
ж всѣкидневни упражнения.
жанието на четивата се извлича съ въ-
Наизустяватъ се кратки стихотворения.
то отъ паметь на вече заучено се про-
.
ръзка съ четмоучението се даватъ поучения
жществително име и мѣстоимение (главни
начални букви).

V. класъ.

четенето има за цѣль да даде вѣрно,
и плавно прочитане. Четивата се разра-
отчасть въ свързка съ нагледното обу-
тчасть съ годишнитѣ врѣмена или пъкъ
въ читанката, но винаги споредъ сте-
а мжчнотиитѣ въ тѣхъ.
жанието на четенето се извлича съ въ-
Стреми се къмъ самостойно прѣдаване
итаното.
стяватъ се стихотворения и прозаични
ци. Писаното отъ паметь бива основно
вано.
ръзка съ четеното се даватъ понятията
ествит. име, глаголъ и прилагателно име.

IV. класъ.

като въ V. класъ при четенето сж прѣо-
общитѣ технически мжчнотии, въ тоя
работи за едно логическо правилно че-
ѣцата трѣбва да свикнатъ да четатъ
етива плавно и съ влагане на чувства,
гласно и ясно. Изисква се да прѣдаватъ и съдър-
жанието на прочетеното.

Четивата се разработватъ или по реда, както
сж въ читанката, или пъкъ отчасть въ свързка
съ природнитѣ прѣдмети, изучавани въ *родинозна-
ние* (Heimatkunde), а друга часть съобразно
годишнитѣ врѣмена.

При разработката на по-мжчни четива се
прави малка подготовка. Нѣколко стихотворения
(10—12) и прозаични откжслеци (2—3) биватъ
разработвани и основно заучвани. Такива откжс-
леци служатъ и за усвояване на ортографията,
като се пишатъ отъ умъ.

Заученитѣ стихове биватъ често повтаряни,
за да не бждатъ забравени.

III. класъ.

Изискванията за едно механизирано, логично
и съ чувства четене станатъ по-голѣми, тоже и
за прѣдаване на съдържанието.

Четива съ естествено-исторична и географична
материя се тъй разпрѣдѣлятъ, че тѣхната разра-
ботка дохожда веднага слѣдъ изучване на сж-
щата материя въ часа на тия учебни прѣдмети.

Обикновено единъ часъ въ седмицата се опрѣ-
дѣля за разработка на исторически четива, които
се насланятъ на родиновѣдението и служатъ за
подготовка на послѣ слѣдващето исторично
обучение.

И въ този класъ биватъ разработвани и заучи-
вани 10—12 стихотворения, и 2—3 прозаични
откжслеци, които се промѣняватъ за писането
отъ умъ.

Повтарятъ се и стиховетѣ, учени въ IV. класъ.

II. класъ (двугодишенъ курсъ).

Въ тоя класъ четенето има за задача да до-
стигне покрай разбраното и едно изразително и
хубаво прочитане.

Изборътъ и нареждането на четивата става по
сжщитѣ начала, по които и въ IV. и III. класъ.

Слѣдъ уяснителната разработка на едно четиво
съдържанието му бива прѣдавано отъ ученицитѣ
по планъ, написано на черната дъска при разра-
ботката на четивото.

Четенето на вѣстникъ бива често упражнявано;
тоже и на кжщното прилежание за четене се
дава все по-голѣмо и по-голѣмо значение.

Прѣзъ всѣка година биватъ разработвани
основно по 10—12 стихотворения и прозаични
откжслеци, наизустяватъ се и биватъ деклами-
рани; тѣ служатъ и за упражнения при писането
отъ умъ.

Изучванитѣ въ прѣдишнитѣ години стихотво-
рения и проза се повтарятъ.

I. класъ.

Поставената за II. класъ цѣль продължава да
се прѣслѣдва и тукъ. Въ тоя класъ се дава осо-
бено значение и се обръща по-голѣмо внимание
на свързаното и ясно прѣдаване на съдържа-

нието на мислитѣ въ четивото по изработения планъ.

Тукъ биватъ обстойно обработвани и важни епически и лирически стихотворения и помѣстенитѣ въ читанката откжслеци отъ драмитѣ на нѣмскитѣ класици.

И въ тази година биватъ заламетявани 10—12 стихотворения. Важни мисли изъ разработванитѣ драми се наизустяватъ.

Заучванитѣ прѣзъ прѣдишнитѣ години стихове се повтарятъ.

C. Ортография и граматика.

VI. и V. класъ.

Ортографични и граматични поучения въ първитѣ двѣ години се даватъ само възъ основа на четенето.

IV. класъ.

Съставнитѣ части на изрѣчението, на думата и сричката. Звукъ и буква. Гласни и съгласни. Сжществително име: родъ и число. Смекчаване (Umlaut). Дълго и кратко изговаряне.

Просто изречение. Подлогъ и прилогъ. Подлогътъ е сжществително име. Прилогътъ е сжществително име, прилагателно или глаголъ. Опрѣдѣление на частитѣ въ изрѣчението при четене въ читанката. Лично мѣстоимение. Глаголъ въ сегашно, минало и бждеще врѣме. Повѣствователно, повелително и въпросително изречение. Точка, въпросителна, удивителна (слѣдъ обрѫщението запетая). Образуване и разлагане прости изречения. Производни и сложни думи.

Кратки диктати и прѣписвания изъ читанката за затвърдяване на ортографията и граматиката.

III. класъ.

Повторение за простото изречение. Спрѣжение на глаголитѣ въ минало свършено и минало несвършено врѣме.

Разпространено просто изречение. Второстепенни думи. Второстепенни думи като прилагателно, сжществително, мѣстоимение, числително. Повече еднакви второстепенни думи. Интерпункция.

Допълнения (въ широкъ смисълъ): винителенъ и дателенъ падежъ. Страдателна форма на глагола. Склонение на сжществителни имена. Сжществителни имена съ два рода.

Обстоятелствени думи и прѣдлози (винителенъ и дателенъ падежъ).

Коренъ и окончание. Производни думи; прѣдставка и наставка. Дѣлене думитѣ на срички. Разпознаване на еднакво звучащи звукове. Дълго и кратко произношение. Буквата С.

Диктати и прѣписъ, както въ IV. класъ.

II. класъ.

Повторение за разпространени изречения. Подлогътъ е прилагателно, глаголъ, числително или мѣстоимение.

Прилогъ. Врѣмената на изявител... пение. Подчинително и повелително ... Причастие.

Склонение на сжществително име ... телно. Степени за сравнение. Склон... чнитѣ мѣстоимения.

Опрѣдѣление и видове случаи.

Допълнение и видове случаи.

Обстоятелствени думи за мѣсто, вр... и причина.

Прѣдлози съ родителенъ, дателенъ ... ленъ падежъ. Упражнения за тѣхното ... Сливане на прѣдлозитѣ съ члена.

Производни сжществителни. Пр... Глаголи.

Думи съ еднакъвъ коренъ (сродни)...

Дѣлене на думитѣ въ срички.

Главнитѣ букви.

Диктатъ и прѣписъ.

I. класъ.

Повторение за разпространенитѣ из...

Видове глаголи.

Сложно изречение. Съюзъ. Видове с... речения. Главно и приставно изречен... на приставното изречение. Употрѣбен... ковете. Видове приставни изречения ... на относителното мѣстоимение.

Скратяване.

Вмѣтнати думи и чужди думи. Инт...

Подчинително наклонение. Спомага... голи.

Периоди.

Деклиниране на собствени имена и чу...

Прилагане на прѣдлозитѣ.

Упражняване на интерпунктуване ч... тати. Основно повторение на цѣлата ...

D. Съчиняване.

IV. класъ.

Малки *описания* и *разкази*. За описа... биратъ природни прѣдмети, които ся ... родинознание и нагледно обучение. ... обекти изъ познатия околенъ кржгъ ...

III. класъ.

Леки *описания, разкази* и *писма*.

II. класъ.

Разкази отъ прѣданията и история. ... на природни прѣдмети и явления. ... *Прозаично прѣдаване съдържанието на* ... рения. *Изложение* на собствени прѣжив... *форма на писмо.*

II. класъ.

Съчинения както въ II. класъ. Прѣ... съдържанието на четива. *Характерис*... *говски писма и смѣтки.*

рдѣ особени прийоми и методи не от-
нагледното обучение, собствено при
то на прѣдметитѣ. Учебната материя се
а по природни групи и общежития съ
годишни врѣмена. Сѫществената часть
учебна материя съ баснитѣ на Hey,
вани съ хубави картини (Kehr-Pfeiffer),
ито се гради и нагледното обучение.
и приятно галеличкаще съ новотата
ожественото ситуиране при подготовка
убавитѣ дѣтски по духъ басни. Тен-
на *Kehr* (Der Anschauungsunterricht in
ersten Schuljahre), по когото се водятъ
басни болшинството учители, се подема
прибавъкъ на поетиченъ колоритъ и
въ полетъ отъ двамата художници-пе-
Scharrelmann и Gansberg. Ожнвително е,
, обучението имъ, дълбокодѣйствуваще
вяпвалитѣ съ уста дѣца, които гълтатъ
чителеви думи, гълтатъ ги като нѣщо
а което обаче не знаятъ съдържанието,
материята, отъ която е направено. Но
имъ е пъкъ и туй да знаятъ? Въ тая
тѣ сами не могатъ да бѫдатъ майстори
алки, — не имъ трѣбва и да знаятъ,
равятъ и отъ що? Тѣ — дѣчицата —
безрасѫдно, тъй трѣбва и да бѫде, а
прави, безъ да прѣдлага сами тѣ да
ладка. И много разумно за туй начално
ѣтето хранимъ, хранимъ го съ нему най-
не за да бѫде изведнажъ силно и
да работи — това е невъзможно —, а
го, съ врѣмето за да заякне, та сетнѣ
въ сила нелекоуморваще се плодовито
.

откриване на буквитѣ се работи по
я методъ, разбира се, малко видоизмѣ-
диятъ прийомъ е: беседа върху цвѣтната
а букваря, въ която смислено сѫ гру-
рѣдмети, имената на които сѫ съ ед-
чаленъ и краенъ звукъ, който дѣцата
атъ и на който послѣ се дава бѣлѣга.
е по чистата писочетна метода. Малко
отъ официалния букваръ и работа прѣд-
букварътъ и идеитѣ на Gansberg'a
ъ картини подбуждащи малкия четмо-
мъ рисуване, картини дѣтски за схва-
ски за рисуване и дѣтски нарисувани
съ договѣдващи и подсгрѣкаващи думи
а, за разказване на нѣщо свързано изъ
живото, па и идеитѣ на единъ худо-
творецъ въ обучението учитель прѣд-
дно обучение, градено на тѣхъ, твърдѣ

аботката на четивата, вземено въобще,
тавяна нѣщо особено. Разбира се, всѣки
тель, всѣка една материя има или прѣд-
оя особена разработка, ето защо, да
на подробности, се въздирамъ, — това
ло твърдѣ далече. Важното е, че почти
тиво е *приложение* или *подготовение*
учебна материя отъ други прѣдметъ.
е тоже, макаръ и само отъ единици

учители сполучливо изтъривана, построителната разработка на извѣстни четива. Тя дава друга краска на шаблоннитѣ подготовка и прѣдразказвания при обработване на четивата. — Художницитѣ учители и тукъ при четивата взиматъ особено направление. Разказитѣ на читанката, които отъ едно столѣтие насамъ всѣка година прѣскачатъ отъ едно издание въ друго, отъ единъ авторъ въ други, за тѣхъ сѫ сухи, но изгнили прѫчки, въ които нѣма не само животътъ на млади филизи, но въ които нѣма и дървесина, за да оживатъ, защото сѫ само прахъ, пламъка на огъня. Тѣ сѫ прахъ, който само напрашва дѣтския мозъкъ. Тѣ искатъ художество. Ситуиране, скачане на фантазията, творчество отъ учителя, творчество отъ ученицитѣ, брѣщолевание ако щете, къмъ това трѣбва да води всѣко четиво. Днешнитѣ четива на читанката съ начина на разработката имъ за тѣхъ сѫ анемични и анемиратъ.

4. Отрадно е, че граматиката и фотографията почти при болшинството учители не сѫ часове на затъпяване дефиниции, а часове на упражнения. Gansberg казва: «Рѣшително трѣбва да бѫдатъ срѣщу едно обучение, което иска да прави отъ дѣцата малки филолози, които прѣдъ дребната съ думи бакалница забравятъ съдържателното «излагане». «Граматическитѣ упражнения трѣбва да се наслонятъ на писаното».

5. Съчиненията се водятъ, въобще вземено, както и у насъ. Gansberg, обаче, иска да се дава при съчиненията на ученицитѣ пълна свобода. Часа на съчиняване трѣбва да бѫде за дѣцата часъ на *писменно брѣщолевене*. Никакви рамки, никакви упѫтвания и планове, само *прѣживѣвания*, това сѫ теми на писменитѣ работи по езика: прѣживѣвания, но и съ полетъ на фантазията. Само тъй узнаваме интересното за дѣцата, само тъй можемъ проучи тѣхната индивидуалность.

По-важнитѣ учебни помагала на обучението по езика сѫ: 1) *картинитѣ* (Kehr-Pfeiffer) по нагледно обучение, за които стана дума по-рано 2) *букварьтъ*, изключително съ цвѣтни картини и 3) *читанкитѣ* (безъ картини), за всѣки двѣ години по единъ томъ, — изработени отъ комисията за учебници, членове на която сѫ назначени отъ властьта и избрани отъ учителство лица отъ помежду учителитѣ, главнитѣ учители (директоритѣ на основнитѣ училища, Schulvorsteher) и върховната училищна власть. Изработенитѣ отъ тая комисия учебници се даватъ за удобрение на върховната училищна власть. Удобрени, въвеждането имъ е задължително въ всички основни училища на Бременъ. 4) *Тетрадитѣ* за писане за различнитѣ класове биватъ различни: за II-ра учебна година линирането е еднакво съ онова на началата — дистанцъ 5 м. м. между всички линии (тѣсни и широки редове не сѫществуватъ); за III. и IV. учебна година 3 м. м. тѣсни и 6—7 м. м. широки редове, за

останалитѣ години тетрадитѣ сѫ съ линии при 2 и $1^1/_2$ см. дистанцъ и безъ линиране (неначертани).

3. Смѣтане.

1. Задача на обучението за смѣтане.

Обучението по смѣтане има за задача, да даде на ученицитѣ едно ясно разбиране на числената система, да ги приучи и упражни на послѣдовно мислене, на кратко изказване и да ги запознае съ рѣшаването на не твърдѣ мѫчни задачи отъ практическия животъ.

2. Изборъ и наредба на материала.

Учебната материя обхваща 4-тѣ основни дѣйствия съ цѣли и дроби, съ именовани и неименовани числа, тройното правило, търговски прѣсмѣтания, задачи съ реални прѣдмети отъ домакинството и занятията, пространственитѣ измѣрения, алгебрични задачи и т. н.

Учебната материя е раздѣлена строго съобразно мѫчнотиитѣ за различнитѣ класове и е наредена по концентрични крѫгове. Съ материала въ II-ри класъ се стрѣми да се даде завършеность на проститѣ прѣсмѣтания въ обикновения животъ. Въ I. класъ пъкъ, прѣзъ I-вата учебна година, ученото се закрѫглява въ по-широки рамки, а прѣзъ II-рата учебна година става прѣработване на заученото.

3. Разпрѣдѣление на материала.

VI. класъ.

Числовиятъ крѫгъ отъ 1—20.

Построяване на числата отъ 1—5 и отъ 1—10. Броене напрѣдъ и назадъ. Опрѣдѣление мѣстото на всѣко число въ реда и отъ другитѣ числа. Разлагане, доброяване, отброяване. Умножение, мѣрене и дѣление. Писане на цифритѣ.

Числата отъ 1—20. Сѫщитѣ упражнения, както горѣ. Прѣскачане на десетицата.

Практически задачи. Наименованията: пфенигъ, марка, парче, дузина, день, седмица, мѣсецъ и година. Упѫтване на цифритѣ.

V. класъ.

Числовиятъ крѫгъ отъ 1—100.

Броене до 100. Цифритѣ до 100.

Четиритѣ основни дѣйствия.

1. Събиране.

Събиране на еднозначни числа при двузначни: а) безъ прѣскачане на десетицата, б) съ достигане на десетицата, в) съ прѣскачане на десетицата; образуване на редовни групи.

Събиране на двузначни числа: а) десетици съ десетици, б) десетици при десетици и единици и обратно, в) десетици и единици при десетици и единици.

Именовани числа и практически задачи.

2. Изваждане.

Изваждане на еднозначни числа: а) при безъ прѣскачане на десетицата, б) отъ дѣсетицата, в) съ прѣскачане на десетицата; образуване на редови групи.

Изваждане на двузначни числа: а) отъ десетици, б) десетици отъ десетици и обратно, в) десетици и е[...] десетици и единици.

Именувани числа и практически за[...]

Знакове и съкращения: марка, п[...] с.м., х. л., л.; год., мѣс., д., ч., мин., [...]

Писменото прѣсмѣтане става по [...] умственото смѣтане.

IV. класъ.

Числовиятъ редъ отъ 1—1000.

Построяване на числата до 1000 чр[...]нение въ броене, писане, разлагане. [...]щане на тризначни числа. Упражнени[...] на цифритѣ.

Четиритѣ основни дѣйствия съ [...] и именовани числа и практически за[...]

При всѣки видъ упражнения се [...] практически задачи.

Наименованията: събиране, събира[...] изваждане, умаляемо, умалитель, оста[...]жение, множимо, множитель, произве[...]дение, дѣлимо, дѣлитель и частно

Знакове и съкращения: к.м., к.г., [...]

За писменитѣ упражнения въ прѣ[...] 1000 се работи по начина на умстве[...] смѣтане; писна се само задачата и [...] Умственото смѣтане върви крачка прѣ[...]ното.— Разширение крѫга на числата [...]

Прѣзъ всѣки часъ ставатъ упраж[...] бързо прѣсмѣтане съ числа до 100.

Подготовка къмъ дробитѣ.

III. класъ.

Числата до безкрайность Дроби.

Упражнения въ писане на числа под[...] Четиритѣ основни дѣйствия съ неим[...] именовани числа и практически зада[...]

Умственото прѣсмѣтане върви като [...] крачка прѣдъ писменото. Писменият[...] на прѣсмѣтане се добрѣ затвърдява [...] упражнява.

При умственото прѣсмѣтане се да[...] внимание на ония прѣсмѣтания и за[...] които всѣкидневниятъ животъ иска [...] срѫчность и краткость въ говора. [...] се движатъ въ крѫга до 1000.

Познанията на монетитѣ, мѣркитѣ [...]китѣ се разширяватъ.

Дроби: броене съ дробни числа; [...] дроби въ цѣло и обратно; четиритѣ [...] дѣйствия при дроби съ еднакъвъ зн[...]

II. класъ.[1]

I. година.

Четиритѣ основни дѣйствия съ прос[...] при и безъ наименования; практичес[...]

[1] Въ II. и I. класъ курсътъ по смѣтане е [...] обаче прѣпорѫчва се двѣтѣ отдѣления въ [...]чаи да се сливатъ.

къмъ десетичнитѣ дроби и рѣшаване
о-голѣмо внимание на писменото смѣтане.

2. година.

ъ дробитѣ; тройно правило съ дроби.
таряне на смѣтането съ прости и десе-
оби.
ето правило възъ основа на умножението
ето.
тѣ цифри.

I. класъ.[1])

1. година.

ски прѣсмѣтания; изчисления на плос-
вадратенъ коренъ.
вработката на тройното правило се взи-
чки видове случаи.
тни прѣсмѣтания. Печалба и загуба
хвл. Рабатъ и дисконтъ (шконто).
жествено правило и прѣсмѣтания.
нията.
нитѣ специални понятия и означения
мѣтанията се уясняватъ възъ основа на
адачи.
за повторение изъ домакинството и
; алгебрически задачи.

и въ кржга на числа по-голѣми отъ 1000. На писменото прѣсмѣтане се дава по-малко значение. Работи се повече съ обстрактни числа, защото многото упражнения за даване сржчность на ума въ прѣсмѣтанията сж възможни само при тѣхъ. На работата съ именовани числа и задачи се дава по-малко мѣсто, а особено пъкъ презъ първитѣ учебни години. Всѣки часъ се даватъ въ класъ и за дома задачи за рѣшаване. Учебнитѣ помагала на тоя прѣдметъ сж: тетрадитѣ, черната дъска, руското смѣтало, а по нѣкждѣ и Тилиховото. Въ нѣкои училища има и едно ново смѣтало, тъй наричано «Neue Kochlitzers Rechen-Maschine» за числата отъ 1—100. То се състои отъ 10 стълбчета за десетицитѣ и 10 дъсчици (плочки) за единицитѣ. Десетьтѣ дъсчици за прѣдставяне на единицитѣ, слѣпени една до друга даватъ една десетица или по дебелина единъ стълбецъ отъ десетици. Тѣзи стълбчета и дъсчици сж помѣстени въ кутийка и могатъ да се издигатъ, снишаватъ и закриватъ споредъ нуждата. Отъ образната страна стълбчетата сж боядисани съ 10 черни и червени квадратчета, които служатъ за нагледность при умножението, дѣлението и мѣрението. Устройството му е доста сложно, но все пакъ сполучно. Струва 30 марки. Въ опростенъ видъ поднасямъ нѣколко работи прѣдставени съ него.

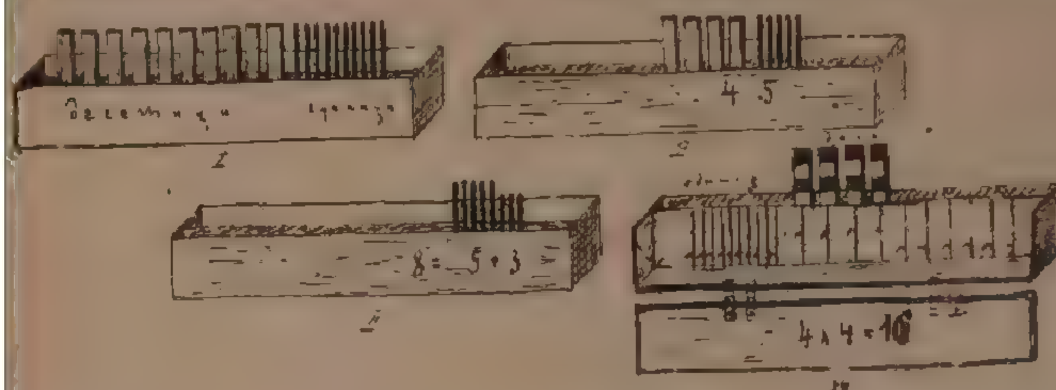

ане въ квадратъ и извличане на квадра-
енъ.
енията на плоскости ставатъ въ паралелъ
рията.

2. година.

рение и разширение на търговскитѣ прѣ-
.
ения проценти; печалба и загуба, дара,
урсъ и размѣна, рабатъ и дисконтъ;
ствено прѣсмѣтане; смѣшения; изчисле-
плоскости и тѣла; квадратенъ и куби-
ренъ; алгебрически задачи.
о очебиещъ при обучението по смѣтане
ъ, че се стрѣми къмъ машиниране на
то прѣсмѣтане съ всички дѣйствия, дори

I. прѣдставлява смѣталото съ стълбчетата и плочицитѣ; II. — нагледното прѣдставяне състава на числото 45 = 4 десет. и 5 единици; III. — събиране на единици; IV. — обърнато и разтворено смѣталото, нагледно прѣдставяне на умножението чрѣзъ квадратчета на стълбчетата: 4 стълбчета и 4 квадратчета равно на 16.

4. Геометрия.

1. Задача на обучението по геометрия.

Обучението по геометрия има за задача да уясни и разшири пространственитѣ прѣдставления, да подпомага схващането на формитѣ и да упражни окото въ улавяне на пространственитѣ отношения. Заради това на момчетата (момичетата нѣматъ геометрия, — вмѣсто нея иматъ ржкодѣлие) трѣбва да се дадатъ познания върху най-проститѣ пространствени оформирания, развиране на математ. доказателства и упражненость

[1]) момичетата отъ прѣсмѣтанията на плоскости и
даватъ само най-лекитѣ случаи. Квадратенъ и
коренъ за тѣхъ нѣма.

въ рѣшаване на практически задачи съ измѣрване, рисуване и изчисляване.

2. Изборъ на материала.

Обучението обема най-важнитѣ правила отъ планиметрия и стереометрия. То излиза отъ нагледностьта, води къмъ понятието, по-нататъкъ къмъ теоремата, отъ теоремата къмъ нейнитѣ слѣдствия и свършва съ приложението на доказаната теорема въ случаи отъ практическия ни животъ.

3. Разпрѣдѣление на материала.

II. класъ.

Добиване на първитѣ геометрически прѣдстави: тѣло, плоскость, линия, пунктъ.

Видове линии: прави, счупени, криви, смѣсени.

Правата линия. Направление на правитѣ. Положението на правитѣ една къмъ друга.

Крива линия

Измѣрване на правитѣ линии. Жгълъ и означението на жгъла. Видове жгли по голѣмина. Мѣрене на жглитѣ. Упражнения съ транспортиръ.

Съсѣдни жгли. Кръстосани жгли.

Жглитѣ на паралелни линии прѣсѣчени съ права.

Видове трижгълници по страни и жгли.

Сборътъ на жглитѣ въ трижгълника: външенъ жгълъ.

Паралелограми: квадратъ, правожгълникъ, ромбъ, ромбоидъ.

Трапецъ, трапезоидъ.

Кржгътъ съ неговитѣ линии и жгли.

Описание на куба, на призмата, на цилиндра, пирамидата, прѣсѣчената пирамида, конуса, прѣсѣчения конусъ, кълбото.

I. класъ.

Конгруенция на трижгълницитѣ. Жглитѣ на равностранния и равнобедрения трижгълникъ. Конструиране: дѣлене на линии и жгли. Спускане отвѣсни.

Равенството на паралелограмъ съ трижгълници. Прѣобръщане и дѣлене. Прѣсмѣтане плоското съдържание на паралелограмъ, на трижгълникъ и на трапецъ. Изчисляване съдържанието на неправиленъ четвережгълникъ (трапезоидъ) и многожгълникъ.

Питагоровата теорема и приложението й при конструиране, задачи.

Кржгътъ съ неговитѣ линии и жгли. Изчисление по съдържание на кржга. Отрѣзъ и врѣзъ (секторъ). Концентрични и екцентрични кржгове. Кржгови пръстени. Изчисление плоското съдържание на части отъ кржга. Изчисление плоското съдържание на правилни многожгълници.

Елипса

Подобие на трижгълницитѣ. Отношенията на подобни фигури една къмъ друга. Значението на подобието при конструиране. Измѣрвания и изчисления. (Масщабъ).

Описание и изчисления плоското съ
и кубическото съдържание на куба,
мата, цилиндра, пирамидата, конуса,
ната пирамида и прѣсѣчения конусъ, на

Задачи изъ живота: измѣрване съдъ
на дървета, кофи, сждове, качета, бъ

Както и у насъ въ България, тъй
геометрията по естеството на своята
оня прѣдметъ, който най-много изижч
ници, и учители. Но не само материя
тодътъ, по който се прѣподава, е безъ
интересъ, мжчителенъ, досаденъ. Тр
да се прѣдприеме нѣщо коренно въ
ване и на програмата и на методата
даването, за да повѣе другъ духъ въ
му. Съзнато злото и считано за не
тукъ хранятъ дѣцата съ тая материя
V-та учебна година, а ние? Ние тъпче
цата тая материя, и по сжщия начинъ
глави още въ III-та учебна година!
тукъ, намъ се налага да прѣминемъ почт
тая учебна материя за *двѣ години*, а тук
минава за *4 год.* Колко голѣмо е злото
може да се види отъ горното съпостав
лателно е да се поучимъ.

5. История.

1. Задачата на обучението по истор

Обучението по история има за зад
познае ученицитѣ съ най-забѣлѣжител
изшествия и най-виднитѣ личности на
народъ и на други по-важни културн
При това още обучението иска да
тивностьта и възприемчивостьта къмъ
идеи на живота и да възпита малк
добродѣтелитѣ на патриотизма и общест

2. Изборъ и редъ на уч. материалъ.

Обучението взима материя отъ стар
ната и новата история, като се има
прѣдъ очи отечествената история.

Слѣдъ като въ IV. кл. при родино
сж нахвърлени прости и подходни ист
картини изъ родината, въ III. кл. слѣд
натъшната подготовка за обучението се
въ единъ опрѣдѣленъ часъ, отъ час
четене, за разработка на исторически
отъ читанката, съ съдържание отъ на
по-новата всеобща история. Учебната
на слѣднитѣ класове образува закръгл
рически картини отъ всеобщата и
история. Прѣзъ двѣтѣ послѣдни години
на вжтрѣшната връзка на събитията.
класъ се обръща внимание на пол
история, а покрай това и на начина
на народитѣ и на други културно-ист
моменти.

Въ II. класъ се разработватъ единит
теристични картини отъ старата, срѣд
ната история по хронологически редъ
най-ново врѣме.

...та отъ историята на близката родина
...въ тия мѣста отъ общата история,
...итията се случили по врѣме.
...ванитѣ единични исторически картини
...ъ историята на старитѣ културни на-
...овтарятъ въ горния класъ.
...ѣлѣление на материала.

II. класъ (двугодишенъ курсъ).

1. година.

...ъ. Египетъ. Асиряне и вавилоняне. Фи-
...Кирь и Персия. Кресъ и Солонъ. Ста-
...ани (страна, животъ, нрави). Тимбри
... Херманъ, освободительтъ на Нѣмско.
...ѣ за Сифритъ. Хлодвигъ и Франция.
... Карлъ Велики (начинъ на животъ,
...ъ сакситѣ, коронясване). Хенрихъ I.
... на градове; побѣдата върху маджа-
...о Велики. Първиятъ кръстоносенъ по-
...дрихъ Барбароса (смъртъ и прѣданието
... Рицарството въ срѣднитѣ вѣкове. Ру-
...бсбургски (положението прѣди неговия
... Вилхелмъ Тель (прѣданието). Изна-
... барута и книгопечатането. Колумбъ
...нето на Америка. Лютеръ (неговото
...ъ фамилиенъ животъ, добродѣтели)
... Велики. Изъ живота на императоръ
... I. Императоръ Фридрихъ и импера-
...елмъ II.

2. година.

... (страна, божества, нрави). Херкулесъ.
...а война. Ликургъ въ Спарта. Солонъ.
... Персийскитѣ войни. Цвѣтежа на Гър-
...икълъ (постройки). Сократъ. Филипъ
...ки и Александръ Велики. Ромулъ и
...ето на Римъ. Римъ става република.
...а империя. Августъ. Старитѣ германи
...нъ животъ, религия). Войнитѣ на рим-
... германскитѣ народи. Прѣселение на
... (хуни, готи). Хлодвигъ и Франция.
...елики (войнѝ и миролюбенъ). Хенрихъ I.
...ки. Хенрихъ IV и Григорий VII. (борбата
...нството и свѣтската власть). Фридрихъ
...; трети кръстоносенъ походъ. Рицар-
...срѣднитѣ векове. Рудолфъ Хабсбургски
...то на швейцарския съюзъ и борбата съ
... Лютеръ и реформацията. Трилесетго-
...война. Фридрихъ Вилхелмъ, Великиятъ
...ъ. Фридрихъ Велики и 7-годишната
...ободителнитѣ войни (Лайпцигъ и Ва-
... Нѣмско-французката война; повторно
... на германска империя.

I. класъ (двугодишенъ курсъ).

1. година.

...итѣ на ориента. Историята на Гърция
...овторение). Римъ прѣди и прѣзъ ре-
... Борбитѣ на патрицитѣ и плебеитѣ.
... Римъ. Тарентинската война. Пунийскитѣ войни. Мари и Сула. Помпей и Цезаръ. Римъ става империя; Августъ. — Старитѣ германи прѣди прѣселението, тѣхнитѣ войни съ римлянитѣ. Културна картина на германитѣ прѣди прѣселенията. Прѣселенията (готи, вандали, англи и сакси). Падане на западното римско царство. Хлодвигъ и Франция. Арелаторството въ Франция. Мухаметъ и исламъ. Покръстението на Нѣмско прѣзъ 8-то столѣтие. Царството на Карлъ Велики. — Бременъ и сѣверната мисия; Willehad — Ansgar — Rembert. Людвигъ Набожни и договорътъ въ Вердунъ. Каролингитѣ. Саксонскитѣ императори (херцогската власть). Франки (издигане на папската власть надъ свѣтската). Бременъ става крѣпость. Епископъ Аталбертъ и сѣверната патриаршия. Конрадъ III. Фридрихъ Барбароса. Фридрихъ II. Борбата на Велфитѣ и Вайблингенитѣ. Кръстоноснитѣ походи и слѣдствията. Участието на Бременъ въ тия походи. Рицарство, рицарски и калугерски ордени. Рудолфъ Хабсбургски и неговитѣ наслѣдници. Освободителната война на Швейцария. Ханзата. Побѣдата на гражданството въ Бременъ (освобождението отъ епископската власть). Епископъ Албертъ; изгонването на старитѣ съвѣтъ; Johann Vasmer. Черковни разори и концилитѣ; Сигизмундъ. Културна картина за срѣднитѣ вѣкове (народни типове, музика и пѣсни, единъ срѣдневѣковенъ градъ). Падането на Цариградъ. Максимилиянъ, послѣдниятъ рицарь.

2. година.

Прѣзъ първото тримѣсечие се повтаря гръцката и римската история. — Изнамирания и откривания прѣзъ края на срѣднитѣ вѣкове. Прѣдшественици на реформацията. Лютеръ и реформацията. Хенрихъ отъ Цютфенъ. Реформацията въ Швейцария. Шмалкалденската война. Обсадата на Бременъ прѣзъ тая война; битката при Дракенбургъ. Реформацията въ Франция. Отпадане на Нидерландия. 30-годишната война и слѣдствията и. Фридрихъ Вилхелмъ, Великиятъ Курфюрстъ. Първиятъ пруски кралъ. Петъръ Велики и Карлъ XII. Фридрихъ Велики и неговото врѣме. Иосифъ II. Сѣвероамериканската освободителна война. Французката революция. Разложението на нѣмската държава. Пруското отчаяние. Бременъ подъ Франция. Наполеонъ въ Русия, 1812 г. Освободителнитѣ войни. Основането на градъ Bremerhaven. Движението прѣзъ 1848 г. Главнитѣ постановки отъ уредбата на Бременъ. Данската война (1864 г.). Битката прѣзъ 1866 г., основането на сѣверонѣмския съюзъ. Нѣмско-френската война; подновяване на германската империя.

Материалътъ, както се вижда отъ изложеното, е разпрѣдѣленъ по концентрически кръгове и се има прѣдъ видъ синхронистичната и хронологическата метода. Обаче, при даване културни епохи, при сгодни случаи, не се прѣнебрѣгва и ретроспективната метода, както това иска др. Капелманъ

чрѣзъ неговитѣ «културни картини.» — При разработката на материята се дава по-голѣмо внимание на културнитѣ елементи — общественъ, икономически и духовенъ животъ, отколкото на политическитѣ и персоннитѣ елементи. Особено голѣмо значение се дава на обстойната разработка на историята на родината, а най-вече на културната история.

При разработката на културни картини отъ дадени епохи за извѣстни народи се иматъ прѣдъ очи слѣднитѣ точки:

I. Държавенъ животъ.

1. Съставъ 2. Управление. 3. Права и задължения на управляващи и народа. 4. Съдопроизводство. 5. Войска. 6. Издръжка на държавата.

II. Общественъ животъ.

1. Обществени класи и отношенията имъ. 2. Фамилии и задруги. Бракъ. Брачни обичаи. Наслѣдствени обичаи. 3. Начинъ на животъ; храна, жилище, облѣкло, накити, грижа за тѣлото, удоволствия и веселби, взаимнообръщения, пжтувания и пр.

III. Религиозенъ животъ.

1. Мисионерство. 2. Култъ. 3. Управление на черквата и духовенството. 4. Вѣроучение. 5. Нравоучение. 6. Заблуждения, реформи и борби.

IV. Духовенъ животъ.

1. Състоянието на образованието въ различнитѣ класи. 2. Литература. 3. Училища. 4. Науки. 5. Изкуство.

V. Стопанственъ животъ.

1. Земледѣлие. 2. Скотовъдство. 3. Рудокопство. 4. Занятия. Индустрия. 5. Търговия. Монети. 6. Съобщения.

Часовата разработка на всѣка цѣлость се състои отъ разказване отъ учителя, вдълбочаване и обобщаване, и разказване отъ ученицитѣ. Гдѣто е възможно, обучението излиза отъ и се построява на: 1) съврѣменни документи (отъ историческия музей на Бременъ), 2) стихотворения, 3) картини и 4) четене по исторически картини. Особено цѣнни за обучението сж първитѣ три изхода, съ които тъй много сж богати нѣмскитѣ училища. Исторически музей, класически исторични стихотворения и хубави исторически картини, като изходна точка, даватъ една нова освѣжителна струя въ обучението, вмѣсто притжпителната всѣкичасова догматична учебна форма, често налагана отъ естеството на самата исторична материя.

6. География.

1. Задача на обучението по география.

Географското обучение има за задача, да даде на ученицитѣ точни познания върху родината и отечеството, да ги запознае съ 5-тѣ материка и океана и да ги доведе до разбиране на отношенията на нашата земя къмъ мира. Въ връзка съ послѣдното ученицитѣ се поучаватъ и върху най-важнитѣ небесни явления. Обучението трѣбва да изостри наблюдателната способность на ученицитѣ, да буди и развива сѣтиче[...] природно хубавото и трайно да зр[...] къмъ нѣмския край.

2. Изборъ и редъ на учебния мат[...]

Обучението по география начев[...] *видението*, което е начало и на гео[...] история, и на естествена история. По[...] учебна материя е мѣстностьта на дол[...] на р. Везеръ и сѣверна Германия [...] по картата и глобуса, обучението [...] едно прѣгледно разглеждане на зем[...] ность, при който случай на ученици[...] нать и ония основни географични [...] разбирането на които родината не е [...] статъчна нагледность. Подиръ разраб[...] Европа и Германия, обучението се по[...] къмъ родината, разработва слѣдъ ту[...] прѣзъ послѣднитѣ 3 години, всички [...] земята съ по-голѣма обстойность, [...] особено внимание се обръща на Г[...] горния курсъ къмъ това се присъед[...] важното отъ математическа географ[...]

3. Разпрѣдѣление на материяла.

IV. класъ.

Родиновѣдение.

a) Училищна стая. Чертане на пл[...]

b) Точки на хоризонта.

c) Училището и неговата околност[...] училището и двора.

d) Градъ Бременъ (Положение [...] Разработка на отдѣлнитѣ части отъ гр[...] улици. Площади. Срѣдства и уч[...] съобщение. Важни обществени стр[...] ници. Чертане планъ на града. Ж[...] града. Произхождението на града Гр[...]

e) Най-близката околность на г[...] скиятъ паркъ). Карта на Бременъ и [...]

f) Наблюдения по небето.

Гледна точка. Хоризонтъ. Небос[...] на опирането. Точки на свѣта. Вѣтр[...] Компасъ. Изгрѣвъ и заходъ на слън[...] мото движение на слънцето. Мѣсе[...] Раздѣление на врѣмето: день и но[...] щия, седмици, мѣсеци, години. Днев[...] врѣмена.

III. класъ.

a) Околнитѣ на Бременъ принадле[...] ности. Пристанищни градове. Долин[...] Сѣверозападната нѣмска равнина в[...] отношение. Великото херцогство [...] Пруската провинция Хановеръ и [...] Брауншвайгъ.

b) Даване по-нататъшни основни г[...] понятия.

c) Прѣгледно (системно) разглежд[...] повърхность (материци и океани) [...] отъ глобусъ и планетариумъ.

II. класъ (двугодишенъ курсъ).

1. година.

…орение на материята отъ IV. кл. подъ

… голѣмина на земята. Земна ось и по…
…ралели и меридиани. Зони (пояси). Гра…
…ка. Географична дължина и ширина.
…о движение на небеснитѣ тѣла. Мѣни
…ата.
…а, освѣнъ Германската империя.
…ния, физически и политически.

2. година.

…орение и разширение на родиновѣде…

…тѣ материка, физикално и политически.
…орение на материала отъ II. кл. подъ

I. класъ (двугодишенъ курсъ).

1. година.

…а, освѣнъ Германскитѣ държавици.
…, физикално и политически.
…ширение
…вѣдение-
…нъ — не-
държава,
… и отно-

…атическа
… Кратко
… на ви-
…вижение
…тѣ тѣла.
… земята.
… земята
… й; об-
… день и
…жение на
…ло слънцето; годишни врѣмена. Дви…
фази на мѣсечината. Слънчево и мѣ…
…мнение. Приливъ и отливъ.

2. година.

…рицитѣ, освѣнъ Европа, физикално и
…ки.
…атическа география.
… учената материя ще бѫде, както слѣ…
…рена, обобщена и вдълбочена. — Ви…
…ижение на слънцето и мѣсеца. Форма
… на земята. Движение на земята около
…ѣстнатость при полюситѣ. Движението
…нцето. Положението на оста къмъ
… Обяснение произхода на годишнитѣ
… промѣната на голѣмината на денитѣ.
… година. — Движения на мѣсеца. Мѣ…
…и. Слънчево и мѣсечно затъмнение.
… свойства на мѣсеца. Слънцето (фи…
…обености) и слънчевата система. Пла…
…ети. Метеори. Слънца и млѣчниятъ
…овата слама).

Заслужва да се спомене, че при разработката на географичната материя номенклатурата отстжпва мѣсто на животоотношенията и картинностьта на странитѣ. «Само онова има педагогическа стойность, което раздрава живитѣ струни на ума, онова, което е пълно съ животъ и жизнени сили. . .» (Герландъ). При обучението се постжпва тъй, че най-първо се разработва ландшафта и тогазъ културната картина на дадена мѣстность. Освѣнъ разказването, за изходъ на обучението служи често и четене по картата и описанието на природни географични картини. Послѣднитѣ сж особено цѣнни за прѣдставяне на далечни по мѣсто и схватимость за дѣцата страни. Швейцарскитѣ алпи, шведскитѣ фиорди, брѣгътъ на тропическата рѣка, пѣсъчната пустиня, непристжпнитѣ американски гори, 20, 30—40 етажнитѣ кжщи на Йоркъ, чайнитѣ и памучнитѣ плантации на Китай и Америка, гъмжелътъ на Лондонъ, всичко това прѣдставено съ цѣнни картини оживява обучението, дава по-ясна прѣдстава на неописуемитѣ съ думи природа и човѣшки прогресъ въ културата. — Въ това отношение, картинитѣ на Lehmann стоятъ на първо мѣсто.

Не мога да не спомена тукъ и мисли отъ новитѣ дидактици. *Scharrelmann* казва: «Учитель, който не може приказки да кове, който има нужда отъ дисциплинарни срѣдства, за да запазва тишината въ класа, който не знае и на най-блудкавата тема на обучението напълно нова страна да даде, който не разбира да рисува, краски да удря и да компонира, той е само половинъ сила, която може да се употрѣбява само въ горния курсъ, па и тамъ дори съ голѣма прѣдпазливость».

По родиновѣдение, тема «на носа» Scharrelmann рисува — говори:

«Витлото на парахода непрѣстанно се върти и образува вълнитѣ, които рисуватъ нашия пжть. Машината пуфти. Хладенъ вѣтъръ подуханъ. Капитанътъ стои на понтона.

Малки гемийки и кораби плуватъ срѣщу ни, встжпватъ въ дирята на нашия параходъ и начеватъ значително да се клатушкатъ. Голѣми кораби и параходи плаватъ покрай насъ нагорѣ. Тѣ всички искатъ за Бременъ, а ни оттлаваме отъ Бременъ надолу по Везера, край Волтмерхаузенъ[1]) и Раблингхаузенъ, край Васе и Ослебсхаузенъ. Мѣстностьта става непозната, Везерътъ по-широкъ, извивчивостьта по-дълга. Една стѣдъ друга червенитѣ овчоики[2]) изчезватъ задъ насъ.

[1]) Села.

[2]) За отграждане и показване на плавателния пжть

Облаци пжтуватъ къмъ Бременъ, птици летатъ къмъ Бременъ, вѣтърътъ духа къмъ Бременъ, но ние пжтуваме съ водата надолу за хубавия свѣтъ. Минаваме покрай Фегесакъ[1]). Още отдалече можахме да виждаме разположенитѣ хубави дървета измежду дърветата, множество червени покриви, гражданини въ шумакъ. Много хубави образи на брѣговеть, обградени съ пъстри градини, всички едноетажни, малки, писнички и сгодни . . .

Везерътъ става по-широкъ и по-широкъ, ливадитѣ вълѣво и дѣсно все по-безкрайни. Днесь е твърдѣ горещо. Слънцето гори и пали. Далечнитѣ села трѣптятъ прѣзъ горещия въздухъ. Тежката глинеста почва е жадна и цѣлия съ пукнатини. Трѣвата е жълта и суха. Черношарени говежди стада лѣниво почиватъ и прѣживятъ въ кратката сѣнка на една падина. Съ уморени, мжтни очи разглеждатъ тѣ парахода. Мухитѣ досадливо зумчатъ около влажнитѣ имъ ноздри. Ядно поклащане на главата, полуударъ съ опашката: не помага, едва що сж прогонени, смучатъ вече повторно.

Спи далечината, бѣлитѣ стѣни блѣщятъ. Спи щъркелътъ въ гнѣздото на кумина. Кучето, патицитѣ, гжскитѣ, хората, конетѣ, сушата и водата — всичко спи съ тежкото спане на горещата пладня . . .

Gansberg се изразява: *Подъ повърхностьта !* Ние страдаме отъ специфично бременско родинознание, което нищо друго не знае, освѣнъ да констатира: Тази станция е построена въ 1888. г., тази кула е висока 100 метра, този водоскокъ прѣдставява борещия се съ опаснноститѣ на морето параходъ, този площадъ е най-голѣмия въ града, тази улица е търговската улица, а онази конторската улица, тукъ се отдѣля пжтьтъ за гаровата желѣзница, тамъ се съединяватъ онѣзи линии. Тъй се придържаме ние за повърхностьта и обръщаме къмъ паметьта ни. А ние би трѣбвало да навлѣземъ въ дълбочината на нѣщата, въ биологията имъ, — къмъ идеитѣ и картинитѣ, които, заключени въ нѣщата, почиватъ. Само тогава, разбира се, родинознанието дава парче отъ образование, кжсъ отъ свѣтовно разбиране. — Съ нашитѣ скитания изъ града ние ето че влѣзохме въ едно голѣмо банкерско здание, ние гледахме хората, които съ своитѣ книги се трупаха на треза, ние наблюдавахме, какъ книгитѣ хвърчеха отъ маса на маса и ние се радвахме върху изкуснитѣ пръсти на касиера. Ние разгледахме и съкровищната стая, желѣзната камера съ многото малки панцирани прѣгради. Тогазъ ни дойде на умъ мисъльта, колко разумъ и колко мислене и колко помощни срѣдства употрѣбява човѣкътъ за осигуряване на имането си. И едва що темата се изчерпи, яви се материя за мислене, за разказване, за бъбрене въ прѣизобилие. — Тогазъ ни се даде случай да говоримъ за известни ключари, за кражби и за патрулни дружества. Ние говорихме за знакове (маркизи),

[1]) Село.

за електрически звънци и за катани
ване на имането! Какъвъ вихъръ о
вления съдържа тая тема въ себе с
чева съ кжщното куче, съ оржжието и
води ни прѣзъ стѣнитѣ на крѣпости
на полицията, къмъ уличното осв
всичко нему принадлежаще. То съ
гурни кесийки, бюра за заключено
звънци, бодливи телове, вратари, к
това принадлежатъ осигурителнитѣ срѣ
вода, срѣщу градъ и смърть. Най-сигур
въ кжщата. Бѣгането въ черкви ц
на война. Закопани имането. Огнеу
Най-сигурното имане: личнитѣ качест

Поднасямъ отъ Gansberg-а и една
по математическа география: *Земята и*
— Звѣздитѣ сж много далече отъ н
слено е, че най-близката звѣзда — тя
ното полушарие, стои въ съзвѣздието
и може да се вижда отъ нось »Д
дежда» (?)—е отдалечена 200,000 пжт
слънцето. Що е това?... Сигурь, щ
забравили отъ по-рано, какво трѣ
слимъ за отдалечението на слънцето о
вие знаете разказа за топовното п
гренъ, който съ непромѣнлива бъ
чатъ къмъ слънцето. слѣдъ какво в
могатъ на него да пристигнатъ. Въ
който денемъ и нощемъ по 70 км
татъкъ бутин, ще достигне, когато р
порастнатъ и се оженатъ, добиятъ
цата станатъ бѣлокоси старци, умратъ
дѣца мѣсто направятъ, на които дѣ
ще порастнатъ и ще добиятъ и отхр
дѣца. Тѣзи дѣца нѣма нищо да знаятъ
прапрадѣди, ако въ стари, упращен
старомодни куфари подъ сѣдалищата
не се е запазило нѣщо отъ тѣхъ
казки и пѣсни ще бжде взпѣванъ
свѣтъ, който се нарича земя и
кога прапрародителитѣ сж живѣли
воювали. Ще настанатъ смѣли арх
начелатъ да рисуватъ разкошни кар
мѣсто прѣбиваване на горенoто сѫщ
Тѣ ще бждатъ измѣнени, тѣ ще бъ
вани, прѣдсказвачитѣ ще измратъ,
ще измратъ, безъ да могатъ съ един
стжпятъ на хвалебната земя... Вр
има нужда отъ земята до слънцето
линии. А за далечината на най-близ
ние казахме, 200,000 пжти по гол
би ние ще си направимъ една мал
която по-добрѣ ще ни говори, отколко
ното число думи. Вие се смѣете и
сега, че не може да се направи
много прѣдпазливо ще работимъ;
ни се удаде. Земята, колко голѣма
кото глобуса ни въ шкафа? Пр
бждемъ! Колкото една топка? Съ
много голѣмо е! Колкото едно з
голѣмо е! Ние рисуваме тогазъ с
перо единъ кржгъ, който има диаме
и тъй кълбото е тъй голѣмо, колк

една доста дебела варачна книга на нѣ-
оладна плочка. По-малко не върви вече.
ъ е отдалеченъ отъ насъ 30 пѫти зем-
=3 с.м., и е тъй малъкъ, колкото една
която дори и най-острото око едва
види. Слънцето е раздалечъ отъ насъ
мѣсечната далечина, = 3 с.м. × 400 =
? Слънцето не може да остане въ на-
! Азъ отивамъ съ моята рисунка to
. Слънцето ще нарисувамъ като една
олка (113 земни диаметра), която лежи
зорецa. Сега 200,000 слънчеви далечини.
заличаваме веднага, като 12 м. ставатъ
200 = 2400 к.м.! — Ние трѣбва значи
ѣ една книжна лента, която прѣзъ
, Любекъ, и цѣлото Балтийско море,
верна Русия, прѣзъ Архангелскъ, прѣзъ
о море да достига до полуострова Ка-
Сѣверни Леденни океанъ. Тъкмо сега
е тамъ добрѣ затвърдѣлъ и нашата
лента ще може добрѣ да се прострѣ.
е още 100 к.м. съ прѣследенъ галопъ въ
санки върху леденaта кора; най-сетнѣ,
удневно лудо пѫтуване — много пѫти
остъ за живота ни, 4 кучета прѣбити,
книжна лента се свършва. Ние поста-
края една голѣма точка и означаваме
мѣстото, гдѣто трѣбва да стои нашата
а звѣзда, когато ние земята, чудони ц-
бо съ неговитѣ милиарди хора, бур-
на и неговиятъ Дионичангъ сме начер-
на перлитка отъ една шоколадна плочка
въ училищната стая на малкия непо-
алъ Бременъ. Не знаемъ, върху що
се удивяваме: да ли върху грамаднитѣ
ния между слънчовитѣ кълба, или върху
умъ, който може да ги измѣрва . . .

а се кажатъ и нѣколко думи за раз-
илоне карти, употрѣбявани по-вече или
при обучението, за нагледно прѣдставяне
а повърхность. Като турямъ на страна
скитѣ, топографичнитѣ, физическитѣ и
скитѣ карти и чертанитѣ отъ учителя
та дъска, за които тукъ не е дума,
които искатъ да прѣдставятъ земната
стъ сѫ три най-важни вида:
ти, нарисувани по щрафирната метода,
ѣ и наклонитѣ се означаватъ съ чер
chraffiermethode, schraffen). Най-първо е
на отъ майоръ Lehmann.
ти, нарисувани съ цвѣтни слоеве или
oypsen), които показватъ и съединяватъ
жна височина. Картитѣ съ Koypsen сѫ
прѣбявани най-първо отъ французитѣ.
съ цвѣтни слоеве отъ една височина
разпространени най-много отъ Sydow.
ти по релефната метода, употрѣбени за
тъ прѣзъ 1860 г. Тѣ биватъ тоже нѣ-
ла:
ти отъ Raaz и Woldermann.

b) Карти отъ птичи погледъ (Geister-Oppermann).

c) Карти по принципитѣ на косото освѣтление (отъ Kohnert) и

2) Карти, въ които е съчетано релефното прѣдставяне и прѣдставянето съ цвѣтни слоеве на една и сѫща височина (отъ Rothenberg и Harms).

7. Естествена история.

Задача на естественоисторичното обучение.

Естественоисторичното обучение има за задача, да посрѣдничи запознаването съ домашнитѣ и чуждестраннитѣ природни прѣдмети и тѣхнитѣ взаимоотношения и прѣзъ това да буди и развива едно ясно и задушевно схващане на природата.

2. Изборъ на учебната материя.

Естествено-историчното обучение намира подготовка въ нагледното обучение на първитѣ двѣ години. А въ IV. класъ то е свързано съ родинознанието, което се състои въ упражнение и едно пълно съ любовь природонаблюдаване въ границитѣ на задачитѣ на родинознанието.

За да могатъ многостранно да се асоциратъ даленитѣ чрѣзъ нагледностьта и обучението прѣдставления, учебната материя е наредена по природни картини и общежития. Отъ животния и растителния животъ на градината и кѫщата, обучението прѣминава къмъ ливадата и полето, къмъ гората и рѣката, къмъ блатото и морето и най-сетнѣ и къмъ животното и растителното царство на чуждитѣ страни. Най-важното отъ минералогия е прибавено къмъ другия материалъ на различнитѣ класове. Антропология и хигиена оставатъ за последнитѣ двѣ години.

3. Разпрѣдѣление на учебната материя.

Забѣлѣжка. Съ оглед на сѫществуващитѣ на мѣстни помагала въ различнитѣ училища се дава свобода при избора на обектитѣ за разработка.

IV. класъ.

Лѣтѣ:

Градината. Работитѣ на човѣка въ градината. Възраждающиятъ се пролѣтенъ животъ на градината. Кокиче. Ябълка. Приятели и неприятели на градината (гѫсеници, бръмбари, пойни птици). Лѣща, картофи, зеле. Великдене (мрълна коприва). Слънчогледъ. Градински плодове. Неприятели на плодоветѣ. Прѣгледъ на ученитѣ растения и животни.

Зимѣ:

Жилището и домашнитѣ животни. Куче. Котка (грабливи животни). Мишка. Заекъ (гризачи). Конь. Волъ. Свиня (копитни животни). Канарче. Скорецъ. Врабче. Кокошка. Патка. Ястребъ. Щъркелъ. Жаба. Златна рибка. Прѣгледъ на ученитѣ животни.

— Готварска соль. Желѣзо. Торфъ и каменни вѫглища.

III. класъ.

Лѣтѣ:

Градината. Лале. Теменужка. Игличка. Жълтурче (cheiranthus cheiri). Черешa. Ракитникъ (cetisus laburnum). Бъзъ (sambucus nigra). Татула (datura) Помниче (myosotis). Магданосъ (apium petroselinum). Мирудия (лъвовъ зъбъ, leontodon) Слѣзенъ (malva) Котовникъ (glechoma hederacea, gundermann, gundelrebe).

— *Градински плодове.*

— *Градински животни.* Къртица. Скорецъ. Червеноопашка (sylvia erithacus). Чинка (fringilla coeleos). Жужелъ (бръмбаръ carabus). Майски бръмбаръ. Гробаръ (бръмбаръ). Бѣла зелкова пеперуда (pontia brassicae). Муха. Комаръ. Кръстоносенъ паякъ. Зелена жаба. Дъждовенъ червей.—Прѣгледъ на учените растения и животни.

Зимѣ:

— *Живота на животнитѣ въ къщи, двора и градината.* Грабливи животни (куче, котка, къртица). Гризачи (плъхъ, мишка, зайче). Двукопитни (овца, коза, волъ). Многокопитни (свиня).

Грабливи птици (кукумявка, соколъ, ястребъ) Пойни птици (чинка — fringilla coelebs, врабче, скорецъ). Кокошки (гълъбъ, кокошка, мисирка). Плавателни птици (гъска, патка). Гущеръ. Баршъ (бойникъ — perca).

— Каменна соль. Кварцъ. Глина. Олово. Желѣзо. Мѣдь.

II. класъ.

1. година.

Лѣтѣ:

— *Ливадата пролѣть.* Жабникъ (ranunculus ficaria). Жълтуна (caltha palustris, Dotterblume). Ранункулъ (ranúnculus, Hahnenfuss). Сапуникъ (cardamine amara, Wiesenschaum kraut). Помниче (myosótis). Сладко коренче (schwarzwurz). Кукувичи сълзи (orchis, knabenkraut). Дѣтелина. Тракаще гърне (Klappertopf). Жълта миризлика (anthoxanthum odoratum, Ruchgras).

— *Органи за прѣзимуване.*

— *Мораста* (торфъ, каменни въглища). — Пчела (оса, стършель). Мравка. Свилена пеперуда. Пауново око.

— *Полето.* Пшеница. Ръжь. Овесъ. Ечмикъ. Картофи. Макъ. Хилядолистникъ, гречина (achillea millefolium, achillea nobilis, Schafgarbe). Лай-кучка, романка (matricaria chamamilla, Kamille) Картофи. Ленъ Конопъ. Пирей, пълзяща пшеница (triticum repens, Guecke). Хвощъ (equisetum).

— Прѣгледъ на ливадитѣ и полскитѣ растения.

— Захарна тръсть. Оризъ. Тютюнъ. Памукъ.

— Прѣгледъ на ливадата и неинитѣ растения, на полето и неговитѣ растения, на значението на насѣкомитѣ за ливадата и полето.

— Връзката между растенията и животнитѣ.

Зимѣ:

Млѣкопитаещи. Скелетътъ на млѣкопитающе. Заекъ. Хамстеръ. Невѣстулка. Тигъръ. Камила. Кенгуро. Ученитѣ въ кл. млѣкопитающи се повтарятъ.

— Значението на домашнитѣ животни за човѣка и човѣшкото влияние върху домашнитѣ животни. Отглеждане на домашнитѣ … Скотовъдство и земледѣлие.

— *Птици.* Чучулига. Гарга. Яребица. … ска птица.

— *Влѣчуги* (рептилии). Дъждовни… мандъръ (повторение жаба, гущеръ).

— *Риби.* Щука. Мрѣна.

— Прѣгледъ на изученитѣ животни.

— Злато. Сребро. Сода. Сѣра. Мор… Асфалтъ. Графитъ.

2. година.

Лѣтѣ:

— *Една картина на гората.*

Въ шумястата гора: — Върба. Елха. … Съсънка (anemone, Windroschen). Бук…

Въ иглолистната гора:—Боръ. Борика… (erica vulgaris, Gadekrout).

Неприятели на шумястата гора:—Майски бръмбаръ. Коровѣдъ бръмбаръ (bostrichus typ… Borkenkäfer). Дървосѣчъ бръмбаръ (… Lomkäfer).

Неприятели на иглолистната гора: — … (mergus albellus, Wonne). Боровъ паякъ (… pginer).

Неприятели на гората: — Къртица. Та… Прилѣпъ. Кукумявка. Косъ (picus). С… (parus minor). Кукувица. Славейче. Гарга … на какавиди. Муха — великанъ, тахина (… mon, schlupwespe).

Растителната покривка на почвата въ …

Горски цвѣтя: — горска вероника (… chamaedrys). Майско цвѣте, момина сълза (con… vallaria majalis). Игличка.

Живота на животнитѣ въ гората прѣзъ …

Листопадъ, есень.

Значението на гората за човѣка и за …

Зимѣ:

Гората есень.

Животнитѣ на отечественитѣ гори … Поръ (mustela). Злекъ. Катерица. Сърна … Дива свиня. Слѣпокъ. Смокъ. Отровна … Гущеръ. — Повторение на лѣтното … птици и бръмбари на гората.

Тропическата гора и неинитѣ обитатели.

Сѣверната гора и неинитѣ обитатели.

— *Една картина на рѣка.*

Рѣчни риби—Пъстърва, Бойникъ. Ш… керда. Ягула. Сомъ. — Прѣгледъ на … на рибитѣ.

Значението на рибитѣ за човѣка: ра… Рибовъдство — рибарници. Рѣченъ ракъ.

ели на рѣката: Чапла (рибарь) (ardea
Потопарка (motocilla ripivaga). Дива
сѣкоми.
дъ на животнитѣ въ и по рѣката. За-
на тваритѣ отъ водата, на воднитѣ
помежду и отъ воднитѣ растения.
ето на рѣката за човѣка (рыболовство,
и отводняване)
ели на чужди рѣки: крокодилъ.
ари (Brenze): Камени вжглища. Гра-
рфъ. Земна смола. Янтъръ. Сѣра.
. Живакъ. Сребро.
и земя: Кварцъ. Порцеланъ. Морска

каменна соль. Алаунъ (alumen). Горчива
йниска соль). Глауберова соль.

?. класъ.

Лѣтѣ:

о и морето. Патица. Лебедъ. Инсекти.
аранъ. Блатна молюска. Охлювъ (my-
— Закони на развитието и приспосо-

трѣви: — водна перушика. Ежова глава
m erectum). Тръстика (камишъ arundo
). Чуждоопрашаване. Потопски расте-
а чума (Wasserpest). Роголистникъ (ce-
n). Блатна иглычка (Wasserprimel). Хай-
ва, жалга (Potamogeton, Laichkraus).
тиче (ranuncûlus aguati,is).
хата вода. Растения въ морето: — Алга
орска водорасла (fûcus, Seetang). Тебе-
рахъ подъ микроскопъ. Морска гжба.
Морски звѣзди. Бисерна мида. Обикно-
лна риба (der gemeine, finseulist). Мор-
— Херингъ. Селла (clupea harengue).
gualus). Треска риба (gadus morrhue,
Klipgflips, Kabeljau). Ястури (acipenser).
(pinnipedia) и Китъ (balaena).
ие между водни и сухоземни животни.
ето на морето.
дестранни културни растения.
дъ прѣгледъ на природоиздръжката.
на растителното, животното и мине-
арство.

Зимѣ:

ожъ на човѣшкото тѣло. Органи на
то: кости мускули. — Органи на усѣ-
нерви, сѣтива. — Хранене: храносми-
стна кухина, зжби, пищепроводъ, сто-
рва). — Движение на кръвьта (кръвь,
ли). — Отдѣлителни органи (бъбреци

мена. Храни и сладости. Облѣкло и

а помощь, при нещастия.

се вижда отъ горѣизложеното, мате-
редена по природни картини и обще-
внимание на годишнитѣ врѣмена. Ако

въ това отношение Юнге не е прѣнебрѣгнатъ, то при разработката на единичнитѣ обекти отъ общежитията не се е излѣзло вънъ отъ простото, сухо описание и давате все пакъ голѣмо внимание на Линеевата систематика. Биологичнитѣ принципи на Юнге биватъ отъ съвсѣмъ рѣдки единични учители застжпвани и то не всѣкога. Вмѣсто тѣхъ, обаче, ние виждаме методически единици *събрани отдѣлно,* като «закона на развитието и приспособяването», «Природоиздръжка» и т. н., въ които се съдържа биологичниятъ елементъ. По-често човѣкъ вижда въ горнитѣ класове да се вмъкватъ обекти, разработвани по учебницитѣ на Schmeil, който, разбира се, въ своитѣ книги не е прѣнебрѣгвалъ биологичното. Учебницитѣ на Schmeil по естествена история се считатъ за едни отъ най-добритѣ.

Много интересно течение въ методата по естествена история за основнитѣ училища прѣдставя онова на Scharrelmann'а и Gansberg'а. Примѣри:

Scharrelmann.

Една разходка въ мозъка.

Единъ день срѣщна и мене една фея, и мене тя обѣща да ми изпълни едно желание. Тогава, не поискахъ отъ нея нѣщо, като дълъгъ животъ, или всѣкога пълно кесе съ пари, или хубавъ дворецъ, или това или онова, а просто и бързо поискахъ азъ: — всичкитѣ ми желания да биха могли да бждатъ изпълнявани. И това бѣ сигурнъ най-практичното.

Феята бѣ малко изненадана отъ моята дързовитость и напомнително ме заплаши съ пръста си, но веднага слѣдъ това тя се поусмихна и [illegible]

Азъ тръгнахъ по-нататъкъ по тоя пжть. Слѣдъ нѣщо стотина стжпки намѣрихъ подъ единъ величественъ джбъ единъ старъ, дебелъ господинъ, лежащъ въ трѣвата, — той спѣше. Високо стърчеше той и всѣкъ трѣвие горешината, челото му бѣ покрито съ едри потни бисери. При всѣко дъхане неговата бѣла жилетка се вдигаше и спадаше.

О, Боже Господи! мислѣхъ си азъ, колко ли интересно нѣщо е човѣшкото спане? Дебелиятъ старъ господинъ лежи тамъ въ хладната сѣнка, нищо не го тревожи и безпокои, а при това дишането не забравя. Човѣкъ може всичко да забрави: и ядене, и пиене, и скърби, и гостуване, и рождения си день, и кесийката, но дишането той не забравя нито за моментъ и при спане. Него забравя той само съ смъртьта.

Какъ ли е сега въ главата на спящия? Да ли сега той мечтае или съвсѣмъ дълбоко спи и за нищо не мисли?

«Азъ бихъ искалъ да бжда малъкъ, много малъкъ, за да мога да се разхождамъ въ главата на господина и да видя, какъ е извжтрѣ?»

Едва що изказахъ това едва что старията господинъ веднага изчезна. Азъ стояхъ на една снѣжно-бѣла стълба съ нѣжни стжпала. Стълбата постоянно извиваше и често, су въ ...

ту въ дѣсно, водѣше друга стълба. При стжпкитѣ ми всѣко стжпало се подлжгваше, защото тѣ не бѣха отъ дърво, а отъ кожа. Отъ сжщото бѣха и стѣнитѣ и покривкитѣ, — всичко бѣ влажно, като нѣкой поприсканъ тротоаръ.

Нагорѣ и надолу по стълбата водѣха червени кожени трѫби и тънки бѣли нишки, отъ които ту една, ту друга биваше насамъ и нататъкъ подръпвана.

Горѣ на стълбата стоеше единъ старъ човѣкъ съ келява глава и дълбоки бръчки по лицето. Той държеше въ ржка една отъ червенитѣ кожени тржбици и поприскваше всичко съ червена вода, която течеше тихо по стънилата и омокряше стѣнитѣ. Щомъ ме видѣ, викна: «А, гостенчи иде?» Азъ възлѣзохъ по стълбата нагорѣ, докато дойдохъ вече близо до него. Запитахъ го тогава: «Кой си ти?» «Азъ съмъ пазачътъ на стълбата», отговори той, «и сега трѣбва да попрыскамъ стълбата, защото пакъ е станала почти суха». «Ние тукъ поприскваме всичко или съ бѣлъ сокъ, или съ червена кръвь, а не съ чиста вода, както вие хората». Азъ твърдѣ много се зачудихъ и съвсѣмъ забъркано запитахъ «но гдѣ съмъ азъ сега?» «Ти си въ мозъка на стария, дебелъ господинъ, когото ти намѣри да спи подъ дървото». «Я, казахъ си, азъ не съмъ си мислилъ мозъка на човѣка за нѣщо таквозъ», и се огледахъ още веднъжъ наоколо си. Тамъ въ лѣво бѣ една врата, отъ която единъ дюлгеринъ надзърташе. Той подръпна два пжти на една бѣла нишка и веднага доле трети, който носѣше два бѣли пакета, подъ всѣка мишка по единъ. «Достатъчно ли е?» запита той дюлгерина. «Естествено, отговори той, азъ почукахъ два пжти, значи, азъ имамъ нужда отъ два пакета.» «Какво правишъ съ тѣхъ?» запитахъ го азъ. «Ахъ, отговори той, на стѣната въ стаята ми се е повредило едно мѣсто и азъ искамъ повреденото да очистя и на негово мѣсто ново да поставя.» Третото човѣче почака малко, докато вториятъ пакъ излѣзе и двѣтѣ ржцѣ на третия напълни съ надробена кожа. Той повървѣ съ нея малко надолу, отвори една клапа на една синя тржбица и тикна кожата вжтрѣ.

«Виждашъ ли, каза ми поприсквачътъ на стълбата, — ако малки парчета отъ кожата сж станали лоши, то нашитѣ зидари трѣбва да турятъ на мѣстото и прѣсна кожа, която тѣ взиматъ отъ червената кръвь». «Да, но отгдѣ дохожда кожата въ кръвьта?» го прѣкжснахъ азъ. «Това, което човѣкътъ яде, ми каза той, дохожда най-напрѣдъ въ стомаха, гдѣто стомашнитѣ хора го добрѣ размекватъ и всичко раздробватъ, за да не остаятъ парчета, а послѣ то дохожда въ червата. Тамъ има, сжщо както тукъ, много малки врата. На всѣка врата стои по единъ човѣкъ, който съ едната ржка лови отъ червата онова, що е за употрѣбление, а съ другата го втиква въ кръвоноснитѣ жили. Кръвнитѣ хора взиматъ по едно парче подъ всѣка мишка и го носятъ до тамъ, гдѣто ще бжде употрѣбено. А лошата кожа я турятъ въ синитѣ кръвни жи[...] пакъ най-сетнѣ дохождатъ къмъ черв[...]

«Я! та вие сте и въ кръвьта?» [...] говори той, въ всѣка жила върв[...] човѣка до кървенъ, тѣ носятъ всичко. [...] нашиятъ старъ, дебелъ господинъ [...] на съответственото му мѣсто». «Но к[...] какво да правите?» запитахъ азъ. [...] вори: «Това ни казва душата на н[...] динъ. Тя живѣе тоже тукъ въ моз[...] никой не я е видѣлъ. Всички тия [...] бѣли нишки, които вие — хората нарич[...] водятъ къмъ нейната стая. Тѣ сж н[...] тѣло. Това сж телеграфнитѣ телове н[...] Споредъ това, какъ тя на нѣкои ст[...] телове подръпва: единъ, два, три п[...] пжти, по-силно или по-слабо, по-б[...] бързо, всѣки отъ насъ веднага разб[...] заповѣдьта».

Понеже поприсквачътъ на стълбат[...] още свободно врѣме, придружи ме по[...] за да ми покаже още нѣщо изъ м[...] дойдохме до една отъ многото кръв[...] видѣхме кръвнитѣ хора да се движат[...] Всѣки носѣше подъ мишка чифтъ [...] плочки. «Това сж кръвнитѣ тухли, [...] ще бжде зазидано мѣстото, каза по[...] дружвачътъ».

«Но защо едни жили сж червени [...] сини?» запитахъ азъ. «Ей сега азъ ще т[...] и една синя жила», каза стълбарят[...] поведе по-нататъкъ. Ние стоехме пр[...] синя. И тукъ вървеше кървенъ човѣ[...] кървенъ и тукъ всѣки носѣше черв[...] но тѣ не изглеждаха тъй прѣсни, ка[...] въ червенитѣ жили.

«Виждашъ ли, ми каза размодите[...] нитѣ тухли сж станали лоши и трѣбва [...] опрѣснени!» «Тогазъ, сигуръ, вие ги [...] или пъкъ ги омивате съ салмиякъ?» [...] вори той, тѣ биватъ отнасяни въ др[...] тамъ всѣка кръвна тухла се оставя ед[...] на чисть въздухъ, който съ всѣко [...] хожда въ бѣлия дробъ. Чрѣзъ това [...] венитѣ кръвни тухли ставатъ пакъ [...] могатъ повторно да додатъ въ червен[...]

«Какъ е?» запитахъ единъ кървен[...] «Ахъ, не особено добрѣ!» отговори то[...] нитѣ тухли сж много тукъ. Единъ [...] човѣкъ ми разказваше, че нашиятъ [...] ялъ много тлъсто и печено и пилъ м[...] А пъкъ отдавна въ бѣлия дробъ не [...] достатъчно въздухъ, за да станатъ [...] каши тухли повторно свѣтли».

По стълбата, по която се възкачвах[...] тоже една бѣла нишка, т. е. нервъ. [...] стано трептѣше. «Това правятъ д[...] третия бузенъ зжбъ въ нашия госпо[...] стълбниятъ вардачъ. «Нашиятъ госпо[...] това «зжбоболие». Сигуръ тамъ е ст[...] лошо и дюлгеритѣ казватъ на душата. [...] нѣща трѣбва да бждатъ извадени по[...] има нѣкой кървенъ човѣкъ свободе[...]

ъ много работа, да прѣнасатъ въ бѣлия дробъ ялко прочистване на многото тъмни кръвни и. И тъй нашиятъ господинъ трѣбва да и зѫбоболието до тогазъ, докато малкитѣ ени парчета и гнойни остатъци бѫдатъ прѣ-ати. Ние тръгнахме по-нататъкъ. Най-сетнѣ зохме отъ мозъка и стояхме на една стълба, о водѣше къмъ кожата на врата.

укъ ти можешъ да излѣзешъ, ако си се илъ съ гледане», ми забѣлѣжи водачътъ. да!» викнахъ азъ, азъ видѣхъ твърдѣ много добрѣ ми мръчи главата! «Вѣрвамъ, отвърна но такива нѣща човѣкъ не може всѣки да вижда». Слѣдъ туй той ми подаде рѫка отвори една врата. Понеже тя е била от-а затворена, на пода прѣдъ нея се бѣ събрало о вода, която сега изтече. Това бѣше потьта, о изтича отъ отворенитѣ кожни пори. Азъ ествувахъ прѣсенъ горски въздухъ, казахъ иния водачъ «сбогомъ» и си пожелахъ да въ гората пакъ като истински човѣкъ». анието ми веднага се изпълни. Дебелиятъ, ъ господинъ о це лежеше прѣдъ краката ми ьвата; спѣше и хъркаше.

ебели стари господине! Дебели стари госпо-!» викнахъ азъ. Той отвори очудено очи. не трѣбва да ядете тлъсто и печено и да е тъй много бира!» «А, отгдѣ знаете това, той сърдито, азъ не пия много». «Все, все », отвърнахъ азъ. «Вие сте боленъ, кръвьта лоша!» «Докторъ ли сте, та знаете това?» ка той бѣсно «Не, азъ не съмъ докторъ, динъ отъ твоитѣ кръвни човѣчета ми каза », му отговорихъ и си тръгнахъ.

той дълго гледа слѣдъ мене и изглеждаше, че не можеше да стане по-уменъ чрѣзъ мене.

Пакъ Scharrelmann.

И топлото месесто тѣло на кравата е прони-както всички други топлокръвни животни, безбройно разклонени кръвоносни сѫдове. ъ обаче, веднага се притичатъ многообемнитѣ ачни по съдържание заглавни подстѫпливи на физиономията: кръвообращение, раз-на вещества, заглъстяване, лимфатична си-, мускули, кости и пр. И всички тия теми тъ къмъ безчислено други странични и нео-пенни теми, които, както главната тема, сѫ черпаеми.

ждно е само да се загребе най-сетнѣ една тѣзи паднали теми, да се тури за центъръ екцията, и ето на обучението си човѣкъ е единъ новъ, интересенъ образъ».

Fritz Gansberg.

война е нашата задача въ естествознанието: дѣйствителни, дълбокоосновни, далечести-специални наблюдения, 2. Малко естествена рия, но затова повече човѣщина: прикопч-къмъ темата на социални, морални и есте-е проблеми. — По-малка употрѣба на описа-а. — Картината трѣбва да бѫде добита, но рѣдставена.

За да свърша съ тоя учебенъ прѣдметъ, трѣбва ми да кажа още нѣколко думи по учебнитѣ помагала, но това го правя слѣдъ природовѣдението (физиката и химията) за добъръ прѣгледъ на всички по-важни помагала и пособия при естественитѣ науки.

8. Природовѣдение (физика и химия).

1. Задача на това обучение.

Обучението има за задача, да води ученицитѣ къмъ наблюдение и разбиране на най-важнитѣ природни явления, къмъ познаване на най-употрѣбимитѣ орѫдия и машини и къмъ схващане на закономѣрностьта въ произшествията на природата.

2. Изборъ на учебния материалъ.

Изборътъ на материала става въ тѣсна връзка съ нуждитѣ на практическия животъ. Къмъ учебната материя на физика се присъединяватъ и най-важнитѣ глави отъ химия въ връзка съ минералогия, при обработката на които се гони прѣдимно едно разбиране на ония постройки апарати и химически процеси, които сѫ отъ обща важность за домашния, занаятчиския и индустриялния животъ.

3. Разпрѣдѣление на материята.

I. класъ (двугодишенъ курсъ)

1. година.

I. Механика.

Разширение и тежесть на тѣлата. Подпиране, застой, движение, съпротивление. Наклонна плоскость, клинъ, винтъ. Търкане, лость, макара, скрипци, колело на вълви.

Прѣгледъ на проститѣ машини.

Прѣдаване на движението (между машини). Сложни машини. Часовникъ.

Падане, хвърляне, гравитация, центрофугална сила. Махало.

Течни тѣла. Равновѣсие. Скачени сѫдове. Равномѣрно прѣдаване на тѣгането на течноститѣ. Хидравлична преса. Губене отъ тежестьта при потапяне на тѣлата (архимедовъ законъ). Специфично тегло на тѣлата. Аерометри.

Кохезия. Адхезия. Капилярность.

Въздухообразни тѣла. Разширение. Тежесть. Въздушно налѣгане. Барометъръ. Въздушна помпа. Сифонъ. Смъркало. Херонова топка. Толумба.

II. Звукъ.

Произхождение. Прѣдаване. Скорость. Ехо. Тонъ. Музикални инструменти. Гласнитѣ органи и ухото на човѣка.

III. Свѣтлина.

Източници на свѣтлината (свѣтливи тѣла). Праволинейно прѣдаване на свѣтлината. Сѣнка. Скорость на лѫчитѣ. Намаление силата на свѣтлината. Отражение. Плоско огледало. Прѣчупване

на свѣтлината. Вглъбнати и изпъкнати огледала. Двойно прѣчупване на свѣтливитѣ лѫчи. Прѣчупване на лѫчитѣ прѣзъ призма и лещи. Разлагане слънчевитѣ лѫчи. Дѫга. Оптически инструменти. Човѣшкото око. Гледане. Очила

IV. Химия.

Атмосферниятъ въздукъ. — Кислородъ, азотъ, вѫглена киселина.

Водата. — Минерални извори. Дестилиране. Филтриране. Водородъ.

Горителни материали. — Дървени вѫглища. Торфъ. Каменни и сиви вѫглища. Вѫгленъ оксидъ. Графитъ и Диамантъ. Янтъръ.

Свѣтливи материали. — Петролей. Свѣтливъ газъ (добиването му).

Сѣра и фосфоръ. Сѣрна киселина. Сѣроводородъ. Кибритъ (паликлечки).

Солитѣ и употрѣбението имъ. — Готварска соль. Солна киселина. Хлоръ. Поташа. Сода. Глауберова соль. Салпетъръ. Салмиякъ.

2. година.

I. Топлина.

Произхождение на топлината.

Дѣйствията на топлината:

a) Разширение на тѣлата отъ топлината. Термометъръ.

b) Промѣна на агрегатната форма. Топене и замръзване. Кипене и изпарение. Парна машина. Извѣтряване.

Разпространение на топлината: прѣдаване, лѫчеизпускане (топливи лѫчи), течение. Морски и въздушни течения. Водни пари въ атмосферата. Атмосферни явления.

II. Магнетизъмъ.

Магнитното привличане. Естествени и изкуствени магнити. Полюси. Сѣверенъ и южень магнетизъмъ. Раздѣла силата на магнитното дѣйствие. Земень магнетизъмъ. Деклинация. Инклинация. Компасъ. Сѣверно сияние.

III. Електричество.

Чрѣзъ търкане. — Електрически явления. Добри и лоши проводници. Електроскопъ. Положително и отрицателно електричество. Сила на електрическото въздѣйствие (инфлуенца). Електрофоръ. Електрическа машина. Лайденска стъкленица. Въздушно електричество, гръмъ и свѣткавица. Гърмоотводъ.

Електрически токъ (галванизъмъ). — Галванически елементъ и неговото дѣйствие. Индукция.

Въздѣйствията на електрическия токъ. Физиологично въздѣйствие. Образуване на свѣтлина и топлина. Магнитно влияние Телеграфъ и телефонъ. Химическо въздѣйствие Галванопластика.

IV. Химия.

Кислородъ. Азотъ. Водородъ. Вѫгл
Варьта и употрѣбението ѝ. Крела.
камъкъ. Мраморъ. Гипсъ.

Глина и употрѣбението ѝ. Видове г
вене на тухли. Сѫсѫди и порцеланов

Кварцъ и употрѣбението му. Видо
Правене на стъклото.

Желѣзо. Високи пещи.

Цинкъ. Олово. Калай. Мѣдь. Живак
Злато. Платина.

Гранитъ. Порфиръ. Базалтъ. Глинен
Пѣсъчникъ.

Най-важнитѣ хранителни и наслади
Кипенето.

Колкото се отнася за въобще разра
отдѣлнитѣ методически единици отъ
химия, нѣма що особено за забѣлѣзван
както и у насъ, се работи еднакво.
отъ наблюденията на природни явления
извежданитѣ опити, дохожда се до п
начала, чрѣзъ които послѣ се обясняв
изкуствени творби и естествени прои
Тукъ е важно обстоятелството, че к
започваме съ физическа, па дори и съ
учебна материя още съ III. учебна год
се начева едва съ VII. учебна годин
разбира се, е по-право, ако се има пр
начина, по който се прѣдава тая мат
насъ и тукъ. Не липсватъ, обаче, учите
искатъ, естествено, при други методъ в
ване, да се почне още съ началното об
физическа материя. Дори, казва Gansb
зическата учебна материя трѣбва да
ствува естествено-историчната за градове
«науката за човѣка съ нейнитѣ социал
ствени, правови и тѣхнически проблем
тето сѫ една пенеща се, люлѣеща се,
ваща область отъ живота . . . Сѫществ
зика на всѣкидневния, практическия
която въ долния класъ може да бѫде
добрѣ изучавана. Какъ да се намѣри тя
чрѣзъ едно грижливо, до подробности
дума изложение на мисли, които се
отъ мира на дѣтето и прѣминаватъ въ
ление прѣзъ физикалнитѣ изгледи
т. напр. . . . И не би се чудилъ много
когато двѣтѣ дѣца неповрѣдени се из
отъ дълбоката снѣжна дупка. Запитах
бѣ ли ви студено на рѫцѣтѣ и крака
страшно студената нощь? Двѣтѣ дѣца
засмѣха тихо и поклатиха глава, —
спехме, казаха тѣ, най-сѣтне. Не бѣ
истина студено легло, и дѣцата бѣха н
по-добрѣ да отхвърлятъ отъ себе пок
на леглото, както това обикновено прав
нѣкоя гореща лѣтна нощь. Но това
лошо, мислѣше други единъ, и нашитѣ
ги чувствуваме студени като снѣгъ, —
е страшно мразовито, щомъ като и още
подъ тѣхъ. Най-първо здраво трепери

гепенно става топло и удобно. Да, да, го, като че нѣкоя печка е въ леглото и ги малко по малко чрѣзъ . . . Виждате лни теми начеватъ да се явяватъ» . . . це бжде излишно да дамъ и единъ поъ прѣгледъ на учебнитѣ помагала по естеѣ науки, които се срѣщатъ въ училищата.

По антропология, хранитѣ и хигиена.

тествени препарати. — Скелетитѣ и череж прѣвъзходно избѣлени и отмаслени. ѣ сж съединени съ бронзовъ телъ или и; напълно подвижни или разложими.

тествени течни препарати на човѣшки — Тѣзи препарати сж много удобни за вяне и сж запазили своитѣ естествени работени сж по системата на Möller-Morini ично голѣми стъкла.

одели отъ книжно тесто (papiermaché) ф. D-r Benninghoren.

ѣзи модели иматъ това прѣдимство прѣдъ итѣ, че покрай хубостьта и разложимомъ сж и нетрошливи.

нъ тѣхъ въ нѣкои училища се срѣщатъ ови анатомични модели.

натомически стѣнни картини. — Въ разучилища, споредъ врѣмето въ което сж ни, сж въведени и отъ различни автори. ого разпространени сж тия на D-r A. и D-r E. Hoelemann.

зложени анатомически картини. Отъ този й-важни за споменване сж тия отъ Bilz і отъ Schreiber.

В. По Зоология.

Естествени препарати отъ животни.

лѣкопитаюци и птици:

епарирани въ кожата.

войно препарирани. — Едната страна е нарирана, че се вижда скелета, когато е препарирана въ кожата, за да прѣдамото животно. Тѣзи препарати се наподъ стъкла, а съ това сж запазени срѣщу насѣкоми и прахъ.

келети на животни съ добрѣ избѣлени и ни косми.

репи и рогове.

ъби и челюсти.

отомични препарати:

ъ *винень спирть.* — Тѣ прѣдставяватъ отitus viscerum (вжтрѣшното разположение ото животно, отчасти служатъ за нагледа единични органи — нерви, кржвоносни и пр. Прѣдметитѣ биватъ заловени на и прозрачни стъклени плочи и поставени метически затворени стъкла съ спиртъ. носмилателни и дихателни органи (сухи). ятъ надухани и затвърдени въ надуханата ественa форма и положение храносмилаі дихателни органи. Препаратитѣ се намиратъ подъ стъкла и могатъ да се наблюдаватъ отъ вси страни. Забѣлѣзвамъ тукъ, че тѣзи не сж нито Semper-овитѣ сухи, нито Глицериновитѣ препарати.

7. Гнѣзда.
8. Яйца.
9. Крака.
10. Пера.

b) Влѣчуги (Reptilia), земноводни (amphibia), риби (Pisces), мѣкотѣли (Mollusca).

1. Въ спиртъ; 2. нѣкои отъ тѣхъ сж препарирани въ кожата;

3. Двойно препарирани; 4) течни препарати, направени по системата на Moller-Morini.—Тѣзи препарати се намиратъ между едно плоско и вглъбнато стъкло и сж, вслѣдствие херметичния затворъ, запазени отъ насѣкоми и прахъ. Наржчната имъ форма (плакати) дава възможность да се даватъ обектитѣ за разглеждане отъ класа. Докосването на обектитѣ прѣзъ стъклата е невъзможно; 5) скелети; 6) черепи; 7) зоотомични препарати въ спиртъ и сухи; 9) черупки.

c) Членести (arthopoda); 1) *Насѣкоми* (пчела и нейната индустрия, свилена буба и пеперуда и индустрията имъ) въ стъклени кутийки. 2). *Сухи метаморфози* въ дървени кутийки съ стъкленъ покривъ, по 50 вида въ всѣка кутийка. 3). *Сухи прѣпарати въ форма на картина* (Bildform). Тѣ биватъ:

По-прости, когато направо подъ стъклото се виждатъ различнитѣ стадии на животното: яйца, гжсеница, какавида, насѣкомо.

По-сложни, когато покрай развитието на животното се показва и неговиятъ начинъ на животъ, съ който ученицитѣ има да се запознаватъ. Тѣ съдържатъ: приблизително наподобяване на мѣстожителството на яйцата, гжсеницитѣ, какавидитѣ, едно въ обикновено положение насѣкомо, женска и мжжка хвърчащи и наподобка естествения начинъ на живѣене. 4). *Препарати въ спиртъ.* Тѣ сж стъклени плочи, на които сж закрѣпени обектитѣ отъ различни стадии на дадено насѣкомо, — потопени въ стъкло съ спиртъ, херметически затворени.

d) Стоножки и паяци (въ спиртъ), разни cristacea — сухи, въ спиртъ, зоотомични препарати, течни препарати (система Möller-Morini) и пр.

Отъ всички останали по-низши животни или въ различни препарации: въ спиртъ, сухи (Buchholds Trockenpräparate), по системата на проф. D-r Möller-Morini (сухи и течни) и пр.

II. Необходимоститѣ за единъ сбирачъ: етикети, сакъ, кутийки, игличкп, консервираща аптечка, лупа, мрѣжа, щипки, пинцета, разтегачъ на пеперуди, стъклени плочки, чанта за екскурзия съ принадлежности и пр.

III. Анатомични модели на животни отъ книжно тесто (papiermaché).

IV. Картини. — Отъ многото отъ тоя родъ ще упомена само по-новитѣ издания и на поважнитѣ автори:

1. A. Lehmann и H. Leutemann (80 картини, голѣмина 88:66).

2. A. Lehman и A. Brass, като допълнение на първитѣ.

3. D-r C. Matzdorf's Oekologisch ethologische Wandtafeln zur Zoologie (голѣм. 92:123; 2 картини).

4. Meinhold's Wandtafeln f. d. Unterricht in der Zoologie; 100 кар., 61:84.

5. Meinhold's Tierbilder (нова прѣработка на горнитѣ), голѣмина 91:65.

6. D-r O. Schmeil Wandtafeln (съ 7 бои, голѣм. 160:115).

7. Schroder и Kull, Biologische Wandtafeln zur Tierkunde; гол. 86:106.

V. Разложими картини.

1. A. Schwarz, коньтъ.

2. A. Seyfferth, овца, свиня, говедо, куче.

3. A. Schleger, пощенски гълъбъ.

C. По ботаника.

I. Сбирки.

a) На сурови материали — сѣмена, клончета, корончета плодове и пр.

b) Хербарии.

c) Сбирки отъ дървесини — различни дървени материали за строежъ, за гориво и за украшения.

II. Пластични модели.

1. Brendels Modelle.

2. Durfelds Pelz kabinett.

3. Osterloh, Botanische Modelle.

III. Необходимости за събирачъ на растения: ботаническа преса, етикети, попивателна хартия, лупа, шишки, лопатка и пр.

IV. Картини.

1. D-r O. Schmeil (съ бои, голѣмина 130:110).

2. Pilling и Muller (36 карт., съ бои върху черна основа, гол. 57:76).

3. D-r E. G. Kohl (I. Phisiologie, II. Anatomie, III. Systematik, IV. Entwickelungsgeschichte, Morphologie, V. Pflanzen krankheiten; 5 серии, гол. 119:85).

4. D-r G. Koss и H. Morin (съ бои; 80:100; заслужватъ най-много биологичното направление, въ ботаниката.

D. По минералогия, геология и палеонтология.

I. Сбирки

a) На минерали.

b) На геологични материали

c) Произходни материали — на почвената земя, на порделана и пр.

d) Петрефактни сбирки изъ всички формации.

II. Пластични модели — стъклени и картонни кристални модели.

III. Необходимости за събирачъ на минерални материали.

IV. Картини и карти за минералогия и геология.

1. Прф. D-r H. Haas (20 карт.; 45:61, геологични картини.

2. Прф. D-r A. Sauer (петрографични картини, 12 картини, 75:100).

3. D-r K. A. v. Zittel и прф. D-r K. Haushofer (палеонтологични картини и геологични ландшафти; 73 карт.; 100:140 с. м.).

E. Микроскопи и тѣхнитѣ при[надлежн]ости.

F. По физика.

I. Апарати (сбирки и поединични).

C. Bopp физикални апарати (съ 4[...] съ 102 и пр. нумера) и други.

II. Физикални картини.

1. C. Bopp (съ бои, 75:58 с. м. и[...]

2. Прф. D-r O. Dhrhardt (21 карт[...]

3. R. Menzel (32 картини, отчасти с[ъ бои, го]лѣм. 50:72 с. м.).

G. Химия.

I. Сбирки отъ апарати и поединични[...]

1. C Bopp (съ 50, съ 90, съ 110 а[...]

2. Volkmar's апарати.

II. Картини и таблици.

1 C. Bopp (съ бои, 75:58 с. м.).

2. D-r L. von Schroder (78:116).

H. По технология.

I. Сбирки и модели отъ всички царства[: рас]телно, животно и минерално).

II. Картини (M. Eckner, 31 картини [...] личенъ форматъ).

III. Разположени модели и картини [...] (парни, електрически и съ други сили [...] отъ различни автори.

Покрай учебнитѣ помагала за естест[вените] науки, за оживяване и улесняване на [...] се правятъ екскурзии вънъ и вътрѣ [...] и посѣщения на магазини съ разни [...] чуждестранни индустриални и колониални [...] на занаятчийници, на фабрики и за[...] училищния музей, на богатия дървопла[...]ствено-исторически и търговски музей, [инду]стриалния музей.

9. Рисуване.

Бѣлѣжка. До началото на тази учебна година [...] въведено старото геометрично и прѣ[...] рисуване, което и фигурира въ досегашната [...] програма, обаче, съ тая учебна година [...] власть съ едно писмо до ректора [...] [illegible] съобщава, че въ всички училища, [...] има подготвени учители за прѣподаване [...] трѣбва да се въведе свободното рисуване [...] природа. За подготовка на такива учители [...] бяха открити прѣзъ великденската ваканция [...] прѣзъ течение на годината бе [illegible] [...] курсове по новото рисуване. Резултатътъ [...] см, че въ всички основни училища има [...] или двама подготвени за това рисуване [...] нея старата програма по рисуване съ [...] мѣнена, азъ се въздържамъ да я помѣстя, [...] тукъ вмѣсто нея новата, която [...] шестнитѣ основни училища. Часть отъ [...] рисуване се прѣхвърля въ прѣдмета [...] ването по прѣдложки се съвсѣмъ изоставя.

на на обучението по рисуване.
ното обучение има за задача, да на-
ницитѣ способни да схващатъ формитѣ
ва природата и прѣдметитѣ отъ тѣх-
ность и схванатото да могатъ просто
нарисуватъ.
у разпрѣдѣлението, методата и учеб-
вала.
курсъ (I. и II. или I. II. и III. уч. год.)
на година рисуването е свързано съ
о обучение. — Рисуватъ се *по паметь*
отъ дѣтската околность, т. е. рисуватъ
укциенни образи. При рисуването се
за гебеширъ, вжгленъ и цвѣтни моливи
ивна хартия (Pack papier). Една часть
щитѣ рисуватъ на черната дъска. Обу-
класово.
на упражненията по рисуване въ дол-
е, да наштва образованието на окото
Рисунката е задоволяюща, ако уче-
схваналъ ясно сжщественото отъ фор-
дения прѣдметъ. Прѣрисуване на ри-
е задача на това обучение. Всички
извършватъ свободно и безъ допиране
а. При проститѣ форми не се позво-
арване помощни линии. Ученицитѣ се
ватъ, щото всѣка форма бързо и на-
да очертаятъ, а грѣшното се оставя
докато чрѣзъ упражнение се нарисува
Тукъ се има слѣдния ходъ:
ятъ иска отъ ученицитѣ извѣстенъ прѣд-
бжде нарисуванъ отъ паметь. Възъ
рисунка той задраня главнитѣ бѣлѣзи
та, който въ нѣкои случаи може да
ѣдстави и in natura. Тукъ направенитѣ
е поправятъ. Слѣдъ това всички уче-
ватъ прѣдмета още веднажъ на книга
Прѣдметитѣ се прѣдставятъ на лѣ-
добния профиленъ изгледъ, който има
измѣрения — дължина и ширина. За
е на обучението се употрѣбява фор
прѣдмета съ глина или пластилинъ,
отъ книга и пр. Нѣкои ученици ри-
черната дъска. Учительтъ ги окуражава
обия на дѣтскитѣ имъ рисунки. По-
ботящитѣ ученици правятъ отъ рису-
дметъ разни варианти на плода при-
ояе, красятъ ги съ цвѣтни моливи и пр.
биватъ винаги въ готѣмъ форматъ.
работа се свежда къмъ слѣдния мето-
ванъ:
вка.
яване и заякване на прѣдставата. Ха-
нитѣ бѣлѣзи за оживление на обу
прѣдаватъ чрѣзъ моделиране, сгжване
ие.
отовка на движенията на китката и
оито ще дадатъ формата.
о рисуване, безъ влиянието на учителя.
икуване на нѣкои рисунки, сравняване
тѣ и пр.
ѣкога показване на прѣдмета; кратко
ване.

g) Скица отъ учителя на черната дъска.

h) Второ рисуване отъ паметь при подготовка на движенията на китката и ржката чрѣзъ показване на чина и въ въздуха.

i) Попладане на петтове съ моливи, креда и пр.

j) Варианти и подобни задавки на по-бързо работящитѣ ученици.

Къмъ това трѣбва да прибавя, че има учители, които се опитватъ да прѣподаватъ нагледното обучение чрѣзъ рисуване. Учительтъ рисува, учениците тълкуватъ рисуваното. Доста занимателно! Рисуватъ се прѣдмети, сцени отъ разкази, дѣйствия и работи въ домакинството, занаятчийството и природата. Примѣръ намира четецътъ по-послѣ при бѣлѣжкитѣ за откриване на буквитѣ въ училището за слабоумни дѣца (Hilfsschule).

Прѣдметитѣ, които се рисуватъ, разбира се, при по-малки или по-голѣми отстжпления зависими отъ прѣподавателитѣ, сж:

За I. II. и III. учебни години покрай прѣдметитѣ на нагледно обучение и *за VII. класъ*, I. полугодие. — *Елипсовидни*: кжщенъ номеръ, слива, други плодове, жиръ, дѣшница, очила, рамка, ржчно огледало, животни и форми, лимонъ, палети, санджиръ и пр.

Яйцевидни: яйце, лжжица, яйцеобразенъ листъ, топкоуврязъ, палмолистно вѣтрило, рѣпичка, морковъ, ралокна, кжтанесъ, магнитъ и пр.

Кржговидни: топка, колела, велосипедъ, гири, чайникъ, чашче, пари, часовникъ, череша, балонъ, луна, металъ и пр.

II. полугодие. — Четвероъгълни: тетрадка, камъкъ отъ домино, пликъ, корици (обвивка), пощенска карта, писмовникъ, лама (игри), пощенска кутия, рамки, подноси, календаръ, правожгълникъ и тригжълника на дърводѣлеца; ключалка, пжтенъ щитъ, войнишки подслонъ (караулникъ), дъска за кълцане въ кухнята, термометъръ, фенеръ, знаме, врата, чаша за бира, прозорецъ смѣтало и пр.

Триъгълни: книжно корабче, книжна шапка, покривъ, вадина, кжща, тригжъленъ балонъ и пр.

За VI. класъ, I. полугодие. — Сложни форми: чадъръ, бъркалка, ютия, отвертачка, гуминъ (кл-чокъ), сукалка, каминъ, торба, копачъ, касапски ножъ, сѣкира, гжба, ножъ, отвертачъ, резе, вѣжди, походна лжканка, ремини и пр.

II. полугодие. — Тризонъ, дъга, лжкъ и стрѣли, чукъ, пушка, гевретъ, котва, коса, копие, фурия, лампа, срѣпъ, сабя, клѣщи, перготъ, ножици, надувкавачъ, пощенски рогъ (бурия), риба, цигулка, цитра, часовникъ, хуниѣ, врата, поставникъ на черна дъска, желѣзенъ прѣчникъ, платно (дървени вѣтрилки на крила), ключъ, гърне, подпирачка, кутия, фесъ, вѣтроповказатель, кафейна восница, чинъ и шкафъ, кирка, газова лампа, свѣщникъ, отметникъ и пр.

Срѣденъ курсъ (IV. и V. или III. IV. V. и VI. уч. год).

Обучението прѣминава отъ рисуването по паметь къмъ рисуването на прѣдмети. Като модели служатъ прѣдмети, особено природни форми. По сжщитѣ прѣдмети се прѣдприематъ упражнения въ улучване на бойтѣ и свободно

прѣдаване съ четката. При благоприятни обстоятелства могатъ и тукъ дори да се даватъ за рисуване, кѫщни прѣдмети и сѫсѫди. Рисуването по паметь се продължава и слѣдъ като се начене рисуването по прѣдмети. Тъй че рисуването въ тоя курсъ върви постепенно отъ рисуването по паметь къмъ обрисуването на прѣдставени форми. Обикновено най-много се рисуватъ листа, за която цѣль тѣ биватъ или напълно неувѣхнали, или слабо прѣсувани и залѣпени на картончета. Методическиятъ ходъ найчесто бива слѣдниятъ:

За цѣлия класъ.

1. Задавка, разглеждане, показване и разпитване, — точна прѣдстава.

2. Събиране на листата; рисуване отъ паметь, първа наброска (ако рисувателниятъ листъ е голѣмъ, въ горнята му половина).

3. Поправка на първата наброска отъ ученици и учитель; пояснения и рисуване на черната дъска отъ страна на учителя.

4. Втора наброска (или въ долната половина на рисувателния листъ, или на опакото; или пъкъ на новъ листъ).

5. Поправка.

6. Полагане на цвѣтове (бои).

7. Прибавна вариационна работа на прибързалитѣ, за единични ученици.

8. Даване на ученика сѫщия природенъ листъ или други прѣдметъ.

9. Рисуване съ моливъ на бѣла книга въ естествена голѣмина (леко теглене на линии, гума забранено).

10. Цвѣтуване.

Учебниятъ планъ е:

За V. класъ, I. полугодие. — Природни листа (цѣлокрайни): жилавецъ, малина, сълза, лавровъ листъ, върба, заешки коренъ (asarum europaeum), сирена (syringa vulgaris), стрѣлолистъ (sagittaria), полски повой (convolvulus arvonsis), лобода (atriqlex), змийски коренъ (aristolochia), ясминъ (jasminum), полски хвощъ, щавелъ (rumex), воденъ спѫтникъ (alisma plantago).

II. полугодие. — Трѫбно дърво (cecropia), слънчогледъ, тюлпеново дърво (liriodéndron tulipifera), трилистна вѣтреница (anemóne hepatica), дѫбъ, спанначавъ дѫбъ и пр.

Пеперуди: бѣла пеперуда, мрътва глава, нощно пауново око, дѫбова пеперуда и пр.

За IV. класъ: — природни листа: кленъ (acer campestre), яворъ (acer pseudoplatanis), кестенъ, лоза, ранункулъ (ranunculus). —

Пеперуди: погребална покривка (vanéssa antiopa), дневно пауново око, адмиралъ (venessa atalanta), зелкова пеперуда, дългоопашка (papilia machaon), подалирия (papilia podalirius);

Насѣкоми; окунь (perca), ментюкъ (gadus lota), шаранъ (cuprinus carpio), сомъ (silurus), щука; трънници (растение); пера, птичи глави и крила; плакати, мостри отъ материи, плетица и огради.

Горенъ курсъ (VI. VII. и VIII. или. VII. и VIII. учебна години).

Рисуването по прѣдставени прѣдмет... ширява съ това, че се рисуватъ не с... митѣ, но се прѣдаватъ и перспективни... чести отношения. Упражненията за ул... боитѣ и рисуването по паметь се прод... въ тоя курсъ. Прѣдприематъ се и скиц... моливъ и четка, като модели служатъ... сѫсѫди, части отъ училищно здание и... прѣдмети.

Задачата на срѣдния курсъ бѣ рису... двудимензионални прѣдмети, тукъ пък... ватъ прндимензионални обекти. По-ран... сега пластични модели, тогазъ обрисува... ствителностьта, по настоящемъ прѣдава... нието. Третото протежение (димензия)... плоскоститѣ пластиченъ изгледъ. Наче... рано съ жгловатата форма, защото тя... вече опорни точки. Перспективнитѣ о... се уяспяватъ съ отваряне и затваряне на... прозореца, показва се на шосета, алеи, р...

Методическата разработка става тъй:

1. Разглеждане на модела, рисувател... пояснителни думи за сравнение на модел... суваното,

2. Контролъ отъ мѣстото чрѣзъ виз... лотиране,

3. Поправка отъ страна на учителя,

4. Наброска съ нахвърляне на главнит...

5. Изработка на рисунката съ креда, или бои.

Учебниятъ материалъ е:

За III. класъ: — дървена кутийка, долап... носъ, кошничка, книги, чанти, раници, чинии, чекмедже, шапка, тасъ, чинийка, ... кави, гърнета, кутелъ (ведро), шишета, к... листа, цвѣтове, шикалки, плодове и гжб...

За II. класъ: — стомна, гърне и връчва(... казанъ и котелъ, вази, стъкла и пр.; маса, ... чинь, пултъ, стълба, жгълъ, полуотворен... зорецъ, печка и пр.; шикалки, житни ... царевица. съ листа и плодове.

За I. класъ: — части отъ училищно зда... стаята, коридора, и пр.; скици по приро... мѫчни прѣдмети: цвѣтя, жабки (отъ ко... черепи, препарирани птици, охлюви, преп... животни и свободни упражнения съ чет...

Всички материали по рисуването за уч... се набавятъ отъ държавата.

10. Краснописане.

1. Задача на обучението, изборъ и ... материала.

Това обучение има за задача да даде ... ницитѣ просто, ясно, ловко и хубаво пи... имъ развива естетическото чувство и да ги ... на редъ и чистота.

Материята за краснописъ е нѣмската и ... ската азбука, интерпункционнитѣ знакове ... скитѣ и римскитѣ цифри. Всѣка азбука се ... нява най-първо отдѣлно, а послѣ въ думи ... чения. Изборътъ на думитѣ и изрече... краснописъ става съ огледъ на ортогра...

Пишатъ се, по възможность, изре-
поучително съдържание (пословици,
и пр.). Въ горния класъ се пишатъ
и закржглени работи, особено внима-
на търговскитѣ писма.
дѣление на учебната материя.

VI. класъ.

исането е свързано органически съ
то.

V. класъ.

и главни нѣмски букви въ генетически
отдѣлно и въ думи; римскитѣ цифри.

IV. класъ.

акто въ V. класъ. Прѣзъ последното
чие буквитѣ се пишатъ по азбученъ
кратки изречения съ тѣхното съдър-

III. класъ.

ние и основно усвояване формитѣ на
букви въ думи, а особено въ еднакво
изговарянитѣ, и въ изречения. Араб-
фри
на малката латинска азбука, първомъ
о, а послѣ въ думи. Прѣпинателни зна-
рпункция).

II. класъ.

я латиница; съкращенията за означа-
монети, мѣрки, тежести. — Римскитѣ
Повторение на нѣмския шрифтъ въ
(по азбученъ редъ). Най-употрѣбимитѣ
и. За изречения при писането служатъ
и сентенции, чието съдържание бива
снявано
ви и по-дълги изречения и пословици

I. класъ.

жаване на упражненията въ писане на
— промѣнливо съ латинската и нѣм-
ка. Писане на леки търговски писма
и, свидѣтелства, смѣтки, квитанции,
записи и пощенски пакетни адреси).
ва се и едно писмо съ адресъ, готово
въ пощенската кутия.
е тъй, както и у насъ. Въведено е
о писмо. Понеже всѣки учитель дава
форма на буквитѣ, за да има едни-
ски училища е изработенъ отъ учи-
единъ опростенъ бременски шрифтъ,
задължителенъ.

II. Пѣене.

а, изборъ и редъ на училищния мате-
зи прѣдметъ.
ето по пѣене има за задача, за подно-
чното и душевно образуване на уче-
ницитѣ, да имъ открие единъ изворъ на благо-
родни радости и да имъ даде едно по възмож-
ность по-голѣмо богатство отъ духовни и свѣтски
пѣсни за живота. А покрай това се грижи и за
образуване на гласа и ухото.

Това обучение обгръща техническитѣ упраж-
нения по музика, псалмитѣ (хоралитѣ) и свѣт-
скитѣ пѣсни. Техническитѣ упражнения начеватъ
още отъ I-ва учебна година съ упражнения въ
схващане на прости тонови отношения. Запозна-
ването съ ноти и пѣенето по тѣхъ начева въ
III. класъ.

По-важнитѣ хорали (псалми) за различнитѣ
класове се разпрѣдѣлятъ по степеньта на мъчно-
тията имъ. Тѣ биватъ пѣти на единъ гласъ.

Свѣтскитѣ пѣсни до III. класъ се пѣятъ на
единъ гласъ, отъ II. нагорѣ на единъ, два, а
въ I. класъ и на три гласа. Мелодията на всѣка
пѣсень се учи и отъ онѣзи ученици, които пѣятъ
и втори и трети гласъ.

Заученитѣ прѣзъ миналитѣ години черковни
и свѣтски пѣсни се повтарятъ всѣка година, за
да не бждатъ забравени.

Въ първитѣ три класа ученицитѣ пѣятъ по
слухъ, а послѣ и съ подкрѣпата на ноти. Въ
всѣки часъ по пѣене се пѣе въ хоръ и по еди-
нично.

Отъ текста на хоралитѣ се запаметяватъ само
първитѣ куплети; а текстътъ на свѣтскитѣ пѣсни
се заучва цѣло, — въ нѣкои случаи само из-
брани куплети (строфи)

2. Разпрѣдѣление на материала

VI. класъ.

1. Технически упражнения.

a) Схващане трайнето на два тона. Сравнение
дължината на два тона.

b) Схващане силата и слабостьта на тоноветѣ.
Сравнително схващане силата на два тона.

c). Схващане височината на тоноветѣ. Разли-
чаване височинитѣ на два тона.

2. *Хорали.*[1])

2 хорали (псалми) (въ програмата поимену-
вани кои).

3. *Пѣсни.*

5 пѣсни (поименувани кои)

V. класъ.

1. *Технически упражнения*

1). Пѣене на единични тонове съ звука **а**
(обръщане внимание на дишането, — броене отъ
1 — 4; умѣрена сила (piano), ясно звукообразуване.

b) Пѣене едно слѣдъ друго на два, три, че-
тири и петь тона (пѣене на квинта, терца три-
звучие, и горнитѣ 5 тона отъ гамата).

[1]) Тукъ указвамъ само [illegible] хорали [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Това [illegible], защото [illegible] [illegible]
безцѣлно

прѣдаване съ четката. При благоприятни обстоятелства могатъ и тукъ дори да се даватъ за рисуване, кѫщни прѣдмети и сѫсѫди. Рисуването по паметь се продължава и слѣдъ като се начене рисуването по прѣдмети. Тъй че рисуването въ тоя курсъ върви постепенно отъ рисуването по паметь къмъ обрисуването на прѣдставени форми. Обикновено най-много се рисуватъ листа, за която цѣль тѣ биватъ или напълно неувѣхнали, или слабо прѣсувани и залѣпени на картончета. Методическиятъ ходъ найчесто бива слѣдниятъ:

За цѣлия класъ.

1. Задавка, разглеждане, показване и разпитване, — точна прѣдстава.

2. Събиране на листата; рисуване отъ паметь, първа наброска (ако рисувателниятъ листъ е голѣмъ, въ горнята му половина).

3. Поправка на първата наброска отъ ученици и учитель; пояснения и рисуване на черната дъска отъ страна на учителя.

4. Втора наброска (или въ долната половина на рисувателния листъ, или на опакото; или пъкъ на новъ листъ).

5. Поправка.

6. Полагане на цвѣтове (бои).

7. Прибавна вариационна работа на прибързалитѣ, за единични ученици.

8. Даване на ученика сѫщия природенъ листъ или други прѣдметъ.

9. Рисуване съ моливъ на бѣла книга въ естествена голѣмина (леко теглене на линии, гума забранено).

10. Цвѣтуване.

Учебниятъ планъ е:

За V. класъ, I. полугодие. — Природни листа (цѣлокрайни): живавецъ, малина, сълза, лавровъ листъ, върба, заешки коренъ (asarum europaeum), сирена (syringa vulgaris), стрѣлолистъ (sagittaria), полски повой (convolvulus arvonsis), лобода (atriqlex), змийски коренъ (aristolochia), ясминъ (jasminum), полски хвощъ, щавелъ (rumex), воденъ спѫтникъ (alisma plantago).

II. полугодие. — Трѫбно дърво (cecropia), слънчогледъ, тюлпеново дърво (liriodéndron tulipifera), трилистна вѣтреница (anemóne hepatica), дѫбъ, сипаничавъ дѫбъ и пр.

Пеперуди: бѣла пеперуда, мрътва глава, нощно пауново око, дѫбова пеперуда и пр.

За IV. класъ: — природни листа: кленъ (acer campestre), яворъ (acer pseudoplatanis), кестенъ, лоза, ранункулъ (ranunculus). —

Пеперуди: погребална покривка (vanéssa antiopa), дневно пауново око, адмиралъ (venessa atalanta), зелкова пеперуда, дългоопашка (papilia machaon), подалирия (papilia podalirius);

Насѣкоми; окунь (perca), ментюкъ (gadus lota), карпъ (cuprinus carpio), сомъ (silurus), щука; търнинки (растение); пера, птичи глави и крила; плакати, мостри отъ материи, платтица и огради.

Горенъ курсъ (VI. VII. и VIII. или. VII. и VIII. *учебна година*).

Рисуването по прѣдставени прѣдме
ширява съ това, че се рисуватъ не
митѣ, но се прѣдаватъ и перспективн
чести отношения. Упражненията за у
бонтѣ и рисуването по паметь се про
въ тоя курсъ. Прѣдприематъ се и ски
моливъ и четка, като модели служат
сѫсѫди, части отъ училищно здание и
прѣдмети.

Задачата на срѣдния курсъ бѣ рис
двудимензионални прѣдмети, тукъ пък
ватъ придимензионални обекти. По-ра
сега пластични модели, тогазъ обрисува
ствителностьта, по настоящемъ прѣдава
нието. Третото протежение (димензия
плоскоститѣ пластиченъ изгледъ. Нач
рано съ ѫгловатата форма, защото тя
вече опорни точки. Перспективнитѣ с
се уясняватъ съ отваряне и затваряне на
прозореца, показва се на шосета, алеи, р

Методическата разработка става тъй

1. Разглеждане на модела, рисувател
пояснителни думи за сравнение на моде
суваното,

2. Контролъ отъ мѣстото чрѣзъ ви
лотиране,

3. Поправка отъ страна на учителя,

4. Наброска съ нахвърляне на главнит

5. Изработка на рисунката съ креда,
или бои.

Учебниятъ материалъ е:

За III. класъ: — дървена кутийка, дола
носъ, кошничка, книги, чанти, раници,
чинии, чекмедже, шапка, тасъ, чинийка,
кави, гърнета, кутелъ (ведро), шишета, к
листа, цвѣтове, шикалки, плодове и гѫб

За II. класъ: — стомна, гърне и врѫчва(
казанъ и котелъ, вази, стъкла и пр.; маса,
чинъ, пултъ, стълба, ѫгълъ, полуотворе
зорецъ, печка и пр.; шикалки, житни
царевица. съ листа и плодове.

За I. класъ: — части отъ училищно зда
стаята, коридора, и пр.; скици по приро
мѫчни прѣдмети: цвѣтя, жабки (отъ мо
черепи, препарирани птици, охлюви, пре
животни и свободни упражнения съ чет

Всички материали по рисуването за уч
се набавятъ отъ държавата.

Ю. Краснописане.

1. Задача на обучението, изборъ и
материала.

Това обучение има за задача да заде
ницитѣ просто, ясно, ловко и хубаво п
имъ развива естетическото чувство и да п
на редъ и чистота.

Материята за краснописъ е нѣмската
ската азбука, интерпункционнитѣ знаков
скитѣ и римскитѣ цифри. Всѣка азбука с
нява най-първо отдѣлно, а послѣ въ ду
чения. Изборътъ на думитѣ и нарече
Краснописъ става съ огледъ на ортог

Пишатъ се, по възможность, изре-
поучително съдържание (пословици,
и пр.). Въ горния класъ се пишатъ
и закръглени работи, особено внима-
за на търговскитѣ писма.
рѣдѣление на учебната материя.

VI. класъ.

писането е свързано органически съ
ето.

V. класъ.

ѣ и главни нѣмски букви въ генетически
отдѣлно и въ думи; римскитѣ цифри.

IV. класъ.

както въ V. класъ. Прѣзъ послѣдното
ечие буквитѣ се пишатъ по азбученъ
кратки изречения съ тѣхното съдър-

III. класъ.

ние и основно усвояване формитѣ на
букви въ думи, а особено въ еднакво
изговарянитѣ, и въ изречения. Араб-
фри.
на малката латинска азбука, първомъ
о, а послѣ въ думи. Прѣпинателни зна-
рпункция).

II. класъ.

а латиница; съкращенията за означа-
монети, мѣрки, тежести. – Римскитѣ
– Повторение на нѣмския шрифтъ въ
(по азбученъ редъ). Най-употрѣбимитѣ
ми. За изречения при писането служатъ
и сентенции, чието съдържание бива
яснявано.
ли и по-дълги изречения и пословици.

I. класъ.

жаване на упражненията въ писане на
— промѣнливо съ латинската и нѣм-
ка. Писане на леки търговски писма
ки, свидѣтелства, смѣтки, квитанции,
записи и пощенски пакетни адреси).
ва се и едно писмо съ адресъ, готово
е въ пощенската кутия.
се тъй, както и у насъ. Въведено е
то писмо. Понеже всѣки учитель дава
а форма на буквитѣ, за да има едни-
сички училища е изработенъ отъ учи-
единъ опростенъ бременски шрифтъ,
задължителенъ.

II. Пѣене.

а, изборъ и редъ на учебния мате-
той прѣдметъ.
ето по пѣене има за задача, да подпо-
чното и душевно образувание на уче-
ницитѣ, да имъ открие единъ изворъ на благо-
родни радости и да имъ даде само по възмож-
ность по-голѣмо богатство отъ *духовни* и *свѣтски*
пѣсни за живота. А покрай това се грижи и за
образуване на гласа и ухото.

Това обучение обгръща техническитѣ упраж-
нения по музика, псалмитѣ (хоралитѣ) и свѣт-
скитѣ пѣсни. Техническитѣ упражнения почеватъ
още отъ I-ва учебна година съ упражнения въ
схващане на прости тонови отношения. Запозна-
ването съ ноти и пѣенето по тѣхъ начева въ
III. класъ.

По-важнитѣ хорали (псалми) за различнитѣ
класове се разпрѣдѣлятъ по степеньта на мъчно-
тията имъ. Тѣ биватъ пѣни на единъ гласъ.

Свѣтскитѣ пѣсни до III класъ се пѣятъ на
единъ гласъ, отъ II. нагорѣ на единъ, два, а
въ I. класъ и на три гласа. Мелодията на всѣка
пѣсень се учи и отъ ония ученици, които пѣятъ
и втори и трети гласъ.

Заученитѣ прѣзъ миналитѣ години черковни
и свѣтски пѣсни се повтарятъ всѣка година, за
да не бѫдатъ забравени.

Въ първитѣ три класа ученицитѣ пѣятъ по
слухъ, а послѣ и съ подкрѣпата на ноти. Въ
всѣки часъ по пѣене се пѣе въ хоръ и по еди-
нично.

Отъ текста на хоралитѣ се занаметяватъ само
първитѣ куплети; а текстътъ на свѣтскитѣ пѣсни
се заучва изцѣло, — въ нѣкои случаи само из-
брани куплети (строфи).

2. Разпрѣдѣление на материала.

VI. класъ.

1. Технически упражнения.

a) Схващане трането на два тона. Сравнение
дължината на два тона.

b). Схващане силата и слабостьта на тоноветѣ.
Сравнително схващане силата на два тона.

c) Схващане височината на тоноветѣ. Разли-
чаване височинитѣ на два тона.

2. Хорали [1])

2 хорали (псалми), (въ програмата поименувани кои).

3. Пѣсни.

5 пѣсни (поименувани кои).

V. класъ.

1. Технически упражнения.

a). Пѣене на единични тонове съ звука **а**
(обръщане внимание на трането, – броене отъ
1—4; умѣрена сила (p, mf), [illegible]).

b). Пѣене едно слѣдъ друго на два, три, че-
тири и петь тона (пѣене на [illegible], [illegible] три-
звучие, и първитѣ 5 тона отъ гамата).

[1]) Тука указвамъ [illegible] нотѣ, [illegible] Гол[illegible] безсмино.

2. Хорали.

3 хорали (поименувани кои).

3. Пѣсни.

5 пѣсенчици (поименувани кои).

IV. класъ.

1. Технически упражнения.

a) Първитѣ 5 тона на гамата (d-dur) съ различно трѣене и сила.
b) Всички тонове на гамата (d-dur) съ различна дължина, сила и съ различни интервали.

2. Хорали.

3 хорали (поименувани кои).

3. Пѣсни

6 пѣсенчици (поименувани кои).

III. класъ.

1. Технически упражнения.

a) Цѣла, половина и четвъртина нота. Паузитѣ отъ сжщитѣ врѣмена. $^2/_4$, $^3/_4$ и $^4/_4$ тактъ.
b) Полусиленъ, слабъ и твърдѣ слабъ тонъ (mf., p., pp.).
c) Гамата c-dur. Упражнения съ нея.

2. Хорали.

3 хорали (поименувани кои).

3. Пѣсни.

5 пѣсенчици (поименувани кои).

II. класъ (двугод. курсъ).

a) Осмина и шестнадесетина нота и пауза $^3/_4$, $^6/_8$ и $^4/_4$ тактъ. Полунота съ точка, четвъртина и осмина съ точка и сжщитѣ паузи.
b) Усилване и ослабване (crescendo <, decrescendo >).
c) Разширяване на гамата c-dur. Тризвучията на I., IV. и V. стжпало. Упражнения въ уличване.
4 хорали прѣзъ първата година и 4 прѣзъ втората (поименувани кои).
6 пѣсенчици прѣзъ първата година и 6 прѣзъ втората (поименувани кои).

I. класъ (двугод. курсъ).

a) Осминката като мѣрка. $^3/_8$, $^6/_8$, $^9/_8$ тактъ.
b) Силенъ тонъ (f forte).
c) Разширене на c- и d-dur гами. Гамитѣ C-, A, B и Es-dur, просто повишение и понижение на тона. A и C-moll.

4 хорали прѣзъ първата и 4 хорали прѣзъ II. уч. година.
5 пѣсенчици прѣзъ първата и 5 прѣзъ II. уч. година.

Нѣкои отъ пѣснитѣ за момичетат чаватъ отъ тия на момчетата. Так сенчицитѣ, споредъ възрастьта, бе лѣтски, дѣтски, художествено ориг триотически, и лирически и пр. То динитѣ сж нагодени по възрасть и р първо врѣме мелодиитѣ сж съ жив игривъ характеръ, по-послѣ се въ кива съ по-спокоенъ и тихъ характе даването се води тъй, както и у нас и мжчителни сж и за ученици и техническитѣ упражнения съ теор начеватъ дори съ I. учебна година. и хоралитѣ. И успѣхътъ по тѣхъ, голѣмъ трудъ, не е голѣмъ.

12. Ржчна работа.

Основнитѣ училища нѣматъ ржчна е въведена само въ училището за с и неджгави дѣца (Hülfsschule). При ржчната работа въ това училище по послѣ при бѣлѣжкитѣ ми по това Тукъ ржчната работа се смята прѣди опълнителнитѣ и занаятчийскитѣ у града има и едно специално по ржч училище за дѣца (Handarbeitsschule).

13. Ржкодѣлие.

1. Задача на училищното ржкодѣл То има за задача, чрѣзъ постѣпенн упражнения, да направи ученичкит самостойно да извършватъ съ разбир сигурность и сржчность най-простит боти, нужни на една домакиня, а да ги приучи, както на огледно и по ботене, редъ и пестеливость, тъй чистота и приличность въ обльклото.
2. Изборъ и редъ на учебната мат Обучението обема упражнения въ рани и дантели, маркиране при крое кърпене и поправяне и кроене долн сржчни и прилежни ученички отъ дава и наржчно плоско извезване б
За да се постигне по-добра сржчн гурность въ работенето, работитѣ на годинн (особено плетенето) се прил въ по-горнитѣ класове. — Лукстъ прѣдъ полезностьта.
3. Разпрѣдѣление.

VI. класъ.

Намѣтване бодове. Учене и упраж обикновени и опаки намѣтки. Км оби новени и двѣ опаки намѣтки. Плете кане. (Продължава $^2/_4$ отъ годинат памученъ дѣтски чорапъ (продълж

V. класъ.

Плетене памучни дѣтски чорапи чифта).
Поправяне грѣшки при плетенето

IV. класъ.

не на цѣли възшени чорапи. Заплитане тане. Беседа върху нормалнитѣ отношения единъ чорапъ. Плетене на други поработи.

III. класъ.

не съ една игла. Намѣтане. Различни съ праздни и пълни полета. Изплитане та (звѣзди) и нѣколко дантелни поржба. жава $^{3}/_{4}$ год.). Маркиране (начертаване, на кройки) ($^{1}/_{4}$ год.).

II. класъ (двугод. курсъ).

1. година.

съ маркирането ($^{1}/_{4}$ год.). Шевна кърпа а). ($^{3}/_{4}$ год.). Къмъ това на приежденички коледни работи (за подаръци).

2. година.

съ шевната кърпа и шиене на моминска

I. класъ (двугод. курсъ).

1. година.

не и поправяне. Прѣправяне на долни летене на чифтъ чорапи.

2. година.

и шиене дамска риза. Рисуване на за креватни покривки и долни дрехи върху тѣхъ. Везене.

14. Гимнастика.

ча на обучението.
тиката има за задача да подпомага тѣразвитие, да свикне снагата въ всички ия и движения на едно естествено, хужане, да дава и усилва чрѣзъ наякчатѣлеснитѣ сили и сржчностьта на тѣзнотата на духа, рѣшителность въ вомисленость и куражъ и да възпитава въ лушание и общественость.
Изборъ и редъ на уч. материалъ.
та материя е наредена съ огледъ за 6 години (значи отъ IV.—I. кл., *малкитѣ гимнастика*) при момчетата има 4 гимн. II. и I. кл. съ по двугодишенъ курсъ) цата. Понеже *по гимнастика* IV. и III. ета) сж слѣти, а II. и I. кл. се състоятъ двѣ години, то учебната материя по а се раздѣля за момчетата въ три, а за а въ два отдѣла. Обучението на всѣки бхваща: *редовни* и *строеви* упражнения, пражнения, *орждни* упражнения и *игри*. и прѣподаването на *пѣсенни танцове* прѣдоставя на прѣподавателя учитель. зднитѣ даватъ на гимнастиката на мособенъ приятенъ отенъкъ. За всички видове гимнастически упражнения, при добро врѣме, се използуватъ дворовете. При лошо врѣме тамъ, гдѣто гимнастическитѣ салони и дворове не позволяватъ по недостигъ на мѣсто нѣкои редовни упражнения и игри, тѣ се само показватъ или съвсѣмъ зачеркватъ отъ програмата.

Покрай редовнитѣ и свободнитѣ упражнения, игритѣ и пѣсеннитѣ танцове (Liederreigen) момичетата играятъ и на нѣкои оржлия. Въ нѣкои гимнастически салони има особени оржлия, построени специално за упражнения на момичета.

— —

Може би, би било отъ интересъ да поднеса и детайлното разпрѣдѣление на упражненията за различнитѣ класове и полове по тоя прѣдметъ, както се намира въ официалния учебенъ планъ, обаче, азъ се въздържамъ за сега отъ това, защото и безъ туй бѣлѣжкитѣ ми сж доста дълги, а това детайлно разпрѣдѣление обема 20 печатни страници. Ако обаче това разпрѣдѣление ми се поиска отъ почитаемото министерство, азъ съмъ готовъ да го изпратя.

Къмъ края нека да забѣлѣжа, че сж завидни гимнастическитѣ имъ салони при всички почти учебни заведения, както по голѣмина, тъй и по външната имъ и вжтрѣшна уредба. Това, което ние и при педагогическитѣ училища нѣмаме, тукъ го има всѣко основно училище, било свободно или платено. Здравословна вжтрѣшна уредба по най-новитѣ изисквания на хигиената, постилка линолеумъ, — срѣщу прахъ, тропотъ и плъзгане най-доброто срѣдство, богатство съ по нѣколко оржлия отъ всѣки видъ, за да играятъ най-малко 4-ма ученика, лека прѣмѣстимость на всички оржлия и машини до стѣната, за да не бъркатъ при редовнитѣ и свободни упражнения, широта на салонитѣ, това сж качества на всѣки единъ отъ гимнастическитѣ имъ салони.

C. Помощни възпитателни срѣдства и уредби къмъ училищното обучение при основнитѣ училища.

Освѣнъ обучението, за постигане цѣльта на училището, има и други срѣдства и уредби при Бременското народно училищно дѣло, отъ които по-важни сж: излетитѣ и екскурзиитѣ, посещенията на магазини, заведения, фабрики, музеи, на паметници и театри, банитѣ, игрищата, лѣтнитѣ ваканционни колонии, дѣтскитѣ обѣди (трапезарии), дѣтскитѣ хранилища (Kinderheime, Kinderhorte, Kindergarten), допълнителнитѣ училища (Fortbildungsschulen) и пр. Макаръ и да не е тукъ, може би, мѣстото за това, азъ ще си позволя да кажа нѣколко думи по горѣспоменатитѣ въпроси.

Излети и екскурзии.

Да се тури една рѣзка граница между пърнитѣ и вторитѣ, е невъзможно, обаче азъ ще разбирамъ подъ първитѣ ония разходки, които имать

по-вече развеселителенъ характеръ, а не научни тенденции, и се прѣдприематъ отъ чисто хигиенична гледна точка и по случай на празденства (веселъ духъ въ здрава душа, — въ здраво тѣло здрава душа), когато на послѣднитѣ азъ давамъ научень характеръ. Разбира се, както при първитѣ учительтъ не ще изпусне случая да даде нѣкои обяснения по възникналъ научень въпросъ, безъ да наруши веселието, тъй щото и при вторитѣ учительтъ не ще се ограничи само съ научната цѣль на прѣдприетата разходка, а ще си позволи веселие и шеги. Ето защо, ако става дума за излети и друга за екскурзии, то се мисли за коя е прѣобладающата прѣднамѣреность при разходката. Първитѣ се правятъ почесто отъ нѣколко класа, а вторитѣ само отъ единъ. Задачата на първитѣ бива душевна отпочивка, при пълно веселие и безгрижность, и слънчево и въздушно лѣкуване на овъглената чрѣзъ стайния въздухъ кръвь; а задачата на вторитѣ, споредъ прѣобладающия елементъ въ прѣднамѣреностьта — историческа, географическа, естественонаучна. И тукъ при дѣлбата на екскурзиитѣ една рѣзка граница не се поставя, обаче отъ условията, при които се прѣдприема тя и отъ личностьта на учителя-ръководитель тя добива тоя или оня отпечатъкъ. Посѣщаватъ се исторически мѣста и паметници, възвишения (които тукъ сѫ голѣма рѣдкость) за заучване на основнитѣ географически понятия и природнитѣ хубости въ ландшафтитѣ на гората, мочурляка, рѣката и брѣга и пр. съ тѣхнитѣ обитатели. — За всѣка разходка трѣбва да се иска разрѣшение отъ директора, ето защо, при всичката имъ желателность, отъ личноститѣ на нѣкои директори (Schulverteher) зависи да бѫдатъ тѣ въ нѣкои училища съвсѣмъ рѣдко прѣдприемани. — Мѫчноститѣ при нареждането и ръководенето на една разходка не липсватъ и тукъ, но специфични на тукашнитѣ условия сѫ мѫчното напускане на града и излизане навънъ, поради голѣмината му, прѣвознитѣ срѣдства и пр. Екскурзиитѣ и излетитѣ на свободнитѣ училища (Freischulen) се подкрѣпятъ отъ особени каси на благотворителни общества, а ония на плащанитѣ отъ родителитѣ на дѣцата. Излетитѣ и екскурзиитѣ се правятъ пѣшъ, съ трамваитѣ до ближнитѣ села, съ желѣзница и съ параходъ. Провиантитѣ за всѣка разходка си набавятъ самитѣ дѣца. На бѣднитѣ се помага съ храна и обуща.

Посѣщенията на магазини, занаятчийници и заведения, учрѣждения, фабрики и заводи, музеи и театъръ, галерии на изкуството и кинематографи, макаръ и рѣдко явление, поради придружаващитѣ ги мѫчнотии, все пакъ не липсватъ. Колко поучително и забавно за дѣцата е разглеждането при учительовитѣ обяснения стокитѣ въ единъ манифактуренъ, колониаленъ и деликатесенъ магазинъ! Тукъ дѣтето гледа всевъзможнитѣ форми, бои и краски въ платната, тъканитѣ, килимитѣ, по-нататъкъ чуднитѣ изплетени на всѣкакви гардини и покривки, въ другъ ѫгълъ *на безкрайния помежду огледалата магазинъ* разно-

цвѣтни стъклени и порцеланови про
срѣщу които чудно хубаво наконтени
и дами-кукли, до които пъкъ десет
обуща, пантофи и ботуши въ бѣли
зелени и черни краски се оглеждатъ
веннитѣ подъ, отстрани и надъ тѣхъ
всичко туй отъ долния етажъ на
една малка часть отъ онуй, което
има да научи, като се възкачи за
мѫжка съ отъ електрическия моторъ
свалинъ столъ до другитѣ нѣколко
богати съ достойно за виждане ета
е влизало може би и другъ пѫть
магазинъ, но помощьта за разбиране
това учительова обяснителна рѫка
Въ други магазинъ дѣтето вижда
полуразвалени продукти на здечни
тамъ 20-тѣ вида кафета, тукъ смѣ
вида какао и чай, тамъ банани и сер
пически плодове, тукъ шоколадни
сладкиши; въ единъ ѫгълъ на трет
всички произведения на млѣкарската
а въ другия всевъзможни суджуци и
изведения. — Дѣтскиятъ душевенъ кр
ширява и обогатява съ съдържание
както пчелата по цвѣтоветѣ, хвърча
учителеви думи и кратки обяснения
прѣдметъ и ги възприема жадно,
лата цвѣтния нектаръ, макаръ и
капка да е той.

Въ *занаятчийницитѣ* ученикътъ се у
труда и да разбира вложената работ
изведенията на занаятитѣ. Въ ф
чува заглушителния шумъ и вижда
сила въ бързитѣ движения на грамад
и ремици оная пара и парна машина
неговиятъ учитель сега нѣколко без
нѣми картини и чертежи му е далъ.
глупава, той запѣмява вѣрѣдъ тоя
за да отвори послѣ 4 уши за учителс
и да развърже дѣтско-поетическия си
своитѣ другари. На друго мѣсто учен
червенитѣ букви «Опасно», тамъ блѣ
искрици, слабо пръщене, една улови
зотата си движение на голѣмо коле
наоколо движение и шумъ на коле
и оси, работници на щрекъ, прѣдупр
думи на учителя, една слаба асоци
му напомнюва за миниатюрната
шина, въртена отъ учительовата ръ
зяна и мисли. Едва сега то разби
могатъ трамваитѣ да четятъ отъ
която учительтъ му е говорилъ
нарицалъ електричество, което
гане леки книжчици! «Опасно»,
ствува, тукъ не се касае за едно
коленцето на пръста, а за момента на
На такова мѣсто дѣтето разбира
механиката и електричеството
него училищна физика. Тукъ то с
чието на човѣшкия духъ, който
създалъ всичко това, тукъ то съзира
днешната ни култура.

холать сѫ *музеитѣ* за младежьта и
въ градоветѣ, гдѣто ги има! А Бре-
ъ съ тѣхъ. *Исторически музей* съ
жни остатъци на всички културни
развитието на човѣка, а най-много,
ъ остатъци отъ миналото на Бременъ;
ученъ и търговски музей, въ който
нредното богатство съ остатъци,
апарати отъ тритѣ природни царства
ни и нѣкогашна земя, отъ всички
оизведения въ всички форми и ка-
къ вижда и възпроизвеждания въ
ъ видъ и голѣмина на наколни
жителитѣ и работитѣ имъ, на диви
ѣлъ природата имъ, въ миниатюръ,
плантациитѣ за чай, памукъ, кафе,
далечния и чуждъ за насъ китайски
семѣенъ и градски животъ и пр.,
терариюми; послѣ, *училищенъ музей*,
дъ слѣднитѣ отдѣли:
огика и помощнитѣ ѝ науки.
щни наредби и училищна хигиена.
ия.
и (четене, нагледно обучение, грама-
тура).
езици.
тика (еламентарно смѣтане, аритме-
етрия).
ия.
фия.
вена история.
и химия (технология и метеорология).
ние и художество.
е.
а и пѣене.
стика и игри.
работа и ръкодѣлие.
жка книжнина.
нителни училища.
ни (статистика, музейни дѣла, дру-
е съдържа единъ богатъ материалъ
, книжа и учебни помагала въ връзка
ото дѣло. — Посѣщението на тия
о истинско удоволствие и за дѣцата,
итѣ, а при това е и тъй пълно съ
ъ!
рътъ е видъ училище, то трѣбва и
театръ да е училище за дѣтето. И
торо училище, но по-приятно отъ
алко е, че въ тая посока се твърдѣ
ти. Бременъ не притежава дѣтски
притежава и не се грижи да съз-
чески сили за единъ такъвъ, но
зключено посѣщението на другитѣ
възрастни, когато има подходни теа-
. Може би не ще бѫде много далечъ,
това отношение тукъ ще бѫде напра-
повече отъ всѣкждѣ другадѣ въ Гер-
и поучителни, отпрѣди уговорени съ
дставления се посѣщава и *кинемато-*
къ дѣтето вижда прѣзъ движущи се
, като въ дѣйствителность и доби-
желъзото, и промиването на злато-
носния пѣсъкъ, и укротяването съ камшикъ и револверъ на мѣстнитѣ жители на нѣмскитѣ колонии, и работитѣ въ тропическитѣ плантации и пр. Какъ цѣнно е всичко това къмъ слабитѣ учителски думи прѣзъ обучението! Дѣцата посѣщаватъ и *картинната и скулптурната галерия*. Скулптури въ връзка съ старата гръцка и римска история, съ нѣкогашната и по-новата нѣмска история, картини на стари и нови епохи, художествени изработки на всевъзможни сюжети, всички тѣ, въ слаба или по-здрава асоциационна връзка съ обучението, правятъ насладата отъ изкуството дълбока, трайна, будеща идеали.

Банитѣ сѫ оня придатъкъ къмъ училищата, на които е обърнато голѣмо внимание. Всички нови училищни постройки, па дори и нѣкои стари, гдѣто устройството имъ е възможно, сѫ снабдени съ тѣхъ. — Единъ общъ салонъ за събличане, единъ другъ салонъ съ по 4—5 хавуза до 40—50 см. дълбоки, единъ отъ които е специаленъ за страдащи отъ кожни болести дѣца, два реда студени душови трѫби по продължение на хавузитѣ отгорѣ, — това е уредбата на повечето бани. Тѣ се помѣщаватъ въ земния етажъ. — Всички дѣца на единъ класъ сѫ съблѣчени, пуска се топла вода, сгрѣвана съ въздушенъ газъ, отъ единъ казанъ въ хавузитѣ, дѣцата навлизатъ по 10-тина въ всѣки хавузъ и начеватъ да се търкатъ и плѣскатъ съ вода, нѣкои и съ сапунъ; това трае около 15 минути, слѣдъ което се пуска нѣколко-минутенъ студенъ душъ върху тѣхъ, — дѣцата тръпнатъ, душа прѣстава и всички бързо по редъ влизатъ въ салона за събличане, избърсватъ се съ донесени отъ дома кърпи и веднага се обличатъ. — Банитѣ сѫ *задължителни* за всички дѣца — момчета и момичета, изключая ония, на които училищниятъ лѣкарь е запрѣтилъ. Тѣ ставатъ за всѣки класъ седмично веднъжъ въ особенъ часъ указанъ въ седмичната програма, — обикновено слѣдъ слѣдобѣднитѣ часове. Освѣнъ въ училището прѣзъ лѣтнитѣ горещи дни дѣцата по класове правятъ и студени бани въ рѣката Везеръ. Тукъ се учатъ тѣ да плаватъ. Рѣдко сѫ ония дѣца, които да не могатъ въ IV. и V. учебна година да плаватъ. Слънчевитѣ бани въ пѣсъка до рѣката при банята и хладната рѣчна вода дѣйствуватъ благодатно върху дѣтския организъмъ. Чистота и здраве красятъ тукашната училищна младежь. — Въ тази область би трѣбвало ние много, много да работимъ, защото нашата училищна младежь въ градоветѣ, и то въ такива като Кюстендилъ, гдѣто има топли и ефтини бани, като съвсѣмъ не смѣя дума да кажа за твърдѣ паднялата въ това отношение селска училищна младежь, плува въ гнижсъ, нечистота, нерѣдко и въ паразити.

Игрища.

Както що на банитѣ е обърнато голѣмо внимание, сѫщо тъй отъ страна на общината е дадено внимание и на игрищата. За тази цѣль е запазено отъ мерата едно голѣмо поле. Вънъ

отъ училищата гимнастика, прѣзъ всѣко свободно отъ училищни занятия врѣме, човѣкъ вижда десетки групи училища, малка и възрасти, младежь да играятъ топка и други игри. Какъвъ контрастъ между тукъ и у насъ, гдѣто факти отъ дѣянията на нѣкои общини по отношение на мѣста, гдѣто дѣцата се събиратъ да играятъ и обръщанието на учителитѣ къмъ играящитѣ ученици говорятъ въ тая посока за насъ много злѣ. Общината ограждa у насъ, заради нѣкаква трѣва, мѣстото — общинска мѣра — и подъ строго полицейско наказание забранява пристжпването въ него, а нѣкои учители, които случайно заварватъ нѣйдѣ играящи дѣца, приближаватъ се до тѣхъ, строго изглеждатъ всички, — въ тоя моментъ нѣкои отъ дѣцата се разбѣгватъ, други плахо се затуляватъ или сваятъ шапка, учительтъ си взима забѣлѣжка и на другия день «калпазанитѣ» биватъ извиквани на урокъ: ученикътъ смутенъ, заради вчерашната вина(?), учительтъ го изглежда строго и му задава въпросъ слѣдъ въпросъ; ученикътъ едва отговаря, повече поради смутеность, отколкото отъ незнание, учительтъ го мъмри и му «лѣпва двойката», като заслужена, защото не билъ прилежелъ. Играта, припомвамъ си и други факти отъ ученичеството ми, отъ нашитѣ учители е била всѣкога смѣтана за порокъ. Това е миналото, но по-добрѣ не стоимъ и сега. Оттукъ би трѣбвало нѣкои наши учители и общини много да се поучатъ и копиратъ.

Лѣтнитѣ ученически колонии.

По въпроса за *лѣтнитѣ ученически колонии* въ Бременъ и въобще би могло много да се каже, защото слѣдъ потика, който е далъ цюрихскиятъ свещеникъ Bion, въ едно късо врѣме тѣ ставатъ желание и осжществение на много голѣми и малки градове. Едноврѣменно съ работата на Bion въ Цюрихъ се основала прѣзъ 1876. год. лѣтна колония въ Хамбургъ 1878. г. въ Франкфуртъ подъ ржководството на известния D-r Berenthal, прѣзъ 1879. г. въ Дрезденъ и Стутгардъ, по-послѣ въ 1880. г. въ Берлинъ, Бременъ, Барменъ, Кьолнъ, Лайпцигъ и Хале. Прѣзъ 1881. г. въ Любекъ и т. н. Тоя бързъ развитъ на физиза на основнитѣ училища — лѣтнитѣ колонии — достатъчно указва на тѣхната необходимость и навърѣменно явление. И частната инициатива на Бременъ съзнала нуждата отъ тѣхъ, както се каза по-горѣ, прѣзъ 1880. год. основаната на таква, която щастливо се е развивала и сжществува и до днесъ подъ ржководството и издръжката на особено дружество за лѣтни колонии (Vereine fur Ferienkolonien). Едно по-обстойно описание на развитието, ржководенето, издръжката и началата, върху които е легнала тя, би било отъ интересъ да се направи, обаче, азъ ще се задоволя тукъ само съ намеци по тия въпроси, като бихъ искалъ да моля, да ми се даде възможность, въпроса по лѣтнитѣ колонии *по-основно и въ по-широки размѣри да го проуча* прѣзъ слѣдващата година *на самия ... на развитие и дѣйствуване* — Посл... проса тъй, както се развива, той е ... училищата въ по-голѣми поселения, ... гдѣто часть отъ младежьта се нужда... духъ, по-добра храна, отъ движение, ... отъ лѣкуване чрѣзъ морски възду... бани, чрѣзъ смолисти гори и пр. Ч... една часть отъ училищната младе... градската, се нуждае отъ благодат... на колониитѣ, не трѣбва да става про... его защо проучването на тоя въпрос... ство, толкозъ повече, защото той ... сега се подема, е належаще.

Въ Бременъ, както и въ Хамбург... гдѣто имахъ възможность да прѣсто... седмици прѣзъ ваканцията, задачат... нитѣ е, да заякчи ослабенитѣ чрѣз... ната обстановка и животъ и тъй с... организми и да ги направи по-устой... ващата бждаща училищна работа, а ... и да прѣдпази нѣкои отъ дѣцата отъ ... душевни зарази прѣзъ безконтролнот... ваканционния животъ. Това тѣ пости... основаването на два, три, па дори и ... лонии, споредъ общитѣ условия и ну... дѣцата — бждещи колонисти. За скроф... др. дѣца, нуждаещи се отъ солени м... и морски въздухъ, се основава колони... ския брѣгъ; за прѣдразположени къ... и нуждаещи се отъ горски въздухъ ... вава колония въ нѣкое богато съ бо... мѣсто; за дѣца съ слабъ организъмъ ... би помогналъ само чистиятъ въздухъ ... тата храна въ нѣкое или до нѣкое не ... чено село; за заразени отъ нѣкакви ... ливи болести (охтика напр.) дѣца — с... Въ случаи, когато условията не позволя... ването на обща колония, дѣцата се ... гледане при опрѣдѣлено възнагражде... вѣстни фамилии изъ селата. Това по... обаче, е счетено за лошо и е отхвър... навсѣкждѣ, обаче, колониитѣ иматъ ... разпрѣдѣление; напримѣръ, Лайпциг ... единъ видъ колония, далечь отъ по... срѣдата на хубавитѣ борови гори отъ ... при Auerbach; Любекъ два вида — ед... рето при Travemünde и друга въ сред... рови гори при Oldesloe и др. За ко... приематъ обикновено бѣдни дѣца съ ... незаразително боленъ организъмъ, кои... особено лѣкуване. Приемането става ч... варителенъ прѣгледъ отъ училищни ... то само за дѣйствително нуждаещи ... Ако тѣ сж повече, отколкото срѣдст... ляватъ и колониитѣ побиратъ, избир... жребие. Необходимитѣ дрешки за ... бавятъ отъ родителитѣ, — на много ... помага. За убѣжища на колониститѣ ... или специални продълговати дървени ... или селски училища, или пъкъ частни ... Въ различнитѣ колонии числото на ... различно. По хигиенични и практич...

ѣцата на всѣка колония не трѣбва да по-вече отъ 40, както е въ Любекъ. ъ, обаче, въ колонията Waltershof има раненето на ваканцията два пѫти по 1000 лонисти. Планъ за работата въ колонията включая правилницитѣ, диктувани отъ а за лѣгане, движение, почивка, хранене ботата се състои отъ разходка, понѣкога аване селянитѣ при косидба, при прѣто на сѣното, при копането на картодр., отъ игри, пѣене и свободно избрани Всичко се рѫководи отъ учители и учиѣкари, които се заематъ съ работата но, като членове на дружеството за коздръжката на колониитѣ е дѣло на блаата частна инициатива и помощь отъ та, общината и учителството. Въобще външната страна на колониитѣ въ тритѣ града — Бременъ, Хамбургъ и Любекъ - ния е еднаква.

Трапезарии.

хуманно и благодарно дѣло е уредбата зарии. За дѣцата на работници родито рано излизатъ отъ кѫщи и кѫсно атъ или на такива, които една прѣзъ о врѣме иматъ 1—2 часа, за да додатъ , хапнатъ и се нахранятъ съ картофи консервирано, уредбата на трапезарии атни или ефтини обѣди, както е въ на които обѣди дѣцата могатъ да поздрава и топла храна, тъй много необхоучащитѣ се и да бѫдатъ прѣдпазени сфернитѣ зимни влияния на студената стая и улица при чакане на още не отъ работа родители, е особена неоцѣгодатъ. Въ нѣколко части на града по образеца на социалистическитѣ накухни (Volksküche), едно благодѣтелно о е открило обѣдни зали, въ които о пфенига (12½ ст.) дѣцата получаватъ здрава, макаръ и проста храна. Сѫществуа тия обѣди е извѣстно на всички дѣца дителитѣ. Нерѣдко въ тия трапезарии зимани обѣди и отъ дѣца на по-заможни .

отвителни и допълнителни училища.

слѣ дохождамъ върху въпроса по подното и допълнително образование на о училище или въпроса по тъй наричаски приюти (хранилища, домове, градр (Kinderheime, Kinderhorte) и допълнилища (Fortbildungsschulen). — Дѣтскитѣ сѫ основани и се издържатъ отъ едно о, наречено Verein für Knabenheime. има 5 такива заведения съ около 300 тѣхъ се приематъ момчета не по-малки не по-стари отъ 6 години. Дѣцата биманани съ отглеждане на цвѣтя и зеленчуци, съ дѣлкане и други фрьобелови работи. При хубаво врѣме дѣцата се къпятъ и учатъ да плаватъ въ Везера. Обикновената и най-честа храна бива хлѣбъ и млѣко. Годишното иждивяване е около 8000 марки. — Допълнителнитѣ училища или по право *допълнителнитѣ курсове* къмъ основното образование въ Бременъ не стоятъ на оная висота, на която сѫ напр. въ Саксония, гдѣто сѫществуватъ около 1966 такива училища съ 88,583 дѣца — 86,109 мѫжки и 2474 женски —, гдѣто фабрикантитѣ биватъ задължавани прѣзъ двѣ, а по настоящемъ, струва ми се, прѣзъ 3 години да освобождаватъ желающитѣ младежи 2 часа седмично за продължаване на тѣхното образование и гдѣто часоветѣ на учителитѣ въ тия училища (курсове) се зачитатъ като часове въ основното училище. Това видимо закѫсняване на Бременъ се дължи главно на уредбата на редица други видове частни и държавни занаятчийски и възпитателни заведения, въ които младежьта допълня образованието си. Срѣщу малки такси или безплатно младежьтъ бива въ тѣхъ подготвянъ за нѣкоя работа въ живота, когато въ Саксония на тия училища се дава повече възпитателно и по-широко образователно значение, т. е. считатъ се основни училища съ по-разширени задачи. Съ право може да се каже, че допълнителни училища (Fortbildungs schulen), както тѣ се разбиратъ въ Саксония, тукъ нѣма.— Тукъ има занаятчийски училища (Gewerbliche Schulen). Ето на кратко уредбата на едно такова. То има три отдѣла: I. рисувателенъ отдѣлъ (Zeichenschule), въ който се прѣподава рисуване въ по-широки размѣри на дѣца отъ основното училище или свършили основно училище, които отсетнѣ за занята си иматъ нужда отъ рисуването, — полугодишна такса 2 марки, срѣдно дневно 1 часъ занятия; II занаятчийски отдѣлъ (Gewerbliche Schule), въ който на дѣца свършили основното училище се прѣподава по изборъ — книговодство, математика, писане, геометрично и архитектурно чертане, индустриално рисуване, бояджийско рисуване, технология и пр. прѣдмети, нужни за званието имъ, — полугодишна такса 5 марки, дневно, обикновено вечерь, 1—2 часа; III. допълнително рисувателно училище (Fortbildungszeichenschule), въ които отдѣлъ дѣца, свършили основното училище, срѣщу 5 марки полугодишна такса, добиватъ по-голѣми познания по рисуването и бояджийството, седмично около 10 часа обучение.

Тукъ дохождамъ на мисъльта, че не ще бѫде злѣ, ако единъ отъ насъ, командируванитѣ, бѫде специално натоваренъ за прѣзъ единъ семестъръ съ проучването на разни мѣста той тъй богатъ въпросъ по подготвителнитѣ (Kinderanstalten), въ общъ смисълъ и допълнителнитѣ училища (Fortbildungs—и Gewerbliche Schulen), пакъ въ общъ смисълъ. Къмъ първитѣ спадатъ: Kinderbewahranstalten (дѣтски приюти), Kindergarten (дѣтски градини), Kinderheime (дѣтски домове), Kinderhorte (дѣтски прибѣжища), Kinderarbeitsschulen и Kinderbeschäftigungsanstalten (дѣтски ра-

ботилници и забавителни заведения), Asyle (свободни пристанища), Krippen (ясли). Къмъ вторитѣ спадатъ обикновенитѣ допълнителни училища и курсове (Fortbildungsschulen), занаятчийски допълнителни училища (Gewerbliche fortbildungsschulen), къмъ които сѫ и Mal. и Zeichenschulen (бояджийско-рисувални училища), Klöppelschulen (предачни училища), Handarbeitschulen (училища за рѫчна работа), Strohflechtschulen (сламоплетачни училища), Handelsschulen (търговски училища) и Landwirtschaftliche und Garteubauschulen (градинарски училища) и пр.

Отъ другитѣ възпитателни заведения на Бременъ, които могатъ да се числятъ къмъ основнитѣ училища, сѫ: das Waisenhaus и die Hilfsschule, първото отъ рода на тъй нарицанитѣ Waisen и Findelhäuser (за сирачета, копелета и захвърлени дѣца) и второто отъ рода на училищата за тѫпи и слабоумни дѣца и нравствено пали (Anstalten für Schwachsinnige und blöde Kinder, Kinderbesserungsanstalten u. Rettungshäuser). Устройството на първото съ нищо не се отличава отъ устройството на едно основно училище, при което има пансионъ. Това се диктува отъ обстоятелството, че дѣцата сѫ безъ родители.

Училището за слабоумни дѣца (Die Hülfschule).

Това училище, както и самото му нѣмско име показва, служи да облегчи, да помогне на училищата, като отстрани отъ тѣхъ и прибере въ себе слабоумнитѣ и неджгави дѣца. То е опрѣдѣлено само за ония дѣца отъ градскитѣ основни училища, за които се установява *слѣдъ най-малко двугодишно посѣщение на основното училище,* че тѣ, вслѣдствие непълно душевно развитие, не могатъ да вървятъ въ обучението съ останалитѣ дѣца, но които обаче *не сѫ дотамъ низко душевно,* щото да не биха могли да придобиятъ чрѣзъ нагодено обучение и подходно възпитание необходимата за тѣхното сѫществуване дѣеспособность. — Учебната програма съ крайно ограничена въ най-необходимата материя се прѣминава въ единъ подготвителенъ курсъ и три класа съ по двѣ отдѣления. — Прѣгледъ на часоветѣ въ това училище дава слѣдното:

Учебни прѣдмети	I кл.	II a и b	III a и b	IV a и b	Забѣл.
Религия . . .	2+(2)	2+(2)	5	—	Прѣ[illegible] се 40 [illegible] [illegible]
Нѣмски: . . .	8	7	9	12	
{ Нагледн. обуч.	—	—	3	4	
{ Четене . . .	8	7	6	8	
Смѣтане . . .	5	4	4	4	
Отечествовѣд. .	—	3	—	—	
История . . .	5	—	—	—	
Писане	2	2	—	—	
Пѣене	1	1	—	—	
Гимнастика . .	2	2	2	—	
Рѫчна работа .	3	3	4	4	
Рѫкодѣлие . .	3	3	4	4	
Всичко	28	20	22	20	

Понеже въ учебния планъ на това уч прѣдвидено рѫчна работа, поднасямъ мата му: *Задача на рѫчната работа.* — нието въ рѫчна работа, има за задача да в слабоспособнитѣ дѣца несрѫчностьт ката, да образува охота, да буди любо редъ и чувство къмъ хубавото и да п ученицитѣ желание и любовь къмъ раб

Изборъ на материала. — Рѫчната ра момчетата обема вънъ отъ Fröbel-овитѣ и леки работи отъ картонажъ и дърво въ свръзка съ рѣзбарство. При това работа се свързва съ рисуването (по квадратчета). На учителя се дава сво дава за работа и леки индустриални из

Разпрѣдѣление на материала.

IV. класъ:

Fröbel-ови работи — градене, редене чици, сгѫване, прошиване, изрѣзване съ н плетене и формиране.

III. класъ:

Fröbel-ови работи. — Повторение и ра ние на горнитѣ видове работи върху по моделн. Леки работи отъ картонъ. Рисува квадратчета.

II. класъ:

1. година.

1. Рисуване по мрѣжа (1 ч. седм.).
2. Прошиване мѫчни фигури въ по моделн: подложки, саксийни обиколки, аба писмонници и други стѣнни украшения и прѣ
3. Плетене по-мѫчни форми и фигури. — лагане плетенкитѣ като подложки и за в ване на други прѣдмети. Проплитане съ н нищи кошнички и пр.
4. Книжни украшения и цвѣтя.

2. година.

1. Рисуване по мрѣжа (1 часъ).
2. Картонажъ: разноформени подложки лерки.
3. Книжни украшения и цвѣтя.
4. Леки подвързии: бѣлѣжникъ, тетрад
5. Дървени работи отъ обикновено дъ върба. Етикетъ, подпорка на цвѣтя, с стълба и пр.

I. класъ:

1. година.

Картонажъ: подвързии, талерки, кутии

2. година.

Дърводѣлство:

а). Прѣдмети безъ слѣпяване.

б). Прѣдмети съ просто слѣпяване.

в). Рѣзбарство (най-проститѣ дълбан

ва училище бѣ ми прѣдоставена и една
я отъ изработки по ржчна работа на раз-
ане, но поради непрактичность и неудоб-
ри прѣнасянето и незнание, да ли тя ще
съ нѣщо почитаемото министерство, азъ
зъ съ себе. При желание, обаче, тя може
о да ми се прѣдаде.

—

бразно и много интересно е водението
енисто въ това училище, особено при
о обучение и откриване на буквитѣ.
тъ рисува картината на единъ моментъ
ѣ разказъ (гледай прибавената картина),
тѣ разказватъ по картината на черната

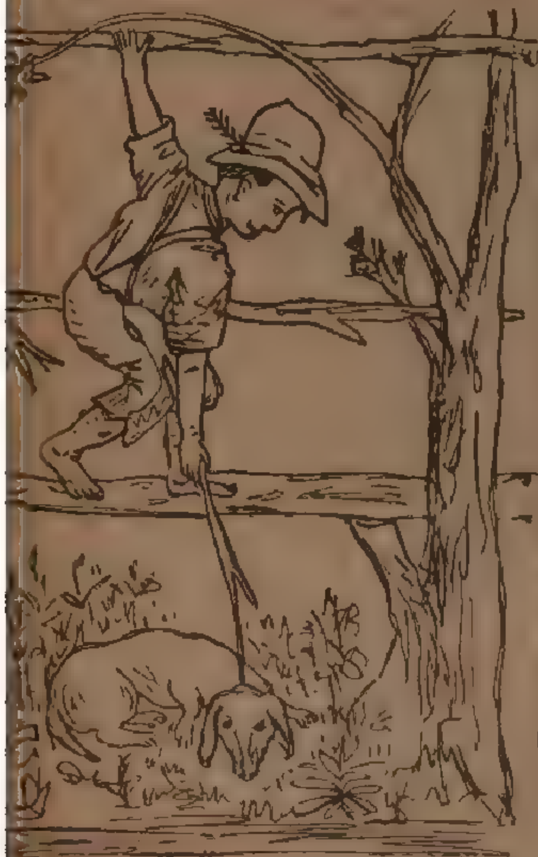

слѣдъ първата картина учительтъ пита:
ще стане сега?» Накарва ученицитѣ да
: «какво ще стане» на плочитѣ. Учи-
рисува на дъската (гледай втората кар
Ученицитѣ разказватъ по нарисуваното
та. Натъкватъ се на междуметието «О!»
о, на което послѣ се дава бѣлѣга. И
междуметия и ономатопоетични звукове
подражания) се откриватъ звуковетѣ и бѣ-
безъ уморителнитѣ разложения на изре-
уми и срички. Нѣщо подобно прѣдлага
Д-ръ Гиненъ, макаръ много несъвършено
ение съ тукашното.

———

Нѣка да забѣлѣжа най-сетне, че това училище има връзка съ училищнитѣ системи на Манхаймъ и Фрайбергъ до толкова, до колкото не оставя умствено неджгавитѣ дѣца да се търкалятъ отъ класъ въ класъ, слѣдъ като ги репетиратъ по 3–4 години. Училищната система на D-r Sickinger въ Манхаймъ е произлѣзла отъ слѣдните прѣ-готѣмитѣ промоционни отношения въ Манхаймскитѣ училища. За тази цѣль сж били нарѣдени помощни класове (Silisklassen или Sonderklassen) и самата система се нарича Hilfsklassensystem. Малко по-друга и по-съвършена е училищната система на г. Freiberg. Тя е произлѣзла и при други условия, именно, особенитѣ класове сж уредени за опрѣдѣляне правотата на прѣмѣстване

единъ ученикъ отъ елементарнитѣ класове на основното училище въ училището за слабоумни (Hilfsschule). Тройно дѣление има при тая система: I., една главна система отъ класове за *нормални дѣца* (Normalklassen), II., една допълнителна или прикачена система отъ класове (Nebensystem, Nebenklassen) *за слабоспособни дѣца* и III., една помощна система (Hilfssystem, Hilfsklassen) *за слабоумни дѣца*. Споредъ тъй, тази организация може да се нарече «организация споредъ способноститѣ» на дѣцата. Допълнителнитѣ класове сж 1), за слабонадарени дѣца, болшинството отъ репетентитѣ, които все пакъ не сж слабоумни, за да бждатъ прѣмѣстени въ

помощното училище (Hülfsschule), 2), за дѣца, които дохождатъ отъ други училища при лоши условия съ знанията си, и 3), за дѣца, които сѫ боледували прѣзъ годината. При свършване на годината при тая система въ всѣки класъ има 4 вида ученици:

Къмъ I. група сѫ ония ученици, които сѫ дотамъ развити, че могатъ да прѣминатъ въ слѣдния класъ и да бѫдатъ присъединени къмъ нормалнитѣ дѣца. Съ тая система тия дѣца сѫ се отървали отъ репетирането на класа;

Къмъ II. група принадлежатъ ония дѣца, които могатъ да прѣминатъ въ по-горенъ класъ, но се нуждаятъ въ тоя класъ отъ особено в ливо наблюдение и водене, за която цѣл минаватъ въ слѣдния, но пакъ допълнит класъ (Nebenklasse);

Къмъ III. група сѫ ония ученици, за се вижда, че трѣбва да бѫдатъ прѣмѣсте училището за слабоумни (помощното уч Hülfsschule);

А къмъ IV. ония дѣца, за които и о може да се каже, че сѫ слабоумни, за да б прѣмѣстени въ помощното училище (Hülfsc но трѣбва да повтарятъ сѫщия допълнит класъ (Nebenklasse).

10.

Уредба на педагогическото училище въ Вайзенфелзъ.

Отъ От. Насевъ,

учитель въ казанлъшкото педагогическо училище.[1]

I. Въведение.

тическитѣ училища въ Германия сѫ
стни подъ името учителски семинари
seminarium» е латинска и означава:
а отглеждане на дръвчета и растения.
таро врѣме на тая дума се придавало
значение по отношение къмъ човѣка.
тѣ вѣкове и въ врѣмето на хуманизма
«семинарь» сѫ наричали високоностa-
илища. Слѣдъ XVII столѣтие, когато
отъ народни училища значително на-
и народнитѣ училища почватъ да
семинари. Идеята за основаване на
за учители е била дадена отъ Ратке
ки.
учителскитѣ семинари сѫ възпитателни
я иматъ за цѣль да приготвятъ народни
На първо врѣме тѣ сѫ нѣмали опрѣ-
учебенъ планъ», а всѣки семинаръ
и собствени наредби. Душата на семи-
а биле тѣхнитѣ директори. Тогава
ѣ сѫ били единственитѣ културно-
ски центрове, вънъ отъ общата народо-
свѣтителна роля, която сѫ играли. Това
«златното врѣме» на семинаритѣ. До-
итѣ постановления» отъ 15. октомври
и особено «учебнитѣ планове» отъ
сѫ подведени подъ единъ и сѫщъ зна-
всички семинари, и тѣ сѫ изгубили
тѣ свои индивидуални различия.
отъ старитѣ и популярни семинари е
тъ семинаръ въ Вайзенфелзъ, който,
о заведение, датира още отъ 1794 год.
год. е билъ тържествено отпразнуванъ
100 годишенъ юбилей и тая му учебна
111-та отъ неговото сѫществуване
битъ извѣстность отъ много рано и е
осѣщаванъ отъ множество младежи,
да се запознаятъ съ науката и изку-
възпитанието.

Въ продължение на първия си вѣковенъ животъ той е възпиталъ 2016 народни учители. Славата на семинара била разнесена въ врѣмето на Харниша и Хенчела; първиятъ като педагогъ и директоръ на семинара, а вториятъ като семинарски учитель и реформаторъ на обучението по смѣтане.

II. Помѣщение на семинара.

Вайзенфелскиятъ семинаръ се помѣщава въ три масивни сгради, но твърдѣ стари и нѣколко пъти вече прѣстройвани. Първата главна сграда е срѣдневѣковно здание. Било е нѣкога манастиръ и слѣдъ прѣминаване на реформацията въ Прусия било приспособено за учителски семинаръ. Лицето и е обърнато къмъ западъ и гледа въ една доста обширна и красива градина, собственость на училището. Партерътъ е заетъ отъ трапезарията, кухнята, жилището за кастеляна, готвача, училищнитѣ слуги, и е изолиранъ отъ другитѣ отдѣли на училищната сграда. Главниятъ входъ на училището се намира отсрѣща градината. Тѣ водятъ направо въ първия етажъ, който е заетъ отъ класнитѣ стаи на I, II и III. семинарни класове, отъ учителската канцелария и залата за конференциитѣ. Въ втория етажъ сѫ занимателнитѣ стаи на възпитаницитѣ, музикалната зала, салонътъ за рисуване и физическиятъ и химически кабинети. Въ третия етажъ сѫ спалнитѣ стаи на възпитаницитѣ на интерната, двѣ гардеробни стаи, ученическата читалня, двѣ стаи за упражнения по музика и жилището за учителя-надзиратель.

Въ втората сграда се помѣщаватъ класнитѣ стаи на образцовитѣ отдѣления и стаята за посѣщенията, а горниятъ и етажъ служи за жилище на директоръ на семинара. Тия двѣ здания сѫ свързани прѣзъ една алея, отъ двѣтѣ страни на която сѫ цвѣтнитѣ градини.

Недалечъ отъ училищнитѣ сгради, посрѣдъ зеленини, се издига единичкото ново и красиво здание, това е салонътъ. Въ вѫтрѣшната си часть

[1] …ировань съ заповѣдь № 11;1 отъ 21. августъ

тя прѣдставява една голѣма художествено наредена зала съ единъ редъ ложи. Аулата е украсена отъ много картини, портрети и бюстове на: Песталоци, Лютера, Бетховена и Баха, Шиллера и Гьоте. Грамадниятъ органъ дава надъ всичко това една величествена гледка. Въ аулата се извършватъ общитѣ молитви и училищнитѣ тържества; даватъ се научни бесѣди, литературни вечеринки, пиеси и концерти. Тука сѫ се отпразднували празникътъ на реформацията, рожденниятъ день на кайзера, приключването на учебната година и 100-годишниятъ юбилей на Шиллера. Тия училищни празненства несъмнѣно упражняватъ влиянието за образуване на естетическитѣ чувства у възпитаницитѣ, сближаватъ дома и училището и внасятъ нова струя въ живота на училището.

Долнитѣ три класа (препарандията) сѫ отдѣлени отъ семинара и се помѣщаватъ въ едно удобно и ново здание въ другия единъ кварталъ на града. То е приспособено съ модерни удобства като: централно парно отопление, газово освѣтление (съ свѣтиленъ газъ), училищна градина и игрище.

Въ цѣлото учебно заведение се поддържа образцова чистота. Въ всѣка учебна стая има 2 голѣми черни дъски, шкафъ за пособия (всѣки класъ има собствени училищни помагала), катедра за прѣподавателитѣ и чинове за ученицитѣ. Ученическитѣ чинове сѫ неудобни; тѣ сѫ доста дълги и непрактични. Инакъ училищната обстановка е много добра; всѣки класъ е украсенъ съ хубави картини изъ областьта на учебния материалъ и съ портретитѣ на князъ Бисмарка и Фридриха Вилхелма I. — бащата на пруското народно училище. Дворътъ на семинара е оградренъ и разпрѣдѣленъ на дѣтско игрище, училищна градина и паркъ. Паркътъ е поставенъ само за учителитѣ, училищната градина — за семинариститѣ, а игрището — за ученицитѣ отъ образцовитѣ отдѣления. Семинарътъ разполага съ много богати учебни помагала по прѣдметно обучение (картини, модели, препарирани животни, хербарии, минерални сбирки и др. подобни), по география и история (множество карти, мрѣжи, чертежи, картини и модели), сѫщо по библейска история, рисуване, физика, химия и др. Библиотеката на семинара е богата съ стари педагогически книги, съчиненията на великитѣ класици и много книги за самообразование и възпитание, общото число на които е 3137 тома. За обучението по музика семинарътъ има 2 оргела, 6 пиана, 2088 нумера музикални произведения и почти всички главни инструменти за струненъ оркестръ, какъвто има уреденъ при семинара. Издръжката на училището прѣзъ 1903/1904 година струва 40.038 марки и 94 пф.

III. Вѫтрѣшна наредба.

Семинарътъ е пъленъ интернатъ. Посѣщава се отъ 132 възпитаника, отъ които 104 сѫ пансионери, т. е. хранятъ се и живѣятъ въ интерната, а останалитѣ живѣятъ въ частни, прѣпоржчани отъ управлението на у... Мѣстнитѣ ученици живѣятъ при род...

Възпитаницитѣ на интерната получа... и добра храна; три пѫти въ деня «го... сутринь и вечерь супа или кафе; на об... мично 5 пѫти) «месо», а недѣленъ ... чено». Втората закуска се състои от... сирене, а лѣтно врѣме и плодове. (...) това, възпитаницитѣ на интерната ... марки годишно. Държавата отпуща на... по-способни ученици стипендии въ ... отъ 36—50 м. мѣсечно. Прѣзъ тая учеб... бѣха отпуснати всичко 17 такива ... Вѫтрѣшниятъ редъ на интерната е ... врѣмето е разпрѣдѣлено дори до н... подробности. Ето и самото разпрѣдѣле...

а) Зименъ семестъръ

6 ч. ставане отъ сънь;
6,30 ч. първа закуска;
7,50 ч. утрѣнна молитва;
8 ч. начало на обучението;
9,50—10, 10 ч. втора закуска;
1,5 ч. обѣдъ;
1,35—1,55 ч. свободно врѣме въ ... лището;
2—5 ч. обучение — въ свободно ... нятие въ жилищнитѣ стаи,
5—6,55 ч. свободно врѣме въ ... училището;
7 ч. вечеря,
7,30—9 ч. занимаване за слѣдния ...
9,30 ч. вечерна молитва и веднага ...

б) Лѣтенъ семестъръ

5,30 ч. ставане отъ сънь;
6 ч. първа закуска;
6,50 ч. утрѣнна молитва,
7 ч. начало на обучението;
8,50—9, 10 ч. втора закуска;
12,5 ч. обѣдъ;
1—1,50 ч. свободно врѣме ... лището;
1,55—6 ч. обучение — въ свободно ... занятие въ жилищнитѣ стаи.
3,50—4, 5 ч. втора закуска;
6—6,55 ч. свободно врѣме въ при... училището;
7 ч. вечеря;
7,30—9 ч. занимаване за слѣдния ...
9,30 ч. вечерна и веднага спане.

в) Прѣзъ празничнитѣ д...

7 ч. ставане отъ сънь;
7,30 ч. първа закуска;
7,50 ч. утрѣнна молитва;
8—8,55 ч. свободно занимаване ... нитѣ стаи,
9 ч. отиване въ църква

обѣдъ;
свободно врѣме извънъ училището;
о ч. втора закуска;
ч. свободно врѣме въ прѣдѣлитѣ на
;
. занятие въ училищнитѣ стаи;
ря;
. занимаване за слѣдния день;
ечерна молитва и веднага спане.

ка. Въ срѣда и сжбота слѣдъ обѣдъ въз... свободни (вънъ отъ училището) до 6 часа.

ицитѣ на интерната сж подъ постоя...ролъ. Тѣ се намиратъ подъ изклю...влияние на интернатския режимъ. ...олѣмата, дори прѣкалена строгость и ...сть, животътъ въ интерната е бодъръ ...селъ. Съвмѣстниятъ другарски жи...зава възпитаницитѣ, привиква ги на ...ость, чистота, трудолюбие и като ...ѣхната самодѣйность, той го подготвя ...самостоятеленъ животъ. Професоръ ...защищава интернатското възпитание, ...тернатътъ е една малка република съ ...селатель — директорътъ. Тая характе... почтения професоръ е много вѣрна, ... единъ добрѣ нареденъ интернатъ.
...тъ се състои отъ: а) опитно образцово (Übungsschule), б) препарандия (подго...заведение) и в) семинарски (педаго...класове.
...на образцовото училище трае 8 го...на препарандията — 3 години и въ ...китѣ класове 3 години; тъй че цѣ...ъ на семинарното (педагогическото) ...е продължава всичко 18 години.

...итно училище (Übungsschule).

...о училище е типъ «народно» училище. ...щаватъ дѣца на възрастъ отъ 6—14 ...еницитѣ сж раздѣлени на 4 класа ...):
...дѣление образува първата учебна го...съ I. отдѣление); III. отд. втората и ...а година; II. отд. — четвъртата и петата ...на и I. отд. — шестата, седмата и осма...ни. За ученици въ опитното училище ...ъ здрави дѣца (момчета и момичета) ...6 години и които нѣматъ нѣкой тѣ... душевенъ недостатъкъ. Въ случай ...ъ много постжпващи дѣца, тогава ... става по изборъ, като се гледа поло...състоянието на родителитѣ на дѣцата. ... три отдѣления (IV., III. и II.) сж ...е. момчета и момичета се обучаватъ ...ъ послѣдното отдѣление (I.) момче...дѣлени отъ момичетата, та тоя класъ ...паралелки: дѣвическа и мжжка. Въ ... отдѣление числото на ученицитѣ е

...ията на отдѣленията (класоветѣ) е обратна ...нитѣ училища. Тъй, подъ I. кл. се разбира ..., а подъ IV. най-долниятъ класъ.

отъ 32—36. Въ опитното училище се изучаватъ сжщитѣ учебни прѣдмети, както и въ народното училище, а именно: законъ божи, матеренъ (нѣмски) езикъ, смѣтане, геометрия, отечествознание, естествознание, пѣние, рисуване, краснописание, гимнастика, градинарство и ржкодѣлие (за момичетата). Какъ сж застжпени тия прѣдмети, ни показва слѣдната таблица:

Учебни прѣдмети	IV. отдѣление 1. уч. г.	III. отдѣление 2. и 3. уч. г.	II. отдѣление 4. и 5. уч. г.	I. отдѣление 6., 7. и 8. уч. г.
1. Законъ божи	4	6	3	4
2. Езикознание	12½	6	6	6
3. Смѣтане	7	4	4	5
4. Геометрия		–	1	2
5. Отечествознание (нагледно обучение)	1	2½	3	5
6. Естествознание			2	5
7. Рисуване		–	2	2
8. Краснописание	½	2	2	2
9. Гимнастика		[illegible]	1	1
10. Пѣние	[illegible]	[illegible]	2	2
11. Градинарство	—	—	—	1
12. Ржкодѣлие		½	1	1
Число на седмич. часове	18	22	28	30

Опитното (пробното) училище е прѣдназначено да се запознаятъ семинариститѣ съ педагогическа и учебна практика. И понеже цѣльта на учителскитѣ семинари е да подготвятъ учители не само за градоветѣ, но и за селата, то и пробнитѣ отдѣления сж наредени съобразно тая цѣль. Затова при семинара сжществуватъ два типа: едно раздѣлно училище (mehrklassige Schule) и едно слято училище (einklassige Schule). Послѣдното бѣше прѣзъ настоящата учебна година закрито поради липса отъ помѣщение, та азъ нѣмахъ възможность да го проуча.

Опитното училище е подъ прямия надзоръ на директора на семинара и на единъ негови помощникъ, нареченъ ординариусъ (Ordinarius). Пробнитѣ отдѣления нѣматъ свои титулярни учители, както това е при нашитѣ педагогически училища — образцовитѣ учители, а всѣко отдѣление се обучава отъ ученицитѣ отъ послѣдния класъ на семинара. Тѣ се грижатъ за ..., ..., поведението и редовното ... на ученицитѣ отъ повѣренитѣ имъ отдѣления; ржководятъ ученитѣ и материалнитѣ ..., дневника за отсжтствията на ученицитѣ, инвентарната книга на отдѣлението и пр., съ други думи тѣ водятъ отдѣленията не само въ учебно, но и въ дисциплинарно — възпитателно отношение. Вобще на тукашнитѣ семинаристи се прѣдоставятъ много случаи да бждатъ като учители и не е чудо, че тѣ излизатъ изъ семинара много добрѣ подготвени, а най-главно, че тѣ сж изучили учебната материя, съ която ще

иматъ да боравятъ като «бждещи» учители и възпитатели.

Каква организация има и какъвъ училищенъ редъ владѣе въ опитното училище, ни показва ясно слѣдниятъ за тая цѣль «училищенъ правилникъ на опитното (пробно) училище при учителския семинаръ въ Weissenfels».

I. Организация за опитното училище.

1. Съ семинара сж свързани едно слѣто (едно-класно) и едно раздѣлно (многокласно) училище. Директорътъ на семинара е директоръ и ржководитель и на двѣтѣ училища.

2. Всѣко едно отъ тия училища има свой ординариусъ. Ординариуситѣ ведно съ директора ржководятъ опитното училище. Тѣхната задача е, да се грижатъ за успѣха въ училището чрѣзъ въвеждане единство въ обучението, както и за точното приложение на училищнитѣ правилници.

3. За помощници на ординариуситѣ служатъ семинариститѣ отъ послѣдния класъ.

4. Обучението въ пробнитѣ отдѣления се води отъ семинариститѣ и е подъ контрола на семинарнитѣ учители. Семинарнитѣ учители, ординариуситѣ и директорътъ държатъ прѣдъ семинариститѣ пробни уроци.

5. Всички семинаристи сж длъжни да взиматъ участие при обучението. Когато се разпрѣдѣлятъ пробнитѣ лекции, гледа да се даде възможность на всѣки семинаристъ да може да обучава по: законъ Божи, нѣмски езикъ, смѣтане, пѣние и др.

6. Три пжти въ годината става промѣна на разнитѣ групи по учебнитѣ прѣдмети, слѣдъ като всѣка една група положи установения практически изпитъ.

II. Длъжности на директора.

1. Директорътъ се грижи за записването и приемането на ученицитѣ; грижи се, щото семинарътъ и опитното училище да вървятъ ржка за ржка, като се запази между обучението и възпитанието оная естествена връзка, която трѣба да има всѣко добрѣ уредено училище. Грижи се за постигане цѣлитѣ на възпитанието и обучението частно за всѣки класъ, като сжщеврѣменно редътъ и дисциплината на училището да сж въ една образцова форма.

2. За да се постигнатъ тия цѣли, той трѣбва, колкото е възможно, да присжтствува на практическитѣ прѣподавания и самъ да дава пробни лекции. Той контролира учебната програма и разпрѣдѣлението на учебния материалъ. Пропускането на ученици отъ единъ доленъ класъ въ други по-горенъ става подъ негова провѣрка. Директорътъ прѣдседателствува учителскитѣ конференции.

III Длъжности на ординариуситѣ.

1. И въ двѣтѣ пробни училища ординариуситѣ се грижатъ за запазването на вжтрѣшния и вънкашния училищенъ редъ. Грижатъ се ното започване и свършване на обуче за умѣреното игране на ученицитѣ.

2. Ординариуситѣ сж отговорни за ре изпълнение на класнитѣ и материални Тѣ даватъ свѣдѣния за отсжтствията на литѣ — семинаристи. Даватъ отпуски до а за по-вече отъ 3 дена разрѣшава са ректорътъ.

3. Главниятъ инвентаръ на семинара негови контролъ; за нередовноститѣ той щава директору.

4. Когато отсжтствуватъ нѣкои отъ с риститѣ учители, той се грижи за замѣсп имъ съ други.

5. Запазване на училищния редъ и по жане на дисциплината е една отъ негови дачи.

6. Ординариусътъ на слѣтото училище д веднажъ въ седмицата пробни уроци по труднитѣ учебни прѣдмети.

7. Най-важното срѣдство за да има еди въ училищната работа сж седмичнитѣ к ренции на ординариуса на раздѣлното уч съ семинариститѣ. Въ седмичнитѣ конфер се разглеждатъ всичкитѣ подигнати въпрос областьта на педагогическата практика. Ту сжщо обсжждатъ нѣкои мѣрки върху в нитѣ ученици; разглеждатъ се грѣшкитѣ достатъцитѣ на семинариститѣ прѣзъ вр тѣхната практика; опрѣдѣля се степеньта на ницитѣ отъ отдѣленията и се разисква по минаването имъ отъ единъ класъ въ д Семинариститѣ водятъ по редъ протоколит тия конференции и, слѣдъ като бждатъ пр дани отъ ординариуса, се вписватъ въ ц колшата книга. При достатъчно свободно ординариусътъ разисква и своята пробна л

IV. Длъжности на семинарнит учители.

1. Семинарнитѣ учители, като учители-сп листи, инспектиратъ прѣподаванията въ ното училище.

2. За тая цѣль тѣ даватъ нуждкитѣ опал на семинариститѣ и прѣглеждатъ тѣхнитѣ позиции. При тия инспекционни часове, тѣ и даватъ хода на обучението по разнитѣ у прѣдмети и въ слѣдующитѣ часове тѣ гов върху недостатъцитѣ, които сж забѣлѣзан практическитѣ лекции. Грижатъ се за д ното поведение на ученицитѣ отъ отдѣлен както и за тѣхното прилежание. Въ кр всѣко тримѣсечие провѣряватъ бѣлѣж които семинариститѣ сж поставили на у цитѣ отъ отдѣленията.

3. Споредъ опрѣдѣленъ планъ тѣ д прѣдъ семинариститѣ пробни уроци, ра него на които става най-късно въ слѣд бенъ часъ.

...ости на класнитѣ учители.

...едно отдѣление има свой класенъ ...асенъ наставникъ), който е за едно ...врѣме. Класниятъ учитель се избира ...елитѣ по прѣпорѫка на ординариуса. ... длъжность могатъ да заематъ само ...литѣ по матеренъ езикъ, понеже мно... ...които иматъ, имъ осигурява по-голѣмо ...рху отдѣлението и чрѣзъ коригира... ...веннитѣ работи имъ се дава случай ... своитѣ възпитаници. Грижливость, ...ествена твърдость не трѣбва да имъ ...ѫтрѣшния и външния редъ на ...тѣ сѫ отговорни прѣдъ ординариуса. ...ожатъ да бѫдатъ въ редъ и изправ... ...алната книга, инвентарътъ и книгата ...ята на ученицитѣ. Отсѫтствията се ... винаги въ края на първия учебенъ ...звиненитѣ отсѫтствия тѣ съобщаватъ ...рдинариуса. Отсѫтствията се считатъ ...о родителитѣ на ученицитѣ писменно ...ичината на отсѫтствуването. За обя... ...ъмнителни отсѫтствия или за дисци... ...рки, класнитѣ учители влизатъ въ ... родителитѣ на ученицитѣ.

...тѣ учители могатъ да присѫтствуватъ ...анията на другитѣ семинаристи, само ...ользномощени отъ ординариуса; тѣ ...огатъ да се мѣсятъ въ прѣподава...

...жности на семинариститѣ

...иститѣ-учители сѫ длъжни да из... ...аставленията на ординариуса. ...ическитѣ прѣподавания тѣ се рѫко... ...едъ одобрението на семинарния учи... ...всѣка лекция прѣдставятъ писменна ... Формата на тая диспозиция, т. е. ...бно да бѫде развита тя или само въ ...внитѣ) си точки, се опрѣдѣля отъ ... или директора. Всѣка практическа ...нариститѣ вписватъ въ препарацион... ...ратка. Въ междучасията тѣ наблю... ...ицитѣ отъ отдѣленията, рѫководятъ ...а и ги прѣпазватъ отъ опасность. ...ѣме на обучението семинариститѣ ...бва да се държатъ авторитетно, да ...ъ дѣцата любезни и меки, но, когато ...риозни и твърди. Трѣбва съ всички ... се стрѣмятъ да запазятъ авторитетъ ... безъ затова да употрѣбяватъ нака... ...ренъ случай само може да се при... ...слѣднитѣ наказания: а) смъмряне, ...в) стоене прѣвъ, г) стоене вънъ отъ ...ене прѣзъ врѣме на обучението на ...сто, е) оставяне слѣдъ часоветѣ и ... работа.

...ѣ наказания сѫ строго избранени. ...ужда отъ едно по-силно наказание, ...а се иска съвѣтътъ на ординариуса. ...сто на ученицитѣ домашни задачи ...ки день и по възможность по-малко.

5. Семинариститѣ сѫ длъжни да присѫтствуватъ на образцовитѣ уроци на семинарнитѣ учители и на пробнитѣ лекции на другаритѣ си, държатъ бѣлѣжки върху пробнитѣ лекции и взиматъ участие въ критикитѣ.

VII. Редъ при обучението.

1. Половина часъ прѣди да се почне обучението, семинариститѣ (отъ I. до III. класъ) споредъ наредено размѣняване наблюдаватъ ученицитѣ отъ отдѣленията и $^{1}/_{4}$ ч. прѣди началото на часоветѣ заварждатъ ги подъ редъ въ училищното здание.

2. Прѣди да влѣзатъ въ училището, ученицитѣ трѣбва да си изчистятъ обущата, слѣдъ това въ коридора събличатъ горнитѣ си дрехи и по редъ всѣки ученикъ заема своето мѣсто.

При лошо и врѣдно за здравето врѣме учениците влизатъ по-рано въ училищното здание. Тихото говорене е позволено прѣди да се започне обучението, но трѣбва да се внимава, щото то да не прѣмине въ шумъ. Дѣцата трѣбва още въ междучасията да се замислятъ за слѣдующия учебенъ часъ, но не имъ се позволява да изпълняватъ писмени работи, задачени за дома.

3. Дежурниятъ ученикъ наглежда отдѣлението до настѫпване на обучението.

4. Когато влиза учительтъ, дѣцата ставатъ и го поздравяватъ. Прѣди да започне своята работа, учительтъ провѣрява ученицитѣ и наглеждава, да ли дѣцата сѫ добрѣ измити, чисти, сресани и да ли тѣхнитѣ дрехи сѫ въ редъ и иматъ ли чисти кърпи за бърсане. На бѣднитѣ дава дирекцията набавя кърпички.

5. Обучението започва съ една религиозна пѣсень и съ Лютеровата утрѣнна молитва. Закъснѣлитѣ ученици чакатъ, докдѣто имъ се позволи да влѣзатъ.

6. Учительтъ трѣбва да обръща внимание на сѣдането: когато сѣдатъ, рѫцѣтѣ на ученицитѣ да сѫ прѣдъ чина, кракатa да бѫдатъ събрани, а облѣгането трѣбва да не се допуска, особено въ горнитѣ отдѣления това трѣбва строго да се пази. Кога ставатъ, дѣцата трѣбва да стоятъ прилично. Кога говорятъ, трѣбва високо, полека и ясно да се изразяватъ. Кога разказватъ, трѣбва да отговарятъ живо, да продължаватъ съ духовитость и да свършватъ тихо; тѣ трѣбва да докажатъ, че не жалятъ силитѣ си, но че за своето образование искатъ да ги употрѣбятъ отъ все сърце.

7. Учительтъ не трѣбва да сѣди, а винаги да е правъ.

Най-слабитѣ ученици сѣдатъ на първитѣ чинове. Въпроситѣ трѣбва да се задаватъ винаги на цѣлото отдѣление, а не по отдѣлно за всѣки ученикъ.

8. Отговоритѣ на ученицитѣ трѣбва да сѫ цѣли изрѣчения. Само правилниятъ отговоръ е най-добриятъ контролъ за вниманието на ученицитѣ.

9. Учительтъ трѣбва да избѣгва многото говорене, неговата рѣчь, неговиятъ учебенъ начинъ да е само срѣдство на обучението.

10. При това важно е правилото: »най-късиятъ пѫть води винаги по-скоро къмъ цѣльта«.

11. Обучението трѣбва да бѫде късо, а упражнението дълго.

12. Когато се пише, да се обръща внимание на правилното държане на тѣлото. Когато четать, ученицитѣ трѣбва да слѣдять се тихо и да показвать, гдѣ се чете.

13. Провѣрката на домашната работа става винаги въ началото на часа; но никой на нивъ тя не трѣбва да става за смѣтка на обучението.

14. Слѣдъ първитѣ два часа прѣди обѣдъ има една пауза отъ 15 минути, а слѣдъ първия урокъ — 5 минути. Въ паузитѣ дѣцата се извождать по редъ вънъ отъ училището. Въ междучасията винаги (зимѣ и лѣтѣ) стаитѣ трѣбва да се провѣтрявать.

15. Въ междучасията семинариститѣ надлежавать дѣцата и имъ услужвать въ игритѣ.

VIII. Изпити и бѣлѣжки.

1. Ученицитѣ отъ I. и II. отдѣление получавать за Michaelis (30. XI.) и за Великдень свидѣтелства, възъ основа на бѣлѣжкитѣ, поставени отъ семинариститѣ-учители и въ съгласие съ рѣшенията на конференцията. Класнитѣ учители вписвать бѣлѣжкитѣ на своето отдѣление и оттамъ ги прѣнасять въ свидѣтелствата. Свидѣтелствата се подписвать отъ директора и ординариуса и се раздавать на ученицитѣ, — никакви затова изпити не се произвеждать.

2. На ученици, които напущать училището, се издавать особени свидѣтелства.

3. Ученицитѣ отъ останалитѣ отдѣления (III. и IV.) получавать бѣлѣжки, но не имъ се издавать свидѣтелства.

4. При всѣко промѣняване на групитѣ, семинариститѣ-учители полагать практически изпитъ по прѣдметитѣ на своята група. На тия изпити присѫтствувать семинарнитѣ учители и директори, които въ особено засѣдание поставять нужнитѣ бѣлѣжки по »практика«.

Б. Препарандия (Präparandenanstalt).

Препарандитѣ въ Прусия сѫ самостоятелни учебни заведения. Тѣ сѫ подготвителни заведения за специалнитѣ семинарни (педагогични) класове, по която причина повечето отъ тѣхъ сѫ присъединени къмъ учителскитѣ семинари и сѫ подъ управлението на семинарнитѣ директори. Тѣ прѣдставлявать сѫщото, както III-класнитѣ училища при нашитѣ педагогически училища.

За ученици въ препарандията се приемать свършилитѣ курса на »народното« училище, слѣдъ като сѫ издържали съ »успѣхъ« конкурсния изпитъ, който се произвежда въ началото на учебната година. Конкурсниятъ изпитъ е писменъ и устенъ. Писменниятъ изпитъ [...] да се изработи една тема по нѣм[...] и рѣшение нѣколко задачи по аритмет[...] метрия. Устниятъ изпитъ обхваща учеб[...] риалъ на народното училище и то по [...] библейска история, катехизисъ, псал[...] говни пѣсни), нѣмски езикъ (четене, [...] ране, граматика и правописъ), арит[...] геометрия; отечествовѣдение (история [...] рия), естествознание; музика и крас[...]

Устниятъ изпитъ се произвежда прѣ[...] по всѣки единъ отъ горнитѣ прѣдмет[...] титѣ се раздѣлять на нѣколко групи и [...] една група се екзаменува поотдѣлно. [...] титѣ се явявать много добрѣ подгот[...] при това владѣять разумно учебната [...] Както вече споменахъ, курсътъ на уч[...] препарандията е 3-годишенъ съ 3 к[...] II. и I. класъ. Кои учебни прѣдмети [...] вать въ препарандията и какъ сѫ тѣ за[...] се вижда отъ слѣдната таблица:

Учебни прѣдмети	III. класъ	II. класъ	I. класъ
1. Религия	4	4	[illegible]
2. Нѣмски езикъ	5	5	[illegible]
3. Математика (аритметика и геометрия)	5	6	[illegible]
4. История	2	2	[illegible]
5. География	2	2	[illegible]
6. Естествознание	2	4	[illegible]
7. Френски или английски	3	3	[illegible]
8. Музика	4	3	[illegible]
9. Краснописание	2	2	[illegible]
10. Рисуване	2	2	[illegible]
11. Гимнастика	3	3	[illegible]
	34	37	[illegible]

Числото на ученицитѣ въ всѣки кла[...] 30—35 ученика. По-голѣмата часть от[...] цитѣ на препарандията живѣять въ [...] щия интернатъ, като плащать за п[...] марки годишно, плащани въ началото [...] тримѣсечие по 45 мк.

Ученицитѣ носять обща форма — [...] костюмъ и яснозелена шапка съ бѣл[...] кордела. Тая форма е задължителна [...] ученици отъ препарандията и първитѣ [...] нарни класа — ученицитѣ отъ послѣдн[...] нарень класъ сѫ освободени отъ нея.

В. Семинарни класове (Seminark[...]

Споредъ статута на семинара, въ III [...] ренъ класъ се приемать само опрѣдѣл[...] (20) кандидати. Тѣ трѣбва да не сѫ [...] отъ 16 години, нито пъкъ по-стари от[...] дини. Кандидатитѣ полагать приеменъ [...] и устенъ) изпитъ върху материала о[...] въ тритѣ препарандски класа, по слѣдн[...]

...религия, нѣмски езикъ, аритметика и
... история, география, естествознание,
...френски или английски езикъ. Изпитътъ
...за отъ опредѣлена комисия, състояща
...ректора, главния учитель (Oberlehrer'a)
...семинарни учители. Тая комисия се
...лствува отъ специаленъ пратеникъ на
...алния учебенъ съвѣтъ». Кандидати,
...е издържатъ »удовлетворително« пис-
...ати, губи правото да се явява на
...пити. Устнитѣ изпити се произвеж-
...сѣди, сѫщо както при конкурсния
... въ препарандията. Тия отъ канди-
...ито сѫ получили срѣдно »удовле-
...ьно«, само тѣ се приематъ за ученици
...минаренъ класъ. Споредъ числото на
... часове, първо мѣсто заема матер-
...къ, послѣ педагогиката, практическит...
...ния, математика и т. н. Слѣдната таб-
...ва, какво е седмичното разпрѣдѣление
... учебни прѣдмети:

...прѣдмети	III. класъ (курсъ)	II. класъ (курсъ)	I. класъ (курсъ)	Общо число на часоветѣ
...ки езикъ	5	5	2	12
...огика	3	3	3	9
...атика	5	5	2	12
...ия	3	3	2	8
...афия	3	2	1	6
...ия	2	2	2	6
...вознание	2	2	2	6
...ирне и об... ...ови уроци	—	3	1	8
...на практика ...рамеванѣ от... ...ия		—	1—6	1—6
...ски езикъ	2	2	2	6
...а	5	5	5	15
...ие	2	2	1	5
...естро	1	1	—	2
...стика	3	3	3	9
	30	38	35	3[illegible]

... на учебната година семинариститѣ
...установения зрѣлостенъ (матурите-
...ъ. Прѣди да се започне матуритетниятъ
...ички абитуриенти се подхвърлятъ на
... прѣглеждане и само »доказани«
...се допущатъ до тоя изпитъ. Зрѣ-
...изпитъ бива писменъ и устенъ и об-
...бния материалъ отъ последнитѣ два
...класа (II. и I. класъ)
...де ясно, какъвъ е тука тоя изпитъ,
...позволявамъ да приведа темитѣ на за-
...ъ матуритетенъ изпитъ
...на тема: «Връзката между училището
...ото.»
...на тема: «Божата дума за клетвата.»
...ена тема: «Виенскитѣ съюзни актове
...ата конституция».
...ложение на солитѣ.»
...а една геометрическа прогресия от
... 5-ятъ членъ е 5 ... 9-ятъ членъ

$^{8190}/_{6561}$; колко е голѣмъ коефициента, 1-ятъ членъ, последниятъ членъ и сумата отъ членоветѣ на тая прогресия?

2) Единъ фабрикантъ прави заемъ отъ 175,000 м. по $4^1/_2$ %, като се задължава въ продължение на 18 години да изплати тая сума. Колко трѣбва да бѫде погашението, когато то става въ края на всѣка година и ще започне отъ III. година?

3) Съ колко по-голѣмо е плоското съдържание на единъ правиленъ десетоѫгълникъ отъ плоското съдържание на единъ правиленъ деветоѫгълникъ, когато и двата иматъ по 8·5 с. м. странична дължина?

4) Единъ камъкъ лежи въ единъ басейнъ съ хоризонтална повърхность на водата, на която височината е 2 метра.

Подъ какъвъ ѫгълъ е неговиятъ образъ спрѣмо положението му, когато показательтъ на прѣчупването на водата е $^4/_3$ и камъкътъ е наведенъ подъ ѫгълъ 58° 35' спрѣмо хоризонта?

5) Колко голѣмо е плоското съдържание на единъ правъ прѣсеченъ цилиндъръ, когато основниятъ му рѫбъ е 19,7 с. м., най късата му странична линия 4,2 с. м. и прѣсечението образува ѫгълъ отъ 150° 38' 10"?

VI. Хармонизиране на една хорална мелодия и една модулация.

IV. Учителски персоналъ.

Учителскиятъ персоналъ на семинара се състои отъ единъ директоръ, отъ единъ главенъ учитель (Oberlehrer) и отъ 14 семинарни учители. Директорътъ и главниятъ учитель сѫ съ висше образование, а семинарнитѣ учители иматъ само семинарно (педагогическо — срѣдно) образование.

Възнаграждението на учителитѣ е слѣдното: директорътъ получава годишно заплата отъ 3000—4800 марки и свободно жилище; първиятъ (главниятъ) учитель получава отъ 2700—3300 марки, а семинарнитѣ учители — отъ 1700—2700 марки.

Разпрѣдѣлението на учебнитѣ прѣдмети между семинарнитѣ учители става възъ основа на тѣхната специалность — всѣки учитель си избира прѣдметъ споредъ специалностьта си и го запазва за три години. Часоветѣ по педагогика се разпрѣдѣлятъ винаги между директора, ординариуса и единъ отъ врѣменнитѣ учители и то така: директорътъ взема (прѣподава) история на педагогията, ординариусътъ — психологията и дидактиката, а врѣменниятъ учитель — общото възпитание и специална методика. Срѣдното число на часоветѣ, които иматъ семинарнитѣ учители, е 24 часа въ седмицата — въ това число влизатъ и инспекционнитѣ часове.

V. Обучение.

По съвѣтитѣ на любезния директоръ на семинара, г-нъ Tomaschat, най-напрѣдъ ли започнахъ да хоспитирамъ отъ най-долното отдѣление и постепенно прѣминавахъ въ по-гор-

9. Учительтъ трѣбва да избѣгва многото говорене; неговата рѣчь, неговиятъ учебенъ начинъ сѫ само срѣдство на обучението.

10. При това важно е правилото: „Най-кѫсиятъ пѫть води винаги по-скоро къмъ цѣльта“.

11. Обучението трѣбва да бѫде кѫсо, а упражнението дълго.

12. Когато се пише, да се обръща внимание на правилното държане на тѣлото. Когато четатъ, ученицитѣ трѣбва да слѣдятъ сѫщо и да показватъ, гдѣ се чете.

13. Провѣрката на домашната работа става винаги въ началото на часа; по никой начинъ тя не трѣбва да става за смѣтка на обучението.

14. Слѣдъ първитѣ два часа прѣди обѣдъ има една пауза отъ 15 минути, а слѣдъ първия урокъ — 5 минути. Въ паузитѣ дѣцата се извождатъ по редъ вънъ отъ училището. Въ междучасията винаги (зимѣ и лѣтѣ) стаитѣ трѣбва да се провѣтряватъ.

15. Въ междучасията семинариститѣ наглеждатъ дѣцата и имъ услужватъ въ игритѣ.

VIII. Изпити и бѣлѣжки.

1. Ученицитѣ отъ I. и II. отдѣление получаватъ за Michaelis (30. XI.) и за Великдень свидѣтелства, възъ основа на бѣлѣжкитѣ, поставени отъ семинариститѣ-учители и въ съгласие съ рѣшенията на конференцията. Класнитѣ учители вписватъ бѣлѣжкитѣ на своето отдѣление и оттамъ ги прѣнасятъ въ свидѣтелствата. Свидѣтелствата се подписватъ отъ директора и ординариуса и се раздаватъ на ученицитѣ, — никакви затова изпити не се произвеждатъ.

2. На ученици, които напущатъ училището, се издаватъ особени свидѣтелства.

3. Ученицитѣ отъ останалитѣ отдѣления (III. и IV.) получаватъ бѣлѣжки, но не имъ се издаватъ свидѣтелства.

4. При всѣко промѣняване на групитѣ, семинариститѣ-учители полагатъ практически изпитъ по прѣдметитѣ на своята група. На тия изпити присѫтствуватъ семинарнитѣ учители и директори, които въ особено засѣдание поставятъ нужнитѣ бѣлѣжки по »практика«.

Б. Препарандия (Präparandenanstalt).

Препарандитѣ въ Прусия сѫ самостоятелни учебни заведения. Тѣ сѫ подготвителни заведения за специалнитѣ семинарни (педагогични) класове, по която причина повечето отъ тѣхъ сѫ присъединени къмъ учителскитѣ семинари и сѫ подъ управлението на семинарнитѣ директори. Тѣ прѣдставяватъ сѫщото, както III-класнитѣ училища при нашитѣ педагогически училища.

За ученици въ препарандията се приематъ свършилитѣ курса на »народното« училище, слѣдъ като сѫ издържали съ »успѣхъ« конкурсния изпитъ, който се произвежда въ началото на учебната година. Конкурсниятъ изпитъ е писменъ и устенъ. Писмениятъ изпитъ [...] да се изработи една тема по нѣм[...] и рѣшение нѣколко задачи по аритме[...] метрия. Устниятъ изпитъ обхваща уче[...] риалъ на народното училище и то п[...] (библейска история, катехизисъ, цър[...] ковни пѣсни); нѣмски езикъ (четене[...] ране, граматика и правописъ); ари[...] геометрия; отечествовѣдѣние (история[...] [...]ия); естествознание; музика и крас[...]

Устниятъ изпитъ се произвежда чр[...] по всѣки единъ отъ горнитѣ прѣдме[...] [...]итѣ се раздѣлятъ на нѣколко групи [...] една група се екзаменува по отдѣлно. [...]титѣ се явяватъ много добрѣ подгот[...] при това владѣятъ разумно учебната [...] Както вече споменахъ, курсътъ на уч[...] препарандията е 3-годишенъ съ 3 к[...] II и I. класъ. Кои учебни прѣдмети [...] ватъ въ препарандията и какъ сѫ тѣ з[...] се вижда отъ слѣдната таблица:

Учебни прѣдмети	III. класъ	II. класъ	I. [класъ]
1. Религия	3	4	[illegible]
2. Нѣмски езикъ	5	[illegible]	[illegible]
3. Математика (аритметика и геометрия)	[illegible]	5	[illegible]
4. История	2	2	[illegible]
5. География	2	2	[illegible]
6. Естествознание	2	[illegible]	[illegible]
7. Френски и и др. [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
8. Музика	4	3	[illegible]
9. Краснописание	2	2	[illegible]
10. Рисуване	2	2	[illegible]
11. Гимнастика	3	3	[illegible]
	34	37	[illegible]

Числото на ученицитѣ въ всѣки кла[...] 30—35 ученика. По-голѣмата часть о[...] [...]итѣ на препарандията живѣятъ въ [...] [...]кия интернатъ, като плащатъ за [...] марки годишно, плащани въ началото [...] тримѣсечие по 45 мк.

Ученицитѣ носятъ обща форма — [...] костюмъ и ясновелена шапка съ бѣ[...] корделa. Тая форма е задължителна [...] ученици отъ препарандията и първитѣ [...] нарни класа — ученицитѣ отъ послѣд[...] наренъ класъ сѫ освободени отъ нея.

В. Семинарни класове (Seminark[...]

Споредъ статута на семинара, въ III. [...]ренъ класъ се приематъ само опрѣдѣл[...] (20) кандидати. Тѣ трѣбва да не сѫ [...] отъ 16 години, нито пъкъ по-стари [...] [...]дини. Кандидатитѣ полагатъ приеменъ [...] и устенъ) изпитъ върху мате[риала] [...] въ тритѣ препарандски класа, по слѣдн[...]

религия, нѣмски езикъ, аритметика и история, география, естествознание, френски или английски езикъ. Изпитътъ ...ла отъ опрѣдѣлена комисия, състояща ...ектора, главния учитель (Oberlehrer'а) ...семинарни учители. Тая комисия се ...лствува отъ специаленъ пратеникъ на ...ания учебенъ съвѣтъ«. Кандидати, ... издържатъ »удовлетворително« пис... ...ть, губи правото да се явява на ...пити. Устнитѣ изпити се произвеж... ...сѣди, сжщо както при конкурсни ... въ препарандията. Тия отъ канди... ...ито сж получили срѣдно »удовлет... ...ьно«, само тѣ се приематъ за ученици ...минаренъ класъ. Споредъ числото на ... часове, първо мѣсто заема матер... ...къ, послѣ педагогиката, практическит... ...ния, математика и т. н. Слѣдната таб... ...ва, какво е седмичното разпрѣдѣление ... учебни прѣдмети:

...прѣдмети	III. класъ (курсъ)	II класъ (курсъ)	I. класъ (курсъ)	Общо ... седмично
...ки езикъ	5	5	2	12
...огика	3	3	3	9
...матика	5	5	2	12
...ия	3	3	2	8
...афия	3	2	1	6
...ия	2	2	2	6
...ствознание	2	2	2	6
...зиране и об... ...ови уроци	—	4	4	8
...шна практика ...пражненитѣ от...ния	—	—	4—6	4—6
...ски езикъ	2	2	2	6
...а	5	5	5	15
...ане	2	2	1	5
...ство	1	1		2
...стика	3	3	3	9
	36	38	[illegible]—[illegible]	

... на учебната година семинариститѣ ...установения зрѣлостенъ (матурите... ...ъ. Прѣди да се започне матуритетния ...ички абитуриенти се подхвърлятъ ... ...о прѣглеждане и само »доказано ...се допущатъ до тоя изпитъ. Зр... изпитъ бива писменъ и устенъ и о... ...бния материалъ отъ последнитѣ два ... класа (II и I класъ).

...де ясно, какъвъ е тука тоя изпитъ ...воляваме да приведа темитѣ на та... ...ъ матуритетенъ изпитъ.

...на тема: »Връзката между училището ...ото.«

...на тема: »Божата дума за клетвата.« ...ена тема: »Виелскитѣ съюзни актове ...ата конституция«.

...ложение на солитѣ.«

...а една геометрическа прогресия от... 5-ятъ членъ е $3^{17}/_{81}$, 9-ятъ членъ $^{6120}/_{6561}$; колко е голѣмъ коефицента, 1-ятъ членъ, последниятъ членъ и сумата отъ членоветѣ на тая прогресия?

2) Единъ фабрикантъ прави заемъ отъ 175,000 м. по $4^{1}/_{2}$%, като се задължава въ продължение на 18 години да изплати тая сума. Колко трѣбва да бжде погашението, когато то става въ края на всѣка година и ще започне отъ III. година?

3) Съ колко по-голѣмо е плоското съдържание на единъ правиленъ десетожгълникъ отъ плоското съдържание на единъ правиленъ девѣтожгълникъ, когато и двата иматъ по 8·5 с. м. странична дължина?

4) Единъ камъкъ лежи въ единъ басейнъ съ хоризонтална повърхность на водата, на която височината е 2 метра.

Подъ какъвъ жгълъ е неговиятъ образъ спрѣмо положението му, когато показательтъ на прѣчупването на водата е $^{4}/_{3}$ и камъкътъ е наведенъ подъ жгълъ 58° 35′ спрѣмо хоризонта?

5) Колко голѣмо е плоското съдържание на единъ правъ прѣсеченъ цилиндъръ, когато основниятъ му ржбъ е 19,7 с. м., най-кжсата му странична линия 4,2 с. м. и прѣсечението образува жгълъ отъ 150° 38′ 10″?

VI Хармонизиране на една хорална мелодия и една модулация.

IV. Учителски персоналъ.

Учителскиятъ персоналъ на семинара се състои отъ единъ директоръ, отъ единъ главенъ учитель (Oberlehrer) и отъ 14 семинарни учители. Директорътъ и главниятъ учитель сж съ висше образование, а семинарнитѣ учители иматъ само семинарно (педагогическо — срѣдно) образование.

Възнаграждението на учителитѣ е слѣдното: директорътъ получава годишно заплата отъ 3600 — 4800 марки и свободно жилище; първиятъ (главниятъ) учитель получава отъ 2700 — 3300 марки, а семинарнитѣ учители — отъ 1700 — 2700 марки.

Разпрѣдѣлението на учебнитѣ прѣдмети между семинарнитѣ учители става въ основа на тѣхната специалность — всѣки учитель си избира прѣдметъ споредъ специалностьта си и го запазва за три години. Часоветѣ по педагогика се разпрѣдѣлятъ винаги между директора, ординариуса и единъ отъ врѣменнитѣ учители и то така: директорътъ взема (прѣподава) историята на педагогията, ординариусътъ — психологията и дидактиката, а врѣменниятъ учитель — общето възпитание и специална методика. Срѣдното число на часоветѣ, които иматъ семинарнитѣ учители, е 24 часа въ седмицата — въ това число влизатъ и инспекционнитѣ часове.

V. Обучение.

По съвѣтитѣ на любезния директоръ на семинара, г-нъ Tomschat, най-напрѣдъ ние започнахме да хоспитираме отъ най-долното отдѣление и постепенно прѣминавахме въ по-гор-

нитѣ отдѣления и класове. При всѣко едно отдѣление прѣстоявахъ около 4 седмици.

Знае се, че добрият успѣхъ въ обучението зависи отъ: а) избора на учебния материалъ, б) отъ сполучливото нареждане на опредѣленитѣ части на обучението, в) отъ начина на прѣподаването и пр. Учебниятъ материалъ въ опитното училище е нареденъ по принципа на концентрическитѣ кржгове за прѣзъ 8-тѣ учебни години. Отдѣлнитѣ прѣдмети не сж изолирани, но сж въ зависимость и въ свръзка помежду си, т. е. тѣ се концентриратъ въ една цѣлость. Отъ всички учебни прѣдмети се образуватъ нѣколко групи, съ които се стрѣмятъ да постигнатъ една и сжща главна цѣль. Учебниятъ материалъ по разнитѣ учебни прѣдмети, (съ изключение на смѣтането, геометрията и писането) е раздѣленъ на 2 отдѣла: единъ, който трѣбва да се прѣмине прѣзъ първата учебна година, другъ прѣзъ втората учебна година. Това отговаря на двѣгодишната продължителность на всѣко отдѣление. Въ врѣме на обучението не се прави разлика между ученицитѣ отъ долния отдѣлъ и тия отъ горния отдѣлъ, а се работи, като съ едно самостоятелно отдѣление. Методическата разработка на материала по разнитѣ учебни прѣдмети сжществено не се различава отъ онова, което специалната методика ни дава. Учебниятъ процесъ се основава на психологическитѣ закони за репродукцията, аперцепцията и абстракцията.

Сега свеждамъ въпроса до обучението по всѣки учебенъ прѣдметъ въ опитното училище.

1. Обучението по законъ божи.

Обучението по законъ божи заема първо мѣсто въ програмата на опитното училище. На него се обръща доста голѣмо внимание. Така напр. на зрѣлостнитѣ изпити повечето отъ практическитѣ теми се избиратъ изъ областьта на библейската история и особено катехизиса. Тоя прѣдметъ се прѣподава по акроматическата учебна форма. Не липсва ѝ догматизъмъ — това зависеше отъ естеството на материала, както и отъ личностьта, т. е. кой прѣподаваше. Изобщо, обучението по тоя прѣдметъ върви много трудно и мжчно се заинтересуваха дѣцата. Грѣшката лежи не въ начина на прѣподаването, колкото въ самата учебна материя. Ранното започване още въ I-та учебна година, на библейска история (стария и новия завѣтъ) принася врѣда на ученицитѣ, вмѣсто полза. Дѣцата дохождатъ въ училището съ много малко аперцепируеми прѣдставления и не сж въ състояние да разбератъ тая материя, а я заучватъ (зазубрятъ) на паметь. Второ, материалътъ не отговаря на дѣтското развитие, и дѣтската душа не може да го асимилира, въпрѣки изкуственитѣ срѣдства, къмъ които се прибѣгва. То е врѣдително още и въ възпитателно отношение, защото скова дѣтската фантазия и мислене. Вънъ отъ това, материалътъ по тоя прѣдметъ е много прѣтрупанъ и отнема *голѣма часть отъ* учебното врѣме.

2. Обучение по смѣта

Още отъ твърдѣ отдавна при т
минаръ сж се правили опити за по
прѣподаването на тоя учебенъ прѣд
се забравя, че оттука излѣзе «реф
обучението по смѣтане. Хенчелъ, к
при тукашния семинаръ, прави о
замени методата «на числата» съ та
ствията», като естествена и най-п
въ народното училище. Обучението
сега се прѣподава по комбинуваната
Хенчелъ-Грубе. Тука привеждамъ
на разпрѣдѣлението на учебния ма
I. и II. учебна година.

2) Образуване нагледни прѣдстави
отъ 1—10, отъ 10—20 и т. н. до 10

2) Всестранно (общо) запознаване
отъ 1—10 . . . до 1000.

3) Броене отъ 1—10; 10—20 . . .

4) Всички дѣйствия съ числата о
10—20 . . . 100 (само по десетици).

5) Събиране и изваждане отъ 1—10;
до 100 (десетици и единици).

6. Умножение, мѣрене и дѣлене с
отъ 10—100, именно: а) 10—20 *с*
б) до 30 *съ* и *на* 3; в) до 40 . . . 4; г)
д) до 60 . . . 6; е) до 70 . . . 7; ж) до
з) до 90 . . . 9; и) до 10 . . . 10.

7. Умножение, мѣрене и дѣлене с
и единици.

8. Практическо смѣтане — рѣшава
отъ 4-тѣ дѣйствия.

За изходна точка на обучението по
метъ служатъ задачитѣ; цѣльта с
въ видъ на задача (смѣтка), взета
ската околность или изъ обикновен
Почти 3/4 отъ цѣлото учебно врѣме
лено за «умственото смѣтане». Дълги
нения по умствено смѣтане привиква
цитѣ да смѣтатъ бърже, вѣрно и
шитѣ числа. Дори въ горнитѣ отдѣлен
задачата може леко да се прѣсмѣтне
рѣшението ѝ ставаше на паметь, а ре
отъ това просто се забѣлѣзва на табл

Обърна ми внимание практичното с
Тели (Tällichscher Rechenkasten vom
gischen Seminar zi Iena), съ което много
се прѣдставятъ образуванията на числ
нитѣ операции съ нишитѣ числа. За
отъ I. учебна година, това е едно н
помагало.

3. Обучението по езика.

Цѣлото обучение по езика се гради
танката. Отъ нея се взима материалъ з
ческитѣ упражнения, четенето и писмени
нения. Читанката е, тъй да се каже,
не само на обучението по езика, но и
цѣлокупното обучение. По тая причи
ката е обемиста и съ много разноо
интересенъ материалъ. За забѣлѣж

...тическото четене се обрѫща голѣмо внима...е. Особено декламациитѣ се разработватъ ...но и систематически. Ученицитѣ декламиратъ много, дори прѣмного, като се почне отъ ...то отдѣление, че до последното, та това ...йствено само на нѣмеца и на нетовия ...нъ езикъ.

...чението по езика има ефективната цѣль, да ...тъ ученицитѣ чистия литературенъ езикъ, ... могатъ да изразяватъ устно или писмено ...ѣ мисли. Особено първото е отъ голѣмо ...ние, защото се противопоставя на разнитѣ ...кти (знае се, че въ Германия има много ...кти и то твърдѣ различни едно отъ друго; ...непътъ говори съвсѣмъ не тъй, както ба...тъ или пъкъ както нѣмецътъ отъ сѣверъ). ...меннитѣ упражнения сѫ най-много застѫ... седмично на всѣко отдѣление се задаватъ ...—6 писмени теми. Материалътъ за писме... упражнения се черпи изъ разни учебни ...мети, като прѣдметното обучение, отечество...сто, историята, библейската история, и у...ѣ четива, стихотворения и пр.

...бучението по отечествовѣдѣне.

...дната точка на обучението по отечество...е е близката дѣтска околность.

...чението се води по развивателната метода ...твърдѣ успѣшно. Главното нѣщо тука е, ...ницитѣ бѣха запознати много добрѣ съ ...нето на картитѣ и не прѣдставляваше голѣма ...сть новиятъ материалъ да се извлѣче отъ ...ѣ ученици, чрѣзъ бесѣдване. Сѫщо, уче...тѣ си служатъ съ приложението на мащаба. ...о, напримѣръ, е нужно да се опрѣдѣли ...янието отъ единъ градъ до други или отъ ...мѣстность до друга, то ученицитѣ прѣмѣр...съ линеала разстоянието между търсенитѣ ...ости, послѣ го нанасятъ на мащаба на ...а и изразяватъ въ километри отношението.

...орията се прѣподава по биографическата ...а и то въ свръзка съ географията. Тукъ ...олѣма прѣтрупаность.

5. Обучението по пѣние.

...нието е застѫпено много добрѣ и се счита ...инъ отъ първостепеннитѣ учебни прѣдмети. ...чението по пѣние се води най-основно. ...ницитѣ отъ първата учебна година се учатъ ...познаватъ различни тонове и се упраж...ъ въ пѣние на леки интервали и акорди ...о заучаватъ по слухъ лѣсни, училищни и ...ни пѣсни. Въ II. и III. учебна година ...цитѣ заучватъ по-трудни мелодии и упраж... ...итѣ пѣсни се прѣподаватъ на два гласа. ...V. и V. учебна година тѣ се запознаватъ съ ...алната стълба и «нотитѣ». Първоначално ...тѣ сѫ замѣнени съ цифри и всѣка ме... се написва съ ноти и съ цифри — това ...ължава, докато ученицитѣ схванатъ съвсѣмъ ...нотитѣ.

Въ послѣднитѣ три учебни години (6., 7. и 8.) на ученицитѣ се дава елементарна теория по музиката, като «нотната система», «интервалитѣ» и най-обикновенитѣ «мажорни» и «минорни» гами. Ученицитѣ изучаватъ: училищни, народни и художествени пѣсни. Пѣснитѣ се пѣятъ на 2, 3 и 4 гласа. Ученицитѣ се явяватъ подготвени още отъ дома, та леко схващатъ материята. Вънъ отъ това ученицитѣ изучаватъ много черковни псалми и хорали, мелодиитѣ на които сѫ доста трудни. Въобще вокалната музика се изучава тъй добрѣ, че би задоволила всѣко «музикално» ухо.

6. Обучението по рисуване.

Материалътъ по тоя учебенъ прѣдметъ е нареденъ концентрично, за да могатъ ученицитѣ и отъ двата отдѣла да се обучаватъ общо. Въ II. и III. учебна година дѣцата рисуватъ изключително прѣдмети отъ паметь, които сѫ учили при прѣдметното обучение. Рисуването става съ свободна рѫка. Въ IV. и V. учебна година ученицитѣ рисуватъ (на паметь) прости естествени форми изъ дѣтската околность. Рисуването става съ моливъ или копие на сива хартия. Въ VI., VII. и VIII. учебна година се рисуватъ тѣла въ пространството. Въ второто полугодие ученицитѣ рисуватъ рисунки отъ натура (съ бои), като ягода, черешово клонче, ябълковъ цвѣтъ, роза, лале, люляка и т. н. и то доста сполучливо.

VI. Училищно-педагогична практика.

За връзка между педагогическата теория и практика служатъ хоспитиранията и практическитѣ прѣподавания.

Училищната практика започва отъ II. семинаренъ класъ (II. курсъ) и се състои отъ хоспитирания — два часа седмично; ученицитѣ слушатъ образцовитѣ уроци, държани отъ ординариуса и семинарнитѣ учители. За всѣка една лекция ученицитѣ държатъ бѣлѣжки, слѣдъ което имъ се даватъ нѣкои разяснения върху прѣподадената тема и нейната методическа разработка.

Прѣзъ второто полугодие хоспитиранията (въ тоя класъ) се замѣстватъ съ практически прѣподавания.

Сѫщинската педагогическа практика започва въ послѣдния класъ. Тя се състои отъ образцови уроци, общи пробни лекции, педагогически конференции и упражнения и всѣкидневна практика въ отдѣленията на опитното училище.

Както споменахъ, образцовитѣ уроци държи ординариуса два пѫти въ седмицата, въ срѣда и сѫбота.

Общи пробни лекции държатъ семинариститѣ сѫщо два пѫти въ седмицата и то веднажъ въ разделното училище, другия пѫть въ слѣтото училище. На тия лекции присѫтствува директорътъ,

Oberlehrer'ътъ, респективниятъ семинаренъ учитель — това зависи отъ кой учебенъ прѣдметъ е лекцията, и семинариститѣ отъ цѣлия класъ. Семинариститѣ държатъ бѣлѣжки върху прѣподаваемата се лекция, а въ другъ единъ специаленъ часъ тая лекция се критикува общо отъ цѣлия семинаренъ класъ. За по-голѣмо улеснение всѣка обща лекция се стенографирва и се държи статистика: а) колко въпроси се падатъ «срѣдно» на ученикъ и б) колко сполучливи отговори даватъ ученицитѣ. Всичко това се изразява въ %. Съ тая статистика е натоваренъ особенъ семинаристъ.

Всѣки практикантъ прѣдставя писменната методическа разработка на лекцията.

Всѣкидневното обучение на 4-тѣ отдѣления на опитното училище е прѣдоставено изцѣло на семинариститѣ отъ послѣдния класъ; тѣ сж дѣйствителнитѣ тѣхни учители. Прѣподаванията на семинариститѣ се контролиратъ отъ семинарнитѣ учители — всѣки единъ отъ тѣхъ посѣщава по редъ 4-тѣ отдѣления по своя (специаленъ) прѣдметъ и слѣди хода на обучението му. Често пжти семинарнитѣ учители взиматъ участие въ прѣподаването като показватъ на практиканта, какъ трѣбва да се работи.

За тия прѣподавания семинариститѣ изработватъ препарации, които прѣдварително трѣбва да бждатъ прѣгледани отъ надлежн
ренъ учитель. Слѣдъ 4-седмична пр
отдѣлението семинариститѣ размѣнят
титѣ си, като за всѣка размѣна тѣ
особени практически изпити, наречен
изпити. Отъ тия изпити се оцѣнява
на семинариститѣ и имъ се поставятъ
бѣлѣжки.

Педагогическитѣ конференции при
сж седмични. Тѣхъ посѣщаватъ вси
нарни учители и семинариститѣ отъ
класъ. Конференциитѣ ставатъ всѣки ч
(слѣдъ часоветѣ) и се прѣдседателств
директора на семинара.

Цѣльта на тия конференции е: 1)
датъ единство и съгласие въ методика
питанието въ най-широкъ смисълъ н
2) въ тѣхъ се установява задачата в
нието за едно опрѣдѣлено врѣме; 3)
се за привикване къмъ вѣрно употрѣ
възпитателнитѣ срѣдства; 4) докладват
кои наблюдения върху ученицитѣ и 5)
се научни и педагогически реферати о
новетѣ на конференцията. Тукъ именно
ренциитѣ служатъ не само като връзка
ученици и учители, но сжщо като е
ното мѣсто, гдѣто се опрѣдѣля отно
между теоретическото прѣдписание и д
телната практика.

11.

редба на педагогическото и образцово училище въ Монпелие.

Отъ Д. Анастасовъ,

учитель въ Кюстендилъ.[1]

Исторически прѣгледъ.

да се разгледа днешната организация
Монпелийского педагогическо училище,
во е да се прослѣди изобщо развитието
огическото образование въ Франция,
ече, че въ педагогическата ни литера
аме почти нищо писано за него.
1684, l'Abbe de la Salle основалъ инсти
еченъ: «seminaire de maitres d'ecoles
ъ гр. Montcornet за подготвяне на учи-
ѣ ржководството на негови собствени
като го снабдилъ дори съ едно образ-
лище. Това заведение не прѣживѣло
.

енгъ Роландъ въ 1768. год. но необхо-
е заелъ за устройването на единъ се-
дѣто да се подготвятъ достойни замѣ-
езуититѣ, обаче не успѣлъ да реали-
екта си, който оставалъ само писанъ
Идеята пъкъ минала въ Германия,
амѣрила добра почва. Дюкътъ Саксъ-
Гота основалъ пръвъ институтъ слѣдъ
за управитель на който отпослѣ оста-
я Франке.

трѣмлението въ Франция за образо
народната маса посрѣдствомъ добъръ
персоналъ заглъхва, за да избухне
въ срѣдата на революцията. Отъ сега
идеята за педагогическото училище се
ъ сърцето на революционнитѣ и либе-
ечения, като се свързва неразривно съ
огресъ. — Ние виждаме, когато кон-
ътъ взема връхъ, педагогическото учи-
«майка на свѣтулкитѣ», малтретирано,
но, дори и затваряно за угодата на
ерни реакционни замисли. Само либе-
лементи сѫ имали присърце това учи-
пропагандиране на народната просвѣта.
що най-близкото до народа събрание,
ъ, на 30. X. 1791. г. издава декретъ за

уреждане въ Парижъ на едно педагогическо учи-
лище съ 4-мѣсеченъ курсъ за приготвяне про-
фесори, които да отворятъ подобни училища
въ разнитѣ окржзи. За прѣподаватели били опрѣ-
дѣлени най-великитѣ френски мжже: Лапласъ,
Бертолетъ, Бернардъ Сентъ Пиеръ и др.

Обаче едва въ 1810. год въ гр. Страсбургъ
подъ грижитѣ на Lezai-Marnezia и ректора Lev-
raud се отворило първото френско добрѣ наре-
дено педагогическо училище съ 4-годишенъ
курсъ, което дало блѣскави резултати, подгот-
вило прѣкрасенъ за врѣмето си учителски персо-
налъ и тикнало много напрѣдъ основнитѣ учи-
лища въ околностьта. Въ периода 1823.—1828
прогресътъ на педагогическитѣ училища е билъ
спрѣнъ поради злата воля и недовѣрие на властьта.
Въ 1828 г. дохожда либералниятъ министъръ на
просвѣщението Vatimesnil, който официално прѣ-
поржчва отварянето на педагогическитѣ училища,
които едва чакали, за да изникнатъ отведнажъ
10 (въ Vesges, Mirecourt, Dijon, Toul и др.). Па-
дането на това министерство не угасило идеята
на педагогич. училища, която се разпространила
по всичкитѣ краища на Франция.

Най-важна реформа е направена отъ министра
Гизо на 14. XII. 1832., който подчинява тѣзи
училища на централната властъ, но при все това
дава право на окржжни. управления да се съобра-
зяватъ съ мѣстнитѣ нужди при съставянето на
програмата, въ която влизатъ елементарни и по-
лезни за практическия животъ знания.

Б. Прѣзъ сжщата година (1832.) се турнала осно-
вата на педагогическото училище въ Монпелие
по частната инициатива на окржжния съвѣтъ,
подпомогнатъ отъ министерството. Първата ди-
ректорска длъжность е дадена на единъ биввшъ
директоръ слѣдъ специаленъ изпитъ. Първона-
чално за помѣщение наели нарочно увеличеното
здание на централното основно училище, съ цѣль
да се свърже теорията и практиката. Училището
се отворило на 31. VIII. 1833. г. съ 16 ученици.
До 1846. г. почти всички прѣдмети се прѣпода-
вали само отъ директора съ 1—2 помощника.

[1] ...ировано съ заповѣдь № 1882 отъ 27 септем...
год.

Въ 1850. год. либералнитѣ идеи били затъмнени отъ усилията се реакция и его злонитѣ и погледи се устрѣмили къмъ огнището на народната просвѣта въ окрѫга. Почватъ се направо и чрѣзъ окрѫжния управитель купъ обвинения че то подготвяло безбожни и горди младежи, които не били прѣдразположени да се отказватъ отъ «свѣтския духъ». Населението обаче, на което била скѫпа сѫдбата на тази «народна искра», прѣдставлявано отъ кмета, членъ въ контролната комисия, слѣдъ направената ревизия гордо защитило престижа на училището, вслѣдствие на което консервативнитѣ елементи не сполучили затварянето му. Учителскиятъ персоналъ въобще се колебаелъ между 3—4 професора, при това икономътъ прѣподавалъ въ курсовѣтѣ по литература.

Въ резюме на извънредно краткия ми исторически прѣгледъ, съставенъ отъ откѫслеци изъ официалнитѣ «педагогически монографии», педагогическиятъ рѣчникъ и архивата на училището, ясно можемъ да схванемъ, че и у насъ педагогическото и основното училища сѫ прѣтърпѣли такива перипетии. Напослѣдъкъ не можемъ да не се трогнемъ отъ това, че сега на чело на нашето министерство стоятъ хора, които не сѫ мащеха за народното ни образование, а се стараятъ чрѣзъ настоящитѣ още живи примѣри да го подобрятъ. Отъ министерското кресло дори виждаме да огрѣватъ лѫчитѣ на живо симпатия къмъ всеучилището и свикнато досега само на ритници основно училище и основно образование.

II. Педагогическо училище.

А. Училищно здание.

Разпрѣдѣление: класни стаи, кабинети, спални, канцеларии, кухня, отдѣление за економа и директора.

Сегашното Монпелийско училищно здание, при все че не е строено нарочно за училищната си цѣль и че отвънъ има страненъ, може да се каже застрашителенъ видъ съ своитѣ високи дебели гевгирени огради и желѣзни врати, и с цѣлата усамотеность, пакъ не може да се смѣта за съвсѣмъ неудобно. То е гевгирено и построено на два етажа. Въ долния се помѣщава една доста обширна зала за занимание, гдѣто всѣки ученикъ си има специално бюро за писане и поставяне на учебницитѣ, а до нея е канцеларията на директора. Училищната библиотека е сравнително добрѣ попълнена съ съчинения по педагогика и френска история. Въ този етажъ е готварницата и залата за ядене. Въ [illegible] служи за жилище на директора. На другия край е обширната амфитеатрално наредена зала за химия, гдѣто всѣки ученикъ може да работи съ далеонитѣ му апарати и съединения. Другитѣ двѣ стаи сѫ учебни класни. В горния етажъ сѫ тритѣ ученически спални съ около 15 м. д. и 9 м. ш. и съ около 10—15 легла

всѣка една. Тукъ се намира и спалня гдѣто всѣки ученикъ си има свой чец[...] Другото отдѣление е заето отъ econ[...] вата фамилия и една стая за учи[...] тель. Тукъ сѫ също кабинетитѣ и [...] залата за рисуване. Въ кабинетитѣ [...] че при всѣки отдѣлъ на научни апар[...] тели, физическия или химическия ка[...] ратъ голѣмо множество машини, у[...] сѫ устроени възъ основа на този [...] употрѣбяватъ въ практическия живот[...] страна се виждатъ най-обикн употрѣб[...] рати, необходими въ основното учи[...] готвени отъ самитѣ ученици.

Б. Училищенъ дворъ, градин[...] стически и танцувателенъ [...]

Прѣдъ училището е училищниятъ [...] около 2½ хектара повърхнина, разд[...] опитно поле за земледѣлие и ботаника [...] оранжерия и дворъ, въ който [...] крила сѫ поставени най-елементарни [...] стически уреди, а въ другия край — [...] за почивка и танцъ, снабдени съ пиан[...]

Откъмъ хигиенична страна здание[...] поставено, само че спалнитѣ сѫ [...] вѣръ, не се огрѣватъ почти [...] подътъ е покритъ вмѣсто дъски съ [...] върнати каменни плочи.

В. Материална организац[...]

Всички учебни пособия се даватъ [...] нитѣ безплатно. Чиноветѣ сѫ доста [...] хигиенични. По стѣнитѣ на класнитѣ [...] окачени разни релефни карти на [...] Франция, цѣла Франция и пр.

Приемането на ученицитѣ (госпи[...] ианти) става чрѣзъ конкурсъ. При [...] въ интерната (около 1. октомври) [...] сѫ задължени да си набавятъ по [...] тални дрехи, формена шапка и [...] които могатъ да излизатъ изъ града [...] четвъртъкъ отъ 1½ ч. — 5 ч. слѣдъ об[...] дъ и отъ 8 ч. с. — 5 ч. вечерь.

Курсътъ на училището е билъ и [...] годишенъ, но отъ 1890. год. и до днес[...] но и [...]ень.

Свършилитѣ педагогическото учи[...] право да се представятъ на изпитъ [...] ко курсъ за постъпване въ висш[...] [...] Ecole Normale S[...] Saint-Cloud), гдѣто ги приготвятъ [...] се приготвятъ за разнитѣ длъжност[...] въ свръзка съ основното образование [...] тори, секретари, прѣподаватели въ сел[...] училище и пр.

Храната е проста и хранителна [...] зеленчукъ и сланина [...]): закуска [...] кафе и [...]. Храната се помѣщава [...] отдѣлено се[...] стрѣдата.

...ението става съ въздушенъ газъ. Уче... свикнали на продължителна самостоя... ственa работа, на проста храна и обста... могa да кажа, на суровъ животъ.

...остьтa на педагогическитѣ училища въ ...е, че въ всѣки окръженъ центъръ има ...такьво, което приготвя учители само ...окръгъ, съгласно неговата нужда.

...вото педагогическо училище изначало ...въ всичкитѣ курсове само 18 ученици, ...година сж свършвали по 6 души. Отъ ...851. г. числото на ученицитѣ се зви... 15—20. Въ 1851. числото имъ се уве... 40 поради липса на учители. Отъ ...сегa — срѣдно 45 уч., а тази година ...а всички ученици въ интерната е 40 ...ободнц пансионери не е имало, съ из... на мене, та училището може да се ...безплатно още отъ своето основание.

...етъ. При отварянето на училището бю... достигалъ 16,361 л. Въ 1834. г.—15,300. ...жение на 9 години ученицитѣ сж били ...съ 35 л. мѣсечно всѣки. Разноскитѣ за ...никога не сж прѣминавали 45 л. мѣ... ...ъ 1878 г. — 1888. г. бюджетътъ за уче... ...ина 520 л. годишно. Отъ тогава и до ...ички разноски на ученикъ се плащат ...0 л. годишно.

...Вжтрѣшна организация.

...ень редъ, дисциплина, регламентъ и пр.)

...ата вѣжливость, която смекчава суро... ...вина натура, се съблюдава и въ най... ...отношенията на ученицитѣ. Въ врѣме ...даване всѣки е заинтъ да вземе по-точни ...ни бѣлѣжки върху прѣдмета, който се ...като се дава при това всѣкиму пълна ...да защита, разисква и оспорва темитѣ ...ниви за неговия духъ идеи. Обнос... ...жду учителитѣ и ученицитѣ сж искрени ...и крайно учтиви. Обикновено уче... ...отъ третия курсъ се ползуватъ съ из... ...важение прѣдъ другаритѣ си, въдворя... ...а и тишината, надзиравать въ врѣме ...занятия или почивка и сж освободени ...повеннитѣ длъжности за чистене на учи... ...помѣщение, което се извършва отъ ...ѣ отъ I. и II. курсове. Разликата на курсо... ...образование) играе важна роль. Изобщо ...училищния редъ и дисциплина може ...вни съ онзи на една умѣрена аристо... ...ят никоя отъ античнитѣ републики, ...тъй се разбира малката разлика на ...умно развитие, което сжществува между ...ѣ. Общиятъ надзоръ е повѣренъ на ...ъ прѣподавателитѣ, който получава ...ки длъжность храна и квартиръ и жи... ...во съ ученицитѣ. Бѣлѣжкитѣ относи... ...жкитѣ опущения на регламента или не... ...ни се съобщаватъ отъ г-на директора ...бота вечерь, въ който день се опрѣ... ...държанитѣ и наказани по слабъ успѣхъ или лошо поведение ученици, които се лишаватъ отъ правото да излизатъ въ града за извѣстно число часове. Често пжти върху извѣстни своеволия или пороци, г-нъ директорътъ чете подходящи четива. Наградитѣ се състоятъ въ това, че се съобщава на ученицитѣ редътъ имъ по успѣхъ.

Стената на ученицитѣ сж проникнати съ горещъ демократически и републикански духъ; — самото училище е олтарътъ на френската република, а символътъ и (статуята на свободата), помѣстена въ залата за занимание, буди винаги любовьта за народната свобода и омраза къмъ царизма и реакцията.

Ученикътъ се ползува съ уважение на своето лично достойнство, обаче е задълженъ строго да се подчинява на разпрѣдѣлението на учебното врѣме:

Сутринь ставане въ 5 ч. и тихо занимание до 7 ч. веч.

Миене и тоалетъ отъ	7 ч.	—	$7\frac{1}{2}$ ч.
Закуска отъ	$7\frac{1}{2}$ »	—	$7\frac{3}{4}$ »
Учебни активни занятия	8 »	—	12 »
Обѣдъ	12 »		
Почивка	12 »	—	$1\frac{1}{2}$ »
Занятия	$1\frac{1}{2}$ »	—	$4\frac{1}{2}$ »
Почивка	$4\frac{1}{2}$ »	—	5 »
Учебни занятия (тихи)	5 »	—	7 »

Вечеря 7 часътъ и почивка до 8 ч.

Лесно занимание или писане писма 8 ч. — 9 ч. (часътъ за лѣгане).

Излизане изъ града: четвъртъкъ $1\frac{1}{2}$ — 5 ч. вечерьта и недѣля 9—12 ч. с. и $1\frac{1}{2}$—5 ч. в.

Занятията не се почватъ и свършватъ съ остарѣлата мода на каквито и да било религиозни обрѣди. Никога ученицитѣ се не водятъ въ черква. Религиозното обучение е замѣстено съ изучването на моралъ и на отечественитѣ и изящна френска литература, която се изучава подробно. Основниятъ учитель е единъ отъ смѣлитѣ борци противъ клерикализма, който е подпората на царизма въ Франция.

Д. Програма.

Отъ горнитѣ цифри за разпрѣдѣление на учебното врѣме могатъ да се извадятъ слѣднитѣ заключения:

I. а) За научното образование на учителя е посвѣтена $\frac{1}{3}$ часть отъ всички учебни часове.

б) Останалитѣ часове сж раздѣлени по равно за литературното образование и за изкуствата. Въ заключение: обръща се сериозно внимание върху възпитанието на бъдещия учитель и облагородяване на неговия характеръ.

II. $\frac{2}{3}$ отъ учебнитѣ часове сж заети отъ общеобразователни прѣдмети, а $\frac{1}{3}$ е оставена за професионално образование. Общото число на седмичнитѣ часове е 31—32.

III. Врѣмето за педагогическитѣ прѣдмети е твърдѣ кратко (2 ч. седмично за моралъ, възпитание, педагогически доктрини и 1 ч. за психология, училищна администрация, елементарно право

и политическа економия). Като особености могатъ да се забѣлѣжатъ: военни упражнения, задължителна стрѣлба на стрѣлбището, свирене на пиано (училището притежава 2), училищна администрация, елементарно право, манипулиране.

Както е споменато по-горѣ, курсътъ на училището трае 3 години. Отъ тѣхъ първитѣ двѣ години сж прѣдназначени за общото образование на бждещия учитель. Между другитѣ прѣдмети изучаватъ се:

I. год. 1. Елементарни познания по психологията и тѣхното приложение къмъ възпитанието.

II. год. а) Моралъ;

б) Прѣгледъ на психологията и моралъ заедно съ тѣхното приложение.

в) Земледѣлие (общо за всички курсове):

1. Градинарство; приготвяне почвата и количество на тора, сѣене, зариване, чистене плѣвелитѣ.

2. Сѣене въ пипинерата, разни ашладисвания, кастрене и направление на плодовитѣ дървета.

3. Цвѣтарство.

4. Работи въ ботаническата градина

5. Устройството на образцова училищна градина.

6. Ако е възможно въ програмата се прѣдвижда и пчеларство и копринарство.

7. Наблюдения въ опитното поле и екскурзии.

Третята година е прѣдназначена за професионално образование въ тѣсна смисъль на думата и за едно общо незаинтересувано и свободно образование, което да подтиква учителя слѣдъ свръшване училището къмъ по-нататъшно развитие. Тукъ вече ученикътъ може да се посвѣти на онзи прѣдметъ, къмъ който има особена наклонность и дарба. Позволява му се да посѣщава прѣдмети отъ първата и втора учебни години, по които се чувствува слабо освѣтленъ. Въобще отъ него се изисква лична и самостоятелна работа.

Професионални познания добива:

1. Чрѣзъ развитие на уроци за основното училище по история, география, моралъ и пр.

2. Чрѣзъ строгъ изборъ въ педагогическитѣ конференции при педагогическото училище на учебни методи и срѣдства.

3. Чрѣзъ училищната практика, която всѣки е задълженъ да упражнява 2 мѣсеца минимумъ при образцовото училище.

Въ училищната програма фигурира между учебния материалъ: «дѣтска литература»: — Изборъ на книги за дѣца на възрасть 9—13 год. Въ часоветѣ по педагогия г-нъ директорътъ, който е натоваренъ съ ржководенето на всички педагогически прѣдмети, прочита най-хубавитѣ откжслеци изъ модерната педагогия (автори: Локъ, Русо, Некеръ, Сюлли и др.).

Ржководенето по извѣстни учебници е изхвърлено. Ученицитѣ разполагатъ съ по нѣколко съчинения върху всѣки въпросъ и работа, отъ които заедно съ бѣлѣжкитѣ, давани отъ прѣподавателя, си съставятъ едно цѣлно резюме самички по всѣки въпросъ. Въобще синтезътъ

е усиленъ, и ученицитѣ сж свикнати
щатъ сжщественитѣ и принципални иде
При изучването на училищната орг
между другото изучватъ и допълнител
боти на основния учитель: конференци
сове за възрастни; народни четива; па
и ассоциация; взаимность.

Всѣки 2 седмици единъ отъ ученицит
товарва съ нѣкоя полезна за народа те
развива съгласно умствения багажъ на ед
публика. Критиката се дирижира въ
смисъль. Така бждещиятъ учитель се
още въ училището за своята бждеща общ
просвѣтителна дѣйность.

Въ училището се практикува развит
теми по извѣстни педагогически въпрос

Професионално-практична подго на бждещия учитель; — хоспити

Както вече се спомена, прямото профес
образование се дава третата година по тр
лични начина:

1. Всѣки учитель дава упжтвания и свѣ
по методата, учебнитѣ срѣдства и начи
прѣподаването на своя прѣдметъ въ осно
училище, дори заедно съ ученицитѣ разра
нѣкои методически единици. По такъвъ н
особеноститѣ на всѣки прѣдметъ се сп
и ученицитѣ се прѣдпазватъ отъ общи шаб
При това се изтъкватъ начини за подбу
дълбокъ интересъ къмъ всѣки прѣдметъ,
може да стане привлѣкателенъ. Респектив
професоръ се залължава да присжтству
основното училище, когато се разработва
метъ отъ негова компетентность.

2. Всѣки двѣ седмици, петъкъ вечерьта
се практикува единъ образцовъ урокъ въ
отъ тритѣ курса на образцовото училищ
нѣкой третокурсникъ, името на когото
тегля по жребе $^{1}/_{2}$ часъ прѣди почване
съ цѣль щото всички ученици отъ III. кур
бждатъ готови да го прѣподадатъ. Директ
на образцовото училище съ образцовитѣ
тели и всички ученици заедно съ г-на дире
сж задължени да присжтствуватъ. По тоз
чинъ се осигурява педагогическото единст
училището. Слѣдъ свръшването на урока
се разпусватъ, и слушателитѣ (ученици
тели) се поканватъ да изложатъ бѣлѣжки
относително начина на практикуване уро
гледна точка на неговото съдържание и ф

3. Досега всѣки ученикъ отъ II. и III.
наредъ прѣкарва непрѣкжснато по 1 сед
като прѣподаватель въ нѣкое отъ образц
отдѣления, гдѣто образцовиятъ учитель
поправя и указва недостатъцитѣ на практ
Обикновено споредъ числото на ученицитѣ
прѣкарва периодично 5 или 6 седмици въ
цовото училище, отъ които по двѣ въ
курсъ на основн. училище. Практикантътъ
участие при поправката на писменитѣ
на дѣцата. Той приготвя урицитѣ съ

…адка и съгласно упжтванията на образ…тель. Миналитѣ години сж изпращали …а отъ I курсъ да присжтствуватъ въ …о училище, които само слѣдъ 1. януа…ъ да изпълняватъ длъжностьта на по… Сжбота вечерь, всѣка седмица, образ…тель прѣдставя единъ рапортъ на г-на …а педагогическото училище, въ който …итѣ свѣдѣния за своя сътрудникъ: …ъ; 2. приготвяне урока; 3 изложението …иплина; 5. принципиални недостатъци …а на практиканта и др.

…дѣлникъ сутриньта г-нъ директорътъ …а практиканта отново рапорта на … учитель и му обръща вниманието …итѣ страни (приготвяне на урока, … писменитѣ работи, дисциплина) и …кои съвѣти.

…януарий идещата година, съгласно …рама, само ученицитѣ отъ III курсъ …ватъ непрѣкжснато образцовото учи…продължение на 2 мѣсеци или на два …ъ по 1 мѣсецъ всѣки. Въ продължение …иоди тѣ ще могатъ да се запознаятъ … натура, да се упражнятъ въ мето…ктиката на възпитанието.

…авимъ едно сравнение между начина …ане у насъ и тукъ, ясно ще забѣ…е въ общата практика не сжществува …ика, обаче «частната практика» нѣма …о подобие на нашата такава.

…о тя се води у насъ — практикантътъ …о завлѣченъ къмъ шаблона, понеже …ение на 1 часъ той не може да добие …жливо понятие за дѣтската натура …състояние да направи разлика между …индивидуалность. За такъвъ практи…енъ гость на образцовото отдѣление, …е прѣдставява извѣстно число или …класътъ — единъ усъвършенствуванъ … Практикантътъ не може да сгълю… различнитѣ дѣтски натури, той не …ае, какво обичатъ дѣцата и що може …ѣхното внимание; най-сѣтне той не …увствува достатъчно уважение къмъ …еговото оригинално развитие. Бази…очевиднитѣ добри резултати (лов…раване, опитность и извѣстно позна…ската душа), които тукашниятъ педа…тежава, благодарение на по-дългата …ъ образцовитѣ отдѣления, като знамъ …езориентацията и неопитностьта, която …нашитѣ педагогисти, благодарение на …то имъ прѣподаване, се осмѣлявамъ …ая, дори и да прѣпоржча прѣиму…тукашната по-дълга час на практика. …зъ не съмъ за единъ толкова дълъгъ … мѣс. непрѣкжснатата училищна прак…о ще затегнѣе и огрѣли обичнието …ческото училище.

…зная, че въ послѣдния курсъ числото …педагогисти не надминава 40, 10, при…ще може въ 10 мѣсечната ни учебна година въ 4 отдѣления всѣки единъ да практикува точно по 2 периода отъ по 15 дни непрѣкжснато (1 мѣсецъ годишно).

Новата програма, която вече наполовина е влѣзла въ сила, прѣдвижда визити на педагогиститѣ въ сѫсѣднитѣ основни училища и запознаване съ тритѣ имъ типа: училище съ 3 отдѣления раздѣлени, съ 1 или 2 слети и смѣсено училище (момчета и момичета заедно). На връщане се разясняватъ видѣнитѣ похвати, методи и видоизмѣнения, съгласно особенитѣ обстоятелства на училището.

III. Образцово училище.

Слѣдъ излизането отъ материнитѣ училища: Ecoles Maternelles (слѣдъ завършена 5-годишна възрасть, дѣцата постжпватъ въ задължителното основно училище (Ecole primaire), което се състои отъ три курса: cours preparatoire, cours elementaire et cours moyen. Въ градоветѣ всѣки курсъ е раздѣленъ по на два класа, отъ които всѣки единъ се ржководи отъ специаленъ учитель или учителка.

Образцовото училище, което е около 200 м. отдалечено отъ педагогическото, има 6 класа: единъ висшъ курсъ (cours superieur), 2 класа за срѣдния курсъ, 2 за елементарния и 1 приготвителенъ класъ.

А. Педагогическа организация.

Въобще френското основно училище е раздѣлено на три курса: elementaire (7—9 год.), moyen 9—11 г., superieur 11—13. Нормалното задължително обучение трае 6 години (по 2 за всѣки курсъ). Прѣдварително (до колкото е възможно) дѣцата прѣкарватъ въ дѣтскитѣ училища отъ 2—6 год., гдѣто се тури заедно съ основата на дѣтското възпитание и начало на тѣхното елементарно образование. Дѣтскиятъ класъ е присъединенъ къмъ образцовото училище подъ името cours preparatoire

Изобщо разпрѣдѣлението на материала и вървежа на обучението е концентрично, обаче истинската концентрация на прѣдметитѣ не е спазена. При все това е избѣгнато монотонното повтаряне и въ тритѣ курса на едни и сжщи факти. Всѣкога учительтъ се старае да устрои извѣстни сюрпризи или привлекателни новости. Той се прѣдпазва да открие всичко само въ единъ курсъ и отведнажъ.

Б. Програма.

Учебни прѣдмети:

а) Дѣтски училища:

1. Игри и постепенни упражнения, придружени съ пѣене

2. Ржчна работа: кукли, колчета, камъчета, цвѣтни книги и др.

3. Първоначалнитѣ правила за моралното възпитание

4. Езикови упражнения: приказки и разкази.
5. Първоначални елементи на рисуването, четене, писане и смѣтане.

б) Основни училища:

1. Нравоучение.
2. Четене и писане.
3. Френски езикъ.
4. Смѣтане и метрич. система.
5. История и география специално на Франция.
6. Прѣдметно обучение и първоначални научни понятия — главно тѣхното приложение въ земледѣлието.
7. Рисуване, пѣене, ржчна работа.
8. Гимнастика съ дален и екскурзии.

В. Цѣль.

Цѣльта на физическото и интелектуално възпитание е подобна на оная, която и ние прѣслѣдваме. Оригинална е цѣльта и методата на моралното възпитание:

Дѣцата се привеждатъ къмъ чувството за тѣхното достоинство и тѣхната лична длъжность и отговорность. Учительтъ се явява като единъ прѣдставитель на едно свѣтско и демократично общество и главната му задача е да вкорени въ дѣцата онѣзи сжществени понятия на човѣшката нравственость, общи на всички религиозни доктрини и всички цивилизовани хора, сетнѣ да ги запознае съ идеята за единъ Богъ, авторъ на вселената и баща на хората, безъ разлика на католишки, протестантски или израилски религиозенъ култъ и традиции.

Г. Редъ и дисциплина.

Тука се изтъква грамадната разлика на тукашния класъ, въ който е приложено едно рационално разбиране на дисциплината. За учителя не сж най-важни тѣкашнитѣ и, често фалшиви признаци: тишината и редътъ. Наистина ние имаме достатъчно случаи у насъ да видимъ отдѣления, гдѣто владѣе дълбока тишина, мислитѣ на ученицитѣ сж далечъ отъ прѣподавания урокъ. Въ други класове се съблюдава единъ строгъ външенъ редъ, но обучението е лишено отъ живость и дѣцата не правятъ никакво усилие. Войнишки мирното стоене на дѣцата служи за посмѣшище дори на интелигентнитѣ учители. Ученикътъ винаги е уважаванъ отъ своя учитель и нека ни не бжде странно, ако чуемъ, че той се обръща постоянно съ «господинъ» къмъ 5—6 годишнитѣ си възпитаници. Приятната деликатность, нѣжность и учтивость, която владѣе въ училището, измѣства бруталнитѣ обръщения и лека полека върху основа на позитичностьта и приличието сърцето на ученицитѣ се облагородява и рѣдко учитель е принуденъ да прибѣгва къмъ по-жестоки срѣдства. Често пжти тънката ирония е достатъчна да поправи ученика. Обикновено отъ дѣцата се изисква чистота, добъръ редъ на учебницитѣ и училищни пособия,сѫщо скромность, вѣжливость, уважение и почить къмъ учителя. Дисципл. срѣдства имъ тъ интелектуаленъ и мо... ракте... Най-жестокитѣ наказания ... биенето, срамежливостьта и пр. Наказанията, които може да наложи учительтъ, сж слѣд...

1. Лоши точки.
2. Мъмрене.
3. Частично лишение отъ междучас...
4. Задържане слѣдъ часоветѣ.
5. Налагане извѣстна домашна раб...
6. Изключване за 2 дни подъ ... ворность на главния учитель.

Интересна е организацията на добритѣ точки. Единъ отъ отличнитѣ учен... черна таблица държи имената на в... ница и по заповѣдь на учителя въ ... прѣподаване или слѣдъ бѣлѣжки добр... точки на другаритѣ си върху поведе... прилежанието имъ. На края на сед... прави извѣстно изчисление за намира... ного аритметическо, съгласно което ... се разпрѣдѣлятъ по чиноветѣ и то ... начинъ, че въ първия чинъ сж най-... прилежнитѣ ученици, а въ послѣдни... лѣнивитѣ и нехайни.

Ученикътъ събира своитѣ добри т... може да размѣни срѣщу картинки, раз... прѣдмети, билети за похвала и злато... украсени карти, които учительтъ дава... голѣма седмична награда е записване ... цата за честьта», поставена на видно ... въ училището. Тя е единъ листъ хартия ... живо украсенъ, раздѣленъ на 3 или 4 ... редъ отдѣленията, въ които се записв... ната на отличнитѣ по поведение и по ... ученика. Въ нѣкои грамади училища ... кува строго справедливо и често ... раздаване подаръци, картинки, полез... и пр. на първитѣ ученици.

Д. Учебни прѣдмети и метод... обучението.

Прѣди да се разгледа въ подробнос... левата работа въ училището, която сж... се различава отъ нашата, ще цитирамъ ... на тукашния окол. училищенъ инспекто... изложи въ една педагогическа конфе... носително свободата на учителя е ... «Ако учительтъ, каза той, е фоног... трѣбва да произвежда непрѣмѣнно ... сень или рѣчь, то държавата би могл... по-малко разноски да го замѣсти съ ф... обаче той е мислящe сжщество, кое... своята работа като на специалист... изкуство». Въобще учителитѣ сж ... ожесточени противъ моднитѣ у нас... многобройни методи. На учителя се ос... свобода за начинитѣ на постигане... си изработи самъ прѣзъ личния си ... учителя пъкъ — да прѣдаде ... пжти вѫодушевенъ знанията, проник... ства, като заинтересува дълбоко дѣт...

такъвъ начинъ, че сѣкашъ тѣ се от-
отъ неговото сърце и се леятъ по
а ученицитѣ и като че ли тѣ не сѫ
ния на разсѫждъка. По-вече се обръща
на сърцето, отколкото на разсѫдъка.
дъ мене секретътъ на цѣлата учителева
училището. Френскиятъ учитель, като
а на дѣтската психология, се нагажда
навитѣ старателно изучвани отъ него
по-лесно усвояване на учебното гра-
придържа строго о горѣказаното; той
стиага всѣкждѣ, дори ако ще и при
о по граматика и смѣтане. Прѣдпо-
важнитѣ психологически изисквания,
вятъ гладкото приятность и лекота
а, а прѣзирай детайлнитѣ нѣмски ме-
ова е характеристичната черта на френ-
овно училище. Варианти отъ слѣднитѣ
тоди се срѣщатъ въ обучението: ин-
дедуктивна, нагледна, въпросително-
ска, методъ на изнамирането (откри
изложението (излагателенъ).
още отъ първото присѫтствие въ класа
че учительтъ не е толкова щедъръ на
никога не прѣкалява. Ученикътъ се
жира въ пѫтя на разсѫжлението и
разрѣшава, тъй да се каже, проблемитѣ
сето. Възмутително е, дори често и
злоупотрѣблението съ безбройнитѣ
а мода у насъ. Често учительтъ уби
, за да приведе ученика да каже на-
ма или отговоръ отъ най-малка важ-
аконитѣ концовъ» самъ пакъ го съоб-
ченицитѣ. Въ други случаи ученикътъ
за разбира машинално и фатално се
до резултати, които дори му се виж
о странни. Тукашниятъ учитель само
димость употрѣбява въпросната форма,
дѣто тя се явява като награденъ калъпъ,
съ едно живо картинно разказване.

...ъ (нравоучение). Гражданска наука.

прави едно различие между морално
морално възпитание. Първото се прѣ-
специални програмни часове, а ото
вътъ на цѣлокупното обучение, който
дълбоко въ сърцата на ученицитѣ.
ниятъ моралъ е общечовѣшки безъ ни-
игиозни догми, вѣрвания или культове.
замѣства монотонната молитва. Въ уро-
ления се почва съ примѣри, приказки
, отъ които се извлича моральтъ, а въ
обратно (развива се моралниятъ прин-
й-сѣтне се подкрѣпва съ нѣколко при-
водене обучението по този прѣдметъ
държи специално тетрадче съ планъ на
ка, посочване на примѣритѣ и чети-
веното резюме на урока, което, както
ки учебни прѣдмети, се написва на

Главната стойность на прѣподаванитѣ уроци сѫ силнитѣ чувства, живи впечатления и произвеждащата горещина на убѣждението. Въобще това прѣподаване не се счита като наука, а като изкуство да се отправи свободата къмъ доброто.

Гражданствената наука е една подготовка за упражнение на правата и длъжноститѣ на младитѣ републиканци — бѫдещи граждани на френската демократическа република.

Както казахъ и по-горѣ, моральтъ въ училището е цѣла поезия, изпълнена съ живость и естетична наслада, понеже е свързанъ съ прѣкрасни класически и модерни дѣтски стихотворения, басни, дѣйствителни случки изъ реалния дѣтски животъ и пр.

Най-напрѣдъ се взиматъ стихотворения и поетични разкази относително длъжноститѣ къмъ фамилията, сетнѣ се взима групата «училище», подиръ това «отечество», лични длъжности (качества и недостатъци), обществени длъжности и най-сетнѣ «природата» (длъжности къмъ животнитѣ).

Ще приведа като примѣръ разработката на едно стихотворение въ образцовото училище върху толерантностьта отъ прочутия френски писатель-поетъ Ламартинъ, разказано му отъ единъ енорийски селски свещеникъ:

Нещастниятъ разносвачъ (амбулантъ).

Нещастниятъ раздавачъ, умрѣлъ миналата [вечерь
Никой не желаятъ да даде дъски за неговия [ковчегъ,
Ковачътъ дори отказа своитѣ гвоздеи:
«Еврейнъ е, казалъ той, дошелъ, не знамъ [отгдѣ,
Врагъ на нашия Богъ, когото нашата земя [обожава,
Тѣлото му ще оскверни труповѣ на единъ [християнинъ:
Да го замъкнемъ като куче къмъ скалиститѣ [пукнатини.
Кръстътъ не дава никакво прибѣжище на оногы, [който го не вѣрва,
Земята е благословена само за нашитѣ кости»
Жената на еврейна и неговитѣ малки дѣца
Напразно молиха милость отъ минаващитѣ,
И вардѣха тѣлото отъ омразата на тълпата.
Задържаха съ ржката плащаницата на мъртвеца.
Случайно извѣстенъ за този безчовѣченъ [скандалъ,
Азъ се притекохъ и отстранихъ тълпата
Азъ протегнахъ двѣтѣ си ржцѣ къмъ сѣдата [на жената,
И накарахъ християнитѣ да се засрамятъ за [тѣхната дивость.
Самъ пъкъ засраменъ, казахъ за да го погре-[батъ
«Отидете да вземете дъскитѣ отъ моето [легло».
Тѣзи двѣ думи биоха достатъчни, за да ги [укротятъ.

Горното стихотворение, както и всички други, обикновено се разработватъ въ 3 сеанса отъ 30 минути (тукъ нормалното учебно врѣме, опредѣлено за единъ учебенъ прѣдметъ, е 30 минути).

Учительтъ употрѣби слѣдния начинъ:

1. Той чете стихотворението.

2. Единъ или нѣколко ученика се опитватъ да го разкажатъ.

3. Изяснение на принципалнитѣ идеи и на важни или непознати думи.

4. Учительтъ доведе дѣцата да разбератъ добрѣ, че това стихотворение има за цѣль да имъ посочи, че трѣбва да бѫдатъ всѣкога толерантни било относително религиознитѣ вѣрвания, било относително политическитѣ убѣждения.

5. Прѣписване стихотворението.

6. Нови питания относително смисъла на стихотворението.

7. Декламиране.

8. Практични упражнения: писмено излагане на стихотворението подъ видъ на съчинение.

9. Четива относително длъжноститѣ за справедливость и толерантность.

За да се види по-нагледно плана на урокитѣ по гражданско учение, ще изложа начина или по-право принципалнитѣ точки на урока.

„Свобода".

А. Планъ. — 1. Републикански девизъ. 2. Принципални свободи. 3. Свобода на чуждия. — Революция.

Б. Резюме: 1. Републиканскиятъ девизъ е: свобода, равенство и братство. 2. Всички възрастни (21 год.) французи сѫ свободни. Главнитѣ свободи сѫ: личната свобода, свобода на работата и свобода на съвѣстьта. 3. Не е свободно да се нанася врѣда на другитѣ, да се изоставятъ неуки дѣцата, да се не поддържатъ старитѣ родители и пр. Французскитѣ свободи датиратъ отъ 1789 год.

В. Поучение: Уважавайте свободата на другитѣ!

Г. Писмени работи: 1. Какъ разбирате вие свободата?

2. Обяснете какъ подчинението на законитѣ не е една прѣчка за свободата на гражданитѣ.

Д. Четива: — 1. Свободата (Компейре 96 стр.). 2. Свободата (Делфанъ, 61.). 3. Чувство за свобода: вълкътъ и кучето (Компейре, 55.)

2. Смѣтане.

Дѣцата дохождатъ отъ мѣстното и основното училище вече доста подготвени и то по най-нагледенъ начинъ. При все това сѫщата грижа за нагледность продължи.

Въ първото отдѣление (VI. класъ) дѣцата почватъ чрѣзъ нагледно и сетнѣ абстрактно броене напрѣдъ и назадъ и безъ прѣскачане, което непосрѣдствено ги довежда къмъ двѣтѣ основни аритметически дѣйствия (събиране и изваждане). Въ случай на затруднение (наприм. ученикътъ не знае 6 + 3 или 6 − 3), сѫщо като всичко е разработено нагледно, у… ученика да брои 3 числа напрѣ… отъ 6. Така щото броенето е ос… местно и практично правило за … изваждането.

Умножението се базира върху съ… невреѣменно учительтъ обяснява на… ницитѣ, че то прѣдставява една съ… на събиране. За откриване умнож… учительтъ взе задача за нѣколко … плата отъ по 2 лева на единъ раб… работи слѣднитѣ упражнения:

2 л. 2 л. + 2 л.	4 л.	2 л. × 2 …	
3 л. 4 л. + 2 л.	6 л.	3 л. × 2 …	
4 л. 6 л. + 2 л.	8 л.	4 л. × 2 …	
5 л. 8 л. + 2 л.	10 л.	5 л. × 2 …	

Подобни упражнения се правятъ … на 3, 4 и т. н. до 10. Слѣдъ то… за умножение се изучава на изусть …

Къмъ края на учебната година … отдѣление, слѣдъ като се изучат… телно всички видове мѣрки, учени… датъ до заключението, че умножен… е бързо и че може лесно да се у… писменитѣ дѣйствия въ отвѣсенъ … се извършватъ върху основа на умс… тане. При това на ученицитѣ се дав… бода за изнамиране. Ще приведа … мѣръ отъ разсѫждение за откриване … събиране:

153 лв. + 289 л. = 4 банкноти … лв., 5 банкноти отъ по 10 лв.; 3 … кноти отъ по 100 лв.; 8 банкноти от… лева.

9 лв. + 3 л. = 12 лв. = 1 банкно… и 2 лв.

8 б. 10 л. + 5 б. 10 л. + 1 б. … 1 банкнота отъ 100 лв. и 4 б. …

2 б. с. л. + 4 б. с. л. + 1 б. с… кноти сто лева.

7 б. с. л. + 4 б. л. + 2 л. = 7…

153 л. + 289 л. = 742 л.

При това се направи сравнение … на писменото смѣтане и обратния на…

За обяснение дѣлението като съкр… изваждане учительтъ взе слѣдния … задача:

Искамъ да раздѣля 56 ябълки на … дамъ по 1 ябълка на всѣко (56 −… това още по една и ще ми останат… и т. н. Дохожда се до заключението … на ябълкитѣ се опрѣдѣля отъ … показва колко пѫти 7 влиза въ 56…

Слѣдователно чрѣзъ изваждането … дѣлението, което пъкъ може да се … мѣрене. По долния примѣръ ви … за откриване на писменото дѣление:

Да прѣдположимъ, че имаме … 865 лева на 5 души, 865 лв. = 8 … 6 б. д. л. и 5 лв.

I. 8 б. с. л. : 5 = 1 с. л. и 3 б. … 3 б. с. л. = 30 б. д.; 30 б. д. + 6 б. …

II. 36 б. д. : 5 = 7 б. д. и 1 б. д. остава; 1 б. д. = 10 л.; 10 л. + 5 л. = 15 л.
III. 15 л. : 5 = 3 л. — 1 б. с. + 7 б. д. + 3 л. = 173 лв.
865 : 5 = 173 лв.

И тукъ се прави сравнение между устното и писменото дѣлене, сѫщеврѣменно се съставя правило за писменото дѣлене.

Задачитѣ не сѫ така забъркани, че да обезкуражатъ ученика. Обикновено се взиматъ упражнения отъ индустрията, земедѣлието, търговията, сетнѣ задачи върху височини на разни планини, гѫстота или число на народонаселения, върху исторически дати и пр. По такъвъ начинъ смѣтането се свързва отъ една страна съ нуждитѣ на практическия животъ, а отъ друга—съ географията, историята, геометрията и др. учебни прѣдмети. Съ задачи пъкъ върху въздържанието и економията се подпомага общата възпитателна цѣль на основното училище.

За разрѣшение на по-сложни задачи учительтъ въ срѣдния курсъ употрѣби слѣдния оригиналенъ пѫть на разсѫждение: — Прѣдполага се, че задачата е рѣшена, че отговорътъ е полученъ и се разглежда послѣдното дѣйствие отъ цѣлата верига, което дава отговора, сетнѣ прѣдпослѣдното дѣйствие и т. н. до даденитѣ условия. Втората часть е естественниятъ пѫть на изпълнение и рѣшение, обратенъ на първия (отъ условията къмъ отговора). Този начинъ се прѣпорѫчва за сложни задачи, кѫдѣто дѣтската прозорливость и схватливость се оказватъ безсилни да схванатъ дѣлата верига отъ послѣдователни и постепенни разсѫждения и дѣйствия, които водятъ къмъ окончателния резултатъ.

3. Матеренъ езикъ.

Прѣподаването на матерния езикъ се раздѣля на граматика и на изучване езика.

а) Граматичнитѣ упражнения сѫ подраздѣлени на: 1) спрѣжения, 2) анализи и 3) диктовки.

Спрѣженията иматъ за цѣль да оправятъ употрѣбението на глаголнитѣ врѣмена, които сѫ съвсѣмъ развалени въ мѣстния говоръ patois.

Анализътъ служи за провѣрка, да ли ученикътъ разбира изученото по граматика.

Диктовката се извършва по слѣдния начинъ: 1) Учительтъ чете текста 2) Бесѣда върху мѫчни и непознати думи. 3) Той го диктува. 4) Прочита го отново изцѣло. 5) Ученицитѣ прѣглеждатъ работитѣ си 6) Учительтъ обръща дъската, гдѣто е написана прѣдварително цѣлата диктовка 7) Поправка на ортографичнитѣ грѣшки отъ самитѣ ученици, което често става посрѣдствомъ буквуване на думитѣ.

б) Езикови упражнения и съчинения. Езиковитѣ упражнения се състоятъ:

1) **Навикване дѣцата да говорятъ правилно и да се изразяватъ коректно.**

2) Упражнения на дѣтския рѣчникъ; за които учителитѣ си служатъ съ специаленъ учебникъ отъ най-разновидни упражнения, за обогатяване дѣтския говоръ съ нови непознати думи, така изобилни въ френския езикъ. Тамъ ученицитѣ намиратъ фрази, кѫдѣто липсва извѣстна дума, която ученицитѣ трѣбва да намѣрятъ чрѣзъ размишление; група отъ думи синоними или омоними; група отъ думи съ еднакъвъ коренъ; изяснение на рѣдки и непознати думи и пр.

3) Тълкуване на извѣстни текстове: а) непознати думи; б) фигуративни изражения.

4) Разбирането на общитѣ тенденции или основна идея.

5) Устно и писмено изразяване на свързани идеи върху извѣстенъ прѣдметъ.

6) Съчинения. Методътъ, по който се водятъ тѣзи писмени упражнения, се подраздѣля на: а) работа за изнамиране на идеитѣ; б)—тѣхното разположение; в) тѣхното изразяване.

Примѣръ. Cours moyen. Методическа единица: Историята на едно пшенично зърно. Прѣдварително урокътъ за пшеницата е изработенъ въ специалния часъ по прѣдметно обучение.

Цѣль. — Писменното изложение.

Методъ. I. Изнамиране на мисли: Дѣцата, подтикнати чрѣзъ умѣстни въпроси на учителя, изнамиратъ главнитѣ точки, които се написватъ на дъската:

Разработване на нивитѣ; оране; сѣене; сочна трѣва—слама; жънене; косачъ; жетварки; гумно; вършитба; воденичарь; воденичень камъкъ; хлѣбарь; пещь; пещь.

II. Нареждане горнитѣ мисли въ една послѣдователна система. Сетнѣ учительтъ обърна дъската, гдѣто самичъкъ е написалъ прѣдварително плана на съчинението:

1) Сѣене въ приготвената разорана почва.
2) Сочень класъ — слама.
3) Жънене — жътвари, връзачки и снопе.
4) Вършитба.
5) Мѣлене
6) Хлѣбарь.
7) Хлѣбъ.

III. Съставяне на кѫси фрази, повтаряни въ хоръ, за изражение на мислитѣ: а) поотдѣлно б) цѣлно.

IV. Прочитане на единъ образецъ върху сѫщата тема и планъ.

V. Писмено изложение на черновитѣ тетрадки.

VI. Повърхностна поправка на неправилнитѣ изражения.

VII. Прѣписване на чиститѣ тетрадки.

Практикуванитѣ съчинения сѫ разнообразни: писма, възпроизведения, описания, исторични и научни изложения, развитие на извѣстна пословица или максима и пр.

Всѣкога учительтъ изисква съвсѣмъ кѫси изречения и изложение на мислитѣ така, както дохождатъ на умътъ на дѣтето, съгласно законитѣ на асоциацията, но които сѫщеврѣменно се отнасятъ къмъ прѣдмета на урока. Ще приведа още единъ примѣръ за възпроизвеждане на извѣстенъ разказъ по картини, които се сведе въ долнитѣ точки:

1) Иванъ е мързеливъ;
2) Той е закачка;
3) Той фърга камъне;
4) Той е бруталенъ;
5) Той е начумеренъ;
6) Той е крадецъ на овощия.

Слѣдъ това учительтъ пита. Защо е закачка? Защо фърля камъни? и пр. Изясни думата бруталность. Въ бесѣдата си всѣкога употрѣбява остроумия и умѣстни хитри шеги. Сетнѣ наведе дѣцата да разберать, че тѣзи качества на Ивана сж свързани съгласно поведението му: а) въ училището, б) на двора, в) на улицата и г) вкжщи.

Понеже тука моралътъ е негативенъ, учительтъ прибави, че между хилядитѣ дѣца, които той познава, само «едно едничко» дѣте видѣлъ да прилича на Ивана и сѣтнѣ разказа неговия печаленъ край.

«Азъ не вѣрвамъ, прибави той, да има подобни дѣца между васъ и затова ви поздравявамъ».— При изложението на мислитѣ той даде пъленъ просторъ и свобода на дѣтското въображение. Сполучливитѣ отговори се научватъ изустъ. Слѣдъ това се прочете единъ учителевъ образецъ на съчинение, подиръ което ученицитѣ написаха съчинението на черновитѣ си тетрадки. Въ начало учительтъ не поправя поотдѣлно дѣтскитѣ съчинения, а само общо указва грѣшкитѣ имъ. Изобщо учителитѣ смѣтатъ съчиненията за много трудни и непосходни за дѣтскитѣ сили. Обаче най-главното заблуждение е, че идеалътъ на всѣки учитель е писане безъ ортографни грѣшки.

Въ резюме намирамъ, че всички езиковни упражнения се състоятъ въ диктовката и че другитѣ видове упражнения фигуриратъ извънредно рѣдко, само за форма и за да се каже, че ученицитѣ сж правили упражнения за писмено излагане на мислитѣ.

При все това, у насъ, толкозъ по-вече, че дѣцата не минаватъ прѣдварително прѣзъ дѣтскитѣ училища и едва могатъ да пишатъ извѣстни думи самостоятелно, намирамъ, че мечтаене за сложни съчинения е невъзможно и че диктовката и прѣписването сж необходими.

4. Четене.

Особено първата учебна година методата на този учебенъ прѣдметъ не прилича ни най-малко на нашата. Прѣдварителнитѣ упражнения за анализъ на изречението, думата или слога, се не практикуватъ. Причината е, че по-вечето отъ дѣцата сж вече изучили буквитѣ въ дѣтскитѣ училища, а нѣкои дори умѣятъ вече и да четатъ. Методата на обучението е буквуване и директно сливане (р—а=ра, r—e=re и т. н.). При изучването на всѣка съгласна буква се правятъ упражнения въ изговарянето на 12 разни слога: I. Съгласната послѣдвана отъ гласнитѣ a, e, i, o, ou, u, които се взиматъ прѣдварително въ началото на учебната година, та се изговарятъ слоговетѣ: ра, re, ri, ro, rou, ru, и II. горнитѣ 6 гла
вани отъ съгласната: ar, er, ir, or, ou
това се четатъ думи и изречения
Понеже четенето на френски, особен
букви не се срѣщатъ въ нашия език
чeнисто въ първоначалнитѣ упражне
нето сж специални за този езикъ.

Обикновено прѣди откриването на
се прѣглежда нѣкоя изучена и подо
(l=h, o=c и пр.). При това се слѣ
тенденция за възбуждане интересъ.
учительтъ, за да обърне внимание з
и правилно писане буквата «d», напис
като човѣшка глава, а камшичето ка
обясни, че онѣзи, които разширяв
камшичето, рисуватъ единъ грозенъ т
вѣкъ . . . (обща живость!) . . .

Още отъ първата година се обръщ
внимание на естетическото четене. Г
се наизустяване добрѣ избрани сти
(по едно само всѣки мѣсецъ) и на х
тийки въ проза; примѣръ:

Великитѣ хора.

Велики хора не сж всѣкога тѣзи,
направили своето отечество по-мога
по-богато или по-въоржжено противъ
или природнитѣ опустошения. Има мн
за да бждемъ добри французи: като
ваме нашата земя съ оржжие, но тож
я обогатяваме съ научни открития и
стриални изнамирания. Още можемъ
велики, като събуждаме у съграж
велики и добри чувства; можемъ о
такива, като обичаме малкитѣ, слабитѣ
нещастнитѣ; можемъ най-сетнѣ да с
като прѣнасяме съ търпѣние тяжеститѣ

При разработката на горното чет
стжпи по сжщитѣ точки, които изл
горѣ при разработката на стихотворе
щастния амбулантъ». Съ изключение
IV.—гдѣто дѣцата се приведоха да ра
всички граждани на една земя могат
могнатъ за нейното величие, че мож
лични начини да се помага на отечес
не сж велики хора само завоевателитѣ
леонъ), ами всѣки смиренъ ратникъ
човѣшкия и народенъ прогресъ въ вс
посоки.

5. Краснописъ.

Ученицитѣ се ржководятъ по печат
което е необходимо за слѣтитѣ отдѣле
учительтъ нѣма врѣме да пише всичко

Методъ. 1) Четене на буквитѣ и дум
ще се пишатъ, 2) Изложение на при
краснописане, 3) Упжтвания за държ
лото и пр. 4) Непосрѣдствена поправ
чинъ на забѣлѣзанитѣ грѣшки и 5)
грѣшки—общо обяснение и поправ
ната дъска.

6. География.

рията е най-занемаренъ въ методично е прѣдметъ. Почватъ съ земното кълбо, ода, частитѣ на свѣта, Франция и т. н. они типиченъ научень учебенъ пѫть) първото отдѣление се прѣдставя хартинитѣ я гледатъ, рисуватъ, но абсоно не разбиратъ. На въпроса ми: кои по-горѣ — парижанитѣ или монпелиедата отговориха, че първитѣ сѫ по-вип. небето, въ въздуха, което доказва, че прѣдставяватъ картата въ хоризонтално ъ, а съ отвѣсно! Класнитѣ стаи сѫ не прѣпълнени съ географически карти отдѣление, обаче, една учителка упоэм албомъ отъ илюстровани карти на ланини, пейзажи за обяснение и оживвъртната карта. (Прим. върху котелото), послами фотографическата му снимка и все това мога да кажа, че се изучва жна география. По този прѣдметъ се е 1. названия на разни части отъ суводата; 2. картография, която поставя вно ични знакове тѣзи части въ сжщия който тѣ се срѣщатъ върху земната ть и 3. описателна часть, прѣзъ която се мѫчи да оживи тѣзи символи и да прѣзъ въображението символитѣ изокъмъ реалностьта. Най-голѣмо внимание на економическата география (изутжтилцата, съобщенията и пр.).

7. История.

ътъ разказва по единъ кѫсъ и ясенъ ова, което е сѫщественно въ урока. ва кара ученицитѣ да четатъ съ чинова, което има връзка съ урока и ии въпроси се увѣрява, че четенето с и урока принесътъ полза не само отноизучването на историческата наука, но нието на разсѫждака и способностьта ение на ученика.

учительтъ не се старае да прѣтрупа дати, названия и имена, но вишали изътъ на солидарностьта, която свързва поколения съ бѫщитѣ и се старае е, че досегашниятъ сравнително поониаленъ строй се дължи на редъ ния и борби на нашитѣ прѣдшественъва грамадната роля на общонароднание, което избухва въ кървави револо не е удовлетворено отъ сѫществува- Обаче не е дадена изключителна роль тичния методъ, и историческитѣ събиформи се разглеждатъ като резултатъ ическитѣ условия, нравитѣ, духътъ на обстоятелствата отъ една страна, а — и на влиянието на личностьта (царетически лѣица). По такъвъ начинъ тивни теория за разбиране историята истиченъ и идеалистиченъ) сѫ еднакво застѫпени и примирени, та биографичниятъ методъ не е съвършено изоненъ. Локалната история не е прѣнебрѣгната, а историческитѣ анекдоти се употрѣбяватъ като легенда за възбуждане на интересъ. Обучението върви концентрически и е свързано съ географията.

8. Естествознание.

Новитѣ идеи относително методата на естествознанието не сѫ проникнали. Обучението се води по Любеновия методъ (строго се съблюдава класификацията на родове, видове и пр.). При все това не стига обща практика съ методическа единица характеристика на птицитѣ, макаръ фатално, хоспититътъ направи една взаимна зависимость между необходимитѣ условия за живота на птицитѣ и развитието на гръдната кость, човка, храносмилателна и дихателна система и пр.

Извънредни особености въ обучението по пѣене, гимнастика и рѫчна работа не намѣрихъ. Върху тѣзи прѣдмети ще се простра по-нашироко въ идущитѣ ми рапорти.

9. Рисуване.

Свободно (прѣдметно) рисуване прѣобладава въ дѣтскитѣ училища и въ приготвителнитѣ курсове, обаче и въ нѣкои основни училища нѣкои отъ часоветѣ за геометрическо рисуване сѫ посветени на прѣдметното рисуване; по такъвъ начинъ, че и двата вида вървятъ паралелно. Общата тенденция на учителитѣ е за ограничение на геометрическото рисуване и почестото рисуване на природни прѣдмети.

Съ това свършвамъ за учебнитѣ прѣдмети.

Е. Задължителни тетрадки.

Между задължителнитѣ тетрадки, които намирамъ извънредно полезни за въвеждане въ нашитѣ училища, сѫ:

I. Cahier de roulement, само една обща за всички ученици тетрадка, която се пази въ училищната архива и гдѣто всѣки ученикъ по редъ пише всички писмени класни работи въ продължение само на единъ день. Прѣимуществата и: 1. развива надпреварянето и усърдието у ученицитѣ, 2. служи за прѣглеждъ на цѣлата учителска работа въ продължение на годината, 3. е исторически документъ за прегледа на учебнитѣ занятия прѣзъ цѣлата учебна година, 4. служи за оцѣнка на успѣха отъ училищ. инспекторъ.

II. Cahier mensuel (мѣсечна тетрадка). Тя се притежава отъ всѣки ученикъ постоянно. Въ нея всѣки единъ пише само първото упражнение въ мѣсеца по всѣки прѣдметъ. Така щото на края на годината тя съдържа 12 урока отъ всѣки учебенъ прѣдметъ. Прѣимуществата: развива усърдието у ученика, 2. укрѣпява неговата воля понеже постѣлниятъ прегледъ въ нея, какъ всѣки мѣсецъ той прави осезателенъ прогресъ, който го окуражава и радва.

Ж. Безплатни учебници.

Не считамъ за излишно да спомена, че почти всички учебници за основното училище се набавятъ безплатно отъ общината, така щото дѣцата нѣматъ нужда да ги купуватъ. Тази мѣрка е по-вече необходима за насъ, понеже сиромашията е по-голѣма и нуждата отъ образование не е съзната отъ родителитѣ, които често прѣпочитатъ да направятъ нищожната економия отъ 10—15 л., отколкото да изпращатъ дѣцата си въ училище.

З. Седмично разпрѣдѣление на уроцитѣ.

Всѣкидневнитѣ занятия почватъ сутринь въ 8 ч. и траятъ до 12 часа, а подиръ обѣдъ отъ 1 ч. 30 м. до 4 ч. 30 м., обаче общината дава извѣстно добавъчно възнаграждение на учителитѣ, срѣщу което послѣднитѣ надзираватъ до 5 ч. 30 м. веч. Седмичното разпрѣдѣление е почти еднообразно за всѣки день:

Сутринь. Отъ 8 ч. — 8 ч. 30 м. нравоучение или гражданска наука, отъ 8 ч. 30 м. — 9 ч. диктовка и различни езикови упражнения, отъ 9 ч. — 9 ч. 45 смѣтане, история или естеств. науки; отъ 9 ч. 45 м. — 10 ч. почивка; 10 ч. — 10 ч. 30 м. поправка на писменитѣ работи, 10 ч. — 11 ч. писане; 11 ч. — 12 рисуване.

Подиръ обѣдъ 1 ч. 30 м. — 2 ч. 30 м. география, вторникъ — граматика и сѫбота гимнастика, 2 ч. 30 м. поправка на писменитѣ упражнения по география, история и пр.; 3 ч. — 3 ч. 15 м. почивка, 3 ч. 15 м. — 4 ч. четене, а само вторникъ съчинение и неговата поправка, 4 ч. 30 м. — 5 ч. 30 м. почивка и надзоръ.

Четвъртъкъ и недѣля сѫ ваканционни дни за почивка.

IV. Заключение.

Накрай, за да илюстрирамъ уважението и стрѣмлението въ училището къмъ цѣльта за демократично възпитание, ще цитирамъ долнитѣ мисли, взети изъ официаленъ източникъ:

«Обучение безъ възпитание е неспособно да води индивида къмъ желанието и реализирането на доброто. То е едно орѫжие толкова застрашително въ рѫцѣтѣ на разваления и безхарак-
теренъ човѣкъ, колкото е полезно
въ рѫцѣтѣ на онзи, комуто с
нято отъ чувствата, които образ
на морала. Пази Боже отъ образов
терникъ! Той е звѣръ надъ звѣро
рьностъ той ще надмине и тигъра,
фурия. Нищо не е въ състояние
защото съ силата на знанията кои
прѣодолѣе надъ всичко.»

Единъ учитель по поводъ на нар
жаното отъ мене мнѣние, какво
може да възпитава, ми отговори.

«Ако ние бѣхме увѣрени, че то
моментално бихме афоресали учил
самички бихме намразили нашата
работа.»

Вобще учительтъ е за ученици
любимъ и грижливъ баща, та особ
класове сѫ прѣобразени въ любим
които сладката и утѣшителна гол
гива дѣтския интелектъ и сърце,
зирани отъ моралнитѣ и физическ

Изгниха вече врѣмената на реал
разлагане въ училището сладкия
образованието само на привилегир
отнасяне съ надуто прѣзрѣние къ
туално слабитѣ» и «несъвършени д
дѣца на «мръсния народъ» и «грубия
Висшитѣ прѣдставители на френска
въ своята велика мисия прѣскатъ
нитѣ лъжи на образованието прѣ
нитѣ грижи къмъ педагогическ
именно за тази послѣдна категор
реннитѣ дѣца.

Въ основното училище отжив
тични правила сѫ замѣстени съ в
на сърцето. То не се занимава
на учени съ прѣфинено остроумие
а на хора, които любятъ и които
рѫководятъ всрѣдъ този свѣтъ на
на животински интереси, всрѣдъ
интриги и подлости отъ великит
солидарностьта.

То се стрѣми, щото всрѣдъ бе
борби на човѣшкия егоизмъ, бъ
ления смѣло да противопоставятъ
върховенъ и величественъ текстъ
народъ, девизъ и на нашето съвремо
«Единъ за всички и всички за е

12.

ното образование въ Бавария и уредбата на педагогическото училище въ Вюрцбургъ.

Отъ **Д. Икономовъ,**

учитель въ ломското педагогическо училище.[1])

I. Общи бѣлѣжки.

всичко двѣ уговорки, за да бждл
ъ разбиранъ. Подъ горния обемистъ
ще намѣрятъ мѣсто само ония бѣлѣжки,
тъ връзка съ уредбата на основнитѣ,
недѣлнитѣ и допълнителнитѣ учи-
й-послѣ за моята най-специална работа
та на педагогическото училище. Ви-
тия си бѣлѣжки повече основното
е въ едно окржжие — Унтерфранкенъ.
е забѣлѣжи, че често сжществуватъ
макаръ и несжществени, въ отдѣл
жжия.

процента на грамотнитѣ сждимъ за
напрѣдъкъ на единъ народъ, то ба-
може да се гордѣе. Тъй, по думитѣ
тра на просвѣтата въ камарата, като
тъ умствено и физически неспособ-
учение дѣца, процентътъ на ония, които
ватъ основното училище, е твърдѣ
, а въ нѣкои окржжия почти несжще-
Принципътъ на задължителното учение
я е установенъ още отъ 18. столѣтие
и сж всички дѣца безъ разлика на
изповѣдание и народность, навършили
Не сж изключени хори слѣпитѣ, глухо-
книтѣ. Изключение за първитѣ и вто-
доколкото въ общината имъ или на-
а специални за тая цѣль учебни заве-
за книтѣ, доколкото тѣ не могатъ
а помощь да вървятъ. Траенето на за-
ното обучение е 10 години. Впрочемъ
итѣ 7 год., необходими за завършване
я курсъ на основното училище, сж
дължителни. Останалитѣ три години
естяването на редъ изключения, са
такива. Тия 3 год. сж опредѣлени за

посѣщаване недѣлнитѣ и вечернитѣ, или вмѣсто тѣхъ допълнителнитѣ училища, дѣто такива има. При все, обаче, че задължителниятъ курсъ на основното училище е 7-годишенъ, въ градоветѣ и въ нѣкои твърдѣ голѣми села той се продължава съ още една учебна година.

Градскитѣ и въ по-голѣмитѣ села училища по отношение на потъ и отдѣления сж раздѣлени. Останалитѣ селски сж слѣти, но все рѣдко е единъ учитель за всички отдѣления. Най-употрѣбимото сливане е това на двѣ учебни години въ едно отдѣление. То е тъй: първата учебна година е самостоятелна, втората и третата образуватъ I. отдѣление, четвъртата и петата — II отдѣление, шестата и седмата — III. отдѣление. Нека забѣлѣжа, че стрѣмлението на учителството е прѣмахването на това «необходимо» зло. За всѣки учитель едно отдѣление — това е девизътъ.

По разпрѣдѣление на учебната материя баварскитѣ първа до четвърта учебни години почти съвпадатъ съ нашитѣ I—IV. отдѣление. Останалитѣ три учебни години обаче, обематъ по-малко учебни прѣдмети отъ I—III. класове у насъ. За забѣлѣжване е разпрѣдѣлението на езиковото обучение. Вънъ отъ часоветѣ за четене, граматика и писане, има и специални такива за правопис и съчинение. Краснописътъ тоже е причисленъ къмъ езиковото обучение. Геометрията, като самостоятеленъ учебенъ прѣдметъ, липсва — изучва се въ свръзка съ смѣтането.

Двѣ интересни обстоятелства. Въ програмата за основното училище е указанъ не само материята, но и доста подробни методични указания къмъ нея. Тѣ сж незабѣлѣжителни, но сж отъ такъвъ характеръ, че не могатъ да бждатъ прѣнебрѣгнати. Друго. Въ дисциплинарния правилникъ боятъ, макаръ и съ много ограничения, е допуснатъ. Прѣимуществено въ тоя случай има тънката пржчка. Въ селскитѣ училища обаче, и въ много отъ градскитѣ квартални прѣтъ бой — това и въ мое присжтствие е бивало —

[1]) ...доранъ съ заповѣдь № 1882 отъ 27. се...
...5. год.

се упражнява безъ огледъ на забѣлѣжки и ограничения.

Недѣлнитѣ и празднични училища иматъ за цѣль да затвърдятъ, разширятъ и допълнятъ материята, изучена въ основното училище. Въ тѣхъ сѫ застѫпени почти сѫщитѣ учебни прѣдмети, каквито и въ основното училище. Притурени сѫ земледѣлие, гражданско учение, земледѣлческо и търговско смѣто и книговодство. Обучението трае обикновено два часа — отъ 11—1 прѣди обѣдъ.

По указание отъ министерството нѣколко думи повече и за

2. Допълнителнитѣ училища (Fortbildungsschulen).

Развитието на индустрията, рационалното обработване на земята, работата въ по-едритѣ занаятчийски производства, по-развититѣ търговски сношения изискватъ работни елементи, които вънъ отъ механичната сила да влагатъ и нѣщо умствено за по-голѣма продуктивность. Тая нужда е създала тъй нареченитѣ допълнителни училища. Тѣ сѫ учебни заведения, въ които младежитѣ, свършили курса на основното училище, се подготовляватъ за похватность и познания, необходими за бѫдната имъ вѣроятна професия. Материята въ тия училища е разпрѣдѣлена на два главни отдѣла: общъ теоретиченъ, изучванъ прѣзъ първата учебна година, и специаленъ практически, насоченъ къмъ похватностьта на професията. Тоя втори отдѣлъ се изучва въ послѣднитѣ двѣ, отъ цѣлия тригодишенъ курсъ на тия училища, години. Допълнителни училища има главно три вида: земледѣлчески, търговски и занаятчийски. Тия послѣднитѣ отъ своя страна се разпадатъ на толкова и такива, колкото и каквито занятия за бѫдностьта на ученицитѣ сѫ застѫпени. Често тия училища сѫ само отдѣлни отъ обикновенитѣ реални училища, но по-често тѣ сѫ самостоятелни. Обучението е задължително прѣзъ цѣлитѣ три години; задължително разбирано за тия, които сѫ свършили курса на основното училище и не посѣщаватъ недѣлнитѣ и празднични училища. Учебнитѣ занятия сѫ обикновено вечерно врѣме, 2—3 пѫти въ седмицата. Учителскиятъ персоналъ се вербува отъ основното и срѣдноклaсно учителство при допълнително възнаграждение и отъ специални за тая цѣль учители-майстори, подготвени чрѣзъ курсове и командировки. Съобразно съ обстоятелството, дали въ една область повече индустрия, земледѣлие или търговия е развита, се уреждатъ и съотвѣтни допълнителни училища.

3. Уредба на педагогическото училище.

Петь минути на изтокъ отъ града е зданието на педагогическото училище. Това е една колкото солидна, толкова и красива постройка, погълнала за направата си единъ милионъ лева. Училището е двуетажно, построено пр[…] а до това врѣме, въ 128-годишното сл[…] ване, семинарътъ е билъ въ самия град[…] ниятъ разрѣзъ на зданието подобава [...] печатна буква Е, отвѣсната линия на к[…] ната постройка; раменѣтѣ на буква[…] сѫ двѣтѣ крила на зданието, а езичет[…] е солидния гимнастически салонъ и [...] сѫщото. На красивата външность на [...] напълно подхожда доброто вѫтрѣш[…] дѣление. Дѣсната часть и крило на [...] училището за упражнение — образцо[…] лище, както му казваме ние, вѣроят[…] голѣма скромность. Лѣвата часть и [...] залитѣ за ядене на ученицитѣ — уч[…] интернатъ. Въ първия етажъ сѫ двѣт[…] занимания и класнитѣ стаи. Дѣсното [...] сѫщия етажъ е директората и квар[…] директора, а въ лѣвото крило сѫ 10 [...] въ всѣка отъ който има оргелъ, пияно, [...] клавиръ или цигулки за занимание. [...] етажъ сѫ спалнитѣ стаи на ученицит[…] мата помощникъ-учители-надзиратели [...] щето на замѣстникъ директора. Цѣло[…] се отоплява съ пара и освѣтлява съ [...] газъ. Прѣдъ училището има двѣ кра[…] сади, а задъ него хубава градина съ [...] хубави цвѣтя и съблазнителни плодове[…]

Педагогическото училище — учител[…] минаръ, както му казватъ нѣмцитѣ — е [...] По педагогична учебна материя тия [...] подхождатъ на нашитѣ III. и IV. курс[…] бѫде приетъ за ученикъ въ семинара, [...] трѣбва да е свършилъ успѣшно курса [...] ното училище, 3-годишния курсъ на [...] ченитѣ педагогически препарандии, да [...] и да е издържалъ успѣшенъ конкурсен[…] Тоя послѣдниятъ е по главнитѣ прѣдме[…] изучватъ въ препарандиитѣ. — Упомена[…] парандии сѫ прѣдучилища на педаго[…] училища. Въ тѣхъ сѫ застѫпени прѣ[…] общообразователна цѣль. Обикновено [...] малки градове въ околностьта на града, [...] е самото педагогическо училище. Тов[…] телство, безспорно, дава възможность [...] младежи да се сдобиятъ съ педагогиче[…]зование.

Семинарската учебна година започв[…] септемврий и свършва на 14. юлий. Го[…] голѣми ваканции сѫ три: тая за Коледа, [...] и св. Духъ. Първата трае 9 дни, втора[…] третата 4. Редътъ при учебното и свобо[…] е опрѣдѣленъ съ специални правилниц[…] свободното врѣме е не толкова интерес[…] гиятъ за учебното врѣме е обикновена [...] програма.

Образцовото училище е седмогодишн[…] То е слѣто. I. II. и III. отдѣление въ е[…] IV. V. VI. и VII. въ друга. Всѣко отъ [...] отдѣления си има специаленъ образцов[…] Само Законъ Божи, гимнастика и пѣне[…] рото слѣто и Законъ Боже въ първо[…] отдѣление сѫ заети отъ учители-[…]

…на отдѣленията е двояко: сливане по … работа съ едно отъ тѣхъ, когато …мать тихи занятия. Обикновено при …итѣ прѣдмети материята се слива. То …ениците отъ всичкитѣ отдѣления учатъ …жила материя при особенъ намекъ на …ъ отъ нея. Слѣдната година се изучва …ата материя при намекъ на друга частъ …ъй че, колкото отдѣления сѫ слѣти, …одини се учи тая материя и на толкова …рави по-обстойно изучване. По такъвъ …ана упоменатото първо сливане. Вто…ого просто и познато — не се нужде…ения. Често, когато учительтъ работи … едно отдѣление, другитѣ отдѣления …и занятия въ тъй нарѣченитѣ съсѣдни …nzimmer, и то всѣкога подъ надзора и …ството на ученикъ отъ курсоветѣ. Учеб…дмети, застѫпени въ образцовото учи…такива, указани за основното училище. …а не спомена и тукъ, че, въпрѣки ме…ѣ способности на учителитѣ, въпрѣки …сиранитѣ, ако е много казано възни…вна, бсятъ въ значителна доза не бъ…ъ.

…тѣ прѣдмети въ семинара сѫ застѫпени …дното число часове:

Прѣдмети	часове I к.	часове II к.
…огика	4	4
…ика¹)	—	—
…итиране	2	2
…ки изикъ	4	4
…ски / …ски } по групово изучване	2	1
…матика	3	3
…ралогия и Химия	2½	
…ка	2½	2
…ия и черковнослужене	4	3
…рия	2	2
…афия	1	1
…ическо учение	—	1
…ка (пѣене, цигулка, оргелъ, кла…ъ, хармония)²)	9	9
…стика	2	2
…ане	2	2
…иране (незадължително)³)	2	

…що седмичнитѣ часове сѫ много, защото …и сѫбота подиръ обѣдъ е учебно врѣме. …рната таблица се вижда, че хоспити… двучасово прѣзъ седмицата за I. и II …о не въ всѣки опрѣдѣленъ за хоспи…съ се държи лекция. Отъ тия часове …ѣзъ всѣки двѣ седмици е опрѣдѣленъ

за теоретична разработка принципа за нагледностьта при всички учебни прѣдмети. Това за ученицитѣ отъ I. курсъ. Тоже отъ часоветѣ за хоспитиране въ II. курсъ единъ е, както го характеризиратъ учителитѣ, часъ за отговаряне безъ наличность на обекта при обучението — ученицитѣ. Той, тукъ намиратъ мѣсто обяснение за такова или иначе настѫпване при хоспитирана или, която ще се хоспитира, лекция; приспособението на разнитѣ учебни прѣдмети при отдѣлнитѣ методически единици; психологични и логични моменти при разработката на дадена лекция и пр. Тия часове, както и часоветѣ за хоспитирането, сѫ прѣдставени на образцовитѣ учители. Методичната работа, обаче, на образцовитѣ учители е въ унисонъ съ теоретично разработенитѣ дидактически и методични принципи отъ страна на учителя педагогъ. Характерно е това, че по нѣкои прѣдмети, по които нѣма пълно методично единомислие между прѣподаватели по методика и образцовитѣ учители, то първиятъ самъ се наема съ хоспитирането на лекциитѣ по тѣхъ. По тоя начинъ, безъ да се заставя образцовиятъ учитель да работи тъй, както не мисли за добрѣ, се дава възможность и на другия да прокара своето разбиране.

Постановката на училищната практика е съвършено различна отъ тая у насъ. Специални по програмата часове за нея нѣма, защото всѣки часъ може да бѫде и часъ по практика. Лекции държатъ ученицитѣ отъ втория курсъ прѣзъ цѣлата учебна година, а тия отъ I. курсъ само отъ великденъ до края на годината. 4 ученика въ едното срѣдно и 4 въ другото сѫ въ заниманіе въ образцовото училище. Кои сѫ тия ученици, това е опрѣдѣлено отъ мѣсецъ по-рано. Опрѣдѣлено имъ е тоже и лекциитѣ, които ще държатъ и въ кой часъ. Двамата отъ ученицитѣ обработватъ обстоятелствено и самостоятелно една лекция, а другитѣ двама друга. На тия отъ първи курсъ лекциитѣ се коригиратъ прѣди държането имъ, а на тия отъ втори курсъ се дава възможность да проявятъ най-голѣма самостоятелность, въ замѣна на което пъкъ, и носятъ всичката отговорность при критиката слѣдъ лекцията. Отъ двамата, обработили една и сѫща лекция единиятъ по назначение почва, а другиятъ продължава прѣподаването. Вториятъ, обаче, ученикъ може да се откаже отъ продължението и да почне на ново, нѣщо, което при добрата подготовка на ученицитѣ при държането на лекцията рѣдко се случва. Слѣдъ свършване на прѣподаването практикуващитѣ ученици даватъ обосноваване на стореното отъ тѣхъ прѣзъ врѣме на прѣдаването му, на отклоненията отъ препарацията и указватъ на грѣшкитѣ си. Другаритѣ имъ указватъ на възможно по-добро постѫпване и на сторенитѣ грѣшки. Слѣдъ това образцовиятъ учитель изказва възгледа си за лекцията и по такъвъ начинъ се извършва критиката на нея. Учебната практика е прѣдоставена на образцовитѣ учители. Само по прѣдметитѣ законъ Божи, гимнастика и пѣене се води отъ съотвѣтнитѣ

¹) …му има обяснение на липсата специални часове …
²) …тѣ по музика сѫ въ рѫцѣтѣ на 3 учители. … много, затова и въ това число сѫ и слѣдобѣд… — 2 часове, опрѣдѣлени за упражнение, но пъкъ …водството на учителитѣ.
³) …ирането е общо за I. и II. курсъ. Незадължи…щото за първа година се въвежда.

семинарски прѣподаватели. Часове за конференции и обща практика нѣма по простата причина, че общитѣ, като у насъ, практически прѣподавания тукъ липсватъ.

Педагогическитѣ учебни прѣдмети въ курсоветѣ по обемъ и методична разработка сж застжпени по начинъ указанъ по-долѣ. Въ I. курсъ се изучва психология, възпитание, дидактика и методиката на нагледното обучение. Въ втория курсъ специална методика на останалитѣ прѣдмети и история на педагогиката. При разработката на материята по психология и възпитанието има се прѣдъ видъ всѣкога мѣстото при разнитѣ учебни прѣдмети и моментитѣ при отдѣлнитѣ методически единици, дѣто тая материя може да има приспособение. Напр. при урока по психология за сжжденията и умозаключенията се разглежда, какъ и по какъвъ методиченъ начинъ се идва до тѣхъ, при кой моментъ отъ развитието на методическата единица проблѣсватъ и най-послѣ кога и по какъвъ начинъ могатъ да бждатъ тѣ правилни. Нахълтва се значи въ областьта на психологията, възпитанието, дидактиката и специалната методика. Сжщото това и при изучването на методиката, дидактиката дори и при история на педагогията. Изобщо принципътъ е да има възможна най-голѣма връзка и послѣдователность между всички педагогични учебни прѣдмети. Въ висша степень благоприятствува на това обстоятелството, че тѣ сж въ ржцѣтѣ на единъ учитель, въ случая на директора. Не безинтересно е и указването на учебния пжть и форма, по които се работи. За да могатъ семинариститѣ, казва се въ методичнитѣ упжтвания къмъ програмата за педагогическитѣ училища, да свикнатъ и влѣзатъ въ духа на най-важната учебна форма евристическата, добрѣ е семинарскитѣ учители да работятъ сами по тая форма. Приятель на това разбиране е директорътъ, който самъ и работеше. И да призная, колкото приятно ме задоволи тая гледка — побѣлѣлъ старецъ съ дѣца ученици по 18—22 години, толкова и увѣреность въ възможностьта да се работи по нея придобихъ. И работеше той тъй не само по педагогическитѣ прѣдмети, прѣдимно мисловни, но и материята по историята на педагогията му се поддаваше. Единъ примѣръ за любопитность. Урокътъ е за Дистервега. Показвайки художествено изработения му ликъ, учительтъ пита за тия общепознати мислители, педагози или хора на изкуството, които по физиономия приличатъ на Дистервега. Въ числото на изброенитѣ, най-подхождащи, посочва се Вагнеръ Рихардъ. Отъ обстоятелството, че нѣкои характерни индивидуални особености могатъ да се четатъ по изразителнитѣ физиономии, отъ една страна, и на [illegible] Вагнерова съ Дистервега отъ друга, се [illegible] заключение за общность въ характерит имъ. А и фактически това е вѣрно. Нѣколко думи отъ страна на учителя притурени къмъ това, даватъ почти пълно описание на физическитѣ и душевнитѣ качества на Дистервега Не-нагатьлъ. Отъ сънставката на клерикалната

реакция въ Прусия прѣзъ врѣмето [...] люцията отъ 48. г. и монархическит[...] на управляващитѣ съ духа на цѣла [...] люционни дѣйци подъ влиянието [...] ската свободна мисъль въ сжщот[...] навеждатъ ученицитѣ до разбиране на педагогическо - обществената [...] дѣйность, щомъ той се числи къ[...] Прибавено къмъ всичкото, казано за Песталоци, датитѣ и всички други [...] нѣща изъ живота му — даватъ тая постжпкане по тая учебна форма и [...] терия, гдѣто тя, формата, най-мал[...] се приложи. Нѣколко думи и за о[...] методичното разбиране и дѣйность [...] и образцовитѣ учители, до колкото характеристика за педагогичния ду[...] ствующъ въ това училище. Психолог[...] влица на експеремента[...] основи, разр[...] Wundt и още по-обстойно съ о[...] хичнитѣ процеси въ зависимость отъ [...]гията на мозъка и нервитѣ, допълнени [...] Baus'а е принципното становище на [...] учители. А естествено отклонението [...] бартовото разбиране на психологият[...] къмъ по-другъ психиченъ, логиченъ и м[...] ходъ при обучението. Rieder, консеква[...] тодикъ отъ горното психично станов[...] очертание и на по-друго методично [...] при разработката на учебнитѣ прѣдм[...] дѣлнитѣ методични единици. Водимъ[...] неговото разбиране, се работи и по [...] Долното сравнение за разбирането н[...] нитѣ степени допринася за схващане, отчасти, педагогично-методичната раб[...]

Споредъ Дьорнфелдъ.

1. Наблюдение. (Разбиране).
a) Въведение. b) Нагледно познава[...]
2. Мислене. (Разработка)
a) Сравнение. b) Схващане
3. Приложение

Споредъ Хербертъ и Цилеръ.

1. Анализа на сроднитѣ и познати [...]
2. Синтеза — прибавление на новат[...]
3. Асоциация — свързването на н[...] между си и съ познатото старо.
4. Система — придобивка на понятие[...] закони.
5. Метода — приспособение на з[...] упражнение на можението

Споредъ Раинъ.

1. Даване цѣль и подготовление.
2. Изложение на новото
3. Свързване съ подобното и пр[...]
4. Систематизиране и извличане пов[...]вила, закони.
5. Приложение.

Въ семинара се работи.

1. Дѣйность на усѣтителнитѣ чувст[...]
a) Подготовление. b) Изложение [...]
2. Групиране и нареждане на [...] материя.

рояване на изученото.
паметьта b) За разсѫждъка.
рзване съ подобното и прѣдшеству-

ждане на понятия, правила и основно-
щи мисли
ложение.

бно изложение за методичната работа
лнитѣ прѣдмети въ основното училище,
интересностьта къмъ нея, съмъ прину-
отмина — едно по обемность и друго
акова подходность на това мѣсто.
ругитѣ учебни прѣдмети, които се
въ семинара, нѣщо по-особено може
бѣлѣжки за техническитѣ прѣдмети. Му-
ова е едва ли не най-главниятъ прѣдметъ.
посвѣщава толкова часове, колкото на
педагогически прѣдмети наедно. Тя
въ числото на главнитѣ прѣдмети. Цѣли
сѫ ученицитѣ по цигулка, клавиръ и
Теоретичнитѣ имъ познания сѫ тоже
Надъ контрапункта работятъ съ такова
лство, като едно просто тризвучие.
ръчната работа въвежда се за пръвъ
година моделирането. Отъ специална
кадъ съ прости инструменти ученицитѣ
ать всевъзможни модели всѣкога по
итѣ гледани прѣдмети. Рисуването е
елно съ свободна ръка и всѣкога по
Орнаментитѣ служатъ само за теоре-
яснение.
скиятъ персоналъ брои 10 редовни и 5 из-
учители и лѣкарьтъ. Въ числото на ре-
сѫ директорътъ и замѣстникътъ му, чети-
тели, специално боравящи въ семинара,
образцови учители съ педагогически ча-
о въ курсоветѣ и двама помощникъ.
Извънреднитѣ сѫ отъ други училища
ително часово възнаграждение за прѣд-
които прѣподаватъ въ семинара. Такива
вътъ по френски езикъ, гражданско уче-
инарство, гимнастика и религия за учени-
ци. Училищниятъ лѣкарь е плащанъ на
аче той е волнопрактикующъ въ града
нѣколко общи бѣлѣжки, между които
отъ субективенъ характеръ.
енцирането на общественитѣ отношения
звититѣ страни дава и по-вълно по-
въ избраната професия. Това важи

както въ областьта на материалнитѣ трудови отношения, така и въ интелектуалнитѣ. Тъй, изключена е, напримѣръ, възможностьта да се подготвя единъ младежъ за обработвачъ на земята, а вмѣсто такъвъ да осъмне единъ день като обработвачъ на дѣтски глави; или при подготовка съ св. книги въ черква, да се отзове съ смѣтане и читанка въ рѫка въ училищната стая. Това пъкъ обстоятелство, трайностьта на професията, спомага за по-голѣма прѣданость къмъ нея и за намаление на надничарството. Тая положителна страна бѣ за забѣлѣзване тукъ.

Поменахъ, че училището е интернатъ. Послѣдицитѣ отъ такова положение съвсѣмъ не ми се виждатъ розови за ученицитѣ. Тѣ правятъ впечатление на казармени хора. Блѣщи отчуждеността имъ отъ влиянието на най-важното училище — живота. А тъкмо това училище трѣба да познава най-добрѣ единъ народенъ учитель. Паралелъ въ това отношение съ нашитѣ ученици дава ласка за тия послѣднитѣ.

Не мога да отмина безъ забѣлѣжка, че и прѣкалената религиозность, тъй грижливо насаждана отъ специални духовници, отнема, вмѣсто да придаде, за по-голѣмата будность на възпитаницитѣ.

Отношенията между ученицитѣ и учителитѣ сѫ такива на подчинения къмъ началството. Напразно би се взиралъ наблюдательтъ да намѣри онази сближеность между тѣхъ, диктувана отъ педагогични и чисто човѣшки съображения. Ако се изключи обръщението на «вие», то често и учтивость дори липсва. Справедливостьта го изисква да призная, че не всички учители имаха и одобряваха такова държане.

По отношение подготовката на семинариститѣ, като учители съ методична похватность и теоретично разбиране на работата си, семинарътъ безспорно постига тая цѣль. Това личи особено при практиката и критиката.

Още една бѣлѣжка-впечатление и свършвамъ. Управата на семинара е изобщо централистична. Директорътъ е съ голѣми права. Въпрѣки това, той бѣ въ истинския смисълъ на думитѣ — пръвъ между равнитѣ. «Тежеше» той дѣйствително, но не физически, а интелектуално. Тия нѣколко думи казахъ за неизлишно, може би сравнение съ това, що често се срѣща у насъ.

13.

Уредба и обучение въ хамбургскитѣ основни училища.

Отъ **Н. Ововъ,**

учитель въ София.[1])

...о съ търговския напрѣдъкъ на Хам-...върви и напрѣдъкътъ на неговото ...ло. До прѣди френско-пруската война ...ната съ хамбургскитѣ основни учи-...я частни, но слѣдъ нея държавата за-...увеличава своитѣ народни училища, ...по-добрѣ и да се грижи за по-добри ...ли, докато стана за опасна конку-...стнитѣ и ги принуди да се затво-...ъ Хамбургъ има твърдѣ малко частни ...нѣколко забавачници, нѣколко тър-...ища и нѣколко професионални за-...ото държавата не се грижи никакъ ...ото образование, а много малко за ...ното. Силното развитие на търго-...о животъ на частната инициатива, ...къснѣла да отвори търговски учи-...ги уреди споредъ най-належащитѣ ...нужди, за да привлече повече възпи-...а се бори противъ конкуренцията. ...о «гражданство» и сенатъ сж обър-...вмо внимание върху уреждането на ...срѣднитѣ общеобразователни учи-...уредба въ послѣдно врѣме стана ...ѣла Германия, привлече много педа-...ли и направи отъ Хамбургъ педаго-...ръ. Постоянното нарастване на насе-...уждава държавата да харчи огромни ...ението и отварянето на нови училища: ...ина се откри единъ новъ учителски ...ѣ дѣвически семинарии и около осем-...одни училища.

...вяе, Хамбургъ е свободенъ градъ, ...дъ къмъ нѣмския съюзъ. Той се ...ъ единъ сенатъ, на чиято страна стои ...ото», единъ видъ народно събрание, ...жда и санкционира прѣдложенитѣ отъ ...опроекти. Върховната учебна власть ...ъ ржцѣтѣ на единъ сенаторъ, който ...ници двама началници: единиятъ за срѣдното, а другиятъ за народното образование. На първия сж подчинени директоритѣ на срѣднитѣ учебни заведения, а на втория околийскитѣ инспектори. Всичкитѣ редовни основни учители заедно съ тия отъ другитѣ учебни заведения съставятъ хамбургския училищенъ синодъ. Тоя синодъ се събира на заседания за да прѣдложи на властьта въвеждането на постановления и мѣрки, които счита за необходими: измѣнението на учебния планъ, въвеждането на нѣкой новъ прѣдметъ или нова метода въ училището, както бѣ съ ржчната работа, новата рисувателна метода и др. т. По такъвъ начинъ хамбургското учителско тѣло взема участие въ училищното законодателство на града и заедно съ върховната училищна власть взема участие въ разрѣшението на училищнитѣ въпроси и се грижи за прѣуспѣването на хамбургскитѣ основни и срѣдни училища. Синодътъ има само съвѣщателенъ гласъ. Той излага своитѣ рѣшения заедно съ мотивировката имъ на училищната власть и я моли за по-нататъшно разпореждане отъ нейна страна. Рѣшенията му трѣбва да бждатъ напечатани.

Въ учебно отношение Хамбургъ е раздѣленъ на квартали (райони), а тѣ на улици. Всѣки кварталъ има по единъ околийски училищенъ инспекторъ, а всѣко училище се посѣщава отъ живущитѣ въ околнитѣ улици дѣца и се управлява отъ главенъ учитель, който трѣбва да е издържалъ изпитъ за учитель въ срѣдно училище тукъ или въ Прусия. На такъвъ изпитъ се допущатъ всички редовни основни учители. Длъжностьта на главния учитель е да води всичката прѣписка на училището, да се грижи за реда и чистотата въ него, да дава на дѣцата отпускъ, да ревизира прѣподавателитѣ — длъжность, каквато иматъ и главнитѣ учители въ България, само че тукашнитѣ получаватъ по-голѣмо възнаграждение (до 6000 марки годишно) отъ останалитѣ учители (4300 марки годишно). Основнитѣ училища не сж смѣсени, понеже учебниятъ планъ на дѣвическитѣ е различенъ отъ оня на мжжкитѣ, ала при строенето на зданията се

[1]) ...ванъ съ заповѣдь № 1141 отъ 21 августъ

гледало да се намиратъ и двѣтѣ училища наблизо или едно до друго, та да ходятъ всички дѣца отъ околностьта на едно и сѫщо мѣсто въ училище. Всѣка учебна година съставява единъ учебенъ класъ, раздѣленъ всѣкога на двѣ паралелки поради многото ученици, които посѣщаватъ училището. Задължителностьта на учението трае осемь години, ала официалното число на класоветѣ е седемь. Само при нѣкои училища се намиратъ осемь класа, послѣдниятъ отъ които се казва «селекта» и се посѣщава само отъ първитѣ петь ученика на нѣколко училища, които иматъ най-добъръ успѣхъ. Тѣ се събиратъ, докато числото имъ стане достатъчно за образуването на единъ класъ, и се обучаватъ при опрѣдѣлени за тая цѣль народни училища, въ които има «селекта». Останалитѣ ученици повтарятъ още единъ пѫть послѣдното отдѣление, макаръ че не сѫ имали слабъ успѣхъ. Сега се проектира основаването на «селекта» при всѣко училище и прѣвръщането на хамбургскитѣ училища въ осмокласни, за да се прѣмахне тази несправедливость. Другитѣ дѣца пъкъ, които сѫ повтаряли единъ или нѣколко по-долни класа, напущатъ училището, щомъ изтекатъ осемтѣхъ задължителни години. Тукъ ученикътъ не е задълженъ да прѣкара цѣлия курсъ на народното училище, а да стои осемь години въ него. Първоначалното обучение не е безплатно. Всѣко дѣте, чийто баща има годишенъ приходъ повече отъ 1200 марки, плаща училищна такса пропорционална на тоя приходъ. Учебнитѣ пособия се раздаватъ още въ началото на годината на дѣцата, и държавата събира слѣдъ това постепенно паритѣ, похарчени отъ нея за купуването имъ. За редовното посѣщение на училището се грижи пакъ държавата, ала тя прибѣгва съвсѣмъ рѣдко до наказателни мѣрки, защото родителитѣ изпълняватъ най-съвѣстно своя дългъ. За отсѫтствията се държатъ всѣкимѣсечни статистически свѣдѣния. Всѣко дѣте има особена книжка, както въ срѣднитѣ училища у насъ, въ която е записано мѣстото му по успѣхъ и прилежание: дали е първо, второ или послѣдно, наказанията му и причинитѣ имъ, извиненитѣ му и неизвинени отсѫтствия и поведението му. Книжката се дава на родителя или настойника всѣки мѣсецъ за подписване. Учебната година започва отъ великденъ, а записването на новопостѫпващитѣ отъ ноември. Боятъ не е забраненъ въ училището, обаче, нанесе ли учительтъ нѣкакви тѣлесни поврѣди на ученика, отговоренъ е за послѣдицитѣ. Училищнитѣ занятия въ повечето училища траятъ лѣтно врѣме отъ 8 часа сутринь до 1 часа слѣдъ обѣдъ, а зимно — отъ 9 часа сутринь до 2 часа слѣдъ обѣдъ. Въ срѣда и сѫбота, както прѣзъ лѣтото, така и прѣзъ зимата, дѣцата иматъ единъ часъ повече. Само въ нѣкои училища изъ по-бѣднитѣ квартали на града обучението бива прѣдобѣдно и слѣдобѣдно както у насъ. Понеже врѣмето, прѣзъ което дѣцата стоятъ въ училище, е много дълго, то имъ е позволено да си носятъ обвита въ книга закуска и да се

хранятъ тамъ. При това тѣ могатъ д
срѣщу 5 стотинки кафе отъ училищ
Послѣдниятъ живѣе съ цѣлата си ф
училището. Тоя редъ се отразява
както върху обучението, така и вър
и ученици, ала животътъ въ Хамбу
женъ така, че другояче не може. Т
английското работно врѣме, и всички у
па и много частни заведения и търгов
работятъ както училището.

Стариятъ учителски семинаръ е н
на Binderstr. 24. Въобще почти всички
училища сѫ нови. Човѣкъ се чуди
хубость отвънъ и на тѣхното удобств
Надали има съврѣменно откритие, б
ластьта на физиката или хигиената,
въ човѣшкото жилище, което да не
въ тия училища, между които едва
намѣрятъ нѣкои по-стари отъ дваде
Само прѣзъ послѣднитѣ двѣ години
дени повече отъ тридесеть нови ос
лища. Свѣтлина, чистота и редъ обр
напрѣдъ вниманието на посѣтителя.
семинара. Той е екстернатъ. Ученици
по домоветѣ си или въ частни кварт
нарътъ има шесть класа: три долни и
между които досега се е държалъ изп
цѣлъ да се изхвърли, и семинарътъ щ
уреденъ по саксонски образецъ: шест
минарни класа и изпити само за прие
минара, както въ нашитѣ срѣдни и
училища, а не по пруски: тритѣ пър
образуватъ препарандия, а послѣдни
казватъ семинари, като между преп
семинара се държи приеменъ изпитъ
тиране ходятъ само първитѣ два клас
подава има право само най-горниятъ
титѣ сѫ раздѣлени на групи, пръсна
нитѣ отдѣления. Тѣ посѣщаватъ ре
ната, ту другата паралелка на едно
дѣление и присѫтствуватъ на прѣ
само по единъ прѣдметъ. Слѣдъ ка
тоя прѣдметъ нѣколко пѫти, най-че
виси отъ семинарния учитель по
тоя прѣдметъ, почватъ да посѣща
чиято методика учатъ. Къмъ края
се позволява и на прѣдпослѣдния кл
подава. Послѣдниятъ класъ е раздѣ
колко групи, които прѣподаватъ
класове. Единъ семинаристъ води об
извѣстенъ прѣдметъ въ едно и сѫщ
около три мѣсеца наредъ, за да се з
отблизо съ материала, що има да п
всички ония упражнения, що сѫ ну
нататъшното обучение върху тоя мат
семинара нѣма образцово училище в
сълъ. То е основно народно учил
всички други отъ тоя родъ, и не о
съ нищо отъ тѣхъ: неговитѣ учител
дагогическо образование, управлява
венъ учитель, подчиненъ на семинар
торъ и подлежи подъ закона за нар
лища. Семинарни учители не прѣ

ова училище има и осмо (VIII.) отдѣ-
лекта»

дъкъ името на Хамбургъ започна да
ва твърдѣ често въ педагогическата
поради появилото се най-първо въ
жествено движение въ областьта на
то. Обстойна теоретична обстановка
ижение липсва и досега, макаръ то
дванадесетина години старо. Отна-
появи като искане да се окрасятъ
ѣ стаи съ картини, но по-сетнѣ се
а и изкази като течение, що ратува
не на изкуство въ училището. Значи
а запълни една празнина въ съврѣ-
илище: да се застъпи за естетиче-
художествено възпитание и да послѣдва
а, що се проявява въ съврѣменния жи-
направи всички художествени произве-
ки творения на изкуството достѫпни
Изкуството не е вече достояние само
ѣ, то се сбира въ музеи и картинни
къдѣто нѣкой може да се наслаждава
отъ него. Па впрочемъ не е нужно
длежи, а кой може да изпитва истин-
ствие при наблюдението му, кой може
ира, защото богатството не е залогъ
и развитиятъ художественъ вкусъ. Въ
ѣме всѣки човѣкъ се третира както
овѣшко сѫщество, ето защо всѣки
да претендира за по-високи наслаж-
ки има право да се радва на живота,
да го е поставила борбата за сѫще
Великитѣ народни творци трѣбва да
тъ достѫпни за масата, а това ще
то творенията имъ се въведатъ въ учи-
се разглеждатъ не като материалъ за
и патриотизъмъ, ами като истински
ени творения, пропити съ душата на
якъ тукъ трѣбва да се подготвятъ
разбиратъ, цѣнятъ и поддържатъ
. За тая цѣль не е нужно да се
послѣдното, като отдѣленъ прѣдметъ
дната програма, то трѣбва да се про-
ки прѣдмети. Като казватъ внасяне
куството въ училището, хамбургци не
вече това нито като украшение на
ѣ стѣни, нито като поставянето му въ
планъ, ами обучение по поощряване
востьта на малкитѣ и развиване у тѣхъ
процеса, подобни на ония, които се
ъ въ душата на художника, когато
Послѣдното естествено ще ги доведе
— ще развие художествения имъ вкусъ
направи чувствителни къмъ произведе-
великитѣ творци. Тия произведения
се показватъ на ученицитѣ, защото
а тѣ ще се научатъ да ги цѣнятъ и
аждаватъ отъ тѣхъ. Учителитѣ сѫ съ
голѣма ревность да даватъ истински
ени произведения на малкитѣ. Тѣ сѫ
дружества за поощряване на дѣ-
ратура, които прѣглеждатъ всѣка но-
дѣтска книжка и само ако я намѣ-

ритъ въ всѣко отношение за добра, вписватъ я въ списъка си на одобренитѣ дѣтски книги, било чрѣзъ сказки било чрѣзъ статии, прѣпоръчватъ я на родителитѣ. Въ Хамбургъ има дружества отъ граждани и отъ учители, що се грижатъ изключително за разпространение на художественото образование между масата. Учителството свика напр. за коледа нѣколко събрания, въ които се говори върху гимнастиката, музиката, уреждане на жилището споредъ новия художественъ стилъ и се продаваха евтини картини, книги и статуетки, купени отъ него. Сказкитѣ бѣха придружени съ живи картини. Тукъ се прѣпоръчва и списъка на дѣтскитѣ книги (одобрени отъ дружеството), отъ които родителитѣ си избраха като коледенъ подаръкъ за малкитѣ. Независимо отъ тая грижа за художественото възпитание на дѣцата, за хамбургскитѣ ученици се даватъ особени концерти, въ които се свирятъ леки молитви и народни пѣсни, прѣдставятъ се за малкитѣ въ театъра разни коледни сцени, а за голѣмитѣ пиеси изъ нѣмскитѣ класици (Шилеръ, Гьоте) и най-послѣ тѣ се водятъ въ художествената галерия (мѣсто, гдѣто се събиратъ и съхраняватъ картини), чийто директоръ имъ показва и обяснява нѣкои картини.

Какво възпитателно влияние ще упражнява въведеното въ училището изкуство, зависи отъ характера на послѣдното, който се описа по-горѣ. То не ще развие и закали волята, нито пъкъ ума, а само ще повлияе за събуждане и облагородяване на естетичнитѣ чувства, ще послужи за нравственото възпитание на младежьта, като всели въ нея стремежъ къмъ хубавото, къмъ доброто, а отвръщение къмъ всичко грозно и лошо и ще подчини продуктивнитѣ тѣлесни органи на умственитѣ дѣятелности въ човѣка; напр. ръката на окото, разбира се, като спомогне да се усъвършенствува послѣдното.

Въвеждането на изкуството не се иска за ущърбъ на другитѣ прѣдмети, особено на научнитѣ или религиознитѣ познания. То ще служи само като допълнение, както се изразява единъ художникъ на тия науки. Изкуството не може да влѣзе само въ училището, докато то не е влѣзло никога и въ живота. Наредъ съ него се въвеждатъ и други културни фактори, и горѣ [illegible] сѫ били нѣкога много [illegible]. [illegible] се срѣща изкуство, [illegible] не се срѣща [illegible], които [illegible] съ него, никога не се срѣща нарѣдъ [illegible] художници.

Сега условията въ Германия, особено въ голѣмитѣ градове, кѫдѣто сѫ събрани извънредно много художествени произведения, сѫ такива, че въвеждането на изкуството въ училището е неминуемо. Животътъ влече послѣдното слѣдъ себе си, и ако то не [illegible] го използува, трѣбва [illegible] исканията му. Ако то държи смѣтка за тѣхъ, повлиява въвеждането на новата рисувална метода. Тя служи на изкуството. Нейното широко разпространение доказва отъ една страна здравината на художествено-възпитателнитѣ идеи,

отъ друга необходимостьта отъ реформиране и на другитѣ прѣдмети въ полза на художественото възпитание. Ала нека то не се схваща като изискване да се тури изкуството въ реда на учебнитѣ прѣдмети, а като стремежъ да се развие продуктивната сила у дѣтето, да се подкрепи неговата индивидуалность, да се направи отъ малкия единъ художникъ, то ще рече, да му се даде почувствувано отъ него знание, което е така силно, че може да го подтикне къмъ дѣло, къмъ продуктивность. Почувствуваното знание не е вече заетъ прѣдметъ, ами притежание на цѣлата душа, нейно индивидуално съкровище, което тя може да изрази било съ думи, било съ картини, тонове или мраморъ. Практиката на рисувателната метода доказва найясно това, а разясненията и опититѣ го потвърждаватъ.

И наистина, като че разясненията върху рисуването и неговото прѣпочитане дадоха поводъ да се заговори за художественовъзпитателни идеи и въвеждане на изкуството въ училището, макаръ въ сжщность да не е така, защото още прѣди десетина години въ Хамбургъ се споменувало вече всичко, само че отъ единични личности. Върху новата метода, появена най-напрѣдъ въ Хамбургъ, сж станали отначало горещи спорове, краятъ на които бѣ признаването и отъ пруското министерство на просвѣщението за официална, а сетнинитѣ — формиране и разработване на художественитѣ идеи въ областьта на възпитанието.

Ала тая метода и досега не е въведена въ всички хамбургски народни училища. Въ нѣкои отъ тѣхъ се рисуватъ още старитѣ рисувателни упражнения на Шулманъ въ начъртани на квадратчета тетрадки, както тия по смѣтане у насъ. Привърженицитѣ на старата метода не смѣтатъ дѣтската рисунка като изражение на дѣтскитѣ прѣдставления за прѣдмета, като копие на дѣтската душа, както тия на новата, а като механическа работа, отъ която трѣбва да се изисква точность и чистота. Споредъ тѣхъ, дѣтскитѣ рисунки трѣбва да се провѣрятъ съ линия, пергелъ или друго оржие, за да се изправятъ грѣшкитѣ и неправилноститѣ имъ. Гумата трѣбва да бжде постоянно въ ржцѣтѣ на ученика, за да коригира. Правилната и симетрична рисунка е най-доброто доказателство за рисувателната способность на ученика. Новата насока не дава толкоз тяжесть на тия нѣща и не разглежда дѣтската рисунка като механическа работа, а като прѣдметъ, съ който дѣтето иска да ни каже нѣщо: тия сж моитѣ впечатления за прѣдмета, така го виждамъ азъ, така той се рисува въ душата ми, изразъ на която е моята ржка. Естествено, рисуванитѣ съ свободна ржка рисунки ще бждатъ геометрически невѣрни, ала нека рисуването не се смѣсва съ геометрията, и нѣка тѣ не се измѣрватъ съ линия и пергелъ, защото чертата на душа не може да се мѣри [illegible] и тежината съ метъръ. Новата рисувателна метода не започва съ рису-

ването на линии и различни комби-
тѣхъ, а направо съ прѣдмети (книжки
къмъ които то показва особенъ инт
собилия, чийто вржзки привлича вн
мание. При това, най-първо дѣтето
рисува на паметь. Разбира се, че пс
хологически основания служатъ за
мента на това схващане. Малкиятъ
отначало било по изпотения прозо
изъ пѣсъка или земята не линии,
мети. Той не копира тия обекти
прѣдставя тъй както си ги вижда
тѣ въ нѣкои случаи се намиратъ
Още като встжпи въ училището,
нася съ себе си наклонность къмъ
работата на първото ще бжде само
това дѣтско разположение, като го
номѣрно възъ основа на психолог
кони, както развива напримѣръ
защото рисунката на дѣтето е ез
неговия непосрѣдственъ езикъ. Въ
дини той е дори много по-сжщъ
колкото говорътъ съ думи, които не
така ясно, особено при изказване
нията си за цвѣтоветѣ. Тогава, как
когато учимъ дѣтето да говори, та
постжпваме и когато го учимъ да
не развиваме говора на ученика въ
непознати за него думи и ги упра
като той се научи да ги изговаря
ами го подбуждаме да изкаже сам
своитѣ думи, да ни разкаже на
дѣтски, онова, което той знае. И
дѣтски, толкова по-добрѣ. (Само
дѣтски изрази, макаръ граматичес
ни сж много по-драги, отколкото нѣ
граматически изказано, ала защото
което може да се забрави всѣка
ще забѣлѣжи изведнажъ тоя чужд
изречение, и бръчкитѣ по лицето
затъ неговата неприятность, произ
не дѣтския изразъ на дѣтето.
е друго, което дѣтето говори. То
подбужда или къмъ самостоятелно
или го коригира самъ или изъ
ствуващия на дѣтското развитие
сражающия го навежда на
зи сж дѣтскитѣ рисунки, тѣ ще
вѣрни и трѣбва да бждатъ такива.
тѣхъ е вложена още дѣтска си
витие. Може би, учительтъ не
е искало дѣтето да прѣдстави,
злоина за да разбере оня
който се е изигралъ въ душата
малкиятъ отбѣлѣжи на книжката
което стои прѣдъ учителя. Но
ховното и физическото нарастване
се получаватъ отъ него все по-
точни рисунки, и тогава учительтъ
голѣмо внимание на тия качества
му се упражнило вече достатъчно
дение, а ржката му въ служба на
раме ли дѣтето да рисува само

ваваме го да наблюдава, да внимава, да търси частитѣ, които ни даватъ най-вѣрнитѣ ху- ерни чърти на тоя прѣдметъ и да ги изра- ѣй, както тѣ се виждатъ нему. По такъвъ нъ ученикътъ, освѣнъ че се учи да гледа, нъ че упражнява ржката си, ами се научава азбира изразенитѣ чрѣзъ рисунка впечатле- било на съученика си или на другиго, о самостоятелната творба му позволява да най-широкъ просторъ на творческия си и прави възможно най-интензивното изра- ие на художественитѣ му дарби. Тая творба ологична съ творбитата на художника и се овожда съ сжщитѣ процеси, както послѣд- ѣ тя развива художественитѣ дарби въ уче- и закрѣпва силата, що му спомага за по- ото прѣдставяне на обектитѣ. По тая при- художницитѣ сж се застжпили най-много оната рисувателна метода, тъй като тѣ е- и сж разбрали значението на онова събитие, се извършва въ човѣшката душа, когато изъ бликатъ свободно всичкитѣ й усѣщания и еди. Тогава тя съсрѣдточава своето внимание знателно върху самъ себе си и чрѣзъ да- съзерцание си създава нови прѣдстави и зува нови изходни точки за по-нататъшното остжпване. Значи, свободното рисуване освѣнъ о уясиява дѣтскитѣ прѣдставления, но ги и жава. Ученикътъ придобива повече прѣд- ения, защото той е принуденъ да не мина зетно покрай прѣдметитѣ. Това се случва, ира се, при истинското прѣдставяне на прѣ- посрѣдствомъ наблюдението имъ. Новото ване започва съ натурата, върху която по- най-голѣма важность, слѣдъ това се зани- съ изкуството и формитѣ за употрѣбение, то послѣднитѣ сж се развили отъ натурата, а майка и първоизточникъ.

сункитѣ на ученицитѣ не трѣбва да бждатъ ни споредъ тѣхната гладкость и правилность, оредъ силата на изразенитѣ вжтрѣшни, ду- и проявления на дѣтето, споредъ настрое- о и чувствата, които тѣ ни принасятъ и едъ комбинирането на тоноветѣ, за да се и това настроение и чувства. Особено въ ѣдното изпъква на лице силата на дѣтското чество и неговото постепенно развитие. Прѣди лко мѣсеца Мюнхенскиятъ окржженъ учи- нъ инспекторъ Кершенщайнеръ издаде една , въ която съобщава резултатитѣ отъ на- енията си върху дѣтскитѣ рисунки. Тая е изпъстрена съ рисунки, при които се и ученикътъ, който ги е работилъ (само името класътъ въ който се намира и общественото жение, което заематъ родителитѣ му. За да ти по-добрѣ развитието на единъ ученикъ, ставени сж послѣдователно нѣколко негови нки. Кершенщайнеръ задължилъ подчине- си учители да му доставятъ дѣтски ри- , които той прѣглеждалъ у дома си. Повече петстотинъ хиляди рисунки сж минали прѣзъ итѣ ржцѣ. Той искалъ да види, съ каква ость могатъ да се развиятъ ученишкитѣ на- блюдения относително тѣхната съзнателность и правилность и въобще, до колко скоро навикна ржката на различнитѣ ученици да се подчинява на окото имъ. Рисункитѣ сж цѣнени съ изобил- ността отъ тънкоститѣ въ наблюденията и споредъ богатството на изразенитѣ впечатления. Кершенщайнеръ можалъ да забѣлѣжи, какъ нѣкои по-слаби дѣца стигнали и надминали другаритѣ си и какъ отъ нѣкое отначало съвсѣмъ безна- деждно дѣте е излизалъ доста добъръ рисувачъ. Особено се зачудилъ на едно момче, което въ скоро врѣме се усъвършенствувало така, че самъ той при други обстоятелства, едва би повѣрвалъ, какво показанитѣ му отъ другиго рисунки отъ два различни, ала близки периода, би принад- лежели на единъ и сжщъ ученикъ. Той се за- интересувалъ за него и открилъ, че то живѣе въ съвсѣмъ мизерни условия, че работата, която трѣбвало да извършва въ дома си, прѣчела на училищнитѣ му занятия. Кершенщайнеръ се за- чудилъ още повече, когато видѣлъ картината, нарисувана отъ това тринадесетгодишно дѣте, която прѣдставявала майка му. Това дѣте на- рисувало майка си така живо и вѣрно, че кар- тината му, прѣдставена въ въпросната книга, прилича по съвършенството си на творенията на великитѣ рисувачи, работени прѣзъ младитѣ имъ години. Той уредилъ на родителитѣ малко по-добъръ животъ и помогналъ на дѣтето да се усъвършенствува и изучи склуптурството. «Че единъ талантъ ще се издигне самъ, въ каквито условия и да бжде поставенъ, казваше единъ отъ Хамбургскитѣ основни учители, когато разглеж- даше горната книга въ едно събрание, знаемъ всички, но училището все пакъ не трѣбва да бжде равнодушно къмъ обѣщаващитѣ свои уче- ници, то трѣбва да бди върху имъ и да ги по- ощрява. Нека не оставяме генийтѣ да ставатъ най-напрѣдъ келнери или пъкъ въ нѣкои случаи да бждатъ смазани отъ живота, за да не изгу- бимъ много или всичко отъ онова, което тѣ биха ни дали. Възможность за тѣхното развитие трѣбва да имъ се прѣдставя като се даде широка свобода на тѣхната индивидуалность».

Може смѣло да се твърди, че единствената мисъль, която занимава по настоящемъ най- сериозно педагогическата литература въ Германия е: какъ да се щади обучението, щото да не страда дѣтската индивидуалность, дѣтското азъ. Не че тая мисъль е нова, ами защото никога педагозитѣ не сж се залавяли съ такъвъ жаръ за нейното осжществение. Достатъчно е само да се спомене за новата наредба на Манхайм- скитѣ основни училища и за художественото възпитание. И двѣтѣ гонятъ една и сжща цѣль, само че по различни пжтища. Сега всичко, каквото се иска въ областьта на обучението, се доказва съ дѣтски работи: иска ли се свободно рисуване — прѣдставятъ се нарисувани свободно дѣтски рисунки, искатъ ли се свободни писмени упраж- нения — прѣдставятъ се такива. Като че духътъ въ психологията: да се обяснява всичко съ физиологическитѣ функции на човѣшкия орга-

отъ друга необходимостьта отъ реформиране и на другитѣ прѣдмети въ полза на художественото възпитание. Ала нека то не се схваща като изискване да се турне изкуството въ реда на училищнитѣ прѣдмети, а като стремежъ да се развие продуктивната сила у дѣтето, да се посочи неговата индивидуалность, да се направи отъ малкия единъ художникъ, то ще рече, да му се даде почувствувано отъ него знание, което е така силно, че може да го подтикне къмъ дѣла, къмъ продуктивность. Почувствуваното знание не е вече злетъ прѣдметъ, ами притежание на цѣлата душа, нейно индивидуално съкровище, което за може да изрази било съ думи, било съ картини, тонове или мраморъ. Практиката на рисувателната метода доказва важно това, а разясненията и опититѣ го потвърдяватъ.

И наистина, като че разясненията върху рисуването и неговото прѣподаване дадоха поводъ да се заговори за художествено възпитателни идеи и въвеждане на изкуството въ училището, макаръ въ сжщность да не е така, защото още прѣди десетина години въ Хамбургъ се споменувало вече всичко, само че отъ единични личности. Върху новата метода, появена най-напрѣдъ въ Хамбургъ, сж станали отначало горещи спорове, краятъ на които бѣ признаването и отъ пруското министерство на просвѣщението за официална, а сетнинитѣ — формиране и разработване на художественитѣ идеи въ областьта на възпитанието.

Ала тая метода и досега не е въведена въ всички хамбургски народни училища. Въ нѣкои отъ тѣхъ се рисуватъ още старитѣ рисувателни упражнения на Щулманъ въ начъртани на квадратчета тетрадки, както тия по смѣтане у насъ. Привърженицитѣ на старата метода не смѣтатъ дѣтската рисунка като изражение на дѣтскитѣ прѣдставления за прѣдмета, като копие на дѣтската душа, както тия на новата, а като механическа работа, отъ която трѣбва да се изисква точность и чистота. Споредъ тѣхъ, дѣтскитѣ рисунки трѣбва да се провѣрятъ съ линия, пергелъ или друго оржжие, за да се изправятъ грѣшкитѣ и неправилноститѣ имъ. Гумата трѣбва да бжде постоянно въ ржцѣтѣ на учителя, за да корегира. Правилната и симетрична рисунка е най-доброто доказателство за рисувателната способность на ученика. Новата насока не дава голѣма тяжесть на тия нѣща и не разглежда дѣтската рисунка като механическа работа, а като прѣдметъ, съ който дѣтето иска да ни каже нѣщо: тия сж моитѣ впечатления за прѣдмета, така го виждамъ азъ, така той се рисува въ душата ми, изразъ на която е моята ржка. Естествено, рисуванитѣ съ свободна ржка рисунки ще бждатъ геометрически невѣрни, ала нека рисуването не се смѣсва съ геометрията, и нѣка тѣ не се измѣрватъ съ линия и пергелъ, защото чувствата душа не може да се мѣри съ тия уреди, както и тежината съ метъра. Новата рисувателна метода не започва съ рисуването на линии и различни комби[...] тѣхъ, а направо съ прѣдмети близки [...] къмъ които то показва особени вни[...] стбвания, чиито върежи прилична въ[...] мание. При това, най-първо дѣтето [...] рисува на память. Разбира се, че пс[...] хологически основания служатъ ка[...] ментъ на това схващане. Малкиятъ [...] отначало било по изпотения прѣ[...] изъ пѣсъка или земята не линии, [...] меты. Той не копира тия обекти [...] прѣдставя тъй както си ги мис[...] гъ въ нѣкои случаи се намиратъ [...] Още като встжпи въ училището, [...] нася съ себе си наклонность къмъ [...] работата на първото ще бжде само [...] това дѣтско разположение, като го [...] номѣрно възъ основа на психоло[...] кони, както развива напримѣръ дѣ[...] защото рисунката на дѣтето е сжщ[...] неговия непосрѣдственъ езикъ. Въ [...] дини той е дори много по-сжжн[...] колкото говоретъ съ думи, които [...] така лесно, особено при изказване [...] нията си за цвѣтоветѣ. Тогава, както [...] когато учимъ дѣтето да говори, тая [...] постжпваме и когато го учимъ да [...] не развивме говора на ученика съ [...] непознати за него думи и ги упраж[...] като той се научи да ги изговаря, [...] ами го подбуждаме да изкаже са[...] своитѣ думи, да ни разкаже на [...] дѣтски, онова, което той знае. И [...] дѣтски, толкова по-добрѣ. Само [...] дѣтски изрази, макаръ граматически [...] ни сж много по-драги, отколкото [...] граматически изказано, ала заучен[...] което може да се забрави всѣка минута [...] ще забѣлѣжи изведнажъ това чуж[...] изречение, и бръчкитѣ по лицето [...] зятъ неговата неприятность, тронут[...] не дѣтския изразъ на дѣтето. [...] е драго, когато дѣтето говори. Т[...] подбужда или къмъ самостоятелно [...] или го корегира самъ или пъкъ [...] ствуващи на дѣтското развитие [...] приказания то навежда на въпрос[...] ли сж дѣтскитѣ рисунки, тѣ [...] вѣрни и трѣбва да бждатъ такива [...] тѣхъ е вложена още дѣтска сж[...] витие. Може би, учительтъ не цѣл[...] е искало дѣтето да прѣдстави, не [...] запита да да разбере оня творчес[...] който се е изигралъ въ душата [...] малкиятъ отбѣлѣжи на книгата [...] което стои прѣдъ учителя. По-на[...] ховното и физическото нарастване [...] се получаватъ отъ него все по-[...] точни рисунки, и тогава учительтъ [...] голѣмо внимание на тия качества [...] му се упражнило вече достатъ[...] дение, а ржката му въ служба на [...] раме ли дѣтето да рисува само [...]

е го да наблюдава, да внимава, да търси
ритѣ, които ни дават най-вѣрнитѣ ха-
чърти на тоя прѣдметъ и да ги изоб-
, както тѣ се виждатъ нему. По такъвъ
ученикътъ, освѣнъ че се учи да гледа,
е упражнява ржката си, ами се научава
а изразенитѣ чрѣзъ рисунка впечатле-
на съученика си или на другиго, за-
остоятелната творба му позволява да
-широкъ просторъ на творческия си
рави възможно най-интензивното изра-
художественитѣ му дарби. Тая творба
ча съ творбата на художника и се
да съ сжщитѣ процеси, както послѣд-
разкрива художественитѣ дарби въ уче-
акрѣпва силата, що му спомага за по-
прѣдставяне на обектитѣ. По тая при-
ожницитѣ сж се застжпили най-много
рисувателния метода, тъй като тѣ сж
разбрали значението на онова събитие,
вършва въ човѣшката душа, когато и съ
ть свободно всичкитѣ й усѣщания и
Тогава тя съсрѣдочва своето внимание
ало върху сама себе си и чрѣзъ дѣ-
ерпание си създава нови прѣдстави и
нови изходни точки за по-нататъшното
ане. Значи, свободното рисуване освѣнъ
снява дѣтскитѣ прѣдставления, но ги и
. Ученикътъ придобива повече прѣд-
, защото той е принуденъ да не мина-
о покрай прѣдметитѣ. Това се случва,
е, при истинското прѣдставяне на прѣд-
рѣдствомъ наблюдението имъ. Новото
започва съ натурата, върху която по-
голѣма важность, слѣдъ това се зани-
изкуството и формитѣ за употрѣбение.
ослѣднитѣ сж се развили отъ натурата,
ка и първоизточникъ.
итѣ на ученицитѣ не трѣбва да бждатъ
поредъ тѣхната гладкость и правилность.
силата на изразенитѣ вжтрѣшни, ду-
оявления на дѣтето, споредъ настрое-
чувствата, които тѣ ни принасятъ и
комбинирането на тоноветѣ, за да се
а настроение и чувства. Особено въ
то изпъква на лице силата на дѣтското
о и неговото постепенно развитие. Прѣди
мѣсеца Мюнхенскиятъ окржженъ учи-
нспекторъ Кершенщайнеръ издаде една
която съобщава резултатитѣ отъ на-
та си върху дѣтскитѣ рисунки. Тая
изпъстрена съ рисунки, при които се
еникътъ, който ги е работилъ (само името
ътъ въ който се намира и общественото
е, което заематъ родителитѣ му. За да
о-добрѣ развитието на единъ ученикъ,
ени сж послѣдователно нѣколко него и
Кершенщайнеръ задължилъ подчине-
учители да му доставятъ дѣтски ри-
ито той прѣглеждалъ у дома си. Повече
отинъ хиляди рисунки сж минали прѣзъ
ржцѣ. Той искалъ да види, съ какви
могатъ да се развиятъ ученицитѣ на-

блюдения относително тѣхната съзнателность и правилность и изобщо, до колко скоро навиква ржката на различнитѣ ученици да се подчинява на окото имъ. Рисункитѣ сж цѣнени съ изобилността отъ тънкоститѣ въ наблюденията и споредъ богатството на изразенитѣ впечатления. Кершенщайнеръ можалъ да забѣлѣжи, какъ нѣкои по-слаби дѣца стигнали и задминали другаритѣ си и какъ отъ нѣкое отначало съвсѣмъ безнадежно дѣте е излизалъ доста добъръ рисувачъ. Особено се зачудилъ на едно момче, което въ скоро врѣме се усъвършенствувало така, че самъ той при други обстоятелства, едва би повѣрвалъ, какво показанитѣ му отъ другиго рисунки отъ два различни,ала близки периода, би принадлежели на единъ и сжщъ ученикъ. Той се заинтересувалъ за него и открилъ, че то живѣе въ съвсѣмъ мизерни условия, че работата, която трѣбвало да извършва въ дома си, прѣчела на училищнитѣ му занятия. Кершенщайнеръ се зачудилъ още повече, когато видѣлъ картината, нарисувана отъ това тринадесетгодишно дѣте, която прѣдставяла майка му. Това дѣте нарисувало майка си така живо и вѣрно, че картината му, прѣдставена въ въпросната книга, прилича по съвършенството си на творенията на великитѣ рисувачи, работени прѣзъ младитѣ имъ години. Той уредилъ на родителитѣ малко по-добъръ животъ и помогналъ на дѣтето да се усъвършенствува и изучи скулптурството. «Че единъ талантъ ще се издигне самъ, въ каквито условия и да бжде поставенъ, казваше единъ отъ Хамбургскитѣ основни учители, когато разглеждаше горнята книга въ едно събрание знаемъ всички, но училището все пакъ не трѣбва да бжде равнодушно къмъ обѣщаващитѣ свои ученици, то трѣбва да бди върху имъ и да ги поощрява. Нека не оставяме генийтѣ да ставатъ най-напрѣдъ келнери или пъкъ въ нѣкои случаи да бждатъ смазани отъ живота, за да не изгубимъ много или всичко отъ онова, което тѣ биха ни дали. Възможность за тѣхното развитие трѣбва да имъ се прѣдставя като се даде широка свобода на тѣхната индивидуалность».

Може смѣло да се твърди, че единствената мисъль, която занимава по настоящемъ най-сериозно педагогическата литература въ Германия е: какъ да се нагоди обучението, щото да не страда дѣтската индивидуалность, дѣтското азъ. Не че тая мисъль е нова, ами защото никога педагозитѣ не сж се залавяли съ такъвъ жаръ за нейното осжществение. Достатъчно е само да се спомене за новата наредба на Манхаймскитѣ основни училища и за художественото възпитание. И двѣтѣ гонятъ една и сжща цѣль, само че по различни пжтища. Сега всичко, каквото се иска въ областьта на обучението, се доказва съ дѣтски работи: иска ли се свободно рисуване — прѣдставятъ се нарисувани свободно дѣтски рисунки, искатъ ли се свободни писмени упражнения — прѣдставятъ се такива. Като че духътъ въ психологията: да се обяснява всичко съ физиологическитѣ функции на човѣшкия орга-

низъмъ[1]), е нахлулъ толкова силно въ училището, че всичко се подчинява на него; всѣкакви заключения и разсѫждания се вадятъ отъ практиката, за да се сформируватъ и оформятъ посетнѣ. По-рано се прилагаше теорията на практика, а сега отъ практиката се взема теорията. Сега всичкитѣ дѣтски работи биватъ изучени всестранно и слѣдъ това безпристрастно оцѣнени. Особено се изучаватъ рисункитѣ на първо и второ отдѣление, отъ които учительтъ се ползува умѣло при нагледното обучение. Тия двѣ отдѣления рисуватъ на паметь. Прѣдметътъ за рисуване не имъ се показва никакъ, защото тѣ и да го наблюдаватъ, пакъ ще го нарисуватъ така, както си го прѣдставяватъ: малкото е обзето много повече отъ своитѣ чувства отколкото възрастния.

На дѣцата се раздаватъ бѣли листове, широки около 20, а високи около 25 с. м., раздаватъ имъ се и нѣколко цвѣтни моливи, които учительтъ пази самъ въ опрѣдѣлена за тая цѣль кутия, и, слѣдъ като имъ се кажатъ нѣколко думи, насочени да възбудятъ отчасть аперцепируващи прѣдстави въ тѣхната душа, а най-много радость къмъ прѣдстоещата работа, започва се рисуването. Тия думи не биватъ много, но сѫ наредени и изказани така, че дѣйствително подбуждатъ дѣтето да работи съ охота. «И коньтъ ходи, както и вие, при обущаря. Хемъ той не ходи да си кърпи обущата, ами все да си купува нови. Най-напрѣдъ обущарьтъ му махва старитѣ, хемъ да видите какъ! и слѣдъ това му обува новитѣ, ала така здраво, че, докато не се скѫсатъ, коньтъ не ги събува. Знайте ли, какъ се казва тоя човѣкъ, който продава обуща на коня и какъ той му ги обува? Я ми нарисувайте!» Дѣцата почватъ и рисуватъ толкова картинки колкото си искатъ. Едно прѣдставя въ една картинка какъ господарьтъ на коня го води къмъ ковачъ, въ втора, какъ послѣдниятъ кове желѣзото и го приготвя за подкова, а въ третя, какъ ковачътъ подковава коня. Друго прѣдставя други картини — всѣко дѣте каквито си иска. Ученицитѣ нѣматъ гума. Тя стои у учителя, и, ако нѣкое сбърка, той отива при него и изтрива погрѣшеното. Прѣзъ врѣме на работата малкитѣ могатъ да си приказватъ и да свирятъ съ уста полека, ала продуктивностьта имъ не се намалява, защото всѣко отъ тѣхъ се радва на шаренитѣ цвѣтове и бърза да ги турне въ по-широко дѣйствие. Изглежда, че свиренето съ уста се харесва особено на ученицитѣ, та въ цѣлата стая се чува бръмчене, и тя прилича на работилница, въ която работятъ най-веселитѣ хора. Ала тукъ се и работи! Нѣколко гласа се обаждатъ тегисъ-тогисъ, едни отъ тѣхъ сбъркали, други свършили, други искатъ да започнатъ нова рисунка и т. н. Учительтъ ходи между чиноветѣ за да прѣглежда работитѣ на дѣцата и да ги запитва за нѣщо, което не може да разбере въ

[1]) Извѣстно е novo течение въ психологията, наречено експериментално, което иска да потвърди чрѣзъ опитъ горната мисъль.

рисунката имъ. Малкитѣ разказватъ цѣл
«Тоя чепикъ виси въ въздуха!?» каз
едного при рисуването на обущаря, ка
че чепикътъ не стои нито на масата, нит
зореда, нито пъкъ закаченъ. Ала малк
смущава, той разправя, че обущарьтъ го
и го хвърля на земята, ала чепикътъ не
падналъ. Стига човѣкъ да се спре
дѣте и да го наблюдава; то си разп
и работи. «Сега ще му напиша кра
ржцѣтѣ . и т. н., подсвирва си, а ра
все работятъ. Нарисувана ли е едната
листа, рисува се и отъ другата. Малк
ватъ неуморимо, съ най-голѣмо нас
радостни, че не имъ прѣчи никой за
своитѣ сили. Всичко става като игра
ството е наистина игра, ала не безпол
Свърши ли се часътъ, учительтъ пр
сункитѣ, записва имената на ученицит
и ги взема съ себе си за да види, ка
да извлѣзе отъ тѣхъ за идущия часъ по
обучение, какви понятия липсватъ ощ
и какви прѣдстави не се намиратъ
тѣхната душа, за да ги изправи и
Нѣкое не знае, може би, какъ се н
желѣзото, друго, какъ подковата се з
крака на коня, и т. н. Всичко тъй
слѣдния часъ и ако прѣдметътъ е нар
дава се, като въ нѣкои случаи се ост
цата да го нарисуватъ още единъ
прибавятъ това, което сѫ научили.

Малко по-друго изглежда рисуването
отдѣление. Тукъ се рисува съ вѫглен
на паметь, ала прѣдметътъ за рисуване
прѣдварително на дѣцата, прави се бес
му и тогава се отстранява, за да се н
суването му. Обаче прѣдметътъ не би
ненъ всѣки пѫть, особено къмъ края
година, когато дѣцата започватъ да се
ватъ вече въ рисуване споредъ нату
тура, прѣдметътъ не бива отстраненъ
случаи, когато трѣбва да се обърне
повече на положението му, напр. за
вица, човѣшка фигура седеща, слики
пъкъ училища, които оставятъ всѣки
прѣдъ очитѣ на дѣцата въ трето от

На ученицитѣ се раздаватъ прос
тоте, каквито у насъ, па и тукъ, се
ватъ за опаковка, дълги около 25
около 30 с. м. Дава имъ се и сань
заедно съ четире направени по на
чинъ телови щипци, съ които се за
о картона, за да могатъ дѣцата да
бодно рѫката си и да взематъ нар
отвѣсно прѣдъ себе си. Слѣдъ това
вѫгленитѣ и цвѣтнитѣ моливи. Дѣцата
всичко отпрѣдѣ си, и учительтъ започ
си. Най-напрѣдъ той показва прѣдм
което пита дѣцата, какво забѣлязва
на кое трѣбва да обърнатъ по-голѣ
при рисуването му, какви форми тѣ
сѫщатъ, какъ тѣ се рисуватъ и т. н.
ването учительтъ рисува на черната дъс

ата, той изтрива нарисуваното на
ка, отстранява въ повечето случаи
дѣцата започватъ да го рисуватъ съ
кои учители извикватъ единъ-двама
ерната дъска, прѣди да почне ри-
прѣдмета отъ дѣцата и ги накар-
суватъ на паметь туй, което сж за-
ри бесѣдата Другитѣ ученици се
корегиратъ рисунката на другаритѣ
на черната дъска. И тукъ се за-
живъ разговоръ върху възможнитѣ
о тѣ би направили Случайнитѣ по-
работа се изтриватъ съ малко пар-
о всѣки ученикъ има при себе си.
оди между чиноветѣ и обръща вни-
ѣцата върху грѣшкитѣ имъ. Забѣ-
оя обща грѣшка, нарисува на чер-
я грѣшка, като сжщеврѣменно я по-
а корегиратъ работата си само ко-
, че сж олучили най-правилната
ротивенъ случай, не смѣятъ Рисува
ата на прѣдмета. Свърши ли се тя,
вѣтнитѣ мотиви, съ които се нари-
ржанието му. И въ трето отдѣле-
вободно, както въ двѣтѣ по-долни,
а могатъ да шарятъ прѣдмета, както
азбира се не нѣщо, което стои въ
растъ, а такова, което го допълня
ътъ взелъ при обучението за рису-
иената топка. Щомъ дѣцата нари-
кностьта, могатъ да боядисатъ кржга
атъ. Единъ учитель даде за рису-
шници, отъ които едната, малка,
зореца, а другата, голѣма кошница.
турятъ дрехи за пране, постави
нѣколко дѣца нарисуваха по тоя
мо малката кошница, а и отворения
едно съ изгледа отъ него, не само
шница, а и малка количка подъ нея,
перачкитѣ обикновено я слагатъ,
и дрехи, що се подаватъ отъ кошни-
е се счете за нѣщо лошо — учите-
ва, че дѣцата му притежаватъ такава
зателность и фантазия. Въ трето
е илюстриратъ и разни приказчици
рвената шапчица, щъркъ и лисица,
скворецъ успѣлъ да пие вода изъ
(умниятъ скворецъ) и много други.
страции най-голѣма роля играе дъж-
вия. Дѣцата се отдаватъ на драго
занимание. Ала отначало не е било
учителитѣ започнали да прилагатъ
рисуване въ училището, срѣщнали
иятствие въ несамоувѣреностьта на
ъй като официалниятъ училищенъ
вя най-първо въ трето отдѣление
сове по рисуване, а по-рано дѣцата
ували по нагледно обучение, ала съ
ѣдства, учителитѣ трѣбвало да за-
витѣ си опити въ трето отдѣление,
мъ се изпрѣчва дѣтската нерѣши-
сж употрѣбили всѣкакви срѣдства,
иятъ у възпитаницитѣ си интересъ

къмъ свободното рисуване: насърчавали сж по-смѣлитѣ, сами сж рисували дѣтски прѣдмети на черната дъска и т. н. Дѣцата не искатъ да рисуватъ най-напрѣдъ самостоятелно, защото не сж увѣрени въ силитѣ си, но че по-сетнѣ и тѣ се прѣдаватъ съ горещина на свободното рисуване, показватъ много примѣри изъ хамбургскитѣ училища Има дѣца, които сж живѣли по-рано въ извѣстна улица, въ чието училище се прѣподава още по старата метода; смѣнятъ ли, обаче, жилището си и, вслѣдствие на това, попаднатъ ли въ училище, кждѣто се практикува свободното рисуване, изказватъ явно, че тѣ не могатъ така да рисуватъ, защото тъй било мжчно.

Редъ, по който се рисуватъ разнитѣ форми, не сжществува въ всички училища. Въ нѣкои отъ тѣхъ се започва съ кржглата форма, въ нѣкои съ яйцеобразната, защото тя имала най-много прѣдставители между познатитѣ на дѣцата прѣдмети. Само въ едно училище се рисуваше по слѣдния редъ: най-напрѣдъ елипсовидна форма: слива, лимонъ, рамка; слѣдъ това яйцеобразна: яйце, лжжица и яйцеобразни листа; кржгла: топка, диня, обръчъ; четирежгълна: прозорецъ, врата, портмоне и най-послѣ разни смѣсени форми. Но както се спомена, повечето учители не се водятъ отъ формитѣ, а отъ прѣдметитѣ за рисуване, тѣхниятъ интересъ за дѣцата и тѣхнитѣ окраски. При основното училище въ семинара се рисуватъ хубави, леки цвѣтове, прѣдставятъ се нѣкои екскурзии на дѣцата, ловене на риба и др. т. Въ трето отдѣление се рисуватъ съ бои сжщо и животни, като гжски, кокошки, щъркове и др., при което прѣдметътъ не се показва на дѣцата.

Работата въ четвърто отдѣление не се различава сжществено отъ оная въ трето, само че тукъ се работи съ четка и се рисува прѣзъ цѣлата година според натура. Обаче прѣдметътъ, който ще се рисува, бива единъ Само при рисуването на листа, цвѣтя и пеперуди се дава на всѣки ученикъ по единъ прѣдметъ, въ другъ случай, напр. рисуване на чаша, бутилка и др. т. цѣлиятъ класъ се води отъ единъ моделъ. Въ това отношение се обръща по-голѣмо внимание върху точностьта на рисунката, като въ нѣкои случаи се използуватъ и добититѣ практическо-геометрически знания като помощни срѣдства: какъ се построява кржгъ въ квадратъ или съ помощьта на линии и пр. Четката се употрѣбява най-много при рисуването на плодове и листа. Съ нея се рисува въ такива случаи направо, безъ прѣдварително начертана съ моливъ контура Само при боядисването на единъ доста тежъкъ за рисуване стаканъ бѣ нарисувана по-рано контурата му. Момичетата започватъ да прилагатъ добитото въ часоветѣ по рисуване при ржкодѣлието си. Тѣ шиятъ съ цвѣтни конци нарисувани отъ тѣхъ по фантазия листа и плодове. Пакъ въ това отдѣление се рисуватъ и човѣшки фигури и илюстриратъ приказчици «Какво ще правите сега, като излѣзете отвънъ?» пита учительтъ. «Ще се замѣряме съ снѣгъ» —

«Добрѣ, да нарисуваме това! Нека излѣзатъ нѣколко ученика отпрѣдъ!» И той заставя класа да даде на излѣзлитѣ положение, като че се биятъ съ топки. единъ хвърля, другъ се пази, а пъкъ трети си прави топка. Нагласени ли сж, класътъ почва работата си. Скицира се бърже.

Прѣзъ тия четире години, па дори и по-послѣ, обикновено дѣцата доставятъ рѣдко нѣкоя точна рисунка. Туй се отнася особено за долнитѣ отдѣления, кждѣто човѣкъ не може понѣкога да познае, що е нарисувало дѣтето: да ли конь или котка, да ли куче или овца; ала, както се каза, неточностьта на рисункитѣ не е най-важното нѣщо за насъ, а количеството и силата на изразенитѣ дѣтски впечатлѣния. Отъ петата година, обаче, започватъ да се получаватъ значително по-добри рисунки. Не че дѣцата правятъ нѣкакъвъ скокъ въ развитието си, ами затуй, че тѣ сж вече достатъчно развити. Тукъ всѣки ученикъ има прѣдъ себе си прѣдмета, който ще рисува. Прѣзъ тая година се рисува и съ моливъ, и съ четка. Поставятъ се и сѣнки. Всѣки ученикъ си избира прѣдмета, който иска да рисува: кутия, вода, чаша, гърне, тепсия, бутилка, кана или стъкло и го поставя отпрѣдѣ си като модель. Обектитѣ не се изобразяватъ вече като повърхность, а имъ се даватъ чрѣзъ сѣнки или по-пълно и по-свѣтло боядисване разни отенъци, прилични на тѣхната форма. Изпъкналитѣ части биватъ боядисани блѣдо или пъкъ оставени съвсѣмъ бѣли и обратно, чрѣзъ което се получава една обхватимость, една пластичность на рисунката и тя изглежда като дѣйствителния прѣдметъ. Въ по-горнитѣ отдѣления се поставятъ прѣпарирани животни и разни видове сждове. Тамъ ученицитѣ започватъ вече да работятъ съвсѣмъ свободно съ моливъ и бои, да рисуватъ прѣдмета, често пжти поставенъ прѣдъ всички на масата, така, както го виждатъ отъ мѣстото си и каквото впечатление имъ прави. Въ долнитѣ отдѣления се прѣдставя само една форма отъ прѣдмета; тукъ толкова, колкото ученика има класътъ, защото всѣко дѣте наблюдава прѣдмета отъ мѣстото, кждѣто стои. Въ седмо отдѣление се рисуватъ всѣкакви нѣща отъ природата, човѣшки фигури и отчасть переспектива. Въ «селекта» тоже.

Така се ржководи рисуването за сега въ повечето хамбургски основни училища. Тоя начинъ възбужда ученицитѣ къмъ дѣятелность и ги подтиква да работятъ по-нататъкъ и отвънъ училището, защото развива у тѣхъ стремежъ и удоволствие къмъ работата имъ и имъ дава възможность да се наслаждаватъ отъ художественитѣ произведения на великитѣ творци и да търсятъ въ природата онова, което картината имъ прѣдставя. Въображението на дѣцата се обогатява и усилва. То одухотворява неподвижнитѣ бои и ги поставя въ служба на дѣтскитѣ чувства. Дѣцата започватъ да разбиратъ художницитѣ. Многобройни примѣри показватъ и потвърдяватъ това, па и всѣки учитель може да се увѣри, ако остави ученицитѣ си да

наблюдаватъ нѣкоя картина и да
впечатленията си отъ нея. Ученицитѣ
бургскитѣ основни училища сж вод
въ картинната галерия, кждѣто сж би
нивани въ наблюдаването на картин
трѣбвало да отговарятъ на въпросит
имъ задавалъ директорътъ на галерият
е прѣдставено тука? Какво иска да
авторътъ съ него и т. н. Оказало
твърди директорътъ, че дѣцата дава
по-задоволителни отговори отъ учител
обикновено резонерствували. Свѣжият
умъ и острото му око сж отгатвали
случаи много по-скоро мислитѣ на
отколкото учителитѣ, чиято наблюдат
собность не е била упражнявана н
И въ Лайпцигъ е правенъ напослѣд
въ тоя смисълъ, публикуванъ въ една
излѣзла книжка, придружена съ
Произвеждането на опита, накаратъ
отъ редъ неблагоприятни обстоятел
задоволителни резултати. Учительтъ из
китѣ си ученички на двора, нарежда
театрално и поставилъ отпрѣдъ имъ
на която разгъвалъ картинитѣ. По
стоялъ фотографъ, който ги фотогр
нѣколко секунди слѣдъ показването
ната. Около училищната ограда се би
много хора, които сж обърнали вър
ското внимание и въобще, било съ
вдигане шумъ, сж спъвали несъзнат
на цѣлия процесъ. Учительтъ донесълъ
си 12 картини. Прѣди да покаже
тѣхъ, той каралъ ученицитѣ да си
очитѣ. «Гледайте хубаво тия картин
послѣ наталии ще ги видите!» сж би
телнитѣ му думи. Затворете си очитѣ!
разтворилъ картината, слѣдъ което
отворили очитѣ, за да я наблюдаватъ
туй врѣме фотографътъ ги фотог
Разбира се, че при наблюдаването на
дѣцата сж изпитвали извѣстни чувства
отъ чертитѣ на лицето имъ. Само и
третата и всички останали картини
се дванадесеть различни портрети,
прѣдставявали изражението на дѣтс
при наблюдаването на дванадесетьхъ
картини. Учительтъ взема картинитѣ
титѣ и отива при четирма худож
показалъ на всѣкиго отъ тѣхъ най-
трета, като питалъ, каква картина тр
наблюдавали дѣцата, за да иматъ та
жение на лицето си, да ли напр. нѣщо
скръбно, идилично, дѣтско, войнш
показвалъ донесенитѣ картини и пита
тѣхъ може да е произвела такова из
дѣтското лице. Единиятъ отъ худож
грѣшилъ посочването на картината
единъ случай, а останалитѣ въ повече
третиятъ и четвъртиятъ, които, по
недоразумѣние между тѣхъ и уче
посочили почти половината картини
Може би, тоя опитъ ще бжде поно

жда, какга художественость крие въ
лостьта, само че тя не бива развива,
сто въ него не се обръща внимание
нитѣ потайни процеси въ дѣтската
ботата, що се извършва въ нея, безъ
бълѣязана отъ окото и на най-добрия
то не дава случай за външното
тия процеси — съ една дума, учи-
развива дѣтската индивидуалность.
чно е, че при горѣописания опитъ,
тѣ се ржководили най-много при
то на картинитѣ отъ изражението
на едно момиче, фотографията на
рѣдставена отдѣлно и въ дванадесе-
. Това момиче било една отъ слабитѣ
въ класа; то дори повтаряло единъ
тоя и още много други случаи се
остарѣлото вече твърдение, че зна-
всичко за човѣка, макаръ последниятъ
и безъ него Знанието има стойность
, когато бжде почувствувано. Рису-
дно отъ сгоднитѣ срѣдства за пости-
я цѣль, тъй като дѣцата сж принудени
а наблюдавать и да прѣдставять на-
о, както тѣ го чувствувать, съ други
рѣдставять дѣйствителностьта, както
а въ тѣхната душа.
ването дѣцата трѣбва да изучать и
на тоя прѣдметъ. Тѣмъ трѣбва да се
какъ се рисува далечина, водна по-
отражение, изгрѣвъ слънце и т. н.,
о се очаква отъ тѣхъ разбирането и
то до тия нѣща самостоятелно, много
станать сами на пжтя.
споменa, рисуването се използува въ
дѣления и при нагледното обучение.
вѣренъ помощникъ на второто. Въ
сто на нагледното обучение се забѣ-
не нови дроявления: освобождението
въ голѣмитѣ градове отъ селската
о пълни днесъ учебенъ планъ, бук-
танки и вдълбочаване въ материала,
живота на голѣмия градъ, детайли
оя материалъ. Сжщо се забѣлѣзва и
ъ да се изхвърлятъ голитѣ и сухи
били изъ областьта на натурата или
човѣка. Вмѣсто тѣхъ се иска прѣд-
на пъстри картини изъ срѣдата, що
дѣтето, като пакъ се говори за при-
животни и растения, ала тъй, както
виждатъ въ сжщность, тъй както тѣ
ать дѣтскитѣ чувства. Въ училището
се обработватъ само тия прѣдстави,
цата сж донесли съ себе си, значи,
тѣ градове не трѣбва да става дума
които не се срѣщатъ въ тѣхъ. Това
е трѣбва да става въ увлекателна
форма, изпълнена съ дѣяния и ра-
ето обича дѣйствието, подвижностьта
сната работа, които природата не му
така тѣсно. Какво може да забѣлѣжи
при наблюдението на едно дърво?
ѣнъ външнитѣ му части: коренъ, листа
и другитѣ останали части. Може ли то да съзре
оня животъ, що кипи въ дървото? Да види, какъ коренитѣ му прорѣзватъ земята по всички посоки, какъ тѣ смучатъ нейния сокъ, какъ той се разпространява и изъ най-незначителнитѣ части на дървото, какъ послѣдното диша, и въобще, да схванатъ наблюдавания прѣдметъ като една работилница, що не прѣстава ни денемъ, ни нощемъ? Не се ли явява тогава обучението като учене на думи, изброяване на части и търсене имената имъ? И колко малъкъ материалъ се взема прѣзъ единъ часъ! Само развитието му съ въпроси, повторението и схващането му отъ дѣцата взематъ три четвърти отъ учебния часъ. А дѣцата трѣбва да научатъ нѣщо повече и това научено да не имъ се вижда чуждо, а тѣхно, изпитано и прѣживѣно отъ тѣхъ. И учительтъ сжщо. Той трѣбва да расте всѣки часъ, да се обогатява съ наблюдения и познания изъ дѣтския животъ, да прѣдставя на малкитѣ картини и ситуации изъ тѣхната практика, въ които е скрито знанието, що трѣбва да имъ се прѣдаде, ала така умѣло, че малкитѣ го възприематъ безъ да подозиратъ това. Нека разказитѣ му сж пълни съ бои и дѣяния, що прѣнасятъ малкитѣ въ дѣйствителностьта на живота, които ги огражда отвсѣкждѣ, които възбуждатъ силни асоциационни прѣдстави въ тѣхъ и оживѣватъ фантазията имъ. Значи, учительтъ трѣбва да бжде художникъ. Въ разказитѣ му трѣбва да има една идея, ржководеща цѣлото събитие, която да се развива бавно, послѣдователно и безъ голѣми крачки прѣдъ дѣцата. Той не трѣбва да се впуща въ подробности, за да не изгуби нишката ѝ и да се увлече въ постороннния материалъ. Историикитѣ му трѣбва да бждатъ многостранни, както самия животъ, пълни и закржглени. Въ тѣхъ трѣбва да се прѣплитатъ дѣтскитѣ прѣдстави, добити прѣзъ разнитѣ врѣмена и случаи, за да се усили връзката между имъ. Когато учительтъ разказва, дѣцата мълчатъ. Само сегисъ-тогисъ той потърсва и тѣхната помощь при разрѣшението на нѣкой въпросъ. «Всѣки пжть, когато Карълъ хвърляше нѣщо на котката си, хлѣбъ или друго нѣщо, тя се впущаше и помирисваше хвърления прѣдметъ, па тогава започваше да го яде. Защо ли правеше тя така? Да ли не виждаше прѣдмета и се страхуваше да не ѝ хвърлятъ нѣщо лошо? (Не виждаше, защото очитѣ на котката сж отстрана.) Разказътъ не открива всичко на ученицитѣ; той имъ оставя повдигнати, ала неразрѣшени въпроси, които подтикватъ дѣцата къмъ размишляване. Въ него не е застжпена много романтичната часть, съвсѣмъ не пъкъ баснословната, но дѣтскитѣ постжпки сж прѣдставени въ такава мила, увлекателна форма, на такъвъ дѣтски езикъ, че той спечелва изведнажъ дѣтския интересъ. Прѣподава ли учительтъ за котката, не ще разкаже само, че тя живѣе въ дома на човѣка (домашно животно), не ще опише подробно и частитѣ на тѣлото ѝ, нито пъкъ ще изброи сухо ползата и врѣдата отъ нея. Той ще

си състави самъ единъ разказъ и ще го разкаже на малкитѣ, напримѣръ: бащата на нѣкое дѣте купува коза. То се радва, ходи при нея, разглежда я, храни я, лови я за рогата, върэва я и т. н. Нѣкой день (праздникъ) нѣма работа, сбира се съ другари, и всички отиватъ да я пасатъ: козата не пасе малката трѣва, катери се, обѣлва дръвчетата, ходи изъ чуждитѣ градини, бѣга, отива изъ гората, изгубва се, търсене, приключения по тоя случай, намиране. Прѣзъ зимата, кждѣ стои, какво яде, яренце и игритѣ му, досне, малкото си счупва крака, лѣкуване, закалането му и т. н., докато се опишатъ много възможни случки изъ живота на една коза. Разбира се, че лекцията може да не се започне и развие по горния планъ. Учительтъ, отъ когото зависи това, е напълно свободенъ. Той ще се ржководи само отъ зрѣлостьта на дѣцата. Така, наприм., при тая лекция може още да се прибави: стрижене, какво става съ козината й, бой на козата съ другаркитѣ си, упоритостьта й, обичната й храна и др. т. Разказва ли се за пролѣтьта, нѣма да се спомене направо, че слънцето пече по-силно, че всичко се раззеленява, че хората излизатъ на разходка, ами ще се поставятъ дѣцата сами въ положението на дѣйствующи лица: нѣкои отъ тѣхъ искатъ да отидатъ за минзухаръ или пъкъ други цвѣтя; други твърдятъ, че нѣма още цвѣтя. Прѣпирня: еднитѣ твърдятъ, че е още зима и мотивиратъ твърдението си, другитѣ, че е пролѣть. Питатъ други хора, тръгватъ за цвѣтя, какво виждатъ изъ пжтя, по полето, гората и нивита, радость, намиратъ цвѣтя, нѣкое животно излиза на срѣща имъ, дъждъ заваля и т. н. Наглѣдъ тукъ се разказва само извѣстна историйка, ала въ сжщность, въ нея се криятъ всички ония знания, които учительтъ би прѣдалъ тъй сухо и безинтересно на дѣцата. Достигналъ ли е учительтъ до изхода на извѣстна историйка, спира се и подканва дѣцата да му посочатъ възможности, съ които героитѣ на тая историйка би я свършили, съ които би се избавили отъ неприятното положение (ако сж въ такова), въ което сж попаднали: какъ да намѣрятъ изгубения пжть, какъ да се спасятъ отъ нѣкоя бѣда и др. т. Явно е, че при тоя случай, всѣко дѣте ще изразява своитѣ индивидуални мисли и съображения.

При нагледното обучение се употрѣбяватъ и разни учебни пособия, ала послѣднитѣ служатъ като много маловажно срѣдство. Тѣ не се показватъ, за да се изучи прѣдметътъ споредъ тѣхъ, а да се допълнятъ дѣтскитѣ прѣдстави за него. Нѣматъ ли дѣцата по-рано прѣдстави за обекта, не имъ се показва, защото само тоя може да открие нови нѣща върху наблюдавания обектъ, който е ималъ по-рано извѣстно понятие за него. А съ нагледното обучение и прѣдставяне на прѣдмета се гони именно тая цѣль. При наблюдаването пъкъ не трѣбва да се наименуватъ сухо и еднообразно частитѣ му и да се казва каква работа извършватъ. Изработенитѣ прѣдмети да се прослѣдятъ при произ-

хождането си или пъкъ да се разгле
нѣкоя своеобразна тѣхна страна, пър
се скопче по-нататъшното развитие на
Учи ли се, напримѣръ за стола, дѣте
да се заведе или въ работилницата на
или въ нѣкой дюкянъ: Иванъ отишелъ
си да купятъ столове, избиране на
какво говори баща му съ търговеца,
знаситъ столоветѣ, показването имъ в
и др. т.

Често въ първо и второ отдѣление
даватъ картини; тогава не се разгле
момента, който ни прѣдставлява карти
около нея се завръзва цѣла история,
отъ учителя съ помощьта на дѣцата
отдѣления най-голѣма роля играе
тъкмо затуй, защото дѣцата трѣбва да
образцовъ говоръ, да научатъ повече
да развиятъ своитѣ сили. Обаче нека не
че дѣцата съ това ще бждатъ повече из
трупани, защото подъ него се разбира
ботване и свързване на по-широкъ кръ
стави, които се намиратъ въ дѣтскат
които и по-рано не сж били чужди за
горѣ се спомена, какъ би се прѣдало
Въ тая лекция всичко ще бжде позната
цата, защото е взета направо изъ тѣхни
но защото пъкъ той не може да имъ
стави тъй систематично, тъй ясно и за
отъ друга страна, защото и дѣцата не
да си го систематизиратъ и да турятъ
ставленията си въ порядъкъ, учительтъ
Останеше ли да се развива всичко съ
би се изгубило много врѣме и не би
нали такива добри резултати, защото
щѣха да изгубятъ главната идея и да
катъ въ съвсѣмъ дребнави въпросчета
се гледа на това, напитването съ въпр
и тоя недостатъкъ, че при него се
почти всички думи отъ учителя, и на
остава само да повтори тия думи или
да прибави още една или двѣ, като
значи душевнитѣ сили на малкия не би
кова напрѣгнати, колкото при разказва
гато той се стреми да скопчи споко
съ разказваното и напрѣга фантазия
за това. Тукъ се извършва единъ ва
невидимъ, ала великъ процесъ, който
бжде много по-цѣненъ за възпитателя,
явнитѣ резултати. Днешното обучение
витѣ вѣчни въпроси, не смѣта съ ма
сили на дѣтската душа. Не може ли
да отговори, значи не излѣзе ли на ли
тата, не се постигнало нищо.

По тия причини учителитѣ прѣдпоч
говорятъ. Дѣцата иматъ случай да
впечатлѣнията си и чрѣзъ думи, и чр
ване, стига да се възбудятъ към го
рията, що се разказва около картината
и момента, изразенъ отъ послѣдната,
да се продължи и по-нататъкъ
посоки. Прѣдъ дѣцата стои картина
ляваща кухня. Майката носи супа

тъкмо, когато излиза, обръща си
рана и съзира, какъ една мишка си
рь отъ отворената захарна кутия.
о, викате вие още отъ скамейкитѣ, раз-
ительтъ, безъ да поздравите дори,
мъ!» — Нѣма баща ви още, почакайте
а тя, той ще си дойде ей сега. Вие
си оставите книгитѣ, а майка ви
кухнята, за кждѣто се запжтвате и
дите, какво готви». — Разказва, какво
цата въ кухнята, като сжщеврѣменно
ченика показватъ сждоветѣ, израбо-
ртинката. — Майка ви ги наредила
ичко да й иде отржки. Ала, ето че
хлопа. Вие знаете, кой е, излизате
вънъ и улавяте баща си за ржка.
е си дойде, дай сега да ядемъ!» —
е чува гласъ отъ кухнята и ето май-
супата и иска да излѣзе. Ала, я й
ъ? — Обърнати къмъ мишката. Какво
дняга, защо и е захарь, кждѣ я носи,
алкитѣ и какво е гнѣздото и, какъ
о и т. н. . . . При друга картина, друга
или ситуация, ала все изъ дѣтския
я ситуации трѣбва да бждатъ леки,
ъ дѣтскитѣ прѣдстави много леко,
е забиятъ въ дѣтската глава и да
винаги тамъ, като убиятъ дѣтската
ѣ трѣбва да подтикватъ дѣтето само
шление и обработване на идеитѣ по
венъ начинъ, както се спомена съ
и по-рано.
тдѣление не се прѣподава вече на-
чение. Тамъ се започва родиновѣде-
бургъ и околностьта му. Възъ основа
тѣ отъ родното мѣсто понятия се
по-нататъкъ географическитѣ и исто-
Познанията за родното мѣсто слу-
аперципиращи прѣдстави. Ето защо
то на ученицитѣ съ неговата ос-
ма, съ неговитѣ основни свойства,
води, по-нататъкъ, съ неговитѣ жи-
итѣ имъ, правата и длъжноститѣ имъ,
тѣ околности и най-послѣ съ исто-
му развитие и съврѣменно културно
а да бжде една отъ първитѣ грижи
И отъ практична гледна точка, лѣ-
а да познаватъ добрѣ своето родно
о бждещи граждани тѣ оставатъ въ
лучаи да работятъ тамъ и освѣнъ
първо, чиито обекти образуватъ фун-
всѣко познание било въ областьта
ото изкуство или на природата и ней-
ния. Родното мѣсто е люлката на
а дѣтски спомени, що правятъ ста-
нъ пжть да въздъхне при спомена
ѣцата обичатъ родното си мѣсто, тѣ
въ всѣко негово кжтче, свързано
приключенията имъ, ходятъ изъ обич-
ста и прѣдприематъ задружно излети
стьта му. Не трѣбва ли учительтъ да
съ описанието си още по-мило за
рѣбва ли той да обогати душевното

имъ съкровище съ още повече картини изъ него? Дѣцата наблюдаватъ, но животътъ е пъленъ съ тайни, недостжпни за тѣхъ. Тѣ не могатъ разбра сами сложната съврѣменна индустрия и управление. Родителитѣ не се занимаватъ съ обяснението имъ, ето защо учительтъ трѣбва да се залови съ тая работа; обаче нека не я рѫководи сухо и безинтересно, нека не убива радостьта на малкитѣ за тѣхното родно мѣсто. И тука той може да си послужи съ живото описание. Има, напр., да прѣдаде за болницата: мѣстото, кждѣто се занасятъ болнитѣ, се казва болница. Тя е хубаво бѣло здание. Въ нея има стаи, а въ тѣхъ кревати, на които лежатъ болнитѣ ... не, това е сухо, дѣцата не се радватъ на такива нѣща. Петко се разболява отъ настинка, която добилъ прѣзъ зимата, майка му го завежда най-напрѣдъ въ градската амбулатория, какво вижда тамъ, какъ го прѣглежда докторътъ, какво му казва, какво написва въ голѣмата книга, рецепта, наставления, въ аптеката, какъ аптекарьтъ приготвя лѣкарството, лѣкуване, болестьта се усложнява, повторно прѣглеждане, къмъ болницата, въ нея, приемане, настаняване, посѣщения на доктора, разгонване на врѣмето, родителитѣ му идватъ, оздравяване, излизане, радость, пакъ въ училището, другари . . . И при втория случай се даватъ знания, ала въ различна форма и количество. Учительтъ трѣбва да разказва и описва, но той трѣбва да познава много добрѣ мѣстата и нѣщата, за които ще говори, да знае прѣданията за тѣхъ, народнитѣ повѣрия и въобще цѣлия тѣхенъ битъ, за да ги прѣдстави въ най-ярка и жива свѣтлина прѣдъ дѣцата. Всѣко дѣте трѣбва да учи за своето собствено родно мѣсто. Отъ това слѣдва, че въ всѣко училище ще се взема различенъ материалъ по родинознание. Въ Хамбургъ дори разнитѣ училища не вематъ материала по единъ и сжщи редъ, а както имъ е по-удобно. Концентричностьта на града, богатството му съ всѣкакъвъ родъ картини, позволяватъ на учителитѣ да разнищятъ сложния на гледъ градски животъ и да го прѣдставятъ на дѣцата по най-простъ начинъ: хлѣбарь, млѣкарь, мореплаване, вѣстникораздавачъ, стражарь, търговия, трамваи, нищо не остава пощадено. Съ тия нѣща дохожда тукашното дѣте най-рано въ съприкосновение, съ тѣхъ то се запознава най-напрѣдъ. Изучва се и училището заедно съ двора и градината му, ако има такава. Обаче градини има при съвсѣмъ малко училища, а и тукъ-тамѣ дѣцата си отглеждатъ сами цвѣтя (въ училището). При разглеждането на тия обекти не се постжпва вече така отекчително. «Помнишъ ли ти, когато дойде за пръвъ пжть въ училището, какво забѣлѣза, кждѣ бѣ учительтъ, какъ те посрѣщна, какво ти каза, какво каза на майка ти, кждѣ те постави да седнешъ, какъ ти се видѣ голѣма училищната стая ... Че постѣлята има и четире стѣни, петь прозореца, подъ и таванъ (горенъ подъ) не е важно. Когато дѣцата ни описватъ нѣкои прѣдмети трѣбва да ни прѣдставятъ туй, което забѣлѣзватъ, което бие въ очи, тъкмо

тъй, както при рисуването. При разглеждането на училището трѣбва да се употрѣбява и четьра, като се прѣнесатъ малкитѣ въ положението на работницитѣ, що сж работили училищното здание.

За по-лесното изучване на родното мѣсто трѣбва да се правятъ и екскурзии, защото не всички прѣдмети могатъ да се доведатъ прѣдъ очитѣ на ученика, при нѣкои трѣбва да отиде той самъ. Прѣзъ врѣме на екскурзията ученицитѣ трѣбва да отбѣлѣзватъ пжтя прѣзъ който сж минали, бѣлѣжито мѣсто, което сж срѣщнали, рѣка, мостъ, паметникъ, пжтя изъ равнина и изъ баиръ, изворъ и т. н., да опишатъ устно или писмено екскурзията и да нарисуватъ по-интереснитѣ мѣста. Добрѣ ще е, ако дѣцата чертаятъ тия картички съ цвѣтни моливи и отбѣлѣзватъ прѣдметитѣ съ такива бои, съ каквито сж отбѣлѣзвани въ печатнитѣ карти, като имъ се обясни, защо пъкъ прѣдметитѣ сж отбѣлѣзани въ тия карти съ такива бои. Само въ такъвъ случай дѣцата ще могатъ да разбератъ печатнитѣ карти, които ще станатъ по-сетнѣ истински помощници на учителя. При тая работа дѣцата се натъкватъ неусѣтно на мащаба, ето защо той трѣбва да имъ се обясни и да се турне непосрѣдствено въ употрѣба. Не трѣбва да се забравятъ и физическитѣ свойства на прѣдметитѣ и мѣстноститѣ, защото тѣ опрѣдѣлятъ въ много случаи поминъка на хората или пъкъ турятъ въ зависимость дѣ разни култури: по планинитѣ хората сж дърводѣлци и овчари, по равнинитѣ земледѣлци, покрай морето риболовци и търговци, гдѣто има вода, има воденици, фабрики и параходи, а гдѣто има руди или други природни богатства — човѣшки поселения, що ги експлоатиратъ. При наблюдаването на полята, рѣкитѣ, горитѣ и ливадитѣ, ученицитѣ трѣбва да разбератъ, че горитѣ се намиратъ по гребена и недрата на планинитѣ, ливадитѣ по влажната часть на долинитѣ, близо до нѣкое блато, езеро или рѣка, а нивитѣ на сухата часть, че по течението на водата можемъ да заключимъ за наклона на почвата, че животътъ въ блатистата почва е различенъ отъ тоя на сухата и че хората се борятъ съ природата, като се стремятъ да оползотворятъ всичкитѣ й сили и богатства — накжсо, дѣцата трѣбва да се запознаятъ съ най-проститѣ закони, що управляватъ природата, постоянната борба, която човѣкъ води съ нея, и напрѣдъка, който е направилъ въ тая посока. Туй може да се обясни много лесно на дѣцата, по-лесно, отколкото устройството на нѣкои растителни части съобразно службата, която извръщватъ, защото ученицитѣ въ тоя случай виждатъ всичко, когато инакъ не могатъ да забѣлѣжатъ, наприм\u0463ръ, че коньтъ ималъ по-рано по три копита на единия си кракъ, двѣтѣ отъ които се атрофирали съ течение на врѣмето, тъй като не изпълнявали никакна служба.

И при прѣподаването на родинознанието трѣбва да се употрѣблява описанието. Учи ли се напр. за една мѣстность, която е наблюдавана отъ

ученицитѣ, нека се състави или [...]
или отъ тѣхъ нѣкоя историйка за та[...]
Бащата на Ивана коси. Иванъ отива [...]
да му занесе обѣдъ, какво му се [...]
пжтя, какво вижда, пристигане пова[...]
си, донася му вода отъ нѣкой близ[...]
намира нѣкое птиче гнѣздо, впечат[...]
Учи ли се за воденицата, сжщеврѣ[...]
рѣката: Иванъ отива да кара на ба[...]
воденицата . . . пристигане, разтов[...]
вижда, какъ работи воденицата, на[...]
до валата, гледа за риба, хвърля [...]
баща си за рѣката: отдѣ извира го[...]
вода, кждѣ се събира, кждѣ отива и т[...]
теми могатъ да се задаватъ на учени[...]
писмени упражнения.

Кржгътъ на родинознанието се разши[...]
ненно, и въ IV. отдѣление учатъ вс[...]
родното си мѣсто, ами и други геог[...]
обекти изъ родината. Всичко се пр[...]
съ помощьта на картата, най-гол[...]
пособие, или съ пжтуване. Пос[...]
не е твърдѣ сгодно за малкитѣ, [...]
него тѣ не могатъ да се запознаят[...]
характеристика на извѣстенъ зант[...]
или село. Туй е твърдѣ общо за [...]
четвърто отдѣление ще имаме много р[...]
съ наблюдавани отъ дѣцата нѣща, з[...]
прѣдставяне на материала трѣбва да за[...]
що липсва — наблюдението. Учени[...]
това ще отчетатъ нѣщо отъ картат[...]
съставятъ извѣстно понятие за мѣст[...]
редъ боитѣ, съ които е прѣдставен[...]
бератъ, да ли въ страната има голѣм[...]
и ще заключатъ отъ малко-малко [...]
стнията му, ала за народонаселение[...]
чдитѣ му, за характернитѣ черти на [...]
градъ, тѣ ще останатъ безъ знания, [...]
тукъ трѣбва да имъ помогне учительтъ [...]
че и послѣдниятъ може да не знае от[...]
практика туй, за което ще се говор[...]
научилъ отъ книгитѣ. Въ такъвъ [...]
трѣбва да го прѣработи, тъй как[...]
творческа сила му позволява и така [...]
каже на дѣцата. Романитѣ на М[...]
послужатъ на учителя като най-до[...]
Въ тѣхъ всичко се прѣдстави живо, [...]
— нищо не се описва съ сухия тонъ на [...]
или географията. Чуждитѣ земи, тѣ[...]
и флора, животъ и занятия могатъ [...]
ставятъ на дѣцата много по-добрѣ, о[...]
ако тия земи и особеноститѣ имъ [...]
въ контрастъ съ особеноститѣ на ро[...]
Наприм. Сахара. Разказътъ, който [...]
прѣдстави на дѣцата нейния живот[...]
изстѫпанъ отъ тѣхъ съ най-со[...]
Араби тръгватъ съ камилитѣ си да [...]
ратъ стока прѣзъ тая пустиня, нат[...]
камила не иска да стане, понеже [...]
принасятъ храна и вода, какво си [...]
битѣ, тръгване, пустинята, пѣсъкът[...]
пустинни животни, пустинни разбо[...]
цеце, оазисъ, фата моргана, сам[...]

тѣ му, какъ се пазятъ камилитѣ отъ
го прѣдчувствуватъ, нужда за вода,
законитѣ на пустинята, наказание на
на и т. н. Дѣйствия, ярки картини и
това сж най-любимитѣ нѣща на дѣцата.
витѣ на учителя трѣбва да каратъ
мислятъ и да си въобразяватъ, осо-
въ такива случаи.
орнитѣ отдѣления учителитѣ питатъ
нѣкои страни, особено Америка и
интийцитѣ, защото прѣдполагатъ, че
добили извѣстни познания прѣзъ
о четене. За изходна точка се вематъ
оне или стоки, дошли отъ страната,
ще се говори, като напр. протока и,
косови орѣхи, фурми, банани и др. По
ъ се разглежда и търговията на стра-
шенията и спрѣмо другитѣ държави,
на имъ, и въобще голѣма часть отъ
етѣ културни придобития на тая страна.
Хамбургъ игре ролята на всесвѣтско
е, въ което идатъ хора съ национал-
оси, стоки и произведения отъ всички
ботата на учителитѣ е твърдѣ улеснена:
атъ много повече познания, придобити
сно наблюдение, върху които учите-
тъ да сложатъ и обосноватъ непо-
ериалъ.
-малко познания отколкото при гео-
иматъ дѣцата по история. Тѣ едва ли
нѣкакво съприкосновение съ тая рѣка
ия животъ. Само старини, изхвърлени
етѣ и и прибрани отъ хората въ му-
казватъ на малкитѣ малко нѣщо отъ
врѣмена и то, ако тѣ могатъ да ги
и разбератъ или ако имъ ги разясни
да разберешъ настоящето, трѣбва да
миналото, а за да оплатнешъ бжде-
бка да изучишъ настоящето. Ала какъ
атъ малкитѣ всичката сериозность на
ю? Да ли биографичната метода, и и
малитѣ шесть ще имъ помогнатъ да
туй, което вѣковетѣ сж изтрили прѣдъ
ь? Сега материальтъ се разказва отъ
повтаря отъ ученицитѣ. Тукъ-тамѣ
атъ да обсждатъ постжпкитѣ на из-
аръ, ала отговоритѣ падатъ почти на
истина, прѣданията на старитѣ гърци
ви би изпълнили достойно ролята си
нието, защото тѣ сж пълни съ кар-
окраски, и би замѣнили съ успѣхъ
скитѣ и разбираеми приказки на съ-
ѣ дѣтски писатели, ала историята на
ежду народитѣ, народнитѣ движения,
ричини и послѣдствия нѣма да ождатъ
отъ дѣцата, ако имъ се разказватъ съ
историята. Тѣ нѣма да обогатятъ съ-
деи и мисли. Само нѣкои личности би
ъръ прѣзъ своя възвишенъ характеръ,
ительтъ ги опише като хора съ тѣх-
шики недостатъци. Прѣдстави ли ги
е, безгрѣшни, възвишени, украсени съ
ки човѣшки добродетели, ще изгу-

бжтъ вземала си стойность, защото такива личности не е имало и на тъ ги не има. При това много се е говорило, че личноститѣ не правятъ историята, а нуждитѣ на живота. Личностьта придава способноститѣ си, като схваща тия нужди, изразява ги като идеи и се бори за осжществението на послѣднитѣ. Тя се издига, защото е схванала по-ясно отъ съврѣменницитѣ си тия идеи, знае, защо се бори и какво иска. Такива работи пакъ не бихме могли да се обяснятъ на дѣцата съ сухо изброяване на историческитѣ събития и личности, съ ученето биографията на разнитѣ царе или пакъ съ затруднено осжждане и търсене причинитѣ на историческитѣ явления. Всичко това, обаче, може да се постигне, ако учительтъ разкаже лекцията си и я прѣдстави на дѣцата като разказъ въ наглядна форма, като оживи материала и докара процеситѣ, що сж се извършвали прѣди столѣтия, отново прѣдъ очитѣ на дѣцата, като развие перипетиитѣ на тия процеси прѣдъ дѣтскитѣ чувства и загатне за пружинитѣ, които сж ги движили. Па да ли не бжде по-добрѣ, ако се захване съ тия исторически събития, които сж по-близко до дѣцата, за които сж свързани извѣстни спомени въ дѣтскитѣ души, напр. въ Германия за Френскопруската война, а у насъ за кърджалиитѣ. Тукъ може да се извикатъ много аперцепирувани прѣдстави у малкитѣ, защото тѣ сж слушали отъ бащи и майки за онова ужасно врѣме. Учительтъ трѣбва да разказва така, като че всичко се развива прѣдъ дѣцата: нѣкое село, невинниятъ животъ на жителитѣ му, чува се, че кърджалии идатъ, разговоръ на селянитѣ по той случай, прѣдпазителни мѣрки, скриване на скжпоцѣннитѣ нѣща, кърджалиитѣ наистина идватъ, бой, запалване и обиране на селото, отвличане на моми, избиване на мжже, жени и дѣца, единъ кърджалия взема само малко момче съ себе си, за да го изучи послѣ на своя занаятъ, какво вижда то по пжтя, какъ отиватъ кърджалиитѣ, дѣлежъ на плячката, веселби, момченцето започва да забравя селото и домашнитѣ си, първитѣ му походи и приключения и т. н. Прѣподава ли се пъкъ за еничеритѣ, може да се устрои срѣща между еничерина и родителитѣ му и да се опише оня ужасъ на положението, при което той мжчи и убива майка му или пъкъ неясното припомняне за младини, познаване на много, зарань запечатани въ мозъка му нѣща, свързани съ тия младини и прѣдъ дома, що става въ него. Учительтъ си развива разказа тъй, както той иска, като се държи пакъ у историческата истина, само че не я прѣдставя съ наученъ езикъ, а свободно, съ езика на дѣтето, тъй, както му диктува неговата творческа сила. Наистина, това е много мжчно и сега за сега се практикува само отъ нѣколко учители въ Хамбургъ, ала само по такъвъ начинъ може да стане не само истинското развитие на ученицитѣ, но и на учителя, освѣнъ това, да се дойде до истинския народенъ животъ и истинската народна психология и темпераментъ. А извѣстно е, че това е сила отъ

цѣлитѣ на народното училище, изпъкваха напослѣдъкъ доста ясно, но чакатъ всѣкидневно разрѣшението си. По такъвъ начинъ, обучението по история става единъ видъ нагледно обучение, въ което е застѫпенъ цѣлиятъ миналъ животъ на народа, а сѫщеврѣменно и часть отъ дѣтския животъ, прѣкаранъ отъ дѣтето прѣди то да дойде въ училището. Освѣнъ това, разказва ли учительтъ такива историйки и вмѣсватъ ли се дѣца въ тѣхъ, било съ въпроси или съ собствени приноси, дава имъ се възможность да проявяватъ извънъ него, спомага се за изравняването на двата различни за сега дѣтски живота: тоя въ кѫщи и тоя въ училището. Не ще съмнѣние, че учительтъ трѣбва да знае всичко, що се отнася до привличане на дѣтското внимание, когато разказва историйката си и да възбужда сегисъ-тогисъ ученицитѣ си къмъ приноса и помощь. Той не трѣбва да се изстѫпи прѣдъ тѣхъ и да издекламира съ патосъ или пъкъ да потърси и участието имъ. Лекцията не трѣбва да бѫде дѣло нито на учителя, нито на ученицитѣ; тя трѣбва да бѫде обща работа. Въобще сега се иска безспирно говорене отъ дѣцата при обучението, макаръ всѣкиму да е извѣстно, че вѫтрѣшнитѣ сили на човѣка се развиватъ не чрѣзъ много говорене, а чрѣзъ вдълбочаването му въ душата си, чрѣзъ неговото осамотено самозамисляне и самоупомняне. Рѣдко човѣшки идеи сѫ се развили въ непрѣкѫснатия шумъ, много, обаче, въ уединеното съзерцание. За най-силенъ ученикъ се смѣта тоя, който отговори още при изговарянето на въпроса, който повтори наизустъ току-що прочетеното стихотворение или пъкъ думитѣ на учителя. Наистина той може да бѫде такъвъ, но въ училището идатъ и други дѣца, тѣ схващатъ тежко, ала сигурно, защото обработватъ схванатото и му намиратъ мѣсто въ тѣхната душа; тѣ не отговарятъ тозъ часъ на зададения въпросъ, защото употрѣбяватъ врѣме за размисляне, а училището трѣбва да държи смѣтка и за тия дѣца, болшинството въ класа.

Досега учительтъ разказваше урока по история било по части или изцѣло, слѣдъ което ставаше частично и общо схващане отъ ученицитѣ. Работата се състоеше въ това, какъ тоя урокъ да се прѣподаде на малкитѣ, да да бѫде разбранъ по-добрѣ отъ тѣхъ, обаче, върху въпроса, какъ да се прѣподаде тоя урокъ, за да въздѣйствува повече на тѣхнитѣ чувства и по такъвъ начинъ да стане тѣхна плъть и кръвь, не се е спорило много. Сега едвамъ дохожда тоя въпросъ на дневенъ редъ. Нѣкои учители не повтарятъ прѣподадения материалъ още сѫщия часъ, а чакатъ прѣминаването на извѣстно врѣме, прѣзъ което материалътъ трѣбва да се улегне въ дѣтската душа, да си намѣри тамъ мѣсто и да добие индивидуаленъ колоритъ, и тогава, при най-сгоденъ случай, я повтарятъ. Възприето ли е малкото урока и съ чувствата си, все ще е останало въ душата му малко отъ тоя урокъ. Учительтъ се стреми да репродуцира тогава не само урока, ами и чувствата. Тогава ученикътъ

ще ни прѣдстави наистина свое с[…] изведение и само тогава той ще [...] даде собствено знание. Случаи за[...] ване се прѣдставятъ на учителя [...] часъ; много хора сѫ били свидѣт[...] пата сѫ разказвали всичко, що [...] свързка съ извѣстни [...] помь тѣ имъ сѫ били и помощни[...] тисне ли се, възбудителната дру[...] прѣдставятъ урока съ думитѣ на[...] защо той трѣбва да имъ зададе [...] ситуация, подобна на тая, която им[...] разкажете ми, какво разправяше [...] на внучето си за кърджалийскитѣ [...] ученицитѣ описватъ, какъ старец[...] кия, какъ започна да му разправ[...] и какъ му описа ужасното ю[...] тавалнитѣ врѣмена. Разбира се, [...] измѣни нѣщо отъ разказа на уч[...] ще бѫде, ако дѣтето стори това с[...] опише, че старецътъ е билъ въ гор[...] казватъ за идването на кърджали[...] нѣлъ тамъ, какъ се е скрилъ н[...] видѣлъ отъ скривалището си, пр[...] му и т. н. Както учительтъ бѣ [...] битието си свободно, както той [...] историчния ходъ, който, може би, [...] развилъ по такъвъ начинъ, ала [...] торически вѣренъ, така и дѣтето [...] състави своя собствена историйк[...] теглата на хората тъй, както тѣ [...] вали въ душата му слѣдъ разка[...] Тук ще говори за самостоятелнос[...] жателната способность на малкия[...]

Трудно, още по-трудно отъ [...] обучение е това по Законъ Божи. [...] сгазъка на историческитѣ разка[...] библейскитѣ историйки иматъ и то[...] тѣхното развитие бива неизвѣс[...] да да вземе неочакванъ край. Ту[...] човѣшка мѫдрость и самопомощ[...] грѣшения и наказания, награждение [...] Има и такива подобни историйки, [...] които може да се опрѣдѣли отъ [...] сега той да познава една отъ [...] иар гладуватъ въ пустинята, Б[...] хона; жадуватъ — дава имъ во[...] нение, че дѣтето си прави сам[...] че ако имъ стане нѣкаква неп[...] годъ, ще ги избави: Перихон[...] дебели стѣни — Господъ ще ги с[...] по-слаби въ войната — ще имъ [...] сѣлятъ, ако нѣматъ дрехи, ще [...] Такива разкази сами по себе [...] ресни за дѣцата, защото въ тѣх[...] близкитѣ дѣтски чувства: дѣйствие [...] нѣма естественъ ходъ и изход[...] нѣма личности, които съ собст[...] да отбѣлсвятъ заплашителната [...] и оная свежесть на събитието, [...] скитѣ чувства. Колкото пъкъ [...] едва ли биватъ разбрани отъ [...] дѣца, защото малкитѣ не разбир[...]

ѣ, па и много понятия и числени
я имъ сѫ съвсѣмъ непонятни. Исто-
Йосифа сѫ най-интереснитѣ, но ако
ако по-настрана намѣсата на чужда
рѣдстави Йосифъ като самостояте
, който урежда сѫдбата си споредъ
си сили и срѣдства. Нека той ни
живота си въ кѫщи, за продажбата
ленията си при напущането на род-
то, за мѫчителната неизвѣстность,
непознатитѣ хора, пустинята, бои
и обичаитѣ имъ и т. н. Разбира се,
не се срѣщатъ въ книгата, ала тѣ
много повече ученическия интересъ,
хитѣ разкази и описания. При тоя
ата се дава възможность да про-
ота на единъ човѣкъ, неговитѣ дѣя
ви, радоститѣ и скърбитѣ по изгу
а, оставенитѣ родители и братя і
оналѣяность. Интересни сѫ сѫщо и
Исуса Христа пакъ по-сѫщата при-
прѣподаването на Законъ Божи се
ртини. Спорътъ, кога да се показва
а ли въ началото на часа, та отъ нея
цѣлия по-нататъшенъ ходъ на лек-
въ момента, когато учительтъ дойде
о, което тя ни прѣдставлява, или
а на часа, е разрѣшенъ въ смисълъ,
ва зависи отъ учителя и неговото
Въ хамбургскитѣ училища може да
тритѣ поменати начина: при исто-
Йосифа картината се показва още
на часа, наблюдава се и се изтъква
жду него и спутницитѣ му, като
какъ той е дошелъ до това по-
разказа за разпятието и страданията
ртината се прѣдстави въ момента.
описваха, а при прѣминаването на
ъ червеното море — въ края на часа.
ртѣ нѣма толкова много часове по
и, както въ Прусия и Саксония, и
рѣподаватъ тоя прѣдметъ споредъ
си. Тѣ се мѫчатъ да направятъ обу-
достѫпно за ученицитѣ си и затуй
до чудни, може би, за насъ приеми.
ѣхте въ театъра, се обърна единъ
ъ ученичкитѣ отъ седмо отдѣление
ва година). Какво видѣхте тамъ?
се Вилхелмъ Телъ? Защо? Кое ви
вого въ В. Телъ? Какъвъ характеръ
ѣдъ като се изброяватъ благород
въ характера му, учительтъ пита,
ествувало човѣкъ съ такъвъ харак-
сѫществуватъ, ала поетътъ взема
овѣкъ, махва или замъглява лошитѣ
и ни прѣдставя само добритѣ му,
а по-ярко. Е та какво, ние имаме
но обучение, а говоримъ за В. Телъ
има говореното съ нашия урокъ?
тосъ е ималъ сѫщитѣ тия благо-
ва, както и Вилхелмъ Телъ. Пър-
заминава втория въ това отношение.
четиритѣхъ евангелия, и вие забѣ-

лѣзахте, какъ е прѣдставенъ И. Христосъ въ всѣко едно отъ тѣхъ. Какъ въ първото? — Повече като човѣкъ. Въ второто? — Отнети му сѫ нѣкои човѣшки качества, и той излиза повече като Богъ. Въ третото? — Вижда ни се още повече като Богъ. Въ четвъртото? — Съвършенъ Богъ. Значи, колкото хората по-сетнѣ сѫ писали за него, толкова повече сѫ го въздигали и правили като Богъ. Това да ли е добро? Защо не? — Защото хората трѣбва да се стремятъ къмъ Исуса Христа и да слѣдватъ Неговитѣ примѣри, обаче, стои ли той много високо, хората се отчайватъ още отначало. Темитѣ отъ новия завѣтъ сѫ много по-добри отъ тия на стария, защото иматъ много по-тѣсна връзка съ историята и сѫ рожба на по-сетнѣшенъ периодъ, докато първитѣ сѫ плодъ на горещата фантазия на единъ южень народъ. Тѣмата сѫ изгубили всѣка общность съ тоя животъ. Его защо нѣкои практици искатъ да направятъ отначало живота на старитѣ евреи съврѣмененъ, та послѣ, съ напрѣдването на ученицитѣ, да отнематъ постепенно съврѣменнитѣ му бѣлѣзи и ги замѣнятъ съ характернитѣ му. Чиста еврейска култура може да се вземе само въ седмата и осмата учебна година. Мѫченъ ли е разказътъ за разбиране, учительтъ го придружава съ обяснение още въ началото на урока, като опише съ помощьта на дѣцата събитие изъ тѣхния и съврѣменния животъ, подобно на онова, за което се разказва въ урока. При разказа за произхождението на библията, учительтъ разправи слѣдното прѣдисловие въ четвъртото отдѣление: «Зимно врѣме обичате много да стоите до печката, слагате ябълкица въ нея и подканвате дѣда си или баба си да ви разказватъ приказки. И тѣ ви разказватъ. Хубави, дълги приказки, че вамъ не ви се спива. Особено дѣдото. Той разказва, какво видѣлъ, кѫдѣ ходилъ, какво патилъ, какво вършилъ, а вие се радвате. Отгдѣ знае той тия нѣща? Когато билъ младъ, прѣживѣлъ ги и ги видѣлъ, слѣдъ което ги запомнилъ досега. Вие не записвате, какво казва дѣдо ви, па и той не си записва, ала има хора, които вършатъ това, които си записватъ всичко, каквото сѫ вършили прѣзъ живота си. Знаете ли, какъ се казва такава книга? Който е живѣлъ по-дълго и който е извършилъ по-много нѣща, може да напише повече работа въ книгата си. Тая книга остава така въ свѣта и ако нѣкой я намѣри слѣдъ хиляда и повече години и я прочете, вижда, какъ хората сѫ живѣли прѣди него, какво е нѣмало тогава въ свѣта и прави сравнение съ миналото и настоящето. Нѣкои хора не си пишатъ сами животописанието, ами, като остарѣятъ, повикатъ нѣкого, разказватъ му случки изъ живота си, и той ги записва. Вие знайте моята книга. Вѣрвамъ, че повечето отъ васъ я иматъ у дома си. Какъвъ бѣ Бисмаркъ? Той повиква едного и му разказва всичко, каквото е вършилъ като канцлеръ, дава му писмата, които е писалъ на другитѣ царе, разправя му за войнитѣ, въ които е участвувалъ, за умрѣлитѣ

си въ народното събрание и въобще за всичко, което е вършилъ прѣзъ живота си. Въ тая книга хората могатъ да видятъ, какво е вършилъ прѣзъ онова врѣме цѣлиятъ нѣмски народъ. Защо? Ала има и други народи, които сѫ имали сѫщо такива хора съ такива книги. Имало е и прѣди много, много години такива народи. Тѣхнитѣ хора сѫ записвали, какво е вършилъ народътъ, какви войни е водилъ и какъ е живѣлъ. Такава книга е и библията. Прѣди да умрѣ, Мойсей е казвалъ да напишатъ тая книга. Понеже и той, като Бисмарка, билъ единъ отъ водачитѣ и голѣмцитѣ на еврейския народъ, знаялъ е всичко, каквото народътъ е вършилъ прѣзъ неговото врѣме. Значи, какво може да ни разкаже библията?...» Прѣзъ първата половина на учебната година въ първо отдѣление не се разказватъ никакви библейски историйки. Въ него се разправятъ само популярни дѣтски приказки, като червената шапчица, Dornröschen и др., които служатъ единъ видъ като подготвително срѣдство за по-лесното възприемане на библейскитѣ приказчици, чието прѣподаване започва въ втората половина на учебната година. Най-напрѣдъ се започва съ историята на Йосифа. У насъ собствено не се прѣподава въ първата година религия или, по-право, нѣма систематично религиозно обучение, както тука, защото учебниятъ ни планъ прѣдвижда кѫси историйки, които трѣбва да се вематъ въ свръзка съ празницитѣ, отредени за тѣхенъ споменъ, когато при тукашнитѣ основни училища се води систематично прѣдаване на всички библейски събития, начиная отъ Йосифа. На празницитѣ, намалени отъ протестантската църква до минимумъ, не се обръща никакво внимание, съ тѣхното празнуване не се свръзва никой урокъ. Заедно съ историйкитѣ се учатъ мотиви, изречения (Sprüche) отъ библията и хорали, които послѣ се пѣятъ. Въ пето отдѣление се учи малкия катехизисъ на Лютера, а въ шесто и седмо се чете библията и се учатъ останалитѣ 2 части отъ катехизиса.

Съ по-малко мѫка може да се разправи учительтъ съ обучението по естествознание. Тукъ дѣцата се намиратъ у дома си, стига да се започне съ тѣхнитѣ собствени наблюдения. Градскитѣ дѣца не могатъ да наблюдаватъ онова, що е достояние на селскитѣ, тѣ не могатъ да се скитатъ и изъ свободната натура. У насъ нѣма голѣма разлика между градски и селски дѣца, особено въ тѣхнитѣ нагледи и прѣдстави, ала въ Германия тя е доста остра, а това обстоятелство пъкъ е принудило много учители въ голѣмитѣ градове да се отклоняватъ отъ учебния планъ и да взематъ обекти непрѣдвидени въ него. Тѣ не започватъ още отъ първо отдѣление съ изучаването на голата природа, а съ това, що се намира прѣдъ дѣтскитѣ очи: градскиятъ животъ и врвежътъ му, защото въ първия случай обучението би се прѣвърнало въ чисть вербализъмъ. Не че училището не трѣбва да заведе дѣцата въ природата, но то не трѣбва и да замине първитѣ дѣтски прѣдстави, защото

инакъ би развило не любовь, ами умр
нея. Потайниятъ животъ на природа
развива ясно прѣдъ очитѣ на ученика,
пиятъ вижда и схваща само вънкашнит
и явления на прѣдметитѣ, ето защо
може да прѣдположи, че малкитѣ
добрѣ окрѫжаващата ги природа, и
открила прѣдъ тѣхъ всичкитѣ си по
И толкова по-добрѣ, ако въпросътъ се
отъ друга страна. Нежниятъ дѣтски у
прѣчупилъ подъ тоя тежъкъ товаръ. (
кашнитѣ признаци на нѣщата, ученицит
да сѫдятъ за прѣдназначението имъ,
длъжни сами да опрѣдѣлятъ назначе
извѣстенъ растителенъ или животински
като се рѫководятъ отъ неговото устр
външни проявления, длъжни сѫ да
неумолимитѣ закони и цѣлесъобразно
природата, като наблюдаватъ нейния
Тукъ се дохожда до най-разпростра
настоеще врѣме биологически методъ.
него, службата на всѣки органъ стои
симость отъ неговитѣ свойства и обра
нетѣ на кѫпината сѫ обърнати назадъ,
държи стъблото здраво въ земята[1]), и
ѝ сѫ отначало зелени, за да се скрива
листата, понеже сѣмето ѝ не е зрѣло и
да служи за по-нататъшното ѝ разпро
вкусътъ имъ е стипчавъ, пакъ по сѫщ
чина, сѣмкитѣ ѝ сѫ обвити съ твърда
да не могатъ се смлѣ въ стомаха на ж
що сѫ ги погълнали, та да послуж
разсадници и т. н.

Въ първо отдѣление нѣма особени
естествознане, то влиза въ нагледното
Въ второ отдѣление сѫщо. За прѣв
на нагледното обучене се говорй по-р
се явява нужда да се посочи прѣпода
естествознанието въ трето, кѫдѣто сѫ
специални часове за него, и въ
отдѣления. Рѫководната нишка се
вотътъ на обекта, който се разглежд
се водятъ въ зоологическата градина
наблюдаватъ животното, върху което
рили или ще говорятъ идещия час
отъ тѣхъ забѣлѣзва тия нѣща, които
щатъ по-голѣмо внимание. Ала тия
само външни. Учительтъ ги комбини
проси идещия часъ и съобразно с
мѫчи да опрѣдѣли живота на набл
животно и неговитѣ нрави. При о
взема участие и учительтъ, като разка
историйка за животното, особено ако
за дѣцата. По нѣкога той разказва
тя и, както въ часа по нагледно обучение
другото ги запитва за устройството на
органи или пъкъ за тѣхната служба.
пѫтуваше изъ дребния пустиненъ пѣсък
ство на краката ѝ). Тя не ядеше и
цѣли дни съвсѣмъ нищо, ала пакъ не
Какво ли правеше? Хората забѣлѣзва

[1]) Като сѫщеврѣменно не прѣчатъ на раз

…ината й ставаше все по-малка и по-малка. …ение на гърбицата) . . . . Котката се хвър… нѣкога къмъ хлѣба, но и даваше Ив., по… сваше го, па тогава започваше да го яде. … ли го миришe? Ние гледаме хлѣба, прѣди … турнемъ въ устата си, а котката го миришe …тѣ й сж отъ страни).[1]) По сжщия начинъ … да се разкаже и за ноктитѣ й. Ако учите… разказва, трѣбва да се държи постоянно о…мета, за който разказва, а не да се отвлича … най-главната си мисъль и да влиза въ по…ности, съ което би изгубилъ главната идея …лъ. Въ горнитѣ отдѣления дѣцата трѣбва …ждатъ изпитвани повече съ въпроси, както … се прави, и послѣ сами да направятъ общо …дане върху говореното. Никога не трѣбва … разглежда едно животно само за себе си, … отдѣленъ индивидъ, ами въ свръзка съ …шкия животъ или пъкъ съ други животни, … растенията се разглеждатъ въ дѣвическитѣ …ища въ свръзка съ кухнята, защото тогава …тескитѣ души ще се намѣрятъ повече аперц…руващи прѣдставления. Има нишки, о които … да се закрѣпятъ беседитѣ за стотини жи…. Тия нишки сж общежитията, за които …стжина Юнге, ала идеитѣ на послѣдния не …намѣрили широко практическо приложение, …то сж се оказали неприложими въ повечето …ни училища така, както Юнге си прѣд… приложението имъ. При обучението по …твознание се показватъ картини и прѣпари… животни, но тукашнитѣ учители се пазятъ … при службата си съ тия учебни срѣдства: … ги оставятъ дълго врѣме прѣдъ очитѣ на …, за да ги наблюдава и да търси всичкитѣ …разени части на обекта. По-рано се говори, …жватъ се всички прѣдстави, които дѣцата … за прѣдмета, па тогава се показва неговото …ражение съ цѣль да се видятъ само непо…тѣ му части, само не изтъкнатото въ бесѣ… И това е право, защото колкото повече …нати нѣща се срѣщатъ въ единъ обектъ, …ва дѣтето ще схване тоя обектъ по-неявчно, …удно. Освѣнъ това, дългото стоене на кар…а прѣдъ ученицитѣ имъ омръзва. Тукъ не …и по картината, а се допълнятъ учени…тѣ знания.

…вѣнъ естествознание, въ горнитѣ отдѣления …и отчасть и физика и химия (Naturlehre). … горни отдѣления се разбиратъ шесто и … (шеста и седма учебна година). По тоя …метъ се взематъ най-обикновенитѣ физи… и химически явления, електричество, маг…измъ, пара и приложението имъ въ човѣш…животъ: при освѣтлението, при отоплението, …ещията и т. н. Урокитѣ се придружаватъ …ити, върху които се прави беседа отъ … пъкъ се извличатъ разнитѣ закони. Уче…тѣ сж вече достатъчно назрѣли за да раз…ъ материала и за помогнатъ съ своитѣ …ени познания. Често се явява нужда само

отъ систематизирането на тия познания, при което се избѣгва правенето на опити, още по-често пъкъ изясняването на явленията, които дѣцата сж наблюдавали всѣки день безъ да ги разбиратъ, напр., кипенето на водата, телефонирането и др. При по-труденъ материалъ, особено за парата, телеграфа, телефона и др. се правятъ опити или се чъртаятъ скици на черната дъска, служащи за разяснение на прѣподаването. Тия скици трѣбва да се прѣдставятъ по-послѣ и отъ ученицитѣ. Изобщо погледнато, физиката и химията даватъ на дѣцата материалъ за мислене и наблюдение, който може освѣнъ това да се облече въ прѣкрасна форма и да се прѣдаде въ нѣкои случаи като разказъ, въ който се съединява знанието съ простото повѣствуване, напр. историята на една капка дъждъ, на едно петаче и др. т.

Особено голѣмо внимание при тукашнитѣ основни училища се обръща на смѣтането, понеже то играе извънредно голѣма роля въ търговския животъ на града. Още съ напущането на основното училище, ученикътъ стжпя въ живота и си потръсва занятие, най-често изъ разнитѣ търговски кжщи, келнерство или друга работа. И момичетата вършатъ сжщото. Тѣ ставатъ бавачки, продавачки или контористки. Минало е вече онова врѣме, когато жената оставаше само въ кжщи. Повече отъ 6 милиона жени въ Германия (една четвърть отъ цѣлото й женско население) сж заняти вече или въ индустрията, или въ другитѣ клонове на живота. Прѣстава да се говори за неспособность на жената, напротивъ, мнозина искатъ да се подготви «слабия полъ» за нуждитѣ на живота и да се подготви старателно и здраво, защото е по-слабъ, искатъ реформирането на женското образование въ Германия, което стои много по назадъ отъ мжжкото. Извѣстно е, че прусското правителство се е заело вече съ тая работа. Въ Хамбургъ е направена само тая реформа, че въ по висшитѣ женски училища се въведе готвенето като задължителенъ прѣдметъ. Обаче въ тия училища едва ли могатъ да влѣзатъ дѣцата на бѣдни родители, та тая реформа ще има, може би, много съмнителни послѣдствия. При занятията, които си търсятъ излѣзлитѣ отъ училището дѣца, играе много важна роля бързото умствено смѣтане, било съ пари или други нѣща, ето защо въ училищата се обръща най-голѣмо внимание на това. Смѣтането започва още отъ първата учебна година, кждѣто се взема кржга на числата отъ 1—20. Всѣки учитель води обучението по свой начинъ, така че не може да се намѣри и опише единъ общъ модусъ, а и художественото възпитание не е разработило още методиката на тоя прѣдметъ, за да се опише прѣподаването му споредъ него. Въ разнитѣ училища се прѣподава различно, или споредъ Грубе, ала не често, или пъкъ споредъ Хентшела. Въ семинарното основно училище пъкъ споредъ Генсъ. Единъ започва съ броенето до 10, а слѣдъ туй взема четиритѣ дѣйствия, прѣзъ което

[1]) …апеденъ и по-рано примѣръ.

дължава броенето до 5, защото, споредъ него дѣцата не можели да схващатъ отначало сжщностьта на по-голѣмитѣ числа, изема дѣйствията и слѣдъ това разширява пакъ кржга на числата, като при всѣко ново число изучва и операциитѣ съ него. Трети учители пъкъ сж на мнѣние, че въ първо отдѣление не трѣбва да се взема никакво смѣтане, ами да се продължи домашниятъ животъ на дѣтето, като му се разказватъ приказки, учатъ се пѣсни, дава му се да рисува, води се на разходка и т. н. Тѣ казватъ, че оставалитѣ седемь години би били достатъчни за прѣподаването му. Смѣтането е прѣдметъ, при който усѣтителнитѣ участвт на човѣка не играятъ голѣма роля, иначе слѣпитѣ и глухонѣмитѣ не биха могли да смѣтатъ така добрѣ. При него дѣйствува най-много фантазията и умътъ на дѣтето. Отъ това слѣдва, че трѣбва да се намали досегашното прѣувеличение на ролята, що играе окото при схващането на числеиитѣ понятия. Тукъ се брои пакъ съ кръстчета, точки и чъртички, ала тѣ не се прѣдставятъ като числени картинки. Като най-главенъ помощникъ при смѣтането служатъ пръститѣ на ржката, обаче въ много случаи се злоупотрѣбява съ тѣхъ, като се привикватъ дѣцата на смѣтане съ прѣдмети, занемарява се умственото смѣтане и тѣ сж принудени при всѣка операция да редятъ и движатъ пръститѣ си, за да събиратъ или изваждатъ разнитѣ числа. Отъ факта, че умътъ и фантазията сж най-важнитѣ фактори при смѣтането, е изваждено заключението, че послѣдното трѣбва да бжде подчинено само тѣмъ, че трѣбва да се избѣгва прѣкаленото служене съ конкретни нѣща. Прѣкалено, защото мнозина учители замъгляватъ повече ума на малкитѣ съ многото прѣдмети и достигатъ до горнята грѣшка. Тукъ не се започватъ и съ рѣшаването на задачи, но пакъ се срѣщатъ учители, които практикуватъ още този способъ. Ако задачата бжде кжса, лесносхватима и ясна, ако чрѣзъ нейното рѣшаване се цѣли дѣйствието да се разпознаятъ малкитѣ съ извѣстни аритметически операции, значи, ако тя се употрѣби не като цѣль, а като срѣдство, което би отнело малко работно врѣме, а принесло голѣма полза, би могло да бжде употрѣбена, толкозъ повече, че въ нея се прѣдставятъ конкретни случаи изъ дѣтския животъ, които съвпжжатъ обучението. Обаче и когато задава задача, учительтъ трѣбва да помни добрѣ прѣдначертаната си цѣль и да не отстжпва отъ нея заради задачата. Най-важното е, да се изучатъ свойствата на числата, а това става съ постоянно упражнение. Смѣтането е до извѣстна степень технически[*] прѣдметъ и при него не е важно да се знае, кждѣ стоятъ десетицитѣ, единицитѣ или пъкъ, че се събиратъ десетици съ десетици, единици съ единици и т. н., както не е важно да се знае, на коя страна и съ кои пръсти се взема перото и други т. подобни, ами да се върши това, да се смѣта и пише. Тукъ се върши чрѣзъ

постоянно упражнение, отъ което пакъ ... вина ловкостьта и сржчностьта. Затуй ... бургъ сж обърнали по-голѣмо внимание ... сленитѣ свойства и операциитѣ съ разни ... извършвани умствено, отколкото на рѣш... на задачи. Това се върши само въ пър... тире години, но нататъкъ се даватъ вече ... пицитѣ много повече задачи, що се ... разбира се, изъ дѣтскитѣ отношения и ... живота. Въ четото отдѣление се прѣпо... десетичнитѣ дроби и операциитѣ съ тѣх... се започва и по-усилено рѣшаване на ... Домашнитѣ упражнения по смѣтане се ... зачаватъ. Въобще, задаването на домаш... ражнения е прѣдписано. На стѣната ст... пенъ планъ, отъ който се вижда, въ ко... и по кой прѣдметъ трѣбва да се задава... машнитѣ работи на ученицитѣ.

Отъ казаното дотука по смѣтане се ... че тоя прѣдметъ се прѣподава и въ Ха... както у насъ, че и въ насъ се забѣлѣзва... нитѣ течения, както тукъ, его защо и... ще бжде да се описватъ подробно разни... толи или пъкъ да се прѣдставя ходътъ ... стна лекция, още повече, че тя не ще прѣ... ляда нѣщо ново, нито пъкъ нѣщо интере... нането учителство.

Ако има прѣдметъ, чието обучение е ... или спрѣлено, той е матерниятъ езикъ ... ното обучение, особено при разглежда... стихотворения и при писменитѣ упраж... сжщо тъй добрѣ разработено, както и ... него. Съ материния езикъ и неговото ... вне се занимава второятъ художественo... въ Ваймаръ. Извѣстно е, че съ появяв... художествено движение, неговитѣ ... тели започнаха да се оплакватъ на конгре... то рѣшаватъ и подобряватъ. Първиятъ ... бѣ свиканъ въ Дрезденъ (1901) и засегна ... съ рисуването, вториятъ въ Ваймаръ (1903) ... нѣмския езикъ, а третиятъ въ Хамбургъ ... съ пѣнието и гимнастиката. Обсжжда... рѣшенията на първитѣ два конгреса ... толкова важно естествено и така изразено ... важно би трѣбвало пжть и въ основнит... подражатели, обаче обсжжданията на тр... бѣха завършени въ практиката на ... гимнастиката още се бѣха проявили ... ново течение, което бѣха така неоп... че сега бѣха обработени материалътъ ... гресътъ, по която причина той не можа ... стигне цѣльта и да задоволи учителство... тѣ отъ ...

Четенето и открииването на букви ста... у насъ, само че нѣкждѣ не се прѣдставя ... мѣсто и неговото разложение графически ... се само една нормална дума, въ която ... обикновено непознатата буква да се на... чалото ѝ, разлага се, изговаря се на ... части и по такъвъ начинъ се завършва ... за непознатата буква. Откриването ... и писането ѝ става както у насъ. Ч... назоваватъ съ имена, дадени отъ ...

---

[*] Механически.

нѣколко букви, образувать се и се жки или думи. При откриването на се чете въ буквара подъ нея Четеро отдѣление служи като продълсе взема и латинската азбука, упражлко въ края на първата учебна гокъ се прави каса реална беседа, естетическо четиво отъ учителя при итанки, сетнѣ при отворени, чете се изцѣло отъ дѣцата, при което се непознатитѣ думи и изрази и найото се разказва на части, ако е дълго, ъ ученицитѣ. Сжщото и съ четенето ѣ отдѣления, само че тукъ се обръща мо внимание на естетиката. Друго енето на поетически произведения еровитѣ драми, въ последнитѣ двѣ особено при момичетата. Тукъ учие спира да ги запитва за неразбрани а всичката тежина върху впечатлепрочетеното. Дѣцата се мжчатъ да атъ само въ хода на събитието, съотна дѣйствуващитѣ лица и обстановита. Учительтъ е доволенъ, ако тѣ ватъ непознатитѣ думи или пъкъ ви ай имъ ги съобщава при четенето а, той насочва дѣтското внимание терістичното изговаряне на нѣкои ази, казва имъ кждѣ става нѣщо завръзката на събитието и имъ пои сждбоносни думи Учительтъ дава на единъ ученикъ, като го опжтва тонъ. За да не става четенето бавно, прочитатъ пиесата по-рано у дома си датъ въ училището, остава имъ само ялть съ техниката ѝ. Обикновено взема такава пиеса, която ще се дения пжть въ театъра, прѣдназназа ученици и ученички. На връщане, пакъ се прави беседа върху видета обичатъ театъра и се много разо ще бждатъ заведени тамъ, сто защо прочитатъ и безъ покана пиесата, е дава. Туй е много добъръ начинъ, о по такъвъ начинъ може да се изокъкъ отъ художественото ѝ изпълържанието, облѣчено въ истинската упражнява много по-силно впечатлѣото формата сама

постжпва и при четенето на стихоито сждба досега е била една отъ нитѣ. Тѣ сж били разглеждани доо стихотворения и поетични произа да се наслаждаватъ дѣцата отъ тѣхния и сладость, ами за да се извлѣкъ граматически упражнения, патриоморалъ. Всѣко изречение, и отъ о художествено творение, се е разтално, разпелквало се е на спотнии али сж се подлоги и прилози, сжили приложения, изваждалъ се е морала му, ако има такъвъ и т. н. цата сж били сити и на тия нѣща и на поезията, що се крие въ него. На последнята съвсѣмъ не е могла да вгжи въ своитѣ права при възпитанието, защото нейната прѣлесть и наслада не сж се изтъквали никога. Може би, на дѣцата сж били посочени римитѣ, стихотворния строежъ и други външни бѣлѣзи, ала никога не сж били разклатени сжщинитѣ струни на душата имъ, които сж трептѣли у поета, когато вдъхновението му е работило надъ неговата рожба. А това е цѣльта на обучението при стихотворенията. Тогава тѣ ще възвишатъ душата на малкитѣ и ще насиятъ своя моралъ или патриотизъмъ въ нея, ала не сухо, съ прозаични беседи, но ще го покриятъ съ хубавата си форма и асимилиратъ въ съдържанието си, за да го слѣятъ съ себе си и го направятъ така обиченъ, както сж самитѣ. Отъ стихотворението не трѣбва да се отдѣля нищо, за да се разглежда специално, защото се губи цѣлиятъ ефектъ. Единъ учитель го сравнява съ цвѣтето: човѣкъ се радва на цѣлото цвѣте тъй както природата го създала. Разрѣжемъ ли последното за да изучимъ частитѣ му, прѣлестьта му се изгубва. Само ботаникътъ може да усѣща още радость при това, ала не всички хора сж ботаници, особено дѣцата. Ето защо, искаме ли да прѣнесемъ едно стихотворение въ дѣтскитѣ души, както едно растение въ кжщи, трѣбва да го вземемъ изцѣло, съ коренитѣ и земята около тѣхъ, а не да прѣсаждаме частитѣ му една по една, слѣдъ като ги откжснемъ отъ цѣлото. Естествено е, че тѣ ще изсъхнатъ, и въ дѣтската душа не ще се хване нищо. Че ученицитѣ не разбирали нѣкоя дума или не знаели за частитѣ на рѣчьта, що съдържа това стихотворение, или пъкъ за обичьта къмъ родината, не е отъ голѣма важность; достатъчно е, ако тѣ прѣдчувствуватъ това. И възрастнитѣ не могатъ се похвали, че сж разбрали напълно едно поетическо произведение. Разбира се, че тукъ се говори за избрани дѣтски стихотворения, а не за такива, що се срѣщатъ въ днешнитѣ дѣтски учебници и читанки.

«Тамъ, кждѣто Рейнъ се извива като змия около скалитѣ при Кубъ и водата му се бие и пѣни бѣсно въ тѣхъ, сж загинали не малко юначни момци, лодкари, които сж искали да посѣтятъ това мѣсто. Скалитѣ високи, Рейнъ се бие яростно въ тѣхъ, вълнитѣ му отскачатъ буйно на страна и страховити водовъртежи извиматъ лодката съ себе си, ако тя не е вече счупена отъ бѣсния тласъкъ на талазитѣ. Народътъ се бои отъ това мѣсто и разказва чудни повѣрия за неговата опасность . . . .» Слѣдъ като описа и повѣрията на народа, учительтъ свърза съ думитѣ си пѣсеньта на Хайне, Лорелай, и я издекламира съ патосъ прѣдъ ученичкитѣ. Това бѣ въ седмо дѣвическо отдѣление. Декламацията направи голѣмо впечатлѣние на тринадесетчетиринадесеть-годишнитѣ дѣва. Гласътъ на учителя се носеше почти въ гробна тишина. Стихотворението не се зачува тукъ напусто. Слѣдъ свършека на декламацията, учительтъ почака малко и попита ученичкитѣ, знае ли нѣкоя хуба-

стихотворение наизустъ или пъкъ коя отъ тѣхъ е чула за него. Слѣдъ туй се описа положението, въ което се намиралъ поетътъ, когато се родила въ него мисъльта да напише това стихотворение. Учениците допълниха по-прѣжнитѣ мисли на учителя, като разказаха за бурговетѣ (крѣпостни палати) по рейнскитѣ брѣгове и рицарскитѣ подвизи на тѣхнитѣ едноврѣменни обитатели. Дѣцата не заучиха тукъ стихотворението. Учительтъ имъ го издекламира още единъ пжть и имъ поржча да го заучатъ у дома си. Така се прѣподадоха и стихотворенията «Алпийски ловецъ» отъ Шилера и «Горски царь» отъ Гьоте. Всѣко стихотворение има своя индивидуалность, която трѣбва да се изтъкне. То е живъ организъмъ, който има всичкитѣ свойства на човѣшката душа, и затова трѣбва да се прѣдаде като такъвъ. Намѣсто да се разчленява, едно стихотворение, въ което се описватъ хубоститѣ на родината, за да се видятъ, какви сж тия хубости, нека тѣ се изброятъ по-рано, и слѣдъ това да се издекламира стихотворението. Тоя начинъ е и по-естественъ, защото то наистина е написано подъ впечатленията за тия хубости, и по-отговарялъ на стихотворната индивидуалность. И на първо отдѣление може да се прѣподаватъ стихотворения по такъвъ начинъ. На посѣтителя въ нѣкои хамбургски училища прави впечатлѣние, какъ дѣцата се радватъ, когато декламиратъ. Малкото наистина чувствува римата и отмѣреностьта на поезията, макаръ да не я разбира и и се радва, ала то трѣбва да се радва и на самото стихотворение. Послѣдното трѣбва да е научено при нѣкой веселъ за дѣтето моментъ, та да възбужда приятни спомени и впечатлѣния въ душата му. Едно отъ първитѣ отдѣления бѣ изучило множество кжси стихотворения и пѣсни. Запитанъ за начина, по който постжпва, учительтъ отговори така: «Азъ вземамъ всички стихотворения и пѣсни по нагледно обучение. Разказвамъ ли за котката или нѣкое друго животно, или пъкъ за другъ нѣкой прѣдметъ и събитие, вмъквамъ на подобаващето мѣсто и нѣкое едно или двукуплетно дѣтско стихотворение. Изговоря ли послѣдното, малкитѣ усѣщатъ и започватъ да го повтарятъ сами наедно съ мене, когато го изговоря втори пжть. Азъ го повтарямъ съ ясенъ и равномѣренъ говоръ, и малкитѣ сж го вече научили наизустъ. Съ една подмѣтка, че тѣ вече сж усвоили всичко, каквото имъ казвамъ, накарвамъ по-силнитѣ ученици да го повторятъ наизустъ докато и послабитѣ го научатъ, и слѣдъ това пакъ продължавамъ разказа си. Заучването на стихотворението не заема много отъ врѣмето ми и затуй не врѣди на разказа ми. Тъй заучвамъ и пѣснитѣ, при което си помагамъ съ цигулка». Декламирането въ първо отдѣление се придружава често и съ движения, както при пѣснитѣ, нагодени за пѣние при гимнастическитѣ упражнения.

Макаръ съ долнитѣ редове да се прави отклонение отъ хода на досегашнитѣ мисли, все пакъ помѣстването имъ е важно и оправдателно,

защото тѣ засѣгатъ не толкова Хам
кото цѣла Германия. Отъ казаното
и отъ това, което ще се каже по-пос
ясно, какви задачи пълзата не само
ното възпитание, но и съврѣменнитѣ
учителя. Послѣдниятъ трѣбва да ра
отъ рисуване, така и отъ поезия,
ствена история и много други прѣ
владѣе сега за сега почти недостж
общо по-възрастнитѣ дѣца въ тѣхн
тели, които не могатъ да рисуватъ
както ученицитѣ си, тѣ не могатъ
ратъ никакъ или пъкъ не познаватъ
биологическия принципъ въ областьта
ствознанието, та да го приспособя
при всѣка методическа единица. Като
прѣдъ видъ, нѣкои нѣмски педаго
гици, дори и Конрадъ Ланге, нѣкои
мисли сж изказани въ началото на
искатъ да се назначаватъ специалисти
ното училище, поне за изкуствата, как
тѣ. Това би било най-голѣмото за
могло да се стори на основното уч
и сега тегли не малко отъ прѣложе
много учители въ едно отдѣление, к
повечето мѣста въ Германия, едно, че
уважаватъ еднакво всичкитѣ си учи
че не се спазва никаква концентра
чението, защото всѣки учитель
себе си и не може да използува урок
гитѣ си. Може би неуспѣхътъ въ на
училища се дължи пакъ на това. За
много по-полезно, ако обучението
само отъ едно лице. Друго е при по
педагогическитѣ училища, кждѣто
по-назрѣли и могатъ да се ползуватъ
литературата, та знанията на учите
понѣкога съвсѣмъ нищожни въ сра
придобититѣ чрѣзъ четене. При
тельтъ е всичко. Ако има много прѣ
ще има и по-слабъ успѣхъ. Не
трѣбватъ въ основното училище, а
обърне внимание върху изучаването
прѣдмети въ семинари, кждѣто се
учители, защото не специалиститѣ
ползуватъ дѣтето съ своето знание
споредъ това искане ще отидатъ въ
училище лица, които не сж има
съ възпитателната наука, а добрѣ
основни учители. Не ще съмнѣние,
интелигентенъ учитель, чиято душа е
6 години, както е тука, и 7 годи
знанията на специалисти все ще х
твори едно 7—14-годишно дѣте.
семинари имаха шестгодишенъ курсъ
нали въ нѣкое отношение по-добр
нѣмскитѣ, тъй като въ послѣ
много работи оставени по традиция
латинския и извънредно многото
логия. Частно Хамбургскиятъ семи
по музика, защото въ него не трѣ
подава оргелъ, а занемарява
сега. Хамбургскитѣ учители не

както тия въ Саксония и Прусия, та да
жно свиренето на оргелъ. Съ този сви-
се развива почти никакъ музикалниятъ
ь. И тъй нека семинаристътъ се снабди
познания, нека се упражнява въ на-
и одъика на изкуството, въ деклами-
бодно рисуване, музика и пѣние, за да
знания, които той по-късно ще трѣбва
дава. Сега той самъ не е виждалъ
боти и, разбира се, не може схваща
лностьта на едно стихотворение или
икалната цѣнность, що се крие въ из-
рмония
на, въ Германия се изучава добрѣ него-
националната литература, ала съвсѣмъ
декламиратъ стихотворения, дори почти
Саксонското пра ителство се е опитало
тоя недостатъкъ чрѣзъ пѫтуващи учи-
аматори, ала и тѣ не ще ползуватъ
щото едва ли би могли да посѣтятъ
инарь два пѫти годишно. Тия декла-
ематъ часове (учебни), а свикватъ уче-
динъ пѫть въ аулата и имъ декламиратъ
ения, каквито тѣ намѣрятъ за добрѣ.
ургъ нѣма такива учители.
тия посторонни бѣлѣжки, нека се про-
по-първитѣ върху прѣподаването на
езикъ. Спомена се вече на едно мѣсто
порть, че и писменитѣ упражнения сѫ
вече на по-други основи. По-рано
или си намисляше изречения, напис-
адъ дъската и чрѣзъ въпроси се
да ги изведе отъ ученицитѣ, или изра-
съ помощьта на ученицитѣ планъ, по
ѣбваше да слѣдва хода на тѣхнитѣ
и пъкъ правеше бесѣда върху материала
извличаще отъ него нѣкои думи, що
да бодатъ и възбуждатъ дѣтската
то й напомнятъ я за мислитѣ около
записваше на дъската Сега не се върши
ото, нито второто, нито пъкъ третото.
си избира темата, рѫководенъ отъ
и способноститѣ на дѣцата, задава я,
олко прѣдварителни думи за да упѫти
не дѣцата, защото знайно е, че малкитѣ
още да прослѣдятъ извѣстна идея отъ
до края: тѣ се рѫководятъ повече отъ
явления на прѣдметитѣ, отъ това, що
силно впечатлѣние по яркостьта на
ри или силата на дѣйствието си, от-
е често отъ главния върежъ на мислитѣ
пущатъ въ нѣща, които нѣматъ нищо
темата. Слѣдъ като учительтъ стори
ницитѣ започватъ самостоятелно рабо-
Нѣкои учители започватъ тоя родъ
ия още отъ второ отдѣление, повечето
трето. Ученицитѣ пишатъ безъ прѣд-
даденъ планъ — ходътъ на тѣхнитѣ
ѣхниятъ планъ. «Вие виждате вече, че
ни се изгубиха и че хората започватъ
готвятъ за друго годишно врѣме. У
е, къмъ училището ли идете, навънъ ли
— навсѣкждѣ забѣлѣзвате, че есеньта
е дошла. По какво ли? Искамъ да ми напишете за това! По какво забѣлѣзвамъ, че есеньта дойде». Ученицитѣ се заловиха тозъ часъ за перата. Всѣки се мѫчеше да изрази това, що неговитѣ мисли, неговата практика и наблюдения му диктуваха. Говоренето и поглеждането отъ другаритѣ имъ не бѣ забранено. По такъвъ начинъ тѣ се подбуждатъ взаимно, защото често нѣкой ученикъ се откѫсва ненадѣйно отъ нишката на своитѣ мисли и стои безпомощно на мѣстото си, като се чуди, какъ да тури повторно колелата на продуктивната си сила въ дѣйствие. Тукъ той запитва другаря си или пъкъ поглежда въ тетрадката му за да добие новъ тласъкъ и подсѣщане. Самостоятелность и продуктивность владѣятъ прѣзъ цѣлия часъ. Слѣдъ двадесетина минути се обадиха нѣкои, че сѫ написали. Учительтъ ги накара да прочетатъ послѣдователно работитѣ си. Съ туй се окуражаватъ по-слабитѣ. Тѣ виждатъ, че работата, която имъ прѣдстои, съвсѣмъ не е тъй страшна, както, може би, сѫ си я прѣдставлявали и почватъ да работятъ по-усилено, възползувани при това и отъ работата на другаритѣ си. Ученицитѣ могатъ да пишатъ на табли, на малки листчета, въ тетрадкитѣ си или пъкъ върху други пособия. Тоя часъ тѣ писаха на листчета, тъй като написаното не заслужаваше да бѫде помѣстено въ тетрадка. Слѣдъ като си свършиха работата, учительтъ размѣни листчетата така, че всѣки ученикъ взе работата на другаря си и започна да я корегира. Понеже ученицитѣ поглеждаха често единъ отъ другъ и понеже нѣкои бѣха свършили работата си по-рано и гледаха, какъ другаритѣ имъ корегираха, не може да мине безъ препирни върху правописа, които учительтъ всѣкога изглаждаше, като съобщаваше вѣрното. Въобще за единични грѣшки тукъ не става голѣма работа, учительтъ ги поправя самъ, или когато ученицитѣ ставатъ да четатъ съчинението си, или пъкъ при корегирането. Разбира се, че при по-голѣмитѣ туй се избѣгва постепенно; тѣ трѣбва да поправятъ по възможность сами грѣшкитѣ си. При малкитѣ, обаче, това е невъзможно. И ако обученията се водятъ по стария начинъ, ако изправяме щателно ортографическитѣ грѣшки на малкитѣ, пакъ не можемъ ги прѣмахна основно, ученицитѣ пакъ ще грѣшатъ: тоя пѫть въ това писмено упражнение, другъ пѫть въ друго. Тѣ ще прѣслѣдватъ малкитѣ като сѣнката имъ, само че, подобно на нея, нѣма да стоятъ на едно мѣсто, а ще се мѣстятъ споредъ нейнитѣ движения, диктувани отъ положението на слънцето, въ дадения случай, отъ материала, върху който ще пишатъ малкитѣ. Колкото пѫти писмени упражнения, толкова пѫти грѣшки. Като че цѣльта на първитѣ се изразява само въ корегиране на дѣтскитѣ грѣшки. Слѣдъ като се извърши корегирането на дѣтскитѣ съчинения отъ самитѣ дѣца съ помощьта на учителя, всѣко отъ тѣхъ прибра работата си за да я прѣпише въ тетрадката си, която се поднася слѣдъ единъ-два дена на учителя. Той прѣглежда така прѣдадената дѣтска работа, по-

права грѣшкитѣ въ нея и си взема материалъ за граматическитѣ упражнения и бесѣди, които съпровождатъ всѣко писмено упражнение. Тоя материалъ зависи напълно отъ работата, що му даватъ дѣцата. Каква е тя? Дѣтски мисли и наблюдения, дѣтски чувства и душевни вълнения, дѣтски скърби и радости — всичко дѣтско. И формата, и съдържанието, отъ което слѣдва, че и двѣтѣ ще иматъ грѣшки, особено формата. Но за живота е по-важно съдържанието, а не тя. Съдържанието впрочемъ не може да бжде погрѣшно, а непълно. Нали ученицитѣ трѣбва да се научатъ правилно да говорятъ и пишатъ безъ да мислятъ върху облѣклото на своя говоръ и правописа на думитѣ, а само върху сжщностьта? Учительтъ ще ги научи, ала като употрѣби другъ, въ много отношения по-полезенъ пжть: като развие и творческитѣ имъ сили и имъ даде възможность да изразятъ индивидуалностьта си, собственото си азъ. Въ тоя случай дѣцата, както и при рисуването, работятъ като истински художници. Тѣ обличатъ впечатленията, що е направилъ външниятъ свѣтъ върху имъ съ свой стилъ, и ни даватъ да разберемъ силата на душата имъ, а най-главно тѣ работятъ самостоятелно и продуктивно. Обучението по матерния езикъ би станало излишно, ако ученикътъ нѣмаше нужда отъ самостоятелно устно или писмено изражение на своитѣ мисли, учительтъ не трѣбва да му вълпява свои изречения и свой начинъ на говорене, защото съ заето знание не се отива далечъ въ тоя свѣтъ. Ала собствени мисли изискватъ и собствена форма, ето защо ржководенето на писменитѣ упражнения по горѣописания начинъ съотвѣтствува напълно на живота и неговитѣ изисквания. И тука, както и при рисуването, за учителя ще бжде много по-важна вжтрѣшната стойность на дѣтската работа, отколкото външната: правописнитѣ и стилистичнитѣ грѣшки. Колкото по-самостоятелно е дѣтето въ мисленето си, толкова въ по-друга форма излага мислитѣ си, толкова по-особенъ стилъ има. А че малкитѣ сж наистина оргинални въ това отношение, ни показватъ често тѣхнитѣ наивни разсжждения и сравнения. Постепенно, заедно съ духовното имъ нарастване, ще се окастрятъ всичкитѣ имъ грѣшки, ала отначало не е дѣте оня ученикъ, който не прави грѣшки. Последнитѣ сж нѣщо естествено. Ето какъ една ученичка описва, — разбира се, разказа й е просѣянъ съ ортографически неправилности —, темата «Unsere Turnstunde» (Нашиятъ часъ по гимнастика): «Ура! Часътъ по гимнастика дойде. Ние се нареждаме двама по двама на коридора и слѣдъ туй дохожда Г-нъ . . . . и ни завежда въ гимнастическия салонъ. Ние се спираме и се нареждаме още по-хубаво, слѣдъ туй той ни извиква «маршъ!» и ние тръгваме въ тактъ. Слѣдъ туй правимъ упражнения съ ржцѣтѣ, като се навеждаме. Ако стоимъ прѣзъ първата половина на часа мирно, можемъ да играемъ прѣзъ втората свободно и да пѣемъ. Хубаво ли е врѣмето, излизаме на двора, кждѣто играемъ. Азъ обичамъ

повече да играемъ на двора, защото [...]
по-голѣмо и има дървета, подъ сѣнката [...]
можемъ да си починемъ, ако се уморимъ [...]
тема, наглѣдъ обикновена, пакъ е [...]
китѣ къмъ изразъ на тѣхнитѣ ми[...]
сжщото трѣбва да се стрѣми всѣка [...]
зависи и отъ формата, която й е за[...]
напр. не е казано часъ по гимнасти[...]
шиятъ» часъ по гимнастика. Дѣтето [...]
кой часъ по гимнастика ще пише [...]
то има отпрѣдѣ си една картина, ко[...]
само да прѣдаде съ думи. Темитѣ [...]
упражнения се задаватъ, колкото е въз[...]
опрѣдѣлено, за което пъкъ често ст[...]
отъ повече думи, какъвто е случая [...]
писмена работа. Тѣ трѣбва да бждатъ [...]
къмъ обекта, за който се отнасятъ и да [...]
ученицитѣ съ нѣкои интересни спомени [...]
обектъ. Отъ това изискване пъкъ се [...]
сферата, изъ която тѣ трѣбва да се [...]
дѣтския кржгъ.

Ученикътъ, както се видѣ по-ра[...]
даде, безъ съмнѣние, пълна съ орто[...]
погрѣшки работа. По-сетнѣ послѣдна[...]
корегирана отъ другаря му, пакъ [...]
ствува съ погрѣшки. Ала учительтъ [...]
въ нея душевното богатство на ученика [...]
художество, което се явява като най-[...]
разъ на това душевно богатство. Уч[...]
запознава съ начинитѣ, по които прѣ[...]
дето, съ думитѣ, които послѣдното [...]
и съ грѣшкитѣ, които прави за да [...]
първитѣ двѣ нѣща при своята у[...]
творба и за да поправи грѣшкитѣ пр[...]
указването имъ и бесѣдване върху [...]
пъкъ непрѣко, чрѣзъ правиленъ говоръ [...]
писъ прѣдъ малкитѣ. За да узнаятъ [...]
понятия иматъ различно възрастнитѣ [...]
извѣстенъ прѣдметъ и какъ тѣ изра[...]
си понятия, учительтъ отъ едно [...]
основно училище задали едноврѣменно [...]
сжща тема въ всички отдѣления. Ока[...]
докато малкитѣ си описвали темата [...]
наивно и несвѣснено, голѣмитѣ прав[...]
на думитѣ и оглаждали изразитѣ [...]
съдържание сж прѣдставили разнитѣ [...]
лесно обяснимо. Други учители [...]
толкова теми въ класа си, колкото у[...]
въ него: всѣки ученикъ си избира т[...]
което иска да пише. Трети задаватъ [...]
колко, отъ които дѣтето си взема [...]
му най-харесва, която го най-много [...]
Обаче, послѣднитѣ два случая сж исклю[...]
тични, поради което не се практи[...]
голѣмъ размѣръ. Въ такъвъ случай [...]
не ще може да схване общитѣ грѣшки [...]
при извѣстна работа и да ги поправи [...]
ли дѣтето самостоятелно, показва и [...]
си грѣшки, които въ разговора си [...]
би могло да прикрие, едно, че самъ [...]
се повторятъ зададенитѣ отъ учите[...]
почти буквално и да се допълнятъ [...]
дума, и друго, че дѣтето се пази и [...]

та, въ която ще трѣбва да облече
ащото знае, че ще бжде поправено,
Дѣцата не внимаватъ въ грѣшкитѣ
о говорятъ помежду си, когато тѣ
ададатъ съдържанието на извѣстенъ
и работа. Между друго казано,
дѣте не грѣши толкова много из
то нѣмското. То изговаря само
вилно, употрѣбя много чужди (ту
пише така, както слуша, като,
рѣши и когато постави прѣпина-
ове. При тия грѣшки на нѣмското
ать още и овия, които то прави
ата на прѣдлозитѣ и падежитѣ
нашето дѣте почти не познава ¹)
, нѣмскитѣ учители не корегиратъ
ички грѣшки: тѣ взематъ само купъ
до могатъ да се подведатъ подъ
ило съ лесна практическа обработка
ние и ги разглеждатъ прѣзъ осо-
Случайнитѣ грѣшки и тия, които
нание не може да схване още като
ъ отначало изоставени. Часоветѣ
не се употрѣбятъ само за взаимна
и за образуване на изрѣчения съ
и прѣдлози: съ, защото, ала, обаче.
Образуването на тия изречения (по
рето отдѣление) става практически,
помощьта на описания, напр. «За-
о бѣ хубаво, азъ не останахъ у дома
ь първитѣ години малкитѣ пишатъ
ь които се срѣщатъ глаголи, що
шумъ или спокойствие, или пъкъ
дѣйствие, като се съблюдава, щото
итѣ да стои онова сжществително,
ва най-добрѣ и най-ясно дѣйствието,
гъ тѣхъ, напр. «Водата тече, покрай
хубави цвѣтя и трѣви . . .» По тоя
льтъ пакъ си съставя извѣстно опи-
рето влизатъ глаголи, изразявани
дь дѣятелность: описването на па-
глаголи за шумъ: викамъ, гъмжа,
ощамъ . . . Много добро е, гдѣто
лаголъ стои сжществително име, за-
голи, които показватъ много дѣй
много значения, зависещи само отъ
ното, което стои прѣдъ тѣхъ или
Въ долнитѣ три изрѣчения гла-
пямъ има разни значения: 1. Зимата
Неприятельтъ настжпи и 3. Той го
крака. Въ първото се разбира, че
въ второто — неприятельтъ излиза
о си положение или пъкъ разширява
дѣятелность, като се прѣмѣства
си мѣсто и отива по-близо до про-
въ третото — стжпяне върху нѣщо.
же ли се прѣдъ дѣтето само настжпи,
възможностьта да свърже тая дума
рѣдставление, значи, да я разбере.
по голѣмо разяснение на думата,
звѣстни движения. Въ по-горнитѣ

отдѣления дѣцата сами трѣбва да отгатватъ значението на нѣкои думи отъ тия, що познаватъ вече. Често пжти дори се завръзва около непознатата дума цѣла бесѣда, като се търси ужъ произхода ѝ, а въ сжщность се взема доста обширенъ материалъ, било по история, география или другъ нѣкой прѣдметъ. При обяснението на думата «вѣстникъ», учительтъ не само, че ще пита за значението ѝ, ами и да ли нѣкой знае, отдѣ иде тая дума, ще обясни, какъ се казвали въ старо врѣме новинитѣ, ще приведе, ако може, нѣкоя народна пѣсень, кждѣто се срѣща тая дума въ първоначалното ѝ значение, и ще вземе сроднитѣ съ нея думи вѣсть, извѣстникъ прѣдвѣстникъ и пр. заедно съ образуванитѣ отъ тѣхъ глаголи. За да се увѣри, да ли ученицитѣ сж схванали вѣрно значението имъ, учительтъ ги кара да му наведатъ примѣри: изречения или кжси описания, въ които се срѣщатъ тия думи. При думата «прозорецъ» може да се изтъкне глаголътъ, отъ който е произлезла: «прозирамъ» и да се обяснятъ значенията на «прозрачно» и «непрозрачно». Така се образуватъ картини отъ думи, съ които би могло да се работи много по добрѣ въ правописно отношение. Въ едно училище бѣха започнали и продължаваха да учатъ цѣли редове отъ сродни думи. Тия сродни думи иматъ единъ и сжщъ корень, и, значи, колкото-годѣ еднаквъ правописъ. При всѣка отъ тѣхъ се изброяваха принадлежащитѣ ѝ думи, като се казваше и едно изречение, въ което влизаше думата, за която се говореше. Учительтъ си записваше изречението (казано, разбира се, отъ дѣцата), съкратено на дъската, като отбѣлѣзваше напълно само правописа на думата. Слѣдъ това, ученицитѣ я буквуваха, пишеха я съ затворени очи въ въздуха и най-послѣ трѣбваше да си напишатъ сами други изречения, въ които се срѣщатъ думитѣ отъ тоя родъ, едно, за да научатъ правописа имъ и второ, за да види учительтъ, да ли тѣ сж схванали значението имъ. Цѣльта бѣ задавана направо, напр.: сега ще учимъ за сроднитѣ думи, къмъ които принадлежи «играя». Записва се най-отгорѣ на таблата «играя» и се започва изброяването на думи, сродни съ той глаголъ: игра, игрище, поигравамъ, доигравамъ, изигравамъ и т. н.

Къмъ писменитѣ упражнения спадатъ диктовкитѣ и прѣписванията. За диктовката учительтъ си нарежда живъ, подвиженъ материалъ, що дразни дѣцата и ги кара да се интересуватъ за продължението му (приказка, описание, нѣщо изъ историята, изъ Законъ Божи и др.), като сжщеврѣменно съдържа повечко думи, които могатъ да се подведатъ подъ извѣстна правописна сфера: пишатъ се, напр., съ ѣ или пъкъ ж, ь и т. н. Ученицитѣ повтарятъ продиктуваното и го пишатъ въ тетрадкитѣ си. За да привлече още повече вниманието на ученицитѣ, учительтъ ги прѣдупрѣждава, че ще прочита само единъ пжть високо и ясно това, което ще се пише. Нѣкои учители искатъ да се даде пълна свобода на дѣцата при записването на

лежи сж вече изчезнали.

диктовкитѣ. Достатъчно е, споредъ тѣхъ, ако дѣтето напише вѣрно по форма изречение, па било то съвсѣмъ друго (впрочемъ «съвсѣмъ» друго не може да бжде — ще се различава само съ нѣкои изпуснати или прибавени думи) отъ продиктуваното. «Дѣтето трѣбва да пише и при диктовката свободни изречения», бѣ казалъ единъ хамбургски народенъ учитель въ една учителска конференция. Разбира се, че той нѣма право и нѣма да услужи съ тия си думи на художественото движение, което по-послѣ добрѣ разбира, ала, — нека пакъ да се направи отклонение отъ хода на тия мисли, — учители, които мислятъ като него, има още, макаръ не много. Тѣ искатъ пълна свобода на индивидуалностьта. Човѣкъ нѣма да сгрѣши, ако разгледа това искане поотблизу и го сравни съ течението, що си е пробило вече пжть въ художествената литература. До прѣди френската революция на личностьта се възлагаха голѣми надежди, тя се смѣташе за всесилна. Ала революцията разби това вѣрване и въ силитѣ на тая личность настжпи дълбокъ песимизъмъ. Тя се скри задъ обществото. Новитѣ открития и реорганизацията, прѣдизвикана отъ тѣхъ, намалиха дѣйностьта ѝ още повече. Днесъ личностьта е скована въ общественитѣ вериги и намира съвсѣмъ слабъ изходъ за проявление на индивидуалностьта си, къмъ което се стреми. Това стремление се отрази вече въ литературата: Ибсенъ, Бьорнсонъ, Зудерманъ и др. То дохожда вече и въ педагогиката. Тукъ то като че не иска да припознава никакви методи, както героитѣ въ художествената литература, никакви обществени вериги и прѣдразсждъци и иска, щото учительтъ да бжде художникъ, т. е. човѣкъ, който трѣбва да си създава самъ материалъ за прѣдаване, безъ огледъ на нѣкакви педагогически изисквания. То иска да даде и на дѣтето пълна свобода въ всичко. Това иска и туй художествено течение, за което се говори въ началото на рапорта, ала то не отива до такава крайность, то не иска да се даде абсолютна свобода на учителя и ученика. Кое отъ двѣтѣ течения е по-старо, мжчно е да се опрѣдѣли, но по-острото започва да изчезва. Иначе и не може да бжде. Учительтъ трѣбва да бжде художникъ, ала, както се видѣ по-рано, не напълно независимъ, както не напълно и робъ. Ученикътъ пъкъ се нуждае отъ ржководство, той трѣбва и да учи — малко ще достигнатъ чрѣзъ съвсѣмъ самостоятелно занимание онова сжщото, което би достигнали съ помощници.

Па и при диктовкитѣ. Учительтъ си ги нарежда така, че чрѣзъ тѣхъ да научи дѣтето нѣщо, обаче пише ли се послѣдното свободно, не ще се упражни въ това, което иска неговиятъ ржководитель, и второ, не ще привикне къмъ внимателность.

Върху прѣписванията и тѣхната практика нѣма нищо особено, което би могло да бжде ново за насъ. И тѣ се ржководятъ така, както въ България. Вобще, правописането може да се изучи само, като се правятъ повече писмени упраж-

нения, за да се привикне ржката къмъ
телна, механична ортография. Тукъ
се спомене и за краснописането, върх
обрѣща доста голѣмо внимание. На
малкитѣ пишатъ малката и голѣмата
бука, слѣдъ това, въ втората учебна
латинската заедно съ цифритѣ (араб
въ начертани тетрадки. Въ III и IV
се пишатъ разни елементи отъ буквитѣ
свързани съ хубави извивки, при което
ржка привиква на красиви свободни
Прѣди упражнението въ писане, нѣкои
каратъ дѣцата да движатъ и правятъ
съ пръститѣ си, при което пъкъ се
вѣстна ловкость въ държането на ржка
жението на пръститѣ при хващане на
и движението на послѣднята подъ
спрѣмо картията. Напримѣръ, ученици
ратъ само края на всичкитѣ си пръсти
и слѣдъ това издигатъ постепенно
другъ палеца, показалеца и т. н.
хващатъ писалката и я движатъ въ
посоки изъ въздуха. Учительтъ
първо разнитѣ форми на чертата
дѣцата започватъ да ги описватъ въ
като правятъ колкото е възможно
свободни движения. Тукъ се пише
елна линия. Въ горнитѣ отдѣления
съ гребенъ шрифтъ разни формуляри,
писма и други.

Отъ всички учебни прѣдмети,
ствува най-непосрѣдствено върху дѣтск
обще върху човѣшката душа. Нейният
прѣнася малкия въ изкуството и усъвър
ухото му, а мелодиитѣ ѝ възнасятъ
въ най-блаженото или пъкъ печално
Музиката и нейното влияние е служило
за най-широко експлоатиране на
чувства, било въ врѣме на война
Човѣкъ има всѣкога нужда отъ нея
за да изрази чувствата си. понѣкога
се носи мелодия изъ неговата душа,
вото ѝ изпѣване обаче той се страх
не наруши химнътъ на своята душа
удоволствието, що я обладава въ тоя
кава стойность за тоя, който може да
отъ нея — само за пѣенция. Но
викналъ да пѣе повече гласно, сто
сътъ му трѣбва да се усъвършенств
това, за да може да се наслаждава
каднитѣ творения на великитѣ
ухото му трѣбва да бжде развито,
що иска да се наслаждава отъ великитѣ
Обаче човѣкъ нѣма, може би,
велики творения, по които
нужда отъ собственото имъ
пъкъ се обуславя отъ познание
Тия изводи опрѣдѣлятъ и цѣльта
ното обучение. Дѣтето трѣбва да
разбира музикалнитѣ творения и
лита на композитора отъ мелодии
слѣдниятъ прѣдставя напр. да
изрази скръбь, радость, осамотение

...по и природно състояние Защото
...ъ, като художникъ, изразява съ
...материя, които изразяватъ и дру-
...ици, само че и той, подобно на
...ява така, както я чувствува. Той
...ѣ и постжпкитѣ на лицата, както
...иродата въ тонове, що имъ съот-
...и като се ржководи отъ смисъла
...ой го разбира и чувствува, прѣд-
...най-подобаеща мелодия. Отъ тая
...вателитѣ трѣбва да заключатъ за
...рѣдставеното, трѣбва да намѣрятъ
..., що се крие въ нея. Това ще
...добрѣ оня, който има най-много
...бразни прѣдстави за тоноветѣ и
...бинации, който е въоржженъ съ
...сни или музикални парчета. Значи
...та на училището ще бжде тая, да
...цата колкото е възможно повече
...рво и второ отдѣление трѣбва да
...нително на единъ гласъ, тъй като
...збиратъ още хармонията и, освѣнъ
...ѣте трѣбва да научи повече пѣсни,
...же да пѣе, когато иска, а не да
...о съ несамостоятелния втори гласъ.
...ването на пѣснитѣ не се взема ни-
...ране. Врѣмето за послѣдното се из-
...другъ начинъ: като се упражнятъ
...ението на нѣкои тонове. Знайно е,
...ѣ за малкитѣ съдържатъ само нѣ-
...ъ противенъ случай тѣ се схващатъ
...льтъ използува това за да изпѣе
... отдѣление пѣсничката единъ видъ
... си написва съ цифри основнитѣ
...въ гамата I. (1), III. (3). V. (5)
...а черната дъска по такъвъ начинъ,
...ай-долу, 3 малко по-горѣ, 5 още
...най-горѣ Между тѣхъ оставя мѣсто
... на останалитѣ тонове, ако такива
...ъ пѣсничката. Разбира се, че ако
...написана въ **ре** мажоръ, основниятъ
...е **ре**, ако ли пъкъ тя е написана
...) въ друга мажорна гама, напр.:
...ъ и т. н. основниятъ тонъ ще бжде
... и т. н , написанитѣ цифри изглеж-

8 8
6
5 5
3 3
1

...ата е въ **до** мажоръ 1 ще бжде
... 5 — **солъ** и 8 — пакъ **до** (ок-
...). Дѣцата пѣятъ 1 3 5 8 (по
...тѣ сж едносложни), сетне 1 3,
... други различни комбинации, до
...не най-послѣ и мелодията на пѣс-
...р. 1 3 5 5 6 6 5 3 5 3 . . . . .
... . .) За да се спазва тактътъ, учи-
...а съ тъка всѣка цифра, която дѣ-
... да пѣятъ, като се бави при нея
...ъ съдържанието на нотата въ

пѣсеньта. Дѣцата пѣятъ най-напрѣдъ съ изговаряне на чистата, слѣдъ това съ а или друга нѣкои гласна. Учительтъ изважда и отдѣлни чинове или дѣца да пѣятъ, като имъ показва цифритѣ. Тукъ се пѣе почти както споредъ нотитѣ съ тоя само недостатъкъ, че тукъ дѣтето не знае, колко врѣме да се бави при всѣка цифра, за да се получи мелодията на пѣсеньта. Не ще съмнѣние, че туй върви отначало доста труд-ничко и че учительтъ си помага съ цигулка. Въ II. отдѣление работата отива вече много по-добрѣ. Въ горнитѣ отдѣления се учатъ вече дву и тригласни пѣсни съ помощьта на пияното, което имъ дава по-добри понятия за хармонията, сжщностьта на музиката. Тукъ се вематъ пѣсни, въ които се смѣнява настроението и които прѣдставятъ повече картини. Развива се и хоровото пѣене. Въ VI и VII отд. се пѣятъ и разни акорди. Въ такъвъ случай класътъ се раздѣля на четире части, едната отъ които пѣе основния тонъ, втората третия и т. н. Запознаването съ нотитѣ започва въ IV. отдѣление макаръ въ III да се пѣе вече гамата Научили ли сж дѣцата нѣколко пѣсни, било по случай на нѣкои праздници, промѣняване на годишнитѣ врѣмена или други обстоятелства, трѣбва да ги репродуциратъ. Тукъ нѣкои учители използватъ случая за да постжпятъ така, както при прѣподаването на стихотворения, да възбудятъ дѣцата и ги подтикнатъ къмъ пѣние, като развиятъ по-рано това желание въ тѣхъ Тѣ си съставятъ нѣкоя приказчица, въ която се срѣщатъ нѣколко пѣсни и я разказватъ прѣдъ дѣцата, като се мжчатъ да ги настроятъ за слѣдващата пѣсень, та тѣ сами да почувствуватъ идването ѝ и да я подхванатъ. Така може да се концентриратъ пѣснитѣ за нѣкое годишно врѣме или пъкъ за родината. Послѣднитѣ се пѣятъ още и при екскурзиитѣ, кждѣто се обръща вниманието на малкитѣ върху прѣлестьта на родината имъ, върху Елба и корабитѣ, що сноватъ по нея и съ които дѣцата може би въ това врѣме правятъ екскурзията си, и, като изходъ на екстаза имъ, се изпѣва пѣсеньта, що слави тия нѣща При пѣенето ученицитѣ спазватъ точно музикалнитѣ знаци, за да излѣзе пѣсеньта тъй, както композиторътъ я редилъ. Гледа се при това още, щото дѣцата да пѣятъ съ чувство, не защото тѣ сж накарани на това, ами защото тѣхното душевно настроение е дошло дотамъ, че само пѣсеньта може да послужи като най-подходяще срѣдство за изливането му. Въ първитѣ години малкитѣ пѣятъ повечето народни нѣмски пѣсни, ала въ горнитѣ отдѣления се вземать и пѣсни, богати съ хармония и акорди, които, обаче, не сж народни. Съдържанието на пѣсеньта е извѣстно по-рано на ученицитѣ и при пѣенето му постѣпнитѣ трѣбва да го прѣдадатъ вѣрно, т е да изговарятъ думитѣ съвсѣмъ вѣрно, строго литературно нѣмски, като при това не замѣнятъ разнитѣ гласове, що могатъ да се пѣятъ по-мжчно съ такива, що се пѣятъ по лесно, както много често се срѣща и у насъ (селскитѣ дѣца замѣ-

нятъ при пѣенето си твърдѣ често о съ а, защото послѣдното се пѣе по-лесно). Трѣбва да се изпитва удоволствие както отъ съдържанието на пѣсеньта, така и отъ мелодията ѝ. Понѣкога се заучватъ и хорали, за да се подготвятъ дѣцата за църковното пѣене, ала въ Хамбургъ е обърнато до голѣмо внимание на свѣтскитѣ пѣсни.

Както за духовното, така и за физическото възпитание учительтъ се грижи прѣзъ всѣко врѣме, за послѣдното, обаче, най-много въ часоветѣ по гимнастика. Цѣльта на тоя прѣдметъ е да развие, колкото е възможно повече, тѣлеснитѣ сили на дѣтето и да направи тѣлото му красиво (добрѣ, естествено развито) и гъвкаво. Обаче тия сили се развиватъ само чрѣзъ упражняване. Ето защо при гимнастическото обучение трѣбва да се обръща голѣмо внимание върху количеството и разновидностьта на силата, която дѣтето изхарчва. Колкото повече сила се изхарчва, толкова по-добрѣ. Съ начина, по който се води досега гимнастическото обучение, не се постига горната цѣль, защото волнитѣ упражнения, ядка на сегашната гимнастика, служатъ само за едностранното упражнение на единъ тѣлесенъ органъ, като не допускатъ изхарчването на всичката органическа дѣтска сила. Освѣнъ туй, тѣ не развиватъ никакъвъ интересъ у дѣцата съ своята монотонность и тактъ. Ала нѣкои тѣхни прѣимства имъ даватъ пакъ право на сѫществуване: тѣ развиватъ задруженъ животъ въ дѣцата, чувството за обща работа и длъгъ, покорность и дисциплина. Тия упражнения трѣбва да се прѣдприематъ сегисъ-тогисъ въ по-горнитѣ отдѣления, а въ по-долнитѣ, гимнастиката да се слѣе съ народнитѣ игри или пъкъ да служи като спортъ; надхвърляне съ топка, надтичване, плуване, борене, игра на топка, на криеница и много други дѣтски и народни игри. Размѣняването на игритѣ трѣбва да става въ зависимость отъ органитѣ, които се упражняватъ прѣзъ тѣхъ. Впрочемъ и една игра може да даде най-разнообразни тѣлесни упражнения. Напр. играта на топка упражнява рѫката, краката и гръбнитѣ мускули, прѣскачането — мускулитѣ около колѣната и очитѣ, а плуването — гръднитѣ мускули, рѫцѣтѣ, врата и краката. Игритѣ развиватъ дѣтската фантазия и изобрѣтателность, като сѫщеврѣменно, рѫководени понѣкога като спортъ, поощряватъ дѣтската прѣдприемчивость, смѣлость и куражъ. Тѣ способствуватъ за изчезването на страха у малкия. Играенето пъкъ на уреди, което става както въ долнитѣ, така и въ горнитѣ отдѣления, засилва още повече ученишкитѣ мускули и развива въ тѣхъ желанието да си опитватъ силитѣ. Въ Хамбургъ се обръща особено внимание на обучението по гимнастика при момичетата. Срамътъ на послѣднитѣ отъ тоя прѣдметъ, сѫществуващъ у насъ при по-възрастнитѣ, е изкорененъ съвършено, и тѣ гледатъ на него както и на другитѣ учебни прѣдмети. И момичетата играятъ на гимнастическитѣ уреди, и тѣ се занимаватъ съ спортови *игри (най-много тенисъ)*, както въ училището,

така и отвънъ него, на публичнитѣ
игрища. Това развива тѣлото имъ и
чевръсто, гъвкаво и издръжливо. Гимн
при момичетата отъ горнитѣ класове се
най-често отъ учителки, при момчетата
учители. При всѣко училище има и г
чески салонъ, въ който се намиратъ па
рекове, стълби, бокове, тояжки, гири (
бухалки, байрачета и много други гимнас
уреди, точнитѣ български имена на к
ми сѫ извѣстни, като напр. Rundlauf
Въ VI отдѣление (шеста учебна година),
гимнастика въ училището, се прѣподава
Наистина, въ прѣдставения тукъ офи
учебенъ планъ не се говори за плуване,
се прѣподава, защото слѣдъ 1896. год.
нали нѣкои промѣни въ учебния планъ
бургскитѣ основни училища, които не с
лѣзани въ него. Въ тоя рапортъ сѫ на
тия нововъведения, безъ обаче да се
при тѣхъ за отклонението имъ отъ по-р
(1896. г.) учебенъ планъ. Тия нововъве
незначителни, по която причина върховната
власть и училищния синодъ не сѫ се по
нали принудени да печататъ новъ учебен
Когато нуждитѣ на врѣмето изтикатъ
яви нужда както отъ въвеждането на
работа въ основното училище, така и
лирането, както и измѣнението цѣльта
подаването на разни други прѣдмети, тог
телството и училищната власть ще в
взаимно новъ учебенъ планъ. Плуването
подава въ публичнитѣ зали за плуване
описва радостьта на дѣцата върху тоя
е безцѣлно. Наредени по двама, тѣ се за
къмъ залата за плуване, срѣдната къ
която достига до 28 м. (има и по-малки
а широчина до 12, респективно 9 в
ѝ е наклоненъ, тъй че дълбочината дос
0·80 до 2 метра. Басейнътъ е ограденъ съ
стѣна, върху която сѫ заковани дъски
чане, що достигатъ отъ 1 до 1·50 метр
надъ водата. Учительтъ взема едно в
срѣдата на което е зашито дълго
колкото гърдитѣ на едно 4 годишно дѣ
шинено парче, и слѣдъ като ученика г
така, че мешината да отиде подъ гърд
а двата му края да излизатъ отъ дѣсна
страна, безъ да прѣчатъ нѣкакъ при дв
на рѫцѣтѣ и краката, улавя двата м
започва да тактува на стоещия върху
ностьта на водата ученикъ, който на
подъ такта движенията нужни при п
Тия движения сѫ слѣднитѣ: едно р
на рѫцѣтѣ, като се държи дланьта хор
за по-лесно прорѣзване на водата, дв
ване на краката и три — разпущане
назадъ и сбиране на рѫцѣтѣ. Сѫщитѣ
извършва и жабата, когато плува. У
избира обикновено по-дълбоко мѣсто
упражнения, като внимава, разбира се,
случи нѣкое нещастие. Съ двата кра
жето той може да държи малкия по

връхнина. Слѣдъ като ученикътъ на-
увателнитѣ движения, опасва си единъ
бденъ съ двѣ мешинени ремички, и
плиткото да плува. Счита ли се за
сигуренъ, махва корка и рискува
въ по-дълбокото, като се съпровожда
другарь. Слѣдъ като изучи и това,
имъ показва самъ, какъ да плуватъ подъ
ги на разни видове скачки отъ дъс-
за имъ какъ може да се вади товаръ
като хвърля пѣсъчни торби въ нея
и изважда и какъ може да се спаси
щъ се. По-слабитѣ ученици се упраж-
плиткото отъ свои другари. Водата,
плува, има 18° целзиеви, значи, на-
ничина. Прѣди да влѣзатъ въ басейна,
се измиватъ хубаво въ построенитѣ
чучури и корита, въ които тече
И въ нѣкои отъ дѣвическитѣ учи-
прѣподава плуване. Когато художе-
питателниятъ конгресъ засѣдава въ
членоветѣ му можаха да видятъ, какъ
плуваха, като скачаха дори отъ дву-
сочина въ водата и правѣха всевъз-
ркания. Разбира се, че, като се вземе
малката възрасть на ученичкитѣ
д.), направеното отъ тѣхъ показва
собность, па и тая на жената, макаръ
мислятъ, че тя не се нуждае отъ га-
Нѣкои инспектори сѫ промѣнили
ѣнието си за въ полза на женската
плуване, наблюдавайки дѣятелностьта
Нека бѫде споменато и това, че
училищни инспектори ревизиратъ
ителя, съ цѣль да видятъ начина на
ето му, ами и ученицитѣ — да видятъ,
знаятъ. Въ такъвъ случай инспек-
питва самъ, безъ присѫтствието на
то се рѫководи отъ записания въ
ига изученъ материалъ.

едно отъ народнитѣ училища е въ-
питъ моделирането, макаръ рѫчната
не сѫществува въ никое отъ тѣхъ.
учани въведатъ само моделирането,
ъщатъ внимание на другитѣ видове
та, ще направятъ голѣма грѣшка.
то спомага за общото образование.
рано да се въведатъ картонажъ и
при които дѣцата ще се научатъ
сшиватъ и облѣпятъ книги и тет-
и да поправятъ нѣкои дървени прѣд-
въ кѫщи, па тогава да се направи
нето учебенъ прѣдметъ и го пакъ
правятъ само ябълки, яйца, сливи,
форми, ами тарелки, гърнета, па-
домашни сѫдове, които по-послѣ
бна да окрасятъ съ рисунки. Както
во, ако учительтъ говори за нѣкои
или химически явления, безъ да спо-
соблението имъ въ домашния животъ,
дс и въ тоя случай. ако отъ два
се избере оня, който има повече
достойнства, каквито сѫ картонажътъ
и дърводѣлието срѣщу моделирането. Учительтъ дава глина на дѣцата и, слѣдъ като направи бесѣда върху по-важнитѣ части на прѣдмета за моделиране, накарва първитѣ да го направятъ. Слѣдъ свършека му, дѣтето едва почне да му се радва, и той бива пакъ развалень. Ученицитѣ не виждатъ плода на работата си, а това ги огорчава и убива интереса имъ къмъ грижливо работене. Обаче възпитателната стойность на моделирането не трѣбва да бѫде прѣнебрѣгната оттукъ казаното. Тия мисли искатъ да изтъкнатъ само неговата ненавреѣменность въ основното училище и да посочатъ неговитѣ прѣдшественици.

Така се рѫководи обучението въ нѣкои хамбургски училища, засѣгнати вече отъ новото художествено възпитателно движение, което, може би, ще заеме единъ день почетно мѣсто въ възпитателната наука и ще стане единъ отъ двигателитѣ на съврѣменното училище.

Учебенъ планъ

за седмокласнитѣ мѫжни народни училища въ гр. Хамбургъ.

Обучението въ публичнитѣ народни училища обема слѣднитѣ учебни прѣдмети:

1. Религия,
2. Нѣмски езикъ,
3. Английски езикъ,
4. Нагледно обучение,
5. История,
6. География,
7. Естествена история,
8. Физика и химия,
9. Смѣтане и алгебра,
10. Геометрия,
11. Писане и краснописъ,
12. Рисуване,
13. Пѣене и
14. Гимнастика.

Ако обстоятелствата позволяватъ, може да се прѣподава и френски езикъ, ала трѣбва да се иска за всѣки единиченъ случай позволението на върховната училищна власть, отдѣление за народнитѣ училища.

Учебенъ планъ за уреденитѣ споредъ закона отъ 11. ноември 1870. год. селекти се намира въ приложението.

1. Религия.

а) Учебна цѣль.

Да се събуди и развие религиозно-нравствения животъ на ученицитѣ възъ основа на протестантската вѣра.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Първо отдѣление, 2 часа седмично.

Слѣдъ като ученицитѣ се подготвятъ прѣзъ първото полугодие чрѣзъ удобни приказчици за библейскитѣ историйки, разказватъ се и се бесѣдва прѣзъ второто полугодие върху библейски разкази изъ стария и новия тестаментъ.

Второ отдѣление, 2 часа.

Повтарятъ се разказанитѣ библейски историйки прѣзъ първата учебна година и се разказватъ нови. Въ свръзка съ тѣхъ се бесѣдва върху библейски изречения, хорали и молитви, които се заучватъ наизустъ.

Трето отдѣление, 2 часа.

Разширение на библейския историченъ материалъ; въ свръзка съ това се бесѣдва сжщо върху нѣкои молитви. Заучватъ се наизустъ: изречения отъ библията, хорали и молитви, особено «татко нашъ».

Четвърто отдѣление, 2 часа.

Библейската история на новия тестаментъ до апостолското врѣме. Подробна бесѣда върху десетьтѣхъ заповѣди. Заучватъ се наизустъ: изречения отъ библията, хорали и десетьтѣхъ заповѣди безъ обясненията.

Пето отдѣление, 3 часа

Четене на библията 2 часа: първо въвеждане въ библията посрѣдствомъ четива отъ леки глави. Особено внимание на псалмитѣ, притчитѣ и недѣлнитѣ евангелия.

Катехизисъ 1 часъ: подробна бесѣда върху първата главна часть съ обясненията на Лютера, като се обръща внимание и на дневния животъ. Заучватъ се наизустъ: първата главна часть, нѣколко черковни пѣсни и библейски изречения.

Шесто отдѣление, 3 часа.

Четене на библията 2 часа: четене и обяснение на подбрани глави, именно планинската проповѣдь и други исусови рѣчи, история на апостолитѣ, както и нѣколко псалми.

Катехизисъ: разглеждане на втората главна часть. Заучватъ се наизусть втората главна часть, псалми и изречения отъ библията.

Седмо отдѣление, 2 часа.

Четене на библията 1 часъ: нѣколко глави отъ пророческитѣ писания на стария тестаментъ, но въ особеность, глави изъ писмата на новия тестаментъ. Произхождение и прѣводъ на библията.

Катехизисъ 1 часъ: разглеждане на третата главна часть. Сжщо прѣгледно повторение на първитѣ двѣ. Заучватъ се наизустъ: тритѣ главни части, нѣколко черковни пѣсни и псалми.

2. Нѣмски езикъ.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да се доведатъ до
разбиране на литературния нѣмски език
се направятъ способни да четатъ не сам
разно съ смисъла и изразително, но и
излагатъ вѣрно устно или писмено по възмо
въ описателна форма върху прѣдмети изъ
кржгъ, освѣнъ това, тѣ трѣбва да бждат
дени въ нѣмската литература чрѣзъ читан
други удобни за тая цѣль уроци

б) Разпрѣдѣление на учебния матер

Първо отдѣление, 9 часа.

1. Упражнения въ говорене, писане и
докато се достигне до четене на свърза
териалъ.
2. Ортографически упражнения, прѣпи
диктовки.

Второ отдѣление, 9 часа.

1. По-нататъшно развитие на способ
за четене, сжса бесѣда върху учебната м
2. Първо въвеждане въ граматиката чрѣ
годени упражнения за най-проститѣ фо
сжществителното, прилагателното и глаго
3. Ортографически упражнения: прѣп
на прочетенъ материалъ, упражнения въ
ване, диктовка въ свръзка съ заученитѣ
писни картини на нѣкои думи (Wortbild
писване на буквално заучени четива или
развити въ обучението, изречения.

Трето отдѣление, 9 часа.

1. Заедно съ по-нататъшнитѣ упражне
механическо четене трѣбва да се обръща
грижа въ това, както и въ слѣднитѣ отд
и на изразителното четене. Четивата трѣ
се направятъ чрѣзъ удобни бесѣди разб
за дѣцата. Упражнения въ разказване н
четеното.
2. Граматика: сжсо изречение. Въведе
науката за разпространеното изречение Пр
деклинация и сравнение (компарация) н
лагателнитѣ, спрѣжение главнитѣ врѣме
активния глаголъ Упражнения въ управлен
падежи отъ нѣкои по-важни глаголи и прѣ
3. Ортографията се упражнява грижливо
въ това, така и въ слѣднитѣ отдѣления.
4. Прѣдварителни стилистични упраж
малки, прости описания и разкази съ по
на дадени въпроси и означения.

Четвърто отдѣление, 9 часа.

1. Граматика: разпространено изречен
особено внимание върху управлението н
житѣ. Деклиниране (на сжществителнитѣ)
парация и спрѣжение въ активна форма.

зуване на думи чрѣзъ сливане (въ нѣмския езикъ може да се образува една дума отъ нѣколко, като се слѣятъ).

2. Упражнения въ стила: подробни описания на прѣдмети отъ сферата на обучението и свободно повтаряне на малки разкази.

Пето отдѣление, 6 часа.

1. Граматика: по-нататъшно разглеждане (съставяне) на разпространеното изречение. Наука за сложното изречение. Видове думи. Разширение на формитѣ, особено на спрѣжението чрѣзъ образуване на пасива и най-употрѣбителнитѣ форми на конюнктива. Упражнение въ управлението на падежитѣ отъ нѣкои по-важни глаголи и прѣдлози. Продължение на науката за образуването на думитѣ.

2. Упражнение въ стила: продължение на упражненията отъ IV. отдѣление и устни и писмени прѣуформявания въ дадени езикови форми.

Шесто отдѣление, 5 часа.

1. Граматика: повторение на простото изречение. Сложно изречение. Приключване на етимологията. Разширение на науката за формитѣ и за образуването на думитѣ. Управление на падежитѣ отъ глаголи и прѣдлози.

2. Упражнения въ стила: по-самостоятелно прѣдставяне на материи изъ сферата на обучението. Сравнения. Упражнения въ диспониране и прѣуформяване на даденъ материалъ и леки писма.

Седмо отдѣление, 6 часа.

1. Граматика: приключване на синтаксиса. Наука за образуване на думитѣ. Управление на падежитѣ.

2. Упражнения въ стила: упражнения въ диспониране. Описания, разкази, прости съчинения и писма.

Въ всички класове се учатъ стихотворения или проза. Отъ петото отдѣление учебната материя трѣбва да се избира така, че да се срѣщатъ образцови парчета отъ най-забѣлѣжителнитѣ нѣмски поети. Въ шесто и седмо отдѣление трѣбва да се дадатъ биографиитѣ на най-прочутитѣ поети, ако е възможно, удобни и по-голѣми поеми да се четатъ наедно.

3. Английски езикъ.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да се направятъ способни да прѣвеждатъ английски четива на нѣмски или пъкъ езикови материи отъ нѣмски на английски и да се излагатъ по английски върху близкостоещи прѣдмети.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ

Пето отдѣление, 4 часа.

Разговори, четене, прѣписване, прѣвежда... диктовки. Елементаренъ курсъ на граматика... особено на правилнитѣ глаголи въ индикати...

Шесто отдѣление, 4 часа.

Упражнения както въ пето отдѣление. Разш... рение на граматическия материалъ, особено ... глагола въ всички форми и свързка съ прѣдло... неправилни глаголи.

Седмо отдѣление, 4 часа.

Упражнения както въ шесто отдѣление. О... беча грижа въ четивата и конверзацията. Обо... щителенъ курсъ на етимологията съ постоян... указване на най-важното отъ синтаксиса. Заучв... ване наизусть проза и стихотворения... става въ всички три класа.

4. Нагледно обучение

а) Учебна цѣль.

Нагледното обучение трѣбва да изостри чу... ствената дѣятелность на дѣцата, да изясня... увеличава и нарежда тѣхнитѣ прѣдстави, да ра... вива и поощрява тѣхната езикова сржчность ... да разширява тѣхното езиковно съкровище.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ

Първо отдѣление, 4 часа.

Наблюдение и бесѣда върху прости прѣдмет... близкостоещи до дѣтския хоризонтъ.

Второ отдѣление, 2 часа.

Прѣдмети, състояния и отношения съ по-сложн... дѣйствия изъ живота на човѣка и натурата, ... свързка съ годишнитѣ врѣмена.

5. История.

а) Учебна цѣль.

При обучението по история трѣбва да ... прѣнесатъ дѣцата въ развитието на нѣмск... народъ, за да се направятъ способни да разб... ратъ най-важнитѣ отношения въ съврѣмен... държавенъ и народенъ животъ. Това, било ... изъ историята на древностьта или отъ култу... нитѣ народи на срѣднитѣ вѣкове и по-ново... врѣме, що стои въ тѣсна свързка съ развитие... на нѣмския народъ, трѣбва да бѫде разгледан... Чрѣзъ съдържанието и начина на обучение... трѣбва да се буди и поощрява любовь к... бащиния градъ и отечеството.

б) Рзпрѣдѣление на учебния материалъ.

Четвърто отдѣление, 2 часа.

Разкази отъ нѣмската история и саги до края на срѣднитѣ вѣкове

Пето отдѣление, 2 часа.

Разкази изъ нѣмската история на по-новото и най-новото врѣме.

Шесто отдѣление, 2 часа.

Свързано прѣдставяне развитието на нѣмския народъ до Вестфалския миръ.

Седмо отдѣление, 2 часа.

Врѣмето отъ Вестфалския миръ досега. Главнитѣ моменти изъ историята на Хамбургъ трѣбва да бждатъ изтъкнати тамъ, гдѣто трѣбва.

6. География.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да се запознаятъ съ елементитѣ на математическата и физическата география, да придобиятъ прѣгледъ върху политическата география и точно познание на земитѣ и държавитѣ въ Европа, особено на Германия, а сжщо да се запознаятъ и съ земитѣ и държавитѣ на останалитѣ земни части, споредъ тѣхното историческо значение и съобщителнитѣ отношения съ Европа.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Трето отдѣление, 2 часа.

Родинознание и въ свръзка съ него, областьта на Елба.

Четвърто отдѣление, 2 часа.

Германия въ свръзка съ главнитѣ течения. Общо наблюдение на 5-тѣ земни части.

Пето отдѣление, 2 часа.

Необходимитѣ основни понятия по математическа география. По подробно разглеждане на Европа.

Шесто отдѣление, 2 часа.

Подробно разглеждане на извъневропейскитѣ земни части.

Седмо отдѣление, 2 часа.

Разширени познания по математическа география. Специална география на Германия и на странитѣ, важни поради своитѣ търговски сношения съ нея.

7. Естествена история.

а) Учебна цѣль.

Елементарни познания на най-важнитѣ изъ естествената история съ особено в върху събитията въ живота и отношен сжществата едно къмъ друго и къмъ натура, както и изтъкване на това, кое особено значение за човѣка.

б) Разпрѣдѣление на учебния матер

Трѣто отдѣление, 2 часа

Зоология: прѣдставители изъ царств гръбначнитѣ животни и членораздѣлнит dertassler).

Ботаника: нѣколко лесносхватими цвѣ тения.

Четвърто отдѣление, 2 часа

Зоология: най-познатитѣ родни и млѣкопигаещи и птици, наредени спор тественото си сродство.

Ботаника: други цвѣтни растения съ форми.

Трѣбва да се придобиятъ основитѣ естествена система

Пето отдѣление, 2 часа.

Зоология: влечуги, амфибии, риби и раздѣлни, групирани споредъ извѣстен

Ботаника: растения съ по-сложни форми и най-важнитѣ безцвѣтни растен нататъшно развитие на естествената сис

Шесто отдѣление, 2 часа

Зоология: прѣдставители на мекотѣли

Антропология: наука за здравето.

Ботаника: най-важнитѣ странни култур тения. Обща ботаника.

Забѣлѣжка. Естествено историчното разгле минералитѣ (най-важнитѣ) се оставя на обучен химия.

8. Физика и Химия (Naturlehr

а) Учебна цѣль.

Обучението трѣбва да разтвори за дѣна бирането на най-важнитѣ физически яв химически произшествия и да ги запоз приложението имъ въ домашния, занаят и индустриалния животъ.

б) Разпрѣдѣление на учебния матер

Пето отдѣление, 2 часа.

Най-проститѣ лежащи въ кржга на 1 практика физически явления.

Шесто отдѣление. 2 часа.

ика: топлина, магнетизъмъ, електричество

ия: правене на прости химически опити едъ на съединенията на кислорода.

Седмо отдѣление, 4 часа.

ика: механика, звукъ, галванизъмъ и свѣт-

ия: запознаване съ най-важнитѣ хими- съединения съ огледъ на практическия ъ. Разглеждане на най-важнитѣ минерали.

9. Смѣтане и Алгебра.

а) Учебна цѣль.

ницитѣ трѣбва да придобиятъ ясенъ възвърху законитѣ на числата, сръчность въ нитѣ операции по смѣтане и способность вазатъ сигурно и изкусно задачи изъ практия животъ.

азпрѣдѣление на учебния материалъ.

Първо отдѣление, 5 часа.

гътъ на числата отъ 1—20.

Второ отдѣление, 5 часа.

гътъ на числата отъ 1—100.

Трето отдѣление, 5 часа.

гътъ на числата отъ 1—1000. Събиране и дане съ именовани и неименовани числа.

Четвърто отдѣление, 5 часа.

ретѣхъ дѣйствия съ именовани и неиме- числа. Просто тройно правило.

Пето отдѣление, 4 часа.

тане съ дроби. Разширение на простото правило. Смѣтане съ врѣме.

Шесто отдѣление, 4 часа.

итѣ видове гражданско смѣтане (търговѣтане).

Седмо отдѣление, 4 часа.

жчни задачи отъ всички области на пракия животъ.
бра: четиретѣхъ дѣйствия съ общи числа. вни числа. Уравнения отъ първа степень во или повече неизвѣстни. Потенции и .

10. Геометрия.

а) Учебна цѣль.

ницитѣ трѣбва да разбератъ най-важнитѣ ения на планиметрията и да се упражнятъ струиране и прѣсмѣтане на пространствени ни.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Шесто отдѣление, 2 часа.

Геометрическата наука за формитѣ. Теореми за жгъль, триъгълникъ и паралелограмъ. Питагоровата теорема. Съотвѣтствуващи конструктивни задачи. Кубически коренъ. Прѣсмѣтане на повърхнини и тѣла.

Седмо отдѣление, 2 часа.

Кръгъ. Пропорционалность и подобие. Съотвѣтствуващи конструктивни задачи. Кубически коренъ. Прѣсмѣтане на повърхнини и тѣла.

11. Писане и краснописане.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да си присвоятъ ясенъ, здравъ и приятенъ ръченъ шрифтъ.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Второ отдѣление, 2 часа.

Малката и голѣмата нѣмска азбука. Цифритѣ.

Трето отдѣление, 2 часа.

Упражнение на голѣмата и малката латинска азбука. По-нататъшни упражнения въ нѣмскитѣ азбуки. Цифритѣ.

Четвърто отдѣление, 2 часа, пето — 1 часъ.

Повторение и заякване на по-раншния материалъ. Писане на прости линии.

Шесто и седмо отдѣления по единъ часъ.

Упражнения въ бързо и красиво писане и приложението му въ писма и формуляри.

12. Рисуване.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да се направятъ способни да рисуватъ прости прѣдмети споредъ натура.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Трето отдѣление, 2 часа.

Прѣдварителни упражнения за рисуването съ свободна ръка.

Четвърто и пето отдѣления, всѣко по 2 часа.

Рисуване съ свободна ръка на праволинейни и криволинейни фигури споредъ рисунки на черната дъска или пъкъ прѣдложки.

Шесто и седмо отдѣления, всѣко по 2 часа.

Сложни фигури, орнаменти. Прѣдставяне на прости природни прѣдмети и т. н. Рисуване споредъ дървени модели, тѣла, прости съсъди, гипсови модели и природни нѣща.

б) Рзпрѣдѣление на учебния материалъ.

Четвърто отдѣление, 2 часа.

Разкази отъ нѣмската история и саги до края на срѣднитѣ вѣкове

Пето отдѣление, 2 часа.

Разкази изъ нѣмската история на по-новото и най-новото врѣме

Шесто отдѣление, 2 часа.

Свързано прѣдставяне развитието на нѣмския народъ до Вестфалския миръ.

Седмо отдѣление, 2 часа.

Врѣмето отъ Вестфалския миръ досега. Главнитѣ моменти изъ историята на Хамбургъ трѣбва да бждатъ изтъкнати тамъ, гдѣто трѣбва.

6. География.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да се запознаятъ съ елементитѣ на математическата и физическата география, да придобиятъ прѣгледъ върху политическата география и точно познание на земитѣ и държавитѣ въ Европа, особено на Германия, а сжщо да се запознаятъ и съ земитѣ и държавитѣ на останалитѣ земни части, споредъ тѣхното историческо значение и съобщителнитѣ отношения съ Европа.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Трето отдѣление, 2 часа

Родиновѣдѣние и въ свръзка съ него, областьта на Елба.

Четвърто отдѣление, 2 часа.

Германия въ свръзка съ главнитѣ течения. Общо наблюдение на 5-тѣ земни части.

Пето отдѣление, 2 часа.

Необходимитѣ основни понятия по математическа география. По подробно разглеждане на Европа.

Шесто отдѣление, 2 часа.

Подробно разглеждане на извънъевропейскитѣ земни части.

Седмо отдѣление, 2 часа.

Разширени познания по математическа география Специална география на Германия и на странитѣ, важни поради своитѣ търговски сношения съ нея.

7. Естествена история.

а) Учебна цѣль.

Елементарни познания на най-важнитѣ ... изъ естествената история съ особено ... върху събитията въ живота и отношен... сжществата едно къмъ друго и къмъ ... натура, както и изтъкване на това, кое... особено значение за човѣка.

б) Разпрѣдѣление на учебния матер...

Трето отдѣление, 2 часа

Зоология: прѣдставители изъ царст... гръбначнитѣ животни и членоразд...ни... derfussler).
Ботаника: нѣколко лесносхватими цвѣ... тения.

Четвърто отдѣление, 2 часа

Зоология: най-познатитѣ ро... и ... млѣкопитаещи и птици, наредени спор... тественото си сродство.
Ботаника: други цвѣтни растения съ ... форми.
Трѣбва да се придобиятъ основитѣ ... естествена система

Пето отдѣление, 2 часа.

Зоология: влечуги, амфибии, риби и ... раздѣлни, групирани споредъ извѣстен... Ботаника: растения съ по-сложни ... форми и най-важнитѣ безцвѣтни растен... нататъшно развитие на естествената сис...

Шесто отдѣление, 2 часа.

Зоология: прѣдставители на мекотѣл...
Антропология: наука за здравето.
Ботаника: най-важнитѣ странни култур... тения. Обща ботаника.

Забѣлѣжка. Естествено историчното разгле... минералитѣ (най-важнитѣ) се остава на обуче... химия.

8. Физика и Химия (Naturlehr...

а) Учебна цѣль.

Обучението трѣбва да разтвори за дѣ... бирането на най-важнитѣ физически яв... химически произшествия и да ги запо... приложението имъ въ домашния, занаят... и индустриалния животъ.

б) Разпрѣдѣление на учебния матер...

Пето отдѣление, 2 часа.

Най-проститѣ лежащи въ кржга на д... практика физически явления.

Шесто отдѣление. 2 часа.

Физика: топлина, магнетизъмъ, електричество и механика.

Химия: правене на прости химически опити съ огледъ на съединенията на кислорода.

Седмо отдѣление. 4 часа.

Физика: механика, звукъ, галванизъмъ и свѣтлина.

Химия: запознаване съ най-важнитѣ химически съединения съ огледъ на практическия животъ. Разглеждане на най-важнитѣ минерали.

9. Смѣтане и Алгебра.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да придобиятъ ясенъ възгледъ върху законитѣ на числата, сръчность въ различнитѣ операции по смѣтане и способность да рѣшаватъ сигурно и изкусно задачи изъ практическия животъ.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Първо отдѣление, 5 часа.

Кръгътъ на числата отъ 1—20.

Второ отдѣление, 5 часа.

Кръгътъ на числата отъ 1—100.

Трето отдѣление, 5 часа.

Кръгътъ на числата отъ 1—1000. Събиране и изваждане съ именовани и неименовани числа.

Четвърто отдѣление, 5 часа.

Четиретѣхъ дѣйствия съ именовани и неименовани числа. Просто тройно правило.

Пето отдѣление, 4 часа.

Смѣтане съ дроби. Разширение на простото тройно правило. Смѣтане съ врѣме.

Шесто отдѣление, 4 часа.

Разнитѣ видове гражданско смѣтане (търговско смѣтане).

Седмо отдѣление, 4 часа.

По-мъчни задачи отъ всички области на практическия животъ.

Алгебра: четиретѣхъ дѣйствия съ общи числа. Релативни числа. Уравнения отъ първа степень съ едно или повече неизвѣстни. Потенции и корени.

10. Геометрия.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да разбератъ най-важнитѣ положения на планиметрията и да се упражнятъ въ конструиране и прѣсмѣтане на пространствени величини.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Шесто отдѣление, 2 часа.

Геометрическата наука за формитѣ. Теореми за жгълъ, триъгълникъ и паралелограмъ. Питагоровата теорема. Съотвѣтствуващи конструктивни задачи. Кубически коренъ. Прѣсмѣтане на повърхнини и тѣла.

Седмо отдѣление, 2 часа.

Кръгъ. Пропорционалность и подобие. Съотвѣтствуващи конструктивни задачи. Кубически коренъ. Прѣсмѣтане на повърхнини и тѣла.

11. Писане и краснописане.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да си присвоятъ ясенъ здравъ и приятенъ ръченъ шрифтъ.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Второ отдѣление, 2 часа.

Малката и голѣмата нѣмска азбука. Цифритѣ.

Трето отдѣление, 2 часа.

Упражнение на голѣмата и малката латинска азбука. По-нататъшни упражнения въ нѣмскитѣ азбуки. Цифритѣ.

Четвърто отдѣление, 2 часа, пето — 1 часъ.

Повторение и заякване на по-раншния материалъ. Писане на прости линии.

Шесто и седмо отдѣления по единъ часъ.

Упражнения въ бързо и красиво писане и приложението му въ писма и формуляри.

12. Рисуване.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да се направятъ способни да рисуватъ прости прѣдмети споредъ натура.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Трето отдѣление, 2 часа.

Прѣдварителни упражнения за рисуването съ свободна ръка.

Четвърто и пето отдѣления, всѣко по 2 часа.

Рисуване съ свободна ръка на праволинейни и криволинейни фигури споредъ рисунки на черната дъска или пъкъ прѣдложки.

Шесто и седмо отдѣления, всѣко по 2 часа.

Сложни фигури, орнаменти. Прѣдставяне на прости природни прѣдмети и т. н. Рисуване споредъ дървени модели, тѣла, прости прѣдмети, гипсови модели и природни нѣща.

13. Пѣние.

а) Учебна цѣль.

Ученицитѣ трѣбва да се научатъ да пѣятъ най-познатитѣ народни пѣсни на единъ и повече гласа, сжщо и хорали и да бждатъ въоржжени съ съкровище отъ тѣхъ за живота. Пѣнието трѣбва да бжде вѣрно и хубаво.

б) Разпрѣдѣление на учебния материалъ.

Първо отдѣление, 1 часъ, второ — 2 часа.

Прости упражнения за гласа, ухото и такта. Кжси и лесни пѣсни, що не обхващатъ много тонове.

Трето отдѣление.

Продължение на първитѣ упражнения. Гама. Прости хорали и народни пѣсни.

Четвърто и пето отдѣления по 2 часа.

Развиващи гласа упражнения. Двугласни пѣсни и хорали. Познания за нотитѣ.

Шесто и седмо отдѣления, по 1 часъ.

Разширение на познанието за нотитѣ. Развиващи гласа упражнения. Едно — и многогласни пѣсни и хорали.

14. Гимнастика.

а) Учебна цѣль.

Заедно съ развитието на тѣлесната сила и пластичность трѣбва да се полага грижа и за поощрението на чувството за приличность, редъ, послушность и задружно дѣйствие, като се развива и младежката свяжесть и куражъ.

б) Разпредѣление на учебния материалъ.

2 часа въ всѣки класъ.

Въ по-долнитѣ отдѣления трѣбва да се даде мѣсто на най-проститѣ свободни и дисциплинарни упражнения, както и гимнастически игри; въ по-горнитѣ се прѣминава съ равномѣренъ напрѣдъкъ къмъ по-сложнитѣ и по-мжчни упражнения и игри, освѣнъ това, в襯ематъ се и упражнения на уредитѣ.

Прѣгледъ на часоветѣ по обучение.

Учебни прѣдмети. Отдѣл.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Религия	2	2	2	2	3	3	2	2
Нѣмски езикъ	10	9	9	9	6	5	6	6
Английски езикъ		—		—	4	4	4	4
Нагледно обучение	4	2	—	—	—	—	—	
История	—	—	—	2	2	2	2	2
География	—	—	2	2	2	2	2	2
Естествена история	—	—	2	2	2	2	—	—
Физика и химия (Naturlehre)	—	—	—	—	2	2	4	4
Смѣтане и алгебра	5	5	5	5	4	4	4	5
Геометрия		—	—	—	—	2	2	2
Краснописане	—	2	2	2	1	1	1	1
Рисуване	—		2	2	2	2	2	2
Пѣние	1	2	2	2	2	1	1	—
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2
Всичко	24	24	28	30	32	32	32	32

Учебно врѣме за публичнитѣ народни учил[…] непрѣкжснато учебно врѣме.

Отд. I. II.	всички дни	отъ 8–
Отд. III.	въ понедѣлникъ и четвъртъкъ	„ 8–
	на другитѣ дни	„ 8–
Отд. IV.	прѣзъ всички дни	„ 8–
Отд. V. VI. VII.	въ срѣда и сжбота	„ 8–
	прѣзъ другитѣ дни	„ 8

Прѣзъ зимното полугодие обучението […] въ 9 часа и свършва съ единъ часъ по[…] отъ лѣтото.

Конфирмирующитѣ момчета се пускатъ […] врѣме на конфирмационното обучение в[ъ понедѣ]лникъ и четвъртакъ въ 12 часа, а ном[…] въ вторникъ и петъкъ пакъ въ сжщото […]

Учебно врѣме за публичнитѣ народни учил[…] прѣкжснато врѣме.

Отд. I. II.	прѣзъ всички дни	8–12 ч.
Отд. III.	въ понедѣлн. и четвъртъкъ	8–12 „
		2–4 „
Отд. IV.	прѣзъ всички дни	8–12 „
	понедѣлн., втори. и четвърт.	2–4 „
Отд. V. VI. VII.	срѣда и сжбота	8–12 „
	прѣзъ останалитѣ дни	8–12 „
	и	2–4 „

Подп. Върховната училищ[…]
Секция за народнитѣ уч[…]

Приложение,

съдържащо учебния планъ за селен[…]

Религия, 2 часа седмично.

Познания изъ библията съ огледъ на […] тестаментъ. **Изъ църковната история:** р[аз]странение на християнството въ първитѣ [сто]тия и развитието на римската църква. [Ре]мацията съ особено внимание върху раз[…] въ наукитѣ. Стрѣмленията на вѫншната [и вът]рѣшна мисия[1]). Повторение на по-ил[…] изучени църковни пѣсни.

Нѣмски езикъ, 6 часа.

Граматиката се повтаря и вдълбоча[…] свръзка съ удобни четива.

Мжчни диктовки изъ цѣлата область н[а ортог]рафията.

Четене и обясняване на избрани проза[ични и] поетични творения.

Изборътъ трѣбва да се прави така, че в[…]ното да влизатъ образци отъ най-забѣлѣ[жител]нитѣ нѣмски поети и изъ разнитѣ видове [поети]чески произведения. Освѣнъ това, четатъ образцови произведения послѣдователно, напримѣръ Мина фонъ Барнхелмъ, Гелъ[…]манъ и Доротея, Орлеанската дѣва и д[р. въ] свръзка съ разглеждания поетиченъ мате[риалъ].

[1]) Думата е за мисионерството.

се дава на дѣцата да се запознаятъ и съ науката за стихотворството. По-нататъкъ трѣбва да се повторятъ биографиитѣ на по-забѣлѣжителнитѣ нѣмски поети като съвременно се допълнятъ.

Писмени упражнения: теми изъ обработенитѣ въ обучението материи. Съчиненията отъ простъ видъ върху удобни пословици. Прѣзъ всѣки 14 дни трѣбва да се доставя едно писмено упражнение.

3. Английски, 4 часа.

Четива и уроци изъ подбранъ материалъ. Упражнения въ разговаряне и прѣвеждане. Приготвяне на писма, особено на търговски.

4. История, 2 часа.

Подробно разглеждане на нѣмската история прѣзъ 19. столѣтие съ огледъ върху хамбургскитѣ отношения.

5. География, 2 часа.

Подробно разглеждане на по-важнитѣ културни страни, специално Германия, въ отношение съ Хамбургъ съ особено изтъкване на физическитѣ имъ свойства и призходеща отъ това особеность въ климата, продуктитѣ и съобщенията между имъ.

Математическа география: разширени познания за земята като небесно тѣло и за слънчевата система.

6. Физика и химия, 4 часа.

Физика: особено внимание върху парната машина и други машини за индустриални и съобщителни цѣли. Отъ сферата на магнетическитѣ явления трѣбва да се разгледа морскиятъ компасъ, а отъ тая на електрическитѣ — телеграфътъ телефонътъ и електрическата машина (динамо електрическа машина).

Химия: прѣдставяне на най-важнитѣ елементи и съединения изъ органическата и неорганическата химия съ особено внимание и вземане прѣдъ видъ на минералогията.

7. Смѣтане и алгебра, 5 часа.

Смѣтане: По-мъчни задачи изъ областьта на търговското (гражданското) смѣтане съ особено вземане прѣдъ видъ на хамбургскитѣ обстоятелства.

Алгебра: уравнения отъ първа степень съ вече неизвѣстни. Потенции и корени. Квадрат уравнения.

8. Геометрия, 2 часа.

Закрѣпване и вдълбочаване на по-рано взет материалъ чрѣзъ рѣшаване на конструктив задачи. Пропорционалность и подобие на фиг ритѣ. Прѣсмѣтане на повърхнини и тѣла.

9. Краснописание, 1 часъ.

Продължение на упражненията въ бързо, яс и красиво писане на писма, търговски форм ляри и др.

10. Рисуване, 2 часа.

Рисуване на тѣла, дървени модели, прос уреди, гипсови модели и природни прѣдмет както и рисуване, измѣнение и цвѣтно изпъ нение на плоски орнаменти възъ основа на п витѣ стѣнни табли, редъ С.

11 Гимнастика, 2 часа.

Да се види стр. 340.

Забѣлѣжка. За да се видятъ учебнитѣ прѣдме и разпрѣдѣлението имъ на часове въ дѣвическитѣ основ училища, по-долу даваме прѣгледъ върху тѣхъ. Учебни материалъ се различава съвсѣмъ малко отъ оня на мъ китѣ народни училища.

Разпрѣдѣление на учебнитѣ часове въ дѣвически основни народни училища.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	V[illegible]
Религия	2	2	2	2	3	3	2	[illegible]
Нѣмски езикъ	9	9	8	7	6	6	7	[illegible]
Нагледно обучение	4	2	–	–	—	—	—	[illegible]
История	—	—	—	2	2	2	2	[illegible]
География	—	—	2	2	2	2	2	[illegible]
Естествознание	—	—	2	2	2	2	—	[illegible]
Физика и химия	—	—	—	—	2	2	3	[illegible]
Смѣтане	4	4	4	3	3	3	4	[illegible]
Писане	—	2	2	2	1	1	1	[illegible]
Рисуване	—	—	2	2	2	2	2	[illegible]
Пѣние	1	1	2	2	2	2	2	[illegible]
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	[illegible]
Ръкодѣлие	2	2	2	4	5	5	5	[illegible]
Всичко	24	24	28	30	32	32	32	3[illegible]

Забѣлѣжка. Въ VIII. отдѣление може да има 2 ч незадължително обучение по английски езикъ, коит прѣподава въ такъвъ случай само на ученички, които с се занимавали и по-рано съ него.

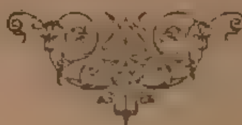

14.

Първиятъ международенъ конгресъ на основното образование въ Лиежъ прѣзъ 1905. год.

Отъ Г. Палашевъ,

учитель въ София.[1])

По случай всесвѣтското изложение, което стана прѣзъ 1905. година въ града Лиежъ, ъ паметь на седемдесеть и петь годишнината белгийската независимость, общата федерация белгийскитѣ учители организира първия интернационаленъ конгресъ на народното образование, който се състоя въ сжщия градъ отъ 2. до септемврий н. ст. Макаръ и неподкрѣпенъ отъ ийското правителство, конгресътъ надмина кванията на инициаторитѣ, тъй като въ него а участие:

) двадесеть и една държави, между които и гария, прѣдставлявана отъ г-на министра на одното просвѣщение — г-нъ Д-ръ Ив. Шишовъ, отъ прѣдсѣлателя на българския учиски съюзъ — г-нъ Хр. Ганева и отъ пишу настоещитѣ редове;

) Делегати на осемдесеть и три учителски ства;

) Около осемстотинъ чуждестранни учители;

) Нѣколко хиляди белгийски учители.

онеже организационниятъ комитетъ на кона бѣ изпратилъ своеврѣменно до всички жеши прѣлварителнитѣ рапорти по всички въси, които имаше да се разглеждатъ въ кона, работата на послѣдния вървѣше доста добрѣ очти цѣлата му програма се изпълни удоврително.

ъпроситѣ, които се разгледаха въ конгреса, отъ общъ и голѣмъ интересъ за всички равици въ областьта на основното образование, ади това ще се помжча да ги прѣдамъ, колко се може по-обстойно, толкозъ повече, че жду тѣхъ има и такива, които сж злобата на и у насъ, всрѣдъ нашето учителство.

Конгресътъ започна съ една тъй наречена «ина вечеринка на делегатитѣ», на която имахъ ьта да присжтствувамъ, но отъ която не остаъ дотамъ благодаренъ: декламацитѣ и сценитѣ, въ които имаше и много работи цинични, хармонируещи, може би, съ нравитѣ на белгийцитѣ, ми се видѣха крайно несполучливо подбрани за една вечеринка, на която присжтствуваха само учители. На другия день, 3. септемврий, стана тържественото откриване на конгреса въ залата на «палатътъ на празденствата».

Откриването на конгреса се извърши отъ симпатичния прѣдседатель на «общата федерация на белгийскитѣ учители» г-нъ Rossignol, директоръ на едно основно училище въ градъ Турнай, Белгия. Неговата спокойна и изразителна рѣчь направи най-добро впечатление на нѣколко хилядното учителство, що пълнѣше залата, поради това мисля, че ще бжде много умѣстно, ако прѣдамъ нѣкои части отъ нея. Най-първо той се обърна къмъ конгреситѣ съ слѣднитѣ думи:

Госпожи и господа,

«Днесъ ние откриваме 48. годишенъ конгресъ на общата федерация на белгийскитѣ учители.

«Тоя конгресъ е сжщеврѣменно международенъ конгресъ на основното образование, организиранъ изключително съ съдѣйствието, покровителството и активното участие на едно голѣмо число хора на мисъльта и дѣлото, които сж искренно прѣдадени на дѣлото на образованието и възпитанието, на онова дѣло, което има за обектъ общото усъвършенствуване на маситѣ.

«Ние чувствуваме едно законно удовлетворение, като виждаме, че около насъ се групиратъ толкова много симпатии, дошли не само отъ Белгия, но още и отъ другитѣ страни на Европа, а дори и отвъдъ океана. На всички ви, учители, професори, публицисти, учени, магистрати, отправямъ поздравъ и сърдечно «добрѣ дошли» отъ страна на федерацията!»

Слѣдъ това г-нъ Rossignol се обърна къмъ почетния прѣдсѣдатель на конгреса, г-нъ Ch. Buls, старъ кметъ на градъ Брюксель, прѣдседатель на лигата на образованието, и съ нѣколко думи

---

[1]) Командированъ съ заповѣдь № 1534 отъ 9. августъ год.

очерта неговата нѣкогашна плодотворна дѣйность, като съвѣтникъ на народното образование въ Брюкселъ, като директоръ на едно образцово училище въ сжщия градъ, като общински съвѣтникъ, като кметъ, като членъ отъ парламента и пр., и спомена, че и сега, когато г-нъ Бюлсъ се е оттеглилъ отъ властьта, той не прѣстава да покровителствува всички прѣдначинания въ естетическата и интелектуалната область и всички ония дѣла въобще, които иматъ за цѣль да повдигнатъ умственото и нравственото равнище на маситѣ; че сжщата тая благосклонность къмъ подобни дѣла го е накарала да приеме и почетното прѣдседателство на конгреса, за което той му благодари и го поздравява отъ името на всички съюзени учители въ Белгия.

Едноврѣменно съ това г-нъ Rossignol врлжчи на г-на Бюлса три екземпляра отъ знака на федерацията, златенъ, сребренъ и бронзовъ

Все отъ името на федерацията г-нъ Росиньоль благодари на всички учители, учени, публицисти, провинциални магистрати, членове отъ парламента и пр., за тѣхното съдѣйствие въ организирането и популяризирането на конгреса.

А къмъ чуждестранцитѣ г-нъ Росиньоль се обърна съ слѣднитѣ думи:

«Поздравявамъ сърдечно участницитѣ въ нашия конгресъ, дошли отъ различнитѣ страни на Европа и отвъдъ океана и имъ пожелавамъ отъ името на федерацията «добрѣ дошли».

«Благодарение на вашето присжтствие, г-да почитаеми събратия, учени и делегати отъ всички страни, 48. конгресъ на федерацията ще добие характеръ на една велика манифестация за братство и импозантна демонстрация на международната солидарность, която се закрѣпва чрѣзъ друга за усъвършенствуването на методитѣ и начинитѣ на възпитание и за повдигането на нашия педагогически идеалъ. Вие сте разбрали, че проблемата на възпитанието не е ни френска, ни английска, ни нѣмска, ни холандска, ни белгийска, но че тя е научна и нравствена, слѣдователно — интернационална, и че тя трѣбва да бжде резултатъ отъ сътрудничеството на всички ония, които, на каквато и народность да принадлежатъ, работятъ въ областьта на възпитанието И наистина, господа, да се даде на чувствата най-голѣмата сила и най-възможната деликатность, да се повдигнатъ умоветѣ и съвѣститѣ, да се стопятъ сърцата, да се образуватъ твърди воли, да се калятъ характери, да се укрѣпватъ органическитѣ гъкани, да се развива тѣлото едноврѣменно съ ума, съ една рѣчь да се образува човѣкътъ, не е ли всичко това едно дѣло, което трѣбва да се прѣслѣдва по всичкитѣ земни ширини и по всичкитѣ страни? То е доста важно и твърдѣ високо за да привлѣче всички сътрудничества. Нѣщо, което се потвърдява и отъ вашето присжтствие и важнитѣ рапорти, които ни изработихте по извѣстни въпроси».

Слѣдъ това г-нъ Росиньоль съ по нѣколко *думи изказа мотивитѣ* за поставяне на дневенъ редъ въпроситѣ, съ които имаше да се з конгресътъ. Тѣ ми се виждатъ доста важни и добрѣ сформирани, затова ги прѣдава словно.

«Първиятъ въпросъ отъ нашия дневенъ

1. *Основниятъ учитель, образование, мисл жение.* Училището, госпожи и господа, да се приспособява къмъ срѣдата и вр освѣнъ това, методитѣ и начинитѣ, ко употрѣбяватъ въ него, трѣбва да се инспи отъ успѣхитѣ на педагогическата наук друга страна, миналата педагогическа на която ние всички сме хранени — понс отъ моята възрасть — е абсолютно лише научна основа Нея можемъ да я характер чрѣзъ източницитѣ и работата й. Изто Тя знае само единъ такъвъ: педагоги литература отъ 17., 18. и 19 столѣтия. А н начинъ на работата, на проява, се състо цѣло въ разпространението; нейната единствена, работи чрѣзъ утвърдителни и цѣлото богатство отъ аргументация се чава въ натрупването на текстове и които не сж друго, освѣнъ различни фо истината, която се иска да се установи. обаче, изглежда, че педагогиката трѣбв инспирира отъ източницитѣ на науката димно отъ психологията. Ето това е, ко ще изложите въ първото събрание утрѣ.

2. *Задължителното обучение.* Тоя въп станалъ наложителенъ сега повече отъ други пжть. И въ очитѣ на високо пр нитѣ умове той е стражъ на обществен и основа за прѣуспѣване на народитѣ В мена на голѣми катастрофи отъ злоп войни и териториални осакатявания много народи сж се отправяли къмъ училищета добиятъ национално окопитване. А отно пакъ чрѣзъ училището сж успѣвали да ос своето индустриално и търговско могж и да завладѣятъ пазарищата на свѣта. — която и посока да обърнемъ своитѣ о намираме около насъ силни и богати к които сж рѣшили въпроса въ утвърдит смисълъ [1]) А въ Белгия ние сме още п вото изучване!

3. *Възпитанието на закъснѣлитѣ*[2]) *и ана лиза.* Ето единъ въпросъ, който влиза въ об на научната педагогика и който е отъ с да поправи (корегира) нашата възпитате стема и да я сложи на твърди основи Н имаме случаи да чуемъ върху тоя прѣдмет на науката и опита, хора специалисти, ко изучвали въпроса и сж вмъкнали въ класи и ржководенето на дѣцата начини, които изтичатъ отъ научното наблюдение и изс

[1]) Говорительтъ намеква съ тия думи, че Бе заградена отвредъ съ държави, въ които *задължително обучение е задължително*, а у нея това още има да се

[2]) Съ тая дума се именуватъ онай категория чието развитие не е вървѣло правилно, о[тъ] [разни] причини, та сж изоставали назадъ отъ своитѣ връ

емледѣлческото образование въ училището
ъ въпросъ, който интересува голѣма часть
шнитѣ провинции и отъ които никой
ъ не може да се не интересува. Въ Белгия
шенъ дългогодишенъ опитъ и сж се полу-
врѣдѣ удовлетворителни резултати. Слѣдъ
периодъ, който може да се счита като
ъчна опитность, умѣстно е да се съберат
китѣ и наблюденията на учителското съсло-
да се опредѣли размѣрътъ на програмата
изучать и популяризирать онния срѣдства
ктични постжпвания (приеми), които по-
ай-сигурно къмъ цѣльта.

*Материалнитѣ, хигиеническитѣ и педагогиче-
условия, въ които трѣбва да се намира учили-*
— За да може да се реализира изцѣло
на възпитанието, не е потрѣбно да има
учитель и програма, а е нужно да се
колкото е възможно по-удобна срѣда.
трѣбва да бжде тая срѣда подъ тройното
ение материално, хигиенично и педаго-
Ето кое вашата опитность и знанията
дения ще наложать тия дни.

*Какво може да направи училището за пости-
братство и всеобщъ миръ между народитѣ?* —
ната половина отъ деветнадесетото сто-
е забѣлѣжителна съ появяването на едно
введливо и по-човѣколюбиво схващане
ждународнитѣ отношения, схващане, което
ло мисъльта за едно по-надеждно интер-
ално братство, отколкото е било до-
Мислителитѣ, философитѣ и човѣколюб
сж създали една мечта, за да се тури
на мира върху *зачитане на правото*. Тая
изглежда да се прѣобрази наскоро въ
ворна дѣйствителность. Обаче, въ началото
вѣкъ се прѣдставя една ликвидация, която
шнитѣ на миротворното движение ще
а използуватъ за възхваление на своята
а. Макаръ и истина, че човѣчеството
още за дълго врѣме да слѣда разпилѣва-
а своята енергия въ сцени отъ клането и
шения, достойни за врѣмената на варвар-
все пакъ благородно е да посвети човѣкъ
усилия за да се попрѣчи на възвръщането
нитѣ свирѣпости; и въ това отношение
щето може да има извѣстна услуга, като
ви съвѣстьта на дѣцата къмъ едно по-
о и по-пълно приложение на задължението
почита правото на всѣкиго. Въ каква
може да се упражни дѣйствието на учи-
? Това е, което вие ще кажете тия дни.

*Сътрудничеството на семейството и учили-
ъ дѣлото на възпитанието* е другъ въпросъ,
важность вие добрѣ съзнавате. Твърдѣ
въ събранията и годишнитѣ си конгреси,
е се оплаквали отъ липсата на единство
гледъ и дѣйствие между училището и
твото; вие сте изтъгали фактитѣ, които
ъ задачата на учителя тежка, а усилия-
— безплодни. Изучването, което ще прѣд-
те, ще има за резултатъ, нека се наде-
ваме, да доведе едно положение по-логично и
по-съгласно съ интереса на дѣтето.

б. Най-сетнѣ, [illegible] да се узнае, *[illegible] е [illegible] материално бѣдни на учителски организации*, се появява [illegible] международенъ конгресъ на образованието [illegible] да прѣгледаме [illegible], което ние сме [illegible], можемъ да кажемъ, че [illegible] добилъ единъ [illegible] се живо желае»

Слѣдъ тая рѣчь [illegible] Росиньолъ, [illegible] живо [illegible], [illegible] появяване само [illegible] сърдечни съртвания. Рѣчьта на [illegible] произведе [illegible] впечатление на всички слушатели, поради здравитѣ и [illegible] мисли, [illegible] въ себе си и макаръ [illegible] я прѣвеждамъ дословно.

«Госпожи и господа!

«Белгия слави въ тая минута съ ентусиазъмъ 75-годишнината на своята национална независимость, но прѣзъ своя [illegible] смисъльтъ [illegible] е [illegible], че, ако [illegible] нашитѣ национални годишнини да изразимъ своята радость чрѣзъ празненства, кортежи и банкети, [illegible] бѣше [illegible] прѣдложение, [illegible] да [illegible] една [illegible] патриотическа [illegible]. За да прѣгледаме [illegible] 1830 година насамъ, [illegible] резултати, [illegible] за [illegible] бждеще.

«Наскоро на [illegible] конгреси, които се [illegible] въ Лиежъ, [illegible] да се търсятъ срѣдства [illegible] доброто и [illegible] реализиране на [illegible], [illegible] надали на [illegible]?

«Минете отъ прѣисторическото [illegible] къмъ [illegible], и вие ще имате ясна и бърза прѣдстава за прогреситѣ, реализирани отъ онова [illegible] и голо сжщество, което нѣкога [illegible], а сега [illegible] на своитѣ [illegible] нужди [illegible] сили, чиято [illegible] отъ природата.

«Но като се [illegible], който [illegible] е [illegible] на [illegible] на своята индустрия, не [illegible], че той се е [illegible] много и не [illegible] и по-[illegible] по-силенъ, по-[illegible], съотвѣтно, по-[illegible]?

«Дълбоко [illegible], че [illegible] и величието на една страна [illegible] отъ [illegible] и [illegible] на всички [illegible], [illegible] съ готовность [illegible] въ която [illegible] дании ще изложатъ [illegible]

тѣхната опитность и отъ тѣхнитѣ размишления върху сериозната и важна проблема на народното образование.

«Наистина, всѣки човѣкъ, който умѣе да се издигне надъ непосрѣдственитѣ интереси на политическитѣ партии, ще трѣбва да признае правото за образование у дѣтето и да приеме, че законътъ може да наложи на бащата и майката да го зачитатъ, тъй като послѣднитѣ често забравятъ своитѣ обязаности и отговорность и не мислятъ и най-малко за интелектуалното развитие на малкото сжщество, което сж родили. Народътъ има право да изисква мобилизирването на всичкитѣ си сили, оползотворението на всичкитѣ си интелигентни умове, за да може да поддържа борбата въ буйното съперничество на индустриалнитѣ народи за пазарищата на свѣта, сжщо тъй, както той си присвоява вече правото да задигне юношата отъ домашното огнище, за да помага за защитата на своята страна.

«Общественото спасение оправдава тия ограничения на личната свобода.

«Това сж истини, срѣщу които обикновено поставятъ плоски хитрости. Високо прокламиратъ длъжностьта да се почита свободата на бащата на сѣмейството, а му даватъ само свобода на съвѣстьта. Но не е достатъчно само да заявимъ, че основното училище трѣбва да бжде достжпно за всички, а ще трѣбва да кажемъ сжщо, какво трѣбва да бжде това училище.

«Тласкано отъ повелителнитѣ нужди на сжществуването, дѣтето на народа може да посвѣти на първоначалното училища само седемь—осемь години.

«Важно е прочее, до висша степень, да не се пилѣе това скжпоцѣнно врѣме, за да не се налагатъ прѣувеличени жертви на родителитѣ.

«Общата федерация на учителитѣ е разбрала прѣвъзходно важностьта на тая часть отъ своята задача.

«Рѣшенията, вземени прѣзъ миналата година на конгреса въ Икселъ, потвърдяватъ това напълно. Тѣ формулиратъ много ясно педагогическитѣ принципи, които трѣбва да стоятъ на чело при редактирането на програмата на народното образование, тѣ опрѣдѣлятъ стжпалата между дѣтскитѣ градини (забавачници), основнитѣ училища и курсоветѣ за по-възрастнитѣ.

«Но, за да може програмата на образованието да подпомогне за образуването на нравствени, здрави, интелигентни, приготвени за кариеритѣ въ живота граждани, тя трѣбва да остави достатъчно свобода на инициативата на учителя, за да може послѣдниятъ да я приспособи къмъ степеньта на интелигентность у своитѣ ученици, държейки смѣтка за срѣдата, въ която тѣ сж повикани да работятъ.

«Послѣдствието отъ тоя принципъ е, че ни е потрѣбна една здрава организация на педагогическото образование, за да могатъ да се подготвятъ учители, способни да тълкуватъ и прилагатъ едно образование, базирано върху принципитѣ *на рационалната* педагогика.

«Не е достатъчно да впишемъ въ програ нагледностьта, за да бжде обучението дѣй телно нагледно и да съставя единъ видъ настика на способноститѣ за сравнение, ана и разсжждение.

«Нека не се довѣряваме на измамливитѣ писи. Малко ли пжти, прониквайки въ н хубавичко здание, на фронтона на което надписа «дѣтска градина», сме констатир че злѣ подготвенитѣ учителки злоупотрѣбя съ метода и правятъ фребеловитѣ упражн тъй механични, каквито сж били въ нещаст врѣме на старитѣ монастирски школи.

«Но слѣдъ като издигните тъй високо ро на учителя, слѣдъ като му откриете широ поля на науката и скрититѣ пружини на вѣшкия духъ, ще го ограничите ли въ скром му длъжность, като го оставите на всич унижения на едно незатвърдено положение политическитѣ колебания?

«Понѣкога го обвиняватъ, че се билъ з мавалъ прѣмного съ своитѣ материални инте и че е ималъ укорителния и скърбенъ дух декласиранитѣ. Но чия е въ случая най-голѣ отговорность, ако не на самото общество?

«Слѣдъ като прѣдстави на младия учи една примамлива картина за неговата мисия го заточва въ една срѣда често индиферен ако не и враждебна и унижена чрѣзъ хил ограничения, които обезсърчаватъ неговия к шески ентусиазъмъ.

«Когато материалното и моралното полож на учителя бжде поставено въ отношение важностьта на неговата мисия и съ подготовк която сме въ правото си да изискваме отъ н той ще усѣти да порасства въ него съвѣстьта чувството за неговото достойнство и отговорн

«Уважаванъ самичъкъ, учительтъ ще се никне отъ достойнството на своята работа и почита обязаноститѣ й.

«Ние не скриваме отъ себе си мжчнотит нашата пропаганда. Не е лесна работа да се ришъ съ школската рутина, да побѣждав административното бездѣйствие, да възтър ствувашъ надъ колебанията на боязливцитѣ смѣнишъ нетърпеливостьта на екзалтиранитѣ отблъсвашъ прѣдразсждъцитѣ на богобоя витѣ, а особено — да раздвижвашъ апат на скептицитѣ и индиферентнитѣ.

«Но размѣрътъ на задачата не ще ни обезсър защото нѣма по-благородна и по-патриот цѣль отъ тая, за безкористнитѣ усилия на вси опия, които искатъ да еманципиратъ нашия родъ отъ робството на невѣжеството.

«Ние можемъ да се различаваме по възглед си върху срѣдствата и възможностьта за ре зирване на равенството и правдата между рата. Но има единъ принципъ, върху който всички сме съгласни, а той е слѣдниятъ: въ б бата за живота шансоветѣ трѣбва да бжд еднакви, и заради това трѣбва да дадемъ съперницитѣ еднакви оржжия и една и сж изходна точка.

илището е, което ще имъ ги даде.

илищното залъжение не е политически ъ, то е, преди всичко, економически въ- Наскоро единъ инженеръ го прогласи своитѣ колеги: «Индустрията и търго- казваше той, изискватъ отъ всички едно чо *снабдяване*. Днесъ умствената сила управ- вѣта: стоката не върви слѣдъ флотата ата сила), а слѣдъ способностьта».

: започваме да чувствуваме осезателно, по-долу стоимъ отъ народитѣ, които сѫ енергията да се подчинятъ на строгата лина на задължителното обучение, и, прѣдъ ѣ прѣдставители, на които ние благодаримъ, дошли да ни донесатъ даньта на своята сть и да ни засвидѣтелствуватъ своята ия, ние даваме дума, че нѣма да дадемъ а противницитѣ на училището дотогава, успѣемъ да направимъ, щото ни едно ско дѣте да не може да бѫде настрана го.

ь петдесеть години азъ съмъ участникъ борба и никога не съмъ почувствувалъ себе си такъво голѣмо съревнование за странение на образованието, толкова много ии за всичкитѣ дѣла на възпитанието, ъкъ съмъ видѣлъ толкова братски рѫцѣ, ени къмъ жаждущитѣ за знание, за да дадатъ на чиститѣ извори на науката.

тенциятъ успѣхъ на конгреситѣ на общата ция на белгийскитѣ учители ни дава не- мото доказателство, че нѣма по-спѣшна отъ тая, да се съживатъ чрѣзъ учили- сички бездѣйствени интелектуални сили.

работа прочее! Нека сесията, която се а, вдъхне могѫщъ потикъ на каузата на ото образование и приготви по тоя на- а нашата страна една стогодишнина, въ гя (страната) да може да прокламира, че ече ни единъ неграмотенъ!»

и рѫкоплѣскания, приповторени нѣколко придружиха края на тая рѣчь, която като единъ изразъ на общото настроение на ското учителство, присѫтствуваще на кон- което води упорна борба за придобиване кително обучение за всички белгийски ни и освобождаване училищата отъ рѫ- а клерикалитѣ.

ъ г-на Бюлса говориха почти всички авители на учителскитѣ организации отъ тѣ страни и съ най-ласкави думи благода- а федерацията на белгийскитѣ учители кването на конгреса и за поставянето на зане въпроси, които сѫ отъ общъ харак- общъ интересъ за всички учители. Прѣд- льтъ на Българския Учителски Съюзъ ѣднитѣ думи:

качеството ми на специаленъ пратеникъ гарския Учителски Съюзъ, присъединя- : къмъ всички ония, които приеха съ ризнателность вашата сърдечна покана.

«Хранени съ сѫщитѣ общечовѣшки идеи, българскитѣ учители ви простиратъ братски рѫката си».

Съ тия обичайни поздравления се завърши първото тържествено събрание на конгреса. Вечерьта кметътъ на градъ Лиежъ даде «приемъ» на конгресиститѣ въ градския домъ.

На 4. септемврий стана второто засѣдание на конгреса. Тоя пѫть събранията бѣха раздѣлени на секции. Въ всѣка една отъ послѣднитѣ се разглеждаха отдѣлни въпроси. Нека ги прослѣдимъ въ реда, който програмата на конгреса имъ бѣше дала.

Първи въпросъ.

Основниятъ учитель: неговата мисия, неговата подготовка (образование), неговото положение.

По тоя въпросъ реферира г-нъ N Smelten, брюкселски основенъ учитель. Най-първо той прочете първата часть отъ своя рефератъ, върху мисията на основния учитель. Ето по-главнитѣ мисли.

«Началното образование има прѣголѣма социална важность; то е за масата не само основата за по-висше образование, но още и единственъ източникъ за рационално възпитание и подготовка къмъ практически, интелектуаленъ и мораленъ животъ.

«*Мисията на учителя* не може да бѫде подчинена на никаква догма; тя трѣбва да има за основа положителнитѣ данни на науката и това да ѝ бѫде догмата. Така разбрана, тя съставя най-могѫщия лостъ на човѣчеството.

«Обучението не е обикновенъ занаятъ. Учительтъ е, който прави интелигентностьта на единъ народъ по-добра, по-плодовита и по-широка, той е, който гради утрѣшното общество.

«Той търси да реализира за индивида идеала за здраво и силно тѣло, за свободна и дѣятелна интелигентность, за енергиченъ и добъръ характеръ.

«Важностьта на неговата задача и размѣрътъ на неговата отговорность го поставятъ на еднакво равнище съ ония, които практикуватъ медицината и правото.

«За нещастие, това схващане на ролята на учителя е далечъ да бѫде обща; нито общественото мнѣние, нито властитѣ сѫ разбрали досега тая роля въ нейната пълнота и въ нейния високъ смисълъ; напротивъ, тѣсногледитѣ възгледи прѣобладаватъ обикновено въ тоя случай. Произнасяни сѫ, наистина, тукъ-тамѣ нѣкои и други похвални думи, ала, отъ практическа гледна точка, послѣднитѣ нѣматъ откликъ, и навредъ още продължаватъ да оставятъ въ голѣмо унижение оня, когото именуватъ съ надутость «пионеръ на цивилизацията».

Училищното възпитание, споредъ Смелтена, прѣслѣдва едновременно слѣднитѣ двѣ задачи:

1. Да се бори съ лошитѣ влияния отвънъ, отъ улицата, отъ дома, както и съ наслѣдственитѣ или случайнитѣ недостатъци;

2. Да попълни и прѣслѣдва (продължи) задачата на нормалнитѣ родители; да усъвършенствува постепенно характера на дѣтете, и всичко това да става безъ тласъкъ, безъ насилие, а споредъ самата природа на дѣтето.

Референтьтъ разви въ кратки черти срѣдствата за постигането на тая двойна задача и завърши съ думитѣ: «Мисията на учителя е да създава човѣци въ най-широкъ смисълъ на думата».

Общо одобрение получиха мислитѣ на г-на Смелтена, и той се готвѣше да прочете втората часть на своя рефератъ, когато думата поиска извѣстниятъ белгийски политически мѫжъ *Demblon*, бивши учитель, а сега членъ отъ камарата на прѣдставителитѣ и виденъ дѣецъ въ областьта на учебното дѣло въ Белгия. Неговото появяване биде съпроводено отъ бурни рѫкоплѣскания. Той се улови за думата «догма» и съ жаръ и убѣдителность разправи, какъ да се схваща и разбира тая дума въ конкретния случай. «Трѣбва да се боримъ срѣщу догмитѣ *на религията* или по-добрѣ на *религиитѣ*, разбира се, не съ обиди или неумѣстни подигравки, но чрѣзъ самото затвърдяване на окончателно придобититѣ принципи на науката, която е общо достояние. Има абсолютно противоречие между науката и догмитѣ. Училището не трѣбва да бѫде *неутрално*, но *научно*. Изложението и разпространението на проститѣ само принципи на науката ще руши, безъ да имаме нужда да говоримъ другояче, устарѣлитѣ и зловрѣдни догми.

«Има вече вѣкове откато астрономията и физиката сѫ създадени; има вече близо единъ вѣкъ откато геологията и палеонтологията сѫ направили чудеснитѣ открития, които знаемъ; и още се учи, че свѣтътъ е създаденъ въ шесть дни и други подобни нелѣпости! Нека свещеникътъ ги прѣдава, това е негова работа; но училището не трѣбва да се примирява: прогресътъ, спасението, еманципацията на човѣчеството го изискватъ това.

«Въ нѣколко думи: да не се напада религията, но *само* науката да се прѣподава въ училището и при това безъ ограничение».

Слѣдъ Demblon'a говори холандскиятъ делегатъ г-нъ Ketelaar, който «по принципъ» приема идеитѣ на прѣждеговорившия, но иска училището да бѫде вмѣсто «научно» — неутрално. Той разправи, че въ Холандия учителитѣ водятъ ожесточена борба, за да направятъ училището неутрално въ всѣко отношение, дори и въ научно. «Не прилѣга, каза той, да учимъ дѣтето на друго, освѣнъ на това, което то може да разбере. Неговото сърце и неговиятъ умъ не сѫ още дотамъ развити, че да можемъ да го въвлечемъ въ лабиринта на философскитѣ прѣдположения. Ето защо религиознитѣ догми трѣбва да бѫдатъ прогонени изъ основното училище, но отъ друга страна въ него не трѣбва никакъ да се търпи научното противорѣчие, на която и да било религия».

Г-нъ Sykes, подпрѣдсѣдательтъ на английския *учителски съюзъ говори* сѫщо така обширно върху мисията на учителя и изтъкна, колко вишенъ може да бѫде идеалътъ на послѣд... «учительтъ се грижи да култивира ума на ...китѣ дѣца, да образува тѣхния характеръ ...развие добри морални качества, да ги науч... пазятъ здравето си, да пестятъ парата и ...пилѣятъ по безмислици и пр. пр.» Относит... въпроса за «догмитѣ» Sykes не спомена ни ...

Г-ца Ellida Luth, инспекторка на основ... училища въ Бергенъ (Норвегия), каза сѫщо ...колко думи по тоя поводъ. Въ Норвегия у... литѣ сѫ били длъжни да даватъ религи... възпитание на ученицитѣ.

Г-нъ Gouffré, учитель въ Парижъ, каза, к... мисли французкия учитель за първоначал... образование въ Франция. Тамъ юношеството ... раздѣля на двѣ части: едната се възпитав... школата на разума, а другата въ оная на ...мата. Въ живота тия двѣ юношества не се по...ватъ, не се разбиратъ. Нужно е, прочее, въ...танието да бѫде общо. Той прѣдлага слѣд... резолюция:

«Мисията на учителя въ народното учи... е да даде на всички граждани, безъ разлик... материалното имъ положение, ония позна... които сѫ необходими на всички и които ст... вънъ отъ всѣка догма; учительтъ е повин... да основе бѫдещето идеално общество, въ к... ще бѫдатъ напълно реализирани истината, п...дата, търпимостьта и добротата».

Г-нъ Höft, главенъ учитель на основно ...лище въ Хамбургъ, описа положението на у...теля отъ гледна точка на религиозното обр...вание. Той каза, че «въ Хамбургъ учительт... свободенъ да тури въ съгласие религиоз... образование съ науката». Той разправи за ...бата на бременскитѣ учители, които всички ...станаха противъ религиозното обучение. Спор... него, учителитѣ въ империята, въ своето ...шинство, сѫ за училището безъ догматич... образование.

Г-нъ Robert, делегатъ отъ Франция, наме... че «покрай мисията, що всички опрѣдѣлиха ...сега, на учителя се възлага и друга: той тр... да бѫде свободенъ въ своята обществена ...ность и да прѣдставя отъ себе си «свѣтилн... който никога не угасва».

Говориха още двама-трима, слѣдъ к... г-нъ Demblon взе пакъ думата и прикова ...манието на всички присѫтствуещи съ слѣд... думи:

«Азъ съмъ съгласенъ съ прѣждеговоривш... но ще си позволя да направя скромни рез... върху три точки, които тѣ разгледаха.

«*Педагогическиятъ догматизъмъ»,* както го ...ричатъ, не може да се сравни съ «религиоз... догматизъмъ». Въ училището се учатъ н... познати и неоспорими; но е възможно име... тамъ да има понѣкога догматизъмъ въ нач... на обучението, въ методологията.

«Сѫщото е и за историята. Макаръ и да н... тая строгость, каквато иматъ изобщо физи...скитѣ, математическитѣ или естественитѣ нау...

черти, обаче, тя съществува вече като ...ейнитѣ подробности само могатъ да ...понѣкога оспорвани чрѣзъ хроникитѣ ...лнитѣ източници въ ржка.

...съмъ съгласенъ съ Debasy,[1]) освѣнъ ...а точка. Религията, казва той, е частно ...брѣ! но намъ ни я налагатъ и ние сме ...и да се защитимъ! Чрѣзъ законитѣ отъ 1895. клерикалното управление постѣ... тури ржка на основното образование ...а и градоветѣ. Нека да се защитимъ, ...ие сме тукъ принуденитѣ!

...друга страна догмитѣ донасятъ смуще... ...лабия още мозъкъ на дѣтето. (Орато... ...тува тукъ примѣри на противорѣчия ...уката и религията). Религиитѣ могатъ ...тъ изучвани въ по-висшитѣ училища ... изучватъ историческитѣ и археологи... ...факти: до езическата митология нека ...а католическата, еврейската, протестан... ...сюлманската, будистската и др. мито... ...ова не прѣчи никакъ!»

...е въпроса се разчепка достатъчно, прѣд... ...прѣкращение на разискванията, и ми... ...азъ втората точка на въпроса: *подго... учителя.*

...сътъ не взе никакви «рѣшения», както ...но се прави въ други конгреси, като ...ъ това да даде пълна свобода на разнитѣ ...които, естествено, не могатъ да бждатъ ...ли въ всички страни, защото послѣд... ...се намиратъ въ еднакво условие отъ ...очка на разглежданитѣ въпроси. Мнѣ... ...рочее, изказани въ рефератитѣ ще се ...не като общъ изразъ на възгледа на ...онгресисти по даденъ въпросъ, а като ...та основа за рѣшаването на послѣдния. ...ентътъ прочете втората часть отъ своя ... Главнитѣ му мисли сж слѣднитѣ:

...може учительтъ да притежава всичкитѣ ...ито улесняватъ изпълнението на мисията, ...трѣбва да има по-голѣма подготовка, ...о обикновено.

...всѣки кандидатъ-учитель да се изисква ...изическа конструкция, безупрѣченъ мо... ...исоко интелектуално развитие.

...огическитѣ познания би трѣбвало да ... основа знанията, що се даватъ въ срѣд... ...пазиални курсове».

...натьтъ, изобщо, е осжденъ като такъвъ, ...шава ученицитѣ отъ житейската опит... ...олкова необходима за бждещитѣ учи... ...кто ще подготвятъ дѣцата къмъ живота. ...е свобода трѣбва да има при подготов... ...учители; послѣдниятъ има нужда отъ ...а инициатива, способноститѣ му трѣбва ...работватъ, а не да се притжпяватъ чрѣзъ ...я режимъ на нормалнитѣ училища;

трѣбва да му се отворятъ широки хоризонти, за да може да черпи оттамъ вдъхновението, което му е необходимо за изпълнението на неговото дѣло на любовь и жертва.

«За да може учительтъ да изпълни мисията, която новитѣ социални схващания му възлагатъ, необходимо е той да познава най-интимнитѣ прояви отъ живота на сърцето и отъ живота на ума, да умѣе да движи вжтрѣшнитѣ сили на сжществото, да притежава широко знание, та да може винаги да черпи оттамъ изобилно и лесно всичко онова, което може да повдигне умоветѣ, всичко онова, което може да ги укрѣпи, и всичко онова, което може да ги обогати.

«Учительтъ трѣбва да познава социалнитѣ сили както индивидуалнитѣ.

«Знанията, които учительтъ придобива въ нормалното училище, трѣбва да се поразширятъ, отъ изучна гледна точка, особено знанията изъ областьта на антропологията; тѣ трѣбва да бждатъ развити сжщо и отъ социологическа страна.

«Голѣмо число учители сж наклонни на идеята, че учительтъ трѣбва да добие своята подготовка въ университета, тамо да добива своитѣ педагогически знания и похвати. Други искатъ да си остане нормалното училище настрана, но да се повдигне равнището на неговата програма и на методитѣ му. Най-голѣмата часть, обаче, сж на мнѣние да се създаде при всѣки държавенъ университетъ по една катедра за педагогическитѣ науки и да се установи една здрава връзка между сжществуващитѣ факултети и педагогическия факултетъ, който би се учредилъ.

«Било въ нормалното училище, било въ университета, педагогическата подготовка трѣбва да се добие безплатно. Това е необходимо, ако искаме да осигуримъ по-добъръ изборъ и достатъчно кандидати.

«Кандидатитѣ-учители да иматъ право да слѣдватъ факултативно и безплатно и въ други курсове, които не сж прѣдвидени отъ закона като задължителни за добиване съ учителски диплома.

«Дипломътъ да се дава отъ централно жури и да се иска притежаването на тоя дипломъ за да се добие право за учитель било въ общественитѣ, било въ частнитѣ училища. Упражняването на медицината е подчинено на законоустановени гаранции, сжщото трѣбва да бжде и съ обучението.

«Има друго прѣдложение, което изисква диплома за педагогическитѣ знания и стажъ за получаване практическа подготовка отъ страна на кандидатитѣ.

«Знанията могатъ да се придобиватъ въ университета или нормалното училище, но професионалното образование състои въ практическо упражнение, а послѣднитѣ би трѣбвало да се приятъ въ основнитѣ училища или въ специални ... училища.

«Знанията, придобивани въ нормалното училище, трѣбва да съдържатъ едно... ...

[1]) ...основенъ прѣдставитель е ... Неу... ...то казва ... ...ема ... ...ни ... «противъ».

2. Да попълни и прѣслѣдва (продължи) задачата на нормалнитѣ родители; да усъвършенствува постепенно характера на дѣтете, и всичко това да става безъ тласъкъ, безъ насилие, а споредъ самата природа на дѣтето.

Референтътъ разви въ кратки черти срѣдствата за постигането на тая двойна задача и завърши съ думитѣ: «Мисията на учителя е да създава човѣци въ най-широкъ смисълъ на думата».

Общо одобрение получиха мислитѣ на г-на Смелтена, и той се готвѣше да прочете втората часть на своя рефератъ, когато думата поиска извѣстниятъ белгийски политически мѫжъ *Demblon*, бивши учитель, а сега членъ отъ камарата на прѣдставителитѣ и виденъ дѣецъ въ областьта на учебното дѣло въ Белгия. Неговото появяване биде съпроводено отъ бурни рѫкоплѣскания. Той се улови за думата «догма» и съ жарь и убѣдителность разправи, какъ да се схваща и разбира тая дума въ конкретния случай. «Трѣбва да се боримъ срѣщу догмитѣ *на религията* или по-добрѣ на *религиитѣ*, разбира се, не съ обиди или неумѣстни подигравки, но чрѣзъ самото затвърдяване на окончателно придобититѣ принципи на науката, която е общо достояние. Има абсолютно противоречие между науката и догмитѣ. Училището не трѣбва да бѫде *неутрално*, но *научно*. Изложението и разпространението на проститѣ само принципи на науката ще руши, безъ да имаме нужда да говоримъ другояче, устарѣлитѣ и зловрѣдни догми.

«Има вече вѣкове откато астрономията и физиката сѫ създадени; има вече близо единъ вѣкъ откато геологията и палеонтологията сѫ направили чудеснитѣ открития, които знаемъ; и още се учи, че свѣтътъ е създаденъ въ шесть дни и други подобни нелѣпости! Нека свещеникътъ ги прѣдава, това е негова работа; но училището не трѣбва да се примирява: прогресътъ, спасението, еманципацията на човѣчеството го изискватъ това.

«Въ нѣколко думи: да не се напада религията, но *само* науката да се прѣподава въ училището и при това безъ ограничение».

Слѣдъ Demblon'а говори холандскиятъ делегатъ г-нъ Ketelaar, който «по принципъ» приема идеитѣ на прѣждеговорившия, но иска училището да бѫде вмѣсто «научно» — неутрално. Той разправи, че въ Холандия учителитѣ водятъ ожесточена борба, за да направятъ училището неутрално въ всѣко отношение, дори и въ научно. «Не прилѣга, каза той, да учимъ дѣтето на друго, освѣнъ на това, което то може да разбере. Неговото сърце и неговиятъ умъ не сѫ още дотамъ развити, че да можемъ да го въвкнемъ въ лабиринта на философскитѣ прѣдположения. Ето защо религиознитѣ догми трѣбва да бѫдатъ прогонени изъ основното училище, но отъ друга страна въ него не трѣбва никакъ да се търпи научното противорѣчие, на която и да било религия».

Г-нъ Sykes, подпрѣдседательтъ на английския учителски съюзъ говори сѫщо така обширно върху мисията на учителя и изтъкна, колко вишенъ може да бѫде идеалътъ на послѣд «учительтъ се грижи да култивира ума на китѣ дѣца, да образува тѣхния характеръ развие добри морални качества, да ги науч пазятъ здравето си, да пестятъ парата и пилѣятъ по безмислици и пр. пр.» Относит въпроса за «догмитѣ» Sykes не спомена ни

Г-ца Ellida Luth, инспекторка на основ училища въ Бергенъ (Норвегия), каза сѫщо колко думи по тоя поводъ. Въ Норвегия у литѣ сѫ били длъжни да даватъ религи възпитание на ученицитѣ.

Г-нъ Gouffré, учитель въ Парижъ, каза, к мисли французкия учитель за първоначал образование въ Франция. Тамъ юношествот раздѣля на двѣ части: едната се възпитав школата на разума, а другата въ оная на мата. Въ живота тия двѣ юношества не се по ватъ, не се разбиратъ. Нужно е, прочее, въ танието да бѫде общо. Той прѣдлага слѣд резолюция:

«Мисията на учителя въ народното учи е да даде на всички граждани, безъ разли материалното имъ положение, ония позна които сѫ необходими на всички и които ст вънъ отъ всѣка догма; учительтъ е пови да основе бѫдещето идеално общество, въ к ще бѫдатъ напълно реализирани истината, п дата, търпимостьта и добротата».

Г-нъ Höft, главенъ учитель на основно лище въ Хамбургъ, описа положението на теля отъ гледна точка на религиозното обр вание. Той каза, че «въ Хамбургъ учител свободенъ да тури въ съгласие религиоз образование съ науката». Той разправи за бата на бременскитѣ учители, които всички станаха противъ религиозното обучение. Спор него, учителитѣ въ империята, въ своето шинство, сѫ за училището безъ догматич образование.

Г-нъ Robert, делегатъ отъ Франция, нам че «покрай мисията, що всички опрѣдѣлиха сега, на учителя се възлага и друга: той тр да бѫде свободенъ въ своята обществена ность и да прѣдставя отъ себе си «свѣтил който никога не угасва».

Говориха още двама-трима, слѣдъ к г-нъ Demblon взе пакъ думата и прикова манието на всички присѫтствуещи съ слѣд думи:

«Азъ съмъ съгласенъ съ прѣждеговорив но ще си позволя да направя скромни рез върху три точки, които тѣ разгледаха.

«*Педагогическиятъ догматизъмъ*», както го ричатъ, не може да се сравни съ «религио догматизъмъ». Въ училището се учатъ н познати и неоспорими; но е възможно им тамъ да има понѣкога догматизъмъ въ нач на обучението, въ методологията.

«Сѫщото е и за историята. Макаръ и да н тая строгость, каквато иматъ изобщо физ скитѣ, математическитѣ или естественитѣ на

черти, обаче, тя съществува все като ...ейнитѣ подробности само могатъ да ...понѣкога оспорвани чрѣзъ хроникитѣ ...алнитѣ източници въ ржка.

...съмъ съгласенъ съ Debasty,[1]) освѣнъ ...а точка. Религията, казва той, е частно ...брѣ! но намъ ни я налагатъ и ние сме ...да се защитимъ! Чрѣзъ законитѣ отъ ...1895. клерикалното управление постѣ... тури ржка на основното образование ...и градоветѣ. Нека да се защитимъ, ...не сме тукъ принуденитѣ!

...руга страна логмитѣ донасятъ смуще...абия още мозъкъ на дѣтето. (Орато...суна тукъ примѣри на противорѣчия ...ката и религията). Религиитѣ могатъ ...ъ изучвани въ по-виситѣ училища ...изучватъ историческитѣ и археологи...факти; до езическата митология нека ...католическата, еврейската, протестан...сюлманската, будистката и др. мито...ова не прѣчи никакъ!»

...въпроса се разчепка достатъчно, прѣд... прѣкращение на разискванията, и ми...мъ втората точка на въпроса: *подго-...учителя.*

...сътъ не взе никакви «рѣшения», както ...но се прави въ други конгреси, като ...това да даде пълна свобода на разнитѣ ...които, естествено, не могатъ да бждатъ ...и въ всички страни, защото послѣд...се намиратъ въ еднакво условие отъ ...очка на разглежданитѣ въпроси. Мнѣ...ючее, изказани въ рефератитѣ ще се ...е като обълъ изразъ на възгледа на ...онгресисти по даденъ въпросъ, а като ...та основа за рѣшаването на послѣдния. ...атьгъ протегe втората часть отъ своя .... Главнитѣ му мисли сж слѣднитѣ:

...може учительтъ да притежава всичкитѣ ...ито улесняватъ изпълнението на мисията, ...трѣбва да има по-голѣма подготовка, ...о обикновено.

...сѣки кандидатъ-учитель да се изисква ...зическа конструкция, безупрѣченъ мо...соко интелектуално развитие.

...огическитѣ познания би трѣбвало да ...основа знанията, що се даватъ въ срѣд...иализирани курсове).

...ательтъ, изобщо, е осжденъ като такъвъ, ...шава ученицитѣ отъ житейската опит...акова необходима за бждещитѣ учи...то ще подготвятъ дѣцата къмъ живота ...е свобода трѣбва да има при подготов...учителя; последниятъ има нужда отъ ...инициатива; способноститѣ му трѣбва ...аботватъ, а не да се притжпяватъ чрѣзъ ...режимъ на нормалнитѣ училища,

трѣбва да му се отворятъ широки хоризонти, за да може да черпи оттамъ вдъхновението, което му е необходимо за изпълнението на истовото дѣло на животъ и свѣтлина.

«За да може учительтъ да изпълни мисията, която новитѣ социални схващания му възлагатъ, необходимо е той да познава най-интимнитѣ прояви отъ живота на сърцето и отъ живота на ума, да умѣе да поощри вжтрѣшнитѣ сили на сжществото, да притежава широко знание, та да може винаги да черпи оттамъ изобилно и лесно всичко онова, което може да повдигне умоветѣ, всичко онова, което може да ги упражни, и всичко онова, което може да ги обогати.

«Учительтъ трѣбва да познава социалнитѣ сили както индивидуалнитѣ.

«Знанията, които учительтъ придобива въ нормалното училище, трѣбва да се нормализиратъ отъ научна гледна точка, особено знанията въ областьта на антропологията, гдѣ трѣбва да бждатъ развити сжщо и отъ социологическа страна.

«Голѣмо число учители сж партизани на идеята, че учительтъ трѣбва да добие своята подготовка въ университета, само да добива своитѣ педагогически знания и похвати. Други искатъ да си остане нормалното училище настрана, но да се повдигне равнището на неговата програма и на методитѣ му. Най-голѣмата часть, обаче, сж на мнѣние да се създаде при всѣки държавенъ университетъ по една катедра за педагогическитѣ науки и да се установи една здрава връзка между сжществуващитѣ факултети и педагогическия факултетъ, който би се учредилъ.

«Било въ нормалното училище, било въ университета, педагогическата подготовка трѣбва да се добие безплатно. Това е необходимо, ако искаме да осигуримъ по-добъръ изборъ и достатъчно кандидати.

«Кандидатитѣ-учители да иматъ право да слѣдватъ факултативно и безплатно и въ други курсове, които не сж прѣдвидени отъ закона като задължителни за се добиване съ учителски дипломъ.

«Дипломътъ да се дава отъ централно жури и да се иска притежаването на тоя дипломъ, за да се добие право за учитель било въ общественитѣ, било въ частнитѣ училища. Упражняването на мениджата е подчинено на законоустановени гаранции; сжщото трѣбва да бжде и съ обучението.

«Има друго прѣдложение, което изисква дипломъ за педагогическитѣ знания и стажъ за получаване практическа подготовка отъ страна на кандидатитѣ.

«Знанията могатъ да се придобиватъ въ университета или нормалното училище, но професионалното образование се прави дидактически упражнения, а послѣднитѣ би трѣбвало да се правятъ въ основнитѣ училища или въ специално приспособени училища.

«Знанията, придобивани въ нормалното училище, трѣбва да сждържатъ само достатъчно ...

[1]) ...постоянния прѣдставитель отъ град... ...което каза слѣдното: «Религията е частно дѣло ...Въ Белгия... За нея не трѣбва да се ... ...ни за ни противъ».

минимумъ отъ знания по литература, математика, естетика, ржчна работа, и пр.

«Кандидатитѣ трѣбва да иматъ на разположение лаборатории, които биха имъ позволили да придобиватъ науката по практически и ясенъ начинъ, а не по догматическия способъ.

«Подготовката на учителя не се изчерпва съ придобиването на дипломъ; тя трѣбва да продължава непрѣкжснато чрѣзъ професионални събрания, четения, сказки, пжтешествия и пр.

«Държавата би трѣбвало да фаворизира това допълнително образование, тъй да се каже, и да даде възможность на учителитѣ да пжтуватъ по желѣзницитѣ безплатно.

«Ваканционни курсове, съ цѣль да се запознаятъ учителитѣ съ новитѣ придобивки въ областьта на педагогическата наука, се прѣдлагатъ сжщо отъ мнозина.»

Понеже въ тия мисли се изразяваха въ общи черти възгледитѣ на болшинството отъ конгреситѣ по подложения на разискване въпросъ, твърдѣ малцина се явиха да говорятъ по него и повечето отъ тѣхъ излизаха да усилятъ значението на тоя или оня пунктъ и да разкажатъ, какъ кандидатитѣ за учители придобиватъ своята подготовка у тѣхъ. Едно личеше на явѣ, а то бѣ, общото наблѣгане да се разшири кржгътъ на познанията на учителя чрѣзъ разни срѣдства, между които най-много: а) учредяването при университетитѣ специална катедра за педагогическитѣ науки и в) екскурзии съ научна цѣль въ страната и въ чужди държави.

Започва се четенето на третата часть: *положението на учителя!*

Главнитѣ мисли на референта:

«Материалното и моралното положение на учителя трѣбва да бжде поставено въ съотношение съ важностьта на неговата мисия и съ подготовката, която сме въ правото си да искаме отъ него.

«Учительтъ трѣбва да се радва на пълна независимость отъ философска и политическа гледна точка. Отъ друга страна никакъ не е удобно да го подлагаме на каквато и да било зависимость, досѣжно самото упражняване на мисията му.

«Едни отъ рапортьоритѣ сж партизани на централизацията въ службата на образованието; други, напротивъ, настояватъ за общинска афтономия съ законни граници; нѣкои пъкъ прѣдлагатъ да се учредятъ институти (учрѣждения), кждѣто биха били прѣдставени учителитѣ, родителитѣ и административнитѣ власти.

«Има прѣдложение да изискватъ петь години практика за да се добие назначение главенъ учитель или само просто за учитель; изобщо, учителството иска правилно авансиране въ службата, възъ основа на «старшинството».

«Политическитѣ тежнения не трѣбва да си играятъ съ моралнитѣ и материалнитѣ интереси на учителя

«*Почивката на учителя, слѣдъ завръшването на неговата тежка и пълна съ трудъ работа,* трѣбва да бжде осигурена; учительтъ трѣ[...] бжде отстраненъ отъ длъжность, когато [...] 60 години, и да му се даде тогава съо[...] пенсия, която да бжде изчислена върху п[...] тата часть отъ срѣдната годишна заплата [...] най-благоприятни години, и която да мо[...] достигне поне $^3/_4$ отъ дѣйствителната запл[...] прѣзъ тоя периодъ.

«Учителкитѣ трѣбва да получаватъ с[...] заплати и да иматъ сжщитѣ изгоди какт[...] телитѣ. Нищо не оправдава по-долното [...] жение, въ което сж поставени женитѣ, раб[...] въ областьта на образованието».

Говориха нѣколцина конгресисти и всичк[...] бриха изказанитѣ отъ главния рапортьоръ [...] Мнозина изказаха мнѣние, че не е възмож[...] се поставя една обща норма за заплати[...] учителитѣ, защото условията въ разнитѣ [...] жави сж различни. За Белгия, като основ[...] плата на учителя, опрѣдѣлиха 1800 фр. [...] отъ 200 до 500 фр. «квартирни».

Други изказаха мисли за реформа въ [...] гашната система на оцѣнение способност[...] дѣйностьта на учителя. Обикновено учит[...] се повишаватъ възъ основа на рапорти[...] инспекторитѣ, които цѣнятъ учителя са[...] онова, което заварятъ въ отдѣлението, бе[...] обърнатъ внимание на всички ония окол[...] стоятелства, които иматъ значение за дѣйнс[...] на учителя, който понѣкога е прѣтрупан[...] обществена работа, защото всички къмъ н[...] отправятъ. Кой не знае, че учительтъ е на чел[...] дружествата за покровителствуване на живот[...] въ дружествата противъ врѣднитѣ насѣ[...] растения, въ борбата противъ алкохолизма, [...] тюна и туберколозата, въ дружествата за [...] тожение майскитѣ бръмбари, за уреждане [...] лиотеки и други извъншколски работи, [...] поглъщатъ всичкото му свободно врѣме!

Конгресътъ прие съ удобрение всичкитѣ [...] мисли, както и ония на главния рапортьо[...] закри събранието.

На 5. септемврий конгресътъ се раздѣ[...] секции, за да се разгледатъ въ по-кратко [...] поставенитѣ въ програмата въпроси. Аз[...] можехъ, слѣдователно, да чуя разглеждане [...] всички, но отчетътъ на конгреса, издаденъ на[...] отъ комитета на послѣдния, ми дава доста[...] свѣдѣния, за да кажа по нѣщичко върху [...] китѣ въпроси. Ще ги разгледамъ въ оп[...] ления редъ.

Втори въпросъ.

Задължително образование; нужно ли е? Колко т[...] да трае задължителностьта. Получени резул[...]

Въпросътъ за задължителното образов[...] както можахъ да забѣлѣжа, е единъ отъ [...] които най-много вълнуватъ учителитѣ въ Бе[...] кждѣто основното образование не е задъ[...] телно, та послѣдната, макаръ и инакъ да е[...] добила славата на страна напрѣднала значит[...] въ своята култура, въ това отношение стои[...]

...га съ Турция и Русия. Обаче, трѣбва ..., че борбата за задължителното обра... води не толкова отъ желание да се ...амотностьта на населението, защото ...о е и безъ това доста напрѣднало въ ...щение, въ сравнение съ други народи, ... по-сериозни, тъй да се каже, при...то се криятъ въ особния характеръ на ...о-обществевото положение въ Белгия. ... години въ тая страна господствува ...иятъ духъ, и самото правителство отъ ... насамъ е проводникъ на всички не... клерикалитѣ досѣжно народното обра... Напрѣдничавитѣ елементи отъ друга ... противопоставятъ на това течение и ...есточена борба срѣщу покровителству... правителството частни школи за кон... образование, които имъ отнематъ ...сть отъ ученицитѣ, защото, ако обра... бѣше задължително, всички трѣбваше ... въ основното училище, което има ...ски характеръ и въ което религи...учение не е задължително. Тая борба ...стигнала до голѣмъ размѣръ, толкозъ ... и двѣтѣ воюващи страни сѫ еднакво ...само резултатитѣ отъ изборитѣ за на...дставители, които има да станатъ на... могатъ да ни дадатъ идея за опова, ...се направи въ това отношение въ Бел...либералитѣ въ съюзъ съ социалъ-де... добиятъ надмощие надъ силната кле...артия, може да се очакватъ много ре...ъ напрѣдничавъ смисълъ и заедно съ ... народното образование. На всѣки ...но може съ положителность да се каже, ... клерикализмътъ въ Белгия е на из...ащото си е спечелилъ за врагъ най... морално и интелектуално отношение ... белгийското общество, която нѣма да ...ова отъ едни евентуални несполуки ...щеюъ, учитель въ Лиежъ, бѣ глав...ртьоръ по въпроса за задължителното ...не. Умѣло той изтъкна развитието на ...съ въ страната и борбата, водена до...то отъ страна на белгийскитѣ учители. ... всички извѣстни намъ аргументи въ ...задължителностьта и обори възмож...ражения отъ страна на противницитѣ. ...та е констатиралъ, че въ Белгия около ...ѣщ не добивали основно образование: ...други сѫ следвали курсоветѣ нередовно, ...ученици рано напущали училището, че ...ако ученици сѫ слѣдвали горния курсъ ...ото образование, че невѣжеството съ... опасность за самия невѣжа и за тия, що ...ватъ; че затворитѣ и поправителнитѣ ... сѫ попълнени прѣимуществено отъ не...а и такива безъ възпитание; че задъл...о образование би ограничило и прѣ...ри съвсѣмъ вагабонтажа на малкитѣ, ...ото число невѣжи въ една страна тѣ...елинъ народъ и намалява неговия пре... пр. и пр. . . .

Освѣнъ г-нъ Гьери, говориха по сѫщия въпросъ и нѣколцина други и изтъкнаха, какви пречки могатъ да се явятъ за изпълнението на задължителностьта; най-много наблегнаха на мизерното материално положение на работническитѣ сѣмейства, които нѣматъ никаква възможность да харчатъ за учебни помагала и пр.; слѣдъ това — нехайството на родителитѣ и настойницитѣ на дѣца. Прѣдложиха некои и други срѣдства, на първо мѣсто помощьта отъ държавата, която е най-заинтересувана въ случая, и която сама трѣбва да се грижи за правилното и еднаквото морално, физическо и интелектуално развитие на всичкитѣ свои граждани, ако иска тя се запази отъ вѫтрешни болки и недѫзи. Слѣдъ това прѣдложиха се и слѣднитѣ мѣрки все за запазване принципа на задължителностьта.

а) *Прѣдварителни мѣрки.* 1) Откриване дѣтски приюти (ясли) въ достатъчно число, за да нѣма нужда «възрастнитѣ» да пазятъ «малкитѣ» си братчета или сестричета, когато родителитѣ сѫ на работа; 2) Уреждане на дѣтски градини (забавачници), които ще приготвятъ дѣцата да възприематъ първоначалната наука съ по-голѣма полза; 3) Откриване на трапезарии и доставяне безплатно облѣкло за бѣднитѣ ученици; 4) Извънредни ваканции за извѣстни полски работи, които изискватъ това; 5) Устрояване комитети за надзоръ.

б) *Приложителни мѣрки.* Наказания: 1) извѣстия — напомнювания, 2) мъмрене, 3) обява имената на нередовнитѣ, 4) глоба, 5) лишения отъ извѣстни права;

в) *Насърчения.* 1) свидѣтелство за способность, 2) прѣимущества дадени на най-прилежнитѣ.

Относително *врѣмето* на задължителностьта мнѣнията бѣха различни, но прѣобладаващето мнѣние бѣ отъ 6 до 14 годишна възрасть.

Нѣкои дадоха свѣдения за полученитѣ резултати отъ задължителностьта.

1. Реформата е била добрѣ приета навредъ, кждѣто тя е сега въ сила;
2. Много малко осѫждания има (противъ реформата);
3. Редовното постѫпване е ускорено;
4. Намалено е числото на безграмотнитѣ;
5. Прогресивно подобрение на материалното и економическо положение;
6. Намаление на прѣстѫпностьта и на числото на затворницитѣ и арестантитѣ;
7. Повдигане на нравственостьта;
8. Привикване на правилата на частна и обществена хигиена;
9. Създаване на голѣмо число библиотеки;
10. Увеличение на вкуса къмъ четене и къмъ сѣмейния животъ.

Трети въпросъ.

Възпитание на недоразвититѣ (arriérés) и дефективни дѣца.

Въпросътъ за възпитанието на недоразвититѣ и тъй нареченитѣ [illegible]

кесени) лица 6) подраздѣленъ на петь части, както слѣдва:

а) Организация на училищата за специално обучение:

1. За изостаналитѣ въ педагогическо отношение;

2. За изосталитѣ въ здравословно отношение (анормалнитѣ),

б) Гдѣ и кога трѣбва да се прави обучението професионално за анормалнитѣ дѣца?

в) Подготовка на персонала за специалното обучение;

г) Ролята на лѣкаря.

1. Въ училищата за педагогически-закъснѣлитѣ (изостаналитѣ назадъ),

2. Въ училищата за медицински-закъснѣлитѣ;

д) Резултати отъ опититѣ и наблюденията, направени въ специалното обучение отъ гледна точка на развоя на педагогическитѣ науки.

Прѣдседателствува събранието г-нъ Prenan, главенъ учитель въ Aclst-en-Hesaye. Съ една кратка рѣчь той напомнюва, че цѣльта на събранието е, да се позанимае съ въпроса *«какво може и трѣбва да направи обществото, за да помогне на онова жалко, отчаяно, нещастно сѫщество, порасло отъ Гаврошa[1]), което не е получило отъ своитѣ родители прѣдстари друго, освѣнъ физически и нравствени недостатъци и абсолютна бѣдность — основата на обществената мизерия».*

Главниятъ рапортьоръ, г-нъ Ney, прѣподаватель въ Брюкселското Педагогическо Училище, започва своя докладъ. Говори върху голѣмото значение на въпроса и неговото разрѣшение. Въ много страни вече теорията по него е изоставена, за да се даде мѣсто на дѣлата; а усилията сѫ дали практически резултати, доста утѣшителни за всички, които сѫ се потрудили съ тая грижа. Първиятъ въпросъ, който изпъква, споредъ него, е въпросътъ за класирането и наименованието на дѣцата, съ които събранието ще се занимае, защото въпросътъ е сложенъ и влѣче подиръ себе си нѣколко въпросчета, отъ разрѣшението на които ще зависи правилната постановка на цѣлото дѣло. По напрѣдъ е сѫществувала голѣма бъркотия въ това нѣщо, но въ послѣдно врѣме се започва едно избистрюване. Най-първо въпросътъ се свеждаше до «грижи за най-нещастнитѣ, идиотитѣ, глупавитѣ», обаче въ послѣдно врѣме се прибавиха и други категории, за които мѫчно се намираха доста наименования; защото, като се почне отъ идиотитѣ и се върви постепенно къмъ нормалностьта въ интелигентностьта, трѣбва да се мине прѣзъ голѣмъ брой стѫпала, които трѣбва да получатъ съотвѣтни имена, при това такива, които да не докарватъ грижки на родителитѣ и на учителитѣ, мнозина отъ които, бидейки подъ влиянието на авторитетни педагогически принципи, придобити въ школи, кѫдѣто твърдѣ малко се придобиваха познания по една здрава психология,

бивaха силни опоненти на новитѣ схва[...] тая область и виждаха само «зла воля» [...] ность» въ болнитѣ, които не можеха да [...] способятъ къмъ гѣхното обучение, про[...] отъ тѣхъ като «абсолютно безнорѣни[...]

Споредъ разнитѣ мнѣния, изказани въ [...] бройнитѣ рапорти, трѣбва да се приеме с[...] класиране

1. Дѣца, които ги смѣтаме за винаги [...] собни да влѣзатъ въ обществото, осъ[...] прѣкаратъ за винаги въ приюта, мънастир[...] ницата,

2. Дѣца, годни да живѣятъ въ една [...] чена (тѣсна) срѣда, способни да извър[...] нѣкоя полезна работа въ нѣкой институ[...] ограничена срѣда, сходна до институ[...] имѣещи нужда отъ постоянна помощь.

Тия дѣца биха били въ училище отъ т[...] (D-r Decroly).

За тия двѣ категории интернатътъ е не[...] теленъ, а сѫщо и затворъ, при нужда, [...] които биха съставлявали нѣкаква опа[...] тукъ е потрѣбно само медицинското рѫко[...] съ учители за втората категория.

3. «Изостанали назадъ», но способни [...] затъ въ обществения животъ, интелектуал[...] бость; побъркване на говора, чувствата, [...] нията; епилептици, слабо-немощни, неопа[...] нравствени, изостанали по причини за[...] отъ срѣдата

За последнитѣ почти винаги се налага [...] щатъ и още училище съ специално обу[...] (Типъ II.)

4. «Закъснѣли» въ педагогично отно[...] които могатъ да се научатъ и да бѫдатъ [...] тавани съ нормалнитѣ заедно, съ услови[...] да имъ за тѣхъ добрѣ държани паралел[...] сове, кѫдѣто тѣ ще бѫдатъ прѣдметъ на [...] грижи, подчинени на разумни програми.

Г-нъ Лей прѣпоржчва тукъ срѣщната [...] изработена отъ Д-ръ *Decroly*, който е ст[...] да означи по единъ ясенъ и разуменъ [...] докждѣ трѣбва да се простиратъ длъжн[...] на властитѣ, ако тѣ биха имали же[...] искрено да се занимаватъ съ въпроса за [...] бремето на расата.

Слѣдъ това, като каза, че въпросътъ [...] питѣ и глухонѣмитѣ е вече въ много стра[...] рѣшенъ, рапортьорътъ пристѫпи къмъ [...] малнитѣ, къмъ «закъснѣлитѣ педагоги[...] сирѣчъ къмъ ония, за които се искатъ *и[...] съ специално обучение и специални класо[...]*

Много ли сѫ анормалнитѣ?

Изслѣдванията, направени въ разни стра[...] далѫ слѣдното.

Въ 1893. год. въ Англия, на 100,000 [...] вани дѣца, сѫ намѣрени 1,261 на %, кои[...] скватъ специално възпитание.

Въ 1897. въ Швейцария (изслѣдвания [...] водени отъ учителски общества), на 490,252 [...] около 7,667 сѫ били отбѣлѣзани като не[...] развити отъ умствена гледна точка, а това [...] 1.5 на %.

[1]) Типъ на парижки гаменъ, възпроизведенъ въ романа «Клетницитѣ» отъ В. Хюго.

Правилни		Неправилни (нередовни)					
		Способни да живѣятъ въ обществото		Неспособни да живѣятъ въ обществото			
Нормални и [illegible] нати въ [illegible] които [illegible] отъ режима на интерната		«Изключване [illegible] [illegible] отъ срѣдата		Способни да [illegible] Вѫ[illegible] Сѫдилища [illegible]		Негодни за възпитание (Неизлечими и опасни)	
Заведение [illegible] Дѣтски [illegible] типъ I. Сѫщиятъ за на блюдение.	[illegible] режимъ.	[illegible] [illegible] типъ II. [illegible] за на блюдение	Се[illegible] ще [illegible] творени — [illegible]	[illegible] — [illegible] типъ II. Сѫ[illegible]	[illegible] режимъ	[illegible] — Приюти, какъ [illegible]	Сакатитѣ [illegible] [illegible] бѫдатъ [illegible] затворени.
Основни училища типъ I. Съ класове за [illegible] Сѫщия за наблюдение Манхаймъ	Основна частна съ специални [illegible] отдѣление	Основни училища типъ II. [illegible] типъ I [illegible] Сѫщия за наблюдение. Майнингъ и Будапещъ.	Училища съ специално обучение — [illegible] — [illegible] училища	Основно училище типъ III. [illegible] типъ I [illegible] Сѫщия за на блюдение.	Училища за [illegible] — [illegible] училища. — [illegible]	Манастири и [illegible] типъ III	
Професионални училища. [illegible] Училища за срѣдно и висше образование		Специално професионално училище или професионално училище. [illegible] работи. Общество за покровителство [illegible]	Сѫщото.	Заведение съ [illegible]	Н[illegible] (Домъ за [illegible])	Сѫщото	
Животъ въ обществото		Животъ въ обществото съ срѣдства [illegible] покровителство.		[illegible] на Gheel и Lierne[illegible].		Сѫщото	

[illegible]ъ 1896. год. друго изслѣдване въ Англия, [illegible]ва на 1 на % числото на истински слабо-[illegible], сирѣчь на дѣца, които не сѫ идиоти, [illegible]то не могатъ да бѫдатъ възпитавани въ [illegible]тѣ на обикновенитѣ.

[illegible]редъ рапортьора, въ Германия имало за [illegible]коло 20 обществени и 15 частни заведения [illegible]оставали назадъ» дѣца.

[illegible] Швейцария — 14.

[illegible] Дания 3, въ Швеция 11, въ Норвегия 4. [illegible] Германия около 6,000 дѣца се обучаватъ [illegible] наречени «спомагателни училища».

[illegible]градъ Берлинъ имало около 90 класа за [illegible]ѣли», които сѫ прибавени къмъ обикно-[illegible] училища; Хамбургъ притежава 8 *училища* [illegible] съ по много класове и пр.

[illegible] Франция вече има движение да се уредятъ [illegible]а по подобие на ония въ Германия.

[illegible]елитѣ, които обучаватъ такива анормални [illegible]матъ само по 8 до 10 ученика и дости-[illegible]о чудни резултати.

Така щото числото на анормалнитѣ не е малко и трѣбва да имъ се дойде на помощь.

Слѣдъ това рапортьорътъ говори върху причинитѣ за появяването на свѣтъ на разни анормални сѫщества и ги намира главно въ невѣжеството на родителитѣ, въ алкохолизма и разнитѣ болести на послѣднитѣ. За намаление на злото той намира единствено срѣдство науката, която ще освѣтли ония, които желаятъ да създадатъ сѣмейство, да избѣгватъ всѣкакви неестествени бракове, които обикновено биватъ съ лоши послѣдици.

Докато това обществено зло намалѣе, нуждата отъ училища съ специално обучение се налага. Потрѣбно е сега само да се опредѣли ролята на лѣкаря въ тѣхъ и оная на учителя. Най-желателно е тия училища да бѫдатъ по селата, при условия крайно хигиенични, защото въ тѣхъ ще стоятъ болни, за които въздухътъ и слънцето сѫ единственитѣ, които могатъ най-много да имъ помогнатъ; снабдени съ кѫпални.

съ зали за игра, съ колкото е възможно по-голѣма градина, кждѣто дѣцата биха могли да се прѣдадатъ на градинарство, а сжщо биха имали възможность да наблюдаватъ полека различнитѣ явления на природата. Всичко това, съставлявайки едно по-горно възпитание отъ онова, което би се получило чрѣзъ упражнения въ четене, писане, смѣтане, които ще дойдатъ посетнѣ, приближавайки се къмъ способноститѣ, къмъ новитѣ стадии, които ще забѣлѣжимъ, че се проявяватъ у дѣтето. Най-голѣмо мѣсто ще се дава, значи, на ржчното възпитание, което отначало бива общо, а по сетнѣ малко-по-малко се обръща въ професионално.

Лѣкарьтъ редовно ще слѣди напрѣдъка или закъснѣването на всѣки индивидуумъ въ физиологично, интелектуално и морално отношение.

Училището трѣбва да притежава още и малка лабораторийка, съдържаща инструменти за психологическо измѣрване (изслѣдване), които сж нужни на учителя и на лѣкаря.

Слѣдъ това референтътъ изложи обстойно наредбата на училищата за тъй нареченитѣ «педагогически изостанали» дѣца въ градъ Манхаймъ[1]) (Германия) и завърши съ слѣднитѣ заключения:

1. Задължителното образование трѣбва да бжде прокламирано въ всичкитѣ държави;

2. Основното училище трѣбва да дава на всички дѣца научни познания, които би ги освѣтлили върху длъжноститѣ въ живота, а най-много върху тѣхнитѣ бждещи обязаности като бащи и майки;

3. По-тежко анормалнитѣ дѣца ще бждатъ възпитавани въ интернати, учредени отъ обществениѣ власти, ще останатъ въ приюта или пъкъ ще бждатъ настанени при нѣкоя по тѣсна срѣда, споредъ тѣхното състояние;

4. Училищата за анормални ще бждатъ дирижирани отъ лѣкарь педагогъ, подпомаганъ отъ учители, подготвени и способни да възпитатъ тия анормални;

5. «Закъснѣлитѣ» педагогически ще бждатъ възпитавани отъ учителя и лѣкаря съвмѣстно, и за тѣхъ ще имъ бждатъ уреждани, покрай обикновенитѣ класове на нормалнитѣ, други специални класове;

6. Икономическитѣ условия би трѣбвало да бждатъ такива, че жената да може да се посвѣти по единъ разуменъ начинъ на възпитанието на своитѣ дѣца.

По въпроса за възпитанието на анормалнитѣ дѣца говориха мнозина учители и изказаха почти сжщитѣ мисли, които лансира референтътъ; испанскиятъ легатъ само въстана противъ заключението, което се съдържа въ 4. точка, а именно за прѣдимството, което се дава на лѣкаря, прѣдъ учителя, и се помжчи да докаже, че това не е съгласно съ изискванията, изразени по-рано (при разискването на другъ въпросъ), *че «не е умѣстно никакъ да подлагаме учителя на едно истинско подчинение въ онова, което съставя упражнението* *(извършването) на неговата мисъль»*. «Вал... на неговата задача и размѣрътъ на неговат... ворность го поставятъ на нивото на онез... упражняватъ медицината и правото» — ... по-рано въ сжщия конгресъ, а сега иск... подчинятъ учителя на лѣкаритѣ, които, ... често, не се чувствуватъ наклонни да с... маватъ грижливо съ училищни въпроси. Г-нъ Перейра (така се наричаше испанския... легатъ) е изучвалъ тоя въпросъ обстойно, ... е продължителни бесѣди съ лѣкари и е ... до заключение, че въ училищата за анормал... учителя трѣбва да бжде запазена свобод... педагогическа инициатива. Той привежда ... крѣпа и едно рѣшение на една комис... учители и лѣкари, които сжщо се е произ... за важностьта на педагогическия елемен... уреждането на училища за анормални и прѣ... да не се дава никому прѣдимство, а да се ... зува при училищата единъ смѣсенъ съвѣ... равно прѣдставени сили: педагогически и ... цински.

Г-нъ Arnaud, учитель въ Марсилия, с... че въ Франция имало около 60.000 закъсн... и че за тѣхъ не сжществува никакво спец... училище.

Останалитѣ говорившии се ограничиха ... върху ролята на учителя и лѣкаря въ тия ... лица.

Изказанитѣ отъ главния рапортьоръ ... прieха отъ всички удобрително.

Четвърти въпросъ.

Земледѣлческото образование въ основното учи...

Поставениятъ въпросъ бѣ раздѣленъ на ... два, както слѣдва:

а) Какъ трѣбва да се разбира и какво т... да съдържа земледѣлческото образован... основното училище?

б) Срѣдства за нагледность, които мог... се използуватъ за това образование.

Референтъ е г-нъ Cantinieaux, директо... «Вѣстникъ на учителитѣ» въ Белгия. Т... почна съ едно историческо изложение на ... за земледѣлческото образование въ Белгия... редъ него едва въ 1880. година се дава на... за вмъкване на познания по земедѣлие, ... нарство и овощарство въ кржга на учил... познания и оттогава се почна уреждане... специални врѣменни курсове за учителитѣ; ... вавшитѣ въ тия курсове сж получавали ди... и отличия, които сж имали значение о... за тѣхъ при добиване на длъжность. Въ 18... дина земледѣлческото образование се въз... основното училище съ ясно опрѣдѣлени пр... и оттогава се почва по-систематичното ... дане на курсове и даване награди на учи... тели, които се отличаватъ съ успѣхи въ ... нието по земледѣлие въ своето училище ... сж тъй нареченитѣ конкурси, които сж по... да ставатъ прѣкалени и да се явяватъ ...

[1]) За училищата въ градъ Манхаймъ е дадено едно по обстойно изложение въ «Училищенъ прѣгледъ».

въ ущърбъ на общото образование въ …о училище, това обстоятелство е и което …идеята да се постави въпросътъ за земле…ото образование на разискване въ интер…ния конгресъ.

…това г-нъ Кантинио изложи разнитѣ …по въпроса: «какъ трѣбва да бжде раз…земледѣлческото образование въ основ…лище», изказани отъ видни хора, рабо…областьта на народното образование, прѣ…въпроса, «какво трѣбва да подразбира …та подъ думата земледѣлческо образо…основното училище», и като обобщи …на учители, инспектори, агрономи и пр. …днитѣ заключения:

…новното народно (обществено) училище …да бжде достжпно за дѣцата на всички …, отъ каквато и професия да сж и каквато …кариерата, която ученицитѣ ще залъвятъ …е. Най-първата му грижа, отъ която то …то) не може да се отклони, е да даде на …то минимумъ отъ необходими познания. …онното образование, по своето сжщество, …процесъ, да бжде общо и не може да става …за пораждане училището на профе…секции.

…бива да се приеме въ селското основно …ґово специално земледѣлческо образование, …къмъ общото образование, което и безъ …ваща повече отколкото трѣбва силитѣ …ля и ученицитѣ.

…о по-мѣстене отъ това и още защото …конкурси въ основното училище се изхвър…виалнитѣ конкурси по земледѣлие между …основни училища сжщо така трѣбва да …махнатъ.

…едѣлческото образование въ основното учи…се разбира така: селското училище ще …и да звѣне елементитѣ за своето обще…не и за своето възпитание отъ …олната …срѣда, сирѣчъ, колкото е възможно, изъ …а на земледѣлието.

…едѣлческото образование нѣма да обхваща …еската наука, но една серия отъ наблю…дни да дадатъ на дѣцата онази нагледо…ято тая наука изисква; тѣхни още да ги …(дѣцата) да вникнатъ резултатитѣ на …приложение и да възбудятъ тѣхния инте…земледѣлческитѣ работи.

…оставата за нагледность, които трѣбва …ползуватъ отъ учителя при това обучение, …ключаватъ въ ония факти, които послѣ…и намѣри и даде за наблюдение въ расал…ницата, полето и пр., а не въ многоброй…зения, които би трѣбвало да събира съ

…ха слѣдъ това мнозина учители и ин…и почти всички изказаха мисъльта, че …дѣлието» въ основното училище не …а се гледа както на четенето, писането, …о и пр., сирѣчъ като на материя за обу…нѣмъ различна отъ другитѣ материи. …исто професионално учение, както е индустрията, търговията и не може слѣдователно да има мѣсто на отдѣленъ прѣдметъ въ основното училище, което трѣбва да остане заведение за общо образование. Отъ това не слѣдва, обаче, че въ училищата не бива да се даватъ никакви познания по земледѣлието. Напротивъ, особено въ селскитѣ училища, тамъ, кждѣто главниятъ поминъкъ е земледѣлие — на цѣлото обучение, на всичкитѣ материи отъ учебната програма трѣбва да се дава единъ видъ земледѣлчески оттѣнъкъ, и всички срѣдства за развиване наблюдателната способность на дѣцата трѣбва да се черпятъ отъ окржжаващата срѣда, тъй обилна съ такива, особено за изучване на естественитѣ науки.

Мнозина изказаха мнѣние, че земледѣлческото образование е необходимо за ония мѣста, които иматъ земледѣлчески поминъкъ, но пакъ настояха че то трѣбва да се дава не въ основното училище, а по-нататъкъ, когато ученицитѣ ще могатъ съ полза да възприематъ и приложатъ всичкитѣ модерни приобретения на земледѣлческата наука. На послѣшколското образование, значи, въ такива мѣста, да се даде прѣдимно земледѣлчески характеръ. Имаше и такива, които настояваха за една програма за земледѣлческото образование въ основнитѣ училища, но болшинството отъ говорившитѣ намѣриха това за излишно, като оставиха това на учителя, който самъ трѣбва да знае, кое е най-необходимо за мѣстото, кждѣто той учителствува, и него да прокарва не само когато обучава дѣцата по естествовѣдение, но и по другитѣ общеобразователни прѣдмети.

Пети въпросъ.

Материални, хигиенически и педагогически условия, въ които трѣбва да се намира училището. Максималното число ученици въ единъ класъ.

Реферира г-нъ Mottet, основенъ учитель въ Лиежъ. Той прочете първата часть отъ своя рефератъ, както слѣдва:

I. — Материални условия.

1. — Помѣщение.

Мѣстото. 1. Училищното помѣщение трѣбва да бжде, доколкото това е възможно, на полето, изолирано, на издигнато мѣсто и при това недалечно, за да не се изморятъ ученицитѣ.

2. То трѣбва да бжде далечъ отъ всѣко злобрѣдно и шумно заведение.

3. Общинскитѣ власти да не позволяватъ да се градятъ кжщи около него.

Почвата на мѣстото. 4. Варовитиятъ или пѣсъчливиятъ терени сж най-удобнитѣ. При глинеста почва врѣдата може да се отстрани чрѣзъ дренажъ.

5. На всѣки случай причинитѣ за влага трѣбва да изчезнатъ.

6. *Пространството на терена* се мѣни споредъ населението съ резерва за бѫдещето.

7. Десеть квадратни метра на ученикъ изглеждатъ достатъчни, и въ никой случай не трѣбва да се слиза на по-долу отъ 500 квадратни метра взето въ цѣло (за цѣлото училище).

Постройка. 8. Прости по външенъ изгледъ (изложени къмъ югоизтокъ, никога къмъ северъ), въ своята вѫтрѣшность зданията трѣбва да иматъ естетична обстановка.

9. Материалитѣ да не даватъ причини за събиране влага.

10. Стѣнитѣ, които ги мокри дъждъ, трѣбва да сѫ покрити съ единъ пластъ циментъ

11. Канали за провѣтряване, прокарани въ стѣнитѣ, поддържатъ постоянна сухость въ тѣхъ.

12. Изобщо, постилането съ дѫбови дъски (полирани съ боя) е по-добро нежели съ плочи

13. Масленитѣ краски за стѣнитѣ и пода сѫ за прѣдпочитане прѣдъ обикновената бѣла боя.

Разпрѣдѣление на помѣщенията. Жилището на учителя да не се съобщава никога съ класнитѣ стаи.

15. Училището съдържа толкова класни стаи, колкото учители има; коридори за окачване дрехитѣ, една стая за директора и персонала, а въ заведението за момичета, — една зала за домашни работи.

Класнитѣ стаи. 16. Правоѫгълна форма; ученицитѣ разполагатъ съ пространство отъ 1 м. и 25 с.м. квадратни и съ 5—6 метра кубически въздухъ.

16. Свѣтлината, двѣстранна, прониква прѣзъ широки и високи прозорци.

17. Послѣднитѣ съдържатъ отворки (малки вратички) или подвижни прозорчета и могатъ да се отварятъ изцѣло (2 крила).

18. Дупчици поставени долу и горѣ оставятъ въздуха да циркулира постоянно; обаче тѣ не бива да произвеждатъ врѣдни за здравето въздушни течения.

19. Температурата се мѣни между 14 и 16 градуса целзий. За да се добие тая температура, най-удобни сѫ желѣзнитѣ печки — колони, съ чугунени гърнета, които сѫ за прѣдпочитане прѣдъ всички други системи, познати досега, макаръ и тѣ да не сѫ нѣщо идеално.

20. Коридоритѣ, достатъчно провѣтряеми, широки най-малко 2 метра, иматъ окачалки и уреди за пазене умбрелитѣ.

21. Стълбата, безъ завъртвания, съ голѣми площадки, снабдени съ здрави прѣградки (пармаклъци) отъ лѣво и дѣсно, не бива да се свършва никога въ тъмно срѣщу врата.

22. Въ училища съ много дѣца една втора стълба би улеснила дисциплината и би спомогнала за печелене на врѣме.

Дворъ. 23. Повръхностьта се изчислява като се вземе за база 5 квадратни метра на дѣте и безъ да се смѣтатъ покрититѣ дворове.

24. Паважътъ, макаръ и по-чистъ и по-малко прашливъ, отстѫпва на пѣсъка или дребния чакълъ.

25. Едно леко възвишение улеснява
ното изтичане на дъждовнитѣ води.

26. Нѣколко дървета развеселяватъ
врѣменно запазватъ отъ твърдѣ силнит
чеви лѫчи.

27. Единъ покритъ сайвантъ, павиран
за убѣжище въ врѣме на дъждъ и за
стически салонъ, ако училището не пр
специално нареденъ такъвъ.

Нужници и писоари. 28. Изложени к
веръ, колкото се може по-далечъ отъ кл
тѣ се съобщаватъ съ водосточитѣ (дъж
вода отъ покривнитѣ трѫби), или съ
скаеми шерпи, които биватъ изпразвани
фекцирани твърдѣ често.

29. Особени трѫби донасятъ въ тѣхъ
изобилие.

2. Покѫщнина.

Чинове. 1. За прѣдпочитане сѫ чинове
единъ или двама ученика, съ сѣдалища и
подпорки прихванати къмъ чина.

2. Отъ три или четире типа, по отн
на голѣмина, за да могатъ да служатъ
съ разни ръстове.

Черни дъски. 3. Една голѣма неподвижн
дъска се простира по цѣлата дължина
ната, която е срѣщу ученицитѣ.

4. Друга табла, която се върти на вр
отъ голѣма стойность въ врѣме на дикт
други подобни писмени упражнения.

5. На мѣсто лакъ или свѣтлата черна б
добрѣ е да се тури една особена сивочер
ровка, каквато въ послѣдно врѣме зав
се употрѣбява.

Шкафове. 6. Единъ съдържа пособият
гледно обучение; другъ за библиотека; тр
най-сетнѣ служи за особени нужди на
и за запазване на класни принадлежност

7. Разни и доста многобройни колекц
вятъ урочитѣ по-практически и, слѣдо
полезотворни; сбирка отъ метрическата
геометрически тѣла, физически апарати,
рирани животни, картини по зоология, б
минералогия, история, анатомия, земедѣл
уреди; стѣнни карти и пр.

8. Обществениитѣ власти доставятъ в
тия нѣща.

Станаха слѣдъ това малки дебати. Нѣк
диха двѣстранното освѣтление, като
нично и прѣдпорѫчаха едностранното. Ст
прѣпорѫчаха «централно», съ пара, из
чрѣзъ трѫба въ всѣки класъ. Говориха
нуждата отъ бани-душове, за да се при
дѣцата на чистота. Прѣпорѫчанитѣ 5 кв
за всѣко дѣте сѫ крайно недостатъчни и
да се приематъ въ най-лошъ случай з
градскитѣ училища, а не и за селатѣ,
може всѣкога да се вземе по-голѣмъ двор
е необходимъ за извѣстни игри и гимнаст
козъ повече че въ селата училищата сѫ

и, и дѣцата отъ двата пола се събиратъ дѣлни групи поради своитѣ особни игри. дължава се четенето на II-та часть отъ ата, както слѣдва.

Хигиенични условия.

ъ зависятъ: 1) отъ властитѣ; 2) отъ я. За постройката на помѣщението и за на покжщнината се грижатъ обществевласти.

чительтъ, като най-заинтересуванъ, трѣбва же да даде своето мнѣние досѣжно плана на проектируемото училище.

ния, зависещи отъ учителския персоналъ.

истотата на помѣщенията се поддържа отъ тата на училището, която бива плащана щината и избирана отъ учителя.

ласнитѣ стаи и коридоритѣ се метатъ вно, очиства се праха съ помощьта на кърпи; два пжти въ седмицата прислумива половетѣ съ вода.

рислугата отваря и затваря прозоритѣ и слѣдъ учебнитѣ часове.

чительтъ се задължава да се грижи за то изпълнение на тия прѣдписания.

ой наблюдава сжщо доброто държане на итѣ и седенето имъ по чиноветѣ.

ой се безпокои и за чистотата на нужни-

ри случай на *епидемия*, той изпраща, прио отъ нѣкое сигурно лице, ония дѣца, то забѣлѣжи признаци отъ върлуващата ъ.

ой се грижи за дезинфекцията на помѣ-а

ри тия обстоятелства, лѣкарьтъ на учио подчестява своитѣ посѣщения.

Неговитѣ познания му позволяватъ да ви съмнителнитѣ случаи и да прѣдотврати транението на заразата.

Медицинската инспекция отъ друга страна а.

Лѣкарьтъ опрѣдѣля, въ съгласие съ учиризическата природа на всѣки новъ ученеговитѣ недостатъци (болки въ очитѣ,), изкжсо казано, — всичко онова, което ло да влияе на вниманието му, та да се подходящи мѣрки, като поставяне на витѣ чинове, ако е кжсогледъ и пр.

Въ обикновено врѣме, лѣкарьтъ посѣщава есто най-малко всѣки 15 дена.

Специалнитѣ *уроци по хигиена* се даватъ о.

Освѣнъ това, учителитѣ се грижатъ за дане у дѣцата навици, чиято важность да тъй голѣма за поддържането и подобрена здравето: чистота на тѣлото, на коа зжбитѣ, ходъ, гърди отворени и глава на; дишане прѣзъ носа, а не прѣзъ Учительтъ забранява плюването по зеприпоржчва откритиня въздухъ и слънцето.

16. *Училищнитѣ колонии* държатъ своето сжществуване на частната инициатива и великодушие; за да могатъ, обаче, да иматъ по-правилна организация, постъпката би трѣбвало да стане официална, та да получатъ единъ видъ сегашния нашъ училищенъ режимъ.

17. Направени *постоянни*, тѣ биха приемали въ всѣко врѣме на годината малкитѣ, които иматъ нужда отъ поправка слѣдъ нѣкое боледуване или такива, които нѣкоя кратковрѣменна мизерия е отслабила или изнемощила.

18. Сдружени, тѣ биха могли да се споразумѣватъ помежду си, да си размѣнятъ своитѣ помѣщения и инсталации.

19. Лѣкаритѣ ще опрѣдѣлятъ, кое мѣсто е най-спасително за всѣки малъкъ болникъ: едно се нуждае отъ съживителния планински въздухъ, друго отъ морски, за бързо поправяне и пр.

Г-нъ докторъ Delcominette говори обширно върху «тюберкулозата въ училището». Особено е станалъ вече фактътъ, че тая болесть е добила широко разпространение между учителския персоналъ. Причинитѣ ѝ сж многобройни, но по-главнитѣ отъ тѣхъ сж слѣднитѣ:

1. *Присжтствието на много тюберкулозни дѣца въ отдѣленията.* Споредъ послѣднитѣ изслѣдвания на нѣкои лѣкари въ Парижъ въ много училища една трета почти отъ ученицитѣ сж били носители на тюберкулозни прояви, които, не ще и дума, влияятъ врѣдно на учителя. При това, не трѣбва да се изпуща изпрѣдвидъ, че училището обикновено служи за помѣщение на *курсоветѣ* за възрастни, на публични, изборни събрания, за квартира на ученически групи (екскурзианти) и пр. и че числото на тюберкулознитѣ, които минаватъ постоянно и оставятъ по нѣщо отъ своята болесть въ училището, е голѣмо и по-горѣ отъ всѣкакви дезинфекции и пр.

2. Друга причина е прѣтрупаното число ученици въ единъ класъ съ малко въздухъ, още по-малко свѣтлина, кждѣто ученицитѣ и учительтъ гълтатъ прахъ и миязми.

3. Пукнатитѣ подове въ стаитѣ, които просмукватъ водата и правятъ невъзможно всѣкакво чистене.

4. Четвърта причина е *прѣтоварването на учителя съ работа* въ училището и извънъ училището, кждѣто учительтъ все говори и излага на опасность своя ларинксъ.

Какво трѣбва да се направи, та да се избѣгне доколкото е възможно, това плачевно състояние на нѣщата? Д-ръ Delcominette дава наставления: 1) да се правятъ *здравословни училища* върху основа на онова, което се знае, че трѣбва да има едно училище, за да носи това име; 2) *медицински надзоръ*, който да бжде сериозно уреденъ, а не както е сега като за форма само; 3) да се избѣгне *прѣуморяването на учителя*, особено прѣуморяването на гласовия апаратъ.

А какво трѣбва да прави учительтъ, [illegible] тюберкулозата го сграби вече? Да се [illegible]

я извѣри чрѣзъ почивки, чистъ въздухъ и добра и здрава храна.

Всичкитѣ тия нѣща, не ще и дума, той би ги намѣрилъ най-добрѣ въ подходния санаториумъ, кѫдѣто училищнитѣ власти би трѣбвало веднага да го отправятъ и да му дадатъ извѣстенъ отпускъ. Но тукъ се изпрѣчва материалниятъ въпросъ, пъленъ съ прѣчки; за да се разрѣшатъ тия мѫчнотии, необходимо е да се създадатъ професионални корпорации, които да подкрѣпятъ болния до неговото пълно оздравяване.

Въ санаториума учительтъ ще се научи, какъ да се бори ефикасно срѣщу своето зло, и ще бѫде въ скоро врѣме единъ истински апостолъ въ борбата противъ голѣмата злосторница; като се завърне, той ще дава най-добри познания по хигиената и по анти-тюберкулознитѣ срѣдства.

Когато здравето му се поправи, училищнитѣ власти ще трѣбва да му намѣрятъ мѣсто, кѫдѣто той не би се подложилъ на нови прѣуморявания.

Въ сѫщия почти смисълъ говори и Д-ръ Boulenger отъ Брюксель и изтъкна голѣмата необходимость отъ училищни лѣкари, които да изучаватъ внимателно всичкитѣ причини за заразяването на дѣцата съ тюберкулоза (а тѣ сѫ многобройни и не се срѣщатъ само въ училището, а вънъ отъ него, кѫдѣто дѣтето прѣкарва доста врѣме). Той иска тъй наречената *социална анкета*, която трѣбва да стане колкото е възможно по-скоро. Той нарежда обстойно работитѣ на лѣкаря въ училището отъ *профилактична* (прѣдохранителна) и *възпитателна* гледна точка.

Референтътъ прочете слѣдъ това третата точка отъ своя рефератъ, както слѣдва:

Педагогическа организация.

Персоналъ. 1. Числото на учителския персоналъ е съотвѣтно съ нуждитѣ на числото на ученицитѣ.

2. Въ класове отъ юноши не се прѣпорѫчва да обучаватъ учителки и обратно. Въ извѣстни случаи само, въ селата напримѣръ, сѫвмѣстното обучение трѣбва да има намѣсто.

3. Въ училища съ *единъ* учитель, урежлатъ се четире отдѣления: двѣ за долния курсъ и по едно за срѣдния и горния.

Ако *двама* учители сѫ нужни, единиятъ взема първитѣ три учебни години, а другиятъ — вторитѣ три.

Трима учители: единъ за всѣки курсъ.

Шесть учители: единъ за всѣка учебна година.

4. Стрѣмлението трѣбва да бѫде къмъ тоя идеалъ: едно отдѣление за единъ само учитель.

Разпрѣдѣление на ученицитѣ. 5. Ученицитѣ се разпрѣдѣлятъ споредъ степеньта на образованието.

6. Въ мѣста, кѫдѣто сѫществуватъ *изпити*, въпроситѣ бивать идентични за паралелнитѣ класове; наказанията се практикуватъ сѫщо еднакво.

Програма. Учителитѣ отъ едно и сѫщо заведение си разпрѣдѣлятъ работата, освѣнъ въ случаитѣ, когато мѣстната администрация опрѣдѣ[ля] поименно материята на всѣкиго отдѣлно.

8. Принципътъ на *концентрично обучение* трѣ[бва] да бѫде прѣгърнатъ отъ всички.

9. Учителитѣ се съобразяватъ съ мѣстнитѣ [ус]ловия, но не трѣбва да изпущатъ прѣдъ в[идъ] прѣди всичко възпитателната цѣль.

10. Тѣ усвояватъ, доколкото е възмож[но] еднакви методи, съгласяватъ се върху начин[а] на постѫпване, за да поддържатъ единството [въ] разнитѣ курсове.

11. Това единство се изразява главно въ [из]бора и употрѣблението на класическитѣ по[со]гала — (рѫководства).

Дисциплина: 12. Каквато е дисциплината, [та]кова е и училището.

13. Нужно е да има редъ въ всичко: влиз[ане], излизане, работа, внимание въ урочитѣ, съ[тру]дничество.

14. Една програма за занятията ще улесн[и] редовностьта на урочитѣ и заниманията.

15. *Числото на ученицитѣ въ едно отдѣлен[ие].* Щомъ числото на ученицитѣ стане повече [отъ] 40, отдѣлението трѣбва да се раздѣли на д[вѣ]. Значи най-голѣмото число ученици трѣбва [...]

Думата взема г-нъ Linsmeaux, учитель [въ] Лиежъ, и говори за физическото възпитан[ие] гимнастиката, която е много прѣнебрѣгнат[а въ] училищата, особено въ градскитѣ поради мно[го] причини. Осѫжда интензивната интелектуа[лна] култура на сегашната епоха въ ущърбъ [на] физическата култура и казва, че е нелогич[но] да се говори за разни хигиенични подобр[ения] въ училището, а нищо да не се каже за о[бщото] умствено прѣуморяване, на което сѫ изложе[ни] дѣцата въ училищата. Прави изчисление на [врѣ]мето (употрѣбено отъ дѣте, което ходи въ у[чи]лище) за единъ день и намира, че на дѣтет[о] му остава врѣме да прѣкара нѣколко минут[и на] чистъ въздухъ, да се поразходи, както се пр[ѣ]порѫчва толкова много, да попрочете н[ѣщо] самостойно, да подпомогне нѣщо на майка [си] и пр. «Дѣцата не играятъ вече, казва той, не разхождатъ вече, не четатъ, не защото [не] искатъ, не че не могатъ поради гордость [или] нѣмане на добро облѣкло или други причи[ни], защото нѣматъ врѣме! Оставете дѣтето н[а] спокойствие, и то ще се подчини на своята нужда отъ движения на импулса на своитѣ нерви, ще играе, ще скача, ще тича, ще вика, и [по]волете ми тия двѣ сравнения, вие нѣма вече [да] го отклоните отъ играта, както не можете [да] отклоните едно коте да не се катери или с[ъ] пиле да не хвърка». Въ заключение Linsmeaux пр[ѣ]порѫча слѣдното:

1. Учителитѣ трѣбва да бѫдатъ умѣрени [въ] материала (най-голѣмата надежда е тамъ).

2. Училищнитѣ власти трѣбва да запрѣ[ща]ватъ домашни задачи подиръ пладнѣ и въ праз[д]ници, а прѣзъ лѣтнитѣ дни да нѣма никакви [до]машни работи и задачи.

3. Въ случай на нови злоупотрѣби да [се] запрѣти сѫщето на двата долни курса.

...шина възстанаха противъ лансиранитѣ ... Ленсмо мисли и прѣливникаха послѣд... се обясни, че той не иска да хвърли ... това върху всички учители и само върху ...тѣ, че не всички учители прѣтоварватъ ...съ ломанни упражнения, но голѣма часть ...то прави това, възъ основа, може би, на ...ата, която, не ще и дума, сжщо трѣбва ...ърпи извѣстно измѣнение.

... конгресистъ, г-нъ J. Deleu, обясни, че ...ѣшката въ програмата, а въ стрѣмле...а учителитѣ да я минатъ непрѣменно ...а да могатъ ученицитѣ имъ да владѣятъ, ...стенъ моментъ (при екзамена), цѣлата ... Учительтъ, споредъ него, трѣбва да ...ободенъ относително начина на тълку...збиране) програмата; послѣднята трѣбва ...ужи само като пжтеводитель, който да ...ва, какво е полезно да се изучи въ основ...лище и между всичкото той да прави ... да вземе онова, което е най-пригодно ...ай-голѣма полза за онова мѣсто, кждѣто ...елствува.

Шести въпросъ.

... да направи училището за братството ...между народитѣ и всеобщия миръ.

...ието се прѣдседателствува отъ г-нъ Fre...екторъ на училище въ Лиежъ. Главенъ ...ръ е г-нъ Rossignol, прѣдседательтъ на ...зата на белгийскитѣ учители. Г-нъ Фре...рива заседанието съ една хубава рѣчь, ...о изтъква голѣмия прогресъ, който е на...овѣчеството прѣзъ деветнадесетия вѣкъ ...китѣ области на човѣшката дѣйность. ...това намѣква, че сжществува още единъ ... народитѣ, най-страшенъ отъ всички ...който при това дължи своето сжществу... самата воля на народитѣ, или поне на ...а ржководителитѣ на извѣстни народи. ...ъ е войната! Ужасната, чудовищна война, ... кортежъ отъ мизерия и печаль, противъ ...ликиятъ вѣкъ се е показалъ безсиленъ, ...неимовѣрнитѣ усилия на знаменититѣ прѣж...о Спенсера, Виктора Хуго, Толстой, Фре... Пасси, Леонъ Буржоа и други безбройни ...и — филантропи.

... 1898. г. по инициатива на царя стана ...конференция на мира въ Хага и цѣлиятъ ...тлеяние вѣнецъ на инициатора. За жа...зочарованието настжпи съвсемъ скоро: ...риканската експедиция, клането въ Ар...жасната руско-японска война, доведената ...ния царь-миротворецъ, бѣха, всички ...бързъ и ироничень отговоръ на благо...императорски жестъ.

... да се прави прѣдъ това безсилие, при ...зможность? Ония, които сж подложили ...кване въпроса за ролята на училището ...то за постигане братство между народитѣ, сж мислили, навѣрно, че учителитѣ трѣбва да бждатъ първитѣ лѣкари за борба срѣщу това социално зло, най-тежкото и най-упоритото; че още отъ основното училище ще трѣбва да се отпечататъ въ младитѣ мозъци дълбоки убѣждения (доказателства) върху ужаситѣ и безчестието на войната, върху благодѣянията на мира и труда, върху сърдечностьта, братството и любовьта на хората по начинъ, щото тия убѣждения да станатъ, тъй да се каже, догма, която ще служи за база на бждещето съгласие и пълната хармония въ приближаването на народитѣ въ една всемирна федерация.

Г-нъ Френай прочете слѣдъ това едно писмо отъ Фредерикъ Пасси, съ което почтениятъ се извинява, че, по липса на врѣме, не ще може да присжтствува на конгреса.

Избира се бюро. За прѣдседателка избраха г-жа Bodin, основателка на «Дружеството на пацифистичното възпитание въ Франция».

Референтътъ изложи първата часть отъ своя рапортъ върху дневния редъ. За *мото* той взема слѣднитѣ думи на знаменития пацифистъ Леонъ Буржоа: «Въ тая минута има въ цѣлия цивилизованъ свѣтъ едно възхитително общо усилие, чиято изходна точка е училището, за съгласие и братство. Скромното първоначално училище е основата на обществения и всесвѣтски миръ». Подиръ това говори почти въ духа на прѣдшния ораторъ и изложи историята на въпроса и неговото повдигане между учителството въ разни страни: Франция, Германия, Белгия, Италия. Изказа се, че въ рапортитѣ по въпроса той срѣщналъ голѣмо единомислие: *«да не се натоварва училището съ нови прѣдмети, а да се даде само ново направление на изучваните прѣдмети. Онова, което е най-потрѣбно, е, да се искоренятъ прѣдразсждацитѣ на расата, националностьта, религията, които правятъ народитѣ врагове безосновно».* «Мнозина рапортьори, прибави той, вематъ мѣрки да характеризиратъ добрѣ въпроса, за да избѣгнатъ възраженията и укоритѣ, които биха могли да се отправятъ къмъ пропагандаторитѣ на международното братство и всеобщия миръ. *«Не може да се мисли, говорятъ тѣ, че ние ще искаме да се изличи отъ ума на дѣтето понятието за правото, което то има да защити своето заплашено отечество: това право е естествено и то е тъй законно за народитѣ, както е за отдѣлнитѣ хора. . . Ако ние се боримъ енергически противъ самата война, ние ще напомнимъ прѣлестьта, величието на жертвитѣ, които всѣки народъ трѣбва да знае да си наложи, за да запази своята независимость».* Прочее, пацифистътъ не мисли да се отрече отъ опасностьта; той знае, напротивъ, да се съгласи на нужнитѣ жертви».

Говориха и други учители отъ други държави и разказаха, че идеята за всеобщъ миръ е проникнала и между нѣмското и английското учителство въ голѣмъ размѣръ. Референтътъ събра мисли на разни дѣйци отъ тая область, обобщи ги и направи слѣднитѣ заключения:

А. Общи положения.

Конгресътъ усвоява програмата на «дружеството на миротворното възпитание», основано въ Croisilles, (Па-де-калѐ) отъ г-ци M. Bodin и M. Carlier, учителки. Въ програмата се намиратъ слѣднитѣ принципи, които трѣбва да инспириратъ и насочватъ работата на възпитанието:

1. Дѣтето трѣбва да разбере, че нѣма два морала, единъ за народитѣ и другъ за личноститѣ.

2. Дѣтето трѣбва да се проникне отъ чувството на всечовѣшко братство къмъ всичкитѣ народи безъ разлика на раса, цвѣтъ и вѣрвания.

3. Да му се вдъхне респектъ къмъ живота, не само къмъ човѣшкия, но сѫщо и къмъ тоя на животнитѣ, та по тоя начинъ да се унищожи у него инстинктътъ на разрушението и да му се даде да почувствува омразния характеръ на войната.

4. Да се научатъ дѣцата да почитатъ не само своитѣ права и своето достойнство, но и правата и достойнството на другитѣ.

5. Да се проникне дѣтето отъ мисъльта за правдата и да разбере, че любовьта къмъ отечеството не е противна на любовьта къмъ човѣчеството.

Б. Специални положения.

1. Да се празднуватъ въ училищата двата праздника на мира: 22. февруарий, който е чисто всеобщъ праздникъ на мира, и 18. май — за споменъ на откриването първата конференция на мира въ Хага.

2. Да се уреждатъ ученически екскурзии, и особено за по-възрастнитѣ и педагогиститѣ въ вѫтрѣшността на страната и изъ чужбина, за да могатъ да се създадатъ добри отношения между учащитѣ отъ разни мѣста въ страната и отъ други страни.

3. Да се покровителствуватъ размѣнкитѣ на учащи отъ различни страни прѣзъ учебното врѣме или прѣзъ ваканциитѣ.

4. Да се насърчи интернационалната кореспонденция между ученицитѣ въ педагогическитѣ училища и училищата за по-възрастни.

5. Да се въведе арбитражътъ при разрѣшаване на разнитѣ спорове, които се повдигатъ между ученицитѣ.

Тукъ станаха малки разисквания, възникнали по поводъ прѣдложението за праздника на всеобщия миръ. Испанскиятъ делегатъ, напримѣръ, не иска да се отдава толкова много значение на хагската конференция, която не доведе до никакво вътржествуване на идеята, която бѣ продиктувало нейното събиране. Обясни му се, че праздникътъ е не за нѣкакви резултати на конференцията, а за затвърдяване, пропагандиране и разпространение на идеята; откато се е дало начало да се разрѣшаватъ международнитѣ конфликти чрѣзъ арбитражъ, ето вече 4 конфликти сѫ разрѣшени по миренъ начинъ, а само единъ не се е поддалъ.

Другъ единъ конгресистъ обърна вни[...] на всички съ своето старание да дока[...] ние не можемъ чрѣзъ поучение да всадим[...] цата любовь за братство между народитѣ[...] материални интереси сѫ често прѣко пр[...] положни едни на други; че, ако искаме [...] всеобщъ миръ и братство между народи[...] трѣбва да се стремимъ да освободимъ б[...] ството отъ народитѣ отъ економическото р[...] създадено отъ обстоятелството, че се да[...] можность, при днешния строй, на отдѣлн[...] ници да натрупватъ несмѣтни богатства за [...] на милиони сѫщества, нарѣчени «пролетар[...] Говорительтъ отрича въздѣйствието чрѣзъ [...] наставления, а намира, че само интересътъ е[...] ще диктува на всѣкиго да зачита своето и[...] дото и да почита другитѣ отъ друга народ[...] Отговориха му, че неговитѣ искания сѫ [...] видени въ заключенията.

Референтътъ продължи и прочете оста[...] часть отъ заключенията, както слѣдва:

Програми.

При редактирането на програми за обуче[...] по всичкитѣ степени, съставителитѣ трѣбва [...] вдъхновяватъ отъ миротворни идеи, а им[...]

а) Въ обучението по историята по-малк[...] мание да се отдава на военнитѣ работи; на[...] ната история, а да се дава по-голѣма важ[...] на изложението на фактитѣ и идеитѣ (ци[...] заторски), та да може да се изтъкне, че [...] дата, независимостьта, безопасностьта и [...] състоянието, на което се радваме, сѫ пло[...] натрупания трудъ на по-старитѣ отъ насъ[...] рации; по тоя начинъ вѣнецътъ на обуче[...] по история ще бѫде великъ урокъ за чо[...] солидарность, който, като ни покаже да схв[...] всичко онова, което ние дължимъ като п[...] телность на изгаснали тѣ генерации, ни учи [...] за нашия длъгъ къмъ бѫдещитѣ поколени[...]

б) Въ обучението по географията трѣб[...] се настоява върху нуждата отъ междуна[...] размѣни на природнитѣ и индустриални [...] дукти, а даже и на произведенията на и[...] гентностьта; да се покаже, че на тия н[...] дими размѣни човѣкътъ дължи конфорта и [...] китѣ интелектуални и артистични доволст[...] които той се радва, и че тая нужда е [...] наложителна.

в) Въ обучението по науките ще се да[...] се разбере, че изучванията и откритията н[...] нитѣ отъ всички страни сѫ имали за рез[...] да раздадатъ повече благосъстояние, да нам[...] човѣшкитѣ неволи и да осигурятъ един[...] дълъгъ и по-лекъ животъ.

г) Въ обучението по морала, трѣбва да[...] обладава идеята, че любовьта къмъ отечес[...] може да бѫде искрена, безъ да бѫде пр[...] съ омраза или враждебность къмъ другитѣ [...] роди, и че тя не изключава любовьта към[...] вѣчеството.

й-сетнѣ, въ педагогическото обучение
за да се остави едно мѣсто въ програ-
миротворнитѣ идеи и за изложение на
лия, които цивилизованитѣ народи упо-
ъ, за да постигнатъ разрѣшението на
роднитѣ конфликти чрѣзъ арбитражи.

зя референтътъ завърши съ слѣднитѣ
Въпросътъ за мира е всемиренъ въпросъ
ересува всичкитѣ народи и всичкитѣ
ни класи».

бождението на човѣчеството отъ бича
та е цѣль, способна да възбуди всич-
усиазми и всѣка добра воля. Тоя въ-
братството на народитѣ и за всеобщия
а своето означено мѣсто въ междуна-
онгресъ на началното обучение».

десеть години врѣме идеята за мира е
а голѣма стжпка напрѣдъ въ цѣлия
Подтиквана отъ непобѣдимитѣ сили на
отъ истината и правдата, тя ще възтър
сигурно надъ всички прѣчки, и ония,
считаха прѣди нѣколко години за уто-
мечтатели, ще видятъ своята мечта да
аготворна дѣйствителность».

а се ускори идването на тия по-добри
никой сътрудникъ не трѣбва да се прѣ-
въ това число и учительтъ, който, по
дори на неговата постоянна дѣйность
ата и възрастнитѣ, е най-сериозниятъ
икъ».

вкажемъ, най-сетнѣ, слѣдното желание:
чителитѣ, присжтствуващи на междуна-
конгресъ въ Лиежъ, вематъ ангажи-
а станатъ, слѣдъ като се върнатъ по
ата си, убѣдени апостоли на братството
народитѣ и всеобщия миръ».

ѣ на Г-на Росиньола се приеха удобри-
ъ цѣлото събрание, което къмъ края
всѣмъ многобройно. Единъ французинъ
и да се изпрати телеграма на Рузвелта,
се честити така:

елитѣ отъ осемнадесеть народи, събрани
ъ на международенъ конгресъ, иматъ
отправятъ своитѣ най-учтиви поздрав-
президента Рузвелта за неговата вели-
инициатива, която се увѣнча съ възста-
на мира въ свѣта».

нията на тая телеграма се прие едино-
Г-нъ Росиньолъ прочете едно поздра-
писмо отъ едно миротворно дружество
щия, наречено «Училище на мира» (на-
бщество на миролюбивата младежь въ
).

нието приключи своята работа съ една
ѣчь отъ страна на г-ца Боденъ, прѣдсе-
на събранието, която изказа своето
задоволство отъ интереса, който учи-
отъ разни народности проявиха спрѣмо
ния въпросъ, и отъ еднаквото разбиране
ствата за пропагандиране на братство
народитѣ и всеобщъ миръ.

Седми въпросъ.

Сътрудничество на сѣмейството и училището въ възпитанието и покровителство на дѣтето прѣзъ врѣме и слѣдъ началното обучение.

Тоя въпросъ, бидейки широкъ и съдържащъ въ себе си много други по-малки такива, не биде разгледанъ въ конгреса обстойно, толкозъ повече че на него биде посвѣтенъ малко по-късно (все въ Лиежъ) специаленъ конгресъ, който се отличи между другитѣ съ най-плодотворна работа. Имахъ честьта да присжтствувамъ на нѣколко събрания на послѣдния, притежавамъ и работата му, съдържаща се въ 8 тома, и, ако ми позволи врѣмето, ще позанимая нашето учителство съ разискванията и рефератитѣ, четени въ него, а сега ще прѣдамъ само срѣдствата, които конгресътъ на основното образование прѣпоржчва да се употрѣбяватъ, за да се осигури исканото сътрудничество.

А. Срѣдства относещи се до сѣмейството:

Да се иска безплатно и задължително образование и създаване на многобройни училища;

Да се повдига престижа и авторитета на учителитѣ;

Да се организира образованието вънъ отъ партиенъ духъ.

Б. Отъ учителя се иска:

Да постави обучението върху почвата на взаимна обичь; — да завладѣе сърцата на ученицитѣ, за да си осигури довѣрието и почитьта на родителитѣ;

Чрѣзъ едно убѣдително, разумно, опитно и, слѣдователно, привлѣкателно обучение да всади у дѣцата любовь къмъ училището;

Да научи родителитѣ, какви длъжности имъ се налагатъ отъ тѣхното качество на естествени възпитатели на своитѣ дѣца;

Да ги убѣди, че единствената важна грижа е благополучието на всичкитѣ ученици, събрани въ училището чрѣзъ една обща обичь;

Да ги направи да разбиратъ благодѣянията отъ учението и възпитанието;

Да създаде една система за съревноване, която би интересувала ученицитѣ и родителитѣ;

Да показва на послѣднитѣ качествата на дѣцата имъ, безъ да прѣувеличава тѣхната стойность; да изтъкне тѣхнитѣ недостатъци умѣло, тихичко, безъ укоръ;

Да се интересува отъ сжществуването на всѣко сѣмейство; да се бори противъ отсжтствията отъ училище, да изисква съдѣйствието на повлиятелни лица за изпълнение на своята задача.

Осми въпросъ.

Не е ли умѣстно да се учреди едно интернационално бюро на учителскитѣ съюзи?

Тоя въпросъ биде подложенъ на разискване въ послѣдното общо събрание на конгреса. Голѣма часть отъ конгресиститѣ се бѣха вече разотишли, но все пакъ залата бѣше пълна. Делегатитѣ отъ различнитѣ учителски федерации засѣдаватъ заедно съ бюрото на конгреса. Засѣданието се прѣдседателствува отъ г-нъ Vanden Dungen, директоръ на училище въ Брюкселъ и почетенъ прѣдставитель на федерацията на белгийскитѣ учители. Съ една кратка рѣчь той открива събранието и съобщава, че въпросътъ за единъ съюзъ между учителскитѣ федерации отъ разни страни не е новъ, че той е повдиганъ, макаръ и неосѫщественъ, и други пѫть, на други събори, като напримѣръ на Школския конгресъ на Романска Швейцария, станалъ въ Женева прѣзъ 1872., кѫдѣто се е взело рѣшение за учредяването на едно «всемирно педагогическо общество»; по-сетнѣ сѫщото рѣшение е било вземано и въ събора на учителитѣ въ Брюкселъ, прѣзъ 1880. год., а най сетнѣ въ парижкитѣ събори прѣзъ 1889. и 1900. год. Обаче всички тия рѣшения сѫ останали безъ практически резултатъ. Ето защо Лиежкиятъ конгресъ е поставилъ пакъ тоя въпросъ на разглеждане, защото е потрѣбно да се циментиратъ създаденитѣ приятелства и да се прѣдизвикатъ симпатии между възпитателитѣ отъ всичкитѣ народи!

Реферира г-нъ P. Cnndde, обичниятъ секретарь на федерацията на белгийскитѣ учители. Той съобщава, че всичкитѣ рапорти, получени по тоя въпросъ, сѫ ентузиасти на идеята: *да се учреди едно международно бюро на учителскитѣ федерации.* Прѣимуществата отъ това биха били безспорни:

1. Съ това би се прѣмахнало разстоянието между учителитѣ отъ разни страни.

2. Би се свързали тѣсни връзки на приятелство и международна солидарность, отъ която всички учители усѣщатъ нужда.

3. Това би помогнало за прогреса на обучението и за повдигането на материалното и моралното положение на учителя.

Станаха дълги и широки разисквания относително състава на бѫдещата учителска конфедерация, но, благодарение на много обстоятелства, между които на първо мѣсто допущането да разискватъ въпроса всички конгресисти, а не само делегатитѣ на учителскитѣ организации, не можа да се опрѣдѣли точно, кои организации ще могатъ да влѣзатъ въ нея и кои не, макаръ отъ друга страна отъ думитѣ на всички говоривши да се виждаше, че организации съ клерикаленъ или политическо-партиенъ духъ — не бива да влѣзатъ въ нея. Пъкъ и обикновено всички въпроси, поставени на разглеждане въ послѣдно засѣдание, биватъ прѣзъ пръсти разглеждани отъ уморенитѣ вече конгресисти. Избра се и интернационално бюро, което да тури въ изпълнение идеята за обединение на учите… организации отъ всички страни. Статути… първата учителска конфедерация на осн… образование сѫ слѣднитѣ:

Чл. 1. Между националнитѣ обществ… съюзи на основнитѣ народни учители отъ … страни се създава единъ интернационален… митетъ, който има за цѣль да свърже … всичкитѣ свои членове връзки на тѣсно … телство и международна солидарность, д… помогне за прогреса на народното възпи… за моралното и материалното повдигане н… телитѣ и учителкитѣ и за възстановява… съгласие и братство между народитѣ.

Чл. 2. Интернационалниятъ комитетъ се … отъ по трима делегати за всѣка нация, … една или повече присъединени (къмъ ин… ционалната конфедерация) федерации. Та… дѣто има повече федерации, послѣднитѣ … чаватъ, по общо съгласие, своитѣ делега… интернационалния комитетъ.

Чл. 3. Интернационалниятъ комитетъ и… бюро, на което той самъ опрѣдѣля число… членоветѣ; той изработва правилникъ за … рѣшния редъ и опрѣдѣля сѣдалището на б…

Чл. 4. Комитетътъ се събира поне вед… въ годината. Той бива повикванъ и на извън… събрание, когато пожелаятъ половината от… съединенитѣ федерации.

Чл. 5. Всѣка федерация поема върху се… разноскитѣ на своитѣ делегати въ сѣдали… на бюрото, но разноскитѣ за мѣстенето на … китѣ делегати ще бѫдатъ за смѣтка на и… националния комитетъ.

Дневниятъ редъ ще се съобщава на де… титѣ доста рано, за да могатъ тѣ да из… въпроситѣ и да вземать мнѣнието на св… опълномощители. Делегатитѣ сѫ свободн… гласуватъ и чрѣзъ писмо.

Чл. 6. Разноскитѣ за администрация, пе… работи, кореспонденция, възнаграждение на … ния секретарь, разноскитѣ по образуванет… библиотека и всички други разноски, глас… отъ бюрото, се покриватъ отъ помощи, от… нати отъ правителства и съюзенитѣ федер… Дѣлътъ (вноската) на всѣка федерация се … дѣля споредъ правилата на бюрото, но … като се опрѣдѣли единъ максимумъ и … минимумъ.

Чл. 7. Бюрото има слѣднитѣ атрибуции…

а) Да образува една библиотека, повѣр… грижитѣ на главния секретарь и съдържаща… китѣ рапорти на национални или мѣстни… греси, училищнитѣ наредби и закони въ ра… страни, статистикитѣ за училища, ученици… тели и пр., всичко наредено по национал… да събере и приведе въ хармония възпитате… насоки на научната педагогика;

б) да посрѣдничи прѣдъ правителства… полза на образованието и учителя;

в) да приготвя учредяването на междуна… конгреси, които ще ставатъ въ по-важнит…

дове на федериранитѣ страни, и да опрѣдѣля мѣстото на тия конгреси.

Чл. 8. Бюрото не може да взема рѣшение, ако абсолютното болшинство отъ неговитѣ членове не е прѣдставено. Всичкитѣ му рѣшения се взематъ съ абсолютно болшинство на присѫтствуващитѣ членове или на прѣдставляващитѣ тая или оная федерация.

За присъединение къмъ учителската конфедерация се прогласиха странитѣ: Англия, Австрия, Белгия, България, Германия, Испания, Люксембургското велико херцогство, Норвегия, Франция, Холандия и Швейцария.

Съ прочитането и приемането на тия статути се завърши дневниятъ редъ на конгреса. Прѣдседательтъ Vanden Dungen изказва сърдечна благодарность на делегатитѣ отъ разнитѣ страни, които дадоха своето съдѣйствие въ работата на конгреса. Той благодари и на общинската администрация на градъ Лиежъ, която не малко е помогнала сѫщо на организаторитѣ на конгреса.

Г-нъ Росиньолъ, обичниятъ прѣдседатель на федерацията на белгийскитѣ учители, закри конгреса съ най-сърдечни думи, изказани по адресъ на всички, които съ своето съдѣйствие усигориха успѣха на конгреса, като изброи поименно всички асоциации и отдѣлни лица. Трогателно бѣше неговото изказване благодарность къмъ секретаря на федерацията, скромния белгийски труженикъ Cnudde, учитель въ малкия градецъ Syngem (Белгия), обичанъ до неимовѣрность отъ всички белгийски учители за неговата самоотвержена и усилена дѣйность, за неговия тихъ и простодушенъ характеръ, за чудната скромность въ обноскитѣ му спрѣмо всички и пр. Пишущиятъ настоящитѣ редове можа да забѣлѣжи радостнитѣ сълзи, които Cnudde порони въ момента, когато почтенниятъ прѣдседатель го прѣгърна и цѣлуна братски, за да му искаже найсърдечно общата благодарность. Cnudde е избранъ за главенъ секретарь на интернационалния комитетъ, който ще държи първото събрание на 2. юний н. ст. въ Мюнхенъ, тъкмо въ деня, въ който германскиятъ учителски съюзъ ще има общъ конгресъ въ сѫщия градъ. Жалкото е само, че отъ България едвали ще присѫтствува нѣкой, тъй като раздоритѣ въ съюза оставятъ тоя въпросъ на заденъ планъ.

15.

...ата на допълнителнитѣ училища (Fortbildungsschulen) въ Великото ...гство Баденъ и новата организация на Манхаймскитѣ основни народни училища

отъ **Д. Цонковъ**,

учитель въ I. Софийска мжжка гимназия.[1])

...а организация на манахайм- ... градски основни народни училища.

... се схване по-добрѣ новата Манхаймска ...илищна организация, считамъ за необхо- ...ѣди да очъртая сжществующето й поло- ...а прослѣдя: 1. като мощенъ исторически ..., ней прѣдшествуващата я — прѣдновоор- ...ония периодъ на манхаймскитѣ основни ..., 2. побужденията за създаването новата ...ция и 3. стадиитѣ на новоорганизаци- ...развитие.

...новоорганизационенъ периодъ.

...рва стадия. До 1870. година народнитѣ ... на градъ Манхаймъ наравно съ всички ... училища въ страната, съгласно прѣдпи- ...на закона, сж били чисто конфесионални ...зпадали на слѣднитѣ видове:

...о *протестанско съкратено 4-класово учи-* ...ъ 8-тѣ годишнини на задължителното ... сж били разпрѣдѣлени на 4 отдѣлни ...ебното врѣме, съгласно закона за народ- ...освѣщение отъ 1869. год., е било равно ... на всички съкратени основни училища ...ата — 16 часа седмично; всѣкой уче- ...щалъ годишно по 2 гулдена училищна ...

...о *протестанско разширено 6-класово учи-* ...тѣ учебни годишнини разпрѣдѣлени въ ... учебното врѣме както при всички раз- ...сновни училища въ великото херцогство ... — 26—30 часа седмично; училищна ...гулдена.

...о *католическо свободно училище* (*Freischule*) ...класа; не се плащало никаква такса.

4. *Едно католическо 4-класово съкратено училище*; учебно врѣме 16 часа седмично; училищна такса два гулдена.

5. *Едно католическо 6-класово разширено училище*; учебно врѣме 26—30 седмични часове; училищна такса 8 гулдена.

6. *Едно еврейско училище*, и

7. *Едно смѣсено дисциплинарно училище Polizeiarmenschule* за дѣца, които сж били заставени насилствено да посѣщаватъ училището, или пъкъ такива, които водили недостойно държане, сж били изключени отъ конфесионалнитѣ училища.

Б. Втора стадия. Прѣзъ 1870. г., съгласно закона за отмѣнение конфесионалния характеръ на основнитѣ училища въ Баденъ, разпрѣдѣлението на манхаймскитѣ градски училища се свежда отъ горѣизложенитѣ дотогава 7 чисто конфесионални видове училища само въ 2 смѣсено-конфесионални, т. е. училища общи за всички конфесии (Simultanschulen):

1. *Едно смѣсено 6-класово разширено училище*: 8-тѣ годишнини сж разпрѣдѣлени на 6 класа: I. класъ — 1. учебна година, II. класъ — 2. учебна година, III. кл. — 3. учебна година, IV. класъ — 4. и 5., V. класъ — 6. и VI. класъ — 7. и 8. учебни годишнини; училищна такса 2 гулдена.

2. *Едно смѣсено 8-класово разширено училище* съ училищна такса 8 гулдена.

Сжществуващето отъ 1860. год. занаятчийско подготвително училище (Gewerbliche Vorschule) се е слѣло съ 8-класовото основно училище, прѣдвидената за сжщото училище учебна материя по математика се е прѣдписала като учебно градиво за 7. и 8. класове на мжжкото 8-класово разширено училище и на дѣйствуващитѣ дотогава учителски сили при сжщото се прѣдоставило водението на 8-тѣ мжжки класове. Обучението при така организиранитѣ два вида основни градски училища — разширено 6-класово, разширено 8-класово — се е водило по отдѣлни учебни планове. Учебниятъ планъ за 6-класовото

[1]) ...ированъ съ прѣдписание № 1668 отъ 24. мартъ

училище е билъ почти нормалниятъ учебенъ планъ за всички основни училища въ Баденъ отъ 1869. год. Едно отстѫпление отъ нормалния планъ е правилъ само прѣдметътъ смѣтане. При тоя прѣдметъ прѣдписаната отъ нормалния планъ учебна материя е била съвсѣмъ своеобразно разпрѣдѣлена по учебни годишнини: тая за първитѣ 4 учебни годишнини трѣбвало да се обработи прѣзъ първитѣ 3 учебни години, а оная за тритѣ горни класове, да се мине прѣзъ послѣднитѣ 4 годишнини.

Учебниятъ планъ за 8-класовото училище по отношение езиковото обучение не е излѣзълъ отъ рамкитѣ на нормалния планъ, при смѣтането, обаче, е прѣтърпѣлъ съвсѣмъ голѣмо измѣнение. Прѣдвиденото споредъ нормалния планъ за 8-тѣ учебни годишнини учебно градиво трѣбвало да се обработи прѣзъ течение на 6-тѣ първи класа, понеже въ 7-я и 8-я кл. (7. и 8. уч. годишнини) трѣбвало да се мине материала по математика, който се е изучвалъ въ дотогавашното занаятчийско училище. Този е билъ въ сѫщия размѣръ, въ какъвто се е минавалъ въ долния и горния III. класъ (Unter-und Ober-terzia) и долния и горния II. класъ (Unter-und Ober-sekunda) на гимназиитѣ. Въ подобна форма е била разпрѣдѣлена и материята по геометрия. При така получената уформировка 7-ятъ и 8-ятъ класове на 8-класовото училище се смятряли като специални, като подготвителни класове за занаятчийското училище, въ което по него врѣме математическитѣ прѣдмети сѫ били застѫпени въ съвсѣмъ широкъ обемъ.

В. Трета стадия. Прѣзъ 1872. г. 6-класовото училище е било разширено въ 8-класово и по тоя начинъ се достигнало до пълно единство въ областьта на основното образование. Всички дѣца, посѣщаващи отъ по-рано първитѣ два вида училища, начиная отъ тая дата сѫ биле задължени безъ разлика на положение да посѣщаватъ новоорганизираното 8-класово училище. Обучението въ така организираното училище общо за всички дѣца, подлежащи на задължително обучение, се е водило по учебния планъ на дотогавашното 8-класово училище. Този се е запазилъ безъ всѣко измѣнение до 1887. год. Прѣзъ течението на тая година е прѣтърпѣлъ нѣкои измѣнения и то само за горнитѣ 4 класа, V—VIII.

Така сведеното до едно общо единство народно училище е продължило своето сѫществуване до учебната 1900—1901. година, прѣзъ която започватъ първитѣ опити върху приложението на новата манхаймска училищна организация, зародена и обмислювана почти прѣзъ течение на тритѣ стадии на прѣдноворганизационния периодъ.

Новоорганизиционенъ периодъ.

Побуждения за нови реформи. Хуманната замисъль на манхаймскитѣ училищни реформатори отъ 1872. год. »всички дѣца, безъ разлика въ състояние, трѣбва да добиятъ едно по-широко основно образование«, несъобразена съ други обстоятелства, играещи важна рол организирането на училищата въ голѣмитѣ дове подобно Манхаймъ, въ кѫсо врѣме е зала своитѣ горчиви резултати: вмѣсто да се на общото число ученици достѫпъ до едн широко образование, до печеляне повече зн се е поставило за болшинството прѣграда, създала прѣчка за достигане и на по-ма знания, прѣдлагани по-рано отъ съкратенотс лище съ 16-часово седмично обучение. Бол ството отъ ученицитѣ по причина неуспѣшно за едно редовно прѣминаване отъ класъ въ сѫ напущали училището съ завършването н мата, шестата, петата, четвъртата, а дори тата степень на основното училище, така, мисленитѣ человѣколюбиви добродѣтели н форматоритѣ отъ 1872. год. несъзнатели пригърнали съвсѣмъ противоположнитѣ манни срѣдства по отношение народното зование; вмѣсто нанапрѣдъ това послѣдн ударило съ бързи крачки наназадъ. За то чешки напрѣдъкъ говорятъ най-красноръ слѣднитѣ двѣ статистически таблици върху вършилитѣ основното си образование уче при манхаймскитѣ градски училища прѣзъ риода отъ 1877. до 1897. година. Първата ставя въ % ония отъ завършилитѣ, които достигнали до единъ отъ нормалнитѣ кла на задължителното обучение, именно: ка процентъ отъ общото число на завърши прѣзъ всѣка година завръшватъ основното образование съ VIII. класъ, какъвъ процент VII. кл., съ VI., съ V. и т. н. Втората дава с съотношението на процентитѣ при отдѣл класове за цѣлия периодъ врѣме.

1. Статистика върху завършилитѣ основнот образование при манхаймскитѣ народни учи. прѣзъ периода 1877.—1897. год.

Момчета.

Учебни години	Общо число на завършилитѣ училището	Завършилитѣ съ отдѣлнитѣ класове въ проценти						
		I	II	III	IV	V	VI	VII
1877—78	238		—	0·41	0·83	12·18	35·71	37·00
1878—79	245			—	5·71	11·02	31·84	34·69
1879—80	271	—	0·37	0·74	4·44	10·70	40·96	28·03
1880—81	249			—	2·81	12·04	39·75	28·55
1881—82	279			0·36	3·23	10·04	30·82	40·14
1882—83	273	-	—	0·73	5·84	14·64	31·47	31·47
1883—84	315	—		1·27	5·07	12·06	29·52	31·46
1884—85	296	—		—	3·01	15·22	28·04	33·11
1885—86	322	—		—	3·44	13·04	32·29	32·91
1886—87	336	—		—	4·76	10·12	25·30	37·20
1887—88	407	—		0·49	0·98	10·31	27·27	37·59
1888—89	430			0·45	2·74	8·24	24·27	35·26
1889—90	522	-	--	0·19	3·22	10·45	22·23	37·65

Общо число на завършилитѣ училището	Завършилитѣ съ отдѣлнитѣ класове въ проценти							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
496	—	—	0·80	3·63	12·50	23·79	32·25	27·01
450			0·67	2·00	7·55	19·78	39·11	30·89
523	-		0·38	1·91	9·37	22·.8	39·01	27·15
507	—	—	0·39	0·20	6.51	19·13	40·63	33·14
430	--	—	0·46	2·33	7·44	22·79	36·51	30·47
490	-	-	-	1·23	8·16	18·98	41·02	30·61
474	-	0·21	0·42	1 69	7·17	18·98	38·80	32·69
Момичета.								
229		-	1·31	6·11	17·03	27.51	29·26	18·78
230	—	--	1·74	3·47	11·73	32·18	31·74	19·14
279		—	0·36	2·15	15·65	30·79	32·57	16·47
313	--		0·96	4·15	17·54	28·13	34·82	16·29
298	-	—	--	4·36	13·75	30·53	35·23	16·14
321	—	—	0·93	3·43	14·33	28·85	32·09	23·36
332	—	0·30	0·60	5·40	11·13	29·80	38·23	14·44
315	—		0·95	3·71	17·46	24·44	31·74	21·65
370	—	—	0·27	4·05	14·09	28·18	36·45	21·06
385	—	—	0·26	3·88	12·43	24·60	32·63	25·90
469	—		0·21	2·34	11·29	22·36	39·62	24·07
518	0·19	—		2·32	11·39	22·00	38·21	25·86
520		0·19	0·96	3·84	11·90	18·62	39·16	25·15
589	-	0·17	0·17	4·41	14·44	19·02	42·64	19·19
578	--	—	0·34	3·46	8·65	21·79	41·86	23·87
634			0·47	3·79	10·75	22·55	41·96	20·50
487			0·20	4·11	10·06	21·44	42·71	18·48
513		-	0·78	2·53	9·73	21·25	46·20	19·49
533	—	—	0·19	2·81	11·63	24·20	45·97	15·20
556	—		0·54	3·96	7·55	20·68	46·21	21·04

процентъ на завършилитѣ образованието ıанхаймскитѣ народни училища прѣзъ периода отъ 1877.—1897. год.

Срѣдниятъ процентъ на завършилитѣ ученици			
а) момчета		б) момичета	
за врѣме отъ		за врѣме отъ	
1877-1887	1887-1897	1877-1887	1887-1897
--	—	--	0·02
0.04	0·02	0·03	0·04
0·35	0·42	0·68	0·39
3·96	2·01	4·07	3·40
12·11	8·80	14·26	10·74
32·25	21·63	27·67	21·64
33·49	37·84	33·72	42·45
17·77	29·21	19·52	21·23

Отъ втората таблица се оказва слѣдното:

1. За периода 1877.—1887. год.

Отъ всички момчета, навършили задължителното си образование прѣзъ този периодъ, сж могли да достигнатъ и го завършатъ съ 8. класъ срѣдно само 17·77%, останалитѣ 82·23%, почти 5/6 отъ всички навършили 8-тѣ си задължителни учебни годишнини, не сж могли да достигнатъ до послѣдния, 8-я класъ; отъ тия 82·23% до 7-я класъ сж достигнали само 33·49%, така че прѣзъ периода отъ 1877.—1887. год. само 48·74% (82·23—33·49), значи почти половината отъ завършилитѣ образованието си момчета не сж могли да достигнатъ до горнитѣ два класа.

Отъ завършилитѣ образованието си прѣзъ този периодъ *момичета* не сж достигнали до послѣдния класъ 80·44%, т. е. 445 отъ общото число; а почти половината (46·82%) не сж достигнали до горнитѣ два класа, 7-я и 8-я.

2. За периода 1887.—1897. год.

Срѣдниятъ процентъ на *момчетата,* завършили основното си образование съ 8-я класъ, достига цифрата 29·21; значи 70·79%, т. е. повече отъ 2/3 на навършилитѣ прѣзъ този периодъ не сж достигнали до 8-я класъ. Отъ тия 70·79% съ 7. класъ сж завършили 37·84%, така че 32·95%, т. е. 1/3 отъ общото число на навършилитѣ момчета не сж достигнали до горнитѣ два класа.

Отъ момичетата 78·77%, т. е. 4/5 отъ общото число, не сж достигнали 8-я класъ, а 36·32%, т. е. 1/3 отъ общия брой, не сж достигнали горнитѣ два класа, седмия и осмия.

Слѣдъ дългогодишно старателно проучване причинитѣ на тази съвсѣмъ нежелателна назадничавость, поставяща манхаймскитѣ градски училища почти на послѣдно мѣсто между редоветѣ на градскитѣ училища въ цѣлата страна, подкрѣпено съ статистически данни и редъ сравнителни таблици върху градскитѣ училищни организации въ великото херцогство Баденъ. Поставяни въ сравнение съ манхаймската училищна организация отъ 1872 год., натовареният съ общото ржководене и управление на послѣднитѣ градски училищенъ съвѣтникъ (Stadtschulrat) и ректоръ D-r A. Sickinger съзира причинитѣ на кореняшото се зло въ учебния планъ, особено въ тоя по смѣтане и геометрия, въ несъразмѣрностьта между учебното врѣме и учебното градиво при тия два прѣдмети, въ сѣмейното положение и дѣеспособностьта на ученицитѣ. Като най-мощенъ факторъ, обаче, въ областьта на неуспѣха и постоянно растящия процентъ на недостигащитѣ до послѣднитѣ два класа D-r Sickinger съзира въ учебното градиво по смѣтане и геометрия, което отъ врѣмето на приравняване всички видове училища, включая и подготвителното занаятчийско, въ единъ общъ видъ е било разпрѣдѣлено съвсѣмъ несъобразно съ дѣтскитѣ схващателни способности. Че дѣйствително това е така, показва

училище е билъ почти нормалниятъ учебенъ планъ за всички основни училища въ Баденъ отъ 1869. год. Едно отстѫпление отъ нормалния планъ е правилъ само прѣдметътъ смѣтане. При тоя прѣдметъ прѣдписаната отъ нормалния планъ учебна материя е била съвсѣмъ своеобразно разпрѣдѣлена по учебни годишнини: тая за първитѣ 4 учебни годишнини трѣбвало да се обработи прѣзъ първитѣ 3 учебни години, а оная за тритѣ горни класове, да се мине прѣзъ послѣднитѣ 4 годишнини.

Учебниятъ планъ за 8-класовото училище по отношение езиковото обучение не е излѣзълъ отъ рамкитѣ на нормалния планъ, при смѣтането, обаче, е прѣтърпѣлъ съвсѣмъ голѣмо измѣнение. Прѣдвиденото споредъ нормалния планъ за 8-тѣ учебни годишнини учебно градиво трѣбвало да се обработи прѣзъ течение на 6-тѣ първи класа, понеже въ 7-я и 8-я кл. (7. и 8. уч. годишнини) трѣбвало да се мине материала по математика, който се е изучвалъ въ дотогавашното занаятчийско училище. Този е билъ въ сѫщия размѣръ, въ какъвто се е минавалъ въ долния и горния III. класъ (Unter-und Ober-terzia) и долния и горния II. класъ (Unter-und Ober-sekunda) на гимназиитѣ. Въ подобна форма е била разпрѣдѣлена и материята по геометрия. При така получената уформировка 7-ятъ и 8-ятъ класове на 8-класовото училище се смятряли като специални, като подготвителни класове за занаятчийското училище, въ което по него врѣме математическитѣ прѣдмети сѫ били застѫпени въ съвсѣмъ широкъ обемъ.

В. Трета стадия. Прѣзъ 1872. г. 6-класовото училище е било разширено въ 8-класово и по тоя начинъ се достигнало до пълно единство въ областьта на основното образование. Всички дѣца, посѣщаващи отъ по-рано първитѣ два вида училища, начиная отъ тая дата сѫ биле задължени безъ разлика на положение да посѣщаватъ новоорганизираното 8-класово училище. Обучението въ така организираното училище общо за всички дѣца, подлежащи на задължително обучение, се е водило по учебния планъ на дотогавашното 8-класово училище. Този се е запазилъ безъ всѣко измѣнение до 1887. год. Прѣзъ течението на тая година е прѣтърпѣлъ нѣкои измѣнения и то само за горнитѣ 4 класа, V—VIII.

Така сведеното до едно общо единство народно училище е продължило своето сѫществувание до учебната 1900—1901. година, прѣзъ която започватъ първитѣ опити върху приложението на новата манхаймска училищна организация, зародена и обмисловaна почти прѣзъ течение на тритѣ стадии на прѣдновоорганизационния периодъ.

Новоорганизиционенъ периодъ.

Побуждения за нови реформи. Хуманната замисъль на манхаймскитѣ училищни реформатори отъ 1872. год. «всички дѣца, безъ разлика на състояние, трѣбва да добиятъ едно по-широко основно образование», несъобразена съ други обстоятелства, играещи важна ро... организирането на училищата въ голѣмит... дове подобно Манхаймъ, въ кѫсо врѣме ... зала своитѣ горчиви резултати: вмѣсто да с... на общото число ученици достѫпъ до ед... широко образование, до печеляне повече з... се е поставило за болшинството прѣграда... създала прѣчка за достигане и на по-м... знания, прѣдлагани по-рано отъ съкратенот... лище съ 16-часово седмично обучение. Бо... ството отъ ученицитѣ по причина неуспѣшн... за едно редовно прѣминаване отъ класъ въ... сѫ напущали училището съ завършването в... мата, шестата, петата, четвъртата, а дори ... тата степень на основното училище, така, ... мисленитѣ човѣколюбиви добродѣтели ... форматоритѣ отъ 1872. год. несъзнател... пригърнали съвсѣмъ противоположнитѣ ... манни срѣдства по отношение народното ... зование; вмѣсто нанапрѣдъ това послѣд... ударило съ бързи крачки наназадъ. За т... чешки напрѣдъкъ говорятъ най-краснор... следнитѣ двѣ статистически таблици връ... вършилитѣ основното си образование уч... при манхаймскитѣ градски училища прѣ... риода отъ 1877. до 1897. година. Първата ... ставя въ % ония отъ завършилитѣ, кои... достигнали до единъ отъ нормалнитѣ к... на задължителното обучение, именно: к... процентъ отъ общото число на завърш... прѣзъ всѣка година завръшватъ основно... образование съ VIII. класъ, какъвъ процен... VII. кл., съ VI., съ V. и т. н. Втората дава ... съотношението на процентитѣ при отдѣ... класове за цѣлия периодъ врѣме.

1. Статистика върху завършилитѣ основно... образование при манхаймскитѣ народни уч... прѣзъ периода 1877.—1897. год.

Момчета.

Учебни години	Общо число на завършилитѣ ученици	Завършилитѣ съ отдѣлнитѣ клас... въ проценти						
		I	II	III	IV	V	VI	VII
1877—78	238	—	—	0·41	0·83	12·18	35·71	37·00
1878 79	245				5·71	11·02	31·84	34·69
1879 80	271	-	0·37	0·74	4·44	10·70	40·96	28·03
1880 -81	249	—	-	—	2·81	12·04	39·75	28·55
1881 82	279	—		0·36	3·23	10·04	30·82	40·14
1882- -83	273	—	—	0·73	5·84	14·64	31·47	31·47
1883 84	315		—	1·27	5·07	12·06	29·52	31·46
1884 85	296	—	—	—	3·01	15·22	28·04	33·11
1885 86	322	—	-		3·44	13·04	32·29	32·91
1886 87	336	—		-	4·76	10·12	25·30	37·20
1887 88	407	--	--	0·49	0·98	10·31	27·27	37·59
1888 -89	430		—	0·45	2·74	8·24	24·27	35·26
1889 90	522	—	—	0·19	3·22	10·45	22·23	37·65

Общо число на завършилитѣ училището	Завършилитѣ съ отдѣлнитѣ класове въ проценти							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
496	—	—	0·80	3·63	12·50	23·79	32·25	27·01
450	--	--	0·67	2·00	7·55	19·78	39·11	30·89
523	—	—	0·38	1·91	9·37	22·18	39·01	27·15
507		—	0·39	0·20	6.51	19·13	40·63	33·14
430	--		0·46	2·33	7·44	22·79	36·51	30·47
490		–	—	1·23	8·16	18·98	41·02	30·61
474	—	0·21	0·42	1·69	7·17	18·98	38·80	32·69
Момичета.								
229	—	—	1·31	6·11	17·03	27.51	29·26	18·78
230	-		1·74	3·47	11·73	32·18	31·74	19·14
279		--	0·36	2·15	15·65	30·79	32·57	16·47
313		—	0·96	4·15	17·54	28·13	34·82	16·29
298	—	-	—	4·36	13·75	30·53	35·23	16·14
321		—	0·93	3·43	14·33	28·85	32·09	23·36
332		0·30	0·60	5·40	11·13	29·80	38·23	14·44
315	—	—	0·95	3·71	17·46	24·44	31·74	21·63
370	—	—	0·27	4·05	14·09	28·18	36·45	21·06
385			0·26	3·88	12·43	24·60	32·63	23·90
469	—	—	0·21	2·34	11·29	22·36	39·62	24·07
518	0·19	—	—	2·32	11·39	22·00	38·21	25·86
520	—	0·19	0·96	3·84	11·90	18·62	39·16	25·15
589	—	0·17	0·17	4·41	14·44	19·02	42·64	19·19
578	–	-	0·34	3·46	8·65	21·79	41·86	23·87
634			0·47	3·79	10·75	22·55	41·96	20·50
487	—	—	0·20	4·11	10·06	21·44	42·71	18·48
513		–	0·78	2·53	9·73	21·25	46·20	19·49
533	—	–	0·39	2·81	11·63	24·20	45·97	15·20
556	—		0·54	3·96	7·55	20·68	46·21	21·04

процентъ на завършилитѣ образованието манхаймскитѣ народни училища прѣзъ периода отъ 1877.—1897. год.

Срѣдниятъ процентъ на завършилитѣ ученици			
а) момчета		б) момичета	
за врѣме отъ		за врѣме отъ	
1877–1887	1887–1897	1877–1887	1887–1897
--	–	—	0·02
0.04	0·02	0·03	0·04
0·35	0·42	0·68	0·39
3·96	2·01	4·07	3·40
12·11	8·80	14·26	10·74
32·25	21·63	27·67	21·64
33·49	37·84	33·72	42·45
17·77	29·21	19·52	21·23

Отъ втората таблица се оказва слѣдното:

1. За периода 1877.—1887. год.

Отъ всички момчета, навършили задължителното си образование прѣзъ този периодъ, сж могли да достигнатъ и го завършатъ съ 8. класъ срѣдно само 17·77%, останалитѣ 82·23%, почти 5/6 отъ всички навършили 8-тѣ си задължителни учебни годишнини, не сж могли да достигнатъ до послѣдния, 8-я класъ; отъ тия 82·23% до 7-я класъ сж достигнали само 33·49%, така че прѣзъ периода отъ 1877.—1887. год. само 48·74% (82·23—33·49), значи почти половината отъ завършилитѣ образованието си момчета не сж могли да достигнатъ до горнитѣ два класа.

Отъ завършилитѣ образованието си прѣзъ този периодъ *момичета* не сж достигнали до послѣдния класъ 80·44%, т. е. 445 отъ общото число; а почти половината (46·82%) не сж достигнали до горнитѣ два класа, 7-я и 8-я.

2. За периода 1887.—1897. год.

Срѣдниятъ процентъ на *момчетата,* завършили основното си образование съ 8-я класъ, достига цифрата 29·21; значи 70·79%, т. е. повече отъ 2/3 на навършилитѣ прѣзъ този периодъ не сж достигнали до 8-я класъ. Отъ тия 70·79% съ 7. класъ сж завършили 37·84%, така че 32·95%, т. е. 1/3 отъ общото число на навършилитѣ момчета не сж достигнали до горнитѣ два класа.

Отъ момичетата 78·77%, т. е. 4/5 отъ общото число, не сж достигнали 8-я класъ, а 36·32%, т. е. 1/3 отъ общия брой, не сж достигнали горнитѣ два класа, седмия и осмия.

Слѣдъ дългогодишно старателно проучване причинитѣ на тази съвсѣмъ нежелателна назадничавость, поставяща манхаймскитѣ градски училища почти на послѣдно мѣсто между редоветѣ на градскитѣ училища въ цѣлата страна, подкрѣпено съ статистически данни и редъ сравнителни таблици върху градскитѣ училищни организации въ великото херцогство Баденъ. Поставяни въ сравнение съ манхаймската училищна организация отъ 1872 год., натоварениятъ съ общото ржководене и управление на послѣднитѣ градски училищенъ съвѣтникъ (Stadtschulrat) и ректоръ D-r A. Sickinger съзира причинитѣ на коренящото се зло въ учебния планъ, особено въ тоя по смѣтане и геометрия, въ несъразмѣрностьта между учебното врѣме и учебното градиво при тия два прѣдмети, въ сѣмейното положение и дѣеспособностьта на ученицитѣ. Като най-мощенъ факторъ, обаче, въ областьта на неуспѣха и постоянно растещия процентъ на недостигащитѣ до послѣднитѣ два класа D-r Sickinger съзира въ учебното градиво по смѣтане и геометрия, което отъ врѣмето на приравняване всички видове училища, включая и подготвителното занаятчийско, въ единъ общъ видъ е било разпрѣдѣлено съвсѣмъ несъобразно съ дѣтскитѣ схващателни способности. Че дѣйствително това е така, показва

най-добрѣ статистиката за навършилитѣ задължителното си образование при сѫщата организация прѣзъ периода отъ 1887.—1897. год. Отъ прѣдставенитѣ за тая цѣль по-горѣ таблици 1. и 2. се вижда, че отъ 1877.—1887. г. процентътъ на достигналитѣ до горнитѣ два класа е по-нисъкъ отколкото оня прѣзъ периода отъ 1887.—1897. год. Това сравнително подобрение се обусловва най-много отъ направенитѣ прѣзъ 1887. г. промѣни въ учебния планъ, най-вече по прѣдметитѣ смѣтане и геометрия.

За илюстриране този справедливъ упрекъ върху учебния планъ по смѣтане, ще изложа въ една сравнителна таблица разпрѣдѣлението на учебния материялъ по сѫщия прѣдметъ въ три разни форми: 1) споредъ баденския нормаленъ учебенъ планъ, 2) споредъ учебния планъ на карлсруйскитѣ основни разширени училища и 3) споредъ учебния планъ на манхаймското 8-класово разширено училище.

Сравнителенъ прѣгледъ върху разпрѣдѣлението на учебното градиво по смѣтане.

1. учебна година. Дѣца на възрасть 6—7 год.

Споредъ нормалния планъ за баденскитѣ основни училища	Споредъ учебния планъ за разширеното училище въ Карлсруе	Споредъ уч. планъ за разширеното учил. въ Манхаймъ слѣдъ прѣработката му въ 1887. год.
Седмично 3—4 часа.	*Седмично 5 часа.*	*Седмично 6 часа.*
Прибавяне и отнемане числата 1—5 отъ числовия кржгъ 1—20. Означаване числата чрѣзъ черти и цифри	Образуване основнитѣ числа 1—10. Разлагане отдѣлнитѣ основни числа чрѣзъ прибавяне, отнемане и сравнение. Разширение кржга на числата 1—20. Прибавяне и отнемане числата 1—5 въ числовия кржгъ 1—20 съ и безъ разлагане Прѣдставяне числата чрѣзъ черти, послѣ съ цифри.	Прибавяне и отнемане числата 1—5 въ числовия кржгъ 1—15 включително. Означаване числото посрѣдствомъ черти и цифри.

2. учебна година. Дѣца на възрастъ 7—8 год.

Седмична 3—4 часа.	*Седмично 6 часа.*	*Седмично 6 часа*
Прибавяне и отнемане числата 1—10 въ числовия кржгъ 1—100. Прѣдставяне числата посрѣдствомъ цифри.	Разширение числовия кржгъ 1—100. Запознаване съ цифритѣ и значението на цифровитѣ мѣста. Прибавяне и отнемане числата 1—10 въ кржга 1—100.	Прибавяне и отнемане числата 1—10 въ кржга 1—100. Умножение и дѣление въ числовия кржгъ 1—100 Запознаване съ цифритѣ.

3. учебна година. Дѣца на възрасть 8—9 год.

Седмично 3—4 часа.	*Седмично 6 часа.*	*Седмично 6 часа.*
Умножение и дѣление въ числовия кржгъ 1—100 Прибавяне и отнемане (устно и писмено) едно- и двуцифрени числа въ числовия кржгъ 1—1000	Умножение и дѣление въ числовия кржгъ 1—100 Разширение числовия кржгъ до 1000. Прибавяне и отнемане едно-, дву и трицифрови числа отъ споменатия числовъ кржгъ (устно и писмено).	Разширение числовия кржгъ 1—1000. Прибавяне и отнемане едно- дву- и трицифрови числа въ кржга на числата 1—1000. Умножение и дѣление съ числата 1—1000. Четиритѣ основни дѣйствия въ безкрайния числовъ кржгъ (писмено).

4. учебна година. Дѣца на възрасть 9—10 г

Споредъ нормалния планъ за баденскитѣ основни училища	Споредъ учебния планъ за разширеното училище въ Карлсруе	Споредъ уч. п за разширеното въ Манхаймъ с прѣработката и 1887 год.
Седмично 3—4 часа	*Седмично 6 часа.*	*Седмично 5 ч*
Умножение и дѣление въ кржга на числата 1—1000. Четиритѣ основни дѣйствия въ безкрайния числовъ кржгъ (писмено).	Умножение и дѣление въ числовия кржгъ 1—1000. Четиритѣ основни дѣйствия въ безкрайния числовъ кржгъ (писмено).	Запознаване с китѣ, теглилкитѣ нетитѣ. Прѣвръ Четиритѣ дѣйств съставнитѣ имен числа. Запознава десетичнитѣ дро

5. учебна година. Дѣца на възрасть 10—11 го

Седмично 3—4 часа.	*Седмично 5 часа.*	*Седмично 4 ча*
Повторение. Четиритѣ основни дѣйствия съ съставнитѣ именовани числа. (Мѣркитѣ и теглилкитѣ).	Мѣрки, теглилки и монети. Прѣвръщане по-висоши сортове въ по-низши и обратно.	Десетичнитѣ д Проститѣ дроби(у и писмено.) Съкр ние и привеждане ститѣ дроби въ е къвъ знаменател

6. учебна година. Дѣца на възрасть 11—12 го

Седмично 3—4 часа.	*Седмично 5 часа.*	*Седмично 4 ча*
Повторение по-раншното въ безкрайния числовъ кржгъ. Изчисляване на врѣмето, задачи. Прости дроби. Десетични дроби. Привеждане къмъ единица.	Учене за дробитѣ. произходъ и видове на дробитѣ. Прѣвръщане неправилни дроби въ смѣсени и обратно. Увеличение и съкращение на дробитѣ. Четиритѣ дѣйствия съ проститѣ дроби. — Десетични дроби: четиритѣ дѣйствия. Прѣвръщане прости дроби въ десет. и обратно. Привеждане къмъ единица.	Повторение н ното за дробитѣ срѣдствомъ рѣш по-трудни задачи. сти задачи отъ с по-тройно правил

7. учебна година. Дѣца на възрасть 11—12 го

Седмично 3—4 часа.	*Седмично 5 часа*	*Седмично 4 ча*
Повторение за проститѣ и десет. дроби. Просто тройно правило. Сложно тройно правило. (Прѣсмѣтане лихви, проценти, печалби, загуби и пр.)	Просто и сложно тройно правило. (Прѣсмѣтане лихви, проценти, печалби, загуби и пр.)	*Момчета:* Раз ние на сложно-т мото правило (у и писмено). Изч ние лихви, проце печалби, загуби, шения и пр. — Из чение квадратен рень. *Момичета:* Сло тройно правило (у и писмено). Прѣ тане лихви и отб

8. учебна година. Дѣца на възрасть 13—14 го

Седмично 3—4 часа	*Седмично 5 часа*	*Седмично 4 ча*
Продължение отъ 7. учеб. година. Останалитѣ видове отъ търговското прѣсмѣтане. Смѣшение, отбивъ, срочни изплащания, срѣдно аритметическо.	Продължение отъ 7. година. Проценти, лихви, печалби, отбивъ, срѣдно-аритметическо, смѣшение, съдружествено правило, срочно изплащане, прѣсмѣтане съ цѣнни книжа.	*Момчета:* По-с ни задачи отъ сло тройно правило. метрически пропор Уравнение квадра коренъ. *Момичета:* Сло тройно правило оглeдъ върху д дамския и стопан животь. — Сѣме

ъ прѣдставения тукъ сравнителенъ прѣгледъ
учебното градиво по смѣтане се вижда,
ебниятъ планъ на карлсруйското разширено
ще, изработенъ прѣзъ 1893. год. отъ тога-
ія окрѫженъ училищенъ инспекторъ, сега-
ървъ училищенъ съвѣтникъ (Oberschulrat)
министерството на просвѣщението, както
ошение прѣдвидената материя, така и по
ение разпрѣдѣлението ѝ по учебни години,
низа вънъ отъ рамкитѣ на нормалния уче-
планъ за баденскитѣ основни училища;
обаче за манхаймскитѣ градски училища,
отенъ прѣзъ 1887. год., прѣвишава отъ
страна крайната цѣль на нормалния уче-
планъ, отъ друга прѣдставлява едно съв-
очибиеще размѣстване на учебното градиво
олнитѣ и срѣднитѣ класове. Прѣдвидениятъ
алъ споредъ карлсруйския и нормалния
плановe за първитѣ 5 учебни години, при
мскитѣ училища се минава само въ пър-
уч. години; материалътъ, прѣдвиденъ спо-
първитѣ два плана за долнитѣ три класа,
ава при манхаймскитѣ училища само въ
долни класа. Въпрѣки тая висока цѣль,
нхаймскитѣ училища сѫ прѣдвидени много
ко учебни часове въ сравнение съ карл-
китѣ. Още по-очибиеща става несъобрази-
стьта на учебното градиво съ врѣмето, като
авнението за тая цѣль се привеждатъ и
бергскитѣ градски основни разширени
ща, които иматъ почти сѫщата учебна
и градивно разпрѣдѣление при смѣтането
и манхаймскитѣ, обаче едно много по-
о число учебни часове Това ще се види
дѣлната таблица:

*часове по смѣтане при градскитѣ основни
ща въ Карлсруе, Манхаймъ и Хайделбергъ.*

	Брой на часоветѣ по смѣтане					
ове	Карлсруе		Манхаймъ		Хайделбергъ	
	седмични	годишни	седмични	годишни	седмични	годишни
	5	220	6	264	6	264
	6	264	6	264	8	352
	6	264	6	264	8	352
	6	264	5	220	8	352
	5	220	4	176	6	264
	5	220	4	176	6	264
	5	220	4	176	6	264
I.	5	220	4	176	6	264
	43	1892	39	1716	54	2376

едъ тоя сравнителенъ прѣгледъ, на всѣко
прѣминаваше редовно отъ първия до по-
я класъ, стоятъ на разположение прѣзъ
е на 8-тѣ му учебни години:
ъ Хайделбергъ — за постигане сѫщата
цѣль — 660 часа (2376 — 1716 = 660);

б) Въ Карлсруе — за постигане една сравнително много по-ограничена цѣль — 176 часа (1892 — 1716 = 176)

повече отколкото на едно дѣте при Манхаймскитѣ народни училища.

Колкото по отношение на долнитѣ класове, въ които се обработватъ 4-тѣ основни аритметически дѣйствия съ многозначнитѣ числа въ безкрайния числовъ крѫгъ въпросътъ взема слѣдния видъ:

Учебни часове по смѣтане при долнитѣ класове на манхаймското, карлсруйското и хайделбергското разширено основно училище.

	Училище въ	Класове	Възрастъ на учениц.	Общо число на уч. часове
1	Карлсруе	I—V	6 – 11 год.	1232
2	Хайделбергъ . .	I—IV	6—10 „	1320
3	Манхаймъ	I—IV	6 – 10 „	1012

За заучване една и сѫща учебна материя ученицитѣ отъ първитѣ два града — Карлсруе, Хайделбергъ — иматъ на разположение много повече учебни часове, отколкото ония въ Манхаймъ, именно:

а) въ Хайделбергъ 308 часа (1320—1012) повече,

б) въ Карлсруе 220 часа (1232 – 1012) повече, и при това само по здраво разбиране и по-добра схватлива способност.

Тази голѣма несъобразителность на учебната цѣль съ врѣмето се е отразила навредѣ злѣ върху ученицитѣ отъ долнитѣ класове, гдѣто по причина многото материалъ при прѣдвиденото кратко врѣме отъ една страна и пълната несъобразителность на учебното градиво съ дѣтскитѣ душевни способности отъ друга, сѫ довели до едно съвсѣмъ неосновно, съвсѣмъ повърхностно минаване фундаменталната учебна материя на смѣтането. Злото, обаче, не се е ограничило само въ долнитѣ класове. Прѣподавателитѣ при горнитѣ класове, а сѫщо и тия при допълнителнитѣ училища сѫ изявили постоянни оплаквания вслѣдствие недостатъчнитѣ знания, които учениците донасяли съ себе си отъ долнитѣ класове на основното училище. Това е об[illegible] и на по-високитѣ училища [illegible] поводъ за прибѣгване до нѣкои спасителни мѣрки. Като една такава се зароди мисъльта на многозаслужилия въ тая посока градски училищенъ съвѣтникъ D-r A. Sickinger за една нова организация на манхаймскитѣ градски основни училища.

Основитѣ на новата организация.

Като най-могѫщъ, най-основенъ факторъ за създаване новата училищна организация D-ръ Сикингеръ взема дѣтската образователна способ-

ность. Тоя, казва той, е резултатъ отъ многобройни неопрѣдѣлени и неразясними фактори, най важнитѣ отъ които сж тѣлесното състояние, прилежанието и домашнитѣ отношения (възпитание и отхрана) на дѣтето. Приематъ ли се тия три главни фактори като значуща мѣрка при опрѣдѣление образователнитѣ способности и се разпаднатъ на по три отдѣлни степени: *добро, срѣдно, недостатъчно,* то се явяватъ слѣднитѣ видове училищни типове:

Групиране ученицитѣ споредъ образователнитѣ имъ способности:

I. категория			II. категория			III. категория		
тѣлесно състояние	прилежание	домашно състояние	тѣлесно състояние	прилежание	домашно състояние	тѣлесно състояние	прилежание	домашно състояние
добро	добро	добро	добро	срѣдно	срѣдно	срѣдно	недост.	недост.
добро	добро	срѣдно	добро	срѣдно	недост.	недост.	добро	срѣдно
добро	добро	недост.	добро	недост.	добро	недост.	срѣдно	добро
добро	срѣдно	добро	добро	недост.	срѣдно	недост.	срѣдно	срѣдно
срѣдно	добро	добро	добро	недост.	недост.	недост.	срѣдно	недост.
срѣдно	добро	срѣдно	срѣдно	добро	недост.	недост.	недост.	добро
			срѣдно	срѣдно	добро	недост.	недост.	срѣдно
			срѣдно	срѣдно	срѣдно	недост.	недост.	недост.
			срѣдно	срѣдно	недост.			
			срѣдно	недост.	добро			
			недост.	добро	добро			

Съобразно тази групировка на ученицитѣ, д-ръ Сикингеръ направлява съграждането новата училищна организация. Прѣдвидъ тритѣ разни категории, трѣбало би да се разпрѣдѣлятъ всички ученици при основното училище сжщо на три училищни отдѣли съ различни по количество и качество учебни цѣли; понеже по-голѣмата часть отъ ученицитѣ на I. категория прѣминава слѣдъ нѣколкогодишно прѣбиваване отъ основното въ нѣкои отъ срѣднитѣ училища, то за по-умѣстно и по-леко приложимо прѣпоржчва сжщиятъ едно дѣление само за двѣ категории:

1. Да се устрои единъ учебенъ отдѣлъ съ по-висока учебна цѣль за ученицитѣ отъ I. категория и за ония отъ по-способнитѣ на II. категория — *разширено училище,* и

2. Да се устрои единъ учебенъ отдѣлъ съ по-кратка цѣль за по-слабитѣ ученици отъ II. категория и ония отъ III. категория — *съкратено училище.*

Съ подобенъ дележъ организаторътъ
вата реформа дохожда до задължени
баденския законъ 2 вида основни уч
съкратени и разширени, само че, за р
отъ ония въ селата, прѣдвижда за съкра
вмѣсто 16 часа 22—26, а за разширени
пазва законното число седмични часове — 2
При разширение учебното врѣме (22—26
часове) отъ една страна и съкратената
материя и постепененъ, съобразно съ дѣ
способность, ходъ на обучението отъ др
дава възможность, щото и слабонадарен
умствено отношение да могатъ съ успѣ
кара задължителнитѣ си 8 учебни годиш
училището, като сжщеврѣменно изнесатъ с
си въ живота необходимитѣ основни поз

При замисъла на една подобна двукат
групировка — разширенъ и съкратенъ
отдѣлъ —, съобразена съ дѣтскитѣ об
телни способности, д-ръ Сикингеръ ук
начинъ за нейното реализиране. За да
падне въ грѣшка или противоречие межд
гогическитѣ и практическитѣ страни
форменото прѣдложение, прѣди всичко
огледъ и взема подъ внимание мѣркитѣ,
гани въ това отношение при всички сжщест
въ страната градски училища, а най-веч
на карлсруйскитѣ основни училища. При
на ученицитѣ въ разширения или съкр
отдѣлъ на карлсруйскитѣ основни учил
обусловено отъ училищната такса от
страна, а отъ друга е прѣдоставено на
телското желание. Съкратеното учили
Карлсруе е безплатно и задължително;
стжпване въ разширеното се плаща г
такса отъ 8 марки (10 лева), беднитѣ у
плащатъ намалени такси или съвсѣмъ с
бождаватъ, това, обаче, е съвсѣмъ огра
сумата за подобни благотворителности
отмѣрена, така че не всички желаещи
да постжпятъ въ разширеното училище. Д
кингеръ не желае подобни мѣрки при
организация. Като взема подъ съобр
обстоятелството, че много отъ способнит
синове и дъщери на бѣдни родители, пр
невъзможностьта само да заплатятъ изис
се училищна такса, се заставятъ да посѣ
съкратеното училище, когато пъкъ от
страна много съвсѣмъ неспособни заемат
въ разширеното училище само затова,
дѣца на заможни родители, дохожда до
ливото заключение: съ подобни мѣрки н
се прѣмахва сжществуващиятъ училищенъ
а ще се поощри въ още по-висока
между ученицитѣ отъ съкратения учи
отдѣлъ ще попаднатъ и способни и
съкратеното учебно градиво и начинътъ
чаване, несъобразени съ еднитѣ и другит
се отразили съвсѣмъ злѣ върху общия
вателенъ напрѣдъкъ; сжщото това, дор
още по-нежелателна форма, би се случил
разширения учил. отдѣлъ: попадналитѣ тук
ученици съвсѣмъ не биха могли да с

то съ по-висока учебна цѣль, поради
ха се само влачили отъ класъ въ класъ,
звършатъ задължителнитѣ си учебни го-
И съ прѣмахването на училищата
разширеното училище при незадължи-
у характеръ не се прѣмахва сѫществува-
, понеже, прѣдвидъ прѣдставеното право
елитѣ да пращатъ дѣцата си въ единия
ния училищенъ отдѣлъ, и първиятъ ѝ
ще бѫдатъ винаги населявани и отъ
тегории ученици (силни, слаби). Поради
ова създательтъ на реформата дохожда
ано заключение: ако трѣбва всѣки учи-
отдѣлъ да бѫде посѣтенъ отъ съотвѣтно-
иранитѣ за него ученици, то като мѣро-
рка при разпрѣдѣлението трѣба да се
желанието на родителитѣ, не таксо-
о, а прѣдметътъ на обучението, самото
е. обусловената отъ тѣлесното състоя-
лежанието и сѣмейното положение на
образователна способность. За справедли-
катъкъ при такава една групировка орга-
тъ прѣпоржчва слѣднитѣ 2 изисквания:
зпрѣдѣлението на ученицитѣ не може и
за да стане при постѫпването имъ въ
со, а най-рано въ началото на 3. учебна
т. е. възъ основа на резултатитѣ отъ
годишно училищно посѣщение;
о училището е компетентно да направи
иво разпрѣдѣление на ученицитѣ между
лищни отдѣли (съкратенъ и разширенъ),
може да направи сигурна присѫда до-
пособноститѣ на ученицитѣ.
ельтъ на реформения проектъ не се за-
само съ това. Водимъ отъ хуманната
да бѫде по възможность за всички
полезенъ, не изпуска изпрѣдвидъ и
ници, стоящи върху най-долното стѫ-
умственото развитие. Като такива схваща
во слабоумнитѣ, така нареченитѣ идиоти,
които, по причина на нѣкои тѣлесни
ни, сѫ останали назадъ въ умственото
ие, обаче, все още сѫ способни за обра-
Подобни дѣца и слѣдъ двѣгодишно
не въ единъ и сѫщи класъ не могатъ
игнатъ прѣдписаната отъ нормалния
планъ учебна цѣль, поради това за-
основното си образование съ за-
то на долнитѣ три класа отъ основ-
лище. Въ послѣдно врѣме сѫ се
въ едно голѣмо число градове, между
Карлсруе, особени класове за подобни
рени дѣца, носещи името спомагателни
(Hilfsklassen). Прѣдвидъ това д-ръ Си-
прибави къмъ реформеното си прѣдло-
организирането на *спомагателни класове*
вно-слабонадаренитѣ дѣца, поради което
реформенъ проектъ се явява въ слѣд-
ма:
ъ разширенъ училищенъ отдѣлъ за спо-
ученици;
ъ съкратенъ училищенъ отдѣлъ за но-
ученици;

3. Извѣстно число спомагателни класове за душевно-слабонадаренитѣ ученици.

За практичното приложение на тази реформа сѫщиятъ дава слѣднитѣ упѫтвания:

1. Обучението въ първия, най-долния класъ, е общо за всички ученици. Ония дѣца, които прѣзъ течение на първата училищна година не могатъ да постигнатъ прѣдписаната за I. класъ учебна цѣль, оставатъ още една година въ сѫщия класъ. Не могатъ ли и слѣдъ изтичането на втората година да прѣминатъ въ по-горенъ класъ, поставятъ въ единъ отъ спомагателнитѣ класове. Сѫщото се случава и съ ония дѣца отъ II. класъ, които, слѣдъ двѣгодишното си прѣстояване въ сѫщия, не могатъ да прѣминатъ въ по-горния, въ III. класъ; такива се поставятъ въ II спомагателенъ класъ.

2. Ония ученици отъ II. класъ, които го завършатъ съ успѣхъ «добъръ» и «достатъчно добъръ», се поставятъ прѣзъ слѣдната година въ III класъ на разширения учил. отдѣлъ; ония пъкъ, които сѫ показали по-доленъ, но удовлетворителенъ успѣхъ, се поставятъ въ III класъ на съкратения учил. отдѣлъ. Крайното рѣшение върху класификовката на ученицитѣ става слѣдъ единъ изпитъ отъ страна на училищнитѣ рѫководители. Въ съмнителни случаи на първо врѣме се поставя ученикътъ въ разширения учил. отдѣлъ съ срокъ отъ ½ год., не може ли до края на този срокъ да слѣдва съ успѣхъ общия ходъ на обучението, прѣмѣства се въ съотвѣствения класъ на съкратения учил. отдѣлъ.

По-нататъкъ: между разширения и съкратения учил. отдѣли не се поставятъ никакви гранични междини, ученицитѣ можатъ да прѣминаватъ отъ послѣдния въ първия и обратно. Въ случай че единъ ученикъ отъ разширения отдѣлъ, достигналъ до извѣстенъ горенъ класъ, не може по-нататъкъ да слѣдва класа си съ успѣхъ, може да се прѣмѣсти въ съотвѣтствения класъ на съкратения учил. отдѣлъ. Не може ли напр. единъ ученикъ отъ VI. класъ на разширения отдѣлъ да слѣдва хода на обучението по-нататъкъ, не остава прѣзъ слѣдната година като репитентъ въ сѫщия класъ, което би имало за резултатъ недостигането до VIII. класъ, а се прѣмѣства въ VII. класъ на съкратения учил. отдѣлъ и по този начинъ успѣва да достигне желания край. — Яви ли се случай, щото единъ ученикъ отъ съкратенъ отдѣлъ да покаже извънреденъ успѣхъ, то той се прѣмѣства въ разширения отдѣлъ. Отъ всичко това се указва слѣдното: 1. Въ класоветѣ на разширения отдѣлъ не се допускатъ никакви репетенти; 2. Завършилитѣ основното си образование при разширения отдѣлъ напускатъ училището съ навършването на VIII. класъ.

* * *

Прѣзъ 1899. год. проекторeформата за новата училищна организация на манхаймскитѣ народни училища е била прѣдставена за одобрение прѣдъ

цѣлото учителско тѣло при сѫщитѣ училища. Въ 3 конференции, държани на 24. и 30. октомврий и 14. и 21 ноемврий сѫщата година, е била най-подробно разяснена отъ самия и създатель, D-r A. Sickinger. Напълно съгласна съ една нова организация, учителската конференция се изказала не толкова благоприятно за създаването на «съкратения училищенъ отдѣлъ», вмѣсто такъвъ пъкъ, по прѣдложението на организатора, е дала съгласието си за устрояването на особени паралелни *«повторителни класове»* (*Wiederholungsklassen*). Това заключение принудило работещия отъ години реформаторъ да се повърне още веднажъ върху своя реформенъ проектъ и по-обстойно да обмисли така прѣдложенитѣ въ конференцията отъ самия него «повторителни класове». Съ този новъ вносъ проектътъ му прѣтърпява извѣстна модифицировка, слѣдъ която наново билъ прѣдложенъ на разглеждане прѣдъ градската училищна комисия и градския съвѣтъ.

Модифицираниятъ реформо-проектъ прѣдъ градск. учил. комисия.

На 12. априлий 1900. год. модифицираниятъ реформо-проектъ е билъ внесенъ за разглеждане и приемане прѣдъ градската училищна комисия. Въ модифицираната си форма изисквалъ устрояването на слѣднитѣ особени класове:

1. *Спомагателни класове* за болнично слабитѣ (заостанълитѣ въ умствено отношение) дѣца;

2. *Повторителни класове* за ония слабонадарени ученици, които още въ първата или слѣдващитѣ учебни години до толкова сѫ оставали назадъ, щото въ края на годината не могатъ да преминатъ въ по-горенъ класъ. Отдѣлнитѣ повторителни класове трѣба да иматъ най-много по 35 ученици и да не бѫдатъ комбинирани съ никой другъ класъ, за да можатъ класнитѣ имъ учители всецѣло посвѣти енергията си върху поощряването на своитѣ класове. Излишъкътъ отъ часове да се използува за едно понататъшно индивидуално класово обучение, за устрояването на така нареченото сукцесивно групово обучение, при което ученицитѣ отъ всѣки специаленъ класъ да бѫдатъ раздѣлени на двѣ групи — по-силни ученици, по-слаби ученици — и прѣзъ извѣстно число седмични часове да получаватъ отдѣлно групово обучение. Съ образуването на повторителнитѣ класове да се започне отъ най-долната степень на обучението.

3. *Завършвающи класове* (*Abschlussklassen*) за дѣца, които, поради навършване задължителнитѣ си училищни години, трѣба да бѫдатъ освободени отъ училището, безъ да сѫ постигнали нормалната цѣль на основното образование. Устрояването на завършвающитѣ класове първоначално трѣбва да се ограничи върху ония ученици, които се най-много нуждаятъ отъ прѣдполагаемитѣ грижи, такива сѫ ония, които сѫ могли да достигнатъ едва V. или VI. класъ. Такива ученици трѣбва още при прѣминаването имъ отъ *IV. кл. въ V.* да бѫдатъ поставени въ особени паралелни класове и съобразно учебнитѣ [...] съ които разполагатъ (една или двѣ), да [...] дадатъ най-необходимитѣ за практическ[...] нотъ познания. Тия ще бѫдатъ взети из[...] ния планъ на горнитѣ класове, само че [...] датъ дадени подъ една опростотворена [...] съобразно ученицовитѣ способности. Т[...] сове трѣбва да броятъ най-малко 35 уче[...] да иматъ сѫщо сукцесивно обучение ка[...] повторителнитѣ класове.

4. *Факултативни курсове за странни[...] езиково отношение* (*Sprachheilkursen*) за дѣ[...] вачи и пелтеци.

Тѣзи реформни прѣдложения сѫ били [...] дани и приети отъ училищната комисия в[...] данията и на 10. май, 28 юний и 12. юлий [...] и още прѣзъ 1901. г. прѣди великденъ с[...] устроени първитѣ спомагателни класове. За[...] ването на останалитѣ класове е било пр[...] вено право на градския училищенъ ректор[...] се е случило прѣзъ слѣднитѣ години в[...] пълна послѣдователность.

Приложение на новата рефор[...]

Прѣзъ учебната 1901.—1902. год. сѫ уст[...] слѣднитѣ специални класове:

1. Два *спомагателни класа* общо за [...] и момичета (21 момчета и 10 момичета) [...]

2. Четире *повторителни класа* (*I. класове*) общо за двата пола съ 151 ученици (66 м[...] 85 момичета).

3. Деветь *завършвающи класове* (*V. класов[...]* момчета (110) и 7 за момичета (215 уче[...] Отъ тритѣ мѫжки класа единиятъ обх[...] всички ония ученици, които въ нача[...] учебната 1091./1902. г., трѣбвало да бѫд[...] V. класъ и имали до завършването на за[...] телното си образование на разположени[...] една година още, само настѫпилата 1901. 19[...] година. Този класъ се именувалъ *завър[...] класъ V[1]*). Въ двата оставали мѫжки кла[...] биле приети всички ония ученици, които [...] сѫщата учебна година трѣбвало да бѫд[...] *V.* класъ и сѫ имали на разположение до [...] ване първоначалното си образование още [...] дини. Тѣзи класове се именували *завър[...] класове V[2]*).

Вънъ отъ тия специални класове, като [...] нение на новата организация, прѣзъ сѫщ[...] година сѫ били устроени и така на[...] *допълнителни класове за срѣднитѣ учили[...] bereitungsklassen*). Повечето отъ постѫпв[...] прѣзъ месецъ септемврий всѣка година в[...] долния класъ на нѣкое отъ срѣднитѣ [...] заведения сѫ получавали подготовката с[...] при нѣкое частно подготвително учили[...] посрѣдствомъ домашенъ учитель, или п[...]

* Цифричкитѣ 1, 2, поставени отъ дѣсно го[...] римската цифра V, означаватъ годинитѣ, които уче[...] отъ съотвѣтственитѣ класове иматъ на разположе[...] завършване задължителнитѣ си учебни години

което най-често е било случай — въ гражданското или основното училище. Подготвянитѣ за тая цѣль ученици при основното училище, обучавани наравно съ другитѣ, не сж могли да добиятъ съответственитѣ за подготовката знания по матерния езикъ прѣзъ опрѣдѣления периодъ за подготовително обучение. Отъ тая гледна точка, желаейки да задоволи и тоя родъ ученици, D-r Sickinger въ съгласие съ училищната комисия е прѣдприелъ прѣзъ сжщата 1901. 1902. уч. год. уреждането на особени паралелни класове за подготовката на ония ученици, които желаятъ да постжпятъ въ нѣкое по-висше училище: гимназия, реална гимназия, реално училище, първо реално училище. За такива подготвителни класове сж устроени отдѣлни паралелки само отъ III. и IV. класъ (3. и 4. учебна година). Прѣзъ първитѣ 2 класа обучението на тия ученици се дава общо заедно съ останалитѣ ученици на основното училище. Прѣзъ тая година сж били устроени *6 подготвителни класове* три III. съ 132 ученика и три IV. съ 116 ученици.

Прѣзъ учебната 1902.—1903. год. сж устроени слѣднитѣ специални класове:

1. Четире *спомагателни класове* общи за двата пола: два I. класа и два II. съ общо число 52 ученика (36 момчета и 16 момичета).

2. Повторителни класове:

а) 5 повторителни класове I — учатъ материала за 1. учебна година — общи за двата пола съ 158 ученици (76 момчета и 82 момичета).

б) 6 повторителни класове II — учатъ материала за 2. учебна година — общи за двата пола съ 196 учен. (96 момчета и 100 момичета).

3. Завръшвавши класове

а) 2 завръшвавши класове V¹: единъ за момчета (26), другъ за момичета (38); обхващатъ дѣца, постжпили отъ IV. въ V. класъ и иматъ на разположение до завръшване основното си образование още една учебна година.

б) 7 завръшвавши класове V²: 2 за момчета (65) и 5 за момичета (150), обхващатъ ученици, които прѣминаватъ отъ IV. въ V. класъ и иматъ на разположение още 2 учебни години.

в) 8 завръшвавши класове VI: 3 за момчета (87), 5 за момичета (167); тия обхващатъ дѣца, които въ по-ранната година сж били въ завръшвавшия класъ V², или сж репетирали V. класъ и сж имали още една година до навръшване училището, само учебната 1902.—1903. год.

4. *Шесть подготвителни класа* за срѣднитѣ училища: три III. съ общо число 140 ученици, три IV. съ общо число 127 ученици.

Прѣзъ учебната 1903.—1904. год. сж устроени:

1. *Четире смѣсени спомагателни класове*: два отъ I. степень и 2 отъ II ст. съ общо число 67 ученика (45 момчета, 22 момичета).

2. Повторителни класове.

а) 5 повторителни класа I. общи за двата пола (смѣсени) съ общо число 132 ученици (66 момчета и 66 момичета).

б) 6 повторителни класа II.: единъ смѣсенъ за момчета и момичета, [illegible] чисти мжжки и три чисти дѣвически, общо число 172 ученици (75 момчета, 97 момичета).

в) 6 повторителни класове III: 3 мжжки съ 96 ученици и 3 женски съ 89 ученички, общо за всички 6 класа 185 ученици.

3. Завръшвавши класове:

а) 3 завръшвавши класа V: 1 мжжки класъ съ 30 ученици, 2 дѣвически съ 50 ученички; общо число за всички класове 80 ученици.

б) 7 завръшвавши класа V. 2 мжжки съ 63 ученици, 5 дѣвически съ 166 ученички, общо число 229 ученици.

в) 8 завръшвавши класа VI: 3 мжжки съ 78 ученици, 5 дѣвически съ 174 ученички, общо число 252 ученици.

4. *Подготвителни класове*: три III. класа съ 153 ученици и три IV. съ 139 ученици.

Прѣзъ учебната 1904.—1905. год. сж устроени:

1. *Шесть спомагателни класове*, общи за двата пола: два I. степень, два II. степень, и два III. степень, съ общо число 99 ученици (63 момчета, 36 момичета).

2. Повторителни класове:

а) 6 повторителни класове I: 3 мжжки съ 74 ученици и 3 дѣвически съ 87 ученички, общо число 161 ученици;

б) 6 повторителни класове II: 3 мжжки съ 81 ученици и 3 дѣвически съ 103; общо число 184 ученици.

в) 8 повторителни класа III. 4 мжжки съ 114 ученици и 4 дѣвически съ 138 ученички, общо число 252 ученици.

г) 10 повторителни класове IV: 5 мжжки съ 133 ученици и 5 дѣвически съ 146 ученички, общо число 279 ученици.

3. Завръшвавши класове

а) 8 завръшвавши класове V: 3 мжжки съ 103 ученици и 5 дѣвически съ 173 ученички, общо число 276 ученици.

б) 9 завръшвавши класове VI: 3 мжжки съ 105 ученици и 6 дѣвически съ 180 ученички, общо число 285 ученици.

Забѣлѣжка. Всѣки [illegible] прѣзъ първитѣ [illegible] повторителни класове [illegible] образованието съ V. [illegible] завръшвавшъ класъ V.

4) *Подготвителни класове*: три III. съ 131 ученици и три IV. съ 141 ученици, общо число 272 ученици.

Публиченъ прѣгледъ за специално-класовата система при манхаймскитѣ градски народни училищ[а] началното й приложение (1900.—1901. г.) до края на учебната 1904.—1905. год.

1	2						3									
Учебни години	Класове въ главната система						Помощителни класове: а) Подготвителни класове									
	Подготвителни класове III и IV		Приключващъ класъ VII		Сума		I		II		III		IV		Обща сума	
	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици
1900—1901	—	—	—	—	—	—	2	79	—	—	—	—	—	—	2	79
1901—1902	6	218	—	—	6	218	4	150	—	—	—	—	—	—	4	150
1902—1903	6	267	—	—	6	267	5	158	6	196	—	—	—	—	11	354
1903—1904	6	294	—	—	6	294	5	132	5	172	6	185	—	—	17	489
1904—1905	6	272	15	601	21	873	6	163	6	184	8	252	10	279	30	876

1	3								4										5						
Учебни години	б) Завършващи класове								Спомагателна система										Общо съпоставян[е]						
	V¹		V²		VI		Обща сума		I		II		III		IV		Обща сума		Сума отъ графа 2. (главна система)		Сума отъ графа 3 (а+б) (подготвит. класове)		Сума отъ графа 4 (Спомагат. класове)		
	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралелки	Ученици	Паралел[ки]
1900—1901	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	79	—	—	2
1901—1902	3	95	7	231	—	—	10	326	2	35	—	—	—	—	—	—	2	35	6	218	14	476	2	35	22
1902—1903	2	65	7	224	8	254	17	5[illegible]	2	25	2	27	—	—	—	—	4	52	6	267	28	896	4	52	38
1903—1904	[illegible]	80	7	229	8	252	18	561	2	33	2	34	—	—	—	—	4	67	6	294	35	1050	4	67	45
1904—1905	—	—	8	276	9	285	17	561	2	3[illegible]	2	31	2	35	—	—	6	99	21	873	47	1437	6	99	74

5. *Петнадесеть приключващи VII. класове.* Тия се устройватъ за прървъ пжть прѣзъ 1904./1905. уч. год. за ония ученици, които трѣбва да завършатъ основното си образование съ VII. класъ. Отъ всички тия класове 5 сж биле мжжки съ 202 ученици и 10 дѣвически съ 399 момичета.

Общъ погледъ върху новата манхаймска учил. организация.

Системно разпрѣдѣление.

Всички дѣца на народа иматъ еднакво право на образование, гласи основниятъ законъ въ великото херцогство Баденъ; законното равноправие трѣбва да се прѣдписва не на *еднаквото за всички обучение,* а на *еднаквата възможность,* щото всѣко дѣте да може да получи съотвѣтственото на душевнитѣ му способности образование прѣзъ периода на задължителното основно обучение, казва училищниятъ съвѣтникъ на манхаймскитѣ градски училища, D-r Sickinger и възъ основа на това естествено схващане съгражда новата манхаймска училищна организация.

Съобразно това особито положение, като прави основното задължително образование *общо и достжпно* за всички дѣца на градъ Манхаймъ, новата манхаймска организация прѣдлага сжщеврѣменно и срѣдствата за постигането на тая общность. Организацията гласи: «Основното образование въ градъ Манхаймъ е *общо* и *задължително* за всички градски дѣца». По-нататъкъ: «За да се даде възможность и на по слабитѣ, закъснѣлитѣ въ умствено отношение дѣца да напустнатъ училището не съ едно частично, а напълно уформено основно образование, покрай нормалнитѣ класове на основното училище се устройватъ и такива, които иматъ за цѣль да подпомогнатъ изостаналитѣ назадъ въ образователно отношение, такива, които не могатъ да слѣдватъ съ успѣхъ общото нормално обучение». *Споредъ това условие* цѣлата училищна организация на градъ Манхаймъ се разпада на отдѣлни системи:

1. *Нормална (главна) класова система (Н).*
2. *Специална (подготвителна) класова систем[а]*

1. *Нормалната (главната) класова система сх[...]*

а) Осемтѣ нормални класове на о[с]ното училище; въ тия постжпватъ всички [...] които прѣминаватъ редовно всѣка година [...] класъ въ класъ и завършватъ училищет[о] послѣдния, осмия класъ.

б) Приключващи класъ VII. Съ [...] класъ завършватъ училището ония ученици, к[о]сжщо както първитѣ, редовно сж крачили [...] класъ въ класъ, но нѣкои уважителни при[...] обаче, сж били заставени да останатъ една го[...] назадъ. Сжщо така съ VII. приключващъ к[...] завършватъ образованието си и ония учени[...] които прѣминаватъ редовно отъ класъ въ к[...] поради 7-годишното си (не 8) задължи[...] училищно посѣщение, обаче, не могатъ да [до]стигнатъ до 8. класъ. Такива сж всички р[...] прѣзъ втората половина на годината.

Разяснение: ученичката А. напр. е родена 12. септемврий 1900. год. На 12. септ. 1906. навършва 6 години, обаче не е приета въ [учи]лището прѣзъ тая година, понеже слѣдъ в[...] денъ с. год. (1906.), когато започва новата [...] година, не е имала още законнитѣ 6 го[...] Трѣбва слѣдователно да постжпи въ учили[...] прѣзъ слѣдната 1907. год. слѣдъ велик[...] До това врѣме е станала вече 6 години и 6 [...] 7 мѣсеци. Законътъ я задължава да прѣсто[и въ] училището до навършване на 14-годишнат[а] възрасть, значи до великдена на 1914. го[д.] (4 мѣсеци по-рано). Отъ 1907. год. (велик[...] началото на учебната 1907.—1908. год.) [до] 1904. год. (великденъ — края на учебната 191[...] 1914. год.) сж всичко 7 пълни учебни год[...] ученичката А. слѣдователно ще прѣстои въ [учи]лището само 7 години и при редовно пр[...]

ожe да успѣе само до VII. класъ. За завършено основно образование, вмѣсто нормеленъ класъ постжпва въ VII приъ класъ, гдѣто учебната материя обхваща а учебното градиво за VII и VIII кла- Това ограничение отъ закона се прави дѣвойкитѣ, момчетата прѣстояватъ една повече въ училището.

тия разяснения става ясно, че приключ- класъ VII. е единъ сжщо норменъ порель това при всичко, че има харак- завършвавшитѣ класове V. и VI, не се причисли къмъ специалната (подгот-) система, а принадлежи по право къмъ училищна система и за отличие отъ завършвавшитѣ) класове му наричамъ *приключающъ класъ*. Думитѣ *приключающъ* *ващъ* иматъ еднакво значение.

дготвителнитѣ класове Тия сж рмални класове, само че, прѣдвидъ под- а, която даватъ на ученицитѣ, имъ се обенъ характеръ. Въ тѣхъ се обрѫща внимание на матерния езикъ, писането афията Това сж успоредни класове на VI-я нормални класове, обаче не траятъ ни, а само $1^1/_2$ год : III трае една го- V-я само $^1/_2$ година. Това е така, понеже година при срѣднитѣ училища, за конто твятъ, започва не слѣдъ великденъ, както овного училище, а прѣзъ септември.

иналната (подготов.) система обхваща .

) Поощрителнитѣ класове:

овторителни класове Тия сж на сж успоредни на долнитѣ 4 нормални а първия нормаленъ класъ стои насрѣща рителенъ класъ, на втория нормаленъ срѣща стои II повторителенъ класъ, на нормаленъ класъ насрѣща стои III. по- енъ и на четвъртия нормаленъ класъ стои IV. повторителенъ. Тия класове въ себе си всички репетенти. Въ края учебна година всички репетенти отъ класове, вмѣсто да останатъ още една въ сжщия си класъ, прѣминаватъ въ твеннитѣ повторителни класове, гдѣто ето се нагодява съобразно тѣхнатѣ закъ- . Така напр. всички ученици, които оста- повтарятъ I класъ, се събиратъ наедно ставятъ въ отдѣлни паралелни класове, сжщо I. класове, но понеже иматъ за дѣца, които повтарятъ, добиватъ името елни I. класове. Значи ученицитѣ ми- акъ I. класъ на основното училище, при по-други обстоятелства; обучението хода както съ новоначинаещи, а се ва и направлява споредъ запаса знания, еницитѣ притежаватъ.

авършвателни класове Тия класове завършващи класъ V. и завършващи ; първиятъ съответствува на V. норма- съ, *вториятъ на VI.* нормаленъ класъ.

Въ завършващия класъ V се приематъ всички ученици, които прѣминаватъ отъ IV. (нормаленъ или повторителенъ) класъ въ V. и иматъ до завършване задължителното си основно образование още една или двѣ години, и понеже тия 2 категории ученици (съ една и съ двѣ години на разположение) не се обучаватъ наедно, а по отдѣлно, то V. завършващъ класъ се разпада на два отдѣлни нови класове: V^1 и $V.^2$, въ V^1 поставятъ ученицитѣ, които иматъ да стоятъ още една година въ училището, въ $V.^2$ ония, които иматъ още 2 години. — Завършващиятъ VI класъ слѣдва слѣдъ завършващия $V.^2$, въ него постжпватъ ученицитѣ отъ V^2 завършващъ класъ. Споредъ това става ясно, че ученицитѣ отъ V^2 класъ, т. е. тия, които иматъ на разположение още 2 учебни години, прѣживѣватъ едната като ученици въ завършващия класъ $V.^2$, другата въ завършващия класъ VI., така че за тѣхъ като завършващъ (последенъ) класъ не трѣбва да се счита $V.^2$, а завършващия класъ VI.

б) Спомагателнитѣ класове. Тия сж сжщо 4 на брой; въ тѣхъ се приематъ съвършено слабитѣ въ умствено отношение дѣца.

Цѣлата система на новата манх. имска училищна организация ще се види най-прѣгледно отъ схематическото изложение на отвѫдната страница.

Размѣнното отношение между отдѣлнитѣ [illegible]

Съвсѣмъ голѣма несправедливость би се внесла съ новата организация, ако съставляющитѣ я двѣ класови системи си останѣха нѣкакъ за себе, независими една отъ друга. Много прилежни ученици въ тоя случай, попаднали веднажъ въ поощрителнитѣ класове, поради плахливость прѣзъ първитѣ си учебни години поради болесть, или други уважителни причини, би трѣбвало да останатъ до завършването на 8-тѣ си задължителни години все въ специалната класова система, макаръ и по-късно да сж показали успѣхъ по-добъръ може би и отъ мнозина на главната класова система. За да се избѣгнатъ всички тия нежелателности, двѣтѣ системи на новата организация не оставатъ разединени, а сж поставени въ извѣстно смѣнно отношения една спрѣмо друга и по тоя начинъ образуватъ едно неразлѣлно цѣло. Това смѣнно отношение ще се схване по-добрѣ отъ слѣдниъ разяснения по схематическо прѣдставление изложби на цѣлата организация.

Постжпващитѣ [illegible] задължително обучение дѣца, се приематъ въ първи [illegible] класъ на главната система (A). Въ края [illegible] на втората учебна година [illegible] дѣца прѣминаватъ въ [illegible] класъ, въ II [illegible] на главната система (A). Онияъ [illegible], които не сж могли да завършатъ I [illegible] успѣхъ и трѣбва [illegible] останатъ за [illegible] си класове (главни A) [illegible]

Схематическо изложение на новата манхаимска училищна организация.

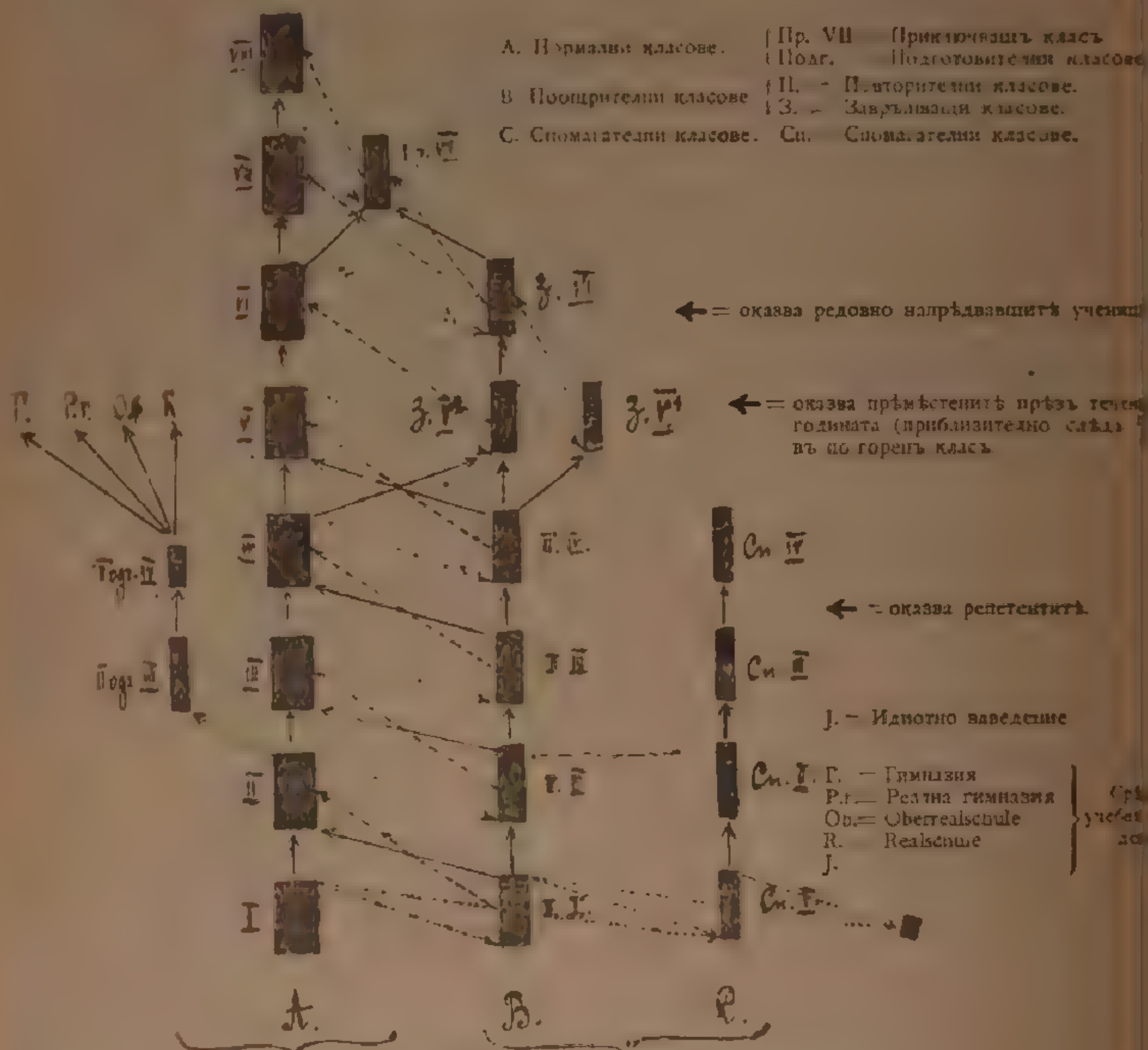

литѣ прѣзъ слѣдващата уч. год., а се събиратъ въ едно и се поставятъ въ I. повторителенъ класъ (П. I.). Тукъ повтарятъ материала за I. учебна година, само че при съвсѣмъ други обстоятелства. Въ края на учебната година (II-та година отъ училищното посѣщение) стоящитѣ въ I. повторителенъ класъ се раздѣлятъ съобразно тѣхната напрѣдничавость на слѣднитѣ категории:

а) Ония, които сѫ показали съвсѣмъ задоволителенъ успѣхъ, се прѣмѣстятъ въ II. класъ на главната система и въ случай на редовно промотиране достигатъ до VII. главенъ класъ. За завършване на основното си образование се поставятъ вмѣсто въ VII. нормаленъ въ VII приключващъ класъ; въ случай на още едно повторение, което и да било отъ стоящитѣ между II. кл. и приключващия VII., завършватъ училището съ единъ отъ поощрителнитѣ класове на специалната система.

б) Ония отъ I. повторителенъ класъ, които сѫ го завършили съ успѣхъ, обаче се забѣлѣзва че не сѫ тъй готови да могатъ слѣди общото обучение на II. главенъ класъ, се поставя II. повторителенъ класъ (П. II.) и се об… заедно съ репетентитѣ отъ II. главенъ к… правило отъ дотогавашния си учитель, … прѣминава заедно съ тѣхъ отъ I. въ II. пов… теленъ класъ. Ако така останалитѣ въ пов… класове се усилятъ по-нататъкъ, прѣмѣст… въ главната система; въ противенъ случ… ватъ до завършване задължителното си о… въ поощрителнитѣ класове (B).

в) Ония ученици, които поради въ… причини не сѫ могли да завършатъ I. … класъ съ успѣхъ, оставатъ още една го… следния, прѣстояватъ значи въ I. класъ (… и повторит.) 3 учебни години: една въ I. … класъ, а 2 въ I. повторит. класъ; три … учатъ една и сѫща материя.

г) Ония пъкъ ученици, при които при… за недостатъчния успѣхъ лежи въ сам… умствена дарба, се прѣмѣстватъ слѣдъ … прѣглед отъ страна на училищния лѣк… училищното управление въ I. спомагателенъ класъ, (…

ъ ли и тукъ да напрѣдватъ, отстраня- отъ основното училище и се прѣвра- заведението за идиоти (J). При ефи- ствена слабость може да се прѣврати е направо отъ I. главенъ класъ въ I. спо- ъ класъ, или въ идиотското учебно е.

а особена категория ученици въ поощри- класове съставляватъ ония, не по при- недостатъчни умствени способности, но външни причини (дълго отсжтствие илището по болесть, семейни причини а поставени въ поощрителнитѣ класове ученици, благодарение на сукцесивното обучение, можатъ прѣзъ течение или до учебната година да застигнатъ другаритѣ авнитѣ класове, безъ да изгубятъ съот- ото си мѣсто.

ния описанъ тукъ начинъ се случава и отношение между главнитѣ и поощри- класове на по-горната степень. Подобно ане се случава само между главнитѣ и елнитѣ класове на по-горната степень прѣминаване се случава само между и поощрителнитѣ класове, спомагателнитѣ (C) запазватъ пълна уединеность, отъ може да се прѣминава въ поощрител- асове, а още по-малко въ главнитѣ обитатели сж най-слабонадаренитѣ въ отношение дѣца

ущестеата на специалнитѣ класове.

ать специалнитѣ класове напълно оп- ложената имъ задача, сж поставени въ ношения на по друга основа, отколкото класове. Прѣимуществата, които мо- имъ се прѣпишатъ въ това отношение, итѣ:

елнитѣ поощрителни класове (B) броятъ (максимумъ 35) ученици, спомагател- по 20. Всѣки главенъ класъ брои 5—50 ученици.

обучението въ поощрителнитѣ класове арени опитни, склонни за отглеждане ученици, учители, които се възкачватъ ъ въ класъ заедно съ своитѣ възпи-

остигане едно по-високо индивидуали- въздѣйствие въ спомагателнитѣ и по- итѣ класове, е въведено така нареченото о групово обучение. Неговиятъ особенъ кто вече споменахъ по-горѣ, се състои че ученицитѣ отъ всѣки специаленъ поощрителенъ или спомагателенъ — на двѣ отдѣлни групи — по-силни група *а*, по-слаби група *б* — получа въ опрѣдѣлено число седмични часове (групово) обучение.

яснение. ученицитѣ отъ I. повторите- ъ иматъ седмично $19^1/_2$ часа обучение еницитѣ отъ главния I. класъ); именно конъ божи, $11^1/_2$ ч. матеренъ езикъ, включая писане и прѣдметно обучение, 4 часа смѣтане, 1 ч. пѣние. При все че единъ подобенъ класъ има $19^1/_2$ седм. часа, натовареният съ воденето му учитель има седмично не $19^1/_2$, а 26 учебни часове, т. е. единъ депутатъ отъ $6^1/_2$ часа повече отъ колкото оня на ученицитѣ. Това повишаване на часоветѣ отъ $19^1/_2$ на 26 се получава по слѣдния начинъ: всички ученици отъ класа (група *а* и група *б*) получаватъ прѣзъ седмицата 13 часа общо обучение (3 часа зак. божи, 7 часа нѣмски, 2 ч. смѣтане, 1 ч. пѣние) и освѣнъ това всѣка група получава по $6^1/_2$ часа отдѣлно обучение ($4^1/_2$ ч. нѣмски, 2 ч. смѣтане), споредъ това учительтъ има прѣзъ седмицата: съ двѣтѣ групи *13 часа общо обучение*, съ *група а* $6^1/_2$ часа *групово обучение* и съ *група б* също $6^1/_2$ часа *групово обучение*, или всичко 26 седмични часове ($13 + 6^1/_2 + 6^1/_2$).

Сжщото това се случва и съ останалитѣ повторителни, и спомагателнитѣ класове: числото на учителевитѣ седмични часове за обучение е по-високо отколкото онова на ученицитѣ. Това ще се види още по-ясно отъ приложенитѣ на слѣдващитѣ страници три седмични програми.

4. Да се направи извѣстно подобрение на ученицитѣ и въ физическо отношение, на голѣмата часть отъ сжщитѣ (тѣлесно слаборазвититѣ бѣдни дѣца) получаватъ прѣзъ зимния сезонъ топла закуска и безплатенъ обѣдъ при народната кухня и училищни бани; прѣзъ ваканционното врѣме биватъ вземани въ ваканционнитѣ колонии.

Учебенъ планъ.

Учебната материя за повторителнитѣ класове и завършващитѣ се отличава отъ прѣдвидената за главнитѣ класове не толкова качествено, отколкото количествено. На учителитѣ при повторителнитѣ класове е прѣдоставено право да се ограничаватъ върху най-сжществената часть отъ прѣписаната за съотвѣтственитѣ имъ главни класове материя, за да можатъ, съобразявайки се съ индивидуалнитѣ схващателни способности на по-слабитѣ ученици, да даватъ съотвѣтствения темпъ на обучението, като съ това направятъ работата си успѣшна и радостна за ученицитѣ. Учебниятъ планъ за завършващитѣ класове V. и VI. съдържа най-важната часть отъ материала, прѣдвиденъ за V.—VIII. класове, която може да се схване отъ съотвѣтственитѣ дѣца. Обстоятелството, че постигнатитѣ цѣли при поощрителнитѣ класове (повторителнитѣ и завършващитѣ) при опущението на маловажноститѣ отъ учебния материалъ и интензивното разглеждане на необходимото, съвсѣмъ еднакви съ оня на главнитѣ класове, дава сигурность на училищнитѣ органи за една по-широка свобода на движението досжжно цѣлесъобразнитѣ условия и рационалнитѣ поощрения на толкова многото разнообразни ученишки типове при голѣмитѣ народно-училищни маси. Тукъ не прѣдставя образователния ходъ на отдѣлнитѣ ученишки типове, които D-r Sickinger е установилъ досега.

1. Нормална седмична програма за I. спомагателенъ класъ (момчета и момичета).

Часове	Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Сѫ
8—9	а { нѣмски / смѣтане	а+б { нѣмски / смѣтане	а { нѣмски / смѣтане	б { нѣмски / смѣтане	а { смѣтание / нѣмски	б { нѣ / см
9—10	а+б { законъ / божи	а+б нѣмски	а+б { законъ / божи	а+б нѣмски	б+б { законъ / божи	а+б
10—11	а+б { рѫчна / работа	а+б { прѣдметно / обучение	а+б нѣмски	а { смѣтане / нѣмски	а+б { прѣдметно / обучение	а { см / нѣ
11—12	а+б { рѫчна / работа	б { смѣтане / нѣмски	б { смѣтена / нѣмски	—	а { смѣтане / нѣмски	—
2—3	а+б { прѣдметно / обучание	а+б нѣмски	—	а+б { прѣдметно / обучение	а+б { рѫчна / работа	—
3—4	а+б { смѣтане / нѣмски	а+б { нѣмски / пѣние	—	а+б { нѣмски / пѣние	а+б { рѫчна / работа	—

Общо съпоставяне

Законъ божи	3	часа
Нѣмски	9	„
Смѣтане	3	„
Прѣдметно обучение	4	„
Пѣние	1	„
Рѫчна работа { момчета	2	„
Рѫчна работа { момичета	3 (4)	„
Сума { момчета	22	часа
Сума { момичета	23(24)	„

Сукцесивно групово обучение.

	а	б	а+б	
Законъ божи	—	—	3	часа
Нѣмски	3	3	6	„
Смѣтане	3	3	—	„
Прѣдметно обучение	—	—	4	„
Пѣние	—	—	1	„
Рѫчна работа { момчета	—	—	2	„
Рѫчна работа { момичета	—	—	3 (4)	„
Сума { момчета	6	6	16	часа
Сума { момичета	—	—	17(18)	„

Брой на часоветѣ.

Учительтъ . . . . 6+6+16

Ученици.

Момчета . . . . 6+16

Момичета . . . . 6+17(18)

2. Нормална седмична програма за II. повторителенъ класъ (за момчета).

Часове	Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Сѫбо
8—9	а { смѣтане / нѣмски	а { смѣтане / нѣмски	а нѣмски	а { смѣтане / нѣмски	а { смѣтане / нѣмски	а нѣм
9—10	а+б { законъ / божи	а+б { смѣтане / нѣмски	а+б { законъ / божи	а+б нѣмски	а+б { законъ / божи	а+б { смѣ / нѣм
10—11	а+б нѣмски	б { смѣтане / нѣмски	а+б { нѣмски / смѣтане	б { смѣтане / нѣмски	а+б { смѣтане / нѣмски	а+б нѣ
11—12	—	—	б нѣмски	—	—	б нѣм
2—3	а+б нѣмски	а+б { нѣмски / пѣние	—	а+б нѣмски	а+б { нѣ· и / пѣние	—
3—4	а+б { нѣмски, б { нѣмски	б { смѣтане / нѣмски	—	б { смѣтане / нѣмски	а+б { нѣмски, а { нѣмски	—

Общо съпоставяне.

Законъ божи	3	часа
Нѣмски, Прѣдметно обучение, Краснописание	$13^1/_2$	„
Смѣтане	4	„
Пѣние	1	„
Сума	$21^1/_2$	часа

Сукцесивно обучение.

	а	б	а+б	
Законъ божи	—	—	3	часа
Нѣмски, проб. обуч. и красноп.	$4^1/_2$	$4^1/_2$	9	„
Смѣтане	2	2	2	„
Пѣние	—	—	1	„
Сума	$6^1/_2$	$6^1/_2$	15	часа

Брой на часоветѣ.

Учительтъ . . . . $6^1/_2+6^1/_2+1$…

Ученици . . . . $6^1/_2+1$…

3. Нормална седмична програма за завършвашия класъ V.³ (отвчески).

Часове	Понедѣлникъ	Вторникъ	Срѣда	Четвъртъкъ	Петъкъ	Сѫбота
8—9	а+б { смѣтане / геометрия	а+б } нѣмски	а+б } нѣмски	а+б { смѣтане / геометрия	а+б } смѣтане	смѣтане
9—10	нѣмски	законъ божи	география история	законъ божи	география история	законъ божи
10—11	рисуване	нѣмски	нѣмски	нѣмски	нѣмски	нѣмски
11—12	рисуване	нѣмски	гимнастика	естествена история пѣние	нѣмски	естествена история
2—3	география история	рѫчна работа	—	рѫчна работа	нѣмски	—
3—4	ест. история пѣние	рѫчна работа	—	рѫчна работа	гимнастика	—
4—5	б нѣмски (½ ч.)	—	—	—	—	—

По смѣтане и нѣмски иматъ сукцесивно групово обучение.

О б щ о с ъ п о с т а в я н е.

[illegible]	5 часа
[illegible] / [illegible]	} 10 „
[illegible] / [illegible]	} 4 „
[illegible]	2 „
Сума	19 часа

Прѣнос	19 часа
7. География и история	1 „
8. Естествена история	2 „
9. Пѣние	1 „
10. Гимнастика	1 „
11. Рѫкодѣлие	4 „
Сума	30 часа

Сукцесивно обучение

	а	б
Смѣтане	1	1
Нѣмски	½	½

Часове на учителя

Общо обучение	31 часа
Сукцесивно обучение	1½ „
Сума	32½ часа

Ученишки типове.

Образователниятъ ходъ на отдѣлнитѣ ученишки типове.

Уч. години	А.	Б.	В.	Г.	Д.	Е.	Ж.	З.	И.	К.	Л.	М.	Н.
8.	VIII	Пр. VIII	Сп.	Сп.	И.	VIII	VIII	Пр. VIII	З. VII	З. VII	VIII	VIII	
7.	VII	З. VII	Сп.	Сп.	И.	VII	VII	VI	З. VI	П. IV	VII / З. VI	V	П. V
6.	VI	З. V	Сп.	Сп.	И.	VI	VI	V	П. [illegible]	П. [illegible]	З. V	VI	VI
5.	V	П. IV	Сп.	Сп.	И.	V	V	IV	П. [illegible]	П. I	П. IV	V / П. IV	V
4.	IV	П. III	Сп.	Сп.	И.	IV	IV	III	П. III	I	П. III	П. III	IV
3.	III	П. II	Сп.	Сп.	[illegible]	III	II / П. II	II	II	П. I	П. II	З. II	I
2.	I	П. I	П. I	Сп.	Сп.	I	П. I	I	П. I	I	П. I	П. I	II
1.	I	I	I	I	I	I	[illegible] / I	[illegible]	I	[illegible]	I	I	I

Главни класове, — Приключващи класове, — поощрителни класове,

Спомаг. класове, = Заведение за идиоти, 1—8 = задължителни учебни години,

I—VIII = класове, Пр. — приключващъ класъ, З. — завършващи класове, П. — повторителни класове,
Сп. — спомагателни класове, И. — заведение за идиоти.

Разяснение на таблицата.

Ученикътъ А. е здраво добрѣнадарено дѣте съ порядъчни домашни условия; прѣминава редовно отъ класъ въ класъ и завършва училището съ VIII. класъ на главната система

Ученикътъ Б. е анемиченъ, лошо храненъ и слабо надаренъ въ умствено отношение, остава въ I. класъ назадъ, прѣминава въ I. повторителенъ класъ, възкачва се редовно въ поощрителната система отъ класъ въ класъ и завършва училището съ приключващия класъ VII.

Ученикътъ В. е едно съвсѣмъ слабо дѣте съ съвсѣмъ неблагоприятни домашни условия. Слѣдъ една година се прѣмѣства въ I. повторителенъ класъ, тукъ се указва за едно анормално слабонадарено дѣте и въ края на втората си учебна година се прѣмѣства въ спомагателното училище, тукъ прѣкарва останалитѣ си 6 учебни години.

Ученикътъ Г. е едно останало назадъ въ умствено отношение дѣте. Умственитѣ му способности сѫ констатирани въ края на I. учебна година и вслѣдствие това се поставя въ спомагателното училище.

Ученикътъ Д. се указа още прѣзъ първата година като анормално слабъ и въ края на сѫщата се поставя въ спомагателното училище. Тукъ показа една пълна неспособность за образование и се прѣпрати въ идиотското заведение.

Ученикътъ Е. въ умствено отношение е твърдѣ добрѣ даренъ, вслѣдствие дълго боледуване обаче не може да посѣщава I. главенъ класъ прѣзъ течение на втория семестъръ; въ началото на втората год. се прѣмѣства въ I. повторителенъ класъ, слѣдъ ½ година показа достатъченъ успѣхъ и се прѣмѣсти при първитѣ си съученици въ II. главенъ класъ; той завърши училището съ VIII. класъ.

Ученикътъ Ж. е едно съвсѣмъ слабо дѣте, обаче съ нормални умствени способности: слѣдъ 4-мѣсечно училищно посѣщение възъ основа на медицински прѣгледъ, трѣбваше да се диспенсира отъ обучението, въ началото на II. учебна година, понеже трѣбваше да се щади още, се постави въ I. повторителенъ класъ, напрѣдва въ тѣлесно отношение и вслѣдствие умствената си дарба при показанитѣ добри успѣхи, прѣзъ втория семестъръ на 3-та си учебна година прѣминава къмъ първитѣ си съученици въ III. главенъ класъ. Отъ това врѣме остава въ главната система и завършва училището съ VIII. класъ.

Ученикътъ З. поради по-раншно боледуване трѣбваше да постѫпи въ училището една година по-късно, така че въ I. главенъ класъ постѫпи прѣзъ втората отъ 8-тѣ си задълж. учебни години; слѣдъ това остава въ главната класова система и завършва училището съ приключв. кл. VII.

Ученикътъ И. е посрѣдственъ въ умствено отношение: не завърши съ успѣхъ I. класъ и прѣзъ втората уч. год. се прѣмѣсти въ I. повторителенъ класъ; слѣдъ една година прѣмина въ II. главенъ класъ, тукъ заболѣва отъ скарлатина и 7 мѣсеца не посѣщава училището. При започването на 5-та си учебна година дохожда въ II. повторит. класъ,

тукъ се указа като повреденъ въ слух
въ поощрителнитѣ класове и завършв
ището съ VI. завършващъ класъ.

Ученикътъ К. при започването на
телното си обучение се оказа недостат
витъ тѣлесно, поради това не се прие в
щето. Една година по-късно, слѣдъ на
7-та си годишна възрасть, постѫпва въ
този не можа да завърши съ успѣхъ н
лото на слѣдната година се постави въ I.
кл., една година слѣдъ това прѣмина въ II
класъ, поради дълго боледуване не мож
върши и този съ успѣхъ, поради кое
чалото на слѣдната година се прѣмѣст
повторит. класъ. Слѣдъ това остава
ощрителната система и завърши учили
завършващия класъ V.[1]

Ученикътъ Л. показва въ началото
слаби умствени дарби и прѣмина класо
слѣдната послѣдователность I. главенъ
II., III., IV. повторителни класове, завър
класъ V.[2] и отчасти завършващия клас
този класъ започна да се развива ин
и прѣзъ течение на годината се прѣмѣст
главенъ класъ и завърши училището съ VI

Ученикътъ М. е способенъ. Въ I-та
година поради болесть пропусна [3], отъ
въ началото на втората учебна год. по
I. повторит. класъ, поради извънредната
лесна слабость слѣдъ боледуването прѣ
слѣдователно II-я, III-я и отчасть IV-я
телни класове, отъ послѣдния, слѣдъ ка
първоначалнитѣ си тѣлесни сили, пост
прѣзъ юлий м-цъ въ V. гл. класъ при пър
съученици и завърши училището съ VII

Ученичката Н. е едно нормално развити
Родена е прѣзъ м-цъ юлий, поради това
баденския учил. законъ се прие въ у
по великденъ, когато бѣше навършила
година. Образователниятъ й ходъ е но
но споредъ § 2. на баденския учили
конъ трѣбва да завърши училището съ
ването 14-та си годишна възрасть. По
чини ученичката имаше само 7 учебни
на разположение прѣзъ задължителния
личенъ периодъ и при благоприятни о
ства завърши училището съ прикл
класъ VII.

Прибавление.

Освѣнъ описаното дотукъ съ двойна
система разширено основно училище к
лищната организация на градъ Манхайм
длежатъ още два вида училища: 1. Г
училище (Burgerschule) и 2. *Допълнителн
dungsschule).*

1. Гражданското училище е сѫщо ра
8-класово основно училище съ по-шир
бенъ планъ. Въ него се изучаватъ все
прѣдмети, които и при обикновеното р
основно училище плюсъ задължителенъ
чуждия езикъ въ послѣднитѣ 5 класа.

нъ това по прѣдметитѣ, засѣгащи търгов- и занаятчийския животъ, се дава по-широко › и особенъ намекъ; за такива се смятрятъ: ски езикъ, матеренъ езикъ, математика, ри- е и стопанство. Гражданското училище се цава отъ дѣца, които искатъ да добиятъ по-високо основно образование; всички та- плащатъ по 28 марки годишна училищна . Гражданското училище въ Манхаймъ с отворено за пръвъ пжтъ прѣзъ 1893. год. ова врѣме родителитѣ, които сж искали да ъ на дѣцата си по-особено образование от- то онова, което обикновеното основно учи- прѣдлага, сж ги изпращали въ частни възп- елни заведения. При откриването на граж- ото училище (1893. г.) двѣ частни възпи- ни заведения сж били веднага закрити. *данското училище не е задължително.*

Допълнителното училище допълня основното ование; това е задължително за всички. кото допълнително училище трае 2 години до 16-год. възрасть) съ по 3 седмични часа. 1899. год. е организирано, така, щото при дѣлението учениците по класове, да се ца особено внимание на избраното отъ тѣхъ е и вънъ отъ това на достигнатото въ ос- то училище образование, т. е. на тѣхнитѣ ени дарби. Женското допълнително учи- е задължено само една година съ по 4 седмично обучение.

Училищно управление.

ководенето на манхаймскитѣ градски ос- училища е прѣдоставено сжщо както и карлсруйскитѣ народни училища на три вида и: *1. Училищна комисия, 2. Ректоръ* и *3. итѣ учители (Oberlehrer).*

лищната комисия има слѣдния съставъ:

Градскиятъ кметъ или замѣстникътъ му, прѣдседателствуващъ,

Ректорътъ на градскитѣ училища,

По единъ свѣщеникъ отъ застжпенитѣ въ религиозни вѣроизповѣдания,

Единъ отъ главнитѣ (редовнитѣ) учители ада,

Седемь други членове, отъ които по пра- трима се взематъ измежду членоветѣ на кия съвѣтъ.

ъжностьта на прѣдседателя, ректора и ду- итѣ лица е съ неограниченъ срокъ, главниятъ ль и останалитѣ членове се избиратъ за по ини, слѣдъ тоя срокъ иматъ право на прѣ- ане.

илищната комисия докладва прѣдъ градския ъ за всичко относеще се до състоянието ебното дѣло и прави прѣдложения за прѣд- ени измѣнения и подобрения.

Ректорътъ има непосрѣдственото ржководене ички основни градски училища: разпрѣдѣ- на учителитѣ, надзора при обучението . Ректорътъ има право на единъ гимназиа- *директоръ; прѣдоставенитѣ* му длъжности се опрѣдѣлятъ съ особена инструкция, изработена отъ училищната комисия и удобрена отъ вър- ховната училищна власть.

3. Оберлерерътъ. Всѣко отдѣлно училище въ Манхаймъ има свой ржководитель, помощникъ на ректора; той се грижи за всичко относеще се до възложеното му за ржководене училище. Оберлереритѣ се назначаватъ по прѣдложението на училищния ректоръ, удобряватъ се отъ град- ския училищенъ пръвъ съвѣтникъ (Stadtschulrat) и се утвърдяватъ отъ министерството на просвѣ- щението; за такива се назначаватъ главнитѣ учи- тели. Правата и длъжноститѣ на оберлереритѣ сж точно опрѣдѣлени съ изработенъ отъ училищ- ната комисия правилникъ; тоя прѣдавамъ въ общи чърти:

Надзоръ върху учебното дѣло изобщо.

§ 1. Оберлерерътъ е повиканъ да бди за ре- довното прѣуспѣване на обучението при повѣ- реното му училище и точното съблюдаване и прилагане прѣдписанията на по-виснитѣ власти.

§ 2. Особено трѣбва да посочва вниманието си върху обстоятелството, щото воденото отъ раз- нитѣ учители при повѣреното му училище обу- чение, да бжде винаги въ съгласие, учебното врѣме точно изпълнявано, прѣдписанитѣ листове и списъци грижливо водени, мѣркитѣ досѣжно възпитанието правилно прилагани.

За тази цѣль се поставя спрѣмо дѣйствуващитѣ подъ негово ржководство учители въ особени отношения; свиква и ржководи конференциитѣ, такива се държатъ всѣки 2 мѣсеца.

§ 3. Учителитѣ, които не сж заели още едно дефинитивно (етапно) мѣсто, биватъ посѣщавани прѣзъ врѣме на обучението най-малко веднажъ въ мѣсеца.

§ 4. Сжщо за обучението въ класоветѣ, во- дени отъ главнитѣ (етапни) учители, трѣбва да бжде лично освѣдоменъ, за която цѣль ги посѣ- щава поне веднажъ прѣзъ годината.

§ 5. Случилитѣ се при посѣщението му недо- разумѣния, въ случай че не бждатъ уравнени между него и респективния учитель, биватъ до- несени на ректора.

§ 6. Оберлерерътъ може да се натоварва отъ ректора съ произвеждане ревизия (Prüfung) върху отдѣлнитѣ класове.

§ 7. Оберлерерътъ води посрѣдничество между отдѣлнитѣ учители и ректора, случаи за оплак- вания отъ него лично, а сжщо такива, въ които той самъ е замѣсенъ, се изключватъ.

§ 8 Училищнитѣ слуги сж непосрѣдствено подчинени на оберлерера.

Относително училищния редъ.

§ 9. 1. Оберлерерътъ е задълженъ да прѣд- ставя ректору всички задължени въ основното училище листове и особенитѣ писмени изработки отъ отдѣлнитѣ учители, да иска нѣкои измѣ- нения или допълвания.

2. На сѫщия прѣдстои още:

а) Разпрѣдѣлението новопостѫпилитѣ ученици по класове,

б) Дневнитѣ свѣдѣния върху отсѫтствуващитѣ,

в) Водене списъка за неоправданитѣ отсѫтствия,

г) Сборника и реда на прѣтърпѣнитѣ наказания,

д) Водене инвентара за училищната покѫщнина,

е) Водене на главнитѣ протоколи,

ж) Изпълнение особенитѣ ректорски разпореждания досѣжно учебното дѣло.

§ 10. Оберлерерътъ има право да дава на ученицитѣ отпускъ до една седмица.

§ 11. По прѣдложение на респективнитѣ учители позволява затваряне на ученицитѣ до 3 часа. За налагане наказание върху собственитѣ си ученици иска винаги разрѣшение отъ ректора.

§ 12. Неприличности, извършени отъ ученицитѣ вънъ отъ училището или спрѣмо нѣкои отъ учителитѣ (не класнитѣ имъ), подлежатъ на наказание, въ случая оберлерерътъ заема мѣстото на ректора.

§ 13. Оберлерерътъ изработва проектъ за разпрѣдѣление на седмичнитѣ часове и го прѣдставя ректору за одобрение.

§ 14. Обсѫжда заедно съ всички учители прѣдложенията на класнитѣ наставници досѣжно прѣмѣстването ученицитѣ отъ единъ класъ въ другъ и резултатитѣ съобщава ректору.

§ 15. Грижи се за училището въ домакинско отношение: отопление, чистене, провѣтряване и т. н. и за всичко донася ректору.

§ 16. Грижи се сѫщо, щото всички учебни помагала и покѫщнини да бѫдатъ винаги въ порядъкъ и изправность.

Задължения и права по отношение учит. персоналъ.

§ 17. Оберлерерътъ прѣдставя всѣки новодошълъ при училището му учитель прѣдъ учителското тѣло и ученицитѣ и го запознава съ училищния редъ.

§ 18. Дава отпускъ на учителитѣ до 1 день и веднага увѣдомява ректора за това; сѫщеврѣменно опрѣдѣля замѣстникъ за обучението.

§ 19. За изпълнение писмената си часть може на всѣко врѣме да приканва за помощь нѣкои отъ подчиненитѣ си учители, които още не сѫ етатни.

Учителски персоналъ и заплати.

При манхаймскитѣ градски основни училища, както и при карлсруйскитѣ, има два вида учителски сили: *етатни* (главни учители и учителки) и *неетатни* (подучители и подучителки); къмъ послѣднитѣ като особена категория се числятъ учителкитѣ по рѫчна работа и домакинство.

Съгласно постановлението на градския съвѣтъ отъ 23. мартъ 1905. год. учителскитѣ заплати *при манхаймскитѣ* основни училища иматъ слѣдния *размѣръ:*

1. *Главнитѣ учители* получаватъ годиш[...] плата, включая квартирнитѣ пари, отъ 24[...] 4200 марки годишно по слѣдния редъ на [...]шаване:

Служебни години (степени)	Чиста заплата	Квартирни пари	Об[...] су[...]
Отъ 1—10 служ. г.[1]	1.800	600	2.[...]
Прѣзъ 11 и 12 „ „	1.980	600	2.[...]
„ 13 и 14 „ „	2.160	600	2.7[...]
„ 15 и 16 „ „	2.340	600	2.9[...]
„ 17 и 18 „ „	2.520	600	3.1[...]
„ 19 и 20 „ „	2.700	600	3.3[...]
„ 21 и 22 „ „	2.880	600	3.4[...]
„ 23 и 24 „ „	3.060	600	3.6[...]
„ 25 и 26 „ „	3.240	600	3.8[...]
„ 27 и 28 „ „	3.420	600	4.0[...]
повече отъ 28 „ „	3.600	600	4.2[...]

2. *Главнитѣ учителки* получаватъ го[...] заплата отъ 2.000 марки (първоначална[...] 2.750 марки (послѣдна), както слѣдва:

Служебни години (степени)	Чиста заплата	Квартирни пари	Об[...] годи[...] су[...]
Отъ 1 до 10 служ. г.	1.700	300	2.0[...]
Прѣзъ 11 и 13 „ „	1.825	300	2.1[...]
„ 14 · 15 „ „	1.950	300	2.2[...]
„ 17 — 19 „ „	2.075	300	2.3[...]
„ 20 — 22 „ „	2.200	300	2.5[...]
„ 23 — 25 „ „	2.325	300	2.6[...]
Повече отъ 25 „ „	2.450	300	2.7[...]

3. *Неетатнитѣ учителки по рѫчна рабо*[...] *домакинство* получаватъ заплата отъ 1.00[...] 1.300 марки годишно, споредъ както е пока[...] тукъ:

Служебни години	Запла[...]
Отъ 1 до 3 служебни години . .	1.000 [...]
„ 4 — 6 „ „ . . .	1.100 [...]
„ 7 — 9 „ „ . .	1.200 [...]
За повече отъ 9 „ „ . .	1.300 [...]

4. *Подучителитѣ и подучителкитѣ* получ[...] годишно:

а) До издържане II. си учит. изпитъ 1.20[...]

б) Слѣдъ „ „ „ „ „ 1.40[...]

Въ тия суми сѫ прѣсмѣтнати за кварти[...] по 120 марки годишно.

[1] Служебнитѣ години се броятъ отъ 1. януар[...] годината, прѣзъ която учительтъ е встѫпилъ [...] пѫть между редовет̀ѣ на учителитѣ кандидати.

бата на допълнителнитѣ учи- въ Гросхерцогство Баденъ.

ълнителнитѣ училища въ Баденъ се поя- за пръвъ пжть прѣзъ 1803. год. Съ едиктъ , май с. г. като заведения за даване по- шни знания на завършилитѣ основното си ание (8-годишенъ курсъ) младежи сж кани така наречените *«завършващи учи- Vollendungsschulen)»*; тия сж били два вида: *ълни училища (Sonntags-Schulen)* и 2. *реални а (Real-Schulen)*

дѣлнитѣ училища се посѣщавали отъ за- литѣ основното си образование дѣца (мом- момичета) по правило до навършване 20 ата си възрасть (15 до 20 год. възрасть) й-малко 3 години слѣдъ завършване ос- о училище, ако се явятъ уважителни при- а отклонение отъ общия редъ. Отъ тѣхъ ли по-нататъшни знания по религия, пѣние, писане — особено изработване кратки собими за практическия животъ съчине- и смѣтане. Обучението е траяло, съ из- ие на особеното работно врѣме за земле- , прѣзъ течение на цѣлата година.

алнитѣ училища сж имали за цѣль да да- юношитѣ по-обширни свѣтски знания ѣлнитѣ учебни клонове. Всички завър- сновното училище — изключая живущитѣ алечени отъ селото или града училища и ъ бѣднитѣ, имащи твърдѣ малко врѣме на жение за подобна цѣль и при това не- щи се отъ по-високо образование за бж- си звание — сж били задължени слѣдъ ие основното училище още 3 години под- — само прѣзъ зимния сезонъ — да посѣ- реалното училище по единъ часъ дневно. билъ държанъ или прѣзъ деня, или късно а. Въ това училище се е обучавало по е, изработване писмени съчинения, четене и ржкописи, четене цѣлесъобразни на- книжки съ приятно и общеполезно съ- ние; тамъ, гдѣто учителитѣ сж имали въз- ть, сж давали и познания отъ практиче- метрия.

ъ направенитѣ прѣзъ 1834. год измѣне- сѣжно уредбата на основнитѣ и допъл- итѣ училища, послѣднитѣ сж запазили жния си по-ранишенъ видъ, като само сж и новитѣ названия: 1. *Дѣлнични допълни- училища (Werktags-Fortbildungs-Schulen)* и *ълни училища (Sonntagsschulen).*

ѣ постановления върху тѣхната уредба 34. г. гласятъ: «въ всички села, споредъ постановено съ едиктъ отъ 3. май 1803. г., да се устроятъ допълнителни училища, да траятъ прѣзъ зимния сезонъ и да се ватъ въ продължение на двѣ години слѣдъ ване основното училище отъ всички ония (само момчета), които не посѣщаватъ по- ъ нито нѣкое по-висше учебно заведение ятчийско училище, нито пъкъ се обра- астно» Обучението при тия училища трае 2 часа седмично, държани наведнажъ или 2 пжти споредъ опрѣдѣлението на мѣстната училищна власть. Нощното обучение се позволява съ разрѣшение отъ окрѫжния училищенъ инспекторъ само при извѣнредни мѣстни обстоятелства. Тамъ, гдѣто при основното училище има повече учители, мѣстната училищна власть съ одобрението отъ окрѫжния училищенъ инспекторъ опрѣдѣля, кой или кои отъ тѣхъ да водятъ обучението въ допълнителното училище.

Недѣлното училище се държи по 1 часъ прѣзъ всички недѣлни дни — праздничнитѣ дни и ваканционното врѣме се изключаватъ — и се посѣщаватъ отъ момчетата и дѣвойкитѣ въ селата 4, въ градоветѣ 2 години подъ редъ слѣдъ навършване основното училище въ продължение на цѣлата година (лѣтѣ и зимѣ.) — При повече учителски сили единъ води обучението за момчетата, другъ за момичетата, при единъ учитель само обучението се държи смѣнно: единъ недѣленъ день за момичетата, другъ за момчетата.

Успѣхитѣ на така организиранитѣ отъ 13. май 1834. год «Дѣлнични и недѣлни допълнителни училища» сж били съвсѣмъ незадоволителни. Причинитѣ за това сж се криели отчасть въ липсата на съотвѣтственъ учебенъ планъ, отчасть въ недобрата воля на младежитѣ, а най-вече въ нежеланието на родителитѣ, които не могли да се примирятъ съ положението за едно допълнително вънъ отъ задължителното основно образование посѣщение на училището. Не малко влияние е оказало въ това отношение и обстоятелството, че множеството отъ натоваренитѣ съ тая задача учители не сж притежавали нужната педагогическа подготовка и такть да работятъ съ така възрастнитѣ младежи, а и тия които сж били напълно подготвени, не сж се показвали ревностни въ работата, понеже не имъ се заплащало нищо за обучението, което, прибавено къмъ безплатната имъ клисарска и органистка длъжность при черквата, отрабвало и единичкия имъ свободенъ день прѣзъ седмицата, недѣлнятъ. Вслѣдствие това съ законъ за основното образование отъ 8. III. 1868. год. се отмѣнява задължителния характеръ на допълнителното училище и се прѣдоставя на общинитѣ право да поканватъ ученицитѣ къмъ свободно посѣщение допълнителното училище, а учителитѣ се задължаватъ да водятъ по изискването на общината заедно съ обикновения си часовъ депутатъ още 4 часа седмично обучение срещу особено възнаграждение. Направенитѣ опити за едно незадължително, прѣдоставено на личното желание допълнително образование доведо скоро до съзнаване необходимостьта отъ него, но задължаване общинитѣ въ издържането допълнителни училища и възстановяване задълженията за общо посѣщаване допълнителното училище отъ всички младежи, навършили основното си образование. Прѣдвидъ на това прѣзъ 1873.—1874. год едновременно съ подобрението на учителскитѣ заплати се изработилъ и внесълъ въ народното събрание новъ законопроектъ върху допълнителнитѣ

училища. Тоя билъ подкрѣпенъ съ слѣдната мотивировка:

«Когато съ обнародването закона върху основното образование отъ 8. май 1868. год. се отмѣни задължителниятъ характеръ на допълнителното училище, законодательтъ не се ръководеше отъ мисъльта, че допълнителното обучение, като допълняще основното образование, е ненужно, напротивъ, се прѣдполагаше, че общинитѣ заедно съ учителитѣ срѣщу особено възнаграждение на послѣднитѣ ще тръгнатъ по отворения имъ пѫть и ще се погрижатъ за създаването на допълнителното училище при едно свободно редовно посѣщение; надеждитѣ, обаче, не се увѣнчаха съ успѣхъ. На 15. дек. 1871. г. отъ 1586 общини въ страната само 323, т. е. едва 20% отъ общото число, имаха допълнителни училища. Причинитѣ за този малко радостенъ фактъ лежатъ отчасть въ страха на отдѣлнитѣ общини за извѣстенъ разходъ, отчасть въ липсата на разбиране необходимостьта на това обучение, на първо мѣсто, обаче, невъзможностьта за увеждане едно редовно посѣщение, докато това не е задължено съ законъ.

Слѣдъ подобни опитвания отъ всички краища на страната, отъ всички слоеве на населението почнаха да се чуватъ гласове за възстановяването задължителния характеръ на допълнителното училище. Всичко това подбуди създаването на прѣдлагания законопроектъ, който има за цѣль да набави всичко пропуснато по найважната область на учебното дѣло, върху която вече въ другитѣ германски държавици и въ нѣкои швейцарски кантони се направиха и правятъ още голѣми усилия, доколкото обстоятелствата позволяватъ».

Съ законъ отъ 12. февр. 1874. г. допълнителното училище заживѣло пакъ като задължително заведение и се ограничило върху едно разширение на знанията, придобити въ основното училище. На много мѣста, обаче, гдѣто учителитѣ не сѫ били толкова срѫчни и готови да дадатъ на обучението особенъ оттенъкъ, като засѣгнатъ нуждитѣ на практическия животъ, се е погледнало на допълнителното училище не тъй добрѣ като на сѫществуващитѣ до 1868. г. дѣлнични и празднични училища. Поради това се изказали желания, щото допълнителното училище да не се ограничава само върху учебната материя, прѣписана за основното училище, а да се вглeда въ околната срѣда на практическия животъ и спрѣмо нуждитѣ на тоя послѣдния да направлява своитѣ знания, и понеже пъкъ тия не сѫ еднакви *за всички* и *на всѣкждѣ*, се е явило мнѣние: *да се даде на допълнителнитѣ училища въ селата по-друго направление, отколкото на ония въ градоветѣ, въ първитѣ да се застѫпятъ знания повече отъ разнитѣ класове на стопанския животъ, въ вторитѣ отъ разнитѣ области на индустрията.*

Като първа крачка въ това направление се явява увеждането на *стопанското книговодство* въ допълнителното училище (10. февр. 1886. г.) Съ *това, обаче,* сѫществуващиятъ дотогава учебенъ планъ се е запазилъ въ сѫщитѣ си р… Като втора крачка по отношение изказан… ние върху новото направление на доп… нитѣ училища се явява разпрѣдѣлянет… щаващитѣ ги ученици на групи съобра… нитѣ звания и даването съотвѣтственит… за всѣка отъ тѣхъ поотдѣлно. Като … отъ тоя замисълъ се заражда по-нататък… за създаването на така нареченитѣ *проф… допълнителни училища (Fachliche Fortbildung…* за дѣвойкитѣ се устройватъ *домакин… лища съ отдѣлъ «упражнение въ готвене»* …шитѣ, работници по разнитѣ индустриа… нове, се задължаватъ сѫществуващитѣ с… по-рано въ страната *индустриални учил… werbeschulen),* за ония пъкъ, посвѣтени … говската часть, се уреждатъ така наречен… *говски допълнителни училища (Kaufmännis… bildungsschulen).* Като чисти професиона… лица, подготвящи сили по земледѣлч… панската часть пъкъ, сѫ уредени така … нитѣ *земледѣлческо-стопански училища.*

Съ течение на врѣмето, при непрѣ… вписване по нѣщичко ново въ областьт… пълнителното училище, днесъ за днесъ … шение уредбата на тия сѫщитѣ велик… цогство Баденъ заема първо мѣсто меж… манскитѣ държавици.

Всички допълнителни училища въ Ба… разпадатъ за сега на двѣ главни групи:

I. Общи допълнителни училища (Allgeme… bildungsschulen).

II. Професионални допълнит. училища (… Fortbildungsschulen);

Тия отъ първата група сѫ само един… и сѫ задължени за всички навършили ос… си образование; ония отъ втората група, … се разпадатъ на 4 отдѣлни видове:

1. *Домакинско допълнит. училище — … войкитѣ.*

2. *Индустриално-промишлени училища (… bliche Fortbildungsschulen).*

3. *Търговско допълнит. училище (Kaufm… Fortbildungsschule).*

4. *Земледѣлческо-стопански училища (La… schaftlicheschulen).*

Тия професионални допълнителни у… (първитѣ 3 вида) сѫ били посѣщавани … лото по желание, за сега, обаче, сѫ навс… задължителни за младежитѣ отъ съотв… нитѣ клонове на занятието, индустрията … говията; 4-я видъ, землед.-стопанскитѣ уч… сѫ незадължителни.

Общи допълнителни училища

1. Задължителность. Всички дѣца въ вел… цогство Баденъ — момчета и момичета, — … шили годинитѣ на задължителното си … ване (завършена 14-годишна възрасть) … задължени отъ закона да посѣщаватъ … татъкъ общото допълнително училище въ… ната, при която прѣбиваватъ, **именно: мо…**

ъ 14-та навършена година до ключ- 16-та си годишна възрасть, момиче- дна година, отъ 14-та навършена год. нето на 15-та.

ѣщение общото допълнит. училище авагъ ония дѣца, които следъ завърш- ото училище продължаватъ за по- -нататъшно образование, било въ висше учебно заведение, било при професионалнитѣ допълнителни учи- що така се освобождаватъ и ония о сж получавали частно обучение, се установи, че придобититѣ имъ вишаватъ или поне се равнятъ съ ония, атъ въ общото допълнително училище. ѣ или тѣхнитѣ замѣстници и всички осподари сж задължени да съобща- ѣстнитѣ училищни власти, кои отъ одъ тѣхно покровителство или служба ежатъ на допълнително обучение, а да ги подканятъ за редовно посѣ- лнителното училище, като имъ гаран- кното за тая цѣль врѣме. Неизпъл- а това задължение се глобяватъ на марки.

врѣме. За обучение при общото до- училище сж прѣдвидени отъ закона дмично, водени, съ изключение на ото врѣме, прѣзъ течение на цѣлата аканцитѣ на основното училище сж за допълнителното училище) Прѣд- нитѣ мѣстни обстоятелства по прѣдло- обшината висшата училищна власть зрѣшни, щото обучението въ общото но училище да се ограничи само ния сезонъ. Въ такъвъ случай седмич- се увеличаватъ отъ 2 на 3; въ един- ия случай за цѣлото годишно обуче- ъ на разположение 70—80 учебни рѣдѣленото отъ закона число на сед- сове е минимално, но желанието на може да се повиши. Така напр. въ Mannheim прѣдвидени по 3 седмични сѣки класъ на допълнител. училище. за опрѣдѣляне днитѣ и часоветѣ, о да се води обучението въ допълн. прѣдоставено на мѣстнитѣ училищни нѣкои отъ селата сж опрѣдѣлени часове отъ 6—8, въ други слѣд- 6—8 или 4—6 ч., и въ по-голѣмата най-подходящи часове сж прѣдвидени тѣ часове въ срѣда и сжбота. Въ гра- оветѣ за различнитѣ класове сж раз- ѣлени, прѣдъ и слѣдъ обѣдъ прѣзъ цѣлата седмица. Въ земедѣлчески прѣзъ лѣтния сезонъ обучението се въ недѣлния день. Вечернитѣ часове се избѣгватъ.

здѣление ученицитѣ по класове. При разпрѣдѣление на ученицитѣ при об- лнит. училище се взема подъ сѫобра- ди всичко броя на подлежащитѣ за никой класъ не може да брои повече отъ 40 ученици — слѣдъ това нуждитѣ на живота. Изобщо се явяватъ слѣднитѣ случаи:

а) При общини съ единъ учитель, дѣто броятъ на подлежащитѣ за задължит. обучение ученици не надминава числото 40, обучението се води общо за двата пола, по желанието на общината обаче обучението на момичетата може да се дава отдѣлно отъ онова на момчетата.

Даваното обучение общо за двата пола, взе- мащо единъ срѣденъ пжть, съ цѣль да задоволи както еднитѣ така и другитѣ, е съвсѣмъ незадо- волително.

б) При общини съ повече учители обучението за двата пола се води поотдѣлно, освѣнъ това при голѣмо число ученици, подлежащи на това обучение, както е случая въ голѣмитѣ градове, **при класовото разпрѣдѣление се взема подъ** сѫображение и званието на ученицитѣ; така напр. въ Карлсруе всички дѣца, подлежащи на допълнит. обучение, както отъ мжжкия така и отъ женския полъ, сж разпрѣдѣлени по класове съобразно тѣхнитѣ занятия. Отъ прѣдставената отвждъ таблица се вижда, както вида, така и числото на отдѣлнитѣ класове, а тоже и броя на ученицитѣ при всѣки класъ.

При карлсруйското класово разпрѣдѣление, както се вижда отъ таблицата, освѣнъ званието, се взема подъ внимание развитието, до което ученицитѣ сж достигнали прѣзъ течение на 8-годишното си задължително основно обу- чение. Съобразно това обстоятелство при отдѣла за мжжки класове виждаме единъ особенъ класъ за слабитѣ, недобрѣ дарените въ умствено отно- шение дѣца (класъ 15.) и други смѣсенъ класъ (класъ 8.).

При класовия дѣлежъ на дѣвическия отдѣлъ не се обръща голѣмо внимание на званието, понеже знанията, давани отъ допълнит. обу- чение, засѣгатъ повечето домакинския животъ, който е общъ за всички.

4. Учителски персоналъ. Понеже допълнител- ното училище, като продължение на основното, съставлява нераздѣлна часть отъ послѣдното, то и учителскиятъ персоналъ за тия двѣ обра- зователни заведения е общъ — обучението при допълнителнитѣ училища се дава отъ учителитѣ при основното училище. При общини съ повече отъ единъ учитель мѣстната училищна власть опрѣдѣля съ рѣшение, потвърдено отъ окр. учил. инспекторъ, кой или кои отъ учителитѣ трѣбва да се натовари съ допълнителното обучение.

Въ градоветѣ при голѣмо класово число на допълнит. училище обучението при всички кла- сове е възложено на особени учители. Отъ таб- лицата за разпрѣдѣлението на карлсруйското допълн. училище виждаме, че цѣлото обучение при сжщото училище е прѣдоставено на трима учители, отъ които първитѣ двама водятъ мжж- китѣ (първия 9, втория 10), а третия дѣвиче- скитѣ (5) класове — Седмичнитѣ часове при карлсруйското допълн. училище сж 3, споредъ това двамата отъ учителитѣ иматъ по 27, а тре- тиятъ 30 часа седмично обучение.

Таблица за класовото разпрѣдѣление при карлсруйското общо допълнително училищ

Мжжки класове

a) Водени отъ гл. учит. Ch

Класове	Занятие на ученицитѣ отъ всѣки класъ	Брой на ученицитѣ
1	Работници	38
2	Дърводѣлци и бояджии	12
3	Шивачи и обущари	32
4	Желѣзари	34
5	„	30
6	Хлѣбари и сладкари	31
7	Книжари	32
8	Общи класъ (разнородени)	32
9	Писари	27
	Сума	283

c) Водени отъ гл. учит. Zeeser

Класове	Занятие на ученицитѣ отъ всѣки класъ	Брой на ученицитѣ
10	Фабрични работи и слуги	19
11	Градинари	46
12	Хлѣбари	39
13	Кулиари и готвачи	29
14	Месари и хлѣбари	31
15	Слом. класъ за слабитѣ	23
16	Хлѣбари	32
17	Работници, слуги	24
18	Градинари, слуги	36
19	Работници, слуги	45
	Сума	295

Дѣвически класове

e) Водени отъ обергрѣлера Morass

Класове	Брой на ученичкитѣ	Завършили отдѣление на основното училище: VIII	VII	VI	V	Занятие на ученичките: Шивачки	Шивачки на ...	...	Търговки	На фабрична работа	...
1	29	26	3	—	—	—	5	1	1	—	
2	33	17	16		—	—	4	—	3	—	
3	34	—	33		1	—	2	—	10	—	
4	36	11	25	—	—	—	2	1	—	—	
5	32	7	22	1	—	—	4	—	3	1	
6	36	17	19	—	—	—	4	—	1		
7	32	11	21	—	—	—	3	—	1	7	
8	26	3	16	4	2	—	2	1	1		
9	33	—	31	2	—	—	4	1	1	—	
	270	96	184	8	1	—	27	4	12		4

5. Учебенъ планъ. Обучението въ общото допълнително училище се простира върху прѣдметитѣ: *четене, писане* и *смѣтане*, като при това всѣкой отъ тѣхъ засѣга съотвѣтственитѣ му близкостоещи по съдържание области изъ останалитѣ дисциплини на основното училище; четенето напр. засѣга знания изъ естествената история, политическа история и отечествена география, писането засѣга разнитѣ видове писма и документи изъ домашния, стопанско-економическия и търговския животъ, смѣтането — практически познания отъ геометрията, придружени съ чертането на съотвѣтственитѣ геометрически фигури.

a) Четене. Най-важната часть при допълнителното обучение е възложена на четенето. Цѣлиятъ капиталъ отъ знания, давани прѣзъ периода на допълнителното образование, е вложенъ въ четивата, тия пъкъ сѫ събрани и планомѣрно наредени въ особена читанка, обща за цѣлата страна. Читанката е изработена отъ министерството, и съгласно закона за учебницитѣ въ Баденъ, задължителна за всички допълнителни училища. Понятие за съкровището, прѣдлагано отъ допълнителното училище на бѫдещитѣ баденски граждани, можемъ си състави като прослѣдимъ страницитѣ на дадената въ ржцѣтѣ имъ задължителна читанка; по тая причина ще укажа въ общи черти нейното съдържание и разпрѣдѣлението на четивата, спазвано при тѣхната разработка.

a¹) Съдържание на читанката. Подбранитѣ четива въ читанката засѣгатъ почти всички страни на практическия животъ. Въ тѣхъ сѫ застѫпени *знания досѣжно* хазайствената, стопанската, *занаятчийската,* търговската и гражданската часть, дадени сѫ наставления и упѫтвания въ книжката въ цѣлата ѝ домашна работ... паякката и стопанина при полскат... и гра... имъ работа, при птицевъдството, ското... и пчеловъдството, на занаятчията при соб... му занаятие и всичко, що го улеснява ... на всички общо, като граждани на с... страна — необходимитѣ знания върху ... ното устройство и управление, върху ... власти и отношения, върху държавното... ство и управление, върху мѣстнитѣ вл... ношения, върху разнитѣ закони и за... Съобразно това всички четива сѫ гру... 4 отдѣла: въ първия сѫ схванати всич... гащи домашния битъ, въ втория — за... стопанската часть (землелѣлие, градинар... щарство, скотовъдство), въ третия всич... занаятчийско-економическата часть, въ... тия — отъ гражданското учение. — Пр... отъ отдѣлитѣ сѫ помѣстени и по с... два очерци изъ живота на заслужили ... гази отрасъль на промишлено-еконо... животъ; така напр. при стопанския от... помѣстени черти изъ живота на нѣкой ... Huber, заслужилъ твърдѣ много по ... него на пчелитѣ, сѫщеврѣменно осно... пчеларскитѣ дружества въ Баденъ; в... отдѣлъ е помѣстенъ живота и на дру... баденски гражданинъ, заслужилъ въ ... на скотовъдството; въ занаятчийско-про... отдѣлъ се дава кратко описание вър... на всеизвѣстния нѣмски милионеръ, пр... на свѣтска желѣзна фабрика въ Essen, т. н. Тия и други още подобни очерк... вота на трудолюбиви, заслужили съ ... разнитѣ отрасли на стопанско-занаятчи...

сж дадени като образецъ на ревность, и прилежание, като образецъ за подражение.

Разпрѣдѣление на четивата при обучението и четива въ читанката не подлежатъ на жително обработване. На учителитѣ е прѣдено пълно право за изборъ и приложение. тая си работа се съобразяватъ първо съ на класа — мжжки, дѣвически, смѣсенъ съ мѣстнитѣ отношения и трето съ зато на спохождащитѣ обучението. Знанията, интересуватъ дѣвойкитѣ, готвещи се за щи домакинки и стопанки, не могатъ да екатъ вниманието на юношитѣ, стжпващи живота на стопанството и занаятчийството, ратно: това, което интересува и трѣбва да де на младежитѣ, не е и не трѣбва да се ага на дѣвойкитѣ. Безъ това съображение нителното училище би изгубило своето зна- като заведение допълващо и осигуряващо ята за практическия животъ. Една само ость, еднаквость въ интереситѣ — това сж ята досъжно гражданското учение, тѣхъ а да притежава както домакинката, така и нката и стопанинътъ, така и всѣки занаят- тѣхъ трѣбва да познава всѣки гражда- и гражданка на страната. Труденъ се явява осътъ при училищата, гдѣто двата пола се ватъ задружно. Въ подобни случаи трѣба задоволятъ и двѣтѣ страни, да се дадатъ я отъ общъ интересъ. — Прѣдвидъ тия нателни изисквания, разпрѣдѣлението на чета взема слѣднитѣ форми:

чисто дѣвически класове безразлично гдѣ, ъ или югъ, изтокъ или западъ, по-голѣчасть отъ четивата се взема изъ отдѣла на инството, къмъ тѣхъ се прибавятъ по нѣ изъ останалитѣ отдѣли: стопанския, заийския, гражданското учене.

мжжки класове: въ мѣстности чисто занаяти по-голѣмата часть четива се взематъ изъ тчийско-промишления отдѣлъ; въ мѣстности стопански (землѣделчески, скотовъдски) лѣмата часть четива се взематъ изъ сто-о-промишления отдѣлъ; като при това и ата вида се прибавятъ четива и изъ остатѣ отдѣли, особено отъ гражданското учене.

смѣсенитѣ класове се подбиратъ четивата сички отдѣли, но се внимава да бждатъ , които да задоволятъ общитѣ нужди.

уго едно обстоятелство, което се взема съображение при разпрѣдѣлението на че-, е курсътъ на задължителното допълни- обучение — за момчетата 2 години, за мо-ата една. Това съображение засѣга само итѣ и смѣсенитѣ класове, чисто дѣвиче- се освобождаватъ отъ неговото засѣга-о Избранитѣ четива за мжжкитѣ класове а да се минатъ въ течение на 2 години, за ѣль се разпадатъ на двѣ равни половини, оито едната се минава прѣзъ I. учебна го-другата прѣзъ втората, и понеже прѣзъ година ученицитѣ и отъ двѣтѣ годишнини адължителното допълнително обучение се обучаватъ задружно, т. е. всѣки допълнителенъ класъ брои въ редоветѣ си ученици, които за пръвъ пжть идватъ въ училището, а и такива, които прѣкарватъ втората си годишнина, то се внимава, щото двѣтѣ половини отъ четивата да бждатъ по трудность и схващане еднакво поставени. Това спазване е въ сила и за смѣсенитѣ класове, като при това се прибави и още нѣщо: понеже при тия ученичкитѣ посѣщаватъ само една година и всѣка година дохождатъ нови, то, за да се дадатъ на всѣкогодишнитѣ дѣвически випуски знания отъ всичкитѣ клонове на живота, много отъ четивата се повтарятъ, т. е. обработватъ се и прѣзъ първата и прѣзъ втората година. Това обаче засѣга само момчетата, дѣвойкитѣ не ги повтарятъ, понеже тѣхното посѣщение е само едногодишно.

б) Писане. При писането сжщо е застжпена чисто практическата страна. Всички описания и съчинения отъ общъ характеръ, каквито се срѣщатъ въ основното училище, не намиратъ мѣсто въ допълнителното. Като материалъ за писмени упражнения се взематъ всички видове писмени отношения изъ практическия животъ; като такива се считатъ слѣднитѣ:

1. Писма върху сѣмейния и занаятчийския животъ;

2. Занаятчийски писмени отношения и документи; къмъ тия спадатъ: свидѣтелства, разписки за дългъ и изплащане, контракти, обявления за изгубени или прѣдназначени за продаване прѣдмети, смѣтки, заявления до властитѣ и т. н.

При изработката на писмата, а така сжщо и на всички търговски документи, освѣнъ на съдържанието, се обрыща внимание и върху съотвѣтствената външна форма.

в) Смѣтане. Смѣтането обхваща умствено и писмено прѣсмѣтване практически задачи възъ основа спечеленитѣ знания въ основното училище. Къмъ това като важна работа, върху която се насланятъ практическитѣ задачи, се прибавя запознаването съ домакинското и простото търговско книговодене. Всѣка теория е отстранена, задачитѣ се взематъ изъ практическия животъ и се нагодяватъ съобразно ученицитѣ отношения и занятие. Като такива служатъ: прѣсмѣтане лихви, отбивъ, печала и загуба, изчисления на продажби, данъци и наеми, прѣсмѣтане на торовитѣ смѣси и пр.

При геометрическитѣ задачи всички измѣрвания се показватъ на самитѣ парчета за измѣрване: ниви, градини, стѣни, огради, стъбла и т. н.

6. Използуване на учебното врѣме. (Седмиченъ планъ). Отъ прѣдвиденитѣ 2 учебни часа прѣзъ седмицата единиятъ се минава въ четене, другиятъ въ писане и смѣтане (първата половина въ писане, втората въ смѣтане). При училища, гдѣто допълнителното обучение не се минава въ единъ и сжщи седмиченъ день, а е разпрѣдѣлено прѣзъ два отдѣлни дни по 1 часъ, първата половина отъ всѣки часъ се минава въ четене, втората половина при първия часъ се минава въ писане, при втория въ смѣтане.

Седмиченъ планъ за допълнителното училище.

Часове	Училища съ раздѣлени часове	Училища съ нераздѣлени часове
1. часъ	Четене . . . 30 мин. Писане . . . 30 „	Четене . . . 60 мин.
2. часъ	Четене . . . 30 мин. Смѣтане . . 30 „	Писане . . . 30 мин. Смѣтане . . 30 „

Въ Карлсруе и Манхаймъ при 3 седмиченъ часове за всѣки отъ прѣвиденитѣ три прѣдмети се посвѣщава по 1 часъ.

7. Наказания. Като наказания при допълнителното училище се приспособяватъ слѣднитѣ:

а) Мъмреве прѣдъ цѣлия класъ,

б) „ „ мѣстнитѣ училищни власти,

в) Затворъ при заключени врата въ училищното здание съ съотвѣтствена работа. Затворътъ може да се продължи до 12 часа. При изключителни случаи се приспособява и арестъ въ мѣстнитѣ затвори до 2 дни. Това може да послѣдва при случаитѣ:

а) Твърдоглавство и отказване отъ страна на ученика да посѣщава училището;

б) Често отсѫтствуване отъ обучението безъ уважителни причини, слѣдъ като всички наказателни мѣрки сѫ изчерпани;

в) Грубо отнасяне и обиждане учителитѣ или членоветѣ на училищнитѣ власти.

Домакинско допълнително училище.

1. Общо положение. Мисъльта за професионалното допълнително учение въ Баденъ не изключава отъ редоветѣ на своитѣ творби и реорганизировката досѣжно допълнителното образование на бѫдещитѣ домакинки Наредъ съ учредяването на мѫжкитѣ професионални допълнителни училища съ постановление отъ министерството на просвѣщението отъ 22. февр. 1891. г. се започва устройването и на домакинскитѣ допълнителни училища. На първо врѣме такива сѫ били открити само въ нѣкои отъ голѣмитѣ градове, въ по-послѣдно врѣме, обаче, числото имъ е расло отъ година на година и днесь почти всички градски и по-голѣми селски общини разполагатъ въ паралелъ съ общото допълнително училище и съ по едно домакинско допълнително училище.

2. Уреждане. Уреждането на домакински училища не се задължава за всички общини, понеже є свързано съ извѣстни разходи. Щомъ една община изяви желание да се снабди съ такова, трѣбва да се погрижи прѣди всичко за съотвѣтствено помѣщение и необходимитѣ покѫщнини и да осигури нужното число уче-
ничкни за посѣщение, слѣдъ това да се
съ редовното изплащане и покриване го
разходи. Слѣдъ писмено заявление до
училищна власть и установяване посоч
ранции за правилното функциониране на
заведение, се разрѣшава на общинат
открие такова.

3. Посѣщение. Както учредяването, та
сѣщението на домакинското училище
оставено на личното желание. Общин
лагащи съ общо допълнително и до
допълнително училище, даватъ право н
литѣ да се произнесатъ, въ кое отъ
постѫпятъ дъщеритѣ имъ за допълните
чение. Постѫпилитѣ въ домакинското
се освобождаватъ отъ посѣщението на
допълнително училище. Да ли, обаче, д
на домакинското допълнително училищ
жителенъ характеръ, или да се прѣдо
личното родителско желание, зависи о
нитѣ училищни власти. Напослѣдъкъ
ние, щото всички общи допълнителни
за дѣвойкитѣ да бѫдатъ замѣнени съ
скитѣ допълнителни училища. Това
почнало вече да се реализира. Така, н
градъ Манхаймъ всички дѣвойки, подле
допълнително обучение, сѫ задължени
щаватъ домакинското допълнително
Общо допълнително училище за дѣвой
Манхаймъ не сѫществува вече.

4. Учебно врѣме. Понеже обучението
кинското училище отмѣня или пъкъ с
равно съ онова въ общото допълните
лище, то и врѣмето, прѣзъ което трае цѣл
курсъ е сѫщото онова на общото допъл
училище — 1 година. За довеждане
добри резултати, обаче, при изпълнение
жената му задача, вмѣсто 2 седмичн
както що ги намираме при общото допъл
училище, сѫ прѣдвидени 4 такива

5. Класове. Съгласно прѣдписанието на
никой класъ отъ домакинското училище
да брои повече отъ 36 ученички или, д
казано, броятъ на ученичкитѣ отъ всѣк
може да се възкачва най-много до 36.
лесно изпълнение на практическата ча
отдѣла «готварство» всѣки класъ се раз
по нѣколко групи, броятъ на които зав
оня на уреденитѣ при класа огница за
Въ по-малкитѣ градове и селата, гдѣто
ващитѣ домакинското училище учени
надминаватъ броя 36, обучението се вод
за всички, всички съставляватъ единъ
тамъ, обаче, гдѣто числото на ученичкитѣ
създаването на повече класове, при със
имъ се обръща особено внимание и на у
багажъ, съ който ученичкитѣ сѫ нао
основното училище: тия, които сѫ зав
основното си образование съ най-горни
класъ, не ще съмнѣние, стоятъ по от
своитѣ знания много по-горѣ отъ они,
сѫ могли да напуснатъ основното учил
съ 4., 5. или 6. класъ. Въ голѣмитѣ

хаймъ и Карлсруе, всички ученички,
основното си образование съ 8 класъ,
тъ въ особенъ класъ на домакинското
навършилитѣ го съ 7. класъ се поста-
руть, навършилитѣ го съ 6. класъ —
т. н., така че при раздаване допъл-
знания се има прѣдвидъ подложката
съобразява по-нататъшното развитие
ето.

нъ планъ. Заедно съ практическитѣ
въ една обща съотвѣтствена на мѣст-
шения сѫщность въ приготвянето на
ия за една обикновена домакинска
чението при домакинското училище
всевъзможнитѣ, стоещи въ свърз-
съ домакинската часть, указания и
я по писане, смѣтане и прѣсмѣтване;
дава наставления досѣжно жили-
щата, освѣтлението и отоплението,
облѣклото, избора и запазването на
тѣ материи, отглеждането на болнитѣ
ни.

ние. **Обучението въ домакинското учи-**
то що се вижда отъ даденитѣ разясне-
чебния планъ, обхваща прѣдметитѣ
ване, смѣтане и *домакинство.* Къмъ
клонъ особено важенъ отдѣлъ е *готвар-*
ри него се разглеждатъ всички необхо-
ти при готвенето (теоритическа часть)
ватъ ученичкитѣ въ готвене (практи-
ь). — Изходниятъ пунктъ на цѣлото
съставляватъ знанията по прѣдмета
тво»: всѣка обработена частина отъ
по домакинство се чете въ читанката,
во за съчинявание и нѣкои практически

ъстави по-ясно понятие за самия ходъ
нето, ще приведа за примѣръ една отъ
ми лекции при домакинското учи-
Манхаймъ. Тя бѣ върху «водата» —
а съ това се показа на ученичкитѣ
готви супа съ грисъ». Цѣлата работа
ебни часа. Прѣди всичко учителката
ченичкитѣ съ състава и произхода на
слѣдъ това говори за разнитѣ видове
рна, дъждовна, рѣчна, твърда, мека
ность говори за температурата и прѣ-
стояние на водата и най-накрай върху
ето ѝ въ домакинството (при прането,
и др.) Изтъкна слѣдъ това, при каква
а и кой видъ вода се употрѣбява при
видове ястие и гозби и какъ би по-
ла домакинка, когато въ мѣстностьта,
вѣе, има само твърда вода, а тя трѣбва
би мека, и т. н. Всички тия знания
водата и нейното приложение въ дома-
кинството бѣха дадени акроматически.
това учителката заведе разговоръ
казаното и съ подходящи въпроси
ако въ нѣколко точки. Всѣка една
схванатитѣ точки прѣдставяше тема за
Всѣка една такава бѣ по отдѣлно

разяснена и зададена на отдѣлни ученички за
изработване.

Слѣдъ изработката на съчинението се прѣ-
мина къмъ смѣтането. Като материалъ за прѣ-
смѣтване послужи температурата на водата; въ
свръзка съ водата се говори за температурата
и разнитѣ степени температура, отъ това пъкъ
се прѣмина къмъ прѣсмѣтване практически за-
дачи отъ прѣвръщане Реомюрови градуси въ
Целзиеви и обратно.

За четене послужи четивото «водата».

Въ свръзка съ обучението по домакинство,
писане, смѣтане и четене вървѣше и изготвле-
нието за готвене. Още прѣди започване обуче-
нието разположенитѣ въ учебната стая печки за
готвене бѣха напалени и върху тѣхъ поставени
сѫдоветѣ съ вода. Отъ врѣме на врѣме нѣкоятъ
ученичкитѣ ставаха, прѣглеждаха, да ли огъньтъ
въ печкитѣ гори, и прибавяха нови каменни
въглища. Прѣди обучението бѣха приготвени
сѫщо всички необходимости за супата (яйца,
масъ грисъ). Слѣдъ като се завърши обучението,
започна се готвенето на супата.

Тази скица давамъ само да се види, какъ
слѣдватъ отдѣлнитѣ работи на обучението една
слѣдъ друга. При други видове гозби съотвѣт-
ственитѣ работи при готвянето не се изоста-
вятъ за най-послѣ, а се извършватъ на опрѣдѣ-
ленитѣ си мѣста. За тая цѣль ставатъ прѣ-
кѫсвания измежду хода на обучението.

Индустриални допълнителни училища.

1. Общо положение. Индустриални училища въ
Баденъ сѫществуватъ отдавна, карлсруйското,
напр., съ настѫпването на 1906. год. започва
73-та си годишнина. Отначало сѫ се смятали
като специални заведения и сѫ били посѣща-
вани само по желание, съ течение на врѣмето,
обаче факултативниятъ имъ характеръ се е при-
ближавалъ все повече и повече къмъ задължи-
телния, и днесъ взематъ мѣстото на профе-
сионални допълнителни училища, задължени за
всички младежи, работещи по промишлено-
занаятчийскитѣ клонове. Първоначалниятъ имъ
брой е билъ съвсѣмъ ограниченъ, само най-голѣ-
митѣ градове се ползували отъ тѣхнитѣ блага.
Прѣзъ този периодъ на развитие сѫ носили
името «индустриални училища (Gewerbe Schu-
len)». Нуждитѣ на новитѣ врѣмена сѫ изисквали
една реорганизировка въ областьта на инду-
стриалното образование, слѣдъ която сѫществува-
щитѣ отъ по-рано индустриални училища взематъ
сегашния си задължителенъ видъ. Макаръ, обаче,
и да се задължава тѣхното посѣщение, все пакъ
не сѫ задължени за всички общини. Законътъ
прѣдоставя откриването имъ като право на общи-
нитѣ, тия послѣднитѣ, съзнавайки тѣхното високо
значение, не изпускатъ случая да се въползу-
ватъ отъ прѣдоставенитѣ имъ права. Въ също
врѣме ограничениятъ първоначаленъ брой на
въпроснитѣ училища почна да се умножава, и за

сега Баденъ разполага съ 48 градски и 117 селски индустриални училища. Първитѣ, градскитѣ, се развиватъ и зрѣятъ при сравнително благоприятни обстоятелства, вторитѣ при най-оскѫдни, поради това за различие единитѣ отъ другитѣ имъ се даватъ различни имена: първитѣ запазватъ **първоначалното име** ***«индустриални училища»*** *(Gewerbe Schulen)*, вторитѣ получаватъ названието *«занаятчийски допълнителни училища»* *(Gewerbliche Fortbildungsschulen)*. И единитѣ, и другитѣ прѣслѣдватъ една и сѫща цѣль, служатъ си съ единъ и сѫщи учебенъ планъ, затова ще ги разгледаме подъ едно общо име *«индустриални допълнителни училища»*.

2. Управление. Върховниятъ надзоръ и рѫководенето на индустриалнитѣ училища въ Баденъ сѫ били прѣдставени въ началото на върховния училищенъ съвѣтникъ при министерството на правосѫдието, вѣроизповѣданието и просвѣщението, отъ 1. юлий 1902. год. прѣминаватъ въ рѫцѣтѣ на особенъ индустриаленъ съвѣтникъ, стоящъ подъ вѣдомството на сѫщото министерство, отъ началото на 1906 год. се отнематъ отъ досегашното вѣдомство и се прѣдоставятъ на министерството на вѫтрѣшнитѣ работи. Мѣстниятъ надзоръ и рѫководене при всѣко индустриално училище се упражняватъ отъ мѣстенъ индустриаленъ училищенъ съвѣтъ, въ състава на който влизатъ: кметътъ на селото или града, като прѣдседатель, нѣколко членове отъ общинския съвѣтъ и нѣколко почтенни граждани, посветени на нѣкой отъ клоноветѣ на индустрията.

Върховната власть издава общитѣ регуляри за цѣлата страна, мѣстнитѣ чрѣзъ особени свои статути ги приспособяватъ съобразно условията, всрѣдъ които се намира рѫководеното отъ нея индустриално училище. Като посрѣдникъ между върховната и мѣстната училищни власти и сѫщевременно като ревизоръ на самитѣ заведения е натоваренъ особенъ индустриаленъ инспекторъ.

Мѣстнитѣ статути обхващатъ слѣднитѣ точки: а) опрѣдѣлятъ, кои младежи отъ посвѣтилитѣ се на разнитѣ клонове отъ индустрията трѣбва да посѣщаватъ мѣстното индустриално училище; б) указватъ задълженията на господаритѣ, при които служатъ подлежащитѣ на задължително индустриално обучение младежи; в) указватъ глобитѣ и наказанията за непосѣщаване училището, г) опрѣдѣлятъ размѣра на училищната такса, опрѣдѣлятъ обема на учебния планъ. — По отношение тия 5 пункта всѣка мѣстна индустриална училищна власть може да постанови съобразно мѣстнитѣ отношения разни положения, като разбира се не излиза изъ границитѣ на закона и общитѣ постановления на висшата индустриална училищна власть. Поради тази свобода намираме извѣстни различия при разнитѣ индустриални училища, по отношение задълженията за посѣщение, размѣра на училищнитѣ такси и обема на учебния планъ.

3. Задължителность. Възъ основа баденския *законъ отъ 13. августъ 1904. г.* отдѣлъ индустриално и търговско допълнително образование и 142. отъ нѣмскитѣ индустриални поста... се задължаватъ всички посвѣтили се ... отъ клоноветѣ на индустрията работници ... помощници, чираци) да посѣщаватъ ... швие 18-та си годишна възрасть, вмѣсто ... допълнително училище, намиращето се в... жителството имъ (градъ или село) инду... училище. Тамъ, дѣто нѣма такова, пос... общото допълнително училище. Върху ... него за подобно посѣщение законътъ ... много общо, въ него не сѫ указани ... дробности, кои именно работници трѣбва ... дължатъ съ посѣщението на индустриал... лище. Това опрѣдѣля всѣка община ча... за себе си, поради което изпъкватъ ... шествуващитѣ различия при разнитѣ инду... училища. Дори едни и сѫщи общини ... разни учебни годишнини сѫ имали съвс... лични задължения досѫжно задължител... сѣщение на урежданото отъ тѣхъ инду... училище. Като се прослѣди постепенното ... на индустриалното допълнително образо... по-голѣмитѣ баденски градове, се виж... отъ година на година е расло числото ... довстѣ заняти, работещитѣ калфи, по... и чираци, при които сѫ се подвеждали ... знаменателя на задължителното обучени... водниятъ принципъ при разпрѣдѣлбата ... жащитѣ на допълнителното обучение ме... щото допълнително и индустриалното ... телно училище, е билъ обусловенъ отъ ... *рисуване*: всички онця, занятието на к... нуждае отъ рисуване, сѫ били задължа... посѣщаватъ индустриалното училище, он... занятието на които не изисква никакви ... отъ рисуване, сѫ оставали въ общото ... телно училище. За много отъ занятия... могло да се разрѣши положително, къмъ ... двата вида училища да се причисляватъ, за ... индустриалното, или къмъ общото допъ... училище, и понеже въпросътъ за тѣхна... ровка е билъ неокончателно разрѣшенъ, ... вали подъ покровителството на общото д... телно училище, докато най-послѣ въ по... врѣме сѫ прѣминали подъ онова на инду... ното. Макаръ и да е врѣмето доста нап... все пакъ подобна разпрѣдѣлба на занятия... двѣтѣ допълнителни заведения носи ха... рактеръ, **насочва се отъ разбирането** ... стнитѣ училищни власти и се обуславя ... вѣстна степень отъ мѣстнитѣ отношен... личнитѣ помѣщения и учителския пе... Че дѣйствително има подобно различие ... дължителното посѣщение индустриалн... лище при разнитѣ общини, ще видимъ от... ната таблица, въ която излагамъ вида и ... занятията, които градоветѣ Karlsruhe и H... съ своитѣ най-нови станции отъ послѣ... настоящата 1906/907. уч. год. прикачватъ ... дължително индустриално обучение брой ... при първия градъ се възкачва на 63, при ... на 38.

подлежащитѣ на задължително индустриално ...е при градоветѣ Karlsruhe и Heidelberg.

Karlsruhe		Heidelberg	
№	Занаяти	№	Занаяти
34	Желѣзари	1	Хлѣбари
35	Хирургически инструменти	2	Строители
36	Конари	3	Скулптори
37	Шивачи	4	Книговезци
38	Дърводѣлци	5	Печатари
39	Словослагатели	6	Стругари
40	Обущари	7	Тенекеджии
41	Слугуари	8	Грънчари
42	Ситари	9	Стъклари
43	Тапицери	10	Златари
44	Стъкларски	11	Гравьори
45	Часовникари	12	Гипсари
46	Печатачи	13	Грънчари
47	Колари	14	Инструментатори
48	Литографи	15	Бъчвари
49	Цинкографи и т. н.	16	Мелничари
		17	Литографи
		18	[illegible]
		19	Машини строители
		20	Зидари
		21	Механици
		22	Месари
		23	Пещостроители
		24	Покриващи на къщи
		25	Желѣзари
		26	Кожари
		27	Шивачи
		28	[illegible]
		29	Словослагатели
		30	Обущари
		31	Тапицери
		32	Стъкларски
		33	Часовникари
		34	Печатачи
		35	Колари и т. н.

...неспоменати въ таблицата работници (... работници, копачи, келнери и т. н.), ...що и тия, които не сѫ на работа, се ...ть да посѣщавать общото допълни...лище. По желанието на родителитѣ или ...тѣ, подъ чието покровителство се на...служатъ подлежащитѣ на задължи...чение младежи отъ групата на неза...итѣ за индустриалното училище за...атъ да се приематъ въ индустриално ...Въ такъвъ случай се подвеждатъ подъ ...лищенъ редъ. Сѫщо така се допускать ...задължително слѣдване и младежи до ...законната 18-годишна възрасть, ако ... или тѣхнитѣ застѫпници изкажатъ ... това.

...оряване едно редовно посѣщение учи...ѣстнитѣ статути задължаватъ всички ...и родители, подъ чийто покровъ стоятъ ...итѣ на задължително индустриално обучение младежи, да имъ гарантиратъ нужнитѣ, прѣдписани отъ седмичната програма на училището, часове за обучение. Всѣко противопоставяне и неизпълнение на тоя пунктъ отъ статутитѣ подлежи на глоба.

3. Разпрѣдѣление ученицитѣ по класове. При разпрѣдѣлението ученицитѣ при индустриалното училище по класове се взематъ подъ съображение двѣ условия: 1) грааното курса на обучението и 2) занятията, на които сѫ се посвѣтили ученицитѣ. Споредъ първото условие всички ученици при всѣко отъ индустриалнитѣ училища сѫ разпрѣдѣлени на три класа: I, II и III и прѣзъ течение на задължителния за индустриалното допълнително образование 4-годишенъ периодъ прѣминаватъ послѣдователно отъ класъ въ класъ, начинайки съ най-долния, първия. Въ случай че нѣкой навърши тритѣ класа, прѣди още да е изпълнилъ 18-годишната си възрасть, остава до напълването на послѣдната въ училището и посѣщава само рисуването или пъкъ, ако желае, повтаря послѣдния класъ. Въ градъ Heidelberg е откритъ напослѣдъкъ и 4. класъ.

Споредъ второто условие всѣкой отъ прѣдидещитѣ три (resp. 4) класа се разпада на паралелки за ученицитѣ отъ разнитѣ специалности. Понеже пъкъ специалноститѣ сѫ съвсѣмъ многобройни, а численостьта на учениците къмъ всѣка такава съвсѣмъ малобройни, то при организировката на паралелнитѣ класове се прибѣгва до така нареченитѣ *групови класове*, ученицитѣ принадлежащи на специалности сродни помежду си се събиратъ заедно и образуватъ единъ специаленъ паралеленъ класъ. Споредъ това всѣкой отъ тритѣ главни класа се разпада на специални паралелни класове. — Всѣкой отъ главнитѣ класове при карлсруйското индустриално училище се разпада на слѣднитѣ специални паралелни класове.

1. За дърводѣлци и сроднитѣ имъ занаятчии;
2. » работещитѣ разни мобили и покѫщнини;
3. » зидари;
4. » желѣзари;
5. » тенекеджии;
6. » машинни желѣзари и сроднитѣ имъ;
7. » механици и сроднитѣ имъ;
8. » сладкари;
9. » бояджии,
10. » печатари и словослагатели;
11. » фризьори,
12. » шивачи.

Подобенъ дѣлежъ на класоветѣ може да се случи само при добрѣ посѣтенитѣ училища, при училища съ съвсѣмъ малко ученици, каквито сѫ всички такива въ по-малкитѣ градове и селата, всички ученици съставляватъ единъ единиченъ класъ и се обучаватъ въ едно и сѫщо врѣме. Обучението при такива смѣсени класове има характеръ на обикновенитѣ основни училища.

4. Факултативни курсове при индустр. училища. Освѣнъ устроенитѣ класове за посѣщаващитѣ на задължително допълнително индустриално обучение при индустриалнитѣ училища въ Баденъ се уреждатъ и допълнително-образователни ...

сове съ факултативенъ характеръ за по-възрастнитѣ занятчии и работници по разнитѣ клонове на индустрията и занятието. Тия биватъ два вида: *постоянни* и *непостоянни*. Първитѣ се устройватъ завинаги и траятъ по половинъ година, вторитѣ се устройватъ само при появата на нужда за такива и траятъ отъ 1 до 6 мѣсеци. Постояннитѣ допълнително образователни курсове носятъ още названието фах-училища. Съ настжпването на настоещата учебна 1906.—1907. г. при карлсруйското индустр. училище се отварятъ за пръвъ пжть три фахучилища:

1. Фахучилище за книгоподвързачи;
2. » » печатари и словослагатели;
3. » » огняри.

Посѣтителитѣ на непостояннитѣ курсове, както ученицитѣ отъ задължителнитѣ класове на индустриалното училище, сж разпрѣдѣлени на групи по специалности.

Освѣнъ тия курсове се уреждатъ и така нареченитѣ «*подготовителни курсове за издържане изпитъ за майсторъ*» (Die Vorbereitungskurse zur *Meisterprüfung*) и *допълнителни курсове за майсторитѣ (die Meisterfortbildungskurse)*.

5. Учебенъ планъ. Обучението въ задължителнитѣ класове на индустриалното училище бива теоретическо и практическо; теоретическото обхваща прѣдметитѣ: смѣтане, геометрия, търговско писане, учене за проекциитѣ, рисуване съ свободна ржка, фахрисуване (Fachzeichnen), стопанство, книговодство и изчисляване, физика и учение за материалитѣ употрѣбявани при отдѣлнитѣ занятия (Materialienlehre); практическото обучение се дава като допълнение и се простира за отдѣлнитѣ професионални паралелни класове върху изработване разни модели, прѣдставящи въ миниатюръ дѣйствителни изработки отъ съотвѣтственитѣ занятия. Практическото занимание се извръшва въ уреденитѣ при училището работилници; такова обаче се раздава само въ голѣмитѣ градове, въ по-малкитѣ градчета и селата по липса на работилници и сили за практ. обучение липсва и самото обучение.

Прѣдвидената учебна материя отъ всѣкой прѣдметъ се разработва и развива съобразно изискванията на съотвѣтственитѣ специалности; за групата *зидари*, напр., се движи изъ рамкитѣ на зидарския животъ: по смѣтане и геометрия се вематъ задачи по зидарство, при рисуването се рисуватъ разни изображения и скици сжщо по зидарството, при писането се изработватъ съчинения, писма и отношения тоже изъ зидарския животъ, при науката за материалитѣ се изучаватъ ония материали, които зидарьтъ употрѣбява при своята работа, при практическото обучение въ работилницата се изработватъ въ миниатюръ разни модели по зидането, съ които се показва на младитѣ зидари, какъ се редятъ и споятъ камънитѣ при строенето на всевъзможни форми. — Сжщото това, което наведохъ като примѣръ за зидаритѣ се случва и съ всѣка друга група. Бръснаритѣ при своитѣ практически упражнения се отвеждатъ въ така нареченитѣ Herbergen zur Heimat (странноприемници нитѣ) и стрижатъ и бръснатъ намѣрили слонъ тукъ, съ изпълнението на тия си чески упражнения извръшватъ двойна 1) упражняватъ себе си въ занаята и 2 ватъ намѣрилитѣ подслонъ при херберги ги бръснатъ и стрижатъ безплатно.

6. Учебно врѣме. Врѣмето за обучен индустриалнитѣ училища (за задължи 3, респ. 4 класове) трае прѣзъ течение на година. Ваканциитѣ за основното учил жатъ и за индустриалното. Седмичнитѣ часове при индустр. училище не сж нав еднаквобройни, най-малкото имъ число е високото за сега 11½. Отъ тукъ прѣдс таблица се вижда, по колко седмични има всѣкой отъ класоветѣ при индустри училища въ градоветѣ Karlsruhe и Heid селото Neckargemünd (село съ 2080 368 ученици, 4 учители):

Седмични часове при индустриалнитѣ уч

Учебни прѣдмети	Karlsruhe			Heidelberg			
	I	II	III	I	II	III	IV
Смѣтане	1	1	—	2	1 1/2	—	—
Геометрия	1	1	—	1/2	—	—	—
Съчинение	1 1/2	1 1/2	—	2	1 1/2	—	—
Рисуване съ своб. ржка	2		—	1	—	—	—
Фахрисуване	—	2	4	—	4	5	5
Учене за проекциитѣ	2	2	—	2 1/2	—	—	—
» за материалитѣ	1	1	1	1/2	—	—	—
Стопанство	—	—	1	—	—	3	3
Книговодство и изчисляв.	—	—	1 1/2	—	—	—	—
Физика	—	—	1	—	2	—	—
Въ работилницата	3	5	5	2	2	2	2
	11 1/2	11 1/2	11 1/2	11	10	10	10

7. Училищна такса. Споредъ постановл на баденския законъ за допълнит. индустр чение всѣки ученикъ, подлежащъ на доп индустриално обучение се задължава да мѣсечно по 60 пфенига училищна такс 7.20 марки годишно. Точниятъ размѣръ на такса се опрѣдѣля отъ мѣстнитѣ училищн сти чрѣзъ мѣстнитѣ статути. При общи можни таксата е съвършено унищожена индустриалното училище въ Karlsruhe всѣк никъ плаща годишно по 6 марки учил. въ Heidelberg по 7, въ Freiburg не се никаква такса.

Размѣритѣ на учил. такса за допълни образователнитѣ курсове, отваряни при инд алнитѣ училища, сж сжщо така различни се опрѣдѣлятъ съобразно траенето на ку се движатъ между 2 и 15 марки за курс

[1] Една марка = 1·25 лв.

ски персоналъ. Обучението при занаят-
допълнит. училища (индустриалнитѣ
елата) се води отъ основнитѣ учители;
асъ при занаятч. училище имъ се плаща
ки годишно.
ето при индустр. училища въ градо-
оди отъ лица специалисти, така нари-
rbelehrer. Тия сж щудирали 7 семестра
Baugewerbeschule и слѣдъ това сж
изпитъ за учители при индустриалнитѣ

вски допълнителни училища.

положение. Най-младата рожба на до-
ото образование въ Баденъ сж тър-
допълнителни училища (Kaufmannische
sschulen). Такива като специални до-
и заведения, носещи задължителния
на индустриалнитѣ и общитѣ допъл-
чилища въ страната, се откриватъ за
ъ прѣзъ 1899/1900. уч. год. и то само
по-голѣмитѣ градове. Впрочемъ не
се мисли, че търговскитѣ училища въ
появяватъ за първъ пжть прѣзъ посо-
ъ дата. Такива е имало и много по-
че биле частна собственость, откри-
отдѣлни дружества или частни лица
посъщавани по лично желание. Датата
год. трѣбва да се счита не като съз-
като реформаторка, като такава, която
то направление на търговскитѣ учи-
нея нанасетнѣ се започва открива-
ърговскитѣ училища отъ общинитѣ и
скитѣ дружества и корпорации, стоящи
ния надзоръ на държавата. Отъ това
аричатъ търговски допълнителни учи-
лучаватъ сегашния си задължителенъ
До послѣдната 1906. година въ нѣ-
а сж открити 32 търговски допълн.
11 напълно самостоятелни заведения,
издържани отъ общинитѣ, 14 открити
ве при индустриалнитѣ училища (тър-
ѣлъ) и 7 уреждани отъ търговски
и корпорации. Освѣнъ тия въ Баденъ
уредено и едно търговско училище
ttelschule).

жителность. Всички помощници и уче-
ращи се на занятие при промишлено-
отдѣлъ въ градове, гдѣто се нахожда
допълнителнитѣ търговски училища,
ватъ отъ закона да посѣщаватъ спо-
училище до навръшване 18. си година
Въ нѣкои отъ по-голѣмитѣ градове
жение насѣга и дѣвойкитѣ, служащи
скитѣ заведения
задължение се освобождаватъ всички
о сж слѣдвали или слѣдватъ въ едно
титѣ отъ държавата частни търговски
лицо така и ония младежи, които при-
нании, каквито се даватъ въ допълни-
рговско училище, се освобождаватъ

споредъ случая или напълно, или пъкъ само отъ нѣкои прѣдмети.

Всички господари се задължаватъ да отпущатъ на своитѣ помощници и ученици необходимото врѣме за обучение и най-кжсо една седмица слѣдъ постжпването имъ на занаята да ги обиквать на заведващия търговското училище.

3. Разпрѣдѣление на училищнитѣ класове. Посѣщаващитѣ допълнителното търговско училище ученици и ученички сж разпрѣдѣлени на три класа (I. II. III.). Постжпилитѣ за първъ пжть се приематъ въ I. класъ, слѣдъ това прѣминаватъ послѣдователно къмъ слѣдващитѣ класове. При нѣкои училища сж уредени и така именуванитѣ подготвителни класове (Vorklassen или Vorkurse). При тия ученицитѣ постжпватъ за първъ пжть въ подготвителния класъ и слѣдъ това прѣминаватъ къмъ другитѣ, главнитѣ класове, като при прѣминаването запазватъ посочения по-горѣ редъ. — При образуването на паралелнитѣ класове се взиматъ прѣдвидъ знанията, които ученицитѣ донасятъ съ себе си. Въ Карлсруе ученицитѣ отъ всѣки главенъ класъ се разпадатъ на три групи: A, B, C. Къмъ група A се числятъ ония ученици, които сж свършили само основното училище и не сж изучавали никакъвъ чужди езикъ; къмъ група B. спадатъ ония ученици, които сж свършили едно отъ гражданскитѣ училища (Burger-Schulen), или пъкъ сж слѣдвали слѣдъ завършване основното си образование при нѣкое срѣдно учебно заведение, сжщеврѣменно такива, които нѣматъ право на едногодишна военна служба; къмъ група C. спадатъ ония, които вънъ отъ притежанията на групата B. подлежатъ и на едногодишна доброволна военна служба. Тия се задължаватъ да посѣщаватъ само единъ едногодишенъ курсъ при търговското допълнително училище съ особенъ учебенъ планъ. Група C сжществува и при останалитѣ допълнителни търговски училища.

Дѣвойкитѣ се обучаватъ отдѣлно отъ юношитѣ. Разпрѣдѣленията имъ по класове ставатъ по сжщия начинъ както при юношитѣ.

Напослѣдъкъ се появило мнѣние за откриване покрай задължителното допълнително търговско училище и така наречenитѣ *подготвителни търговски училища Handelsvorschulen).* Посѣщението на тия училища ще бжде прѣдоставено на личното желание и вмѣсто нѣколко часове седмично обучение при сжществуващитѣ допълнителни търговски училища да се прѣдвидятъ 32 седмични часа. При увеличеното число 32 седмични часове цѣлиятъ имъ курсъ ще трае една година. Прѣзъ това врѣме ще се мине при тѣхъ всичката материя, която се прѣписва за допълнителнитѣ търговски училища. Свършилитѣ едно подготвително търговско училище се освобождаватъ отъ посѣщение допълнителното търговско училище и ще имъ се дава прѣдпочитане прѣдъ другитѣ. Привърженицитѣ на това мнѣние го защищаватъ по слѣдния начинъ: „Сегашното двойно положение на младежа, като ученикъ и като занятъ съ търговията, е, както за него самъ, така и за

господаря му, съвсѣмъ нерадостно. Търговската техника изисква единъ широкъ запасъ отъ прѣдварителни познания. Съвсѣмъ желателно е, щото постжпващиятъ на търговско занятие младежъ да е спечелилъ вече необходимитѣ теоретически знания още прѣди встжпването си на служба. Въ такъвъ случай ученикътъ нѣма да бжде спжванъ отъ интереситѣ на търговската работа, а всецѣло ще се прѣдаде на специализаторското си щудиране, ще посвѣти цѣлото си врѣме върху образованието си по търговската часть и, понеже ще бжде свободенъ отъ всѣка работа вънъ отъ училищата, ще може съ присърце да изработва и съотвѣственитѣ си домашни задачи. По тоя начинъ ще прѣстанатъ постояннитѣ оплаквания отъ страна на господаритѣ, че тѣхнитѣ помощници и ученици не притежавали нужнитѣ познания, че трѣбвало да имъ се отпускатъ по нѣколко часа въ седмицата за допълнително обучение и т. н.»

Такова подготвително търговско училище е открито вече въ градъ Freiburg.

4. Учебенъ планъ. Обучението при допълнителнитѣ търговски училища въ Баденъ обхваща слѣднитѣ прѣдмети: нѣмски езикъ (търговска наука, търговска кореспонденция, конторна работа, търговско и политично право, стопанство), смѣтане, книговодство, търговска география, стенография; освѣнъ това, се изучаватъ и чуждитѣ езици (френски и английски). При нѣкои училища езицитѣ сж факултативни.

5. Седмични часове. Минималнитѣ седмични часове, прѣдписани отъ върховната училищна власть сж 6, мѣстнитѣ училищни власти, обаче, чрѣзъ своитѣ мѣстни статути ги увеличаватъ и до 10. За образецъ досѣжно разпрѣдѣлението учебното врѣме между изучванитѣ прѣдмети при търговското допълнително училище въ Баденъ ще наведа разпрѣдѣлението при Freiburg-ското търговско допълно училище заедно съ откритото при него подготвително търговско училище.

Седмични часове при Freiburg-ското търговско допълнително училище.

Прѣдмети	Мжжки отдѣлъ					Женски отдѣлъ[1])	
	I	II	III	Едногод. кл. за подлеж. на воен. служба	Подготвително учил.	I кл.	II кл.
а) Задължителни							
Търговско смѣтане	2	$1^1/_2$	$1^1/_2$	$1^1/_2$	6	2	2
Търговска наука и конторна работа . .	1	1	1	$1^1/_2$	3	1	1
Кореспонденция . .	1	1	1	1	4	1	1
Търговска геометрия .	1	1	—	1	3	—	—
Краснописъ	1	—	—	—	—	1	—
Нѣмски (bezw. френски или английски[1])	2	2	2	2	—	—	
Книговодство	—	$1^1/_2$	$1^1/_2$	2	4	1	
Краснописъ и рондшрифтъ	—	—	—	—	2	—	
Стенография	—	—	—	—	2	—	
Писане съ машина .	—	—	—	—	2	—	
Нѣмски	—	—	—	—	2	—	
Френски или англ.[2]) .	—	—	—	—	4	—	
Сума: . .	8	8	7	9	32	6	
б) Факултативни:							
Френски или англ. .	2	2	2	2	—	1	
Италиански	—	2	2	2	—	—	
Стенография	—	2	2	2	—	2	
Рондшрифтъ	1	1	1	1	—	1	
Писане съ машина .	—	—	2	2	—	—	

[1]) Женското отдѣление има за сега само 2 класа, понеже е открито отъ прѣди 2 години.

6. Училищна такса. Опрѣдѣлената отъ з
училищна такса за търговското допълни
училище въ Баденъ е 24 марки годишно.
обаче, както оная при индустриалното учи
е различна при разнитѣ общини. Точни
размѣръ се опрѣдѣля отъ мѣстнитѣ учил
власти. Бѣднитѣ ученици се освобождават
учил. такса, или плащатъ такава съ нама.

Земледѣлческо-стопански училищ

Подъ термина «земледѣлческо-стопански
лища» се разбиратъ ония допълнителни у
заведения, които си поставятъ за цѣль
датъ на младитѣ замледѣлци-стопани еди
ционална подготовка по всичкитѣ клоно
бждещия имъ земледѣлческо-стопански жи
Като клонове въ тоя смисълъ се иматъ
видъ слѣднитѣ: орачество, градинарство,
щарство, лозарство, скотовъдство, птицев
и пчеловъдство.

Споредъ врѣмето, прѣзъ което трае обуче
при тия училища, тия сжщитѣ се разпада
двѣ категории; къмъ първата се числятъ
именуванитѣ *земледѣлческо-стопански зимни
лища (Landwirtschaftliche Winterschulen)*;
втората спада едничкото по рода си въ
Баденско *«Земледѣлческо училище Nochburg»
bauschule Nochburg)*.

Прѣдвидъ сжществуващето различие приу
ството и уредбата на първитѣ и второто,
тамъ за умѣстно да очертая както еднитѣ
и другото по отдѣлно, като при това въ
вкъ спомена нѣщо и върху особенитѣ
курсове, откривани при нѣкои отъ тѣх
лѣтния сезонъ.

[1]) Силнитѣ ученици по нѣмски езикъ се ос
отъ него, а изучаватъ френски или английски
жителенъ.

[2]) Единътъ е задължителенъ, другиятъ фак

…лческо-стопански зимни училища

…азначение. Да се схване по-ясно цѣльта …то на този родъ училища, ще приведа … завеждащия едно отъ тѣхъ, находящи … Tauberbischofsheim. Той казва:

…лческо-стопанскитѣ училища иматъ … дадатъ на своитѣ възпитаници прѣди …бходимитѣ въ днешнитѣ врѣмена спе… …знания за земледѣлческо-стопанското …го сжщеврѣменно допълнятъ и заздра… …я отъ общообразователния характеръ. …ото водене на едно земледѣлческо сто… …кѣръ да било и най малкото, изисква …итѣ отношения на живота вѫоржени …чно познания, освободени отъ всѣки …прѣдразсѫдъци, стопани. При неумор… …ость, непретенциозниятъ начинъ на жи… …ващитѣ земледѣлци-стопани биха се … много по-добри резултати, при вро… …ь наблюдателна дарба биха се гаран… …ого по-голѣми ползи, ако тѣзи имъ …се подпомогнеха отъ едно основно, …есионално образование. Този е именно …ътъ, който затруднява слѣдянето на …мъ достѫпно държана сказка или про… …ькоя съ земледѣлческо-стопанско съ… …статия,ситва ясното размисляване върху … прочетеното, създава страхъ прѣдъ …то книговодене и въ необходимото …ско-стопанско смѣтане.

…оставятъ растещитѣ генерации върху …иятни основи въ това направление, …ни едва прѣди 40 години земледѣл… …анскитѣ училища на помощь. Тѣхната …той въ това, да дадатъ на земледѣлч.… …ѣ синове покрай общото допълнително …овно професионално образование. Зем… …-стопанското училище трѣбва да по… …итѣ стопани въ положение, щото и …жкитѣ обстоятелства съ любовь и же… …упражняватъ своето звание, да ги ос… …ь прѣдразсѫдъцитѣ, да ги привчи на …яно мислене, да схванатъ духа и на… …о на новото врѣме и съ бодрость да …втъ на растещия въ земледѣлческо… …а областъ напрѣдъкъ.

…а обучението. Курсътъ на обучението … земледѣлческо-стопански училища въ …е само прѣзъ 5-тѣ зимни мѣсеци тѣ …редъ, споредъ това и самитѣ училища …и «земледѣлческо-стопански зимни учи… …ndwirtschaftliche Winterschulen). Обу… …очва прѣзъ първата половина на м-цъ … се завършва прѣзъ втората половина …рть. Днитѣ за започване и завърш… …то не сѫ строго опрѣдѣлени за всички …ака напр. изминалата вече 1905/1906 … земледѣлческо-стопанското училище «Au… … при С. Grotzingen е започната съ уче… …ъ I. *курсъ на 5., съ ученицитѣ отъ II.* курсъ на 27. ноемврий 1905 г. и е завършена на 17. мартъ 1906. год., сжщата учебна година при училището «Zu Tauberbischofsheim» е започната на 7. ноемврий 905. година и завършена на 22. мартъ 906. год.

Разпрѣдѣление ученицитѣ по курсове. Понеже ученето при землед.-стоп. зимни училища трае 2 години подредъ, то и ученицитѣ сѫ разпрѣдѣлени споредъ това на 2 курса, първи и втори. Къмъ първия курсъ се числятъ тия, които постѫпватъ за прьвъ пѫть въ училището, къмъ втория ония, които прѣживѣватъ втората си уч. година.

Брой на ученицитѣ. Всѣко отъ сѫществуващитѣ въ Баденъ 14 землед.-стопански зимни училища се посѣщаватъ годишно отъ 30—40 ученици. Прѣзъ изтеклата се 1905/1906. уч. год. при Augustenberg е посѣтено отъ 37 ученици: 28 въ I. 9 въ II. курсъ, онова при Tauberbischofsheim е посѣтено отъ 40 ученици: 28 отъ I. 12 отъ II. курсъ.

Училищна такса. По правило е прѣдвидено, щото всѣки постѫпилъ ученикъ при нѣкое отъ землед.-стоп. зимни училища да заплаща извѣстна училищна такса за всѣка учебна година. Размѣрътъ ѝ за разнитѣ училища е различенъ; така напр. при училището «Augustenberg» е 20, при онова при Tauberbischofsheim 10 марки. Несъстоятелнитѣ ученици съ разрѣшение на министерството се освобождаватъ отъ такса.

Условия за приемане. Въ зимнитѣ землед.-стоп. училища се приематъ юноши навършили 15-та си годишна възрастъ; тия трѣбва да сѫ завършили основното училище съ успѣхъ.

Учителски персоналъ. Начело на всѣко училище като завеждащъ сѫщото стои единъ земледѣлч.-стопански инспекторъ, слѣдъ това като учителски сили всѣко училище има единъ учитель по овощарство, околийскиятъ ветеринаренъ лѣкарь като прѣподаватель по ветеринарството и по единъ или нѣколко главни основни учители.

Учебенъ планъ. За всички землед.-стопански училища сѫществува единъ общъ нормаленъ планъ, изработенъ отъ министерството на вѫтрѣшнитѣ работи, той се нагодява споредъ мѣстнитѣ условия, при нѣкои училища материалътъ се взема … [illegible] … часове за разнитѣ училища е различно … [illegible] … групи: 1. *главни прѣдмети*, 2. *спомагателни прѣдмети*; първитѣ даватъ *професионалнитѣ*, вторитѣ *образователнитѣ* познания.

1. *Къмъ главнитѣ прѣдмети* се числятъ: научнитѣ основи на земледѣлието и стопанството, …орачество и ботаника, овощарство и лозарство, скотовъдство, земледѣлческа економия и книговодене, ветеринарство, пчеловъдство.

2. *Къмъ спомагателнитѣ прѣдмети* спадатъ: матеренъ езикъ, смѣтане, геометрия съ рисуване, география и пѣние.

Да се види, въ какъвъ обемъ е застжпенъ всѣкой отъ прѣдвиденитѣ прѣдмети за обучение, ще изложа учебния планъ на земл.-стопанското зимно училище при града Tauberbischofsheim, който се различава отъ оня на училището »Augustenberg« само по това, че застжпва отдѣла «пчеловъдство», когато при послѣдното тоя отдѣлъ липсва. Въ останалата часть учебната материя е обща.

Главни прѣдмети.

Общи положения на земледѣлческото стопанство.

(4 седмични часа, общо обучение съ I. и II. курсъ).

а) Въздухъ. Съставнитѣ му части; гниене; горене (освѣтление и отопление); дишене; налѣгане на въздуха (барометъръ, тулумба); разширение прѣзъ топлината (произхождение на вѣтъра).

б) Вода. Изпарение, врѣме, замръзване, термометъръ; изпотяване по студенитѣ прѣдмети; атмосферни измѣнения (облаци, дъждъ, снѣгъ, градъ, роса); изпарение на водата отъ почвата и растенията; вода за пиене и поливане; относително тегло.

в) Почва. Произхода на орната почва; отношението ѝ къмъ водата, разтворимитѣ вещества, свѣтлината и топлината; видове почви; изслѣдване почвата; влиянието на копаньта, ораньта, грапенето, завличането и т. н. върху свойството на почвата.

Орачество (Ackerbau).

(4 седмични часа само въ II. курсъ).

а) Разнитѣ земледѣлчески орждия и работи. Оране, копане, завличане, прѣобръщане почвата; орждията за всички тия работи.

б) Обезводяване. Понятие и полза отъ обезводяването; днешна и основна вода; открити и закрити водопроводи; дренажи (отдѣляне на водата).

в) Напояване. Въздѣйствието на водата; разнитѣ свойства на водата; отношенията на разнитѣ почви къмъ напояването.

г) Торъ и торене. Значението на торенето изобщо. Органически материи и съставнитѣ части на пепельта; оборенъ торъ, неговото приготовление и приложение; влиянието на сламата и плѣвата върху неговото достойнство; торфътъ като торъ; пепель, компостъ (гниенъ торъ), търговски торъ и неговото парично значение, приложението му като торно срѣдство при разнитѣ видове растения; калкъ, гипсъ и готварска соль; видъ и врѣме на торенето; врѣдното влияние на твърдѣ силнитѣ и твърдѣ слабитѣ разтвори; зеленъ торъ.

д) Устройството и живота на растенията. Клетки и сждове; корени, приемане на водата и другитѣ материали; стъбло и држжка; движението на хранителния сокъ; резервна материя; листа; цвѣтове; сѣмена и плодове; никнене и растене на растенията.

е) Посѣвъ, отглеждане на посѣва, жетва ... ване на плода.

ж) Най-важнитѣ разтителни болести ... бата противъ тѣхъ.

Ботаника.

(4 седмични часа само въ II. курсъ).

а) Житни растения; б) шушулкови ...; в) грудковични растения; г) отглеждане на ...; д) растения за търгуване: захарно цвѣ... хория, маслени растения, тютюнь, хмелъ, ... чарски върби.

Скотовъдство.

(. седмични часа, общо обучение съ I. и II. ...)

а) Хранене домашния добитъкъ. Пи... телни органи; съставни части на храна... чението на разнитѣ видове зобъ, влия... пепелювитѣ съставни части и водата; пр... на разнитѣ видове зобь.

б) Развъждане на животнитѣ, особено на ... Наслѣдствени правила, най-важнитѣ раси... методи за кръстосване.

в) Отглеждане. Поене и кърмене; от... хранене малкитѣ до тѣхното развити... ството на оборитѣ.

г) Ползуване отъ млѣкото. Признаци за ... наване на млѣкоизобилността; срѣдства ... личаване млѣкото; изпитване, постжпван... даване на млѣкото; приготвяне масло и ...

д) Угояване. Изборъ на животнитѣ за у... видове госне; тегло прѣзъ живота, тегл... клането.

е) Използуване въ впрягане. Сравнение раб... конетѣ, воловетѣ и кравитѣ; начини за в...

(Въ II. курсъ 3 часа седмично ... часть).

Коневъдство, свиневъдство, птицевъдс... боловство.

Земледѣлческо производство и книговод...

(Въ I. курсъ — на самѣ 2 часа седмично).

а) Общо. Разяснение върху основния ... изводителния капиталъ, постояненъ и ... теленъ капиталъ, суровъ и чистъ доход... ледѣлчески кредитъ (личенъ и имуще... кредитни заведения; значението на ос... нето, значението на еднолостоещитѣ и р... нитѣ имущества; ползата отъ задружаване...

б) Зборъ на растенията и у... въ ... нието. Производителната система съ р... ление въ угара (Dreifelderwirtschaft), ... лѣтни полета, недостатъци и подобрени... шата система; смѣна на посѣвитѣ; когел... система (земледѣлческа система, споредъ която ...

въ извѣстенъ периодъ се оставя нивата ливада, свободната земледѣлческа система. *Землед.-стопанско книговодство.* Касова и а книга; инвентаръ; прѣдметенъ регистъръ; тателни табели.

(Въ II. курсъ на само 3 седм. часа).

торение и разширение материала отъ I курсъ, но оня изъ областьта на осигуровката дита и образуването на дружествата. Въ- ние въ двойното счетоводство чрѣзъ изра- не една подробна годишна смѣтка при нѣкое д.-стопанско консумационно дружество. — енъ за водене смѣтки върху прихода при селски чифликъ.

Овощарство.

ча седмично, общо обучение съ I. и II. курсъ).

Развъждане. Размножаване овощнитѣ сор- чрѣзъ сѣмена, младоци, отчестнати клон- коренови израстъци; отглеждане високи и исоки стъбла; важнитѣ овощни сортове ръга, въ който се намира училището. *Отглеждане.* Изборъ на сортоветѣ и съот- ното имъ мѣсторастене; свойства на овощ- дървета; врѣме и мѣсто за посаждане; товяване гроповетѣ за посаждане, поста- добри колове за подпорки. Чистене, под- ване и кастрене на овощнитѣ дървета. е. Борба противъ опаснитѣ отъ животното ително царство врѣдници. *Употрѣба на овощията.* Постѫпъкъ при итѣ плодове и приготовлението на сушиво bst); приготовляване овощно вино; практи- указания.

(Въ II курсъ насамѣ 1 часъ седмично).

Овощарство. Сортовъ подборъ и насаждане растещитѣ овощни дръвчета (Zwergobst-), образуване шпалиръ; пролѣтно, лѣтно но обрѣзване; културата на зърнеститѣ е (Beerenobst); практически указания.

(Въ II курсъ насамѣ 2 часа седмично)

Лозарство. Изборъ на лозовитѣ пръчки, производство и посаждане ново лозе; обхождане и торене на лозитѣ, лозовитѣ и и тѣхното отстранение; гроздоберъ, ъкъ и грижи при произвеждане бѣло и о вино; лозарскиятъ законъ; практически ия.

Пчеловъдство.

(Въ I курсъ насамѣ 2 часа седмично)

рическо развитие; баденскиятъ друже- конаръ; анатомическо описание на пче- размножаване, пчелни болести и неприя- устройство и заемане на училището; отглед- ой. *Пролѣтни грижи и разширение*; медово отдѣление; естествено и изкуствено размножа- ване на постояннитѣ пчели; отглеждане царици, зазимуване и прѣзимуване.

Ветеринарство.

(I курсъ 1 часъ седмично).

Сложение и устройство на животинското тѣло; външность на коня и говедото, учение за зѫбитѣ и разпознаване старостьта по тѣхъ. Важнитѣ заразителни болести; разпознаване и първа по- мощь при честослучващитѣ се болести при до- машнитѣ животни. Запознаване съ пищеварит- телната система; смѣнение на материята; гаран- ция при животната търговия; прѣдпазителни мѣрки при покупката и продажбата на домашни животни, болести и законитѣ за болеститѣ, об- хождане и постѫпъкъ съ живитѣ и умрелитѣ животни.

(II курсъ 1 часъ седмично).

Подковаване, болести на копитата и пръститѣ; помощь при раждането; хигиена.

(I и II курсъ получаватъ 2 часа седмично общо обучение)

Спомагателни прѣдмети.

Нѣмски езикъ.

I. курсъ (3 часа седмично). Четене и бесѣда върху прочетеното; красно и правописание; тър- говски документи и писма; изработване смѣтки, квитанции, расписки за дългъ и гаранция, по- щенски записи, реверси (взаимотъжителство), пълномощни, свидѣтелства; изработване кон- тракти за наемъ, покупки и размѣна, служебни и работни контракти; приготвяне търговски писма; наставления върху съществуващитѣ фор- муляри при желѣзницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ и най-важнитѣ видове отъ стоково и багажно изпращане; най-важното отъ обжалването; позна- ния върху полицитѣ и тѣхнитѣ опасности.

II. курсъ (2 часа седмично). Търговски писма съ по-трудно и обемисто съдържание; заявления до властитѣ; самостоятелно изработване дого- вори; увеждане въ дружбената кореспонденция; приготвяне протоколи.

I и II курсъ получаватъ и 2 часа общо сед- мично обучение.

Смѣтане

I курсъ (4 часа седмично). Познаване и прило- жение на монетнитѣ, мѣрнитѣ и теглилнитѣ, прости и десетични дроби. [illegible] върху монетнитѣ и мѣрнитѣ. [illegible] практи- ческия и професионалния животъ, именно [illegible] вено прѣсмѣтане, [illegible] смѣтване, прѣсмѣтване върху [illegible], застраховки.

Да се види, въ какъвъ обемъ е застжпенъ всѣкой отъ прѣвиденитѣ прѣдмети за обучение, ще изложа учебния планъ на земл.-стопанското зимно училище при града Tauberbischofsheim, който се различава отъ оня на училището »Augustenberg« само по това, че застжпва отдѣла «пчелевъдство», когато при послѣдното тоя отдѣлъ липсва. Въ останалата часть учебната материя е обща.

Главни прѣдмети.

Общи положения на земледѣлческото стопанство.

(4 седмични часа, общо обучение съ I. и II курсъ).

а) Въздухъ. Съставнитѣ му части; гниене; горене (освѣтление и отопление); дишене; налѣгане на въздуха (барометъръ, тулумба), разширение чрѣзъ топлината (произхождение на вѣтъра)

б) Вода. Изпарение, врѣме, замръзване, термометъръ; изпотяване по студенитѣ прѣдмети; атмосферни измѣнения (облаци, дъждъ, снѣгъ, градъ, роса); изпарение на водата отъ почвата и растенията; вода за пиене и поливане; относително тегло.

в) Почва. Произхода на орната почва; отношението ѝ къмъ водата, разтворимитѣ вещества, свѣтлината и топлината; видове почви; изслѣдване почвата; влиянието на копаньта, ораньта, грапенето, завличането и т. н върху свойството на почвата.

Орачество (Ackerbau).

(4 седмични часа само въ II. курсъ)

а) Разнитѣ земледѣлчески орждия и работи. Оране, копане, завличане, прѣобръщане почвата; орждията за всички тия работи.

б) Обезводяване. Понятие и полза отъ обезводяването; дневна и основна вода; открити и закрити водопроводи; дренажи (отдѣляне на водата).

в) Напояване. Въздѣйствието на водата; разнитѣ свойства на водата; отношенията на разнитѣ почви къмъ напояването.

г) Торъ и торене. Значението на торенето изобщо. Органически материи и съставнитѣ части на пепельта; оборенъ торъ, неговото приготовление и приложение; влиянието на сламата и плѣвата върху неговото достойнство; торфътъ като торъ; пепель, компостъ (гноенъ торъ), търговски торъ и неговото парично значение, приложението му като торно срѣдство при разнитѣ видове растения; калцъ, гипсъ и готварска соль; видъ и врѣме на торенето; врѣдното влияние на твърдѣ силнитѣ и твърдѣ слабитѣ разтвори; зеленъ торъ.

д) Устройството и живота на растенията. Клетки и сждове; корени; приемане на водата и другитѣ материали; стъбло и држжка; движението на хранителния сокъ; резервна материя; листа; цвѣтове; сѣмена и плодове; никнене и растене на растенията.

е) Посѣвъ, отглеждане на посѣва, жетва [...] *ване на плода.*

ж) Най-важнитѣ *растителни болести* [...] бата противъ тѣхъ.

Ботаника.

(4 седмични часа само въ II. курсъ)

а) Житни растения; б) шушулкови п[...] в) луковични растения; г) отглеждане на [...] д) растения за търгуване: захарно цвѣк[...] хория, маслени растения, тютюнь, хмелъ, [...] чарски върби.

Скотовъдство.

(2 седмични часа, общо обучение съ I. и II. к[...]

а) Хранене домашния добитъкъ. [...] телни органи; съставни части на храната [...] чението на разнитѣ видове зобь; влияние [...] непелювитѣ съставни части и водата; при [...] на разнитѣ видове зобь

б) Развъждане на животнитѣ, особено на [...] Наслѣдствени правила, най-важнитѣ раси [...] методи за кръстосване.

в) Отглеждане. Поене и кърмене; отх[...] хранене малкитѣ до тѣхното развитие; [...] ствата на оборитѣ

г) Ползуване отъ млѣкото. Признаци за [...] цаване на млѣкоизобилностьта; срѣдства [...] личаване млѣкото; изпитване, постжпване [...] даване на млѣкото; приготвяне масло и [...]

д) Угояване. Изборъ на животнитѣ за уг[...] видове гоене; тегло прѣзъ живота, тегло [...] клането.

е) Използуване въ впрягане. Сравнение рабо[...] конетѣ, воловетѣ и кравитѣ; начини за впр[...]

(Въ II. курсъ 3 часа седмично [...] насамъ)

Коневъдство, свиневъдство, птицевъдст[...] боловство.

Земледѣлческо производство и книговодс[...]

(Въ I. курсъ [...] на самѣ 2 часа седмично [...]

а) Общо. Разяснение върху основния [...] изводителния капиталъ, постояненъ и [...] теленъ капиталъ, суровъ и чистъ доходъ [...] ледѣлчески кредитъ (личенъ и имуществ[...] кредитни заведения; значението на осиг[...] нето; значението на едностоещитѣ и ра[...] нитѣ имущества; ползата отъ задружаване [...]

б) Изборъ на растенията и уредба на [...] *дието.* Производителната система съ ра[...] ление въ угаръ (Dreifelderwirtschaft), [...] лътни полета, недостатъци и подобрѣние [...] щата система; смѣна на посѣвитѣ; коне[...] стема (землед. система, споредъ която н[...]

пжти въ извѣстенъ периодъ се оставя нивата като ливада; свободната земледѣлческа система.

в) *Земед.-стопанско книговодство.* Касова и дневна книга; инвентаръ; прѣдметенъ регистъръ; спомагателни таблици.

(Въ II. курсъ насамѣ 3 седм. часа).

Повторение и разширение материала отъ I курсъ, особено оня изъ областьта на осигуровката и кредита и образуването на дружествата. Въвеждане въ двойното счетоводство чрѣзъ изработване една подробна годишна смѣтка при нѣкое земледѣлско-стопанско консумационно дружество. — Образецъ за водене смѣтки върху прихода при нѣкой селски чифликъ.

Овощарство.

(4 часа седмично, общо обучение съ I. и II. курсъ)

а) *Развъждане.* Размножаване овощнитѣ сортове чрѣзъ сѣмена, младоци, отчеснати клончета, коренови израстъци; отглеждане високи и полувисоки стъбла; важнитѣ овощни сортове въ окржга, въ който се намира училището

б) *Отглеждане.* Изборъ на сортоветѣ и съотвѣтственото имъ мѣсторастене; свойства на овощнитѣ дървета; врѣме и мѣсто за посаждане; приготовляване трановетѣ за посаждане, поставяне добри колове за подпорки. Чистене, подмладяване и кастрене на овощнитѣ дървета. Торене. Борба противъ опаснитѣ отъ животното и растително царство врѣдници.

в) *Употрѣба на овощията.* Постжпъкъ при прѣснитѣ плодове и приготовлението на сушиво (Dürrobst); приготовляване овощно вино; практически указания.

(Въ II курсъ насамѣ 1 часъ седмично).

а) *Овощарство.* Сортовъ подборъ и насаждане нискорастещитѣ овощни дръвчета (Zwergobstbäume), образуване шпалиръ; пролѣтно, лѣтно и зимно обрѣзване, културата на зърнеститѣ плодове (Beerenobst); практически указания

(Въ II курсъ насамѣ 2 часа седмично)

б) *Лозарство.* Изборъ на лозовитѣ прѫчки; лозово производство и посаждане ново лозе, рѣзане, обхождане и торене на лозитѣ; лозовитѣ болести и тѣхното отстранение; гроздоберъ; постжпъкъ и грижи при произвеждане бѣло и червено вино; лозарскиятъ законъ; практически указания.

Пчеловъдство.

(Въ I курсъ насамѣ 2 часа седмично)

Историческо развитие; баденскиятъ дружественъ кошаръ; анатомическо описание на пчелитѣ; размножаване пчелни болести и неприятели; устройство и вземане на улъйщето, отдѣляне рой. Пролѣтни грижи и разширение; медово отдѣление; естествено и изкуствено размножаване на постоянни... пчели; отглеждане царици; зазимуване и прѣзимуване.

Ветеринарство.

(I курсъ 1 часъ седмично)

Сложение и устройството на животинското тѣло; външность на коня и говедото, учение за зжби и разпознаване старостьта по тѣхъ. Важни заразителни болести; разпознаване и първа помощь при честослучващитѣ се болести при домашнитѣ животни. Запознаване съ пищеварителната система; смѣнение на материята, гаранция при животната търговия; прѣдпазителни мѣрки при покупката и продажбата на домашни животни; болести и законътъ за болеститѣ; обхождане и постжпъкъ съ живитѣ и умрели животни.

(II. курсъ 1 часъ седмично)

Подковаване, болести на копитата и пръстите; помощь при раждането; хигиена.

(I и II курсъ получаватъ 2 часа седмично общо обучение

Спомагателни прѣдмети.

Нѣмски езикъ.

I. курсъ (3 часа седмично). Четене и беседа върху прочетеното; краснописание и правописание; търговски документи и писма; изработване смѣтки, квитанции, разписки за дългъ и гаранция, продажни записи, вересии (взаимозадължителства), пълномощия, свидѣтелства; изработване контракти за наемъ, покупки и размѣна, служебни и работни контракти; приготвяне търговски писма; наставления върху сжществуващитѣ формуляри при желѣзницитѣ, пощитѣ и телеграфа и най-важнитѣ видове отъ стоково и багажно изпращане; най важното отъ обжалването, понятия върху полицитѣ и тѣхнитѣ опасности.

II курсъ (2 часа седмично). Търговски писма съ по-трудно и обемисто съдържание, заявления до властитѣ; самостоятелно изработване договори; упражнение въ дружбената кореспонденция; приготвяне протоколи.

I. и II. курсъ получаватъ и 2 часа общо седмично обучение.

Смѣтане

I курсъ (4 часа седмично). Познаване и изражение на монетитѣ, мѣрките и теглилките; прости и десетични дроби; пѣсмено смѣтане върху монетитѣ и мѣрките. Въ течение на практическия и професионалния животъ ... всеки прѣсмѣтане, особено и ... чрѣзъ смѣтане, прѣсмѣтване ... застраховки.

II. курсъ (2 часа седмично). По-трудни и сложни задачи изъ областьта на овощарството, скотовъдството и производството. Цѣнни книжа, полични и конторни изчисления.

Геометрия и полско измѣрване.

I. курсъ (4 часа седмично). Измѣрване и изчисляване на равнини и тѣла. Разлагане равнини и измѣрване отдѣлнитѣ имъ части; снемане и рисуване отдѣлни земни части съ приложение на мѣрката.

II. курсъ (2 часа седмично). По-трудни задачи отъ изчисляване плоски и кубически съдържания; прѣвръщане фигури; снемане повръхнини съ Kreuzscheibe и огледало подъ жгълъ (Winkelspiegel).

География.

I. курсъ (2 часа седмично). Баденъ и Германия, особено по отношение на почвата, климата, продуктитѣ, индустрията, търговията и сношението. Земледѣлие и стопанство.

Рисуване.

I. курсъ (2 часа седмично). Увеждане въ разбиране строителнитѣ планове; прости проекции, основни скици за земледѣлчески постройки.

II. курсъ (2 часа седмично). Продължение отъ I. курсъ. Най-важното отъ проекциитѣ; изработване очерки и скици отъ прости земледѣлчески постройки.

Седмични часове. За постигане поставената отъ учебния планъ цѣль сж прѣдвидени отъ министерството на вжтрѣшнитѣ работи за всички земледѣлчески стопански училища за I. курсъ 13, за II. курсъ 13, за задружно обучаване двата курса едноврѣменно 26 седм. часа, т. е. за всѣки курсъ по 39 седм. часа. Тази норма, обаче, при различнитѣ училища се разно прилага, при нѣкои се запазва безъ измѣнение, при нѣкои часоветѣ на отдѣлното обучение се увеличаватъ, на задружното се намаляватъ. Това е право на завеждащитѣ училищата. Сжщо така прѣдвидената учебна материя се различно разпрѣдѣля между отдѣлното и задружното обучение на двата курса. Да се види, какво е положението на нормално-поставенитѣ отъ министерството часове и разпрѣдѣлението имъ между отдѣлнитѣ прѣдмети, а така сжщо и границитѣ на допустимитѣ модифицировки въ това отношение, ще прѣдставя двѣ подобни разпрѣдѣления: първото за земледѣлческо-стопанското зимно училище «Augustenberg», второто за земледѣлческо-стопанското зимно училище при града Tauberbischofsheim. Първото разпрѣдѣление е нормалното разпрѣдѣление отъ министерството, второто е модифицираното споредъ мѣстнитѣ условия и *личното гледище* на завеждащия споменатото *училище.*

Седмични часове при стопанско-земледѣлчески зимни училища «Augustenberg» и «Tauberbischofsheim», 1905/906. год.

Учебни прѣдмети	Училище «Augustenberg» отдѣлно обучение I	отдѣлно обучение II	общо обучение I и II	общо седмични часове I	общо седмични часове II	Училище «Tauberbischofsheim» отдѣлно обучение I	отдѣлно обучение II	общо обучение I и II	общо I
а) Главни прѣдмети									
Физика	3	—	—	3	—	—	—	—	—
Земледѣлие	—	6	13	13	19	—	—	—	—
Научни осн. на земед.	—	—	—	—	—	—	—	4	4
Овощарство и лозарство	—	1	2	2	3	—	2	5	5
Оранство и ботаника	—	—	—	—	—	—	4	4	4
Скотовъдство	—	—	—	—	—	—	3	5	5
Производство и книговодене	2	1	—	2	1	2	2	—	2
Ветеринарство	2	1	1	3	2	2	1	2	3
Пчеловъдство	—	—	—	—	—	2	—	—	2
б) Спомагателни прѣдмети.									
Нѣмски езикъ	2	1	4	6	5	3	2	2	5
Смѣтане	2	2	2	4	4	[illegible]	2	—	1
Геометрия и полско измѣрване	—	—	—	—	—	4	2	—	4
Геометрия, рисув. и измѣрване	2	1	2	4	3	—	—	—	—
Рисуване	—	—	—	—	—	2	2	—	4
География	—	—	1	1	1	2	—	—	2
Пѣние	—	—	1	1	1	—	—	—	—
Сума	13	13	26	39	39	20	20	26	40

Отъ прѣдставенитѣ двѣ разпрѣдѣления вижда, че общото число седмични часове I. и II. курсъ и при двѣтѣ училища е по едно и сжщо; при първото училище вс курсъ има по 39 седм. часове, при второто по Значителна разлика намираме между отдѣлн и задружното обучение на курсоветѣ. При в рото училище по всички спомагателни прѣдм съ изключение само 2 часа по нѣмски ез обучението се води по отдѣлно за двата ку при първото училище първиятъ курсъ има вториятъ 5 часа отдѣлно обучение и 10 ч общо обучение за двата курса. При главн прѣдмети общото и раздѣлното обучение е по еднакво. Въ резултатъ отъ всичко се дохо до заключението: при второто училище е да прѣдимство на раздѣлното обучение, прѣ ществено при общообразователнитѣ (спомага нитѣ) прѣдмети, при първото е дадено го прѣимущество на задружното обучение. Ко таринтѣ за прѣдпочитане едното или друг разпрѣдѣление, още повече като се вземе пр видъ естеството на учебната материя, сж излиш

При тоя дѣлежъ не трѣбва да изпускаме прѣдвидъ и броя на учителскитѣ сили, дѣйс ващи при отдѣлнитѣ училища. Тамъ, дѣто лището разполага съ повече сили, безъ съмнѣ ще може да се даде прѣдимство на раздѣл обучение, па дори съвсѣмъ да се отхвър дружното, при училища, обаче, съ малк

…а програма за земледѣлческо-стопанското училище «Augustenberg» прѣзъ учебната 1905—1906. г.

…ве	Понедѣлникъ		Вторникъ		Срѣда		Четвъртъкъ		Петъкъ		Сѫбота	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
	Нѣмски		Земледѣлие		Земледѣлие		Земледѣлие		Земледѣлие		Земледѣлие	
	Нѣмски езикъ		Земледѣлие		Земледѣлие		Земледѣлие		Земледѣлие		Земледѣлие	
	Смѣтане		Ветеринарство		Овощарство		Книговодство	Смѣтане	Смѣтане		Ветеринарство	Нѣмски
	География		Ветеринарство	Геометрия	Геометрия	Лозарство	Геометрия	Книговодство	Земледѣлие		Смѣтане	Ветеринарство
	Починка											
	Геометрия и рисуване		Нѣмски		Нѣмски		Овощарство		Земледѣлие		Практически упражнения и екскурзии	
			Нѣмски	Земледѣлие	Нѣмски	Земледѣлие	Смѣтане	Земледѣлие	Физика	Земледѣлие		
	Пѣние		Земледѣлие		Физика	Земледѣлие	Физика	Земледѣлие	Книговодство	Смѣтане		
	Занимавание подъ учителски надзоръ.											

чителски сили подобно подобрение по
ие обучението е немислимо. Това е именно
то обстоятелство обусловващо изпъкна-
-горѣ различие между двата вида часово
ѣление — училището «Augustenberg» раз-
:амо съ 4 учителски сили, когато онова
ıuberbischofsheim» съ 9 такива.
ъ прѣдвиденитѣ седмични часове за обу-
ри всѣко отъ земледѣлческо-стопанскитѣ
ı сѫ прѣдвидени и по 2 други часа за
евно занимание подъ надзора на особенъ

чна програма. Съобразно прѣвдиденитѣ
и часове, разпрѣдѣлени между раздѣл-
задружното обучение, бива нагласена и
ата програма и понеже първитѣ сѫ раз-
риложени при разнитѣ училища, то и
ата програма е различна за отдѣлнитѣ
ı. За образецъ прѣдставямъ оная на учи-
Augustenberg».
яване и надзоръ. Всички земледѣлчески-
ки зимни училаща въ великото херцогство
сѫ устроени между 1864.—1868. година,
ѣхъ, именно най-първитѣ, сѫ открити
:к. 1864. год. Отъ всички 14 такива само
държавно, другитѣ сѫ окрѫжни; по от-
е, обаче, вѫтрѣшното устройство, редъ и
е всички стоятъ подъ прѣмия надзоръ
істерството на вѫтрѣшнитѣ работи. За
золятъ нуждитѣ на цѣлото земледѣлческо
е въ страната, тия училища сѫ устроени
итѣ части на Баденското отечество, почти
:динъ **административенъ** окрѫгъ си има
илище.

Земледѣлческо училище „Хохбургъ“.

Общи положения. 1. Държавното, стоещо подъ върховния надзоръ на министерството на вѫтрѣшнитѣ работи, *земледѣлческо училище Hochburg* има задача да подготви прѣзъ течение на единъ двугодишенъ непрѣкѫснатъ периодъ посрѣдствомъ особено нагодено обучение по земледѣлческото стопанство и всичкитѣ му клонове въ свръзка съ практически работи млади люде, прѣдимно отъ земледѣлческо съсловие, за бѫдещи дѣятелни земледѣлци-стопани.

2. Редовното приемане на ученицитѣ се случава всѣка година на 1. ноемврий; числото имъ се ограничава на 16; всѣка година се приематъ по 8 нови ученици.

3. Заявленията за постѫпване въ училището се подаватъ до прѣдседателя на училището винаги прѣди 1. октомврий.

4. Желаещитѣ да постѫпятъ въ заведението трѣба да сѫ навършили 16-годишната си възрасть, да сѫ завършили основното училище съ успѣхъ, да положатъ приеменъ изпитъ, да сѫ запознати съ обикновенитѣ земледѣлчески работи, да сѫ тѣлесно здрави и издържливи за полска работа.

5. При заявлението за постѫпване се прилагатъ: а) кръщелно свидѣтелство; б) свидѣтелство за поведение; в) писмено съгласие на бащата или настойника за посѣщение училището и изплащане необходимитѣ за това разноски.

6. При приема на първо мѣсто се взематъ земледѣлческитѣ синове, които прѣднамѣряватъ да си устроятъ за въ бѫдеще собственъ чиф

рикъ, следъ това положила опитъ, които сѫ свързани съ успѣхъ при завършено земледѣлческо-стопанско зимно училище. Освѣнъ това при избора се дава предимство на бѫдещитѣ стопани.

7. Съ постѫпване въ заведението възпитаницитѣ се задължаватъ да дисциплинарно добри опредѣления за учене при самото заведение 2-годишенъ периодъ, да извършватъ безпрѣкословно всички предписани необходимо домашни и училищни редъ, да изпълняватъ ревностно, споредъ указанието на завеждащия училището, всички сѫществуващи работи при земледѣлческия чифликъ.

8. Всѣки възпитаникъ донася при постѫпването си въ заведението свое прилично облѣкло, 2 дълночни костюма, необходимото число долни дрехи, а също нужнитѣ предмети за чистене дрехитѣ и обувкитѣ си.

9. Храна и жилище, летно, зимно, освѣтление и отопление, а също и лѣкарска помощь и нужнитѣ медикаменти се дават на възпитаницитѣ отъ заведението. Само при болести, които траятъ повече отъ 14 дни, се плаща извѣстна добавъчна сума за лѣкуване болния, ако родителитѣ му не прѣдпочетатъ да напусне заведението до съвършеното му оздравяване.

10. Сумата, която всѣки приетъ въ училището плаща за прѣзъ цѣлото врѣме възлиза на 450 марки, да ли и каква частъ отъ тая трѣбва да се изостави при напускане заведението, прѣди да изтече опрѣдѣлениятъ училищенъ срокъ, зависи отъ рѣшението на министерството. На възпитаницитѣ, които сѫ прѣкарали първитѣ 2 години съ пъленъ успѣхъ, като награда за извършенитѣ отъ тѣхъ работи, имъ се изплаща отъ министерството уплатената сума отъ 450 марки на 350, т. е. отстѫпватъ се 100 марки.

11. За изплащане цѣлата учебна такса отъ 450 марки се прѣдставятъ отъ страна на родителитѣ, настойницитѣ или въ случая на пълнолѣтство отъ самитѣ възпитаници писмени задължения, които се прѣдаватъ на завеждащия заведението още при постѫпването на възпитаника. — Прѣзъ първата учебна година отъ цѣлата сума 450 марки се изплащатъ 300 марки на 4 срока, принадлежащата се за всѣки срокъ частъ отъ 75 марки се изплаща прѣдварително.

12. Отъ министерството на вѫтрѣшнитѣ работи се назначава единъ съвѣтъ при земледѣлческото училище «Hochburg», които съвѣтъ иматъ за задача да ревизират водението на земледѣлческото управление и обучението при училището поне веднъжъ въ годината и за резултатитѣ да доклад[illegible] на министерството. — Къмъ този съвѣтъ, освѣнъ завѣдващитѣ на окол. земледѣлчески училища, принадлежатъ по нататъкъ членове, избрани измежду практици земледѣлци въ страната.

13. Въ края на всѣка учебна година се държи изпитъ, който за напускащитѣ заведението се счита като завършенъ.

При напускане на училището слѣдъ напълнени 2 години всѣки възпитаникъ получава свидѣтелство за завършенъ курсъ, въ което [illegible] неговото поведение, прилежание [illegible] способность.

На ученици, които сѫ се отличили чрѣзъ поведение, прилежание и особени дарби, п[illegible] то желанието на завеждащия училището съ с[illegible] на учителитѣ се даватъ премии.

14. Ученици, които по уважителни п[illegible] получатъ разрѣшение да напуснатъ прѣ[illegible] менно заведението, получаватъ сѫщо свидѣтел[illegible] При непозволено напускане или въ слу[illegible] изключване не се дава никакво свидѣтел[illegible]

Учебенъ планъ. 1. Учебниятъ планъ за зем[illegible] ческото училище «Хохбургъ» досѣжно те[illegible] ческото *обучение* е сѫщиятъ, както при земледѣлческо-стопанскитѣ зимни училища.

2. *Практическото образование* на ученици[illegible] извършва посрѣдствомъ планомѣрни, по ст[illegible] разпрѣдѣлени отъ завеждащия заведение[illegible] всички ученици видове работи при зем[illegible] ческия чифликъ.

При възлагане работата на отдѣлнитѣ у[illegible] се внимава, щото всѣки единъ да добие [illegible] точно упражнение и сръчность по всички [illegible] зани съ чифлика работи на полето и въ [illegible] а тъй и съ всички сѫществуващи кан[illegible] орѫдия, като се постепенно увежда отъ ед[illegible] бота къмъ друга съ една и сѫща последо[illegible] ность съобразно неговитѣ способности и [illegible] нати успѣхи. Особено се упражняватъ [illegible] учениците въ овощарството (отглеждане дръв[illegible] разнитѣ видове присаждане, познаване р[illegible] сортове, приготвяне овощно вино и т. н.). [illegible] така имъ се даватъ практически указания [illegible] зарство и обработката на най-важнитѣ [illegible] стриални растения (хмелъ, конопъ, тютюнъ [illegible]

Учебни срѣдства. Като учебни срѣдства слу[illegible]

1. Сѫществуващитѣ въ заведението кол[illegible] отъ модели и апарати.

2. Едно опитно поле за практически упра[illegible]

3. Принадлежащето къмъ чифлика о[illegible] училище, едно лозарско и едно хмелно заве[illegible]

4. Цѣлото имущество на чифлика заед[illegible] употрѣбяванитѣ машини и орѫдия, а така [illegible] и всичкиятъ добитъкъ.

Учителски персоналъ. Обучението се во[illegible] завеждащия заведението, отъ единъ ос[illegible] учитель и други специалисти по разнитѣ [illegible] лѣчески клонове.

Обучение. Ученицитѣ получаватъ прѣзъ [illegible] отъ 1 ноемврий до 1 априлий най-малко [illegible] часа, прѣзъ лѣтото отъ 1 априлий до 1 но[illegible] най-малко 12 часа седмично обучение. О[illegible] това, изработватъ и особени упражнения [illegible] рения, рисунки и др. п.

Отчетъ. Въ края на всѣка година заведа[illegible] праща въ министерството особенъ отчетъ [illegible] хода на обучението и случилото се пр[illegible] чение на годината.

Задължения отъ страна на заведението. [illegible] ведението разполага съ една отопляема [illegible] ядене, нужното число стаи за спане к[illegible] отопляема болнична стая.

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891